VALERII MAXIMI FACTORVM, ET DICTORVM MEMORABILIVM,

Libri Nouem.

FIDELISSIMIS ERVDICTISSIMORVM VIRORVM OLIVERII, ſcilicet Arziganenſis, Iodiciq; Badij Aſcenſij commentarijs enarrati,

QVIBVS ADDITA SVNT QVATTVOR ET VIGINTI EXEMPLA, nuper Aldi Manutij induſtria inuenta, eiuſdemq; Aſcenſij commentarijs exornata.

INSVNT PRAETEREA THEOPHILI VIRI ERVDITISSIMI perutiles lucubrationes, quæ ſtudioſis non mediocri erunt ad huius Auctoris virtutes optimè noſcendas adiumento.

ADIVNCTIS ETIAM AVCTORITATIBVS DYONISII, Liuij, Iuſtini, Plutarchi, & multorum aliorum illuſtrium hiſtoriographorum.

QVAE OMNIA RECENTI HAC NOSTRA VLTIMA EDITIONE diligentiſſimè expolita ſunt, accuratiſſimeq; elaborata.

Cum duplici Indice, Altero Capitum, Altero eorum, quæ toto opere notatu digna viſa ſunt.

VENETIIS, MDCVIII.

Apud Nicolaum Miſſerinum.

visto el P.e Her.do de Mendoça

TABVLA ALPHABETICA
RERVM PARTICVLARIVM.

C. Hostilius

Gaius

H

I

Q

Eiusdem

CAPITA PRIMI LIBRI.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

CAPITA TERTII LIBRI.

De

INDEX.

Compendiosa vita Valerij Maximi.

ALERIVS Maximus ciuis Rom. Patricio genere natus,omnem pueritiam,& magnam adolescentiæ partem literis percipiendis, & honestis artibus dedit: inde sumpta virili toga,se contulit ad rei militaris disciplinam, vbi aliquamdiu stipendia fecisse, & in Asiam cum Sexto Pompeio nauigasse dicitur. Vnde reuersus,cum videret se patriæ suæ tam bene dicendo, quàm bene faciendo posse prodesse, à quo incœpto studio militiæ gloriæ detinuerat, eodem regressus statuit vrbis Rom. extrarumque gentium facta, simul ac dicta memoratu digna (ut ipse fatetur) literarum monumentis commendare: quod feciliter, & gloriose consecutus est. Floruit autem Tiberij Cæs. temporibus: & sub eius imperio hanc scripsit historiam: cuius etiam numen inuocat. Imperatores enim Romanos, cum virtute sua iuste, sanctéque gessissent imperium, diuino celebrabantur honore, & in deorum munerum transferebantur: vnde etiam diuos Imperatores appellamus. Genus vero suum paternum à gente Valeria, maternum à Fabia duxisse fertur: vnde Valer. Max. ex vtraque familia ei nomen est, de cuius morte certi niil potest afferri.

VALERII MAXIMI FACTORVM, AC DICTORVM MEMORABILIVM,

Liber Primus.

AD TIBERIVM CÆSAREM.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

OC in exordio in vnum librum Valerius pollicetur se collecturum factaq; ac dicta memoranda, quæ apud alios auctores, alioqui illustres, late, diffuse dispersa sunt adeo, vt non nisi per magno inueniri labore possint, Aitq; se facturum id, non quod aut elegantia, aut diligentia illustreis illos auctores se superare posse confidat, aut vt omnia complectatur, sed ut quærenti dictum aliquod, aut pręclarum factum, immensus quærendi labor absit. Tiberij Cæsaris diuinum inuocat numen, vt cœptis faueat suis. Ad vltimum, quoniam à deorum cultis se auspicaturum proponit, de eius origine primum breui differendum censet.

PROLOGVS.

*RBIS Romæ, exterarumque gentium facta simul, ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latius diffusa sunt, quàm vt breuiter cognosci possint ab illustribus electa auctoribus, deligere constitui: vt documenta sumere volentibus longe inquisitionis labor absit. Nec mihi cuncta complectendi cupido incessit. quis enim omnis æui gesta, modico voluminum numero comprehenderit? Aut quis compos mentis, domesticæ, peregrinæq; historiæ seriem, felici superiorum stylo conditam, vel attentiore cura vel præstantiore facundia, traditurum se sperauerit? * Te igitur huic cæpto, penes quem hominum, deorumq; consensus, maris, ac terræ regimen esse voluit, certissima salus patriæ Cæsar, inuoco: cuius cęlesti prouidentia virtutes, de quibus dicturus sum, benignissime fouentur: vitia seuerissime vindicantur. Nam si prisci Oratores ab Ioue Opt. Max. bene orsi sunt, si excellentissimi Vates à numine aliquo principia traxerunt, mea paruitas eò iustius ad fauorem tuum decurrerit, quòd cætera diuinitas opinione colligitur, tua præsenti fide, paterno auitoque syderi par videtur: quorum eximio fulgore multum cæremonijs nostris inclytæ claritatis accessit. * Reliquos enim deos accepimus, Cæsares dedimus. Et quoniam initium à cultu deorum petere in animo est, de conditione eius summatim disseram.*

* Tiberiũ inuocat, idq; prętér historię leges, & siquidã id quoque probant. Iouẽ ego opt. Cice. Ver. 1. Adulatio nimia.

* Iul. Cæsa. & Aug. dei.

OLIV.

RBIS Romæ exterarumque gentium facta simul, ac dicta memoratu digna, quę apud alios latius diffusa sunt] In hac prefatione Valer. seruat quod proprium est exordij, vt attentionem captet, & docilitatem. Proponitur enim quibus de rebus dicturus sit, & se rem vtilem scripturum pollicetur, idque quàm breuissime facturum, Beneuolentiam quoque comparat a persona sui, cum officium suum sine arrogantia laudet, extenuat quoque meritum suũ, cum dicat, se non tantum ingenio, & industria valere, vt omnia complecti possit, neque confidat, ea etiam de quibus tractaturus sit, se vel ornatius, vel copiosius, quam cęteros esse scripturum. in reliqua vero parte nihil agit, nisi vt planè aduletur Tiberio, nam inuocat eius numen, quod proprium est poetarum, idque sine adulationis suspicione fieri non potest. [Vrbis Romæ] Eo ordine historiam exequitur, quo nunc proponit, nam vbique primo domestica ponit exempla, deinde externa subiungit. [Exterarumque gentium] Quia omnia ferme omnium rerum exempla, ex multis, & pene innumerabilibus, tam Gręcorum, quam Latinorum voluminibus, in vnum congesta proposuit. Exterarum dicitur & externarum, nam & exter inuenitur. Stat. exter honos dixit Virg. libro 4. Et nos fas extera quęrere regna, at lib. 6. Externiq; iterum thalami. Hesternus vero aspiratum & cum s, aliud est, nam ab heri deducitur. [Facta simul, ac dicta] Vt quisq; recte fecerit, aut dixerit, oculis nostris subijciatur. [Quę apud alios] Vtilitatem ostendit operis sui, dicit enim apud alios eiusmodi prolixe tractata esse, & ob eam rem non facile comprehendi posse. [Latius diffusa sunt] Latius dispersa sunt, vt non breuiter cognosci possint. Bene hic breuiter, quia apud alios latius, si quidem ita percipi oportet, quemadmodum apud eos scripta inueniuntur. [Illustribus auctoribus] Ab auctoritate etiam comparat fidem scriptis suis. [Documenta] Hic nititur beneuolos reddere auditores, qui profitetur, se illis minuere laborem. [Documenta] Exempla, & monumenta virtutis, vel vitij, virtutis ad suadendum, vitij ad deterrendum, vt alterum imitemur, alterum fugiamus. [Labor absit] Nam alioquin necesse foret, vt apud multos eiusmodi exempla inuenirentur, quod sine maximo labore confici non posset. [Nec mihi cuncta complectendi] Quia non satis est ad beneuolentiam contrahendam officium suum laudare, nisi id quoq; extenuaueris, ideo hoc facit, & attẽtionem parat, cum breuiter id se facturum polliceatur. Nam cum dicit se nolle cuncta complecti, significat se historiam breuiori libro velle comprehendere. [Quis enim omnis ęui] Nõ enim, inquit, ego mihi, viribusq; meis ita confido, vt audeam omnia polliceri, immo vero de multis pauca perscribam, neque enim ita ingenio meo fretus sum, vt ornatius, quam cęteri scriptores scribere audeam. [Voluminum numero] Vtpote 9. libris, hoc inter volumen, & librum interest, quam uolumen significat partem operis, non autem totum librum, liber vero & pro toto codice, & pro volumine accipitur. Idque Plin. oratoris testimonio comprobatus, qui dixit libri tres in sex volumina propter amplitudinem diuisi. [Aut quis compos mentis] Bene dixit, nisi stultus fuerit. nam qui supra vires aliquid audet, hic prope insaniam accessisse videtur. Vnde Flaccus, Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam Viribus, & versate diu, quid ferre recusent. Quid valeant humeri. Quis ergo, inquit, nisi male sanus audeat ceteros scriptores eloquentia, & industria superare? [Seriem] Ordinem à serendo, hoc est ordinando dictam. [Felici] Fecundo, & copioso. [Superiori] Maiori, & eleganti. [Conditam] Compositam. [Quis sperauerit] q. d. nemo, [Te igitur, penes quem] Iam, adulari incipit, sic & Virg. Tuque adeo, quem mox, quæ sint habitura deorum Concilia incertum est, &c. Nec mirum est, quòd tam plane aduletur, non enim mos est scriptoribus inuocare. Hoc autem loco inuocat Imperatorem quasi Deum, quod sine adulatione facere non potest, quòd mos non sit. Liu. Cum bonis potius hominibus, votisq;, ac precationibus deorum, dearumq;, si, vt poetis, nobis quoque mos esset, libentius inciperemus, vt orsis tanti operis successus prosperos darent. [Consensus] Hominum. Quia Dij, & homines ita consenserunt, vt totius orbis terrarum, marisq; Imperium obtineres. [Certissima salus patrię.] Quia salus patriæ in tè vno posita est, nam Imperatores per adulationem parentes patrię dicebantur; quòd Ciceroni non per adulationem datum fuit post extinctam nefariam Catilinę coniurationem in consulatu suo. Iuuen. Roma patrem patrię Ciceronem libera dixit. [Virtutes fouentur Et vitia vindicantur] Id fortasse dicit quod facere deberet, vt virtutes foueret, & vitia vindicaret. cum enim dicimus

Exter. Externus Hesternus

Documentum.

Liber Volumen.

Series.

hominem aliquid magnum facere,ſi facit confirmamus, ſi nō facit hortamur,vt faciat. [Fouentur] Suſtentantur. [Nam ſi priſci oratores]Oſtendit ſe rectius inuocaſſe Cæſaris numen, quam cęterorum deorum,quos ab oratoribus,& poetis inuocari conſuetum eſt.dicit enim,ſi antiqui oratores,& poetę ab aliquo numine incæpere,hi ab Ioue,illi ab alio numine, egó, quo minor ſum cæteris, hoc iuſtius ad te confugio quem vidđemus diuinos honores meruiſſe,ꝙ autem priſci oratores inuocauerint numina antequam orationes inchoarent,oſtendit Virg.in 9.Aeneid.præfatus diuos ſolio rex infit ab alto. Nam & Ser.in enarratione huius carminis ſic inquit. More antiquo.nam maiores nullam orationem, niſi inuocatis numinibus inchoabant,ſicut ſunt omnes orationes Catonis,& Gracchi,nam generale caput in omnibus legimus. Vnde Cic.per irriſionem ait, Si quid ex vetere aliqua oratione Iouem ęgó optimum maximum,&c.[Ab Ioue Opt. Max.] Cic.in oratione contra Clodium. Quo circa te Capitoline, quem propter beneficia P.R.optimum,propter vim maximum appellauit. Item lib.2.de Fin.bonorum & malorum. Cum dicimus Iouē optimum maximum,eundemq; ſalutarem,hoſpitalem, ſtatorem, intelligi volumus ſalutem omnium in ſua eſſe tutela. [Numine]Quia ita incipere ſolebant oratores antiqui. [Ordi]Scilicet exordia ſumpſere.[Numine] vt ab Apolline, a Libero,à Cerere. Vnde Virg.vos ò clariſſima mundi; Lumina labentem coelo,quæ ducitis annum,Liber,& alma Ceres. Cætera diuinitas, cæteri inquit Dij tm̄ opinione colliguntur .i. tantum modo homines opinantur, cæteros eſſe Deos, ꝙ eos nunquam viderint. Cæſares aūt vident;ergo cæterorum quidem fides eſt,ſed incerta Cæſarum aūt præſens, & certa,quia Dij Cæſares oculis ipſis conſpiciuntur,ergo qn̄ de Cæſaribus fides eſt certior, atq; præſentior quàm de cæteris dijs, tanto iuſtius ergo tuum numen inuocaui, quàm cæterorum deorū ab oratoribus & poetis inuocantur. [Paterno,auitoq; ſideri] Plin.lib.1.nat.hiſt.dicit,non multo poſt,obitum C.Ceſaris in ludis,quos faciebat Auguſtus Veneri genitrici apparuiſſe ſydus crinitum per ſeptem dies in regione cęli ſub Septentrionibus,ꝙ oriebatur circa 11.horā diei.Eo ſigno ſignificari vulgus credidit Cæſaris animam inter deorum immortalium numina receptam. Et hoc teſtatur ipſe Plin.ex verbis Auguſti, qui quidem interiori gaudio ſibi illud natum,ſeſeq; in eo naſci interpretatus eſt,hoc inquit ſalutare terris fuit.Vnde Virg. Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum. In cuius tamen carminis expoſitione Seruius non Veneri genitrici,ſed patri Cæſari funebres tunc celebraſſe ludos Auguſtum dicit, Bene ergo dixit paterno,auitoq; ſideri].i. Paterno Octauiani, [Auito] Iulij Cæſaris.[Cæremonijs noſtris] Quia maxima lætitia celebrantur ſacra patris,& aui, quorum diuinitate auctæ ſūt cæremoniæ noſtræ.[Reliquos enim deos accepimus] Nec immerito quidem factum eſt, vt virtute Iulij Cæſ. Romani dicerentur deorum auctores.[Accepimus] Scilicet ab alijs gentibus.[Dedimus] Scilicet nos.[Et quoniam initium.] Quandoquidem huc animus intendit, vt principium noſtrum ſumatur à religione,ab ea dicere incipiemus.

ASCEN. VRbis Romæ. More oratorio,quo ordine rem proſecuturus eſt,proponit. Deinde inueterato ſui temporis errore,inuocat non deum ipſum patrem luminum,vnde omne datum & omne donū perfectum deſcendit,ſed Tyberium Cæſarem,quem recepto iam tum conſenſu, in diuorum numerū aſciſcit,quem quidem errorem Laur.Valla,vt acri vir eſt ingenio,acerbe ſatis deteſtatur. Poſtremo loco propoſita exequitur,vt ſuis locis declarabimus.In propoſitione reddit lectoré ex ordine rerum,quo prius domeſtica,quàm extera ſe ſcripturum dicit,docilem,& difficultate ſuſcepti negocij attentū,& ex vtilitate,& breuitate beneuolum,ſimulq; breuitaté,ne vitio detur,purgat,vt cū ordine latius aperiemus: quem ab vltima prime periodi parte auſpicabimur:quia ferè in cōſtruendo,& reſoluendo,contrarius eſt ordo: vt quæ hic vltima fuerint,ſint illic ferè prima,Ordo igitur eſt.Conſtitui.i maturo conſenſu,& præuia deliberatione ſtatui, deligere.i. de multis legere,& decerpere,facta ſimul ac dicta vrbis Romæ,& gentium exterarum.i.aliarum nationum extra ciuitatem Romanam,digna memoratu.i.quæ memorentur,hoc eſt recitentur, & ad memoriā reducantur.Notum eſt,Valla auctore, omnes vrbes oppida poſſe dici,præter Romā, quæ tm̄ vrbs dicitur, vſq; adeo,vt ſi per ſe ponatur,vrbs Roma intelligatur,quo circa poſſit ſuperflua videri appoſitio,nā ſatis eſſet vrbis,exterarumq; gentium, verum quia dignitas quædam ex nobilitate rerum geſtarum accreuit Romæ,noluit id nomen prætermittere,vnde aūt Roma dicta ſit,an ab Romulo,an ab Roma, an ab ῥώμη in alijs auctoribus,vbi plus ſermonis, quam morum elegantiam veneramur,diſquirendum cenſeo. Bene aūt præponit facta,vtpote, in quibus plus eſt ponderis, & quæ plus ad imitandum inuitant quam dicta. Et reuera, Romani prius præclare facere,quam dicere cœperunt,quæ.ſ.facta,& dicta ſunt diffuſa apud alios.ſ.auctores,ſeu ſcriptores, latius.i. extenſius,& diffuſius,quam vt elegans ſermo dici poſſet etiam, quam quæ in eadem elegantia, & ſententia poſſint cognoſci breuiter,vt modo cognoſci potuerunt,conſtitui inquit ea deligere,electa .i. excerpta cum iudicio ab auctoribus illuſtribus .i.claris,nihil ergo triuiale,aut protritum adducetur, ideo autem conſtitui,vt labor longe inquiſitionis abſit,volentibus.i. ijs qui volent,aut voluerint. Credo autem volentibus datiuum eſſe communem,nam ablatiuum termini à quo regit, vt abſunt domo,&c.ſumere.i.capere per ſe documenta .i.exempla,& monumenta,quibus moneantur,quid in faciendo, aut dicendo,& imitari,& deuitare debeant, qui maximus eſt legendæ hiſtoriæ fructus,vnde Liuius in præfatione,Hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſalubre,ac frugiferum,omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri,vnde tibi tuæq; reipub.quod imitere capias, vnde fœdum inceptu,fœdumq; exitu,quòd vires,&c. Nec (ne forte prolixitate deterrearis) cupido.i.cupiditas complectendi cūcta.ſ.facta & dicta memoratu digna, inceſſit.i. irrepſit mihi, dicitur etiam inceſſo te,quaſi laceſſo.Quis enim comprehenderit modico numero voluminum geſta omnis æui, q. d.nemo, in ea tamen re ingentem laudem meruit Antonius Sabellicus. Aut quis (Si videlicet magno voluminum numero omnia complecti tentauerit)cōpos mentis.i.non inſanus,ſperauerit ſe traditurum,vel attentiore cura,vel præſtantiori facundia ſeriem.i. traſpoaiam, & coordinationem hiſtoriæ domeſticæ.i.ciuitatis tuæ,& peregrinæ.i.externæ, conditam felici.i.fœcundo, & bene fortunato ſtilo ſuperiorum .i. priorū ſcriptorum,q.d.etiam nullus. Et eſt argumentatio ſic concludens. Qui quæ ab alijs ſcripta ſunt,reponunt, difficillime poterunt omnia complecti, nam paucis voluminibus non poterunt omnia dicere,& prolixis aut eadem ſimiliter,dicent,& erunt ſuperuacanei,ac ridiculi,aut cura attentiore.ſ. ad veritatem rei ſeruandam,aut facundia præſtantiore. quod polliceri videntur arrogantis animi,aut ſibi non ſatis conſtantis. Alterutrū tn̄ polliceri habent,qui alios imitari volunt.Quia, vt inquit in dicta præfatione Liuius, dum noui ſemper ſcriptores,aut in rebus certius allaturos aliquid ſe, aut ſcribendi arte rudem vetuſtatem ſuperaturos credunt. Te igitur huic cœpto,&c.poſtquam propoſuit,inuocat vt dixi, Tyberiū Ceſarem tempori magis inſeruiens,quam veritati. Quo initio, aut adulationis aut miraculoſitatis laborauerunt,& Luc. qui Neronem inuocat,& Martialis, qui Domitianum teterrima hominum monſtra.Sed ſtylum contraham, ideo breuis futurus,ꝙ ab Oliuerio bene dicta neq; inculcare, neq; delere volui.Ordo igitur eſt Igitur quia hoc facere conſtitui, O Cæſar Tiberi videlicet appoſitorie,certiſſima ſalus patriæ.ſ.noſtræ, (vnde pater patriæ dici mereatur)ergo inuoco.i.in fauorem, & auxilium voco te penes quem.i.in cuius poteſtate,conſenſus hominum, & deorum forte propter auſpicias fauſta deorum (addit)voluit regimen.i.imperium maris, ac terræ eſſe, cuius cœleſti prouidentia virtutes de quibus ſum dicturus, fouentur benigniſſime,& vitia vindicantur ſeueriſſime. probat deinde, quòd eum rite inuocet. Nam ſi priſci oratores, vt Cato,Gracchi,& cæteri(de quibus Oliuer.exacte) orſi ſūt .i.exordia fecerunt incipientes bene.i.decenter,aut potius ab Ioue optimo maximo,epitheta ſummo deo congrua,qui cum optimus dicitur,intelligitur ſumme bonus, & ſumme ſciens, nam bonos etiam ſcientes dicimus,cum maximus potentiſſimus, Si excellentiſſimi vates.i.poetæ,vt Orpheus,Homerus, Virgilius traxerunt principia.ſ.canendi. A numine .i.deo aliquo. mea paruitas.i.modicitas decurrerit eo iuſtius ad tuum fauorem, quo legendum eſt,quòd.i. quia cætera diuinitas.i. cęterorum,qui cum homines eſſent,pro dijs recepti ſunt,colligitur opinione.ſ.hominum.i.perſuaſione,tua ſup.diuinitas, videtur fide.i.fidei approbatione præſenti.i.coram oculis noſtris verſanti,par.i. æqualis, ſideri paterno.ſ. Octauij patris tui adoptiui & auito.i. Iulij Cæſaris Octauij Auguſti patris adoptiui,quorum.ſ.duorum Imperatorum, Iulij, & Octauij fulgore,quia ſideri dixit eximio,acceſſit.i. additum eſt multū inclitæ claritatis noſtris cæremonijs.i.ſacrificijs, nam per ſidus,quod in eorum ludis apparuit, ratificata fuit eorum diuinitas,& approbatæ Romanæ cæremoniæ. Probat alia via, quod dixit Nos enim accipimus.ſ.ab alijs nationibus,præſertim à Troianis,reliquos deos, quia apud alios natos, & nos dedimus ſupple alijs Cæſa.ſupple deos,quos alij quoque colerent. Et quoniam in animo eſt.i.conſtitui petere initium.ſ. dicendi,à cultu deorum,diſſeram,ideſt diſerte,hoc eſt expreſſe diſputato, de conditione, ideſt,origine,qua conditum eſt eius ſcilicet cultus deorum.

DE

DE CVLTV DEORVM. Cap. I.

*Ex Cice. Orat. de responsis Arusp.

*MAIORES, *statas, solemnesq; cæremonias, pontificum scientia: bene gerendarum rerum auctoritates, Augurum obseruatione: Apollinis prædictiones, vatum libris: Portentorum depulsa, Hetrusca disciplina explicari voluerunt. Prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur: cum aliquid commendandum est precatione: cum exposcendum, voto: cum soluendũ, gratulatione: cum inquirendum, vel extis, vel sortibus impartito, cum solemni ritu peragendum, sacrificio: quo etiam ostentorum, ac fulgurum denunciationes procurantur.*

OLIV.

MAiores statas.] Aggreditur nunc, quod pollicitus est, vt exempla proponat memoratu digna, & primo quidem de religione quibus facile percipi potest, eam præ cæteris curæ fuisse maioribus, vt nihil, ne minimum quidem prætermitterent, quod ad religionem pertinere videretur. Primo igitur dicit de institutis maiorum, quæ ad religionem spectabant, quam illi omnibus in rebus diligentissime seruabãt. Est autem religio, virtus, quæ superiori cuidam naturæ.i.deo cultum ceremoniamque affert, dicta à relegendo teste Cic. lib. de nat. deor. qui superstitiosus à religiosis ita distinguit. Qui totos, inquit, dies precabantur, & immolabant, vt sui sibi liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen primo latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractant, & tanquam relegerent, dicti sunt religiosi ex relegendo. [Maiores] Antiqui, & veteres illi, quorum mores fuere meliores, nam ipsi deorũ cultum præ cæteris rebus procurarunt. Maiores, & minores quoties de priscis, & posteris dicimus numero tantum plurali declinantur Statas cæremonias. statæ ceremoniæ, vt vult Festus Pompeius, dicebantur sacrificia, quæ certis quibusdam diebus, & statutis celebrabantur. Vnde Cato, Sacra stata, & solemnia sancta deseruisti. alij statas pro statutas dicunt; quidam etiam Iouis statoris sacra. Sed Festi melior est sententia, & expositio. [Solemnes] Anniuersalia sacrificia, quæ singulis quibuscunque annis fiebant, nam solemnis à solo & anno cõponitur. [Cæremonias] Cæremoniæ apud latinos generaliter dicuntur omnes ritus sacrificiorum, à Cerete oppido, vt ipse paulo post dicturus est, vel à charitate, vt alijs placet. [Pontificum scientia] Iure canonico, vt nos nunc dicimus, siue pontificio, nam pontifices docebant quibus templis, quibus dijs, quo tempore, quo ritu, quibusque in hostijs sacrificia fieri deberent. [Gerendarum rerum.] Quia sacrificia quæ pro rebus gerendis suscepissent, earum rerum auctoritate confirmata solemnia habebantur nisi imperator rem cum hoste commissurus, taurum Marti immolasset, & postea victoriam consecutus esset id sacrificium ex re benegesta comprobatum solemne habebatur, nam ex eo quod res bene gessissent intelligebant, ea sacrificia dijs accepta fuisse, & ita confirmata auctoritate, solemnia haberi incipiebant [Augurum obseruatione] Vt quæ captis auspicijs augeres dijs grata, & probata fuisse dixissent, ea solemnia haberent. [Apollinis prædictiones vatum] Vt quæ sacrificia Phebades oraculo Apollinis fieri debere dixissent, ac dijs placere, haberentur solemnia, sicut sæpe consultus Apollo, quomodo sacrificia fieri deberent, vel ad iram deorum placandam, vel ad victoriam cõsequendam, vel si quid aliud opus esset respondebant Phœbades, vel tauro vel agno, vel hoc ritu, vel illo, vel Ioui, vel Marti, vel his, vel illis sacrificium esse faciendum [Vatum] Phebadum. Nam Phœbadas Apollinis vates dicuntur, erãt autem virgines sic à Phœbo denominatæ, quæ templum Apol. ingressæ, cum ad ipsius adita, hoc est penetralia venissent, Apollineo spiritu afflatæ, futura prædicebant [Libris portentorum depulsis]. i. superstitiosorum hominum reiectis libris, nã vt Liuius tradit, sacrificuli quidam externi venerunt Romam, qui superstitione potius quàm religione animos hominũ astringerent. [Aut libris portentorum depulsis,] Quia Romani nunquam magicam artem admittere voluerunt, ꝙ Virg. per Didonem testari videtur, cum eam ita loquentem inducit, Testor cara deos, & te germana, tuumq; Dulce caput, magicas inuitam accingier artes. Vbi Seruius. Cum multa inquit sacra Romani suscíperent, magica semper damnarunt. Cic. quoq; & Plin. magicos, & mathematicos impugnant. Augusti. quoq; in ciuitate dei tradit aduersus magicas artes legem 12. tab. esse. Libris ergo portentorum. i. magorum, qui portentis quibusdam denunciatis, in terrorem homines conuertunt, ita vt eos sui cõpotes esse non sinant. [Hetruscâ disciplina] secundum morem Hetruscorum, quem à Thage in agro Tarquiniensi didicerũt, nam inde sacra, & cæremonias omnes Romani sumpserunt. Constat. n. Hetruscos omnis diuini cultus studiosissimos fuisse, hæc autem omnia Cic. in orat. contra P. Clodium plenissime ostendit, qui illorum, inquit, prudentiã, non dicã assequi, sed quanta fuerit perspicere possunt, qui statas, solemnesque cæremonias, pontificum rerum bene gerendarum auctoritates auguria fatorum, veteres prædictiones Apollinis vatum libros, portentorum explanationes Hetruscorum disciplina cõtineri putarunt, quæ tanta est vt nostri memoria primũ, Italici belli funesta principia, post Syllani, Cinnaniq; temporis extremum pene discrimen, tum hanc tacentem vrbis inflammandæ, defendiq; imperij coniurationem non obscure paulo ante prædixerit. [Explicari] Euolui, exponi, diffiniri [Prisco ẽt instituto] Non solum inquit, in obseruando cultu deorũ Hetruscam disciplinã secuti sunt Romani, sed ẽt alij ritus quidã sacrificandi à veteribus instituti seruantur, ergo prisco instituto, quia non solum sacrificantur ẽm Hetruscam disciplinã, sed etiam ẽm institutionem maiorum, nam sicut illi maiores instituerunt, ita quæ sequuntur maiorum institutis sunt præcepta. [Rebus diuinis opera datur] .i. sacrificia dijs exhibentur, nam diuinis rebus operam dare nihil aliud est nisi sacrificare. [Cum aliquid commẽdandum] Vt cum aliquod bellum susciperent, & dijs exercitum P.R. commendarent, dijs sacrificabant, deinde cum iam bello suscepto prælium inituri essent, numinibus aliquid vouebant, vel templum, vel aram, vel munus aliquod, si P.R. victoriam concessissent, postremo victoria potiti, quàm à dijs petierãt, in actione gratiarum vota persoluebant, & hos ritus ostendit instituisse maiores. [Commendandũ] ordinem secutus rectissimum cum dicat, commendandum precatione, exposcendum voto, soluendũ gratulatiõne, primo. n. antequam bella susciperentur, commendabatur exercitus. deinde cum prælium committendum fuerat, votis exposcebatur victoria, postremo victis hostibus, quod votum fuerat, cum gratiarum actione persoluebantur. Ergo commendandum susceptis bellis, exposcendum commissis prælijs, soluendum debellatis hostibus, & deuictis bellorũ casibus [Gratulatione] quia dijs gratias agebant pro re bene gesta, nã gratulari, cum ad deos refertur, gratias agere, alias vero cum alio pariter de re aliqua lætari signat. [Cum inquirẽdum, vel extis, vel sortibus] Sunt inquit, & alij ritus sacrificandi à maioribus instituti, vt cum irati sunt dij, & sacrificijs ira eorũ placare volumus, primo inquirendum est, cur irati sint, & postquam explorata fuerit ira deorum, pro qualitate piaculi adhibendũ sacrificium, explorabatur aũt ira deorum vel per exta, vel per sortes; per exta hoc modo, si tristia fuissent vel pallida, vel aliqua parte mutilata, significabant deos iratos esse, si vero læta, vigentia, & integra, dij significabantur esse placati. [Vel sortibus] Duplex fuit apud priscos præcipuum, diuinandi genus per sortes, vnas quidem sortes Virgilianas appellabant, cũ perpetuo Virg. codice, destinati, qui occurrissent versus excipiebantur, de quo genere Helius Spartianus in Adriani vita, quo quidem tempore cum solicitus de imperatoris ergo se iudicio Virgilianas consuleret sortes, in hos incidit versus: Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ, Sacra ferens? nosco crines, incanaq; menta, Romani regis, primam qui legibus vrbem, Fundauit, curibus paruis, & paupere terra. Alterum fuit sortium genus vetustissimum, à sacerdotibus confictum, responsisq; oraculorum non dissimile, quod inscripta folijs arborum, tabellisq; diuersorum euentuum, eulogia ad deorum puluinaria erant ita disposita, vt quod petitioni conducere videretur, artificio quodam in spem, vel in metum sciscitantem inducerent, hinc illud Liuij lib. 22. sortes attenuatas, vnamq; excidisse ita scriptam, Mauros, telum suum concurrit. Quomodo fierent procurationes idem Liu. docet. [Impartito] Adhibito solemni ritu. primo inquirendum est, post inquisitionem pro qualitate piaculi adhibendum est sacrificium, ergo vbi causam cognouissent, iræ deorum in extis, vel sortibus statim expiabantur ritu sacrorum. [Quo]. s. sacrificio non eodem dicit sacrificio purgari denũciationes fulgurum, & ostentorum, quo purgabant ea, quæ sortibus, vel extis inquisita sunt, sed alio sacrificio, videlicet sacrificio ostentorũ. Vt v.g. si lapidibus pluisset, nouendiali sacrificio expurgabatur, quia 9. diebus sacrificijs operã dari oportebat. Liu. id multis in locis, sed lib. 5. secundi punici belli, per aliquot inquit, dies consules diuinis rebus operam dederunt, & per omnes dies sacrum nouendiale fuit. [Ac fulgurum] Vt si tecta publica de cęlo tacta fuissent, maioribus hostijs expiari oportebat. [Denunciationes] quia denunciabant aliquid instare reip. [Procurantur] Expiantur, purgantur.

Religio.

Pomp.

Phebades

Magica ars à Roma. neglecta.

Gratulari.

Duplex diuinandi genus.

ASCEN.

MAiores statas] Quemadmodum promisit de religionis, & deorum cultus origine differit, docens quorũ aucto-

ritate diuersa eius genera fulciantur, vt cum ordine explanabimus. Ordo autem est, Maiores sup. nostri. i. prisci Romani, voluerunt cæremonias. i. operationes, aut res diuinas, aut sacrificationes, statas. i. certo die constitutas, & solemnes, i. anniuersalia sacra, quæ solemniter semel quotannis fiebant explicari scientia pontificum. i. iure pontificio, quod nunc canonicum dicunt, & voluerunt auctoritatem bene gerendarum rerum. i. auspicia: Explicari. i. declarari, & denunciari obseruatione, i. animaduersione augurum, & voluerunt prædictionem, i. vaticinia, & oracula Apollinis, explicari libris vatum, præcipue sibyllinis, & voluerunt depulsa, i. depulsiones, & amotiones portentorum, quæ mali quippiam portenderent, explicari disciplina Hetrusca, quia Hetrusci in ea superstitione peritissimi habebantur. Hęc autem quam in vno duntaxat exemplo cognoui, vera mihi videtur lectio, qua suos quæque auctores habet cæremonia, alij legunt omnia in ablatiuo, præter principium, vt sit ordo, maiores nostri voluerunt cæremonias, statas, & solemnes explicari, scientia pontificum, auctoritate rerum gerendarum, obseruatione augurum, prædictione Apollinis, depulsis portentorum, Hetrusca disciplina, quæ lectio certe non placet, præcipue in secundo artic. nam quæ esset auctoritas bene gerendarum rerum, qua cæremoniæ explicentur. Sed pergamus, suum cuiq; iudicium relinquentes, id tamen (tacere enim non possum) quod sequitur lectionem nostram, cui simile est approbat. Opera datur rebus diuinis. i. cæremonijs, & sacrificijs etiam, q. d. non tantum dictis modis, sed etiam alijs Prisco. i. ex antiquo instituto. i. more vtpote precatione, cum aliquid, vt alicuius salus, aut honor, est commendandum. s. dijs, voto, i. re vota, cum aliquid est exposcendum. i. quasi iuste a deo petendum, gratulatione. i. quasi gratiarum actione, cum aliquid est exoluendum. s. deo pro suscepto beneficio, & extis vel sortibus, cum aliquid est inquirendum. Exta sunt eminentiora intestina, e quibus iudicabant. Sortes in Hetruria inuentæ dicuntur, demonum nimirum fraude, vnde eas latere quam nosci prestat. Sacrificio impartito. i. dijs, non voto, sed iam impenso, cum peragendum sit ritu solemni, quia prius offerebant, & deinde operabantur, quo. s. sacrificio licet non eiusdem rei, denunciationes ostentorum, ac fulgurum. i. quæ augures aut aruspices denunciauerunt procuranda, procurantur, idest, cura pręuia, ne quod minantur, eueniat, purgantur.

ASCEN. Maiores statas. Non ab re prisci Grammatici inter officij sui, partes, haud vltimam statuerunt positure rationem Nicanorque in eo genere tantum studij collocauit, vt inde στιγματίας appellari meruerit. Emendatus enim codex, nisi distinctus esset, qui potest? Ecce confusio in hoc Valerij capite, textu orationis, aut nullus, aut certe insulsus extabat sensus. Accepit hæc (vt ad rem veniam) Val. ex Cicerone, cuius in ea, quam de Aruspicum responsis inscripsit orationem, verba sunt hæc. Ego vero primum habeo auctores, ac magistros religionum colendarum maiores nostros, quorum mihi, fuisse tanta sapientia videtur vt satis superque prudentes sint, qui illorum prudentiam non dicam assequi, sed quanta fuerit prospicere possunt. Qui statas, solemnesque cæremonias pontificum, rerum bene gerendarum auctoritates augurio fatorum. Veteris predictiones Apollinis, Vatum libris. Portentorum explanationes. Hetruscorum disciplinam contineri putarunt, &c. Ex ijs arbitror, vt apparet, aliter esse distinguenda commota, quam compitalitij magistri consueuerunt hoc ordine, atq; sensu. Maiores nostri statas, & solemnes ceremonias. Pontificum scientia voluerunt explicari, nā tota sacrificandi, ratio a collegio pontificum, petebatur, vt discimus ex Cice. Liuioq;. Sed auctoritatem rerum bene gerendarum voluerune explicari obseruatione augurum, quippe Romani publice, nisi auspicato, nihil inchoabant, vt auctor est ipse Tullius. Prædictiones, & Apollinis oracula, Vatū. i. Sibyllarum, vel Martiorum libris. Depulsa uero portētorum. i. procurationes ad aduertendas portentorum minas, Hetrusca disciplina explicari voluerunt. Prisco etiam instituto. i. veteri sacrorum consuetudine, impartito sacrificio, cum solemni ritu, rebus diuinis opera datur, quomodo precatione aliquid est commendandum, quo est exposcendum voto, quo exoluendum, gratulatione, quo inquirendum, vel extis, vel sortibus, repetendum semper est, prisco instituto rebus diuinis opera datur, per singula cōmota, sicut illud, explicari voluerūt in superioribus. Hęc est elegans & vera Gregorij Merulæ expositio, quam Dns eruditus admodū Iuuenis eius auditor excerpsit, & mecum cōicauit, is affirmabat, Merulam iussisse induci, verbum peragendū, quia sensum destrueret. Aliqua Codrus Vrceus, & Raphael Rhegius ad hanc rē prodiderunt, sed vtroq; prior, vt accepi, Merula iam promulgarat, & si prętentus est editione, non propterea sua laude fraudari debet.

DE CERERE PLACANDA.

*Tantum autem studium antiquis non solum obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, vt florentissima tum, & opulentissima ciuitate, * decem principum filij. S. C. singulis Hetruriæ populis, percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia traderentur: Cærerique, quam more græco venerari instituerant, sacerdotem a * Velia, cum id oppidum nondum ciuitatis nomen accepisset: Chalcitanam peterent, vel, vt alij dicunt, Caliphenam: ne deæ vetustis ritibus perita deesset Antistes. Cuius cum in vrbe pulcherrimum templum haberent, Gracchano interitu pollutum, moniti Sibyllinis libris, vt vetustissimam Cererem placarent: * Ennam (quoniam sacra eius inde orta credebant) quindecim viros ad eam propitiandam miserunt. Item matri Deum sæpenumero imperatores nostri, compotes victoriarum, suscepta vota Pesinuntem profecti, soluerunt.*

* Sex scribit Cic. li. 1. Diuina.

* Ex Cice. Orat. pro Corn. Balbo.

* Aetnam Ex Cicer. ver. vi.

OLIV. Tantum autem studium,] Commendat antiquos, quod adhibuere ad religionem colendam, cum, inquit, Hetrusci eo tempore ceteris gentibus religione prestaret, senatusconsulto decem principum filij singulis ciuitatibus Hetrurię tradebantur, vt plene disciplinam sacrificandi perciperent, cuius rei Cic. meminit lib. de diuinat. dicit. n. Bene apud maiores nostros senatus tum, cum florebat imperium, decreuit vt de principum filijs sex electi, singulis Hetruriæ populis, in disciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem adduceretur ad mercedem, & quæstum, in quo tantum a Vale. de numero dissentit. [Tantum autem studium] Tametsi hęc religio superstitio potius dicenda sit, quippe demonum cultus, & quę verū deum non inuenerat, hec tamen exempla non parum nobis prodesse possunt, nam si demonum cultores a deo religionis obseruantes fuisse videntur, quid nobis faciendum est, qui verum deum vera religione colimus, & veri cultus certa premia expectamus? [Florētissima tum] Respicit illud, quia dici posset, hoc ideo faciebant Rom. vt placatis dijs vrbem suā ex parua magnā, ex paupere ditem facerent, imo, inquit, ciuitas tū erat florentissima, & opulentissima [Cereri quoque.] Hinc quoq; diligentia, quam circa religione habuere maiores, ostendi potest, quod cum vellent Cereri suo ritu sacra celebrari, miserunt in Gręciam, vnde sacrificia orta esse dicebantur, deinde in Siciliam, quia inde Ceres pro dea coli cepisset, cū filiam suam Proserpinam a Plutone, raptam inquireret, inde enim sacra Cereris, principiū habuisse credebant, ergo ne quid omnino deesset, nullum locum pretermiserunt, vbi dea aliqñ culta diceretur. [Cereri quoq;] Ad specie sensim descendit, ergo Cereri ad honorem Cereris. [More Greco] Ne si mutato ritu sacrificaretur, piaculum committeretur. [Sacerdotē] Tantum studium fuit, vt ēt sacerdotem peterent, quo docta, & perita antistes, sacrificia dee suo ritu, & more celebraret. Fiebāt aūt Cereris sacra a solis matronis, teste Liu. lib. 2. secundi pun. belli. Sacrum, inquit, anniuersariū Cereris intermissum est, quia nec lugentibus facere id fas est, nec vlla illa tempestate matrona luctus expers fuerat, [A Velia] Velia oppidū est Calabrię, sic a paludib. quib. circundatum est appellatū, nam ἕλος signat paludem, dasea vero, hoc est aspiratio in digama conuertitur. i. in v. consonantem, sicut multis in nominibus fieri, solet, vt henetus venetus, hespera vespera, & multis alijs similiter. [Vetustis ritibus deesset antistes] Ne quid de ritu sacrorū eius pretermitteretur. [Perita] Quę sacrorum eius peritiam haberet, riteq; sacrificare & sciret, & posset. [Antistes] Sacerdos ab antestando, est aūt custos, & princeps tēpli. [Cuius cū in vrbe pulcherrimum templū] Nec satis habuere maiores accersitam a Velia sacerdotē sacrificandi peritā, que venusto ritu Cereri sacrificia faceret, qui ēt cum in vrbe templum ei conditū esset amplissimum, & ostentis ciuitas laboraret moniti libris Sibyllinis, vt Cererem vetustissimam placarent Aetnā. 15. homines miserunt ad eam placandam, qm inde sacrificia eius principia, vt dicimus, habuisse credebant, nā Aetna mōs est Siciliæ a poetis decantatus, & in cuius radicib. est eiusdē nōis oppidū, teste St. lib. 6. in descriptione Sicilię, dicit. n. Ceteroris aūt propinquum est, exile sane oppidū vocatū Aetna, ex mōte cōscēsuros accipit, atq. transmittit, hic, n. primus mōtis ascensus inchoat, illuc missi fuere legati. Nā cū Proserpina Cereris filia cum Cyane nympha, & sirenib. flores colligeret a Plutone rapta est, mater inscia, a quo sibi filia surrepta fuisset,

Hetruscā disciplinā quanti facerent Romani.

Cereri sacrificium.

Velia.

fuisset, errando cum tempus ei diurnum non sufficeret, noctu eam facibus accensis per triuia, & quadriuia vlulando quærebat, vnde permansit in eius sacris, vt certis diebus a matronis exerceatur vlulatus ad imitationem eius. [Monti libris Sibyllinis] Hoc etiam refert Lactan. de falsa religione, dicit enim rep. tandem perturbata seditionibus, & ostentis, cum moniti essent carminibus Sibyllinis, Cererem debere placari, legatos Aetnam miserunt. Item matri deum,] Et hoc est seruatæ religionis exemplum non mediocre, quod imperatores Rom. quæ matri deum pro consequenda victoria in bello vota fecissent, eadem Pessinuntem profecti, cum summa deuotione persoluerent, ꝙ ibi numen eius coleretur in primis. [Item] Rursus vel similiter non solum Cereri, sed etiam matri deum est habitus bonos. [Compotes victoriarum] Cum victorias obtinuissent. [Pesinuntem] Oppidum est Phrygiæ, vbi Cybeles simulacrum colebatur, quod cum a Pessinunte oraculo Apollinis Romam translatum esset, apud Scipio. Nasica consensu senatus collocatum est, quia responsum fuerat ab oraculo, vt cum Romam dea venisset, tum curarent, vt eã qui vir optimus esset, Romæ hospitio acciperet, de cuius aduentu suo loco dicemus lib. 8. cap. vlt.

Cybeles templum.

ASCEN.

TAntum autem studium.] Vt vere, & pie monet Oliu. ingens nobis proposita est cura obseruãdę piæ religionis, cum prisci Romani superstitionis sacrilegæ, nedum stultæ, & ab impijs spiritibus in perniciem, ac seruitutem generis humani intro luctæ, tam anxie obseruantes fuerint. Quis itaque verbis explicet, quantum debeamus saluatori nostro, qui nos non solum a peccati iugo, sed etiam a superstitione miserrima liberauit? Nihil enim miserius quàm quos mortales nouerimus, tanquam deos venerari, tantumq; deorum numerum cõstituere, vt nulla fere virtus, nullumq; vitium sit, ꝙ non diuinitate donauerit stulta gentilitas, vnde honorem, virtutem, victoriam, pallorem, febrem, fortunam, vt numina adorabãt, & si quis dicat a prudentioribus creditum vnũ fuisse numen. Nam vt Pli. asserit, fragilis, & laboriosa mortalitas in partes ista digessit plures, fragilitatis suæ memor, vt portionib. quisque coleret, quo maxime indigeret: dicã perpaucos fuisse, aut nullos, quam id sincere crederent, nam si vnius veri diei cętera numina membra, quædam credidissent, nõ censuissent inter se tam diuersa, vt vno sacello coli non possent. Nos. n. sic sanctorum cõionem credimus, vt quod vni placere constet, omnibus placeat. Verum iuxta institutum nostrũ ordinẽ prosequamur, Autem pro sed tantum studiũ. i. tam studiosus conatus, non solũ obseruandæ religionis. s. semel institutæ, sed ẽt amplificandę religionis fuit antiquis. i. priscis Romanis, vt ciuitate sup. existente, tum florẽtissima & opulentissima, quæ res negligentiam religionis generare solent: In aduersitatib. enim & timore Deum inuocamus, vnde illud, primos in orbe deos fecit timor, & illud Greg. Mala, quæ hic patimur, ad eum nos ire compellunt, iuxta ꝙ Psal. Ad dñm cum tribularer clamaui, &c. Et contra impinguatus est dilectus meus, & recalcitrauit. decem (Cicero sex dicit) filij principum. i. maiorum ciuitatis, cum pauperrimus quisq; nunc religioni destinetur, nisi honores cum quęstu potiores inuitent, traderentur senatusconsulto. i. ex decreto senatus singulis populis Hetruriæ, sunt qui 12. p populos Hetruriæ fuisse dicant, & ab illis 12. lictorum numerũ sumptum, vnde centum viginti fuerint filij mittendi ẜm Cic. 72. qui numerus discipulorum Christi fuit, traderentur, dicit, gratia disciplinæ sacrorum percipiendæ, in qua Hetrusci habebantur peritissimi. (Et repete a superiore, nam lectio condependet) vt peterent Cereri .i. ad honorem Cereris Chalcitanam, vel vt alij dicũt, Caliphenam sacerdotem. i. quæ esset sacerdos Cereri, quam. s. Cererẽ, instituerant .i. inceperant, aut proposuerant venerari more græco. i. vt gręci, a quibus primũ venerata est eam venerabãtur, peterent, dico a Velia, cum hæc scriberentur oppido Calabriæ, cũ id oppidum nundum. i. non adhuc accepisset, nomen ciuitatis, non omnia ergo oppida ciuitates constituunt, sed ea duntaxat, in quibus cõibus legibus, & iure constituto solemniter viuitur, quàm dignitatem nunc Galli traxerunt ad ea oppida in quib. est episcopalis sedes, cum & aliæ ciuitates sint. Pertinet autẽ ad studium religionis, ꝙ opulentissima ciuitas non dedignata sit ab oppidulo nondum ciuitate sacerdotem petere, notum aũt est sacerdotem cõis esse generis, vnde hic fœmininũ est, ideo aũt petierunt, Ne Antistes. i. princeps sacerdotũ, perita. i. exercita, vetustis ritibus, deesset deæ. s. Cereri. Cuius. s. deæ, cum haberent pulcherrimum templũ in vrbe, & pollutũ sup. haberent, aut esset interitu Gracchano, quia alter Gracchorũ in eo interijt, antiqui sup. aut maiores nostri, moniti libris Sibyllinis, a sibylla Cumana scriptis, & ad Tarquinium allatis, in quibus fata Romana continebantur, vt placarẽt Cererem vetustissimam, aut vetustissimo more, aut antiquissimam, quod eam a prima ciuitatum institutione coluissent mortales. Nã non est ciuitas sine legibus, legum aũt inuentrix Ceres: Vnde Maro, legiferæ Cereri dixit, miserunt Ætnam oppidulum Siciliæ, non procul ab Ætna monte, de qua dicit Strab. lib. 6. Intra insulam est Ætna, modicis quidem possessa inquilinis, super collem iacens, in qua Cereris ædes est. Ea montanas amplectitur planicies totas arabiles, &c. 15. viros ad eam propitiandam, quoniam credebant sacra eius. s. deæ Cereris orta inde, Item matri deum. Ostendit similem diligentiam factam in seruanda religione circa cultum matris deum, Cybeles nomine, cuius cum antiquissima veneratio Pessinunti esset in Phrygia: miserunt sæpe illuc ad gratulandum post obtentam victoriam. Declinatur autem Pessinus Pessinuntis, vt Hiericus Hiericuntis, opus opuntis, amathus amathuntis.

THEO.

VElia] non Calabriæ, sed Lucanis ciuitas, de qua Strabo, Pliniusq;, & Gellius ex Higynio. [Gracchano interitu] Cic. de signis in Verrem in descriptione Siciliæ. Apud patres, inquit, nostros atroci, ac difficile reip. tempore, quo Tib. Gracchõ occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur. P. M. L. Calphurnio Coss. aditum est ad libros Sibyllinos, a quibus inuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. hæc Cic. Locum Codrus explicauit Ætnã, quidam scribendum putant Ennam cum Liuio Sillioque, & alijs auctoribus, inde Ceres Ennea auctor obsceni carminis Ennęę Cererem nurus frequentauit. [Pessinuntem] Corrige Pesinuntem, sicut apud Liu. frequenter admonuit Ianus Herodiani testimonio, cum Minutianus vbiq; Pesinuntem perpetuã scripsisset Herodiani verba sunt hæc, Cybeles, inquit, simulacrum decidisse ferunt in quendam Phrygiæ agrum, cui nomen Pesinunti a casu eius simulacri factum putant, ibi. n. a principio comparuisse. Licet apud alios comperiam. pugnam illic illum Phryga. Tantalumq; Lydum inter se conseruisse, siue de via ortam, siue potius ob raptum Ganymedis, quomodocunque diu æquis viribus decertatum foret, ac permulti vtrinque cecidissent, nomen ex ea clade loco esse impositum. hic etiam fama fert Ganymedem ipsum, trahentibus in diuersa, amatoris, ac germani manibus vita esse orbatum, sublatumq; e medio pro calamitatis solatio relata ad Iouem raptorem fabula, diuinis fuisse honoribus affectum.

Pesinus vnde.

DE METELLO PONTIFICE.

*MEtellus vero * Pont. Max. Posthumium consulem, eundemq; Flaminem Martialem, ad bellum gerendum Aphricam petentem, ne a sacris discederet, multa * indicta, vrbem egredi passus non est, religioniq; summum imperium cessit: quoniam tuto se Posthumius Martio certamini commissurus nõ videbatur, cæremonijs Martis desertis.*

* Ex Liu. lib. 29.

*Dicta.

OLIV.

MEtellus vero Pont. Max.] Sub cuius potestate cęteri omnes pontifices, & sacerdotes positi erant. Vnde etiam maximus dictus est, quia reliqui oẽs ipso erãt inferiores. Eundemq; flaminem]. i. sacerdotẽ, Flamines, vt Varro testatur, dicti sunt, ꝙ caput vinctum hñt filo, & cognomen accipiunt ab eo deo, cui sacra faciunt, sed partim sunt aperta, vt Mar. vulcanalis, obscuriora partim, vt dialis a Ioue, furialis a furia, cuius in fastis feriæ erant furiales. Liu. vero scribit. Numam flaminẽ Ioui assiduum sacerdotem creauisse, insigniq; eũ veste, & curuli regia sella adornasse, huic duos flamines adiecisse; Marti vnum, alterum Quirino. Creati sunt ẽt a Pont. Max. flamines, & a Dictatore in oppidis, seu municipijs, scribũt Cic. & Liu. ergo flamen dictus, vr quasi filamen a filo lanæ, quo caput vinctũ habebat, ꝙ aperto omnino capite esse nõ liceret. Dio. tñ Alicar li. 2. a flamma assumpta, inquit, omni diuini cultus institutione, atq; conscripta in octo diuisit partes, quot erant ẽt sacrorum ordines, tradidit aũt vnam sacrorum ministeriorum cõstonem xxx. curionibus, quos dixi hostias immolare publicas procurijs, secundam vero ijs qui vocantur a gręcis stephenori, a R. vero flamines, quos a gestatione pileorũ, & insularum, quas adhuc ferunt. flammam vocantes hoc nomine appellat. inuenies, qui dicant, ideo flamines dictos esse quasi filamines, ꝙ in summo flaminis apice esset virgula quędã lanata. i. virgula, in cuius extremitate modica lana erat alligata, quod constat ab Ascanio apud Albam primo fuisse institutum, & ẜm quosdam ad terrorẽ coruorum, qui plerumq; sacrificantibus superuenientes, non obseruantibus exta sacerdotibus, correpta protinus auferebant secundum alios, quia æstatis tempore, cũ calor intensius ferueret, ne Pileum ferre non possent, nec capite detecto esse liceret, ad satisfactionem dijs ... ato opere neq;

Flamines.

huius,& temperamentum illius virgam illam lanatam in capite gestabant. [Ad bellum] Mittebatur enim cum imperio. [Sacris] Qui r.s. Marti debebat,& facere solebat, quia Martialis flamen esset.[Multa indicta]Iniuncta pœna, si vrbe egrederetur.[Religionisq; summo] Nunc causam subiungit, quare hoc exemplum posuerit, vt ostendat maiore nihil habuisse potissimum præter religionem. Quoniam]iustam causam, subiungit, cur ille se religioni subiecerit. Nam si sacra Martis deseruisset, quomodo sperare potuisset Martem sibi futurum propitium?

ASCEN. Metellus vero Pont. Max. senatusconsulto, & quasi communi totius ciuitatis decreto. Transit ad singulorum,& primo summi pontificis in seruanda religione, auctoritatem, & flaminis Martialis obedientiam, nam vtriq; laudi datur, & illi, quod iusserit,& huic, quod obedierit.

THEO. Flamines] Dion, ait flamines a flamentis appellatos, non vt isti legunt a flamma grecus enim Dio. codex habet, flamma vocant,& ita Parthasius olim castigauit. [Multa in dicta] Immo dicta ex antiquis exempla. Nam multa dici solet, non indici. [Inconsulto, d. vetusti codices hoc non habent, At saltem si placet, emenda, inconsulto eo, scilicet Posthumio.

DE TIBERIO GRACCHO.

*Laudabile 12. fascium religiosum obsequium: laudabilior quatuor & viginti in consimili re obedientia. A Tiberio enim Graccho, ad collegium augurum literis * ex prouincia missis; quibus significabat se, cum libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse vitio tabernaculum captum, comitijs consularibus, quæ ipse fecisset: eaq; re ab auguribus ad senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se consulatu abdicauerunt.*

* Ex prouincia Sardinia. Cic. li. 2. ad Q. F. & 2. de nat. deor.

OLIV. Laudabile] Tib. Grac. sequentis anni consules creauerat, C. Figulum,& Scipionem Nasicam, qui cum magistratu inijssent,& in prouincias vterq; suam discessissent, paulo post a Tib. Grac. qui tunc proconsul erat in Asia, literæ missæ sunt ad collegium augurum, quibus significabat, se vitio consules creasse, non recte capto tabernaculo, hoc autem se cognouisse, dum libros augurales inspiceret. Augures enim continuo rem deferunt ad senatum, qui statim iussit vtrumque Romam redire, seq; abdicare magistratu. Duodecim fascium] Fasces erant insignia consulatus a fasciculis virgarum securibus alligatis, quas lictores consuli præferebant ad terrorem, lictores autem a ligando dicti sunt, quod nocentes ad pallum ligarent, virgisq; cederent, & securi percuterent, erant autem 24. quorum 12. cum vno, alteri consuli totidem parebant, ergo 12. fascium. i. vnius cōsulis obedientia laudabilis fuit, quia Posthumus, qui consul erat,& 12. fasces habebat, paruit pontifici, sed quatuor,& 20. i. duorum consulum obedientia laudabilior fuit. [Obsequium] Obedientia,& in bona parte accipitur, at illud Terentianum. Obsequium amicos, veritas odiū parit, pro assentatione quadam videtur accipi, cum dicat Donatus, obsequium assentator debet, veritatem amicus [A Tiberio] Qui eos consules vitio creauerat. [Collegium] Augures plures erant,& qui in eodem magistratu plures sunt, collegæ dicuntur, ipsorum vero cœtus collegium. [Animaduertisse] Comprehendisse animaduertere cum accusatiuo sine propositione considerare, & comprehendere significat. Cic. Animaduerti Brute sæpe Catonem, animaduertere: cum accusatiuo cum præpositione, in aliquem iusta de causa punire, hinc fit animaduersio, punitio. [Vitio ca. tab.] Plu. ita diffinit quid sit capere vitio tabernaculum, si tabernaculum, inquit, cepissetis, qui augurium capturus esset, ita, vt antequam auspicium ceperit, aliquid aliud egisset quod ad augurium non pertineret, tum id tabernaculum vitio captum esse dicebatur,& si auspicia cepisset in eo, nihil valebant, Cic. quoq; lib. de diuin. ita inquit, quid apud te scriptum est de Tib. Grac. nonne,& augurum,& aruspicum comprobat disciplina, qui cum tabernaculum vitio cepisset imprudens, quod in auspicato pomerium transgressus esset, comitia consulibus creandis habuerit[Libros ad sacra pert.] Vel augurales, vel sybillinos [Comitis consu.] Quæ ad creandos Cos. habuerat, Comitia vt scr. Asconius, fuerunt adhibita prætoria, tribunitia,& consularia. Aulus vero Gel. dicit, comitia alia fuisse curiata, alia centuriata. Comitium autem erat locus dictus, teste Varone, quod ibi coibant comitijs curiatis magistratus creandi causa, vtrum in campo Martio eligebatur magistratus, habitis comitijs. De ordine autem comitiorum multa apud Liu. plura apud Dion. lib. 8. vbi de Coriolani damnatione loquitur, videre licet. [Corsica] Hæc insula procul est è Sardinia 60. stad. auct. Strab.

Animaduertisse.

ASCEN. Laudabile transit ad aliud exemplum dicens, Laudabile fuit perfuit obsequium religiosum 12. fascium i. consulis, cui 12. erant lictores cum fascibus, sed sup. obedientia quatuor & 20. sup. fascium. i. duorū consulum, sup. erat laudabilior. Enim, quia, literis missis a Tib. Graccho ex prouincia ad collegium augurum, quibus. s. literis significabat se animaduertisse, cum legeret libros pertinentes ad sacra populi. s. Rom. animaduertisse dico, tabernaculum captum vitio comitijs consularibus. i. quibus conuenerant ad Cos. creandos, quę. s. comitia ipse. s. Tiberius fecisset,& ea re relata ab auguribus ad senatum.

THEO. Graccho] Gracchus,& ortus sine aspiratione dici debere, Var. ait,& ortum quidem, quod in eo oriantur omnia. Gracchum vero a gerendo, quia eius mater 12. mensibus eum gestauit, vnde a gracilitate corporis, vt quidam volunt, Gracchus, sed consuetudo,& Gracchos,& hortos cum aspiratione vsurpatur, hæc olim Ianus ex Charisio recitauit.

DE P. CÆLIO, M. CORNELIO, ET ALIIS.

*Consimili ratione * post P. Cælius, Marcus Cornelius, M. Cethegus, & C. Claudius propter exta parum curiose admota aris deorum immortalium, varijs temporibus, bellisque diuersis, Flaminio abire iussi sunt, coactique etiam.*

* Imo ante Ex Liu. lib. 26. & Plutar. in Marc.

OLIV. Consimili ratione] Eadem ratio fuit, quod tres flamines sacerdotium deponere sunt coacti: quia videlicet parum diligenter exta altaribus admouissent. [Exta parum curiose] quia cæsa victima,& immolata sacerdotes primo lance impo sita debebāt exta diligenter altaribus admouere, deinde quasi sacrata suscipere,& sic vesci, quod cum illi negligenter fecissent, sacerdotio priuati sunt: [Consimili ratione] Vt religioni cederent. [Admota] oblata, appropinquata. [Flaminio] Sacerdotio flaminis, nam sicut a pontifice pontificatus dicitur, sic a flamine, hoc est sacerdote flaminium sacerdotium. [Coacti] quia sacerdotio abire nolebant.

Flaminio.

ASCEN. Consimili, &c.] Ordo est, Pub. Celius, M. Cornelius Cethegus,& C. Claudi iussi sunt,& etiā coacti, quod plus est, ideo autem coacti, quia parere recusauerunt, vnde cogentium non coactorum hoc loco commendatur religio, coacti itaque sunt consimili ratione plus. i, deinceps, varijs temporibus,& bellis diuersis, abire Flaminio, i. sacerdotio, propter exta admota. s. ab eis, aris deorum immortalium parum. i. non satis curiose. i. accurate. Vbi signandum curiosum non semper in malum accipi, nam hic vitio datur, non curiose egisse.

DE SVLPITIO.

*At Sulpitio * inter sacrificandum è capite apex prolapsus, eidem sacerdotium abstulit.*

* Plutarc. in Marce.

OLIV. At Sulpitio inter.] Ob nullam aliam rem Sulpit. sacerdotio priuatus est, nisi quod apex è capite ceciderat. erat autem apex in summo flaminis pileo virga lanata, vt supra diximus. i. in cuius extremitate modica lana erat alligata. Virg. Ecce leui summo de vertice visus Iulij. Fundere lumen apex, & circum tempora pasci.

ASCEN. At Sulpitio.] Superiores, qui propter exta non satis curiose admota aris videntur satis iuste coacti abire flaminio, seu sacerdotio, quod vulgo dicimus degradari.

DE FABIO MAXIMO.

*Occentusque soricis * auditus, Fabio Max. dictaturam, C. Flaminio magisterium equitum deponendi, causam præbuit.*

* De alijs hoc Plau. in Marc.

OLIV. Occentus] Vix, inquit, creati fuerant dictator,& magister equitum, cum sacrificantes vocem soricis audiuere, & magistratum deponere coacti sunt. Plin. ait contentu soricū dirimi auspicia, annales referti sunt.

ASCEN. Occentusque &c.] Alij concentus legunt, sed rectius occentus, quasi a strependo sonus factus intelligatur.

THEO. Concentus.] Lego occentus ex antiquis codicibus.

De

DE PVBLIO LICINIO.

*Liu.li. 28. *ADijciendum his, quòd * P. Licinio Pont. Max. Virgo vestalis, quia quadam nocte parum diligens æterni ignis custos fuißet, digna visa est, quæ flagro admoueretur.*

OLIV. ADijciendum in his.] In æde deæ Vestæ ignis æternus seruabatur, cui semper vna ex vestalibus diligentissima custos adhibebatur, quæ vigilando seruaret, ne aliquo casu extinguerentur ignis, forte accidit, vt vna oppressa somno ignem extingui permiserit, quod cum pontifici cognitum esset, flagellis tota ferme confecta est. Liu. 8. secundi punici belli, plus, inquit, omnibus, aut nunciatis peregre, aut visis domi prodigijs terruit animos hominum, ignis in æde Vestæ extinctus, ob quàm causam cæsa flagro est Vestalis virgo, cuius custodia eius noctis fuerat iussu pontificis. P. Licinij: id quamquam nihil portendentibus dijs, cæterum quia negligentia humana acciderat, tamen & hostijs maioribus procurari, & supplicationem haberi ad Vestæ aram placuit. [Virgo ve] ideo virgines Vestales perpetuum ignem seruabant, vt ad simulacrum cæelestium siderum custos imperij flamma vigilaret, teste Floro, qui dicit Numa Pomp. focum in primis Vestæ virgini colendum dedit, vt ad simulacrum cœlestium siderum custos imperij flamma vigilaret. Alij dicunt, quòd ideo seruabant, vt significarent, se ita perpetuo puras, & inuiolatas esse debere, sicut inuiolatus seruabatur ignis, his enim teste Liuio stipendium de publico dari statuit Numa Pomp. qui hoc sacerdotium instituit, vt assiduæ templi antistites essent, easq; virginitate & alijs cæremonijs venerabiles, & sanctas fecit, est autem Vesta quæ ἑστία græce dicitur, hâc autem terram esse perhibent, quàm ignem habere manifestum est. [Flagro admoueretur,] Verberibus cæderetur.

ASCE. ADijciendum his, &c. Adducit scrupulosæ obseruationis exempla, quæ si non aliud, hoc tamen vtilitatis nobis afferre debent, vt memores simus quantum in vera religione obseruanda diligentiæ habere debeamus, cum Hethnici in superstitione sua tam anxij obseruatores fuerint, vt pro igne per negligentiam extincto, sacerdotula eius custos flagris sit admota .i. virgis acriter cæsa.

DE VIRGINE ÆMILIA.

*Dio.li. 2. *MAximæ vero virginis * Aemiliæ disciplinam extincto igne, tutam ab omni reprehensione Vestæ numen præstitit: quia adorante, cum carbasum; quā optimam habebat, foculo imposuisset subito ignis emicuit.*

OLIV. MAximæ Vir.] Diony. Alicarnas. deficiente inquit aliquando negligentia quadam igne custode tunc eius Æmilia, aliaq; virgine nuper electarum, & tunc dicentium tradente, cuius cura perturbationem fuisse tota in vrbe, multam, & inquisitionem per pontifices, ne pollutio aliqua circa ignem sacerdotibus extitisset, tunc autem Æmiliam ferunt insontem quidem, sed dubitandam ex huiusmodi casu pontificibus, sacerdotibus, & alijs virginibus manus super aram tendentem ita dixisse, Vesta vrbis Roma. custos, siquidem pie, & iuste sacra tibi perfeci, annis paulominus 30. & animum purum habens, & corpus castum, demonstra mihi, sisq; auxilio, neq; paruipendas sacerdotē tuam, morte mori miserrima, si vero impium aliquod gestum est à me, meo ipsius supplitio vrbis pollutionem expia. hæc dicentem, & scindentem à carbasea veste, qua tunc amicta erat, fasciam post preces factas, iecisse eam super aram dicunt, & ex frigido multo ante, nullamq; seruante scintillam cinere flammam emicuisse multam per carbasum, ita vt nec ciuitati lustratione, nec nouo opus esset igne. dicit ergo Val. illa quidem, quæ negligens fuerat, flagelis cruciata, at vero Æmilia, tametsi nescio quō ignis extinctus esset, tantam tamen animo religionem cōcepit, vt cum supplex deæ misericordiam implorare, foculo carbasum suum superimponens, meruit incenso carbaso ignem extinctū suscitare, ad id ergo valet aduersatiua coniunctio vero, illa quidem pœnas dedit negligentiæ: At vero hanc tutam prestitit numen, & est argm, quod non solum à pena, sed etiam à reprehensione tutam seruauerit, nam non minor plerumq; solet esse reprehensio, quàm pœna. [Disciplinam] Custodiendi ignis. [Carbasum] Materiam posuit pro forma, est. n. carbasus tenuissimi ligni genus, quod nunc etiam frequentissime pro velo sumitur, & est metonyma. [Foculo] Diminutium à foco, autem focus locus, vbi fouetur ignis, ipsum vero elementum ignis est, ergo foculo loco, vbi erat ignis extinctus.

ASCE. MAximæ vero] Contra dicit, approbata est diligentia Æmiliæ, etiam dea approbante, vt Oliuer. latius declarat. Ordo est, vero pro sed, q. d. econtrario Numen .i. diuinitas Vestæ, quæ nutu, quæ vult, facit, aut dea ipsa præstitit disciplinam .i. religiosam obseruationem, quam à maioribus, vt disciplinam accepit.

THEOPHIL. MAximæ Virginis.] Maximæ dignitatis non familiæ nomen est, aut proprium. Nam maxima sic appellatur, vt Pont. Maximo.

DE MARCELLO, ET TEMPLO Honoris.

*NOn mirum igitur, si pro eo imperio augendo custodiendoque, pertinax eorum indulgentia Deorum semper excubuit: quòd tam scrupulosa cura, paruula quoque momenta religionis examinari videntur: quia nunquam remotos ab exactissimo cultu cæremoniarum oculos habuiße nostra ciuitas existimanda est. * In qua cum Marcellus quintum consulatum gerens, templum Honori, & Virtuti, Clastidio prius, deinde Syracusis potitus nuncupatis debitum votis consecrare vellet: à collegio pontificum impeditus est; negante vnam cellam duobus Dijs recte dicari: futurū enim si quid prodigij accidisset in ea, nec dignosceretur, vtri rem diuinam fieri oportet; nec duobus, * nisi certis Dij vnà sacrificari solere: ea pontificum admonitione effectum est: vt Marcellus, separatis ædibus, Honoris, ac Virtutis simulacra statueret: neque aut collegio pontificum auctoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impense, impedimento fuit, quo minus religionibus suus tenor, suaque obseruatio redderetur.* *Liu.li. 27. *Vt Castori & Polluci.

OLIV. NOn mirum igitur.] Nunc dicit quid nam pro tāta religionis diligentia P. R. meruerit, vt videlicet deos propitios semper habuerit, qui pro imperio suo non solum conseruando, sed etiam augendo inuigilauerit. Quandoquidem igitur adeo diligentes in seruanda religione fuere Roma. nihil est, quod quisquam admiretur, si tanta fuerit deorum indulgentia in conseruando, augendoq; imperio Romano. [Pertinax.] Perseuerans, & notandum pertinacem, plerumque, in bonam partem accipi posse, vt hoc loco, cum in malam vt plurimum poni consueuerit, est enim pertinax is, qui vbi non debet tenax, & obstinatus est, sed hoc loco pertinacem curam perseuerantem dixit. [Scrupulosa] Sollicita, & exquisita diligentia, vt nihil omnino prætermitteret, nam scrupulus lapillus breuis est, qui breuitate sua ferme non videtur, sed calcatus solicitudinem creat vnde scrupulum solicitudinem, & difficultatem dicimus. Terentius Inieci scrupulum, & scrupulosum solicitum, & anxiū dicimus. [Paruula.] Sicut de occentu soricis de apice lapso. [Momenta.] Inclinationes. [Examinari.] Exquiri. examen proprie dicitur lingua bilancis, hoc est libre, quam rectissimam esse oportet, cū aliquid pensamus, quę si huc, aut illuc inclinauerit, plus, minusve esse intelligimus id quòd pensamus, & propterea examen interdum dicitur indicium. Vnde Persius, Examenve improbum illa castiges trutina. examen dicit iudicium. s. Pop. R. Exactissimo exquisitissimo, nā exigere, præter alias significationes, exquirere quoque significat. [Cæremoniarum] Cæremoniæ, vt ipse paulo post dicturus est, dictę sunt, quia vrbe à Gallis capta, cum Vestales virgines, simulacra deorum ex hostibus erepta traducerent, Cærete oppidum potissimum conuenere, vbi benigne fuerunt hospitio susceptæ, donec à Gallis ciuitas per Camillum recuperata, & liberata fuit in huius beneficij memoriā Romani præstiterunt, ut omnis cultus diuinos, omnisq; sacrorum ritus cæremoniæ dicerētur à Cerete oppido. [In qua cum M. Marcellus] Consul primo Clastidiū Galliæ Cisalpinæ oppidum, quòd nunc Castigium dicitur, oppugnando fortiter ceperat: deinde magno labore, atq; virtute Syracusas expugnauerat, itaq; ex duorū oppidorum expugnatione duobus dijs vota fecerat, Honori. s. & Virtuti templum ædificaturum, parta victoria Romā venis, & cum vota persoluere vellet, vtriq;. s. tēplum unum ædificare, pontifices restitere, quia dicerent, id contra religionē esse Liuius 2. punici belli lib. 7. de hac impeditione sic breuiter refert. Consulum alter, Quintus Crispinus ad exercitum, quem Quint. Flau. habuerat cum supplemento in Lucanos est profectus Marcellum aliæ, atq; aliæ obiectæ animo religiones tenebant, in quibus, quod cum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori, & Virtuti vouisset, dedicatio eius à pontificibus impediebatur, quod negabant unam cellam duobus dijs recte dicari, quòd si de cœlo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum esset, difficilis in ea procuratio foret, quòd utri Deo res diuina fieret, sciri non posset, neque enim duobus, nisi certis dijs rite vna hostia fieri, ita addita Virtutis ædes à properato opere

Pertinax in bonum. Examinare. Clastidium.

neq; tamen ab ipso ædes eæ dedicatæ sunt,tum demũ ad exercitum, quem priore anno Venusiæ reliquerat, cum supplemento proficiscitur. [Nuncupatis.] Votum duplex est, conceptiuũ, & nuncupatiuum. Conceptiuum,quod animo,& mente solum concepitur, sed verbis non exprimitur, Nuncupatiuum vero, quod nominatum voce declaratur,atq; vouetur, vt si dixero,si valetudinem recuperauero, statuam argenteam in templo Mariæ Virginis constituam,& erigam. Qui vota nuncupasset, ea libellis inscripta templorũ porticibus affigebant. [Si quid prodigij.] vt si serpens in eo templo apparuisset, dignosci non potuisset ab vtro profectum.& illud ostẽtum esset, propterea nec vtri esset sacrificandum:aut si templum de cęlo tactum fuisset, pari ratione dignosci non potuisset,quomodo illud expiandum esset.[Rem diuinam fieri]Sacrificare signat. [Nisi certis dijs.] Vt Polluci,& Castori:vt Apollini,& Dianę,vt Veneri,& Adoni,vt Cybele,& Atti,hæc numina societatem quandam inter se habere dicebantur.Itaq. ambobus vna sacrificabatur,prescrtim Castori,& Polluci,ita tamen vt vtriq; suus haberetur honos,& ideo Marcellus coactus est hac admonitione, & superstitione pontificum,non vnam ædem duobus dijs,sed duas ædificare,& consecrare. [Separatis ædibus.] Aedes licet plurali numero vt plurimam,priuatum vniuscuiusq; domum significet, singulari vero templum,tamen in plurali plerumq;, & pro templo accipitur vt hoc loco, sunt qui dicant cum adiectione aliquæ esse dicendum,vt in æde sacra,in æde Pacis,& in ęde Apollinis,eodem modo in plurali,vt sacræ ædes,deorum ædes,aut nimpharum ædes,si vero absolute dixerimus ędes,domum tantummodo designare , & propterea apud Iurisconsultos inueniri ædes pro omni specie ædificij.[Collegio,]Quia collegium non respexit amplissimi viri auctoritatem. Voluit enim religionis ritum, sanctitatemq; seruatam,nec duplicata quidem impensa Marcellum a soluendo voto deterruit,nam duo templa constituit,qui vnum tantummodo vouerat,& in hoc Val.dissentit,à Liuio,qui non dedicata ab eo fuisse dicit, sicut supra ostendimus [Adiectio impensæ.] Accessio expensæ,vt vbi templum vnum votũ esset,duo dedicarentur.[Suus te.]Suus ordo,suaq; lex. [Obseruatio.]Honor & reuerentia,vt religio suum ordinem,suamque obseruationem retineret. Differt tamen inter obseruantiam,& obseruationem , quia obseruatio pro quadam animaduersione accipitur in modum speculationis, obseruantia vero est veneratio quædam,& honoris exhibitio.

Obseruatio.

ASCE. NOn mirum. Transiturus ad religionis in Marcello narrationem more suo præfatur dicens. Igitur .i. quandoquidem tam anxie religionem seruarint,vt concentu soricis mouerentur,non mirum supple est,si indulgentia.i.opera clementer impensa pertinax.i.perseuerans,quasi obstinato animo(vnde licet in bono sit hoc loco tamẽ nescio quid quasi nimium, si quid in his nimium esse possit, notatur, tractum est verbale à pertinendo.i.perpetuo tenendo contra omnes eripere volentes, indulgentia vero ab indulgendo,indulgere autẽ est clementi,aut facili animo operam dare,& quasi dissimulando ignoscere,vnde mollis educatio liberorum indulgẽtia, auctore Quintiliano, vocatur,& quia Deus quando citra condignum punit,imò misericorditer ignoscit,aut culpam remittit, nobis quodammodo indulgere videtur .i. affectione paterna peccata nostra tegere, ideo indulgentiam pro venia ecclesia liberius sępe,quam vocabulum patiatur,accipit,non tamen tam absurde, vt nonnulli cauillantur)Si inquam pertinax indulgentia eorum deorum.i.talium quales coluit,excubuit.i. more excubantium intenta fuit, & quasi vigilans cum vtrumque hominis non dei sit, pro eo.i. tali,& tam religioso imperio augendo & custodiendo , ne imminuatur,quod.i.quia,quoque.i.etiam paruula momenta.i.pondera religionis,vt est concentus soricis, videntur examinari.i. experiri,discuti,tam scrupulosa.i.anxia cura,quia nostra.i.Romana ciuit.nunquam.i.nonnunquam,non est existimanda.i. iudicanda,aut censenda,habuisse vnquam oculos remotos ab exactissimo cultu cæremoniarum.i.rerum diuinarum. In qua.s.ciuitate,cum Marcellus gerens v.cõsulatum vellet,potitus prius Clastidio oppido,in Cisalpina illis, nobis, transalpina, Gallia, deinde potitis Syracusis vrbe opulentissima in Sicilia, hoc est postquam voti compos factus eas vrbes expugnauerat, consecrare honori.s.deo sic dicto, & virtuti.s.bellicæ.i. fortitudini, quæ propriæ,virtus dicitur,templum.s.commune debitum .s.illis,votis nuncupatis.i.expressis vocaliter, & non solum animo conceptis,impeditus est à collegio pontificum negante.i. quòd collegium negabat, vnam cellam (quam imperiti capellam vocant).i.sacellum dicari.i. consecrari, recte.i. decenter duobus dijs. Quorum diuersa essent numina. Enim pro quia sup. dicebant futurum supple esse,si quid prodigij accidisset in ea.s.cella,ne.i.vt non dignosceretur,vtri.s.deorum oporteret rem.s.diuinam fieri,nec solere sacrificari,i.vnum sacrificium fieri, duobus Dijs,nisi certis,vt Polluci,& Castori,Apollini,& Dianę,& similibus,quorum vna,aut subalterna putaretur potestas. Effectum est ea admonitione,vt Marce. i. statueret simulacra honoris, & virtutis ædibus separatis, neque aut auctoritas amplissimi viri , videlicet Marcelli,fuit impedimento collegio pontificum,quia ei obtemperaturum est , aut adiecto.i. incrementum impensæ videlicet binarum ædium fuit impedimento. Marcello,quia vota persoluit,non fuit,dicit impedimento, quominus .i.vt non suus.i.debitus tenor, & sua obseruatio redderetur religionibus.

DE FVRIO BIBACVLO, ET L. ALVANIO.

*OBruitur etiam tot illustribus consularibus L. Furius Bibaculus, exemplique locum vix post Marcellum inuenit. Sed pij , simul, ac religiosi animi laude fraudandus non est: qui prætor à patre suo collegij Saliorum magistro iussus, sex lictoribus præcedentibus arma ancilia tulit: quamuis vacationem huius officij, honoris beneficio haberet. Omnia namque post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit:etiam in quibus summæ maiestatis conspici decus voluit. Quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire: ita se humanarum rerum futura regimen existimantia, si diuinę potentiæ bene, atque constanter fuißent famulata. Quod animi iudicium in priuatorum quoque pectoribus versatum est. Vrbe enim à Gallis capta cum Flamen Quirinalis,virginesq; Vestales sacra,onere partito, ferrent, easq; Pontem sublicium transgressas, & cliuum, qui ducit ad Ianiculum, descendere incipientes, L. Aluanus plaustro coniugem, & liberos vehens aspexißet; propior publicæ religioni, quàm priuatæ charitati, suis, vt plaustro descenderent, imperauit:atque in id virgines, & sacra imposita, omißo cœpto itinere * Cærete oppidum peruexit, vbi cum summa veneratione recepta, grata memoria, ad hoc usque tempus hospitalem humanitatem testantur. inde enim institutum est, sacra * Cæremonias vocari, quia Cæretani ea, infracto Reip. statu perinde ac florente, coluerunt. Quare agreste illud, & sordidum plaustrum, tempestiue capax, cuiuslibet fulgentissimi triumphalis currus, vel æquauerit gloriam, vel antecesserit.*

* Cerete peruexit Liu.
* Cæremonia.

OLIV. OBruitur tot illustribus.] Cum ancylia 12.salij per vrbem, vetusto more,gestarent,illiq; sacro vrbis prætor interesset,Luc.Fur.Bibaculus forte pater eius tunc saliorum magister iussit eum ancylia tollere,& ferre per vrbem,tanquam nõ prętor,sed vnus esset è salijs, paruit summum prætoris imperium præcepto patris,quamquam honeste negare potuisset,quoniam officij maioris gratia vacationem,& immunitatem habebat , tñ quia omne,quod Dijs exhibetur officium laudabile semper habetur,& est,non duxit indignum ancylia ferre præeuntibus lictoribus,fuit autem prætor secundo pun.bel.[Obruitur]Quasi inquit,Fur.Bibaculus opprimitur,vt emergere vix possit in tanto fulgore,& claritate superiorum exemplorum, [Consularib.] Vir consularis dr̃,qui aliqñ gesserit consulatum,sicut prætorius qui præturam,Censorius,qui censuram administrauerit. [Vix post Marcellum.] Vix dignus est inquit,qui subiungatur Marcello.[Sed pij.] Quia paruit patrui. [Religioni] quòd principij saliorum collegij. [Collegij sali.]Salij, vt Liu. tradit 12.in vrbe fuere à Numa constituti, & Marti gradiuo cõsecrati,qui totidẽ ancylia per vrbem cum saltibus gestabant,atq; tripudijs,canentes vetere Mamurij memoriã.Ancylia vero scuta erant,quæ oras.i.extremitates hăbebăt in similitudinẽ labiorũ. Vnde & ancylia dicta sunt ab oris,quæ sunt circũ labrum secundũ alios vero ab ἀγχυ, qua ciuitas laborabat, tunc cum de cęlo lapsum est scutũ,constat.n.regnante Numa breue scutũ,atq; rotundum de celo lapsum,de quo Oui.Ecce leui scutũ versatum leuiter aura, Decidit à populo clamor ad astra venit.Consulti deinde aruspices rñderunt,Ibi futurum totius orbis imperiũ, vbi scutũ illud seruaretur,quo accepto respõso, & honoris gratia,& quo idem tutius seruaretur,ne ab hostibus surripi posset, Numa Pop.12. alia ad similitudinẽ coelestis illius fabricari iussit, quæ fuere in

Saliorũ collegiũ Ancylia.

templo

templo Martis repositi, & cum 12. sacerdotes adolescẽtes Numa ipsi Marti gradiuo delegisset & illisq; dedisset insigna pictas tunicas, & super tunicas Aeneum pictori tegmen, iussit ipsa cælestia arma quæ ancylia nominauit, suspensa collo ab alijs per vrbem portari cum salio, atq; tripudijs carmina dicantari, & salij dicti sunt à saltu., teste Ouid. qui dicit. Iam dederat salijs à saltu nomina dicta. Armaq;, & ad certos verba canenda modos. Inter cetera carmina hoc fuisse dicunt, Veterem Mamurij memoriam, quia cum Numa accercisset, vndique fabros, qui scuta alia coelesti similia fabricarent, inuentus est quidam Mamurius, qui ceteros artificio superauit, nam adeo simillima fecit, vt à celesti discerni non possent. Iussus itaq; primum petere quod vellet, nihil aliud petijsse dicitur nisi vt Salij ancylia gestantes per vrbem canerent in veterem Mamurij memoriam. Vnde Ouid. Tunc sit Mamurius merces mihi gloria dixit. Nominaq; extremo carmine nostra sonent. Idq; sacerdotes operi promissa vetusto Præmia persoluunt Mamuriumque vocant. Fuit autem tantæ reuerentiæ saliorum collegium, vt Aphricanus non erubuerit vnum fieri de salijs, teste Liu. lib. 6. de bel. Mac. nec L. Furius Bibaculus, vt in hoc exemplo patri suo saliorum magistro parere recusauit, quamuis prætor esset, omnes autem salios ex gente patricia fuisse creatos testatur Dio. de antiquitatibus Ro. dicit enim Sexta autem pars institutionis circa diuina his distributa est, qui vocantur a Ro. salij, quos Numa ipse ex patricijs creauit iuuenes 12. spectatissimos deligens quorum sacra manent in palatio, vocanturq; palatini. Hi quidem agonales, à quibusdam verò collini vocati salij, quorũ quidem sacrarium in collino est monte post Numam conditum ab Hostilio rege ex voto, quod idem bello Sabino nuncuparat, hi autem salij omnes iactatores quidem sunt, & laudatores armatorum deorum. Sollemnitas autem eorũ est circitus pantanea mẽse Martio, quę sumptu agitur publico, multaq; alia de his Dion. tradit, quæ hic referre longum & tædiosum esset. Sex lictoribus, consul 12. lictores habebat, prætor autem sex. [Vacationẽ] Quia prætura faciebat illam huius officij, & laboris immunem, ergo vacationem immunitatem, officij scilicet gestandi ancylia. [Honoris.] Magistratus. scilicet præturæ. Omnia post religionem] idest omnia cedere religioni. [Etiam in quibus.] Subauditur ea, hoc est imperia. [Summæ ma. de.] Vt in consularibus, prętorijsq; viris. [Regimen] Existimabant se reges esse futuros. [Bene] Atq; constanter, bene vtrunque coniunxit, quia necessarium, nam potuissent bene certo tempore seruire, sed non constanter idest perseueranter, ideo dixit bene & cõstanter. [Quod animi iu.] Vere inquam maiores nostri ita existimarentur, se futuros reges, si diligenter, pieq; religionem seruarent, vt nihil, quod ad eius fructum pertineret, omitterent. nam & L. Aluanius, quamuis plebeius esset, & humilis, dijs immortalibus tantam reuerentiam exhibuit, vt liberorum suorum curam religioni postposuerit. [Vestales, virginesq;] Virgines Deæ Veste consecratæ. [Onere partito] Quia æqua portione diuiserant inter se simulacra deorum, & reliqua sacra, quę cũ multa essent, nisi à multis ferri non poterant. [Sublicium pontem] Sublicium, quasi sub Lucium, nam sublucari purgare significat, vnde sublicium lignum purgatiuum: ergo pons sublicius põs ligneus à sublicijs dictus, sunt enim sublicia ligna quæ sustinent pontem, hic autem primum factus est à pontificibus, & sæpe restitutus, vnde etiã pontifices dicti sunt. [Cliuum] Cliuus dicitur locus molliter arduus. [Ad ianiculum] Quia ianiculum amnem Tyberis ponte coniunxit. dictum, quod ianua sit euntibus in Hetruriam. [L. Alua] Hæc idem liu. testatur lib. 5. dicit, enim Flamen interim Quirinalis, virginesq; Vestales, omissa rerum suarum cura, quæ secum ferenda sacrorum, quæq;, quia vires ad omnia ferenda deerant, relinquenda essent consultantes, quisve ea locus fideli asseruaturus esset custodia, optimum ducunt condita in doliolis sacello proximo ædibus flaminis quirinalis, vbi nunc despui religio est, de rodere, cætera inter se onere partito feruntur via, quæ sublicio ponte ducit ad ianiculum, in eo cliuo eas cum L. Aluanus de plebe R. homo conspexisset, plaustro coniugem, ac liberos habens inter ceteram turbam, quæ inutils bello ex vrbe excedebat, saluo etiam tum discrimine diuinarum humanarumq; rerum irreligiosum ratus, sacerdotes publicos, sacraq; P. R. pedibus ire, ferriq; se, ac suo vehiculo conspici, descendere vxorem, ac pueros iussit, virgines, sacraq; in plaustrum imposuit, & Cere, quo iter, erat, sacerdotes peruexit. [Propior idest publicæ religioni magis consentiens. [Cærete oppidum] Indeclinabile est, sicut prænefte, hoc autem oppidum primum appellabatur agyllina, sed cum latini ingrederentur hanc vrbem, & ignorantes nomen eius inquirerent, oppidiani qui Græci erant, existimantes se salutari, aut optimum esse putantes, si eos prius ipsi salutarent, responderũt χαίρε inde ciuitati nomen remansit, vt Cere, siue Cærete dicetur, & quia dixit esse indeclinabile, sunt tamen qui volũt declinari hoc Cærete huius Cæretis. Liu. tamẽ vt supra vidimus, hoc Cære indeclinabile dixit, & nomen patrium, hic & hæc Cęres huius Cæretis. Virg. lib. 8. Est ingens gelidum lucus prope Cæretis amnem, qui teste Seruio minio dicitur, vt idem lib. 10. Qui cærete domo qui sunt minionis in aruis, fuit autem Cærete, vt vult Str. à Pelasgis è Thessalia profectis cõditum, & à thyrenis aduersus agyllinos belligerantibus denominatum, cum quidam murũ subiens vrbs nomen percunctaretur, pro responso à Thessalis, accepit salutem renunciantibus χαίρε, quod tum ij bonum omen accipientes captam vrbem submutato vocauere nomine 10. autem millibus passuum distat ab vrbe. [Testantur] Testificatur & quasi probant. [Inde] Ex hac hospitalitate. [Quare agreste illud] Tantum valuit occasio suscipiendi sacra Ro. vt plaustrum agreste par, vel etiam maius, fuerit, & haberi potuerit, triumphali curru, qui tanto ornamento & apparatu instructus Imperatores ad capitoliũ vehere consueuerat. [Tẽpestiue capax] q; suo tempore opus acceperat egregium. Antecesserit] superauerit, fulgentissimi] quantocunque apparatu ornatissimus fuerit.

Vacatio.

OBruitur, &c. Ordo est, Furius Bibaculus, uir clarus quidẽ, sed non consularis, obruitur, idest opprimitur etiam tot illustribus sup. viris consularibus. i. qui consulatum gesserint, vix inuenit locum exempli. i. vt eius exemplum de obseruata religione recitetur post Marcellum, de quo iam dicendum, sed q. d. licet post consulares, tamẽ non est fraudandus laude animi pij simul, ac religiosi. Qui præ. i. cum esset prætor iussus à patre suo magistro collegij saliorum, qui præsul dici posset. idest primus Sacerdotum Martis, dum ancylia ferrent per vrbem salientium, tullit arma, s. Martis ancylia dicta, sex lictoribus prçcedentibus, cum consulibns duodeni essent, quamuis haberet vacationem. i. exemptionem huius officij. s. portandorum ancylium, vel ancyliorum, vtrunq; enim dicitur, beneficio honoris. s. prætorij. Namq; nostra. i. Romana ciuitas duxit, semper omnia habenda post religionem. i. cultum deorum etiam sup. illa in quibus voluit decus summæ maiestatis conspici. Quapropter imperia idest imperatores, non dubitauerunt seruire sacris. i. rebus diuinis existimantia. idest iudicantes se futura. i. se futuros, regimen rectores rerum humanarum, famulata. i. si fuissent famulata, i. si ipsi fuisset famulati. (Nam vt seruitia pro seruis passim ponuntur, ita imperia pro imperatoribus ponit) bene, & constanter, potentiæ diuinæ. Quod animi iu.] transit ad aliud exemplũ di. Quod iudiciũ animi, videlicet diuina humanis esse anteponenda, versatum est quoq; in pectoribus priuatorum, i. non gerentium magistratum, aut, ut dicũt, officium publicum. Vrbe enim uidelicet Roma capta à Gallis, cum flamen. i. sacerdos quirinalis. i. Quirini, seu Romuli, & uirgines. Vestales, quæ illis erant, quales nobis sanctæ moniales, ferret. i. portarent, sacra idest res sacras, onere partito. i. inter ipsas diuiso, & Luc. Aluanius uehes plaustro. i. curru coniugem, & liberos aspexisset eas transgressas pontem sublicium, i. ligneum tyberi impositum, & incipientes descendere cliuum. i. de cliuo, qui ducit ad ianiculum subur bium vrbis, qua in Hetruriam itur. Propior. i. uicinior, hoc est magis propinquus in affectione religioni publicæ, quam charitati priuatæ imperauit suis, ut descenderent plaustro, atq; omisso itinere cœpto peruexit Cærete oppidum sic ab euentu dictum uirgines. s. Vestales, & sacra imposita in id, s. plaustrũ, ubi ipsa sacra recepta cum summa ueneratione, testantur usq; ad hoc tempus, quo hæc scripta sunt, humanitatem hospitalẽ. i. in hospitalitate exhibitam, memoria grata ob gratitudinem conseruata enim pro quia, institutũ est inde sacra. i. res diuinas uocari cærimonias (quasi à Cærete, cum tamen à Cerete alij malint, nam prima corripitur) quia ceretani coluerunt ea perinde . i. æqualiter in statu reip. fracto, ac florẽte, Quare illud plaustrũ agreste, & sordidum, capax. s. maiorum utpote diuinorum tẽpestiue. i. in tẽpore necessitatis, uel æquauerit. uel antecesserit gloriam cuiuslibet currus triumphalis, subaudi etiam fulgẽtissimi. ASCE.

Cęrete oppidũ. Agyllina.

DE CAIO FABIO.

*EAdem reipublicæ * tempestate C. Fabius Dorso memorabile exemplum seruatæ religionis dedit. Namque Gallis Capitolium obsidentibus: ne statutum Fabiæ gentis sacrificium interrumperetur: Gabino ritu cinctus, manibus, humerisq; sacra gerens, per medias hostium stationes, in Quirinalem collem peruenit: vbi omnibus sollemni more peractis, in capitolium post diuinum venerationem victricium armorum perinde, ac victor rediqt.*

* Liu. li. 4.

Eadem

OLIV. EAdem rei.temp.] Cum capitolium obsideretur à Gallis, quo pauci admodum Romani ciues, vrbe iam capta, confugerant, inter ceteros erat C.F.Dorso, cui pariter, & familiæ suæ Quirini sacra fuerant demandata, vt certo tempore ea in quirinali colle celebrarent, cum igitur sacrorum dies instaret, iamq; vrbem totam Galli occupassent, non dubitauit salutem suam pro deorum sacris exponere, nam de capitolio descendit, & Gabino ritu incinctus per medias hostium acies Quirinalem collem peruenit, debita sacrificia peregit, & in capitolium saluus, & incolumis rediuit, quod idem Liu. testatur, eodem lib. dicit enim Sacrificium erat statutum Fabiæ genti in quirinali colle, ad id faciendum, Caius Fabius Dorso, Gabino cinctus ritu sacra manibus gerens cum de capitolio descendisset, per medias hostium stationes egressus, nihil ad vocem cuiusq; terroremve motus in quirinalem collem peruenit, ibiq; omnibus sollemniter peractis, eadem reuersus similiter constanti vultu, graduq; satis sperans propitios esse Deos, quorū cultum, ne mortis quidem metu prohibitus deseruisset, in capitolium ad suos redijt, seu attonitis Gallis miraculo audaciæ, seu religione etiam mo-

Tempestas. tis, cuius haud quaquam negligens est. [Eadem tempestate.] Eadem calamitate, sed tempestas, aliquādo pro tempore ponitur, in qua significatione frequenter vtitur Sal. [Dorso] Multi legunt dorso suo, sed vt Liu. & Cic. docet, Dorso cognomen fuit: ergo legentium imperitia suo additum est. [Interrumperet.] Nam statuto die sacra Quirino exhibebant. Gabino ri. inci.] Videlicet toga per tergum reiecta sub lacerto, ita ad dexteram partem laciniā traheret, & sub veste exteriore laciniæ manus dex-

Gabinus cinctus. tera teneretur, hoc factum est, quia cum Gabini sacra celebrarent, hostes superuenere, illi autem reiecta per tergum lacinia vestis, vt essent expeditiores, hostem insecuti fuderunt, atque fugarunt, de hoc ritu Luc. Turba minor sequitur ritu succincta Gabino, [Perinde] Non aliter quam si hostes vicisset, qui victores vrbem occupauerant.

ASCE. EAdem reip. temp. Affert C. Fabij Dorsonis in seruanda religione memorabile exemplum ab Oliuerio satis explicatū. Ordo igitur textus est. C.i. Caius profertur tamen Gaius, quia à gaudio prænomen illud inditum volūt. Fab.i. in gente Fabia, quæ à Fabis, quas feliciter seuit, cognomen sumpsit Dorso. scilicet nomine, aut agnomine, nam quæ alijs cognomina, aut agnomina alijs possunt fieri nomina, dedit eadem tempestate, idest calamitate, reip. idest quæ resp. Romana multis vrgebatur aduersitatibus, exemplum memorabile. idest memoratu dignum religionis seruatæ. idest obseruatæ, & non prætermissæ. Namq; Gallis. s. Senonibus obsidentibus capitolium. i. arcem tarpeiam à capite humano, cum fundamenta eius iacerentur, illic inuento, aut quod caput esset vrbis dictum, ne sacrificium statutum gentis Fabiæ. idest statuto die à Fabia gente. Quirino fieri solitum interrumperetur, idest prætermitteretur. Ipse cinctus ritu idest more Gabino. i. toga per tergum recta, & sub lacerto alte ra eius lacinia, aut nexa, aut tenta gerens manibus, humerisque sacra, id est sacrificijs necessaria, peruenit per medias stationes hostium (Stationes autem sunt vbi, aut naues, aut milites stant ad tempus, erectæ videlicet, & erecti in omnem occasionem, & resistendi, & inuadendi, sumpto vocabulo à stando, quod in periculo sunt; aut die quiescere volunt, stare dicantur) in collem quirinalem, vbi Quirino sacra fiebant, & est vnus è septem collibus Romæ. Vbi, id est in quo colle, omnibus, scilicet ad sacrificium pertinentibus, peractis more sollemni, redijt in capitolium perinde, ac id est tanquam victor euaserit, aut quia iam hostes per quorum stationes euaserat, vicisse sibi videbatur, aut quia post sacrificium de victoria spei plenus erat, aut quia incinctu Gabino exierat, vt Gabini olim, victor redijsse visus erat, post diuinam venerationem, armorum victricium, quibus Romulus victor euaserat, quibus verbis significat hasta, aut aliud quippiam armorum Quirini illic fuisse, cui diuinos exhibebāt honores, Nisi forte de cinctu Gabino, in quo, vt Gabini olim, ipse iam vicerat, intelligi malis.

DE P. CORNELIO ET BAEBIO
Pamphilo Coss.

* Liu. I. lib. 40. *MAgna conseruandæ * religionis etiam Pub. Cornelio & Bæbio Pamphilio Coss. apud maiores nostros acta cura est. Siquidem in agro Lucij Petilij scribæ sub Ianiculo cultoribus terram altius versantibus, duabus arcis lapideis*

*Numæ corpus, & 14. libri loga les. *repertis: quarum in altera scriptura indicabat, * corpus Numæ, Pomponij filij fuisse; in altera libri reconditi erant, Latini septem de iure Pontificum, totidemque Græci de disciplina sapientiæ, Latinos magna diligentia asseruandos curauerunt: Græcos, quia aliqua ex parte ad soluendam religionem pertinere existimabantur, Petilius prætor vrbanus ex auctoritate Senatus per victimarios facto igne, in conspectu populi cremauit. Noluerunt enim prisci viri quidquam in hac ciuitate asseruari, quo animi hominum à Deorum cultu auocarentur.*

MAgna conseruandæ religionis.] Liu. de bel. Maced. lib. 10. Eodem inquit anno in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo dum cultores altius moliuntur terram; duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes, longæ, quaternos latæ, inuentæ sunt operculis plumbo deuinctis: literis Latinis. Græcisq; vtraque arca inscripta erat. In altera Nummam Pompilium Pomponij filium regem Romanum sepultum esse, in altera libros Numæ Pompilij inesse, eas arcas, cum ex amicorum sententia, dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat, inanis inuenta sine vllo vestigio corporis humani, ac vllius rei per tabem tot annorum omnibus absumptis, in altera duo fasces candelis inuoluti, septenos habuere libros, non integros modos, sed recentissima specie. [VII. lib.] latini de iure Pontificio erant, 7. Græci de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit. Addit Antias Val. Pythagoricos fuisse vulgatæ opinionis, qua creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendatio probabili accommodat fidem primo ab amicis, qui in re præsenti fuerunt, libri lecti, mox pluribus legentibus cum vulgarentur, Q. Petilius prætor vrbanus studiosus legendi hos libros à L. Petilio sumpsit, & erat familiaris vsus, quòd scribam eum quæstor Q. Petilius in decuriam legerat, lectis rerum summis, cū animaduertisset pleraque dissoluendarum religionum esse. L. Peti. dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse prius quàm faceret, se ei permittere vti, si quod ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, reperirentur, id integra sua gratia eum facturum. Scriba ad trib. pleb. adijt, à Tribunis ad Senatum res est reicta, prætor se, & iusiurandum dare paratum suum esse aiebat, libros eos legis saruariq; non opportere Senatus censuit satis habendum quod prætor iusiurandum polliceretur, libros primo quoq; tempore in comitio cremandos esse precium pro libris quantum Q. Petilio prętori maioriq; parti tribunorum plebis videretur, domino esse soluendum, id scriba, nō accepit, libri in comitio; igne per victimarios facto in conspectu populi cremait sunt. Denum. lib. Plin. li. 13. nat. hist. varias refert scriptorum opiniones, vt alij 14. alij plures, alij pauciores fuisse dicant. L. Petilij scribæ] Varro non Petilij, sed Ter. agrum fuisse dicit, teste Aug. de ciu. Dei, quòd ita soluitur vt intelligamus agrum fuisse Petilij, eius cultorem fuisse Teren. lib. de disc. sapien.] idest de philosophia, erant enim compositi de sapientia, videlicet quid esset sapientia, Sapientia autem eadem est quæ philosophia. Sed philosophi, vt plurimum, irreligiosi esse solent, nihil enim credunt, quod ratione naturali probari non possit. [Petilius prætor.] Cum ad pretorem delati essent, iurauit contra remp. esse, vt legerentur, quia ad soluendam religionē, qua respectu, fouebatur, pertinerent. [Victimarios] Per ministros victimarum, qui victimas ligabant, cultrum, aquam, & molam parabant, & reliqua, quę sacris erant necessaria, victimarij dicebantur, erant igitur ministri sacrificiorum. [Auocarentur] Amouerentur, abstraherentur. [Noluerunt enim.] Reddit rationē, cur id fecerint maiores, vt animos Romanorum religioni deditissimos esse ostenderent, In hoc autem imitati sunt Lacedemonios, qui Archilochi libros, qui contra religionem essent exportari è sua ciuitate iusserunt.

ASCE. MAgna, &c.] Laudat factum Petilij, qui auctoritate Senatus quosdam libros Numæ, qui contra religionem facere videbantur, cremandos curauit. Quod non omnes fortassis laudandum censerent, quia peiores suspicari liceat, quam fortassis erant, aut etiam non nihil ad nostram pietatem faciens continuisse, quod in alijs arcis compertum est. Sed illud asserere planè diuinantium esset. Mihi certè pium videtur, ea concremasse, quę contra religionem facerent, etiam si non bona erat, nam bonam putabant. Et nobis ex hoc exemplo curandum, si quid contra religionem nostram nouerimus, id statim aboleamus. Titulus autem inscite positus est nihil enim consules egerant. Ordo est. Magna cura conseruandæ religionis acta est apud maiores nostros idest priscos Ro. etiam P. Corn. & Bæbio Pamphilio consulibus. idest cum illi essent consules, Siquidem, idest, quia cultoribus, scilicet terrarum versantibus idest fodiendo inuertentibus, altius idest profundius terram in agro Lucij Petilij scribæ (Var. tamen, vt est apud Aug. de ciu. Dei. Terrent. fuisse dicit, sed forte Petilius dominus erat fundi Ter. cultor, aut conductor) duabus arcis lapideis repertis. idest postquam repertæ erant duæ arcæ: in quarum altera scriptura quæ erat in fronte,

fronte, indicabat corpus Numæ filij Pomp. 2. regis Ro. fuisse idest ex titulo cognoscebatur, quod in altera arcarum fuerat corpus Numæ. in altera scilicet arca lib. 7. latini de iure Pont. & totidem idest alteri septem Græci de disciplina sapientiæ erant reconditi. idest diligenter conseruati, patres sup. vbi id resciuerunt per prætorem vrbanum curauerunt. latinos sup. libros asseruandos, id est vt asseruarentur magna diligentia, Petilius. scilicet Quintus non lucius prætor, vrbanus cremauit in conspectu populi, quia in comitijs, igne facto per victimarios, id est qui victimas cremandi, & mactandi curam habebant, cremauit, dico græcos, quia existimabantur pertinere ad soluenda, id est relaxandam & imminuendam religionem (Bene soluendam dicit; siquidem à religando dictam volunt) ex aliqua parte, etenim pro quia prisci viri noluerunt quidquam obseruari. idest custodiri, in hac idest nostra hoc est Romana ciuitate quo idest per quod animi hominum auocarentur à cultu deorum.

THEO. Victimarios.] Sacerdotes, aut ipsi percutiebant victimas, & Agones appellabantur, aut ipsis tenentibus, alter im pingebat cultrum, quem victimarium vocabant, & popam Virg. Supponũt alij cultros, hæc ex Aelio Spartiano, Lutatio, Placido, Phoca Grammatico, Propertius, Succinctiq; calent ad noua sacra Popæ. M. Tullium, Diony. Alicarnaseus. M. vocat Attilium, dubium tamen vtri de veræ lectionis incolumitate magis oporteat credi.

DE TARQVINIO REGE.

*M. Attiliũ vocat Diony. li. 53.

*Tarquinius autem rex * M. Tullium Duum virum, quòd librum secreta ciuilium sacrorum continentem, custodiæ suæ commißum, corruptus Petronio Sabino describendum dedißet, culeo insutum in mare abijci iussit: idque supplicij genus non multo post parricidis lege irrogatum est. iustißime quidem: quia pari vindicta parentum, ac Deorum violatio expianda est.*

OLIV. Librum se. ci. sa. con.] Vnum ex libris sibyllinis fuisse intelligemus, eiusmodi autem libri occulte seruabantur, & secrete, quoniam igitur duumuir id perfecit. quod celari oportuit, iusto supplicio affectus est. [Corr.]. s. pecunia. [Duumuirum.] Duo primum fuere tantum modo, qui libris Sibyllinis præficiebantur, & hi erant patritij. deinde 10. præfecti sunt, postea 16. vsque ad Syllana tempora, postremo, idest fuerunt, & licet fuerint plures in his tamen 2. virorum nomen remansit. [Culeo in.] Culeus erat corium lupinum, in quo gallus, serpens, & symia includebantur, deinde qui eiusmodi supplicium meruisset, insuebatur hoc culeo, & in mare, vel in proximum fluentem, proijciebatur, pœna autem erat, quia gallus serpentem, serpens symiam, symia hominem insequebatur: hoc autem supplicij genus parricidijs irrogatum est P. Maleolus, matre interempta, primus omnium insutus culeo in mare præcipitatus est. [Multo post.] Quia vsque ad tempora Syllæ, & Marij, qui sexagesimo fuerunt ab vrb. cond. anno hoc, lege Pompoina, datum est ad populum. [Irrogatum] Iniunctum, impositum. [Iustissime quidem.] Probat hanc P. R. sententiam iustissimam fuisse: qui voluerunt parricidas hoc eodem supplicij genere affici. [Vindicta] pœna, à præcedente quod sequitur, nam ex pœna sequitur vindicta. [Expianda.] purganda.

Deceuiri.

Culeus.

ASCEN. Tarquinius autem Rex.] probat iudicium Tarquinij regis in re fere simili dicens, Tarqui. autem rex iussit M. Tul. duumuirum, id est fungentem cum altero viro officio custodiendi sacros libros, & vt vero simile est, sibillinos, insutum culeo, id est sacco coriaceo, abijci in mare, quòd, id est quia ipse corruptus scilicet pecunia: dedisset Petronio Sabino describendum, id est de Archetypo scribendum, aut transcribendum librum continentem secreta sacrorum ciuilium, commissum, id est creditum suæ custodiæ. Et id genus supplicij, videlicet insutum culeo cum symia, cane, & gallo gallinaceo immergendi in mare: irrogatum, id est facta rogatione, illatum eum lege scilicet sancita publice, multo post. Alij legunt, vt Aldinus codex attestatur, non multo post, quarum lectionum vtra sit verior, calculus iudicet, ad rem nihil refert. parricidis, id est interfectoribus parentum, & quidem iustissime sup. irrogatum est, quia violatio parentum, ac deorum est expianda, idest purganda pari idest æquali vindicta, idest pœna, & vltione. Merito tamen debetur grauior Dei contemptori, quã patris etiam occisori: nisi quod parricida omnis Deum in mandatis contemnit. Sanè expiare est intuitu pietatis, id est vt Deum placemus, malum, & malos de medio tollere.

DE MARCO ATTILIO REGVLO, & Senatu Rom.

*Sed quæ ad custodiam * religionis attinent: nescio an omnes M. Attilius Regulus præcesserit, qui ex victore speciosißimo, insidijs Hasdrubalis, & Xanthippi Lacedæmonij ducis, ad miserabilem captiui fortunam deductus, ac missus S. P. Q. R. legatus, vt ex se vno, & sene com plures Pœnorum iuuenes pensarentur, in contrarium dato consilio, Carthaginem petijt: non ignarus * ad quàm crudeles, quamque etiam merito sibi infestos Deos reuerteretur: verum quia his iurauerat, si captiui eorum redditi non forent, ad eos sese rediturum, Potuerunt profecto Dij immortales, efferatam mitigare sæuitiam: cæterum quo clarior eßet Attilij gloria, Carthaginienses moribus suis vti paßi sunt, tertio Punico bello religiosißimi spiritus tam crudeliter vexati, vrbis eorum interitu iusta exacturi piacula.* Quanto nostræ ciuitatis Senatus venerabilior in Deos? qui post Cannensem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi poßent, quia maiore pene Romanorum virium parte inexecrabili, ac diro solo iacente, nullius penates mœroris expertes erant, Itaque matres, ac filiæ, coniugesque, & sorores, nuper interfectorum abstersis lachrymis, depositique doloris insignibus, candidam induere vestem, & aris thura dare coactæ sunt; qua quidem con stantia obtinendæ religionis, magnus cœlestibus iniectus est rubor, vlterius, aduersus eam sæuiendi gentem, quæ ne iniuriarum quidem acerbitate ab eorum cultu absterreri potuerit.*

*Cic. li. 3. de officijs

*Liu. lib. 11. cap. 2.

*Liu. lib. 22.

OLIV. Sed quæ ad custodiam. Hic M. Att. Regulus fuit, qui primo Pun. bel. post grauissima Carthag. clades illatas, tandem insidijs Hasdrubalis, & Xanthippi Lacedæmonij ducis captus, & Carthaginem ductus Romam missus est ad Senatum, vt ipsius permutatione omnes Carthaginiensium captiui restituerentur, contentiq; solo eius sacramento, nullo alio de reditu suo valde illum astrinxerunt; hoc in Senatu cum Attilius exposuisset, primus de hac re sententiam rogatus negauit pro se vno & sene, tot iuuenes & validos hostibus esse reddendos, in cuius sententiam facto senatusconsulto, non reddi scilicet captiuos, cum, vt in patria remaneret, à familiaribus, & liberis enixe rogaretur, qui dicerent, nefas non esse perfidis fidem non seruasse, nulla ratione adduci potuit, vt à fide desisteret. maluit ergo ad certum supplicium redire, quã iusiurandum violare poterat hic saluti suæ consulere, sed quamuis se sciret ad sæuissimum hostem rediturum, tamen religionem seruandam esse putauit; nouis namq; & exquisitis exemplorum modis excruciatus est, etenim resectis palpebris in machinam coniectus est, cui erant aculeis præfixi, vel claui cuspidibus acutis in interiorem partem versi: tractaq; est per totam ciuitatem machina, & in omnes partes versata, denique post multos cruciatus in mare deiecta. Cicero in oratione contra Pisonem; Ne mihi ille M. Attilius Regulus quem Carthaginienses resectis palpebris, illigatum in machina necauerunt, vigilando supplicio videtur affectus. Supplicium enim fuisse venenum à Carthag. quo tempore Romam ad Senatum pro captiuorum permutatione legatum misere, quod eiusmodi fuit, vt non statim eum interimeret, sed mortem in die proferret eo consilio, postea verò grassantem sensim veneno, cor tabesceret. Alij aliter ferunt de huius viri supplicio. dicunt enim quod eum Carthagin. in atras, & profundas tenebras claudebant, ac diu retentum, post vbi sol visus erat ardentissimus, repente educebant, & aduersus ictum solis oppositum continebant, atque intendere in cœlum oculos cogebant, palpebrasque eius ne coniuere posset, sursum & deorsum ductas insuebant. Tuditanus autem somno diu prohibitum, atq; ita vita priuatum refert. idq; vbi Romæ cognitum est, nobilissimos Pœnorum captiuos liberis Reguli à Senatu deditos, & ab his in armario muricibus præfixo destitutos eadem insomnia cruciatos interijsse. [Ad cu.] Ad conseruationem religionis. [Nescio] q. d. credo, ita mihi videtur. [Speciosissimo,] pulcherrimo, & gloriosissimo. [Miserabilem] Describit fortunæ statum quæ fecit vt Attilius, qui semper multis prœlijs victor, extiterat in captiuitatem deueniret. [Cõplures]

Tuditanus.

plures] Singula singulis opponit. [In con.] Quia prius rogatus sententiam dicere censuit, non reddendos. [Non quod igna.] Hoc idem affirmat Cic. in paradoxis. Dicit enim Neque ego M. Regulum ærumnosum, nec infelicem, nec miserum vnquam putaui. Non enim magnitudo animi cruciabatur à pœnis, non eius grauitas, non fides, non vlla virtus, non denique tot virtutum præsidio munitus aius, tantoque comitatu virtutum septus, cum corpus eius carperetur, carpi ipse certe non potuit. Item lib. 3. de off. Nec verò tum ignorabat se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci, sed iusiurandum seruandum putabat. [Quanquam merito sibi infestos] Quippe quorum multa funera edidisset. [Verum quia] Subauditur redijt & aduersatur, sed quia dixerat, non quod ignarus, ac si diceret, si non erat ignarus, cur redibat, sed redijt, quia iurauerat his se rediturum. [Potuerunt profectò Dij] Hic quasi deplorat indignam Attilij Reguli mortem, dicit enim si quid pietatis est, potuerunt Dij lenire efferatam Carthaginiensium crudelitatem. [Efferatam] Exasperatam more ferarum, est enim à ferijs sumpta translatio. [Cæterum quo] Quamobrem id non fecerunt Dij, declarat quia voluerunt, vt clarior esset Attilij gloria. [Tertio Pun. bel.] Tametsi nunc quidem id Carthaginiensibus concessere Dij, tamē post aliquot annos, de illis graues, quamuis seras sumpsere pœnas, nam vrbem eorum deleuit Aemilianus Scipio. Primum nanque bellum confecit Luctatius. Secundum Africanus superior. Tertium Scipio Aemilianus, qui dictus est Africanus inferior. Constat autem, teste Eutropio, Carthaginem, anno septingentesimo postquam condita fuit fuisse delatam. [Quanto nostræ ciuitatis Senatus.] Post Cannensem cladem, quę accepta est Terentio Var. & Paulo Aemilio consulibus, apud Cannas Apuliæ vicum, hac maxime clade nobilitatum, vbi supra L. hominum millia à Pœnis cesa fuisse traduntur, cum Paulo Aemilio consule tantus mœror ciuitatem incessit, vt omnes in luctu, & squalore positi essent, nec vlla domus tanti męroris expers inueniretur, & propterea cum Cereris sacra, quæ nisi per matronas in candida veste celebrari licebat, suo ritu perfici non possent, quia lugentibus interesse non liceret, Senatus iussit, ne vltra 30. diem flerent matronæ, vt sacra Cæreris perficere possent. Liu. lib. 1. belli punici secundi. Tum priuatæ quoque, inquit, per domos clades vulgatę sunt, adeoque totam vrbem compleuit luctus vt sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit, quia nec lugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempestate matrona luctus expers fuerit. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica desererentur, Senatusconsulto diebus triginta luctus est finitus; [Maiore pene Romanarum] Quia duo consulares exercitus, ad internetionem prope cæsi fuerant. [Nullius penates] Nulla domus. [Doloris insigni] Atris vestibus. [Candidam induere vestem.] Quod in candida veste Cereri sacrificaretur à matronis testatur Ouid. lib. 10. Met. Festa piæ Cereris celebrabant annua matres. Illa, quibus niuea velatæ corpora veste. Primitias frugum dant spicea serta suarum. [Quia quidē cōstantia. Tantam, inquit, religionis diligentiam habuere Ro. vt postea Dij Pop. R. tam pium, tamq; religiosum cladibus affici tam grauiter non sint passi. [Magnus rubor] Erubuerūt, inquit, Dij vlterius ingentem tam diligentem, & obseruantem cultus eorum seuire.

Efferatū.

Cereris sacra in alba veste.

ASCEN. SEd in his quæ ad cust. &c. Vltimo fere loco affert admirabile Marci Reguli exemplum in iureiurando religiose seruando quod si ob religionem sinceram, & pietatem illuminatam fide, non admixto gloriæ mundanæ fermento, quod innumeros Romanorum ad necem impulit, perpetratum fateamur, non est cur martyrio coronatis comparadum negemus, qui licet ante lucem natus est, tamen pie credendum est, aut mitius cum eo, vbicunq; est, agi aut etiam feliciter. Quid enim maius potuit præstare, aut patriæ charitati, aut fidei datæ, quàm vitam pendere, & seuissima adire tormenta? Nota est historia. Ordo autem est. Sed nescio. idest dubito an M. Attillius Regulus præcesserit. Omnes scilicet mortales aut Romanos sup. in his, quæ pertinent ad religionem, quia nullus maiore pignore eam stabiliuit, qui scilicet Regulus deductus insidijs Hasdrubalis Pœnorum Imperatoris, & Xantippi Lacedæmonij ex victore speciosissimo, quia antea sæpe gloriosissime vicerat, ad miserabilem fortunam captiui, quia ab illis in mari per insidias captus est, ac missus legatus. idest orator, & interpres, ac caduceator (vulgus ambasciatorem vocaret) ad Senatum, populumq; R. vt complures iuuenes Pœnorum pensarentur. idest æstimaretur ex se, & vno, & sene, quia licet vnus esset, & senex, Carthaginenses putabant, eum tanti esse suis, quanti multos iuuentutis suæ milites, petijt, idest redijt Carthaginem consilio dato. scilicet à se in contrariū, persuasit enim ne fieret permutatiò, non ignarus idest certus: & præscius. Ad quam idest quantum crudeles, & ad quam infestos etiā merito sibi Deos reuerteretur. Verum idest sed, quia iurauerat his scilicet Carthaginensibus, si captiui eorum non forent redditi, sese rediturum ad eos, ideo sup. redijt. Profectò Dij immortales potuerunt mitigare sæuitiam efferatam idest ferino more immanem. Cæterū idest sed quo idest vt gloria, Attilij scilicet Reguli esset clarior. Dij sunt passi Carthaginē, vti moribus suis, quia semper perfidi, & immanes fuerant. Qui si mites in Regulum fuissent, non esset tam clara Reguli fides. Nam pepigisse cum illis putari posset. Quod idem martyrib. Christi, ex tyrannorum crudelitate contigit, passi dicit sunt exacturi. i. exacte postulaturi iusta piacula. idest supplicia spiritus scilicet Reguli, religiosissimi vexati tam crudeliter, vt Oliu. recitat. exacturi inquam piacula. [Quanto] Exemplū est religionis seruatæ à Senatu R. inhibente matronis luctū, vt cæremonijs aptæ sint, & in matronis, quæ paruerunt, mandato: quocirca nouus præponendus esset titulus, sed nescio, quæ religio me tenet, in seruandis exemplaribus qualia inuenerim, dummodo apertum non sit mendum. Ordo est. Quanto venerabilior. i. venerātior, & obseruantior. s. q. Carthaginēses (capitur .n. actiue venerabilis hoc loco pro eo, qui obseruat) sup. fuit Senatus ciuitatis nostræ idest Romanæ (quia Romanus est, qui loquitur, & quia mixtum est argumentum de seruata, & non seruata religione, aptum est transitui ad titulum sequentem) qui scilicet Senatus decreuit. i. ex decreto sanciuit, post cladem Canensem. i. quam Romani acceperunt ab Hannibale apud Cannas vicum Apuliæ, prius ignobilem. Ne matronæ scilicet Romanæ extēderēt luctus suos. i. apparatus, & pompas lugubres (nam interiores dolores inhiberi vix possunt) vltra diem 30. vti. i. vt sacra Cereris possent peragi, ab ijs. scilicet matronis, quia à solis matronis, & non lugentibus, ne non ad gaudium inuentæ Proserpinæ, sed ad luctū amisse facerent, celebrari poterant, ideo autem inhibuerunt, quia maiori pene parte virium Romanarum iacente in solo execrabili, ac diro, qui ab his illic victi sunt Romani, quasi deorū ira, penates. i. lares, & familiæ, nullus, scilicet domus, aut matronæ (potius quam męroris) erant expertes mœroris, Itaque quia decretum erat, matres, ac filiæ, coniugesq; & sorores interfectorum, nuper. i. tunc paulo ante, coactæ sunt induere vestem candidam idest stolam albam, & hoc lacrymis abstersis, & insignibus doloris idest vestib. lugubribus, quæ pullæ seu atræ erant, depositis, & coactæ sunt dare thura aris. Qua quidem. i. certe (ponitur tamen potius ornatus gratia) constantia religionis obtinendæ. i. obstinato animo seruandæ, magnus rubor idest pudor est iniectus cœlestibus, sæuiendi vlterius in eam gentem (certum est post Cannensem victoriam, qua Hannib. vti nescidit, res eius semper in peius ruisse, & Romanas ad melius peruenisse) s. Roma nam, quæ ne quidem acerbitate iniuriarum (superstitiose dictum, quasi vero Dij iniurij sint, si temporaliter, aut etiam in æternum nos perire sinant quantumuis sacrificulos) potuerit absterreri à cultu eorum, id est deorum. Noue etiam absterreri dicit, quasi sentiret, ideo perijsse, ꝙ religiosi essent, quod Iudæis aliquādo accidit, qui, vt sabbato quiescerent, cædi sese permittebant.

DE NEGLECTA RELIGIONE. Cap. II.

DE VARRONE CONSVLE.

REDITVM *est* Varronem consulem apud Cannas cum Carthaginiensibus tam infeliciter dimicasse ob iram Iunonis: quod cum Ludos Circenses Aedilis faceret in Iouis Optimi Maximi templo, eximia facie puerum histrionem ad excubias tenendas posuisset: quod factum post aliquot annos memoria repetitum, sacrificijs expiatum est.*

* Lact. lib. 2. cap. 17.

CReditum est Varronem consulem] transit ad neglectam religionem, hic autem Var. qui C. Ter. dictus est, loco nō solum humili, sed etiam sordido natus erat, teste Liuio, nam patrem eius Ianium fuisse dicit, ipsum institorem mercis filioque hoc ipso in seruili eius artis ministerio vsum. Is iuuenis ex eo genere quæstus, pecunia à patre relicta, animum ad spem liberioris fortunæ adiecit, togáq;, & forū placuere, pro clamando pro sordidis hominibus, causisq; aduersus rem famamq; bonorum primo in notitiā populi, deinde ab honore peruenit. [Tam infeliciter.] Quia vt supra diximus, cesa fuisse ferūtur plusquā 50. millia Romanorū, & supra 20. millia capta cū ipso Imperatore Paulo. [Aedilis faceret,] Aliud officiū erat ædilis OLIV.

Aedilis officium.

ædilis curulis,aliud plebei, quidnam esset officiũ curulis Cic. Verrinarum lib.vlt.ostendit. Nunc sum, inquit designatus ędilis: habeo rationem,quid à Pop.Rom.acceperim,mihi sanctissimos ludos maxima cum cęremonia Cereri,Libero,libereque faciendos mihi Floram matrem, populo plebique ludorum celebritate placandum:mihi ludos antiquissimos,qui primi Romani sunt nominati,maxima cum dignitate,ac religione Ioui,Iunoni,Mineruę esse faciendos, mihi sacrorum ędiũ procurationem,mihi totam vrbem tuendam esse commissam ob earum rerum,laboremque, & sollicitudinem fructus illos datos,antiquiorem sententię dicendę locum, togam prętextam sellam curulem,ędiles plebei ędibus tantum pręerant, l. 2.ff.de ori.iu.sic inscribitur.Itemque,vt essent,qui ædib.prę essent,in quibus omnia scita sua plebis deferebat,duos ex plebe constituerant,qui etiam ędiles appellati sunt. [Circenses ludi.]Erant ijdem,qui & Romani,sicut idem Cic.eodem loco testatur,hi fiebant in honorem Iouis,Iunonis,& Mineruę. [Puerum histrionem.] Sunt qui velint histrionem ab Histria dictum,quia primus,qui Romę scenicam artem exercuit, ab Histria venerit,alij non ab Histria,sed ab Hetruria accitos Romam histriones,fuisse dicunt.erant autem histriones,qui latine ludij dicuntur,qui personati in scena comedias, & tragedias agebant,voce,& corporis gestu, de quibus Cic. in Par. Histrio,inquit,si paululum se moueat extra numerum, aut si versus pronunciatus est syllaba vna breuior,aut longior,exibilatur,exploditur.Post aliquot annos.] Quia in memoriam Romanis redijt, id factum fuisse contra maiestatem populi Romani. Expiatum, expurgatum quia seruilis conditionis puerum excubijs Iouis prefecerat.

ASCEN. CReditum est.Secundus titulus est de neglecta religione, in quo non minor superstitio Romanorum,& illusio demonum conspicitur,immo aliquanto euidentior. Nam miseri mortales se ob negligenter celebratos ludos cladem accepisse putabant,& forte acceperant, quos tum melius fuisset penitus fuisse omissos,At dices Dij iusserant sibi eos rite celebrari,fateor,sed quia iusserunt,significauerunt,se non Deos esse,sed malignos spiritus. s.qui per id genus spectacula animas mortalium captabant,& vt non intermitterentur,aut ne negligenter fierent, persuaserunt occulta inspiratione mala, quę euenerant,propterea euenisse,cum vero similius,sit alias fuisse euentorum causas, sed futuram ab illis post cognita, siue ex astris,siue ex alia rerum dispositione tali negligentię, aut ante,aut post euentum imputasse: fieri et potuit,vt Deo permittente propter eorum affectatam cęcitatem, demones, talem rerum exitum,qualem mentiti fuerat,procurarint. De qua re sane,docte, & abunde disputat diuus Aug. in 1 lib.de Ciu.Dei.Ordo est. Creditum est Varronem. s.Caium te consulem dimicasse tam infeliciter, vt.s.eum dimicasse constat, cum Carth. apud cannas vicum Apulię, ob iram Iunonis, quòd cum ipse ędilis.i.cum esset ędilis, faceret ludos circenses.i.Romanos à circo dictos,posuisset, in templo Iouis optimi maximi ad excubias tenendas, puerum histrionem. i. ludium,ac minimum,quòd ferè mollis erat, facie eximia, qua aut ipse ędilis captus erat,aut populus capi poterat,aut quòd seruus erat,alioquin quid retulisset ? Quod factum repetitum memoria. i. reductum in memoriam post aliquot annos est expiatum,id est purgatum sacrificijs.

DE POTITIIS ET APPIO CLAVDIO.

*Liu. lib. 11. *HErcules * quoque detracte religionis suæ & grauem,& manifestam pęnã exegisse traditur. Nam cum Potitij sacrorum eius ritum, quem pro dono genti eorum ab ipso assignatum,velut hęreditarium obtinuerant, auctore Appio Censore, ad humile seruorum ministerium transtulissent: omnes qui erant numero super xxx. puberes,intra annum extincti sunt. Nomemque Potitium in duodecim familias diuisum propè interijt. Appius vero luminibus captus est.*

OLIV. HErcules quoq; detractæ,] Sicut graui supplicio Iupiter vltus est numen suum,& Hercules,qui cum Potitij antiquissimæ familiæ eius sacris prepositi essent, & ab ipso instituti,cumque post aliquot annos suadente Claudio, ad seruorum ministerium sacrificia transtulissent, iratus omnes illius familię paruo tempore interemit. Appium luminibus priuauit.[Detracte.] Diminute Potitij sacrorum ritum.] Herc.vt auctor est Liu. post occisum Cacum propter abactas boues, cum esset ad Euandrum deductus, se Iouis filium per Caci mortem virtute probauit, ob quam rem ab Euandro benigne est hospitio susceptus, & pro numine habitus, denique ara maxima est ei constituta,quod Herculi Delphicus Apollo in Italia fore prædixerat. & Carmenta mater Euandri multo antea fuerat vaticinata,cũ ergo de suo armento ad sua sacrificia boues dedisset,inuenti sunt duo senex, Pinarius,& Potitus, quib.qualiter se vellet coli,ostedit.s.vt mane, & vesperi ei sacrificaretur,prefecto itaq; matutino sacrificio, cũ circa solis occasum essent sacra repetenda, Potitius prior aduenit Pinarius postea extis,iam consumptis: vnde iratus Herc. statuit, vt Pinariorum familia tantum ministra esset epulantibus potitijs,& cõplentibus sacra, vnde & pinarij dicti sunt à πεῖνα, quę Græce dicitur fames,nam senem illum, vt vult Ser.constat alio nomine fuisse nuncupatum. Vnde Virg. Primusque potitius auctor.Et domus Herculei custos pinaria sacri. [Auctore Ap.Quia Appius auctor fuerat, vt hoc sacrificium transferretur ad ministerium seruorum.Sciendum est quòd teste Macr.Satur.lib.1.Sacris Herculis mulieres inter esse nõ licebat.[Luminib. ca.est.]Oculis & luce priuatus.De hoc Appio dicemus lib.7.c.de senectute,fuit autem qui cum Pyrro Epirotarum rege pacem, quibus ille petebat conditionibus fieri dissuasit anno ab vrbe condita ccccclxi.teste Eutropio.lib.2.

Potitij Cacus. Pinatij. Appius vnde cęcus.

ASCEN. HErcules quoque.Significat, qua vindicta prosecutus sit Hercules suorum sacrorum ad seruos translationem, in quo mirabile est,quomodo eum pro Deo coluerint, quẽ mortuum non ignorarent.Sed ordo est.Herc.quoque.i.etiam traditur à scriptoribus annalium Romanorum, exegisse, & grauem,& manifestam pœnam religionis suæ detractæ. i. imminutæ,& vilipensæ. Nam cum Potitij antiquissimi illi Romani transtulissent ritum sacrorum eius Quem.s.ritum obtinuerant velut hæreditarium assignatum ab ipso. s.Hercule genti eorum.i.Potitiorum pro dono Auctore Appio censore ad humile ministerium seruorum, omnes.s. Potitij puberes, qui erant super 30. numero extincti sunt intra annum,id est spatio vnius anni,& nomen Potitium diuisum in xij. familias interijt prope. i. quasi totum, Appius verò auctor translationis captus est luminibus,id est excæcatus.

DE MILITIB. ROM. ET BRENNO.

ACer etiam sui numini, vindex Apollo,qui Carthagine à Romanis oppressi, veste aurea nudatus, id egit,vt sacrilegæ manus inter fragmenta eius abscissæ inuenirentur Brennus Gallorum dux,Delphis Apollinis templum ingressus, Dei voluntate in se manus vertit.* *Iust. lib. 24.

OLIV. ACer etiam sui numinis vindex Apollo,] Apollo nihilo segnius,& ipse suum numen vltus est,Cum enim Scipio Aphricanus inferior Carthaginem militibus diripiendam concessisset,quidam Apollinis templum ingressus eius simulacrum aurea veste indutum spoliare tentauit,quare indignatus Apollo,id egit,vt sacrilegæ manus inter fragmenta vestis & fimbrias à corpore abscissæ reperirentur [Inter fragmẽta] Inter fimbrias. Acer vindex.Vehemens & asper vltor.[Brennus Gallorum dux]hic fuit,quo duce Roma capta,& incensa fuit,secundum quosdam.[Apollinis templum.] De hac spoliatione templi meminit.Iust.[In se manus vertit.Instinctu numinis,hoc est instigante numine se ipsum gladio transfixit, quia eius templum ingressus fuerat violaturus. Breni mores.

ASCEN. ACer sui,&c,ingeniose,ne suos sacrilegij taxet, apertius meminit de vindicante Deo,quam de ijs,de quib. vindictam sumpsit,dicens.Apollo etiã,q.d.non solum Herc.sup. acer.i.vehemens, & acerbus vindex numinis sui. s. læsi, qui Carthagine oppressa à Rom. sub Scipione minore nudatus veste aurea,egit,id,vt manus sacrilegæ. i.quæ sacrilegiũ commiserant,inuenirentur abscissæ (non dicit à quo quasi à numine factum sit, cum forte à petentibus partem prædæ factũ putes)inter fragmenta.s.tunicæ, vnde ea non intertexto,sed obducto auro erat.Brennus,&c. Affert secundum exemplum de vindicta Apollinis in sacrilegium Breni ducis Gallorum in Gallogræcia, qui cum Delphicum templum spoliasset in furore versus sibi manum intulit.Ordo est.Brennus dux Gallorum ingressus templum Apollinis Delphis,id est quod erat opulentissimum apud Delphos, vertit manus in se.i.seipsum interemit voluntate Dei,scilicet Apollinis.

THEO. IN se manus vertit.] Quomodo dolorem vulnerum ferre non posset,vt Trogus autumat, vt Pausanias, impar inuidiæ,quæ flagrabat apud suos ob rem male gestam. [Ingressus.]Castiga aggressus,Apoll.templum Brennus ingressus nõ est,nisi templum pro finibus accipias, & loco templi.

DE

DE TVRVLLO.

* Diony. lib. 5.

*Nec minus * efficax vltor contemptæ religionis filius quoque eius Aesculapius, qui consecratum templo suo lucum à Turulio præfecto Antonij, ad naues ei facien das magna ex parte succisum dolens, inter ipsum nefarium ministerium, deuictis partibus Antonij, imperio Cæsaris morti destinatum Turulium, manifestis numinis sui viribus, in eum locum, quem violauerat, traxit: effecitque, vt ibi potissimum à militibus Cæsarianis occisus, eodem exitio, & euersis iam arboribus pœnas lueret, & adhuc superantibus, impunitatem cõsimilis iniuriæ pareret: suamque venerationem, quam apud colentes maximam semper habuerat, Deus multiplicauit.*

OLIV. Nec minus efficax vltor.] Deuictis partibus Bruti & Cassij Cæs. interfectorum, Oct. Antonius, & Lepidus inter se orbem diuiserunt: Oct. occidentem plagam, Antonius orientem, Lepidus meridianam obtinuit. Et cum Octauiam Octauij sororem Anto. duxisset vxorem, vt inita confœderatio vim maiorem posset habere, se contulit in Aegyptum, vbi captus illecebris Cleopatræ Reginæ diuortij libellum paulo post misit Octauiæ. Quare indignatus Augustus bellum intulit Antonio, quem cum Cleopatra Nauali prælio apud Leucadem Ambrachiæ promõtorium superauit. Cuius cladis acceptæ causam illam fuisse dicunt, quod Ant. præfectũ quendam in lucum Aesculapio consecratum ad ligna succidenda nauium conficiendarum gratia misisset, nam casus ita tulit, vt eo ipso tempore quo ligna cędebantur, Antonij partes deuincerentur, vbi lucum cedendo violauerat. [Lucum] Lucus dicitur quasi luce carens. & per antiphasim dictus est, quia non luceat, nam arborum densitate radij solis lucum penetrare non possunt. Sic enim Seru. sic Priscianus sentiunt, multa nomina per antiphasim dicta esse, vt bellum, parcę, lucus, alij de luco aliter sentiunt, sed hos ego auctores habeo [Ministerium] Dum exciderentur trabes. [Lueret.] Persolueret. [Superantibus] s. arboribus, hoc est restantibus. Impunitatẽ.] Ne quis postea id impune auderet facere.

ASCEN. Nec minus. Nec, id est & non, & Aesculapius filius eius, scilicet Apollinis. non minus efficax vltor sup. fuit religionis contemptæ, qui dolens lucum, id est sylua incæduam, & sacram, consecratum templo suo, id est ad obseruantiam templi, succisum sup. esse ex magna parte à Turulio præfecto Antonij ad naues faciendas ei, scilicet Ant. partibus Antonij deuicti, id est postquam partes Antonij erant deuictæ, inter ipsum nefarium ministerium. i. dum adhuc naues fieret traxit. s. Aesculapius Turuliũ destinatum morti imperio Cæsar. s. Augusti, manifestis viribus sui numinis. i. suę diuinitatis in eum locum, s. lucum, quem violauerat, & effecit, vt ipse Turulius occisus à militibus. Cęs. potissimum ibi, cum alibi occidi potuisset, lueret pęnas eodem exitio, & i. simul arboribus euersis, & pareret. i. acquireret arboribus adhuc superantibus. i. extantibus, impunitatem consimilis iniuriæ. ne euertantur, & Deus. s. Aesculapius multiplicauit venerationem suam (passiue vtpotè) quam habuerat maximã apud colentes.

DE QVINTO FVLVIO.

* Liu. lib. 42.

Tegulá. Hymbrices.

*Hoc Paulo aliter Liu.

*Quintus autem * Fuluius Flaccus impune non tulit: quod in censura tegulas marmoreas ex Iunonis Laciniæ templo in ædem Fortunæ equestris, quam Romæ faciebat, transtulit. Negatur enim post hoc factum mente constitisse, quinetiam per summam ægritudinem animi, expirauit: cum ex duobus filijs in Lyrico militantibus alterum decessisse, alterum grauiter audisset affectum. * cuius casu motus Senatus tegulas Locros reportandas curat, decretique circunspectissima sanctitate impium opus Censoris retexuit.*

OLIV. Quintus autem Fuluius Flaccus.] Hic etiam ostenditur maiorum diligentia, quam in seruanda religione habuere, ne quid omnino prætermitterent expiandum, quòd Dijs aliquo modo displicere cognouissent, abbreuiator Liuij Fuluius, inquit, Flaccus censor templum Iunonis laciniæ tegulis marmoreis spoliauit: vt ędem quam dedicauerat, tegeret. Huius fuit vxor Sulpitia, quę vt Nasica iudicio Senatus omnium optimus, sic matronarum sententia omnium castissima iudicata fuit. [In censura.] Dum censor esset, qui alienos mores damnare consueuerat, ipse in sacrilegium incidit. [Tegulas.] Tegulę dicuntur, quibus tecta teguntur, vnde à tegendo dictę sunt tegulæ, sunt & hymbrices ab hymbre dictæ. [Iunonis laciniæ.] Lacinius latro fuit nobilissimus, qui extrema Italiæ multis latrocinijs infestabat, hunc Hercules cum occidisset ad expiationem loci, placationemque Iunonis, quæ sibi irata dicebatur, ei templum dedicauit, & à nomine latronis Iunonem laciniam appellauit. Virg. Hic sinus Herculei, si vera est fama tarenti. Cernitur, attollit se diua lacinia contra. Alij dicunt à rege conditore fuisse nominatum templum illud, de quo diuersas scriptorum sententias inuenio, vbi situm fuerit, nam Val. cum dicat in fine huius exempli, cuius casu motus Senatus, tegulas locros reportandas curauit innuere videtur, locris fuisse templum illud. At Liu. li. 4. secundi Punici belli circa principium, Crotonæ fuisse ostendit, cum in descriptione illius vrbis dicat. In vrbe nobile templum, ipsa vrbe erat nobilius laciniæ Iunonis sanctum omnibus, circa populis, & paulo infra, Templum inquit, inclytum diuitijs etiam, non tantum sanctitate. At Stra. lib. 6. post fines crotoniatas esse vult. Post Scyllaceum inquit, crotoniatarum fines sunt, & Iapigum terna promontoria, deinde laciniæ Iunonis templum superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum. Theocritus verò in quadam æcloga ex parte orientali propinquum crotonæ esse significat, constat tamen promontorium lacinium in regione Locrensi fuisse teste Plin. nat. Hist. lib. 3. in descriptione locrorum. In edem fortunæ.] Templum Deæ fortunæ, quæ insidens equo fabricata fuerat, & erecta.] Transtulit.] s. locris Roma. [Mẽte com.] Mente sana fuisse. [Per summam ægritudinẽ.] Per summum dolorem, & animi perturbationem, nam ægritudo tam animi, quam corporis dicitur, ægrotatio corporis tantum male valentis. In Illyrico.] in bello, quod gessit P. R. aduersus Persem. Macedoniæ regem & Illyricos, fuit circunspectissima, diligentissima, & clarissima. [Retexuit] Deleuit, translatio sumpta à textoribus, nam qui texũnt fila in ordinem redigunt, qui verò retexunt opus in ordinem redactum delent, ergo retexuit, deleuit, & emendauit. Aegritudo.

ASCEN. Quintus autem Ful. Taxat neglectam religionem à Quinte Fuluio censore in transferendis tegulis, quã si Deus nunc statim puniret in ablatis sacris, grauem in multos videremus animaduersionem, cum multo tamen grauior eos maneat. Ordo est. Quintus autem Fuluius Flaccus non tulit, id est non abstulit, aut non transegit impune, id est sine punitione, quod transtulit in censura supple sua, tegulas marmoreas ex templo Iunonis laciniæ, quæ apud locros colebatur, in ędem, id est templum fortunæ equestris, quam ædem faciebat Romæ. Enim pro quia, negatur constitisse mentem, id est compotem, aut compos fuisse mentis post hoc factum, quinetiam. i. insuper expirauit per summam ægritudinem. i. afflictionem animi, cum audisset alterum ex duobus filijs militantibus in Illyrico decessisse. i. de hoc mundo. i. mortuum esse, & alterum affectum grauiter. i. graui morbo. Cuius. s. Quinti Fuluij casu. i. calamitate Senatus motus curauit tegulas reportandas locros, & retexuit. i. dissoluit impium opus censoris circumspectissima, i. prudentissima sanctitate decreti.

DE PLEMINIO LEGATO SCIPIONIS.

*Liu. lib. 29.

* Pyrrhi sordes.

*Tam mehercule, quam * Pleminij legati Scipionis in thesauro Proserpinæ spoliando sceleratam auaritiam iusta animaduersione vindicauit. Cum enim eum vinctum Romam protrahi iussisset, ante causæ dictionem in carcere, teterrimo genere morbi consumptus est: pecuniam Dea eiusdem Senatus imperio, & quidem summam duplicando, recuperauit. Quæ quod ad Pleminij facinus pertinuit, bene à patribus C. vindicata. Quod ad violentas * regis Pyrrhi sordes attinuerat, seipsam potenter, atque efficaciter defendit: coactis enim Locrensibus ex thesauro eius, magnam illi pecuniam dare, cum onustus nefaria præda nauigaret, vi subita tempestatis tota classe, vicinis deæ littoribus illisus est: in quibus pecunia incolumis reperta, sanctissimi thesauri custodiæ restituta est.*

OLIV. Tam mehercule.] Tam Senatus retexuit opus cẽsoris quã vindicauit auaritiam, &c. Pleminij legati. Pleminium legatum Scipio locris, cũ presidio P. R. prefecerat, qui preter multa facinora, quę feda nimis, & indigna in Locrenses ediderat, templum quoq; Proserpinę, quod ibi nobilissimũ, & opulentissimum

lentissimum fuerat, nimia auaritia tactus, diripuit, nam ibi thesaurum ingentem reposuerunt Locrenses, quem ex ipsius Proserpinæ locro confecerant, cum ibidem magni quotidiani prouentus imponeretur, quare legatus thesauri cupiditate captus, pecuniam surripuit, quod vbi resciuit Senatus legatum Romam vinctum deduci iussit. Cognita deinde causa, vbi cul pæ affinem esse intellexit, in carcerem trudi iussit, vbi pediculari morbo, vt quidam volunt, ante causæ dictionem consumptus est. Verum non minus ipsa se Dea, quam eius numen Senatus vindicauit. Constat enim teste Liuio lib. 9. secundi Punici belli post direptionem sacræ pecuniæ tantũ omnibus sacrilegio contactis iniectum esse furoris, vt numinis instinctu omnes inter se, dux in ducem, miles in militem hostili quadã rabie conuerterentur, nam rapto poculo argenteo ex oppidani cuiusdam domo, perniciosa statim orta est seditio inter Pleminium & tribunos militum, vbi accensa pugna vulneratis, cęsis q; nonnullis, cum Plen. de tribunis tanquam seditionis auctoribus pareret sumere supplicium illorum, milites ex recenti victoria ferociores facti ex omnibus locis ad opem ferendam concurrunt, qui cum violata virgis tribunorum corpora vidissent, in multo impotentiorem iram accensi sine respectu non maiestatis modo, sed etiam humanitatis in legatũ mulctatis lictorib. impetũ faciũt, ipsumq; à suis interceptum, & seclusum hostiliter lacerarunt, & prope exanguẽ, naso, auribusq; mutilatis relinquunt. Quibus rebus ad Scipionem delatis, qui tunc erat Messanæ, post paucos dies Locros cũ exercitu venit, & cognita causa tribunis sontibus iudicatis, & in vincula coniectis, vt Romam ad Senatum mitterentur, Messanam rediit. Ple. impotens iræ tribunos ad se attrahi iussit, laceratosq; omnibus supplicijs, quæ pati corpus vllum possit, interfecit, nec satiatus viuorum pœnam sepultos proiecit, simili crudelitate in Locrensium principes est vsus, quos ad conquerendas iniurias ad P. Scip. profectos audiuit. Hunc igitur cathenis vinctum Romam tractum fuisse ferunt, & in carcerem coniectum, & ante dictionem causæ mortuum. Clodi. tamen Licini. in lib. 3. rerum Romanorum refert, hunc ludis votiuis, quos Romæ Aphricanus iterum consul faciebat, conatum per quosdam, quos pretio corruperat, aliquot locis vrbem incendere, vt frangendi carcerem, fugiendiq; haberet occasionem. Patefacto deinde scelere delegatum in Tullianũ ex Senatusconsulto, ibique teterrimo mortis genere consumptum. [Ante causæ dictionem] Antequam dies statuta veniret, vt causam diceret. [Teterrimo genere morbi] s. pediculari morbo, ergo teterrimo, fœdissimo, asperrimo [Pecuniã Senatus] Vbi quantitatem pecuniæ Senatus intellexit, quam abstulerat legatus, duplicem reddi iussit. [Quæ quantum ad Pleminij] Pyrrhus cum è Sicilia rediens Locros classe præteruehe-retur inter alia fœda, quæ in Locrẽses facinora edidit, thesauros quoque Proserpinæ, intactos ad eam diem spoliauit, neq; ita pecunia in naues imposita ipse terra est profectus. Classis postero die fœdissima tẽpestate lacerata fuit, omnesq; naues, quæ sacram pecuniã habuerant in litoria Locrensia reuectę. Liu. lib. 9. secundi belli Punici, vbi de Pleminio loquitur, nam auaritia, inquit, ne sacrorum quidem spoliatione abstinuit, nec alia modo templa violata, sed Proserpinæ etiam intacti omni ætate thesauri præterquam, quod à Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegij sui manubias retulit, spoliati dicebantur, ergo sic ante regiæ naues laceratæ naufragijs, nihil in terram integri præter sacram pecuniam Deæ, quam asportabant extulerunt. Tum quoque alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ad vltionem templi furorem adiecit. hac igitur tanta tempestate, & clade superbissimus rex edoctus Deos esse, pecuniam omnem conquisitam in thesauros Proserpinæ referri iussit, nec tamen illi vnquam postea prosperi quidquam euenit. Pulsusque Italia turpiter satis ignobili, atque inhonesta morte temere nocte ingressus Argos occubuit. Senatus igitur quãtum ad Pleminium pertinet, Deam vltus est, quod vero ad Pyrrhum spectat, Dea seipsam vindicauit. [Sordes] Auaritiam, sic enim maiores auaritiam sordes appellarunt, quia nihil hominem faciant sordidiorem quam auaritia. Sal. Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiuit, ea quasi malis venenis imbuta corpus, animumque virilem effœminat. [Nefaria] Quia contra fas, hoc est ius diuinum acceperat. [Vicinis Deæ] Haud procul à Locris. [Illisus] Impactus. [Sanctissimi thesauri] Thesaurus proprie dicitur locus, vbi pecunia, vel alia res preciosa seruanda reponitur.

ASCEN. TAm mehercule. Continuatur sermo superiori. Nam ordo est. Mehercule tam spectata sanctitate retexuit senatus impium factum Quinti Fuluij quam idest quantum iusta animaduersione vindicauit sceleratam auaritiam Pleminis legati Scipionis in spoliando thesauro Proserpinæ, cum enim iussisset eum pertrahi vinctum Romam, consumptus est ante causæ dictionem. idest purgationem facti, teterrimo, i. durissimo genere morbi in carcere, Dea Proserpina recuperauit impe-rio eiusdem senatus pecuniam. scilicet ablatam, & quidem duplicando summam, quia non est satis ablatum restituere in sacrilegio. Quæ quod, &c. Prosequitur sacrilegium Pyrrhi regis Epyrotarum in eodem Thesauro, & eiusdem Deæ in eum animaduersionem. ordo est. Quæ. s. Dea Proserpina, bene vindicata est à patribus conscriptis idest à senatu R. quod idest quantum, alij legunt quantum, pertinuit ad facinus Pleminij, scilicet legati Scipionis, & quod attinuerat ad violentas sordes idest rapinas sordidas Pyrrhi regis, qui cum rex esset opulentissimus, & nobilissimus, non debuit gloriam suam sacrilegio inquinare, defendit seipsam, aut ipsa defendit se potenter, atque efficaciter, quia ablata recepit. Enim pro quia Locrensibus coactis. idest postquam Locrenses fuerant coacti da re illi. s. Pyrrho magnam pecuniam ex thesauro eius. scilicet deæ, cum nauigaret onustus præda nefaria, illisus est cum tota classe littoribus vicinis Deæ. idest templo ipsius Proserpinæ, vi tempestatis subitæ scilicet subito ortæ, in quibus scilicet littoribus pecunia reperta incolumis idest non submersa, nec imminuta à Pyrrho restituta est custodiæ sanctissimi thesauri. Hoc autem genere vindictæ quasi bolo quodam abiecto inescauerunt dæmones mortalium mentes, nam cum scirent legem Dei animis nostris inscriptam, qua iudicamus furtum, ne dum sacrilegium iniquum esse, vindictam intulerunt non à scelere, vt abstinerent, sed vt idolatriæ firmius inhærerent, nihil enim ab hoste generis humani expectandum, quod non in maius vergat detrimentum.

THEO. ATqui. Valerius hoc non ait: Antonij partes ad Aesculapij lucum superatas, id quod historiæ fides non habet, sed Antonij fractis opibus ad Actium ab Octa. duci iussum Turulium a militibus esse interemptum in ipso potissimum luco, quem succiderat, in quo manifesta numinis Aesculapij vis apparet. Pleminij, Antiqui codices, partim Posthumij, Leuinij legunt, partim P. Leuinij, nec affirmare quisquam potest hoc an illo modo rectius apud Liuium scribatur, Lubricus enim lapsus est à P. Leuino in Pleminium.

EXTERNA.

DE MASINISSA REGE.

AT non[*] similiter Masinissa rex Numidarum, cuius cum præfectus classis Melitam appulisset, eque fano Iunonis denteis eburneos eximiæ magnitudinis sublatos, ad eum pro dono attulisset, vt comperit vnde aducti essent, quinqueremi reportandos Melitam, inque templo Iunonis collocandos curauit, insculptos gentis suæ literis, significatibus regem ignoratem eos accepisse, libenter deę reddidisse. Factum Masinissæ animo, quam Punico sanguini[*] conueniens, quanquam quid attinet mores natione pendi? in media barbarie ortus, sacrilegium rescidit alienum.

*Cic. Verri vi. Proserpinę templum Locris.

* Conuenientius.

OLIV. AT non similiter Masinissa] Hic fuit Pyrrho longe dissimilis, qui non modo sacrilegium non commisit, verũ etiã commissum emendauit, Nam cum eburneos dentes de Iunonis templo sublatos sibi dono datos esse cognouit, ei quã primum restituẽdos curauit, quod eo magis laude dignum fuit, quod cum barbarus esset, alienum sacrilegium emendare voluerit. [Melitam.] Insula in Siculo mari posita, haud longe à Sicilia periculoso disiuncta mari, vt testatur Pli. lib. 3. nat. hist. & Cic. Verrinarum, in hac autem fuit oppidum eiusdem nominis, à quo non longe in promontorio fanum Iunonis fuit antiquum summa cum reuerentia celebratum, de quo sublati fuere dentes eburnei supra dicti. Melita vero penultimam corripit. Ouid. de fastis, Fertilis est Melitæ sterilis vicina cosiræ Insula, quam Lybici verberat vnda freti. De hac insula Liu. 2 1. li. à Lilybeo, inquit consul Hierone cum classe regia dimisso relictoq; prætore ad tuendam Siciliæ oram, ipse insulam Melitam, quæ à Carthagini, tenebatur, traiecit. [Dentes eburneos] elephantinos. Literis. s. Lybicis. [Ignorantem.] neq; illos accepisset, si Iunonis fuisse existimasset. [Libenter reddidisse.] Postquam resciuit de templo Iunonis fuisse sublatos, & laudat Val. Masinissę factum, quòd propinquior fuerit regali animo, quam Punico, tametsi sanguine, & natione Punicus esset, tamen sui quodammodo oblitus videbatur] Quam Punico.] Quam. pro non dixit. [Sanguini.] Quia constat magnificum fuisse, & liberalem regem, quòd maxime cognitum est postquam se socium fecit Pop. R. [Quãquam quid?] Quid inquit opus est mores ex nationibus considerare, cũ in media barbarie

Melita in sula.

barbarie natus sit Mansinissa, qui non modo aufugit sacrilegium, sed ab alio commissum correxit, & emendauit. [Mores natione, perpendi] Sicut de Themistocle legitur, quem Seriphio cuidam respondisse ferunt, nec si Atheniensis esses, clarus vnquam extitisses, nec ego, si Seriphius essem ignobilis. Cum ille patriam diceret Themistocli dedisse nobilitatem. [Perpendi,] Aestimari translatio sumpta à pensante, nam qui pensat pondus, æstimat. [Rescidit] Deleuit, cuius verbi præteriti contra penult. ceterorum naturam corripuit. Ouid. Nā cęlo terras, & terris abscidit vndas.

ASCEN. At non, &c. [Superius exemplum mistum quodammodo erat, quia de externo rege, sed in Italia rem patrante, cū Pleminij domestici viri mentione, nunc externū affert, quod etiam duplex est. Nam quantum ad sacrilegium præfecti classis pertinet, neglectæ religionis est, quantum verò ad Masinissæ restitutionem obseruatæ est religionis exemplum. Ordo est. At Masinissa rex Numidarum, & amicus Rom. Pop. pater Iugurthæ, de quo Salust. non similiter. s. Pyrrho sup. fecit, cuius cum præfectus classis appulisset sup. classe. Melitam. idest ad eam insulam, quæ in Carthaginis erat ditione, in mari Siculo posita. Virg. in 3. Aen. datiuo construxit terminum ad quem dicens. Hic me digressum vestris Deus appulit oris, hic accusatiuo iungitur gratia præpositionis, vel aduerbialiter, secundum autem Vallam subauditur, se aut nauem, quia accusatiuus est vnde non dices, ego appuli, sed appulsus sum (sic tamen legitur) & perfectus attulisset pro dono ad eum scilicet Masinissam, dentes eburneos, hoc est elephantinos, miræ magnitudinis, sublatos è fano Iunonis, vt idest postquam comperit idest resciuit vnde idest de pro loco essent aduectit, curauit reportandos, quinqueremi sup. naui. habente quinque remorum ordines Melitam. idest in Melitam insulæ eiusdem nominis vrbem, & collocandos in templo Iunonis, insculptos literis suæ gentis. idest Numidicis, significantibus regem accepisse eos ignorantem scilicet quod sacri essent, & reddidisse Deæ libenter, quasi dicat volentem, & scientem. Factum idest quod factum est conuenientius. idest consonantius animo Masinissæ, qui præter morem gentis fidus, & iustus erat, quam sanguini Punico, quia fere perfidi, & sacrilegi sunt Poeni, à Poenus autem fit punicus, vt à poena punio, & à mœnibus munio, versa diphtongo in u lungum vbi nos legimus conuenientius, alij legunt conueniens, vnde Oli. exponit quam pro non vt sit factum quam idest non conueniens, &c. Quanquam idest tametsi, quid attinet scilicet ad vnam censuram, mores pendi idest æstimari, & appreciari, natione idest à loco, in quo contingit nasci, quia vbique terrarum, & boni & mali, non quidem nascuntur, sed nati fiunt (multum tamē ad mores facit patria, sed plus disciplina) Masinissa ortus in media barbarie, quia in Numidia, rescidit idest dissoluit, & irritum fecit sacrilegium alienum idest ab alio commissum, vnde quantum ad Masinissam superioris tituli est argumentum.

DE DIONYSIO SYRACVSANO.

*Syracusis genitus * Dionysius, tot sacrilegia sua quot iam recognoscimus, iocosis dictis prosequi voluptatis loco duxit. fano enim * Proserpinæ spoliato Locris, cum per altum secundo vento classe veheretur: ridens amicis, videtisne, ait, quam bona nauigatio ab ipsis Dijs immortalibus sacrilegijs tribuatur? Detracto etiam Ioui Olympio magni ponderis * aureo amiculo, quo eum Tyrannus * Hiero è Manubijs Carthaginiensium ornauerat: iniectoq; ei laneo pallio, dixit, Aestate graue esse aureum amiculum, hyeme frigidum: laneum autem ad vtrunque tempus anni aptius. Idem Epidauri Aesculapio barbam auream demi iussit: quòd affirmaret non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum vero barbatum conspici. Idem mensas argenteas, atque aureas è fanis sustulit. Quodque in his more Gręciæ scriptum erat, bonorum deorum eas esse: Vti se bonitate eorum prædicauit. Idem victorias aureas, & pateras, & coronas quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat, & eas se accipere, non auferre, dicebat, per quam stultum esse argumentando, à quibus bona precamur, ab his porrigentibus nolle sumere. * Qui tametsi debita supplicia non exclusit, dedecore tamen filij mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat. Lento enim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemque supplicij grauitate compensat.*

* Cic. lib. 3. de nat. deorum.
*Proserpinæ fama.
*Iouis pallium.
*Gelo.
*Iust. lib. 20. & 21.

Syracusis genitus Dionysius] Nunc de tyranno Dionysio loquitur, qui valde dissimilis fuit Masinissæ, nam hic adeò religiones contempsit, vt iocabundus multa sacrilegia commiserit, & quanquā ipse pęnas euaserit, eius tamen filius grauissimas pœnas dedit. Nam regno pulsus, Corinthum se contulit, vbi præ inopia literarum ludum in publico aperire coactus est. [Syracusis genitus] Bene, inquam dixit non oportere mores natione perpendi cum Masinissa in media barbarie natus sacrilegium emendauerit. Dion. verò Syracusis genitus, quam constat vrbem Græcorum fuisse præstantissimam, vbi studia humanitatis exercebantur, non tamen ab ingenio suo discedere potuit, quin sacrilegia multa committeret. [Syracusis] Ac si diceret, in qua mores, & philosophorum præcepta vigebant. Syracusæ, teste Cic. Verrinarum lib. 6. omnium Grecarum vrbium maxima, atque pulcherrima fuit. [Recognoscimus] Quia nota ferme sunt omnibus eius sacrilegia. Prosequi narrare, [Ioui Olymp.] Templum fuit Iouis Olympij in vrbe Acarnania haud procul à Syracusis, sicut vult Cic. in Ver. Alia, inquit, vrbs est haud procul à Syracusis, cui nomen est Acarnania, in qua Olympij Iouis antiquissimum fanum est. [Amiculo] Paruo amictu, hoc est palliolo. [Manubijs Carthaginensium] Quas à Scip. Aphricano superiore acceperat. [Epidauri Aesculapio barbam,] Epidamnus vrbs est Epiri, quæ nunc Dyrrhachium dicitur, Epidaurus verò, teste Sol. lib. de memorab. mun. vbi loquitur de Achaia, vrbs est Achaiæ, querno nemore redimita, & Aesculapij delubro percelebris, dicet enim Inachus Achaiæ amnis Argolicum secat tractum, & reliqua, deinde subiungit. Epidauro decus est Aesculapij sacellum, cui incumbantes ægritudinum remedia capessunt de monitis somniorum vnde & Aesculapius Epidaurius sæpe dictus est. Oui. de Pont. Afferat ipse licet sacras Epidaurius herbas. Sanabit nulla cordis ope, Strabo lib. 8. in descriptione locorū Achaiæ, Epidaurus, inquit, antea Epitaurus vocabatur, eam Cares, Aristotele teste, occuparunt, sicut & Hermionem, redeuntibus verò Heraclidis Iones ex Attica tetrapoli. idest quaternas vrbes continente, eos ad Argos comitantes etiam in vnis cohabitauere mœnibus, hæc autem non parum insignis est ciuitas, præsertim ex Aesculapij claritate nobilitata, quem varia morborum genera curasse somniati sunt homines; erat verò templum ægrotantium multitudine vsquequaq; refertū, pendentibusq; tabelliis in quibus sanati languores erant inscripti, quemadmodum & in Coa fiebat insula pariter, & trica, Sita vrbs est in ipso Saronici sinus recessu intimo, stadijs 15. ciuitatem habens nauigationem, &c. Plin. quoq; lib. 3. nat. hist. asserit hanc vrbem esse in Achaia, hinc est quòd vehementer admirer Seruium in expositione carminis illius Geor. Taygetique canes domitrix Epidaurus equorum, dixisse Epidaurum esse ciuitatem Epiri equis nobilissimam, sed id culpa librariorum factum esse arbitror, qui nominis similitudine decepi Epidaurus pro Epidamnus scripserint, quanquam omnes tam veteres, quam nouiter impressi codices, quos legerim, Epidaurus habeant, in hoc igitur Epidauro Achaiæ ciuitate Aesculapius religiosissime colebatur, cuius simulacrum fingebatur barbatum, quippe qui Deus esset medicinæ, Apollinis verò eius patris imberbe, hic ergo videns auream barbam Aesculapij è mento pendentem, eam demi iussit, incongruum esse dicens, patrem imberbem, & filium esse barbatum. [Idem mensas argenteas] Mos fuit apud antiquos, vt mensæ argenteæ in deorum templis consecrarentur. in his autem inscribebatur titulus τῶν ἀγαθῶν θεῶν. idest bonorum deorum, hic vbi literas legisset, iniquum sane, inquit, esse deorum bonitate non vti. [Victorias aureas] Insignia victoriæ, Cic. victoriolas dixit diminutiuum [Victorias] Deæ victoriæ statuas, mos fuit apud maiores, vt imperatores ex hostibus parta victoria, statuas quasdam, & imagines Deæ Victorias consecrarent. Quintilianus de institut. oratoria lib. 9. Themistocles, inquit, aureas victorias conflare volebat, pateras, & coronas sicut apud antiquos fiebant. [Porrectis manibus,] Quasi offerri viderentur. [Accipere] Non auferre. Differentia inter accipere, & auferre. Nam id accipitur, quod vltro datur, aufertur verò, quod ab inuito extorquetur, ergo accipimus datum, auferimus negatum. [A quibus bona precamur] Nos Deos, inquit, quotidie precamur, vt nobis bona concedant, & cum vltro offerunt, accipere recusabimus? [Qui tametsi debita supplicia] Cic. de nat. deorum lib. vlt. ostendit hunc feliciter mortuum, dicit enim hunc non Olympius Iuppiter fulmine percussit, nō Aesculapius misero, diuturnoq; morbo tabescentē interemit, atqui

OLIV.

qui in suo lectulo mortuus in triumphantis modũ in rogũ illatus est, eamq; potestatem, quam per scelus nactus est, quasi iustam, & legitimam, hæreditatis loco filio suo tradidit, sed tñ eam diutius retinere non potuit: nam regno pulsus ludi magister factus est, & in triuio literas docuit, & hoc modo patri pœnas filius dedit. Sed de huius sacrilegi regis morte Iustinus vehementer à Cic. dissentit, nõ enim feliciter mortuũ in suo lectulo iacentem, sed à suis crudeliter necatum fuisse dicit, in fine li. 21. suorum opitomatum. Dicit et Dio, quem paulo ante non Sicilia, non Italia capiebat, assiduis belli certaminibus victus, fractusq; ad postremum insidijs suorum interficitur, sed magis Cic. credendum est. At Corne. Nepos dicit hũc manu forti, belloq; petitum fuisse, & quod in tyranno non facile reperitur, minimè libidinosum, non luxuriosum, non anarũ fuisse, nulliusq; rei cupidum, nisi sanguinis, perpetuiq; imperij appetentem eamq; ob rem crudelem. [Dedecore fi.] De quo multa Iust. lib. 20. vt diximus, sed quod ad hanc rem pertinet, dicit illum in segnitiem lapsum, saginam corporis, & nimia luxuria, oculorum valitudinem contraxisse, adeo vt non solem, non puluerem, non denique splendorem ipsius lucis ferre posset, pulsum deinde Syracusis, Corinthum se recepisse, vbiq; humillima quæq; tutissima existimantẽ, in sordidissimum vitæ genus descendisse, non contentum in publico vacare, sed potare, nec cõspici in popinis & lupanarib. sed totis diebus residere, cum perditissimo quoq; de minimis rebus disceptare, pannosum, & squalidum videri, risum libentius præbere, quam captare, in macello perstare, & quod emere nõ poterat, oculis deuorare, nouissimè se ludi magistrum professum pueros in triuio docuisse: Vnde Oui. lib. de Ponto, Ille Syracusa modo formidatus in vrbe. Vix humili duram reppulit arte famem. Ergo dedecore filij, quem ex Rege potentissimo ludi magistrum fecit esse fortuna. [Lento. n. gradu ad vindictã] Sententia pulchra & generalis, huicq; loco maximè accõmodata, videlicet improbum, quamuis feras, tñ graues manere penas. Sic & Hor. Raro antecedẽtẽ scelestũ pęna deserit, pede claudo, pęna sensim ꝓsequitur nocẽtẽ. Tarditateq; supplicij sicut in Dionysio Dionysij filio, q̃ Syracusis pulsus Corinthi Iarũ ludũ aperire coactus ẽ, legit et ꝙ obsonia vẽdiderit.

ASCEN. Syracusis, &c. Ponit multa exẽpla de sacrilegio Dionysii tyranni Siculi, quem acriter taxat, eo ꝙ nõ in barbara terra, sed Syracusana, vbi Græcorũ studia, & mores viguere, natus, à prauo ingenio non sit retractus. Ordo est. Dion. s. superior, genitus Syracusis vrbe clarissima in Sicilia, duxit loco voluptatis, i. habuit vt rem voluptuosam, prosequi dictis iocosis. i. ioculari dicacitate. & salib. impijs, tot sacrilegia sua, quot iam recognoscimus. i. recensemus. Fano enim Proserpinæ spoliato s. ab eo Locris. i. in ea vrbe vicina Siciliæ, cum veheretur classe per altum. i. mare, vento. secundo. i. prospero, quia à tergo flante, ridens ait amicis, saltem simulatis per metum, quia veros amicos non meruit habere, ò amici videtis ne, quam bona nauigatio tribuatur sacrilegis, quasi dicat nobis, ab ipsis Dijs immortalib. Detracto etiam, &c. Ordo est. Etiam amiculo. i. genere quodã amictus aureo, magni ponderis detracto. i. post quã ipsum detraxerat, Ioui Olympio. quo. s. amiculo Hiero tyrannis. s. Siciliæ ante eum ornauerat, eum. s. Iouem, è manubijs. i. parte prædæ duci competente Carth. i. quas Scip. abstulerat Carthaginiensib. & Hieroni dederat, & pallio laneo iniecto ei. s. Ioui, hoc est idolo eius, dixit amiculũ aureum esse graue, & ita molestum æstate, & frigidum hyeme: Autem, pro sed, laneum supple amiculum esse aptius ad vtrũq; tempus anni: vnde patet neutri esse generi, fortè quia amiculus ab amicus diminutiuum est, vnde Flaccus in epist. Disce docẽdus adhuc quæ censet amiculus, & ita legendum erit graue, nõ grauem, nisi fortè grauem dixeris amiculum, & laneum supple palliũ aptius: sed non placet: adiectiua. n. ad proximum substantiuũ adijciuntur. Idem Epidauri. Ordo est. Idẽ. s. Dion. tyrannus iussit barbam auream demi. i. abstrahi Aesculapio Apollinis filio, & medicorum principi, Epidauri, vbi præcipuè colebatur, & vnde eius nomen in specie draconis Romam aliquãdo accitum crediderũt: iussit aũt demi, ꝙ affirmaret non conuenire, i. non esse decens, & conueniens Apollinem patrem Aesculapij cõspici imberbem. i. lenẽ, & sine barba: verò pro sed, ipsum. i. Aesculapium barbatum. Qui ideo barbatus fingebatur, & pingebatur, quod cum medicorum habitus esset peritissimus, & grauissimus, barba illi congrueret; Appollinem autem imberbem, ꝙ per eum (est n. sol) omnia virent. Vnde Solis est Phebo, Baccoq; æterna iuuenta. Et decet intunsus crinis vtrunq; Deum idem. s. Dionysius tyrannus sustulit, i. abstulit, & surripuit è fanis, ædib. sacris, mensas argenteas, atq; aureas, quodq;. i. & ꝙ, i. quia scriptum erat, in his. s. mensis more Græco, quia Græci, vt res sacræ noscerentur. inscripserunt eas nominibus deorum, eas. s. mensas esse bonorũ deorũ: ipse prædicauit. i. prius, ac palã dixit, se vti bonitate eorũ. i. deorũ. Nam bonos beneficos interdum vocamus. Idemq;. s. tyrãnus tollebat. i. auferebat victorias. i. imagines victoriarum, quas victores in rei memoriam in deorum manib. posuerant, & pateras, vasa patentia Galli tarsias vocant, & coronas aureas quæ sustinebantur manibus simulachrorum porrectis. i. extensis, quasi quod sustinerent porrigentibus, & dicebat se accipere. s. à dantibus eas. s. victorias, coronas, & pateras aureas non au ferre. s. ab inuitis, argumentando. i. pro ratione adducendo, esse perquã. i. valde stultũ nolle sumere bona ab his. s. Dijs porrigentibus sup. ea. A quibus precamur. s. vt porrigant bona. Qui. s. Dionysius tametsi non exoluit debita supplicia. s. in vita, tñ mortuus rependit. i. persoluit pœnas. Dedeore. i. per dedecus filij. s. Dion. iunioris, (qui regno turpiter pulsus erat) quas effugerat viuus. Enim pro quia, diuina ira procedit ad vindictam sui. i. ad se vindicandam, hoc est ad vindictam faciendam de iniuria sibi illata, gradu lento. i. tardo, & cõpensat tarditatem. i. dilationem supplicij, grauitate supplicij, quia tanto grauius punit, quanto tardius. Quod licet sit piè dictũ, & satis conformiter ad fidem nostram, tamen non satis fideliter sentit eum fuisse supplicia passum in dedecore filij, quod non solum in opinione viuentium ad defunctum, pertinuit, quin verò non grauiores multo det pœnas in inferno. Sed loquitur quasi nullus sit infernus, aut nihil maneat in homine, quod illuc detrudatur. Contra, sanctè superius dixit manib. simulachrorum quasi non Deos censeat, sed effigies deorum, ac idola, sicut reuera erant habitacula dæmoniorum.

Victorias.] Victoriarum vexilla porrectis statuarum manibus imponebant, vt in antiquis nũmismatibus est videre. Sed & ipsum Nemesis simulachrum victoriarum vexilla sustinuisse legimus, eaque Enchiridia Græcè dici non latebit Athenæi studiosum. THEO.

DE THYMASITHEO PRINCIPE Liparitanorum.

IN quam* ne incideret Thymasiteus Liparitanorum princeps, consilio sibi aliter, atq; vniuersæ patriæ, vtili prouidit exemplo, excepta namque in freto à ciuib. suis Piraticam exercentibus magni ponderis aurea cratera, incitatoque ad eam partiendam populo, vt comperit à Romanis Pythio Apollini decimarum nomine dicatam, eam Delphos perferendam curauit. *Liu. li. 5.

IN quam ne incideret Tymasi.] Thymasiteus Liparitanorũ princeps, valde inquit, dissimilis fuit Dionys. nam ille multa sacrilegia committebat, hic commissa corrigebat, licet. n. piraticam exerceret, tamen vt sensit pręd am ex Romanis captã, Apollini consacratam esse, reddendam curauit. Camil. cum in obsidione Veiorum decimam prædæ partem nouisset Apollini si potiretur vrbe, post aliquot annos Vrbe capta dixit Pop. R. religione teneri, quare coactus Pop. R. decimã prædæ partem exoluere, tanta in Camillum exarsit inuidia, vt illum die dicta miserit in exilium, verum vt religione soluẽretur, ex hac decima craterem fieri iussit Apollini deportandum, qui cum deportaretur, atque classis Rom. ad Liparam insulã peruenisset, capitur à Liparitanis piraticam exercentibus, erat tum in summo magistratu Thymasiteus, Romanis vir similior, quam suis, qui legatos, donumq;, & Deum cui mitteretur, & doni causam veritus, ipse multitudinem suam, quæ vt diuideretur præda æfflagitabat, mætu iustæ religionis impleuit, adductosq; in publicum hospitium legatos cum præsidio etiam nauium Delphos prosecutus est: Rom. inde hospites rediderunt, hospitium, & amicitia cum Thymasiteo ex Senatusconsulto publicè factum, donaq; illi publicè data. De hac decima, & voto legitur, quòd cum propter eius soluendæ maximam difficultatem grauata longis tributis plebe, exhaustoq; diutinis bellis ęrario, seditio appareret in vrbe, matronæ cætibus ad eam rem consultandam habitis, communi decreto pollicitæ tribunis militum, aurum, omnia ornamenta sua in ærarium detulerunt: grata eas res vt quæ maximè Senatui vnquam fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, vt ad sacra ludosque carpentis festo veherentur, [Vtili exemplo] Vt etiam ad alios tale postea exemplum manaret, vt religioni venerationem habere vellent. [Aurea cratera] Dicitur hic crater, teris: Virg. crateres magnos statuunt, & vina coronant. Item alibi. Tum pater Anchises magnum cratera corona induit, impleuitq; mero. Dicitur & hic tera teste Statio libro Thebaidos decimo. Et Bacchus in altos crateras, & inuenitur hæc cratera, quod magis in vsu est, vt hoc loco Liu. pari ratione dixit lib. 5. aureã craterã fieri placuit, nam ab accusatiuo Græco, vt quidã volunt, fit noĩatiuus OLIV.

latinus κρατὴρ hæc cratera, quod in plerisq; nominib. fieri solet, vt panthera. [Pythio Apollini] Pythius Apollo dictus est à Pythone serpente, quem interfecit, qui & Pyton, & Python dicebatur, vnde cum aspirato, & sine aspiratione scribi potest, & si Pythium, & Pytium Apollinem dicimus, eiusque ludos Pythia, seu Pytia. Ouid. Met. lib. 1. Instituit sacros celebri certamine ludos Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos. Quidam verò sunt, qui volunt Pythiũ deriuari à πυνθάνομαι, hoc est ab interrogatione, eo quod Apollinis oraculũ frequẽter interrogaretur, melior tñ est superior expositio.

ASCEN. IN quam, &c. Affert exemplum non neglectæ, sed seruatæ religionis, cuiusmodi & alia, sed in multis exemplarib. prætermissa sunt, de hoc autem satis amplè Oliu. disputat. Ordo igitur est. In quam scilicet deorum vindictam, aut irã ne Thymasiteus princeps Liparitanorum. ideſt populorum Lipares insulæ vnius ex Aeoleis, incideret, ipse sup. prouidit consilio. ideſt consultè, & prudenter, exemplo vtili aliter sibi, atq;. i. quam vniuersæ patriæ, quia sibi prouidit, cum gloriæ incremento ex religionis obseruatæ laude: patriæ, quia ad prædam auditor erat tantummodo, ad vindictæ enasionem. Hæc autẽ lectio in Aldina impressione est, Oli. Legente consilio sibi, & alijs, atq; vniuersæ patriæ vtili prouidit exemplo, licet minus placet, nam frustra adderetur, post, & alijs, atq; vniuersæ, &c. Lege ergo consilio sibi aliter, atque vniuersæ, &c. Namq; pro quia, cratera aurea, i. poculo ex solido auro.] Declinatur autẽ hic crater huius crateris penul. lon. vel crateros, vnde accusatiuus hunc cratera, à quo, vt in alijs quibusdam fit, nominatiuus primæ mutato genere, hæc cratera re, sicut à stater fit statera à casside vel cassida, hæc cassida, &c. immẽsi ponderis, quia octo talentorum, vt Sabellicus attestatur, vtpote, quam Rom. dicauerant Apollini Pythio apud Delphos. nomine. i. ex debito, decimarum, s. votarum à Camillo ex omni præda Veientana, quæ nimirum ingẽs erat. Ea igitur cratera, excepta. ideſt per insidias, aut inuasiones capta, in freto. i. mari, vnà cum legatis ipsam deferentib. à ciuibus. ideſt subditis suis Liparitanis, exercentib. piraticam. ideſt latrociniũ maritimum, & populo incitato. ideſt prouocato ob eius pretium, & immensitatem ad partiendam. i. condiuidendum eam, vt. i. postquã cõperit. s. Apollini dicatã fuisse, curauit eã pferẽdã vnà cũ legatis Romanis Delphos, vbi erat Apollo Pythius tẽpli princeps.

DE VINDICATA CERERIS IN ALEXANDRI milites exercita.

*Lact. lib. 3. cap. 8. *Milesia Ceres, Mileto * ab Alexandro capta, milites, qui templum spoliaturi irruperant, flamma obiecta priuauit oculis.*

DE PERSIS.

*Hier. li. 4 *Persæ mille * nauium numero Delum compulsi, templo Apollinis religiosas potius manus, quam rapaces adhibuerunt.*

DE ATHENIENSIBVS.

*Suidas, *Athenienses * Diagoram philosophum pepulerunt, quia scribere ausus fuerat, primum ignoraße an dij essent, deinde si sint, quales sint. Idem Socratem damnauerunt, quod nouam religionem introducere videbatur. *

*Plato, *Idem Phidiam tulerunt: quandiu is è marmore potius quã ebore Mineruã fieri debere dicebat, quòd diutius nitor esset mansurus, sed vt adiecit, & vilius, tacere iusserunt.*

DE DIOMEDONTE.

Diomedon vnus ex decem ducibus, qui eadem pugna Atheniensibus victoriam, sibi vero damnationem pepererunt; cum iam ad non meritum supplicium duceretur: nihil aliud locutus est, quàm vt vota pro incolumitate exercitus ab ipso nuncupata soluerentur.

ASCEN. MIlesia, &c. Hoc exemplum, & multa sequentia in paucis voluminibus comperiuntur, de quorum accessione scripsit Aldus Manutius ad eorum inuentorem in epistola sua nuncupatoria, cuius tale est exemplum. Miletos, seu Miletus vrbs est clarissima in finibus Ioniæ & curiæ Ianitio nobilitata, vnde fit adiectiuum non Miletus, sed Milesius, quam vrbẽ cum Alexander Mag. cepisset, & militibus diripiendam dedisset, milites in templum Cereris ad ipsum spoliandum irrumpentes, sunt à dea excæcati, obiecta oculis illorum flamma. Nihil enim efficacius facit ad excæcationem, quã nimius fulgor ex obiectione flammarum in tabulas æneas. Ordo est, Ceres Milesia. i. ab Milesijs venerari solita, Miletos. s. vrbe capta ab Alexandro. i. magno, priuauit oculis. i. visu oculorum, hoc est visu, milites. s. Alexandri, qui irruperãt. ideſt per vim intrauerant templum spoliaturi. i. vt spoliarent templũ, priuauit dico oculis, flamma. i. nimia resplendentia obiecta oculis.

ASCEN. PErsæ, &c. Affert exemplum potius seruatæ, quam neglectæ religionis. Nam de neglecta religione verius esset exemplum quod de eisdem Persis recitat Sabellicus Aeneadis tertiæ lib. 2. qui cum Delphicum templum spoliare tentassent, fulminibus, & fœda tempestate, & duorum scopulorum è Parnassi vertice subito casu ad quatuor millia obruti sunt. Ordo hic est. Persæ cõpulsi scilicet vi ventorum Delum. ideſt ad eam insulam, quæ patria Apollinis, & Dianæ dicitur, & vbi insigne habuit templum oraculis clarum, numero mille nauium, tot enim Xersi fuisse naues Aeschilus est auctor, cũ centum octuaginta Attias naues cõtra illas stetisse dicat: adhibuerunt tẽplo Apollinis, q in Delo est, manus potius religiosas, quia donaria auxerant, quam rapaces, quia nihil abstulerunt.

ASCEN. ATheniensès, &c. Affert tria exempla seruatæ religionis ab Athen. & totidem neglectæ à Diagora, Socrate, & Phidia. Diagoras enim Philosophus vulgo ἄθεος. i. sine Deo dictus est, eo quod Deos negauit, & omnem deorum opem. qui (vt Cic. lib. 4. de nat. deo. dicit) cum Samothraciam venisset, atque ei quidam amicus dixisset, tu qui Deos putas humana negligere, nonne animaduertis ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tẽpestatis effugerint, in portũq; salui puenerint? Ita fit, inquit. Illi enim nunquã picti sunt, qui naufragia fecerunt, in mariq; perierunt. q. d. qui salui euaserant etiã euasuros fuisse, tametsi nulla nuncupassent vota, at qui perierãt, licèt verosimile sit, non minora nuncupasse, non minus tamẽ perijsse. Vnde ex his qui perierãt potius cõcluderet, aut Deos non esse, aut opem nullam ferre, quam ex saluis contra. Soc. autem (qui teste Cic. in prologo 5. Tusc. lib.) philosophiam euocauit è cœlo, & in vrbib. collocauit, domosq; introduxit, & cœpit de vita, & morib. rebusq; bonis, & malis quærere, quamobrem, vt scr. Solin. Non solum consensu hominum verumetiam oraculo Apollinis fuit sapientissimus iudicatus) immerito fuit ab Annito homine diuite & factioso, & à Melito accusatus, & per Aristophanem poetam comicum in comœdia, quas nebulas inscripsit, falso criminatus, quòd nebulas coleret, & Ath. religionibus detrectaret, & pubem seduceret. Sunt autem qui afferant Soc. prædicasse vnum solum Deum more Iudæorum, de quib. Iu. Nihil præter nubes & cœli numen adorant, vnde nebulas coluisse criminabatur, & cum superstitiones multas dãnaret, religioni detrahere culpabatur. Phidias verò statuarius fuit clarissimus, auctore Quin lib. 12. tam Dijs quam hoĩb. effingendis artifex melior, in ebore vero lõge circa emulũ, vel si nihil nisi Mineruã Athenis, aut Olympium in Aelide Ioue fecisset, cuius pulchritudo adiecisse aliquid èt receptæ religioni vr, adeo maiestas operis Deũ æquauit. Verum vt hoc loco innuitur, cum laudatus, q Mineruã in ebore sic effigiasset, dixit melius in marmore effigiari, q candor in marmore diuturnior esset, sicut reuera est, nã marmor quo vetustius, eo splendidius, at ebur vetustate croceum colorem contrahit, lubenter ab Atheni auditus est, at cum adiecisset èt vilius ex marmore, q ex ebore fieri tacere iussus est, q malè videretur de religione Ath. sentire, vt qui impensæ parcerent in deæ cultu, qd illi nollent Ordo est. Ath. pepulerãt. s. ex vrbe sua Diagoram philosophum, quia fuerat ausus scribere ignorasse sup. se primũ, An Dij essent, deinde si sint, quales sint, cuius ignorationis prior pars durior est, quia pauci nosciunt quales sunt Dij, oẽs tñ boni credũt, eos bonos esse, & iustos, ac beneficos, quod ille negabat, vnde pro vtroq; dicto dãnatus est. Idem. s. Ath. damnauerũt Socratẽ, q videbatur introducere nouã religionẽ, non tñ introduxit. Vnde penitẽtia ducti sunt. Ath. sed sera præsertim, q Platonẽ pro præceptore suo orante audire noluerũt. Idem. i. Ath. tulerũt. i. passi sunt, & libẽter audiuerunt Phidiã. s. statuariũ peritissimũ q̃diu is dicebat Mineruã dẽe fieri potius è marmore, q̃ ebore, q. i. qa nitor. i. splendor & cãdor esset mãsurus diutius in marmore. s. q̃ in ebore, sed vt. i. postq̃ adiecit, &. i. èt vilius. i. minore impensa, qa vilius est Athenis marmor èt Pariũ, q̃ ebur, ipsi iusserũt sup. eũ tacere, vt q nesciret, quid diceret, aut q ñ rectè sẽtiret de aio Ath. qa in Dea colenda nõ q̃rerẽt impẽse parcere.

ASCEN. DIomedon, &c. Hoc quoq; exemplũ seruatæ, non neglectæ religionis est. Quocirca suspicari licet, q vt sublata fuerint multa exempla, ita perperã locata. Quid enim minus negligens religionis ipso Diomedonte, qui ne ad mortem quidẽ proficiscens, eam negligere potuit? Cum enim contra præscriptum magistratus Atheniensium cum alijs ducibus feliciter quidem pugnasset, ad mortem tamen damnatus esset, quod remp. manifesto discrimini commisisset, non recusauit mortẽ, sed vnum obtestatus est, vt vota pro salute exercitus à se nuncupata persoluerentur. Ordo est. Diomedon vnus ex decẽ ducibus, qui pepererant eadẽ pugna Ath. victoriam, quia hoste vicerũt: verò pro sed, sibi, sup. ipsis pepererant. i. acquisiuerãt damna-

damnationem.i.ſententiam mortis, ꝙ contra edictũ pugnaſſent,cum duceretur iam ad ſupplicium non meritum,nihil lo cutus eſt aliud,quàm vt vota nuncupata.i.expreſſa voce ſuſcepta,ab ipſo.ſ.Diomedonte,pro incolumitate exercitus,ſoluerentur.ſ.à ciuitate Ath.

DE SIMVLATA RELIGIONE. Cap. III.

DE NVMA POMPILIO.

* Liu.li.1. NVMA Pompelius, vt Populum R. ſacris obligaret: volebat videri ſibi cũ dea Aegeria congreſſus eſſe nocturnos: eiuſdem monitu, ſe quæ accepta Dijs immortalibus ſacra forent, inſtituere.

DE SCIPIONE AFRICANO.

* Liu.li.26 SCipio Africanus * non ante ad negocio publica vel priuata ibat,quàm in cella Iouis Capitolini moratus fuiſſet:& ideo Ioue genitus credebatur.

DE L. SYLLA.

* Neſcio quid Plu. in vita. L. Sylla quoties * prælium committere deſtinabat, paruum Apollinis ſignum Delphis ſublatum, in conſpectu militum complexus,orabat, vti promiſſa maturaret.

DE Q. SERTORIO.

* Plut. in vita. Q. Sertorius * per aſperos Luſitaniæ colles ceruam albam trahebat,ab ea ſe quænam aut agenda,aut vitanda eſſent, prædicans admoneri.

EXTERNA.

DE MINOE CRETÆ INSVLÆ REGE.

* Plato in Minoe. MInos Cretenſium Rex * nono quoque anno in quoddam prealtum,& vetuſta religione conſecratum ſpecus ſecedere ſolebat,& in eo moratus,tanquam à Ioue, quo ſe ortum ferebat,traditas ſibi leges prærogabat.

DE EPISTRATO ATH. TYRANNO.

* Hier.li.1 PIſiſtratus in * recuperanda tyrannide quam amiſerat, ſimulatione reducentis ſe in arcem Mineruæ eſt vſus:cum per oſtentationem ignotæ mulieris, quæ Phia uocabatur,formatę ad habitum Deę Athenienſes deciperet.

DE LICVRGO LACEDÆMONIORVM Legislatore.

* Hier. li. 1. & Plut. LIcurgus conſilio * Apollinis grauiſſimæ Lacedæmoniorum ciuitati leges compoſitas ferre ſe perſuaſit.

DE SELEVCO.

* Zeleuchus. * Ex Ci.3. de leg. & lib.6.ca.5. * Aliunde huc tranſlata verba. SEleucus ſub nomine * Mineruæ apud Locrenſes prudentiſſimus habitus eſt * Bacchanalium ſacrorum mos nouus inſtitutus, cum ad perniitioſam veſaniam iretur, ſublatus eſt.

ASCEN. NVma Pomp. Titulus hic totus erat ſublatus, aut forte interciderat,ſed vt conſulto ſublatum putem, id facit, ꝙ nihil magis religionem à Numa inſtitutam auctoritate, ac fide priuet,quàm dicere ſimulatum eſſe eius cum Ægeria congreſſum. Si enim Numa credidit, non ſatis auguſta fore populo,quæ indiceret ſacra, niſi numinis alicuius intercederet auctoritas,multum fidei eius detraheret, quiſquis diceret fictitium eſſe eius inuentum. Quocirca cum Senatus probauerit cremandos libros Numæ, quòd religionem labefactarent,quanto magis hunc titulum cenſuerit delẽdum,qui Numæ auctoritatem detexerit, de hoc tamen commento Numæ ſic dicit Liu.lib.1. ab vrbe condita. Omnium primum rem ad multitudinem imperitam,& illis ſæculis rudem efficaciſſimam,deorum metum iniiciendum ratus eſt, qui cum deſcendere ad animos ſine aliquo commento miraculi non poſſet, ſimulat ſibi cum dea Aegeria congreſſus nocturnos eſſe, eius ſeſe monitu,quæ acceptiſſima dijs eſſent,ſacra inſtituere. Et paulo poſt. Lucus erat, quem medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua,quo quia ſe perſæpe Numa ſine arbitris velut ad congreſſum Deæ inferebat,Camænis eum lucum ſacrauit, quòd Dearum ſibi conſilia cum coniuge ſua Aegeria eſſent, & ſoli fidei ſolemne inſtituit. Hæc ille. Sicut ergo Moyſes verè aſſeruit ſe legem a Deo, Deique digitis ſcriptam accepiſſe, ita ethnici quoque legumlatores numinis alicuius interpoſuerunt auctoritatem,ſcientes difficile eſſe, hominem homini parere. Ordo eſt. Numa Pomp. qui fuit ſecundus Roman. Rex, volebat videri congreſſus nocturnos eſſe ſibi cùm Dea Aegeria (quæ Nympha erat,aut dicta,vt regi maior eſſet authoritas,ſicut Herſilia Romuli coniux pro Nympha eſt culta,aut vulgo credita, quòd ſpiritus ſuccubui prodeabus fontium,montium,arborum,fluminum, aut marium ſeſe mortalibus exhibebant)ideo autem id volebat,vt obligaret.i. deuinciret P.R.ſacris.i.rebus diuinis, quas alioquin non obſeruaſſet, & volebat videri ſe inſtituere ſacra, quæ forent accepta Dijs immortalibus.

SCipio, &c. Secundum exemplum ſimulatæ religionis de Scipione Africano maiore,de quo Sabellicus Aenei.5.li.4. ASCEN. Fuit Scip. non tantum veris virtutibus mirabilis,ſed ab ætate etiam ineunte in earum oſtentatione noua quadam arte compoſitus. Iam inde ex quo virilem togam ſumpſit,nullo die priuatam vllam,aut publicam rem prius egit quàm in Capitoliũ aſcenderet, ibique in ſecreto ſedens, multum temporis ſolus tereret. Addunt quidam antelucanis horis eum in locum ventitare ſolitum,ne canibus quidem, qui ad cuſtodiam Capitolij alebantur illi allatrantibus. Fama prętere a tenuit,quę huic vulgatæ de homine opinioni aſtipulatur, eum immanis anguis concubitu à matre conceptum.(Quod in Alex. Philippi filio euenisse Græcorum quidem prodiderunt)obſeruatamq; aliquando in materno cubiculo ſerpentis ſpeciem,quæ hominum interuentu continuo oculis euaneſceret. Sed quonam modo hæc contingere potuerunt, aliorum erit æſtimatio Miraculi huius fides(quod ſatis conſtat) non ſolum nõ eſt ab eo illuſa,ſed cum vitæ inſtituto,tum rerum ab eo geſtarum gloria vehementer aucta. hæc ille. Ordo eſt Scip. Africanus non ibat ad negocia publica,vel priuata, antequam moratus fuiſſet.i.aliquantulum ſolus fuiſſet in cella Iouis Capitolini, & ideo quia Iouis auctoritate ſe omnia facere ſimulabat, creditus eſt genitus Ioue,in ſpecie tamen ſerpentis, ſicut Alexan. Mag.ſe Iouis Ammonij filium etiam ab eo in ſpecie ſerpentis genitum iactitabat,tametſi ſubinde mater id aſſerentem argutè reprimebat.

L. Sylla,&c. Tertium exemplum eſt de L. Sylla, qui mira geſſit,& ſpecioſam in Marium victoriam,in tyrannidẽ ASCEN. vertit. Is autem,vt ſuis fiduciam faceret,habebat ſecum imagunculam Apollinis, Delphis ſublatam, in qua quaſi Apollinis numen ineſſet illudq; ſibi proprium haberet, orabat eam prælia initurus,vt promiſſam victoriam maturaret: ſimulans videlicet ob religionem ſibi promiſſam victoriam. Ordo eſt. L.Sylla,qui primus Dictaturam inuaſit, & tabulam proſcriptorum propoſuit,quoties deſtinabat.i. proponebat committere prælium, complexus in conſpectu millitum paruum ſignum.i.ſimulachrum;& imaginem Apollinis ſublatum,ideſt ſubductum,aut clam ſubtractum Delphis, orabat ſup. illud, vti.i.vt maturaret,ideſt acceleraret promiſſa, quaſi dicat promiſſam victoriam.

Q. Sertorius. Quartum exemplum eſt de Sertorio,in quo licet ad numinis, cuius fauorẽ ſimulabat dignitatẽ reſpexiſſe videatur author,quia poſt Iouis à Scipione ſimulatũ ASCEN fauorem,Apollinis recitauit, & nunc poſt Apollinis Dianæ, tũ potius temporum ſequitur rationem, nam cum dignitate præcedat Iupiter Aegeriam,ſane cum Diana ſit venatrix,eiq; cerua ſacra,videri poſſet per ceruam intellexiſſe Dianã. Quã quidem ceruam Sertorius non ſimulaſſe dicitur, ſed reuera habuiſſe rerum gerendarum indicem. Vnde Sabellicus de eo Aenead.7.lib.4. Ceſſatum eſt aliquot dies Sertorio vehementer ſolicito,ꝙ Cerua, quam penes ſe religioſè habuerat, aliquandiu nuſlibi locorum extitiſſet,qua demũ conſpecta,ſpei plenus,ſuos in aciem eduxit,hæc ille. Sertorium autem Perpenna in Hiſpania ſuſtulit virum ingenti in patriã,& in matrem pietate. Ordo eſt. Q.Sertorius habebat per aſperos colles Luſitaniæ,regionis Hiſpaniæ,ceruã albã,prædicans ſe admoneri ab ea,quæ nã eſſent agẽda,& quę nã vitanda. In quo facto,vt ex Sabellico colligere licet, nõ tã ipſe ſimulator religionis,q̃ nequã ſpiritus in forma ceruæ, alioqn nõ fuiſſet vehemeter ſolicitus in eius amiſſione, nã ſimilẽ facile īduxiſſet.

MInos,&c. Docet externos quoq; legumlatores ex ſimulata numinis auctoritate legib.à ſe latis fidẽ & venera- ASCEN tionem peperiſſe. Ponitq; primum exemplum Minois regis Cretenſi.qui tam iuſtè regnaſſe & iudicaſſe dicitur viuus, vt mortuus ſit habitus iudex apud inferos, vnde Virg. Aenei.6. Quæſitor Minos vrnam mouet. datiq; putantur illi coniudices Aecus,& Rhadamanthus, eo quòd ipſi ſeuere iudicarint, nam ſecundum eundem Maronem ſequitur eadem cura tellure repoſtos.i.quales hic vixerint,tales illic hñr,& eadẽ affectione. Ordo eſt. Minos rex Cretenſium ſolebat nono quoque anno.i.ſemel per ſingulos 9.ann. Is autem numerus antiquis ſacris erat obſeruantiſſimus, fortè ꝙ ter ternarium includat, omne aũt trinum perfectũ. Vnde Maro Aen.5. Preterea ſi nonum

num diem mortalibus almum Aurora extulerit. Nostri quoque nescio, an superstitiosè nouem dierum cæremonias in multis obseruant, Secedere.i.seorsum à conspectu mortalium incedere,& ingredi,in quoddam specus.i.antrum, præaltum. i.præ cæteris profundum,& consecratum vetusta religione i. obseruantia,& moratus.i. postquam moram traxit in eo prorogabat,aut prærogabat:i.quadam prerogatione, & eminentia auctorizabat,leges si quas ferebat, tanquam traditas sibi a Ioue.quo. s.Ioue ferebat.i.asserebat se ortum. i.progenitum, ex Europa cum verius esse Xanthi regis Cretensium. ex Europa filius,sed quia iustè vixit,& sanctè iudicauit,primusque vt attestatur Arist. in Ethicis & Politicis, Cretensibus leges dedit, Iouis esse filius creditus.

ASCEN. PIsistratus Hippocratis filius, doctrina & eloquentia insignis facile Ath. remp. occupauit, vno Solone refragante. Fuit autem sæpe eiectus: semel quidem à Megade & aliorum principum aduersæ factionis viris; priusquam tyrānidē stabilire potuisset, orta inde inter libertatis assertores discordia, Megades,pactis cum Pisistrato filiæ nuptijs,eū in vrbē restituit;Phia muliere prægrandi statura, nouo schemate ornata, & in currum imposita, quę per vrbem circumuecta pro Minerua Pisistratum restituēdum clamitabat ludibrium (inquit Sabel. Aen. 2. lib 6,) vel barbaris gentib. pudēdū, non modo ciuitati sapientiæ studiis principi olim futuræ. Idem tñ paulo post,quia filiam Megadis quā vxorem duxit,non vt vxorē tractauit, rursus expulsus est. Ex hoc aūt ludibrio facile patet, quāto errore tenebant tūc mortales,qui nisi se deam aliqñ vidisse putarent,non tā facile credidissent Phiam esse deā: dubitare aūt licet,an ab ea Galli oīa id genus muliebria fantasmata,Phias vocēt.Sed ordo est Pisistratus est vsus in i.ad recuperandā tyrannidē.i.dominationē in Athenas,quā amiserat, simulatione Mineruæ reducentis se in arcem,hoc est simulauit se reduci in arcē vrbis per Mineruā deam Athenis summè venerabilem, cū deciperet Ath. per ostentationē mulieris ignotæ,quæ vocabatur Phia, formatæ ad habitum deæ, idest Mineruæ,erat enim prægrandis, & habitu deæ spectabilis.

ASCEN. LIcurgus legislator prudentissimus persuasit ciuitati Lacedæmoniorum,qui sunt Spartani,& Lacones,grauissimę, quia rigididissimè vixerunt Spartani:se referre leges compositas consilio Apollinis, qui prudentissimus deorum est habitus,vnde vaticinia illi adduntur, sic tamen vt ab Ioue ea acceperit, vnde Aen. 3. Quæ Phæbo pater omnipotens mihi Phœb. Apollo, Prædixit, &c.

ASCEN. SEleucus.] Exemplū hoc pannosum, & malè consutis panniculis contextum, nam neque quis sit Seleucus satis aperit,nec qui Locrēses,quia tamen inter externa ponitur, de Locrensibus Græciæ intelligam, qui Azolæ à malo odore dicti sunt. Præterea nihil ad rem facit,quòd Bacchanalia dicit sublata,quæ Romę nimirum sublata sunt.vnde id frustum ad aliud caput assuendum putem. De Bacchanalium autem abolitione latè scribit post Liu.& alios,Sabel. Aen. 5. lib. 7. docens compertum iudicio Hispalę mulieris,& Ebutij eius amatoris in illis sacris à nullo flagitij genere cessatum, pluraque inibi fieri virorū,quam fœminarum stupra,si qui minus dedecoris patientes essent pro victimis immolari, vnde post acerrimam innoxios vtriusq; sexus animaduersionē Consulibus dicit datum negocium,vt Romæ, ac in tota Italia Bacchanalia diruerent; Dicta autem erant Bacchanalia à Baccho, cuius sacris initiati furore corripiebantur, vnde Bacchari verbū notat furere. Ordo est Seleucus habitus est prudentissimus apud Locrenses, s. Azolas in Græcia,iuxta Phocidem, vnde Locri in Brutijs Italię iuxta illud Aen. 3. hic & Narritij posuerunt męnia Locri, [Sub nomine Mineruæ,] quia eius se consilium sequi dictabat,aut quia se pro ea gessit,quod minus vr,cum vir deā malè agat. Mos nouus Bacchanaliū institutus (vt opinor Romæ) est sublatus. i. penitus extinctus,cum iretur. s.ferè ab oībus ad vesaniā pernitiosam;quia in oē flagitiū,vt dictū est.

DE AVSPICIIS. CAP. IIII.

DE LVCTATIO.

LVCTATIVS, qui primum Punicum bellum confecit, à Senatu prohibitus est sortes Fortunæ Prænestinę audire. Auspicijs enim patrijs,non alienigenis Remp. administrare oportere iudicabant.

DE C. CORNELIO HISPALO.

Liu. lib. 5. *C. Cornelius Hispalus* Prætor peregrinus M. Pompilio Lenate, & L. Calp. Consulib. edicto Caldæos circa decimum diem abire ex vrbe, atq; Italia iussit: leuibus, & ineptis ingenijs, fallaci syderum interpretatione quæstuosa mendacijs suis caliginem inijcientes. Idem, qui Sabazij Iouis cultu sublato mores Rom. inficere conati sunt, domos suas repetere coegit.*

DE L. AEMILIO PAVLO.

L. Aemilius Paulus Consul, cum Senatus Isydis, & Seraphis fana diruenda censuisset, eaq; nemo opificum attingere auderet, posita prætexta, securim arripuit, templisque eorundem foribus infixit.

DE L. TARQVINIO.

L. Tarquinins rex Centurijs equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adijcere cupiens: cum à Decio Accio Nauio augure prohiberetur: offensus, interrogauit, Posset ne fieri, quod ipse mente conceperat, possefieri dicente, iussit nouacula cotem discindi: qua Decius allata, administratio incredibili facto, effectum suæ perfectionis oculis Regis subiecit.* *Liu. li. 1.

DE TIB. GRACCHO.

Tib. Gracchus, cum res nouas pararet, auspicia domi prima luce petijt, quæ illi per quam tristia responderunt; & ianua egreßus ita pedem offendit, vt digitus ei decuteretur, tres deinde corui in eum aduersum occinentes, partē tegulæ decussam ante ipsum protulerunt, quibus ominibus contemptis, à Scipione Nasica Pontifice Maximo decussus Capitolio, fragmento subsellij ictus procubuit.* * Plut. in Tib. vita.

DE P. CLAVDIO.

P. Claudius bello Punico primo, cum prælium nauale committere vellet, auspiciaque more maiorum petijßet, & pullarius non exire pullos cauea nunciaßet: abijci eos in mare iussit, dicens, Quia esse nolunt, bibant.* * Cic. lib. 2. de natu. deo. Liu. lib. 19. hic lib. 8. c. 1.

DE L. IVNIO.

L. Iunius P. Clau. collega neglectis auspicijs: classem tempestate amisit, damnationisque ignominiam, voluntariam mortæ præuenit.* * Cic. lib. 2. de nat. deo.

DE METELLO.

CVm Luc. Metellus Pon. Max. Tusculanum petēs iret; corui duo in os eius aduersum, veluti iter impedientes aduolauerunt, vixque excuderunt, vt domum rediret, insequente noctu, ædes Vestæ arsit; quo incendio Metellus inter ipsos ignes raptū Palladiū, incolume seruauit.* * Liu. lib. 19. Plin. lib. 8. cap. 42.

DE M. TVLLIO CICERONE.

M. Ciceroni mors imminens auspicio prædicta est, cum enim in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologij ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eo vsque morsu tenuit, donec seruus ad occidendum eum milites venisse nunciaret.* * Plut. in vita Cic.

DE MARCO BRVTO.

M. Brutus cum reliquias exercitus sui aduersus Cæsarem, & Antonium eduxißet, duæ aquilæ ex diuersis castris aduolauerunt, & edita inter se pugna, ea quę ex parte Bruti fuerat, malè mulctata, fugit.* * Plut. in vita Brut.

EXTERNA.

DE REGE ALEXANDRO.

CVm rex Alexander vrbem in Aegypto constituere vellet, Architectus Democrates cum Cretam non haberet, polentaque futuræ vrbis lineamenta deduxisset, ingens auium multitudo primo lacu emersa, polentā depasta est, quod Sacerdotes Aegyptiorū interpretati sunt aduenarū frequentię alimentis suffecturam vrbem.* * Curt. li. 4.

DE

DE DEIOTARO REGE.

*Cic. li. de diuin. *DEiotaro verò *: regi, omnia fere auspicata gerenti, salutaris aquilæ conspectus fuit, qua visa, abstinuit se ab eius tecti vsu: quod nocte insequẽti, ruina solo æquatum est.*

LVctatius,&c. Ponit exempla de auspicijs,aut religiosè capitis,aut perperam neglectis. Atq; ita postquam de religione,in generali egit,tractat de eius speciebus, nam auspicia,& auguria,nec non sortes,miracula,prodigia, & ostenta, quæ diuinationis sunt partes,ad religionē pertinere putabantur,cum mere sint superstitiones,nisi diuina intercedat auctoritas,quod addo,quia sorte electus est Matthias. Sanè auspiciũ dictũ est ab auium inspectatione, augurũ ab auiũ garritu,quib. confinia sunt aruspicina, & extispicia ab hostiarũ,& extarum inspectione. Sunt & aliæ diuinationũ species, vt qñ ex igne futura iudicantur,& dr̃ pyromantia, qñ ex aqua,hydromãtia,qñ ex terra,geomãtia: & ex manuũ lineamẽtis chyromãtia,sed cum hæc sine iactura morũ nesciri pñt,parce de eis agã. Ordo est. Luct. qui cõfecit.i.finiuit,primũ bellũ Punicum. i. Car. gestum à R. cum Pœnis,fuerunt autem tria insignia. prohibitus est à Senatu audire, aut potius adire consulendi gratia Sortes Fortunæ Prænestinæ,quæ apud Præneste colebatur enim pro quia, Senatoris iudicabant oportere sup. eum administrare. Resp.s.R. auspicijs patrijs,q.d. domesticis, & non alienigenis.i.aliunde genitis aut captis.

ASCEN. CAius,&c. Exemplum est de exactis Caldeis, i. astrologis ex astrorum horoscopo futura iudicantibus,quæ res parum ad auspicia facit, vnde mixta, & suffarcinata sunt hæc quoque exempla. Ordo est C. Cornelius Hispalus Pretor peregrinus,iussit edicto,s. publico,M. Pom. Lenate.& L. Cal. seu Calphurnio Consulibus.i. dum illi essent Consules, Caldæos .s. professores astrologiæ,abire ex vrbe, atq; Italia.s. tota, citra legem,intra x. diem.s.ab edicto,vtpote inijcientes leuibus & ineptis ingenijs.s. vulgi(prudentibus enim nõ poterant persuadere)caliginem.i.obscuram prædictionem rerũ quæstuosam.i.lucrosam.sup.ex fallaci interpretatione syderum, quia licet sydera non mentiantur,eorum indices sæpè mẽtiuntur.

ASCEN. LVcius,&c. Hoc exemplum auspicia Senatus confirmat,cũ ordine aperiam. Ordo autem est. L. Aem. Pau. Conf. cum Senatus censuisset fana.i.templa, aut sacra ædificia Isydis & Seraphis numinum Ægyptiorum diruenda sup. esse i. dirui oportere,& nemo opificum auderet ea attingere,arripuit securim,instrumentum ferreum à secando dictum, Prætexta.i. veste patricia,posita.i.deposita, & inflixit eorundem foribus templorum in quibus illa numina colebantur.

ASCEN. L. Tarq. Hoc exemplum mirabiliter auxit auguriorum obseruationem, cum miraculi tam manifesta vis sit,vt Theologi nostri dubitent,qua via factum prædicent. Nam si dæmoniaca eũ natura id fieri nõ possit,mirum est eandem potestatem dæmonibus permissam: alijs dicentibus non verè incisam cote,sed aut vi, aut natura fisam fissura dæmoniorum fraude,aut auguris præstigijs cælata,incidi uisam,de hoc li. 1. Liu. ab vrb. cond. ex ea inquit, re augurijs sacerdotioq; augurũ tantus honos accessit,ut nihil belli domiq; postea,nisi eorũ auspicato gereretur concilio,exercitus vocati,summa rerum, vbi aues non admisissent dirimerentur, neque tunc Tarq. de equitum Cẽturijs quidquam mutauit,&c. Ordo est. L. Tarq. s. Priscus,Rex Ro. cupiens adijcere Centurijs equitum, quas Romulus conscripserat auspicato.i.capto auspicio, erant aũt Ramnien. Tatienses,Luceres,nouas.s. Centurias, vt plures haberet equites, cum prohiberetur equites a Decio Accio Nauio,seu Neuio (vt Dio. legit) augere, nisi sup. auspicato id faceret,offensus.i.propter inhibitionem, interrogauit illudens artem auctore Liuio,ne pro an,id quod conceperat mente, i. aio,posset fieri,& sup. augure iam capto augurio,& consultis auibus,dicente.i.respondente,posse fieri,iussit cotem,quæ durissimus est lapis,discindi nouacula.i. cultro rasorio, quia dixit se id mente concepisse,qua.s. cote allata, Decius.i. augur, incredibili facto administrato .i. per eum, vt ministro dexterũ patrato,subiecit oculis Regis effectum.i.efficaciam suę professionis, vnde statua Accij capite velato, quo in loco res acta est,in Comitijs videlicet erecta est cũ cote, ad rei memoriã.

ASCEN. TIb. Grac. Affert tria omina siue ostenta Tib. Grac. necem portendentia,quæ quia contempsit,necem non euasit. Erat autem homo seditiosus,qui vt plebi placeret, legẽ agrariam nunquam sine seditione motam,aut tulit,aut ferre parauit. Ea autem exigebat,vt agri à P.R. acquisiti,qui fere in Patrum Conscriptorum,& paucorum nobilium erant possessione,æquis portionibus ciuibus condiuiderentur: Nota est de Grachijs.(Nam Caius quoq; Gracchus, frater huius eadẽ de causa perijt)historia. Ordo igitur est. Tib. Grac. cũ pararet .i. disponeret res nouas,vtpote legẽ Agrariã promulgare, perijt prima luce auspicia domi.s.suæ,inquirens,an quæ pararet,succederent,quæ auspicia rñderunt illi, perquã.i.admodũ valde tristia,i.aduersa,& egressus ianua offendit .i. læsit ad obiectũ lapidẽ,aut limen,ita pedẽ,vt digitus.s. pedis decuteretur.i.de statione quateretur ei,deinde.i.tertio loco tres corui occinentes.i.rauca voce clamantes,in eũ aduersum,i.oppositũ,protulerunt ante ipsum partẽ tegulæ descussam.s.de tecto, quibus oĩbus quia multa sunt,aut oĩnib. contemptis,quia nihilo minus processit,decussus .s.in terra in Capitolio, in quod fugerat a Scip. Nasica Pon. max. procubit.i.in mortem,ictus,i.percussus,fragmento.i.frusto subsellij.i.scabelli illic arrepti.

PVblius,&c. Sicut de obseruata,& de neglecta religione distinctim locutus est,ita de obseruatis,& ne. neglectis auspicijs loqui instituisse vr̃,nam hoc,& præcedens, & sequens exemplũ de neglectis est aspicijs. Ordo est. P. Clau. cum vellet cõmittere. Cum Carth. præliũ nauale,bello Punico primo. nã tria leguntur, & petijsset more maiorũ .i. prisco instituto, auspicia.i.ex auiũ inspectione rem stabiliri,& pullarius,i.augur.q; ad hoc pullos asseruabat,nunciasset pullos nõ exire cauea,nã ex gestu exeuntiũ iudicabant,iussit eos abijci in mare, dicens,quia nolunt esse,i. capere escam egressæ caueam, bibant.s.in mare proiecti. Is autem infeliciter pugnauit. ASCEN.

L. Iunius colleg.s.in Consulatu P. Claudij, amisit classem tẽpestate,i.aduersa dispõne ventorum,& aquarũ auspicijs neglectis.i.cõtẽptis,& præuenit morte voluntaria, quã sibi intulit ignominiam damnationis.s.a Senatu,si vixisset. ASCEN.

CVm Metellus.s. Lucius,homo Patricius,& Pont. Max. iret .i. iter faceret petens Tusculanũ.s.agrum,duo corui aduolauerunt in os.i.faciẽ eius aduersam.i.obiectã illis,veluti impedientes iter,& vix.i. cum magna difficultate excuderunt .i. obtundendo effecerunt,vt rediret domũ,ædes Vestæ arsit nocte pro nocte insequente.s.reditũ eius, in quo incẽdio Metel. seruauit Palladiũ.i.simulachrũ Palladis ex Ilio traductũ raptũ inter ipsos ignes,seruauit dico incolume.i.illæsum, ipse tñ orbã luminib. exegit senectã, auctore Plin. lib. 7. de quo Iuuen. Sat. 3. Vel qui seruauit trepidam flagranti ex æde Mineruam. ASCEN.

MArcu.&c. Cũ Cic. opera Antonij Triumuiri proscriptus in Caietana villa deliteret, missi sunt qui eum occiderent,caputq; Romam ferrent,quam rem coruus illi manifesto augurio præmonstrauit. Vnde dicit: Mors imminens M. Ciceroni est predicta,sup. illi auspicio.i.auis aspectione, cum.n. esset in villa Caietana, iuxta Caietam vrbẽ maritimã Italię, coruus auis nigra,& ita mortis pnuncia, excussit in cõspectu eius ferrum horologij .i. quod in horologio solari vmbras faciebat,motum loco.s.suo,& tetendit protinus ad ipsum.s. Ciceronem post motum ferrum, quo indicaret illi non superesse horam vitæ,ac tenuit morsu laciniam.i. pendulam partem togæ,sup.eius,donec seruus nunciaret milites venisse ad occidendum eum. ASCEN.

M. Brutus vnus interfectorum Iul. Cæsaris,cum eduxisset in campis Philippicis iuxta Pharsalum reliquias exercitus sui aduersus Cæs.s. Augustũ, & Antonium.s. Triũuirum,duæ aquilę aduolauerunt .s. in aperto aere ex diuersis castris,quia altera ex castris Bruti,altera ex castris hostilibus, & edita pugna inter se, ea.s. aquila quæ fuerat ex parte Bruti .i. quæ ex eius castris processerat,fugit,mulctata .i. afflicta ab aduersaria , malè.i.multum , & id malum suum significabat exitum pugnæ futuræ. ASCEN.

CVm Rex Alexander.s.magnus,vellet cõstituere vrbem.s. Alexãdriam in Aegypto. Democrates Architectus,idest princeps edificiorum faciendorum, & præcipuè mœnium, cum non haberet cretam .i. terram albam , & deduxisset lineamenta futuræ vrbis,polenta.i. genere pultis ex farre candido,ingens multitudo auium emersa.i.exiliens,aut quę euolauerat è proximo(sunt qui legunt primo) lacu, depasta est.i. absumpsit,aut deuorauit,polentam, quod vocabulum Ouid. etiam neutrale protulit in Metamor. Dulce dedit testa,quod coxerat ante polenta,quod.s.auspicium sacerdotes Aegyptiorum sunt interpretati.s. dicentes vrbem suffecturam alimentis frequentiæ,i.multitudini aduenarum. ASCEN.

DEiotaro verò regi. Transit ad omina,& rectè quidem,nã religioni coniunguntur ea,quæ nõ sine numine diuino eueniunt. Deiotarus rex Ciliciæ fuit, qui cum aquilam vidisset declinante in tectum , ab eius vsu se quàm primum abstinuit,sequenti vero nocte corruit, tectum, Cic. lib. de diui. qđ hospitẽ inquit clarissimum & optimũ virum Deiotarum regẽ cõmemorẽ?qui nihil vnq; nisi auspicato gesserit, q. cũ itinere quodã pposito,& cõstituto reuerteret,aquilę admonitus volatu,cõclaue illud,vbi erat mãsurus,declinauit.quo si ire perrexisset in aduersa fata irruisset pxima.n. nocte corruit, itaq; vt ex ipso audierã: persæpe reuerti ex itinere,cũ iã progressus ASCEN. Deiotarus Rex.

esset multorũ dierum viã consueuit. Auspicato, quia nihil ferme nisi captis auspicijs gerebat, auspicium autem ab aspiciendis auibus dictum est. Solo æquatum: Quia corruit. Deiotaro, hoc exemplum non est de homine, sed de auspicijs, in quo Oliuer. propter exemplaris deprauationem deceptus est. Ordo est. Sed verò cum superiora ferè malum portenderent, conspectus seu conspectio aquilæ fuit salutaris Deiotaro regi, quem Cic. defendit, gerenti ferè omnia auspicata, idest auspicio præuisa (sunt qui auspicatò legant, nec minus placet) qua scilicet aquila visa, abstinuit, id est alienauit se ab vsu eius tecti, id est alti ædificij, quod æquatum est solo, id est terræ planæ, ruina, id est per ruinam sequenti nocte.

THEO. Deiotarus] Rex Armeniæ minoris, & tetrarcha Gallogræciæ, Hirtius in rebus Cæs. qui Siciliæ, vel Ciliciæ regem suspicantur parum diligentes historiæ sunt. Veios inigrare. hinc illa indignatio in Neronem. Roma domus fiet. Veios migrante Quirite, si non & Veios occupat ista domus.

DE OMINIBVS Cap. V.

DE SENATV ROM. ET CAMILLO.

*Liu. li. 5. *Ominum etiam* obseruatio aliquo contractu religionis innexa est, quoniam non fortuito motu; sed diuina prouidentia, constare creditur, quæ effecit, vt vrbe à Gallis deleta, deliberantibus P. C. vtrum Veios migrarent, an sua mœnia restituerent, fortè eo tempore, è præsidio cohortibus redeuntibus, Centurio in comitijs exclamaret: Signifer, statue signum, hic optimè manebimus, ea enim voce audita, Senatus accipere omen se respondit, euestigioque Veios transeundi consilium omisit. Quam paucis verbis de domicilio futuri summi imperij confirmata est conditio. Credo, indignum Dijs existimantibus: prosperis auspicijs Romanum nomen ortum, Veientanæ vrbis appellatione mutari: inclitæq; victoriæ decus* *Liu. li. 5. *modo obiectæ Vrbis ruinis infundi.* Huius tam præclari operis auctor Camillus, cum esset precatus: vt si cui Deorũ nimia fęlicitas Pop. R. videretur, eius inuidiæ suo aliquo incommodo satiaretur: subito lapsu decidit, quod omen ad damnationem qua postea oppressus est, pertinuisse visum est: merito autem de laude inter se, victoria, & pia precatio amplissimi viri certauerunt: æquè enim virtutis est, & bona patriæ auxisse, & mala in se transferre voluisse.*

OLIV. Ominum uis. Ominum obseruatio] Declarat quare omina religioni subiungat, Cic. lib. 1. de diuin. Non solum, inquit, deorum voces Pythagorei obseruauerunt; sed etiam ominum, quæ maiores nostri vocant omina, quia valere censebant, iccirco omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumq; esset præfabantur. [Contractu] Coniunctione, & affinitate. [E præsidio,] è loco, vbi præsidia posita fuerant. [Hic optime manebimus. [Ecce omen.] nam ab ore dicitur omen, quasi orimen, quidquid ex ore egreditur. Senatus accipere se ideo hoc dixit, quia in potestate videntis, & audientis erat, an accipere, an respuere id voluerit. [Euestigio statim] Tractum inde, quia cum aliquid repente fieri volumus, ita dicere solemus antequam euestigio moueare, hoc exequere. [Prosperis auspicijs] scilicet Romuli, & Remi. quorum alteri sex, alteri 12. vultures apparuerunt. Veientanæ vrbis appellatione. Vt quemadmodum primo Romanum vocabatur, postea Veientanum appellaretur. Inclitæ victoriæ, quam Romani ex Veientibus pepererant, vrbe eorum capta direptaque. [Infundi] misceri. [Huius tam præclari.] Liu. Dictator, inquit Camil, capta Veiorum vrbe, precones edicere iubet, vt ab inermi turba abstineat, is finis sanguinis fuit; deinde inermes capti, & ad prædam miles permissu Dictatoris discurrit, quæ cum ante oculos eius aliquanto spe, atque opinione maior, maiorisq; precij rerum ferretur, dicitur manum ad cœlum tollens precatus esse Dictator, vt si cui hominum, deorumque nimia sua fortuna Populique Rom. videretur, vt eam inuidiam lenire suo priuato incommodo, quam minimo publico Populique Rom. liceret, conuertentem se inter hanc venerationem traditur memoria prolapsum cecidisse. Idque omen pertinuisse, (postea ab euentu rem coniectantibus) visum ad damnationem ipsius Camilli, cladem q; captæ deinde vrbis R. quod post paucos accidit annos. Tam præclari operis auctor. Vt restituerentur mœnia vrbis Rom. nam ipse fuit, qui ab exilio reuocatus, collectis reliquijs exercitus P. R. fusus qui apud Alliam flumium paucis antè diebus turpiter fuerat, atque fugatus ex vrbe Gallos eiecit. [Inuidia.] Ob captam vrbem Veiorum, quam totius Hetruriæ opulentissimam fuisse constat. Et quia felicitas illa videbatur esse nimia, veritus est, ne cui deorum faceret inuidiam. [Eius inuid.] Quæ sua magnitudine Dijs etiam fecisset inuidiam. [Lap. cecidit.] Nam sicut mos erat adoraturo cum se ortentem versus conuertisset prolapsus cecidit, hoc idem affirmat Cic. lib. de nat. deo. [Quia op.] Damnatus enim fuit die dicta sibi à L. Apuleio Tribuno pl. de qua damnatione dicemus lib. 5. c. de ingratis. Merito hic laudat Camillũ: difficile discrimen est, inquit, vtrũ maior laus fuerit vicisse Veios, an orasse Deos, vt in se malum omen conuerteret. [Victoria igitur, & pietas inter se certarunt, quia non facile discernes vtrum laudanda magis sit victoria Camilli, an ipsa præcatio. [Auxisse bona] Deuictis Veis. [Mala deprecatione sua.] Adoraturi in orientem uertebantur.

ASCEN. Ominum etiam, &c. Post auspicia tractat omina, præmititq; more suo præludium ad aptum transitum faciendum, vnde facile patet, quod etiam Aldus animaduertit, superius exemplum non pertinuisse ad omen. Omen autẽ est quasi vox ex ore alicuius excepta, cum ad aliud propositum sit dicta, ad alterius rei euentum ab excipienti eam applicatur. Neque tamen ab ore duntaxat capitur, nam & factũ pro omine sæpe animaduersum legimus, vt in casu Camilli proximo loco dicetur, & in procursu aselli ad fontem, quem Marius pro omine secutus est. Sic equorum lapsus, leporũ occursus, & id genus alia, pro ominib. obseruata legimus: misera mortalium superstitione, & certissima dæmonũ illusione, quæ eo seruitutis genere homines deuinctos premebat. Nã quid aselli procursus ad fontem ad Mariũ pertinuit? Certè siti potius, quam fame oppressus fontem pabulo prætulit. At Marius sibi aquas petendas intellexit, quod quia prosperè fecit, obseruatum est. & scriptis mandatũ: at si in mari perijsset, nulla ominis mentio facta fuisset, quin adeò omina, auspicia, auguria, & id genus portenta, nihil efficaciæ credebantur habere, nisi in capientib. & ratificantib. vt voluntaria haberetur eiusmodi seruitus. Ordo est. Obseruatio ominum est etiam innexa aliquo contractu religionis, quoniam sup. ominis obseruatio, creditur constare nõ fortuitu motu, sed diuina prouidentia, quã rem suæ credulitati prætendunt ferè diuinatores, affirmãtes, quæ fiunt, ab astris dependere, & ideo prænosci posse, quæ. s. obseruatio effecit, vt vrbe. s. Ro. deleta, præter Capitolium à Gallis, & sup. Patrib. Conscriptis deliberantib. i. consulentib. vtrũ migrarẽt Veios iam captos à Camillo, an restituerẽt mœnia sua, cohortibus redeuntibus, forte eo tempore, quo consultatio fieret, è præsidio. i. vrbibus, quibus præsidio fuerant. Centurio exclamaret in comitijs, i. in eo cãpo, quo ad suffragia populus coire solebat, ô signifer statue, i. fige in terram, signũ. i. vexillum, nos manebimus optime hic, n. pro quia, ea voce audita, Senatus respondit, se accipere. i. acceptum habere, omen, & omisit euestigio, i. illico consilium transeundi Veios. Quã idest ô quantum paucis verbis est confirmata, i. stabilita, conditio, de domicilio summi Imperij futuri, i. vbinã Monarchia arcem haberet: credo dijs existimantib. indignum sup. esse nomen Romanum ortum prosperis auspicijs, mutari appellatione vrbis Veietanæ. i. vt Romani deinde Veientes dicerentur, & decus inclytæ victoriæ infundi ruinis vrbis, modo. i. paulo ante abiectæ. Huius, &c. Ordo dependet à superiore, nã talis est. Camillus auctor huius tam præclari operis, vt. s. Veij caperentur, & eo nõ migraretur, sed vt restituerẽtur mœnia vrbis, cum esset præcatus, vt si felicitas P. R. videretur, cui. i. alicui deorum nimia, sicut Aen. 6. Nimium Romana propago Visa potens superis. Inuidia eius. s. Dei satiaretur, & ita sedaretur aliquo incõmodo suo. s. præcantis Camilli, decidit. i. deorsum in terram cecidit, subito lapsu. i. inopinato casu, quod omen. s. casus, visum est pertinuisse ad dãnationem. s. Camilli, qua oppressus est postea, quia in exilium actus, aut pro sed, victoria, & pia præcatio amplissimi viri, videlicet Camilli, certauerũt merito inter se, de laude idest vtri maior laus deretur enim pro quia, est æquè idest æqualiter, aut æq uè idest æqualis virtutis, & auxisse bona patriæ, quod fecit per victoriam, & voluisse transferre in se mala scilicet patriæ, quod precatus est.

DE LVCIO PAVLO, ET FILIA

Quid illud? quod L. Paulo Consuli euenit, quàm memorabile? cum ei forte, euenisset, vt bellum cum rege Persa gereret, & domum è curia regressus, filiolam suam nomine Tertiam, quæ tum erat admodum paruula, osculatus: tristẽ animaduerteret: interrogauit, quid ita eo vultu esset. Quæ respondit, Persam perijsse: decesserat autem catellus: quem puella in delitijs habuerat, nomi-* * Cic. li. 1. de diuinat.

ne Per-

ne Persa: arripuit igitur omen Paulus, aequè fortuito dicto; quasi certam spem clarissimi triumphi animo praesumpsit.

OLIV. QVid illud, Omen Camilli memorabile fuit. At quod sequitur non minori memoria dignum. Nam cum Macedonicum bellum.[L.Pau.]Senatus ei extra ordinem decreuisset, & ea ipsa die domum ad vesperas redijsset filiolam suam Tertiam, quae tunc erat paruula admodum, osculans, animaduertit, tristiorem. Quam cum interrogasset, quid ita tristis esset, mi pater, inquit, Persa, perijt, tum ille arctius puellam complexus, accipio, inquit, mea filia omen. Erat autem mortua Catella ea nomine, quam puella habuerat in delitijs, L.autē Paulus omen accepit Persam Macedonum regem, aduersus quem sibi decreta fuerat prouincia, eo bello periturum, quod & factum est, quamuis viuus ductus fuerit in triumphum. Iust.li. 33. Dum haec aguntur inquit, metu iam periculosi belli Rom. Æmil.Pau.creant, eiq; extra ordinem Macedonicum bellum decernunt, qui cum ad exercitum venisset, non magnam moram pugnae fecit, pridie quam consereret bellum, luna nocte defecit, triste id ostentum Perseo omnibus praesagentibus, finemq; Macedonici regni portendi vaticinantibus [Cum rege Persa]diuersis modis hoc nomen declinatur, Perseus Persei, qua declinatione visus est Iust.vt supravidimus cum dixit, triste id ostentum Perseo, simili modo, & Liu.lib. 10.bel. Mac. multis in locis, vt ibi videre licet. Declinatur & Perses huius Persis, vt sentire videtur Ser. Honoratus, qui Salust. vtitur exemplo in historijs, quem librum amisimus, vbi probare intendit subtractam esse literam.s.huic nomini Achilli, & in eo versu. Troas reliquias Danaum, atq; immitis Achilli, dicit.n. propter omioteleuton detraxit.s. literam, quae plerumq; pro sibylo habetur, non solum necessitatis, sed etiam Euphoniae causa, vt Salust. A principio vrbis ad bellum Persi Macedonicum pro Persis, item Persa huius Persae, vt hoc loco.

ASCEN. QVid illud. Affert euidentis ominis exemplum, dicens; Quid illud.i.quid dicendum putas de illo omine, quod euenit Lucio P.s. Aemilio Consuli, quam.i.quantum sup. putas memorabile.i.memoratu dignum sit. Cum euenisset forte, quia Consules sortiri solebant inter se prouincias, aut fortè legendum est, quia extra sortem decreta est ei prouincia, vt
*Liu.li.41 gereret bellum cum Persa (proprium est nomen) rege.s.Macedoniae, & egressus curia domum, osculatus filiolam suam Tertiam nomine, quę erat tunc paruula admodū, animaduerteret tristem, interrogauit, quid ita.i.cur esset eo .s. tam maesto vultu? Quae respondit, Persam perijsse. Autē pro sed: catellus.i. paruus canis, nomine Persa (nā canes à fluminibus aut regionibus, aut colore nomina saepe sumunt) quē puella habuerat in delitijs, decesserat.i.mortuus fuerat, non tñ cani aptum vocabulum, non.n.decedit.i.de loco cedit, quod perijt, vt anima bruti: nam corpus mansit. Igitur quia faustum erat visum. Paulus.s.Æmilius, arripuit.i.auidè accepit, & ratū habuit omen.i.ab ore prolatū rei euentū, & pręsumpsit, i. percepit hāc rem, antequā contingeret, & sumpsit animo.s.suo.i.cogitatione, edicto fortuito.s.puellae, quasi certā spem triumphi clarissimi, quē postea de Persa egit, vnde Macedonicus dictus est.

DE CÆCILIA METELLI.

*Cic.li.1. de diui. *AT Caecilia * Metelli, dum sororis filiae, adultę ętatis, virginis, more prisco, noctę concubina nuptialia petit omen ipsa fecit: nam cum in sacello quodam, eius rei gratia aliquamdiu persedisset, nec aliqua vox proposito congruens esset audita: fessa longa standi mora puella, rogauit materteram, vt sibi paulisper locum residendi accommodaret: cui illa. Ego verò inquit, libenter tibi mea sede cedo. Quod dictum ab indulgentia profectum, ad certi ominis processit euentum: quoniam Metellus non multo post mortua Caecilia, virginem de qua loquor, in matrimonium duxit.*

OLIV. AT Caec.Met.]Cic.li.1.de diu.L.Flaccum Flaminem Martialem inquit, audiui, cum diceret. Caeciliam Metelli cū vellet sororis suae filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa, quod fieri more veterum solebat, cum virgo staret, & Caecilia in sella sederet, neque diu vlla vox extitisset, puellam defatigatam petijsse à matertera, vt sibi concederet paulisper, vt in eius sella requiesceret, illam autem dixisse, verè mea puella tibi concedo sedes meas: quod omen, res consecuta est, ipsa enim breui mortua est. virgo autem nupsit, cui Caecilia nupta fuerat. [At Caecilia Metelli]Scilicet vxor, vt Hectoris Andromache, & Deiphobe Glauci. [More prisco.]Mos.n.fuit apud maiores, vt cū puellae maturae viro, & plenis iam nubiles annis essent, in templis excubarent, & ibi stantes omen acciperent futuri mariti. [Cōcubia nocte.]Intempesta nocte. Var.de lingua latina. Intempestum Coelius dicebat, cum tempus agendi est nullum quod alij concubium appellarunt, quod fere tunc omnes cubarent, est ergo prima pars somni. Eius rei, petendi nuptialia. [Locum residendi.]Vt fessa nonnihil se recrearet. [Mora] quadam indulgentia, & commiseratione puellae commota.

ASCEN. AT Caecilia. Aliud affert omen ex ore Caeciliae Metelli, dicens. At.i.sed Caec.Metelli.i.coniux, dum more prisco.i.veteri instituto, petit nocte concubia .i. qua mortales simul cubare solent, & quiescere, nuptialia .i. pertinentia ad nuptias, filiae sororis, virginis.i. quae erat virgo aetatis adultae .i.iam naturae viro, ipsa fecit, non accepit omen, nam cū persedisset in quodam sacello.i.parte templi, capellam nunc vocant, aliquamdiu gratia eius rei.i. nuptialium omnium causa, nec aliqua vox congruens proposito.i.pertinens ad nuptialia virginis, esset audita, puella fessa longa mora standi, rogauit materterā.i.matris suae sororem, Caeciliam videlicet, Vt accōmodaret sibi paulisper.i.paululum tpis locū residendi. Cui illa.s.Caecilia, inquit, ego verò.i.certo, & serio, cedo tibi mea sede.i.do tibi sedem meā, vt sedeas, qđ dictum profectū ab indulgētia.i.clementi affectione in puellā, processit ad euētū certi ominis, qm Metellus duxit in matrimoniū virginē, de qua loquor, Caecilia mortua.i.cum esset mortua, non multo post.

DE CAIO MARIO, ET OMINIS obseruatione.

*CAio autem Mario * obseruatio ominis procul dubio saluti fuit, quo tempore hostis à Senatu iudicatus, in domum Fanniae Minturnis custodiae causa deductus est, animaduertit enim asellum, cum ei pabulum obijceretur, neglecto eo, ad aquam procurrentem, quo spectaculo, deorum prouidentia quod sequeretur, oblatum ratus, alioquin etiam interpretandarum religionum peritissimus; à multitudine, quae ad opem illi ferendam confluxerat, impetrauit, vt ad mare produceretur, ac protinus nauiculam conscendit, eaq; in Africam prouectus arma Syllae victricia effugit.* * Plut. in vita.

CAio autem.]Cū P.Sulp.Tribunus plebis auctore C. Marij perniciosas leges promulgasset, vt exules reuocarentur, noui ciues libertiniq; distribuerentur in tribus, vt & Consul Mar.aduersus Mitrid.Ponti regem dux crearetur, & aduersantibus Consulib.Q.Pomp.& L.Syllae vim intulisset, occisoq; Pompei Consulis filio, genero Syllae, L. Sylla Cons. in vrbem cum exercitu venit, & aduersus factionem Sulp.& Mar. in ipsa vrbe pugnauit, eamq; expulit. Ex quo duodecim à Senatu hostes, inter quos Consul.Mar.& filius iudicati sunt. P. Sulp. cum in quadam villa lateret indicio serui sui detectus & occisus est. C.Mar.filius in Africam traiecit, C.M.pater Minturnas delatus in paludib.delituit, eo Syllani milites cum venissent, ac diligenter, & accuratè eius vestigia indagarent, nec cū inuenirent, pastorem haud longè conspicati rogant primo indice Marium, fluctuantem deinde, & dissimulantem, minis, & terrore pertundunt, qui vbi se à militibus circunfundi, & telis vndiq; peti vidit, Marium indicat, itaq; capitur Marius, Minturnasq; defertur, & in domum Fanniae mulieris publicè custodiendus traditur, ad quem occidendum seruus publicus natione Cimber missus, inermen, & squalore obsitum, maiestati tanti viri commotus, stricto iam gladio, interficere nō sustinuit, & tremebundus abiecto ferro, refugit, clamitans geminata voce, non possum interficere Marium, tum Minturnenses maiestate viri capti, incolumen praestiterunt: hinc ergo cum abiturus exisset è domo, animaduertit asellū neglecto pabulo, quod obiectum ei fuerat, ad aquā contendentē, quo viso, omen arripuit, intellexitq; sibi salutem nauigatione quęrendā esse, & statim impetrauit à Minturnensibus, vt sibi publica nauis traderetur, quo facto se contulit in Africam, & ibi vires cōparauit: quibus pristinā fortunam & dignitatem breui recuperauit, sicut suo loco ostendemus. [Fanniae.] Quā defendit in iudicio. [Alioquin]Insuper. [Peritissimus] Qui maximam augurij peritiā haberet. [In Africam.]Vbi comparato exercitu cum se Cinnae coniunxisset, vrbem coepit & pristinam dignitatem cum magno inimicorum exitio recuperauit. OLIV. Marij casus varij.

ASCEN. CAio autem Mar. Omen hoc in facto, non in verbo captū, nam cum asinum animaduertisset Marius, neglecto pabulo terrestri, ad aquam bibendam profugere, intellexit neglectis terrestribus auxilijs, ad marinum aufugiū properandum,

dum,quod quia fecit,& prospere illi forte successit, religioni à miseris mortalibus ascriptum est. Sabellicus auctor est asinum,qua potius voce omen cōfirmasse. Nam ingenti,inquit, voce velut classico quodam edito ad fontem peruica gestulatione procurrit. Ordo est. Autem.i.sed,obseruatio ominis.s.in facto fuit Caio Mario videlicet, prisco, qui septies consul antequam moreretur fuit,saluti.i.ad salutem. i.seruationem vitæ,sic enim salus fere accipitur,eo sup.tempore, quo tempore,ipse iudicatus hostis Senatus.s. Romani deductus est causa custodiæ,id est,vt custodiretur,donec Romam traheretur, Minturnis,id est ad villam iuxta paludes, in quibus repertus erat in domum Fanniæ.Oliuerius dicit mulieris, credam viri dicendum, nam Sabellicus vocem senis, à quo occultus fuerat,audita dicit,& in Terentio,viri nomē est.Enim pro quia. Animaduertit , s.cum Minturnensium nemo auderet in eum manum mittere,cum nec Cimber quidem id ausus fuisset, & eum abire permisissent asellum procurentem ad aquam,s.fontalem,cum pabulum.i.cum nutrimentum obijceretur ei, eo. s.pabulo neglecto.i.prætermisso tanquam spreto. Quo spectaculo ratus sup.est,oblatum sup.esse sibi prouidentia deorum, id quod sequeretur,alioquin, id est qui alio quoque modo esset peritissimus, minime tamen literatus religionum, quæ ad diuinationem pertinerent,impetrandarum.i.exponendarum quod portēderent,impetrauit à multitudine,præsertim Minturnensium,quæ confluxerat ad opem ferendam illi produceretur ad mare,ac protinus conscendit nauiculam , & prouectus ea,scilicet nauicula in Africam effugit arma Syllæ victricia,scilicet tunc,vtpote à quibus victus fuerat.

DE POMPEIO MAGNO.

Pompeius vero magnus in acie Pharsalica victus à Cæsare:fuga quærens salutem , cursu in insulam Cyprū (vt aliquid in ea virium contraheret)classem direxit,appellensque ad oppidum Paphum, conspexit in littore speciosum ædificium , gubernatoremque interrogauit quod ei nomen esset , qui respondit κακοβασιλέα *vocari. quæ vox spem eius,quantulacunque restabat, comminuit. Neque id dissimulanter tulit,auertit enim oculos ab illis tectis ac dolorem,quem ex diro omine,cōceperat, genitu patefecit.*

OLIV. Pompeius vero] Omen futuræ cędis factum est Pompeio Cæs.arma fugienti; nam in acie Pharsalica victus cum insulam Cyprum peteret, vt inde virum aliquid cōtraheret, vidit à longe eminens ędificium,& interroganti quod ei nomen esset , responsum est κακοβασιλεία , quo audito mœstus intellexit se malum regem experturum. [Pompeius Magnus] Cuius magnitudo totum orbem complexa fuit,nam Cic. Cati.inuecti.4.paucis verbis ostendit, quanta fuerit Pompei rerum gestarum magnitudo,dicit enim Pompei res gestæ , atq; virtutes continentur ijsdem, quibus solis cursus regionibus, ac terris continetur. [Pharsalica] Thessalica, nam regio illa diuersis nominibus fuit appellata Emoniam , Thessalia,Pharsalia,Macedonia,Emathia,campi Philippici : prout eam diuersi reges occuparunt. [Contraheret.] Colligeret, congregaret. [Oppidum Paphum.] Oppidum est Cypri,vbi præcipue colebatur Venus,quæ Paphia dicta Virg. inde Paphum sublimis abit,sedesque reuisit.Læta suas,&c. κακοβασιλεία malum regem sicut Ptolomæum expertus est. [Neque tulit dissimulanter,[Non occultauit illud, quod mente conceperat.

ASCEN. Pompeius vero Magnus victus.s.à Cæsare in acie Pharsalica.i.conflictu apud Pharsalicam vrbem Emathię,quęrens salutem.i.seruationem vitæ.& reip.fuga. i.fugiendo direxit cursu.i.cum celeritate classem in Cyprum insulam , vt contraheret.i.congregaret,aliquid virium. i.copiarum , quæ vires sunt exercitus in ea.s.insula,& appellens.s.classem. Aut se ad oppidum Paphum. s.nomine , si præposuisset Paphum , non præposuisset ad conspexit in littore edificium speciosum,& interrogauit gubernatorem. s.nauis, quod nomen esset ei.s.ædificio.qui respondit vocari cacoasilea.i.malum regem.Nam cacos dicitur malus, & βασιλεύς Basileus, profertur tamen vasileus rex,quæ vox comminuit spem eius.s.Pompei quantulacunque restabat,quia non sperabat se bonum regem inuenturum.Neque tulit.i.passus est,id.i.eam spei depositionem,aut indignationem suam dissimulanter , auertit enim oculos ab illis tectis.s. tam mali hominis,ac patefacit gemitu. i. gemendo dolorem , quem conceperat ex diro, idest execrabili homine.

DE MARCO BRVTO.

*Marci etiam * Bruti dignus , admisso parricidio, euentu est omine designatus,siquidem post illud nefarium opus , natalem suum celebrans eum Græcum versum exprimere vellet ad illud potissimum Homericum referendum animo tetendit.*

Αλλα' μεμοιρ ρόλον καὶ λητῶν ἔκτανεν υ'ός.

Qui Deus Philippensi acie , à Cæsare , & Antonio signo datus,in eum tela conuertit.

* Plut. in vita paulo aliter lege Appia. lib. 4. * Ilia. 2.

OLIV. Marci etiam Bruti.] Nota est historia quomodo Brut.& C.Cæs.in Senatu multis vulneribus confoderunt,quā tamen suo loco dicemus , sed quod ad hunc locum pertinet , cum Bru.post patratum homicidium sacrificarent natali suo interpretes, vt mos erat animum adiecit ad carmen. Hor. ἀλλά μεμοιρρόλοι καὶ λητῶν ἔκτανεν υ'ός .Sed me parca ferox Latonæque obruit infans. Alius vero sic traduxit, Sed me sors misera & Latonæ perdidit infans.Et ita factum est : nam in campis Pilippicis : vbi congressus est eum Augusto, & M. Ant.forte ita cecidit,vt signum belli futuri pręponeretur ab Augusto & Ant.signum Apollinis,nam mors erat,vt commissuri pręlia,deum aliquem signū pugnæ præponerent, vt C. M.Martis simulachrum Sylla delphici Apollinis. Cæs. Veneris genitricis. Ergo quia Apollinis signum proposuit Augustus,omen,quod factum est,versus ille quodam modo impleuit,quia in ea pugna superatus est , in qua signum fuerat Apollo Latonę filius.[Admisso parricidio] hoc non sine adulatione dictum est,vult enim Val.Cesarem,patrem fuisse.] Natalem. [Mos fuit apud antiquos vt natalia principes sua solemniter celebrarent. Virg. Phisida mitte mihi. m. est.na.Iola.[Signo datus.]Vt milites Cęsariani,& Antoniani a militibus Bruti,& Casij dignoscceretur.

Signū pręlij.

ASCEN. Marci,&c. Affert omen perniciosum Bruti dicens.Euentus.i.exitus rei,etiam Mar. Bruti. non solum Pompeij , dignus parricidio admisso , dum Cæsarem patrē patrię,etiam suum occidit;Nam Cęs.tribus & viginti vulneribus confossus est vno duntaxat gēmitu ad primum ictum emisso. Marcum.n.Brutum in se grassanter intuitus, Græcis verbis dixisse fertur.Et tu fili,hoc est etiam tu fili me occidis,qui in te paterno sum animo euentus dico Mar.Bruti designatus est.idest pręfiguratus,omine.Siquidem.i.quoniam ipse celebrans post illud nefarium opus,videlicet cędem Iulij Cęs. Natalē suum i.diem quo natus fuerat , cum vellet exprimere versum gręcum. s. aliquem lepidum , & festiuum,nam tales multi sunt apud gręcos,tetendit animo. i.animus illi tractus est potissimum ad referendum illud Homericum , quod latine sonat. Sed parca.i.Dea fatorum fera. i.crudelis in me, & infans.i.filius Latone semper iuuenili forma,videlicet Apollo,perdidit me. Qui deus. s. Apollo datus à Cęs.s.Augusto , & Antonio eius,s.socio signo.i.vt sit signum seu vexillum, sup. in acie. i. conflictus Philippensi. i. Pharsalico, conuertit. s. animandos eos,quibus signo erat tela in eum. s. Marcum Brutum. Virg. etiam est auctor in bello Actiaco cōtra Ant. & Cleopatram Augustum visum Apolline. Quinetiam nonnunquam sese pro Apolline gessit , ad quod alludens idem Maro. in Buc.dixit,Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

DE CAIO CASSIO.

*Consentaneo * vocis iactu C. Cassii autem fortuna perculit:quæ orantibus Rhodijs , ne ab eo cunctis deorum simulacris spoliarentur , Solem à se relinqui respondere voluit: vt rapacissimi victoris insolentiam : dicti tumore protraheret: abiectumque Macedonia pugna non effigiem Solis,quam tantum modo supplicibus cesserat : ipsum Solem reuera relinquere coegit.*

*Solis currū inquit Dion. lib. 47.

OLIV. Consentaneo vocis iactu.]Pari ratione Cassius Bruto affinitate coniunctus, quippe qui Iuniam Bruti sororem duxerat vxorem fecit suę futuræ mortis omen, cum rogantibus Rhodijs , aliqua sibi deorum simulachra relinqui,solem à se relinqui respondisset , nam quod ille per ludibrium dixit, suo euentu sortitus est,quia reuera solem reliquit. [Solem relinqui.] Simulachrum solis,hoc autem per ludibrium dixit , quippe quem ferre non poterat prę magnitudine. Memoratur.enim a soli,vnum ex septem mirabilibus mundi , erat aūt centum

centū viginti sex pedum imago Aenea,& fusilis facta, quam à se Cassius relinqui, dicebat. [Insolentia.] Superbia, nā quanto maior erat timor victi, tanto magis victori superbia cresce bat. [Protraheret] manifestaret, vel augeret, Ipsum solem.] Quia cum victus esset, & cum omnibus copijs in hostium po testatem venisset sibi mortem consciuit.

ASCEN. CONsentaneo vocis iactu. Fortuito, inquit, omine Cassius autem Cæsaris percussor, & Bruti pernecessarius, sui exitus euentum protulit. Nam orantibus Rhodijs dum Rhodum spoliaret etiam duorum simulachris, vt aliquid eis relin queret, solis, inquit, reliquo (id autem tam ingens erat vt auferri integrum non possit, quòd ideo forte tam ingens fecerant, quod in solis se credebant tutela, propterea quod nulla dies tam nubila, in qua sol nō videatur ipsis Rhodijs.) Et quia qui solem relinquunt, viam quoque relinquunt, ideo omen fuit vitæ ab eo relinquendæ. Ordo est. Fortuna. i. fortunatus, aut prosperus euentus, peruellit autem. C. Casij. i. admonuit Caium Cassium. Quia enim auris dedicata est memoriæ, vellere autem est memorem facere. Vnde in Bucol. Mar. Delius autem velit, & pro. i. admonuit. Et in rosa, Mors autem vellēs viuite ait venio, admonuit autem futuri exitij, consentaneo. i. conformi aduentum rei iactu. i. superba emissione vocis. i. dicti, aut responsi, quæ. s. fortuna voluit sup. Cassium respondere Rhodis orantibus, ne spoliarentur, ab eo. s. Cassio, cunctis simulachris deorum, solem. i. solis simulachrum (nisi forte de sole intellexerit Cassius, vt qui. quotidie Rhodis visitur) relinqui à se, ideo autem voluit eum fortuna sic superbe respondere, vt protraheret. i. extenderet, & ampliaret, insolentiam, i. superbam petulantiam victoris. s. Cassi superbissimi, tumore. i. inflatione dicti. i. responsi tam superbi, & fortuna coegit Cassium abiectum. s. à spe victoriæ. priusquam victus esset, pugna Macedonia. i. Macedonica ad Philippos contra Augustum gesta relinquere, non effigiem solis, quam cesserat. i. concesserat, tantummodo supplicibus. s. Rhodijs, sed re uera ipsum solem. i. lucem huius mundi eum vita, forte quod hallucinatus cum suos videretur hostes credidit, & ita solem i. lumen nondum mortuus reliquit.

DE PETILIO.

Liu. lib. 41. ANnotatu dignum illud quoque omen, sub quo Petilius consul in Liguria bellum gerens occiderit. Nam cum montem: cui Letum cognomen erat, oppugnaret, interque adhortationem militum dixißet: hodie ego Legum vtique capiam: inconsideratius prœliando: fortuitum iactum vocis læto suo confirmauit.*

OLIV. IN Liguria.] Ligures imis Alpium iugis adhærens inter varum, & macram fluuios, implicitosque dum is siluestribus, maior aliquanto labor est inuenire quàm vincere. Varrus Fluuius est grandis ex Alpibus fluens Galliā Transalpinam à Cisalpina separans vetustissimus Italiæ terminus. Macra fluuius est ex initio Apennini, fluens inter Ligurum montes & demum iuxta Lunam ciuitatem defluit in mare tyrrhenum. Varrus flu.

ASCEN. ANnotatu dignum, &c. Affert omen Petilianæ necis sumptum, & ab inuito, aut non animaduersante, & ab equi uoco vocabulo, nam cum se letum montem eo nomine captu rum diceret, letum. i. mortem cepit. Ordo est. illud omen, sub quo Petilius consul gerens bellum in Liguria parte illa Italiæ Galliæ Italis Cisalpinæ contermina, occiderit. i. mortem obiuerit, est supple quoque. i. etiam dignum annotatu. i. vt annotaretur, quia mirabile est. Nam cum ipse Petilius oppugna ret montem cum Castello, aut saltem castris cui. s. monti cognomen erat letum, & dixisset inter adhortationem militum. i. dum milites adhortaretur, vtique. i. certe, ego capiam hodie letum, vt intellexit, montem. i. ipse præliando inconsideratius, confirmauit suo leto. i. nece, & fato, iactum fortuitum. i. incertam aleam, alludit. n. ad iactum aleæ, aut emissionem casualem vocis. i. dicti illius, quòd iactu quodam fit vnde à verberando verbum dictum volunt. Let' mōs.

EXTERNA, DE SAMIIS.

ADyci nostris duo eiusdem generis alienigena exempla non absurde poßunt. Samij, Prienensibus auxilium aduersus Caras implorantibus, arrogantia instincti, pro classe & exercitu, Sibyllam eis derisus gratia miserunt, quam illi velut diuinitus datum præsidium interpretati, libenter receptam, vera fatorum prædictione, victoriæ ducem habuerunt.

OLIV. SAmij Prienensibus.] Cum Prienenses graui bello premerentur, auxilium petierunt à Samijs. Samij vt qui ab illis essent alieni, quasi ridentes se sibyllam missuros responderūt, nam ex sibylla vna fuit Samia, Prienenses ergo, quod irridentes Samij promiserant læto animo acceperunt, & hanc quasi ducem belli constituentes gloriosam ex hostibus victoriam reportarunt. [Prienensibus] Priene ciuitas est Ioniæ, Biantis patria, auctor Str. li. 14. Cui principium est, reliquum est, vt de Ionibus, Caribusque dicamus, &c. vbi nominatis 12. ciuitatibus, in quibus & Priene subiungit, nam hæc sunt 12. Ioniæ ciuitates, & paulo interius, vbi de singulis mentionem facit post, Meandri, inquit, ostia est Prienensium litus, vltra quòd Priene est, & micale mons feris, & arboribus plenus. Item paulo post, Priene, inquit, à quibusdam Cadme appellatur, quoniam Philotas eius conditor è Bæotia venit, è Priene fuit Baias hūc ex 7. sapientibus de quo Hipponax sic, inquit, & disceptari, quam Baias Prienensis melius. [Aduersus Car.] Caræ. po. insulani piraticam exercentes famosi fuerunt, victi à Minoe, vt Tucydides, & Sal. dicunt auctor Ser. in expositione illius carminis Virg. hic legus, Carasque sagitti ferosque gelonos. At Str. dicit populos esse Cariæ regionis, quæ contermina est Ioniæ, videlicet inter Ioniam, & Liciam positæ, hoc etiam aliquando sub Minoe fuisse dicit, & insulas habitasse, hinc arbitror insulanos dictos fuisse, & Carres carrium declinauit, sunt & carræ primæ decli. in Syria eodem teste libro 6. in descriptione Syriæ, dicit. n. Tigrano certa, & loca, quæ sunt circa Carras, Nicephorium, & Chobriza, & Sinnaca, in qua Surina Parthorū Imperator Crassum dolo captum interemit, vnde Luc. Syrias latio maculauit sanguine Carras. Derisus gratia pro derisione. [Diuinitus] Quasi diuina prouidentia eis data foret. [Vera fatorum] reddit rationem, cur læti acceperunt. Priene. Cares. Chobriza

ASCEN. ADijci, &c. Addicit duo externa à Prienensibus acceptū alterum ab Apollinatis. Cum enim Samij per derisum pro præsidio sibyllam dedissent Prienensibus aduersus Carras, aut quod illis opus censerent prudentia, aut muliere duras, illique tanquam fausti omnis sibyllam acceptassent, eius diuinatione seruati sunt. Et cum Ephidannij Apollonatis etiam per derisum Aeantem, quo nomine fluuius erat, adiutorem assignassent, innuentes forte, quod illum transgrederentur, Apolloniatæ omen accipientes, Aetnata, i. Aiacem, hoc est eius imaginem sumptam pro signo sibi constituerunt ducem, transgressique amnem vicerunt. Vt cum ordine latius aperiam. Ordo autem est. Duo exempla alienigena. i. externa (declinantur autem adiectiuę alienigenus, a, vni.) eiusdem generis. i. admirabilis ominis, possunt adijci non absurde. i. non impertinenter nostris. i. Romanis exemplis. Simile autem est de Cyrtheo seu Tyrtheo poeta, de quo Flaccus in arte. Post hoc insignis Homerus Cyrreusque, &c. vbi rem aperuimus) Samij. i. insulani illi, instincti arrogantia. i. superbia quadam, vnde contemptus oritur, & deriso, Prienensibus. i. ciuibus Prienes ciuitatis in Ionia, implorantibus. i. cum implorarent, hoc est quasi plorando orarent, auxilium aduersus Carras, qui vicini sunt popoli, potestque accusatiuus dici tertię miserunt eis, gratia derisus. i. derisionis, pro classe, & exercitu. i. loco classis, & exercitus sibyllani. i. feminam diuinę scientię, ac mentes peritam, hoc est vatem, quę Samia à Varrone, & Lactantio dicitur. Vnde patet Dominicum illud, nullum Prophetam acceptum in patria, quia vt rem vilem miserunt sibyllam Samij, quam vt pretiosam acceperunt Prienenses, vnde addit, quam s. sibyllam, illi. s. Prienenses, interpretari velut præsidium datum diuinitus habuerunt acceptam libenter du cem victorię prædictione vera. i. per veram prædictionē, & præmonitionem, fatorum. i. futurorum euentorum primus ignoratorum, nam scientes quid futurum esset, & ita quid ten tarent, & quid vitarent, facile hostem superarunt.

THEO. CArras] A Caria, quam Strabo, Mella, Pliniusque, & Ptolomæus Asiæ contribuunt, à qua nomen gentile Car. apud Plut. Singulariter, & plurali numero Cares, ij plerasque tenuerunt Aegei maris insulas, & in ijs Con. vnde Caris antea dicta est, vt scribit Hellanicus, oram maritimam nauibus habebant infestam. Ne quod ait Seruius auctoritate Thucididis & Salustij præter historiam videri debet. [Carras.] n. Minos nauali prælio victos cycladibus expulit, insulaque eas in suā potestatem redegit, vt meminit etiam Libanius. Ad Virgilij tamen expositionem nihil ij faciunt. Carre vero pro duplex R. vrbs Mesopotamię Crassi clade nobilis, auctor Pli. & Step. & hanc Luc. intelligit, vt parū perire faciant qui confundūt.

Aeantem ... flu. vt Hecateus, & Strab. tradunt, Apolloniatum fines irrigans, à monte Lacino caput tollit, Adriatico mari infunditur, ad Aiacem nihil attinet.

DE APOLLONIATIS.

NEC Apolloniatæ quidam pœnitentiam egerunt: qui, cum bello Illyrico pressi: Epidaurios, vt sibi opem ferrent, orassent: atque illi flumen vicinum mœnibus suis nomine Aeantem in adiutorium se mittere dixissent: Accipimus quod datur, responderunt: eique primum in acie locum; perinde ac duci assignauerunt: ex insperato. n. superatis hostibus successum suum omini acceptum referentes: & tunc Aeanti, vt deo immolauerunt: & deinceps omnibus prælijs duce vti instituerunt.

OLIV. Apollonia. APolloniatæ] Apollonia plurium vrbium nomen fuit v- nius in Epiro constitutæ: de qua nunc agitur, alterius in Creta 3. in Thracia 4. in Syria. [Eantem] accusatiuus latinus à nomine græco veniens αἴαντα. i. Aiacem, & quia Aiax vnus ex heroibus fuit, ideo hunc se libenter accipere responderunt, & simulacrum eius quasi ducem semper habuerunt. [Acceptum re.] i. quidquid fœlicitatis ex ea re sunt consecuti, id omini totum adscribentes, & illi quasi gratias agêtes, nam Aeanti tanquam Deo postmodum immolarunt.

ASCEN. NE quidem. i. sed nec etiam Apolloniatæ. i. ciues Apolloniæ vrbis in Epiro, egerunt pœnitentiam, i. non pœnituit eos, quod cum pressi bello Illyrico orassent. Epidaurios vicinos suos, vt ferrent sibi opem, atque illi. s. Epidaurij dixissent, se mittere in adiutorium flumen vicinum mœnibus suis, hoc est Apolloniatarum. Et est bona reciprocatio, quia respicit primum, hoc est principale suppositum nomine Aeantem. i. quod flumê nominabatur græce αἴας Aeas (quomodo Aiax ab illis scribitur, & profertur. declinatur huius Aeantis suscepto n, quod in recto nullis græcis ante s est, sed accipitur interdum ab as, is, vs (vt gigantis Symoentis opuntis) non inquam egerunt pœnitentiam, quod dixerunt accipimus, quod datur. s. auxilium, Aeantem videlicet, hoc est Aiacem, & assignauerunt ei. s. Aeanti, hoc est eius imagini perinde ac duci, primum locum, in acie. n. pro quia, hostibus superatis. i. cum hostes essent superati ex insperato. i. præter spem, ipsi referentes omini. s. quo acceperint successum suum acceptum. i. fatentes se recepisse ab omine, & causa ominis approbati talem successum. [Acceptum. n. ferre cum datiuo est animo indicare se accepisse quod additur ab illo, quod in datiuo ponitur. Vt soli Christo genus humanum salutem suam acceptam ferre debet,) & i. pariter tunc immolauerunt Aeanti, vt Deo, & instituerunt vti deinceps in omnibus prælijs Aeante sup. duce. Quia tamen veterum superstitio tenuit fluuijs eiusdem nominis Deos præesse, vnde Tyberis, & Tyberinus inuocatur apud Maronem, non absurdum forte esset dicere Appolloniatas fluminis sui tanquam Dei imaginem, & non Aiacis sibi ducem constituisse, sed in priore sententia Oliuerium sequimur. Liberum tamen est, cum auctor non discernat, vtramlibet amplecti.

DE PRODIGIIS. CAP. VI.

DE SERVIO TVLLIO.

* Liuius lib. I. PRODIGIORVM * *quoque quæ aut aduersa aut secunda acciderunt debita proposito nostro relatio est, Seruio Tullo etiam tum puerulo dormienti, circa caput flammam emicuisset domestici oculi annotauerunt. Quod prodigium Prisci Tarquinij regis vxor Tanaquil admirata, Seruium serua natum, in modum filij educauit, & ad regium fastigium euexit.*

OLIV. PRodigiorum quoque] Recte inquit, ominibus prodigi- subiunguntur, sunt. n. inter se quadam affinitate coniuncta, & videtur hoc loco cum Cic. sentire Val. quòd à prædicendo dicta sunt prodigia, & non, vt quidam volunt, à porro & adigendo, nam cum monstrum aliquod apparet siue bonum, siue malum prædicat, prodigium appellatur. Cic. lib. de natura deorum: Prædictiones, & præsentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi quę futura sunt, ominibus ostendi monstrari, portendi, prædici, ex quo illa ostenta, monstra, portenta prodigia dicuntur, ergo plane ostendit a prædicendo dicta esse prodigia. Pri. Tar. re. Hic dissentit à Liuio, qui non Anci Martij, sed Pri. Tar. vxorem fuisse dicit, quę vt prodigiorum peritissima cognouit Ser. Tullium puerum dormientem, cuius caput flamma corripuisset, clarum aliquando euasurum, qui etiam regię maiestatis in rebus afflictis succurreret, Itaque cum quidam familiarium aquam ad extinguendum incendium afferret, à regina prohibitum ferunt, sedatoq; tumultu moueri puerum vetuisse, donec sua sponte experrectus esset, tum adducto in secretum virum, Tanaquil. vides ne tu puerum hunc, inquit, quem tam humili cultu educamus, scire licet, lumen quondam rebus nostris dubijs futurum, prę sidiumque regię afflictę proinde materiam ingentis, publice priuatimque decoris, omni indulgentia nostra nutriamus, inde puerum liberorum loco cęptum haberi, erudiriq; artibus, quibus ingenia ad magne fortunę cultum exercitantur, euenit facile, quòd Dijs cordi essent, iuuenis euasit veræ indolis regiæ, nec cum quęreretur genere. Tarquinio quisquã Rom. iuuentutis vlla arte conferri potuit, filiamque ei rex despondit, quo deinde cęso; Tanaquillis arte, & consilio in regnum substitutus fuit. Plin. de viris illust. Ser. inquit, Tullus, P. Corniculani, & Ceretię captiuę filius, cum in domo Tarquini prisci educaretur, flãme species caput eius amplexa est, hinc Virg. sumpsit illud: Ecce leuis summo de vertice visus Iuli. Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis Lambere flamma comas, & circum tempora pasci. & reliqua ad Ascanium s. referens quod fuit in Ser. Tul. Ouid. ait Vulcifilium fuisse. Namque pater Tulli Vulcanus Ocretia mater. Prçsignis facie corniculana fuit. Hanc secum Tanaquil sacris de more peractis, Ius sit in ornatum fundare vina focum. Hęc inter cineres obscęni forma virilis. Aut fuit, aut vase est, sed fuit illa magis. Iussa foco captiua, sed & conceptus ab illa. Ser. à cęlo semina gentis habet. Signa dedit genitor tunc cum caput igne corrusco Contingit, inque comis flammeus arsit apex. [Serua na.] L. sentit nô esse serua natum, sed captiua. Dicit. n. hic quacunque de causa tantus bonos habitus credere prohibet serua natum, eum paruumque ipsum seruisse eorum magis sententię sum, qui Corniculo capto. Ser. Tul. qui princeps in illa vrbe fuerat, grauidam viro occiso vxorem, cum inter reliquas captiuas cognita esset ob vnicam nobilitatem, ab regina Romana prohibitam ferunt seruitio patrum Rom. edidisse Prisci Tarquinij domo, inde tanto beneficio mulieris familiaritate aucta, & puerum, vt in domo à paruo educatum, in charitate, atque honore fuisse fortunam matris, quòd capta patria in hostium manus venerint, vt serua natus crederetur fuisse, nam omnis captiua serua dicitur.

Seruij Tullij pueri caput ardet.

ASCEN. PRodigiorum quoque, &c. Post omnia narrat prodigia. inter quę mihi hoc videtur interesse, quòd omen est dictũ, aut factum præsenti quidem negotio subseruiens, sed ab accipiente in rem futuram etiam valens, vt quòd Tertia Aemilij filia Persam perisse dixit ad catelli mortem pertinuit, sed pater ad Persę regis exitum conuertit. Prodigium verò præsenti statui nihil confert, sed futurum portendit, vnde à pro. i. ante, & ago interposito d, vt sępe fit dicitur, eo quòd signis rem tam bonam, quàm malam agat, antequam eueniat. Vt in somnia Pharaonis ab Iosepho explanata, si facta fuissent, vt in somnis apparuerunt prodigia dici potuissent. Sicut flamma è vertice Seruij Tulli emicans, non pręsentem illi gloriam, sed futuram indicauit, ad quam allusit Maro Aenei. 2. dicens: Ecce leuis summo de vertice visus Iuli. Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli, Lambere flamma comas, & circum tempora pasci, &c. In principio ponit auctor ad rerum continuationem pro ludum dicens, Relatio. i. recitatio, & narratio prodigiorum, quę acciderunt, aut aduersa, aut secuuda (aliter proponit, quàm exequetur, nam prius prospera exequetur) est quoque. i. etiam debita nostro proposito. i. pertinês ad institutum opus. Seruio, &c. Ponit primum exemplum dicês: Oculi domestici, id est, domesticorum, & familiarium Tanaquillis, quæ erat vxor Tarquinij prisci (pro quo quidam hic legerût, vt Oliuerius adnotauit Anci Regis vxor, sed in exemplo Aldino legitur, prisci Tarquinij Regis vxor) annotauerunt. i. obseruauerunt flammam emicuisse. Seruio Tullo, etiam tum. i. tunc, adhuc puerulo, dormienti. s. in regia, emicuisse dicit, circa caput, quod prodigium Tanaquil. vxor Tarquinij Prisci regis. s. Romanorum, mirata. i. admirans, aut vbi admirata fuerat, educauit Seruium natum serua. i. captiua, nobili tamen sanguine, in modum filij. i. perinde ac si fuisset filius, & euexit. s. tali educatione, ad fastigium. i. culmen regium, quia ex seruo regem fecit. Vnde Iuuen. Seruis regna dabunt captiuis fata triumphos.

DE

DE MARTIO.

* Liuius lib.25.

*AEque fęlicis * euentus illa flamma, quæ ex L. Martij ducis duorum exercituum, quos interitus Publij, & Cnei Scipionum in Hispania debilitauerat, capite concionantis eluxit. Namque eius aspectu pauidi adhuc milites, pristinam recuperare fortitudinem admoniti * octo triginta hostium millibus cæsis, magnoque numero in potestatē redacto, bina castra, Punicis opibus referta cęperunt.*

* Septem Liu. scribit. Hic lib.8. cap.26. OLIV.

Martius eques Hispanias restituit.

AEque fęlicis] cum cęsis in Hispania duobus Scipionibus, deleti Rom. exercitus. amissęq; Hispaniæ viderentur, vir vnus retinuit, easdéq; restituit: erat in exercitu R. L. Ma. Septimi filius, Eques R. impiger iuuenis, animi, ingenijq; aliquanto maioris, quam pro fortuna in qua erat natus, ad summam indolem accesserat. Cn. Scipio. disciplina super quā per tot annos omnis militiæ artem edoctus fuerat, is ea fuga collectis militibus, & quibusdam de præsidijs deductis, haud contemnendum fecerat exercitum, coiunxeratque se T. Fonteio, P. Scip. legato, sed tantum præstitit Eques Rom. auctoritate inter milites, atque honore, vt castris circa Iberum positis, eū ducem exercituum Comitijs militaribus creauerit: hic igitur in magna rerum difficultate, cum ad consilium prima spem te merarium magis, quàm audacem adiecisset animum, vt vltro castra hostium appugnaret, ne subita res, & nocturnus terror (nam id proxima nocte facturus videbatur,) suæ fortunæ consilium perturbaret, alloquendos prius, & adhortandos milites ratus, aduocata concione, orationem habuit, cui concionanti flammam summo è capite dicūt sine eius sensu, magno pauore circunstantium militum, eluxisse, quo prodigio moti, alacriori animo eum ducem secuti, maiorem hostib. cladem intulerunt, quam acceperant, nam nocte atque die, bina hostium castra ceperunt, & ad internecionem hostes propè ceciderunt: hic ergo virtute sua vltus est Cn. & P. Scip. cum maiori parte exercitus cædem, quos Celtiberi trāsfugientes prodiderant: ducib. Carth. Magoni. & Gisgoni, quam victoriam consecutus est, nullla re magis quam celeritate, de quo Fron. lib.3. cap.10. L. M. Eques R. qui reliquijs exercitus præfuit, cū e propinquo bina castra Pœnorum paucis millibus passuum distarent, cohortatus milites, proxima castra intempesta nocte adortus est, & cum hostem victoriæ fiducia incompositū aggressus, ne nuncios quidem cladis reliquisset, breuissimo tēpore militi ad requiem dato, eadem nocte capti fama rei gestæ, progressus, altera eorum castra inuasit, ita bis simili vsus euentu deletis vtrobique Pœnis, amissas P. Rōm. Hispanias restituit.

ASCEN.

AEque foe. &c. Affert secundum exemplum superiori multum simile, de quo quia Oliu. satis ample loquitur, colligamus ordinem, qui talis est. Illa flamma, quæ eluxit in capite L. Martij Ducis duorum exercituum. s. Rom. militantium in Hisp. quos exercitus, interitus. i. interemptio P. & Cnei Scipionum debilitauerat in Hispania, Lucij dico concionantis. i. ad milites concionem, seu orationem adhortatoriam habentis, sup. fuit euentus. idest exitus æque fœlicis, ac sup. flamma, quæ apparuit in capite Seruij Tulli. Naniq; milites pauidi, pro pauentes, adhuc, s. ob cladem paulò ante acceptam, admoniti aspectu eius. s. flammæ, recuperare fortitudinem pristinam admoniti idest quam ante cladem habuerunt, quasi prioris status, cum priscum sit prioris seculi: ceperunt bina castra. idest duo munimenta exercituum sub dio degentium. (Benè dicitur bina sine distributione) quia castra in hac significatione tantum pluraliter dicimus; referta idest oppleta opibus Punicis. idest Carth. aut quas adduxerant, aut quas coaceruauerant, & hoc 8. & 30. mil. hostium cæsis. idest occisis, & magno numero. scilicet hostium redacto in potestatē, i. capto. Bene præponit minorem numerum dicendo octo, & 30. &c.

DE LACV ALBANO.

* Liuius lib.5.

*ITem cum bello * acri, & diutino Veientes à Romanis intra mœnia compulsi, capi non possent, eaq; mora non minus obsidentibus, quàm obsessis intolerabilis videretur, ex optatæ victoriæ iter, miro prodigio Dij immortales patefecerunt. Subito enim Albanus lacus, neque cęlestibus auctus imbribus, neque inundatione vllius amnis adiutus, solitum stagni modum excessit: cuius rei explorandæ gratia, legati ad Delphicum oraculum missi, retulerunt præcipi sortibus, vt aquam eius lacus emissam, per agros diffunderent: sic enim Veies in potestatem Pop. R. venturos. Quod prius quàm legati renunciarent, Aruspex Veientum à milite nostro (quia domestici interpretes deerant) captus, & in castra perlatus, futurum dixerat: Ergo Senatus duplici prædictione monitus, eodem pene tempore: & religioni paruit, & hostium vrbe potitus est.*

ITem cū bello acri,] Et huius hist. auctor est L. ab vrbe cōd. lib.3. Cic. quoq; lib.1. de diui. quid quòd in annalib. inquit, habemus Veienti bello cum lacus Albanus præter modum excreuisset, Veientem quendam nobilem ad nos profugisse, eumque dixisse ex fatis, quæ Veientes scripta haberent, Veios capi non posse, nisi dum lacus is redundaret, & si lacus emissus lapsu, & cursu suo, ad mare profluxisset, perniciosum P. R. sin autem ita esset eductus, ad vt mare peruenire non posset, tum salutare nostris fore, ex quo illa mirabilis à maioribus nostris aquę Albanæ facta deductio est, cum autem Veientes bello fessi legatos ad Senatum misissent, tum ex his quidam dixisse dicitur, non omnia illum transfugam ausum esse Senatui dicere, in eisdem, enim fatis scriptum Veientes habere, fore, vt breui à Gallis R. caperetur, quod quidem sexennio post Veios captos factum esse audiuimus. Hæc Cic. at Liu. cum prodigium apparuisset, vt lacus Albanus præter modum excresceret, ita vt per agros diffunderetur, nulla eius inundatio nis causa extrinsecus apparēte, non solum ad Ro. venisse, quæ supra diximus referentem, sed Delphos quoque oraculum sciscitatum legatos misisse Rom. refert, qui responsum retulerunt; non prius Veios capi possę, quam lacus ille per agros vnda perflueret, oraculi autem verba hæc fuere, Ro. Aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare, suo fluminis sinu emissam per agros arua rigabis. dissipataque riuis extingues, tum tu insiste audax hostium muris, memor, quam per tot annos obsides vrbem, ex ea tibi his, quæ nunc pandun tur fatis, victoriam datam. [Acri, Aspero] Et vehementi. Capi non possent] Quia mœnia essent alta, & loco æditissimo posita, vt non solum ædificijs: sed etiam natura loci tuta essent. [Eaque mora] idest quia non minus detrimenti patiebantur obsidentes, quam Veientes obsessi. [Imbribus] Quod effusi imbres cecidissent. [Sortibus] Oraculo, nam sortes pro oraculis sæpissimè ponuntur, eo quod sortes è vase deducerentur, quib. oracula reddebantur ad ea, de quibus interrogaretur sacerdos. [A milite nostro captus. [Quia simulauit velle de priuatis eum prodigijs consulere. [Domestici] Quia Ro. adhuc non habebant aruspicinam. [Duplici prædict.] Et quod oraculum Delphis prædixerat, & quod aruspex Veientanus significauerat, lacum deriuari per agros oportere.

OLIV.

ASCEN.

ITem cum bello. Huius quoque, vt ferè reliquorum exemplorum historia, satis explicatur ab Oliuerio, quocirca textū euodabimus. cum ordine, qui hic est. Item cum Veientes populi Italiæ non sanè longe à Roma, quorum vrbs Veiorum, compulsi à Romano scilicet populo, aut exercitu, bello acri, & diutino, intra mœnia scilicet Veiorum, non possent capi, quia se mœnibus tuebantur, & ea mora videretur intolerabilis, non minus obsidentibus. scilicet Romanis, quam obsessis. scilicet Veiētibus, Dij immortales (immo prodigijs habiti maligni spiritus) patefecerunt iter idest. aditum victoriæ exoptatæ, scilicet à Romanis, prodigio miro. idest mirādo Lacus enim Albanus excessit subito modum solitum. idest mensurā consuetam stagni. idest aluei, intra quem stagnare solebat, neque auctus imbribus cœlestibus. idest pluuia vehementi, ab aere delapsa, nam cœlum pro aere nonnunquam dicimus, vnde volucres coeli, neque ad intus inundatione. idest influxu vllius amnis, quo subitò inundare solet. Cuius rei explorandæ gratia, legati scilicet Romani missi ad oraculum idest responsum vocale, aut quod orando impetrari solebat (vndę Sibylla Aen.4. increpando, Cessas in vota præcesq;, dux, autē Aeneas neq; enim ante dehiscent Attonitæ magna ora domus) retulerunt idest reportauerūt pro responso, præcipi sortibus idest ab responsis Dei, vnde Flaccus in arte. Dictæ per carmina sortes, vt diffunderent per agros aquam eius lacus. s. Albani emissam scilicet stagno, aut alueo suo. Enim pro quia, sup. responsum est Veios venturos sic idest per tale opus, in potestatem Pop. R. quod quid attineret ad Veiorum captiuitatem, nemo dicere posset, nisi quod futuram vrbis inuasionē dæmones præuidentes, tali illusione superstitionem mortalium augeri cupiebant, vt quidquid præciperent, licet nullā constaret ratione, exequerentur. Quod idest quam rem scilicet Veios sic posse capi, prius quam legati renunciarent scilicet Patrib. Conscriptis, aruspex Veientum captus à nostro. i. Romano milite, & perlatus in castra scilicet ad iudicandum de eo, (quia interpretes idest expositores prodigiorū domestici. i. Romani deerant) dixerat futurū. Ergo Senatus monitus

tus duplici prædictione scilicet Apollinis Delphici per legatos, & aruspicis Veientis, penè eodem tempore, idest simul, paruit religioni. idest mandato religioso Deorum, quia aquā diffundendam curauit, & potius est vrbe hostium, hoc est Veios cœpit.

DE LVCIO SYLLA CONSVLE.

* Cic. lib. de diui. NEc parum prosperi successus est quod sequitur, Lucius Sylla * Consul. Sociali bello, cum in agro Nolano ante Prætorium immolaret, subito ab vna parte aræ prolapsam anguem prospexit: qua visa, posthumi aruspicis hortatu, continuo exercitum in expeditionem eduxit, ac fortissima Samnitum castra cæpit: quæ victoria futuræ eius amplissimæ potentię gradus, & fundamentū extitit.

OLIV. Bellum Sociale. NEc parum prosperi] hoc fuit sociali bello cuius causa inde nata est, quòd Drusus Trib. pl. promiserat socijs Latini nominis, si cum Senatu sentirent, eiusque partes aduersus Equestrem ordinem (cum quo propter iudicia grauiter dissidebat) tueretur, daturum operam, vt in ciuitatem R. acciperentur, sed occiso paulo post Druso cum præmium Latinis negaretur, irati, à societate Senatus defecerunt, & P. R. bellū indixerunt. Diuersi contra hos missi sunt Imperatores, inter quos & L. Sylla, qui profectus in Samnium, aduersus Nolam primo duxit exercitum. Nolani extra mœnia cum copijs, & præsidijs posuere castra. Sylla igitur cum Deos de pugna consuleret, anguis subitò apparuit. Interrogato aruspice, quid anguis illa portenderet, responsum est, vt magno animo castra hostium inuaderet, quo facto victoria potitus est. [Sociali bello] Quòd gestum est contra eos, qui à societate. Senatus defecerunt, quod alio nomine bellum Latinum vocatur. [Futuræ eius amp. potent.] Nam opes suas hic Sylla cœpit augere, & hac victoria clarior factus, maiora suscipere non dubitauit.

Syllæ sacrificanti prodigiū apparet.

ASCEN. NEc parum &c. Ordo est. Nec idest & non, & sup. prodigium, quod sequitur est successus non parum idest multum prosperi. Lucius Sylla Consul. bello Sociali. idest cum Latinis, qui prius socij fuerant gesto, cum immolaret in agro Nolano idest Nolæ vrbis, ante prætorium idest tabernaculum Prætoris, prospexit anguem scilicet fœmellam prolapsam subito ab vna parte aræ, qua visa, eduxit continuo exercitum in expeditionem. idest opus bellicum, hortatu posthumi aruspicis, & cæpit fortissima castra Samnitum, quæ victoria extitit gradus, & fundamentum eius potentiæ futuræ amplissimæ idest medium, aut occasio perueniendi ad eam. Notandū est quod anguē prolapsam dicit in fœminino, vt sexū discernat.

DE * CAIO VOLVMNIO ET SERVIO Sulpitio.

* P. Alij scribunt.

* Liu. li. 3. PRæcipuæ admirationis * etiam illa prodigia, quæ C. Volumnio & Seruio Sulpitio Coss. in vrbe nostra inter initia, motusque bellorum acciderunt. Bos namque, mugitu suo, in sermonem humanum conuerso, nouitate monstri, audientium animos exterruit. Carnis quoque in modum nimbi dissipatæ partes ceciderunt, quarum maiorem numerum præpetes diripuere aues, reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetro, neque deformi aspectu mutatum, iacuit. Eiusdem generis monstra alio tumultu credita sunt, puerum infantem semestrem, in foro Boario triumphum proclamasse. Alium cum Elephantino capite natum. In Piceno lapides pluisse. In Gallia lupum vigili è vagina gladium abstulisse. In Sicilia scuta duo sanguinem sudasse. Etiam metentib. cruentas spicas in corbem decidisse. Cerites aquas sanguine mixtas fluxisse. Bello etiam Punico secundo constitit Cn. Domitio bouem dixisse, Caue tibi Roma.

OLIV. PRæcipuæ admirationis.] Liu. multa refert apparuisse prodigia ante Gallorum aduentum, quæ futurum vrbis minarentur excidium dicit enim eo anno cœlum visum ardere, terram ingenti concussam motu fuisse. Bouem locutum, cui rei priore anno cum fides habita non fuerat, postea creditum est: inter alia prodigia, quæ multa fuere, carne pluit, quē imbrem ingens numerus auium volitādo rapuisse referebatur, quod intercidit sparsum ita iacuisse aliquot dies, vt nihil odor mutaretur. [Præcipuè,] non solum, quæ diximus prodigia admiranda sunt, sed etiam quæ sequuntur. [Bos namque

Bos locutus.

mugitu suo] qui ante mugire consueuerat humanis vrbis locutus est, nam dixisse fertur, caue tibi Roma, sed primo creditum non est: secundo verò cum hoc idem prodigium enunciatum esset, fides haberi cœpta est. [Carnis quoque in m.] Pli. lib. 2. præter hæc, inquit relatum est in monumenta, inferiore cœlo lacte, & sanguine pluisse M. Acilio, C. Portio Cōs. & sæpè alias carne, sicut L. Volumnio, Ser. Sulp. Cons. carnéq; nō perputruisse, quā nō diripuissent aues. [In modū nimbi] Nimbus ventus cum pluuia, est etiam densitas nubis in tempestate obscura. [Præpetes diripuere aues.] Quarum scilicet volatu futura prænoscimus, hoc est auguria faciunt, dictæ prę petes, quasi priora petentes, quia priora petūt volantes. [Nec odore] Quia nec deformes erant carnes, nec tabo, & sanie, aut alia corruptione fetentes, non odore, non aspectu variarunt se carnes illæ, sed eundem vigorem retinuerunt, quem prius habuere, & odorem. Liu. Pun. bel. lib. 1. Romæ, inquit, circa vrbem multa ea hyeme prodigia facta, &c. [Semestrem] Mensium scilicet sex, ideo autem dixit semestrem, quia potuisset esse infans loquens sine admiratione, vt in bimatu, & infra, sed semestris loqui sine miraculo nō potest. [In foro boa.] Dicit Liu. in foro olitorio locutum clamasse, io triumphe [Elephantino ca.] Sine dubio hoc abominandum fuit. [Lapides plu.] Dicimus lapides, & lapidib. [Vigili:] Qui nocturnas facit excubias. [Sanguinem sudasse] significat laborem bellicū, qui postea secutus est. [Cruentas spi.] Hoc ab Ancio ciuitate Volscorum nunciatum est. [Bouem dix.] Secūdum vetustum morem locutum. [Caue ti. R.] Hoc dicit L. fuisse bel. Mac. Cerетes Li. hoc idem scribit.

Carne pluit.

Semestris infans locutus.

ASCEN. PRæcipuæ admirationis, &c. Ordo est. Illa prodigia quæ acciderunt in vrbe nostra, hoc est Romana, inter initia, & motos bellorum, hoc est inter initia, quibus iam decreta erant bella & motus, quia nondum quidquam motum erat. Cum Volumnio, & Seruio Sulpitio Consulibus. idest dum illi erāt designati Consules, sup. sunt etiam admirationis præcipuæ. i. singularis. Namq; Bos mugitu suo. idest sibi naturali, conuerso in sermonem humanum, quia locutus est, exterruit animos audientium nouitate monstri. i. inauditi prodigij. Partes quoq́ue carnis dissipatæ ceciderunt in morem nimbi. idest densi imbris. Quarum scilicet partium carnis maiorem numerum aues præpetes. idest festinæ, & priusquam cadereut, eas petentes, aut ad auguria aptæ, diripuere, more videlicet hirundinū, reliquum scilicet partium carnium. idest quod relictum erat, & non direptum ab auib. iacuit humi. idest super terram, per aliquot dies, neq; mutatum tetro odore, quia non contraxit fœtorem, neque mutatum deformi aspectu, quia quod putrefactum est, & odore, & aspectu deforme est: carnem autem illam nequaquam inde concluditur fuisse corruptam. [Eiusdē generis] paucis recitat plura prodigia, nōn minus stupenda, dicens. Monstra. i. prodigia eiusdem generis, credita sunt alio idest diuerso, aut vario tumultu scilicet bellico: videlicet puerum infantem semestrem scilicet sex menses natum, proclamasse in foro Boario, quod Romæ est, triumphum. idest clamando, io triumphe, denunciasse futurum triumphum, & creditum est alium, scilicet infantem, natum cum capite Elephantino, & creditum est, lapides pluisse. idest in morem pluuiæ decidisse, in Piceno sup. agro, & creditum est, lupum abstulisse vigili, fortè tamen non vigilanti, gladium è vagina in Gallia. Et duo scuta sudasse. idest sudantium modo emisisse sanguinem, in Sicilia, Etiam sup. creditum est, spicas cruentas, i. cruore perfusas decidisse metentibus. idest ijs qui metebant, in corbem. idest vas vimineum, in quod colliguntur spicæ, Aquas Ceretes, in Cerete oppido fluxisse mixtas sanguine Constitit, id est pro manifesto habitum est, etiam bello Punico, id est Carthaginensi secundo, Bouem dixisse Cneo Domitio, ô Roma, caue tibi.

DE CAIO FLAMINIO.

CAius autem Flaminius * inauspicato Consul creatus, cum apud lacum Trasimenum, cum Hannibale conflicturus, conuelli signa iussisset, lapso equo super caput eius, humi prostratus est, nihilque eo prodigio inhibitus, signiferis signa moueri sua sede posse negantibus: malum, ni continuo ea effodissent, minatus est. Verum huius temeritatis vtinam sua tantum, non etiam Pop. Rom. maxima clade pęnas pependisset, in ea namque acie 15. millia Romanorum cæsa, 6. millia capta, * 20. millia fugata sunt, Consulis obtruncati corpus ad funerandum ab Hannibale quæsitum est: qui quantum in ipso fuerat, Romanū sepelierat Imperium.

*Liu. lib. 22.

* Decem scr. Liu.

Caius

OLIV. CAius autem Flam.]Liu.de 2.bel.Puni.Cic.de diui. Quid bello inquit,Punico secundo,nonne C.Flaminius Consul signa neglexit rerum futurarum magna cum clade Reip. qui exercitu lustrato cum Aretium versus castra mouisset & contra Hannib.legiones duceret, & ipse, & equus ante signũ Iouis Statoris,sine causa repente cecidit, nec eam rem habuit religioni obiecto signo, vt peritis videbatur,ne committeret prælium,Idem cum tripudio auspicaretur,pullarius diē præsij comittendi differebat,tum Flaminius ex eo quæsiuit,si nec postea quidem pulli pascerentur,quid faciendum esse censeret,cum ille quiescendum esse respondisset,Flamin.præclara, inquit,auspicia,si esurientibus pullis res geri potuisset, saturis nihil gereretur.Itaque signa conuelli, & sequi iussit,quo tempore cum signifer præmij hastati,signum non posset loco mouere, nec quidquam proficerent.plures cum accederent. Flam.nunciata,suo more neglexit, itaque trib.horis concisus exercitus,atque ipse interfectus est. [Inauspicato.] Aduerbialiter dictum est,vt falsò,consultò,auspicato[Lacum Trasimenum.]Perusinum lacum, qui nomen accipit à Menio monte. [Cõuelli sig.]in terra semper signa defigebatur. [Lapso.]Liu. lib.1.Flam.cum ocius cõuelli signa iuberet,& ipse in equum insiluisset, equus repente corruit. Consulemque lapsum supra caput,effudit. [Verum huius temeritatis,]Sed vtinam inquit temeritatis huius poenæ in caput suum redundassent, non enim.Resp.tantum detrimenti passa fuisset.[Ad funerandum.]Ad funus faciendum, vt sepulturæ mandaret.

ASCEN. CAius autem Flaminius creatus Cõsul inauspicato. i.non captis auspicijs,aut infeliciter cum conflicturus, i.manus conserturus,cum Hannibale Carthaginensi Duce, apud lacum Trasimenum.i.Perusinum à vicino monte dictum,iussisset signa. i.vexilla hastis imposita,conuelli.i.terra extrahi: & moueri prostratus est humi. i.in terram, equo lapso super caput eius,& ipse nihil inhibitus.i.retractus ab incepto,licet inhiberetur,eo prodigio. i.ostento futuri casus, signiferis negantibus.i.cum insuper signiferi negarent signa posse moueri sua sede.i.à terra cui inhærebant,minatus est sup.signiferis, malum.i.verbera, aut necem, nisi effodissent ea. s.signa continuo. Verum.i.sed,vtinam ipse. C. Flaminius pependisset. i. persoluisset pęnas.i.mulctam huius temeritatis, tantũ.i.duntaxat,sua clade,& non etiam maxima clade P. R. quod tamen non fecit. Namq; pro quia,15. millia Romanorũ sunt cæsa in ea acie 6.millia R.sunt capta.& 20.millia sunt fugata.i.in fugam versa,vnde colligitur 41. millia in eo prælio contra Hannibalem stetisse. Corpus Consulis,s.C.Flaminij obtruncati.i. cui caput erat ablatum,quæsitum est ab Hãnibale,hoc est iussu Hannib.ad funerandum.i.funus faciendum ad sepulturam pertinens, qui. s.Consul.quantum fuerat in ipso, sepelierat sup. secum Imperium Rom. quia nisi Dij prospexissent actũ fuisset de Imp.Rom. Posset etiam dici qui. s.Hannib. quantum in ipso fuit, sepelierat cum consule Imperium R. quia nisi fata restitissent potuisset Imp. R.extinxisse. Verum quia hæc dixit auctor ad reprehensionem temeritatis Consulis sequar priorem expositionem.

DE C. HOSTILIO MANCINO.

* Liuius libro 55. *Flaminij autem * præcipitem audaciam C. Hostilius Mancinus vesana perseuerantia subsequitur:cui Consuli in Hispaniam ituro, hæc prodigia acciderunt:cum Lanuuij sacrificium facere vellet,pulli cauea emissi,in proximam syluam fugerunt,summaque diligentia quæsiti repe riri nequiuerunt,cũque ab Herculis portu,quo pedibus per uenerat,nauem conscenderet, talis vox sine vllo authore ad aures eius peruenit.Mancine mane, qua territus itinere cum conuerso Genuam petisset, & ibi scapham esset ingressus, anguis eximiæ magnitudinis visus è conspectu abijt;ergo numerũ prodigiorum,numero calamitatũ æquauit, infęlici pugna, turpi fœdere, deditione funesta.*

OLIV. FLaminij autem præcipitem.] Non minus obstinatus fuit Hostilius,vt,aduersus deorum voluntatem bellum susciperet cum Numantinis,nam hoc fuit bello Numantino, sicut suo loco dicemus,nam Lanuuij Deos consulenti cum esca pullis in cauea esset obiecta, illi statim esca neglecta in proximum lucum profugerunt, quo prodigio nihil territus, cum in prouinciam proficiscens classem è portu Her.solueret,vocem audiuit dicentem.Mancine mane. Deinde cum Genuam reuersus esset, vidit serpentem immensæ magnitudinis, tamen his tto prodigijs nihil motus,perexit ire iu prouinciam, vbi demum prodigia cladibus adæquauit, nam cum ingenti strage victus est ab hostibus,deinde fœdus turpiter cum hostibus iniuit, postremo traditus est à Senatu hostibus ad supplicium.[Vesana]non sana.i.stulta.[In Hispaniam.] Quia duxit exercitum contra Numantinos. [Pulli emissi cauea. Rom. moris fuit,teste Ser.quod in comitijs agendis,& bellis gerendis pullularia captarentur auguria. [Portu Herculis,] Videlicet de Liguria vbi portus est Herc. Monæci, nam componitur ex μόνος quod est solus,& οἶκος domus;& teste Seru. ideo putant. Herc.sic dictum, vel quod pulsis omnibus illic solus habitauit.vel quòd in eius templo nunquam deorũ quispiam simul colitur sicut in templo Iouis colitur Minerua,& Iuno: in templo Veneris,Cupido. Strab.de Liguribus loquens ait; Monœcus præterea portus, statio quædam est, non magnarum,nec multarum capax nauium,templum habens Herc.cognomento Monæci,quoniam is in eo habitat solus. [Infelici pugna.] Quia victus est cum ingenti multitudine à paucis, nam fuere 30.millia Rom.à 4.millibus Numantinorum superata.[Turpi fœ.] Quia se in hostium potestatem dedit, & iniussu P. Rom. fœdus iniquis conditionibus fecit cum Numantinis.[Deditione funesta] Quia Senatus censuit,vt hostibus traderetur,& P.Rom.religione seruaretur.

ASCEN. FLaminij autem, &c.Affert simile exemplum contemptorum prodigiorum in C. Hostilio dicens.Aut pro sed.C. Hostilius Man.subsequitur. i.imitatur perseuerantia. i. pertinacia sua,sup. vesana.i. multum insana. Legi posset etiam sic, perseuerantia vesana,C.Hostilij Mancini subsequatur, præcipitem.i.temerariam audaciam Flaminij,cui.s.C.Hostilio Cõsuli.ituro.i.cum vellet ire in Hispaniam, hæc prodigia, quæ sequuntur,acciderunt.Cum vellet facere Lanuuij,in eo oppido Italiæ sacrificium,pulli emissi cauea. vt.s.pascerentur , & ex pastu futura pullarius dijudicaret,fugerunt in siluam proximam,& quæsiti sup. cum summa diligentia, nequiuerant reperiri,& cum conscenderet nauem à portu Herculis. s.Monæci,quo.i.ad quem peruenerat pedibus, vox talis,qualis sequitur peruenit ad aures eius,sine vllo authore, Mancine mane.qua.s.voce territus,cum itinere cõuerso petisset Genuam vrbem Liguriæ præcipuam, & esset ibi ingressus scapham. i. nauiculam,anguis eximiæ magnitudinis visus. i.postquã apparuerat,abijt è conspectu, ergo quia illa tria prodigia contempsit,ipse æquauit numerum prodigiorum numero (ablatiuus est)elamitatum,videlicet infælici pugna,quam fuga pullorum significauit.Turpi fędere, iniquis conditionibus cum Numantinis icto, quod vox minata est,& deditione funesta quia eius funeris.i.mortis cã.Senatus censuit,vt hostib. traderetur,& fędus irritum fieret,quam quidem deditionẽ,anguis qui forte genium eis se simulabat, euanescendo portendit.

ALIVD DE TITO GRACCHO.

*MInus miram * in homine parum considerato temeritatem Titi Gracchi grauissimi ciuis exitus tristis,& prodigio denunciatus, nec euitatus consilio; facit. Consul enim cum in Lucanis sacrificasset, angues duo ex occulto prolapsi,repente hostiæ,quam immolauerat adeso iecinore,in easdem latebras se retulerunt, ob id deinde factum,instaurato sacrificio, idem prodigij euenit. Tertia quoque cæsa victima diligentiusque asseruatis extis, neq; allapsus serpentum arceri, neque fuga impediri potuit, quod quamuis aruspices ad salutem Imperatoris pertinere dixissent,Gracchus tamen non cauit, ne perfidi hospitis sui Flauij insidijs in eum locum deductus, in quo Pœnorum dux Mago cum armata manu delituerat, inermis occideretur.* * Liuius lib. 25.

MInus miram.] Tit.Grac.prouinciam Lucanam tenebat Proconsul bel.Pun.secundo , in qua sacrificanti triste prodigium apparuit , nam de extis sacrificio perpetrato, angues duo ex occulto prolapsi edere iecur,conspectique repente ex oculis abierant, & cum aruspicum monitu sacrificium instauraretur, atque intentius exta reserata seruarentur, iterum ac tertio tradunt libato iecinore intactos angues abijsse, cum aruspices ad Imperatorem id pertinere prodigium præmonuissent,& ab occultis cauendum hominibus consultum esset, nulla tamen prouidentia fatum imminens amoueri potuit, nam hospitis dolo præcipitatus in insidias, cum paucis occiditur, hospes autem fuit Flauius. Luc. caput eius partis, OLIV. Tib. Grac. mors.

partis,quæ cum Ro.ſtabat,nã Lucanorum partes ad Han. defecerant:is mutata voluntate locum gratiæ quęrens apud Pęnum,neq; transire neq; trahere ad defectionẽ Luc. ſatis habuit, niſi Imperatoris R. & eiuſdẽ hoſpitis proditi capite,& ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. Conuenit.n. cũ Magone Car.Duce,vt ſi Ro.tradidiſſet Imperatorem, liberi cum ſuis legibus in amicitiam Luc.venirent, cuius rei data acceptaque fide,Grac.inuitat ad reliquam; Lucaniæ partẽ inditionem accipiendam, quam à Pęnis defecturam pollicebatur ſi modo Imperatorem R.vidiſſent,nã antea partem maximam ceperat.Grac.igitur verbis hoſpitis fraudẽ abeſſe credens, cũ lictoribus,& turba equitum è caſtris profectus,duce hoſpite, in inſidias pręcipitatur.[Minus mirã]nam in quo vir clariſſimus peccat,ſi in eodẽ leuior peccauerit,minus erit mirandũ, [Temeritatẽ] Temeritas dr̃ cum aliquid ſine conſilio & cogitatione facimus, conſilium vero eſt aliquid faciendi,aut non faciendi,excogitata rõ,dicit ergo cũ prodigiũ triſtis exitus denunciatum eſſet Tib. Grac.[nec illud conſilio ẽt viſus, vitare potuerit,minus mirandum vr̃ de temeritate Mãcini, quia & ipſum pariter fata traxerunt. [Angues du. ex oc. pro] Adeſo iecinore in eaſdem latebras ſe contulere, multa prodigia faciunt nã anguis eſt ſubdolũ,& callidum animal, quòd ſignificat hoſtes futuros callidos,& aſtutos,iecur preterea mẽbrum vitale eſt,quòd mortẽ Conſuli prædicebat quòd in latebras ſe contulerint,ſignificabat fore, vt in inſidijs hoſtes deliteſcerent.[Ex oc.]Quia neſciebant,vnde ſe proriperent. [Ieco.]Iecoris,& iocinoris dicitur teſte Priſc. [Idem prodigij .] Quia cum renouaſset ſacrificium reuerſi angues illi, iecoris parte ambeſa,ſe ab oculis hoĩum proripuerunt. [Aſſeruatis extis] Diligenter cuſtoditis,ne diriperentur: exta dicuntur inteſtina ab extando.i.minẽdo,ſunt.n.partes, quę intra corpus eminentiores ſunt,ſicut iecor,cor,pulmo,ſplẽ.[Cauit.]Præuidit. [Ne perfidi hoſtis. [Cum apud maiores iura hoſpitij ſancta, & inuiolata fuiſſent.Virg. Iupiter hoſpitib. nam te dare iura loquuntur,perfidus autem dr̃ q̃ fidẽ violat. [Inſidijs]vt pote qui proficiſceretur non paratus, huius tit.oſsa R. deportãda dedit Han.militib. R.vt uidebimus in cap. de Humanitate.

ASCEN. Minus,&c. Ordo eſt.Exitus Titi(non Tiberij)& Graccis grauiſſimi, triſtis, i.doloroſus,& denunciatus prodigio,quòd ante ei euenerat. Facit temeritatem in homine parum conſiderato. i. parum prouidenti, & futura non ſatis ſideranti,minus miram,quia minus mirandum eſt, quòd homo inconſideratus per temeritatem triſtem habuerit exitum, quam quòd ciuis grauiſſimus nequiuerit prodigij triſtis exitum vitare.Enim pro quia,ipſe Titus Grac.Conſul, cum ſacrificaſſet,ad inquirendum exitum belli per exta, in Lucanis, ſ. campis,angues duo prolapſi repentè ex occulto,retulerunt ſe repente in latebras eaſdẽ,vnde.ſ.prolapſi acceſſerant, & hoc iocinore. i. iecore hoſtiæ, quàm Grac.immolauerat, adeſo.i. abſumpto,deinde ſacrificio inſtaura. i.in ſtatum priorem innouato,ob id factum, quòd angues iecur edendo abſumpſerant.[Idem prod.eue.] Quia iterum abſumptum eſt iecur hoſtię ab illis.Tertia quoque.i.etiam tertia victima cæſa, & extis aſſeruatis.ſ.à ſacrificulis,diligentius.ſ.quam prius,aut multum diligenter,neq; allapſus ſerpentũ, neq; fuga eorundem potuit impediri,qui.ſ.iecur ederent, & aufugerent; quòd. ſ. prodigium quamuis aruſpices.i.qui aram inſpectabant,& inde iudicabant, dixiſſent pertinere ad ſalutem Imperatoris (quod Virg.Aen.5. in Aenea imitatus eſt) & ita non fuit temeritas in eo,tamen Gracchus Imperator nõ peccauit.i.non euitauit, ne deductus inſidijs Flauij hoſpitis ſui perfidi, in eum locum,in quo Mago dux Pœnorum delituerat, cum armata manu,i.exercitu armato,occideretur.ſ.ab eo, inermis.

DE MARCELLO.

Et Conſulatus collegium, & erroris ſocietas, & par genus mortis à Tito Gracchò, ad Marcelli memoriam me trahit. Is enim captarum Siracuſſarum, & Hannibalis ante Nolana mœnia à ſe primum fugere coacti, gloria inflammatus, cum ſummo ſtudio niteretur, vt Pœnorum exercitum aut in Italia proſterneret, aut Italia pelleret, ſolemnique ſacrificio voluntates deorum exploraret, * quæ prima hoſtia ante foculum decidit, eius iecur ſine capite inuentum eſt; proxima iecinoris duplex caput habuit: quibus inſpectis, aruſpex triſti vultu, non placere ſibi exta, quia prima trunca, ſecunda nimis læta apparuiſſent, reſpondit. Ita monitus M.Marcellus, ne quid temerè conaretur: inſequenti nocte ſpeculandi gratia cum paucis egredi auſus, à multitudine hoſtium in Brutijs circumuentus, ęquè magnum dolorem ac detrimentum patriæ interitu ſuo attulit.*

*Sed vitio creatus. Liuius libro 23.

* Liuius lib.27.

OLIV. Et Conſulatus collegium.] Conſules in Appulia. Q.Criſpinus & M. Mar.Han.ſe oppoſuerant cum copijs bel. Punico.ſecũdo, tumulus erat ſilueſtris inter Punica & Rom. caſtra à neutris primo occupatus, quia Ro. qualis eſſet pars eius quæ vergeret ad hoſtium caſtra ignorabant,Han.in inſidijs, quòd caſtris aptum eum crediderat, nocte ad id miſſas aliquod Numidarum turmas medio in ſaltu cõdiderat,Rom. occupandi loci cupiditas inceſſit, ne ſi occupatus ab Han.foret,in ceruicibus haberent hoſtem,itaque Conſules cum paucis equitibus exploratum profecti in inſidias præcipitarunt, vbi Mar. pugnando fortiter cecidit. Criſpinus grauiter ſaucius euaſit,immolaſse eo die quidã prodidere memorię Conſulem Mar. & prima hoſtia cæſa iecur ſine capite inuentum. In ſecunda omnia comperiſſe quæ aſſolent, auctum etiam viſum in capite,nec id ſane aruſpici placuiſse, quòd tronca, & turpia exta primo ſecundo nimis læta apparuiſsent,M.quamuis admonitus eſset,ne quid temere ageret,tñ ducentibus fatis,id conſilio vitãre non potuit. [Collegiũ] T.Grac.& Mart. collegę fuerant in Conſulatu.[Erroris ſocietas] quia vterque in inſidias temerè pręcipitatus fuit.[Par genus mor.] Quia vterque fuit inſidijs oppreſsus. [Is.n.cap.Syr.] Quia Syracuſas diu obſeſsas tandem cœpit, vbi Archimedes ingenti arte diu claſſem Ro.eluſerat.[Hannibalis]Mar.primus fuit,qui ad Nolam Han.vinci poſſe docuit, & cum exercitu deleri, hæc quoque fuit ex trib.vnus,qui ſpolia opima Ioui Feretrio conſecrauit,cæſo Viridouaro Gallorum rege. [Prima ho.] Hoſtia immolabatur antequam ad hoſtes proficiſcerentur. Victima poſt partam victoriam cum dijs gratias agerent, dicta victima quòd victi ſunt hoſtes.[Capite]Principio. [Triſt.mæſto.] Quia videbat periculum Ducibus imminere. [Temerè] Inconſultè.Hannib.M.corpus ſepeliendum curauit.

ASCEN. Et Conſulatus,&c. Tranſit aptè ad narrationem de Marcello dicens.Et.i.ſimul collegium Cõſulatus, quia ſimul Conſulatum geſſerunt, & ſocietas.i.paritas erroris. ſ. in ſpe de prodigij exitu, & par.i.ſimile genus mortis, trahit me à Tito Gracco.i.narratione exitus eius,ad memoriam Marcelli. Is.n.inflammatus gloria Syracuſarum,vrbis in Sicilia opulentiſſimę captarum.ſ.à ſe.& Hannib.coacti fugere primum à ſe ſ.Marcello ante mœnia Nolana, cum niteretur ſummo ſtudio,vt aut proſterneret exercitum Pœnorum in Italia, & exploraret.i.exquireret voluntates deorum, ſacrificio ſolemni, eius ſup.hoſtię, quæ hoſtia prima decidit ante foculum, vbi aſſeruabatur ignis ad ſacrificij vſum, in qua iecur eſt inuentum ſine capite.i.prima,& eminentiſſima parte;proxima ſup. hoſtia,habuit duplex caput iecinoris :(Sic antiquis declinabatur iecur,nam illis rectus erat iecinor,vel iocinor ſicut itiner,vnde itineris.)Quibus inſpectis aruſpex triſti vultu.i.habens triſtem vultum,reſpondit exta non placere ſibi.i.nõ portendere letum exitum,quia prima apparuiſſent trunca. i.imminuta,ablato iecoris capite, & ſecunda nimis leta, quia duplicato capite,& ita M.Mar.monitus ne quid conaretur temere,auſus egredi cũ paucis nocte inſequenti gratia ſpeculãdi, circunuentus in Brutijs à multitudine hoſtiũ,attulit interitũ ſuo patrię.ſ.Rom.æq; magnũ dolorẽ,ac detrimẽtũ. i.dãnum.

DE OCTAVIO CONSVLE.

Iam Octauius Coſſ. dirum omen quemadmodum timuit, ita vitare non potuit, è ſimulachro enim Apollinis per ſe abrupto capite, & ita infixo humi, vt auelli nequiret, armis à Collega ſuo Cinna diſſidens; præſumpſit animo, ea re ſignificari exitum ſuum, in quem metus augurij, triſti fine vitæ incidit, ac tum demum immobile Dei caput terra refigi potuit.*

* Plut. in Mario.

OLIV. Cinna cõſul. Iam Oct.Coſſ.]Oct.Et Cinna Coſſ.fuerunt.Sed Cinna Cõſulatum tanquam tyrannidem exercens ſęuiebat in ciues, & legem ferre volebat,de reuocandis quos Senatus hoſtes iudicauerat,& hoc modo tyrãnidẽ affectabat.Oct.vero huic aduerſabatur,& eius conatib. ſumma ope reſiſtebat; igitur cum inter ſe tãtopere diſsentirent,& Oct.pars melior ciuitatis ſequereſ.ex vrbe pellit Cinna, quo eiecto Cor. Merulã in eius locum ſuſtituere patres. Eadem tempeſtate Marius è ciuitate pulſus à Sylla in Africa ingentes copias comparuerat, qui vt Cinnã audiuit eiectum ex vrbe,ad eum ſtatim legatos de con iungendis exercitibus miſit,Cinna id ſe facturum libenter reſpõdit,ad hęc velle ſe Marium legionibus præeſse,vtpote,qui

belli dux peritissimus esset. Marius negat se priuatum Consuli præferri oportere. Cæterum nihil, quod ad pristinam dignitatem recuperandam pertineat, prætermissurum, igitur in Italiam traductis copijs, quas in Africa contraxerat, Marius Cynnæ coniungitur, exercitum ad vrbem ducunt, sed primo Hostiam, quæ 8. millibus passuum distat ab vrbe, post Auentinum capiunt, postremo exercitum ad vrbem ducunt, Cinna Oct. pro tribunali sedentem obtruncat, caput eius rostris affigit, multi & alij nobilissimi ciues ceduntur, inter quos & M. Ant. orator, cuius caput diu manibus pertractatum Marius mensæ apposuit, & cum alijs postea rostris affixit, [quemadmodum] iungitur cum superiori Mar. quidem non timuit, Oct. vero timuit, sed vitare non potuit [præsumpsit] præsaguit animo. [Tristi fi.] Quia occisus est à Cinna, & eius caput rostris affixum,

ASCEN. IAm Oct. Ordo est. Iam, quæ vox continuatiua hæc est. Octauius Consul non ille qui Augustus postea dictus est, sed collega Cinnæ in Consulatu, quemadmodum timuit dirum omen. i. ostentum & prodigium, ita non potuit vitare. Enim pro quia, capite abrupto per se, quia nesciebatur facti auctor alius, quam Deus ipse, è simulachro Apollinis. (Ergo & ipsi credebant non simulachrum esse Apollinem, sed Apollinis tabernaculum, quin etiam multi solem, lunam, hesperum, &c. non Apollinem, Dianam, Venerem, &c. sed eorum faces, aut sede esse censebant) & capite infixo humi. in quam ceciderat, ita. i. iam firmiter, vt nequiret euelli. Diffidens armis à collega suo Cinna nomine, præsumpsit. i. ante euentum sumpsit, & iudicauit animo, exitum suum significari ea re, hoc est se qui caput bonorum esset, caput amissurum, in quē. s. exitum, metu augurij, incidit tristi fine vitæ, quia reuera obtrūcatus est, & caput eius ludibrio habitum, ac caput Dei, hoc est simulachri Dei Apollinis immobile, s. prius; potuit tum demum refigi. i. euelli terra. refigi, & figi contraria sunt.

DE M. CRASSO.

*Appia. in lib. Parthico. NOn finit * nos M. Crassus inter grauissimas Romani Imperij iacturas numerandus, hoc loco de se silentium agere: plurimis, & euidentissimis, ante tantam ruinam monstrorum pulsatus ictibus (ducturus enim erat à Caris aduersus Parthos exercitum) pullum ei traditum est paludamentum, cum in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari soleret: mœsti, & taciti milites ad principia conuenerunt, qui vetere instituto cum clamore alacri accurrere debebant: aquilarum altera vix conuelli à primipilo potuit: altera ægerrimè extracta in contrarium, ac ferebatur, partem seipsam conuertit. Magna hęc prodigia, sed & illæ clades aliquanto maiores, tot pulcherrimarum legionum interitus, tam multa signa hostilibus intercepta manibus, tantum Romanæ militiæ decus Barbarorum obtritum equitatu, optimæ indolis filij cruore paterni respersi oculi, corpus Imperatoris inter promiscuas cadauerum strues, auium, ferarumq; laniatibus obiectum: vellem quidem placidius, sed relatu verum est. Sic deorum spreti pręmonitus excandescunt: sic humana consilia castigantur, vbi se cœlestibus præferunt.

OLIV. NOn finit] Cum tres Rom. principes quadam inter se conspiratione conuenissent, vt conflatis opibus rempubl. pro sua voluntate versarent prouincias inter se partiti sunt ita ut Galliam Cæs. Italiam Pomp. Parthiam Cras. obtineret, sed Parthia prouincia facta est nulla intercedente belli causa, neque enim Parti Pop. Rom. vlla iniuria lacessiuerant, verum quia Crass. audiuerat Arsacidem, vel vt alij dicunt, Orodem Parthorum regem auri, & argenti locupletissimum esse, inhians eius opibus, non prius agere destitit cum Cæs. atque Pompeio, quàm obtinuit, vt ea sibi prouincia decerneretur, sperans inde se locupletem rediturum magis quàm gloriosum. constat enim Crassum ciuem fuisse auarissimum, Cice. lib. 3. de finibus bonorum & malorum. Rectius, inquit, diues quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Eufratem nulla belli causa transire voluisset. Sed res sibi præter spem, & opinionem euenit, cum enim in Parthiam duxisset exercitum, in conflictu obtruncatus eius caput Regi offertur, quod habuit ille ludibrio, nam fuerunt aurum in os liquidum cum hac exprobratione infudisse, aurum sitisti, aurum bibe, vtpote, qui semper diuitiarum studiosissimus fuisset, ita vt diuitis cognomen acciperet; vnde Florus, caput, inquit, Crassi recisum cum dextera manu ad regem deportatum ludibrio fuit, neq; indignè, aurum enim liquidum in rictum oris infusum est, vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiā mortuū, & exangue corpus auro vteretur. Alij tñ dicunt, ꝙ veritati magis accedit, Parthorum regē edixisse, quicunq; caput ad se Crassi retulisset, ei se tātundem auri repræsentaturum, ex eo calliditate ingenij militem vsum euacuato craneo plumbum liquidum instillasse, & hanc calliditatē regem probasse, quod verò ad rē pertinet, huic aduersus hostē exercitum ducenti multa apparuere prodigia, quibus poterat ab incepto deterreri, si mens non leua fuisset, vel fata potius Rom. tulissent, nā proditur memoriæ 11. legiones Rom. in ea pugna fuisse deletas. [Inter grauiss.] Quia vt dixi, 11. legiones amisere Romani. [A Car.] De quibus supra satis dictum est. Pullum. i. nigrum, & atrum, nā pullus, la, lum, dr̄ niger, a, um. Virg. Reijce ne maculis infuscet vellera pullis. Iuu. Pullari proceres, hoc est atra veste. [Paludamentum] Vestis Imperatoria. [Ad prin.] Principes appellantur, qui secunda acie locantur. nā cum velites primi ita leuiter prelium committant, vt q̄ primum hosti cedant, eorum cum hoste congressus dignus non esse vr̄, quæ pugna appelletur, vnde principia hoc est princeps subsequentes insignes armis, viribusq; ferocius pugnant, hiq; prima pugnā cōmittere dr̄, ergo ad principia, hoc est ad primam aciē, quæ post velites, & ferentarios remanet, eo ꝙ ipsi pugnam reuera incipiant, nā velitum præludium magis, q̄ pugna esse videbatur. Ter. ego verò post principia oībus insignem dabo, secūda acies erat principium, siue hastatorum, tertia subsidiariorū. [Altera æger.] Vexillorum, nā vexilla Rom. depictā aquilam habebant. Luc. Signa pares aquilas, & pila minantia pilis. Itē alibi, & notæ fulsere Aquilæ, Romanaq; signa. [Optimæ indolis.] Qui L. Cras. dicebatur, hic bel. Gall. sub Cæs. militans multa facinora virtutis ediderat, & cum pater in hanc expeditionē proficisceretur eum à militia Cæs. acciuit, cum ægrè Cæs. illū dimitteret, quem ante conspectū patris cæsum fuisse constat. [Tot sig.] Quia signa militaria in potestatem hostium venere, quę deinde Augusto imperante recepta sunt. [Strues] Cumulos, aceruos. [Vellem] Vellem, inquit Valer. hanc cladē placidius dicere posse, sed omissis gratiosis verbis cogor vera fateri. [Sed re] s. loquor, sic. d. s. quia Dij vbi nobis ostenderunt signa, quibus, quid gesturi sumus sibi non placere significant, irascuntur si cōtra eorum voluntatem fecerimus. [Excandescunt] Irascuntur affectu, non passione, excandere pro ignescere, sed igni ira comparatur. [Præferunt] Quia consilia humana admonitionibus deorum anteponunt.

Carę vrbs

Bullus, a um.

NOn finit, &c. Pulchrè transit ad M. Crassi exitum tristi prodigio significatum dicens M. Cras. numerandus inter grauissimas iacturas Imperij Rom. quia cum eo plurimi extincti sunt, & paulo post Resp. oppressa est; non finit. i. non patitur, nos agere silentium. i. nos silere de se hoc loco, vtpote pulsatus. i. grauiter admonitus, vt quem pulsando monemus, plurimis, & euidentissimis ictibus. i. pulsationibus, monstrorū. i. prodigiorum aduersorum ante tantam ruinam. i. priusquā Resp. tantam faceret iacturam. Enim pro quia, paludamentū. i. indumentum Imperatorum, pullum. i. nigrum, & funebris coloris traditum est ei ducturo exercitū a Caris vrbe Medorū aduersus Parthos, cum paludamentum album, aut purpureū soleret dari exeuntibus in prælium. Item milites conuenerūt ad principia, quæ archiua vulgo vocant, aut ad secunda in aciebus loci, mæsti, & taciti, qui debebant accurrere instituto, i. more vetere, cum clamore alacri. i. alacriter clamantes. Præterea altera Aquilarum (nam duæ erant Romanis pro signis) vix. i. cum summa difficultate potuit conuelli. i. terra extrahi à primipilo, i. primo vexillifero, altera, s. Aquilarum. i. reliqua extracta ægerrimè. i. cum summo labore conuertit seipsam in partem contrariam, ac. i. q̄ ferebatur. Hæc prodigia sup. sunt, aut fuerunt magna, sed illæ clades, quas Crasso duce Resp. accepit, sup. fuerunt, & . i. etiam maiores aliquanto, vtpote interitus tot pulcherrimarum legionum. s. Romanarum, tam multa signa. i. vexilla militaria (præter enim aquilas duas erant quam pulcherrima alia signa) intercepta manibus hostilibus sunt tamen postea ab Augusto recepta, & tm̄ decus militiæ Romanæ obtritum. i. in terra conculcatum equitatu barbarorum. Oculi paterni. i. ipsius Crassi patris, respersi cruore filij. s. minoris Crassi, optimæ indolis. i. qui erat optima indole prēditus, & corpus Imperatoris. i. ipsius Crassi, abiectum laniantibus. i. decerptionib. auium, & ferarum, inter strues cadauerum promiscuas, i. confusas, vbi tam boni quàm ignaui, tam nobiles q̄ ignobiles iacebant. Ego quidem. i. certè, vellē supra referre, aut loqui. (Verba enim loquelæ sæpe supprimuntur, & pulchra est in re tristi eclipsis, vbi singultus verba surripere videntur) placidius. i. plausibilius, & amœnius, sed verum est

ASCEN.

Crassus a Parthis deletus.

eſt relatu.ſ.vt referatur à me,aut, ſed verum eſt relatum ſup. à me,quæ clarior eſſet locutio, ſed exemplaria quæ vidi habent relatu,vt ſit ſicut dixi, ſed quod dixi verum eſt relatu.i. dum refertur,aut ſed verum.i. iuſtũ eſt relatu .i. vt referatur, ſicut geſtum eſt.Sic.i.hoc modo,pręmonitus deorum.i.in ſuis præmonitionibus factis ſpreti,excandeſcunt.i. ira vehementi inflammantur, & ſic conſilia humana, quæ vana ſæpè ſunt, caſtigantur.ſ.tam duriter,vbi.i.quando præferunt ſe cœleſtibus.i.diuinis.

THEO. ALbum] aut purpureum.[Imper.] Vtebãtur albo,aut purpureo paludamento. Hircius in rebus Cæſ. Nam cum Scip.ſagulo purpu.ante regis aduentum vti ſolitus eſſet,dicitur Iuba cum eo egiſſe, nõ oportere illum eodem vti veſtitu, atq; ipſe vteretur: Itaq; factum eſt illico,vt Scip.ad album ſe veſtitum transferret,& ita caſtigandum docuit Ian.ex antiq. cod.& hoc loco Val.cum prius alium legeretur. [Aquilarum altera.] Hoc oſtentum refert etiam Dion. aquilamque Rom. ſignum docet auream fuiſſe, non pictam verba Dion. adieci ſicut à meo parente Demetrio translata ſunt in latinum, Signum quod aquila dicitur, eſt ædicula parua, in qua aquila collocatur aurea quàm geſtari mos eſt in omni iuſto exercitu à ſignifero,præfixam longiſſimo conto, qui, quo terræ defigi poſſit,in acutam cuſpidinem deſinit.

DE CN. POMPEIO, ET C. CÆSARE.

*CNeum etiam * Pompeiũ Iupiter omnipotens abundè monuerat, ut cum C. Cæſare vltimam belli fortunam experiri contenderet: egreſſo à Dyrrachio aduerſa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum ſigna obſcurando, ſubita triſtitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipſis altaribus hoſtiarum fuga, ſed inuictæ leges neceſſitudinis pectus alioqui procul a dementia remotum, prodigia iſta iuſta æſtimatione perpendere paſſæ non ſunt. Itaque dum ille eleuat auctoritatem ampliſſimam, & opes priuato faſtigio excelſiores, omnia ornamenta, quæ ab ineunte adoleſcentia ad inuidiam uſque contraxerat, ſpatio vnius diei confregit. * Quo conſtat, in delubris Deum, ſua ſponte ſigna conuerſa, militarem clamorem, ſtrepitumque armorum, adeo magnum Antiochiæ, & Ptolemaide auditum, ut muros concurreretur, ſonum tympanorum Pergami * abditis delubris editum, palmam viridem Tralibus in æde Victoriæ: ſub Cæſaris ſtatua inter coagmenta lapidum iuſtæ magnitudinis enatam, quibus apparet cæleſtium numen, & Cæſaris gloriæ fauiſſe, & Pompei errorem inhibere voluiſſe. Tuas aras, tuaque ſanctiſſima templa, Diue Iuli veneratus, oro, vt propitio, ac fauenti numine tantorum caſus virorum ſub tui exempli præſidio, ac tutela deliteſcere patiaris. * Te enim accepimus eo die quo purpurea veſte velatus aurea in ſella conſediſti, ne maximò ſtudio Senatus exquiſitum, & delatum honorem ſpreuiſſe videreris priuſquam exoptatum ciuium oculis conſpectum tui offeres, cultui religionis, in quam mox eras tranſiturus, vacaſſe, mactatoque opimo boue, cor in extis non reperiſſe, ac reſponſum tibi * à Spurina Aruſpice, pertinere id ſignum ad vitam, et conſilium tuum, quod vtraque hæc corde continerentur, erupit deinde eorum parricidium, qui dum te hominum numero ſubtrahere volunt, deorum concilio adiecerunt. Claudatur hoc exemplo talium oſtentorum domeſtica relatio, ne ſi vlterius Romana apprehendero, è cæleſti templo ad priuatas domos: non conſentaneos vſus tranſtuliſſe videar. Attingam igitur externa, quæ latinis inſerta literis, vt auctoritatis minus habent, ita aliquid gratæ varietatis afferre poſſunt.*

* Luc. & Iul. Obſequens.

*Cæſar li. 3. belli ciuilis.

*In remotis tẽplis, quæ gręci ἄδυτα appellãt Cęſar.

* Cic. li. 1. de diui.

*Li. 8. c. 1.

OLIV. CN.Pompeium] Multa prodigia ſuperiores admonuere duces,ſed non pauciora Pompeium à ſuſcipienda cũ Cæſ. pugna auertebãt,ſi mõ fata tuliſsẽt.[Vltimã.ſ.] Quia de sũma rerũ pugoa iſta fuit,vbi cũ vniuerſo exercitu fortunã belli expertus eſt.[Contenderet] Niteretur.[Aduerſa.Loc.Inq; oculis hominum fregerunt flumina nubes.[Examinib.apũ.] Luc. nec non in numero cooperta examine ſigna,quod prodigium ſignificabat multitudinem nocituram eſſe Põpeio. Vnde Vegetius de re militari,nihil magis obfuit Pompeio, quá exercitus numeroſa copia, quod & et ſenſiſſe fertur, dixit.n. nihil aliud portendere apes,quam numeroſam militum copiã. [Nocturnis.] conſtat flammam quandam clariſſimam in caſtris Pompei emicuiſſe in Cęſaris caſtra vergentem, quæ ſignificabat magnam Pompei gloriam ad Cæſarẽ tranſituram,ex eoq; terrorem iniectum vniuerſo exercitui, qui & alijs viſis monſtris territus eſt, Luc. Hinc trepido concuſſa tumultu caſtra fremunt.[Hoſtiarũ fuga. Luc. admotus ſuperis diſcuſſa fugit ab ara taurus,nam cum altarib. hoſtias admouiſſet,illæ ſtatim fugam proripuerunt.[Sed inui.]ſed fatis inquit,reſiſtere non potuit Pompeius, quanquam prudentia & conſilio plurimũ valeret,loquitur autem ſecundum Stoicos,qui omnia dicebãt fatali neceſſitate contingere, quod falſiſſimum eſt, & à vera religione alienũ, nã ſi ſic eſſet, ſequeretur illud abſurdiſſimũ, ꝙ nec conſilium,nec doctrina,nec voluntas quidquã valerẽt, & fruſtra humano generi liberum datum eſſet arbitrium, ſequeretur & illud,vt quidquid homines ſine virtute, ſine cõſilio facerent,non virtuti,neque conſilio, ſed neceſſitati potius eſſet aſcribendum,& propterea damnari quiſquam, vel præmio affici non merito poſſe videretur, quod non Voluntate rectum quidquam, vel turpe feciſſet, ſed fatis ita volentibus. De fato Sen. in quæſtionibus nat. quod enim intelligit fatũ, exiſtimo neceſſitates rerum omnium,actionumq;,quas nulla vis rumpat.[Alioquin] præterquam ꝙ in hac parum prudens fuit.[Perpendere] Examinare conſiderare, translatio ſumpta à penſantib.[Itaq; dum ille ele.] Nam ex auctoritate ſua Pompeius cum Ceſare pugnam ſuſcepit: Senatus enim prodigijs credendum eſſe dicebat.[Eleuat] Minuit,tollit,& eſt translatio ſumpta a cumulo,de quo quantum eleuas,tantum minuis: vnde Perſius,nunquid turbida Roma eleuet accedas. [Auctoritatem] Quia voluit Senatus conſilium ſequi.[Opes p.] Põp. opes iam inceperant maiores eſſe,quã ciuicæ, neq; enim contentus erat cum ceteris æquo iure videri, ſed omnes opibus ſuperare volebat. [Faſtigio] altitudine [Ab ineunte] Adhuc adoleſcens,antequam Cõſ.eſſet de Africa triumphauit,quod nulli Rom.ad eam diem contigiſſe legitur.[Inuidiam.] Quia tantæ opes erant Pompei,vt omnes inuidia laborarent.[Quo conſtat] Quia Pompeius hæc omnia admiſſit,ideo ſibi prodigia multa apparuerunt, nec ſolum quæ ſupra diximus, ſed etiam quæ ſequuntur. [In delubris.] Iulius Celſus lib.de bel. ciu.prodigia iſta commemorat, dicit.n. Aelide in templo Mineruæ repetitis,atq; enumeratis diebus, quo die prælium ſecundum Cæſ.fecit, ſimulachrum victoriæ, quod ante ipſam Mineruam collocatum erat,& ad ſimulachrum Mineruæ ſpectabat ad valuas ſe templi,limenq; conuertiſſe, eodẽ die Antiochiæ in Syria,bis tantus exercitus clamor,& ſignorum ſonitus exauditus eſt, vt in muris armata ciuitas diſcurreret, hoc idem Ptolomaide accidit. Pergami in occultis,& reconditis tẽplis,quo præter ſacerdotes adire nefas eſt, quæ Græci ἄδυτα appellant,tympana cecinerunt.Item Tralibus in templo Victoriæ,vbi Cæſ.ſtatuam conſecrauerant,palma per eos dies in tecta inter coagmenta ex pauimento extitiſſe oſtendebatur.[Antiochiæ] Quæ ciuitas eſt in Syria, quam condidit Seleuchus Antiochi filius. Ptolemaide,quæ ciuitas eſt Pentapoleos inter Aegyptum,& Africã olim teſtibus Seru. & Strabo.Barce appellata.Cic.ad Lentulum: Ecce tui,& veſtri imperij dignitatis,Ptolemaide,aut aliquò propinquo loco rege collocata.[Adytis] Aditum locus eſt in templo,quem adire nemini fas eſt,niſi ſacerdoti,& eſt dictio græca,nam δύω ſignificat ingredior. [Sub Cæſ.ſtatua.] Tralienſes Cæſ.ſtatuam quandã erexerant, ſub qua per iuncturas lapidum è pauimento palmam pullulaſſe conſtat.[Inter] Propter. [Coagmẽta] Coniuncturas.[Iuſtæ magnitudinis] tam magnam,vt creſcere ſolent. [Errorem] Ne Pomp. ſe fortunæ committeret. [Tuas aras,] Hic aperte Cæſari adulatur, conſtat enim ab Auguſto fuiſſe Cæſari dedicatas aras, & tẽplum, ergo non ſine adulatione commemorat Cæſarem fuiſſe temerarium,ꝙ & ipſe contemptis prodigijs in periculum ſuum corruerit, ideo veniam petit,ſi contra eum dicturus erit.[Diue Iuli.] Nota eſt differẽtia inter diuum, & deum, vt deum æternum,diuum ex homine factum dicamus. [Propitio] Epexegeſis eſt,nam dij omnibus propitij ſunt,cum nobis fauent. Sub tui] De negligentia ſcripturus; quam Cæſ.adhibuerit in probandis prodigijs, quaſi veniam petit,& dicit ſe ideo exemplum eius poſiturum; non tã vt ipſum reprehendat,q̃ vt per eius exemplũ cęteri,de quibus dixit,minori reprehenſione digni cenſeantur, nã ſi deus prodigium neglexiſſe probatur,minus mirum eſt mortalẽ hominẽ tale quidquã incurriſſe: [Te.n.accepimus] Cũ Senatus nouos,

Eleuare.

Deus & Diuus, differunt.

Cæsar. nouos, & inusitatos humores Cæsar decreuisset, die statuto, quo accepturus eos in Senatum venturus erat, sacrificauit nec cor victimæ quã immolabat, inuentũ est, responsum itaq; est ab aruspice, id prodigium ad salutem eius pertinere, itaq; cũ Cæs. in Senatum ire recusaret, Decius Brutus, qui author, & Princeps coniurationis erat, instabat, & monebat, ac liberius arguebat, non decere Senatum vniuersum pro vno, & eo cui magnificentissimos honore demandare velit, ne quidquam conuocatum suspitionem eo die tantæ insolentiæ aufugeret, itaq; Cæs. persuasus in Senatum venit, vbi teste Suet. trib. & triginta plagis interfectus est, honores autem quos illi Senatus decreuerat, erant vt perpetuo Dictator esset, vt omnib. prouincijs, præter quam Italiæ præesse, vt terra, mariq; coronam gestaret, præter quam in Italia. Suet. alia præter hæc pro digia apparuisse commemorat. Cæs. futuram cædem significantia, vt illud cum Capuæ euerterentur lege Iulia vetustissima sepulchra, tabula ænea in monumẽto, in quo dicebatur, capis conditor Capue sepultus, inuenta est, literis verbisque Græcis hac sententia, quando ossa capis detecta essent: fore vt Iulio prognatus manus cõsanguineorum necaretur, magnisque mox Italie cladibus vindicaretur, cuius rei, ne quis fabulosam, aut commenticiam putet, author est Coor. Balbus familiarissimus Cæs. Rursus illud, equorum greges, quos in traijciendo Rubicone flumine consecrauerat, ac vagos, & sine custode dimiserat, comperit pertinacissime sẽ à pabulo abstiuere, vbertim flere, quod Virg. tetigisse videtur in egloga Daphnidis, in qua Cæs. mortem sub nomine Daphnidis, vt quidã volunt, deplorat, cun dicit, Non vlli pastos illis egere diebus, Frigida Daphni boues ad flumina, nulla neq; amnem libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam. Item aliud, immolante aruspice auem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inserentem volucres varij generis ex proximo nemore prosecutæ ibidem discerpserunt. [Purpurea] triumphali veste indutus. [Exquisitum] Excogitatum diligenter inuentum, [Priusquam exop.] Videtur quodam modo Cæs. excusare, ꝙ prodigia non seruauerit, ne scilicet videretur contempsisse honores, quos sibi Senatus studiosissimẽ deferebat. Cic. 1. de diui. Quid inquit Cæsarem putamus, si diuinasset fore, vt in eo Senatu, quem ex maiori parte ipse cooptasset in curia Pompeiana, ante ipsius Pompeij simulachrum, tot Centurionibus suis spectantibus, à nobilissimis ciuibus, partim etiam à se omnib. reb. ornatis trucidatus, ita iaceret, vt ad eius corpus non modo amicorum, sed ne suorum quidẽ quisquam accederet? quo cruciatu animi vitam acturum fuisse putas [Exoptatum] quia pauci admodum contra te coniurauerant, vniuersa tamẽ ciuitas tibi fauebat. [Religionis] Ideo dixit, quia post mortem in deorum numerum translatus est. Ergo religionis, in quam mox transiturus eras, vt quemadmodum tu eo die sacrificabas, ita paulo post, tibi quoq; sacrificandum esset in numerum deorum relato. [Opimo pingui] Et sacrificijs idoneo.

Spurina aruspex. [A Spurina aruspice.] Spurina prædixerat Cæsari diem mortis suæ, vt caueret, erant autem Idus Martiæ. hoc est à Calẽ. vsq; ad Idus, nam omnes illos dies ei periculosos esse prædixerat, vnde legitur, quod cum Idus aduenissent sine vlla noxa sua, Spurinam irridens, & tanquam falsum aruspicem redarguẽs, Cæsar dixit, adsunt Calendæ ò Spurina, cui, adsunt quidem respondit, sed nondum præterierunt. Item cum in Capitoliũ iret Cæsar multitudine stipatus, dixisse Spurinam ferunt. Sol tendit ad occasum, quia respondisse dicitur, Sol bene tendit. [Ad vi.] Quia vita & consilium à corde proueniunt, nam cor vitale membrum est, & ideo Cæs. de vtroque periclitabatur. Erupit. exit cum impetu exortum est parricidium. s. Bruti, & Cassij, & aliorum qui manus intulerunt Cæsari, & maxime Cassij qui primus lethale vulnus intulit, parricidium autẽ ad adulationem dixit, ꝙ verum patrem patriæ occiderit. Cic. de Cas. Luget amicus tuus furorem iudicis primum in statua, q̃ posuit in rostris, inscripsit parenti optimẽ merito, vt non modo siccarij, sed etiam parricidæ iudicem ini. [Claudatur hoc] Nunc concludit dicens, non congruum esse, vt facta Cæsaris, qui diuinos iam consecutus est honores, ad priuata hominũ exempla transferamus, quasi à diuinitate ad humanitatẽ descendamus, & ideo se domesticis exemplis, quæ ad prodigia spectant, finem imponere velle dicit. [Exemplo] s. Cæs. qui visis prodigijs in periculum lapsus est. [Ad priuatas] Ne à diuorum exemplis ad mortalium documenta transeamus. [Inserta] permixta. [Vt minus] Quia Græci à quib exempla petuntur, semper assentatores fuerunt, & magis gloriæ, quã veritati studuerunt. Vnde Salust. à te res gestæ, sicut ego existimo, satis amplæ magnificæq; fuerunt, veruntamen aliquanto minores quàm fama feruntur, sed quia prouenere ibi scriptorum ingenia magna terrarũ orbem Atheniensium facta, pro maximis celebrãtur: [Gratæ va:] Respõdet tacitæ quæstioni nã dici possẽt, si Græca latinis literis, inserta minus authoritatis hñt, cur ea tradis? habet quidẽ, sed varietas ipsa nonnihil delectationis affert et si cõcesseris minus authoritatis habere lacinis literis prodita: ipsa tñ varietas quandã affert delectationem.

ASCEN. Cneum etiã Pompeium. Ordo est. Imp. omnipotens. i. deus pater à iuuãdo dictus, & solus omnia potens, monuerat etiam abundè, Cneũ (profertur vt Gneũ) Pompeium, qui magnus dictus est. Ne contenderent. i. firmato animo moliretur, experiri vltimam fortunam belli cum Caio Cæsare. admonuerat (dicit) iaces fulmina aduersa agmini eius. s. Pompeij egresso à Dyrrachio vrbe Epiri, obscurando signa. s. militaria. i. vexilla, examinibus. i. securis apum, quæ ex aluearib. suis nuper euolauerunt, animis militum implicantis subita tristitia, & nocturnis terroribus totius exercitus, & fuga hostiarium ab ipsis altaribus. Sed leges inuictæ necessitudinis. i. fata ineuitabilia, non sunt passæ. i. non permiserunt, pectus. s. Cnei Pompei. remotum aliquando (immo si Ciceroni, & ceteris Reip. studiosis credimus, fere semper sed callidè loquitur author, cũ enim consilia & facta Pompeij omnia dãnare non posset, eatenus innuit damnanda, quatenus contra Cæsarem facerent, idq; in gratiam Tiberij Cæsaris, qui nisi Cæsar vicisset, imperium non habuisset) procul ab amentia. i. quòd aliquando prudentia vtebatur, perpẽdere iusta æstimatione ista prodigia. s. iam dicta. Itaq; dum ille. s. Pompeius eleuat. i. dẽprimit, & minoris, quã sit æstimat authoritatem amplissimam. s. Senatus secundum Oliuerium, sed malim dicere Cæsaris, quem præ se, contempsit Põpeius, nam pati noluerunt vt Lucanus cecinit, Cæsar ve priorem Pompeiusve parem, vnde superior indicatus est Põpeius qui pari potestate neminem pati voluit, q̃. Cæsar, qui maiore, & opes. i. facultates excelsiores fastigio priuato. i. priuati hominis, hoc est opus Cæsaris, quẽ priuatũ agere volebat, cum tñ eius gloria, & potentia maior esset, quã quæ etiã in fastigio. i culmine priuati hominis ageretur, vult ergo dicere ꝙ quia Cæsaris maiestatem eleuaret, & de se maiora viribus sentiret, penitus corripuit (Oliuerius tamen aliter exponit) vnde addit confregit spacio vnius diei. s. in pugna Pharsalica, omnia ornamenta, quæ contraxerat. i. conflauerat: & ac cumulauerat, vsq; ad inuidiam. s. deorum, & hoium ab ineunte adolescentia. i. ab eo tempore, quo primum inciperet adolescere. Quo. i. propter quod factum eius constar, signa. i. effigies deum pro deorum, conuersa sua sponte in delubris. i. templis deum. Propriè in quib. simulachra erant lignea, quasi delibrata. i. decorticata, & constat clamorem militarem, & strepitum armorum auditum Antiochiæ, & Ptolemaide (Seruius dixisset Ptolemaidi) vt concurreretur. s. à ciuibus, aut vigilibus in muros: & constat sonum tympanorum, quibus nũc quoq; Alemani in bello vtuntur, editum Pergami, in delubris. i. fanis abditis. s. secretis, hoc est adytis ipsis (non tñ dices aditis delubris, sed delubrorum) & constat palmam viridem iustæ magnitudinis enatam. Tralibus vrbe Lydiæ aut potius Phrigiæ, in finibus Cariæ, nam in vtraq; prouincia sunt Trales, in æde Victoriæ. s. deæ, sub statua Cæs. inter coagmẽta lapidum. Quibus s. prodigijs appareret, numen. i. voluntatem diuinam celestiũ. scilicet deorum, & simul fauisse gloriæ Cæs. s. Iulij, & voluisse inhibere errorem Pompei. Hoc videtur cõtrarium illi, sed inuicte leges necessitudinis, sed sic est, quod deus scit ineuitabiliter futurũ, vt euitabile libero proposuit arbitrio. Tuas aras. Quia mentem Pompei magni dixit aliquando hallucinatam, posset aliquis dicere Cæs. quoq; errasse, ꝙ prodigijs admonitus nõ cauerit, quã rem quia inficias ire non posset, cum nihilo minus afferat, & prius asseruerit Cæs. esse in deorum numerum relatum, fatetur: diuos quoque dum in humanis agunt, posse errare, sed precatur, vt patiatur per suum errorẽ magnorum virorum errorem defendere, & tuã sanctissima templa, & ita tibi diuinitatẽ demẽs. Ordo est. O diue Iuli. s. Cæsar, ego veneratus tuas aras, patiaris numine sup. tuo propitio, ac fauente, casus. i. lapsus, & errores tantorum virorum, quanti dicti sunt errasse, de litescere. i. abscondi, vt protegantus, sub præsidio. i. prætextu, ac tutela. idest protectione tui exempli, quia quod in diuis non reprehenditur, non videtur reprehensibile in mortalibus. Dico tui exẽpli enim pro quia, nos accepimus te vacasse eo die, quo velatus veste purpurea. idest triumphali, consedisti in sella. idest sede aurea, ne videris spreuisse honorem exquisitum, & delatum sup. tibi maximo studio. idest annixu Senatus priusquam offeres oculis ciuium conspectum tui. idest tuæ (vt vulgo dicunt) personæ. Exoptatum. scilicet populo, accepimus inquam te uocasse. idest operam vnicam dedisse dicto die cultui religionis, id est, venerationi deorum, in quam eras transiturus mox, quia qua veneratione deos coluisti, mox colendus eras, & accepimus te boue opimo, id est, pingui mactato non reperisse cor in extis, id est, inter exta, ac responsum, id est, dictum cum quæreres, quid illud prodigiũ porten-

portenderet, tibi à Spurina aruspice, id signum pertinere ad vitam, & ad consilium tuum, quod .i. quia hæc vtraque .s. vita, & consilium continerentur corde, quia cor est fons vitæ, primum & vltimum membrorum viuentium, & in eo videtur sedes prudentiæ, vnde cordati prudentes habentur. sicut ergo defuit cor, ita denunciabat illi breui præsertim idus Martias vitam defuturam, & consilium, quia in Senatum inermis se contulit, deinde parricidium eorum, .s. Bruti, Cassij, & aliorum coniuratorum, qui dum volunt te subtrahere numero hominum, adiecerunt te consilio .i. cætui deorum, erupit .i. exortum est, quasi ex ea re occasionem deinde sumpserint. Claudatur hoc, &c. Domesticorum exemplorum finem faciens, dicit. Relatio domestica .i. de domesticis, talium ostentorũ .i. prodigiorum claudatur .i. finiatur hoc exemplo .s. Iulij Cęsaris ne .s. si apprehendero vlterius, id est, vltra Iulij Cæsaris exemplum. Romana sup. exempla, videar transtulisse vsus non consentaneos .i. repugnantes & inuitos è templo coelesti, in quo Cæs. est, ad domos priuatas, in quibus reliqui fere Romani sunt. Igitur ego attingam externa sup. prodigiorum exẽpla, quæ inserta .i. immixta literis, vt habent minus authoritatis, quam haberent si Græca in ea forma, qua Græce scripta sunt, recitarentur, & ita possunt afferre aliquid varietatis gratæ, id est vtilis ad delectationem & memoriam.

THEO. NOcturnis Terroribus] Panicos terrores intelligit. Pausanias de exercitu Brenni. Noctu terror eos inuadit panicus. Nam nulla de causa trepidationes ab hoc ipso deo dicunt iniici. Plura Suidas, & Strategematon primo Poliænus ex historia. [Authoritatem amp.] Qui nasi quid habet ad authoritatem Cęsaris refert, non autem Pompeij. [Abditis del.] Abdita Græci vocant, occulta ac remota templa, quo præter sacerdotes adire fas non est. Hæc ex Diuo Cæs. Nomen est (vt vocant grammatici) substantiuum, quare Valerius insinuatæ dixisset adytis delubris. Itaque placet antiqua lectio abditis delubris, idemque significat quod penetralib. [Cor in extis non reperisse.] Poliænus Macedo, tradit, hoc in castris accidisse, consternatosque militum animos à Cæsare facile erectos. Quid, inquit, mirum, si rationis expers animal corde careat.

EXTERNA.

DE EQVA PARIENTE LEPOREM.

* Herod. lib. 7. *IN exercitu * Xerxis, quem aduersus prouinciam Græciam contraxerat equæ partu leporem editum cõstat: quo genere monstri tanti apparatus significatus est euentus. Nam qui mare classibus, terram pedestri operuit exercitu, vt fugax animal, pauido regressu, regnum suum repetere est coactus. Eidem montem Athon iuxta Idam transgresso, priusquam Athenas deleret, Lacedæmonis inuadendæ consilium agitanti, admirabile inter cœnam prodigium incidit: infusum namq; pateræ eius vinum, in sanguinem, nec semel, sed iterum, & tertio conuersum est. Qua de re consulti Magi, monuerunt, vt se ab incepto proposito abstineret: & si quod vestigium in vecordi pectore sensus fuisset, cauere potuisset: ante de Leonida, & Spartanis abundè monitus.*

OLIV. IN exercitu Xerxis.] Hoc exemplum traditur ab Herodoto, quod in exercitu Xerxis Persarum regis quem aduersus Græcos innumerosum, ac prope incredibilem duxerat, equa leporem peperit, quod turpissimam regis fugam, quę subsecuta est, significare voluit: est .n. lepus timidissimũ animal. [Tanti apparatus] Quia sicut Demosthenes tradit, quatuor millibus, & ducentis nauibus, & decies centenis millibus militum Mardonio vni ex ducibus suis in Græcia relictis, cum paucis admodum, & exigua rate, vtpote piscatoria scapha, trepidus in suum regnum refugit, nam in Græciam alij alium numerum traduxisse ferunt, ego verò totum exercitum fuisse legi quinquies mille millia & ducenta octoginta duo millia, quæ summa potius ostentatione, quam fide digna, quæ modo omnem excedere videatur fidem. [Montem Athon.] Hoc quoq; prodigium significat tristem exitum Xerxis, qui antequam inuaderet Lacedæmonem, cum sacrificaret, & vinum pateris infunderet, subito vinum in sanguinem conuersum est, quòd prodigium itidem euenisse Didoni Virg. dicit. Vidit thuricremis cum dona imponeret aris, Horrendum dictu, latices nigrescere sacros, Visa in obscenum se vertere vina cruorem. [Montem Athon.] Mons est Macedoniæ tanta altitudinis, vt

Equa leporem peperit.

Athos mons.

vsque ad insulam Lennonis vmbram portendere dicatur. distat autẽ Lennos à Macedonia octoginta sex millib. passuum. Statius lib. 5. Thebaidos. Ingenti tellurem proximus vmbra uestit Athon, nemorumque obscurat imagine pontum. Incenitur Athon, & Athos. Iuu. Velificatus Athos. Virg. Aeneid. Quantum Athon, aut quantus Erix. Hic igitur mons, quanquam esset altitudinis admirandæ, vt supra diximus, tamen iussu Xerxis mille quingentis passibus abscissus, & nauigabilis factus, vt tradit Herod. unde Iuu. Olim velificatus Athos. Structum etiam fuisse pontem supra mare Hellespontum ab Abydo vrbe Asiæ vsque in Seston vrbem Europæ. Idem testatur Herod. quod & Luc. tetigit cum dixit: Talis fama canit tumidum super æquora Xerxem, Construxisse vias, multum cũ pontibus ausus, Europamque Asiæ, Sestonque admouit Abydo. Incessitque fretum rapidi super Hellesponti. Non Eurum, Zephyrumque timens, cum vela, ratesq;. In medium, differet Athon. [Athenas] quas relictas ab Atheniẽsibus, qui arma ferre poterant, Xerxes solo adæquauit, fugientibus in Lacedæmonem consilio Themistoclis, & relictis imbellibus. [Agitanti] Tractanti, vt Lacedæmonem inuaderet, [Nec semel] sed iterũ ac tertio, quia sæpius restaurauit sacrificium, & semper illud idem apparebat prodigium. [Qua de re consulti Magi.] cum petijsset à Magis consilium, consultus enim dicitur, à quo consilium petitum fuerit, consultor vero qui petit, quanquã inconsultus dicatur siue consilio, hoc est cui non est datum consilium, quod petierit, vnde Virg. lib. 3. Inconsulti abeunt, sedemque odere Sybilla, inconsultos dixit ignaros rerum, & sine consilio, hoc est quibus non est datum consilium à Sybilla, est enim Cato consultus, consultor filius eius, Magi dicebantur apud Syrios sapientes, vel quos Rom. augures appellant. [Ab incepto proposito] inuadendæ Lacedæmonis [Vecordi.] Insano. [De Leonida] Nam Leonidas Spartanorum rex cum trecentis ciuibus apud Thermopylas Persis in Græciam ex Asia transeuntibus occurrit, & ita cum Xerxis exercitu pugnauit, vt ipsum regem aliquoties à sede sua consternatum in fugam conuerteret, sed multitudine militum oppressi sunt Spartani. Hæc historia suo loco plenius tractabitur in capite de fortitudine.

Consulatus.

Leonide virtus.

ASCEN. IN exercitu Xerxis. Affert externa exempla, & primum de Xerxe Persarum Rege omnium pulcherrimo, ac opulentissimo, minimè tamen felici, dicens: Constat leporem editum .i. idest in lucem datum, ac natum partu equæ, hoc est, equam pe perisse leporem in exercitu Xerxis, quem cõtraxerat aduersus prouinciam Gręcię. Quo genere monstri, euentus idest exitus tanti apparatus, quantus raro aliàs legitur, est significatus. Lepus .n. est animal timidum, & fugax, & ita significauit exitum apparatus bellici, quem fecit Xerxes. Nam is, qui operuit mare classib. terram exercitu pedestri, est coactus repetere regnum suum regressu pauido, quia in vna scapha sedens, vt animal fugax, videlicet lepus. Eidem, &c. Affert secundum exemplum externum de eodem Xerxe dicens admirabile prodigium incidit inter cœnam .i. inter cęnandum eidem videlicet Xerxi, transgresso Athon Montem inter Macedoniam, & Thraciam, iuxta Idam, & agitanti consilium Lacedæmonis .s. vrbis Spartanæ inuadendæ prius quem deleret Athenas. Incidit dicit admirabile prodigiũ. nam vinum infusum pateræ .i. poculo eius patenti [Galli tarsiam dicunt) conuersum est in sanguinem, nec .i. & non semel sup. tantũ, sed iterum .i. secundo & tertio, de qua re Magi, qui Persarum sunt sapientes, & diuinationis periti, consulti .i. idest rogati consilium, aut sententiam suam proferre, monuerunt sup. Xerxem, vt abstineret sea proposito incæpto .i. à Lacedæmonis inuasione. Est autem vrbs hæc, Lacedemon, vir hic Lacedemonius. Et si quod .i. aliquod etiam minimum vestigium sensus .i. rationis, & prudentię fuisset in pectore vecordi .i. experti cordis .i. prudentię, videlicet Xerxis, ipse potuisset cauere monitus abundè ante à Leonida rege Lacedęmoniorũ, & à Spartanis .i. populo Lacedæmonio, nam Lacedemon etiam Sparta dicitur, est autem vrbs Laconię, vnde viri Lacones mulieres Lacenæ dicuntur.

DE MIDA.

* Cic. li. 1. de diui. *MIdæ * vero, cuius imperio Phrygia fuit subiecta, puero dormienti formicæ in os grana tritici congesserunt. Parentibus deinde eius, quorsum prodigium tenderet explorantibus, Augures responderunt, omnium illum mortalium futurum ditissimum: nec vana prædictio extitit: Nam Midas cunctorum penè regum opes, abundantia pecuniæ antecessit, infantiæque incunabula vtili deorum munere donata onustus auro, atque argento gazis pensauit.*

Midę

OLIV. MIdæ vero regi.] De quo poetæ fabulati sunt, quidquid manibus attigisset in aurum conuerti. Cice. Midæ illi Phrygio, cum puer esset, dormienti formicæ in os grana tritici congesserunt: ditissimum fore prędictum est, quod euenit. Omnium, quia nullus propemodum fuit ante Midã, qui tantum auri, omniumq; diuitiarum genus possideret. Vtili nullæ enim fruges sunt tritico meliores. [Gazis] Gaza lingua Persica significat apud Latinos diuitias, sicut enim sub diuitiarũ genere intelligimus multas opes, ita lingua Persica sub nomine Gaza intelligimus maximas diuitias.

MIdæ verò. Affert tertium exemplum prodigiorum exter norum de Mida rege Phrygiæ opulentissimo, dicens. Verò pro sed, formicæ cõgesserunt Midæ, cuius imperio subiecta fuit. s. postea Phrygia puero. i. cum adhuc esset puer, dor mienti, in os grana tritici, deinde augures responderunt parentibus eius explorantibus quorsum. i. ad quem euentum prodigium sup. illud tenderet, illum. s. puerum Midam futurum ditissimum omnium mortalium, nec prædictio extitit. i. fuit, aut emersit vana. i. mendax. Nam Midas antecessit abundantia pecuniæ opes penè cunctorum Regum, atq; ipse onustus auro, & argento pensauit. i. compensauit gazis. i. diuitijs, incunabula infantiæ. s. suæ, donata vt dicunt vel dotata, & aucta, munere deorum vtili, quia tritico nihil vtilius. Quæ verba sunt satis aperta, habent tamen sensum obscurum, nam dubitem, an intellexerit auctore, Midam pro deorum munere ab incunabulis suscepto illis reposuisse incunabula auro, & argento referta, an potius Midam pro granis tritici in os congestis, auri, & argenti vim coaceruasse, & ita prodigio deorum fato suo respondisse.

DE PLATONE ALIVD MIRVM.

*Cic. lib. de diui. FOrmicis * Midæ, iure, meritoq; apes Platonis prætulerim: illæ enim caducæ ac fragiles, hæ solidæ, & æternæ fœlicitatis indices extiterunt, dormientis in cunis paruuli labellis mel inserendo. Qua re audita, prodigiorum interpretes singularem eloquij suauitatem ore eius emanaturam dixerunt. At mihi quidem illæ apes non montem Hymettum thymi flore redolentem, sed musarum Heliconios colles omni genere doctrinæ virentes, Dearum instinctu depastæ, maximo ingenio dulcissima alimenta summæ eloquentiæ instilaße videntur.*

OLIV. FOrmicis] Hoc simile superiori, sed in hoc distant, quod illud ad diuitias, hoc ad eloquẽtiam spectare videtur, nam formicæ tritici grana in os Midæ congerentes diuitias portendebant, apes verò Plat. labellis insidentes, mellaque stipantes, suauissimam eloquẽtiam significant. [Apes Platonis] Cic. Platoni cum in cunis dormienti paruulo apes in labellis consedissent, responsum est illum suauitate orationis fore præclarum, ita præuisa est infanti futura eloquentia, dignum est, inquit Val. vt Platonis apes Midæ formicis præferantur. [Caducæ] Et fragiles, quippe quia in potestate fortunæ positæ, pro eius libidine modo huc, modo illuc transferuntur, nullo loco, nullo tempore certæ stabilesque possidentur. [Aeternæ fęlicitatis] Vis tanta est eloquentiæ, vt immortalem hominem efficere possit, nam Platonis nomen vt videmus, viget apud omnes, virtus enim in cuius genere ponitur eloquentia, cum sapientia coniuncta, est hominis certa possessio, quæ sola clara, æternaque habetur, vt nec eripi, nec surripi possit, non naufragio, non incendio amitti, non vt tempestatum, nõ impiorum perturbatione mutari, qua qui præditi sunt soli fęlices sunt, soli diuites, tanquam possidentes res fructuosas, & sempiternas. [Qua re audita] Aruspices interrogati, quid sibi vellet prodigium, responderunt summam ex ore Platonis eloquentiam aliquando emanaturam esse, nam Hom. eloquentię suauitatem melli comparauit, dixit enim ex cuius ore melle dulcior fluebat oratio. [Emanaturam] Exituram, fluxuram. [At mihi quidem] Sed illæ apes, inquit Val. si quis sententiam meam requisierit, non videntur de flore thymi ex Hymetto mel collegisse, sed de Helicone monte instinctu Musarum, suauissimos eloquij fontes hausisse. [Hymettum] Hymettus mons est Atticæ regionis, qui teste Solino, omnium Græcorum montium obtinet principatum, & floribus semper abundat. Ouid. Vertice de summo semper florentis Hymetti. Pariratione Iuuen. Dulcique senex vicinus Hymetto. Ex hoc eodem monte marmorum crustæ, & trabes marmoreæ succauabantur, dicente Horatio in Odis contra Mœcenatem, qui in ædificando nimis sumptuosus esse videbatur. Non ebur, neque aurum renidet in domo lacunar, non trabes Hymettiæ. Helicon mons est, secundum Plinium, atque Solinum Bœotiæ, & est iuxta Thebas, & authore Strabo. in lib. 1. Phocidi regioni vicinus, locatus procul à Parnasso circiter 15. millia passuum, eique emulus altitudine, & circuitu, qui & ipse Apollini quoq; sacer, & Musis est, vnde Heliconiades Musæ appellatæ sunt. Lucretius: Adde Heliconiadum comites, quorũ vnus Homer. Est igitur Helicon Musis consecratus mons, nõ autem collis montis Parnassi. vt Ser. atque Tortellius existimant. In translatione persistit.

Platonis eloquẽtia prodigio significata.

Helicon mons.

ASCEN. FOrmicis. Midę. Bono filo connectit quartum exemplum, quod est de Platone exemplo tertio, dicens. Ego prætulerim iure, & merito formicis, Midæ. i. quæ in os Midæ triticũ congesserunt, apes Platonis, quæ in os Platonis mel collegerunt, idest, pro quia, illæ. i. prius dictæ, hoc est formicæ Midæ, extiterunt indices. i. prænunciæ, fęlicitatis caducæ, ac fragilis, qualis est diuitiarum, secundum Sal. hæ. s. apes Platonis extiterunt indices fęlicitatis solidæ, & æternæ, inserendo labellis. s. Platonis paruuli dormientis in cunis, mel, quod cęleste est donum, vnde in principio 4. Georg. protinus aerei mellis cęlestia dona exequatur, &c. quo nihil est dulcius. Qua re. i. quo prodigio, audita. i. diuulgato, interpretes prodigiorum dixerunt, singularem suauitatem eloquij, emanaturam. i. effluxuram ex ore eius. At. i. sed illæ apes videntur quidem mihi, depastæ. i. vbi fuerint depastæ non Hymettum montem Atticæ, redolentem flore thymi, herbæ fragrantis, qua vescuntur auidissimè apes. vnde in Buc. Maro. Dumque thymo pascentur, apes, &c. Sed Heliconios colles Musarum. i. quos Musæ rerum inuentrices excoluisse dicuntur in Beotia, non procul à Phocide virentes, non thymo, sed omni genere doctrinæ, videntur inquam depastæ illos colles instinctu Dearum, videlicet Musarum, instillasse maximo ingenio. s. Platonis, qui diuinus ob id dictus est, alimenta dulcissima eloquentię summæ, quia summæ sapientiæ summam coniunxit eloquentiam.

DE SOMNIIS. Cap. VII.

DE ARTORIO MEDICO.

*SED quoniam diuitias Midæ, disertumque Platonis somnum attigi: referã quàm certis imaginibus multorum quies adumbrata sit: quem locum vnde potius ordiar, quàm à diui Augusti sacratissima memoria? * Eius medico Artorio somnum capienti nocte, quàm dies insecutus est, quo in campis Philippicis Romani inter se exercitus concurrere, Mineruæ species oborta, præcepit, vt illum graui morbo implicitum moneret, ne propter aduersam valetudinem proximo prælio non interesset. Quod cum Cæsar audisset, lectica se deferri in aciem iussit: vbi dum supra vires corporis pro adipiscenda victoria excubat, castra eius a Bruto capta sunt. Quid ergo aliud putamus, quàm diuino munere effectum, ne destinatum iam immortalitati caput, indignã cœlesti spiritu fortunæ violentiam sentiret? Augustum uerò præter naturalem animi in omnibus rebus subtiliter prospiciendis vigorem, etiam recens, et domesticum exemplum, vt Artorij somnio obtemperaret, admonuit. * Audiuerat enim diui Iulij patris sui vxorem Calpurniam nocte, quàm is vltimam in terris egit, in quiete vidisse, multis eum confectum vulneribus in suo sinu iacentem, somnijq; atrocitate vehementer exteritam, rogare non destitisse, vt proxima die à Curia se abstineret. At illum, ne muliebri somnio motus id fecisse existimaretur, Senatum, in quo ei parricidarum manus allatæ sunt, adire contendiße. Non est inter patrem, & filium vllius rei comparationem fieri: præsertim diuinitatis fastigio iuncto: sed iam alter operibus suis aditum sibi ad cœlum instruxerat, alteri longus adhuc terrestrium virtutum orbis restabat, Qua propter ab hoc tantummodo pendentem*

* Patercul. lib. 2.

* Suet. & Plut. in Cæsar.

mutationem status cognosci, ab illo etiam differri Dij immortales voluerunt: vt aliud cælo decus daretur, aliud promitteretur.

SEd quoniam] Transit ad capitulum de somnijs, quæ uera apparuerunt, & primo quidem somnium narrat Artorij medici, quod ad salutem Aug. Cæs. pertinuit, nam huius somnij monitu ab exitio, quod imminebat, liberatus est. [Diuitias] propter formicas. [Disertum] Propter apes. [Referam quam certis imaginibus] cum duo sint vaticinandi genera, vnum artis, alterum naturæ, somnia sunt ex his, quæ à natura proueniunt. Cic. lib. de diui. Sed omittamus oracula, ueniamus ad somnia, de quibus Chrisippus disputans multis, & minutis somnijs colligendis facit idem, quod Antipater ea conquirens, quæ Antiphontis interpretatione explicata declarat [Imaginibus cer.] quia exitus declarauit imagines illas somniorum veras fuisse. [Adumbrata] Respexit ad imagines, quæ adumbrari dicuntur. [A diui Augusti sacratissima memoria] Non potest ab assentatione discedere Valer. Somnium autem eiusmodi fuit. Cum in campis Philippicis exercitus duo stetissent Romanorum, hinc Octauiani, & Ant. inde Bruti atque Cassij & proximo die manus essent conserturi, Artorius medicus Octauiani somnium accepit, vt admoneret Octauianum, ne postero die per valetudinem in cubiculo iaceret, quod cum fecisset, ab imminenti mortis periculo liberatus est, nam captis forte castris Brutiani milites Oct. tentorium ingressi, lecticam eius, in qua illum cubantem esse putabant, gladijs transfixerunt, fuit autem Octau. vt inquit Suet. de 12. Cæs. somniorum obseruantissimus, ita vt nec suũ, nec alienum contempserit vnquam, dicit enim Philippensi acie, quamuis statuisset non egredi tabernaculo propter valetudinem, egressus tamen est amici somnio monitus, cessitq; res prospere, quoniam captis castris, eius lectica, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confixa, atq; lacerata est. [Quam dies inseq.] est .i. nocte, quæ diem præcessit, quo manus conserturi erant exercitus R. [Implicitum affectum.] Laborantem morbo. [Ne destinatum.] Quia etiam viuus templa meruerat, vt Hora. præsentiq; tibi diuinos largimur honores. Iurandasq; tuum per nomen ponimus aras. [Augustum verò] Exempla hæc ita coniungit, vt à narratione sua discedere non videatur. Augustus inquit ita somnio paruit Artorij, vt excubaret in acie, exemplum capiebat à patre suo Iulio Cæs. cuius adoptiuus filius fuit, pater igitur, quia noluit vxoris somnio parere, pœnas dedit, nam à parricidis in Senatu crudeliter trucidatus est. [Præter naturalem] Præterquam ꝙ Augustus cautus erat, accessit & patris exemplum, vt somnio pareret. [Vigorem.] Nam plurimum valebat ingenio, & in perspiciendis rebus subtilis. [In terris] Quia postea vixit in cęlis. [Calphurniam nocte] Suet. libro 1. Calphurnia vxor imaginata collabi fastigium domus, maritumq; in gremio suo confodi. Item paulo superius ea nocte inquit, cum illuxit dies cædis, & ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes uolitare, aliam cum Ioue dextram iungere. [At illum muliebri.] Ne videretur Cæsar mulieribus somnijs deterritus noluisse Senatus morem gerere voluntati, ideo spreto somnio Senatum adijt. [Non est inter patrem, & filium] Quia occurrebat illud, quòd ipse patre sapientius fecisset, ideo dicit non esse comparationem faciendam inter patrem, & filium, nam alter paratum iter habebat in cęlum, alter magnarum rerum laborem referebat antequam diuinos honores acciperet. [Nõ est] Non conuenit, non licet. [Pendentem] Quia non stabilis est fortuna, nec status rerum humanarum.

Augustus somnio seruatus.

ASCEN. SEd quoniam, &c. More suo gradum munit ad somniorum narrationem quàm superioribus affinem dicit, eo ꝙ in illis dictum est de ijs prodigijs, quæ dormientibus Midæ, & Platoni contigerunt, vnde dicit, Sed quoniam ego attigi diuitias Midæ, quæ .s. illi dormienti destinatæ sunt, aut quas fere mortales somniant, & attigi somnium Platonis disertum .i. quo significabatur illum disertum fore, referam .i. recensebo, quam certis imaginibus quies .i. dormitio multorũ, sit adumbrata .i. sopita, aut potius vmbris .i. fantasmatibus affecta. Deindé transiens ad exemplum de Artorio medico Augusti, qui de ipso somniauerat, dicit. Quem locum .i. tractatum de somnijs. Vnde ordiar .i. ordine quodam incipiam potius quàm à sacratissima memoria diui Aug. q. d. à nullo deinde incipiens narrare dicit. Species Mineruæ oborta .i. obseruata & præter cogitationem orta, & apparens Artorio medico eius Augusti. Cęs. capienti somnium .i. dormienti nocte, quàm dies, quo Romani exercitus Cassij .s. & Bruti ex vna parte, & Augusti & Ant. ex altera concurrere .i. conflixerunt post cõcursum inter se in campis Philippicis, .i. Pharsalicis, est insecutus, hoc est nocte præcedente eum conflictum, præcepit sup. Artorio, vt moneret illum .s. Augustum implicitum graui morbo .i. grauiter ægrotantem, ne non interesset .i. non vt abesset prælio proximo .i. proxime futuro propter aduersam valetudinem, hoc est ægritudinem .i. licet esset æger. Quod .i. quàm rem, cũ Cæsar .s. Augustus, audisset, iussit deferri se in aciem .i. locum conflictus, lectica, qua ægroti solent deferri humeris seruorũ, vbi .i. in qua acie, dum ipse Augustus excubat .i. intentus est, & vigilat, nonne dicit excubare in lectica iacentem, pro victoria adipiscenda (ergo à deponenti ferè quatuor deducuntur participia) supra vires corporis, castra eius sunt capta à Bruto, & ita si in eis mansisset, vna cum eis captus fuisset. Quid ergo putamus (aut putemus potius) aliud .s. de somnio, quàm id effectum esse diuino numine .i. diuina prouidentia, aut, vt alij legunt diuino munere .i. beneficio, aut dono, ne caput .s. Augusti destinatum .i. à dijs addictum, iam .s. tum immortalitati, & ita diuinitati (quia viuenti decreti sunt illi diuini honores, vt Oliuer. recitat) sentiret violentia fortunæ, quæ etiam optimis ducibus interdum inimica est, indignam spiritu celesti, qualis erat iam Augusti. Augustum, &c. Transit ad somnium obortum pro Iulio dicens, verò pro sed, exẽplum recens, & domesticum, ꝙ Iulio patri eius adoptiuo oblatum est, admonuit etiam Augustum præter naturalem v[illegible] ;o rem animi, scilicet .i. præter vigilantiam eius in prospiciendis subtiliter omnibus rebus, admonuit dico, vt obtemperaret .i. acquiesceret, & pareret somnio Artorij .s. medici. Enim pro quia, audiuerat Calphurniam (alij Carpurniam scribunt) vxorem diui Iulij patris sui .i. adoptiui, vidisse in quiete .i. sopore, aut somno, nocte, quàm is .s. Iulius egit vltimam in terris, quia die sequenti occisus est, eum .s. Iulium iacentem in suo .s. Calpurniæ sinu confectum .i. ad necem cæsum, multis vulneribus. Et audiuerat Calpurniam, exterritam vehementer atrocitate .i. diritate somnij, non destitisse rogare .s. maritũ suum Iulium, vt abstineret se à Curia .i. ab ingressu in Senatum, die proximo .i. proximè secuturo. At .i. sed audiuerat illum .s. Iulium patrem suum contendisse .s. contra monitũ vxoris adire Senatum, in quo manus parricidarum .i. coniuratorum in patrem patriæ sunt allatæ .i. per vim illatæ ei, ideo autem cõtendisse, ne existimaretur fecisse id .i. abstinuisse à Curia, motus somnio .i. insomnio muliebri, quod plerumque vanum est. Et si quis dicat, ergo sapientius egit filius quàm pater. Quanquam posset respondere, sequelam non stare, quia cætera non sunt paria, nam filius patris exemplo erat admonitus, maluit tamen in adulationem respondere, quod ideo res non est similis, quia pater iam multa virtute sibi aditum in cœlum muniuerat, & ita dij noluerunt ipsum diutius in terris agere: filio autem .s. Augusto restabant adhuc multa in terris pro mortalium salute gerenda. Ordo est conueniens, cõparationem vllius rei .s. felicitatis, aut prudentiæ, fieri inter patrem .s. Iulium, & filium .s. Augustum, præsertim iunctos fastigio diuinitatis .i. cùm vterq; sit summum diuinitatis gradũ assecutus. Sed alter .s. pater, hoc est Iulius instruxerat (iam .s. cum somnio muliebri moneretur Senatum non ingredi) sibi aditum ad cęlum, operibus suis .s. iam peractis, longus orbis .i. circum actus virtutum terrestrium .i. in terris exercendarum restabat adhuc alteri videlicet filio adoptato, hoc est Aug. Quapropter dij immortales uoluerunt mutationem status .s. mortalis in immortalem, pendentem .i. imminentem haud dubium adhuc cognosci tantummodo ab hoc .s. Iulio. qui ꝑ somnium vxoris cognouit mutationem status sui: sed non distulit, quia nihilo minus in Curiam se contulit, vbi vitam cum morte mutauit .q. d. Iulium cognouisse quidem mutationem vitæ suæ, sed noluisse euitare quo citius immortalis efficeretur, & dij voluerunt mutationem status differri etiam ab illo .s. Augusto, qui cognouit se quoq; aliquando deum futurum, sed distulit euitando manus Bruti, quod dij ita fieri voluerunt, vt aliud .i. alterum illorum duorum decus daretur cęlo, cui Iulius additus est, aliud .i. alterum decus .s. Augustus promitteretur, quia præsenti virtute cęlum quidem meruit, sed propter vtilitatem quam hominibus præstitit, distulit. Hic locus subobscurus mihi visus est, propterea ꝙ hoc ferè de proximiore .i. posteriore dicto dicitur, & illud de remotiore, quo circa diceretur, ab hoc .s. Augusto, ab illo videlicet Iulio, quod si quis dicere velit, non sit legendum differri, sed adiri, vt si dij voluerunt mutationem status cognosci tantummodo, & non adiri ab hoc .i. Augusto, & voluerunt ipsum adiri etiam ab illo .s. Iulio. Quia tamen exemplaria habent differri, non adiri, & sequentium membrorum prius respicit Iulium, posterius Augustum, sequar priorem expositionem, cum neutrũ ponat Oliu. sed ita fit, vbi difficultas est, nihil dicunt commentarij. Posset etiam legi, illi etiam deferri, ubi est ab illo etiam differri quàm lectionem, si quid immutare ausim maximè sequar.

Numine

THEO. NVmine] Exemplaria antiqua quædam habent, munere:] Animi motum] In vetustis aliquot codicibus, motum non legitur.

DE P. DECIO, ET T. MANLIO TORQVATO.

* Liu.li.8. *ILlud etiam* somnium magnæ admirationis, & clari exitus, quod eadem nocte duo Coss. P. Decius, & T. Manlius Torquatus, Latino bello, & graui, & periculoso, non procul à* Vesuuij montis radicibus positis castris viderunt. Vtrique enim quidam per quietis speciem prædixit, ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum Dijs manibus, Matriq; Terræ deberi. Vtrius autem Dux copias hostium aggrederetur, superq; eas, sese ipsum deuouißet, victoriam habiturum: id luce proxima Coss. sacrificio, vel expiaturis, si posset auerti, vel si certum Deorum etiam monitu visum foret executuris, hostiarum exta somnio congruerunt. Conuenitque inter eos, cuius cornu prius laborare cœpisset, vt is capite suo fata patriæ lueret: quæ neutro formidante Decium depoposcerunt.*

*Lib.6. cap.4.

OLIV. ILlud etiam somnium] P. Decius ille Q. filius, qui primus ex Decij Consul fuit, cum esset Tribunus militum. Val. & Aulo Cor. Consulibus, cum à Sannitibusq; premeretur Rom. exercitus, & pericula præliorum iniret audacius, moneretur- que, vt cautior esset, dixisse fertur, quod extat in annalibus sibi in somnijs visum esse, cum in medijs hostibus versaretur, occidere cum maxima gloria, & tum quidem incolumis exercitum obsidione liberauit, post triennium autem cum Cõsul esset, deuouit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus, quo eius facto superati sunt, & deleti Latini, cuius mors ita gloriosa fuit, vt eandem concupisceret filius. Liu. ab vrbe condita lib. 8. cum Consules inquit duobus scriptis exercitibus ad Capuam, quo iam Latini, socijq; conuenerãt, castra locassent, vtrique Consuli eadem dicitur visa species in quiete, viri maioris humano habitu, Augustiorisq;, dicentis ex vna acie Imperatorem, ex altera exercitem Dijs Manibus, Matriq; Terræ deberi, vtrius exercitus Imperator legiones hostium inuasisset seque super eas deuouisset, eius populi victoriam fore, hos vbi nocturnos visus inter se Consules contulerunt, placuit auertendæ Deum iræ causa, victimas cædi simul, vt si ex eis eadem, quæ somnio visa fuerant, portenderentur, alteruter Consulum fata impleret, vbi responsa aruspicum insidenti iã animo tacitæ religioni congruerunt, tum adhibitis legatis, tribunisq;, & imperijs propalam expositis, ne mors volũtaria Consulis exercitum in acie terreret, comparant inter se, vt ab vtraq; parte cædere. Rom. exercitus cepisset, inde se Consul deuoueret pro P. R. Quiritibus. Item paulo inferius, Instructis, inquit, sicut ante dictũ est ordinibus, processere in aciẽ. Manlius dextro, Decius leuo cornu præerat. Primum vtrinq; æquis viribus eodem ardore animorum gerebatur res, deinde à leuo cornu hastati Rom. non ferentes impressionem Latinorum, se ad principes recepere: in hac trepidatione Dec. Consul M. Valerium magna voce inclamat. deorum inquit ope Valeri opus est agendum pontifex publicus P. R. præit verba qui bus me pro legionibus deuoueam, pontifex eum togam prætextam sumere iussit, & velato capite, manu subter togã exerta, super telum subiectum pedibus stantem sic dicere, Iane Iupiter. Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouensiles, dij Indigetes, dij quorum est potestas nostrorum hostium, dijq; Manes, vos precor, veneror, veniam peto, feroq; vti P. R. Quiritum vim, victoriamq; properetis, hostesque P. R. Quiritium terrore, formidine, morteq; afficiatis, sicut verbis nũcupauit, ita pro Repub. Quiritum exercitu, legionibus, auxilijs P. R. Quiritum legiones, auxilij atq; hostium mecum dijs manibus deuoueo, hæc ita precatus, lictores iræ ad T. Manlium iubet, matureq; collegæ, se deuotum pro exercitu nunciare, ipse cinctus in cu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit, conspectusq; ab vtraque acie aliquando augustior humano visu, sicut cœlo missus piaculũ omnis deorum iræ, qui pestem à suis auersam in hostes ferret. Itaq; omnis terror pauorq; cum illo ratus, signa primo Latinorum turbauit, deinde in totam penitus aciem peruasit euidentissimũ id fuit, quod quocunque equo inuectus est, ibi haud secus, quam pestifero sydere icti pauebãt, vbi verò corruit obrutus telis, inde iam haud dubiè consternatæ cohortes Latinorum, fugam, vastitatemque latè fecerunt. [Latino bel.] Quando Latini à socijs Romanis defecerunt. [Periculoso,] Benè periculoso, quia Latini populi ijsdem armis, eadem militiæ disciplina vtebantur, & Rom. pares opibus erant. [Vesuuij] Mons est Campaniæ. [Matri] scilicet omnium. [Luce proxima] Postera die vbi illuxit; primo quidem tentarunt, piacularibus hostijs auertere ne possent iram deorum, sed idem in extis, quod viderant in somnijs, futurum cognouerunt. [Conuenit] Ex pacto inter se ita constituerunt. Neutro re.] Quia vterque paratus erat sine trepidatione se pro patria deuouere.

ILlud etiam somnium. Narrat somnium Decio, & Torquato ablatum, quod manifestè dæmonum fraude suum sortitum est effectum, vt pulchrè Sabellicus Aen. 4. lib. 4. argumentatur: quia si per talem deuotionem scilicet sui ad mortẽ addictionem, posset quis hostilem exercitum sic deuouere, vt necessario cadat, non opus esset, nisi aut stolido, aut superstitioso, aut gloriæ cupido, aut desperante de vita, aut grauius supplicium timente Imperatore, ad hoc vt aliena virtus frangatur, deinde fieret, si vtrinque duces se deuouerent, an ne ambo exercitus caderent, quod si sic, quis esset in deuotione fructus. Sed ordo est. Illud etiam somnium (quod duo Consules Pub. Decius, & T. Man. Torq. scilicet cognomento dictus, viderunt eadem nocte bello Latino idest cum Latino populo, qui defecerat à Rom. gesto, & ideo graui, & periculoso, quia armis, animis, & disciplina ferè pari vtebantur. idest castris positis non procul à radicibus Vesuuij montis Campaniæ Italicæ) sup. fuit magnæ admirationis, & clari. idest euidentis exitus, Enim, pro quia. Qui nam deus, prædixit vtrique per spem visionis, quæ idest quiete solet fieri, Imperatorem idest primum ductorem, deberi Dijs Manibus idest inferis & Terræ matri scilicet animantium fere omnium, ex altera acie scilicet duarum, aut ex Rom. aut ex Latina, & exercitum deberi illis ex altera. idest ex reliqua acie, in qua Imperator non ceciderit. Autem pro sed, prædixit vtrius. scilicet aciei, siue huius siue illius, Dux aggrederetur copias hostium, & deuoluisset. idest morti addixisset solleni prece seipsum, super. i. vltra eas copias, aut ideo super eas dixit, quod deuoti super stragem occisorum se tandem dimittere solent, sicut Dido super cadauera Iuli, & Aeneæ se daturam fuisse dicit Aen. 4. Natumq; patremque;, Cum genere extinxem, & memet super ipsa dedissem, super eum ducem habiturum victoriam, non tamen pro se, sed pro suis, nisi eo modo, quo martyres tyrannos vicerãt, quia ne morte quidem frangi potuerũt, apertior esset lectio, Habituram, vt sit eam aciem habiturã victoriam, quod si omnino legendum contendas, habiturum tamen placeret more antiquo cũ fœminino coniungendum, vt sit vtrius aciei dux ceciderit eam aciem habituram (quod nunc diceremus, habituram, multa autem sunt, id genus apud antiquos exempla, vt post Aulum Gel, collegit Nestor Calepinus, atq; alij) Victoriam, posset tamen dici eum Ducem habiturum victoriam, licet ipse ceciderit, verum Sabellicus dicit sic, Vtrius exercitus Imperator se super hostium cateruas deuouisset eius populi victoriam fore. Consulibus vel expiaturis. idest purgaturis, & ab euentu malo munituris. idest cum vellent, vel piare id scilicet somnium luce proxima. i. proximè insequenti die, sacrificio si scilicet prodigium illud posset auerti. idest euitari aliquo sacrificio, vel executuris, idest executioni daturis idest cum vellent si mutari non posset, quod dij monuerant, ipsum exequi, si visum foret, certum. i. testificatum ẽt monitu deorum, qui per extorum dispositionẽ tunc præcipue admonere credebantur, exta hostiarum. s. cæsarum congruerunt. i. concordia fuerunt, somnio idest idẽ portendebant, quod somnio iusserantque; pro & quia euitari non poterant quod Dij in somnijs monuerãt. Conuenit idest pactum factum est inter eos, cuius, pro vtrius (duo enim sunt) cornu cepisset prius laborare idest in periculo esse, vt is. scilicet Consulum siue Decius siue Torq. lueret. idest purgaret, aut aboleret suo capite. idest vita, fata. s. aduersa patriæ. i. quæ patriæ imminebant. Quæ. s. fato deposcerunt Decium. s. Consu. Neutro. s. Consulum formidante. s. se pro salute exercitus morti obijcere. ASCEN.

NOn procul à Vesuuij montis radicibus positis castris] Hic locus arguit imperitiam eius, qui nuper opusculũ de viris Illustribus Suetonio vendicauit, in quo perperam legitur, in Decio. Consul bello Latino collega Manlio Torq. positis apud Veserim fluuium castris, & infra, in ipso Torq. Latinos apud Veserim fluuium Decij collegæ deuotione superauit, vtrobique castigandum Ianus admonet apud Vesuuium, testimonio Liuij Valerijque. Sed imprudentissimus plagiarius is, qui nouissimè libellum curauit imprimendum. Vestigia Iani secutus in alijs omnibus, in hac vna correctione non potuit. Nam quo tempore Catul. Cotta Corn. nepotis titulo multis in locis à Iano corruptum codicem publicauit, visus Iano non venerat vt auditoribus suis communicaret. Itaque bellus impressor, qui nihil ex se vnquam peperit adminiculo ducis orbatus, fede lapsus est in errorem. THEO.

DE T. LATINO.

Liuius li. 2. Lacti. li. 2. cap. 8.

*SEquitur * æquè ad publicã religionem pertinens somnium. Cum plebeis ludis quidam paterfamilias per Circum Flaminium, prius quàm pompa induceretur, seruum suum verberibus mulctatum, sub furca ad supplicium egisset, Latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcipit, vt Coss. diceret, sibi præsultorem ludis Circensibus proximis non placuisse: quę res, nisi attenta ludorum instauratione expiata esset, secuturum non mediocre vrbis periculum. Ille veritus, ne cum aliquo incommodo suo religione summum implicaret imperium, silentium egit. Eue stigioque filius eius subita vi morbi correptus interijt. Ipse etiam per quietem ab eodem Deo interrogatus, an satis magnam pœnam neglecti imperij sui pependisset, in proposito perseuerans, debilitate corporis solutus est, ac tùm demum ex consilio amicorũ lectica ad tribunal Coss. & inde ad Senatum perlatus, ordine totius casus sui exposito, magna cum omnium admiratione, recuperata membrorum firmitate, pedibus domum rediit.*

OLIV. SEquitur æquè ad publicam religionem] Illud somnium ad Deos pertinuit, vt eorum voluntas impleretur, sed hoc quod sequitur non minus spectabat ad religionem, omnes historici R. Fabij, Gellij, Celij, & Liuius in primis, hanc testantur historiam. Cic. duob. lib. de diu. refert, quòd bello Latino, dum ludi votiui maximi, primum fierent, Ciuitas ad arma repente excitata est, itaque ludis intermissis instaurati paulo post constituti sunt, qui antequam fierent cum populus consedisset, & seruus per circum virgis cederetur furcam ferẽs, dictus est deinde cuidam rustico Romano dormienti visus esse Iuppiter per quietem, qui dixerat præsultorem sibi non placuisse ludis, idq; ab eodem iussum esse Senatui nunciare, illum non ausum esse, iterum idem iussum, & monitũ, ne vim suam experiri vellet, nec tum quidem esse ausum, exinde filium eius esse mortuum, eandem in somnijs admonitionem fuisse tertiam, tum etiam debilem factum, rem ad amicos detulisse, quorum de sententia lecticula in curiam esse delatum, cumq; Senatui somnium enarrasset, pedibus suis saluum domum reuertisse, itaq; somnio approbato à Senatu ludos illos iterum instauratos memoriæ proditum est. [Plebeis ludis] Quos teste Asconio. Exactis regibus pro libertate plebis, aut pro reconciliatione fecerunt. Dion. vero Halicarnasseus li. 2. circa finem, hos ludos Senatum fieri decreuisse dicit, cum nuncupata essent vota ab Aulo Posthumio Dictatore pugnaturo cum desciscentibus Latinorum vrbibus, conantibusq; Tarquinium in Regnum restituere, decreuisse quotannis in sacrificia, atque certamina quingentas argenti minas, & vsque ad bellum Punicum hoc impendisse in eam sollemnitatem, ipsos deinde ludos quales essent, & quomodo fierent longa oratione describit, quod, quia longum nimis esset referre, prætermittam. [Quidam pater familias,] Liu. lib. 2. Mane seruũ quidam paterfamilias nondum commisso spectaculo sub furca cęsum medio egerat circo. Macr. Saturnalium. idest dicit hoc fuisse anno ab vrbe condita 474. & patremfamilias vocatum Acronium maximum. [Circum Flamicium] Tres constat Circos fuisse in vrbe R. maximum, Flaminium, & Neronianum. Flaminius autem Circus dictus est, nõ ꝙ Flaminius quisquã, vt nõnulli putant, edificari iusserit, sed ꝙ in pratis Flamineis fuerit constructus. Vnde Liu. Ea, inquit, in pratis Flamineis omnia in concilio plebeis acta, quæ nunc Circum Flaminium appellant. Plut. in problematibus. Quid est, quòd Circus Flaminius dictus est? an, ꝙ Flaminius quidam Priscus cum ciuitati agrum reliquisset, equestribus ludis eius fructu, & vectigalibus vtebantur? nam cum pecunia suppeteret, viam quoq; Flamineam munierunt. [Præsultorem] Lusorem, qui præsiluerat, hoc est præsaltauerat, priusquam ludi inchoaretur. [Circensibus] Qui proximè celebrati fuissent, nam ludi plebei magni Rom. Circenses eodem nomine appellabantur; dicti sunt autem Circenses teste Seruio, à circum, & enses, quia rudis antiquitas, quæ nondum spectacula in fabricarum ornatum deduxerat inter enses, & gladios locis virentibus ludos agebant, & in medio loco munera collocabant, vt Virg. Munera principio ante oculos, Circoq; locantur in medio, eratq; ludicrum, vt eqiti iunctis curribus à circi carceribus descedentes, ex vno latere circi decurrerent, & cum ad summã aduentassent, se deinde diuerterent, & ex alio latere recurrentes ad primam vsque circi metam reducerentur, ne igitur lusoribus per fugam locus esset ignauiæ, circum eos disponebantur milites strictis gladijs, vnde circenses dicti sunt quasi circum enses, vel vt alij volunt, à circuitu erat autem currulæ certamen, hoc est quadrigarum cursus. Virg. Centum quatriiugos agitabo ad flumina currus. [Attenta instauratione] Diligenti, & accurata renouatione ludorum.

ASCEN. SEquitur æquè, &c. Hoc exemplum adhuc manifestiore dæmoniorum fraude mortalium oculis obiectum est, ad ludorum videlicet sanctiorem celebrationem pertinens, quasi vero ad deorum religionem pertinerent, & non potius ad nrõ rũ subuersionem, de qua re argutè disputat diuus Aug. li. de ciuit. Dei 8. cap. 13. Ordo est. Sequitur somnium pertinens æquè ac superius sup. ad religionem publicam. Cum quidam paterfamilias, Acronius videlicet Maximus egisset. i. impulisset ad supplicium sub furca. i. cruce, ludis plebeis. i. tempore quo ludi plebei celebrari debebant, seruum suum mulctatum scilicet prius verberibus idest virgis, aut flagellis, per Circum Flaminium, in quo futuri erant ludi, priusquam pompa. idest sollemnis apparatus ad celebrandos ludos induceretur, Iup. cui eiusmodi ludi facti erant, præcepit homini Latino ex plebe. idest plebeio, & nõn patritio, in quiete. idest cùm dormiret, vt diceret Consulib. præsultorem. idest eum à quo factæ sunt præludia, & præuiæ saltationes, hoc est miserum illum seruum, qui ad supplicium ducebatur, non placuisse sibi. s. Ioui, ludis Circensib. proximis. i. vltimo loco celebratis, & est amarum scomma, q. d. Iup. cum ludi, qui festiui, & celebres, ac lætitiæ pleni esse deberent, mihi fieri deberent, non decuit eos à mesti serui, & eiusdem malefici supplicio, & miserabili saltu auspicari, quæ res. idest quod erratum, nisi esset expiata. i. emendatum, & castigatum, attenta. i. diligenti, & accurata instauratione. i. de integro celebratione ludorum, dixit sup. non mediocre, imò maximum periculum vrbi. s. R. secuturũ. Ille. s. homo plebeius, veritus, ne implicaret religione. i. metu deorum, aut instauratione religiosa ludorum, summum, vt pote Consulare Imperium cum aliquo incommodo suo, quia timebat, vt mendax ab illis in carcerem detrudi, aut verberib. affici, aut mulctam dare, egit silentium. i. nihil dixit. Et filius eius correptus subita vi morbi interijt. i. mortuus est, eu estigio. i. continuo post. Ipse etiam interrogatus per quietẽ. i. in somnis ab eod. deo. s. Ioue, an pependisset. i. persoluisset satis magnam penã imperij sui neglecti. i. eo ꝙ neglexisset imperium suum, quia siluisset, perseuerans in proposito. s. tacendi, solutus est debilitate corporis, i. paralyticus factus est omnibus membris luxatis, ac tum demum perlatus lectica ex consilio amicorum ad tribunal Consulum, & inde ad Senatum, ordine. i. serie casus sui exposito. i. declarato. i. cum rem oẽm eo ordine, quo dictum est Consulibus, & Senatui enarrasset, redijt domum, nõ in lectica, sed pedibus suis, cũ magna admiratione oĩum. s. qui id viderat, & hoc firmitate membrorũ recuperata. Que res sic potuit fieri, vt norint dęmones filiũ eius tũc moriturũ ipsum in valetudine illa ex merore, aut alioqn alia de causa casurũ, aut se permissione diuina illius corpus infestaturos, sed paulo post incolumitatem illi reddituri, aut potius se ab infestatione quieturos, vt talis miraculi ludibrio mortales irretirent ad ludorum exactiorem celebrationẽ, cũ in ipsis nihil, aut deo, aut bonis moribus dignũ contineretur.

DE M. CICERONE.

*AC ne illud * quidem inuoluendum silentio. Inimicorum conspiratione vrbe pulsus M. Cicero, cum in villa quadam campi Atinatis diuersaretur, is animo in somnum profuso per loca deserta, & inuias regiones vaganti sibi C. Marium Consulatus ornatum insignibus, putauit obuiam factum, interrogantem eum, quid ita tam tristi vultu, incerto itinere ferretur: audito deinde casu, quo conflictabantur, comprehendisse dexteram suam, ac se proximo lictori in monimentum ipsius deducendum tradidisse, quòd diceret ibi esse ei lætiorem statum spem repositam: nec aliter euenit. Nam in æde Iouis Mariana Senatuscon. de reditu eius est factum.* * Cic. li. 1. de diu.

OLIV. Ci. exiliu. AC ne illud quidem Cic. lib. de diuin. vbi Quintum fratrem de se loquentem inducit. Venie, inquit, nunc ad tuum somnium, audiui equidem ex te ipso, sed mihi sæpius noster Salustius narrauit, cum in illa fuga nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamq; partem noctis vigilasses, ad lucẽ deinde arctè, & grauiter dormitare cępisses, & quanquã iter instaret tibi silentiũ fieri iussisse, neq; passum esse te excitari, cũ autẽ experrectus esses hora secunda, sæpe tibi somniũ narrasse, visum tibi esse cum in locis solis moestus errares. C. Marium cum fascibus

laureatis

laureatis quærere ex te, quid ita tristis esses, cumq; tu te patria expulsum vi esse dixisses, præhendisse eum dexteram tuã, & bono animo te esse iussisse, lictoriq; proximo te tradidisse, vt te in monumentum suum deduceret, & dixisse in eo tibi salutem fore, tum & se exclamasse Salustius, narrat, reditum tibi celerem, & gloriosum paratũ, te ipsum visum in somnio delectari, nam illud mihi ipsi celeriter nunciatum est, vt audiuisti in monumento Marij de tuo reditu magnificentissimũ illud Senatusconsultum esse factum, referente optimo, & clarissimo. P. Lentulo consule, idq; frequentissimo theatro, incredibili clamore, & plausu comprobatum: dixisse te nihil Arpinati somnio fieri potuisse diuinius. [Villa] In domo agresti, nam villa propriè est domus in agris Virg. Et iam summa procul villarum culmina fumant. [Atinatis.] Mõs est Campaniæ ab Atina vrbe iuxta Pontinas paludes posita deriuatus, & est nomen gentile, Atina ab ærumna, & morbo dicta est, quẽ vicinæ paludes inferebãt ἄτη Græcè, Latinè significat ærumnã, q.q. Virg. dicat Atina potens Tiburq; superbum. [Insignibus] Videlicet lictoribus præcedẽtibus, ipso verò prætextã gerente, sicut mox erat. [Lictori proximo.] nã ex lictoribus vnum semper habebant proximum Cõsules. [Monumentum] Sacellum Marianum, vbi fuerant eius monumenta, & ita accidit, nam vt diximus cum Cic. totius fermè Italiæ consensu restitutus esset, in sacellum Marij, in quo factum fuerat Senatusconsultum de eius reditu, deductus est, & ingenti Senatus cõsensu liberatus, summaq; cum dignitate restitutus, scimus.n. quomodo M. C. lege Appij Clodij Trib. pleb. lata, ꝙ ipse ciues Roma. indicta causa damnatos occidisset, in exilium pulsus fuerit. [In æde Io.] Mariana, quàm Marius in honorem Iouis condiderat, ibiq; monumenta sua collocauerat.

Atina vrbs.

ASCEN. Ac ne, siue nec illud quidem, &c. prosequitur somnium Cic. qui per Caium Marium cõpatriotam suum (vterq; .n. Arpinas fuit) iam defunctum, & in somnis apparentem, de suo in patriam reditu admonitum dictitabat. Ordo est. Ac ne illud quidem quod sequitur somnium est sup. inuoluendum .i. implicandum silentio, hoc est, non est silendum. M. Cic. pulsus, vrbe. s. Roma, quod bis contingit, sed prius gloriosè rediJt posterius iussu Antonij conniuente Aug. crudeli, iniqua cæde sublatus est, de priore ergo proscriptione loquitur. conspiratione inimicorum præsertim nobilium vt Appij Clodij & aliorum inuidorum molestè ferẽtium, quod homo nonus tm gloriæ in toga meruisset, quantũ quisquã eorum in armis, vnde criminabantur illum, qui Catilinã, Cethegum, & cæteros coniuratos, ciues Rom. in dicta cã damnatos, occidisset. Cum diuersaretur in quadã. villa. i. domo rustica, cãpi Atinatis, iuxta Atinã vrbẽ, is. s. Cic. aio profuso in somnum. i. cum haberet aium profusum in somnum, putauit Caium Marium ornatũ insignibus Consulatus. s. lictoribus, & fascibus 12. (septies. n. Consul fuerat) factum obuiã sibi. s. Cic. vaganti. i. sibi vagari viso per loca deserta, & regiones inuias (quod in Regibus solet mortis putari omen, & sup. interogantẽ eum. s. Cic. Quid ita, i. cur ferretur incerto itinere vultu tam tristi. i. habens vultum tã mæstum. Deinde Marium audito casu quo Cic. conflictabatur, cõprehendisse manum suã. s. Cic. (qui hæc putauit. vnde ad primum suppositum fit reciprocatio) & tradidisse lictori. i. ministro publico portanti fasce virgarum cum securi ante Cõsulẽ. proximo. i. proximè è duodecim astanti se. s. Cic. deducendum in monumentum ipsius. s. Sacellum Marianum, vbi erant eius monumenta, ꝙ. i. eo ꝙ diceret spem lætioris status esse repositã. s. Cic. ibi. i. in Sacello Mariano. Nec euenit aliter. i. quàm somniauerat Cic. Nam Senatusconsultum de reditu eius. s. Cic. in vrbem, est factum. s. præsidio Lentuli, in æde Iouis Mariana. i. à Mario Ioui constituta.

THEO. Atinatis campi.] Vide ne potius legendum sit Arpinatis, eo namq; Cic. pulsus vrbe concessit, vt satis constat eius testimonio.

DE C. GRACCHO.

* Cic. li. 1. de diui.

*Caio autem * Gracchó imminentis casus atrocitas palàm atq; apertè per quietem denunciata est, somno enim pressus, Tiberij Gracchi fratris effigiem vidit, dicentis sibi, nulla ratione eum vitare posse, vt eo fato non periret, quo ipse occidisset. Id ex Gracchó prius, quàm Tribunatum, in quo fraternum exitum habuit, iniret, multi audiuerunt. Cęlius etiam certus Romanæ historiæ author, sermonem de ea re ad suas aures: illo adhuc viuo, peruenisse scribit.*

OLIV. Caio autem Gracc. imminentis casus atrocitas] Tiberius Grac. vir magnæ auctoritatis, duos filios habuit seditiosissimos viros. Tiberium, & Caium Grac. quorum vterque eodẽ exitio perierunt, nam Tiberius maior natu, dum legem agrariam contra Senatus auctoritatẽ ferre moliretur, vt agri qui bello, & armis capti fuerant, inter oẽs æqualiter diuiderentur, à Scipione Nasica interemptus est, erat. n. lex illa magnæ seditionis causa, quia nobiles de possessione cedere cogebantur, itaq; cum magnæ Tyberij opes, & legem omnino laturus esset, quam populus quod sibi conducibilem fore videbat, libenter acciperet, Scipio Nasica videns id fieri contra Rempub. tergiuersantesq; Consules, inquit. Quicunq; vult Rempublicam esse saluam, is me sequatur, & ita fractis subsellijs impetum fecit in rostra, & vno ictu Tiberium occidit, haud ita multo post Caio Grac. Tiberij fratres effigiem vidit in somnijs dicentis, quantum vellet cunctaretur, tñ eodem sibi letho, quo ipse interijsset, esse pereundum, idq; Cœlius tradit, se ab eodem C. Graccho audiuisse, antequã Tribunus plebis factus esset, ꝙ etiã euenit: cum. n. creatus Tribunus esset, multas leges Senatui pinuisas tulit, inter quas & frumẽtariã, quæ iubebat, vt semissibus, & trientibus frumenta plebi diuiderentur: alteram agrariam, eandem, quàm & frater tulerat tertiam quoq;, ut sexcenti Equites miscerentur Senatoribus, & Equestrem ordinem ita peruertit. Hic continuato magistratu, & latis legibus omnia complens, in Italiam Colonias deduxit, & vnam in solo dirutæ Carthaginis, quo ipse Triũuir Coloniam deduxit; deniq; seditiosus cũ Auentinum montem cum multitudine armata occupasset à L. Opimio Cons. qui populum ad arma conuocauit, occisus est, & ita somnium adimpleuit. De Gracchis multis in locis dicturi sumus, vt res postulabit, itaque variabitur historia fortasse pro diuersa auctorum sententia. [Quo ille] Nam sicut ille à Scipione cæsus est; ita hic à L. Opimio Cons. interfectus. [Cęlius.] Hoc somnium auctoritate Cęlij probat.

Lex frumentaria.

ASCEN. Caio autem. Argumentum patet, nec ordo obscurus est, ne nihil tamẽ dicam ita retexitur. Autem pro sed, atrocitas casus (quia ob leges populares occisus est à Lucio Opimio Cons.) [Imminentis] Caio Graccho est denunciata ipsi Cai. Crac. palàm, & apertè per quietem. i. in somnijs. Enim pro quia, ipse pressus somno. Vidit effigiem. i. simulachrum Tiberij Gracchi fratris sui, dicentis sibi, eum nulla. i. non vlla, non. s. posse vitare vlla ratione, ut non periret, eo fato. i. genere mortis fatalis (vt hæc sentit minus Catholicæ fidei conuenienter) quo ipse occidisset (ab occidendo media breui) .i. occubuisset cæsus à Scipione Nasica, vt prius dictum est. Multi audiuerunt id. s. hominum, sic dictum fuisse à Graccho. s. Caio, priusquã iniret Tribunatum. i. priusquam factus esset Tribunus plebis in quo Tribunatu habuit exitum fraternum. i. similem accepit necem, Cęlius etiam certus auctor Rom. historiæ scribit sermonem de ea re peruenisse ad aures suas, illo. s. C. Grac. adhuc viuo. i. viuente.

DE CASSIO PARMENSI.

* Prætercul. 2. & Porphirio

*Vincit huiuscemodi * somnij dirum aspectum, quod sequitur, apud Actium M. Antonij fractis opibus, Cassius Parmensis, qui partes eius secutus fuerat, Athenas confugit, vbi concubia nocte, cum solicitudinibus, & curis, * mente sopita, in lectulo iaceret, existimauit ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalidum barba, & capillo demisso, interrogatumque quisnam esset, respondisse κακοδαίμονα. Perterritus deinde tam tetro visu, & nomine horrendo, seruos inclamauit, sciscitatusq; est, si quem talis habitus: aut intrantem cubiculum, aut exeuntem vidissent: quibus affirmantibus neminem illuc accessisse: iterum quieti, & somno se dedit: atq; eadem animo eius obseruata est species. Itaq; fugato somno, lumen introferri iussit, puerosq; à se discedere vetuit. Inter hanc noctem, & supplicium capitis, quo eum Cæsar affecit, paruulum admodum tempus intercessit.*

* De Bruto eadem penè refert Plut. & Cęsa. & Appia. lib. 4.

OLIV. Cassius Parmensis] Deuictis Antonio, & Cleopatra apud Actium promontorium, vt supra dictum est, Cassius hic qui secutus erat Ant. partes, timens exitium ne. s. occideretur ab interfectoribus, quos miserat Octauianus, vt persequerent oẽs, qui sibi aduersi fuissent, Athenas profugit, & se in diuersorio quieti dedit, ibi hęc horrida somnij species obuersata est, sibi mortẽ paulo post futurã denũciãs. [Cõcubia] Prima parte somni, nam nox cõcubia, & non intempesta eadẽ ferme est vt supra

ſupra diximus.[Solicitudinibus]Solicitudines, & curæ ſæpe ſomnum excitant,& ſæpe debilitato corpore in ſomnum reſoluunt,ſicut etiam hoc loco [Demiſſo]Vſq; ad pectus demiſſa barba,tale quiddam viſum eſt Bruto in campis Philippicis, vt in eius vita Plutarchus tradit κακοδαίμονα. Malum dæmonem,duo ſunt ſpiritus,qui dantur homini, bonus, & malus, bonus ratione vocabuli dæmon appellatur, nam dæmõ apud græcos intelligentiam ſignificat, & ita intelligitur bonus angelus,nã κακὸς malum ſignificat,vnde Virg.quiſq; ſuos patimur Manes,quia vt inquit Ser.cum naſcimur duos genios ſortimur,hoc eſt duos ſpiritus,vnum qui hortatur ad bona,alterum qui deprauat ad mala, quibus aſſiſtentibus, aut adducimur ad meliorem vitam, aut condemnamur ad deteriorem. [Iterum ſequenti] Quaſi per ſomnium deluſus eſſet.[Fugato] pulſo, Hic autem non multo poſt tempore à ſatellitibus Oct. occiſus eſt.

Genius malus.

ASCEN. VIncit,&c. Affert dirius ſomnium,dicens: Somnium ſup. quod inſequitur.ſ.Caſſij Parmenſis.i.ſuperat dirũ aſpectum huiuſcemodi ſomnij,quod factum eſt Graccho,vt dictũ eſt. Opibus M.Ant.fractis apud Actium Epiri promontoriũ, vbi cum Cleopatra ab Auguſto victus eſt.(Vnde Maro Aen. 8. In medio Claſſis æratas Actia bella cernere erat,totumque inſtructo Marte videres Feruere Leucatem,&c.)Caſſius Parmenſis qui ſecutus fuerat partes eius,ſ. Ant. confugit Athenas,vbi cum iaceret in lectulo,nocte cõcubia.i.alta.qua mortales ſimiliter requiem capere ſolent,mente ſopita.i. inuoluta ſolicitudinibus: & curis,quia timebat arma Aug. victoris, & partes, Ant.perſequentis,exiſtimabat hominem ingentis magnitudinis coloris nigri,ſqualidum barba .i. habentem barbã ſqualidam.i.ſqualore,& ſitu immundam, & capillo demiſſo, vt habent qui in carcere diu detenti ſunt, & exiſtimauit eum interrogatum, quiſnam eſſet, reſpondiſſe κακοδαίμονα cacodæmona.i.malum dæmonem.i.genium eius malignum,deinde perterritus(pulchrè mutat dicendi ſtylum. Nam de ſuperioribus,qui in ſomnijs verſati ſunt,dixit, exiſtimauit, de ijs quæ vigili contingeret, vt de certis loquitur) viſu tam tetro, & nomine horrẽdo, quale eſt cacodæmon inclamauit.i. intro ad ſe cum clamore vocauit, ſeruos,& ſciſcitatus.i. poſtquam diſquiſiuit,ſi vidiſſet quem.i.aliquem talis habitus.i.figuræ & ornatus intrantem cubiculum.ſ.ſuum,aut exeuntem, quibus .ſ.ſeruis affirmantibus neminem acceſſiſſe illuc.i. in cubiculũ eius(vnde cõſtat Caſſium cum ſibi tam anxiè timeret,ſeruos habuiſſe pro foribus cubiculi excubantes. Alioqui id ſciſcitari non decuiſſet) dedit iterum quieti, & ſomno ſe.i. iterum obdormiuit,atq, eadem ſpecies eſt obuerſata.i.obiecta animo eius. Itaque ſomno fugato.i.per vim excuſſo, iuſſit lumen inferri,& vetuit pueros .i.ſeruos ſuos diſcedere à ſe. Tempus admodum paruulum interceſſit inter hanc noctem, & inter ſupplicium capitis,quo Cæſar.ſ.Auguſtus affecit .i.mandauit afficiendum,eum.ſ.Caſſium.

THEO. QVo ipſe occidiſſet.] Alioqui Codices antiqui legunt,quo ipſe propulſus eſt Capitolio occidiſſet.[Supplicium capitis.]Caſſius Parmenſis in partibus Bruti,& Caſſij Trib.militũ fuit,quibus victis Athenas ſe recepit. Q. Varius ab Aug. miſſus,vt eum interficeret,ſtudẽtem reperit,eoq; perempto, ſcrinium cum libris tulit, vnde multi crediderunt Thyeſtem Caſſij Parmenſis fuiſſe,ſcripſerat enim multas alias tragedias Caſſius,vt author eſt Porphyrius, necem ſibi maturauit quadam epiſtola,qua non tantum, vt piſtoris, ſed vt Nummulari nepotem taxabat Auguſtum. Plin. inter authores habet etiã Caſſium, cuius acre ingenium laudat Horatius ad Tibullum. Quid nunc te dicam facere in regione Pedana, ſcribere quod Caſſi Parmenſis opuſcula vincat?

DE ATTERIO RVFO.

PRopioribus tamen(vt ita dicam) lineis Atterij Rufi Equitis Romani ſomnium certo euentu admonitum eſt:qui cum gladiatorium munus Syracuſis ederetur, inter quietem Retiarij ſe manu confodi vidit, idque poſtero die in ſpectaculo conſeſſoribus narrauit. Incidit deinde: vt proximo ab Equite loco Retiarius cum Mirmillione introduceretur: cuius cum faciem vidiſſet, idem dixit ab illo ſe Retiario trucidari putaſſe, protinusque inde diſcedere voluit. Illi ſermone ſuo metu eius diſcuſſo, cauſam exitij miſero attulerunt. Retiarius enim in eum locum cõpulſo Mirmillione, & abiecto, dum iacentem ferire conatur, tranſiectum gladio Atterium interemit.

OLIV. PRopioribus tamen*] Quamuis ſomnium, quod ſupra dixi certis admonitionibus declaratum fuerit,tamen quod ſequitur certioribus denunciatum fuiſſe videtur.[Lineis.]Spacijs,ideo quia paruum interuallum fuit ab eo, quod viderat, ad id,quod poſtea fuit,quemadmodum linea breuiſſimũ ſpacium eſt,ideo oſtendere voluit paruum admodum interuallũ fuiſſe ab eo,quod vidit,ad,id quod poſtea ſenſit[Gladiatorum munus] Quidam ludos funebres edebat in honorem patris ſui,qui gladiatores dimicantes protulerat, & hoc erat, quaſi ad inferias mortuorum,exiſtimabant enim ſi ſanguinem effudiſſent ad vmbrarum expiationem pertinere. Gladiatores autem dicebantur, qui ſingulari certamine dimicabant gladijs,donec aut occideretur alter,aut ſe victum fateretur.[Retiarij] Gladiatorum alter Mirmillio, alter Retiarius dicebatur: Retiarius pugnabat aduerſus Mirmillionem: & teſte Feſto ita dicebat,non te peto,ſed piſcem peto, quid me fugis? Gallice Mirmilonicum genus eſt armaturæ Gallicæ, ideo & Galli Mirmilliones ſunt appellati, ideo autem piſcem dicit, quia in eorum Galea piſcis effigies erat: illud autem Gallicæ armaturæ genus a Pittaco Mityleneo, vno ex ſeptem ſapientibus primo inuentum fuiſſe traditur, cum dimicaturus eſſet contra Frinonem quendam Athenienſem pro finibus patriæ, occultabat igitur Pittacus ſub clipeo rete quoddam, quo deinde iacto Frinonem ſic implicuit, vt ſe mouere non poſſet, & ita victus eſt,vnde Iuuen. Vicit & hoc monſtrum tunicati fuſcina Gracchi. Item alibi. Inter Pinaripi iuuenes, iuuenesq; laniſtæ: ergo ſi piſcem, in apice Galeæ gladiatores geſtabant,rectè vtebãtur retibus,quibus capiuntur piſces. [Narrauit] An ſcitis inquit, quid ego viderim in ſomnijs me.ſ.à Retiario occidi. [Diſcuſſo] Quia illum metuere vetuerunt.

Gladiatores.

Retiarius.

Mirmillonicum genus armaturæ.

ASCEN. PRopioribus tamen, &c.] Affert exemplum ſomnij quod Atterio contigit,dicitque, vt exempla inter ſe connecteret. Tamen.i.tametſi multum conformis fuit Caſſij cum ſomnio exitus, tamen ſomnium Atterij Ruffi Equitis Romani .i. qui erat de ordine Equeſtri Romæ,admonitum eſt certo euentu, lineis .i. ſpacijs temporum, quæ per lineas in horologijs agnoſcuntur,quia agitur,metaphora eſt dicit, vt ita dicã propioribus.i.vicinioribus,quia minus erat ſpacij inter admonitionem,euentum, quàm in Caſſio. Qui.ſ.Atterius cum munus.ſ. ſpectaculum populo quaſi muneri exhibitum gladiatorium.i.quo duo gladiatores inter ſe certare ſolebant, quibus nomina ex officio erant Mirmillio,&c. Retiarius. Mirmillio autem piſcem in galea habebat, quem Retiarius capere nitebatur dictitans ſubinde,piſcem peto,te non peto, cur me fugis Galle? ederetur Syracuſis,i.in ea vrbe Siciliæ principe, in qua tunc erat Atterius,vidit inter quietem.i.cum dormiret,ſe confodi manu Retiarij, & narrauit conſeſſoribus .i. ijs cum quibus ſedebat,poſtero.i.ſequenti eam noctem die, in ſpectaculo,id.ſ.viſum,aut ſomnium ſuum,deinde incidit.i.ſorte accidit,vt Retiarius cum Mirmillione .i. par illud gladiatorum introduceretur.ſ.in arenam,hoc eſt ſpatiũ medium. Ad vſum certantium relictum, loco proximo ab equite .i. ab eo in quo Atterius eques ſedebat,cuius.ſ.Retiarij, cum idẽ.ſ. eques Roma.vidiſſet faciem,dixit ſe putaſſe trucidari ab illo Retiario, & voluit protinus diſcedere inde.i.ab illo loco,aut ſpectaculo. Illi.ſ.conſeſſores,qui illud audiuerant,metu diſcuſſo.i.ablato,hoc eſt poſtquam ademerant illi metum ſermone ſuo,aſſerentes videlicet, ſtultum eſſe adhibere fidem ſomnijs, ſeq; cauturos, nequam illi vim inferre: Retiarius, attulerunt miſero cauſam exitij. Enim pro quia, Mirmillione compulſo.ſ. per fugam in eum locum,vbi eques ſedebat, & abiecto.i. lapſo,ad defenſionem ſui amoto,aut lege obiecto .i. ictui. Retiarius dum conatur ferire iacentem.i.Mirmillionem,interemit Atterium tranſiectum gladio. Ergo gladium quoque non ſolum retè tenebat Retiarius.

E X T E R N A.

DE ANNIBALE.

*HAnnibalis quoque * vt deteſtandum Romano ſanguini, ita certæ prædictionis ſomnium,cuius non vigiliæ tantum, ſed etiam ipſa quies, hoſtilis Imperio noſtro fuit: hauſit enim propoſito, & votis ſuis conuenientem imaginem, exiſtimauitque miſſum ſibi à Ioue mortali ſpecie excelſiorem iuuenem, inuadendæ Italiæ ducem:cuius monitu, primo veſtigia, nullam in partem ſecutis oculis,moxq; humani ingenij prona voluntate vetita ſcrutandi ponè reſpiciens: animaduertit immenſæ magnitudinis ſerpentem concitato impetu, omne quidquid obuium fuerat proterrentem: poſtque eam magni*

* Liu. lib 21. & Cice.li.1. de diui.

cum

tum cęli fragore erumpentes nimbos, lucemque caliginosis inuolutam tenebris. Attonitus deinde quidnam esset monstri, ac quid portenderet: interrogauit. hic Dux: Italię vides, inquit, vastitatem, proinde sile, & cætera tacitis permitte fatis.

OLIV. HAnnibalis quoque.] Narrat Hannib. somnium Liu. secundi Pun. bel. lib. 1. in quiete dicit, Iuuenem ab eo visum fuisse diuina specie, qui se à Ioue diceret ducem in Italiã Han. missum, proinde sequeretur, neque vsquam à se deflecteret oculos, pauidum primo nusquam circumspicientem, aut respicientem secutũ, deinde cura humani ingenij cum quidnam id esset, quod respicere vetitus esset, agitaret animo, temperare oculos animo nequiuisse, eũ vidisse post se serpentem mira magnitudine cum ingenti arborum, & virgultorum strage ferri, ac post insequi cum fragore cœli nimbum, tum quæ moles ea, quidue prodigij esset quærentem, audiuisse vastitatem Italiæ esse, pergeret porro ire, nec vltra inquireret, sineretque fata in occulto esse. Cic. lib. de diui. Hannibalẽ, inquit cum cœpisset Saguntũ, visum esse in somnijs à Ioue in Deorum concilium vocari, quo cum venisset, Iouem imperasse, vt Italiæ bellum inferret, ducemque ei vnum ex cõcilio datum, quo illo vtente cum exercitus progredi cępisset, ne respiceret imperasse, illum aũt diutius ferre non potuisse, elatumq; cupiditate respexisse, tum vastam beluam, & immanem visam circumplicitam serpentibus, quacunque incederet, omnia arbusta virgulta tecta peruertere, & eum admiratum quæsisse de Deo, quidnam illud esset tale monstrum, & Deum respondisse, Italiæ esse vastitatem, præcepisseque, vt pergeret protinus, quid retro, & à tergo fieret ne laboraret. [Vigiliæ. Non solum dum vigilaret, sed et, dũ quiesceret, agitabat animo peste Italię, inferre. [Hausit.] Vidit. Haurio Polysemus sermo est, multa.n. significat, aliquando ferio. Virg. Et latus hausit apertum, aliquando video, vt hauriat nunc oculis ignẽ crudelis ab alto Dardanus, interdũ audio, vt Vocemq; his auribus hausi, plerumq; sorbeo, vt ille impiger hausit spumantem paterã & pleno se proluit auro, quamuis ibi Ser. dicat hausit, accepit, ergo pro loci qualitate accipiẽdũ est. [Excelsiore.] Augustiore mortali habitu. [Secutus oculis.] Quod humani ingenij propriũ est, vt nitatur in vetita. [Pone.] Post. Proterentem, proculcantem, omnia prosternentem. [Nimbus.] ventus cum pluuia. sed interdum pro nube ponitur, vt Virg. Heu quid nam tanti cinxerunt ætera nimbi. aliqñ pro pluuia, siue imbri, vt desus ruit æthere nimbus. Fragore. Tonitru, & propriè fragor dr̃ fractarũ rerũ sonitus siue strepitus. [Portenderet] Significaret. Hinc portenta dñr, quæ aliquid futurum significant. Permitte fatis.] Reliquas Dijs solicitudines, nihil aliud dicere voluit; nisi vt fatã Carthaginẽsiũ in occulto reliqueret: nã si huius belli exitus declarasset, nulli dubiũ, quod ab incepto destitisset.

Haurio.

ASCEN. HAnnibalis, &c.] Prosequitur externa, & primo de Han. dicens. Somniũ quoque Han. Ducis Carth. vt. i. quẽadmodum sup. fuit detestandum sanguini R. ita sup. fuit certę. i. non fallentis, nec falsæ prædictionis. i. prænunciationis. Cuius. s. Hannib. non tantum vigiliæ, sup. fuerunt hostiles, sed est ipsa quies. s. dormitio fuit hostilis, Imperio nostro, i. Rom. n. pro quia, ipse hausit. i. auide accepit in quiete imaginẽ. i. phantasticam representationem, conuenientem proposito, & votis suis, existimauitque iuuenem excelsiorem specie mortali, missum sibi à Ioue ducem Italiæ inuadendæ, cuius. s. iuuenis monitu, nullam. i. non vllam, non secutus in vllam partẽ vestigia sup. eius, hoc est iuuenis. i. à principio oculis. i. conuersione oculorum ad vestigia eius, hoc est quem iuuenẽ primo secutus est nullo modo obseruando vestigia eius, nec inuestigãdo oculis quis esset (Sunt qui legant secutis, vt sit oculis Hannib. secutis. i. sequentibus in nullã partem primo) mox. i. paulo post respiciens (si esset secutis legendum, legerem etiam respicientibus) pone. i. post se, voluntate ingenij humani prona. i. inclinata aut appetente, sed benè dedit adiectiuo prona gerundiũ in di: scrutandi vetita animaduertit serpentẽ immensæ magnitudinis proterentẽ. i. ante faciem eius terentem, & proculcantem impetu concitato, omne quidquid fuerat obuiũ, & ita indicauit Han. similiter faciendũ post. i. & post animaduertit post eum. s. serpentem. [Nimbos.] Id est ventos pluuios erumpentes cum magno fragore cœli. i. aeris, hoc est cum magno tonitru, & lucem. i. fulgẽtem inuolutam tenebris caliginosis; deinde attonitus. s. ex tã horribili rerum facie, interrogauit, quidnam monstri esset, & quid portenderet. i. in futurum tenderet, & præmonstraret. hic. i. tunc dux. s. qui apparuerat ei prius, vt iuuenis diuina specie, nunc vt serpens formidabilis, inquit, tu vides vastitatem. i. amplitudinem Italiæ sic obruendam, aut vastationem Italiæ, per te futuram, proinde. i. ideo sile, & permitte cætera fatis tacitis. i. nõ diuulgati s per te; aut tacitis. i. tacendis, vt diues inaccessit vbi solis filiã lucos; &c. i. non accedendos, & aut illaudati nescit Busiridis aras. i. non laudandi, aut nihil quod laudis est habentis. Aut lege, tacitus, ut sit, tu tacitus permitte cætera fatis.

DE ALEXANDRO.

*QVam benè Macedoniæ * Rex Alexander per quietem visa imagine præmonitus erat; vt vitæ suæ custos esset diligentior: si eum etiam cauendi periculi consilio fortuna instruere voluisset. Namque Cassandri pestiferam sibi dexteram somnio prius cognouit: quàm exitu sensit: existimauit enim se ab illo interfici cũ eum nunquam vidisset. Interposito deinde tempore: postquam in conspectum venisset: nocturni metus patefacta imagine, vt Antipatri filium esse cognouit: adiecto uersu Græco, qui fidem somniorum eleuat, præparati iam aduersus caput suum veneficij, quo occidisse Cassandri manu creditur, suspicionem animo repulit.*

* Cætera Pluta. in vita.

QVam bene Macedoniæ Rex Alexan.] Alexander Macedo. vidit in somnijs imaginem nescio quam eum admonentem, ut diligentior esset suę uitę custos, quoniã pestifera Cassandri manu periturus esset, quod etiam factum est. Nam Iolaus Cassandri frater pincernam erat Alexãdri, & nuper venerat, ita quòd facultatem dedit accusare volentibus Cassandrum & nonnulli proximè venerant, qui dicerẽt. [Antipatrem cum filijs egisse. [Vt Alexandrum veneno necarent, quòd cum illi diceret pręsente Cassandro, tum ille quid audes, inquit, dicere, homines, qui tam procul venerunt, nulla nobis iniuria affectos cauillari, & inde, inquit, eo magis, quia procul venerunt scire non possimus, quid indicant, hic est, inquit, illa Arist. Ironia qua vtitur vt in utrãque partem arguat, inde cum vidisset Cassander more prisco adorari Alexand. quia res noua esset, risu statim prosecutus est Ale. indignatus capillis manibus iniectis, ipsum ter quaterque terræ collisit. Haud multò post, sicut antea dictum est ex Antiocho Rege Cassander poculum venenatum Alexãdro propinauit. Venenum autem frigidam aquam fuisse de Nonacride regione, quæ guttatim de petra stillat, quę aqua non nisi in vngulis equi, vel asini deferri potest, hanc aquam cum hauxisset Alexander, subito dolore perfusus est. Alexander natus est anno ab urbe condita, CCCLXXXV. teste Soli. capit. de Asia, quo die flagrauit templum Dianę Ephesię. Cicero de natura deorum, libro secundo. Diana cum in partu Olympiadis adesse voluisset domo abfuit. De cuius morte Iustinus lib. 7. Plin. & Herod. sed in primis Plut. in vita Alexandri. Ab illo Cassandro. erat enim Antipatris filius, qui paulo post somnium venit, sed antequam veniret, illum in somnijs viderat. [Adiecto versu Gręco.] Sunt qui dicunt hunc fuisse versum.

Eleuat minuit, translatio, vt diximus, à cumulo, dicit autem credendum non esse.

ASCEN. QVam benè, &c. Recitat somnium Alexandri Macedonum Regis, quo monitus quidem fuerat periculum vitare, sed consilium uitandi defuit, quia fidem non adhibuit. Duplex enim est donum Dei, & scire quid vites, aut facias, & consilium, ac animus vitandi, seu faciendi. Et contra aliud est uerum prędicere, aliud prędictis fidem mereri. Vnde de Cassandra dicitur Aen. 2. tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris. Ora dei iussu non vnquam credita Teucris. Ordo est. Quam. i. ò quantum benè pręmonitus dico erat Alexander, s. magnus Rex Macedonię, imagine visa per quietem i. dum dormiret, premonitus dico erat: ut esset diligentior custos vitæ suę, quia dictum ei erat, quòd potio lethalis per Cassandrum afferebatur, si fortuna voluisset instruere eũ etiam consilio, i. proposito, & uoluntate per donum consilij, cauendi. i. fugiendi periculi. Namque prius cognouit somnio. i. in somnio & simulachro sibi oblato per somnium, dexteram Cassandri pestiferam. i. afferentem pestem. i. potionem lethalem, quam sensit. i. percepit exitu. i. euentu super dexteram eius. Enim pro quia, ipse existimauit se interfici ab illo. s. Cassandro, cum nunquam vidisset eum. Deinde tempore. s. aliquanto interposito: post quam uenisset in conspectum. s. Alexãdri, imagine nocturni metus patefacta. i. cum agnouisset, illum esse, à quo interfici uisus fuerat, ut, i. postquam cognouit sup. Cassandrum esse Antipatri filium, adiecto uersu Græco qui eleua. i. diminuit, & minoris facit fidem somniorum. i. quę de

de somnijs haberi possit, repulit animo.i. reiecit ex animo suspitionem veneficij, i.potionis lethalis, & in morem veneni necantis, quam Stygis aquæ partem fuisse traditum est,præparati,iam,quia allati à Cassandro,aduersus caput suum. i.in perniciem vitæ eius,quo. s.veneficio, aut venenata potione, creditur occidisse.i.occubuisse,manu Cassandri.s.ipsum porrigentis.

DE SIMONIDE POETA.

* Cic. lib. 1. de diui.

Longe indulgentius * Dij in Poeta Simonide,cuius salutarem inter quietem admonitionem consilij firmitate roborauerunt. Is enim,cum ad littus nauem appulisset,inhumatumque corpus iacens, sepulturæ mandasset, admonitus ab eo, ne proximo die nauigaret, in terra remansit:qui inde soluerant,fluctibus,& procellis in conspectu eius obruti sunt. Ipse lætatus est,quod vitam suã somnio,quàm naui credere maluisset. Memoriam autem beneficij elegantissimo carmine æternitati consecrauit: melius illi,& diuturnius,in animis hominum sepulchrum constituens,quàm in desertis,& ignotis arenis struxerat.

OLIV. Longe indulgentius.] Hoc somnium. Cic.lib.de diu.refert,dicit. n. Quid illa duo somnia, quæ celeberrimè commemorantur à Stoicis? quis tandem potest contemnere, vnum de Simonide? qui cum ignotum quendam proiectum mortuum vidisset, cumque humasset, haberetque in animo nauim conscendere,monere visus est, ne id faceret,ab eo quẽ sepultura affecerat,si nauigasset eum naufragio esse periturũ: itaque Simonidem redijsse,perijsse cæteros, qui tum nauigassent.[Indulgentius.]Indulgentiores fuere. Dij in Simonide, quam in Alexandrum.Simonides Liricus fuit,a quo Simonidia metra dicuntur. [Consilij firmitate] non enim satis erat in somnijs prædixisse exitium,nisi etiam prædictum caueret, nam prædictio mali,magis nocet,nisi cautio adhibetur. [Roborauerunt]dum admonitioni,quam videret in somnijs consilium adhibuit.[Aeternitati.] Quia Liricum carmen scripsit, cuius postea per aliquot annos memoria mansit diuturnior. Iuxta illud Propertij. At non ingenio quæsitum nomen ab æuo.Excidet ingenio,stat sine more decus.[Ignotis.]Peregrinis.Virg.Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Simonides.

ASCEN. Longè indulgentius. Ordo est.Dij sup. egerunt aut fecerunt,aut præmonuerunt,indulgentius,i.affectantius illi opitulando,in Simonide sup.Poeta,quàm in Alexandro,quia in Simonidem simul,& prænoscendi periculi beneficium, & fugiendi consilium contulere,in Alexandrum tantum prænoscendi.Vnde addit. Cuius.s.Simonidis Poetæ admonitionem salutarem.i.salutiferam inter quietem. i. factã inter quiescendum,roborauerunt.i.stabiliuerunt,& confirmauerunt,firmitate consilij.Enim pro quia,is.s.Simonides,cum appulisset nauem ad littus,& mandasset sepulturæ corpus iacens. s. in littore naufragio facto à mari eiectum,inhumatum.i.insepultũ, admonitus ab eo.i.eius corporis vmbra,aut spiritu (per somnium,aut somnum,vt quidam textus habent sed vacat, cum prius dixerat inter quietem)ne nauigaret die proximo. i.proxime futuro,remansit in terra:illi qui soluerunt.s.naues inde. i.ab ea terra.i.qui eo die nauigabant, obruti sunt.i.sepulti & cooperti fluctibus,& procellis. i.vndis impetuosis, & ventosis,in conspectu eius.s.Simonidis,stantis adhuc in littore. Ipse.s.Simonides lætatus est,quod maluisset credere.i.committere quasi fidei,somnio.i.visioni nocturnæ, quam naui vitam suam. Autem pro sed,ipse consecrauit æternitati memoriam beneficij.s.accepti ab eo,quem sepeliuerat, carmine elegantissimo,constituens.Illi,s.defuncto,sepulcrum melius, & diuturnius in animis hominum,quam struxerat.s.prius in arenis desertis,& ignotis,hoc est in littóre peregrino.

THEO. Per somnum admonitus]Vetusta quędam exẽplaria, non habent illa verba per somnium. Sed duntaxat ab eo admonitus.Memoriam antiqui codices legunt. Memor autem, vt verbum consecrauit ad vmbram referas,a qua monitus.

DE CROESO.

*Hero. li. 1.

Efficax & alia quietis * imago, quæ Crœsi Regis animum maximo prius metu, deinde etiam dolore confecit. Nam è duobus filijs, & ingenti agilitate, & corporis dotibus præstatiorem, imperique successioni destinatum Atym existimauit ferro sibi ereptum. Itaque quidquid ad euitandam denunciatæ cladis acerbitatem pertinebat nulla ex parte patriæ cura cessauit auertere. Solitus erat iuuenis ad bella gerenda mitti:domi detentus est. Habebat armamentarium omnis generis telorum copia refertum:id quoque amoueri iussit.Gladio cinctis comitibus vtebatur:vetiti sunt propius accedere, necessitas tamen aditum luctui dedit.Cum enim ingentis magnitudinis aper,* Olympi montis culta crebra cum agrestium strage vastaret, inusitatoque malo Regium imploratũ esset auxilium: filius à patre extorsit, vt ad eum opprimendum mitteretur:eo quidem facilius,quòd non dentis,sed ferri sæuitia in metu reponebatur. Verum dum acri studio interficiendi suem omnes sunt intenti, pertinax casus imminentis violentiæ lanceam,petendæ feræ gratia missam, * in eum detorsit:& quidem eam potissimum dexteram nefariæ cædis crimine voluit aspergi, cui tutela filij à patre mandata erat: quamque Crœsus imprudentis homicidij sanguine violatam (hospitales veritus Deos) supplicem sacrificio expiauerat.

* Olympus hic Mysiæ.

* Adrastũ intelligit.

OLIV. Efficax illa.] Crœsus rex Lidiæ duos filios habuit, vnum mutum, alterum incolumen, pater autem vidit in somnijs illum,qui vocalis erat ferro periturum esse: curauit igitur,vt omne telum remoueretur ab eo, ipsum etiam cum æqualibus suis, cum quibus viuere consueuerat sine telo esse volebat,denique eum nihil agere permittebat,quo posset ferro perire,forte ita accidit, vt eo tempore aper immensæ magnitudinis totam illam regionem vastaret, agrestes verò ad Regiam conuenere,petentes Atym,qui uenatione delectabatur,quibus Rex ita Respondit: instrumenta se quidem daturum,retia,& canes:filiũ uerò non concessurum intuens somnium,quòd uiderat.Eodem tempore uir quidam externus ad Crœsum uenerat rogans Regem, ut cædem suam expiaret. Interrogatus quis esset,& unde ueniret,respondit,Adrasti filius,sum:uel ut alij dicunt Midegordij, fratrem meum inuitus occidi, & à patre pulsus rebus omnibus priuatus: tum Rex misericordia captus,cum cęde expiauit,& in Regno retinuit;deinde Adrasti(sic enim de nomine patris appellabatur)cognita industria, Rex ei filium Atym commendauit, Sed cum tandem precibus agrestum victus esset Rex, ut filium concederet,misit in uenationem, Adrasto prius magnopere commendatum, forte casus ita tulit,ut hunc adolescentem in uenatione uersantem, Adrastus cum hastam torqueret in aptum infeliciter Atym medium transfixerit, & occiderit, qui cum mortuus ad patrem delatus esset in magnos quæstus, lacrymasque resoluitur pater, & ipsum præcipuè accusabat Adrastum, quòd cui filium demandasset, is potissimum occidisset Adrastus se nihil purgans,mortem non respuebat. Rex ubi uidit illum casu, non uoluntate cædem illam perpetrasse,& propterea impatienter dolentem, uita donauit,quantum in se fuit, sed cum funus Atys prosecutus est Adrastus in eius sepulchro seipsum quasi inferias occidit. [Destinatum.] Deputatum.Virg.Et qui me destinat aræ.[Stragæ,]quia multi agrestes peribant, nam strages dicitur cæsorum corporum ruina.[Non dentis] Sic quoque Herod. tradit hac ratione filio concessisse,ut ad uenationem iret, quia, scilicet non dente,sed ferro moriturum somniauerat [Sacrificio expiauerat] Hic mos à Græcis sumptus est, ut qui homicidium perpetrasset,a Regibus expiaretur. Ouid. Fast.Heu nimium faciles,qui tristitia crimina cædis. Fluminea tolli posse putatis aqua.

Crœsi somnium.

Destinare

ASCEN. Efficax,&c. Affert triste, sed uorax somnium Crœsi Lydorum Regis ditissimi, & ut uideri uoluit, beatissimi, dicens.Et,id est etiam illa imago, id est representatio,aut uisum quietis, id est somnij,quæ confecit animum Crœsi Regis,prius maximo metu, deinde etiam maximo dolore, fuit sup.efficax idest,effectum reddens,quòd admonuerat. Nam Crœsus existimauit scilicet,somniando Atym præstantiorem de duobus filijs idest, inter duos filios, quos habuit, & idest simul,ingenti agilitate.s.corporis,& dotibus sup.cæteris corporis.Nã agilitas quoque dos est corporis,quia tamen ex spiritu prouenit) nam non pro corporis mole, sed pro spiritus uiuacitate agiles sumus,) uidetur distinguere dotis corporis ab agilitate,ut inter dotes corporis sit,quę a corpore dependent,

dedit, vt procceritas.i.pulchritudo,robur mebrorú,species,&c. præstantiorem dico,& destinatum.i.animo Crœsi addictum, & vt dicunt ordinatum, successioni Imperij.i.regni Lydiæ. Itaq; quia id existimauerat,cura patria.i.paterna,nulla.i.non vlla,non cessauit ex vlla parte, auertere.i.amouere, & impedire quidquid pertinebat ad acerbitatem cladis denunciatæ. scilicet insomnio inuitandam.idest accelerandam. (Textus se re habet euitandam,sed contraria fit sententia, nam auertere quod euitet est nolle euitare) Iuuenis.s.Atys solitus erat mitti.scilicet à patre, ad bella gerenda, & sup. post somnium patris detentus est domi. Iuuenis habebat armamentarium idest repositorium armorum refertum copia omnis generis telorú, pater,sup.iussit id quoq; amoueri.s.à filio. Iuuenis vtebatur. scilicet prius,comitibus cinctis gladio,sup.postmodum hi vetiti sunt accedere propius.scilicet ad iuuenem,tamen necessitas.idest violentia ineuitabilis fati dedit luctui.idest dolori patris,aditum idest accessum,hoc est ansam,& medium quo fieret. Cum enim aper idest porcus siluester ingentis magnitudinis vastaret.idest destrueret, vasta reddendo.s.fata, aut Vineta montis Olympi, qui illic quoque est,nam quatuor in locis ponitur Olympus cum crebra strage. idest prostratione, & nece agrestium.scilicet colonorum, qui ipsum pellere, aut interficere sperabant,& auxilium Regium esset imploratum, malo inusitato.idest contra malum insuetum,filius extorsit.i. multa prece, quasi vi obtinuit, vt mitteretur ad opprimendú eum scilicet aprum, quidem idest certè eo facilius sup.extorsit.Quod non sæuitia dentis,quo aper armatus est,sed ferri re ponebatur in metu, nam existimauit pater in somnijs filium sibi ferro ademptum. Verum dum omnes,cum Aty missi erat, sunt intenti acri studio interficiendi suem. idest porcum sup. siluestrem,hoc est aprum illum, casus pertinax violentiæ imminentis.idest instantis necessitatis, hoc est à fato prædestinatus,detorsit in eum.s.iuuenê, hoc est filium Regis Atym.lanceam.idest hastam,aut cuspidinem missam,gratia feræ petendæ. idest vt vulneret aprum ferocem, & quidem. idest certe pertinax ille casus,voluit eam dexteram potissimum.i.præ omnibus alijs,cui tutela filij erat mandata à patre,hoc est dexterâ Adrasti iunioris, aspergi crimine cædis nefariæ.i.filij eius à quo de parricidio purgatus fuerat, & à quo custodiam filij receperat,quamq; idest & quam dexteram,hoc est cuius dexteræ totum, hoc est Adrastum violatum sanguine homicidij imprudentis idest ab imprudente commissi, quia imprudens fratrem occiderat. Crœsus veritus Deos hospitales, (quia eú Adrastum hospitio susceperat,veritus est, si eum non iuuaret Deos hospitales. idest hospitalitatis authores, habere inimicos] Expiauit sacrificio supplicem. idest supplicantem vt sit pars pro toto. idest dextera pro homine. Crœsus & huic erro ri veniam dedit,sed Adrastus non admissa venia, seipsum tan quam inferias Atys,interemit, vt Oliu. recitat. Quapropter historiarum narratione illius recitatione contentus supersedeo.

DE CYRO.

* Hiero. lib.1. NEc Cyrus,* quidem superior inuictæ fatorum necessitatis paruulum argumentum est,cuius ortus ad Imperium totius Asiæ spectantis, maternus auus Astyages, duos prænuncios somnij frustra discutere tentauit: Mandanen filiam suam, quòd in quiete viderat vrinam eius omnes Asiaticas gentes inundaße, non Medorum excellentißimo, ne in eius familiam regni decus transferetur: sed Persarum modicæ fortunæ viro collocando, natumque

* Hoc est Iust.lib.1. Cyrum exponi iubendo. * Quia similiter quietis temporibus existimauerat genitali parte Mandanes anatam vitem eo vsque creuiße,donec cunctas dominationis suæ partes inumbraret,frustratus est enim seipse. Nepotis fœlicitatem,cœlestium iudicio destinatam,humanis consilijs impedire conando.

OLIV. NEc Cyrus quidem]Astyages Medorum rex vidit in somnijs filiam suam Mandanen vrina totam Asiam inundasse,vt tradit Herod.vt vero Iustinus refert, vidit ex naturalibus filiæ,quam vnicam habebat, enatam esse vitem,cuius pal mite omnis Asia obumbraretur,consulti Aruspices responde runt ex filia nasciturum esse nepotem,qui totam Asiam Imperio subigeret,eique regnum adimeret: Quo responso territus Astyages,neque claro viro neq; ciui filiam suam, ne paterna, maternaq; nobilitas nepotis animos extolleret, sed ex gente obscura tum temporis Persarum Cambysi mediocri viro in matrimonium tradidit. Ac ne sic quidem somnij metu deposito grauidam ad se filiam iussit acciri, vt sub aui oculis partus ne caretur,natus infans datur occidendus Harpago Regis arcanorum participi. Is veritus ne si ad filiam mortuo rege venisset Imperium,quia nullum Astyages virilis sexus genuerat sobolem illa necati infantis vltionem, quam à patre non potuisset, à ministro exigeret, Mithridati pastori Regij pecoris puerum exponendum tradit, Forte eodem tempore, & ipsi pastori natus filius erat vimus, vt Iustinus refert, vt alij volunt mortuus,eius igitur vxor audita Regij infantis expositione, rogat summis præcibus sibi perferri, ostenditque puerum, cuius præcibus fatigatus pastor, reuersus in syluam inuenit iuxta infantem canem fœminam paruulo vbera præbentem,& à feris,altibusq; defendente, motus & ipse misericordia, qua motam esse canem viderat, puerum refert ad stabulas,eadê cane anxie persequente,quem vbi in manum mulier accepit,veluti ad notam allusit,tantusq; in illo vigor, & dulcis quidam blandientis infantis risus apparuit, vt pastorem vltro rogaret,suum pro illo partum exponeret,permitteretq; sibi,siue fortunæ ipsius,siue spei suæ gratia puerum enutrire, atque ita permutata sorte paruulorum, hic pro filio pastoris educatur, ille pro nepote regis exponitur, nutrici deinde nomen Spacho fuit,quia canem Persæ sic vocant: puer deinde iá adultus cum imperio usus inter pastores esset, Cyri nomen accepit: mox Rex inter ludentes sorte delectus,cum per lasciuiam contumaces flagellis cecidisset, à parentibus puerorum quærela Regi delata est, indignantibus à Regio seruo, ingenuos homines seruilibus verberibus affectos, ille accersito puero, & interrogato quid ita esset, cum nihil mutato vultu fecisse se vt Regem respondisset,admiratus constantem,in memoriam somnij responsiq; reuocatur,atque cum & vultus & similitudo,& expositionis tempora, & pastoris confessio cóuenirent,nepotem agnouit, & quoniam defunctus sibi somnio videretur, agitato inter pastores regno, animum minacê duntaxat in illo fregit: cæterum Harpago amico suo infestus in vltionem seruati Nepotis filium eius interfecit,epulandúque patri tradidit. Sed Harpagus ad temptus dissimulato dolore,odium Regis in vindictę occasionem distulit. Interiecto tempore cum adoleuisset Cyrus, dolore orbitatis admonitus scribit ei, ut ablegatus ab auo in Persas fuerit,ut occidi eum paruulum auus iusserit, ut beneficio suo seruatus sit,ut Regê offenderit,ut filium amiserit,hortatur,ut exercitum paret,& pronam ad regnum uiam ingrediatur, Medorum transitionê pollicitus. Epistolam,quia palàm ferri nequibat, Regis custodibus omnes aditus obsidentibus,exenterato lepori inserit,lepusq; in Persas Cyro ferendus fido seruo traditur,additaque retia sunt,ut sub spem uenationis dolus lateret. Lectis ille literis,eadê omnia aggredi iussus,bellum Medis infert. Astyages meriti sui in Harpago oblitus,summam belli eidem committit,qui exercitum acceptum statim Cyro per deditionem tradit,Regisq; crudelitate perfidia defectionis ulciscitur, quod ubi Astyages audiuit, contractis undiq; auxilijs, ipse in Persas proficiscitur, & primo impetu Persarum acies in fugam conuertit,quibus fugientibus matres, & uxores eorum obuiá occurrerunt,orant,ut in prælium reuertantur, cunctantibus illis sublatá ueste,obscœna corporis ostendunt. rogátes num in uteros matrum, & uxorum uellent refugere? Hac repressi castigatione in prelium redeút,& facta impressione,quos fu gebant, fugere cópellunt. In eo prelio Astyages capitur,cui Cyrus nihil aliud,quam regnum abstulit,seq; in illo nepotem magis, quam victorem egit. [Superior.] Ideo dixit quia fuit etiam Cyrus inferior, de quo in Catone maiore multa. Cic. dicit ad quem Alex. cum uenisset, illi arbores sua manu insitas ostendit.[Argumentum.]Indicium.[Prænuncios.]Quasi duo presagia. [Mandanem.] Declarat somnia,quę fuere prenuncia ortus Cyri qui uniuersę Asię imperaturus esset.[Frustratus.] Verè inquit, frustra tentauit quia dum vult fata cauere,in ipsa fata incidit.

NEc Cyrus,&c. Recitat Somnium habitum de Cyro, de quo quia Oli. satis prolixè disserit supersedeo. Ordo est. ASCEN. Nec.i.& non, & quidem Cyrus superior,i.prior tempore(ná fuit & alter Cyrus posterior) est non paruulum, immo magnum argumentum.i.approbatio,aut medium probandę necessitatis fatorum inuictę.i.ineuitabilis. Cuius.s.Cyri ortus idest natiuitatis,spectantis ad Imperium totius Asię, Astyages auus maternus,qui erat pater Mandanes matris eius,tentauit frustra discutere. idest dissoluere, & irritos facere duos prænuncios.i.duo presagia somnij. Si loco relatiui cuius,ponatur antecedens Cyri,ordo sit. Astyages auus maternus Cyri frustra tentauit excutere duos prenuncios forte legendú sit,diuos prenuncios, sed duo illi somnia fuisse dicunt, alterum,quo vidit Mandanen totam regionem vrina profundentem,alterum quo vidit ex eadem vitem enatam,cuius palmites totam Asiam umbra sua tegerent; prenuncios dico somnij

Harpago filius epulandus ap positus.

nij.i.qui erant in somnio prenuncij ortus Cyri,spectandis ad Imperium totius Asiæ,tentauit autem discutere, collocando i.vxorem dando Mandanen filiam suam,non excellentissimo. Medorum, ne decus Regni transferretur in familiam eius (quod.i.quia viderat vrinam eius.s. Mandanes filiæ suç inundasse, i.obruisse aut vnda quadam inuoluisse, omnes gentes Asiaticas,& ita somniorum interpretes dicebant; vnde vrina fit, proditurũ partum qui totius Asiæ Imperium occuparet) sed collocando eam viro modicæ fortunæ Persarum.i.habenti modicum fortunæ inter Persas, videlicet Cambysi, & iubendo Cyrum natum. s.ex Mandane, exponi.i. foras ferri in desertum, aut siluestrem aliquem locum feris deuorandum, quia existimauerat similiter temporibus quietis. i. cum dormitet,vitem natam ex genitali parte Mandanes, creuisse eousque.i.donec inumbraret.i.vmbra sua tegeret,omnes partes dominationis suæ.s.Astyagis,deinde probat,quòd frustra tentauit enim pro quia,ipse frustratus est se, conando impedire consilijs humanis felicitatem nepotis.s.Cyri destinatam, i.illi addictam iudicio cœlestium.i.deorum.

DE DIONYSIO.

Intra priuatum autem habitum Dionysio Syracusano adhuc se continente, Himera quædam, non obscuris generis fœmina, inter quietem opinione sua cœlum conscendit,atque ibidem Deorum omnium lustratis sedibus, animaduertit præualentem virum flaui coloris lentiginosi oris,ferreis catenis vinctum Iouis solio, pedibusque subiectum,interrogatoque iuuene, quo gratia considerandi cœli duce fuerat vsa, quisnam esset: audiuit illum Siciliæ atq; Italiæ dirum esse fatum,solutumque vinculis multis vrbibus exitio futurum, quod somnium postero die sermone vulgauit. Postquam deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati,capitibusque insontium infesta fortuna cęlesti custodia liberatum,velut fulmen aliquod otio,ac tranquillitati iniecit. Himera cum mœnia inter effusam ad officium,& ad spectaculum eius turbam intrantem, vt aspexit: hunc esse,quem in quiete viderat,vociferata est. Id cognitum tyranno,curam tollendæ mulieris dedit. * Cic. lib. 1. de diu. *Tutioris somnij mater eiusdem Dionysij, quæ cum eum conceptum vtero haberet,parere visa est Satyriscum,consultoque prodigiorum interprete,clarissimum, ac potentissimum Graij sanguinis futurum, certo cum euentu cognouit.*

OLIV. Intra priuatum autem habitum] Antequam Dionysius Syracusanum regnum occuparet, cum adhuc priuatus esset, mulier quædam existimauit,se in cęlum ascendisse,& sibi ducem datum esse,qui eam duceret per coelum, vt regiones illas contemplaretur, cum ad Iouem introducta esset, vidisse sub eius pedibus catenatum iuuenem, quo soluto magnum exitium Syracusanis immineret. Interiectis deinde aliquot annis,cum Dionysius Rex creatus esset, & ciues ei obuiam prodirent officij gratia, in his etiam multæ matronæ erant, quæ Dijs supplicationes facerent. Ingresso igitur ciuitatem cum mulier illum conspicata foret,magna voce clamauit,hûc illum iuuenem esse,quem viderat in somnijs,& hoc mulieris dictum adeo excitauit animum Dionysii, vt eam de medio tolli iuberet. Occupauit autem Imperium 25. suæ ætatis anno,& regnauit annis 42. teste Cic. lib. 5. Tusc. quæstionũ. [Priuatum habitũ,] Non habentem Imperium. Himera. [Himera] Nomen erat mulieris. [Lentiginosi] Lentiginum pleni,qui color in rubrum semper tendit. Est.n. lentigo in vultu nota rubicunda. [Effusam] Ex ædibus tam officij,quam spectaculi gratia. [Tollendæ] Interficiendæ mulieris. [Altioris somnij] Cic. lib. 1. de diu. Mater inquit Dionisij,eius qui Syraculanorum tyrannus fuit,vt scriptum apud Philistium est,& doctum hominem,& diligentem, & æqualem temporum illorum, cum prægnans hunc ipsum Dionysium aluo contineret,somniauit se peperisse Satyriscum, huic interpretes somniorum qui Gallicei, in Sicilia tum nominabantur,rñderunt,eum quẽ peperisset clarissimum Græciæ diuturna,cum fortuna fore. Satyricus. [Satyriscũ] Paruum satyrum,est.n. diminutiuum græcum, nam diminutionum formæ grecę sunt aliç in, ιον, vt ἀνθρωπάριον homuncio,alia in ιδιον, vt στιχίδιον versiculus, alia in ισκος, vt λογίσκος i.oratiuncula. Et sicut B.Aug. dicit delusa gentilitas pro Dijs celebrabat Faunos, Satyros, Nymphas. Sũt autem Satyri animalia diu viuentia aduncis naribus, & cornua in fronti-bus habentia. Caprinis pedibus, homuncionum similitudine referentia,nascuntur autem teste Plinio, & habitant in recessu insulæ Canopeç in finibus Aethiopiæ, & preter figuram nihil oris humani habent, Satyriscu ergo quasi asperum corruptorem. [Potentissimum] Quia Satyri mira agilitate corporis mouentur,sunt.n. vt diximus, homelli siluestres, nudi, inordaces, saltatores. [Clarissimum] Quia pro Dijs habebantur Satyri. [Certo euentu] Id re vera fuit, nam & Italiæ partem cum Sicilia non minimam Imperio tenuit.

Intra priuatum,&c. Narrat somnium. Himerę Siculę mulieris de Dionys. tyranno dicens. Aũt pro sed, Dionysio Syracusano.i.Syracusis in Sicilia orto, continente se adhuc intra habitum priuatum. i. hominis priuati, hoc est nullo fungentis,magistratu,aut Imperio. i.cum Dionysius nondũ Regnum Siciliæ per tyrannidem occupasset. Quędam fęmina non obscuri. i.satis clari generis Himera. s.nomine, conscendit sua opinione.i.quantum opinata est, cęlũ, inter quietem. i.dum quiesceret, atque sedibus deorum omnium lustratis. i. circum inspectis ibidem animaduertit virum pręualentem, coloris flaui.i. vt dicunt rufi,& oris lentiginosi.i.facie,in qua multe erat lentigines.i.maculæ subrubræ, vinctum.i.ligatum, catenis ferreis, subiectum solio. i. Regali sedi,& pedibus Iouis,sicut tyranni sub martirum pedibus à nostris sculpũtur, & pinguntur,& iuuene, quo duce.i. cuius ductu fuerat vsa gratia considerandi,aut conscendendi celi, interrogato quisnam esset. s.ille vinctus,audiuit illum esse dirum fatum.i.perniciem, aut flagellum Siciliæ,atq; Italiæ & solutum. i. vbi esset solutus,futurum multis vrbibus exitio.i.ad exitium & euersionem, quòd somnium ipsa Himera vulgauit sermone. i. narrando multis,die postero.i.eam noctem insequente: deinde,postquam fortuna inimica libertati Syracusarum,& infesta.i.vim inferens,capitibus insontium. i. innocentium,iniecit Dionysium liberatum custodia cęlesti, quia id significabat,quòd pedibus Iouis subiectus iacebat, ipsum non exiturum in perniciem,nisi quando Dij eum soluerent.i.quãdo id permitterent,iniecit dico ocio, ac trãquillitati velut fulmen aliquod,tunc sup. Himera,vt.i. postquã aspexit eum intrantẽ mœnia inter turbam effusam ad officium. i.honorem debitum ei exhibendum obuiam prodeundo, & spectaculũ eius, quia in Regali pompa spectabatur, vociferata est.i. voce magna clamauit,hunc.s.Dionysium esse quem viderat in quiete. s.vinctum sub solio Iouis. Id cognitum tyranno.i.vbi tyrannus id cognouit,dedit tyranno.s.Dionysio.curam mulieris tollendę. s.de medio viuentium, ne talia vociferando, coniurationem concitaret. Altioris. alij legunt tutioris, tangit autem secundum somnium factum de Dionysio, matris eius,dicens. Mater eiusdem Dionysij fuit sup. somnij altioris i. sublimioris, & diuinioris,aut profundioris,& occultioris significationis. Quæ.s.mater cum haberet eum.s.Dionysium conceptum vtero, visa est sup.sibi,parere Satyriscum, id est paruũ Satyrum. i.animal cornutum,& aduncis naribus, & pedibus caprinis, & interprete prodigiorum consulto.i.interrogato consilium, cognouit cum certo,euentu,i.quod euentus qui postea contigit certum reddidit,sup. partum suum,hoc est Dionysium,futurum clarissimum, atque potentissimum sanguinis Graii. i. Græcanici,sup.suo tempore.

Mœnia intrantem] Dionysius Hermocratis filius vt Syracusas optimis ciuibus orbatas, facilius occuparet, THEO. eos qui parum prospere bellum gesserant aduersus Carthaginienses, proditionis accusauit, quorum partim damnati, partim fuga saluti suæ consulerunt, formidoloso mox ingruente bello, ad exercitum cum Imperio necessario missus est,vnde reuersus ingenti fauore exceptus à popularibus, insidias in se parari simulauit, impetratoque corporis præsidio tyrannum se cõstituit,historiæ partem recitat Polyenus Strategematon v. [Altioris] In antiquis exemplaribus habetur tutioris,& castigatius. [Prodigiorum interprete] Cic. de diuin. lib. priore. Huic inquit interpretes portentorum, qui Galleatæ,tum in Sicilia nominabantur, responderunt, vt ait Philistus,&c. Sed eorum uatum nomen apud eum deprauatum corrige monitu Parrhasij Galeotæ,nã Stephanus ait γένος δὲ τι γαλεώται μαντέων ἐθνος σικελων. Aliqui tradunt,inquit Galeotas in Sicilia vates esse. Sed hæc à Parrhasio distinctius epistolicarum.q.4.

DE AMILCARE.

At Carthaginiensium * *Dux Amilcar, cum obsideret Syracusas, inter somnium vocem exaudiße credidit,nunciantẽ, futurum, vt proximo die in ea vrbe cœnaret. Lætus igitur perinde, ac diuinitus pro-* * Cic. lib. 1. de diui.

missa

* Siculos milites Amilcaris intellige.

*missa victoria, exercitum pugnæ comparabat: in quo inter * Siculos, & Pœnos orta dissensione, castris eius Syracusani subita irruptione oppressis, ipsum intra mœnia sua vinctum pertraxerunt. Itaque magis spe, quàm somnio deceptus, cœnauit Syracusis captiuus, non vt animo præsumpserat, victor.*

OLIV. AT Carthaginensium Dux.] Amilcar Pœnorum dux, dum Syracusas Siciliæ vrbem clarissimam obsideret existimauit se in somnijs audisse vocem nunciantem, fore, vt sequenti die Syracusis cœnaret, quod somnium cum ad victoriã pertinere arbitratus esset, exercitum instruxit ad pugnam, vt potiretur vrbe: sed fortè ita accidit, vt inter Pœnos, & Siculos transfugas, qui erant in eius exercitu maxima oriretur dissensio, quam Syracusani sentientes eruptione facta Pœnorum castra cæpere, & Amilcarem vinctum in vrbem traxere, vbi cœnauit captiuus, & hoc pacto impletum est eius somnium, non autem eo animo quo præsumpserat. [Inter Siculos] Vel qui transfugerant, vel certè qui cum Carthaginiensibus socia arma coniunxerant, & confederati erant. [Magis spe.] Quia credebat se victorem cœnaturum, sed victus cœnauit.

ASCEN. AT Carthaginiensium Dux. Recitat somnium Amilcaris Ducis Carth. non satis fœliciter ab eo interpretatum: nam cum sibi promissum somniasset, se postridie eius somnij, Syracusis cœnaturum, vrbem ex eo somnio capere sperans, ipse captus in ea cœnauit. Ordo est. At.i. econtrario, q.d. non simili euentu Amilcar dux Carth. credidit exaudisse .i. manifestè audiuisse, inter somnium.i. somniando, cum obsideret Syracusas vrbem primariam Siciliæ, vocem nunciantem, futurũ sup. esse, vt cœnaret proximo die in ea vrbe, quam obsidebat. Igitur ipse lætus perinde.i. similiter, ac.i. ac si victoria promissa sup. esset diuinitus, i. à deo (possunt tamen sine verbo dici ablatiui in designatione sequelæ positi) comparabat.i. congregabat, aut instruebat exercitum pugnæ.i. ad pugnam cõtra Syracusanos. In quo.s. exercitu collecto ex Siculis, qui ad partes Carth. fouebant, & ex Pœnis dissensione orta inter Siculos, & Pœnos, quia neutri alteris parere volebant, Syracusani videntes exercitus dissensionẽ, castris eius.s. Amilcaris oppressis.i. postquam oppresserant castra eius, subita irruptione, quam faciebant, egressi portis, pertraxerunt ipsum.s. Amilcarem, vinctum, intra mœnia. Itaq;.i. & sic ipse deceptus magis spe, quàm somnio, non enim falsum erat somnium, sed vltra spes eius fecit ipsum falso interpretari, cœnauit Saracusis .i. in Syracusanorum vrbe, captiuus, non victor, vt præsumpserat.i. inaniter perceperat, animo.i. opinione. Vbi quod Valla diligenter scripsit, meminerit lector præsumptio, & præsumptuosus, item præsumere à doctis ferè nunquam accipi in vulgata significatione.

DE ALCIBIADE.

* Cic. lib. 2. de diui.

*ALcibiades * quoq; miserabilem exitum suum haud fallaci nocturna imagine speculatus est, quo enim pallio amicæ suæ dormiens opertum se viderat, eo interfectus, & insepultus iacens contectus est.*

OLIV. ALcibiades quoq; miserabilem] Lisander Lacedæmonius Athenienses diu obsessos, tandem in suam potestatẽ redegit, & omnem Reip. statum permutauit, impositis triginta Prætoribus, qui in totidem euasere tyrannos, quorũ primus Critias fuit, qui cum videret Alcibiadem plurimum gratia, & auctoritate valere apud Pharnabazum Persarum regem, scripsit Lysandro, nisi daret operam, vt de medio tolleretur Alcibiades nihil eorum, quæ Athenis constituerat, ratum fore, Lysander vbi hoc cognouit misit ad Pharnabazum nuncium, qui diceret Lacedæmones renunciare illi societati, quæ cum Rege erat, nisi vel mortuum vel viuum ad se mitteret Alcibiadem. Pharnabazus clementiam, & fidem suam maluit q̃ opes regias minui. Itaq; duos misit, Fusimenum, vel vt alij Susametrem & Bagoum, qui Alcibiadem interficerent. Hi cũ non auderent ferro aggredi virum fortissimum, ligna intulerunt, & tugurium, in quo cum amica quadã erat Alcibiades, incenderunt. Ille strepitu flammæ excitus vestimenta omnia super ignem iniecit, & cũ familiari seruo & amica euasit: sed tandem à multitudine militum occiditur, tum mortuum mulier veste sua opertum cremauit incendio tugurij. De hoc viro dicetur, in cap. de mutatione casus, & fortunæ.

ASCEN. ALcibiades, &c. Ordo est. Alcibiades quoq;.i. etiam, q.d. non modo Amilcar, sed & Alcibiades Atheniensis speculatus est.i. vidit imagine.i. representatione nocturna.i. facta per quietem, haud.i. non fallaci, quia ita euenit vt speculatus est, sed fortè non ita, vt sperauerat. Enim pro quia ipse interfectus. & iacens insepultus, sic derelictus ab infectoribus missis à Pharnabazo, contectus est.i. coopertus, & in rogũ missus eodem pallio amicæ suæ.i. concubinæ, quo pallio ipse dormiens viderat se opertum. Somniauerat, enim ꝙ amica sua se nudum pallio suo cooperiret, quod ad illam ingressus illi narrauit, sed cum tugurium incensum esset à percussoribus, & tamen elapsus est, in fuga oppressus, & interfectus, tantisper insepultus iacuit donec amica eodem incendio elapsa, ipsa, ipsum pallio suo cooperiret.

DE DVOBVS ARCADIBVS.

*Cic. li. 1. de diui.

*PRoximum * somnium, & si paulo est longius propter nimiam tamen euidentiam ne omittatur, impetrat. Duo familiares Arcades iter vna facientes, Megaram uenerunt, quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam diuertit. Is, qui in hospitio erat, vidit in somnijs comitem suum orantem, vt sibi Cauponis insidijs circumuento subueniret, posse enim celeri eius accursu se imminenti periculo subtrahi: quo viso excitatus prosiluit, tabernamque, in qua is diuersabatur petere conatus est. Pestifero deinde fato, eius humanissimum propositum tanquam superuacuum damnauit, & lectum ac somnum repetijt. Tunc idem ei sanctius oblatus obsecrauit, ut qui vitæ suæ auxilium ferre neglexisset, nec is saltem vltionem non negaret: Corpus enim suum à Caupone trucidatam, tum maximè plaustro ferri ad portam stercore coopertum: tam constantibus familiaris precibus compulsus, * protinus ad portam cucurrit, & plaustrũ, quod in quiete demonstratum erat comprehendit. Cauponemq; ad capitale supplicium perduxit.*

* Cic. de nat. deor.

OLIV. PRoximum somnium.] Excusat prolixitatem somnij, quod narraturus est, quod Cic. lib. de diu. ita prodit. Cum duo quidam Arcades familiares iter vna facerẽt, & Megaram venissent, ad Cauponem alterum diuertisse ferunt, alterum ad hospitem, qui cum cœna .i quiescerent, connubia nocte visum esse in somnijs ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare, vt subueniret, quòd sibi à Caupone pararetur interitus, eum primo perterritum somnio surrexisse, deinde cum se collegisset, idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuisse, tum ei dormienti eundem illum visum esse rogare, vt quoniam sibi viuo non subuenisset, mortem suam, ne inultam esse pateretur. se interfectum in plaustrum esse à Caupone coniectum, & supra stercus iniectum, petere, vt mane ad portam adesset, prius quam plaustrum ex oppido exiret, hoc verò somnio eum commotum, mane bubulco præsto ad portã fuisse, quæsisse ab eo, quid esset in plaustro: illum perterritum aufugisse, mortuum erutum esse, Cauponem re patefacta pœnas dedisse, quid hoc somnio dici diuinius potest. [Euidentiã] Quia adeo perspicuum est, vt non sit prætermittendum. [Megaram] Vrbem Græciæ, & est nominatiuus huius nominis Megara formatus ab accusatiuo græco sicut cratera [Circumuento] Decepto. [Diuersabatur] Hospitabatur, nam diuertere, est ad diuersa vertere, seu de via in hospitium, vnde diuersorium, locus, ad quem de via diuertimus.s. domus hospitalis. [Damnauit] Quia seipsum accusabat, quòd eiusmodi somnijs crederet. Nec is saltem vltorem, ne centum erraret annos, quia inulti, & insepulti centum errabant annos. Virg. Centum errant annos volitantque ea flumina circum. Luc. Vmbraque erraret Crassus inulta. [Capitale] Quia magistratibus tradidit, vt eum capite punirent.

Diuertere.

ASCEN. PRoximum, &c. Textus est apertus, & lectu iucundus. Ordo tamen ne quis eum desideret est. Somnium proximum .i. quod proximo loco narrabitur, & si.i. quanquam est longius.s. quàm par sit paulo.i. modico.i. licet sit aliquantulũ prolixum, tamen impetrat.i. obtinet, ne omittatur, propter euidentiam, quia tam euidens, & manifestum est. Duo Arcades familiares iter facientes.i. euntes, aut eundo una.i. pariter, uenerunt Megaram.i. in eam vrbem, quorum alter contulit se ad hospitem .i. amicum cum quo hospitalitatem habebat, causa autem est, ut gratis reciperent, & reciperentur hospites mutuo, quoties alter ad alterius diuerteret ædes, alter, i. reliquus, qui non habebat illic hospitem: diuertit in tabernam meritoriam.i. mercede recipientem aduenas, hinc fortè

tractum

tractũ eſt, quòd taberna vulgo per Caupona accipiatur, cum ſit ex tabulatis, & aſſeribus conſtructa, potius ad vendendas res, quam ad recipiendos, hoſpitio homines apta. Is qui erat in hoſpitio vidit in ſomnis comitem ſuum. i. ſocium itineris orantem, vt ſubueniret ſibi circunuento inſidijs Cauponis. enim pro quia, dixit ſup. poſſe ſubtrahi periculo imminenti, quia Caupo parabat eum iugulare, & paulo poſt iugulauit, celeri accurſu eius. ſ. qui in hoſpitio erat, quo viſo. i. ſomnio excitatus. ſ. is, qui in hoſpitio erat, proſiluit. ſ. extra hoſpiciũ, & conatus eſt petere. i. adire tabernã, in qua is, ſ. alter diuerſabatur. Deinde damnauit i. reprobauit propoſitum ſuum humaniſſimum. i. pietate humana digniſſimum, tanquam ſuperuacuum fato eius. ſ. comitis ſui peſtifero. i. lethali illi, & repetit lectum, ac ſomnum, tunc idem. ſ. comes oblatus, & ſaucius. i. vulneratus in necem vſque, obſecrauit. i. ob ſacra rogauit, vt ipſe qui neglexiſſet ferre vitæ ſuæ auxilium, non negaret ſaltem neci. i. vltionẽ. Enim pro quia, ſup. dixit, corpus ſuum trucidatum. i. truculenter cęſum à Caupone. i. domino tabernæ, ferri plauſtro. i. vehiculo, maximè. i. præcipuè tum. i. eo tempore, quo hæc dicebat, ad portam coopertam ſtercore. i. fimo immundo, vt nemo quæreret, quid eueheret. Is ſup. qui in hoſpitio erat, compulſus tam conſtantibus precibus familiaris ſui, cucurrit protinus. i. eueſtigio ad portam, & comprehendit plauſtrum. i. currum, aut vehiculum, quod demonſtratum erat in quiete, & perduxit. ſ. criminando ipſum apud iudices Cauponem, ad ſupplicium capitale, i. mortale, quod de eo ſic conuicto ſumptum eſt.

THEO. MEgaram.] Megara Ciuitas ad Iſthmum medijs Atticæ Beotiæq. finibus, in vmbilico Peloponeſi, nomen habuit à Megareo, quem genuit Apollo, vel Aegeus, ex Pandione natus Erecthei filio, cui pater extitit Vulcanus, vel ab aſperitate regionis vt alij ſentiunt. Hæc ex Strabone, Pauſaniaq;, & Stephano, quæ tunc à nominatiuo formaretur ſi Megar in eo caſu dici poſſet, id quod apud authores inuenit nemo.

DE MIRACVLIS Cap. VIII.

DE A. POSTVMIO DICT.

ASCEN. Vlta etiam interdiu, & vigilantibus acciderunt, perinde ac tenebrarum, ſomnijque nube inuoluta: quæ, quia vnde manauerint, aut qua ratione conſtiterint, dignoſcere arduum eſt, merito miracula vocantur, quorum è magno aceruo in primis illud occurit. Cum apud lacum Regillum Aulus Poſthumius Dictator, & Tuſculanorum Dux * Manilius Octauius magnis viribus inter ſe concurrerent: ac neutra acies aliquam diu pedem referret: Caſtor ac Pollux, Romanorũ partium propugnatores viſi, hoſtiles copias penitus fuderunt.*

*Manlium vocant alij.

OLIV. MVlta etiam interdiu, & vigilantibus.] Tranſit ad capitulum de miraculis, quæ veluti ſomnia cæcitatis nube adumbrata hominibus apparuerunt: nam miracula ſunt cognitu difficillima, ſicut ſomnia, ſunt autem miracula quæcunquæ præter naturæ vſum eueniunt. [Conſtiterint.] Qua ratione facta ſint, & euenerint. [Cum apud lacum.] Hanc hiſtoriam Liu. lib. 2. commemorat, de miraculo verò nullam prorſus mentionem facit, tãtum dicit ædem Caſtori Dictatorem vouiſſe. nec id affirmat, ſed ita fieri dicit. Plutarchus verò, & Cice. authores ſunt, quod dum Romani cum Tuſculanis bellum haberent, Duce Aulo Poſthumio Dictatore, & apud Lacum Regillum pugna commiſſa ad multum diei tracta foret, & in neutram partem victoria inclinaret, viſi ſunt Pollux, & Caſtor pro Ro. fortiter pugnare, qui copias hoſtium penitus profuderunt Dion. lib. 6. poſt pugnæ narrationem. In hac inquit, pugna dicitur Poſthumio Dictatori & qui cum eo erant in acie equitibus apparuiſſe duos iuuenes, forma & magnitudine longe ſuperiores viris, quos nunc noſtra natura nutrit, pubeſcereque incipientes, ducentes equitatum Rom. & qui ob viam Latinorum irent ferientes haſtis, propellentesq;, & cohortãtes ſocios, poſt quam fugam Latinorum captionemque caſtrorum ſuorum inclinante iam die, in veſperis viſi eſſe in Romano foro eodem habitu adoleſcentes dicuntur duo, bellicas induti loricas procerique, & pulcherrimi, eãdẽ habentes ætatem, faciemque ſeruantes, tanquam redeuntium ex prælio, ſpecie pugilum, equoſque madidos ſudore adducẽtes, aſcendentemque aiũt deinde vtrimque equos abluere ad ſcaturiginem, quæ manat iuxta templum Veſtæ lacum faciens profundum peruium, multis curſitantibus, & ſi quid eſſet ab exercitu noui diſcere poſtulantibus, narraſſe eos pugnam, vt fuerat, & quod viciſſent Romani nunciaſſe, diſcedentesque inde dicunt eos ex foro à nemine viſos amplius, die poſtero acceptis literis à Dictatore cognouerunt de apparitione numinũ, in prælio, & eos fuiſſe Caſtoris, & Pollucis ſimulachra.

ASCEN. MVlta etiam, &c. Tranſit ad narranda miracula, quæ præſertim vigilantibus diuina, non humana ope viſa ſunt, vnde magis Stoicè, quam Epicuricè ſentit. Epicurei. n. negabant Deum curare mortalia. Aut quidquam miraculi in terris facere, vnde Horatius de miraculo, quòd circa thus liquereſcens per ſe in aris aeri dicebatur, dicit Sermonum lib. 1. Credat Iudæus appella, Non ego, nam Deos dici ſecurum agere æuum, Nec ſi quid miri faciet natura Deos id. Triſtes ex alto cœli dimittere tecto, &c. Ordo textus nunc eſt. Multa etiam acciderunt interdiu. i. durate die, quaſi intra diem, & vigilantibus, & ita licèt tam nocte, quàm interdiu, tamen non ſomnitantibus, vt ſuperioribus perinde ac. i. non aliter, quam ſi fierent inuoluta nube tenebrarum, & ſomnij, quæ quia arduum. i. difficile eſt dignoſcere. i. diſcernendo noſcere, vnde emanauerint. i. orta ſint, aut qua ratione conſtiterint. i. facta ſint, vocentur merito miracula, quorum. ſ. miraculorum illud, quod proximè ſequetur occurrit. ſ. memoriæ, in primis è magno aceruo. i. cumulo exemplorum, deinde incipiens narrare dicit. Cum, &c. Recitat miraculum Caſtoris & Pollucis. Ordo eſt. Cum Aulus Poſthumius Dictator. i. ſummo illo magiſtratu à quo non licebat prouocare, ſed obediendum erat eius dicto, fungens, & Octauius Manilius Dux Tuſculanorum, concurrerent inter ſe magnis viribus, ac neutra acies neque Romani Dictatoris, neque Tuſculani Ducis, referret. i. retro ferret recipiendo ſe in caſtra, pedem. ſ. ſuum aliquandiu. i. per pluſculum temporis. Caſtor & Pollux, Dij illi ex fratribus geminis facti, niſi. i. apparentes, propugnatores. i. defenſores partium Romanarum, fuderunt. i. proſtrauerunt penitus, copias hoſtiles, vtpote Tuſculanas.

DE P. VATINIO.

*ITem bello *Macedonico P. Vatinius, Reatinæ præfecturæ vir, noctu vrbem petens, exiſtimauit duos iuuenes excellentis formæ, albis æquis reſidentes, obuios ſibi factos nunciare die, qui præterierat Perſam Regem à Paulo captum: quod cum Senatui indicaſſet, tanquam maieſtatis eius, & amplitudinis, vano ſermone contemptor in carcerem coniectus, poſtquam Pauli literis illo die Perſam captum apparuit, & cuſtodia liberatus, & inſuper agro, ac vacatione donatus eſt. * Caſtorem verò, & Pollucem, etiam illo tempore pro Imperio P. R. excubuiſſe cognitum eſt, quo apud lacum Iuturnæ, ſuum, equorumque ſudorem abluiſſe viſi ſunt. Iunctaque fonti ædes eorum, nullius hominum manu reſerata patuit.*

* A primo huius cap. exẽplo pẽdet hiſtoria. Sed illic pugnãt hic nunciãt. Plut. in Coriolan. Caſtor & Pollux in acie Ro. pugnant.
* Cic. lib. 2. de natu. deo. vbi P. Vacienum hunc vocat.

OLIV. ITem bello Macedonico P. Vatinio,] Cic. lib. de nat. deor. Et in noſtro, inquit populo, & in cæteris deorum cultus, religionumque ſanctitates exiſtunt indies maiores, atque meliores, idq; euenit non temere, nec caſu, ſed quod etiam pręſentiam ſuam diui declarant, vt apud Regillum bello Latinorum, cum Poſthumius Dictator, cum Octauio Manilio Tuſculano Duce prælio dimicaret, in noſtra aciẹ Caſtor & Pollux ex equis pugnare viſi ſunt, & recenti memoria ijdem Tyndaride Perſam victum nunciauerunt P. Vatinius auus huius adoleſcentis, cum ei è præfectura Reatina Romã venienti noctu duo iuuenes in equis albis dixiſſent regem Perſam illo die captum, Senatui nunciaſſet, primo quaſi temere Reip. moderatorib. locutus eſſet, in carcerem coniectus eſt. Poſtea à Paulo literis allatis cum idem dies conſtitiſſet, & agro à Senatu, & vacatione donatus eſt: nec illud prætermittã, licèt non ad rẽ, ſed quia ſimile eſt huic quo tempore Cato erat Vticæ, quidã nocte veniens nunciauit Catoni die tertia ante commiſſum certamen caſtra Scipionis capta fuiſſe, Cæſaremq; victorẽ Scipionem, & Iubam cum paucis euaſiſſe, reliquas copias funditus deletas, hoc legitur in vita Catonis. [Reatinæ] Præfecturæ, quia præfectus erat Reati, ac ſi diceres pręturæ Vicentinæ, erant quędam pręfecturæ, ad quas mittebantur à prætore Vrbano præfecti, vt Fundi, & Formię, Ceræ, Priuernũ, Anagnia, Reate, Norba, Arpinum, & alia. [Paulo.] ſ. Aemilio, de quo ſupra dictum eſt in capitulo dę Ominibus. [Vacatione] Immunitate,

nitate,& vt vulgo dicitur exeptione.[Lacum Iuturnæ] Nymphæ. Iuturna fons iuxta Numicum fluuium dictus, vt quidam volunt à Iuturna Turni sorore, quæ à Ioue compressa immortalitate donata est, & Numici flaminis Nympha facta, iuxta hunc fontem ædes erat Castoris, & Pollucis. [Iuncta] Haud procul erat à fonte templum, quod sponte sua visum est aperiri.

ASCEN. Item Bello Macedonico. Narrat secundum miraculū, quod per eosdē contigit, dicens: Item Publius Vatinius vir præfecturæ Reatinæ. idest vnus eorum, qui Reati præfecti erant, petens bello Macedonico. i. quo tempore P. Aemilius Persam regem Macedoniæ bello petijt, petens dico noctu vrbem. s. Romam, existimauit duos iuuenes excellentis formæ. scilicet Castorem, & Pollucem, licet eos non agnouit, residentes sup. in equis albis, & sup. factos obuiam sibi, nunciare Persam, regem. scilicet Macedoniæ, de quo in titulo de Omine dictum est, captum die, qui præterierat scilicet proxime, à Paulo scilicet Aemilio. Quod. i. quam rem cum indicasset Senatui. s. Romano. idest ordini Senatorum, coniectus in carcerem, tanquā contemptor maiestatis, & amplitudinis eius scilicet Senatus, sermone uano. idest mendaci, & futili, qualē Senatui adferre non decuit, postquam apparuit literis. idest per litera, Pauli scilicet Aemilij ad hoc missas, Persam captum illo die, qua Vatinius indicauerat, ipse Vatinius, & idest simul liberatus est custodia idest carcere noxiorū, & donatus est insuper idest supra liberationem agro, ac vacationem. idest immunitate, & exemptione ab omni onere publico. Castorem verò, &c. Affert tertium exemplum de ijsdem, locutum autem de Castore, & Poluce, indicat particula etiam, quæ consociatiua est. Atque ita tertium traditur de illis exemplum. In quo mirari possis cum Græci sint, quomodo Romanis, qui ex Troianis traxerunt originem, toties opitulati sint. Verum facilè possit occurri, inter Deos non esse simultatem, quamuis Homerus, & eum insecutus Maro, etiam deorum contentiones vsq; ad vulnera interdum inducant. Nam Venerem vulneratam dicunt, dum filio suppetias ferret, vnde illud Aen. 10. in persona Veneris, mea vulnera restant. Verum dicerem Homerum, & cæteros Poetas in talibus figmentis hominum mores per Deos exprimere voluisse, quos & præsens miraculum imitandos innuit. Nam si aut veros Deos, aut immortales, & impulueres effectos credas, vnde illis sudor? de quo iam dicemus. Vtcunq; autem est, cōstat Romanis persuasum esse Castorē, & Pollucem illis auxiliares sæpe fuisse, vnde eos Horatius inuocat: Sic fratres Helenæ, &c. vnde ordo est: Verò pro sed, cognitum est Castorem, & Pollucem excubuisse. i. vigilasse pro Imperio Pop. R. etiam illo tempore, quo visi sunt abluisse sudorem suum, & equorum sup. suorum ex recenti pugna pro Romanis obita, apud lacum Iuturnæ scilicet Nymphæ, cuius lacus erat apud Numicum fluuium, & ædes eorum scilicet Castoris, & Pollucis, iuncta. idest proxima fonti scilicet Iuturnę, patuit reserata nullius hominum manu, sed sup. deorū, qui tamen credebantur homines fuisse. Sed mira dicit, cum homines neget sudasse, non enim Dij quantumuis strenuam nauarem: operam, sudarent, nisi dicas sudorem illum non fragilitatis, aut agitationis nimiæ causa apparuisse, sed vt ex eo Romani scirent, quam acriter pro se Dij illi certarant.

THEO. Reatinæ Prefecturæ vir,] Non ex magistratu, sed oppido Reate, quod erat Prefectura, de cuius significatu plura Ianus in commentaria Cæsar. & Liuius disputauit, ex Hygini constitutionibus, & alijs authoribus qui nondum prodierunt in vulgus.

DE PESTILENTIA.

Liu. lib. 2. Ouid. lib. 15. Met. *Sed vt cęterorum * quoque deorum propensum huic vrbi numen exequamur, triennio continuo vexata pestilentia Ciuitas nostra, cum finem tanti, & tam diuturni mali, neque diuina misericordia, neque humano auxilio imponi videret, cura sacerdotum, inspectis Sibyllinis libris, animaduertit, non aliter pristinam recuperari salubritatem posse, quàm si ab Epidauro Aesculapius esset accersitus. Itaque eo legatis missis, vnicam fatalis remedij opem authoritate sua, quæ tum in terris erat amplissima, imperaturam se credidit: neq; eam opinio decepit: pari namque studio petitum, ac promissum est præsidium: euestigioque Epidaurij, Romanorum legatos in templum Æsculapij, quod ab eorum vrbe quinque millib. passuum distat, perductos, vt quidquid inde salubre patriæ laturos se existimaßent, pro suo iure sumerent, benignißimè inuitauerunt: quorum tam promptam indulgentiam, Numen ipsius Dei subsecutum, verba mortalium, cęlesti obsequio comprobauit. Siquidem is anguis, quem Epidaurij raro, sed nunquam sine magno ipsorum bono visum, in modum Aesculapij venerati fuerunt, per vrbis celeberrimas partes mitibus oculis, & leni tractu labi cœpit, triduoque inter religiosam omnium admirationem conspectus, haud dubiam præ se appetitę clarioris sed is alacritatem ferēs, ad triremem Romanam perrexit: pauentibusque inusitato spectaculo nautis, eo conscendit, vbi Quinti Ogulini legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem, per summam quietem est conuolutus. Tum legati perinde, atque exoptatæ rei compotes, expleta gratiarum actione, cultuque anguis à peritis excepto, læti inde soluerunt: ac prosperam emensi nauigationem, postquam Antium appulerunt: Anguis, qui vbique in nauigio remanserat, prolapsus in vestibulum ædis Aesculapij, Myrto frequentibus ramis diffusæ, supereminentem excelsæ altitudinis palmam circundedit: perq; tres dies positis quibus vesci solebat, non sine magno metu legatorum, ne in triremem reuerti nollet, Antiensis templi hospitio vsus, vrbi se nostrę ad vehendum restituit, atq; in ripam Tyberis, egressis legatis, in insulam, vbi templum dicatum est, transnauit: aduentuque suo tempestatem cui remedio quæsitus erat, dispulit.*

OLIV. Sed vt cæterorum] Hoc miraculum & à Liuio primi punici bello lib. 1. memoriæ proditum fuit, qui quoniam non extat, breuiter ab alijs sic traditur. Romani ad pestilentiam, responso monente, ad Aesculapium Epidauro accersendum decem legatos principe Q. Volumnio, vel potius Vgolino miserunt, qui cum eo venissent, & simulachrum ingens mirarentur, anguis è sedibus suis elapsus venerabilis, non horribilis per mediam vrbem cum admiratione omnium ad nauem Romanam perrexit, & se inuolutum tabernaculo conspirauit legati eum vehentes Antium prouecti sunt, vbi per mollitiem maris anguis proximum. Aesculapij fanū petit, & post paucos dies ad nauem redijt, cum aduerso Tyberi subueheretur, in proximam insulam desiluit, vbi templum ei constitutum, & pestilentia mira celeritate sedata est. Augustinus de ciuit. Dei lib. 3. Aesculapius, inquit ab Epidauro Romam abluit, vt peritissimus medicus in vrbe nobilissima artē gloriosius exerceret. Ouid. lib. vlt. Metamorph. hanc late describit historiam, siue fabulam. [Propensum] Inclinatum, extensum. [Humano consilio] Quia humana remedia non proficiebant, nec vlla in parte iuuabant. [Ab Epidauro] De quo satis supra dictum est. [Fatalis salubris] Hoc loco in quo salus. Pop. R. posita forent. nam fatalis interdum mortalis dicitur, vt Virg. Scandit fatalis machina muros. [Auctoritate sua] Quanquā nulla esset Populo Romano cum Epidaurijs amicitia, neque societas. [Par namque] Non minus studiosè, inquit Epidaurij concesserūt, quam Romani petierunt. [Præsidium] Subsidium, auxilium, sed inter præsidium, auxiliū, & subsidium, hoc interest, quod præsidium alteri loco impositum vtile fit, vt militum manus in arce collocati præsidiū dicitur, & datur vel imponitur sem per presidium à potentioribus, auxilium ab externis; subsidiū, quod postea inuenitur, & à minoribus datur, sed confunditur ista proprietas, & aliud pro alio sæpissimè ponitur. [Salubre] Quòd patriæ salutem afferret. [Quorum tam promptam] Quia non minus ipse Deus visus est concessisse Romanis, quàm ipsi Epidaurij concesserant. [Mitibus oculis] Quasi boni aliquid Romanis promitteret. [Leni tractu] Placido, non impetuoso, mansueto, vt appareret fęlicitatem afferre Romanis [Prefeferens] Ostendens, dicimus enim premefero, pretefers, defert. ostendo, ds, nam qui ante se aliquid portat, illud proculdubio ostendit. [Pauentibus] Cum omnes terrore perculsi essent, & legati in primis, tam nouo miraculo, ille recta via peruenit ad tabernaculū Q. Ogulini, & in eo quasi sua sede constitit. locus autem ille dignior erat in triremi Romana. [Multiplicem orbem] In multas spiras, i. giros significat autē longitudinē serpentis, qui multipliciter inuolutus est. [Perinde atq;] Tanquam propositi sui cōpotes, [Antium] Volscorum ciuitas fuit, à qua oriūda fuit Camilla Vol- Antium.
scorum

ſcorum regina, diſtat ab Hoſtia, teſte Strabone, ſtadia cc. & lx. [In veſtibulo ædis.] Quia templum Aeſculapij erat in littore haud procul ab Antio. [Myrto] Mirtus erat denſis ramis, eſt autem arbor Veneri conſecrata, vnde Virg. Veneri gratiſſima Myrtus. [Tyberis inſulam] Exactis Regibus Senatus cenſuit eorum bona populo diripienda tradere, vt ea præda coactus populus Reges poſtmodum recipere non auderet: erat autem ager haud procul ab vrbe Regibus deſtinatus quem Græci ἀποτόμιον vocant, qui Marti conſecratus, Martius deinde campus dictus eſt, forte ita accidit vt cum è Ciuitate Reges eijcerentur, læta ſeges in agris eſſet, quæ Regibus dedicata erat: verum tãto odio Romani flagrabant erga Reges, vt omnia, quę Regum forent, diripienda, & deſtruenda cenſerent: huius igitur ſegetis (quia veſci equos, aut homines nefas eſſe ducebat) cum corbibus meſſem in profluentem deiecerunt, culmus et ſegetis, obice neſcio qua in medio alueo retentus circuit ad eam planiciem, vt longo tempore poſt ſoli data area ibi fieret ædificia, vbi etiam templum Aeſculapij conditum eſt, & huc locum inſulam appellarunt, teſtis eſt Ouid. lib. vlt. Metamor. Scinditur in geminas partes circumfluus annis, Inſula nomē habet, Liuius. De bonis Regis, quæ reddenda ante cenſuerat, res integra defertur ad patres, iſti victi ira, vetuere reddi, vetuere in publicum redigi, diripienda plebi ſunt datā, vt contacta Regia præda, ſpem in perpetuum cum his pacis amitteret; ager Tarquinorum qui inter vrbem, & Tyberim fuit conſecratus Marti, Martius deinde campus fuit, forte ibi tamen ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſſi, quem campi fructum, quia religioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetem, magna vis hominum ſimul immiſſa corbibus, fudere in Tyberim, tenui fluētem aqua, vt medijs ſolet caloribus, ita in vadis hæſitantis frumenti aceruos conſediſſe illitos limo, inſulam deinde paulatim, & alijs, quę fert temere flumen eodem iuuectis, factam, poſtea additas credo moles manu quoque adiutum, vt tam eminens area, firmaq; templis quoque, ac porticibus ſuſtinendis eſſet. [Tempeſtatem] Peſtem.

ASCEN. SEd vt cæterorum quoq; &c. Ergo hactenus locutus eſt de miraculis Caſtoris, & Pollucis. Nunc verò exemplum affert de Aeſculapio, qui in ſerpentina facie conſpectus, & Romam (aut eius loco maligni ſpiritus) delatus, peſtilentiam ſedauit, quæ aut ſua ſponte erat ceſſatura, aut non amplius à demonijs ipſis excitanda. Ordo eſt. Sed vt nos exequamur .i. ex ordine narremus, numen .i. diuinam potentiam, quoq; .i. etiā cęterorum deorum, propenſam .i. propitiam, & inclinatam huic .i. noſtræ vrbi .i. ad auxilium, & defenſionem Romæ. Ciuitas noſtra .i. Romana, quia Romanus eſt qui loquitur, vexata .i. grauiter infeſtata, triennio .i. ſpatio trium annorum, continuo .i. non interrupto peſtilentia .i. pernicioſiſſimo illo morbo, cùm ipſa ciuitas videret finem tanti, & tam diuturni mali, neq; imponi miſericordia diuina .i. per miſericordiam Dei, neq; auxilio humano, vt ope medicorum. Cura (ſi eſt nominatiui caſus ordo eſt) ſacerdotum animaduertit .i. conſiderauit libris Sibyllinis lectis .i. poſtquam legerat libros Sibyllinos, in quibus continebantur facta Romana, aut ſi ablatiui caſus eſt, ordo eſt. Ciuitas animaduertit cura .i. per diligentiam ſuam inſpectis libris Sibyllinis. ſalubritatem priſtinā .i. prioris ſtatus eorum, non poſſe recuperari aliter quam ſi Aeſculapius, qui Apollinis filius propter peritiam medicinę, dum viueret, habitus eſt, accerſitus .i. vocatus Romam, ab Epidauro. Itaq; .i. & ita legatis miſſis eo, videlicet Epidaurum, ciuitas ſup. noſtra .i. Romana, credidit ſe impetraturam authoritate ſuā .i. per, aut propter auctoritatem ſuam, quæ erat ampliſſima in terris, vnicām .i. ſingularem opem remedij fatalis .i. à fatis ad hoc ordinati, videlicet acceſſum Aeſculapij ad vrbem: Neque opinio decepit eam .ſ. ciuitatem Ro. Namq; pro quia, præſidium .i. protectorium ciuitatis Aeſculapij numen, eſt petitum .ſ. à Romanorum legatis, ac promiſſum .ſ. ab Epidaurijs, pars .i. æquali ſtudio .i. opera ſtudioſa, quòd pro quia, Epidaurij .i. ciues Epidauri vrbis inuitarant, aut benigniſſimè legatos Romanorum perductos eueſtigio .i. ſtatim, audita petitione eorum, priuſquam veſtigia mutaſſent, vnde ſtatim dictum, ꝙ quaſi à ſtante, & nihil adhuc moto quid factum aut fieri, aut futurum dicamus, in templum Aeſculapij, quod diſtat ab vrbe eorum .ſ. Epidauriorum quinque millibus paſſuum, inuitauerunt dico, i. blandè adhortati ſunt, vt ſumerent pro ſuo iure .i. auctoritate qua pollebant, aut pro ſuo arbitrio quidquid exiſtimaſſent ſe laturos .i. portaturos in vrbem ſalubre .i. ſalutiferum patriæ .i. ſuæ, hoc eſt Romæ. dicendo quid. quid inuenerunt penes ſe non eſſe numen Dei, vt illud traduci ſine ipſius aſſenſu poſſit, ſed ſiue ſimulachrum Dei, ſiue donarium aliquod peterent, ad illos laturos. Quorum .ſ. Epidauriorum indulgentiam .i. conceſſionem tam promptam .i. tam facilem, & paratam, numen ipſius Dei .ſ. Aeſculapij, ſecutum .i. ſubſecutum aut immitans, comprobauit .i. ratificauit obſequio .i. morigeratione cœleſti, verba mortalium .ſ. Epidauriorum, qui inuitauerant legatos ſumere quidquid ſalubre patrię putarent, quod non potuiſſent præſtare ſine numinis obſequio. Eſt autem obſequium ab obſequendo dictum, quando quid, quod ſua ſponte non ſequeretur, ob alterius voluntatē, aut vtilitatem ſequitur, & facit, vnde illud Comicum. Obſequium amicos, veritas odium parit. Quando ergo Deus, quod mortales promittunt, & efficere non poſſunt, comprobat, tūc obſequium præſtat. [Siquidem .i. quoniā, is anguis] quem Epidaurij .ſ. populi, viſum raro, ſed nunquam ſine magno bono ipſorum venerati fuerunt .ſ. antea in modum Aeſculapij, quia credebant in eius ſpecie Aeſculapium videri. Cœpit labi .i. ſerpere, oculis mitibus, & ita fauorabilibus, & tractu leni, qđ placati animi indicium erat, per celeberrimas partes vrbis, & conſpectas triduo .i. ſpatio trium dierum (hoc credo auctore confirmatus Valla, cenſet contra Seruium per accuſatiuum temporis etiam continui, non eſſe venuſtiorem locutionem) inter admirationem omnium religioſam .i. venerabundam præſeferens .i. manifeſta geſtione indicans, & oſtentans, haud dubiam .i. certam alacritatem ſedis .i. habitationis firmæ clarioris, quia clarior multo erat Roma, quàm Epidaurus, perrexit ad triremem Romanam, qua .ſ. legati aduecti fuerant, & nautis pauentibus ſpectaculo inuſitato .i. ob inuſitatum & inſuetum ſpectaculum, anguis ſup. conſcendit eo .i. in eum locum nauis, vbi erat tabernaculum Q. Ogulini, ſeu Vgolini legati .i. principis illius legationis, & eſt obuolutus per ſummā quietem, & in multiplicem orbem .i. ſpiram, & girum vnde oſtenditur oblongus fuiſſe. Tum legati perinde, atq; .i. tanquam eſſent compotes rei exoptatæ: expleta actione gratiarum, quàm Epidauris egerunt & cultu anguis .i. modo colendi anguem excepto .i. ſi diſcatur diſcito à peritis .i. ab ijs qui bene nouerant, nam antea apparuerat Epidaurijs. Vnde manifeſtum eſt quod prius dixi, malignum ſpiritum in ea ſpecie in qua quia hominem decepit, damnatus eſt, voluiſſe ab homine coli, ſoluerunt inde .i. ab littore Epidaurico læti, emenſi proſperam nauigationem .i. emetiendo mare proſpera nauigationi vſi, poſtquā appulerunt .ſ. triremi ſua Antium oppidū illud procul à Roma, olim tunc ſupra anguis qui remanſerat vbiq; in nauigio, pro lapſus .i. labendo egreſſus, circundedit in veſtibulo vt .i. dñt .i. fani Aeſculapij diffuſę Myrto, frequentib. ramis .i. habentis diffuſam Myrtum arborem, cuius frequētes erant rami, porticu ædi circundedit dico .i. amplexus eſt palmam .ſ. arborem excelſæ altitudinis ſuper eminentem .ſ. myrtus .ſ. caput altius extollentem, & ijs ſup. cibis, quibus anguis ſolebat veſci (vt verus putaretur) poſitis ſup. ante eum per legatos per tres dies, non ſine .i. cum magno metu legatorum ne nollet (idem eſſet ſi dicatur, vt nollet) reuerti in triremem, vſus .i. per triduum illo hoſpitio Antij, vt illud quoque templum religione deuinciret, reſtituit ſe ad vehendum vrbi noſtre .i. in vrbem noſtram, hoc eſt Romam, atq; legatis .ſ. Romanis, egreſſis .ſ. naui in ripam Tyberis anguis tranauit (aut antiqua ortographia tranſnauit) in inſulam .ſ. vicinam, vbi tēplum eſt dicatum .ſ. Aeſculapio poſtea, & diſpulit ſuo aduentu tempeſtatem .ſ. peſtilentem, hoc eſt peſtilentiam ipſam, cui ipſe quæſitus erat remedium, hoc eſt effecit, pro quo faciendo accerſitus erat.

DE FVRIO CAMILLO.

NEc minus * *voluntarius in vrbem noſtram Iunonis tranſitus. Captis à Furio Camillo Veijs, milites iuſſu Imperatoris ſimulachrum Iunonis* * *Monetæ, quod ibi præcipua religione cultum erat, in vrbem tranſlaturi, ſede ſua mouere conabantur: quorum ab vno per iocum interrogata Dea, an Romam migrare vellet: velle ſe reſpondit. Hac voce audita, luſus in admirationem verſus eſt. Iamq; non ſimulachrum, ſed ipſam cœlo Iunonem petitam, portare ſe credentes, læti in ea parte Auentini montis, in qua nunc templum eius cernimus, collocauerunt.*

* Liu. li. 3.
* Reginā uocat Liuius.

OLIV. NEc minus voluntarius in vrbem noſtram Iunonis tranſitus] Liu. Cum iam humanæ opes egeſtę à Veijs eſſent, amoliri tñ Deum dona, ipſoq; Deos, ſed colentium magis, quā rapientum modo cœpere, namq; delecti ex omni exercitu iuuenes purè lotis corporibus candida veſte, quibus deportanda Romā regina Iuno aſſignata erat, uenerabundi templum iniere, primo religioſè admouentes manus, ꝙ in ſignū more uetuſto,

vetusto, nisi certæ gentis sacerdos attrectare non esset solitus: deinde cum quidam, seu spiritu diuino tactus, seu iuuenili ioco, vis ne Romam ire Iuno dixisset? annuisse: cæteri Romani conclamauerunt, inde fabulæ adiectum est: vocem quoq; dicentis velle auditam, motam certè sede sua parui momenti adminiculis, sequentis modo accepimus leuem, & facilè translatu fuisse, integramque in Auentinum æternam sedē suam, quo vota Romani Dictatoris vocauerant, perlatā, vbi templū ei postea idē qui vouerat Camillus dedicauit. [Iunonis Monetæ.] Iuno Moneta à monendo dicta est, vt sentire vr̄ Cic. lib. de diui. dicit. n. atq; et scriptū à multis, cum terræ motus factus esset, vt sua plena procuratio fieret, vocē ab æde Iunonis ex arce extitisse, quocirca Iunonē illam appellatā Monetam.

ASCEN. NEc minus, &c. Affert miraculum, quod sub Camillo factum fuit à Iunone, quod ne laboremus scire, quomodo fieri potuerit Liu. satis explicat, non verè contigisse, sed nutu simulacri, cū forte simul interrogaretur, & moueretur, inuentum fabulæ locum, vt dicatur respondisse, volo mutorū .n. (vt sunt simulachra) loquelæ sunt eorum nutus. Author tamen Deam verè locutā interpretatur, quod si est, dæmonem in simulachro locutum facilè dixerimus. Ordo est. Nec. i. & non, transitus Iunonis. s. Monetæ in vrbem nostrā. s. Romam, non sup. fuit minus voluntarius immo æquè voluntarius, ac transitus Aesculapij. Enim pro quia, Veijs vrbe potente in Italia, captis à Furio Camillo. qui vir clarissimus, & alter ab Romulo vrbis conditor est habitus, milites. i. qui pro bello gerendo æra merebant, translaturi iussu Imperatoris in vrbem nostram. i. Romanam simulachum Iunonis Monetæ, à mouendo dictæ quod. s. simulachrum erat cultum ibi. i. Veijs, præcipua religione, conabantur mouere. s. ipsum simulachrum sup. à sede sua, à quorum. s. militum, vno, Dea interrogata per iocum, an vellet migrare. i. transire habitatum Romam, respondit (vt Liu. sentit nutu) velle, sup. sc, Lusus. s. iocularis, quia non serio interrogauerat, versus est in admirationem, hac voce audita, iamque. i. & iam, hoc est deinceps, milites læti, credentes se portare non simulachrum, sed ipsam Iunonem petitam cęlo, translatam, collocauerunt sup. ipsum simulacrum in ea parte montis Auentini in qua nos cernimus (de tempore suo loquitur author) iam. n. non extat, templum eius, s. Iunonis. Ex his patet, Romanos, & cæteros gentiles distinxisse simulachra Deorum, ab ipsis Dijs, & Deabus. Verum in hoc errabant, quod eos, quorum simulachra ponebant, Deos esse credebant, quinetiam Deos fieri posse putabant, aut Deos in ea descendere, sed hæc alibi sunt disputanda.

DE SIMVLACRO FORTVNAE.

*Liu. li. 2. sed plu à Plut. in Coriolano.

*FOrtunæ etiam * muliebris simulachrum, quod est in Latina via ad quartum milliarium, eo tempore cum æde sua consecratum, quo Coriolanū ab excidio vrbis maternæ preces repulerunt, non semel, sed his locutum constitit, prius his verbis, Ritè me matronæ vidistis, riteque dedicastis.*

OLIV. FOrtunæ muliebris.] Cum Coriolanus in exilium missus esset, quòd frumentum distribui populo vetaret, ad Hetruscos profugit, & ab his Imperator electus, vrbem magnis copijs aggressus eam graui obsidione premebat: missi sunt ad eum primo legati, qui agerent de pace cum eo, qui nihil obtinere potuerunt. iterum idem missi, non recipiuntur ab eo in castra: missi deinde sacerdotes cum infulis, æquè sine effectu redierunt: stupebat Senatus, trepidabat populus, viri, ac pariter mulieres imminens exitium lamentabatur, tunc matronæ ad Veturiam matrem Coriolani, Volumniamque vxorem frequentes coeunt, id publicum consilium, an muliebris timor fuerit, parum constat; peruicerunt certè, ut & Veturia magno natu mulier, & Volumnia duos paruos ex marito deducens filios secum, in castra hostium irent, & quam armis viri defendere vrbem non possent, mulieres precibus, lachrimisque defenderent, vbi ad castra ventum est, nunciatumque Coriolano adesse ingens mulierum agmen, vt qui nec publica maiestate in legatis, nec in sacerdotibus tanta offusa oculis, animoque religione motus est, multo obstinatior aduersus lachrymas muliebres erat: deinde familiariū quidam, qui insignem mœstitia inter cęteras cognouerat Veturiā inter nurum, nepotesq; stantem: Nisi me frustrantur inquit, oculi mater tibi, coniuxque adsunt, & liberi. Coriolanus propè, vt amens consternatus, a sede sua cum ferret matri complexum, mulier in iram ex precibus versa: scire inquit, uolo, priusquam complexum accipiam, ad hostem ne, an ad filiū uenerim captiua, mater, ne in castris tuis sim, in hoc me longa uita: & infœlix senecta traxit, ut primo exulem, deinde te hostem uiderem: potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, quæ te aluit? nisi te peperissem, Roma non oppugnaretur, multa insuper addidit complorando, quibus, & vxoris, & paruulorum fletibus motus, matrem complexus expugnasti inquit iram meam, patriam precibus huius motus, cuius vtero delatus sum, quauis merito mihi inuisam dono, continuoque agrum Romanum hostilibus armis liberauit; in cuius rei memoriam Senatus sensuit templum Fortunæ muliebri dedicandum in Latina via ad quartum lapidem, vbi res acta fuerat: quoniam fortunatiōres in liberāda patria fuerant mulieres, quàm viri: nam ut inquit Liu. non inuiderunt laudes suas mulierib. uiri Romani: adeo sine obtrectatione alienæ gloriæ viuebatur. Huius igitur Deæ simulacrū bis locutum fuisse tradunt authores. [Ritè vidi.] Tū cū nobis propitia fuit. [Ritè dedicastis] Quia simulachrū illud dedicauerūt mulieres. Plu. dicit, quod mulieres collata pecunia, simulachrum illud cōpararūt, & dedicarunt.

ASCEN. FOrtunæ, &c. Vt probet exemplum superius cuius fides maximè vacillat, affert exemplum simulachri Fortunæ muliebris, quod bis locutum dicit, sed haud dubiè dæmonum fraude, qui in simulachris subinde loquebantur, ut in uita. S. Bartholomæi Apostoli legimus. Ordo est. Simulachrū etiam, non solum Iunonis, sed etiam Fortunæ muliebris, quæ mulieres fortunare credebatur Plut. in eo lib. quem de fortuna Romanorum, & virtute Alexandri scripsit, docet Romanos plurimum fortunæ debere sed stulto errore, ad hoc inducti sunt, vt Fortunam Deam credant, ad quam dicit Iuuena. Nullum numen habes, si sit prudentia, sed te nos facimus Fortuna Deam, cœloque locamus. Et ideo Augustinus in lib. 1. de ciu. Dei, non à fortuna, sed à Deo Romanos Imperium accepisse, vt auctoramentum, & mercedem virtutum sentit. Quod sup. simulachrum est in via Latina ad quartum milliarium. s. ab vrbe, consecratum eo tempore cum æde sua, quo preces maternæ. i. Veturiæ matris, & vxoris Coriolani. s. martij, à Corio lis deuictis agnomen illud sortiti, repulerunt. i. retro abire fecerunt Coriolanum. s. Martium, vt dixi filium Veturiæ, ab excidio vrbis. s. Romæ. Simulachrum dico Fortunę, &c. constitit, locutum non semel, sup. tantum, sed bis prius, non dicam, priusquam consecratum esset, ne sit repugnantia in verbis, sed prius. i. priore loco, aut vt dicunt, binis vicibus, his verbis. O matronæ, vos vidistis me ritè, & dedicastis me ritè, ergo post consecrationem locutum est.

DE VALERIO PVBLICOLA.

*Liuius libro 2.

*VAlerio autem * Publicola Cos. qui post exactos Reges bellum cum Veientibus, & Hetruscis gessit: illis Tarquinio pristinum imperium restituere, Romanis nuper partam libertatem retinere cupientibus. Hetruscis, & Tarquinio in cornu dextero prælio superioribus, tantus terror subito incessit, vt non solum victores ipsi profugerent, sed etiam pauoris sui consortes secum Veientes traherent: cui rei pro argumēto miraculum alijcitur ingens: repentè vox è proxima sylua Arsia, quæ ore Syluani in hunc pene modum missa traditur: Vno plus Hetrusci cadent, Romanus exercitus victor abibit, Miram dicti fidem digesta numero cadauera exhibuere.*

OLIV. VAlerio autem Publicola Consule, qui post] Plebis amator Publicola dictus, post Reges exactos, Consul cū Bruto creatus, in suspitionem cum venisset affectati Regni, quod videlicet ædus suas in summo Veliæ ædificaret: iussit omnem ædificandi materiam in planum deferri, tollendæque suspitionis gratia in radicibus montis, atq; ima valle construxit ædificium. [Illis] Scilicet Veientibus, & Hetruscis. [Incessit.] inuasit, & tam cum accusatiuo, quam cum datiuo cōstruitur, vt hoc loco cum datiuo. [Veientes.] Qui principes erant Hetruscorum, & ita primum miraculum fuit, quòd victores incerta causa terrerentur. [Argumento.] Ad confirmationem pauoris illius.] Miram dicti fi. Quia dinumeratis vtriusque exercitus cadaueribus, id postmodum verum fuisse re ipsa compertum est. [Digesta.] Distincta atque discreta cadauera Rom. ab Hetr. vt dinumerari possent.

ASCEN, VAlerio, &c.] Reliqua iam dicemus: id præmonitum uelim illic, Hetruscis. & Tarquinio, &c. meliorem esse ordinem. Tantus terror subito incessit Hetruscis, & Tarquinio superioribus prælio in dextro cornu, &c. [Valerio, &c.] Recitat miraculosam Syluani vocem è sylvis auditam dicens. Autem pro sed, Valerio Publicola Consule. id est cum Val. Publicola esset. Cons. qui scilicet Publicola gessit bellum cū Veientibus Hetruscis post Reges. i. Tarquinium superbū, & eius filios, & per eos alios omnes, qui futuri erant, exactos idest,

ignominiosè repulsos, vrbe, illis. s. Veientibus, & Hetruscis cupientibus restituere Tarquinio Imperium pristinum .i. quod prius habuerat: qui ad sui restitutionem maximè induxerat Porsennam Regem Hetruscorum, ne exigendorum Regum impunitate cognita, reliqui populi exemplum sumant, quod innituntur. Romanis sup. cupientibus retinere libertatem par tam nuper. i. tunc paulo ante, Hetruscis, & Tarquinio supra euntibus, aut, vt dicunt existentibus, superioribus prælio. i. vincentibus in cornu dextero. s. acie instructæ, tantus terror incessit. i. inuasit subito. s. Hetruscos, vt non solum ipsi victores. s. Hetrusci, qui paulo ante fuerant victores, profugerent, sed traherent etiam secum Veientes cōsortes sui pauoris, qui tamen in sinistro cornu bellabant. Cui rei adijcitur ingens miraculum pro argumento. i. pro eius comprobatione, potest & meo quidem iudicio rectius illud ingēs addi sequenti sic. Miraculum adijcitur, videlicet ingens vox, quæ traditur missa è proxima Sylua Arsia. s. nomine, orę Syluani, idest Dei Syluarum in hunc modum. Hetrusci cadent, plus, i. amplius vno . s. milite, Rom. exercitus abibit victor, quia vno minus cecidit. Corpora. s. cæsorum degesta numero. i. ab vtraque parte numerata, exhibuere miram fidem dicti, quia ita inuentum est, vt dictum erat.

DE C. FABRICIO.

*QVid Martis auxilium, quo victoriam Romanorum adiuuit: nonne memoria celebrandum est? Cum Brutij, atque Lucani, odio incitatissimo, maximisq; viribus Thurinæ vrbis peterent exitium, ac pręcipuo studio eius incolumitatem C. Fabricius * Lucinus Cos. protegeret, resq; ancipiti euentu, collatis vnum in locum vtriusque partis copijs gereretur. Non audentibus Romanis prælium ingredi, eximiæ magnitudinis iuuenis primum eos hortari ad capeßendam fortitudinem cępit: deinde vbi tardiores animaduertit, arreptis scalis per mediam hostium aciem ad contraria castra euasit: & admotis, vallum conscendit. Inde uoce ingenti clamitans, factum victoriæ gradum, & nostros ad aliena castra capienda, & Lucanos, Brutiosque ad sua defendenda, illuc traxit, vbi conferti dubio certamine terebantur. Sed idem impulsu armarum suorum prostratos hostes iugulandos, capiendosque Romanis tradidit: viginti enim millia cęsa, quinque millia, cum Statio Statilio Duce utriusque gentis, & tribus atq; viginti militaribus signis capta sunt: postero die cum Conf. inter honorandos, quorum strenua opera fuerat vsus, vallarem coronam ei se seruare dixisset, à quo castra erant oppreßa, nec inueniretur qui id pręmium peteret, cognitum pariter, atque creditum est, Martem patrem tūc populo suo affuisse. Inter cętera huiusce rei manifesta indicia, galea quoque duabus distincta pinis; qua cęleste caput tectum fuerat, argumentum prębuit: Itaq; Fabritij edicto, supplicatio Marti est habita, & à laureatis militibus, magna cum animorum lætitia oblati auxilij testimonium ei est redditum.*

*Luscinū scribunt alij.

OLIV. Brutij Lucani. MEmoria celebrandum.] Memoratu dignum Syluanus voce Rom. iuuit, Mars verò facto. Brutij, atque Lucani sunt Italię populi haud procul à Calabria, Lucani sunt inter Campaniam, & Brutium, vel ut alij dicunt, inter Appulos & Calabros, qui teste Plin. sunt à Samnitibus oriundi. Strab. vero lib. 5. circa principium dicit, Lucaniam inter Tyrrhenum, Siculumq; littus positam esse, hinc quidem à Silari vsq; lacu, hic autem à Metaponto vsq; ad Thurios, ad ipsam verò continentem à Samnitibus, usque ad Isthmum, qui à Thurijs in Cerillos extenditur prope lacum, supra hos dicit esse Brutios Cheronesum habitantes, qui à Luc. Brutiorum nomen acceperunt, quoniam Lucani Brutios rebelles, fugitiuosque vocant: nam Brutios dicit antea fuisse Lucanorum pastores, à quibus transfugerant. [Thurinæ.] Oppidum est Calabriæ, in sinu Tarentino positum, Crotoni conterminum, quod olim Turium dicebatur à Gręcis conditum, auctor est Strab. Hæc igitur ciuitas erat Romanis fœdere & societate coniuncta, & ideo defendebatur a P. Rom. [Ancipiti.] Dubia fortuna. i. in neutram partem inclinata re. [Vallum.] Dicitur munimentum castrorum, vel fossa, vnde vallare, circundare, protegere, munire, vallum, munimen quod fit de palis acutis: vallus vero masculini generis palus acutus, siue qui gentibus iunctis ambulat. [Inde.] E summo loco, hoc est è vallo. [Factum victoriæ gradum] quia scalis Mars admouerat vallo. [Idē.] Quē Martem fuisse credendum est. [Inter ho.] Dum honoraret. [Vallarem co.] Quæ donari solebant, qui primi vallum ascendissent: erat autem graminea, quia gramen Marti consecratū est: Militares coronæ, ut Gellius tradit, multifariæ sunt, quarum quæ nobilissimę sunt, has ferme dicit esse, triumphalem, obsidionalem, ciuicam, muralem, castrensem, naualem: est quoque corona, quę oualis dicitur: est item postrema oleaginea, qua vti solebant, qui in pręlio non fuissent, sed triumphū procurassent. Triumphales coronę erant aureę, quę Imperatoribus ob honorem triumphi mittebantur, id vulgo dicebatur aurum coronarium, hę antiquitus è lauro fiebant, post fieri ex auro cœpte. Obsidionalis est, quam liberati obsidione, dabant Duci qui liberasset, ea corona graminea fuit, ob seruariq; solitum, vt fieret è gramine, quod in eo loco generatū esset, in quod clausi erant qui obsidebantur. Hanc coronam S. P. Q. R. Quinto Fabio Maximo dedit bello Punico secundo, quòd vrbem R. obsidione hostium liberasset. Ciuica corona appellatur quam ciuis, à quo seruatus est in prælio in testimonium vitæ salutisque receptæ dabat, & fiebat è fronde quercina, quoniam cibus, victusque antiquissimus ex quercu capi solitus sit, fiebat etiam ex Ilice, quod genus superiori proximum est, ac ciuica corona L. Gellius vir Censorius in Senatu Cic. consulem coronari à Rep. censuit, quòd eius opera esset atrocissima illa Catilinæ coniuratio detecta. Muralis corona, qua donabatur ab Imperatore, qui primus murus subijsset, inque oppidum hostium per vim ascendisset, iccirco quasi muri insignia pinnis decorata erat. Castrensis corona est, qua donabat Imperator eum, qui primus hostium castra pugnans introiuisset, ea corona insigne valli habebat. Naualis corona, quę donari solebat maritimo prælio huic, qui primus in hostium naues armatus transilijsset, ea quasi nauium rostris insignita erat. Muralis autem, & castrensis, & naualis, fieri ex auro solebant. Oualis verò corona myrthea erat, ea vtebantur Imperatores, qui ouantes introibant vrbē, ouandi, necnon triumphandi eam; Hæc cum bella non ritè inita, neq; cum iusto hoste gesta forent, aut hostium nomen humile, & non idoneum fuisset, vt seruorum, priatarum; aut deditio repente facta absque puluere, vt dici solet, incruentaque victoria obuenisset, cui facilitati aptam esse Veneris frondem crediderunt, quòd nō Mart. sed quasi Venereus quida triumphus foret, dabatur merenti Duci. Hanc Myrtheam coronam Mar. Craf. bello fugitiuorum confecto, cum ouans rediret, insolenter aspernatus est, Senatusq; consultum faciendum curauit, vt è Lauro, non Myrtho coronaretur. De ouatione veteres scriptores inter se dissensisse accipio, partim enim scripserunt, qui ouarent introire solitos, equo inuectos, & Sabinus Masurius pedes ingredi ouantes dicit, sequentibus eos non militibus, sed vniuerso Senatu. Ouare autem alij a militum voce, alij ab oue, quam sacrificabant, dictum volunt, Olympiæ celebri Gręciæ spectaculo pugiles deiectis aduersarijs oleastro insigniri serto, mos erat. Plin. quoque de his multa li. 22. & lib. 33. [Nec inueniretur.] Quia nemo se dignum ducebat eo præmio. [Martem patrem.] Quia de Marte creditum est natos fuisse Romulum, & Remum vrbis conditores, & Romani generis authores. [Duabus distincta pinnis.] Cristis, ita quoque pingi solebat, vnde Virg. Viden, vt geminæ stant verticæ Cristæ, Et pater ipse suo superum iam signat honorem. Virgilij locus. [Argumentum] Indicium. [Oblati.] Scilicet à Marte.

ASCEN. QVid Martis, &c. Recitat miraculosum exemplum de auxilio Martis quo Romanos iuuisse arbitratus est, dicēs. Quid? modus est interrogandi ad venustatem faciens, auxilium Martis, quo adiuuit victoriam Romanorum, nonne celebrandum est. i. celebrę reddendum, memoria. i. memoratione frequenti, q. d. maximè. Cum Brutij, atq; Lucani, populi Italiæ peterent odio incitatissimo, & maximis viribus exitiū. i. euersionem, & pernicies, aut destructionem vltimā Thurinæ vrbis in Calabria, & Caius Fabritius Luc. aut vt alij legunt, Lucinius Consul. s. Romanus, protegeret præcipuo. i. maximo studio, incolumitatem. i. salutem, & conseruationem eius. s. vrbis, Et res. s. bellica gererentur euentu ancipiti. i. dubio, & incerto, in vtram partem victoria se inclinaret, copijs vtriusque partis collatis in vnum locum, Romanis non audentibus ingredi prælium, iuuenis eximiæ magnitudinis (quem Martem fuisse postea creditum est) cepit primum hortari eos. s. Romanos, ad capessendam fortitudinem. s. animi, deinde vbi. i. postquā animaduertit. s. Romanos tardiores, qa

nihil

nihil verbis mouebantur, euasit per mediam aciem hostium ad castra contraria.i.hostilie, scalis.s.ad vallum transcendendum arreptis,& scalis admotis.s.ad vallum, conscendit uallum,quod uallis.i.stipitibus,& cespitibus fieri solebat,præposita fossa. Inde clamitans voce ingenti, quod Marti maximè conuenit,gradum.i.ansam,aut aditum,factū uictoriæ, traxit illuc, vbi ipse erat,& i.simul nostros.i.Rom.ad capienda castra aliena,quia hostium,& Lucanos,& Brutios ad defendenda sua. s.castra,vbi. i.apud quæ castra, ipsi Rom.conserti.i. congressi,& manum conserentes dubio certamine ferebantur: sed idem.s.iuuenis, hoc est Mars, tradidit hostes prostratos impulsu armorum suorum Rom.iugulandos, & capiendos, hoc est alios iugulandos,alios capiendos Enim pro quia, viginti millia.s.hostium cæsa.i.occisa sunt 5. millia capta sunt, cum Statio Statilio Duce vtriusque gentis,& cum tribus, atque viginti signis militaribus.Die postero, cū Consul.s. Fabr. inter ceteros honorandos,idest dum ceteros honore afficeret, quorū strenua opera fuerat vsus, dixisset se seruare coronam vallarem ei,à quo castra erant oppressa,talis enim corona debebatur ei,qui prius vallum hostile transcenderat, nec inueniretur sup.quispiam,qui peteret id præmium.s.vallarem coronam.[Cognitum est pariter & creditum,Martem patrem.s. R.P.quia primi Romanorum regis Romuli pater est habitus, affuisse,id est auxilio fuisse tunc populo suo: Galea quoque distincta duabus pinnis,id est acuminibus, & Cristis, qua caput cœleste,videlicet Martis fuerat tectum,præbuit argumentum.i.approbationē,inter cetera manifesta indicia. i.demonstrationes huius rei s.quod à Marte fuerant adiuti Rom. Itaque.i.& ita,supplicatio. i. vt nostri dicunt, rogatio, seu processio,est habita Marti,edicto.i. ex publico mandato Fabricij, & testimonium auxilij oblati, s.à Marte est redditum ei, s. Marti,à militibus laureatis.i.lauro coronatis,cum magna lætitia animorum.

DE DIIS TROIANIS MIRVM.

* Diony. lib.1.

*Referam nunc * quod suo sæculo cognitum, manauit ad posteros. Penates deos Aeneam Troia aduectos Lauinij collocasse. Inde ab Ascanio filio eius Albã, quam ipse condiderat, translatos, pristinum sacrarium repetisse: & quia id humana manu factum existimari poterat relatos Albam, voluntatem suam altero transitu significasse. Nec me præterit de * voce, & motu Deorum immortalium, humanis oculis, auribusque percepto, quàm ancipiti opinione æstimatio versetur. Sed quia non noua dicuntur, sed tradita repetuntur: fidem authores vendicent: & nostrum sit, inclitis literarum monimentis consecrato, perinde ac vana non refugisse.*

* Mota, & voce deorum legũt olij.

OLIV.

Referam nunc, quod suo sæculo cognitum, manauit ad posteros.] Id est quod traditione patrum peruenit ad posteros,non ex monimentis literarum,repetitum. [Penetrales Deos]Penates,notum est,quomodo Aeneas a Troia penates aduectos secum comites adduxit vt Virg. Iliũ in Italiam portans,victosque penates, vel quod melius est penetrales. i. genios,sicut Plut Qui geniorum nomen assumũt, hos etiam in penetralibus consecrant,qui cum spiritu tenues sunt, insinuant se corporibus, Dion. Alicarnasseus de antiquitatibus Romanorum.lib.1.Dum conderetur inquit, vrbs Alba,miraculum quoddam maximum fuisse dicitur, extructo. n. sacris deorū,quos Aeneas Troia extulit,& Lauinij collocauit, templo,locum habente inaccessibilem, atque sacris in hoc delubrum Lauinio translatis, Albam sequenti nocte clausis tum maximè foribus,neque læsis vlla ex parte parietibus, aut tectis,inuentos esse aiunt Deos Lauinij permutatis sedibus super prisca sedilia, translatosque deinde Albam iterum Lauinio cum præcationibus, & placitis sacrificijs in eundem redijsse locum,dubitantibus autem hominibus,quid facto opus esset in tali negocio, cum neque sine Dijs patrijs habitare dignum ducerent, neque in relictam iam habitationem rursus reuerti, sententiam tandem iniuerunt, quæ visa est vtriq; rei abundè satisfacere,vt simulchra suo loco permanere sineret, homines autem à Deorum cultu, Alba rursus Lauinium colonos traducerent fueruntque qui missi sunt sacrorum curatores sexcenti,cum omnibus rebus suis,Dux autem constitutus est ipsis Egestus os quidē Deos Romani penates vocant,qui verò in linguam græcam nomen ipsum conuertunt, alij patrios appellant,alij Genethlios,sunt & qui Etesios,alij autem Mychios,alij Ercios. Videtur autem vnicuique horum secundum aliquid contingentium ipsis fuisse cognomen: multa præterea dicit de figura, & forma eorum, quæ longum esset referre,quæ qui scire desiderat. apud ipsum Dionysiũ legat. [Albam] Quæ à situ porrectæ in dorso vrbis, longa dicta est, vt testatur Liu.Decade ab V.C.[Sacrarium prist.]priorem locum sacratum,vnde fuerant aduecti, nam sacrarium propriè dicitur locus in templo, vbi sacra reponuntur. [Relatos Albam.Reportatos Albam, quia putabant non per se deos pristinam sedē Lauinij repetisse, sed humana ope eos fuisse translatos,rursus Albam transtulerunt.[Nec me præterit.]Occurrit tacitæ quæstioni Valerius,non facile his miraculis esse credendum,quæ de motu, & voce deorum referuntur, nam plerunque falsa sunt, & multi ea se vidisse, vel audisse putant, quæ non sunt,nec fuerunt; respondet ergo, & dicit,non se ea nunc primum tradere,sed ab alijs tradita commemorare,vnde in prooemio dixit,quæ apud alios latius diffusa sunt. [Sed quia non noua dicuntur.]Duplex sensus videri potest, aut.n. inquit,credendum est his authoribus, maximè qui non noua,& inaudita referunt,sed ab antiquis tradita repetunt, aut certè vtcunque sit, vt nulla huius ad me vituperatio pertineat,credatur authoribus,à quibus hæc ipsa sumuntur exempla,nostrum sit ea non contempsisse tanquam vana.[Non me præterit.]Honestus dicendi modus,non me præterit, non me fugit,non me latet,id est scio, idem est, nõn sum ignarus,non inscius,& multa huiuscemodi inueniuntur synonyma. [Humanis oculis: Quantum pertinet ad motum.[Auribus]Quantum ad vocem.]Ancipiti opinione.] Scio inquit homines variam opinionem habituros esse his de rebus,quæ ad deos pertinent, quia alij vera, alij falsa esse existimabunt. [Sed quia non noua,]Sed tradita repetuntur. Ego inquit non ea primus narro,sed ab alijs tradita refero. [Fidem authores vendicent] Ergo qui primi ea scripserunt, hi videant;quomodo credenda sint: [Refugisse.]Respuisse.

Referam,&c. Recitat miraculum factum per deos Troianos ab Aenea in Italiam aduectos,dicens,ergo referam, idest recitabo nunc sup.miraculum, quod cognitum suo sæculo,scilicet quo contigit, manauit.i.processu temporis peruenit ad posteros. i.notitiam posterorũ,videlicet Aeneam filium Anchisę ex Venere, collocasse Lauinij, i.in illa vrbe in Latio à Lauinia filia Latini, & vxore Aeneæ dicta, deos penatus aduectos.s.in Italiam Troia, idest ex Ilio, & inde translatos ab Ascanio filio eius,scilicet Aeneę, Albam. s. longam, quam ipse.s.Ascanius condiderat, repetisse sacrarium pristinum.i Sacellum,in quo prius sacrati fuerant Lauinij.Et quia id poterat existimari.i.iudicari factum sup.esse manu humana,relatos Albam significasse.i. declarasse suam voluntatem, altero.i,secundo transitu ab Alba in Lauinium. Nec præterit me.i.non ignoro, quam.i.quantum ancipiti. i.dubia opinione,existimatio.i.iudicium de motu, & voce Deorum immortalium percepto oculis quantum ad motum: & auribus,quantum ad vocem,versetur. i. agitetur. Sed quia non dicuntur noua.i.recenter excogitata, sed repetuntur tradita. s.à maioribus,authores.i.assertores, & primi scriptores earum rerum uendicent. i.vsurpent sibi fidem. i.credulitatem hominum, & nostrum supple officium sit, non refugisse perinde ac. i. tanquam uana consecrata inclytis, id est nobilibus monimentis literarum ASCEN.

SACRARIVM:] Penetrale.Penetrale. THEO.

DE DIVO IVLIO.

Facta mentione vrbis, è qua primordia ciuitas nostra traxit, Diuus Iulius fausta proles eius, se nobis offert: quem C. Cassius (nunquam sine præfatione publici parricidij nominandus) cum acie Philipensi ardentissimo animo præstaret, vidit humano habitu augustiorem, purpureo paludamento amictum, minaci vultu, & concitato equo, in se impetum facientem: quo aspectu perterritus, tergum hosti dedit, voce illa prius emissa: Quid enim amplius agas, si occidisse parũ est: Non occideras tu quidem Cassi Cæsarem: (Neque enim extingui vlla diuinitas potest:) sed mortali adhuc corpore vtentem violando, meruisti, vt tam infestum haberes Deum.

Facta mentione vrbis]Exemplum quod sequitur cum superiore coniungitur hoc modo, quandoquidem, inquit Albæ mentionem fecimus, rectè nunc de Iulio Cæsa. dicamus, OLIV.

mus.qui ab Iulo Albæ conditore fuit oriundus,cuius nŭmen Cassio minatum est,cum in campis Philippicis cum Augusto dimicaretur.[Primordia.]Nam inde oriundi fuerunt Romulus,& Remus Rom.vrbis conditores. [Diuus Iulius.] Nam ab Ascano,qui & Iulus dictus est, postea Iulius Cæsar,& Iuliorum familia descendit, vnde Virg. & à magno demissum nomen Iulo. [Fausta proles] Nunquam de Cæsare mētionem sine adulatione facit. Fœlix & faustum dicitur Rom. appellabant fœlicem,& hilarem: vt vult Plutar. in vita Syllæ. [Caius Cassius.] Satis constat Brutum, & Cassium principes fuisse coniurationis in Cæsarem, qui cum partes Reip. tuendas suscepissent,Octauianus Antonio coniunctus,aduersus eos copias maximas comparauit, & cum bellum in campis Philippicis vtrimque colatum esset, inter ipsam dimicationem imago Cæs.quæ equo vehebatur, purpureo paludamento amicta se obtulit Cassio, & acri vultu minabunda persequi instituit; tunc Cassius terrore perculsus,tandem ab illius imaginis con spectu se auertit,& fugiens magna voce clamauit, quid aliud superest,si occidere virum parum est.[Nunquam sine præf.] Putidiusculus Val.erat,qui tanta, tamque aperta vtebatur adulatione,nunquam Cassius, inquit nominandus est, quin ei præponatur,hæc præfatio,publicus parricida Cassius, quia publicum parentem occidit Cæsar. [Augustiorem,] Venerabiliorem, & præstantiorem humano habitu, quam.s.homini conueniat. Nam Augustus locus dicitur augurio consecratus,quasi sanctus, vel à gestu vel à gustu auium dictus, nam locus is,vel quem aues depastæ fuissent,vel in quo gestum ali quem expressissent,sacer esse putabatur.[Concitato] Subditis calcaribus equo. [Quid enim amplius.] Verba sunt Cassij seipsum alloquentis. [Agas.] Scilicet Cæsari, quando quidem non satis fuit occidisse. [Non occi.] Quodammodo respondet Val. Cassio cum quadam inuectiua, & magna Cæsaris adulatione.

Fœlix, & Faustus.

ASCEN. FActa mentione vrbis Congruo pede progreditur ad narrandum miraculum, quod per Iulium Cæsarem factum assentatoriè recitat, dicens. Mentione vrbis. s. Troiæ ex qua, nostra.i.Romana ciuitas traxit primordia,i.prima exordia, & originem(quia Aeneas vir Troianus,Iuli ex Creusa filia Priami fuit pater.Iulus autem Albam condidit, & populo donauit,ex Albani autem Regis filia natus Romulus, à quo Roma condita. [Facta.] i. quia in superiore exemplo fecimus mentionem Deorum penatium Troia adnectorum,ideo sup. D.Iulius.s.Cæs.Proles fausta.i.fauore deorum aucta, & fœlix, eius. s.Troiæ,vnde Maro Aen.1. Nascetur pulchra Troianus origine Cæs.Iulius à magno demissum nomen Iulo.offert nobis se .s.recitandum,quem,s.Iulium Caius Cæs.nunquam nominandus sine præfatione. i. præuia appellatione in detestationem eius parricidij publici, quod videlicet commisit in Rempub. occidendo patrem patriæ videlicet, cum.i. quando perstaret animo ardentissimo in acie Philippensi, vbi cum Bruto contra Augustum & Ant.dimicauit: Augustiorem, id est diuiniorem,& celebriorem habitu.i.dispositione, aut aspectu, & facie humana.i. homini conuenienti, hoc est vidit in forma diuina,amictum paludamento. i.indumento Imperiali, purpureo,facientem impetum in se,vultu minaci,& equo concitato.i.ad impetum, & cursum instigato. Quo aspectu Cas. territus, dedit hosti tergum. i. vertit se in fugam, voce.illa.i. nobili, & iam diuulgata emissa prius. Quid enim agas amplius,si parum est occidisse? Quę vox videtur respondere tacitæ murmurationi Cassi,qui viso Cęs.aut putans videre Cęsarem,dixerit secum. Atqui Cassi nihil egisti,si adhuc hostem habes Cęsarem,ad quod Cas.fateor, sed amplius non potuit, quid enim amplius agas,si parum est occidisse,q.d.nihil videtur potius ad abolendum hostem, quam eum occidere, vnde illud Iuuenal. Nulli grauis est percussus Achilles, & tamen mihi parū est occidisse, quia adhuc occisum habeo infestum, cui sic occurrit author noster.Tu quidem ò Cassi non occideras Cęs.neque enim diuinitas potest extingui,vlla sup.re,aut vi,aut via.Sic potius dixero,quàm vlla diuinitas,vt sit nominatiui casus,plus.n.momenti habet,& authores ita loquũtur, vti in fœminino vtantur simili voce absolutè, sub audiendo via,aut ratione, vt in Bucol.Mar. Et si non aliqua nocuisses, mortuus esses, & in Aen. j. Si quà fata sinant, vbi non vacat qua,sed multum ponderis habet. Neque tamen hoc loco penitus negem, vlla, esse nominatiui casus, immo ex situ eius putem esse nominatiui casus,sententia sit non parui momēti videlicet neque enim diuinitas vlla, id est quibus vna, q. d. vel minima etiam ex homine facta, modo sit diuinitas,potest extingui,sed tu violando Cæs.sup.vtente adhuc corpore mortali,meruisti, vt haberes.sup.eum deum. i.iam effectū deum, tam infestum,id est tibi vim inferentem.

DE LVCIO LENTVLO.

IAm quidem L. Lentulus * *littus prænauigans,in quo Cnei Pompei magni, perfidia Ptolomæi Regis interempti corpus, consciſſe scaphæ lignis comburebatur: ignarus casus eius, cum ipsi Fortunæ erubescendum rogum vidisset, commilitonibus dixit: Quid scimus, an in hac flamma Cneus Pompeius cremetur? diuinitus missæ vocis miraculum est; Atque hoc quidem hominis.* * *Illud tamen ore ipsius Apollinis editum, quo Appij interitum veridica Pythicæ vaticinationis fides præcurrit: Is bello ciuili, quo se Cneus Pompeius à Cæsaris concordia pestifero sibi,nec Reip. vtili consilio abruperat, euentum grauissimi motus explorare cupiens (viribus namque Imperij Achaiæ præerat) Antistitem Delphicæ Cortinæ, in intimam sacri specus partem coegit descendere, vnde vt certę consulentibus sortes petuntur, ita nimius diuini spiritus haustus,reddentibus pestifer existit. Igitur impulsu capti numinis instincta virgo horrendo sono vocis, Appio inter obscuras verborum ambages fata cecinit. Nihil enim inquit, ad te hoc Romane bellum, Eubœæ* * *cellam obtinebis. At is ratus consilijs se Apollinis moneri, ne illi discrimini interesset: in eam regionem secessit, quæ inter Rhamnunta nobilem Attici soli partem, Castrumque Chalcidico freto, vicinam interiacens, cellæ Eubœæ nomen obtinet, vbi ante Pharsalicum certamen morbo consumptus, prædictum à Deo locum pro sepultura possedit.* * *Poſſunt & illa miraculorum loco referri, quòd deusto sacrario Saliorum, nihil in eo, præter lituum Romuli integrum repertum est. Quod Seruij Tulij statua cum ædes Fortunæ conflagraſſet, inuiolata permansit. Quod Q.Clau.statua in vestibulo templi Matris deum posita, bis ea æde incendio consumpta, prius P.Nasica Scipione, & L.Bestia:Item M. Seruilio, & L.Lamia. Coss. in sua basi flammis intacta stetit.*

* Plut. in Pompeio.

* Luc. lib. 5. Paul. Orosi. lib. 6.ca.15.

* Cala legendū & paulo post

* Cic. lib. 1. de diui.

IAm Quidem Lucius Lent.] Pompeius in acie Pharsalica victus à Cæsare in Ciliciam, atque inde in Cyprum profugit,transiturus in Syriam, sed vbi cognouit consensu omnium Antiochensium, ciuiumque Romanorum,qui illic negociarentur,arcem anteceptam esse excludendi sui causa, nunciosque dimissos ad eos, qui se ex fuga in finitimas ciuitates recepisse dicerentur, Anthiochiam adirent, id ni fecissent,magno eorum capitis periculo futurum, deposito adeundæ Syriæ consilio,pecuniaque à socijs sublata,& à quibusdam priuatis sumpta,& ęris magno pondere ad militarem vsum in naues impositū. duobusque millibus hominum armatis,quos partim ex familijs societatum delegerat,partim à negotiatoribus coegerat, quousque ex suis quemquam ad hanc rem idoneum nancisceretur,Pelusium peruenit, ibi casu Rex erat Ptol.puer ætate, magnis copijs cū sorore Cleopatra bellum gerens quam paucis ante mensibus per suos propinquos, & amicos Regno expulerat,castraque Cleopatræ,non longo spatio ab eis castris distabant,ad eum Pomp.legatos misit, vt hospes,pro amicitia patris Alexandria reciperetur,atq; illius opibus à calamitate tegeretur,sed qui ab eo missi erant confecto legationis officio, liberius cum militibus Regis colloqui cœperunt,eosque hortari vt suum officium Pomp.pręstarent neue eius fortunam despicerent, in hoc erant numero cōplures Pōpei milites,quo ex eius exercitu acceptos in Syria Gabinius Alexandriam traduxerat, belloq; confecto apud Ptol. patrē pueri reliquerat. His tunc cognitis rebus, amici Regis, qui propter ætatem eius in procuratione erant Regni,siue timore adducti,vt postea prædicabāt, ne solicitato exercitu Regio Pompeius Alexandriam, Aegyptumque occuparet, siue despecta eius fortuna, vt plerunque in calamitate ex amicis inimici existunt,his, qui erant ab eo missi palā liberaliter rñderunt,eumq; ad Regē venire iusserunt,ipsi clā consilio inito. Achillā præfectū Regiū singulari hoīem audacia, & L.Septimiū Tribunum militū ad interficiendum Pomp. miserūt, ab his liberaliter ipse appellatus,& quadam Septimij notitia perductus,quod bello prædonū apud eum ordinē duxerat,nauiculā paruulā cōscendit cū paucis suis,& ibi ab Achilla,& Septimio

OLIV.

Septimo interficitur. Hæc ex Commentarijs Iulij Cęs. de bello ciu. Cōstat igitur corpus eius in mare proiectum, & caput ad Regem delatum, post aliquos dies corpus eius à fluctibus maris in littus eiectum, cum lignis Scaphę cuiusdam, quę naufragio perierat, combureretur à Philippo, & à quodam alio Romano Senat. L. Lentulus illac nauigans, fumum de longe conspicatus, commilitonibus suis inquit. [Nunquid scimus an hac flamma Cneus Pōpeius crematur?] Plut. in vita Pompeij postera inquit die L. Lentulus horum ignarus è Cypro nauigans iuxta littus vectus, vt funeram pyram inspexit, Philippumque iuxta insidere, quis vtique iniquis fatis hic quiescit, parumperque amens factus, ductisque suspirijs, forte inquit tu hic es magnæ Pompei Str. ostendit in Casio monte fuisse sepultum. Casius inquit mons est quidam accumulatus in promontorij modum, aquarum inops in eo magni Pompeij corpus iacet, & Iouis Casij templum, & non procul inde Pomp. magnus iugulatus fuit, & ab Aegyptijs dolo interemptus Lucius Lentulus, littus prænauigans. Post profligatum Pompeiū in campis Aemathijs. [Magni. Nam deuicto Mithridate, & Tigrane magnus appellatus est. [Erubescendum rogum.] Quasi inquit fortuna erubuisse debuit tam vili rogo tanti viri corpus concremari. [Diuinitus.] Exprimit, quare miraculum fuerit, neq; enim videbatur esse miraculum. Illud tantum ore, quia tametsi Phœbus responsum dedit, tamen hoc instinctu numinis fecit. [Veridica.] Quod semper certiora Apollo responsa dabat. [Is bello ciuili quo se Pompeius à Cæsare.] Orto inter Cæsarem, & Pompeium ciuili bello, Apius quidam Romanus, qui præfectus erat Achaiæ prouinciæ, cum huius belli euentum explorare vellet, vt sciret vtram partem tuto sequeretur, Delphos profectus, templum Apollinis petijt, vbi cum in interiorem antri sacratissimi partem Phœbadem descendere coegisset, virgo repleta numine horrendo, ambiguū cecinit responsum, nihil inquit, ad te hoc Romane bellum, Eubœę cellā obtinebis. [Abruperat.] Remouerat, distulerat. [Delphicæ cortinę] Apollinei templi. [Cortina locus dicitur, vnde responsa dabantur, sic dictus, quod illic cortina tenderetur. idest intenderetur, & repleretur numine, vel quod certe ibi cora teneretur, κορη, id est puella, nam cum puella antrū ingressa esset, continuo instinctu numinis afflabatur, adeo, vt omnia quę à principio mundi fuerunt vsque ad id tempus, & quę futura essent, cuncta nouisset, vnde Virg. Nouit omnia Vates, vel dicta est cortina, quod ibi certa responsa darentur, quasi cortina, auctor Seruius, sunt etiam qui putant cortinam esse tripodem Apollinis corio Pythonis tecum. [Coegit.] Qua si nolentem, propter id, quod sequitur, nam quanto maiore numinis afflatu puella instigabatur, cum spiritus ille discessisset, responso dato tanto debilior efficiebatur virgo, sicuti hoc tempore videre licet, si forte quempiam spiritus aliquis vexauerit, ita debilis redditur eo sublato, vt plerumque vitam amittat, [Certe sortes.] Certa responsa, nam sortes syngraphę erant, in quibus responsa inscripta continebantur. [In intimam partem.] Ad locum, quem Greci ἀδυτον & Latini aditum appellant. [Nimius haustus.] Quia nimio spiritu repleta, illius vim sustinere non potest. [Horrendo.] Horribili, vel venerabili, vt arboribus suus horror inest. [Cellam.] Sepulchrum, vbi corpus eius conditum fuit [Rhamnunta.] Ciuitas est Eubœę, vbi colitur fortuna vnde etiam Rhamnusia appellata est. Quid. libro quinto tristium. Exiget at dignas vltrix Rhamnusia pœnas. Lucanus de hoc Appio. Effugis ingenti tanti discriminis expers bellorum Rom. minas, solusque quietem. Euboici vasta lateris conualle tenebris. Item paulo infra. Heudemens nullum belli sentire fragorem. Tot mundi caruisse malis, pręstare deorum. Excepta quis morte potest secreta tenebris. Littoris Euboici memorando condite busto. Qua maris angusta facies saxosa caristos. Et tumidis infesta colit qua numina Rhamnus. Sunt qui dicunt regionis, vbi templum Amphiarai, & Phidiacę Nemesis. [Caristos] Ciuitas Euboię vnde Caristium marmor. Strab. li. 10. in descriptione Euboię. In ripa inquit sub monte Caristus consistit, cui vicina sunt styra, & marmor, paulo infra subiungit. Ad Caristū lapis nascitur: quem pectunt, nent: texunt inde, mantilia conficiuntur egregiè contexta, ea vbi sordescunt in flammam proiecta non secus emendantur, quam si maculas elueris. [Chalcidico.] Nam Chalcis vrbs Metropolitana est in Euboia. [Saliorum.] Qui duodecim erant sicut supra diximus. Martis sacerdotes, qui per vrbem Ancylia arma ferre consueuerant, saltantes: & hoc carmen canentes, veterem Mamurij memoriā. [Sacrario.] Vbi Ancilia seruabantur, vbi etiam lituus conditus erat, baculus Romuli incuruus, nam lituus dicitur incuruus, & à summo leuiter inflexus baculus, qui ab eius quo canitur litui similitudine nomē inuenit, vt ait Cic. li. de diui. Hoc autem lituo vtebantur augures ad designanda in area spatia, quæ templa appellari voluerunt, vnde extemplo aduerbium auguriale, inter hæc vero spatia captabantur auguria: quomodo autem captarentur dicemus suo loco. Fuit autē hic lituus, vt tradit Plut. in vita Romuli, baculus ipus Romuli, conseruatus in Palatino colle vsque ad Gallorum tempora, à quibus capta incensaque Roma fuit, sed postea, eiectis à Camillo hostibus, inter altissimos cinerum cumulos illesus, cum omnia ignis consumpsisset, inuentus est. Etiam lituus, vt dicit Festus, est genus buccinæ incuruæ, qua qui cecinerit lucens dicitur: Virg. Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta: item alibi, Ipse Quirinali lituo paruaque sedebat, succinctus trabea [Cum ædes fortunæ] In qua statua Seruij Tulli Regis Romanorum erecta fuit, ideo autem in templo fortunæ posita, quia Imperium Romanum amplum, & fortunatum reddidit: hic enim primus fuit, qui censum statuit in vrbe Ro. [Quod Quint. Clau.] Hæc virgo vestalis fuit, quæ innocens, cum stupri accusata esset, conscientia freta, Deam rogauit, vt aliquo insigni miraculo suam omnibus ostenderet innocentiam, cū preces effudisset, & nauis, in qua Dea consederat, longe abesset à portu, nec humana vi moueri posset, annitentibus nautis, hæc dexteræ suæ tantum impulsu sine aliquo adminiculo, eam subegit in portum, quo viso, cuncti eam falsa suspicione liberarunt, & tum demum innocētem esse crediderunt, & ita à futuro iudicio absoluta, de qua Pli. de viris Illustribus Suet. de 12. Cęsaribus. Liu. decade secundi Punici belli mentionem faciunt, & Ouid. lib. fast. 4. sicut suo loco monstrabimus in capitulo de iudicijs. [Vestibulo. idest aditu. est enim vestibulum locus ante fores, sic dictus, quòd ianuam vestiat, quamuis alij à ve & stando deductum existiment, in qua sententia est Aulus Gellius. [Matris deum,] Cibeles, quæ diuersis nominibus appellabatur, mater deum, Cibele, & Rhea [In sua basi] in suo fundamēto, nam Basis dicitur extremitas columnæ in infimo posita, nam quæ in summitate est, epistilium appellatur.

IAm quidem, &c. Subinfert miraculum quod L. Lentulo nō cogitanti factum censet, nam nō nisi miraculo euenisse putat, quòd de Cn. Pomp. magni casu sibi ignoto proculit. Quā quidem vocem, si à diuino numine præmonitus emisisset, nostri ad spiritum propheticum referrent, licet propriè prophetia non sit, nisi de futuris, sed quæ præterita, aut præsentia sciuntur, & enunciantur diuinitus prophetijs æquiualent. Ordo autem est. [Iam quidem] continuatiuæ sunt particulæ, plus ad ornatum, quàm integritatem orationis facientem L. Lentulus prænauigans littus. s. ad Casium montem in Aegypto, in quo corpus Cn. P. magni interfecti perfidia Ptolomei Regis. scilicet Aegypti (quia vt Luc. dicit ab eo defendi meruerat) comburebatur lignis Scaphæ. ideſt nauiculæ conscissæ aut collisæ, aut fissæ, ad hoc, vt facilius struatur in pyram. Cū sup. Lent. ignarus casus eius. scilicet Pompei, vidisset rogum. ideſt pyram incensam, erubescendum ipsi fortunæ (quia turpe videbatur fortunæ, eum quem tot triumphis decorasset, tā humili rogo à clientulo vno furtim funerandum reliquisse) dixit commilitonibus. Quid scimus an Cn. P. cremetur in hac flamma scilicet tam exiguā? Miraculum est sup. in ea re factum, vocis missæ. ideſt emissæ diuinitus. ideſt ex dei inspiratione, non enim ab homine sciri potuit, quòd si ab humano pręsagio profecta dicatur, miraculo careat. Atque hoc quidē hominis, &c. Connectendo sequentia prioribus, dicit miraculosam vocem Lentuli emissam ore humano, sequentem vero ore tantum diuino, vtpote Appollinis. vnde sciendum est Pythias virgines sic à deo (aut dęmonio) afflari solitas, vt penitus insanire viderentur, & sacro furore corripi, sic vt non ipsæ loqui viderentur, sed Deus in ipsis. Ordo est. Atque, hoc quidem, quod proximè dictum est, videlicet Lentuli, quasi oraculū quoddam, est editum. ideſt emissum, ore hominis, illud, quod sequitur editum est ore tantum ipsius Apollinis loquētis scilicet in Pythia, aut Phœbade, quo scilicet dicto, aut vaticinio fidēs veridica vaticinationis Pythicę. ideſt Pythicę puellę à Deo possessę, precurrit. ideſt antecessit celeriter interitum Appij. scilicet præfecti Achaię Is. scilicet Appius cupiens bello ciuili. i. tempore, quo bellum ciuile gerebatur, quo scilicet bello Cn. P. abruperat se à cōcordia Cęs. scilicet Iulij, consilio pestifero. ideſt lethifero sibi scilicet Pompeio, nec vtili Reip. quia multi ciues, in eo interiere, & Resp. à Victore Cęs. occupata est (quod tamen negat Valerius eum iniustè fecisse) cupiens inquam explorare euentum, id est exitum, grauissimi motus, namq; ipse Appius (vt reor) Pulcher, prerat Achaię viribus Imperij, id est pleno Imperio, coegit antistitem, id est principem Cortinę, id est Tripodis, aut loci secretioris, hoc est oraculi, quod illic dabatur, Delphicę ideſt apud Delphos, descendere in intimam, id est profundissimam partem specus. i. antri sacri, vnde, id est in qua specus ASCEN.

parte intima vt.i.quemadmodum ſortes.i.oracula,aut reſponſa,petuntur certa,id eſt minus dubia ita nimius hauſtus ſpiritus diuini.i.ipſius Apollinis exiſtit peſtifer.i.lethalis, reddentibus ſua reſponſa,hoc eſt Pythijs,ſeu Phębadibus,hoc eſt virginibus ſacerdotulis Phębi.Nam nimio furore correptæ non poterant mentiri, nihil.i.de ſuo dicebant,ſed Deus quæcunque volebat per ipſas pronunciabat,ſed vbi furor eas dimiſit, expirare ſolebant, ſicut dæmonibus obſeſſæ grauiter affliguntur dum exire compelluntur. Et ideo id ſcientes Phębades inuitæ deſcendebant,vnde dixit eam coactam ab Appio. Igitur virgo(tales enim præficiebantur oraculo)inſtincta.i.inſtigata impulſu numinis capti.i.concepti, cecinit Appio ſacta.i. reſponſa fatalia,inter obſcuras ambages verborum,hoc eſt obſcuris dicta inuoluens,vt de Sibylla dicit Maro,horrendo ſono vocis, per quem ſignificabatur poſſeſſa à Deo, Enim pro quia,ipſa inquit,ò Romane.ſ.Appi,hoc bellum.ſ.futurum inter Cæſarem,& Pompeium nihil ſup.pertinet ad te, quia, tu obtinebis cellam Eubeæ.i in loco, cui id nominis erit, antequam pugna committetur,ſepelieris,id autem non ſic intellexit Appius.Vnde addit. At.ſ.ſed is.ſ.Appius ratus ſe moneri conſilijs Apollinis,ne intereſſet illi diſcrimini,i.periculo pugnæ,ſeceſſit in eam regionem,quæ interiacet inter Rhamnunta,appoſitoriè,nobilem partem ſoli Attici,& Chariſtum,ſ.vrbem vicinam freto.i. mari Calcidico, obtinet nomen cellæ Euboeæ, vbi, i, quo loco ipſe conſumptus morbo. i.mortuus ante certamen Pharſalicum,quod inter Cæſarem, & Pompeium iuxta Pharſalum geſtum eſt,poſſedit locum prædictum à Dèo pro ſepultura.i.illic ſepultus eſt. [Poſſunt, &c.] Paucis tria miracula recitat dicens, & i.etiam illa, quæ ſequuntur, poſſunt poni loco miraculorum,quo ſacrario.i.repoſitorio ſacrorum,ineptiores ſacriſtiam vocant, Saliorum.i.Sacerdotum Martis,à ſaliendo in portandis ancilibus dictorum, deuſto.i. concremato,nihil eſt repertum in eo integrū, præter lituum Rom. i.non tubam clari ſonam, ſed baculum incuruum quo augures vtebantur,& Reges pro ſceptro,Itē quòd ſtatua Seruij Tulli regis Romani permanſit inuiolata,cum ædes,fortunæ conflagraſſet,& tamen ſtatua hæc fuiſſe intelligitur in ea, alioquin nō eſſet miraculum.Item quod ſtatua Quinta Claudiæ virginis veſtalis, poſita in veſtibulo.i. priore ſtatione, & quaſi introitu,vulgus portale vocat,templi Matris Deū.ſ.Cybeles,ſtetit in ſua baſi.i.fundamento,intacta,flāmis, ea æde.ſ. Matris Deū conſumpta incendio bis,prius.i.priore,vt dicunt vice, Publio Sciptone Naſica, & Lucio Beſtia Conſulibus. Item.i.iterum (putem legendum iterum) Marco Seruilio, & Lucio Lamia Conſulibus.i.quo anno Conſules erant.

THEO.

Liu.locus.

EVboeæ.] Cellam pertinax in omnibus Val.Codicibus inoleuit menda, quam Ianus à cæteris diſſimulatam deprehēdit omnium primus,nobis iudicauit apud Liu. belli Mace. lib.1.Sinus inquit Euboicus eſt,quem Cœna vocāt,ſuſpectus nautis.ita Liu.vbi Parraſius admonuit eſſe caſtigandum Cęla nam Str. Geographiæ. πρῶτον τῆς ἐυβοίας τὰ χοιλὰ λέγουσι ἀμεταξυ ἀυλίδος: καὶ τὸν περὶ γεραιτὸν τοπῶν. i.primū omnium Euboeæ,Cęla,dicunt, inter Aulidem Gereſtumque medijs locis. Ptolom. Gereſtus inquit portus Caphareus promontorium,Coela, Euboeæ, quamuis interpretes apud vtrumque caua tranſtulerunt,aut quod eſt idem,cōcaua, non minus imprudenter,quam Valla qui Ichthy in trucide promontorium, piſcem conuertit. Hunc ipſum locum,Valer.intelligit,in eoq; Coela Euboeæ legendum Ianus affirmat epiſtolicarum quæſtionum ſecundo, cui Luc. in quinto Pharſaliæ concinit ex perſona Pythiæ vatis ad App.Effugis ingentes tanti diſcriminis expers Bellorum ò Romane minas, ſoluſque quietem Euboici vaſta lateris conualle tenebris? & paulo poſt inſultans Appio.Secreta tenebis, Littoris Euboici memorando condite buſto.Nam per vaſtam conuallem,perque littoris Euboici ſecreta,Coela ſinum deſignauit.[Rhamnunta,] Rhamnus Atticæ vicus ex Acantide tribu dictus à ſenticetis. Auctor Euſtathius,& eo priores alij plures.

DE ATTILIO.

*Plin. lib. 7. cap. 52.

*ALiquid * admirationis ciuitati noſtræ Attilij etiam Auiolæ rogus attulit,qui & à medicis,& à domeſticis mortuus creditus, cum aliquam diu humi iacuiſſet, elatus,poſtquam corpus eius ignis corripuit,viuere ſe proclamauit, auxiliumque pędagogi ſui (nam is ſolus ibi remanſerat) inuocauit; Sed iam flammis circundatus fato ſubtrahi non potuit. Lucio quoque Lamiæ Prætorio viro æquè vocem fuiße ſuper rogum, conſtitit.*

OLIV.

ALiquid admirationis ciuitati noſtræ Attilij Auiolæ rogus.] Plin.lib.7.Auiola inquit Conſularis in rogo reuixit, & quoniam ſubueniri non poterat, præualente flamma viuus crematus eſt,ſimilis caſus in L.Lamia Prætorio viro traditur,nam Aelium Tuberonem Prætura functum, à rogo relatum Meſſalla Ruffus, & plerique tradunt.[Elatus.] ſ.ad rogum,vt cremaretur, & benè dixit elatus,nam efferri propriè dicitur cadauer. [Pædagogi,] Quia mos erat,vt cum cadauer ad rogum proſecuti eſſent cæteri omnes inde diſcederent, vnus tantum remaneret,quo ad vnius ſuum cadauer exueretur. Pædagogus autem dicitur a vocabulo græco παις quod ſignificat puerum αγογὸς ductor igitur, Pædagogus dicitur cuſtos pueri,qui eum ducit,& de moribus eius curam agit. ſicut Leonides, qui magno in honore fuit apud Alexandrū cuius erat Pædagogus.[Lucio Lamiæ.] hic tpib. fuit Cic.& ſicut in epiſtolis deprehendimus, magna Cic. familiaritate coniunctus.

ASCEN.

ALiquid,&c. Affert duo, quæ quòd raro euenire ſolent, miraculo aſcribi poſſunt, cum tamen naturaliter fieri potuerint,vt ſpiritus videlicet ſopitus, igne excitetur. Ordo eſt,rogus.i.pyræ incenſa ad comburendum corpus Attilij Auiolæ attulit ciuitati noſtræ.i.Rom.aliquid admirationis,qui creditus mortuus,& à medicis,& à domeſticis, cum iacuiſſet aliquandiu humi.i. ſuper humum,elatus. ſ.ædibus ſuis: vt in rogum duceretur,poſtquam ignis corripuit corpus eius, proclamauit ſe viuere, & inuocauit auxilium Pædagogi. i. ſui in pueritia ductoris.Nam is.ſ. Pædagogus remanſerat ibi ad rogum ſolus,ſed ipſe Attilius iam circundatus flammis non potuit ſubtrahi fato.i.neci.Conſtitit.i.manifeſtum fuit quoque, i.etiam,vocem fuiſſe æquè.i.æqualiter, ſuper rogum. i. poſtquam immiſſus fuerat rogo,Lucio Lamiæ viro Prætorio.

EXTERNA.

DE EREPAMPHILO, & quodam Athen.

*Pl. Pol. 1. & Mac.

*QVæ minus * admirabilis Fereti Pamphilij caſus facit quem Plato ſcribit inter eos, qui in acie ceciderant, x. diebus iacuiſſe, biduoque, poſtquam inde ſublatus eſſet, impoſitum rogo reuexiſſe, ac mira quadam tempore mortis viſa narraſſe. Et quoniam ad externa tranſgreſſi ſumus,quidā* Athenis vir eruditiſſimus, cum ictum lapidis capite excepiſſet, cætera omnia tenatiſſima memoria retinens, literarum tantummodo,quibus præcipuè inſeruierat,oblitus eſt. Dirum malignumque vulnus in animo percuſſi, quaſi de induſtria ſcrutatis ſen ſibus in eum potiſſimum locum,quo maximè lætabatur,acerbitatę nocendi erupit,ſingularem doctrinam hominis pleno inuidiæ funere efferendo, cui ſi talibus ſtudijs perfrui fas non erat, vtilius aliquanto fuit ad illa aditum non impetraſſe,quam iam percepta eorum dulcedine caruiſſe.*

*Plin.lib. 7. cap. 23.

OLIV.

QVæ minus admirabilia.] Tranſit conuenienter ad externa.Hæc,inquit, miracula, quæ ſupra diximus miranda fuerunt,ꝙ illo eo die quo mortui erant, rogo ſuper impoſitos viuere cognouerūt. At hic,cuius exemplum ponitur, cæſus in acie,per dies x.cum iacuiſſet,deinde biduo poſt,elatus,& rogo ſuper impoſitos, magna voce clamauit ſe viuere, & ita extincto quamprimum rogo liberatus, multa quidem admiratione & ſtupore digna ſe tempore mortis vidiſſe narrauit.[Fereti] Alij legunt Phærei,quod melius eſt ſine dubio, à Ciuitate Pheræ,nam Pheræ eſt ciuitas in Agro propinqua Pylo,& ſub imperio Agamennonis, vel vt Str.vult in Meſſanæ,Pheræ aūt,inquit ad Meſſeniū agrū pertinent. [Biduoque] Ergo 12.diebus exanimis iacuerat. [Et qm̄ ad externa.] Athenienſem quendā philoſophū narrat cū diu in ſtudis literarū verſatus eſſet,adeo vt excelleret,fortè incidit,vt quidam caput eius lapide percuteret,& ſtatim ſubſecuta eſt res quidē mira dictu,ꝙ literarū.ſ.oblitus eſt,cū cætera tenaciter memoria retineret.Plin.lib.7,nat.hiſt.Nec aliud,inquit,eſt æquè fragile in hoīe morborū,& caſus iniurias, atq; ēt metus ſentiēs, alias particulatim,aliàs vniuerſa,ictus lapide oblitus eſt literas tm̄,& præalto tecto lapſus, matris, & affiniū, propinquorumq; cępit obliuionem. Alius ægrotus ſeruorū ēt. Sui verò nois oblitus eſt Meſſala Coruinus orator. [Dirum] Deteſtatur quodammodo hunc caſum Vale. ꝙ quaſi dedita opera ſenſibus hominis perſcrutatis, eum potiſſimum eripuit,a quo voluptatem maximam capiebat. [Dirum,] Quaſi ab ira deorum

Phærei.

Literarū oblitus.

prouenies.[In animo]Potius quã corpore. [Pleno inuidiæ fu nere] Plenus inuidiæ sum id est significo mihi multos inuide re. vnde doctrinam literarum à casu maligno sublatam funus inuidiæ plenum appellat,q.d.casum tam acerbum huic homi ni doctrinam literarum inuidisse. Quod autem dicit efferendo,perstat in translatione,quia sicut sæpè diximus,efferri pro priè cadauerum est.

ASCEN. QVæ minus admirabilia,&c. Transit suo more ad externa miracula recitanda,dicens.Quæ scilicet iam dicta proximo loco miracula,casus Pamphilij Fereti,aut Pheræ.i.ciuis Pherarum vrbis propinquæ Pylo,aut Messeniæ, facit minus admirabilia,quia ipse est magis admirabilis.Quẽ scilicet Pam philium Plato scrib. iacuisse decem diebus inter eos qui ceciderant in acie.i.in prælio, & impositum rogo biduo postquã sublatus esset inde idest ex strage occisorum, reuixisse,ac nar rasse quædã mira,visa scilicet à se, tempore mortis, quòd certè stupendum est miraculum & si verum est, Deo vero attribuendum.[Et quoniam]transit ad miraculorum memoriẽ interruptionem in quodam Philosopho Atheniensi, dicens. Et quoniam nos sumus trãnsgressi ad externa. idest aliena à Romanis,quidam vir Atheniensis eruditissimus, cum excepisset capite.s.suo, ictum lapidis, oblitus est tantummodo literarũ, quibus inseruierat.idest insudauerat præcipuè, retinens cætera omnia,quæ scilicet sciuerat, memoria tenacissima, de quo casu dicit author.Dirum ac malignum vulnus percussi in animo idest in parte memoratiua, quæ ab animo dependet, erupit acerbitate nocendi, potissimum in eum locum, videlicet repositorium scientiæ,qua lætabatur maximè,& hoc sensibus scrutatis,id est rimatis,quasi de industria.i.data vt dicunt opera,vtpote efferendo.idest extinguendo(sicut homo,qui effertur iam extinctus est,vnde speciosa vtitur metaphora) singularem doctrinam,id est hoc loco scientiam hominis,pleno funere inuidiæ, quasi Dij illi singularem illam doctrinam inuiderint,alioquin enim, aut illius memoriam reliquissent, aut cæterorum quoque abstulissent. Cui scilicet viro eruditissimo, si non erat fas perfui.idest ad finem vsque vitæ frui,talibus idest literalibus studijs,vtilius aliquanto fuit,idest fuisset illi non impetrasse, scilicet à Deo, aditum.idest accessum,aut introitum ad illa scilicet studia, quàm caruisse dulcedine eorum,scilicet studiorũ,iam percepta, quia nihil est infelicius, quàm fuisse in aliqua re,& maximè literaria felicem.

THEO. HEri Pamphilij] Macrob.in Somnium Scipionis. ille Plat. inquit,secretorum relator. Et quidam nomine fuit,natione Pamphilius, miles officio, qui cum vulneribus in prælio acceptis,vitam effudisse visus 12.demum die inter cęteros vna peremptos,vltimo esset honorandus igne,subito seu recepta anima, seu retenta, quidquid emensis inter vtramque vitam diebus,egerat,videretur,tanquam publicum professus iudicium,humano generi nunciauit.Hęc ille:videtur itaque legendum potius Eris an analogia, sicut Seru. Seris, quam vel Eri vel Eretis,vnde libri menda,pheretis à quibusdam scribitur,& inepte exponitur.

DE NAVSIMENIS VXORE.

MIrabilior tamen sequentis casus narratio. Nausimenis enim Atheniensis vxor, cum filij ac filiæ suæ stupro interuenißet,inopinati monstri perculsa conspectu, & in præsens tempus ad indignandum, & in posterũ ad loquendum obmutuit. Illi nefarium concubitum voluntaria morte pensarunt. Hoc modo fortuna sæuiens huic vocem,ijs vitam ademit:illi propitia donat.

OLIV. MIrabilior tamen. Mirabilis quidem fuit superior casus, quòd ictu lapidis literarum doctrinam amiserit Philosophus:sed qui sequitur mirabilior.Mulier quædam Atheniẽsis,cum filios in stupro deprehendisset,monstri nouitate perculsa,loquelam vocemq; amisit.[Mirabilior.]Alij legunt miserabilior, sed cum de miraculis tractetur, melius stat litera mirabilior. [Inopinati.] Quia nunquam tale quidquam cogitasset.[Conspectus.]Quòd videret tantum eos facinus admittere. [Ad indignandum]Vt ipsa quidem indignabunda reprehendere potuerit. [Illi nef.concub.] Vbi considerarent turpitudinem suam, quantunq; nefas commisissent,sibi vitam ademerunt.[Illi propitia] De quo dicturus sum,donauit vocem.

ASCEN. MIrabilior,&c. Iocundo progressu narrat miraculũ,quòd contigit vxori Nausimenis Atheniensis, dicens,Mirabilior,vel vt alij legunt miserabilior: certum autem est,quòd miserabilis sit,dubitare autẽ possis, an miserabilior, cũ superior non videtur miserabilis,sed beatus, si inter beatitudines ponenda sit à mortuis excitatio. Certum etiam est, quod sit mirabilis,sed an superiore mirabilior dubites,cum mirabilius sit mortuum iam decem, & amplius dierum, reuixisse,quam mulierem præ nimio stupore obmutuisse.Quo circa non dam nem eos,qui miserabilior legunt. Ordo est. Tamen idest Tametsi superior casus est mirabilis, vel miserabilis, tamen narratio casus sequẽtis est mirabilior,aut miserabilior.Vxor Nausimenis Athe. cum interuenisset stupro,idest coitui filij & filiæ suæ, ipsa perculsa conspectu monstri.i.monstruosi coitus inopinati, quia non opinata fuerat posse contingere, obmutuit.idest muta facta est.i.simul ad indignandum.i.ex indignatione vehementer ad obiurgandum in præsens.i.pro tempore illo præsenti,& ad loquendum,in posterum,quia nulla deinceps locuta est. Nausimenis vxor illi, scilicet filius & filia pensarunt.idest compensando. idest æqualia rependendo expiarunt morte voluntaria, quia sibi necem intulerunt, & ita secundum veritatem non expiarunt prius malum,sed grauio re auxerunt, fortiter tamen illis temporibus visi sunt agere, qui nece sua enorme facinus vlti fuerunt. Fortuna sæuiens.i. cum illis sęuerè agens,ademit, idest abstulit,hoc modo vitam ijs.s.filio & filiæ incestis,& vocem huic scilicet matri,& sup. fortuna propitia.idest clemens,& indulgens,donat sup.vocẽ illi idest alteri,vtpote illi,de quo sequens narratio est.

DE AEGLE SAMIO.

*AEgles Samius, Athleta * mutus, cum ei victoriæ quam adeptus erat,titulus & præmium eriperetur, indignatione accensus vocalis euasit.* * Celi.lib. 1. cap.14.

OLIV. Aegles. Simius. AEcles Samius.] Aulus Gellius,Samius inquit,Athleta nomen illi fuit,Aegles, cum antea non loquens fuisset ob similem dicitur causam loqui cœpisse,nam cum in sacro certamine sortitio inter ipsum & aduersarios non bona fide fieret,sed sortem nominis falsam subijci animaduertisset, repente in eum,qui id faciebat sese videre,quid faceret,inclamauit, atque is oris vinculo soluto per omne inde vitæ tempus non turbide,neque hæsitanter locutus est. Tale quiddam legitur de filio Cræsi Regis, qui cum mutus vixisset, in salute patris vocem recuperauit, sicut in ca. de pietate dicemus. Athleta ἀθλος certamen ἀθλητὴς significat certatorem.[Aegles.]Declinatur Aegles Aeglæ, sicut Anchises Anchisæ, vel Aegles Aeglis. [Vocalis] De muto est factus vocalis, quia vocem acquisiuit,nam vocalis dicitur,qui voce vtitur.

ASCEN. AEgles Sam.Ath.i.pugil.mutus, cum titulus & premium victorię,quam fuerat adeptus scilicet in sacro certamine eriperetur ei.scilicet per falsam sortẽ.euasit vocalis,factus est loquens,accensus indignatione, idest cum ex nimia indignatione conatus loqui,reuera loqui cępit,sicut & filius Crę si,de quo Iustinus,& Oliu.hoc loco,&c.

DE GORGIA EPIROTA.

GOrgiæ quoque Epirotæ fortis, & clari viri origo mirabilis, qui in funere matris suæ vtero elapsus,inopinato vagitu suo lectum ferentes consistere coegit, nouumque spectaculum patriæ præbuit: non tantum ex ipso genitricis rogo lucem, sed etiam cunas assecutus: eodem enim momento temporis,altera iam fato functa parit,alter ante elatus,quàm natus est.

OLIV. EPirotæ.] Ad differentiam Gorgię Leontini,de quo dicemus lib.8.cap.vlt.[Origo,]Fuit admirabilis.[Non tãtum Multi literam hanc corruptam esse existimantes, legunt non tantum ex ipso genitori rogo, sed & cunas assecutus, qui ab intelligentia huiusmodi dicendi generis abhorrent, non tantum enim est, quod grece dicitur...... idest fermè,ita post lucem superfluo adijciunt.sed etiam, h.d.fermè ex ipso genitoris rogo vitam, & cunas assecutus, quia parum admodam fuit, quin rogo super inijceretur, antequam puer vagitum ederet,& rectè quidem,quid est enim fermè cecidit, nisi tantum non cecidit, parum abfuit,quin caderet,& est peculiare dictum Valerij,quo frequenter vtitur.

ASCEN. GOrgię,&c.Ordo est.Origo quoque Gorgię Epyrotę.i.cuius Epyrus erat patria,viri fortis,& clari(qui elapsus vtero matris suę in funere.i. cũ mortua portaretur ad rogum coegit vagitu suo inopinato,ferẽtes lectũ.i.feretrũ,aut lecticã in qua cadauera defunctorũ pcipuè defferri solẽt,cõsistere.i.manere stãtes,& aperire loculũ) origo dico Gorgię pbuit prię.s. suę Epyro nouũ.i insolitũ spectaculũ[Assecutus.]mirè mutat

genus nam cum respicere debeat ad oppositum origo, respicit ad nomen Gorgiæ, perinde ac si in nominatiuo dixisset, Gorgias quoque ortu suo,&c. spectaculum præbuit patriæ, assecutus non tantum lucem .i.vitalem auram, ex ipso rogo genitricis, cui saltem vicinus erat, licet nondum cum matre in eum missus, sed etiam cunas.i.repositorium infantile, nam matris loculum, seu pheretrũ habuit pro primis cunis. Enim pro quia, altera; vtpote mater, parit eodem momẽto temporis functa fato.i.perfuncta.i.moriẽdi munere, hoc est perfuncta, iam.i.paulo ante,& alter.i.filius Gorgias postea dictus, elatus est.i.ad rogum cum matre defuncta portatus, ante.i. prius q̃ natus est, quòd ne fiat nobis cautio est, nam partus etiam nõdum maturus à matre separatur. Oli. vult legendum tantum non pro fermè, sine particula sed, vt sit assecutus, tantum non .i.fermè lucem ex ipso rogo genitricis, & cunas, sed apertior est lectio non tantum, sed etiam. Sunt qui legant nouumque, sed vacatq;, nisi connectat verbum præbuit cum verbo coegit, sed tunc origo absolutè ponendum.

DE QVODAM IASONE.

*Cic. lib. 1. de natu. deor. sed Plu. Prometheum vocat.

Diuinæ fortunæ * vulnus Pheræo Iasoni quidam exitij eius cupidus intulit: nam, cum inter insidias gladio eum percussisset, vomicam, quæ à nullo medicorum sanari potuerat, ita rupit, vt hominem pestifero malo liberaret.

OLIV. Vomicam] Vomica propriè dicitur vlcus latens à vomendo, quia ruptum euomit saniem, vomica secundum Nonium Marc. locus est concauus,& vetustate ambesus, secundum alios genus apostematis, per quod emittuntur viscera.

ASCEN. Diuinæ,&c. Recitat miraculosam, aut certè mirandæ felicitatis sanationem Iasonis Pheræi, dicens. Quidam intulit Iasoni Phæreo, vulnus diuinæ fortunæ.i.fortunatissimæ felicitatis, intulit dico cupidus exitij.i.interitus eius, nam cũ percussissent eum gladio inter insidias, rupit vomicam.i.congeriem putredinis, in corpore latentem, quæ à nullo medico potuerat sanari. (Quod arguit aut non satis peritos fuisse chyrurgos, aut non ausos vulnus aperire quod inimicus aperuit) rupit dicit, ita vt liberaret hominem malo pestifero .i. necem illaturo, nisi ab illo sic ruptum fuisset.

Pheræo Iasoni] Pheræorum tyram. Iason fuit Imperatoris artibus instructissimus, vt Polyenus Mac. Stratagematon 6. refert.

DE SIMONIDE.

*Cic. lib. 1. de orat.

Aeque Dijs * immortalibus acceptus Simonides, cuius salus ab imminenti exitio defensa, ruinæ quoq; subtracta est: cenanti enim apud Scopã in Cranone, (quod est in Thessalia oppidum,) nunciatum est duos iuuenes ad ianuam venisse, magnopere rogantes, vt ad eos continuo prodiret: ad quos egressus, neminem reperit ibi. Cæterum eo momento temporis triclinium, in quo Scopas epulabatur, collapsum,& ipsum,& omnes conuiuas oppressit. * Quid hac felicitate locupletius, quam nec mare, nec terra sæuiens extinguere valuit.

*Superiori capite.

OLIV. Aeque Dijs.] Hic est ille Simonides, de quo suprà mentio facta est in cap. de Somnijs, qui nauigaturus per quietẽ monitus est, vt corpus inhumatum sepulturæ mandaret, quòd vt faceret consilio nauigandi supersedit,& ita naufragiũ euasit quod passi sunt, cum quibus nauigaturus erat. Hunc igitur dicit beneficium quoq; salutis à Dijs accepisse, quos Castorem,& Pollucem fuisse creditum est, cum enim apud Scopam cœnaret,& omnes discumbentes iam in medio conuiuio constitissent, nunciatum est duos iuuenes venisse, qui Simonidẽ allocuturi vocarent: ille egressus, dum quærit iuuenes illos, qui nulla erant ante ostium, interea cenaculum vbi cæteri epulabantur, corruit,& qui in eo cenabant obruti sunt. Sol. vero de mir.mun. non intelligit Simonidem, sed Pyndarum poetam Lyricum, qui in honorem Pollucis,& Castoris carmina scripsit. Dicit enim Pyndarum Lyricum è conuiuij loco, cui imminebat ruina, ne cum cæteris interiret, forinsecus Castor,& Pollux vocauerunt, inspectantibus vniuersis, quo effectum est, vt solus impendens periculum euaderet. Cic. lib. de oratore, ij. Gratiam inquit habeo Simonidi Lyrico, quem primum ferunt artem memoriæ prætulisse, dicunt enim cum

Simonides. cenare. Cranone in Thessalia Simonides, apud Scopam fortunatum hominem,& nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eo scripsisset, in quo multa ordinandi causa poetarũ more, in Castorem scripta,& Pollucem fuissent, ferunt nunciatum Simonidi, vt prodiret, iuuenes ad ianuam stare duos quosdam, qui cum magnopere vocarent, surrexisse illum, prodijsse, vidisse neminem, hoc interim spatio conclaue illud, vbi epulabatur Scopas, concidisse: ea ruina ipsum, cum cognatis oppressum, interijsse. Sequitur deinde quomodo artem memoriæ inuenerit. Hoc idem testatur Quin. libro 11. de inst. ora. vbi multa alia tradit,& in primis dissentionem esse inter auctores, qui carmen illud scriptum fuerit, Scopæ, an alijs, quos commemorat,& cuius fuerit domus, Pharsali, an Scopę. Item dicit sibi videri fabulosum de Tindaridis; Scopas autẽ, vt Plin. refert, fuit etiam sculptor marmorarius, cuius opera quædam in vrbe Roma videri idem Plin. tradit. [Simonides] Hic primus fuisse dicitur, qui memoriam artificiosam inuenit. [Exitio defensa] propter illud corpus, quod sepulturæ mandauit. [Triclinium] .i. cenaculum. A tribus lectis stratis, vbi epulari solebant antiqui, dicitur autẽ Triclinium à τρεῖς & κλίνη.i.lectus, tres enim lecti sternebantur, in quorum vno dicuntur epulabatur, in altero vxor cum reliqua eius familia assidebat, in tertio vero amici,& reliqui, qui superuenissent. Nam tres mensæ apponebantur apud maiores,& iuxta mensas totidem thori, vbi discumberent Iuuen. primo finge loco, quo tu discumbere iussus,& subdit: Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto, ergo Triclinium locus vbi conuiuabantur. Quint. loquens de hoc Simonide ait. Vix eo limen egresso Triclinium illud super conuiuas corruit. Cic. verò eundem locũ traduxit conclaue, dicens. Hoc interim spatio conclaue illud concidit, Aliquibus verò alijs discubitorium magis traducere placuit,& à Triclinio Architriclinus: dicitur princeps cenaculi. [Nec mare] propter id, quòd naufragiũ euitauit. [Nec terra] Ad id, quòd ruinam subterfugit beneficio Deorum.

Aeque,&c. Recitat miraculosam euasionem mortis in Simonide, quem prius meminit submersionem euasisse. Ordo est. Simonides sup. fuit æquè.i.æqualiter, vt Iason Pheræus, acceptus.i.gratus,& placens, Dijs immortalibus, cuius salus defensa.i.protecta ab exitio.s.submersionis, subtracta est quoque ruinæ.i.conclauis, aut cœnaculi, Enim pro quia, nũciatum est Simonidi cenanti apud Scopam, virum diuitem, in Cranone, quod oppidum est in Thessalia, duos iuuenes.s.Castorem,& Pollucem, venisse ad ianuam, rogantes magnopere, vt sup. Simonides prodiret.i.exiret continuo ad eos (posset dici etiam ad se, propter participium rogantes) ad quos .s. iuuenes Simonides egressus, neminem repperit ibi. Cæterũ.i. sed Triclinium.i. cenaculum trium lectorum discubitoriorũ capax, in quo Scopas dominus epulabatur, collapsum eo momento tẽporis, quo Simonides exiuerat, oppressit,&.i. simul ipsum.s.dominum domus Scopam,& omnes conuiuas. Quid locupletius.i.ditius, aut abundantius, hac felicitate .s. Simonidis quàm.s.felicitatem, nec mare sæuiens cum ut patuit in capite de Somnijs, nauem quàm Simonides, nisi præmonitus fuisset ingressurus erat, obruit, nec terra sæuiens.i. casus Triclinij in terra positi, ualuit extinguere, q.d. nihil, cum duplex sit,& euidentissima. ASCEN.

THEO. Cranone] Cranon vrbs est Thessaliæ regionis, quam Pelasgionem vocant, ad ipsa tempe. Hecateus auctor in Europa. Eiusdem nominis altera ciuitas Athamaniæ contributa à Cranone Pelasgi filio dicta, in cuius finibus duos tantummodo uideri coruos inter miracula retulit Callimacus,& Theopompus. In Bel. Mac. Liu. oppidi meminit ab impressoribus inuersa dictione, quam Ianus emendauit.

DE DAPHIDA.

Non inuitus * huic subnecto Daphidam, ne quis ignoret quantum interfuerit cecinisse Deorum laudes,& numen obtrectasse. Hic cum eius studij esset, cuius professores Sophistæ vocantur: ineptæ,& mordacis opinionis Apollinem Delphis irridendi causa consuluit: An equum inuenire posset, cum omnino nullum habuisset: Cuius ex oraculo reddita vox est, inuenturum equum, sed vt eo deturbatus, periret. Inde cum iocabundus, quasi delusa sacrarum sortium fide, reuerteretur, incidit in Regem Attalum, sæpenumero a se contumeliosis dictis absentem lacessitum, eiusq; iussu saxo, cui nomen erat Equi, præcipitatus, ad Deos vsq; cauilandos de mentis animi iusta supplicia.

* Cic. de fato,& Suidas.

Non

OLIV. NOn inuitus] Liptote est, cum minus dicimus, & plus significamus. [Non inuitus] libentissime. [Cecinisse laudes] sicut Simonides, qui versu laudes Pollucis, & Castoris complexus est. [Numen obtrectasse] inuidia quadam prosecutum esse. Inuidias est minoris aduersus maiorem: obtrectatio est inter pares: vel obtrectasse, vituperasse, vt obtrectare sit, aliquem cum inuidia maledictis lacerare. [Sophistæ] Qui astutijs, & argutijs suis id quod falsum est, verum ostendere nituntur. Sunt igitur cauillatores, & alienorum sermonum molesti interpretes, quod nomen quamuis à Sopho dicatur, quasi æmulator sapientiæ, tamen nonnunquam pro Sophiæ, & scientiæ calumniatore accipitur, ipso videlicet apparẽte, non existente Sopho. [Ineptæ] Quia ea, quę dicũt, semper per contrarium interpretantur. Ineptus autẽ dicitur, qui nec rei, nec temporis, nec loci, nec personæ rationem habet, hoc est nulli rei aptus est. [An equũ inuenire posset. Hæc erat calliditas, vt siue responderet inuenturum illũ equum esse, siue non, Deus omnino delusus esse videretur, nam si respondisset inuenies, existimabat se decepisse numen, quia nõ inueniri possit, quod non sit amissum. Si verò dixisset, non inuenturum, itidem credebat posse irrideri, quod ipse videlicet sciret, non posse inuenire quod non amiserit. [Sed vt eo deturbatus periret]. i. ex equo deiectus præceps, peribis [Iocabundus] Iocanti similis, vel re vera Iocans, nomina. n. in bundus desinentia, non similitudinem, sed rei effectum significant, vt sentit Valla. [Attalum] Regem Pergami. [Saxo.] monte, nam saxum pro monte. Virg. Saxi de vertice pastor. [Cauillandos] Ad cauillandos non tantum homines suis argutijs, sed etiam Deos. Cauillari est proprium Sophistarum, ponitur etiam pro calumniari, & deridere. [Iusta supplicia] Meritas pœnas, quia illum Attalus iustò quidem affecit supplicio.

De nominibus in bundus.

ASCEN. NOn inuitus] tractat exemplum miraculosi, & diuinitus prædicti exitus vitæ Daphidæ cuiusdam, non satis noti hominis, sed cuius exitium ad religionem mortalibus incutiendam efficax est argumentum. Ordo autem est. Ego subnecto. s. quodam filo dicendi, non inuitus. i. libentissimè. s. Simonidi pio, Daphidam hominem impium: ne quis ignoret. i. vt quis sciat, quantum interfuerit cecinisse laudes Deorum, vt fecit Simonides Castoris, & Pollucis, quorum ope postea seruatus fuit, & obtrectasse. i. contumeliosis verbis affecisse, numen. i. Deum aliquem, & hoc loco Apollinem. Hic. s. Daphida, cum esset eius studij, cuius professores. i. ex professo sectatores, vocãtur Sophistę. i. apparentes, sed cauilosi Philosophi, consuluit. i. interrogauit, quasi consulendi gratia. Apollinem, Delphis. i. in templo Delphico, & cum esset sup. opinionis, seu opinationis (vt alij legunt) ineptę quia nulla calliditas contra Deum valet, vnde per contrarium Stat. in Archilleide. Quis diuum fraudibus obstet [Et mordacis,] quia Appollinis oraculum eo modo falsitatis arguere volebat, consuluit dico causa irridendi, an posset inuenire equum, cum nullum omnino habuisset, sup. equum. Ex cuius. s. Apollinis oraculo. i. responso, de reb. futuris ex ore Dei prolato, vox est reddita, ipsum sup. inuenturum equum, sed vt ipse periret eo. s. equo, deturbatus. Inde cum ipse Daphida iocabundus, quasi fide sacrarum sortium delusa, reuerteretur, incidit in Attalum Regem. s. Pergami, lacessitum à se hoc est à Daphida dictis contumeliosis absentem. s. longe distantem ab eo, & ipse præcipitatus. i. deorsum deiectus, est iussu, è saxo, cui nomen erat Equi, & pependit iusta supplicia animi demẽtis, quia ad Deos vsque cauillandos progressus erat demens sophista.

THEO. SOphistæ] Rhetores antiqui Sophistas appellabant vt Philo author est, & Mari. Victorius in Rhet. Cic. Rhetor, est, inquit, qui docet literas, atque artes tradit eloquentiæ: Sophista est, apud quem dicendi exercitatio discitur, &c. eius ergo generis Daphida fuit ex Themeso, qui commentatus in Homerum negat Athenienses expeditionis in Troiã participes extitisse, de cuius fato Suidas eadem, quæ Valerius, Aliter autem Strabo Geographię 14. Mons ait Torax appellatur in quo tradunt in crucem sublatum Daphidam Gramaticam, quòd Reges versibus incesseret πορφύρεοι μώλωπες ψήγματα Λυσιμάχου Λυδῶν ἄρχετε καὶ Φρυγίης. i. Purpurei vibices scobs opum Lysimachi vos ne Lydis & Phrygię imperatis, ex quo illud in prouerbium cessit: Caue à Thorace. Daphidas in superiore disticho, Purpureos vibices ex Aridicę ioco dixit. Nam quando Regis libertus ad opes nuper euectus Philosophos ad conuiuium congregasset, & irridendo minutulas eorum quæstiones, scire se velle dixisset, cur ex nigra, & alba faba pulmentum vnius coloris edatur. Arides indignè ferens tu nobis inquit, absolue, cur de albis, & nigris loris similes maculæ gignantur, hæc in Valer. Ianus ex quinto Symposiacorũ Plut. dictauit. Vnde totidem verbis, & Macr. [Cui nomen erat Equi.] Valer. Suidas, & eo prior Cic. concinit hunc in modũ.

Quid, n. si Daphidę fatũ ita fuit de equo cadere, atq; ita perire, ex hoc ne equo, qui cũ equus non esset, nomen habebat alienum. Sed illud obseruandũ Daphidã per T. à Strabone à Suida Daph. per D. notari, ꝙ in quibusdã Val. codicibus est legere.

DE REGE PHILIPPO.

*Eodem oraculo * Macedonum Rex Philippus admonitus, vt quadrigæ violentia salutem suam custodiret, toto Regno disiungi currus iussit eumque locum, qui in Bœotia quadriga vocatur, semper vitauit: nec tamen denunciatum periculi genus effugit: nam Pausanias in capulo gladij, quo eum occidit, quadrigam habuit cœlatam.*

* Cic. lib. de fato.

OLIV. EOdem Oraculo] Sicut illi verum prædixit Apollo, quoq; Philip. Macedonum Regi, hic cum quæreret ex oraculo qua morte periturus esset, responsum accepit, vt quadrigas vitaret tum Philip. quadrigas oẽs ex Regno suo iussit amoueri: locus etiam qui Quadriga appellabatur, ab eo studiosè vitabatur, sed nulla potuit ratione fata vitare, nam occisus fuit à Pausania adolescentię in cuius gladij capulo quadriga fuerat insculpta, hac aũt de causa dicitur Pausanias occidisse Philip. ꝙ cum interrogasset Hermoclem, quo pacto sibi posset gloriosum nomen comparare, respondisse, dicitur si virũ nobilissimum occideret; hoc aũt Vale. sentit, sed aliter Iustinus, dicit. n. quòd Philip. Maced. Rex, iam ætate prouectiori; Regis Attali sororem, vel vt Plut. dicit filiam Cleopatram virginem. Olimpiadi superinduxit vxorem, quod quidam illa grauiter ferens cum Alex. filio iam tum dicitur inijsse consilium contra Philippum. Forte ita accidit, vt Attalus cũ Cleopatra filia conuiuium celebraret, ad quod Pausaniam adolescentem inuitarunt: qui cum vino paulo largius ingurgitatus esset, eo turpiter abusi sunt omnes; adolescens postquam resipuit, & contumeliam, quam per violentiam passus erat, recognouit; sæpe de iniuria ad Philipp. cõquestus est. Ille iocabundus Pausaniam dimittere, hinc vehementius in dies de ea re instare, cupere tãtam iniuriam vlcisci, sed cũ forte quadã occurrisset Alexander, apud eũ conquestus est de hac iniuria: ille dr̃ Grçcè Iambicum verbum pronunciasse eum qui dedit, eũ qui accepit. s. interfice, quod et factum est, nam occupatũ angustiis Philippum, in transitu obtrũcat, de quo latius in cap. de cupiditate glorię dicemus, sed in eo miraculum fuit, quod gladio occiditur, qui quadrigam impressam habebat in capulo.

Mors Philip.

ASCEN. EOdem oraculo, &c. Narrat fatalem, atque ineuitabilem & propterea miraculosam mortẽ Philippi Macedonum Regis. Ordo est. Philippus Rex Macedonum, monitus eodem oraculo. s. Delphico, vt custodiret salutem suam à violentia quadrigæ, iussit currus disiungi. i. dissolui toto Regno suo, vt nullæ in eo essent quadrigæ, & vitauit semper. s. post oraculũ, eum locum qui vocatur in Beotia Quadriga, nec tamen effugit genus periculi denunciatum. Nam Pausanias adolescens habuit quadrigam. i. quatuor equorum currum, cęlatam. i. sculptam, i. vt dicunt in manubrio gladij, quo occidit eum.

THEO. LOcum] Qui in Bęotia Quadriga vocatur. Authoremque tibi reddit in Bęotia. Quadrigam non facilè inuenias, Harma Grçcum nomen expressit oppidi Tanagreorum finibus attributi, Pausanię credimus, ab Amphiarai casu de quo plura Strabo. Memoratur, & in Attica Harma ad castellum Phylen. ergo Valeri. Harmam latinè quadrigam vocauit.

DE CALANO.

*Quæ tam * pertinax necessitas in patre, & filio Alexandro consimilis apparuit, Si quidem Calanus Indus sua sponte se ardentissimo rogo superiacturus, interpellatus ab eo, ecquid aut mandaret, aut dicere vellet: breui, inquit, te videbo. Nec id sine causa, quia voluntarium eius è vita excessum, rapida mors Alexandri subsecuta est.*

* Cic. lib. de diuin.

OLIV. QVæ tam pertinax] Cum Alexander Darium uicisset, & Babylonem subegisset, audiuit in India esse, qui ludum Gymnosophystę nudi exercerent: dicebatur aũt Gymnosophystæ nudi philosophi, ideo autem nudi uiuebant, quia dicerent naturam omnibus rebus humanis prouidisse, nec quidquam deesse uoluisse, quemadmodum igitur cetera animalia his cõtenti essent, quæ sibi natura suppeditasset, ita homines uitã suam informare debere, ut nihil præterquòd eis natura dedisset, inquirerent. Hi Philosophi erant, qui summũ bonũ in uoluptate ponebant, summũ malum in dolore, Hos igitur uidendi magno desiderio captus est Alexander, & inter

Inter ceteros Calanus quidam præstare dicebatur,cũ hoc maximam familiaritatem iniuit Alexander, & cum secum abduxit,sed cũ anno vitæ suæ 73. ad eos dolores fortè peruenisset, vt eos vlterius ferre non posset,nam Aluo vexabatur, rogum sibi struxit,& aurea lectica superimposita,incubuit, stramentis opertus,vt eos dolores effugeret,in quibus summum malum statuebat,deinde Macedones obsecrauit, vt illum letitiæ diem cum Rege simul potantes exigerent, quam paucis post diebus Babylone visurum se dixit,atq; ita breui futuram Alexandri mortem prædixit, qui Babylone perijt, sicut suo loco dicemus: Alexander verò mortuo Calano conuiuia celebrari iussit,sed antequã moreretur,eum rogauit si quid vellet vt diceret,qui nihil aliud rñdisse fertur,nisi,te propediem Babylone videbo.Cic.lib.de diui.1.Calanus Indus cum descenderet in rogum ardentem,ò præclarum inquit,dicessum è vita,cum vt Herculi contigit mortali corpore cremato, in lucẽ animus excesserit: Cumque Alexander eum rogaret, si quid vellet,vt diceret optime,inquit,prope diem videbo te,quod etiam contigit. Rursus de hoc Calano mentionẽ facit lib.2. Tusc.quest, Str.in descriptione Indiæ plurima de his Gymnosophistis, atque Calano.

ASCEN. Q Væ,&c. Affert exemplum de Alexandro Philippi filio, dicens. Quæ necessitas.i.violentia fatalis,tam pertinax. i.ineuitabilis in patre. s.Philippo, apparuit similis,i. etiam in Alexandro filio.s.eius.hoc est Philippi,Siquidem Calanus Indus,qui vnus è Gymnosophistis,superiacturus.s.in lectica aurea se rogo ardentissimo. i.in rogum ardentissimum, interpellatus,i.ab instituto paulisper impeditus, dum interrogaretur,ab eo.s.Alexandro, ecquid.i.an ne aliquid mãdaret, aut vellet dicere,inquit, ego videbo te ò Alexander, breui.s. tempore(Quinetiam,qui eandem rem recitant, locũ addunt, dicunt enim dixisse breui te Babylone videbo) nec sup.dixit id sine causa,quia rapida. i. nimis subita mors Alexandri subsecuta est,voluntarium excessum è vita,eius. s.Calani.

DE QVODAM REMIGE.

R Egios interitus magnitudine miraculi remigis casus æquat: quem in littore Tyriorum sentinam haurientem, cum è naui fluctus abiecisset,altero latere repercussum, contrarius fluctus in nauem retulit. Itaq; miseri simul, ac fœlicis, complorationi permista fuit gratulatio.

OLIV. T Yrus] Ciuitas Pheniciæ inter omnes memoranda, teste Curtio.

ASCEN. R Egios,&c. Pulchrè præparat narrationem plebei exempli,dicens. Casus remigis.s.cuiusdam,æquat magnitudine miraculi interitus Regios,vt Philippi,Alexandri,& aliorum quem, s. remigem haurientem. i. euacuantem in littore Tyriorum, sentinam.i.receptaculum sordium in base nauis, cum fluctus abiecisset è naui, fluctus contrarius retulit eum excussum altero. i.opposito latere in nauem. s. vnde excussus iam erat.Itaq;i. & ita gratulatio fuit permixta complorationi,simul miseri, quia iam excussi in mare,ac fœlicis, quia relati in nauem,vi oppositi fluctus.

DE PRVSIA FILIO REGIS BITHYNIÆ.

* Liuius lib.1.

*Q Vid illa? nonne * ludibria Naturæ in corporibus humanis fuisse credenda sunt? tolerabilia quidem quid sæuitia caruerunt: cæterum & ipsa miraculis anumeranda. Nam & Prusiæ Regis filius eodem nomine quo pater,pro superiori ordine dentium, vnum os æqualiter extentum habuit: nec ad speciem deforme, nec ad vsum vlla ex parte incommodum.*

OLIV. Q Vid illa?nonne] Quia à proposito discedere videbatur, reddit rationem, cur hac videantur superioribus similima:[Nonne ludibria] Quia natura in corporibus humanis quodammodo ludere visa est voluisse, & noua quædã facere. Cæterum quia à natura proueniunt, & præter naturam fuerunt.] Nam & Prusi.]Post præfationem sequitur narratio eorum quæ à natura fuere aliena. [Os æqualiter extentum]Os vnum tenus ore continuatum Solin. Quidam cũ dentibus procreantur,vt Cn.Papirius Carbo, vt M.Curio, Dentatus ob id cognominatus,quidam etiam vice dentium continui ossis armantur soliditate,qualem filium Bithyniorum Regis Prusias Abbreuiator Prusias, inquit. Rex Bithyniæ omnium humillimorum fautor, atq; viciorum,à Nicomede filio adiuuante Attalo Rege Pergami occisus est. Habebat aliũ filium,qui pro superiore ordine dentium, enatum habuisse vnum os continens dicitur.Plin.lib.7. Hist.aliqui vice dẽtium continuo esse vno gignuntur, sicut Prusiæ Regis Bithyniorum filius,suprema parte oris. [Ad vsum] Ad vtendum, nam commodè epulabatur, sicut cæteri, qui in plures partes diuisos habent dentes.

ASCEN. Q Vid illa,&c. Ordo est. Quid illa sup.credenda sunt fuisse,nonne credenda sunt fuisse ludibria naturæ in corporibus humanis. q.d maximè quidem.i. certe, tamen tolerabilia,quia caruerunt seuitia,cæterum.i.sed quantum est de reliquo,& i.etiam ipsa annumerãda sunt miraculis. Nam filius Prusiæ Regis Bithyniæ,eodem nomine, quo pater, hoc est etiam Prusias dictus, habuit superiori ordine dentium. i. loco superioris ordinis dentium, vnum os extentum æqualiter.nec sup.habuit ipsum ad speciem deforme, nec ad vsum incommodum in vlla parte.

DE FILIA MITRIDATIS REGIS.

M Ithridatis verò Regis filia Dripetine,Laodice Regina nata,duplici ordine dentium deformi admodum,comes fugæ patris, à Pompeio deuicti, fuit.

OLIV. M Ithridatis] Regis Ponti, hostis P.R.ad quem debellandum primo Sylla, deinde Lucullus, postremo Pomp. missus est, qui bellum illud confecit. Hunc igitur profligato exercitu fugientem, filiam hanc comitatam fuisse Cic.dicit.

ASCEN. M Ithridatis.&c. Ordo est. Verò pro, sed, Diripetine filia Mithridatis Regis, nata Laodice Regina, duplici ordine dentium admodum.i.multum deformi fuit,quę comes fugæ patris deuicti à Pompeio.s.magno, extitit.

DE LINCEO.

*N Ec illius * quidem paruæ admirationis oculi, quem constat tam certa acie luminum vsum eßet: vt à Lilybeo portu, Carraginensium egredientes claßes intueretur. Oculis eius admirabilius Aristomenis Meßenij cor, quod * Athenienses ob eximiam calliditatem exectum, pilis refertum inuenerunt: cum eum aliquoties captum, & astutia elapsum, cępissent.*

* Hoc de Stra. Plin. lib.7.c.21.

* Lacedemonios sci lib.Plin. lib. 11. ca. 37.& alij.

OLIV. N Ec illius quidem paruæ admirationis] Hunc Solin.Strabonem nominatum fuisse tradit,quem Varronis testimonio centum 35. millia passuum prospexisse dicit,solitumque exeuntem à Carthagine classem Punicam, numerumque nauium ex Lilybetana specula manifestissime notare, quod idem testatur. Plin.7.nat.hist.Cic.tradit Iliadem omnem ita subtiliter in membranis ab hoc scriptam, vt testa nucis clauderetur.[Oculis]Hunc Lynceis oculis fuisse dicunt.[A Lilybeo portu.]s.Siciliæ. Nam Lilybeum promontorium est Siciliæ,multũ aũt à Sicilia ad Carthaginẽ distare dr, & vt tradit Sol.centum 35.millia passuũ intersunt.[Admirabilius Aristomenis]Athenienses cum Messenijs bellũ graue & longũ gessere: Messeniorum Dux fuit Aristomenes,qui tanta calliditate fuisse dicitur,vt sæpè Athenienses deciperet, quorum sæpè vrbem ingressus,& aliquando captus, atque in vincula coniectus,calliditate sua aufugerat,quòd cum semel,atq; iterum, & tertio fecisset,constituerunt Athenienses illum rursus captum interficere,quod etiam fecere, sed admirati versutiam hominis,voluerũt eius capti,& occisi cor inquirere, quo execto corpore,pilosum inuenerunt.i.pilis refertum, nam qui pilis abundant,solent astutiores esse.

N Ec illius,paucis absoluit alia miranda in virtute sensitiua in membris, in moribus hominum, & similibus dicens.Nec quidem oculi illius,videlicet Strabonis,aut Lyncei sup.sunt aut fuerunt admirationis paruæ;immo maximę quẽ constat esse vsum tam certa acie. i. acumine luminũ.i.oculorum,vt intueretur. i.inspiceret à Lilybeo promontorio Siciliæ,classes egredientes portu Cartha. [Oculis,&c.] Ordo est. Cor Aristomenis Messenij,sup.fuit admirabilius oculis eius, s.iam dicti,quòd.s.cor Athen. exectum.s.secando pectus eius extractum,ob calliditatem eximiam, quam putabant habere sedem in corde, inuenerunt refertum pilis, hoc est pilosum, seu hirsutum, cum cępissent, captum. s.prius aliquoties, sed elapsum astutia.

THEO. Q Vod Athenienses]Herodotus,Plutarchus,Rhianus, Polyenus,Pausanias & Stephanus, in mentione ciuitatis Andaniæ, tradunt à Spartanis exectum, nec aliter historiæ fidem cõstare Ianus existimat.Itaq; corrige Athenienses,quorum loco substitue Lacedæmones qui Spartani sunt.

DE ANTIPATRO POETA.

*Plin.li.7. cap.2. *A*T poeta * *Antipater Sidonius, omnibus annis, vno tantummodo die, quo genitus erat, febri implicabatur. Cumq; ad vltimam ætatem peruenisset, natali suo certo illo circuitu morbi consumptus est.*

OLIV. AT Poeta Antipater] Hic quo die natus erat, eodem semper febri laborabat omnibus annis, & cum diu vixisset, postquam ætatis suæ tempus destinatum appropinquasset, eo die, & eodem genere morbi consumptus est.

ASCEN. AT .i. sed: Antipater poeta Sidonius implicabatur febre omnibus annis, vno tantummodo die, quo genitus erat, & cum peruenisset ad vltimam ætatem, consumptus est natali suo.i. die quo natus fuerat, illo certo .i. infallabili circuitu, idest, per circulum anni reditu morbi.

DE POLISTRATO, ET HIPPOCLIDE.

*De Polystrato Diogenes in Epicuro. *H*Oc loco aptè * referantur Polystratus: & Hippoclides Philosophi eodem die nati, eiusdem præceptoris Epicuri sectam secuti, patrimonij etiam possidendi, alendæq; scholæ communione coniuncti, eodemque momento temporis vltima senectute extincti. Tam æqualem fortunæ pariter: atque amicitiæ societatem, quis non ipsius cœlestis Concordiæ sinu genitam, nutritam, & finitam putet? Quapropter hoc potissimum fuerit, aut in liberis potentissimi Regis: aut in Rege clarissimo, aut in vate ingenij florentis, aut in viris eruditissimis, aut in homine sortis ignotæ, ne ipsa quidem, omnis bonæ malæq; materiæ fœcunda artifex Natura, rationem rerum reddiderit, non magis, quam qui ita siluestres * capreas Cretæ genitas, tantopere dilexerit: quas sagittis confixas ad salutare auxilium herbæ Dictami, tantum non suis manibus deducit: efficitque, vt, concepta ea: continuo & tela, & vim veneni, vulneribus respuant. * Aut in Cephalenia insula, cum omnia vbique pecora haustu aquæ quotidie recreentur, in ea pecudes maiore ex parte anni ore aperto ex alto ventos recipientes, sitim suam sedare instituerit. * Aut quapropter Crotone in templo Iunonis Laciniæ aram ad omnes ventos immobili cinere donauerit potissimum. * Vel quare alteram in Macedonia, alteram in Caleno agro aquam proprietatem vini, qua homines inebrientur, possidere voluerit. Non admiratione ista, sed memoria prosequi debemus: cum sciamus rectè ab ea plurimum licentiæ vendicari, penes quam infinitus cuncta gignendi labor consistit.*

* Ceruas scri. Plin.

* Aquis hęc insula carere dicitur.

* Plin.lib. 2.c.107.

*Plin.li.7. c.108.

OLIV. PAtrimonij possidendi,] Quia communiter possidebant patrimonij à patribus relicta, & ex his communiter impensas faciebant studiorum, quibus operam dabant. [Tam æqualem] Quis, inquit, hanc concordiam, & amicitiam, ac societatem Deo non tribuit. [Liberis sicut in filia Mithridatis] Aut in rege.s. Prusia. [In vate].s. Antipatre. [Viris eruditissimis] Polystrato, & Hippoclide. [Homine fortis ignotæ].s. Strabone, qui tam acuta aciem habuit. [Omnis bonæ] Quia ex natura bona, & mala omnia comparantur secundum Philosophorum scientiam, quorum Plato princeps est, qui dicit, nihil nisi ex ante subiecta materia procreatum esse, quod à nostra religione alienũ est, nam Deus omnia ex nihilo creauit. [Ne ipsa quidem] Ne dum philosophi, qui rerum naturalium sciētiam habuerunt. [Non magis] Inquit rationem reddere possem, cur hæc miracula in eiusmodi hominibus natura esse voluerit. [Quam qui] Pro quomodo. [Syluestres capreas] Plin. lib.25. Ceruas non capreas dicit. Simplicius, inquit, Ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item elsinem à partu dictam, ostendere, vt indicauimus dictamum, vulneratæ, eo pastæ, statim decidentibus telis. Nam lib.8. dixerat, dictamum herbam extrahendis sagittis monstrauere percussæ eo telo, pastuq; eius herbæ eiecto. [Capreæ] Sunt capreæ siluestres, & capreæ domesticæ, sed in Creta capreæ siluestres confixæ sagittis, si modo periculum instantis mortis euadere possint, per se ad dictam herbam confugiunt, qua gustata, & tela, & vim veneni repellunt, quod quidem à secreta quadam naturæ ratione proficiscitur auxilium dictami. Dictamus penultimam producit. Virg. lib.13. Dictamum genitrix Creta carpit ab Ida. [Tantum non].i. ferme, inquit, ipsa natura suis manibus eas deducit ad remedium dictami saluberrimum. [Concepta] Comæsta. [Aut in Cephalenia] Plin. lib.7. Cōstat in Lusitania circa Vlysiponem oppidum & Thagum amnem, equas Fauonio flante obuersas animalem concipere spiritum, idq; partum fieri, & gigni pernicissimum, sed triennium vitæ non excedere. q̃ ēt B. August. confirmat lib. de Ciuit. Dei, q̃ equæ videlicet ore aperto ventos excipientes concipiant, vnde Virg. Sic omnes versæ in Zephiron stant rupibus altis, Exceptantq; leues aureas, & sæpè sine vllis coniugijs vento grauidæ mirabile dictu Solin. in proximis, inquit, Vlsipionis equæ lasciuiunt mira fecunditate, num spirante Fauonio vento concipiunt, & sitientes viros aurarum spiritu maritantur. Varro quoq; dicit in vlteriore Hispania verno tempore equas nimio calore commotas contra frigidiores plagas, & ventos ora patefacere ad sedandum calorem, & eas exinde cōcipere, edereq; pullos, licet veloces, diu tñ minime duraturos. [Ex alto] Quia in edito loco consistunt, vt ventos commodius capiant. Vnde Virg. Stant rupibus altis. [Aut hoc etiam] Solin. commemorat tēplum Crotonæ esse Iunoni consecratum, cuius ara exposita est aperto aerei, ita vt ab omni regione venti perflantes in ea spirare possint, & tamen illic cinerem sacrorum immobilem permanere. [Quapropter] Nec etiam rõnem reddiderim, quamobrem natura voluerit. [Crotonæ] Quæ ciuitatis est Calabriæ, & est genitiuus aduerbialiter positus, ac si diceres Vicentię. [In Caleno agro] A Calibus quod oppidũ est in Campania dictum pluraliter, hę Cales Calium, quia homines inebrientur, non secus, ac si vinum bibissent. [Licentię plurimum vendicari,] Qui plurimum laboris sustinet, hic debet aliquanto plus, licentiæ sibi cæteris assumere, ergo cum tantus sit naturæ labor, vt per eam cuncta gignantur, nõ mirandum est, si dum vires suas ostendit, tantum sibi licentiæ vendicat, vt pleraq; faciat, quorum causam hominibus ignotã esse velit. Gignendi de natura naturante intelligit, sed si verè intelligitur natura naturans Deus est.

HOc loco, &c. Ordo est. Polystratus, & Hippoclides Philosophi referantur.i. recitentur aptè hoc loco, quia simile quidam passi sunt, referantur dico.i. referendo dicantur, nati eodem die, & sup. secuti sectam eiusdem præceptoris, videlicet Epicuri, & coniuncti etiam cōione patrimonij possidendi, & scholæ alendę, & extincti eodem momento tēporis sup. in vltima senectute. Quis non putet tam ęqualem societatem fortunæ.i. rerum externarum, pariter ac amicitiæ genitã, nutritam.i. adultam, & finitam sinu ipsius concordiæ celestis, q. d. merito nemo non putet, hoc est vnusquisq; putat. Quap̃p hoc fuerit potissimum.i. quæ fuerit potissima ratio, cur hoc, quod dictum est, eueniret potissimum, aut in liberis potentissimi regis, vtpote in filia Mithridatis, aut in rege clarissimo, videlicet Prusia, aut in vate florentis ingenij.s. Simonide, aut Antipatro, aut in viris eruditissimis, vt in Athen. illo, & in his sectatoribus Epicuri Polystrato & Hippoclide, aut in homine fortis.i. conditionis ignotæ, vt in Strabone illo lynceis ocũlis prædito, ne quidem ipsa natura.s. naturans, vtpote artifex fecunda omnis materiæ bonæ, & malę reddiderit, i. reddere possit rationem rerum.s. quæ contigerunt. Non magis. Optimo pęde progreditur ad recitanda mira, quæ in ratione, aut etiam vita carentibus natura producit dicēs. Non magis sup. rõnem rerum supradictarũ reddiderit natura, quàm quid ita.i. cur, aut qua ratione, ipsa, supra dilexerit tantopere capreas siluestres, genitas Cretæ.i. in Creta insula, (Sunt qui legant qui ita, certum enim est, qui quasi ablatiui casus è nominatiuo quid aduerbialiter sæpè poni pro quomodo, vt. Qui fit Mecenas, &c. certum etiam est, quid ita particulam aptam interrogationi solere poni pro cur, aut quare, quo circa legam, qui ita nisi sequatur tantopere, nam ita tantopere dicendo videtur ita redundare. Quod non vacat, si quid ita pro vna ponatur particula) quas.s. capreas confixas sagittis natura deducit tm̃ non.i. non solum, suis manibus.i. naturali instinctu, ad auxiliũ salutare herbæ dictami.i. scilicet nomine, quæ in Creta sponte nascitur, efficitq;.i. etiam vt ea.s. herba concepta.i. in ventrem redacta à capreis ipsæ capreæ respuant.i. eijciant, quasi expuendo, & euomendo vna cum herba, vulneribus.s. sagittarum, & ita non solum è ventre, sed vbicunque fuerint vulnera, & tela, & vim ueneni, quo armari solent sagittæ. Aut (repete quid ita.i. cur) in Cephalenia insula, quam Lusitaniæ vicinam hic Oliuerius videtur innuere, cum altera sit, aut saltem Cephalenia insula maris Ionij, cum.s. ita sit, quod pecora recreentur, vbiq; quotidie haustu aquæ, cur natura instituerit pecudes sedare sitim suam recipientes.s. in pulmonē, ventos ex alto.s. aere, ore aperto, ex maiore parte anni, quia nõ in supremâ bruma, in ea.s. insula (vacat illud in Cephalenia,) aut ASCEN.

in ea,

in ea, nisi alterum gratia alterius positum dicas. Nam satis esset aut in Cephalenia, &c. Neq; tametsi equæ ex aere concipiunt in Hispania, necesse sit dicere, pecudes illic solum aere loco potus vesci, aut quapropter natura donauerit potissimũ .i. maximè omnium aram in templo Iunonis Laciniæ. Crotone. i. quod templũ habet Crotone (quæ est ciuitas Calabriç) Iuno. Cinere immobili ad omnes ventos, quia peracto sacrificio, & incensa victima, hostiæ cinis derelictus in ara, à nullo vento agitatur, vel quare natura uoluerit alteram aquam. i. fontem vnum, in Macedonia, & alteram aquã. i. alterum fontem in agro Caleno, iuxta Cales oppidum Campaniæ Italicæ, possidere proprietatem vini, qua homines inebrientur. Nos debemus ista, i. istiusmodi miracula naturç prosequi, non admiratione, quia non est mirum si natura tantum potest, sed memoria: cum sciamus plurimum licentiæ. i. authoritatis, aut potentiæ, cuius non constet nobis ratio, vendicari. i. appropriari sibi. s. a natura naturante, penes quam. i. in cuius potestate, consistit labor infinitus. i. officium immensum gignendi cuncta. s. quæ vult.

THEO. DIctami] Dictamus, est herba passim proueniens in Creta de cuius viribus ut inter naturæ miracula refert Aristoteles eadem quæ Valerius, apud Aratum mallotes Zenodotus δικτῶ ἐνδῶδειν Dictamnum putat intelligendum vel ex eo, quod odorũ uocat. Ad faciles enim partus hæc herba substernitur, vnde Ephorion Leithias ea coranatas inducit [In Macedonia] Vitruuius Architecton & Plinius in Paphlagonica.

DE MIRABILI MAGNITVDINE, ET longitudine Serpentis.

* Gel. lib. 5. cap. 3. Paulus Orosius lib. 4. cap. 8.

*QVæ quia * supra vsitatam rationem excedentia attigimus, serpentis quoque à Tito Liuio curiosè pariter, ac facundè relatæ fiat mentio. Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen tantç magnitudinis anguem fuisse, vt Attilij Reguli exercitum vsu amnis prohiberet, multisq; militibus ingenti ore correptis, compluribus voluminibus caudæ elisis, cum telorum iactu perforari nequiret, ad ultimum balistarum tormentis vndique petitam, silicum crebris, & ponderosis verberibus procubuisse: omnibusq; & cohortibus, & legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem: atq; etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisq; iacentis pestifero afflatu, vicina regione polluta, Romana inde submouisse castra, dicit belluæ corium 120. * pedum longum in vrbem missum.*

* Pedes.

OLIV. TIto L.] hoc miraculum Liuius narrat in secunda Decade primi Punici belli, quàm nos amisimus. Aul. Gel. lib. 6. cap. 3. Tubero, inquit, in historijs scriptum reliquit, bello primo Punico. Attilium Regulum Consulem in Africa castris apud Bragadam flumen positis prælium grande, atq; acre fecisse aduersus Serpentem inusitatæ immanitatis: cumq; magna totius exercitus cõflictione, ballistis, atq; catapultas diu oppugnatum, eiusque interfecti corium longum pedes 120. Romam misisse, Plin. lib. 8. Nota est, inquit, in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo Imperatore ballistis, tormentis, vt oppidum aliquod, expugnata serpens 120. pedum longitudinis, pellis eius maxillæq; vsq; ad bellum Numantinum durauere in templo. [Apud Bagradam fluuium] Qui præter Vticam labitur, quæ distat 30. millia passuum à Carthagine. [Vsus amnis.] Quia non audebant appropinquare milites fluuio, vt aquam in se haurirent. Voluminibus] Quia longitudine caudæ comprehendebantur milites complures, & ita illos premebat, vt necaret. [Elisis] Dissipatis, laceratis. [Telorum ictu.] Nam tela in eum contorta penetrare non poterant [Balistarum tormẽtis] .i. machinis quibus saxa maiora mittũtur: sed hoc loco balista sine dubio videtur significare saxum maius, quod machina mittitur, & dicitur balista βάλλειν à iaciendo, vnde lectum est etiam balistas talentarias esse .i. 70. librarum saxa, vnde hoc loco sequitur, silicum crebris, & ponderosis verberibus, sed Balistã a Græcis accipitur pro tormento mçnia concutiente, in qua significatione sçpius inuentum est apud poetas. Ouid. lib. 1. de tristi. Quam graue balistæ mçnia pulsat onus. Luc. pro instrumento hastam quandam iacente accepisse videtur, cum ait. Neque enim solis excussa lacertis, Lancea, sed tenso Balistæ turbine rapta. Procubuisse, postquam tandem transfixa sagitta, occubuit.

AT quia, &c. Affert ad cætera miranda naturæ, serpentis ad Bagradum reperti stupendam longitudinem, dicens. ASCEN. At. i. sed quia nos attigimus supra. i. in superioribus exemplis. excidentia rationem vsitatam. i. consuetam, quia multorum ratio vobis reddi non potest, mentio serpentis relatæ .i. recitatæ à Tito Liuio curiosè pariter ac facundè, fiat quoque .i. etiam sup. à nobis. Enim pro quia, is. i. Titus Liuius ait, anguem fuisse in Africa apud Bagradam flumen, tantæ magnitudinis, vt prohiberet. i. arceret, exercitum Attilij Reguli, vsu amnis. i. aquatione, & multis militibus correptis. i. raptim interceptis, ingenti ore. s. anguis aut serpentis, compluribus voluminibus .i. spiris, aut annulis caudæ elisis .i. extractis: cum nequiret perforari iactu telorum, ait sup. ipsam petitam [frequenter & anguem, & serpentem fœminino genere pronunciat Valerius) ad vltimum. i. tandem, vndiq; .i. ex omni parte, tormentis balistarum. i. machinarum eiaculantium ligna, lapides, & similia, procubuisse. i. prostratam esse crebris, & ponderosis verberibus silicum .i. lapidum durissimorum, & sup. ait, ipsam serpentem visam omnibus, & Cohortibus, & Legionibus sup. Romanis terribiliorem ipsa Carthagine, (si textus haberet, & Carthagine dicerem de cohortibus, & legionibus Punicis loqui) atque dictus Liu. dicit serpentem submouisse. s. occasionaliter, Romana castra inde. i. ab eo loco gurgitibus .i. fluctibus aquarum imbutis .i. postquam imbuerat gurgites aquarum suo cruore, & vicina regione polluta. i. infecta, & corrupta pestifero afflatu corporis iacentis. i. prostrati. Dicit etiam Liuius corium belluæ .i. immanis serpentis, longum 120. pedes, missum in vrbem, s. Romam. Sunt qui legunt, quod si est subauditur longitudine, vt sit longum longitudine 120. pedum.

VALERII MAXIMI LIBER SECVNDVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

POsteaquam de religione, ac deorum cultu disseruit, stylum ad memorabiles tam Romanorum, quàm alienigenarum gentium mores vertit. Tum ut cognoscantur, quænã Romanæ origo fuerit vitæ, eiusq; præsertim, quæ sub Tiberio Cæsare fœliciter agebatur. Tum vt priscorum auctoritate noua instituta sancirentur.

DE INSTITVTIS ANTIQVIS. Cap. I.

*DIVES, & præpotens Naturæ Regnum scrutatus, inyciam stylum tam nostræ vrbis, quam cæterarum gentium priscis, ac memoralibus institutis. Opus est enim cognosci huiusce vitæ, quam sub * op-*

Tiberio.

timo Principe felicem agimus, quænam fuerint elementa, vt eorum quoque respectus aliquid præsentibus moribus prosit.

IVES & præpotens naturæ Regnum] Incipit nunc Secundus liber, in quo fermè hæc omnia continentur, Instituta maiorum, Disciplina militaris, Ius triumphandi; Censoria nota, Et virorum maiestas. Facit autem præfationem, qua nos reddit attentos, cum ostendit quibus primo de rebus dicturus sit, videlicet De Institutis maiorum, quæ ad id pertinet vt vitæ nostræ præsenti, eorum exemplis consulere possimus. Captat insuper beneuolentiam ab Imperatore Tiberio, cũ dicat, ꝙ sub eius Imperio .s. viuatur, ad confirmandum statum præsentem, exẽpla hæc proficiunt. Vtitur verò transitione tropo Rhetorico, cũ quib. de rebus dixerit, & de quibus dicturus sit breuiter ostendit. OLIV.

Post-

Postquam inquit, de potestate naturæ superiori capitulo diximus, nunc de priscis institutis dicere incipiemus. [Sunt autem instituta] Mores, roue & consilio comprobati. [Diues] Dioes triũ generum. Trium generum esse hoc loco aperte videmus: ditia vero à dite inuenitur. [Injiciam stylum] Scribere incipiam: Nam injjcere est, imittere, inserere, imponere, ab in & iaceo, quasi intro iacere. Injjciare verò imbuere, sanctificare, inouare, hoc loco injjcere incipere significat, vnde initium principium. [Cæterarum] Quia non domestica solum, sed externa quoq; commemorabo. [Sub optimo principe] Scilicet Tiberio, nec sine adulatione.h.d. [Elementa] Principia, vnde quatuor elementa, rerum omnium primordia Philosophi esse vuluerunt; quòd ab his gignerentur cuncta, & ideo per similitudinem cuiuslibet rei principium, non absurdè dicimus elementum. [Præsentibus moribus] Nam vetera exempla præsentibus authoritatem præstant: nam quanto maioris authoritatis esse vi debuntur hi, à quibus hæc documenta manauerint, tanto ea etiam nobis videbuntur esse sanctiora.

ASCEN. Diues, & præpotens.] Congruo progressu transit ad Secundi libri farraginem siue argumenta. Nam in primo de rebus diuinis pulchro ordine tractauit, ita vt à Dei cultu, & mirabilibus, ad naturæ miracula sit progressus: cum tamen natura sine Deo nihil possit, immo natura, quam naturantem vocant Deus ipse sit, nunc quæ proximè ad res diuinas accedũt vtpote Instituta, ac mores hominum, primo loco prosecuturus, dicit: Ego scrutatus Regnum naturæ diues, & præpotens (vnde patet, nomina in es neutrum genus nõ penitus respuere, vt depositum tibi sospes erit, &c.) injjciam stylum. idest scribendi munus, Institutis. idest moribus viuendi priscis. i. veteribus, ac prioris sæculi, ac memorabilibus, idest quæ & antiqua sunt, & memoratu digna, tam nostræ. idest Romanæ vrbis idest ciuitatis hoc loco, quam ceterarum gẽtium. Enim pro quia, opus est idest operæ precium, elementa idest primas institutiones, & semina huiusce vitæ, quam agimus felicem sub optimo principe videlicet Tiberio, cognosci. idest vt cognoscantur quænam, idest qualia fuerint. Si esset cognosce, aut cognoscere, facilior esset ordo. Ideo opus est, vt respectus idest consideratio, eorum scilicet elementorum prosit quoq; etiam aliquid idest in aliquo, moribus præsentibus idest æui præsentis. Ideo.n.antiqua legimus, vt si bona sint, imitemur.

DE NVPTIIS.

*Cic.li.1. de diui. *Apud antiquos * non solum publicè, sed etiam priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more nuptijs etiamnum auspices interponuntur: qui quamuis auspicia petere desierint: ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia vsurpantur. Fœminæ cum viris cubantibus sedentes cœnitabant, quæ consuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetrauit: nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerua in sellas ad cœnam inuitabantur. Quod genus seueritatis ætas nostra diligentius in Capitolio, quàm in suis domibus seruat: videlicet quia magis ad rem pertinet Dearum, quam mulierum disciplina contineri. Quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur: Existimabant enim eum præcipuè matronæ sincera fide incorruptum esse animum, qui post depositæ virginitatis cubile, in publicum egredi nesciret, multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse credentes.*

OLIV. Apud antiquos] Hoc Institutum apud Liuium lib. 1. planè dignosci potest: vbi dicit, non prius Regnum acceptum fuisse à Numa Pompilio secundo Rom. Rege, quã Deos Auspicandi consuetudo. auspicijs ille consuleret. Is enim loco edito ascendens lituo spatia descripsit in cœlo ab oriente, ab occidente, à meridie, à septentrione, prospiciens quantum oculi ferre poterant, & partem ab oriente appellauit anticam, ab occidente posticam, a meridie dextram, à septẽtrione sinistram: deinde cum operto capite stetisset, animo concepit, quæ auspicia, & qua parte mitti vellet, quibus missis, continuo Rex creatus est, & in Regnum acceptus. [Auspicio] Ab aspectu auium, quod propter earum aspectum, intelligebatur, quid placeret displiceretve Dijs. [Ipso tamen nomine,] Qui eo quod auspices appellantur tametsi auspicia non petant, apparet tamen eos aliquid ex consuetudine maiorum, qui omnibus in rebus auspicijs vtebantur retinere. Vnde Lucanus in receptione Martiæ Catonis ait. Contentique auspice Bruto. [Auspicia] Ab auspiciendis auibus, vt dixi, siue præpetibus, siue oscinibus, nam præpetes aues erant, quæ volatu suo futura prænunciabant: oscines verò, quæ non volatu tantum, sed etiam garritu significabant quæ instare viderentur. [Fœminæ] Hoc institutum satis abhorret à consuetudine nostra, & indecorum est, vt viri cœnantes recubent, quam consuetudinem adhuc Græci seruant: cubito enim innixi siue prostrati, & iacentes epulantur. [Sedentes] Viri quidem recubabant strati, mulieres verò sedebant. Legitur in vita Catonis, quod paulo antequam se Vticæ interimeret, sedens cœnauerit, quemadmodum post ciuile bellum consueuerat: nam ante, nisi cum dormiret, semper stabat, vel nunquam iacebat. [Cœnitabant] Quia vt refert Seruius, & Iuu. testatur, apud maiores prandia non fuerant in vsu. vnde Iuu. Auis fercula septem, secreto cœnauit anus. Et sunt qui dicant primum qui prandij consuetudinem in vrbe Romanam introduxerit fuisse Marium propter illud carmen, Exul ab octaua Marius bibit. Ego verò ante Marium, & Priscum, & Arpinatem, prandia in vsu fuisse legi apud Plin. li. 33. vbi loquitur de Quinto Aelio Tuberone L. Pauli genero. Q. Aelium, inquit, cum Legati Aetolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adijssent, missa ab his vasa argentea, non accepisse. Constat autem hunc Aelium multo ante fuisse quã Marium. [Conuictu] Iam temporibus Valerij hæc cõsuetudo sensim abolita fuerat apud homines, sed in epulo Iouis adhuc seruabatur: erat autem epulum Iouis, quod alio nomine lecti sternium dicebatur. In Capitolio enim stratis tribus lectulis, Lectisterniũ quid. conuiuium apponebatur tribus Dijs, Ioui, Iunoni, & Mineruæ, vel vt tradit Liu. sex, vt paulo infra, Iuppiter verò. i. simulachrum Iouis, statuebatur in lectulo recubans, Iuno, & Minerua in sellis considebant, sed appositis epulis, non ipsi Dij, sed septem epulones conuiuia celebrabant. Quare autem inuenta fuerint lectisternia, Liu. lib. 5. docet. Dicit enim grauis pestilensque omnibus animalibus æstus excepit vrbem, cui insanabili perniciei, quando nec causa, nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex Senatusconsulto aditi sunt, Duum viri sacris faciundis lectisternia, tunc primum in vrbe Romana fecere, per dies octo Apollinem, Latonamq;, & Dianam, Herculem, Mercurium, atque Neptunum tribus quam amplissimè tum apparari poterant stratis lectis placauere, priuatim quoque id sacrum celebratum est tota vrbe, patẽtibus ianuis, promiscuoque vsu rerum omnium in propatulo posito, notos, ignotosque passim aduenas in hospitium ductos ferunt, & cum inimicis quoque benignè, & comiter sermones habitos, iurgijs, & litibus tempetatum, vinctis quoque dempta in eos dies vincula, religioni deinde fuisse quibus eam opem intulissent vinciri. Augustinus quoque de Ciuitate Dei de his mentionem facit. [Conuictu] Alio nomine conuiuium dicimus, nam à conuiuendo dicitur, eo quòd inter se conuiuere solent, est enim conuiuere simul viuere. [Quod genus] Aetate nostra inquit consuetudo ista minimè seruatur. [Quia magis] Plus authoritatis habent exempla Dearum, quam mulierum. [Quæ vno contentæ matrimonio fuerunt] Homines sic existimant, id esse verissimum pudicitiæ signũ in fœmina, postquam semel tantum cum viro vixerit, vno contenta marito celebs persistat in futurum & ita est profectò: nam vt inquit Iuu. Ocius illud extorquebis, vt hęc oculo cõtẽta sit uno. Eius modi autẽ mulieres, quę vno tantum matrimonio contentę sunt μονόγαμαι Gręcè dicuntur, idest monogame vnius matrimonij. [Corona pudicitię honorabantur] Quasi pudicissimę dicerentur. [Matronę] Sup. quę non transierant ad secunda uota. [Sincera fide.] Pura, sincerum dicitur purum, quasi sine cęra, sicuti mel purum dicimus, quod siue cęra est. [Post depositę uirginitatis cubile] idest post primas nuptias, in quibus uirginitas deponitur. [In publicum egredi] Nescire publicari. [Legitimę intemperantię] Quia licebat quidem secundas, uel tertias agere nuptias, sed tamen non sine suspicione fiebat libidinis cuiusdam intemperatę, & ideo legitimam intemperantiam appellat.

ASCEN. Apud antiquos. Memoraturus instituta antiquorum, bene auspicatur ab auspicijs nuptiarum, ut quod sint antiquissimum, & firmissimum: in humana societate uinculum. Docet itaque primum quòd qui nuptijs preest ex parte uiri aruspex dicatur. [Nam quę fęmina pręest, pronuba dicitur] Quia inquit antiqui nihil sine auspicio faciebant. Ordo est. Nihil idest nulla res, nullumue negocium gerebatur apud antiquo idest priscos Romanos, non solum publicè, sed etiam priuatim. idest in re priuata, nisi sumpto prius auspicio: ex quo more aruspices interponuntur etiam nunc nuptijs, qui scilicet auspices, quamuis desierint netere auspicia, tamen uestigia ueteris consuetudinis usurpantur idest in usum adducuntur ipso nomine. [Fęminę, &c.] quia post matrimoniũ sequitur

quitur, conuictus, narrat conuiuendi modum, dicens, fœminæ cœnitabant sup. apud antiquos (quod ex titulo intelligitur) cũ viris cubantibus. idest incuruę sitis, & ferè iacentibus, quæ consuetudo penetrauit. i. penitus transiuit à conuictu. i. conuiuijs hominum. ad diuina. idest res diuinas, hoc est ad sacrificia & officia, quæ exhibentur Dijs, Nam in epulo. i. solemni epulatione, & visceratione, Iouis idest quod sup. nomine Iouis offerebatur, in templum, ipse scilicet Iuppiter tanquam princeps, vt à quo facta est denominatio, inuitabatur ad cœnã sup. in lectulum, idest vt cum simulachro suo, quod in lectulo erat ad epulum appositum, dignetur adesse in lectulo, & Iuno & Minerua. (Tres enim illi inter magnos Deos habebantur) inuitabantur in cœnam in sellas. i. vt descendant in sellas. i. sedes (nam sella pro sede dicitur.) Quod genus seueritatis (vt. s. fœminæ, quæ proniores sunt ad cubandum sederent viris cubantibus) ætas nostra seruat diligentius in Capitolio, idest in sacrario summorum Deorum, quale tunc erat in Capitolio, quam in domibus suis. idest priuatis, videlicet, idest videre licet cur id faciat, qui pertinet magis ad rem. i. vtilitatem, contineri. i. constringi disciplina Dearum mulierum. Alij legunt disciplinam, vt si disciplinam dearum contineri, idest obseruari magis quam mulierum, Quæ vno, &c. Videtur narrando ordinem rerum respexisse. Nam primo nubunt fœminę, deinde cum viris ceuitant: tum si ita contingit, vt viris superstites sint, aut viduæ manent, ad secundas transeunt nuptias, laudat autem eas quæ vnis contentæ fuerint nuptijs, quas & religionis nostræ principes sic laudant, vt in iuuenculis præsertim secundas non damnent, melius enim est nubere, quã vri, Ordo est. Verò, pro sed, fœminæ sup. quæ fuerant contentæ vno matrimonio, honorabantur. idest ad honorem coronabantur corona pudicitiæ. Enim pro quia, maiores sup. nostri existimabant. idest iudicabant eum animum præcipuè matronæ esse incorruptum sincera fide. idest propter sinceram fidem, qui sup. animus, nesciret egredi in publicum idest nolit per secundas nuptias conspectui mortalium exponi, post cubile virginitatis depositæ. idest postquam in primo matrimonio virginitatem deposuerat, credentes experientiam multorum matrimoniorum esse signum cuiusdam intemperantię quamuis licitæ.

DE PRIMO REPVDIO.

Repudium inter vxorem, & virum, à condita vrbe vsque ad vicesimum & quingentesimum annum nullum intercessit. Primus autem Spurius Carbilius vxorem sterilitatis causa dimisit. Qui quamquam tolerabili ratione motus videbatur, reprehensione tamen non caruit: quia nec cupiditatem quidem liberorum, coniugali fidei præponi debuisse arbitrabantur. Sed quo matronale decus verecundiæ munimento tutius esset, in ius vocatæ matronæ corpus attingere non permiserunt, vt inuiolata manus alienæ tactu stolę relinqueretur.

* Gel. li. 4. c. 3. Dion. lib. 2.

OLIV. Repudium] Dicit hoc institutum apud antiquos seruatum fuisse. Vicesimum & quingentesimum annum Aulus Gellius dissentit à Valer. lib. 4. cap. 3. Dicit enim memoriæ traditum est quingentis ferà annis post Romam conditam, nullas rei vxoriæ, neque actiones, neque cautiones in vrbe Romana, aut in Latio fuisse, quoniam profectò nõ desiderabantur, nullius etiam tunc matrimonijs diuertentibus: Ser. quoq; Sulpitius in libro quem composuit de dotibus, tum primum cautiones rei vxoriæ necessarias visas esse scripsit, cum Spurius Carbilius, cui Ruga cognomentum fuit, vt nobilis, diuortiũ cum vxore fecit, quia liberi ex ea corporis vicio non gignerentur, anno vrbis conditæ quingentesimo vigesimotertio, M. Attilio, P. Valerio Consulib. atq; is Carbilius traditur vxorem, quam dimisit, egregiè carissimam habuisse, & iusiurandi religionem animo, atque amori præuertisse, quòd iurare à Censoribus coactus erat, vxorem se liberorum habendorum gratia habiturum. Alio loco dicit idem Gellius hoc diuortium fecisse de amicorum consilio, quod sterilis esset. Dion. Quod autem ait, hæc de mulieribus pulchrè se habuerit, testis fuit diuturnitas. constat enim intra quingentos viginti annos nullum Romæ fuisse diuortium, Centesima & tricesima Olympiade Consulibus M. Põponio & C. Papirio, quòd prius vxorem suam dimisisse dicitur, Spurius Carbilius vir non obscurus iurare coactus à Censoribus, liberorum gratia se matrimonium colere, erat autem ei coniux sterilis, quo tamen facto quanquam ob necessitatem, populo inuisus fuit. [Sterilitatis causa] Vitio corporis, quòd videlicet filios non conciperet. [Vocatæ matronæ] licet enim cũ aliquib. matronis nonnulli diuortium, viri facerent, hoc tamen institutum semper seruauere, vt matronarum corpora, quę in ius vocarentur, ab obstetricibus non pertractarentur, vt pudicitiæ decus inuiolatum maneret, hoc autem fiebat, quando mulier, que sterilis esse dicebatur, nõ sua causa hoc fieri dicebat, & ideo adhibebantur obstetrices, quę illius corpus pertractarent, sed earum, quę in ius vocabantur, non pertractabant. [Tactu stolę.] Nolebant ne vestem quidem attingi mulieris in ius vocatę, vt honor mulieris omnino seruaretur, & stole casus nominatiuus est, & gręcum ἡ στολή, τῆς στολῆς hęc stole, huius stoles, et propriè vestis est muliebris ad talos vsq; demissa.

ASCEN. Repudium. Locutus de fœminarum in matrimonio honestate: affert virorum patientiam, qui multis annis libellum repudij dare ignorauerant, dicens. Nullum repudium. i. nullum dissidium, nullaque separatio per repudiationem alterius coniugum intercessit. idest interuenit inter vxorem, & virum, vsque ad vigesimum, & quingentesimum annum ab vrbe condita, duorum ordinem immutat, nam moris est prius viros, quam mulieres dicere, & post centum numerum minorem postponere. Verum alij textus habent centesimum quinquagesimum. Autem pro sed, Spurius Carbilius dimisit primus vxorem causa sterilitatis, quanquã videbatur motus ratione tolerabili, tamen non caruit reprehensione, quia maiores sup. arbitrabantur, nę quidem. idest non etiam liberorum cupiditatem debuisse preponi fidei coniugali, qua scilicet indissolubilitas promittitur, sed quo. idest vt decus matronale, idest mulieris, quę vt mater fiat, licet facta non sit, nusperit, esset tutius munimento verecundię, non permiserunt vocatę matronam. idest vxori à viro in ius idest ad iudicem à viro vt dicta causa sterilitatis legitimè daret libellum repudij, attingere corpus eius. idest non permiserunt experiri, an sterilis esset, vt ipsa inuiolata tactu manus, alienę relinqueretur stolę. idest vesti matrimoniali. idest non priuatur ob repudium, aut potius sic, vt stola idest vestis matronalis relinqueretur inuiolata tactu manus alienę.

THEO. Centesima] Vigesimum legendum videtur, ex Dionysio, Seruio Sulpitio, Gellioque.

DE VSV VINI MVLIERIBVS interdicto.

Vini vsus olim Romanis fęminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberẽtur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cęterum vt non tristis earum, & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt, & quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tunc subiessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur: sed pariter & videre sanctè: & aspici mutuo pudore custodiebantur.

* Dion. li. 2. Pli. lib. 14. ca. 13. Gell. lib. 10. ca. 23. hic lib. 6. cap. 3.

OLIV. Vini vsus] Hoc Institutum, quod apud maiores fuit, non memoria solum, verumetiam laude videtur esse dignissimum, quod mulieres Romanę sine vsu vini fuerint, idque Val. valdè probat, sicut & probandum est, hoc autem ideo censuerunt, quia videlicet ad inconcessam libidinem proximus sit gradus: nam vbi uino calent mulieres, facilè labuntur in libidinem, unde Terent. sine Cerere, & Baccho friget Venus: putabant ergo mulieres pudicas esse posse, si vino se abstinerent, & sine dubio vinum est magnum libidinis irritamentum: vnde Aulus Gellius de noctibus Atticis dicit, non minori pœna affici consueuisse mulieres, quę vinum bibisse deprehenderentur, quam si aut probrum, aut adulterium commisissent: pęna autem capitalis erant. Dion. quoque lib. 1. Delinquens inquit vxor in aliquo, iudicem & magnitudinis pęnę dominum sortiebatur eum, qui lesus erat: cognati namq; simul cum viro de his iudicabant, in quibus erat corporis corruptio, de eo, quod peccatorum omnium videtur Gręcis minimum, si qua inuenta esset mulier vinum bibens, nam vtraque hęc mulctari morte concessit Rom. Metel. quia uxorem vinum bibisse deprehendit, eam interemit. Romę autem, & in uniuerso Latio, uino, quod prisca lingua temetum appellabatur mulieres abstinebat, unde etiam abstemię dictę sunt, lauretam, passum, murenam, pro uino bibebant, cognati eorum osculum afferebant, ut si uinum bibissent deprehendere possent. [A Libero patre intemperantię] Ex ebrietate proficiscitur libido. [Libero Baccho.] Nam liber ille uidetur esse,

qui

qui vini aliquanto plus sumpserit, quàm necesse foret, vtpote omnia sibi licere existimans, & hinc Liber nomen accepit. [Comitatis genere temperata esset] suauitatis: Seueritas, & remissio duæ sunt extremitates, comitas media est inter vtramque: nam omnis virtus semper in medio duarum extremitatum posita est: seueritas est, cum aliquis ne punctum quidem à veritate discedit. Remissio cum omnia animi quadam oblectatione remittit, Comitas vtramq; temperat extremitatẽ: nam & si seueritas virtus est, non tamen vsq; adeo ad calculũ redigendi sunt mores [Conciniorem] Conuenietiore, speciosiorem, nec à cano deducitur, vt quidam existimant, quòd si esset, concinus penultimam breuem haberet, quæ lõga est, sed cinnus erat potionis genus, ꝙ è diuersis rebus fieri solebat, quæ rerum varietas suauem potionem reddebat, vnde cõcinnum dicitur conueniens, & congruum, & concinnare significat facere, Plautus anceps priusquam escam effundit concinnauit aream. [Capillos cineres rutilarunt. [Hanc consuetudinem & mulieres nostræ facilè seruant, vt cinere calefacto rubicundos capillos reddant. [Rutilarunt] Rubicundos reddiderunt: nam rutilum dicimus rubicundum, fulgidum, clarum, coruscum, inde rutilare, fulgere, rubicundum facere. [Nulli enim] occurrit tacitæ, quæstioni, quia diceret aliquis, hoc viros vxoribus non debuisse permittere, quæ fortasse his ornamentis formosiores factæ, amores aliorum in se elicere potuissent, & iuuenum animos solicitare: respondit ergo Valerius dicens ideo concessisse viros mulieribus hunc ornatũ,

Subsessor. quia adulteros non metuebant. [Tunc] illis temporibus, cum pudori maximus honor habebatur. [Subsessorum] Insidiatorum, subsessor propriè dicitur, qui delitescit ad alium occidendum per insidias: nam subsidere dñr qui vias obsident, vt per insidias viatores intercipiant. Virgilius, subsedit adulter: vnde hoc lòco pro oppressoribus alieni thori accipitur, & est substantiuum nomen subsessor, õris. [Videre.] Et hæc duo cu stodiebantur mutuo pudore, & vt mulieres castè viderent adolescentes, & pariter castè viderentur ab ipsis.

ASCEN. VIni vsus] Quod ad conuictum pertinet docet abstemias fuisse matronas Romanas, dicens. Vsus vini fuit olim ignotus fœminis Romanis .s. ne prolaberentur in aliquod dedecus (quia vt dicit Naso) Turpe iacens mulier multo madefacta lyæo: Sed aliam causam affert, quàm & Diuus Hieronymus sic affert. Venter mero æstuans facile despumat in libidinem. Vnde addit. Quia proximus gradus intemperantiæ consueuit esse à Libero patre .i. vino, vt sit inuentor pro inuento, ad Venerem inconcessam .i. ad coitum illicitum, vt in adulterium potæ enim mulieres magis calent, & minus uerentur. Cæterum ut pudicitia earum esset non tristis, & horrida .i. inculta, & aspera aspectu, sed esset temperata honesto genere comitatis .i. suauitatis ipsæ feminæ Ro. vsæ sunt, simul auro abundante .i. ornatu, seu mundo aureo, frequenti, ut in annulis, & monilibus, & multa purpura .i. purpureo indumento, & hoc maritis indulgentibus .i. ex indulgentia quadã ipsis ea concedentibus, aut suppeditantibus. [Et quo formam .i. vt efficerent formam suam conciniorem .i. compositorem, ipse feminę rutilarunt .i. rutilos, ac rubicundos effecerunt cũ diligentia .i. accurate, capillos suppositos, cinere .s. calefacto, aut ad lixiuium faciendum comparato. Id autem tunc sine iactura pudicitiæ faciebant. Enim pro quia, nulli oculi subsessores .i. insidiatores alienorum matrimoniorum metuebantur tũc, sed oculi custodiebantur tunc pariter, & uidere sanctè .i. sine corruptione turpis desiderij, & aspici mutuo pudore .i. seruata honestate, tam in aspicientibus, quam in aspectis.

THEO. CApillos rut.] Rutili coloris studiosæ mulieres antiquæ fuerunt: unde Rutilorum cognomina traxerunt, ut Afranij testimonio docet Festus.

DE SACELLO DEÆ VIRIPLACÆ.

*QVoties verò inter virum & vxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum Deæ viriplacæ quod est in Palatio, veniebant: & ibi inuicem locuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita concordes reuertebantur. Dea nomen hoc à placandis viris assecuta fertur, veneranda quidem, & nescio an præcipuis, & exquisitis sacrificijs colenda: vt pote quotidianæ, ac domesticæ pacis custos, in pari iugo charitatis ipsa sui appellatione virorum maiestati debitum, ac feminis reddens honorem. Huiusmodi inter coniuges verecundia, quid inter cæteras necessitudines, nonne apparet consentanea? nam * vt minimo iudicio, maximam vim eius significem, aliquando nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero, lauabantur. Manifestum igitur est tantum religionis sanguini, & affinitati, quantum ipsis Dijs immortalibus tributum: quia inter ista tam sancta vincula, non magis, quàm in aliquo sacrato loco nudare se nefas esse credebatur. Conuiuium etiam solenne maiores instituerunt, idq; Charistia appellauerunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebantur: vt si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis, tolleretur.*

*Cic. li. 1. de offic.

OLIV. INuicem locuti] Vt verbi gratia, si dixissent, non rectè fecisti, qui me verbo læsisti, nec tu quidem, quæ malè respondisti, sed hoc tibi remitto vir inquit, & item ignosco tibi ait vxor, & hoc modo placati inde discedebant. [Quotidianæ] Quia sæpe accidere solet, vt inter virum, & vxorem aliquid oriatur, non satis sincerum. [Inq; pari iugo] Coniunctione, & pari copula viri, & vxoris, & bene pari, quia quantum vir vxori, tantum & vxor viro debet. [Sui appellatione] Quę partem virorum, & partem continet feminarum: nã in eo quod dicit, viri partem, ostendit virilem, in eo quod vniuersum nomen fœminini generis est, partem continet mulieris: habet igitur prolationem feminini generis, & masculinũ inclusum. [Necessitudines] Necessitudo dicitur coniunctio tam sanguinis, quàm amicitiæ, plerumq; etiam necessitatem significat. [Consentanea] Congrua, conueniens. [Nam mi.] Hoc inquit, exemplum maximo potest esse indicio, quanto in honore habita fuerit pudicitia. [Minimo] Quia res quamuis minima sit, tamen vim maximam habet. [Filio pub.] Filio adolescente. est enim pubes, qui ad adultam ætatem peruenit, quæ 14. anno terminatur, à pub. i. corporis pudentia dictus, quod ea loca tunc primum lanugine ducũt, qui tunc puberes esse putabantur cum 14. annum impleuerint, quamuis alias nondum pubescant, tunc tñ ex habitu corporis pubertatem ostendunt, & generare possunt: dr etiam pubis, vnde eius compositum hic & hæc impubis Virg. impubis Iuli dixit: Pubes verò collegium iuuenum, hoc est inuentus, ut studiosa pubes. Ipsa quoq; ętas pubes dr, & pubertas. Pubes lanugo barbæ & pars pudenda corporis. Cic. lib. offic. 1. cap. de verecundia. Quid inquit, more nostro venustius cum parentibus puberes filij, cum soceris generi, præsertim natura ipsa magistra. [Nudare] Deponere vestimenta, quibus depositis, quodammodo pudorẽ deponebant sicut scribit Hesiod. mulier simul cum veste pudorem exuit. [Sanguini] Ad id refertur quod dixit pater cũ filio non lauabantur. [Affinitate] Ad id quod gener cum socero. [Conuiuium etiam solemne] Triplex est conuiuium .s. Philosophicum, cui tantum Philosophi, & Sapientes intersunt, de scientijs disputantes, alterum Politicum .i. ciuile, quod fit à ciuibus, & ad hoc inuitatur affines, & cognati, fit autem maximè in festis solemnibus, vt puta in festis natiuitatis, & similibus. Tertium vulgare appellatur, quod à vulgaribus fit. Sed de politico loquitur hoc loco. Quot autem debeant esse conuiuæ Aulus Gellius declarat lib. 14. cap. 10. Solemne à sole, & anno dicitur solemnis, quod semel in anno celebrari consueuerit, sæpe etiam pro singulari accipitur. [Charistiam] gratificationem à Græco deducitur, nam χαρίζομαι gratificor significat. [Interponebatur.] Nemini interesse licebat. [Necessarias] Necessitudine coniunctas, nam illos necessitate coniunctos dicimus qui uel amicitia, vel propinquitate, vel affinitate copulati sunt. [Sacrata mensæ] .i. epulas, nam omnia, quæ mensis apponuntur, sacrata putabantur, quia ex his antequam vescerentur, primitias semper Deo offerebant. [Fautoribus] Scilicet cognatis, & affinibus, & quia erant inter se sanguine coniuncti, ideo fauebant potius concordiæ.

ASCEN. QVoties, &c.] Affert aliud institutum maiorum circa Viriplacam Deam, in cuius sacellum conuenientes cõiuges post dissidium, recõciliabantur, sed quia à placãdo viro Dea nomen sortiebatur licet viri se placabiles exhibebant, tamen eorum maiestas seruabatur, & muliebris honor non imminuebatur, honestum enim est vxori virum placari. Ordo est. Quoties uerò .i. est quoties aliquid iurgij intercesserat inter virum, & uxorem, ipsi ueniebant in sacellum .i. paruum templum Deæ Viriplacæ, quod est in palatio .i. ultio illo antiquissimo Romæ, quem Euander incoluisse dr, & ipsi locuti ibi inuicẽ .i. ultro citroq;, quę uoluerãt, hoc est declarantes causam iurgij, aut iniurię alteri ab altero illatæ, & quo læsus, aut lęsi uelit placari, ipsi reuertebantur .s. domum, cõcordes, & hoc contentione animorum deposita. Hinc Dea fertur assecuta, i. obtinuisse hoc nomen .s. Viriplacę, à viris placandis .i. pacatis facien-

faciendis (& ita penult. est longa, quæ à placeo esset breuis.) Quidem.i.certe ueneranda sup.est ea Dea, & nescio an colenda sup.sit, sacrificijs præcipuis, & exquisitis, vtpote custos.i. conseruatrix pacis quotidianæ, ac domesticæ, in pari.i. consimili iugo charitatis .i. dilectionis reddens ipsa appellatione sui.i.ipso nomine, quo appellata est, maiestati virorum, ac feminis, debitum honorē, quia licèt uiri submissius in hoc agebant, quod ad mulierum petitionē in sacellum descendebant, & fortè magis placari cupiebant, quam muliere placare, quin etiam sæpe uiri non placabantur, sed placabant læsas coniuges, tamen quia à uiris placandis Dea nomen sortita erat, sexui maiestas seruabatur. [Huiusmodi, &c.] docet ex antiquo instituto uerecundiam, quàm inter coniuges superiori exemplo comprobauit, cæteras quoq; necessitudines decere, ut parentum erga liberos, dicens Huiusmodi uerecundia inter cōiuges, quia sup.facit inter cæteras necessitudines.i.necessarias coniunctiones, ut sunt sanguinis, & legum, nonne apparet cōsentanea sup.rationi hoc est congrua, & decens, q.d.maximè. Nam ut ego significem, notificem, & declarē maximam vim .i.potestatem eius.s.uerecundiæ inter necessarios cæteros indicio minimo: [Est autem honesta antithesis maximorum, & minimorum] nec pater lauabatur aliquandiu cum filio pubere.i.pubescente, nec socer.i. maritus uxoris lauabatur cum genero, ne uidelicet aspectu ad turpitudinem maximè incestam prouocarentur. Igitur quia hoc cauebant, manifestum est tantum religionis.i.casti timoris, & obseruantiæ tributum sup. esse sanguini propter patrem, & filios, & affinitati propter socerum, & generum, quantum ipsis Dijs immortalibus. [Quia] Credebatur esse nefas se nudare inter ista sancta uincula.i.necessitudines dictas, non magis (legendum puto magis, aut maius sine negatione) aut non minus quam in aliquo loco sacro. [Conuiuium, &c.] Affert aliud institutum inter necessarios quod ad concordiam recōciliandam maximè pertinebat, dicens. Maiores .i. superiores Romani, instituerunt etiam conuiuium.i.epulū solemne, & appellauerunt id Charistiam.i.gratificationem, cui.s.conuiuio nemo interponebatur præter cognatos, & affines, ut si qua querela esset orta inter personas necessarias.i.consanguinitate, aut affinitate coniunctas, sup.ea tolleretur.i.amoueretur, aut aboleretur apud sacra .i. sacras ceremonias mensæ, & inter hilaritatem mensæ, & hoc fautoribus concordiæ adhibitis: quia aderant semper fautores concordiæ, ad quos lis referebatur.

DE HONORE IMPENSO SENIBVS à iuuenibus.

*Quædam Gel. lib.6. c. 1. & Ouid. lib.5. Fasto.

SEnectuti iuuentus * *ita cumulatum, & circumspectum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca iuuenes, Senatus die, vtique aliquem ex patribus conscriptis aut propinquum, aut paternum amicum, ad Curiam deducebant, affixiq; valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fugerentur: qua quidem voluntaria statione, & corpora, & animos, ad publica officia sustinenda impigrè roborabant: breuiq; processu morarum, claram in lucem virtutum suarum verecunda laboris meditatione, ipsi doctores erant. Inuitati ad cœnam diligenter quærebant, quinam ei conuiuio essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu præcurrerent: sublataque mensa priores consurgere, & abire patiebantur: è quibus apparet cœnæ quoque tempore quàm parco, & quàm modesto sermone his præsentibus soliti sint vti.*

OLIV. Senectuti habitus honos.

SEnectuti] Ita, inquit, adolescentes in honore habuere senes, vt communes adolescentibus partes esse viderentur: nam, vt inquit Gellius, nulli rei maior honos tribui quam ætati solitus. Maioresque natu à minoribus colebantur ad Deum propè, & parentum vice, atque omni in loco, omniq; specie honoris priores, potioresque habiti sunt: a conuiuio quoque, vt scriptum est antiquitus, seniores à minoribus domum reducebantur, eumque morem accepisse Rom. à Lacedæmonios traditum est, apud quos Lycurgi legibus maior omnium rerum honos maiori ætati habeatur: sed postquam Soboles ciuitati necessaria visa est, & ad prolèm populi frequentandam præmijs, atque inuitamentis vsus fuerint: tunc antelati quibusdam in rebus, qui vxorem, qui liberos haberent, senioribus, neque liberos, neque vxores habentibus sicuti capite legis Iuliæ priori, & Consulibus fasces sumendi potestas sit, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quàm Collega, aut in sua potestate habet, aut in bello amisit, sed si par vtriq; numerus liberorum est, maritus, aut qui in numero maritorum est præfertur; si vero ambo mariti, & partes totidem liberorum sunt, tum ille pristinus honos instauratur, qui maior natu est, prior fasces sumit. Super his autem qui, & celibes ambo sunt, aut parem numerum filiorū habent, aut mariti sunt, & filios non habent, nihil scriptum in lege de ea re est, solitos tum audio qui lege potiores essent fasces primi mensis collegis concedere, aut longe ætate prioribus, nobilioribus multo, aut secundum Consulatum ineuntibus. [Cumulatum] Plenum, prætectum, amplum. [Circum spectum] honorabilem Quod omni ex parte diligenter obseruarent. [Quo circa iuuenes] Quo Senatus, haberetur, videlicet seniores cum in Curiam congregabantur. [Patribus consc.] multi sunt, qui existimant, omnes Senatores ab initio constitutæ Curiæ patres conscriptos fuisse appellatos, quòd omnes vno tempore simul scripti essent, sed vehementer falluntur: nam vt tradit Liu. Romul. ab initio Curiam instituit, & centū delegit Senatores, siue ꝙ numerus ille sufficere videbatur, siue quòd plures non erant, qui deligi possent: deinde cum imperium R. auctum esset, & opus esset pluribus cōsulentibus, alij centum additi sunt, regnante Tarquinio Prisco, qui superioribus additi, sunt appellati conscripti .s. cum alijs scripti, deinde procedente tempore, omnes conscripti fuere appellati, partes autem dicti, ꝙ non secus patriæ curam habebant, quam partes filiorum habent: Senatores verò a senectute. [Affixi] Ostendit diligentem curam adolescētum, vt nec punctum quidem horæ à valuis discederent. affixi ergo .i. inhærentes. [In statione.] Appellat expectationem illam, quādam stationem, nam stationes loca sunt ante fores castrorum, vbi stare custodes castrorum consueuerunt, & à stādo dictę sunt stationes quamquam & ipsi custodes stationes sæpe vocatur. Statio quoq; dicitur ubi ad tempus stant naues, nam portus est, vbi hyemant immunes ab accessu ventorum: voluntaria autem dicit ad differentiam stationis castrorum, nam sorte excipiebantur qui custodias facerent, & sicut illa fortuita .s. secundum sortem, ita hæc uoluntaria statio erat. [Corpora] Ad sustinendos labores. [Alios] Ad perseuerantiā. [Impigrè.] Promptè, strenuè. [In lucem] In manifestatione. [Exercitatione] Nam Græci dicunt μελετῶ, ꝙ nos meditor: inde μελέτη meditatio, quando adolescentes principium alicuius actionis ineunt, antequam ad rem ipsam tractandam ueniant, nonnihil ingenium suum, & vires exercebant; & appellatur meditatio, i.exercitatio, ut cum iuuenes in Campo Martio exercebantur, equum ascendere, iaculum mittere, cursu & palestra contendere, & hæc quædam præludia dicebantur .i. meditationes. [In lucem] Cum tempus esset, in quo virtutes suas ostentare possent. [Ipsi do.] Quia magno in honore senes habebantur, & ea prosequebantur, quæ ad maiestatem eorū venerandum pertinebant, eorumq; doctores efficiebātur. [Inuitati ad.] Hoc quoq; institutum seruabatur, ut si ad cęnam inuitati fuissent, vel à propinquis, vel à sodalibus, prius quam discumberent, diligenter sciscitarentur quinam essent uenturi ad cęnam, ne discumbendi officio senem quempiam peruenirent. [Ne se.] Ne antequam seniores venissent, & suo quisq; loco discubuisset, eos discubitu præuenirent, quod eis non mediocri uitio ascribi intelligebatur. [Mensa] Scilicet secunda: nam duabus mensis tantum maiores vtebantur, una carnium, altera pomorum. Vergilius & mensæ grata secundæ. [Priores] Nostris temporibus contrarium est, nam iuniores priores surgunt. [Ex quibus] Ex hac diligentia apparet quam moderati fuerint in sermone.

Meditatio.

SEnectuti, &c.] Addit honestatem instituti circa obseruantiā seniorum, dicens. [Iuuentus] .i. multitudo iuuenum, reddebat senectuti.i.senioribus, honore ita cumulatum.i.auctum, & circumspectum.i.accuratè prospectum, tanquam maiores natu.i.seniores essent communes patres adolescentum. Quocirca.i.quapropter iuuenes ducebant.i.honorificè comitabantur ad Curiam aliquem ex patribus conscriptis, aut propinquum.s.consanguinitate, aut amicum paternum, vtiq;.i. certè si non semper, saltem die Senatus.i.quo congregati erāt Seniores, & ipsi affixi.i.firmiter adhęrentes valuis .s. Curiæ, in qua habebatur Senatus, expectabant, donec fungerentur et .i.præter officium in Curiam ducendi, quo iā perfuncti erāt, officio reducendi.s.domum, qua quidem statione voluntaria .i.spontanea, ipsi iuuenes corroborabant .i. confirmabant, & corpora, & animos, ad officia publica sustinenda, impigrè.i. strenuè, & ipsi.s.iuuenes, erant verecunda meditatione.i.exercitatione laboris, in aperta.i.manifesta luce.i. manifestatione virtutum suarum doctores .s. aliorum, quia sæpe plus opera docent, quam uerba, & hoc breui successu morarum, idest dilationum temporum. Deinde afferens aliud exemplum

de honesto iuuenum instituto dicit, Iuuenes sup. inuitati ad cœnam, quærebant. i. inquirebant diligenter qui nam essent interfuturi ei conuiuio. i. ad quod inuitati erant, ne præcurrerent discubitu. i. discumbendo, aduentum Senioris, & iuuenes mensa. s. secunda, hoc est appositione secundorum ferculorum, sublata. i. deposita. hoc est postquam erat ablata, patiebantur seniores sup. consurgere, & abire priores, quia honestatis gratia tenebant illi societatem, donec illis placebat: nunc autem peracto conuiuio honestatis est, ante seniores surgere. Ex quibus. s. rebus apparet, quoque. s. etiam, quàm i. quantum parco, & quàm. i. quantum modesto sermone iuuenes soliti sint vti tempore cœne, his. s. senioribus presentibus, quia per argumentum a minori, si non ausi sint surgere ante Seniores, multo minus loqui.

DE MAIORIBVS DANTIBVS exemplum virtutis iuuenibus.

* Cic. lib. 1. & 4. Tuscul. q.

*Maiores natu * in conuiuijs ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebât, quo ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius? quid etiam vtilius certamine? pubertas canis suum honorem reddebat, defuncta virium cursu ætas, ingredientes actuosam vitam, fauoris nutrimentis presequebatur. Quas Athenas? quam scholam? quæ alienigena studia, huic domesticæ disciplinæ pratulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij, ac ne singula Imperij nostri lumina simul percurrendo sim longior, inde, inquam, cæli clarissima pars, Diui fulserunt Cæsares.*

OLIV. Maiores natu] Diligentes quidem erant iuuenes in venerandis senibus: at non minus in formandis ad capessendas virtutes iuuenibus studiosi diligentesque senes erant: idque exempla virorum Illustrium præteritorum, & eorum clarissima gesta declarant. [Ad tibias] vbi erant tibicines, qui canebant præclarorum virorum res gestas. Cato in Originibus dicit solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum virorum virtutibus. Idem Tul. lib. 1. Tusc. quæst. Sero igitur poetæ à nostris, vel agniti, vel recepti quamquam est in Originibus solitos esse in epulis canere conuiuas ab tibicinê, de clarorum hominum virtutibus. Item eodem lib. q. 4. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam, quam occultius tradere, & mentes suas à cognitionum intentione cantu, fidibusque ad tranquillitatem traducere, grauissimus author in Originibus dixit Cat. morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. [Carmine comprehensa,] quæ carminibus celebrata erant. [Pangebant] Canebant. [Alacriorem] Promptiore ad æmulationem quasi quandam inflammati animi adhortatione senum. [Quid hoc] Commendat hanc maiorum consuetudinem. [Pubertas] Adolescentia: Puber etiam dicitur ille, qui primam barbæ lanuginem mittere cœpit græci Ἴουλον appellant. Vnde Iulius dictus est Ascanius. [Canis] Senioribus: & iuuenes seniores obseruabant, & senes vicissim iuuenes ad honores prouehebant. [Defuncta] Aliter effæta. i. viribus exhausta. [Ingredientes] Qui ingrederentur vitam agendis rebus occupatam, & vbi opus aliquod agendum erat. [Vitam actuosam] In qua Remp. administrare, & honores gerere cœpissent. [Athenas] Quia constat Athenas vrbem fuisse nobilem, ex qua artis disciplina manauit ad nostram. [Quam Scholam] Scilicet philosophorum, qui præceptis vitam humanam instituunt, & scribitur Schola per aspirationem, teste Festo: nam à σχολῶ. i. vaco deducitur, quia cæteris rebus omissis, studijs liberalibus vacare pueri debent. [Quæ alienigena studia] Notanda constructio, cû dixeris alienigena, quasi declinetur alienigenus, na, num, quod antiquorum fuit, nunc tantum hic, & hæc alienigena. [Inde oriebantur,] quòd ita fit, res ipsa declarat, ab hac enim viri præstantissimi nati sunt, qui Imperium peperere Rom. [Camilli] Similes Camillo, & cæteris. [Ne sim longior] Scilicet indicendo, quasi dicat, vt non concludã verbo.

Tibicen in epulis.

Schola.

Maiores, &c.] Recitat institutum maiorum circa exempla recitanda minoribus, dicens. Maiores natu. i. seniores, pangebant. i. psallebant in conuiuijs ad tibias, egregia opera superiorum. i. antecessorum, comprehensa carmine. i. versu poetico, quo. i. ideo vt redderent. i. efficerent. iuuentutem. i. multitudinem iuuenum, alaciorem ad imitanda ea. s. egregia opera superiorum. i. superioris temporis. [Quid hoc] Affert institutum de mutuo certamine maiorum, & minorum inter se: ex quo tot egregios Imperatores Romę natos asserit, dicês, [Quid] Sup. est splendidius, quid etiam sup. est vtilius hoc certamine. i. concertatione hac de honestate vitę maiorum, & minorum inter se? q. d. nihil: quia pubertas. i. puberû cętus, reddebat. i. exhibebat, canis. i. canescentibus, hoc est Senioribus, suum. i. debitum honorem, & ętas defuncta cursu viriû. i. quę expleuit cursum, seu exercitium virium corporalium. Quia vt dicit in officijs Cic. Senibus diminuendi sunt labores corporis [Prosequebatur nutrimentis fauoris, ingredientes vitam actuosam] hoc est adolescentes. Quas Athenas. i. quę Gymnasia literaria Athenien. similia, & quam Scholam, & quę studia alienigena pretulerim. i. preferre debuerim huic disciplinę domesticę? q. d. nullas Athenas, nullam scholam, & nulla alienigena studia. Quia Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, & Fabij, oriebantur inde. i. ex domestica illa disciplina. [Ac ne ego percurrendo simul singula lumina nostri. i. Romani Imperij, sim longior]. i. prolixior. [Inde inquam] i. dico quòd diui Cęs. vt Iulius August. & Tib. Cesar. (appositorie) clarissima pars. i. qui Cęs. sunt clarissima pars cœli. i. eorum qui in cœlos translati putantur, fulserunt. i. ex ea domestica. disciplina seniorum.

DE ARCANIS CONSILIIS PATRVM, & de Q. Fabio Max.

Adeo autem magna charitate patriæ tenebantur, vt arcana consilia Patrum Conscr. multis sæculis nemo Senator enunciauerit. Q. Fabius Maximus tantummodo, & is ipse per imprudentiam de tertio Punico bello indicendo, quod secreto in Curia erat actum, P. Crasso rus petens, domum reuertenti in itinere narrauit, memor eum triennio ante Quæstorem factum, ignarusque nondum à Censoribus in ordinem Senatorum electum, quo vno modo, etiam ijs, qui iam honores gesserant, aditu in Curiam dabatur. Sed quamuis honestus error Fabij esset, vehementer tamen à Cos. obiurgatus est. Numquam enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum, labefactari volebant.

Adeo autem magna] Quam amantissimi Reip. fuerint Roma. ex hoc instituto deprehenditur, quòd quæ in Senatu decreta fuissent, arcana tenebantur. [Arcana] secreta Componitur ab arca, nam sicut quę reponuntur in arca, secreta sunt, ita arcana consilia dicimus, quę in pectore veluti arca concluduntur. [Tertio Punico bello] Sepius agitatum est de tertio Punico bello: tertio dixit, quia fuit primum, & secundum. Primum, quod confecit C. Luctatius, in quo Mar. Attil. Regulus captus fuit, & graui supplicio affectus. Secundum cui finem imposuit Scipio Africanus superior. Tertium P. Scipio Africanus inferior confecit, constat sæpius agitatam fuisse hanc rem in Senatu, quia duo præstantissimi viri inter se dissentiebant Cato. s. & P. Scip. Nasica, nam Cato sentiebat bellum inferendum, & succedente victoria euertendam esse Carthaginem, quæ sæpe fœdera frangeret, totiesque rebellaret. At Scipio contra relinquendam esse, vt bellum illud exercitatio quædam foret iuuentuti Rom. quæ bellis assueta, ociosa esse nullo modo posset: verebatur enim id futurum, quod euenit, ne subacta Carthagine, debellatisq; exteris gentibus, cnm deessent hostes, in seipsos arma conuerterent, tamen secundum Marci Cat. sententiam factum est Senatusconsultum, vt bellum Carthaginiensibus inferretur, & subacta Carthago euerteretur. Cic. in Catone maiore, vbi Catonem inducit de se loquentem, ego inquit, cum Carthagini iam diu malum cogitanti bellum quòd sit inferendum, multo antea denunciaui, de qua vereri non definam, antequam illam excisam cognouero. [Memor eum triennio] Dicit quare per imprudentiam hoc fecerit Fabius, credebat enim hunc in numerum Senatorum electum, quia meminerat triennio ante fuisse Questorem, & post Questuram patebat aditus ad ordinem Senatorium. [Aditus in Curiam] Vt & ipsi Senatores Curiam ingredi possent. [Honestus error.] Quia se legitime excusabat, quòd crederet illum Senatorem esse. [Obiurgatus] Increpatus. iurgiû. n. inter amicos, lis inter inimicos est [Optimû] atq; recte dicit, nam cum aliquid consilij capitur de gerenda Republica, & præsertim cû de bello agitur, feliciter euenire solet,

OLIV.

Arcana.

solet, si occultum fuerit. [Administrandarum] Quia ea taciturnitas est, quæ facit, vt res optime gerantur. [Labefactari] Corrumpi.

ASCEN. A Deo autem, &c. Recitat aliud institutum de celandis arcanis Curiæ, amore patriæ, ne quid ex reuelatione detrimenti pateretur, dicens. Maiores sup. nostri tenebātur adeo magna charitate patriæ, vt nemo Senator enunciauerit, multis sæculis consilia Patrum Conscriptorum. i. consiliariorum Senatus, Q. Fabius M. tantummodo, idest solummodo, & is ipse, qui solus id fecerat, narrauit per imprudentiam pub. Crass. quod factum erat in Curia secreto de Tertio bello Punico. i. Carthagini indicendo, idest quod Carthagini à P.R. indici debebat: narrauit dico in itinere, petens rus, Crasso reuertenti domum, memor eum scilicet P. Crassum, factum sup. fuisse Quæstorem triennio ante scilicet quam illi secretum illud cōmunicaret, & ignarus eum nondum electum à Censoribus in ordinem Senatorium, quo vno. idest solo modo scilicet per electionem Censorum, aditus dabatur in Curiam etiam ijs, qui gesserant iam honores, idest alios magistratus. Sed quamuis error Fabij esset honestus, tamen ipse obiurgatus est vehementer à Consulibus. Enim pro quia, ipsi Consules, & cæteri maiores, nunquam volebant taciturnitatem, (appositoriè,) optimum, ac tutissimum vinculum rerum administrandarū, labefactari, idest corrumpi, & debilitari, aut infringi.

DE EVMENE REGE ASIAE, ET DE LINgua Latina.

* Li. li. 42. *Ergo * cum Asiæ Rex Eumenes, amantissimus nostræ vrbis, bellum à Persa aduersus P.R. comparari Senatui nunciaßet: non ante sciri potuit, quid aut ille locutus esset, aut Patres respondißent, quàm captum Persam cognitum est. Fidum erat, & altum Reip. pectus, cura, silentijque salubritate munitum, & vallatum vndique: cuius limen intrantes, abiecta priuata charitate, publicam induebant. Itaque non dicam vnum, sed neminem audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commißum. Magistratus verò prisci quantopere suam populique R. maiestatem retinentes se gesserint, hinc cognosci potest, quod inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna cum perseuerantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latinè responsa darent: quinetiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant, non in vrbe tantum nostra, sed etiam in Græcia, & Asia; quo scilicet Latinæ vocis honos, per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subijci debere arbitrabantur; indignum esse existimantes illecebris, & suauitati literarum, Imperij pondus, & authoritatem donari.*

OLIV. Persa Macedoniæ Rex. Ergo cum Asiæ Rex] Exemplum adducit, ex quo probat, quod dixit, maxime fuisse maturationem consiliorum, quæ in Senatu seruata est. [Eumenes] Rex ille Asiæ, indicauit Rom. Persam Regem Macedonum ingentem exercitum comparare, eo animo, vt bellum Rom. inferret, qua re cognita, Senatus censuit bellum indicendum esse Persæ Regi, & exercitum primo quoque tempore comparauit, deinde prouinciā Macedoniam Paulo Aemilio extra ordinem tradidit, & prius Persa victus, captus, & ductus est in triumphum quam sciri potuerit quid ab Eumene Rege nunciatum, quidque responsum à Senatu fuisset. Ergo nolebat taciturnitatem violari. [Fidum erat, & altum] Est quasi diffinitio Curiæ, quid est Curia, nihil aliud, nisi fidum pectus, & altum Reip. nam quemadmodum ea, quorum animus noster conscius est, secreta in pectore nostro seruantur, ita arcana consilia Reip. in pectore Curiæ reponuntur, atque seruantur. [Munitum, & vallatum] Translatio sumpta ab oppidis, & castris, quæ muniuntur, & vallantur. [Abiecta pri.] Dicit hanc fuisse consuetudinem, vt ingressuri Curiam, omnem curam priuatam deponerent, & publicam assumerent. [Itaque] id magis mirum, ac propè incredibile videtur esse, quod cum res gererentur inter multos Senatores, ita occultæ erant, vt si intra paucos agerentur. [Ne Græcis quidem] Legitur in Verrinis, quòd Cic. dicit se accusatum fuisse, quòd cum Syracusis esset, Senatui Syracusano Græcè locutus esset. [Quinetiam ipsa linguæ volubilitate] Non solum dabant responsa Græca cum possent, sed cogebat eos per interpretes Latinè loqui. Volubilitate ideo dixit, quia Græcia loquacissima est, & ad fingendum paratissima. Vnde Hor. Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo, Musa loqui. [Excussa] Explosa, expulsa [Sed etiam in Græcia] Non in vrbe solum cogebant legationes gentium exterarum in Senatu loqui Latinè per interpretem, sed etiam per magistratus suos apud exteras gentes idem fieri voluerunt. [Nec illis] Occurrit tacitæ quæstioni, quia diceret aliquis, nolebant hoc fieri Rom. quia studia Græcarum literarum ignorabant: dicit hoc nō fuisse, immo omnium generum studiosissimos fuisse Rom. sed Imperij sui maiestatem seruare voluisse. [Pallium togæ] Id est non oportere Rom. dignitatem subijci Græcis immundicijs, nam pallium pro Græcis philosophis intelligit, togam verò pro Ro. quia sicut pallio Græci vtebantur philosophi, ita toga Rom. vnde Virg. Rom. rerum dominos gentemq; togatam, vnde etiam Comedias alias dicere solemus palliatas, alias togatas. Togatas quibus aliquid grande continetur, sicut Comedias Amphitrionis: in qua introducuntur Reges, & Dij, vt Iuppiter, & Mercurius. Palliata verò quæ magis quotidiano sermoni conueniunt. [Palliunto.] Eloquentiam Græcam subijci debere maiestati Rom. [Indignum] Turpe, & non tolerandū. [Illecebris] Blandicijs Iuu. Non possum ferre Quirites Græcam vrbem, Sol. in cap. de homine dicit, quòd Cato Censorius sæpè censuit Græcos vrbe pellendos. [Suauitate] Propter eloquentiam, & philosophiam.

ASCEN. Ergo, &c.] Comprobat rem superiorem exemplo, dicens, ergo quia arcana celauerat Senatus: cum Eumenes Rex Asiæ amantissimus vrbis nostræ. s. Rom. nunciasset Senatui bellum comparari aduersus. P.R. à Persa Rege. s. Macedoniæ, non potuit sciri quid, aut ille. s. Eumenes per literas, aut nuncios locutus esset, aut quid Patres. s. Conscripti respondissent antequam, i. prius quam cognitum est, Persam captum sup. fuisse. Pectus Reip. i. eorum qui Remp. curabant, erat fidum, & altum, i. deest profundi silentij munitum, & vallatum. i. circunseptum vndiq; cura, & salubritate silentij: cuius. s. Reip. limen intrantes, scilicet Senatores, induebant, publi sup. charitatem, & hoc charitate priuata. idest in priuatos, abiecta.] Itaq; credere] i. credere posses, non dicam vnum audisse, sed neminem audisse, quod fuerat commissum tam multorum auribus scilicet Patrum Conscriptorum; quia ita omnes celabant, ac si nullus audiuisset. [Magistratus verò, &c.] Affert aliud institutū in audiendis legatis, & responsis dandis. [Quia ne Græcæ linguæ illecebris caperetur Ro. cauerunt, vt Latinè, non Græcè res ageretur. Ordo est, Verò, pro sed, quantopere, idest quanta cura, & labore prisci magistratus gesserint se, retinentes maiestatem suam, & P.R. potest cognosci hinc, idest ex hac re, quòd custodiebant inter cætera indicia. i. signa grauitatis. idest seueritatis obtinendæ, quoque. i. etiam, illud. i. quod sequitur, custodiebant inquam cum magna perseuerantia, videlicet, ne darent vnquam Græcis scilicet oratoribus responsa, nisi Latinè, idest verbis Latinis, Quinetiam, i. insuper cogebant. sup. Græcos loqui per interpretem. s. Latinum vtriusque linguæ peritum, & hoc ipsa volubilitate linguæ. s. Græcæ, qua sup. Græci valent plurimum, excussa. idest reiecta, vt puluis excutitur pallio. [Cogebant dicit] non tantum in vrbe nostra, sed etiam in Græcia, & Asia. scilicet idest scire licet, quòd illud faciebant quo. idest ideo, vt honos. idest honor vocis Latinæ diffunderetur venerabilior per omnes gentes, quod votum, vt Valla in prologo elegantiarum docet maxime assecuti sunt. [Nec studia doctrinæ] Quæ fere Græcè tunc scripta erant, deerant illis. s. priscis Romanis, hoc est nō ideo Latinè loqui cogebant quòd Græcè nescirent, sed arbitrabantur pallium, idest eloquentiam, & cæteras res palliatorum, hoc est Græcorum, in nulla re non subijci, hoc est in omni re subijci togæ. idest eloquentię, & rebus togatorum, hoc est Romanorum; existimantes. idest iudicātes indignum esse, pondus, & authoritatem Imperij, donari illecebris, & suauitati Græcarum literarum.

DE C. MARIO.

*Qvapropter * non es damnandus rigoris rustici crimine C. Mari, quia gemina lauro coronatam senectutem tuam Numidicis, & Germanicis illustrem trophæis, victor deuictæ gentis facundia politorem fieri noluisti; credo ne alienigenæ ingenij exercitatione, patrij ritus seruus transfuga existeres.* * Sal. in bello Iugur.

Quis ergo huic consuetudini, qua nunc Græcis actionibus aures Curiæ exsurdantur, ianuam patefecit? vt opinor, Molo Rhetor, qui studia M. Ciceronis acuit, eum namque ante omnes exterarum gentium in Senatu sine

inter-

interprete auditum constat, quem honorem non immerito cæpit, quoniam summam vim Romanæ eloquentiæ adiuuerat. Conspicuæ fœlicitatis Arpinas, vnicum siue literarum gloriosissimum contemptorem, siue abundantissimum fontem intuere velis.

OLIV. QVapropter] Ostendit secundum hoc institutum ab eiusmodi doctrina alienum fuisse C. Marium, vt propterea improbari non debeat, quasi rusticus, sed summopere laudari, hoc ideo dicit, quia rusticitatem quandam sibi obijciebant, quòd à literis se abstinuisset, quia minimè idoneus esset huiusmodi humanitatis studijs, sed hic laudādus est, quòd se militaribus studijs exercuit, sicut Salustius voluit, dicit .n. Mario ad capiendum Consulatum præter familiæ vetustatem, omnia abunde erant, industria, probitas, militiæ magna scientia, & reliqua. Paulò infra dicit, vbi primum ætas militiæ patiens fuit, stipendijs faciendis non Græca facundia, neq; vrbanis mundicijs sese exercuit. Item in oratione ad populum: non ego, inquit Græcas literas didici, quoniam parum placebat eas discere, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. [Rigoris] Duritiei, quia durus ad studia literarum fuit. Cice. pro Archia poeta. Et ipsi illi Caio Mario, qui durior ad hęc studia videbatur, iocūdus fuit. [Gemina laurea] Quia triumphantes coronati albis equis iunctis Capitolium præcedentibus captiuis, & subsequentes exercitu, & vniuerso fermè populo vehebantur. [Numidicis] Nam in Numidia Iugurthā vicit, & prouinciam illam Rom. subegit Imperio. [Germanicis] Quia Gallos, Teutonas Senones, Cymbros, & Tugurios, qui inundatione aquarum patria pulsi, cum in Italiam descēdissent, cum liberis, & coniugibus eo animo, vt aut nouas sedes impetrarent, aut pulsis Ro. ipsi regnarent, is virtute sua fudit, atq; deleuit. Teutonas priores aggressus apud Sextias Aquas sub ipsis Alpium radicibus Cymbros deinde in Italia inter Veronam, & Tridentum in campo quem Canidium vocant, siue Sauidium. Plin. de viris Illustr. C. Marius inquit, septies Consul, Arpinas, & loco humili natus, primis honoribus per ordinem functus, legatus Metello in Numidia, criminando Consulatum adeptus, Iugurtham captum ante currū egit, in primum annum Consul vltrò factus, Cymbros in Gallia apud Aquas Sextias, Teutonas in Italia in campo Sauidio vicit, de hisq; triumphauit, de hoc Germanico triumpho latius dicemus in cap. de pudic. [Credo] Supp. hoc fecisse te Marium [Alienigena exercitatione] Vtpote Græca quasi alterius ignis, vt apud Plut. Illud de Mario legitur solitum dicere, ridiculum esse illorum discere literas, quorum magistri seruirent. [Quis ergo?] Quærit, & deinde respondet, quis nam fuerit ille author, qui primus ausus fuerit Græcam linguam introducere in Curiam Rom. quæ adeo celebris est, vt aures Senatus Græca facundia obtunderentur. Quis ergo quandoquidem ita seruabant dignitatem suam Roma. vt nemo in ea Curia, nisi Latinè loqui posset. [Exsurdantur] Obtunduntur, vsq; adeo nunc omnes Græcè loquuntur, vt quodammodo obtundantur aures, cum nihil Græcè loqui, audiant: [Molo Rhetor] Molo. Apollonius, Rhodius fuit, apud quem eloquentiæ studuisse. Cic. constat. [Rhetor] Inter Rhetorem, & oratorem hoc interest, ꝙ Rhetor est artis professor. i. qui de arte præcepta tradit, orator qui ex arte dicit. [Quem honorē] Nec id quidem immerito concessum est Moloni, nam ipse auxerat Cic. ingenium, in quo Romana florebat eloquentia. [Conspicuæ fœ.] Dicit inuenire se Arpinatem summæ fœlicitatis fuisse, siue illum contemptorem literarum dixeris, siue amatorem, nam vterq; de municipio Arpinati fuerat Cic. s. & C. Marius. [Gloriosissimum] C. s. Marium: Abundantissimū fon. Cic. Arpinas refertur ad vtrumque, nam Arpinas est nomen patrium, & significat de oppido Arpinati.

Exsurdantur.

ASCEN. QVapropter, &c. Commendat seueritatem licet subrusticanam Cai Marij per apostrophen ad ipsum dicēs, Qua propter. i. propter quam causam iam dictam, O Cai Mari, tu non es damnandus crimine rigoris rustici, qui victor sup. iā existens, noluisti senectutem tuam coronatam gemina laurea, & illustrem tropheis Numidicis ob deuictum Iugurthā. [Et Germanicis] ob deuictos Cymbros, & Theutonas, fieri politiorem facundia gentis deuictæ. i. qui alienigena lingua vti noluisti, credo ne existeres. i. euaderes seruus transfuga. i. desertor patrij ritus exercitatione alienigena. i. externa ingenij. s. tui. i. ne te exercendo in linguis alienis, ritus quoq; alienos imbiberes. [Quis ergo] Subinfert specialem audientiam factam Moloni Rhodio præceptori M. Tulij Cic. in Rhetor. & cum vterque tam Marius, quàm Cic. esset Arpinas, addit vtrumq; fuisse fęlicissimū, Mariū in contemnenda eloquentia. Cic. in sectanda. Ordo est. Ergo si Latinè loqui omnes oratores cogebantur, & Marius laudatur quòd alienas linguas discere nolebat, quis patefecit ianuam, idest quis aditū fecit, huic, idest nostri temporis consuetudini, qua aures Curiæ, idest Senatorum in Curia exsurdantur, idest obtunduntur nunc actionibus Græcis, idest orationibus aut legationibus respondet vt opinor. [Molo Rhetor] scilicet Rhodius, qui acuit studia Marci Cic. Namque constat eum, scilicet Molonem auditum in Senatu absque interprete ante omnes, scilicet alios oratores gentium exterarum. Quem honorem ipse cępit, idest accepit non immerito, quoniā adiuuerat summam vim eloquentiæ Romanæ, quæ erat in Cic. [Arpinas]. i. natus Arpini, aut illinc oriundus, supra est dicendus felicitatis conspicuæ, idest claræ, siue velis, i. quis velit intueri, gloriosissimum contemptorem literarum, vt C. Marium vnicū, idest singularem in ea re, siue fontem abundantissimum, scilicet literarum, & præsertim eloquentiæ, vnicum, idest etiam singularem, videlicet Marcum Cic. vterq; enim (vt dixi) Arpinas fuit.

DE MORE, QVEM MAIORES obseruabant in vrbe.

*MAxima autem diligentia maiores hunc morem retinuerunt, ne quis se inter Cos. & proximum lictorem, quamuis officij causa vna progrederetur, interponeret: filio duntaxat, & ei puero ante patrem Cos. ambulandi ius erat. Qui mos adeo pertinaciter retentus est, vt * Q. Fabius Maximus quinquies Cos. vir etiam pridem summæ authoritatis, & tunc vltimæ senectutis à filio Cos. inuitatus, vt inter se, & lictorem procederet, ne hostium Sannitum turba (ad quorum colloquium descendebant) eliderètur, id facere noluerit. * Idem à Senatu legatus missus ad filium Cos. Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ, sedere perseuerauit: quod cum filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius continuo obsecutus: Non ego, inquit, fili summum Imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Cos. agere: nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituto priuata pietate potiora iudico.*

* Historias cōfundere hic videt Val. nā diuersi fuere Fabij.

* Liuius lib. 24.

MAxima autem] Semper Consules 24. lictores præcedebant, & securus virgarum fasciculis alligatas gestabāt, qui Fasces dicebantur. [Filio]. s. Consulis, & hoc Principū filij seruant tempore nostro. [Ius erat]. i. potestas. [Fab. Max. quinque Coss. vir etiam pridem] priori ętate Commendat Fabium à multis partibus, à potentia, cum dicit Maximus, dignitate, cum dicit Quinquies Consul, ab authoritate, dum dicit vir summæ authoritatis ab ætate, dum dicit, vltimæ senectutis. [Descendere]. s. ad conditiones pacis componendas, cęsis. s. Sannitibus. [Id facere noluerit] Ne à maiorum consuetudine discederet. [Idem à Senatu] Inter cætera maiorum instituta, illud quoq; memoratu dignum est, quòd neminem voluere ad Consulem equo insidentem venire, sed honoris gratia antequam Consuli appropinquasset, descendere: quod exemplo eiusdem Fabij comprobat, qui cū Legatus ad filiū Cōsulem missus esset, atq; illi filius honòris gratia prodijsset obuiā, nec pręmisisset lictorem, qui iuberet se quàm primū equò descendere, & filio peditē pstò esse, indignatus, noluit sponte descendere, ꝙ vbi animaduertit filius, iussit primo lictori patri vt impetraret, ad se pedes venire, ꝙ summopere laudauit pater, & simul paruit dicto filij, A. Gel. lib. 2. c. 2. Facti Consules Sempronius Grac. iterumq; Fab. Maximus, filius eius, qui priore anno erat Consul, ei. Consuli pater procul obuiam in equo venit, neq; descendere voluit, quia pater erat, & ꝙ inter eos sciebat maxima concordia cōuenire, lictores nō ausi sunt descendere iubere, vbi iuxta venit, tum Consul ait, descendere iube, ꝙ postquam lictor ille, qui apparebat cito intellexit, Maximum descendere iussit, Fab. imperio paruit. & filiū collaudauit, cū peruiū quòd populi, esset, retineret. [Idē]. s. Fab. missus legatus, perseuerauit sedere in equo plenus ira [Filium Consulem.] Fabium Gurgitem. [Suessam] Ciuitas est Campaniæ, vbi erat cum imperio. [Officiū suum] Vt honoris gratia patri obuiam prodiret. [Postquam animaduertit] scilicet senex Fabius. Seneca, si Consulem inquit aut prætorem

OLIV.

 videro,

viderit,omnia quibus honor haberi honorandis solet,faciam, equo descendam,caput adoperiam, semita decedam. [Quod cum filius sensisset] vbi filius intellexerit patrem in equo sedere de industria,[vt appareret]præsto adesset,nam apparere inter alia significata,præsto adesse quoq; significat.Vnde apparitores dicit Prætorum ministri sunt, eo quòd præsto adsint.[Non ego inquit]Excusat se filio pater. [Nõ ignoro] Scio quid pietati patris filius debeat,sed hæc paterna pietas,debet cedere maiestati Consulari. [Pietati pri.] Pietas priuata est, quam patri filius debet, publica vero, quæ summo Imperio debetur,qualis est Consulatus vt posthabita pietate paterna, publica maiestas veneretur.

ASCEN. MAxima,&c.] Commemorat institutum ambulandi cum Consulibus,dicens:autem pro sed.maiores.i.prisci Ro. retinuerunt maxima diligentia hunc morem, ne quis inter Consulem,seu Consules,& proximum lictorem.i. ministrum publicum iret. Quamuis progrederetur.i. deambularet vna .i.pariter cum eo causa officij honoris exhibendi (dubium est vtrum de Consule,an de altero homine loquatur: Si de Consule,vt verosimile est,loquitur, sic exponitur, quamuis Consul progrederetur,i. obuiam exiret causa officij: Si de altero, sic,quamuis is progrederetur.i. inambularet, vna cum Consule causa officij)Ius ambulandi ante patrem Consulem erat duntaxat filio,& ei puero.i.non pro vectiori ætate. Qui mos .s.ambulandi cũ Consule est retentus adeo pertinaciter.i. constanter,vt Q.Fabius Maximus quinquies Consul,& vir etiam pridem.i.antea summæ authoritatis, & tunc vltimæ senectutis,inuitatus à filio Consule,vt procederet inter se.s. Consulem, & lictorem .s. primum, ne turba Sannitum hostium ad quorum colloquia descendebant.s.paciscendi gratia, eliderettur .s.a Fabio, pater.[Idem, &c.] Affert exemplum eiusdem rei de eodem.Q.Fab.dicens.Idem.s.Q.Fab. Max. missus à Senatu legatus.i.functurus officio Consulari, si filius Cõsul deficeret,ad filium Consulem, Suessam.i. in illud oppidum Apuliæ,postquam animaduertit eum,scilicet filium suum Cõsulem processisse extra mœnia .i. muros oppidi ad officium suum.i.sibi patri exhibendum,& indignatus quoque. i.etiam quòd nemo ex lictoribus iussisset se.s.Fabium patrem, descendere equo,perseuerauit sedere, scilicet in equo,plenus ire, id est indignationis,quod cum filius.s.Fabius Gurges, sensisset, imperauit proximo lictori,vt sup. pater, aut lictor appareret .i.pariturus adesset sibi.s.filio Consuli,q.d.nõ debet indignari pater quod lictor primus mihi appareret. Cum ex veteri instituto ita fieri debeat.Cuius,scilicet filij Consulis voci,Fabius.s.pater obsecutus.i.obtemperans continuo,inquit,ò fili, ego non contempsi summum Imperium tuum, sed volui experiri,an scias agere Consulem. [Quo responso videtur mihi pater prudentior, quàm filius pius, nam cum sentiret filium sibi non cessurum, ne ex ea re filio inuidia oriretur, in eius laudem vertit.] Nec ignoro quid debeatur .s. à filijs venerationi patriæ.i.paternæ, verum.i. sed ego iudico instituta publica potiora pietate videlicet priuata, quòd apud A. Gel.ita discernitur, vt in actione pub. filius magistratus patri præferatur,in priuata contra.

DE MIRA CONSTANTIA LEGATORVM Rom.& Senatu.

*Liu. lib. 12.& Florus.

*RElatis * Q. Fab. laudibus, offerunt se mirificæ constantiæ viri,qui legati à Senatu Tarentum ad res petendas missi, cum grauissimas ibi iniurias accepissent, vnus etiam vrina conspersus esset,in theatrum(vt est consuetudo Græciæ) introducti, legationem quibus acceperãt verbis,peregerunt: de his quæ passi erant,questi non sunt, ne quid vltrà, ac mandatum esset, loquerentur: intimisq; pectoribus eorum antiqui moris respectus, dolore, (qui ex contumelia grauissimus sentitur,) conuelli non potuit. Finem profectò fruendarum opum, quibus ad inuidiam diu abundaueras Tarentina ciuitas, quæsiti. Nam dum horridæ virtutis in seipsum connexum stabilimentum, nitore Fortunæ præsentis inflata: fastidiosè æstimas, in præualidum Imperij nostri mucronem,cæca & amens irruisti. Sed vt à luxu perditis moribus,ad seuerissima maiorum instituta transgrediar,antea Senatus assiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie quoque Senaculum appellatur: nec expectabat, vt edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in Curiam veniebat: ambiguæ laudis ciuem existimans, qui debitis Roma. P. officijs non sua sponte, sed iussus fungeretur, quia quidquid imperio cogitur, exigenti magis, quam præstanti acceptum refertur.*

RElatis Q. Fab.] Tarentum oppidum est in littore maris positum,& theatrum maius habet in prospectum maris expositum, quod Tarentinis causa maximarum calamitatum fuit,nam cum Tarentini ludos forte celebrantes classem R. non longè à littore maris nauigantem prospexissent,quæ frumentatum,vt quidam dicunt,in Appuliam ierat, hostem rati in eam impetum fecerunt, & spoliata classe domum reuersi sunt:ad eos missi sunt legati,qui quærerentur iniurias illatas, & res de more peterent, qui cum iniurijs affecti essent, ac vnus vrina perfusus in theatrum intromissi,legationem sibi à Senatu demandatam exposuerunt, de iniuria quam acceperant,ne verbum quidem vnum fecerunt. Florus Tarentum inquit,etiam Lacedæmoniorum opus. Calabriæ quondam, & Appuliæ totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine, & muris portuque nobili tum mirabili situ, quippe in ipsis Adriatici maris faucibus positum in oras nostras,Histriam, Illiricum,Epirum,Achaiam, Africam, Siciliam vela dimittit: Imminet portu ad prospectum vrbis theatrum,quod quidem causa miseræ ciuitati fuit omnium suarum calamitatum, ludos forte celebrabant:cum remigantes littori Ro.classem inde vident atque ostentati emicant, sine discrimine insultant, qui enim aut vnde Romani nec satis norant. Aderat sine mora querelam ferens legatio,hanc quoq; sępius per obscęnam, turpemq; dictu contumeliam violant,ex hinc bellum. Q. Fabij,qui adeo perseuerans fuit in seruandis institutis. [Tarentum]Quia classem R.Tarentini diripuerant,& Duumuirum, qui classi pręerat occiderant [Gręciæ] Nam illa Italiæ pars quondam magna Gręcia appellata est.Hoc Cic. ostendit mul tis in locis,& pręcipuè in Catone ma. Dicit ergo, vt est consuetudo Gręciæ.[Verbis] Vt nec adderent quidquam,nec diminuerent.[Antiquis moris]Videlicet vt non plus in legatione dicerent quam à Senatu,vel à populo mandatũ esset.[Dolore]nullus dolor maior est, quam qui ex cõtumelia nascitur, nam inquit,ille. Asperat in medio damna dolore pudor [Finē profectò]Sicut legimus in historia, nullus vnquam in vrbem pulchrior,aut speciosior triumphus intrauit ante hunc diem, nil nisi pecora Volscorum,greges Sabinorum, carpenta Gallorum,& fracta Sannitum vidisses arma.Tũc si captiuos aspiceres,erant Molossi,Thessali,Macedones, Brutius, Appulus, atq; Lucanus. Si pompas,aurum,argentum,purpura, signa, tabulæ,Tarentinæq; delitiæ,sed nihil libentius P.R. aspexit, quam illas quas timuerant cum curribus suis beluas,que non sine sensu captiuitatis submissis ceruicibus victorias equos sequebantur. [Quibus ad inuidiam diu abundaueras,] benè ad inuidiam dixit, nam Tarentinorum opes amplissimæ aliquando fuere, rem suam ciuilem populari potestate gerentes.i. Democratia, nam classe maxima cunctos superauerunt acolas,peditesq; ad millia 30. in expeditiones misere, equitũ verò tria millia, ductores autem equitum mille Pytagoricam quoq; philosophiã amplexati sunt, In primis Architas singulariter, qui diutius eius ciuitatis princeps eminuit, inde posteriotibus annis illecebrosæ inualuere delitiæ propter fortunas nimiũ secundas,adeo vt plures totius populi ludos, festaq; & celebritates quotannis agerent, quam reliquos anni dies. Eam ob rem in deterius vrbanum regimen ferebatur, cuius flagitiorum vnum illud documentum est, quòd externis vti Imperatoribus coacti sunt, contra Mesapios enim & Lucanos, Alexandrum Molossorum Regem accersierunt, antea quoq; Archidamum Agesilai filium, postea Cleonymum, & Agathoclem,deinde Pyrrhum,quo tpe aduersus Rom.bellum conflauere, author Strab. ergo finitimæ ciuitates omnes tantæ rerum omnium affluentiæ inuidebant, vel quia tantopere pp diuitias eas elata,vt populi vicini superbiam tuã sustinere non possent. [Horridæ] duræ ad labores tolerandos, non mollis propter luxum diuitiarum.[Virtutis] .s. Rom. in seipsum connexum, ideo dicit, quia nullo extrinsecus adminiculo virtus indiget, sed seipsa contenta est, nam Romani tantas vires habebant, ut per se bellum sine aliorum auxilio gerere possent,hoc ideo dicit, quia Tarentini multorum populorum,& ciuitatum armis adiuti fuere.nam Molossi,Thessali, Macedones, Brutij, Campani, Appuli, Lucani, atque ipse clarissimus Epiri Rex Pyrrhus pro Tarentinis incitatissimo animo consurrexerunt, & socia arma iunxerunt, Rom. suis contentionibus, & armis aduersus tot populorum potentiam, non solum audacter,sed etiam feliciter bellum gessere. [Fastidiosè existimas] Parui faciens,alij habent fastuose.

OLIV. Tarenti.

Fastidiosè

fastuo-

fasti. fastuosè, & significabat superbè, declinatur autē fastus fasti, significabat librum, in quo fasti dies continentur, nam fasti ēt libri dicebantur, quos Consules habebant, in quibus Reges, & Consules scribebantur à fascibus dicti. i. à potestatibus, vnde Ouid. lib. Fast. dicũtur, quòd in his de fastis diebus tractetur, fasti vero dies erant, quibus licebat fari cum populo, nefasti quibus fari non licebat, & vt dixi cum eiusmodi librum significat, secundæ est declinationis, licet aliquando & quartæ inueniatur in hac significatione, sed raro, fastus enim quartæ tædium, superbiam, contemptumque significat Virg. Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemque superbum. Ser. in expositione huius loci. Fastus, inquit, superbiam, & est quartæ declinationis, nam liber, qui dierum habet computationem, secundæ declinationis est, vnde errasse videtur Luc. dicēdo Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus. [Sed vt à luxu] Val. quia videbatur quodammodo ab eo egressus esse, quod instituerat, inquit, quia diximus de luxu Tarentinorum, & eorum superfluitate, quæ illos ad eam insaniam deduxit, vt Rom. irritare auderent: nunc reuertar ad rigidissima maiorum nostrorum instituta. [Luxu] Quia constat hanc vrbem opulentissimam fuisse, & oīum rerum abundantē. [Antea senatus] Hoc quoq; institutum seruatū est. [Senaculum] Eo quod locum illum Senatores frequentare solebant. [Edicto videlicet] Vt præcones

Senaculū. mitterentur qui ostiatim Senatores in Curiam uenire iuberent [Ambiguę laudis.] Laudat hoc propositum, illi enim ambiguæ cuiusdam fidei videntur esse ciues, qui non spontè, sed iussu quodammodo coacti Remp. gerant. [Ambiguæ] Benè dixit ambiguæ, quia fortasse, nisi cogerentur non venirent. [Laudis] Laudandum quidem est, quod in Curiam veniunt, sed vituperandum, quod edictum expectent. [Quidquid imperio cogitur] Quidquid enim fit imperio alterius, id imperanti potius ascribendum est, quam agenti. [Acceptum refertur] Honesta locutio, refero hoc beneficium tibi acceptum. i. hoc quidquid est beneficij tibi dico esse ascribendum, & fateor à te recepisse, & aliud referre in acceptum, quod à vulgo lingua vernacula dici solet facere notationem de soluto.

Acceptū referri.

ASCEN. RElatis, &c.] recitat constantiam legatorum R. dicens Laudibus, Q. Fabij sup. Maximi relatis. i. recitatis: viri mirificæ constantię offerunt se, sup. vt de ijs dicatur aut referatur, qui legati missi à Senatu Tarentum ad res ablatas classi Romanæ repetendas, cum accepissent ibi, videlicet Tarenti grauissimas iniurias, & vnus etiam sup. eorum respersus esset vrina. i. lotio, ipsi introducti in theatrum. i. spectaculum publicum, (vt est consuetudo Græciæ, vnde innuit tunc Gręcos Tarentum incoluisse) peregerunt. s. in præsentia totius populi, legationem. i. causam, cur & ob quam missi fuerant, verbis sup. illis, quibus acceperant. s. eam agendam à Senatu, & non sunt quęsti de his quę passi erant, ne loquerentur quid. i. aliquid. [Vltra ac mand.] idest quam mandatum esset sup. eis à Senatu, & respectus. i. consideratio antiqui moris. s. nihil vltra mandata loquendi, non potuit conuelli. i. abstrahi, aut expelli è pectoribus eorum, dolore. i. per dolorē animi, qui sentitur. idest sentiri solet, grauissimus, ex contumelia, hoc dicto, per apostrophen alloquitur author Tarentinos dicens. O ciuitas Tarentina tu profecto, idest reuera, quęsisti idest tentasti inuenire finem. i. exitum opum fruendarum, quibus. s. opibus abundaueras ad inuidiam sup. vsque. Nam dum tu estimas. i. appretiaris fastidiosè. i. cum contemptu. [Stabilimentum virtutis horridę]. i. rigidę, qualis erat in legatis Rom. cōnexum. i. coniunctum sibijpsi in seipsum. i. in nihil extrinsecus prouenitēs, cuiusmodi sunt res fortunę. ęstimas dico, aut existimas inflata nitore. idest splendore, & strepitu pręsentis scilicet temporis fortunę irruisti ceca, & amens, in mucronē idest stimulum vel ensem nostri. i. Ro. Imperij preualidum, quia per ipsum paulo post perijt. [Sed vt &c.] Apta transitione more suo transit ad exemplum spontanei officij in Romanis, dicens. Sed vt ego transgrediar, à moribus perditis luxu, idest propter luxum, & abundantiam opum, vt Tarentinorū, ad seuerissima instituta. i. mores seuerissimos maiorum sup. nostrorum. i. priscorū Rom. vnde minores orti sunt. Senatus . i. cętus Senatorum peragebat antè. i. olim, assiduam stationē eo loci. i. in eo loco, qui quoque. i. et hodie appellatur Senaculum, i. Senatorum conuenticulum, nec expectabat, vt contraheretur. i. congregaretur edicto. s. Consulari, sed Senatus citatus. i. uocatus inde. i. è Senaculo illo, ueniebat protinus in Curiā existimās. i. iudicās, ciuē ambiguæ. i. incertę laudis. (Qui .n. non facit nisi coactus, nō est laude dignus, qn̄ aūt quis cogitur prius quā inuitetur, dubiū est, an spōte facturus fuisset, etiam non coactus) qui id est ciuis fungeretur officijs debitis Reip. nō sua sponte, sed iussus, quia quidquid cogitur, imperio refertur acceptum i. debet adiudicari magis exigenti. s. ob debitum, quam pręstanti scilicet ob imperium alterius.

ALIVD INSTITVTVM CONTRA Trib. pleb.

*ILlud quoq; * memoria repetendum est, quòd Trib. pleb. intrare curiam non licebat, ante valuas autem positis subselijs, decreta patrum attentissima cura examinabant, vt si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent, Itaque veteribus Senatusconsultis T. littera subscribi solebat: eaque nota significabatur, illa Trib. quoque censuisse, qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inque imperijs compescendis occupati erant, instrui tamen ea argenteis vasis, & annulis aureis publicè præbitis, patiebantur, quo talium rerum vsu authoritas magistratuum esset ornatior: Quorum quemadmodum maiestas amplificabatur, ita abstinentia arctissimè constringebatur. Immolatarum enim ab his hostiarum exta, ad Quæstores Aerarij delata, venibant. Sacrificijsque P. R. tum Deorum immortalium cultus, tum etiam hominum continentia inerat. Imperatoribus nostris quàm sacras manus habere deberent, apud ista altaria discentibus, continentięque tantum tribuebatur, vt multorum æs alienum, quia prouincias sincerè administrauerant, à Senatu persolutum sit. Nam quorum opera publicam authoritatem, splendorem suum procul obtinuisse viderant: eorum dignitatem domi collabi, indignum, sibique deforme esse arbitrabantur.*

* Fenestella li. 2. ca. 20.

OLIV. ILlud quoque] Hoc quoque institutum Romani seruabant, ne videlicet Trib. pleb. Curiam intrarent, quod postea, vulgatum est, nam temporibus Cic. poterant Tribuni curiam intrare. [Subsellijs] Subsellia sunt minorum magistratuum sedes, sicut sellæ Currules amicorū dicuntur, sunt ēt subsellia, vt quidam volunt, sedes, & pulpita, in quibus spectabantur ludi, vnde Persius, Trosulus exultat tibi per subsellia lenis. Cic. tamen in epist. ad Appium, subsellia, per contemptum Senatorum rostra appellauit, cum dixit. Ad me literas miseris longi subsellij, vt Pomp. noster appellat. [Veteribus] ideo dixit, quia postea hæc consuetudo aboleuit. [Pro commodis] Quāuis. inquit Trib. pl. Reip. commoda curarent, tamen passi sunt magistratibus argentea vasa, & annullos aureos ex pub. dari, vt eorum maiestas amplificaretur. [Vsu] Eiusmodi insignibus preciosis non nihil authoritatis addi videbatur magistratib. [Venibant] Vendebantur. [Immolatarum] Quia ipsi, qui magistratum gerebant immolabant, nam quanto dignior persona erat, quæ immolabat, tanto dignior Deorum cultus. [Continentia] Neque enim permittebatur intestinis vesci, qđ certè maxima laude dignum erat, cum nostri tanti ea faciunt, ac illi continentiam pluris faciebant. [Sanctas manus] Integras, incorruptas, innocentes. [Continentiæq; tantū tribuebatur]. i. tanti faciebāt continentiam, nā tribui multū alicui, est aliquē magnificare. [Sincerè] Purè, innocēter, & castè, s. prouincialium hoīum rebus intactis. [Splendorem] Nam innocētia Præfectorū in prouincijs erat splendor quidā nominis Rom.

ASCEN. ILlud quoque] Addit vetus Trib. plebis institutū officiosum in Remp. dicens. [Illud quoq; est repetendū memoria]. i. memorandū, quod non licebat Trib. pl. intrare Curiā. i. Senātum, aut locum vbi Senatus habebatur. Autem pro sed, Trib. pl. examinabant attentissima cura decreta patrum subsellis. i. sedibus minorum magistratuum positis ante valuas. s. Curię, quia in illis sedebant, vt si quā. i. aliqua improbassent ex eis, scilicet decretis patrum, ipsi non sinerent, sup. ea esse rata. [Itaque]. i. & ita T, litera, quæ significat Trib. pl. solebat subscribi. i. in infima parte scribi, Senatusconsultis veteribus; & significabatur ea nota. idest signo T, literæ, Tribunos quoque idest etiam censuisse. i. approbasse, aut decreuisse illa. i. decreta patrum aut Senatusconsulta. qui. s. Tribuni, quanquam excubabant, i. vigilabant pro cōmodis plebis. Et erant occupati in imperijs compescendis. i. refrenandis imperiositatibus nobilium, tamen patiebantur ea. scilicet imperia idest nobiles, quorum erat imperare instrui. idest ornari, vasis argenteis, & annulis aureis, præbitis publicè, i. ex publico ærario, quo idest vt, authoritas magistratuum esset ornatior vsu talium rerum. [Quorum, &c.] Recitat seueritatem circa sacrificia, dicēs. [Quorum]. s. Imperiorum, aut summorū magistratuū, queadmodū maiestas amplificabatur. i. dilatabatur. s. ex permissione taliū ornamentorū, ita constringebatur. i. cōprimebatur arctissimè abstinētia. i. per abstinentiā (sunt qui addūt

malorum) sed meliores textus non addunt. [Enim] pro quia, exta hostiarum immolatarum ab his. s. summis magistratibus. veniebant. i. vendebantur, delata ad Quæstores. i. vt vulgo dicunt receptores ærarij. i. publicæ pecuniæ, & ita licet honore victimandi habebant, non tamen commodi (Textus ferè habent veniebant, sed à veneo venibant legendum est, dicimus enim ibam non iebam.) Et tum. i. simul, cultus deorum immortalium, tunc etiam continentia hominum inerant sacrificijs P. R. & hoc Imperatoribus nostris discentibus, apud ista altaria, quàm. i. quantum sanctas. i. impollutas ab omni rapina manus, deberent habere. [Et tantum] i. tam multum tribuebatur, continentiæ. s. à rebus alienis, ut æs alienum. i. debitum multorum. s. ciuium Romanorum, sit persolutum à Senatu, quia administrauerant sincerè. i. sine corruptione, prouincias scilicet quibus præfuerant. [Nam ipsi arbitrabantur indignum] & deforme sibi, eorum dignitatem collabi domi, quorum opera. i. operatione, & diligētia, viderant auctoritatem publicam, obtinuisse procul. i. in longinquis oris suū splendorem, s. quorum opera & studio publica auctoritas in suo fuit splendore veteri conseruata.

DE ORDINE EQVESTRI.

*EQuestris verò ordinis iuuentus omnibus annis bis, vrbem spectaculo sui, sub magnis auctoribus celebrabat: die * Leupercalium, & Equitum probatione. Lupercalium enim mos à Romulo, & Remo inchoatus est tunc, cum lætitia exultantes, quòd his auus Numitor, Rex Albanorum, eo loco, vbi educati erant, vrbem condere permißerat sub monte Palatino (hortatu Faustuli educatoris sui) quem Euander Argiuus consecrauerat: facto sacrificio cæsisque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore prouecti, diuisa pastorali turba, cincti omnes pellibus immolatarum hostiarum, iocantes obuios petiuerunt: cuius hilaritatis memoria annuo circuitu feriarum repetitur. Trabeatos vero equites Idibus Iulij Q. Fabius transuehi instituit, * Idem Censor cum P. Decio, seditionis finiendæ gratia, quia Comitia in humillimi cuiusque potestatem redacta acceßerant: omnem forensem turbam, in quatuor tantummodo Trib. descripsit, easque vrbanas appellauit: quo tam salubri R. P. facto, vir alioqui bellicis operibus excellens, Maximus cognominatus est.*

* Lupercalia Ouid. lib. 2.

* Liu. li. 9. Plin. de viris Illustr.

OLIV. EQuestris verò iuuentus] s. Equites Rom. qui ex nobilitate iuuenum erant. [Spectaculo] Quia se spectandos populo præbebant. [Die Lupercalium] i. die, quo Lupercalia celebrabant i. dies festos in honorem Panis Dei gentilium rusticorum. Lupercalia ludi erant solemnes instituti à Romulo & Remo, sub Monte Palatino vbi expositi fuerunt. Nota est historia quo pacto Romulus & Remus fratres expositi fuerunt ab Amulio, cum in sicco vnda illos destituisset, ex proximis montibus lupa descendens in pueros incidit, & infantibus mammas adeo mitē præbuit, vt humanum sensum habere videretur: superuenit interea Faustulus Regis pastor, qui pueros Laurentiæ vxori suæ educandos tradidit. Scimus deinde, cum adulti facti Numitorem auum suum occiso Amulio in regnum restituerunt, factum est, vt in ipsis locis, vbi expositi fuerant, Lupercalia exercerentur, quod ludicrū ab Euandro antea institutum fuerat: erat autem vbi eiusmodi pastores congregabantur, & pellibus immolatarum ouium, cibo, potuq; repleti, lasciuientes inuicem concurrebant, & se mutuis ictibus earum pellium pulsitabant, Lyceum Pana venerantes: Hanc autem opinionem induxerant, vt quę mulier sterilis se ludentibus obtulisset, & eorum ictibus collisa fuisset, fœcunda efficeretur, vnde Iuuen. Nec prodest agili palmas præbere Luperco. Ouidius Fastorum secundo. Nupta quid expectas, non tu pollentibus herbis, Nec prece, nec magico carmine mater eris. Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ, iam socer optatum nomen habebit aui. Nam fuit illa dies duræ cum sorte maritæ, Reddebant vteri pignora cara sui. Lupercales autem dicti sunt à lupis arcendis. hoc. n. sacrificio existimabant lupos ab ouibus arceri. De Lupercalibus alij alia dicunt: sunt. n. qui tradunt pastores nudos, modo pellibus cinctos eiusmodi ludos celebrare consueuisse lora manibus gerentes, quibus quosq; cęderent, laruisq; tectas facies habentes: de nuditate varia, & incerta ratio affertur. Plutarchus in Antonij vita. Si breuiter, inquit erat solemnis Lupercalium dies, Cæsar autem triumphali veste amictus, in rostris sedebat, currentes Luperco inspecturus, currunt enim & nobilium iuuenum, & eorum, qui magistratum gerunt complures, nudi, atq; cincti, loris albis obuios ferientes. [Equitū probatione] Lustrandis Equitibus. i. cum Equites transuehebantur, nam vt Liuius docet, Equites se Censoribus ostendebant, quod institutum primo à Q. Fabio Censore, cui Maximo cognomen erat, traditum, manauit ad posteros: transuehebātur autem Idibus Quintilibus. i. mensis Iulij. [Faustuli] Regij pecoris magistri. [Facto sacrificio] s. Pani Deo rusticorū: Ludus Lupercal dicebatur ab arcendis lupis, vt dixi, nam ita Pana placari credebant, qui lupos ab ouibus repelleret. [Immolatarum ouium] Quarum pellibus se cingebant, partim tenentes manibus, inter se vt dixi concursantes se pulsitabant, & erat opinio, vt si mulier sterilis occurrisset, fœcunda redderetur. [Epularum,] quia epulabantur, & vescebantur carnibus [Diuisa] Quia in duas partes se diuidebant, & ita inter se concurrebant tanquam pugnantes. [Gestierunt] Lætitiam gestu corporibus ostendebant, nam gestire propriè est habitu corporis lætitiam ostendere. [Feriarum] Festorum, nam feriæ dies festi dicti sunt à feriendis victimis. [Circuitu] Circuitus dicitur eo quòd Sol incipiens ab vno signo Zodiaci, cum ad signum redierit, annus dicitur exactus. [Trabeatos] Plinius iunior tradit, Q. Fab. Rullum, primum ex ea familia, ob virtutem Maximum cognominatum, instituisse, vt Equites Roma. Idibus Quintilibus ab æde Honoris equis insidentes in Capitolium transirent: eundem Censorem libertinos tribus amouisse. Liu. lib. 9 Fabius inquit, concordiæ causa, simul ne humillimorum in manu Comitia essent, omnem forensem turbam excretā in quatuor Tribus cōiecit, vrbanasq; eas appellauit, adeo quod eam rem acceptam gratis animis ferunt, vt Maximi cognomen, quod tot victorijs non pepererat, hac ordinū temperatione pararet, ab eodem institutum dicitur. vt Equites Idibus Quintilibus transueherentur plerumq;. [Trabeatos] Trabea veste indutos, nam trabea vestis erat, quā honoratus quisq; super tunicam sumebat, nunc Prætextam vocāt, quam in extremitate purpura habebat circumtextā. [Idē censor cum Decio] Quia duo tantum erant Censores. [Redacta] Calliditate nobilium. [Forensem turbam] Clientulum, libertinorū, & scribarum. [Descripsit] Diuisit, & propriè describi dñr turbæ, vel Turmæ militū [Vrbana] Vt vocabuli dignitas illos leniret. [Alioquin] Præter hoc, quod instituit Censor. [Bellicis operibus] Nā fuit ille, qui primo Rempub. calamitoso illo Hannibalis tpe afflictam, & propè perditā cunctando restituit, vnde etiam Fab. Max. Cunctator vocitatus est.

EQuestris, &c.] Recitat instituta antiqua circa ordinem equestrem, & à Q. Fab. introducta, dicens. Verò pro sed, iuuentus. s. multitudo iuuenum, ordinis Equestris, qui Secundus erat Romæ. Tres enim erant, Primus patrum, & patriciorum Secundus Equitum, & Tertius plebeiorum. Celebrabat omnibus annis vrbem. s. Romam, spectaculo sui. i. exhibendo se inspectandam, sub magnis auctoribus. i. illius rei inceptoribus, bis. s. die Lupercalium, & Probatione Equitum. i. Equitum lustratione, quam Galli monstram vocant. Enim, pro quia, mos Vupercalium. i. festorum illorum, inchoatus est à Romulo & Remo, tunc cum ipsi exultantes lætitia, quòd Numitor Rex Albanorum auus sup. eorum, permiserat his. s. Romulo & Remo condere vrbem. s. Romam, eo loco, vbi fuerāt educati, videlicet sub Monte Palatino, & hoc hortatus Faustuli educatoris sui. s. Romuli, & Remi; Quem. s. monte Euander Argiuus. i. Græcus, quia Archas consecrauerat. s. Ioui. Enī pro quia, sacrificio facto, & capris cæsis. i. mactatis, prouecti hilaritate epularum, ac vino largiore, & hoc turba pastorali diuisa, omnes. s. qui tūc sub Romulo & Remo aderant, cincti pellibus hostiarum immolatarum, ipsi sup. iocantes petiuerūt obuios. Cuius hilaritatis memoria repetitur annuo circuitu feriarum. Verò, pro sed, Q. Fabius instituit Equites [Trabeatos]. i. trabea veste honorata indutos, transuehi. s. ante conspectum populi in Capitolium, Idibus Iulij. i. Quintilis mensis, prius dicti, quòd à Martio quintus esset, vt Augustus, qui sextus est Sextilis. [Idem. s. [Q. Fabius Censor]. i. cum esset Censor cum Publio Decio, gratia seditionis finiendæ, quia Comitia. i. iura eligendi magistratus in Comitijs, i. coitionibus. P. R. accesserant. i. aduentarant, [Redacta] scilicet fraude potentiorum in potestatem cuiusq; humillimi, idest abiectissimæ conditionis, excepta seruili, vtpote clientulorum & plebeiorum: descripsit. i. diuisit, omnem turbam forensem. i. in forum conuenire solitam, tantummodo in quatuor Tribus: & appellauit eas vrbanas, quo facto tam salubri. i. vtili ad salutē Reipub. seu Pop. Ro. ipse vir excellens, alioquin. i. etiam aliter operibus bellicis clarus cognominatus est Maximus. ASCEN.

DE C. MARIO.

*Sal. in Iugur. Gel. li. 16. c. 10.

*Laudanda etiam * populi verecundia est, qui impigrè se laboribus, & periculis militiæ offerendo, dabat operam ne Imperatoribus, Capite censos sacramento rogare esset necesse, quorum nimia inopia suspecta erat, ideoque his publica arma non committebantur. Sed hanc diutina vsurpatione firmatam consuetudinem C. Marius Capite censum legendo militem, abrupit. Ciuis alioqui magnificus, sed nouitatis suæ conscientia, vetustati non sanè propitius, memorque, si militaris ignauia humilitatem spernere perseueraret, se à maligno virtutum interprete velut Capite censum Imperatorem compellari posse; itaque fastidiosum delectus genus in exercitibus Romanis obliterandum duxit, ne talis notæ contagio, ad ipsius quoque gloriæ suggillationem penetraret.*

OLIV. Laudanda] Id etiam pertinet ad maiorũ consuetudinem. [Impigrè se lab. off.] dabat operam. Capite censi dicebantur, qui pro suo capite tributi nomine æra pendebant. & sine suffragijs erant. Nam horum nihil præter personam censebatur, quorum. n. res censebantur, in classe coijciebantur, totus P.R. in quinque classes distinctus erat, ita vt qui cẽtum millia æris, vel eo plus possiderent, primæ classis essent, secundæ classis erant, qui intra centum vsque ad quinque, & septuaginta millium censum haberẽt, tertiæ vero, qui quinquaginta millium æris haberent, quartæ ad 25. descendebant censum, quintæ, qui vndecim possiderent, reliqua multitudo quæ citra hunc censum possedisset, vel proletarij, vel capite censi dicebantur. Aul. Gel. lib. 2. qui in pleb. Rom. tenuissimi, pauperrimique erant, neque amplius quam mille quingentum æris in censum deferebant, proletarij appellati sunt, qui vero nullo, aut per quam pauco ære censebantur, capite censi vocabantur, & erant immunes, à militia. [Rogare] Quia rogabantur omnes, vt nomina darent, & in manus, ac verba Imperatoris iurarent, hoc modo: iuratis ne omnes, quocunque vos duxero me librè secuturos, nec vestrum quemq; iniussu meo à signis discessurum respondebant, iuramus. [Quorum nimia inopia suspecta erat.] Propter nimiam inopiam non admittebantur ad militiam, in qua Ro. Imperium stabiliri consueuerat, quia paupertate homines plerumque ad maleficia compelluntur. [Caius M.] Dicit Caium Marium hanc consuetudinem abrupisse, vt ex verbis Sal. in Bello Iugurthino legitur, dicit enim Marius milites scribit non ex more maiorum, nec ex classibus, sed vti cuiusque libido erat, capite censos plerosque: id factum alij per inopiam bonorum militum, alij per ambitionem Consulis memorabant, quod ab eo genere celebratus, auctuque erat, & homini potentiam quærenti egentissimus quisq; opportunissimus. [Sed nouitatis suę con.] Ideo ad militiam capite censos admisit. Marius contra consuetudinem, & instituta maiorum, quia & ipse sibi conscius erat nouitatis, & inopię suę, nam preter virtutem animi, corporisque, paruas possedit diuitias, adeo vt a maligno virtutis interprete capita, census appellari potuerit Imperator. Noui autem homines dicuntur, qui ab humili statu, ad summum dignitatis gradum ascendunt: vt Marius, qui ex municipio Arpinati pauper admodum Romam prouectus, summos honores adeptus est.] Vetustati non sanè prop.] Quia institutum aboleri voluit antiquum [Militaris igna hu. sper.] i. si milites diuites quidem, & opulentos, sed ignauos, humiles verò, sed virtute, & robore preditos iure militari contemnere pateretur. [Maligno virtutum interprete.] Malignus uirtutum interpres dicitur, qui virtutem hominis ęstimat nõ per ipsam, sed per diuitias, ac fortunę qualitatem. [Ergo maligno] Maleuolo, & iniquo. [Fastidiosum] Superbum, nam omnis superbia nascitur ex fastidio [Delectus] Genitiui casus est, & est delectus, militum electio, uel descriptio. [Obliterandum] Abolendum. [Notę] Infamiæ ipsius Marij. [Contagio] Infectio, pollutio. [Sugillationem] Notationem ignominię, ut quo sigillo capite censis infamię nota fuisset impressa, eodem sibi inureretur.

Capite cẽsi quando primũ milit.

Malignus uirtutis interpres.

ASCEN. Laudanda, &c.] Affert aliud institutum P.R. circa rẽ militarem, dicens. Verecundia ẽt Po. s. R. laudanda sup. est ẽt, qui. s. populus, offerendo se impigrè. i. strenue laboribus, & periculis militię, dabat operam, ne necesse esset Imperatoribus rogare sacramento. i. iuramento, quod milites tanquam rem sacrã Imperatori pręstabant, censos capite. i. pauperes. & abiectos, qui in censum, præter caput, parum afferebant, quorum scilicet capite censorum nimia inopia erat suspecta, quia qui nihil habent, quod amittere timeant domi, non tam viriliter dimicant, & citius pellici possunt saltem pecunia propter sita vt ad hostes transeant: aut suspecti, quod potius rapinæ; quam rei benè gerendæ intenti forent, ideoque arma publica non committebantur his. idest huiusmodi ciuibus. [Sed hanc, &c.] Dicit Marium dictum institutum abrupisse hoc ordine. [Sed C. Marius] Abrupit hanc consuetudinem firmatam diutina vsurpatione. idest longo vsu, legendo militem censum capite. idest dum census fieret, æstimatum nihil debere in Remp. conferre præter caput: Marius inquam, ciuis alioquin idest quouis alio facto magnificus. [Sed con. suæ no.] Id est, quia se nouit hominem nouum. idest qui prius in familia sua ad eum honorem, quem adierat, vtpote Consularem, peruenerat, non sanè idest non multum propitius. idest fauens & addictus vetustati. idest nobilibus, memorque si ignauia militaris perseueraret, spernere humilitatem. idest abiectionem nouorum hominum, se posse compellari à maligno interprete virtutum, vt qui virtutem inuertat, idq; vitio det quod honori dandum sit, velut, idest tanquam Imperatorem censum capite. [Itaque] idest & ita duxit, scilicet, vtile idest iudicauit fastidiosum. idest superbum, & contentiosum genus delectus idest eligendi milites de multis, obliterandum. idest delendũ in exercitibus Rom. ne contactio talis notæ. s. humilitatis capite censorum, penetraret quoque idest etiam ad sugillationem. idest in denigrationem gloriæ ipsius scilicet C. Marij.

DE P. RVTILIO, ET C. MALLIO Consule.

Armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio Cos. C. Mallij Collega militibus est tradita. Is enim, nullius ante se Imperatoris exemplum secutus, ex ludo C. Aurelij Scauri Doctoribus gladiatorum accersitis: vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Virtutemque arti, & artem rursus virtuti miscuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautior fieret.

OLIV. Armorũ ludus. Armorum tra. me.] Exercitatio, & præludium, dicit à P. Rutilio hanc emanasse disciplinam, vt millites simulachra pugnæ quædam instituerent, antequam ad verum pugnanda cum hostibus certamen accederent: discebant autem à magistris gladiatorum artem vitandi ictus, atque inferẽdi. Legitur de hoc P. Rutulio quòd cum frater eius Consulatũ impetrare non potuisset, dolore perierit. Cic. Tusc. quarta ægre tulisse P. Rutilium fratris repulsam Consulatus, scriptum apud Fabium est, sed tamen transisse modum videatur, qui ipse qui ob eam causam e vita excesserit Plin. nat. hist. lib. 7. P. Rutilius inquit, morbo leui impeditus nunciata fratris repulsa in Consulatus petitione, illico expirauit. [Ex ludo] Scilicet funebri, nam gladiatores exhibebantur ad ludos funebres, qui plerumque eo vsque certabant vt vel caderet, vel sanguinem effuderet vnus eorum aut se victum fateretur, quod si accidisset; piaculum illud plurimum Dijs placere arbitrabantur, & ad animarum expiationem plurimum pertinere, dicit ergo tunc à ludis funebribus Caij Aurelij gladiatorum accitos fuisse magistros, qui iuuentutem Rom. lasciuientem hac arte instruerent. [Legibus.] Arte velitum. Nunc narrat quisnam fuerit inuentor velitum: sunt autem velites milites qui alio nomine rorarij, alio etiam ferentarij appellantur, dicti sunt autem velites à Greco nomine ἀπὸ τοῦ βάλλειν. idest a iaculando, eo quod tela tantum missilia secum gerant, quæ iaculantur in hostes. Rorarij verò dicti, eo quod tela in modũ roris spargerent. Ferentarij, eo quod tela gestabant, quæ in hostem ferri poterant.

ASCEN. Armorum, &c.] Recitat aliud institutum militare, dicẽs. [Meditatio] idest exercitatio armorum tractandorum est tradita militibus à P. Rutilio Consule collega C. Mallij. qui simul cum C. Mallio Consul fuit. Enim pro quia, is scilicet Rutilius, nullius. idest non vllius, non secutus exemplum alicuius Imperatoris ante se, ingenerauit idest introduxit legibus idest per leges à se latas, subtiliorem rationem vitandi atq; inferendi ictus, vt faciunt gladiatores, quos dimicatores vocant, & hoc Doctoribus. idest magistris gladiatorum accersitis ex ludo idest ut debent schola gladiatoria. [C. Aurelij Scauri. s. Lanistæ, & miscuit arti, uirtutem, & rursus uirtuti artem. idest fecit ut ad uirtutem pristinã militum Ro. accederet ars gladia-

gladiatoria,vt illa.f.ars fieret fortior,impetu huius.f.vi tutis, & hæc.f.virtus fieret cautior,scientia.i.per scientiam illius.f. artis,hic non liceret dicere cautior quam scientias, non eteniim est ablatiuus rei excessæ, sed septimus casus instrumenti intrinseci.

DE VSV VELITVM

Primo reperto, & Theatro.

*Liuius libro 26.

*Velitum vsus * eo bello primum repertus est, quo Capuam Fuluius Flaccus Imperator obsedit. Nã, cum equitatui Campanorum crebris excursationibus equites nostri quia numero pauciores erant, resistere non possent, Q. Neuius Centurio è peditibus lectos expediti corporis, breuibus, & incuruis septenis armatos hastis, paruo tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitantibus, & rursus celeri motu dilabi instituit, quo facilius equestri prælio subiecti pedites, viros pariter, atque equos hostium telis incesserent. Eaque nouitas pugnæ vnicum Campanæ perfidiæ debilitauit auxilium: Ideòque authori eius Næuio adhuc honos est habitus. Proximus militaribus institutis ad vrbana castra, id est theatra, gradus faciendus est, quoniam hæc quoque sæpenumero animosas acies instruxerunt. Excogitata namque cultus Deorum, & hominum delectationis causa: non sine aliquo pacis rubore, voluptatem & religionem ciuili sanguine, Scenicorum portentorum gratia, macularunt: * quæ inchoata quidem sunt à Messala, & Cassio Cens. Ceterum authore P. Scipione Nasica omnem apparatum operis eorum subiectum hastæ, venire placuit. Atque etiam S. C. cautum est, ne quis in vrbe propriùsue passus mille, subsellia posuiße, sedensvè ludos spectare vellet, vt scilicet remissioni animorum iuncta standi virilitas, propria Romanę gentis nota esset.*

*Paul. Oro. lib. 4. cap. 6.

OLIV. Capuam] Capua secundum Tit. Liu. à Campanorũ agrorum fertilitate dicta, alij volunt à Capi Duce denominatam esse. Strabo verò à capite dictam planè ostendit, quòd aliarum ciuitatum sit caput: dicit enim lib. 5. Cum autem vrbes duodecim populosæ forent Capuam perinde, ac illarum caput nominarunt. Hæc autem ciuitas bello Pun. secundo à P.R. defecit ad Hannibalem. [Excursationibus] Qui sæpe è mœnibus erumpentes incursabant in Rom. [Expediti] Agiles corpore, quia non admodum armis onerati erant. [Breuibus, & incuruis] Vnum sequitur ex reliquo, nam telum quo breuius est, eo etiam rigidius. [Et incuruis hastis] Significat eas fuisse non admodum crassas, quæ dum coruscarentur, incuruari possent. [Paruo tegmine] Breui scuto. [Veloci saltu] Quia dedicerant milites exercẽdo se agili saltu in equos coijcere, & deinde cum cœpissent hostes desilirent: ita primo impetu equites esse dicebantur, ergo veloci saltu quia in clunes equorum ascendebant agili saltu, & cum ad pugnam peruentum esse desiliebant, & ita duplici pugna equitatum hostium eludebant. [Delabi] Celeriter descendere, f. equis. [Incesserent] Inuaderent.] Eaque nouitas] Hac nouitate rei deterriti hostes, facti sunt imbecilliores. [Auxilium] f. equitatum.] Campanæ perf.] Quia defecerunt à Rom. [Proximis milit. insti.] Dicturus de spectaculis, ita transit, vt non ex abrupto transire videatur, vt dicat non esse dissonum, quod in theatris fit ab eo, quod in castris fuerit. dicit ergo, diximus de bellis, quę foris geruntur, nunc dicendum est de certaminibus, quæ intra vrbem fiunt, videlicet in theatro. [Militaribus] Non enim multum inter est, inter spectacula, & militarem disciplinam. [Gradus] Transitus. [Quoniam hæc.] Ostendit quomodo similitudinem habeat spectacula cum militari disciplina, quia videlicet plerumque exorta sunt bella in theatro propter animorum iracundiam, adeo vt ciuilis sanguis excitaretur. [Animosas aci. inst. [Quia, vt dixi, ciues plerumque inter se dum alij alijs fauent histrionibus, occidebantur. [Excogitata] Inuenta, quia causa spectaculorum fuit, vt colerentur Dij, & homines quoque oblectarentur. [Cultus Deo.] Quia vt paulo post dicturus est, in honorem Deorum ludi edebantur. [Non sine aliquo pacis rubore,] Quia reuerentiam diuini cultus in pace retinere debebat homines, nam in summo ocio spectacula eduntur, in quibus cum rixe orirentur quodammodo irritabantur. [Voluptatem] Quantum ad hominum delectationem, [Religionem] Quantum ad deorum cultum. [Gratia Scenicorum por.] Bene dixit portentorum propter fabulas Poetarum, quæ in Scenis recitabantur, nam portęnta dicuntur miracula, quæ excedunt rerum naturam, & quia hæc in tragædijs narrantur, quæ præter consuetudinem fiunt hominumque naturam, ideo portenta appellauit, vel certe portentorum, i. mimorum, quos portenta appellauit propter personas, quas induunt, aut portentorum dixit, quia mõstruosum quodammodo videtur, quòd ciuis insurgat contra ciuem sine causa, & tempore pacis. [Authore P. Scipione [Quia in Senatu retulit, & secundum sententiam eius factum est Senatusconsultum, vt sub hasta venderetur, Aug. de ciu. Dei dicit. Caueam theatri Senatum construere molientem, ab ea dispositione, & cupiditate compescuit. P. Scip. Nasica, persuasitque oratione grauissima, ne Græcam luxuriam virilibus patriæ moribus paterentur obrepere. Hoc autem homine nemo suo tempore melior, nemo sãctior in vrbe fuit: hic ille est, qui omnium optimus à Senatu iudicatus dignusque ductus apud quem Deorum mater, quæ publice à Pesinunte vehebatur, per aliquot dies diuertet. [Sedens ludos spectare] nolebat inquit, ludos sedendo spectari, sed stando, vt si spectacula ederentur, omnes stantes expectarent, vt stando robustiores efficerentur. [Remissioni ani.] Vt non solum in laboribus, & periculis adeundis, sed etiam dum animi laxamenta quærerentur, virilitatem quandam præseferent, quia vt Liu. ait Romanum est, fortia pati, ergò remissioni, i. laxamento. Remissio animorũ.

ASCEN. Velitum, &c.] Procedit ad alia instituta, & inuenta militaria dicens. [Vsus velitum] i. expeditorum militum, repertus est primum eo bello, quo Fuluius Flac. Imperator obsedit Capuam, vrbem potentissimam in Campania Italica. [Nam cum equites nostri] i. Romani quia pauciores erant numero, non possent resistere equitatus Camponorum crebris excursationibus, idest facienti crebras excursiones. [Q. Næuius Centurio] Instituit milites sup. lectos è peditibus, existentes corporis expediti, armatos septenis hastis. i. septem iaculis singulos, breuibus, & incuruis, & munitos paruo tegmine, instituit dico iungere se veloci saltu equitantibus.] Et dilabi] Rursus motu celeri, quo. i. ideo vt, pedites subiecti facilius prælio equestri, incesserent. i. lacesserent telis, viros pariter atque equos hostium, Et ea nouitas pugnæ, debilitauit vnicum. i. singulare auxilium perfidię Campanæ, videlicet equitatum eius. [Ideoque honos est habitus adhuc] Næuio authori eius. f. rei [Proximus. &c.] Transiens à castris militaribus ad vrbana. i. ad theatra, in quibus est etiam sua militia, i. exercitatio, recitat antiquorum seueritatem in spectando, nam stantes, non sedentes spectare permittebantur. Ordo est, Gradus. i. passus, aut transitus proximus institutis militaribus, est faciendus ad castra vrbana. i. theatra. exponit quæ sint castra vrbana, dicens ea esse theatra. i. spectanda loca. [Quoniam hæc quoque]. i. etiam hæc. i. vrbana castra, hoc est theatra, instruxerunt sæpenumero acies animosas, aut quia viriliter in arena decertabant, & ex inspectatione animi tyronum ad cædem imbuebantur, aut quia etiam in scenicis spectaculis, sæpe ingens est animorum, & verborum conflictatio, aut potissimum, (nam sentit author) quia non minore contentione digladiantes in arena contendebant, quam in vera acie. [Namque theatra sup. excogitata.] i. inuenta causa cultus deorum, vt per ludos solemnes (quem cultum diuus Aug. in lib. de ciu. Dei, merito irridet, censetque à malignis spiritibus excogitatum,) & causa delectationis hominum, vt homines spectando oblectamenta capiant, macularunt non sine aliquo rubore pacis (per hoc. n. cognoscebant, quod sine vitio in pace longa viuere nescirent, vnde Iuu. paci longæ omnia luxuriæ mala imputat dicens. Nunc patimur longæ pacis mala, & sæuior armis luxus incubuit, victumque vlciscitur orbẽ, &c.) macularunt inquam voluptatem, & religionem, (nam vtriusque causa introducta dixit) sanguine ciuili. i. effusione sanguinis ciuilis inter spectandum, aut certandum fusi. gratia portentorum scænicorum, quia alij alijs fauebant vsque ad conflictum, quæ. f. theatra, aut portenta scenica, sunt quidem inchoata à Messala, & Cassio Censoribus, cæterum. i. sed placuit auctore Pub. Scip. Nasica omnem apparatum operis eorum, venire. i. vendi subiectum hastæ. i. auctioni, aut distractioni publicæ, factę sub hasta. [Atque cautum est] i. inhibitũ, etiam Senatusconsulto, ne quis vellet posuisse subsellia ad sedendũ. [Sedens spectare ludos in vrbe] ve pro vel, propius sup. vrbem, sup. vsque ad mille passus, quod milliare dicitur, vtque f. virilitas standi iuncta remissioni. i. laxamento animorũ. esset nota propria gentis Rom. nam siue tunc quidem, cum voluptati operam dabant, virilitatis immemores non erant, verosimile est, ipsam, eorum esse propriam.

MOS

MOS LVDORVM.

Liu.508. tantū scri bit. li.34. PEr quingentos autem & quinquagintaocto annos Senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Attilius Seranus, & L. Scribonius Aediles, ludos Matri Deum facientes, superioris Africani sententiam secuti, discretis Senatus, & populi locis, soluerunt: eaque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quassauit.* Nunc causam instituendorum ludorum ab origine sua repetam. C. Sulpitio Betico, & C. Licinio Stolone Cons. intoleranda vis orię pestilentiæ: ciuitatem nostram à bellicosis operibus reuocatam, domestici atque intestini mali cura afflixerat, iamque plus in exquisito, & nouo cultu religionis, quam in vllo humano consilio positum opis videbatur. Itaque placandi cœlestis numinis gratia compositis carminibus vacuas aures prębuit ad id tempus Circensi spectaculo contenta. Primus Romulus, raptis virginibus Sabinis, Consualium nomine celebrauit. Verum, vt est mos hominum, paruula initia pertinaci studio prosequendi venerabilibus erga Deos obsequijs iuuentus, rudi atque incomposito motu corporum, iocabundè gestus dedit, eaque res* Ludium ex Hetruria accersendi causam præbuit, cuius decora pernicitas vetusto ex more Curetum, Lydorumque (à quibus Hetrusci originem traxerunt) nouitate grata Roman. oculos permulsit. Et quia Ludius apud eos* Histrio appellabatur, Scenico nomen histrionis inditum est. Paulatim deinde ludicra ars ad Satyrarum modos perrexit, à quibus primus omnium poeta Liu. ad fabularum argumēta spectantium oculos, & animos transtulit. Isque sui operis actor, cum sæpius à populo reuocatus, vocem obtudisset, adhibito pueri, & tibicinis concentu, gesticulationem tacitus peregit. Attilani autem ab Oscis acciti sunt, quod genus delectationis Italica seueritate temperatum, ideoque vacuum nota est, nam neque tribu mouetur, neque à militaribus stipendijs repellitur. Et quia cæteri ludi ipsis appellationibus vnde trahantur, apparet, non absurdum videtur secularibus initium suum, cuius generis minus trita notitia est, reddere.

*Ludorū origo. Li. lib.7.

*Ludij Ludione scr. Liu.

* Histrio.

OLIV. PEr quingentos & lviij. ann.] Iam, inquit quingēti & lviij. anni fluxerunt, ex quo Senatus cum populo mixtis ludis semper interfuit. [Hunc morem] Scilicet mixtim & confusè spectandi ludos. [Aediles.] Qui ludos edere solebant, à quibus etiam, vt quidam volunt, dicti sunt. [Matri Deum fa. Facientes ludos, qui in honorem Matris Deū celebrabantur, & Megalesia dicebātur ἀπὸ τῆς μεγάλης à magna & Matre Deū. Nam ita Græce dicitur μεγάλη μήτηρ Magna Mater, de quib. Liu. in bello Macedo. inquit. M. Iunius Brutus ædem Magnæ Matris Deum in palatio dedicauit, & ludos ob eam dedicationem factos Megalesia appellauit, & à μέγα, quod est magnum deductum vocabulum. [Discreti.] Diuisi, separati. [Et populi locis.] Quia loca vbi federet populus, & vbi Senatus, voluerūt esse discreta, & separata, non permixta, sicut ante. Eaque res, inquit, Scipioni peperit inuidiam, quia id causa populi fecisse, quoniam de dignaretur vna cum populo spectare Senatū, [Aduertit animum] Scilicet à fauore Scipionis. [Nunc causam instruendorum ludorum] Prosequitur narrare Val. quomodo initium ludorum sumptum fuerit: quod à Tit. Liu. lib. 7. Decadis ab vrb. cond. prolixe tractatur. [Domestici atq; intestini mali cura] ab ocio, inquit aliarum rerum orti sunt, cū tamen pestilentia vrbem inuasisset, nec remedium vllum inueniri posset, nisi Deorum ira placaretur, nam humana ope auerti pestilentia neutiquam poterat. [Reuocatam] Remotam à bellis externis. [Domestici] Quia maior cura à minori animos deterreret, nam maior cura est vnicuique salutis quā aliarum rerum. [Intestini] Quod ad salutem cuiusque pertinebat, vt maior illum cura domaret. [Iamque plus] adeo enim increuerat pestilentia, vt humana auxilia nihil sufficere posse viderentur, vt auxilium potius à Dijs, quam ab hominibus petēdum esse videretur. [Nouo cultu religionis] Vt aliquod genus colendorum Deorum exquisitum inueniretur. [Itaque placandi cœlestis numinis gratia] Ante hac inquit P. R. multos alios ludos spectauerat præterquam Circenses, qui alio nomine magni, & Romani appellabantur: quo genere spectaculi, ad eam vsque ætatem, P. R. contentus fuerat. [Compositis carm.] idest hymnis, in quibus Deorum laudes concinebātur, hunc morem Virg. tetigit, vbi dicit, Dant motus incompositos, & carmina dicunt. [Quod primus Rom.] Quod quidem spectaculum, quique ludi, sunt primum à Romulo Consualia dicti: nam Romulus, cum equestris imago Neptuni in fundamentis vrbis reperta fuisset, ei ludos quanto potuit apparatu constitui, & populos vicinos ad hos ludos spectandos inuitari iussit. Cæteri frequentes conuenere: Sabini etiam passim & vxores cum liberis omnes affluxere, quippequi propinquiores erant cum benignè hospitio suscepti essent, nouamq; vrbem tam breui opibus virisque auctam perlustrati essent, ad ludos cōuenerunt, vbi cum omnes spectaculo intenti essent, iuuentus Rom. ad virgines rapiendas ex composito discurrit, eas sibi vxores adiugunt vi, quod aliter obtinere nequierant, nam cum per legationem Romani ad affinitatem, vicinas vrbes sæpius inuitassent, idque semper denegatum sibi fuisset, vtpote genti nouæ, vt grassandum esse censuerunt. Romulus igitur post raptum Sabinarum imaginem illam equestrem Neptuni Consum appellauit, & ludos Consualia, quasi consiliū Dei, quia post inuentam illam imaginem subito consilium cępisset rapiendarum virginum per ludorum spectaculum. De Consualibus tradit Plut. Fama diu vulgata à Romulo, cuiusdam Dei aram conditā sub terra inuentā, eiq; Deo Conso nomen indiderunt, siue à consilio, quod consiliarius foret, siue Neptunus equestris. Ara est in Circo maximo posita, quæ reliquum tempus latet, in equestribus autem certaminibus aperitur: hæc condita sub terra est, quoniam consilium arcanum esse oportet: laudi igitur in honorem huius Dei instituti à Romulo Consualia dicta. Dion. Alicarn. de antiquitatibus Romanis: Sacratam, inquit, illam sollemnitatem nunc etiam Romani perficiunt, Consualia vocantes, in qua etiam ara subterranea constructa iuxta Circum maximum circumfossa terra sacrificijs, quę & ingentibus sollemnitatibus colitur, cursuque equorum agitur iunctorum, & non iniunctorum: vocatur autem is Deus cui hæc perficiuntur, Consos à Romanis, ac propterea subterraneā coli ara eum dicunt, quod hic Deus terram habeat: ego verò alterum quoque sermonem audiui, quod hi quidem dies festi Neptuno agantur, quodque cursus, & equites huic etiam deo fiant: ara vero postea genio cuidam arcano constructa fuerit occultorum consiliorum Duci, atque custodi. Neptuno enim interea nec domitori terræ, neque à Græcis, neque à Barbaris ara vsquam erigitur veritas autem vbi lateat, difficile est dicere [Vt est mos ho.] Ita fermè consuetudo est, vt omnia tenui principio oriantur. [Venerabilibus verbis.] Carminibus compositis in honorē Deorum. [Iocabundè gestus dedit.] Quia iocos inter se iactabant, eaque res, quia non solum carmina canerent, sed etiam motu corporum gestus facerent, causa fuit cur à Lydia vocarentur Hystriones. [Ludium Romanum nomen est.] Nam Tusco verbo dicitur Histrio. [Decora.] Venusta, quidquid fit, quod decet, dicitur decorū. [Pernicitas] Velocitas, vt pernicibus igneaplantis. Virg. [Cuius de perni. vetusto ex more Curetum.] Curetes populi sunt Cretæ, qui hoc canendi, saltandique genus primi inuenisse dicuntur ad vsum militiæ, siue ad cultū Deorum, siue magis ad fabulosam Iouis originem, nam hæc omnia Strab. lib. 10. innuit circa medium, vbi de Curetibus diuersas authorum sententias referrens, dubiam eorum ethymologiam his verbis esse ostendit, quo fit vt multifariam noscendi nominis rationem, & ethymologiam Curetes habere facile copioseque videantur. Credibile etiam est, & armiferā illam saltationem ab eis prius introductam, qui circa comam atque stolam exercitati fuere, qui Curetes vocarentur, quod quidem negocium occasionem illis præbuisse crediderim, vt fortiores in re militari cęteris euaderent, & versatam in armis vitam haberent. Et paulò inferius: armisona inquit, saltatio, militari de more, et Hyperca, & Pyrricus ipsi inditio sunt, qui huiusmodi repertores exercitij pro iuuenibus, ad militarem peritiam fuisse perhibentur. Apparet ergo ex his verbis ad vsum militiæ hoc saltationis genus fuisse repertum: sed alio loco dixerat, hac armorum agitatione in Deorum sacris vsos fuisse, vbi Deorum ministros illos nominat: tales, inquit, demones quosdam, Deorumve ministros Curetas vulgant: deinde subiungit: quidam verò res Cretenses, ac Phrygias edidere sacrificijs nonnullis implicitas, partim aliquo pacto contentas, vti Iouis infantiam in Creta educati, matrisque Deorum ceremonias in Phrygia, & in Ide Troianæ locis celebrandas. Quib. sanè in sermonibus magna varietas est, cū alijs eosdem esse Curetas, & Corybantes, & Caberos, & Idæo

Discretū.

Cōsualia.

Consus.

& Idæos Dactylos, & Thelchines ostendant, alij cognatos inter se, & pusillas quasdam ipsarum differentias inter eos esse distinguant. In hoc autem vniuersi tradunt quosdam spiritibus afflatos, & Bacchicos, inque armorum agitatione tumultuosa, & cum strepitu, & fragore, cymbalisque, & tympanis, & armis, item etiam tibijs vociferationibus inter sacrificandum stupefacientes, inque ministrorum habitu publica modo quodam sacra factitantes. Rursus ad fabulam Iouis alio loco referens ait. Hos Curetas nominabant adolescentes quosdam armisonam quandam cum saltibus agilitatem edentes, proferentes quandam de Iouis origine fabulam, &c. nam ipsam fabulam deinde narrat. Item paulo infra vbi Homeri carmina refert, Cretensem etiam rem his adiungit, hoc modo; sedes Curetum, religiosique etiam Iouis genitores vbi tibiæ, vbi tri plices cristæ, vbi Byrsa & Thyrsum orbem hunc mihi Corybantes excogitauerunt. Curetes autem fuisse non solum in Creta, sed in Euboæa, & Aetolia, & Acarnania idem author cum multis in locis, tum ibi potissimum ostendit, vbi ait. Itaque eo idem insignitos nomine Curetas ipsos appellari, qui in Euboæa sunt, quinque in Aetolia, & in Acarnania hinc est quod Luc. dicit lib. 4. Curetas feroces populos in Dalmatia. Quos alit Hadriatico tellus circonflua ponto. Apud quos Marc. Ant. fuit è Pompeianis clausus cum maximo discrimine. [Lydorumque] A quibus Tusci originem traxerunt. Nam Tusci dicti sunt Lydi, quoniam ex Lydia coloni venerunt in Tusciam, duce Tyrrheno Atys filio. Strab. li. 5. Tyrrhenos, inquit, Romani Hetruscos appellant, atque Tuscos, Græci vero Tyrrhenos hoc eos nomine nominarunt à Tyrrheno Atys filio, qui ex Lydia colonos hanc in regionem, sicuti traditur, dimisit, Atys enim ex prognatis Her. & Omphales cum ob sterilitatem, & famen populum emittere cogeretur, e duobus filijs sorte iacta Lydium Lydiæ Regni successorem tenuit, Tyrrheno autem maiorem applicans populum, foras abire iussit, hanc ille tandem ingressus oram de suo vocauit nomine Tyrrheniam, Lydos autem hoc genere saltationis vsos esse idem author multis in locis ostendit. Plautus quoque sub scilicet populi hanc propriam Lydorum esse dicit. Plin. vero lib. 3. Lydia, inquit, à quorum Rege Tyrrheni mox à sacrificiorum ritu lingua Græca, Tusci sunt cognominati. De fabula Curetum imbrvbus deletorum, & ex fungis restitutorum, mihi

Scenicus. hoc loco videtur dicendum. [Scenico.] Ministro scenæ qui partes aliquas agit scenæ. I. i. poeta. De hoc Cic. lib. Tusc. Serius poeticam nos accepimus annis fere quadringentis decem & octo post Romam conditam, Liu. fabulam dedit. [Fabularum] Reprehensiones ciuium, salsibus enim quibusdam ciues irridebant. [Perrexit] Peruenit. [Satyrarum mo.] Modus dicitur versuum mensura certa lege diffinita, ergo modus modulationes appellat satyrarum. Ex carminibus, quæ primo incomposita agebantur res eo processit, vt Satyræ efficerentur, & Commœdiæ, & Tragœdiæ. [Sui op. actor] Quia cœnabat, & cantum nutu corporis imitabatur. Reuocatus,] Cum finierat adeo populo placebat, vt sæpius ad principiū reuocaret agendi. Sed cum raucam vocem fecisset, puerum acciuit, qui caneret voce, & alterum, qui tibia, ipse vero modos & cantus agere cœpit motu corporis. [Tacitus] Non narrans quia ante narrabat, & deinde gestum corporis dabat [Attellani.] Ludi propriè sunt Comicorum videlicet in quibus Comediæ aguntur in theatro. Attellani erant ludiones, qui ideo sunt acciti ab Attellis, quia peritiores erant, quam R. Attellæ ciuitas est Campanorum, quorum luxuria in huiusmodi ludis nimia erat: & ideo apud Campanos inhonestissimi erant, sed à R. deinde magna seueritate correcti [Ab Oscis ac.] Osci dicti sunt Campani, quòd in Campania serpentes abundent. Var. Oscorumque manus Capuenses exponit. Ser. Nam Oscus Campana lingua significat serpentem, vel secundum alios dicti sunt Osci, quasi obscœni a quadam cicatrice quam habent in fronte, quæ reddit eos obscœnos. Horat. in sermonibus, At illi fœda cicatrix, serosam leui frontem turpauerat oris Campanum morbum. Sed melior est superior expositio, Strab. in descriptione Campaniæ, Oscos separat à Capuensibus. [Italica seuer.] Ideo dicit, quia cum apud Græcos ironicè ciues Athe. Commœdi reprehenderent, cautum est lege apud Rom. ne id adeo solute fieret. immo etiam sensim res eo processit, vt nulla eiusmodi virorum reprehensio contineretur, sed aliud genus carminis inuentum est, quod postea Satyricum est appellatum. Italica autem seuer. ideo dixit, quia

Italica seueritas. vult Italiæ propriam esse seueritatem sicut Græcorum fuit eloquentia, & liberalium artium studium Satyra, vt inquit Dion. est apud Græcos fabula in qua item Tragici poetæ non Reges, aut Heroes, sed Satyros induxerunt ludendi causa, iocandique simul, vt spectator inter res tragicas serias, satyrarum quoque iocis, & lusibus delectaretur, & vt Hor. sentit. mox etiam agrestes satyros ornauit. Cic. in proœmio Tusc quæst. annis quasi quadringentis post Romam conditam Liu. fabulam dedit C. Claudio Cæci filio, & Tuditano Consulibus. Idem Dion. Tertia est species fabularum inquit, Latinarum, quæ à ciuitate Oscorum Attella, in qua primum captæ, Attellanæ dictæ sunt, argumentis dictisque iocularibus similes Satyricis fabulis Græcis. [Vacuum] Ideo autem non erat laudi genus vituperandum, quoniam iuuentus Romana inter se carmina iactare consueuit. [Nam neque tribu mouetur.] Ostendit quare ignominiosum non erat quia scilicet à tribu non mouebatur, ex quo apparebat non esse seruile. Nam is dicitur in tribu esse, qui suffragium ferre potest, omnis enim P. R. per tribus erat atque centurias distributus, qui infamis fuisset, tribumouebatur. [Et quia cæteri.] De alijs ludis minus incertum est, vnde originem habuerint, nam nomine suo facile comprehendi potest. [Ludi Apollinares] quod in honorem Apollinis fiebant, Circenses à circuitu, vt supra diximus, vel à circum, & enses. Megalesia. ἀπὸ τῆς μεγάλης. idest à magna Dea magni, & Romani, eo quòd in honorem Iouis fierent, Attellani ab Attellis ciuitate Oscorum. idest Campaniæ. vnde acciti fuerunt histriones, sed sæcularium ludorum origo obscura videtur, non enim à nomine cognosci potest. [Seculares] Ideo dicti sunt, quòd post sæculum semel tantum hi ludi celebrentur idest, post centum annos, nam sæculum est centum annorum spatium [Trita] Vsitata, consueta, translatio est sumpta à veste, quæ propter longam consuetudinem teritur.

Tribu moueri.

ASCEN.

Per Quin. &c.] Commendat antiquorum modestiam in spectandis ludis, eo quòd Senatores misti plebeis, spectabant. sed post annos quingentos & lviij. discreti sunt. Ordo est. Senatus. idest ordo Senatorius interfuit spectaculo ludorū scilicet scœnicorum, & solennium, mixtus. idest nō discretus loco, populo per annos quingentos, & quinquagintaocto. Sed Attilius Seranus, & L. Scribonius ædiles, scilicet curriles, ad quos pertinebat ludos instruere. [Facietes ludos matri Deū,] Quæ Megaæsia dicebantur, secuti sententiam Africani scilicet Scipionis, superioris. i. maioris, qui in Carthaginem tributariam fecerat, soluerunt hunc morem scilicet mixtum spectandi, & hoc locis Senatus, & populi discretis. [Et ea res] Id est discretio Senatus, à populo, auertit animum vulgi. s. à fauore Scipionis, [& quassauit] id est labefecit magnopere. i. vehementer, fauorem Scipionis, id est quo Scipioni prius fautum fuerat. [Nunc, &c.] Quia ludorum mentionem fecit, docet à quibus, & quomodo instituti sint, dicens. Ego repetam nunc causam ludorum instituendorum. idest cur primum instituti sint ab origine suā. C. Sulpitio Boëtico, & C. Licinio Stolone Consulibus, idest quo anno ij. Consules erant, vis. i. vehementia, & copia intoleranda. idest intolerabilis, quia maxima pestilentia orta afflixerat ciuitatem nostram reuocatam ab operibus bellicosis, cura. idest solicitudine mali domestici, atque intestini, quia in visceribus ciuitatis grassantis. [Et iam plus opis] Id est auxilij videbatur positum in exquisito, & nouo cultu religionis, quàm in vllo consilio humano [Itaque] Id est & ita ciuitas sup. nostra, præbuit carminibus compositis gratia numinis. i. Dei cœlestis placandi, aures vacuas. idest non occupatas alieno sonitu, vt bellico, aut forensi, contenta. i. quę ciuitas fuerat cōtenta ad id tempus, spectaculo Circensi. idest quod in Circo exhibebatur, nondum enim theatrum erat, & scenicos ludos non norat quod sup. spectaculum Circense, Romulus celebrauit primus nomine Consualium, virginibus Sabinis raptis. idest quādo rapiebat virgines Sabinas, vt R. P. qui tunc virorum duntaxat erat, vxores à vicinis negatas haberet, vt Liu. aptè docet lib. 1. ab vrbe condita. [Verum] Id est sed, vt. idest quemadmodum, aut secundum quòd mos hominum est, prosequendi pertinaci studio scilicet continuandi, & augendi paruula initia: iuuentus scilicet Romana iocabunda idest lusitans, dedit obsequijs venerabilibus erga Deos. [Gestus] Id est motus, & saltationes, rudi atque incomposito motu corporis. [Et ea res præbuit causam] Id est occasionē accrescendi. i. aduocandi ex Hetruria, ludium. i. histrionem, qui ludendi peritus esset, cuius. s. ludij pernicitas. i. agilitas, & velocitas in motu corporis decora. i. honesta, & speciosa, atque ita plausibilis, ex vetusto more Curetum populorum in Creta. Et Lydiorum, à quibus. s. Lydis, Hetrusci traxerūt originem, permulsit. i. oblectauit nouitate grata. i. delectabili, quia omnia nouo placent, oculos Romanorum. [Et quia ludius] Scilicet lingua R. appellabatur, apud eos. s. Tuscos, histrio, ideo sup. nomē histrionis inditum. idest impositum est scenico. i. actori in scenis. [Deinde ars ludicra perrexit] Id est peruenit paulatim ad modos. i. versus satyrarum à quibus. s. modis. Liu. s. Andronicus poeta, transtulit primus omnium oculos, & animos spectan-

spectantium, ad argumenta fabularum, quia primus fabulam egit: vnde addit. [Et is actor]. i. repræsentator, & lusor sui operis, cum ipse sæpius reuocatus à populo. s. in Scenam ad agendum, obtudisset. i. hebetasset vocem sup. suam, ipse peregit tacitus. i. tacens, gesticulationem suam concentu pueri, & tibicinis adhibito. Autem pro sed, Attellani. i. Attellanæ fabulæ actores, acciti. i. accersiti sunt ab Oscis populis Campaniæ Italicæ, quòd genus delectationis. s. Attellanæ, temperatum sup. est (quia nimis lasciuium erat) seueritate Italica. [Et ideo vacuum est]. i. caret nota. s. infamiæ. Nam neque Actor sup. Attellanæ fabulæ, mouetur tribu, vt qui ludicram artem exercebant, tribu mouebantur, ita vt non haberent in tribu sua suffragia danda, neq; repellitur a stipendijs militaribus. [Et quia apparet]. i. manifestum est vnde cæteri ludi trahantur, ipsis appellationibus. i. nominibus eorum, non videtur absurdum reddere sæcularibus sup. ludis suum initium, cuius generis. s. ludorum notitia est minus trita. i. vulgata.

THEO. Hvnc morem] Hoc esse factum Val. Antias author, est ludis Ro. quos fecerunt Aediles Currules, Attilius Seranus, & T. Scribonius Libo, idq; eos fecisse iussu Censorum Sex. Aelij Peti, & C. Cor. Cethegi. Sic enim Ianus apud Ascō. castigauit, Antiatis inuersum nouissima clausula testimoniū. Sed illud obseruandum prænomen ædilis Scribonij, in Asconio T. legi. in Val. L. [Ludos Matri Deū] Valer. Antias & Liu. ait Ludis R. Cic. Megalesiacis, eius verba sunt hæc. Nā quid ego de illis ludis, loquar, quos in palatio nostri maiores, ante templum Matris Magnæ fieri, celebrarique voluerunt, quib. primum ludis ante populi concessum, &c. vnde suspicari licet, eosdem fuisse Rom. & Megalesiacos ludos, vt in Liu. Ianus admonuit. [Africani sententiam secuti] Cic. pro Cor. de maiestate. P. inquit, Africanus ille qui posterior dicitur, non solum à sapientissimis hominibus qui tum erant, verum à se ipso sæpe accusatus est, quòd cum Consul esset cum T. Longo, passus esset tamen plurima a populari consensu Senatoria subsellia separari. In ea autem, quàm post aliquot annos habuit de aruspicum responso: non passum esse Scipionem, sed ipsum authorem fuisse dandi eum locum Senatoribus haud obscurè significat, inde Val. ait, Africani sententiam secuti. Superioris Africani] Vetusti omnes codices habent posterioris, & ita legendum putabit, quicunque non indiligens est historiæ, temporumque. [Gestus dedit] Exemplaria duo reuerendæ vetustatis, & exploratæ fidei, legunt adiecit. [Liuius] Liu. Andronicus. [vt est apud Sueton.] Grammaticus, & poeta semigræcus, vtraq; lingua domi, forisque docuit, nihil amplius, quam Græcos interpretabatur, & si quid ipse latinè cō posuisset, prælegabat: ob ingenij meritum, manumissus à Liuio Salinatore, cuius erudiebat liberos, olympiade centesima duodequinquagesima: Scriptitandis, agendisque in Scena Tragœdijs claruit, author Hier. in Eusebium. Reuocatus] Nā cum placeret, iterum atque iterum exposcente populo prodibat in Scenam, & hoc est, quod ait Liu. Ludi Scenici Romani biduum instaurati. Similiterque de cæteris identidem. [Attellani] Attella ciuitas Oscorum, * medijs inter Neapolim, Capuamq; finibus. vnde Gentile nomen Attellanus. Attellæ numero multitudinis esse dicitur, hodieq; Auersa, superiora Polyb. Strab. Steph. horumque testimonio Parrhasius in Liu. [Italica seueritate] Quorum propria grauitas est hic author obscæni carminis, Cum venies Latio ponè supercilium. Papinius ad vxorem. apud Lyricum nostrum in Sermonibus vel epistolis de Neapoli. Quid laudem littus, libertatemque Menandri, Quam Romanus honos, & grata licentia miscet, quem nodum Ianus. vt multos apud hunc poetam, primus omnium soluit. [Sæculares] Titus Liu. lib. cxxxvj. Ludos inquit, sæculares Cæsar ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoq; anno (is enim terminus sæculi) fieri mos. hec ille. Sæculares igitur à sæculo dicti sunt.

*Hinc malè legere Ascensiū patet, quē admodū etiam adnotauit Oliu. qui Oscis trāstulit, populis Hetruriæ in antiquis exemplaribus.

DE QVODAM VALESIO.

*Cvm ingenti pestilentia vrbs * antiqua, agrique vastarentur, Valesius vir locuples, rusticæ vitæ, duobus filijs, & filia ad desperationem vsque medicorum laborantibus: aquam calidam ijs à foco petens, genibus innixtus, Lares familiares, vt puerorum periculum in ipsius caput transferrent, orauit: orta deinde vox est, habiturum eos saluos, si continuo flumine Tyberis deuectos Tarentum portasset, ibiq; ex Ditis patris, & Proserpinæ ara petita aqua calida, quam illi desiderarent, recreasset. Eo prædicto magnopere confusus, quòd & longa, & periculosa nauigatio imperabatur: spe tamen dubia præsentem metum vincente, pueros ad ripam Tyberis protinus detulit: habitabat enim in villa sua prope vicum Sabinæ regionis * Heretum, ac lintre Hostiam petens, noctè concubia ad Marcium campum appulit sitientibusque ægris succurrere cupiens, igne in nauigio non suppetente, ex gubernatore cognoscit, haud procul apparere fumum, & ab eo iussus egredi * Tarentum (id nomen ei loco est) cupidè arrepto calice, aquam flumine haustam, eò, vnde fumus erat obortus, iam lætior pertulit: diuinitus dati remedij quasi vestigia quædam, in propinquo se existimans nactum, inque solo magis fumāte, quàm vllas ignis habente reliquias, dum tenacius omen apprehendit, contractus leuibus, & quæ sors obtulerat, nutrimentis, pertinaci spiritu flammam euomuit: calefactamque aquam pueris bibendam dedit: qua potata, salutari quiete sopiti, diutina vi morbi repente sunt liberati, patrique indicauerunt vidisse se: in somnijs nescio à quo Deorum, spongia corpora sua pertergi, & præcipi, vt ad Ditis patris, & Proserpinæ aram, à qua potio ipsis fuerat allata, furuæ hostiæ immolarentur, Lectisterniaque, & Ludi nocturni fierent. Is, qui eo loci nullam aram viderat desiderari credens, vt à se construeretur, aram empturus in vrbem perrexit: relictis qui fundamentorum constituendorum gratia, terram ad solidum foderent: Ii domini imperiū exequentes, cum ad xx. pedum altitudinem humo egesta peruenissent, animaduerterunt aram Diti patri, Proserpinæq; inscriptam. * Hoc postquam Valesius nunciante seruo accepit, omisso emendæ aræ proposito, hostias nigras, quæ antiquitus furuæ dicebantur, Tarenti immolauit, Ludosque & lectisternia, continuis tribus noctibus, quia totidem filij periculo liberati erant, fecit.

* Atque agri vastlegunt alij. Pol. c. 58. Misc.

* Heretū apud Diony. & Str. scribitur.

*Tarentū.

*Ludi sæculares.

OLIV. Cvm ingenti pestilentia vrbs antiqua, agrique] Quia non solum ciues, sed etiam agrestes pestilentia impliciti corrumpebantur. Nam ager dicitur omne territorium, vt ager Vicentinus, Veronensis, &c. Accipitur plerumque pro fundo, vnde agellus diminutiuum: hoc loco plane territorium significat. [Ad desperationem.] Quia nullum remedium medici inueniebant contra aduersam valetudinem illam. [Lares] Genij dicuntur naturæ Dei. Lactantius, Hi & Genitorum nō men assumunt, qui Græcè lares, dæmones interpretantur, Orauit ergo, vt transportarent in caput ipsius, puerorū morbum. [Genibus innixus] Aut gestum tangit accendentis ignem: vel quod verius est, quia orationem fecit ad Deos Penates flexis genibus. [Ibique] Ex eo ostendit quomodo possent recuperare valetudinem. [Eo prædicto magnopere confusus,] Quia videbatur longum iter, ideo quasi animo perturbatus erat, sed tantus meus fuit, vt in certam spem subigeret præsens metus. s. mortis filiorum, quia metus mortis filiorū vincebat. [Habitabat] Ostendit haud procul à villa sua Tyberim fluxisse. [Vicinum Sabinæ regionis] Quam præterlabitur Tyberis. [Heretum] Quia petentibus Tarentum necesse est ingredi mare Tyrrhenum per Hostiam. Nam Hostia est haud procul ab vrbe, vtpote octo millibus passuum, qua defluit Tyberis in mare, [Lyntre] Fluuiali naue. Lynter enim genus est nauiculæ breuis, fluminibus traijciendis aptę. Virg. Cauat arbore Lyntres. [Nocte concubia] Intempesta nocte, prima parte somni [Ad Martium campum] Qui tunc extra vrbem, fuit sicut ostendit Liu. Dicit enim Tarquiniorum, ager, qui inter vrbem & Tyberim fuit consecratus Marti, Martius deinde campus fuit, &c. [Suppetente,] Subministrante, vel sufficienter existente. [Tarentum] Hoc etiam ostendit Seruius. Dicit enim partem aliquam Tyberis in vrbe appellari Tarentum, quod Ouid. quoque testatur in lib. Fast. vbi inquit, Iamque ratem monitu ductæ Carmentis ad amnem Egerat, & fuscis obuius ibat aquis, Fluminis illa latus cui sūt vada iuncta Tarenti, Aspicit & sparsas per loca sola casas. Ergo Tyberis in aliqua parte sui vocatur Tarentum à terendo, quòd ripas scilicet terat, in aliqua verò fretum appellatur à feruore. [Solo magis fumante.] Locus ille fumabat, nec tamen vlla signa apparebant exhalanthis ignis. [Spongia.] Quasi omnem morbum hauriret. [Pertergi] .i. demulceri,

Campus martius.

ceri, & mundari. [A qua potio] Nam ex eo loco, vbi Ditis patris ara subterranea erat, fumus ille exhalauerat. [Furuæ] Nigræ, vnde fures etiam dicuntur, quod in furuo. idest nigro, tẽpore noctis furentur. Antiqui Dijs superis immolebant alba animalia: inferis vero nigra. Virg. lib. 6. Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto. [Lectisternia] Quia tribus continuis noctibus ea sacrificia fiebant: dicebantur autem Lectisternia (vt supra diximus) à sternendis lectis, quibus deorum simulachra superimponebantur, ergo Lectisternia, quibus se sternentes tota nocte vigilabant. [Relictis,] Scilicet famulis. [Altitudinem] Profunditatem. Nam altitudo tam de fastigio quã de profundo dicitur, vnde cœlumque profundum dixere poetæ, & altum mare: nam altum & superiorem, & inferiorem altitudinem significat, teste Seruio, quia mensurę nomen est altitudo, sicut etiam fastigium dicimus plerumque profunditatem. Virg. Forsitan & Scrobibus, quæ sint fastigia quæris, [Inscriptam.] Quia notis quibusdam significabatur aram illã Diti patri, Proserpinæque consecratam.

ASCEN. CVm ingenti, &c.] Recitat (vt promisit) originem Sæcularium ludorũ, quæ antiquæ superstitionis plenissima est, dicens, Cum, id est quando vrbs antiqua. s. Roma, & agri scilicet vicini (Sunt qui legant vrbs, atque agrum, &c.) Vastarentur. idest vasti, & vacui cultoribus fierent, ingenti pestilẽtia, Valesius locuples vir, vitæ rusticæ, duobus filijs, & filia laborantibus. idest cũ duo filij, & filia laborarent, scilicet morbo, vsque ad desperationem medicorum, id est vsque adeo, vt medici eos desererent, & nihil de eorum sanitate sperarent. Petens ijs, scilicet filijs, & filiæ, aquam calidam à foco, orauit innixus. i. incumbens genibus. i. super genua sua, Lares familiares, quibus focus sacer erat, vt transferrent periculum puerorum. idest liberorum, in caput ipsius. s. orantis patris. Deinde vox est orta, Valesium sup. habiturum esse eos. scilicet filios, & filiã saluos, si portasset eos deuectos. idest deorsum vectos, *continuo, flumine Tyberis Tarentum. idest in eum locum, qui sic dictus erat: sed intellexit id oppidum satis longinquũ ab vrbe. Et si recreasset. idest refocillasset & refrigerasset eos æstuantes ibi. idest Tarenti, aqua quàm illi desiderarent, petita ex ara calida, i. calefacta per sacrificium, Ditis. idest Plutonis patris scilicet inferorum, & Proserpinę vxoris eius. [Confusus] idest disturbatus magnopere eo prædicto. idest vaticinio, seu oraculo, quod idest quia nauigatio, & longa, & periculosa imperabatur. scilicet à Dijs Laribus, tamẽ spe dubia. idest incerta vincente præsentem. idest qui tunc aderat metũ, de periculo nauigationis, detulit protinus. idest statim, pueros, scilicet suos, ad ripam Tyberis. [Enim] Pro quia, ipse habitabat in villa sua idest domo rustica prope Heretum vicum regionis Sabinæ. Ac petens Hostiam scilicet vrbem ad Tyberim sitam. [Lyntre] idest nauicula, quasi ex cauata quadam arbore facta, appulit, scilicet lyntrem, nocte concubia, i. qua concubitum fere itur, ad idest iuxta campum Martium, qui tunc extra vrbem fuit, & cupiens succurrere ægris scilicet liberis suis, sitientibus, igne in nauigio. idest qui erat in nauicula non suppetente. idest non sufficiente, hoc est deficiente, cognoscit ex gubernatore scilicet nauigij, fumũ apparere haud procul. idest è proximo, & iussus ab eo scilicet gubernatore nauigij, egredi Tarentum. [Id] scilicet Tarentum est loco nomen, ipse calice. idest poculo accepto cupidè, quia iam spei erat plenus, audito nomine Tarenti, pertulit aquam haustam flumine, videlicet Tyberi, eo idest ad locum vnde fumus erat obortus, existens iam lætior, & existimans se nactum, quasi vestigia quædam remedij dati diuinitus. idest à Dijs Laribus indicati, in propinquo. scilicet Tarento, non vrbe illa remota, & dum apprehendit tenacius. idest constantius, omen ex nomine Tarenti oblatum, in solo. idest solida terra, magis fumante, quam habente vllas reliquias ignis: leuibus nutrimentis. idest fomentis ignis: quæque idest & quæ, aut quæcunq; sors obtulerat, contractis. i. raptim constructis, euomuit, idest elicuit pertinaci spiritu, idest continuo flatu, flammam, & dedit pueris. idest liberis suis, aquam calefactam igne illo, bibendã, qua scilicet aqua pota, aut potata, vt alij legunt, ipsi pueri, sopiti. idest obdormientes, quiete salutari, liberati sunt repente diutina vi morbi, & indicauerunt patri sup. suo, videlicet, Valesio, se vidisse in somnijs. idest dum sopiti erant, corpora sua, pertergi idest per omnem partem tergi, spongia, nescio à quo Deorum, idest ab aliquo Deorum, quem quis esset, ignorabat, & indicauerunt præcipi ab illo Deo, vt hostiæ furuæ. idest nigræ (vnde Aeneid. 6. Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto) immolarentur ad aram Ditis patris, & Proserpinæ scilicet Reginæ inferni, à qua scilicet ara, potio fuerat allata ipsis, & præcipi, idest Lectisternia, idest vt lecti strati, in quos Dij vocarentur, & ludi nocturni fierent. Is videlicet Valesius pater, qui eo loco. idest in eo loco nullam aram viderat, credẽs desiderari. i. expeti à Dijs, vt sup. ara construeretur à se, perrexit in vrbem scilicet Romam, empturus. idest vt emeret à domino fundi aram. i. locum ad instruendam aram, relictis scilicet seruis qui foderent terram ad solidum idest profundum, vbi solidum solet esse ædificiorum fundamentum, gratia fundamentorum, videlicet aræ, cõstituendorum, & serui scilicet relicti, exequentes imperium domini, cum egesta idest excauata, & exportata humo. idest terra, peruenissent ad altitudinem. idest profunditatem viginti pedum, animaduerterunt, idest adnotauerunt aram inscriptam. idest titulo, ad dictam Diti, id est Plutoni patri, & Proserpinę. Quocirca dicendum est, aut veterem illic aram terræ incremento occultatam fuisse. Nam in locis sacris præsertim, vbi sepulturæ sunt, terra altius surgere solet: aut dęmoniorũ calliditate aram subterraneam effectam. Postquam Valesius (Sic enim antiquitus dicebatur, qui postea Valerius, cum pro r, litera sæpè s, profertur, vt mulieres Parisiensium documẽto sunt) id est accepit hoc, scilicet aram inuentam esse, accepit dico, id est intellexit, seruo nunciante, & omisso proposito aræ emendæ, immolauit Tarenti, id est in dicto loco sic vocato, hostias nigras, quæ antiquitus dicebantur furuæ: & fecit Ludos, & Lectisternia tribus noctibus continuis, quia totidem, id est tres filij, & liberi (Erant duo filij, & filia scilicet Conceptoriè dicuntur tres filij) erant liberati periculo, scilicet mortis, propter morbum.

CVm ingenti pestilentia.] Varro de Scenicis originibus lib. 1. cur instituti sint, aliter narrat. Cum multa portenta fierent (inquit) & murus, & turris, quæ sunt inter portam Collinam & Aesquilinam de cœlo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemuiri adissent, renunciauerunt, vt Diti patri, & Proserpinæ Ludi Tarentini, in campo Martio fierẽt, tribus noctibus, & furuæ hostiæ immolarentur, vtque ludi illi cẽtesimo anno fierent. [Antiqua] Vetusti codices, antiqua verbum non habent, ergo vel eradendum, vel emendandum est, atque vt non Roma solum, sed proximi quoque fines eius morbi contagione essent implicit. [Feretum] Hoc animaduertere oportet multas in Hetruria ciuitates, ijs, quæ in Latio referuntur haberi cognomines, vt Ferentinum, etiam si Ptolomæus Ferentium, Str. tamen Ferentinum, vtcunque in Tuscia Ferentini potius in Latio Ferentinates dicuntur, de quibus ipse Pli. vt in Stephano Ferentani, & Ferentij, non tamen à Ferentino Ferentinore, sed à Ferento Sabinorum oppido, aut Samnitum de quo Halicar. Dion. xvij. historiarum volumine, vt hoc fortasse illud sit de quo Val. Habitabat (inquit) 2. lib. in villa sua prope vicum Sabinæ regionis Ferentum, etiam si corruptè Fretum legatur. Non sum nescius Heretum id à quibusdam scribi ex Strabone, Liuioq;, nec improbo, Tibur. inquit Str. & Heretum vici potius quam oppida. Idem paulo post. Via, inquit, Salaria, in quam & Nomentana concidit, vbi Sabinorum vicus supra Tyberim Heretum nomine. Antoninus quoque ab vrbe, inquit, Heretum distat duodeuiginti millib. pas. Dion. Heretum inquit Sabinorum fuit oppidum Virg. Heretimarius omnis olivi fereque Mutiscę porro, Heretum is videtur locus esse, qui mons Heretum & corrupta vulgo dictione mons rotundus vocatur. Hæc Hermolaus. [Dedit] Antiqui codices habent detulit. THEO.

DE P. VALERIO PVBLICOLA.

CVius exemplum Valerius Pulicola, qui primus Cos. fuit, studio succurrendi ciuibus, secutus, apud eandem aram publicè nuncupatis votis, cęsisque atris bobus, Diti maribus, fœminis Proserpinæ, Lectisternioque, ac ludis trinoctio factis, aram terra, vt ante fuerat, obruit.

VAlerius Publicola] Valesius Ludos, & sollennia sæcularia fecit liberandorum filiorum causa: Valerius Publicola liberandæ Ciuitatis gratia, quæ peste grauiter corrupta fuerat. Hic fuit Valerius ille, qui exactis Regibus Primus in vrbe Consulatum gessit cum Iunio Bruto. Nam Collatinus Lucretiæ coniux, cum Bruto creatus, ob nomen, & genus Regium, coactus est abdicare se magistratu, & vrbe excedere, quoniam de gente Tarquinia foret, hic illi Collatino deinde successit. [Studio] Cupiditate, succurrendi ciuibus, qui pestilentia laborabant. [Atris] Furuis, nigris. [Trinoctio] Per spatium trium noctium. OLIV.

CVius] Scilicet Valesij exemplum Valerius Publicola qui primus Consul fuit, scilicet cũ Bruto exactis Regibus, [Secutus] id est, imitatus, aut tunc imitãs. [Studio] id est cupiditate, & diligenti conatu succurrendi ciuibus. s. pestilentia labo- ASCEN.

*Alij legũt contiguo ob vicinitatẽ villæ cũ fluuio.

laborantibus,atris.i.furuis,aut nigris bobus cęsis,apud eandē aram f.Tarentinam,& hoc votis nuncupatis.i.pronunciatis,conceptis verbis,publice.i.nomine publico? aut corā multis.[Maribus]sup.bobus cæsis,Diti.i.Plutoni,& [fœminis]. f. bobus cæsis Proserpinæ. i. ad honorem eius,& Lectisternio, ac lectis factis trinoctio. i.spatio trium noctium,obruit aram terra,vt ante.f.obruta. i.cooperta erat,quia inferis dicata.

THEO. Trinoctio] Continuis tribus noctibus. Ausonius Grypo ternario. Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo.

DE Q. CATVLO.

*Plin.lib. 9. cap.2. *Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitia est. * Eius instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium consessum velorum vmbraculis texit.*

OLIV. Quintus Catulus] Plin.lib.15.primus omnium Catulus linteis in Theatro vmbram fecit,& byssina,vel primus in Theatrum duxit.[Campanam imitatus luxuriam.] Quia ipsi Campani omnium rerum opulentia abundantes, eiusmodi apparatibus vtebantur.[Spectantium cōsessum]Cōsessus dr extructus locus, vbi ad spectaculum populus consedit.Virg.lib.5.Consessus medium tulit extructoq; resedit. Dicitur ēt consessus spectantiū multitudo,& populus,vt eodem libro. Hic totum caueæ consessum ingentis & ora Prima patrum magnis Salius clamoribus implet. [Vmbraculis] Sicut

Vmbracula. sunt aulæa,nam aulæis texit scęnam,sub qua ludi celebrabantur,& quia à sole defendebant, ideo vmbracula appellauit.

ASCEN. Religionem] Docet incrementa ludorum ex luxu, & apparatu,dicēs.Lautitia,aut lautia. i.lautus apparatus, & magnificentia ludorum, secuta est religionem ludorum, qui prius religiosè agebantur;& hoc opibus.i.facultatibus, & diuitijs crescentibus.Lautitia propriè dr magnificentia conuiuij & elegantia,vnde etiam munditiam dicimus lautitiā qui bus in conuiuijs vti consueuerunt & deriuatur à lauo lotum vel lautum: hic accipitur pro magnificentia. Qui Catulus imitatus luxuriam Campanam.i.qua Campani frui solebant, instinctu eius.f.lautitiæ, sunt tamen,qui lætitiæ legant. [Texit primus vmbraculis velorū) f.linteorum consessum, idest, multitudinem simul sedentium, cum diu stetissent, spectantium.i.inspectantium Ludos.

DE CN. POMPEIO.

Cneus Pompeius ante omnes: aquæ per semitas decursu,æstiuum minuit feruorem.

OLIV. Per semitas decursu aquæ.] Aquam riuulis deduxit per theatrum.

ASCEN. Cneus Pompeius,] Scilicet Magnus minuit ante omnes.i. primus omnium feruorem æstiuum, decursu aquæ per semitas.i.aqua in riuulos secta, & per theatrum ducta.

THEO. Cneus Pompeius] Is enim mansurum theatrum è quadrato lapide primus Romæ struxit, vt scribit Tacitus,antea semper temporarium fuit.

DE CLAVDIO PVLCHRO.

*Plin. lib. 35. cap. 4. & lib. 33. cap. 3. *Claudius Pulcher * Scenam varietate colorum adumbrauit, vacuis ante pictura tabulis extentam: quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus prætexuit. Versatilem fecerūt Lucius & Cinna locum: quem argentatis choragijs P. Lentulus Spinther adornauit. Trāslatum antea Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquisito genere vestis cultum induxit. * Nam gladiatorum munus primum Romæ datum est in foro Boario. Appio Claudio, Q. Fulvio Coss. dederunt M. & Decius filij Bruti funebri memorię patris cineres honorando.*

* Gladiatorū munus Liu. lib.16.

OLIV. Claudius Pulcher] Hic est ille Claudius qui primo Punico bello non pascentibus pullis,& per contemptum religionis mari demersis,quasi biberent,quando esse nollent nauali prælio superatus fuit, de quo suo loco dicemus. [Ebore] Quod eburnea & speciosior,& stabilior esset. [Versatilemq; fecerunt]Duplex erat scena,aut versatilis, aut ductilis: versatilis cum tota machinis quibusdā subito vertebatur,& aliam, atque aliam picturæ speciem ostendebat. Ductilis cum hac atque illac ducta,& iacta rota, omnis pictura nudabatur interior,& sicut Seruius ait in Georg.Virg.lib.3.exponens carmen illud vel Scena,vt versis discedat frontibus,vtque purpurea intexti tollunt ante a Britanni. Apud maiores Theatri gradus tantum fuerunt. Nam Scena ex lignis ad tempus fiebat, vnde hodie quoque permansit consuetudo, vt componantur Pegmata.i.gradus à ludorum Theatralium conditoribus. Scena autem fiebat,aut versatilis,aut ductilis, versatilis tūc erat, cum subito rota machinis quibusdam cōuertebatur, & aliam picturæ speciem ostendebat.Ductilis tunc erat cum tractis tabulatis hac atq; illac species picturæ nudabatur interior. Hoc etiam Varro & Suetonius commemorant. Erat autem Scena, teste Cassiodoro,pars illa Theatri, quæ ab vno eius cornu ad aliud ducebatur cum coopertura,& principium habuit à rusticis,eodem teste cum ad decantanda incondita carmina rustici sibi adumbrationes parabant.[Choragijs] Choragia dicuntur instrumenta Scenarum,idest apparatus ἀπὸ τοῦ χόρου, idest à multitudine mimorum, de quibus Virg.Purpurea intexti tollunt aulea Britanni. [Lentulus Spinter.] Quia mimo sibi persimili in suo Consulatu videri cognominatus est, fuit autem tempore Cic. vt videre possumus in epistolis ad Atticum.[Translatā antea Phœniceis]Puniceis,puniceus & Phęniceus idem est.Nam ph.plerumq; ponitur pro V.vt φοινικὸν Gręci dicunt,nos Punicum.[Translatum]Quod inde sumpserat colorem,vnde etiam Phœniceus puniceus dicitur. [Nam gladiatorum munus]Dixit de his,qui adornauerunt Scenam. Nunc narrat, qui primum instituerunt artem gladiatoriam. [Romæ datum est.]Liuius,sic dicit. Marcus Decius Brutus munus gladiatorum in honorem patris sui defuncti primus edidit in foro Boario.[Gladiatorum]Ludi funebres appellati sunt,cum paria gladiatorum,vel duo,vel plura,dabantur, vt cuiusque facultas erat.Erant autem gladiatores,vt supra dixi mus,qui singulari certamine gladijs inter se dimicabant, donec alter eorum,vel occideretur,vel se victum fateretur, & si sanguis spargebatur, existimabant inferorum expiationem fore.[Foro Boario]Vbi venduntur boues.

Scena.

Choragia

ASCEN. Claudius Pulcher adumbrauit. i.cooperuit Scenam. i. texit vmbraculo locum in quo fabellæ agebantur,varietate colorum.i.varijs coloribus [Extentam. i.explicatā Scenam antea. i.priusquam id faceret Claudius, tabulis vacuis. i. carentibus pictura. [Quam] f.Scenam Caius Antonius prætexuit.i.incrustauit, totam argento, Petreius prætexuit totam auro.Et Quintus Catulus prætexuit totam ebore. Lucius, & Cinna Consules fecerunt locum versatilem] Idest aptum,vt quibusdam machinis verteretur ad aliam picturæ speciem ostendendam, quam Publius Lentulus Spinther adornauit choragijs,idest instrumentis agendarum fabularum, argentatis.i.argento tectis, aut decoratis. Marcus Scaurus induxit exquisito.i.eleganti, & diligenter quæsito genere vestis, cultum.f.Scenicum,trāslatum,scilicet ab alijs nationibus,& indutum antea tunicis Phœniceis.i.rubicundis. [Nā gla.&c.] Compendiosè transit à Scenarum apparatu ad gladiatorum munus ac si dicat: hi quidē Scenam instruxerunt. Nā munus gladiatorum datum est Rome primum in foro Boario, Appio Claudio,& Q.Fuluio Consulibus, dederunt sup. illud Marcus,& Decius filij Bruti honorando cineres patris].f.sui, hoc est Bruti, memoria funebri. Credebant enim miseri mortales rem gratam facere inferis,& Manibus præsertim,cæsi,si à gladiatoribus populo ad spectaculum datis sanguis inter dimicandum funderetur.

THEO. Petreius]Exemplar antiquum legit Publius Ceteius, aliud Publius Reteius. [Versatilem, &c.]Codices inter se non conueniunt,in quibusdam legitur versatilem fortunæ locum choragijs argentatis. P.Lentulus Spinther adornauit, in alijs hunc in modum versatilē facere locum,quem argentatis,&c. Antiqui sic,versalem fecerunt, Lucius & Cinna locū, quem, &c. Satis est indicasse exemplariorum fidem vacillare. Solertis ingenij studiosus facilè quid vero proprius accedat, intelliget.[Foro Boario] Alij forum Boarium dictum malunt ab æreo tauri simulachro, de quo lib.12. Tacitus igitur à foro Boario,vbi æreum auri simulacrum aspicimus.

DE ATHLETIS.

Athletarum certamen à M. Scauri tractum est munificentia.

OLIV. Atletarum Athletæ siunt, qui lacertis,& brachijs inter se luctantur ἀτλήτης sermo Græcus est.

ASCEN. Certamen Athletarum].i.pugilum tractum est.i.originem sumpsit à munificentia Marci Scauri.

DE

DE PRIMA STATVA AVRATA In Italia.

*Liu. lib. 40. *S Tatuam * auratam, nec in vrbe, nec in vlla parte Italia quisquam prius aspexit, quàm à M. Attilio Glabrione equestris, patri poneretur in æde Pietatis: * eam*
* Perperā refert Val. *autem ędem P. Cornelio Lentulo, & M. Bebio Pamphilo Coss. ipse dedicauerat, compos voti factus, Rege Antiocho apud Termopylas superato.*

OLIV. STatuam, &c.] Nam M. Attilius in honorem patris sui Glabrionis statuam erexit, qui Antiochum regem Philippo iuuante ex Asia pepulit, idem etiam Aetolos deuicit, & ad honorem victoriarum, quas pater consecutus erat, nunc pellendo ex Asia Antiocho, nūc Aetolos subigendo, statuam erexit. Nec enim aureæ vnquam statuæ erectæ fuerant his, qui bene rem gessissent. Attilius Glabrio ne quis in errorem trahatur. A. Glabr. qui superauit Antioch. [Aede Pietatis] ex voto dedicata, Equestrem statuam patri posuit. [Compos voti,] Quia obtinuerat, quòd optauerat: vel certè, quia vouerat se statuam illam esse facturum, si victoriam consequeretur aduersus Antiochum. [Apud Thermopylas] Thermopylæ sunt angustiæ
Thermopilæ. quædam montis Oetæ, vt vult Str. lib. 9. in descriptione montis Oetæ, qui Græciam eo pacto diuidit, quo Appeninus Italiam, dicit. n. Hi vero Oetam montem possidebant; mons ipse ab oriente, ac Thermopylis in occidentem vsque in sinū Ambracium extenditur: Quodam etiam modo per lineas rectas mons iste montanam scindit regionem, à Parnasso vsque ad Pindum, barbarisque superiacentibus, istius pars vna vergens in Thermopylas Oeta vocatur, longitudinis ad stadia xxx. asperitatis, & celsitudinis non mediocris longe autem excelsissimus ad Thermopylarum tractum, ibi. n. cacumen attollitur, & in rupes acutas proruptas, præcipitesque finitur, paruum, & angustum viatoribus à littore Locros petentibus, & ex Thessalia derelinquit transitum, ipsum quidem transitum Pylas, i. portas, & angustias vocitant, atq; Termopylas: sunt enim ibi propè thermæ, i. calidæ aquæ magno in honore, & Herculi consecratæ. Liu. verò lib. 5. de bello Macedonico dicit montem esse longissimum, qui mediam ita Græciam diuidit, sicut Appeninus suo dorso scindit Italiam.

ASCEN. STatuam, &c.] Transit ad alia instituta superioribus non dissimilia dicens. [Quisquam nec in vrbe, nec vlla parte Italiæ aspexit prius statum auratam]. i. auro incrustatam, aut tectam, quam supple ea poneretur Equestris à Marco Attilio Glabrione patri sup. eius. [In æde]. i. fano. [Pietatis]. s. Deæ. [Autem pro sed, ipse.] s. Marcus Attili. Glabrio, dedicauerat. s. Pietati, eam ædem. [P. Cornelio, Lentulo, & L. Bebio Pamphilo Consulibus,] factus compos voti, & hoc Antiocho Rege superato apud Thermopylas, id est angustias illas Mōtis Oetę.

DE CN. FLAVIO.

*Liu. lib. 9. ab vrbe cond. *I Vs ciuile * per multa sæcula inter sacra, cęremoniasq; Deorum immortalium abditum, solisque Pontificibus notum, Cn. Flauius libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione, factus Aedilis Currulis, vulgauit: ac Fastos penè toto foro exposuit: qui cum ad visendum ægrum Collegam suum veniret, neque à nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum, sedendi loco reciperetur: sellam Currulem afferri iussit, & in ea, honoris pariter, atque contemptus sui vindex, consedit.*

OLIV. IVs ciuile.] Hoc etiam Liuius narrat ab vrbe condita lib. 9. dicens, Cn. Flauius ius ciuile in penetralibus repositum vulgauit: Fastos in albo posuit, vt quando cum populo agi liceret, sciri posset. Gelli, Cn. inquit Flauius patre libertino natus, scriptum faciebat, isque in eo tempore ædili Curruli apparebat, quo tempore ædiles surrogabant, eumque pro tribu ædilem Currulem renunciarunt: at ædilis, qui Comitia habebat, negat accipere, neq. sibi placere, qui scriptum faceret, eum ædilem fieri. Cn Flauius Anij filius dicitur tabulas posuisse, scripto sese abdicasse, isque ædilis Currulis factus est: idē. Cn. Flau. Anij filius dicitur ad Collegā venisse visere ægrotum, & conclaue postquam introiuit, adolescentes vbi complures nobiles sedebant, hi contemnētes eum, assurgere ei nemo voluit. Cn. Flau. Anij filius ædilis ad id risisse dicitur, sellamque Currulem iussit sibi afferri, eam in limine apposuit, ne quis illorum exire posset, vt hi homines inuiti viderent sese in sella. [Ius ciuile.] Quod 12. tabulis continebatur: has conditas seruabant Pontifices, cum cæteris sacris, in ceremonijs. [Inter sacra cæremoniasque] i. in penetralibus, vbi Dij penates celebrabantur, nec iuris ciuilis scientiam præter Pontifices quisquam habebat. [Solisq;] Quia soli pontifices seruabant libros [Libertino patre.] cuius pater aliquando seruierat, [Et scriba] Quia seruile faciebat officium, nam scriptoriam exercebat, quod apud Rom. seruile habebatur officium, quanquàm apud nos ne liberale quidem dici possit, & ex eo quæstum ille comparabat. [Indignatione,] Quia indignum videbatur, vt qui ser uili conditione natus esset, ad Currulem dignitatē proueheretur. [Vulgauit] In apertum exposuit, vt ab omnibus cognosci posset. [Fastos] Fasti libri erant in quibus continebantur dies, Fasti.
quibus cum populo agi liceret, & quibus non liceret, sed à priori denominati sunt. s. à fando. Nam dies quibus cum populo fari licebat. Fasti, quibus vero non, Nefasti dicebantur. Cicero pro L. Murena, Fastos, inquit, vulgus non habebat, erant in magna potentia, qui consulebantur, à quibus etiā dies tanquam à Chaldeis petebantur, inuentus est, scrib. Cn. Flau. qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus edisc̄edos Fastos populo proposuerit. Plin. lib. 33. Frequentior autē vsus annulorum non ante Cn. Fla. deprehenditur, hinc namque publicatis diebus festis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam à plebeis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies consultando assiduè sagaci ingenio, promulgaueratque, vt ædilis Currulis crearetur cum Q. Antio Prænestino, qui paucis ante diebus hostis fuerat, præteritis C. Petilio, & Domitio, quorum patres Consules fuerant. [Scriba] fuit enim scriba Appij Cęci vt Plin. testatur & habetur, ff. de orig. iur. [Toto foro.] Forum sunt, qui dicant à Phoroneo Inachi patre dictū esse, qui primus constituit leges apud Græcos. Est autem locus conuentui, & exercendis litibus relictus, vbi ciues conueniunt. Est forum quoq; Locus mercati, quod pro rerum, quę venduntur qualitatibus nominatur, vt forum boarium in quo boues venduntur, vinarium in quo vinum, frumentarium in quo frumētum, & sic de cæteris rebus. [Nobilibus] à iuuentute nobilium, hoc quoque Liu. narrat. [Sellam Cur.] Sella Currulis appellatur, vel à Curibus ciuitate Sabinorum, vnde hoc genus tractum est à Roma. sicut & toga pretexta vel quòd sellæ illi rote subiectę essent vt in quamcunque partem ciuitatis vehi, & impelli posset. Nam quia iurisdictionem habebant & ciuitas magna erat, ideò multis in locis iura dare cogebantur. [Contemptus sui.] Quòd contemneretur à nobilitate, est enim genitiui casus.

IVs ciu. &c.] Paucis recitat iuris ciuilis occultationem ex antiquo instituto, & eius publicationem factam ab homine. ASCEN.
libertino patre nato, quod non sine morsu, quodam explicat, quasi à merè libero homine fieri non potuisset. Ordo est. Cn. Flau. genitus patre libertino, i. libertinę conditionis, vt qui libertate donatus fuerat, cum prius seruus fuisset, & Scriba. s. Appij Cęci, factus ędilis. i. cum ędilis esset, & ita ędium sacrarum, & eorum quę in eis essent curam haberet, vulgauit. i. in vulgi cognitionem detulit, cum ingenti indignatione nobilitatis, idest nobilium, ius ciuile. i. ciuium R. abditum. i. occultatum per multa secula inter sacra, & cæremonias Deorū immortalium, & notum. i. cognitum solis Pontificibus, ac supra idem Cn. Flau. exposuit. i. legendos dedit, toto foro. i. per totū forum. s. litium, Fastos. i. libros continentes fastos, & nefastos. Qui. s. dictus Cn. cum veniret ad visendum. i. visitandum, aut videndum collegam suum. i. coædilem, ęgrum i. ęgrotantem, neq; reciperetur loco sedendi, id est in quo sedere posset, à nobilibus, quorum frequentia cubiculum. s. ęgroti erat cōpletum, iussit sellam Currulem. i. qua ipse ædilis Currulis, dum officio fungebatur, vtebatur, afferri. s. in cubiculum, & consedit. i. locum cepit, & sedit in ea existens vindex, idest vsurpator honoris sui, & pariter vindex, id est, vltor contemptus, id est vilipensionis sui, id est quo, vel qua contemptus fuerat.

SCriba. [Probus Aemilius in Eumene Cardiano apud nos, inquit, reueia (sicut sunt) mercenarij scribę existimantur.

DE VENEFICIIS IN VRBE, ET Tibicinum Collegio.

*V Eneficij quæstio * & moribus, & legibus Romanis ignota, complurium matronarum patefacto scelere, orta est: quæ cum viros suos clandestinis* * Liu. li. 8.
insidijs

insidijs veneno perimerent, vnius ancillæ inditio protractæ, pars capitali iudicio damnatæ, centum septuaginta numerum compleuerunt. (* Liu.li.& Pl. in pro. li.) ** Tibicinum quoque collegium solet in foro vulgi oculos in se conuertere, cum inter publicas, priuatasque ferias, actiones personis tecto capite, variaque veste velatis concentus edit. Inde tracta licentia; quondam vetiti in æde Iouis, quod prisco more factitauerant, vesci: Tibur irati se contulerunt, quorum ministerio Senatus deserta sacra non æquo animo ferens, per legatos à Tiburtinis petijt, vt eos gratia sua Romanis templis restituerent, quos illi in proposito perseuerantes, interposita festæ epulationis simulatione mero, somnoque sopitos, plaustris in vrbem deuehendos curauerunt: quibus & honos pristinus restitutus, & huiusce lusus ius est datum: personarum vsus pudorem circumuentæ temulentiæ causam habet.*

OLIV. Veneficij quæstio quãdo Romę agi cœpta.

VEneficij] Liu quoque lib. 8. Cum primores inquit ciuitatis similibus morbis eodem ferme omnes euentu morerentur, ancilla quædam ad Q. Fab. Maximum ædilem Currulem indicaturam se causam publicæ pestis professa est, si ab eo sibi fides data esset, haud futurum noxæ iudicium. Fabius confestim rem ad Consules, Consules ad Senatum referunt, consensuque ordinis fides indici data, cũ patefactum est muliebri fraude ciuitatem premi, matronasque ea venena coquere, & si se sequi ex templo velint, manifesto deprehẽdi posse: secuti indicem, & coquẽtes quasdã medicamenta, & re condita alia inuenerunt, quibus in forum delatis & xx. matronis, apud quas deprehensa erant per viatorum accitis, duæ ex eis Cornelia, ac Seruilia patricię vtraque gentis, cum medicamenta salubria esse contenderent ab confutante indice bibere iussę, vt se falsum comentas arguerent, spatio ad colloquendum sumpto, commoto populo in conspectu omnium, rem ad cęteras cum retulissent, haud abnuentibus bibere, epoto medicamento suamet ipsę fraudę omnes interierunt: comprehensę extemplo earum comites magnum numerum matronarum indicarunt, ex quibus ad clxx. damnatę, neque de veneficijs ante eam diem Romę quęsitum est. [Perimerent.] Absumerent, occiderent, necarent. [Pars istarũ] Scilicet clxx. fuerunt capitali supplicio affectę propter admissum scelus, & hę potissimum fuere pauperes, aliarũ verò pęna permissa fuit earum maritis propter infamiam, & dedecus. [Tibicinũ quoque col.] Liu. Tibicines, inquit, prohibiti à proximis Censoribus erant in ede Iouis vesci, quod traditum antiquitus erat: id egrè passi, Tibur vno agmine abierunt, adeo vt nemo in vrbe esset, qui sacrificijs prçcineret, eius rei religio tenuit Senatum, legatos vt Tibur miserit, petẽtes vt darent operam, vt homines Romanis restituerentur, Tiburtini benignè pollititi, primum accitos eos in curiam, hortati sunt, vt reuerterentur Rom. Pòstquã impelli nequibant consilio, haud aborrente ab ingenijs hominum, astu eos aggrediuntur die festo, alij illos per speciem celebrandarum cantu epularum, inuitant, & vino, cuius aui lum ferme tibicinum genus est, oneratos, sopiunt: atque ita in plaustra vinctos conijciunt, Romã deuehi curant, nec prius sensere, quàm plaustris in foro relictis, plenos crapulę eos lux oppressit. Tunc concursus populi factus est, impetratoq; vt manerent, datum vt triduũ quot annis ornati cum cantu, atq; hac, quę minimè solennis est licentia per vrbem vagarentur, restitutumque in ede vescendi ius ijs, qui sacris prçcinerent. De tibicine Ouid. fast. li. 6. Cur vagus incedit tota tibicen in vrbe, Quid sibi psonę, quid toga longa volunt. [Oculos in se conuertere,] quia vulgus videns, tibicines per vrbem incedere personatos, in eos oculos conijciebat. [Publicas priuatasque ferias] Siue publicè, siue priuatim sacrificia fiebant ferię antea dicebatur, dies quibus hostię feriebantur. [Actiones] Quia agunt ipsi tragoedias, siue comoedias tibijs canentes. [Cõcentus edidit] Cantus concordes, & benè conuenientes inter se. Nam concentus est, quòd græci symphoniam dicunt. [Prisco more] Id & indignius tulerunt, quia hoc antea frequenter fecerant. [In proposito:] Videlicet in suis inceptis permanentes. [Honor pristinus:] Vt personati per vrbem incederent, & vt in ęde Iouis vesci possent. [Personarum vsus,] Primus personarum inuentor, teste Hor. in poetica, fuit Aeschylus, poeta personę palleq; repertor honestę Aeschylus: & modicis lustrauit pulpita tignis. Causa autè cur vsi fuerint personis hęc est. s. pudor adeptę temulencię. Nam quia ipsis pudori erat se temulentos fuisse in vrbem reuectos, petierunt, vt liceret vti personis ad caput tegendum. Hoc etiam Oui. lib. fast. ostendit dicens: Callidus, vt possit speciem, numerumque Senatus Fallere, personis imperat, ora tegi.

Concẽtus Symphonia.

VEneficij quęstio, &c.] Docet veneficium diu Romę ignotum fuisse, sed tandem nimis vulgatum, & acriter vindicatum, dicens. [Quęstio,] Id est inquisitio veneficij. i. de veneficio, ignota, & moribus, & legibus R. (Pręponit decenter mores, quia ob mores institutę sunt leges) orta est Romę scelere. i. veneficio complurium matronarũ patefacto. idest manifestato, aut comperto, quę idest matronę cum perimerent viros suos insidijs clandestinis. i. occultis. [Pars protractæ,] Scilicet in ius, inditio id est indicatione & reuelatione vnius ancillæ, damnatæ iudicio capitali. idest quo in caput, hoc est vitam earum animaduersum est, compleuerunt num. clxx. sup. capitum, aut matronarum. [Tibicinum, &c.] Docet antiquum ius tibicinum, & eorum in vrbem reuectionem, dicẽs. [Collegium quoq; tibicinum.] Id est canentium tibijs, solebat conuertere in foro. s. rerum venalium oculos vulgi in se. [Cum] Id est quãdo edidit inter publicas, & priuatas ferias. idest vacationes ab opere, & lite, hoc est dies festos, & inter publicas, & priuatas actiones. scilicet fabularum, edidit concentus. idest simphonias personis. s. diuersarum qualitatum simulatis. Galli fallaces vultus. idest faulx visages appellant, qualibus vtuntur, qui etiam scenica actione in Flandria quęstum in priuato faciunt, [Velatis] capite tecto, & veste varia. Alij legunt velari, vt referatur ad tibicines: sic collegium edidit, hoc est tibicines ediderunt, capite tecto personis, & velati varia veste. [Inde] Id est ex ea re, aut deinde licentia. i. mala, & ad libitum faciendi consuetudine tracta, vetiti quondam. idest quodam die vesci in æde Iouis, quod idest quam rem, ipsi factitauerant more prisco. idest veteri instituto, irati scilicet ob eam rem, contulerunt se. i. abierunt Tiburtum. i. ad illud oppidum vicinium, quorum. s. tibicinum ministerio. i. officio, aut famulatu. Senatus ferens non æquo. idest iniquo animo, sacra. idest sacrificia Deorum esse sup. deserta. i. destituta, & priuata, petijt à Tyburtinis, idest populo Tiburtino per legatos, vt restituerent templis. R. eos. s. tibicines gratia sua. i. qua apud illos valebant. [Quos] Scilicet tibicines perseuerantes in proposito. s. non redeundi R. illi. scilicet Tyburtini curauerunt deuehendos plaustris. i. vehiculis aut curribus, in vrbem scilicet Romam, sopitos. i. obrutos mero, i. puro vino, quod biberunt, & somno, & hoc simulatione epulationis festæ idest ad diem festum interposita, quia simulauerunt sibi festum esse eo die, quo genio indulgerent, & ita mero obrutos in currum coniecerunt, dormientesque Romam auehendos curauerunt. [Quibus] Scilicet tibicinibus iam Romam aduectis, & id est simul, honos pristinus. scilicet vescendi in æde Iouis, est restitutus, & ius huiusce, id est huiuscemodi lusus, propter cuius licentiam exacti fuerant, est datum, id est permissum eis. [Vsus personarum,] Id est, vt tibicines personis vterentur, causam habet pudorem temulentiæ, id est quòd ebrij circunuenti, & impositi curribus Romam deuecti fuerint in causa fuit vt personati incederent: nam pudore ob hoc factũ suffusi, vultum tegebant, vnde laruatos tunc Romanos processisse tibicines videre licet. ASCEN.

TIbicinum quoq; collegium.] Plut. in quæstionibus. Quid est inquit, quòd Idibus Ian. permissum est, vt tibicines muliebri habitu vrbem lustrent? An propter causam, qua dicitur. Magnis enim vt videtur, fruebantur honoribus, quos illis Numa Pomp. propter sanctitatem, ac Deorum cultum contulerat, ijs postea per Tri. Consulari potestate spoliati vrbe excesserunt, quos quomodo vehementer requirerent (nam religione tangebantur animi, quòd sine tibijs rem diuinam facerent) quamprimum reuocandos censuerunt, sed quum accersiti non paruissent, ac Tyburi, quò se initio contulerant, manere velle se dicerent: Libertus quidam clàm magistratus adijt, seque eos reducturum pollicitus est. Conuiuios igitur lautè & opipare apparato, quasi rem diuinam fecisset, tibicines inuitauit. Aderant in conuiuio mulieres, nox insomnis ducitur, saltationibus, ac ludis omnia perstrepunt. Tum de repente cum patronum libertus adesse diceret, & vehementer perturbatus videretur, hominibus persuasit, vt statim currus conscenderent pellibus circumtectos, ac Tyburi euehentur e vestigio: hoc autem dolo fiebat: Nam hoc modo cũ ignaris illis, & per noctem, ac vinum nihil cernentibus, currus circumduxisset, omnes antequam illuxisset Romam, præter opinionem reportauit. Erant autem eorum plerique ornatu muliebri, propter comessationem, ac vigilias induti. [Sed postea quam persuasi à magistratibus, & planè, recõciliati sunt, institutum est eo die, vt eodem habitu ornati per vrbem incederent. [Actiones.] Antiquorum exemplarium nullum habet hoc verbum.

DE MODO COMEDENDI ANTIQVORVM.

Fuit etiam illa * *simplicitas antiquorum in cibo capiendo humanitatis* * *simul, & continentiæ certissima index: Nam maximis viris prandere, & cœnare in propatulo verecundiæ non erat: nec sanè vllas epulas habebant, quas populi oculis subijcere erubescerent:* * *erant autem adeo continentiæ attenti, vt frequentior apud eos* * *pultis vsus, quam panis esset. Ideoque in sacrificijs mola, quæ vocabatur, ex farre, & sale constat, exta farre sparguntur: & pullis, quibus auspicia petuntur, puls obijcitur: primitus enim ex libamentis victus sui, Deos eo efficacius, quo simplicius placabant. Et cęteros quidem ad benè faciendum venerabantur: Febrem* * *autem ad minus nocendum templis colebant, quorum adhuc vnum in palatio, alterum in area Marianorum monimentorum, tertium in summa parte vici longi extat. In eaque remedia, quæ corporibus ægrorum adnexa fuerant, deferebantur. Hæc ad humanæ mentis æstus leniendos cum aliqua vsus ratione excogitata: cæterum salubritatem suam, industrię certissimo, ac fidelissimo munimento tuebantur, bonæque valetudinis eorum, quasi quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis, & aliena nimiæ vini abundantię, & ab omni immoderato Veneris vsu auersa.*

* Iuuen. Sat. 1.
* Frugalitatis alij legunt.
* Pli. li. 18. cap. 8.
* Officiũ nocat Cicero.
* Febris Pli. lib. 2. cap. 8.

OLIV. Simplicitas,] Est & bona simplicitas, & mala. [Cœnare in propatulo] In publico, in aperto, ante fores suæ cuiusque domus, hinc est quòd Iuuen. conqueritur de suorum temporum moribus, quia à prisca illa viuendi norma declinassent, quòd videlicet suæ ætatis homines maiorum instituta mutassent propter luxuriam epularum, dicit enim Quis fercula septem secreto cœnauit auus. [Subijcere erubescerent,] Et profectò id sine rubore facere poterant, cum epulæ eiusmodi essent, quæ ab omnibus spectari possent. [Erant autem adeo continentiæ,] Adeo inquit perfecta vtebantur continentia, vt frequentius vterentur pultibus, quam pane. [Puls] Genus cibi est, quod ex farina, & aqua, mixto sale, conficitur [Mola,] Ouid. de Fastis, hoc idem ostendit dicens. Ante Deos homini, quòd conciliare valeret. Far erat, & puri lucida mica salis. Plin. lib. 18. nat. hist. Pulte autem, inquit, non pane longo tempore vixisse Romanos manifestum est, quoniam inde & pulmentaria hodie quoq; dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates, obsidionis famem describens, officia eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca, atque natalium pulte fritilla conficiuntur, videturque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta, Mola igitur conficiebatur, vt Seru. tradit ex farre orno, & sale, orno farre. idest eo anno orto: far autem est genus frumenti grandioris; [Et pullis.] Nam in cauea pulli seruabantur, & cum bellum cum hostibus committere vellent, primum auspicia capiebant obiecta pulte, quam si sumpsissent, vt pars in humum caderet, bonum erat auspicium, si respuissent, Dijs non placere dicebãt, id bellum suscipi. [Libamentis.] Libare propriè est partem, & primitias Dijs fundere λείβειν Græcè, Latinè significat fundere, quia primam partem libantes in ignem, quasi primitias fundantes, se Dijs sacrificare dicebant. [Febrem autem.] Ad aliud transit institutum. [Vici longi,] Qui vicus longus appellabatur, [In eaque remedia.] Ea remedia quibus valetudinem pristinam recuperassent ægroti in templa Febris deferebant, sicut apud nos syngraphi, quibus ad febrem depellendam homines vtuntur, à nonnullis recuperata valetudine, ad templa deferũtur, ab alijs verò incenduntur. [Annexa] Sicut eiusmodi syngraphi à nostris, ita ab illis sortes, quibus liberati essent in templis, suspendebantur. [Hæc ad humanæ mentis] Ad mentis quidem sanitatem diuinum quærebatur auxilium, quantum verò ad salubritatem corporis pertinebat, eã frugalitate, & parsimonia homines tuebantur. [Mentis ęstus] Quia sunt etiam corporis æstus videlicet cum ęgritudine laborat. [Leniendos] idest sedandos. Sed quomodo dicit mentis estus leniri, cum iam ea remedia corporibus annexa fuisse dixerit, non potest fieri quin mens per ægritudinem corporis aliquantulum, & ipsa laboret. [Vsus ratio.] Vtilitatis cum aliqua ratione, ideo dixit aliqua, quia est alia certior ratio valitudinis seruandæ. [Excogitata.] Inuenta. [Industriæ certissimo &c.] industria. idest doctrina, studium, vigilantia ab indulgere, id est operam dare studiosè. Dicitur etiam industria assiduitas, cura, labor, pertinatia, instantia. Industria est frequens exercitium circa rem honestam. industriosus, studiosus, efficax. [Boneque va.] Quia etiam est mala. Nam valetudo medium est vocabulum, quod in vtranque partem accipitur. [Mater erat frugalitas.] Nam ex frugalitate nascitur bona valetudo, frugalitas media est inter prodigalitatem, & auaritiam, cum nec nimis parcè rebus vtimur, nec nimis luxuriosè. Est igitur moderata parsimonia cibi & potus, inimica luxuriosus epulis, sicut ex epulis luxuriosis morbus medicorũ sententia inducitur, ita frugalitate bona valetudo conseruatur. [Veneris vsu,] quia ab vtroque incenditur libido. Nam vt inquit, Terent. Sine Cerere, & Baccho friget Venus. Vitabant igitur maiores crapulam, vt tuerentur salubritatem, vitabant vinum, ne inciderent in dementiam, vitabant luxuriam, vt seruarent castitatem.

Frugali-tas.

ASCEN. Fvit etiam, &c.] Prosequitur antiquorum institutum in comedendo, dicens. Illa etiam simplicitas antiquorum in capiendo cibo, fuit sup. olim, index certissima humanitatis, i. benignitatis, & continentiæ. scilicet à luxu. [Nam prandere, & cœnare, ergo prandia tunc quoq; nota erant, [In propatulo,] id est patenti loco, non erat verecundiæ viris maximis. Nec habebant sanè] Id est omnino vllas epulas, quas erubescerent, subijcere oculis populi. idest omnium conspectui exponere. [Et sup. prisci illi, erant adeo,] Id est vsque adeo attenti continentiæ. scilicet à luxu, & illicito vsu rerum remoti, vt vsus pultis, idest cibus vulgaris confectus, ex farina, & aqua, aut lacte, esset frequentior apud eos, quam panis, qui solidior est cibus. Ideoque idest & ideo sup. res, quæ vocabatur mola in sacrificijs, vtpote, sine qua secundum Seru. nulla fiebant sacra, constat. idest conficitur, ex farre, & sale, & aqua. [Exta]. s. hostiarum, vnde futura inquiruntur, etiam sparguntur farre, ex quo puls confici solet, & puls obijcitur, vt vescantur pulli, quibus. idest per quos auspicia petuntur. scilicet à Dijs per augures. Enim pro quia, prisci sup Romani, placabant Deos primitus, ex libamentis. idest oblationib. sui victus. idest eius quo vescebantur, videlicet farris cum sale, & aqua, eo. i. tanto efficacius, quo simplius. [Et quidem] Id est certe, ipsi venerabantur cętero, scilicet Deos, & Deas, ad benefaciendum. i. vt bene facerent: Autem pro sed. [Ipsi colebant Febrem] Scilicet Deam, ad minus nocendum. idest vt minus noceret, templis scilicet tribus numero, quorum scilicet templorum Febris, vnum extat adhuc in palatio, alterum scilicet secundum, extat adhuc in area. idest spatiolo monumentorum Marianorum. idest quæ à Marijs illic structa erant: tertium sup. templum Febris extat in summa parte Vici lõgi. (Quod dicit extat adhuc, idest nondum perijt, intellige, tempore quo hæc scripserit) & remedia, quæ fuerũt annexa corporibus ægrorum. idest laborantium febri, deferebantur in ea. s. templa febris, post sanitatem receptam, aut naturæ, aut Dei veri, non febris (vt credebaut) beneficio, aut dæmoniorum vexare desinentium calliditate, hęc scilicet remedia, quæ corporibus annexa erant, excogitata sup. erant. idest inuenta cum aliqua ratione vsus, ad æstus humanę mentis, qui phrenesim sępè excitant leniẽdos. idest sedandos. Cęterum. idest sed prisci sup. Romani tuebantur. idest protegebãt salubritatem suam. idest suorum corporum sospitatem, certissimo, ac fidelissimo munimento industrię sup. suę, & frugilitas. idest sobrietas, erat quasi mater quędam bonę valetudinis idest sospitatis eorum, frugalitas inquam inimica epulis luxuriosis, & aliena nimię abundantię vini, & auersa ab omni immoderato vsu Veneris, id est coitus non legitimi.

THEO. Vici Longi.] Vicus longus vrbis, decima quarta regione transtiberim redditur à P. Victore.

EXTERNA.

DE CIVITATE SPARTANA.

Idem sensit proxima * *maiorum nostrorum grauitati, Spartana Ciuitas, quæ seuerissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorum oculos à contemplanda Asia retraxit: ne illecebris eius capti, ad delicatius vitæ genus prolaberentur. Audierant enim lautitiam inde, & immodicos sumptus, & omnia non necessaria voluptatis genera fluxisse; primosque* * *Ionas vnguenti, coronarumque in conuiuio dandarum, & secundæ mensæ ponendę consuetudinem, haud parua*

* Cic. pro Flacco.
* Iones.

luxuria

luxuriæ irritamenta reperisse, ac minimè mirum est, quod homines labore, ac patientia gaudentes, tenacissimos patriæ neruos, externarum delitiarum contagione solui, & hebetari noluerunt: cum aliquanto faciliorem virtutis ad luxuriam, quam luxuriæ ad virtutem transitum viderent.

OLIV. IDem sensit Transit ad externa [Proxima] propinqua, & quasi conformis grauitati Romanorum, Spartana ciuitas Lacedæmon vocata. Dicta autem Sparta postquam maioris iuuentutis parte, longo & graui bello consumpta, permissum fuit mulieribus, vt cum quibuscunque vellent sine discrimine concumberent, vnde qui nati sunt, partheniæ quoque appellati sunt, quasi virginales, dicit ergo Sparthanos consimilem Romanis habere grauitatem, vult. n. primas partes continentiæ Romanos tenuisse. Romanis deinde Spartanos secundos fuisse, adeo Spartani luxuriæ contemptores, & laboribus patientes fuere, vt etiam virginibus eorum teste Cic. libro 2. Tus. quæst. magis palestricus puluis, venaticus labor, & militia in studio fuerit, quam fertilitas filiorum, vnde & varium habitum ab alijs virginibus ferre cõsueuerant, dicente Virg. Virginis os habitumque gerens, & virginis arma Spartanæ. [Aliquamdiu] Per DCC. annos, & amplius se ab Asia abstinuerunt, continenter viuentes legibus nunquam mutatis. Cic. in oratione P. L. Flacco. Lacedæmonij inquit, soli, toto orbe terrarum septingentos annos amplius vnis moribus, & nunquam mutatis legibus vixerunt. Posset hec quæstio quodammodo exoriri, cur non exempla Atheniensium, Lacedæmoniorum proponat exemplis, cum sapientia virtuti bellicæ videatur anteponenda? Respondet, quia Lacedæmon conformis est Romæ in virtute bellica, ideo præposuit Athenis. [Voluptatis] Ergo diffinit esse quandam voluptatem, hominibus concessam. [Primosque Ionas] Aut erant Ionas, qui & ipsi pars Asiæ esse creduntur, sunt certè in extremitate minoris Asiæ. hos primum inuenisse, vt coronati epularentur, hos etiam secundas mensas instituisse, cum antea vna tantum mensa vterentur dicit. [Ionas] Sunt vt dixi secundum quosdam pars Asiæ, qui tamen & ipsi Græcam habent linguam, nam Ionica lingua vna est ex quinque Græcis, sed magis est regio Græca posita, teste Pomp. inter Cariam, & Aeoliam, & Iones primi fuerunt, qui legatos Cyro miserunt, vt in fidem, amicitiamque suam vellet eos accipere, qui vrbanè satis, & facetè legatis dicitur respondisse: nam Aesopi fabulam illis exposuit, querens nunquid audiuissent piscatorem quendam ad littora maris venisse, qui suauiter canens pisces conuocare studebat, qui cum aliquamdiu cecinisset, ne pisces cantu mouerentur, indignatus retia iecit, quibus implicitos pisces cum ad littora traxisset, & super herbam exposuisset, illi saltare quamprimum cęperunt, tum piscator desinite inquit contumaces saltare, nam cum canerem id facere noluistis, nunc verò cum nolim, saltatis. Ita vos cum societatem meã vltrò eam me vobis offerente habere potuistis, eam quodammodo respuistis, nunc verò cum petitis, consequi non poteritis. [Secundæ men.] s. pomorum, & aliorum eiusmodi fructuũ, nam secundam mensam Poma esse etiam Virg. ostendit cum dicit. [Et Mensæ grata secundæ] Cum de pomis loqueretur. [Ac minimè mirum est, quòd] Collaudat hoc propositum Spartanorum, quòd noluerint ciues suos Asiam frequentare, quòd facilior esset transitus à virtute ad vitia. [Tenacissimos,] Robustissimos propter seueram, ac tristem viuendi rationem. [Neruos] Robur. [Hebetari] Obtundi, effœminari.

Spartanæ uenatrices.

ASCEN. IDem sensit] Aptè, vtpote à consimilibus moribus ducto stilo orationis, progreditur ad instituta externa, & primo Lacedęmoniorum, dicens [Ciuitas Spartana]. i. Lacedęmon proxima grauitati maiorum nostrorum (immo in multis præcedens) sensit idem. s. de frugalitate, quod Roma. Quę. s. ciuitas Spartana, obtemperans. i. obediẽs seuerissimis legibus Lycurgi retraxit aliquamdiu. i. per aliquot annos, oculos suorum ciuium, à contemplanda Asia. i. arcuit à contemplatione luxurię quę in Asia tunc erat, ne. s. ciues sui capti illecebris eius. s. Asiæ, prolaberentur ad genus vitę delicatius. s. quàm prius vsi fuerant. Enim pro quia, ipsi Spartani, seu Lacedęmonij, audierant lautitiam. i exquisitum apparatum in victu, & immodicos i. magnos sumptus, & omnia genera voluptatis, non necessaria. i. superflua, fluxisse, inde. i ex Asia. [Et audierant Ionas] i. populos Ionie: est autem accusatiuus pluralis tertię, à nominatiuo Iones, & vox trisyllaba, reperisse primos consuetudinem vnguenti, & coronarum dandarum in conuiuio, & secundę mensæ, quę pomorum erant, ponendę, scilicet in conuiuio: appositoriè haud parua. i. quę res sunt non parua, sed maxima irritamenta luxurie, [Ac minimè]. i. nullo modo mirum est, quòd homines, vt erant Spartani, gaudentes labore, ac patientia, noluerunt neruos tenacissimos patrię. i. per quos patria maximè conseruabatur, vtpote laborem & patientiam, sobrietatemque, solui, & hebetari. obtusos fieri, contagione. i. turpi communicatione delitiarum externarum, cum viderent transitum virtutis ad luxuriam facilio rem supp. esse aliquanto, quàm luxurię ad virtutem, quàm rem fecit amissio iustitię originalis, illis quidem ignota, tanquam causa, sed in effectu notissima.

DE PAVSANIA.

*QVod eos * non frustra timuiße, Dux ipsorum Pausanias patefecit, qui maximis operibus editis, vt primum se Asiæ moribus permisit: fortitudinem suam effœminato eius cultu, mollire non erubuit.*

* Thuc. li. 1. Probus in uita.

OLIV. QVod eos, &c.] Corroborat exemplo hanc opinionem. Nam Pausanias cum multas, magnasque res gessisset, vbi se moribus Asiaticis dedit, ita corruptus est, vt consilia prodendę patrię cum rege Persarum iniret. Hic Pausanias cum aduersus Xersen Persarum Regem opulẽtissimum missus, multas, atq; preclaras inde victorias retulisset, & plurimum incrementi Lacedęmoniorum adiecisset Imperio, sensim vitam suam in mores Asiaticos labi permisit, deinde eo vsque processit res, vt cum Xerse ita conueniret se illi Imperium Lacedęmoniorum proditurum esse, si filiam sibi in matrimonium dedisset, id vulgatum cum Lacedemones rescissent, Pausaniam exilio mulctarunt, vel ut alij dicunt, Accusatus ab Argilao adolescente, quo abutebatur, turpem mortem subire coactus est. [Maximis operi. edi.] quia Mardonium Satrapam natione Medum, & Persarum Regis generum manu fortem, & consilij plenum cum ducenta millibus peditum, & xx. equitum haud in magna manu apud Plateam uicit. [Mollire] Mollam facere, & effœminatam reddere.

ASCEN. QVod eos, &c.] Perpetuo stilo rem prosequitur dicens. Quod, s. neruos tenacissimos patrie solui contagione delitiarum Pausanias Dux ipsorum. s. Lacedemoniorum patefecit: eos. s. Lacedęmonios timuisse, nõ frustra. i. non sine causa, qui. s. Pausanias, maximis operibus editis. i. postquam maxima opera ediderat & confecerat, ut primum. i. tam cito permisit se moribus Asię, non erubuit emollire, id est mollem facere, fortitudinem suam cultu eius, uidelicet Asię effœminato. i. in fœmininam molliciem deducto.

DE CIVITATE IPSA.

*EIusdem Ciuitatis * exercitus non ante ad dimicandum descendere solebat, quàm tibiæ concentu, & Anapesti pedis modulo cohortationis calorem animo traxisset, vegeto, & crebro ictus sono strenuè hostem inuadere admonito.* Idem ad dissimulandum, & occultandum vulnerum suorum cruorem, Puniceis tunicis in prælio vtebatur, non vt ipsi aspectus earum terrorem, sed ne hostibus fiduciæ aliquid afferret.*

*Thuc. li. 5. & Cęl. li. 1. ca. 11. sed paulò aliter. * Plut. in Lacedæmon. institutis.

OLIV. ANapæsti pedis modulo.] Anapestus pes est, qui primas duas syllabas breues habet, ultimam longam, per huius ergo pedis modulationem uolebant intelligi primo concursu celeriter, & impetuosè cum hoste pugnandum esse, ut si quo modo possent primo conflictu conficerent hostem, quod si hostem prima acie profligare nequirent, firmius, & presso pede pugnandum. Nec prius moueri oportere, quàm hostem confecissent. Aulus Gellius dicit Lacedęmones non carmine tibiarum, & cantu, & signis, sed tibicinum modulis in pręlijs utebantur. [Vegeto] Strenuo, & forti ac robusto quantum ad ultimam syllabam, crebro quantum ad duas primas syllabas, quæ breues sunt. [Non quod ipsi,] Non quod terrorem sanguis afferret, nam assuetus erat pati, & fortia ferre exercitus.

ASCEN. EIusdem, &c.] Ordo est. Exercitus eiusdem ciuitatis, uidelicet Spartanæ, solebat non descendere ad dimicãdum, id est non inire periculum dimicandi, ante. i. prius quàm traxisset animo calorem cohortationis, concentu tibiæ. [Et

modulo pedis anapæsti, [Qui ex duabus, breuibus & longa constans, ineundi prœlij formam indicant: admoniti vegeto, i. viuaci, & vigoroso sono ictus. s. indicati per Anapæstum in vltima syllaba, & crebro sono ictus quantum ad duas priores syllabas pedis indicanti celeriter inuadendum esse. Inuadere hostem strenuè. i. acriter, ita vt subita sit inuasio, & constans pugna. [Idem] Scilicet exercitus Lacedæmoniorum vtebatur in prælio tunicis puniceis. i. rubicundis ad occultandū cruorem vulnerum suorum, non sup. id faciebat, quod. i. quia aspectus earum. s. tunicarum sanguinolentarum, afferrat ipsi s. exercitui Lacedæmoniarum terrorem (Quia pusillanimes, quales non erant Lacedæmonij, statim viso sanguine suo labascunt animo) sed ne aspectus earum tunicarum cruentarum afferret hostibus aliquid fiduciæ: quando enim vulneratus quis conspicitur, eum non diu pugnaturum confiditur.

DE ATHENIENSIBVS.

* Isoc. in Areopag. Stob. ser. 45.

EGregios * *virtutis bellicæ spiritus Lacedæmoniorum, prudentissimi pacis moribus Athenienses subsequuntur, apud quos inertia è latebris suis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitque vt facinorosæ, ita erubescendæ rea culpæ.*

OLIV. EGregios virtutis bellicæ spiritus Lacedæmoniorum,] [Quemadmodum illi in bello præstantes fuerunt, ita Athenienses in pace. Plato in Timęo hanc ciuitatem commendans dicit. Fuit olim Atheniensium ciuitas longe cæteris præstans morum bonitate, ac potentia virium, bello, & pace memoranda. Hæc ille. Apud quos inertia, non aliter inquit apud Athenienses inertes homines puniuntur, ac si delictum aliquod perpetrassent, est autem iners, qui sine arte, hoc est sine exercitio viuit, nulli. s. se honesto studio applicans, & posuit inertiam pro homine inerti. i. rem pro homine. [E latebris suis,] Quia per otium in occulto vitam agunt: Nā proprium inertis est in otio, & in tenebris delitescere Languore, torpore, & otio quod inducit languorem. Perinde ac delictum, tanquam homo delicto obnoxius esset, in forum iudiciale protrahitur, vt puniatur.

ASCEN. EGregio, &c.] Transit ad mores Ath. quos dicit in pace excelluisse, vt Lacedæmonios in bello, Ordo est. Ath. prudentissimi moribus pacis, i. in pace seruandis, subsequuntur (quasi minor sit virtus in pace, quam in bello gerendo,) egregios spiritus virtutis bellicæ Lacedæmoniorum, apud quos. s. Athen. inertia. i. ignauia, & vita sine arte, & industria marcescens. i. putrescens languore. i. torpore, in latebris suis. i. ganeis, popinis, & alijs locis illecebrosis, & propterea occultis, protrahitur in forum. i. iuridicè reprehenditur, & dijudicatur, deindè. i. pariter, ac. i. sicut aliquod delictum, & ipsa inertia fit rea, i. accusatur culpæ, vt facinorosæ, ita erubescendæ, hoc est apud Athenienses desides & inertes, hoc est nihil boni tempore pacis agentes, ita puniebantur, & condemnabantur, vt facinorosi.

DE AREOPAGO.

* Isoc. in Areopa.

EIusdem * *vrbis & sanctissimum consilium Areopagus, quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquirere solebat, vt homines honestatem (vitæ rationem memores reddendam esse) sequerentur.*

OLIV. AReopagus.] Areopagitarum officium erat simile Romanis Censoribus, Areopagus vicus erat Athenis, sic dictus à templo Martis, quod haud procul inde foret. Nam interpretatur villa Martis ἄρις enim Martem πηγὸν fontem significat inde Areopagus, quod illic iudicium Martis aliquando a dijs latum sit. Nam fabula talis est, Mars homicidij accusatus vocatus est in ius, Palladi concessum fuit, vt Athenis iudicium haberetur, & duodecim Dij consessum Iouis honestarunt, sex maribus à dextris, & sex Deabus à sinistris assidenti bus, Plutone, Neptuno, Vulcano, Marte, * Mercurio, & Apolline à dextris: à sinistris verò Iunone, Cerere, Venere, Vesta, Pallade, * & Diana, & cū totidē sententijs damnaretur, quib. absoluebatur, Pallas suffragiū his adiecit, quo illū absoluebat, & ita absolutus est. Inde autē fabulam fictā esse arbitrior, quod ibi teste Pli. primū capitis iudicium actum fuerit, ibi autem consilium erat Atheniensium, & iudicia ferebantur, quæ exquisitissima habebantur. [Vt homines honestatem.] Reddit rationem cur ita facerent, quia nisi probarent rationem vitæ suæ, penam dabant non mediocrem.

* Ergo in propria cā iudex Mars fuit. *Et sic solum quinque enumerantur, & adde ergo Dianam.

ASCEN. EIusdem, &c.] Laudat institutū Athe. in Areopago dicens. [Areopagus] i. vicus Martis, vbi iustitia exercebatur apud Athen. & i. etiam sanctissimū. i. inuiolatissimū consilium eiusdem vrbis. s. Ath. solebat inquirere diligentissime quid quisq; Ath. ageret, aut quo quæstu. i. lucro, aut qua acquisitione rerum sustentaretur, vt homines, sequerentur honestatem, memores. i. memoria repetentes ratione vitæ esse reddēdam.

THEO. AReopagus.] Athenis Curia, in qua capitis iudicia agitabantur, Areopagus appellatus eo quòd in edito situs. Arios, i. Martius, quia de cede cognosci, cui Mars præest, vel quod ibi Mars causam dixit necati Allirthotij filij Neptuni, quem interemit ob illatam vim Alcippæ eius filiæ, quam sustulit ex Agraulo Cecropis, vt Hellanicus author est in primo vel vt autumat Aeschylus, quòd Amazones castra habuerunt in eo.

DE EODEM.

EAdem bonos * *ciues corona decorandi, primo consuetudem introduxit, duobus oleæ connexis ramulis clarum Periclis cingendo caput. Probabile institutum, siue rem, siue personam intueri velis. Nam & virtutis vberrimum alimentum est Honos & Pericles dignus à quo talis muneris dandi * posteritas potissimum initium caperet. Age * quid illud institutum Athenarum, quàm memorabile? quod conuictus à Patrono libertus ingratus, iure libertatis exuitur. Supersedeo te, inquit, habere ciuem tanti muneris impium æstimatorem. Nec adduci possum vt credam vrbi vtilem, quem domi scelestum cerno: abi igitur, & esto seruus, quoniam liber esse nescisti.*

*Quadam Aeschin. & Demosth. περὶ τοῦ στεφάνου. & Cic. de opt. gen. orat. Potestas.
* Don. in And. Scena 1. Aduersus ingratos act. lib. 5. c. 3.

OLIV. EAdem bonos ciues,] Et hoc institutum Athen. laude dignissimum fuit, quod præmia viris optimis reddebantur, sic enim ad virtutes incitantur. Honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, vt vult Philosophus in Ethicis. [Periclis,] Pericles orator maximus, ac philosophus doctissimus fuit, qui Rempub. Athen. 46. annis mira quadam prudentia gubernauit, & illi habitus est honos, vt suo loco dicemus. [Siue rem, siue personam] Nam maxima gloria homines ad virtutem incitantur, sicut ille Solon vnus è septem putabat Rempub. duabus rebus retineri, præmio, & pęna, vt hinc boni ad virtutes innitentur, illinc mali à flagitijs arceantur. In hanc quoque sententiam, & Ouid. de Ponto carmen edidit. Laudataque virtus, crescit, & immensum gloria calcar habet. [Siue rem] Quia illa instituta sit, nam, vt infra dicit, Honos est virtutis vberrimum alimentum. [Siue personam] Cui tale præmium dabatur.] Nam & virtutis. Sic etiam Arist. dicit, honorem esse reuerentiam, & dignitatis collationem quæ datur in testimonium virtutis. [Initium caperet,] Vt ipse princeps esset huius instituti. [Age quid illud institutum Athenarum.] Institutum fuit Athenis, quod si quis manumissus à domino post libertatem ingratus extitisset, libertate priuaretur. [Sunt verba legis] Siue domini seruum manumissum in seruitutem vindicantis. [Quem domi scelestum. Si domi inimicus es, non eris Reip. amicus, vel si domi iniquus Reip. non eris iustus.

ASCEN. EAdem ciuitas,] s. Athen. introduxit primo consuetudinem decorandi bonos ciues corona, cingendo caput Periclis illius ciuis Athen. clarum, id est illustre, ob bonum consilium, & fortia gesta, duobus ramulis aut (vt alij habent) ramusculis. oleæ. i. arboris olifere apud Ath. primum, vt quidam volunt reperte. [Probabile institutum] i. quod institutum Athe. est probabile, commendabile [siue rem] idest effectum ipsum intueri velis. Nam per talem viam prouocantur ciues ad fortiter agendum, siue personam, hoc est Periclis, qui talem honorem bene meritus fuerat] Nam & honos. idest honor, est vberrimum alimentum. idest, nutrimentum uirtutis, unde Naso Laudataque uirtus crescit, & immensum gloria calcar habet. Et Pericles ciuis ille Ath. dignus sup. erat, vt esset is, à quo potissimum posteritas caperet initium talis muneris. i. coronæ oleagineæ dandi. [Age, &c.] Prosequitur institutum Ath. circa gratos, & ingratos, dicēs. Age adhortandi uox est, ut diligentius respondeatur, quod. i. quale sup. est illud

institutum

institutum Athen.quam.i.quantum memorabile.i. dignum memoria? quòd libertus.i.donatus libertate,conuictus.i.probatus à patrono.i.manumissore,ingratus.i.in patronum fuisse,exuitur iure libertatis.i.reuocatur in seruitutem.Patronus supra reuocans libertum in seruitutem, inquit, ego supersedo.i.prætereo,& desino habere te impium æstimatorem,idest appretiatorem,tanti muneris, quantum est libertatis, ciuem .i.in numero ciuium, hoc est non reputo te amplius ciuem, nec possum adduci vt credam vtilem supra esse, aut fore vrbi,quem cernam domi.i.in patrem familias ingratum, & ita scelestum.i.iniquum. Igitur quoniam nescisti esse liber, abi, & esto, scilicet posthac iterum seruus. [Posteritas.] vetusta exemplaria legunt Potestas.

DE MASSILIENSIBVS.

INde Massilienses quoque ad hoc tempus vsurpant disciplinæ grauitatem, prisci moris obseruantia, charitate P.Rom.præcipuè conspicui, qui tres in eodem manumissiones rescindi permittunt, si ter ab eodem deceptum dominum cognouerint: quarto errori subueniendum non putant: quia sua iam culpa iniuriam accepit, qui ei se toties obiecit. Eadem ciuitas seueritatis custos acerrima est. Nullum aditum in Scenam Mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo, etiam imitandi licentiam sumat. Omnibus autem, qui per aliquam religionis simulationem alimenta inertiæ quærunt, clausas portas habet, & mendacem, & fucosam superstitionem, submouendam esse existimans. Cæterum à condita vrbe gladius est ibi, quo noxij iugulantur: rubigine quidem exesus, & vix sufficiens ministerio, sed index in minimis quoq; rebus omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.

OLIV. INde Massilienses quoque] Hi maxima fuerunt amicitia P. R. deuincti, adeo, vt cum cæteræ ciuitates a P. R. defecissent, hi soli in fide, & officio permanerent, quod & tempore belli ciuilis fecerunt, vnde Strab. lib. 4. Massilienses inquit, R. P. amicitiam conciliarunt, qui cum illis permultum vtiles essent, magnum ex ipsis susceperunt incrementum. & paulo infra, Tum verò ex P. R. amicitia eximia fęlicitate florebant in Pompeiana aduersus Cæsarem seditione, cũ victæ parti sese addixissent, magnam suæ fęlic. iac. fe. Institutum autem fuit, quod si quis comperisse seruum suum, quem libertate donasset, ingratum esse, vsque ad tertiam libertatem posset se ingratitudinis vitio vlcisci, si post tertiam libertatem rursus eum libertum faceret, non haberet ius in seruum illum. [Qui ei se toties] Qui sese toties periculo obiecit, si pòstea periculi pœnam dedit, nullum habet, quem accuset, nisi seipsum. [Maiore ex parte] Quia sunt nonnullæ Schenæ quæ stuprorum non habent arg. vt apud Plautum Aulularia & Captiui duo. [Talia spectandi consuetudo] Nam quæ frequenter spectantur, ea quoque licentius committi posse videntur, ita nobis persuademus, nam nisi eiusmodi licerent, non concederentur spectari conceduntur autem, ergo licet. [Religionis simulationem,] Dum simulant se religiosos esse, vt à labore sint alieni, nam tunc erant nonnulli, qui simulabant religionem, que potius erat superstitio. [Mendacem,] Falsam, & simulatam. [Fucosam,] Non synceram, sed apparentem. [A cōdita vrbe] Hec vrbs est in sinu Galliæ transalpinæ, teste Strab. lib. 3. qui dicit. Quo loco is, qui sinus vocatur Gallicus diffunditur, inq; eo Massilia, & Narbo sunt, vrbes clarissimæ, vel teste Sol. in Narbonensi prouincia à Phocensibus quondam fugatis Persarum aduentu 45. Olympiade condita fuit. Iust. verò dicit Phocenses angustia terræ coactos, mare curiosius exercuisse, piscando, mercando, plerumque etiam latrocinio, quod illis temporibus decus erat. Virg. Conuectare iuuat, prædas, & viuere rapto. Prædantes ergo venisse, in sinum Gallicum ad ostium amnis Rhodani, & eius loci amenitate captos, domũ rediisse, & suorum complures solicitasse, qui tandem duce Massilio proueniences, Massiliam condidere [Rubigine quidem exesus,] Præ nimia vetustate, rubigo gladium illum prope corruperat.

Religionis simulatio.

ASCEN. INde] Transit ad mores Mas. populorum in prouincia Gallicana, qui ex Phocensibus originem traxerunt, dicens. Mas. conspicui.i.illustres obseruantia moris prisci .i. antiqui, & præcipuè charitate P. Ro. vsurpant quoq; inde, idest post Athen. vsq; ad hoc tempus, grauitatem disciplinæ, quoniam, scilicet Mas. permittunt tres manumissiones rescindi, idest reuocari, in eodem, scilicet manumisso, si cognouerint dominum, scilicet manumissorem deceptum ter, ab eodem, scilicet manumisso, & non putant subueniendum quarto errori, quia si quarto, quis manumiserit, & postea se errasse ostenderit, non reuocabatur in seruitutem manumissus, quia qui ter inuentus est malus, semper talis futurus censendus est, quasi dominus accepit iniuriam, iam, scilicet quarto loco, sua culpa, vt pote qui obiecit se toties ei, scilicet seruo malo libertate donato. [Eadem, &c.] Prosequitur alterum seueritatis institutũ Mas. à Diuo Aug. in lib. de ciui. Dei magnopere laudatum, dicens. Eadem ciuitas Massiliensium est acerrima custos seueritatis nullum, idest non vllum: dando Mimis aditum in Scenam, idest agendarum fabularum locum: quorum, scilicet mimorum, hoc est histrionum, mores hominum gestu corporis imitantium, argumenta, idest materiæ, vt res tam verę, quàm fictæ, quas agunt, continent ex maiori parte, actus stuprorũ, idest illicitorum coitum: ideo autem nullum aditum dedit, ne consuetudo spectandi talia, scilicet lubrica, & carnalia, nō tamen res obscœnæ oculis, sed auribus verbis, quantum fieri potest captis, subijciuntur, sed quia ex gestu, & personarum habitu potissima voluptas dependebat, spectare potius, quàm audire dicebantur. [Sumat] idest per se capiat etiam licentiã, idest malam consuetudinem, aut permissionem imitandi, scilicet turpia, vt stupra. Autem pro sed, ciuitas Mas. habet portas, scilicet vrbis suæ clausas omnibus, qui quærunt alimenta inertiæ.i.ignauiæ, & ociositatis, per aliquam simulationem religionis, quia multi sub prętextu religionis mollẽ, & inertem vitam, etiam tunc sectabantur, semper enim religionibus addicti, ab externis fuerunt immunes. nisi summa vrgente necessitate, habet dicit portas clausas, existimans superstitionem mendacem, & fucosam, idest palliatam, nam reuera tales molliciem vitæ sectantur, submouendam esse, scilicet ab vrbe sua. Cæterum, idest sed, gladius, quo noxij, idest sontes, & de maleficio conuicti, iugulantur, idest necantur, est ibi ab vrbe condita, idest ab eo tempore, quo primum vrbs earum fuit condita, quidem.i.certè. exesus, idest corrosus, & partim corruptus, rubigine, idest vitio illo ferri, diu sine vsu tenti, & vix sufficiens ministerio, scilicet decollandi, aut iugulandi, sed index, idest monstrator, & significator, omnia momenta.i.discrimina, aut efficaciæ, seu ut dicunt importantiæ, antiquæ consuetudinis seruanda subesse, quoque.i. etiam in minimis rebus, quasi dicat ne dum in maximis.

DE DVABVS ARCIS.

*DVæ etiam ante portas eorum arcæ, iacent, altera, qua liberorum, altera, qua seruorum corpora ad sepulturæ locum plaustro deuehuntur, sine lamentatione, sine planctu, sine luctu funeris dies, domestico sacrificio adiectoque necessariorum conuiuio, finitur. Etenim quid attinet humano dolori indulgere? aut diuino numini inuidiam fieri, quòd immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit? Venenum cicuta temperatum in ea ciuitate publicè custoditur, quod datur ei, qui causas * Sexcentis (id enim Senatus eius nomen est) exhibuit, propter quas mors sit illi expetenda, cognitione virili, beneuolentia temperata, quæ neque egredi vita temere patitur, & sapienter excedere cupienti celerem fati viam prabet, vt vel aduersa, vel prospera nimis vsi Fortuna (vtraq; enim finiendi spiritus illa ne perseueret, hæc ne destituat, rationem prabuerit) comprobato exitu terminetur. * Quam consuetudinem Massiliensium non in Gallia ortam, sed è Græcia * tralatam inde existimo, quod illam etiam in insula Cæa seruari animaduerti, quo tempore Asiam cum Sex. Pomp. petens, * Iulide oppidum intraui. Forte enim tunc euenit, vt summæ dignitatis ibi fœmina, sed vltimæ iam senectutis, reddita ratione ciuibus, cur excedere vita deberet, veneno consumere se destinarit, mortemque suam Pomp. præsentia clariorem fieri magni æstimarit. Nec preces eius vir ille, vt omnibus virtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructissimus,* asper-

* Sexcēti.

*Str.li.10.

* Sexcen. Pō. Coss. intelligit.

*Iulida legendum.

aspernari sustinuit. Venit itaque ad eam, facundissimoq; sermone, qui ore eius, quasi è beato quodam eloquentiæ fonte manabat, ab incepto consilio nec diu, nec quidquam reuocare conatus, vltimum propositum exequi passus est; quæ xc. annum transgressa cum summa & animi, & corporis sinceritate, lectulo, quantum dignoscere erat, quotidiana consuetudine cultius strncto recubans, & innixa cubito, Tibi, inquit, Sex. Pomp. Dij magis, quos relinquo, quàm quos peto, gratias referrant: quia nec hortator vitæ meæ, nec mortis spectator esse fastidisti. Cæterum ipsa hilarem Fortunæ vultum semper experta, ne auiditate lucis tristem intueri cogar, reliquias spiritus mei prospero fine, duas filias, & vnum nepotem gregem relictura superstitem, præmitto. Cohortata deinde ad concordiam suos, distributo eis patrimonio, & cultu suo, sacrisque domesticis maiori filiæ traditis, poculum, in quo venenum temperatum erat, constanti dextera arripuit. Tunc desusis Mercurio, delibamentis, & inuocato numine eius, vt se placido itinere in meliorem sedis infernæ deduceret partem, cupido haustu mortiferam traxit potionem, ac sermone significans quasnam subinde partes corporis sui rigor occuparet, cum iam visceribus eum, & cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium aduocauit: nostros autem, tametsi nouo spectaculo obstupefacti erant, suffusos tamen lachrymis dimisit.

QLIV. DVæ etiam,] Hanc etiam consuetudinem Mas. seruabant, quòd & duas arces ante vrbem suam constituerent, in quarum altera seruorum corpora, in altera liberorum portarentur ad sepulchrum, & cum cadauer ad funus effertur, nemo est qui lugeat, & pectora pulset [Plaustro] non humeris hominis ad sepulchrum efferebantur cadauera, sed plaustro. [Lamentatione] Querelarum. [Planctus] Pulsatione pectorum, nec querelis, nec planctibus funera suorum comitabantur. [Funeris dies] Lugendi funeris, [Domestico] Quia domus funesta dicitur eius qui mortuus est. [Etenim quid attinet,] Laudat hoc propositum, & institutum Mas. dicens nil facimus, dum querelis, & lachrymis insistimus, nisi quòd dolorem nostrum augemus, inuidiam Deorum prouocamus. [Indulgeri.] Operam dari, sicut Cic. dicit. Non intelligis duplicari dolorem. [Immortalitatem.] Quòd nos immortales facere noluerint, sicut ipsi sunt. [Cicuta temp.] Cicuta venenosa herba est, teste Plin. libro 25. natur. histo. Cicuta, inquit, quoque venenum est, publica Ath. poena inuisa, ad multa vsus non omittendi, semen habet noxium, & reliqua. [Sexcentis Senatoribus] scilicet qui sexcenti erant, nam consilium eorum Sexcenti appellatur. Strab. libro 4. Cæterum Massilienses rem vrbanam per optimates, & Aristocratiam regentes, omnes legum æquitate superant, consilium sexcentis ex viris instituentes, qui quoad vita superfit id honoris genus habent, quos timidos, ideft honorificos appellant. 15. verò Senatus sunt principes, quibus quæ ad manus prompta obueniunt moderari, & regere datum est, rursus, ex his 15. tres sunt præsides, quibus plurimum potestatis attribuitur, verùm ex his nemo timidus creatur, qui liberos non habeat, neve de ciuium sanguine tertiam per generationem ortus sit. [Mors expetenda] qui iustam causam moriendi se probauerint habere, his publicè hoc venenum hauriendum datur. [Temperata beneuolentiæ] Quòd eos nolint temerè mori [Virili,] de his, qui viriliter mori volunt. Ordo est. Cognitione virili temperata cum beneuolentia, cognitio virilis est de his, qui fortiter mori volunt, quæ temperatur hac beneuolentia, ne sine causa moriantur. [Sapientes] Hoc pertinet ad virilem cognitionem. [Nam vtraque] Vtraque inquit, fortuna tam aduersa, quàm prospera, causam moriendi præbet hominibus. Nam si aduersa fuerit, nolunt in ea diutius permanere, si prospera, dubitant ne deserat eos, & in aduersam incidant. [Iulide op.] Est insulæ Coeç. [Clariorem fieri] Vt mors sua, præsentia Pompeij celebraretur. [Instructissimus] paratissimus, munitissimus. [Sinceritate,] Integritate Sincerus dicitur ille qui planè purus est, sine vlla mixtione malitiæ, vt mel sine cera, sincerum dicimus. [Dij] Quos relinquo scilicet superi. [Quam quos peto] scilicet inferi. [Nec hortator vitæ meæ,] Quoniam a proposito eam reuocare non studuerat. [Ipsa] Epist. est, ipse lego, ipse legis, ipse legit. Nam ad omnem personam referri potest. [Sacrisque domesticis,] Vt Dijs penatibus sacrificia facerent. [Maiori filiæ] Ita mos erat, vt maioribus natu sacra domestica traderentur. [Constanti] Firma, & non tremebunda. [Dilusis Mercurio delibamentis.] Ideo Mercurio libauit, quia dicitur animabus præesse. Virg. Animas ille euocat orco, pallentes alias sub tristia tartara mittit. Est autem Deorum nuncius, qui non solum Dijs superis, sed inferis quoque ministrat. [Placido itinere] equo, non aspero, via planiore in campos Elysios. Defusis autem dixit factis sacrificijs, vel in terram fusis, quia antequam libaret, fudit aliquantulum potionis in terram. [Subinde] Deinceps, quia dicebat, quomodo rigor primo pedes occupasset, deinde ad genua peruenisset, postea ad cor ascendisset. [Opprimendorum ocul.] Claudendorum oculorũ. Virg. pressiue oculos, & funera laui: consuetudo enim erat, vt propinquiores mortuis lumina clauderent. [Tametsi.] Ad id, quod dixit, obstupefacti, quasi dicat si stupefacti eramus, non debemus flere. Mercurius. Infernus.

DVæ etiam, &c.] Recitat Institutum Massil. de duabus arcis. i. feretris, aut capsulis, seu casulis, quibus hominum cadauera ad sepulturam deferebantur, in altera liberorum, in altera seruorum, dicens. Autem pro sed, duę arcę. i. cistę ligneæ quibus efferebantur cadauera, iacent antę portas eorũ, videlicet Massil. altera sub arca, iacet ante portam, qua corpora liberorum deuehuntur plaustro ad locum sepulturę, & altera qua corpora seruorum deuehuntur plaustro ad locum sepulturæ. Et dies funeris finitur, ideft transigitur sine planctu, ideft concussione membrorum prę dolore, & sine luctu. i. sine signo doloris in vestitu, sacrificio domestico, & conuiuio necessariorum, ideft consanguinitate, aut affinitate necessaria coniunctorum, adiecto. i. addito quasi impertinenti. [Etenim] laudat institutum Massil. in temperamento luctus dicens. Etenim, ideft & certè quid attinet scilicet ad rem, ideft quid prodest, aut indulgere. i. nimis incumbere dolori humano. i. propter hominis mortalitatem orto, aut inuidiam fieri numini diuino, quòd ipsum numen diuinum noluerit partiri, ideft communicare suam immortalitatem nobiscum, q. d. nihil. Et rectè id diceret, si Deus non immortales esse voluisset. Nihil enim iniustè, aut vult, aut non vult: Verum voluisset quidem Deus non esse immortales, si protoplasti obedientes esse voluissent [Venenum, &c.] Recitat aliud Mas. institutum, tunc quidem laudabile, sed nunc, si fieret detestabile. Ordo est. Venenum temperatum, ideft dilutum cicuta i. succo herbæ frigidissime, custoditur pub. in ea ciuitate, videlicet Massiliensium. quod supra venenum datur ei, qui exhibuit, ideft exposuit. & declarauit Sexcentis scilicet Senatoribus aut iuridicis viris, (id enim est nomen Sen.) eius scilicet ciuitatis causas propter quas mors fit expetenda. i. honeste, aut rationabiliter petenda illi, & hoc cognitione virili, ideft viriliter mori cupientium, temperata beneuolentia scilicet iudicium, quę neque patitur temerè. i. sine legitima causa egredi vita, & præbet cupienti excedere scilicet vita, sapienter. i. iusta de causa celerem viam fati. i. mortis, vt vti fortuna, vel nimis aduersa, vel nimis prospera vtraque enim fortuna præbuerit, ideft præbere potuerit, rationem spiritus, scilicet vitalis, finiendi, illa scilicet aduersa, nę perseueret, hęc scilicet prospera, ne destituat, ideft derelinquat, quia summũ infelicitatis genus (vt Boetius sentit) est, fuisse fęlicem, & ideo qui aliquo vehementi gaudio delibuti erant, vt Cherea ille in Eunnicho Terentij, emori exoptabat, ne gaudiũ ęgritudo contaminet aliqua, vt inquam vsi tali fortuna vehementer bona, aut mala terminentur exitu scilicet vitę cõprobato. [Quam consuetudinẽ, &c.] Dicit esse consuetudinem à Cæa insula translatam, idq; probat exemplo cuiusdam mulieris sic mortem obeuntis dicens. [Quam consuetudinem Mas.] Ego existimo non ortam in Gallia, sed translatam è Grecia, inde, ideft ex ea re, quòd ego animaduerti illam seruari etiam in Cæa insula supple eo tempore, quo ego petens Asiam cum Sexto Pomp. (non illo prisco, sed sui temporis viro) intraui oppidum Iulide scilicet nomine. Euenit enim fortè tunc, vt fœmina summæ dignitatis, sed iam vltimæ senectutis, ratione, cur deberet excedere vita, reddita ibi ciuibus, destinauit. i. decreuit se consumere veneno [æstimauit] ideft censuit magni suppretij esse, mortem suam fieri clariorem pręsentia Pompeij, videlicet Sexti. [Nec] Ideft, & non, vir ille videlicet Sextus Pomp. instructissimus, i. ornatissimus, & maximè præditus, vt omnibus virtutibus, ita quoque. i. etiam laudibus humanitatis. i. clementiæ, non sustinuit, ideft non passus est preces eius. s. fœminæ aspernari

ASCEN.

aspernari.i.vilipendi. Itaq; ipse venit ad eam, & conatus est nec diu ne quidquã.i.nequaquam sermone facundissimo, qui manabat ex ore eius.scilicet Pomp. quasi è quodam fonte eloquentiæ, beato. idest abundante eam a proposito auocare. [Quæ] scilicet fœmina, transgressa annum xc. ætatis suæ cũ summa sinceritate. idest puritate, & animi, & corporis, recubans in lectulo strato, cultius quotidiana consuetudine, quan tum erat. idest dabatur dignoscere, & innixa cubito, inquit, ò Sexte Pomp. Dij magis, quos relinquo. idest superi, aut mundi huius rectores, quam quos peto. idest quam inferi, referat tibi gratias, quia nec fastidisti. idest non cõtempsisti superbè, esse adhortator vitæ meæ deserẽdæ nec spectator mortis. Cæterum.i.sed ipsa. idest ego, experta semper vultum fortunæ hilarem.i.fauorabilem mihi, ne cogar auiditate. idest propter auiditatem vitæ, intueri.i.inspicere sup. fortunam, aut vultũ eius tristem, permitto. scilicet dijs inferis, aut permuto cum morte reliquias spiritus mei. idest quod reliquum esse possit vitæ, fine prospero, quia relictura duas filias, & vnum gregẽ. idest multitudinem nepotum è filiabus ortorum, superstitẽ.i. post occasum, & mortem meam statutum, & in vita permansurũ. Deinde ipsa fœmina cohortata suos scilicet necessarios ad concordiam, patrimonio distributo eis, & cultu suo, sacrisque domesticis traditis maioris filiæ, arripuit dextra constanti. idest constantis animi indice, poculum in quo venenum erat temperatum. Tunc. idest deinde de libamentis, seu libamentis.i.oblationib. potionis prælibatæ defusis.f.in terram, Mercurio idest, ad honorem Mercurij, & numine. idest diuino auxilio eius.scilicet Mercurij inuocato, vt deduceret se placido itinere in meliorem partem sedis inferi, idest apud inferos habendæ, traxit.idest attraxit, & imbibit, cupido hausto potionem mortiferam, quia venenatam. [Ac sermone significans] Id est in loquendo, quasnam partes corporis sui, rigor.idest torpor mortis occuparet, cum esset locuta eum.f.rigorem, aut si legatur, eam videlicet potionem venenatam, vnde rigor ille oriebatur imminere.i.appropinquare iam visceribus, & cordi, aduocauit manus filiarum ad supremum. idest vltimum officium, videlicet oculorum opprimendorum.idest claudendorum, quia à moriẽtibus derelinquuntur parentes. Autem pro sed, ipsa dimisit nostros. idest Pompei, & meos, cæterorumque Rom.oculos tametsi erant obstupefacti nouo spectaculo, tamen dimisit inquam superfusos, lachrymis. Quo dicto indicat suam, & cæterorum Rom.clementiam.

THEO. Coa aliqui legunt, sed Cea legendum, non Coa. quoniam sequitur Iulidem intraui. Satis enim constat ex Plinio Iulidem vnum esse ex oppidis insulæ Ceæ patriam Simonidis Melici. [Iulide] Corrige Iulidem. Iulis enim Ceæ oppidum ab eiusdem nominis fonte dictum Steph. author est.

DE RITV MASSILIENSIVM.

Sed vt ad Massiliensium ciuitatem, vnde in hoc diuerticulo excessi, reuertar: intrare oppidum eorum nulli cum telo licet, præstoque est, qui id custodiæ gratia acceptum, exituro reddat, vt hospitia sua, quemadmodum aduenientibus humana sunt, ita ipsis quoque tuta sint.

OLIV. Sed vt ad Massi. [Nunc redit ad propositum. [Diuerticulo] digressione. Digredi est ab eo diuertere quod dicere quis cęperit. [Vt hospitia sua] quemadmodum Ipsi hospitio benigne sumerẽt peregrinos, ita ipsi ab hostibus tuti esse possent.

ASCEN. Sed vt, &c.] Redit ad narrationem Institutorum Massiliensium, dicẽs. Sed vt ego reuertar ad ciuitatẽ Massiliensem, vnde ego excessi. idest extrauagatus sum. in hoc diuerticulo.i. in narratione instituti Cææ insulæ. [Nulli,] Id est non vlli.i. non licet vlli intrare oppidum eorum.f.Massili. cum telo.i.armis inuasiuis, de lõge iaculari solitis, & præsto est, qui reddat exituro f. peregrino Massiliam egredi volenti, id scilicet telũ acceptum.f.ab intrante gratia custodiæ. [Vt hospitia sua] Scilicet Massil. quemadmodũ sunt adeuntibus humana, id est benigna, ita sint tuta quoq;.i.etiam ipsis, scilicet Massiliensibus.

DE MORE, QVEM OBSERVABANT GALLI circa mortem.

*Horum mœnia egresso vetus ille mos Gallorum occurrit, quos memoria proditum est, pecunias mutuas, quæ his apud inferos redderentur, dare: quia persuasum habuerint * animas hominum immortales esse: dicerem stultos, nisi idem Brachati sensissent, quod Palliatus Pythagoras credidit.*

*Animam esse immortalẽ.

OLIV. Pecunias mutuas. Opinio antiquorum satis deridenda. [Apud inferos,] Dicebant tu mihi x. aureos mutuabis, & ego tibi postea totidem apud inferos reddam. [Quia persuasum habuerunt.] Credebant ad aliam migrari vitam secundũ Metempsychosin. [Dicerem stultos,] Damnarem inquit, eorum stultitiã, nisi hoc idem sensisset Pythagoras. [Brachati.] Quamuis omnia Gallia Comata vno nomine appellata, teste Plin. lib.4. nat. hist. in tria populorum genera diuisa sit, videlicet in Belgicos, Aquitanos, & Celticos, siue Lugdunenses, quod idem & Cæs. in principio commentariorum suorum affirmat, tamen inueni non nullos ex nostris, qui dicunt triplicem Galliam, Brachatam, Comatam, & togatam esse, Comatã esse, quæ Lombardia dicitur, & hi sunt Galli Insubres. Togatam ab alpibus vsque ad mare Britannicum tendere. Brachatam, Narbonensem prouinciã, & omnem regionem, quæ adiacet Rheno, quæ multas habet partes Burgundiam, Lottharingiam, Flandriam, Coloniam, & terram Lingonensium. [Palliatus] Græcus, quia vt supra diximus pallio vtebatur Græci, Pythagoras quidẽ credebat animas hoium immortales esse, sed ex vno corpore in alia corpora transire, nec vspiã inferos esse.

ASCEN. Horum mœnia, &c.] Secundum locorum situm pulchrè transit à Massi. ad Gallicanos mores, dicens: Vetus ille mos Gallorum occurrit mihi egresso mœnia horum.f.Massil. quos.scilicet Gallos, proditũ est memoria, dare pecunias mutuas, aut mutuo, quæ redderẽtur his.scilicet mutuo dantibus, apud inferos, quia habuerunt persuasum, animas hominum esse immortales, dicerem sup. Gallos stultos (quia reuera in eo facto errabant, non quod animas immortales credebant, sed quod talia commertia apud inferos putabant; vt pecunia opus haberent; nisi forte eo animo dabant, vt pro datis amore dei mercedem reciperent (nisi Brachati. scilicet Galli. hoc est Brachis induti, sensissent idẽ quod Pythagoras palliatus credidit. scilicet pecuniam mutuo datam; apud inferos recipi.

DE CIMBRIS, ET CELTIBERIS.

*Auara, * & fœneratoria Gallorum philosophia, alacris, & fortis Cymbrorum, & Celtiberorum, qui in acie gaudio exultabant, tanquam gloriosè, & fœliciter vita excessuri, lamentabantur in morbo quasi turpiter, & miserabiliter perituri.*

*Cic. li.2. Tusc.q.

OLIV. Auara, & fœn.] Qui Philosophantur, vt dicant animas esse immortales, & ideo pecunias mutuo accipiant, sed nũc optimum illum fœneratorem esse dicimus, qui egentibus opẽ præstat, quasi qui pro vno centuplum expectet, adeo reuera, quæstum nullum maiorem facere quidem quis potest, quam pecuniam pauperibus effundere, cõpensationem illius à deo promissam expectans, sed apud ignaros nostræ fidei vana fuit opinio. [Alacris] Læta atque iucunda, & ostendit vtramq; rationem, [Qui in acie gaudio exultabant] qui cum prælio com misso periculis se expositos viderent lætabantur Iulius Cæs. lib.6. Druides inquit persuadent animas non interire, sed ab alijs post mortem transire ad alios. [Gloriose] Quod fortiter pugnantes morerentur in acie, id sibi honorificum & gloriosum fore credebant, quia non, vt segnes, & ignaui morerentur, sed vt fortes, & magnanimos decet. Virg. Pulchrumque mori succurrit in armis. [Lamentabantur,] Contra verò si iacuissent in lecto, metuebant mortẽ, & ideo tristabantur quod ignauiter, quodammodo, & turpiter perituri essent. Hoc idẽ Cic. lib. Tusc. quæst.2.

ASCEN. Auara, &c.] Transit ad mores Cymbrorum, & Celtiberorum dicẽs philosophia Gallorum sic mutuo dantium, est sup. auara, & feneratoria, quia plus recipere sperabant, quam dederant, sed sup. Philosophia Cymbrorum, & Celtiberorum est alacris, & fortis, qui scilicet Cymbri, & Celtiberi, exultabant gaudio in acie. idest quando cum periculo vitę præliabantur, tanquam excessuri vita gloriosè, & fortiter.] Et lamentabantur in morbo] idest quando afficiebantur morbo, quasi perituri turpiter, & miserabiliter.

DE CELTIBERIS.

*Celtiberi etiam * nefas esse ducebant prælio superesse, cum is occidisset pro cuius salute spiritum deuouerant. Laudanda vtrorumque populorum animi præstantia, quod, & patriæ incolumitatem fortiter tueri, & fidem amicitiæ constanter præstandam arbitrabantur.*

* Plut. in Sertorio.

OLIV. Celtiberi etiam.] Prosequitur aliud institutum eorum fuisse, vt cum milites Ducem suum amisissent, mortuo Duce, se interfici malebant, quod legitur in vita Sertorij. [Pro cuius salute spiritum deuouerant] Quia in bellum proficiscentes iurabant in manus Imperatoris se pro salute illius fortiter pugnaturos.

ASCEN. Celtiberi ducebant] id est existimabant etiam nefas esse, superesse praelio, cum is occidisset, videlicet princeps eorum pro cuius salute ipsi deuouerant, id est morti addixerant spiritum, id est vitam suam. Praestantia animi vtrorumque populorum est laudanda, quod, id est quia, & idest simul, tueri, id est tuebantur fortiter incolumitatem patriae, & arbitrabantur fidem, id est fidelitatem praestandam amicitiae.

DE THRACIA.

Sol. c. 15. & Her. li. 5. *Thraciae vero illa natio merito sibi sapientiae laudem vendicauerit, quae Natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrat, sine vllis Doctorum praeceptis: verum conditionis nostrae habitum praeuidit. Remoueatur itaque naturalis omnium animalium dulcedo vitae, quae multa & facere, & pati turpiter cogit, si ea mortua, aliquanto eius foelicior, ac beatior reperietur finis.*

OLIV. Thraciae verò.] Aliud institutum. [Natio.] Regio Thraciae [Sapientiae.] Nam in re ipsa potius, quam doctrina, & praeceptis philosophiae praestant. [Celebrant.] Frequentant. [Quae nat.] Duo dicit, & nascentes flere, & morientes laetitia prosequi consueuisse, ideo autem nascentes deflebant, quasi labores, & humanae vitae pericula subeuntes, morientes vero hilaritate prosequabantur, quasi labores illos & pericula relinquentes. Illud autem aduertendum est natalem, & per se plenum esse, vt hoc loco, & apud Virg. Meus est natalis Iola: & adiectionem recipere, vt apud Terent. Porro autem alio vbi erit puero natalis dies, & apud Iuu. Natali Coruine die mihi dulcior haec lux. Hoc autem institutum Thracum ideo magis admiratione prosequendum est, quia apud caeteras gentes, & praesertim apud R. in omnibus sacrificijs, castitas seruabatur, nisi cum dies Natalis celebraretur, in quo libenter voluptatibus operam dabant. Sol. in cap. de Thracia. Apud plurimos inquit, luctuosa sunt puerperia, denique recentem natum fletu parens excipit. contrauersum laeta sunt funera, adeo, vt exemptos gaudijs prosequatur. [Sine vl. Doct. praec.] Non quod philosophi praecipiant, sed quod hoc ex ratione humanae vitae collegerint, quia & ortus vitae humanae pericula subit & labores, mors autem finis est. [Sine vl. Doct. praec.] Eo magis gaudendum quod ipsi potius a natura habuere, quam ex vllius doctrinae praeceptione [Habitum] scilicet prouidit naturam humanam, quae miserrima, & fragilis est [Remoueatur nat. vitae dulcedo.] Nisi nos inquit, nimia vitae cupiditas tenuerit, intelligimus vitae introitum miserabiliorem fore, quam exitum; nam vitae cupiditas cogit plerumque nos multa turpiter facere, aut turpiter pati [Vitae dulcedo,] Ideo dixit, quia omne animal rationale, & irrationale viuere appetit.

Natalis.

Vita erumnosa.

ASCEN. Thraciae.] Prosequitur mores Thracum, dicens. [Vero] pro sed, illa natio Thraciae, vendicauerit sibi merito laudem sapientiae quae scilicet natio celebrat natales hominum flebiliter, & exequias hominum hilaritate sine vllis praeceptis Doctorum, idest docentium philosophorum. [Verum] Id est, sed ipsa praeuidit habitum nostrae conditionis. idest status vitae, nam nascentes huius mundi miserias ingredimur, morientes si boni sumus, ad vitam beatam transimus. Igitur quia haec sapienter fecerunt Thraces, naturalis dulcedo vitae omniũ animalium remoueatur. scilicet ab animis nostris, quae scilicet dulcedo vitae cogit, & facere, & pati multa turpiter, si ea scilicet dulcedine vitae mortua, finis eius reperiretur felicior, ac beatior aliquanto.

DE MORIBVS ET RITV LYCIORVM.

* Plut. in consi. ad apol. *Quocirca * rectè Lycij, cum ijs luctus incidit, muliebrem vestem induunt: vt deformitate cultus commoniti, maturius stultum proijcere moerorem velint.*

OLIV. Deformitate cul.] Si quidem virum videas muliebri veste indutum, deforme spectaculum videbis. [Lycia] Licia prouincia est in minori Asia, ab oriente iuxta Panphiliam, ab occidente prope Cariam, sita: vel vt Sol. tradit Ciliciae confinis, in ea ciuitas est nomine Patara, in qua Apollinis oraculum erat, caeteris claritate praestantius, vnde Virg. Lycias sortes appellat Apollinis, oracula, qui in Lycia responsa dabat. In Lycia est mons ille Chymera notabilis, & vbique celeber, de cuius vertice ignis exhalat, sicut & in Sicilia Aethna in Campania mons Vesenus ignem euomit.

ASCEN. Quocirca.] Aptae, quia a consimili argumento transit ad mores Lyciorum, dicens. [Quocirca] idest quapropter Lycij scilicet populi, rectè sup. sentiunt, aut faciunt: quia cum luctus incidit ijs ipsi induunt vestem muliebrem, vt ipsi commoti deformitate cultus. idest vestitus, velint proijcere maturius, id est celerius moerorem stultum, quia pro re irrecuperabili assumptum.

DE FOEMINIS INDICIS.

*Verum * quid ego fortissimos in hoc genere prudentiae viros laudem? Respiciantur Indorum foeminae, quae cum more patrio complures eidem nuptae esse soleant, mortuo marito, in certamen iudiciumque veniunt, quam ex ijs maximè dilexerit: victrix gaudio exultans, deductaq; à necessarijs laetum praeferens vultum, coniugis se flammis superiacit, & cum eo tanquam foelicissima, crematur: superatae cum tristitia, & moerore in vita remanent. Protrahe in medium Cymbricam audaciam: Adijce Celtibericam fidem: Iunge animosam Thraciae sapientiam, Annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callidae quaesitam rationem. Indico tamen rogo, nil eorum praeferes, quem uxoris pietas, in modum genialis tori propinquae mortis secura, conscendit.* * Cic. li. 1. Tusc. Hero. de Thracib. hoc scri. lib. 6.

OLIV. Verum, quid ego.] Sed quid de fortitudine mulierum dicam [In hoc gen.] Quod parui faciant vitam Sol. de India. Apud eos verò, quibus ad viuendi rationem exactior cura est, etiam multae vxores in eiusdem viri coeunt matrimonium, & cum maritus decesserit aliquando, apud grauissimos iudices suam quequae de meritis agunt causam, & quae officio quasi ceteris praestantior sententiam vicerit, iudicantium haec palme refert praemium, vt arbitrio suo conscendat rogum coniugis, & supremis semetipsam det eius inferijs, cetere cũ nota viuunt, Cic. lib. Tusc. q. 5. Mulieres inquit, in India, cum earum cuiusuis mortuus vir fuerit, in certamen incidunt, indeque veniunt, quam plurimum dilexerit vir (plures enim singulis solent esse nuptae) quae victrix est, ea laeta prosequentibus cunctis, vna cum viro in rogum imponitur, aliae victae, moestae discedunt. [In certamen iudiciumque] Quia primo certant inter se, & ex certamine deinde sequitur iudicium [Tanquam felicissima] .i. summè felix. [Superatae] Sicut illa laeta moritur, ita cetere tristes in vita permanent, quae superatae sunt. [Protrahe in medium] Comparat hanc mulierum fortitudinem his omnib. exemplis, quae supra posuit. [Cimbricam audaciam] Qui fortiter in bello moriuntur [Celtibericam fidem] Qui se morti pro salute Imperatoris sui destinat. [Thraciae sapientiam] Qui natales suorum lugent, in morte verò gaudent. [Lyciorum] Qui muliebrem vestem accipiunt, cum sibi lugendum fuerit. [Indico tamen rogo] Indicarum mulierum, hoc est ex India ortarum; quamuis haec omnia laudanda sint, maiorem laudem generositas animi meretur.

ASCEN. Verum, &c.] Infert exemplum Indicarum foeminarum cũ earundẽ laude, dicens. [Verum quid]. i. ad quid ego laudem fortissimos viros in hoc genere prudentiae, qua. s. parui faciunt hanc vitam, q. d. Frustra, cum fragilior sexus in ea re plus laudis mereatur. [Nam respiciantur foeminae Indorum, quae cum soleant esse complures nuptae eidem] .s. viro more patrio, veniunt marito mortuo, idest post quam maritus est mortuus. [In certamen,] Id est contentionem, & iudicium scilicet grauissimorum uirorum, quam scilicet uxorem is scilicet ex compluribus maritus dilexerit maximè: Victrix id est iudicata maximè dilecta fuisse, exultans, id est tripudians prae gaudio, & deducta a necessarijs. i. proximis parentibus, praeferens, id est ante se ferens & ostendens laetũ vultũ, superiacit se flammis, id est in rogum seu ignem ardentem coniugis, id est quo cadauer mariti comburitur, & crematur cum eo, tanquam sup. esset foelicissima. Superatae. i. minus dilectae iudicatae, remanent in uita cũ tristitia, & moerore. [Protrahe, &c.] Loquens de excellentia huiusmodi facti, in comparatione ad aliorum facta, dicit; protrahe in medium, quia res collatae comparari possunt, ut clarius cõspiciantur, audaciã Cymbricam, id est

idest Cymbrorum exultantium, dum in prælio cadunt adijce fidem in Ducem, & Principem. [Celtibericam.] id est Celtiberorum populorum, ex Celtis, & Iberis constantium, qui Duce cadente superstites esse recusant: iunge animosam sapientiam Thraciæ, id est Thracum, exequias gaudio celebrãtium, & natales luctu; annecte rationem Lyciorum quæsitam, id est inuentam callide in abijciendis luctibus, quia turpe est in veste muliebri diu conspici, tamen tu nihil eorum præferes, id est plus laudandum iudicabis, rogo, id est igni incenso; Indico, id est Indicorum maritorum, quem scilicet rogum pietas vxoris, id est vxor pia in maritum, secura, id est seorsum à cura mortis propinquæ, conscendit, scilicet læto vultu, & apparatu in modum thori genialis, id est quo generationi prolis à coniugibus opera dari solet.

DE PVNICIS FOEMINIS, & fano Veneris.

* De Cypriis, ex quib. 90. Dido abduxit hoc refert Iusti. lib. 18.

C*Vi gloriæ Punicarum * fœminarum, vt ex comparatione turpius appareat dedecus, subnectam. Sicæ enim fanum Veneris est: in quod se matronæ conferebant, atque inde procedentes, quæstum dotis, corporis iniuria contrahebant, honesta nimirum tam inhonesto vinculo coniugia iunctura.*

OLIV. DEdecus] Flagitium. [Sicæ] Vrbis Punicæ. [Corporis iniuria.] Videlicet stupro, nulla enim maior corporis iniuria esse potest, quàm se impudicas facere. Hoc etiam refert Herod. mulieres, antequam ad nubilem ætatem peruenissent ad templum Veneris venire consueuisse, & corpus suum in publicum deponentes eoque dotem sibi comparare solitas fuisse. Honesta coniugia, quia constat post coniugium illas omnium castissimas mulieres fuisse.

ASCEN. CVi gloriæ] Affert turpe institutũ Punicarum mulierum non sine odij in Punicum nomen suspitione, nam & Cypriæ idem factitasse leguntur. Ordo est. [Cui gloriæ]. s. Indicatum mulierum ego annectam dedecus. i. dedeces, & turpe flagitium fœminarum Punicarum, vt ipsum dedecus appareat turpius ex comparatione (quia si medium comparatum vni extremo habet rationem alterius, vnũ extremum comparatum ad alterum egregiè elucebit.) [Enim] Pro quia. [Fanum]. i. templum Veneris est. [Sycæ]. i. in ea vrbe Africæ. [In quod] s. Fanum [matronæ]. i. quę matresfamilias, aut erãt, aut esse volebant, conferebant se, atque procedentes, inde. s. in pub. contrahebant. i. accumulabant quæstum. i. lucrum. i. acquisitionem dotis iniuria. i. stupro corporis, quia vitium Veneris in corpus peccat, nimirum. i. certe (& est Ironia, cum tamen constet castissimas deinde vixisse) iuncturæ. i. inituræ cum maritis coniugia honesta, tam inhonesto vinculo. s. dotis ex quæstu meretricio.

THEO. SYcæ,] Ciuitas è regione Byzantij, quam Strabo singulariter appellat Sycem. Est & eiusdem nominis altera Alexandriæ proxima à Syceo Tytane, quem à tergo dum præmeret hostes, ad se fugientem terra mater in sinum recepit, eiusque loco remisit arborem fici.

DE INSTITVTO PROBABILI Persarum.

* Herod. lib. 2. Sed quinq; annos scribit.

N*Am Persarum admodum probabile * institutum fuit, quòd liberos suos non prius aspiciebant, quàm septimum implessent annum, quo paruulorum amissionem æquiore animo sustinerent.*

OLIV. NAm Persarum.] Hoc quoque tradit Herod. inter cætera, vt, cum primum pueri cœpissent loqui, eos veritatem dicere adsuescerent: si vero aliquid minus verum dixissent, acriter puniebantur, deinde hoc quoque instituerant, non prius filios vt viderent, quàm ad septem annos peruenissent, ne tenellæ ętatis charitate corriperentur, vt si mortui essent, minus dolerent eorum interitum. Nam vsque ad vij. annum solet ætas illa in nimio discrimine vitæ versari propter vermes.

ASCEN. NAm Persarum, &c.] Ne externas nationes vituperio prosequi constituisse putetur, dicit se eas quidem damnare, sed non tamen omnes nationes. [Nam institutum Persarum fuit probabile admodum]. i. valde, quod non prius aspiciebant liberos suos, quam. s. liberi, implessent vij. annum. s. ætatis suæ. Quo]. i. ideo, vt sustinerẽt. i. perferrent amissionem paruulorum, vtpote non visorum. [Animo æquiore] i. placatiore, & minus dolorem excipiente.

DE NVMIDIAE REGIBVS.

N*E Numidiæ quidem Reges vituperandi, qui mare gentis suæ, nulli mortaliũ osculum ferebant. Quidquid enim in excelso fastigio positum est, humili, & trita consuetudine, quo sit venerabilius, vacuum esse conuenit.*

NE Numidię quidem] Dicit Reges Numidię seruasse, vt nemini osculum darent, nam qui inquit, in summo dignitatis gradu constituti sunt, non debent se nimium familiares hominibus reddere. [Fastigio] Summo gradu [Venerabilius.] nam quidquid rarum est, id etiam preciosum, quę verò sunt nimium consueta, ea solent viliora quoque haberi. OLIV.

NE Numidię quidem] Laudat grauitatem Regum Numidarum, vtens forma dicendi, qua vti solemus, dum aliquid alicui attribuimus, cui minime conuenire videatur, dicens. [Ne quidem]. i. non etiam Reges Numidię, cum sint maximè Barbari & perfidi, sunt vituperandi, sup. in instituto quod positum est in excelso fastigio. i. culmine honoris, & dignitatis, esse vacuum consuetudine humili. i. demissa, & abiecta, & trita, id est vulgata inter plebeios: quo, id est ad hoc, vt sit venerabilius, quia nimia familiaritas contemptum parit. ASCEN.

DE DISCIPLINA MILITARI. Cap. I I.

V*Enio nunc ad præcipuum decus, & ad stabilimentum Rom. Imperij, salutari perseuerantia ad hoc tempus sincerum, & incolume seruatum, militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu, ac tutela; serenus, tranquillusque beatæ pacis status acquiescit.*

VEnio nunc ad precipuum decus, & ad stab. R. Imperij] Expedito institutorum tractatu ad alium trãsgreditur, in quo de disciplina militari exempla continentur. [Stabilimentum] Quia re militari P. R. non modo tantum comparauit Imperium, sed partum quoque seruauit [Salutari perseuerantia] assiduitate quadam salutari, quę Rom. fuit salubris Imperio. Nunquam enim R. à disciplina rei militaris declinauerunt. [Sincerum] inuiolatum. [Tenacissimum vinculũ.] Quia nullo modo permiserunt disciplinam militarem solui.] Serenus, tranquillusque] sine perturbatione bellorum externorum. Tranquillus etiam sine dissensione ciuium, alibi pacem sereno tempori, bellum nubilo comparat, vt videlicet ex nubilo cœlum serenum hilari aspectu sentitur, sic bellum pace immutatum, multum gaudij solet afferre. Cic. Eo animo gerenda sunt bella, vt sine iniuria in pace viuatur. OLIV.

VEnio nunc.] Cum pręfatione more suo transit ad disciplinam militarem, quę species institutorum esse videtur, vnde decenter post instituta tractatur, eam autem commendans ait. Ego uenio, id est transeo nunc ad pręcipuum decus, & ad stabilimentum Rom. Imperij seruatũ sincerum, & pro, id est incolume salutari perseuerantia sup. vsq; ad hoc, id est nostrum tempus (loquitur autem de suo tempore author, nam nunc penitus perijt) vtpote ad uinculum tenacissimum disciplinę militaris, in cuius. s. disciplinę sinu, ac tutela, id est protectione, status pacis beatæ, id est omnium bonorum abundantis, acquiescit serenus, id est purus à vitio, & tranquillus à motu externo. Nam durantè exercitio militari nemo pacem disturbare ausus est. ASCEN.

DE SCIPIONE MINORE.

P*. Cornelius * Scipio, cui deleta Carthago auitum cognomen dedit, Coss. in Hispaniam missus, vt insolentissimos Numantinæ vrbis spiritus, superiorum Ducum culpa nutritos, contũderet, eodem temporis momento, quo castra intrauit, edixit, vt omnia ex ijs, quæ voluptatis causa comparata erant, auferrentur, ac summouerentur.* *Liu. lib. 57.

*tur. Nam constat tum maximum inde institorum & lixarum numerum: cum duobus millibus scortorum abiisse. Hac turpi, atque erubescenda sentina vacuè factus exercitus noster, qui paulo ante, * metu mortis, deformi se fœderis ictu maculauerat, erecta virtute, recreataque, acrem illam, & animosam Numantiam incendijs exustam, ruinisq; prostratam, solo æquauit. Itaque neglectæ disciplinæ militaris indicium, Mancini miserabilis deditio, seruatæ merces, speciosissimus Scipionis triumphus extitit.*

*Mancino Duce.

OLIV.

P. Corn. Scip.] Primum exemplum seruatæ disciplinæ militaris. Scipio Africanus inferior, cum successisset prioribus Ducibus, qui oppugnauerant Numantiam, & Africam, & præcipuè Mancino, qui à Numantinis cum exercitu obsessus ad turpem deditionem venire coactus est, exercitum, qui licentiori disciplina à pristinis moribus lapsus fuerat, ante omnia incorruptum esse curauit, & expurgauit, quo facto Rom. pristinum vigorem, & consuetam virtutem recepere, ita vt facilè superiorum Ducum errata emendauerit, & sibi nomen auitum, & laudem comparauerit. Origo, & causa belli Numantini teste Floro fuit, quòd Egidenses socios, & consanguineos, Rom. manibus elapsos exceperant Numantini, qui pro illis quoq; deprecantes nihil obtinuerunt: & cum ab omni bellorum contagione se subtrahere vellent: pacem à Roma petierunt, qui in legitimi fœderis pretium, & conditionem, iussi sunt arma deponere, quod Barbari ægrius acceperunt, quam si manus abscinderentur. Itaq; repudiatis conditionibus bellum indictū est: aduersus quos missi sunt primo Q. Pomp. qui ob infirmitatem, vt vult Liu. lib. 4. pacem cum illis fecit, & Numantini fœdus maluerunt, cum illum debellare potuissent, deinde M. Pomp. qui fusus, fugatusque fuit à Numantinis, cum quibus pacem factam Senatus irritam censuerat: postea missus est Hostilius Man. qui contemptis auspicijs, atq; prodigijs vt vidimus in c. de prodigijs, victus à Numantinis, & castris exutus, cum spes nulla seruandi exercitus esset, pacem cum his fecit ignominiosam, quam ratam Senatus esse vetuit, dedecusq; talis flagitij deditione Mancini expiauit, nam in ea pugna 30. mil. Rom. à quatuor millibus Numantinorum extincta fuerant. Postremo opus fuit eo Imperatore, qui Carthaginem euerterer: missus igitur est Scip. Africanus, qui primum vt diximus corruptum licētia, luxuriaque exercitum, ad generosissimam militiæ disciplinam reuocauit, omnia enim delitiarum instrumenta rescidit, duo millia scortorum è castris eiecit, militem quotidie in opere habuit, & 30. dierum frumentum, ac septenos vallos ferre cogebat, ægrè propter onus incedēti dicebat, cum gladio tete vallare scieris, vallum ferre desinito, alij parum hilariter scutū ferenti, eum scutum amplius iusto ferre iussit, neq; id se reprehendere, quoniam melius scuto, quam gladio vteretur si quē militem extra ordinem deprehendisset, si Ro. esset, verbis, si extraneus virgis cecidit: iumenta quidem omnia ne exonerarēt milites, vendidit. Acrius igitur in castris, quam in campo militi suo cum Numantinis præliandum fuit, quippe assiduis coacti, & seruilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui i arma nescirent: oportebat luto inquinari, qui sanguine nollent, iubebantur: calones, sarcinæ, nisi ad vsum necessariæ amputabantur, tanti esse exercitum quanti Imperatorem verè proditum est, & sic redacto in disciplinam milite, commissa acie, quod nemo visurum se vnquam sperauerat, factum est, vt fugientes Numantinos videret, de quorum debellatione alio loco dicemus: nam hoc quantum ad disciplinam militarem pertinet dicimus, de qua Fron. lib. 4. cap. 1. Scip. inquit ad Numantiam corruptum superiorum Ducum socordia exercitum, correxit, dimisso ingēti lixarum numero, redactis ad munus quotidiana exercitatione militibus, quibus cum frequens iniungeret iter, portare complurium dierum cibaria imperabat, ita vt frigora, & imbres pati, vada fluminum pedibus traijcere assuescerent milites, exprobante Imperatore timiditatem, & ignauiam, & frangente delicatioris vsus, ac parum necessaria expeditioni vasa, quod maxime notabiliter accidit, scilicet Neuio Trib. milit. cui dixisse traditur Scip. mihi paulisper, tibi, & Reip. semper necessarius nequaquam eris. [Superiorum ducum culpa] Q. Pompei, M. Pompilij, & Mancini, quorum vnus scilicet Pomp. re infecta, vt diximus ob valetudinem aduersam discessit: alter scilicet M. Pompil. fusus, fugatusque fuit à Numantinis, tertius iniussu Senatus turpe fœdus cum hostibus fecit, quòd Senatus ratum non habuit, itaque Scip. missus ad accipiendum exercitum, eum omni genere hominum inutilium expurgauit, & sub eo milites Rom. audaciam cum pristina virtute receperunt. Scip. uerò nomen auitum assecutus est, ut Africanus diceretur, nam Celtiberos, Vacceos, Cantabros, & alios populos, in Hispania, vicit, & subacta Africa Carth. deleuit, Numantiam ferro fameq; consumpsit. [Summouerentur] Remouerentur, in hoc exercitu 60. mil. militum fuerunt. [Institorum] Institores dicuntur, qui iumenta, quibus venalia vehuntur, agunt. erant enim negociatores, qui res esculentas, à loco ad locum vehebant: dicti sunt institores, eo quod instant iumentis, quę mercibus suis onerata, impellunt ad locum, vbi merces emere, seu vendere consueuerunt. [Lixarum] Lixæ dicuntur mercenarij, qui exercitus in expeditione sequūtur, propriè autem dicuntur ministri militum, qui aquam militibus afferunt. Nam antiqui lixam aquam dixerunt, vnde elixum, aqua coctum, & elixare aqua bullire dicitur. [Scortorum] Scorta dicūtur meretrices à scortis, quas pelliculas appellabant antiqui, quibus incubare solebant, & quia meretrices non aliter viris subijciuntur ac pelliculæ, propterea scorta appellarunt. [Turpi & erubesc. sentina.] Sentina propriè est aqua feditissima in fundo nauis, quæ vomitum nautis prouocat, vnde sentina dicta est à sentiendo, eo quòd malo sentiatur odore, per translationem exercitus purgamenta sentinam appellat. [Deformi fœderis ictu] Quia turpe fœdus ictum fuerat inter Mancinum, & Numantinos, quod P. Ro. improbauit, quòd eius iniussu factum fuisset. [Acrem] forte, animosum, quia cum ad extremam necessitudinem Numantini redacti essent, ne in R. potestatē venirent, cumulum ipsi in foro rerum omnium suarum erexerunt, & vxores ac liberos primo, deinde semetipsos subiecto igni iniecerunt. Cōstat Numantinos fortissimos fuisse viros, Str. lib. 2. Numantia inquit nobilissima ciuitas est, quæ bello Celtico quòd aduersus P. R. gestum est, virtutem propriam ostentauit, quòd xx. perdurauit annos, complures. n. exercitus cum Imperatorib. ad internetionem ab ijs dati fuere, nouissimè aut Numantini obsidione cincti, diuturna patiētia, extrema queq; tolerarūt. [Indicium] Deditio Mancini indicauit quid esset negligere disciplinam militarem. Triumphus Scip. præmium extitit ei, qui militarem disciplinam iam prolabentem sustinuit, & in pristinum statum redegit. Mancini etiam deditio. s. facta est à Senatu Numantinis ad supplicium. Cum enim ille fedus cum Numantinis turpe & ignominiosum percussisset, quia id P. R. non probauerat, ipse author hostibus deditus est, vt omni religione populus solueretur.

Bellum Numantinum vnde ortum.

ASCEN. PVbl. &c.] Primum exemplum affert de P. Corn. Scip. dicēs P. Corn. Scip. s. Africanus minor, cui Carthago delata .i. assignata à Senatu, vt eam expugnaret, dedit cognomen auitum, quia inde Africanus dictus est, vt auus eius, qui Africanus maior dictus fuerat, Consul. i. cum esset Consul missus in Hispaniam, vt contunderet .i. contereret & deprimeret insolentissimos spiritus Numantinorum ciuium, nutritos culpa Ducum. s. R. superiorum .i. ante Scip. in Hisp. missorum: edixit, i. publicè mādauit, eodem momento temporis quo intrauit castra .s. R. vt omnia quæ comparata erant causa voluptatis auferrentur ac summouerentur ex his. s. castris. Nam constat maximum numerum institorum .i. negociatorum, & lixarum. i. ministrorum militibus in ijs, quæ ipsi facere deberēt famulantium, cum duobus millibus scortorum .i. turpi coitui sese exponentium (vt verosimile est vtriusq; sexus) abijsse. tamen. i. tunc post editum, inde, ex castris Ro. vacuè factus exercitus. i. euacuatus hac turpi, atq; erubescenda sentina. i. sordida fece, hoc est sordidissimorum hominum colluuie, quia maculauerat se paulo ante deformi ictu fœderis. s. percussi inter Mancinum, & Numantinos, metu mortis. Virtute. s. pristina erecta, & recreata. i. postquam ipse exercitus recepit virtutē pristinam per disciplinam militarem, æquauit solo illā acrem & animosam Numantiam, s. prius exustam incendijs, & prostratam ruinis. Itaq;. i. & ita deditio miserabilis Mancini, qui quia fedus non approbatum à Senatu hostibus deditus est, fuit indicium. i. insignū militaris disciplinæ neglectæ. i. quod eam neglexerat, & triumphus speciosissimus Scipionis de Numantinis, fuit merces. i. premiū, seruatę. s. disciplinę militaris.

DE METELLO, ET P. RVTILIO.

* Sal. in Iugurt.

*EIus sectam * Metellus secutus, cum exercitum in Africa, Iugurthino bello nimia Sp. Albini indulgentia corruptum Coss. accepisset: omnibus Imperij neruis ad reuocandam pristinæ disciplinam militiæ connixus est: nec singulas partes apprehendit, sed totam continuò in statum suum redegit; Protinus namq; Lixas è castris summouit, cibumq; coctum venalem proponi vetuit: in agmine*

ne neminem militum ministerio seruorum iumentorumq;, vt arma sua, & alimenta ipsi ferrent, vti passus est. Castrorū subinde locū mutauit, eadem, tanquam Iugurta sem per adesset, fossa valloq; aptissimè cinxit: quid ergo restituta continentia? quid repetita industria profecit? Crebras. s. victorias, & multa trophaea peperit ex eo hoste, cuius tergum, sub ambitioso Imperatore, Ro. militi videre non contigerat. Benè etiam illi disciplinæ militari affuerunt, qui necessitudinū præruptis vinculis, vltionem, vindictamq; læsæ cum ignominia domuum suarū, exigere non dubitauerunt. Nam P. Rutilius Cos. eo bello, quod in Sicilia cum fugitiuis gessit, Q. Fabium generum suū, quia negligentia Tauromitanam arcem amiserat, prouincia iussit decedere.*

* Paul. Orosi. lib. 6. c.9. hic li. 6. c.10.

OLIV. Quin. Met. EIus sectam Metel.] Fron. li. 4. c. 1. Q. Metellus bello Iugurthino similiter lapsam disciplinam, pari seueritate restituit, cum insuper prohibuisset alia carne, quam assa elixave milites vti. [Sectam] est translatio sumpta à philosophis, nam qui Socr. aut Arist. opinionem sequuntur, sectam sequi dr̄, & sic à sequendo, à secando & dicta est secta, eo quòd in diuersas opiniones secarentur, hoc est diuiderentur, quamuis si diligentius consideremus ea, quæ ipsi sumebant, omnino tn̄ ad virtutem spectare inueniemus. [Iugurthino bello] Bello quod gestum fuit contra Iugurtham, solent enim bella à deuictis hostibus denominari. [Spu. Alb.] primus fuit, qui Consul, & Imperator missus à Senatu contra Iugurtham molliter nimis, ac licenter exercitum habuerat, vt apud Sal. videre licet. [Neruis] Nam nerui corporis vires sunt, eodem modo neruos Imperij, vires, & potentiam appellat. [Nec sing. partes] Nec inquit, sensim milites corrigere cœpit, sed eodem momento temporis vniuersum exercitum purgauit. [Singulas partes] Vt sensim milites ad rectam disciplinam redigeret. [Cibumq; coctum.] Nolebat, vt cibaria, & esculenta cocta proponerentur venalia, ne milites cibo præparato vescentes, molliores redderentur. [Neminem mi.]. s. gregariorum, nam Centuriones, Decuriones, & Tribuni militum suos habebat milites, Gregarij dicebantur, qui nulli præsunt ordini, sed de grege sunt. [Ministerio] Nec seruos habebant, qui sibi ministrarent. [Iumentorum] Quæ sarcinas suas veherent. [Alimenta] Cibaria, quibus indies vescerentur. [Subinde] Deinde, vt ipso itinere milites exercerentur. [Eadem tanquam Iugurtha semper adesset] Cum castra frequenter moueret, semper ea vallo, fossaq; circundabat, tanquam hostis instaret, [Quid ergo restituta] Nunc probat, quid Metel. fecit. [Multa trophæa] Trophæum dicitur honor, qui hostibus versis in fugam comparatur, dictum à τροπὴ .i. conuersione. Græci consuetudinem induxerunt, vt victori trophæum statueretur. Erat autem columna marmorea, vbi literæ insculpebantur, quibus victos hostes terga dedisse significabatur. [Multa trophęa] Dux qui hostilem in fugam conuerterat exercitum trophęum merebatur, qui verò ultra certum numerum hostium occiderat, ita vt plenam victoriam consequeretur, triumphum mereri dicebatur. Sanè nonnunquam, & arbor, cui hostium spolia affigebantur, & id ædificium, cui res gestæ inscribebantur, trophęa alicuius dicta sunt: vt Marij Cymbra, Ser. Sul. 10. enim refert, quod Sal. in hist. de Pont. deuictis Hispanis trophæa in pyreneis iugis constituit, ex quo more in vrbibus pinguntur aut sculpuntur in arcubus exædificatis. Virg. dicit Aeneam de Mezentio trophæum constituisse, cum ait in 11. Decisis vndique ramis, constituit tumulo, fulgentiaq; induit arma. Mezenti ducis exuuias tibi magne trophæum, dicit Aeneæ trophęũ, Virg. nondum plenam victoriam consecuto, qui occiso Mezē. fugauerat exercitum. [Ambitioso Imperatore] Sp. Albino, qui videlicet quæreret se tantummodo militibus gratum facere, vt cupiditati, & libidini militum obsequeretur. [Videre non contigerat] antequam Metel. præesset exercitui [Bene et illi] Laudat illos qui milites suos ad disciplinam militarem reuocarunt. [Affuerunt] Præsentes, hoc est propitij fuerunt, & fauerunt [Præruptis vinc.] Demptis, quod obliti sint illos sibi necessitudine coniunctos esse. [Læsæ] Disciplinæ militaris. [P. Rutilius Cos. eo bello, quod cum fugitiuis], i. seruis, quorū Dux, & author fuit Eunus. Nam dum is cum cæteris seruis in ergastulis teneretur, & habitu corporis, & viribus præstaret sub simulatione Syriæ Deæ eos ad libertatem comparandam adhortatus, in vnum contraxit seruos ad nu. 60. mil. Hoc autē vt numine quodam instinctus facere videretur, nucem enucleatam sulfure stipatam & igne in os sumebat, & inter verba quasi flammam omittere videbatur. Multi Imperatores Ro. contra hos missi cū exercitibus deleti sunt. Tandem M. Perpenna eos apud Aetnā longa obsidione pressos fame cōfecit. Taurominitanā arcem.] Taurominium mons est Siciliȩ, & supra illum ciuitas, q̄ Rom. Coloniam esse dixit Ptolemæus. At Str. vrbem non montem esse ostendit lib. 7. in descriptione Siciliæ cum dicit, Vrbes vero extant ad latus, Euripum efficiēs, primum Messana, deinde Taurominium, & Cathana, & Syracusæ, &c. Coloniam autem Romanā fuisse alio loco ostendit eod. lib. vbi dicit, Ciuitas aūt nulla frequentiores habet accolas, q̄ Cathana, nam & habitatores admisit Ro. plurimos, pauciores aūt, q̄ vtraq; habet Taurominium: fuisse verò occupatā à fugitiuis alibi ostendit his verbis. Eunus cū fugitiuis obsidione pressus illā. s. Aetnā, de qua loquitur, præcipuis affecit cladibus, vixq; tandē Ro. euulsi sunt: eadē mala perpessi Cathanenses, & Taurominitani, alijq; cōplures, & reliqua. Iuxta Taurominiū optimi pisces capiebantur tp̄e Romanorū. Vnde Iuuen. Mullus erit domino, quem misit Corsica, vel quem Taurominitanæ rupes, nam à Taurominio Taurominitanus deducitur. vnde Luc. Taurominitanam vincunt feruore Carybdim: sicut à Gadibus Gaditanus, à Drepano Drepanitanus.

Trophęũ.

ASCEN. EIus sectam, &c.] Affert exemplum obseruationis disciplinę militaris à Metel. Numidico, dicens. Metel. s. Numidicus, secutus sectam. i. doctrinam in re militari, eius. s. Scipionis Africani, cum ipse Cos. accepisset exercitum. s. Rom. in Africa bello Iugurthino. i. quod contra Iugurtham gerebatur, corruptum nimia indulgentia. i. laxitate in obsequendo militum voluptati, connixus est omnibus neruis. i. totis viribus imperij. i. potestatis, qua ipse Imperator fungebatur, ad reuocandam, i. restituendam disciplinam militiæ pristinæ. i. quā exercitus prius habuerat. [Nec apprehendit partes sup. disciplinę militaris, singulis]. i. vnamquamq; seorsum, sed redegit continuo totam in statum suum. [Namq; ipse summouit protinus]. i. porro tenus, aut statim, lixas. i. ministros militum mercede conductos, ad aquam ferendam, & cætera onera obeunda: & vetuit cibum coctum proponi venalem, vt. s. coquendi labore exercerentur. [Et neminem] .i. non aliquem, non est passus aliquem militum uti in agmine exercitus. i. dum ageretur, seu incederet, & castra mutaret, ministerio seruorum, & iumentorum, vt. s. milites ferrent ipsi. i. proprijs humeris arma sua, & alimenta sua. Et ipse mutato subinde. i. per interualla temporis loco castrorum. i. tentoriorum, exercitus subsidio agentis, cinxit eadem. s. castra aptissime, vallo, & fossa, tanquam Iugurta. s. Rex Numidiæ adesset semper. s. ea oppugnaturus. Ergo quid continentia restituta, & quid industria repetita profecit. Responsio. s. i. scire licet, quid profecerit, quia peperit crebras victorias, & multa trophæa ex hoste. s. Iugurtha, cuius videre tergum non contigerat militi. s. Rom. sub Imperatore R. ambitioso videlicet, Sp. Albino, qui ambiēdo fauorem militum eis nimium indulserat. [Bene etiā, &c.] Ordo est. Illi etiam affuerunt. i. auxilio fuerunt benè. i. conuenienter, disciplinæ militari, qui præruptis vinculis necessitudinum. i. non parcentes suis necessarijs, vt Torquatus, qui in filium animaduertit: non dubitauerunt exigere vltionem, & vindictam lęsæ. s. disciplinæ, aut maiestatis Imperialis, cum ignominia domuum suarum. i. propriarum. P. Rutilius Consul iussit eo bello, quod gessit in Sicilia cum fugitiuis. Hoc est contra fugitiuos, duce Euno. Q. Fabium generum suum. i. filiæ maritum, decedere prouincia. i. egredi Sicilia, quia amiserat arcem Taurominitanam, negligentia. s. sua.

DE C. COTTA.

NAm C. Cotta P. Aurelium Pecuniolam, sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparitanæ ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum, militiæ munere inter pedites fungi coegit, quòd eius culpa ager incensus, & penè castra capta fuissent.*

* Pron. li. 4. c. 1.

OLIV. NAm C. Cotta, P. Aurelium] C. Cotta Cos. cum Liparem Aeoliam insulā obsideret, animaduertit non rectè oraculum captum esse; igitur cum ad restauranda auspicia iturus esset. P. Aurelium sanguine sibi coniunctū obsidioni præfecit, qui cum negligētius milites in armis habuisset, per eruptionem oppidani vallum incendio consumpserunt, & pene castra ceperunt, & ob hanc causam Cos. reuersus, re cognita, P. Aurelium virgis cæsum, inter pedites militare coegit.

ASCEN. ET C. Cotta] Coegit P. Aurelium Fuluium Pecuniolam. s. cognomento, iunctum sibi sanguine. i. consanguineum, quem transiturus Messanam. i. ad eam vrbem Siciliæ, ad rependa auspicia præfecerat obsidioni Liparitanæ, cæsum. i. percussum virgis, fungi munere militiæ inter pedites, quod. i. quia, ager erat incensus, & castra erant penè. i. quasi capta, culpa eius. s. Fuluij Pecuniolæ.

DE Q. FVLVIO.

Q. Etiam Fuluius Flaccus Censor, Fuluium fratrem cohortem legionis, in qua Trib. militum erat, iniussu Consulis domum dimittere ausum, Senatu amouit. Tam digna exempla, tam breuiter, nisi maioribus vrgerer, non referrentur: Quid enim tam difficile factu, quàm copulatæ societati generis, & imaginum, deformem in patriam reditum indicere? aut communioni nominis, ac familiæ veteris propinquitatis serie cohærenti, virgarum contumeliosa verbera adhibere? aut Censorium supercilium aduersus fraternam charitatem distringere? Dentur hæc singula, quamuis claris ciuitatibus, abundè tamen gloria disciplinæ militaris instructæ videbuntur.

OLIV. Q Etiam Ful. Fla.] Fron. lib. 4. Fuluius Flac. Censor inquit Fuluium fratrem suum, quia Legionem, in qua Tribunus mil. erat iniussu Consulis domum demiserat è Senatu mouit. [Senatu amouit.] Duplex erat Censoria nota in Equites, aut enim Senatu mouebantur si erant inter Senatores, aut equo, publico priuabantur, ne videlicet stipendium de publico daretur. [Trib. mil.] Tribuni militum præerant millibus hominum. Primipilus 200. Centurio quatuor manipulis: manipulus verò primo c. deinde coduplicatus 200. militum fuit, & dicti sunt manipuli à fasciculis palearum, quos manipulos dicimus, nam adhuc pauper P. Rom. pro vexillis manipulos palearum pertica suspensos gestare solebat, vnde & manipularis miles dictus est. Ouid. Pertica gestabant suspẽsos acta maniplos. Vnde maniplaris nomina miles habet. Alij dicunt Centuriones tantum centum militibus præfuisse, & inde nomen accepisse: quod magis tenendum est per nominis similitudinem. Præfecti cohortibus præerant. cohors autem constat ex quingentis & quinquagintaquinque peditibus & 66. equitibus, turma erat 30. nam turma dicta est quasi terdena, quod ex vnaquaque Centuria ter deni deligebantur, & fiebāt turmæ. Legati legionibus præerant, Legio autem ab eligendo dicitur, vt vult Veget. de re milit. quia hoc vocabulum desiderat eorum fidem, atque diligentiam qui milites probant, ex decem autem cohortibus plena legio conficiebantur, quæ habebat 6. millia centum peditum, equites septingentos & 30. sed pro diuersitate temporum variatus est numerus Tribunorum militarium, vt habetur in Digestis. Officium autem fuit, milites in castris continere ad exercitationem perducere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum præbere, mensuræ fraudem cohibere, delicta secundum suam auctoritatem his modis castigare, principijs frequenter interesse querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere, officium regentis exercitum non tantum in danda, sed etiam conseruanda disciplina considerare. [Liparitanæ] Lipare vna ex insulis Aeolijs, cuius Sol. vna cum reliquis mentionem facit, & omnes suo nomine describit, sunt enim septem Virg. de Lipare insula. Sicanium iuxta latus Aeoliamque, erigitur. Liparem fumantibus ardua saxis, & à Lipare Liparitanus, vt hoc loco, & Liparæus dicitur. Iuuen. Brachia Vulcanus Liparæa nigra taberna. [Fuluius Fla.] Hoc factum est bello seruili quod in Sicilia gestum est. [Tam digna exempla] Excusat se quodammodo Valer. quòd exempla rei militaris breuiter nimium narrauit, quòd se dicit non fuisse facturum, nisi multa alia se offerrent quæ maiora sunt. [Generis & imaginū] Sicut Ful. qui fratrem Senatu amouit. [Imaginum] maiorum splendor, & virtus, ac egregia facinora, posterorum imagines dicebantur, ideo autem dicebantur imagines, quia posteri cogitatione rerum earum, quæ præclarè gestæ fuerant à maioribus, ad virtutem incendebantur, vt illas imitarentur, & reuera etiam imagines & statuas erigere solebant, vt posteri intuentes eas ipsa cogitatione virorum excellentium ad virtutem accenderentur. [Communioni]. i. Coniunctioni, non sicut fecit Cotta, qui Pecuniolam sanguine sibi coniunctum ex equite peditem fecit. [Supercilium] Austeritas, seueritas, à præcedente, quod sequitur, nam in superciliorum toruo motu quædam tristitia, & seueritas ostenditur. [Distringere?] Minari, vel exercere, & est translatio à gladiatoribus, qui gladiū in concertatorem suum nudant & stringunt [Dentur hęc.] Si inquit ciuitates, quamuis claræ rerum gloria gestarum vel vnum eorum exemplorum haberent, quæ ostendimus, tamen abundè viderentur de disciplinæ militaris eximia exercitatione adepta & egregiè gloriari posse.

Q Vintus, &c.] Affert tertium exemplum eiusdem seueritatis in necessarios suos, dicens. [Q. etiam Ful. Flac. Censor] i. lest cum esset Censor, amouit Senatu .i. priuauit dignitate, & ordine Senatorio, Fuluium fratrem sup. suum, ausum dimittere domum iniussu Consulis Cohortem Legionis in qua erat Trib. mil. [Tam digna] scilicet memoratu exempla non referrentur sup. à me tam breuiter, idest tam paucis verbis, nisi vrgeret maioribus scilicet exemplis. [Enim pro quia] Quid est tam difficile factu, idest, vt fiat, quam indicere societati generis, & imaginum, idest stemmatum, copulatæ, idest coniunctæ, reditum in patriam, vt fecit Rutilius, deformem, idest turpem, ac adhibere communioni nominis, aut cohærenti, idest ei qui cohærebat familiæ serie, idest ordinata deductione veteris propinquitatis, contumeliosa verbera virgarum. Vt fecit Cotta: aut distringere, idest denudare & vibrare supercilium Censorium, idest seueritatem Censoriam aduersus charitatem fraternam. Vt fecit Q. Ful. q. d. nihil. Vnde addit, Dentur hæc scilicet dicta exempla singula ciuitatibus, quamuis. i. quantumuis claris, tamen videbuntur abundè instructæ gloria disciplinę militaris, q. d. Qua ergo gloria instructa dicetur Ro. quę hęc omnia habet. vnde addit, At nostra vrbs &c.

DE POSTHVMIO TIBVRTO, ET Tito Manlio Torquato.

*AT nostra * vrbs, quæ omni generi mirificorum exemplorum totum orbem terrarum repleuit: Imperatorum proprio sanguine manantes secures, ne turbato militiæ ordine vindicta deesset, è castris publicè speciosas, priuatim lugubres duplici vultu recepit: incerta, gratulandi prius, an lugendi officio fungeretur. Igitur ego quoq; hæsitante animo vos bellicarum rerum seuerissimi custodes, Posthumi Tiburte, & Manli Torquate memoria, ac relatione complector, qui animaduerto fore, vt pondere laudis quàm meruistis, obrutus, magis imbecillitatem ingenij mei detegam, quàm vestram virtutem, sicut par est, repræsentem. Tu namq; Posthumi Dictator, Aulum Posthumium, quem ad generis, penetraliumque sacrorum successionem propagandam genueras, cuius infantiæ blandimenta sinu atque osculis foueras, quem puerum literis, quem iuuenem armis instruxeras, sanctum, fortem, amantem tui pariter, ac patriæ, quia non tuo iussu, sed sua sponte præsidio progressus hostes fuderat, victorem, securi feriri iussisti, & ad hoc imperium peragendum, paternæ vocis ministerio sufficere valuisti, nam oculos tuos, certum scio, clarissima in luce tenebris offusos, ingens opus animi intueri nequeuisse. Tu item Manli Torquate. Latino bello Cos. filium, quòd prouocatus à Geminio Metio * Duce Tusculanorum ad dimicandum te ignaro descenderat, gloriosam victoriam, & speciosa spolia referentem, abripi à lictore, & in modum hostiæ mactare iussisti: satius esse iudicans, patrem forti filio, quàm patriam militari disciplina carere.*

* Liu. li. 4. Sed non credit.

Liu. lib. 7.

* Præerat equitibus lib. 6. ca. 9. & lib. 9. cap. 3.

OLIV. GEnere] Cuiuslibet virtutis. [Proprio sanguine] Scilicet filiorum [Speciosas] Quòd victores extiterunt. [Priuatim] idest quod eorum filij virgis cęsi, & securi percussi sunt, inquit quantum ad Remp. speciosè, quantum ad priuatam lugubres propter mortem filiorum. [Gratulandi] Quod victores euaserint. [Lugendi] Quod filios amiserint. [Igitur ego] Ergo quia res magna fuit, ac propè incredibilis, teste Liu. qui dixit hoc apud posteros plus admirationis habiturum quàm fidei. dicit ergo vereor, ne virtuti vestræ non parem relationem adhibeam, igitur quia illi incerti erant, fungerentur officio gratulandi, an lugendi, pari ratione cum illis ego quoque dubito. Tu namque P.] Ab hac opinione dissentit Liu. dicit enim non duos fuisse, qui filios occidi iusserunt, sed vnum, nec Posthumium, sed Manliū Torquatum, hoc autem in coniecturam adducit, cur Manlius, non Posthumius existimandus sit, qui filium virgis cędi, & securi percuti

percuti iussit.quòd Manliana non Posthumiana imperia sunt appellata:nam in consuetudinem venit,vt cum aliquis nimia seueritate vteretur diceretur: en Manlianum imperiũ, quem crudelitatis titulum Posth.prior occupaturus fuit, nam multis anteannis Posthum. fuit quam Manlius. Sed de hac re nonnihil dubitare videtur Liu. quia nonnulli sic tradidere scriptores,duos.s.fuisse, qui filios occidi iusserint, sed existimare,se dicit scriptores, quod Posthumij fuerat, ascripsisse Torquato,vel Cottæ potius, & quia nonnulli historici ita retulerunt,se quoque tacitũ præterire noluisse. [Posthumium filium]Hoc fuit teste Gel.anno ab vrb. cond.312. bello Fidenati.[Penetralium sacrorum]Mos erat antiquitus,vt domesticis sacris, ex filijs maiores natu præficerentur. [Propagandam]amplificandam,translatio sumpta à vitibus,nam propagari dicuntur vites, cum ab arbore sub terram flagella deducuntur.[Cuius infantiæ blandimenta.]Hæc omnia describit, quæ pater in educatione filij facere solet, vt rem ante oculos ponat. [Armis] vt iam adultus arma tractare disceret. [Sanctum.] Respectu patris, qui pietatem paternam sanctam habebat.[Fortem]Quia fortis bellator erat. Item sanctum mori bus,fortem viribus,multa in vnum congerit.Val.quorum cogitatione, & respectu pater à filij cæde deterreri potuerat,vt maiorem fortitudinem animi in Posthumio fuisse ostendat, quia omnia posthabuit,vt disciplinam militarem seruaret incorruptam.[Amantem tui pariter & patriæ]pietatem, quam parentibus,pariter & patriæ debemus [Presidio]vbi eum locaueras cum cohorte sua sponte egressus est, vt manus cum hostibus consereret.[Progressus,]Quia à præsidio in pallãtes, & incompositos hostes processerat eosq; fuderat [Et ad hoc imperium.]Potuisti,inquit,imperare lictoribus, vt lege agerent,nam cum magistratus de nocentibus supplicium sumerent,lictoribus dicere solebant age lege.[Nam oculos]Dixi te hoc tam crudele imperium in filium, voce tua exequi potuisse,nam te vultum auersum à tanta supplicij fœditate habuisse certo scio.[Ingẽs animi opus] Opus animi erat supplicium quo filium affici iussit.[Tu item Manli Torquate] Id fuit Volscorum Equicolorumque bello,vt vult Liui.Gel.verò dicit,tũ hostes erant Fidenates,sed hoc quod sequitur, fuit bello Latino.Cato tamen apud Sal.in oratione contra coniuratos dicit, hoc fuisse bel. Gallico. & appellat hunc Aulum Manliũ Torquatum, Huic Torquato post cædem filij in patriam cum victoria redeunti nemo iuniorum processit obuiam,fuit autem patribus carus, iuuenibus autem semper inuisus, sicut in ca. de ira & odio dicemus. vbi hæc historia plenius tractabitur. [Satius esse iudicans] Exemplo filij tui statuere,vt postea alij disciplinam militarem non violarent.

ASCEN. At Vrbs nostra.i.Rom. ciuitas] Quæ repleuit totum orbem terrarum omni genere exemplorum]mirificorum .i.mirabilium factorum,recepit secures Imperatorum manantes sanguine proprio, quia ab eis genito,ne vindicta deesset, ordine militiæ turbato: recepit dico duplici.i. ambiguo vultu,quia speciosas publicè. i. quantum ad Remp. & lugubres priuatim, i.quantum ad ipsorum Imperatorum, qui in filios animaduerterunt,dolorem:recepit inquam,incerta,an fungeretur prius officio gratulandi, propter bonum publicum: an lugẽdi,propter dolorem priuatum.[Igitur]Quia supra fidem videtur pro conseruanda disciplina militari in filios animaduertisse[Ego quoque] Inquit auctor,o Posthumi Tiburte, & ò Manli Torquate seuerissimi custodes rerum bellicarũ, complector vos memoria. i. in mente ac relatione. i. recitatione in scripto verba representante,idque animo hæsitante. i.ambiguo,& dubio,quia ego animaduerto.i.animo considero, fore.i.futurum esse,vt ego obrutus.i.oppressus pondere. i.molẽ laudis,quam meruistis,detegam. i.aperiam, & ostendam magis imbecillitatem ingenij mei:quia repræsentem. s. legentibus,aut audientibus relationem hanc. Namque tuo Posthumi Dictator. i. cum esses Dictator. [Iussisti Aulum Posthumium]s.filium tuum, quem genueras ad successionem generis.i.progeniei, quia pater quodammodo in filio viuit, & ad successionem sacrorum penetralium. i.maximè familiarium, quæ Penatibus à patrefamilias fiebant, vnde Aulus iste, quia primogenitus patri successurus erat,[propagandam]i.per propagationem continuandam. Cuius.i.Posthumij filij tui blandimenta infantiæ.i.quem infantem blandientem tu foueras. i.molliter educaueras, sinu.i.in complexu,brachiorum, & osculorum.i.in complexu paterno, quem puerum.i.cum esset puer,tu instruxeras.i.ornaueras,& erudieras literis,& quem iuuenem.i.cum esset in iuuenta ætate,tu instruxeras armis.i. peritia militari, entem aut vt vulgatius dicam existentẽ sanctum.i.incorruptum,fortem, & amantem pariter tui, ac patriæ,iussisti inquam eum victorem. s.hostium, feriri, vt feriretur collum eius, securi. i.ferreo instrumento quo fontium colla secatur,quia ipse progressus præsidio.i.extra castra, non tuo iussu.i.imperio,sed sua sponte.i. propria auctoritate, fuderat hostes.i.Fidenates.Et tu valuisti sufficere.i.satis esse, ministerio vocis paternæ.i.mandato vocali, iubendo lictoribus, vt eum securis ferirent.[Ad hoc imperiũ] s.de nece filij peragendum,nam scio certum.i.certè, aut vt rem certam,aut scio certo,oculos tuos offusos tenebris.i.caligine & mærore nimio in luce clarissima,s.aut mentis,quia rectissimè pro patria sensit,aut diei,nequiuisse intueri ingens. i.excellens opus animi, [Item].i.consimiliter,tu ò Manli Torquate Cos.Latino bello, iussisti filium.s.tuum referentem.s.ex hoste gloriosam victoriam,& speciosa spolia,quia cæso prouocatore abripi.s.à complexu militum,quibus charissimus erat,à lictore.i.ministerio lictoris,& mactari in modum hostiæ,quod.i.quia ipse prouocatus.s.ad certamen à Geminio Mætio Duce Tusc. descenderat ad dimicandum.s.cum hoste, te ignaro, immo plus quam ignaro,quia prohibuerat quidquam se absente in hostem moliri,iussisti inquã iudicans esse satius.i.eligibilius, & melius, patrem videlicet teipsum carere filio forti, quam patriam, s. Romam,carere disciplina militari.

THEO. Lugendi.]vetusti codices habent alloquendi,quod non displicet. Alloqui interdum solari significat. Inde Catullus. Qua solatus ex allocutione, & infra paululumque quodlibet allocutionis.

DE L. QVINTO CINCINNATO.

Age quanto spiritu putamus vsum L. Quintium Cincinnatum Dictatorem eo tempore, quo deuictis Equiculis, & sub iugum missis L. Minutium Consulatum deponere coegit,quòd castra eius hostes ijdem obsederat? Indignum enim maximo Imperio credidit, quem non sua virtus sed fossa, vallumq; tutum præstiterat; cuique verecundiæ nõ fuerat,arma Ro.metu trepida,clausis portis contineri. Ergo imperiosissimi 12.fasces, penes quo Senatus, & Equestris ordinis, & vniuersæ plebis summum decus erat,quorumque nutu Latium,ac totius Italiæ vires regebantur, contusi atque fracti Dictatoriæ se animaduersioni substrauerunt. Ac ne inulta foret gloria militaris, Consul delicti omnis vindex punites est. His (vt ita dicam)piaculis, Mars Imperij nostri pater, vbi aliqua ex parte à tuis auspicijs degeneratum erat, numen tuum propitiabatur,nota affinium & cognatorum, & fratrum filiorumque strage, ignominiosaque Consulum eiuratione.*

* Liu. li.3. sed Equos semper uocat.

OLIV. Quin.Cincinnatus. Age quanto spiritu putamus vsum L.Quintium Cincinnatum,] De hoc viro dicemus in c. de moderatione.& paupertate,quod vero ad disciplinã militarem pertinet, cum peruastatis agris subito Equorum, & Volscorum,incursu, alter Consulum L.Minutius ad vltionem missus esset, illi neque fortuna,neque vis animi in ea gerẽda fuit,nam cum non procul ab hoste castra posuisset,nulla clade accepta, pauidus inter castra se continebat, quòd vbi sensere hostes ex metu alieno creuit audacia,& primo castra expugnare adorti,cum non succederet, ad obsidionem conuersi munitionibus circundant, quod vbi Romam perlatum est obsideri. s. Consulem,& exercitum,tantus pauor & trepidatio vrbem incessit, vt Dictatorem quamprimum dici placeret dictusque est con sensu omnium Quintius Cincinnatus,qui tunc erat in agris, & rustico inhians operi, audito patriæ statu, & honorem, & laborem pium prono animo suscepit, profectusque confestim,scripto exercitu,omnibus vltrò nomina dãtibus,spe certa sub tali Duce vincendi, disposito rerum statu, die proximo sub noctem Roma egressus, alacritate mirabili,mediaque nocte ad hostem perueniens,& Consulem,& exercitum, obsidione liberauit hostes (vt exprimeretur tandem confessio, subactam,domatamque esse gentem) sub iugum misit: fiebat autem iugum ex tribus hastis & duabus humi defixis,superque eas una transuersa deligata, sub hoc iugo Dictator hostes ueluti totidem boues misit. Castris hostium receptis, plenis omnium rerum (nudos.n. miserat) prædam omnem suo tantum militi dedit, consularem.exercitum, Consulemque ipsum increpans, carebis inquit,prædæ parte miles, ex eo hoste,cui propè prædæ fuisti; & tu L.Minuti donec Cõsularem animum incipias habere, Legatus sis, legionibus praeeris.

ita

ita se Minutius abdicat Consulatu, iussuque in exercitu manet: Sed adeo tum Imperio meliori animo mansuete obediēs erat vt beneficij magis quam ignominiæ hic exercitus memor, & coronam auream Dictatori libræ pondo decreuerit, & proficiscentem eum patronum salutauerit. [Equiculis] Populis, qui sunt haud procul à Rom. [Indignum enim] Putabat illum non esse Imperio dignum, qui se, exercitumq; suum non virtute, sed vallo, fossaq; tutatus esset. [Arma R.] semper victricia fuerunt. [Ergo imperiosissimi 12. Fasces] Nunc extollit Consulatum, vt maiorem etiam pœnam ostenderet, quòd nec illi quidem Dictator pepercerit, qui summum Imperium gerebat. [Nutu] Nam quanto maiorem vim, & potestatē Consulatus ostendit, tanto magis ostendit seueritatem Dictatoris. [Decus] Ornamentum, nam omnes Romani ordines sub Imperio Dictatoris erant, poterat. n. & Plebi, & Senatui, & Equestri ordini imperare quidquid voluisset Dictator. [Ad ne inulta foret gloria] ne re militaris foret inulta, quam aliorum delicta punire consueuit, ipse punitus est.] His, vt ita dicam piaculis] Conuertit sermonem suum ad Martem Valerius, & est apostrophe, dicens, ò Mars ideo fuere Imperatores R. adeo seueri, vt numen tuum, his pœnis placarent, si quid contra te fuisset admissum. [Piaculis] Pœnis, nam piaculum significat pœnam, remedium, delictum, mortem denique ipsam, ergo piaculis, expiationibus. [Pater] Nam à Marte originem sumpsisse dicuntur Romulus, & Remus [Degeneratum] Peccatum, & delictum aliquod commissum esset, nam degenerare est a genere exire, vel ab aliqua re alienum esse. [Nota ignominiosa] Eiuratione, priuatione, nā eiurare est extra ius facere, quemadmodum dicimus exaugurare extra augurium facere, sicut eiurare contra ius vel extra ius facere, ergo eiuratione, abdicatione: nam cum Consulatum ineunt in temp. iurant, cum deponunt, eo iureiurando soluuntur.

Piaculũ.

ASCEN. AGe quanto, &c.] Recitat simul exemplum seruatæ à Q. Cinc. & neglectæ disciplinæ militaris à L. Minutio, dicens Age adhortandi vox, quanto spiritu putamus Luciũ Q. Cinc. Dictatorem vsum eo tempore. [Quo Equiculis] Populis illis Italiæ deuictis, missis etiam sub iugum, coegit L. Minutium deponere Consulatum, quòd ij dem hostes. scilicet, Equiculi, obsederant castra eius videlicet Minutij ante aduentum Dictatoris. Enim pro quia, Cincinnatus supp. credidit sup. eum videlicet Minutium] quem non virtus sua, sed fossa, & vallum præstiterat tutum scilicet, ab hoste, cuique id est. & cui non fuerat verecundia. i. qui non erubuerat, arma R. trepida. i. armatos R. trepidantes metu. i. præ timore continere portis. s. castrorum clausis) indignum maximo Imperio videlicet Consulari in vrbe R. Ergo quia Dictator ita censuit, 12. fasces. s. virgarum cum securi, Imperiosissimi. i. maximi Imperij indices, penes quos erat summum decus. i. ornamentũ Senatus, & ordinis Equestris, & vniuersæ Plebis (in tot enim ordines P. R. distinctus erat.) [Et quorum nutu]. i. eis ornati, voluntate, vel signo capitis indicata, Latium. i. nobilissima illa pars Italiæ, ac vires totius Italiæ regebantur contusi, atq; fracti. s. à Dictatoria potestate, substrauerunt se, animaduersioni. i. consideratæ, & ordinatæ punitioni Dictatoriæ. i. Cincinnati Dictatoris ac ne gloria militaris foret inulta. i. sine vltione læsa: Consul vindex omnis delicti. i. penes quem est omne delictum aliorum punire, punitus est. s. a Dictatore, [O Mars pater Imperij nostri.] i. Roma. quia primi Regis pater habitus est, vbi. i. postquam degeneratum erat. i. minus generose agendo discessum erat à tuis auspicijs. i. præclaris institutis numen tuum. i. diuina maiestas tua, quæ nutu quæ vult facit, propitiabatur. i. placabatur his. i. huiusmodi (vt ita dicam. i. si modo liceat sic dicere) piaculis. i. expiationibus, & purgationibus delicti, videlicet nota. i. infamiæ affinium, qua Rutilius notauit Q. Fabium generum suum. Cognatorum qua Cotta Pecuniolam virgis cœsum & inter pedites militare coactum diffamauit. Et fratrum, qua Flaccus Cēsor Fuluium fratrem infamen reddidit, Senatu amouendo. Et strage filiorum. s. Posthumij, & Manlij. Et eiuratione. i. exauthoramento, ac priuatione sacramenti, quod milites Imperatori exhibebant ignominiosa, quia posset esse honesta, vt si ob valetudinem, aut vulnera accepta, aut religionem aliquam quis se magistratu abdicarit. Consulum. s. Minutij, sed ad rem extollendam de singulis, præterquam de filijs (cum tamen ab alijs etiam vnus censeatur) pluratiuè loquitur.

DE PAPIRIO

Liu. lib. 8. *EIusdem * ordinis quod sequitur Papirius Dictator cum aduersus Imperium eius Q. Fabius Rutilianus magister equitum exercitum in aciem eduxisset, quāquam fusis Samnitatibus in castra redierat, tamen neque virtute eius, neque successu, neque nobilitate motus, virgas expediri, cumque nudari iussit. O spectaculum admirabile, & Rutilianus, & magister equitum, & victor, scissa veste spoliatoque corpore, lictorum se verberibus lacerandum præbuit, * vt in acie exceptorum vulnerum nodosis ictibus cruore renouato, victoriarum quas modo speciosissimas adeptus erat, titulos respergeret: precibus deinde sui exercitus Dictator interpellatus, occasionem Fabio confugiendi in vrbem dedit, vbi frustra Senatus auxilium implorauit: Nihilo minus enim Papirius in exigenda pœna perseuerauit: itaque coactus est pater eius, post Dictaturam, tertiumque Consulatum, rem ad populum deuocare, auxiliumque Tribuni plebis supplex pro filio petere, neque hac re seueritas Papirij refrænari potuit. Cæterum, cum ab vniuersis ciuibus, & Tribunis plebis rogaretur, testatus est, non pœnam illam se Fabio, sed P. R. & Trib. concedere potestati.*

* Non præbuit, sed si dem: inij tũ implorauit.

EIusdem ordinis Papirius Dictator] Front. lib. 3. L. Papirius Cursor Dictator. Fabium Rutilium magistrum equitum quod aduersus editum eius, quanquam prospere pugnauerat, virgis poposcit cædi, securi percussurus, nec contentione, aut precibus militum cōcessit animaduersionem, eumque profugientem Romam prosecutus est, nec ibi quidem remisso prius supplici metu, quàm ad genua eius, & Fabius cum patre prouoluerentur, & pariter Senatus, & Populus rogarent. Liu. vero multo prolixius scribit historiam. Fuit hoc bello Samnitico cui cum L. Furius Camillus Consul præesset, morbo implicitus, Dictatorem dixit Papirium Cursorem, qui sibi Q. Fabium Rutilianum Magistrum equitum dixit: quibus in castra profectis, paulo post Dictator in vrbem ad auspicium petendum accersitur, imperat Magistro equitum, vt sese loco teneret, nec absente se cum hoste confligeret. Fabius cum post profectionem Dictatoris per exploratores comperisset perinde omnia soluta apud hostes, ac si nemo Romanus in Samnio esset, seu ferox adolescens in dignitate accensus, quod omnia in Dictatorem viderentur reposita esse, seu occasione bene gerendæ rei ductus, exercitu instructo paratoque profectus ad hostes, conflixit: Ea fortuna pugnæ fuit. vt nihil relictum sit, si affuisset Dictator cum, melius geri res non potuerit, non enim Dux militi, nec miles Duci defuit, viginti millia hostium ea pugna cęsa dicuntur. Quod vbi Romæ cognitum est, Dictator incensus ita redit in castra, Fabium acciri iubet, spoliarique vt de illo sumeret supplicium; milites reiectis lictoribus Fabium tutantur, iamque seditio maxima apparebat, nox eam diremit, Fabius interea Romam profugit, & auctore patre apud Senatum de iniuria Dictatoris conqueritur: demum superueniente Dictatore, Tribunorum omnium ac P. R. fidem implorat, qua nihil sibi proficiente, fluctuabat eius vita, nisi quod populus ad preces & obtestationem conuersus, vt sibi pœnam Magistri equitum Dictator remitteret. Tribuni quoque inclinatam rem in preces subsecuti orare Dictatorem, insistunt, vt veniam errori humano, veniam adolescentiæ Q. Fabij Rutiliani daret: satis eum pœnarum dedisse, iam ipse adolescens, iam pater M. Fabius contentionis obliti, procumbere ad genua, & iram deprecari Dictatoris. Tunc Dictator silentio facto, benè habet Quirites, vicit disciplina militaris; vicit Imperij maiestas, non noxę eximitur Q. Fabius, qui contra edictum Imperatoris pugnauit, sed noxę damnatus, donatur P. R. donatur Tribunitiæ potestati, precarium, non iustum auxilium ferenti. [De gente Papiria] Cic. epist. famil. lib. 9. epistola ad Petum. Tandem inquit, insenire tibi videris ita, inquit, sed tamen mi Pete, quid tibi venit in mentem negare Papirium quenquam nisi plebeium fuisse, nunquam? fuerunt enim patricij minorum gentium, quorum princeps L. Papirius M. Vigilanus, qui Consul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum ante Censor cum eodem fuisset, annis post Romam conditam trecentis xv. sed cum Papisij dicebantur, post hūc 13. fuerunt sella Curruli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius vocari desitus est, is Dictator cum L. Papirio Cursore magistro equitum factus est, annis post Rom. cond. trecentis 15. & quadriennio post Consul cũ Duellio, hunc secutus est Papirius Cursor homo valde honoratus. [Neq; virtute] Quia vicerat. [Neq; successu] Quia felix fuerat. [Nobilitate] Quia patricius erat de Fabia gente [O spectaculum admirabile.] Exaggerat rē istā [Cruore]. i. renouatione vulnerum quę OLIV.

quæ ab hostibus acceperat, nondum cicatrices sanatæ erant. [Vulnerum] Quę nondum obductæ erant.[Nodosis ictibus.] scilicet virgarum. [Dedit] Occasionem fugiendi, Dispendio pœnæ. Non quod ita putaret, sed quia rogauerant milites, vt punitionem illam in sequentem diem differet Papirius: quod vbi factum est, nocte Fabius in vrbem confugit. [Post Dictaturam tertiumque Consulatum] quia Fabius pater eius, qui & Dictator, & Consul fuerat, coactus est ad auxilium populi confugere, atq; illius opem implorare. [Vniuersus,] Quia vniuersus P. R. Papirium supplex rogabat, vt eum sibi condonaret, hæc Papirij seueritas sic totius exercitus animum à Dictatore auertit, vt proximo cum Samnitibus prælio hostes debellari potuerint, nisi milites Duci suo gloriam inuidentes, vincere noluissent.

ASCEN. EIusdem ordinis] Affert alterius Dictatoris in consimili seueritate exemplum, dicens. Id sup. quod sequitur est sup. eiusdem ordinis. s. Dictatorij. Nam sup. Papirius Dictator cũ Q. Fabius Rutilianus Magister Equitum, & ita secundus à Dictatore in exercitu, (sicut Conestabilis in nostra Gallia olim secundus ab Rege fuit,) eduxisset aduersus. idest contra Imperium eius scilicet Papirij, exercitum scilicet Rom. [In aciem] idest prælium (non quod acies sit prælium, sed quia hic pro prælio accipitur, nisi sit in aciem hostilem) quanquam sup. Rutilianus redierat in castra Samnitibus fusis, & ita victis, tamen neque motus idest à proposito reuocatus, virtute eius scilicet Rutiliani. neque successu, i. prospera pugna, neque nobilitate eius, iussit virgas expediri. idest è fascibus euolui iussit, & eum. s. Rutilianum nudari, vt virgis cęderetur, vnde exclamat author. [O spectaculum admirabile, &] idest simul Rutilianus, vir nobilissimus, cui ob solum nomen parcere debuerat, & Magister equitum, & ita præsenti magistratu fungens; & victor, & ita ob rem paulo ante benè gestam clarus, veste scissã, & corpore spoliato, idest ignominiosè nudato, præbuit se lacerandum verberibus lictorum, vt respergeret titulos victoriarum, quas adeptus erat modo. i. paulo antea speciosissimas, idest honestissimas, respergere vico cruore vulnerũ exceptorum in acie: renouato nodosis ictibus. s. virgarum. [Deinde Papirius dedit precibus] idest ob preces sui exercitus Fabio. s. Rutiliano occasionem confugiendi in vrbem, quia cum importuni pro eo intercederent, & lictores ab eius cæde repellerent, ligatumq; soluerent, patefacto abitu: aut vt alij volunt, precibus exercitus vltione in posterum diem dilata, nocte se in vrbem proripuit, vbi implorauit. idest plorando orauit auxilium Senatus frustra, quia Senatus in Dictatorem nil potuit. Enim pro quia, Papirius. s. Dictator nihilo minus perseuerauit in pęna. s. capitali exigenda, quod durum erat in tali culpa, vnde per allusionem dictum putem à Marone pęnas cum sanguine poscunt. [Itaque] idest & ita pater eius. scilicet Fabij qui etiam Fabius dictus est, coactus est post Dictaturã, & tertium Consulatum idest postquam summis honoribus functus erat, deuocare rem ad populum scilicet Rom. & petere supplex auxilium Tribunorum plebis pro filio, neque seueritas Papirij scilicet Dictatoris potuit refrenari. idest cohiberi a prosecutione vltionis: hac re. idest supplicitatę tanti viri. [Cæterum] idest sed cum rogaretur ab vniuersis ciuibus, & Trib. pleb. testatus est, se concedere. idest condonare illam pęnam, non Fab. sed Pop. Rom. & potestati Tribonorum.

DE L. CALPVRNIO.

* Frõ. li. 4. cap. 1.

LVcius quoque * *Calpurnius Piso Cons. cum in Sicilia bellum aduersus fugitiuos gereret: & Titius equitum præfectus, fugitiuorum multitudine hostium circumuentus, arma his tradidisset: his præfectum ignominiæ generibus affici iussit: eum toga lacinijs ascissis amictum, discinctaque tunica indutum, nudis pedibus à mane noctem vsque, ad principia per omne tempus militiæ adesse. Interdixit etiam ei conuictum hominum, vsumque balnearum: turmasque equitum, quibus præfuerat, ademptis, equis, in funditorum alam transcripsit, magnum profecto dedecus patriæ, magno Pisonis decore vindicatum est: quoniam quidem id egit Piso, vt qui cupiditate vitæ adducti, cruce dignissimis fugitiuis trophæa de se statuere concesserant: libertatique suæ seruili manu flagitiosum imponi iugum non erubuerant: amarum lucis vsum experirentur: mortemque, quàm effeminatè timuerant, viriliter optarent.*

OLIV. LVcius quoque Calpurnius] Hoc quoque fuit bello fugitiuorum, quod in Sicilia gestum est. Cum L. Calpurnius prouinciam obtineret, & bellum aduersus eos gereret. Titius qui præfectus erat Equitum, in insidias cecidit fugitiuorum, & cum vndique circumuentus euadere nullo modo posset, illis arma tradidit. Ipse verò cum equitibus euasit. Cõs. Calp. quod contra disciplinam militarem fecisset, vt qui arma haberet, his depositis in potestatem hostium veniret, ipsum hac pœna mulctauit, vt scissa lacinia togæ, pedibusque nudis in conspectu vigilum staret inter principes, idest primos in statione quousque aliud præsidium mitteretur: hoc etiam Frõt. affirmat lib. 3. cap. 1. Dicit enim L. Piso. C. Titium præfectum cohortis, quod locum fugitiuis cessevat, Titium toga præcisa soluta tunica nudis pedibus in principijs quotidie stare dum vigiles venirent iussisse, conuiuijsque & balneo abstinere. Pisonum domus à Numa Pomp. duxit originem, teste Horat. in Poet. vbi loquitur ad Pisones, Vos ô Pompilius sanguis carmen reprehendite. [Fulgitiuorum] Seruorum, qui bellum in Sicilia mouerant. [Lacinijs abscissis] idest sine fimbrijs, quæ à lacerando dictæ sunt. [Principia] .i. prima acie donec militaret. [Funditorum] Genus est militiæ vilissimum, de equitibus facti sunt funditores, qui fundis glandes in hostes torquebãt. [Alas transcripsit.] Sed propriæ alæ sunt equitum, sic dictæ, quòd pedites tegant alarum vice [Magnum profecto dedecus] Decus imperatoris est seruare rem militare: dedecus verò corrumpere. [Decore] Gloria, & ornamento [Quoniam] Fecit enim Piso, vt qui se tã turpiter dedissent, his tam sordidis hominibus qui erant cruce digni, vitam morte grauiorẽ ducerent: nam hæc supplicia, quæ ignominiæ plena erant, faciebãt vt mori maluissent. [Seruili manu] Fugitiuorum seruorum. Pisones: Numa orti.

ASCEN. LVucius, &c.] Affert seueritatem L. Calpurnij in Titium Equitum præfectum, ob neglectam disciplinam militarem, dicens. Lucius quoque Calpurnius, seu (vt alij scribunt) Calphurnius Piso, Cos. cum idest quando gereret bellum in Sicilia aduersus fugitiuos. idest seruos, qui à dominis fugerãt, & Titius præfectus equitum, circumuentus multitudine fugitiuorum hostium. idest eorum qui fugitiui, & hostes erant, tradidisset his arma, iussit præfectum. s. Titium, affici his generibus ignominiæ: iussit inquam eum amictum toga abscissis lacinijs. idest fimbrijs, & indutum tunica discincta, i. dissoluta in signum ignauiæ, & molliciei, adesse nudis pedibus à mane vsque ad noctem. [Ad principia] idest primam stationem aciei vt ab omnibus aduenientibus conspici posset: aut vt inermis hosti obijceretur per omne tempus militiæ, idest quo deinde militabat. Et ipse interdixit etiã ei, conuictũ hominum. idest ne cum aliquo conuiuium iniret, & vsum balnearum. (Ex hoc loco patet, interdico etiam accusatiuum regere cum datiuo, nam secundum Vallam dicendum esset con uictu, & vsu) & transcripsit turmas equitum quibus præfuerat. scilicet Titius in alas funditorum. idest vilissimorum peditum è fundis glandulas iacientium, & hoc equis adeptis, i. ablatis eis. Profecto. idest reuera, magnũ dedecus patrię, quia turpe erat tam degeneres educasse Equites; est vindicatum, & ita purgatum decore. idest honesto facto Pisonis scilicet Consulis. [Quoniam quidem. idest quando quidem Piso egit id, vt qui adducti cupiditate vitæ concesserant fugitiuis scilicet seruis dignissimis cruce idest turpissima morte, statuere trophea de se, propter arma eis tradita, & non erubuerant iugum flagitiosum. idest subiugationẽ flagitiosam, imponi suę libertati, manu seruili, experirentur vsum lucis scilicet huius vitæ, amarum, & optarent viriliter mortem, quàm timuerant effeminatę. idest immoliter, & quasi muliebriter.

DE Q. METELLO.

NEc minus * *Pisone acriter Q. Metellus, qui, dum apud Trebiam res gereretur, collocatas à se in quadam statione quinque cohortes, atque ex ea viribus hostium depulsas, repetere eandem stationem è vestigio iussit, non quòd speraret, ab ijs amissum locum recuperari posse: sed vt præteritæ culpam pugnæ, insequentis certaminis manifesto periculo puniret. Edixit etiam, vt si quis ex his fugiens castra petijsset, pro hoste interficeretur: qua seueritate compressi milites, corporibus fatigatis, & animis desperatione vitæ implicatis, loci tamen iniquitatem, multitudinemque hostium superarunt. Humanæ igitur imbecillitatis efficacissimum duramentum est necessitas.*

*Vide Pli. de viris Ill. vbi Cõtrebiã leges.

Nec

OLIV. NEc minus Pisone acriter Q. Metellus] Front. lib. 4. cap. 1. Q. Metellus Numidicus, inquit, in Hispania quinq; cohortes, quæ locum amiserant, testamentum facere iussit, eas deinde ad locum recuperandum remisit, minatus nō nisi post victoriam recepturos, cum igitur eis iuberetur facere testamentum, intelligebant nisi vincerent se morti destinatos esse, & hoc modo expressa est illis necessitas, vt pulsis hostibus, locum recuperarent vnde fuerant deiecti. [Q. Metellus.] Hic fuit ille Q. Metellus, qui Iugurtham Numidiæ Regem prius dare terga coegit, de quo multa Salust. [Trebiam] Hæc ciuitas est in Celtiberia, quæ pars est Hispaniæ. [Quadam statione] Iusserat quinque cohortes locum quendam seruare, ne caperetur ab hostibus [Manifesto] Quia volebat omnes occidi, & pro scelere pœnam luere. [Desperatione vitæ] Quia se in manifestius periculum obijci videbant, ideo ferociores facti locum receperunt, nihil enim magis valet ad difficillima quæque obtinenda, quàm desperatio vitæ: vnde Virg. Vna salus victis nullam sperare salutem. [Humanæ igitur] Ex quo, inquit, cognosci potest necessitatem esse, quæ homines imbeciles facit esse fortes.

ASCEN. NEc minus, &c.] Adducit Q. Metelli seueritatem in eadem re dicens. [Nec Q. Metellus] supple egit. [Minus acriter Pisone] idest quàm Piso, Qui cum res gereretur apud Contrebiam, alij Trebiam legunt, vrbē Celtiberiæ, iussit quinque cohortes collocatas à se in quadam statione, atque depulsas ex ea scilicet statione, idest loco, in quo ad tempus starent viribus hostium, repetere euestigio. idest sine cunctatione, eandē stationē non, q sperarent locū amissum ab ijs posse recuperari ab ijsdem, sed vt puniret culpā pugnæ præteritæ. idest prius ab eis malè gestæ, manifesto periculo certaminis insequenti. [Edixit etiam, vt si quis ex ijs fugiens] scilicet à statione illa, petijsset castra, interficeretur pro hoste. idest tanquam esset hostis; qua seueritate milites compressi, & corporibus fatigatis, & animis implicatis desperatione vitæ, quia se videbant, aut ab hostibus, aut à suis interficiendos, tamen idest nihilominus superarunt. idest vicerunt, iniquitatem loci, quia difficile erat recuperare locum amissum, & ab hoste occupatum, & multitudinem hostium inde expellere. [Igitur necessitas est duramentum] idest stabilimentum, & corroboramentum efficacissimum imbecillitatis humanæ. idest quo imbecillitas humana perseuerat, & durat.

THEO. COntrebiam] Vetusti libri aliquot habent Trebiam, Corn. nepos apud Contrebiam oppidum cohortes loco pulsas redire, & locum recipere iussit Q. Metellus. Oppidi Contrebiæ Liu. in Hispania mentionem facit, vt hinc appareat impressoris eius inscitia, qui Cornelij Nepotis opusculum Suet. vindicat. Is oppidum Cantabriæ pro Contrebia substituit impudentissimus in Scæuolæ cognomento, quod est Cordus in Decij patris historia, quę cum Cosso confusa citra mentionem Decij prius erat. Item Decij filij, quæ per initia statim legebatur inuersa, in nomine Duelli, Calatini, Calphurnij, Flammæ, Nabidis Ortia gentis, & alijs centum, castigationes Iani sequitur, & in eum facit argutias, ac si Tranquilli lucubrationes in Cornelium temerè transferat. Hoc an verum sit, luce clarius, in huius operis calce demonstrabo, Cornelij Nepotis esse, non Tranquilli, sicut is stultissimè suspicatur.

DE Q. FABIO.

IN eadem prouincia Q. Fabius Max. ferocissimæ gentis animos contundere, & debilitare cupiens, mansuetissimum ingenium suum, ad tempus deposita clementia, seuiore vti seueritate coegit: omnium enim, qui ex præsidijs R. ad hostes transfugerant, captique erant, manus abscidit: vt trunca præ se brachia gestantes, metum defectionis reliquis inijcerent, rebelles itaque manus à corporibus suis distractæ, inque cruentato solo sparsæ cæteris, ne idem committere auderent, documento fuerunt.

OLIV. IN eadem prouincia Q. Fabius Max.] Hic præerat eidē prouinciæ idest Hispaniæ, qui cum totam penè Romano subegisset Imperio, omnes, qui ad hostes transfugerant captos, præcisis manibus dimisit, qui tametsi natura mansuetioris esset ingenij, tamen vt cæteris terrorē incuteret, ne tale aliquid facere auderent, voluit illos amputatis manibus exemplo cæteris esse. [Ad tempus] idest tantisper. Dum vindicaret disciplinam militarem. [Seueritate] Inter seuerum, comem, & crudelem, hoc interest. Seuerus dicitur rigidus, qui nec prece, nec precio, nec misericordia potest à iustitia deduci, & interpretatur quasi sequens verum. Comis verò dicitur is, qui seueritatem habet cum quadam mansuetudine coniunctam. Crudelis est qui præter iustitiam, & æquitatem grassatur, in omnes. [Omnium enim] scilicet desertorum militum & transfugarum vt clarum est in textu. [Vt trunca præ se] Hoc ideo fecit vt exemplo illi cæteris forent, dum manus præcisas præ se ferrent. [Rebelles itaque] Qui bellum renouare voluerunt: nam rebelles dicuntur cōtumaces, eo quod Ducis imperio parere recusant. [Distractæ] Amputatæ. [Documento] Exemplū cæteris præbuerunt ne tale quidquam facere moliri auderet.

IN eadem.] Ordo est. Q. Fabius Max. cupiens contundere, & debilitare animos gentis ferocissimæ, in eadem prouincia scilicet Celtiberia, aut Hispania; coegit ingenium suum mansuetissimum vti ad tempus Seueritate seuiore. idest multum seua, aut magis seua quàm prius, & hoc clemētia deposita ad tempus. [Enim] Prò quia, abscidit manus omnium, qui transfugerant ex præsidijs Romanorū ad hostes, & qui capti erāt, vt ipsi gestantes præ se. i. ante se brachia trunca. i. truncata abscissis manibus, inijcerent reliquis metum defectionis. i. trāsfugiendi ad hostes. [Itaque]. i. & ita manus rebelles distractę à corporibus suis, & sparsæ in solo cruentato, fuere cęteris documento, ne auderent cōmittere idem. s. crimen defectionis. ASCEN.

DE AFRICANO SVPERIORE.

NIhil mitius superiore Africano, is tamen ad firmandam disciplinam militarem, aliquid ab alienissima crudelitate sibi amaritudinis mutuandum existimauit: si quidem, deuicta Carthagine, cum omnes, qui ex nostris exercitibus ad Pœnos transierant, suam potestatem redegisset, grauius in Romanos, quam in Latinos transfugas animaduertit. Hos enim tanquam patriæ fugitiuos, crucibus affixit: illos autem tanquam perfidos socios, securi percussit. Non prosequar hoc factum vlterius, quia Scipionis est, & quia Romano sanguini, quamuis merito perpesso seruile supplicium, insultare non attinet. Cum presertim transire ad ea liceat, quæ sine domestico vulnere gesta, narrari possunt.

NIhil mitius superiore Africano] Quasi minus mirum sit, hanc seueritatem in cæteris fuisse: cum hoc idem à Scipione Africano factum fuerit, quo nemo mitior. Nam cum Carthaginienses bello vicisset, vrbemque eorum cepisset: & omnes qui ab exercitu Romano ad hostes transfugerant, cum in potestatem suam redegisset, asperius in Romanos animaduertit, quàm in externos: ciues enim, supplicio affecti sunt seruili. idest cruce: socij verò perfidi. idest Latini gladio cæsi. [Nihil mitius] Si naturā, inquit, Scipionis consideres, nihil mansuetius fermè inueneris, sed hæc propter seruandam militarē disciplinam incorruptam à seipsa deficere, & ad peregrinam, sibique longè alienissimam crudelitatem, labi coacta est. [Mutuandum] Quia non suum erat crudelitate vti, sed à Barbara, & immani gente pro tempore sibi mutuo suscipiendum esse existimauit, tantisper dum violatam militarem disciplinam merito supplicij genere vindicaret. [Insultare] Per derisionē inuadere, per cauillationem irridere. [Ad ea] scilicet externa, hoc est de his dicere, qui non fuerunt Romani. OLIV.

NIhil mitius, &c.] Vt Romana Respublica gloria militari præcellit, ita & exemplis seruatæ disciplinæ militaris, vnde affert exemplum Scipionis Africani maioris, dicens. [Nihil mitius. sup. fuit] idest nemo mitior Africano. i. Scipione superiore. i. priore (nam duo fuerunt) tamen. i. tametsi fuit mitissimus, is existimauit, aliquid amaritudinis. i. acerbitatis mutuandum. i. mutuo accipiendum sup. esse sibi ob crudelitatem alienissimam sibi. i. à suo ingenio, ad disciplinam militarem firmandam. i. stabiliendam, Siquidem. i. quoniam Carthagine deuicta, cum redegisset in suam potestatem omnes, qui transierant ab exercitibus nostris. idest Roma. ad Pœnos. i. Carthaginien. ipse animaduertit. i. vltionē exercuit grauius in transfugas Rom. i. Romanæ ciuitatis, quàm in Latinos. i. socios. [Nam affixit hos]. i. Rom. crucibus, tanquam fugitiuos patriæ. i. qui a patria ad hostes transfugerant. s. autem pro sed, percussit. i. percutiendos mandauit securi, illos. i. Latinos, tanquam socios perfidos. [Non prosequar, hoc factum] Scilicet Scip. vlterius, hoc est vrbis cōtumeliosis, aut expositorijs contumeliæ in ea latētis, & quia est Sci. hoc est viri laudatissimi, ASCEN.

& quem taxare nefas sit, & quia non attinet .s. ad rem .i. non decet, insultare .i. per irrisionem improperare sanguini Rom. perpesso supplicium seruile, quamuis .i. quantumuis merito .i. peccato suo, præsertim cum liceat transire, ad ea, quæ possunt narrari gesta sine vulnere domestico .i. sine læsione populi Roma. quod in sequentibus facit.

DE AFRICANO POSTERIORE.

Liu. li. 51. *NAm posterior* * *Africanus, euerso Punico Imperio, exterarum gentium transfugas, in edendis populo spectaculis, feris bestijs obiecit. Et L. Paulus, Persa Rege superato, eiusdem generis & culpæ homines, elephantis proterendos substrauit: vtilissimo quidem exemplo, si tamen acta excellentissimorum virorum humiliter æstimare, sine insolentiæ reprehensione permittitur. Aspero enim & abscissio castigationis genere militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, quæ vbi à recto itinere desciuerunt, oppressura sunt, nisi opprimantur.*

OLIV. ET L. Paulus] De hoc satis supra dictum est in eadem omnibus, quòd bellum Macedonicum extra ordinem huic Senatus decreuerit, quod cum summa fęlicitate, & gloria confecit, Regem vicit. [Eiusdem culpæ] Fugitiuos. [Proterendos] Conculcandos, peßundandos. [Aspero enim & abscisso] Imperatores, & duces exercituum, si militem quempiam à militari disciplina declinantem punierint, tametsi id iuste, & merito faciant, tamen id insolentia potius quadam fecisse iudicantur, quia crimen in iudicium non venit, sed commissum continuo ab eis punitur, quod etiam fieri necesse est, nam si per dispendia iudiciorum expectandum esset, vt de iure disceptaretur, nimis cresceret gladiatorum licentia. [Abscisso] Compendioso, & breui.

ASCEN. NAm Africanus posterior] .i. minor, Imperio Punico euerso, quia Carthaginem deleuit, obiecit feris bestijs, vt Leonibus in edendis spectaculis populo, transfugas exterarũ gentium .i. qui cum Imperatori Romano iurassent, ad hostes transierant, à quibus recepti supplicijs affecti fuerunt. [In edendis populo spectaculis] Quia in ludis: qui populo edebantur, plerumque faciebant canes, & venatores persequi feras. Vnde Ter. Lauinio aduersario suo obiecit in comœdiarum portenta induxerit adolescentulum ceruam videre fugientē: & sectari canes: & eam implorare vt subueniat sibi. Martialis & Iuuen. de theatrali venatione multa dicunt [Et L. Paulus] .s. Macedonicus, Persa Rege .s. Macedoniæ superato, quia capto, & in triumphum ducto, substrauit homines eiusdem generis, idest externi, & eiusdem culpæ, idest transfugas, proterendos elephantis, qui eos conculcantes proterebant: Obiecit inquam ille feris, & hic substrauit elephantis, exemplo vtilissimo scilicet rei Romanæ, vt alij cauerent transfugere, si tamen permittitur, subaudi mihi æstimare .i. appretiare humiliter .i. nonnihil diminuere acta excellētissimorum virorum, vt erant iam dicti, sine reprehensione insolentiæ, quia insolentis videtur diminuere laudem tantorum virorum: ea autē imminui videntur, dum frigidè narrantur. Declarat, quare vtili exemplo, aut cur in ea re maximè opere laudandi sint dicti Imperatores. Enim pro quia, disciplina militaris indiget genere castigationis aspero, & abscisso, quale est dum membrum putridum abscinditur, aut abscisso, idest compendioso abscissa omni mora, quia vires militum constant armis, quæ scilicet arma, vbi desciuerint, idest per defectionem, & seditionem discesserint ab itinere recto .i. ab æquo & iusto. Sunt qui legant tenore, idest perpetuo tramite recto, aut potius recti, sunt oppressura .s. in quos impetum fecerint, nisi opprimantur .s. ab illis maturè.

DE L. MARTIO TRIBVNO MILITVM, ET Senatu Romano.

Liu. li. 26. *SEd tempus* * *est eorum quoque mentionem fieri, quem iam non a singulis, verum ab vniuerso Senatu pro militari more obtinendo, defendendoque administrata sunt L. Martius Trib. militum, cum reliquias duorum exercituum Publij, & Cnei Scipionum, quos arma Punica in Hispania absumpserant, dispersas mira virtute collegißet, earumq; suffragijs Dux eßet creatus, Senatui de rebus actis à se, scribens, in hunc modum orsus est, L. M. Proprætor, cuius honoris vsurpatione vti eum patribus Conscri. non placuit, quia Duces à populo, non à militibus solerent creari: quo tempore tam angusto, tamque graui, propter immane Reipub. damnum, etiam Trib. militum adulandus erat, quoniam quidem ad statum totius ciuitatis corrigendum vnus suffecerat: sed nulla clades, nullum meritum valentius militari disciplina fuit. Succurrebat enim illis, quàm animosa seueritate* * *Tarentino bello maiores eorum vsi fuißent, in quo quassatis & attritis Reipub. viribus, cum magnum captiuorum ciuium suorum numerum à Pyrrho Rege vltro missum recepissent, decreuerunt, vt ex ijs, qui equo meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur: neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum, vallo, aut foßa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet: recursum autem ijs ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset: quibus supplicijs compressi, ex deformibus Pyrrhi munusculis, acerrimi hostes extiterunt. Parem* * *iram aduersus illos Senatus distrinxit, qui apud Cannas Rempub. deseruerunt. Nam cum eos grauitate decreti vltra mortalium conditionem relegasset, acceptis à M. Marcello literis, vt eorum sibi opera ad expugnationem Syracusanorum vti liceret: rescripsit indignos esse, qui in castra reciperentur: Cæterum se ei permittere, vt faceret quod expedire Reipub. iudicasset, dum ne quis ex eis munere vacaret, aut dono militiæ donaretur, aut in Italiam, donec hostes in ea essent, accederet. Sic enerues animos odisse virtus solet.* * *Age, quàm grauiter Senatus tulit, quod Quintum Petilium Cons. fortissimè aduersus Ligures pugnantem, occidere milites paßi essent: legioni neque stipendium anni procedere, neque æra dari voluit, quia pro salute Imperatoris, hostium telis se non obtulerant. Idque decretum amplissimi ordinis, speciosum, & æternum Petilij monimentum extitit, sub quo in acie, morte: in curia vltione clari cineres eius acquiescunt. Consimili animo, cum ei Hannibal* * *sex millium Romanorum, quæ capta in castris habebat, redimendarum potestatem fecisset, conditionem spreuit, memor tantam multitudinem armatorum iuuenum, si honestè mori voluißet, turpiter capi non potuisse. Quorum nescio, vtrum maius dedecus fuerit, quod patria spei, an quòd hostis metus nihil in his reposuerit: hæc pro se, ille ne aduersus se dimicarent, parui ducendo.* * *Sed cum aliquoties Senatus pro militari disciplina seuere extuberit, nescio an tunc præcipuè, cum milites, qui Rhegyum iniusto bello occupauerant, mortuoq; Duce* * *Bubelio, M. Cesium scribam eius sua sponte Imperatorem delegerant, carcere inclusit, ac L. Furio Flacco Trib. pleb. denunciante, ne in ciues Romanos aduersus morem maiorum animaduerteret, nihilo minus propositum executus est. Cæterum minore cum inuidia, vt id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis cæsos, securi percuti iussit, eorumq; nullum sepulturæ mandari, mortemq; lugeri vetuit.*

*Frō. li. 5.

*Liu. li. 25

*Fron. lib. 4. cap. 5.

*Liu. li. 22 * Octo, scribunt Cic. & Liuius.

*Fron. lib. 4. c. 1. Oros. li. 4. cap. 3.

* D. Iubelio videt legendum

OLIV. LVcius Martius Tribunus mil. [Pub. & Cn. Scipiones diu in Hispania contra Carthaginenses bella feliciter gesserunt, Carthaginienses, Asdrubalem, & Magonem aduersus eos cum magnis copijs miserunt, & cum eos Romani aliquamdiu persecuti essent, illi verò se in tutiora loca recepissent, & nonnunquam pauci Romani ex multis victoriam reportassent, Celtiberi, qui cum Romanis erant, precio corrupti, ad Carthaginenses defecerunt, & sorte diuisis exercitibus, duo fratres bifariam bellum gerebant, vt tandē aliquando

do ei finem imponerent,sed destituti à Celtiberis, in quibus spes maxima erat victoria (quippe qui supra 30.millia essēt) intra paucos dies ab hostibus oppressi sunt,& duo Imperatores Romani cum magna parte exercitus deleti sunt, quod reliquum fuit virtute L.Martij Tribuni militum in vnum coactum est, & Dux est à militibus electus qui cum intellexisset hostes ob rem bene gestam lætitiam agitantes, quasi omnes Romanorum copias deletas crederent,& propterea se negligenter haberent, milites ad concionem vocauit, & adhortatus eos ad hostes inuadendos, cum inter conicionandum (vt diximus in cap. de ominibus) subito flamma è capite eius emicuisset,læti milites omen acceperunt, & Ducem Martiū secuti ad castra hostium, eos cibo, somnoque oppressos confecerunt, hic ergo Martius cum de rebus gestis ad Senatum scriberet,hoc titulo vsus est,L.Martius Proprætor. S.P.Q.R. S. P. D.quo genere tituli eum Senatus vlterius vti noluit, vt cum Tribunus creatus esset à populo, se Proprætorem diceret,quod id à militibus accepisset. [Adulandus] hoc verbum apud veteres commune fuit,sicut multa alia, teste Prisciano. [Tarentino bello]cum Tarentini bellum cum P.R. haberent, [Pyrrhum Regem Epyrotarum in Italiam acciuerunt,quo in bello attritæ primo sunt vires P. Rom. cum igitur Pyrrhus magnum numerum captiuorum cæpisset , sine redemptione omnes P. Roma. condonare voluit, in quo sententia Appij Claudi Cæci fuit,ne reciperentur pristino statu , igitur qui equites fuerant in peditum numerum , qui pedites in funditorum alas transcripti sunt, & alijs conditionibus alligati,vnde Frontinus libro 4.cap.1. Appij Claudij sententia Senatus, eos qui à Pyrrho Rege Epirotarum capti, & postea remissi fuerunt,equites ad pedites redegit, pedites ad leuem armaturam,omnibus extra vallum iussis tendere, donec bina hostiū spolia singuli referrent. [Magnum captiuorum ciuium numerum]Fuerunt autem ducenti,teste Iustino libro 8.qui inquit, Pyrrhus ducentos captiuos milites gratis Romam remisit,ut cognita virtute eius Romani, cognoscerent pariter & liberalitatem.[Meruerant]militauerant.Lucan.ere merent paruo. [Tenderet]Tentoria haberet. Vir. hic sæuus tendebat Achilles. [Vallo aut fossa.] Volebat enim ipsos hostibus expositos esse, & ideo valle non muniri [Ex pellibus.]Sed ex telā tantum.[Quibus supplicijs] His, inquit legibus & conditionibus tam asperis milites illi qui munuscula fuerant Pyrrhi, ijdem illius acerrimi hostes fuerunt. [Parem iram Senatus] Front.lib.4.c.1.Fuluio,& Appio Claudio Cons.milites ex pugna Cannensi in Siciliam à Senatu relegati, postulauerunt à Consule M.Marcello,vt in prælium ducerentur:ille Senatum consuluit, Senatus negauit sibi placere committi his Remp. quàm deseruissent.Marcello tamen commisit facere,quod videretur, dum ne quis eorum munere vacaret, neve donaretur,neve quod præmium ferret,aut in Italiam deportaretur, dum Pœni in ea fuissent. Liuius. Legatis militum,qui relegari postulabant vt in prælium ducerentur, Marcellus id nec iuris,nec potestatis suæ esse dixit: Senatui scripturum se omniaq; de sententia patrum facturum esse,literæ ergo Marcelli ad nouos Consules allatæ,ac per eos in Senatu recitatæ sunt, consultusque de his literis ita decreuit Senatus:militibus,qui ad Cannas commilitones suos pugnantes deseruissent, Senatui nihil videri Rempub.committendam esse,si Appio Claudio Proconsuli aliter videretur,faceret,quod è Republica,fideque sua duceret,dum ne quis eorum munere vacaret, neve dono militari virtutis gratia donaretur, aut in Italiam reportaretur, donec hostis in terra Italia esset . [Distrinxit] nudauit,translatio sumpta à gladio. [Vltra morta.condit.] Quia conditiones illorum morte ipsa atrociores fuerunt.[Munere] Dum ne quis illorum uacationem haberet militiæ , videlicet vt semper militiam gererent.[Aut dono] Vt si etiam fortiter gessisset nullo munere militari donaretur. [Sic enerues] Sic viriles,& virtute præstantes,molles & effœminatos odisse solent:quia Romani super viriles fuerunt. [Age quam grauiter Senatus tulit.] De hoc in cap.de ominibus abundè satis dictū est:nam hic Q.Petilius fuit, qui dixit hodie lethum capiam.i. mortem,vbi fortiter pugnando occubuit. Front. lib.4. cap.1. Cum à Liguribus in prælio. Q. Petilius interfectus esset,decreuit Senatus ut ea legio,in cuius ala Consul fuerat occisus, tota infrequens referretur, stipendium ei non daretur annuum,æra rescinderentur. Neque stipendium anni procedere voluit,neque æra dari quæ meruerat: duplici ergo stipendio priuauit. [In curia vltione]Propter decretum amplissimi Senatus [Consimili animo] Liu.Dec.2.Pun.bel. Hannibalem dicit secundum prosperam ad Cannas pugnam captiuos,Romanos, quod nunquam antea fecerat benignè satis fuisse allocutum,eisq; se redimendi potestatem fecisse,precium constituisse se in capita,equiti quingenos nummos, tricenos pe-

Quin.Petilius Cōsul. à liguribus interfectus.

diti,seruo terdenos, & quanquam, aliquantum adijciebatur equitibus ad id precium, quo pepigerant dedentes se, lætos tamen quamcunque conditionem accepisse. Romanque legatos misisse,Senatum non redimendos censuisse, dissuadente in primis T.Manlio Torq.priscæ,& nimis duræ seueritatis viro,qui præter alias rationes, eorum ignauiam insectatus, illam afferebat,quod cum P. Sempronio Tuditano, aufugere potuissent Cic.officiorum lib.vl.circa fi.Octo hominum milia inquit,tenebat Hannibal, non quos in acie cæpisset, aut qui periculo mortis diffugissent,sed qui relicti in castris fuissent à Paulo,& Var.Consul eos Senatus non censuit redimendos,cum id parua pecunia fieri potuisset,vt esset insitum militibus nostris,aut vincere, aut emori. [Sex millium Romanorum] In numero dissentit à Cic. & Liuio, qui octo millia fuisse dicunt.[Ille ne, aduersus se.] Ne, prout, posuit apertè hoc loco.[Qui Rhegium iniusto bello] Frontinus eodem lib. & cap. In Legionem,inquit,quæ Rhegium oppidum iniussu Ducis diripuerat,animaduersum est,ita vt quatuor millia tradita custodiæ necarentur, præterea Senatusconsulto cautum est,ne quem ex eis sepelire,aut lugere fas esset. Abbreuiator Liuij non Romanos,sed Campanos fuisse dicit:Campana inquit,Legio,quæ Rhegium occupauerat obsessa, seditione facta,securi percussa est (Eorumq; nullum] Ad mortem vsq; seuire tolerabile est, vltra mortem inhumanum ; sicut de Achille legitur,qui in Hectorem mortuum seuijt.Virg.Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros ; Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Sed tempus est mentionem fieri, quoque] .i. etiam eorum quæ iam administrata sunt,non à singulis.s. Imperatoribus,sed ab vniuerso Senatu pro more militari obtinendo, & defendendo.L. Martius Trib. militum, cum collegisset mira virtute reliquias duorum exercituum, videlicet Publij, & Cnei Scipionum,quos.s.Scipiones arma Punica.i. Carthaginensium,absumpserant in Hispania:dispersas.s. post Ducum cædem,& esset creatus Dux suffragijs.i.votis,aut vocibus earum .s. reliquiarum exercitus; ipse scribens Senatui de rebus actis à se,orsus est in hunc modum. L. Martius proprætor.i. fortis,fungens officio Prætoris.[Cuius].s. Proprætoris honoris vsurpatione, non placuit Patribus Conscriptis eum vti.i. vt amplius uteretur,quia Duces solerent creari à populo.s.toto in Comitijs,non à militibus.s.tantum in castris, qui tamē mos postea inualuit,[Quo tempore tam angusto] .i. anxietatis pleno,Tamq; graui.i.duro, & molesto,propter immane .i. maximum damnum Reipub.etiā Tribunus militum erat adulandus.i. adulatione in officio retinendus, quoniam quidem vnus.i.ipse solus,suffecerat ad corrigendum statum totius Ciuitatis, quia penè deperditum restituit: sed nulla clades fuit valentior,i.plus potuit,& nullum meritum fuit valentius disciplina militari:quia maluissent nouam cladem accipere, & Tribunum sibi iratum reddere, quam disciplinam militarem frangere.[Succurrebat enim illis].s.Patribus Conscriptis,[q̄ animosa] .i. quanta animi seueritate maiores eorum fuissent vsi in bello Tarentino,in quo viribus Reip. quassatis .i. concussis,& attritis.i.imminutis,& absumptis,cū recepissent magnū numerum ciuium suorum missum à Pyrro rege ultro .i. sine precio redemptionis:dixit.n.vt Cic.recitat apud Enniū, Dono ducite,doq; volentibus magnis Dijs:Decreuerunt.i. sententiā tulerunt,vt supra.i.ex his,qui meruerant.s.æra, & stipendia equo.i.qui equites fuerant,militarēt in numero peditum.s.gregariorū,& qui fuerant pedites,transcriberent in auxilia i.supplementū, funditorū .i. vilissimorū peditū,non cominus,sed eminus bellantium. Et decreuerūt pariter, ne quis eorū tenderet.i.tētoria figeret,intra castra, neve cingeret vallo.i.sepimento ex vallis.i.stipitibus, & terra facto,aut fossa,locū assignatum sup.eis, extra castra,neve .i. & ne haberet tentorium ex pellibus. Aūt,pro sed, ipsi proposuerunt ijs recursum ad pristinum ordinem militiæ,si quis tulisset ex hostibus bina spolia.i.duorum à se occisorum , quibus supplicijs illi à Pyrrho remissi,compressi.i.angustiati, extiterunt.i. euaserūt, acerrimi hostes Pyrrhi,ex deformibus munusculis Pyrrhi,qa dono eos miserat,tanquam indignos, qui precio redimerent. Ennius tñ(vt dixi) aliter interpretatus est id Pyrrhi donum. [Parem iram &c.]Senatus.s.Roma.distrinxit .i. exercuit parē .i.consimilem iram,aduersus illos qui deseruerunt Remp.s.fugiendo,apud Cannas, vicum Appuliæ, vbi Romanus exercitus ab Hannibale profligatus est. Nam cum Senatus relegasset eos scilicet milites, in Siciliam , videlicet, vltra conditionem mortalium,quia mortalibus nihil grauius morte accidere posse videtur, & tamen illis relegatio illa morte acerbior visa est, literis acceptis à Marco Marcello , (qui tunc in Siciliam missus erat) idest quibus M. Marcellus à Senatu petijt, vt liceret sibi vti opera eorum ad expugnationem Syracusanorum

ASCEN.

cusanorum [Rescripsit.] Senatus, eos esse indignos, qui reciperentur in castra.s. Rom. [Cæterum] .i. sed rescripsit se permittere ei .s. Martello, vt faceret quod iudicasset expedire Reipub.dum.i.dummodo,ne quis.i. non aliquis ex eis .s. qui fugerant,vt vacaret.i.vacuus esset munere. i. onere militari, aut donaretur dono militiæ.i. insigni præmio rei benè gestæ; aut accederet in Italiam,donec hostes essent in ea. Sic virtus solet odisse animos eneruès.i.molles,& imbelles.[Age quàm] .i.quantum,grauiter tulit.i.passus est Senatus, quod milites erant passi.[Q.Petilium Cos. pugnatem fortissime aduersum Ligures occidere].i.occumbere & mori: vt autè sciatur quantum grauiter tulerit,dicit,Senatus neq; voluit stipendium.i. stipem,quæ pendebatur.i.soluebatur anni.i.pro anno sequente integro,procedere.i. vlterius ratum haberi, neque voluit æra.s.iam debita,dari,quia non obtulerunt.i. non obiecerunt se telis hostium pro saluti Imperatoris.i. [Idq; decretum amplissimi ordinis] Videlicet Patrum Conscriptorum,extitit speciosum,& æternum monimentum.i. sepulchrum memoratiuum.[Petilij].i.Consulis interempti,sub quo monimento, cineres eius,acquiescunt,clari morte,in acie.s.obita, & clari vltione,in Curia.s.Senatoria;aut acquiescunt in acie clari morte,& in curia clari vltione.i. animaduersione in milites ignauos. [Consimili,&c.] Prosequitur eiusdem generis exemplū dicens. Senatus cum Hannibal fecisset ei potestate redimendorum sex millia Romanorum, qui.s.Hannibal sex ista millia habebat in castris, capta: aut quos Romanos habebat in castris captos;spreuit conditionem.i.noluit eos redimere, memor tantam multitudinem iuuenum armatorum, si voluisset honestè mori,non potuisse capi.[Quorum].s.militum,aut sex millium nescio vtrum maius dedecus,.i.probrum fuerant, ꝙ patria nihil spei reposuerit in his, an quod hostis nihil metus reposuerit,in his,aut in eis hæc.s.patria ducendo.i.æstimando parui,vt sup.pugnarent pro se, ille ducendo parui, ne dimicarent aduersum se. [Sed cum Senatus excubuerit] .i. vigilauerit aliquoties pro disciplina militari seuerè .i. cum seueritate, & grauitate, nescio an sup. excubuerit pro disciplina mil.præcipuè tunc,cum inclusit carcere milites, qui occupauerant.i.inuaserant,Rhegium.s.oppidum bello iniusto.i. non legitimè indicto,& Bubelio Duce mortuo delegerant M.Cesium scribam eius,(quem nunc Cancellariū dicunt) sua sponte.i.non inuitati à Senatu.i.non mandato Senatus. Imperatorem. Ac M.Furio Flac. Trib.pl.denunciante, ne.s. Senatus animaduerteret in ciues Rom.aduersus.i. contra morem maiorum,executus est nihilo minus propositum.i.vltimo supplicio eos affecit.[Cæterum].i. sed vt id peragetur cum minore inuidia,Senatus iussit quinquaginta.s.eorum,aut quinquagenos eorum,cæsos virgis per singulos dies, percuti securi.i. decollari,& nulli.i.non vlli.i. corpora eorum mandari vlli sepulturæ,& vetuit pariter mortem eorum lugeri.

THEO. QVo tempore] Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam copias traiecit aduentu eius deterriti Rhegini,simul etiā quòd Carth.tunc mari dominantes metuebant P.R.opem,atq; præsidium postularunt. Missi à Romanis ad eos milites aliquandiu vrbem tutati, fidem ciuitati seruauerunt. Erant numero quatuor millia hominum,quibus Duces præerant Decius,& Campanus. Sed tandem Mamertinorum exemplo permoti, & eos tanti facinoris conspiratores habentes,ipsi quoq; Rheginis fidem violant,tum rei opportunitate,tum Rheginorum opulentia pellecti,ciues alios ex vrbe depellunt, alios cędūt: deniq; vt Mamertini Messanam, ita Regium detinent Romani: hanc Rheginorum calamitatem graui,& iniquo animo licet ferrent Romani,superioribus tamen bellis occupati,subsidium ferre non poterant. Confecto demum bello, Rhegiū profecti,vrbem obsederunt,ac tandem expugnarunt,interfectis compluribus,qui in ipsa etiam victoria præscij,quid passuri forent,si superuixerent, vsq; ad extremum fortissimè repugnarunt, trecenti solum viui in potestatem redacti, quos Romam e uestigio emissos Cos. in forum produci, ac virgis cędi, & tandem secundum patriæ morem securi percuti fecerunt,quo & illi scelerati facinoris pęnas darent, & ipsi suam erga socios fidem, quantum fieri posset confirmarent, hanc hist.lib.1.Polybius refert.

EXTERNA EXEMPLA.

DE CARTHAGINENSIVM SENATV.

Pli. de viris illust. de Cn. Duellio. *LEniter hoc Patres C. si Carthaginensium Senatus in militiæ negocijs procurandis violentiam intueri velimus, à quo Duces bella prauo consilio gerentes, etiam si prospera fortuua subsecuta esset, * cruci tamen affigebantur: quod bene gesserant Deorum immortalium adiutorio: quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.* De cruce.

OLIV. LEniter] Aptè transit ad externa, & primo ad Senatus Carth.exemplum, dicens. Patres conscripti.s.Rom.Senatus suprà fecerunt leniter.i.parum vehementer,hoc scilicet quod dictum est,si velimus intueri violentiam Senatus Carthag.in negocijs militiæ procurandis à quo.s. Senatu, Duces scilicet Carth.gerentes bella prauo consilio.i.modica prudentia,etiam si prospera fortuna esset subsecuta, tamen affigebantur cruci,affigebantur inquam cruci à Senatu imputante adiutorio Deorum immortalium,quod bene gesserant,& culpæ ipsorum .s.Ducum, quod commiserant malè .i. inconsultè. Sunt qui legant imputantes,sed ordo non stat, nisi dicamus. Et erant imputantes,&c.quod tamen est à stilo orationis Valerianæ abhorrens.

DE CLEARCHO.

*CLearchus verò * Lacedæmoniorum Dux egregio dicto disciplinam militiæ continebat. Identidē exercitus sui auribus inculcando, à militibus Imperatorem potius, quàm hostem metui debere. Quò apertè denunciabat futurum, vt spiritum pęnæ impenderent, quem pugnæ acceptum ferre dubitassent. Idque à Duce præcipi non mirabantur, maternarum blanditiarum memores: quæ exituros eos ad præliandum monebant, vt aut viui cum armis in conspectum earum venirent, aut mortui in armis referrentur. Hoc intra domesticos parietes accepto signo, Spartanæ acies dimicabant. Sed aliena prospexisse tantummodo satis est, cum proprijs, multoq; vberioribus, & felicioribus exemplis gloriari liceat. Disciplina militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano Imperio peperit: & multarum vrbium, magnorum Regum, validissimarum gentium regimen, largita est: fauces Pontici sinus patefecit: Alpium, Taurique montis conulsa claustra tradidit, ortumque è paruula Romuli casa, totius terrarum orbis fecit columen. Ex cuius sinu quoniam omnes triumphi manarunt, sequitur, vt de iure triumphandi dicere incipiam.*

*Fron.lib. 4.cap.1.

OLIV. INculcando] Ingerendo. [Vt spiritum pęnæ impenderent] Ex eo, inquit,quod dicebat magis Imperatorem,quàm hostem metui debere significat fore, vt vitam, quàm honestè pugnando effundere, dubitassent,eam pro pęna delicti turpiter amitterent;hoc etiam Front. Clearchus Dux Lacedæmoniorum,exercitui dicebat, Imperatorem plus quam hostem metui debere, significans eos, qui in prælio dubiam mortem timuissent,certum si vixissent de se manere supplicium, vt intelligerent sibi post prælium mortem certam expectandam esse. [Maternarum blandit. memores] Legitur, quod mater quædam cum Diropetrion filium audisset ignauum,& matre indignum,illum suis manibus extinxisse,vnde, & versus constat. Hunc timidum mater, Diropetrion ipsa necauit. Nec dignum matre,nec Lacedæmonium. Matres autem filios in prælium exeuntes breuibus admonebant dicentes, aut hunc, aut in hoc,videlicet vel hunc Clipeum, referas viuus, vel in hoc mortuus referaris. [Fauces Pontici sinus] De hoc ait Cic.in oratione pro Archia poetà. Pop.enim Roma. aperuit Lucullo imperante Pontum, & Regijs opibus quondam, & natura regionis vallatum: nam Lucullus contra Mitridatem regem Pont. missus est, & victoriæ aditum patefecit, quam amplam postea Pomp.consecutus est. [Validissimarum gentium.] P. Q. Flaminius in Græciam missus eam vniuersam Romano subegit Imperio, & liberam esse voluit, vnde cum præco iussus esset ad hanc vocem canere, videlicet vt Græciā liberam esse nunciaret; tantus dicitur clamor subsecutus, vt aues supra volantes hoc clamore repercussæ in terram prolapsæ ceciderint, vt supra notatum est. [Parua Romuli casa] Tugurium illud, in quo Romulus adhuc pastoralem vitam agens,dicitur habitasse: quod postea Rom. refecerunt suo tēpore in parentis sui memoriam sempiternam. Clearchus Spar. Dux

ASCEN. CLearchus verò, &c.] Paucis percurritur exempla externa, afferens duo Lacedæmoniorum, & purgans, quòd non plura afferat externa, eo quòd tot supersint domestica, vnde cum laude Romanæ disciplinæ titulum hunc claudit. Ordo autem est. Verò, pro sed, Clearchus Dux Lacedæmoniorum, continebat, idest conseruabat disciplinam militiæ egregio dicto, inculcando identidem, idest per interualla temporis, auribus exercitus sui, Imperatorem debere potius metui à militibus, quàm hostem. [Quo] scilicet dicto, denunciabat apertè, futurum, vt ipsi impenderent pœnæ, idest vltioni ab Imperatore expectandæ, spiritum scilicet vitalem, quem dubitassent ferre acceptum, idest impendere pugnæ, scilicet honestæ? Et ipsi milites Lacedæmonij non mirabantur id præcipi à Duce. [Memores] idest eo, quòd essent memores blanditiarum maternarum, idest blandium virilium tamen iustorum matrum suarum, quæ abeuntibus dabant, cum aliarũ nationum matres blandiri soleant, vnde seuera illarum mandata, speciosè blanditias vocat, quę scilicet matres potius strenuæ quam blandæ monebant eos exituros ad præliandum, vt aut venirent viui in conspectum earum cum armis. i. non amissis illis. nec abiectis, aut referrentur mortui in armis vtpote in clypeo, aut scuto. [Acies Spartanæ, idest Lacedæmoniæ dimicabant hoc signo, idest vexillo, hoc est hoc monitu, locò vexilli accepto intra parietes domesticos, quia à matribus. [Sed aliena prospexisse tantummodo satis est], i. de longe vidisse tantummodo aliena supra exempla militaris disciplinæ: cum liceat gloriari exemplis proprijs, idest domesticis, & multo vberioribus, ac fęlicioribus. Nam sup. disciplina militaris retenta acriter, peperit Imperio Romano principatum Italiæ, & largita est, supra ei, regimen magnorum Regũ, & validissimarum gentium; & patefecit ei fauces sinus Pontici, scilicet maris; & tradidit claustra Alpium, & Tauri montis compulsa. i. vi distracta; & fecit ipsum Imperium Rom. ortum è parua casa. i. humili tugurio Romuli, columen. i. fastigium totius orbis terrarum. Ex cuius, i. Imperij Rom. sinu, quoniam omnes triumphi manarunt, sequitur. i. consequens est, vt dicere incipiam de iure triumphandi.

DE IVRE TRIVMPHANDI.

Cap. III.

OB leuia prælia quidam Imperatores triumphos sibi decerni desiderabant; quibus vt occurreretur, lege cautum est, ne quis triumpharet, nisi quinque millia hostium vna acie cecidißet. Non enim numero, sed gloria triumphorum excelsius verbis nostræ futurum decus maiores existimabant. Cæterum ne tam præclara lex cupiditate Laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est, quam L. Marius, & M. Cato, Trib. pleb. tulerunt, pœnam enim Imperatoribus minatur, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum literis Senatui ausi essent referre. Iubetq; eos, cum primum vrbem intrassent, apud * Quæstores vrbanos iurare de vtroq; numero verè ab his Senatui eße scriptum. Post has leges iudicij illius tempestiua mentio introducetur, in quo de iure triumphandi inter clarissimas personas, & actum; & excussum est. Luctatius Cons. & Q. Valerius Prætor circa Siciliam insignem Pœnorum claßem deleuerant, quo nomine Luctatio Cons. triumphum Senatus decreuit. Cum autem Valerius sibi eum quoque decerni desideraret, negauit id fieri oportere Luctatius, ne in honore triumphi minor potestas maiori æquaretur, pertinaciusq; progressa contentione, Valerius sponsione Luctatium prouocauit, non se petiturum triumphum, nisi suo ductu Punica classis eßet oppreßa: nec dubitauit restipulari Luctatius: Itaque iudex inter eos conuenit Attilius Calatinus, apud quem Valerius in hũc modum egit: Consulem ea pugna in lectica claudum iacuisse, se autem omnibus Imperatorijs partibus functum. Tunc Calatinus, prius quàm Luctatius causam suam ordiretur: quæro inquit, Valeri à te, si dimicandum nec ne esset, contrarijs inter vos sententijs dißentißetis, vtrum quod Cons. an quod Prætor imperaßet, maius habiturum fuerit momentum? Respondit Valerius non facere se controuersiam, quin priores partes Cos. essent futuræ. Age deinde inquit Calatinus: Si diuersa auspicia accepißetis, cuius magis auspicio staretur? Idem respondit Valerius, Cos. Iam me hercule, inquit, cum de Imperio, & auspicio inter vos disceptationem susceperim, & tu vtroque aduersarium tuum superiorem fuisse fatearis, nihil est quod vlterius dubitem. Itaque Luctati, quamuis adhuc tacueris, secundum te litem do. Mirificè iudex, quod in manifesto negocio tempus teri paßus non est. Probabilius Luctatius, quòd ius amplißimi honoris constanter defendit. Sed nec Valerius quidem improbè, quia fortis, & prosperæ pugnæ vt non legitimum, ita se dignum præmium petijt.

* Sed intrare ante triumphũ non licebat.

OLIV. OB Leuia prælia quidam Imperatores triumphos] Transit ad capitulum de triumphis, & ostendit Imperatores Rom. non nisi de maximis victorijs triumphasse; nam lege cautum erat, ne cui triumphus decerneretur, nisi quinque millia hostium vna acie prostrauisset. Erat autem triumphus maximus honor qui dabatur Imperatoribus Rom. qui quatuor albis equis inaurato currui iunctis, capite laurea coronato, in Capitolium vehebantur, præcedentibus captiuis catenatis, & præeunte Senatu in Iouis Optimi Maximi templum deuecti, immolato tauro albo, ad proprias ędes redibant. Quis autem primus in vrbe Rom. triumphauerit, varia est scriptorum sententia, nam alij Camillum, alij Tarquinium Priscum, alij Val. Publiculam fuisse tradunt. [Obliteraretur] Obliuioni traderetur, deleretur. [Fulta est] Nec enim lex illa per se satis valida erat, potuissent enim Imperatores cupiditate triũphi falsum occisorum hostium numerum referre. [Luctatius Cons.] Hic contra Pœnos Siciliam inuadentes missus est, qui cum naualí prælio interesse non posset propter malam corporis valetudinem. Q. Val. Prætor classem hostium deleuit, tempore quoque Consulatus Luctatij diuersæ aquarum, ignium q; clades penè vrbem absumpserunt. [Restipulari.] Stipulari significat stipem, hoc est pecuniam obligare, tractũ autem est à stipe quæ species erat nummismatis; stips autem dicta est, à stipando, nam antiqui pecuniam pensare, non numerare solebant, quàm pecuniam ęs graue Liu. appellat, & Plin. lib. 33. Militum inquit, stipendiorum hoc, est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur, vnde etiam nomina nummis remanserunt apud antiquos à pensatione, sicut assis, dodrans, quadrans, vncia, minæ, denarius, & similia: ergo pecuniam non in loculis seruare solebant, sed in thesauris stipare, & condensare, nam stipare est in locum angustum reponere, ergo restipulari est retro se obligare, i. contra sponsionem à Valer. factam pecuniam obligare. [Conuenit] Placuit. Iudex] Attilius Calat. Hic Consul, cum à Pęnis in locum circumsessum temerè exercitum duxisset, M. Calpurnij Tribuni militum virtute, & opera euasit, qui cum trecentis militibus eruptione facta hostes in fugam conuertit omnes. De Attilio Calatino Cic. in Cato. Maiore. Quanta authoritas fuit in Lucio Cęcilio Metello, quanta in Attilio Calatino, in quem illud elogium, vnicum & primarium populi fuisse virum, notum est carmen incisum in sepulchro. [Claudum] Quia Consul morbo erat implicitus, missus est hic Valer. Prætor. [Vtrum] An non, tantum valet, nec ne. [Litem do.] idest dico, & est verbum iuris, verbi significatio etiam apud Grammaticos inuenitur, Virg. Sed tamen iste deus, qui sit, da Tytire nobis. Ergo dare litem, est ius disceptationis dicere. [Vt non legitimum] Quia sibi lege non debebatur, sed Consuli.

ASCEN. OB leuia, &c.] Locuturus de triumphis Romanis, præmittit duas leges latas de iure triumphandi, dicens. Quidam Imperatores] scilicet Romani, desiderabant triumphos decerni sibi ob quædam prelia leuia, idest facilia, & modici sudoris, quibus vt occurreretur, idest resisteretur, cautum est lege, ne quis triumpharet, nisi cecidisset, idest interemisset, vna acie quinque millia hostium. Enim pro quia, maiores, i. prisci Romani, existimabant decus vrbis nostrę futurum excelsius, non numero. i. multitudine triumphorum, qui quamplurimi fuissent, si ob leuia prelia triumphare licuisset, sed gloria. s. triumphorum, quæ ex difficultate, & magnitudine victoriæ nascitur. [Cęterum ne tam pręclara lex] obliteraretur. i. deleretur, aut antiquaretur, cupiditate laureę. i. coronæ

coronæ triumphalis, ipsa est fulta adiutorio alterius legis, quam L. Marius & M. Cato Trib. pl. tulerunt. Enim pro quia, lex sup. illa minatur Imperatoribus pœnam, qui ausi essent referre literis. i. scribere Senatui, falsum numerum hostium occisorum in prælio, aut ciuium amissorum, iubet eos. s. Imperatores triumphum petentes, cū primū intrassent vrbem, iurare apud Quæstores vrbanos, vere scriptum esse ab his Senatui de vtroque numero. s. tam hostium, quam ciuium cæsorum. Mentio iudicij illius, in quo & actum, & excussum est inter clarissimas personas, introducetur tempestiua. i. opportuna, & debita serie post has leges. s. iā dictas. Luctatius Coss. & Q. Val. Pretor, deleuerant insignem classem Pœnorum circa Siciliam; quo nomine. i. gratia cuius meriti, Senatus decreuit Luctatio, Consuli triumphum. Autem pro sed, cum Val. quoque desideraret eum. s. triumphum decerni. i. addici, aut adiudicari sibi, Luctatius negauit id oportere. i. decere (hoc loco) fieri. ne minor potestas, vtpote Prætoria, æquaretur maiori. s. Consulari, in honore triumphi, & cōtentione progressa pertinacius. Val. prouocauit Luctatium sponsione. i. depositione tanti, quanti interesse posset, non se petiturum. i. quod spopōdit, & deposuit velle probare, se non petiturum triumphum, nisi Punica classis esset oppressa, suo ductu; nec Luctatius dubitauit restipulari. i. econtrario deponere. Itaq; iudex inter eos Attil. Calat. conuenit, Iacuisse in lectica claudum ea pugna. i. dum pugna fieret, qua classis oppressa erat, se autem functum omnibus partibus Imperatoris. Tunc Calatinus, inquit, prius, quā Luctatius ordiretur causam suam; ô Val. ego quæro à te, si vos dissentissetis sententijs. i. si fuissetis discordes in sententijs, dimicandum, nec ne esset. i. vtrum dimicandum esset, an non, vtrum id, quod Consul imperasset, an id quod Prætor imperasset, fuerit habiturum maius momētum. i. plus auctoritatis ad mouendam rem ad executionem. Valer. respondit, se non facere controuersiam. i. non dissentire, nec inficiari, quin priores. i. potiores partes essent futuræ Consulis. i. quin Imperio Consulis esset parendum. Deinde Calatinus inquit Age si accepissetis diuersa auspicia, cuius. i. vtrius vestrum auspicio staretur magis? Val. respondit idem. i. similiter, Consulis. i. quòd staretur magis auspicijs Consulis. Et Calatinus sup. inquit [iam me Hercule] s. ita iudicante, vt verum dico, cum susceperim inter vos disceptationem imaginariam de Imperio, & auspicio, & tu ô Valeri fatearis aduersarium tuum. s. Luctatium Consulem, fuisse si ita euenisset, superiorem in vtroque tam in Imperio, quàm in auspicio, nihil est quod dubitem vlterius. s. de causa vestra, [Itaque] i. & ita ô Luctaci, ego do litem. i. iudico secundum te. i. pro te, quamuis tacueris adhuc. Mirificè supp. egit, iudex, quòd vel qui non est passus tempus teri. i. frustra transigi in negocio manifesto. Luctatius sup. egit probabilius, quòd defendit constanter ius amplissimi honoris, videlicet Consularis. [Sed nec Val. quidem improbè] sup. egit, quia ipse fortis, petijt præmiū pugnæ prosperæ] s. gestæ prospero successu vt non legitimum, quia ex lege debebatur Cōsuli, ita dignum se, quia vir fortis erat.

DE CN. FVLVIO FLACCO.

* Partem refert Liuius. li. 26.

*Quid facias * Cn. Fuluio Flacco qui tam expetendum alijs honorem triumphi, decretum sibi à Senatu ob res bene gestas spreuit, ac repudiauit. Nimirum non plura percerpens, quàm acciderunt. Nam vt vrbem intrauit, continuo quæstione publica afflictus, exilio mulctatus est, vt si quid religionis insolentia commisisset, pœna expiaret.*

OLIV. Quid facias Cn. Ful. Flac.] Hic Ful. Flac. triumphum contempsit qui primo supegit Vareolos in Illyrico, deinde alio tempore Alpinos Ligures domuit, missus quoque in auxilium Massiliensium, aduersus Saluios Gallos, qui fines Massiliensium depopulabantur, demum cum Aetolis bellauit; qui cum Ambratiam ciuitatem eorum diu machinis expugnare tentasset, nec eam capere posset, & ad extremum necessitate oppidani compulsi supplices Consulem orasent, vt eos in deditionem accipere vellet, ille omnino id facere recusauit, nec prius flecti potuit, quàm precibus Rhodij cuiusdam Attici à Senatu missi imperatum est, vt eos in deditionem acciperet, quod grauiter tulit Senatus, visus est enim contra religionem fecisse, supplices in deditionem venire volentes, repudiare. [Ob res bene gestas] Quia omnem Aetoliam Rom. subegit Imperio. [Nimirū non plura per cerpens quam acciderunt.] Quasi mens eius præsaga esset futuri, quia videlicet post triumphum mulctandus esset exilio, si triumphasset. [Percerpens] Sine dubio abundat, sensus enim à superiori pendet, nimirum non plura facias, quam acciderunt. [Quæstione publica] Quia in iudicium accitus est, quòd oppidanos in deditionem accipere noluisset, quod contra religionem esse videbatur. [Mulctatus] Punitus. [Expiaret] purgaret [Insolentia] Qua triumphum contempsisse iudicatus est, huius enim insolentiæ reus, exilio damnatur.

ASCEN. Quid facias, &c.] Affert contrarium exemplum, vtpote eius qui triumphum contempsit, sed præsagio quodam imminentis contumeliæ, dicens. [Quid facias Cn. Ful. Flac. [Qui spreuit & repudiauit honorem triumphi decretum sibi à Senatu. [Ob res bene gestas] tam. i. tantopere expetendum alijs. i. quem alij tantopere expetisent.] Nimirum, i. haud dubiè præcerpens. i. antequam euenirent carpens, de infortunio suo non plura quàm acciderunt. s. paulò post. (Sunt qui legant percerpens, quod Oliuer. sentit, sed mihi placet præcerpens legere) Nam vt. i. statim post quam intrauit vrbem. s. Romam, afflictus continuo quæstione. i. inquisitione de vita eius, mulctatus est exilio. i. pro mulcta tulit exilium, vt si commisisset quid. i. aliquid religionis. i. contra religionem, insolentia. i. per insolentiam suam, aut quòd sacrum illum honorem spreuerat, expiaret. i. purgaret illud, pœna. i. mulcta exilij.

DE Q. FVLVIO, ET L. OPIMIO.

* De Capua Liu. lib. 26. de Fregellis lib. 60.

*Sapientiores igitur * Q. Fuluius, qui Capua capta, & L. Opimius, qui Fregellanis ad deditionem compulsis, triumphandi potestatem à Senatu petierunt. Vterque editis operibus magnificis, sed neuter petitæ rei compos. Non quidem inuidia Patrum C. cui nunquam aditum in Curia esse voluerunt: sed summa diligentia obseruandi iuris, quo cautum erat, vt pro aucto Imperio, non pro recuperatis, quę Pop. Rom. fuisset, Triumphus decerneretur. Tantum enim interest adijcias aliquid, an detractum restituas, quantum distat beneficij initium, ab iniuriæ fine.*

OLIV. Sapientiores igitur Q. Ful. & L. Opimius] His triumphus à Senatu denegatus est, quòd quidquid per eos gestum fuerat, ad accessionem Imperij non pertinebat, nihil enim Imperio Ro. per ipsos additum, sed restitutum fuisse videbatur, quod amissum fuerat: triumphare autem non, nisi qui imperium auxisset, lege licebat.

ASCEN. Sapientiores igitur, &c] Ex suo iudicio censet, eos qui cum repulsa triumphū petierunt sapientiores eo, qui respuit; in qua resentire videtur. Cnæum illū Fuluium Flac. si triumphum sibi decretum non repudiasset, exilij pœnam non fuisse daturum Ordo est. Igitur, quia Cn. Fuluius, qui respuit triumphum malè mulctatus est. [Q. Ful. qui Capua.] Vrbe præcipua Campaniæ Italicæ, & Lucius Opimius, qui Fregellanis ad deditionem compulsis, petierunt à Senatu potestatem triumphandi, Sapientiores, sup. fuerunt quàm Cn. Fuluius eo quòd qui triumphum petit se de Rep. optimè meritum significat. Vterque sup. fuit magnificus, operibus editis. i. præclarè gestis, & in lucem datis, sed neuter sup. fuit compos rei petitæ, hoc est triumphi, non quidem sup. compos nō fuit inuidia. i. propter inuidiam Patrum Conscriptorum, cui. s. inuidiæ nunquam voluerunt esse aditum. i. accessum in Curiam, sed summa diligentia iuris obseruandi, quo. s. iure erat cautum. i. cautè sancitum, vt triumphus decerneretur pro Imperio. s. Romano aucto, non pro recuperatis sup. rebus, aut oppidis, quæ fuissent sup. prius P. R. [Enim] pro quia tantum interest. i. distat, & refert, an sup. adijcias aliquid s. ad Imperiū, aut aliud caput, aut restituas detractum tantum enim inter augere, & recuperare Imperium interest quantum inter initium beneficij, quod facit qui rem auget: distat à fine iniuriæ, quem facit, qui ablata recipit.

DE P. SCIPIONE, ET M. Marcello.

* Liu. lib. 26. & 28.
*Erat tantum Procos. qui nō habent auspicia.

*Quinetiam * ius de quo loquor, sic custoditum est, vt P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, M. Marcello ob captas Syracusas, triumphus non decerneretur; quòd * ad eas res gerendas sine vllo missi erant Magistratu. Probentur nunc cuiuslibet gloriæ cupidi: qui ex*

desertis montibus, Myroparonumque piraticis rostris, laudis inopes, Laureæ ramulos festinabunda manu decerpserunt, Carthaginis Imperio abrupta Hispania, & Siciliæ caput abscissum Syracusæ, triumpales iungere currus nequiuerunt: & quibus viris? Scipioni, & Marcello: quorum ipsa nomina instar sunt æterni triumphi. Sed clarissimos solidæ, vereque virtutis auctores, humeris suis salutem patriæ gestantes, & si coronatos intueri Senatus cupiebat, iustiori tamen reseruandos laureæ putauit. His illud subnectam. * *Moris erat ab Imperatore triumphum dicturo Cons. inuitari ad cœnam, deinde rogari, vt venire supersedeat, ne quis eo die, quo ille triumphauerit, maioris in eodem conuiuio sit Imperij. Verum quamuis quis præclaras res, maximeque vtiles Reip. ciuili bello gessißet, Imperator tamen eo nomine appellatus non est, neque vllæ supplicationes decretæ sunt, neque aut ouans, aut curru triumphauit, quia vt necessariæ istæ, ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt; vtpote non externo sed domestico partæ cruore. Itaque & Nasica Tiberium Gracchum, & Opimius C. Gracchi factiosos, mœsti trucidarunt.*

* Plut. in probl.

* Plut. in vita.

OLIV. PRobentur nunc] Ironia est nam damnat Duces qui ex nimia victoria triumphum petebant. [Cuiuslibet,] & nimiæ, cuiusque laudis [Ex desertis montibus] Quod modicę laudis est, nam pugnare vbi nemo resistit, nulla difficultas est [Myroparonumque] nauium piraticarum. Myroparo dicitur Scapha; i. nauicula, & nauis piratica, vnde & ipsi piratæ Myroparones aliquando dicuntur. [Ramulos] Diminutiuo vtitur, vt laudem eorum paruam admodum ostendat esse [Festinabunda] quia nondum res gesserant, quibus merito sibi triumphus decernatur. [Abrupta] Adempta. [Eo nomine] Ea de causa, [Ouans] Ouabat qui hostes insugam vertisset, qui autem ouabat equo albo per vrbem vectus in Capitolium ascendebat, & ibi ouem sacrificabat, vnde ouarę dictum est, vt Seru. placet. Festus Pomp. dicit, ouare dictum esse a voce eorum, qui ouantem subsequebantur. [Itaque Nasica Tib. Gracchum] De cedæ Gracchorum satis supra dictum est in cap. de Somnijs. Opimius verò Consul simili modo C. Brutum necauis.

Quatio.

ASCEN. QVinetiam, &c.] Ostendit ius seruatum in alijs viris, & ijs quidem facile principibus, dicens. [Quinetiam ius] s. triumphandi de quo loquor, est custoditum. i. obseruatum sic, vt triumphus non decerneretur P. Scipioni ob Hispanias recuperatas, nec supp. M. Marcello ob. i. propter Syracusas captas. s. ab eo, quod. i. quia missi erant ad eas res gerendas, sine vllo magistratu. i. sine aditione magistratus, non. n. missi erant, vt Consules, aut vt Dictatores, aut Prætores, &c. sed vt priuati, cũ auctoritate tamen pub. [Probentur.] i. commendentur, nunc postquam tales viri pro tantis rebus non obtinuerunt triumphum, & ita est Ironia, cupidi cuiuslibet gloriæ qui inopes laudis. s. veræ, aut construatur cum dictione ramulos, sic, qui decerpserunt manu festinabunda. i. nimis accelerante, ex montibus desertis, & ita ignotis, ramulos laureæ inopes laudis: s. veræ, & ex rostris, pyraticis Myroparonum. i. paruarum nauium sup. coronam naualem, aut etiam laureã triumphalem, sed inopem laudis. [Hispania abrupta.] i. virtute Scip. auulsa Imperio Carthaginis, & Syracusæ caput Siciliæ. i. princeps vrbium in Sicilia abscissum. s. ab Imperio Carthaginis, virtute Marcelli, nequiuerunt iungere currus triumphales, & quibus viris supp. nequiuerunt iungere? Respondet Scipioni & Marcello, quorum nomina ipsa, sunt instar. i. æquiparatio æterni triumphi. [Sed etsi] i. quanquam Senatus cupiebat intueri clarissimos auctores solidæ & verę virtutis, gestantes humeris suis salutẽ patriæ, coronatos. s. triumphali corona tamen putauit eos sup. reseruandos laureæ iustiori. i. iustius susceptæ. [His illud, &c.] Addit exempla de modestia in ciuili bello dicens. [Ego subnectam his,] s. iam dictis illud. s. quod sequitur.] Moris erat Consules inuitari ad cœnam ab Imperatore ducturo] i. qui dicturus erat triumphum, deinde rogari, vt supersedeant. i. omittant venire ad cœnam, ne quis eo die quo ille triumphauerit sit in eodem cõuiuio maioris Imperij. s. quàm triumphans, quia Consul maior est non triumphans, quàm triumphans non Cõsul Verum quamuis quis gessisset bello ciuili res præclaras, & maximè vtiles Reip. tamen non est appellatus Imperator eo nomine, i. ea de causa, aut ob id meritum, neque vllę supplicationes. i. quas rogationes, & processiones dicimus, decretæ sunt sup. ei, hoc est ad eius honorem, neque aut ouauit. i. ouas pedibus ingressus est, vt in minori victoria facere solebant, aut triumphauit curru, quia vt istæ. s. ciuilis belli victorias existimatæ sunt necessariæ, ita existimatæ sunt semper lugubres, vtpote partę. i. acquisitæ, non cruore externo, sed domestico, [Itaque]. i. & ita, & i. simul. [Nasica] s. Scip. & Opimius trucidarunt mæsti, & ita non libenter, Nasica sup. trucidauit Tiberium Grac. & Opimius factione. i. conscios, & fautores, factionis, Cai Granchi ciuis Roma.

THEO. ET Opimius C. Gracchi factiones] Satis ex Annio Floro constat, & Appiano. C. Gracch. fretum comitum manu fatale familię suæ Capitolium inuasisse, inde proximorum cę de depulsum, cum se in Auentinum recepisset, inde quoque obuia Senatus manu ab Opimio Consule oppressum.

DE Q. CATVLO.

Q *Catulus * Marco Lepido collega suo cum omnibus copijs seditiosis extincto, moderatum prę se ferres gaudium, in vrbem reuertitur.* * *C. etiam Ant. Catilinæ victor, abstersos gladios in castra retulit.*

Liu. li. 90.

* Dion. li. 37.

OLIV. QVintus Catulus & M. Lep.] Consules creati erant, sed cum M. Lep. acta L. Syllę rescindere vellet, & ab eo proscriptos in ciuitatem restituti, & eorum bona quæ Sylla, & populo & amicis suis donauerat ipsis reddi. Q. Catul. ex consensu bonorum resistebat actionibus illius, cum igitur actionibus obtinere nõ posset, quod cupiebat, in Hætruriam profectus ingentes ibi copias comparauit, contra quem missi sunt Q. Catulus, & Cn. Pomp. illum haud ita multo post fuderunt, atque fugarunt, ille rursus se in Hetruriam, deinde in Sardiniam contulit. & ibi morbo, & pestilentia perijt, Luc. vt Catulo iacuit Lepidus. [Abstersos gladios] Quia ciuilem sanguinem abominarentur.

ASCEN. QVintus Catul.] Affert tertium ciuilis victoriæ sine letitia publica exemplum dicens. [Q. Cat.] Reuertitur in vrbem, prę se ferrens, i. signis quibusdam ostendens, gaudium moderatum M. Lepido triumuiri collega suo. i. qui cum Consul creatus fuerat extincto cum omnibus copijs. i. exercitibus seditiosis. [Caius, &c.] Affert, & quartum eiusdem rei exemplum dicens. Caius etiam Ant. collega. Cic. in Consulatu victor Catilinæ, saltem per legatum, nam ipse pedibus ęger adesse non poterat, vt Salust. dicit, prælio (Catilina autem per Salust. notissimus est, coniurauerat enim in Remp. & nobilitatem Romanam cum Lentulo, Cethego, alijsque perditis ciuibus) retulit gladios in castra abstersos. s. sanguine ciuili.

DE CINNA.

L *Cinna.* * *& C. Marius hauserant quidem auidi ciuilem sanguinem: sed non protinus ad templa deorum & aras tetenderunt. Iam L. Sylla, qui plurima bella ciuilia confecit, cuius crudelissimi, & insolentissimi successus fuerunt, cum consumata ac constructa potentia sua* * *triumphum duceret, vt Græciæ, & Asiæ multas vrbes, ita ciuiũ Rom. nullum oppidum vexit. Piget tedetque per vulnera Reipub. vlterius procedere: Lauream nec Senatus cuiquam dedit, nec quisquam sibi dari desiderauit, ciuitatis parte lachrymante. Cæterum ad* * *Quercum pronæ manus porriguntur, vbi obciues seruatos corona danda est, qua postes Augustæ domus sempiterna gloria triumphant.*

*Cic. Philip. 14.

* De Mithridate triumphauit.

App. an. Mediamq; tuebere quercum inquit Ouid.

OLIV. LVcius Cinna, & C. Marius.] Hi vrbe eiecti diuersis factionibus hic à Sylla, ille ab Octauio paruo temporis intersititio comparatis, atque coniunctis exercitibus patriæ bellum intulerunt, nam cum Marius carcere liberatus, vt in cap. de ominibus plenius vidimus, se in Africam contulisset, audissetque

Marianũ bellum.

diffetq; Romæ contentionem ortam esse inter Cinnam, & Octauium, vtpote vir bellicosissimus ex Maurusijs equites in Africa comparauit, & ex agris robustissimos quosq; delegit, impletisq; 60. nauibus ex ea virorum multitudine, Romam versus nauigauit, seq; Cinnæ paulo ante expulso Rom. coniunxit, qui segnioribus factis iam Romanis, atq; etiam desidia, & segnitie Ducum primo Hostiam, deinde Ianiculum, postremo vrbem ipsam occuparunt. quam velut terram hostile diripuerunt, & miserabile cæde repleruut, post hanc igitur victoriam Cinna, & Marius de suis inimicis non triumpharunt. [Aras, &c.] Vt de victoria parta Dijs gratias agerent, sacrificantes more triumphantium.] Lucius Sylla, qui plurima bella ciuilia] Sylla multa bella ciuilia confecit, primum aduersus Marium, & Sulp. orta de prouincia Ponti seditione. nam cum Mithridaticum bellum Syllæ, qui tum Consul erat, demandatum foret. Q. Sulp. Trib. ple. aduerse factionis homo legem tulit, inuito Senatu, vt Mario Mitridatica prouincia cederet, cui rogationi, cum resistere Sylla summa ope vellet. Sulpitius cum armata manu in eum impetum fecit, stragem ingentem circa eum edidit, vbi Pompeij filius adolescens nobilissimus cesus est. Sylla inter cæde difficulter elapsus clam nocte in castra contendit, exercitum omnem aduersus Sulpitium, & Marium concitauit, & cæsis legatis, qui ad accipiendum exercitum missi fuerant, ad vbem properauit, quam hostiliter ingressus cædibus, & incendio repleuit, nam dum hostes spectat, suorum nullam rationem habet, sontes, & insontes opprimit, deinde sedato tumultu Imperio potitus, aduersus Mitridatem profectus est, vbi cum paulo post audisset Marium, & Cinnam coniunctis exercitibus vrbem cepisse, totamq; hostiliter diripuisse, & ciuium, ac in primis amicorum suorum fœdam edidisse stragem, icto cum Rege fœdere, compositisque rebus in prouincia, Romam venit. [Et primo apud Capuam] Cum Mario Iuniore, & Consule Norbano feliciter pugnauit, supra septem hostium mil. cecidit, intra Capuã Norbanum inclusit M. quoq; Lucullus vnus ex Ducibus suis apud Fidentiam sexdecim cohortes aduersus quinquaginta duxit, & eas fudit, atq; fugauit, victorq; decem & octo millia trucidauit, hostem castris exuit. Sylla paulo post alterũ Consulem Scip. spe pacis ostentata, & eius legiones occidit, rursus cum Mario iuniore, qui exercitum reparauerat, haud procul ab vrbe congressus cum ingenti hostiũ strage victor euasit, nam ad 20. mil. Cæs. & septem capita ab eo fuisse dicuntur Marium Præneste fugisse, multa quoq; eius præfectos Pompeium, Crassum, Metel. Seruilium prælia feliciter commissa, qui magnas etiam Rom. copias deleuere, vltimum illi præliũ fuit sub ipsis mœnibus vrbis cum Telesino quodam Samnite, & Lamponio eius socio, in quo parum abfuit, quin funditus deleretur, sed tandem aspirante fortuna, illos profligauit, non sine magna suorum clade, vrbem deinde ingressus sex millibus ex equestri ordine in forum productis, crudeliter cæsis proscriptionem Senatorum, & aliorum ciuium, ac in primis diuturnum fecit miserabilem. [Constricta] conserta, condensf. [Multas vrbes] Solebant triumphantes vrbes victas in triumpho pictas ducere. [Græcia, & Asia] Inter ceteras duxit etiã Athenas. [Ad quercum pronæ manus porriguntur] Qui ciuẽ seruasset, quærna corona donari consueuerat, vnde etiam legimus corona quærna Cic. fuisse donatum, quod ciues seruasset, vt supra diximus. [Qua postes] Iulij Cæs. erat antiqua quærcus, ex qua Roma. decerpere solebant, vbi coronam alicui dare voluissent, [Lauream.] Non solũ non dabatur triumphis, verum etiam teste Cic. in Philippicis, oratione vltima, sine lauro nullæ fiebant supplicationes.

Sylle dominatus.

Laurus ante fores.

ASCEN. LVcius Cinna, &c.] Affert, & alia ciuilis victoriæ sine triumpho exẽpla dicens. [Lucius Cinna, & Marius hauserunt quidem auidi].i. existentes auidi, aut auidè sanguinem ciuilem, sed non tetenderunt protinus.i. statim, vt vrbem essent ingressi, ad templa, & aras deorum, vt triumphantes, & ouantes fecerant, & sicut in supplicationibus fiebat. [Nam Lucius Syllæ, &c.] Affert etiam Syllæ in ciuili victoria exemplum dicens, Nam Luc. Sylla, qui confecit.i. consumauit, & exhausit, plurima bella ciuilia, & sup. cuius successus fuerunt crudelissimi, quia speciosa in Mariũ victoria turpissimè abusus est in sanguinem ciuilem immaniter sæuiens, & per Dictaturæ perpetuæ vsurpationem Remp. opprimens, cum duceret triumphum potentia sua existente sup. consumata, atq; constructa. [Vt].i. quemadmodum vexit.f. in triumpho suo, multas vrbes.f. victas, Græciæ, & Asiæ, quas deuicerat, ita nullum oppidum ciuium Rom. significans per hoc, se non de ciuibus, licet esset crudelissimus, sed de externis triumphare. Deinde auctor claudens hunc tractatum, nam externorum triumphorum non meminit, quasi solius Róm. sit triumphare dicit [Piget] idest miseratione afficit, & tædet procedere vlterius, per vulnera Reipub. hoc callidè facit, ne de Cæsa. triumphis dicere cogatur, quem neque vituperare audeat, neque verè laudare possit. [Nec Senatus dedit cuiquam]. f. victori in bello ciuili lauream: nec quisquam scilicet ciuium desiderauit lauream dare sibi, parte ciuitatis lachrymante, scilicet pro deuictis alterius factionis ciuibus. [Cæterum] idest sed manus, scilicet Senatorum porriguntur, idest extenduntur pronæ ad quærcum.i. ad quernam coronam dandam, vbi idest quoties corona.f. querna est ob ciues seruatos: qua.f. corona querna, seu quercea, postes domus Augustæ.i. ipsius Iulij Cęsaris, aut alterius augurio consecratæ, triumphant gloria sempiterna, quia parens patriæ obseruatos ciues dictus est Iulius Cęsar, aut quia ęternam meruit gloriam, quisquis seruauerit ciuem.

DE CENSORIA NOTA.

Cap. IIII.

CASTRENSIS disciplinæ tenacissimum vinculum, & militaris rationis diligens obseruatio admonet me, vt ad Censuram pacis magistram, custodemque transgrediar. Nam vt opes P. R. in tantum amplitudinis Imperatorum virtutibus excesserunt, ita probitas, & continentia Censorio supercilio examinata est. Opus effectu, par bellicis laudibus; Quid enim prodest foris esse strenuum, si domi malè viuitur? Expugnentur licet vrbes, corripiantur gentes, Regnis manus injciantur, nisi foro, & Curiæ officium, ac verecundia sua constiterit, partarum rerum Cœlo cumulus æquatus, sedem stabilem non habebit. Ad rem igitur pertinet nosse, atque adeo recordari acta Censoriæ potestatis.

OLIV. CAstrensis disciplinæ] Conuenienter inquit, admoneor militari disciplinæ Censuram subiungere, vt enim illa belli, sic hęc pacis custos est, atque magistra, quę Imperium Romanum per incorruptam rei militaris disciplinam, ad maximas opes amplitudinemq; prouectum, sua seueritate, quàm diutissimè conseruauit, Liuius. Censurę initium fuit rei a paruo origine ortę, quę deinde tanto incremento aucta est, vt morum, disciplineque Roma penes eam regimen, Senatus, Equitumque centurij, decoris, dedecorisque discrimen sub conditione eius magistratus, publicorum ius, priuatorumque locorum vectigalia, P. R. sub nutu, atque arbitrio essent. Primi autem Censores fuerunt Papirius, Semproniusque [Probitas] ad fidem [Continentia] ad moderationem. [Supercilio] Austeritate, & rigiditate Censoria; nam supercilium pro seueritate sepissime ponitur. Virg. conueniens Latio pene supercilium. Interdum pro superbia ponitur. [Opus effectu par.] Quia non minorem efficaciam habet in ciuibus conseruata continentia, & probitas, quàm in bello disciplina militaris. [Nisi foro & Curię] nisi iustè sapienterque Respub. administrata fuerit, Imperium quantumlibet magnum, facilè corruet. [Foro] Vbi iudicia exercentur. [Curię.] Vbi sententię dicuntur.

ASCEN. CAstrensis.] Dicturus de Censoria nota pręfatur, dicens, Tenacissimum vinculum disciplinæ castren.i. quæ in castris seruata est, & diligens obseruatio rationis. militaris admonet me, vt transgrediar ad Censuram .i. ad descriptionem Censurę, magistram, & custodem pacis.s. quę Censura facit, vt in pace decenter viuatur, & vt pax diutius custodiatur. [Nam vt].i. quemadmodum opes .i. diuitię, & facultates, ac potentię P. R. excesserunt.i. excreuerunt, in tantum amplitudinis, quantum.f. habuisse notum est, virtutibus .i. per virtutes Imperatorum: ita probitas, & continentia examinata, i. excussa, & censa, atque iudicata, supercilio Censorio, idest grauitate Censorum. [Opus] idest quę res est opus par, idest equale effectu.i. vtilitate ipsa, & valore, licet non labore, laudibus bellicis. [Enim pro quia, [quid prodest strenuum esse foris] idest in bello, si viuitur malè domi, quasi dicat nihil. [Quia licet vrbes expugnentur].i. vincantur, & capiantur, & gentes corripiantur, idest simul in seruitutem, aut saltem in subiectionem rapiantur, & manus iniciantur Regnis, idest, in seruitutem redigantur. [Nisi foro & Curię officium] idest, debitum munus, & exercitium, & verecundia sua, idest, debita, & propria constiterit, foro.i. iudiciali, & curię.f. Senatorię,

aratoriæ,cumulus.i.aceruus rerum partarum .i. acquisitarum virtute bellica,æquatus coelo .i. ad coelum vsque congestus, non habebit,sedem stabilem.i.permanentem. Igitur idest & ideo pertinet ad rem,idest vtilem,hoc est vtile est nosse adeo idest omnino, quod plus est recordari acta potestatis Censoriæ.

DE CAMILLO, ET POSTHVMIO.

*Camillus, & Posthumius Censores,æra penæ nomine eos, qui ad senectutem cœlibes peruenerant,in Aerarium deferre iusserunt. * Iterum puniri dignos, si quo modo de tam iusta constitutione quæri sunt ausi. Cum in hunc modum increparentur: Natura vobis quemadmodum nascendi, ita gignendi legem scribit,parentesq; vos alendo nepotum nutriendorum debito (si quis est pudor) alligauerunt, accedit etiam ijs, quòd in Fortuna longum præstandi huiusce muneris vacationem estis assecuti, cum interim consumpti sunt anni vestri, & mariti, & patris nomine vacui, Ite igitur & nodosam exoluite stipem, vtilem posteritati numerosæ.*

* Cœlibes esse prohibeto Cic. libro 3. de lege.

OLIV. COelibes] Sine vxoribus, nam cœlebs dicitur,qui sine vxore viuit,quasi cœlestem vitam ducens.[Aerarium].i. certam pecuniæ quantitatem, fecerunt enim ærarios ærarij autem obnoxij dicebantur ærario. [Accedit etiam ijs] additur his.i.quod à fortuna estis consecuti longam vacationem, hoc est longum temporis spacium.[Præstandi huiusce muneris].s.gignendi filios. [Nodosam stipem] Per hoc illos auaros ostendit,& ob eam causam cœlibes vixisse, quod timerent, ne vxorem, & liberos alere possent,nam auari dicuntur fortunas multis nodis plenas congerere.

ASCEN. CAmillus] Affert exempla Censoriæ notæ,dicens,Camillus, & Posthumius Censores, iusserunt eos, qui peruenerant cœlibes.i.sine vxore,& liberis,ad senectutem, deferre in ærarium.i.repositorium pecuniæ publicæ,æra.s.signata .i.pecuniam,nomine.i. ratione,& titulo penæ .i. mulctæ, dignos puniri iterum.i.secunda penæ, si ausi sint queri.i. conquæri, quomodo.i.aliquo modo de tam iusta constitutione, cum increparentur.s.à Censoribus in hunc modum.[Natura scribit].i. præscribit vobis ò cœlibes, legem quemadmodum nascendi,ita gignendi,quia nihil est naturalius, quàm vnumquodque generare sui simile alioqui species rerum cum indiuiduis perirent,& parentes.s.vestri alligauerunt .i. deuinxerunt,& obligauerunt vos,alendo vos,debito nepotum.i. suorum,hoc est filiorum vestrorum nutriendorum,si quis pudor est supp.vobis quia turpe est nolle reddere, quod ea lege, vt reddas acceperis. [Accidit] .i. additur etiam ijs .s. rationibus, quod vos estis assecuti in fortuna.i.rebus vestris,vel à fortuna longam vacationem .i. cessationem muneris huiusce præstandi.i.liberorum alendi, cum interim anni vestri sunt consumpti vacui.i.carentes nomine,& mariti, quia vxorem non habetis,& patris,quia liberis caretis, igitur quia alioqui inutiles estis,ite & exoluite stipem nodosam,idest multis modis in loculis,aut sacculo,abstrusam pecuniam,vtilem .i.quæ vtilis sit posteritati, idest, posteris, licet ex alijs genitis, numerosæ,idest,multi numeri.

DE M. VALERIO MAX. ET C. IVNIO.

Horum seueritatem Mar.Valerius Max.& C.Iunius Brutus Bubulcus Censores in consimili genere animaduersionis imitati, L. Antonium Senatu mouerunt, quòd quàm virginem in matrimonium duxerat,repudiasset, nullo amicorum in consilium adhibito. At hoc crimen nescio, an superiore maius, illo namque coniugalia sacra spreta tantum, hoc etiam iniuriosè tractata sunt? Optimo ergo iudicio Censores indignum eum aditu Curiæ existimauerunt.

ASCEN. HOrum,&c.] Marcus Valer. Max. & C.Iunius Brut. Bubulcus.s.cognomento Censores.i.cum essent Censores, imitati seueritatem, horum .s. iam dictorum, in consimili genere animaduersionis,amouerūt Senatu Lucium,Ant. quod repudiasset supp. eam, quàm duxerat in matrimonium virginem nullo amicorum adhibito in consilium. [At].i.sed nescio(inquit auctor)an hoc crimen sup. sit maius superiore. Namque pro quia, coniugalia sacra .i. sacramenta matrimonialia,sunt tantum.i.duntaxat spreta,quia non suscepta, illo scilicet superiore crimine in cœlibatu permanentium,& sunt tractata etiam iniuriose,hoc.s.posteriore crimine vxorem temerè repudiantis. Igitur quia tam iniurius fuit in vxorem & sacra matrimonialia, Censores existimauerunt optimo iudicio eum indignum aditu Curiæ, idest, qui amplius Curiā adiret,aut potius iniret.

DE PORCIO CATONE.

*Sicut Porcius * Cato L. Flaminium, è numero Senatorum sustulit, quia in prouincia quendam damnatū securi percusserat, tempore supplicij ad arbitrium, & spectaculum mulierculæ,cuius amore tenebatur,electo.& poterat inhiberi respectu Consulatus,quem is gesserat,atque auctoritate fratris eius Titi Flaminij. Sed & Censor, & Cato, duplex seueritatis exemplum, eo magis illum notandum statuit, quòd amplissimi honoris maiestatem, tam tetro facinore inquinauerat: nec indignum pensi duxerat, ijsdem imaginibus adscribi, meretricis oculos humano sanguine delectatos, & Regis Philippi supplices manus.*

* Liu. lib. 39. paulò aliter Ci. & Plutar. Catone.

SIcut Portius Cat.] Liu. decade Bel. Maced. cum hanc historiam dupliciter tradat, à Val.omnino dissentire videdetur, nam & Catonis & Valerij Antiatis sententiam adducens ait Cēsores M. Por. & L. Val. metu mixta expectatione Senatum legerunt septem mouunt, & ex quibus vnum genere,& nobilitate,& honoribus L. Q. Flaminium Consularem patrum memoria institutum fertur, vt Censores motis à Senatu scriberent notas, Catonis, & aliæ quidem acerbæ orationes extant,in eos, quos, aut Senatorio loco mouerit, aut quibus equos ademit,longe grauissima in L. Q. Fl. oratio est: inter cætera obiecit ei Philippum pœnum earum, ac nobile scortum Roma in Galliam prouinciam,spe ingentium donorum perductum, eum per lasciuiam,cum cauillaretur,ex pro bare Consuli persæpe solitum, quod sub ipsum spectaculum gladiatorum abductus à Roma,esset,vt obsequium amator ei vendicaret,forte epulantibus his,cum iam vino incaluissent, nunciatum in conuiuio est nobilem Boium cum liberis transfugam venisse,conuenire Consulem velle,vt ab eo fidem præsens acciperet, introductum in tabernaculum per interpretem alloqui Consulem excepisse, inter eius sermonem Q. Scorto.vis tu, inquit,quoniam gladiatorum spectaculum reliquisti,iam hunc Gallum morientem aspicere,& cum is vix dum serio annuisset, ad nutum Scorti consulem stricto gladio,qui supra caput pendebat,loquenti Gallo caput primum percussisse,deinde fugienti,fidemq; P. R. & eorum, qui aderant imploranti,latus transfodisse,Val.Antias, vt qui nec Catonis orationem legisse, & fabulæ tantum sine auctore editæ credidisset,aliud argumentum simile, tamen libidine & crudelitate peragit. Placentiæ formosam mulierem,cuius amore deperiret,in conuiuium accersitam scrib. ibi iactatem sese scorto inter cætera retulisse, quàm acriter quæstiones exercuisset,& quam multos capitis damnatos in vinculis haberet, quos securi percussurus esset, tum illam infra eum accubantem negasse vnquam vidisse quemquam securi ferientem, & peruelle id videre, hic indulgentem amatorem, vnum ex damnatis extrahi iussum securi percussisse. Facinus atrox siue eo modo, quo Censor obiecit, siue, vt Valer. tradidit, commissum est inter pocula, atque epulas, vbi libare dijs dapes,vbi bene precari mos esset,ad spectaculum Scorti procacis,in sinu Consulis recubantis mactatam humanam victimam esse, & cruore mensam respersam, in extrema oratione Cat.Conditio fertur,vt si id factum negaret,cætera, quę adiecisset sponsione defenderet sese, si fateretur, ignominia ne sua quenquam doliturum censeret,cum ipse vino, & venere amens sanguinem hominis in conuiuio effudisset. [Amplissimi honoris maiestatem.] Quia vt dixerat Cato, tam flagitiosa, tam perdita libido sibi probari non poterat, quæ cum probro priuato coniunxerant Imperij decus. [Auctoritate fratris T. Flaminij] Qui totam Græciam subegerat, & iussu S. P. Q. Rom. liberam fecerat, & Philippo Regi Macedonum magnam Imperij partem ademerat, quam in

L.Fl. Senatu motus.

Grecia

Græcia occupauerat.[Censor,& Cato]In his duobus nominibus ratio quædã seueritatis continetur.[Notandum] Ignominia afficiendum. [Nec indignum pensi duxerat] Duo,inquit tam contraria exempla fratrum imaginibus inscribi con siderationem appetebat multi legunt indignum,vt sit nõ dignum pensi,sed pensi duxerat.ideſt conſiderauerat,vt ducere pensi, ſit conſiderare, & erit abſolutus ſenſus. Vnde Cic.in Catone maiore,vbi Catonem de ſe loquentem introducit inuitum loqui fecit, vt fortiſſimi viri T. Flaminij fratrem, Flaminium e ſenatu eiecerim ſeptem annis poſtquam Conſul factus fuiſſet,ſed notandam deputaui libidinem,ille enim cũ eſſet Conſul.in Gallia exhortatus in conuiuio à Scorto eſt,vt ſecuri feriret aliquem eorum, qui in vinculis eſſent damnati rei capitalis, hic T.fratre ſuo Cenſore;qui proximus ante me fuerat elapſus eſt,mihi vero & Flacco,ne vtique probari potit tam flagitioſa, tamque perdita libido, quam cum probro priuato cõiungere Imperij decus.]Et Regis Philippi] Quem vicerat T.Flaminius eius frater.

ASCEN. SIcut Portius Cato] Sup. exiſtimauit indignum aditu Curiæ.[L.Flam.quem ſuſtulit]ideſt ſubſtraxit è numero Senatorum ; quia percuſſerat ſecuri.ideſt decollauit in prouincia ſcilicet Gallicana quendam damnatum ideſt adiudicatum vltimo ſupplicio tempore ſupplicij electo. ideſt eo quod elegerat tempus ſupplicij.ſcilicet ab eo ſumendi. [Ad arbitriũ, & ſpectaculum]ideſt ſpectando oblectamentum,mulierculę, cuius amore tenebatur. [Et ſup.Cato poterat inhiberi] ideſt arceri ab illa Cenſura reſpectu. ideſt ex conſideratione Conſulatus, quem is.ſcilicet Lucius geſſerant, atque auctoritate fratris eius videlicet T.Flaminij viri grauiſſimi.[Sed & Cenſor,& Cato]ideſt ſed quia,Cenſor,erat, & idem Cato, qui licet Cenſor,non fuiſſe,ſeuerus,tamen appoſitoriè duplex exẽplum ſeueritatis alterum videlicet,quia Cenſor, alterũ,quia Cato ille Cenſorius ſtatuit, ideſt conſtituit eum notandum. ſcilicet nota ignominiæ, eo magis, quod inquinauerit tam tetro.ideſt fedo cum abominatione facinore maieſtatem ampliſſimi honoris,videlicet Cõſularis, & Imperialis.nec.ideſt qui non duxerat.ideſt non iudicauerat,& cenſuerat,pensi.i.iudicij,& æſtimationis ideſt non putauit penſandum,& iudicandum eſſe,indignum.ſup.oculos, &c.vt ſit locutio,duco pensi,qualis illa,boni,æquique conſulo,penſum enim accipimus pro iudicio de precio rerum,quod pendendo dignoſcitur, vn de hominem inſipientem, & improuidum, ac nullius iudicij dicimus nihil pensi habere. Poteſt etiam conſtrui cum indignum vt ſit locutio qualis illa Virgiliana magnorũ haud vnquam indignus auorum,& ordo,nec duxerat indignum, immo dignum pensi.i.vt expendatur,& iudicetur ab ijs qui nouerint,oculos meretricis.ideſt illius mulierculæ, quam deperiebat,aſcribi ijſdem imaginibus. ideſt cæris, aut ſtemmatis maiorum (nam ſtemmatum imaginibus aſcribebantur nomina,& inſignia facta virorum,quo circa ad imaginem L.Flam. vult auctor aſcribendos eſſe oculos meretriculæ, ad quos oblectandos Gallum percuti iuſſerat, ſicut ad imaginem T.Flaminij fratris eius, & manus Philippi regis ſupplices) ordo itaque eſt oculos meretriculæ delectatos ſanguine humano, vtpote Galli capti,& manus ſupplices Philippi Regis.ſcilicet Macedoniæ ſeſe Tito Flaminio fratri Lucij dedentis.

DE FABRITIO * LVCINO.

* Luſcino vt li.1.c.8. Liu. li.14. Gel.lib.4. c.8. & lib. 17.c.21.

QVid de Fab. Lucini Cenſura loquar? narrauit enim omnis ætas, & deinceps narrabit, ab eo Cor. Rufi duob. Conſulatibus, & Dictatura ſpecioſiſſimè functum, quòd decem pondo vaſa argentea comparaſſet, perinde ac malo exemplo luxurioſum, in ordine Senatorio retentum non eſſe. Ipſæ medius fidius mihi literæ ſeculi noſtri obſtupeſcere videntur, cum ad tantam ſeueritatem referendam miniſterium accommodare coguntur, ac vereri, ne non noſtræ vrbis acta commemorare exiſtimentur. Vix enim credibile eſt intra idem pomerium decem pondo argenti, & inuidioſum fuiſse cenſum, & inopiam haberi contemptiſſimam.

OLIV. QVid de Fab.Lucinij Ceuſura] Gel.li.4.c.8.Fabricius,inquit Lucinius magna gloria vir, magniſq; rebus geſtis fuit.P.Cornelius Ruf.manu quidem ſtrenuus, & bellator bonus,militariſque diſciplinæ peritus fuit, ſed furax homo,& auaritia acri erat,hũc Fab.nõ probabat,neq; amico vtebatur oſuſq; eũ morum cauſa fuerat, ſed cum temporib.difficillimis Conſules creandi forent & his Ruf. peteret Conſulatum,competitoreſque eius eſſent imbelles, quidam & futiles ſumma ope annixus eſt Fabr. vt Ruf. Conſulatus deferretur eam rem pleriſque admirantibus,quod hominem auarum cui eſſet inimiciſſimus creari Conſulem peteret, quem hoſtiliter oderat. Fab.inquit,eſt quod miremini,ſi malui compilari,quam venire. Hunc Rufinum poſtea bis Conſulatũ, & Dictatura ſemel functum Cenſor Fab.ſenatu mouit ob luxuriæ notam quod 10.pondo lib. argenti factitaret. [Idem Pomp.] Eadem mœnia.pomerium, inquit Liuius verbum ſolum intuentes, poſt mœnium interpretantur eſſe, eſt autem pomerium magis circa murum locus, quem in condendis vrbibus quondam Hetruſci,qua murum ducturi erant,certis circa ter minis inaugurato conſecrabant,vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniunguntur,& extrinſecus puri aliquid ab humano, cultu, pateret ſoli hoc ſpatium, quod neque habitari, neque arari fas erat. Non magis, quòd poſt murum eſſet, quàm quod murus poſt id pomeriũ Romani appellarunt. [Inuidioſum cenſum] Apud antiquos de parſimonia Romanorum priſcorum vide Aul.Gell.li.2.cap.24.[Inopiam]Aetate Valerij.

QVid loquar de Cenſura Fabricij Lucinij] q.d. non ſatis explicare poſſim. Enim pro quia, omnis ætas, ſcilicet præterita narrauit & omnis ętas,ſ.futura narrabit dein ceps. Corn.Ruf.functum ſpecioſiſſimè duobus Cõſularibus, & Dictatura] Non eſſe retentum ab eo in ordine Senatorio. [Immo excluſum perinde]Ac.i.veluti luxurioſum.i.incontinentem in ſuppellectile domeſtica,malo, id eſt, pernicioſo exemplo,eo quòd cõparaſſet vaſa argentea 10.pondo.i.librarum. Quod quia factũm valde ſeuerum eſt,& ab ea ſeueritate multum remiſſum erat tempore auctoris,addit cum iuramento illius æui. Medius fidius,id eſt,ita me filius Iouis.ſ.Hercules,iudicet,aut ita Iouis me iuuet fides,ipſæ literæ ſæculi noſtri,quo ego in hoc ſæculo natus, hæc ſcribo videntur mihi obſtupeſcere, cum coguntur accommodare miniſterium ad tantam ſeueritatem referendam,ac videntur vereri,ne exiſtimentur non commemorare acta noſtræ vrbis, in qua longe aliter nunc viuitur,ſed ſup.alterius. [Vix enim credibile eſt] Et ideſt ſimul cenſum. ideſt poſſeſſionem 10. pondo ideſt librarum argenti, fuiſſe inuidioſum, ita vt poſſidentem ſenatu amoueret,& inopiam haberi.ſ.tempore auctoris contemptiſſimam.ſ.deſpicatiſſimam,intra idem pomerium.i.eadem męnia vnius vrbis.[Contemptam autem fuiſſe inopiam]Satyrici latè docent,vnde Flac.in epiſtolis.Hos ſolos animo ſapere, & bene viuere quorum conſpicitur nitidis fundata pecunia villis. Et Iuuen. Quantum quiſque ſua nummorum ſpectat in arca. Tantum habet & fidei. Idem nihil habet infelix paupertas purius in ſe. Quam,quòd ridiculos homines facit. Et Naſo. Dat cenſus honores, cenſus amicitias, pauper vbique iacet,& mille talia alibi. (ASCEN.)

DE M. ANTONIO, ET L. FLACCO.

*MArcus autem * Antonius, & L.Flaccus Cenſores Duronium Senatu mouerunt, quòd legem de coercendis conuiuiorum ſumptibus latam Trib. pleb. abrogauerat, mirifica notæ cauſa. Quàm enim impudenter Duronius roſtra conſcendit, illa dicturus: Freni ſunt iniecti nobis Quirites nullo modo perpetiendi: alligati, & conſtricti eſtis amaro vinculo ſeruitutis: lex enim lata eſt, quæ vos eſſe frugi iubet, abrogemus igitur iſtud horridæ vetuſtatis rubigine obſitum Imperium. Etenim quid opus eſt libertate, ſi volentibus luxu perire non licet?* Liu. li.27. & 60.

TRibunus Pl.] Iunia lege non poterat quis Tribunus eſſe,niſi plebeius,ſed poſtea alia lege lata,& patricij creari cęperunt, vt hoc loco Duronius Senatu amotus eſt, quia Trib.pleb. legem de coercendis ſumptib. conuiuiorum abrogauerat. [Abrogauerat] Penitus ſuſtulerat, & ſubuerterat abrogatur lex, quæ penitus tollitur. Derogatur legi, cum aduerſus eam contraria lex lata fuerit. Nam poſterior derogat priori. [Freni ſunt]Tranſlatio ſumpta ab equis,qui frenis cohibentur.[Perpetiendi]Participium paſſiuè poſitum. [Rubigine vetuſtatis] Legem abrogemus quæ vetuſtati ſeueræ conuenit.[Obſitum circundatum]Rubigine,veluti rigore. (OLIV.)

ASCEN. MArcus autem Antonius, & L. Flac. Censores Duranium Senatu mouerunt, quod ipse Trib. pl.] idest cum esset Trib. pl. [Abrogauerat] idest antiquauerat, & reuocauerat legem de coercendis sumptibus conuiuiorum [Causa notæ] .i. infamię, propter quam amouebatur Senatu, est sup. mirifica. [Enim pro quia] Quam idest quantum putas impudenter, Duronius conscendit rostra. idest editum illum locum, vnde edicta pub. fiebant, & ad populum verba dicturus. idest eo instituto, vt dicat illa, quæ sequuntur. [O Quirites freni sunt iniecti nobis nullo modo perpetiendi] idest tolerandi. Nam vos estis alligati, & astricti amaro vinculo seruitutis. [Enim] pro quia. Lex est lata, quæ iubet vos esse frugi. idest parcos, & ad frugem conseruandam intentos. Igitur quia lex illa tolerabilis non est, abrogemus. idest aboleamus, istud scilicet durum Imperium, obsitum. idest obductum, rubigine, idest vitio illo, quale ferrum contrahit, vetustatis horridæ. idest asperæ, & incultæ. Etenim quid opus est libertate, si non licet perire luxu volentibus, perire, idest perditis esse luxu, idest si non licet vt libet viuere, & sua consumere, q. d. nihil. Et sunt verba Duronij à Censoribus postmodũ taxata. Quod addo, ne quis ineptulus dicat Val. hæc dixisse, recitat enim, non dicit.

DE CL. NERONE, ET L. SAlinatore.

Li. li. 25. AGe par * proferamus æquali iugo virtutis, honorumque societate iunctum, instinctu autem æmulationis animo dissidens. Cl. Nero, Liuiusque Salinator secundi Punici belli temporibus firmissima Reip. latera, quam districtam simul egerunt Censuram? Nam, cum Equitum centurias recognoscerent, & ipsi propter robur ætatis etiamnum eorum in numero essent, vt est ad Polim ventum Tribum, præco lecto nomine Salinatoris, citandum nec ne sibi esset, hæsitauit: quod vt intellexit Nero, & citari collegam, & arma, & equum vendere iussit, quia populi iudicio damnatus esset.* Salinator quoque eadem animaduersione Neronem prosecutus est adiecta causa, quod non sincera fide secum in gratiam redijsset. Quibus viris si quis cęlestium significasset futurum, vt eorum sanguis illustrium imaginum serie deductus, in ortum salutaris principis * nostri conflueret, depositis inimicitijs, arctissimo se amicitiæ fœdere iunxissent, seruatam ab ipsis patriam, communi stirpe seruandam relicturi. Salinator vero quatuor, atque triginta Tribus inter ærarios referre non dubitauit, quod cum se damnassent, postea Cos. & Censorem fecissent: prætexuitque causam quia necesse esset eas alterutro facto, crimine temeritatis vel periurij teneri. Vnam tantummodo Tribum Metiam vacuam nota reliquit, quæ cum suffragijs suis, vt non damnatione, ita nec honore quidem dignum iudicauerat. Quàm putemus constantis, & præualidi illum ingenij fuisse, qui neque tristi iudiciorum exitu compelli, neque honorum magnitudine adduci potuit, quo se blandiorem in administratione Reip. gereret.

** Nero ex tribu Narniensi. vide Liu.*

** Suet. in Tiberio.*

OLIV. AGe par proferamus] Tangit duorum Censorum seueritatem, qui æmulatione quadam, & odio inuicem laborantes Censuram inter se rigidè nimis exercuerunt. Nam alter alterum damnauit. [Par] substantiuè positum, & semper de duobus dicitur, vt par amicorũ, par boum. [Virtutis] Quia vterque res magnas atque præclaras pro Repub. gessit. [Honorum] Quia ambo Consules, & Censores simul fuerant. [Firmissima latera] Quia alter causa fuerat, vt Asdrubal, qui venerat in supplementum Hannibali cum omni exercitu, vt Italia pelleretur, alter vt Hannibal ex Italia discedere cogeretur, & est translatio à corpore sumpta, vt enim lateribus corpora stabiliuntur, ita his duobus Reip. confirmata videtur [Districtam] Seueram. [Nam cum Equitum centurias] Ostendit quo modo seueritatem exercuerint. nam Liu. Salinator legem de vendendo sale arctissimam tulerat populo valde molestam, ex quo paulo post damnatus est à populo, post hanc damnationem eiusdem populi suffragijs, Consul primo, deinde Censor creatus est, cum igitur Idibus Quintilibus Equites de more transuenerentur, Claudiusque ac Salinator ob robusti corporis vires adhuc in numero equitum essent, postquã ad tribum Polliam ventum est, in qua nomen Salinatoris erat, illius nomine à scriba lecto, pręco dubitabat, an tanti viri nomen damnatum efferret, quod cum collega eius Nero animaduertisset, iussit præconem expresse, & audacter nomen Salinatoris excire, & illum equum vendere coegit, quia damnatus esset à populo [Recognoscerent] Recenserent. [Robur,] Quamuis grandioris esset ætatis. [Præco:] Tabellio nomina Equitum legabat, præco vero nominabat: ergo noluit præco damnatũ aliquando Salinatorem dicere. [Damnatus] Post primum Consulatum, quo legem tulit, ne quis salem vendere posset, cum antea ius omnibus esset vendendi salis, vnde etiam Salinatoris agnomen accepit. [Animaduersione] Pœna. [Adiecta causa] Quod non sincera fide, hoc autem argumento poterat omnibus esse, quod non sincera fide in gratiam redijsset, quia non satis habuerat Salinatorem à populo damnatum esse, nisi & ipse illum Censoria nota afficeret. [Quibus viris] Hoc in gratiam Tiberij dicit Val. qui ab vtraque gente duxit originem paternum genus à Claudio Nerone. Maternum ab Appio Cl. Pulchro, qui ab Appio Cæco descenderat, deducebatur. Quomodo ergo dixit, eorum sanguis serie, &c. quia insertos hic Tiberius Liuiorum familiæ fuit materno auo in ea adoptato, ergo à familia Liuiorum ducebat originem, quod maternus auus in familiam Liuiorum adoptatus esset, quæ quamuis plebia fuerit, tamen octo Consularibus functa est, duabus Censuris, Dictatura, & Magisterio Equitum floruit. [Principis] scilicet Tiberij [Seruatam ab ipsis patriam] Ductu Asdrubale, Annib. fratre [Communi stirpe] Tiberio, & Nerone [Inter ærarios referre] Obnoxios, & obligatos ærario faceret. [Prætexuitque causam] Causam Salinator præscripsit, cur Tribus damnasset, & hanc addocebat, quod vel illum iniustè damnassent, vel post damnationem indignum administratione Reip. Consulem primum, deinde Censorem creassent, & vtebatur Tilemmate. Nam ita arguebat, aut me iustè damnastis pro lege quàm tuli de sale non vendendo, aut iniustè, si iniustè, sine dubio Censoria nota digni estis, quia nihil à vobis iniustè damnandum est, cum integri esse debeantis, si verò iustè, nunquàm Consulatum mihi tanquam indigno, & Censuram demandare debuistis; nam quem P. R. semel damnauerit, eum proculdubio indignum administratione Reip. iudicauit, tanquam periuri Censoria animaduersione digni fuistis. [Prætexuit] Præscripsit, & est translatio sumpta à textore, nam antequam pannum texant, versicolores quasdam lineas faciunt, quas vulgo dicunt caput panni. sicut in panno est prætextum, sic & in pagina. [Temeritatis] Quod iniustè damnassent. [Periurij] Quia Tribus iurabant se honores, & magistratus his demandaturas, qui digni viderentur administratione Reip. sed semel damnatus ab omnibus Tribubus prętervnam, indignus esse videbatur, qui Rempub. administraret officio publico, ergo Tribus periurium commisisse videbantur, cum damnatò Salinatori Consulatum, & Censuram demandarunt. [Vnam tantummodo Tribum] Cic. in oratione contra Rullum, & contra Verrem, & in Philippicis dicit, has Tribus fuisse 35. [Ita nec honore quidem] Si postquam semel damnatus esset. [Quàm putemus] Laudat constantiam Salinatoris [Consulentis] Prouidentis, deliberantis. [Exitu] Damnatione. [Honore] Quod iterum creatus Cos. esset, & Censor.

Prętexere causam.

ASCEN. AGe] Adhortandi vox proferamus par. i. numerum primum parem iunctum. idest colligatum æquali iugo virtutis, & societate honorum, autem pro sed, dissidens. idest discordans, hoc est quod par hominum dissedit: & discors fuit animo, instinctu. idest propter instinctum ęmulationis. idest zelationis & inuidiæ. [Claudius Nero, & Liu. Sal. firmissima latera] idest firmissimi sustentatores & protectores Reip temporibus 2. bel. Punici. [Egerunt simul Censuram districtam] idest seueram. [Nam cum recognoscerent] idest recenserent, & vt dicuntur visitarent, centurias Equitum & ipsi essent etiamnum. i. nunc pro tunc adhuc ę numero. i. de numero eorũ .s. Equitũ, propter robur ætatis. i. quia in prouecta ætate, qua Censores creabantur adhuc robusti erant, vt. i. postquã ventum est ad Polliam Tribum. s. citandam ad officium militare, in qua Tribuerat Salinator; & præco. i. tabellio & pronunciator nominum, ac proclamator, lecto nomine Salinatoris. i. postquam scriba legeret in serie Equitum creandorum nomen, hæsitauit idest dubitauit, an sup. Salinator esset citandus sibi. idest à se, nec ne. i. an non, alij legunt citandum sup. nomen eius, i. pronũciandum inter dãnatos à P. R. [Quod]. i. quã hesitationẽ, vt. i. postquã Nero intellexit, iussit collegam id est Concensorem suum Salinatorẽ citari. i. pronunciari inter damnatos, & iussit sup. eum vendere arma, & equum, quia damnatus

damnatus est. s. prius iudicio populi, ob salis vendendi legem, Salinator quoque persecutus est Neronem. s. Claudium collegam suum, eadem animaduersionem causa adiecta, quod non rediisset secum in gratiam, fide sincera, cum tamen collegæ omnem æmulationem deponere deberent. [Quibus viris si quis cœlestium. i. Deorum significasset futurum, vt sanguis eorum deductus serie illustrium imaginum). i. clarorum natalium confluerêt in ortum Principis nostri. s. Tiberij salutaris, s. Reipub. (quod per adulationem dicit) ipsi iunxissent se arctissimo fœdere amicitiæ, inimicitijs, i. simultatibus & æmulationibus depositis, relicturi patriã seruatam ab ipsis. s. contra Pœnos, seruandam communi stirpe, quia affinitates inter se contraxissent. [Salinator vero non dubitauit.] Referre inter ærarios. i. fisco addictos, aut obligatos ærario, quatuor atque triginta tribus. s. R. à tribuendo videlicet tributo dictas, quòd cum damnassent se videlicet Salinatorem ob legem de sale latam, fecissent postea Consulem, & Censorem, & prætexuit causam. s. errati earum, quia necesse erat eas teneri altero utro facto. s. damnationis, aut electionis, crimine temeritatis si immeritum condemnassent, aut periurij, si indigno honores illos contulissent, quo quidem periurio quamplurimi in electione magistratuum polluuntur, iurando enim optimum, hoc est maximè dignum se electuros, plurimum dantem eligunt. Reliquit. s. Salinator tantum vnam tribum, videlicet Metiam vacuam nota. s. infamiæ, quæ s. tribus Metia, vt i. quemadmodum non iudicauerat in suffragijs suis, eum. s. Salinatorem dignum damnatione, nec quidem. i. non etiam, cum magis videretur, dignum iudicauerat honore. [Quam. i. quantum constantis, & prævalidi ingenij putemus illum.] s. Salinatorem fuisse, qui neque potuit compelli tristi exitu iudiciorum, neque potuit adduci magnitudine honorum, quo. i. vt gereret se blandiorem in administratione Reipub. q. d. nimirum maximè.

DE M. VALERIO, ET P. Sempronio.

EQuestris quoque ordinis bona, magnaque pars quadringenti iuuenes, Censoriam notam patiente animo sustinuerunt, quos M. Val. & L. Sempr. quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant, equis publicis spoliatos, in numerum ærariorum retulerunt.

OLIV. PAtiente animo] Quod non indignati sint, se fuisse damnatos. [In Sicilia] Bello seruili, de quo supra dictum est. Nam cum seruos in montes Romani compulissent, & inter euadendi claudere vellent, munitiones erant explicandæ per montes, quod cum milites iussi facere neglexissent, Censoria nota puniti sunt, alij dicunt hoc factum fuisse in Liparitana obsidione sub Aurelio Cotta. [In ærariorum numerum] Vt capite censi essent, vel vt æra tributi nomine persoluerêt.

ASCEN. EQuestris, &c. Ordo est. Bonaque pro. i. magna pars ordinis Equestris. s. quadringenti iuuenes, sustinuerunt animo patienti notam Censoriam, quos M. Valer. & L. Sempr. retulerunt in numerum ærariorum. i. qui pœnã pecuniariam in ærarium conferrent, aut vt capite censi essent, spoliatos equis publicis, id est à Repub. datis, quia iussi in Sicilia ire ad explicandum, id est extendendum opus munitionum, neglexerant facere id, i. eo ire, pulchrè extenuat culpam, quia non est verisimile neglexisse, sed noluisse.

*P. Vbiq; in Li. lib. 24. °Philus in Liuio. * L. apud Liuiũ Valeri. ipse Q. li. 5. ca. 6. Cic. lib. 1. de offi.

DE M. ATTILIO REGVLO, Et * L Furio.

TVrpis etiam metus pœnam Censores summa cum seueritate exegerunt. M. n. Attilius Regulus, & L. Furius Philippus * Metellum Quæstorem, compluresque Equites Romanos, qui post infœliciter commißam Cannensem pugnam eum eo abituros se Italia iurauerant, direptis equis publicis, inter ærarios referendos curauerũt: eisque graui nota affecerunt, qui cum in potestatem Hannibalis venissent, legati ab eo missi ad Senatum de permutandis captiuis, neque impetrassent, quod petebant, in vrbe manserunt: quia Romano sanguini fidem præstare conueniens erat, & M. Attilius Regulus Censor perfidiam notabat, cuius pater per summos cruciatus expiare, quàm fallere Carthaginienses satius eße duxerat. Iam hæc Censura ex foro in castra transcendit, quæ neque timeri, neque decipi voluit hostem. Sequuntur duo eiusdem generis exempla, eaque adiecisse satis erit. Geta, cum à L. Metello, & Cn. Domitio Censoribus Senatu motus eßet, postea Censor factus est.*

OLIV. TVrpis etiam metus pœnam Censores] Non solum mores & facta, sed animorum quoque affectus damnabant Censores Romani, vt in exemplo hoc timiditatem eorum damnauit rigida Censura, qui post Cannensem cladem viribus patriæ diffidentes, & eam paulo post ruituram, vel certè in hostium potestatem venturam metuentes, Italiæ deserendæ consilia inierant, hoc fuit Secundo Punico bello. nam L. Cæc. Metel. Quæstor, cum pluribus auctor fuerit coniurandi ex Italia discedere post pugna apud Cannas infeliciter commissam, sed id Scipionem prohibuisse constat, cui summa rerum per illius exercitus reliquias maximo consensu delata fuerat, & dum de Rep. consultaret, nunciatur frustra illum consultare, quòd perdita spes omnis esset, quodque desperata, & complorata iam demum Resp. foret, propterea, quòd plerique nobilissimi iuuenes, quorum princeps esset L. Cæcilius Metel. naues, & mare spectarent, vt deserta patria ad nouas sedes acquirendas irent, quo nuncio attonitus, stupore, & miraculo rei Scipio, omni consultatione dimissa, ad hos talia consilia agitantes citatissimo equo peruenit, & stricto super cõsultantium capita gladio iurauit, se interfecturum, quicunque discedere tentasset, hos deinde restituta Rep. cum in ciuitatem rediissent, à Censoribus condemnatos fuisse dicit Val. [Inter ærarios referendos] Qui æra tributi nomine pendebant, & nihil aliud habebant in ciuitate. [Eosque graui nota affecerunt] Hannibal plerosque ex Rom. in castris captiuos habebat, & Rom. multos ex Car. cum igitur Han. cum captiuis R. conuenisset, vt R. proficiscerentur, & permutationem captiuorum in Senatu impetrarent, idque si facerent Ro. remanerent, si non possent, ad se in castra redirent, cum sacramento adacti ad hanc rem è castris paulo processissent plerique ex his, cauillationibus nihil profuturis vsi, vt se sacramento liberarent regressum tanquam suarum rerum obliti simulantes. in castra reuerterunt. deinde Romam se contulerunt, vt etiam si permutationem captiuorum non impetrassent iureiurando absoluti viderentur, & sic Romę remanerent, quod cum Senatus accepisset, vinctos Hannibali mittendos curauit; deinde etiam Censoria nota puniuit. In hanc historiam Val. non nihil à Liuio dissentit, non enim ad permutationem captiuorum, sed ad suam ipsorum redemptionem impetrandam venisse legatos dicit Liu. nam illis redimendi se potestatem fecerat Han. proposito in eorum capita pretio pro conditione cuiusque, nec à legatis, qui pro hac re ad Senatum mittebantur de reditu, vades alios poposcit, quam eorum fide contentus. s. sacramento, qui deinde vsi ea quam supra diximus, fallaci cauillatione, à Censoribus grauiori nota puniti sunt, sed Aul. Gell. quasi cum Valerio sentire videtur lib. 7. cap. 18. Iusiurandum, inquit, apud R. inuiolatum, sanctèque habitum seruatum est, id etiam moribus legibusque multis ostenditur, & hoc, quod dicemus ei rei non tenue argumentum esse potest, prælio Cannensi Hannibal Carthaginensium Imperator ex captiuis nostris electos decem Romam misit, mandauitque eis, Pactusque est, ut si P. R. videretur, permutatio fieret captiuorum, vt pro his quos alteri plures acciperent darent argenti pondo libram, & selibram hoc prius, quam proficiscerentur in iusiurandum, eos adegit redituros esse in castra Punica, si Romani captiuos nõ permutarent, veniunt deinde Rom. decẽ captiui. mandatum Pœni Imperatoris exponunt, permutatio Senatui non placita, parentes, cognati, affinesq; captiuorum amplexi eos postliminio, in patriam rediisse dicebant, statumque eorum incolumen integrumque esse, ac ne ad hostes redire vellent, orabant, tum octo ex ijs post liminium iustum non esse sibi responderunt, quoniam periurio vincti forent itaque vti iurati erant, ad Hannibalem profecti sunt, duo reliqui Romæ mansuerunt, solutosque esse sese, ac liberatos religione dicebant, quoniam cum egressi castra hostium fuissent commenticio consilio regressi eodem die; tanquam si ob aliquam fortuitam causam issent atque ita iureiurando satisfacto rursum iniurati abiissent. Hæc eorum fraudulenta caliditas tam esse turpis existimata est, & ut contempti vulgo despectique fuerint, Censores eos postea omnium notarum damnis, & ignominijs affecerunt, quoniam quod se facturos dictitauerant, non

Iurisiurandi sanctitas. (margin)

non fecissent. Corn. autem Nepos in libro exemplorum quin to, id quoq; literis mandauit, multis in Senatu placuisse, vt hi qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur, sed eam sententiam numero plurium, quibus id nō videretur superatam, eos tamen, qui ad Hannibalem non rediissent, vsq; adeo contemptibiles inuisosq; fuisse, vt tædium vitæ cæperint, necemq; sibi consciuerint. Duplicem tamen & Liu. super hac re opinionem tradit, sicut apud eum videre licet. [Conueniens] Nam fidem seruare semper consueuere Romani.] Marcus enim Attilius Regulus] Hic filius fuit illius Attilij Reguli, qui crudelissima supplicia apud Carth. forti animo ferre, quàm iusiurandum violare maluit, cuius historiam supra in cap. de religione notauimus. Cic. multis in locis. Val. in cap. de crudelitate. [Iam hæc Censura ex foro in castra] non solum vrbana, sed etiam Castrensis fuit.

Attilius Reg.

ASCEN. TVrpis etiam metus, &c.] Ordo est. Censores exegerunt etiam pœnam turpis metus cum summa diligentia. [Enim] pro quia M. Attilius Regulus, & L. Furius Philippus curauerunt Luc. Cæcil. Metellum Quæstorem, & complures Equites Romanos, qui iurauerant post pugnam Cannensem commissam infœliciter, se abituros Italia cum eo referendos inter ærarios. i. capite censos, aut æris in ærarium conferendi obnoxios, & affecerunt eos graui nota. s. ignominiæ, qui cum venissent in potestatem Hannibalis, missi ab eo legati. i. tanquam oratores, & intercessores ad Senatum de captiuis permutandis. i. vt pro R. redditis redderent Pœnos, neq;. i. & non impetrassent quod petebant, manserunt in vrbe. i. non redierunt ad Hannibalem. [Quia] Et. i. simul conueniens erat sanguinis Rom. præstare. i. exhibere fidem. i. fidelitatem in re sanctè promissa, & Marcus Attilius Regulus Censor notabat. i. nota ignominiæ afficiebat, perfidiam. i. violationem fidei. Cuius. s. Marci Attilij Reguli pater, eiusdem nominis, duxerat esse satius. i. melius, & sanctius [expirare]. i. spiritum emittere per summos cruciatus, de quibus alibi dictum est, quàm fallere Carthag. quibus pro simili causa missus iurauerat, se si nihil impetraret, rediturum. [Hæc censura. s. violatæ fidei transcendit iam ex foro. s. iudiciali, in castra. s. militaria. [Quæ]. s. Censura, neque voluit hostem timeri, vt fecerat Luc. Cæcil. Metellus timens Hannibalem, cum ob timorem Italia abire parabat, neq; decipi, vt fecerant illi legati. [Sequuntur duo exempla eiusdem generis]. s. Censoriæ notæ, & satis erit adiecisse ea. [Geta] Quis hic sit Commentarij non dicunt, difficillimum autem sit diuinare, nec magni refert, cum esset motus Senatu à Luc. Metello, & Cn. Domitio Censoribus, factus est postea Censor.

DE M. VALERIO.

* Cic. pro A. Cluentio.

ITem M. Valerius * *Messala Censoria nota perstrictus, Censoria postmodum potestate imperauit, quorū ignominia virtutem acuit, rubore enim eius excitati omnibus viribus incubuerunt, vt digni ciuibus viderentur, quibus dari potius, quàm obijci Censura deberet.*

OLIV. PErstrictus] Damnatus. [Quorum ignominia virtutē acuit] Quia illis tēporibus nota Censoria damnati, virtutis postmodum fuere studiosiores. [Dari] vt eam administrarent. [Quàm obijci] Vt punirentur.

ASCEN. ITem Mar. Valer. Messala] Perstrictus, idest damnatus, aut depressus, nota Censoria, imperauit postmodum potestate Censoria. [Quorum. s. duorum ignominia, acuit virtutem supra eorum. [Enim] Pro, quia, ipsi excitati rubore eius, s. ignominiæ incubuerunt omnibus viribus, vt viderentur ciuibus digni, quibus Censura deberet potius dari, vt alios censeant, quàm obijci. i. opprobrio dari, quòd ea notati fuerant.

DE MAIESTATE. Cap. V.

DE Q. METELLO.

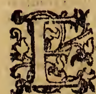

*ST & illa quasi priuata Censura maiestas clarorum virorum sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda: Grato enim, & iucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætexta velata, quam rectè quis dixerit longum, & beatum honorem esse sine honore. nam quid plus honoris tribui potuit Coss. quàm est * datum reo Metello? qui cum causam repetundarum diceret, tabulæq; eius ab accusatore expostulatæ, ad nomen inspiciendum circa iudicium ferrentur, totum consilium ab earum contemplatione oculos auertit, ne de aliqua re, quæ in his relata erat videretur dubitasse, non in tabulis, sed in vita Q. Metelli argumenta sincerè administratæ prouinciæ legenda sibi iudices crediderunt, indignum rati, integritatem tanti viri, exigua cera, & paucis literis perpendi.*

* Cic. pro Cor. Balbo.

OLIV. EST & illa Censura quasi priuata] Dicturus de maiestate præfatione vtitur, ostendens quid sit maiestas quare hoc superiori conijcietur: nam sicuti Censura, inquit est publicus magistratus, sic maiestas est priuata quædam dignitas, quæ hominem reddit honoratum. Est autem maiestas virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo honoratum reddens hominem. [Fastigio] Nam vt Censura excellentiores homines facit, sic & maiestas, quæ non extrinsecus, sed propria virtute comparatur, eius qui iustè, prudenter, & moderate vixerit. [Sine apparitorum] Alij magistratus, & dignitates, apparitoribus ministris, & tribunali, varijsque insignibus vtuntur. At maiestas quæ virtute comparatur, illis non indiget. [Apparitorum] Apparitores ministri ab apparendo dicti, apparere autē præsto esse significat, vt sæuique in limine Regis apparent. [Potens] Sine vllo extrinsecus adminiculo. [Grato enim & iucundo] Grato quia placet. iucundo, quia delectat, vt Cicero cuius officia iucundiora. s. mihi sæpe fuerunt, nunquam tamen gratiora. [Prætexta] Prætexta est quam supra vestem honoratus quisque accipit, ita & maiestas videtur quædam hominis esse prætexta. [Rectè] Ita commodè inquit aliquis interpretari posset, longum honorem esse, quia semper honore afficitur. [Longum] Vsque ad extremum suæ vitæ tempus durat. [Consulatus annus est] Censura trium annorum, Dictatura semestris, cæteriq; magistratus ad certum tempus, hæc verò perpetua est. [Sine honore] Sine magistratu. [Nam quid plus honoris reo Metello;] Metel. Numidiæ prouinciæ præfuit & ex ea clarissimum duxit triumphum, vnde & Numidicus appellatus, deinde repetundarum postulatus est. Ille autē repetundarum accusari dicebatur, qui creditus esset prouinciam, vel socios P. R. pecunia expilasse vel iudicium tulisse, quod in sua commoda cæderet, ideo repetundarum accusari dicebatur, vtpote, qui pecunias repetere, hoc est restituere, & reficere tenebatur, vel quod ab eo pecunia, vel alia res iniustè ablata repetebatur, ergo tanta fuit huius hominis maiestas apud omnes, vt cum tabulæ in quibus accusatio continebatur, circa iudices ab accusatore deferrentur, eas iudicium nemo videre voluerit. Cic. ad Atticum lib. 3. epist. vndecima, cuius principium est. Quæris ex me, quæ mihi res, inquit, multo honorificentior visa est, quam aut illa, cum iuraretur ciues Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici, cum hæ, vt mos est circunferrentur, nostri iudices aspicere noluerūt. [Tabulæ. i. libelli, in quibus vel acta prouinciæ. i. vniuersæ prouinciæ administratio, vel accusatio continebatur. Cic. rursus de hoc Metello in oratione pro Archia poeta, Metel. inquit homo sanctissimus modestissimusque omnium, tanta diligentia fuit, vt ad iudices venerit, & vnius hominis litura se commotum dixerit. [Sed in vita Q. Metelli argumenta] Quia semper integerrimè vixerat. [Exigua cera] Parua tabella. [Perpendi] Aestimari, iudicari. Tractum est à pensantibus, qui semper diligenter inspicitur.

Repetundarum.

ASCEN. EST, & illa quasi priuata, & cætera] Prosequitur de maiestate priuata clarorum virorum, quam per modum præfationis quodammodo describit, & commendat, dicens [Est &] Idest etiam illa quasi priuata Censura, videlicet maiestas, idest dignitas, & vulgus diceret maioritas, & præminentia, clarorum virorum, sine fastigio tribunalium, idest iurisdictionis celsitudine, & sine ministerio apparitorum, idest publicè famulantium satellitum, potens in obtinenda amplitudine sua, [Enim] Pro quia ipsa illabitur animis hominum introitu grato, idest vtili & iucundo, idest delectabili, velata. i. cooperta, prætexta, idest veste nobilium admirationis, quia præclarorum virorum maiestatem minores cum admiratione obseruant. [Quam scilicet maiestatem quis dixerit, idest appellauerit rectè, aut duxerit, idest censuerit rectè esse honorem. [Longum] idest diuturnum, & beatum, idest bene habentem sine honore, idest magistratu publico. [Nam quid, &c.] Probat quod dixit exemplo Metelli, dicens. [Nam

quid

quid plus honoris)idest venerationis potuit tribui Consulib. quàm datū est Metello reo.idest in ius vocato,qui scilicet Metellus cum diceret caussam repetundarum. idest se purgaret de repetundis. scilicet pecunijs, à prouincia spoliata, vt accusatores dictitabant,& tabulæ eius.i.libelli contra eum facti postulatæ fuissent ab accusatores.idest vt eas,aut eos accusator exhiberet; & ferrentur circa iudices ad inspiciendum nomen scilicet accusati,aut debitum,quod petebatur,sed potius nomen,totum consilium. scilicet consessus iudicum auertit oculos à contemplatione earum. scilicet tabularum,ne videretur dubitasse de aliqua re, quæ erat relata in his.s.tabulis.Iudices crediderunt argumenta,id est approbationes prouinciæ administratæ sincerè, id est incorruptè, legenda supple esse sibi, non in tabulis, sed in vita. Quinti Metelli rati.i. arbitrantes, indignum, supple esse integritate tanti viri perpendi.idest existimari, exigua cæra. idest cærata tabula, & paucis literis.scilicet accusatorijs in ea scriptis.

DE REGE ANTIOCHO, ET SVPERIORE Africano.

* Liu. lib. 37. & hic auctor li. 3.cap.5.

SEd quid mirum, si debitus honos à ciuibus Metello tributus est, quem superiori Africano etiam hostis præstare non dubitauit? Siquidem* Rex Antiochus bello,quod cum Romanis gerebat,filium eius à militibus suis interceptum,honoratissimè excepit, Regijsque muneribus donatum,vltrò, & celeriter patri remisit: quanquam ab eo tum maximè finibus Imperij pellebatur. Sed & Rex lacessitus, maiestatem excellentissimi viri venerari, quàm dolorem suum vlcisci maluit.*

* Rex ex paruo nauigio ceperat, inquit Iust. li.31. Appian.in li. Syrio.

OLIV. SEd quid mirum,si debitus.] Bellum Romanis erat cū Antiocho Asiæ Rege, ad quod gerendum cum Luc. Scipio frater superioris Africani petijsset,vt mitteretur, tantumque bellum huic Senatus, Populusque Rom. demandare dubitarent,magisque in C.Lælium eius collegam, nam hi duo tum Consules erant, & vterq; prouinciam summa ambitione deposcebat,inclinati omnium animi viderentur,Scipio Africanus pietate commotus in fratrem,professus est se legatum in prouinciam iturum, vt in cap. de pietate dicturi sumus, qua pollicitatione factum est,vt Luc.Scipio impetraret Asiæ prouinciam sibi decerni. Profectus igitur cum fratre Africanus secum in bellum filiū perduxit, qui ab hostibus interceptus, & ad Regem perductus, ab eo honorificentissima tractatus, & multis Regijs munerib. donatus gratuito patri remissus est,tanti facta est etiam ab hoste Scipionis maiestas [Sed quid mirum] q.d.nulli mirum videri debet tantum à ciuibus tributum esset Met. cum hostes multo pluris æstimasse Scipionem iudicentur.[Interceptum] In angustijs captum. [Quanquā] Licèt ab eo tunc potissimum è Regno pelleretur.

ASCEN. SEd quid mirum]Sup.est,q.d.nihil,si honos.idest honor debitus est tributus Metello à ciuibus,quem,scilicet honorem etiā hostis non dubitauit præstare Africano scilicet Scipioni superiori.idest maiori,& prius nato.[Siquidem] idest quoniam Antiochus Rex Asiæ excepit honoratissimè bello, quod gerebat cum Romanis filium ius. scilicet Scipionis interceptum.idest captum à militibus suis.scilicet Antiochi,& remisit vltro.idest non requisitus,& celeriter in quo duplicatur beneficium,quia,vt vulgo dicitur,qui cito dat,bis dat,patri.s.Scipioni,sup.filium donatum.i.dono ornatum,munerib. Regijs.i.à rege acceptis,& forte Regalibus idest Rege dignis, hoc loco, quanquam Antiochus pellebatur tum maximè finibus Imperij.s.Romani,aut suis,quod in idem recidit,nam de finibus cōtendebant,ab eo.s.Scipione patre [Sed,&]idest pariter Rex.i.licet esset Rex,& ita eum omnia magnificè facere deceret, & lacessitus.i.prouocatus ad iram ob bellum illatū, & ita in hostem sæuiter agere posset, tamen maluit venerari maiestatem viri excellentissimi, quàm vlcisci dolorem suum.

DE EODEM AFRICANO.

* Plut. in vita.

AD Africanum eundem in Liternina villa se continentem, complures prædonum duces videndum eodem tempore fortè confluxerunt: quos cum ad vim faciendam venire existimasset, præsidium domesticorum in tecto collocauit, eratque in his repellendis, & animo, & apparatu occupatus. Quod vt prædones animaduertunt,dimissis militibus, abiectisque armis, ianuæ appropinquant, & clara voce nunciant Scipioni, non vitæ eius hostes,sed virtutis admiratores venisse: conspectum, & congressum tanti viri,quasi cæleste aliquod beneficium expetentes, proinde securum se nobis præstandum præbere ne grauetur. Hæc postquam domestici Scipioni retulerūt: fores referari, eosque intromitti iussit: qui postes ianuæ tanquam aliquam religiosissimum aram,sanctumque templum venerati, cupide Scipionis dexteram apprehenderunt, ac diu osculati, positis ante vestibulum donis, quæ Deorum immortalium numini consecrari solent, læti quòd Scipionem vidisse contigisset,ad lares proprios reuerterūt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? Quid etiam iucundius? Hostis iram admiratione sui placauit, spectaculo præsentiæ suæ latronum gestientes oculos obstupefecit: delapsa cœlo sydera hominibus si se offerant, venerationis amplius non recipient.*

AD eundem Africanum] Hoc omnibus perspicuum, & illustre fuit summę maiestatis exēplum post maximas res gestas,clarissimosque triumphos. Scipio ab ingrata patria vrbe pulsus, in exilium ire coactus est in villam scilicet Liternīnam,vbi cum prædones,quorum magna in illis locis copia erat audito Scipionis nomine essent maximo videndi viri desiderio concitati, ad eum facto grege venerunt, Scipio non ad sui contemplationem sed vim inferendam venire prędones existimas, amicorum, atque clientum, quibus potuit domum præsidijs munit, quod vbi sensere prædones abiectis armis dimissisque militibus ianuæ appropinquantes magna voce clamarūt,vt à Scipione, & cæteris, qui intus essent, exaudiri possent,non se hostes,aut insidiatores,sed virtutum Scip. admiratores venisse, cuius conspectum, atque colloquium mirum in modum desiderarent, qua voce confirmatus Scipio referari fores, & omnes intromitti iussit, qui maxima illum veneratione, tanquam cœleste numen,omniumque virtutum sacrarium prosecuti sunt.[In Liternina villa] Hoc idem commemorat Val. vbi agit de ingratitudine, nam dicit quod ingrata patria benè meritum Scip. intra sua mœnia habitare non passa, sed in Liternīnam villam abire coegerit. [In Linterninam villam] Dicerem villam hoc loco pro domo in agro Linternino posita accipi debere,cuius propria est significatio,nisi hunc locum Valer. in cap.de ingratitudine vicum appellaret. Dicit enim,cuius clarissima opera iniurijs pensando, vici ignobilis eam,ac desertæ plaudis accolam fecerunt,vbi valde à Sir. dissentit. non enim vicum, sed opp. iuxta mare positum dicit esse Str.in descriptione Campaniæ propè mare inquit, post Sinuessam Linternum est oppidum vbi prioris Scip. cognomento Africani sepulchrum iacet. ibi enim extremam consumpsit ætatem omissis propter aliquorum simultatem Reip.negocijs.[Apparatum]Armorū. Nam se armis munierat.[Conspectum]Vt viderent.[Congressum] vt loquerentur.nam congressus colloquium dicitur,& consertio pugnæ. [Donis]Vt sunt ferta,& thura,pateræ,coronæ, & similia,quæ ante deorum immortalium simulachra in donum maiores ponere consueuerunt, ea prædones ante Scipionis pedes positę reliquerunt. [Gestientes] Lætitiam gestu quodam ostendentes, nam gestire est corporis gestu lætitiam ostendere,quod est ratione carentium,Virg.de auibus,Et studio incassum,videas gestire lauandi.

ASCEN. AD Africanum, &c. Ordo est. Complures duces prædonum.idest spoliatorum hominum,& obsessorum viarū, confluxerant fortè eodem tempore ad videndum eundem Africanum continentem se in villa Linternina,quæ erat non lōge à mari,& paludibus,quos scilicet prædones, cum Scipio existimasset venire ad vim faciendam. idest ad eam occidendum,aut saltem spoliandum collocauit in tecto, id est in suprema parte domus præsidium domesticorum. idest familiarium suorum,quos secum habebat,eratque occupatus,& animo.idest cogitatione, & apparatu. idest molimine exteriori, idest in repellendis, scilicet prædonibus à villa sua, [Quod vt] idest postquam prædones animaduerterunt, militibus sup.suis dimissis, & armis abiectis, appropinquantes ianuæ. scilicet villæ.nunciant Scipioni clara voce, venisse sup.se,nō hostes vitæ eius,sed admiratores virtutis eius,expetentes cōspectum,& congressum tanti viri: quasi aliquod beneficium cæleste,id est cœlitus datum. Proinde idest & ideo sup.nunciantes

ciantes dicebant, ne grauetur se præbere præstandum, id est exhibendum nobis. idest oculis nostris securum, id est seorsum à cura. Postquam domestici retulerunt hoc Scipioni, iussit fores reserari, & eos intromitti qui venerati postes ianuæ, tanquam aliquam aram religiosissimam & templum sanctū, apprehenderunt cupidè dexteram Scipionis, ac diu osculati, scilicet dexteram eius, donis positis. idest postquam posuerāt dona, ante vestibulum. idest primum ingressum villæ id est domus rusticæ, quæ. scilicet dona, hoc est qualia solent consecrari numini. idest diuinitati Deorum immortalium, redierunt ad Lares proprios, leti, quia contigisset sup. eis, vidisse Scipionem. Quid sup. est excelsius hoc fructu maiestatis. idest hac obseruantia, & veneratione, quam ob maiestatem viri, illi hostes, & prædones obtulerunt, q.d. nihil: vnde addit. Ipse Scipio placauit iram hostis scilicet Antiochi admiratione sui, id est quia illi admirationi fuit, & obstupefecit. idest hebetauit stupore quodam oculos latronum gestientes, id est pre nimio gaudio exultantes, & se continere nequeuntes, spectaculo, id est delectatione ex inspectu suæ præsentiæ. Si sidera delapsa cœlo offerant se, s. videnda hominibus, non recipient amplius, id est aliquid plus venerationis, scilicet quam Scip. ob maiestatem suam recepit.

DE PAVLO AEMILIO.

*Plut. in vita.

HOc quidem viuo* Scipioni, illud autem Aemilio Paulo exanimi contigit. Nam cum exequiæ eius celebrarentur, ac fortè tunc Principes Macedoniæ, legationis nomine Romæ morarentur, funebri lecto sponte sua sese subiecerunt. Quod aliquanto maius videbitur, si quis cognoscat lecti illius frontem Macedonicis triumphis fuisse adornatam. Quantum enim Paulo tribuerunt, propter quem gentis suæ cladium indicia, per ora vulgi ferre non exhorruerunt? quod spectaculum funeri speciem alterius triumphi adiecit. Bis enim te Paule Macedonia vrbi nostræ Illustrem ostendit incolumen, spolijs suis, fato functum, humeris.

OLIV. Paul. Aemil. maiestas.

ILludautem Aemilio Paulo] Quod viuo Scipioni contigit, idem Paul. Aem. vitæ muneribus defuncto, euenit, nam cum diem suum obijsset, fortè legati ex Macedonia missi, tunc erant in vrbe totius prouinciæ principes, qui non modo funus comitantes, sua præsentia celebrare, sed ipsum Pauli cadauer suis humeris efferre voluerunt, quod illi profectò fuit honorificentissimum, suisque virtutibus maximè dignum. Constat enim Paulum Imperatorem fuisse cōtinentissimum, vt qui multa bella confecerit, multos populos subegerit, multas prouincias domuerit, in summa tamen paupertate vixerit, vnde illud celebratur de hoc viro præconium, quod cum multis millibus hostium superatis, Iberiam totam subegisset, & ccl. oppida cepisset, ne dragmā ditior in patriam redierit. [Macedonicis triumphis.] Quia Persam Maced. Regem debellauerat, & de ipso gloriosè triumphauerat in exequuijs autē summorum virorum præferebantur insignia honorum, quibus in vita perfuncti fuissent [Indicia] Videlicet triumphum depictum, qui indicabant ab eo, qui ferebatur mortuus, Macedoniam fuisse superatam. [Bis enim] Semel viuum, cum de ea superata triumphasti, deinde mortuum, cum te ad sepulturam suis humeris deportauit. [Fato functum] Mortuum.

ASCEN.

HOc quidem] Recitat exemplum de maiestate Pau. Aem. post mortem eius dicens. [Hoc quidem] scilicet quod proxime dictum est, contigit Scipioni viuo, id est viuenti, illud autem quod sequitur, contigit Paul. Aem. exanimi, id est mortuo. [Nam cum exequiæ eius celebrarentur, ac principes Maced. morarentur fortè tunc Romæ, nomine] idest ratione, aut prætextu legationis: ipsi subiecerunt se id est humeros suos, vt ferrent, sponte lecto funebri. idest quo funus eius ferebatur, quod scilicet factum Macedonum videbitur maius. idest difficilius aliquanto, si quis cognoscat frontem. i. summā & primam partem illius lecti fuisse adornatam triumphis Macedonicis. idest rebus Macedonum in triumpho ab eo ductis. [Quantum enim tribueretur Paul.] Aem. Maced. propter quē non exhorruerunt ferræ per ora vulgi indicia. idest signa, & monumenta cladium & calamitatum suæ gentis. Quod spectaculum adiecit funeri] idest pompæ funebri, speciem. i. imaginem, alterius triumphi. Enim pro quia, ô Paul. scilicet Aem. Maced ostendit te bis illustrem vrbi nostræ. scilicet R. videlicet semel ostendit te incolumen illustrem spolijs suis, & secundo ostendit te functum fato. idest mortuum illustrem humeris. scilicet suis, quibus principes eius te ad sepulturam honorifice efferebant.

DE AEMILIANO SCIPIONE.

*Appian. in Bello Libyco, et auctor li. 5. cap. 2.

NEc filij quidem tui* Scipionis Aemiliani, quem in adoptionem dando, duarum familiarum ornamentum esse voluisti maiestati parum honoris tributum est? cum eum adolescentem admodum à Lucullo Coss. petendi auxilij gratia ex Hispania in Africam missum, Carthaginienses, & Masinissa Rex de pace disceptatorem, velut Coss. & Imperatorem habuerunt. Ignara quidem fatorum suorum Carthago. Orientis enim illud iuuentæ decus, deorum, atque hominum indulgentia, ad excidium eius alebatur: vt superius cognomen Africanum capta, posterius euersa Corneliæ genti daret.

OLIV.

NEc filij quidem] Superior Africanus filium habuit adeo tenuis, & exilis naturæ, vt ne filios quidem procreare posset, vt ex suo nomine genus propagaret, filiū à Paul. Aem. in adoptionem accepit, qui deinde Africanus inferior dictus est, eo quod Africā deuicerit, & Carth. funditus euerterit. [Duarum] scilicet Aemilianæ, & Scipionum.] Cum eum adolescētem admodum [Scipio cum Lucio Imperatore militabat in Hispania, qui prouinciam cum exercitu tenebat, & cum ad supplementum exercitus vti vellet auxilio Carthag. nam tum erant tributarij Carthaginens. Scipionem in Africam misit adhuc adolescentem, quem cum Masinissa vidisset, disceptatorem pacis inter se, & Carth. continuò delegit. [Disceptatorem cognitorem] Disceptator dicitur qui inter duos dissidentes eligitur ad litem iudicandam. [Masinissa] Rex Numidarum. [Velut Coss.] Cum admodum esset adolescens. [Ignara quidem fatorum suorum Carthago.] Quia nesciebat Carthago, quantum exitij sibi ab hoc Scipione impenderet. [Superius cognomen] A superiore Africano Carthago facta est Pop. Rom. tributaria, ab inferiori vero funditus euersa, Scipionum autem familia à gente Cornelia originem duxit.

Disceptator.

ASCEN.

NEc filij quidem, &c.] Perstat in apostrophe. i. conuersione sermonis ad absentem, immo ad defunctum, dicens, Nec quidem parum, immo multum honoris, tributum est maiestati filij tui, scilicet Scipionis Aemiliani, quem tu dando in adoptionem. scilicet Scip. maiori, voluisti sup. ipsum esse ornamentum duarum familiarum scilicet Aemiliorum, & Scip. Tunc inquam est tributum cum Carth. & Masinissa Rex Numidiæ haberent eum adolescentem admodum. idest valdè. s. adhuc, iuuenem missum à Lucullo Consule gratia petendi auxilij. scilicet à Carthag. ex Hispania in Africam, habuerunt dico disceptatorem de pace. idest examinatorem petitionum, & quærelarum vtriusque partis, vt pacem inter eos conciliaret, velut Consulem, & Imperatorem, quia ad eius quodammodo arbitrium retulerunt. Carthago quidem sup. habuit eum velut Imperatorem, ignara. idest minimè præscia fatorū idest malorum sibi ab eo impendentium. Enim pro quia, illud decus iuuente orientis. idest crescentis, alebatur indulgentia, idest largo fauore Deorum, atque hominum (quia gratiam inuenit in oculis Regis, & populorum) ad excidium eius scilicet Carth. vt ipsa Carthago capta & tributaria facta daret genti Corneliæ, in qua sunt Scipiones, cognomen. Africanum superius. idest maioris, aut superioris, & ipsa euersa scilicet ab hoc Scipione daret eidem genti cognomen Africanum posterius. idest posterioris seu minoris. Hinc patet cognomē, & cognomentum sæpe pro agnomine accipi, eo quod agnomen à posteris vsurpatum in cognomen transit, vt Scipionū, licet Africanum non nisi meritis dabatur.

THEO.

MAsanissa] Ita Græci codices habent, & aliquot etiam ex antiquis Latinis, non vt vulgo scribitur Masinissa.

DE P. RVTILIO.

* Liu. lib. 70. Sene. epist. 18.

QVid damnatione, quid exilio miserius? Atqui P. R. Rutilio conspiratione publicanorum perculso, auctoritatem adimere non valuerunt. Cui Asiam petenti omnes prouinciæ illius ciuitates legatos eius secessum operientes, obuiam miserunt. Exulare aliquis hoc loco, an triumphare iustius dixerit.

Quid

OLIV. QVid damnatione, quid exilio miserius[P.R. vt vir sum mæ innocentiæ,cum legatus C. Mutij Proconsulis, vel vt alij dicunt Quæstor Prætoris Asiæ præesset, ab iniurijs publicanorum Asiam defenderat, nam publicanos vectigalia asperius exigentes prohibuerat miseratione ciuitatum commotus, qui cum postea imperio finito Romam redisset,eumque publicani læsæ maiestatis accusarent, quod vectigalia P.R. exigi prohibuisset, valuit accusatio, & in exiliū pulsus est, nam equestri ordini perinuisus, penes quem tum iudicia erant læsæ maiest. vel vt alij dicunt repetundarū iniustè damnatus, vt be eiectus est, cui in exilium proficiscenti oēs Asiæ prouinciæ ciuitates honoris gratia legatos obuiam miserunt,& eum honorificētissimè vbiq; susceperunt, de cuius fortuna,& cōditione dicetur in ca. de mutatione fortunę.

ASCEN. QVid damnatione, &c.] Affert exemplum maiestatis in Rutilio dicens.] Quid est miserius dampnatione]s.in publico iudicio,& quid est miserius exilio,q.d,nihil. Atque.i.sed tamen damnatio, & exilium non valuerunt adimere auctoritatem P. Rutilio perculso. s. sententia equestrium iudicum conspiratione.i.propter conspirationem publicanorum. i.eorum,qui publicum vectigal redemerant, quos ab exactione iniusta prohibuerat Rutil. sibi. s. exuli petenti Asiam,omnes ciuitates illius prouinciæ miserum obuiam legatos,operientes.i.expectantes secessum eius donec in aliquem locum secederet,quem exilio caperet,de quo facto quærit auctor dicens.Dixerit aliquis hoc loco Rutilium exulare,an iustius triumphare,h.d.haud dubiè triumphare.

DE C. MARIO.

*Plut. in vita.

Marij maiestas.

C*Aius etiam Marius * in profundum vltimarum miseriarum abiectus, ex ipso vitæ discrimine beneficio maiestatis emersit, missus enim ad eum occidendum in priuata domo Minturnis clausum seruus publicus, natione Cymber,& senem,& inermen,& squalore obsitum, strictum gladium tenens,aggredi nō sustinuit:sed claritate viri obcæcatus,abiecto ferro,attonitus inde ac tremens fugit. Cymbrica nimirum calamitas oculus hominis perstrinxit:deuictæque suæ gentis interitus, animum comminuit:et dijs immortalibus indignum ratis, ab vno nationis eius interfici Marium,quam totam deleuerat.Minturnenses autem maiestate illius capti, compressum iam,& constrictum dira fati necessitate, incolumen pręstiterunt, nec fuit eis timori asperrima Syllæ uictoria, cum præsertim ipse Marius eos à conseruādo Mario absterrere posset.*

OLIV. CAius autem Marius,]Hæc historia superius annotata est in cap. de ominibus, nam Marius Syllæ impetum fugiens Minturnas delatus, in paludibus delituit:eo cum venissent Syllani milites, qui persequebantur eum, inditio pastoris indicatum, è paludibus extractum, in custodiam Fanniæ cuiusdam mulieris tradiderunt. Et cum paulo post ad eum occidendum Cymber seruus missus esset, maiestate viri perculsus,stricto iam gladio interficere non sustinuit,sed tremebundus abiecto ferro refugit, clamitans,non possum interficere Marium,ad cuius vocem excit Minturnenses, accurrūt, & viri maiestate commoti deinde aselli omine, naui impositum liberum abire permiserunt, qui in Africam delatus, ingentes copias comparauit. Cinnæque coniunctus, ad vrbem properauit,quā capta, multorum ciuium sanguine, iniuriam suam vltus est.[Vltimarum]Miseriarum,quia hostis patriæ iudicatus est.[Emersit]Liberatus est.[Priuata domo]Fannię cuiusdam mulieris.[Sed claritate viri]Quia claritas quædam ex ipsius vultu irradiare videbatur. [Cymbrica calamitas]Nō, inquit,fulgor Marij, quem seruus illes̄e vidisse dicebat illum à proposito occidendi deterruit, sed quia meminerat hunc genti suæ magnam cladem intulisse: suorum igitur calamitas sibi oculos perstrinxit [Nec fuit timori.]Nec timuerunt Minturnenses illum abire permittere, cum victorem Syllam esse perspicerent.[Asperrima victoria]Quia ex Asia victor redierat.[Cum præsertim ipse Marius à conseruando Mario]Nam poterant Minturnenses cogitare quantum exitij ipsis conseruantibus Marium immineret,cum Marium ipsum adeo afflictum esse conspicerent.

ASCEN. CAius etiam Marius abiectus in profundum, miseriarum vltimarum]i. Maximarum vltra quas nullæ sunt,emersit i.euasit ex ipso discrimine.i.periculo vitæ, beneficio maiestatis.i.propter maiestatem suam.Enim, pro quia,Seruus publicus,Cymber natione, missus ad occidendum eum clausum in priuata domo,Minturnis. i.apud Minturnas paludes, non sustinuit i.non valuit,aut non fuit sufficiens,tenens gladium ,i.licet teneret gladiū strictum.i.nudatum, aut euaginatum, aggredi eum,& senem.& inermem,& obsitum.i.opertū squalore.i.situ & alia immunditia carceris.sed ipse Cymber obcæcatus claritate viri,abiecto ferro. i.gladio nudato, fugit inde attonitus,ac tremens, [Nimirum]. i.quia haud dubiè calamitas Cymbrica.i.quam Cymbria Mario,vsque ad internecionem occisi passi fuerant, perstrinxit. i.terrore clausit oculos hominis.s.ad eum occidendum missi: & interitus gentis suæ deuictæ,s.à Mario comminuit.i.labefecit,animum eius,etiam dijs immortalibus ratis. i. censentibus indignum sup. esse, Marium interfici ab vno eius natione, quā deleuerat totam. saltem,quæ in Italiam transcenderat. Autem pro sed.[Minturnenses] i. eius loci incolę, capti maiestate illius. s. Marij, præstiterunt ipsum Marium compressum iam & cōstrictum. i.angustiatum,dira necessitate fati.i.impēdentis mortis, quia proximi erant hostes eius,incolumem.i.saluum. Nec asperrima victoria Syllæ, qui paulò ante multos vicerat,fuit eis timori,presertim cum ipse Marius.s.homo crudelis,& imperio sus posset absterrere eos à conseruando Mario.s.illo quē conseruabant, quia mortuus nulli, viuus etiam conseruatoribus aliquando nocere potuit. Est & alter sensus, & meo quidem iudicio melior, quem etiam Oliuerius sequitur, vt sit ordo: ipse Marius tam miserabilis,& afflictus,posset absterrere eos à conseruando Mario, ne simile quidpiam paterentur.

DE M. PORCIO CATONE.

*Gel. lib. 4. cap. 10. Plu. aliter quod ad publicanos attinet.

M*Arcum quoque Porcium* Catonem admiratio fortis,ac sinceræ vitæ, adeo venerabilem Senatui fecit,vt cum inuito C.Cæsar Cos.aduersus publicanos dicendo in curia diem extraheret, & ob id eius iussu à lictore in carcerem duceretur,vniuersus Senatus illum sequi non dubitaret,quæ res diuini animi perseuerantiam flexit.*

OLIV. MArcum quoque Catonem] Non minus Porcium Catonem a Cæs.iniuria liberauit maiestatis excellētia, nam cum publicani peterent vectigalium remissionem eos tertia parte mercedum,C.Cæsar liberauit,& ne in locatione nouorum vectigalium immoderatius leges ferrentur pro palà admonuit. Cato contra Cæs. nolebat quidquam publicanis remitti,sed eos vniuersa vectigalia persoluere. Nam publicani conquerebantur, quod vectigalia animis dura soluere cogerentur. Cato igitur rogatus sententiam dicere, nequid eo die in senatu confici posset, quia contra Remp. id esse videbat, orationem suam longiorem habebat,quod cum sensisset Cæsar,eum per lictorem iussit in carcerē duci. Tunc vniuersus Senatus Catonem secutus est.Cæs.id grauiter ferre Senatum sentiens,dimitti iussit Aul.Gel.lib.4.cap.10. inquit Cęs.Cos. M.Catonem sententiam rogauit, Cato rem, de qua consulebatur(quoniam nō è Rep. videbatur)perfici nolebat,eius rei gratia ducendæ,longa oratione vtebatur,eximebatque dicendo diem,erat. n.ius Senatori, vt sententiam rogatus diceret quidquid vellet,& quoad vellet. Cæs.Consul viatorem vocauit,eumque cum finem non faceret philosophandi, loquentē in carcerem duci iussit: Senatus consurrexit , & prosequebatur Catonem in carcerem, hac inuidia facta Cæs. destitit,& dimitti Catonem iussit.[Fortis & sinceræ vitæ]Vnum sequitur ex altero,qui.n.fortis est,iustus est, continens est,integer est.Virtutes.n.inter se adeo connexæ sunt, vt altera sine altera esse non possit,sinceræ igitur vitę,quia nemo illū vnquam potuit gratia neque prece, neque precio à recto deducere. [Abstraheret]Quia diem consumi volebat. [Diuini animi]A consuetudine adulandi non discedit.

Catonis quāta maiestas.

ASCEN. MArcum,&c. [Affert exempla maiestatis in Catone dicens admiratio vitæ fortis,atque sinceræ.i.quæ erat de vita forti,& sincera Catonis, fecit quoque. i. etiam M. Porcium Catonem adeo.i.in tantū admirabilem Senatui,vt cum i.quando extraheret.i.consumeret diem dicendo in curia aduersus publicanos.i.qui publicam pecuniam recipiebāt, non dubitaret sequi illum,s.Catonem abeuntem in carcerem,quę res,i.quod factum Senatus, flexit perseuerantiam animi diuini.s.Iulij Cæsar. quem postea in deorum numerum relatum credidit stulta illa gentilitas.

DE EODEM.

* Seneca epist. 98.

E*Odem ludos * Florales, quos Messius Aedilis faciebat spectante,populus,vt mimæ nudarentur, postulare erubuit:quod cum ex Fauonio amicissimo sibi vna sedente*

dente cognouißet, discessit è theatro, ne præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret: quem abeuntem ingenti plausu populus prosecutus priscum morem iocorum in Scenam reuocauit, confessus plus se maiestatis illi vni tribuere, quàm vniuerso sibi vendicare. Quib. opibus, quibus Imperijs, quibus triumphis hoc datum est? exiguum viri patrimonium, astricti continentia mores, modicæ clientelæ, domus ambitioni clausa, paterni generis vna imago, minimè blanda frons, sed omnibus numeris perfecta virtus, quæ quidem effecit, vt si quis sanctum, & egregium ciuem significare velit, sub nomine Catonis definiat.

OLIV. EOdem ludos Florales.] Ludi Florales in honorem Deæ Floræ Romæ celebrabantur, in quibus obscæna quædã committebantur, & illud in primis, quod Mimæ nudabantur. Vnde Lactantius Firmianus, Meretrices inquit, flagitante populo nudatis corporibus in Floralibus mimorum fungebantur officio, & propterea mimas eas Valer. appellat, hos igitur ludos cum Messius Aedilis faceret, & ad spectaculum eorum Cato venisset, populus petere erubuit vt meretrices nudarentur, ludosque peragerent. Fauonius Catonem admonuit, populum impediri præsentia illius, ne ludos spectaret, quippe quo præsente, petere non auderet, vt meretrices nudarentur, ludosque peragerent; quod cum audisset Cato, continuo discessit è theatro. [Quod cum ex Fauonio.] Ordo est. Discessit è theatro, cum Fauonium ita monentem audisset, ò Cato, cur in theatrum venisti, cum iocos Martiales nouisses sacrum dulce Floræ, hoc autem genere metri Martial. vsus est in primo suorum Epigrammatum. Nosces iocosæ dulce tum sacrum Floræ festosque lusus, & licentiam vulgi cur in theatrum Cato seuere venisti? an ideo tantum veneras, vt exires (Dicebantur autem Martiales, quia in campo Mart. agebantur hi ludi. [Iocos] Ludos, nam iocus in verbis, ludus in reb. est. [Sacrum Deę. Floræ,] Hoc est Martiales iocos. [Dulce] Iocundum, & Populo gratum. [Ingēti plausu] Quo significabat placere sibi Catonem discedere. vt pristina ludorum consuetudo reuocaretur in theatrum. [Priscum morem] Vt meretrices nudæ mimorem fungerentur officio. [Confessus] Significauit, inquit, populus hoc plausu plus maiestatis, & honoris vni Catoni tribuere, quam sibi vniuerso, nam quod pręsente Catone fieri non fuerat passus id se vniuerso spectanti passus est. [Vendicare] Asciscere. [Modicæ clientelæ] Quia non multos secum ducebat clientes, sicut alij principes Rom. [Vna imago] Non multas maiorum suorum imagines habebat, sed vnius patris sui Catonis. [Minimè blanda] Immo seuera, Liptote est. [Omnibus numeris] .i. partibus. Nam virtus quatuor partes habet, iustitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam.

ASCEN. EOdem, &c.] Affert aliud eiusdem exemplum, dicens. Eodem .s. Catone, spectante .i. cum idem spectaret ludos, Florales .i. quos Deæ Floræ facere solebãt, quos Messius Aedilis faciebat .s. tunc, populus erubuit postulare, vt Mimæ .i. meretriculæ, quæ Floram meretricem, quæ ad eos ludos faciendos grandem pecuniam reliquerat, repræsentabãt in ludis illis, nudarentur, quia nudæ agere solebant. [Quod] idest quam rem, cum cognouisset ex Fauonio, scilicet viro amicissimo sibi, sedente vna. i. deest in vno loco cum illo, discessit è theatro, ne impediret præsentia sua consuetudinem spectaculi. [Hoc autem factum non erat verè laudabile, sed pro errore illorũ, qui ad religionem pertinere putabant meretricum corpora denudari, sed quam religionem? profecto qua maligni spiritus mentes mortalium ad illecebras carnis inescabant.) Quẽ scilicet Catonem abeuntem, populus prosecutus est ingenti plausu, quia seueritatem eius etiam inuiti laudabant, sed imitari nolebant. Reuocauit in Scœnam .i. ad spectaculum, priscum morem iocorum .i. meretricum nudarum, sicque agentium. Confessus .s. populus eo facto confitens, se tribuere maiestati illius .s. scilicet Catonis plus quam vendicare sibi vniuerso, quia potius illo præsente omittebant, quod illi displicere norant, qui expectabant, quod cæteris omnibus placebat. [Quibus opibus] idest diuitijs, & facultatibus, quibus Imperijs, quibus triumphis est hoc datum. scilicet vt populus ab eo quod sibi placeret, abstineret, eo quod vni displicere norat, q. d nullus. Et tamen patrimonium viri .s. Catonis cui tantũ tribuebat, sup. fuit exiguum. idest modicum, mores sup. fuerunt astricti. idest vincti continentia, quia tam rigidè continentiam amplexus est, vt si eam dimittere voluisset, non potuisset, aut saltem nõ decuisset clientelæ. idest pauperum ipsum colentiũ familiaritates, paucæ sup. fuerunt: domus clausa sup. fuit ambitioni, idest cupiditati honorum. [Vna] idest vnica imago paterni generis sup. fuit in fleminate: frons sup. fuit ei minime blãda, sed virtus perfecta omnib. numeris quæ reuera in solo Deo est, quæ quidem virtus effecit, vt si quis velit significare ciuem sanctum, & egregium, definiat sup. eum sub nomine Catonis.

THEO. MArtialis & dulce sacrũ Floræ.] Hæc in antiquis aliquot etiam codicibus leguntur, imperitia librariorum auctoritate Mart. in margine notata ad Valer. transposita confuso ordine, & sensu. Nam Valer. vti Martial. testimonio per vtriusque ætatem non potuit, alter enim Tiberio blanditur: alter Domitiano [Numeris] Immo præstat ad plenitudinem numerorum referre, de qua Macrob. in Somnium Scipionis abundè disputat. Ouid. Quæ mihi ventura est, siquidem, est ventura senectus. Quum desit numeris ipsa iuuenta suis.

EXTERNA.

DE HARMODIO, ET ARISTOGITONE.

*DAndum * est aliquid loci etiam alienigenis exemplis, vt domesticis aspersa, uarietate ipsa delectent. Harmodij, & Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies æneas Xerxes Rex ea urbe deuicta in Regnum suum transtulit: longo deinde interiecto tempore, * Seleucus in pristinam sedem reportandas curauit. Rhodij quoque eas urbi suæ appulsas, cum in hospitium publicè inuitaßent, sacris etiam puluinaribus collocauerunt. Nihil hac memoria felicius, quæ tantum uenerationis, in tam paruulo ære possedit.*

* Thuc. lib. 6.

* Plin. lib. 34. c. 8. a Alexãdrũ refert.

OLIV. DAndum est aliquid loci etiã alienigenis exemplis. Transit ad externa. Primum autem exemplum est maiestatis Harmodij, & Aristogitonis fratrum Athenienfium, qui cum indignè ferrent tyrannidem in libera ciuitate regnare, die festo conuenerunt, vt tyrannum occiderent, nam tyrannis Athenis à Pisistrato incępit: quo mortuo, Hipparchus, et Hippias in Regnum successerunt; tunc ergo Hippias regnabat, in quem diem sollenni cum populus conuenisset, impetum facere statuerunt, sed cum id parum processisset, Hipparchum fratrem occiderunt. Aul. Gel. li. 17. cap. 21. Tarquinij filio inquit, Regnum obtinente Romæ, cui cognomen Superbus, fuit, ijsdem temporibus occisus est Athenis ab Harmodio & Aristogitone Hipparchus Pisistrati filius Hippiæ tyranni frater, itaq; hi adolescentes quantum in se fuit vrbem tyrannide liberare conati sunt licet non liberarint, tamen Athen. effigies æneas in honorem eorum erexerunt, quas cum Xerses cæpisset Athenas, in Regnum suum transtulit deinde Seleucus Rex Asiæ, qui post Alexandrum regnauit, cum Athenis potitus esset, ab Athen. visus est honorificẽtissimè tractari, quod cum perspexisset, vt rem gratam populo faceret, statuas illas in suam pristinam sedem deportandas curauit. Et cum transueherentur Athenas, ad Rhodios fortè appulerunt, quib. veluti Deorum simulachris lectisternia exhibuerunt. [Aspersa varietate] Vt eadem sæpius reperita fastidium, sic mutata, delectationem afferunt. [Puluinarib.] Puluinaria loca erant in templis, quæ alio nomine lectisternia dicebantur, in quib. deorum simulachra locabantur. [Tantũ venerationis] Quantum dijs immortalibus exhibebatur.

ASCEN. DAndum est aliquid, &c.] Transit ad externa, sic tamẽ, vt vix illis locum putet præ multitudine exemplorũ Romanorum: vnde dicit. [Aliquid loci] .s. in hac descriptione maiestatis, est dandum etiam exemplis alienigenis .i. alienigenarum, (sed more suo declinata alienigenus, aum,) vt ipsa aspersa domesticis, delectent varietate Xerses Rex .s. Persarũ, transtulit in Regnum suum effigies æneas .i. ex ære factas Harmodij, & Aristogitonis tyrannicidarum, qui conati sunt liberare Athenas tyrannide .s. Hippiæ, & Hyparchi. idest transtulit dico ab vrbe deuicta. Deinde longo tempore interiecto, Seleuchus curauit, sup. effigies illas reportandas in pristinam sedem. idest locum, non vbi prius sederant, sed fuerant erectæ. Rhodij quoque sup. ciues, collocauerunt etiam sacris puluinaribus. scilicet lectisterniorum, in quæ Deos inuitare solebant, eas scilicet effigies appulsas vrbi suæ, idest ad vrbem suam, cum inuitassent publicè in hospitium. Nihil sup. est felicius. idest beatius hac memoria, quia. scilicet diuinis donatæ sunt honoribus, quæ .s. memoria possedit tãtum venerationis in tam paruulo ære. Sed verè dicit B. Hieron. multorum corpora venerari in terris, quorum animæ cremantur in inferno.

DE XENOCRATE.

* Ci. pro Cor. Bal. bo,& Diogen. in vita.

*QVantum * porrò honoris Athenis Xenocrati sapientia pariter, ac sanctitate claro, tributum est? cum testimonium dicere coactus ad aram accessisset, vt more eius ciuitatis iuraret, omnia se verè retulisse, vniuersi iudices consurrexerunt: proclamaruntque ne iusiurandum diceret, quodque sibimetipsis postmodum dicendæ sententiæ loco remissuri non erant, synceritati eius concedendum existimarunt.*

OLIV. QVantum porrò] Aliud exemplum maiestatis Xenocratis; fuit autem Xenocrates Peripateticus Philosophus, de quo in cap. de continentia latius dicemus, quod ad hunc locum pertinet tanta fuit huius hominis maiestas, & fides apud Athe. vt cum Athenis mos esset, vt nullius iniuriati testimonium admitteretur, huic soli iusiurandum Athen. remitterent; sicut Cic. vt diximus ad Att. Cum iurare tui ciues Xenocr. testimonium dicentem prohibuerunt. [Sanctitate] Sanctitas est optima viuendi ratio. [More eius ciuitatis] Quia mos erat testimonium primo perhibere, deinde se vera dixisse iurare. [Dicendæ] idest quia iudices iurauerunt se iustè sententiam esse daturos. [Remissuri] Remittimus quando ali qui, quod facere oportet vt non faciat concedimus, quod iure suo aliquis facere non potest. [Sinceritati,] Puritati, & integritati.

ASCEN. QVantum, &c.] Ordo est. Porrò, idest Ceterum, aut sed quantum honoris est Athenis tributum Xenocrati claro sapientia pariter, ac sanctitate, quasi dicat plurimũ. Quia cum ipse coactus dicere testimonium, accessisset ad arã, vt iuraret, more eius ciuitatis scilicet Athen. se retulisse. idest narrasse, & dixisse, aut deposuisse omnia verè, vniuersi iudices consurrexerunt, proclamaruntque, ne diceret iusiurandũ; & existimarunt concedendum sinceritati. idest integritati eius scilicet Xenocratis id sup. videlicet iuramentum, quod non erant remissuri sibimetipsis postmodum loco sententiæ dicende, quia cum sententiam dicere cogerentur, sacramento adacti sunt se verè, iudicaturos.

VALERII MAXIMI
LIBER TERTIVS.

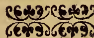

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

HAc præfaciuncula de signis futuræ virtutis, quæ in quibusdam adhuc pueris visa sunt, se dicturum proponit, ac relaturum præclara quædam gesta. Quæ longo præcedente tempore ad summam eos gloriam peruenturos verius vero prænunciabant.

DE INDOLE, Cap. I.

TTingam nunc quasi cunabula quædam, & elementa virtutis, animique, procedente tempore ad summum gloriæ cumulum peruenturi, certo cum indolis experimento, datos gestus, referam.

OLIV. ATtingam nunc] Primum. scilicet huius Tertij libri caput de Indole. Est autem indoles futuræ probitatis specimen, quod in puero apparet, Aliquando pro incremẽto virtutis ponitur. Liuius. Tanta, indoles in Lauinia, vt tutela muliebri res Latina, & Regnum auitum, paternumq; puero steterit. [Cunabula nutrimenta] Tractum ab infantibus, qui in cunis nutriuntur. [Elementa] Abusiuè omnium rerum principia dicuntur elementa græ ci, στοιχεῖα dicunt.

ASCEN. ATtingam nunc &c.] Primus Tertij libri tit. est de Indole, de qua præfatur sic, Ego attingam nunc, quasi quædam cunabula. idest seminaria, & elementa virtutis, & referam gestus animi peruenturi tempore procedente ad summũ cumultum gloriæ. Datos. idest emissos ab eo, in quo erat talis indoles, cum certo experimento, indolis. idest insitę, & ingenitæ virtutis olim in effectum prodituræ.

DE AEMILIO LEPIDO.

AEmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, ciuem seruauit: cuius tam memorabilis operis index est in Capitolio, statua bullata, & incincta prætexta S. C. posita. Iniquum enim putauit eum honori nondum tempestiuum videri, qui iam virtuti maturus fuisset. Præcurrit igitur Lepidus ætatis stabilimentum fortiter faciendi celeritate: duplicemque laudem è prælio retulit, cuius eum vix spectatorem anni esse patiebantur. Arma enim infesta, & districti gladij, & discursus telorum, & aduentantis equitatus fragor, & concurrentium exercituum impetus, iuuenibus quoque aliquantum terroris incutit: Inter quæ Aemiliæ gentis pueritia, coronam mereri, spoliaque rapere valuit.

OLIV. Cunabula. AEmilius Lepidus] Hoc fuit sub Tyberio Grac. bello Celtiberico. [Statua bul.] Bulla erat insigne puerorum, & præsertim nobilium, quod à collo in pectus descendebat, quia in pectore consilium est, hoc ideo fiebat, vt ostenderetur ætas illa adhuc sub alterius consilio posita esse, nam, βουλή consilium significabat, in pectus descendebat quia in pectore, vt dixi constat esse consilium Macr. dicit ingenuis pueris concessum, vt cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, qui inspicientes ita demum se homines cogitarent si corde prestarent, hoc est sapientia, & magnanimitate, togam quoq; prætextam his additam, vt ex purpuræ rubore ingenuitatis rubore regerentur. Prisc. Tarq. filium suum ann. 13. natum, quòd hostem manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea, prætextaque donauit, insignens puerum vltra annos fortem præmijs virilitatis, & honoribus, nam sicut prętexta insigne magistratuum ab Hetruscis acceptum regnante Tul. ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant Imperatores hinc deductus mos, vt prętexta, & bulla in vsum puerorum nobilium vsurparentur, ad omen, & vota conciliandæ virtutis ei similis, cui primis annis munera ista cesserunt [Prætexta] idest Veste purpurea, qua vtebantur nobiles pueri vsque ad 14. ann. qua postmodum deposita, in Capitolio virilem togam sumebant, ex quo deprehenditur puerum fuisse Aemilium quo tempore hostẽ in acie interemit [Aetatis stabilimentum] videlicet virilitate, tunc enim stabilis dicitur ætas. Duplicemque laudem, quod hostem interfecit, & ciuem seruauit, vnde etiam quernam co ronam meruit. [Vix spectatorẽ.] Ausus est bellum inire, quod alius in ea ætate spectare timuisset. Iuuenibus, nedum pueris. [Arma enim infesta.] Declarat, quare alius in ea ætate bellum spectare timuisset. Infesta, inimica, cum arma armis contraria sunt. [Stricti] nudati [Discursus] cum hinc inde tela iactãtur.

ASCEN. AEmilius Lepidus progressus puer etiam tum] idest tunc cum adhuc puer esset, in aciem. scilicet instructam ad pugnam, interemit hostem, & sup. seruauit ciuem. Cuius operis tam memorabilis, index est statua bullata. idest insignita bulla, quæ est ornamentum pueritiæ, & incincta prætexta. i. veste puerorum nobilium, antequam virilem togam acciperent: Quia hic mores quæruntur, qui prouectiorum sunt, cibi. Non versor circa vocabulorum vim, quia tamen eis ignoratis nihil scitur, sciat rudior lector, bullam fuisse rem factã ex auro, argento, aut alio metallo in formam cordis, & concauam, in qua contra fascinum contenta erant remedia, eaque dependebant de collo puerorum præsertim nobilium, vt in cordatos viros euaderent, fascinum vincant, & à turpibus locis, socijs, & factis arceantur, ad quæ prætexta maxime conducebat.

ducebat. Ea enim habebat partem Senatoriæ vestis prætexiã, & vestimento puerili annexam, vt patricij noscerentur, quã xiiij. anno sumpta virili toga exuebant) Senatusc. posita] .i. per decretum Senatus in Capitolio. idest arce Tarpeia. Enim pro quia, Senat. sup. putauit iniquum, eum videri nondum cõpestiuum honori, idest vt honoretur, & tali statua scilicet dignum qui fuisset iam maturus virtuti. idest ad exercendã talem virtutẽ. Igitur Lepidus præcurrit celeritate faciendi fortiter, stabilimentum ætatis, hoc est ante ætatem, fortiter egit. Et retulit duplicem laudem. s. hostis interfecti, & ciuis seruatiẽ prœlio, cuius spectatorem anni vix patiebantur eũ esse.

DE MARCO CATONE.

*Plut. in vita.

*Hic spiritus * ne Marci quidem Catonis pueritiæ defuit. Nam cum in domo M. Drusi Auunculi sui educaretur, & ad eum Tribunum tunc Pleb. Latini de ciuitate impetranda conuenissent, à Q. Popedio Latinorum principe, Drusi autẽ hospite rogatus, vt socios apud Auunculum adiuuaret: constanti vultu non facturum se respondit. Iterum deinde, ac sæpius interpellatus, in proposito perstitit. Tunc Popedius in excelsam ædium partem eleuatum, abiecturum se eum inde, nisi precibus obtemperaret, minatus est: nec hac re ab incepto moueri potuit. Expressa est itaque illa vox hominum, gratulemur nobis Latini, & Socij, hunc eße tam paruum, quo Senatore ne sperare quidem nobis ciuitatem licuisset. Tenero ergo animo Cato totius Curiæ grauitatem percepit, perseuerantiaq; sua, Latinos iure nostræ ciuitatis apprehendere cupientes, repulit.*

OLIV. Catonis indoles.

Hic spiritus ne M. quidem Catonis] Quantum futuræ virtutis specimen, & documentum à pueritia de se Cato dederit, & in hoc, & sequenti exemplo videre licet. Cum iudicia ab equestri ordine in Senatoria dignitatem essent, translata, eaque sibi vellet Equestris ordo vendicare, Senatus, M. Drusum Trib. Pleb. creauit, vt Senatus partes tueretur, hic vt facilius consequeretur, quod Senatus cupiebat, Latinis ciuitatem promisit, vt eorum auxilio aduersus Equestrem ordinẽ vteretur. Eo tẽpore Drusus Catonem, cuius auunculus erat, alebat. Cum igitur legati Latinorum ad eum venissent, vt promissam ciuitatem à populo impetrarent, etiam ipso potissimum Druso interprete Catonem puerum conspicientes, rogarunt, vt sibi apud auunculum, auxilio esse vellet ad ciuitatem obtinendam; qui se id nequaquam facturum constanti vultu respondit: preces iterum ac sæpius legati, nec quidquã iterarunt. Tandem vt animum pueri experirentur, in excelsam ædium partem ascenderunt, & se inde illum præcipitaturos affirmarunt, nisi obsequeretur, nihilo magis à proposito deterreri non potuit, tum Latini, gratulemur inquiunt nobis, hunc puerum esse, nam si Senator esset, non obtinendi modo spem vllam haberemus, sed nec petendi quidem. [Interpellatus] Interrogatus. [Tenero ergo animo.] In ea tenera ætate totius Senatus officium adimpleuit. [Perseuerantiaque sua.] Qua Latinos ab impetranda ciuitate repulit.

ASCEN.

Hic spiritus, &c.] Recitat indolem. i. indicem futuræ grauitatis, & constantiæ in M. Catone, dicens. [Hic spiritus.] scilicet tam acer, ac animosus, qui fuit in Aemilio, ne quidem. idest non etiam defuit pueritiæ M. Catonis. Nam cũ educaretur in domo Marci Drusi auunculi sui, & Latini conuenissent ad eum. scilicet Drusum auunculum Catonis, tũc Tribunum Pl. idest qui tunc Trib. Pl. erat de ciu. impetranda. i. vt ciuitate Rom. donarentur, & ciues efficerentur. Cato sup. rogatus à Q. Popedio Principe Latinorum autem pro sed, hospite Drusi. i. auunculi Catonis, vt adiuuaret socios. scilicet R. Imperij, videlicet Latinos, aut socios. idest eosdẽ Latinos quorum Popedius Princeps erat, apud auunculum. scilicet Drusum; respondit constanti. idest intrepido vultu, se non facturum, deinde interpellatus. i. solicitatus precibus, iterum. i. secundo, ac sæpius, perstitit. idest perseuerauit in proposito. Tunc Popedius minatus est se abiecturum eum eleuatum. i. sursum portatum. (Ergo eleuo non semper denotat diminuere, vt Valla sentit) in excelsam partem edium, proiecturum dico inde. i. ab illa parte deorsum, nisi obtemperaret. i. acquiesceret precibus: nec. i. non etiam hac re. i. tantis minis potuit moueri ab incepto, idest à proposito non orandi pro eis. [Itaque] idest & ita, illa. s. vox hominum, quæ sequitur est expressa. i. ob vehementem admirationem constantiæ Catonis emis-sa è Q. Popedio [O Latini, & socij gratulemur nobis]. i. ducamus benè nobiscum actum esse, hunc. scilicet Catonem esse tam paruum, quo Senatore. idest si fuisset Senator, ne quidem sperare ciuitatem licuisset, multo minus obtinere. [Ergo Cato percepit tenero animo] idest cum adhuc esset puer, grauitatem totius Curiæ, & repulit perseuerantia sua Latinos, cupientes apprehendere iura ciuitatis nostræ.

DE EODEM CATONE.

*Plut. in vita.

*Idem cum salutandi * gratia prætextatus ad Syllam venisset, & capite proscriptorum in atrium allata vidisset: attrocitate rei commotus, pedagogum suum Sarpedonem nomine interrogauit, quapropter nemo inueniretur, qui tam crudelem tyrannum occideret: cumque is, non voluntatem hominibus, sed facultatẽ deesse, quòd salus eius magno militum præsidio custodiretur, respondisset: vt ferrum sibi daret obsecrauit, affirmando perfacilè se cum interfecturum, quòd in lecto illius consedere soleret: Pædagogus & animum Catonis agnouit, & exhorruit propositum, eumq; postea ad Syllam excussum semper adduxit. Nihil hoc admirabilius. Puer in officina crudelitatis deprehensus, victorem non extimuit, tum maximè Coss. Municipia, Legiones, Equestris ordinis maiorem partem trucidantem: ipsum Marium, si quis eo loci statuisset, celerius aliquid de fuga sua, quàm de Syllæ nece cogitasset.*

OLIV. Proscrip. qui.

Proscriptorum capita.] Qui proscribebantur, eorum nomina scripta in tabella in foro exponebantur, & iis omnibus erat eos interficiendi illi verò vt intellexissent se esse proscriptos continuo se è ciuitate proripiebant. Eorum verò bona pro arbitrio proscribentis tractabantur, sed multi antequã proscriberentur, deprehensi occidebantur, & eorũ capita deferebantur ad Syllam. [Pedagogus] eius ductor, & comes, nam pedagogus dicitur, qui pueros ducit, & gubernat, παῖς παιδὸς est, puer, & ago duco, inde agogos ductor. [Quod in lecto illius] Sæpè Cato puer à Pædagogo ad Syllam salutatum ducebatur, quem Sylla, quòd nobilissimus erat, in lectum vbi consedebat, suscipere solebat, nam antiqui tribus lectis stratis epulabantur, vt sæpè dictum est. [Excussum] Exquisitum nun quid latens ferrum haberet. [Nihil hoc admirabilius] Describit Catonis animum. [Officina crudelitatis] idest in carnificia, eo inquit tempore potissimum Cato victorem Syllam non timuit, quo maximè crudelis apparuit, [Tum maximè Coss.] Norbanum, & Scipionem his enim Consulibus Sylla Romam regrediebatur à Mithridate, vbi postquam intellexit captam vrbem à Mario, & aduersus se ingentes exercitus esse comparatos, apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt, & statim Norbani fusus exercitus omnes Scip. copię ostenta spe pacis oppressæ obsessaque Curia, sic de Senatu quasi de carcere, qui vulgarentur educti, proposita est illa ingens tabula, & ex ipso equestris ordinis flore, ac Senatu duo millia electi, qui mori iuberentur. [Equestris ordinis maiorẽ partem] scilicet duo millia delecta sunt ad supplicium. [Statuisset,] Posuisset, nam à sisto venit [Ipsum Marium] Puer facinus excogitauit, quod ipse Marius nunquam excogitasset, in tanta Syllæ victoria, & potentia. Statui.

ASCEN.

Idem] Scilicet Marcus Cato, cũ prætextatus. i. adhuc puer, venisset ad Syllam gratia salutandi sup eũ, & vidisset capita proscriptorum allata in atrium scilicet Syllæ, commotus atrocitate rei, interrogauit Pædagogum suum. idest pueritiæ suæ ductorem Sarpedonem nomine, quapropter. idest quamobrem nemo inueniretur, qui occideret tam crudelem tyrannũ. [Cumq;] idest & cum. i. quando, is sup. pedagogus respondisset, non volũtatem, sed facultatem deesse hominibus, quod salus eius videlicet Syllæ custodiretur, magno præsidio. i. custodia, & protectione militum; obsecrauit, vt ferrum daretur sibi, affirmando se interfecturum eum perfacile. i. sine difficultate, quòd. i. quia soleret consedere in lecto illius S. Syllæ [Pędagogus] .i. vbi simul agnouit animum Cat. & exhorruit propositũ sup. eius, adduxit semper postea, ad Syllã eum excussum. i. inquisitũ, an aliquod telum latẽs sub veste haberet. Nihil sup. est hoc, s. animo, aut facto mirabilius. Nã puer. s. Cato deprehensus. i. præter opinionẽ inuentus, in officina crudelitatis, hoc est in atrio Syllæ, quẽ non putarat tam crudelem, non extimuit victorem. s. Marij, Syllam, trucidantem tũ id est tũc maximè. i. præcipuè, Cõsules, municipes, legiones, & sup. maiorem.

maiorum partem ordinis equestris. Si quis statuisset ipsum Marium, virum maxime audacem, qui Cymbros vicerat illo loci, idest in illo loco, ubi sibi ferrum dari postulauit Cato, cogitasset celerius aliquid de fuga sua, quã de nece Syllæ, quod quidem vero simile est, sed minus mirabile, Marij enim, non Catonis vitæ insidiabatur Sylla.

DE CAIO CASSIO.

Plut. in vita.

*C Vius filium * Faustum C. Cassius condiscipulum suum in schola proscriptionem paternam laudantem, ipsumque cum per ætatem potuisset, idem facturum minitantem, colapho percussit: dignam manum, quæ se publico parricidio non contaminaret.*

OLIV. CVius filium] Exemplum indolis C. Cassij. Fuit autem hic Cass. qui Cæs. interfecit in Senatu. [Faustum] Sylla post victoriam creatus Dictator perpetuus, voluit se fęlicem, liberos verò faustos, hoc est marem, Faustum, & fœminam Faustam appellari. [Condiscipulum] Eiusdem præceptoris discipulum. [Quæ se publico parricidio,] Quia Cassius cum Bruto Cæsarem interfecit, quasi parentem patriæ, hoc ideo dicit, ne læderet Augustum, ex eo quod laudasset Cassium. [Colapho] Significat ictum pugno clauso infixum.

ASCEN. CVius,] Scilicet Syllæ filium Faustum nomine: sunt qui huius legant, sed tunc videretur de Catonis filio loqui. C. Cassius percussit colapho existentem condiscipulum suũ, in schola.i.ludo literario, laudantem proscriptionem paternam.i.quo pater eius Sylla tot ciues Roma. proscripserat, & minantem ipsum.i.se facturum idem.i. eandem, aut similem proscriptionem cum potuisset, dicerem potuerit, aut possit, quia nunc de futuro loquitur, ideo dicit per ætatem [dignam manum] subaudio, vt sit ô dignam manum, aut censeo manũ illam Cassij, quæ Faustum percussit, esse dignam, ne contaminaret se patricio publico .i. parentis patriæ, uidelicet Iulij Cæs. quod per adulationem dicit. Nam eo nomine ab alijs laudatus est Cassius.

EXTERNA.

DE ALCIBIADE.

* Plut. in vita.
* Intellexisse, non vidisse scr. Plut.

*ET vt * à Græcis aliquid: Alcibiades ille, cuius nescio vtrum bona, an vitia patriæ perniciosiora fuerint: illis enim ciues suos decepit, his afflixit, cum adhuc puer ad * Periclem auunculum suum venisset, eumque secreto tristem sedentem vidisset, interrogauit, quid ita tantam in vultu confusionem gereret: at illo dicente, mandato se ciuitatis Propylæa Mineruæ, quæ sunt ianuæ arcis, ædificasse, consumptaque in id opus ingenti pecunia, non inuenire quo pacto ministerij rationem redderet, atq; ideo conflictari: Ergo, inquit, quære potius quẽadmodum rationem non reddas. itaque vir amplissimus, & prudentissimus, suo consilio defectus, puerili vsus est: atq; id egit, vt Athenienses finitimo implicati bello rationibus exigendis non vacarent. Sed viderint Athenæ, vtrum Alcibiadem lamententur, an glorientur: quoniam adhuc inter execrationem hominis, & admirationem, dubio mentis iudicio fluctuantur. Nos quia iam initia, procursusque virtutis patefecimus, actum ipsum prosequemur, cuius ponderosissima vis & efficacissimi lacerti, in fortitudine consistunt.*

OLIV. Alcibiadis indoles. ET vt à Græcis.] De hoc viro satis dictum fuit in cap. de somnijs, & latius dicemus in cap. de Mutatione status, & fortunæ. [Aliquid] Scilicet sumamus. [Ille cui] Ac si diceret, ille Alcibiades, cuius indoles spem maximam futuræ probitatis ciuibus afferebat. Iust. de Alcibiade. Erat ætatis flore, & fortunæ veneratione, nec minus eloquentia inter Ath. insignis, sed in reconciliandis amicitiarum studijs, quàm in retinendis vir melior, quia morum vitia sub vmbra eloquentiæ, primo latebant. [Vtrum bona.] Nam si virtutes consideres nullus eo fuit virtute præstantior, si vitia, nullum scelestiorem inueneris. [Bona] nobilitas, ingenium, eloquentia, diuitiæ, forma præstans, ciuium fauor, eximia potentia. [Vitia] Libido, ambitio Imperij, cupiditas, superbia, arrogantia. [Decepit illis,] Scilicet bonis, quia primo summam de illo spem, vtilissimum fore illum ciuitati ciues conceperant, sed cum ad adultam ætatem peruenit, sua spe frustratos se esse intellexerunt [His afflixit].i.vitijs. [Confusionem] Perturbationem, & tristitiam. [Secreto] Vt tristes facere solent. (Propylea] Significat vestibulum, sed græco vocabulo vsus est, quia græca tractatur historia, nã πρὸ significat ante, πυλὸ portam, vnde, προπυλαίον, sed diphthongum recipit. ciuitas mandauerat Pericli, vt ianuas arcis Mineruæ ædificari curaret, & de pub. data est pecunia, hic vero ingentem pecuniam in hoc opere consumpsit, vnde etiam Demetrius Phalereus teste Cic. lib. de offic. secundo, vituperat Periclem, quòd tantam pecuniam in præclara illa Propylea proiecerit.i. in ædificio profuderit. [Afflictari] Grauiter cruciari. [Defectus] Destitutus, cui suum defuit consilium. [Finitimo bello].s. Peloponensi. [Rationibus].s. pecuniæ, quam in ædificio illo consumpserat. [Lamententur] Propter vitia. [Glorientur] Propter virtutes. [Execrationem] ad vitia pertinet. [Admirationem] ad virtutes refertur. [Nos quia iam initia] Quandoquidem inquit, de signo virtutis diximus, videlicet de indole, dicamus nunc de ipsa virtute, scilicet fortitudine. [Efficacissimi lacerti] Validissima robora.

ASCEN. ET vt à Græcis, aliquid, &c.] Frigide admodum, quia vnico, & ambiguo exemplo externa transit, quasi in solo P. vera fuerit indoles. Ordo est. Et vt aliquid supra exempli sumatur à Græcis. Alcibiades ille scilicet nobilissimus ciuis Athen. cuius nescio vtrum bona.s. animi quæ in alio sunt virtutes dicendæ, an vitia fuerint perniciosiora.i. maiori perniciei patriæ, supra eius, hoc est Athenis. Enim pro quia, ipse decepit ciues suos, illis.s. bonis saltem apparentibus, quia nisi in eo apparuissent, nunquam illi Reipub. gubernacula commisissent, & afflixit ciues suos his.s. vitijs, cum adhuc supra ens, aut (quod Valla proscripsit in hoc sensu) existens, puer, venisset ad Periclem auunculum suum, & cum uidisset eum sedentem secreto, idest in loco separato ab alijs, interrogauit, quid ita.i. cur ita gereret, idest præ se ferret confusionem, idest turbationem animi in vultu? [At illo] .s. Pericle dicente, se ędificasse mandato ciuitatis propylea.i. vestibulum, aut si sic vertere liceat, anteportale Mineruæ.i. templum eius, quæ scilicet propylea sunt ianuæ arcis.s. Ath.i. quæ Mineruæ erat sacra, vt Romę in Capitolio Iouis; vnde in Bucol. Maro. Pallas, quas condidit arces. Ipsa colat, & ingenti pecunia consumpta in id opus.i.in eius operis ædificatione (repete dicentem.) Se non inuenire, quo pacto.i. quo modo redderet rationem ministerij.i.accepti, & impensi, inquit, scilicet Alcibiades, (nam hoc est verbum particulæ in capite positæ) ergo quia reddendæ rationis modum inuenire nequis, quære potius quemadmodum non reddas rationem.s. ministerij.i. administrationis tuę. [Itaque].i. & ita vir amplissimus, & prudentissimus, videlicet Pericles, de quo Persius Magni pupille Pericli, defectus.i. destitutus suo.i. proprio consilio, vsus est puerili, supra consilio, atque egit id, vt Athen. implicati bello finitimo non vacarent rationibus.s. impensis exigendis. [Sed viderint Athenę,] q.d. auctor, id nihil ad me vtrum, lamententur Alcibiadem, quòd tam callidus fuerit, an glorientur.i. iactent gloriabundi, quòd tantę indolis puerum haberent, quoniam fluctuatur .i. more fluctuantis maris huc, & illuc agitatur, & est impersonaliter dictum, dubio iudicio mentis inter execrationem hominis.i. an deberent eius vitia tam callide occultata execrari, admirationem sup. eius, quia in vtramque partem fuit vehementissimus, & hoc dicto transit ad Titulum de fortitudine, de quo continuò sic profatur. [Nos & quia, &c.] q.d. censeant Athen. de Alcibiade suo, vt velint, nos quia patefecimus iam initia, & procursus.i. priores excursus, & ostentamenta virtutis, hoc est indolem, prosequemur ipsum actum.i. effectum indolis, cuius.s. actus studiosi, vis, & lacerti efficacissimi instrumenta, quibus potissimum in opus exit, consistunt in fortitudine.

THEO. VTrum bona, &c.] Probus Aemilius, in Alcibiade natura quid efficere posset, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt nihil eo fuisse excellentius, vel in vitijs, vel in virtutibus. [Periclem auunculum suum] Probus Aemil. Alcibiadis vitricum fuisse Periclem scribit. Educatus, inquit, est in domo Periclis (priuignus enim suus fuisse dicitur) eruditus à Socrate Suide monimenta Val. concinunt Plut. eoq; prior Plato tantum dicunt Alcibiadem sub tutela Periclis relictum: vnde Persius, ex persona Socratis ad Alcibiadem. Magni pupille Pericis.

DE FORTITVDINE. Cap. II.

DE HORATIO COCLITE.

* Liu.li.2. *NEc præterit * me conditor vrbis nostræ Romule, principatum tibi hoc in genere laudis assignari oportere. Sed patere obsecro vno te præcurri exemplo, cui & ipse aliquantum honoris debes, quia beneficio illius effectum est, ne tam præclarum opus tuũ Roma dilaberetur. Hetruscis in Vrbem ponte sublicio irrumpentibus, Horatius Cocles extremam eius partem occupauit, totumq; hostium agmen, donec post tergum suum pons abrumperetur, infatigabili pugna sustinuit: atque, vt patriam periculo imminenti * liberatam vidit, armatus se in Tyberim misit: cuius fortitudinem Dij immortales admirati, incolumitatem sinceram ei præstiterunt. Nam neque altitudine disiectus, quassatus ve, neq; pondere armorum pressus, nec vllo vorticis circuitu actus, nec telis quidem, quæ vndique congerebantur, læsus, tutum natandi euentum habuit. Vnus itaque tot ciuium, tot hostium in se oculos conuertit, stupentes illos admiratione, hos inter lætitiam, metumque hæsitantes: vnusq; * duos acerrima pugna consertos exercitus, alterum repellendo, alterum propugnando, distraxit. Denique vnus vrbi nostræ tantum scuto suo, quantum Tyberis alueo, munimenti attulit: quapropter discedentes Hetrusci dicere potuerunt, Romanos vicimus, ab Horatio victi sumus.*

* Debilitatam scri. Dio. lib. 5. & alij.

* Primo tres fuere.

OLIV. NEc me præterit] Dicturus de fortitudine, hoc cap. quandam præmittit excusationem, quòd non incipiat à Romulo conditore, & vrbis Romanæ parente, quem multa fortiter fecisse cõstat. [Hor. Cocles] fuit autem huius viri pugna, & virtus mirabilis, ac propemodum incredibilis, defensus. n. pons sublicius per ipsum contra omnem exercitum Hetruscorum, donec à tergo fractus pons, præclususque hostibus aditus indignante rege, ac stupente exercitu, quòd vir vnus, isque monoculus, vt qui iam alio prælio alterum amisisset, tantum contra tot armata hominum millia ausus fuisset. Fracto ponte, ipse vt erat armatus ex alto in Tyberim se proiecit, & ad suos hospes enatauit, nisi quòd in casu ipse, vt quidam tradidere sagitta femur traiectus claudus euasit; quod cum sibi post temporis spatium (vt perhibent) in petitione honoris obiectum esset vt vitium (magnifica prorsus, & facto par responsio) per singulos, inquit gradus admoneor triũphi mei. Huic tantæ virtuti non ingrata ciuitas, fuit statua illi Comitio posita, & de publico donatus ager, ter quantum vno die circumducto aratro posset amplecti. Sic honore simul & commodo auctus in præsens, & in posterum rei fama plures admiratores repertura, quam credulos. Front. lib. 2 ca. vlt. Horat. Cocles, vrgente Porsennæ exercitu, iussit suos per pontem redire in vrbem, eumque ne casu sequeretur hostis intercidere, quod dum efficitur, in caput eius propugnator ipse insequentes detinuit, audito denique fragore pontis abrupti deiecit se in Alueum, eumque inermis, sed vulneribus oneratus transnatauit. Seneca ad Lucil. Epist. 120. cuius principium est. Epist. tua, &c. Horat. inquit, Cocles solus impleuit pontis angustias, ademit sibi redditum, dum iter hosti auferret, iussit etiam diu prementibus resisti, donec reuulsa ingenti ruina tigna soluerunt, postquam respexit, utque extra periculum esse patriam periculo suo sensit, ueniat si quis vult me euntem insequi, dedit que se in præceps, & non minus solicitus in illo rapido alueo, fluminis, vt armatus, quàm ut saluus exiret retento armorum decore tam tutus redit, quàm si sponte venisset. Cic. lib. Parad. 1. Quæ vis Horat. Coclitem contra hostium copias tenuit in ponte solum? Plin. de uir. illustr. Porsenna Rex Hetruscorum, inquit, cum Tarquinios in urbem restituere tentaret, & primo impetu Ianiculum cepisset Hor. Cocles illo cognomine, quod in alio prælio oculum amiserat, pro ponte sublicio stetit, & aciem hostium sustinuit, donec à tergo interrumpetur, tum in Tyb. decidit, & armatus ad suos transnatauit, ob hoc ei tantum agri publicè datum, quantum uno die aratrecoli potuisset, statua, quoque in Rostris posita. Hæc igitur hist. à multis auctoribus traditur. [Disiectus] In diuersas partes distractus, quippe qui ex alto deciderit potuit disrumpi. [Vorticis] Aquarum reuolutionis profundæ. Vortex teste Quin. lib. 8. de Instit. orat. propriè est contorta in se aqua, vel quidquid aliud similiter vetitur. [inter lætitiam, metumque.] Lætabantur ciuitatem conseruatam esse, metuebant tantum virum perire. [Consertos exercitus] Consertæ manus dicuntur, cum inter hostes dimicant. [Alueo] Alueus est medius amnis, qui aquam fluminis continet, videlicet fluminis meatus, locus per quem labitur aqua. [Munimenti] Præsidij. [Attulit] Sustinendo Horatium.

ASCEN. NEc me præterit,] Affert primum exemplum fortitudinis de Horat. Coclite cum purgatione, quod non prius dixerit de fortitudine Romuli, dicens. [Nec] .i. & non ô Romulæ conditor nostræ vrbis. s. Romæ, non præterit me, idest scientiam meam non fugit, quia bene scio oportere principatum in hoc genere laudis, videlicet ob fortitudinem assignari tibi, sed obsecro patere. i. fine, & permitte præcurri, idest vt præcurratur tibi vno exemplo. s. Coclitis, cui, & idest etiam ipse, idest tu debes aliquantum honoris, idest venerationis honorificæ, quia effectum est beneficio illius, scilicet de quo dictum est, Horatij Coclitis, ne Roma tam præclarum opus tuum dilaberetur. i. periret, Hetruscis sub Porsenna Rege irrumpentibus vrbem scilicet Romam ponte sublicio, idest per pontem sublicium, quia ex licijs compactum. Horat. Cocles occupauit partem extremam. s. ab vrbe, & proximam hosti, eius. s. pontis, & sustinuit pugna infatigabili. i. indefessa, quia ipse erat infatigabilis, totum agmen hostium, donec pons abrumperetur post tergum suum, atq; vt. i. postquam vidit patriam liberatam periculo imminenti. s. ab Hetruscis, armatus vt erat, misit se in Tyberim, cuius fortitudinem Dij immortales admirati præstiterunt ei incolumitatem sinceram, quia saluus ad suos enatauit, licet secundum quosdam saucius, contra quos hic auctor sentit dicens. [Nam neq; disiectus]. i. in diuersas partes iactus, & iactu distractus est (nam solent aquæ violento impetui resiliendo nonnunquam qui se in ipsas iaculantur findere, nisi constrictis cruribus se dimiserint, sunt tamen qui legant deiectus, vt sit deorsum in profundum vsq; iactus, & stratus) ve pro vel, quassatus. i. concussus, ita vt luxa, & dissoluta habuerit membra, altitudine. i. propter altitudinem, vnde se demiserat, nec actus. i. vectus vllo circuitu. i. gyro vorticis. i. reuolutionis aquarum profundarum, nec quidem læsus telis, quæ congerebantur. i. in ipsum vnum simul ingerebantur, vndiq;. i. ex omni parte. saltem à qua hostes stabant, habuit euentum natandi tutum. s. Deorum munere ab omni offensione, itaq;. & ita, ipse vnus. s. solus conuertit in se oculos tot ciuium, & tot hostium illos. s. hostium oculos stupentes admiratione, & hos. s. ciuium oculos, hoc est ciues ipsos, nam partem pro toto accipit, hæsitantes. i. dubios inter lætitiam, quia videbant eum fortiter agere, & posse euadere, & metum, quia timebant, ne deficeret, aut mergeretur, aut telis opprimeretur, & ipse vnus distraxit. i. in diuersa traxit, & separauit duos exercitus consertos. i. commixtos pugna acerrima repellendo alterum. s. hostilem, & propugnando. i. defendendo alterum. s. Rom. exercitum, nam nisi se medium interposuisset, & hostem à ponte arcuisset, necesse fuisset, aut vrbem capi, aut qui iam fugerant, in pugnam redire. Denique ipse vnus attulit vrbi nostræ tãtum munimenti. i. protectionis ab ingressu hostium, scuto suo, quod telis hostium obiecerat, quantum Tyberis attulit alueo suo. i. aquarum receptaculo. Quapropter Hetrusci discedentes potuerunt dicere nos vicimus Rom. s. cæteros in fugam versos? & victi sumus ab Horatio Coclite, qui vnus eos ab ingressu arcuit.

THEO. INcolumitatem synceram ei præstiterunt] Theotimus Italicarum rerum 2. dum tranaret ad suos ictum telo alterũ amisisse scribit oculum.

DE CHLOELIA VIRGINE.

IMmemorem me propositi mei Chlœlia pene facit: eadem enim tempestate, certe aduersus eundem hostem, & in eodem Tyberi inclytum ausa facinus: inter cæteras enim virgines obses Porsennæ data hosti, nocturno tempore custodia egressa, equum conscendit: celeriq; traiectu fluminis, non solum obsidione, sed etiam metu, patriam soluit. Viris puella lumine virtutis præferenda.

IMmemorem] Aliud adfert exemplũ Chlœliæ virginis. Immemorem ideo dixit, quia se modo vnum exemplum præpositurum Romulo dixerat, ergo quasi sui propositi videtur immemor. Plin. de viris Illustribus Porsenna Clœlia virgine in-

inter obsides accepit, quæ deceptis custodibus noctu castris eius egressa, equum, quem sors dederat, arripuit, & Tyberim traiecit, à Porsenna per legatos repetita reddita, cuius ille virtutem admiratus, cum quibus optasset in patriam redire permisit, illa virgines, & pueros quidem elegit, quorum ætatem iniuriæ obnoxiam sciebat, huic virgini Clœliæ huius rei memoria, & tantæ virtutis præmium statua equestris in foro secundum Liuium, secundum vero Seruium in via sacra posita fuit. Chlœlia per diphythongum scribitur, scilicet Chlœlia Virg. Ruptisque innaret Chlœlia vinclis. [Inclytum] Gloriosum, nam, κλυτος, clarus, & gloriosus, dicitur .i. valde, vnde inclytus, valde gloriosus [Porsennæ data] Huius nominis penultimam Martialis corripuit, cum dixit, hanc spectare manum Porsena non potuit. [Obses] Obsides dicuntur quasi ob fidem, qui ergo ob fidem dati sunt seruandam, obsides dicuntur; vel ab obsidione, vt quidam volunt.

ASCEN. IMmemorem, &c.] Quia precatus Romulum, vt pateretur vno se præcurri, & nunc alterum affert propter temporis conformitatem exemplum, dicit, Chlœlia, scilicet virgo Romana facit me mei immemorem propositi, quia proposuerat vnum tantum ante quam Romuli exemplum afferret narrare. Chlœlia dico ausa inclytum facinus eadem tempestare, certe, idest aut saltem, quia paulo post contigit aduersus eundem hostem, scilicet Porsennam Regem Hetruscorum, & in eodem Tyberi, in quo Cocles memorabile facinus enatando edidit. Enim pro quia, ipsa Chlœlia data Porsennæ Regi Hetruriæ hosti obses, idest ob fidem fœderis icti seruandam, inter cæteras virgines egressa tempore nocturno custodiam, id est locum, quo asseruabatur cum cæteris, conscendit equum, & soluit patriam non solum obsidione; sed etiam metu. Celeri tractu fluminis, idest quia celeriter in equo traiecit flumen, & Romam aufugit, vnde eius virtutem admiratus Porsenna, repetijt quidem eam per legatos, sed receptam cū quibus vellet comitibus abire permisit, quæ cum iniuriæ obnoxios delegisset, miratus rursus puellæ prudentiam, & cæteras virtutes, vrbem obsidione soluit, æstimans ex eius, & Scæuolæ virtute, qualis sic cætera Romana pubes, per occasionem ergo patriam obsidione liberauit puella, præferenda viris lumine virtutis, nam sexu præire non poterat.

THEO. CHlœlia] Plut. hanc hist. refert in claris muliebribus, & Macedo Polienus viij. Stratagematon illud obseruandū, vel Cleliam citra aspirationem cum Plu. scribendum, vel Cocliam cum Polieno, quia variante exemplarium fide non constat, vtrum sit melius.

DE ROMVLO.

In prælio Liu. in vrbe capta occisū scri. Dion. lib. 2.

*REdeo nunc * ad Romulum, qui ab Acrone Ceninensium Rege ad dimicandum prouocatus, quanquam & numero, & fortitudine militum superiorem se crederet, tutiusque erat toto cum exercitu, quàm solum in aciem descendere, sua potissimum dextra omen victoriæ rapuit: nec incepto eius Fortuna defuit. Occiso enim Acrone, fusisq; hostibus, opima de eo spolia Ioui Feretrio retulit. Hactenus istud, quia publica religione consecrata virtus, nulla priuata laudatione indiget.*

OLIV. REdeo nunc ad Romulum,] Post raptas sine mora Sabinas, aliarumque finitimarum feminas, inter quas Ceninenses, mota sunt bella. Ceninenses ira magis, quam consilio rem gerentes, primo impetu fusi sunt, atque fugati. Rex eorum Acron à Rege Romulo interfectus, qui ad singulare certamen, vt Valer. tradit fuerat prouocatus, cuius occisi Romulus opima spolia Ioui Feretrio obtulit. Duo deinde secuti sunt Romulum, qui opima spolia retulerunt occisis Imperatoribus. M. Marcellus, & Corn. Cossus, sunt autem Opima spolia, quæ dux duci detraxerit, dicta vel ab ope, vt vult Var. vel ab opere, vt sentit Plut. cum sit opus egregium, clarissimū ducem belli parem sibi ductorem superare: vnde Virg. in 10. Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis. [Ad dimicandum prouocatus] In hoc Val. dissentit à Liuio, non enim pro uocatum Liuius, sed in acie dimicantem, & Imperatorio munere fungentem occidisse, quod idem sentit Dionys. sed intra vrbem hoc factum fuisse dicit cum capta vrbe illi cum armata multitudine occurrisset. [Omen] Scilicet victoriæ, quia postea victi sunt hostes. [Ioui feretrio] Iupiter feretrius dicebatur a feretro instrumento, de quo suspendebantur spolia: erat feretrum ligneum instrumentum ad id aptè fabricatum, vt spolia ferret, idest sustineret. Liu. lib. 1. Romulus, inquit duce hostium occiso vrbem primo impetu capit inde exercitu victore ducto, ipse cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hostium cæsi suspensa fabricato ad id aptè feretro gerens, in capitolium ascendit, ibi; cum ea ad quercum pastoribus sacram deposuisset, simul cum dono designauit templo Iouis, fines cognomenq; addidit deo Iuppiter feretri, inquit, hic victor Romulus Rex regia arma ferro templumque his regionibus, quas modo animo metatus sum dedico, sedem opimis spolijs, quo Regibus, ducibusque hostium cæsis me auctorem sequentes posteri ferrent. [Opima] Ditia, vtpote Regia. [Publica religione,] Quia Romulus in deorum numerum translatus nulla indiget priuata laudatione, sed per ipsum laudationē amplam habet, vtpote consecratus.

Iupiter feretrius.

ASCEN. REdeo nunc ad Romulum, qui prouocatus ab Acrone rege Ceninensium, qui vicini erant vrbi populi ad dimicandum, idest concertandum, quanquam ipse Romulus crederet se superiorem, & numero, & fortitudine militum, & tutius erat sup. eum descendere in aciem, idest discrimen pugnæ, cum toto exercitu, quam solum, corripuit potissimum, i. è multis alijs omen victoriæ, scilicet animo perceptæ, dextra, scilicet sua, s. virtute dextræ suæ, neque fortuna defuit incepto eius. [Occiso enim Acrone, & hostibus fusis, retulit] .i. reportauit Ioui Feretrio, idest à Feretro instrumēto, ad quod spolia suspendebantur sic dicto, Spolia opima de eo, scilicet Rege occiso, ea enim dicebantur opima spolia, quæ principi exercitus occiso detracta erant. [Hactenus istud] Sup. à me dictum est sine alia laude, aut commendatione facti, nam virtus, scilicet Romuli consecrata publica religione, quia Romulus in deorum numerum erat relatus, nulla laudatione priuata indiget.

DE CORNELIO COSSO.

Liu. li. 4.

*A Romulo * proximus Cornelius Cossus, eidem deo spolia consecrauit, cum Magister Equitum ducem Fidenatium in aciem congressus interemisset, magnus initio huiusce generis inchoatæ gloriæ Romulus. Cosso quoque multum acquisitum est, qui imitari Romulum valuit.*

OLIV. Opima spolia. ROmulo proximus] Secundum post Romulum Cornelius Cossus opima spolia retulisse fertur cæso Larte Tolumnio Fidenatium Duce, in qua re ducit Liu. se à cæteris dissentire scriptoribus, qui eandem rem tradunt, quòd illum tribunum militum fuisse dicant, quando rem tantam gessit, se vero duabus rationibus commoueri, ut credat illum fuisse Consulem, altera quòd ea tantum spolia opima dicuntur, quę Dux Duci detraheret, neminem autem Ducem esse, nisi cuius auspiciores geretur, altera quòd titulis spoliorum ostendit illum Consulem fuisse, & ea spolia cępisse. Proximus, secundus. [Eidem Deo] Ioui Feretrio. [Magistrum Equitum] Consulari potestate. [Ducem Fidenatium] Lartem Tolumnium [Magnus initio huiusce generis inchoatæ gloriæ] Nam primus fuit Romulus, qui opima spolia dicauit, secundus Cornelius Coss. tertius vero Marcellus, ideo ordine ponit, neque enim plures vnquam inuenti sunt, qui huius generis gloriā virtute sua consequi valuerint.

ASCEN. A Romulo, &c.] Celebrat eum, qui secunda intulit opima spolia dicens.] Cornelius Cossus] Consecrauit eidem Deo. s. Ioui Feretrio, spolia. s. opima proximus à Romulo, longo tamen interuallo, cum ipse Magister Equitum congressus in aciem interemisset ducem Fidenatium. s. Lartem Tolumnium, & declina. Lar, lartis, &c.] Romulus sup. est magnus. s. sine comparatione initio gloriæ huiusce generis. s. ferendi opima spolia, inchoatę. s. a se, quia primus ea intulit. Multum quoq; sup. gloriæ huiusce generis acquisitum est Cosso, qui valuit imitari Romulum.

DE M. MARCELLO.

Plut. in vita.

*NEc Marci * quidem Marcelli memoriam ab his exemplis separare debemus, in quo tantus animi vigor fuit, vt apud Padum Gallorum Regem, ingenti exercitu stipatum, cum paucis equitibus inuaderet, quem protinus obtruncatum, armis exuit, eaque Ioui Feretrio dicauit.*

OLIV. NEc Marci quidem Marcelli] Cum aduersus Boios, & Insubres, qui nunc Mediolanenses dicuntur, quibus cum erat Viridomarus, vel vt alij dicunt, Britomarus Gallorum Gessatarum Dux, cum ingenti exercitu ferme decem millium militum M. Marcellus missus esset cum quingentis, aut paulo amplius militibus & paucis equitibus qui apud Padum vniuersum exercitum fudit, atque fugauit, Regem ipsum tanto exercitu stipatum obtruncauit. Erat autem hic Viridomarus inter Gallos eximia corporis magnitudine, armatura auro, & argento, ac varijs distincta coloribus fulgoris instar perlucida, quæ vbi Marcellus pulcherrimã ex toto conspiciatur agmine, ea futura meditatus, quæ concepta Deo vota persolueret, nam in ea pugna Marcel. opima spolia Ioui Feretrio vouerat: virum igitur adortus hasta perfodit, & moribundum ex equo prostrauit, & ita opima spolia cum ingenti gloria in patriam reportauit. Liu. lib. 20. M. Claudius Marcellus Consul occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro opima spolia retulit. Florus Galli, Insubres Britomaro Duce non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent iurarunt, factum est, victos enim Aemilius in capitolio discinxit; mox Aristonico Duce vouere de nostrorum militũ præda Marti suo torquem, intercepit Iupiter votum, nam de torquibus eorum aureum tropheum Ioui Flaminius dedit. Viridomaro item rege Romana arma Vulcano promiserant, sed in contrarium vota ceciderunt, occiso enim rege Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Ioui arma suspendit. [Gallorum Regem] Viridomarum, vt alij referunt, Britomarum. [Stipatum] Circundatum. [Cum paucis equitibus] .s. quingentis.

ASCEN. NEc Marci, &c.] Celebrat quoque eum, qui tertia intulit, dicens. Nec quidem, idest non etiam debemus separare memoriam M. Marcelli ab his exemplis, in quo, scilicet Marcello tantus vigor animi fuit, vt inuaderet cum paucis equitibus, vtpote quingentis, apud Padum fluuium Italiæ, regem Gallorum, scilicet Gessetarum Viridomarum, aut Britomarũ nomine, stipatum ingenti exercitu, quem .s. regem Gallorum obtruncatum protinus, ipse Marc. exuit armis, & dicauit ea, vt opima spolia, Ioui Feretrio.

DE T. MANLIO TORQVATO, & Scipione Aemiliano.

* Liu. li. 7. *EOdem * & virtutis, & pugnæ genere vsi sunt T. Manlius Torquatus, & Valerius Coruinus, & Aemilianus Scipio. Hi etiam vltro prouocantes hostium * Duces interemerunt: sed quia sub alienis auspicijs rem gesserant, spolia Ioui Feretrio non posuerunt consecranda. Item Scipio Aemilianus, cum in Hispania sub Lucullo Duce militaret, atque Intercacia prævalidum oppidum circunsederetur, primus mœnia eius conscendit: neque erat in eo exercitu quisquam, aut nobilitate, aut animi indole, aut futuris actis, cuius magis saluti consuli, & parci deberet: sed tunc clarissimus quisque iuuenum, pro amplificanda, & tuenda patria, plurimum laboris, ac periculi sustinebat, deforme sibi existimans, quos dignitate præstaret, ab ijs virtute superari. Ideoque Aemilianus hanc militiam alijs propter difficultatem vitantibus, sibi depoposcit.*

* Duces non scribit Liu. libro 48.

OLIV. EOdem & virtutis, & pugnæ genere] Cum T. Manlius Torquatus, Gallum quendam insultantem, & Rom. fortissimum quemq; ad pugnam prouocantem, audiuisset, & ad dictatorem accessisset ait, iniussu tuo Dictator nunquam extra ordinem pugnauerim, non si certam victoriam videam, sed si permiseris, ostendam profecto illi beluæ, me ex illa familia ortum, qui Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit, itaque permissu Dictatoris in certamen progressus, cũ vtrimque dimotæ acies ad pugnæ spectaculum constitissent, Gallum primo, & linguam ab irriso exerentem, & magnitudine, proceritateque eximium interficere, & de collo sibi Torquẽ aureum detraxit cum cæteris spolijs a quo etiam Torq. appellatus est. Est autem ornamentum colli ex auro contorto confectum. [Valerius Coruinus] Consule Camillo Furij Camilli filio contra Gallos bellum gerebatur, vbi cum vtrinque stationibus quietis tempus tereretur, Gallus magnitudine, atque armis insignis in medium processu, & per interpretem silentio facto, hasta scuto concusso, vnum, ab exercitu Roma. qui secum ferro decernat ad pugnam prouocat Mar. Valerius tribunus militum adolescens permissu Consulis in medium armatus processit, & inito prælio Coruus in galea Valerij contra hostem consedit, qui cum lætus omen accipiens, Deos, vel Deas quicunque misissent præpetem illam precatus, vt sibi adessent, auis non solum sedem semel captam tenuit, sed quotiescunque prælium iniretur leuans sese oculosque hostis rostro, & vnguibus petiuit. Valer. hostem tali prodigio perterritum obtruncauit, deinde Coruino cognomen inditum. [Item Scipio Aemilianus.] Hic est qui deleta Carthagine, & sublata Numantia dictus est Africanus inferior, igitur quum Lucullo Imperatore militiam gereret, prouocatus ad pugnam hostem interemit, oppidi, quod expugnabatur primus ipse mœnia conscendit, aliaque egregia belli facinora edidit, quibus futuræ magnitudinis suæ omnibus certissima daret indicia. Plin. de vir illust. P. Scipio Aemilianus Pauli Macedonici filius à Scipione Africano adoptatus in Macedonia cum patre agens, victum Persem tam pertinaciter prosecutus est, vt media nocte redierit in castra, Lucullo in Hispania legatus apud Intercatiam oppidum prouocatorem singulari certamine vicit, muros hostiles ciuitatis primus ascendit, tribunus in Africa sub Tito M. Imperatore octo cohortes obsidione vallatas consilio, & virtute seruauit, à quibus corona obsidionali aurea donatus. [Sub Lucullo duce] Qui aduersus Celtiberos bellum gerebat, cui successit M. Marcellus, qui Vacceos, Cantabros, aliosque ingratos P. Rom. subegit Imperio. [Neque erat in eo exercitu] Si quem præstantem virum exercitus ad Reipub. commoda seruare voluisset, nemo erat Scipioni præferendus, & tamen ipse periculum mortis pro amplificanda patria subire non dubitauit. [Aut futuris actis] Erat enim Carthag. euersurus, quæ semper Imperio Rom. infestissima fuit [Hanc militiam,] Scilicet occidendi hostes, ascendendi muros, & mœnia.

EOdem &c.] Affert complura fortitudinis exempla, ex singulari certamine per prouocationem orta, dicens. M. Manlio Torquato .s. primus eo cognomine dictus, & Valer. Coru. etiam primus eius agnominis, vsi sunt eodem genere & virtutis, & pugnæ, quia hi etiam sicut superiores interemerunt Duces hostium, non omnes tamen Duces, exercitus saltem primarij fuerunt, prouocãtes vltro prius quam essent lacessiti, sunt qui legant prouocato, sed contra historiam, & mentem auctoris est. Quidam etiam textus habent, Et Aemilia. Scip. sed perperam, quia non est simile eius facinus, & postea seorsum narratur, vnde aut prouocauit legentur, aut prouocantes. Sed quia gesserant rem sub alterius auspicijs, videlicet Consulum suorum, ideo sup. non posuerunt spolia, scilicet opima, consecranda Ioui Feretrio. [Item Scipio Aemilianus, cum militaret in Hispania sub Lucullo Duce, atq; Intercatia, prævalidum oppidum, scilicet Hispaniæ circunsederetur, ipse primus conscendit mœnia eius. Neque quisquã erat in eo exercitu, cuius saluti deberet magis consuli, & parci, aut nobilitati, idest propter nobilitatem, aut indole animi, aut futuris actis, qui ex indole sperari poterant. [Sed tunc] idest ea tempestate, clarissimus quisque iuuenum, idest omnis, qui inter iuuenes Roma. clarus erat, sustinebat plurimum laboris, ac periculi pro patria amplificanda, scilicet hominibus, & imperio, & tuenda, scilicet ab hostibus, existimans deforme .i. turpe sibi, superari ab his virtute, quos præstaret .i. excelleret dignitate, scilicet generis, & maiorum honoribus, ideoque Aemilianus depoposcit .i. exegit sibi hanc militiam .i. hoc militare opus, alijs vitãtibus sup. eam propter difficultatem. ASCEN.

DE C. ATTILIO.

*MAgnum * inter hæc fortitudinis exemplum antiquitas offert. Romani Gallorum exercitu pulsi, cum se in Capitolium, & in arcem conferrent, inque his collibus morari omnes non possent, necessarium consilium in plana parte vrbis relinquendorum seniorum ceperunt, quo facilius iuuentus reliquias imperij tueretur. Cæterum ne illo quidem tam misero, tamque luctuoso tempore, ciuitas nostra virtutis suæ oblita est: defunctis enim honoribus, apertis ianuis, in curulibus sellis cum insignibus magistratuum, quos gesserant, sacerdotiorumque quæ erant adepti, consederunt: vt & ipsi* * Liu. li. 5.

Torquatus vnde.

in

in occasu suo splendorem, & ornamenta vitæ præteritæ retinerent, & plebem ad fortius sustinendos casus suos prouocarent. Venerabilis eorum aspectus, primo hostibus fuit, & nouitate rei, & magnificentia cultus, & ipso audaciæ genere commotis. Sed quis dubitaret, quin & Galli & victores, illam admirationem mox in risum, & in omne contumeliæ genus conuersuri essent? Non expectauit igitur hanc iniuriæ maturitatem C. Attilius; verum barbam suam permulcenti Gallo Scipionem vehementi ictu capiti inflixit, eique propter dolorem ad se occidendum ruenti, corpus cupidius obtulit. Capi ergo virtus nescit, patientia dedecus ignorat. Fortunæ succumbere, tristius omni fato ducit: noua, & speciosa genera interitus excogitat, si quisquam interit, qui sic extinguitur.*

*M. Papyriū Cursorem. Liu. libro 5. & Plutar. in Camillo vocauit.

OLIV. Magnum inter hæc] Hoc exemplum satis abunde Valer. quod tamē multo diffusius Liu. ostendit. [Pulsi Rom.] Apud Alliam fluuium, vnde Alliensis dies appellatus ab hac clade inter religiosos habitus est, nihil enim cum populo eo die agere licebat. [His collibus] Nam Capitolium in collibus positum erat. Cum ergo in collib. Capitolij morari non possent propter angustias, necessarium consilium inierunt relinquendorum senum in plana parte vrbis &c. [Tamque luctuoso] Vtpote capta vrbe. [In currulibus,] Scilicet sellæ curules dicebantur (vt quidam volunt) à curru, eo quòd subiectas rotas in modum currus haberent, nam cum magna ciuitas esset, & ius in multis vrbis partibus reddendum foret, quo facilius id fieri posset, sellę subiectas rotas habebant, vt in quancunque partem impelli possent. Alij dicunt à Curibus Sabinorum vrbe, à quibus & alia, magistratus insignia acceperant Rom. & sic primam corripit. Virg. Curibusue Sabinis. His autem sellis tantummodo patricij magistratus vtebantur. Vocabuli istius, inquit ratio dicitur, quam C. Bassus commentarijs suis scriptam reliquit. Senatores enim dicit in veterum ætate, qui currulem magistratum gessissent curru solitos honoris gratia in Curiam vehi, in quo curru sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam currulis appellatur, ergo Gellius à curru vult esse dictam sellam currulem. Liu. haud pœnitet, inquit, eorum sententia esse quibus, & apparitores, & hoc genus ab Hætruscis finitimis, vnde selli currulis, vnde toga prætexta sumpta est magistratuū Rom. ornamenta ab Hætruscis sumpta fuisse, cum alij plures auctores, tum lib. 4. plane testatur, dicit enim nam memoriæ proditum est, vt triumphalia ornamenta, insigniaque Consularia, & simpliciter magistratuum decora in Rom. vrbem à Tarquinijs translata sunt. [Cum insignibus.] s. prætexta, & sceptro. [In occasu suo] In ruina vrbis, vel morte eorum. [Et plebem ad fortius] Nam cum viderent principes suos aduersam fortiter ferre fortunam, ac malle honeste mori, quam turpiter viuere, nec ipsi malis vincerentur. [Venerabilis] Dicit quod primo fecerint Galli. [Nouitate] Quia nunquam antea tale quidquam viderant. [Cultus] Quia Regia veste induti erant. [Audaciæ] Quod inermes dum hostes vrbem suam diriperent, in sellis cum sceptris eburneis consederant. [Quin & Galli victores] Auget rem ipsam cum dicit victores, nam cum ab ipsa natura sit Gallis insita, atque ingenita superbia, quanto insolentiores esse debent post victoriam. [C. Attilius] Liu. dicit, fuisse M. Papirium Cursorem. [Barbam suam vsque in pectus demissam] Sicut mos erat. [Scipionem] Qua reges, & duces bellorum vtuntur, venit autem à Græco, vnde & Scipio ille primus appellatus est, qui patrem cæcum per vrbem ducere solebat, quasi patris baculus, quo sustentaretur, ac regeretur, [Inflixit] Impegit. [Virtus] Hoc est homo virtute præditus, etiam si capiatur corpus. [Patientiæ dedecus.] Hoc loco non virtutem patientiam accipimus, est enim patientia cum virtutem determinat laboriosarum rerum cum perseuerātia perpessio. [Ducit] Existimat. [Si quisquam] Correctio. [Qui sic extinguitur] Quia non moritur, sed gloriam sibi sempiternam consequitur, nam vt ait Cic. qui per virtutem perijt, non omnino interijt.

ASCEN. Magnum inter hæc fortitudinis, &c.] Recitat exēplum fortitudinis in M. Attilio tempore quo vrbs à Gallis capta erat dicens. Antiquitas offert magnum exemplum fortitudinis, inter hæc sup. exempla Romana, Rom. pulsi, scilicet apud Alliam fluuium ab exercitu Gallorum, cum conferrent, i. reciperent se in Capitolium, & in arcem, id est quidquid Capitolio in arce Tarpeia erat annexum, & non omnes possent morari in his collibus, scilicet Capitolinis, aut Tarpeis, cœperunt consilium seniorum relinquendorum in parte plana vrbis, idest in pede collium, quo. i. ideo, vt iuuentus, id est multitudo iuuenum, tueretur facilius reliquias Imperij, quia nec seniores defendere potuerunt, nec locus vtrosque capere. [Cęterum,] Idest sed ciuitas nostra. i. Romana, ne quidem. i. non saltem illo misero, & luctuoso tempore oblita est suæ virtutis. Enim pro quia, defuncti honoribus, id est qui summos magistratus gesserant, & tunc non gerebant, consederunt, scilicet in domibus suis apertis ianuis, in sellis, id est sedilibus, currulibus, id est à Curibus acceptis, aut quibus pro curribus primi magistratus vtebantur, dum in eis per vrbem portabantur. [Cum insignibus magistratuum] Quos gesserant, & sacerdotiorum, quę adepti erant, vt & i. etiam ipsi retinerent in occasu, id est interitu suo splendorem, & ornamenta vitæ pręteritę, & prouocarent, id est excitarent plebem ad sustinendos casus suos fortius, cum etiam summis honoribus functi ijsdem cladibus afficerentur. Sic auctor interpretatur pro maiorum suorum facto comprobando. Cæterum verosimilius est eos id eo consilio fecisse, vt maiestati religionis, cuius Galli semper fuerunt obseruantissimi, ab iniuria tuti essent. Manifestum est enim omneis mortales religione semper fuisse coercitos, vnde à religando dictam uolunt. Quod non ignorans summus Iudęorum pontifex in pontificali habitu Alex. Macedonum Regi occurrit, & veniam obtinuit, sed hęc alijs quoque existimanda in medio relinquo: Aspectus eorum, scilicet seniorum in habitibus illis sedentium, fuit primo venerabilis hostibus, commotis, & i. simul nouitate, id est propter nouitatem rei, & magnificentia cultus. [Sed quis dubitaret (hoc ad purgandam temeritatem eius quem laudatum vult, affert.) Quin, & Galli] Qui natura feroces sunt, & victores, qui in victoria multo violentiores, & insolentiores sunt, essent conuersuri mox illam admirationem, in risum, id est derisum, & in omne genus contumeliæ, q. d. nullus, cum tamen multis liceat hodie quoque dubitare. Igitur quia non erat spes eo pacto euadendi, M. Attilius non expectauit maturitatem, id est consummationem hanc iniuriæ, scilicet paulo post inferendæ, verum, id est sed inflixit vehementi ictu Scipionem, id est Baculum, Gallo permulcenti, id est leniter, quasi ad derisum contrectanti barbam suam, capiti, idest in caput. Et est honesta locutio inflixit Gallo, id est ad pernicem Galli capiti. i. in caput pro eo, quod est inflixit capiti Galli, &c. ipse cupidus, scilicet honesti exitus, obtulit corpus supple suū ei. s. Gallo percusso ruenti, id est celeriter accurrenti, quod Scipione ictus esset, Ergo quia Attilio capto animos eius captus non erat, virtus nescit capi, patientia, scilicet viri fortis, nescit. i non admittit dedecus. i. opprobrium, & ducit. i æstimat tristius omni fato, idest morte succumbere fortunæ. i. fateri se victum à fortuna aduersa, & ita virtus excogitat noua. i. insolita, & speciosa genera interitus, si, i. si modo concedamus quòd quisquam, interit, qui extinguitur, sic q. d. non interire, aut obire, sed abire, aut transire ad meliora loca tales vicendi sunt.

Occasus omnium.

DE C. SEMPRONIO.

Reddendus est nunc Romanę iuuentuti debitus glorię titulus* Q. Catulo, Sempronio Atracino Coss. cum Volscis apud Veruginem parum prospere dimicante, ne acies nostra iam inclinata propelleretur, equis delapsa, seipsam centuriauit, atque in hostium execitum irrupit, quo dimoto proximum tumulum occupauit, effecitque, vt omnis Volscorum in se conuersus impetus legionibus nostris ad confirmandos animos salutare laxamentum daret. Itaq; cum iam de trophęis statuendis cogitarēt: prœliū nocte dirimente, victores ne an victi discederent, incerti abierunt.*

*Liu. li. 4.
*Quæ C. Sempronio Atracinio cos. cū Volsc. videtur legendum.

OLIV. Reddendus est nunc] Liu. dissentit ab hoc, scribit enim cum Semp. Atracinio Q. Fabium Iubilianum Consulē tunc fuisse creatum Sempronio Volscorum prouinciam forte euenisse. Cum igitur contra hostes, qui sæpe victi fuerāt à Rom. exercitum duxisset, fortuna constantissima P. R. fretus, omnia temere, ac negligenter agere cępit. Itaque cum primo concursu non subsidijs firmata acie, nō equite apte locato R. impetum ferre non possent, deinde pedem referentes, cum se

ferocius hostes,inferrent, vndique cederetur,nec quidquam Sempronio Consule obiurgante, adhortanteque Sext. Tempanius Decurio equitum exclamat,vt equites, qui Remp.saluam esse vellent ex equis desiliant,quo facto,cõtinua pugna omnibus locis restituta est,& in aciem recursum. Tępanius cum equitibus,qui se in pedes exceperant, in confertissimos hostes incurrit,quacunque incedunt ferro viam faciunt. Tũc Volscus Imperator signum dat,vt armatis militibus locus detur,qui scutis obiectis Rom. à suis excludant, quod vbi factum est, interclusi equites ad suos prorumpere non poterant.igitur cum his vehementius hostes intrarẽt, cumulum proximum occupant vbi se in orbem tutabantur,nec ante noctem pugnandi finis fuit, ibi Tempanius vsque ad luce suos metu insidiarium tenet: deinde cum speculatores nunciassent,à Volscis castra esse deserta, lætus à tumulo suos in castra Rom.deduxit. [Apud Veruginem] Nomen oppidi cuius ne dum vestigia extant. [Centuriauit] In centurias peditum se coniecit. [Omnis Volscorum impetus.] Nam Volsci versi sunt ad tumulum oppugnandum.

ASCEN. Reddendus est,&c.]Ordo est, debitus titulus gloriæ est nunc reddendus iuuentuti Ro.Q. Catulo,Semp. Atracinio Coss.dimicante parum prospere cum Volscis apud Veruginem opp. Volscorum. i. cum Cosl. illic parum prosperè dimicaret,ipsa iuuentus delapsa equis. i.vbi celeriter descenderat equis,ne acies nostra.i. Rom.iam inclinata, scilicet ad fugam propelleretur,i.procul pelleretur, & in fugam verteretur,centuriauit.i.in centurias more peditum coniecit se ipsam,atque irrupit.i.vi inuasit exercitum hostium, & excepit impetum.s.eorum, qui iam pedites pellere cœperant, quo.s. impetu hostili dimoto,occupauit tumulum, i. collem proximum.effecitque, vt omnis impetus Volscorum conuersus in se.s.iuuentutem Rodaret legionibus nostris, ideft cæteris peditibus Rom.ad fugam spectantibus, laxamentum salutare. i.remissionem pugnæ, vnde salutem consecuti sunt, ad animos supple eorum confirmandos.[Itaque]i.& ita,cum.s.Volsci cogitarent iam. s. priusquam equis desiluisset iuuentus Rom.de trophæis statuendis, scilicet de spolijs Rom.ipsi dirimentes.i.interfecantes nocte prelium, quia ad noctem vsque protractum est,abierunt incerti, ne, pro an, discederent victores,an victi.

DE FABIO MAXIMO.

*Liu.li.8. *Strenuus*ille quoque flos ordinis equestris, cuius mira virtute Fabius Max. Rutilianus magister equitum bello, quod aduersus Samnites gerebatur, malè commissi prælij crimine leuatus est. namque, Papirio Cursore propter auspicia repetenda in urbem proficiscente castris præpositus, ac vetitus in aciem exercitum ducere, nihilo minus manus cum hoste, sed non tam feliciter, quàm temere conseruit; procul enim dubio superabatur. Ceterum optimæ indolis iuuentus, detractis equorum frenis, vehementer eos calcaribus stimulatos in aduersos Samnitis egit, obstinataque animi præsentia extortam manibus hostium victoriam, & cum ea spem maximi ciuis Rutiliani, patriæ restituit. Qualis deinde roboris illi milites? qui vehementi ictu remorum concitatam fugæ Punicam classem, nantes lubrici pelagi, quasi camporum firmitatem pedites, in littus retraxerunt? Eiusdem * temporis, & notæ miles: qui Cannensi prælio, quo Hannibal magis vires Romanorum contudit, quam animos fregit; cum ad retinenda arma inutiles vulneribus manus haberet, spoliare se conantis Numidæ ceruicem complexus; os, naribus, & auribus corrosis, deforme reddidit; inque plenæ vltionis morsibus expirauit. Sepone iniquum pugnę euentum: quanto interfectore fortior interfectus? Pœnus enim in victoria obnoxius, morienti solatio fuit. Romanus in ipso fine vitę, vindex sui extitit.*

Immo bene. Immo res melius gerí non poterat, inquit Liuius. * Liuius lib.22.

OLIV. Strenuus quoq; ille flos]Liu. lib.8. Decadis ab vrbe cond. à Valerio, vt multis in locis, sic in hac quoque dissentit historia: non enim male commissum prelium, sed oblata occasione rei bene gerendæ ita suscepisse pugnam cum hoste, ita rem gessisse,vt nihil in ea pugna defuerit,quo si fuisset Dictator.Strenuus,fortis, & acer. [Magister equitum] Dictator sibi magistrum equitum semper dicebat, vnde etiam Dictator appellatus est,vel quod diceretur à populo, hoc est crearetur,vel quod sibi magistrum equitum diceret, præterea autem equitibus magister equitum; Dictator vero legionibus, & vniuerso exercitui, erat summus magistratus in vrbe Ro. sine prouocatione. & semestris tantum. [Propter auspicia repetenda] Quia mala capta fuerant, erat tabernaculum vitio captum [Egit]Concitauit.[Obstinataque animi] Hoc loco in bonam partem accipitur,id est perseuerantis animi pænitentia, hoc est fortitudine [Extortam]per vim ablatam. [Qualis deinde] Hoc fuit primo Punico bello, cuius auctor non extat quisquam ex antiquis scriptoribus,quia negligentia indies magis cadentibus litteris perierint, T. Liuij Decades. At Leonardus Aretinus vir Græcæ,& Latinæ literaturę peritissimus,ac solertissimus homo,ex commentarijs Gręcis, quæ potuit in Latinum traduxit. Cum igitur Romani duce, C. Duellio Punicam classem in fugam conuertissent circa Siciliam,nec illam fugientem aliter se adipisci posse viderent, nonnulli ex Rom.se in vndas immiserunt, & eam consecuti in littus retraxerunt,hoc tangit Cic.lib. de senectute.[Vehementi ictu.]Scilicet impulsi. [Fugæ] Ad fugam.[Lubricis pelagi]Lubricum, dicitur, quod labitur dum tenetur, vt anguis,& piscis ergo lubricum, per quod labitur sicut aqua, & est substantiuè positum.[Camporum firmitate]Tanquam essent in continenti terra. [Eiusdem temporis & notæ miles] Notissima hæc est histŏria, & à nobis diligenter satis notata. [Notæ]Id est laudis, non infamiæ, licet quidam notæ, id est infamiæ & ignominiæ dicant, eo quod ignominiosa Rom. fuerit Cannensis clades, sed non de bello hic, sed de militis fortitudine,& virtute agitur.[Inutiles]Quod essent obtruncatæ. [Ceruicem complexus] Scilicet vlnis tametsi vulneribus cõfectas, & prope abscissas manus haberet. [Os]Faciem. [Sepone]Seiunge,separa. [Obnoxius]Obstrictus.

ASCEN. Strenuus,&c.] Affert aliud eiusdem iuuentutis exemplum dicens.Ille quoque flos ordinis Equestris, cuius mira virtute Fabius Maximus Rutilianus magister equitum sup. in bello quod gerebatur aduersus Samnites leuatus est. i. liberatus crimine prælij male commissi, strenuus supple est. Nam Papyrio Cursore qui tunc Consul, ac Imperator erat, proficiscente in vrbem. s. Romam propter auspicia repetenda, quia tabernaculum vitio erat, ipse Fabius præpositus castris sup.tuendis ac vetitus. s.à Consule ducere exercitum in aciem, conseruit nihilo minus i.quamquam esset ei vetitum manus cum hoste,sed non tam feliciter, quam temerè. Enim pro quia,ipse superabatur.s.ab hoste procul dubio. [Cæterũ] i.sed, iuuentus optimæ indolis. i. ingenuæ virtutis.detractis frenis equorum. i.postquam detraxerat equis frena, egit. i. impulit,eos.s.equos stimulatos,i.punctos,vehementer calcaribus.in Samnites aduersos. i.contra positos; & restituit pręstantia animi obstinata. i. per fortitudinem suam inuincibilem patrię.s. Romę victoriam extortam. i. vi extractam manibus hostium,& restituit cum ea.s.victoria,spem maximi ciuis scilicet Rutiliani, quę perijsset. [Qualis deinde roboris, &cæt.] Affert aliud iuuentutis Romanę strenuitatis exemplum, dicens. Deinde qualis roboris sup. fuerunt milites illi qui nantes lubricis.idest,per lubrica pelagi,retraxerunt in littus,quasi pedites in firmitate camporum, hoc est perinde, ac si pedites in campo firmo stetissent, classem Punicam. i. Carthag.concitatam fuge. i.ad fugam vehementi ictu.i.impulsu remorum,q.d.admirandi roboris fuit. Nam cum Carthag.classem fugientem viderent, & eã manibus suis assequi non possent,eo quod tardiores essent,sese in mare demisérũt, & nando eam assecuti sunt & in littus retraxerunt. Quod certe vix credibile est. Nam vt demus assecutos classem decẽ in naui possunt centum in aquis, aut arcere à classe aut occidere,modo fugientibus aliquid reliquum esset animi. [Eiusdem,&c.]Ordo est.Miles eiusdem temporis & notę.i.estimationis,& valoris,tracta metaphora à nota æris. i.moneta, nã eiusdem notę,& ponderis nummi eiusdẽ ęstimantur valoris, qui cum haberet supple in prelio Cannẽsi. i.apud Cannas vi cum Appulię à Romanis infeliter commisso, quo.s. prelio Hannibal dux Carthag.magis contudit.i.concussit quam fregit animos Romanorum, manus inutiles. i.idoneas ad retinenda arma sup.sua, vulneribus, i.propter vulnera accepta complexus. s. lacertis ceruicem. i. posteriorem partem colli Numidę.i.militis è Numidia, conantis spoliare se.i.militem Roman.(id enim est principale suppositum ad quod recipro-

catio

catio fit, reddidit os sup. eius, hoc est Numidæ deforme, hoc est faciem eius deformatam naribus & auribus sup. eius corrosis. i. mordicus abreptis, & expirauit in morsibus plenæ vltionis. [Se pone]. i. secludе iniquum euentum pugnæ, vtpote quam fortiores, & pro iustiore causa, quia pro defensione patriæ occubuerat, quanto sup. fuit aut dicendus est interfectus fortior interfactore; q. d. multo. Enim pro quia, Pœnus obnoxius, i. obstrictus noxæ & pœnæ in victoriam, i. cum esset victor fuit morienti, s. Rom. solatio. quia solabatur malum malo rependens, quod tamen modicum est solatium, nisi quatenus Remp. suam iuuit, Romanus extitit in ipso fine vindex, i. vltor sui. i. necis suæ.

DE P. CRASSO.

* Oros. li. 5. ca. 10. & Florus. Hic lib. 8. cap. 7. *Militis huius in aduerso casu tam egregius, tamque virilis animus, quàm quem relaturus sum, Imperatoris. P. enim Crassus cum Aristonico bellum in Asia gerens, à Thracibus. quorum is magnum numerum in præsidio habebat: inter Eleam, & Smyrnam exceptus, ne in ditionem eius perueniret, dedecus, accersita ratione mortis effugit. Virgam enim, qua ad regendum equum vsus fuerat: in vnius barbari oculum direxit, qui vi doloris accensus, latus Crassi sica confodit: & dum se vlciscitur, Romanum Imperatorem maiestatis amissæ turpitudine liberauit. Ostendit fortunæ Crassus: quam indignum virum tam graui contumelia afficere voluisset, quoniam quidem iniectos ab ea libertati suæ miserabiles laqueos prudenter pariter, ac fortiter rupit: donatumque iam se Aristonico dignitatis suæ reddidit.*

OLIV. PVbl. Enim Crassus] Causa huius belli hæc fuit. Attalus, qui Philomator cognominatus est, teste Strab. lib. 13. vbi de rebus Attali loquitur, Rex Asiæ, Regni sui P. R. hæredem reliquerat. Aristonicus Eumeni filius post mortem Attali hoc Regnum inuasit: missus est ergo contra illum P. Crassus cum exercitu, & Imperator, & Pontifex, quod nunquam antea factum erat, vt Dux simul exercitus, & Pontifex mitteretur, ex quo etiam creditum est rem male processisse. Captus itaque Crassus à Thracibus, qui venerant in auxilium Aristonici, cum duceretur ab his qui eum interceperant, virgam qua equum dirigere solitus erat in oculum vnius eorum, à quib. ducebatur direxit, adeo ut illi oculum excuteret, quo facto ira incensus ille, hunc gladio transfixit, & ita fortiter potius mori uoluit, quam in captiuitatem venire, & in seruitute turpiter viuere. Sed postea contra Aristonicum missus. M. Perpenna illum vincere cœpit, & in vinculis habuit, Imperiumque Asiæ recuperauit. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas) veneno fontibus ad deditionem quarundam vrbium. Quæ res vt maturam, ita infamem reddidit victoriam, quippe cum contra fas deum moresque maiorũ medicaminibus impuris in id tempus sacrosancta Romana arma violasset. [Inter Eleam, Smyrnam] Oppida sunt maioris Asiæ, Smyrnam, teste Herod. in vita Homeri construxit Theseus Thessalus, & eam ab vxoris suæ quæ Smyrna dicebatur monumento denominauit, quam à Lyddis euersam, ab Antigono suscitatam fuisse dicit Strab. lib. decimoquarto, qui & à Val. in hac hist. dissentit, non enim P. Crassum captum, sed prælio fortiter pugnando occubuisse dicit; nam post descriptionem Smyrnæ quam satis ambitiose describit, & eam omnium pulcherrimam esse dicit, & ea Homeri templum ac statuam, quoniam poetam illum sibi vendicent: habere statim subiungit. Hoc in loco Dolobella Treboniuim obsidione cepit, unum ex his qui diuum Cæsarem dolo occiderunt, & multas partes vrbis diruit. Post Smyrnam sunt Leucæ oppidulum, quod Aristonicus post Attali Philomatoris obitum ad defectionem perduxit, qui putans se esse è Regia stirpe, Imperium sibi vendicare cogitauit, quare ab eo excidit circa Cumanum Agrum ad Ephes. nauali prælio superatus: Ascendens vero in mediterraneam, hominum inopum, ac seruorũ, ad libertatem vocatorum, quos Heliopolitanos appellabant, tumultuariam manum congregauit, primumque Tyatira aggressus est, deinde capta Apollinide, alia castella capiebat: Sed non diu restitit, nam continuo ciuitates exercitum miserunt, Nicomedes quoque Bithyniorum, & Cappadocum Rex, auxilium tulit: postea quinque legati à Rom. missi, deinde exercitus, & Consul P. Crassus, deinde M. Perpenna, qui capto Aristonico, & Romam misso, bellum absoluit. Aristonicus ipse in carcere mortuus est. Perpenna morbo absumptus. Crassus cum quidem eum apud Leucas adoriretur, in prælio occubuit. postea Manlius Aquilius Consul cũ decem legionibus missus prouinciam in eam gubernationis formam composuit, quæ adhuc durat. Dissentit etiã à Plut. de M. Perpenna quem dicit à Pompeio fuisse superatum, & occisum. [Smyrnam] Huius vrbis mœnia Melas amnis præterfluit, de Elea nullam prorsus mentionem facit Strab. [Exceptus] Per insidias captus. [Accersita] Ratione excogitata, & quæsita arte quadam. Sica. genus teli admodum breuis, & acuti, quo latrones & viarum obsessores vtuntur, vnde, & sicarij dicuntur. [Prudenter]. Quia sciuit rationem mortis inuenire. [Fortiter] Quia forti animo fuit ad moriendum. [Donatumque] Quantum quidem ad voluntatem hostiũ, id enim est principale suppositum.

MIlitis huius, &c.] Subnectit exemplum fortitudinis in Imperatore, & Pontifice Crasso, dicens: Animus militis huius. s. proximè dicti, supra fuit tam. i. tantum egregius. & tam viriliter casu aduerso, quam. i. quantum egregius, & viriliter fuit animus Imperatoris, quem relaturus sum. P. em Crassus gerens in Asia bellum cum Aristonico filio Eumenis; ob Regnum Attali, exceptus. i. insidijs captus, inter Eleã, & Smyrna vrbes Asiæ à Thracibus, quorum is. s. Aristonicus habebat magnum numerum in præsidio. i. custodia. s. vrbium aut corporis sui, effugit dedecus, i. infamiam ratione mortis accersita. i. ad hoc faciendum quesita seu vocata, & inuenta, ne perueniret in ditionem eius. s. Aristonici, vt eam sic effugeret seruitutem. Enim, pro quia, direxit. i. dirigendo impulit occulum vnius barbari. i. eorum, à quibus ad hostem trahebatur, virgam, qua fuerat vsus ad regendum equum, qui accensus. i. inflammatus ira, vi. i. propter vim, & vehementiam doloris, confodit. i. transfixit. [Sica]. i. pugione, latus Crassi. s. Imperatoris capti, & dum ille barbarus vlciscitur se, liberauit Imperatorem Rom. turpitudine maiestatis amissę, quia si viuus in hostis potestatem venisset ex Imperatore seruus deuenisset. Crassus ostendit fortunæ. s. per hoc factum quã. i. quantum indignum virum. s. tam graui cõtumelia, ipsa fortuna uoluisset afficere, hoc est fortiter quærendo mortem, ostendit se indignum, qui ita debuerit capi, sed melior fortuna vti, quoniam quidem. i. quandoquidem ipse rupit prudenter, pariter ac fortiter, laqueos miserabiles, iniectos liberati suæ, ab ea, s. fortuna, quæ eum ut Aristonico seruiret, capere permisit, & ipse reddidit libertati suæ se, donatum. i. destinatum iam Aristonico, i. vt dederetur, ad seruiendũ Aristonico. ASCEN.

ELeam, & Smyrnam] Elea ciuitas Aeolidis in Asia, nauale Pergamenorum, quæ Cidenis antea vocabatur, opus (vt est apud Stephanum) Menestei, Philon. Eleam preterea reddit in medijs Sidonis, & Tyri finibus opp. Phœniciæ. Est & Elea Bithyniorum secundum Mysiam nauale, portusque Aethiopiæ tres eius nominis insulę. Elea per simplex medium vrbis Italię, de qua plura Strab. Liu. Aeolicæ meminit in bello Macedonico, quod enarrans olim Ianus, hæc omnia recitauit. THEO.

DE SCIPIONE.

*EOdem * mentis proposito vsus est Scipio, namque infęliciter Cn. Pompeij generi sui defensis in Africa partibus, classe Hispaniam petens, cum animaduertisset nauem, qua vehebatur, ab hostibus captam, gladio præcordia sua transuerberauit: ac deinde prostratus in puppi, quærentibus Cæsarianis militibus, vbi nam esset Imperator? Respondit Imperator bene se habet tantumq; eloqui valuit, quantum ad testandam animi magnitudinem æternæ laudi satis erat.* * Liu. lib. 114.

EOdem mentis proposito vsus est Scipio] post deletas Cn. Pompei magni partes, in campis Philippicis, Scip. cum Sext. Pompeio magni Pompei filio, & Catone, alijsque cõpluribus se in Africam ad Regem Iubam contulerunt, & ibi ingenti exercitu comparato bellũ aduersus Cæs. rursus gessere, in quo bello cũ Põpeiani fusis, fugatisq; Cesarianis, castra arripuisset, teste Plut. eo die actũ fuisset de re Cęsaris, nisi Cesar, & Asinius Pollio auxiliũ conferentes fugam inhibuisset, quare beneficio quodã fortunæ adiutus, tandem victor euasit, tum ex Africa Scipio classe in Hispaniã se transferre parabat, cũ milites Cesariani classę prosequẽtes eã adepti sunt, & interro-

interrogantibus, vbi nam classis Imperator esset, respondit ipse Scipio, bene se habet Imperator, cum iam pectori gladiū infixisset, ne in potestatem hostium veniret. Seneca de Scipione in epist. ad Lucullum xxv. Solicitū esse scribis, si ostendero non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse, sed quosdam ad alia ignauos, in hac re æquasse animum fortissimum, sicut illum Cn. Pompei socerum Scipionem, quia contrarium in Africam vento relatus, cum teneri nauem suam vidisset ab hostibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus vbi Imperator esset, Imperator inquit, bene se habet: vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scip. in Africa gloriam non est interrumpi passa, multū fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem. [Infeliciter] Dicitur Cæsari, cum audisset aduersarios suos vetusto quodā confidere vaticinio, quod semper in Africa vincere fatale Scipionum generi foret, haud facile dictum est, siue vt hostium Imperatorem Scipionem per iocum flocci penderet, vt serio sibi id vendicaret augurium, quendam ex Corneliorum familia hominem sane abiectum, & despectissimum Scipionem cognomento, inter præliandum prouide exercitus ducē proposuit ita vt cum hoste interdum congredi cogeretur, & quasi eadem fortuna ex nomine Scipionis frueretur.

ASCEN. EOdem mentis proposito] Laudat Scipionis soceri Cn. Pompei fortitudinem in consciscenda sibi morte, quam vt D. August. in lib. de ciui. Dei, de morte Catonis Vticensis loquens, & vere, & docte declarat, nemo merito laudauerit. Non enim penes nos est anima quam Deus custodiendam nobis, donec eam euocauerit, dedit, pro libito eijcere, neque qui seipsum necat immunis est homicidij, neq; fortitudinis, sed pusillanimitatis est argumentum, ne duriora patiatur, & seuiora cogatur subire. Sed hæc aliorum sit censura, nos pro instituti nostri breuitate ordinem prosequamur. Ordo igitur est. Scipio socer Cn. Pomp. vsus est eodem proposito mentis, quo. s. Crassus. Namque pro quia, partibus Cn. Pomp. generi sui. i. mariti filiæ suæ defensis in Africa infeliciter, quia interuentu Cæs. & Pollionis victæ erant, petens Hispaniam classe, cum animaduertisset nauem qua vehebatur captam ab hostibus, transuerberauit gladio præcordia sua. i. integumenta cordis, in quo vitæ sedes est, ac deinde prostratus in puppi quærentibus militibus Cæsarianis. i. dum milites Cæsariani quærerent, vbi nam esset Imperator. s. ipse Scipio, Respondit Imperator habet se bene, quia dedecus deditionis morte effugit. Ordo etiam esse potest, respondit militibus Cæsarianis quærentibus, vbi nam Imperator esset, Imperator habet se bene, vt censeantur datiui, valuit tantum eloqui, quantum satis erat æternæ laudi ad testandam. i. testimonio ipsius facti probandum magnitudinem animi.

DE CATONE VTICENSI.

* Plut. in vita.

TVi quoque * *clarissimi excessus Cato Vtica monimentum est, in qua ex fortissimis vulneribus tuis, plus gloriæ quàm sanguinis manauit. Si quidem constantissimè in gladium incumbendo: magnum hominibus documentum dedisti: quanto potior esse debeat probis dignitas sine vita, quàm vita sine dignitate.*

OLIV. TVi quoq; clarissimus excessus Cato] De Catone Vticensi loquitur, qui iam profligatis Reip. partibus, & in Pharsalia Duce Pompeio, & in Africa Sexto Pompei filio, vbi nullam sibi libertatis potiundæ spem superesse vidit, maluit dignitati suæ quam vitæ consulere. Pla. enim quem in manibus habebat de immortalitate animæ librum perlegens, cubiculum ingressus gladio incubuit, excitati serui accurrunt, trāsfixum inueniunt. [Dominum accusant] Qui sibi mortem conscisceret, hortati deinde vulnus religant, & salubria statim adhibent medicamenta, Ille verò pœnitentiam simulans, cū se requiescere velle dixisset, remotis arbitris vulnus resoluit, & digitis, quia teli potestas esset erepta, dilacerauit, donec spiritum emisit, de hoc Cæsar dictitare solitus erat inuidisse gloriæ suæ, quod sub eius esse noluisset Imperio, nam is erat Cato, qui nisi liber, & cum dignitate viuere potuisset, quem Vticenses honore sepulturæ decorarunt, Seneca de Catone eadem epist. Tu mihi cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis, quid ni ego narrarem, vltima illa nocte Plat. librum legentem posito ad caput gladio duo hæc in rebus extremis instrumenta perspexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt posset, Compositis ergo rebus, vtrumque componi fractæ, atque vltimæ poterant. id agendum existimauit, ne cui Cat. aut occidere liceret, aut seruare contingeret, & stricto gladio, quem vsque ad illum diem ab omni cæde purum seruauerat, nihil inquit, egisti fortuna omnibus conatibus meis obstando, non pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui, necagebam tanta pertinacia, vt liber, sed vt inter liberos viuerem, nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutū, impressit deinde mortiferum corpori vulnus, quo deinde obligato à medicis, cum minus sanguinis haberet, minus virium animi, idem iam non tantum Cæs. sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generosum illum contemptorem omnis potentiæ spiritum non emisit, sed eiecit. Aug. de ciui. Dei libro 1. damnat hunc Cat. [Vtica] Ciuitas est 30. mil. passuum à Carth. distans, vbi Cato sibi mortem intulit, vnde dictus est Vticensis. Vtica ciuitas.

ASCEN. TVi quoq;] Commendat fortitudinem Cat. Vtic. quem in sui cæde D. Aug. [vt dixi] docet, neq; iuste fecisse, quia contra Dei instit. hominem innocentem occidit, neque prudenter, quia filium ad vitam per deditionem seruandam hortatus est, quod consilium si bonum fuit, ipse quoque sequi debebat (quanquam Tul. in offic. ostendit eam fuisse Cat. constantiam, vt honeste dedi non potuerit) neque fortiter, quia timore maioris incommodi. Ordo est. O Cat. Vtica oppidum in Africa Ro. ditionis. est monimentum. i. testimonium quoque. i. etiam tui clariss. excess. i. exitus vitæ per illationem manus in te, in qua, s. vrbe plus gloriæ quàm sanguinis manauit ex vulneribus tuis fortissimis. i. fortissimè illatis, & acceptis. Siquidem tu incumbendo fortissimè in gladium, dedisti hominibus magnum argumentum (quia magni viri factum plus mouet quam alterius) quanto potior dignitas sine vita debebat esse probis, quam vita sine dignitate, qualis est in seruitutem redactis.

DE PORCIA CATONIS FILIA, & Bruti vxore.

* Liuius lib. 8. Plut. in Bruto. sed paulo aliter.

CVius filia * *minimè muliebris animi, quæ cum Bruti viri sui consilium, quod de interficiendo Cæsare caperat; ea nocte, quam dies teterrimi facti secutus est, cognouisset, egresso cubiculum Bruto, cultellum tonsorium, quasi vnguium rescandorum causa poposcit, eoque velut forte elapso, se vulnerauit, clamore deinde ancillarum in cubiculum reuocatus Brutus, obiurgare eam cæpit, quòd tonsoris præripuisset officium. Cui secreto Porcia, non est hoc, inquit temerarium factum meum, sed in tali statu nostro: amoris mei erga te certissimum indicium. Experiri enim volui si tibi propositum ex sententia parum cessisset, quàm æquo animo me ferro essem interemptura.*

CVius filia minimè muliebris animi] Portia huius, quem supra diximus Catonis filia, & Bruto, qui Cæs. interfecit matrimonio copulata, cognito mariti consilio, quod de interficiendo Cæs. ceperat, priori die quam maritus tantum facinus aggrederetur, accepta nouacula, sibi manum sauciauit, reuocatus deinde Brutus illam acriter obiurgauit, quod tonsoris officium in incidendis vnguibus (sic enim illa simulauerat) præripuisset, tum illa remoris arbitris, non hoc inquit temere feci, volui namque tentare, possem ne forti animo mihi mortem inferre, si rès tibi parum prospere successisset, hęc postea audita viri morte, cum illa superesse nullo modo constituisset, carbones ardentes coniecit in os, ac deuorauit, nulla alia mortis via reperta, quoniam genus omne telorum inde esset amotum, & ita nouo genere mortis consumpta est. Hæc Porcia, vt habetur in vita Cat. primo Bibuli vxor fuit ex quo duos suscepit filios. [Cultellum tonsorium] [Nouaculam dicit à nouandis hominibus dictam, Cic. libro offic. 2. Dionys. cultellos metuens tonsorios carbone candente capillos adurebat. [Temerarium] Inconsideratum, & sine ratione factum. [Præripuisset] Preoccupasset. [Obiurgare] Propriè dixit, nam iurgium est inter amicos & coniunctos. [Tali statu nostro] amoris mei erga te, quæ viri sui conditione sibi communem esse volebat. [Ex sententia] Ex voto. OLIV.

ASCEN. CVius]. s. Catonis filia. s. Portia, sup. fuit animi minimè muliebris, quia maximè virilis. Quæ cum cognouisset consilium Bruti viri. i. mariti sui, quod cœperat. i. inierat de interficiendo Cæsare, cognouisset dico ea nocte, quam secutus est dies teterrimi facti quo, scilicet Cęsar interfectus est, Bruto

Bruto egressó. i. pòstquam Brutus egressus erat cubiculum, poposcit cultellum tonsorium.i.nouaculam,quasi causa,i.sub prætextu vnguium secandorum, & vulnerauit se eo velut elapso.i.è manibus, deinde Brutus reuocatus in cubiculum clamore ancillarum,cæpit obiurgare eum,quod præripuisset officium tonsoris cuius est vti cultro tonsorio. Cui Portia inquit,secreto, hoc factum meum non est temerarium, sed est certissimum indicium,amoris mei erga te hoc statu nostro.s. tam periculoso. Volui enim experiri, si propositum. s.tuum, de occidendo Cæs.cessisset. i.successisset parum ex sententia, i.voluntate tua,quam.i.quantum æquo animo essem interemptura me ferro.i ferreo cultello.

DE CATONE.

*Foelicior** progenie sua superior Cato, à quo Porciæ familiæ principia manarunt, qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atque vndique hostium peditibus circundatum, postquam abesse sibi animaduertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur, quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eum supplices pacem petentes venerunt.*

* Plut. in Paul. Aemilio, & Iust.li.33.

OLIV. Foelicior progenie sua Cato] Hic, vt Iust.tradit lib.33.fuit Cato Censorini filius & oratoris maximi, qui cum forte sub Paulo Aemilio bello Macedonico, stipendia faceret, die quo certamen atrox commissum fuerat inter confertissimos hostes, dum fortiter pugnaret, equo elapsus, pedestre prælium aggreditur, nam cadentem manipulus hostiũ cum horrido clamore velut iacentem obtruncaturus circumsteterat. At ille citius corpore collecto magnas strages edidit,cum ad vnum opprimendum vndique hostes conuolarent, dum procerum quendam petit gladius è manu elapsus in mediam cohortem hostium decidit. ad quem recuperandum vmbone se protegens inspectante vtroque exercitu inter mucrones, se hostium immersit,recollectoque gladio multis vulneribus exceptis ad socios cum clamore omnium reuertitur, huius audaciam cæteri imitati victoriam peperere: nam hostes postero die supplices ad pacem petendam venerunt. Cic.lib.de senectute,vbi Catonem de se loquentem inducit. Redeo inquit ad me,quartum gero annum, & octogesimum, vellem equidem idem posse gloriari, quod Cyrus, sed tantum queo dicere, non me quidem his esse viribus, quibus miles bello Punico,aut Quæstor eodem bello, aut Consul in Hispania fuerim quadriennio post,cum Tribunus militaris depugnaui apud Thermopylas, Marco Att.Glabrione Consule.[Principia] Quia princeps fuit Porciæ familiæ. [In acie] Persæ Regis,& P.Aemilij. [Globo] Multitudine. [Rapere] Per vim ab alio capere.[Sumere] Sponte suscipere.

ASCEN. Foelior] Affert exemplum fortitudinis in Catone maiore, quo eum fœlicius vsum dicit,hoc ordine.Cato superior, qui idem maior,à quo principia familiæ Porciæ manarunt. i. fluxerunt. [Felicior] Sup.fuit(Scribitur fere fœlis,sed in antiquis notant peritiores semper scriptum fœlicius)progenie sua.i.Catone minore, qui ab eo originem traxit,qui cum peteretur ab hoste in acie,vehementi periculo,gladius eius elapsus vagina decidit.s.in terram,quem. s.gladium,subiectum. i.conculcatum globo præliantium,atque circundatum vndique postquam animaduertit sibi abesse. i. deesse, redegit in suam potestatem animo adeo constanti,vt non videretur rapere.i.vi extorquere ab inuictis, illum.s.gladium suum, oppressus periculo, hoc est vt facere vero simile erat, quia oppressus erat periculo, ita vt non erat, more, aut segnitiæ locus,sed videtur sumere.s.à porrigente vacuus. i.tanquam esset liber metu. Quo spectaculo hostes attoniti, venerunt postera die ad eum petentes pacem. Ergo dies etiam pro tempore condistincta nocti interdum fœminini generis est,quia hoc loco interdiu venisse intelligimus.

DE P. SCIPIONE NASICA.

*Togæ** *quoque fortitudo, militaribus operibus inserenda est, quia eandem laudem,foro, atque castris edita meretur. Cum Tib. Gracchus in Tribunatu profusis largitionibus fauore populi occupato, Remp. oppressam teneret, palamque dictitaret interempto Senatu, omnia per plebem agi debere, in ædem Fidei publicæ conuocati P.C.à Cos.Mutio Scæuola,quidnam in tali tempestate faciundum esset, deliberabant, cunctisque censentibus, vt Cos.armis Rempub.tueretur, Scæuola negauit se quidquã vi esse acturum. Tunc Scipio Nasica, quoniam inquit, Cos.dum iuris ordinem,sequitur,id agit, vt cum omnibus legibus R. Imperium corruat egomet priuatus voluntati vestræ me offero Ducem, ac deinde leuam manum apertè toga circũdedit,sublataq; dextera proclamauit. Qui Rep. saluam esse volunt, me sequantur, eaque voce,cunctatione bonorum ciuium discussa: Gracchum cum scelerata factione,quas merebatur pœnas, persoluere coegit.*

* Plut. in Gracchis.

OLIV. Cvm T.Gracchus] Hæc superius historia notata est in c. de somnijs, refertur autem plenissimè ab Appiano bellorum ciuilium scriptore diligentissimo: non est igitur hoc loco repetenda. Quod vero ad rem pertinet, illud satis erit dixisse, Scipionem Nasicam virum fortissimum,cum videret Remp.perditum iri, tergiuersante Consule Mutio Scæuola, atque etiam negante, rem armis, aut vi gesturum, cęteris quoque torpescentibus, inuoluta sinistra manu, sublataque dextra magna voce proclamasse, quicunque Remp. vult esse saluam,sequatur me, & sediciosissimum virum Trib. Gracchum cum scelerata factione poenas dare coegisset, nam ferme à triginta Senatoribus cæsus est. [Profusis largitionibus] .i.immoderatis,immensis.[Fidei publicæ] Sic illi templo nomen erat.[Ordinem iuris] Quia volebat lege agi contra seditiosos.[Factione] Conspiratione sequacium.nam factio malorum conspiratio dicitur.

ASCEN. Toge,&c.Affert exemplum fortitudinis in toga. i.tempore pacis,aut domi factum,dicens, Fortitudo quoque togæ.i.togati, hoc est in vrbe agentis, inferenda est operibus militaribus, quia meretur eandem laudem edita foro,in quo sunt togati,atque castis,in quibus sunt armati,vnde Cic. cedant arma togę. Cum Tib. Gracchus teneret Remp. oppressam,largitionibus.i,largis donationibus corrumpendi gratia profusis.i. immoderatis,in Tribunatu.i. quo tẽpore Trib. pl. fuerat,& fauore populi occupato,s.largitionibus, ita vt non esset locus alteri fauendi,vt dictaret.i.frequenter diceret,palam.i.manifestè coram multis,omnia debere agi per plebem. Senatu interfecto.i,Senatum interfecisset, Patres Conscripti conuocati publicè, quia à Scęuola Consule, aut in ędem.i. templum Fidei publicæ.s dex,deliberabant.i.consultabant, quid nam faciundum esset in tali tempestate, i.tempore tam procelloso,& periculoso, & cunctis censentibus,vt Consul tueretur Remp.armis,Scæuola.i. Consul negauit se acturum esse quidpiam vi.i.per uim,sed lege. Tunc Scipio Nasica inquit,quoniam Cos. dum sequitur ordinem iuris, negantis contra ciuem quidquam vi agi,agit id, ut Romanum Imperium corruat cum omnibus legibus,egomet priuatus.i.nullo magistratu fungens,offero uestrę uoluntati me Ducem. Ac deinde circundedit apertè.i.manifestè togæ.s. suę leuam manum, hoc est inuoluit leuam suam toga,& ita forte legẽdum sit toga,& dextera sublata.i.sursum lata, & erecta proclamauit.Qui volũt Remp.esse saluã,sequantur me,& cũctatione. i.mora,& hæsitatione ciuium bonorum discussa. s.ex animis eorum,ea uoce.s.tanti viri,coegit Gracchum.s.Tiberium persoluere pœnas,quas merebatur cum factione scelerata.i.& factiosos cum eo,quia Gracchum rapta parte subsellij strauit.

DE C. MARIO SENE.

*Item** *cum Trib. pl. Saturninus, & Prætor Glaucia, & Equitius designatus Trib. pl.maximos in ciuitate nostra seditionum motus excitaßent, nec quisquam se populo concitato opponeret? primum M. Aemilius Scaurus C.Marium Consulatum sextum gerentem hortatus est, vt libertatem,legesque manu defenderet:protinusq; arma sibi afferri iussit:quib.allatis,vltima senectute confectũ, & penc dilapsum corpus induit:spiculoque innixus,ante fores Curiæ constitit:ac paruulis extremi spiritus reliquijs, ne Resp.expiraret,effecit:præstantia.n.animi sui,Senatũ, & Equestrem ordinem,ad vindictam exigendã impulit.*

* Plin. de viris illustri. Oros. lib.5.c.19. Appian.1. Cice. pro Rabirio.

Item

OLIV. ITem cum Trib. pl. Saturninus] Hæc historia dicetur in c. de constantia in exemplo, Metellus autem Numidicus. Item in c. de seueritate in exemplo ideoque & M. Flac. Quod vero ad Scauri fortitudinem pertinet, non dubitauit, cum esset ætate confectus, & videret, Saturninum grauissimas in populo seditiones excitare, pr. suaso prius Mario Consule, qui aduersæ factionis esse co...euerat, ad Senatus partes tuendas, & arma induere, & Senatum aduersus Saturninum concitare, donec illum oppressit. Fuit autem Aemilius Scaurus, teste Sal. vir nobilis, impiger, factiosus, auidus, potentiæ, honoris, diuitiarum, cæterum callide vitia sua occultans. [Equitius] Qui se Tiberij Gracchi filium faciebat. [Confectu] debilitate & senio consumptum. [Præstātia animi] i. fortitudine.

ASCEN. ITem cum, &c.] Affert aliud fortitudinis in vrbe exēplum dicens. Item cum Saturninus Trib. pl. & Glaucia Prætor. [Et Equitius designatus] i. in futurum annum declaratus Tri. pl. ex citassent in ciuitate nostra maximos motus seditionū, nec quisquam opponeret se populo concitato, M. Aemilius Scaurus, vir nobilis, & factiosus, hortatus est primum C. Marium gerentem sextum consulatum, vt defenderet manu. i. vi, & vt dicunt facto, libertatem, & leges. s. Romanas, & Marius hortatu illius, iussit protinus arma afferri sibi, quibus. s. armis allatis, induit corpus suum confectum. i. debilitatum vltima. i. suprema senectute, & pene dilapsum. i. vix amplius stare valens. & innixus spiculo. i. telo acuti ferri, constitit ante fores curiæ, ac effecit paruulis reliquijs extremi spiritus. i. animositatis vltimæ, ne Resp. expiraret. i. extingueretur, Impulit. n. præstantia animi sui. i. fortitudine sua, Senatum, & ordinem equestrem ad exigendam vindictam. s. à plebeis factiosis.

DE DIVO IVLIO.

* Cæs. lib. 2. de bel. Gal.

Sed vt armorum, & togæ superius, ita nunc etiam syderum clarum decus Diuum Iulium, certissimam veræ virtutis effigiem representemus: cū innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum, inclinari aciem suam videret: timidius pugnanti militi, scutum detraxit: eoque tectus, acerrime præliari cœpit quo facto fortitudinem per totum exercitum diffudit labentemque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Idem alio prælio legionis Martiæ aquiliferum incundæ fugæ gratiam iam conuersum, faucibus comprehensum, in contrariam partem detraxit, dexteramque ad hostem tendens, quorsum tu inquit ab is? illic sunt, cum quibus dimicamus, & manibus quidem vnum militem, adhortatione verò tam acri, omnium legionum trepidationem correxit: vincique paratas, vincere docuit.

OLIV. SEd vt armorum, & togæ] De fortitudine Cæsaris dicturus Procemio quodam vtitur, in quo plane assentatur, cum dicat eius virtutem diuinam potius fuisse, quam humanam. Hæc autem historia in ipsius Cæsaris commentarijs habetur. [Syderum] Quod in sydus translatum Romani esse credebant. propterea, quod cum Augustus funebres illi ludos face ret, medio die stella visa est, quam Cæsaris esse credidere. Vnde Virg. Ecce Dionei processit Cæs. astrum, Astrum quo segetes. [Neruiorum impetum] Neruij sunt Galliæ transalpinæ Germaniæ inferioris populi qui nunc Magdunenses dicuntur, & teste Plut. densissimas incolunt siluas, qui in profundissimo nemore filijs, & suppellectili collocatis, cum 60. mil. hominum contra Cæs. prodierunt bello Gallico tam cruenta, sæua, & obstinata pugna dimicarunt, vt à 60. millib. ad quingentorum numerū peruenerint, & ex patricijs qui quadringenti numero erant, tres superfuere incolumes, animis adeo obstinatis, & perseuerantibus pugnam sustinuerunt, vt exercitum pene in fugam coegerint, nam verso in fugam equitatu 7. & 12. legiones circumuenere, & vniuersos Centuriones trucidarunt. Cæsar vbi vidit territos suos cædere, & aciem inclinari, scutum militi cuidam segnius, timidiusque pugnanti detraxit, eoque tectus in conforitissimos hostes se contulit, ibique fortiter pugnans exercitum pene labentem restituit, ingentique victoria potitus est. Ex hac tanta Neruiorum pertinacia, quę sibi murum ex cadaueribus fecerant, natū est prouerbium. Rom. perseuerantia Neruiorum tandem vicit peruicacia. [Idem alio prælio] Hoc fuit bello, quod in Africa gessit contra Scip. Magni Pompei socerū, de quo satis supra dictum est [Legionis Martiæ] Sic illi legioni nomē imposuerat [Aquiliferum] signiferum, nam Aquila, vt diximus, in vexillis depicta R. insigne fuit. [Faucibus] Nam vna manu vtramque oris partem comprehenditur.

Neruiorū gens.

ASCEN. SEd vt armorum, &c.] Sub adulatione solita recitat exemplum fortitudinis in Iulio Cæs. dicens. [Sed vt]. i. quēadmodum sup. repræsentauimus superius, decus armorum, & togæ. i. tam foris quam in vrbe fortiter gestorum, ita represen temus nunc etiam clarum decus syderum, vtpote Iulium. s. Cęs. diuum. i. inter deos relatum, appositoriè; Certissimam effigiem. i. imaginem, aut exemplar veræ virtutis. Cum. i. quando sup. is videret aciem suam inclinari. s. ad fugam, aut repelli à statione sua, innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum, quos Tornacen, quidam nunc dici putant, alij aliter, detraxit militi pugnanti timidius. i. non satis strenue, scutum, & tectus eo. s. scuto, cœpit præliari acerrimè; quo facto diffudit fortitudinem per totum exercitum, quia omnes eum imitantes fortiter agere cœperunt, & restituit diuino ardore animi, fortunam belli labantem. i. labefactata prius: mirè dicit restitui fortunam, quasi fortitudo fortunæ dominetur, vt sapiens astris. [Idem] s. Iulius Cæs. detraxit alio prælio. s. quod in Africa contra Scip. Pompei mag. generum commisit, Aquiliferum. i. signiferum, & vt dicunt vexilliferum, legionis Martiæ, quæ maximè strenua erat, & Aquilam signum habebat, conuersum iam gratia fugæ ineundæ. i. inceptandę, detraxit dico comprehensum. i. arreptum faucibus in partem contrariam. i. in hostes, à quibus iam auersus erat, & tendens dextram ad hostem inquit, quorsum abis tu? ij sup. cum quibus dimicamus. i. præliamur, sunt illic, in illa parte, non in illa ad quam spectas. Et correxit manibus quidem vnum militem, videlicet aquiliferum. Verò pro sed, adhortatione tam acri, trepidationem omnium legionum, & docuit sup. legiones paratas vinci, quia ad fugam spectabant, vincere sup. hostes à quibus penè victæ erant.

DE VIBIO, VALERIO FLAC. ET PEDAnio Centurione.

*Cæterum * vt humanæ virtutis actum exequamur, cum Hannibal Capuam, in qua Romanus exercitus erat, obsideret: Vibius Accius Pelignæ cohortis pfectus, vexillum trans Punicum vallum proiecit: seipsum suosque commilitones, si eo hostes potiti eßent, execratus: & ad id petendum, subsequente cohorte primus impetum fecit: quod vt Val. Flaccus Trib. tertiæ legionis aspexit conuersus ad suos, spectatores, inquit vt videa alienæ virtutis huc venimus, sed absit istud dedecus à sanguine nostro, Romani gloria cedere Latinis velint. Ego certe aut speciosam optaui mortem, aut fœlicem audaciæ exitum, vel solus percurrere paratus sum. His auditis, Pedanius Centurio conuulsum signum dextra retinens: Iam hoc, inquit, intra hostile vallum mecum erit, proinde sequantur, qui id capi nolunt: & cum eo in castra Pænorum irrupit, totamq; secum traxit legionem. Ita trium virorum fortis temeritas, *Hannibalem paulo ante spe sua Capuæ potitorem, ne castrorum quidem suorum potientem esse passa est.*

* Immo Romani Capuam obsessuri erant, absente Hannibale Liuius. li. 25

* Hannonē potius.

OLIV. CAeterum vt humanę virtutis actum] More suo Val. dissentit à Liuio in hac historia, nam Liu. deca 2. Pun. bel. dicit. post Cānensem cladem dum multæ ciuitates Rom. defecissent, in primis Capua non paruum Rom. imperij vinculum, & columen desciuit, ad quam recuperandam cum suas omnes Rom. vires intendissent, nec minori animo defenderetur à Pœnis, longo bello, & obsidione oppressa famen sentiebat propter depopulatos agros prohibitamque sementem. Hanno dux Carthag. ab Hannibale emissus quo operam daret, vt frumenti copia fieret Campanis, haud procul à Beneuento castra posuerat, quem cū Furius Consul. Rom. cui prouincia illa euenerat, per exploratores accepisset frumētatum cum parte exercitus esse profectum, castra hostium cum expeditis militibus paulo ante lucem adoritur, tantumque pauoris iniecit, vt si in plano castra posita fuissent primo impetu capi potuissent, sed eos altitudo loci, & munimenta defenderunt, prima luce atrox prælium fuit, nec vallo modo tutabantur Pœni, sed detrudebant quoq. per ardua nitētes hostes, vicit tñ pertinax virtus. nā Ro. Imperator ab incepto desistere constituerat, quod sine militū suorum pernicię magna id obtineri non posse videret, iamq; receptui canere iusserat, tñ clamor militū aspernantiū tam segne Imperium difficiei eius consilia Proxima portæ hostium erat cohors Peligna, cuius

præfectus

præfectus Vibius Accius, vexillum trans vallum hostiũ transiecit, execratus inde seque, cohortemque, si eius vexilli hostes potiti essent, princeps ipse per vallum fossamque in castra hostium irrupit cum tota cohorte. Hunc deinde secutus est, Valerius Flaccus tertiæ legionis Tribunus, cuius imitatione accensus. T. Pedanius Centurio, vexillum è signiferi manibus ereptum intra vallum coniecit, dicens, & signum, & hic Centurio iam intra castra hostium erit, quicunque me saluum, & vexillum esse voluerit, subsequatur, nec detrectarunt eius manipulares tam gloriosum certamen. Castra virtute horum capta, & direpta sunt, magnaque cedes facta. nam supra sex millia hostium cæsa, supra septem millia capta cum alia ingenti prœda. [Humanæ virtutis actum] Quia Cæs. fortitudinem diuinam fuisse dixerat. [Pelignæ cohortis] Pelignum oppidum Latinum est, à quo peligna cohors dicta, qui socij Romanorum in eorum venerant auxilium. [Latinis] Quia Latina erat, (vt dixi) Peligna cohors.

ASCEN. Caeterum, &c.] Affert fortitudinem eorum, qui proiecerunt signa in hostium castra, aut cuneum, vt ea milites repetendo hostium castra caperent, aut eos mouerent, dicẽs. [Cæterum] sed vt nos exequamur actum humanæ virtutis (nam superiora duo Iulij exempla diuinæ vult esse virtutis) cum Hanibal obsideret Capuam vrbem principalem Campaniæ Italicæ, in qua exercitus Romanus erat, Vibius Accius Præfectus cohortis Pelignæ, quæ erat ex socijs imperij, proiecit vexillum trans vallum Punicum. i. in castra Carthag. execratus. i. maledictione, & anathemate, & diris execrationibus prosecutus seipsum, & suos commilitiones, si hostes essent potiti eo. scilicet vexillo. idest si illud in potestate sua retineret, & ipse primus fecit impetum ad petendum, scilicet ex hostiũ castris, id scilicet vexillum, & hoc cohorte subsequẽte, quod idest quam rem, vt idest postquã Valerius Flaccus Tribunus scilicet militum tertiæ cohortis vidit, conuersus ad suos, inquit nos (vt video) venimus huc spectatores alienæ virtutis. Sed istud dedecus absit à nostro sanguine, vt Romani velint cedere Latinis. scilicet de gloria fortitudinis. Ego certè opta. ui semper, aut mortem speciosam. i. pulchram, vnde Maro pulchrumque mori succurrit in armis, aut felicem exitum audaciæ scilicet repetendi vexilli ex hostium castris, paratus sum præcurrere. scilicet in hostium vallum, vel idest etiam solus, si nullus sequi velit. [His auditis, Pedanius Centurio retinẽs dextra signum conuulsum] scilicet è terra, in qua fixũ fuerat, inquit, hoc, scilicet vexillum, quod teneo erit iam mecum intra hostile vallum, perinde. idest & ideo sequantur sup. me, qui nolunt id capi. scilicet ab hostibus, & irrupit in castra Pœnorum, cum eo. scilicet vexillo, quod tenebat, & traxit secum totam legionem. Ita idest & sic temeritas fortis. idest ex fortitudine animi orta, cum tamen non fuerit vera virtus, licet felicem exitum assecuta, trium virorum. scilicet Vibij, & Valerij & Pedanij, ne quidẽ. i. non saltem passa est Hannibalẽ potitorẽ paulo ante spe sua]. i. vt frustra, licet forte non vanè sperabat. [Capuæ]. s. vrbis esse potientẽ. i. potitorẽ (nam nomen est licet potior genitiuũ rerum regat, si subaudiẽdo imperio) castrorum suorum, ꝙ illis exutus & in fugã versus est.

THEO. Pelignæ cohortis] Peligni ex Illirico orti, inde enim profecti ductu Volscorum Regis, cui cognomen fuit Lucullo, partem Italiæ occuparunt. Huius fuerunt nepotes Pecinus, à quo Pecinates, & Pelicus à quo Peligni, verius Strabo, Pli. & Ptolemæus ostendunt esse gentem Pelignorum, non oppidũ.

DE Q. COTIO.

Quoniam virtuti nihil cedit Q. Cotius: qui propter fortitudinem Achilles cognominatus est. Nam vt reliqua eius opera non exequar, abundè tamen duobus factis, quæ relaturus sum, quantus bellator fuerit, cognoscetur. Q. Metello Cos. legatus in Hispaniam profectus, Celtibericum sub eo bellum gerens, post quam cognouit à quodam gentis huius iuuene, se ad dimicandum prouocari: (erat autem illi forte prandendi gratia posita mensa) relictaea, arma sua extra vallum deferri, equumque duci clam iussit, ne à Metello impediretur. Et illum Celtiberum insolentissimè obequitantem consectatus, interemit, detractasque corpori eius exuuias, ouans lætitia in castra retulit. Idem Piresum nobilitate, ac virtute omnes Celtiberos præstantem, cum ab eo in certamen pugnæ prouocatus esset, succumbere sibi coegit: nec erubuit flagrantissimi pectoris iuuenis, gladium ei suum, & sagulum vtroque exercitu spectante tradere. Ille vero etiam petijt, vt hospitij iure inter se iuncti essent, quando inter Ro. & Celtiberos pax foret restituta.

Quorum virtuti] Illorum qui Hannibalis, vel vt tractat Liu. Hannonis castra inuaserant, & cęperant. [Achilles.] ad similitudines Achillis illius, qui apud Troiam à Paride cæsus fuit. Non exequar, non narrem. Erat autem. Parenthesis est. Piresum nomen proprium cuiusdam Celtiberi. Sagulum vestis militaris varijs coloribus contexta. Virg. Virgatis lucent sagulis. Vtroque Rom. & Celtibero. OLIV.

Quorum virtuti, &c.] Recitat mirabilem fortitudinem Q. Cocij, qui ob eam Achilles cognominatus est, dicẽs. [Quorum] scilicet trium iam dictorum virtuti. [Q. Cotius nihil cædit] Qui propter fortitudinem est cognominatus Achiles.] Nam vt non exequar] idest prætercam reliqua opera eius tamen cognoscetur abundè duobus factis sup. eius quæ sum relaturus, quantus bellator fuerit. Ipse sup. profectus in Hispaniam legatus, & hoc Q. Metello Consule, gerẽs sub eo bellum Celtibericum, postquam cognouit se prouocari ad dimicandum à quodam iuuene huius gentis scilicet Celtibericæ (autem pro sed mensa erat illi posita, forte. s. tũc gratia prandendi) iussit ea scilicet mensa relicta, arma sua deferri, & equum duci clàm extra vallum. i. munitionem castrorũ, ne impediretur à Metello. s. Consule. Et cõsectatus illum Celtiberum obequitatem. i. circa valum equitantem, insolentissimè, interemit sup. eum, & retulit in castra exuuias. idest spolia detractas cadaueri eius, ouans lætitia. [Idem] scilicet Cotius coegit Piresium præstantem. idest æquantem, aut vincentem nobilitate, aut virtute omnes Celtiberos scilicet reliquos, succumbere sibi, cum esset prouocatus ab eo in certamẽ pugnæ. [Nec iuuenis flagrantissimi pectoris] idest animi. s. Piresius, erubuit tradere ei. s. Cotio victori, gladium suum, & sagulum suum. i. indumentum militare. variorum colorũ, vtroque exercitu spectantẽ. [Ille verò] Videlicet Cotius, aut forte idem Piresius petijt etiam, vt essent iuncti inter se iure hospitij, quando pax foret constituta inter Rom. & Celtiberos. ASCEN.

Corio] Vetusti quidam codices habent Q. Otio quidam etiam Q. Tertio. tu vide ne legendum sit Cotta, de quo Suidas, Cota inquit telo quod tragulam, vocat, vtebatur, eoq; tentatus vulnus inferebat, vt homini torace muniti vno duntaxat ictu costas transadigeret, terræq; infligeret. THEO.

DE ATTILIO.

*Nec Attilium * quidem præterire possumus: qui cum decimæ legionis miles pro C. Cæsaris partibus maritima pugna præliaretur, abscissa dextera, quàm Massiliensium naui iniecerat, leua puppim apprehendit, nec ante dimicare destitit, quam captam profundo mergeret, quòd factum parum iusta notitia patet.*

* C. Attiliũ vocat Suet. in Cæsar.

Nec Attilium quidem] Conflato iam ciuili bello, Cæsar cum Massiliam venisset, obiectæ sunt ei portæ, nam Massilienses erga Remp. in fide. & officio fuerunt, Cæsarem verò contra Remp. arma sumpsisse credebant, quare iratus Cæsar classem eo direxit, vbi commissa nauali pugna Attil. decimæ legionis miles, cum Massi. nauem apprehendisset dextra. ea truncatus à nautis, lęua puppim apprehẽdit, nec prius destitit, quam nauem illam profundo submersit Sue. in vita Cæs. Attilij nauali ad Massiliam prælio iniecta in puppim hostium dextra abscissa memorabile illud apud Græcos Cynegiri exemplum imitatus, transiliuit, nauem, vmbone obuios agens [Parum iusta notitia] Quia nõ adhibita fuit eloquẽtia, quæ illi præclaro facinori conueniret. At verò Græci in laudando Cynegiro oẽm dicendi copiam, & ornatũ adhibuere. OLIV.

Nec Attilium quidem, &c.] Affert mirũ fortitudinis exemplum in Attilio milite Cæsariano dicens. Nec quidem possum præterire Attilium, qui cum esset miles decimę legionis, & præliaretur pugna maritima ante vrbem Massilien. pro partibus Cæsar. s. contra Pompeium, dextera quam iniecerat naui Massil. abscissa. i. postquam dextra illi erat abscissa, appprehendit leua. i. sinistra. scilicet manu puppim. i. posteriorem partem nauis, nec destitit dimicare. i. certare, cum his, qui in naui erant, antequam mergeret profundo. s. aquarum, captam. s. nauem illam, quod factũ patet notitia parum iusta. ASCEN.

idest

idest nō satis ampla, vel quia scriptores silentio prætererūt. Lucanus tamen meminit, vel quia nō est verosimile, vnū hominem, & eum altera manu captum nauim tantam submersisse, nisi forte prius conuulsam dicamus, & per vnius infestationem non potuisse succurri, rimas obstruendo.

DE CYNEGIRO.

*Externū exemplū similitudo côiungit. Her. li. 6.

*At Cynegirum * Athenienſem ſimili pertinacia in conſectandis hoſtibus vſum, verboſa cantu laudum ſuarum Græcia, omnium ſæculorum memoria literarum præconio inculcat.*

OLIV. At Cynegirum.] Hoc gestū est bello Persico, quod Athenienses aduersus Darium Persarum Regem fecerunt, de quo Iust. lib. 2. Cynegiri quoque militis, inquit Athen. gloria magnis scriptorum laudibus celebrata est, qui post prælij innumeras cædes, cum fugientes hostes ad naues acti essent, onustam nauem dextra manu tenuit, nec prius dimisit, quā manum amitteret, tum quoque amputata dextra manu, tunc nauem sinistra comprehendi, quam, & ipsam cum amisisset ad postremum morsu nauem detinuit, tantam in eo virtutem fuisse dicunt, vt non tot cedibus fatigatus, non ambabus manibus amissis victus, ad postremum truncus, veluti rabida fera dentibus dimicauerit.

ASCEN. At Cynegirum] Occasione Attilij, quia simile est eius facinus illi, quod in Cynegiro Athenien. celebratur. interserit ipsius exemplum licet externum, dicens. [At] idest è contrario cum parum notum sit Attilij factum Græcia verbosa, idest multorum verborum cantu. idest in decantatione laudum suarum inculcat præconio. idest per præconium literarum, memoriæ omnium sæculorum Cynegirum Athen. vsum simili pertinacia in consectandis hostibus, immo maiore, amissa vtraque manu, mordicus nauem retinuit, vt etiam Aul. Gel. commemorat.

DE M. SCAEVA, ET SCAEVOLA.

* Cæs. lib. 3. de bel. ciui. Luc. lib. 6.

*Claſſicam * Attilij gloriam, terreſtri laude M. Scæua eiuſdem Imperatoris Centurio ſubſecutus eſt, cum enim pro caſtello, cui præpoſitus erat dimicaret. Cneique Pompeij præfectus, iuſſus eius, ſummo ſtudio, & magno militum numero ad id capiendum mitteretur, omnes, qui propius acceſſerant, intercmit, ac ſine vllo regreſſu pedes pugnans ſuper ingentem ſtragem, quàm ipſe fecerat, corruit, cuius corpus capite, humero, femore ſaucio, oculo eruto, ſcutum centum, & vinginti ictibus perfoſſum apparuit, * Tales in caſtris diui Iulij diſciplina milites aluit quorum alter dextera, alter oculo amiſſo hoſtibus inhæſit. Ille poſt hanc iacturam victor: hic nec hac quidem iactura victus. Tuum vero Scæuola inexuperabilem ſpirituum in vtraque parte rerum naturæ, qua admiratione proſequar, neſcio, quoniam excellente virtute, dubium reliquiſti, inter vndas ne pugnam fortiorem edideris, an in terra vocem emiſeris. Bello namque Gallico, quo C. Cæſar non contentus opera ſuam littoribus Oceani claudere, Britannicæ inſulæ cæleſtes iniecit manus, cum quatuor commilitionibus rate tranſuectus, in ſcopulum vicinum inſulæ, quem hoſtium ingentes copiæ obtinebant, poſtquam maris æſtus regreſſu ſuo ſpatium, quo ſcopulus, & inſula diuidebantur, in vadum tranſitu facili redegit, ingenti multitudine barbarorum affluente, cæteris rate ad litus regreſſis, ſolus immobilem ſtationis gradum retinens, vndique ruentibus telis, & ab omni parte acri ſtudio ad te inuadendum nitentibus, quinque militum diurno prælio ſuffectura pila vna dextra, hoſtium corporibus adegiſti: ad vltimum diſtricto gladio, audaciſſimum quemque modo vmbonis impulſu, modo mucronis ictu depellens, hinc Romanis, illinc Britannicis oculis incredibili, dum cerncreris, ſpectaculo fuiſti: poſtquam deinde ira, ac pudor cuncta conati feſſos coegit, tragula femur traiectus, ſaxique pondere ora contuſus, galea iam ictibus diſcuſſa, & ſcuto crebris foraminibus abſumpto, profundo te credidiſti, ac duabus loricis onuſtus, inter vndas, quas hoſtili cruore infeceras, enataſti: viſoque Imperatore armis non amiſſis, ſed bene impenſis, cum laude merebaris, veniam petiiſti. Magnus prælio, ſed maiore diſciplinæ militaris memoria: itaque ab optimo virtutis æſtimatore, tum facta, tum etiam verba tua, Centurinatus honore donata ſunt.*

* Attilius enim perijt, sed Scæua uictor fuit.

Classicam Attilij] Hoc bello ciuili gestum est, quod inter Cæsarem fuit, atque Pompeium iuxta Dyrachium. nam cum Cæs. ad expugnandas arces Dyrachij, vbi commeatum omnem, & belli apparatum Pompeius reposuerat, exercitum duxisset, Pomp. breuiori itinere per mare nauiganti, quo Cæsarem fieri posset, celeritate præueniret, quod vbi vidit ex voto sibi non cessisset, nam Cæsar paulo ante illius aduentum se des occupauerat, locum qui dicitur Petra, haud procul à mœnibus Dyrrhachij positum cepit, ibique castra locauit. Erat autem locus ille sic nauigationi opportunus, vt ex tota Asia, & regionibus quas Pompeius teneret commeatus, eos facile comportari posset, hunc igitur locum Cæs. munitionibus vndique claudere cœpit, obsidione Pompeius, & famæ premeretur, quod parum sibi profuit, nam cum locus ille (vt dixi) ad comme...um ex multis partibus recipiendum esset accommodatus maiori ferme inopia obsidentes, quam obsessi laborabant. Pompeius tamen tantam indignitatem ferre non potuit, vt qui numero militum superior esset, se obsideri pateretur, inde ergo erumpere statuit cum exercitu, quòd cum fecisset ea parte, qua erat castellum in muris, quod a Scæua fortissimo viro cum præsidio tenebatur, statuit id expugnare castellum, quod tanta pertinacia, & fortitudine, cum aliorum militum, tum in primis Scæuæ Centurionis defensum fuisse constat, vt in castello nemo fuerit omnino militum, qui non vulneraretur, quatuorque ex vna cohorte Centuriones oculo amiserunt, & cum laboris sui periculique testimonium afferre vellent, millia sagitarum circiter 30. in castellum coniecta Cæs. renunciauerunt, scutoque ad eum relato Scæuæ Centurionis, inuenta sunt in eo foramina ducenta 30. quem Cæs. vt erat per se meritus, & de Rep. donauit millibus ducētis æris, atque ob octauis ordinibus ad primipilum se traducere pronunciauit, eius enim opera quia castellum conseruatum esse ex magna parte cōstabat, cohortem postea duplici stipendio, frumentoque & speciarijs militaribusque donis amplissimè donauit, de hoc Scæua. Suet. in vita Cæs. Scæua, inquit, excusso oculo transfixus femore, & humero cap. & 20. ictibus scuto perforato custodiam portæ commissi castelli retinuit, Luc. de hoc multa lib. 6. [Ille post hanc] Att. scilicet [Hic] scilicet Scæua. [Tuum vero Scæuola inexuperabilem] Cum Cæs. non satis haberet præscripsisse omnem occidentalem partem, in Britanniam, quæ alter orbis traditur à poetis traijcere voluit, & cum forte expectaret, vt æstus decurreret, & vadum relinqueretur, vt sui transire possent cum quatuor ipse militibus in scopulum naue traiecit. Britanni eos aggrediuntur, solus his Scæuola quinque telis, quæ satis essent quinq; militibus tota die pugnam sustinuit, laudat ergo Scæuola, quòd fortiter in naui fecerit, & veniam petierit a Cæs. quòd non fortiter pugnasset, sicut forte voluisset Imperator, cum tamen supra humanas vires pugnauerit. [In vtraque parte rerum naturæ] scilicet in mari & in terra, quæ duo præcipua sunt elemēta, in quib. rerum natura consistit, nam voce qua vsus est ad Cæs. in terra virtuti comparat qua vsus est in mari. [Claudere Britannicæ insulæ] Finire, Virg. Ante diem clauso componet vesper Olympo. [Regressu suo] Quia mare fluit ad lunæ cursum, hic autem locus angustis adeo clauditur montib. vt de superiori loco telum in littus adigi possit. [Quinq; militum diurno prælio suffectura] Tela quæ quinq; militibus sufficere potuissent, si à mane vsq; ad vesperū dimicassent. [Vmbonis] vmbo propriè vmbilicus, hæc est media pars scuti. [Ira, ac pudor] Itaque vincerentur ab vno. [Pudor] Quod vnus tantæ multitudinis impetum sustineret. Tragula, genus teli grandioris, quod tormento mittitur. Non Mar. dicit esse hastam à traijciendo dictam. [Veniā petisti] Et hæc fuit vox, quam in terra superius dixit emisisse. Dixit enim ò Imperator ignosce mihi, quod mecū arma nō tulerim. Nā ita ab Imperatore veniā petere solebant secundū more militiæ, q per ignauiā arma in pugna amisissent. Sed hic per ignauiam non amiserat, imò per uirtutem in hostium corpora cōiecerat. [Magnus prælio] Quo unus tantæ multitudinis barbarorū, uim tulit, & impetū. [Maior disciplinæ,] Quia uiso Imperatore meminit petere uen iam

Scæuolæ uirtus in Britānos.

re uen iam

re veniam ab eo, quod secum arma non portasset. [Virtutis æstimatore] scilicet à Cæs. [Centurionatus] Quia ex milite Centurio factus est.

ASCEN. Classicam, &c.] Affert exemplum miræ fortitudinis in Scæua eiusdem Cæs. milite, dicens, Marcus Scæua Centurio eiusdem Imperatoris videlicet Iulij Cæs. subsecutus est, quia posterior tempore, licet non minor gloria laude terrestri idest in terris parta, gloriam classicam.i. naualem Attilij. Cũ enim dimicasset pro castello, i. parte murorum, quib. Cæs. Põpeiano, obsepserat apud Dyrrhacchium cui.s. castello præpositus erat.s. à Cæs. & præfectus Cnei Põpei niteretur potiusquam mitteretur iussu eius.s. Pompei, summo studio, i. conatu, & magno numero militum ad capiendum id.s. castellum, ipse Scæua interemit omnes, qui accesserant propius ac ipse pugnas pedes idest pedester, non eques, sine vllo regressu.i. retrocessione, corruit.s. tandem super ingentem stragem.scilicet cadauerum quam ipse fecerat sternendo Pompeianos. [Cuius corpus apparuit] scilicet postquã pugna re missa est, capite saucio.i. vulnerato, humero saucio, fœmore saucio, oculo eruto, perfossum c.& xx.ictibus. [Tales, &c.] Post narrationem factorum prosequitur ea debita laude, aliudque exemplum infert, sed sic ambigue, vt nescias eiusdem sit an alterius Scæuæ, nam quia textus fere vtrobique idem nomen habent, & Centurionatu in Britannia donatum dicit, ipsumque centurionem iam fassus, videtur de eodem loqui. Sed quia commentarius legit illic, tuum vero Scæupla non Scæua, & particula vero aduersatiua est, videtur de alio loqui, nam non videtur procedere hic scilicet Scæua, ne hac quidem iactura victus tuum vero Scæua, & si de eodem loquatur, vnde diuisim legero. Sed ordo hic est. Disciplina diui Iulij aluit tales milites, quales sunt Attilius & Scæua in castris.s. suis, quorum alter.s. Attil. inhæsit hostib. dextera sup. amissa; alter.s. Scæua oculo amisso ille. scilicet Attilius victor supp. existens post hanc iacturam.i. amissionem dextre, quia nauem hostilem demersit, hic.scilicet Scæua, ne quidem hac iactura. idest amissione oculi victus sup. fuit, quia loco non cessit, nec hosti aditum fecit, licet occubuerit. [Tuum vero, &c.] Prosequitur, vt dixi, ad tertium, quod potius, dicam militem Cæsarianũ, aut eundem Scæuam, qui priusquam ad Dyrrhachium caderet, egregium edidit in Britannia facinus: Quem si placet eundẽ esse dicamus, vero non pro sed accipi, sed pro serio sic. [O Scæua nescio vero] idest reuera, aut serio, qua admiratione prosequar tuum spiritum inexuperabilem in vtraq; parte rerum naturæ.i. aqua, & terra. [Quoniam tu reliquisti excellenti virtute] idest propter excellentem virtutem tuam, dubium, ne pro an, ediderıs fortiorem pugnam inter vndas, an emisseris fortiorem vocem in terra, Namque tu transuectus bello Gallico, quo Caius Cæs. non contentus claudere. idest terminare, opera sua littoribus Oceani, iniecit insulæ Britannicæ, quæ nunc Anglia dicitur manus cęlestes. idest diuinas, & postea in celum transferendas, tu inquam transuectus rate cum quatuor commilitonibus in scopulum vicinum, quem ingentes copiæ hostium obtinebant, postquam æstus maris redegit suo regressu, quia refluit illic mare, spatium quo scopulus scilicet ille in quem ascenderas, & insulæ diuidebantur ab inuicẽ, in vadum facilem transitu, quia derelictũ ab aqua ingenti multitudine barbarorum affluente. idest in morem fluctus cum iam recesserat, vnde apta est metaphora, ceteris. idest commilitonibus, qui quatuor erant regressis rate ad littus, adegisti inquã (retinens solus gradum stationis immobilem, telis irruentib. vndique, & sup. barbaris nitentibus ab omni parte studio acri ad inuadendum te) corporib. idest in corpora hostium, vna dextra. idest tua vnius pila suffectura prælio diurno.i. vnius diei spacio, quinque militum tot enim ascenderãt in scopulum ab hoste tuendum, sed quatuor abierant relictis manenti telis, vnde vnus quinque militum munus obiens quinque militum adegit in corpora hostium pila. idest tela Romanis propria, ad vltimum cum forte deessent tela, tu depellens audacissimum quemque. scilicet hostium, sit qui proxime accesserant, modo. idest interdum, impulsu vmbonis.i. incuruatura media in clypeo, modo.i. interdum ictu mucronis, fugasti dum.i. donec cernereris spectaculo incredibili.i. incredibiliter mirabili, oculis s. te spectantibus, hinc. idest ex vna parte. Rom. illinc.i. ex altera parte Britannicis, Deinde postquam ira, & pudor (quia pudor erat tot ab vno vinci) coegit.s. Britannos fessos conari.cuncta, i. simul omnia tu traiectus femur.i. habens femur traiectum tragula.i. grandi telo, contusus ora.i. habens faciem contusam pondere saxi, & galea iã discussa.s.e capite ictibus.s. telorum, & scuto absumpto.i. annihilato, iam crebris foraminibus, credidisti.i. commisisti te velut fidei profundo.s. aquarum, ac onustus duabus loricis.i. integumentis, quæ ex loris olim fieri solebant, enatasti.idest euasisti natando inter vndas quas infeceras.i. tinxeras sanguine hostili. Et viso Imperatore, videlicet Cæs. armis non amissis, sed bene impensis, quia in corpora hostilia infixis, quod vtilissimum est eorum impendium, cum mereris.s. ex ea re, laudem, petisti veniam.i. quod arma non omnia referes. petijsti dico ens, aut habẽdus, magnus prælio, quia fortiter dimicasti, sed maior memoria disciplinæ militaris, quia nosti, quid miles Imperatori deberet. in multos enim animaduersum est, non quia male pugnarent, sed quia disciplinam transgressi erant. [Itaque.] idest & ita, tum.i. simul facta tua tum. idest simul etiam verba tua, donata sunt præmio ab optimo æstimatore.i. censore, & appretiatore virtutis, videlicet Caio Cæs. honore centuriatus, quia te ex milite gregario centurionem fecit. vnde quia is Scæua, qui ad Dyrrachium fortiter occubuit, centurio erat, verosimile est eundem fuisse, licet in contextu videatur discrepantia, quod non est magnopere mirandum. nam qui collectanea faciunt opera, fastidio prius collectorum relegendi, suos inde panniculos minus apte assuunt.

THEO. Veniam petisti] Non propter amissa tela, sed quod Imperat, iniussu substitisset, & pugnasset, inde subdit, magnus prælio, sed maior disciplinæ militaris memoria.

DE LVCIO SICINIO DENTATO.

Sed quod * *ad præliatorum excellentem fortitudinem attinet merito L. Sicinij Dentati commemoratio omnia Romana exempla finierit, cuius opera, honoresque operum, vltra fidem veri excedere iudicari possent, nisi ea certi auctores, inter quos M. Varro, monimentis suis testata esse voluissent, quem centies & vigesies in aciem descendisse tradunt, eo robore animi, atque corporis vtentem, vt maiorem semper victoriæ partem traxisse videretur,* * *sex & triginta spolia ex hoste retulisse, quorum in numero octo fuisse, cum quibus spectante vtroque exercitu ex prouocatione dimicasset. 14. ciues ex media morte raptos, seruasse, quinque & quadraginta vulnera in pectore excepisse, tergo cicatricibus vacuo. nouem triumphales imperatorum currus secutum, totius ciuitatis oculos in se numerosa donorum pompa conuertentem. Præferebantur enim aureæ coronæ octo: Ciuicæ 13. Murales tres; Obsidionales vna: Torques. 183. Armilliæ. 160. Hastæ. 18. Phaleræ, vigintiquinque ornamenta etiam legioni nedum militi satis multa.*

* Pli. li. 7. c. 27. Dio. lib. 10.

* Spolia 34. cepisse, & octies ex prouocatione pugnasse scribunt alij, vt numerus ad 42. accedat.

*Hastæ puræ legunt docti.

OLIV. Sed quod ad præliatorum] Inter fortissimos bellatores L. Sicinius Dentatus iure primum obtinet locum laudis. & gloriæ, cum omnium fortitudinem superasse videatur: nã toties prouocatus cum hoste singulari certamine dimicauit, tot hostium spolia victor ex acie reportauit, tot ciues captos è manibus hostium redemit, & à morte liberauit, tot vulnera excepit, tot denique victorias consecutus est, vt omnium fidem exuperare possint, nisi è certissimis, & summa auctoritate scriptorib. tam Græcis, quàm Latinis eius res gestæ memoriæ proditæ forent, atque in primis à M. Var. linguæ Latinæ teste certissimo. Similiter ab A. G. viro grauissimo, pari ratione à Solino, qui de hoc sic breuiter tradit. Præualuisse apud R. L. Sicinium Dentatum, titulorum numerus ostendit, trib. hic pl. fuit, multo post exactos Reges Spur. Tarpeio. Aurelio Aterio Consulibus, idem ex prouocatione victor octies, quadragies quinquies aduersas habuit cicatrices, in tergo nullam notam, spolia ex hoste tricies quater cœpit. in faleris, hastis, pilis, armillis, coronis tricenta 12. dona meruit. nouem Imperatores, qui opera eius vicerunt triumphantes prosecutus est, hunc ob fortitudinem Achillem tradunt fuisse nominatũ, A. G. L. Sicinius Dentatus trib. pl. fuit Spurio Tarpeio, Aurelio Aterio Consulibus. Hic plusquam credi possit, & debeat, strenuus bellatur fuit, ob ingentem fortitudinem Achilles Rom. appellatus est, is pugnasse in hostem dicitur c. & xx. prœlijs, cicatricem à tergo nullam, aduersas quinque & 40. tulisse coronis est donatus aures octo, obsidionali vna, muralibus tribus, ciuicis 14. torquibus tribus, & octoginta, armillis plus centum & 60. hastis, duo de 20. phaleris. Item donatus est quinquies vicies populo militaribus donis habuit multa iuga, in his procurator plerumque triumphauit cum Imperatoribus suis triumphos nouem, hęc ille. Dion. quoque Halicarn. multa de hoc viro tradit, quæ longũ esset recensere.

Achilles. Rom.

Sugillare.

Idem etiam facit Plin. de nat. hist. lib. 22. cap. 5. [Non oresque operum] Insignia victoriarum, id est praemia sibi data ex victorijs comparatis. [Testata affirmata. [Sex & triginta spolia] Quae ab hostibus eripuerat singularis certamine superatis. [Traxisse videret] Quasi maior pars victoriae eius essent ciues, qui in manus hostium deuenerat. [Tergo cicatricibus vacuo] In quo significabatur illum non fugisse. [Nouem triumphales] Nouem triumphantes. Imperatores secutus fuerat, qui opera sua teste Sol. vicerant. [Totius ciuitatis] vt magis in L. Dentatum quam in Imperatorem oculos conijcerent [Pompa] Ordine sequentium, in quo etiam victoriarum insignia praeferebantur. [Ciuicae 14.] Erant autem ciuicae quernae. [Murales] Aureae. [Obsidionalis] Graminea. [Torques] Ornamenta colli ex auro torte confecta, vnde etiam torques dicti sunt. [Armillae] Ornamenta brachiorum, à tegendis armis. i. superioribus brachiorum partibus.

ASCEN. SEd quod, &c.] Claudit exempla Romanorum ciuium ad mirabili, & non minus fęlici fortitudine Lucij Sicinij Dentati, dicens, sed commemoratio Lucij Sicinij dentati, finierit. id est terminauerit merito (quia maxima est, & ex rhetorico instituto maxima, quaeque autem in fronte, aut in calce locanda sunt) omnia exempla Romana, quod. id est quatenus attinet ad excellentem fortitudinem praeliatorum. [Cuius] scilicet Lucij Sicinij opera, & honores. id est praemia operum possent iudicari excedere id est excellere aut excellentiam habere, vltra fidem veri. id est vltra quam verosimile est. nisi certi auctores (inter quos sup. est Marcus Varro) voluissent ea esse testata. id est testificata suis monimentis. scilicet literarum hoc est scriptis. [Quem. s. Lucium tradunt. scilicet certi auctores descendisse in aciem. id est obijsse periculum dimicandi centies & vicies (non dicam vigesies, nisi sic scriptum, antiqua fides probarit) vtente eo robore. i. firmitate animi, atque corporis, vt videretur traxisse semper scilicet ad se maiorem partem victoriae, & quem tradunt retulisse. i. reportasse ex hoste sex & 30. spolia in quorum numero (repete tradunt) octo fuisse sup. eorum, cum quibus dimicasset ex prouocatione. s. ad singulare certamen, vtroque exercitu spectante, & quem tradunt seruasse 14. ciues. scilicet Rom. raptos ex media morte. id est cum minimum abessent à caede, & excepisse in pectore, quinque & 40. vulnera (diligenter obserua quòd Valla pręcipit de numero minori praelocando intra 20. & 100. & post locando post centum, & ante 20. vsque adeo, vt ex eius obseruatione, Valla praeceptum collegisse censeri posset) tergo sup. ente, aut manente vacuo cicatricibus, vnde nunquam terga vertisse hosti probatur, & tradunt eum secutum nouem currus triumphales Imperatorum, conuertentes in se oculos totius ciuitatis, numerosa. id est copiosa pompa donorum, quae ab Imperatoribus ob rem bene gestam receperat. [Enim] Pro quia, octo coronae aureae ob singularem virtutem praeferebantur sup. ei, coronae ciuicae. s. quaernae ob seruatum ciuem 14. tres. scilicet coronae murales, quòd inter primos transcenderat muros, quae aureae erant, & vna obsidionalis, quòd exercitum obsessum singulari virtute liberauerat, repete praeferebantur. [Torques] id est ornamenta colli ex auro intorto Galli cathenas vocant 183. Armillae. i. ornamenta brachiorum, 160. hastae, 18. Phalerę. i. ornamenta equorum, 25. appositorie ornamenta. i. quae omnia sunt ornamenta, satis multa. i. suffectura, etiam legioni, nedum. i. ne dicā solum, aut non solū militi sup. vni repete praeferebantur illi sequenti currum triumphalem.

DE T. IVBELIO CAMPANO.

*Liu. li. 2. hoc li. 26. *ILle quoque * ex pluribus corporibus in vnum magna cum admiratione Calibus cruor confusus est, in quo oppido cum Fuluius Flac. propter Campanam perfidiam principes ciuitatis ante tribunal suum capitali supplicio afficiendos iudicaret, litterisque à Senatu acceptis, finem pęnae eorum statuere cogeretur, vltro se ei T. Iubelius Taurea Campanus obtulit, & quam potuit clara voce, Quoniam inquit, Fului cupiditate tanta hauriendi sanguinis nostri teneris, quid cessas in me cruentam securim distringere? vt gloriari possis, aliquanto virum fortiorem, quàm ipse es, tuo iussu esse interemptum. Eo deinde, libenter id se esse facturum, nisi Senatus voluntate impediretur, affirmante: At me, inquit, cui nihil Patres C. praeceperunt, aspice, oculis tuis quidem gratum, animo verò tuo maius, opus edentem, protinusque interfecta coniuge, ac liberis, gladio incubuit.* Quem virum illum putemus fuisse, qui suorum, ac sua caede testari voluit se Fuluij credulitatem sugillare, quàm Senatus misericordia vti maluisse.*

*Coniugē & liberos prius interfecerat

OLIV. ILle quoque] Campani, vt supra diximus cum ad Hannibalem defecissent, & Romani deinde ciuitatem illorum post torpescentem iam Hannib. fortunam in suam potestatem redegissent Ful. Fl. Consul asperioris ingenij homo, principes ciuitatis, qui defectionis auctores extiterant, Cales, & Theanū ducendos curauit, vt de illis supplicium sumeret contra collegae sui voluntatem, qui rem tantam ad Senatum reijciendā esse censebat, ille veritus futurum, quod euenit, vt a collega super hac littera ad Senatum mitterentur, idque fore sibi impedimento, quo minus suam in Campanos voluntatem expleret, praeuenit ipse celeritate sua, nam cum equitatu profectus nocte est Theanum, & de Campanis, qui illic habebātur in custodijs sumpto supplicio, Properat Cales proficisci, & quum iam producti essent Campani, vt capite mulctarentur, litterae superuenerunt à Senatu quibus finem exigendae poenae de Campanis statuere cogebatur, quas acceptas, nec resolutas cum in gremio reposuisset praeconi imperauit vt lictorē lege agere iuberet, quod cum fecisset, ea quae de Iubelio in litera cōtinentur dicta sunt. [Ex pluribus corporibus] h. d. quia hic Iubelius vxorem prius, & liberos, deinde semetipsum interficit propter ingentem animi magnitudinem. [In vnum] Non ex pluribus corporibus, in vnū corpus fusus est cruor. sed in vnum permixtus est, quia vxore, & liberis interemptis super his pectori gladium infigens expirans corruit, & ita multorum cadauerum cruor in vnum confusus est [T. Iubelius] Vnus ex principibus Campanis, de quibus sumendū erat supplicium. [Animo tuo] Maius quam credere posses. [Quem virum illum.] Laudat eius fortitudinem, si adeo fortis fuisset in fide R. seruanda nunquam Campani desciuissent à Rom. [Sugillare] vt per caedem suam, ac liberorum, & coniugis Fuluij crudelitas ad inuidiam esset insignis. [Quā Sen.] Vti misericordia. Per quam incolumis esse poterat.

ASCEN. ILle quoque] Quia de ciuibus se non plura dicturum significauit affert exemplum fortitudinis in viro Campano dicens. [Ille quoque cruor] scilicet nobilissimus, vtpote Iubelij, & liberorum, ac vxoris eius, confusus. id est commixtus est. [Calibus] id est in eo oppido Campaniae, in vnum. scilicet acer uum ex pluribus corporibus, cum magna admiratione scilicet tam eorum, qui factum audierant, quam qui viderant. [In quo oppido] Ergo Cales oppidum, cum Ful. Flac. Consul R. iudicaret principes ciuitatis afficiēdos capitali supplicio ante tribunal suum, propter perfidiam Campanam, quia Campani ad Hannibalem defecerant, & cogeretur statuere pęnae. id est punitioni eorum. scilicet principium ciuitatis finem, & hoc literis acceptis à Senatu. s. R. [T. Iubelius Taurea, Campanos] scilicet natione, obtulit se ei scilicet Fuluio, vltro. id est non requisitus, & inquit, voce quam id est quantum potuit clara, ò Fului quoniam teneris tanta cupiditate hauriēdi sanguinis nostri, quid cessas distringere, id est denudare in me, securim cruentam. id est cruore occisorum illitam, vt possis gloriari aliquando id est olim, aut gloriari virum fortiorē aliquanto quam ipse id est tu es esse interemptum tuo iussu. [Deinde eo] scilicet Fuluio dicente se facturum libenter id id est eum occisurum, nisi impediretur voluntate Senatus. [At] id est sed, inquit, aspice me, cui patres conscripti nihil pręceperūt, edentem opus gratum quidem oculis tuis. Vero pro sed maius animo tuo, quia simile in simili casu non auderes, & protinus. id est statim hoc dicto, ipse interfecta coniuge, & liberis sup. interfectis incubuit gladio. id est gladium in se dimisit in conspectu Consulis Ro. vnde auctor. [Qualem] id est qualem virum putemus illum fuisse qui voluit testari. id est approbare & testificari, caede sua. Valla diceret sui, ac suorum scilicet liberorum, & coniugis, se maluisse sugillare. id est denigrare & infamem reddere crudelitatem Fuluij, quam vti misericordia Senatus qui poenę principum finem statuere, iusserat, q. d. haud dubie fortissimum.

EXTERNA.

DE * DARIO.

*Darius & ipse vnus è septē coniuratis fuit. Herod. li. 4. Iust. li. 1.

AGe Darij quantus ardor animi, cum sordida, & crudeli Magorum tyrannide Persas liberaret, vnumque ex ijs obscuro loco abiectum corporis pondere vrgeret, praeclari operis socio plagam ei inferre dubitanti, ne dum Magum petit, ipsum vulneraret: Tu uerò, inquit, nihil est, quod respectu mei timidius gladio vtaris, uel per utrumque illū agas, licet, dū hic quàm celerrimè pereat.

OLIV. AGe Darij quantus] Cambyses Cyri Regis Persarum filius per quietem monitus est Smerdim regnaturum, seque regno expulsum iri, veritus ergo ne a fratre regno exueretur, Comatim (vt vult Iustin.) Præxaspem quendam (vt Her.) misit qui fratrem interficeret ipse vero telo casu quodam in femore ictus diem suum obijt. interea Magus quidam nomine Smerdis Regnum occupauit antequam Rex periret, vbi Cambyses Smerdim regnare intellexit, Præxaspem interrogat Cur mandatum suum non sit executus, credebat enim Smerdim hunc fratrem suum esse, ille affirmat se fratrem illius occidisse, vt reuera fecerat, Rex Præxaspem in carcerem conijci iubet, quo facto haud ita multo post Rex moritur, Præxaspes carcere liberatur, qui postea in locum editu ascendit, quasi simulata stultitia ridiculum quid facturus esset, & congregato populo, conuenerant enim omnes mirantes, quid nã facturus esset, & confessus est se Smerdim Regis fratrem illius iussu interfecisse, quo facto se præcipitem dedit. Principes ciuitatis etsi antea dubitauerant hunc qui regnaret Cambysis fratrem, quamquam & ipse Smerdis appellaretur, atque illi persimilis, tamen quia nunquã prodibat in lucem, & maxime confessione Præxaspe iam pro certo habere cœperunt hunc Regis fratrem non esse, huc accedebat, quod cũ Rex multa concubinas, filiam quoque Otanæ cuiusdam principis haberet, pater vt rem exploratam haberet, filiæ præcepit, vt diligenter animaduerteret, cum rex profundiori somno captus esset, nũquid aures haberet. Nã huic Cambyses dũ esset in Regno aures iusserat auelli, vt dignosceretur a fratre, cui vultu, & nomine similis erat, filia mox detulit ad patrem sine auribus Regem esse, hæc cum rem certam fecisset, hunc qui regnaret Cambisæ Regis fratrem non esse, multi ex principibus ciuitatis coniurant patriam Tyrannide liberare, itaque cum Darius, & reliqui secum primores ciuitatis ad Regiam armati conuenissent, à cæteris quos ad sui corporis custodiam Rex habere consueuerant prohibebantur vltimam portam intrare, ibique cum Darius Smerdim Regem amplexus, humi prostrauisset, vnusque ex socijs telum in corpus Regis dimittere dubitaret, nedum Smerdum vulnerare conaretur, Darium quoque transfigeret telum, inquit Darius per vtrumque corpus agas, dum hic pereat, quam celerrime, in hac historia Valerij opinionem secuti sumus, qui multum dissentit à Iustino. [Tyrannide] magi illius qui se per dolum Regem fecerat. [Obscuro loco.] Vbi lux nulla erat. Vel pro etiam, vtrumque, per meum. s. & huius.

ASCEN. AGe Darij, &c.] Bono ordine procedit, nam primum attulit exempla mere domestica, deinde semiexternum, nunc mere externum dicens. [Age] Adhortandi uox est, q. d. attende, aut disce, quantus sup. fuit ardor animi Darij, vnius ex principibus Persarum, qui cum liberaret Persas, sordida & crudeli tyrannide * Magorum, præsertim Mergidis, qui se fratrem Cambysis mentiebatur, & urgeret. i. opprimeret pon dere corporis, s. sui, unum ex his. s. magis, Mergidem nomine, abiectum. i. prostratum loco obscuro, inquit socio præclari operis. i. tyrannicide, dubitanti inferre plagam ei. s. mago, ne vulneraret ipsum. s. Darium incumbentem super magum, dũ petit, aut peteret magũ, uero. i. certe, nihil est quod, i. propter quod tu uiaris gladio timidius. i. cum timore, respectu mei. i ne me vulneres. licet agas. i. impellas, illum. s. gladium tuum, vel. i. etiam per vtrumque. s. me & tyranum. i. dummodo hic, s. tyrannus pereat quam cellerrime. i. valde celeriter.

* Oliuer, hic legit Smerdis.

THEO. DArij,] Sunt qui legant Gobriæ ex Hærodoto & Trogo, cuius historiarum primo verba sunt hec ipsi corripiuntur à pluribus quorum alterum Gobrias amplexus magum, cunctantibus socijs, ne ipsum pro mago transfoderent, quia res in obscuro loco gerebatur, vel per suum corpus adigi ferrum mago iussit, fortuna, tamen ita regente, illo incolumi magus interficitur, hæc Trogus, & eo prior Herod.

DE LEONIDA.

* Herod. lib. 7. Iustin. lib. 2. Plut. apopht. Hero. lib. 1.

HOc loci Leonidas * *Spartanus nobis occurrit: cuius, proposito opere, exitu nihil fortius. Nam cum CCC. ciuibus apud Thermopilas toti Asiæ obiectus grauem illum, & mari, & terræ Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, sed Neptuno quoque compedes, & cęlo tenebras minitantem, pertinacia virtutis ad vltimam disperationem redegit. Cęterum perfidia, & scelere incolarum eius regionis, & loci oportunitate, qua plurimum adiuuabatur, spoliatus, occidere dimicans, quàm assignatam sibi à patria stationem deserere maluit. Ideoque tam alacri animo suos ad id prælium quo perituri erant, cohortatus est, vt diceret, sic prandete commilitones mei, tanquam apud inferos cęnaturi. Mors hæc denunciata Lacedæmonijs perinde ac victoria esset promissa, ductori intrepidè paruerunt.*

OLIV. HOc loci Leonidas Spartanus] Cum Xerxes Persarum, & totius Asiæ Rex exercitum infinitæ multitudinis, vt pote decies centena millia militum in Gręciam traduceret, vt eam suo imperio subigeret, Lacedæmonij, Leonidam principem ciuitatis cum 300. ciuibus miserunt, qui in angustijs Thermopilarum se Persis offerret, & transitum eorum in Græciam prohiberet. Est autem mons longissimus, qui ita Græciam diuidit sicut Apenninus Italiam, teste Liu. de bello Macedonico lib. 5. Strab. vero vult esse angustias montis Oetæ, vt supra diximus: ibi Leonidas, cum 300. ciuibus, quos secum duxerat, tanta virtute dimicauit, vt non solum multos, ac pro pe innumirabiles ex hostibus de monte repulerit, sed etiam Rex ipse ter de fide sua consternatus fuisse dicatur, multos ex Satellitibus, quos ad custodiam sui corporis seruabat, quosque ἀθανάτους hoc est immortales appellabat, eosque Leonidas superauit, & docuit esse mortales, itaq; apparebat Xerxem sibi transitum in Græciam viribus quidem aperire non posse, nisi agrestis incola regi locum apperuisset, per quem in acumen montis euadere posset. Rex illum multis muneribus donatum multitudini suæ ad montem scandendum Ducem dedit, quos cum iam superiora loco tenentes Leonidas conspexisset, enimuero cognouit se diutius resistere non posse, nec eo tamen remissior ad pugnam est factus: quin etiam suos ita allocutus est, vt diceret eos, ita prandere, tanquam cęnaturos apud inferos, hi Duci suo tanquam triumphos ac victoriam promisisset intrepide paruerunt, & ita pugnantes omnes pro patria fortiter occubuerunt, multis tamen prius ex hostibus interfectis. Vnde de hoc Strab. lib. 9. in descriptione Thermopilarum, Leonidas inquit, sane paucis adiunctis finitimis contra tot Persarum millia hominum valentissimorum tunc ope locorum obstitit donec per alio montana circuneuntes tramite Barbaris, ipsius Leonidæ commilitones conciderunt, & tunc in communem cunctorum tumulum eorum polyandrium, adest & insculpta in columna. Spartanorum late vulgata inscriptio. Dic Lacedemonijs hac hospes parte iacere, dum illorum rigidis legib. obsequimur. [Grauem] Perniciosũ. quia nec mare, nec terra eũ sustinere poterant. [Sed] Neptuno compedes, Quia dicitur Xerxes Bizantium pôte iunxisse, vel quod mare nauibus strauit vt dicit Iustin. propterea compedes videtur iniecisse Neptuno. [Tenebras cœlo] Quia multitudine sagittarum cœlo tenebras inducebat, & solis lucem auferebat.

ASCEN. HOc loco] Seu hec loci. Vtrumque enim legitur. Recitat mirabile virtutem Leonidæ, & ceterorum Spartanorum dicens Leonidas Spartanus. i. Lacedæmonius, nam Sparte, seu Sparta etiam Lacedæmon dicitur, occurrit, nobis. s. memorandus, hoc loci, aut hoc loco, videlicet inter viros fortissimos, cuius. s. Leonide proposito, quia voluit hostem arcere à patria opere, quia innumeros occidit, exitu, quia tandem fortissimè cecidit, nihil est fortius. [Nam ipse cum 300. ciuibus] s. Lacedæmonijs, obiectus toti Asiæ. i. exercitui, quem ex tota Asia contraxerat Xerxes, apud Thermopilas. i. angustias illas montis Oetę dictas, quasi portas calidarum aquarum. [Redegit pertinacia.] i. infrangibili constantia virtutis ad vltimam desperationem Xerxem illum grauem. i. molestum & mari, & terræ, & non modo terribilem hominibus, sed minitantem quoque Neptuno, i. Deo maris compedes, quia Hellespontum ponte iunxit, & Colaphis cæsum, quasi compedibus constricturum se minatus est, minitantem cœlo tenebras, quia multitudine telorum terris vmbras induxit, ita vt qui sub illis erant, possent putasse cęlo lucem deesse. [Cæterum]. i. sed ipse spoliatus opportunitate loci qua plurimum adiuuabatur, spoliatus dico, perfidia, & scelere incolarum, quia vnus ex incolis regionis docuit à tergo aditum in montem, vnde Leonidas depugnabat, uiso autem hoste, maluit occidere. i. occumbere, dimicans, quã deserere stationem assignatam sibi à patria vt s. in ea stans hostes arceret. Ideoque, quia maluit occidere, quam fugere cohortatus est suos. s. ciues illos 300. ad id prælium, quo erant perituri, quia non erat spes euadendi, cohortatus inquam est animo tam alacri, ut diceret sic. O commilitones mei prandere tanquam cęnaturi apud inferos. s. in campis Elisijs. [Mors erat denunciata.] s. hoc dicto, & tamen sup. Lacedęmonij, paruerunt ductori] s. suo Leonidę, intrepidè, perinde, ac. i. non aliter, quam si uictoria esset promissa.

Leonidar

THEO. * alij trecentos numerant.

LEonidas Spartanus] Cum Xerxes in prouinciam Græciæ cum decies centenis armatorum millibus aduenisset, à Lacedæmonijs * quingenti duce Leonida missi sunt, vt angustas Thermopilarum fauces occuparent. Epulabatur, & ecce ingens Barbarorum vis à summis ingruit iugis, quos vbi Leonidas aspexit, prandere, inquit, commilitiones, tãquam apud inferos cenaturi. Tunc facto in Persas impetu multis confossus telis ad Xerxem peruenit, eique Diadema arripuit, occisi cor à Xerxe exsectum setis hirsutum inuentum est, historiam refert Aristides rerũ Persicarum primo. [Neptuno cõpedes] Cum oborta mari tempestas pontem, quo Xerxes iunxerat Hellespontum diruisset, ille furijs actus, Hellespontum 300. plagijs affecit, cõpedesq; grauissimas in ipsum deiecit, cũ hac insultatione. Dominus hac acerba pœna te plectit. auctor Herod. & Iuuen. Ipsum compedibus, qui vinxerat, Ennosigeũ.

DE OTHRYADAE.

* Herod. lib. 1. Plutar. in Paralel.

*OThryadæ * quoque pugna pariter, ac morte speciosa: Thareatium laude, quàm spatio latius solum cernitur, qui sanguine suo scriptis literis, direptam hostibus victoriam, tantum non post fata sua in sinum patriæ cruento trophæi titulo retulit.*

OLIV. OThryadæ quoque pugna pariter] Athenienses & Lacedæmonij de agro Thyreatium inuicem diffidebant, & cum de hoc vtrinque exercitus pugnaturi constitissent, nec magnam cladem acciperent, totius belli fortunam 300. militibus commiserunt, qui vtrique pro suo dimicarent exercitu, & dum hi pugnarent, reliqui omnes in castra discederent, in hac pugna tanta animorum pertinacia certatum est, vt cæteri omnes occubuerint, vnus tantum Othryades pugnæ superstes extiterit, qui ne solus in castra rediret seipsum inter hostilia cadauera gladio transfixit, & sanguine proprio scuto suo literas inscripsit, ἐνίκησα. id est vici deinde cum è castris vtrinque omnes exissent ad colligenda cadauera, vt sepulturæ mandarent, nec aliqua ratione secerni posset, vtri victores fuissent, Othryadæ corpus inter cadauera Atheniensium repertum est, cum scuto vbi victoriæ Titulus erat inscriptus, ex quo cognitum est ipsum victorem superstitem fuisse, & ita consensu Athen. Lacedæmonij Thyreatium agrum spatio quidem angustum, sed laudibus amplum deinceps possederunt. [Spatio] quia paruo spatio circunscriptus erat locus ille. Ordo autem literæ est, solum Thyreatium latius laudem quã spatio cernitur speciosa pugna pariter, ac morte Othryadæ [Direptam non possunt fata sua in sinum. id est ferme, & quasi post mortem suam, nam parum aberat à morte cum sanguine suo victoriæ titulum scuto superinscripsit, ac si diceret in ipso mortis articulo, & est modus dicẽdi tantum non, pro fermè Valer. propemodum peculiaris.

ASCEN. OThryadæ, &c.] Ordo est. Solum quoque Thyreatiũ id est quod Chyreates colunt, cernitur. i. conspicitur, latius. i. extensius, laude Othryadæ. scilicet Lacedæmonij illius forte sic dicti, quod Otrij esset filius, speciosa pariter pugna, ac morte quam spatio. id est extensione locali, sic Olin. legit, Alij nõ morte, sed mors legunt, quibus libentius accedo propter particulam quoque, vt sit ordo. pugna quoque pariter, ac mors Othryadæ, speciosa sup. est, cuius sup. laude solum Thyreatiũ cernitur latius quam spatio, & sup. qui retulit in sinum patriæ cruento titulo Trophei, vtpote literis scriptis sanguine suo, victoriam direptam hostibus, scilicet Athen. tãtum non id est duntaxat post sua fata. id est post mortem voluntariam, noluit enim superuiuere cæteris cæsis, vt qui eius scripta legerunt interpretati sunt, potuit tamẽ fieri, vt accepto letali vulnere, sed spiritu nõdum sopito ea scripseris, & eo solo vicerit, quod cęteri similia scribere, aut non potuerint, vtpote iam defuncti, aut non curauerint, minus pro patriæ gloria attenti.

THEO. OThryadæ] Argiuis, ac Lacedæmonijs de Thyreatæ agro disceptantibus Amphyctiones statuerunt, vt vtrique pugnam committerent, & ager victoribus adiudicaretur, Itaque Lacedæmones Othryadem, Argiui Thersandrum creant Imperatorem, quibus deinde pugnantibus duo ex Argiuis Agenor, & Chromius superstites victoriam in vrbem renunciant. per summam postea quietem Othryades, qui superfuerat, semifractis innitens hastis Cæsorium scuta corripiens. Trophæum erexit, ex proprio inscribens cruore, Διτροπαιοῦχῳ. id est Ioui in cuius potestate sunt Trophea, dehinc orta, vtrinque discordia Amphyctiones cum in rem præsentem venissent, victoriam Lacedæmonijs adiudicant, vt Chrysermus Peloponnesiacorum tertio tradit Herodotus. [Thyreaticum solum] Thyrea, de qua certamen inter Argiuos, & Lacedæmonios fuit, in medijs vtriusque ciuitatis finibus posita dicitur & Thyre numero multitudinis ex contractione, vnde incolæ thyreatæ, vt tegeate, & genere fœminino Thyreatis hęc Steph.

DE EPAMINVNDA.

* Prob. in vita Iust. lib. 6.

*EXcellentissimos * Spartanæ virtutis prouentus, miserabilis lapsus sequitur. Epaminundas maxima Thebarum fælicitas, idemque Lacedæmonijs prima clades, cum vetustam eius vrbis gloriam, inuictamque ad id tempus publicam virtutem apud Leuctram, & Mantineam, secundis prælijs contudisset. traiectus hasta, sanguine, & spiritu deficiens, recreare se conantes, primum an clypæus suus saluus esset, deinde an fusi hostes penitus forent, interrogauit: quæ postquam ex animi sententia comperit. Non finis, inquit, commilitones meæ vitæ, sed melius & altius initium aduenit. Nunc enim vester Epaminundas nascitur, quia sic moritur. Thebas ductu, & auspicijs meis caput Græciæ factas video, & fortis, & animosa ciuitas Spartana iacet armis nostris abiecta: & amara dominatione Græcia liberata est: orbus * quoque non tamen sine liberis morior, quoniam mirificas filias Leuctram, & Mantineam relinquo. E corpore deinde sub hastam educi iussit, eoque vulnere expirauit. Quod si eum Dij immortales victorijs suis perfrui passi essent, sospes patriæ mœnia gloriosior non intrasset.*

* Stesibrotum filiũ prius secari iusserat Plut. paral. 25.

OLIV. EXcellentissimos Spartanæ ciuiatis] Epaminundas bellicæ artis gloria præstans primus docuit Latedæmonios, qui Græciæ Regnum occupauerant vinci posse, & eorum opes frangi. nam apud Leuctram primò fudit, atque fugauit illorum exercitu, cum Cleombroto Duce: qui tanta cum spe fuerat à Lacedæmonijs aduersus Thebanos missus, vt nihil prorsus de victoria dubitarent, qui cum ad Leuctra venisset, ac diligenter hostium vires, & consilia cognouisset, tandem intellexit illos omnibus rebus esse superiores, sed quoniã tanta cum opinione ciuium venerat Cleombrotus, vt redire non posset, nisi cum magna ciuium offensione, rem pugnæ commisit, & à Thebanis Epaminunda duce superatus, magnam patriæ suæ cladem intulit, adeo vt nisi esset Accitus ex Aegypto Agesilaus, actum esset de re Lacedæmoniorum erat enim ad eam necessitatem peruentũ, vt mulieres arma fumere coactæ fuerint, ad vrbis mœnia defendenda: Rursus apud Mantineam, cum vtrinque exercitus constitissent, veritus Thebanos in acie segnius pugnaturos his verbis, & oratione hortatus est, vt diceret captiuitatem vxorum, liberorum, Patriæ sibi ante oculos proponerent, ipsius quoque vrbis mœnia solo paulo post adæquandam, nisi fortiter agerent, quibus animati Thebani ciues Lacedæmonios acri pugna superarũt. Front. lib. 1. cap. 11. Epaminundas, inquit Dux Thebanorum aduersus Lacedæmonios dimicaturus, vt non solum milites viribus suis, verum etiam affectibus iuuarentur, pronunciauit in concione destinatum Lacedæmonijs, si victoria potirentur omnes virilis sexus interficere, vxoribus autem eorum, & liberis in seruitutem adductis, Thebas diruere, qua concione concitati primo impetu Thebani Lacedæmonios expugnauerunt, de hoc viro & Cic. in epistolis ad L. Luceium, dicit, enim quem nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminundas, non cum quadam miseratione delectat, qui cum denique sibi spiculum auelli iubet, postquam ei percunctanti dictum est, Clipeum saluum esse, vt etiam in vulneribus dolore æquo animo cum laude moreretur. [Inuictam publicam virtutem] Quia & si multi ex Lacedæmonijs oppressi sunt publicè, tamen omnium bellorum ad id tempus superiores extiterant. [Leuctram, & Mantineam.] Leuctra numero multitudinis, & neutro genere declinatur, ex Strabo. Plutarch. Suidę monimentis Eustachio, cæteris. Pausanias, καὶ ἐς Λεῦκτρα ἀφίκνει ταὐτὰ βοίωτα. Leuctra oppidum est Bęotiæ, haud procul ab Helicone iuxta Lebadiam, & Cheronæ, teste Strabo. libro 9. in descriptione Beotiæ, dicit. enim iacet, autem Heliconis, & Cheroneæ medium iuxta coroneã

Leuctra

Leuctra in eo tractu sunt, vbi Epaminundas Lacedæmonios ingenti super prælio, eorum calamitatis, & cladis initium reperit, ex eo enim tempore Græciæ principatum vltra recuperare nequiuerunt, quę prius adepti tenebant, præsertim postquam secundo apud Mantineam congressi, rem infeliciter gesserunt, vnum tamen illius, quamquam hûc in modum afflictis permansit, vt nullorum aliorum dictioni subacti sint, vsquead R. Imperium, à quibus eis habitus perdurat honos propter regendæ ciuitatis probitatem, monstratur sane locus ipse in via, quæ ex Plateis ducit ad Thespias, Mantinea vero fuit in Arcadia eodem teste, sed, vt vult, nunc non extat. nam Epaminundas inquit, Mantineam, superatis secunda pugna Lacedæmonijs, illustrem reddidit, in qua & ipse obijt, hæc autem euanuit. [Sed melius & altius initium vitæ] Quia fama virtutis meę apud posteros ętérna manebit. [Ciuitas Spartana] Sparta Metropolis ciuitas est Laced. hoc est principalis, quę alio nomine Laced. dicitur, quamquam nonnulli velint Laced. regionem esse, Spartam vero vrbem. Inst. lib. 11. Thebani, inquit, auxiliantibus Athen. bellū his intulere. s. Laced. quæ ciuitas ex infimis incrementis virtute Epaminundę Ducis ad spem Imperij Græciæ erecta est.

ASCEN. Excellentissimos] Affert pulchrum fortitudinis exēplum in Epaminunda Thebano, dicens [Lapsus miserabilis virtutis Spartanę]. i. Lacædemonię, sequitur excellentissimos prouentus virtutis Spartanæ. Epaminundas maxima fœlicitas Thebarum, & idem prima clades: i. calamitas Lacedæmoniorum, cum i. postquam contudisset. i. tundendo oppressisset, vetustam gloriam eius vrbis, videlicet Lacedemonis, & virtutem publicam: i. totius ciuitatis inuictam ad id tempus, contudisset dico pręlijs secundis. i. prosperis sibi, & suis, apud Leuctram & Mantineam. i. loca illa, in quibus fœliciter cum Spartanis pugnauit, traiectus hasta habēs corpus. i. traiectum hasta, & sup. deficiens sanguine, & spiritu. s. vitiali interrogauit. s. amicos conantes se recreare. i. consolando reparare vires animi eius, primū quæsiuit, an Clypeus suus esset saluus, quia turpissimum erat Clypeum abijcere, deinde, an hostes forent fusi penitus, quę. s. duo postquam comperit ex sententia animi. i. ex voluntate sua. i. ita se habere, vt voluit, inquit, ô cummilitones, non finis vitę meę aduenit, sed melius, & altius initium vitæ sup. venit. Enim pro quia, Epaminundas. n. vester, s. dux, nascitur nunc, s. in æterna memoria, quia sic. i. tam gloriosè moritur. (Pulchrè se laudans in tertia tanquam de altera loquitur persona, Simile autem cum illo sentiēs ecclesia nostra, celebrat sanctorum martyrum natalitia, quo die hinc ad æterna migrauerunt regna.) Ego video Thebas factas ductu. s. meo, & auspicijs meis, s. fœlicitate, & prouidentia mea caput. i. principem ciuitatem Græciæ, & ciuitas Spartana fortis, & animosa iacet abiecta. i. vilis effecta armis nostris. [Græcia est libertate, amara dominatione:] i. tyrannide Lacedæmoniorum. [Ego quoque] i. etiam morior, orbus, idest carens naturali, aut carnali p: ole, non tamen morior sine liberis, quoniam relinquo Leuctram, & Mantineam. i. memorias victoriarum mearum apud Leuctram prius: & nunc apud Mantineam mirificas filias. i. loco mirificarum filiarum. [Deinde] i. illis dictis iussit hastam, qua traiectus erat, duci. i. leniter trahi è corpore suo, & expirauit. i. spiritum emisit eo vulnere. Quod si. i. dato, quòd Dij immortales passi essent eum perfrui. i. ad satietatem vitæ, aut ad extremum fati, frui victorijs suis, ipse sospes. i. sanus, & incolumis non intrasset gloriosior. i. plenior veræ gloriæ mœnia patrię. s. Thebarum, sup. quàm intrauit hoc dicto, & facto.

DE THERAMENE, ET THEOGENE.

Cicero Tusc. 1. *Ac ne *Theramenis quidem Atheniensis in publica custodiā mori coacti, parua mentis constantia, in qua triginta tyrannorum iussu porrectam veneni potionem non dubitanter hausit. Quodque ex ea super fuerat iocabundus illisum humo clarum edere sonum coegit. Reddensque seruo publico, qui eam tradiderat, Critiæ, inquit, propino: vide igitur vt hoc poculum ad eum continuo perferas: erat autem is ex 30. tyrannis crudelissimus Profecto est supplicio se liberare, tam facilè supplicium perpeti. Itaque Theramenes perinde ac in domestico lectulo moriens vita excessit, Inimicorum æstimatione punitus, suo iudicio finitus. * Sed Theramenes à literis, & doctrina*

** Fuit. n. Isocratis preceptor Plutar. in Isocr.*

virilitatem traxit. Numantino vero Theogeni ad consimilem virtutem capessendam, quasi magistra gentis suæ ferocitas extitit: perditis namq;, & afflictis reb. Numantinorum, cum omnes eius ciues nobilitate, pecunia, honoribusque præstaret, vicum suum, qui in ea vrbe speciosissimus erat, contractus vndique nutrimentis ignis, incendit, protinusque strictum gladium in medio posuit, ac binos inter se dimicare iussit: vt victus, incisa ceruice ardentibus tectis superiaceretur: qui cum tam forti lege mortis omnes absumpsisset, ad vltimum seipsum flammis immisit.

OLIV. Ac ne Theramenis quidem Ath.] Subactis Atheniensibus, vt diximus in c. de Somnijs Lysander Lacedæmoniorum dux 30. Prætores imposuit, qui paulo post facti sunt 30. tyranni. nām illorum opera sublato de medio Alcibiade, cuius metu reprimebantur, sęuire cæperunt in plebem Athē. & in populum vniuersum crudelem tyrannidem exercere, nam tanti vltoris, videlicet, Alcibiadis metu liberati, miseras vrbis reliquias cædibus, & rapinis crudeliter exhauriebant, quod cum Therameni vehementer displiceret, eorumq; libidinibus sæpissimè obstaret, iniecto falso crimine, in carcerem coniecerunt. eique venenatum poculum paulo post hauriendum miserunt, quod cum forti animo, & indubitanter hausisset, quod in poculo venenato misso in fundo remansefat, tunc terræ incussit dicens. Hoc Critiæ propino, erat autem vnus ex triginta, hi verò fuerunt à Thrasibulo eiecti, & Critias interemptus. [Critiæ propino,] Quasi diuinans, quòd futurum erat, vt exigerentur omnes & Critias occideretur Cic. lib. 1. Tuscul. q. Quam me delectat, inquit, Theramenes, quàm elato animo est, etsi enim flemus, cum legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur, qui cum etiam coniectus in carcerem 30. tyrannorum iussu venenum, vt sitiens ebibisset, reliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret, quo sonitu reddito, arridens, propino inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat deterrimus, Græci enim in conuiuijs solēt nominare, cui poculum tradituri sunt. Iussit vir egregius in extremo spiritu, cum iam præcordijs susceptam mortem contemneret, vereque ei, qui venenum præbuerat, mortem eam est auguratus, quam breui consecutus est. Profecto tam fortiter & tam constanter mori est se supplicio mortis liberare. [Inimicorum existimatione] Inimicis quidem de morte pœnas dedisse illum credebant, ipse vero mortem pœnarum finem esse indicauit.] Literis & doctrina.] Est endiadis. i. doctrina literarum. [Numātino verò Theog.] Cum Numātiam obsideret, Scip. posterior complures oppidanos ex vrbe progressos ad colligenda frumenta palantes per agros occidere vetuit, quòd diceret eo facilius quidquid frumenti esset in vrbe consumpturos esse quo plures essent, nam quòd portabatur in vrbem per eos, qui exierant ad paucorum dierum vsum erat, igitur consumptis omnibus, quæ ad victum præstarent, vesperatisque sociorum, & aliorum auxilijs cum iam famis extremitatem diutius tolerare non possent, ne in seruitutem venirent consilio Theogenis se inuicem tradentes neci, omnes occubuere, sed de hac fame, & necessitate videbimus lib. 7. c. de necessitate. [Præstaret] Superaret, excelleret. [Vicum suum] Quem habitatione sua totum occupauerat. [Tam forti lege] Vt inter se de vita certarent.

ASCEN. Ac ne Ther.] Affert exemplum fortitudinis Theramenis, ciuis & philosophi Athen. in carcere potionem venenatam à tyrannis missam forti animo haurientis. Ordo est. [Ac ne quidem] i. non etiam constantia mentis Theramenis Athen. coacti mori in publ. custodia. i. carcere, parua sup. est, imò magna, in qua s. custodia, aut mentis constantia, hausit non dubitanter potionem veneni porrectam iussu 30. tyrānorum, & ipse iocabundus. i. per iocum irridens, coegit, id quod superfuerat ex ea. s. potione, quia totū bibere non valuit, illæsum humo. i. in humum. i. fortiter iactū in terrā edere. i. emittere sonum clarum, & reddēs seruo publico sup. partē aliquā potionis, qui. s. seruus tradiderat sup. eā potionē. inquit, ego propino supp similē haustum, aut potionem Critiæ. s. tyranno. quasi dicat expectet Critias breui vitæ suæ exitum. (Nam in conuiuijs, qui datum poculum biberunt, solent cui faueāt nouum propinare. igitur quia Critiæ propino, vide id est prospice. vt perferas continuo hoc poculum ad eū. s. Critiam. autē pro sed, is (inquit auctor) erat crudelissimus ex triginta tyrannis.

tyrannus, deinde auctor laudans factum Theramenis a prudentia, dicit. Profecto perpeti supplicium tam facile est liberare se supplicio. Itaque. i. & ita Theramenes excessit vita perinde, ac. i. tanquam esset moriens in lectulo domestico, punitus existimatione. i. iudicio inimicorum, s. tyrannorum. finitis, s. punitione largiore, & huius vitae miserijs, iudicio suo i. vt ipse iudicabat, & interpretabatur. Sed Theramenes traxit virilitatem. i. animositatem, & fortitudinem, qua vsus est a literis. & a doctrina, quia multa legerat, & audierat, ac docuerat quibus aduersa fortiter toleranda didicerat. [Numantino vero] Perpetuo contextu tanquam principium sequentis narrationis ex fine praecedentis, dependeat connectit auctor narrationem suam, q. d. Theramenes quidem ex literis fortitudinem didicerat. vero pro sed, Theogeni Numantino. i. vni ex principibus Numantiae vrbis Hispaniae, quam Scipio, ad excidium compulit, ferocitas gentis suae. i. qua fere omnes Numantini praediti esse solent, extitit quasi magistra. ad capessendam. i. obeundam similem virtutem. [Namque rebus Numantinorum perditis, & afflictis, cum ipse praestaret. i. anteiret, omnes ciues eius. s. Numantiae (alioqui diceret suos) nobilitate, pecunia. & honoribus, incendit vicum suum, qui erat speciosissimus in vrbe, & hoc nutrimentis. i. fomentis ignis, hoc est lignis, & alijs combustibilibus contractis vndique, & posuit protinus. i. statim, vt incendium inualuit, gladium strictum. i. nudatum in medio, ac iussit sic ciues, dimicare inter se binos. i. duos, & duos ea sup. lege, vt victus superia ceretur tectis ardentibus ceruice incisa. i. habens ceruice incisam, qui cum absumpsisset omnes, ta forti lege mortis, qua alter alterum cogebatur occidere, immisit seipsum flammis. i. in flammas ad vltimum, cum non haberet, a quo immitteretur. Sed in euentu rei, vt verba sonat, difficultas est, si enim bini dimicauerint, & tantum victus in flammas iniectus sit, videretur duntaxat altera pars ciuitatis absumpta, vnde dicendum sic dimicasse, vt omnes mori parati fuerint, nam victor vnius finebat se vinci ab altero ratus pulchrius sic mori quam hostibus dedi, aut sibi manum inferre, cum ergo Theogenes vltimum sic confecisset penuria adactus sese in ignem immisit.

THEO. THeramenis] Teramenes Isocratis auditor Agnonis filius ex Actice tribu. Stiria, qui rogationes alias tulit, & duas in primis improbans, ex Arginusis inhumationem militum suffragante sibi Callixeno, trigintaque Tyrannorum dominatum, quo populus opprimeretur. Itaque fortitus est dignum vita finem, ab ijs, enim 30. sublatus est iudicio Critiae. Sūt qui dicant ab ara auulsum quo confugerat, ob ingeniumque versatile Cothurnum, vocatum, quod in editione vtrarumq; partium esset, inseruiensque temporibus, vtilitatem fide potiorem haberet, vt Cothurnus viris, & mulieribus aeque conuenit. videtur & hic instituisse tria penarum genera, vel sub hastam bona publicari, vel cicutam sorbore, vel exulare. Natus apud insulam Ceam ab Agnone adoptatus est, a Thucidide tamen laudatur. [Literis, & doctrina.] Nam studio sapientiae claruit, & praeter Isocratem, Prodicochio dedit operam. Scripsit autem declamationum libros tres, idem de similitudine sermonis, de coparationibus, de figuris, & alia quędam.

DE VXORE ASDRVBALIS.

*VErum * vt aequè P. R. inimicae vrbis excidium referam; Carthagine capta, vxor Hasdrubalis exprobata ei impietate, quod a Scipione soli sibi impetrare vitam contentus fuisset; dextera, leuaque † tres communes filios mortem non recusantes, trahens, incendio se flagrantis patriae obiecit.*

*Lib. li. 51. & Appiā. in li. Lybico. * duos scr. Liu. & Orosi. vt hic numerus demendus sit. OLIV.

VErum, vt eque P. R.] Carth. capta. idem Scip. posterior. Carth. quam superior tributariam fecerat, expugnauit, in cuius euersione cum Hasdrubal in Scipionis deditionem venisset, eius vxor indignata, quod se liberisq; contemptis sibi soli consuluisset, ne in captiuitate veniret, secum duos filios mortem non recusantes in arcis fastigia trahens, se cū illis in vrbis incendium praecipitem dedit, fuit autē huius Hasdrubalis vxor, quae filiam suam nomine Sophonisbam Syphaci Numidarum Regi dederat vxorem, ne in Rom. societatem veniret, secundo Pun. bel. quae quidem & ipsa nihil a matre degeneras misso a Massinissa. qui per nuptiarum occasionem volebat illam a captiuitate vindicare, quod, cum non posset, venenū coniugi nouellae misit, quod illa intrepide & fortiter, hausit. [Ex probata] Improperata impietate, ꝙ sui & liberorum oblitus esset.

VErum vt aeque] Ad filium orationis in alijs respicit similem animum in alijs similem euentum, in alijs par, in alijs dispar studium, vnde hic dicit. [Verum vt referam excidium vrbis aeque] i. aequaliter inimicae P. R. vt fuit Numantia, videlicet Carth. Carthagine capta, vxor Hasdr. impietate exprobata, i. improperata, & proprio data ei. s. Hasdrubali, quod fuisset contentus impetrare sibi soli vitam a Scip. trahens dextera, & leua. i. vtraque manu, tres filios, communes. s. inter se hoc est Hasdrubalem, & ipsam, non recusantes mortē i. mori paratos obiecit se incendio patriae flagrantis. i. ardētis. ASCEN.

TRES, hunc numerum vetusta non habent exemplaria. THEO.

DE DVABVS PVELLIS Syracusanis.

MVliebris fortitudinis exemplo, aequè fortem duarum puellarum casum adijciam. Cum pestifera seditione Syracusarum, tota regis Gelonis stirps, euidentissimis exhausta cladibus ad vnicam filiam Harmoniam virginem esset redacta: & in eam certatim ab inimicis impetus fieret: nutrix eius, aequalem illi puellam, regio cultu ornatam, hostilibus gladijs obiecit, quae ne cum ferro quidem trucidaretur, cuius esset conditionis ederet, proclamauit admirata illius animum Harmonia, & tantae fidei superesse non sustinuit, reuocatosque interfectores, professa, quaenam esset in caedem suam conuertit. Ita alteri tectum mendacium, alteri veritas aperta finis vitae fuit.

MVliebris fortitudinis exemplo aeque [Cum pestifera] Hyero. Syracusarum rex P. R. amicissimus fuit secundo Pun. bel. hic autē filium habuit Gelonem, a quo Hyeron. natus est, qui causa fuit extinguendae Regiae stirpis, nam mortuo Hyerone auo, atque patre, cum esset admodum puer, & Regno immaturus tutoribus tunc commendatus est, & amicis, qui eius ingenium ad praecipitandum in omnia vitia accenderunt quae ita cernens futura Hieron. vltima senecta dicitur voluisse liberas Syracusas relinquere, ne sub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus, partum firmarumq; interiret Regnum, sed eius cōsilio resistere filiae, quae precibus, & blanditijs pellexerunt senem, vt Regnum relinqueret nepoti, itaque tutores 15. puero tunc reliquit, quos precatus est mories, vt fidem erga P. R. 50. annos a se cultam, inuiolatamque seruarent, quod longe secus factum est, nam eo mortuo mala puero suadentes impulerunt, vt a Romana societate deficeret, Regioque habitu, & cultu angustiori cum purpura, & dyademate Satellitibus vndique stipatus ad terrorem hominum incederet, quod nunquam ante a pater, nec auus fecerat, ex quo in puerum Tyrannidem exercentem facta est coniuratio, vbi non solum Rex occiditur, sed vniuersa stirps regis Hieronis funditus tollitus, in ea igitur persecutione, factum est, quod Valer. memorat. OLIV. Hierō. Syracusani tyrannis.

MVliebris, &c.] Affert vltimum exemplum fortitudinis idque muliebris, dicens. Ego adijciam exemplo fortitudinis muliebris, quae fuit in vxore Hasdr. casum duarum puellarum aequem forte. [Cum] i. quando, tota stirps. i. progenies Regis Hyeronis esset redacta ad vnicam filiam Harmoniam. s. nomine, pestifera seditione Syracusarum, i. Syracusanorum in Sicil. late dominantium cladibus euidentissimus. i. manifestissimis, & impetus fieret ab inimicis certatim in eam. s. vnicam puellam, nutrix eius subiecit gladijs hostilibus puellam. s. ignobilem, aequalem illi. s. eiusdem aeui, & magnitudinis cum illa, ornatam cultu regio. i. regali, hoc est regis filia digno, quae. s. puella subornata, cum ne quidem. i. nō etiam cum trucidaretur ferro, ederet. i. explicaret, cuius conditionis esset (quia maluit mori quam se explicando Harmoniam, quae vera filia regis erat prodere) Harmonia admirata animum illius. s. puellae, proclamauit. s. se esse regiem prolem, non illam, quae interficeretur, & non sustinuit superesse. i. non valuit silere, vt superstes esset tantae fidei. i. fidelitati, & conuertit interfectores. s. illius puellae, in caedem suam. i. sui. [Professa. i. palam locuta, quaenam esset ita. i. & sic mendacium tectum. i. celatum suis finis vitae alteri. s. puellae ignobili, & veritas aperta. i. manifestata, fuit finis vitae alteri. s. Harmoniae quae vera erat Regia proles. ASCEN.

HYERONIS] antiqui codices habent Gelonis. THEO.

DE

DE PATIENTIA. Cap. III.

Egregiis pariter virorum, ac fœminarum operibus fortitudo se oculis hominum subiecit. Patientiamque in medium procedere hortata est, non sanè infirmioribus radicibus stabilitam, aut minus generoso spiritu abundantem, sed ita similitudine iunctam, vt cum ea, ex ea nata videri possit.

OLIV. Egregijs virorum pariter] Fortitudo inquit, se oculis nostris subiecit, quæ hortata est, vt patientia in medium veniret, quæ vel cum ea, vel ex ea nata videri potest, nam fortitudinis partes sunt patientia, & perseuerantia] Infirmioribus radicibus.] Nam laudis, & gloriæ radices habet patientia. [Cum ea] Tanquam soror. [Ex ea] Tanquam filia.

ASCEN. Egregius] Hac præfatione transit ad exempla patientiæ dicens. [Fortitudo subiecit se oculis hominum] i. manifestauit se hominibus, egregijs. i. excellentibus operibus pariter virorum ac fœminarum, & ipsa fortitudo hortata est, patientiam procedere in medium, sane. i. certe, aut non sane. i. cum multo infirmioribus radicibus stabilitam, aut abundantem spiritu minus generoso, sed coniunctam ita similitudine, vt possit videri nata, vel ex ea tanquam filia, vel cum ea tanquam soror.

DE MVTIO SCAEVOLA.

*Liu. li. 2. Dion. li. 5. paulo aliter.

*Quid enim ijs, * quæ supra retuli, facto Mutij conuenientius? cum à Porsenna Rege Hetruscorum vrbem nostram graui, ac diutino bello vrgeri ægrè ferret: castra eius clam ferro cinctus intrauit: immolantemque ante altaria, conatus est occidere. Cæterum inter molitionem pij pariter, ac fortis propositi oppressus, nec causam aduentus texit; & tormenta quantopere contemneret, mira patientia ostendit. Perosus enim (credo) dexteram suam, quòd eius ministerio in cæde Regis vti nequißet, iniectam foculo exuri passus est. Nullum profecto Dij immortales admotum aris cultum attentioribus oculis viderunt. Ipsum quoque Porsennam oblitum periculi sui, vltionem suam vertere in admirationem coegit. Nam reuertere, inquit, ad tuos Muti, & eis refer: te cum vitam meam petieris, à me vita donatum, cuius clementiam non adulatus Mutius, tristior Porsennæ salute, quã sua letior, vrbi se, cũ æternę glorię cognomine, Scæuolam reddidit.*

OLIV. Scæuolæ virtus.] Quid enim ijs.] Id ita esse Mutius, qui Scæuola dictus est clarissima nobis documenta reliquit. [A Porsenna,] Hetruscorum Rege, ad cuius opes ea tempestate florentissimas Tarquinius cum scelerata stirpe pulsus ex vrbe confugerat. [Immolantemque ante altaria] In hoc Valer. à Liuio dissentit, non enim sacrificantem, sed milites recensentem vna cum scriba in castris, & stipendium dantem dicit Liu. & Mutium, qui ad Regis cædem venerat errore ductum pro Rege scribam obtruncasse, quòd ille corporis cultu nihil ferme a Rege distaret, comprehensum deinde cum Regij satellites adtraxissent, ante tribunal Regis destitutum, & tum quoque inter tantas fortunæ minas me tuendũ magis, quam metuentem dixisse. Rom. sum ciuis. C. Mutium vocant, hostis hostem occidere volui, nec ad mortẽ minus, animi est, quàm fuit ad cædem, & facere, & pati fortia Ro. est. non vnus ego in te hos animos gessi. longus est post me ordo idem petentium decus, proinde in hoc discrimen se iuuat accingere, vt in singulas horas capite dimittes tuo, ferrum, hostemque in vestibulo habeas regiæ: hoc tibi iuuentus Rom. bellum indicit, nullam aciem, nullum prælium timueris, vni tibi cum singulis res erit: tunc Regem simul ira incensum, periculoque conterritum ad terrendum adolescentem, qui metu pœnarum expromeret, quid illud esset, quod per ambages minaretur tormenta afferri, & ignem parari iussisse, quo tanquam victima immolaretur, illum verò, vt Regi ostenderet, quam facilè tormenta contemneret, dextram foculo iam incenso, spectantibus omnibus iniecisse, & exuri passum esse, inde Scæuolam fuisse nominatum, quasi sine vola, hoc est sine media parte manus, quæ vola dicitur vnde dicitur inuolare. Dionys. qui hanc historiam multo prolixius narrat, nullam prorsus de hac patientia mentionẽ facit. [Inter molitionem pij pariter] Paratum dum pararet pijssimũ propositum adimplere. [Pij] Quia pro patria liberanda id faceret [Fortis] Quia mortem non formidaret. [Causam aduentus] Quia ingenue confessus est, se ad occidendum Regem venisse [Adulatus] Nam Mutius quasi remuneratus meritum quandoquidem, inquit, Rex est apud te virtutis honos: vt beneficio tuleris à me, quod nimis nequisti 300. coniurauimus, iuuentutis Roma. principes, vt in te hac via grassaremur, mea prima sors fuit cæteri, vtcunque ceciderit, primi quo ad te opportunum fortuna dederit. suo quisque tempore aderit.

Sceuolam vnde.

ASCEN. Quid enim his, &c.] Affert primum exemplum patientiæ dicens. [Enim pro quia] q. d. benè dixi patientiam posse videri patam ex fortitudine, vel cum fortitudine, quia quid est conuenientius. i. minus differens his. i. cum his, aut ab his, quæ retuli. i. recitaui supra. s. dando exempla fortitudinis, facto. i. quam factum, Mutij. s. Scæuolæ postea dicti, q. d. nihil. [Cum]. s. Mutius ferret ægrè vrbem nostram, hoc est Romam, vrgeri. i. premi à Porsenna Rege Hæthruscorum, bello graui, ac diutino, imò obsidione longa, ipse cinctus ferro. i. habens secum sicam, intrauit castra eius clam. i. à nemine perceptus, & conatus est occidere. s. Porsennam, immolantem ante altaria. s. Deorum. Liu. dicit, quod scribam eius occiderit pro illo, vt Oliu. recitat. [Cæterum] i. sed, ipse Mutius oppressus. i. ab incepto iam cognito prohibitus, inter molitionem i. difficilem executionem propositi pariter pij, quo ad patriam, non quo ad Deos, si immolantem Dijs obtruncaret vohuit, ac fortis, quia paratus erat peracto eo, trucidari, alioquin cum non esset spes euadendi, temere rem molitur esset, nec texit. i. non celauit causam aduentus, quia professus est se venisse, vt Regem obtruncaret, & offendit mira. i. miranda patientia. i. in exustione manus, quantopere. i. quantum contemneret tormenta. [Enim] Pro quia, Per æquo. i. prorsus odio habens, credo. i. vt credo dexteram suam, quòd nequisset pro nequiuisset, uti ministerio eius, s. dexteræ, in cæde. i. occisione Regis. s. Porsennæ, passus est sup. eam iniectam foculo. i. igni (ut sit locus pro locato) exuri. [Nullum.] i. non vllum, profecto. i. re vera, Dij immortales, non viderunt vllum cultum admotum. i. applicitum aris, oculis attentioribus, quam sup. facinus Mutij. Et sup. Mutius coegit quoque ipsum Porsennam, oblitum periculi sui, vertere vltionem suam in admirationem. Nam inquit, ò Muti reuertere ad tuos, & refer. i. enarra eis te cum petieris. i. insidianter sectatus sis vitam meam, donatum sup. esse à me uita [Cuius clementiam Mutius non adulatus] i. non adulatoriè laudans tristior salute Porsenæ, quàm letior sua. i. non tam letus, quod sic euasit, quàm tristis, quod Porsennam non interemit. reddidit urbi. s. Romæ se Scæuolam, cum cognomine, seu agnomine æternę gloriæ, quia cum prius tantum Mutius diceretur, rediit dicendus Scęuola, quasi sęuus in volam. i. manum suam, quod illi perpetuam peperit gloriam.

THEO. Facto Mutij, &c.] Mutij Scæuolæ patientiam Milesius Aristides hist. 4. refert, vt Liu. exemplum penè par. Agatharchides Samius rerum Persicarum secundo memorat Xerxes inquit ingruebat in Græciam, cum quinquies centenis hominum millibus, ac ad Artemisium stabat in ancoris. Athenienses itaque perturbati fratrem Themistoclis Agesilaum miserunt exploratum, tametsi pater Neocles vtrumque eum amisisse per quietem viderat, is inter Barbaros habitu Persico dum versaretur, errore ductus interemit Macedonium Regij corporis stipatorem, quem Xerxem putabat. Comprehensus & ad Regem tractus immolaturum ostendit ad Solis aram, in quam dexteram imponens, cum aliquamdiu vim suppliciorum sine vllo gemitu tolerasset è vinculis emissus est, hac adiecta voce, huiusmodi sunt omnes Ath. quod si nondum credis leuam quoque iniiciam: Quo spectaculo territus Xerxes Agesilaum seruari iussit. hæc ille.

DE POMPEII PATIENTIA.

Pompeij etiam probabilis virtus, qui dum legationis officio fungeretur à Gentio Rege interceptus, cum Senatus consilia prodere iuberetur, ardenti lucernæ admotum digitum cremandum præbuit: eaque patientia Regi simul & desperationem tormentis quidquam ex se cognoscendi excussit, & expetendæ Pop. Roma. amicitiæ

magnam cupiditatem ingenerauit. Ac ne plura huiusce generis exempla domi scrutando, sæpius ad ciuilium bellorum detestandam memoriam progredi cogar, duobus Romanis exemplis contentus, quæ vt clarissimarum famil iarium commendationem, ita nullum publicum mærorem continent, externa subnectam.

OLIV. Pomp. patientia. Pompei etiam laudibus] Pompeius in Asia legatus, cum per Illyricum nauigarent, interceptus est ab Illyricis, & cum a Gentio Illyricorum Rege, & hoste P. R. consilia publica prodere iuberetur, digitum lucernæ ardenti admotum exuri passus est, vt ostenderet, nec supplicio quidem mortis induci vnquam posse, vt consilia publica indicaret, quo facto, & Regi desperationem induxit tormentis ex se quidquã cognoscendi, & cupiditatem amicitiæ cum P. R. iungendæ, hunc Regem Lucius Consul bello postea superauit, cum violata fide rebellasset, qui cum vxore, & liberis Romam missus est. [Excussit] Iniecit, induxit. [Ad ciuilium bel.] Hoc ideo dixit, quia commemorationem fecerat, C. Pompeij qui postea bellum ciuile gessit.

ASCEN. Pompeij, &c.] Ordo est virtus, sup. patientia Pompeij. s. magni sup. est, aut etiam fuit probabilis. i. commendabilis, qui dum fungeretur officio legationis. i. oratoris, aut caduceatoris, interceptus. i. in itinere captus, a Gentio, seu Genitio Rege Illyricorum, cum iuberetur. s. ab eo prodere. i. reuelare consilia Senatus præbuit digitum admotum lucernæ. i. lampadi, aut candelæ ardenti, cremandum, & excussit ea patientia. i. per eam patientiam Regi, & i. simul desperationem cognoscendi quidquam ex se tormentis. i. per tormẽta, & ingenerauit Regi magnam cupiditatem amicitiæ P. R. expetendæ. Ac ne cogar progredi ad detestandam memoriam i. commemorationem bellorum ciuilium, quale a Pomp. cum Cæs. gestum fuit scrutando sæpius exempla, huiusce generis. s. patientiæ domi i. domestica, ergo contentus duobus exemplis Romanis, quæ. s. duo exempla, vt continent commendationem clarissimarum familiarium, ita nullum publicum mærorem continenti, quia nihil adhuc in ciues gessit Pomp. ideo sup. subnectam sup. exempla externa.

EXTERNA.

DE PVERO ALEXANDRI.

Vetusto Macedoniæ more Regi Alexandro nobilissimi pueri præsto erant sacrificanti. E quibus vnus thuribulo accepto, ante ipsum astitit, in cuius brachium carbo ardens delapsus est; quo, & si ita vrebatur, vt adusti corporis eius odor ad circunstantium nares perueniret, tamen & dolorem silentio pressit, & brachium immobile tenuit, ne sacrificium Alexandri, aut excusso, thuribulo impediret, aut edito gemitu aures Regis asper geret. Rex quoque patientia pueri magis delectatus, hoc certius perseuerantiæ experimentum sumere voluit, soli tenim sacrificauit diutius, nec hac re eum a proposito repulit. Si huic miraculo Darius inseruisset oculos, sciffet eius stirpis milites vinci non posse cuius infirmã ætatem tanto robore præditam animaduertisset. Est & illa vehemens, & constans animi militia, literis pollens, venerabilium doctrina sacrorum antistes, philosophiam, quę vbi pectore recepta est hominum, inhonesto, atque inutili affectu depulso, totum insolidæ virtutis munimento confirmat, potentiusque metu, ac dolore facit.

OLIV. Vetusto Macedoniæ more] Hoc tractatur a Plut. in vita Alexandri Regis Macedonum, cui sacrificanti cum plures nobilissimi adolescentes ambitiose administrarent, vnus sumpto thuribulo præsto astitit, in cuius brachium ignitus carbo delapsus dolorem celauit quẽ tam diu puer passus est, quoad sacrificaret Alexander, nam nec brachium mouere, nec excusso thuribulo perturbaret sacrificantem, nec vocem emittere, ne efflcem ationem, aut vllam animi molliciem indicare ausus est. Alexander quoque hac recognita in longum distulit sacrificium, vt pueri patientiam multo magis probaret. Præsto essent. [Præsto erant] Apparebant, ministrabant. [Carbo ardens] i. [Odor,] Qui Græce dicitur nidor, latinæ vstrina ab vrendo. [Et dolorem silio pressit] Duo dicit in quibus mira pueri patientia significabatur, nec mouisse brachium, nec voce quidem vllam emisisse. [Asspergeret] Turbaret, impleret, obtonaret. [Certius] Firmius expectatio nunquid puer vocem emitteret. [Diutius sacrificauit] In longius distulit sacrificium. [Si huic miraculo Darius] Si Darius inquit, hoc miraculum conspexisset, intellexisset profecto, eius gentis milites vinci non posse, cuius puerilem ætatem tanta patientia præditam cognouisset. [Eius stirpis] Gentis. i. Macedonum. [Est illa vehemens] Ita quidem & militaris & disciplinæ ratio hominũ animos patientia corroborat, atque confirmat, & laborũ patientissimos facit: sed hoc idem facit philosophia. [Animi milicia] Patientia, quæ a philosophia nascitur. Venerabilium sacrorum antistes Veluti quædam sacerdos. [Quæ præcepta tradit, quibus homines ad bene, beateque viuendum instituuntur. [Doctrina venerabilium sacrorum] Quibus ex homine vitia pelluntur, & in eum virtutes inducuntur. [Quæ vbi pectore] Philosophia si ab homine recepta fuerit, & omnia ex eo vitia depellit, & eum robore virtutis confirmat, ita vt nullo animi affectu ab officio discedat. [Potentioremque metu] Facit vt homo metum vincat, atque dolorem, quia nec metu, nec dolore præsentis mali ab officio discedit.

ASCEN. Vetusto, &c.] Primum externorum exemplorum est de puero Macedonico sane quam mirando, de quo dicit sic, Pueri nobilissimi præsto. i. præsentes & auxiliares erant Alexandro Regi sacrificanti vetusto more Macedoniæ, e quibus. s. pueris vnus astitit ante ipsum thuribulo. i. vase, in quo thus cremari solebat accepto. s. cum carbonibus incensis, in cuius. s. pueri brachium delapsus est carbo ardens quo. s. carbone, & si. i. quanquam puer ita vrebatur, vt odor corporis eius adusti perueniret ad nares circunstantium, tamen & i. simul pressit dolorem silentio, quia nihil dixit, aut ingemuit, & tenuit brachium immobile, ne aut impediret sacrificium Ale. thuribulo excusso, i. amoto a loco debito, aut elapso manibus, aut aspergeret aures Regias, gemitu edito i. si gemitũ edidisset. [Rex quoque] s. Alexander, delectatus magis patientia pueri, volens sumere hoc. i. tanto, aut de hoc certius experimentum perseuerantiæ, sacrificauit enim diutius consueto. i. quam consuetus erat, nec rapuit eum. s. puerum a proposito. s. perpetiendi, hac re. i. diuturnitate sacrificandi. [Si Darius Rex Persarum] Qui postea ab Alexandro victus est inseruisset oculos huic miraculo. i. mirabili facto pueri Macedonici, sciisset, i. sciuisset milites eius stirpis non posse vinci, cuius. s. stirpis Macedonicæ animaduertisset ætatem infirmam, vtpote puerilem, præditam tanto robore. s. animi. Et hæc tria patientiæ exempla per ignem sunt comprobata, sequentia sunt per philosophiam conciliata, de quibus quasi præfatus dicit. [Est & Illa. &c.] Ab ijs exemplis in quibus viri summa generositate, & nobilitate præditi, admirabilem, aut ostenderunt, aut ostendere parati erant, patientiam, cum præfatione transit ad Philosophorum, i. sapientia, & doctrina præstantium patientiam, transiturus etiam ad seruilem, vnde dicit. [Est &] i. etiam illa vehemens, & constans, militia animi, pollens. i. multum potens literis, videlicet philosophia antistes. i. præses, venerabilium sacrorum doctrinæ, quæ. s. philosophia, vbi. i. postquam recepta est pectore hominum confirmat sup. ipsum pectus hominum, totum munimento. i. præsidio solidæ virtutis, & facit ipsum potentius metu, ac dolore. i. quam quod metuat, ac doleat, & hoc affectu inhonesto. i. turpi, ac inutili depulso. Cuius rei addit exemplum.

DE ZENONE ELEATE.

*Incipiam * autem a Zenone Elatte, qui cum esset in dispicienda rerum natura maximæ prudentiæ, inque excitandis ad vigorem iuuenum animis promptissimus, præceptorum fidem exemplo virtutis suæ publicauit: patriam enim egressus, in qua frui secura libertate poterat. Agrigentum miserabili seruitute obrutum, petijt, tanta fiducia ingenij, ac morum suorum fretus, vt sperauerit, & tyranno, & Phalaridi vesanæ mentis feritatem a se eripi posse. post quã deinde apud illũ plus consuetudinẽ dominationis, quã consilij salubritatẽ valere animaduertit, nobilissimos eius ciuitatis adolescentes, cupiditate liberandæ patriæ inflãmauit, cuius rei cũ indiciũ ad tyrãnũ manasset, conuocato in forum populo, torquere eum vario cruciatus*

*Cic. Tusc. 2. Diogenes in vita, & Suidas, sedq Valerius de duob. illi de vno scribũt, & tyrannum Nearchũ vocat.

genere

genere cœpit, subinde quærens, quosnam consilij participes haberet: ac ille nec eorum quempiam nominauit: & proximum quemque, ac fidissimum tyranno suspectũ reddidit: increpitansque * *Agrigentinis ignauiam, ac timiditatem, effecit, vt subito mentis impulsu concitati, Phalarim lapidibus prosternerent. Senis ergo vnius eculeo impositi, non supplex vox, nec miserabilis eiulatus, sed fortis cohortatio totius vrbis animum, fortunamque mutauit.*

* Cic.li.2. de offi. & Ouid. in Ibin. de Phalaridis morte dissentiunt.

OLIV. INcipiam autem à Zenone] Fuerunt duo Zenones iunior, & senior, de vtroque tractat Val. sed de his quoque Heraclides, Demetrius, & Antisthenes plene loquuntur. de Iuniore loquitur hic Val. Eleate quòd ab Elea ciuitate fuit. [Dispicienda] Diligenter inuestiganda, nam despicere contemnere significat, [Ad vigorem] Ad magnitudinem animi, ne eorum animi inertia, molles, et tardi efficerentur. [Præceptorum fidem] ideſt bonus præceptor, quod verbis præcepit reipsa, & exemplo confirmat, neque enim aliter fidem, præceptis facere posset, nisi ipsa re probaret, & vita, quod verbis alijs astruere nititur, soluerentur omnia, quæcunque traderet, si à præceptis vita ex aliqua parte dissentiret, hic ergo, quæ præcipiebat alijs esse facienda, prior ipse opere cõprobabat. [Patriam egressus] Dicimus egredior vrbem, & vrbe, patriam, & patria. [Agrigentum.] Siciliæ opp. vnde sal Agrigentinum, cui Sol. teste, longe alia est cætero sale natura, vt igni impositum resoluatur, vt aqua, & alteri liquori mixtum crepitet, veluti torreatur, cęterarum salinarum metalla quæque sunt, aut Agrigentino, aut Centuripino proxima funguntur cauterij ministerio. nam illuc exsculpuntur signa ad facies hominum, vel deorum. [Tyranno, & Phalaridi] In nomine ipso emphasim facit, quia Phalaris omnium crudelissimus fuisse traditur, & delectabatur semper crudelissimis tormentis, vnde ingeniosus ille Athen. faber nomine Perillus, putans Regi se maximè gratificaturum, quod crudelissimus esset, nouum, & infandũ tormenti genus excogitauit, & illi pariter ostendit vt tauro æneo homines includerentur, & subiecto igne fistulis quibusdam spiritum emittentes mugientis bouis vocem imitarentur, quod tamẽ ipse inuentor primus expertus est, teste Oui. lib. 3. de tristibus, dicit enim vt munus munere pẽses. Deprecor ingenio munere digna meo. Dixerat, & Phalaris pœnæ mirandæ repertor. Ipse tuum præsens imbue dixit opus. [Proximum] Quemque. hoc ideo fecit, vt regni desperatione excruteret. scilicet nominatis proximis, & fidelissimis eius, & se destitutum esse intelligeret. [Increpitam] Hoc modo, miror ignauiam vestram Agrigentini, quòd pro his, quæ tolero vos huic tyranno seruire decernitis. Cice. lib. 2. Tusc. quæst. proponatur, inquit, Zeno Eleates, qui perpessus omnia potius, quàm conscios delendæ tyrannidis indicaret.

ASCEN. INcipiam autem] scilicet dare exempla solidæ patientiæ à philosophia profectæ, à Zenone Eleate, qui cum esset maximæ prudentiæ in natura rerum dispicienda. ideſt scrutanda, & disquirenda, & promptissimus in animis iuuenum excitandis ad vigorem. scilicet virtutum, publicauit fidem ideſt fidelitatem præceptorum. i. eorum, quæ præcepit, exemplo virtutis suę. ideſt bonæ operationis, quæ compendiosius & efficacius docet, quam vox illa, vnde scriptum est, Cœpit Iesus facere, & docere. [Enim] pro quia. Ipse Zeno egressus patriam, videlicet Eleam, vnde Eleates dictus, in qua. scilicet patria poterat frui libertate secura. ideſt sine anxietate vlla, petijt Agrigentum oppidum Siciliæ, obrutum, id est, oppressum miserabili seruitute, quia à Phalaride tyranno sæuissimo, fretus tanta fiducia ingenij, ac morum suorum, ideſt tantum confisus in ingenio, & moribus suis, sperauit feritatem, ideſt ferocitatem, aut siluestritatem mentis vesanæ. ideſt prauæ, & non sanæ posse diripi, ideſt depelli celeriter à se. ideſt opera, & monitione sua, à tyranno, licet omnis tyrannus videatur incurabilis, & Phalaridi. ideſt ei tyranno, qui sæuissimus erat Nã cum continuo si quis tyrannum potuisset conuertere ad bonã mentem, Phalaridem conuertisset [Deinde postquã] Ipse Zeno animaduertit consuetudinem dominationis. i. tyrannidis, plus valere (quia difficile est consueta relinquere) apud illum scilicet Phalaridem, qui salubritatem consilij, inflammauit nobilissimos adolescentes eius ciuitatis. s. Agrigentinæ cupiditate liberandæ patrię. s. à seueritate tyrannica per necem eius [Cuius rei] Inflammationis illius indiciũ. i. indicatio, & delatio, cum manasset, i. perfluxisset ad tyrannum, tyrannus cõuocato populo. i. postquam vocauerat populum in forum cępit torquere eum. s. Zenonem vario genere cruciatus, quęrẽs ideſt interrogans subinde ideſt per interualla, quosnam haberet participes consilij, s. sui. [Autem] ideſt sed ille. s. Zeno, neo nominauit quempiam eorum, quos reuera participes habuerat, ac reddidit proximum quemque, & fidissimum quemque tyranno, suspectum tyranno, & increpitans, i. cum increpatione exprobans Agrigentinis ignauiam, ac timiditatem, effecit, vt ipsi concitati subito impulsu mentis, prosternerent. i. in terram sternerent Phalarim. s. tyrannum lapidibus. i. obruendo eũ arreptis lapidibus (Declinatur autem hic Phalaris, vel Phalaridis, sicut Paris, vnde iuxta regulam Seruij, quæ talia vult duntaxat in genitiuo, & datiuo crescere, in accusatiuo Phalari facit) ergo non supplex vox, nec eiulatus miserabilis, sed fortis cohortatio unius senis, scilicet Zenonis impositi eculeo. ideſt illi instrumento tortorio, mutauit animum, quia prius seruire paratus erat, & fortunam, quia cęso tyranno ex seruis liberi facti sunt totius vrbis. ideſt ciuitatis Agrigẽtinæ.

THEO. COnsueto] Vetusta exemplaria habent consulto. [Agrigentum] Siciliæ ciuitas ab amne proximo, vt sentit Duris, vel ab Agrigento Iouis, & Asteropes Oceani filię, vt in suis originibus refert Ianus. [Agrigentum] Grecè vocatur Acragas, vnde Pulybius oppidum simul, & amnem dictum putauit à bonitate soli vt Acragas, quasi (acragis) ideſt summa terrarum propter vbertatem.

DE ALIO ZENONE.

EIusdem * *nominis philosophus, cum à Nearcho tyranno, de cuius nece consilium inierat: torqueretur, supplicij pariter, atque indicandorum gratia consciorum, doloris victor, sed vltionis cupidus, esse dixit, quod secreto audire eum admodum expediret, laxatoque eculeo, postquam insidijs opportunum tempus animaduertit: aurem eius morsu corripuit, nec ante dimisit, quàm & ipse vita, & ille corporis parte priuaretur.*

* Immo idem, si ceteris ut supra dictũ est, credimus.

OLIV. EIusdem nominis philosophus] Diogenes Laertius de vita philosophorum dissentit à Val. non enim duos fuisse Zenones, qui cruciati fuerint, sed vnum seniorem, nec duos tyrannos, sed vnum Clearchum, cuius tormenta superauit. Ego autem hunc errorem inde manasse crediderim, quod & Heraclides dicit, quòd alij mordicus abscidisse aurem, vt Val. alij nasum, vt Demetrius, alij neutrum factum esse dicunt, inter quos Antisthenes, sed linguam abscissam, & dentibus contritam, in eius faciem expuisse. Alij vnum hęc omnia fecisse, & aut siue nasum mordicus abscidisse, & cum omnino conscios coniurationis, proferre cogeretur, linguam dentibus conscissam in os tyranni conspuisse, quo facto, ciues tyrannum lapidauerunt, & inde ortum, vt hæc duos fecisse viderentur, atq; alterum pro altero positum: nam constat Zenonem Stoicum ad nonagesimum ętatis annum peruenisse, semper integrum, & incolumen, ac sine morbo, & vt refert Apollonius, cum abiret ex schola lapidem offendisse, digitum perfregisse, ac manu terram ferientem dixisse, ex Niobe venio, quid me vocas & continuo se strangulantem interijsse, alij uero dicũt, quod eum gingiuarum dolore laboraret, consilio medicorum sea cibo duos dies continenter abstinuit, quo facto ita conualuit, vt medici eum quouis genere cibi permitterent; & hic, quod se satis in vita fuisse diceret in ieiunijs persistens inedia consumptus est. De Clearcho duce Lacedęmoniorum loquitur lib. 2. c. 2. Laxato pro ipse Laxatus, ab eculeo.

ASCEN. EIusdem nominis] Immo, vt multi volunt, idem philosophus, sed non stat eundem fuisse secundum mentem auctoris, qui Agrigenti, & Spartę passus sit, quocirca auctorem sequẽtes, licet ab eo alij dissentiant dicamus sic. Philosophus eiusdem nominis, vtpote Zeno senior cum torqueretur. s. in eculeo, seu equuleo, à Clearcho tyranno Lacedæmoniorum, de cuius nece inierat. ideſt cęperat consilium, torqueretur inquam pariter gratia supplicij. s. quod meruisse putabatur, & gratia cõsociorum indicandorum, ipse victor doloris, sed cupidus vltionis, dixit esse. s. sibi. i. se habere, quod expediret. i. vtile esset, admodum. i. ualde eum. s. tyrannum audire secreto scilicet. in aurem, & eculeo, in quo tensus erat laxato. i. remisso, & soluto, ut ipse liber caput ad aurem tyranni admoueret, postquam animaduertit tempus sup. esse opportunum insidijs, corripuit morsu. s. dentium, aurẽ dico auriculam tyranni nec dimisit sup. eam antequam, & ideſt simul ipse. s. philoso. priuaretur uita, quia in eo facto expirauit, & ille. s. tyrannus priuaretur parte corporis, utpote auricula, potius quam aure.

THEO. CLearcho.] Antiqui codices, partim Clearcho, partim Learcho, partim Nearcho, quam lectionem probat Ianus. Apud Suidam enim sic est. Zeno Teleutagorę F. Eleates,

affectator,& æqualis Pythagoræ,Democritique, nam floruit Olympiade 78. Xenophanis auditor fuit,is cũ tentaſſet à tyrannide Nearchi, vel ut alij, Diomedonis Eleam patriam liberare, comprehenſus, & indicare conſcios iuſſus, linguam ſuam mordicus amputauit, atque in tyranni faciem expuit demum coniectus in mortarium, crebris ictibus contuſus, expirauit.

DE ANAXARCHO.

* Cic. Tuſcul. 2. Diogen. in vita

*Talis patientiæ * æmulus Anaxarchus, cum à tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur, nec vlla vi inhiberi poſſet, quo minus amariſſimorum eum maledictorum verberibus inuicem ipſe torqueret, ad vltimum amputationem linguæ minitanti, Non erit, inquit, effeminatè adoleſcens hæc quoque pars corporis mei tuæ ditionis, protinuſque dentibus abſciſſam, & commanducatam linguam, in os eius ira patens, expuit. Multorum autem aures, illa lingua, & in primis Alexandri regis admiratione ſui attonitas habuerat, dum terræ conditionem, ambitum maris: ſyderum motus, totiuſque denique mundi naturam prudentiſsimè, & facundiſſimè exprompſit, pene tamen occidit glorioſius, quàm viguit, quia tam forti fine i. luſtrem profeſsionis actum comprobauit. Anaxarchique non vitam modo deſeruit, ſed mortem reddidit clariorem.*

Plut. in Alex.

OLIV. Talis patientie ęmulus Anaxarchus] Anaxarchus Diomedis Smyrnę, ut quidam dicunt, vt alij vero Metrodorichij auditor Olympiade centeſima, & vigeſima uiguit, hic etiam cum Alex. congreſſus eſt, & de rerum natura apud eũ acutiſſime diſputans, in eius familiaritatem ſe facilè inſinuauit, habuit Nicocreontem Cypri tyrannum acerrimum inimicum, cuius odij principium inde ortum eſt, quod cum Anaxarchum Alex. in conuiuio aliquando interrogaſſet, quidnam de cœna illa ſentiret, cuncta magnifice inquit, ò Rex, uerum oporteret iam ſatrapę, cuiuſdam caput apponi. Nicocreontem ſemper intuens, quo ille indignatus, poſt Alexandri morte, cum Anaxarchus naui forte ueheretur, diuinitusq; Cypro appuliſſet, ab illo captus, crudelibus pœnis affectus eſt, nam eum tyrannus malleis ferreis cędi iuſſit, hinc illud celebre dictum geminaſſe dicitur. tunde, tunde Anaxarchi ſacculum, nam Anaxarchum nihil teris, pro ſacculo corpus intelligebat, pro Anaxarcho ipſius animam interiorem. Cic. lib. 2. Tuſc. de Anaxarcho Demetrio cogitetur, qui cum Cypri in manus Nicocreontis Regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, nec recuſauit, ſunt qui dicunt hunc precisam linguam in os tyranni conſpuiſſe [Inuicem] Viciſſim, quia ſicut ille tormentis, ita hic maledictis. [Multorum aures] Deplorat quodam modo Anaxarchi fortunam. [Attonitas habuerat] Obſtupefecerat. [Terræ conditionem] Quomodo conſtituta ſit. [Ambitum maris] Quod terras ambit. Syderum motus] Quia alia ſydera alium curſum habent. [Totiusque deniq; mundi]. i. cœli, & Grecè dixit. nam (coſmos) mundus, & cœlum dicitur.

ASCEN. Talis patientię] Deſcribit admirabilem patientiam, & conſtantiam in paſſione ipſius Anaxarchi philoſophi, dicens Anaxarchus philoſophus, æmulus. i. imitator talis patientiæ. ſ. Zenonis proximè dicti, cum torqueretur à Nicrocreontem tyranno Cypriorum, nec poſſet inhiberi. i. inhibendo impediri, quo minus. i. vt non, i. vt ipſe non torqueret eũ, ſ. tyrannum inuicem. i viciſſim, aut e contrario, verberibus. i. flagellis, aut ictibus maledictorum amariſſimorum conuiciorum, & maledictorum, ſeu execrationum, nam alia non habebat verbera, inquit minitanti. ſ. tyranno ad vltimum amputationem linguæ, ò adoleſcens effeminatè. i. mollis, vt femina, aut muliebria turpiter patiens, aut ignauè more mulierum agens, hæc quoque pars corporis mei. i. lingua, non erit ditionis. i. poteſtatis tuæ, & expuit protinus linguam ſupra ſuam abſciſſam, & commanducatam. i. maſticatam dentibus in os eius. ſ. tyranni patens. i. apertum ira propter iram, vt fit. Autem pro ſed, illa lingua. ſ. quam ſic expuit, habuerat aures multorum, & in primis Alexandri. ſ. magni Regis, videlicet Macedoniæ, attonitas. i. ſtupefactas admiratione ſui. dum ipſa lingua prompſit. i. explicauit prudentiſſimè, & facundiſſimè conditionem terræ. i. quomodo terra eſſet condita, ambitum. i. circuitum maris, videlicet Oceani orbem fere terrarum circundantis, Motus ſyderum, & denique etiam totius mundi, ideſt vniuerſi à deo creati. [Tamen]. i tametſi ſic mortuus eſt Anaxarchus, ipſe occidit pene. i. quaſi glorioſus, quàm viguit, ideſt floruit in ſæculo dum viueret, quia comprobauit tam forti finem illuſtrem. i. clarum actum profeſſionis. ſ. Philoſophicę, ideſt, oſtendit ſe talem eſſe qualem quemlibet eſſe debere docuerat, & non modo deſeruit vitam Anaxarchi, ſed reddidit mortem clariorem.

DE THEODORO.

*In Theodoro * quoque viro grauiſsimo Hieron tyrannus tortorum manus fruſtrà fatigauit. Rupit enim verbera, fidiculas laxauit, ſolu t eculeum, laminas extinxit prius, quàm efficeret, vt tyrannicidij conſcios indicaret. Quinetiam ſatellitem in quo totius dominationis ſumma quaſi quodam cardine verſabatur, falſa criminatione inquinando, fidum lateri eius cuſtodem eripuit: beneficioque patientiæ, non ſolum, quæ occulta fuerunt, texit, ſed etiam tormenta ſua vltus eſt, quibus Hieron, dum in micum cupidè lacerat: amicum temere perdidit apud * Indos vero patientiæ meditatio tam obſtinatè vſurpari creditur: vt ſint, q i omne vitæ tempus nudi exigant, modo Caucaſi montis gelido rigore corpora ſua durantes, modo flammis ſine vllo gemitu obijcientes: atque haud parua his gloria contemptu doloris acq i itur: titulus namq; ſapientiæ datur. hæc è pectoribus altis & eruditis orta ſunt.*

* Liu. lib. 24.

*Cic. Tuſ. 5. Philoſt. in vita Apol. Brachmanas vocat, alij Gymnoſophiſtas, vt Plin. li. 7. c. 2. vide Str. li. 15.

In Theodoro quoque viro] Coniuratio in tyranni caput facta indicat per Galonem quendam æqualem Hieron etiam inde à puero in omnia familiaria iura aſſuetum, iudex vnum ex coniuratis Theodori, à quo ipſe nominatus erat, nominare potuit, qui comprehenſus ex templo traditusque Andromodoro, torquendus de ſeipſo haud cunctanter falſus conſcios celabat, poſtremo cum omnibus intolerandis humanæ patientiæ cruciatibus laceraretur, victum malis ſe ſimulans, auertit à conſcijs in inſontes indicium, Thraſonem etiam auctorem conſilij mentitus, nec niſi tam potenti duce conſilos rem tantam auſuros fuiſſe, nominabat autem eos, quorum capita viliſſima fingenti inter dolores, gemitusque occurrerũt, maxime animo tyranni credibile indicium Thraſo nominatus fecit, itaque ex templo traditur ad ſupplicium, adiectiq; pęna cæteri iuxta inſontes, tum ſociorum nemo dum conſcius conſilij diu torqueretur, aut latuit, aut fugit, tantum illis in virtute, ac fide Theodori fuit fiduciæ, tantumque ipſi Theodoro virium ad arcana occultanda. [Fidiculas] Neruos, & chordas tortiles, quibus tormenta dantur, eſt enim diminutiuum à fidis. [Laminas] ſcilicet ferreas. [Extimuit] ſcilicet candentes, & accenſas. [Satellitem] ſcilicet Thraſonem, quem licet Valerius non nominet. Liuius tamen ita nominatum fuiſſe dicit, Theodoro viginti fuiſſe lectum eſt, inter quos fuit hic Syracuſanus, quem etiam de re militari ſcripſiſſe legimus. [Apud Indos vero patientiæ] Solin. de his ait, Inde Gymnoſophiſtas habent, qui ab ortu vſque ad ſolis occaſum contentis oculis orbem candentiſſimi ſyderis contuentur, in globo ignis rimantes ſecreta quædam, arenisq; feruentibus perpetem diem alternis pedibus inſiſtunt. Strab. lib. 15. de his inuita, quæ quia longa nimis, prætermittenda duxi, verum illud ad hanc rem ſatis erit, quod Oneſicritus ſcr. ſe miſſum ab Alex. vt cum Gymnoſophiſtis loqueretur, quòd Alex. audiuiſſet eos nudos ſedere, & tolerantiam exercentes in honore maximo haberi, ad nos veniſſe, & 15. homines inueniſſe 20. ſtadij ab vrbe alium in alio geſtu, vel ſtantem, vel iacentẽ nudum, & vſque à veſperam immotum poſtea in vrbem deſcendere. ſed omnium difficillimum eſſe ſolem perpeti adeo calidum, vt nemo alius nudis pedibus. ſ. in meridie per terrã ire facile ferret locutumq; cum vno eorum nomine Calano, qui poſtea vſq; in Perſiam Alex. ſecutus eſt. Nec illud prętermittendum cenſeo, quod Ariſtobolus dicit, vidiſſe ſe ſophiſtas duos ex traxilis vtroſq; Bragmanas, alterum ſeniorẽ tonſum, alterum iuniorem comatum, quos diſcipuli ſequebantur, hos deinde ad Alex. menſam aſſiſtentes cœnare, & patientiam ducere, poſtea in locum quendam proximum ſecedentes, ſeniorem ſupinum, & ſolem, & imbres tolerare iam enim pluebat vere incipiente. iuniorem vero in altero pede ſtantem lignum tricubitale ambabus manibus ſublatũ ſuſtentare,

OLIV.

Gymnoſophiſtarum patiẽtia.

pedem

pede autem iam defesso rursum altero inniti, atque ita quotidie perseuerare, ex his continentiorem visum fuisse iuniorem, qui cum aliquandiu Regem secutus fuisset, domum reuersus est, & eo relicto iussit, si quid vellet ad se veniret. Alterum vsque ad extremum secutum, & vestem & vitam apud Regem immutasse, & cum à quibusdam increparetur respondisse, quòd 60. exercitationis annos complesset, quod promiserat Alex. filijs eius dona plurima dedisse, de his quoq; Plin. lib. 6. nat. hist. & Luc. lib. 4. mentionem facit Cic. lib. 5. Tusc. quæst. inquit, quæ Barbaria India vastior, & agrestior, in ea tamen gente primum, hi qui sapientes habentur, miram ætatẽ agunt, & Caucasi niues hyemalemque vim perferunt sine dolore, cumque ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur, Gymnosophistæ; adeo sibi patientiã, quasi propriam vendicant, vt vitam suam nudi semper ducant. vnde etiam gymnosophistæ dicuntur, quod nudi philosophentur, vt supra diximus. [Durantes] Dura reddentes. [Modo flammis] Aut quia, vt diximus arenis feruentibus perpetem diem alternis pedibus insistunt, aut quia gymnosophistæ, cum diu se satis vixisse, arbitrarentur, instructo rogo viui comburi patiebantur. Legitur etiam de Socrate apud Aul. Gel. lib. 2. c. 1. quod stare solitus esset pertinaci statu perdius, atque pernox a summo lucis ortu ad solem alterum orientem, inconueniẽs, immobilis, ijsdem vestigijs, & ore, atque oculis in eundem locum directis cogitabundus, tanquam quodam secessu mẽtis, atque animi facto à corpore, temperantia quoque fuisse eum tanta traditum est, vt omnia vitæ suæ tempora valetudine inoffensa vixerit.

ASCEN. IN Theodoro quoque &c. [Ordo est, Hier. tyrannus Siciliæ aut Syracusarum, fatigauit quoque frustra manus tortorum, in Theodoro Syracusano viro grauissimo. Enim pro quia, Hieron, sup. per tortores, rupit. s. in corpus Theodori verbera. i. flagella, laxauit. i. sic tetendit, vt laxe fierent, fidiculas, i. chordas tortorias, soluit. i. dissoluit aculeum. i. instrumentum ligneum, de quo qui torquebantur, dependebant, extinxit. s. corpore Theodori laminas. s. ardentes, priusquam efficeret, vt s. Theod. indicaret conscios tyrannicidij. [Quinetiam ipse Theod.] Inquinando. i. maculando satellitem. s. Hieron. Thrasonem nomine, in quo summa totius dominationis. i. tyrannidis versabatur, quasi in quodam cardine. i vt ianua in cardine versatur, eripuit lateri eius fidum custodem, quia tyrannus credens vera locutum, amicum fidelissimum necandum mandauit, & ipse Theod. non solum texit beneficio patientiæ ea sup. quæ fuerunt occulta, sed etiam vltus est sua tormenta, quia tyranno grauissimum intulit damnum, vnde addit, quibus. s. tormentis dum Hieron. lacerat cupide inimicum, videlicet Theod. perdidit temere. i. per temerariam crudelitatem, [Amicum] s. Thrasonem. [Apud Indos, &c] Recitat patientiam Indorum (vt opinor Gymnosophistarum) dicens, Vero pro sed, mediatio. i. exercitatio patientiæ creditor vsui pari. i in vsum deduci apud Indos tam obstinatè. i. pertinaciter, vt sint, qui exigant. i. transigant, omne tempus vitæ nudi durantes. i. dura facientes modo. i. interdum corpora sua gelido rigore, i. frigidissima asperitate, Caucasi montis; modo i. interdum, obijcientes corpora flammis sine vllo gemitu. Atq; haud parua gloria acquiritur his contemptu. i. per contemptum doloris, & titulus sapientiæ datur. [Hæc]. s. superius dicta de patientia philosophorum orta sunt è pectoribus altis. i. profundæ prudentiæ, aut magnanimis, & eruditis.

THEO. THeodoro] Antiqua exemplaria habent omnia Theodoro,

DE QVODAM SERVO.

Iust. li. 44. *ILlud * tamen non minus admirabile, quod seruilis animus cœpit. Seruus barbarus Asdrubalem, quod dominum suum occidisset, grauiter ferens, subito agreßus interemit. Cumque comprehensus, omni modo cruciaretur: lætitiam tamen, quam ex vindicta cœperat: in ore constantissime retinuit. Non ergo fastidioso aditu virtus excitata ingenia viuida ad se penetrare patitur: neque haustum sui, cum aliquo personarum discrimine, largum, malignumuè præbet: sed omnibus æqualiter exposita, quid cupiditatis potius, quàm quid dignitatis attuleris: æstimat, inquè captu bonorum suorum tibi ipsi pondus examinandum relinquit: vt quantum subire animo sustinueris, tantum tecum auferas. Quo euenit, vt & humili loco nati, ad summam dignitatem consurgant, & generosissimarum imaginum fœtus, in aliquod reuoluti dedecus, acceptam à maioribus lucem in tenebras conuertant, quæ quidem planiora suis exemplis redduntur, ac prius de ijs ordiar, quorum in meliorem statum facta mutatio, splendidam relatu præbet materiam.*

OLIV. ILlud tamen] Seruus barbarus quidam Asdrubalẽ ob iram interfecti ab eo domini palàm obtruncat, comprehensusque à circunstantibus haud alio, quàm si euasisset vultu tormentis quoque cum laceraretur, eo fuit habitu oris, vt superante lætitia dolores ridentis etiam speciem præbuerit. Iustinus in fine suorum epitomatum, vbi de laudibus Hispaniæ loquitur Sæpe tormentis inquit, pro silentio rerũ creditarum sunt mortui, adeo illis fortiter taciturnitatis cura quam vitæ celebratur, eadem etiam bello Punico serui illius patientia, qua vltus domini necem inter tormenta risu exultauit, serenaque lætitia crudelitatem torquentium vicit. [Omni modo] Omni genere supplicii. [Constantissime retinuit] Quia semper ridebat. [Non ergo fastidioso] Ergo inquit virtus non fastidit quenquam cuiusque conditionis sit ad se penetrare. [Viuida] Feruida, & viuacia. nam segnis contrarium viuido, vnde & quasi sine igne dicitur. [Cum aliquo personarum discrimine] Non facit virtus sicuti personarum exceptores, qui magnos, & dignitate præstantes admittunt, humiles vero, & abiectos reijcitur. [Malignum] Angustum, vt sub luce maligna. [Inque captu] Tibi inquit, curam relinquit, quantum ex ea capere velit, tantumque tecum semper habes, quantum tui animi magnitudo complexa fuerit, neceiusmodi est virtus, vt his se quidem totam præbeat, illis per exiguam partẽ concedat, sed æqualiter se omnibus exponit, nam si magni animi fueris, vt ex ea te multum capere posse confidas, multum tibi ex se auferre permittit, ꝙ si pusillanimis fueris, parum ex ea consequeris, vnde carmen, Nobilitas sine mente ruit, sapientia viles eleuat, haud virtus refugit, quicumque sequetur. [Splendidam relatu.] Nam omnes libenter audiunt eos, qui ex humili loco nati sunt ad summum dignitatis gradum euasisse, & ita non ex abrupto transitum facit ad sequens cap. Virtus omnibus exposita.

ASCEN. ILlud tamen] Continuatur superiori, vt sit, quamuis superiora à sapientibus & ingenuis facta sunt, tamen illud. s. exemplum patientiæ, quòd animus seruilis cœpit. i. concepit non minus admirabile sup. est. Seruus barbarus, vtpote Punicus, grauiter ferens, quod sup. Asdrubal occidisset dominum suum aggressus Asdrubalem subito interemit, sup. eum. [Cumque] s. & cum. i. quamuis ipse seruus comprehensus. i. captus cruciaretur omnimodo. i. genere omni cruciatus, tamen. i. nihilo minus retinuit in ore. i. vultu, lætitiam quam cœperat ex vindicta. s. quòd ita dominum vltus fuerat. [Non ergo, &c.] Occasione seruilis virtutis docet virtutem in omni mortalium conditione posse reperiri, faciens aptam parasceuem. i. præparationem sequentis tituli. Ordo est. Ergo quia in seruo quoque reperta est virtus patientiæ cum fortitudine animi, virtus excitata. i. prouocata in dignitate alicuius rei, vnde peripatetici iram fortitudinis ministram censuerunt, non patitur ingenia viuida. i. non torpentia, sed vegeta penetrare ad se, aditu fastidioso. i. superbo, & humilis conditionis contemptore, neque præbet haustum sui largum, vel malignum. i. exiguum. i. non infundit in homines parcè, aut abundè cum aliquo discrimine. i. differentia, aut acceptione personarum. i. discretionum. status, sed exposita. s. ad accipiendum, omnibus. i. cuiuscunque conditionis fuerint æqualiter, æstimat. i. perpendit, & reputat potius quid cupiditatis. i. affectionis, & desiderij attuleris. s. ad eam obtinendã, quam quid dignitatis, & relinquit tibi ipsi. i. pro arbitrio tuo examinandum. i. discernendum, & diiudicandum pondus. i. magnitudinem, aut valorem in captu bonorum suorum, ita vt tantum auferas tecum. i. de bonis virtutis, quantum sustinueris subire animo. [Quo] i. quare euenit, vt etiam nati humili loco. i. in humilis familijs, consurgant ad summam dignitatem, & fœtus. i. filij generosissimarum imaginum. i. clarissimorum patrum, quorum imagines sunt, reuoluti in aliquo dedecus conuertant lucem acceptam à maioribus in tenebras. [Quæ, quidem] Scilicet discrimina filiorum, aut succedentium redduntur planiora. i. faciliora ad cognoscendum, suis exemplis, id est, si de eis adducatur exempla. Ac ordiar] i. incipiam dicere prius de his quorum mutatio facta in meliorem statum, præbet materiam splendidam relatu. i. ad referendum, aut vt referatur, quia pulchrum est referre eos, qui ex humili loco ad summam gloriam emerserunt.

DE IIS, QVI HVMILI LOCO NATI, clari euaserunt. Cap. IIII.

DE TVLLIO HOSTILIO.

*Plin. de viris illus. Liu. lib. 1. & Dion. lib. 3. à Valer. dissentiunt.

INcvnabvla *Tulli Hostilij* * *agreste tugurium cœpit: eiusdem adolescentia in pecore pascendo fuit occupata. Validior ætas Imperium Romanum rexit, & duplicauit. Senectus excellentissimis ornamentis decorata, in excellentissimo maiestatis fastigio fulsit. verum Tullus, & si magni & admirabilis incrementi, domesticum tamen exemplum est.*

OLIV. Tulli Hostilij genus.

INcunabula Tulli Hostilij] Constat Tullum Hostilium tertium Rom. Regem humili loco natum in casa pastoris fuisse educatum. hunc Liu. dicit nepotem fuisse illius Hostilij, quo fortiter pugnans aduersus Sabinos in lacum Curtium lapsus est, qui deinde locus Hostilius dictus est. Dion. plurimum dissentit à Val. nam in principio lib. 3. hunc genere honesto, & opibus potentem fuisse ostendit, dicit enim, Numa Pompilio mortuo factus iterum Senatus Reip. dominus in eodem genere regiminis, nec inuito populo permanendi censuit, constituitque iterum ex senioribus in præfinitum quendam dierum numerum præfuturos vrbi Interreges, à quibus deinde is, quem populus omnis prætulit, Tullus Host. Rex dictus est: eius autem genus hoc fuit, ex vrbe Medullia. quam ab Albanis conditam Romulus fœdere suscipiens, Rom. coloniam fecerat, vir quidam generosus, & opibus pollens, Hostillius nomine Rom. commigrans vxorem duxit ex genere Sabinorum Serulij filiam, eam ipsam quæ gentilibus suis fœminis bello Sabino consuluerat legationem suscipiendam pro viris ad patres, quæque etiam visa erat conciliandorum ducum causa fuisse precipua: hic igitur vir multis in bellis sub Romulo militans claris editis facinoribus bello Sabino interijt, filium relinquens vnicum sepeliturque à Regibus in optimo fori loco. virtutem eius testantis tituli in præscriptione dignatus, ex hoc autem filio viro facto, & illustrem ducente fœminam Tullus Hostil. est genitus, vir promptus, & alacer, qui Rex deinde creatus est cum suffragijs ciuilibus de eo latis ex lege, tum vero Numa secundis augurij firmante, quæ populo visa erant, &c. [Imperium Ro.] Quia eius auus se bello Sabino fortiter gessit, Rex Romæ creatus est. [Duplicauit] Quia omnem populum Albanum Romam traduxit, euersis menibus, & solo prostratis. hæc causa fuit, quod bello Fidenati infidi fuerunt P. R. [In excellentissimo maiestatis fastigio.] Quia iam senex animum religionibus adiecit, quas antea nihil minus ad regnum pertinere putauerat.

ASCEN.

INcunabula, &c.] Quomodo in superiore præfatus est, affert primum exemplum eorum, qui humili loco nati clari euaserunt. id de Tullo Hostil. Rege Rom. dicens Tugurium agreste. i. humilis casa in agro cępit incunabula. i. primordia vitæ Tulli Hostil. 3. Rom. Regis. Adolescentia eiusdem fuit occupata in pecore pascendo. i. pastoralis, ętas validori, & virilis rexit Imperium Rom. & duplicauit. in duplum auxit ipsum: senectus. i. vltima ætas eius decorata excellentissimis ornamentis, fulsit in excellentissimo fastigio. i. culmine maiestatis. [Verum Tullus, & si] i. quanquam est exemplum magni, & admirabilis incrementi. i. eorum qui ex minimis maximi facti sunt, tamen est exemplum domesticum. i. ex non alienigena ad Imperium Rom. acciti.

DE TARQVINIO PRISCO.

*Liu. li. 1. Dion. li. 3.

*Cic. Tuscul. q. 5.

*Centum in patres legis & equites.

T*Arquinium autem* * *Priscum ad Romanum Imperium occupandum fortuna in vrbem nostram aduexit: alienum quod exactum: alieniorem,* * *quod ortum Corintho: fastidiendum, quod mercatore genitum: erubescendum, quod etiam exule Demarato natum patre. Cæterum tam prosperum conditionis suæ euentum, industrium, pro inuidioso: gloriosum, pro inuiso reddidit, dilatauit enim fines P. R. Cultum deorum nouis sacerdotijs auxit.* * *Numerum Senatus amplificauit, Equestrem ordinem vberiorem reliquit: quoque laudum eius consumatio est, præclaris virtutibus effecit: ne hac ciuitas pœnitentiam ageret: quod Regem de finitimis potius mutata esset, quàm de suis elegisset.*

MCCC in trib. centurijs esse voluit.

OLIV.

TArquinium autem] Hic est Tarquinius Priscus à quo Superbus deinde natus est. [Exactũ] Ciuitate eiectum, nam exigere inter alia significata, & expellere significat, vnde Terent. spectandæ, an exigendæ sint fabulæ. Huius autem expulsionis causa fuit, quòd pater tyrannidem Eupili fugiebat, [Exactum] Dion. li. 3. Non exactum, sed sponte discessisse dicit, cum multarum ex mercatura pecuniarum dominus factus esset, nam occupante inquit, Corinthum seditione, & instante Brachiadis Cypselli tyrannide, cum haud tutum videretur sub tyrannide viuere, hominem, præsertim multa possidentem, eumque ex familia factionis optimarum, compositis rebus suis quæcunque erat fieri possibile, Corintho soluens profectus est, habensque amicos multos ex Hetruscis, & bonos propter continua commercia, maximeque Tarquinios vrbe magna aliquando, & felici domum sibi ibi construit, & vxorem genere illustrem duxit, &c. [Fastidiendum] Contemnendum vilis conditionis hominem. [Erubescendũ] Quod filius exulis regnauerit Romæ, nam huius pater Demaratus exul patria, se ad Tarquinios contulit, & ibi duxit vxorem, ex qua Aruntem. & Lucumonem genuit. Aruns grauida vxore relicta mortem obijt ante patrem suum, qui haud ita multo post cum diem suum obiturus esset, ignorans nurum ferre ventrem, immemor in testando nepotis, solum Lucumonem reliquit hæredem, & puero in nulla sorte bonorum nato Egerio cognomen inditum est. Lucumo, cum omnium bonorum hæres relictus in summis diuitijs esset, vxorem nobilem duxit Tanaquilem, quę cum virum suum Tarquinijs non satis pro dignitate honoratum esse videret, migrandi Romam consilium dedit viro, vbi omnis repentina ex virtute nobilitas fieret, & cum ad Ianiculum ventum esset, in carpento sedenti cum vxore, aquila suspensis demissa leniter alis pileum aufert, superque carpentum cum magno clangore volitans, rursus veluti ministerio diuinitus missa reposuit, id omen læta dicitur Tanaquil accepisse, & continuò virum complexa alta sperare iussisse, hic igitur cum beneficijs multorum sibi ciuium beneuolentiam, conciliasset, eoque precessit vt in summam Anci regis familiaritatem veniret, à quo liberorum etiam tutor institutus est, & post mortem Anci Regnum intercepit. [Dilatauit] Prorogauit, nam Sabinos bello superauit, & eis Collatiam ademit, quidquid agri circa Collatiam erat omneque Latinum nomen domuit, & multas Latinorum ciuitates P. R. Imperio subegit, videlicet Apiolas, Corniculas, Fulcineam, Cameriam, Crustomerium, [Cultum deorum nouis sacerdotijs] Quia augurum collegium summo in honore haberi voluit, adeo vt nihil priuatim, vel publice ageretur, nisi prius captatis auspicijs, quod inde factum est, quia cum vellet Curijs a Romulo institutis nouas edere Curias, Nauius augur id insidijs prius pro auguria consultis, fieri posse negabat. Rex vero eius arti fidem eleuans, consule, inquit aues fieri ne possit, qđ animo cócipio, ꝙ cũ ille captatis, auguriis fieri posse respondisset, cape inquit, hanc cotem, eamq; nouacula discinde. At ille incontinenter accepit, ac fecuit, tunc Rex cœpit, & arti fidem, & auguribus honorem maximum adhibere. [Numerum Senatus.] Quia centum patres adiecit ordini Senatorio, qui minorum gentium appellati. [Equestrem ordinem] Quia centurias institutas à Romulo auxit, vt in tribus Centurijs mille & trec. equites essent.

Demarat. Corithi.

ASCEN.

TArquinium, &c.] Cõdependet superiori, sic. Autem pro sed, fortuna aduexit in nostram vrbem ad occupandum Imperium R. Tarquinium Priscum, quod dicit ad differentiam Tarquinij superbi alienum. s. ab Imperio Rom. i. multum remotum, quod exactum. i. expulsum à suis, alieniorem. i. magis abhorrentem, & remotum ab eodem Imperio quod ortum Corintho, & ita extra Italiam. Fastidiendum. i. meritò per fastum reijciendum, quod genitum mercatore, erubescendum quod natum patre Demarato etiam exule. [Cæterum] i. sed euentum (ergo in nominatiuo etiam dicitur) tam prosperum conditionis suę. i. status eius reddidit. i. fecit industrium. i. sagaci ingenio pro inuidioso. i. loco eius cui inuideatur & gloriosum pro inuiso. i. loco inuisi, Enim pro quia, ipse dilatauit fines, P. R. & auxit cultum deorum nouis sacerdotijs, & amplificauit numerũ Senatus, & reliquit ordinem Equestrem vberiorem. i. abundantiorem, & auctiorem, quoque. & quod consumatio, id est, perfectio laudum eius est, effecit præclaris uirtutibus, ne hæc. i. nostra ciuitas ageret pęnitentiam, quòd mutuata esset. i. mutuo accepisset potius Regem de finitimis, scilicet, populis, utpote Hetruscis, quàm elegisset de suis.

DE TVLIO SERVIO REGE.

Liu.li.1. Pli. de viris illuſtr. Ann.44. regnauit. A ſeruiendo enim dictus. vt vult Dio. lib.4.licet aliter ſentiat Liu.

IN Tullo vero Seruio, fortuna præcipuè vires ſuas oſtendit. Vernam huic vrbi natum, Regem dando: cui quidem diutiſſimè Imperium obtinere; quater luſtrum condere, ter triumphare contigit: ad ſummum autem vnde proceſſerit: aut quò peruenerit: ſtatuæ ipſius titulus abunde teſtatur, ſeruili cognomine, & Regia appellatione perplexus.

OLIV. IN Tullo vero Seuio] Tota hiſtoria repetenda, quæ in j.lib. dicta eſt in cap. de prodigijs fuit autem ſecundum fabulas, vt diximus, Vulcani filius, & Ocretiæ. [Vernam] Seruum ex ancilla natum Plin. de viris illuſt. Seruius Tullus, inquit Pub. Corniculani, & Ocretiæ captiuæ filius, cum in domo Tarquinij Priſci educaretur, flammæ ſpecies caput eius complexa eſt. [Titulus ipſius ſtatuæ] Quia ita inſcriptus eſt. Seruij Tulli Regis R. ſtatua. [Seruili cognomine] Quia dicit Seruij quod à ſeruo nomen habuit quamuis Liu. patrem huius Seruium appellatum eſſe principem in Corniculo ciuitate, & probat hunc non ſeruum fuiſſe nec ſerua natum.

ASCEN. IN Tullo verò, &c.] Ordo eſt, Verò pro ſed, fortuna oſtendit præcipuè vires ſuas in Tul. Seruio Rege Rom. dando ſup. eum natum Vernam. i. ſeruum ex ancilla Liu. tamen vult duntaxat ex captiua natum Regem huic. ideſt noſtræ vrbi cui ſcilicet Seru. contigit. ideſt licet difficile ſit, datum tamen eſt obtinere Imperium diutiſſime, & condere quater luſtrum, i. luſtrationem ciuium, ideſt inquiſitionem quot eſſent, & quantum poſſiderent. quod quinto quoque anno fiebat, vnde luſtrum pro quinquennio deinde vſurpatũ, & triumphare ter, vt Liu. latè lib.1. docet. Autem pro ſed, ad ſummam. i. vt ſummatim eius fortunam dicã, titulus ſtatuæ ipſius teſtatur abundè, vnde proceſſerit, quia ex ſeruitute, aut quo peruenerit, quia ad Regnum Romanũ, perplexus. ſ. vtrunque cognomine Seruili, & appellatione Regia. Inſcriptum enim erat, ſtatua Seruij, Tulli Rom. Regis, aut Seruius Tullus Romanorum Rex. In vocem autem Seruij, aut Seruius vult auctor denotãdum, ꝙ prius fuerat Seruus, cũ Liu. à patre id accepiſſe velit.

DE VARRONE.

Lanij, & ipſius inſtitoris filiũ vocat Liu. lib.22.

MIro quoque gradu Varro ad Conſulatum ex macellaria patris taberna conſcendit, & quidem fortuna parum duxit, ſordidiſſimæ mercis capturis inquinari ſolito xij. faſces largiri, niſi etiam L. Aemilium Paulum dediſſet collegam atque ita ſe in eius ſinum infudit: vt cum apud Cannas culpa ſua vires P.R. exhauſiſſet: Paulum quoque qui prælium committere noluerat occidere pateretur: illum in vrbem incolumem reduceret.* Quin etiam Senatum gratias ei agentem, quòd redire voluiſſet: ante portas eduxit, excuditque, vt grauiſſimæ cladis auctori Dictatura deferretur.*

Liu. in fine lib.22. de Dictatura nihil.

OLIV. MIro quoque gradu Varro] Quam humili loco hic ſit natus oſtendimus in capit. de neglecta religione, cum igitur fauore plebis patribus nequidquam reſiſtentibus Conſul creatus eſſet, cum L. Paulo, grauiſſima clades illa tanto pere celebrata ſcriptoribus apud Cannas Appuliæ vicum fuit Romanis illata, cuius cauſa, & auctor fuit hic Terentius Varro. [Macellaria] Non laniena, ſed vbi obſonia vendebantur à macello quodam, qui cum patriam prodere voluiſſet, damnatus eſt, & capite punitus, ædes eius ſolo adequatæ, in area vbi ædes fuerant vndi cẹperũt obſonia. [Capturis] Quæſtibus hęc captura dicitur. [Excudit] Expreſſit, translatio à fabris, qui ferrum cudentes cuiuſpiam inſtrumenti forma efficiunt.

ASCEN. MIro quoque] Ordo eſt. Varro. ſ. Terentius conſcendit quoque miro gradu. ideſt proceſſu, ex taberna macellaria patris, ideſt vbi pater obſonia in macello venditabat, ad Conſulatum ſcilicet Romanum, qui ſummus tunc erat ſaltẽ ordinarius magiſtratus. [Et quidem]. i. & certè ſic autem quã equidem, legitur, nam equidem eſt, quaſi ergo quidem, vnde Cic. & Virgil. primæ tantum perſonæ iungunt) fortuna duxit parum. ideſt exiſtimauit parum eſſe xij. faſces largiri ſolitos, inquinari capturis. ideſt calido quæſtu, ſordidiſſimæ mercis, niſi dediſſet etiam ſup. ei L. Aemilium Paulum, virum videlicet nobiliſſimum collegam. ideſt Cõſulem, atque fortuna infudit ſe in ſinum eius ſcilicet Terentij Varronis, ita vt cum ipſe exhauſiſſet ſua culpa. i. temeritate P.R. apud Cannas vicum Appuliæ, vbi cum Hannibale male pugnauit, pateretur quoque Paulum. ſcilicet Aemilium, qui nolebat prælium committere, quia videbat non eſſe expediens, occidere, ideſt occumbere, & ſup. reducere illum. ſcilicet Varronem caput omnis cladis, incolumẽ. ideſt ſaluum in vrbem, ſcilicet Romam. [Quinetiam eduxit] ſcilicet fortuna Senatũ ante portas, ſcilicet vrbis agentem gratias, quod redire voluiſſet, & fortuna extudit, aut excludit. ideſt fabre effecit, vt Dictatura, ideſt maximus ille, à quo nulla erat prouocatio magiſtratus, deferretur. ideſt mandaretur, auctori cladis grauiſſimæ. ſcilicet Cannenſis, hoc eſt eidem Varroni.

DE M. PERPENNA.

NOn paruus Conſulatus rubor Marcus Perpenna: vtpote qui Coſ. ante, quàm ciuis, ſed in bello gerendo vtilior aliquanto Reip. Varrone Imperatore. Regem enim Ariſtonicum cepit: Craſſianæque ſtragis punitor extitit. Cum interim cuius vita triumphauit: mors Papia lege damnata eſt. Namque patrem illius, nihil ad ſe pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitum, redire in priſtinas ſedes coegerunt. Ita M. Perpennæ nomen adumbratum, falſus Conſulatus, calliginis ſimile Imperium, caducus triumphus, aliena in urbe improbè peregrinatus eſt.*

Obijt Pergami Oroſ. lib. 5. c.10. & Str. lib.14. hoc lib. c. 2. de Craſſo Papius peregrinos vrbe Roma. vti lege prohibuit. Cic. lib. de off.

OLIV. NOn paruus Conſulatus rubor M. Perpennæ] Hic Græcus fuit, & in vrbem peregrinus & venerat. deinde cũ ſe gratioſiorem partibus feciſſet, & magnas opes comparaſſet, eo proceſſit res, vt cum comitia haberentur auſus fuerit petere Conſulatum, quem etiam obtinuit: multa hic rei militaris documenta dedit, adeo vt prius penè Coſ. quàm ciuis, miſſus contra Ariſtonicum fuit vt ſupra diximus. nam Ariſtonicus rex Eumeni filius Aſiam Attali Regis dono P.R. legatam occupauerat, aduerſus quem P. Licinius Craſſus, et idẽ Pont. Max. quod nunquam antea factum fuerat, cum exercitu miſſus, qui rem infęliciter geſſit, & per inſidias interceptus occubuit, poſtea vero M. Perpenna exercitum aduerſus hunc Ariſtonicum duxit, & eum ſuperatum in deditionem accepit, ac de illo triumphauit, deinde cùm Sertorius hoſtis patriæ iudicatus fuit, hic ſocius eius fuit. Põpeius, & Metellus Conſules aduerſus Sertorium in Hiſpaniam cum exercitibus miſſi ſunt, vbi cum Sertorius omnibus fere prelijs victor euaſiſſet, ad vltimum proditione ſuorum occiditur, cuius proditionis princeps fuit M. Perpenna, qui deinde ſucceſſit ei, & cum Pompeius intelligeret, ſe rem habere cum vno duce, & longe inferiore Sertorio, tres cohortes obiecit ei, quæ tanquam populatum irent, per agros euagerentur, & ſpem bene gerendæ rei Perpennæ facerent, quod etiam ita euenit, nã vbi cohortes Romanas palantes per agros animaduertit eos toto cum exercitu ſuo ad inſidias pertraxerunt. vbi cum milites viuum Perpennam ad Pompeium deduxiſſent, eum lege Papia interfici iuſſit, vtpote qui hoſtis patriæ iudicatus eſſet. [Namque potentia eius,] Benedico M. Perpennam lege Papia Pompeiũ interficere iuſſum, cùm patrem illius iudicio Sabelli Trib. pl. damnatum ſe ciuem Romanum, & ciuis R. iura vſurpantem, in priſtinas ſedes redire coegerũt. [In priſtinas ſedes] In Gręciam [Nomen adumbratum,] translatio à pictoribus, qui primo quidem formam imaginis adumbrant, deinde coloribus illam diſtingunt, & ſic in imaginem redigunt, adumbrare proprie eſt alicuius rei formam inducere, ergo nomen adumbratum, quia principia quidem M. Perpennæ ſummæ claritati, & gloriæ formã. induxerunt, ſed exitus formam illam adumbratam in veram ſplendoris imaginem exprimere non potuerunt. [Falſus. Conſul] Quia cum ciuis non eſſet Conſul eſſe non debuit. Caliginis, ſimile Imperium, caducus triumphus] ideſt caducum, & obſcurum, quemadmodum eſt caligo, quã cum ſol vehementior impulerit eam, continuo diſſipat.

Lex Papia.

ASCEN. NOn paruus rubor, &c.] Duplex eſt lectio, & ita duplex ordo. nam alij textus habent M. Perpennæ, alij M. Perpenna, ſecundum priores. Ordo erit, Rubor Conſulatus M. Perpennæ non paruus ſup. eſt, aut fortunæ, aut ciuitatis Ro. ſecundum poſteriores, ſic M. Perpenna ſup. eſt non paruus, imò magnus rubor Conſulatus, vtpote qui Conſul ſup. fuit antequã ciuis, quia Græcus erat, & ita Conſulatui rubor iniectus eſt, quod cum ſit ſummus ciuium honor, nõ ciui delatus ſit, ſed ſup. M. Perpenna, vtilior aliquando Reip. in bello gerendo.

rendo,Varrone,scilicet Teren.dicto. Enim pro quia,ipse cœpit Aristonicũ Regem.s.Asiæ,& extitit punitor stragis Crassianæ, i.Crassi', quia Thracibus interceptus à milite virga in oculum percusso, à quo ad Aristonicum trahebatur, occisus est. [Cum interim mors eius] scilicet Perpennæ,cuius vita triumphauit,i.qui in vita triumphos duxit, damnata est lege Papia,quia hostis patriæ iudicatus est, cum Sertorio, cuius in Hispania socius, & causa mortis fuerat,tandemque captus & ad Pompeius productus lege Papia, vltimum supplicium tulit,namque (q.d.certum est mortem eius damnatam, quia etiam post mortem eius) Romani sup.cogerunt patrem illius, scilicet Perpennæ complexum. idest vsurpantem iura ciuis Romani nihil patientia ad se cum esset peregrinus, vtpote Græcus petitum iudicio Sabelli scilicet trib.pl.redire,in pristinas sedes, scilicet in Græciam. [Ita] idest & sic nomen M. Perpennæ adumbratum. idest obscurum, & Consulatus falsus,idest non verè additus,cum eius capax non fuerit,& Imperium simile caligini,idest tenebris, & triumphus caducus. idest cuius gloria non diu durauit, peregrinatus, idest more peregrini conuersatus est improbè in vrbe aliena, quia peregrini officium est non esse curiosum de rebus ciuitatis,in qua peregrinatur,is autem summos eius honores vsurparat.

DE M. PORCIO CATONE.

* Plut. in vita.

Marci vero * *Porcij Catonis incrementa publicis votis expetenda fuerunt: qui nomen suum Tusculi ignobile, Romæ nobilissimum reddidit. Ornata sunt enim ab eo literarum latinarum monumenta: adiuta disciplina militaris,aucta maiestas Senatus: prorogata familia,in qua maximum decus posterior est ortus Cato.*

OLIV. Cato homo.

MArci vero Porcij Catonis] Plin.de viris Illust. M. Porcius Cato genere Tusculanus à Valer. Flacco Romam solicitatur Trib.mil.in Sicilia, Quæstor sub Scipione fortissimus & Prætor iustissimus fuit; in Prætura Sardiniam subegit,vbi ab Ennio Græcis literis instructus,Consul Celtiberos domuit, & ne rebellare possent, litteras ad singulas ciuitates misit, vt muros diruerent, cum vnaquæque sibi soli imperari putaret fecerunt. Syrico bello Tribunus mil. sub M. Attilio Glabrione occupatis Thermopylarum iugis, præsidium hostium depulit. Censor L.Flaminium Consularem Senatu mouit, quod ille in Gallia ad cuiusdam Scorti spectaculum extractum è carcere in conuiuio iugulari iussisset. Basilicam suo nomine primus fecit, matronis ornamenta erepta inopia,lege repentibus restituit,accusator assiduus malorum, Galbam octogenarius accusauit,ipse quadragies quater accusatus,gloriosè absolutus, Carthaginem delendam censuit, imago huius honoris gratia,produci solet,Plutarchus dicit hunc genere Tusculanum fuisse,& priusquam ad militiam,atque Rem. se conferret,in agro paterno circa Sabinos vixisse,cuius cum maiores prorsus ignobiles esse viderentur, ipse Cato M.Patrem, vt virum bonum fortem,ac in re militari versatum efferre laudibus, Catonem etiam proauum sæpenumero præmiorum honore ab Imperatoribus laudatum, & quinque bellantium equorum,quos inter dimicandum amiserat,precium fortitudinis suæ testimonium à populo sibi restitutum refert, cum ex more Romani eos,qui generis gloria carentes,à seipsis initium caperent nominis sui,nouos homines,quemadmodum & ipsum Catonem appellarent, ipse ad gloriam sui magistratus se nouum esse, rebus vero gestis ac virtute maiorũ vetustissimum prædicabat, principio autem tertio nomine non Cato,sed Priscus vocabatur, consequenti tempore Cato ei virtutis cognomentum extitit,nam Romani eo,in quo multarum rerum vsus & experientia sit, Catonem nominant. Hæc Plutarchus in vita Catonis.[Incrementa] Principia, ita quidem M.Perpennæ egregia fuere primordia, exitus minus probabiles fuerunt, sed M.Porcij Catonis vitæ totius tenor idem extitit.[Tusculi]Municipij Rom. [Monumenta] Historiæ,nam librum de originibus edidit, videlicet de quacunq; familia Rom.vnde originem habuerit, & quid à quaque gente accepit Roma,idem summus orator fuit Horat.in poet.Eũ lingua Catonis, & Enni sermonem patrium ditauerit. Cice. lib.de orat.3. Quid,inquit,M.Catoni præter hanc politissimã doctrinam transmarinam, atque aduẽtitiam defuit,nam quia ius ciuile non didicerat, causas non dicebat,aut quia poterat dicere,ius negligebat,aut vtroq; genere,& laborauit,& præstitit, non propter hanc ex priuatorum negocijs collectam gratiam, tardior in Rep. capessenda; nemo apud populum fuit fortior, nemo melior Senator, & idem optimus Imperator, denique nihil in hac ciuitate temporibus illis sciri disci ue potuit,quod ille non tamen inuestigauerit,& sciuerit,tum etiam conscripserit,&c.] Adiuta mil.disci.] Quia bello omnem ferme Hisp. imperio P.R. subegit, ductu,& auspicijs suis. [Aucta maiestas] Quia in ordinem Senatorium electus.[Prorogata] Propagata. [Posterior ortus] Qui Vticensis dictus est.

ASCEN.

MArci,&c.] Affert laudabile incrementum M.P.Catonis dicens.Vero pro sed, q.d.econtrario incrementa.s.honoris,& gloriæ M.P.Catonis fuerũt ex peteda publicis votis, qui reddidit nomen suum ens sup. ignobile Tusculi, in illo oppidulo, nobilissimum Romæ. Enim pro quia,monumenta literarum latinarum sunt ornata.idest exculta ab eo,disciplina militaris adiuta sup.est ab eo,maiestas Senatus est aucta ab eo,& familia.s.Porcia prorogata, i.propagata, & extẽsa est ab eo in qua ortus est Cato posterior,maximum decus,s.Romæ, quod miror Valer.adiecisse,cum contra Cæsarem senserit.

THEO.

IMmo Catonis origines] Italiæ ciuitatum continebant origines vnde nomen, & si non satis plenum titulum propositi sui videtur amplexus,vt placet Verrio,quomodo prægrauent ea,quæ sunt rerum gestarum Pop.Rom.

EXTERNA.

DE SOCRATE.

Sed vt Romanis * *externa iungamus: Socrates non solum hominum consensu,verum etiam Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus, Phænarete matre obstetrice, & Sophronisco patre marmorario genitus, ad clarissimum lumen gloriæ excessit, neque immerito. Nam cum eruditissimorum virorum ingenia in disputatione cæca vagarentur:mensurasque Solis, & Lunæ, & cæterorum syderum loquacibus magis, quàm certis argumentis explicare conarentur,totius etiam mundi ambitum complecti auderent; primus ab his indoctis erroribus abductum animum suum in intima conditionis humanæ, & in successum pectoris repositos affectus scrutari coegit, si virtus per se ipsam æstimetur: vitæ magister optimus.*

* Plin. in theatro de matre phtr.in Euthy.& Laertius in vita.

OLIV.

SOcrates non solum]Hic fuit Atheniensis philosophus clarissimus, ex pago Alopocensi filius Sophronisci marmorarij,& Phenaretæ obstetricis. Fuitq;,vt quidam ferunt, Anaxagoræ primũ auditor,deinde Archelai,cui successit in schola,hic animaduertens speculationis naturalis nullum fructũ esse quantum ad commoda vitæ spectaret, primus Ethicam, hoc est mortalem philosophiam inuenit, relicta naturali, nã teste Cic.in prologo 5. lib.Tusc.quæst. primus de cœlo philosophiam euocauit,& in vrbibus collocauit, in domosq; introduxit,& coegit de moribus & vita,rebusque bonis & malis quærere,quamobrem vt scr.Sol.non solum consensu hominum,verumetiam Apollinis oraculo fuit sapientissimus iudicatus,nam ingressum forte Apollinis templum Pythia. idest Phebas Apollinica ita illum excepisse fertur .... Salue sapientissime omnium,fuitq; orator promptus,acer, primus teste Fauorino cum Aeschine discipulo oratoriæ artis campos aperuit, fuitque illi cura etiam corporeæ exercitationis, atque erat præclari habitus, vt dixit Laer. vnde suadebat discipulis suis,vt se crebro intuerentur in speculo,vt quibus esset corporis dignitas à natura donata,eam integram nullis vitijs corruptam conseruarent,quibus vero negata fuisset, virtute compararent, vt animo non corpore hominibus placerent,militauit quandoque,& Xenophontem ab equo deiectũ in prælio facto viriliter suscipiens saluum reddidit, fugientibus Atheniẽsibus vniuersis,in bello nauali vicit, victoriamq; Alcibiadi concessit,quem ipse teste Aristippo suis manibus armauerat,de quo alia dicemus in cap.de sapienter dictis. [Cũ eruditi morum] , Cæteri philosophi cum in cognitione naturali tempus terrerent, primus ipse relicta naturali, moralem philosophian,in qua homines rationem benè,recteque viuẽdi specularentur,inuenit.[Mensurasque Solis]idest magnitudinem solis,lunæ,& cæterorum syderum. [Solis] Quem alij duplo, alij triplo terra maiorem dicunt, Lunam æque magnam. ac terram dicunt, magis loquacibus, quibusdam coniecturis ducebantur,quam certis rationibus, vt de his rebus disputarent. [Intima] scilicet parte videlicet animo. [Repositos affectus] Irascibilem,concupiscibile,rationalem,ex quibus quasi fontibus omnes animi perturbationes deriuantur.

Sed

ASCEN. SEd vt iungamus Rom.] Sup. exemplis externa, Socrates indicatus sapientissimus, non solum consensu hominum, verumetiam Apollinis, genitus Phænarete matre obstetrice .i. quæ parturientibus operam locabat, & Sophronisco patre marmorario i. qui marmora poliebat, aut sculpebat, excessit .i. euasit clarissimum lumen gloriæ. [Neque immerito] .i. & non sine merito suo, eo peruenit; nam cum ingenia virorum eruditissimorum, vagarentur .i. in incerta agitarentur, in disputatione cæca .i. rerum, quarum veram cognitionem habere non poterant, & conarentur explicare argumentis magis loquacibus quam certis, mensuras, solis, lunæ, & cæterorum syderum, & auderent complecti ambitum .i. circuitum etiam totius mundi. ipse prius coegit animum suum ab his indoctis .i. indoctorum, aut indoctis .s. ab alijs erroribus, in intima .i. intimam partem conditionis humanæ .i. ad scrutanda præcordia, quorum laus, aut vituperatio nascitur ex præcordijs eorum, in affectus, idest, potentias animæ repositas .i. locatas, in secessu .i. secreto pectoris, ens sup. aut existens, optimus magister, vitæ si virtus æstimetur per seipsam .i. sine respectu ad commoda publica, aut priuata, quia philosophando, & contemplando optimè viuitur, sed vtilius Reip. fortiter agendo.

DE EVRIPIDE, ET DEMOSTHENE.

*Quam matrem Euripides, * ne aut quem patrem * Demosthenes habuerit: ipsorum quoque sæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse, omnium pene doctorum literæ loquuntur: sed quid aut illius tragica, aut huius oratoria vi clarius?*

* Gel. lib. 15. c. 20.
* Plut. in Dem. sed de Euripi de contrarium qstê dit Suidas.

OLIV. QVam matrem Euripides] Constat hunc in familiaritatē Socratis maximam, & iura venisse, adeo vt sint qui dicant Socratem fuisse, qui scripsit tragœdiam Euripidis. Syropus etiam dicit Euripidis linguam Socratem iuuisse, & Aristophanes dicit Socr. fuisse Euripidem, hæc historia notabitur in c. de fiducia. [Demosthenis patrem] Plut. Demosthenē nominatum fuisse, dicit illumq; teste Theopompo historico, virum probum, & honestum Macheropium cognominatum, ab officina gladiorum, quam Athenis egregiam, multisq; artificibus seruis instructam habebat, quod & Iuue. affirmat in Satyra omnibus in terris, cum dicat, Quē pater ardentis massæ fuligine lippus. A Carbone, & forcipibus, gladioq; parante incude, & luteo Vulcano ad rethora misit. Matrem vero eius Aeschines tradit ex barbara muliere, & Atheniensi quodam exule natam, id verum sit necne, incertum est. nam ad falsam calumniam id obiectum Demostheni ab emulo putatur, fuit autem Demosthenes orator omnium maximus, vt sub oratoris nomine apud Græcos Demosthenes intelligatur, sicut apud nos Cic. & constat quidem paruum admodum orfanū fuisse, qui cum se à tutoribus suis deceptum fuisse cognosceret, statuit omnino artem oratoriam assequi plenissimè, vt ab his ius suum aliquādo reposceret, sed omnia à natura suo proposito habebat aduersa, quæ tamen studio & industria superauit, vt in c. de industria dicemus. [Quam matrem] Theopōpus teste Gellio, dicit Euripidis matrem olere vendentē quotidianum sibi victum miserabiliter quæritasse.

ASCEN. QVam matrem] Citat alia duo exempla eorū, qui ex ignotis parentibus ad su nmam nobilitatem emerserunt dicens. [Quam] .i. quo nomine matrem Euripides poeta in tragœdia clarissimus, habuerit, aut quem .i. quo nomine patrem Demosthenes orator apud Græcos summus habuerit, ignotū fuit, quoque .i. etiam sæculo .i. æuo ipsorum. Autem pro sed, literę pene omnium doctorum loquuntur .i. attestantur, matrē alterius .s. Euripidis venditasse olera, & patrem alterius .s. Demosthenis venditasse cultellos. Sed quid clarius supra est aut tragica vi illius .s. Euripidis, aut oratoria vi huius .s. Demosthenis? q. d. nihil.

THEO. QVam matrē Euri.] Ea Clito dicta est. quā veteres Comœdi poetæ velut olera vendere solitā notant. hist. tñ Philocori tradit Euripidē materno paternoq; stemmate clarissimū.

DE IIS, QVI A PARENTIBVS CLARIS degenerauerunt. Cap. V.

SEquitur duplicis promissi pars adopertis illustrium uirorum imaginibus reddenda: quoniā quidem sunt referendi qui ab earum splendore degenerauerunt: teterrimis ignauiæ, ac nequitiæ sordidus imbuta nobilia portenta.*

*Et terita vocat Pla. in Cratel.

OLIV. SEquitur duplicis promissi pars] Sequitur, inquit, pars promissa, in qua de his, qui à maioribus suis degenerauerūt, tractandum est. [Adopertis] .s. à posteris patefactis. [Degenerarunt] Alieni facti sunt. [Portenta] quæ enim contra naturam sunt portenta dicuntur. [Nobilia] Quia à nobilissimis parentibus nati sunt.

ASCEN. SEquitur, &c.] Ordo est pars .s. altera promissi, scilicet in parasceue ante superiorem titulum, duplicis .i. duo membra complectentis, quorum alterum iam absolutum est, sequitur reddenda .i. quæ reddi debet imaginibus illustrium virorum, adopertis .i. obfuscatis per degenerem prolem. quoniā quidem .i. quandoquidem referendi sup. sunt ij, qui degenerauerunt .i. per ignobilitatem animi defecerunt à splendore earum .s. imaginum illustrium virorum, appositoriè portenta vocat, idest monstra nobilia, idest qui sic degenerantes sunt nobilia portenta imbuta, idest infecta, teterrimis sordibus ignauiæ, ac nequitiæ.

DE SCIPIONE IGNOBILI, filio Afric.

*QVid enim monstro * similius, quàm superioris Africani filius Scipio? Qui in tanta domestica gloria ortus, à paruulo admodum Regis Antiochi præsidio capi sustinuit: cum ei voluntaria morte absumi satius fuerit, quàm inter duo fulgentissima cognomina patris & patrui, altero oppressa Africa iam parto, altero maiore ex parte recuperata Asia, surgere incipiente, manus vinciendas hosti tradere: eiusque beneficio precarium spiritum obtinere, de quo mox L. Scipio speciosissimum Deorum, hominumque oculis subiecturus erat triumphum. Idem Præturæ petitor, candidam togam adeo turpitudinis maculis obsolefactam in campum detulit: vt nisi gratia * Cicerei, qui patris eius scriba fuerat, adiutus esset, honorem à pop. impetraturus non videretur: quamquam quid interfuit, vtrum repulsam, an sic adeptam Præturā domum referret? quam cum propinqui ab eo pollui animaduerterent, id egerunt: ne aut sellam ponere, aut ius dicere auderet. Insuperque è manu eius annulum, in quo caput Africani sculptum erat: detraxerunt. Dij boni, quas tenebras è quo fulmine nasci passi estis.*

* Immo nisi tenui fuisset valetudine, alterū extitisset lumen ciuitatis, inquit Cic. in Cat.
* Plut. in vita Scipionis, & hic auctor lib. 4. c. 5.

OLIV. PAruulo admodum regis Antiochi] Scimus quomodo L. Scipio frater superioris Africani Cos. sortitus sit prouinciam Asiam, vt bellum aduersus Antiochum gereret, quā Senatus eo libentius concessit, quo frater Africanus vltro pollicitus est se in Asiam iturum illi legatum. L. ergo Scipione, & Africano fratribus exercitum traijcientibus in Asia nuncij venerunt debellatum vtrinque esse à terra quippe ab Atilio Reg. mari autem ab Aemilio. Primo igitur aduentu eorum, legatos pacem petentes Antiochus ad eos mittit, peculiare donum Africanum ferentes, filium eius, quem Rex paruo nauigio traijcientem ceperat, hunc autem Regijs muneribus donatum ad patrem remisit, pax Regi data parte prouinciæ adempta vsque ad montem Taurum. [Altero patre] Qui Africanus cognominatus ab oppressa Africa. [Altero] Patruo, qui Asiaticus dictus est recuperata Asia. [Precarium] Quod precibus obtinetur, & est verbum iuris. [Deorum hominumque] Quia curru triumphans vectus est in Capitolium, vbi dij, & homines illum intuebantur. [Idem Præturæ petitor] Hic & Cicereius, qui scriba patris eius fuerat cōpetitores erant Præturæ, qui cum in campum Martium venisset in honore scriba Cicereius Scipioni prelatus est, sed hic motus reuerentia quadam patris eius, cuius scriba fuerat, concessit illi Præturam, quam tamen cognati eius administrare eum non sunt passi. Diximus Regulum aduersus Regiam classem Antiochi feliciter pugnasse ad Mionensum, Rhodijs iuuantibus Africani filius captus ab Antiocho patri remissus est. [Maculis] Sordibus vitiorum inquinatam, sic per concessionem quasi turpiter. [Sellam] Curulem poneret, vt ius diceret.

ASCEN. QVid enim, &c.] Affert primum exemplum Scipionis filij Scipionis Africani maioris dicens. Enim pro quia, quid supra fuit similius monstro, quam Scipio filius Scipionis;

nis Africani superioris.i.anterioris, aut maioris,q.d. nihil vt pote,qui ortus in tāta gloria domestica.s.patris sui, sustinuit, .i.passus est capi à præsidio Regis Antiochi admodum.i. valde paruulo,cum satius.i.eligibilius fuerit ei absumi morte voluntaria,videlicet inferendo sibi manum , quàm tradere manus vinciendas hosti, & obtinere spiritum precarium .i. vitā quasi precibus redemptam beneficio eius .s. hostis inter duo fulgentissima cognomina.s.patris , & patrui .i. fratris patris, altero.s.cognomine patris parto.i. acquisito iam , Africa oppressa,& altero.s.patrui cognomine, qui Asiaticus dictus est incipiente surgere recuperata Asia ex maiore parte , de quo .i.hoste,L.Scipio.s.patruus eius subiecturus erat mox,i.paulo post,oculis Deorum,& hominum speciosissimum triumphū. [Idem petitor,&c.] Ordo est. Idem.s.Scipio superioris Africani filius,petitor Præturæ.i.cum tempore comitiorum candidatus in Campum Martium ad petendam prætura descenderet, detulit in campum .s. Martium togam candidam , qua induebantur in signum candoris animi,nulla ambitione,aut auaritia polluti,adeo obsolefactam.i. contaminatam maculis turpitudinis,i.obscœnitatis, vt nisi esset adiutus gratia Ciceroni(nam sunt, qui illi oblatam dicant Præturam) qui fuerat scriba patris eius,non videretur impetraturus sup. fuisse honorem.i.Præturæ à populo. Quamquam.i.tametsi, quid interfuit vtrùm referret domum repulsam , an Præturam adeptam.i.acquisitam sic.i.precario,& cum dedecore,q.d.nihil, quam .s. Præturam cum propinqui .s. consanguinitate, animaduerterent pollui ab eo id egerunt .i. ita terruerunt eum, ne i.vt non auderet,aut ponere sellam currulem.i.sedem Prætoriam.aut dicere ius.i.iudicare inter litigantes,insuper.i.& super hæc,detraxerūt è manu eius annulum in quo erat sculptum caput. Africani.s.maioris.hoc autem faciebant, ne eo quidquam temere signaret, nam in annulo signa sua ferè , vt nunc multi habebant. [Dij boni] Exclamatio modesta quas.i. quales tenebras.i. offuscationes claritatis nominis , & famæ passi estis nasci è quo.i. quali fulmine .i. vehementissimo lumine,vt ex Africano maiore,q.d. maximas, è maximo.

DE FILIO Q. FABII DEGENERE.

*Lib.6.ca. 9.

AGe * *Q.Fabij Max. Allobrogici & ciuis , & Imperatoris clarissimi filius Q. Fabius Max. quam perditam luxuria vita egit ? cuius , vt cetera flagitia oblite-rentur:tamen abundè illo dedecore mores nudari possunt, quòd ei Q.Pompeius Præt.vrb.paternis bonis interdixit: neque in tanta ciuitate,qui illud decretum reprehenderet, inuentus est:dolenter enim homines ferebant, pecuniam , quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitijs disijci. Ergo quem nimia patris indulgentia hæredem reliquerat,publica seueritas exhæredauit.*

OLIV. AGe Q.Fabij Max.] .i. qui aduersus Allobroges,& Bituitum Auernorum Regem secundum quosdam felici pugna dimicauit,nam xx.mil. hostium ea pugna cæsa dicuntur, & cum Bituitus Romam venisset vt Senatui satisfaceret,hoc est,vt se excusaret,quòd à se bellum illud non esset ortum, propterea sibi ignosci,& pacem dari peteret. Albam missus traditus est in custodiam , & cum secundum pacem non videretur,filium eius Congoneciarum in Imperio esse,ne motum aliquem in prouincia concitaret,ipse quoque Rom. accitus est.Val.tamen lib.v lt.c.6.de perfidia dicit, hunc regem Bituitum non à Fabio victum,neq; sponte Rom.venisse,sed a C.Domicio perfidia captum, & Rom.missum fuisse , quod factum Senatus nec probare,nec rescindere voluit, sed Regē Albam custodiæ causa relegauit,quod si est,Fab.rem tantum cum Allobrogis habuit. [Allobrogici] Qui Allobroges vicit. [Perditam] Corruptam,sceleratam . [Paternis bonis interdixit,]i. ab administratione bonorum paternorum prohibuit, nam omnia bona paterna in luxum,& libidine profundebat, & est pulcherrimus dicendi modus , interdico tibi aqua, & igni,qua constructione omnes docti vtuntur,Plin. Aqua & igni interdixit ei,qui in suas leges non iurasset. Cice.in orat. vbi tuleras,vt mihi aqua,& igni, interdiceretur , & hac constructione referri sunt auctorum lib.[Nimia patris indulgentia] Quia tametsi filium prodigum videret , tamen eum reliquit hæredem.

Allobroges.

ASCEN. AGe] Adhortandi vox ? q.d. Sed attende quæso, quam.i. quantum perditam vitam luxuria.i. per luxuriam egit Q.Fab.Max.filius Q.Fab.Maximi Allobrogici.i. qui vicit Allobroges, Gallos secundum aliquos in Delphinatu , secundū alios in Sabaudia commorantes , & .i. simul ciuis clarissimi , quia domi clarissime vixit,& Imperatoris clarissimi, quia bellum speciosissimè gessit. [Cuius] .s. filij licet id demus vt cætera flagitia obliterentur, idest deleantur , & non memorentur,tamen mores super eius praui , possent nudari .i. detegi, abunde,illo dedecore.i.probro.quod Q.Pompeius prætor vrbanus interdixit ei.i.arcuit eum à bonis paternis, neque (ne dicamus id temere ab eo factum) supra quisquam iuuentus est in tanta ciuitate, quanta tunc erat Rom. qui reprehenderet illum decretum.s.Prætoris vrbani. Enim pro quia,homines ferebant dolenter pecuniam , quæ debebat seruire splendoris gentis Fabiæ,disijci.i.dilapidari flagitijs.i. obscœna vita vnius filij. [Ergo seueritas Pub. exhæredauit] supra patris , quem indulgentia,i.nimia facilitas , & benignitas patris , reliquerat hæredem.

DE FILIO CLODII PVLCHRI.

*De Fuluia A sco. in arg.Millo.

POßedit * *fauorem plebis Clodius Pulcher,adhærensque Fuluianæ stolæ pugio , militare decus muliebri imperio subiectum habuit : quorum filius Pulcher præterquam quod eneruem, & frigidam iuuentam egit, perdito etiam amore vulgatißimæ meretricis infamis fuit,mortisque erubescendo genere cōsumptus est: ab domine enim auide deuorato, fœdæ, ac sordidæ in temperantiæ spiritum reddidit.*

POssedit fauorem plebis Clodius] Tametsi Clodius Pulcher seditiosissimus fuerit,tamen plurimum valuit in Repub.nam Trib.pleb.fuit,& in Tribunatu suo Cic.eiecit cum se totum plebi insinuasset, cōstat autem omnes Clodios semper potentiæ patriciorum assertores fuisse,præter hunc vnū, de quo loquimur,qui vt Cic.eijceret ciuitate, non dubitauit renunciare generi patricio,& se plebeum facere,nā lex erat, quæ patricium quemque Tribunum fieri vetabat : hic igitur cuidam plebeio,& minori natu se in adoptionem dedit,suadente hoc C.Cæsare Consule, nam quodam loco deplorante Cic.statum Reipub. iratum dicunt Cæsarem in causam plebis Clodium adduxisse,qui continuo Trib.pleb. factus fauorem plebis possidere cœpit . Vel possedit fauorem plebis, ideo,quia vt ait Suet.de gente Claudia , quia notissimum est Claudios omnes dignitates , atque potentiæ patriciorum assertores vnicos fuisse,excepto duntaxat P.Clodio,qui ob expellendum vrbe Ciceronē plebeio homini atq; natu minori, in adoptionem se dedit.[Fuluianæ stolæ pugio,] Metonymia stolam pro ipsa muliere Fuluiana ponit , pugionem pro hoīe militari,nam pugione milites vtuntur, hic Fuluiam vxorem habuit,quam deinde mortuo Clodio M.Ant. duxerat vxorē, quod autem pugionem bellatorem , & hominem militarem appellat etiam Cic.pugiunculum Hispanensem Cn.Pisonem appellat,ludens in conatum eius,qui vna cum Catilina contra patriam conspirasset,qui Prætor in Hispaniam missus , ab equitibus Hispanis,vt dicit Salust. interfectus est . [Possedit fauorem] Hoc dicit etiamsi Clodius ciuis seditiosus erat , & vxorius , tamen virtutes magnus cum vitijs habuit coniunctas , sed filius eius flagitijs omnibus adeo abruptus fuit , vt nullam omnino virtutis imaginem habuerit. [Eneruem] Effœminatam,& mollem.[Frigidam].s. cum propriè ardor iuuenum sit.[Vulgatissimæ meretricis] Ac si diceret de medio lupanari corpus inter omnes vulgantis,quod flagitiosus est , q̄ si consuetudinem habuisset cum aliquanto pudentiore [Abdomine]Abdomen dicitur durum,& solidum, pingue , & laridum.Iuuen.Teneræ placant abdomine porcæ.

OLIV.

ASCEN. POssedit,&c.] Clodius inquit, Pulcher filius eiusdem nominis(quod fere contingebat) patrem habuit clarum,& matrem clariorem , & tamen turpissimam vitam turpius finiuit. Ordo est. Clodius Pulcher possedit, (q.d. si aliud nihil speciosè egit,tamen ex eo clarus est, quod possedit) fauorem plebis , quia in plebeiam familiam se adoptandum dederat, & pugio,idest ipse vir militaris pugione vti solitus,adherens per matrimonium stolæ matrimoniali , idest honestati Fuluianæ,idest Fuluiæ vxoris , idest suæ , habuit decus militare subiectum imperio muliebri , idest sic obsequenter vxori vixit,& tantum ab adulterio abhorruit , ut vxori subiectus videretur , vnde filius lasciuæ vitæ exemplum ab eo non accepit,vxor etiam eius matronalem non polluit stolam, quia caste cum marito licet imperiose vixit. [Quorum] .s. duorum filius. [Pulcher].s.cognomento paterno, preterquam.i.vltra quod egit iuuentam.i.iuuenilem ætatem eneruem.i. mollem

& fri-

& frigidam, idest gittam: fuit etiam infamis amore perdito, id est per quem ipse perditus erat, aut aliud nihil quàm ad perdendum cum vili, meretricis vulgatissimæ, enim est libidini expositus, & consumptus est, id est extinctus, erubescendo genere mortis. Enim: pro quia, abdomine. idest pingui sup. illo aut summe delicato douorato auide, reddidit spiritum fœdæ, ac sordidæ, intemperantiæ. idest intemperantis vitæ.

DE ORTENSIO CORBIONE.

Lingua alij ad fallendum, alij ad lenocinium referunt.

IAm Q. quidem Hortensii, qui in maximo & ingenuorum ciuium, & amplissimorum prouentu, summum auctoritatis, atque eloquentiæ gradum obtinuit: nepos Hortensius Corbio omnib. scortis abiectiorem, & obscœniorem vitam exegit: ad vltimumque lingua eius tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quàm aui pro salute ciuium in foro excubuerat. Animaduerto in quàm periculosum iter processerim; itaque meipsum reuocabo, ne si reliqua eiusdem generis naufragia consectari perseuerauero, aliqua inutili relatione implicer: referam igitur pedem, deformesque vmbras in imo gurgite turpitudinis suæ iacere patiar, satius est enim narrare qui illustres viri in cultu, cæteroque vitæ ritu, aliqua ex parte nouando, sibi indulserunt.

OLIV. IAm Q. quidem Hortensij] Hic eloquentia tantum valuit, vt sæpius dubitatum sit, vtrum ipse an Cic. principatum obtineret. [Prouentu] Et in hoc maxima gloria extitit Hortensij, quod cum magna ingeniorum copia vigeret, tamen inter cætera eius eloquentia emineret. [Corbio] Quia tanquam corbes omnia deuorabat paterna bona, nam sunt, qui dicant hoc nomen accepisse à cupiditate deuorandi, nam Corbitare est aui de deuorare, vnde Plaut. corbitant dixit. [Lingua eius, tam libidini cunctorum] Pro idest vulgo se libidinis cunctorum reconciliatorem, profitebatur. [Prostitit] Prostare propriè est se venalem exponere. Ergo prostitit, pro pretio stetit, quia se conciliatorem libidinis vulgo profitebatur. [Animaduertit] Reprehendit quodammodo seipsum, quod fortè procedendo nominaturus sit aliquem, cuius deinde peniteat. [Deformesque vmbras] Vmbras, qui à maioribus suis degenerauerunt & claras maiorum suorum imagines flagitijs suis quasi vmbra quadam operuerunt, sicut supra dixit adopertus illustrium virorum imaginibus. [Gurgite] Baratro. [Satius est enim] Melius, inquit, est de his dicere, qui ex illustribus viris in veste, & cætero cultu sibi licentius, quàm mos patrius requirebat indulserunt.

Corbitare.

IAm Q. quidem, &c.] Nam, & quidem, expletiuæ sunt coniunctiones ad continuationem, & ornatum nihil ad constructum facientes. Nam Ordo est Hortensius Corbio nepos Q. Horten. (qui obtinuit summum gradum auctoritatis: & eloquentiæ in maximo prouentu) idest fœtura ciuium, & ingenuorum, & amplissimorũ qui Romæ tempestate illius fuerunt, exegit. idest vsque ad mortem egit vitam obiectiorem, & obscæniorem omnib. scortis, s. prostitutis libidini vtriusq; sexus, & ad vltimum cum ad patiendum turpia inidoneus esset, eis, ad lenocinium, & conciliationem turpium amorum per linguam prostitit. i. præso stetit inter lupanaria. i. prostantium meritoria, tam. i. tantum libidini cunctorum, quàm. i. quantum lingua sup. aui. s. Hortensij oratoris excubuerat in foro. scilicet iudiciali pro salute ciuium, hoc autem dicto reprimens se, parasceue ad sequentem titulum facit, dicens. [Animaduerto] idest considero in quàm. i. quantum periculosum inter processerim, quia periculosum, sanè est clarissimarum familiarum dedecora recensere. [Itaq;] idest ita, & ego reuocabo meipsum, ne si perseuerauero consectari, reliqua naufragia, id est perditionem honoris, & rerum, vt per naufragia omnia amittuntur, eiusdem generis. i. perditorum filiorum, implicer aliqua relatione inutili, i. quam mihi tacuisse melius fuerit. [Igitur referam pedem] idest retrocedam ab ea narratione in qua nimis processerim, & patiar vmbras deformes. idest turpissimas, & ignobilissimas aliorum vitas, vt Cic. Iunioris, vt Neronis, & aliorum multorum, sed potissimum Neronis, iacere. i. absconditas in gurgite. i. voragine turpitudinis suæ. Enim pro, quia satius est narrare, qui viri illustres indulserunt. idest nimium permiserunt sibi in cultu, & cætero ritu vitæ nouando sup. eum ex aliqua parte.

THEO. LIngua libidini prostitit.] Nam fallebat & stupra conciliabat ipse, impotensalijs libidini deditis Ganionibus.

QVI EX ILLVSTRIBVS IN VESTE, aut in cætero cultu licentius, quàm mos patrius permittebat, indulserunt. Cap. VI.

DE P. SCIPIONE.

*PVblius Scipio, cum * in Scicilia augendo exercitum, traijciendoque in Africam opportunum quærendo gradum, Carthaginis ruinam animo volueret, inter consilia, ac molitiones tantæ rei operam Gymnasio dedit, pallioque & crepidis vsus est: nec hac re segniores Punicis exercitib. manus intulit: sed nescio, an ideo alacriores: quia vegeta, & strenua ingenia, quò plus recessus sumunt, hoc vehementiores impetus edunt. Crediderim etiam fauorem eum sociorum vberiorem se adepturum æstimasse, si victum eorum, & solennes exercitationes comprobasset: ad quas tum veniebat, cum multum, ac diu fatigasset humeros, & cætera membra militari agitatione firmitatem suam probare coegisset: consistebatque in his labor eius, in illis remissio laboris.*

* Profecti sunt legati, ut quæ vulgata erant de cultu ac desidia Imperatoris, solutaque militiæ disciplina comperta referrent.

PVb. Scip. cum in Sicilia] Hanc Liu. tradidit hist. Dec. ij. Pun. bel. [Augendo] Quia in Sicil. supplebat exercitum, quem in Africam traiecturus erat capta Carth. noua. [Reuolueret] Cogitaret. [Molitiones] Apparatus, vel conatus. [Gymnasio operam dedit] idest palestræ. Vbi se iuuenes exercebat. [Pallioque] Quod genus vestis græci Philosophi habebant, & eo vtebantur & erat vsque ad talos demissa. [Crepidis] Sunt quia sonitu. i. crepitu pedum cum soles crepidas dictas velint, est tamen græca dictio nam κρεπίδος dicitur vulgo planta pedis eo autem ab accusatiuo Græco formatur nominatiuus Latinus. Dicerem à crepo verbo deduci, in græcum nomen esset, quod latinam etymologiam non recipit, teste Gel. lib. 13. qui dicit, omnia enim ferme id genus, quibus plantarum calces tantum in fine teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nonnunquam græca voce crepidulas. Seruum. tum. dic fuisse Tusca calciamenta, quæ corrigijs ad pedes ligabantur, cum Virg. dixerit. Et tyrrhena pedum circundant vincula plantis Seru. exponit crepidas quas primo habuere Senatores, post Equites, deinde milites, vnde Horat. in Serm. Sapiens sibi crepidas nunquam, nec soleas fecit. Pers. tamen videtur velle calciamenta fuisse Græcorum, non hic, qui in crepidas Graiorum ludere gessit. [Vegeta] Viuida impigra. [Plus, successus] Recreationis. [Cũ multum, ac diu] Multum intensionis est, diu longitudinis temporis. [Multum] Vt si quis vna hora se vsque ad lassitudinem exerceret. [Diu] Si toto die laboraret. [Agitatione] Exercitatione militari. [In his remissio]. s. exercitationibus sollenibus. OLIV.

PVb. Scipio, &c.] Recitat itaque primum exemplum dicẽs. [P. Scipio, cum]. i. quando ipse augendo exercitum in Sicilia, & quærendo gradum. idest modum animo opportunũ. idest idoneum traijciendo. idest ad traijciendum. s. exercitũ in Afric. volueret animo. idest ruinam meditaretur. Carth. dedit operam Gymnasio, idest palestræ (Vt oliu. interpretatur, aut vt mihi placet exercitationi in re literaria, nam quid pallium, aut crepidæ ad palæstram, nisi forte non vt palæstrita, sed vt iudex interfuerit? quod tamen verosimile non est. Nam non decet in alienis exercitijs, quia nuper aduenerat, statim iudicem existere dicam igitur aut potius exercitationis literariæ inter consilia, ac molitiones, & ponderosos conatus tantæ rei, quanta erat Carth. ruina, & ipse vsus pallio. i. indumento Græcanico maximè philosophico, & crepidis. idest altis calciamentis philosophorum, quod vocabulum licet Græcanicum sit, Latini tamen pro sono vsi, quasi à crepitu, quem faciunt incedendo, nam si à græco κρηπὶς prima produceretur [nec hac re] intulit. i. propter hanc rem. idest propter illam remissionem, exercitibus punicis idest Carth. manus. s. suas segniores. idest torpentiores, & tardiores, sed nescio an sup. intulerit, i. ideo alacriores. idest magis strenuas [Quia ingenia vegeta] idest vigorosa, & viua & strenua. idest acria, quo. i. quanto plus recessus. scilicet à labore, hoc est remissionis & recreationis sumunt, hoc, id est tanto vehementiores impetus edunt. i. emittunt. [Ego etiam crediderim] idest credere possim eum existimasse se adepturum vberiorem, idest copiosiorem fauorem sociorum, si comprobasset. scilicet idem faciendo victum. idest modum viuendi, & exercitationes sollennes eorum ad quas. scilicet exercitationes ipse veniebat tum. i. tunc. ASCEN.

tunc.[Cum]ideſt quando,aut poſtquam, fatigaſſet multum, ac diu humeros ſup.ſuos,& coegiſſet cætera membra ſup.ſua probare.ideſt oſtendere firmitatem ſuam,agitatione militari, quod pro quia,labor eius conſiſtebat in illis,ſcilicet exercitationibus militaribus, & remiſſio laboris conſiſtebat in his. ideſt poſterius dictis,hoc eſt exercitationibus Græcanicis, & vt mihi viſum eſt literarijs.

DE L. SCIPIONE.

Tabulam victorię ſuę Aſiaticæ in Capitolio poſuit. Pli. li. 35. cap. 4.

LVcij vero * Scipionis ſtatuam Chlamydatam, & crepidatam in Capitolio cernimus: quo habitu, videlicet quia aliquando vſus erat, effigiem ſuam formatam poni voluit.

OLIV. LVcij vero Scip.] De hoc ſatis ſupra dictum eſt, cui Aſia prouincia à Senatu eo libentius demandata fuit, quòd frater eius Africanus pollicitus fuerat legatum ſecum illo iturum,ex qua prouincia, cum victor rediſſet, Aſiaticus eſt dictus. Crepidatam] Crepidis indutam,& ornatam.

ASCEN. LVcij,&c.]Ordo eſt.Vero.i.ſed Nos cernimus(quia adhuc extabat tempore,quo hæc ſcriptitabat Valerius in Capitolio vbi ſtatuæ triumphantium ponebantur) ſtatuam Lucij Scip.ſcilicet Aſiatici chlamydatam. ideſt indutam, aut ornatam chlamyde.ideſt veſte militari,& crepidatam.ideſt habentem crepidas ad pedes videlicet,quo habitu,quia vſus fuerat aliquando,voluit effigiem ſuam formatam.ideſt ſculptam poni,quo aliquando vſus fuerat.

DE L. SYLLA.

LVcius quoque Sylla,cum Imperator eſſet, chlamydato ſibi, & crepidato Neapoli ambulare deforme non duxit.

OLIV. LVcius quoque Sylla,] Qui aduerſus Mithridatem miſſus fuit, quam prouinciam Marius ſibi dari inuito Senatu per populum, aut ſuæ factionis principes cum vellet, exorta eſt ſeditio,inde bellum inter ipſum & Syllam, vt ſupra dictū eſt. Sibi chlamydato,& crepidato. Notanda conſtructio,nam ambulo ſimilium copulatiuum, vt ambulo rectus ſicut,incedo,vt Virg.Incedo regina,Iouiſque,& ſoror,& coniux.

ASCEN. LVcius quoque Sylla] Cum eſſet Imperator, non duxit.i. non exiſtimauit deforme chlamydato.i.ornatū chlamyde,& crepidato. ideſt ſubnixum crepidis,ambulare Neapoli.

DE CAIO DVELLIO.

* Cic. in Cat. Liu. lib. 17.

CAius autem * Duellius,qui primus naualem triumphum ex Pœnis retulit, quotieſcunque epulaturus erat: ad funalem cereum præeunte tibicine, & fidicine, à cœna domum reuerti ſolitus eſt.inſignem bellicæ rei ſucceſſum nocturna celebratione teſtando.

OLIV. CAius autem Duellius,qui primus,]is quidem primus nauali prælio victor ex pœnis triumphum duxit, ſed ante ipſum bellum nauale geſſit cum Carthag.Scipio,qui æquo Marte diſceſſit ei.deinde ſucceſſit Appius Claudius, qui poſt victoriã cum in patriam rediret,vi ſubitæ tempeſtatis exercitum ferme omnem amiſit, quod ideo ſibi contigiſſe putant nonnulli, quod popularem diſciplinã contempſiſſet poſt hũc igitur miſſus. C. Duellius]Qui intra lx.dies claſſem c. & lx. nauium tanta celeritate parauit, vt creditum ſit munere deorũ arbores in naues fuiſſe conuerſas, quo facto machinas etiam adiunxit ferreas,quibus catenatæ naues ita ſtarent,vt in continenti pugnare viderentur, & ita commiſſa pugna victoriã egregiam conſecutus eſt,& claſſis hoſtium partim ſubmerſa, partim in hoſtium poteſtatem redacta eſt, ex quo de Pœnis, ſpecioſiſſimum egit triumphum. Plin. C.inquit Duellius primo Pun.bel. Dux cõtra Carthag.miſſus,cum videret eos multum in mari poſſe,claſſem magis validam, quam decoram fabrefecit, & manus ferreas,in vſu hoſtium primum inſtituit, qui inter pugnandum hoſtium,naues apprehendit, qui victi, & capti ſunt,Himilco dux claſſis Cart.fugit,& à Senatu quæſiuit,quid faciendum cenſeret,omnibus, vt pugnaret,clamantibus feci,inquit,& victus ſum.ſic pœnam trucis effugit,nam apud Pœnos Dux re male geſta puniebatur. Duellio conceſſum eſt, vt prælucente funali, & præcinente tibicine à cœna publice domũ rediret.Cic.in Catone maiore.C.inquit, Duellium Marci filium,qui Pœnos prius claſſe deuiceret, redeuntem à cœna ſenem ſæpe videbam puer,delectabar crebro funali,& tibicine, quæ ſibi nullo exemplo priuatus ſumpſerat, tantũ ei licentiæ dabat gloria. L.quoque Florus poſt narratã pugnam naualem. Duellius inquit,Imperator nõ contetus vnius diei triumpho per vitã oẽm,vbi à cœna rediret,prelucere funalia,pcinere ſibi tibias iuſſit,quaſi quotidie triũpharet.

ASCEN. CAius autem Duellius,] Qui primus retulit.i.reportauit triũphum naualem.i.nauibus partũ ex Pœnis.i. Carth. quotieſcunq; erat epulaturus.i.celebri conuiuio affuturus ſolitus eſt reuerti domum ad funalem cereum.i.faculã ceratã, quam quod torta ſit, torſam vulgus vocat,tibicine.i.canenti in tibijs & fidicine.i canẽte fidibus,hoc eſt cordis,præeunte, teſtando celebratione.i. pompa illa nocturna.i.qua noctu vtebatur,inſignẽ ſucceſſum rei bellicæ, quo in bello vſus fuerat.

DE PAPYRIO MASSONE.

NAm Papyrius * quidem Maſſo,cum bene geſta Rep. triumphum à Senatu non impetraſſet, in Albano monte triumphandi, & ipſe initium fecit, & cæteris poſtea exemplum præbuit: proque laurea corona, cum alicui ſpectaculo intereſſet,myrtea vſus eſt.

* Victis Corſis vt ſcribit Pli. li. 15. c. 29.

NAm Papyrius quidem Maſto,]Rep.bene geſta,quia deuicerat Samnites. OLIV.

NAm continuatiua,aut diſcretiua particula,auctori familiaris, q.d.dico Duellum vſum funali cereo,nam Papyrius Maſſo.[Cum].i.quando rep.bene geſta, ideſt quũ remp. bene geſſerat,& adminiſtrarat, deuictis Samnitibus, non impetraſſet à Senatu triumphum, & ideſt ſimul ipſe fecit initiũ triumphandi in monte Albano,vbi Latinæ celebrari ſolebat, & incunabula erant gentis Romanæ, & ideſt ſimul præbuit alijs exemplum triumphandi. ſcilicet in monte Albano. poſtea,& cum intereſſet alicui ſpectaculo, vſus corona myrtea, qua ouantes coronari ſolebant, pro laurea. ideſt loco laureæ coronæ:qua triumphantes & triumphales vtebantur. ASCEN.

DE C. MARIO.

NVm C.Marij * penè inſolens factum? Nam poſt Iugurthinum Cymbricumque,& Theutonicum triũphum,cantharo ſemper potauit: quòd Liber pater inclytum ex Aſia ducens triumphum, hoc vſus poculi genere ferebatur: vt inter ipſum hauſtum vini, victoriæ eius ſuas victorias compararet.

* Plin. lib. 33. c. 11.

NVm C.Marij] Inſolentia carpitur Marij, qui cum debellaſſet Iugurtham,Cymbros atque Theutones,ſe Libero patri, qui(vt ait Solin.) primus Indiam ingreſſus de Indis triumphauit, ſimilem eſſe volebat,nam cãtharo potabat, quia hoc vaſis genere Liberum patrem vſum fuiſſe dicunt, cui ſe Marius comparare non dubitabat, in hunc quodammodo inuehitur.Plin.lib.33.vbi loquitur de luxuria. Diceret.n.hinc aliquis veterum,vt C.Marius poſt victoriam Cymbricã cantharis potaſſe Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas,& manipularis Imperator.[Cantharo.]Cantharus vas vinarium,quo maiores in ſacris Bacchi vſos fuiſſe dicunt,& anſam habebat. Vnde Virg.in Sileno. Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.Eſt cantharus teſte Var.per quẽ aquæ ſaliunt. OLIV.

NVm factum C.Marij eſt ſup. pene inſolens.i.petulantiæ aut proteruiæ plenum,nam poſt triumphum Iugurthinum, & Cymbricum, & Theutonicum.ideſt quem duxit de Iugurtha, Cymbris,& Theutonibus, potauit ſemper cantharo.ideſt vaſe anſato ad ſacrificia Bacchi apto,quo Liber pater, ſcilicet Bacchus deducens ex Aſia(ſic vulgo legitur,dubitem tamen,an legendum ſit ex India)triumphum inclytum.i.glorioſum,ferebatur vſus hoc genere poculi, vt compararet victoriæ eius. ſcilicet Bacchi inter ipſum hauſtum vini.i.dum, aut quoties vinum biberet,victorias ſuas. ASCEN.

DE M. CATONE.

MArcus autem Cato * Prætor M. Scauri, cæterorumque reorum iudicia, nulla indutus tunica, ſed tantummodo amictus prætexta, egit: ſed

* Plut. in vita Aſc. in orat. Ci. pro M. Scauro.

hac,

hęc, atque his similia, virtutis aliquid sibi in consuetudine nouanda licentiæ sumentis, indicia sunt. Illis autem, quæ deinceps subnectam: quantam sui habere fiduciam soleat, cognoscetur.

OLIV. Marcus autem Cato] M. Scauri iudicium egit. Accusatus autem fuerat repetundarum Scaurus à Triario adolescente, quòd auarè prouinciam Sardiniam administrasset. Cato Pretor iudicium, quia estate agebatur, sine tunica exercuit, campestri subtoga cinctus in forumque sic descenderat, iusque dicebat; idque repeterat ex veteri consuetudine, secundum quam & Romuli statuæ in Capitolio, & rostris Camilli fuerunt togatæ sine tunicis, quibus verbis significabat, illos aliquando sic in forum descendisse. [Cæterumque reorum] Decorum esse videbatur adolescentibus principes ciuitatis accusare, & in iudicium trahere quòd non illorum opibus, non potentia, non auctoritate deterrerentur. [Nulla tunica] Sed tantummodo pretexta, ac si diceret veste sola super interulam sine dyploide, nam tunica vestis interior: Toga verò, & pretexta, exterior. [Nouanda] Ego significat hoc aliquando factum fuisse.

ASCEN. Marcus autem Cato Prętor].i.cum Prætor esset, cum iudicia, idest sententiam tulit de crimine M. Scauri, repetundarum rei, & cæterorum reorum; & nulla tunica, idest veste iudiciali indutus, sed tantum amictus prætexta.i.veste, qua priuati dummodo ingenui vti poterant. [Sed hæc, atque similia sunt indicia virtutis sumentis].i.vsurpanti sibi aliquid licentiæ, idest insolentiæ in noua consuetudine, idest inducendo nouos ritus, hoc autem dicit veritus fortasse aliquid damnare in Catone, de quo dictum volunt à Seneca, se potius laudaturum ebrietatem, propter Catonem, quàm dánaturum Catonem propter ebrietatem. [Illis autem, &c.] Breuis est præfatio, & quasi parasceue sequentis tituli. Autem pro sed, cognoscetur illis.s.exemplis, quæ subnectam deinceps, quantum fiduciam sui, soleat sup. aliquis, habere, aut legendum est haberi fiducia, quod potius credam.

DE FIDVCIA SVI. Cap. VII.

DE P. ET CN. SCIPIONIBUS Afric.

*Liu. lib. 26. *Pvb. & Cn. Scipionibus * in Hispania cum maiore parte exercitus acie Punica oppressis, omnibusque prouinciæ eius nationibus Carthaginensium amicitiam secutis, nullo ducum nostrorum illuc ad corrigendã Rempub. proficisci audente, P. Scipio quartum, & vigesimum annum agens, iturum se pollicitus est. * Quæ quidem fiducia Populo Romano salutis ac victoriæ spem dedit, eademque in ipsa Hispania vsus est. Nam cum oppidum Badiam circunsederet: tribunal suum adeuntes, in ędem, quæ intra mœnia hostium erat: vadimonium in posterum diem facere iussit; continuoque vrbe potitus, & tempore, & loco, quo prædixerat; sella posita, ius eis dixit. Nihil hac fiducia generosius, nihil prædictione verius, nihil celeritate efficacius, nihil etiam dignitate dignius. * Nec minus animosus, minusve prosper illius in Africam transitus, in quam è Sicilia exercitum Senatu vetante traduxit, quia nisi plus in ea re suo, quàm P. C. consilio credidisset: secundi Punici belli finis inuentus non esset. Cui facto par illa fiducia, quòd postquam Africam attigit, speculatores Hannibalis in castris deprehensos, & ad se perductos, nec supplicio affecit, nec de consilijs, ac viribus Pœnorum percunctatus est, sed circa omnes manipulos diligentissime deducendos curauit: interrogatosque, an satis ea considerassent: quæ speculari iussi erãt, prandio dato ipsis, iumentisque eorum, incolumes dimisit. quo tam pleno fiduciæ spiritu prius animos hostium, quàm arma contudit. Verum* vt ad domestica eximiæ eius fiduciæ acta veniamus, cum à L. Scipione ex Antiochensi pecunia. H S. quadragies ratio in Curia reposceretur: prolato ab eo libro, quo accepta, expensæque summæ continebantur: refellique inimicorum accusatio poterat, discerpsit: indignatus, de ea re dubitari, quæ sub ipso legato administrata fuerat. Quinetiam in hunc modum egit: non reddo P. C. ærario vestro H-S. quadragies rationem alieni imperij minister: quòd meo ductu, meisque auspicijs bis millies H-S. vberius feci. Neque enim adhuc puto, eo malignitatis ventum, vt de mea innocentia quærendũ sit. Nam cum Africam totam potestati vestræ subiecerim, nihil ex ea, quod meum dicerem, præter cognomen retuli. Non igitur me Punicæ, non fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt; sed vterque nostrum inuidia, quàm pecunia, locupletior est. Tam constantem defensionem Scipionis vniuersus Senatus comprobauit. * Sicut illud factum. Quòd cum ad necessarium Reipub. vsum pecuniam ex ærario promi opus esset; idque Quæstores, quia lex obstare non videretur, aperire non auderent, priuatus, claues poposcit: patefactoque ærario, legem vtilitati cedere coegit. quam quidem fiduciam conscientia illa dedit: quia meminerat omnes leges à se esse seruatas. Non fatigabor eiusdem facta identidem referendo; quoniam nec ille quidem, consimili genere virtutis edendo, fatigatus est. Diem * illi ad populum M. Nęuius Trib. pleb. aut (vt quidam memorant) duo Petilij dixerant: qui ingenti frequentia in forum deductus, rostra conscendit: capitque suo corona triumphali imposita, hac ego, inquit. Quirites die Carthaginem magna sperãtem, leges nostras accipere iussi; proinde æquum est, vos mecum ire in Capitolium supplicatum: speciosissimam deinde eius vocem æque clarus euentus secutus est: si quidem & Senatum totum, & vniuersum Equestrem ordinem, & cunctam plebem Iouis Opt. Max. puluinaria petens, comitem habuit. * Restabat, vt Trib. apud populum sine populo ageret; desertisque in foro cum magno calumniæ suæ ludubrio, solus moraretur: cuius deuitandi ruboris causa, in Capitolium processit, deque accusatore, Scipionis venerator est factus.

Marginal notes: *Gel. li. 7. cap. 1. — *In ædem Veneris Plutar. in Apoph. — *Liu. li. 29 Non uetabat Sènatus, sed permittebat si id è repub. videretur. Liu. li. 28. Liu. li. 30. — *Liu. lib. 38. — * Liu. lib. 38. — *M. Catone auctore, vt scri. Liu. li. 38. & Gel. li. 4. c. 18. — *Cũ ministris relictum scri. Liu. li. 38. & Plut. in vita.

OLIV. Pvb. & Cn. Scipionibus] Post cæsos in Hispania Scipiones fratres cum duobus exercitibus non Italiæ iam maior, quàm Hispaniæ cura Romanis erat, & exercitus augeri, & Imperatorem mitti placebat, nec tamen quem mitterent satis constabat, vbi duo summi Imperatores intra dies triginta cecidissent, qui in locum duorum succederet extraordinaria cura deligendum esse, cum alij alium nominarent, postremum eo decursum est, ut populus pro Consule creando in Hispaniam mittendo comitia haberet, diemque comitijs edixerunt, Consules primò expectauerant, ut qui se tanto Imperio dignos censerent, nomina profiterentur, quæ vt destituta expectatio est, redintegratos luctus acceptæ cladis, desideriumque Imperatorum amissorum. Mœsta itaque ciuitas, prope inops consilij, comitiorum die tamen in campum descendit; atque magistratus circunspectans ora principium, aliorum alios intuentium, fremuntque adeo perditas res, desperatumque de rep. esse, vt nemo audeat in Hispania Imperium accipere, tum subito P. Corn. Scipio filius eius Scipionis, qui in Hispania ceciderat, quatuor & viginti ferme annos natus professus est se petere vt in superiorem, vnde cõspici posset locum constitueretur, in quem postquam omnium ora conuersa clamore, atque fauore ominati extemplo sunt, fęlix faustumque Imperium: iussi deinde ferre suffragium, ad vnum omnes non centuriæ modo, sed etiam homines P. Scipioni Imperium in Hipania conferri iusserunt, & hic fuit ille fatalis Dux, qui Hannibalem ex Italia, quàm sedecim ferme annos possederat, inuitum extraxit, & Carthaginem P. Rom. tributariam fecit. [Oppidum Badium] Aulus Gellius de Africano superiore admirãda quędam de Annalibus excepta, commemorat, quibus illum dicit creditum esse diuinę virtutis; & originis hominem, nam eadem ferme de ipsius

ipsius natiuitate commemorat, quæ de Alexandro Græci tradidere scriptores, vt ostendemus in cap. de his, quęcunq; magnificę contigerunt. De vita verò inter cætera hoc quoque dicit, solitum fuisse noctis extremo ante diluculum in Capitolium ventitare, ac iubere aperiri cellam Iouis, ac ibi solum diu demorari, quasi consultantem de Rep. cum Ioue, æditu osque illius templi sępe esse demiratos quod solum id temporis in Cap. ingredientem canes semper in alios sęuientes, neque latrarent in eum, neque incurrerent. Has vulgi opiniones de Scip. confirmare, atque approbare videbantur, dicta factaq; eius pleraq; admiranda, ex quibus est vnum eiusmo ii, obsidebat, oppugnabatq; oppidum in Hispania situm mœnibus, defensoribus validum, & munitum, re etiam cibaria copiosum; nullaque eius potiundi spes erat, & quodã die in castris sedens dicebat, atque ex eo loco id oppidum procul videbatur, tum è militibus, qui de iure apud eũ instabant, vnus interrogauit ex more in quem diem, locumq; vadimonium promitti iuberet, & Scip. manũ ad ipsam oppidi, quod videbatur, arcem protendens, perinde, inquit, sese sistant eo in loco, atque ita die factum tertio, in quem vadari iusserat oppidum captum est, in eodem quoq; die in arce eius oppidi, sicut prædixerat, ius dixit. Hæc Aul. Gelli. [Vadimoniũ in posterum Iussit eos, qui suum tribunal adibant dare vadimoniam assistendi se in posterum diem in ædem, quam intra mœnia conspicatus est. [Vadimonium] Sponsionem, nam sicut à teste testimonium, ita à vade vadimonium. Sed inter vades, & sponsores, hoc interest, quod vades publici, sponsores priuati dicuntur. [Nihil hac fiducia] Extollit Scip. fiduciam laudibus non immeritis. [Prædictione] Vaticinatione. [Dignitate dignius,] idest quod magis ad eius dignitatem pertineret. [Nec minus animosus Scip. debellata Hisp. totaq; in Rom. ditionem redacta, cum parte exercitus Romam redijt. cui Senatus extra vrbem datus est, vbi expositis, quę in prouincia gessisset, petijt, vt Africa sibi in prouinciam decerneretur, in quam omnem belli molem conuerteret. [Cui rogationi] Q. Fab. Max. inuidia (vt quidam dicunt) commotus, summa ope intercessit, quare non Africa, sed Sicilia ei prouincia data est, in quam vbi primum venit, exercitum parauit, qualem ad eam militiam, quam iam animo conceperat, longinquam, & grauem oportere existimauit, robustissimum quemque, & maxime voluntarium ex Cymbris deligendo, quem paulo post inscio, ac inuito Senatu traiecit in Africam, atque eo tempore, quo maximè ab ea opinione deterreri poterat, quod Siphacem Numidarum Regem, quo cum superiori æstate publicum fœdus inierat, & in eis opibus magnã victoriæ spem posuerat à Rom. ad Carth. per nuptiarum occasionem defecisse audierat, nihil tamen eius fiduciam frangere, aut debilitate potuit Front. libro 1. cap. de constituendo statu bel. Scip. inquit, manente in Italia Hannib. transmisso in Africam exercitu, necessitatem Carth. imposuit reuocandi Hannib. Sic à domesticis finibus hostile transtulit bellũ [Cui facto] Non minoris fiduciæ factum illud fuisse videtur, quod cum Hannib. reuocatus in patriam ad opem laborantibus ciuibus suis nulla mora ferendam, ex Italia, quam sexdecim ferme annos bello possederat retractus, Hadrumentum oppidum venisset, & inde zamam profectus esset (abest autem zama quinque dierum itinere à Carth.) præmisit speculatores, qui res Rom. per Imperatorem, & castra diligenter explorarent, qui excepti à custodibus Rom. & deducti ad Scip. sunt, Scipio iussit eos traditos tribunis militum, omisso metu visere omnia, perque castra quæ vellent duci iussit, percunctatusque satisne per commodum omnia explorassent, datis qui prosequerentur, retro, ad Hannib. remisit. Hoc idem fecisse Pub. Valerium Lauinium tradit Eutropius lib. 2. Cum enim cępisset exploratores, iussit eos per castra duci, & ostendi sibi omnem exercitum, deinde dimitti vt nunciarent Pyrrho quæcunque vidissent, quæq; à Rom. agerentur. [Verum] Vt diximus de fiducia Scipionis, qua vsus est in castris, dicamus nunc de illa qua domi, i. in ciuitate vsus est. [Cum a L. Scipione] Hoc exemplum A. G. commemorat, cum inquit à M. Cat. à Trib. pleb. qui à M. Catone comparati & inducti fuerant, accusaretur, quòd pecuniam, & prædam vsurpasset, bello Antiochensi captam, librum detulit, in quo summa pecuniæ continebatur, & statim in cõspectu omnium discidit, possem, inquit, reddere rationem, nec me ipsum contumelia afficiam, quandoquidem ærarium vestrum bis millies sex tertio vberius fecerim. [Eximiæ excel.] Eximius dicitur, quasi ex alijs exceptus, hoc est excellens, nam eximere excipere significat. [A L. Scipione reposceretur,] Quem pecuniam, prędamve Antiochensem vsurpasse dicebant. [Sextertium] Pro sextertiorum, quod raro fieri à neutro syncopam inuenies apud iuniores, sed antiqui ponebant, vt modium pro modiorum, nam modius masculini generis est, sextertium vero neutri, nisi hoc loco pro masculino accipiatur. Est autem, sextertium dipondius, & semis, pondo vero libellam significat, teste Varrone Plin. lib. 33. Placuit, inquit denarius pro decem libris æris, quinarius pro quinque, sextertium pro dipondio & semisse. [Summæ] Supputationes. [Eò malignitatis] Nostram ætatem ad eam malignitatem peruenisse. [Sed vterque nostrum locupletior] Comparatiuis comparatur alteri comparatiuo. [Præter cognomen] scilicet Africani, quia ab Africa superata Africanus dictus est, sed agnomen debuit dicere, quod est nomen ab euentu, vel à factis impositum, sed plerumque confundunt auctores. [Sicut & illud factum] Hoc deprehenditur fuisse Celtiberico bello, quod Caius Sempronius Tuditanus Prætor contra Celtiberos gessit, in quo ipse ferè cum toto exercitu occisus est, itaque cum opus esset pecuniam ex ærario depromi, ad reficiendum exercitum, nec Quæstores id aperire auderet, quòd lex obstare videretur, nam lex erat, vt ex ærario pecunia non depromeretur, nisi vltima iam necessitate cogente, Scipio priuatus ærarij claues popościt, & patefacto ærario legem vtilitati parere coegit. [Promi] Excipi. [Non fatigabor] Hoc exemplum A. G. ponit lib. 4. cap. 18. nam Scipionem à M. Næuio accusatum dicit, quòd pecuniam accepisset ab Antiocho Rege, vt conditionibus gratiosis, & mollibus pax cum eo fieret P. Rom. nomine. Scipio inquit, Africanus antiquior, quanta virtutum gloria præstiterit, & quàm fuerit altius animo, atq; magnificus, quam sui conscientia subnixus pluribus ex his, quæ dixerit, quęque fecerit declaratum est, ex quibus sunt hæc duo exempla eius fiduciæ, & exuperantię ingentis. Cum M. Næuius Trib. pleb. accusaret eum ad populum, diceretque, accepisse à Rege Antiocho pecuniam, vt conditionibus gratiosis, & mollibus pax cum eo P. R. nomine fieret, quædam item alia crimina obijceret, indigna tali viro, tum Scipio præfatus, quæ dignitas vitę sūę atque gloria postulabant, memoria inquit, repeto, diem esse hodiernum, quo Hannibalem Pęnum Imperio nostro inimicissimum magno prælio vici in Africa, pacemque & victoriam uobis perperi insuperabilem. Non igitur simus aduersus Deos ingrati, censeo, vt relinquamus nebulonem hunc, & eamus nunc protinus Ioui opt. Max. gratulatum: Id cum dixisset, auertit, & ire in Capitoliũ cępit, eum concio vniuersa, quæ ad sententiam de Scip. ferendam, conuenerat relicto Trib. Scip. in Capitolium comitata, atque inde in ædes eius cum letitia, & gratulatione solemni prosecuta est. [Referendo] .i. dicendo, quia ille fatigatus faciendo est. [Diem dixerat] Accusauerat, quia reo semper dicēdę causę dies statuebatur, hoc est, vt certa die se defenderet. [Corona triumphali] Non autem lugubri veste, vt mos reorũ est, quod maximum fuit fiduciæ signum. [Hoc die Quirites] Ac si diceret, concipite animo vestro Quirites hunc esse die illum, quo Carthagini leges nostras imposui, & huic Imperio nostro seruire coegi. [Puluinaria] Lectisternia, quę in templo Iouis optimi maximi fuerunt.

Scipioni accusator.

Sextertiũ.

PVblio & Cn. Scip.] Oppressis cum maiore parte exercitus scilicet Romani in Hisp. acie. i. ab acie Punica, & omnibus nationibus eius prouinciæ secutus amicitiam Carth. nullo Ducum nostrorum .i. Rom. audente proficisci illuc ad corrigendum rem scilicet bellicam malè gestam, P. Scip. agẽs quartum & vigesimum annum pollicitus est se iturum scilicet in Hispaniam, qua quidem fiducia, idest per quam fiduciam, ipse dedit P. Rom. spem salutis, ac victoriæ. [Eademq;, &c.] Et vsus est eadem .s. fiducia, in Hispania cum circumsederet .i. obsideret oppidum in Hispania Badium .s. nomine; sunt qui Badiam scribant: dum iussit adeuntes tribunal suũ, vt s. ius diceret, litemq; solueret, facere vadimonium .i. constituere alterum alteri diem datis vadibus, in diem posterum .i. proximè sequentem in ędem .s. quandam publicam, quam monstrauit, & quæ erat intra menia hostium, & potitus est continuo. i. paulo postquam id dixerat, vrbe. s. dicta & sella. s. curruli, aut tribunali posita i. postquam posuerat sellam .i. sedem iudiciariam, & tempore, quia crastino, & loco, quia in monstrata ęde, dixit eis ius. s. sententiam de lite, de quo facto auctor affert more suo commendationem dicens. Nihil est generosius hac fiducia, nihil est verius hac prædictione, quia prędixit se id effecturũ, quod effecit, quod licet ita euenit, prius quam tamen eueniret, quia impediri poterat, multa erant, veriora, nihil supra est efficacius celeritate supra hac, qua quòd voluit, ac prędixit continuo effecit, nihil etiam sup. est dignius, idest prestantius & decentius, hac dignitate, i. præstantia Imperatoria in magnifico dicto & facto. [Nec minus, &c.] Affert continuo alia de eiusdem Scip. fiducia exempla dicens. [Nec transitus illius] scilicet Scip. in Africam, ad

ASCEN.

Carth.

Carthag.debellandam, est sup. aut fuit minus animosus.i.animose factus. (Sæpe auctor ephitheta efficientis effectui dat) vepro vel minus prosper.s.quã fuit expugnatio oppidi illius in Hispania, in quam.s.Africam traduxit exercitum è Sicilia Senatu vetante. idest postquã vetuit, quòd probat, quod prosper fuit, quia nisi credidisset in ea re plus consilio suo, quã patrum conscriptorum, finis secundi bel. Pun. non esset iuuẽtus. Qui quia iuuentus est modo, laudatur factum, cum tamẽ qui contra patris prohibitionem fecerat iure cæsum dixerit. [Cui facto.&c. Affert tertium eiusdem rei, & viri exemplum dicens. Cui facto scilicet transitus in Africam, illa fiducia. scilicet eiusdem Scip. par. idest similis, & æqualis sup. fuit, quòd postquam attigit Africam, nec affecit supplicio, nec percunctatus est. idest nec sciscitatus est, de consilijs, aut virib. Penorum [Speculatores] idest exploratores Hannibalis deprehensos in castris. scilicet Romanis, & perductos ad se, videlicet Scip. [Sed curauit] idest diligenti cura mandauit eos ducendos diligentissime circa omnes manipulos. idest globos militum Romanorum sub vno vexillo militãtium, & dimisit eos interrogatos, an considerassent satis, ea, quæ erant iussi speculari. idest explorare, aut disquirere, dimisit dico incolumes prandio dato. idest postquam prandium dederat, ipsis, & iumentis eorum, venerant enim quo minus agnoscerentur, sedentes more negociatorum, aut colonorum in iumentis, non equis. Quo spiritu tam pleno fiduciæ, ipse Scipio prius contudit. idest concussit animos hostium, quam arma hostium. [Verum, &c.] Affert quartum exemplum, sed quod in vrbe actum dicit. Ordo est. Verum vt veniamus ad acta domestica eius fiduciæ eximiæ. Cum ratio sestertij quadragies. idest de xl. sestertijs, hoc est centum libris, nam sestertium. idest semi ad tertiũ continet duas libras, & semis. Sane hæsitasse videntur de vocabulo Sestertium, nam Oliu. dicit durè positum, quocirca alij textus subiecerunt libras, quasi vero libras recte ponatur, cum sit ordo ratio libras. Quocirca Iubet mihi pro Grammaticorum institutione paucis aperire. Regulæ duæ sunt de syncopa, inter se ferè contrariæ. Prior quoties dictio, siue per appositionem, siue per cõpositionem, nomini numerali iungitur venuste, syncopatur, vt mille nummum, duumuirum, &c. Posterior est. Neutri generis nomina singulari nõ carentia ne genitiuus cum nominatiuo, accusatiuo, & vocatiuo singularibus coincidant, syncopem refugiunt, quò circa non dicam templum, scamnum in genitiuo plurali, si tamen singulari caruerint, syncopam non refugerint, vt duum animalium. [Quia igitur sestertium neutrum est, singulare habens non recte diceret sestertium pro sestertiorem, & rursus, quando numerali iungitur, aptius syncopam patitur, quocirca peritiores, vt in neutram partem peccent singulari vtũtur cum aduerbio, vt vbi dicere possem, dedi tibi decem sestertiũ, aut sestertia, dicã decies sestertium, hoc igitur loco, quia præponitur particula ratio, quæ genitiuum efflagitat, dicitur bis sestertij. Cum inquam ratio. idest calculus & supputatio, sestertij quadragies ex pecunia Antiochensi. idest expensa in bello cõtra Antioch. posceretur in Curia à Scip. fratre ipsius Publij, de quo nunc loquitur liber quo summæ acceptæ. s. pecuniæ, & expensæ tenebantur, prolato. idest in medium adducto ab eo. scilicet L. Scip. & sup. ex quo accusatio inimicorum poterat refelli, ponendo scilicet calculum, cum omnia essent debitæ præscripta. Pub. sup. Scip. discerpsit. s. librũ rationũ, indignatus dubitari de ea re, quæ fuerat administrata sub ipso legato. idest cum esset legatus fratri missus. Quinetiam. i. insuper egit. i. causam suam, & fratris in hunc modum. O patres conscripti non reddo minister. i. cum fuerim minister alieni imperij, quia legatus Lucij fratris, vestro ærario rationem sestertij quadragies, quòd scilicet ærarium ego feci meo ductu, & meis auspicijs. idest cum essem Imperator, & princeps belli, vberius. idest ditius, & auctius sestertio bis millies. i. quia intuli in ærarium bis mille sestertia. idest quinquies mille libras. Neque enim puto ventum sup. esse adhuc eo. idest ad id malignitatis, vt sit quærendum. idest inquirendum de innocentia mea, nam cum subiecerim potestati vestræ totam Africam, nihil retuli ex ea re, quod diceretur meum, nisi cognomẽ scilicet Africanum, quia ex deuicta Africa, Africanus est dictus. Igitur gazæ. idest diuitiæ congestæ Punicæ non reddiderunt. idest non fecerunt me auarum, non etiam gazæ Asiaticæ reddiderunt fratrem. scilicet Lucium auarum. Sed vterque nostrum est locupletior sup. factus, magis inuidia, quàm pecunia. Hæc ille, de quo auctor. Vniuersus Senatus comprobauit. idest ratam habuit, tam constantem fiduciam Scip. scilicet Pub. pro se, & Lucio loquentis. [Sicut] Sup. vniuersus Senatus comprobauit, & idest etiam illud factum. scilicet eiusdem Scipionis, quod idest quia, cum idest quando opus esset ad necessarium vsum Reip. pecuniam promi ex ærario. idest repositorio publici æris, hoc est pecuniæ, & quæstores, qui claues ærarij habebant nõ auderent etiam aperire id. scilicet ærariũ, quia lex videretur obstare, ipse Scip. priuatus. i. nullum tunc magistratum gerens poposcit claues, & ærario patefacto. idest aperto, coegit legem cedere vtilitati. Quam quidem fiduciã, dedit illa conscientia, quia meminerat omnes leges esse seruatas à se, quia per eum Hannibal, qui vrbi, & legibus minabatur excidium, Italiam deserere coactus fuerat. [Non fatigabor referendo] idest recitando identidẽ. idest interdum facta eiusdem, quoniam nec ille quidẽ. s. Pub. Scip. fatigatus est in edendo. i. emittendo præclarum facinus. s. in consimili genere virtutis. Marcus Næuius Tri. pl. aut vt quidam memorant duo Petilij dixerant. idest assignauerant, & indixerant illi diem ad populum. idest quo diem causam diceret, & se purgaret coram populo, qui deductus in forum sup. cum ingenti frequentia, conscendit rostra. idest locum, vnde edicta fiebant, rostris nauium antiarum munitum, & corona triumphali imposita capiti suo, inquit, ò Quirites, ego iussi hac die, Carth. sperantẽ magna. idest magnas res, vtpote Imperium Rom. posse euertere, accipere leges nostras. idest Rom. quia tributaria facta est, proinde, idest ideoque aut, & ideo, æquum est, vos ire mecum in Capitolium, supplicatum. s. Dijs ad sup. gratias agendas. Deinde, inquit Valer. euentus æquè clarus secutus est eã vocem. [Si quidem] idest quando quidem ipse petens puluinaria. Iouis optimi maximi, habuit Senatum, & totum vniuersum ordinem Equestrem, & cũctam plebem. scilicet ignobilem comitem. scilicet itineris. Restabat. idest adhuc expectabatur, vt Tribunus ageret apud populum sine populo, & ipse desertus in foro cum magno ludibrio calumniæ suæ moraretur solus, cuius ruboris. idest verecundiæ deuitandi. scilicet fugiendi causa. idest vt deuitaret ruborem, processit in Capitolium. idest arcem Romanã, & factus est venerator Scipionis.

DE SCIPIONE AEMILIANO.

Auiti spiritus egregius successor Scipio Aemilianus, cum vrbem præualidam obsideret, suadentibus quibusdam, vt circa mœnia eius ferreos murices spargeret, omniaque vada tabulis plumbatis consterneret, habentibus clauorum cacumina, ne subita eruptione hostes in præsidia nostra impetum facere possent: respondit, non esse eiusdem, & capere aliquos velle, & timere.

Scipio Aemilianus) hic, vt sæpe dictum est) de gente Aemilia fuit, Pauli filius in gentem Scipionum adoptatus, hic ille fuit Africanus, qui Carth. euertit, & Numantiam sustulit, vrbes duas potentissimas & P.R. infestissimas. Cum igitur inter Calatiam Hispaniæ vrbem præualidam obsideret, vel vt alij putant, Numantiam, multi hostium eruptionem metuentes sua debant tribulos, ferratasque tabulas circa mœnia spargendas esse, quibus hostes ab eruptione deterrerent, quibus respondit, non esse viri fortis velle hostes capere, eosdemque timere. [Præualidam] Vrbem inter Calatiam quidam putant, quæ est in Hisp. vel vt alij volunt Numantiam. [Ferreos murices.] Murex propriè dicitur acumen saxi Virg. Et acuto murice remi obnixi crepuere, sed pro vnaquaque re acuta ponitur, vt hoc loco pro trigone posuit ferreos murices, qui sunt cuiusmodi tribuli, qui nascuntur in lacubus, & stagnis qui in quamcunque partem ceciderint, ita cadunt, vt vnum acumen extet erectum ferreos murices dixit, ad differentiam naturalium muricũ, videlicet tribulorum. [Plumbatis tabulis] Vt profundo aquæ summergerentur. OLIV. Murex.

Auiti, &c.] Ordo est. Scipio Aemilianus, scilicet Paulus, egregius successor spiritus auiti. i. maioris Africani, cũ obsideret vrbem præualidam, quibusdam suadentibus. i. cum quidam suaderent, vt spargeret circa mœnia eius, murices ferreos sic effigiatos, vt quocunque iaciantur, semper vnum stimulum habeant erectum, & vt consterneret omnia vada tabulis plumbatis, vt mergerentur in profundum, & ita laterẽt, tabulis dico habentibus cacumina. i. acuta clauorum extensa, ne hostes possent facere impetum in nostra. idest Romana præsidia, eruptione subita respondit sup. illis non esse eiusdẽ scilicet Imperatoris, & velle capere aliquos, & timere. ASCEN.

DE SCIP. NASICA.

In quancunque memorabilium partem exemplorum conuertor, velim, nolimve in cognomine Scipionum hæream necesse est: cui enim licet hoc loci Nasicam

præterire fidentis animi, dictique clarissimum auctorem? Annonæ charitate increbrescente, C. Curiatius Trib. pl. productos in concionem Cos. compellebat, vt de frumento emendo, atque ad id negocium explicandum mittendis legatis in Curia referrent. Cuius instituti, minime vtilis, interpellandi gratia, Nasica contrariam actionem ordiri cœpit, obstrepente deinde plebe, Tacete, quæso, Quirites, inquit, plus enim ego, quàm vos quid Reip. expediat, intelligo: qua voce audita, omnes pleno venerationis silentio, maiorem auctoritatem eius, quàm suorum alimentorum respectum egerunt.

OLIV. Nasicæ fiducia. IN quancunque] Annonæ increbrescente charitate, quanta animi fiducia fuerit Scip. Nasica ex hoc exemplo cognosci facile potest, qui totius P.R. furorem solo verbo compressit, nec metuit sæuientis populi impetum [Increbrescente] Ingrauescente. [Charitate] Charistia, & inopia, [Minime vtilis] Quia hoc idem cognouerat alias periculosum fuisse libertati Romanæ, [Interpellandi] Impediendi. [Obstrepente] Vociferante, & tumultuante plebe.

ASCEN. IN quancunque, &c.] Recitat fiduciam alterius Scipionis, vtpote Nasicæ, purgans quodammodo, quod tantū in vno cognomine immoretur, ac dicens, [In quamcunque partem exemplorum memorabilium, conuertor] Hoc est me conuerto, & animum applico, necesse est, vt sup. hæream, i. immorer, velim, nolimue in cognomine Scipionum. Enim pro quia, cui licet, q.d. nulli præterire hoc loci. i. in hoc loco, vbi de fiducia agitur, Nasicam. s. Scipionem clarissimum auctorem animi fidentis. i. fiducialiter audentis, & dicti. i. verbi fidentis. idest ex fiducia dicti. [Charitate] idest preciositate, annonæ. i. victualium increbrescente. i. crebriore, & auctiore existente, ac euadente, Caius Curiatius Trib. pl. compellebat Consules productos in concionem, idest congregationem populi, vt referret idest consultationem facerent, in Curia, idest coram Senatu de frumento emendo, atque de legatis mittendis ad id negocium. s. de emendo frumento explicandum. i. vt dicunt expediendum. [Cuius instituti,] idest, moris, minime vtilis. s. Reip. (quia per hoc ærarium penitus exhæriretur si in publica famæ, ex ærario frumentum ematur) interpellandi, idest impediendi. [Nasica cepit ordiri] idest ordine contexere, & dicere, actionem contrariam. idest qua agebat ad non emendum publice frumentum, deinde plebe obstrepente, idest strepitu, & murmure orationem eius turbante, inquit ô Quirites, quæso tacete, ego enim plus intelligo quid expediat Remp. quam vos omnes, [Egerunt] idest ostenderunt auctoritatem eius scilicet Nasicæ, maiorem sup. esse, quàm respectum alimētorum suorum, & hoc silentio pleno venerationis, quia qui cum loqui velit, silet, vt alter loquatur, illum veneratur.

DE LIVIO SALINATORE.

* Li. li. 27. *LIuij quoque* Salinatoris æternæ memoriæ auctoritate tradendus animus, qui cum Hasdrubalem exercitumque Pœnorum in Vmbria deleßet, & ei diceretur, Gallos, ac Ligures ex acie sine Ducibus, & signis sparsos, ac palantes parua manu opprimi poße: respondit, in hoc eis oportere parci ne hostibus tantæ cladis domestici nuncij deeßent.*

OLIV. LIuij quoq; Salinatoris. Hoc fuit secundo Pun. bello; nam cum Hasdrubal cum multis millibus hominum in Italiā descendisset, vt se Hannibali fratri coniungeret, quòd si factū fuisset, omnium ferme iudicio actum fuisset de Imperio Ro. Eo forte anno Consules erant, Claudius Nero, & Liu. Salinator. Claudio prouincia euenerat Hannibal. Liuio vero Hasdrubal, forte nuncij, qui ad Hannibal. cum litteris mittebantur a fratre, à vagis per agros populatoribus Rom. intercepti ad Claudium Consulem deducuntur, qui lectis literis per interpretes, & ex captiuis percunctatione facta non esse tempus ratus, quo consilijs ordinarijs prouinciæ quisque suæ finibus per exercitus suos cum hoste destinato à Senatu bellum gereret, literis Hasdrubalis Romam missis ad Senatum, edoctisque patribus, quid ipse pararet, quid item illis parandam esset de toto exercitu, quod roboris erat, delegit sex millia peditum, decem millia equitum, & ad collegam quantis maximis itineribus potuit contendit. [Nocte clam hostibus Romana castra ingressis,] Suadet collegæ prima luce, pugnam cum hoste suscipere, multis in contrarium censentibus, tantisper differendum esse, donec fessum via, & vigilijs reficeret militem, ille ne consilium suum, quod totū celeritas fecisset, morando temerarium faceret, instat pugnæ signum dari, quo facto sequenti die in aciem vtrinque descensum est, sed id moram attulit pugnæ, quod Hasdrubal prouectus ante signa cum paucis scuta vetera hostium notauit, quę antea non viderat, strigosiores equos vidit, & auctum exercitum Rom. cognouit. Territus quamprimum receptui cani iubet, sequenti nocte tacitus aufugit, quem Rom. exercitus prima luce insecutus apud Metaurum Fluuium, quem ille transnare nequiuerat, assecutus est, ibi conserto prœlio quinquaginta sex millia hostium cum ipso Imperatore cæsa, quinque millia, & quadraginta capta sunt, denique reddita est æqua Cannensis clades, in eo igitur prælio tanta sanguinis, & cędis societas cœperat Rom. victores, vt postero die cum esset nunciatum Liuio Gallos Cisalpinos, Liguresque, qui aut prœlio non affuissent, aut inter cędem aufugissent, vno agmine abire sine certo duce, sine ordine vllo, aut Imperio posse, si vna equitū ala mittatur omnes deleri. Sint ait Liu. qui super sint aliqui nuncij, & hostium cladis, & virtutis nostræ. [In Vmbria] Vmbria inter Sabinam, et Tusciam posita est teste Strab. qui dicit lib. 5. Cæterum in Sabinæ, & Tusciæ medio Vmbria iacet, montesque transgressi vsque Ariminum Rauenamque procedūt, & ideo à multis pars Tusciæ dicitur in iugis Apennini montis posita in parte Italiæ. Sunt autem loca iuxta Spoletum dicta Vmbria à vocabulo græco, quod est ὄμβρος. idest imber, eo quod vt tradunt historiæ tempore aquosæ cladis, imbribus superfuerint. Sunt qui dicant nunc appellari patrimonium.

LIuij, &c.] Recitat aliorum fiduciam, & primo Salinatoris dicens, Animus quoq; Liuij Salinatoris tradendus sup. est æternæ memoriæ, Q. s. Salinator, cum delesset pro deleuissent in Vmbra regione illa Italiæ. Hasdrubalem ducem Carthag. Et exercitum Pœnorum, cum quibus Galli Cisalpini pugnauerunt, & diceretur. s. ab exploratoribus ei scilicet Salinatori Gallus, ac Ligures, quorum nobilissimi sunt Genuenses, sparsos ac palantes. i. vagantes ex acie. i. extra aciem sine ducibus, & signis posse opprimi parua manu, i. paruis copijs respondit oportere parci eis. s. Gallis, & Liguribus in hoc. i. ad hoc, ne nuncij domestici tantæ cladis deessent hostibus. ASCEN.

DE P. FVRIO PHILO.

BEllica hæc præstantia animi togata illa, sed non minus laudabilis, quam Pub. Furius Philus Cos. in Senatu exhibuit. Q. enim Metellum, Q. q; Pompeium Consulares, viros vehementer inimicos suos, cupidam sibi profectionem in prouinciam Hispaniam, quam sortitus erat identidem exprobrantes, legatos secum illuc ire coegit: fiduciam non solum fortem, sed pene etiam temerariam exhibens, quę duobus accerrimis odijs latera sua cingere ausa est. vsumque ministerijs vix tutum in amicis, è sinu inimicorum petere sustinuit.

BEllica hæc] Fiducia P. Furij pene accusanda magisque probanda quippe: qui sibi acerrimos inimicos. Quin. Metellum, Q. q; Pompeium in administratione prouinciæ legatos assumere non dubitauerit, eorumque cōsilio, & ope iuuari, à quibus cauendum maxime videretur. [Togata] Quia in vrbe hoc factum fuit. [Pene temeraria] Ideo dixit pene, nequid grauius in tantum virum dixisse videretur. [Vsumque ministerij] scilicet bellici. quod ministerium vix amicis tuto committitur, id inimicissimis demandauit. OLIV. Furius Philus.

ASCEN. BEllica, &c.] Affert fiduciam plenam animositatis Furij Phili. Hæc præstantia animi. s. iam dicta est sup. bellica. i. in bello ostensa. illa, idest quam dicturus est, est sup. [Togata] idest domi ostensa, sed non minus laudabilis, quam scilicet fiduciam Pub. Furius Philus Consul. idest cum esset Consul, exhibuit in Senatu. Enim pro quia, ipse coegit Q. Metellum, Q. q. Pompeium viros consulares. idest qui iam Consulatum gesserant. vehementes inimicos suos exprobrātes. idest opprobrio dantes identidem. idest interdum, aut aliquando, sibi. s. Philo. profectionem cupidam i. cupiditatem profectionis in Hispaniam prouinciā quam erat fortitus, i. quā sorte obtinebat cum altero Consule missa, coegit dico eos ire secum illuc, id est in Hispaniam legatos; id est ad hoc missos, vt secundariam

illi operam nauarent, ad hoc enim legati Imperatoribus dabantur, & vt ex hoc loco patet; Impe. sibi legatos, quos volebat pronunciabat, sicut Dictator Magistrum Equitū. Coegit inquam exhibens. i. ostendens eo facto, fiduciam non solum fortem, sed etiam pene. i. quasi temerariam, quæ s. fiducia ausa est cingere latera sua duobus acerrimis odijs. i. viris se odio habentibus, & quæ sustinuit. s. præualuit petere è sinu inimicorum visum. ministerij. s. legationis, vix tutū in amicis, quia etiam amici detrectant subinde fortiter agere ad gloriam alterius augendam.

DE L. CRASSO.

*Cic.Ver. 5. hic li. 6. cap.3. *Cvius * factum, si cui placet, necesse est L. etiam Crassi, qui apud maiores eloquētia clarissimus fuit, propositum non displiceat, nam cum Consul prouinciam Galliam obtineret, atque in eam Cn. Carbo, cuius patrem damnauerat, ad speculanda acta sua venisset, non solum eum inde non summouit, sed insuper locum ei in tribunali assignauit, nec vlla de re, nisi eo in consilium adhibito, cognouit. Itaque acer, & vehemens Carbo nihil aliud Gallica peregrinatione consecutus est, quàm vt animaduerteret, sontem patrem suum, ab integerrimo viro in exilium missum.*

OLIV. Cvius factum, si cui placet] L. Crassus Cn. Carbonis, de quo nunc agitur patrem damnauerat, Prætores aliquot damnati fuerant, eo quòd auare, & crudeliter prouinciat administrauerant, sed hic Cn. Carbo damnatus fuerat, quòd cū C. Graccho, & Fuluio Graccho, triumuiris pro diuidendo agro creatis seditionem concitauerat, bello etiam aduersus Cymbros infeliciter pugnauerat, hic quoque Trib. pl. rogationem tulerat, vt eundem Trib. pl. quoties vellet creari liceret, quam rogationem P. Scipio grauissime oratione dissuasit, Gracchus contra suasit, his igitur de causis L. Crassus eum damnatum exulare coêgit. [Ad speculanda acta sua venisset,] Nunquid iniustum, minusue honestum aliquid in prouincia committeret, cum ius prouincialibus hominibus diceret.

ASCEN. Cvius factum, &c.] Aptissimo contextu (vt ferè semper) subnectit fiduciam Crassi oratoris sane quàm mirabilem, & quæ ostendit oratorem aptè diffinitū virum bonum, dicendi peritum. Ordo est Cuius. s. Phili factum, si placet cui i. alicui, necesse etiam vt sup propositū Lucij Crassi, qui fuit clarissimus eloquentia apud maiores sup. nostros, non displiceat, imò etiam placeat eidem. Nam cum Consul obtineret Galliam prouinciam, atque Cn. Carbo cuius patrem Crassus sup. damnauerat. s. exilio, venisset in eam. s. prouinciam. [Ad speculanda acta sua] s. Crassi, non solum non submouit. i. non depulit eum. C. Carbonem, inde. i. de prouincia sua, qđ tamen potuisset, sed insuper assignauit ei. s. Carboni locum in tribunali. i. in sede iudiciaria, nec cognouit. i. & non decreuit, aut disquisiuit iudicare de vlla re, nisi eo. s. Carbone adhibito in consilium: Itaque i. & sic Carbo acer, & vehemens. s. vltor, si potuisset paternæ damnationis, nihil aliud consecutus est ex peregrinatione Gallica, quàm animaduerteret. i. consideraret, patrem suum sontem. i. culpabilem, & sic meritum esse missum in exilium ab integerrimo viro, vt qui in oculis inimici omnia gerere audebat.

DE CATONE SVPERIORE.

Cato verò superior, sæpenumero ab inimicis ad causę dictionem vocatus, nec vllo vnquam crimine conuictus, ad vltimum tantum fiduciæ in sua innocentia reposuit vt ab his in quæstionem publicam deductus, T. Gracchum, à quo in administratione Reipub. ad multum odium diffidebat, iudicem deposceret. Qua quidem animi præstantia, pertinaciam eorum insectandi se inhibuit.

OLIV. Cato quoties accusatus. Cato verò superior] Hic Cato teste Plin. quadragies quater accusatus, & gloriosissimè semper absolutus est. Plu. vero quinquagies dicit fuisse accusatum, nam calumniatum, inquit, in Rep. Cato non fuit expers, nam vbicunque inimicis accusationis argumentum, accusationemque prębstabat, in causa dicenda magno cum discrimine vexabatur, ferme enim quinquagies ei diem dictam esse ferunt; postremo sex & 80. natus annos accusatus, vulgatum illud dixisse aiunt, difficillimum esse, cum inter alios homines vixerim, apud alios de his criminibus respondere, quæ ab aduersarijs obiectæ sunt, vt in cap. de studio & industria dicturi sumus. [A quo in administratione Reip. diffidebat] Obtrectationem enim egit cum Tib. nam vterque in Hispania præclara facinora ediderat.

ASCEN. Cato verò superior vocatus] s. in ius, sæpenumero ab inimicis ad dictionem causæ. i. ad defensionem sui, nec conuictus vnquam vllo crimine (vt Oliu. diligenter recitat, quo circa quæ adducerem, si ille non adduxisset, sciens, volensque prætereo) reposuit ad vltimum. s. vitæ tantum fiduciæ in innocentia sua, vt deductus ab his. s. inimicis suis in quæstionem. i. inquisitionem publicam. i. factam aut faciendam à magistratu publico deposceret. i. de multis posceret iudicem. s. causæ suæ Tiberium Gracchum a quo diffidebat. i. dissentiebat, & simulātem fouebat in administratione Reip. ad, id est, vsque ad multum. i. copiosum odium. [Qua quidem præstantia] i. inuincibilitate animi, inhibuit pertinaciam eorum. s. inimicorum suorum insectandi se. s. Catonem, quia amplius non ausi sunt eum insectari.

DE M. SCAVRO.

* Quint. li. 5. c.12. Plin. de vir. illust. & Asc. accusatū volūt, quod socios ad arma côcitasset, vt forte Val. velit id factū auct. Mithridate hic lib. 8. cap.6. *Eadem * M. Scauri fortuna, æque senectus longa, ac robusta, idem animus, qui cum pro rostris accusaretur, quòd à Rege Mithridate ob Remp. prodendam pecuniam accepisset, causam suam ita egit: Est enim Quirites iniquum, cum inter alios vixerim, apud alios me rationem vitæ reddere, Sed tamen audebo vos, quorum maior pars honoribus, & actis meis interesse non potuit, interrogare: Varius Sucronensis M. Aemilium Scaurum Regia mercede corruptum, Imperium Pop. R. prodidisse ait: M. Aemilius Scaurus huic se affinem esse culpæ negat, vtri creditis? Cuius dicti admiratione populus commotus, Varium ab illa dementissima actione pertinaci clamore depulit.*

OLIV. Eadem M. Scauri] Comparat, & magnitudinem animi, & longitudinem vitæ M. Scauri ætati, magnitudinique animi Catonis Val. sed dissentit ab alijs scriptoribus, nam Plin. de vir. Illustr. dicit accusatum fuisse, quòd consilio eius bellum sociale concitatum esset, Asconius Pedianus refert à Q. Vario accusatum fuisse, cum ob negatam socijs Latini nominis ciuitatem, nobilitas infesta esset. Q. Varius Trib. pl. legem tulit, vt quæstiones haberentur eorum, quorum opera socij contra P. R. arma sūpsissent, inimici primo M. Scauri existimantes, se inuenisse rationem opprimendi Scaurum, egerunt, vt in iudicium traheretur, accusatus, quòd pecunia corruptus excitasset arma contra P. R. hic eo tempore ægrotabat, amici, & cognati hortabantur, ne vellet contra valetudinem ad quæstionem accedere, ille sua maxima innocentia fretus, maximaque pectoris fiducia munitus in forum descēdit, & paucis verbis causam dixit, nam Q. Varius, inquit M. Scaurum Regia pecunia corruptum Rempub. prodere voluisse, M. Scaurus huic se culpæ affinem esse negat, vtri magis credendum est. [Inter alios quàm inter vos] Nam apud maiores vestros vixi, vos autem vitam meam per ætatem noscere non potestis. [Apud alios.] Quàm apud vos. [Varius Seuerus Sucronensis] Asconius dicit Varium Hispanum fuisse nominatum. [Pertinaci clamore] Quia accusatori ab omnibus vehementer fuit succlamatum.

ASCEN. Eadem, &c.] Vt filum propositum conseruaret, comparat Scaurum Catoni, dicens. [Eadem fortuna] Quæ. s. Catonis, fuit sup. Marci Scauri, quia similiter sæpè accusatus est, cum esset innocens. Et senectus sup. eius fuit æque longa, ac robusta, vt sup. Catonis, & idem animus sup. fuit, qui cum accusaretur pro rostris. i. ante rostra. i. locum illum, vnde publica pronunciabantur edicta, & ita in conspectu totius populi, quòd accepisset pecuniam à Mithridate Rege. s. Bithyniæ, ob Remp. prodendam, egit causam suam ita. i. sic se purgauit. [Est enim.] i. enim vero, hoc est certe, ò Quirites iniquum, cum vixerim inter alios. s. patres vestros, qui ferè mortui sunt, me reddere rationem vitæ, apud alios scilicet, vos, q. d. post tanta interualla temporum [Sed tamen] i. nihilo minus audebo interrogare vos, quo dum maior pars non potuit. s. per ætatem, interesse honoribus, & actis meis, (interrogato autem talis

erat) Varius Seuerus Sucro. i. ex Sucrone oppido Hispaniæ iuxta Sucronem fluuium qui labitur inter Carthaginem nouam, & Hiberum fluuium vt auct. est Strab, lib. 3. Sic autem verior est lectio quam si Veronę legatur. Hispanus enim fuit Ait M. Aemilium Scaurum, & ita ciuę Rom. Pulchrè autem de se in tertia persona loquitur, vt quinque de se, aut homine suo magnificè sentiunt vt Aeneid. 5. Quæ munera Niso digna dabis, &c. corruptum mercede prodidisse. f. Mithridati Imperium P. R. Aemilius Scaurus negat se esse affinem, Id est vel proximum huic culpæ, vt creditis. f. vtrum homini peregrino, & nihil de vobis merito, an ciui tot annos apud vos tā innocenter, & fortiter versato. Cuius dicti admiratione P. R. commotus, quia naturale est suis plus quam externis tribuere, depulit pertinaci clamore Varium ab illa dementissima. i. dementissimè cœpta actione. f. contra Scaurum.

DE M. ANTONIO.

* Auctor lib. 6. c. 8.

*Contra * M. Antonius ille disertus, (non enim respuendo, sed amplectendo causæ dictionem, quam innocens esset, testatus est) Quæstor proficiscens in Asiam Brundusium iam peruenerat: vbi literis certior factus, incesti se postulatum apud* L. Cassium Præt. cuius tribunal propter nimiam seueritatem Scopulus reorum dicebatur: cum id vitare beneficio legis Memmiæ liceret, quæ eorum qui Reip. causa abessent, recipi nomine vetabat: in vrbem tamen recurrit, quo tam pleno fiduciæ bonę consilio, tum absolutionem celerem, tum profectionem honestiorem consecutus est.*

* De hoc Cassio lege Cic. p Rosc. Amer. & Asco. in Mison.

OLIV. Contra M. Antonius ille] Hic est ille M. Antonius orator, quem Cic. lib. de orat. loquentem inducit. hic Quæstor in Asiam proficiscebatur, & cum Brundusium vsque peruenisset, amicorum literis certior factus, crimine incesti accusatum, omisso quod iam incœperat itinere, Romam reuersus est, quamuis lege Memmia accusationem istam vitare potuisset, ibique causam suam tanta cum eloquentia, & laude peregit vt statim absolutus fuerit: & deinde securior, & honestior in prouinciam proficisceretur; quanquam etiam fide serui, quem iudices in quæstionibus habere voluerunt, adiutus defensusque fuerit, vt videbimus in cap. de fide seruorum. [Causæ dictionem] Defensionem causæ. [Postulatum] Accusatum, & tunc iungitur, cum genitiuo, vt postulo te furti. [Incesti] Committitur, incestus cū virgine sacrata, cum parente, cum sorore, cum sanguine coniuncta, dictus vel non castus vel a cesto Veneris zona. [Scopulus reorum] Nam quemadmodum nauigantes scopulo illisi naufragium faciunt, ita apud tribunal huius, qui accusabantur, pro maiori parte periclitabantur. [Memmiæ legis] Quam Mæmmius tulit de his, qui publicè mitterentur in prouincias ad publica negocia peragenda, vt si accusarentur eorum nomina à iudicibus non admitterentur. [Absolutionem celerem.] Nam si non redijsset, absolutus non esset, donec annuum magistratum perfecisset, & sic in vrbem redijsset crimine grauis.

ASCEN. Contra] i. contrario modo sup. fecit M. Antonius, ille scilicet orator clarissimus, & disertus, id est dicendi peritus (non enim testatus est, quam. i. quantum innocens esset respuendo dictionem causæ. i. defensionem, sed amplectendo, quia pro se causam dicere voluit) Quæstor. i. publicæ pecuniæ debitorum inquisitor, & debiti receptor, proficiscens in Asiam, peruenerat Brundusium. i. ad oppidum illud maritimum in Italia, vbi factus certior. i. edoctus literis. f. ad se missis, se postulatum f. ad supplicium, hoc est accusatum incesti. f. crimine apud L. Cassium Prætor, cuius tribunal dicebatur scopulus. i. præcipitium, aut naufragium reorū, quia rari admodum inde salui euaserant, aut nauigauerant, propter nimiam seueritatem i. rigorem exactæ iustitiæ, eum liceret vitare id. f. tribunal, beneficio legis Memmiæ, quæ. f. lex, vetabat nomina eorum qui abessent causa Reip. recipi. f. ad accusationem, aut ad litem subeundam, tantisper, dum abessent, tamen recurrit in vrbem. [Quo consilio pleno tam bonæ fiduciæ, consecutus est] i. obtinuit tum. i. simul absolutionem celerem, tum. i. simul profectionem honestiorem, quia meliorem de se opinionem relinquens abijt in prouinciam.

THEO. Veronensis] Alij codices habent Sucronensis. Asconius etiam Pedianus Hispanum fuisse scribit. [Memmiæ,] Quædam exemplaria legunt Mæuiæ.

DE SENATV ROMANO.

*Sunt & illa speciosę fiducię publica exempla. nam cum eo bello, quod aduersus Pyrrhum gerebatur, Carthaginenses, * centum ac triginta nauium classem in præsidium Romanis Hostiam vltrò misisset, Senatui placuit, legatos eorum ad Ducem ire, qui dicerent P. R. bella suscipere solere, quæ suo milite gerere posset, proinde classem Carthaginem reduceret. * Item post aliquot annos Canensi clade exhaustis Romani Imperij viribus, supplementum exercitus in Hispaniam mittere ausus, fecit, ne hostilium locus castrorum, tum maximè Capenam * portam armis Hannibale pulsante, minoris veniret quam si illum Pœni non obtinerent. ita se gerere in aduersis rebus, quid aliud est, quam sæuientem fortunam, in adiutorium sui, pudore victam conuertere.*

* Iust. lib. 18, sed 100. & 20. scri. Dux erat Mago.

* Liuius lib. 26.

* Ad portam Colli nam progressi Hannibalē scr. Liu.

OLIV. Sunt & illa] Mago Carthaginienses Dux in auxilium Ro. cum ducentis & triginta nauibus missus, vt tradit Iustinus, Senatum adijt dicens, ægrè pati Carthaginenses, vt in Italia Ro. à peregrino hoste infestarentur, & quoniam externo hoste præmerentur, auxilium misisse, vt externis quoque opibus adiuuarentur, gratiæ à Senatu actæ, & naues remissæ sunt, quia diceret, Romanos ea bella suscipere solere, quę suis viribus gerere possent. [Vltrò] sponte] Non rogati, [Suo milite] Speciosa locutio, cum singularem pro plurali numero ponimus, vt armato milite complent. [Idem post aliquot] Cum à Romanis obsideretur Capua, Hannibal, vt ab ea obsidione Rom. abstraheret, quia non aliter socijs subueniri posset videbat, ad oppugnanda vrbem Rom. exercitum duxit, & ad Anienem fluuium tria millia passuum ab vrbe castra locauit, ibi cum statiua haberet, Senatus milites in supplementum Hispaniæ misit, & agrum in quo essent hostes, publicè vendidit, quod vbi per captiuos cognitum est Hannibali, id adeo superbum, adeoque indignum sibi visum est, quod cum ipse ad mœnia vrbis Ro. armatus sederet, milites sub vexillis in supplementum aliarum prouinciarum mitterentur, & eius soli, quod ipse bello captum possideret, haberetque, Romę inuentum emptorem esse, qui nihil diminuto precio mercaretur, vt extemplo vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum venire iussisset venire, sed emptor non est inuentus.] Venderetur [Pudore victam,] Quia fortunam quodammodo pudet, cum viderit illum in quem toties sæuitiam exercuit, adeo fortem atque magnanimum esse.

ASCEN. Sunt & illa, &c.] Post singulorum fiduciam agit de totius Senatus fiducia, de qua dicit sic. [Sunt &] i. etiam illa exempla publica. i. totius Senatus, per quem Resp. fere gubernabatur, speciosæ. i. honestæ fiduciæ. [Nam cum Carth.] [Qui tum Romanis amici erant, misissent Rom. vltro. i. non rogati in præsidium. i. ad protectionem, eo bello quod gerebatur. f. à Romanis aduersus Pyrrhum regem Epiri, classem centum, ac triginta nauium, Hostiam, i. ad illud vsque oppidum super Tyberim situm, placuit Senatui legatos ire. i. vt legati irent ad Ducem eorum f. Carth. videlicet Magonem, qui dicerent P. R. solere suscipere bella, quæ posset gere suo milite, proinde. i. & ideo reduceret classem Carth. f. vnde abduxerat eam. [Idem] f. Senatus Rom. ausus mittere supplementum exercitus in Hispaniam, viribus Romanis exhaustis. i. licèt vires Romanæ essent exhaustæ, aut vbi erant exhaustæ, clade Cannēsi. i. accepta apud Cannas post aliquot annos. i. aliquot annis post bellum cum Pyrrho gestum, fecit. f. per eā fiduciam ne locus castrorum hostilium. i. vbi hostes castra habebant, veniret. i. venderetur Romæ minoris. i. minori precio, quam si Peni non obtinerent illum, Hannibale pulsante. i. quamuis Hannibal pulsaret, maximè tum. i. tunc præcipuę, armis f infuasiuis portam Capenam. i. qua itur Capuam, quæ Capua tunc ab Hannibale tenebatur, Gerere se ita. i. tam confidenter in rebus aduersis, quid aliud est, quam fortunam sæuientem conuertere in adiutorium sui. i. quo se iuuaret victam pudore, q. d. nil aliud est. Immo post illud factum fortuna, quasi pœnitentia ducta à parte Ro. stetit.

DE ACTIO POETA.

Magno spatio diuisus est à Senatu ad poetam Accium transitus. Cæterum vt ab eo decentius ad externa transeamus, producatur in medium. Is Iulio Cęsar. amplissimo, & florentissimo viro in col- legium

* Sext. Iulium Cæs. Cols. videtur intelligere.

legium poetarum venienti nunquam aßurrexit: non maiestatis eius immemor, sed quòd in comparatione communium studiorum, aliquanto superiorem se esse consideret, quapropter insolentiæ crimine caruit, quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur.

OLIV. MAgno spatio] Quamquam inquit, à Senatu ad poetam Accium transitus videtur abruptus, tamen vt aptius, atque decentius ad externa transeamus, eius exemplum in medium proferemur.[Collegium,] C. Cæsar in collegiū poetarum se coaptari voluit. [Voluminum] Qui plura carmina edidisset, non præclara belli facinora gessisset.

ASCEN. MAgno spacio, &c.]Ne ineptus videatur transitus à Senatu ad poetam vnum, pulchre purgat dicens. Transitus à Senatu ad Accium poetam est diuisus magno spacio, cæterum.i.sed, vt nos transeamus decentius ab eo.s. Accio poeta ad externa supra exempla, quorum prima de poetis erūt, producatur supra Accius in medium.[Is].s. Accis poeta, nunquā assurrexit.i. nunquam surgendo in aduentu honorem præbuit Iulio Cæsari viro amplissimo & florentissimo venienti in collegium poetarum, non immemor maiestatis eius.s. Iulij Cæsaris, hoc est sciens quidem, quanta esset maiestas eius, sed consideret se esse superiorem.s. quam Iulium, aliquanto in comparatione communium studiorum, videlicet artis poeticæ, quapropter Accius caruit crimine insolentiæ.i. superbæ arrogantiæ, quia certamina voluminum.i. librorum à se editorum, & non imaginum.i. stemmatum maiorum exercebantur ibi.i. in eo collegio poetarum, per quod innuit auctor aliquem in uno loco præferendum, qui in alio post habendus sit, vt sacerdos in administratione sacramentorum, vel Regi præferendus est, qui in cœnis diuitum etiam ciui, sæpe postponitur, quòd quàm decenter faciant viderint ipsi.

EXTERNA.

DE EVRIPIDE TRAGICO.

* Et Cice. Acciū fabulam docuisse, scr. in Bruto.

NEc Euripides quidem Athenis arrogans visus est, cum postulante populo, vt ex * tragœdia quandam sententiam tolleret: progreßus in scenam, dixit; se vt eum doceret: non vt ab eo disceret, fabulas componere solere. Laudanda profectò fiducia est: quæ æstimationem sui, certo pondere examinat, tantum sibi arrogans, quantum à contemptu, & insolentia distare satis est. Itaque & quòd Alcestidi tragico poetæ respondit, probabile: apud quem cum quæreretur, quòd eo triduo non vltra tres versus maximo impenso labore deducere potuisset: atque is, se centum per facile scripsisse gloriaretur: Sed hoc, inquit, interest, quò tui in triduum tantummodo, mei uero in omne tempus sufficient, alterius enim fœcundi cursus scripta intra primas memoriæ metas corruerunt: alterius cunctante stylo elucubratum opus, per omne æui tempus plenis gloriæ velis feretur.

OLIV. Euripidis genus. NEc Euripides quidem Athenis] Tragicus iste poeta fuit clarissimus, vt sup. diximus, Euripides dictus test. Prisc. libro 2. de octo partibus orationis ab Euripo ea maris parte, quæ est inter Eubœam, & Bœotiam, quoniam eo die natus sit quo Athenienses, cum Persis in Euripo bellum gerentes, victoriam sunt consecuti, de cuius progenie atque fortuna, hæc Gellius. Euripidi poetæ matrem Theopompus, agrestia olera vendentem victum quæritasse dicit, patri autem eius nato illo responsum est à Chaldæis, eum puerum cum adoleuisset, victorem in certaminibus fore. id ei puero fatum esse pater interpretatus, athletam debere esse roborato, exercitatoque filij corpore Olympiam certaturum eum inter athletas pueros deduxit, sic primo quidem in certamine per ambiguam ætatem receptus non est, post Eleusino Theseo certamine pugnauit, & coronatus est, mox à corporis cura ad excolendum animi studium transgressus, auditor physici Anaxagoræ, & rhetoris Produci: in morali autem philosophia Socratis, tragœdiam scribere natus annos duodeuiginti adortus est. Philocorus refert in insula Salamina speluncam esse tetram, & horridam, in qua Euripides tragœdiam scriptitauit, mulieres fere omnes maiorem in modum exosas sibi fuisse dicitur, siue quod abhorruerit à mulierum coitu, siue quòd simul duas vxores habuerat, quòd id decreto ab Ath. facto ius esse, quarum matrimoniū portendebat ius odij in mulieres Aristoph. meminit. de cuius morte dicitur in cap. de morte non vulgari, his nonaginta duas, dicitur scripsisse tragœdias, in quibus decies quinquies, victor euasit, cum in theatro diuersarum poetarum tragœdiæ recitarentur cuius patrem Mnesarchum, matrem Clitonem fuisse legimus.[A contemptu, & insolentia]Duæ extremitates sunt, quarum vtraque vitiosa est, audacia, & timiditas, virtuti tamen audacia propior est inter has media est fiducia virtus,[A contemptu]Quantum ad timiditatem.[Insolentia]Quantum ad audaciam.[Deduces] Translatio sumpta à filantibus, quæ tenuiter fila deducunt, præsertim, quæ preciosa esse volunt. Eodem modo qui magnæ auctoritatis, & ponderis carmina condunt, deducere dicuntur. Virgil. in Bucolicis Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.[Fœcundi cursus] Quia ex eius ore facilè carmina currebant.(Gloriæ]Quia per vniuersum orbem eius carmina celebrantur. Deducere versus.

ASCEN. NEc quidem]i. non etiam Euripides poeta tragicus, visus est arrogans, Athenis, cum.i. quando populo postulante, vt tolleret.i. demeret, ex tragœdia scilicet quam fecerat, quandam sententiam.i. dictum, cuius sententia displicebat, progressus in scenam vbi tragœdiæ agebantur, dixit se solere componere fabulas, vt doceret eum scilicet populum, non vt disceret ab eo, & ita innuit sententiam illam, licet displiceret laudandam esse, vnde ait auctor.[Profecto]idest tenera, fiducia supra Euripidis, laudanda supra est, quæ examinat.i. pensat, & discernit æstimationem.i. appretiationem sui, certo, i. debito pondere, arrogans.i. sumens, ac vendicans sibi tantū, quantum satis est distare à contemptu.s. sui, quo contemnatur, & insolentia.i. insolenti arrogantia, quæ alios cōtemnat, quæ duo videntur extrema.[Itaque].i. & ita etiam probabile.i. commendabile est, id quod supra Euripides respondit Alcestidi poetæ tragico. apud quem.s. Alcestidem, cum.s. Euripides, quæreretur.i. familiariter, quòd non potuisset deducere.i. perficere ita, vt in locum tragœdiæ aptè deduci possent eo triduo.i. spacio trium dierum non vltra.i. non supra tres versus, & tamen maximo labore impenso.[Atque is].i. Alcestides, gloriaretur, se scripsisse per facile centum, sup. versus. Euripides, sup. inquit, scripsisti quidem, centum, & ego non nisi tres, sed hoc interest inter versus tuos & meos, quòd tui sufficient perstare tantummodo in triduum, quia quod cito fit cito perit, maximè si careat arte. Verò pro sed, mei supra versus sufficient in omne tempus. Probat autem auctor id dictum esse probabile, quia verum. Enim pro quia, scripta alterius.s. Alcestidis, cursus fœcundi, i. vberis partus, aut vt alij legunt secundi.i. prosperi successus, corruerunt intra primas metas.i. primos terminos memoriæ.s. recentis, hoc est, quantum durare potuit, postquam semel essent audita memoria, non iterum transcripta aut lecta sunt: opus, alterius.s. Euripidis, elaboratum stylo cunctante.i. immorante, & non currente, sed expectante donec aptus versus esset animo conceptus, feretur per omne tempus æui, velis (translatio à nauibus) plenis gloriæ.

DE ANTIGENIDA.

* Cice. in Bruto.

*ADijciam scenæ * eiusdem exemplum: Antigenidas tibicen discipulo suo magni profectus, sed parum fęliciter populo se approbanti, cunctis audientibus, dixit. Mihi cane, & Musis, quia videlicet perfecta ars fortunæ lenocinio defecta, iusta fiducia non exuritur. Quamq; scit se laudem meritam eam, & si ab alijs non impetrat: domestico tamen acceptam iudicio refert.*

OLIV. ADijciam eiusdem scene] Hic musicæ artis peritissimus fuisse traditur, & discipulum habuisse in eo genere nō mediocriter eruditū, sed parum populo gratum, ac propemodum contemptibilem, quod sæpe fieri solet in omni cuiusque artis genere, quod cū vidisset eius præceptor, vt ostenderet artē ex omni parte perfectam, etiam si contemnatur per se tū satis laudabilem astantibus cunctis, & audientibus discipulo dixit, mihi cane, & Musis quia videlicet ars perfecta et si à nullo probetur, tamen per seipsam satis laudabilis est.[Adijciam scenæ]In scena recitantibus tragœdias mimis, tibię semper adhibebantur.[Parum fęliciter populo se approbanti] Quia in eo artis parum erat populo gratus.[Lenocinio defecta].i. blanditijs videlicet externa laude destituta, nam quemadmodum lenones adolescentibus blandiuntur, sic etiam fortuna

modo huic, modo illi bláditur, & fauet. [Domestico iudicio] Quia scit iam sibi obligatam esse laudem.

ASCEN.

ADijciam, &c.] Affert exemplum fiduciæ in Antigenida tibicine dices. [Adijciam exemplum eiusdem scenæ.] i. quod contigit in scæna, dum fabulæ agerentur. [Antigenidas tibican.] id est cantor in tibijs, & fistulis alijs, dixit discipulo suo magni profectus. i. qui in musica, & arte canendi in fistulis multum profecerat, sed approbanti. i. exhibenti ad probandum, se populo parum feliciter, quia licet ex arte caneret, tamen non placebat dixit inquam, illi discipulo cunctis audientibus, cane mihi & Musis. i. peritis artis, & arti ipsi, aut inuentricibus eius musis videlicet, quia ars perfecta defecta. i. destituta lenicinio. i. blandimento & applausu fortunæ, nõ exu.tur fiducia iusta. i. bona de se opinione pro merito [Quaque]. i. & quam (sunt enim duæ particulę diuisim construendę sic) & refert. i. reportat eam laudem, quam scit se meritam, etsi. i. quamquam non impetrat ab alijs, tamen refert accepta sup.à iudicio domestico, i. aut conscientiæ suæ, aut eorum qui artem norint, quales sunt in eodem ludo instituti, aut instituentes.

DE ZEVSI PICTORE.

ZEusis autem cum Helenam pinxißet: quid de eo opere homines sensuri essent expectandum non putauit, sed protinus hos versus græcos adiecit;

* Iliad. γ

Ου νέμεσις τρῶας τε, καὶ ἐϋκνήμιδας ἀχαιοὺς
Τοιῇ δ᾽ ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν
Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

Adeo ne dexteræ suæ multum pictor arrogauit, vt ea tantum forma comprehensum crederet, quantum aut Leda cœlesti partu edere, aut Homerus diuino ingenio exprimere potuit.

OLIV. Zeusis pictor.

ZEusis autem cum Helenam pinxisset] Inter primos suæ ætatis pictores hic præcipuum locum obtinuisse fertur, quem Plin. tantam ex ea arte gloriam, & opes comperasse dixit, vt gratuito pingere & elargiri opera sua non dubitaret, existimans illa non satis digno precio posse compensari, dicitur in certamen descendisse cum Parrhasio, & ab illo superatus, nam cum detulisset vuas tanto successu depictas, vt aues in scænam aduolarent. Parrhasius detulisse fertur linteum pictum, ita veritate representata, vt Zeusis alitum iudicio tumens flagitaret tandẽ, remoto linteo ostendi picturam atque intellecto errore ingenuo pudore palmam ei concessërit, hic vero in fœmineo corpore pingendo cæteris omnibus antecelluit, nam vt Cic. meminit in arte veteri à Crotoniatis ingenti precio conductus, vt Iunonis templum, quod illi magnificum satis condiderant, egregijs figuris locupletaret post absolutum opus, vt excellentem muliebris formæ pulchritudinem multa in se imago contineret Helenæ, dixit se velle pingere simulachrum petijt à Crotoniatis virgines, quas omnium formosissimas haberent illi publico de consilio virgines in locum unum conduxerunt, & pictori quas vellet eligendi potestatem dederunt ille autem ex omnibus quinque delegit, in quibus verissimum pulchritudinis iudicium haberet neque enim putauit omnia, quæ ad venustatem quæreret, in vno se corpore posse reperire. Plin. vero lib. 36. non id fecisse Crotoniatis, sed Agrigentinis, dixit, Zeusis, inquit tantus diligentia fuit, vt Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Iuno. Laciniæ publicæ dicarent inspexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit ut quod in quaque laudatissimum esset pictum redderet. Quod uero ad eius fiduciam pertinet, eum Helenam pinxisset, non expectauit hominum iudicium de opere tanto, sed statim fiducia maxima ductus suum ipse opus Hom. versibus cõprobauit, his videlicet,

Helenę pulchritudo.

Οὐ νέμεσις τρῶας τε καὶ ἐϋκνήμιδας ἀχαιοὺς
Τοιῇ δ᾽ ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν
Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς ὦπα ἔοικεν

Haud turpe est Troas, fulgentique ære Pelasgos, Cõiuge pro tali diuturnos ferre labores, Aeternis facies nimis est æquanda deabus. Alij sic transtulerunt. Non dedecus Troas & Achiuos ære nitentes, pro tali sufferre nurũ lacrymabile bellum æternis certe est nimis assimilanda Deabus.

ASCEN.

ZEusis] Etiam pictor excellentissimus, cum pinxisset Helenam non putauit expectandum quid homines essent sensuri. i. iudicaturi de eo opere. [Sed protinus adiecit hos versus] Quos Oliuer. recitat. latine autem sonant. Haud turpe est Troas & Pelasgos, seu Acheos fulgentes ære. i. æreis. armis, ferre pro tali coniuge labores diuturnos, seu vt græce sonant multi temporis, quia facies est nimis æquanda deabus æternis. i. immortalibus. [Adeo ne] i. nonne, aut ne. idest certè adeo multum pictor arrogauit, id est sumpsit & attribuit dexteræ suæ, vt crederet tantum formæ. i. formositatis comprehensum ea, s. dextra quantum, s. formæ, aut Leda vxor Tyndari potuit edere partu cœlesti, ex conceptu Iouis, qui cum ea in specie cygni concubuit (vt fabulæ habent) & ex ouo concepto Helenam genuit, aut quantum Homerus potuit exprimere diuino ingenio.

DE PHIDIA.

*PHidias * Quoque Homeri versibus egregio dicto allusit. Simulacro enim Iouis Olympij perfecto, quo nullum præstantius, aut admirabilius humanæ fabricatæ sunt manus, interrogatus ab amico, quonam mentẽ suam dirigens, vultum Iouis propemodum ex ipso cęlo petitum, eboris liniamentis eßet amplexus, illis se versibus quasi magistro vsum respondit.*

* Macr. li. 5.

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ᾽ ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος,
Κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

*Iliad. α.

OLIV. Iouis Olimpij simulacrũ.

PHidias quoque Hom. versibus] Statuarius hic nobilissimus fuit, tanta fiducia præditus vt teste Macr. cum Iouem olympum pingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam mutuaretur effigiem, respondit archetypum Iouis in his se tribus Hom. versibus inuenisse.

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ᾽ ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος,
Κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Qui versus sic sunt in latinum traducti, Atque supercilijs, Saturninus annuit atris. Ambrosiæ fluxeræ comæ de vertice Regis Aeterni, ast nutu magnum concussit olympum. De supercilijs, & crinibus se totum Iouis vultum collegisse ait, de quo Pli. lib. 7. nat. hist. Phidiæ. Iupiter inquit, Olympius quotidie artifici excellentiæ testimonium perhibet. Rursus li. 32 Phidiam clarissimum esse per omnes gentes quæ ædem Iouis Olympij fama intelligũt nemo dubitat, sed vt merito laudari sciant etiam, qui opera eius non viderunt proferemus argumenta parua, & ingenij tantum, neque ad hoc Iouis Olympij, pulchritudine, utemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorum xxvj. ebore hęc ex auro constant, sed in scuto eius, in quo Amazonum prelium celauit, ambitu eiusdem concaua parte, & gignatum dimicationem in soleis uero laphitarum, & centaurum adeo monumenta omnis artis illi fuere, in basi autem quod cœlatum est, dij sunt 30. numero noscentes victoriam mirabilem pretio, mina bimur etiam serpentes, qui sub ipsa cuspide æream sphingem habent hoc Plin. Quint. lib. 7. de institutione oratoria, hunc dicit in dijs, quam hominibus fingendis longe meliorẽ fuisse artificem, in ebore vero longe citra ęmulum, vel si, nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Heli de Iouem fecisset, cuius pulchritudo adiecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur adeo maiestas operis deum æquauit. Cic. quoque lib. 1. Tus. quæs. Quid. n. Phidias sui oris similem speciẽ adeo artificiose inclusit, in clypeo Mineruæ, cum inscribere non liceret, quod ea conuulsa tota operis colligatio solueretur. [De cœlo petitum. [Si Iouem ipsum in cœlo quomodo stare consueuit, aliquando vidisset melius certe non effinxisset. [Eboris lineamentis.] Quia imagines ex ebore formatæ ex lineamentis consistunt. [vel lineamentis] hoc est adumbrationib.

ASCEN.

PHidias quoque [Statuarius erat, allusit egregio dicto versibus. i. aduersus Homer. Enim pro quia simulachro Iouis Olympij perfecto. s. ab eo quo. s. simulachro, nullum. i. non vllum, manus humanæ non sunt fabricatæ vllum prestantius aut admirabilius, interrogatus ab amico, quonam. i. ad quod exemplar mentale, aut quam ideam ipse dirigens mentem suam, i. oculos mentis suæ amplexus esset. i. expressisset lineamentis. i. subtilibus sculpturis & celaturis eboris. i. in ebore formatis, vultum Iouis petitum propemodum. i. quasi ex ipso coelo, i. qualem haberet Iupiter in cœlo respondit, se vsum illi versibus, scilicet, Homericis, quasi magistro qui sic sunt traducti latinè (auctor tamen græcos subiecit, quos Oliuerius recitat) atque Saturnius, idest Saturni filius Iupiter, annuit. i. assensum prebuit, atris supercilijs, & comę ambrosię, idest ambrosio odore perfusę, quem tamen imitari non

potuit

potuit,(sed loco eius colorem subiecit) fluxere de vertice regis æterni,ac concussit totum olympum nutu.i. dum caput mutando moueret. Quam rem, si imitari potuit, mirabilis haud dubiæ fuit artifex,vt qui spiritum vitalem statuæ dedisse visus sit.

DE EPAMINVNDA.

* Thelarchum vocat hunc magistratum Plut. in Politicis.

*Non patiuntur me tenuioribus exemplis diutius insistere fortissimi duces, si quidem Epaminundas, cum ei ciues irati * sternendarum in oppido viarum contumeliæ causa curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidissimum) sine vlla cunctatione id recepit, daturumque se operam, vt breui speciosissimum fieret,asseuerauit,mirifica deinde procuratione, abiectissimum negocium, pro amplissimo ornamento expetendum Thebis reddidit.*

OLIV. NOn patiuntur me] Ad exépla memoratu digniora transgreditur quippe de clarissimis,& Ducibus,& Regibus dicturus,primum autem de Epaminunda proponit exemplũ, cuius adeo fiducia munitum pectus fuisse tradit, ut cum eius ciues,irati, vel inuidia ducti eum sternendis vijs, quasi vilissimo officio ignominiæ gratia præfecissent, ille munus non cunctanter,nec fastidiose suscepit, dicens effecturum se breui,ut illud ministerium, quod tunc apud eos sordidissimum haberetur, speciosissimum,ac summæ dignitatis esset, quod etiam euenit ex quo apparet non homini magistratum, sed magistratui hominem dignitatem afferre,constat autem Epaminundam omnium Thebanorum ducum fuisse clarissimum adeo vt teste Iustino,cum illo nata, & extincta omnis patriæ gloria fuisse videatur, nam post illum Thebani memorabile nullum bellum vnquam gessere,nec virtutibus,aut rebus gestis, sed cladibus insignes semper fuere. Fuit etiam Philosophus summus,ex quo dubium hominibus reliquit,vir ne melios,an Dux fuerit, nam & Imperium non sibi, sed patriæ quæsiuit pecuniæ parcus adeo fuit, vt funebris sumptus defuerit,gloriæ quoque non cupidior quàm pecuniæ, quippe recusanti omnia Imperia ingesta sunt,honoresque ita gessit, vt ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur,iam literarum studium iam philosophiæ doctrina tanta, vt mirabile videretur, vnde tam insignis militiæ scientia homini inter literas nato. Aemilius probus hunc omnibus ferme virtutibus ornatum fuisse commemorat.prudentia,æquitatem,modestia,sapientia, rei militaris peritia, animi & corporis fortitudine,continentia,clementia, patientia vero tanta,vt non solum populi, sed etiam amicorum facile ferret iniurias,adeo veritatis amatorem fuisse tradit, vt ne ioco quidé mentiretur,adeo taciturnitatis seruatorem,vt commissa cuncta cælaret, studiosum quoq; audiendi, ex quo facilè disci posse arbitrabatur, multaq; alia de hoc viro memoriæ prodidit,quæ longum esset enarrare. [Mirifica deinde procuratione] Quòd maxima cura, & diligentia illud munus exercuerit,ex quo facilè conijci potest, quòd non virtutibus ex dignitate,sed dignitatibus ex virtute honor accedit. [Abiectissimum] Vilissimum[Expetendum]Desiderandum.

ASCEN. NOn patiuntur,&c.]Transit ad maiorum virorum exempla dicens.Duces fortissimi non patiuntur me insistere diutius exemplis tenuioribus, qualia sunt in arte pingendi, aut sculpendi. [Si quidem] .i. quoniam Epaminundas Dux Thebanorum clarissimus, cum ciues irati mandarent ei causa contumeliæ curam viarum sternendarum in oppido .s. Thebano(probat,quod contumeliæ causa. Enim pro quia, illud ministerium erat apud eos.s. ciues Thebanos sordidissimum] Recepit id,s.ministerium sine vlla cunctatione .i. mora, aut hæsitatione, & asseuerauit .i. insuper affirmauit, se daturum operam,vt supra illud ministerium fieret breui.s.tempore speciosissimum,deinde reddidit mirifica procuratione .s. sua, qua in eo ministerio procurando,vsus est, negocium abiectissimũ scilicet,prius,expetendum Thebis.i.apud Thebas pro amplissimo ornamento.

DE HANNIBALE

*Cic.li.2. de Diu.& si.Plut. in libello de exilio hoc de Antiocho dictũ refert.

*Hannibal vero, cum * apud regem Prusiam exularet,auctorque ei committendi prælij esset, atque is non idem sibi extis portendi diceret: An tu,inquit, vitulinæ carunculæ,quàm Imperatori veteri mauis credere? si verba numeres,breuiter,& abscisse,si sensum æstimes, copiosè & valenter. Hispanias enim direptas P.R.& Galliarum,ac Liguriæ vires in suam redactas potestatem, & nouo transitu Alpium iuga patefacta,& Trasimenum lacum dira inustum memoria, & Cannas Punicæ victoriæ clarissimum monimentum & Capuam possessam, & Italiam laceratam,ante pedes hominis effudit, vniusq; hostiæ iecinori, longo experimento testatam gloriam suam postponi æquo animo non tulit, & sanè quod ad exploranda bellica sacrificia, æstimandosq; militares ductus attinebat,omnes foculos, omnes aras Bithyniæ Marte ipso iudice,pectus Hannibalis prægrauasset.*

OLIV. Hannibal apud Prusiam. HAnnibal verò cum apud Regem Prusiam] Prusias Rex Bithyniæ fuit,apud quem Hannibal exulabat, postquã victus à Romanis tanquam rupti fœderis auctor deposcebatur ad pœnas quod meminit Cic. libro de diuin. Rex inquit Prusias cum Hannibali apud eum exulanti depugnare placeret,negabat se audere,quod exta prohiberent. mauis tu,inquit, carunculæ vitulinæ magis quàm veteri Imperatori credere. nam cum Eumene Ponti Rege tunc bellũ habebat Rex Prusias, & prælio nauali dimicabat nam illum terrestri prælio superauerat, Consulebat Hannibalem Prusias nunquid pugnam cum hoste committeret. & cum Hannibal committendam esse consuleret, respondit Rex,id sibi extis non portendi. Tum indignatus Hannibal,mauis,inquit,vitulinæ carunculæ, quã veteri Imperatori fidem habere quibus verbis Rex commotus prælium suscepit,& hostes superauit. Hac autem astutia vsus est Hannibal,qui stratagemate,omnique caliditate plurimum ualebat,iussit lagenas fictiles omnium generum serpentibus repleri, & media pugna in naues hostiũ conijci. Pontici primum illud illudebant dicentes, quomodò cum fictilibus lagenis pugnare potuerunt,quia armis non possunt. deinde cum iniecti serpentes per naues feruescere cœperunt tum denique hostes ancipiti malo perteriti, in fugam naues verterunt. [Portendi] Significari. [Carunculę] Diminutiuo vsus est ad rem ipsam multo magis extenuandam. [Veteri Imperatori] Ecce magna fiducia [Hispanias direptas] Breuiter, perstringi cuncta Hannibalis gesta, quæ decade ij. Pun.bel.plenissimè referuntur. [Nouo transitu] Quia nemo ante Hannibalem cum exercitu transierat Alpes, fuitq; transitus ille difficilis,& perniciosus Hannibali,quippe,vbi multa hominum millia, & inedia, & difficultatibus consumpta perierunt. [Hispanias] Vlteriorem,& citeriorem, quas abstulerat P. R. [Trasimenum lacum] Vbi C. Flaminium Consulem Rom.cum xv.millibus hominum occidit. [Cannas Punicæ victoriæ] Vbi cęsa dicuntur quinquaginta Rom. & sociorum millia cum altero Consule Paulo Aemilio, sicut supra monstratum est. [Ante pedes hominis].s.regis Prusiæ. [Et sanè quod ad exploranda] Si ueniant inquit in comparationem bellica sacrificia,& scientia Ducis, vt cum aliud illa præmonstrent, aliud hæc hortentur, vtrum vtri sit anteponendum, mali,in id exequi,quod Ducis sciẽtia probauerit,quàm quod sacrificia hortata fuerint. [Prægrauasset] Præponderasset, superasset.

ASCEN. HAnnibal verò cum exularet apud Prusiam Regem Bithyniæ,& esset ei auctor]idest adhortator, prælij committendi.s.cum Eumene Ponti Rege, atque is.s.Rex diceret,non idem .s.quod Hannibal consuleret portendi .i. significari sibi faciendum esse extis.i.per exta, quæ uetabant prælium committere,inquit.s.Regi, an tu mauis credere carunculæ vitulinę.i.modicis extis vituli mactati, quàm Imperatori veteri, idest multum experto, q.d.ipsum non debere facere, quo tamen dicto multum eleuauit, ac diminuit fidem extispicij. Nam si virtute,aut arte sua,extorum à dijs(vt credebant)sic depositorum indicia superare sperabat, deos,aut futuri ignaros,aut seminus potentes iudicabat.auctor autem nõster verbum illud vt plenum multę fiducię prosequitur dicens. Hannibal supra inquit aut respondit sic breuiter,& abscisse.idest per abruptum sermonem,si numeres uerba, quę paucissima sunt,sed supra respõdit copiose,& ualenter, idest efficaciter, si estimes.i. ponderes sensum, scilicet verborum. Enim pro quia, ipse effudit ante pedes hominis, scilicet Regis, hoc est illo vno verbo ad regis memoriam reduxit,Hipanias direptas P.Rom.ac uires Galliarum, ac Ligurię .i. prouincię Italicę, cuius Genua est caput,redactas in potestatem suam.s. Hann. Et iuga Alpium patefacta nouo transitu,quia primus transtulit exercitum,& montem rupit aceto, & Trasimenum lacum inustum.i. infamia notatum propter cædem Flaminij Con-

fulis,dira.i.execrabili memoria,& Cannas vicum Appuliæ.i. clarissimum monimentum.i. testimonium memoratiuum victoriæ Punicæ.i.Carth.& Capuam possessam.s.à se, & Italiā s.totam penè laceratam.s.aut direptam,aut in factiones sectā, & non tulit æquo animo gloriam suam testatam .i. comprobatam longo,quia plusquam decennali exprimento, postponi iecinori.i.parti illi vitulinæ,hoc est iecori,aut hepati, hostiæ,s.à Prusia mactatę,& bella vetantis. [Et sane]idest certè quod.i. quantum attinebat ad exploranda sacrificia bellica, & ad estimandos.i.censendos ductus militares, pectus Hannib.aut potius Hannib. pręgrauasset.i. pondere suo prçssisset,omnes foculos,& omnes aras Bythiniæ.i. omnia auspicia per sacrificia indagata ipso Marte iudice.i.dijudicante, quia Mars potius secutus fuisset, quod Hannib. experientia probasset, quam quod exta vetuissent. Signanter dicit, quod ad exploranda sacrificia,&c.q.d.Hannib. melius iudicare posse de extis,quàm sacrificulos, atque ita non deprimit fidem extispicij,sed exaltat experientiam Hannib.

DE COTYE.

*Ath.lib. 11. Vide Egnatiū in Race. cap.14.

*Capax * generosi spiritus illud quoq; dictum regis Codri, vt enim ab Atheniensibus ciuitatem sibi datam cognouit, & ego inquit, illis meæ gentis ius dabo. Aequauit Athenis Thraciam, ne vicissitudine talis beneficij imparem se iudicando humilius de origine sua sentire existimaretur.*

OLIV. Capax generosi spiritus illud] Codrus rex Thracum fuit, cum inter Doriensem,& Athen veterum simulatum essent offensę, & ideo bellum inter se gesturi essent. Codrum regem accitum in auxilium suum Athen. exercitui prçfecerunt,& vt illum sibi amantiorem, fideliorem que redderent, eum ciuitate donarunt,quod cum sibi nunciaretur, vt ostenderet Thraces Ath.nihilo dignitate inferiores esse,respondit, & ego Ath.ciues facio Thracenses. Fuit alter Codrus dux, & rex Athe.qui se pro conseruanda patria deuouit,de quo in c. de pietate erga patriam dicetur.[Vicissitudine] Alteratione.

ASCEN. Capax, &c.] Affert dictum plenum fiduciæ Codri Thracum Regis non illius Athen.qui pro patria cecidit,vnde quidam non Codri,seu Cotys legunt. Ordo est. Illud quoq; dictum Codri,seu Cotys regis.s.Thracię,capao sup.est generosi spiritus, quia à generoso spiritu emissum est. Enim pro quia,vt.i. postquam cognouit ciuitatem datam sibi ab Ath. i. se factum ciuem Athen. quod pro magno beneficio illi habebant,inquit, & ego dabo illis ius gentis meę .i. faciam eos ciues Thracię.Quo sup.dicto,æquauit Thraciam Athenis,quia innuit se tantum beneficij referre,quantum acceperat,ne iudicādo se imparem vicissitudinę.s. mutua collatione talis beneficij existimaretur, idest iudicaretur sentire de origine sua humilius.s.quam par erat,aut multum humiliter.

THEO. Regis]Codri castiga: [Cotys] Imperauit is Thraciæ, eo vesanię demum lapsus,vt Mineruę nuptias affectaret, eiusq; uxorem cuius pudicitiam suspectam habebat, mediam secuit,à pudendis ad verticem, Theopompus historiam scribit in j. Philippicorum. Locum prius indicauit Egnatius vetustus,& explorate fidei Iani codex emendatè Cotys habet.

DE TRIBVS SPARTANIS.

* Androclidas, & Leonides Plutar. in apoph.Agesilaus, & Agis hoc dixere. Plutar. in apoph.

*Nobiliter * etiam vterque Spartanus, & qui increpitus à quodam: quòd in aciem claudus descenderet: pugnare,non fugere propositum sibi esse respondit. & qui, referente quodam,sagittis Persarum Solem obscurari solere;bene narras, inquit: in vmbra enim melius præliabimur. Vir eiusdem vrbis, atq; animi, hospiti suo patriæ muros excelsos, latosque ostendenti dixit. Si mulieribus istos comparastis,rectè: si viris,turpiter.*

OLIV. Nobilites etiam vterque Spartanus] Claudius quidam Lacon in aciem descendebat cum hostibus dimaturus, quęrenti equum Alienigenę cuidam, Agesilaus respondit claudum indicans,nonne sentis inquit, non fugientibus, sed manentibus in bello opus esse, sed hic de quo loquitur Androclidas,fuit,qui debilis, & crure inutilis inter bellatores se locauerat itaque inhibituri quidam, mori sunt propterea quod esset infirmus. tum ille non eum inquit, qui fugiat, sed qui maneat cum hostibus pugnare oportet. Alter claudus ad bellum proficiscens quibusdam se conuiciantibus,ac ridentibus conuersus ait,mala capita, non est cum hostibus fugiendo pugnandum,sed manendo,ordinemq; tuendo. [Nobiliter subaudiatur responderunt[Vterque Spartanus]Androclidas, & Leonidas.[Qui increpitus]Hic Androclidas fuit. [Et qui referente] Hic teste Front. lib.4. fuit Leonidas Rex Spartanus eo modo, quo Spartani Regem habebant, de quo satis supra dictum est in c. de fortitudine, hic agitur cum aduersus Persas cum paucis admodum proficisceretur,& quidam dixisset tantam esse Persarum multitudinem, vt sagittis solem obscurarent,respondit,id sibi gratius fore,quòd sub vmbra pugnabitur,[Eiusdem vir vrbis]Atq; animi Agesilaus dux Lacedęmoniorum hospiti Atheniensi ostendenti munitum,& valide fabricatum Athenarum vrbis murum. quęrentiq; an ipsi pulcher,validusq; uideretur medius fidius inquit pulcher, & validus,at non quem viri,sed quem mulieres inhabitent. Agesilaus etiam pertransiens Corinthiorum muros altos, & munitos,tum etiam in multum spacij protensos cum intueretur, quę ait mulieres hunc locum incolunt? Theopompus quoq; ad eum,qui murum ostentaret, & percunctaretur, an & firmus,& altus esset,minime inquit,si mulierum sit,si uiris turpiter.Luc. Humanus labor est facilis,licet ardua tollas, Cedere uel beliis,uel cuncta mouentibus annis.

ASCEN. Nobiliter etiam, &c.] Narrat fiduciam in dicto duorum Spartanorum dicens.[Vterq; Spartanus]Sup.respondit, aut dixit,etiam nobiliter.i.generosè, qui increpitus .i. reprehensus à quodam quod descenderet in aciem claudus .i. cum esset claudus respondit,propositum esse sibi pugnare,non fugere. [Et] .i. similis supra qui referente quodam solem solere obscurari sagittis Persarum.s.in aera tam densæ immissis, vt terram vmbra cooperirent,inquit,tu narras bene.i.commode nobis. Enim pro quia, nos præliabimur melius in vmbra .s. quàm sub solę.& ita quod ille ad terrorem dixerat,in commodum suum vertit.[Eiusdem,&c.] Ordo est. Vir eiusdem vrbis videlicet Spartæ,aut Lacedæmonis,atque eiusdem,hoc est nobilis,& excelsi animi dixit hospiti suo ostendenti.s.per iactantiam muros excelsos, & latos patriæ suæ, idest vrbis, in qua ille hospes natus erat, & Spartanus diuersabatur, dixit inquam, si vos comparastis (bene numerum mutat, non ad vnum,aut de vno pluraliter loquēs, sed quia plurimum erat opus,quia totius ciuitatis)supra istos muros mulieribus .i. vt mulieres in eis defenderentur,rectè sup.fecistis, si comparastis viris,turpiter supra fecistis,quia virorum est armis, non muris se tueri,vnde eis Sparta caruit.

DE CONSTANTIA. Cap. VIII.

Aptum, & animosum bonæ fiduciæ pectus emenso, quasi debitum opus superest, Constantiæ representare naturam. Natura enim sic comparatum est; vt quisquis se aliquid ordine,ac recta mente complexum confidit,vel iam gestum, si obtrectetur: acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelletur,sine vlla cunctatione ad effectum perducat.

OLIV. Aptum,& animosum bonæ]Val.ad c. constantia transiturus,more suo vtitur transgressione,vt cōmemoratis quibus de rebus dixerit, de quibus dicturus sit, breuiter ostendat. Et benę constantiam, fiduciæ statim subiungit, nam hæ virtutes quandam inter se videntur affinitatem habere, qui enim sibi confidit,idem,& constans semper esse solet.[Emenso]Postquam inquit,de fiducia diximus, superest, vt de constantia dicamus. [Natura enim sic comparatum est] Hoc inquit obseruare solemus, vt cum confidimus nos iustum aliquid,& honestum esse complexos,vel iam gestū acriter tueamur, si quispiam illud rescindere voluerit, vel nondum perfectum sine mora ad exitum deducamus, si quisquam illud interpellare tentauerit,quo minus perficiatur.[Obtrectetur] Improbetur,detrahatur.[Interpelletur] Impediatur. Obtrectari.

ASCEN. Aptum]Præfatio est,qua ad narrationem de cōstantia trāsitū facit,dicens,representare naturā constantiæ,superest.i.reliquum est, quasi opus debitū, superest inquā emenso videlicet mihi,iam emēsus sum,aptum, & animosum pectus, bonæ fiduciæ,quia et est confidentia, quæ mala est.Probat,quod id reliquum sit. Enim pro quia,comparatum est,natura.i.per natu

naturam sic euenire solet, vt quisquis confidit, se complexū.i. comprehendisse aliquid ordine. scilicet debito, ac recta mente, vel tueatur. ideſt defendat acriter, ſup. illud iam geſtum, ſi obtrectetur. ideſt improbetur, & ei detrahatur, vel perducat ad effectum ſine vlla cunctatione. ideſt mora, & hæſitatione ſup. pſum nondum editum. ideſt tranſactum, ſi interpelletur. ideſt impediatur, hoc autem facere pertinet ad conſtantiam vnde apte ſubiungit eius exempla.

DE FVLVIO.

*Hoc lib. cap. 2. de T. Iub.

Sed dum exemplar propoſitæ rei proſequor latius; mihi circunſpicienti, ante omnia ſe Fuluij Flacci conſtantia offert. Capuam fallacibus Annibalis promiſſis Italiæ Regnum nefaria defectione paciſci perſuaſam, armis occupauerat. tandem culpæ hoſtium tam iuſtus æſtimator, quam ſpecioſus victor, Capuanum Senatum, impij decreti actorem, funditus delere conſtituit. itaque cathenis onuſtum in duas cuſtodias, Theanam Calenamque diuiſit* conſilium executurus cum ea peregiſſet, quorum adminiſtrandorum celerior eſſe neceſſitas videbatur, rumore deinde de Senatus mitiore ſententia orto, ne debitam pœnam ſcelerati effugerent; nocte admiſſo equo,* Theanam contendit. interfectiſque, qui ibi aſſeruabantur: è veſtigio* Calenam tranſgreſſus, perſeuerantiæ ſuæ opus executus eſt, Et iam deligatis ad palum hoſtibus, literas à P. C. ne quidquam Capuanis ſalutares accepit. In ſiniſtra enim eas manu, ſicut erant traditæ, repoſuit: ac iuſſo lictore lege agere, tunc demum aperuit, poſtquam illis obtemperari non poterat: Qua conſtantia, victoriæ quoque gloriam antecellit. quia ſi eum intra ſeipſum partita laude æſtimes, maiorē, punita Capua, quàm capta reperies.

* Appius enim collega rē ad Senatum reijciebat
* Theanū & paulo poſt.
*Cales, ex Liu. leges. niſi ad cuſtodias referas.

OLIV. Sed dum exemplar.] Capuam fallacibus Hannibalis. Hanc hiſtoriam ſuperius diligenter ſatis annotauimus in cap. de fortitudine, vbi de Vibio Accio Pelligno diximus. [Fallacibus promiſſis.] Quia multa promiſit, quæ ſeruare nō potuit. [Italiæ Regnum] Nā in ipſa defectione inter cæteras fœderis conditiones, de Imperio totius Italiæ tractum eſt, atque ſancitū, vt deuictis Rom. Regna Italiæ penes Campanos eſſent. [Admiſſo] Celeri Ouid. nihil nocet, amiſſo ſubdere calcar equo. [Teanum contendit] De quo Horat. Cui ſi vitioſa libido fecerit auſpicium, cras ferramenta Theanum, tolletis fabri. [E veſtigio Calenam] Liu. oppidum pluraliter tantum declinauit, Cales Calium [Sicut erant] ſcilicet clauſæ, & obſignatæ. [Age re lege] Suo fungi miniſterio ſumendi de nocētibus ſupplicij.

ASCEN. Sed dum exemplar, &c.] Primum exemplum eſt de conſtantia Fuluij Flacci, quàm tamen prius in titulo de fortitudine, vt nimiæ ſeueritatis taxauit. Ordo eſt. Sed dum proſequor ſcilicet exemplar rei propoſitæ, conſtantiæ. ſcilicet conſtantia Fuluij Flac. offertur mihi circunſpicienti latius. ideſt diſquirenti, cuius conſtantiam primam narrem ante omnia. ſ. alia exempla conſtantiæ. Qui ſup. Fuluius occupauerat armis. i. vi receperat, Capuam vrbem illam principem Campaniæ Italicæ perſuaſuam paciſci. i. ex pacto ſe habituram Regnū Italię, fallacibus promiſſis Hannibalis, quia promiſerat ſe caput Imperij, quòd Romæ erat Capuam transferre, quòd neque potuit, neque ſi potuiſſet voluiſſet, ſed tam Capuam, quam Romam Carthaginienſi imperio ſubijcere parabat, defectione nefaria. ideſt à R. ſocia vrbe, à qua multa beneficia acceperat, ad hoſtem perfidum, & vtriuſque libertati inſidiantem: Tandem tam iuſtus æſtimator. ideſt cenſor, & ponderator culpæ hoſtium, quam victor ſpecioſus, quia vi cœperat eos, conſtituit delere funditus Senatum Capuanum auctorem impij decreti, vt ſcilicet P. R. prius ſocius hoſtis decerneretur. [Itaque] ideſt & ita dimiſit. ideſt diuiſum miſit ſcilicet Senatum Capuanum, in duas cuſtodias, videlicet Theanam. i. Theani oppidi, & Calenam à Calibus oppido denominatam, onuſtū. ideſt oneratum cathenis. ſcilicet ferreis executurus. ideſt eo propoſito, vt exequatur conſilium. i. id quod conſilio ſuo propoſuerat, hoc eſt deletionem Senatus Capuani, cū ideſt poſtquam peregiſſet ea, quorum adminiſtrandorum neceſſitas videbatur eſſe celerior. ideſt vrgentior. Deinde rumore orto de mitiore ſententia Senatus, ne ſcelerati effugerent debitam pœnam, contendit nocte, Theanum ſcilicet ad cuſtodiam, equō admiſſo. ideſt celeri & interfectis ſup. ijs, qui aſſeruabantur ibi. [Tranſgreſſus è veſtigio,] ideſt ſine dilatione Calenam. i. ad cuſtodiam Calenam, executus eſt opus ſuæ perſeuerantiæ. ideſt ſeueræ conſtantiæ, & ipſe hoſtibus deligatis iam ad palum. ideſt ſtipitem, vt flagellis cęderentur, & mox ſecuti percuterentur, accepit litteras à P. C. ideſt à Senatu Ro. ne quidquam. i. in nullo, aut potius fruſtra ſalutares Capuanis; quia licet ſalutem eorum Senatus per eas iuſſerat conſeruari tamē eam non ſunt aſſecuti. Enim pro quia, Fuluius repoſuit eas. ſ. litteras miſſas à Senatu in manu ſiniſtra ſicut erant traditæ hoc eſt clauſas & ſignatas, ac lictore. ideſt ſpiculatore, iuſſo agere lege, ideſt iuxta legem de condemnatis, aperuit tunc demum poſtquam non poterat obtemperari illis. ſcilicet literis, quia iam peractum erat, quod inhiberi volebant. Qua conſtantia Fuluius antecellit ideſt ſuperat, quoque. ideſt etiam gloriam, victoriæ, quia ſi æſtimes, ideſt cenſeas eū ſcilicet Fuluium intra ſeipſum, laude ſup. eius partita ſcilicet in duas partes, quarum altera ſit de victoria, altera de conſtantia, tu reperies eum maiorē Capua punita. ideſt in punitione Capuæ, quam capta. ideſt in captione eius.

THEO. Deinde] Antiqua exemplaria legunt autem. [Calenam] ſcilicet cuſtodiam. Nam Cales opp. numero multitudinis appellatur.

DE Q. FABIO MAXIMO.

Atque iſte quidem ſeueritatis, illa vero pietatis conſtantia admirabilis, quàm Q. Fabius Max. in fatigabilem patriæ præſtitit, pecuniam pro captiuis Hannibali numerauit, fraudatus ea publicè, tacuit. Dictatori ei magiſtrum equitū Minutium iure imperij Senatus æquauerat, ſilentium egit, complurібus præterea iniurijs laceſſitus, in eodem animi habitu permanſit, nec vnquam ſibi Reipub. permiſit iraſci, tam perſeuerans in amore ciuium fuit. Quid in bello gerendo, nonne par eius conſtantia? Imperium Roma. Cannenſi prœlio pene deſtructum vix ſufficere ad exercitus comparandos videbatur. Itaque fruſtrari, & eludere Pœnorum impetus, quàm manum cum ijs tota acie conſerere melius ratus, pluribus comminationibus Hannibalis irritatus, ſæpè etiam ſpe benè gerendæ rei oblata, nunquam à conſilij ſalubritate, ne parui quidem certaminis diſcrimine, receſſit: quodque eſt difficillimum, vbique ira, ac ſpe ſuperior apparuit. Ergo vt Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maximè ciuitati noſtræ ſuccurriſſe viſus* eſt: alter enim celeritate ſua Carthaginem oppreſſit, alter cunctatione id egit, ne Roma opprime poſſet.

* Liu. lib. 22. aut li. 4. cap. 8.
*Vnus homo nobis cūctādo reſtituit rē.

OLIV. Atque iſto quidem ſeueritatis] Nota eſt hiſt. Q. Fab. Max. bel. Pun. 2. aduerſus Hannib. Dictator miſſus illum iuueniliter exultantem ſua ſapientia repreſſit: ſed cum ille multos captiuos Ro. haberet, quos apud Trebiam & lacum Traſimenum, alibique ab Imperatoribus Ro. re infeliciter geſta, cęperat, Dictator de his publicè redimendis cum Hannib. conuenerat impoſito in capita, pro conditione cuiuſque precio, ſed ea ſpe fraudatus à Senatu, qui nō publicè redimi cenſuit, ꝙ ſine eius auctoritate id factum eſſe diceret, tacuit, & agrū, quem precioſum habebat, publicè vendidit, & pecuniam pro captiuis hoſti promiſſam fideliter exoluit, eadem animi conſtantia vſus eſt, cum Minucium magiſtrum equitum imperio ſibi parem S. P. Q. R. eſſet iuſſit, quod nunquam antea factum fuerat, vt Dictatori magiſter equitum æquaretur Imperio: id autem fuit, quia cum Fab. videret ſuperiorum Ducum temeritate Remp. eſſe concuſſam, adeoque debilitatem, vt ſuis viribus niti vix poſſet, rem ſibi longe aliter gerendam eſſe duxit, quam ſuperiores fecerant, hoſtem. ſcilicet conſilio, non viribus eſſe domandum, & Remp. prudentiæ magis, quam fortunæ beneficio recreandam, itaque noluit vnquam niſi quantum neceſſitas cogeret cum hoſte certare, ſed illorum impetus in dies fruſtrari, & multis modis illudere, donec ſuis ipſi viribus conficerentur, nam loca, unde illis commeatus eſſe poſſent, quam maxima diligentia occupabat, arctioraque in dies alimenta in caſtris hoſtium reddebat, quòd vnum vincēdi conſilium ſaluberrimum excogitauerat, ſed Minutius magiſter equitum, uir ferox, & rapidus in conſilijs, ac lingua immodicus primo inter paucos, deinde palàm in vulgus Dictatorem criminari, pro cauto, timidum, pro prudente, tardum, pro

Minutij temeritas.

pro perito, imbellem appellare, qui vt diutius esset in magistratu, & Ro. in castris haberet Imperium nolle cum hostibus acie dimicare, hæc & alia his indigniora de Dictatore ferens in vulgus, sic animos militum incenderat, vt si militari suffragij res fuisset, haud dubiè viderentur Minutium Fab. Duci prælaturi: fortè ita euenit, vt Dictator comitiorum causa Ro. reuocatus Minutium castris præficeret, qui leui quodam certamine cum Hannib. congressus, & victoria parua potitus literas de rebus gestis, & egregia victoria ad Senatum misit, quibus motus Senatus, & populus decreuerunt Minutium æquam Imperij potestatem habere cum Dictatore, sed paulo post intellexere Rom. bono Imperatori magni fortunam momenti non esse, & solam mentem, rationemque dominari, nã Minutius temere cum hostibus suscepta pugna non mediocrem reip. cladem illaturus fuerat, nisi Dictatoris consilio in tempore subuentum fuisset. [Eludere] Protrahere. [Ira] Ac spe superior. Quia iram superauit ad id, quòd nunquam in perniciem Reip. irasci voluit. [Spe] Quia Hannib. sedendo magis, quam dimicando superauit contra spem omnium. [Non dimicando] Ennius. Vnus, qui nobis cunctando restituit rē. [Ergo vt Scipio pugnando, &c.] Fabium Scipioni comparat ob æmulationem Polyenus Maced. Fab. inquit, Max. Scipio magnus appellabatur, adeoque Scipio Fabij gloriæ inuidebat, vt in hæc aliquando verba prorumperet, quid ita Fabij, vt tu, qui dum exercitum seruaris maximus, ego, qui deuicto Hannib. bellum confeci, magnus appellet. Ad quem Fab. Atqui ni si milites ego seruassem, tu non habuisses, vnde vinceres, hinc Ouid. in artibus Scip. magnum dixit, vt Ianus obseruauit.

Quin. Fabij ira ac spe superior.

ATque. Affert duo constantiæ præstantis exempla di. Atque quidem (discretiua est particula) ista. s. Fuluij constantia est seueritatis. Verò pro sed, illa. s. quam dicturus est, vtpută Q. Fab. Max. est pietatis admirabilis, Q. Fab. Max. præstitit patriæ infatigabilem, nescio an legendum sit indefatigabilem, pro ipse indefatigabilis ipse enim numerauit Hannib. pecuniam pro captiuis sicut promiserat, & fraudatus publicè. idest per publicam auctoritatem ea. s. pecunia, tacuit. i. non est conquestus. [Affert deinde secundum exemplū eiusdem dicens. Senatus æquauerat. i. æqualem fecerat iure Imperij scilicet Dictatori, idest cum esset Dictator, Minutium magistrum equitum, & tamen sup. cum vi videretur grauiter læsus, silentium egit. Præterea ipse lacessitus compluribus iniurijs, permansit in eodem habitu mentis. idest nullo modo turbatus, aut cōmotus est. Nec permisit sibi vnquam irasci Reip. tam idest vsqueadeo perseuerans fuit in amore ciuium. Affert & tertium eiusdem exemplum dicens. Quid sup. de eo dices in bello gerendo, non te eius constantia par sup. fuit in bello gerendo, ac in toga, q. d. maximè. Nam Imperium Rom. destructum penè. idest quasi totum, prælio Cannensi. i. apud Cannas, vt sæpè dictum est, commisso, videbatur vix sufficere ad exercitus comparandos. [Itaque] idest & ita, ipse ratus melius, sup. esse frustrari. Et eludere. idest manifeste fallere impetus. idest impetuositatem Pœnorum, quam conferere cū eis. scilicet Pœnis manum. idest confligere cum eis tota acie, irritatus pluribus comminationibus Hannib. & spe etiam rei bene gerendæ sæpè oblata, nunquam recessit à salubritate consilij, ne quidem. idest non saltem discrimine. idest. disceptatione, parui certaminis, & quòd est difficillimum, ipse apparuit vbique superior. idest inuincibilis ira, & spe. Ergo vt Scip. visus est succurrisse maximè ciuitati nostræ pugnando, ita hic videlicet Fab. Max. visus est succurrisse maximè ciuitati nostræ non dimicando id est non faciendo copiam pugnandi. Enim pro quia, alter videlicet Scipio oppressit Carth. sua celeritate, alter. idest Fab. egit conctatione. idest mora id, ne Ro. possit opprimi, quia si malè pugnando exercitu eius deletus fuisse Roma haud dubiè oppressa fuisset.

DE C. PISONE, ET M. PALICANO.

C. Etiam Pisonem mirificè, & constanter turbulento Reip. statu egisse Cos. narratione insequenti patebit. M. Palicani seditiosissimi hominis pestiferis blanditijs præreptus populi fauor, Consularibus comitijs summum dedecus admittere conabatur, amplissimum ei deferre imperium cupiens cuius teterrimis actis exquisitum potius supplicium, quàm vllus honos debebatur. Nec deerat consternatæ multitudini furialis fax Tribunitia, quæ temeritatem eius & ruentem comitaretur, & languentem actionibus suis inflammaret: in hoc miserando pariter, atque erubescendo statu ciuitatis tantummodo manibus Tribunorum pro rostris Piso collocatus est, cum hinc atque illinc cum ambissent ac Palicanum suffragijs populi Cos. creatum, an renunciaturus esset interrogaretur: primo respondit, non existimare se tantis tenebris offusam esse Rempub. vt huc indignitatis veniretur. Deinde cum perseueranter instarent, ac dicerent, age si ventū fuerit. Non renunciabo, inquit quo quidem tam abscisso responso Consulatum Palicano, prius quàm illum adipisceretur, eripuit. Multa & terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti non vult rigorem.

CAium etiam Pisonem mirificè] Pomp. Proconsul de Hispania, Sertorio victo nuper redierat, & statim concionem habuerat de restituenda plebi tribunitia potestate, Palicano Trib. pl. legem ferente: hunc Palicanum seditiosum fuisse constat, qui contra Senatus auctoritatem effecit, vt Tribunitiam potestatem populo redderent, Cos. Cn. P. & M. L. Crassus tunc in magna fuit inuidia, Pomp. quod consul tribunitiā potestatem populo redderet. Fuit autem Palicanus ad viam Appiam cæsus cum alijs, qui prœlium ibi commiserant pro recuperando filio, quem repetebat Tigranes. [Pestiferis blanditijs] Quia ferente legem Palicano, Tribunitia potestas restituta populo fuerat. [Cōsternatæ] Perturbatæ, & quasi mente captæ. [Turbulento] Propter seditionem excitatę. [Huc indignitatis] Pro ad hanc indignitatem. [Abscisso] Conciso, & breui. [Flecti] A recto, & honesto. OLIV.

CAium, &c.] Ordo est. Patebit narratione insequenti C. Pisonem egisse Consulem etiam mirificè, & constanter sup. in turbulento statu Reip. Incipit autem narrare dicens fauor populi præreptus blanditijs pestiferis M. Palicani hominis seditiosissimi, conabatur admittere, Comitijs Consularibus. i. vt dicunt in congregationibus P. R. in quibus agebatur de Consulibus eligendis, dedecus amplissimum. cupiens deferre ei. s. homini seditiosissimo, Imperium amplissimum. [Cuius] scilicet Palicani actis teterrimis debebatur potius supplicium exquisitum quam vllus honos. [Nec fax furialis] idest callida commotio, ad furorem, quem quasi à furijs incitata Tribunitia. idest Tribuni non deerat multitudini consternatæ & idest simul comitaretur temeritatem eius, ruentem, s. in precipitium, & inflammaret suis actionibus, sup. temeritatem eius languentem idest frigidè agentem. In hoc statu ciuitatis miserando pariter, ac erubescendo, Piso est collocatus tantummodo manibus Tribunorum pro rostris. idest ante rostra. vnde edicta fiebant. [Cum] scilicet populi ambissent, i. circunstetissent eum hinc, atque illinc. i. à duabus partibus ac interrogaretur. scilicet à populo minaci, an esset renunciaturus Palicanum creatum. [Cos. suffragijs] idest votis, & vocibus P. R. respondit primo, se non existimare Remp. esse offusam tantis tenebris, vt veniretur sup. ab ea, huc indignitatis, idest ad huiusmodi indignitatem, deinde cum sup. populi instarent perseueranter, vt. s. interrogatus responderet, ac diceret, age, si fuerit ventū. s. ad Consulatum Palicani, quid supp. faceres, inquit, ego non renunciabo. [Quo quidem responso, tanto] idest tantum, abscisso. idest celeri & succincto, eripuit Palicano Consulatum prius quam adipisceretur, idest obtineret illum. Piso contempsit multa, & terribilia, dum nō vult speciosum rigorem mentis suæ flecti. s. cilicet à constantia. ASCEN.

DE METELLO.

*MEtellus * autem Numidicus, propter consimile perseuerantiæ genus, excepit quoque indignam maiestate, ac moribus suis procellam, cum enim animaduerteret, quo tenderent Saturnini Trib. pl. funesti conatus: quantoque malo Reip. si non his occurreretur, erupturi esent, in exilium, quàm in legem eius ire maluit. * Potest aliquis hoc viro dici constantior? qui ne sententia sua pelleretur, patria, in qua summum dignitatis gradum obtinebat, carere sustinuit.*

* Liu. lib. 60.

*De ciuitate decedere quā de sententia maluit inquit Cic. pro Cor. Balbo.

MEtellus autem Numidicus pp] Florus. Lucius Apuleius inquit, Saturn. Gracchanas asserere leges non destitit tm animorū viro Marius dabat, q. nobilitati semper inimicus Cōsulatu suo extitit. Præterea occiso palā in comitijs Annio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in eius locum C. Glauciā hoiem sine tribu &, siue noie, sed subito titulo in familiam OLIV.

familiam ipse se adoptabat, cum tot, tantisq; ludibris exultares impune in rogandis Grac. legibus, ita vehementer incubuit, vt Senatum quoque cogeret in verba iurare: cũ abnuentibus aqua, & igni interdicturum se minaretur, vnus tamen extitit, qui mallet exilium, hic autem fuit Metel. Numidicus, quia sequitur post Metel. fugã omni nobilitate perculsa, &c. [Metellus autem Numidicus] De hoc viro Pli. de viris illust. Q. inquit Cecilius Metel. Numid. qui de Iugurtha Rege triũphauit Censor, eum qui se Tib. Gracchi filium mentiebatur, in censum non recepit. Idem in legem Apuleiam per vim latam iurare noluit, quare in exilium actus Smyrnæ exulauit. Claudia deinde rogatione reuocatus, cum ludis forte literas in theatro accepisset de reuocatione, non prius eas legere dignitas est, quam spectaculum finiretur, Metellum sororis sue virum laudare noluit, quòd is solum iudicium contra leges detractaret. Abbreuiator T. Liuij, cũ legẽ inquit agrariã per vim tulisset Saturninus. Metello Numidico, eo q̃ in eã minime iurasset, diẽ dixit, qui cũ à bonis ciuibus defenderetur, ne causa malorum certaminum esset in voluntarium exiliũ Rhodũ profectus est, ibiq; legendo, & audiẽdo manos viros, aduocabat. [Procellam] Impetum exilij. [Occurreret] Resisteret. [Quo erepturi essent]. i. ad quantã rei perniciẽ euasuri essent.

Metelli Numidici constãtia.

ASCEN. Metellus autem Numidicus excepit quoq; propter consimile genus perseuerantiæ procellam]. i. commotionem indignam maiestate, ac moribus suis. [Cum. n. animaduerteret, quo conatus. funesti. i. scelerati, & perniciosi Saturnini Trib. pleb. tenderent, & sup. cum quanto malo. i. incommodo Reip. essent erupturi, si non occurreretur his. scilicet conatib. eius, maluit ire in exilium, quàm in legem eius. idest quàm consentire legi eius. Potest aliquis dici constantior hoc viro, qui ne pelleretur sup. à sententia sua, sustinuit. idest passus est carere patria, in qua obtinebat summum gradum dignitatis? q. d. minimè dici potest eo constantior, quicunque is sit, vnde addit, Cæterum vt neminem &c. quæ sequuntur.

DE Q. SCAEVOLA.

Cæterum vt * *neminem prætulerim, ita Q. Scæuolam Augurem meritò eidem comparatum: velim Depulsis prostratisque inimicorum partibus, Sylla occupata vrbe, Senatum armatus coegerat, ac summa cupiditate ferebatur, vt C. Marius quàm celerimè hostis, iudicaretur, cuius voluntati nullis obuiam ire audentibus. solus Scæuola interrogatus de hac re, sententiam dicere noluit, quinetiam truculentius sibi minitanti Syllæ, licet inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circunsedisti, ostentes, licet mortem identidem miniteris, nunquã tamen efficies, vt propter exiguum, senilemque sanguinem meum, Marium, à quo vrbs, & Italia conseruata est, hostem iudicem.*

* Augur ante bellũ ciuile mortuus videtur ex Loelio Cic.

OLIV. Cæterum neminem] Vt neminem ei prætulerim, ita Q. Scæuolam Augurem eidem comparo. Nõ ausim inquit, virum quempiam in hoc virtutis genere Metello præponere possum autem Q. Scæuolam iure comparare, qui nihilo inferius constantiæ documentum dedisse videtur deuictis enim Marianis partibus, cum Sylla, vt sæpè dictum est Remp. occupasset, conuocato Senatu voluit, vt Marius hostis patriæ iudicaretur, iussisque sententiam dicere Senatores, cum alij metu, alij voluntate sententiam comprobassent, solus Scæuola inuentus est, qui constans, & intrepidus nulla ratione, cogi potuerit iniquam proferre sententiam. [Truculentius] Sæuius. [Identidem] Frequenter. [Vrbs, & Italia] Quia Theuthones, Cymbros, & Gallos deuicerat.

ASCEN. Cæterum] idest sed, vt idest quemadmodum neminem prætulerim ei, ita comparauero sup. ei tanquam non inferiorem, merito. idest ob meritus eius, Q. Scæuolam Augurẽ. Nam sup. partibus inimicorum a Sylla depulsis & prostratis Sylla occupata vrbe. idest qui occupauerat vrbem coegerat, id congregauerat armatus. idest vi Senatum, ac ferebatur summa cupiditate, vt C. Marius iudicaretur hostis. scilicet patriæ quam celerrimè. [Cuius voluntati nullis audentibus ire obuiam] idest resistere, solus Scæuola interrogatus de hac re, voluit dicere sententiam, quinetiam inquit, Syllæ minitanti sibi Scæuolæ truculentius. idest multum truculentè, licet ostentes mihi agmina militum, quibus circunsedisti Curiam, & licet miniteris mihi idẽtidem mortem, tamen nunquã efficies, vt propter exiguum, & senilem sanguinem meum. i. propter conseruationem vitæ, quæ non potest diu durare, ego iudicẽ Marium, à quo vrbs, & Italia est conseruatam, hostem patriẽ.

Scæuolæ Auguris cõstantia.

DE SEMPRONIA.

Quid feminæ cum concione? si patrius mos seruetur, nihil: sed vbi domestica quies seditionum agitata fluctibus est: priscæ consuetudinis auctoritas conuellitur, plusque valet, quod violentia cogit: quàm quod suadet, & præcipit verecundia. * *Itaque te Sempronia, Tib. & Cai Gracchorum soror, vxor Scipionis Aemiliani, non, vt absurdè grauissimis virorum operibus inserens, maligna relatione comprehendam: sed quia à Trib. pl. producta ad populum, in maxima confusione, nihil à tuorum amplitudine degenerasti: honorata memoria prosequar. Coacta es eo loci consistere, vbi principum ciuitatis perturbari frõs solebat: instabat enim tibi toruo vultu minas profundens amplissima potestas: cum clamor imperite multitudinis obstreperet: totum forum acerrimo studio nitebatur, vt* * *Equitio, cui Semproniæ gentis falsum ius quærebatur: tanquam filio Tyberij fratris tui osculum dares: tu tamen illum, nescio quibus è tenebris protractum, vt portentum, execrabili audacia ad vsurpandam alienam propinquitatem tendentem, repulisti.*

* Li. li. 59.

* De hoc Equitio: lib. 9. ca. 7.

OLIV. Quid fœminæ] scilicet negocij habent cum concione? [Si patrius mos seruetur, nihil] Nam fœminam pudicam in conuentum hominum prodire non decet ex consuetudine maiorum. [Fluctibus] Motibus, perturbationibus, sic & Cic. pro Milone populo seditioso comparat tempestatem, Equidem certas tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, &c. contra verò Vergilius tempestati comparat populum, Ac veluti in populo magno, cum sæpe coorta est seditio, &c. [Sed vbi] Pudor quidem & reuerentia sexus, non patitur mulierem pudicam in cœtum, & multitudinem virorum prodire ex consuetudine maiorum, nisi necessitate cogatur, sed si cogitur, prisca consuetudo tollitur, & violentiæ pudor parere compellitur. [Itaque te Sempronia] L. Apuleius Trib. pl. subornauerat Equitium quendam ignobilem, vtpote libertinæ sortis hominem vt se filium T. Gracchi diceret, Sempronia in forum adducta, vt rem hanc falsam testaretur, nulla vi impelli potuit, vt dedecus familiæ sue cognosceretur. [Perturbari frons solebat] Nemo erat tam summus in ciuitate princeps, qui si de eo ad populum ageretur reus productus, vultus, pallore perfunderetur, & de salute solicitus esset. [Absurdum] Inconuenienter, & indignè. [Amplissima potestas] i. Tribunitia [Obstreperet] Inclamaret resonaret, nam plebs more suo tumultuabatur.

ASCEN. Quid feminæ, &c.] Recitat constantiam Semproniæ, quæ in concionem perducta, vt osculo attestaretur quendã ignobilem (vt auctore Trib. pl. sese afferebat) esse filium Tib. Grac. nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit. Ordo est. Quid feminæ sup. habẽt negocij cum concione, aut potius in singulari. Quid sup. negotij est, feminæ cum concione, idest cetu hominum conuocatorum ad audiendum de ijs, quem Remp concernunt? Respondet. Si mos patrius. idest à patribus. institutus, aut in patria diu obseruatus, seruetur, nihil sup. est negotij fœminæ cum concione. [Sed vbi] idest postquam quies domestica. idest ciuilis est agitata fluctibus seditionum] idest postquam ciues, qui prius domi quiete viuere solebant, cœperunt seditiones excitare, auctoritas priscæ. idest antiquæ consuetudinis conuellitur scilicet à sede sua. idest dissipatur, & nunc plus valet, id quod violentia cogit, quam id, quod verecundia suadet, & præcipit, [Itaque] idest & ita, quia vi, non sponte in concionem descendisti, ò Sempronia, soror Tib. & Cai Grac. & vxor Scip. Aemiliani, ego non comprehendam te maligna. scilicet detractoria relatione, vt idest veluti inferens (forte legantur rectius inferẽtem) te absurdè, quia contra morem patrium grauissimus operibus virorum, quale est in concione constanter verum tueri, sed quia tu producta à Trib. pl. scilicet L. Apuleio Saturnino ad populum in maxima confusione. scilicet populi, qui commotus stabat expectans attestationem tuam, tu nihil degenerasti ab amplitudine tuorum scilicet necessariorum, & maiorum, ideo sup. prosequar te memoria honorata. idest honorifica. Tu enim coacta es consistere. idest cum multis stare, eo loci in eo loco, videlicet in publica concione, vbi frons principum ciuitatis solet perturbari, quando scilicet illis dies ad populũ dicta fuerit. [Potestas amplissima] Videlicet Tribunitia, instabat

ſtabat tibi profundens toruo vultu minas, cum ideſt quando clamor multitudinis imperitæ obſtreperet. ideſt ſtrepitu opplerет totum forum, & vitebatur accerrimo ſtudio ideſt conatu, vt dares. [Equitio] ſcilicet adoleſcenti ignobili, cui querebatur ſcilicet à Trib. pl. & à populo male perſuaſo, falſum, quia fictum, & non verum, is gentis Semproniæ. ideſt vt hæres declaretur Tiberij Grac. qui de gente ſempronia erat, dares inquam Equitio oſculum tanquã filio Tiberij fratris tui, tamen. i. licet tot te vrgerent, tu repuliſti illum. ſ. Equitium pro tractum, i. procreatum, neſcio quibus tenebris. i. obſcuris parentibus, tendentem, vt portentum. i. tanquam monſtrum, audacia execrabili, ad vſurpandam propinquitatem alienam.

DE CENTVRIONIBVS.

* Hirtius de bello Africa.

*NOn indignabuntur * lumina noſtræ vrbis: ſi inter eorum eximium fulgorem Centurionum quoque virtus ſpectandam ſe obtulerit. Nam vt humilitas amplitudinem venerari debet: ita nobilitate fouenda magis, quã ſpernenda bonæ indolis nouitas eſt. An abigi debet Pontius horum exemplorum contextu? qui pro Cęſaris partibus excubans Scipionis præſidio interceptus, cum vno modo ſalus ei daretur ſi ſe futurum Cn. Pompeij generis ipſius militem affirmaſſet, ita reſpondere non dubitauit: Tibi quidem Scipio gratias ago, ſed mihi vti iſta conditione vitæ non eſt opus. Sine vllis imaginibus nobilem animũ, & idem conſtantiæ propoſitum ſecutus C. Męuius Centurio Diui Auguſti: cum Antoniano bello ſæpenumero excellentes pugnas edidiſſet improuiſis hoſtium inſidijs circumuentus, & ad Antonium Alexandriam perductus interrogatuſque quidnam de eo ſtatui deberet: Iugulari me, inquit iube, quia non ſalutis beneficio, nec mortis ſupplicio adduci poſſum, vt aut Cæſaris miles deſinam, aut tuus eſſe incipiam. Cæterum quo conſtantius vitam contempſit: eo facilius impetrauit. Antonius enim virtuti eius incolumitatem tribuit.*

OLIV. NOn indignabuntur] De inferiorum hominum conſtantia dicturus Val. præfationem quandam præmittit, qua oſtendit, non debere nobilioribus viris moleſtum eſſe, neque naturę indignum videri, humiliorum hominum ſibi exempla ſubiungi, quod quemadmodum ab his clarorum virorum amplitudo veneratur, ſic à claris viris humilitatis virtus, ſi qua fuerit, magis eſt omni fauore proſequenda, quo ſe tollere poſſit, quam vlla malignitate ſpernenda, qua veluti demerſa perpetuò iaceat. [Nouitas] Noui homines, qui nulla maiorum ſuorum imagine clari ſua ſibi nobilitatem virtute compararunt. [An abigi debet Pontius ab horum exemplorum] Hoc ſine dubio ciuili bello, quod in Africa geſtum eſt, poſt Pom. caſus euenit, nam capta forte trireme Cæſariana, quæ commeatum ex Sicilia aduehebat veterani quidam milites cum Centurione vno ad Scipionem deducti ſunt, quos ita Scip. dicitur allocutus. Non ſponte veſtra certè ſcio, ſed illius ſcelerati veſtri Imperatoris impulſu & imperio coactos, ciues, & optimum quemque nefariè conſectari, quos quoniam fortuna in noſtram detulit poteſtatem, ſi id quod facere debetis Remp. cum optimo quoque defendetis, certum eſt vobis vitam, & pecuniam donari prius quam quid ſentiatis proloquamini; tum Centurio pro tuo inquit, ſummo beneficio. Scip. gratias ago (non enim te Imperatorem appello) qui mihi vitam incolumitatéq; belli iure capto polliceris, & forſan iſto vterer beneficio, ſi non ei ſummum ſcelus adiungeretur, ego ne contra Cęſ. Imperatorem meum, apud quem ordinem duxi, eiuſque exercitum, pro cuius dignitate, victoriaque amplius 36. annis depugnaui, auerſus, armatuſque conſiſtam, neque ego id facturus ſum & te magnopere de negocio vt deſiſtas adhortor. contra cuius enim copias contendas ſi minus antea expertus es, licet nunc cognoſcas: elige ex tuis cohortẽ vnam, quam putas eſſe firmiſſimam, & conſtitue contra me, ego ex meis commilitonibus, quos nunc in tua tenes poteſtatẽ, non amplius, decem ſumam, tunc virtute noſtra intelliges, quid ex tuis copijs ſperare debebas, tunc Scipio irritatus, omnes interfici iuſſit: [Si ſe futurum Cn. Pomp. generi ipſius militem affirmaſſet] Diſcrepat hoc loco Val. à Cæſ. commentarijs, nam poſt Pompeij mortem hoc factum fuiſſe, ex ipſis cõmentarijs colligitur, niſi alter forte Centurio alio tempore, & Scip. præſidio interceptus, ad eum fuiſſet deductus quod nuſquam me legiſſe memini, nam quod nonnulli dicunt, hoc fuiſſe apud Aliacmonem fluuium, qui Macedoniam diuidit à Theſſalia, cum Scip. ad Pomp. properaret, vt expeditius iter faceret M. Fauonium cum 8. cohortibus ad Aliacmonem fluuium in præſidio collocauit, & quòd Pontius certior factus de aduentu Scip fuerit interceptus totum falſum, teſte ipſo Cæſ. qui oſtendit, nullum ibi fuiſſe Pontum, ſed Caſſium, non interceptum ſed aduentu Domitij liberatum, quare Centurionem, quem ſupra diximus Pontium nominatum fuiſſe crediderim, [Sine vllis imaginibus nobilem animum & idem conſtantię,] hoc fuit bello ciuili quòd inter Aug. & Ant. geſtum eſt, vbi Męuius hic de quo loquitur, cum multa, & preclara facinora edidiſſet, tandem periculis temere nimis expoſitus ab Antonianis militibus interceptus eſt, & ad Imperatorem Ant. deductus, quem cum interrogaſſet, quidnam de ſe conſtituendum eſſe videretur, conſtanter reſpondit, occidi iube, quia nulla ratione adduci poſſunt, vt à Cæſ. teipſum deficiã, qua conſtantia vitam, quàm contemnebat facilius ab Ant. conſecutus eſt. [Alexandriam] vbi cum Cleopatra viuebat.

NOn indignabuntur] Tranſiens ad minus clarorum conſtantiam memorandam per modum præfationis connectit, dicenda dictis, hoc ordine. Lumina. i. primores noſtræ vrbis non indignabuntur. i. non ægrè ferent, ſi inter eximium fulgorem eorum, virtus quoque Centurionum, qui inferiores ſunt, obtulerit ſe ſpectandam. ſ. ex relatione auctoris, nam vt humilitas. i. humilis conditionis homo, debet venerari amplitudinem. ideſt amplæ conditionis, & nobilitatis viros, ita nouitas bonę indolis, eſt magis fouenda, quam ſpernenda ſup. à nobilitate. ideſt nobilibus, opponuntur autem noui, & nobiles. Nam noui ſunt ignobiles, vt qui primi ſuorum magiſtratum gerunt, aut geſſerunt. Nobiles autem multorum magiſtratuum geſtorum notitia clari. [An Pontius] ſcilicet Centurio debet abigi. i. repelli à contextu horum exemplorum, q. d. minimè. [Qui] ſcilicet Pontius excubans. i. vigilanter agens pro partibus Cæſ. ſ. Iulij, interceptus ſup. à præſidio Scip. cum ſalus daretur. i. offerretur ei, vno modo. i. tantum vna conditione, ſi affirmaſſet ſe futurum militem Cn. Pomp. generi ipſius ſcilicet Scip. non dubitauit, ideſt non eſt veritus reſpondere ita. i. in hunc modum, ò Scip. Ago quidem tibi gratias, ſed non eſt opus. i. expediens mihi vti iſta. ſ. tam vili (quia mutata fide) conditione vitæ [Sine vllis, &c.] Valla hoc legit quaſi ſubaudiatur ò, ſed ſupprimatur, vt minor ſit vis exclamationis. & ita deberet addi ſuperiori exemplo, vt ſit ò nobilem animum ſine vllis imaginibus, ideſt ſtemmatibus maiorum. Et ſecundum hanc lectionem principium alterius venerationis eſſet. [Idem conſtantiæ] Quo modo non eſſet legendum, & idem, ſed dũtaxat idem alijs autem, quibus minus accẽdo placet, vt ſit ordo. C. Meuius Centurio D. Aug. ſecutus animum ſcilicet Pontij nobilem ſine vllis imaginibus. ſcilicet maiorũ, & idem propoſitum conſtantiæ. cum. ideſt poſtquam ediďiſſet ſup. in bello Antoniano. ideſt geſto contra Ant. Triumuirum, ſæpenumero pugnas excellentes, circumuentus. i. interceptus inſidijs hoſtium, improuiſis. ideſt quas non prævideret, & perductus Alexandriam Vrbem Aegypti, ad Ant. qui illic cum Cleopatra agebat, & interrogatus. ſcilicet ab Ant. quidnam deberet ſtatui de eo, inquit, ò Ant. iube me iugulari, quia non poſſum adduci. ſ. ad aſſentiendum beneficio ſalutis. i. etiam ſi mihi ſalutem promiſeris; nec ſupplicio mortis ideſt licet mortem miniteris, vt aut deſinam eſſe miles Cæſ. ſ. Auguſti, aut incipiam eſſe tuus. [Cęterum] ideſt ſed quo. ideſt quanto conſtantius Męuius ſup. contempſit vitam, eo ideſt tanto facilius impetrauit vitã. [Ant. enim tribuit incolumitatem]. i. ſalutem virtuti. i. propter virtutem eius, ipſi. ſ. Męuio.

ASCEN.

EXTERNA.

DE BLASIO.

*COmplura huiuſce notæ Romana exempla ſuperſunt: ſed ſatietas modo vitanda eſt. Itaque ſtylum meũ ad externa iam delabi permittam: quorum principatum teneat * Blaſius: cuius conſtantia nihil pertinacius. Salapiam enim patriam ſuam præſidio Punico occupatam, Romanis cupiens reſtituere, Daſium acerrimo ſtudio ſecum in adminiſtratione Reip. diſſidentem, & alioqui toto animo Hannibalis amicitiæ vacantem, ſine quo propoſitum conſilium peragi non poterat, ad idem aggrediendum opus maiore cupiditate, quàm ſpe certiore, tentare auſus eſt, qui protinus ſermonem eius,*

* Liu. lib. 26. vbi Blatius legitur.

adiectis

adiectis quæ & ipsum commendatiorem, & inimicum inuasiorem factura videbantur, Hannibali retulit: à quo adesse iussi sunt, ut alter crimen probaret, alter defenderet. Cæterum cum res pro tribunali gereretur, & illi quæstioni omnium oculi essent intenti, dum aliud forte certioris curæ negocium tractatur, Blasius vultu dissimulante, ac voce summissa, monere Dasium cœpit, vt Romanorum potius, quàm Carthaginiensium partes foueret. Enimuero tunc ille proclamat se in conspectu Ducis aduersus eum solicitari: quod quia incredibile existimabatur, & ad vnius tantum aures penetrauerat, & iactabatur ab inimico, veritas fide caruit: sed non ita post multo Blasij mira constantia Dasium ad se traxit, Marcelloq; & Salapiam, & quingentos equites Numidas qui in ea custodia causa erant, tradidit.

OLIV. COmplura huiusce] Ad externa transiturus præfatur quodammodo, ac dicit alia multa seruatæ constantiæ domestica exempla superesse memoratu digna, quæ consulto prætertire, & ad externa transire voluit, ne vnius rei longe narrationis fastidiosa copia facietatem legentibus ingeneraret. [Notæ].i.huius memoriæ, & notandum est in bonam partem accipi plerumque notam, est enim peccatum, dedecus, macula: est etiam nota rei alicuius memoria, ac signum, & figura rem aliquam denotans. [Quorum principatum] Salapiæ principes erant Dasius, & Blasius, Dasius Hannibalis amicus, Blasius quantum ex tuto poterat rem Romanam fouebat, & per occultos nuncios spem proditionis fecerat Marcello, sed sine adiutore Dasio res transigi non poterat. Multum ac diu cunctatus, & tum quoque magis inopia consilij potioris; quam spe effectus, Dasium appellabat, at ille ab re auersus, tum æmulo potenti inimicus, rem Hannib. aperit. Accersito vtroq; Hannib. cum pro tribunali quædam ageret, mox de Blasio cogniturus, staretq; submoto populo accusator, & reus Blasius de proditione Dasium appellabat, enim vero ille veluti immanem rem statim exclamat sub oculis Hannib. secū de proditione agi, Hannib. atque eis, qui aderant quo audacior res erat minus verisimilis visa est, æmulationem profecto, atque odium esse, & ob id crimen afferri, quod quia testem habere non possit, liberius fingatur, ita inde dimissi sunt nec nō Blasius ante destitit a tam audaci incepto, quàm idem obtundendo, docendoq; quàm ea res ipsi patriæq; salutaris esset, peruicit, vt præsidium (hi autem Numidæ erant) Salapiaque traderetur Marcel. nec sine cæde multa tradi potuit, quia longe fortissimi equitum ex toto Punico exercitu ibi erant, ita quamquam improuisa res fuit, nec vsus equorum in vrbe erat, tamē artis inter tumultum captis, & eruptionem tentauerunt, & cum euadere nequirent, pugnantes ad ultimum occubuerūt, nec plures quam 50. ex his in potestatem Ro. viui venerunt, plus aliquanto damni hæc ala equitum amissa Hannib. quam Salapia fuit, nec deinde vnquam Pœnus, quo longe plurimū valuerat, superior equitatu fuit. [Diffidentem] Dissentiētem, quia Blasius cum Rom. Dasius cum Hannib. sentiebat. Adiectis quæ & ipsum commendatiorem. Quia quædam inferebat, quæ ipsum beneuolum Hannib. redderent.] Certioris curæ] Propinquioris, quòd celeriorem curam desideraret. [Vultu dissimulante] Ne ab aliquo percipi posset ipsum cum Blasio loqui [Incredibile] Vtpote etiam in conspectu Ducis, & quo res audaciæ plus habere videbatur, communis fidei minus habebat.

ASCEN. COmplura] Transit ad externa, non quod desint Romana, sed vt varia magis oblectent, vnde dicit. [Complura exempla Rom. huiusce notæ].i. eiusdem valoris inconstantiæ, sicut nummi eiusdem æris ponderis, & notę .i. monetæ eiusdem sunt valoris, sed facietas est vitanda modo .i. mensura. Quidquid enim ultra modum capimus, nos satiat, & in nobis nauseam parit in terris. [Itaque] .i. & ita permittam stylū meum dilabi ad externa supra exempla, quorum principatū idest primum, & principalem locū Blasius. f. Salapius teneat. Cuius constantia nil supra est pertinacius .i. perseuerantius. Enim proquia, ipse cupiens restituere Rom. Salapiam patriā suam occupatam præsidio Punico, ausus est tentare .i. solicitare ad idem opus .i. ad restitutionem communis patriç, maiore cupiditate, quam spe certiore, idest cupiditate, quę plus habuit vehementię, aut magnitudinis, quàm spes habuit certitudinis, quia ausus est tentare Dasium diffidentem, i. dissentientem secum acerrimo studio in administratione Reip. & alioqui .i. preter illud diffidium, aut illam dissensionem vacantem .i. operam dantem, & se exponentem toto animo, amicitiæ Hannib. sine quo consilium propositum non poterat peragi, quia vterque presidio preerat, aut claues portarum neuter solus habebat. Qui. f. Dasius retulit protinus Hannib. sermonem eius. f. Blasij. adiectis .i. additis supra ijs quę videbantur factura, &.i. simul ipsum scilicet Dasium, commendatiorem, idest chariorem, & acceptiorem Hannib. & inimicū scilicet Blasium inuisorem, idest magis inuisum. [A quo] .f. Hannib. iussi sunt scilicet ambo adesse, idest comparere, vt alter. f. Dasius probaret crimen, alter scilicet Blasius defenderet .i. purgaret, aut repelleret. [Cæterum] .i. sed cum res gereretur pro tribunali .i. ante tribunal, & oculi omnium essent intenti illi quęstioni .i. inquisitioni de crimine proditionis, dum forte aliud negocium curę citerioris .i. interioris, & magis vrgentis, tractatur. f. ab Hannib. [Blasius cepit monere Dasium vultu dissimulante] .i. occultante, quid ageret, & voce summissa, ne preter eum quisquam audiret, vt foueret potius partes Romanorum, quàm Carth. [Enimuero] .i. certe tunc ille. f. Dasius proclamauit se solicitari. f. à Blasio, in conspectu Ducis. f. Hannib. aduersus illum. f. Ducem, quia vt foueret Roma. partes petebat Blasius. [Quod quia existimabatur incredibile, & penetrauerat tantum ad aures vnius]. f. Dasij, & iactabatur, idest iactanter deferebatur ab inimico veritas, idest licet uera esse delatio, tamen caruit fide .i. credulitate. [Sed mira constantia Blasij traxit non multo post Dasium ad se] idest in sententiam suam, & tradidit. f. consentiente Dasio Marcello Duci Romanorum, &.i. simul Salapiam. f. vrbem patriam suam, & quingentos milites Numidas, qui erant in ea scilicet vrbe, causa custodię, idest presidij, & defensionis pro Carthaginiensibus.

DE PHOCIONE.

PHocion vero, cum Athenienses rem aliter, quam ipse suaserat, prosperè administrassent, adeo perseuerās constantiæ suæ propugnator extitit, vt in concione lætari quidem se successu eorum, sed consilium tamen suum aliquanto melius fuisse diceret. Non enim damnauit quod recte viderat; quia quod alius male consuluerat, bene gesserant, fœlicius illud existimans, hoc sapientius. Plerumque enim temeritatem casus iuuat, vbi prauo consilio propius aspirat: & quo vehementius noceat, desperatius prodest. Placidi sanè & misericordes, & liberales, omnique suauitate temperati mores Phocionis, quos optimè profecto consensu omnium * bonitatis cognomine decorandos censuit. Itaque constantia, quę natura rigidior videtur, lenis è mansueto pectore fluxit.* * Plut. in vita. * Bonus .n. dictus est. Probus in vita.

PHocion verò cum] Decillus quidam admonebat Athenienses, vt cauerent ab insidijs Nicanoris, qui præfectus erat Cassandri, quod occultè bellum pararet Pyreumque portum ne interciperetur periculum esse. Phocion autem populo audiente magna voce dixit, nullum instare periculum, & nihil prorsus timendum esse consulebatque magis amicitiam cum Cassandro, quàm bellum suscipiendum, capto deinde Pyreo, nec ad recuperandum armari, nec armatis preesse uoluit, nam factio optimatum, in qua & Phocion erat cum Cassandro sentiebat, populares Polyperconti fauebat, sed postquam suscepto bello pulsus est Cassander Polypercontedu ce, Phocionis consilium minus probabile visum fuit, tum Phocion in concione Atheniensium fortunę gratulatus est, & de prospero euentu letatus, at uero consilium fuum aliquanto sanius fuisse affirmauit, magnam quidem constantiā viri, ut in ipsa victoria probaret consilium suum, quòd fuerat de bello non suscipiendo, fuit hic Phocion, ut in cap. de ingratitudine latius, prolixiusque dicturi sumus, capite damnatus, nam inter cętera in eo quoque offenderat ciuitatem, quod malè consuluerat patriæ suę, ne vltro Spartanis bellum inferrent, cuius duces fuere Pericles, & Sophocles, quo bello multas Achaię ciuitates Atheniensium Imperio adiecerunt. OLIV. Phocion & si sępe exercitibus pręfuit summ mosq; magistratus cępit tamen multo eius notior integritas vitę, quàm rei militaris labor, itaque huius memoria nulla, illius autem magna fama, ex quo cognomine bonus est appellatus, legitur in vita Demosthenis, vim maximam in dicendo habuisse Phocionem, qui multas, grauesque sententias paucis uerbis complecteretur. Item quòd Demosthenes omnes oratores uno Phocione excepto, non solum eloquentia, sed vitis quoque supe-

superauit. [Plerumque enim] Casus plerumque temeritatem corrigit, vt res malo consilio aggressas, casus plerumque secundet. [Placidi, sane & misericordes] summæ modestiæ, & integritatis virum fuisse Phocionem & perpetuo pauperem, cum ditissimus propter delatos honores esse potuisset, nam repudiauit constantissime Philippi regis munera, cum maxime hortaretur a legatis Regijs, vt ea acciperet, ad filiorum saltem commoditatem, qui in summa paupertate non facile possent pater nam tueri gloriam; quibus ille respondit, si mei similes erunt nequaquam difficile erit, idem hic agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem produxit, si dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali, augeriq; luxuriam.

ASCEN. PHocion vero, &c.] Ordo est. Vero pro sed, Phocion cum Athenienses administrassent, rem. s. militarem prospere, sed aliter quam ipse suaserat, extitit adeo perseuerans propugnator, i. protector suæ constantiæ. i. perseuerantiæ in sententia, vt diceret in concione. i. vt dicunt in congregatione, & in cętu hominum, se quidem lætari successu eorum. i. eo, quod prospere successisset, sed tamen consilium suum fuisse melius aliquanto, & ita si ipsum secuti fuissent, adhuc melius successisset. [Non enim damnauit]. i. reprobauit supra id quod ipse viderat recte, quia. i. propterea quod Athenienses bene gesserant, id quod alius male consuluerat. [Existimans]. i. iudicans illud. i. quod fecerant ex malo consilio alterius, fęlicius supeuenisse, hoc scilicet quod ipse consuluerat, sapientius supra consultum esse, vnde noluit rem iudicari ab euentu, sicut nec Philis Ouidiana dicens ex opinione vulgi. Exitus acta probat, & addens ex sententia sua careat successibus opto, quisquis ab euentu facta notanda putat. Vnde auctor noster. Casus enim iuuat plerumque temeritatem (non quia vt Philosophus docet, quanto minus est alicui prudentiæ, tanto plus habet fortunæ, eo quod casus, & fortuna nullum cum prudentia habent commercium, sed quia plerumque ita euenit, vt quanto quisque minus prospexerit, tanto melius illi a casu euenire soleat) vbi. s. casus, aut fortuna aspirat propius. i. præsentius consilio prauo, supra quam recto, & quo. i. ideo, vt fortuna noceat vehementius ipsa prodest desperantius. i. in rebus magis desperatis. Mores Phocionis placidi sane. i. valde, & misericordes, & liberales, & temperati omni suauitate, quos. s. mores, consensus omnium scilicet ciuium Athen. censuit optime, decorandos cognomine bonitatis, alij legunt decorando, vt sit quos consensus omnium censuit. i. æstimauit optime, decorando supra eum cognomine bonitatis. Nam dictus est vulgo Phocion bonus. [Itaque]. i. & ita, constantia, quę videtur natura. i. per naturam, rigidior. i. asperior (quia constantes fere rigidi sunt) vt qui nullo modo flecti possunt, fluxit senis, idest placida, & tranquilla, e pectore eius mansueto.

DE SOCRATE.

*SOcratis autem virilitatis robore palliatus animus, aliquanto præstantius perseuerantiæ exemplum edidit. Vniuersa ciuitas Atheniensium iniquissimo, ac truculentissimo errore instincta, de capite decem Prætorum, qui apud * Arginusas Lacedæmoniam classem deleuerant: tristem sententiam tulerat: forte tunc eius potestatis Socrates, cuius arbitrio plebiscita ordinarentur, indignum iudicans, tot & tam bene meritos, ex indigna causa impetu inuidiæ arripi, temeritati multitudinis constantiam suam obiecit: maximoque concionis fragore, & incitatissimis minis compulsus non est, vt se publicæ dementiæ auctorem adscriberet: quæ oppositu eius legitima grassari via prohibita, iniusto Prætorum cruore manus suas contaminare perseuerauit: nec timuit Socrates, ne consternatæ patriæ, vndecimus furor, mors ipsius existeret.*

* Plato in apologia Socra. & Xenoph. lib. 4. li. 9. cap. 8.

OLIV. SOcratis autem virilitatis.] Cum bellum gererent Ath. aduersus Lacedæmonios, & forte apud Argynusas insulam vtriusque populi classis comparata esset, ac staret instructa, placuit decem Prætoribus, vt pugnam cum hoste committerent, & fortunam experirentur, quo prælio ipsi victores fuerunt, sed post pugnam subito exorta tempestas, quæ classem Atheniensium disiecit, ac dissipauit, ut militum corpora sepulturæ mandari non potuerint, cum nunciatum esset Athenis militum corpora insepulta iacere, adeo excitatus est populus Athen. versus pretores, vt legem ferrent de sumendo supplicio ex ijs, cum primum redijssent, & cum forte Dimarchus esset Socrates. i. Trib. pl nulla ratione adduci potuit, vt huic legi tam vesanæ consentiret, & quia plebiscitum fieri non poterat, in iussu Socratis illi per vim executi sunt, q iure non poterat, itaque cum Prætores redijssent, ex his continuo summum supplicium sumpserunt, [Eius potestatis] Dimarchus erat vt apud nos Tribunus. [Ex indigna] Quod videlicet militum corpora sæuita maris interpellante sepulturæ mādare nequiuerant. [Legitima grassari via] Grassari crudeliter agere, & supra modum sæuire. [Consternatæ patriæ] Aliqua subita perturbatione concitatæ. [Vndecimus] scilicet post mortem decem Prætorum ipse vndecimus esset, qui opprimeretur.

ASCEN. SOcratis autem, &c.] Subinfert alia exempla externa non sine quadam comparatione inter se, dicens. Autem pro sed, animus Socratis philosophi illius Ath. palliatus. i. tectus, robore, idest, firmitate perseuerantiæ, edidit exemplum perseuerantiæ perfectius aliquanto. s. quam proxime recitatum fuit. Vniuersa ciuitas Ath. instructa errore iniquissimo & truculentissimo (quia licet propter tempestatem subortam corpora suorum sepulturæ mandari non potuerant, non tamen digni erant morte, non enim penes mortales est vim tempestatis cohibere) tulerat tristem, quia læthiferam sententiam de capite decem Prætorum (vulgus nunc Capitaneos vocat) qui deleuerant apud Arginusas. s. insulam, classem Lacedemoniam. [Socrates] Forte tunc eius potestatis. s. Dimarchiæ, hoc est Tribunatus cuius arbitrio ordinarentur. i. ratificarentur plebiscita. i. a plebe sancita, ac comprobata, iudicans indignū tot, quia decem Prætores, & tam bene meritos. s. de Rep. quia Lacedæmoniam classem vicerant, arripi. s. ad cędem, ex causa in qua nulla eorum inerat culpa, & indigna impetu inuidię, obiecit temeritati multitudinis suam constantiam. i. constanter restitit, & non est compulsus. i. perductus maximo fragore concionis. i. quo in concione vsi erant Athen. & incitatissimis minis. s. totius populi, ut ascriberet se dementię publicę auctorem. i. comprobatorem, quæ. s. dementia publica, prohibita oppositu. i. per obiectionem eius, grassari. i. seuitia ostendere (non est autem legendum crassari, quod est pinguem fieri) via legitima (quia lex erat, tunc demum sententiam populi ratam haberi si Dimarchus auctor fieret) perseuerauit contaminare manus suas cruore Prætorum iniusto. i. iniuste effuso, nec Socrates timuit, ne mors ipsius hoc est sua, existeret vndecimus furor) quia tot furores pręcessisse videbatur, quot Pretores iniuste damnauerant, erant autem decem, vnde eius mors vltimus furor fuisset) patrię consternatę. i. plebis consternatę, eo quod audierat suos insepultos iacere.

THEO. DE capite decē Pretorum] Thereamenes eius legis auctor extitit, vt ex auctoritate Suidę recitauimus.

DE EPHIALTE.

PRoximum, etsi non eiusdem splendoris est, tamen certum constantiæ haberi potest experimentum efficacis operæ forensis, fidei non latentis Athenis Ephialtes accusare publice iussus, & inter cæteros Demostrati nomen deferre coactus est, cuius filius erat Demochares, excellentis formæ puer, animo eius flagratissimo inhærens amore. Itaque communis officij forte truculentus accusator, priuati affectus conditione miserabilis reus, puerum ad se exorandum, quo parcius patris criminibus insisteret, venientem, neque repellere, neque supplicem genibus suis aduolutum intueri sustinuit. Sed operto capite flens, & gemens, preces exprimere passus est. Nihiloque minus syncera fide accusatum Demostratum damnauit: victoriam nescio, laude, an tormento maiore partam: quoniam prius, quam sontem opprimeret seipsum vicit Ephialtes.

OLIV. PRoximum etsi non eiusdem] Mos erat apud Athenienses, vt sorte traherentur, qui mores hominum & vitę rationem indagarent, & quos non probarent, publice accusarent, cum vitę rationem reddere non possent. [Forēsis fidei] Quia Ephialtes in foro fecit, quod debuit, & hęc est fides forensis. [Accusare publice] Vt apud nos Censores de moribus iudicabāt, ciuitatis, quos grecis τιμητας vocāt, ita hi, & accusabant vt vitę rōnem redderent [Cuius filius] Antiqui pueros amabant,

batit,egregiæ indolis præcipuè pio quodam,& honesto amore,vt eos ad virtutes excitarent,& honores proueherent. [Miserabilis reus] Respiciens ad ipsius affectum,non enim accusare,sed accusari videbatur, in eadem persona erat vterque. [Sincera fide] Quia nulla pueri gratia, cuius amore tenebatur,ab officio deduci potuit.

ASCEN. PRoximum] Eodem ductu affert exemplum de Ephialte dicens. Proximum sup.exemplum.i.quod proximè narrabitur,etsi non eiusdem splendoris, potest tamen haberi certũ experimentum constantiæ efficaces operæ forensis i.foro iudiciali exercitæ, & sup. fidei non latentis, & se prodentis. Ephialtes iussus Athenis accusare publicè.s.eos quos fontes nouerat, coactus est deferre, i.accusare inter cæteros nomen Demostrati. idest illius ciuis Athen.patris Democharis, cuius.s.Demostrati filius erat Democharis,puer excellentis formæ inhærens animo eius.s.Ephialthis, aut Ephialtæ amore flagrantissimo.i.ardentissimo, & tamen casto. Ipse Ephialtes accusator truculetus.i.immanis forte communis officij.i.quia officium delatoris & accusatoris,quod in vnumquemque cadere poterat,forte in eum ciciderat,& nolebat officio publico deesse,& reus. idest tanquam reus.idest defensor miserabilis.i.miseratione dignus; aut more eorum miserabili habitu oris,& cultus vtens, conditione, idest per conditionem affectus priuati.s.quo puerum illum deperibat, neque sustinuit, puerum venientem ad se orandum, i. à se orando impetrandũ,quo.i.ideo supple. Ephialtes insisteret parcius.i.remissius, criminibus.i.criminationibus patris, neq; sustinuit.i.valuit, aut sibi permisit intueri puerum supplicem aduolutum suis genibus, sed ipse Ephialtes flens & gemens capite operto,ne puerum videret, passus est sup.puerũ expromere preces, aut passus est puerũ expromere preces capite oporto, i. habẽtem caput opertum,quod potius dicam, quia grauitati viri magis conuenit, & nihilo minus quamuis puer preces expromeret, damnauit Demostratum patrem(vt dixi)ipsius pueri accusatum fide sincera.idest incorrupta.[Victoriam]acclamatio est, q.d. O victoriam partam, idest acquisitam nescio, an maiore laude, an maiore tormento, idest cruciatu, quoniam Ephialtes vicit seipsum. idest amores suos priusquam opprimeret fontem,videlicet Demostratum.

THEO. EPhialtes Ath. orator hic est, at apud Macr. scilicet somni species, quem publica persuasio quiescentes opinatur inuadere, & pondere suo pressos, ac sentientes grauari. Suidas ita diffinit, euaporationem crapulæ à crudo stomacho in caput,Incubum vulgo vocant.

DE SIRACVSANO DIONE.

*Post Heraclidæ mortẽ hoc dictum refert in vita Plu.qui de insidiatore à Probo dissentit.

QVem Syracusanus Dion diuersitate exempli prægrauat: qui quibusdam monentibus, vt aduersus Heraclidem, & Calippum, quorum fidei plurimum credebat,tanquam insidias ei nectentes cautior esset, respondit, se vita malle excedere, quàm in metu violentæ mortis amicos, inimicosque iuxta ponere. Quod sequitur, & rei ipsius admiratione, & claritate auctoris illustre est.

OLIV. QVem Syracusanus.hic fuit Dion.Hipparini filius,de quo in seq. lib. & in cap. quod incipit. Nequaquam Platoni,latius dicemus,ibi querenda est hæc dist.nam vtrique loco conuenit,quod non ad eius constantiam pertinet cũ illi nunciatum esset ab Heraclide,& Calippo,insidias sibi parari.nulla ratione adduci poterat, vt illud de Heraclide crederet, cognita deinde illius coniuratione, nõ tulit æquo animo Dion. & versum illum Hom.retulit ex secunda raspodia,κακτπολύκοι φαύτη εἴτηκι φάνευ ἕτιο ὠβατίλαρ & ita iussit Heracl.interfici, & clarissimum ergo dedit seruatæ constantiæ documentum, vt ne metu quidem violentæ mortis à verè amicitiæ officio potuerit absterreri.

ASCEN. QVem Syracusanus] Quasi vno spiritu omnia dictauerat exempla ita procedit dicens. Quem.s.Ephialtem Dion. Syracusanus.s.cuius admodum nobilis immo princeps prægrauat.i.antecellit diuersitate exempli,quia plus ponderis est in eo. Qui quibusdam monentibus,vt esset cautior aduersus Heraclidem & Calippum, tanquam nectentes,i.struentes ei in insidias, quorum fidei credebat plurimum, respondit, se malle excedere idest exuere vitam, quàm ponere amicos,inimicosque iuxta.idest sine discrimine in metu mortis violentæ.idest necis sibi inferendæ. idest malle mori, quàm semper in timore tam ab amicis,quàm inimicis viuere. Quod supp. exemplum constantiæ sequitur,illustre sup.est,& idest simul admiratione ipsius rei, & claritate auctoris. scilicet Alexandri magni,quia sicut auctore Iuuen; Omne animi vitium tanto conspectus in se crimen habet, quanto qui peccat maior habetur, ita virtus quoque plausibilior videtur, & maior in claro,quàm in ignobili viro.

DE ALEXANDRO MAGNO.

* Curtius lib.3. Plutar.in vita Contusæ quidẽ erãt sed nõ profligatæ,nõ dũ Dario in Cilicia victo.

*ALexander * Macedonum Rex inclyta iam pugna, excellentissimis opibus Darij contusis, æstu, & itineris feruore in Cilicia percalefactus, Cydno, qui aquæ liquore conspicuus, Tarsum interfluit, corpus suum immersit:subito deinde ex nimio haustu rigore obstupefactis neruis, ac torpore bebetatis artubus, maxima cum exanimatione totius exercitus, in oppidum castris propinquum defertur:iacebat æger Tarsi, inque valetudine eius aduersa, instantis victoriæ spes fluctuabat. Itaque conuocati medici attentissimo consilio salutis remedia circunspiciebant: qui cum ad vnam potionem sententiam direxißent,atque eam Philippus medicus suis manibus temperatam Alexandro (erat autem ipsius amicus & comes) porrexisset, à Parmenione missæ litteræ superuenerunt, admonentes, vt Rex insiditas Philippi perinde, ac pecunia corrupti à Dario,caueret: quas cum legißet, sine vlla cunctatione medicamentum bausit, ac tunc legendas Philippo tradidit, pro quo tam constanti erga amicum iudicio, dignissimam à Dijs immortalibus mercedem recepit:qui incolumitatis eius præsidium falso interpellari indicio noluerunt.*

OLIV. ALexander Macedonum] Alexander Macedonum Rex Darium Persarum Regem iam primum acie profligarat.ille verò cuius Imperio tota ferme Asia subiecta erat,breui firmiorem reparauit exercitum, quod cum audisset Alex. metuens ne in monte Tauro interciperetur, inde citatissimo cursu aduersus Darium profectus est, & cum vno die quingenta stadia confecisset longo itineris labore, & solis ardore fatigatus, vt æstu se leuaret, corpus apud Tarsum in Cydnũ fluium frigidissimæ aquæ demersit, & subitam valetudinem aduersam inde contraxit: acciti vndique medici potionem saluberrimam,& ad eam vim morbi pellendam maximè accommodatam constituerunt,quam cum Philip.medicus suis manibus compositam, & temperatam Alex.porrexisset, ille intrepidus atque impiger hausit, & sine cunctatione medicinã assumpsit,deinde literas, quas paulò ante receperat à Parmenione,Philippo legendas dedit, continebant autem, vt sibi à Philippi medici caueret insidijs, quoniã pecunia corruptus, & spe nuptiarum sororis Darij, mortem illi machinaretur, fuit profecto Alexandri pectus constantiæ plenissimum, qui à medico iam propemodum suspecto suæ incolumitatis præsidium sumere non dubitauerit, [Opibus] Darij apparatum describit Quin.Cur.in princ.2.lib.inquit,inter hæc Ale.&c. [Contusis]Fractis,& debilitatis,ac et domitis.Parmenionem verò,qui suspectas literas Alc.Regi dederat,Cleãder,& Polydamas mãdato Ale.interemerũt,hic sine Rege Ale.multa strenuè Rex sine eo nihil magnæ rei gessit,vt vult Q.Cur.li.7.de hoc Parmenione rursus habebit l.5.c.4.[Liquore]puritate eximia vel limpiditate.[Conspicuus]Adeo clarus,vt ad imã vsq; arenam conspici posset.[Stupefactis]Contractis.est enim stupor cum præ admiratione: aut rei cuiuspiam horrore sensum aliquem mittimus animi,vel corporis, vt stupor pedum, stupor dentium,aut animi cum admiratione vehementi sensum aliquem amittimus. [Exanimatione] Terrore.[Hebetatis] Obtusis,quando res perdit vigorem suum, vt gladium hebetatum,qui aciem obtusam habet. [Fluctubat] In dubio erat. [Interpellari,]Interrumpi,impediri.

ASCEN. ALexander Rex Macedonum opibus] .i.viribus,& facultatibus Darij Regis Persarum excellentissimis, quia maximis,contusis.i.confractis,iam.i.paulo ante pugnæ inclyta.i.qua Alex.eum egregiè vicerat.percalefactus in Cilicia æstu.s.solis,& feruore itineris.i.profectionis, immersit corpus suum Cyduo.s.fluuio, qui interfluit Tharsum.s.vrbem conspicuus liquore.i.limpiditate aquæ, deinde neruis obstupefactis.i.contractis subito, de nimio haustu.i.attractu, rigoris i. frigitatis

frigiditatis aquarum,ac artubus. i.iuncturis membrorum hebetatis.i.obtusis torpore. i. frigore [Defertur] cum maxima exanimatione.i.exutione animorum totius exercitus,in oppidum.f.Tharsum,propinquum castris,& ita ipse iacebat Tharsi æger,& spes victoriæ instantis. i. imminentis fluctuabat. i. incerta agitabatur in aduersa valetudine eius,quia si eum mori contigisset actum fuisset de victoria, quam si statim sanari potuisset, iam fere in manibus habebat [Itaque conuocati medici attentissimo consilio salutis remedia circumspiciebant]f.contra morbum attentissimo consilio salutis. i.de salute eius instauranda, qui.f.medici,cum direxissent sententiam. i.omnes conuenissent ad vnam potionem. f. Alexandro dandam, atque Philippus medicus porrexisset Alexandro sup. potionem illam temperatam suis manibus, erat autē amicus ipsius,& comes.f.expeditionis illius tam longinquæ, litteræ superuenerunt,missæ à Parmenione vno ex Ducibus Alexandri,admonentes,vt Rex caueret insidias Philippi. f. medici, perinde corrupti pecunia à Dario,quas sup.literas, cum Alexander legisset, hausit medicamentum. i.potionem illam sine vlla cunctatione.i.hæsitatione, ac tum. f. postquam hauserat potionē,tradidit sup.litteras illas Philippo legendas,pro quo iudicio tam constanti erga amicum. i.Philippum medicū,recepit mercedem dignissimam, quia pristinam sospitatem, à Dijs immortalibus, qui.f. Dij noluerunt præsidium incolumitatis eius. i. medicamentum illud, in quo consistebat salus eius,interpellari.i.impediri falso indicio. f.Parmenionis.

VALERII MAXIMI
LIBER QVARTVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

POsteaquam de constantia in præcedenti disserui libro, vt præcedentia sequentibus congruē adnecteret ad eam animis virtutem,quàm moderationem appellant, transit. Idque haud iniuria factum videtur. Cum ex ipso constantiæ fonte animi moderatio nascatur. Quæ virtus mentes nostras intra rationis modum ita cohibet, vt non tantum venenatos reprehensionis dentes euitemus,sed & insuper laudem haud mediocrem adsequamur.

DE ANIMI MODERATIONE. Cap. I.

RANSGREDIAR ad saluberrimam,quæ mentes nostras impotentiæ,& temeritatis in cursu transuersas ferri non patitur: quo euenit, vt reprehensionis morsu sit vacua, & laudis quæstu sit opulentissima, itaque effectus suos in claris viris recognoscat.

OLIV. Moderatio. TRANSGREDIAR ad saluberrimam] Ad cap. transit de moderatione. Est autem moderatio cupiditatum nostrarum quædam quasi refrenatrix, quæ nostros solutius euagari non sinit affectus, sed tanquam cæterarum virtutum auriga, hominis animū ita componit, vt quicquid fecerit,aut dixerit, omnino reprehensione careat, rectè igitur constantiæ subiungitur,quòd eius quasi mater sit, atque magistra. [Impotentiæ] Arrogantiæ, & incontinentiæ. [Morsu] Quia nemo audet moderatum animum aliqua ratione mordere.

ASCEN. TRansgrediar,&c.]Daturus exempla de animi moderatione more suo præfatur, dicens. Transgrediar ad saluberrimam partem animi, moderationem videlicet. (Quam particulam Valla rectè adnotauit ab auctoribus idoneis in hac significatione vix vnquam positam)quæ.f.moderatio animi,non patitur mentes nostras ferri. i. impelli more ferarum transuersas.i.extra semitam rationis incursu impotentiæ.i.arrogationis & insolentiæ, qua quis impotens efficitur ad bene agendum; potius tamen vehementia prauè agendi,quàm priuatio bene agendi,hoc vocabulo à doctis signari solet, & temeritatis, quàm vulgus præsumptionem vocat, quo. i. per quod,hoc est per quàm cautionem euenit,vt f. pars ea animi, aut moderatio,sit vacua.i.inanis morsu reprehensionis, & sit opulentissima,quæstu.i.acquisitione laudis. [Itaque] i. & ita quia ad eam transgrediar,cognoscat effectus suos. i. quos fecerit fructus in claris viris.

DE P. VALERIO PVBLICOLA.

*Liu. li. 2. *ATque * vt ab incunabulis summi honoris incipiam: P. Valerius,qui populi maiestatem venerando, Publicolæ cognomen assecutus est:cum exactis Regibus, Imperij eorum vim vniuersam, omniaque insignia sub titulo Consulatus in se translata cerneret:* inuidiosum magistratus fastigium, moderatione sua ad tolerabilem habitum deduxit: fasces securibus vacuè faciendo, & in concione populo submittendo: numerum quoque eorum dimidia ex parte minuit, vltro Sp. Lucretio collega assumpto: ad quē, quia maior natu erat: priores fasces transferri iussit. legem etiā comitijs centuriatis tulit: ne quis magistratus, ciuem Romanū aduersus prouocationē verberare, aut necare velet. Ita quo ciuitatis conditio liberior esset, imperiū suum paulatim destruxit. Quid quod ædes suas * diruit: quia excelsiore loco positæ instar arcis habere videbantur? nō ne quantum domo inferior: tantum gloria superior euasit.*

*Dion. li. 5. Plut. in vita. *In Velia. Quāto & tāto dixisset alius.

OLIV. ATque vt ab incunabulis] Post exactos Reges,primi Cōsules in vrbe Ro. creati sunt Iunius Brutus, & L.Tarquinius Collatinus,quo deinde pulso,quia ex gente Tarquinia foret in eius locum Centuriatis comitijs substitutus est P. Val.Publicola qui fuerant illius exactionis auctores,& Romanæ libertatis vindices. Brutus obuiam Regibus, qui P.R. bellum inferebant,cum legione processit,super Aruntem Regis filium,quem hasta transfigerat,mutuo vulnere expirauit, in demortui locum substitutus est Lucr.Lucretię pater, quo paulo post mortuo, Valerius per multos dies cum nullā subrogandi sibi collegæ mentionem faceret, & in summa Velia, sibi domum ædificaret populus eum regnum affectare suspicatus est,quod vbi sensit Valer. vocato ad concionem populo, depositisque fascibus grauiter de illorum leuitate conquestus,quòd se libertatis vindicem paulo ante magna ambitione prędicarent, eiusdem libertatis oppressorem suspicarentur,castigatis demum omnibus, collegam sibi substituit Sp. Lucretium, eique priores fasces præferri iussit,ędes quas in summo Velię edificabat,dirui,& omnē materiam in planum, atque infimum locum deferri iussit,aliquas deinde populares leges tulit,inter quas & illa fuit,vt nullus ciuis Rom aduersus prouocationem violari posset. [Incunabulis] Principijs [Publicole] A colenda plebe dictus,quia plebem mirificè coluit.[Exactis]Eiectis & ex pulsis.[Sub titulo Consulatus] Nomine quidem Consules,re autem ipsa Reges erant, nam omnia Regum insignia Cōsules habebant,nomen Regium post partam libertatem fuit Romanis semper inuisum. [Habitū] Conditionem.[Dimidia ex parte.] Nam cum 12 faces vnusquisque Cōsul semper haberet, ipse tantum modo sex voluit habere.[Spurio Lucretio] Qui intra paucos dies suffectus in Lucretij locum habuit successorem Horat. Puluillū[Centuriatis]Habitis per centurias,nam P.R.in quinque classes diuisus, & vnaqueque classis in centurias, vt apud Titum Liuium Decade ad vrbe cond. videre licet,cum igitur suffragia dabantur, primæ classis centuriç rogabantur, quæ si uariassent,ad secunde classis centurias veniebatur,deinde per ordinem ad omnes fiebat descensus[Magistratus]Siue Consul,siue Prætor,siue alius.[Aduersus prouocationem]Si quis prouocasset ad populum ab omni magistratuum iniuria tutus esset.[Aedes suas]Delata confestim materia omni, infra Veliam, vbi nunc publica est domus in infimo cliuo ædificata. [Instar]ad similitudinem, & nunquam rectè cum adiungi potest,vt ad instar dicatur.

ASCEN. ATque vt incipiam] f. dicere effectus moderationis animi,ab incunabulis. i. primordijs summi honoris. i. ab eo,qui primus Consul fuit.[Pub. Val. qui populi maiestatem venerando]

populi] scilicet Romani assecutus est.i.obtinuit cognomen publicolæ[Cum]idest quando exactis Regibus.idest postquã Reges erant exacti.i.ignominiose expulsi Roma propter superbiam Tarquinij, & violentiam filij eius, qui Lucretiam stuprauerat,cerneret vniuersam vim Imperij eorum. scilicet Regum.idest quam Reges prius habuerãt,& omnia insignia, aut fasces, cum securibus, purpuram, &c.translata in se sub titulo Consulatus deduxit moderatione sua, fastigium. idest altitudinem,inuidiosum.i.inuidiæ plenũ magistratus.s.Consularis,ad habitum tolerabilem.i.minus moleste ferendum à populo,vacue faciendo.i.priuando fasces,in quibus cum virgis etiam secures tempore Regum ligari solebant,securibus. idest eximendo secures è fascibus, & submittendo sup.fasces populo in concione. idest quoties concio fieret,minuit quoq; numerum eorum.scilicet fascium ex dimidia parte, quia sex duntaxat sibi retinuit lictores,qui totidem fasces ferrent,Sp. Lucretio patre Lucretiæ assumpto collega vltro.i.vltra quam ab eo peteretur, ad quem.s.Lucretium, quia maior natu.i.senior erat,iussit priores. idest maioris dignitatis fasces transferri.[Tulit etiam legem comitijs cẽturialis] idest habitis per centurias. Ne quis magistratus etiam Consularis vellet (modestius,quam si diceret,auderet, nam dicendo vellet,videtur potestatem non negare,sed ligare)verberare ciuem Rom.aut necare,aduersus. idest contra prouocationem. idest si prouocauerit ad populum,nisi forte à populo quoq; condemnatus sit.ita & sic, quo idest ideo,vt conditio. idest status ciuitatis esset liberior, destruxit Imperium suum, hoc est Consulare, paulatim.idest sensim, quasi paulotenus.idest perpaulum.& paulum procedendo, quid sup.de eo dices? quod diruit ædes suas,quia ipsæ positæ, loco excelsiore videbantur habere instar,idest æquales,arcis.idest castri,aut domus Regalis. Nonne ipse euasit, tantum (Valla diceret tanto) superior gloria, quantum, diceret quanto inferior sup.euasit, aut factus est domo.idest ædificando in loco humillimo,q.d.maxime.

DE FVRIO CAMILLO.

*Liu. li.3. *Vix iuuat* * *abire à Publicola: sed venire ad Furium Camillum libet, cuius tam moderatus ex magna ignominia ad summum Imperium transitus fuit: vt cum præsidium eius ciues capta vrbe à Gallis Ardeæ exulantis petijssent. non prius Veios ad accipiendum exercitum iret: quam de Dictatura sua omnia solenni iure acta comperisset. Magnificus Camilli Veientanus triumphus, egregia Gallica victoria, sed ista cunctatio longe admirabilior. Multum enim seipsum quam hostem superare operosius est, nec aduersa præpropera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem.*

OLIV. Camilli moderatio. Vis iuuat abire]Hic feruente Rom.ac Veiorum bello,cum Tribunus militum Consulari potestate propter discordiam,quæ tunc domi militiæque ingens,fuit prohibitus quis vir esset ostendere: ad extremum crescentibus in dies,&de mesticis,& externis malis terrore publico Dictator dictus ad vnicæ vrbis obsidionem tanta præfectus omnium fiducia,vt cũ Imperatore mutata fortuna Reip. videretur Capenates in primis,& Faliscos,qui cum hostibus coniurauerant, Nepesinis in finib.obuios prœlio vicit, hinc ad longam obsidionem Veiorum,ac difficilem perueniens, mira constantia,ac virtute,anno tandem decimo Veios cępit: qui dies multa hostium cæde transactus est,donec à Dictatore esset edictum vt inermibus parceretur, quibus captis, in prædam versi omnes,cũ nullius ad eam diem hostis præda par fuerat huic victoriæ, Romæ ingens gaudium, & quatridui supplicationes quantæ nunquam antea, Dictator insolito honore triumphauit, & super humanum habitum Capitolium ascendit, currum aureum equis quatuor niueo candore trahentibus,ipse quidem persolutis votis deposuit Dictaturam, vir & armis, & animi moderatione clarissimus,sed nulla claritas vacat inuidia,alienati à Camillo plebis animi quærentibus passim ciuibus hostilem prædam in voto dispersam,& tribunis plebem de more turbantibus,pendente tamen inuidia,quarto Tribunus militum factus est, commissumque illi bellum Faliscum, hinc exortum, quod cum Veientibus Falisci coniurassent,quos cũ prœlio vicisset,& direptis castris hostilibus prædam omnem ad quæstores publicos reiecisset,magis, magisque alienauit à se animos militum,qui virtutem viri rigidam simul oderant, & stupebant: inde cum obsidio præualidæ, ac munitæ vrbis nihilo breuior futura videretur, quam Veietium fuisset,Ducis virtus,ac fortuna ingruente, honestissimæ victoriæ viam fecit,magistro nobilium,quorum patres primi erant in populo,qui per speciẽ solatij illos in castra Romana,& ad tentoriũ Ducius adduxerat,vincto,nudoq; illis tradito, & virgis adhibitis,quibus agerent proditorem, huius admiratione virtutis fracti animi,vrbs dedita, ipse summa cum gloria,sine triumpho tamen,quia res sine armis facta fuerat Romam redijt,nec diu quidem viri gloria, & res gestæ inuidiam oppressere, accusatus à Tribuno plebis Apuleio intercurrente per eos dies adolescentis morte filij, illinc publico, hinc priuato incommodo affectus in exilium abijt, sed parabatur egregio viro laus, non ex prosperis modo,sed ex aduersis patriæ rebus, cũ itaque per id tempus Galorum primo, deinde Germanorũ populi nouissimique omnium Senones Galli frugum, viniq; dulcedine,quæ adhuc eos detinet in Italia, irruentes infinito cum exercitu fudissent bello Hetruscos, ea tempestate magnam Italiæ partem possidentes, deinde Appeninum transgressi, Clusiumque aggressi, dehinc Romam, exercitumque Rom.apud Alliam fluuium prælio fudissent, vnoque impetu indefensam vrbem cepissent, atque incendissent Senatu impiè trucidato, flammis hostilibus intactum solum Capitolij saxum remansisset,necessitate vltima Camillus absens Dictator iterum dictus recolligit laceras Rom.exercitus reliquias, & turpi redemptione turbata in ipsa primũm vrbe, mox extra vrbem cum hostibus fortiter, fęliciterque pugnauit. Quo in prelio,nec fuga, nec captiuitas, sed sola hostiũ strages fuit, nec nuncio quidem tantæ cædis superstite, victor Camillus, & secundus Romanæ vrbis conditor dictus est, seruatamque in patriam insigni redijt triumpho. Multa præterea bella gessit Victorias multas, multos honores, multos habuit triumphos,quos breuitas ipsa non capit, nec proposito nostro conueniunt,nam quod ad moderationem eius pertinet, noluit à ciuibus delatum Imperium accipere,nisi prius ab exiguo Senatu,qui in Capitolio obsidebatur,soleni iure Dictator creatus esset. [Magnificus Camilli] Per comparationem ostendit eius moderationem quod longe sit difficilius, propterea etiã gloriosius,seipsum,quàm hostes vincere.[Operosius]Difficilius,& laboriosius. Nec aduersa prospera festinatione fugientem.In hoc maxima consistit moderatio. Camillus absens Dictator dictus.

ASCEN. Vix iuuat abire à Publicola]idest tot sunt eius moderationis exempla,vt in eorum narratione persistere iocundũ sit,sed libet. idest voluntas est venire ad Furium Camil.virũ excellentissimum,qui alter vrbis conditor habitus est, cuius transitus ex magna ignominia,quia ex exilio ad summum Imperium,idest ad Dictaturam fuit assumptus, tam moderatus, vt cum ciues petijssent vrbe capta. idest quia vrbs Roma esset capta à Gallis, præsidium.idest protectionem aut præsidentiam eius.scilicet Camilli, exulantis idest in exilio agentis, Ardeæ.i.in eo oppido Rutulorum, quondam Regia, non iret prius Veios i.ad illud oppidum, quod Romani sub Camillo paulo ante ceperat,& vbi exercitum adhuc incolumem habebant,ad accipiendum exercitum,quam comperisset omnia de dictatura sua acta sup. esse iure solenni.i.iusta electione,& debitis suffragijs more maiorum. [Triumphus Camilli Veietanus]In quo triumpharat de Veis magnificus sup.fuit, & victoria Gallica. idest qua Gallos vrbe expulit, & penitus deleuit, fuit sup.egregia, sed ista conctatio.i.dubitatio,ac recusatio de magistratu ineundo priusquam explorasset, an iure omnia acta essent, fuit sup.longe admirabilior. Enim pro quia, multum sup. est (aut si legendum est bis multo dicatur multo, multosque sicut dicitur iterum, iterumque ad augendã rem) multo operosius idest laboriosius superare seipsum, quam hostem, seipsum inquam fugientem aduersæ prospera festinatione,nec apprehendentem secunda.idest prospera, gaudio effuso.idest immoderato,in vtrisq; ergo tam in aduersis, quàm secundis moderationem animi seruauit Camillus.

DE M. RVTILIO CENSORINO.

Par Furio moderatione M. Rutilius Censorinus iterum enim Censor creatus ad concionem populum vocatum, quàm potuit grauissima oratione corripuit, * *quod eam potestatem bis sibi detulisset, cui s maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum indicassent. vterque rectè, & Censorinus, & populus: alter enim vt moderatè honores crederent, præcepit: alter se moderato credidit.* *Censura annua & semestris. auctor Mamerco Aemilio Dictat. Liu. lib.4.

OLIV. Par Furio moderatione M. Rutilius Cens.] De hoc viro satis dictum est in cap. de disciplina militari. Sed quod ad moderationem eius spectat, cum Censor iterum creatus esset, vir omnino ambitionis expers, non modo magistratum non suscepit, sed vltro etiam populum accusauit, quod eam potestatem quæ per se grauis, à maioribus anni, & sex mensium tantummodo facta esset, cum triennis esse soleret, quòd nimis magna videretur sæpius vni viro deferre non dubitarent. [Par Furio moderatione] Quia sicut Camillus Dictaturam, nisi solenni iure demandatam accipere non sustinuit, ita continuare Censuram omnino recusauit. [Censorinus] Nam à rigiditate censuræ dictus est Censorinus. [Corripuit] Reprehendit. [Eam potestatem] Censuram. [Coarctandum] Breuiandum. [Nam primo triennis fuit] Deinde anni, & sex mensium facta est postremo ad semestre spatium deducta Liu. ab vrb. cond. de coarctando Censuræ tempore M. Aemilius Dictator Censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & sex mensium spacio finito, ob eam rem à Censoribus vocatus est. [Crederet] Committeret.

ASCEN. Par Furio, &c.] Ordo est. M. Rutilius Censorinus, aut potius Censorius. idest qui aliquando Censor fuit, est sup. par Furio. scilicet Camillo, moderatione. scilicet animi, quia in multis alijs inferior fuit. Enim pro quia. ipse creatus Censor iterum. id secundo, seu quod dicunt, secunda vice, corripuit. idest reprehendit populum vocatum ad concionem oratione, quam idest quantum potuit grauissima, quod idest eo quod populus detulisset. idest contulisset sibi. scilicet Rutilio eam, scilicet Censoriam potestatem ei. [Cuius] scilicet potestatis Censoriæ, quia videretur nimis magna, maiores iudicassent tempus coarctandum. idest restringendum, & abbreuiandum. [Vterque recte] sup. fecit, & idest simul, Censorinus, seu Censorius. scilicet Rutilius, & populus. Enim pro quia, alter, scilicet Rutilius præcepit, vt scilicet populus crederet. i. committeret honores. idest honorificos magistratus moderatè. i. cum moderatione, & ita non frequenter vni, alter, scilicet populus credidit. idest commisit se moderato, scilicet Rutilio, hoc est Censuræ eius.

DE L. QVINTIO CINCINNATO.

Liu. lib. 3. *Age L. Quintius * Cincinnatus qualem Cos. gessit cũ honorem eius P. C. continuare vellent, non solum propter illius egregia opera, sed etiam quòd populus eosdem Tribunos in proximum annum creare conabatur, quorum neutrum iure fieri poterat, vtrumque discussit, Senatus studium simul inhibendo, & Tribunos verecundiæ suæ exemplum sequi cogendo: atque vnus causa fuit, vt amplissimus ordo, populusque tutus esset ab iniusti facti reprehensione.*

OLIV. Quintij Cincinnati moderatio. Age L. Quintius Cin.] Hic origine nobilis, de gente patria, filiorum turba ornatu integerrimus, ac fortissimus fuit, sed cum vnus ex filijs accusatus, grandi pecunia damnatus esset. Q. vt soluendo filium liberaret rebus suis ferè omnib. distractis ad inopiam redactus, relicta vrbe trans Tyberim habitauit, ruralem, ac modicam vitam agens, quo tempore Equorũ incursu subito peruastatis agris, & legatis Romanorum ad quærendum de iniurijs solenniter missis, & à Duce hostium contemptis, cum ad vltionem alter Consulum missus ad Algidum obsideretur cum exercitu, nec alteri satis virium esset ad collegam liberandum, attonita, ac turbata vrbe ad extrema remedia recursum est summi omnium magistratus, consensuque omnium ciuium. [Q. Cinc.] Dictator factus est, atque in agro solus, (vt diximus) rustico inhians operi inuentus. Audito patriæ statu, & honorem, & laborem piũ prono, atque offensarum immemori animo suscepit, profectusque confestim transmisso amne exceptus à filijs, à Senatu, & ingenti populi concursu, quanquam populo morum austeritate suspectior dicto magistro equitum L. Tarquinio nobilissimo, itidem, ac fortissimo viro, pariterque inopi, & collecto exercitu omnibus vltro nomina dantibus spe certa sub tali duce vincendi, disposito que rerum statu, die proximo sub noctem Romam egressus alacritate mirabili, mediaque ad hostem nocte perueniens, & consulem, & exercitum obsidione liberauit, & Duces ac legiones hostium magno prœlio victos vt agri ritus in castra transueherentur primus omnium sub iugum quasi totidem boues misit, direptis castris, & quæ ab hostibus tenebantur oppida recepta sunt, diuisaque inter milites præda. hisque omnibusque in æstimabili celeritate confectis, Romam rediens militaribus, ornamentis insignis, & ducibus hostium ante currum actis, prosequente exercitu victore, præda onusto solenniter triumphauit, & mox Dictaturam, quam semestrem quia non iam amplius rei necessariam videbat, die sextodecimo deposuit, & ad agrum suum rediit Dux præclarus, & insignis agricola, magna profecto viri modestia, quòd Dictaturam ante legitimum tempus deposuerit, maior vero, quòd magistratum continuare noluerit, vrbe nãque intestina discordia laborante, quòd Trib. pleb. magistratu continuare populus iuberet, & Senatus eosdem consules creari vellet, atque ipsum in primis Q. Cincinnatum, vt neutrum fieret, sua sapientia prouidit, nam deposito Consulatu Tribuni verecundia moti se quamprimum a Tribunitia potestate abdicarunt: & ita moderatione sua nihil contra leges, ac reprehensione dignum fieri passus est. [Studium] Curam quam Senatus habebat in continuando Consulatum. [Verecundiæ suæ] Nam cum spreuisset Consulatum, pudore quodam deterriti sunt Trib. pl. à continuatione magistratus. [Inhibendo] Refrenando, coercendo.

ASCEN. Age (adhortandi vox) L. Quintius Cin. qualem gessit. s. se Consulem, q. d. moderatissimum, Quia cum patres conscripti vellent continuare honorem. idest magistratum, aut Consulatum eius in sequentem annum extendere, non solum propter egregia opera ipsius, sed etiam & populus conabatur creare eosdem Tribunos in annum proximum. idest tunc proximè secuturum, quorum neutrum poterat fieri iure. idest secundum leges, discussit. idest irritum fecit vtrumque. idest vtrorumque conatum inhibendo. idest admittendo ne exiret in effectum studium Senatus, molientis, videlicet se futurum Consulem creare, & cogendo Tribunos sequi exemplum suæ verecundiæ, [Atque vnus,] idest, ipse solus causa fuit, vt ordo amplissimus. scilicet Senatorius, & populus esset tutus, id est munitus ab reprehensione facti iniusti, quasi sic neuter egit contra legem.

DE FABIO MAXIMO.

Fabius vero Max. cum à se quinquies, & à Patre, Auo, Proauo, maioribusque suis sæpenumero Consulatum gestum animaduerteret, in comitijs, quibus filius suus summo consensu Cos. creabatur, quam potuit constanter cum populo egit, vt aliquando vacationem huius honoris Fabiæ genti daret: non quòd virtutibus filij diffideret, erat enim illustris, sed ne maximum Imperium in una familia continuaretur. Quid hac moderatione efficacius, aut ualentius? quæ etiam patrios affectus, qui potentissimi habentur, superauit.

OLIV. Fabij Maximi moderatio. Fabius vero Max.] Hic (vt in capit. de constantia diximus) fuit Reip. R. in rebus duris, & afflictis vnicum leuamẽ, qui plus opis, consilio, & prudentia hostem subigendo, quam alij fortiter dimicando patriæ attulisse videtur. primus enim docuit sapientiam nunquam cum temeritate coniungi, neq; ad consilium casus admitti, sed rationem semper fortunæ dominari: non est igitur huius viri historia repetenda, sed quod ad hunc locum pertinet, eius pectus tanta fuit moderatione instructum, vt etiam affectus paternos, qui interdum nimij esse solent, superare potuerit, cum enim filio viro nobilissimo, & singulari virtute prædito, Consulatus summo omniũ consensu, certissimisque suffragijs à populo demandaretur, quo minus fieret, summo studio curauit, quod diceret æquũ esse familiam suam, quæ per multos ducta viros antiqua ab origine gentis, eiusmodi honores propemodum continuasset, vacationem aliquando mereri. [A patre, auo prauo] Nam Fabius Gurges genuit Fab. Rutilianum, qui genuit alterum Fabium Gurgitem, ex quo natus est Fab. Max. Auorum ordo sic se habet, vt primo pater, deinde auus tertio proauus, postea abauus, deinde attauus, postremo tritauus dicatur, postea maiores. [Diffideret] Quo minus tanti magistratus honorem sustinere, ac tueri posset, ac pro sua maiorumque suorum, & P. R. dignitate, gubernaret, [Quid hac moderatione] Laudat hoc loco Fabium qui potuerit etiam affectus superare paternos, solent enim cupide nimis affectare parentes, vt ad honores filij quam maximos prouehantur, honestioresque fiant indies. [Qui potentissimi habentur,] Nimij plerumque sunt parentum affectus, vt ad excelsiorem fortunam per gradus honorum filij producantur.

Fabius

ASCEN. FAbius vero Max.] Cum animaduerteret Consulatum gestum esse à se quinquies. Et sæpenumero à patre, auo, pro auo, & maioribus suis, egit in Comitijs, quib. filius suus crearetur Consul summo consensu cum populo, quam .i. quantum potuit constanter, vt daret aliquando genti Fabiæ vacationem huius honoris.i.à Consulatu gerendo, non sup. ideo id egit, quod diffideret virtutibus filij, erat enim illustri.i. clarus, & spectabilis ciuis, sed ne maximum Imperium continuaretur in vna familia. Quid supra est efficacius, aut valentius hac moderatione? quæ scilicet moderatio superauit etiã affectus patrios.i. paternos, qui habentur potentissimi, quasi dicat nihil.

DE AFRICANO SVPERIORE.

*Liu.li.8. cap.16. *Non defuit * maioribus grata mens ad præmia superiori Africano exoluenda. Siquidem maxima eius merita paribus ornamentis decorare conati sunt. Voluerunt illi statuas in Comitio, in Rostris, in Curia, in ipsa denique Iouis Opt. Max. Cella ponere, voluerunt imaginẽ eius triumphali ornatu indutam, Capitolinis puluinaribus applicare: voluerunt ei continuum per omnes vitæ annos Consulatum, perpetuamque Dictaturam tribuere: quorum sibi nil, neq; plebiscito dari, neque Senatusconsulto decerni patiendo, penè tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum egerat in merendis.*

OLIV. NOn defuit maioribus] Ad reliquas animi virtutes, quæ in hoc viro fuere propemodum admirabiles accedit, & modestia, quæ in contemnendis honoribus tanta fuit, vt non minus eum venerabilem fecerit, quàm res ab ipso magnificè gestæ: nam quanto magis honores contempsit, tanto etiam admirabilior fuit, contempsit autem non solum humanos; sed prope diuinos, quos illi summo studio, & ambitione detulerat ciuitas Rom. pro suis maximis, & immortalibus erga se meritis. [In Rostr.] Vbi cõciones habebantur. [In Curia] Vbi Senatus cogebatur. [Iouis optimi Max.] Cuius filius esse credebatur, teste Gellio, quia sicut in cap. de fiducia diximus, qđ de Olympia Philippi Regis vxore Alexandri matre quidam Græci tradidere scriptores: idem de P. Scipionis matre memoriæ proditum est visum immensæ magnitudinis anguem cum Scip. matre concumbere, & ex eo creditum est Scipionẽ concepisse, quam famam ab ineunte ætate clarissimis virtutibus maximisq; rebus gestis indies magis magisq; auxit, & confirmauit. [Puluinaribus] Lectisternijs.i. volebant eum diuinis honoribus afficere Patres conscripti, [Recusandis honoribus] Quia clarior interdum gloria spreta redit. [In merendis] Valdè merendis. Emeriti milites dicuntur qui militię vacationem habent, quod sint militiæ officio perfuncti.

ASCEN. NOn defuit, &c.] Ordo est. Mens grata ad persoluenda Africano superiori.i. maiori præmia non defuit maiorib. idest progenitoribus nostris hoc est priscis. Rom. [Siquidem] idest quoniam ipsi conati decorare maxima merita eius, ornamentis paribus.i. etiam maximis, voluerunt ponere illi.i. ad honorem illius statuas in Comitio.i. loco, quo conueniebant Romani ad magistratus eligendos. In Rostris.i. in loco, vnde publica fiebant edicta. In Curia.i. in Senatu: Denique.i. vt summum locum dicam, in Cella.i. sacello in Capitolio, Iouis Optimi Max.i. summi Deorum, voluerunt applicare Puluinaribus.i. Lectisternijs Capitolinis, in quibus locabantur simulachra eorum, & ad quæ vocabantur ipsi Dij. imaginem eius.s. Scip. indutam ornatu triumphali; voluerunt tribuere ei Consulatum continuatum per omnes annos vitæ, s. eius, & Dictaturam perpetuam, quorum, s. premiorum honorificorũ ipse nil.i. non quidquam, non patiendo quidquam sibi dari, neque plebiscito, neque decerni Senatusc. gessit se penè tantum.i. tam magnificum in recusandis honoribus, quantũ egerat in merendis, s. honoribus.

DE EODEM AFRICANO.

*Liu.li.33 *EOdem robore * mentis causam Hannibalis in Senatu protexit, cum eum ciues sui missis legatis tanquam seditiones apud eos mouentem accusarent: adiecit quoq; non oportere P. C. se Reipub. Carthaginensium interponere: altissimaque moderatione alterius saluti consuluit, alterius dignitati, victoria tenus, vtriusque hostem egisse contentus.*

OLIV. EOdem robore] Eadem cõstantia, & moderatione & Hannibali, quem legati Carthaginenses Romam accusantes venerant, se acerrimum defensorem prebuit. [Sui ciues] Notanda constructio sui pro eius posuisse. [Victoria tenus] Vsq; ad victoriam, quia vltra victoriam neutrius hostis fuit. videlicet nec Hannibalis, cuius salutem post victoriam protexit, nec Senatus, quia docuit quid eum deceret.

ASCEN. EOdem &c.] Idem sup. Africanus superior, protexit, in Senatu causam Hannibalis, eodem robore.i. firmitate mentis, cum eum ciues sui, hoc est Carth. accusarent.s. in Senatu missis legatis, s. ad Senatum, tanquam mouentem seditiones apud eos, s. ciues suos. Scipio sup. adiecit quoque, s. ad defensionem Hannibalis Patres Conscriptos, non oportere.i. non decere se interponere Reip. Carthaginensium, & ita consulit.i. opem tulit saluti alterius, scilicet Hannibalis, altissima moderatione, & consuluit dignitati alterius, s. Senatus Rom. contentus egisse, idest, se gessisse hostẽ vtriusque, s. tam Hannibalis, quàm Senatus, victoria tenus.i. ad vsque ad victoriã, & non vltra, quia satis habuit Hannibalem vicisse, & ita ne victo etiam hostis videretur, eum defendit. Senatui autẽ quia restitit, etiã hostis visus est. non tamen sic ei aduersari uoluit, vt eius dignitati non consuleret.

DE M. MARCELLO.

*Liu.lib 26. *AT M. Marcellus, * qui primus & Hannibalem vinci, & Syracusas capi posse docuit, cum in Consulatu eius Siculi de eo questum in Vrbem venissent: nec Senatum vlla de re habuit: quia collega Valerius Leuinus fortè aberat: ne ob id Siculi in quærendo timidiores essent; & vt is redijt, vltrò de his admittendis retulit, quærentesque de se patienter sustinuit: iussos etiam à Leuino discedere: remanere, vt suæ defensioni interessent, coegit: ac deinde vtraque parte perorata, etiam excedentes Curia subsecutus est, quo liberius Senatus sententiam ferret: improbatis quoque eorum * querelis supplices, & orantes, vt ab eo in clientelam reciperentur, clementer excepit. super hæc Siciliam sortitus, eam prouinciam collegæ cessit. Toties laudatio Marcelli variari potest: quoties nouis ipse gradibus, moderatione aduersus socios vsus est.*

*Hic Marcellos Siciliæ patronos vocat Cicero in Ver.

OLIV. AT M. Marcellus] M. Marcellus cum Valerio Leuino tunc forte absente, iterum Consul Idibus Martijs, cum magistratum inijsset, Senatum eo die, more maiorum, non habuit: professus se nihil absente Collega, neq; de Rep. neq; de prouincijs acturum, scire se frequentes Siculos prope vrbem in villis obtrectatores factorum suorum esse, quibus tantum abesset, vt pro se non liceat palàm Romæ crimina, & dicta, & facta ab inimicis vulgari, vt insimularent aliquem sibi timorem, absente collega, dicendi de Consule esse, ipse eis extemplo daturus Senatum vbi quidem Collega uenisset, nec passurum quidquam prius agi, quàm vt Siculi in Senatum introducantur. postquam igitur collega redijt. [Primum inter se prouincias sortiti sunt Sicilia, & classis Marcello, Italia cum bello aduersus Hannibalem Leuino euenit, quę sors velut iterũ captis Syracusis ita examinauit Siculos vt cõploratio eorũ, flebilesque voces extemplo oculos hominum in se conuertissent: quod cum Marcello cognitum esset, ne quis frenari timore Siculos dicere posset, quo minus de se liberè quærantur, in cuius potestate mox futuri essent, prouinciam cum collega permutauit, deinde Siculos in Senatum introduxit, & de se grauiter conquęrentes, æquissimis auribus sustinuit, iussosq; à Leuino post conquęstionem exire extemplo, vt de postulatis eorum patres consuli possent. Marcel. tenuit, ut coram ipsis responderet obiectis, quo facto, cum illis pariter excessit è Senatu, vt liberius patres consuli possent, qui acta Marcel. summo consensu comprobarunt, reuocatis deinde in Senatũ Siculis, & Consule, recitatoq; Senatuscons. Siculi benignè appellati, ac demissi ad genua se Marcell. Consulis proiecerunt, & obsecrantes, vt quæ deplorandæ, ac leuandæ calamitatis suæ causa dixissent, ueniam eis daret, & in fidem clientelamq; acciperet perorantes, hæc, Consul clementer excipiens,

piens eos dimisit. [Qui primus Hannibalem vicit] Nam omnes ante Marcellum Romani Imperatores, vel ex acie victi descesserat, vel in acie cum magna Reip. clade ceciderant. Aut certè nunquam cum Hannib. fortunam belli tentare ausi fuerant: primus igitur Marcellus apud Nolam vinci Hannibalem posse docuit, nam cum vrbem illam obsideret Hannibal, quæ propemodum ad defectionem videbatur erecta, Marcellus noctè oppidum ingressus, & ad tres portas in hostes versas tripartito exercitum instruxit, impedimenta subsequi iussit, Calones, lixas, & inualidos milites vallum ferre, vt paucitatem spernentibus Pœnis, ingentis exercitus speciem repente facerent, his ita instructis, patefactisque repente portis, in hostes tanto cum clamore, impetuque feruntur, vt perturbata media acie terga verterint, non tamen sine iactura, nam duo millia & trecenta host. cæsa, non plus Rom. centum amissis, ingens eo die res, ac nescio an maxima illo bello gesta sit, non enim vinci ab Hannib. Romanis tunc vincentibus difficilius fuit, quam antea vincere. hac victoria Marcel. potitus militum suorum animos multis antea cladibus territos erexit, & excitauit, vrbem Nolam à defectione prohibuit, validoq; præsidio, firmauit, & sic propemodum amissam P. R. restituit. [Et Syracusas capi] Cuius difficillima ac prope incredibilis fuit expugnatio, quippe cum vrbs ipsa situ, & natura soli validissima, munitionibus quoq; firmissimis vndiq; circunsepta foret: accedebat quòd in ea vir erat Archimedes vnicus cœli syderumq; spectator, mirabilium tamen inuetor, ac machinator bellicorum tormentorum, operumque quibus ea, quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perleui momento ludificaret, hic aduersus omnem Marcelli terrestrem, maritimumq; apparatum variæ magnitudinis tormenta in muris disposuerat, in quibus illud præcipuæ admirationis fuit, ferrea manus, firmissimæ cathenæ illigata cum iniecta proræ nauis esset, grauiq; liberamento plumbi recelleret ad solum, suspensa prora, nauem in puppi statuebat, deinde remissa subito velut ex muro cadentem nauem cum ingenti trepidatione naturam ita affligebat, vt etiam si recta recederet aliquantulum aquæ reciperet, ita omnis maritima oppugnatio exclusa est, inter tantas tamen difficultates vrbem omnium illo tempore, & in ea regione terra, mariq; validissimam, atque pulcherrimam virtus Imperatoris tádem expugnauit. [Quia collega] Leuinus aberat. Erat enim in Macedonia aduersus Philip. [Admittendis] Introducendis [Improbatis querelis] Damnatis à Senatu. [In clientelam reciperentur] Apud maiores, vrbium expugnatores eorum postmodum patroni esse dicebantur, & erant, æquum enim erat, vt qui vulnera intulisset, eadem sanaret. Cic. in officijs lib. 1. Apud maiores nostros inquit tantopere iustitia culta est, vt hi qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more maiorum. [Super hæc Siciliam sortitus] Liu. dicit antequam introducerentur legati in Senatum, cum collega suo sortitum fuisse prouinciam, sed vtcunque fuerit, magna tamen illius modestia fuit. [Toties laudatio Marcelli] Toties inquit laudandus Marcel. est, quoties aduersus Siculos moderatione vsus est, primo, quòd eis noluit dare Senatum absente collegæ; deinde, quòd conquerentes de se patienter sustinuit, postea quòd eos in Senatu retinuit, vt suæ defensioni interessent, rursus quòd cum illis è Senatu pariter abijt, ut liberius patres super ea re consuli possent, postremo quòd cum collega prouinciam permutauit, & in clientelam suam Siculos accepit. hæc omnia sunt in Marcello laudanda.

Syracusæ vi captæ.

ASCEN. At M. Marcel. qui primus & Hann. vinci, & Syracusas capi posse] Cum Siculi venissent in vrbem, hoc est Romã, questum .i. ad quærendum de eo Con. in Consulatu eius .s. Marcelli nec habuit Senatum .i. non fecit vocari Senatum vlla de re, quia Val. Leu. collega eius aberat fortè, quia in Macedonia erat, ideo autem non habuit Senatum, tantisper dum absens esset collega suus, ne Siculi essent timidiores .i. magis timidi in quærendo, ob id .i. propter absentiam alterius Consulis, quia qui de vno Consulum quærebantur ferè ad alterius patrocinium confugere solebant. & vt .i. postquam, is .s. collega redijt, retulit .i. in consultationem Senatus posuit, vltrò .i. à nemine coactus de his .s. Siculis. quos de se quæstum venisse sciebat, admittendis, s. ad Curiam, & sustinuit .i. tolerauit patienter quærentes de se, & coegit etiam eos iussos à Leuino. s. altero Consule discedere, s. de Curia, remanere, ut interessent suę defensioni .i. quam ipse Marcel. de se faceret, ac deinde utraque parte perorata .i. postquam tam accusatores, quàm defensor omnia dixissent, quæ uolebant, subsecutus est etiam excedentes è curia, quia dum auditis partibus patres conscripti de sententia ferenda consultant, interea exire iubentur de quibus consultatur: ipse autem, eo quòd Consul manere potuit, & tamen subsecutus est exeuntes, quo. i. ideo vt Senatus ferret sententiam liberius. [Quoque] .s. etiam aut insuper, querelis eorum improbatis .s. a senatu tanquam iniustis, excepit clementer supplices, & orantes, vt reciperentur ab eo in clientelam .i. protectionem familiarem tanquam clientum .i. eorum, qui se colerent ut patronum, & super hæc sortitus .i. sorte nactus Siciliam, cessit .i. concessit, & dimisit collegæ, scilicet Leuino, eam prouinciam, hoc est Siciliam. Laudato Marcelli potest uariari, idest uaria & diuersa dici toties quoties ipse vsus est aduersus .i. erga socios, moderatione, scilicet animi, nonis gradibus, s. moderationis, ut quibus ad summam scanditur moderationem, ut in primo moderatè acto sit primus gradus, in secundo secundus, & ita consequenter.

DE TIB. GRACCHO TRIBVNO PLEB.

*Quam etiam * Tib. Gracchus admirabilem se exhibuit. Trib. enim plebis, cum ex professo inimicitias cum Africano, & Asiatico Scipionibus gereret & Asiaticus iudicatæ pecuniæ satisdare non posset * atque ideo à Cos. in vincula publica duci iussus esset: appellassetque Collegium Tribunorum, nullo volente intercedere, secessit à Collegis, decretumq; composuit, nec quisquam dubitauit, quin in eo scribendi, irati hostis aduersus Asiaticum uerbis vsurus esset. At is iurauit primum, cum Scipionibus se in gratia non redysse: deinde tale decretum recitauit. * Cum L. Cornelius Scipio die triumphi sui ante currum subactos hostium Duces in carcerem coniecerit: indignum, & alienum à maiestate P. R. videri eundem ipsum duci, Itaque id non passurum fieri libenter. Tunc opinionem suam P. R. à Graccho deceptam cognouit: moderationemque eius debita laude prosecutus est.*

* Liu. lib. 38.

* A Præto. non à Cós. scribit Liu.

* Verba decreti apud Gellium li. 7. c. 19.

OLIV. Tib. Gracchi modestia ratio.

Quam Tib. etiam Grac. admirabilem] Gellius, pulchrum, liberale, atque magnanimum factum Tiberij Sempronij Grac. exemplis repositum est, id exemplum huiusmodi est. L. Scipioni Asiatico P. Scipionis Africani superioris fratri. Numicius Augurinus Trib. pleb. mulctam irrogauit, eumque ob eam causam pignora dare deposcebat, Scip. Afri. fratris nomine ad Collegium Tribunorum prouocat. petebatque ut uirum Consularem triumphalemque à Collegæ vi defenderet. Octo tribus cognita causa Collegæ, intercedere noluerunt, tum Augurinus Trib. pleb. L. Scipionem pignora non dantem prendi, & in carcerem duci cum iussisset, Tiberius Sempronius Gracchus Trib. pleb, pater Tiberij, atque Caij Grac. cum P. Scipioni Africano inimicus grauis ob plerasque in Repub. dissensiones esset, iurauit palam in amicitiam, & in gratiam se cum P. Africano non redijsse. atque decretum ex tabula recitauit, eius decreti hæc uerba sunt cũ L. Cornelius Scip. Asiaticus triumphans hostium Duces in carcerem coniecturauerit, alienum esse uidetur à dignitate Reip. in eum locum Imperatorem P. R. duci, in quem locum ab eo coniecti sunt Duces hostium: itaq; L. Corn. Scip. Asiaticum à Collegæ ui prohibeo Val. autem Antias dicit post Africani mortem intercessionem istam pro Scip. esse factam à Tib. Graccho, neque mulctam irrogatam Scipioni, sed damnatum eum peculatus ob Antiochenam pecuniam, de qua supra dictum est, qui cum pignora non daret in carcerem duci iussum, atque ita intercedente Graccho, exemptum Plin. de uiris Illustr. Scipio Asiaticus pecuniæ interceptæ ne in carcerem duceretur, Gracchus pater Trib. pleb. intercessit, M. Cato Censor equum ei ignominiæ causa ademit. [Iudicatæ pecuniæ] De qua supra diximus, quæ cum ab ipso reposceretur, frater eius Africanus qui legatus sibi fuerat in ea prouincia, librum in quo acceptæ, & expensæ pecuniæ summa continebatur in Senatum prolatum ante oculos patrum dilacerauit, dicens non æquum esse, ab eo reddi rationem sextertij quadragies, a quo bis mille sextertius uberius factum esset ærarium, igitur post hoc factum Scip. Asiaticus eius frater peculatus damnatus est. [Ex professo.] Ex manifesto. [Satisdare,] Satisfacere. [Decretum] Damnationis, vel absolutionis. [Ante currum] Quod victi Duces precederent triumphantis Imperatoris currum nulli dubium, nam id Cic. in Pisonem planè ostendit, dicit enim quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum? quid simulachra oppidorum? quid

Ex professo.

quid aurum? quid argentum? quid legati in equi? quid clangor militum? quid tota illa pompa? &c [Alienum] Abhorrês, & alienum huic, & ab hac re dicimus.

ASCEN. QVam etiam recitat moderationem Tiberij Grac.] Sed priusquam ordinem colligam notandum puto, multos lege, quam etiam, quòd si est, dicam quam particulam, hic cũ positiuo construi circa figuram, vtpote acceptam pro valdè. Nam ordo videtur. Tib. etiam Grac. exhibuit se, quam. i. valdè mirabilem. Posset tamen figuratè legi, sed magis durè, vt sit ordo, quàm idest ô quantum mirabile exhibuit se Tib. Grac. q.d. maximè. Quocirca facilior, & meo quidem iudicio verior est lectio. Qua. s. moderatione animi. Tib. Grac. exhibuit se admirabilem. Trib. enim pleb. cum gereret ex professo. i. palàm & sine dissimulatione inimicitias cum Scipionibus Africano, & Asiatico. s. fratribus, & Asiaticus, scilicet L. Scip non posset satisdare. idest satisfacere., pecuniæ damnatæ. i. ad quã damnatus erat, atque iussus esset à Consule duci, ideo in vincula pub. & appellasset collegium Trib. idest prouocasset ad Trib. nullo, scilicet Trib. volente intercedere, secessit. s. Grac. à collegis. i. ceteris Trib. & composuit decretum, s. condemnationis Scip. Asiatici, nec quisquam dubitauit, quin. s. Grac. vsurus esset eo. s. decreto scribendo verbis hostis irati aduersus Asiaticum. At. i. sed hic scilicet Tib. Grac. iurauit primum se non redijsse in gratiam cum Scipionibus, deinde recitauit tale decretum, cum L. Corn. Scip. coniecerit in carcerem Duces hostium subactos die triumphi sui ante currum, scilicet triumphalem, videri sup. recitauit, aut recitando censuit indignum, & alienum à maiestate. Pop. R. ipsum eundem duci. s. in carcerem, aut legamus in eundem, vt sit ipsum duci, in eundem. scilicet carcerem, in quem hostium Duces duxerat. [Itaque] idest & ita pronunciauit sup. se non esse passurum fieri. scilicet vt in carcerem duceretur. Pop. R. cognouit tunc libenter opinionem suam deceptam à Grac. quia putabat Grac. acerrimè de Scip. decreturum, & prosecutus est debita laude moderationem eius. scilicet Tib Grac.

THEO. Claudij Neronis animi moderatio. SAtisdare] Satisdatio eodem modo appellata est, quo satisfactio: nam, vt satisfacere dicimus ei, cuius desiderium implemus, ita satisdare dicimus aduersario nostro, qui pro eo quod à nobis petijt, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus, datis fideiussoribus, hæc iuris ciuilis auctor Caius.

DE C. CLAVDIO NERONE.

* Li. li. 28. *CAius quoque * Claudius Nero inter cætera præcipuæ moderationis exempla numerandus est. Liuij Salinatoris in Hasdrubale opprimendo particeps gloriæ fuerat: tamen eum triumphantem equo sequi, quàm triumpho,* quem ei senatus æquè decreuerat, vti maluit: quia res in prouincia Salinatoris gesta fuerat, sine curru ergo triumphauit. Eo quidem clarius, quod illius victoria tantummodo laudabatur: huius etiam moderatio.*

* Et Liuij auspicium fuerat, & eius milites Roma ni uenerant.

OLIV. CAius quoque Claud. Nero] Quomodo Hasdrubal frater Hannib. in Gallia Cisalpina, haud procul à Placentia victus, & cum ingenti exercitu occisus fuerit consilio, & prudentia Claudij Neronis in ca. de fiducia dictum est, quòd ad hunc locum pertinet. [Claudius Nero] Vt fuit rerum gestarũ gloria quidem illustris, sic animi quoque moderatione conspicuus, tanta enim, vt dixi, consilio suo parta victoria cum Romam vterque Consul redijsset, postulassetque, vt pro Reip. fortiter, feliciterque, administrata, & dijs immortalibus haberetur honos, & ipsis triumphantibus vrbem inire liceret, idque sibi esset à patribus benignè concessum. Claud. ea modestia vsus est, vt cum amborum nomine supplicatio, & triumphus vtrique decretus esset, tamen quia in prouincia Liuij res gesta esset, & eo die quo pugnatum foret, eius forte auspicium fuisset, & exercitus Liuianus deductus Ro. fuisset, suus verò deduci non potuisset, voluit vt Liu. quadrigis tantummodo veheretur, ipsumque triumphantem milites sequerentur, ipse vero sine militibus equo inuectus est. ita consociatum triumphum vnius tantummodo esse voluit, quanquam ipse maiore gloria triumphauerit, nam milites eius laudes magna cum ambitione decantabant, illum sex dierum spatio decurrisse longitudinem Italiæ, & eo die cum Hasdrubalem in Gallia, signis collatis pugnasse, quo cum castra aduersus sese in Appulia posita habere Hannibal credidisset, ita vnum Consulem pro vtraque parte. Italiæ aduersus duos Duces, duos Imperatores, hinc consilium suum, hinc corpus opposuisse nomen Neronis satis fuisse ad continendum in castris Hannibalem. Hasdrubalem verò nulla alia re, quàm eius aduentu obrutum, atque extinctum esse, curreret alter Consul sublimi curru multiiugis si vellet equis, vnius equo per vrbem verum triumphum vehi, Neronique etiam si pedes incedit, vel parto eo bello, vel spreto triumpho gloriam memorabilem fore, hi sermones spectantium Neronem vsque in Capitolium prosecuti sunt. [Aeque decreuerat] Vt vterque pariter triumpharet. [Prouincia] Gallia Cisalpina. [Sine curru] Quia equo tantummodo inuectus est. [Eo] Tanto. [Quod] quanto.

CAius quoque Claudius Nero] Numerandus est inter cætera exempla præcipuæ moderationis, aut numerandus est præcipuè inter cætera exempla moderationis. (Non putet quispiam auctorem loqui de Nerone illo apostolorum Christi carnifice, multo enim is ante illum fuit) Sup. is fuerat particeps gloriæ Liuij Salinatoris in opprimendo Hasdrubale fratre Hannibalis. [Et tamen maluit sequi eum] scilicet Salinatorem triumphantem, equo. idest sedens in equo, quàm vti triumpho, quem Senatus decreuerat ei æquè. idest æqualiter, vt Salinatori,. ideo autem voluit, quia res fuerat gesta in prouincia Salinatoris. [Ergo] Quia moderatio illa tam laudabilis fuit, ipse triumphauit sine curru. idest æqualem gloriam nactus est in equo sequens triumphantem, ac consecutus fuisset curru triumphans, & triumphauit eo quidem clarius; id est, quàm Salinator, quòd tantummodo victoria illius, scilicet Salinatoris laudabatur, sed etiam moderatio huius, scilicet Neronis laudabatur. ASCEN.

DE AFRICANO POSTERIORE.

NEc Africanus quidem posterior nos de se patitur tacere, qui Censor cum lustrum conderet, inque solito sacrificio, scriba ex publicis tabulis solenni eius precationis carmine præiret: quo Dij immortales vt P. R. res meliores, ampliorésque facerent, rogabantur: satis inquit, bonæ, ac magnæ sunt. Itaque precor, vt eas perpetuò incolumes seruent: ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari iussit. Qua votorum verecundia deinceps Cens. in condendis lustris vsi sunt. Prudenter enim sensit tunc incrementum Romano Imperio petendum fuisse: cum intra septimum lapidem triumphi quærebantur, maiorem autem totius terrarum orbis partem possideti, vt auidum esset quidquam vltra appetere: ita abunde felix si nihil ex eo, quod obtinebat, amitteret. Neque alia eius in Censura moderatio pro tribunali apparuit Centurias recognoscens Equitum, postquam C. Licinium Sacerdotem citatum processisse animaduertit: dixit illum se scire verbis conceptis peierasse. proinde si quis eum accusare vellet, vsurum testimonio suo: sed nullo ad id negocium accedente: traduc equum, inquit sacerdos, ac lucrifac Censoriam notam: ne ego in tua persona, & accusatoris, & testis, & Censoris, & iudicis partes egisse videar. Cice. pro Cluen. Plutar. in apoph.

NEc Africanus quoque posterior] Duo clarissima Romanæ vrbis lumina Scip. Africani sic per omnes virtutũ gradus vno tenore concurrerunt; ut vbicunque de uirtute seruata referendum fuerit, de his tacere difficilius sit, quam parũ dicere, hinc est, quod apud Valer. in omnes memorabilium exemplorum partes superueniunt, nam posterior Africanus in cõdendo lustro mirificam de se ostendit P. R. modestiam, in solito enim sacrificio, cum vota, & precationes solenni carmine dijs immortalibus exhiberentur, vt Imperium Romanum augerent, & amplificarent, carmen illud emendari iussit, & scribi, vt perpetuo incolume conseruarent, quòd diceret satis amplum esse, atque magnificum, qua modestia cæteri deinde Censores vsi sunt cum lustrum conderent; Censorum erat inter cætera, quæ gerebant censum facere, & lustrum condere: censum autem facere erat Romanorum ciuium capita describere; & in classes pro cuiusque opibus conijcere; sed quomodo in classes conijcerentur, satis supra monstratum est. Condere vero lustrum erat, OLIV. Scipionis Africani modestia.

quinto quoque anno ciuitatem quibusdam lustralibus,i.piacularibus sacrificijs expurgare. Lustrum etiam dicebatur totius exercitus purgatio, cùm censentur. idest numerantur omnes, qui ad arma ferenda non sunt idonei, sicut, & senes iuniores purgantur.idest educuntur,& tunc condere lustrum,finire lustrum significat. Est etiam lustrum quinquennium. idest quinque annorum temporis discursus. Est item cubile ferarum. Sunt qui velint lustrum dictum à luendo.i. purgando,vel soluendo. [Publicis] In quib carmina scripta continebantur.[Res imperium]Et statū.[Meliores]Opulentiores[Ampliores] Longius,latiusque porrectas [Intra septimum lapidem,] idest cum fines Romani non extenderentur vltra septem millia passuum, nam lapidibus tanquam limitibus designabantur milliaria apud maiores.[Sensit]Opinatus est.[Centurias recognoscens] Dum recenseret Equites,qui erant in centurias distributi. Centuriæ autem Pop.R.fuerūt primo à Romulo institutæ tres Equitum solummodo, videlicet Ramnensium, Ticiensium,& Lucerum.Ramnenses à Romulo. Ticienses à T.Tacio Rege Sabinorum post communicatum cum Romulo Imperium, Luceres à Lucero quodam, qui Romulo venerat in auxilium, vel vt alij dicunt, Lucerū nominis,& originis causa incerta est:iubebat autem Equites transire,vt si deprehendisset vitium, equo priuaret, vel alia nota Censoria damnaret. [Verbis conceptis]Scientem,& volentem.[Peierasse]Periurum fecisse. [Et notanda] De natura verbi quæ in compositione nō habet,r,cum nomen retineat, dicimus enim periurum,sed est verbum peiero,non periuro. [Ad id negocium] Ad accusationem.[Traduc equum]Sic nūc quoque conquisitores, & Equitum magistri dicere solent, transeas cum equo,vt te videamus.[Lucrifac] Verbum compositum.idest tota vna pars orationis est, id est elucrare,& in lucro pone.[Notam]Damnationem.

ASCEN. NEc Africanus] Affert duo egregia exempla Africani minoris in moderatione animi, qua in Censura vsus est. de quorum altero dicit sic. [Nec quidem Africanus posterior]idest minor in tempore, patitur nos tacere de se,qui existens sup.Censor,cum conderet lustrum.idest perageret censum,& lustrationem ciuium, & scriba,ac si dicat notarius sacerdotalis,aut pontificius,præiret ei.i.quòd sequeretur,prædiceret,vel preiret,vt in supplicationibus etiam nostris minores præeunt, in sacrificio solito.s.fieri dum lustrum conderetur,carmine solemni.i.pronunciando carmen solemne, ex publicis tabulis.idest libris,aut instrumentis,de quo carmine nihil licebat immutare,sicut nec de reliquis verbis sacratis,quo carmine dij immortales rogabantur, vt facerent res Pop. R. meliores,& ampliores,inquit.s.Scip.res sup. Pop. Rom. sunt satis bonæ.idest opulentæ,& prosperæ,ac magnæ.Itaque.i. & ita precor supple vt dij seruent, eas perpetuò incolumes, ac iussit protinus carmen emendari in tabulis publicis, ad hunc modum, scilicet iam dictum, vt canerent, O dij immortales res Romanas incolumes seruate. Qua verecundia votorum Censores vsi sunt deinceps in lustris condendis, id est, quoties lustra conderent.Enim pro quia, Scip.supple sensit.i.opinatus est,prudenter,videlicet incrementum fuisse petendum Imperio Rom. cum triumphi quærebantur intra septimum lapidem, id est, ab hostibus intra septimum ab vrbe milliare, & non longius deuictis. [Autem pro sed.] Sensit,vt esset auidum,id est,auarum, & auidi animi indicium possidenti Pop. Rom. maiorem partem totius orbis terrarum appetere quidquam vltra, ita esset abundè felix.idest faustum, & fortunatum,si nihil amitteret ex eo,quod obtinebat.[Neq; alia,&c.] De altero dicit sic.Neque moderatio eius in cēsura apparuit alia pro tribunali.i.cum sederet, vt Censor,& iudex cēturias equitum recognoscendo. Nam sup. ipse recognoscens.i. lustrans, & quòd Galli dicerent ad monstram inspiciens, centurias. idest ordines centenarios equitum. idest eorum, qui equo militabant, postquam animaduertit Caium Licinium sacerdotem citatum scilicet voce præconis,vt lustraretur,pro cessisse scilicet in medium, dixit sci.se scire illum, scilicet Licin.peierasse idest periurium commisisse.[Verbis cōceptis].i. solenni more expressit, vt nihil desit ad periurij consumationem,proinde.i.& ideo sup.dixit, si quis vellet accusare eum. scilicet Licinium sup. illum accusatorem vsurum testimonio suo.scilicet Scip.contra Licinium, sed nullo accedente ad negocium.s.ad accusationem Licinij, inquit, ò sacerdos traduc equum.idest transi cum equo,quo lubet (Nam tantisper dum de equite disceptabatur,retentus erat cum equo,& si iusta de illo accusatio procedebat, equus illi ignominia notato adimebatur) & lucrifac.i.ad lucrum ascribe, notam Censoriam.i. quòd à Censore propter moderationem non es notatus ignominia. Nam cum certo sciret ipsum peierasse, potuisset eum notasse ex suo vnius testimonio, sed noluit, adijciens, ne ego videar egisse. idest representasse in tua persona scilicet censenda,partes, & accusatoris, & testis, & Censoris, & iudicis, quod immoderatum fuisset.

DE Q. SCAEVOLA.

QVod animi temperamentum etiam in Q. Scæuola excellentissimo viro adnotandum est,testis namq; in reum productus,cum id respondisset: quod salutem periclitantis magnopere læsurum videbatur,discedens adiecit,ita sibi credi oportere,si & alij idem asseuerassent:quoniam vnius testimonio aliquem credere pessimi esset exēpli: & religioni igitur suæ debitam fidem, & communi vtilitati salubre consilium reddidit.

OLIV. QVod animi temperamentum, Q.Scæuola] Vir præcipue virtutis, & grauissimæ auctoritatis homo,cum in testimonium aduersus reum quendam productus esset,& religioni pariter, & modestiæ satisfecit,cum dixisset, quòd verum esset,statim adiecit,non id sibi credendum esse,nisi & alij inuenirentur,qui idem asseuerarent,noluit tantum sibi tribui, vt suo testimonio damnaretur reus,ne sui exemplo,alijs dein de minoris auctoritatis,& fidei testibus crederetur.[Temperamentum]Moderatio.[Periclitantis]Cuius salus in periculo versabatur.[Asseuerassent] Affirmassent. [Et religioni debitā fidem]Quia affirmauit verum esse quod dixerat. [Communi vtilitati]Ne quis vnius testimonio periclitaretur.

ASCEN. QVod temperamentum] scilicet inuentum in Scip.proximè dicto,adnotatum.idest obseruatum est etiam in Q. Scæuola viro excellentissimo.[Namque ipse productus testis in]idest contra reum scilicet quendam (quem auctor decenter non nominat, contentus videlicet laudem boni viri sine noxij infamia recitasse)cum ipse respondisset. scilicet Quæstori interroganti de vita rei,id quod videbatur læsurum magnopere salutem periclitātis. idest rei in periculo versantis, discedens. idest cum discederet, & videret se solum id attestatum,adiecit,oportere sibi credi ita, si & idest etiam alij asseuerassent,idest verum esse affirmassent idem, quoniam (licet uerum esset,quòd dixerat,tamen) credere aliquem testimonio vnius,esset pessimi exempli.idest induceret pessimum morem,si sumpto ab eo exemplo, deinceps vnius testimonio staretur.(Ideoque in sacris literis. In ore duorum,vel trium stat omne testimonium) Igitur verum dicendo, & hæc adijciendo, reddidit religioni suæ idest sacramento, ac solenni iuramento debitam fidem, quia attestatus est se vera deposuisse,& reddidit vtilitati communi consilium salubre, ne.s. testimonio vnius quanticunque viri,staretur,ne cum difficile sit aliorum testimonia refellere, vnius semper testimonio stando,multorum innocentia in periculo sit.

DE METELLO MACEDONICO.

*SEntio quos * ciues, quæve facta eorum, ac dicta quàm angusto ambitu orationis amplectar,sed cum magna mihi, & multa breuiter dicenda sint: claritate excellentibus, infinitis personis, rebusque circumfusis, vtrumque præstare non possum. Itaque propositi quoque nostris ratio non laudanda sibi omnia, sed recordanda sumpsit: Quapropter bona cum venia duo Metelli, Macedonicus, & Numidicus, maxima patriæ ornamenta, strictim se narrari patientur. Acerrimè cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio, ad graues, testatasque inimicitias progressa fuerat. * Sed tamen cum interemptum Scipionem conclamari audisset: in publicum se proripuit, mœstoque vultu, & voce confusa, concurrite, concurrite, inquit, ciues: mœnia nostra vrbis euersa sunt. Scipioni enim Africano intra suos penates quiescenti, nefaria vis allata est. O Remp.pariter Africani morte miseram, & Macedonici tam humana,tamque ciuili lamentatione felicem. Eodem enim tempore, & quantum amisisset principem, & qualem haberet,recognouit. * Idem filios*

*Scip. pp dissensione, q erat de Repu. alienatus est à Metello, Cic. in Lel.

* C. Carbo Africano vim attulisse existimatus est, inqt Cicero, aliter Liu. lib.59.

* Pli.li.7. cap.44.

lios suos monuit: vt funebri eius lecto humeros subijceret: atque huic exequiarum, illum honorem vocis adiecit: non fore, vt postea id officium, ab illis maiori viro præstari posset. Vbi illa tot in Curia iurgia? Vbi tam multæ pro rostris altercationes? Vbi maximorum ciuium, & ducum tantum, non togata prælia? omnia nimirum ista, præcipua veneratione prosequenda deleuit moderatio.

OLIV. SEntio quos ciues] Quasi tacitæ obiectioni respõdet, quòd tantorum virorum facta simul, ac dicta longiori memoratu digna, breui oratione complectatur, dicit autem sui propositi non fuisse eiusmodi hominum vitam percurrere, quòd nec in tanta multitudine rerum memoriæ tradendarum sibi fuisset opportunum, sed quædam horum hominum, vt quæq; dignissima viderentur ex illustribus electa auctoribus, breuiter cognoscenda subijcere. [Angusto ambitu] Valde breuis orationis ambitu. [Vtrumque] scilicet magna & multa modico volumine comprehendere. [Stricti] Breuiter. [Ad graues, testatasque] Cic. de offi. à Val. dissentit, dicit enim inter Scip. & Metel. fuit sine acerbitate dissentio, non enim animorum contentione, licet opinionum, & sententiarum dissensione discrepabant, vt in sententijs dicendis frequenter altercarentur in Senatu. [Testatasq;] Passiuè posuit manifestas. [Progressa fuerat] Processerat. [Sed tamen cum interemptum Scip.] Constat Scip. celeriter mortuum, quo autem genere mortis dubitatur ab omnibus. Cic. in libro de amicitia. Scip. inquit, vita quidem talis fuit, vel fortuna, vel gloria, vt nihil posset accedere. morienti autem sensum celeritas abstulit, quod de genere mortis difficile est dictu, quòd homines suspicentur vos videtis, hoc tamen licet dicere P. Scip. ex multis diebus, quos in vita celeberrimos lætissimosq; viderat, illum diem clarissimum fuisse, cum Senatu dimisso domum reductus ad vesperum est à patribus conscriptis, & populo, socijsque Latinis pridie quam excessisset è vita, vt ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur potius, quàm ad inferos peruenisse Deos, ergo de morte Scip. multi multa suspicantur, plures tamen huic sententiæ inclinant. Grac. Semproniam vxorem suam mortis mariti consciam fuisse, quòd verisimile videtur. nam cum Scip. à Numantia victor rediisset (vt quidam traduxit) ab amicis Grac. qui paulo ante cæsi fuerant in forum productus est, quia Grac. affinitate coniunctus erat, quippe quorum sororem in matrimonium duxerat, credebant auctoritate Scip. confirmatum iri odium aduersus interfectores Grac. sed cum interrogatus esset, quid de C. Grac. morte sentiret, respondit, iure cæsum videri: quod responsum credunt adeo grauiter, & acerbe tulisse Gracchã Semproniam eius vxorem, quæ sperabat cedem fratrũ Scip. auctoritate posse vindicari, vt de mariti nece cogitauerit, & eum sequenti nocte oppresserit, quod verisimile videtur, qui enim fieri potuisset, vt in eius cubiculo opprimeretur Scip. nisi conscia mortis eius fuisset vxor. sunt tamen qui credunt a C. Carbone fuisse interemptum, aliter sentit T. L. de morte Africa. dicit enim seditiones à triumuiris Fuluio Flac. C. Grac. & Carbone de agro diuidundo creatis, excitatæ sunt, quibus cum P. Scipione Afric. aduersaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuentus est, suspecta fuit, tanquam venenum ei dedisset Sempron. vxor, hinc maximè, quòd soror esset Grac. cum quibus simultas Afric. fuerat. De morte tamen eius nulla quæstio acta. [Confusa] Perturbata [Mœnia euersa] Magna Scip. laus, quod Reip. Rom. quidam quasi murus, & validissimum munimentum esse diceretur, quod per ipsum, & aucta, & conseruata fuisset. [Intra suos penates] Vbi tutus esse debuerat, ibi potissimum interemptus est. [O Remp.] Laudat eius modestiam. [Miseram] Quæ tantum ciuem amiserit. [Ciuili lamentatione] Ac si diceret amica lamentatione, nam ciuis ciuem debet amare. [Idem filios] Quos quatuor præcipuæ virtutis, & ingenij dicitur habuisse. [Huic] scilicet officio, quod filij humeros lecto subijcerent [Vbi illa] Ostendit tantam valuisse moderationem: vt omnia, quæ videbantur inter ipsos odia fuisse contracta hac ipsius morte obliterarentur.

Cõfusum quid.

SEntio] idest percipio, quos .i. quales, ciues. ve pro vel, quæ idest qualia, hoc est quantum sublimia facta, ac dicta eorum, quàm .i. quantum angusto ambitu, idest circuitu orationis ego amplectar, sed cum magna, & multa sint mihi dicenda breuiter, ego circunfusus personis, & rebus infinitis, excellentibus claritate, non possum præstare .i. exhibere, & efficere. [Vtrumque] Vt scilicet infinita dicam, & breuiter. [Itaque] idest edita ratio quoque nostri propositi, sumpsit sibi omnia, non laudanda, quod prolixis fieret verbis, sed recordanda, idest ad memoriam reducenda, quod paucissimis fieri potest. Quapropter duo. Metel. s. Maced. à deuicta Macedonia, Numi. à Numidia feliciter vinci cœpta dicti, appositoriè maxima ornamenta patriæ, patientur, cum bona venia .i. circa indignationem, se narrari. s. à me strictim .i. breuiter & con strictis verbis, Maced. scilicet Metel. dissenserat acerrimè cum Scip. Afric. s. minore, & eorum contentio profecta .i. orta ab æmulatione virtutis, fuerat progressa ad inimicitias graues testatas, idest professas, & manifestas, sed tamen cum Macedonicus audiret Scip. conclamari interemptum, proripuit se in publicum, & inquit vultu mœsto & voce confusa, concurrite ciues, mœnia nostre vrbis, concurrere euersa sunt. Enim pro quia, vis nefaria est illata Scip. Afric. quiescenti intra mœnia sua, quasi dicat, non tantum ideo euersa dico. [Mœnia nostra] Quòd vir fortis, qui murus nostris ciuibus alter erat, extinctus est, sed quòd intra mœnia sua quasi tutum non sit amplius intra mœnia Roma. manere (vnde exclamat auctor) O Rem. s. Rom. pariter miseram, morte .i. propter mortem Afric. & felicem tam humana, & tam ciuili lamentatione Maced. [Enim] pro quia Resp. recognouit eodem tempore, & i. similiter, quantum principem, quia maximum amisisset, videlicet Scip. & qualem principem haberet, quia humanissimum videlicet Metel. Maced. [Idem] scilicet Metel. Maced. monuit filios suos vt subijcerent humeros suos lecto funebri .i. vt lectum funebrem eius scilicet Scip. interempti efferrent humeris scilicet suis, atque subiecit, idest continuo adiecit huic honori exequiarum illum honorem vocis .i. præconij, scilicet non fore .i. nunquam futurum esse, vt illud officium. s. efferendi defuncti posset præstari ab illis maiori viro. Vnde in admirationem adductus auctor addit. Vbi sup. tunc fuerunt illa tot iurgia. s. Scip. & Met. quę fuerant dum viueret Scip. in Curia .i. in Senatu? Vbi supra tunc fuerunt, tam multæ altercationes eorum supra pro rostris .i. quæ prius fuerant ante rostra? Vbi sup fuerunt tunc prælia togata .i. cõtentiones in toga, & non in armis maximorum ciuium, & tantorum Ducum, vt fuerunt illi duo? Responsio nimirum, idest haud dubiè, moderatio. s. Met. Maced. prosequenda præcipua veneratione, deleuit omnia ista. s. iam dicta.

DE METELLO NVMIDICO.

*NVmidicus * autem Metellus, populari factione patria pulsus, in Asiam secessit: in qua, cum ei forte ludos Trallibus spectanti litteræ redditæ essent, quibus scriptum erat, maximo Senatus, & populi consensu, reditum illi in vrbem datũ, non è theatro prius abijt, quàm spectaculum ederetur, non lætitiam suam proximè sedentibus vlla ex parte patefecit, sed summum gaudium intra se continuit. Eundem constat pari vultu, & exulem fuisse, & restitutum: adeo moderationis beneficio, medius semper inter secundas, & aduersas res animi firmitate versatus est.*

* Liu. lib. 69. sed de loco dissētit. & Pli. de viris il lust. q. ne lactas qui dē literas scribit.

NVmidicus autem Metellus] De hoc viro supra commemoratio facta est, quòd exilium voluntarium eligere, qui in leges Saturnini Trib. pleb. iurare maluerit: fuit igitur & constantia clarus, & moderatione perspicuus: cum enim ludos Trallibus spectaret, sibiq; forent de gloriosa in patriã reuocatione redditæ litteræ, sic se intra modestiæ gyros continuit, ut nullum tantæ lętitię vestigium prorsus in eo posset deprehendi, vir in vtraque fortuna semper idem, quem nec arridens insiare, nec sęuiens opprimere posset. Hic Metel. Numid. in Censura orationem habuit ad populum de vxoribus ducendis, teste A. Gel. qui eius orationis quędam verba ponit lib. 1. cap. 6. dicit enim multis, & eruditis viris audientibus legebatur oratio Met. Numid. grauis, ac diserti viri, quàm in Censura dixit ad populũ de ducendis vxorib. cũ eum ad matrimonia capescenda hortaretur: in ea oratione ita scriptum fuit, si sine uxore possemus Quirites esse, omnes ea molestia careremus, sed quĩ ita natura tradidit, vt nec cum illis satis cõmodè, nec sine illis vllo modo viui possit, saluti perpetuę potius, quàm breui voluptati consulendum est. [Populari factione] s. Apulei Saturnini Trib. pl. [Trallibus] Tralles ciuitas Asiæ tñ pluraliter declinata. Liuius dicit hoc fuisse Rhodi, vbi exulabat, ut in cap. de constantia diximus Plin. verò Smyrniæ fuisse dicit. Est autem Smyrna ciuitas minoris Asię. [Theatro] Spectaculo θεά μαι inspecto θεά spectaculum

OLIV. Metelli in exilio con stantia.

[Ederetur] Finiretur. [Medius] Ne fractus in aduersis nec elatus in secundis. [Firmitate] Fortitudine, atque constantia.

ASCEN. NVmidicus autem Met.] Pulsus patria. s. Rom factione .i. seditione populari. secessit. i. in exilium abijt in Asiam in qua. s. Asia, cum literæ redditæ essent ei spectanti forte ludos Trallibus. apud Tralles vrbem Asiæ, secundum auctoris sententiam, quibus. s. literis, scriptum erat, reditum datum supra esse illi in vrbem. s. Romam, maximo consensu Senat. & Pop. non abijt prius è theatro, quàm spectaculum ederetur. i. finiretur, & explicaretur, & non patefecit. i. indicauit vlla ex parte letitiam suam, sedentibus proximè. i. proximo loco, sed continuit summum gaudium intra se. Constat. i. manifestum est eundem. s. Metel. Numid. fuisse & exulem, & restitutum pari. i. consimili vultu, adeo. i. tantum versatus est semper medius inter res secundas, & aduersas, beneficio moderationis & firmitate. s. animi.

THEO. TRallibus] Trallis pars Illyrici. qui Tralli dicitur, & Tralles apud Theopompum de quibus in bello Macedonico Liuius ex interpretatione Iani. Trallis autem Lydiæ ciuitas ad amnem Mæandrum, quæ prius appellabatur Anthia, à copia florum, dicta est, & Erymna, vnde nomen gentile Trallianus vt docet Stephanus,

DE CATONE POSTERIORE.

* Plut. in vita, & Dion. lib. 39. *TOt familijs * in vno genere laudis enumeratis, Porcium nomen, velut expers huiusce gloriæ silentio prætereundem se negat. Posterior Cato non paruo summæ moderationis fisus indicio * Cypriacam pecuniam maxima cum diligentia & sanctitate in vrbem deportauerat: cuius ministerij gratia Senatus relationem interponi iubebat, vt Prætorijs Comitijs extra ordinem ratio eius haberetur: sed ipse id fieri passus non est, iniquum esse affirmans, * quod nulli alij tribueretur, sibi decerni: ac nec quid in persona sua nouaretur, campestrem experiri temeritatem, quàm Curiæ beneficio vti satius esse duxit.*

* Missus à P. Clod. Trib. ple. Hic lib. 8. c. 16.

* Et repulsam tulit.

OLIV. TOt familijs in uno genere laudis] De hoc etiam infra dicturus est in cap. de continentia. [Posterior Cato] Præfectus Cypriacæ pecuniæ fuit, lege lata per P. Clod. Trib. pl. de redigenda in prouinciæ formam Cypro, & complicanda pecunia Regia: administratio cuius rei ideo M. Cat. mandata est, annuente Clod. qui Cat. longius abesse cupiebat, vt liberius ageret in Cic. quem exitio destinauerat, quia verebatur ne Cat. auctoritate impedirentur consilia sua: demandata est igitur prouincia inuito Cat. cum enim Clod. rem istam Cat. ad se uocato, quasi honorificam obtulisset, eam Cat. repudiauit, quod diceret non ob honorem, sed ob contumeliam, & insidias hoc sibi negocium deferri cum Clod. iratus insolenter satis respondit, & si noles, inquit, tamen coactus, dolensq; proficiscere, aduocataque concione plebiscio firmauit missionem Cat. eique adeunti nec nauem, neque militem, nec etiam ministrum quempiam tradidit præter duos scribas, quorum scribarum alter fur erat, alter Clod. clientulus, & quasi parum negotij foret Cyprus, & Ptolemeum etiam & exules Byzantium reduceret, iniunxit eo consilio, vt ipsum plurimo tempore extra vrbem ablegaret, Ptol. uerò eius Ptol. frater, qui per Gabr. restitutus fuerat, tunc Cypri rex, ybi hec cognouit nimio dolore percitus, veneno fata præuenit. Cæterum Por. Cat. Cypriacas opes Lyburnis per Tyberinum ostium aduexit Plut. dicit Cat. in hac vehenda pecunia, hoc vsum fuisse consilio, vt loculorum funibus, & loris longioribus suberes alligaret, quibus superueniente tempestate si forte naufragium faceret pecunia sustentaretur, nec mergi posset, hec omnis pecunia circiter septem millia talentorum argenti fuisse traditur. quæ latius ærarium, quàm ullus triumphus impleuit, qua re Senat. decreuit, ut extra ordinem Prætor crearetur, quod ille recusauit. [Porcium nomen] Vnde fuere Cat. [Cypriacam pecuniam] Quàm ibi copiosam Ptol. congregauerat & propterea Senatus timens, ne tantis opib. Rex incitatus bellum suscitaret, ad eas Romam deportandas misere Cat. Alij dicunt Cyprum ideo factam esse prouinciã, missumq; Cat. quia P. Clod. captus à piratis cum Regem rogasset, vt se redimeret, Rex adeo exiguum precium misit, ut piratæ illud accipere dedignarentur, & Clod. gratuito dimittere maluerint, quare indignatus Clod. in patriam reuersus & Trib. pleb. creatus, legem tulit de eijciendo Rege, capiendaque prouincia per Cat. qui profectus, & accepta pecunia, libros in quibus totius pecuniæ summa continebatur amisit. Cum igitur populus rationem eius pecuniæ reposceret, Senatus eam relationem interdici uolebat, vt proximis Comitijs Prætor creari posset, quod ille fieri non permisit, iniquum esse existimans sibi tribui, quod nemini vnquam concessum fuit, maluit populi temeritatem experiri, quàm Senatus benignitate frui, huic in patriam redeunti, cum ad vrbem accessisset, tanta omnis generis, & ordinis hominum, tam magistratuum, quàm sacerdotum, & ipsius Senatus, atque etiam pl. frequentia obuiam processum est, teste Plutar. vt vix ripæ fluminis capere possent, nam à triumpho nihil ferme distare videbatur, nonnullis verò tunc agrestis superbusque visus est, quod Consulibus, Prætoribusque obuiam progredientibus, neque substitisset, neque currum retinuisset, nec in terram ad eos descendisset, sed progressus non prius destitisset, quàm classem in naualia coniecisset, cum tamen argentum per forum portaretur. Admiratus est Pop. Rom. tantam magnitudinem, & Senatus post multas Cat. laudes, decreuit ei Præturam extra ordinem, & ludos inspicere purpurea veste, quæ Senatus decreta Cat. ipse detestatus est. [Extra ordinem] Excellenter, [Campestrem] Pop. Roma. qui in campo Martio suffragia dabat. [Curiæ] Senatus, continens pro contento,

TOt familijs enumeratis.] i. postquam tot familiæ enumeratæ sunt in vno genere laudis scilicet de moderatione animi. nomen. i. genus Porcium à Portio Cat. deductum negat prætereundum silentio .i. sub silentio, aut silendo velut expers .i. immunem huiusce laudis. Nam supp. Cat. posterior scilicet Vticensis fisus .i. confisus non paruo, immo magno iudicio summæ moderationis, deportauerat in urbem .s. Romam cum magna diligentia & sanctitate. [Pecunia Cyp.] .i. quàm Ptol. Cyp. collegerat. [Cuius ministerij, scilicet tam diligentis gratia, Senatus iubebat re lationem, idest, redditionem rationis interponi. i. ad tempus seponi, vt ratio .i. respectus eius. s. Cat. haberetur Comitijs, in quib. Prætor crearetur extra ordinem, vt scilicet sic creatus Prætor ab onere reddendæ rationis leuaretur. sed ipse Cat. non est passus id fieri, affirmans esse iniquum decerni sibi, quod nulli alij tribueretur, vt scilicet non suo anno, aut Loco, sed extra ordinẽ Prætor crearetur, nam per certos gradus ad summos honores perueniebatur, quos qui non obseruabant, extra ordinem creari dicebantur (quod magis placet, quàm ut exponam extra ordinem per excellenter vt Oliuerius exposuit.) ac ne quid nouaretur, idest nouo more fieret in sua persona, duxit, idest censuit esse satius experiri temeritatem campestrem, id est populi in Campo Martio tempore comitiorum de facto suo disquirentis, quàm vti beneficio Curiæ, idest patrum conscriptorum. ASCEN.

DE M. BIBVLO.

*AD externa * iam mihi exempla transire conanti, M. Bibulus vir amplissimæ dignitatis, & summis honoribus functus, manus inijcit, qui, cum in Syria moraretur prouincia, duos egregiæ indolis filios suos à Gabinianis militibus Aegypti occisos cognouit. Quorum interfectores ad eum vinctos Regina Cleopatra misit: ut grauissimæ cladis vltionem, arbitrio suo exigeret: at ille oblato beneficio, quo nullum maius tribui lugenti poterat, dolorem moderationi cedere coegit, carnificesque sanguinis sui, intactosque e uestigio ad Cleopatram reduci iussit, dicendo, potestatem huius vindictæ non suam, sed Senatus esse debere.*

* Cęsar li. 3. de bel. ciuil. meminit. & Sen. ad Marticiã 13. fuerant olim milites Sabini.

AD externa iam exempla] M. Bib. de Gabinianis militibus, à Cleopat. missis supplicium sumere noluit, cum duos illius filios per seditionem occidissent. Nam Mar. Bib. in Syria prouincia dum esset A. G. proconsul Ptol. reduxit, cæso Archelcao cum Beronice Ptol. filia, quam Aegyptij eiecto patre sibi reginam asciuerant, & ille Arch. virum assumpserat paulo post, mortuo Ptol. duo filij ex testamento in Regnum illi successerunt, natu maior ex pueris, & Cleopat. Dum igitur eam prouinciam Syriam Gab. constitueret, hoc est administraret, milites eius per rixam duos Bibuli filios occiderunt, quippe exercitus cum ipso Duce corruptus erat, nam pactiones pecuniarum cum tyrannis egerat. Ariobarzani etiam regi se ad cædem faciendam cum exercitu locauerat, vt infra dicetur libro 8. Hic Bib. collega Cæs. fuerat in Consulatu. qui ab eodem loco aliquoties eiectus est, sed se domi semper continuit, vnde dici solebat. Bib. & Cæs. OLIV.

Consulibus nihil gestum est C. Cæs. Consule aliquid gestum est. Vnde etiam Cic. in epistola ad Lent. quæ sic incipit, Certiorem te per literas, &c. de Bib. sic loquitur. Dixi me Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victorijsque anteferre, dixitque eodem teste alio loco, eosdem esse, qui Bib. exire domo prohibuissent, & qui ne coegissent, idem paulo infra idemque memineram nobis priuatis vsq; ad Cæs. & Bib. Consules, cum sententiæ nostræ, magnum in Senatu pondus haberent, vnum fere sensum fuisse bonorum omnium. ergo à Gabinianis militib. quia Bib. erat in prouincia Syria cum Gab. Ptol. vt diximus, in regnum restituit iussu Pompei. præter P. R. voluntatem, Senatusque auctoritatem, vnde & Gabinius reus factus gratia & auctoritate Pompei, pecuniarumque potentia absolutus est.] Dolorem moderationi cedere coegit] Plus valuit apud Bibulum, animi moderatio quam amissorum filiorum dolor.

ASCEN. AD externa, &c.] Ordo est, M. Bib. vir amplissimæ dignitatis, & functus summis honorib. id est magistratibus honorificis, iniecit manus. i. vim retinendi infert mihi conanti transire iam ad exempla externa [Qui cum moraretur] i. morā faceret in Syria prouincia, cognouit. s. per literas, duos filios suos egregiæ indolis, i. futuræ, quasi innatæ virtutis, spem de se facientes, occisos esse Aegypti. i. in Aegypto (quod licet rarum sit vt genitiuus loci maioris absolute ponatur, malim tamen dicere, quàm à militibus Gab. Aegypti. idest, in Aegypto militantibus sub Gab. neque tamen hoc penitus damnabile putem. [Quorum] scilicet filiorum interfectores Cleop. Regina. s. Aegypti, misit ad eum. s. Bib. vinctos. i. ligatos, vt exigeret. i. exactè sumeret, vltionem grauissimæ cladis arbitrio suo. At ille beneficio. s. sumendæ vltionis de occisoribus filiorum, quo nullum maius potuerat tribui lugenti. i. in luctu versato oblato. s. à Cleop. i. postquam illi est oblatum. [Coegit dolorem cedere moderationi] Et iussit carnifices sanguinis sui. i. occisores aliorum suorum reduci e uestigio. i. statim ad Cleop. [Intactos [In nullo sup. affectos, dicendo potestatem huius. i. huiusce modi vindictæ debere esse non suā, sed Senatus. s. Romani.

THEO. A Gabinianis militibus occisos cognouit] Cæs. in cōment. Hi constabant, inquit, ex Gab. militibus, & infra Bib. filios duos interfecerant.

EXTERNA.

DE ARCHITA TARENTINO.

*Cic. Tuscul. 4.

*Tarentinus * Architas, dum se Pythagoræ præceptis Metaponti penitus immergit, magno labore, longoque tempore solidum opus doctrinæ complexus, postquam in patriam reuertitur, ac rura sua reuisere cœpit, animaduertit negligentia villici corrupta, & perdita intuensque male meritum; Sumpsissem, inquit, à te supplicium, nisi tibi iratus essem, maluit enim impunitum dimittere, quàm propter iram grauius iusto punire.*

OLIV. Architæ moderatio. TArentinus Architas] Ad externa transit exempla quorum primum est Arch. Taren. Fuit autem philosophus Pyr. nobilissimus, qui Plat. cùm à Dion. necandus esset, per epistolam eripuit. admirationi summæ apud plurimos habitus est in omni virtutis genere, quippe qui septies ciuib. præfectus est, cum cæteri plus quam annum imperare lege prohiberentur. Hac igitur modestia vsus est, vt cum à Pith. studijs, in quibus multo tempore fuerat cum summo labore, & industria versatus in patriam reuersus esset, & prædia sua villici negligentia squalida & inculta offendisset, ira commotus, maluit impunitum villicum dimittere, quàm per iram punitionis modum excedere. Cic. lib. 4. Tus. quæstionum. Ex quo, inquit, illud laudatur Arc. qui cum villico factus esset iratior, quo te modo, inquit, excepissem, nisi iratus essem? [Tarentinus] Tarentum vrbs inclyta Calabriæ in angulo Italiæ circa Salentinorum confinia à Tara Neptuni filio condita. [Metaponti] Italiæ oppidum in sinu Tarenti conditum à Locrensibus teste Soli. [Solidū opus] Perfectum opus, sed inter solidum, & perfectum hoc interest, quòd solidum est, cui nihil accedere potest, perfectum cui nihil excedere, doctrina igitur solida est res, & non adumbrata. [Villici] Præfecti villæ, est autem villa domus in agris. [Sumpsissem] Sup. vltus essem negligentiam tuam. [Propter iram] Ne animi perturbata, iustæ, & meritæ punitionis terminos excederet.

ASCEN. TArentinus, &c.] Trāsit ad externa & primo ad exemplū Arch. philosophi in Geometria clari, dicens. [Architas Tarentinus.] i. Tarēti ortus, dum se immergit penitus Metaponti. i. in eo oppido Italiæ præceptis, idest institutionibus Pyth. Philosophi Samij complexus. i. assecutus magno labore, & longo tempore, solidum. i. integrum & cōsummatum opus doctrinæ, postquam reuertitur in patriam. s. suam Tarentum accedit reuisere rura, idest villam & agros suos ruri, animaduertit supple rura corrup. & perdita negligentia villici, idest eius, cui villam suam. i. domum in agro cum apertinentibus, colendam commiserat, & intuens. s. villicum male meritum. s. de se, & agro suo. inquit, ego sumpsissem supplicium à te. i. de te, nisi essem iratus maluit enim dimittere. s. villicum impunitum, quam punire supra eum grauius iusto. i. quàm iustum esset, propter iram, qua irascebatur in eum, qui negligentia sua villam destruxisset.

THEO. ARchytas.] Arch. vt Arist. auctor est Esti. F. vt aliorum sententia Diony. Mnesa. vel ut est apud Suidam Mnes. Tarent. exercitum sæpe duxit, in acieque nunquam superatus est. Itaque reuersus è Cas. agrum incultum, squalidūmq; inuenit, vnde conuersus ad villicum, lueres, inquit nisi iratus essem. hæc Plut. in eo, quod de liberis educandis edidit libello, in quo paululum dissentit à Val.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

*NImis liberalis * Architæ moderatio, temperatior Platonis: Nam cum aduersus delictum serui vehementius exarsisset, veritus ne ipse modum vindictæ dispicere non posset, Speusippo amico castigationis arbitriū mandauit, deforme sibi futurum existimans si commisisset, vt parem reprehensionem culpa serui, & animaduersio Platonis mereretur.*

* Plut. de liberis educā. Sed Diogenes hunc Xenocratem vocat.

OLIV. Platonis genus. NImis liberalis Architæ] Indulgens nimis, & propemodum vitiosa fuit Arch. moderatio, Plat. vero magis probanda, nam virtus vbi plus quam deceat, affectari cœperit, desinit esse uirtus, medium enim duorum extremorum est alterius per defectum, alterius per excessum, cum in alterutram partem declinauit, vitium fiat necesse est: ergo quia Tarentinus Arch. in villicum nimis indulgens fuisse videtur. non ita moderationis proprium, vt Plat. seruasse dici potest, & nisi philosophi obstaret auctoritas, intemperantiam potius dicerem fuisse, quàm moderationem, non punisse delinquentem, nam ex impunitate maior nascitur peccandi licentia, & propterea Plat. dicere solitus erat neminem prudentem punire, quia peccatum sit, sed ne peccetur in posterum. Non ergo propter iræ magnitudinem ab Arch. donanda erat villico pena, sed differenda, & tunc rectè moderatio dici potuisset, si cum fuisset iratus dedisset iræ suæ spacium, vt residente per interuallum temporis animis tumore, haberet modum castigatio, quare melius, vt inquit Valer. fecisse videtur Plat. qui non remittendum seruo supple, sed ab altero minime perturbato inferendum esse iudicauit. [Vehementer exarsisset,] Grauiori ira excanduisset. [Displicere] Diligenter discernere. [Speusippo] Plat. Aristone patre, matre Perictiona, siue Pontona Athen. natus est, mater a Solon genus duxit. Arist. vero patrem a Co. Met. filio originem ducere tradunt, quia à Nept. iidem sanguinem trahere. Thr. teste memoratur, cui Speus. successit Euryp. filius Athan. pago Myrinusius, & Plasorore natus, qui fratres habuit Adimam, & Plaut. sororemq; Poto, matris cognomine de qua Speusip. hic, cuius nunc Val. meminit. Tradit Herac. Plat. adeo verecundum, adeo mente compositum vt nunquam ridere nisi modice deprehensus sit. ingresso aliquando Xenoc. cede, inquit, hunc puerum, nam ipse, quòd iratus sum nescio. Cuidam item seruorū delinquenti, iam, inquit, te verberibus concidissem, nisi iratus essem. In hoc dissentit à Val. Diog. s. Laer. eo etiam, quòd non Speusippo seruum puniendum, sed Xen. traditum dicit, quod verisimilius est, nam Speus. vt ait Dion. perstitit, quidem intra Plat. dogmata, & si moribus eisdem non fuit, namq; & iracundus, & voluptatibus dederat manus, deniq; aiunt illum ita concitatum Catullum in puerum iecisse, voluptateq; delinitum in Macedoniam ad Cassandri nuptias profectum.

ASCEN. NImis, &c.] Ordo est. Moderatio Archytæ. s. philosophi iā dicti sup. fuit nimis liberalis moderatio, sup. Plat. fuit tēperantior. i. magis temperata. nā cum Plat. exarsisset. i. inflammatus esset ira vehementer. s. quam par erat, nimis vehementer, veritus. i. timens ne ipse non posset (quia impedit ira animum, &c.) Dispicere. i. dijudicare modum. i. mensuram vindictæ, mandauit. i. commisit. [Speusippo amico] scilicet, suo arbitriū castigationis, idest arbitrariam castigationem de seruo, existi-

existimans futurum deforme sibi, si commisisset, vt culpa serui, & animaduersio, id est punitio, Plat. s. domini (sed maluit dicere Plat. quam domini, plus enim momenti est in vocabulo Plat. nam multi semper fuerant domini Plat. vnus) meretur reprehensionem parem. i. æque magnam.

THEO. DElictum serui] Plut. Πλάτων δὲ δούλῳ λίχνῳ καὶ βδελυρῷ θυμωθεὶς i. Plat. vero aduersus deditum ventri seruum fastidiendumque ira percitus.] Speusippo amico] Plut. ait, τὸν τῆς ἀδελφῆς υἱὸν Σπεύσιππον καλέσας, accersito sororis filio Speusippo.

DE EODEM.

QVo minus miror, quod in Xenocrate discipulo suo tam constanter moderatus fuit: audierat enim eum multa de se impiè locutum, sine vlla cunctatione criminationem respuit.: instabat certo vultu index, quærens causam, cur sibi fides non haberetur, adiecit, non esse credibile, vt quem tantopere amaret, ab eo inuicem non diligeretur. Postremo cum ad iusiurandum inimici afferentis malignitas confugisset: ne de periurio eius disputaretur, affirmauit nunquam Xenocratem illa dicturum fuiße, nisi ea dici sibi expedire iudicasset. Non in corpore mortali, sed in arce cęlesti, & quidem armatum animum eius, vitæ stationem putes peregisse, humanorum vitiorum incursus à se inuicta pugna repelientem: cunctosq; virtutis numeros, altitudinis suæ sinu clausos custodientem.

OLIV. QVo minus miror] Alia Plat. moderatio minus quidem admirabilis, nam si in seruũ quanto magis in amicum temperantiam seruare & potuit, & debuit, minus igitur mirum est, discipuli quidem diligebat crimen non admisisse, quam seruum non puniuisse. [Expedire] Vtile esse. [Non in corpore mortali] Laudat Plat. moderationem. dicit enim ex tanta hominis moderatione existimare quis potest Plat. animum non in tenebroso corporis domicilio sedem habuisse, sed in cœlesti quadam arce veluti in præsidio collocatum fuisse, ad vitia tanquam humanæ vitæ hostes acerrimos fortiter propulsanda, virtutesq; omnes in suo gradu firmiter retinendas, & conseruandas. [Numeros] Nam virtus suos habet numeros vt iustitia diuiditur in sex partes. s. in religionem, pietatem, gratiam, fidem vendicationem, & obseruantiam.

ASCEN. QVo] i. quocirca ego miror minus, quòd moderatus fuit tam constanter in Xeno. discipulo suo, audierat enim eum locutum multa de se impiè. i. contra pietatem sibi debitam, & sup. reposuit criminationem. s. Xen. sine vlla cunctatione. i. hæsitatione. [Index] i. is qui indicarat Xeno. multa impietate de Plat. locutum instabat. i. instanter vigebat ad vltionem; vultu certo. i. inuariato, & confidentiæ pleno, quærens. s. Plat. causam cur fides non haberetur sibi. s. de detractione Xen. adiecit. s. Plato non esse credibile, vt non diligeretur inuicem. i. mutuo ab eo. s. discipulo suo Xeno. quem ipse. s. Plat. amaret tantopere. i. tanta opera. Postremo cum malignitatis inimici asserentis. s. crimen dictum, confugisset ad iusiurandum. i. obtulisset se velle confirmare quòd asserebat iuramento. Plat. ne disputaretur. i. disceptandum esset de periurio eius. i. ne cogeretur, aut stare iuramento eius, & ita de amico male sentire, aut ipsum periurij arguere Xenoc. s. discipulum, & amicum suum nunquam fuisse dicturum ea. s. quæ ille asserebat, eum dixisse, nisi indicasset expedire. i. vtile esse sibi. s. Plat. id affirmanti, ea dici. s. de se. Et ita licèt verum esset, quòd Xenocr. illa dixerit, tamen non propterea conuinceretur inimicus Plat. quia non omnis qui alterius vitia recitat, continuo eius inimicus est, hoc igitur constanti dicto vicit delatorem Plat. vnde de eo subdit autor. Tu putes] i. putare. i. existimare possis, hoc est quilibet possit putare, animũ eius. s. Plat. armatum equidẽ. i. certè, vagari non in corpore mortali, vbi non armatur, sed degrauatur animus, sed in arce. i. summa munitione cęlesti (Alludit ad hæresim. Plat. asserentis, animas in cœlo formatas, antequam in corpora dimittantur) peregisse. i. consumasse stationem vitæ. i. breue, & quasi stationariũ munus vitæ, nobis à summo omnium Imperatore Deo commissum. Est enim statio, vbi naues ad tempus stãt deuitandæ tempestatis, aut alterius breuis momenti gratia, quæ in portu quiescere dicuntur, aut milites ad defendendum locum commissum excubãt, vnde mira vis est in eo vocabulo. Significat enim vitam hominis esse breuem, sed acrem militiam super terram peregisse dico animum eius repellentem à se inuicta pugna, quia maxime perniciosi, & difficillimi euitatu sunt aduersarij, qui sub spem amicitiæ nos adoriuntur, vt delator ille, qui tamen victus discessit) incursus. i. impetus vitiorum humanorum. i. quæ naturam humanam, corruptam videlicet persequuntur, & custodientem cunctos numeros virtutis. i. consummatam virtutem (quæ tamen non in Plat. sed in Christo fuit) clauso sinu, i. complexu suæ altitudinis, idest sublimitatis, quia in arce cœli armatum dixerat.

DE SYRACVSANO DIONE.

NEquaquam Platoni literarum commendatione par Syracusanus Dion. sed quod ad præstandam moderationem attinet, vehementioris experimenti. Patria pulsus à Dionysio tyranno, Megaram petierat, vbi cum Theodorum principem eius vrbis domi conuenire vellet: neq; admitteretur: multum, diuque ante fores retentus, comiti suo, patienter hoc ferendum est, ait, forsitan enim & nos, cum in gradu dignitatis nostræ eßemus: aliquid tale fecimus, qua tranquillitate consilij, ipse sibi conditionem exilij placidiorem reddidit.*

* Plut. in vita. vbi Preodorũ Megarensem diuitẽ vocat, non Theodorum.

OLIV. NEquaquam Plat.] Dion. Hipparini filius nobili genere natus, vtraque implicitus tyranni de Dion. namque ille superior Aristomachen. sororem Dionis habuit vxorem, ex qua duos filios Hipparinum & Nyseum procreauit. totidemque filias nomine Sophrosinem, & Aretem, quarum priorem Dion. filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit, alteram Aretem Dioni, qui intimus Dion. fuit, hic multa, & alia habuit à natura bona, in his & ingenium docile, cum igitur Plat. Taren. venisse fama esset in Siciliam perlata, adolescenti negare non potuit Dion. quin eum accerseret, cui se Dion. tradidit, nec vero minus Pla. delectatus est Dione, itaq; cum à Dion. tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem venundari iussit, tamen eodem redit eiusdem Dionis precib. adductus. Interim in morbum incidit Dion. quo cũ grauius conflictaretur, quæsiuit à medicis Dion, quemadmodum se haberet, simulque petijt ab his, si forte maiori esset in periculo vt sibi faterentur, nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno, quot sororis suæ filios ex illo natos partem regni putabat habere debere, id medici tacuerunt, & hic fuit initiũ Dionis, & Dion. simultatis, simulata tamen aliquandiu amicitia fuit, sed cum à Dione se superari videret, ingenio auctoritate, amore populi, nauem ei triremem dedit, qua vectus est Corin. ostendens se id vtriusque causa facere, ne cum inter se timeret, alteruter alterum præoccuparet. Sed cũ audisset eum in Peloponneso manum comparare. Aretem Dionis vxorem alij nuptum, dedit, filiumq; eius libidinose educari iussit. Herac. interim ab eodem expulsus, qui præfectus fuerat, equitũ cum Dione bellũ omni ratione cõparare ceperunt, sed Dion. quidem fretus non tam suis copijs, quam odio tyranni, cum Dion. classe in Italia operiretur, post diem iij. quàm Siciliam attigerat, Syrac. introiuit, eoq; rem perduxit, vt tyrannus pacem facere vellet pactionibus eiusmodi. Siciliam Dion, obtineret, Italiam Dion. Syrac. Apollocrates, cui maxima fidem vni habebat Dion, haud ita multo post orta dissentio est inter eum, & Herac. & factionem cõparauit, qui principe, tum non concedebat, neq; is minus valebat apud optimates, quorum consensu præerat classi, cum Dion, pedestrem exercitum teneret, non tulit hæc animo æquo Dion, & versum illũ Homerum retulit ex secunda rapsodia. Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. Postea vero cum multitudinem interfecto, Herac. ostendisset, nam militibus eorũ bona, quos sciebat aduersum sensisse, licètius dispartiuit. Callicrates quidam ciuis. Athen. qui cũ eo simul ex Pelopon. in Siciliam venerat, homo & callidus, & ad fraudẽ acutus, sine vlla religione, ac fide adijt Dionẽ, & ait magno eũ in periculo esse propter offensionẽ populi, & odiũ militũ, quos exaustis ciuibus pro libidine eorum expellere non poterat, consuluit ergo, alicui suorum negocium mandet, qui se simulet illi inimicum quem si idoneum inuenerit, facile omnium animos cogniturum. Tali cõsilio probato, excepit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentia Dionis ad eum interficiendũ, fit coniuratio multis conscijs, defertur ad Aristomacem sororẽ Dionis vxoremque Aretem, conueniunt Dionem, negabat à Callicrate fieri insidias. mulieres nihilo secius Callicratem in ę de

Callicratis dolus.

Proserpinæ

Proserpinæ iurare cogunt, nihil ab illo periculi fore, sed hic maturius pergit, & proximo festo Saguntinos e numero suorum adolescentes elegit, vt ad Dionem eant inermes, qui propter notitiam intromissi foribus obseratis in lecto cubantem colligant & quia inermes erant flagitantibus, Lago quidam Syrac. per fenestras gladium dedit, Callicratis frater Philostratus fuit, cui armatam triremem dederat in portu agitanda, vt parata esset ad salutem, si forte consilijs fortuna obstitisset. Hic igitur quòd ad moderationem spectat, à Dionysio, pulsus Dion, cum Megaram venisset, & Theodorum eius loci principem conuenire voluisset, ante illius fores aliquandiu præter eius dignitatem detentus est, quòd nihil moleste ferens ait comiti suo, id minime videri graue, quod & ipse fortasse, cum imperio foret, tale quidquam fecisset. [Commendatione] Laudatione literarũ. [A Dion.] Filio superioris Diõ. [Conuenire] Alloqui. [Multum] Quantum ad expectationem animi. [Diuque] Quantum ad longitudinem temporis.

ASCEN. Nequaquam, &c.] Dion. Syrac. s. princeps, est sup. nequaquàm par Plat. commendatione literarum, i. sciẽtia sed quod. i. quantum attinet ad præstandam moderationem. s. ani mi sup. est experimenti vehementioris. i. quia fortius experimentũ prebuit. Nam ipse pulsus patria scilicet Syra. à Dion. tyran. petierat Megaram vrbem Græciæ, vbi cum vellet conuenire. i. adire colloquendi gratia, Theodorum principẽ eius vrbis. [Neque admitteret] scilicet ianitoribus, retentus ante fores multum. ideft multa expectatione, & diu, idest in longa mora, ait comiti suo, hoc ferendum. ideft tolerandum est patienter. Enim pro quia, & idest etiam nos cum essemus in gradu dignitatis nostre, fecimus forsan aliquid tale. [Qua trãquillitate consilij] idest longanimitate, ipse reddidit sibi conditionem exilij placidiorem, aut saltem minus duram.

DE THRASIBVLO.

* Probus in vita Iusti. lib. 5.

*Thrasybulus * etiam hoc loci apprehendendus est qui populum Athenienſem triginta tyrannorum, sæuitia sedes suas relinquere coactum, disparsamq; & vagam vitam miserabiliter exigentem, animis pariter, atque armis confirmatum, in patriam reduxit. Insignem deinde restitutione libertatis victoriam, clariorem aliquanto moderationis laude fecit. Plebis enim scitum interposuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret: hæc obliuio, quam Athenienses, amnistiam, vocant, concussum, & labentem ciuitatis statum, in pristinum habitum reuocauit.*

OLIV. Triginta tyranni. Thrasybulus etiam hoc loci] Vt in c. de Somn. & in c. de for. diximus, Lysan. dux Lace. victis Ath. xxx. prætores præposuit. qui paulo post in totidem euasere tyrannos, cum igitur ciuitatẽ tyranni crudeliter nimis opprimerẽt, multi ex Ath. voluntarium exilium sibi delegerunt. Laced. edicto ciuitates Ath. exules excipere prohibebantur, omnes igitur se Argos, & Thebas contulerunt, vbi non solum tutum exilium egere, verumetiam spem recuperandæ patriæ receperunt. Erat inter exules Thrasybulus vir strenuus, & domi nobilis, qui liberandæ patriæ princeps, & auctor extitit. nam cum animũ induxisset audendum aliquid esse pro patria, pro salute communi, etiam cum periculo, exulibus collectis, castellum Phil. Atticorum finium occupat, nec deerat quarundam ciuitatum tam crudeles casus miserantium fauor. Itaque & Ismenias Thebanorum princeps, & si publicis non poterat, priuatis tamen viribus adiuuat. Et Lysias Syrac. orator, exul tunc quingentos milites stipendio suo instructos in auxilium patriæ communis eloquentiæ misit. Itaque fuit asperum bellum. Sed cum hinc quod pro patria summis viribus, hinc pro aliena potentia securius pugnaretur, tyranni vincuntur, & victi in vrbem refugerunt, tyranni deinde frustra tentant corrumpere Thrasybulum. Tum accitis Laced. auxilijs iterum vincuntur, in quo prælio Critias, & Hippol. tyrannorum sæuissimi cadunt, Thrasybulus fugientes ciues ad libertatem reuocat, tyranni Eleusim migrare iubẽtur substitutis decem, qui Reip. præessent, qui eadem via grassari cœperunt. Postremo Pausanias Rex ad comprimendum bellum missus, decemuiros ad triginta tyrannos Eleusim migrare iubet, qui communi consilio bellum Ath. inferunt, sed ad colloquium, velut dominatione recepturi, progressi, ac per insidias comprehensi, veluti pacis victimæ trucidãtur. hoc modo reuocatur populus, & iureiurãdo adigitur discordiarũ obliuione fore q̃ Græci, ἀμνησικακίαν. i. obliuionẽ mali. [Cõcussum] Fractum & debilitatũ.

ASCEN. Thrasybulus] Ciuis ille Ath. est apprehendendus. s. à stylo. s. scribendus etiam hoc loci, qui traduxit in patriã. s. Athen. populum Athen. coactum relinquere sedes. i. mansiones suas. [Et exigentem] . i. degentem miserabiliter vitam dispersam, & vagam, sæuitia, idest propter sæuitiam 30. tyrannorum, confirmatum idest corroboratum à se pariter animis, atque armis, deinde fecit victoriam insignem. idest quæ erat insignis restitutione, idest propter restitutionem libertatis. s. patriç, clariorem aliquanto laude. i. ob laudem moderationis, scilicet animi, qua postea vsus est. Enim pro quia ipse interposuit plebiscitum, idest legem sciente, & consentiente plebe latam, ne qua mentio preteritarum rerum fieret. idest ne cui noxæ, aut opprobrio esset, quod sub tyrannis egerat. Hæc obliuio, quam græci vocant ἀμνηςίαν, seu, vt ipsi proferunt amnistiam. idest obliuionem iniuriarum, reuocauit statum ciuitatis concussum & labentem. idest ad ruinam tendentem in habitum i. dispositionem, pristinum. i. quam prius habuerat.

THEO. Mνηςίαν. ita legendum ex Aemil probo. Trogo. Cic. cuius in Antonium verba sunt hæc Athen. renouauit vetus exemplum, Græcum etiã verbum vsurpaui, quod tum in sedandis discordijs vsurpauerat ciuitas illa, atq; omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delẽdã censui.

DE STASIPPO TEGEATE.

Non minoris admirationis illud: Stasippus Tegeates, hortantibus amicis, vt grauem in administratione Reip. æmulum, sed alioqui probum, & ornatum virum qualibet ratione, vel tolleret, vel summoueret, negauit se facturum, ne quem in tutelam patriæ bonus ciuis locum obtineret, malus & improbus occuparet, seque potius vehementer ab aduersario vrgeri, quàm patriam egregio aduocato carere, præoptauit.

OLIV. Stasippi moderatio. Non minoris, illud] Stasippi moderatio ex intimo philosophiæ pectore manasse, & omnium sapientum modestiam non solũ adæquasse, verumetiam superasse videtur, qui cum aduersarium sibi in Reip. administratione grauissimum, posset vel de medio tollere, vel in exilium relegare. idque vt faceret sæpius hortaretur ab amicis, in neutram partem induci potuit, quod diceret, non debere patriam probo viro, suiq; amantissimo spoliari, in cuius locum mali deinde, improbiq; succederent, maluit in perpetua cũ æmullo dimicatione, molestiaque versari, quam Remp. viro bono, suique defensore orbare [Illud] scilicet quod sequitur. [Tegeates] Nomen patrium secundum formam Græcam, ac si diceres Tegeatinus, Tegeũ oppidum est Arcadiæ. Virg. Tua si tibi Mænala curæ, adsis ô Tegeæ fauens, cuius princeps Stasippus erat vir moderatione plenus. [Grauem] Quia grauiter ab eo dissentiebat. [Aemulum] Eiusdem rei studiosum. nam æmulus dicitur inuidus imitator, obtrectans, insectator, eiusdem rei studiosus. [Tolleret] scilicet de medio, hoc est occideret [Summoueret] In exilium ageret, quod vtrumq; facere poterat [Præoptauit] Prælegit. Tegeum.

ASCEN. Non minoris admirationis est, sup. illud] . s. quod iã dicetur, [Stasippus Tegeates] . i. ciuis Tegei, aut Tegeæ oppidi Arcadiæ amicis sup. eius hortantibus. idest cum amici eius eum hortaretur, vt vel tolleret, scilicet de medio hoc est extingueret, vel summoueret. i. loco cædere per exilium cogeret, qualibet idest quacunque ratione. i. via, & modo æmulũ scilicet suum quendam grauem, idest molestum, & aduersarium in administratione Reip. sed alioqui idest excepta illa emulatione, virum probum, & ornatum, negauit se facturum scilicet quod amici suadebant, ne malus, & improbus ciuis. s. aliquis, occuparet, scilicet forte sup. eum locum, quem ciuis bonus. i. vtilis. idest ad tutelam patriæ obtineret, & præoptauit potius se vrgeri vehementer sup. ab aduersario, quàm patriam carere aduocato, idest patrono, & protectore, egregio.

THEO. Tegeates] Tegea Arcadiæ ciuitas Hom. præconio clara, à Tegeate Lycaonis filio, vt est apud Pausaniam, Tegeates inde gentile nomen, vt ab Elea Eleates, & femininum Tegeatis, vt auge lyricas Tegeatis. Auctore Steph. Et eiusdem est nominis vrbs in Creta à Taltybio condita.

DE PITTACO.

* Diog. in vita.

*Pittaci * quoque moderatione pectus instructum, qui Alcæum poetam, & amaritudine odij & viribus ingenij aduersus se pertinacissimè vsum, tyrannidem à ciuibus Mitylene delatam adeptus, tantum modo, quid in opprimendo posset, admonuit.*

OLIV. **P**ittaci quoque moderationem] Pittacus Mitylenæus fuit vnus ex septem Græciæ sapientibus. Hyrradio patre, quẽ thracem fuisse tradunt in hunc Alcæus poeta versu Iambico lusit, & his eum verbis ignominiosis appellauit, συρόποδα χαυρικὰ χειρόποδα ἀγατόρτον .i. latos pedes trahentem, tumescentem, pedum morbo laborantem, χοίρας Latinæ tumor pedum, hoc est morbus pedum obtrectationibus patentem, & sordidum [Tyrannidem] Autem ita adeit. nam cum inter Mityleneos, & Ath. de Achilletidis agri possessione certamen esset. Pittacus cum Phrynone Ath. singulari certamine dimicauit pro his finibus. Nam sic inter se conuenerant Athen. & Mitylenæi, quo res cum minori vtriusque populi iactura transigeretur. Hi duo Imperatores exercitus inter se certarent singulari certamine, & vter eorum victor euaderet illius populis agro potiretur, Pittacus igitur sub clypeo rete occultabat, quo iacto sic Phrynonem implicuit, vt se deinde explicare non posset. quo cæso, victoria penes Mitylenæos fuit per Pittacum parta, sed cum paulo post Ath. iterum Mitylenem infestarent, ciues ei summo consensu tyrannidem demandarunt, quam cum ille conseruata patria decem annis tenuisset, & optimis institutis, & legibus constituisset, seipsum sponte à magistratu abdicauit, vnde Strab. lib. 13. haud procul à fine Pittacus, inquit ad dominatus eruendos principatus vsus est, & quibus sublatis ciues in pristinam libertatem restituit. Eius ea lex fuit in ebrios, vt cum peccarent duplici efficerentur pœna. fuit in temporibus Crœsi Lydaorum Regis ad quem eius adhuc extat epistola, hac autem moderatione vsus est, vt in Imperio constitutus Alcæum poetam, a quo fuerat, ut diximus, graui iniuria lacessitus, ad se iuberet acciri, eique ostenderet, quantum haberet vlciscendæ iniuriæ potestatem, si modo vellet, quem voluit impunitate donari, satis ei fuerat ostendisse de illo quodcunque vellet supplicium sumere posse, sed nolle. [Amaritudine] Quia capitali odio inimicitias secum agebat. [Tyrannidem] Imperium, & in bona parte hoc loco accipitur, nam tyrannum antiqui Regem appellabant. Virg. Pars mihi pacis erat dexteram tetigisse tyranni. [Adeptus] Assecutus.

Pittaci tyrannis.

Ebriorum lex.

ASCEN. **P**ittaci, &c.] Ordo est. Pectus Pittaci Mitylenæi vnius è septem sapientibus instructam sup. fuit quoque .i. etiã moderatione. [Qui adeptus] .i. assecutus à ciuibus .s. Mitylenæis tyrannidem .i. Imperium, ac regimen ciuitatis, admonuit tantummodo, i. duntaxat quid posset. [In opprimendo] .i. si uoluisset opprimere, admonuit dico Alcæum poetam, à quo Alcaici sunt versus dicti, vsum aduersus se pertinacissime, & .i. simul amaritudine odij, & viribus ingenij, quia totis viribus eum diffamare conatus fuerat, & tamen post principatum vrbis initum, & in potestatem redactum misit dicens, satis est noscas, me tibi nocere potuisset.

THEO. **A**Maritudinem odij, &c.] Lege Diogenem Laer. lib. 1. Veriumq; de pugna Phrynonis & Pittaci. quam Suidas initam dicit de possessioue Sigæi, non Achilletidis (vt alij volunt) terræ.

DE SEPTEM SAPIENTIBVS.

H*Vius viri* * *mentio subijcit, vt de septem sapientum moderatione referam. A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus, quidam iactũ emerat, extracta deinde magni ponderis aurea Delphica mensa, orta controuersia est, illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus hoc, fortunæ ductus emiße dicente: qua contentione propter nouitatem rei, & magnitudinem pecuniæ: ad vniuersum eius ciuitatis populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cui nam adiudicari mensa deberet. Deus respondit, illi esse dandam qui sapientia cæteris præstaret, his verbis Græcis.*

* Plut. in Solone, & Diog. in Thalete. varias referunt opiniones.

Ἔκγονε μιλήτου τρίποδος πέρι φοῖβον ἐρωτᾷς,
Ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτῳ τρίποδ' ἂν δῶ.

Tunc illi consensu Thaleti, mensam dederunt: ille cessit eam Bianti, Bias Pittaco, is portinus alij: deincepsque per omnium septem sapientum orbem, ad vltimum, ad Solonem peruenit: qui & titulum amplissimæ prudentiæ, & præmium ad ipsum Apollinem transtulit.

OLIV. **H**Vius viri mentio subijcit] Legitur apud Diogenẽ Laertium in vita Thaletis, Ionicos quosdam iuuenes in piscatores Milesios incidisse, qui retia iacturi erant, & ioco piscatores interrogasse, venderent ne fortunæ iactum, hoc est quidquid eo iactu caperent, rem ioco actam, serio à piscatoribus habitam fuisse, responsumq; esse venditurós, & cum de precio conuenissent, iacto rete ex lacu tripodem aureum ad littora eduxisse, inde ortam contentionem, adolescentibus, mensam auream poscentibus, piscatoribus capturam pisciũ, non aliarum rerum, secum illis conuenisse affirmantibus. Res igitur ad Apollinem delata est, qui consultus, cuiusnam esse deberet tripos ille, sic respondisse fertur, Phebumq; de tripodẽ rogitas Milesia pubes. Huic, tripodem addico, cuius sapientia prima est. Cum ergo ad Thaletem Milesium primũ mensa delata foret, ille Bianti adiudicauit. Bias Pittaco, & omnes alios alij adiudicantes, moderatione maxima vsi sunt, cũ nemo tantum sibi nomen arrogare voluerit. Demum Apollini Solon, qui vltimus fuerat, dandam esse censuit, quòd ille omnium sapientissimus haberetur, & ita Apollini quodam modo reddita est. Variè tantum hanc hist. Diog. refert, vt dicat Callimachum ab Ale. Milesio accepisse. Bacchidem quendã Arcadem Phialam reliquisse, atque mandasse dari sapienti primo datamque Thaleti, quàm ille Apollini Didimeo misit sic dicens secundum Callimachum, plebem regenti Thales Nileo dat. clarum est hoc, quia iam secutus est domum, rursus alius tradit, & nõ Phialam, sed aureum poculum à rege quodam acceptam, vt sapientissimo græcorum daretur, Thaleti fuisse traditum, & alia multa, quæ apud ipsum Diogenem videre licet [Huius viri] Pittaci. [Verriculum] trahentibus] Dicitur, quod per alueum fluminis vertitur .i. trahitur, & à verrendo verriculum dictum, est autem genus retis plumbati. [Iactum] .s. retis, videlicet quidquid eo iactu caperent. [Extracta] Educta. [Nouitatem rei] Quia nunquam antea quisquam capturæ piscium emerat euentum. [Magnitudinem pecuniæ] Pecuniæ appellatione cuiusq; rei substantia dicitur. nam in pecudibus (vnde pecunia dicta est) maiores omnem habuere substantiam siue potius, quòd nota pecudum æs primum signatum fuerit, vt vult Plin. lib. 33. qui dicit inde pecuniam dictam [Magnitudinem] Quia mensa erat solidi auri. [Præstaret] Excelleret, & tam cum accusatiuo, quam cum datiuo construitur. His verbis græcis.

Verriculũ dicitur.

Ἔκγονε μιλήτου τρίποδος πέρι φοῖβον ἐρωτᾷς,
Ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτῳ τρίποδ' ἂν δῶ.

Qui sunt in latinum ita conuersi. Phebum de tripode rogitas Milesia pubes. Huic tripodem addico, cuius sapientia prima est. [Est mensam] .s. Delphicam, hoc est talis qualis est Delphica mensa. nam in templo Apollinis tripodes erant, quibus admota Phebas statim afflata numinis instinctu prædicebat. [Ille cessit Bianti] Magna profecto septem virorum moderatio, vt sapientes dicebantur, sic visi sunt in hac re potissimum vti sapientia, vt alius alij tripodem, & sapientiæ nomen cederet, fuerunt autem septem videlicet sapientes Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, Chilo Lacedæmonius, Cleobulus Lyndius, Periander Corinthius.

ASCEN. **H**Vius viri, &c.] Ordo est. Mentio huius viri, qui vnus è septem sapientibus Græciæ fuit, subijcit .s. memoriam, aut subigit .i. coegit latenter, vt referam .i. recitem aliquid de moderatione septem sapientum scilicet Græciæ. Incipiens autem narrare dicit. Quidam .s. vir, qui interuenerat, cum piscatores rete in flumen missum extrahere vellent, emerat à piscatoribus trahentibus verriculum, i. rete per fundum quasi verrendo trahi solitum in regione Milesia .i. iuxta Miletum oppidum, emerat dico iactum .i. quidquid illo iactu ceperint, deinde mensa aurea Delphica, hoc est tripodes, quales in templo Appollinis Delphici erant, extracta .i. cum esset à piscatoribus extracta, controuersia .i. lis, & contentio est orta, .s. inter ementes, & vendentes iactum illum. illis .s. piscatoribus, qui venditores erant, affirmantibus se vendidisse capturam piscium, hoc .s. emptore, dicente supra emisse ductus fortune .i. quidquid fortuna in rete induceret, & illi extraherent, qua contentione .i. delata .i. postquam fuit delata ad vniuersum populum eius ciuitatis .s. Mileti propter nouitatem rei .i. casus, & pacti, & propter magnitudinem pecuniæ, quia mensa aurea æstimata erat. placuit Appollinem Delphicum .i. qui apud Delphos dabat responsa, & oracula consuli .i. consilium peti, cui nam mensa .s. illa aurea deberet adiudicari. Deus Apollo, hoc est spiritus malignus, qui occulta inspiratione, & subtilibus vijs ea omnia confecerat, ut miseros mortales firmius in sui veneratione detineret, respondit, mensam supra esse dandam illi, qui præstaret .i. ante iret, & superaret, cæteros scilicet viuentes tam mortales quàm immortales sapientia. [Respondit] Dico his uerbis græcis ἔκγονε, &c. hoc Milite, aut (vt traductum est) milesia pubes, tu rogitas .i. interrogas Phœbum scilicet Appoll. de tripode .i. cuius

debeat

debeat esse tripos.i.mensa illa tripes piscata, & sup. ego Apollo, addico tripodem huic.idest ei, cuius sapientia est prima.i. maxima & summa. Tunc habito eo oraculo, & responso, illi. s. qui contenderant, & Apollinem consuluerant, dederunt Thaleti, s. Milesio vni ex septem sapientibus, mensam. s. illam, consensu, s. communi, ille cessit.eam, s. mensam Bianti, s. Prieneo(alibi declinatur per secundam Bias Biæ) Bias sup. cessit eam Pittaco, is. s. Pittacus cessit sup. eam protinus alij. s. vni ex sapientibus, deincepsque sup. ilie alij, & ita peruenit per orbem.i. circuitum omnium septem sapientum, ad vltimum.i. vltimo loco, ad Solonem, s. Ath. qui transtulit ad ipsum Apollinem, & i. simul titulum amplissimæ prudentię, & premium videlicet mensam illam auream.

DE THEOPOMPO.

* Plut. de doctrina principũ Ephori.

*Atque vt * Theopompo quoque Spartanorum Regi moderationis testimonium reddamus: cum primus instituisset, vt Ephori Lacedæmone crearentur: ita futuri Regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ Cõsulari Imperio Trib. pl. sunt obiecti, atque illi vxor dixisset, id egisse illum, vt filijs minorem potestatem relinqueret: relinquam, inquit, sed diuturniorem: optimè quidem: ea.n. demum tuta est potentia, quæ viribus suis modum imponit. Igitur Theopompus legitimis regnum vinculis constringendo, quo longius à licentia retraxit, hoc ad beneuolentiam ciuium proprius admouit.*

OLIV. Atque vt Theopompo quoque Spartanorum Regi] Hic in omni vita communem se maximè gessit, qui interroganti amico, quo pacto aliquis securissime Regnum tutari posset, si participes, inquit iustæ licentiæ, & auctoritatis amicos fecerit, & ne subditi afficerentur iniuria, pro viribus prouideiit, hoc non solum dixit, sed etiam sensit. nam vt verbis, sic re probauit. non enim solum Regiam licentiam communi cauit amicis, sed etiam subiecit eam potestati, & Censuræ eorum, Ephoros enim instituit, qui Regiæ potestati essent oppositi. [Ephori] Erant Lacedæmone magistratus, quales Romæ Trib. pl. vt enim à Consulibus ad Tribunos prouocare quisque poterat, sic Lacedæmones à Regibus ad Ephoros. dicti aute ab ἐπὶ καὶ ὁρῶ, quòd est prospicio, vnde Ephori prouisores, prouidebant enim rebus, quas Reges faciebant, & eas pro arbitrio suo, vel laudabant, vel refellebant.

Ephori qua ptãte vterentur.

ASCEN. Atque vt reddamus quoque] i. etiam Theop. Regi Spar. testimonium moderationis dico, sup. quòd cum ipse instituisset prius, vt Ephori. i. prouisores, aut superinspectores eorum, quæ in ciuitate gererentur, crearentur. i. de nouo fierent, Lacedæmone. i. in ciuitate Spartana, futuri. i. qui forent ita oppositi. i. obiecti, & obsistentes potestati Regie quemadmodum Tri. pl. sunt obiecti Romæ Imperio Consulari, atq; vxor s. Theop. dixisset illi, s. Theop. illum, s Theop. egisse id, vt relinqueret filijs minorem potestatem, s. quam à patre acceperat, inquit, s. respondit ei, relinquam sup. minorè potestatem, sed diuturniorè. De quo responso dicit auctor. Optimè quidem sup. Theop. inquit, aut respondit. Enim pro quia, ea demum potentia est tuta, quæ imponit viribus suis modum. i. mensuram ac moderationem. Igitur Theop. constringendo. i. coarctando Regnum. i. Regiam potestatem, vinculis legitimis, quo. i. quanto, retraxit. i. remouit. sup. Regnum longius à licentia. i. a malè faciendo, quasi quidquid liberet impunitate, hoc. i. tanto propius admouit. i. applicuit supple ipsum ad beneuolentiam ciuium.

DE ANTIOCHO.

* Cic. pro Deiotaro rege.

*Antiochus * autem à L. Scipione vltra Taurũ montem imperij finibus summotus, cum Asiam prouinciam vicinasque ei gentes amisisset: gratias agere P. R. non dissimulanter tulit, quòd nimis magna procuratione liberatus, modici regni terminis vteretur: Et sanè nihil est tam præclarum, aut tam magnificum, quod non moderatione temperari desideret.*

Antiochus] Autem L. Scipio Asiaticus, de quo supra mentionem fecimus, magno bello Regem Antiochum superauit, & illum magna parte Regni mulctauit, vtpote Asia tota, nam summotus fuerat vltra montem Taurum, vt lib. 8. cap. 1. dicturus est: hoc igitur nomine Rex non fictas P. R. gratias egit, quòd se magna cura liberasset, nam quanto longius, latiusque porrecti sunt Regni fines, tanto multiplicior cura sit regentis necesse est. Cic. in oratione pro rege Deiotaro. Etenim si Antiochus magnus Rex ille Asiæ qui postquã à L. Scip. deuictus Taurotenus regnare iussus est, omnemque hanc Asiam, quæ nunc nostra est prouincia, amisisset, dicere est solitus, benignè sibi à P. R. esse factum quod nimis magna procuratione liberatus, modicis Regni terminis vteretur. [Non dissimulanter.] Sed planè, & palam.

ASCEN. Antiochus autem summotus] i. expulsus finibus imperij à L. Scip. s. Asiatico vltra Taurum montem, cum amisisset Asiam prouinciam, & gentes vicinas ei. s. Asiæ tulit, i. sustinuit agere non dissimulanter. i. absque dissimulatione, P. R. gratias, quòd. i. quia ipse liberatus, nimis magna procuratione, vteretur modicis terminis Regni. [Et sanè] i. certè, nihil est tam preclarum, aut tam magnificum, quòd non desideret. i. exposcat temperari moderatione, s. animi.

DE IIS, QVI EX INIMICIS, IVNCTI sunt amicitia, & necessitudine. Cap. II.

Qvæ, quoniam multis & claris auctoribus illustrata est, transgrediamur ad egregium humani animi affectum, qui ab odio ad gratiam deflexum, & quidem cum læto stylo prosequamur, nã sicut placidum mare ex aspero, cœlumque ex nubilo, serenum hilari aspectu sentitur: sic bellum pace mutatum, plurimum gaudij affert, offensarum etiam acerbitas deposita, candida relatione celebranda est.

Qvæ, quoniam multis, & claris] Quandoquidem inquit, satis illustrauimus clarorum hominum moderationem exemplis, quibus eadem demonstrata est, nunc de his dicamus, qui odio inter se, & inimicitia laborantes, in beneuolentiam, amicitiamque redierunt, qui quidem affectus animi lætissimus esse solet. [Affectum] Videlicet amicitiam ex inimicitijs ortam [Deflexum] Declinatum, permutatum. [Sentitur] Verbum pertinens ad omnes corporis sensus. nam & oculis, & auribus sentimus. [Candida relatione] Læta præcedente, quòd sequitur, vt enim color niger, tristem, ita candidus lætum facit: funesti homines atra, hoc est nigra veste induuntur, quæ sine dubio tristitiam repræsentat, contra digni tates petentes candidati erant, hoc est candida veste induti. OLIV.

Qvæ, quoniam] Indissolubili filo transit ad sequentis tituli exempla, cuius hæc est præfatio. Quæ. s. moderatio, quoniam est illustrata. i. illustrior facta, aut declarata, multis, & claris auctoribus, trãsgrediamur ad egregium affectum animi humani. i. ad reconciliationem post inimicitias, quem, s. affectum deflexum. (Sunt qui defluxum legant, sed placet lectio Oliu.) ab odio ad gratiam, prosequamur, & quidem cũ stylo leto, i. cum styli lætitia. Nam sicut Mare sentitur hilari aspectu placidum tranquillum, & sedatum, ex aspero. i. turbulento. i. postquam fuerat turbulentũ, & celum sentitur hilari aspectu serenum ex nubilo. i. postquam fuerat nubilum, sic bellum mutatum pacem. i. conuersum in pacem, affert, s. bello prius afflictis, plurimum gaudij. [Acerbitas etiã offensarum deposita] i. placata, est celebranda. i. honestè diuulganda, relatione candida. i. liuoris, & tristitiæ experti. ASCEN.

Candide relatione] Candida. i. benigna, sine inuidia, aut cuiusquam laudis obtrectatione. Cælius ad Cic. Cauendum tibi erit, ne parum simpliciter, & candide, posuisse inimicitias videaris. Hor. in Epistolis Albi nostrorum sermonum candide lector. Ouid. in Ibin, Perennem candoris titulum non sinit esse mei. THEO.

DE M. AEMILIO LEPIDO.

*Marcus * Aemilius Lepidus bis Coss. & Pont. Max. splendoreque honorum par, vitæ grauitati, diutinas ac vehementes inimicitias cum Fuluio Flacco eiusdem amplitudinis viro gessit: quas, vt simul Censores renunciati sunt, in Campo deposuit: existimans non oportere eos priuatis odijs dissidere, qui publicè summa iuncti essent potestate, id iudicium animi eius, & præsens ætas comprobauit, & nobis veteres annalium scriptores laudandum tradiderunt.*

* Cic. de puincijs Cons. & Liu. li. 40.

Marcus,

OLIV. Marcus Aemilius Lepidus bis Coſ. [A.G. Aemilius, inquit, Lepidus & Ful. Flac. nobili, genere, ampliſſimisq; honoribus, & ſummo loco in ciuitate præditi, odio inter ſeſe graui, & ſimultate diutina conflictati ſunt: poſtea populus eos ſimul Cenſores fecit, atque vbi voce præconis renunciati ſunt, ibidem in Campo ſtatim, nondum dimiſſa concione vltro vterque, & pari voluntate coniuncti, & ſe complexi ſunt, exque eo die, & in ipſa Cenſura, & poſtea iuncti concordia fideliſſime amiciſſimeque vixerunt. turpe enim ſibi fore putabant priuatim diſſentire cum publicè in ſummo magiſtratu eſſent coniuncti. [Par vitæ] Nam vitæ integritas honoribus congruebat. [Diutinas] Longas, à diu diutinus, à die diurnus. [Summæ poteſtati] Collegio ſummæ poteſtatis, ſ. Cenſuræ non erat pene minor Conſulatu. [Annalium] Annales ſunt quibus annua geſta ſcribebantur.

ASCEN. Marcus, &c.] Affert primum exemplum in M. Aemilio dicens M. Aemilius Lepidus bis Conſul, & Pont. Max. & par. i. æqualis grauitate vitæ, ſplendori honorum. i. magiſtatuum, quos geſſerat, geſſit diutinas. i. longi temporis, ac vehementes inimicitias cum Fuluio Flacco viro eiuſdem amplitudinis, ſ. in honoribus. [Quas]. ſ. inimicitias depoſuit. ſ. M. Aemilius in Campo, ſ. Martio, vt in poſtquam renunciati. i. per præconem iterum nunciati ſunt, & declarati (nam in Comitijs collectis per puncta ſuffragijs, qui numerandis punctis præerant nunciabant præconi eos, qui electi fuerunt, & præco electis renunciabat. i. iterum nunciabat, quod dico, quia renuncio ferè proabnuo, aut abdico, & quod dicunt renuo accipi ſolet Cenſores ſimul. i. vno tempore, exiſtimans. i. iudicans non oportere. i. non decere, eos qui iuncti eſſent publice. i. adminiſtratione publica, ſumma poteſtate, vtpote Cenſoria, quæ in omnes ordines animaduertere poterat, diſſidere, i. pertinaciter diſſentire odijs. i. ſimultatibus, & inuidijs priuatis (Dixi diſſidere eſſe pertinaciter diſſentire. Nam ſedere dicitur, quod firmiter placet, vt Aen. 2. Et ſedet hoc animo, perituræque addere Troiæ, Teque tuoſque iuuat. &c. Et eiuſdem iiij. Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet, &c. Vnde diſſidere firmiter diſſentire, & inde diſſidium) Et. i. pariter ætas preſens. i. que nunc eſt, comprobauit id iudicium eius, ſ. M. Aemilij Lepidi, & veteres ſcriptores annalium. i. librorum continentium qui annuos magiſtratus geſſerint, & quid in eis egerint tradiderunt, ſ. ſcripto laudandum nobis, ſ. poſteris ſuis.

DE * SEXTO LIVIO Salinatore.

* M. ab alijs dicit auctore Senatu Liu. lib. 27. hic li. 7. c. 2.

*Sexti quoque Liuij * Salinatoris finiendarum ſimultatum illuſtre conſilium ignotum poſteritati eſſe noluerunt. Is namque, & ſi Neronis odio ardens, in exilium profectus fuerat teſtimonio eius pręcipuè afflictus: tamen poſtquam eum inde reuocatum ciues Collegam illi in Conſulatu dederunt: & ingenij ſui, quod erat acerrimum, & iniuriæ, quam grauiſſimam acceperat, obliuiſci ſibi imperauit: ne, ſi diſſidente animo conſortium Imperij vſurpare voluiſſet pertinacem exhibēdo inimicum, malum Coſ. ageret, quæ quidem mentis ad tranquilliorem habitum inclinatio, in aſpero, * ac difficili temporum articulo, plurimum ſalutis vrbi noſtræ, atque Italiæ attulit, quia pari virtutis impetu cōnixi terribiles Punicas vires cōtuderūt.*

* Haſdrubale ad Metaurum victo.

OLIV. Sexti quoque Liuii] Quanta fuerit inter Liuium Salinatorem, & Claudium Neronem cum acerbitate diſſenſio, ſatis in cap. de Cenſura diligenter annotauimus. [Salinatoris] Salinator dictus eſt a lege quam arctiſſimam, & populo maximè moleſtam de uendendo ſale tulerat, ob quam deinde damnatus eſt: nam cum primum Conſulatu defunctus fuit, à Claudio Nerone illi dies dicta eſt ad populū, & cum omnes tribus ei maximè forent infenſæ, pręter Metiam, facile damnatus eſt, quam ignominiam adeo moleſtè tulit, ut rus migrauerit, & per multos annos urbe, & omni cætu careret hominum. Octauo fermè poſt damnationem anno M. Claudius Marcellus. & M. Valer. Lepidus Conſules eum reduxerunt in urbem, ſed erat ueſte obſoleta, capillo, barbaque prolixa, pręſe ferens inſignem in vultu, habituque memoriam, ignominię acceptę, quem Cenſores tonderi, ſqualoremque, deponere, & in Senatum venire, ac omnibus publicis muneribus fungi coegerunt. Cum igitur Reſp. graui, & diutino bel. Punico ſecundo premeretur, multisque cladibus exhauſta viris fortibus eſſet, non facilè inueniebantur, qui digni forent quibus committeretur Imperium, Itaq; comitijs [Cōſularibus Claudio Neroni declarato Conſuli, par ei collega quærebatur, nec quiſquam in toto populo inueniri potuit Sexto Liuio præferendus, aut certe adæquandus, vel quòd cæteri (ſi qui erant) longe impedirentur, vel quòd nullus par huic virtute appareret. Quare omnium ſuffragijs recuſanti, ac prope inuito, Conſulatus demandatus eſt. Quo facto de reconciliatione etiam gratiæ in Senatu actum eſt, erant autem inimicitiæ inter eos, vt ſupra diximus, quòd damnationis, & exilij ſui dux, & auctor fuiſſet Nero. Has ergo acerbiores, indignioresque Liuio ſuas calamitates faciebat, quòd ſe ſpretum in ea fortunā credebat. Itaque his magis implacabilis erat, & nihil opus etiam reconciliatione, dicebat acrius & intenſius omnia geſturos, timens ne creſcendi ex ſemine collegæ poteſtas fieret. Vicit tamen auctoritas Senatus, & patriæ neceſſitas, vt depoſitis ſimultatibus, quæ inter ipſos diu fuerant communi conſilio Remp. inuicem adminiſtrarent. [In exilium] Rus migrauit. vt Liuius tradit. Acerrimum vehemens, aſperrimum [Imperauit.] Benè imperauit, quia ſeipſum vicit. Diſſidente, diſcordante, diſcrepante. [Conſortium] Coniunctionem, collegium. [Articulo] Momento, & inclinatione. [Punicas vires] Quia vt ſupra diximus Haſdrubalem Hannib. fratrem cum numeroſo exercitu victum, contuderunt.

Sexti quoque, &c.] Ordo eſt. Annalium ſup. ſcriptores noluerunt quoque. i. etiam cōſilium illuſtre id eſt præclarum Sexti Liuij Salinatoris finiendarum ſimulatum. i. quod cepit ad finiendas ſimultates, id eſt occulta odia, eſſe ignotū poſteritati, quia etiam illud tradiderūt laudandum. Namque pro quia, is. ſ. Salinator etſi. i. quanquam fuerat profectus in exilium ſcilicet rus vbi exulabat, ardens. i. incenſus odio Neronis. ſ. Claudij, à quo illi dies dicta fuerat, afflictus præcipuè teſtimonio eius. ſ. Claudij Neronis, tamen poſtquam ciues, ſ. Rom. dederunt, id eſt per ſuffragia, eum. ſ. Salinat. reuocatum inde, ſ. ab exilio in patriam illi. ſ. Neroni Collegam in Conſulatu. i. ad Conſulatum. ſ. gerendum, imperauit ſibi. i. coegit ſeipſum obliuiſci, &. i. ſimul ingenij, id eſt ingenitę à natura qualitatis animi, quod. ſ. ingenium erat acerrimum, & iniuriæ, quam. ſ. iniuriam acceperat grauiſſimam. adeo autem id ſibi imperauit, ne ſi voluiſſet vſurpare conſortium. i. ſortitionem Imperij, agere Conſulem malum, id eſt agendo quæ Conſulis eſſent, exhiberet ſe Conſulem malum, exhibendo, ſ. ſe inimicum pertinacem. ſ. in inimicitijs. Quæ quidem inclinatio mentis. ſ. eius, ad habitum. i. firmam qualitatem animi, trāquilliorem. i. ſedatiorem, & mitiorem, attulit vrbi noſtræ, ſ. Romæ atque Italiæ. ſ. reliquæ, plurimum ſalutis in aſpero, atque difficili articulo temporum, ſ. quo Hannib. Romam vexabat: quia ipſi iam concordes facti. connixi. i. contendentes, pari impetu virtutis, contuderunt vires Punicas terribiles ſcilicet antea toti Italiæ. ASCEN.

SEXTI] Quidam codices habent ſicuti. THEO.

DE AFRICANO, ET TIBERIO.

*Clarum * etiam in Africano ſuperiore, ac Tib. Graccho depoſitarum inimicitiarum exemplum: ſiquidem ad cuius menſæ ſacra odio diſſidentes venerant: ab ea & amicitia & affinitate iuncti diſceſſerunt: non contentus enim Scipio auctore Senatu in Capitolio, Iouis epulo cum Graccho concordiam communicaſſe, filiā quoque ei Corneliam protinus ibidem deſpondit.*

* Liu. lib. 38. Gell. lib. 12. c. 8.

Clarum etiam in Africano ſuperiore,] P. Africanus ſuperior, & T. Gracch. Tiberij & Caii Gracchorum pater, rerum geſtarum magnitudine, & honorum, atque vitæ dignitate illuſtres viri, diſſenſerunt ſæpenumero de Rep. & eius cauſa, ſiue aliqua alia re, non amici fuerunt. Ea ſimultas cum diu manſiſſet, & ſolenni diem Ioui epulum libaretur, atque id ob ſacrificiū Senatus in Capitolio epularetur, ſors, fuit, vt apud eandem menſam duo illi iuncti locarentur, tum quaſi Dijs immortalib. arbitris in cōuiuio Iouis optimi Maximi dextras eorum conducentibus, repente amiciſſimi facti, neq; ſolū amicitia incepta, ſed affinitas ſimul inſtituta: nā, P. Scipio filiā virginem habens iam viro maturam, ibi tum eodem loco deſpondit eā Tib. Grac. quē probauerat, elegeratque exploratiſſimo OLIV.

indicij

iudicij tempore, dum inimicus esset Liu. de bello Maced. lib. 8. parum constare dicit inter auctores, vtrum post morte patris desponsata fuerit, & nupserit filia Africani Graccho. an veræ illæ opiniones sint, Gracchum, cum L. Scip. in vincula duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse sibi inimicitias cum Scipionibus manere, nec se gratiæ quærēdæ causa quidquam facere, sed quem in carcerem Reges, & Imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanum, in eum fratrem eius duci non passu- u-m. Senatum eo die forte cenantem in Capitolio consurrexisse, & petijsse, vt inter epulas Graccho filiam Afric. desponderet, quibus ita in publicum solemne sponsalibus ritè factis, cum se domum recepisset Scipio, Amiliæ vxori dixisse, filiam se minorem despō disse, cum muliebriter indignabunda, quòd nihil de communi filia secum communicatum, aut consultum fuisset, adiecissetq; non si T. Grac. daret expertem consilij debuisse matrē esse letum Scip. tam concordi iudicio, & ipsi desponsatam respondisse. Scip. ex duabus filiabus maiorem natu P. Cor. Nasicæ, minorem huic Graccho despondit. [Mensę sacra,] Mos annuus, & solemnis erat Romæ, vt epulæ Iouis in Capitolio celebrarentur, quo principes conuenientes discumbebant, & epulaban tur. [Filiam quoque ei Corneliam] Quam genuit ex Tertia Aemilia, Pauli Aemilij filia.

ASCEN. Clarum, &c.] Ordo est. Exemplo inimicitiarum positarum, sup. fuit etiam clarum. i. illustre. in Africano superiore. i. maiore, ac sup. in T. Grac. Siquidem. i. quādoquidem, ipsi discesserunt iuncti amicitia, & affinitate, ab ea sup. mensa Iouis in Capitolio. [Ad cuius mensæ sacra, [Id est sacrificia ipsi venerant diffidentes, odio. i. propter odium. Enim pro quia, Scip. non contentus communicasse concordiam cum Grach. s. Tib. Epulo. i. in solemni conuiuio Iouis. i. quod fiebat ex oblatis Ioui, in Capitolio, Senatu auctore. i. interueniente auctoritate Senatus, qui eos, vt reconciliarentur, epulo simul interesse voluit, despondit quoque i. insuper protinus ibidem s. in epulo, ei. s. Tib. Gracch. Corneliam filiam sup. suam natu minorem.

DE CICERONE.

* Cicero proRabir. Posthu. *Sed huiusce* generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit: Aulum namque Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, qui eum in Consulatu suo vrbe expulerat. Idemque P. Vatinium dignitati suæ semper infestum, duobus publicis iudicijs tutatus est, vt sine vllo crimine leuitatis, ita cum aliqua laude. Quia speciosius aliquanto iniuriæ beneficijs vincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur.*

Cic. in Ep. ad P. Lentulum, & li. 2. ad Q. Frat.

OLIV. Sed huiusce generis humanitas] Cic. Gabinio conciliatur, huic Gabinio Cic restituerat, ne supplicatio decernere-tur, ob res gestas in Syria. vt ex ipso Cic. deprehēditur ad Att. qui de hoc inquit; Nequeo differre ad idus Maias Senatus diuisus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Hunc autem Gabinium cum Clodio in Cic. sensisse intelligimus, quem postea reuocatus depositis inimicitijs Cic. defendit. fuerat autem maiestatis postulatus à Lentulo Flaminis filio, quem postea de ambitu in petitione Consulatus reum fecit P. Sylla, sed vetus erat Gabinij cum Cic. inimicitia ob damnatorum supplicia inter quos Gabinius quidam fuerat, huius Gabinij propinquus. Gabinius ille coniurationis conscius traditus fuerat Crasso custodiendus, de quo postea cum cæteris supplicium sumptum est. De hac autem inimicitias multis in locis apud Cic. nobis videre licet, sed in primis in oratione siue gratiarum actione, quam ad populum habuit siue ad Senatū, vbi ait Luc. Piso. Tu me ausus isto oculo, non dicam isto animo, ista fronte, non vita, tanto supercilio, non enim possum dicere tantis gestis cum Gabinio consociare consilia pestis meæ; De recōciliatione verò, ac defensione multa videre possumus in epistola quam ad Lentulum scribit lib. 1. vbi Lentulus ex Cic. quæsisse videtur, quare Vatinium defenderit, & laudauerit. [Repetundarum] Repetundarum accusari dicebatur, qui vel prouincias, vel socios P. R. aliquo modo expilassent: vnde à repetūdis reb. vel vi, vel dolo ereptis, repetundarū, & repetundis postulari quispiam dicebatur. [Qui eum in Consulatu suo] Nam hic Aul. Gabinianus, & Luc. Piso Cōsules erāt, qui promulgāte legem P. Clodio, Cic. vrbe eiecerunt. Idem P. Vatinium,] Cic. cum Vatinio redijt in gratiam. In hunc Vatinium antea dixerat. Cic. accusatum ambitus à Paulo, vel M. Licinio Crasso, cuius rei adhuc extat oratio Cic. de quo etiam in epist. ad Att. deprehenditur, & in ea quam supra dixi ad Lentulum, ad Att. vero sic ait. Quint. etiā Paul. noster productus testis in Sextium, confirmauit se nomē Vatinij delaturum, si M. Luc. cunctaretur, & hunc in Cic. cum Clodio conspirasse opinio est, cui deinde reconciliatus patrocinium suum dedit. [Duobus publicis] i. ambitus, & repetundarum, publica iudicia dicebantur, quæ ad Remp. pertinent, de quibus lata lex est, vt ambitus, repetundarum, maiestatis læsæ. [Quia speciosius] Sententia non solum philosophica, sed etiā religiosa. [Mutui] Quia si quis me oderit, ergo illum pari odio prosequor.

ASCEN. Sed humile] i. mansuetudo huiusce generis, scilicet in reconciliatione, & exorabilitate, apparuit etiam præcipua in Cic. s. Tullio. namque pro quia, ipse defendit. s. in foro iudiciali, A. Gabinium, reum. i. accusatum, repetundarum, id est crimine, rerum & pecuniarum, quibus prouinciam diceba-tur spoliasse, restituendarum obnoxium, qui s. Gabinius, expulerat eum. s. Cic. vrbe. s. Rom. supp. in consulatu suo. i. cum ipse Gabinius esset Consul. [Idemque] i. & idem. s. Cic. tutatus est duobus publicis iudicijs Vatinium semper infestum. i. qui fuerat semper infestus. s. contrarijs, & vim inferens dignitati suæ. s. Cic. Tutatus est inquam, vt. i. quemadmodum sine vllo crimine lenitatis. i. inconstantiæ, ita cum aliqua laude. s. humanitatis, & charitatis in Remp. quia iniuriæ vincuntur. s. ab eo, qui eas acceperit, speciosius. i. decentius aliquanto, beneficijs. i. vincendo aduersarium beneficio, quàm pensantur. i. compensantur pertinacia odij mutui. i. reponendo odium pro odio.

DE P. CLODIO PVLCRO.

Ciceronis autem factum adeo visum est probabile, vt imitari id ne inimicissimus quidem illi P. Clodius Pulcher dubitauerit: qui incesti crimine à tribus Lentulis accusatus vnum ex his ambitus reum, patrocinio suo protexit: atque in animum induxit, & iudicem, & prætorem, & testem, Vestæ ædem intuens, amicum Lentulo agere. Intra quam ille salutem eius fędo crimine obruere cupiens hostili voce perorauerat.

Ciceronis autē factum] Hoc pulcherrimum Cic. factum P. Clod. eius inimicus, æmulatione veluti quadam imitatus est, nam vnum ex tribus Lentulis, a quibus fuerat in ipsa salute grauiter oppugnatus, deinde ambitus reum, suo patrocinio defendit. [Incesti crimine] quòd introisset ad matronas bonæ Deæ sacra celebrantes, quibus viris interesse nō dicebat, captus enim amore Pompeiæ vxoris Cæs. qui forte eo anno Pontifex Max. erat, sub habitu muliebri domum. Cæs. vbi ea sacra fiebant, ingredi ausus est, & cognitus, à mulieribus inde turpites casus & eiectus est. Deinde etiam sorores tres suas violauerat, vnde in oratione pro domo ait. Qui non pluris faceret tres sorores, quam bonam Deam, inueni etiam qui dicerent, virginem Vestalem vitiasse. a tribus Lentulis. s. à Publio, à Lucio, & à Caio Lentulo. CLIV. Clodij incesti postulatum.

ASCEN. Ciceronis, &c.] Miro artificio in connectendis exemplis vsus esse dicitur factum autem Cic. visum est probabile, adeo. i. in tantum, vt ne inimicissimus quidem illi. s. Cic. videlicet Pub. Clod. Pulcher, dubitauerit imitari id, qui accusatus à trib. Lentulis. s. Lucio, Publio, & Caio, crimine incesti. s. commissi, aut quòd voluerit committere in æde bonæ Deæ in habitu muliebri, initiatis sacris bonę Deę, protexit. s. postea, suo patrocinio. i. vt dicunt aduocatione. [Vnum ex his.] i. tribus Lentulis, reum ambitum, i. criminis affectati Regni, aut alterius dominationis malis artibus, atque induxit in animum. i. frangendo animum suum sibi ipsi imperauit agere. i. exhibere se Lentulo amicum, & iudicem, & pretorem, & testem (tres enim illas personas tunc ferebat) intuens edem. Veste. i. cum esset in conspectu ędis. & ita memor esset contumelię sibi illic obiectę, intra quam. s. ędem, ille. s. Lentulus cupiens obruere. i. opprimere fœdo. i. turpi crimine, salutem eius s. Publij Clodij Pulchi, perorauerat. i. impetrauerat. orando, voce hostili, vt s. Clod. in exilium ageretur.

DE CANINIO GALLO.

Caninius autem Gallus reum pariter, atque accusatorem admirabilem egit, & C. Antonij quem dānauerat, filiam in matrimonium ducendo, & M. Colonium à quo damnatus fuerat, rerum suarum procuratorē habēdo.

Caninius

OLIV. Caninius autem Gallus] Ant. multos in Achaia spoliaue rat,nactus de exercitu Syllano equitum turmas, deinde Græci,quos spoliauerat,traxerunt Antonium in ius ad M.Lucullum Prætorem,qui inter peregrinos ius dicebat. egit pro Græcis Gallus, & tum adolescentulus. Q. Gallus significari videtur,quem ambitus reum Cic. defendit hic enim cum esset Præturæ candidatus, dederat gladiatoriam sub titulo patris. qui in ædilitate,quam antea gesserat,vernas non habuerat,hæc Ascon. verum Ant. repetundarum reus à Lucullo damnatus est,vel vt alij dicunt à Caninio Gallo, qui ei postmodum reconciliatus filiam eius duxit vxorem. [M. Colonium [Caninius accusatus est ambitus apud M. Colonium, quod in præturæ petitione candidatus gladiatoriam populo dedisset,vt fauorem eius amplecteretur, sub excusatione funeris patris,cum diceret gladiatores illos in funere patris dedisse, tamen ab illo damnatus est,quem deinde acerrimum suarum rerum, & dignitatis procuratorem habuit [Reum] Ad Colonium.[Accusatorem] Ad M.Antonium refertur.

ASCEN. Caninius autem Gallus]Egit.i.repreſentauit seipsum pariter reum, atque accusatorem mirabilem, ducendo,& & i.simul in matrimoniam filiam Caij Antonij, quem damnauerat,& accusauerat,& habendo M.Colonium,à quo fuerat damnatus,& ita reus, procuratorem rerum suarum.

DE COELIO RVFO.

Coelii vero Rufi vt vita inquinata, ita misericordia, quam Q.Pompeio præstitit,probanda: cui à se publica quæstione prostrato,cùm Gracchorum mater Cornelia fideicommissa prædia non redderet, atque iste auxilium suũ literis implorasset, pertinacissime absenti affuit: recitauit & eius epistolam in iudicio vltimæ necessitatis indicem, qua impiam Corneliæ auaritiam subuertit: factum propter nimiam, & eximiam humanitatem, ne sub Cœlio quidem auctore repudiandum.

OLIV. Cęlij Rufi vitia & virtutes. Coelij quoque Rufi] Vt Coelius Rufus. Q.Pomp.defendit,à se Pub. quæstione prostratum, quod videlicet restiterat P.Sulp.Trib.pl.leges promulganti de exulibus reuocandis,de nouis ciuibus, libertinisque distribuendis, de Mario aduersus Mithridatem creando Duce, & ideo vita ipsius Coelij inquinata dignoscitur, si pertinaciter has perniciosas leges defendere voluerit. Alter Coelius bello ciuili Prætor seditiones in vrbe concitauit, plebem nouarum tabularum spe solicitauit,& abrogato magistratu pulsus vrbe,Miloni,qui fugitiuorum exercitum contraxerat, se coniunxit, & vtrique cum bellum molirentur interfecti sunt.Cic.ad Att.Nos prouinciæ Cęlium præfecimus puerum inquies, & fortasse fatuum, & non grauem, & non continentem, fuit autem Cic. Quæstor in prouincia,& hic.Tribu.quoque pleb.fuit studiosissimus Milonis,conatusque est legibus obsistere, quas cõtra Milonem Pomp. tulerat, vnam de cæde, alteram de ambitu contra vero Q. Pomp collega eius Clodio familiarissimus, omnem sectam eius se palam sequi profitebatur.nam dixerat in concione paucis post diebus quam Clodius fuerat occisus Milo dedit quem in Curia sepeliatis, dabo quem in Capitolio sepeliatis. Coelius ergo publica quæstione.Q.Pomp.prostrauerat,quod Tribunatum suum seditiose gesserat,multum in excitando aduersus Milonem præsertim cuius amicissimus erat Coelius, ipsius autem Celij vitam inquinatam. i.quem parum pudice adolescentiam habuisse fama fuit, immo veror libidinose: nam cum accusaretur aurum Clodij sumpsisse,forsitan corrupti venenum Luceio, domino miserunt accusatores Coelio ad suspicionem firmandam libidines obiecerunt, amores,adulteria,inusitata conuiuia,commessationes, cãtus, symphonias,nauigia.Idem familiam Hispei,& huius Q.Pompei postulauit,sed tunc probata est eius adolescentia,cum Q. Pompeium, quem publica quæstione prostrauerat,defendit cum opprimeretur à Cornelia Gracchorum matre. [Vita inquinata]Quod multis voluptatum generibus abuteretur, vt supra diximus.[Publica quęstione]Nam accusauit eum,quòd seditiosum Tribunatum gessisset, & populum excitando aduersus Milonem,cuius amicissimus erat Cęlius. Vel publica quæstione, quòd partes Marij defendit aduersus Q.Pompeium,& Syllam Consul.[Prostrato] Quod in ea contentione Q. Pompeij filius occisus est, & ipsi Consules vix euadere potuerunt.[Mater Cornelia]Per excellentiam dixit,quod videlicet adolescentes illos genuerit excellentis ingenij,mirificeque naturæ,sed patriæ seditionibus suis perniciosos. hæc autem Q.Pompeij nutrix fuerat, & illius bonorũ procuratrix, nam hic paruulus in tutelam eius datus est, postea adultus factus,cum sua bona reposceret,illa se daturam negabat.[Prædia]Quia fundum suum occupabat. [Vltimæ necessitatis] Vt etiam ab inimico auxilium petere cogeretur. [Factum] Virtus,nec in homine quidem vitiosissimo contemnenda est.

ASCEN. Coelij,&c]Ordo est, verò pro sed, vt,i.quemadmodum vita Cęlij Rufi, inquinata sup.fuit. i. polluta crimine, ita misericordia,quam ipse præstitit. Q. Pompeio probanda sup.fuit.[Cui].s.Q.Pompeio prostrato.i.superato à se publica quæstione i.inquisitione,cũ Cornelia mater,scilicet Gracchorum,non redderet prædia commissa. i.credita fidei. s.suæ i.quæ acceperat ad vsum pupillorum, atque lex. i.quæ iubet orphanis,& pupillis patrocinari, aut vt alij legunt, atq; iste. Q. Pompeius, implorasset literis. s. ad eum missis auxilium suum affuit.i.auxilio fuit pertinacissimè absenti(ergo non dices affuit,id est præsens fuit,sed auxilio fuit.) Et recitauit in iudicio epistolam eius,indicem.i.indicatricem; vltimę necessitatis. Quæ s.epistola subuertit. i. destruxit auaritiam Corneliæ impiam, quia volebat minores patrimonio suo fraudare,factum.i.quod factum supp. est ne quidem.i.non etiam repudiãdum sub Cęlio auctore.s.adhuc ignobili, propter nimiam & eximiam humanitatem sup.eius, videlicet Cęlij.

THEO. Quintum Pompeium]Põpei magni F. [Mater Cornelia] Quę magno Pompeio viro superstes in vrbem redijt,* & occupata bonorum possessione, exuli filio non impertiebatur.

*Aliter alii Grachorum.n.matrẽ nõtant fuisse.

DE ABSTINENTIA, ET Continentia. Cap. II.

Magna cura, præcipuoq. studio referendum est, quantopere libidinis, & auaritię furori similes impetus, ab illustrium virorum pectoribus, consilio ac ratione summoti sunt: quia ij demum penates, ea ciuitas, id regnum æterno in gradu facile steterit, vbi minimum virium Veneris, pecuniæq. cupido sibi vendicauerit. nam quo iste generis humani certissimæ pestes penetrauerint ibi iniuria dominatur, infamia flagrat. Igitur contrarios his tam diris vitijs mores commemoremus.

Magna cura præcipuoque studio]De abstinentia,& continentia dicturus, præfatione quadam vtitur,vt ostendat quàm perniciosissimæ pestes ad omnem ciuitatis statum euertendum sint auaritia,atque luxuria, quæ duabus his virtutibus,ueluti quibusdam frenis inhibitæ.hominum pectoribus dominari non possunt.Exempla igitur ponit eorum, qui in his virtutibus præstantissimi fuerunt. Quia ij demum penates] Quod de Rom. vrbe legitur: nam vt sæpe diximus, nulla vnquam Resp. fuit maior; nec sanctior, nec bonis exemplis ditior nec vbi tantus, ac tamdiu paupertatis,ac parsimoniæ honos habitus sit, nec in quam ciuitatem tam sera commigrauerint luxuria, atque auaritia, vbi quanto minus rerum,tanto minus cupiditatis, nuper diuitiæ, auaritia, & abundantes voluptates desiderium per luxum, atque libidinem pereundi perpendique omnia inuexere.

ASCEN. Magna cura,&c.]Præfatio est in titulum de abstinentia, & continentia. Ordo autem est.[Referendum]i.recitandum magna cura & præcipuo studio, quantopere.i.quanta opera, & diligentia impetus auaritiæ, & libidinis similes furori.i.insaniæ cuidam,submoti sunt consilio, ac ratione, à pectoribus virorum illustrium.[Quia ij demum] ij. denique penates,ea ciuitas, & id Regnum steterit. (Est ergo zeugma ab inferiore)facile in æterno gradu, vbi.i.in quo, aut in quibus,Cupido Veneris,i.libidinis, & pecuniæ,vendicauerit.i. appropriauerit sibi minimum. i. minimam partem virium. [Nam quo]i.ad quos penates,ad quam ciuitatem, & ad quod Regnum istæ certissimæ pestes humani generis. s.libido, & auaritia,penetrauerint,ibi iniuria, ibi iniuria dominatur, ac infamia flagrat. [Igitur commemoremus mores contrarios his tam diris vitijs]Hoc est obseruationes abstinentia,& continentiæ.

DE

DE SCIPIONE.

* Li.li.26. Plut.in vita licet Gel. aliter li.6.cap.8. *QVartum * & vicesimum annum agens Scipio, cum in Hispania Carthagine oppressa, maioris Carthaginis capiendæ sumpsisset auspicia : multosque obsides, quos in ea vrbe Pœni clausos habuerant, in suam potestatem redegisset : eximiæ inter eos formæ virginem ætatis adultæ, & iuuenis, & cœlebs, & victor postquam comperit illustri loco inter Celtiberos natam, nobilissimoque gentis eius * Indibili desponsatam, accersitus parentibus, & sponso inuiolatam tradidit, aurum quoque, quod pro redemptione puellæ allatum erat, summæ dotis adiecit. Qua continentia, ac munificentia, Indibilis obligatus Celtiberorum animos Romanis applicando, meritis eius gratiam debitam retulit.*

* Luceius dicebatur Indibilis. n. alter regulus fuit de quo Liuius li.27. & 28.

OLIV. QVartum, & vicesimum annum] Scipio, vt supra diximus, quartum & vicesimum natus annum in Hispania dux declaratus, cum proximam prouinciam tenuit Carth. nouam munitissimam vrbem, & Punicis opibus refertam vi cępit, & militibus diripiendam concessit, erant in ea forte Cartha.s.obsides, inter quos, & virgo pulchritudinis prope admirabilis, vt quocunque se verteret omnium in se conuerteret oculos, quæ cum ad Scip. deducta esset, ab ea statim Sci. percunctatus patriam parentesque inter cætera cognouit, desponsatam eam principi Celtiberorum adolescẽti cui Luceio nomen erat. ex templo igitur parentibus, sponsoque a domo accitis, cum interim deperire eum sponsæ amore cognosceret, vbi primum venit, accuratiore eum sermone, quam parentes alloquitur. Iuuenis inquit iuuenem appello, quo minor sit inter nos huius rei verecundia, ego cum sponsa tua vocata a militibus nostris ad me deducta esset, audiremque eam tibi cordi esse, & forma faceret fidem, quia ipsa si frui liceret ludo ætatis, præsertim in lecto, legitimoque amore, & non resp. animum nostrum occupasset, venia mihi dari sponsam vehementius amanti posset, verum tuo, cuius est sponsa, amori faueo, fuit sponsa tua apud me, eadem qua apud soceros tuos, parentesque suos verecundia seruata tibi, vt inuiolatum, & dignum a me dari tibi donum posset, hanc mercedem vnam paciscor, vt pro eo munere amicus P.R.sis, & si me virum bonum credis esse, qualem patrem, patrumque iam ante hæ gentes notant, scias multos nostri similes in ciuitate R.esse, neq; vllum in terris populum hodie dici posse, qui minus tibi hostem tuisque esse velis, aut amicum malis. Adolescens pudore simul, gaudioque perculsus dextram Scip. tenens, Deos omnes inuocare ad gratiam illi proferendam, quæ iam sibi nequaquam satis facultatis pro suo animo, atque illius erga se esset; parentes inde cognatique virginis appellati, qui quoniam gratis sibi redderetur virgo, ad quam redimendam satis magnum auri pondus attulissent, orare Scip. vt id a se donum acciperet, ceperunt, haud minorem eius rei apud se gratiam futuram esse affirmantes, q̃ redditæ inuiolatæ foret virginis Scip. quoniam tantopere peterent, accepturum se pollicitus, poni ante pedes iussit. vocatoque ad se Luceio, super dotem inquit, quam accepturus a socero es, hæc tibi a me dotalia dona accedent, aurumque tollere, ac sibi iussit habere, his lætus donis, & honoribus dimissus domum, impleuit populum laudibus, & meritis Scip. venisse Dijs simillimum iuuenem, vincentem omnia, tum armis, tum benignitate, atque beneficijs. Itaque delectu clientulorum habito cum mille trecentis equitibus intra paucos dies ad Scip. redijt. Hæc Liu. at A. Gellius super tanta huius rei virtute nescio quid Suspicionis a Val. Anciate videtur afferre, dicit enim ἀντίον græcus, homo, qui πλειστονικος appellatus est, facili atque alacri facundia fuit. Is cum de Ale. regis laudibus scriberet, victi, inquit hostis vxorem faciẽ inclytam mulierem vetuit in conspectũ suum deduci, vt eam, ne oculis quidem suis contingeret. Lepida igitur quæstio agitari potest, vtrum videri continentiorẽ par sit P. ne Africanum superiorem, qui Carth. ampla ciuitate in Hisp. expugnata virginem tempestiuam, forma egregia, nobilis viri Hispani filiam, captam, perductamque ad se, patri inuiolatam reddidit, an regem Ale. qui Darij regis vxorem eandem, eiusdemque sororem prælio magno captam, quam esse audiebat exuberanti forma, videre noluit, producique ad se prohibuit. sed hanc vtranque declamatiuncula super Ale. & Scip. celebrauerint hi, quibus abunde ingenij, & ocij verborum est, nos satis habebimus, quod ex historia est id dicere. Scip. istum vero ne: an falso incertum est, fama tum cum esset adolescens haud sincera fuisse, & propemodum constituisse

Vlex.continentia.

hosce versus a Cn. Næuio Poeta in eum scriptos esse. Etiam qui res magnas manu sæpe gessit, gloriose, cuius facta viua nunc vigent, qui apud gentes solus præstat, Eum suus pater cũ pallio vno ab amico abduxit. His ergo versibus credo adductum Val. Anciatem aduersus omnes scriptores sic de Scip. moribus sensisse, & puellam illam captiuam non redditam a Scip. at in delitijs, amoribusque ab eo vsurpatam Front. lib.2. cap.11. Scip. inquit Aphr. in Hisp. cum inter captiuas eximiæ formæ virgo nobilis ad eum perducta esset, quæ omnium oculos in se conuerteret, summa custodia habita, sponso nomine Luceio reddidit, insuperque aurum quod parentes eius redempturi captiuam donũ Scip. attulerunt, eidem sponso pro nuptiali munere dedit, qua multiplici gratia vniuersa gẽs victa imperio P.R. accessit. [Obsides] Obsides sunt datæ fidei quædam quasi pignora. ibi erant totius Hisp. collocatis obsides Carth. dati. [Eximiæ] Excellentis. [Aetatis adultæ] Iam matura viro. [Celebs] sine vxore. nam cęlebs dicitur qui sine fęmina viuit, quasi cęlestium vitam ducens, a cęlo, & βίος, ex latino, & greco compositum. [Victor] Non sine ratione dicit victor, nam victoria solet insolentiores, minusque continentes reddere viros. [Celtiberos] Pomp. sunt Hisp. a Celte, & Ibero dicti. Celtæ autem vt Liu. testatur lib.5. tertia pars Galliæ, qui venientes ad Iberum fluuium Hispaniarum ibique considentes, retenta primi nominis parte, & assumpta parte fluminis, iuxta quod consederant, Celtiberi dicti sunt, ꝙ Luc. lib.3. tetigit, cum ait, Profugique a gente vetusta Gallorum Celtæ miscente nomen Iberis. Indibili. Nomen adolescentis Hispani, cui fuerat virgo desponsata.

QVartum, &c.] Ordo est. Scipio.s. Africanus minor agens quartum, & vigesimum annum cum Carth.s. noua oppressa in Hisp. sumpsisset auspicia.i. felicia initia, Carthaginis maioris. idest veteris, quæ erat in Africa capiendæ, & redegisset in suam potestatem multos.s. Hispanos. [Obsides] idest ob fidem seruandam illic sedem tenentes, quos pœni. idest Cart. habuerant clausos in ea vrbe, cum ipse, & iuuenis, quia xxiiij. annum, & cœlebs. idest coniugem non habens, & victor, & ita, cui omnia licerent, postquam comperit inter eos. s. obsides, virginem eximiæ formæ, & ætatis adultæ. i. maturæ viro, natam illustri loco. idest claris natalibus inter Celtiberos, & desponsatam. [Indibili] scilicet iuueni sic dicto, nobilissimo eius gentis. scilicet Celtibericæ, tradidit sup. eam iuuiolatam parentibus, ac spõso accersitis, & adiecit summæ dotis. s. puellæ aurum, quod allatum erat. s. a parentibus pro redemptione puellæ. [Qua continentia] Contra libidinem, & munificentia. i. liberalitate contra auaritiam, indibilis obligatus. i. deuinctus, retulit gratiam debitam meritis eius. s. Scip. applicando Rom. idest trahendo in partes Rom. animos Celtiberorum. ASCEN.

DE M. CATONE.

*VErum * vt huius viri abstinentiæ testis Hispania: ita M. Catonis Epiros, Achaia, Cyclades insulæ, maritima pars Asiæ, prouincia Cypros. vnde cum pecuniæ deportandæ ministerium sustineret: tam auersum animum ab omni Venere, quàm a lucro babuit: in maxima vtriusque intemperantiæ versatus materia, nam & regię diuitię potestate ipsius continebantur, & fertilissimę deliciarum totius Gręcię vrbes, necessaria totius nauigationis diuerticula erant: atque id Munatius Rufus Cypriacæ expeditionis fidus comes, scriptis suis significat: cuius testimonium non amplector, proprio enim argumento laus ista nititur, quoniam ex eodem naturę vtero & continentia nata est, & Cato.*

* Plut. in vita. Hæc loca cum Byzãtium exules reduceret, peragrauit. Hic lib.8. cap.6. De Munatio Pluta.

VErum vt huius viri abstinentiæ] De continentia loquitur M. Catonis Vticensis, qui Cato minor dictus est, & Cic. sententia stoicus perfectus. Nam maior censor & orator fuit, vnde censorinus dictus est. Hoc exemplum in cap. de moderatione tractauimus, vbi Ptolemæi prouinciam Catoni demandatam fuisse diximus, vt inde Cypriacam pecuniã, quã Ptolemęus grandem congesserat, Romam deportaret, ne tãtis opibus rex incitatus P.R. bellum renouaret. Hanc igitur prouinciam Cato tam integro animo tamq; castis manibus exercuit, vt neq; fides, neq; religio, neq; diligẽtia in ea administratione defuerit, nã inter ipsas omnis generis voluptatum materias versatus, ab omni cupiditate, manus, oculos, animũ summa cum laude & admiratione cohibuit, & velut aurum in fornace, sic est Catonis cõtinẽtia in ea administratione probata, OLIV.

nam inter auri,& argenti cumulos, atque inter omnis generis delicias versari,quas abunde Asia refert,& ab his reb.quas mortales primas putant,manus & animum abstinentes habere,hoc qui fecerit præstantissimæ integritatis homo, Deoque proximus iudicari potest, quare merito dici potest, cum ipso Catone natam esse continentiam.[Epiros]Epirus autem proprie firmam terram significat est autem regio in Europa, & aliquando Molossia dicta fuit, vt Iustinus affirmare videtur, quanquam Seru.super 3. Aen.non totam Epirum,sed partem, quam Helenus tenuit Molossiam dictam voluit,quam deinde Chaoniam à fratre Chaone, quem per ignorantiam occidisse venenata sagitta perhibetur,denominauit,dicente Virg. Morte Neoptolemi regnorū reddita cessit Pars Heleno qui Chaonios cognomine campos, Chaoniamque omnem Troiano à Chaone dixit. In Epiro igitur regnarunt omnes Epirotarum reges, qui Pyrrhi dicti sunt à Pyrrho Achillis filio ex Deidamia regis Lycomedis regis filia in Scyro, sicut Ptolemæi reges Aegypti, Arsacidæ reges Parthorum, Cæs. Rom. [Achaia] Regio est Græciæ, quæ teste Herod. primo Peloponnesus, deinde Danaa, postea Achaia dicta fuit, vnde Græci, Achæi, atque Achiui,& Danai dicti sunt, cuius maxime clarum oppidum Corint. fuit, nunc vulgo dicitur Morea. [Cyclades] Insulæ sunt in mari Aegæo, sic Dictæ, vt vult Solinus quòd licet spacijs longioribus à Delo proiectæ in orbem, tamen circa Delum sitæ sunt. nam orbem Græci Cyclon dicunt, Seru. autem super. 3. Aen. contra sentit, non à rotunditate, sed à circuitu, quòd videlicet longo ordine circuiri eas necesse sit, vel propter promontoria, vel quia naturale est, vt concitatoria sint maria in vicinitate terrarum, quod si sic non cum y, græco, sed cum i, latino scribendum est, cuius oppositum Græci omnes obseruant. nam per y, scribunt. Inter has sunt breuiores quædam vt Mycone & Gyarus, aliæ nonnullæ, ad quas relegabantur scelerati, vnde Iuue. in 1. Satyra. Aude aliquid breuibus gyaris,& carcere dignum, si vis esse aliquid. Sic & Virg. de his insulis mentionem facit in 3. Celsa Mycone, Gyaroque reuinxit. [Vnde] A qua Cypro. [Aduersum] abhorrens; & alienum. [Ab omni venere] Ab omni cupiditate. [Vtriusq; intemperantiæ] Libidinis,& auaritiæ. [Nam & regiæ] Ostendit quantam habuerit materiam, si forte in libidinem fuisset auaritiamq; propensus. [Diuerticula] Viarum diuortia, loca, ad quæ de itinere diuertimus. [Diuertere] Ad diuersa vertere. Vnde diuersorium locus ad quem diuertimus ex via, domus hospitalis. [Argumento] Documento, probationi. [Vtero] Vterus proprie prægnantis mulieris dicitur.

ASCEN. VErum] idest sed vt idest quemadmodum. Hispania est testis abstinentiæ. scilicet ab illicita Venere. [Huius viri] scilicet Scipionis viri permaturitatē, non per ætatem, ita Epyrus, Achaia, Cyclades insulæ, & pars Asiæ maritima, & Cyprus prouincia sup. testes sunt abstinentiæ Marci Catonis, vnde. idest à quibus locis cum scilicet M. Cato sustineret ministerium pecuniæ deportandæ, habuit animum tam auersum. i. abhorrentem,& alienum. Ab omni venere, quam à lucro versatus in maxima materia. idest obiecto vtriusque intemperantiæ. scilicet tam circa libidinem, quam circa auaritiam. Nam & diuitiæ regiæ Ptolemæi regis Cypri continebantur potestate ipsius. s. Catonis & vrbes fertilissimæ delitiarum totius Græciæ erant diuerticula necessaria totius nauigationis. i. ad quas tanquam ad diuersoria necessario ab incepta nauigatione diuertebat nauem, atq; Munatius Rufus, comes fidus expeditionis Cypriacæ. idest quam Cato in Cypro peregerat significat id scriptis suis, cuius testimonium ego non amplector. Enim pro quia ista laus. scilicet Catonis nititur. idest sustentatur proprio testimonio, quoniam & continentia nata est,& Cato sup. natus est, ex eodem vtero naturæ. idest naturali; q. d. Catonem non solum continentem dicendum, sed etiam continentiam ipsam.

DE DRVSO GERMANICO.

DRusum etiam Germanicum, eximiam Claudiæ familiæ gloriam, fratrem Tiberij, patriæque rarum ornamentum, & quod super omnia est, operum suorum pro habitu ætatis magnitudine vitrico pariter, ac fratri Augusto, duobus P. R. diuinis oculis, mirifice respondentem, constat, vsum Veneris intra coniugis charitatem clausum tenuisse.

OLIV. DRusum etiam Germanicum] Drusus Germanicus contentus vxore sua. hic primo censum egerat, deinde Germanicæ cis & trans Rhenum positas ciuitates oppugnauit,& tumultus ob eum cēsum in Gallia exortos composuit. postremo Cerusceos, item Centrones Catosque alias gentes trans Rhenū subegit. Hic igitur Germanicus dictus est. Vxor eius Antonia minor fuit M. Antonij triumuiri,& Octauiæ sororis Augusti filia, qua viua contentus fuit. sed ipsa quoque viro reddidit vicem, qui cum ex fractura equo super crus eis collapso xxx. die postquam id acciderat, mortuus esset, Antonia ætate integra, & forma insigni cū Liuia socru sua reliquum suæ vitæ tēpus vidua pergit. quod sequenti memoratur exemplo. [Claudiæ familiæ] Claudius Nero ex Liuia vxore Tiberium genuit, mortuo deinde Claudio, Octauianus Liuiam aluum gestantem duxit vxorem vbi natus est Drusus, & hos duos filios scilicet Tiberium,& Drusum magna charitate nutriuit. Drusus vero iā adultus aduersus germanos P. R. rebellantes auspicijs Octauiani, missus, hostes celerius, atque felicius, quam de adolescente credi possit, debellauit, omnemque prouinciam iam deficientem Rom. restituit imperio, vnde Germanicus (vt supra diximus) appellatus est, qui de hostib. triūphaturus prolapso super crus eius, quo vehebatur equo, trigesimo post casum die, ex cruris fractura perijt. [Pro habitu ætatis] Pro qualitatis,& ætatis conditione. [Vitrico fr. re.] Nihil illorum virtutibus degenerantem, vitrico. s. Octaui. Est enim vitricus, qui vxorem ex altero viro liberos habentem duxerit, dictus quasi vicem patris gerens, vel quasi nouitricus, quòd à matre nouus producatur. Est igitur vitricus priuignorum secundus pater. Est enim priuignus ex alio patre natus, quasi prius genitus. Nouerca dicitur, quæ liberis noua superinducitur à patre vxor ducta, quod noua superducatur. est enim secunda patris vxor. [Fratri Augusto] scilicet Tib. nā ab Aug. Octa. omnes imperatores Augusti dicti sunt, quasi cōsecrati sic etiā à Cæsare Cæsares. [Cōstitit] Manifestū fuit.

DRusum, &c.] Extollit continentiam coniugalem Drusi Germanici cum solita ad Tiberium palpatione dicens, constitit. idest euidens,& manifestū fuit etiam Drusum Germanicum eximiam gloriam familiæ Claudiæ, & fratrem Tiberij. & rarum. i. singulare ornamentum patriæ. s. suæ Rom. &(quod est super omnia) respondentem mirificè magnitudine operum suorum habitu. i. qualitate ætatis. s. suæ pariter vitrico. i. marito matris, videlicet Octauiano Aug. & fratri Aug. Tiberio appositorie duobus diuis oculis reip. constitit dico eum tenuisse vsum Veneris, clausum intra charitatem coniugis idest non extra matrimonium vsum Veneris. ASCEN.

CLaudiæ familiæ C. Octauius Liuiam Drusillam matrimonio Tib. Neronis, & quidem prægnantem abduxit auctor Suet.& Dionys. THEO.

DE ANTONIA.

ANtonia quoque fœmina laudibus virilem familiæ suæ claritatem supergressa, amorem mariti sui egregia fide pensauit, quæ post eius excessum, forma, & ætate florens, cubiculum socrus pro cōiugio habuit, in eodemque toro alterius adolesentiæ vigor extinctus est, alterius viduitatis experientia consenuit. Hoc cubiculum talibus experimentis summam imponat.

ANtonia quoque] Vxor nobilissima Drusi, & filia M. Antonij triumuiri, & Octauiæ sororis Aug. quam deinde Ant. Cleopatræ reginæ captus illecebris repudiauit. vnde nata sunt inter Ant.& Aug. bello ciuilia. [Socrus] scilicet Liuię. [Pro coniugio] Quia in perpetua viduitate permansit. [Alterius] scilicet Drusi Alterius] Ant. [Summam] Finem. OLIV.

ANtonia quoque] Ordo est. Antonia quoque. idest vxor Drusi fœmina. i. cum esset femina tamen supergressa laudibus. s. continentię virilem claritatem suę familię: s. paternæ (quia pater eius M. Ant. triumuir alioqui clarus. libidine, & illecebris Cleopatrę repudiata vxore optima diffamatus est) pensauit. i. compensauit egregia fide. i. fidelitate in conseruanda castitate matrimoniali, amorem mariti sui. s. Drusi. Quę florens forma; & ætate post excessum. s. ab hac vita. idest mortem eius. s. mariti sui habuit cubiculum socrus. i. matris mariti sui, pro coniugio loco coniugij, aut lecti genialis, quia noluit ad secundas transire nuptias, & vigor adolescentię alterius, videlicet Drusi extinctus est in eodem toro. idest lecto, ab intorquendo dicto (vnde quia elementum demitur, nam torus quasi torquus, aut tortus dicitur prima corripitur nec recte per h, scribitur) & experientia. idest longus vsus viduitatis. i. diuisionis à marito, et ita secubitus, alterius, videlicet Antonię, quę erat vxor eius consenuit. i. ad senectam peruenit. hoc cubiculum imponat talibus experimentis scilicet continentię coniugalis,& vidualis, summam, i. finem. ASCEN.

DE

DE CN. MARTIO.

in vita. & Dio. lib. 6. Sed de donis paulo aliter scribit.

DEinceps his vacemus quorum animus aliquo in monumento ponendi pecuniam nunquam vacauit. Cn. Martius patritiæ gentis adolescens. Anci regis clara progenies, cui Corioli Volscorum oppidum captum cognomen adiecit, cum editis conspicuæ fortitudinis operibus à Postumio Comminio Coss. accurata oratione apud milites laudatus, omnibus donis militaribus, & agri centum iugeribus, & decem captiuorum electione, & totidem ornatis equis, centenario boum grege, argentoque, quantum sustinere valuisset, donaretur: nihil ex his, præter vnius captiui salutem hospitis, equumque, quo in acie vteretur accipere voluit. Qua tam circunspecta animi moderatione, nescias, vtrum maiore cum laude præmia meruerit, an reiecerit.*

OLIV. DEinceps hic vacemus] Demus operam ponendi pecuniam pro reponendi. s. in thesauro. [Vacauit] Indulsit, intendit, & tunc datiuo cohæret; quando vero significat cessat, ablatiuo cum ab, aut a. [Cn. Martius patriciæ gentis adolescens] Hic fuit qui postea Coriolanus dictus est, eo quòd opera, & virtute sua captum fuerit à Postumio consule oppidum Coriolanum, & in eo oppugnanda sæpius militum vires frustra tentasset, quòd munitissimum esset, Cn. Martius deceptis custodibus in oppidum irruit, ignem in tecta conie cit, multaque oppidi ædes incendit, quibus correptis, commota ciuitas, cum ad incendium omnes concurrerent, Rom. faciliorem fecerunt expugnationem. eius igitur virtute captum est oppidum, à quo etiam agnominationem accepit, quia post id factum Coriolanus dictus est de quo in c. de miraculis satis diximus, & in cap. de pietate dicturi sumus. Sed quod ad eius continentiam pertinet, de qua nunc agitur, Consul Postumius cum vellet more Romano cum multis militaribus donis pro tanta re gesta donare, nihil, præter quendam hospitem suum captiuum, & equum ad vsum militiæ voluit accipere. [Ancij Marcij] Hic originem ducebat ab Anco Martio quarto Rom. rege. fuit igitur tam genere, quàm virtute præclarus. [Conspicuæ] Claræ, & spectatæ. Militaribus donis, vt hasta, equo, corona murali, ciuica, & alijs. [Grege] Gregem pro armento posuit, nam gregem de minoribus, armentum dicimus de maioribus animalibus, teste Seru. quamuis & alij sentiant.

ASCEN. DEinceps, &c.] Quia satis de continentia, ac libidine se locutum significauit, prosequitur alterum membrum tituli præmissi, videlicet exempla de abstinentia ab illicitis rebus dicens. [Vacemus] i. vacuam alijs rebus operam demus deinceps his. s. hominibus, quorum animus nunquam vacauit. i. intentus fuit in aliquo momento vitæ ponendi. i. reponendi. & accumulandi pecuniam. Caius, vt alij habent Cn. Martius adolescens gentis patriciæ. i. à patribus conscriptis ortæ, clara progenies. [Anci] s. Marcij regis cui Corioli (nominatiuus est pluratiuus) Oppidum Volscorum captum. s. ab eo adiecere cognomen (Grammatici dicerent agnomen quia ab euentu adiectum) quia Coriolanus dictum est, cum id est, quando operibus conspicuæ. i. præclare fortitudinis editis. i. expletis à se, laudatus à Postumio Comminio consule apud milites oratione accurata. i. diligenti cura habita, aut excogitata donaretur. s. in præmium omnibus donis militaribus, & centum iugeribus agri, & electione decem captiuorum. i. decem captiuis quoscunque eligeret, & totidem i. etiam x. equis ornatis. i. phaleratis, & grege boum, centenario. i. continente centum capita, & argento sup. tanto quantum valuisset sustinere. i. sursum à terra leuatum tenere, nihil voluit accipere ex his præter salutem vnius captiui, videlicet hospitis sui. i. qui cum ante bellum habuerat hospitalitatem, & præter æquum, quo vteretur. i. vti posset in acie. s. instructa ad pugnã. [Qua tam circunspecta] i. solerti, & conspicua moderatione animi. i. propter quam tam circunspectam moderationem animi tu ne scias. i. des, quilibet nescire possit vtrum ipse meruerit maiore cum laude præmia, an reiecerit. i. recusauerit accipere.

DE M. CVRIO.

** Cice. in Cat. & Pl. in apoph.*

MArcus autem Curius exactissima norma Romanæ frugalitatis, idemq. fortitudinis perspectissimum specimen, Samnitum legatis agresti se in scamno assidentem foco, ac ligneo catino cœnantem (quales epulas apparatus iudicio est) spectandum præbuit. ille enim Samnitum diuitias contempsit. Samnites eius paupertatem mirati sunt: nam cum ad eum magnum auri pondus publice missum attulissent, benignis verbis inuitatus, vt eo vti vellet, vultum risu soluit, protinusq. superuacuę, inquit, ne dicam ineptę legationis ministri, narrare Samnitibus, M. Curium male locupletibus imperare, quàm ipsum fieri locupletem: atque istud vt præciosum, ita malo hominum excogitatum, munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse. Idem, cum Italia Pyrrhum regem exegisset nihil omnino ex præda, regia, qua exercitum, vrbemq. ditauerat, attigit: decretis etiam à Senatu septenis iugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, popularis assignationis modum non excessit: parum idoneum reip. ciuem existimans, qui eo quòd, reliquis tribueretur, contentus non esset.*

Athenæus vero paulo aliter li. 10. vbi Maniũ Curiũ vocat, vt in multis et Latinis li. scriptum est.

** Præter guttũ faginum Pli. li. 16. c. 28. & lib. 28. c. 3. & Pli. de vi. illu.*

OLIV. MArcus autem Curius exactissima norma] Adeo celebris est. M. Curij frugalitas, vt nulli ferme obscura esse possit, quippe qui Romanæ temperantiæ exactissima norma dicatur, hic est, qui cum Fabricio Pyrrhum regem Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum Rom. intulerat, exegit Italia. Samnites etiam difficillimam prouinciam sæpius deuicit. nam bellum Samniticum centum ferme annos durasse constat. Cum igitur ei consuli victoria de Samnitibus obtigisset, ad eum legati de impetranda pace venerunt, qui forte illum iuxta focum sedentem inuenerunt. Admirati tetricam hominis vitam, ad suos reuersi, cum id, quod viderant retulissent: Samnites Imperatorem Rom. vel auaritia, vel inopia laborare existimantes decreuerunt ingens auri pondus mittere, sperantes Curium tanto munere captum gratiosiores pacis conditiones sibi esse daturum. quod pręter spem & eorum opinionem euenit. nam cum in eius conspectum aurum attulissent, multisque persuasionibus illum inuitassent, vt acciperet, subridens ait, nonne intellexistis hesterna cęna me prorsus non indigere pecunia. Ite igitur, & renunciate ciuibus vestris malle me habentibus aurum impetrare, quam habere. Cic. in Cat. maiore. Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cum attulissent repudiati sunt, non enim aurum præclarum sibi videri dixit, sed his qui haberent aurum imperare.] Perspectissimum] Maxime laudabile. [Specimen] Experimentum, documentum, indicium. [Assidentem foco.] Et vt Plut. ait rapis igne tostis vescentem. [Quales epulas, [Scilicet cœnaret [Ille Samnitum] Pulchrum antithetum, quod fit quoties contrarijs contraria opponuntur, vt Ouid. Frigida pugnabant calidis, humentia siccis. [Ineptę] Stultæ & inconuenientis. Ineptus dicitur, qui nulli rei aptus est, hoc est qui nullam haberet rei, loci, temporis, & personarum considerationem. [Malo] i. malum; ac si diceret ad corrumpendum imperatoris animum. [Idem, cum Italia] Nec minor fuit, quę sequitur M. Curij continentia, animique magnitudo, qua vsus est in victoria ex Pyrrho rege parta. nam prædam vniuersam, qua ingenti potitus erat, millitibus vbique concessit, nec ex ea quidquam attingere voluit, præmia quoque virtutis pro re tanta bene feliciterque gesta cum à senatu sibi populoque decernerentur, ęquari omnibus voluit cum sibi multo maiora, quàm populo darentur, quippe septennis tantum populo, sibi vero quinquaginta campi iugeribus pro sua dignitate decretis; indignum enim ciuem, & reipub. minime idoneum esse censebat, qui plus ęquo quidquam appeteret: magna profecto viri continentia. [Non excessit] Transgressus est.

Curij continentia.

ASCEN. MArcus autem Curius] Appositorie norma exactissima. i. seuerissima, quia quę exacte fiunt, seuere fiunt, frugalitatis. i. parsimoniæ, Rom. & idem specimen id est experimentum, & approbamentum perspectissimum. i. euidentissimum, fortitudinis. s. Rom. præbuit se spectãdum legatis Samnitũ. i. vicinorum populorum, cõtra quos bella gerebat, assidentẽ in scamno agresti. i. rusticano foco. i. ad focũ in culina nõ in cęnatione splendida, ac cęnantem catino, id est vasculo escario (puté scutellã à nostris dici) quales epulas sup. cenantem se

spectādum prębuit, apparatus est indicio.i.satis iudicat, quia in agresti loco, & inculto verisimile est agrestes sumpsisse epulas, vnde rapis vescentem, alij dicunt ab his inuentum. [Ille enim] Contempsit diuitias Samnitum, & sup. Samnites mirati sunt paupertatem eius. Nam cum attulissent ad eum magnum pondus auri, missum publice. i.nomine publico ipse inuitatus. s. ab legatis verbis benignis, vt vellet vti eo, s. pondere auri, soluit.i.laxauit, vultum risu, & inquit protinus, o ministri legationis superuacuę. Ne dicam ineptæ Narrate Samnitibus M. Curium (Aperte de se in tertia loquitur persona) malle. i. magis velle imperare locupletibus. i. diuitibus, quàm ipsum.i.se locupletem fieri, atque refertote. s. ad eos, à quibus accepistis istud manus. s. tanti auri, vt preciosum, ita excogitatum, i. in vsum hominum introductum, malo.i.ad malum, & perniciem hominum. & mementote, me nec posse vinci acie, nec posse corrumpi pecunia, [Idem] s. Marcus Curius cum exegisset. i.cum dedecore expulisset Pyrrhum regem, s. Epirotarum Italia: nihil i.non aliquid non attigit omnino aliquid ex præda regia.i.qua regem spoliauerat, & qua ditauerat exercitum, & vrbem. s. Romam. Et septenis. i. singulis septem iugeribus agri decretis populo. s. victori à senatu. Autem pro sed, quinquaginta iugeribus agri decretis sibi à senatu, non excessit modum assignationis popularis.i.non accepit vltra septem iugera, quot singuli de populo acceperant, existimans. i.iudicans illum sup. esse ciuem idoneum parum reip. qui non esset contentus eo, quod tribueretur reliquis. s. ciuib.

DE FABRICIO LVCINIO.

Idem sensit Fabricius Lucinius honoribus & auctoritate omni ciuitate temporibus suis maior, censu par vnicuique pauperrimo: qui à Samnitibus, quos vniuersos in clientelam habebat, decem æris, & quinque pondo argenti, totidemque seruos sibi missos, in Samnium remisit. continentiæ suæ beneficio sine pecunia prædiues sine vsu familiæ abunde comitatus: quia locupletem illum faciebat, non multa possidere sed modica desiderare. ergo domus eius quemadmodum ære & argento, & mancipijs Samnitum vacua, ita gloria, ex his contemptis parta, referta fuit.

*Gell. lib. 1. c. 14.

OLIV. IDem sensit Fabricius] Iulius Higinus in lib. de vita, rebusque illustrium virorum Sexto legatos dicit à Samnitib. ad C. Fabricium imperatorem P. R. venisse, & memoratis multis magnisque rebus, quas bene & beneuole post redditam pacem Samnitibus fecisset, obtulisse dono grandem pecuniam, decemque seruos, & orasse, vt acciperet, vtereturque, atque id facere Sānites dixisse quòd viderent multa ad splendorem domus, atque victus de fieri, neque pro magnitudine, dignitateque lautum paratumque esse, tum Fabricium planas manus ab auribus ad oculos, & infra deinceps ad nares, & ad os, & gulam deinde porro ad ventrem vsque deduxisse, & legatis ita respondisse; dum illis omnibus membris, quæ attigisset obsistere & imperare posset, nunquam quidquam defuturum, præterea pecuniam, cuius nihil sibi esset vsus, ab his, quibus sciret eam vsui esse, non accipere. Idem quod Curius. Fabricius Lucinius, Qui gloria pro reb. gestis omnium suo tempore maximus, opibus vero multo infimus. [Omni ciuitate temporibus suis maior] Maior omnibus ciuibus, & notanda est constructio, quæ non est per superlatiua prolata, quamuis ad plures sui generis sit facta comparatio. [Samniū] Regio Italię in Calabria. [Seruos missos] Zeuma ab inferiori. [In clientelam] In patrocinium, nam cliens, & patronus correlatiua sunt, quia non est cliens sine patrono, sicut nec filius sine patre. [Sine pecunia] Ad id, quod dixit quinque pondo argenti & æris. [Familiæ] ad id, quod, dixit, totidem seruos [Sed modica desiderare] i.moderata, quæ. s. ad liberaliter viuendum necessaria sunt animus. n. hominis diues, non arca appellari solet, quamuis illa plena sit.

ASCEN. IIdem sensit, &c.] Recitat abstinentiam Fabricij, sed quia Mancinel. Oliuerius hoc loco, Calepinus, Nestor & plerique alij qui hunc locum legerunt, taxant Laur. Vallam, qua si hunc locum non legerit, aut non intellexerit, aut saltē oblitus sit, eo quòd id comparatiuum nomen inter plura eiusdem generis ponitur. sed nihil id contra Vallam, qui ait partitiuę tantum, vt quando cum genitiuo construitur inter duo duntaxat, eaque eiusdem generis, seu speciei locum habere. Nam vt inepte dixero sum ineptior hominum, ita apte sum ineptior cæteris, hominibus. Et hoc loco, maior omni ciue, subaudi reliquo non autem maior omnium ciuium dixerit. Ordo autem est Fab. Lucinius maior suis temporibus. i. quibus ipse vixit, omni ciue. s. suo, quando princeps erat aut reliquo, quia & ipse ciuis, honoribus & auctoritate, i. quantum ad honorem, & auctoritatem vbi tres ponuntur diuersi ablatiui, temporibus, qui regitur à participio ens sub intellecto, in ratione temporis, ciue, qui regitur à maiori ratione rei excessæ, & honoribus, & auctoritate, qui significat materiā, circa quam, aut in qua fit excessus par. i.æqualis censu, quo ad censum & res possessas vnicuique, subaudi etiam pauperrimo (Nam vnusquisque cum superlatiuo raro ponitur vsque adeo, vt dubitem legendum ne sit cuique, &c.) Sensit quod idem Curius, qui remisit in Samnium. i regionē Samnitum, decem pondo. i. libras æris, & quinque pondo argenti, & totidem seruos, dubites an quinque, an quindecim, sed malim quinque intelligere, vt potius ad proximum, quam ad vtrumque referatur missos. (Ad proximum respicit) à Samnitibus, quos vniuersos. i. omnes simul, quasi versos in vnū habebat in clientelam. i. protectionem, & patrocinium suum ens sup. Prædiues. i. præ cæteris diues beneficio continentię suæ, sine pecunia (non enim beatus est, qui multa possidet, sed qui in paruis bene se habet,) & comitatus abunde sine vsu familiæ, quia possidere multa non faciebat illum locupletem, sed desiderate modica.) Ergo quia paucis contentus Samnitum dona respuit, domus eius quemadmodum fuit vacua ære, & argento, & mancipijs. i. seruis Samnitum, ita fuit referta gloria parta, id est acquisita, & lucrata ex his contemptis. i. ex contemptu horum.

THEO. SAmnium] Samnites, vt Calabriam contingunt, ita ei non contribuuntur. hos etiam Sabellos, & Græci Samnitas dixerunt, vt diximus ex Plin. Stephanoque. [Contemptis.] Antiqua non habent exemplaria.

DE EODEM FABRICIO.

COnsentanea repudiatis donis Fabricij vota extiterunt, legatus enim ad Pyrrhum profectus cum apud Cyneam Thessalum narrantem audisset, quendam Atheniensem clarum sapientia, suadentem ne quid aliud homines, quàm voluptatis causa facere vellent, pro monstro eam vocem accepit, continuoque Pyrrho, & Samnitibus istam sapientiam deprecatus est. Licet Athenæ doctrina sua glorientur, vir tamen prudens, Fabricij detestationem, quàm Epicuri maluit præcepta: quod euentus quoque indicauit, Nam quæ vrbs voluptati plurimum tribuit, imperium maximum amisit, quæ labore delectata est, occupauit: & illa libertatem tueri non valuit, hæc etiam donare potuit.*

* Cice. in Cat. & Plut. in pyrrho.

OLIV. Fabricij continentia. COnsentanea repudiatis.] Non debet minori laude digna censeri Fabricij continentia, quæ in respuendis, ac propemodum detestandis Epicureorum dogmatibus, quàm quæ fuit in contemnendis Samnitum muneribus. Nam legatus ad Pyrrhum à S.P.Q.R. missus, vt ageret cum rege de permutatione, seu redemptione captiuorum, audiuit Cyneam philosophum de voluptate differentem, qui scilicet Atheniensem philosophum, nescio quem, dicere solitum, omnia voluptatis gratia esse facienda, non aliter vocem illam, quàm perniciosum male detestatus est, ac talem viuendi disciplinam Ath. & hostibus est imprecatus. [Consentanea] Conuenientia, congrua, sicut in repudiandis muneribus, ita in respuendis Epicureorum dogmatibus. Illud quoque non videtur à proposito nostro alienum, quod in censura egit, sicut supra vidimus, nam P. Cor. Rufinum bis consulatu, & dictatura functum, censor Fabricius à senatu mouit ob luxuriæ notam, quod decem pōdo argenti factitaret. non solum auaritiam semper horruit, sed auaros quoque maximo est odio prosecutus. Cyneam philosophum, qui primum apud Pyrrhum locum obtinebat. Quendam Athen. qui sine dubio fuit Epicurus. [Deprecatus] Ecce votum, est autem deprecari valde precari, malaque precando depellere. Est quoque detestari, execrari, depellere, abominari, in qua significatione posuit Catullus, cum dicit, Cui ego

quasi eadem totidem mox deprecor illi. Assidue. [Nam vrbis. s. Tarentum. [Quæ labore.] i. Rom. [Illa] Tarentum: Hæc, Rom. Possumus intelligere hoc dici de vrbe Athenarum, quę fuit olim totius Græciæ imperio potita, & cum deinde in seruitutem redacta foret, eam P. R. in libertatem asseruit.

ASCEN. Consentanea, &c.] Oreo est.] Vota] i. oblata Fabr. extiterunt consentanea. i. conformia, aut consona donis repudiatis. Enim pro quia, ipse profectus ad Pyrrhum. s. regem Epiri, legatus. i. tanquam legatus, cum audisset Cyneam philosophum illum Thessalum. i. in Thessalia ortum, narrantem. i. recitantem apud eum. s. Pyr. quendam Athen. s. Epicurum, clarum sapientia, suadentem, ne homines vellent facere quid i. aliquid aliud, quàm causa voluptatis, vtpote, in qua summam boni ponebat, accepit eam vocem pro monstro, & ita incredibilem, & continuo deprecatus est. i. voto, & precibus addixit Pyr. & Samnitibus istam sapientiam. s. ponentis summum bonum in voluptate decus sententiæ sic prosequitur auctor. Licet Athenæ glorientur doctrina sua, tamen vir prudens quicunque is fuerit, malit. i. magis velit sup. amplecti, aut sequi, detestationem Fabricij. i. qua Fabricius voluptatem detestatus est, quàm præcepta Epicuri, quæ iam dicta sunt. Ergo de Epicuro prius locutus est. [Quod.] i. quam rē, aut quod iudicium, euentus quoque iudicauit. [Nam vrbs] s. Taren. quę plurimum tribuit voluptati, amisit maximum imperium, & sup. ea vrbs, videlicet Rom. quæ delectata est labore, occupauit. s. maximum imperium, & illa. s. prius dicta, hoc est Tarentina, non valuit tueri libertatem. s. suam, hæc. s. Ro. aut Rō. ciuitas, potuit etiam donare. s. libertatem semel alijs adeptam.

THEO. Cyneam] Hic est Cyneas inter exempla memoriæ celebratus, qui Pyrrhi regis in vrbem legatus nomina reddidit. Senatui & equestri ordini, postero die quàm aduenerat.

DE Q. TVBERONE * CATILIO.

*Cato Aelio videtur legēd. ex Plin. li. 33. cap. 11.

Curij, & Fabricij Q. Tuberonem, cognomine Catiliū, discipulum fuisse, merito quis existimauerit, cui consulatum gerenti, cum Aetolorum gens omnis vsus vasa argentea, magno pondere, exquisita arte fabricata, per legatos misisset. qui superiori tempore gratulandi causa ad eum profecti retulerant, fictilia se in eius mensa vasa vidisse, monitos ne continentiæ, quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Quàm bene Aetolicis domestica prætulerat, si frugalitatis eius exemplum posterior ætas sequi voluisset. Nunc quo ventum est? à seruis vix impetrari potest, ne eam suppellectilem fastidiant, qua vti Coss. non erubuit.

OLIV. Curij, & Fabricij Q. Tuberonem] Hic consul bello Macedonico fuit, qui cum prouinciam illam propemodum Rom. subegisset imperio, Aetolorum legati de victoria gratulaturi (nam tunc erant Aetoli Romanis societate coniuncti) ad eum in castra venerunt, & fictilibus vasis vtentem in mensa viderunt, quòd cum in patriam reuersi suis ciuibus retulissent, Aetoli non hominis continentiam, sed paupertatem existimantes. Argentea illi vasa artificiose laborata mittenda censuerunt, quibus pro dignitate sua vteretur, quæ cum obtulissent ei, statim in patriam cum suis vasis redire iussi sunt. Hic Tubero vir probus reip. amantissimus fuit, qui T. Gracchum, quo cum summa amicitia erat coniunctus, qui reip. suę perniciosum ciuem esse cognouit, in seditione deseruit, atq; illius consilia vehementer improbauit. [Discipulum fuisse] Merito quispiam existimare poterit, hunc Curij, & Fabricij fuisse discipulum, quòd eorum disciplinam imitatus sit. [Aetolorum gens] Aetoli primo fuerunt Phil. regis Mac. societate coniuncti, à quo cum tyrannice nimis haberentur, defecerunt ad Romanas. Aetolia regio contigua Acarnaniæ Phocidique & Locris. hanc autem ab Acarnania Achelous fluuius separat. [Omnis vsus vasa] s. ad omnem vsum accommodata, vt aquaria, vinaria, & alterius generis. [Exquisita] Artificiose elaborata. [Gratulandi] De victoria ex hostibus parta, quia tunc Romanis erant amicitia copulati. [Fictilia] Terrea a fingendo dicta, vnde figuli luti compositores, qui terrea vasa componunt. [Quo ventum] Damnat sui temporis mores Valer. vt omnes etiam pauperes ambitiosa paupertate viuant. nam ætatis nostræ inquit serui supellectilem illam aspernantur, qua consules aliquando, & Rom. principes contentabantur.

ASCEN. Curij, &c.] Ordo est.] Quis.] i. aliquis existimauerit. i. iudicauerit merito Q. Tuberonem cognomine Catilium, seu vt alij scribunt Catilium, fuisse discipulum, quia imitato rem Curij, & Fab. cui. s. Q. Tuberoni gerenti consulatū, cum gens Aetolorum misisset per legatos vasa argentea omnis generis magno pondere. Fabricata. Exquisita arte, qui. s. legati profecti ad eum tempore superiori. i. prius acto, causa gratulandi. s. Tuberoni de victoria parta retulerant. s. principibus, à quibus missi fuerant, vidisse se vasa fictilia in mensa eius. s. Q. Tuberonis Iussit eos monitos, ne putarent succurrendum continentiæ. i. parsimoniæ vltro assumptę cum non deessent, quibus vteretur, quasi paupertati, quia qui continens, hō continuo pauper est. Nam pauper est, qui parum habet, continens, qui paucis vtitur ac fruitur. Quam. i. ò quantum bene Tubero prætulerat domestica. s. instituta, aut iudicia, Aetolicis. si ætas posterior voluisset sequi exemplum frugalitatis eius: q. d. optime. [Nunc quo] i. ad quem statum ventum est, q. d. ad pessimum, quòd paulo post contigit, asserente id Iuuen. Omne in præcipiti vitium stetit. Et nil habet vlterius nostris, quòd moribus addat posteritas, &c. Vnde addit Valer. noster. [Vix potest impetrari] s. nunc à seruis, ne fastidiat. i. vt non superbe contemnant eam supellectilem. s. fictilem & ligneam, qua consul. s. Tubero, & Curius non erubuit vti.

THEO. Qua vti] Codices antiqui legunt, quam tunc consul non erubuit.

DE PAVLO AEMILIO.

* Plut. in vita.

At Perse rege deuicto, Paulus cum Macedonicis opibus, veterem, atq; hæreditariam vrbis nostræ paupertatem eo vsque satiasset, vt illo tempore primum P. R. tributi* præstandi onere se liberaret, penates suos nulla ex parte locupletiores fecit; præclares secum actum existimans, quòd ex illa vitoria, alij pecuniam, ipse gloriam occupasset.*

* Vsq; ad Hircū & Pausam Coss.

OLIV. Pau. Aem. cōtinētia. At Perse] Fuit Aemil. Paul continentia sic literarum monumentis digna, vt sine iniuria prætermitti à Valer. nullo modo potuerit, cum enim deuicto Persa Maced. rege, quem duxit in triumphum, tantamque ex ea prouincia prædam in patriam reportasset, vt repleto ærario tributis præstandis modus, ac finis impositus fuerit, nihil ex ea voluit attingere, ut gloriosus magis quàm diues ex eo bello rediisse videretur. Plut. tamen dicit quosdam ex ea præda sibi retinuisse libellos. [Hæreditariam] Quia veluti hęreditate quadam P. R. aliquandiu paupertatem habuit, iuxta illud T. Liu. quòd supra diximus, nulla nunquam resp. fuit maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior, nec in quam ciuitatem tam sero luxuria, & auaritia commigrauerint, nec vbi tantus, ac diu paupertati, parsimonię honos fuerit, ideo quanto minus rerum, tanto minus cupiditatis erat. [Eo vsq;] In tantum. [Tributi] Census, & pensionis persoluendę. Cic. in offic. Omni Macedonum gaza quę fuit maxima, potitus est Paulus, in ærariumque tantum vexit, vt vnius imperatoris pręda finem attulerit tributorum, at hic in domum suam, nihil intulit pręter memoriam nominis sempiternam. [Pręclare secū actum] Præclare, sibi obtigisse, & est honestus dicendi modus, mecum præclare actum est. i. præclare mihi obtigit. Tributū.

ASCEN. At] i. sed, Perse rege. s. Macedoniæ deuicto, Paulus. s. Aemilius Macedonicus. cum i. postquam satiasset veterem, atque hereditariam paupertatem vrbis nostræ. i. Romæ. opibus Macedonicis, eo vsque. i. in tantum, vt P. R. liberaret se primum illo tempore onere præstandi, tributi, i. pecuniæ per singulas tribus in stipendium militare, nulla. i. non vlla ex parte fecit penates suos. i. proprios lares ac familiam, locupletiores, existimans actum præclare secum, quòd ipse occupasset. i. ante alios accepisset ex illa victoria gloriam, & sup. alij pecuniam.

DE Q. FABIO GVRGITE, C. NVMERIO Fabio pictore, & Q. Vgolino.

Atque huic animi eius iudicio Q. Fab. Gurges, C. Numerius Fabius pictor, Q. Vgolinus se subscripserunt, qui legati ad Ptolemæum regem missi, munera, quę ab eo priuatim acceperant, in ærarium quidem prius, quàm ad senatum legationem referrent, detulerunt, scilicet de publico ministerio nihil cuiquam*

* Nescio quid, sed paulo aliter. Iust. li. 18.

præter laudem bene administrati officij, accedere debere iudicantes. Iam illud humanitatis senatus, & attentæ maiorum disciplinæ indicium est: data enim sunt legatis quæ in ærarium reposuerant, non solum patrum C. decreto, sed etiam populi permissu, eaque legatis Quæstores prompte vnicuique distribuerunt. Ita in ijsdem, Ptolemæi liberalitas, legatorum abstinentia, senatus ac populi equitas debitam probabilis facti portionem obtinuit.

OLIV. Atque huic animi] Hi cum missi essent legati ad P tolemæum regem Aeg. pro pace cum P. R. iungenda, & eos Ptol. liberaliter exceptos regijs muneribus donasset, ea primum legati repudiarunt, sed interiectis quibusdam diebus ad cenam inuitatis, aureas illis coronas misit, quas honoris gratiā accepere, sed simul atque Romam venerunt, priusquam legationem suam in senatu referrent, in ærarium munera detulerunt, quæ deinde reddenda legatis, & senatus decreuit, & populus permisit, fuerunt ergo ex ærario quamprimum ducta, & secundum equam cuiusque portionem distributa, hoc modo & senatus pariter, & populus cum legatis de continentia certasse videtur. Hęc Valer. Iust. vero libro 18. dicit quod missa à senatu in Aegyptum legatione, cum ingentia sibi à Ptolemæo rege, missa munera spreuissent, interiectis diebus ad cenam inuitatis, aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris gratia receptas, postera die statuis regis imposuerūt. [Priuatim] Quę sua esssent. [De publico ministerio] Hoc est de legationis officio. [Prēter laudem] Vt si bene administrauerint, administrationis premium, laus pendatur. [Accedere] Adiungi, vnde accessiones augmenta dicuntur. [Attentę] Diligentis nomen est, non aduerbium. [Ita in ijsdem] Sic inquit, Ptolemeus, & legati, & senatus, & populus suam seruati officij laudem obtinuisse videntur. [Liberalitas] Preciosa legatis munera dando. [Abstinentia] In ærarium munera deferendo. [Aequitas] Legatis eadem restituendo.

ASCEN. Atque, &c.] More suo connectando dicenda dictis subtilissimo vinculo dicit. [Atque Q. Fabius Gurges, Caius Numerius Fabius pictor, & Q. Vgolinus] Seu Ogolinus, subscripserunt se. i. more nomina sua subscribentium à stipulati sunt, & assensum præbuerunt. Nam qui in pactum aliquod consentiunt, solent nomina sua subscribere, vnde tractū est, vt subscribere venuste dicatur pro assentire. Huic iudicio animi eius. s. Pauli Aemilij. i. idem senserunt, quod ille. [Qui missi legati ad Ptolemæum regem] s. Aegypti, detulerunt in ærarium. i. fiscum, munera quæ acceperant ab eo priuatim. i. nomine priuato. s. pro se quisque non pro republica, & quidem priusquam referrent ad senatum legationem. i. priusquam se natui exponerent, quid in legatione egerant. [Scilicet] i. scire licet, cur id fecerint, quia iudicantes nihil debere accedere. i. aduenire, & addi, cuiquam de publico ministerio, præter laudem officij bene administrati. [Iam illud] s. quod iam dicet. i. iudicium humanitatis senatus, & attentæ. i. diligentis disciplinæ maiorum. Enim pro quia. [Ea sunt data] i. reddita legatis, quæ reposuerant in ærarium. i. fiscum seu publicæ pecuniæ repositorium. [Non solum decreto] Patrum conscriptorum, sed & i. etiam permissu populi. [Et quæstores.] i. conquisitores, & custodes pecuniæ publicæ distribuere. i. distribuerunt prompte. i. expedite legatis, vnicuique ea. s. quæ in ærarium contulerant. [Et ita liberalitas Ptolemæi] s. regis, qui ea dona primum in legatos contulerat, abstinentia legatorum, quia non sibi, sed ærario data interpretati sunt, & æquitas. i. æqua virtus, & præmij æstimatio senatus, & populi, qui ea reddenda legatis censuerunt, obtinuit in eisdem. s. donis, debitam portionem, i. partem, facti probabilis, i. quia omnium dictorum factum est laudabile, & ita probabile.

DE CALPVRNIO PISONE.

Fabiorum, & Vgolini continentiæ Calpurnium Pisonem in consimili genere laudis æmulum fuisse res ipsa documento est; Cos. graui fugitiuorum bello, à se liberata Sicilia, eos, quorum præcipua opera vsus fuerat, imperatorio more donis prosequebatur: inter quos filium suum aliquot locis preliatum fortissime, titulo trium librarum aureæ coronæ decorauit, præfatus, non oportere à magistratu è publica pecunia erogari, quod in ipsius domum redditurum esset: tantumque ponderis se testamento adolescenti legaturum promisit: vt honorem publice à duce, precium priuatim à patre reciperet.

OLIV. Fabiorum & Vgolini] Calphurnius hic vt in cap. de disciplina militari diximus, cū bello fugitiuo prouinciam Siciliam obtineret, quām lx. seruorum millia occupauerant, re bene gesta, ac liberata prouincia milites omnes, qui operam suam in bello reip. strenue nauassent, militaribus donis imperatorio more donauit, filium, qui multis in locis fortissime pugnauerat, & suæ virtutis non obscure documenta dederat, munerum omnino fecit expertem, quia diceret non æquum esse à magistratu è publica pecunia quidquam erogari, quod in se, aut familiæ suæ vsum rediturum esset, verum ne merita laude videretur omnino defraudatus, aureæ coronæ trium librarum ponderis titulo decorauit, promittens se tantundem auri testamento legaturum. [Aemulum] Imitatorem, & eiusdem rei studiosum. [Erogari] Dari, distribui. [Titulo] Non autem corona.

ASCEN. Fabiorum, &c.] Ordo est. Res ipsa est documento, id est satis docet, Calpurnium, seu Calphurnium (vt alij scribunt) Pisonem fuisse æmulum, id est imitatorem, quasi cum æmulatione, continentiæ. [Fabiorum] s. Gurgitis, & Numerij, & Vgolini, seu Ogolini, in consimili genere laudis. Nam superius consul Sicilia liberata. i. postquam Sicilia erat liberata à se, i. à sua opera, graui bello fugitiuorum, prosequebatur more imperatorio eos, quorum præcipua opera vsus fuerat, donis. s. militaribus, inter quos. s. quorum opera vsus fuerat, aut à se donatos, decorauit filium suum præliatum, i. qui præliatus fuerat fortissime aliquot locis, titulo. i. solo nomine, nō re, coronę aureæ trium librarum, præfatus non oportere erogari. i. largiri à magistratu, è pecunia pub. quod rediturum esset in domum ipsius, & promisit se legaturum testamento adolescenti. s. filio suo tantum ponderis. i. treis libras auri, vt sup. adolescens, aut filius eius reciperet, honorem publice à duce, i. patre tanquam à duce, & precium priuatim à parte. i. tanquam ab homine priuato.

DE CATONE SVPERIORE.

Age si quis hoc sæculo vir illustris pellibus hædinis pro stragulis vtatur, tribusque seruis comitatus Hispaniam regat, & quingentorum assium sumptu transmarinam prouinciam petat, eodem * cibo eodemque vino quo nautæ, vti contentus sit, non ne mirabilis existimetur? atqui ista patientissime superior Cato tolerauit, quia illum grata frugalitatis consuetudo, in hoc genere vitæ, cum summa dulcedine continebat.*

* Plut. in vita quinqueseruos scribit.

*Cū in Hispaniā nauigaret. Plin. li. 14. c. 14.

OLIV. Catonis continentia. Age si quis hoc sæculo] Cato superior Celtiberos Hispaniæ populus robur prouinciæ, aliquot secundis prelijs fregit, & cum totam prouinciam administraret, pellibus hædinis pro tapetis vsus est, & tantum trium seruorum comitatu contentus cumque Hispaniam vlteriorem peteret viatico quingentorum assium contentus, vino ciboque, quo nautæ, vti non dubitauit, quæ facile tolerauit, qui in tali continentia vitam exercuerat: nam vt inquit Plut. cum adolescens stipendia faceret in castris quasi semper vtebatur aqua, sed cum fortasse, vel æstu, vel siti nimia laborasset, ad eam sedandam aceti frequenti haustu vtebatur, vel si quando vires pristinas desiderasset, vegetandi corporis causa, leuiusculi nonnihil viui delibare consueuerat. Cum iter faceret sua ipse arma vno subsequente ministro ferebat, qui secum, quæ vitæ necessaria forent, comportaret, domi vero tanta frugalitate fuisse tradunt, vt hyeme sola tunica, demptis manicis, indutus esset, æstate vero pene nudus laborare cum seruis certaret, quibus cum sedere solitus, eodem pane, eodemque vino vescebatur. Hanc frugalitatem, & continentiam ex M. Curij vita, & commemoratione, & fama, quasi æmulatione quadam induisse ferunt, cum iuxta illius villam ipse haberet agellum Front. Marcum, inquit, Cato. vino eodem, quo remiges contentum fuisse tradunt. Sen. ad Luc. episto. 87. M. Cato censorius quanto reipub. vtilior Scip. fuerit nostri, alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit: canterio vehebatur, & hipoperis impositis, vt secum vtilia portaret quantum erat sæculi decus imperatorem triumphalem, censorium, & quod super omnia hæc est Cat. vno caballo esse contentum, & nec toto quidem, partem enim sarcinæ ab vtroque latere depen-

Acetum sitim leuat.

dependentes occupabant. [Age si quis] Hic notat sine dubio Ro. eius temporis luxuriam, si quis, inquit princeps Rom. his temporibus ea, qua Cato, continentia vteretur, omnibus certe videretur admirabilis. [Stragulis] Stragula vestis versicolor, quàm græci tapeta vocant.

ASCEN. Age] Adhortandi vox, si quis vir illustris hoc sæculo vtatur pellibus hędinis. i. hœdis detractis. quæ asperæ, & fœtidæ sunt, pro stragulis. i. stramentis nocturnis, & comitatus tribus. s. duntaxat seruis, regat Hispaniam, & petat prouinciam transmarinam sumptu quingentorum assium, & sit contentus vti eodem cibo, & eodem vino, quo nautæ, s. vtantur. nonne existimetur. i. iudicetur mirabilis? q. d. maxime. [Atqui]. i. sed, quomodo, aut attamen Cato superior. s. Cēsorinus tolerauit ista. s. iam dicta patientissime. [Quia grata consuetudo frugalitatis]. i. parsimoniæ continebat illum in hoc genere vitæ cum summa dulcedine.

DE CATONE POSTERIORE.

*Multum * à prisca continentia spatio annorum posterior Cato discedit, vtpote in ciuitate iam diuite, & lautitia gaudente natus, is tamen, cum bellis ciuilibus interesset, filium secum trahens septem seruas habuit, numero plures, quàm superior, temporum diuersis moribus, pauciores. Exultat animus maximorum virorum memoriam percurrens.*

* Plut. in apoph. & Athęneus li 6. quinque scribunt.

OLIV. Multum à prisca continentia] Hic posterior Cato, qui vt supra dixi Vticensis appellatus est, ætate sua frugalissimus Rom. fuit. nam affluente Romana ciuitate opibus, atque luxuria, paucis admodum seruis, vtpote septem, contentus fuit, cum cæteri principes ætatis suæ ne turba quidem ingenti contentari possent. Fuit igitur superiore seruorum numero paulo incontinentior, temporum vero conditione multo frugalior. [Lautitia] Luxurioso apparatu rerum. nam lautitia, munditia, à lauando dicta, & conuiuium lautum, dicitur con uiuium sumptuosum, quia ibi omnia sunt lauta, & nitida.

ASCEN. Multum, &c.] Ordo est. Cato posterior, videlicet Vticensis, discedit multum à prisca, i. priorum sæculorum cōtinentia, spatio annorum. s. si ad spacium annorum aspexerimus, vtpote natus in ciuitate iam diuite, & gaudente lautitia. i. lauto apparatu cœnarum. Is tamen cum interesset in bellis ciuilibus. s. inter Cæsarem & Pompeium trahens secum filium, habuit xij. seruos plures numero, quam superior. s. Cato habuerit, pauciores sup. quam superior, diuersis moribus temporum. i. si respexerimus ad mores temporum vtriusque, quia frugalior possit iudicari, qui tempore posterioris Catonis xij. seruos habuerit quam qui tempore prioris duntaxat sex. [Exultat, &c.] Mira solertia, nec noua, continuandi styli filia. Ordo est. Animus sup. meus percurrens memoriam maximorum virorum, exultat. s. præ lætitia.

DE SCIPIONE ÆMILIANO.

Scipio Aemilianus post duos inclytos consulatus, totidemq; suæ præcipuæ gloriæ triumphos, septem seruis sequentibus officio legationis functus est, & puto Carthaginis, ac Numantiæ spolijs comparare plures potuerat, nisi operum suorum ad se laudem, manubias ad patriam redundare maluisset: Itaque cum per socios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri, & argenti, sed quantum amplitudinis pondus secum ferret, æstimabatur. Continentia vero etiam vniuersis plebis animis sæpenumero cognita est, sed abunde erit ex his duo exempla, longe inter se distantium sæculorum, retulisse.

OLIV. Exultat animus Scip. Aemil. legatus ad Aristonicum, vt coniicitur, qui sub captam à Scip. Numantiam, eo quòd esset Attali regis nepos, Eumenis filius, Asiam occupauit, tanquam auitum regnum sibi iure hæreditario debitum, cum testamento regis Attali P. R. prouincia legata libera esse deberet. Hunc, vt Front. ait, traditur in itinere cum amicis ambulantem, accepto pane vesci solitum. Idem & de Ale. rege Maced. dicitur. [Exultat animus] Non mediocri lætitia extollitur animus meus, cum in eo sit occupatus, vt tantorum virorum documenta commemoret. Æmilianus, quia de gente Æmilia fuit, & per adoptionem in Scip. familiam translatus. Totidem triumphos, videlicet de Carthagine, & Numantia duabus vrbibus euersis P. R. inimicissimis, quibus deletis, & vt inquit Cic. Scip. non sum præsentia, sed etiam futura deleuit. [Plures]. s. septem seruis. [Manubias] Differt inter spolia & manubias, vt vult A. Gel. quòd spolia sunt corpora rerum, quæ capiuntur ex hoste, manubiæ vero pecunia ex venditione prædæ recuperata. [Itaque] Respondet tacitæ quæstioni, non enim inquit Scipionis gloria ab exteris gentibus numero seruorum, sed victoriarum multitudine censebatur. Manubię.

ASCEN. Scipio Æmilianus] Functus est officio legationis post duos inclytos consulatus, & totidem triumphos præcipue gloriæ suæ, septem seruis sequentibus. [Et puto] Sup. quod poterat comparare. i. conquirere plures. s. seruos. quam septē spolijs Carthaginis, & Numantiæ duarum potentissimarum vrbium, quas vicit, & spoliauit, nisi maluisset laudem operū suorum redundare. i. applicari ad se, & manubias. i. portionē, quæ duci ex præda contingit, redundare supra ad patriam. s. suam, hoc est Romam. seu Romanum ærarium. [Itaque]. i. & ita cum faceret iter per socios. s. Rōm. Imperij, & gentes exteras. i. nihil ad Romanos pertinentes, non enumerabantur mancipia eius, sed victoriæ nec æstimabatur quantum auri, & argenti ferret secum, sed quantum pondus amplitudinis. i. extensionis honoris, & gloriæ. [Continentia, &c.] Præfatio est de continentia totius P R. non vt falso inscribitur Pyrrhi. Nam Pyrrhi exemplum inter externa recitandum foret, neq; sequens de Mario, aut Cinna est, sed de P. R illorum tempore, vnde titulos (vt alibi sæpe) correxi. Ordo est. Vero pro sed, continentia est cognita etiam sæpenumero vniuersis animis plebis, sed erit abunde. i. vsq; ad abundantiam satis retulisse. i. recitasse ex his duo exempla sæculorum distantium inter se longe. i. quæ contigerunt in plebe Rom. sæculis multū inter se distantibus. Nam prius tempore Pyrrhi, posterius tempore Marij, de priore dicit sic.

THEO. Scipio Æmil.] Hic ad orbis terrarum componenda regna missus à Senatu, quo cuiq; sua distribueret, haud plures in ministerio quinq; seruis habuit, & vnus ob iter ē vita migrauit. Afric. ad suos domum scripsit vt emerent, & ad eum mancipium mitterent, quod in defuncti locum succederet hec ex Possidonio, Polybioq;, & Atheneo, Ianus, vbi non conueniūt in numero seruorum cum Valerio.

DE PYRRHO.

*Pyrrhus * impetus sui terrore soluto, ac iam Epiroticis armis languentibus, beneuolentiam P. R. mercari, quia virtutem debilitare nequiuerat, cupies: pene totum regiarum opum apparatum in vrbem nostram transtulit. Cæterum * cum & magni pretij, & varij generis à legatis eius, tàm virorum, quàm fœminarum apta vsui munera circa domos ferrentur, nulla cuiquam dono ianua patuit. Tarentinæque petulantiæ animosus magis, quàm efficax defensor, haud scio maiore cum gloria huius vrbis, armis, an moribus repulsus sit.*

* Liu. lib. 34. Cynea legato.

* Plut. in vita.

Continentia vero etiam vniuersis.] De origine Tarentini belli nulla est inter auctores dissensio. nam omnes bellū susceptum esse dicunt ob direptam classem, violatosque legatos; de euentu vero dissentiunt inter se Iust. & Florus, nam Rom. bis prælio victos affirmat, & ob eam rem missa à Carthag. auxilia fuisse Roma. quæ Senatus cum gratiarum actione recusauit, Carthaginiensibusque remisit, deinde Fabr. Lucinum missum à Senatu legatum, qui cum Pyrrho rege pacē componeret, ad quam confirmandam, cum Pyrrhus Cyneam legatum Rom. cum ingentibus donis misisset, quibus Senatum corrumperet, vt quibusuis conditionibus pacem impetraret, neminem inuenit, cuius domus muneribus pateret: mira profecto tanti Senatus continentia. Luc. vero Florus nō duobus prælijs, sed vno duntaxat, & non hostium virtute, sed nouarum belluarum terrore dicit Rom. fuisse superatos, quin etiam pugna, vt inquit, tam atrox fuit, vt ferentanæ turmæ præfectus inuectus in regem, turbauerit, coegeritque proiectis insignibus prælio excedere, in Apulia, deinde melius dimicatum Cn. Fabricioq; consulibus, iam quippe terror belluarum exoluerat, & C. Minutius quartæ legionis hastatus, vnius proboscide abscissa, mori posse belluas ostenderat, rursus in Lucaniæ eodem Marte presente pugnatū est, nec vero solū armis, & in campis, sed consilijs quoq;, domi, & intra vrbe cū rege Pyrrho dimicatum est, quippe post primā victoriam rex callidus Romanorum continentia.

callidus intellecta virtute Rom. statim desperauit armis, seq; ad dolos conuertit, nam interemptos cremauit, captiuos indulgenter habuit, & sine precio restituit legatos, deinde cum muneribus misit in vrbem, vt corrupto senatu in amicitiam reciperetur; sed bello, & pace foris, & domi omnem in partem Romana virtus tunc se probauit, nec alia magis quam Taręt. victoria ostendit P. R. fortitudinem senatus sapientiam, ducū magnanimitatem, omnium deniq; continentiam. Eodem modo Plut. in vita Pyrrhi duas affert opiniones, & eorum, qui Rom. bis victos, & eorum qui semel tantummodo superatos fuisse dicuntur. [Petulantiæ] Luxuriæ atq; lasciuiæ Tarentinæ. Cato in oratione, quam habuit, pro ornamenis mulierū, bello Maced. patrum, inquit nostrorum memoria per legatū Cyneam Pyrrhus non virorum modo, sed etiam mulierum animos donis tentauit, nondum lex oppida ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit.

ASCEN. PYrrhus] .s. rex Epirotarum abs Tarentinis contra Ro. pugnans terrore impetus sui soluto. i. postquā solutus erat, ac armis Epiroticis iam languentibus, quia de victoria desperātibus, fractis videlicet Epirotarum animis, cupiens mercari. i. mercibus, & donis emere, beneuolentiam P. R. quia nequiuerat debilitate virtutum. s. P. R. transtulit. i. transmisit pene totum apparatum, opum regiarum in vrbem nostram, hoc est Romam. [Cæterum]. i. sed cum munera, & magni precij, & varij generis apta tam vsui virorum, quàm fœminarum ferrentur à legatis eius, circa domos. s. ciuium Rom. nulla ianua patuit cuiquam dono (Quod longe aliter Iugur. belli tempore vt Sal. attestatur, contigit) quod pro &, haud scio. i. dubito, vtrum sup. Pyrrhus defensor petulantiæ Tarentinæ. i. Tarentinorum, qui per petulantiam Roma. in se arma excitarant, magis animosus, quam efficax, quia multa ausus nihil effecit, sit repulsus cum maiore gloria vrbis huius, idest nostræ, hoc est Romanæ armis quam moribus, q. d. non minus gloriosum esse continentia tali eius dona respuisse, quàm armis eius vires contudisse.

DE C. MARIO, ET L. CINNA.

Patercul. *IN illa * quoque procella, quam C. Marius, & L. Cinna Reip. inflixerant: abstinentia Pop. Rom. mirifica conspecta est, Nam cum à se proscriptorum penates vulgi manibus diripiendos abiecissent, inueniri potuit nemo, qui ciuili luctu prædam peteret. Vnus enim quisque se ab his perinde, ac sacris ædibus abstinuit. Quæ quidem tam misericors continentia plebis, tacitum crudelium victorum conuitium fuit.*

IN illa quoque procella] Hæc historia Marij, & Cinnæ supra in cap. de prodigijs annotata est, & in alijs locis separatim quoque descripta, vbi de alterutro ipsorum dicendum fuit. Quod vero ad hunc locum pertinet illud satis erit dixisse, quod dum Silla bello Macedonico esset occupatus, Marius, & Cinna coniunctis exercitibus ad vrbem properarunt, & primo Hostiam, deinde Ianiculum, postremo vrbem ipsam cęperunt, & in ciues miserabili cęde grassati, insuper etiam potestatem plebi fecerunt diripiendi bona proscriptorum. nam multos tyrannicę proscripserant, verum tanta fuit P. R. modestia, vt nulla, quantumlibet magna spe lucri adduci potuerit, vt quisquam se tam nefaria preda coinquinaret. Magna igitur fuit plebis Rom. continentia. [Procella] Perturbatione rerum, & est pulchra translatio, qua vtitur Cic. vt in illis dūtaxat fluctibus cōcionum, & tribunitijs procellis, nam à per-pellendo dicta est, eo quòd omnia percellat. i. peruertat [A se] scilicet Mario, & Cinna. [Perinde ac]. i. tanquam.

ASCEN. IN illa quoq; procella, &c.] Affert secundum exemplum continentiæ P. R. temporibus C. Marij, & Lucij Cinnæ, qui voti compotes in ciuili bello contra Syllam, inimicorū opes volentibus diripiendas proposueraat, sed non sunt inuenti, qui vellent. Ordo est. Abstinentia P. R. conspecta est mirifica, quoq;. i. etiam in illa procella. i. vi perturbationum, quā C. Marius, & Lucius Cinna inflixerant reip. Nam cum ipsi abiecissent penates. i. deos familiares, & quidquid in eorum custodia erat, hoc est omnes facultates proscriptorum. i. perscriptum præmium morti, vbicunq; reperirentur addictorum à se, diripiendos manibus vulgi. i. vilis populi, nemo potuit inueniri, qui peteret prædam supra in luctu ciuili. Enim pro quia, vnusquisque abstinuit se ab his penatibus, ædibus proscriptorum perinde ac. i. non aliter, quàm ad ædibus sacris. i. templis deorum. Quæ quidem continentia plebis tam misericors (quia moti misericordia in proscriptos, abstinuerunt manus ab eorum bonis) fuit conuitium. i. improperium tacitum, quia non voce, sed facto loquebatur, victorum crudeliū . s. Marij, & Cinnę, de quorum victoria sæpe habitum est.

EXTERNA.

DE PERICLE.

*AC ne, * eiusdem laudis commemorationem externis inuideamus; Pericles Athenensium princeps, cum tragœdiarum scriptorem Sophoclem in Pratura collegam haberet: ac is, publico officio vna districtus, pueri ingenui prætereuntis formam impensioribus verbis laudaßet; intemperantiam eius increpitans, dixit. Prætoris non solum manus à pecuniæ lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debere.* *Cic. li. 1. de offi. & Plut. in vita. Stobæus serm. 15.

OLIV. AC ne eiusdem laudis commemorationem] De hoc viro infra dicetur lib. 5. cap. vlt. vbi de illius animi fortitudine dicendum erit. Lacedæmonij, & Ath. multis se inuicem cladibus affluxere, demum cum post nauale prælium, æquo Marte vtrinq; discessum esset, Lacedæmonij ad Messeniorum bellum reuocantur. sed ne interea ociosum tempus, quo vires repararent Ath. relinquerent, paciscuntur cum Thebanis vt Boetiorum imperium, quod tempore Persici belli Ath. occupauerant, his restituerent, & illi Ath. bella susciperent. tantus furor Spartanorum, vt duobus bellis impliciti, suscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. igitur Ath. aduersus tantam tempestatem, belli duos duces diligunt Periclem spectatæ virtutis virum & Sophoclem tragœdiarū scriptorem, qui diuerso exercitu, & Spartanorū agros vastauerunt, & multas Achaiæ ciuitates Atheniensium imperio adiecerunt. fuit aūt Pericles princeps Ath. philosophus inclytus & orator insignis, atq; Anaxagorę discipulus, rexitq; remp. Ath. lx. an. mira prudentia. cum igitur collegam haberet in pretura, vt diximus, Sophoclem poetā, & is publico intentus officio, insignis pueri forma laudasset, intēperantiam eius increpitans ait decere prætorem manus, & oculos hre ab omni libidine prorsus amotos. [Districtus] Detentus.

ASCEN. AC ne, &c.] Transiens ad externa dicit. [Ac ne inuideamus externis]. s. populis, aut hominibus commemorationem eiusdem laudis. s. ob continentiam, aut abstinentiam, quæ sic proprie differunt, ꝙ continentia est eorū, quæ intra nos sunt, ne excant in opus illicitum, abstinentia est retractio membri ab ijs, quæ illicite nobis vsurpemus dico sup. ꝙ Pericles princeps Ath. cum haberet Sophoclem scriptorem tragœdiarum, longè clarissimum collegam in prætura, ac is. s. Sophocles districtus. i. occupatus, vna. i. pariter cum Pericle, officio publico. s. ad præturam pertinente, laudasset verbis impensioribus . i. nimis impensis, & accuratis formam. i. formositatem pueri ingenij prętereuntis. i. qui ante oculos eorum forte tunc prętéribat, dixit increpitans intemperantiam eius . s. Sophoclis, non solum manus prætoris debere esse continentes lucro pecuniæ, sed etiam oculos ab aspectu libidinoso.

DE SOPHOCLE.

*SOphocles * autem ætate iam senior, cum ab eo quidam quæreret, an etiamnum rebus venereis vteretur: * Dij meliora inquit. libenter enim istinc tanquam ex aliqua furiosa profugi dominatione.* * Cic. in Cat. * εὐφήμει ἔφη Plat. ... [illegible]

OLIV. SOphocles autem] Hic Ath. fuit poeta tragicus, ætate sua clarissimus, de quo plures ex nostris varia, & magnifica scripserunt. Quem Cic. diuinum poetam lib. 1. de diuin. vocauit his verbis adiungam philosophis doctissimum hominē, poetamq; diuinum Sophoclem. Virg. quoque in Buc. applaudens Augusto ait, Sola Sophocleo tua carmina digna Cothurno. ab hoc igitur cum quęreretur, rebus ne venerijs tunc etiā vteretur, (erat enim ętate iā prouectiori) dij meliora, inquit, libenter enim istinc tāquam ab aliqua furiosa profugi dominatione, ꝙ Cic. noster testatur in Catone maiore iisdē ferme verbis, bene inquit, Sophocles rñdit cū ex eo quidā iā affecto ętate quęreret, vteretur ne rebus Veneris, dij meliora, inquit, libenter vero istinc sicut à dño agresti, & furioso profugi. hac igitur vocē Sophocles quodāmodo detestatus est. sunt tamen qui dicant, Socratē fuisse, qui hoc dixit. Dij meliora. s. debet.

SOphocles autem iam senior]. i. prouectior ętate, cum quidā quæreret ab eo, an vteretur etiamnum. i. an tunc adhuc

vide

vnde forte legendum sit, etiam tum rebus Venereis inquit, Dij meliora supra dent mihi facienda. Enim pro quia, ego profugi libenter istinc tanquam ab aliqua furiosa dominatione.

THEO. SOphoclem] Sophocles ex actica tribu Colono Sophili F. Olympiade 74. natus annis 17. Socratem processit. is in scena quædam nouauit, Apis à suauitate carminis appellatus. Alter eiusdem nominis Aristone patre genitus superioris nepos. is aiebat, λυττῶντα καὶ ἄγριον δὲ ποτίλω ἀπὸ φυγεῖν ἐλθόντα ἐσχηρας, furiosum & agrestem fugere dominum ætate in senium vrgente, plura Suidas.

DE XENOCRATE.

*Dion. in vita. * ἡ φρύνη ἐκθεσπιῶν, inquit Athen. li. 11

AEque * abstinentis senectæ Xenocratem fuisse accepimus, cuius opinionis non parua fides erit narratio, quæ sequitur. In peruigilio Phryne * nobile Athenarum scortum, iuxta eum vino grauem accubuit, pignore cum quibusdam iuuenibus posito, an temperantiam eius corrumpere posset, quam nec tactu, nec sermone asper natus, quoad voluerat in sinu suo moratam, propositi irritam dimisit. Factum sapientia imbuti animi abstinens: Sed meretriculæ quoque dictum per quam facetum, deridentibus enim se adolescentibus, quia tam formosa, tamque elegans, poti senis animum illecebris pellicere nõ potuisset, pactumque victoriæ precium flagitantibus, De homine se cum ijs, non de statua pignus posuisse respõdit. Potest ne Xenocratis continentia à quoquam magis vere, magisque proprie demonstrari, quàm ab ipsa meretricula expressa est? Phryne pulchritudine sua, nulla ex parte constantissimam eius continentiam labefecit. * Quid rex Alexander? diuitijs eum quatere potuit? ab illo quoque statuam equidem æque frustra tentatam putes: legatos ad eum cum aliquot talentis miserat, quos in Academiã perductos, solito sibi, idest modico apparatu, & admodum paruulis copijs excepit. * postero die interrogantibus, cuinam adnumerari pecuniam vellet? Quid? vos, inquit, hesterna cęna non intellexistis, ea me non indigere? Ita Rex Philosophi amicitiam emere voluit, Philosophus regi suam vendere uoluit.

*Cic. Tus. 5. & Plut. de fortuna Alexãdri 50. talenta fuisse scribũt. *Tres minas Atticas tantũ accepit. Diog. in vita 30. scri. Cic.

OLIV. AEque abstinentis senectæ] Xenocrates Calcidonius fuit Agatoris filius, & à primis ferme annis Platonis auditor erat, teste Laertio, tardus ingenio adeo, vt cum illum Plato Aristoteli compararet, vt tradit Cic. in lib. de oratore, alterum freno, alterum calcaribus indigere diceret, alioquin seuero semper ac serio habitu, & ore perdurabat: in Academia dixit, vt plurimum, si quando ad vrbem proficiscebatur, turba omnis impudicorum eius transitum obseruabat, eius inquietandi gratia. hic tantæ continentiæ fuisse traditur, vt Phryne suo tempore nobile scortum deposito cum quibusdam iuuenibus pignore in suum concubitum allectura, in lectuli partem admissa, nullis meretricijs illecebris, nullo libidinis irritamento (cum omnia frustra tentasset) incredibilem eius continentiam violare potuerit, quæ, cum à iuuenibus victoriæ precium posceretur facere respondit, se cum illis de viro, non de statua certasse. Quidam etiam fuerunt à discipulis eius Laidem formosissimam meretricem dedita opera intromissam, vt illum pertentaret, sed tantæ dicunt fuisse continentię, vt cum se ad libidinem incitari persensisset, pateretur virilia secari, & vri. Tanta præterea fides illi data est, vt cum in ea vrbe nullius iniuriati testimonium admitteretur, illi soli iusiurandum Athen. remitterent, sicut diximus in cap. de maiestate. Erat adeo frugi, vt cum illi Alex. magnã pecuniæ quantitatem misisset, sublatis tribus millibus nummorum Atticorum ne regia munera spernere videretur, reliquum remitteret, dicens, illi pluribus opus esse, qui plures enutriret. Ad Philippum olim legatus cum cæteris missus, cum alios sciret donis emollitos, & sępe conuiuia celebrare, neutrum ipse horum fecit, legatis postea dicentibus secum frustra Xenocratem iuisse, comperta re ipsum duplici honore honestarunt. Successit in Academiam Speusippo, scholamque tenuit 25. annis, moritur noctu, cum in cartaginem forte offendisset, anno ætatis suæ 82. [In peruigilio] idest totius noctis vigilia. [Nobile scortum.] Famosa meretrix, nam nobile notum dicimus. Virg. Est locus Italiæ medio sub montibus altis nobilis. [Vino grauem] Hoc dicit ad exeggerandum eius continentiam. nam vinum magnum est libidinis irritamentum, & quo magis quis vino, & cibo incaluerit, tanto facilius solet in libidinem solui. Vnde Terent. Sine Cerere, & Baccho friget Venus. [Perquam facetum] Valde iocosum. [Phryne] Magna vis est in ipso nomine Phryne, quasi emphasim facit, quòd omnium pulcherrima foret. [Labefecit] Debilitauit conquassauit [Quid rex Alexander Talentis] Talentum duplex est, Atticum, & Euboicum. rursus Atticum duplex est, magnum scilicet & paruum de magno dixit Liu. in 36. ab vrb. condi. magnum talentum. Atticum 80. libras habet, & paulo plus, sed alibi manifeste monstrauit talentum magnum 83. libras, & quatuor habere vncias, quod si volumus ad nummos referre Romanos, vt Prisc. ait, sex millia nummorum Romanorum habet. Talentum vero paruum libras habet 60. talentum Euboicum minus Attico fuit, sed non valde, nam teste Festo, quatuor millium nummum Romanorum fuit. [Academiam] Academia sine aspiratione scribitur. fuit autem locus numerosus ab Athenis mille passibus distans, ab Academio quodam heroe sic cognominatus, in quo villa fuit. deinde Plat. natiuitate nobilis, & cum in eodem loco philosopharetur, idem Plat. studendi vsu, & frequentia discipulorum ac mox celebritate insignis fuit: in eadem Fauorino teste, Mithridatis Persarum rex Platonis statuam cum his scriptis locauit, Mithridates Rhodobati filius Persis musis imaginem dicauit Sillamonis opus. [Ea non me indigere] Cic. tamen li. 5. Tuscul. quæstionum dicit, Xenocrates, cum vidisset legatos tristiores, 30. minas accepit, &c.

Talentum.

ASCEN. AEque, &c.] Ordo est. Nos accepimus Xenocratem philosophum Chalcedonium, fuisse senectæ abstinentis ęque. i. æqualiter, vt Sophocles fuit, cuius opinionis, non parua fides. i. approbatio, erit narratio, quæ sequitur Phryne (sũt tamen qui Phyrne scribãt) nobile scortum. i. famosa meretrix Athenarum recubuit peruigilo. i. totius noctis uigilia iuxta eum, videlicet Xenocratem, grauem vino, pignore posito. i. deposito cum quibusdam iuuenibus, an. s. Phryne posset corrumpere temperãtiam eius, quam scilicet meretriculam, Xenocrates nec aspernatus est tactu, quia permisit se ab ea tangi, nec sermone. i. colloquio, dimisit moratam. i. postquam morã traxerat in sinu suo quoad voluerat. i. ad saturitatem vsque irritam propositi. i. frustratam in proposito, quia proposuerat cum eo, quamquam seniore rem habere, quod quia non efficit, addit poeta, factum. s. Xenocratem est supra factum abstinens. i. abstinentiæ animi imbuti sapientia. Sed dictum meretriculę scilicet Phryne, est supra quoque, idest etiam, perquam. i. valde facetum. Enim pro quia, adolescentibus scilicet quibus cum deposuerat, se eum corrupturam, deridentibus se, s. meretriculam, quia ipsa tam formosa, & tam elegans. i. eleganti cultu, non potuisset pellicere illecebris animum senis poti. i. ebrij, & respondit flagitantibus. i. exposcentibus precium victoriæ pactum. i. de quo conuenerant paciscendo, vt victor obtineret, se posuisse. i. deposuisse pignus cum his. s. adolescentibus de homine non de statua, atque ita innuit Xenocratem statuam esse. Vnde auctor. Potest ne continentia Xenocratis demonstrari à quoquam verius, & propius. i. argumento sumpto de re magis propinqua, quia res magis propinqua plus euidens est (Sunt tamen qui propius, pro proprius scribant à proprie, sicut apud Iuuen. Egregius cœnat, pro magis egregie, quo circa, quia rara sunt inuentu huiusmodi comparatiua nominibus in ius finitis, ideo Aldus legit magis vere, magisque proprie) quam expressa est ab ipsa meretricula, quæ. s. statuam esse confessa est? q. d. nequaquam. Nam Phryne ex nulla parte labefecit pulchritudine sua constantissimam abstinentiam. s. ab illicita venere, eius. s. Xenocratis. Videtur auctor vocabula confundere, sed re vera operatio respectu diuisorum, continentiæ, & abstinentiæ dici potest. Vnde quia Xenocrates libidinẽ suam non expleuit, continens dicendus fuit, & quia pulchritudinem meretriculæ non attigit, abstinens fuit, [Quid rex Alex.] s. Macedonium omnium potentissimus sup. fecit, aut potuit in eum, an. i. nunquid potuit quatere. i. concutere, & mouere à continentiæ, aut abstinentiæ virtute, eum. s. Xenocratem, diuitijs. i. offerendo diuitias? Probatur, q; minime [Nam equidem]. i. certe, tu putes. i. quilibet possit putare, statuam tentatam ab illo æque. i. nõ magis frustra. i. sine voti consecutione, quam sup. eum tentauit. (Apertior esset sententia si dixisset, ab illo quoq; eum æque frustra tentatum, ac statuam putes) Rex sup. miserat ad eum, videlicet ad Xenocratẽ legatos cum aliquot talentis. Quos. s. legatos perductos in Academiã. s. in eam partem Athenarum, vbi Plato instituit literarũ gymnasia, cũ prius desertus fuisset locus, Xenocrates excepit. i. hospitio cępit, dicitur autem

quis

quis accipi proprie ad mensam, apparatu solito sibi.i.modico, & copijs.i.facultatibus admodum paruulis. Et inquit, die postero. i.postridie eius diei.s. legatis interrogantibus cuinam vellet pecuniam.s.quam dono ab Alex. attulerant, annumerari, quia signata erat, & ita numerabilis, vnde, & nummus dictus, inquit. Quid vos sup. interrogatis, aut paratis facere, non intellexistis cœna. idest ex cœna hesterna. scilicet quam illis apposuerat, me non indigere, ea scilicet pecunia? Ita ideſt & sic rex.s. Alex. voluit emere. scilicet oblata pecunia amicitiam philosophi. scilicet Xenocratis, & sup. philosophus.s.iā sæpe dictus Xenocrates, noluit vendere suam. scilicet amicitiam, quia qui dona accipit se, aut sua, quodammodo vendit.

THEO. PEruigilio] Peruigilium Cereris, & liberi nocturna sacra dicebantur. hic intellige de Bacchanali, de cuius licentia Liu. in bel. Maced. de Cerealibus esset absurdum, quippe quæ succubitu celebrati solebant, vt indicat Ouid. in amoribus, & in Metamor. [Nobile scortum] Phryne tantas opes ex turpi quæstu congessit, vt instauraturam se Thebarum mœnia suo ære polliceretur, dummodo titulum sic inscriberent. Alc. vrbem, deleuit. Phryne Meretrix instaurauit. hist. refert Callistratus in eo quem scripsit de scortis, & Ianus in tributum repetijt, explicato Propertij carmine, quod alij nō intellegebant. Hæc quæ deletas potuit componere Thebas, Phyrne tam multis facta beata viris.

DE DIOGENE.

*Lexander * vero cognomen inuicti assecutus, continentiam Diogenis Cynici vincere non potuit: ad quem, cum in sole sedentem accessisset, hortareturque vt si qua sibi præstari vellet, indicaret: quemadmodum erat in crepidine collocatus, sordidæ appellationis, sed robustæ vir præstantiæ: Mox inquit, de cęteris, interim velim à Sole mihi non obstes quibus verbis illa nimirum inhæsit sententia, Alexander,* Diogenem gradu suo diuitijs pellere tentat, celerius Darium armis. Idem Syracusis, cum olera ei lauati Aristippus dixisset, si Dionysio adulari velles, ista non esses. Immo inquit, si tu ista esse velles, Dionysio non adulareris.*

* Cic. Tuscul. 5. Plut. de exilio. ἐπὶ κρατεία, inqt κυνικῶς

* Diog. in Aristip. in verso tantum verborum ordine.

OLIV. ALexander vero cognomen] De continentia Diogenis Cynici dicit, quam Alex. vincere non potuit, Hic Sinopeius fuit, Itesij Mensarij filius, quem fugisse dicuntur, cum pater publice mensam haberet, ac falso pecuniam signaret. Eubolides vero dicit nōn patrem, sed ipsum monetæ falsam signationem fecisse, alij putant eum sponte patriam reliquisse; hic veniens Athenas Antisthenem comperit, à quo, cum respueretur in disciplina, (nam statuerat neminem recipere) perseuerantia illum vicit, pallium primum habuit duplex vt quidam tradunt, & peram, in qua cibos ferebat, omnique vtebatur loco ad omnia & prandens, & dormiens & loquens, cum scripsisset cuidam, vt sibi cellam pararet, faciente id illo tardius, dolium pro domo habuit æstate in feruida harena se voluebat, hyeme coopertas niue statuas amplectabatur, parans se his modis ad laborum tolerantiam. idem cum vidisset puerum concaua manu bibentem, abiecit vile vas, quòd habebat dicens, puer me vtilitate superauit, & homini natura abunde omnia subministrauit, idem cum alium vidisset puerum, perfracto vase, pane concauo lenticulam suscipientem, abiecit catinum dicens, omnia esse deorum, & sapientes deorum amicos esse: inierat illi teste Laertio suauissimus sermo, atque in despiciendis alijs promptus. Nam scholam Euclidis dicebat esse bilem: Plat. auditorum consumptionem; Dionysia certamina, magna miracula stultorum: oratores esse turbæ ministros; Grammaticos admirari se dicebat, qui cum Vlyxis mala requirerent, sua ignorarēt; Musicos mordebat, quod cū lyre chordas aptarent, animi inconcinnos mores haberēt; Mathematicos carpebat, quòd Solem Lunam, & sidera intuerentur, quæ vero erant ante pedes non curarent; Oratores itidem, quòd studerent iusta dicere, non autem facere, aliaque quamplura, quæ esset longum referre. Huic ad solem sedenti cum diceret, Alex. petè quid vis, ait, noli mihi vmbram facere, & fama fuit, referente Laertio Alex. dixisse, se velle esse Diog. nisi esset Alex. hic deinde cum in Aeginam nauigaret à Pyratis comprehensus, quorum princeps fuit Crepalus, & Cretam deductus est, vt venderentur, cum autem interrogaretur quid sciret agere, dixit se scire viris imperare, atque ad præconem ait, prædica quis nam dominum sibi velit emere, sedere prohibenti inquit, nihil refert, nam pisces quocunque iaceant, emuntur, & cum videret Corinthium quendam præclara effigie, & habitu ingenuo Xenidem nomine, inquit, huic me vende, quia domino indiget, cum digito denotans, quo Xenides, audito, & inspecto viro, libentissime emit, & Corinthum adductum filijs suis præceptorem dedit, & eum præfecit domui. ille autem Xenidi dicebat, cum sibi parere oportere, quamuis esset seruus, & medico, & gubernatori quamuis seruis sæpius pareatur. cuius clarissima præcepta ita comprobauit Xenides, vt sæpe diceret, bonus dæmon domum meam intrauit, at ipsius Xenidis filios (teste Eubolo) post reliquas disciplinas docuit æquitate, arcus intendere, fundas rotare, atque iaculari, in palestra cum eis se exercebat, gratia tantum roboris cōparandi, & bonæ valetudinis: tenebant pueri multa ex poetis, & alijs, tamen ex ipso memoriter omnem illis Diog. rationem doctrinæ, vt facile memoriæ tenerent, breuiter collectam insinuabat deinde eos ministrare docebat, leui contentos cibo, ac vili, & aqua, illos ad cutem tonderi faciebat, deducebatque incompositos, ad venationem aliquando exercebat, & cum teste Cleomene, necessarij illum redimere voluissent, seruos appellauit, dicens leones nutrientium non esse sues, sed illos magis leonum; Senuit apud Xenidem, vt Eubolus retulit, obijtque an. 90. & à filijs Xenide sepultus fuit. de illius morte variæ sunt sententiæ, illa tamen probabilior, quòd desiderio migrandi è vita continendo spiritum vitam exhalasset. [Cognomē inuicti] Alex. inuictus dictus est, quòd à nullo vinci potuerit, sed omnes ipse vinceret, & tamē Diogenis continentiam vincere non potuit. [Cynici] Est cognomen quorundam philosophorum à canibus acceptum. nam κυνὸς græce, latine canem significat, quòd sicut canes natura mordaces sunt, sic eiusmodi philosophi insectandis hominum vitijs mordaces esse videantur. interrogatus Diog. quare canis diceretur, respondit, quia in eos, qui dant, blandior, in eos, qui non dant, latro, malos vero mordeo. quin etiam fuerunt in sepulchro eius erectam fuisse columnam, super qua canem è pario lapide sculpsere. [In crepidine] Crepido præruptі saxi altitudo, in qua in aprico loco ab solem Diogenes cōsederat. [Sodridæ] Quia Cynicus. ideſt Caninus philosophus diceretur. [Quibus verbis] Sicut Plut. refert in vita Alex. discedens. Alex. ait, nisi Alex. essem, vellem esse Diog. [Idem Syracusis] Aristippus in Dion. tyranni aula. [Olera] Herbas domesticas. Olus enim dicitur quidquid in hortis nascitur præter arbores. [Adulari.] Vt Prisc. tradit multa verba idem significantia in vtraque voce inueniuntur, vt populo populas, & populor popularis, & reuerto, tis, reuertor, teris, sic adulo, las, adulor, ris, & tam cum accusatiuo, quàm cum datiuo coniungitur. [Esse] Pro edere.

ASCEN. ALexander vero] .s.iam dictus rex Maced. assecutus.s. virtute, & felicitate bellica, cognomen, i.agnomen inuicti non tam quòd à nullo victus, quam quòd inuincibilis videbatur, non potuit vincere continentiam.s.quæ se intra limites paupertatis continuit, Diogenis. scilicet philosophi. [Cynici] ideſt de secta Cynicorum sic dictorum secundum Laertium quòd Canino more viuebat, nam & rabide inuitia oblatrabant, & censentes nullum naturale turpe, in propatulo coibant. ad quem.s. Diog. sedentem in sole, & ita apricante, cum.s. Alex. accessisset, & hortaretur. supp. eum, vt indicaret, si qua.i.aliqua vellet præstari.i.exhiberi statim sibi. Ipse quemadmodum erat collocatus in crepidine.i.prærupta saxi altitudine iuxta viam, in qua mendici sedere solent, vnde Iuuen. Nulla crepidine vacat? &c. sunt tamen, qui in dolio versatili inuentum dicant iactitantem se eā habere mansionem, quæ totos dies solem haberet incubentem. Vir appeliationis sordidæ, quia Cynicæ, hoc est Caninæ, sed robustæ præstantiæ.i.fortitudinis animi, inquit.i.respōdit Alex. de ceteris sup. indicabo tibi mox.i.statim, interim.i.interea. s.dum cogitat, quid indicaret, velim non obstes mihi à sole.i.præripiēdo mihi, solem, q.d mihi à te peto, nisi vt non auferas solem, quem dare non potes. [Quibus verbis illa].s.diuulgata sententia.s. omnium mortalium, inhæsit.s.animis eorum, nimirum. ideſt haud dubiæ, Alex. tentat pellere diuitijs.i.per diuitas, Diogenem.s. philosophum, gradu suo.s.conceptæ paupertatis, & libertatis nulli obnoxiæ, celerius sup. pellet gradu suo Darium regem Persarum potentissimo armis. scilicet suis Plut. addidit Alex. à suis reprehensum, q̃ cum mordaci illo homine se contemnenti loqueretur, suis respondisse. Non contemptibilis hic contemptor est, quòd si Alex. non essem, Diogenes esse vellem. [Idem].s. Diogenes, cum Aristippus Philosophus in aula Dionysij tyranni diuersatus dixisset ei.s. Diogeni, lauanti olera.i.herbas quibus uescеretur. [Si (ò Diogenes) uelles adulare.s.inseruire assentando Dionysio.s.tyranno, ut regi, tu non esses.i.comederes, aut mādUcares ista (ab edo es)

ista

ista. i. vilia olera, inquit. scilicet respondendo, imo, q. d. quod potius fiat, si tuo Aristippe velles esse. idest manducare, ista, scilicet quæ contemnis olera, non adulareris Dion. i. tyrano.

THEO. A Sole mihi non obstes] Extat epistola Diogenis ab eo vel à Luciano, vel ab alio certe sub eius persona scripta ad Phenomanum, quam in latinum versam subieci. Sedebam in theatro, & libellos glutino resarciebam, venit Alex. Philippi. F. & ad me eatenus accessit, vt à sole obstaret: ego cum Papyri scissuras visu nõ assequerer, oculos sustuli, præsentemq; agnoui. Tum ille comprensa dextera me nomine appellauit, ad quem ego vere inquam inuictus es adolescens, cum parem Dijs, habeas potestatem, ecce quod aiunt obiectu lunæ solem laborare, tuo aduentu ipse effecisti. Tunc Alexander, irrides inquit ò Diogenes. Quid iocer inquam, nonne vides inceptum opus à me, tua causa intermissum, cum non clarius interdiu quàm noctu cernam?

DE PAVPERTATE. Cap. IIII.

DE CORNELIA.

Maxima ornamenta esse matronis liberos, apud Pompeium Rufum Collectorum libro sic inuenimus. Cornelia Gracchorum mater, cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua pulcherrima sæculi illius ei ostenderet: traxit eam sermone, quousque è schola redirent liberi: & hæc, inquit, ornamenta mea sunt. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit, * *eo quidem certius, quàm qui cuncta possidet: quia dominium rerum collabi solet, bonæ mentis vsurpatio nullum tristioris Fortunæ recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in vltimo miseriarum statu ponere? cum & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & huius horridior aspectus, solidis, & certis bonis abundet, quòd melius personis, quàm verbis repræsentabitur.*

* Sic Lacæna quædã Sto. serm. 72.

OLIV. MAxima ornamenta esse matronis] In hoc cap. paupertatis laudes celebrantur, commemoratis clarissimorum virorum exemplis, qui in pauperpate cum summa dignitate, & gloria vixerunt. ostendit autem hanc in honore apud Ro. diu habitam fuisse, quod etiam Liu. testatur in præfatione 1. lib. dec. ab vrb. cond. quod exemplum supra à nobis est sæpe relatum, probat autem hoc Valer. cum multis alijs, cum Corneliæ Gracchorum matris exemplo, ad quam cum Campana quædam matrona Romam profecta diuertisset, eique multa, & preciosa ad matronarum vsum ornamenta cum adhibitione quadã ostendisset, illam Cornelia de industria tandiu traxit in sermone, quo ad filij à schola redirent, quos ostendes, & hæc, inquit, sunt ornamenta mea; dignum profecto tanta muliere responsum, quę vt generosa, in genere, & prole, suam rerum magnificentiam, ornamentaq; muliebria, non in gemmis, & margaritis, non in auro, & argento tanquam luxuriæ fomentis collocauit. Cornelia hæc non minus ob virtutem filiorum, quàm ob memoriam Africani patris à P. R. colebatur. cui cum statua decerneretur, inscriptum est. Corn. Grac. matr. multa de hac muliere scripta sunt in vita Grac. [Matronis] Secundum iurisconsultos matrona dicitur, & mater familias, sed matrona diues, quæ non conuenit in manus viri. mater familias mediocris, quæ in manus viri conuenit. nam mater familias secũdum quosdam est, quæ in familia viri per quandam viris solennitatem transiuit, at vero matrona, quæ nupsit, dicta quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest, eo quòd in matrimoniũ venerit. [Collectorum] In quo multa virorum & mulierum exempla collegerat. Corn. T. Grac. vxor & superioris Afric. filia, mater. T. & C. Grac. [Traxit etiam] tandiu produxit in longum quadam orationis serie. [Omnia nimirum] Laudat frugalitatem eius ætatis. [Qui nil concupiscit] Qui suo contentus est, quia (vt supra diximus) non arca, sed hominis animus, diues est, qui nihil sibi deesse putet, nihil curet amplius, nihil appetat, nihil requirat. [Dominium rerum] Diuitiarum, & formæ gloria fluxa, & fragilis, sola virtus clara, æternaque habetur, quæ nec eripi, nec surripi potest, nec naufragio, nec incendio amittitur, nec vi tempestatum, nec tẽporum perturbatione mutatur, qua qui prædíti sunt, soli sunt diuites, soli possident res fructuosas, & sempiternas, solique (quòd improprium est diuitiarum) contenti sunt rebus suis. [Vsurpatio] Consuetudo, & in bona parte accipitur, qui bene viuere consueuit, non timet res aduersas, impetumque fortunæ, nihil enim moleste ferendum est, quod nostra culpa non est contractum. [Itaque quorsum] Si diuitię sunt in felicitate ponendæ, qui diuitias habent, felices sint necesse est, sed videmus diuites multos extrema plerunque miseria affici, non igitur diuitiæ felices sunt. contra vero si paupertas misera foret, & pauperes omnes miseri, sed videmus pauperes multos esse felices, quippe nulla fortunæ violentia premuntur, non igitur paupertas infelix [Multis intus amaritudinibus] Nam vt inquit Cicę. de diuite, te miseriæ, & ærumnæ præmunt, qui te beatum diuitijs, qui te florentem putas, tuæ te libidines torquent, tu dies noctesque cruciaris, cui nec satis est, quod est, & id ipsum quod habes ne diuturnum futurum sit times, te conscientiæ stimulant maleficiorum tuorum, te metus examinat iudiciorum, & legum quocunque aspexeris, vt furiæ, sic tuę tibi occurrunt iniuriæ, quę suspirare non sinunt.

ASCEN. MAxima ornamẽta, &c.] Locuturus de paupertate, paucissimis parasceuẽ facit dicens? Nos inuenimus apud Romã. Rufum sup. in li. collectorum. i. eorum, quæ ex varijs hist. collegit, sicut Val. hoc opus, liberos, & legitimam prolem esse matronis maxima ornamenta, sic idest per sequentis historię, & dicti narrationem Cornelia mater, Grac. s. Tiberij & Caij, cum matrona campana, idest illius regionis Italiæ, Luxu & diuitijs semper abundare solitæ, hospita. i. hospitio suscepta apud illam si Corn. ostenderet ornamenta sua pulcherrima seculi illius, quia postea multo maior fuit etiam Romæ opulentia, traxit, idest protraxit, & tenuit eam scilicet hospitam suam, sermone. idest colloquio, quousque liber. idest filij eius redirere è schola, scilicet literaria, & inquit, illis ostensis, & hæc sunt ornamenta mea (Q. d. Tu quidem ostentas mihi ornamenta tua, quæ ex te non sunt, & ita sicut tibi accessere, ita facile auferri poterunt, ego vero licet hactenus tacui non careo ornamentis ex me genitis, quo nomine Diua Virgo sincere gloriari posset) de quo dicto dicit Val. [Nimirum] idest profecto, is omnia habet, qui nihil concupiscit (sicut Cornelia, quæ non alium petijt ornatum) quidem. idest certe, certius. scilicet omnia possidet, qui nihil concupiscit, quam qui possidet cuncta, eo. idest propterea, quia dominium rerum solet collabi. i. in ruinam tendere, vsurpatio. idest per vsum continuum assuefacio bonæ mentis. idest animæ, aut voluntatis, nullum. idest non vllum non recipit. idest non admittit vllum incursum fortunæ tristioris. idest aduersæ fortunæ. [Itaque quorsum] idest inquam partem versus attinet ponere. idest constituere aut diuitias in prima parte fęlicitatis, aut paupertatem in vltimo statu miserarium? cum & frons illarũ scilicet diuitiarum. idest aspectus exterior, hilaris. idest lætus sit referta intus multis amaritudinibus, quia diuitiæ cum labore pariuntur, cum anxietate custodiuntur, & cum merore amittuntur, aut dimittuntur, multisque perniciem peperere, Et aspectus huius. scilicet paupertatis, horridior. idest incultior, & asperior abundet bonis solidis. idest integris, & certis idest non amissibilibus (quia diuitijs multi, paupertati insidiatur nemo, nisi forte humani generis hostis, aut pietas indiscreta, quæ sæpe dum ex paupere præsertim religioso diuitem facit, ex bono etiam persæpe malum facit. Paupertatis autẽ bona illis præsertim sæculis adhuc paucis erant nota. Vnde Lucan. de ea. Et munera nondum intellecta deum, &c. quod idest quæ res. scilicet paupertatem certis abundare bonis repręsentabitur, scilicet oculis memorię hominum, melius personis, quam verbis.

DE VALERIO PVBLICOLA.

REgio * *imperio propter nimiam Tarquini superbiam finito, consulatus initium Valerius Publicola cum Iunio Bruto auspicatus est. Idemque postea tres consulatus acceptissimos P. R. gessit, & plurimorum, ac maximorum operum prætextu, titulum imaginum suarum amplificauit: cum interim fastorum illud columen, patrimonio ne ad exequiarum quidem impensam sufficiente decessit, ideoque publica pecunia ducta sunt: non attinet vlteriore disputatione tanti viri paupertatẽ scrutari. Abunde enim patet, quid viuus possederit, cui mortuo lectus funebris, & rogus de fuit.*

* Liu. li. 2.

OLIV. [Fastorum libri vnde initiū habuerint.]

REgio imperio propter] Hunc post reges exactos cum Iunio Bruto primum consulem in vrbe Roma fuisse diximus in cap. de moderatione, quamuis igitur cęteris de dignitate pręstaret, vt Primus crearetur consul, Et ipsi Fastorum libri, In quibus magistratus, & omnia gesta fuerant descripta initium habuerunt, tamen eo vsque pauper vixit, vt mortuo funeris sumptus defuerit, ideoque publica pecunia ductæ sunt. [Superbia] Quia in patres, aliosque ciues. in Lucretiam per filium vsus fuerat. [Auspicatus est] Auspicio consecutus, quia nihil apud maiores publice, neque priuatim nisi prius captatis auspicijs gerebatur. [Acceptissimos] Quia cum summa virtute gessit. [Fastorum columen] Quasi ornamentum, eo quod primus ipse consul fuerit, in cuius consulatu fasti sunt scripti. ideft magistratus annui: sunt enim Fasti libri, in quibus Rom. omnes magistratus, & annua gesta describebant. [Lectus funebris] Quo effertur cadauer ad sepulchrum, Liu. ita refert: P. Valerius omnium consensu princeps belli, pacisque artibus anno post, Agrippa Menenio P. Posthumio consulibus moritur, gloria ingenti, copijs familiaribus adeo exiguis, vt funeri sumptus deesset, de publico est elatus, luxerũt matronæ, &c.

ASCEN.

REgio, &c.] Ordo est. Val. Publicola auspicatus est. i. auspicato, & prouide, ac feliciter introduxit, cum Iunio Bruto initium consulatus, & hoc imperio regio finito. idest terminato, & in nihilum redacto propter nimiam superbiam Tarquini. s. superbi, & idem. s. Publicola gessit postea tres consulatus acceptissimos, quia vtilissimos reip. & amplificauit titulum imaginum suarum. idest quæ aut in stemmate, aut in statuis, aut in picturis ipsi deinde ponendæ erant, prætextu. idest in sculptione, aut ratione plurimorum, & maximorum operum scilicet à se editorum, cum interim, scilicet dum talia faceret, illud columen, idest præcipuum, & summum decus Factorum, quia in Fastis, vbi nomina consulum, & quæ sub eis gesta erant scribebantur, primum locum obtinebat. decessit. scilicet ab hac vita, patrimonio. idest omni substantia (nam si patrimonium acceperis, pro eo, quod à patre acceperit, possit ditissimo affecto minimum esse, non enim patrimonium sed peculium, aut quamuis aliam possessionem lucro ac cessorio augemus) ne quidem. idest non saltem sufficienti ad impensam. idest sumptum exequiarum idest explementi officij funebris, ideoque exequiæ, sup. ductæ sunt pecunia publica. [Non attinet] idest nihil facit ad rem, scrutari paupertatē tanti viri disputatione vlteriore. [Patet enim abunde, Quid ipse viuus possederit, cui mortuo lectus funebris, quo effertur cadauer, & rogus, idest pyra extructa ad comburendum cadauer, defuit. scilicet quantum ad propriam facultatem, licet quantum ad publicam non defuerit.

DE MENENIO AGRIPPA.

[* Liu. li. 2.]

*QVantæ * amplitudinis M. Menenium Agrippam fuisse arbitremur, quem Senatus, & plebs pacis inter se faciendæ auctorem elegit? quantæ scilicet esse debuit arbiter publicæ salutis. Hic nisi à populo collatis in capita Sextantibus funeratus esset, ita pecuniæ inops decessit, vt sepulturæ honore caruisset. Verum iccirco perniciosa seditione diuidua ciuitas, manibus Agrippæ in vnũ contrahi voluit: quia eas pauperes quidem, sed sanctas animaduerterat: cuius vt superstitis nullum fuit, quod incensum deferretur, ita extincti, hodieque amplissimum est patrimonium, Romana Concordia.*

OLIV.

QVantæ amplitudinis M. Menenium] Plebs propter nexus ob æs alenum in sacrum montem secesserat. Nam magno natu quidã nexus diu in ergastulis à fœneratoribus habitus, cum maiorum suorum insignibus in forum se proripuerat, cuius vestis erat squallore obsita, fœdior corporis habitus pallore, ac macie perenni, ad hoc prolixa barba, & capilli efferauerant speciem oris, noscitabatur tamen in tantam deformitatem, & ordinem se duxisse aiebat, aliaque militiæ decora vulgo iactabat, sciscitantibus vnde ille habitus, vnde deformitas esset, cum propter longam militiam, temporumque calamitatem, & tributa imperata, æs grande confecisset, ductum se à creditore non in seruitium, sed in Ergastulum, & carnificinam dicebat, deinde ostentare tergum fœdum recentibus vestigijs verborum, inde orta seditione grauissima plebs a patribus in sacrum montem secessit, ad quam reconciliandam missus est hic M. Menenius Agrippa, vir facundus, plebique gratus, quòd inde oriundus esset, qui fabula Aesopi duras hominum mentes flexisse, & plebem patribus reconciliasse dicitur. hic ergo Agrippa seditionis intestinæ gratissimus disceptator, & domesticæ pacis inter plebem & patres dignissimus auctor, in ea paupertate vixit, vt funeris honos ei fuerit defuturus, nisi populus itidem vt Val. collatis in capita sextantibus honorem sepulturæ cumulatissime reddidisset. Neque enim potest dignitatibus obstare paupertas, quinimo felix, & honoratus erit semper virtute præditus pauper. vt Valer. & Menenius, vt alij complures fuisse cognoscuntur. [Honore] supple quia vt diximus, Menenius in tanta paupertate decessit, vt eum P. R. collatis quadrantibus, vel (vt alij dicũt) in capita sextantibus sepeliret, & ei sepul. locum publice daret: Diony. Agrippa Menenius inquit, cum summa patrum, & plebis æmulatione sepultus, plebe collatis inter se sextantibus de suo efferente, senatu de prompta ex ærario pecunia publice funerandum censente, quam plebs offerentibus vltro quæstoribus accipere non est dignata, sed eam Agrippæ filijs eorum miserans inopiam largita est. [Sextantibus] Sextantem, sexta pars assis. idest libræ. [Felix pau per.]

ASCEN.

QVantæ amplitudinis arbitremur] idest arbitrari debeamus. Marcum Menenium Agrippam, q. d. maxime, vt pote quem senatus, & plebs. s. Rom. elegit auctorem pacis. idest concordiæ faciendæ inter se. Scilicet quantæ amplitudinis debuit esse arbiter. idest arbitrarius interpres, & conciliator publicæ salutis, quia concordia res paruæ crescunt, & magnę conseruantur hic. idest huiusmodi vir, aut hic Menenius cum esset talis, ita inops pecuniæ decessit, vt nisi funeratus esset sextantibus, idest duabus vncijs æris collatis à populo in capita. scilicet singula, caruisset honore sepulturæ. [Ciuitas]. s. Romana diuidua. idest diuisa seditione perniciosa. idest reip. voluit contrahi in vnum, idest ad concordiam reduci manibus Agrippæ. scilicet Menenij, iccirco quia animaduertat eas scilicet manus eius pauperes quidem, sed sanctas. idest impolutas rapinis. Cuius. scilicet Agrippæ, vt nullum patrimoniũ fuit superstitis. idest dum viueret, quòd deferretur in censum scilicet quod scriberetur dum census fieret, ita extincti idest mortui est patrimonium, quod est hodie amplissimum concordia Romana. i. quidquid per concordiam Romanam, quã ille conciliauit, partum est, illius censeri potest patrimonium ob gloriam, quæ illi ex ea debetur.

DE C. FABRICIO, ET Q. AEMILIO.

*IN C. vero * Fabricij, & Q. Aemilij Pappi principum sæculi sui domibus, argentum fuisse confitear oportet. vterque enim patellam deorum, & salinam habuit. Sed eo lautius Fabricius, quòd patellam suam Corneo pediculo sustineri voluit. Pappus quoque satis animose, qui, cum hæreditatis nomine ea accepisset, religionis causa ab alienanda non putauit. * Illi etiam prædiuites, qui ab aratro accersebantur, vt Cos. fierent, voluptatis causa sterile, atque æstuosissimum Pupiniæ solum versabant: delitiarumque ignari, pastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant: * immo vero quos pericula reip. imperatores accersebant: angustiæ rei familiaris (quid cesso proprium nomē veritati reddere?) bubulcos fieri cogebant.*

[* Pli. li. 33. ca. 12. hos bis Cos. & semel Ces. simul fuisse scribit Cic. in Lælio. * Pupinia tribus ab agro Pupinio, iquit Sex. Pōp. * Hinc Iunius Brutus Bubulcus. Pli. li. 18. cap. 3.]

OLIV.

IN C. vero Fabricij, & Q. Aemilij] De paupertate Fabricij & Aemilij Pappi loquitur, qui cum essent suo tempore auctoritate præstantes, & rerum gestarum gloria illustres, eos tamen admodum pauperes fuisse constat, in quorum domib. aurum fuisse dicit, non ad suum, sed ad deorum vsum: in qua re iocatur Val. Plin. in fine 33. lib. nat. hist. videret inquit, hæc Fabr. & stratas argento mulierum balneas, ita vt vestigio locus non cum viris lauantium. [Fabricius] Inquam, qui bellicosos imperatores plusquam pateram, & salinum ex argento habere vetabat: [Patellam] Paruam patinam. est diminutiuũ à patina. Sed eo luatius iocatur, vt dixi Val. [Pediculo] Paruo pede, diminutiuum à pede. Illi etiam scilicet qui sequuntur, vt Attilius qui ab agris accius ad consulatum venit, vt Q. Cincinnatus. de quo Liu. Operæprecium est audire qui omnia præ diuitijs humana spernunt, neque honori magno locum neque virtuti putant esse nisi effuse affluant opes, spes vnica imperij P. R. Lucius Q. Cincinnatus trans Tyberim contra eum ipsum locum, vbi nunc naualia sunt, quatuor iugerum colebat agrum, quæ parata Quintia vocantur, ibi à legatis seu fossam fodiens palo innixus, seu cum arare

araret, operi certe (id quòd constat) rustico intentus, salute data inuicemq; reddita rogatus vt (quòd bene verteret ipsi reique publicæ) mandata senatus audiret, admiratus, rogitansq; satis ne salua essent omnia, togam repente è tugurio proferre vxorem Rutiliam iubet, qua simul absterso puluere, ac sudore velatus processit, Dictatorem eum legati gratulantes consalutant in vrbem Vocant, qui terror sit in exercitu exponunt, &c. [Prædiuites] Quantum ad magnitudinem animi. [Pupiniæ] Locus autē procul ab vrbe, vnde tribus pupia dicta est, erat autem locus maxime sterilis, sicut infra ostendit. [Vastissimas] Ingentes, quia solum dixerat.

Pupinia tribus.

ASCEN. IN Caij, &c.] Ordo est. Vero .i. sed, oportet, sup. vt confiteamur argentum fuisse in domibus Caij Fabricij, & Q. Æmilij Pappi principum sæculi sui. Enim pro quia, vterque habuit patellam (diminutiuum à patina) .i. vas patens, in quo mola .i. farina cum sale offerebatur, & salinum .i. vasculum, in quo sal erat, quo mola fiebat, ea etiam vascula pauperrimis spiritu argentea erant, vt erubescant nostri, qui in nescio cuius materiæ calice sanguinem dominicum libare non verentur. [Sed eo lautius] .i. splendidius & quasi delicatius Fabr. sup. patellam argenteam deorum habebat, quòd voluit patellam suam sustineri pediculo corneo .i. fulcro, seu sustentaculo facto in modum pedum ex cornu, hoc autem satyrico prope risu dicit, non enim ad luxum pertinet argenteo vasi corneos dare pedes. [Pappus quoque satis animose] Sup. egit, qui cum accepisset eam .s. patellam & salinum nomine hæreditatis, non putauit sup. ea alienanda causa religionis, quia putauit contra religionem se facturum, si quæ ad vsum deorum maiores applicuissent, ipse sine sua impēsa ea assecutus ad priuatū vsum eorum precia distraxisset. [Illi, &c.] Parasceue .i. præparatio est ad narrationem eorum, qui ab aratro ad imperium summum vocati sunt. Ordo est, Illi etiam prædiuites (eo stomacho dicit, quo capite superiore Fabricium tantum diuitem dixit, non quidem multa possidendo, sed continendo) quia accersebantur .i. vocabantur citati ab aratro .i. instrumento quo terram arabant; vt fierent consules, versabant causa voluptatis solum sterile, atque æstuosissimum .i. æstu solis maxime subiectum [Pupiniæ] .i. illius loci non longe à Roma. & ignari delitiarum dissipabant .i. frangebant in minutas particulas cum plurimo sudore .i. plurimo sudore concomitante, glebas uastissimas .i. tam amplas, vt cum difficultate impleri possint, immo vero (correctio est) quos pericula reip. accersebant .i. uocabant Imperatores .i. ad imperium Romanum & supra quos angustiæ rei familiaris, idest domesticæ (quid cesso reddere veritati proprium nomen) hoc est, quid uereor proprio nomine nuncupare, cogebant filij bubulcos .i. boum non solum custodes, sed etiam actores, & directores. nam in Italia bobus arant, vnde illud Ture deum placa vitulum sine crescat aratro.

DE ATTILIO CALATINO.

*Te fulcos Serrane ferentē inquit Poeta.
* Cic. pro Ros. Am.

ATtilium * autem, qui ad eum accersendum à Senatu missi erant ad imperium P. Rom. suscipiendum: semen aspergentem viderunt; * sed illæ rustico opere attritæ manus, salutem publicam stabilierunt. Ingentes hostium copias, pessundederunt. Quæque modo arantium boum iugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit ijs rubor, eburneo Scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere. Potest pauperes consolari Attilius, sed multo magis docere locupletes: quàm non sit necessaria solidæ laudis cupidini, anxia diuitiarum comparatio.

OLIV. ATtilium autem qui ad eum accersendum] Attilius, qui; & Galabrio dictus est. hic ad Thermopylas consul, Antiochum, Philippo adiuuante, victum Græcia expulit, idemque ætolos subegit, de quibus triumphauit. sed hunc Attilium intelligimus Calatinum, qui primo punico bello aduersus Carthaginienses missus, maximis, & munitissimis ciuitatibus Drepano, Lilibæo, præsidijsque deiectis panormum cepit, totamq; Siciliam peruagatus, paucissimis nauibus magnam hostium classem duce Hamilcare, superauit, sed cum ad ethnam ab hostibus obsessam festinaret, à pœnis in angustijs clausus est, vbi tribunus militum Calpurnius per flammam acceptis tricentis in superiorem locum euasit, & consulem liberauit, ipse cum 300. fortiter pugnans cecidit, & postea ab Attilio semianimis inuentus est. Attilius de Carthaginiensibus gloriose triumphauit, Hic est Attilius ille, qui Seranus dictus est à serendo, qui cum agrum suum coleret, euocatus ad remp. ob eximiam virtutem meruit dictaturam Plin. libro 18. Quęnam inquit, tantæ vbertatis causa erat ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri, ut fas est credere gaudente terra, vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadē cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua disponebant, qua castra, siue honestis manibus omnia lætius prouenriunt, quoniam & curiosius fiunt, serenti enim venerunt dati honores, seranum vnde cognomen. [Attilium semen aspergentem] .i. serentem, vnde dictus est seranus, de quo Virgil. vel te sulco serane serentem. [Stiuam] Manubrium illud incuruum quod manibus tenetur arando. [Scipione] baculo, Vnde Scipiones dicti sunt Cornelij ab eo .s. Cornelio, qui patrem cæcum ducens per vrbem dictus est patris Scipio .i. baculus.

Attilius Seranus vnde sdictus.

ASCEN. ATtilium autem, &c.] Ordo est. Autem pro sed. Attilium .s. Calatinum, qui missi erant à Senatu ad accersendum eum ad suscipiendum imperium P. Rom. viderunt spargentem semen. [Incipio ordinem ab accusatiuo propter relatiuum eū) sed illæ .s. nobilissimæ manus eius, attritæ opere rustico .s. faciendo, stabilierunt salutem publicam, & pessundederunt ingentes copias hostium. [Quæque] .i. & quæ .s. manus rexerant, modo .i. paulo ante iugum boum arantium, retinuerunt habenas currus triumphalis, nec fuit rubor .i. rubori, ijs .s. manibus triumphalibus, repetere stiuam agrestem .i. directoriū aratri (vulgo caudam vocant) quomodo in agro vsæ fuerant, Scipione .i. baculo, ac sceptro eburneo .i. ex ebore facto, quem triumphantes tenuerant, deposito, Attilius .s. Calatinus iste potest consolari pauperes, ostendendo videlicet per se, eos nō expertes virtutis, aut honorum, si modo adniti velint, sed sup. potest multo magis docere locupletes .i. quantum anxia comparatio .i. acquisitio diuitiarum non sit necessaria cupidini laudis solidæ.

DE ATTILIO REGVLO.

*Liu. libro 18. Sene. ad Albinā c. 12.

EIusdem * nominis & sanguinis Attilius Regulus, primi punici belli gloria, cladesque maxima: cum in Aphrica insolentissimæ Carthaginis opes, crebris victoriæ contunderet, ac prorogatum sibi ob bene gestas res in proximum annum imperium cognouisset, consulibus scripsit; villicum in agello, quem septem iugerum in Pupinia habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium amoto inde rustico instrumento discessisset: ideoque petere, vt sibi successor mitteretur, ne deserto agro, non esset vnde vxor, ac liberi sui alerentur. Quæ postquam Senatus à Cos. accepit, & agrum alij villico colendum locari, & alimenta coniugi eius, ac liberis preberi, resque, quas amiserat, redimi publice iussit. Tanti ærario nostro virtutis Attilianæ exemplum, quo omnis ætas Romana gloriabitur, stetit.

OLIV. EIusdem nominis & sanguinis] Hic Marcus, de quo diximus in capitulo de religione, vbi annotata est eius historia. Fuit autem regulus iste magna P. Rom. gloria, sed non minor clades, nam quemadmodum ex hostibus victoriam sæpe reportauit, sic tandem ab ijsdem captus cum magna exercitus strage fuit. quamuis ergo in magna dignitate foret, tamen eius paupertatis fuisse constat, ut cum sibi prorogatum esset imperium, & interea villicus eius, qui septem iugerum agrum colebat decessisset senatui scribere coactus est, se in prouincia diutius esse non posse, ne si desertus, & incultus relinqueretur ager, non esset, vnde alerentur vxor, & liberi. Liu. lib. 18. Attilius Regulus inquit, cum aliquot prælijs aduersus Carthaginienses pugnasset, successorque ei à senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per litteras ad senatum missas conquestus est, in quibus inter causas petendi successoris fuit, quòd agellus eius à mercenarius deuastaretur. [Contunderet] Frangeret, debilitaret, translatio à cuspide ferri. fuit autem Regulus primus, qui ad Aphricam obsidendam profectus est. [Est eiusdem] Quo superius seranus. [Villicum] Bubulcum, qui præerat villæ. [In Pupinia] Locus erat sterilissimus, de quo supra diximus. nomen erat inuisum omnibus ob eius sterilitatem. [Mercenarium] Bubulcum mercede conductum. [Rustico instrumento] Vt aratrum, plaustrum,

ſtrum, ligones, boues, raſtri. [Vxor & lib.] ſcripſit etiam, vt Liu. tradit, non habere vnde filias in matrimonium collocaret, qua in re non minus deprehendi poteſt quanta fuerit in paupertate deprehenſus. [Quæ poſtquam ſenatus] Liberalitatem ſenatus oſtendit.

ASCEN. EIuſdem nominis, &c.] Affert exemplum paupertatis Attilij Reguli dicens. Attilius Regulus eiuſdem nominis, & ſanguinis. ſ. cum Attilio iam dicto, gloria, & clades maxima primi belli Punici, quia primus & præcipue Carthaginienſes fregit, cum contenderet crebris victorijs opes Carthaginis inſolentiſſimę. i. ſuperbiſſimæ, & intolerandæ in primis in Africa, ac cognouiſſet imperium prorogatum .i. extenſum ſibi in annum proximum ob res bene geſtas, ſcribit conſulibus, villicum. i. villæ, hoc eſt poſſeſſionis in agro curatorem, quem habebat, in Pupinia .i. in agro illo, ſupra villicum aut cultorem ſeptem iugerum eſſe mortuum, & mercenarium. i. operarium, quem villicus mercede conduxerat, nactum occaſionem. i. ob mortem villici, diſceſſiſſe. ſ. à villa illius inſtrumento ruſtico amoto inde, ideoque ſupra ſcripſit ſe petere, vt ſucceſſor ſibi mitteretur: ne agro deſerto, nō eſſet, vnde vxor, & liberi ſui alerentur. [Quæ]. ſ. ſcripta à Regulo poſtquam ſenatus accepit. i. intellexit à conſulibus, iuſſit, &. i. ſimul agrū Attilij locari colendum. i. vt colatur, & alimenta præberi cōiugi eius, ac liberis, & res quas amiſerat, videlicet inſtrumenta ruſtica, redimi publice. i. publica impenſa. [Tanti]. i. precio ſtetit exemplum virtutis Attilianæ ærario noſtro. i. tantum ſolummodo reponebatur ex ærario neceſſarijs Attilij, quo. ſ. exemplo virtutis eius omnis ætas. ſ. ventura gloriabitur. Et reuera adhuc gloriatur, licet imperium exciderit.

THEO. ATtilij illico] Sunt exemplaria, quæ legunt, & agrum ædilij illico, vel agrum, & illi villico.

DE QVINTIO CINCINNATO.

*Æque * magna latifundia L. Quintij Cincinnati fuerunt, ſeptem enim iugera agri poſſedit: ex his tria quæ pro amico ad ærarium obſignauerat, multæ nomine amiſit: pœnam * quoque pro filio Cæſone, quòd ad cauſam dicendam non occurriſſet huius agelli redditus ſoluit: & tamen ei quatuor iugera aranti, non ſolum dignitas patrisfamiliæ conſtitit, ſed etiam Dictatura delata eſt. Anguſte ſe habitare nunc putat, cuius domus tantum patet quantum Cincinnati rura patuerunt.*

* Liu. li. 3. Dion. lib. 10.
* In Vaticano. Plin. li. 28. c. 3.

OLIV. Ceſo Cincinnati F. ÆEque magna latifundia L. Quintij Cincinnati] Huius viri vita, & hiſtoria eſt in cap. de moderatione notata, verum ad huius lectionis expoſitionem illud non eſt prætermittendum. Cæſonem huius Cincinnati filium adoleſcentem magni animi fuiſſe, & in quo præclarum virtutis ſpecimen appareret, niſi inuidia vulgi ei magnopere obſtitiſſet, à quo dānatus, patrem (qui ut ſoluendo eum liberaret, res ſuas omnes ferme diſtraxerat) ad eam inopiā redegit, vt relicta vrbe trans Tyberim ruralem vitam agere compulerit. Nam cum magna eſſet inter nobilitatem, plebemque diſſenſio, ob legem agrariam quàm lætus accipiebat populus (erat autem, vt viritim diuiderentur agri, qui bello parti fuerant) qua lege patres de poſſeſſione pellebantur. Nobiles huic rei ſummopere reſiſtebant, ergo Cæſo cum iuuentute Romana quotieſcunque tribunus legem ferre volebat, occurrebat, & illi pariter obſtabat hoc autem faciebat, vt cum omnes impedimento forent, nulli potiſſimum aſcriberetur culpa. ſed cum tribunus pleb. diligentius animaduerteret Cęſonis opus, concionem habuit ad populum de Cæſonis ſuperbia, in quem grauiter inuectus, non prius deſtitit, quam obtinuit vt die dicta damnaretur à populo. pro quo liberando pater Cincinnatus diſtractis reb. ſuis omnibus ad ſummam inopiam redactus eſt [Latifundia] Ampli, & lati, agri. Ironicæ autem loquitur nam fundus teſte Seruio dicitur ager, in quo ſit omnium rerum fundamentum, vel vt vult Varro, quòd ſic pecudum, & pecuniæ fundamentum. & à late & fundo componitur latifundium. Liu. dicit hæc latifundia Quintia prata fuiſſe appellata, vbi deinde naualia facta ſunt. dicit enim Quintius trans Tyberim, vbi nunc naualia ſunt, quatuor iugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocant. Plin. lib. 18. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem, vt tradit Norbanus, & nudo, plenoque pulueris, etiam cum ore, cui viator, vela corpus inquit, vt proferam ſenatus populique Rom. mandata. [Pro amico] Hunc hominem vilem fuiſſe conſtat, quandoquidem Tit. Liu. nullam eius mentionem facit, pro quo Cincinnatus ſe Vadem dederat [Multæ] Pœnæ. [Ad cauſam dicendam] Ad defendendum ſe. [Quatuor iugera] Nam alia tria obſignauerat ærario. [Sed etiam dictatura] De Cincin. in Catone maiore, ſi quidem aranti L. Q. Cincinnato nunciatum eſt, eum dictatorem eſſe factum, cuius dictatoris iuſſu magiſter equitum Ser. ala ſpurium Melium regnum appetentem interemit. [Anguſte] Vide quam variæ ſint res hominum, ſiquis nunc ſeptē iugerum domum haberet, viderentur anguſtia habitacula ciuibus noſtris, eo proceſſit iam luxuria Rom.

ASCEN. ÆEque magna, &c.] Ordo eſt. [Latifundia]. i. arua latifundi L. Quintij Cincinnati. fuerunt æque magna, vt ſcilicet Attilij Reguli. Poſſedit enim ſeptem iugera agri, & amiſit ex his tria ſcilicet iugera. [Quæ aſſignauerat pro amico ad ærarium] ideſt fiſcum publicum, nomine multæ, ideſt pœnæ indictæ amico illius. [Redditus quoque huius agelli] ſcilicet quatuor iugerum ſoluit pœnam pro Cæſone filio, ſcilicet Quintij, quòd ideſt quam pœnam pependit Cæſo, quòd non occurriſſet ad cauſam dicendam. i. ad defenſionem ſui, & tamen non ſolum dignitas patrisfamiliæ conſtitit i. ſalua fuit ei aranti quatuor iugera. i. duntaxat, ſed etiam dictatura eſt delata. Is ſupple ſaltem ex nobilibus, cuius domus patet i. extenditur, tantum. i. per tot iugera, quantum rura Cincinnati patuere, hoc eſt in quatuor duntaxat iugera, putat nunc ſe habitare anguſte.

DE ÆLIA FAMILIA.

*QVid * Aelia familia, quàm locuples? ſexdecim eodem tempore Aelij fuerunt, quibus vna domuncula fuerat eodem loci, quo nunc ſunt Mariana monumenta, & vnus in agro Veiente fundus, minus multo cultores deſiderans, quàm dominos habebat. Inque maximo circo Flaminio ſpectaculi locus: quæ quidem loca ob virtutem publice donata poſſidebant. * Eadem gens nullum ante ſcrupulum argenti habuit, quàm Paulus Perſe rege deuicto. Q. Aelio Tuberoni genero ſuo quinque pondo argenti ex præda donaret. Taceo enim quòd princeps ciuitatis filiam ei nuptui dedit, cuius pecunia tā ieiunos penates videbat: * quin ipſe quoque adeo inops deceſſit, vt niſi fundus, quem vnum reliquerat, veniſſet: vxor eius dotem vnde reciperet, non extitiſſet. Animi virorum, & fœminarum vigebant in ciuitate: eorumque bonis, dignitatis æſtimatio cunctis in rebus ponderabatur: hæc imperia conciliabant, hęc iungebant affinitates, hæc in foro, hæc in curia; hæc intra priuatos parietes, plurimum poterant: patriæ enim rem vnuſquiſque, non ſuam augere properabat: pauperque in diuite, quàm diues in paupere imperio verſari malebat: atque huic tam præclaro propoſito illa merces reddebatur, quòd nihil eorum, quæ virtuti debentur, emere pecunia licebat; inopiæque illuſtrium virorum, publice ſuccurrebatur.*

* Plut. in vita Pauli Aemilij.
* Philam dicit Plutar. & duo pocula. Plin. li. 33. c. 11.
* Plin. de viris illuſtribus.

OLIV. QVid Ælia familia, quàm locuples?] Aeliorum familia genere Patritio, & prole virum fœcunda, multis etiam rerum geſtarum titulis illuſtrata, adeo pauper fuit, vt cum vno tempore ſexdecim viros haberet, omnes vno tecto ſatis anguſto concluderet, uno agro perexiguo paſceret, uno etiā in theatro Flamineo ſpectandi loco exornaret, quæ tamen omnia ob clariſſimas eorum hominum virtutes illi reſpub. donauerat. [Mariana monimenta] Vbi erat ſacellum Marianum, in quo ſuarum rerum geſtarum monimenta continebantur. ubi magnificentiſſimum illud ſenatus conſultum de reditu Cic. in patriam factum fuit, referente optimo, & clariſſimo viro Lentulo conſule. [Minus multo] Adeo anguſtus, vt multo paucioribus poſſet cultoribus coli, quàm dominos habere. [Flaminio] In theatro ſic dicto à Flaminio quodam, qui theatrum illud ædificari iuſſerat. [Ob virtutem] Non autem ob nobilitatem. [Eadem gens nullum] Proſequitur huius Æliæ gentis continentiam paupertatemque deſcribere, eadem, inquit, gens nunquam in domo ſua argentum habuit, ſed primum in eam domum tranſlatum fuit,

Mariana monimenta.

fuit, à Q. Æmilio Tuberone hic autem Tubero gener fuit Æmilij Pauli eius, qui ad Persam, regem vicit, & captum in triumphum duxit, ex eaq; victoria hoc argentum habuit, nã cum socero suo militauerat in eo bello, & ob eius facta, Phiala argentea donatus est, & hoc primum fuit argentum in Æliorum domum translatum. Plin. uero in fine 33. lib. nat. hist. dicit, hunc Ælium duo habuisse pocula argentea. Q. inquit, Aelium Tuberonem cum legati Aetolorum in consulatum, prandentem in fictilibus adinuenissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem deuicto Perse rege donasset. [Scrupulum] Voluit ex ponderis paucitate nihil argenti habuisse: est autem scrupulus, qui latino nomine dicitur obolus, constat uero ex sex siliquis, nam siliqua minimum pondus erat apud Roma. quòd græci vocant κεράτιον, vocauerunt hoc. i. granum illud, quod ex ea siliqua quàm nos fabam græcam vulgo dicimus, detraxerunt, & pro pondo primo assumpserunt, alij dicunt scrupulũ contineri tantummodo quatuor siliquis, siliqua vero quatuor ordei grana continere, & calculum, & tertiam partem eius, calculum quoque geminis lentis grauis appendi. variæ igitur de his ponderibus sententiæ. Qui scrupulum dicunt sex siliquis comprehendi volunt siliquam, minimum pondus esse, & post scrupulum ponunt drachmam, quàm ex decem & octo siliquis cõstare uolunt, hoc est ex tribus scrupulis, post drachmam argenteum nummum, qui denarius apud Roma. vocabatur, hic ex quatuor scrupulis erat confectus, post hunc sequebatur vncia, quæ ex octo drachmis, siue sex denarijs constabat, post vnciam libra Italica, quæ ex 12. constabat vncijs, hoc est denarijs 72. sunt qui velint hanc libram apud græcos μνᾶν dici, quàm nos per interpositionem literæ minam traducere consueuimus, sed mina sine dubio maior est libra nostra [Genero suo] Paulus Æmilius duas filias habuit, quarum alteram huic, alteram Catoni M. Catonis maximi filio locauit. [Ieiunos] Exhaustos, legitur in eius vita, quòd dos vxori cum danda fuit, vix eius patrimonium suffecit, vxor fuit illi Papyria, quàm ut nonnulli uolunt repudiauit, alia superinducta quamuis ex illa pulcherrimam prolem suscepisset. [Animi virorum] Ratio cur id acciderit, quia Romæ tunc hominũ dignitates non ex fortunis, sed eorum virtutibus ponderabantur. nam qui animorum bonis diuites erant, his magistratus, his affinitates ultro deferebantur. [Cunctis in rebus] Siue magistratus demandando, siue filias collocando. [Hæc] .s. bona animi, & declarat, quia dixerat cunctis in rebus. [Patriæ rem] Vtilitatem, & reipub. suę commodum. [Pauperque] Malebant inquit, vt pauperes diues imperium regerent, quam diuites exiguum haberent imperium. frustra enim priuata defenduntur, si publica amittuntur. [Atque huic tam præclaro] Quia occurrebat illud, si pauperes erant, quomodo id facere poterant? respondet: si priuatim non poterant publice pecuniam accipiebant.

ASCEN. QVid Ælia familia (modus interrogandi) quàm .i. quantum locuples supra fuit quantum loci possedit? Respõsio. Sexdecim Ælij fuerunt uno tempore, quibus fuerat vna domuncula, eodem loci. i. in eodem loco (sed ut partitionem, & ita imminutionem notet, aptius genitiuo vtitur) quo scilicet loci monumenta Mariana. i. quæ Marius in sui memoriã extruenda curauerat, sunt nunc. i. tempore quo hæc scripsit Val. & vnus fundus supra est in agro Veiente, desiderans cultores multo minus. i. pauciores, aut desiderans multo minus cultorum, quam habebat dominos, quia sexdecim, & locus spectaculi. i. ad spectandos ludos, supra est in maximo circa Flaminio, vbi Circenses edebantur, quæ quidem loca ipsi possidebant donata publice. i. à rep. ob virtutem. s. eorum. [Eadẽ gens] .s. Aelia nullum scrupulum argenti habuit antequam Paulus. s. Æmilius Perse rege deuicto, donauerat Q. Aelio Tuberoni genero suo quinq; pondo argenti ex præda. Taceo. n. quòd princeps ciuitatis, videlicet Paul. Æmil. dedit nuptui. i. in matrimonio, aut nuptum. i. matrimonium, filiam suam ei, cuius penates videbat tam ieiunos. i. illibatos pecunia, qui. s. princeps ciuitatis, ipse quoque decessit. i. mortuus est adeo inops, vt nisi fundus, quem vnum reliquerat, venisset. i. uenditus fuisset, non extitisset. i. non superfuisset, unde uxor eius reciperet dotem, quam. s. ad onera matrimonialia sustinenda ad maritum tulerat, & soluto matrimonio iuxta leges Roma. repetijt. [Animi, &c.] Docet vnde prouenit, quòd tãtus paupertati sit honos habitus, quia videlicet, animi virorum, & fœminarum vigebant in ciuitate. s. Roma, & æstimatio. appreciatio dignitatis ponderabatur in cunctis rebus, bonis eorum. s. animorum, & non rerum externarum. [Hæc]. s. bona animorum conciliabant. i. procurabant imperia, hæc scilicet eadem bona animorum iungebant affinitates. s. per matrimonia, & adoptionem hæc. s. dicta bona, poterant plurimum in foro. s. iudiciali, hæc poterant plurimum in curia. s. sanatorũ, hæc poterant plurimum intra parietes priuatos. i. in sua cuiusque domo. Enim pro quia, vnusquisque properabat. i. festinabat augere rem. i. commodum patriæ, non suam. i. propriam, & malebat uersari ens pauper in Imperio diuite, quã diues in imperio paupere. Atque merces reddebatur huic proposito tam præclaro, quòd nihil. i. non aliquid non licebat emere pecunia, quidquam eorum, quæ debentur virtuti, vt sunt honores, & magistratus, & succurrebatur publico. i. ex publico ærario inopiæ virorum illustrium.

DE CN. SCIPIONE.

*ITaque cum secundo Punico bello Cn. Scipio ex Hispania senatui scripsisset, petens vt sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: senatus ne respub. bono duce careret patris sibi partes desumpsit, consilioque vxoris, ac propinquorum Scipionis constituta dote, summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptum dedit dotis modus quadraginta millia æris fuit: qua non solum humanitas Patrum C. sed etiam habitus veterum patrimoniorum cognosci potest: namque adeo fuerunt arcta, vt Tatia Cesonis filia maximam dotem ad virum decem millia æris attulisse visa sit, & Megulia: quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomen inuenerit. Idem senatus Fabricij Lucini, Scipionisque filias ab indotatis nuptijs liberalitate sua vindicauit: * quoniam paternæ hęreditati pręter opimam gloriam, nihil erat quod acceptum referrent.*

* Seneca ad Albinã. ca. 12.

OLIV. ITaque cum secundo] Probat exemplis, quod pecunia publice erogabatur his, qui reip. intenti, sibi suis opibus adesse non poterant. nam ut legimus apud T. Liuium decade 2. cum in Hispania res bene gessissent, P. & Cn. Scipiones, ac Cn. Scipio filiam haberet, quæ esset matura viro, & plenis iã nubilis annis, scripsit ad senatum, vt sibi successor mitteretur quo posset locandæ filiæ consulere, cum non haberet, unde illi dotem erogaret, quæ suo esset studio, & industria comparanda, quòd vbi senatus cognouit, filiam eius locauit, dotem ex ærario deprompsit, ne resp. tanto Imperatore careret. Front. libro 4. cap. 3. Scip. post res prospere gestas in Hispania, in summa paupertate decessit, ne ea, quidem relicta pecunia, quæ sufficeret in dotem fęminarum, quas ob inopiam publice dotauit senatus. [Adultæ ætatis] Quæ iam nubilis esset. [Habitus] Status, ex hoc inquit, facile conijci potest, quanta fuerit maiorum paupertas, vt dos luxuria quodammodo censeretur, quæ decimum æris fuisset, quantam fuisse legimus, quàm filiæ suæ dederat Cæso, multo uero maiorem suo tempore admirationis Meguliæ dotem fuisse constant, adeo vt inde cognomen acciperet, nam dotata cognominata est. [Dotatæ] Quasi per excellentiam. [Idem senatus] Alia subiungit exempla quibus ostendit & principum Romanorum paupertatem, & senatus liberalitatem, qua erga principes suos virtute præstantes, sed inopia laborantes vsus est, nam horũ filias ex ærario deprompta pecunia viris in matrimonium condigne locarunt, neq; enim dotis aliquid habebant præter paternam gloriam, quam clarissimis rebus gestis consecuti fuerant earum patres. [Ab indotatis] Quia necesse erat, vt sine dote nuberent, nisi publice erogatæ forent [Vindicauit] Liberauit. [Quod acceptum referrent] Quod ascriberent paternæ hæreditatis se recepisse, pro quo etiam gratias agerent.

ASCEN. ITaque]. i. & ita, quia illustrium virorum inopiæ ex publico succurrebatur, cum Cn. Scip. scripsisset senatui ex Hispania secundo bello Pun. i. tempore secundi belli Punici, petens. s. a senatu, ut successor mitteretur sibi. [Quia haberet filiam tam ætatis adultæ]. i. maturæ viro, neque dos posset expediri. i. expedite assignari, ei. s. filiæ suæ sine se, senatus (ne resp. careret bono duce) desumpsit sibi. i. subiuit partes. i. efficaciam patris. i. quæ pater debet in locanda filia. & dote constituta consilio vxoris, & propinquorum Scipionis, erogauit. i. deprompsit summam eius. s. dotis ex ærario. i. conseruatorio æris publici, hoc est pecuniæ, quæ ærea primum fuerat, ac dedit puella nuptui, modus idest mensura dotis fuit quadraginta

draginta millia æris, qua.s.summa dotis, non solum humanitas patrum conscriptorum potest cognosci, sed etiam habitus .i.status patrimoniorum veterum, namque supra patrimonia veterum fuerunt arcta.i. exigua adeo, vt Tacia filia Cæsonis visa sit attulisse ad virum.i.maritum suum maximam dotem, quia decem millia æris, & Megulia .i. virgo Romana inuenerit cognomen.i.agnomen dotatæ scilicet per excellentiã, quia intrauit domum mariti cum quingentis millibus æris. [Idem senatus vendicauit].i. liberauit, aut præseruauit liberalitate sua ab indotatis nuptijs.idest, ne dicantur veluti in seruitutẽ sine dote nuptui datæ, filias Fabricij Lucini, & Scip.quoniam nihil erat, quod.s. dictæ filiæ referrent acceptum.i. faterentur se accepisse, & ideo obnoxias esse hæreditati paternæ, prę ter gloriam opimam.i.fœcundam, aut similem illi, quam quis olim ex opimis spolijs nancisci solebat.

DE M. SCAVRO.

Marcus autem Scaurus, quantulam à patre hæreditatem accepit, * *in primo libro eorum, quos de uita sua scripsit, refert: ait enim sibi decem sola mancipia, totumq; censum quinque, atq; triginta millium nummum relictum: in hac enim ille pecunia futurus senatus princeps nutritus est spiritus.* * *Hæc igitur exempla respicere, his acquiescere solatijs debemus, qui paruulos census nostros nunquam querelis vacuos esse sinimus. Nullum, aut admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera aridæ terræ, indigentia domestica, impensa funera, inops dotum filias, sed egregios consulatus, mirificas Dictaturas, innumerabiles triumphos cernimus. Quid ergo modicam Fortunam, quasi præcipuum generis humani malum, diuturnis conuitijs laceramus? quæ vt non abundantibus, ita fidis vberibus Publicolas, Aemilios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hisque paria robora virtutis aluit. Exurgamus potius animis, pecuniæque aspectu debilitatos spiritus, pristini temporis memoria recreemus: namque per Romuli casam, perque veteris capitolij humilia tecta, æternos Vestæ focos, fictilibus etiãnum vasis contentos, iuro, nullas diuitias, paupertati talium virorum posse præferri.*

* Tres libros de vita sua scripsit Cice. de cl. ora.

*Epilogus per cohortationem.

OLIV. Marcus autem Scaurus] De hoc viro in cap. de fortitudine dictum est, exiguum à patre censum adeo recepit, vt per eum ad senatoriam dignitatem, non suffragante virtute, peruenire non potuisset. constat autem ter Senatus Principem multis, clarissimisque honoribus functum esse, legi nonnullos qui dicunt huius patrem fuisse carbonarium.

Mãcipia. [Mancipia] Seruos, mancipium quidquid manu capitur, quod a priori domino ad alium transire potest. [Hæc igitur exempla] Concludit hæc de paupertate cap. cum inuectione quadam in eos, qui rebus magis inhiantes, quàm honoribus, conquæri nunquam desinunt, quòd parua possideant, & se cum illis connumerat, ut tolerabilior habeatur inuectio. nos, inquit, consolemur auiditatem nostram eiusmodi virorũ exemplis. [Hæc exempla] Virorum, & principum Rom. qui in exiguo erant censu. [Vacuos esse si nimus].i. nunquam desistimus conquæri paruitatem census nostri. [Nullum autem vel] His solatijs acquiescere debemus, & cupiditates nostras temperare, quòd nullum ne minimi quidem ponderis argentum, &c. sicut in Aeliorum familia. [Paucos seruos] Sicut Fabricij, Papirij, Scauri [Septem iugera] Vt Quintij & Reguli. [Aridæ terræ] Vtpote in pupina. [Indigentia funera] Vt Valerij Publicolæ, M.Menenij Agrippæ.] Inopes dotum filias,] Vt Marci. At.Fab.Luc. Scip. [Quid ergo] Exurgamus potius.s. quàm lamentemur? Debilitatus spiritus] Nihil est enim, quod magis viriles animos eneruet, quàm cupiditas pecuniæ, vt Salust. Auaritia pecuniæ studium habet, quàm nemo sapiens concupiuit, ea quasi venenis malis imbuta corpus, animumque virilem effœminat, semper infinita, & insatiabilis est, neque copia, neque inopia minuitur. [Capitolij humilia] Cũ adhuc humile esset capitolium. [Fictilibus] Sic Numa Pomp. instituit.

ASCEN. Marcus autem Scaurus] Refert.i.recitat in 1.libro eorum, quos scripsit de vita sua, quantulam hæreditatem accepit à patre.s.suo. [Ait enim sola decem mancipia].i.seruos, & totum censum quinque, atque triginta millium nummum relictum sibi. Enim pro quia, ille.s. nobilissimus spiritus.i. animus Scauri futurus princeps Senatus.s.Roma.s. nutritus est in hac.s.tam tenui pecunia. [Hæc igitur, &c.] Ordo est. Igitur nos debemus respicere.s. ad imitationem hæc exempla, & acquiescere his solatijs, nos inquam, qui nunquam sinimus paruulos census nostros esse vacuos querelis. Autem pro sed, nullum.i.non vllum, non cernimus vllum argentum, vel admodum.i. valde parui ponderis, paucos seruos, vt in Catonibus, & Scipione, & septem iugera terræ, vt in Attilijs, & funera indigentia impensa domestica.i.non habentia, vnde domi sumantur impensæ, nisi ex publico depromptæ essent, vt in Valer.Pub. funere, filias inopes dotum, vt Scipionis, sed cernimus in tanta paupertate egregios consulatus.dictaturus mirificas, & supra triumphos innumerabiles. [Quid ergo, &c.] Ordo est. Ergo si in summa paupertate non defuerunt vera bona, & summi honores, quid idest, ad quid nos laceramus, idest incessimus, fortunam mendicam, idest paupertatis procuratricem, conuitijs diurnis, idest quotidianis, aut diuturnis, quasi præcipuum malum generis humani? [Quæ] scilicet fortuna, vt non aluit vberibus abundantibus, ita aluit uberibus fidis, quia salutiferis.] Publicolas Aemilios. Fab Curios Scip. Scauros;] Et supra alia robora virtutis paria his.s.iam dictis. [Exurgamus potius animis].i. expergiscamur, & recreemus memoria pristini temporis.s. quo paupertas in honorem fuit, spiritus.s.nostros debilitatos.i.hebetatos aspectu pecuniæ. [Namque ego iuro per casam].i. modicum tugurium Romuli, per humilia tecta veteris Capitolij, & æternos focos Vestæ, idest deæ Castitatis.contentos etiamnum idest adhuc vasis fictilibus, nullas diuitias posse præferri paupertati talium virorum, quales iam dicti sunt in summa paupertate vixisse.

DE VERECVNDIA. Cap. V.

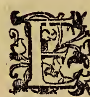

EQVA *tempestiuus ad verecundiam transitus videtur. Hæc enim iustissimis viris prę cepit, vt priuatas facultates negligerent, publicas quàm amplissimas esse cuperent, digna cui perinde, ac cœlesti numini templa extruantur, aræque consecrentur: quia parens est omnis honesti consilij, tutela solemnium officiorum, magistra innocentię: chara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore fauorabilem præ se ferens vultum.*

OLIV. Verecundia quæ. EQua tempestiuus ad uerecundiam] More suo Valer. ad aliud capitulum transiturus, præfationem quandam prę mittit, qua hoc superiori coniungit, ne ex abrupto fieri transitus omnino videatur. laudat autem uerecundiam multorũ clarorum virorum, qui hac virtute prædit fuerunt, exemplis in medium prolatis. Est quidem verecundia secundum Arist. in 3. Aethic. timor quidam pudoris contrahendi, iuxta quem Cic. hoc modo, diffinit, verecundia est custos uirtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maxime consequens: & secundum has sententias nunc eam Valer. laudat. nam uerecundia inserta animis hominum, facit, vt vitijs moderari possint, & quamuis modum quoddam habere uideatur sicut uirtus, non tamen uirtus est, sed affectus quidam, & passio, q̃ ita esse probatur, verecundia est timor confusionis, timor autẽ passio est. igitur & uerecundia passio, verecundia sine temporis mutatione persistere non potest, quemadmodum timor, nam sicut timor pallorem inducit, ita & uerecundia ruborem, vnde Terent. de uerecundo adolescente, erubuit, salua res est. Cur autem timor pallorem, uerecundia ruborem inducant, hæc ratio est. nam spiritus & humores ad eam partem dirigit, quæ mouetur. in timore autem mouetur cor, ergo perturbatione cordis pallor innascitur, sed in uerecundia exteriora laborant. vnde vultus rubore suffunditur. Sciendum est duo genera hominum esse, in quibus affectus per verecundiam deprehendi non possunt senes per ætatem, prudentes per uirtutem, nam senibus ætas succurrit, quia in ipsis uigor non est, sapientibus uero prudentia suffragatur, ergo tantum in iuuenibus, & adolescentibus cognoscitur, quibus uigor maximus inest. vnde Cato dicere solebat,

lebat, se longe plus adolescentibus delectari quorum vultus rubore potius, quam pallore perfunderetur, quapropter à flagitijs arceantur adolescentes necesse est. hanc autem græci αἰσχύνην vocant. Vnde Terentianus ille adolescens Aeschynes. [Tempestiuus.] Opportunus, ne abruptus esse videatur. [Cœlesti numini.] Digna vt tanquam dea colatur. [Honesti consilij] Metu dedecoris. Tutela custos, quia qui verecundus est, non audet in officijs quicquam committere, quod dedecus habeat, & reprehensionem mereatur. [Chara proximis.] Quia omnes diligunt verecundum hominem, & contra habent odio insolentem, & inuerecundum.

ASCEN. EQua, &c.] Transiens ad tractatum de verecundia præfatur de laude eius sic. [Equa]. i. paupertate, transitus ad verecundiam est supra tempestiuus. i. opportunus, & suo tempore factus. Enim pro quia, hæc. s. verecundia præcepit viris iustissimis, vt negligerent facultates priuatas. i. potentias, & diuitias proprias, & supra cuperent publicas supra facultates esse, quam amplissimas. i. valde amplas. Ens supra aut, quæ est digna, cui templa extruantur, & ære consecrentur, perinde ac. i. veluti numini. i. deæ alicui celesti, quia ipsa est pares .i. genitrix, aut mater omnis honesti consilij tutela officiorū solemnium, magistra innocentiæ, chara proximis, accepta. i. grata, & iucunda alienis præ se ferens. i. ante se portans, hoc est signis quibusdam indicans vultum, fauorabilem omni loco, & supra omni tempore.

DE POPVLI ROM. VERECVNDIA.

*Sed vt * à laudibus eius ad facta veniamus, à condita vrbe vsq; ad Africanum, & Tiberium Longum Cos. promiscuus Senatui, & populo spectandorum laudorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe in theatro ante P. C. spectare sustinuit. Adeo circumspecta nostræ ciuitatis verecundia fuit. Quæ quidem certissimum sui documentum etiam illo die exhibuit, quo L. Flaminius extrema in parte theatri constitit, * qui à M. Catone & L. Flacco censoribus senatu motus fuerat consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminij, Macedoniæ, Philippique victoris, omnes enim eum transire in locum dignitati suæ debitum coegerunt.*

* Libro 1. cap. 1. & Liu. li. 34. vbi T. non Tiberium alterum Cos. vocat.
* Plut. in vita T. Flaminij.

OLIV. SEd ut à laudibus eius] De verecundia plebis Ro. primum posuit exemplum, quæ præcipue patuit eo die, quo L. Flaminius in extrema parte theatri constitit. hic frater fuit. T. Q. Flaminij, qui deuicto Philippo rege Macedoniæ omnes ciuitates Græciæ libertate donauit, sed quia hic L. in exercitu ad gratiam scorti iusserat quendam securi percuti, Portius Cato censor eum Senatu amouerat, sicut supra lib. 2. cap. de censoria nota ergo cum venisset in theatrum conscius ignominiæ, ne in extremam partem se recepit, plebs vero, quia & consul fuerat, & Senator, & frater T. Flaminij in eum locum, quem habuerat, transire coegit. [A condita] A principio vrbis, ad hos consules, quingentos, & octo fluxisse annos ferūt. [Promiscuus] Confusus, sine dignitatis discrimine, plebei partibus permisti spectabant. primus autem, qui in spectandis ludis plebem a patribus separauerit, fuit Scipio Africanus, qui post id factum, popularem auram penitus amisit, vt supra diximus.

ASCEN. SEd vt veniamus]. i. transeamus à laudibus eius, ad facta. i. ad ea, quæ fecit, hoc est per eum facta sunt. Locus spectandorum ludorum erat promiscuus. i. confusus, & commixtus Senatui, & populo, ab vrbe condita. i. à conditione vrbis Romæ, vsque ad Africanum, & Tib. Longum consules. i. vsque quo illi essent consules. tamen, quisquam ex plebe nunquam sustinuit, idest sibi permisit spectare in theatro. i. communi spectaculo ante patres conscriptos. i. sedens in priore loco, quia in patres conscriptos, adeo. i. in tantum circunspecta. i. prouida fuit verecundia ciuitatis nostræ. s. Roma. Quæ. s. ciuitas nostra exhibuit quidem certissimum documentum sui. i. de se, hoc est de verecundia sua illo die, quo L. Flaminius constituit se in extrema parte theatri, quia fuerat motus, idest deletus Senatu à M. Cato. & L. Flac. censoribus, defunctus. i. consummate functus iam. scilicet priusquam è Senatus collegio pelleretur honore consulatus. frater etiam, idest & qui etiam frater fuerat Titi Flaminij victoris Macedoniæ, & Philip. s. regis eius. omnes enim. s. populi, coegerunt eum transire in locum debitum dignitati suæ, hoc est senatorium, licet esse senatu motus ob scorti mores, propter quos captiuum Gallum turpiter ferri iusserat.

DE TERENTIO VARRONE.

*COnfregit * Remp. Terrentius Varro Cannensis pugnæ temerario ingressu, idem delatam sibi ab vniuerso Senatu & populo dictaturam recipere non sustinendo pudore culpam maxime cladis redemit: effecitque, vt acres deorum iræ modestia ipsius moribus imputarentur. Itaque titulo imaginis eius speciosius non recepta dictatura, quam aliorum gesta adscribi potest.*

* Lib. 3. cap. 4.

OLIV. COnfregit Remp. Ter.] Dictum est in cap. de neglecta religione Terrent. Varronem lanij cuiusdam fuisse filium. qui ad consulatum populari aura perductus illo calamitoso Hannibalis tempore cum ipso Hannibale apud Canna infelicissime dimicauit, Paulo Aemilio eius collega dissuadente, atque etiam inuito, qui magis non probare, quam non adiuuare eius consilium poterat hic vero qui tantæ cladis auctor, extiterat, cum paucis admodum fugit, cui Senatus populusq; Rom. obuiam processit, & gratias egit, quod de rep. non desperasset, eidem dictaturam obtulit, quam verecundia mortis recipere non sustinuit Front. lib. 4. de constantia Paul. inquit amisso ad Cannas exercitu offerente equum Lentulo, quo fugeret, superesse cladi, quamquam non per ipsum contractæ noluerit. Sed in eo saxo, cui vulneratas acclinauerat, perseddit, donec ab hostibus oppressus confoderetur. Var. collega eius, vel maiore constantia post eadem cladem vixit, gratiæq; ei à Senatu, & populo actæ sunt, quia non desperasset rep. nō autem vitæ cupiditate, sed reip. amore se superfuisse reliquo ætatis suæ tempore approbauit, & barbam, capillumque submisit, & postea nunquam recubans cibum cœpit honoresq; cum ei deferrentur a populo, renunciauit dicens, felicioribus magistratibus reipub. opus esse. Acies. s. Romanæ in ea pugna prostratæ. [Speciosius] Honestius eam deposuit, quam alij gessere.

ASCEN. COnfregit, &c.] Ordo est. Ter. Var. confregit remp. i. Ro. hoc est labefecit eam, temerario ingressu pugnæ Cannensis vbi Hannib. ipsum, temere congressum superauit. idem. s. Var. redemit. i. purgauit, paria faciendo, culpam maxime cladis. s. apud Cannas acceptæ, non sustinendo. i. recusando præ verecundia recipere dictaturam delata sibi ab vniuerso Senatu, & pop. s. Rom. effecitque, ut acies. s. Rom. apud Cannas deletæ, imputarentur iræ deorum, hoc est ut putarentur deletæ, non propter culpam Imperatoris, sed propter iram deorum, se vlcisci de pop. Rom. violentium, & sup. vt modestia. i. verecundia illa imputaretur. i. ascriberetur moribus ipsius. se Var. Itaque dictatura potest ascribi speciosius titulo imaginis eius non recepta, i. eo quòd non est ab eo præ verecundia recepta, quam potest ascribi titulo imaginis aliorum, gesta. i. eo quod ab illis gesta sit.

DE CN. SCIP. ET SCRIBA CICEREIO.

*NOs * autem & i præclarum verecundiæ opus transgrediamur: magna cum inuidia fortunæ. Prætoris comitijs Africani superioris filium P. Scipionem, & scribam Cicereium in campum deduxerat: vtque nimis impotens sermone vulgi carpebatur: quod tanti viri sanguinem, clientelamque comitiali certamine confuderat. Cæterum crimen eius in suam laudem Cicereius conuertit. Nam vt vidit omnibus se centurijs Scipioni anteferri, templo descendit, abiectaque candida toga competitoris sui, suffragatorem agere cœpit: vt scilicet præturam melius Africani memoriæ concederet, quàm sibi vendicaret: necnon, & si maximo verecundiæ precio, Scipio tunc honorem adeptus est, Cicereio tamen magis gratulati sunt.*

* Libro 3. cap. 5.

OLIV. NOs autem ad magna cum inuidia] Hoc exemplum supra memoratum est lib. 3 ca. de his qui degenerarunt à parentibus, nam Cicereius cū prætoris comitijs competitor esset Cn. Scipio filij superioris African. omnibus suffragijs illi præponebatur. hic ergo verecundia motus se tanti viri filio

propositum iri, ex competitore suffragatorem se fecit. [Inuidia] Quia omnes oderant tanti viri filium competitorem esse scribæ. [Carpebatur] Lacerabatur. [Crimen] Quia omnes fortunam criminabantur. [Centurijs] Quæ prætoriæ erant. [Templo descendit] Ex loco Marti consecrato. i. campo Martio, ꝙ templum erat. nusquam enim cum populo agi licebat, nisi in loco sacro, & omnis locus sacer templum dicitur. [Nec non maximo] Magnum fuit precium verecundiæ, nam sibi magno constitit, quia præturam amisit, vt seruaret verecundiã. [Africani] Non autem filio, sed patri, cuius fuerat scribat, & cliens.

ASCEN. NOs autem transgrediamur (Adhortatorie dictum) ad præclarum opus verecundiæ. [Fortuna deduxerat in campum]. s. Martium, ideſt fecerat competitores præturæ, quia comitijs prætorijs. i. conuocationibus populi ad creandum prætorem. Cn. Scip. filium Africani superioris. i. prioris, aut maioris, & scribam sup. eius Cicereium. s. nomine. cũ magna inuidia, quia inuidiosũ erat, quòd, scriba. i. qui scribendi ministerio victitabat, cum consularis viri filio competeret, & supra fortuna carpebatur sermone vulgi, vt. i. tanquam nimis impotens. i. insolens & confuderat. i. commiscuerat sanguine, quia filium & clientelam, quia Cicereius cliens erat, tanti viri. s. Scipionis superioris certamine comitiali. i. faciendo eos præturam competere [Cæterum Cicereius conuertit crimen eius]. s. fortunæ, in laudem suam. i. propriam. [Nam vt]. i. postquam ipse vidit se anteferri. i. præferri Scipioni. s. Cn. sup. ab omnibus centurijs, quia centuriata erant comitia, descendit templo. i. loco Marti consecrato, & vbi auspicia captari solebant, hoc est è campo Martio, & abiecta toga candida. qua. s. competitores semper amiciebantur cœpit agere. s. se exhibere suffragatorem. i. fautorem in prætura obtinenda, competitoris sui. i. eius, cuius competitor fuerat paulo ante. vt. s. concederet melius. i. decentius memoriæ Africani. s. superioris patroni sui, præturam. quàm vendicaret. i. propriam faceret sibi, necnon. i. etiam, & si Scipio. s. Cn. adeptus est tunc honore. s. præturæ, maximo precio verecundiæ tamen supra populi vniuersi magis gratulati sunt Cicereio, vt qui plus obtinuerit gloriæ per verecundiam, quàm obtinuisset per præturam. Alij legunt, tamen Cicereio magistratus lati sunt, quod non procedit, nisi intelligamus, Scipionem quidem nomine magistratum adeptum, sed Cicereium re, quia honorem (qui magistratum proprius est, vsque adeo, vt honores sæpe pro magistratibus ponantur) maiorem assecutus est, quàm Cn. Scip.

DE L. CRASSO.

AC ne * protinus comitijs abeamus, consulatum petens L. Crassus, cum omnium candidatorum more circum forum supplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit, vt id præsente * Q. Scæuola grauissimo, & sapientissimo viro socero suo faceret: Itaque rogabat eũ: vt à se, dum inceptæ rei inseruiret, discederet: maiorem verecundiam dignitatis eius, quàm candidæ togæ suæ respectum agens.

* Cic. lib. de orat.

* Cũ ei diceret se velle esse impetum.

OLIV. AC ne protinus] Hoc quoque exemplum Cic. in libro de orat. narrat, cum mos esset candidatorum ambire populum, hoc est unumquemque eorum qui suffragia dabant manibus prehendi, atque orare, vt suum sibi suffragium præstarent, quòd profecto ineptum, & indignum videbatur, & erat ut viri patricij cogerentur se subijcere plebi, Hac igitur verecundia M. Crassus nunquam hoc facere potuit præsente Scæuola socero suo, hic Scæuola filius fuit P. iurisperiti, & ab hoc dicitur. Cic. quàm habebat iuris ciuilis scientiam, quantacunque foret, accepisse. [Ne protinus] Ne statim inquit relinquamus comitia, de quibus mentione fecimus. [Maiorem verecũdiam] Ac si diceret plus uenerationis auctoritati Scæuolæ, quàm magistratui, quem petebat, præstitisse videtur.

ASCEN. AC ne habeamus protinus comitijs], i. vt recitemus plurã verecundiæ exempla in comitijs L. Crassus petens consulatum cum cogeretur ire supplex populo more omniũ candidatorum, ideſt. in candidis uestibus magistratum petentium, nunquam potuit adduci, ut faceret. i. ita supplex, ambiret, grauissimo, & sapientissimo viro, socero suo, uidelicet Q. Scæuola præsente. i. tantisper, dum ille præsens esset. [Itaque ipse rogabat eum] s. socerum suum ut discederet à se dum. i. donec inseruiret rei ineptæ. i. tali supplicationi, agens maiorem uerecundiã dignitatis eius. s. soceri sui, quàm respectum togæ suæ candidæ, quæ. s. exigebat, vt si suffragijs iuuari vellit, supplex populum abiret.

DE POMPEIO MAGNO.

POmpeius * autem magnus Pharsalica acie victus à Cæsare, cum postero die Larissam intraret, oppidiq; illius vniuersus populus obuiam ei processisset, ite, inquit, & istud officium præstare victori. dicerem non dignus qui vinceretur, nisi à Cæsare esset superatus: certe modestus in calamitate. Nam, quia dignitate sua vti iam non poterat, vsus est verecundia.

* Luc. li. 7. Sed Dion. li. 42. non itrasse. & Plut. in vita hoc Mitylene dixisse refert.

OLIV. POmpeius autem magnus] De verecundia magni Pompeij dicit, qui acie Pharsalica victus fuisset, Larissam Thessaliæ ciuitatem se contulit, vbi Corneliam vxorem suam tantisper locauerat, dum videretur exitus belli, vbi cum multus populus honoris gratia obuiam procederet, verecundia motus, ite inquit, & istud officium præstare victori Luc. sed quid opus victo populis, aut vrbibus inquit, victori præstare fidẽ. Dicerem, adulatur. Val. indignus inquit Pompeius vinci, nisi victus esset à Cæs. qui tantus est imperator., ut ab illo vinci non sibi turpe fuerit.

ASCEN. POmpeius autem magnus victus à Cæs.] s. Iulio, in acie. i. pugna Pharsalica. i. in campis Phil. iuxta Pharsaliam vrbem Thessaliæ, cum intraret Larissam vrbem Thes. die postero. i. proximo post pugnã secuto, & vniuersus populus illius oppidi processisset obuiam ei inquit, ita ò populi, & præstare. i. exhibite, illud officium. s. honorificum, quod mihi facitis victori. s. Cæs. dicerem sup. quòd id dixit ens non dignus, qui vinceretur, nisi esset superatus à Cæs. qui. s. dignus erat quẽlibet superare, quòd solida adulatione dicit, certe. i. saltem, fiue haud dubie modestus in calamitate. s. sua. nam quia non poterat vti tam dignitate sua, vsus est verecundia.

DE C. IVLIO CÆSARE.

QVam * præcipuam in C. quoque Cæsare fuisse sæpenumero apparuit, & vltimus eius significauit dies: compluribus enim parricidarum violatus mucronibus, inter ipsum illud tempus, quo diuinus spiritus mortali secernebatur à corpore, ne tribus quidem & viginti vulneribus, quin verecundiæ obsequeretur, absterreri potuit siquidem vtraq; togam manu demisit, vt inferior pars corporis tecta collaberetur. In hunc modum non homines expirant, sed Dij immortales sedes suas repetunt.

* Sunt. & Plu. in vita.

OLIV. QVam præcipuam] Iulius Cæsar, qui primus Imperator remp. occupauit, cum in capitolium ascendisset, vbi senatus habebatur, & frequentissimus tanquam illi nouos, & amplissimos honores demandaturus conuenerat, iamq; parati essent interfectores, qui in eius cædem conspirauerant, vbi vidit Brutum stricto gladio in se tuentem dixisse fertur, & tu filij, nam illum non secutus, ac filium non dilexerat, deinde togam ad talos vsque demisit, ne quid moriens obscœnitatis ostenderet, quæ magna fuit verecundia, vt etiam in ipsa morte honestatis memor esset, nec illum malorum conspiratio, aut vulnerum atrocitas peruertere potuerunt, ut obliuisceretur verecundiæ, Suet. Cæs. inquit, vt animaduertit se vndique strictis pugionibus peti toga caput obuoluit, simul sinistra manu signum ad ima crura duxit, quo honestius caderet etiam inferiore corporis parte uelata. [Diuinus spiritus] Quia Cæs. inter deos dicitur esse translatus. [Demisit] vsque ad talos. [In hunc modum] Laudat Cæs. cum assentatione more suo, q. d. Cæsar hoc vno pereundi modo non se hominem, sed Deum esse declarauit.

Cæsaris in morte verecundia.

ASCEN. QVam] Scilicet verecundiam apparuit sæpenumero fuisse præcipuam, quoque. i. etiam in C. Cæs. & vltimus dies eius. s. in terris significauit, i. indicauit manifesto signo. Enim pro quia, ipse violatus cõpluribus mucronibus parricidarum. i. Cass. Bruti, & aliorũ, qui eum occidẽdo, patrem patriæ occiderunt. inter ipsum tẽpus, quo spiritus diuinus secernebat à corpore mortali. i. quo mortalitatẽ hanc exuit derelinquendo corpus mortale in terris, ne quidem. i. non saltẽ potuit absterreri tribus, & 20. vulnerib. quin. i. quo minus, aut non obsequeretur. i. inseruiret verecundiæ. Siquidem. i. quia, ipse demisit. s. ad regenda crura, & partes pudendas, togam. s. sua vtraq; manu, vt inferior pars corporis laberetur. i. caderet tecta, ideſt

cooperta

cooperta.[Homines non expirant]i.emoriuntur in hunc modum.f.Sed qui sic tam prouide cadunt repetunt sedes suas. i. cœlestes existentes,aut affecti dij immortales.

EXTERNA.

DE SPVRINA.

Q Vod sequitur externis adnectam, quia ante gestum est, quam Etruriæ ciuitas daretur: excellentis in ea regione pluchritudinis adolescens nomine Spurina, cũ mira specie complurium fœminarum illustrium solicitaret oculos ideoque viris, ac parentibus earum se suspectum esse sentiret, oris decorem vulneribus confudit, deformitatemque sanctitatis suæ fidem, quàm formam irritamentum alienæ libidinis esse maluit.

OLIV. Q Vod sequitur]Ingenti laude prædicandã molestia, quę sequitur, cuius exemplum ideo dicit externis adiungendum potius, quam domesticis, cum Tuscus esset adolescens ille de quo loquitur, qui verecundiam hanc egit, antequam Tusci essent Romana ciuitate donati. Fuit autem eiusmodi exemplum, quòd si in Christiano adolescente inueniretur, vna omnium voce laudaretur. Spurina præstantis formę adolescens, matronarum, & virginũ oculis insidiosus erat.quippe qui non sine cupiditate aspici posse videretur, tanta eius formæ venustas, vt iam vxores, & filia habentibus suspectus admodum esset, hic ergo cum videretur se curam esse plerunque diffidij inter virum & vxorem adeo moleste tulit, vt ingressus cubiculum. omnẽ vultus, orisque decorem illatis vulneribus confuderit, & se cicatricibus aspectu deformem reddiderit. maluit deformitatem, suæ castitatis esse testimonium, quam formam alienæ libidinis irritamentũ. sunt qui putant hunc fuisse Spurinam Cæsarusspicem, quòd mihi non placet. [Ciuitas daretur] Antequam ciues Rom. fierent Hetrusci, nam constat Hetruriæ datam aliquando fuisse ciuitatem. [Solicitaret oculos] Quia quacunque incederet mulieres in eum oculos conijcebant, & mouebantur earum animi quæ cum lasciuioribus oculis essent viris & parentibus suspectiores reddebantur, vt versus ille, ô facies oculis insidiosa meis. [Suæ sanctitatis] Vt omnes crederent eum incorruptum, & nulla prorsus libidine vexata, quòd animi propositum, in Ohristiano miris laudibus extolleretur.

Spurinam adolescẽs faciem vulneribus deformauit.

ASCEN. Q Vod sequitur] E proximo more suo transit ad externa. nã externorũ sæpe ea prima ponit, quo domesticis proxima sunt. Ordo est. Ego adnectam externis sup. exemplis, id quòd sequitur, quia gestum est antequam ciuitas. s. Rom daretur Hetrurię. i. antequam Hetrusci ciuitate donarentur, & ita tunc externi erant. Adolescens nomine Spurina excellentis pulchritudinis in ea regione. s. Hetruriæ, cum solicitaret oculos compluriũ fœminarum illustrium mira specie. i. formositate sua, & sentiret, s. ideo esse suspectum viris ac parentibus earum, confudit vulneribus, quæ sibi intulit, decorem oris. i. faciei, & maluit deformitatem esse fidem. i. approbationem sanctitatis. i. integræ castitatis suæ, quam formam. s. suam esse irritamentum libidinis alienæ.

DE LACEDAEMONIORVM LEGATIS.

* Cic. in Cat.

*A Thenis * quidam vltimæ senectutis, cum spectatum ludos in theatrum venisset, eumque nemo è ciuibus sessum reciperet ad Lacedęmoniorum legatos forte peruenit: qui hominis ætati moti, canos eius & annos, assurgendi officio venerati sunt, sedemque ei inter ipsos honoratissimo loco dederunt: quod vbi fieri populus aspexit, maximo plausu alienæ vrbis veracundiam comprobauit. Ferunt tunc vnum è Lacedæmonijs dixisse: Ergo Athenienses quid rectum sit, sciunt, sed id facere negligunt.*

OLIV. A Thenis quidam] Legati Lacedæmoniorum forte Athenis erant, cum æderentur ludi, venerunt ergo in theatrum & ipsi spectatum, & cum iam consedissent omnes, & ludi agi cœpissent, ingressus est theatrum senex quidam, qui cum sua quisque loca occupassent, totum theatrum circuibat, locum quærens. tandem venit ad hos legatos, qui visũ senẽ assurrexere, & locum ei dedere, tum, Athenienses plausum dedere, videntes tantam legatis inesse verecũdiam, quorum vnus dixisse fertur, Ath. probe scire quid rectum sit, & honestum, cæterum, illud negligentia prętermittere. Cic. in Catone maiore. Memoriæ, inquit proditum est, cum Ath. ludis quidam grandis natu in theatrum venisset magno consessu, nusquam ei locum datum à suis ciuibus, cum autem ad Laced. accessisset, qui (legati cum essent) certo in loco consederant, consurrexisse omnes illi dicuntur, & senem sessum recepisse. cumque à cuncto concessu plausus esset multiplex datus memoriæ proditum est, dixisse ex his quendam, Athe. scire quæ recta essent, sed facere nolle.

ASCEN. A Thenis, &c.] Ordo est. Quidam vltimæ. i. summæ senectutis, Athenis. i. apud Athenien. cum venisset in theatrum spectatum ludos, & nemo e ciuibus reciperet eum sessum. i. sedendum. Est autem supinum) peruenit forte ad legatos Lacedæmoniorum, qui. s. legati moti ætate hominis. venerati sunt canos, & annos eius officio assurgendi, & dederunt ei sedem in loco honoratissimo inter ipsos. Quòd vbi populus. s. Athen. aspexit fieri, comprobauit maximo plausu. i. applausu verecundiam vrbis alienæ, videlicet Spartanæ, aut Lacedæmoniæ. Ferunt s. qui talia scripserunt, aut recitando memoriæ prodiderunt, vnum è Lacedæmonijs, dixisse tunc. Ergo Ath. sciunt. (quia approbabant) quid sit rectum, sed negligunt id facere. Non est ergo exemplum de verecundia senis, sed Lacedæmoniorum.

DE AMORE CONIVGALI. Cap. VI.

A Placido, & leni affectu, ad æque honestum verum aliquanto ardentiorem, & cõcitatiorem pergam, legitimique amoris, quasi quasdam imagines, non sine maxima veneratione contẽplãdas lectoris oculis subijciã, valenter inter coniuges stabilita fidei opera percurrens, ardua imitatu cæterum cognosci vtilia, quia excellentissima animaduertenti, ne mediocria quidem præstari, rubori oporteret esse.

OLIV. Legitimus amor. A Placido, & leni affectu] Transit ad cap. de amore coniugali; vbi eorum narrantur exempla, qui insolubili, inter se dilectionis nexu, fuerunt in ea forte copulati, sed more suo laudat in hac præfatione talem animorum affectum. [Concitatiorem] Vehementiorem. [Legitimi amoris] Quia certe lege confœderati sunt vir, & vxor, quidquid autem lege tenetur legitimum dicitur. [Stabilito] Quia non ad tempus amarunt, nec ad tempus destiterunt. [Quia excellentissima] Vere inquam est ardua, quia qui in alijs magna, & solemnia recognoscit, erubescit, si ipse mediocra non præstet.

ASCEN. A Placido] Parasceue. seu præfatio est de amore coniugali, de quo graphice disserit dicens. [Ego pergam] i. procedã ab affectu placido & leni, vtpote à verecundia, ad sup. affectum æque honestum verum. i. sed ardentiorem, & concitatiorem. i. commotiorem aliquanto, quòd pro quia, subijciam oculis lectoris quasdam quasi imagines legitimi. i. coniugalis amoris, contemplandas non sine maxima veneratione, percurrens. i. cursim narrans opera fidei. i. fidelitatis stabilitæ, valenter. i. potenter inter coniuges. i. matrimonio coniunctos virum, & vxorem, opera inquam ardua. i. quæ sunt ardua, & difficilia imitatu. i. ad imitandum, cæterum. i. sed vtilia cognosci. i. vt cognoscantur. (Consuetius dixisse cognitu, vt respondeat ad illud imitatũ, quòd est supinum in u, semper passiue poni solitum) quia oportet esse rubori. i. pudori, hoc est ad pudorem, & erubescentiam animaduertenti. i. consideranti & legenti, excellentissima, s. opera amoris cõiugalis, ne quidem. i. non saltem præstare mediocria. Is ergo fructus est legendum fortia, & sancta illustrium virorum ac mulierum gesta, vt si non paria, at qualiacunque eiusdem generis faciamus.

DE TIBERIO GRACCHO, ET Cornelia eius vxore.

*T Iberius * Gracchus anguibus domi suæ, mare, ac fœmina apprehensis, certior factus ab Aruspice mare dimisso vxori eius, fęmina ipsi celere obitum instare: salutarem coniugi potius, quàm sibi parem secutus augurij, marem necari, fęminam dimitti iussit: fu-*

* Cice. in vtroq; lib. de diuin. & Plut. in Gracchis.

stinuitque conspectu suo, seipsum in interitu serpentis occidi, Itaque Corneliam nescio vtrum feliciorem dixerim, quòd talem virũ habuerit, an miseriorem, quòd amiserit.

OLIV. Tiberius Grac.] Cic. lib. de diu. Quid Tib. Grac. P. filius' qui bis censor, & consul fuit, idemque & summus augur, & vir sapiens, cuiusque præstans, is (vt C. Grac. eius filius reliquit scriptum) duobus anguibus domi comprehensis aruspices conuocauit, qui cum respondissent, si marem emisisset, vxori breui tempore esse moriendum, si fœminam, ipsi, æquius esse censens se maturam mortem oportere, quam P. Afric. filiam adolescentem intempestiua fata incurrere, fœminam dimisit, ipseque, paucis diebus postea mortuus est. Plin. lib. 7. nat. hist. de pietate Grac. inquit, pater anguibus comprehensis in domo, cum responderetur ipsum victurum alterius sexu, interempto, imo vero inquit, meũ necare. Cornelia enim iuuenis est, & parere adhuc potest, hoc est erat vxori parcere, & reipub. consulere. idque mox cõsecutum. [Obitum suũ] Et ita quoque fuit, nam Cornelia superioris Afric. filia T. Graccho viro suo superuixit. [Itaque Cornelia] Hanc vt supra diximus in cap. de reconciliatis, Grac. post factam ad sacras mensas reconciliationem accepit vxorem.

ASCEN. Tiberius Gracch. anguibus] scilicet duobus mare. i. masculo, ac femina, apprehensis. i. captis domi suæ, idest post. quam domi suæ capti erant, factus certior. idest edoctos ab aruspice, celerem obitum instare. idest imminere vxori eius. s. Corneliæ mare dimisso. idest si marem dimisserit, & ipsi idest sibi fœmina sup. idest si fœminam dimiserit, secutus potius partem augurij salutarem coniugi, quàm sibi, iussit marem necari, & sup. fœmina dimitti, & sustinuit. idest passus est seipsum occidi in conspectu suo in interitu serpentis, scilicet masculi, non quòd cum illo statim extinctus sit, sed quòd paulo post se moriturum ex augere didicerat. [Itaque nescio vtrũ dixerim] idest censere debeam Corneliam feliciorem, quod habuerit talem virum, qui scilicet pro illa mori voluerit, an miseriorem, quòd amiserit talem virum.

DE ALCESTIDE.

*O Te * Thessaliæ rex Admete crudelis, & diri fati crimine sub magno iudice damnatæ: qui coniugis tuæ fata pro tuis permutari passus est eaque ne tu extingueteris, voluntario obitu consumpta, lucem intueri potuisti, & certe prius parentum indulgentiam tentaueras, femineo animo impar inuentus.*

* Plato in symposio bis, & Euripides in tragædia, & Hygin. in fabulis.

OLIV. Admeti vxor pro viro mori sustinuit.

O Te Thessaliæ rex] Admetus rex Thessaliæ graui morbo implicitus, per legatos Apollinem de salute consuluit Apollo respondit, ita eum viuere posse, si quempiam inueniret, qui vellet pro eo fata subire. Tentatis igitur omnibus propinquis, amicis, clientibus, & ipsis denique seruis, sola vxor inuenta est, quæ pro eo mori voluerit. reprehendit autem & quodammo lo detestatur eum Val. quòd fidelissimæ vxori superstes esse voluerit. fuit hæc Alcæstis nomine, filia Pelei, patruelis Iasonis Thessaliæ regis, fœmina quidem formosissima, ex qua natus est Aemulus Admeti filius, qui ad Troiam cum alijs græcorum ducibus veniens 11. præfuit nauibus. hæc vsque adeo virum amauit, vt voluntariam pro illo mortem suscipere non recusauerit. De qua Sen. in Medea dixit. Coniugis fatum redimens Pherei vxor, impendit animam marito. Ouid. lib. 2. de Ponte de vxore sua dixit, Si mea mors redimenda foret, quod abhominor esse, Admeti coniux, quàm sequereris eras. Iuuen. in Satyra, credo pudicitiam dixit, Spectat subeuntem fata mariti Alcestem & similis si permutatio detur, morte viri cupiant animam seruare catellæ, hanc Plato dicit in symposito propter hoc factum meruisse à dijs immortalibus, vt ab inferioris reuocaretur ad superos. [Sub magno iudice] scilicet Apolline.

ASCEN. O Te Thessaliæ, &c.] Per aptam apostrophen interserit externum exemplum, sed contrarium videlicet Admeti Thessali, qui vxorem pro se mori sustinuit dicens. O Admete res Thessaliæ te damnatum sup. iudicio sub iudice magno. s. Apolline, crimine crudelis & diri fati. idest mortis que postea extinctus es, & qui passus es fata. idest mortem coniugis. s. Alcestis permutari. idest permutando accelerari pro tuis. i. loco mortis tuæ. idest qui passus es coniugem tuam pro te mori, & ea consumpta obitu volũtario, ne tu extinguereris, quia oportuit aliquem pro eo mori, hoc est postquam ea pro te mortua est potuisti intueri lucem. scilicet huius vitæ. Et certe tentaueras prius indulgentiam. idest nimiam in te inclinationem parentum. scilicet tuorum, an velint pro te mori inuentus impar animo femineo. idest vxoris tuæ, quæ pro te mori voluit cum tu, nec pro parentum salute, quos pro te mori solicitaueras, nec pro tua necessitate, quia semel moriendum erat, mori velles.

DE C. PLAVTIO.

Vilior Graccho iniquæ fortunæ victima, quamuis senatorij vir ordinis C. Plautius Numida, sed in consimili amore, par exemplum: morte enim vxoris audita, doloris impotens, pectus suum gladio percussit, interuentu deinde domesticorum inceptum exequi prohibitus, colligatusque: vt primum est occasio data, scissis fascijs ac vulnere diuulso, constanti dextera, spiritum luctus acerbitatę permistum, ex ipsis præcordijs, & visceribus hausit: tam violenta morte testatus, quantum maritalis flammę illo pectore clausum habuisset.

Vilior Grac.] Hi senatorius homo fuit, dignitate non mediocri, cæterum Grac. longe inferior, cui nulla in re conferri posse videtur, nisi in amore coniugali, adeo misere vxorem amauit, vt audita eius morte ei diutius superesse noluerit, nam sibi quamprimum pectus gladio transfixit impatientia doloris, quem superuenientes amici, & domestici grauiter castigarunt, & inceptũ opus exequi non permisserunt, quamquã à proposito deterrere, & à constituta in animo suo morte reuocare non potuerunt, nam idem (amoris arbitris omnibus) fascias dissoluit, vulnus disrupit, & constanti animo spiritum emisit. [Vilior] Qui non tantæ dignitatis fuit. [Iniquæ fortunæ victima, quamuis] Scæuæ, quæ illorum amorem diremit. [Impotens, pectus suum gladio percussit] Impatiens. [Occasio data] scilicet absentibus amicis. [Fascis] Quibus erat alligatus. OLIV.

Vilior, &c.] Ex comparatione eiusdem Gracchi subinfert alterum exemplum dicens C. Plautius Numida. s. cognomento quamuis vir ordinis senatorij. fuit sup. tamen victima fortunæ iniquæ. idest quem fortuna iniqua ad mortem impulit, vilior Grac. scilicet Tiberio, sed per exemplum in consimili amore. scilicet coniugali. Enim pro quia, morte vxoris sup. eius audita percussit pectus suum impotens doloris. i. non potens perferre tantum dolorem gladio. i. seipsum interemit, deinde prohibitus exequi. idest perficere inceptum. idest necesse fuit interuentu domesticorum, & colligatus. idest habens vulnus, quod sibi in pectore fecerat, ab illis ligatum, vt idest cum primum occasio idest opportunitas data est scilicet per absentiam domesticorum hausit cõstanti dextera ex ipsis præcordijs, & visceribus spiritum. scilicet vitalem permistũ acerbitate luctus, hoc fascijs. idest panniculis lineis, quibus vulnus ligatum erat scissis. idest diruptis, ac vulnere diuulso. i. aperto, testatus. idest testificans tam violenta morte, quantum idest quantam partem, aut molem flammę maritalis habuisset clausum illo pectore. scilicet quod si percussit, ac diuellit. ASCEN.

DE M. PLAVTIO.

Eiusdem vt nominis, ita amoris quoque M. Plautius: nam cum imperio senatus classem sociorum 60. nauium in Asiam reduceret. Tarentumque appulisset, atque ibi vxor Orestilla, quæ illuc eum prosecuta fuerat, morbo pręssa decessisset: funerata ea, & in rogum imposita, inter officium vngendi, & osculandi stricto ferro incubuit: quẽ amici sicut erat togatum, & calceatum, corpori coniugis iunxerunt, ac deinde subiectis facibus, vtrunque vna cremauerunt: quorum ibi factum sepulchrum Tarenti etiamnum conspicitur, quod vocatur τῶν φιλόντων. Nec dubito, quin si quis modo extinctis sensus inest Plautius, & Orestilla, fati consortione, gestientes vultus tenebris intulerint: saneq ue vbi idem & maximus: & honestissimus amor est, aliquanto pręstat morte iungi, quàm vita distrahi.

Eiusdem

OLIV. EIusdem nominis] Hoc fuit confecto iam bello Macedonico, in quo Rom. quorundam Asiæ populorum armis, & opera fuerant vsi, debellata ergo prouincia, & paratis rebus omnibus, cum ad socios remitterent classem, ei legationi præficere. C. Plautium senatorium virum, & in rep. non obscurū qui cum Tarentum peruenisset, vxor eius Horestilla, quàm itineris comitem secum adduxerit, morbo implicita perijt, cuius mortem cum æquo animo ferre non posset inter ipsum funeris officium stricto ense incubuit, & ita quos semel fortuna coniunxerat mors non diremit. nam vterq; eodem que rogo cremati, & eodem sepulchro conditi fuerunt, titulusque sepulchro inscriptus φιλοντων ταφος, amantium monumentū. Vnguendi, & apud maiores cadauera preciosis quibusdam vnguentis deliniebatur, & in togis multa simul aromata cum cadaueribus cremabantur, vnde legitur de Sylla tantam multitudinem aromatum fuisse in eius rogo consumptam, vt imago eius his vnguentis effigiem quandam contraxerit. Virg. in 6. de miseno, corpusq; lauant frigentis, & vngunt. [Nec dubito] Loquitur secundum Epicureos, qui dicebant nullum sensum remanere post mortem, seu morte omnia pariter cum corpore extingui. [Consortionem] Coniunctionem.

Vnguētorū multitudo i Sylle funere.

ASCEN. EIusdem, &c.] Inuento rursus filo, quo exempla consuat, dicit M. Plautius, ut nominis, ita quoque amoris eiusdē scilicet coniugalis sup. fuit. Nam. i. quando reduceret in Asiā imperio senatus classem sociorum 60. nauium. i. quæ classis 60. complexus est naues, & appulisset supra classem Tarentū. i. illud oppidum maritimum, atque Horestilla vxor eius prosecuta fuerat eum illuc. s. vsque decessisset ibi pressa morbo, ea funerata. i. funebri pompa instructa, & imposita (aut potius lamnam imponenda, nam si imposita fuit, quomodo stat quod sequitur) in rogum. i. ignem incensum, incubuit ferro stricto. i. in gladium nudatum, inter officium vngendi. s. cadaueris, & osculandi, cum statim in rogum imponi debet a, aut si rogum acceperimus non pro incensa pyra, sed parata incendi, dicamus moris fuisse, ut cadauera in rogū imposita, prinsquam ignis inferretur, unguenta, & oscula à carissimis inferantur. Quem. s. Plautium, qui se interemerat, amici iunxerant corpori coniugis togatum, & calciatum, sicut erat ac deinde cremauerunt vna. i. pariter utrumque. s. tam maritum, quàm vxorem facibus subiectis. i. ab inferiori parte iniectis. quorum sepulchrum est factum ibi eodem loco, & conspicitur etiamnum. i. nunc adhuc, Tarenti, quod vocatur τῶν φιλόντων. i. duorum amantium. Nec dubito quia si modo. i. dummodo quis. i. aliquis sensus inest extinctis Plautius, & Horestilla intulerunt tenebris. i. inferni vultus gestientes. i. exultantes, & gestu gaudia sua prodentes, consortione. i. obsortionem similē fati. i. mortis. [Saneque]. i. est & sane, ubi idem amor, & maximus (quia non est maior dilectio quàm quis animam pro dilecto suo ponat) & honestissimus, quia legitimus est. Præstat. i. melius est aliquanto, quod dicunt aliqua tenus iungi, morte. i. per mortem altera vita (sed Euangelium nos docet in altera uita futuros, sicut Angelos Dei, hoc Cœlibes omnes, quod uocabulum à Cœlo deductum inepte propterea dixerimus) quàm distrahi. i. dissolui vita. s. hac temporali.

DE IVLIA CAII CÆSARIS FILIA.

* Appia. lib. 2. sed Plutar. in vita, & Paterculus paulo aliter.

COnsimilis * *affectus Iuliæ C. Cæsaris filiæ notatus est: quæ cum ædilitijs comitijs Pompeij magni coniugis sui vestem, cruore respersam, è campo domum relatam vidisset, territa metu, ne qua vis ei esset allata, ex animis concidit, partumque, quem in vtero conceptum habebat, subita animi consternatione, & graui dolore corporis eijcere coacta est,* * *atq; ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento: cuius tranquillitas tot ciuium bellorum truculentissimo furore perturbata non esset, si Cæsaris, & Pompeij concordiam, communis sanguinis vinculo constricta mansisset.*

* Morte tua discussa fides. Luc. lib. 1.

OLIV. COnsimilis affectus Iuliæ] Iulia Pompei moritur, Plin. in vita Pompei sic tradit comitijs ædilitijs, cum magnus quidam consecuissent, & circa Pompeium multi cecidissent, cruore cæsorum perfusus, vestes mutauit, & cum multus seruorum tumultus ad ædes eius fieret, interferendum vestes, puella prægnans visa cruenta toga concidit, nec multo post abortiuum enixa perijt. [Ædilitijs comitijs] Quibus creabantur Aediles. [E campo]. s. Martio, vbi habebantur comitia. [Ex animis] Mortua. nam inter exanimum, & exanimatum hoc interest, quod exanimis dicitur mortuus. Virg. Exanimūque auro corpus vendebat Achilles, exanimatus vero, metuens, & perterritus, idem exanimata sequens impigeret agmina muris. [Consternatione] Mentis conturbatione, nō con sternatus mentes Perturbatus, & subito casu perterritus à sternuto deductus, quia cum sternutamus toto corpore commouemur. [Orbis detrimento] Quia post huius mortem secuta sunt bella ciuilia inter Cæsarem & Pompeium, quæ totum terrarum orbem graui clade concusserunt. [Communis sanguinis vinculo] Hac vna. s. affinitate, quia si vixisset Iulia potuit Pompeium cum socero patrem suum in perpetua concordia tenere.

ASCEN. COnsimilis, &c.] Ordo est. Affectus Iuliæ filiæ C. Cæsaris est notatus. i. obseruatus, & iuuentus consimili. s. affectui prædictorum in amore coniugali, quæ cum vidisset comitijs ædilitijs. i. quibus ædiles creandi erant, vestem Pompei magni coniugis. i. mariti sui relatam domum è campo. s. Martio, respersa cruore, territa metu. i. ob metum, ne qua vis. i. violentia esset allata ei, s. coniugi suo, coincidit exanimis, i. sine anima, i. vitæ signo, & coacta est eijcere subita consternatione animi, & graui dolore corporis partum. i. fœtum, quem habebat conceptum vtero, atque expirauit, i. vitam afflauit. ita idest in tali dolore. quidem, i. certe. Cum magno detrimento orbis terrarum, cuius, s. orbis terrarum tranquillitas non esset perturbata truculentissimo furore tot bellorum ciuilium, si concordia Cæsaris & Pompeij mansisset constricta vinculo communis sanguinis. s. liberorū Iuliæ si abortiuum non emisisset partum.

THEO. HAc vna affinitate] Inde Lucanus Pharsaliæ primo, Nam pignora iuncti sanguinis, & duro ferales omne tedas. Abstulit ad manus parcarum Iulia sæua, Intercepta manu, quod si tibi fata dedissent. Maiores in lucem horas tu sola furentem. Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem, Armatasque manu excusso iungere ferro.

DE PORCIA CATONIS FILIA, vxore Bruti.

TVos * *quoque castissimos ignes Porcia, M. Catonis filia, cuncta sæcula debita admiratione prosequentur: quæ cum apud Philippos victū, & interemptum virum tuum Brutum cognosceres, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitasti, muliebri spiritu virilem patris exitum imitata. Sed nescio an hoc fortius, quod ille vsitato, tu nouo genere mortis absumpta es.*

* Valeriū & Nicolaum philosophum hac in re Plutar. arguit in Brut.

OLIV. TVos quoque castissimos ignes Porcia] Porcia Catonis filia virum suum Brutum tantopere amauit, vt audita eius morte, cum illi superesse nullo modo vellet, nec ferrum daretur, quo se transfigeret. nam ab ea omne telorum genus à domesticis hoc ipsum timentibus fuerat amotum, bonam ipsa mortis viam inuenerit, nam carbones ignotos auidissime hausit, & nouo læti genere consumpta est, hæc vt in cap. de fortitudine diximus, cognito viri consilio, quod de interficiendo Cæsare cum Cassio cœperat, priusquam tantum facinus aggrederetur Brutus, experiri voluit nunquid posset fortiter mori, si res marito infeliciter cessisset, & accepta nouacula, simulans vngues velle præcidere, manum sibi non leuiter sauciauit. [Ignes castissimos] Amores pudicissimos. Virg. Et cæco carpitur igni. i. amore. [Admiratione] Non solum laude. [Virum Brutum cognosceres] Marcus Brutus, vt quidam volunt Seruiliæ Catonis sororis filius, Porciam Catonis (defuncto priore marito) duxit vxorem. [Philippos] s. campos, videlicet in Thessalia. [Victum] Ab Antonio, & Augusto. [Patris exitum] Quia sicut pater. s. Cato Vticensis post reip. partes in Africa profligatas, vbi vidit nullam sibi libertatis speciem esse relictam, maluit sibi fortiter mortem inferre, quam in Tyranni seruitutem concedere ita tu ô Porcia viriles magis quàm muliebres animos gerens, sed fortasse facinus tuum aliquanto fortius fuit patris facinore. nam ille vsitato modo moriendi occidit. s. gladio, tu vero inusitato genere mortis. i. carbonibus.

ASCEN. TVos quoq;, &c.] Ordo est. Ô Porcia filia M. Catonis, cuncta sæcula prosequentur debita administratione quoq;. i. et tuos ignes. i. amores castissimos, quia coniugales. quę cum agnosceres Brutū virum tuum victum. s. ab Augusto, & interemptum. s. apud Philippo locū illum in Thessalia non longe à

Pharsalia, non dubitasti haurire.i.in os tuum,& guttur ingerere carbones ardentes, quia ferrum.i.instrumentum ferreū, quo te occidere posset, non dabatur.[Imitata].i.imitans spiritu muliebri exitum virilē patris.s.Catonis, qui se apud Vticā interemerat.[Sed nescio an]Sup.feceris fortius hoc, quod ille.s.pater tuus Cato Vticensis sup.absumptus est genere mortis vsitato.s.à multis, quia multi sibi ferro vitam ademerunt, tu autem absumpta es.i.de medio viuentium sublata, nouo.i.insolito,& inaudito genere mortis, videlicet suffocando spiritum cap.bonibus in os congestis.

EXTERNA.

DE ARTHEMISIA.

*Vnt * & alienigeni amores iusti, obscuritate ignorantiæ non obrui, ex quibus paucos attigisse satis erit. Gentis Cariæ Regina Arthemisia virum suum Mausolum fato absumptum, quantopere desiderarit, leue est, post conquisitorem omnis generis honorem, monimentiq; vsq; ad septem miracula prouecti magnificentiam, argumentari. Quid enim aut eos colligas? aut de illo inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli viuum, ac spirans sepulchrum fieri concupierit, eorum testimonio, qui illam extincti ossa potioni asspersa, bibisse tradunt?*

* Gel. lib. 20. ca. 18. Cic. Tusc. 3.

OLIV. Vnt & alienigeni] Transit ad externa, quorum primum est Arthemisiæ reginæ, filiæ Ligdami Alicarnasei, & vxoris Mausoli Regis Cariæ, quæ virum amasse fertur, supra omnes amorum fabulas, vltraque affectionis humanę fidē. Mausolus autem fuit, ut Cic. refert, rex terrę Carię, vt quidam historiarum gręcarum scriptores prouincię Gręcię prefectus, quem Gręci σατραπην vocant. is Mausolus vbi fato perfunctus est inter lamenta, & manus vxoris funere magnifico sepultus est Arthemisia luctu, & desiderio mariti flagrans, ossa, cineremque eius mista odoribus contusaque in pulueris faciem aque indidit, ebibitque. multaque alia volentis amoris indicia fecisse videtur, mollita quoque est ingenti impetu operis, conseruandę mariti memorię, causa, sepulcrum illud memoratissimum, dignitatumque numerari inter septem omnium terrarum spectacula. id monumentum Arthemisia cum dijs manibus sacris Mausoli dicaret. Agona.i. certamen laudibus eius dicundis fecit posuitque præmia pecuniæ, aliarūque rerum bonarum amplissima. Ad eas laudes decantandas venisse dicunt Theopompus, Theodoctes, & Naucratites, & vt quidam volunt Isocrates. huius autem certaminis victorē Theopompum fuisse tradunt. Is fuit Isocratis discipulus Cic. Tusc.lib.3. Et Arthemisia, inquit, Illa Mausoli Cariæ regis vxor, quæ nobile illud Halicarnasi fecit sepulchrum, quoad vixit semper vixit in luctu, eodemq; etiam confecta contabuit. huic erat illi opinio quotidie recens, quæ tum denique appellabatur recens cum vetustate exaruit Strab.lib.14. tum Halicarnasus, inquit, principium Cariæ regina, quæ prius zephira. hoc in loco est Mausoli sepulchrum, vnum è septem spectaculis, quod illi Arthemisia vxor construxit. Item paulo inferius. nam Hecatonus Cariæ rex tres habuit filios Mausolum, Idreum, & Pyxodarum, & filias duas è quibus Arthemisia grandior Mausolo ex fratribus grandiori nupsit, secundo viro Idreo altera soror data est nomine Ada. Mausolus itaque regnauit, quo mortuo, vxor imperium habuit, quæ illi sepulchrum construxit: Arthemisia tabe consumpta propter luctū, quem ex viro suo susceperat, hæc Strab qui non conuenit cū Herodoto, de Arthemisia. nam Herod. lib. histor.8. dicit Arthemisiam Ligdami Halicarnasei, non Hecatoni Cariæ regis filiam fuisse. [Ad septem miracula prouecti] Plin.lib.36. naturalis histor. hoc inter septem mundi miracula connumerari dicit. Sculptumq; fuisse, à quatuor hominum præstantissimis, Scopa, Brya, Thimoteo, & Leochate, patere ab austro, & septentrione sexagenos ternos pedes. Breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos vndecim, Attoli in altitunem vigintiquinque cubitis, cingi columnis 36. ab oriente cælasse Scopam, à Septentrione Bryam, à meridie Thimoteū, ab occasu Leochatem, & subiungit. Arthemisiam reginam tanti operis auctorem opere nondum obsoluto perijsse. Sculptores tamen inde recessisse, nisi prius perfecto opere, quod suæ gloriæ & ipsorum arti perpetuum monumentum fore viderent. Cuius rei multi meminere scriptores, atq; poetæ.

ASCEN. Vnt, &c.]Ordo est. Amores alienigeni.i. aliunde geniti, & obseruati, sunt iusti, non obruti obscuritate ignorantiæ, ex quibus.s.institutis externis, satis erit attigisse.i. paucis absoluisse paucos, vnde incipiens narrare dicit. Arthemisia regina gentis Cariæ, quantopere.i.quantum impense desiderauerit, Mausolum (seu Mauseolum) absumptum.i. ablatum fato.i. morte leue est.i.facile argumētari.i. probare, post magnificentiā.i.magnificā impensam honorū oīs gñis & monumenti.i.e. pulchri prouecti.[Vsq; ad septem miracula].i.eo vsque vt inter septem miracula mundi, annumeraretur. [Quid enim].i. nam quid.i.ad quid, aut colligas eos.s. honoris omnis generis conquisitos, aut loquare de illo inclyto Tumulo, cum ipsa concupierit sepulchrum Mausoli scilicet mariti sui viuum aspirans, idest spiritum vitalem ducens, testimonio eorum, qui tradunt illam bibisse ossa, scilicet mariti extincti aspersa potioni, idest potui sui, quasi dicat non posse fortius argumentum afferri.

DE HIPSICRATEA VXORE Mithridatis.

*Ipsicratea * quoque Regina, Mithridatem coniugem suum effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit; tonsis enim capillis equo se, & armis assuefecit, quo facilius laboribus, & periculis eius interesset: quinetiam victum à Cn. Pompeio per efferatas gentes fugientem, animo pariter, & corpore infatigabili secuta est, cuius tanta fides asperarum, atque difficilium rerum Mithridati maximum solatium, & iucundissimum lenimentum fuit: cum domo enim & penatibus vagari se credidit, vxore simul exulante.*

*Pellicem fuisse scribit Plut. in Pomp.

Ipsicratea quoque] De effuso amore Hipsicrateæ reginæ vxoris Mithridatis regis Ponti dicit, quæ mutato feemineo culto, spetoq; matronali decore cuius auide nimium solent esse mulieres, virilem habitum sumpsit, capillos incidit equos, & arma tractauit, ut in fortuna virum sequi posset, quem à Pompeio superatum per solitudines, & barbaras gentes fugientem, mira quadam animi, & corporis fortitudine comitata est hæc sibi dissuadēti vero dixisse fertur, quos sors vna coniunxit, his debet quo res cumq; cadat unum, & commune periculum, una salus ambobus esse. Hic Mithridates Ponti, & Bythiniæ rex inclytus fuit de quo Plin. libro 25. naturalis historiæ sic tradidit, Mithridates maximus sua ętate regum, quem debellauit Pompeius omnium ante se genitorū diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquam fama intelligitur, vndeei excogitatum quotidie venenum bibere, præsumptis remedijs, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. de cuius memoria paulo infra sic inquit, illum solum mortalium Mithridatem 22. linguis locutum certum est, nec subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis 56. quibus regnauit, quod & Gellius, & Solinus affirmauit, qui quod maius est ynumquemq; suo nomine ex tot millibus appellare solitum fuisse dicunt, proinde lingua, & oratione vnuscuiusque non minus scire, quàm si gentilis eius fuisset, locutum fuisse. De cuius morte varia tradunt auctores. nam alij dicunt victum à Pompeio cum sibi mortē inferre decreuisset, violentissima venena sumpsisse, denique gladio se transfixisse. Plinius de viris illustribus, dicit illum venenum sumpsisse, quo tarde agente, percussorem Gallum atroci vultu territum reuocasse, in cædem suam manum trepidantis adiuuisse. Alij vero acutissimo veneno extinctum fuisse asserunt, quorum opinionem. Lucan. secutus est lib. 1. cum dixit. Post Cilicasq; vagos, & lapsi pontica regi. Prælia Barbarieo vix consumata veneno. [Mithridatem coniugem] Sunt qui dicant non Mithridatis vxorem fuisse, sed concubinam, cuius sententiæ est Plut. in vita Pomp. [Tonsis capillis] More virorum. [Efferatas] Crudeles, & barbaras. OLIV.

Ipsicratea quoque Regina].s. Ponti, amauit Mithridatē coniugem.i.maritum suum habenis charitatis effusis.i.late extensis, sicut equus effusis habenis late excurrit, p.p quem scilicet coniugem suum ipsa habuit loco voluptatis conuertere præcipuum decorem formæ suæ.s. mulіebris in habitum virilem. Enim pro quia, capillis tonsis.i.postquam more virili toton- ASCEN.

totonderat capillos, ipsa assuefecit se equo, & armis, quod idest ideo, vt interesset facilius laboribus, & periculis eius. s. mariti sui. [Quinetiam] .i. insuper, ipsa secura est animo pariter, & corpore indefatigabili, aut infatigabili supra maritum victum à Cn. Pompeio. s. magno, fugientem per gentes efferatas .i. immanes. [Cuius] .s. vxoris fides, tanta .i. tam magna fuit, Mithridati maximum solatium, & iocundissimum lenimentum rerum asperatum, atq; difficilium. [Credidit enim se vagari cum domo, & penatibus, vxore simul exulante] idest eo quòd vxor simul exularet.

DE LACEDÆMONE.

* Cleobroti vxorem intelligere videtur de qua Plu. in Agide: velle exeplũ quod sequitur.

*VErum * quid Asiam, quid barbariæ immensas solitudines, quid latebras Pontici sinus scrutor? Cum splendidissimum totius Græciæ decus Lacedæmon præcipuum vxoriæ fidei specimen tantum non nostris ostentet oculis, plurimis, & maximis patriæ suæ laudibus admiratione facti comparandum.*

OLIV. Tantum non. VErum quid Asiam] Propter Arthemisiam. [Quid latebras Pontici sinus] Propter Hipsicrateam Mithridatis vxorem. [Totius Græciæ decus] Nam Lacedæmones aliquando Græcorum principes fuere subactis Atheniensibus. [Specimen] Experimentum. [Tantum non] Peculiare Valerij dictũ ferme.

ASCEN. VErum] idest, sed quid, idest ad quid scrutor Asiam in qua fuit Arthemisia, quid scrutor immensas solitudines barbariæ, quid latebras, idest sinus pontici, in quo Hipsicrates fuit? cum Lacedæmoni. Sparta splendidissimum decus totius Græciæ, ostentet oculis nostris præcipuum specimen .i. experimentum, & approbamentum, fidei vxoriæ, tantum non .i. (vt Oliuerius interpretatur) ferme, sed sic mihi exponendum videtur, ostentet tantum non .i. non solum oculis nostris specimen præcipuum fidei vxoriæ, sed comparandum plurimis, & maximis laudibus patriæ suæ admiratione, i. propter admirationem facti.

DE MINYIS.

* Herod. lib. 4. sed Plut. de claris mulieribus Tyrrhenas vocat.

*MInyæ, quorum * origo ex inclyto sociorum Iasonis numero Lemniorum in insula concepta, per aliquot sæculorum vices stabili in sede manserat, à Pelasgicis expulsi armis, alienæ opis indigentes excelsa Taygetorum montium iuga supplices occuparunt, quos Spartana ciuitas respectu Tyndaridarum (namque in illo nobilis famæ nauigio destinatum sideribus par fratrum fulserat) deductos inde, legibus, commodisque suis immiscuit. Sed hoc tantum beneficium in iniuriam bene meritæ vrbis, regnum affectantes, verterunt. Igitur publicæ custodiæ inclusi, capitali seruabantur supplicio: quod cum vetere instituto Lacedæmoniorum, nocturno tempore passuri essent, coniuges eorum illustris sanguinis, ibi velut allocaturæ perituros viros, impetratos à custodibus aditu, carcerem intrarunt, commutataque veste per simulationem doloris, velatis capitibus eos abire passæ sunt. Hoc loco quid aliud adiecerim, quam dignas fuisse, quibus Minyæ nuberent?*

OLIV. MInyæ, quorum origo] Minyæ populi Thessaliæ vna cum Iasone, & cæteris argonautis ad insulam Cholcos nauigarunt, ad aureum vellus rapiendum, Vnde Ouid. libro 7. Meta. Iamque fretum Minyæ Pegasea puppe secabant in reditu suo Lemnum insulam tenuarunt, in qua diu cum habitassent orta seditione inde pulsi à Pelasgis, Taygetarum montes occupauerunt quos Spartani commiseratione commoti, cum nobilitate generis, tum memoria Tyndaridarum, qui Spartani fuere, & Iasonis comites, quasi consanguineos eos benigne susceptos ciuitate donarunt, quinetiam virgines ex nobilissimis Lacedæmonum natas matrimonio iunxere. Hic postea cum magnas opes adepti essent, ad eam insaniam venere, vt rempub. occupare vellent, quod cum Spartani sensissent, eos in carcerem coniecerunt, & capite damnarunt. vxores eorum mutata sorte, illos à morte vindicarunt. simulantes enim se velle perituros viros extremum alloqui, carcerem ingressæ. vestes cum viris mutarunt, quo habitu illi tecti incolumes aufugere. [Concepta insula] Ibi enim argonautæ benigne excepti fuere ab Hipsipile regina Lenni. [Taygetorum montium] Montes sunt laconiæ inter Lacedæmonia, & mare positi, & declinatur Taygetus, ti. Luc. gelidique inculta iuuentus Taygeti. Virg. vero Taygeta dixit lib. Geor. 2. Virginibus bacchata lacenis Taygeta; Sed lib. 3. Taygetus declinauit, vt Taygetique canes domitrixque Epidaurus equorũ. [Respectu Tyndaridarum] scilicet Castoris, & Pollucis, qui Iouis & Ledæ filij fuerunt. Leda vero Tyndaris vxor, quæ cum Ioue sub Cygni forma concubuit, & gemina peperit oua, ex quorum altero nati sunt Pollux, & Castor, ex altero Helena, & Clytemnestra, ergo Tyndarus horum fuit non verus, sed putatiuus pater. [Destinatum sideribus] Quia Pollux, & Castor dicuntur inter sidera fuisse relati. [Par fratrum] Quia gemini fuerunt eodem partu nati. [Legibus, commodisque] Quia fuerunt in ciuitate donati. [Publicæ custodiæ] In carcere. Nam græci φυλακὴν dicunt custodiam, & carcerem. [Nocturno tempore] Mos erat Lacedæmoniorum nocturno tempore de noxijs sumere supplicium. [Illustris sanguinis] Quia nati ex nobilissimis Lacedæmonum erant.

ASCEN. EIusmodi est] Quod subinfertur exemplum, non quidem de Minyjs, sed de Lacænis in Minyas, vnde dicit sic. Minyæ (quorum origo ex inclyto numero sociorum. Ias. ad vellus aureum tendentis, concepta .i. simul hospitio accepta, in insula Lemniorum manserat per aliquot vices .i. vicissitudines sæculorum stabilis in sede, i. habitatione firma) expulsi. s. è Lemno, armis pelasgicis, & supra indigentis opis alienæ occupauerunt supplices excelsa iuga .i. summitates montium Tayg. qui sunt in Laconia, quos ciuitas Spartana, hoc est Laced. respectu .i. ob respectum Tynd. s. Castor & Pol. qui etiam cum Argonautis fuerunt, & ex Leda lacena muliere orti, vnde addit quasi per parenthesim (namque per fratrum .s. Castor & Pollux. [Destinatum] .s. à dijs sideribus .i. vt inter sidera aliquando collocentur, vbi gemini signum constituunt. fulserat in illo nauigio nobilis famæ, vt de quo plurimi scripserũt] Immiscuit deductos inde .i. ex illis montibus, legibus & commodis suis, hoc est in ciuitate donauit, sed supra Minyæ verterunt hoc beneficium in iniuriam, affectantes regnum vrbis bene meritæ supra de se, hoc est Lacedæmonia. Igitur ipsi inclusi publicæ custodiæ seruabantur supplicio capitali i. donec de illis supplicium capitale sumeretur, quod scilicet supplicium cum passuri essent tempore nocturno, vetere .i. ex vetere instituto .i. more Lacedæmoniorum qui occulte sustulerunt noxios, & palam decorauerunt probes coniuges eorum illustris sanguinis, ibi .i. apud Lacedæmonem, intrauerunt carcerem, impetrato aditu à custodibus velut allocuturæ viros perituros .s. ea nocte, & veste commutata. s. cum maritis. passæ sunt eos abire capitibus velatis per simulationem doloris, vnde putem legendum passi sunt .s. custodes putantes fœminas esse, & capita ob dolorem inuoluisse, quod viri fecerunt, ne barbis, aut virili facie proderentur, potest tamen legi, passæ sunt, quia ipse pro illis remanserunt. Quid adiecerim .i. adijcere debuerim huic loco .i. ad hoc factum aliud quàm lacænas illas fuisse dignas, quibus Minyæ nuberent, & ita ipse viri essent, q. d. nihil.

THEO. MInyæ] Cum tyrrhenorum manus imbrum, Lemnumq; insulas occupassent, ex Athicis mulieribus liberos susceperunt. Hos post ea Athen. vt semibarbaros ex insulis exegerunt, ij Tenarum profecti cũ seruili bello Spartanis egregiam nauassent operam in ciuitatem conditione, atque ipsi erant recepti connubia contraxerunt, exclusi tamen ab honoribus, & à curia, venerunt in suspicionem, quasi res nouas molirentur, eaq; de causa comprehensi tenebantur in custodia, donec habita quæstione, compertiq; carnifici traderentur. Interea eorum coniuges in custodiam sæpe ueniret, suppliciter, orare contendere, vt ad viros admitterentur, ægræ tandem impetrauerunt. Itaq; eorum consiliorum, raptim cum matronis mutata veste, velatiq; caput muliebrem in modum è carcere se proripuerunt. historiam scribis Plut. & Maced. Polyœnus in 7. Strategematon.

DE AMICITIA. Cap. VII.

Ontemplemur nunc amicitiæ vinculum, potens, & præualidum, neq; vlla ex parte sanguinis viribus inferius: hoc etiam certius, et exploratius: quia illud nascendi sors fortuitum opus, hoc vniuscuiusq; solido iudicio in

choacta voluntas contrahit. Itaque celerius sine reprehensione propinquum auersere quàm amicum quia altera diremptio vtique iniquitatis, altera leuitatis crimini subiecta est. Cum enim deserta sit futura vita hominis: nullius amicitiæ cincta præsidio, tam necessarium subsidium temere assumi non debet, semel autem apprehensum recte sperni non conuenit. Syncere vero fidei amici præcipue in aduersis rebus cognoscuntur, in quibus quidquid præstatur, totum à constanti beneuolentia proficiscitur. Felicitatis cultus maiore ex parte adulationi, quàm charitati erogatus, certe suspectus est, perinde ac plus semper petat, quàm impendat, Accedit, huc, quòd infractæ fortunæ homines, magis amicorum studia desiderant, vel præsidij, vel solatij gratia. Nam læta quidem, & prospera negocia, vtpote cum diuina suffragatione foueantur: humana minus indigent: Tenacius igitur eorum nomina posteritatis memoria apprehendit, qui aduersos amicorum casus non deseruerunt quam qui prosperum vitæ cursum comitati sunt: Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur. Orestes Pylade pene amico quàm Agamemnone patre notior est. Siquidem illorum amicitia in consortione delitiarum, & luxuriæ contabuit: horum duræ, atque asperæ cõditionis solatium, ipsarum miseriarum experimento enituit. Sed quid externa attingo, cum domesticis prius liceat vti.

OLIV. Contemplemur nunc amicitiæ] Non discedit à consuetudine sua Val. vt ad capi. transiturus præfationem præmittat, in qua rë, de qua dicturus sit commendet. Hoc procemio laudat amicitiam, quàm sanguinis necessitudine præstare, dicit, quod & Cic. in lib. de amic. sentit, & Isocr. affir. Sunt autem qui dubitent in numero virtutem ponenda ne sit amicitia, quia dicunt virtutes de genere bonorum esse, quæ propter se expetuntur, amicitia vero non propter, se, sed propter aliud expetitur, videlicet propter vtilitatem, nam omnes volunt amicos habere diuites, & potentes, vnde vtilitatem, consequi possint, non igitur in numero virtutum dicunt eam ponendam. Sed alij qui vim amicitię, & proprietatem altius intuentur, & vera de amicitia sentiunt, dñt oĩno inter virtutes esse connumerandam, quia non propter aliud, sed propter se appetatur vera amicitiam fructumque amicitiæ volunt ipsam amicitiam esse, quòd etiam Cic. lib. de amicitia, & de nat. deo. sentit, dicit enim Charum est ipsum amoris verbum, ex quo amicitiæ nomen ductum est, quàm si ad fructũ nostrum referamus, non ad eorum commoda quos diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quædam suarum vtilitatum. deinde subiungit & arua, & pecudum, & greges isto modo diliguntur, quòd fructus, ex his capiuntur hominum charitas, & amicitia gratuita est, quanto igitur magis deorum, qui nulla re egentes inter se diligunt, & hominibus cõsulunt. Quòd vero propinquitate præstet, hoc modo probat Cic. quòd ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia, non potest, sublata enim beneuolentia amicitiæ nomen tollitur, propinquitatis remanet, ergo illud in quo necessario beneuolentia permanet, anteponendum est ei, a quo beneuolentia remoueri potest atque amicitia eiusmodi, est autem amicitia, vt à Cic. diffinitur, diuinarum humanarumque rerum beneuolentia, & charitate consensio. Sal vero, idem velle, & idem nolle veram esse dixit amicitiam. [Vinculum] Coniunctionem. [Inferius] Immo vt dicimus anteponendum, vt sit liptote. [Fortuitum opus] Ita quoque Soc. sentit, qui in diligendis amicis αἵρεσις ἀνάγκης κρεῖττον, esse censet. i. electionem necessitate meliorem. Itaque celerius] Minus enim reprehensionis habet, qui respuit propinquum, quam amicum. [Auersere.] Pro auerseris contemnis, quasi tuere nolis. [Altera] s. propinquitas, quæ non sine iniquitate dirimitur. [Altera]. s. amicitia quæ delectam respuit, ab inconstantia & leuitate proficiscitur. [Cincta] Instructa, & quasi munita.] Synceræ fidei:] Purę, & non simulatæ. In rebus aduersis] Reuera ita est. Nullum enim veræ amicitiæ testimonium certius, & maius esse potest, quam in aduersis rebus semper amicis, adesse, nam vt inquit Cic. sicut hyrundines estiuo tempore præsto, adsunt, superueniente frigore pulsę recedunt, ita falsi amici sereno tempore vitæ præsto sunt, quàm iuuant, simulatque hyemẽ fortunæ viderint, deuoluant omnes, ac deserunt. [Quidquid præstatur] Nihil est quod à te sperare non possit, qui fueris etiam in aduersis opitulatus. [Accedit] Adiungitur. [Præsidij.] Vt succurrant. Solatij [Vt recreent, & consolentur. [Infractæ fortunæ] Pro valde fractæ fortunæ, nam inauget hoc loco Virg. Turnus vt infractos aduersus Marte latinos. Nemo de Sardanapali familiaribus. Incipit exemplo, probara quòd Præfatione dixit. Sardanapalus rex vltimus Assyriorum fuit muliere corruptior, ad quem videndum, quod nemini concedebatur, cum præfectus eius Arbactus nomine, quem Medis præposuerat, magna ambitione, vt intromitteretur, ægre obtinuisse, inuenit eum inter scortorum greges purpuratum colo filantem, & muliebri habitu cum mollitie corporis, & oculorum lasciuia omnes fœminas antecedentem, pensa etiam inter virginem patientem, quibus visis indignatus, tali fœminæ, tantos viros esse subiecto, tractantique lana, ferrum, & arma habentes parere progressus ad socios, quid viderit refert, negat se ei parere posse, qui se fœminam malit esse quàm virum, sit igitur coniuratio bellum, Sardanapalo infertur, quo ille audito, non vt vir regnum defensurus, sed metu mortis, vt mulieres solent, primo latebras circunspicit, mox deinde cum paucis, & incompositis in bellum progreditur. Victus in regiam se recepit, vbi extructa incensaque pyra, & se & diuitias suas præcipitauit in ignem hoc solum imitatus virum, sed antequam moreretur iussit (teste Cic. lib. quinto Tuscul.) verba hæc busti suo inscribi, Hæc habui, qui edi quæque exaturata libido hausit. Alia iacent multa & præclara relicta. Scribitur autem simplici, l, & habet accentum in penul. quæ sane producitur, Iuuen. in Satyra omnibus in terris, & Venere & cænis & plumis Sardanapali. Strab. lib. decimoquarto, est Anchiale. inquit paulo supra mare sit à Sardanapali opus, vt Arist. scr. vbi Sardanapali monumentum est, Et lapidea statua, quæ dexterę manus digitos committit, & quasi complodit, quidam dicunt ibi Epigramma esse Assyrijs literis insculptum, huiusmodi Sardanap. Anacyndraxis filius, Anchiallem, & Tarsum vna die condidit, Ede, bibe, lude, & cum te mortalem noris pręsentibus exple delitijs animum post mortem, nulla voluptas: namque ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam. hęc habeo quæ edi, quęque exaturata libido, hausit. At illa manent. multa & præclara relicta, hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum. Chœrilus horum meminit. [Horestes Pylade] Pylades & Horestes inter admodum pauca verorum amicorum paria numerantur, qui vt à Pacuuio introducuntur, cum in Tauricam regionem venissent deponendi furoris gratia, quo post cęsam matrem vexabatur Hore. & à rege comprehensis essent, quòd simulacrum Palladis inde auferre voluissent, idq; culpa Hore. foret qui cum Iphigenia sorore conuenerat de furto, capitisque eum damnasset, tanto se inuicem amore tenebant, vt cum rex vellet Hore. interficere, nec vter eorum esse cognosceret, Pylades se Hore. esse asseuerabat. vt pro Hore. interficeretur, nec minus Horestes se profitebatur, vt erat, de his ergo nulla ætas conticesset. Tul. in Lel. cum ignorante vter esset Hore. Pyladesque se Horestem esse diceret, vt ille necaretur, Horestes autem ita, vt erat Horestem se esse asseueraret, stantes plaudebant in re ficta. [Horeste Pylade notior] Cum quo nutritus perpetuo vixit, & illum Pylades in furorem versum, vt inquit, Virg. & furijs agitatus Horestes, diu furere non est passus, sed eum ad Tauricam regionem deduxit. vnde Ouid. libro secundo de Ponto, Affuit insano iuuenis Phoceus Horesti, Martialis. Te fingente nephas Pylades odisset Horestes.

Sardanapalus in Assyria.

ASCEN. Contemplemur, &c.] Ingreditur narrationem de amicitia, in cuius præfattione eius laudes, & statum in quo magis eniteat præscribit dicens, Contemplemur scilicet post coniugalem amorem, vinculum. i. colligationem, seu ligamen, amicitiæ potens, & prævalidum. i. in primis, aut præ cæteris vinculis humanitatis, validum, neque vlla ex parte inferius. i. debilius, aut minus, viribus sanguinis. i. consaguinitatis, certius etiam & exploratius. i. euidentius, hoc i. propterea, quia opus fortuitũ nascendi (non quòd nasci fortuitum sit, sed quòd sine tuo annixu velis nolis aliquis tibi cõsanguineus sit, amicus non sic) contrahit illud. s. vinculũ sanguinis; & sup. voluntas vniuscuiusque inchoata solido. i. integro iudicio, contrahit hoc. s. vinculum amicitiæ. [Itaque] i. & ita, tu auersere. i. te auertendo per contemptum destituas celerius. i. facilius sine reprehensione propinquum, quam amicũ quia altera. s. consanguinitatis direptio. i. separatio est subiecta vtiq; crimini iniquitatis, quia necessarios iure negare nõ potes, altera. s. amicitiæ direptio est subiecta crimini leuitatis. i.

incon-

inconstantiæ, & stultitiæ; vnde grauius indicat auctor crimē leuitatis, quàm iniquitatis. Nam omnis leuitas iniquitas est, sed non econtrario, qui enim quam inuitus habet semperque habuit coniunctionem direptam velit, iniquus quodammodo est, sed non est leuis, nunquā enim voluit, quòd nunc respuit, at qui amicum, quem sibi delegit, repellit, illi simul iniurius est, & se leuitatis alligat. Probat autem auctor graue esse peccatum leuitatis crimen in amicitia. Enim pro quia, cum vita hominis nullius. idest non vllius non cincta. idest septa præsidio vllius amicitiæ sit futuram deserta, subsidium tam necessarium non debet assumi temere. idest inconsiderare. Autem pro sed, apprehensum semel recte. idest decenter non cōuenit sperni. [Ostendit autem] In quibus amicitia præcipue emineat, dices. Vero pro sed, amici syncerae. i. integræ, aut incorruptæ fidei, cognoscuntur præcipue in rebus aduersis, in quibus quidquid prestatur, totum proficiscitur. idest oritur à beneuolentia constanti. Cultus felicitatis. idest veneratio hominis felicis, rogatus ex parte maiore. idest magis, aut amplius adulationi, quàm charitati, est certe suspectus, perinde ac. idest veluti petat semper plusquam impendat. [Accedit] idest additur huic. idest ad huius dicti approbationem, quòd hominis fortunæ infractæ. idest multum fractæ magis desiderant studia amicorum gratia, vel præsidij. idest protectionis, vel solatij. idest consolationis. Nam negocia à quidem læta, & prospera (vtpote cum foueantur suffragatione. idest fauore, diuina, quia à deo est omne donum perfectum) minus indigent humana. scilicet suffragatione. Igitur memoria posteritatis apprehendit tenacius. idest firmius nomina eorum, qui non deseruerunt aduersos casus amicorum, quàm qui comitati sunt prosperum cursum vitæ. [Nemo, &c.] Probat, quòd vltimo loco dixit, exemplis. Nemo enim loquitur de familiaribus Sardanapali regis Assyriorum, qui vsque ad mortem, quam sibi viriliter intulit, semper in delitijs, effeminatissime vixerat, Horestes est penè notior Pylade amico, qui ipsum in aduersis, nōn deseruit, sed furentem in Tauricam vsq; regionem prosecutus est, quàm Agamemn. patre, qui tamen summus imperator in exercitu græcorum ante Troiam fuit. Siquidem amicitia illorum scilicet familiarum Sardanapali, cum eo, contabuit. idest putruit, & vilis effecta est in consortione. idest simili vsurpatione delitiarum, & luxuriæ, Solatium duræ atque asperæ conditionis horum. scilicet Horestis & Pyladis enituit experimēto ipsarum miseriarum. Sed quid attingo externa cum liceat vti prius domesticis, q.d. hęc non fecissem, nisi ad dicti mei comprobationem: Reddit ergo ad domestica dicens.

DE TIB. GRACCO, ET C. BLOSIO.

* Cic. in Lęl.

*INimicus * patriæ fuisse Gracchus existimatus est, nec immerito, quia potentiam suam, saluti eius prætulerat, quàm constantis tamen fidei, amicum etiam in hoc tam prauo proposito C. Blosium Cumanum habuerit operæ precium est cognoscere: hostis iudicatus, vltimo supplicio affectus, sepulturæ honore spoliatus, beneuolentia tamen eius non caruit. Nam cum Senatus * Rutilio, & Lemnati Cos. mandasset vt in eos, qui cum Graccho consenserant, more maiorum animaduerterent, & ad Lælium, cuius consilio præcipue Coss. vtebantur pro se. * Blosius deprecatum venisset, familiaritatisque excusatione vteretur, atque ijs dixisset. Quid si te Gracchus templo Iouis Opt. Max faces subdere iussisset, obsecuturus ne voluntati ipsius, propter istam, quam iactas familiaritatem fuisses? Nunquam istud, inquit Gracchus imperasset. Satis, immo etiam nimium: totius nanque Senatus consensu damnatos mores defendere ausus est. Verum quod sequitur multo audacius, multoque periculosius. Compressus enim perseueranti interrogatione Lælij in eodem constantiæ gradu stetit: seque etiam, hoc si modo Gracchus annuisset: facturum respondit. Quis illum sceleratum putasset, si tacuisset? Quis etiam non sapientem, si pro necessitate temporis locutus esset? At Blosius nec silentio honesto, nec prudenti sermone salutem suam, neque ex parte infelicis amicitiæ memoriam desereret, tueri voluit.*

*Sulpitio, videtur legem. hic & in Lęlio.

*A Nasica interrogatū scribit. Plutar. in Grac.

OLIV. Blosij fides & amor in Gracchū.

INimicus patriæ] Sæpius dictum est, duos Grac. Tib. & C. Fratres ob grauissimas seditiones, quas in populo suis legibus excitabant, hostes à senatu fuisse iudicatos, & vtrunq; nobilitate cæsos alterum à Nasica, alterum ab Opimio, horū vero socios, & consiliorum participes pari ratione senatus damnauit, & in eos more maiorum animaduertendum censuit, C. itaque Blosius, qui Tib. Gracch. secutus fuerat, die dicta, cum in senatū ad Læl. cuius hospes erat, pro se deprecatū venisset, hanc vt sibi ignosceret, causam afferebat, quod tanti Grac. fecisset, vt quidquid ille vellet sibi faciendum esse putaret. Cui Lælius die inquit. Si Gracchus te in Capitoliū faces ferre voluisset, nunquid fecisses, tum ille, nunquam id quidē voluisset Gracchus, sed si voluisset paruissem, quæ vox licet amicitiæ vim maximam habere videatur, amentis tamen potius, quam amantis fuisse iudicatur, cum in ipso salutis discrimine tam nefarium facinus profiteretur, se fuisse facturum, & Hercle, ita fecit, atque etiam plusquam dixit, non enim ille paruit Tib. Cracc. sed præfuit, nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit, quo tandem cæso, Blosius ad Aristonicum regem confugit, profligatis deinde rebus Aristonici mortem sibi consciuit, vnde Cic. Itaque hac amentia, quæstione noua perterritus in Asiam profugit, & ad hostes se contulit, vbi pœnas, reipu. graue iustasque persoluit. Blossium Cumanum] A Cumis ciuitate campaniæ iuxta Baias dicimus Cumanus, na, num. Cumenas, a, um, Virg. Vltima Cumæi venit iam carminis ætas, A Como vero Galliæ Cisalpinæ ciuitate dicimus Comensis, & Comense [Operæprecium] Vtile pulchrum, & delectabile, sed operæprecium dicitur vtile, quia laboris precium est ipsa vtilitas. [More maiorum] Quia maiores non solum principes alicuius coniurationis damnatum, sed eorum quoque socios pari pœna puniendo esse censuerunt. [Faces subderes] Subijceres faces, vt Capitolium incenderes. [Satis] Inimo nimium Blosius hoc vno responsio satis, & plusquam satis amicitiam testatus erat cum illius mores defenderet, qui fuerant ab vniuerso senatu damnati. [Compressus] Constrictus coactos, quia Lælius perseueranti interrogatione illum vrgebat. [Annuissent] Fecissem inquit, si modo capite vel oculis innuisset, ne dum verbo imperasset.

ASCEN.

INimicus, &c.] Gracchus. s. Tib. existimatus. i. iudicatus fuisse inimicus patriæ. s. Romæ, nec immerito, quia prætulerat. idest pluris æstima uerat potētiam suam, idest propriam, saluti. idest quā salutem, eius scilicet patrię, tamen operęprecium est cognoscere, quàm constantis fidei amicum habuerit Caium Blosium Cumanum, etiam in hoc tam prauo proposito. Ipse sup. Gracc. quanquam sup. iudicatus hostis scilicet patrię, & affectus vltimo supplicio. idest occisus, & spoliatus honore sepulturę, tamen non caruit beneuolentia eius, scilicet Blosij amici sui. Nam cum senatus mandasset Rutilio, & Lemnati consulibus vt animaduerterent more maiorum. idest virgis cæsos securi subijciendo in eos, qui consenserant cum Graccho, & Blosius venisset ad Lęlium, cuius consilio consules vtebantur, præcipue deprecatur pro se. idest ne sibi noxe daretur, quod cum Graccho consenserat, & vteretur excusatione familiaritatis, scilicet quam habuerat cum Graccho, ita vt ab eo dissentire non potuisset, atque is scilicet Lælius dixisset. Quid? modus interrogandi sup. dicis. Si Gracchus iussisset idest tibi, subdere idest latenter, & ab inferiori parte immittere, templo Iouis Opt. Max. quod in Capitolio erat, faces. i. tædas incensas, fuisti, ne obsecuturus voluntati ipsius. s. Crac. propter istam familiaritatem. scilicet tuam cum Grac. quam iactas. idest iactanter allegas pro tui defensione, inquit. s. Blosius. idest respondit, Gracch. nunquam imperasset istud. scilicet quod iniquum esset. Satis (inquit auctor) per hoc respondit, immo etiam nimium: Namque pro quia, ausus est defendere mores damnatus consensu totius senatus. dicendo, enim Gracchum nunquam imperaturum fuisse, quod malum est, significauit illum nihil iniquè sensisse. Verum quod sequitur, est sup. dictum audacius multo. Enim pro quia, ipse Blosius compressus perseueranti interrogatione Lelij (dicebat enim Lęlius esto quod Gracchus nunquam tale quid imperasset, si tamen imperasset, quid facturus fuisset) stetit in eodem gradu constantiæ, & respondit se facturum sup. fuisse etiam hoc scilicet incendium Capitolij, si modo Gracchus annuisset. i. vel solo nutu faciendum iudicasset. Quis (inquit auctor) putasset illum. scilicet Blosium fuisse sceleratū. i. tam iniqui animi, si tacuisse, q.d. nullus. Quis etiam non putasset sapientem, si fuisset locutus pro necessitate temporis. idest si dixisset, se propter amicum nihil inique committere voluisse? quæ prima lex in amicitia est apud Ciceronem in Lælio. [At Blosius nec voluit tueri salutem suam] Nec silentio honesto, quia ho-

neste

nestæ tacere potuit, propter vim amicitiæ, aut dicere nescio quid facturus fuissem, & ita non ostendisset se sceleratum, nec sermone prudenti, vtpote respondendo se amicum coluisse vsque ad deos, & rempub.idest nihil velle, aut voluisse facere. quid contra fas iustumque esset, ne desereret ex qua, id est aliqua parte memoriam amicitiæ infelicis, vtpote vnde nihil, nisi perniciem, tunc sperare poterat.

DE C. GRACCHO, ET POMPONIO, & Lectorio.

* Plut. in vita.

IN eadem * domo æque robusta constantis amicitiæ exempla oboriuntur: postratis enim iam, & perditis C.Gracchi consilijs, rebusque cum tota eius conspiratio late quæreretur desertum omni auxilio, duo tantum amici, Pomponius & * Lectorius ab infestis, & vndique ruentibus telis oppositu corporum suorum texerunt, quorum Pomponius, quo is facilius euaderet, concitatum sequentium agmen in porta Trigemina aliquandiu acerrima pugna inhibuit. nec viuus pelli potuit: sed multis confectus vulneribus, transitum super cadauer suum (credo etiam post fata inuitus) dedit, Lectorius autem in ponte Sublicio constitit, & eum donec Gracchus transiret, ardore spiritus sui sepsit, ac vi iam multitudinis obrutus, conuerso in se gladio, celeri saltu profundum Tiberis petijt, quamque in eo ponte charitatem toti patriæ Horatius Cocles exhibuerat, vnius amicitiæ, adiecta voluntaria morte, præstitit quam bonos * Gracchi, si aut patris, aut materni aut sectam vitæ ingredi voluissent, habere milites potuerant. Quo enim impetu, qua perseuerantia animi Blosius, & Pomponius, & Lectorius trophæa, ac triumphos eorum adiuuissent, furiosi conatus tam strenui comites? sinistris quidem auspicijs amicitiæ, conditionem secuti: sed quo miseriora, hoc certiora fideliter cultæ nobilitatis exempla.

* Lyciniū vocat Plu.

* Is fuit Scipio Africanus.

OLIV. Pōponius IN eadem domo æque robusta] Magnum fuit Blosij constantis amicitiæ testimonium, quod vero sequitur longe maius, & vtrunque in domo Gracchorum factum est. Nam Pomp. & Lectorius tanta fide, & constantia sunt, C. Gracchi amicitiam prosecuti, vt pro illius protegenda salute mortem vltro oppetere non dubitauerint. nam post latas leges, quas supra memorauimus, cum turbulentissimas in vrbe seditiones excitasset, tandem senatui grauem, & intollerabilem Lucius Opimius consul cum armata manu tanquam hostem insecutus est, huc igitur fugientem Pomp. & Lectorius suis corporibus protegere conati sunt. nam alter portam Trigeminam occupauit, & prosequentium impetum solus tandiu sustinuit, donec telis vndique petitus, & vulneribus confossus, expiraret. Alter pontem sublicium suis armis, & corpore interclusum, donec Gracchus pertransiret, non prius deseruit, quàm multitudine obrutus, conuerso in se gladio, agili saltu se dedit in Tiberim.

Lectorius.

Trigemina porta. [Trigemina porta] Dicta per quem trigeminij fratres Horatij exierunt contra curiatios de summa imperij certaturi, vt inter imperatores conuenerat, Horatius Cocles, qui Porsenæ Regis exercitu tandiu solus sustinuit in ponte donec à tergo fractus pons, præclususque hostibus aditus fuit, vt in cap. de fortitudine diximus. Quam igitur charitatem in eo ponte Cocles patriæ præstitit, eam Lectorius scelerato amico dedit. [Materni aui] Scipionis superioris.

ASCEN. IN eadem domo, &c.] Prosequitur amicitiam Pomponij, & Lectori ostensam Caio Graccho Tiberij fratri dicēs. Exempla amicitiæ constantis æque robusta, id est fortia, oboriuntur, id est occurrunt memoriæ, vt describant, in eadem domo, id est erga eandem domum, scilicet Gracchorum. Enim pro quia, consilijs & rebus Caij Gracchi seditionem mouentis, iā prostratis, & perditis, cum tota eius conspiratio. idest conspiratorum collectio, quæreretur, idest inquireretur, aut ad supplicium quæreretur latæ, duo tantum amici videlicet Pomp. & Lectorius protexerunt eum desertum. idest destitutū sup. ab omni auxilio, ab infestis telis, & ruentibus. idest irruentibus in eum, vndique opposito. idest obiectu corporum suorū. Quorum. scilicet duorum Pomponius, quo idest ideo vt is, s. C. Gracchus euaderet facilius, inhibuit. i. sistere fecit aliquandiu, acerrima pugna in porta Trigemina, sic ab trigeminis Horatij dicta, agmen concitatum. s. ad cursum sequentium. s. Gracchum, nec potuit pelli. s. ab obiectū, viuus. i. tantisper, dum viueret, sed confectus multis vulneribus, dedit eis transitum super cadauer suum, credo (inquit auctor) inuitus etiā post fata. i. mortem suam, Lectorius autem constitit in ponte sublicio, & sepsit, id est muniuit eum. s. pontem ardore spiritus sui, donec Gracchus transiret eum, ac iam abruptus. idest oppressus vi multitudinis, gladio conuerso in se, ne viuus in manus hostiles veniret, petijt celeri saltu profundum Tiberis, quamque. idest & quam (sunt enim duæ particulæ) charitatem, Horat. Cocles exhibuerat scilicet multò ante, vt tempore, quo Porsena cum Tarquinio vrbem oppugnauerat, toti patriæ. scilicet Romæ, eam supp. hoc est, similem præstitit amicitiæ vnius. scilicet ciuis vtpote Caij Grac. adiecta morte voluntaria, cum Cocles saluus enatauerit. Quam idest ò quantum bonos milites potuerūt Gracchi habere, si voluissent ingredi. i. sequi sectam, id est rationem viuendi, aut patris. s. Tiberij Gracchi senioris, aut aui materni. s. Scip. superioris, cuius Cornelia mater Grac. erat filia, quasi dicat optimos. Enim pro quia, quo impetu, & quam perseuerantia animi Blosius amicus Tiberij minoris, & Pomp. & Lectorius amici Caij Gracch. adiuuissent trophæa, ac triumphos eorum. s. Gracchorum. sup. entes, aut cum fuerint tam strenui comites furiosi conatus, scilicet Grac. contra senatus decreta seditionem molientium, secuti conditionem amicitiæ quidem. idest certe auspicijs sinistri. idest infaustis inceptis, quia malum sortita sunt finem. Sed exempla nobilitatis cultæ fideliter scilicet per amicitiam, quo idest quanto supp. sunt miseriora, hoc idest tanto sunt certiora, quia in aduersitate facilius perspicitur amicitia, quam in prosperitate.

DE LVCIO RHEGYNO, ET VOLVMNIO.

LVcius autem Rheginus si ad debitam publico ministerio sinceritatem exigatur, posteritatis conuitio lacerandus, si amicitiæ fido pignore æstimetur, in optimo laudabilis conscientiæ portu relinquendus est. Trib. enim plebis Cepionem in carcerem coniectum, quòd illius culpa exercitus noster à Cimbris * & Theutonibus videbatur deletus, veteris, arctæque amicitiæ memor, publica custodia liberauit: nec eatenus amicum egiße contentus, etiam fugæ eius comes accessit. Pro magnum, & inexuperabile tuum numen Amicitia, cum ex altera parte Resp. manum inijceret, ex altera tua illum dextra traheret, & illa vt sacrosanctus eße vellet, exigeret, tu exilium indiceres: adeo blando vteris imperio, quòd is supplicium honori prætulit. Admirabile est opus tuum, sed quod sequitur, aliquanto laudabilius. Recognosce enim quousque Volumnij constantem erga amicum suum charitatem sine vlla Reip. iniuria euexeris, qui ortus equestri loco: cum Marcum Lucullum familiariter coluißet, eumque Marcus Antonius, quod Bruti, & Cassii partes secutus fuerat interemisset, in magna fugiendi licentia, exanimi amico adhæsit: hucusque in lachrymas & gemitus profusus, vt nimia pietate causam sibi mortis accerseret. Nam propter præcipuam, & perseuerantem lamentationem ad Antonium pertractus est: cuius postquam in conspectu stetit, Iube me, inquit, imperator protinus ad Luculli corpus perductum occidi. Neque enim absumpto illo supereße debeo, cum ei infelicis militiæ auctor extiterim. Quid hac fidelius beneuolentia? mortem amici, hostis odio leuauit, vitam suam consilij crimine astrinxit: quoque illum mirabiliorem redderet, se fecit inuisiorem: nec difficiles Antonij aures habuit, ductusque quo voluerat, Luculli dexteram auide osculatus caput quod abscißum iacebat, sublatum pectori suo applicauit, ac deinde demissam ceruicem victoris gladio præbuit.

* Li. li. 67.

LVcius autem Rheginus,] C. Manlius, & Q. Seruius Cepio, pro consules aduersus Gallos, Cimbros, Senones, & Theutones missi prælio victi, & binis castris exuti sunt militum OLIV.

militum milia lxx. Cæſ. ſecundum auctionem Cepionis, cuius temeritate clades accepta fuerat, damnati & eorum bona publicata ſunt. Hic autem Fabio ſucceſſerat, qui rebus in Hiſpania proſpere geſtis labem impoſuerat pacem cum virato fugitiuorum duce æquis conditionibus facta, qui deinde Viratus à proditorib. huius Seruilij Cepionis, conſilio interfectus eſt, ab exercitu ſuo multum deploratus, ac nobiliter ſepultus. vir duxque magnus. & per tres, & viginti annos, quib. cum Rom. bella tractauit, frequenter ſuperior hunc igitur Cepionem in vincula coniectum L. Rheg. vi amoris impulſus cuſtodia liberauit, & fugæ illi ſe comitem dedit. [Pro magnum, & inexuperabile tuum nomen] Ad amicitiam apoſtrophat tanquam ad cœleſte numen, cuius potentiam nimiam eſſe dicit, vt cogere poſſit etiam hoies pro ſe fideliter colenda, ea facile contemnere, quæ prima putant opes, dignitates, honores, potentiam, ſalutem denique ipſam. [Admirabile opus tuum] .ſ. ô amicitia quodã L. Rheg. factum eſt, fuit admirabilius hic tamen effuſis charitatis habenis M. Lucullum complexus eſt, vt bello ciuili, quòd inter Ant. & Cæſ interfectores geſtum eſt, cum M. Luc. qui Volumnij cõſilio Bruti, & Caſſij partes ſecutus fuerat ab Ant. poſt profligatum exercitum fuiſſet interemptus, & idem Volumnius, qui cum illo erat è manibus hoſtium, facile poſſet euadere maluit, cum amico pro libertate perire, quam ſine amico deſperata libertate ſupereſſe.

Amicitiæ vis.

ASCEN. LVcius autem Rheginus, ſi] Exigatur. i. experatur, & poſtuletur ad ſinceritatem debitam miniſterio publico, quia, cum publicus eſſet carceris aſſeruator, debebat eſſe fidelis, quòd quia non fuit, lacerandus ſup. eſt conuitio poſteritatis, ſi æſtimetur. i. cenſetur, & iudicetur, fido pignore amicitiæ. i. ſi factum eius ſic conſideretur, vt dicatur amico fidelitatem exhibuiſſe ipſe eſt relinquendus in optimo portu laudabilis conſcientiæ. i. nequaquam vituperandus. Enim pro quia, ipſe tri. pl. liberauit publica cuſtodia, Cepionem coniectum in carcere, quòd exercitus noſter, i. Rom. videbatur deletus à Cymbris, & Teutonicis culpa illius, liberauit dico, memor veteris, & arctæ amicitię. ſ. cum Cepio, eatenus ſeruatæ nec contentus egiſſe. i. exhibuiſſe ſe amicum eatenus. i. vſque ad liberationem amici, acceſſit etiam comes fugæ eius. [Pro, &c.] Exclamat itaque in amicitiam eius vires extollendo dicens. Proh. aut melius pro quia, etiam interiectio h. & ch. caret. O Amicitia, tuum numen ſup. eſt magnum, & inexuperabile, (quia fortis, vt mors dilectio) cum reſp. inijceret manum ex altera parte, & tua dextra traheret illum. ſ. L. Rheginum ex altera. ſ. parte. Et illa. ſ. reſp. exigeret ut. ſ. Lucius ille, vellet eſſe ſacroſanctus. i. inuiolatus cũ trib. pl. eſſet, & tu indiceres exilium, vt ſ. amicum ſeruis, vteris adeo blando imperio, quod is prætulit ſupplicium, hoc eſt exilium voluntario, quòd pro ſupplicio irrogari ſolet honori. ſ. tribunitio. Igitur ſup. opus tuum eſt admirabile. ſ. in Lucio Rhegino, ſed quod ſequitur eſt ſup. laudabilius aliquanto. [Recognoſcere enim] Perſtat in apoſtrophe ad amicitiam dicens. O amicitia dico admirabilius eſſe, quòd ſequitur. Enim pro quia, recognoſce. i. recenſe, quia cum per ipſum factum ſit, manifeſtum eſt ſemel, ſaltem cum fieret nouiſſe, quouſque euexeris, charitatem Volum, conſtantem erga amicum ſuum, videlicet Lucullum, qui ſ. Volumnius ortus loco equeſtri. cum coluiſſet familiariter M. L. & M. Ant. triumuir interemiſſet, quòd i. eo quòd ſecutus fuerat. ſ. in bello ciuili, partes Brut. & Caſ. percuſſorum Cæſ. adhæſit amico exanimi. i. manſit apud corpus amici. ſ. Lucul. interempti, in magna licentia. i. facultate fugiendi, profuſus in lacrymas, & gemitus, hucuſque i. ad hunc finem, vt accerſeret i. excitaret, & prouocaret ſibi cauſam mortis, nimia pietate. i. ob nimiam pietatem in amicum ſuum, hoſtem Ant. Nam ipſe pertractus eſt ad Ant. propter præcipuam, & perſeuerantem lamentationem, quam. ſ. fecerat de morte Lucul. in Cuius. ſ. Ant. conſpectu poſtquam ſtetit, inquit, imperator iube me protinus ductum ad corpus Luc. occidi. Neq; enim debeo ſupereſſe. i. ſuperuenire, illo. ſ. Luc. abſumpto. i. per necem. i. occiſo. i. poſtea quòd ille occiſus eſt, cum ego extinxerim ei auctor. i. hortator, & inductor, militiæ infelicis. i. quam infeliciter geſſit. Quid (inquit auctor fidelius ſup. eſt hac beneuolentia, quaſi dicat, reuera dicere poteſt, nihil ipſe lauauit. i. deonerauit mortem amici. ſ. Luc. odio hoſtis. ſ. Ant. i. dicendo ſe Luc. auctorem ſuſcipiendi belli in Ant. fuiſſe tranſtulit odium Ant. ab illo in ſe, & aſtrinxit. i. obligauit vitam ſuam crimine conſilij ſ. dati Luc. quoq; i. & quo, id eſt vt, (ſunt autem duæ particulæ quoq; redderet, id eſt efficere illum. ſ. amicum ſuum Luc. miſerabiliorem. i. maiore miſericordia dignum, fecit ſe inuiſiorem, i. magis inuiſum hoſti, nec habuit aures Ant. difficiles. i. inexorabiles, quòd i. quia ductus quo voluerat. i. ad corpus Lucul. obſculatus auide dexterum Luc. applicauit pectori ſuo caput, ſcilicet Luc. quòd iacebat abſciſſum, ac deinde præbuit gladio victoris. i. miſſi à victore, ceruicem, ſcilicet ſuam demiſſam, vt feriretur.

THEO. ÆLIVS] Antiqui codices habent, Cęlius.

DE THESEO, ET PIRITHOO.

LOquatur nunc Græcia nefandis Theſea Pirithoi amoribus ſubſcribentem, Ditis ſe patris regni commiſiſſe. vani eſt illud narrare, ſtulti credere: miſtum cruorem, amicorum, & vulneribus innexa vulnera: mortemque morti inhærentem videre: hæc ſunt vera Romanæ amicitiæ indicia. illa gentis ad fingendum paratæ monſtro ſimilia mendacia.*

* Hoc non ſuo loco ponit, vt Græcos arguat.

OLIV. LOquatur Græcia] Oſtendit Romanorum, de quibus dixit amicitias fuiſſe veras. Quæ autem de Pyrithoo Theſeoque traduntur à loquacibus Græcis ficta, fabuloſaque fuiſſe. [Commiſtum cruorem amicorum] Probat rationibus Romanorum amicitias non fictas, nec ſimulatas, quippe non dubitarunt pro ſuo quiſque amico vitam effundere. [Cruorem amicorum] Vt Bloſij, Pomponij, Lectorij, & Volumnij.

ASCEN. LOquatur, &c.] Per occaſionem de Volumnio ſumptam ſubinfert exemplum externum, quaſi ad cõparationem adductum dicens Loquatur Græcia. i. loquacitate ſolita extollat. Theſea filium Aegei Regis Athenarum, ſubſcribẽtem i. a ſtipulantem, & ſuffragante, nefandis amoribus Pyrithoi. ſ. amici ſui, qui Proſerpinam Cereris filiam, & Orci, ſeu Plutonis. i. regis inferorum, vt fabulæ prædicant, vel vt qui ad hiſtoriam referre volunt contendunt, regis Moloſſorum coniugem deperibat. vnde cum eo Theſeus ad eam rapiendam deſcendit, ſed ambo capti dicuntur, & Theſeus ab Hercule tandem liberatus commiſiſſe ſe regnis Ditis patris. i. deſcendiſſe ab amorem Pyrithoi ad inferos, nam narrare illud eſt vani. i. pertinet ad vanum, & mendacem, & credere illud eſt ſtulti. Sed ſup. videre cruorem amicorum, vt Luculli, & Volumnij, miſtum. i. cõfuſum, & vulnera innexa vulneribus, quia applicata ſunt vulnera poſterius cæſi, ad vulnera prius cæſi, hæc. i. huiuſmodi facta, ſunt uera indicata amicitiæ Romanæ illa, ſcilicet quæ de Theſeo & Pyrithoo fabulantur græci, ſunt mendacia, ſimilia monſtro, id eſt penitus incredibilia, gentis, ſcilicet græcanicæ paratæ ad fingendum quo vitio ſemper notata fuit græcia.

DE L. PETRONIO.

LVcius quoque Petronius huiuſce laudis conſortionem merito vendicat: pari enim inclytæ amicitiæ auſu, par glorię portio aſſerenda eſt, admodum humili loco natus, ad equeſtrem ordinem, & ſplendidæ militię ſtipendia P. Cœlij beneficio peruenerat: cui gatum animum, quia in materia læta exhibere non contingerat: in ea, quam iniquam fortuna eſſe voluit, cum multa fide præſtitit: erat ab Octauio Cos. Placentiæ præpoſitus Cælius: qua Cinnano exercitu capta, & ſenior iam, & graui valetudini affectus, ne in poteſtatem hoſtium veniret, ad auxilium dextræ Petronij confugit: quem is ab incepto conſilio fruſtra conatus abſtrahere, in iiſdem perſeuerantem precibus, interemit, cedique eius ſuam iunxit: ne iacente, per quem omnia dignitatis, incrementa aſſecutus fuerat, ſupereſſet. Ita alterius fato verecundia, alterius pietas cauſam præbuit.

OLIV. LVcius quoq; Petronius] Hoc fuit ciuili bello, quòd à Cinna, & Mario poſt eorum exilium factum eſt, nam cum Placentiam vrbe expugnaſſent, cui præpoſitus Aelius ab Octauio conſule fuerat ne in poteſtatem hoſtium ille veniret, Petronium amicum ſuum orauit, vt ſibi mortem inferret, priuſquam in ſeruitutem deueniret. Ille primo Aelium ab ea ſententia reuocare, & ad vitam hortari conatus eſt, quod vbi vidit efficere non poſſe amicum interemit, ſeque illi comitẽ dedit, ne illi à quo multa virtutis inſignia acceperat, ſuperſtes eſſet. [Ad-

Petronij filij, pectus. [Ad auxilium dextræ Petronij confugit] Vt Petronius eius amicus ipsum interimeret, vt non ab hostibus occideretur.

ASCEN. Lucius quoque Petronius vendicat].i. vt propriam sibi assumit, consortionem.i. participationem huius laudis. s. seruatæ fideliter amicitiæ. Enim pro quia par.i. æqualis portio gloriæ asserenda est par.i. æquali ausu inclytæ.i. gloriosæ amicitiæ. Ipse sup. natus loco admodum, i. valde humili, i. abiecta domo peruenerat beneficio Publij Cœlij ad ordinem equestrem, & ad stipendia militiæ splendidæ, i. egregiæ, qualis est æquestris. Cui, s. Cęlio, quia non contigerant exhibere animum gratum in materia læta, i. obiecto læto, præstitit sup. animum gratum in ea, s. materia, quam fortuna voluit esse iniquam, i. virtuti eius inæqualem, præstitit dico cũ multa fide, i. fidelitate. Quam rem narrare incipiens, dicit Cęlius erat præpositus Placentiæ, i. illi oppido in ducatu Mediolanensi, ab Octauio consule, qua, s. Placentina vrbe capta sup. ab exercitu Cinnano, i. quem Cinna ductabat, ipse s. Cęlius iam senior, & affectus graui valetudine, i. infirmitate, ne veniret in potestatem hostium confugit ad auxilium dextræ Petronij, quem, s. Cęlium, is, s. Petronius conatus frustra abstrahere ab consilio incepto, s. se interficiendi, interemit perseuerantem in ijsdem precibus, s. vt ab eo, & non ab hoste interimeretur, & iunxit cædi eius. s. Cęlij amici sui suam. s. cædem, quia seipsum quoque interemit, ne superesset, eo. s. Cęlio per quem assecutus fuerat omnia incrementa dignitatis, iacente, i. interempto. [Ita] i. & sic verecundia, ne hosti supplicare cogeretur, præbuit causam, i. occasionem fato, i. neci alterius. s. Cęlij, & pietas, s. ne amico interempto superuiueret, præbuit fato alterius, s. Petronij causam, i. occasionem.

DE SERVIO TERENTIO.

* Diony. lib. 46. & Elbiũ Blasium vocat, & rem multo aliter narrat.

Iungendus est Petronio Seuius Terentius: quamquam ei, sicut cupierat, pro amico suo perire non contigit. Incepto namque egregio non irrito euentu æstimari debet: quia quantum in illo fuit, & ipse extinctus est: & D. Brutus periculum euasit mortis: qui fugiens à Mutina, vt ad se interficiendum ab Antonio missos equites aduenisse cognouit: quodam in loco iustæ pœnæ debitum spiritum tenebris furari conabatur eoque iam facta irruptione, Terentius fideli mendacio obscuritate ipsa suffragante Brutum se esse simulauit, & corpus suum trucidandum equitibus obiecit. * verum cognitus à Furio, cui Brutianæ vltionis officium mandatum fuerat: nece sua, amici supplicium discutere non potuit, sic inuitus fortuna cogente, vixit.*

* Lib. 9. c. 13.

OLIV. Bruti fatum. Iungendus est Petronio] Non minora verę beneuolentiæ & charitatis indicia Terentius Bruto, quam Petronius Aelio præstitisse videtur. nam Terent. quantum in se fuit Brutum à morte vendicauit quanquam id fortuna noluerit, deuictis enim Bruti, Cassijque partibus, quas Decius Brutus secutus fuerat missi sunt Brutum è tenebris ad cędem extracturi, quod vbi sensit Teren. qui Brutũ comitabatur, vt eum à morte liberaret sese morti libenter exposuit, interfectorib. occurrens, seque Brutum esse affirmans, sed cognita eius voce, incolumen dimiserunt, & Brutum ad necem extraxerunt, de cuius morte dicemus in cap. de cupiditate vitæ libro nono. [Non irrito euentu] Licet non venerit, quod ille inceperat, non euentum, sed illius factum, & voluntatem existimandam esse duco.] Furari] A morte surripere. [Suffragante] Nam tenebræ opitulabantur mendacio eius.

ASCEN. Iungendus est] Ordo est. Seruius Terent. amicus Decij Bruti est iungẽdus propter similem affectionem in amicum, Petronio, de quo iam dictum est, quanquam non contigit ei perire pro amico sicut cupierat: Nanq; pro quia, Terent. sup. debet æstimari. i. iudicari egregio incępto. i. propter egregiũ inceptum, & non euentu irrito. i. frustrato, vnde Sappho. Careat successibus opto, quisquis ab euentu facta notanda putat, non enim qualiter euenit, sed quo animo & consilio inceperunt fit, æstimari debet (sunt qui addunt hoc loco opere, sed meo iudicio vacat, vnde Aldus sustulit. non enim ordo videtur, opere egregio incępto, ipsum opus non debet, &c., quia sic textus haberet, irrito euentu æstimari non debet, vt illud non ponatur ad verbum debet, quòd positum est ad nomen euentu) quia quantum fuit in illo. s. Ter. & i. etiam ipse extinctus est, vt, s. Petronius & Decius Brutus euasit periculum mortis, dicit quantum fuit in illo, quia aliter euenit, nam ipse saluatus est, & Brutus perijt. Qui, s. Decius Brutus fugiens à Mutina, vt. i. postquam cognouit equites missos ab Antonio, s. triumuiro, ad interficiendum se aduenisse. i. applicitos esset aut ad esse, & instare, conabatur in quodam loco, s. occulto, Furari, i. furtim subtrahere spiritum. i. suũ debitum pęnæ iustæ, ob interfectum Cæsarem, quòd solita adulatione dicit, & irruptione facta, s. si æquitibus missis eo. i ad eum locum Ter. s. Seruius simulauit se esse Brutum, s. Decium (nam Marcus postea in Pharsalia perijt) mendacio fideli, i. ex fide quam amico seruatam voluit orto, & hoc ipsa obscuritate, s. loci suffragante, i. simulationem adiuuante, & obiecit equitibus corpus suum trucidãdum. Verum ipse Teren. cognitus à furio, cui officium vltionis Brutianæ. i. de Bruto sumendæ, erat mandatum. s. ab Antonio, nõ potuit discutere nece. i. cæde sua, suppliciũ amici, & sic ipse vixit inuitus fortuna cogente.

DE * DECIMO LÆLIO, & M. Agrippa.

* C. Læliũ Cic. & alij vocant.

AB hoc horrido, & tristi pertinacis amicitiæ ad lætum & serenum vultum transeamus: atque inde eam euocatam, vbi omnia lacrhymis, gemitu, cędibus, fuerant referta; in eo, quo dignior est, felicitatis domicilio collocemus, gratia, honore, abundantissimisque opibus fulgente. Orere igitur ob illa, quæ sanctorum vmbris dictata esse creditur, sede, hinc C. Læli, illinc M. Agrippa, alter virorum, alter deorum maximum amicum, & certa mẽte, & secundis omnib. sortiti: totumque beatæ turbæ gregem, qui uestra ductu veneranda sincerę fidei stipendia, laudibus, & præmijs onustus, peregit, in lucem vobiscum protrahite, vestros enim constantes animos vestra strenua ministeria, vestram inexuperabilem taciturnitatem, propeque dignitate, & salute amicorum perpetuam excubationem testatiorem beneuolentiam, & rursus harum rerum vberrimos fructus, posterior intuẽs ætas, in excolendo iure amicitiæ, quàm libentius tam etiam religiosius erit operata. Hæret animus in domesticis: sed aliena quoque benefacta referre Romanæ vrbis candor hortatur.*

* Lælius Scipionẽ. & Agrippa Augustum.

OLIV. AB hoc horrido] In hoc vltimo domesticorum exemplo charitatem, & amicitiam Lęlij cum Scipione, & Agrippæ cum Augusto, sanctè fideliterquè cultam multis laudibus extollit, dicit autem non esse de amicitia quæ in tristibus rebus cognita fuerit vlterius dicendum, sed ad iocundiorem stilum reuocandum, vt eam quoque amicitiam commemores, quàm in felicitatis domicilio collata, iocundos sensit amicorum affectus, qualis fuit Scipionis, & Lælij, Augusti, & Agrippę, nam Lælius ita Scipionem coluisse, & à Scipione cultus ipse fertur, vt inter verorum amicorum paria connumerari merito possint, quòd idem Augusto euenisse dicit Val. quippe inter quos summa fuerit omnium rerum, & voluntatum consensio. Nam & Agrippa sororẽ Augusti in matrimonium duxit, & in administratione regni par illi fuisse propemodũ creditur, vnde Virgil. Remo cũ fratre Quirinus, iura dabunt. nam teste Seruio, de Augusto, & Agrippa ibi intelligitur, & in bello, quòd contra Cleopatra, & M. Antonium gestum est, Augustus dextrum. Agrippa sinistrum cornu retinentes, paribus auspicijs victoriam peperunt, vnde Virg. Parte alia ventis, & dijs Agrippa secundis. [Pertinacis amicitia] Quum inter se homines non modo perseueranter, sed etiam pertinaciter ad mortem vsque seruauerint. [Dignior] Digna quidem est amicitia, quæ in lætis, à secundis rebus potius versetur, quam in tristi commemorationem immoretur. [Vmbris sanctorum] Propter Augustum quem inter deos retulere, Romani imperatores autem in Capitolio sedes habuere, quia colebantur pro dijs, Scipio vero Capitolium quotidie luce orta petebat, & cum Ioue colloquiũ habere credebatur. [Vestros enim cõstantes animos] Cum intelligent, inquit posteri, quæ vos amicitiæ iure seruaueritis, eiusdem firmissima vincula libentius, sanctiusque colere non dubitabunt. [Taciturnitatem] In cælandis arcanis. [Excubatione] Vigilantiã, quia pro ornando colendoque amico assidue vigilabant. [Hæret animus] Non possum, inquit Valer. à Rom. exemplis discedere. Sed splendor, & fides Rom. alijs benefactis non inuidens, me hortatur, ne exterorum charitatem & amicitiam, silentio prætermittam.

Pertinax amicitia.

Excubatio.

Ab

ASCEN. AB hoc horrido] Transiens ab amicitia in rebus tristibus offensa, affert duo paria amicorum in rebus lætis summa se beneuolẽtia prosecutorum, Augusti, videlicet & Agrippæ, & Lælij, ad Scipionis maioris. Ordo est. Transeamus ab hoc horrido, & tristi sup. vultu amicitię pertinacis. i. persistentis ad mortem vsque etiam inclusiue, ad vultum lętum, & serenum. s. amicitiæ, atque collocemus eam. scilicet amicitiam euocatam, inde. i. ab eo loco, vbi omnia fuerant referta lacrymis, gemitu, & cædibus, in eo domicilio felicitatis, quo ipsa amicitia est dignior idest qui locus est illi magis debitus, vtpote in loco fulgente gratia, honore, & opibus abundantissimis, quæ omnia erant in amicis, quos dicturus est. [Igitur orire] Aut vt alij legunt orere, (sed frequentius esse quartæ indicat infinitiuus oriri] idest egredere, aut exi ab illa sede scilicet Capitolina, aut potius cęlesti, seu elysia. [Quæ creditur esse dicata vmbris sanctorum] Quales credebantur Augustus, & Scipio Iouis satu (vt vulgo credebatur,) ortus dico potius cœlesti, eo quod dicit vmbris, nam Capitolina est viuis per via, & non vmbris, sed statuis defunctorum, dicerem præterea, ô Caij Lęli, orire hinc. nam ad vocatiuum sequentem, spectatur verbum orire, quòd est imperatiui modi, adhortatiue positum, nisi malis ad amicitiam referre, vt sit duplex apostrophe. orire inquam hinc. idest ex vna parte, aut vno pari amicorum, ô Caij Lælij, & orire illinc. idest ex altera parte, ô M. Agrippa, sortiti. idest qui vos duo sortiti estis, alter. idest tuo Lęli fortitus es maximum virorum, scilicet Scipionem amicum. idest quod dicunt in amicum (nam pro amico non approbem dicendum) & alter. s. tuo Agrippa sup. fortire, maximum deorum, videlicet Augustum amicum. idest in amicũ, & idest simul, certą mẽte. idest consilio, iudicio, & electione, ne fortuitum putemus, quod tales sortiti sint amicos, & secundis. idest prosperis omnibus. idest futuræ vitæ præsagijs, quia iudicio bono aspirauit etiam fortuna. orire, inquam, & tu, hoc est orimini, & protrahite vobiscum in lucem. idest clarã memoriam, totum gregem beatæ turbæ. idest omnes alios feliciter amicitia vsos, qui. s. grex onustus laudibus, & præmijs, peregit veneranda stipendia sinceræ fidei. idest honestæ militauit pro obseruanda sincera fide vestro ductu. idest auspicio, & præsidio, quod probans addit. Enim quia ætas posterior intuens vestros animos constantes, vestra strenua ministeria idest mutua obsequia, vestram taciturnitatem inexpugnabilem (quia ad amicum maxime pertinet, secreta amici sibi communicata alios celare, item beneficia non exprobare, quia vt dicit Cic. odiosum est sane genus hominum officia exprobrantium) & perpetuam excubationem. idest vigilantiam continuam pro dignitate, & salute amicorum & beneuolentiam testatiorem. idest magis comprobatam, quàm ceterorum, aut valde comprobatã, & testatam, & rursus intuens vberrimos fructus harum rerum. idest quos ex his rebus, hoc est ex hac obseruantia amicorum assecuti estis, erit operata. i. operabitur, aut erat. idest iam fuerat operata. idest exercita, in colendo iure amicitiæ, quàm scilicet quanto libentius, tam. i. tanto etiam religiosius. i. sanctius, & ideo quia reliqui pene amici vestri sunt affecle, protrahite eos vobiscum, quo dicto innuit, se de alijs domesticis exemplis, nihil amplius dicturũ, vnde etiam addit. [Animus hæret] idest fixus est in domesticis. s. exemplis, sed candor. idest puritas à litiore inuidiæ. vrbis Ro. hortatur. s. me referre quoque. i. etiam beneficia aliena.

EXTERNA.

DE DAMONE, ET PYTHIA.

* Cic. li. 3. de offi. D*Amon * & Pythias, Pythagoricę prudentię sacris initati, tam fidelem inter se amicitiam iunxerunt, vt cum alterum ex his Dionysius Syracusanus interficere vellet, atque is tempus ab eo, quo prius, quam periret, domum profectus res suas ordinaret impetrauisset, alter vadem se pro reditu eius tyranno dare non dubitauit: solutus erat periculo mortis, qui modo gladio ceruices subiectas habuerat, idemque caput suum subiecerat, cui securo viuere licebat. Igitur omnes, & in primis Dionysius, nouæ atque ancipitis rei exitum speculabantur, appropinquante, deinde finita die, nec illo redeunte, vnusquisque stultitiæ tam temerarium sponsorem damnabat. at is nihil se de amici constantia metuere prædicabat, eodem autem momento, & hora à Dionysio constituta: qui eam acceperat, superuenit, admiratus amborum animum tyrannus, supplicium fidei remisit. Insuperque eos rogauit, vt se in societatem amicitiæ, tertium sodalitij gr dum vltima cul turum beneuolentia reciperent. Hæ sanè vires amicitiæ mortis contemptum ingenerare, vitæ dulcedinem extinguere, crudelitatem mansuefacere, odium in amorem conuertere, pœnam beneficio pensare potuerunt, quibus pene tantum venerationis, quantum deorum immortalium cæremonijs debetur. Illis enim publica salus, ijs priuata continetur: atque vt illarum ædes sacra domicilia, ita horum fida hominum pectora, quasi quodam sancto spiritu referta templa sunt.*

OLIV. Damon Phythias. DAmon & Pythias] Horum amicitia sic ab omnibus celebrabatur, vt principatum inter omnia amicorum paria obtinere videatur. nam cum alterum eorum Dionysius Syracusanus interficere vellet, suspicione videlicet proditionis, alter se mortis vadem præstare non dubitauit, tantisper dum ac componendis rebus suis domum profectus reuerteretur. fuit autem Dionysio tyranno nihil vsquam fidum, de quo Cic. in Tusc. quantopere vero amicitias desiderauerit. quarũ infidelitatem extimescebat, declarauit in Pythagoreis illis duobus, quorum cum alterum vadem mortis accepisset. alter vt vadem suum liberaret præsto fuisset ad horam morti destinatam vtinam, inquit, tertius vobis amicus ascriberet. Idem lib. de offic. Damonem, inquit, & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisset, vt cum eorum alteri Dionysius Tyrannus diem necis destinasset, & is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulasset, vas factus est alter eius sistendi, vt si ille non reuertisset, moriendum esset ipsi, qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit vt se tertium ad amicitiam ascriberent. [Initiati] Dedicati enim erant præceptis Pythagoræ Samij. [Vadem] Sponsorem. [Supplicium fidei remisit] Quia tam fidelem animum vita donauit. Insuper præterquam quòd suppliciũ remisit, de his quoque Lac. li. 5. diuinarum instit. quid ergo, inquit, illi familiares Pythagorei laudantur a nobis, quorum alter se tyranno vadem mortis pro alte[illegible] dedit, alter ad præstitutum tempus cum iam sponsos eius duceretur, præsentiam sui fecit, cumque interuentu suo liberauit? quorum virtus in tanta gloria non haberetur, cum alter pro amico, alter pro fide mori voluerit, si stulti putarentur, denique hac ipsa virtute tyrannus his gratias retulit vtrunque seruando, & hominis crudelissimi natura mutata est, quinetiam deprecatus esse dicitur, vt se tertium in amicitia reciperent, non vtique tanquam stultos, sed tanquam bonos, & sapientes viros. Itaque non video quare cũ pro amicitia, & fide mori summa gloria computetur, non etiam pro innocentia perire homini sit gloriosum. [Hæc sane vires amicitiæ] Laudat vires amicitiæ. Valer. quas diuinati prope similes esse dicit, quod ab his eæ proueniat, quæ à dijs immor talibus consueuerunt, multa. s. miranda, vt mortem contemnere vitam non appetere, crudelitatem lenire, odium in bene uolentiam conuertere, beneficium pro pœna rec[illegible]pensare. [Mortis contemptum] Vt Luc. Petronius, & alij qui pro amicis mori non dubitarunt. [Crudelitatem] Vt Damum, & Pythias, qui crudelissimum tyrannũ lenierũt. [Pęnam beneficio pensarę] Vt Dion. qui mortem remisit fidei Damonis, & Pythiæ. [Odium in amorem conuertere] Vt idẽ Dion. qui quos morti destinauerat, paulo post orare cepit, vt se tertium in eorum amicitiam admitterent. [Illis] scilicet ceremonijs. [Iis] scilicet viribus amicitiæ. [Publica salus] Quia dij omnium salutem tuentur. [priuate] Quia amici se inuicem auxilio sustentant. [Atque vt illarum ædes] Ostendit non minus venerandas esse vires amicitiæ, quam deos ipsos. nam dij sacra templa amicitiarum vires, fida hominum pectora, quasi sancto spiritu referta domicilia tenent, nam in fidis hominum pectoribus consistit amicitia.

ASCEN. DAmon & Pythias, initiati sacris prudentię Pythagoricę] idest solenni more instituti prudentia Pythagoræ, & ad eius professionem recepti (vnde quos licentiatos in theologia, aut iure, aut philosophia dicũt honestius initiatos in eis dicunt) iunxerunt inter se amicitiam tam fidelem, vt cum Dionysius Syracusanus. s. tyrannus vellet interficere alterum ex ijs, aut ex eis, atque is. s. quem volebat interficere, impetrasset ab eo. s. Dionys. tempus. i. spacium vitæ, quo scilicet tempore profectus domum, ordinaret res suas. s. domesticas, priusquam periret, alter. s. amicorum, non dubitauit dare tyranno se vadem. i. sponsorem ad vadentis, id est abeuntis pœnam obnoxium, nisi redierit, pro reditu eius. s. abeũtis. Is sup. qui habuerat modo. i. paulo ante ceruices subiectas gladio. i. securi

securi erat, solutus periculo, quia vadem dederat.& is.i.alter amicus, cui licebat viuere secure.i.sine anxietate cum tyrannus nihil in eum animaduerterit, subiecerat caput suum eidē scilicet periculo, aut gladio. Igitur omnes, qui illud vadimonium notant, & in primis Diony. speculabantur. ideft expectabant tanquam è specula intentis animis, exitum rei.i.an alter rediret. deinde die definita.i.constituta à tyranno, vt rediret, appropinquante, nec.i.non, & illo.s.qui abierat nō redeunte, vnusquisq; damnabat stultitiæ sponsorem tam temerarium.ideft improuidum.at,is.s. vas. At sponsor, prædicabat.i.palam dicebant se nihil metuere de fide amici. Autem pro sed, eodem momento atque hora constituta à Dionysio, is qui eam acceperat, hoc est, qui abierat, superuenit tyrānus, scilicet Dionysius, admiratus animum amborum, remisit fidei.i.propter fidem seruatam, supplicium, & rogauit insuper eos, vt reciperent se in societatem amicitiæ, culturum beneuolentia vltima.i.suprema vltra, quàm nulla tertium gradum sodalitij.i.iuris socialis. Sane(dicit auctor)hæ.ideft huiusmodi vires amicitiæ potuerunt ingenerare contemptum mortis, extinguere dulcedinem vitæ, mansuefacere crudelitatem con uertere odium in amorem, & pensare.i.pensando commutare, pœnam beneficio, quia vbi pœnam sumpturus erat se amicum recipi orabat, quibus.s.viribus amicitiæ tantum pene venerationis debetur, quantum cæremonijs. s.sacris cultibus deorum immortalium. Enim pro quia publica salus continetur illis, scilicet cęremonijs deorum priuata.s.salus continetur his.s.viribus amicitiæ, atq; vt ædes illarum.s.cerimoniarum, aut illorum.s.deorum, sunt sup. domicilia sacra, ita fida pectora hominum sunt templa harum.s.virium amicitiæ, referta quasi quodam sancto spiritu.ideft spiritu eius, qui amicitiam tam sanctè colit, aut genio eius ad tam adhortante.

DE ALEXANDRO.

*Cur.li.3. Dio. in uita.

* Sysigambis, Darij mater.

QVod ita * esse Rex Alexander sensit. *Darij castris, in quibus omnes necessarij eius erant, potitus: Ephestione gratissimo sibi latus suum tegente ad eos alloquendos venit, cuius aduentu * mater Darij recreata humi prostratum caput erexit, Ephestionemque, quia & statura, & forma præstabat, more Persarum adulata, tanquā Alexandrum salutauit. admonita deinde erroris per summam trepidationem, excusationis verba quærebat. cui Alexander, nihil est, inquit quod hoc nomine confundaris nam & hic Alexander est. vtri prius gratulemur? qui hoc dicere voluit? ac cui audire contigit? maximi enim animi Rex, & iam totum terrarum orbem aut victorijs, aut spe complexus, tam paucis verbis se, cum comite suo partitus est. O domum inclytæ vocis danti pariter, atque accipienti speciosum.*

OLIV. QVod ita esse] Darij castris. Alex. Dario acie superato, castris quoque potitus est, in quibus multum auri ceterarumque opum inuentum. Inter captiuos castrorum, mater & vxor eademque soror, & filiæ duæ Darij fuere, ad quas visendas & hortandas cum venisset, comitatus Ephestione sibi fidissimo, & grauissimo comite, mater Darij humi prostrata, ad illius aduentum caput erexit, & Ephestionem, habitu & regia forma præstantem pro Alexan. more Persarum venerabunda salutat, admonita deinde à circunstantibus, quod esset errore decepta, quod non Alexandrum, sed Ephestionem salutasset, timens ne grauius Alexandrum offendisset: suppliciter erroris veniam, & excusationis verba quærebat. Cui Alexander, ne timeas, inquit mulier, nam Alexandrum salutasti, & ita significauit Alexander Ephestionem se alterum esse. [Recreata] Refocillata, nam humi prostrata iacebat, captiuitatem suam, miseramque fortunam deplorans, sed vbi cognouit tantum regem ad se visendum venisse aliquātulum recreata est. [Adulata] Ad pedes prouoluta, de adulatione Persarum dicemus lib.6.c.3. [Vtrius prius gratulemur?] In dubium trahitur inquit, utri gratius fuerit, an dicenti. Alexandro, an Ephestioni ea verba audienti. [Speciosum] Pulchrum est. [Tam danti,] Quàm accipienti speciosius tamen est dare, quam accipere beneficium, qui dat accipientem sibi reddit obnoxium.

ASCEN. QVod,] Scilicet iam dictum est, esse ita vt dictum est, rex Alexan. sensit id est iudicauit. Nam sup. ocius castris Darij regis Persarum, in quibus erant omnes necessarij eius. scilicet Darij vtpote mater, vxor, & liberi venit ad eos alloquendo, Ephestione.s.comite grauissimo sibi tegente latus suum.i.ita cōiunctio, vt latus tegeret. [Cuius] scilicet Alexandri aduentu, mater Darij recreata, quia plus in beneuolentia regis quam militum spei locauerat, erexit caput. scilicet suū prostratum humi, & adulata more Persarum (quia Persæ reges suos adorant) salutauit Ephestionem tanquam Alexandrum ideft tanquam esset Alexander, quia Ephestio præstabat ei. s. Alexandro. i. eo præstantior erat, & statura, & magnitudine, à forma ideft specie membrorum, & ita putabat eum potius regem, sicut de Xerse legitur, quod non erat pulchrior eo in tam immenso exercitu, vnde etiam Virg. Turnum & Aeneam inducit pulcherrimos, & de Priami specie dicitur, quòd digna fuit imperio, deinde ipsa admonita erroris. ideft errati sui in eo facto quærebat per summam trepidationem. ideft commotionem animi, & corporis, verba excusationis, id est quibus se purgaret. [Cui Alexāder] Inquit, nihil est quòd confundaris. ideft turberis hoc nomine. ideft propter hoc factum, aut erratum, nam & ideft etiam hic scilicet Ephestio est Alexander, quasi dicat alter ego. [Vtri] scilicet illorū duorum gratulemur. ideft gratam eius nobis felicitatem significemus prius an sup. Alexandro, qui voluit. ideft dignatus est dicere hoc an sup. Ephestioni, cui contigit audire? Enim pro quia, rex maximi animi complexus etiam totum orbem terrarum, aut victoris.s.obtentis, aut spe.s. obtinendarum partitus est ideft conduisit seipsum cum comite suo.s.Ephestione, tā paucis verbis, quia dicendo illum quoque Alexandrum esse significauit illum esse dimidium sui. [O donum vocis inclytæ speciosum].i.honestum pariter danti, atque accipienti.

DE POMPEIO.

QVod* priuatim quoque merito veneror clarissimi, ac desertissimi viri promptissimā erga me beneuolentiam expertus, nec metuo ne parum conueniat mihi Pompeium meum instar esse Alexandri: cum illis Ephestio suus, ipse alter fuerit Alexander. Ego uero grauissimo crimini sim obnoxius, constantis, & benignæ amicitiæ exempla sine ulla eius mentione transgressus, cuius in animo uelut in parentum amantissimorum pectore, lætior uitæ meæ status viguit, tristior acquieuit: à quo omnium incrementa commodorum vltro oblata cepi, per quem tutior aduersus casus steti: qui studia mea ductu, & auspicijs suis lucidiora, & alacriora reddidit. Itaque paui inuidiam quorundam optimi amici iactura, videlicet quia fructu torseram, non quidem meo merito: gratiam meam quantacunque cum ijs fuit, qui ea vti voluerent, partitus. Verum nulla tam modesta felicitas est quæ malignitatis dentes vitare possit, & quo secessu quosdam fugeris, aut quibus insulis misericordiæ permulseris, non cohibebis, ne vt alienis malis perinde, ac bonis suis lætentur, ac gestiant: diuites sunt aliorum iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus: sed illi quatenus alienis incommodis suorum adhuc expertes insultent, optima uindex insolentiæ uarietas humanæ conditionis uiderit.

* De hoc Pomp. lib. 2. cap. 1. Sed hic Vale. vlt. loco ponit, ne de se arrogāter loqui videatur.

OLIV. Val. Max. Sex. Pōp. comes.

QVod priuatim] Suam cum Sexto Pompeio laudat amicitiam, quam non inferiorem esse dicit amicitia Ephestionis, & Alexandri. Clarissimi nobilitate, genere, rebus gestis. [Instar] Ad similitudinem, vel vt alij volunt ad æquiparationem, & mensuram nunquam recepit præpositionem hoc nomen instar, quemadmodum Alexander dixit Ephestionem se alterum esse pari ratione dico Pompeium me alterum esse. [Ego vero grauissimo] Viderer, inquit, grauiter peccasse, & omni reprehensione dignus esse, si commemoratis aliorum amicitijs sanctè, fideliterque cultis, de mea cum Pōp. nullam prorsus mentionem fecero. [Vltro oblata] Quia non rogatus, sed sponte beneficia conferebat, nec vnquam locum petitioni relinquebat. Itaque paui inuidiam quorundam] In suos inuidos, & obtrectatores inuegit quorum malignitas tanta erat, vt eius incommodis vehementer lætarentur, & præsertim quòd extincto Pomp. amicō verissimo esset orbatus. illis autem multa mala imprecatur; vt etiam ipsi incōmodis affecti alienis malis non insultent. [Paui] Satiaui, & expleui.

Inuidiam expleui. Verum nulla tam] Sententia generalis, & huic loco accommodata nemo tam modeste fęlix est, qui inuidiæ morsus & malignitatis aculeo, subterfugere possit. [Quo secessu] *nemo potest effugere.*

Quo receptaculo, quo secreto abdito ve loco maleuolos, quibus insignibus calamitatis, illos mitigare poteris, ne aliorum calamitates suas putent esse felicitates. [Infulis] Insignibus misericordiæ, est translatio sumpta à sacerdotibus, qui ornantur infulis, quo venerabiliores fiant. [Diuites aliorum iacturis,] Vt quantum alij perdiderint, tantum ipsi lucrentur. [Locupletes cala ris,] Cum alio in calamitatibus positos viderint, tūc se fortunatos esse iudicent. [Immortales funeribus] Aliorum morte se immortales fieri. Sed illi quatenus] Sed fortuna, inquit, quæ res humana pro sua libidine versat, & variat, & omnis insolentiæ est iustissima vltrix, quousque patietur hos tantum arrogantes calamitatis expertes, se nimium extollere, & aliorum calamitatibus insultare. [Insultent] Insultare vt vult Non. Marcellus est iniuriosum aliquid dicere, alij dicunt insultare esse per deuisionem inuadere.

ASCEN. Quod priuatim] Continuando filum narrationis ipsumque ad finem tituli huius perducendo commemorat amicitiam suam cum Sex. Pompeio, quod quidem exemplum domesticum est, sed toto hoc titulo exempla commiscuit, per occasionem fere locutus. Ordo est.] Quod, s. donum inclytę vocis Alexandri, de quo proximo loco locutus est. ego quoq; (auctor) veneror priuatim, i. meo nomine, meique commodi in consimili re gratia vtpote expertus promptissimam erga me beneuolentiam clarissimi, ac disertissimi viri, videlicet Sex. Pompei. Nec metuo, ne parum conueniat. i. parum conce datur, & sine controuersia fit Pomp. meum esse mihi instar. i. ad æquiualentiam Alex. cū illi. s. Alex. suus Ephestio fuerit, alter Ale. hoc est possum Pompeium dicere esse alterum me, cum Alex. dixerit Ephestionem esse alterum se. nam plus distulit Ephestio ab Alex. quam Val. à Pomp. [Ego vero sim obnoxius.] i. obligatus grauissimo crimini transgressus. i. si fuerim transgressus exempla constantis, & benignæ amicitiæ, sine vlla mentione eius. s. Pompeij, in cuius animo status uitę meæ lætior. s. solito, aut aliquantulum lætus viguit, velut in pectore parentum amantissimorum. i. maxime amantum, & tristior status vitę meæ acquieuit, à quo. s. amico ego accepi incrementa omnium commodorum, oblata vltro. i. non requisita à me per quem. s. amicum ego steti tutior aduersus casus. s. qui prouideri non possunt, qui reddidit. i. effecit ductu, & auspicijs suis. i. prudentia quæ ad ductum pertinet, & felicitate, quę ad auspicia deorum fauore capta, studia mea lucidiora, & alacriora. Itaque. i. & ita, quia talem amicum amisit. Ego paui. i. nutriui. inuidiam (cuius eis aduersitas est) quorundam. s. æmulorum, iactura. i. damno & amissione amici optimi, videlicet. i. videre licet, cur inuiderint vtpote torseram. i. cruciaueram eos fructu. i. vtilitate, quam cepi ab amico, non quidem merito. i. peccato meo, nam partitus gratiam meam. quantacunque fuit, cum his qui voluerant ea vti. Verum nulla felicitas est tam modesta. i. moderata, quæ possit vitare dentes malignitatis. i. malignantium, & inuidorum, & quo secessu. i. segregatione à consortio hominum fugeris. i. fugere velis quosdam, aut quibus infulis. i. mitris, & insignibus misericordiæ tu permulseris. i. mitigaueris quosdam. (i. non cohibebis, neque acerbis) ne. vt. i. vt non lætentur alienis malis perinde ac bonis suis, ac gestiant. i. immoderate exultent? diuites sunt iacturis. i. damnis aliorum, locupletes. i. diuites sunt calamitatibus. i. frugum deuastatione aliorum, immortales sunt funeribus aliorum. Sed quatenus insultent incommodis alienis existentes sup. expertes adhuc suorum. s. incommodorum. i. propriorum, viderit varietas conditionis humanæ existens optima vindex vltrix insolentiæ.

DE LIBERALITATE. Cap. VIII.

Nostrum opus pio egressu ad propriam rem pro uectum in suum ordinem reuocetur, liberalitatisque cōmemorationi vacemus. Cuius duo sunt maxime probabiles fontes, verum iudicium, & honesta beneuolentia: nam cum ab his horitur, tunc demum ei ratio constat: dono autem ipsi gratiam & magnitudo quidem sua, sed efficatiorem aliquanto opportunitatis conciliat.

OLIV. Liberalitas qua. Nostrum opus pio egressu] De liberalitate dicturus, illam more suo breui præfationem commendat. est autem liberalitas virtus inter duo extrema posita. s. prodigalitatem, & auaritiam, omnis enim virtus medium est duorum extremorum, sed liberalitas medium est prodigalitatis, & auaritiæ, igitur virtus est. In liberalitate duo consideranda sunt, primum vt fiant honestæ, ne alijs noceatur, dum alijs prodesse velimus. deinde cū ratione fiat, ne plus elargiamur, quam facultates nostrę patiantur. in qua re tria consideranda sunt, datum, acceptum, & dator. de dato dicimus liberalitatem esse virtutem, quæ res externas considerat, respicit autem maxime diuitias, nam ita diffinire possumus, liberalitatem esse in vsu pecuniarū, pecunia vero dicitur omne quod possidetur, vsus autem duabus in rebus continetur. s. dando, & accipiendo. Vnum est actionis, & alterum passionis, nam accipere magis est passionis, quām actionis, hoc etiam seruandum, vt demus quibus oportet, & accipiamus à quibus oportet. Sed vt ad personam, cui datur deueniamus, quatuor consideranda sunt, quo beneficium nostrum dignius præstare possimus. Primo, si honesti homines sint, & cum virtute viuant. Secundo, si nobis amici & beneuoli. Tertio, si propinqui, & necessarij. Quarto, & vltimo, si de nobis benemeriti fuerint. De dante illud animaduertendum, quòd liberalis dator hęc vitia in primis vitare debet sibi maxime contraria, auaritiam, vt dixi, & prodigalitatem, prodigalitas dupliciter consideratur, vno modo simpliciter & absolute, cum dando aliquis superflue bona sua consumit, nec quantum erogare possit considerat, nam prodigus dicitur, quòd porro adigat bona sua, & à porro, & adigendo prodigus deducitur. Aliud est, quòd in se habet aliquid liberalitatis admistum, sed non cum ratione & honestate, quia non solum in dando, sed etiam in accipiendo sępisime peccat auarus, vt à quibus accipiat non considerct, dummodo suis rebus consulat, neque respicit bene an male, recte, an perperam id agat, modo sua accumulet bona, & huiusmodi homines, qui in distribuēdis bonis suis nullam considerationem adhibent, sæpe includunt in id vitium, vt ab alijs surripiunt, quæ alijs elargiri possint. & ideo Val. bene dicit liberalitatis duo esse fundamenta rectū iudicium, & honestam beneuolentiam, ac si diceret iustitiam, & honestatem, quæ in omni virtute requiruntur, nam rectum & honestum fundamenta sunt virtutis. [Progressu] Euagatione, & digressu ad propriam rem. Quia de sua ipsius priuata amicitia dixit. [Suum ordinem] Vt propositum nostrū seruemus, illustrium virorum exempla narrando. [Verum iudicium] Vt in eos liberales simus, qui de nobis benemeriti fuerint. [Honesta beneuolentia] Vt demus honestis amicis. [Opportunitas conciliat] Beneficium & si semper gratum sit, multo tamen gratius, cum fuerit maxime necessarium, doni quidem magnitudo nos homini maxime conciliat, sed multo magis temporis opportunitas, vt demus cum necesse fuerit, & liberales simus necessitatis tempore.

Nostrum opus] Sub hac præfatione transit ad narrationem de liberalitate dicens. Nostrum opus prouectam pro egressu. s. ab incepto, nam inceperat externa narrare, sed memor se nihil de Pompeio amico suo dixisse, egressus est ad eius collaudationem, ad rem propriam. i. narratione propriæ amicitiæ cum Pompeio reuocetur ad suum ordinem. i. ad narrandum prius domestica, deinde externa, & vacemus. i. operam demus reliquis rebus, vacemus commemorationi liberalitatis. [Cuius duo fontes sunt maxime probabiles] Videlicet verum iudicium, & beneuolentia honesta, nam cum. s. liberalitas oriatur ab his. s. iam victis vero iudicio, & honesta beneuolentia, eius ratio constat. i. euidens est nunc demum. Autem pro sed, etsi dono. i. muneri, & i. etiam magnitudo suo conciliat gratiam, quia quo maius, eo gratius esse solet, sed opportunitas conciliat sup. ipsi gratiam efficaciorem aliquanto, hoc est domum donū datum opportune etiam si magnum non sit, gratius est, quam magnum importune collatum. ASCEN.

THEO. Opportunitas conciliat] Seneca qui cito dat, bis dat. Et Ausonius.

Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia, nanque
Cum fieri properat, gratia grata magis.
Si bene quod facias, facias cito, nam cito factum
Gratum erit, ingratum gratia tarda facit.

DE FABIO MAXIMO.

Accedit *enim pretio rei, inestimabile momentum occasionis, quæ Fabium Maximum tot ante sæcula ob paruam pecuniæ summam erogatæ, ad hoc vsque tempus laudabilem fecit. Captiuos enim ab Hannibale interposita*

*Auctor libro 3. c. 8. & Liuius lib. 22.

*ta pactione nummorum, receperat: qui cum à senatu non præstarentur, misso in vrbem filio, fundum, quem vnicum possidebat, vendidit, eiusque precium Hannibali protinus numerauit. Si ad calculos reuocetur, paruum, vtpote septem iugeribus, & hoc in Pupinia. *ad dictis redactum; si animo prærogantis, omni pecunia maius: se enim patrimonij, quam patriam fidei inopem esse maluit: eo quidē malo re cum commendatione, quod proni studij certius indicium est supra vires niti, quàm viribus ex facili vti: alter enim quod potest, præstat: alter etiam plus, quàm potest.*

*abditis.

OLIV. ACcedit enim precio rei.] Momentum inclinationem ad gratiam. [Quæ Fab. Max.] Probat occasionem plus in liberalitate valere, quam doni magnitudinem dicit enim. Q. Fab. Max. apud posteros fuisse magis laudabilem quod necessitatis tempore captiuis subuenerit, quàm quòd pecuniam multam erogauerit. hoc autem fuit tempore secundi belli Punici, quo cum Hannib. dictator ipse conuenerat, vt fieret, captiuorum permutatio, ea conditione, vt qui plures reciperet, quam redderet, pro vno quoque dragmas 50. & ducentas rependeret. hac spe fretus, vt S.P.Q.R. rem istam probarent, & de publico pecuniam erogarent. Sed cum ducentos & quadraginta plures recepisset. Fab. quã redisset Senatus pactam pecuniam exoluere recusauit, atque insuper Fab. accusauit, quod inutiliter, & inconsulto senatu homines, qui hostium prædæ ex ignauia facti essent, redimere voluisset. Tunc Fab. & ciuium iniuriam æquo animo tulit, & fidem hosti seruandam esse duxit, captiuos quoque ciues in tanta necessitate iuuandos. ita filium Romam misit, qui vendito fundo, quem solum in pupina villa possidebat, promissam hosti pecuniam à se in castra reportaret, quam ille postmodum Hannib. vt conuenerat fideliter enumerauit, captiuosque redemit. [Si ad calculos reuocetur] Si pecuniæ, inquit, quantitatem considerare voluerimus, parum quid fuisse videbitur, sed si exquisitæ, diligenterque Fabij domus atque illius animi magnitudinem spectauerimus, omnes profecto facultates superesse videbimus. [Ad calculos. Ad exquisitam supputationem. [Abditis] Astrictis, circunscriptis. [Prærogantis] Præbentis. [Se enim patrimonij] O magna viri probitas, maluit enim se inopem dici, & esse, quàm patriam perfidam nominari. [Supra vires] Supra facultates, & possibilitatem. [Viribus ex facili vti] Ille vtitur viribus ex facili, qui pro viribus, & facultate præstat aliquid.

ASCEN. ACcedit enim] Probat exemplo id, quod proxime dixerat dicens. Enim pro quia, inæstimabile momentum. i. commodum occasionis. i. opportunitatis, quæ casu obuenerit, accedit precio rei, quæ. s. occasio fecit Fab. Max. ob parum summam pecuniæ erogatæ. i. impensæ laudabilem ante tot secula, vsque ad hoc tempus. [Receperat] Enim ab Hannib. captiuos interposita pactione nummorum, quos pro redemptione pollicitus erat, quid. nummi, cum non præstarentur à senatu, filio. s. suo misso in vrbem, s. Rom. vendidit fundum, quem habuit vnicum, & numerauit protinus Hannib. eius precium, parum. s. precium si reuocetur ad calculum. i. ad supputationem, quæ per calculos. i. lapillos olim fiebat, vt nunc per proiectiles nummos, vtpote redactum. i. coaceruatum septem iugeribus, & hoc sup dico, illis addictis. i. astrictis in Pupinia. i. loco illo arido & sterili. Si sup. metiatur, aut æstimetur animo prærogantis. i. prærogatiuam exhibentis, numerauit precium maius omni pecunia. [Maluit] Enim se esse inopem patrimonij, quàm patriam esse inopem fidei, eo quidem maiore cum commendatione. i. laude, quòd niti supra vires est certius indicium studij proni. i. affectus multum procliui & inclinati, quàm vti viribus ex facili. Enim pro quia, alter vtpote qui viribus vtitur præstat quòd potest, alter. s. qui supra vires nititur præstat sup. etiam plus quàm potest.

DE BVSA.

*Taq; *eiusdem temporis fœmina Busa nomine, regionis autem Apuliæ ditissima, merito quidem liberalitatis testimonium recepit, sed excellentes opes suas Fabianis rea familiaris angustijs, non comparauerit. Nam & si circa decem millia ciuium nostrorum, Cannēsis prælij reliquias, benignissime inter Canusina mœnia alimentis sustentauit, saluo tamen statu fortunarum suarum, munificam se P.R. præstitit, Fabius in honorem patriæ, paupertatem inopia mutauit.*

* Liuius lib. 22.

OLIV. ITaque eiusdem temporis] Probat id ita esse, videlicet certius liberalitatis indicium esse aliquid (licet exiguum) super vires erogare, quàm ex facili virib. vti, hoc est magnum, aliquid pro facultatibus exhibere, nam mulier Paula nomine Busa, genere clara, atque diuitijs ad decem millia Rom. ex Cannensi clade superstitum mænibus tantum tectisque à Canusinis acceptis, frumento veste, & viatico iuuit, pro qua ei munificentia postea bello perfecto à senatu honores habiti sunt. hæc igitur mulier quamuis multum præstiterit, multo tamen minus, quàm Fab. præstitisse videtur eo quòd Fab. supra vires fecerit, hæc ex facili viribus vsu fuerit. Busa nomine Liu. dicit Paulam fuisse nomina tam, sed genere Busam, hoc est Cartu. [In honore patriæ.] Ne patria perfida diceretur, vnicum fundum vendens ex paupertate inops factus est, nam pauper dicitur cui nihil superest, sed tantum habet, quòd ad quotidianū victum, & ad necessaria satis est, inops vero, qui nihil prorsus habet, quasi sine terra.

Pauper. Inops.

ASCEN. ITaque femina eiusdem temporis] Quo Fab. Max. fuit, nomine Busa, forte legendum sit Busa origine, Paula nomine. Autem pro sed, ditissima, regionis Apuliæ, recepit quidem merito testimonium liberalitatis, sed non comparauerit, id est sed ipsa nolit comparare opes suas excellentes, angustijs, Fabianis rei familiaris, id est quas Fab in re familiari passus est, Nam & si ipsa sustentauit benignissimo alimentis suis inter mœnia Cannusina. i. Cannusij oppidi decem millia ciuium nostrorum reliquias, id est qui fuerant reliquiæ prælij Cannensi, tamen præstitit se munificam P.R. saluo statu fortunarum, id est diuitiarum suarum. Fabius mutauit paupertatem. i. statum parum prius habentis, inopia. i. cum indigentia, & statu nihil possidentis. in i. ad saluandum honorem patriæ.

DE QVINTO CONSIDIO.

IN Quinto quoque Considio saluberrimi exempli, nec si ne paruo ipsius fructu, liberalitas annotata est, qui Catilinæ furore ita consternata Rep. vt ne à locupletibus quidem debitæ pecuniæ, propter tumultum, precijs possessionum diminutis, solui creditoribus possent: cum centies, atque quinquagies H S. summam in fœnore haberet, neque de sorte quemquam debitorum suorum, neque de vsura appellari à suis passus est, quantumque in ipso fuit, amaritudinem publicæ confusionis priuata tranquillitate mitigauit: opportune, mirificeque testatus, se nummorum suorū, non ciuilis sanguinis esse feneratorem. Nam qui nunc præcipuo negociatione delectantur, cum pecuniam cruentam domum retulerint, quam improbando gaudio exultent, re cognoscent si diligenter S.C. quo Considio gratiæ actæ sunt, legere non fastidierint.

OLIV. IN Q. quoque Considio] Liberalitatem Q. Considij fœneratoris nobilissimi hoc loco subiungit. hic turbulentissima illa reip. tempestate, qua Catilina patriam perdere nefaria coniuratione tentabat, plurimum Romanæ vrbi, & afflictæ reipu. præsidij attulisse videtur, nam cum propter secessionem cultorum, qui spe magnæ prædæ ducti ad Catil. confugerant agri inculti, atque deserti nullum ciuibus fructum redderent, non passus est quenquam debitorum suorum aliqua ratione vexari, & si centies & quinquagies sextertij summam mutuo dedisset, videbat enim locupletes ne dum paupe res, ex suis prouentibus debitam pecuniam nullo pacto posse persoluere, testatus etiam se nolle sanguinem à ciuibus, sed pecuniam exigere, hac sua salute publicam perturbationem sedare maxime visus est, & propterea senatus illi maximas gratias egit. [Consternata] Commota, & perturbata. [De forte.] De ea summa quam ipse præstiterat, id est, in fœnus dederat, hoc est de capitali vt vulgo dicunt. [Quantum in ipso,] Quantum ipse efficere potuit. [Publicæ confusionis] Perturbationibus, quæ ad omnes spectat. [Nam qui nunc præcipue negociatione] Ætate nostra, qui lucrum quasi cruentum domum reportant, & quorum, mens omnis est in com-

comparandis per fas, nefasque diuitijs intelligere potuerunt, quam temere exultent, nisi fastidio senatus decretum pro Considij liberalitate factum legere recusauerint. [Negociatione] Lucro faciendo. [Pecuniam cruentam] Ex medijs prope visceribus hominum extractam.

ASCEN. IN Quinto,&c.] Ordo est. Liberalitas est annotata quoque .i. etiam in Q. Considij sup. esse saluberrimi exempli, nec paruo immo magno fructu ipsius, qui repub. ita consternata furore Catil.i. quàm Catil. demens pollicitatio excitarat, vt pecuniæ debitæ, ne quidem .i. non etiam, aut non salem, non possent persolui creditoribus etiam à locupletibus .i. multum terrarum possidentibus, & hoc precijs possessionum diminutis propter tumultum .s. bellicum, cum haberet in fœnore .i. in pecunia data ad vsuram, summam sestertij centies, atque quinquagies, neque passus est quenquam appellari .s. in ius à suis, scilicet quæstoribus & exactoribus debitorum, de sorte .i. principali pecunia, quam ad vsuram dederat, neq; de vsura .i. fœnore, & excremento, & mitigauit quantum fuit in ipso .i. in ipsius potestate, amaritudinem confusionis .s. turbationis publicæ tranquillitate priuata .i. sua, qui priuatus agebat, testatus .i. protestans opportune, & mirifice, se esse fœneratorem .i. sectatorem lucri, nummum, seu nummorum suorum, non sanguinis ciuili. Nam qui præcipue nunc .i. tempestate nostra, delectantur negociatione .i. lucro mercuriali, cum retulerint domum pecuniam cruentam, idest sanguine & sudore miserorum, partam recognoscent quam .i. quantum improbando, idest detestando gaudio exultent, si non fastidierint legere Senatusconsulto, quo gratiæ actæ sunt Considio. Is autem erat fructus, quem in principio assecutum dixit: vnde legi non paruo fructu: vbi inueneram, non sine paruo; nam nõ sine, est cum, & ita diceretur cum paruo fructu id fecisse, cuius contrarium hæc concludit.

DE POPVLO ROMANO.

* Cic. pro P. Sestio, sed Liui. lib. 38. & Str. lib. 13. Regẽ Eumenẽ vocant.

*QVeri * iamdudum mecum Pop. Rom. videtur, quòd cum singulorum munificentiam consecter, de sua taceam: ad summam enim eius laudem pertinet, quem animum regibus, & vrbibus, & gentibus præstiterit, recognosci: quia omne præclari facti decus, crebra memoria in seipso reuirescit. Asiam bello captam Attalo regi muneris loco possidendam tribuit, eo excelsus, & speciosus vrbi nostræ futurum imperium credens, si ditissimam, atque amœnissimam partem terrarum orbis, in beneficio, quàm in fructu suo reponere maluisset. Ipsa victoria donum felicius, quia multum occupasse, habere inuidiam potuit: tantum tribuisse, glòria carere non potuit.*

OLIV. QVeri iandudum] Merito, inquit P. Rom. conqueri posset, quòd aliorum liberalitatem memoriæ tradam suam vero silentio prætermittam, cum id potissimum ad summam eius laudem pertinere videatur. [Asiam bello captam] Mortuo Eumene, Asiam bello captam P. Rom. occupauit, cumque iure belli retinere posset, eam tamen totam Attalo Eumenis filio dono dedit. putauit enim imperium clarius fore, atque præstantius, si prouinciam locupletissimam potius alteri dono daret, quàm in suos vsus conuerteret. Iusti. aliter sentit, dicit libro 36. regem Attalum ab Eumene non patre, sed patruo suo florentissimum regnum accepisse, & acceptum multis amicorum cædibus, & cognatorum supplicijs fœdasse, nunc matrem, auum, nunc Beronicem sponsam maleficijs earum necatas confingentem, aliaque facinora multa parasse. Strab. lib. 13. dicit Eumeni, non Attalo in eorum analogia, ex Eumene, inquit, natus est Eumenes de patris nomine. Is Pergami successionem habuit, & iam loca circumcirca tenebat. Vnde apud Sardis Antioch. Seleuci filium superauit cũ eo congressus. obijt autem cum xx. & ij. imperasset, Attalus ex Attalo, & Antiochi, de Achei filia natus successit imperio, & primo rex est nuncupatus, hic Galatas prælio maximo superauit, & Rom. amicus fuit, & cum eis aduersus Philippum pugnauit in classe Rhodiorum. obijt iam senior cum ann. xl. & tribus regnasset, filios quatuor reliquit. Eumenem, Attalum, Philetrum, & Atheneum, è quibus minores priuatum statum duxerunt, Eumenes natu grandior regnauit. hic cum Rom. aduersus Antiochum magnum, & aduersum Persen bellum gessit, à Rom. totam eam regionem accepit, quæ sub Antiocho circa Taurum erat; Asiam scilicet minorem. Ipsa victoria donum felicius, plus gloriæ dicit euenisse P. Roma. ex hac liberalitate, dono quæ prouinciæ, quàm ex victoria parta. tantam enim prouinciam in potestatem redigere, gloriosum quidem fuit, sed possidenti inuidiam contraxisset. tam speciosum munus dedisse perennem gloriam, P. R. comparauit. [Inuidiam potuit] Solent homines multa possidentibus inuidere.

ASCEN. QVeri,&c.] Ordo est. P. R. videtur queri mecum, idest de me iam dudum .i. à quo tempore de liberalitate loqui ceperim quòd cum consecter munificentiam singulorum, taceam de sua scilicet munificentia. Enim pro quia, pertinet ad summam laudem eius recognosci, idest si recognoscatur, quem animum, idest quantum liberalem præstiterit regibus, & vrbibus, & gentibus. Quia omne decus præclari, facti reuirescit in seipso crebra memoratione. Incipiens autem narrare dicit. P. sup. Rom. tribuit Asiam captam bello, possidendam Attalo regi, loco muneris, idest dono, cedens imperium vrbis nostræ futurum eo excelsius, & speciosius, si maluisset reponere ditissimam, atque amœnissimam partem orbis terrarum in beneficio suo .i. à se collato, quàm in fructuoso .i. à se accepto, & ita donum felicius sup. fuit ipsa victoria, hoc est felicius erat dono dedisse Asiam quam eam bello cepisse, quia occupasse multum .s. terrarum, aut rerum, potuit habere inuidiam, tribuisse .i. dono dedisse, tantum .s. munus non potuit carere gloria.

DE T. QVINTIO FLAMINIO.

* Plut. in vita Flaminij.
* Isthmia.
* Coruos fuisse, scribit Plut. R causã reddit.

*ILlius * verò Romanæ liberalitatis cœlestem spiritum, nullæ literæ satis dignis laudibus prosequuntur, Philippo enim Macedoniæ * Rege superato, cum ad insigne spectaculum tota Græcia conuenisset, T. Quintius Flaminius, tubæ signo silentio facto, per præconem hęc verba recitari iussit. S. P. Q. R. & T. Quintius Flaminius imperator, omnes Græciæ vrbes, quæ sub ditione Philippi Regis fuerunt: liberas atque immunes esse iubet. Quibus auditis, maximo & inopinato gaudio homines perculsi, primò veluti non audisse se, quæ audiuerunt credentes, obticuerunt. iterata deinde pronunciatione pręconis, tanta cœlum clamoris alacritate compleuerunt: vt certe constet: aues, * quæ superuolabant: attonitas, pauentesque decidisse. magni animi fuisset, à tot captiuo rum capitibus seruitutem detraxisse: quot tunc nobilissimis, & opulentissimis vrbibus. P. R. libertatem largitus est: ad cuius maiestatem pertinet, non solum, quod ipse benigne tribuit: sed etiam quod alio tribuente sensit, commemorari: vt enim illic commemoratæ, ita hic redditæ laudis commendatio est.*

OLIV. ILlius vero Romanæ] Nemo est qui satis dignam laudem huic tantæ liberalitati suis literis accommodare possit. [Cœlestem spiritum] Hæc munificentia potius diuina, quàm humana est iudicanda. nam & mediocria largiri humani est, at vero ingentia dij donare consueuerunt. [Illius vero Romanæ] Philip. Maced. & Attalus rex Pergami, & Rhodi, à Philippo rege iniurijs lacessiti Rom. aduersus regem concitarũt, quo facto Græcia tota fiducia Rom. aduersus Philip. spe pristinæ libertatis erecta, bellum intulit regi, atque ita rex cum vndiq; vrgeretur, pacem petere cogitur, deinde cum expositę conditiones pacis a Rom. essent repetere sua, & Attalus, & Rhodij, & Achei, & Aetoli cepere, sed repudiata pace Philip. bellum renouat, qui tandem a Flaminio consule bellò superatus est, & post hanc victoriam Q. Flam. consentiente, atque etiam iubente senatu, omnes Græciæ vrbes, quas Philippus subegerat imperio libertate donauit. Itaque præsente Græcia ferme tota, quæ ad tantæ victorię spectaculum conuenerat, iussit Flam. præconem magna voce pronunciare. S. P. Q. Rom. & Q. Flam. Imperatorem velle, ac iubere omnes Gręciæ populos esse liberos, & immunes ad quam vocem primo quidem Græci, quia præter omnium opinionem, & specie euenisse veluti admiratione quadam attoniti conticuerunt: deinde iusso præcone iterare senatus, & Imperatoris edictu, tantus dicitur clamor vndique exortus præ nimio gaudio, vt constet aues per aerem volantes tanto clamore perterritas in terram semianimes concidisse. Tria constat

fuisse bella Macedonica cum Romanis,hoc quòd Q.Flam.cõfecit, Alterum quod Paul. Æmil.deuicto Persa.Tertiũ quòd gessit Metellus Maced.superato Pseudo Philip.[Ad isth.]Spectaculum isthmos ea terræ strictura dicitur, quæ inter duo maria conclusa iter porrigit ad Cheronesum, vt alio loco dixi,teste Ouid. in Heroi. Æquora bina suis oppugnant fluctibus isthmon,& tenuis telus audit vtrunque mare. In hoc igitur loco sunt, qui dicant ludos fieri consueuisse in honorem matris Maturæ,atque Portuni,ad quod spectaculum vniuersa Græcia conuenire solebat, cum igitur cõuenisset, vel ad hoc spectaculum, vel ad spectaculum victoriæ. Flaminius verba senatus recitare iussit. [Immunes] Sine vlla pensione tributi,& stipendij. [Magni animi]Per occupationem exaggerat hanc liberalitatem. Valer. dicit enim si quispiam tot viros à seruitute liberasset,quòd vrbes P. Rom. libertate donauit,ingenti laude dignus esset. Sed cum P. Rom. tot Græciæ populos,tot vrbes,tot oppida tyrannide spoliauerit,& libertate donauerit,quis ei meritas laudes accommodabit?[A ues] Plut.dicit fuisse coruos,qui ceciderunt in theatrum, causam autem huius rei hanc esse ferunt, quòd aer solum est auium, quo discusso,& auibus quacunque ratione subtracto, cadant necesse est,legitur in vita Pomp.quòd vociferante plebe Ro. contra Rhosium, digitis Pompeium ostendentem, non primum,sed secundum ducem creandum aduersus Piratas, coruus oculis captus in medium forum cecidit. [Ad cuius maiestate]Transiturus ad externa, hac vtitur præfatione, vt dicat esse maiestate P.Rom. non solum commemorare, quæ in alios ipse vsus sit liberalitate, sed quam etiam ab alijs ipse quandoq; sensit.

ASCEN. ILlius vero,&c.] Recitat alius liberalitatis P.R.exemplum, cuius pronunciator fuit T.Q.Flam dicens. Vero pro sed, nullæ literæ prosequuntur,aut potius prosequantur .i. prosequi possint laudibus satis dignis,Cœlestem spiritum,idest affectum illius liberalitatis Romanæ,quam.s. iam prosequitur. Enim pro quia, Philip. rege Macedoniæ superato, cum tota Græcia conuenisset ad id spectaculum tam insigne, Tit. Q. Flam.silētio facto signo tubæ,iussit hæc verba, scilicet sequentia recitari per pręconem, idest publicum pronunciatorem, quasi pręceptorem. S. P. Q. R. & Q. Flam. Imperator iubet omnes vrbes Græciæ,quæ fuerunt sub ditione Philippi regis esse liberas,atq; immunes,s.à tributo pendendo. Quibus homines perculsi maximo,& inopinato gaudio,obticuerunt primo,veluti credentes, se quæ audierunt non audisse, deinde pronunciatione præconis iterata, compleuerunt cœlum .i. aerem tanta alacritate clamoris, vt constet .i. manifestum sit certe.i.indubitanter aues,quæ superuolabant decidisse, idest deorsum cecidisse attonitas,& pauentes. Fuisset magni animi.s.officium,aut munus, detraxisse seruitutem à tot capitibus captiuorum.s.singulorum, quot vrbibus nobilissimis, & opulentissimis P.R.largitus est tunc libertatem.[Ad cuius].s. P.R.maiestatem pertinet commemorari non solum, quod ipse tribuit,sed etiam quod sensit.i.percepit alio tribuente, vt in externis exemplis ac quæ nunc paraseeuem facit, patebit. Enim pro quia,vt.i.quemadmodum commendatio laudis cõmemoratæ est illic.s. vbi P. R. beneficium contulit, ita commendatio laudis redditæ est hic,vbi beneficium accepit,quia simul significabitur gratiam retulisse.

EXTERNA.

DE HIERONE SYRACVSANO.

*Liu. lib. 22. HIero * Syracusanorum Rex, audita clade, qua Romani apud Thrasymenum lacum afflicti erant: ccc. millia modiorum tritici, cc. hordei, aurique ducenta & xl. pondo vrbi nostræ muneri misit: nec ignarus verecundiæ maiorum nostrorum, ne nollent accipere, in habitum id victoriæ formauit, vt eos religione motos, munificentia sua vti cogeret: voluntate mittendi prius iterum prouidentia cauendi ne remitteretur, liberalis.*

* 320. in Liu. leges.

OLIV. HIero Syracusarum rex] Post cladem Romanis illatam ad Thrasimenum lacum,legati ab Hierone Siciliæ rege cum muneribus, & commeatu ingenti Romam missi sunt, qui S. P. Q. R. significarent,Hieronem grauiter, acerbeque tulisse cladem illam, communemque eam calamitatem existimasse. Itaque quamquam probe sciat magnitudinem P. Ro.admirabiliorem propemodum aduersis rebus, quàm in secundis esse,missa tamen à se omnia, quibus à bonis amicis, & fidelibus socijs bella iuuari solent. quæ ne accipere abnuant magnopere se publice orare. iam omnium primum honoris gratia victoriam auream pondo 120.afferre se, acciperent eã, tenerentque & haberent propriam & perpetuam. aduexisse etiam 300.millia modiorum tritici 200.ordei. ne commeatus deessent, & quantum postea opus esset, & quantum iussisset subnecturus. milite,& equite scire se,nisi Romani,latinique hominis,non vti, P. R. leuium amatorum auxilia, etiam externa vidisse in castris Romanis. Itaque missi sunt mille sagittariorum, ac funditorum, apta manus aduersus baleares, & mauros,pugnacesque alias gentes. Ad ea dona consilium quoq; habeant,vt prætor cui Sicilia prouincia esset, classem in Africam traijceret, vt & hostes in terra sua bellum haberent,minusque laxamenti darentur his,ad auxilia Hannibali mittenda, à senatu ita responsum est, regi virum bonum, egregiumq; socium Hieronem esse,atq; vno tenore, ex quo in amicitiam P. R.venerat fidem tenuisse, ac rem Romanam omni tempore & loco,munifice iuuisse, id perinde ac debe ret gratum P.Rom. esse aurum, & a quibusdam ciuitatibus allatum non accepisse P. Rom. gratia regis victoriam, omnemq; accipere sedem ei se dare, dicare capitolium templumque Iouis optimi maximi in ea arce vrbis Rom. sacratam,volentem prouinciam firmam,ac stabilem fore P. Rom. funditores, sagittariosque, & frumentum traditum est consulibus. Hieron.Syracus. Hic postquam se Romanis coniunxit, fidem semper constantissime seruauit. [Victoriæ] Sub imagine coronæ, dea victoria pingebatur apud antiquos. [Voluntate mittendi] Duplici modo liberalis fuit, & quòd libentissimo animo misit, & quia prouidit, vt acciperentur munera.

HIero rex Syracusanorum audita clade] .i. postquam audiuerat cladem,qua Romani erant afflicti.s.ab Hannibale apud lacum Thrasimenum,misit muneri.i.dono,vrbi nostræ 300. millia modiorum tritici 200. scil cet millia modiorum ordei,& 200.ac quingenta, alij tamen legunt xl. pondo .i.libras auri, nec ignarus .i. gnarus verecundiæ, hoc est cognoscens verecundiam maiorum nostrorum.i.priscorum Romanorum,qui tunc erant, formauit id.s.aurum in habitum.i. effigiem victoriæ.s.deæ,ne nollent .i. vt non recusarent accipere,vt cogeret eos motos religione.i.metu mali hominis, si victoriam non admitterent, vti munificentia sua, ens supra liberalis prius,idest priore loco, & ut dicunt vice voluntate .i.propter voluntatem mittendi,& iterum,i.secundario, aut secunda(vt dicunt) vide prouidentia cauendi.i. prospiciendi ne remitteretur. ASCEN.

DE AGRIGENTINO GILLIA.

SVbnectam huic Agrigentinum Gilliam, quem propemodum ipsius liberalitatis præcordia constat habuisse: erat enim opibus excellens, sed multo etiam animo, quàm diuitijs locupletior: semperque in eroganda potius, quàm in contrahenda pecunia occupatus: adeò, vt domus eius quasi quædam munificentia officina crederetur: illinc enim publicis vsibus apta monumenta extruebantur, illinc grata populi oculis spectacula edebantur, illinc epullarum magnifici apparatus, libentique animo annonæ subsidia tribuebantur, & cum hæc vniuersis priuatim alimenta inopia laborantibus: dotes virginibus paupertate pressis, subsidia: detrimentorum incursu quassatis, solatia erogabantur: hospites quoq; tum vrbanis penatibus, tum etiam rusticis tectis benignissime excepti, varijs muneribus ornati dimittebantur. Quodam vero tempore quingentos simul Gelensium equites vi tempestatis in possessiones suas compulsos; aluit, ac vestiuit. Quid multa? non mortalem aliquem, sed propitiæ fortunæ benignum esse diceres sinum: Ergo quod Gillias possidebat, omnium quasi commune patrimonium erat, pro cu ius salute, & incrementis, tum Agrigentina ciuitas, tum etiam vicinæ regiones votis excubabant, colloca è contraria parte arcas inexorabilibus claustris obseratas, nonne præstantiorem aliquanto existimes illã impensam, quàm hanc custodiam.

Subnectam

OLIV. SVbnectam huic Agrigentinum] Huius hominis liberalitatem Valer. sic ambitiose describit, vt alia expositione non indigeat, nam per omnes eius munificentiæ gradus quodammodo incedit, & diligentissime recenset omnia eius liberalitatis officia, satis vero constat hunc fuisse non magis opibus quam liberalitate præstantem. [Agrigentinum] De Agrigento. est autem Agrigentum ciuitas Siciliæ, quæ græce dicitur agragas. Virg. lib. 3. Aeneid. Arduus inde agragas. [Animo locupletior] Quia plus animi habebat quàm diuitiarum. nam multo magis intentus erat in distribuendis opibus, quàm cōparandis. [Officina] Nam sicut in officinis venalia continentur, sic in domo huius, venalis liberalitatis habebatur. [Latenti annonæ] Nam in penuria rerum à multis occultatur annona, vel quia exigua est, & non apparet. [Detrimentum incursu] His, qui impetu incommodorum afflicti essent, benigne succurrebat. Rusticis tectis] Et diffinitio villæ. [Gelensium] Gelenses à Gela fluuio dicti. est autem Gela fluuius Siciliæ à quo oppidum, quod preterfuit, denominatum est: Virg. lib. 3. Aeneid. apparet Camerina procul, campique Geloni, immanisque Gela fluuij de nomine dicta. Ouid. li. fast. iiij. & te verticibus nō adeunde Gela. [Sinum] Receptaculum. [Annonę] Frugis, eo quòd singulo anno renouatur. [Colloca è contraria parte,] Hoc est ex vna parte pone auaritiam, ex altera liberalitatem, tum intelligas quantum liberalitas præstet auaritiæ.

ASCEN. SVbnectam huic,] Scilicet Hieroni, Gilliam Agrigentinū, scilicet principem ciuium, quem constat habuisse propemodum. i. ferme præcordia. i. victnas cordi sedes ipsius liberalitatis, quasi dicat non solum liberalitatem fuisse, sed pene liberalitatem ipsam, ita vt eam præcipue dilexit. Erat enim excellens opibus, sed locupletior etiam multo animo, quàm diuitijs, & occupatus semper potius in pecunia eroganda. i. expendenda dono, & ita dilatanda, quàm contrahenda. idest coaceruanda, & ita constringenda, adeo vt domus eius crederetur, quasi quædam officina munificentiæ. Enim pro quia, monumenta. idest egregia ædificia, aut monumenta, quæ fortalitia vocant, apta vsibus publicis, extruebantur illinc. i. ex illius domo, spectacula grata, & accepta oculis populi, ædebantur illinc. i. ex eadem illius domo. Magnifici apparatus epularum, & subsidia tribuebantur annonæ. i. quod dicunt victualibus, lubenti animo (quod ad meritum non parum facit) vel vt legit Oliue. (quem libentius sequor) annonæ latenti. idest in occulto habitæ, vt carior esset, illinc. idest ex domo illius, & cum. scilicet ita esset, quam hæc. idest huiusmodi alimenta, erogabantur priuato, & non publico munere, vniuersis laborantibus inopia, & sub dotes. idest subleuamentum onerum matrimonialium, quæ vxor ad maritum fert, erogabantur priuatim virginibus scilicet adultis, & pauperibus, & subsidia erogabantur pressis. idest oppressis paupertate, & solatia erogabantur quassatis. idest frequenter concussis, incursu. idest improuisu impetu detrimentorum. idest damnorum, hospites quoque excepti benigne, tum. idest partim, penatibus idest ædibus vrbanis. idest quas in vrbe Agrigentina habuit, tum idest partim etiam tectis rusticis. idest villarum eius, dimittebantur, scilicet ab eo ornati varijs muneribus. Vero pro sed, aluit, ac vestiuit quodam tempore simul. i. vna, quingentos equites Gelensium, id est natos longè à Gela fluuio Siciliæ in oppido eiusdem nominis, compulsos in suas possessiones vi tempestatis. Quid multa sup. afferam testimonia liberalitatis eius? tu diceres, id est dicere posses, Gilliam sup. non esse aliquem mortalem, sed benignum sinum, id est fomētum fortunæ propitiæ, scilicet quæ fouet, non quæ fouetur clementer. Ergo quia talis erat, id quod Gillias possidebat, erat quasi patrimonium commune omnium, pro cuius salute, et conseruatione, & incrementis, scilicet bonorum, tum. idest simul ciuitas Agrigentina, tum etiam regiones vicinæ, excubabant, idest vigilabant, & intentæ erant vocis. [Colloca è cōtraria] idest aduersa parte, arcas obsecratas. idest clausas claustris. idest clausuris, ac feris; inexorabilibus. idest ad nullas preces aperiendis, nōne existimes. i. iudices illam, scilicet tam nobilem Gilliæ impensam esse præstantiorem aliquanto, quàm hanc custodiam? quasi dicat haud dubie, si iuste morum precia æstimare velis.

VALERII MAXIMI

LIBER QVINTVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

MOs est Valerio Maximo, vt semper quoad eius fieri potest, librum ita libro adnectat, vt vnum è reliquo pendere videatur. Vnde & quærit quas potissimū comites liberalitati adiūgat, de qua in calce præcedētis libri egit. Liberalitatis plane aptissime, inquit comites sunt humanitas, atque clementia. Quarum prima indigentibus semper præsto adest proxima oppressis miserijs opitulatur. Postrema, cum sit animi temperantia in constituendis pœnis, inimicis etiam sua felicitate, & pœna, & iniurias remittit. Quæ licet per quam egregie sint virtutes, ac præcellentes, prima tamen, cum ab ipso liberi patris diuino numine sit nomen consecuta, cæteras dignitates ante ire videtur. Demum à præfatione statim senatus, Populique Romani humanitatem, atque clementiam aduersus Carthaginienses refert.

DE HVMANITATE. Cap. I.

DE SENATV ROMANO.

*LIBERALITATI quas aptiores comites, quàm humanitatem, & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna præstatur: cumque nescias, quam maxime probes, eius tamen commendatio præcurrere videtur, cui nomen ex ipso * numine quæsitum est. Ante omnia tamen humanissima, & clementissima senatus acta referam. Qui, cum Carthaginensium legati ad captiuos redimendos in vrbem venissent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit iuuenes, numerum duum millium, & septingentorum quadringentarium explentes: tantum hostium exercitum dimissum, tantam pecuniam contemptam, tot Punicis iniurijs veniam datam, ipsos legatos obstupuisse arbitror, ac secum dixisse: O munificentiam gentis Romanæ, deorum benignitati æquandam. O etiam nostram legationem supra vota felicem, nam beneficium quod nunquam dedissemus, accepimus.*

* Omine legūt alij.

LIBERALITATI quas aptiores] Hic quintus liber est, qui in septem diuiditur capitula, in quorū primo agitur de humanitate, & clementia, humanitas in charitate versatur, clementia in remissione acceptæ iniuriæ. sed præfatur in hoc principio more suo Valer. & rationem ostendit, cur hoc capitulum superiori coniungat. [Quarum prima]. s. liberalitatis, quæ indigentibus succurrit. vnde ait, præstatur inopia, quoniam aduersus inopes maxime liberales esse debemus. [Proxima occupatione] Secunda scilicet humanitas, est enim humanitas charitas ex animi teneritudine prouenjens. [Occupatione] Præuentione. [Tertia] .s. clementia. [Ancipiti fortuna] Quia clementia est accepta iniuria, animi impetu reprimere, ideo ancipiti fortuna, quia eius qui te offenderit vita, in dubio est. [Eius commendatio] Quia liberalitas clementię, & humanitati videtur anteponenda. [Ex ipso numine]. s. libero à patre, à quo libertas, et liberalitas dicta est. [Ante omnia autem] De humanitate dicit P.R. qua erga Carthaginiēses postea acerrimos vsus est primo pū. bel. quod ductu, & auspicio M. Attilij gestū fuit in quoma- OLIV.

gnum captiuorum numerum multis, partis victorijs, multisque cladibus illatis Carthag. contraxerat, & Romam miserat, quos omnes Romani Carthag. condonarunt, fuerunt autem ad duum millium septingentorum xl. trium numerum, insuper etiam legatos, qui ad eos redimendos cum grandi pecunia venerant, spreta pecunia, benigne auspicio publico susceperūt, omnesque acceptas iniurias, Carth. remiserunt, quæ quidem tanta fuit humanitas, vt ipsi legati præ admiratione obstupuerunt. [O supra vota felicem] Quia plus accepimus, quàm obtinere sperabamus.

ASCEN. Liberalitati, &c.] Eodem stilo, quo titulos & capita colligare solet, etiam libros colligat aptitudinem, videlicet transitus à præcedentibus ad sequentia commendat, eius quod dicere parat præfatione declarando, vt hoc loco cum ordine lucebit. Ordo autē est, Quas comites aptiores. idest conuenientiores quàm humanitatem, & clemētiam, dederim, idest dare possim liberalitati? quasi dicat vt video nullas (Vtitur autem fœminino genere, quia ea communia, quæ natura adiectiua sunt, genus ab adiuncto accipiunt, tam cito, quàm expresso, quo circa cum de liberalitatis, quæ fœmininum representat sexum comitib. loquatur, & fœminis fœmininæ magis quadrent. dixit quas comites, dicendo autem comites quodammodo inferiores esse innuit, quod & in fine huius præfationis clarus docet.) Quoniam sup. humanitas, & clementia expetūt idem genus laudis, quod scilicet liberalitas. [Quarum] Scilicet trium prima vtpote liberalitas, præstatur. idest exhibetur, & impenditur sup. inopia, id est rerum & auxilij carentia, proxima. idest proxime dicta humanitas sup. præstatur in occupatione, id est præuentione, & oppressione tertia, scilicet clementia præstatur sup. in fortuna ancipiti. idest dubia periculosa, cumque idest & cum nescias, quam scilicet harum triū affectionum humanarū tu probes, id est aliquis probare, hoc est commendare, seu approbare possit, ac debeat maxime, tamen eius. s. liberalitatis commendatio videtur præcurrere. i. cursu locum honestiorem cæteris anticipare, cuius nomen est quæsitum. idest partum ex ipso numine. s. liberi patris, qui liber dictus est ab effectu vini, quod liberos curis, & liberi loquentes facit, & liberalis, quod sit lætitiæ dator, vnde Aene. j. Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno. ad liberales enim pertinet hilaria instruere conuiuia. Hoc autem modo fere legitur, & intelligitur hic textus, Et vt dixi, eo quod humanitatem, & clementiam liberalitatis comites dixit, videtur liberalitatem cæteris prætulisse, Veruntamen alijs, quia in præfatione eius, de quo dicturus est, commendare solet excellentiam, videtur quod hic humanitatem cæteris prælatam velit, & quod legendum sit ex ipso homine, quia ab homine humanus, vnde humanitas dicitur. [Ante omnia autem] Alij legunt ante omnia tamen, quorum lectio videtur approbare opinionem illorum, qui sentiunt ab auctore liberalitatem cæteris prælatam, vt sit. Quamuis humanitas, & clementia præclara sunt mentium ornamenta, tamē ego referam ante omnia acta senatus humanissima, &c. legentes ante omnia autem. Videntur sic intelligere, vt humanitatem cæteris præferat, & dicat, referam autem ante omnia, & acta senatus humanissima, & clementissima. Qui scilicet senatus cum legati Carthag. venissent in vrbem, hoc est Romam ad redimendos captiuos reddidit protinus his. scilicet legatis iuuenes explentes numerum duum millium, & septingentorum quadragintatrium, nulla pecunia accepta, hoc est gratis. Ego arbitror (inquit auctor) legatos ipsos obstupuisse, tantum exercitum hostium dimissum, scilicet è captiuitate, tantam pecuniam, quantam pro illorum redemptione accipere potuisset, contentam sup. esse, & veniam datam tot iniurijs punicis. idest Pœnis, hoc est ipsis Carthaginiensibus illatam, ac arbitror legatos dixisse secum. O munificentiam gentis Romanæ æquandam benignitati deorum, ò etiam legationem nostram felicem supra vota. idest supra quàm sperabamus, nam accepimus beneficium, quod nunquam dedissemus.

DE EODEM SENATV ROMANO.

*Liu. lib. 30. *Tibure in Liuio.

*Illud, * quoque non paruum humanitatis Senatus indicium est. Siphacem enim quondā opulentissimum Numidiæ regem captiuum, in custodia* Tiburi mortuum publico funere censuit efferendum, vt vitæ dono honorem sepulturæ adijceret.*

OLIV. Illud quoque non paruum] Syphax Numidiæ rex opulentissimus fuit, quem ij. Pun. bel. Scipio deuixit. Fuit autem in Numidia tantæ potentiæ, vt eius amicitiam, & societatem, Romani pariter, & Carthag. summo studio, & contentione conquisierint, vt in eo bello maximum ad victoriam momentum esse videretur, quibus ille se adiunxisset. Itaque tantum eius maiestati duo potentissimi in terris populi tribuere, Rom. & Carth. vt vno tempore, & Scipio Imperator ad amicitiam eius petendam, relicta prouincia Hisp. exercituque cum duab. quinqueremibus in Afr. traiecerit, & Asdrubal Pœnorum dux, non ipse modo ad eum venerit, sed filiam quoq; vltro illi nuptū dederit, quibus nuptijs à Rom. societate defecerit, sicut planius, & diffusius dicturi sumus in c. de mutatione casus, & fortunę, hunc igitur Syphacem à Scip. victum, & captiuum Romam missum, Tiburi in custodia habendum senatus curauit, ibique mortuum publico, & regio funere efferendum censuit, qua quidem humanitate, & clementia in Persam quoque Maced. regem quem Paul. Aemil. victum duxerat in triumphum vsus est.

ASCEN. Illud quoque] Quod sequitur est indicium non paruæ. idest ingentis per liptotem humanitatis, senatus. scilicet Ro. enim pro quia, censuit Syphacem quondam opulentissimum regem Numidiæ mortuum captiuum in custodia (honeste dicit pro carcere) Tyburi. idest apud Tybur, & bene perij pronunciat nomen tertie in loco, efferendum. idest ad sepulchrū, aut rogum ferendum, funere publico. idest impensa facta ad pompam funeris ex publico, vt adijceret dono vitæ, nam cum statim necare potuisset, vinum in custodia teneri maluit, sed forte (quod apte tacet) in triumphum Scip. referuatum, honorem sepulturæ.

DE EIVSDEM SENATVS clementia.

*Consimilique * clementia in Perse vsus est: nam cum Albe, in qua custodiæ causa relegatus erat, decessisset Quæstorem misit, qui eum publico funere efferret, ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur: hostibus hæc, & miseris, & fato functis officia regibus erogata: illa amicis, & felicibus, & viuis tributa sunt.* *De morte huius Regis Plu. in Pau. Aemil.

ASCEN. Consimilique, &c.] Senatus sup. R. vsus est consimili clementia in Persa rege Maced. à Paul. Aemil. in triumphū dicto. [Nam cum decessisset] idest mortuus esset albæ, id est in eo oppido, vnde Rom. fuere oriundi, in quæ idest in quod oppidum Persa, aut Perseus (tribus enim vocibus illis nomen eius variatum legimus) relegatus erat causa custodiæ, misit quæstorem. idest publicæ pecuniæ receptorem, & custodem, qui efferret. idest efferendum curaret, eum. scilicet Persam, funere publico. idest publica impensa instructo, ne pateretur reliquias regias, idest eius, qui aliquando rex fuerat, iacere inhonoratas, id est sine honore sepulturæ. [Hæc] scilicet iam ducta officia erogata sunt hostibus, scilicet Carth. & regibus miseris, & functis fato, id est defunctis munere vitæ, videlicet Syphaci, & Persæ, illa scilicet quæ dicturus est, tributa sunt amicis, & felicibus, & viuis.

DE EODEM SENATV IN FILIVM Massinissæ.

*Confecto Macedonico bello, * Musicanes Massinissę filius, cum equitibus, quos in præsidium Romanorum adduxerat, ab imperatore Paulo ad patrem remissus, tēpestate classe dispersa, Brundusium æger delatus est: quod vbi senatus agnouit, cōtinuo illo* Quæstorem ire iussit, cuius curæ, & hospitium adolescenti expediretur, & omnia, quæ ad valetudinem opus essent, præberentur, impensæque liberaliter tum ipsi, tum toti comitatui præstarentur: naues etiam prospicerentur, quibus ipse bene, ac tuto cum suis in Africam traijceretur: equitibus singulas libras argenti, & quingento sextertios dari imperauit: quæ tam prompta, & tam exquisita P. C. humanitas efficere potuit, vt etiam si expirasset adolescens, æquiore animo desiderium eius pater toleraret.* * Misagenes dicitur à Liu. lib. 45. * Quæserat Stertinius.

OLIV. Confecto Macedonico bello,] Hoc fuit bellum Macedonicum, quod contra Persen gessit Pau. Aem. vt sæpe dictum est. [Nam Musicanes Mas.] Regis filius in auxilium

Rom.

Rom. cum multis equitibus missus à patre, cum iam debellata prouincia, & finito bello ab Imp. R. remitteretur ad patrem, vi tempestatis cōpulsus est, & graui morbo correptus, quod vbi senatui nunciatum est, eo quęstorem continuo miserunt, qui adolescentis valetudinem diligentissime curaret, & omnia, quæ illi, atque vniuerso comitatui suo necessaria forent, abundantissime subministraret, classem reficeret, & liberatum cum muneribus ad patrem tuto remittendum curaret. Fuit Masinissæ Numidæ regis filius, quem amicissimum P.R. fuisse constat, & in amicitia vsque ad vltimum sui fati diem permansisse. Musocanes vero eius filius moritur antequam pater. [Delatus] Necessitate compulsus. s. vi tempestatis, nam inter deferri, & venire hoc interest, quod voluntate venimus, necessitate, deferimur. [Illo] Ad eum locum. s. Brundusium. [Quæ opus essent] Dicimus opus est mihi hac re, & hæc res, & huius rei, sed hoc vltimum rarum est. [Quingenos sextertios] Quinquaginta sextertia, & notandum dici hoc sextertium, & hic sextertius, vt hoc loco masculini generis apud alios neutri. Mar. annus abibit bisquina dabit sextertia dixit, est autem sextertium dipondius, & semis, pondo vero libellam continet, ergo sextertium duas libras & semis habet teste Var. & à semis & tertius dictus est sextertius, siue sextertium, nam sic quoque dicimus dipondius esse, & dipondium. [Quæ tam prompta] Hæc tanta inquit humanitas senatus potuit etiam patrem ab filij interitus dolore impatienti reuocare, si forte eo tempore Musocanes obijsset. [Desiderium eius] i. mortem. Vnde desideratum dicimus mortuum, quo verbo vtitur frequenter Iulius Celsus, vt eo die quatuor millia desiderata sunt.

ASCEN. Confecto Macedonico bello] i. postquam bellum Macedonicum erat finitum ex sententia P.R. Musicanes, seu vt alij scribunt Musocanes filius Masinissæ regis Numidiæ P.R. amicissimi remissus cum equitibus, quos adduxerat in presidium, idest protectionem, & honestum auxilium Rom. ad patrem, scilicet suum Masinissam a P.s. Aem. Impe. classe sup. eius qua vehebatur domum, dispersa tēpestate, idest per tempestatem subortam in mari, delatus est æger. i. animo, & corpore male affecto, Brund. i. ad illud oppidum littorale. Quod vbi senatus agnouit, iussit continuo quæstorem, idest ærarij, dispensatorem, ire illo. i. illuc, hoc est Brund. cuius cura, id est vt eius cura, & i. simul, hospitium expediretur. i. expedite pararetur adolescenti. s. Musocani, & omnia quæ essent opus ad valetudinem, scilicet curandam, præberentur supp. ei, & impensæ præstarentur liberaliter tum. i. simul ipsi, scilicet adolescenti, tum. i. simul toti comitatui, & etiam vt naues prospicerentur. i. prouide repararentur, aut conficerentur, quib. ipse, scilicet dictus adolescens traijceretur in Africam cū suis, bene. i. commode, ac tuto. s. à vi tempestatis, & imperauit singulas libras argenti, & quingentos sestertios dari equitibus, quæ humanitas patrum conscr. tam prompta, & tam exquisita. i. singularis potuit efficere, vt etiam si adolescens. s. filius Masinissæ expirasset, pater eius toleraret. i. pateretur desiderium. i. carentiam eius animo æquiori, idest minus commoto.

THEO. MVsicanes] Quidam vetusti codices habent Musocanes, alij Musofontes.

DE EODEM IN PRVSIAM.

* L. scri. Liu. li.45.

IDem senatus, cum ad gratulando sibi Prusiam Bythiniæ regem Perse deuicto venire audisset, obuiam illi P. Cornelium Scipionem Quæstorem Capuam misit, censuitque vt ei domus Romæ quam optima conduceretur, & copiæ, non solum ipsi, sed etiam comitibus eius publice præberentur. In eoque excipiendo tota vrbs vnius humani amici vultum habuit. Ita qui amantissimus nostri venerat, duplicata erga nos beneuolentia in regnum suum reuersus est.*

OLIV. IDem senatus, cum] Non minori humanitate vsus fuisse videtur senatus in Prusiā Bithyniæ regem, qui gratulatum Romam venerat de victoria, quam ex Perse rege superato, gloriosissimam comparauerant Romani, nam illi more maiorum quęstorem obuiam misit, publicum Romæ hospitium pro regis dignitate paratum conduxit, copiam rerum omnium illi, comitibusq; suis præbuit, illum denique totā ciuitas cum summa lætitia, & alacritate suscepit, vt non de victoria gratulatum venisse, sed à victoria superbum redijsse cognosceres.

ASCEN. IDem senatus cum audisset Prusiam regem Bithyniæ venire. idest Romam ad gratulandum. i. gratæ felicitatis, ac victoriæ animum verbis indicandum, Perse. scilicet rege Maced. deuicto. idest postquam Persen deuixerat Pau. Aem. misit Pub. Corn. Scip. quæstorem obuiam illi Capuam. scilicet vsque, & censuit, vt domus quam optima conduceretur ei Romæ, & copiæ. idest largæ facultates sumptus faciundi præberentur, non solum ipsi. scilicet regi, sed etiā comitibus eius, publice. idest è publico ærario. Et tota vrbs. idest ciuitas Ro. habuit in eo excipiendo. i. eminenter, & pompose recipiendo, vultum. idest speciem vnius amici humani. Itaque Prusias venerat amantissimus nostri, & reuersus est in regnum suum beneuolentia duplicata erga nos.

DE EODEM IN PTOLEMAEVM.

*Meminit Liu. li.46.

NEc Aegyptus quidem Romanæ humanitatis expers fuit. Rex enim Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus, petendi auxilij gratiam cum paucis admodum seruis, squallore obsitus, Romam venerat, ac se in hospitium Alexandrini pictoris contulerat. Id postquam senatui relatum est, accersito iuuene, quàm potuit accurata excusatione vsus est, quòd nec Quæstorem illi * more maiorum obuiam misisset, nec publico hospitio eum excepisset, eaque non sua negligentia, sed ipsius subito, & clandestinato aduentu facta dixit: & illum è curia subito ad publicos penates deduxit, hortatusque est, vt depositis sordibus adeundi ipsius diem peteret: quinetiam curam habuit, vti munera ei per Quæstorem quotidie darentur: his gradibus officiorum iacentem ad regium fastigium euexit, effecitque, vt plus spei in auxilio P.R. quàm metus in sua fortuna reponeret.*

*More maiorū, Liu. lib.45.

OLIV. NEc Aegypti quidem] Adeo immensa fuit Rom. humanitas, vt longe, lateq; porrecta non arctiores, quàm imperium terminos habuisse videatur, non contenta finibus Bithyniæ in Aegyptum vsque peruenit. nam Ptol. à minore fratre regno conspiratione pulsus, Romam auxilij petendi gratia profectus multa Romanę liberalitatis testimonia accepit. nam cum miser, & sordidus præter regiam dignitatem cum paucis admodum seruis clam vrbem ingressus, in priuatum hospitium se contulisset, continuo senatus re cognita illum ad se iussit acciri, & excusatione facta, quod non illi more maiorum quæstorem obuiam misisset, ad publicum hospitium deduxit, eique quotidie munera dari per quæstorem iussit, sunt qui velint hunc fuisse Ptol. vltimum omnium cognomento Dion. Auletæ filium, qui Pomp. iussit occidi, cuius opibus, & auctoritate fuerat eius pater per Gabinium restitutus in regnum, quod ex Cæs. commentarijs de Alexandrino bello colligi posse dicunt, vbi hæc inscripta sunt. In testamento Ptol. patris hæredes erant scripti ex duobus filijs maior, & ex duabus ea, qua antecedebat, hæc vti fierent per omnes Deos perque fœdera, quæ Romæ fecisset, eodem testamento Ptol. P.R. obtestabatur: tabulæ testamenti vnæ per legatos eius Romam erant allatæ, vt in ærario ponerentur, quę cum propter occupationes publicas pōni non potuissent, apud Pomp. sunt depositæ. alteræ eodem exemplo relictæ atque obsignatæ, Alexandriæ proferebantur ex quibus verbis conijci posse dicunt, à minore fratre per conspirationem regno pulsum, quod ego nec affirmare, nec omnino refellere ausim, quippe qui huius historiæ certum adhuc auctorem non inuenerim, verum illud me mouet, quomodo restitutus fuerit, & cur Pomp. patrocinio non fuerit vsus, cum apud illum testamenti tabulæ essent depositæ, aut si vsus, cur à Valer. cæterisque auctoribus, ingratitudinis non damnatus, cum patronum suum iusserit occidi. extat præterea apud ipsum, quem auctorem referunt Cæs. ijsdem commentarijs, ad hunc ipsum Ptol. Pomp. legatio quæ (post Pharsalicam profligationem in Aegyptum profectus) ab hoc puero aduersus Cæs. opem suppliciter implorat, & eum per erogata tantum patri beneficia rogat, vt Alexandria recipiatur, vbi ne verbum quidem facit, ex quo intelligi, aut conijci possit, eum Romæ aliquando fuisse, quod satis admirari non possum, cum res tanta foret, quæ à senatu magnopere curaretur, & ad Pomp. pertinere maxime videretur.

propter tabulas testamenti depositas, omitto quòd Cęs.tunc eum puerum ætate fuisse ostendit, cum Pomp.ad eum profugit, Vale. vero iuuenem appellat, quare cum hęc omnia obscura, & incerta mihi esse videantur, alijs excutienda relinquā. [Obsitus] Circundatus squallore immunditia: est squallor immundities, ac deformitas, quæ nimio mœrore innascitur.

ASCEN. NEc Aegyptus quidem. s. expers humanitatis Romanæ] Enim pro quia, Ptol. rex Aegypti, spoliatus regno à fratre minore. s. natu, venerat Ro. eum paucis admodum seruis gratia petendi auxilij, obsitus. i. obductus squallore. i. situ, & immunditia contracta ex incultu, ac contulerat se in hospitiū pictoris Alexandrini. i. Alexandriæ orti. Postquam id relatū est se natui iuuene. s. Ptol. Accersito. i. vocato in curiam, vsus est excusatione, quam. idest quantum potuit accurata, quòd idest quia nec misisset illi obuiam quæstorem idest dispensatorem, & custodem ærarij more maiorum. i. vt maiores Syphaci, Prusiæ, & alijs facere soliti erant, nec accepisset eum hospitio publico, vt Prusiam acceptum iam dixerat, & dixit ea. scilicet duo delicta, quòd nec obuiam processisset, nec hospitio publico accepisset, esse facta non sua negligentia, sed aduentu illius subito, & clandestino. i. latente, & occulto, & sup. senatus deduxit illū subito è curia ad publicos penates, & hortatus est, vt sorbibus. s. squallore, & situ depositis peterę diem adeundi ipsius. idest sui hoc est senatus, quinetiam. idest insuper senatus habuit curæ. i. cura, aut ad curam suam, vt, munera darentur ei quotidie per quæstorem quib. s. sumptū quotidianum faceret, & sup. senatus euexit his gradib. i. beneficijs per gradum impensis, aut his beneficijs officio graduum fungentib. sup. Ptol. iacenem. s. oppressum calamitate sua, ad fastigium, idest culmen regium, & fecit vt Ptol. reponeret plus spei. i. de recuperādo regno, in auxilio P.R. quam metus in fortuna sua. s. tam aduersa, vt a minore natu pelleretur.

DE L. CORNELIO.

*Li. li. 17. Oros. lib. 4. cap. 7. & Florus lib. 2. cap. 2.

*ATque * vt ab vniuersis patribus C. ad singulos veniam, L. Cornelius Cos. primo Punico bello, cum Olbiam oppidum cepisset, pro quo fortissime pugnans Hanno dux Carthaginiensium occiderat, corpus eius è tabernaculo suo amplo funere extulit, nec dubitauit hostis exequias ipse celebrare: eam demum victoriam & apud deos, & apud homines minimum inuidiæ habituram credens, quæ plurimum humanitatis habuisset.*

OLIV. ATque vt ab vniuersis] Postquam de publica Rom. humanitate dixit, nunc ad priuatam vniuscuiusque dicendā transgreditur, & primo de L. Cornelio cōsule, qui primo pun. bel. Hannone Carthaginiensium ducem, qui in propugnatione ciuitatis Olbiæ fortiter dimicans occubuerat, dignissimo funere curauit efferri, tanquam nō ille hostis, sed P.R. socius, & amicus extitisset nam victoria quanto plus humanitatis habuerit, tanto minus inuidiæ contraxerit [Olbiam oppidū] Inuenio tria huius nominis oppida. Vnum teste Str. in Massilensi agro. alterum eodem teste in Scythia, quod etiam Berta ciuitas dicebatur. Tertium teste Sol. in c. de homine in Sardinia. Dicit enim hic, Yphiades Hiolaum creat, qui Sardiniam ingressus palantes incolarum animos ad concordiam eblanditus, Olbiam, atque alia græca oppida extruxit.

ASCEN. ATque vt veniam ab vniuersis patribus Conscriptis ad singulos. s. senatores, L. Corn consul primo bello pun. cum. i. quando cepisset. [Olbiam] s. oppidum Sardiniæ, pro quo Hanno dux Carth. pugnans fortissime occiderat. i. interfectus erat, extulit corpus eius. s. Hannonis tabernaculo suo, quia in castris erat, funere amplo, sumptuoso, nec dubitauit ipse. i. quod dicunt in propria persona, celebrare exequias hostis, credens eam demum, idest præcise victoriam, habituram minimum. i. minimam partem, inuidiæ, & apud deos, & apud homines, quæ habuisset plurimum humanitatis.

DE Q. CRISPINO.

*Li. li. 25.

*QVid de * Q. Crispino loquar? cuius humanitatem potentissimi affectus, ira, atque gloria quatere non potuerunt. Badium Campanum, & hospitio benignissime domi suæ exceperat, & aduersa valetudine correptum attentissima cura recreauerat: à quo post illam nefariam Campanorum defectionē in acie ad pugnam prouocatus, cum & viribus corporis, & animi virtutibus aliquanto esset superior, monere ingratum, quàm vincere: maluit, nam quid agis, inquit, demens? aut quo te praua cupiditas transuersum rapit? parum habes publica impietate furere, nisi etiam priuata lapsus fueris? vnus tibi Romanorum videlicet Quintius placet, in quo scelesta exerceas arma? cuius penatibus, & honoris vicissitudinē, & salutem tuam debes: at me fędus amicitiæ, dijque hospitales, sancta nostro sanguini, vestris pectoribus vilia pignora, hostili certamine congredi tecum vetant: quinetiam si in concursu exercituum fortuito vmbonis mei impulsu prostratum agnouissem, applicatum iam ceruicibus tuis mucronem reuocassem. tuum ergo crimen sit, hospitem occidere voluisse: meum, non eris hospes occisus: proinde aliam, qua occidas, dexterām quære, quoniam mea te seruare didicit. * Dedit vtrique cœlestem numen debitum exitum: si quidem in eo prælio Badius obtruncatus est, Quintius insigni pugna clarus euasit.*

* Ad suos aufugit, inquit Liuius.

OLIV. QVid de Q. Crispino] Hoc fuit secundo pun. bel. cum Capua obsideretur à Rom. nam T. Q. Crisp. Bad. Campanus hospes, erat perfamiliari hospitio coniunctus, creuerat consuetudo, quòd æger Romæ apud Crisp. Bad. ante defectionem Campanam liberaliter comiterque curatus fuerat. tamen Badius progressus ante stationes, quæ pro porta stabant, vocari, Crispinum iussit, quod vbi est Crispino nunciatum, ratus colloquium amicum, & familiare quæri, manente memoria, etiam in dissidio publicorum fœderum priuati iuris, paulum à cæteris processit, postquam in conspectum venit prouoco, te inquit Badius, ad pugnam, ò Crisp. conscendamus equos, & vter sit melior decernamus, summotis alijs ad ea Crisp. nec sibi, nec illi ait hostes deesse, in quibus virtutem ostendant sibi etiam si in acie occurrerit, declinaturum, ne hospitali cæde dextram violet, conuersusque abibat enimuero ferocius tum campanus increpat molliciem, & ignauiā, & se digna probra in insontem iacere hospitalem hostem appellans, simulantemque parcere, cum sciat se non parem esse, si parum publicis fœderibus ruptis non direpta simul, & priuata iura esse putat, Bad. Campanum. T. Q. Crisp. R. palam omnibus, & duobus exercitibus renunciare hospitium, nihil sibi cum eo consociatum, nihil federatum hospiti cum hoste, cuius patriam, & penates publicos oppugnatum venisset, si vir esset congrederetur diu cunctantem Crisp. pepulere turmales ne impune insultare Campanum pateretur. itaque tantum moratus, dum imperatores consuleret, permitterent ne sibi extra ordinem in prouocantem hostem pugnare, permissu eorum arma cepit, equum conscendit, & Bad. nomine compellans, ad pugnam euocauit. nulla mora campano facta est, in festis equis, hastisque concurrunt. Crisp. super scutum sinistrum humerum Bad. hasta transfixit, superque de lapsum cū vulnere, equo desiluit, vt ad pedes iacentem conficeret. Bad. plusquam opprimeretur, arma, atque equo relictis, ad suos aufugit. Crisp. equum, armaque capta, & cruentam cuspidem ostentans, cum magna laude, & gratulatione militum ad consules est deductus, laudatusque ibi magnifice, & donis donatus est, [Ira & gloria] Ira contra hostem, à quo prouocaretur ad singulare certamen, gloria deuicto glorioso hoste. [Valetudine correptum] Morbo implicitum, nam valetudo medium vocabulum est, quod tam in bona, quàm in mala parte accipitur, vnde recepit adiectiuum, vt dicatur bona valetudo, & mala valetudo. [Cura] Diligentia, vel cura procuratione posuit, quæ propria medicorum est. [Transuersum] A recto officio declinantem [Publica impietate] Quia omnes a societate defecistis. [Salutem tuam] Quia ægrotum domi suscepi [Dijque hospitales] Quorum princeps est Iup. Virg. Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur. [Sancta] Inuiolata Rom. sanguini. [Vmbonis] Clypei, est autem vmbo media pars clypei. [Obtruncatus est] Non à Crisp. nam aufugit, ante quam opprimeretur, vt supra diximus, sed ab alijs.

ASCEN. QVid loquar de Q. Crispino?] Cuius humanitatem ira atque gloria potentissimi affectus. i. quæ violentissimæ affectiones in homine sunt, non potuerunt quatere id est concutere, aut loco suo mouere. Is sup. & . i. simul exceperat benignissime domi suę hospitio Badiū cāpanū. s. natione, & recreauerat attentissima cura sup. ipsum correptum valetudine aduersa, A quo prouocatus in acie, ad pugnā, scilicet singularē,

post

post illam nefariam defectionem campanorum, s. à Rom. ad Hann. cum Q. Crisp. esset superior, s. quàm Badius aliquanto & idest simul viribus corporis, & virtutibus animi, tamen sup. maluit monere ingratũ, quàm vincere. Nam, s. Q. inquit. O demens sup. Badi. quid agis. i. quam rem paras, aut quo cupiditas. s. gloriæ praua. i. iniqua rapit te transuersum, i. extra semitam recti, & honesti exorbitatem. Habes, idest reputas parum furere, idest quòd insanis publica impietate, i. qua omnes Campani (qui ad hostem R. imperij defecerunt per summam dementiam, quia R. tantum petierant imperij honorem Hann. ab eis, si victor euasisset, & rem & libertatem ablaturus erat) nisi etiam lapsus fueris. priuata, idest, tibi propria impietate, quia contra ius hospitalitatis, quòd Ioui cura est? videlicet exprobratiua vox est Q. s. Crisp. hospes tuus (Loquitur autem de se honeste, vt sæpe admonuit in tertia persona) vnus. idest solus Rom. idest è tot Romanis, qui in exercitu erant, placet tibi in quo (dicere posset in quem) exerceas arma scelesta. i. scelere contaminata? Cuius penatibus, idest domui, aut hospicio, tu debes & idest simul vicissitudinem honoris (quod ab eo honorifice susceptus, & eum honorifice suscipere, dignus iudiceris) & salutem tuam, quia valetudine confectum curandum duxerat. At fœdus amicitiæ, & dij hospitales, quorum princeps Iupiter est, appositorie pignora sancta nostro, idest Rom. sanguini, & pignora vilia pictoribus vestris, vetant me congredi tecum certamine hostili. Quinetiã, idest insuper si in fortuito. idest causali concursu exercituum agnouissem te prostratum, impulsu vmbonis, i. mediæ, & ita exterioris partis clypei mei, ego reuocassem, idest retraxissem mucronem applicatum iam. s. priusquam te nouissem, ceruicibus tuis (sic antiqui. Nam hortensius primus ceruicem singulariter declinauit auctore Fabio) ergo voluisse occidere hospitem si tuum crimen, tu non eris hospes occisus, meum, scilicet crimen: proinde, idest & ideo, quare aliam dextram, qua occidas, idest cadas in mortem, quoniam mea, scilicet dextera didicit seruare te propter hospitalitatem videlicet. Numen cœleste præcipue Iouis, dedit vtrique, scilicet hospitum exitum, s. certaminis debitum. Siquidem Badius obtruncatus est in eo prælio, non tamen in eo certamine singulari, quia cum probris, & conuitijs Quintius in certamine descendisset, & Badium equo excussisset, ille fuga tunc quidem salutem inuenit, sed paulo post occisus est. Quintius euasit clarus pugna insigni, id est insigniter contra Badium obita.

DE M. MARCELLO.

Li. li. 25. *A*Ge * *Marci Marcelli clementia, quàm clarum quamque memorabile exemplum haberi debet? qui captis à se Syracusis, in arce earum constitit: vt vrbis modo opulentissimæ, tunc afflictæ fortunam, ex alto cerneret. Cæterum casum eius lugubrem intuens fletum cohibere non potuit, quem si quis ignarus vir aspexisset: alterius victoriam esse credidisset. Itaque Syracusana ciuitas maxima clade tua aliquid admistum gratulationis habuisti: quia si tibi incolumi stare fas non erat, leuiter sub tam mansueto victore cecidisti.*

OLIV. AGe M. Marcelli clementia] Marcel. cos. Romanus cum diu obsedisset Syracusas, tandem vrbem illam cepit, cũ assiduitate laboris, tum etiam proditione, cum igitur mœnia ingressus ex superioribus locis, vrbem ferme omnium illa tẽpestate pulcherrimam subiectam oculis vidit, illacrymasse dicitur, partim gaudio tantæ perpetratæ rei partim vetusta gloria vrbis: Athe. classes demersæ & duo ingentes exercitus, cũ duobus clarissimis ducibus deiecti occurrebant. tot bella Carthaginiensibus tanto cum discrimine gesta, tot iam opulenti tyranni, regesque præter cæteros Hiero. cum recentissima memoria rerum, tum ante omnia (quæ virtus ei fortunaque dederit) beneficijs in P. R. insignis, ea cum vniuersa occurreret animo, subiretque cogitatio iam illa momento horæ arsura omnia, & ad cineres reditura priusquam signa archarius admoueret, præmittit Syracusanos, qui intra Romanum præsidium aufugerant, vt alloquio leni pellicerent hostes ad dandam vrbem, quod obtinere nequiuit. [Fletum cohibere] Lacrymis temperare. [Itaque Syracusana ciuitas] Apostrophat ad vrbem Syracusarum dicens illud tibi non paruæ consolationis esse debuit in tua clade grauissima, quod cum tua fata ferrent, vt caderes, sub mansuetissimo victore cecideris.

ASCEN. AGe] Adhortandi vox, clementia M. Marc. quàm, i. quantũ clarum, quanque idest & quantum memorabile exemplum debet habere? q. d. maxime clarum & memorabile, vt pote qui Syracusis vrbe opulentissima in Sicilia captis à se, constitit in arce. i. summa munitioue, (vt dicunt) fortilitio earũ, vt cerneret ex alio fortunã vrbis modo, idest paulo ante opulentissimæ, tunc afflictæ.] Cæterum. i. sed ipse intuens casum eius lugubrem non potuit cohibere fletum quem, scilicet fletum si quis vir ignarus, s. quid sit parcere subiectis, & debellare superbos, atque ita strenuum esse in rebelles, & clementem in se victos fatentes, aspexisset credidisset victoriam esse alterius. [Itaque ò ciuitas Syracusana tu habuisti, sup. in maxima clade tua aliquid gratulationis, i. quo tibi gratulari possis, quia si fas non erat tibi stare incolumi, cecidisti leniter. i. tranquille sub tam mansueto victore.

DE Q. METELLO.

*Q*Vintus * *vero Met. Celtibericum in Hispania gerẽs bellum, cum vrbem Contrebiam obsideret, & iam admota machina, parte muri, quæ sola conuelli poterat, disiecturus videretur, humanitatem propinquæ victoriæ prætulit. Nam cum Rhetogenis filios, qui ad eum transierat, Contrebienses machinæ ictibus obiecissent: ne pueri in conspectu patris crudeli genere mortis consumerentur quanquam ipse Rethogenes negabat esse impedimento, quo minus etiam per exitum sanguinis sui expugnationem perageret, ab obsidione discessit. Quo quidem tam clementi facto, & si non vnius ciuitatis mœnia, omnium tamen Celtiberarum vrbium animos cepit, effecitque, vt ad redigendas eas in ditione P. R. non multis sibi obsidionibus opus esset.* *Liu. li. 7. cap. 4.*

QVintus vero Metel.] Fuit Q. Metelli humanitas magna, & laude dignissima, qui cum esset consul in ea parte Hispaniæ, quæ celtiberia dicitur, in eaque bellum gerens Centobricam vrbem obsideret, & pariter oppugnaret, machinamque mœnibus admoueret, iam maximam partem, quæ euerti facile poterat disiecturus erat, quod vbi viderunt oppidani Rethogenis filios, qui ad Romanos defecerat mœnibus opposuerunt, vt ruina murorum, pueri in conspectu patris ad defectionis vltionem obruerentur, quod vbi sensit Metel. cõtinuo ab oppugnatione discessit, suadente, & hortante Rethogene, vt per filiorum mortem vrbem expugnaret, inceptumque perageret, maluit, enim Metel. hostium animos, & vrbẽ, mansuetudine, & virtute superare, quam vlla crudelitate subigere, quod etiam fecit, nam hac humanitate pellecti populi, & vrbes Hispaniæ sponte in ditionem venerunt. OLIV. *Centebrica vrbs.*

QVintus vero Metel. gerens in Hispania bellum Celtibericum cum obsideret vrbem Centobricam] scilicet nomine & iam videretur disiecturus Machina, s. bellica, admota idest applicata partem muri, quæ pars poterat sola conuelli. i. machinis solo æquari, prætulit victoriæ propinquæ humanitatem. Nam cum Centobricenses. s. populi obiecissent ictibus machinæ filios Rethogenis, seu Rethoginis, vtrunque enim legi, idest illius viri clarissimi in ea ciuitate, qui transierat ad eum, s. Metel. ne pueri consumerentur in conspectu patris genere crudelis mortis, scilicet à Machina illatæ, discessit ab obsidione, quanquam ipse Rethogenes negabat esse impedimento, quo minus, idest vt nõ perageret expugnationem idest captionem vrbis, etiam per exitum. idest exitium, aut emissionẽ sanguinis sui, hoc est per necem liberorum suorum. Quo quidem facto tam clementi Metel. & si non cepit mœnia vnius ciuitatis, tamen cepit, idest ad beneuolentiam traxit animos omnium vrbium, pro ciuium (nam vrbes proprie non vtuntur ratione, cum sint ipsa ædificia) Celtiberarum, i. celtibericarum, & effecit, vt non esset sibi opus multis obsidionibus ad redigendas eas. scilicet vrbes celtibericas in ditionem P. R. ASCEN.

CEntobricam] Supra tamen appellat Contrebiam. [Sanguinis sui] Nam semen humanum, sanguis est purgatus, vt Ari. & Var. sentiunt. THEO.

DE AFRICANO POSTERIORE.

*A*Fricani * *quoque posterioris humanitas speciose, lateque, patuit. Expugnata enim Carthagine, circa Siciliæ ciuitates literas misit, vt ornamenta templorum suorum à Pœnis rapta, per legatos recuperarent. Inque pristinis sedibus reponenda curarent.* *Cice. in Ver. 6. Liuius li. 51.*

Beneficium Dijs, atque hominibus pariter acceptum. Huic facto par eiusdem viri humanitas: à Quæstore suo hastæ subiectos captiuos vendente, puer eximiæ formæ, & liberalis habitus missus est, de quo cum explorasset numidam esse, orbum relictum à patre, educatum apud auunculum Masinissam, eo ignorante immaturam aduersus Romanos ingressum militiam, & errori illius veniam dandam, & amicitiæ regis fidissimi P. R. debitam venerationem tribuendam existimauit. Itaque puerum annulo, fibulaque aurea tunica laticlauia, Hispanoque sagulo, & ornato equo donatum, datis qui eum prosequerentur equitibus, ad Masinissam remisit: eos victoriæ maximos fructus ratus, dijs templorum ornamenta Romanos, regibus sanguinem suum restituere.*

* Hoc de superiore Africano refert Li. lib. 27. & Plutar. in vita.

OLIV. Africani quoque posterioris] Non minus speciosa, & ampla fuit Africani posterioris humanitas, qui capta Car. per literas omnium Siciliæ populorum legatos acciuit, qui suæ quisque ciuitas ornamenta, quæ illis Carth. iure belli rapuissent reciperent, & in sua quisque templa reportarent, eadem humanitate visus in Masinissæ regis nepotem qui rege inscio in punica castra, militiamque Carth. profectus à R. captus cum cæteris Captiuis, dum sub hasta venderetur, cognitus à Scip. multis muneribus donatus ad auunculum cum dignissimis comitibus remissus est. [Rapta] Quæ Pœni, tribus bellis rapuerant. [Beneficium] Laudat hanc humanitatem Africani Val. [Huic facto par] Hastæ subiectos, Qui publice vendebantur. [Errori illius veniam] Ignoscendum esse adolescentiæ. [Annulo] Sic enim mos erat ingenuos pueros annulo ornari. [Fibula] Qua in humeris militaris vestis nectebatur. [Tunica laticlauia] idest tunica intexta clauis aureis latioribus. sic enim Festus Pomp. refert. [Hispano sagulo] Vestis militaris, qua vtuntur Hispani virgata, & versicolore, & est diminutiuum à sago. Virg. Virgatis lucenti sagis. [Dijs ornamenta] Vt siculis reddidit. [Regibus sanguinem] Vt in hoc exemplo nepotis Masinissæ.

Laticlauium.

ASCEN. Africani, &c.] Ordo est. Humanitas quoque Africani, s. Scipionis posterioris patuit speciose, & late. [Expugnata enim Carthagine misit literas circa ciuitates Siciliæ, vt recuperarent per legatos ornamenta templorum suorum capta a Pœnis, & curarent ea reponenda in sedibus pristinis appositorie beneficium, i. quod bene factum eius sup. fuit acceptũ pariter dijs, atq; hominibus. [Huic &c.] Humanitas eiusdem viri, s. Scipionis minoris est par. i. similis, & æqualis, huic facto, scilicet iam dicto. [Puer eximię formę & habitu] idest dispositionis corporalis, liberalis. idest qualis liberalibus, ac liberis, & ingenuis esse solet, missus est sup. ad eum à quæstore suo, vendente captiuos subiectos hastæ, idest sub hasta plus offerenti. de quo. s. puero, cum Scip. explorasset, i. explorando, quis, & cuius esset, cognouisset esse Numidam, idest è regno Masinissæ, relictum orbem à patre, & educatum apud Masi. auunculum, i. fratrem matris eius, & ingressum militiam immaturam, quia ipse immaturus erat, aduersus Romanos, eo. s. Masi. ignorante, existimauit, i. censuit, &, idest simul veniam dandam errori illius. s. pueri, qui per ignorãtiam peccauerat, & venerationem debitam tribuendam amicitiæ regis fidissimi P. R. Itaque remisit ad Masinissam, puerum donatum, idest dono ornatum annullo, s. aureo, & fibula aurea, & tunica laticlauia, quali patritij Romæ vtebantur, & sagulo. i. indumento militari Hispano, i. quo Hispani tunc vtebantur, & equo ornato, s. Phaleris, & alijs ornamentis, datis, i. assignatis equitib. qui prosequerentur eum, ratus, i. arbitratus eos (. s. quos dicet) esse maximos fructus victoriæ, vtpote Romanos restituere, i. si Romani restituerent dijs ornamenta templorum, vt fecerat in Sicilia, & regib. (vt nunc fecit Masinissæ) suũ sanguinem.

THEO. Meminit huius rei M. Tullius in Verrem.

DE L. PAVLO.

* Li. li. 45. Plutar. in vita.

Lvcij etiam Pauli in tali genere laudis memoria apprehendenda est. qui cum Persen, parui temporis momento captiuum ex rege, ad se adduci audisset, occurrit ei Romani imperij decoratus ornamentis: conatumque ad genua procumbere, dextra manu alleuauit, sermoneque grato ad spem exhortatus est: introductum etiam in tabernaculum, lateri suo proximum in consilio sedere fecit; nec honore mensæ indignum iudicauit. Proponatur in conspicuo acies, qua prostratus est Perses, & harum rerum, quas retuli, contextus, vtro magis spectaculo delectentur homines dubitabunt: nam si egregium est hostem abijcere, non minus tamen laudabile infelicis scire misereri.*

OLIV. Perses Macedonum rex a Paulo captus.

Lvcij quoque Pauli] Non est inquit, L. Paulus in tali virtutis genere sua laude defraudandus, qui eximiam humanitatem suam in Persam Macedoniæ regem declarauit, quem cum captiuum ad se audisset adduci, ei occurrit cum insignibus imperij, tanquam honoris gratia illi regi nõ captiuo prodiret obuiam, volentemque se ad imperatoris genua prosternere, non sustinuit, & quibus potuit verbis consolatus est, & ad spem hortatus, sibique semper in tabernaculo proximum, habere voluit: fuit autem captus Perses à Cn. Octauio, cum duobus filijs, Alexand. & Philip. dum fugerent in Samothraciam cum decem millibus talentum, quos ad consulem Aemilium Paulum deduxit Octauius, [Grato sermone] Alij habet, græco sermone, & putant tunc etiam apud Rom. viguisse literas græcas, & Paulum hortatum fuisse Persam verbis binis græcis, vt diceret. ἐλπίζε βασιλεῦ, bene spera ò rex. [Proponatur in conspicuo] Ex comparatione ostendit, vtra laudabilior fuerit Pauli Aemilij victoria, an eiusdem humanitas. [in conspicuo] In aperto, in propatulo, vt videri possit, hinc humanitas inde victoria.

ASCEN. Lvcij, &c.] Memoria quoque L. Paul. s. Aemilij est apprehendenda in tali genere laudis, qui cum audiuisset Persen aduci ad se captiuum ex rege, i. qui iam fuerat rex Macedoniæ, momento parui temporis, quia inter regem, & captiuum sola interfuit manus iniectio, occurrit. i. celeriter obuiã processit ei, decoratus ornamentis Romani imperij, & alleuauit dextra manu conatum procumbere. i. se dimittere ad genua. s. Lucij, & exhortatus est ad spem, s. recuperandi regni, aut salutis conseruandæ, sermone grato, idest ad hoc idoneo, aut grato, idest græco, & fecit etiam eum introductum in tabernaculum, idest tentorium imperatorium sedere in consilio, idest dum consilium haberet, proximum suo lateri, nec iudicauit indignum honore mensæ, quinetiam ad mensam suã eum assidere fecit. De cuius facti commendatione dicit sic auctor. [Proponatur in conspicuo. i. loco ad videndum apto, acies, qua Perses prostratus est, & contextus harum rerũ quas retuli, idest facta clementiæ, aut humanitatis Pauli in eum, homines, scilicet qui vtrunque videbunt, dubitabunt, vtro spectaculo delectentur magis, an, scilicet quo Perses victus est, an quo sic tractatus postquam victus. Nam si egregium est abijcere, idest subiugare hostem, non tamen est minus laudabile scire misereri infelicis.

DE CN. POMPEIO.

* Liuius lib. 101. Plutar. in vita.

*Haec L. Pauli * humanitas admonet me ne de Cn. Pompeij clementia taceam. Regem Harmeniæ Tigranem, qui & per se magna cum P. R. bella gesserat, & infestissimum vbi nostræ Mithridatem Ponto pulsum, viribus suis protexerat: in conspectu suo diutius iacere supplicem passus non est: sed benignis verbis recreatum, diadema, quod abiecerat, capiti reponere iussit: certisque rebus imperatis, in pristinum fortunæ habitum restituit. æque pulchrum esse iudicans, & vincere Reges, & facere. Quàm præclarum tributæ humanitatis specimen Cn. Pomp. quàm miserabile desideratæ idem euasit exemplũ? nam qui Tigranis tempora insigni regio texerat: eius caput tribus coronis triumphalibus spoliatum, in* summo terrarum orbe nusquam sepulturæ locum habuit: sed abscissum à corpore, inops rogi, nefarium Aegyptiæ perfidię portatum munus est, etiam ipsi victori miserabile, vt enim * id Cæsar aspexit, oblitus hostis soceri vultum induit: ac Pompeio tum proprias, tum etiam filiæ suæ lacrymas reddidit. Caput etiam plurimis, & preciosissimis odoribus cremandum curauit: quòd si non tam mansuetus animus diuini principis extitisset, paulo ante Romani imperij columen habitum (sic mortalium negocia fortuna versat) inhumatum iacuisse.*

* suo | modo.

* Ficto pectore fleuit, vt Luca. & Dio ny. ab omnibus dissentiẽtes, scribunt.

Hæc

OLIV. HÆc L. Pauli humanitas admonet] Cum Mithridates à Pomp. è prouincia pulsus ad Tigranem Armeniæ regē confugisset, eum persequens Pomp. celeriter in Armeniam cōtendit, à Tigrane iuniore, qui à patre defecerat, accersitus. Tigranes uero senior, audito Pomp. aduentu, cognitaq; eius clementia moribusq; suauissimis, spe maxima fretus, ad Pōp. vt sese dedat, ipse peruenit. Pomp. vbi castris iam adesse regē audiuit, duos lictores obuiam misit, qui regi nunciarent, ut equo descenderet, pedibusq; Romanorum Imperatorem adiret, quòd nemo vnquam ad eam diem peregrinus equo insidens Romana castra introiisset, quibus non solum facile paruit, sed ensem quoque nudatum illis tradidit, & Pomp. inermis adiuit, cuius cum ante ora stetisset coronā è capite demptam ante illius pedes proiecit, deinde quòd turpissimū fuit, se ad Pomp. genua prosternere voluit, vt ab eo supplex erroris veniam peteret, ni præuenisset Pomp. qui eum dextra porrecta erexit, iussitq; apud sese equatum sella insidere, & vt singulari humanitate præditus erat, non illum sibi supplicem esse sustinuit, sed suis ornatum insignibus, in regnum de quo eiectus fuerat, restituit: huius autem belli causa, teste Cic. factio Pompeiana fuit, quòd Mithridatem regem Ponti à L. Lucul. regno pulsum, non solum ad se fugientem benigne suscepit, sed suis etiam opibus in regnum restituere voluit, nam ingenti exercitu comparato, post aliquot clades acceptas, tandem copias Romanas victrices trucidauit, & grauissimam Romanis cladem intulit. [Ponto] .i. insula quam tenebat Mithridates [Benignis] Quia bono illum animo esse iussit. [Quam præclarum] Pompeius quidem hoc humanitatis specimen dedit, sed ipse postea fuit desideratæ humanitatis exemplum, cum à L. Septimio, & Achilla Ptol. satellibus occisus est, iubente rege, historia nota est in superioribus, sed quamobrem inducat exemplum Pompei, hæc est ratio, quia subsequitur humanitas Iulij Cæsaris, qui cum Alexandriam venisset, & ei Theodorus Ptolemæi præcepto Pompei caput regis nomine obtulisset, lacrymas continere non potuit, viso generis sui capite. [Insigni regio] Diademate. [Tribus coronis] Quia toties triumphauit, primo quidem de Africa, quàm auspicijs L. Syllæ subegit, cum esset annorum 24. vt quidam tradunt, missus contra Domitium, deinde triumphauit de Sertorio, vel de Piratis, qui mare totum infestabant, quòd bellum 48. diebus confecit. postremo de Mithridate. [Victori miserabilem] Quòd victorem ad miserationem mouere posset. [Soceri vultum] Eo vultu, quo ante, cum esset socer, aspicere solebat. [Columen] Sustentaculum, nec inuenitur nisi in nominatiuo, & accusatiuo.

Pōpeius ab Achilla, Septimioq; trucidatus.

ASCEN. HÆc humanitas L. Pauli admonet me, ne taceam de clementia Cn. Pompei] Is supp. passus non est Tigranem regem Armeniæ, qui gesserat, &.i. simul per se.i. per proprias vires, & propria auspicia magna bella cum P. Rom. & protexerat uiribus suis Mithridatem infestissimum.i. maximā vim inferentem vrbi nostræ, pullum .i. eiectum Ponto, cuius rex fuerat, non est dico passus, eum iacere diutius supplicem in conspectu suo, sed iussit recreatum .i. refocillatum benignis verbis, reponere capiti.i. in caput suum diadema .i. insigne regis apud Armenios, quòd fasciam, cui corona imponebatur, quidam esse volunt quòd scilicet diadema abiecerat, & restituit eum in pristinum.i. priorem habitum fortunæ .i. conditionis, certis.i. quibusdam rebus imperatis.i. ex imperio illi iniunctis. Iudicans esse æque pulchrum, & vincere reges, & facere.s. reges, quæ duo in vno fecit. [Quam præclarum, &c.] Facta comparatione de fęlicitate, & infelicitate Pompei, subinfert humanitatem C. Cæsaris in eum, qui viso eius capite lacrymis non abstinuit, quas tamen, aut gaudij, aut simulati amoris Lucanus interpretatur. Ordo est. Quam.i. quantum, præclarum specimen, i. exemplum humanitatis tributæ .s. Tigrani, supra fuit Cn. Pomp. tam.i. tantum miserabile, euasit idem exemplum humanitatis desideratę.s. erga eum.i. quia caruit (nam desideratur, quòd abest, vnde desideratos in bello dicimus interfectos, eo quòd cum non compareant, dum exercitus post prælium recensetur desiderantur) Nam caput eius qui texerat.i. redimiuerat.s. tempora capitis Tigranis, s. regis Armeniæ. Insigni regio.i. diademate, spoliatum.i. postquam per mortem erat spoliatum tribus coronis triumphalibus, quia ter triumphauerat, nusquam habuit locum sepulturæ, in summo orbe terrarum, videlicet in Aegypto, sed abscissum à corpore à Septimio, & Achilla, inops, idest expers. rogi quo cremaretur, portatum est .s. ad Cæsarem munus nefarium perfidiæ Ægyptiæ (quia eius opera restitutus fuerat Ptolemæus, vnde hic genitus erat, in regnum Aegyptij) miserabile etiam ipsi victori videlicet Cæsari. Enim pro quia, vt .i. postquam Cæsar aspexit id oblitus hostis .i. quòd eius hostis fuerat, induit vultum soceri, qui aliquando fuerat.s. dum Iulia viuebat ac reddidit lacrymas, tum proprias, i. debilitas Pompeio, tam inclyto imperatori, tum filiæ.s. Iuliæ, quæ illi nupserat, & illum tantum dilexerat, vt visa eius tunica sanguinolenta, interfectum verita abortum fecerit, sibiq; mortis causa fuerit. Curauit etiam caput Pompei cremandum sup. cum plurimis, & speciosissimis odoribus.i. aromatum speciebus, & vnguentis. Quod si animus diuini principis videlicet Iulij in deos paulo post (vt adulatio fallax mentita est) transferendi, non extitisset tam mansuetus corpus habitum paulo ante columen, i. summum decus Romani Imperij, iacuisset inhumatum. Sic, i. vsq; adeo, aut eum in modum fortuna versat negocia mortalium.

THEO. TIgranem] Hæc eadem Plut. & Dionys. in vita Pompeij. [In summo terrarum orbe,] Vetusta aliquot exemplaria legunt in suo modo terrarum orbe, qui sensus aptior est.

DE CÆSARE.

*CAtonis * quoque morte Cæsar audita, & se inuidere illius gloriæ, & illum suæ inuidisse dixit: patrimoniumque eius liberis ipsius incolume seruauit. Et hercule diuinorum Cæsaris operum non parua pars Catonis salus fuisset.*

* Plut. in Cæsa. & Catone.

OLIV. CAtonis quoque morte] Hic fuit Cato Vticensis, qui se vticæ interfecit, vbi de rep. desperatum esse cognouit, maluit enim in libertate mori quam in Cæsaris venire potestatem. Cæsar igitur audita Catonis morte dixisse fertur, & se Cato. gloriæ inuidere, & Catonem suæ pariter inuidisse, verum hac vsus est humanitate, vt Catonis bona liberis eius intacta reddiderit. Fuit autem Cæsar præcipuum Romanæ clementiæ, & humanitatis exemplum, adeo vt inter reliquas eius virtutes, hęc veluti principe potissimum celebretur, ad pœnitentiam vsque clementem fuisse dicit Plin. Cic. quoq; in oratione pro M. Marc. miris laudibus eius humanitatem extollit: Sol. in cap. de homine dicit, Cæsar fuit benignitate adeo prędictus, vt quos armis subegerat clementia magis vinceret. [Et hercule diuinorum Cæs. operum non parua pars Catonis salus fuisset] Ratio cur Cæsar inuiderit Catonis gloriæ, quia non mediocrem gloriam consecutus esset, si Cat. seruasset incolumem, quòd profecto magnopere concupiuit, nā hunc, & Cic. duo clarissima R. vrbis lumina, semper saluos & incolumes desiderauit.

Catonis Vticensis mors.

ASCEN. CAtonis, &c.] Affert consimile eiusdem exemp. dicens. Cæs. sup. dixit quoque, i. etiam, audita morte Catonis .s. Vticensis, qui se viriliter interemerat (quòd gloriosum illi putabant, sed D. August. longe verius, & sanctius æstimat, vitioq; non paruo illi dat) &.i. simul se inuidere gloriæ illius.s. Catonis, quòd animum illius vincere non potuit, & illum, s. Catonem inuidisse gloriæ suæ.s. Cæs. hoc dicens, quia multū gloriæ accessisset Cæs. si de illo triumphasset, aut illum conseruasset, & seruauit patrimonium eius.s. Catonis incolume. .i. inuiolatum, liberis ipsius. [Et hercule salus Catonis] .i. si Catonem conseruare potuisset, fuisset non parua, immo ingens pars d uinorum operum Cęsaris.

DE M. ANTONIO, ET M. BRVTO.

*MArci autem * Antonij animus talis humanitatis intellectu non caruit. Marci enim Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradidit: quoque honoratius cremaretur, iniici ei suum paludamentum iussit, iacentem non hostem, sed ciuem deposito existimans odio eumque interceptum à liberto paludamentum comperisset, ira percitus protinus in eum animaduertit, hac ante præfatione vsus: Quid? tu ignorasti cuius tibi viri sepulturā commiserim? Fortem, piamq; eius victoriam Philippicam libenter Dij viderunt. sed ne ista quidem generosissimæ indignationis verba inuiti audierunt.*

* Plut. in vita & App. li. 4.

OLIV. MArci etiam Ant. animus] Hoc fuit bello ciuili, quòd gessit Ant. contra Brutum, & Cassium Cæs. interfectores, vbi profligatis reipub. partibus Brut. ne veniret in potestatē Anto. sibi ipsi mortem consciuit. Anto. igitur ubi cognouit Brutum sibi mortem intulisse, paludamentum suum exuit, & liber-

& liberto dedit, qui super defuncti corpus imponeret, vt honoratius cremaretur, quod ille, cum intercepisset, graui supplicio affectus est ab Ant. [Intellectu] Quia intellexit, cuiusmodi esset humanitas in hoste seruanda. [Philippicam] Qua in campis Philippicis Brutum vicit Ant.

ASCEN. Marci, &c.] Ordo est, Animus etiam Marci Ant. non caruit intellectu talis humanitatis, tradidit enim corpus M. Bruti sepeliendum liberto suo, aut Antonij, aut Bruti, quoque, i. quo [Sunt enim duæ particulæ] sup. corpus eius vt crematetur honoratius, iussit paludamentum, idest indumentum imperiale, quo Brutus in bello vsus fuerat, inijci ei, scilicet corpori Bruti. Oliuerius intelligit de paludamento Ant. quod verosimile non est, neque Ant. decuisset, neque tam aptum Bruto fuisset, dubium tamen est vtrius fuerit libertus, eo quod dicit commiserim, existimans odio deposito, iacentem non hostem, sed ciuem, & comperisset paludamentum interceptum à liberto, eo quod preciosum erat, percitus ira animaduertit protinus in eum morte .i. puniuit eum morte, vsus ante, s. quam eum puniret hac præfatione. [Quid tu?] Sup. fecisti? ignorasti cuius viri sepulturam ergo commiserim tibi? q. d. debebas patroni tui virtutem non ignorasse. [Dij] viderunt libenter fortem, & piam ad vltionem Cæsaris victoriam Philippicam, i. in Philippis habitam eius, s. M. Antonij, sed ne quidem inuiti audierunt illa verba generosissimæ indignationis, s. in libertum.

EXTERNA.

DE ALEXANDRO.

Front. lib. 4. c. 6. *Commemoratione * Romani exempli in Macedoniam deductus, morum Alexandri præconium facere cogor: cuius vt infinitam gloriam, bellica virtus, ita præcipuum amorem clementia meruit. Is dum omnes gentes infatigabili cursu lustrat, quodam loco niuali tempestate oppressus, senio iam confectum militem Macedonem nimio frigore obstupefactum ipse sublimi, & propinqua igni sede sedens, animaduertit: factaque non fortunæ, sed ætatis vtriusque æstimatione descendit; & illis manibus, quibus opes Darij afflixerat, corpus frigore duplicatum in suam sedem imposuit: id ei salutare futurum ducens, quod apud Persas capitale extitisset, solium regium occupasse. Quid ergo mirum est, si sub eo duce, tot annis militare iucundum ducebant, cui gregarij militis incolumitas proprio fastigio charior erat: * Idem non hominum vlli, sed naturæ, Fortunæque cedens, quanquam violentia morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dexteram omnibus, qui eam contingere vellent, porrexit. Quis autem illam osculari non curaret, quæ iam fato oppressa, maximi exercitus complexui, humanitate, quam spiritu viuidiore sufficit?*

*Curt. lib. 10.

OLIV. Commemoratione Romani exempli] Transit ad externa, & primo de Alexandri humanitate dicit, qui fusum fugatumque Darium cum per vastas solitudines persequeretur, in septentrionem vsque peruenit, nimio frigore torpentem regionem, quæ Gazaba dicitur aditurus procellam passus est maiorem etiam, quam credi possit. vbi torpentibus gelu militibus, sylua occurrit, hinc cæsas arbores accederant, forte gregarius miles Maced. iam veteranus se vix, & arma sustentans, ob stupefactis gelu, & rigore membris, in castra tandem peruenit, quo viso Alex. quamquam & ipse cum maxime admoto igne fouebat artus, ex sella sua exiluit, torpentemque militem & vix compotem mentis demptis armis in sua sede considere iussit, ille diu, nec vbi requiesceret. nec à quo esset exceptus cognouit, tandem recepto calore vitali, vt regiam sedem, regemque vidit territus assurgit, quem intuens Alex. ecquid intelligis miles, inquit quanto meliore sorte, quam Persæ sub rege viuatis; Illis enim in sede regia consedisse capitale foret, tibi saluti fuit. [Macedonia] Nam res gesta est in campis Philip. qui sunt in Maced. [Lustrat] Circuit, vt fugientem Darium deprehenderet. [Manibus] Ac si diceret victricibus. [Frigore duplicatum.] Expressit frigescentis senis gestum, est autem sumptum de Hesiod. qui dicit, quod frigus senem incuruum facit, & ideo dicit duplicatum. [Capitale extitisset solium] Apud Persas lex est, si quis in solio regio consederit capitale est Front. lib. 4. cap. de affectu, & moderatione Alex. inquit illi seni, si in Persis natus esset in regia sella sedisse tibi capitale foret, in Maced. nato conceditur. [Idem nõ hominum vllij] Sed naturæ. [Fortunæq; cedens] Quia cũ nullo vnquam Alexander congressus est, quem non vicerit, nullam ciuitatem obsedit, quam non expugnauerit, nullam gentem adijt, quam non calcauerit, nullamq; regionem peragrauit, quam armis non subegerit. [Quamquam violentia morbi] Cum tandem victo Dario, domitisq; Parthis consuluisset aruspices de suarum rerum euentu, responderunt, vt diligentissime Babylonem vitaret, ille cum aliquandiu ab ea se regione abstinuisset, tandem rapientibus satis eius vrbis miro desiderio captus est, & vt est genus humanum in vetita pronum, Babylonem ire voluit, quo factum est, vt paucis post diebus Cassander venerit missus, à patre antipatre, vt Alexandrum veneno necaret, & cum antipater in Macedonia plurimum auctoritate, & opibus valeret, eum benigne suscepit, pincernamque suum instituit, videlicet, quod sibi pocula propinaret, hic igitur, vt multi tradunt, ex præcepto patris venenatum poculum dedit Alexandro: venenum autem fuisse dicunt frigidissimam aquam de Nonacriade regione sumptam, quæ guttatim de petra stillat, quæ quidem aqua nisi in vngulis deferri non potest, hanc cum hausisset Alexander, subito dolore prosusus est, itaque abijt in cubiculum, & vniuersum exercitum ad se iussit acciri, & singulis dextram porrexit, quod non mediocre humanitatis specimen fuit, postea vero mortuus est, [Fato oppressa] Iam morte correpta, quia venenum per venas diffusum erat. [Spiritus] Quia spiritus perexiguus erat, humanitas vero magna.

Alex. morientis humanitas.

ASCEN. Commemoratione, &c.] Ordo est. Ego deductus commemoratione, i. per commemorationem exempli Rom. in Macedoniam, i. contemplationem rerum à rege Macedoniæ gestarum cogor facere præconium .i. quasi voce præconis, laudationem morum Alexandri, videlicet magni, cuius vt bellica virtus meruit infinitam gloriam ita clementia meruit amorem præcipuum is .s. Alexander dum lustrat omnes gentes, s. ad eas adijciendas suo imperio, cursu infatigabili (id vocabulum sæpe in hoc auctore legitur, nescio tamen an ponatur pro indefatigabili. nam nihil videtur in terris tam forte, quod non sit vtcumque fatigabile, sed multa sunt indefatigabilia, dicit autem cursum infatigabilem pro Alex. infatigabili cursu) ipse oppressus quodam loco tempestate niuali, animaduertit militem Macedonem confectum iam senio, obstupefactum. i. torpentem, & hebetatum sensibus nimio frigore, deprehendit dico ipse sedens. i. cum ipse sederet supra in sede sublimi, & propinqua igni, & facta æstimatione, i. censura nõ fortunæ (quippe, qui rex erat, cum ille esset gregarius miles) sed ætatis, quia ipse iuuenis, & robustus, ille confectus senio erat, descendit. s. ex illa sublimi sede, & quibus manibus afflixerat opes Darij, imposuit in suam sedem corpus duplicatũ, ideft quasi complicatum, & constrictu frigore, ducens, i. existimans id futurum salutare ei, s. militi, quod extitisset capitale, i. puniendum pœna capitali apud Persas videlicet occupasse solium regium. Quid ergo mirum est, si supra milites ducebant iucundum militare tot annis sub eo duce .s. Alex. cui incolumitas, i. sospitas, & conseruatio militis gregarij, i. nulla excellentia, aut honore præditi, erat carior fastigio. ideft culmine proprio. [Idem] scilicet Alexand. non cedens vlli hominum, sed, Naturæ & fortunæ, quamquam dilabebatur. i. labefactatur, violentia morbi, tamen erectus in cubitum, porrexit dextram omnibus, qui vellent contingere eam. Quis autem non curaret obsculari eam, quæ iam oppressa fato, i. morte vicina, sufficit complexui maximi exercitus, humanitate, ideft, clementia in suos viuidiore, i. viuatiore, quam spiritu, s. vitali, quia plus potuit tunc in eo humanitas quàm spiritus vitalis.

DE PISISTRATO.

*Non tam * robusti generis humanitas, sed & ipsa tamen memoria prosequenda, Pisistrati Atheniensium tyranni narrabitur. Qui cum adolescens qui dam amore filiæ eius virginis accensus in publico obuiam sibi factam osculatus esset, hortante vxore, ut ab eo capitale supplicium sumeret: respondit, si eos, qui nos amãt, interficiemus: quid ijs faciemus, quibus odio sumus? minime digna vox, cui adijciatur, eam ex tyranni ore, de humanitate manasse. in hunc modum filiæ iniuriam tulit, suam multo laudabilius.*

* Adolescens fuit Thrasibulus. Pluta. in apoph.

Non

OLIV. Pisistrati humanitas in adolescentem petulantē.

Non tam robusti generis, Adolescens quidam Pisistrati filiæ amore correptus, eam in publico osculatus est, dum iret aquatum. Plu. enim dicit principum filias aquatum ire solitas. Cum igitur puella domum rediisset, matri grauiter conquesta est. Mater (vt omnes ferme matres superstitiosæ nimis esse solent) ad virum defert, iniuriæ crimen exaggerat, impatienter conqueritur, de adolescente pœnam exposcit. Cui Pisistratus, si eos punieris, qui nos amant, quid illis, inquit, faciendum est, qui nos oderint? Fuit hic Pisistratus teste Herod. Hippocratis filius, & Athenarum tyrannus, qui doctrina, ingenio & eloquentia tanta fuit, quòd Athen. se ac libertatem ei sponte submitterent, quamquam Solon instantissimus, & grauissimus orator pro libertate aduersum illum staret, sed eloquētiæ Pisistrati libertas cum Solone succubit, vt suo loco ostendemus in cap. de ingratitudine, & de vi eloquentiæ tempore pro Ser. Tullius Romæ regnabat, vt Gellius tradit. hic etiam primus fuit, qui apud Athen. bibliothecam instituit. [Non tam robusti generis] Quia non tantæ charitatis fuit quantæ Alexander Maced. [Minime digna vox] Laudat hanc humanitatem Val. hæc, inquit, vox eiusmodi est, vt non digna videatur dici ex ore tyran. fluxisse.

ASCEN. Non tam, &c.] Ordo est. Humanitas non tam robusti animi, vt f. in Alex. Magno fuit, sed tamen & i. ipsa prosequenda, i. digna quam prosequamur memoria, narrabitur videlicet Pisistrati tyranni Athen. Qui, cùm quidam adolescēs accensus amore filiæ eius virginis. f. adhuc. osculatus esset sup. eam factam obuiam sibi in publico. i. loco publico, vxore hortante, vt supplicium capitale sumeretur ab eo. f. iuuene respondit, si nos interficiemus eos, qui nos amant, quid faciemus iis quibus sumus odio? vox sup. est minime. i. nequaquā digna, cui adiicitur. i. adiici debeat eam manasse ex ore tyranni de humanitate. i. cum procedat de humanitate. Pisistratus sup. tulit in hunc modum iam. f. dictum, iniuriam filiæ, quam adolescens violenter osculatus est, sed sup. tulit iniuriam suam i. in se illatam multo laudabilius, de qua est sequens narratio.

DE EODEM.

*Sen. li. 3. de ira c. 2.

A Thrasippo amico inter cęnam sine fine conuitio laceratus: ita & animum, & vocem, ab ira cohibuit, vt putares satellitem à tyranno male audire: abeūtem quoque veritus ne propter metum maturius se conuiuio subtraheret: inuitatione familiari cępit retinere. Thasippus concitatæ temulentiæ impetu euectus, os eius sputo respersit, nec tamen in vindictam sui valuit accendere. Ille vero etiam filios suos violatæ patris maiestati subuenire cupientes, retraxit. Postero quoque die Thrasippo supplicium à se voluntaria morte exigere volenti, venit ad eum, dataque fide in eodem gradu amicitiæ mansurum ab incępto reuocauit. Si nihil aliud dignum honore memoriæ gessißet, his tamen factis abunde se posteritati commendasset.*

OLIV. A Thrasippo amico inter cęnam sine fine] De huiusmodi humanitate loquitur, qua in amicum vsus est, nam cum Thrasippum amicum suum inuitasset ad cœnam, ille vino nimio plusquam satis erat incitatus, contra tyrannum exacerbatus est, adeo vt conuitiis onerato, in faciem quoque eius expuerit. Tyrannus ridibundus omnia tulit amicum etiam metu, vt ipse credebat, abeuntem retinuit, filium patris iniuriam vlcisci cupientem inhibuit. [Vocem ab ira] Nec iratus est, nec verbum respondit. [Male audire] Male audio à te, de me male dicis. [Concitate temulentiæ] Inflammatæ ebrietatis. [Postero die] Thrasippus postquam digesta crapula rediit ad se, & cognouit ea, quæ per vinolentiam fecerat, nimio dolore percitus seipsum interficere voluit, at Pisistratus data fide nihil se de pristina amicitia mutaturum, ab incæpto reuocauit.

ASCEN. A Thrasippo, &c.] Narrat quomodo Pisistratus multo laudabilius tulerit illatam dicens. Pisistratus sup. laceratus. i. proscissus conuitio ab amico Thrasippo. f. nomine, inter cęnam. i. cęnandum, sine fine. i. modo. aut termino, cohibuit ita, & animum, & vocem ab ira, ut putares satellitē, i. ministrum male audire, i. obiurgari, & conuitiis proscindi à tyranno. i. ac si ipse Pisistratus tyrannus, fuisset satelles Thrasippi, & Pisistratus veritus ne Thrasippus subtraheret se conuiuio maturius, id est, citius propter metum, cępit retinere supp. eum abeuntem. i. abire volentem inuitatione familiari. f. diutius maneret & sup. tunc, Thrasippus euectus. i. transportatus à statu rationis, impetu temulentiæ. i. ebrietatis concitatæ, i. commotæ. & accelerantis respersit os eius. f. Pisistrati tyrāni sputo, nec tñ valuit accendere. f. Pisistratum in vindictam sui. Ille. f. Pisistratus retraxit etiam filios sup. suos cupientes subuenire maiestati patris violatæ. f. à Trasippo ebrio per sputum & conuitia. Quoque pro & Trasippo volente die postero. i. proxime sequenti exigere à se supplicium. f. ob iniuriam illatam amico, morte voluntaria. i. quam sibi vltro inferre parabat, Pisistratus sup. venit ad eum, & data sancta fide. i. promissione facta sup. eum mansurum in eodem gradu amicitię in quo fuerat ante illam iniuriam reuocauit sup. eum ab incæpto. f. à morte, quam sibi inferre parabat. Pisistratus si nihil aliud dignum honore memoriæ gessisset, tamen commendasset se posteritati abunde his. f. duobus factis.

DE PYRRHO REGE.

Aeque mitis animus Pyrrhi Regis, audieret apud quosdam in conuiuio Tarentinorum parū honoratū de se sermonem habitū, accersitos qui ei inter fuerunt, percuntabatur, an ea, quæ ad aures eius peruenerant, dixissent. tum ex his vnus, inquit, nisi nobis vinum defecisset, ista, quæ tibi relata sunt, præ iis, quæ de te locuturi eramus, lusus, ac iocus fuissent, tam vrbana crapulæ excusatio, tamque simplex veritatis confessio, iram Regis conuertit in risum. Qua quidem clementia, & moderatione affectus est: vt & sobrii sibi Tarentini gratias agerent, & ebrii bene pecarentur. Ab eadem altitudine humanitatis, legatis Romanorum ad redimendos captiuos castra sua petentibus, quo tutius venirent, Lyconem Moloßum obuiam misit, quo honoratius exciperentur. ipse cum ornatu equitum extra portam ocurrit, secundarum rerum prouentu non adeo corruptus, ut officii pro spectum in iis deponeret, qui tum maxime armis cum eo diffidebant.*

* Plut. in vita.

OLIV. Pyrrhi humanitas in Tarent.

Aeque mitis animus Pyrrhi] Hæc humanitas Pyrrhi simillima est superiori. nam Pyrrhus accitus à Tarentinis aduersus Romanos, cum in castris esset, quidam sodales in conuiuio per ebrietatem in petulantiam lapsi, de illo male locuti sunt, quos captos, & ad se ductos, cum interrogasset Pyrrhus dixissent ne ea quæ ad ipsius aures peruenerant, tum vnus vrbane satis dicitur respōdisse, nisi nobis inquit vinum defuisset, multo grauiora de te locuturi fueramus; par quidem facto responsum, quod potuit regis iram in risum etiam conuertere. [Præ iis] Respectu eorum. [Lusus, ac iocus] Lusus in rebus, iocus in verbis. Qua quidem clementia] Laudat hāc regis humanitatem. [Ab eadem altitudine] De eiusdem Pyrrhi humanitate loquitur, qui vt supra dixi, cum multis millibus hominum in auxilium Tarentinorum conuenisset, & bellum strenue fortiterque gessisset, ingentem captiuorum numerum aliquibus cladibus illatis cæperat, ad quos redimendos cum Romani legatos misissent, hac humanitate vsus est in legatos, vt illis obuiam honoratum virum honoris gratia miserit, ipse quoque cum equitatu, extra portans occurrerit, atque illos, non vt victor secundis rebus elatus, sed vt amicus benignissime susceperit, captiuos sine precio remiserit dicēs, vt est apud Ennium. Non aurum posco nec preciū dederitis, nec cauponantes bellum, sed belligerantes, & ferro non auro vitam cernamus vtrique, vos ne velit, an me regnare hera, quid ve ferat fors, virtute experiamur, & hoc simul accipe dictum, quorum virtuti belli fortuna pepercit, eorundem me libertati parcere certum est, dono ducite, doque volentibus, cum magnis diis. Regalis inquit Cic. & Aecidarum genere. digna sententia. [Prouentu] Felicitate, & successu. [Officii] Quod debebat legatis.

Pyrrh. R. captiuos gratis restituit.

ASCEN. Aeque, &c.] Ordo est. Animus Pyrrhi regis f. Epirotarum æque. i. æqualiter mitis sup. fuit. Qui. f. Pyrrhus cum audierat sermonem parum honoratum habitum sup. esse de se apud quosdam in conuiuio Tarentinorum percunctabatur. i. interrogabat accersitus. i. ad se vocatos sup. eos qui interfuerant ei. f. conuiuio, an dixissent ea, quæ peruenerant ad aures eius. [Tum] i. tunc vnus ex his, inquit nisi nobis vinum defecisset nobis, ista quæ relata sunt tibi fuissent lusus ac iocus. i. res nullius

nullius momenti, præ ijs.i.in comparatione eorum quæ eramus locuturi de te. Tam vrbana excusatio crapulæ. i. ingurgitationis, non tamen tam cibi, quam potus, & tam simplex confessio veritatis, conuertit iram regis in risum. Qua quidem clementia, & moderatione assecutus est. s. Pyr. vt & i. simul Tarentini sobrij, i. sicci, & ieiuni agerent sibi gratias, & ebrij precarentur bene. i. vt dij bona in illum conferent, qui tam clementer ignouerat. Ab eadem, &c.] Ordo est. Pyrrhus sup. misit ab eadem altitudine humanitatis. s. orta occasione, Liconem Molossum obuiam legatis Romanorum petentibus castra sua ad redimendos captiuos, quo. i. ideo misit eum obuiam, quo. i. vt venirent tutius, & sup. quo. i. vt exciperentur honoratius, ipse occurrit sup. eis extra portam cum ornatu equitum, eius sup. non adeo. i. in tantum corruptus prouentu rerum secundarum, quales erant victoriæ de Romanis, vt deponeret. i. exueret, aut deposito relinqueret prospectum. i. porro, aut procul positorum inspectum officij, in his, qui diffidebant, tunc maxime armis cum eo, videlicet Romanis.

DE ANTIGONO REGE.

*Iust. lib. 25. & Plutar. in vita, etsi re paulo aliter referũt. *In propugnatione laborante legũt alij. * καυσία εἶδος πίλου βαρβαρικοῦ. inquit Suid.

Cuius tam mitis ingenij debitum fructum vltimo fati sui tempore recepit. nam cum diris auspicijs, Argiuorum inuasisset vrbem. abscissumque caput eius Alcyoneus Antigoni regis filius ad patrem* propugnatorem laborans, lætus velut aliquod felicissimum victoriæ opus attulisset: Antigonus correpto iuuene, quod tanti viri subitæ ruinæ immemor humanorum casuum, effuso gaudio insultaret: humo caput sublatum, causea, * qua velatum caput suum more Macedonum habebat, texit: corporique Pyrrhi redditum honoratissime cremandum curauit. Quinetiam filium eius Helenum captiuum ad se pertractum, & cultũ, & animum gerere regium iussit: ossaque Pyrrhi ei aurea inclusa vrna, Epirum in patriam ad Alexandrum fratrem portanda dedit.*

OLIV.

Cuius tam mitis ingenij] Pyrrhus, Italia pulsus in Siciliam traiecit exercitum, vbi nauali pugna à Carth. superatus, cum ab Antigono Maced. rege auxilia non impetrasset, Maced. inuasit, Antigonum vicit, elatus deinde victoria, statim ad Græciæ, & Asiæ totius imperium adiecit animum, & primum omnium Spartanos inuadit, quorum cum vrbem oppugnaret, tanta multitudo fœminarum ad patriæ tutelam accurrit, vt non fortius victus, quam verecundus recederet, & ea in oppugnatione Ptolemæum filium strenuum, manuque fortem amisit, cuius cadauere ad se delato dixisse fertur, aliquanto tardius cecidisse, quam timuerat; pulsus igitur à Spartanis, Argos petijt, ibi dum Antigonum in vrbe clausum expugnare conatur, inter confertissimos violentissime, dimicans, saxo de muris iacto occiditur, caput eius Antig. defertur, qui victoria mitius usus filium Helenum cum Epirotis sibi deditum in regnum dimisit, eique insepulti patris ossa in patriam referenda tradidit, hæc summatim Iust. Sunt qui aliter tradunt hanc historiam Pyrrhum. s. dum argos oppugnaret per proditionem vrbem ingressum ad arcem vsq; peruenisse, vbi cum acerrime dimicaretur, mulierem quandam è tectis mortarium demisisse in caput Pyrrhi, quo ictu moribundus cecidit, tunc dicunt Alcioneum Antigoni filium Pyrrhi caput abscissum ad patrem cum summa lætitia detulisse, Antigonum correpto filio regis caput velamine tectum corpori quam honoratissime cremandum restituisse, filiumque Helenum captiuum liberum esse, & regium animum gerere iussisse, ossaque Pyrrhi aurea vrna inclusa in patriam ad fratrem reportanda curasse; quæ magna profecto fuit regis clementia. Plut. in vita Pyrrhi, dicit illum dum Argos oppugnaret per proditionem nocte vrbem ingressum vna cum galatis in forum vsque peruenisse, quod sentientes argiui, Clypeum & alia munita vrbis loca ceperunt, Antigonum in vrbem acciuerunt, tunc Pyrrhus vbi vidit Clypeũ hostilibus armis refertum, & alia esse munita vrbis loca, prodigijs quibusdã territus retrocedere, & vrbem egredi statuit, sed cum angustias portarum formidaret nunciũ præmittit ad filium Helenum, qui cum magna manu extra mœnia sedebat, vt deiectis mœnibus aditum sibi aperiret, suosque tutaretur, filius non recto accepto nuncio ad opem primum ferẽdam vrbem ingreditur, & ita fugientibus ingredientes occurrunt, impediuntque fugam, Pyrrhus vbi euadendi difficultatem vidit in persequendos hostes cõuersus à gregario milite argiuo hasta leuiter percussus equum adegit in illum, mater eius, quæ forte desuper pugnam spectabat, cognito filij periculo, tegulam, vel vt alij dicunt mortarium, de speculis in Pyrrhi caput coniecit, quo ictu moriundus cecidit, tunc Zopyrus quidam Antigoni miles cognitum regem apprehendens, illi caput abscidit. Alcioneus vero Antigoni filius, accurrẽs abscissum regis caput ad patrem cum summa alacritate deportat, pater filium baculo percussit, & à se repulit barbarum & pollutum appellans, regisque caput & corpus magnifice cremauit. Helenũ quoque Pyrrhi filium benigne, & humaniter exceptum, cum eum complexus esset, bene sperare iussit, & eum statim in priorem habitum, ornatumque restituit, atque in Epirum remisit, erga amicos quoque Pyrrhi benignus, fuit. [Antigoni] Macedoniæ regis, qui argiuis miserat auxilium. [Correpto] Castigato. [Effuso gaudio] Immoderata lætitia. [Causea] Velum capitis, quod circa caput gestabat. [Vrna] vase. Vrna genus mensuræ, quod quidam quartariam dicunt, quatuor sextarios capit, est etiam vnde sortes ducebantur. Virg. lib. 6. Stat ductis sortibus vrna. sed proprie vrna est, quę pro condendis defunctorum cineribus solebat adhiberi.

Antigoni Macedonis humanitas in Pyrrum.

ASCEN.

Cuius, &c.] Ordo est. Cuius tam mitis ingenij. s. in Romanos Pyrrhus sup. recepit fructum debitum. i. mercedem ac præmium vtile vltimo tempore fati sui. i. mortis, nam cum inuasisset, vrbem argiuorum, hoc est argos auspicijs diris. i. execrabilibus, & quasi deorum ira portentis, quia illic interimendus erat. [Alcioneus] Vt vero alij, Alcinous, filius Antigoni regis. s. Maced. attulisset caput eius abscissum. s. à Zapyro ad patrem. s. suum, hoc est Antigonum laborantem. i. periculose versantem, propugnatione. i. indefensione vrbis argiuæ, existens lætus velut attulisset aliquod felicissimum opus victoriæ, Antigonus iuuene correpto. i. castigato, quod immemor casuum humanorum insultaret, i. hostiliter illuderet, gaudio effuso. i. immoderato, vt res, quæ effunditur, ruinæ, subitæ. i. improuisæ tanti viri, texit caput. s. Pyrrhi sublatum. i. sursum leuatum humo. i. e terra in quam ante pedes paternos deiecisse innuitur ipsum ferox iuuenis, Causea. i. velo capitis, qua s. causea Antigonus habebat caput suum velatum more Maced. & curauit sup. caput illud sic coopertum, redditum corpori Pyr. vnde erat abscissum, cremandum honoratissime. s. missis odoribus, & adhibitis cæremonijs funebribus. Quinetiam iussit Helenum filium eius. s. Pyrrhi pertractum ad se. s. Antig. captiuum, gerere, vt gerat, & cultum. i. ornatum, & insigne, & animum regium, & dedit ei ossa Pyrrhi. s. patris eius inclusa vrna aurea. i. vasculo dicto ab vrendo, quod exustas reliquias contineat, portanda, Epirum. i. in eam regionem patriam. s. Pyrrhi. & etiam Heleni, ad Alex. fratrem. s. eius.

THEO.

Causea scribe Causia, quæ Maced. propria fuit, vmbellæque ad depellendos æstus vsum præstabat, vnde nomen, vt inquit Hom. ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τὸ καῦμα. Sed & à pluuia niueque caput, & corpus etiam defendebat, vt Antipatri, Thessalonicensis indicat epigramma, quo testatur, in agmine niuium de cęlo ruentium tegminis, in prelio vicem Galeæ præstare.

DE CAMPANIS.

*Liu. lib. 9

Campani aũt exercitum nostrũ cũ Coss. apud Caudinas furcas sub iugum à Sãnitib. missum, nec inermem tantum, sed etiam nudum vrbem suam intrantem, perinde ac victorem, & spolia hostium præ se ferentem venerabiliter exceperunt: protinusque consulibus insignia honoris, militibus vestem, arma, equos, commeatum benignissime præstando, & inopiam, & deformitatem Romanæ cladis mutarunt: quo animo si pro imperio nostro* aduersus Annibalem quoque vsi fuissent: truculentis securibus materiam sæuiendi non præbuissent.*

* Aucto lib. 3. c. 8. r

OLIV.

Campani autem] Liu. lib. 9. circa principium. Cum Aulus Posthumius, & T. Veturius cõsules opem Luceriæ ferre vellent, inter furculas Caudinas inclusi sunt. locus erat siluis vndiq; obsitus, nã saltus duo alti angusti, syluosiq; sunt montibus circa perpetuis inter se iunctis, in medio campus est herbidus, & aquosus, per quem medium iter est, sed antequã venias ad eum, intrandæ angustiæ sunt, & aut eadẽ, qua te insinuaueris retro via repetenda est, aut si ire porro pergas p aliũ saltum arctiorẽ impeditioremq; euadendum. in eũ campum,

Caudina clades.

via

via alia per cauam rupem cum Rom. venissent & in alias angustias tre pergerent, eas septas deiectu arborum saxorumq; ingentium obiacente mole inuenerunt, tunc fraus hostilis apparuit,& in summo saltu præsidium conspicitur. In insidias igitur præcipitati cum euadere nullo modo possent,fœdam & ignominiosam deditionem accipere compulsi sunt, vt cum singulis vestimentis sub iugum missi abirent incolumes.quia conditione accepta, cum ante noctem Capuã peruenire possent,incerti de fide sociorum, & quòd pudor præpediebat, circa viam haud procul à Capua, omnium egena corpora humi prostrauerunt, quòd vbi est Capuam nunciatum ac in eos humanitate vsi sunt Campani,vt sociorum iusta miseratione commoti, deposita statim ingenita superbia mitterent confestim insignia sua consulibus, fasces, lictores, arma,equos,vestimenta, commeatusque militibus omnibus, & venientibus Capuam cunctus senatus, populusque obuiã egressus,iustis omnibus hospitalibus & publicis, & priuatis fungerentur officijs,quam mentem si ij.Pun.bel. aduersus Roma seruassent,Ful.Flac.consul secures suas Campanorum sanguine non cruentassent,vt illorum perfidiam vindicaret.

ASCEN. CAmpani autem exceperunt venerabiliter perinde, ac victorem,& ferentem præ se.i.ante se spolia hostiũ, exercitum nostrum .i. Romanum cum consulibus missum à Samnitibus sub iugum .i. hastas dispositas in speciem patibuli in signum extremæ subiectionis, & confusionis, apud furcas Caudinas.i.angustias montium speciem furcarum repræsentantium, nec.i.non, & intrantem vrbem suam videlicet Capuam,non tantum inermem,quia arma hosti tradiderat, sed etiam nudum, quia spolia quoque ei detraxerant hostes, & præstando protinus consulibus insignia honoris militibus vestem,arma equos,commeatum,benignissime.i.cum summa beneuolentia,murarunt,&.i.simul inopiam,& deformitatem cladis Rom. Quo animo.si Campani fuissent vsi,quoque .i. etiam pro imperio nostro i.Rom.aduersus Hannib.non præbuissent securibus nostris, scilicet Fuluij Flacci consulis Rö. materiam sæuiendi,idest tam sæuæ in eorum magistratus animaduertendi.

DE HANNIBALE.

* Cos. R. quisitũ sepultũ quidam actores sunt. Liu. li.22. * Dissentiũt auctores,ait Liui. lib. 25. * In Apulia. inquit Liu. li.27. Cetera vide in Marcello apud Plutar.

FActa mentione acerrimi hostis, mansuetudinis eius operibus, quàm Romano nomini præstitit: locum, qui inter manus est, finiam. Annibal enim L. Aemilij Pauli apud Cannas trucidati quæsitum corpus quantum in ipso fuit,inhumatum iacere passus non est. Hannibal Tib. * Gracchum Lucanorum circumuentum insidijs,cum summo honore sepulturæ mandauit: & ossa eius in patriam portanda militibus nostris tradidit. Hannibal M. Marcellum in agro * Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius,quàm consideratius speculatur:interemptum, legitimo iure extulit. Punico quoque sagulo, & corona donatum laurea, rogo imposuit. Ergo humanitatis dulcedo etiam in efferata barbarorum ingenia penetrat: oruosque, & truces hostium mollit oculos: ac victoriæ insolentissimos spiritus flectit: nec illi arduum,aut difficile est inter arma contraria,inter districtos cominus mucrones placidum iter reperire. Vincit iram, prosternit odium, hostilemque sanguinem hostilibus lachrymis permiscet: atque etiam admirabilem Hannibalis vocem, profuneribus Romanorum ducum arbitria statuentis expressit: quia aliquanto ei plus gloriæ Paulus, & Gracchus, & Marcellus sepulti, quàm oppressi attulerunt, si quidem illos Punico astu decepit, Romana mansuetudine honorauit. Vosque fortes, ac piæ vmbræ, non pœnitendas * fortiti estis exequias; nam vt optabilius in patria ita speciosius pro patria collapsæ supremi officij decus in felicitate amissum,virtute recuperastis.

* sortitæ.

OLIV. Hanibalis humanitas, apud Cannas. FActa mentione] De Canensi clade satis supra dictum est. Post tantam igitur Romanorum stragem Hannib.dicitur humanitate vsus,vt Pauli Æm.consulis Rom.corpus diligentissime quæsitum, & inuentum sepulturæ mandauerit, vt quidam auctores tradunt, sunt vero qui dicunt quæsitum quidem fuisse,sed non inuentum, quorum sententiam sequitur Val.Liu.verò conquisitum, & humanum cum Punicis illis, qui in ea pugna ceciderant. Hic Paulus vbi tantam ciuium suorum stragem factam esse vidit, cum posset incolumis euadere,maluit cum suis ciuibus honeste,mori quam fugiendo turpiter superesse,qui L. Cornelio Tribuno militum equum offerenti,quo celerius euadere manibus hostium, sic respondisse fertur. Tu quidem Cn. Cornelij macte virtute esto,sed caue ne frustra miserando, exiguum tempus è manibus hostium euadendi absumas,abi, nuncia publice patribus, vrbem Rom.muniant,ac priusquam victor hostis adueniat, præsidijs firment. Priuatimq; Fabio Aemilium præceptorem eius more extitisse & vixisse, & mori me adhuc in hac strage militum meorum patere, ne aut reus interearn,aut con sulatus collegiæ accusator existam.[Locum] De humanitate. [Finiam] Nam hæc vltima sunt de humanitate exempla, & omnia quidem Hãnib.[Hannibal]Quo pacto T.Grac. proditus hosti fuerit à Flauio Lucano eius hospite in cap.de prodigijs ostendimus, nam cum maiorem Lucaniæ partem, quæ ad Hannib.defecerat,virtute sua in potestate P.Rom.redegisset ad reliquam capiendam inuitatus ab hospite Flauio,cui iure veteris hospitij fidem non derogabat, in insidias deductus & occisus est de cuius funere duplex fama est. Alij enim tradunt in castris Ro. sepultum à suis.alij ab Hannib. & ea vulgatior fama est, tradunt in vestibulo Punicorum castrorum rogum instructum fuisse, armatumque exercitum decurrisse cum tripudijs Hispanorum,montibusq; armorum, & corporum,sua cuique genti assuetis, ipsoque Hannib. omni rerũ, verborumque honore exequias, celebrante. Alij aliter tradunt, & dicunt Imperatoris capite hostes tantummodo potitos ad Hannib.detulisse, ab eo statim Cartalo missum, qui ad Cneum Cornelium quæstorem Romanum deferret. quæstorem deinde funus imperatoris in castris,celebrantibus cũ exercitu Beneuentanis, fecisse. Hannibal M.Marcellum. De M. Marcello quoque dictum est eodem cap. quòd cum inter bina castra Punica, atque Romana, tumulus siluestris esset à neutris primo occupatus,quòd Romani qualis esset pars illa, quæ ad hostes vergeret, ignorarent, Hannib. quod insidijs quàm castris aptiorem eum putaret. Romani in castris fremebant occupandum eum locum esse,& castello,firmandum, ne si occupatus ad Hannibale foret, velut in ceruicibus hostes haberent, mouit eas res Marcellum, & Crispinum eius collegam, itaque cum paucis equitibus exploratum profecti in insidias præcipitarunt, quæ paulo ante fuerãt ab Hannib. eo loco collocatæ,vbi Marcellus cum aliquot fortissimis viris in medio cæsus collega vulneratus, filius quoq; consulis grauiter saucius,aliquot etiã capti fuerunt, sed paulo post Hannibal.M.corpus inuentum sepulturæ mandauit.Cic.in Catone maiore M. Marcelli interitum, nec crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ carere passus est. [Legitimo iure] .i. iure humanitatis.[Corona] Quia sæpius victor euaserat, nã Marcellus ad Nolam primus Hannib. vinci posse docuit, & de illo sæpe victoriam in castra reportauit.[Ergo humanitatis,quæ per efferatas quoque gentes transire audet. [Oculosque & truces] Sicut de Cæsare in Pompeium [Districtos] Nudatos[Admirabilem vocem]Quia mirum fuit, tantum humanitatis in pectore barbaro inueniri posse. [Oppressi]Quia victoriæ laus minuitur insidijs,non enim virtute,sed insidijs oppresserat. [Vos quoque fortes.] Apostophat ad imperatores Rom. & eos quasi hac oratione consulatur, quod non in patria illis mori contigerit cum gloriosius in acie pro patria fortiter pugnando ceciderint, & penitendas exequias ab hoste fortiti fuerint. [Decius infelicitate amissum]Quam for tuna aduersa funerationem in patria perdidistis, eandẽ apud hostes virtute vestra inuenistis.

FActa,&c.] Ordo est. Mentione acerrimi hostis, videlicet Hannib.facta,finiam locum,qui est inter manus.i.tractatum nunc de humanitate,& clementia, operibus mansuetudinis eius,quam præstitit nomini Rom.i. generi, seu populo nomen Rom.habenti. Enim pro quia, Hannib. non est passus quantum fuit in ipso, corpus Pauli Æmilij trucidatum apud Cannas quæsitum scilicet ad sepeliendum iacere inhumatum,dicit quantum in eo fuit, quia quærendum curauit, sed non inuenit,aut inuentum non agnouit, itaque cum cætera strage humatum est. [Hannibal, &c.] Affert secundum exemplum eodem tenore dicens Hann. mandauit sepulturæ cum summo honore Tib. Gracchum circumuentum insidijs Lucanorum, & tradit militibus nostris.i. Roma. ossa eius .s. Gracchi portanda in patriam Hannibal (tertium est exemplum)extulit .i. ad sepulturam efferendum curauit iure legitimo M.Marcellum interemptum in agro Brutio,dum speculatur.i.explorat cupidius, quam consideratius .i. magis cupide, ASCEN.

de, quàm considerare conatur .i. molimina Pœnorum. [Et im posuit rogo] .i. igni ardenti sup. eum aut eius corpus, donatum sagulo Punico .i. indumento militari, qualis Carth. tunc vtebantur, & corona laurea, ob virtutem bellicam. [Ergo] Sub infert laudes humanitatis, ac clementiæ & effectu dicens. Ergo quia etiam sæuissimus hostis Hann. humanitatem sensit, dulcedo humanitatis .i. clementiæ, & mansuetudinis homine in primis dignæ penetrat .i. irrumpit & penitus intrat etiam in ingenia barbarorum, qualis erat Hannib. efferata .i. ferita te naturali extra se lata, & molit .i. mitigat, aut mollificat oculos hostium orbatos .s. charissimis suis, & truces .i. immanes, & truculentos: ac flectis spiritus victoriæ insolentissimos. vt in Antigono. [Nec arduum, ac difficile ex illi] .i. humanitati reperire iter placidum, inter arma contraria, inter mucrones .s. hostium districtos .i. euaginatos cominus, quasi consertis manibus. Humanitas supra vicit iram, posternito odium, & permiscet sanguinem hostilem lachrymis. vt in Cæsare patuit erga Pompeium, atque etiam expressit .i. extorsit quasi ab inuicto pectore admirabilem vocem Hannibalis statuentis arbitria .i. dantis arbitriam sententiam. (Erat enim in ipsius potestate sepelienda, ne censeret interemptorum ca dauera, an feris, auibusq; derelinquenda) pro funeribus ducum Romanorum, quia secundum illam iudicauit, vtpote ho norifice instruenda. [Quia Paulus] .s. Æmilius. Gracchus. scilicet, Tiberius, & Marcellus idest. Marcus attulerunt ei .s. Hannibali, plus aliquanto .i. ex aliqua parte gloriæ sepulti .i. eo, quòd ab eo sepulti, aut requisiti ad sepeliendum erat quã oppressi .i. eo, quòd victi erant ab eo. [Siquidem ipse decepit] .i. dolose cœpit eos, vtpote de astu Punico .i. fraude, & versutia Pœnis propria, & honorauit .i. eos honorifica affecit sepul tura, mansuetudine Romana .i. Romanis digna, ei sq; consueta. Vos quoque ò Paule, Gracche, & Marcelle appositorie vmbræ .i. reliquiæ animarum corpus sequentium, aut manes fortes, & piæ, quia pro patria fortiter corporibus exutæ, sortitæ (sunt qui legant fortiti, vt ad nomen non ad vocem respiciatur, sed quia additur collapsæ, verior est lectio fortitæ) .i. sorte quadam nactæ exequias non pœnitendas, quia gloriosas. [Nam vt] .i. quemadmodum optabilius supra fuissetis collapsæ in patria, ita collapsæ speciosius pro patria recuperastis. Virtute decus .i. honorem supremi officij, idest, exequiarum, amissum infelicitate, scilicet cadendi per fraudem hostilem.

DE GRATIS. Cap. II.

GRATAS *vero animi significationes, & ingrata facta libuit oculis subijcere, vt vitio, ac virtuti iusta merces, æstimationis ipsa comparatione accederet. Sed quoniam contrario proposito sese distinxerunt, nostro quoque stylo separentur: prioremque locum obtineat, qui laudem, quàm qui reprehensionem merentur.*

OLIV. Gratitudo mater omnium virtutum. GRatas vero animi significationes] De gratitudine dicturus, eam in comparationem cum ingratitudine, aduectiurum esse pollicetur, vt sua vtrique æstimationis merces huc .s. laus illi vituperatio, rependatur. Cic. de gratitudine in oratione pro Planco, hæc vna inquit virtus est non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum, quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt, qui sancti, qui religionem colentes, nisi qui meritam Dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mentem persoluunt, quæ potest esse vitæ iocunditas, sublatis amicis, quæ porro amicitia potest esse in integratos, quis nostrum est liberaliter educatus cui non educatores cui non magistri sui, atque Doctores, cui non locus, ille ipse murus, vbi alitus, vbi doctus est, grata recordatione in mente versatur, cuius opes esse tantæ possunt, aut vnquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officijs stare possint, equidem nihil tam proprium hominis existimo, quam non beneficio modo, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari. Nihil porro tam inhumanum, tam immane ferreum, quam committere, vt beneficio non dicam indignus, sed victus esse videare. Item Cic. in officijs sic ait, beneficio prouocati debemus agros fertiles imitari, qui multo plus afferũt, quam acceperint, rursus alio loco, cui referri gratia tanta nõ potest, quanta debetur, habenda tamen tanta est, quanta animi nostri capere possunt, multis alijs quoque locis Cic. hanc gratitudinis virtutem laudibus effert. [Gratas ergo significationes] Ideo dixit Valer. Quia etiam si non reddimus beneficium, & animus sit voluntarius, & in promerendo ardentissimus sufficere debet. [In comparatione.] Vt cum hinc vir tus, inde vitium positum fuerit cognoscatur illius laus, & huius vituperatio, [Contrario proposito.] Quia virtus, & vitium contraria sunt. [Priorem locum] A digniori & præstantiori summamus cordium.

GRatas vero, &c.] Auspicatur narrationem de gratis dicens. [Libuit] .s. mihi subijcere oculis .s. lecturorum hęc scripta, significationes gratas animi pro grati animi, & facta ingrata, vt iusta merces æstimationis .i. appreciationis accederet vitio, ac virtuti (dixissem virtuti, & vitio, eo quòd honestius præferri in solet prius de virtute dicturus est, sed auctor vt opinor, ideo nunc hæc nunc illa præponit, vt significet se mixtim loqui voluisse, nisi aliquid obstitisset) ipsa comparatione, quæ fit per collationem, & compositionem rerum comparandarum, & ita mistim de his loqui voluisset. [Sed quoniam] Grati supra & ingrati, distinxerunt sese proposito contrario supra separentur quoque stylo nostro, & supra ij, qui merentur laudem, obtineant priorem locum, quam qui supra merentur reprehensionem .i. grati dicantur priusquam ingrati. ASCEN.

DE MARTIO CORIOLANO.

ATque * *vt à publicis actis ordiar, Martium patriam oppugnare conantem, admotoq; portis vrbis ingenti Volscorum exercitu, funus, ac tenebras Romano Imperio minitantem, Veturia mater, ac Volumnia vxor, nefarium opus exequi precibus suis passæ non sunt, in quarum honorem Senatus matronarum ordinem benignissimus decretis adornauit: * sanxit nanque, vt fœminis semita viri crederent, confessus plus salutis Reipub. in stola, quàm in armis fuisse vetustisq; aurium insignibus nouum vitæ discrimen adiecit, permisit quoque his purpurea veste, & aureis vti segmentis, super hoc ædem & * aram fortunæ muliebri eo loco, quo Coriolanus exortatus fuerat, faciendam curauit, memorem beneficij ani mum suum exquisitæ religionis cultu testando. Quem secundi etiam belli Punici tempore exhibuit: cum enim à Fuluio Capua obsideretur, * ac duæ Campanæ mulieres beneuolentiam erga Romanos dimittere ex animis noluissent, Vestia Opidia materfamilias, & Cluuia Facula meretrix, quarum altera quotidie pro salute nostri exercitus sacrificauit, altera captis militibus Romanorum alimenta subministrare non destitit, vrbe illa oppressa, senatus, ijs, & libertatem, & bona restituit, & si quid amplius prę mij petissent, libenter se daturum asseuerauit: vacasse in tanto gaudio P.C. duabus humilibus fœminis, referre gratiam, nedum præ se tulisse mirandum.*

* Histori. est apud Liu. lib. 2.

* Hoc cõcessum Sabinis scri. Plutar. in Romulo.

* De ara cõsentiũt scriptores

* Liu. lib. 27. vbi vestia oppia scribitur.

OLIV. ATque vt à publicis actis ordiar.] Cum annonæ charitas urbem incessisset, senatus frumentatum in peregrinas regiones legatos dimisit, qui cum frumenti copiam aduexissent. Cn. Mart. Coriolanus plebei semper infensus, censebat non prius diuidendum inter plebem esse frumentum, quam per secessionem vsurpata iura restituissent à partibus, quamobrem ira plebis in exilium actus, à .d. Volscos profectus, paulo post bellum intulit patriæ, quæ cum ab eo graui obsidione premeretur nulla alia ratione, quam mulierum beneficio liberari potuit, vt diximus in cap. de miraculis, & latius dicturi sumus in cap. de pietate, quare senatus gratum animum ge rens, multis honoribus matronas honestarunt, nam vt inquit Liuius, non inuiderunt laudes suas mulieribus viri Romani, adeo sine obtrectatione alienæ gloriæ viuebatur; tunc enim primum sancitum fuit, vt mulieribus de via cederetur, vt in auribus aureis, vt purpurea veste, vt aureis segmentis, vt nouo vitæ discrimine vterentur, monumento quoque quòd esset templum muliebri fortunæ ædificatum, dedicatumque fuit. [In quarum honorem.] Ecce Pop. Roman. gratitudinem. [Sanxit] Firmauit, & hinc sciri potest, vnde orta sit consuetudo cedendi de via mulieribus. [In stola] Sicut toga virorum, ita stola mulierum. [Insignibus aurium] Sicut annulis ex auribus pendentibus, qui & inaures dicuntur, nam inaures

inaures sunt aurium ornamenta. [Segmentis] Ornamentis, nam segmenta dicuntur redimicula mulierum versicolora, quibus vtuntur ad capitis ornamentum, sunt etiam, qui dicant segmenta esse fasciculas, quibus inuoluuntur infantes, vnde Iuuen. Et segmentatis dormisset paruula cunis. Segmenta vero sunt fasciæ, quibus circundatur caput, idest redimicula mulierum nobilium, inde segmentatus ornatus, & instructus. Segmentum etiam dicitur monile a collo in pectus descendens. Segmenta zonis quibusdam quasi pertusamentis ornata, nam particulas cuiusque materiæ abscissas præsagmina vocant. Sunt etiam, qui dicant segmenta esse circulos quos, græci paralellos appellat. [Exoratus] Persuasus, vt petita concederet. [Quem secundi etiam belli] Cum enim a Fuluio Capua, cum recepta Capua, sumptoque supplicio de Senatu Campano, relatum esset in senatu, quid nam videretur de his faciendum, qui per municipia in custodias distributi fuerant, nam a Q. Flac. Rom. ducti veniam petebant, & misericordiam implorabant, M. Attil. cuius ex his, qui apud Capuam fuerant, maxima erat auctoritas, interrogatus sententiam ita respondit, in consilio, inquit arbitror me fuisset, cum consulibus Capua captatum quæreretur, qui Campanorum benemeritus de rep. nostra esset, duas mulieres compertum, est, Vestiam Oppiam Attellanam Capuæ habitantem, & Faculam Cluuia, quæ quondam quæstum corpore fecisset. illam quotidie sacrificasse pro salute & victoria Pop. Rom. hanc captiuis e gentibus alimenta clam suppeditasse, ceterorum omnium Campanorum eundem erga nos animum, quem Carth. fuisse quare senatus censuit Oppiæ, Cluuiæque primum bona, ac libertatem restitui, si qua alia præmia a senatu petere vellent. Romam eas venire. Campanis in singulas familias decreta facta quæ hoc loco non opus est enumerare. [Libertatem] Quia iure belli venerant in seruitutem. [Amplius] Præter captiuitatem, & bona. [Nedum] multo maius ita ostendisse.

DE TERENTIO ... EO

ASCEN. Atque vt a publicis, &c.] Primum itaque exemplum gratorum est ipsius senatus in matronas Romanas occasione M. Coriolani, non ipsius Martij, cui plus in matrem fuit potius quam gratus. Ordo est. Atque, vt odiar. s. narrationem gratorum ab actis publicis, s. totius senatus. [Veturia mater.] s. M. Coriolani & Volumnia vxor. s. eiusdem, non sunt passæ. i. non sustinuerunt, aut non permiserunt, M. Coriolanum conantem oppugnare patriam scilicet suam Romam, videlicet, & minitantem imperio Rom. funus, ac tenebras. i. excidium, & summam desolationem, & hoc ingenti exercitu Volscorum admoto portis vrbis, non sunt inquam passæ: i. impediuerunt precibus suis ipsum exequi opus nefarium, in quarum. s. matris, & vxoris Coriolani honorem, senatus adornauit. i. deornauit ordinem matronarum decretis benignissimis, Nanque pro quia, sanxit, vt viri cederent fœminis semita. i. deuia, confessus. s. per hoc decretum, plus salutis reip. fuisse in stola, i. veste matronarum. i. precib. earum, quam in armis. s. virorum, & adiecit vetustis insignibus aurium. i. priuilegio veteri, quo licebat matronis inaures habere, nouum discrimen. i. discerniculum vitæ. i. ornamenti in capite (qui vitę legunt videant (quid vita cum in auribus congruat, & permisit quoque. i. etiam, his. s. matronis. [Vti veste purpurea, & segmentis] i. ornamentis colli aureis. i. ex auro, quasi in squammas secto, vnde segmenti nomen, & curauit super hoc. i. vltra hoc munus, ædem, & aram faciendam fortunæ muliebri, eo loco quo Coriolanus fuerat exoratus, testando. i. probando animum suum, memorem beneficij cultu. i. per cultum aptum religionis exquisite. i. accuratissimæ inuentæ, & obseruatę. [Quem] s. animum memorem beneficij, senatus exhibuit etiam tempore secundi bel. pun. [Cum enim Capua.] Vrbs primaria Campaniæ obsideretur a Ful. s. Flac. ac duæ mulieres campanæ, seu Capuanę, videlicet Vestia Opidia seu (vt alij legunt) Oppia, materfamilias. s. honesta, & Cluuia (apud alios legitur Fluuia non Cluuia) facultas meretrix, noluissent dimittere ex animis. s. suis) beneuolentiam erga Rom quarum. s. mulierum, altera. s. materfamilias sacrificauit quotidie pro salute exercitus nostri. i. R. altera. s. meretrix nō destitit subministrare militib. id est, stipendiarijs Roma. captis, seu captiuis, alimenta. s. corporum. vrbe illa oppressa. i. vi capta senatus restituit ijs. s. duabus mulieribus, & libertatem, & bona, & asseuerauit se daturum libenter, si petijssent quid. i. aliquid amplius præmij. Mirandum est (inquit auctor) Patres conscriptos vacasse. i. quasi curis cæteris vacuos intentos fuisse in tanto gaudio. s. de recepta Capua concepto, referre quod plus est. nedum. i. ne solum dicam præ se tulisse. i. quibusdam indicijs significasse, duabus fœminis humilibus. i. abiectæ conditionis, gratiam. i. remunerationem.

THEO. Segmentis] Seru. ait esse gutturis ornamentum, quod alio nomine monile, dicitur, Apollinaris etiam Sidonius illam saranis, inquit ebriam succis, inter crepitantia segmenta palmatam conuenustauit. Iuu. Segmenta, & longos habitus. Plin. hist. nat. 7. Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci paralellos.

DE IVVENTVTE ROMANA.

Quid illa quoque iuuentute Romana gratius? quæ Quintio, & Minutio Coss. vltro nomina sua militari sacramento obtulit, vt Tusculanis, quorũ fines *Equiculi occupauerant, præsidium ferrent, quia paucis ante mensibus constantissime & fortissime imperium Romani populi defenderant. Ergo quod auditu nouum est, ne patriæ grata voluntas cessasse videretur, exercitus se ipse conscripsit.*

* Romulio & Veturio cos. Liu. lib. 3. & Dio. li. 10.

*Aequi ab alijs dicuntur.

OLIV. Quid illa quoque] Appius quidam Herdonius Sabinus cum multitudine exulum, & seruorum ad quatuor millia clam vrbem ingressus, occisis custodibus. Capitolium occupauit, & seruos omnes de Capitolio ad libertatem conuocabat, Rom. ea re tam subita, & improuisa perculsi, quo se verterent incerti erant, Tuscul. fama ipsa cum audissent, quo in periculo forte resp. Romana vltra Romam parato exercitu venerunt, & R. ipsis in re tam periculosa cunctantibus consulem ipsi armati secuti sunt in Capitolium, deinde erubescentes Rom. & ipsi sumptis armis, & in Capitolium facto concursu, Herdonium occiderunt post aliquot deinde tempus cum equiculi Tus. fines inuasissent R. memores accepti iam beneficij, Tus. opem vltro ferendam, gratiamque reddendam esse censuerunt. Itaque consules cum exercitum scriberent, vocarentque qui hanc militiam gerere vellent, illis vniuersa iuuentus non vltro solum, sed cum quadam etiam animorum alacritate se obtulere, & ad tuendos de se tam bene meritos socios profecti sunt, quod magnum fuit Romanæ iuuentutis grati animi signum. [Defenderant] Expellendo seruos de Capitolio. [Cessasse] Defuisse.

ASCEN. Quid illa] Affert post gratitudinem senatus, gratitudinem iuuentuti Roma. sub Q. & Minutius consulibus erga Tusc. non autem gratitudinem Q. & Minutij. Quo circa quia titulo sæpissime inepti sunt, liquet non ab auctore quouis perito præpositos, sed a sciolis duas primas lineas legisse subinde contentis. Emendauimus ergo tum hic, tum sæpe alibi, Ordo autem est. Quid sup. est gratius illa quoque iuuentute Rom. i. multitudine iuuenum. Rom. quæ obtulit vltro. i. non coacta, Q. & Minutio consulibus. i. cum illi essent consules. militari sacramento. i. ascriptioni militiæ iustæ gerendæ sub iuramento, nomina. s. sua conscribenda. [Vt ferret præsidium] i. auxilium Tusc. s. populis vicinis Romæ, quorum fines i. limites ditionis. [Equiculi, i. illi populi vicini illis occupauerant, ideo autem obtulit nomina sua, quia Tusculani defenderant paucis mensibus ante, constantissime, & fortissime imperium P. R. s. contra seruos & Herdonium Capitolium occupantes. [Ergo quod nouum est auditu. i. dum auditur, ne grata voluntas patriæ videretur cessasse, exercitus ipse conscripsit se.

DE POPVLO ROMANO.

Magnum grati P. R. specimen in Quinto Fabio Maximo enituit: Nam cum quinque consularibus salubriter reip. administratis decessisset, certatim æs contulit, quo maior, ac speciosior eius funeris pompa duceretur, eleuet aliquis præmia virtutis, cum animaduertat fortes viros felicius sepeliri, quam viuere ignauos.*

*Plu. in vita Fabij.

OLIV. Magnum grati populi specimen] Minutium magistrum equitum, Fab. Maximo dictatori æquatum imperio fuisse, diximus in cap. de constantia. Minutius igitur alternis cum Fabio diebus imperare volebat, vel etiam si maiora placerent interualla, partitis temporibus alternis summum ius, & imperium esset, quod nequaquam e rep. existimauit Fabius, vt milites sui in alterius potestatem, & summa rerum in hominis temerarij manibus posita foret. Itaque partitis copijs castra diuiserunt, quod Hannibali duplex gaudium fuerat, & quod Minutij temeritatem liberam factam esse videbat, & Fabij prudentiam viribus diminutam, misit igitur milites quosdam ad tumulũ capiendum, qui medius erat inter vtraque castra, magis lacessendæ pugnæ, quã tumuli capiendi

Minutius æquatus Fabio.

di gratia, nam locauerat alios in insidijs, & conserto prælio, cum vtrumque totis viribus certaretur, ex insidijs orti milites cum ingenti clamore tantum, terrorē intulere Romanis, vt nec animus ad pugnam nec ad fugam spes cuiquam superesset, tum Fab. audito pauentium clamore non celerius, inquit quam timui deprehendit fortuna temeritatem, sed obiurgandi non est tempus, sed laborantibus succurrendi. Ita instructa acie, de vertice montis in hostes impetum fecit, suos ab effusa fuga reuocauit, aciem restituit, hostes profligauit, & victoriam prope partam, ex eorum manibus extorsit, ciues suos & imperatorem partim à cede, partim à captiuitate liberauit. pro cuius beneficij referenda gratia, Minutius Fab. parentē semper appellauit, exercitus commilitones quorum opera seruati fuerant, patronum vocauerunt. Hannib. quoque ex acie discedentem, dixisse ferunt, tantam eam nubem, quæ sederet in iugis montium sollecitatam procellę imbrem dedisse. [Specimen] Experimentum [Contulit] s. P.R. ad honestandum, & illustrandum eius funus, quòd profecto magnum fuit gratitudinis signum, quem viuū multis honoribus honestassent, eundem mortuum de se optime meritum sua impensa augendo funeris pompam ingenti gloria decorarent. [Eleuet] Minuat, translatio sumpta à cumulo, de quo quanto plus eleuaueris, tanto magis diminues: Persius. Num si quid turbida Rom. eleuet accedes. Sunt qui dicant de duobus Fabijs intelligi, Maximo. s. & Rut. quorum vterque consul quinquies fuisse traditur, & alter bel. Pun. 2. alter bello gallico, nam Rutilianus gallo bel. collega fuit eius Decij, qui patris exēplum imitatus, deuouit se pro legionibus Romanis, & in Rutiliam funere volunt P.R. æra contulisse ad honorem sepulturæ, ego vero de vno tantum, & Max. Valerium sensisse arbitror.

ASCEN. MAgnum specimen] i. approbamentum euidens P.R. grati. i. de ingratitudine P. R. enituit in Q. Fab. Max. non quòd Q. ille fuerit gratus, sed P. R. in eum. Nā cū. s. Fab. Max. decessisset. i. mortuus, esset quinque consulatibus administratis salubriter reip. i. cum salute reip. Pop. sup. R. [Contulit æs]. i. signatum certatim. i. cum certamine, quis plus conferret quo. i. ideo vt, aut quo ære, pompa funeris eius duceretur maior, ac speciosior. Eleuet aliquis (figurata iussio, quæ prohibendi vim habet) i. veniat aliquis qui imminuat. i. vilipendat præmia virtutis, q. d. stulte acturum cum animaduertat. i. consideret viros fortes, qualis erat Fab. Max. sepeliri felicius, quam ignauos viuere.

DE MINVTIO MAGISTRO EQVITVM.

*Liu. lib. 22.

*In agro Larinari, inquit Liui. Pauli milites patroni salutati, ait Liu.

FAbio autem etiam incolumi summa cum gloria gratia relata est: dictatori enim magister equitum Minutius scito plebis, quod nunquam antea factum fuerat, æquatus, partito exercitu separatim* in Samnio cum Hannibale conflixerat, vbi temere initio certamine pestiferum habiturus exitum* subsidio Fabij conseruatus, & ipse eum patrem appellauit, & à legionibus suis patronum salutari voluit, ac deposito æqualis imperij iugo, magisterium equitum, sicut par erat, dictaturę subiecit, imprudentisque vulgi errorem gratæ mentis significatione correxit.*

OLIV. FAbio etiam incolumi] Non solum, inquit mortuo Fabio, sed etiam viuo secundi Pun. bel. tempore populus se gratum exhibuit. Cū enim dictator ille in Samnio contra Hann. Missus, more suo bellum protraheret, ne reip. statum in discrimine sisteret, Min. magister equitum adolescens feruore quodam mentis prouectus, dixit Fabium producere bellum, quo in eo magistratu diutius permaneret, quòd si sibi daretur potestas dimicandi se paulo post Hann. debellaturum asseuerauit, & quod virtuti Fabij attribui debuerat ipse Minut. ambitioni assignabat, verba illa exercitus primo excepit, deinde ad Senatum delata sunt, populus iam tædio affectus, ꝙ Hann. tandiu in Italia versaretur, magistrum equitum dictatori adęquauit, diuisis itaque exercitib. Minut. data occasione pugnam cum Hann. inijt, & cū in eo esset, vt ipse cum suis deleretur, Fabius è monte speculatus infelicem rei euentum, Minutium cum exercitu e faucibus Pœnorū eripuit, ferunt tum hæc verba Hann. emisisse verebar equidem, ne nebula illa iam diu plueret, postero die Minut. supplex ad Fabiū venit patrem illum appellauit, militesque suos patronum salutare coegit, se etiam sicuti dignum erat dictatori summisit, quæ res P. R. gratissima fuit. [Scito plebis] decreto plebis, quę facile in contraria inclinat. [Pestiferum] Calamitosum exitium. [Deposito iugo] Deposita paritate, nam ita vterque exercitum ducebat, sicut duo boues iugum vnum trahunt. [Vulgi] Gratitudine enim sua refellit id quod plebs temeritate fecerat, vt dictatori magister equitum equaretur. [Significatione gratæ mentis] i. inditio gratitudinis.

ASCEN. FAbio autem] Affert etiam exēplum gratitudinis magistri equitum & legionum in eundem Fabium dicens. Autē pro sed, gratia relata est cum summa gloria, Fabio. s. Max. etiā incolumi. i. adhuc viuenti. Enim pro quia, Minut. magister equitum æquatus dictatori Fabio, Scito plebis. i. plebiscito super hoc facto, quod nunquam factum fuerat antea. s. vt magister equitum æquaretur in potestate dictatori, conflixerat. s. Minut. cum Han. in Sannio. i. Samnitum territorio separatim. s. à dictatore. i. sine eo, & eius copijs, & hoc exercitu partito. i. in duas partes diuiso vbi. i. in quo conflictu, aut loco certamine inito, temere, incōsulte habiturus. i. qui habiturus fuisset exitum pestiferum. i. perniciosum multis, conseruatus. subsidio. i. auxilio accessorio Fabij. s. dictatoris, & i. simul ipse Minut. appellauit eum. s. Fabium dictatorem, patrem. s. suū, & voluit eum salutari à legionib. suis patronū. i. donatorem libertatis, cum in seruitutem fuissent redigendæ. Pulchre autem distinguit, vt pater sit magistro equitum, qui illi vitā debebat, nam verosimile est eum occumbere maluisse, quā capi, militibus autem patronus, qui illi libertatem suam debebant, ac iugo. i. onere graui imperij. s. æquati, deposito (Quam rem argute declarat Oliu. dicens, ideo iugum ab auctorem vocatum, quod cum æquatum esset illis imperium æquatum etiam erat onus dirigendi, & seruandi exercitus, sicut bob. ad vnum iugum alligatis equale incumbit onus, aut propellēdi, aut trahendi carpenti, seu aratri) subiecit sicut par. i. æquum erat dictaturæ magisterium equitum, & correxit significatione mentis gratæ. i. animi grati errorem vulgi imprudentis, vel qui iusserat. s. per imprudentiam imperium illi æquari.

DE TERENTIO CVLEONE.

TAm hercle probabiliter, quam Q. Terentius Culeo prætoria familia natus, & inter paucos senatorij splendidus ordinis, optimo exemplo Africani superioris currum triumphantis, quia captus à Carthaginiensibus, ab eo fuerat recuperatus, pileum capite gerens, secutus est: actori enim libertatis suæ, tanquam patrono accepti beneficij confessionem, spectante P. R. merito reddidit.* *Liu. lib 36. & 38.

TAm hercle probabiliter] Sicut Minut. Fabium sic Q. Terent. Culeo Scip. Afric. superiorem patronū appellauit, OLIV. eumq; triumphantem secutus est pileo capite imposito. omnique deinde vita, vt dignum erat libertatis auctorem coluit, ꝙ deuicta Carthagine illum captiuum redemerit in triumphū duxerit, & libertate donauerit. Liu. in fine secundi Pun. bel. Carth. inquit naues longas elephantos profugas, fugitiuos, captiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt inter quos Q. Ter. Culeo senator fuit. Itē paulo infra secutus Scip. triumphantem fuit pileū capiti imposito Q. Terent. Culeo, omniq; deinde vita vt dignum erat libertatis auctorem coluit Africanum. Inter quos, quia pauci erant, qui ipsum dignitate adæquarent. [Pileum capite gerens [Pileum gerere signum erat fuisse libertate donatum, significabant enim se virtute Scip. tempestatem seruitutis euasisse.

TAm hercle] Affert gratitudinem Terent. Culeonis, hominis senatorij ordinis in Afric. maiorem liberatorem suū, ASCEN. aut sui, Cuius (vt nunc multi opinantur) nominis similitudine decepti sunt, qui Terent. comicum inducunt de se dicentem, Rom. ducibus bellica præda fuit cum tamen illum Afrum prædicent, cum hic sit Rom. & quod ad errorem facit, cum etiam comicus ille Rom. conuincatur Cic. testimonio. Sed hoc alibi. Ordo hic est. Her. i. per Herculem, aut Herc. me ita indicante, vt verum dico Minut. sup. egit tam probabiliter, qui Q. Teren. Culeo, natus familia pretoria. i. prætoris functa, & splendidus inter paucos, q. d. inter primos ordinis senatorij, secutus est optimo exemplo. s. gratitudinis, currū Afric. s. Scip. superioris. i. maioris triumphantis. s. de Carth. gerens pileum capite, tanquam libertate donatus, quia captus à Cartha. & ita eorum seruus factus, fuerat recuperatus. i. receptus ab eo. s. Scip. capta, & tributaria iam facta Carth. vnde quasi postlimio in patriam, libertatemque redibat. sed quia eam Scipio acceptam tulit, tanquam libertus eius, pileum accepit, de quo more, & eius ratione hoc habeto. Bello captus, iure belli capientis seruus erat, sic dictus, quam cum occidi posset seruatus est, deinceps autem domino seruiebat, nil præter

victum

victum tenuem, & amictum exiguum ab eo expectaturus, ne alio fere cooperimento capitis, quam capillis vtens, à quo cũ libertate donaretur, raso capite (quod Plautinus innuit seruus) vt ab ingenuis differret, pileum accipiebat, mediam videlicet inniens conditionem inter seruilem, & ingenuam, nã libertinus factus poterat ob ingratitudinem in seruitutem reuocari, quam reuocationem non iniquam esse, videtur docere parabola dominica de seruo nequã, cui omne debitum dimissum erat) Sed ad ordinem reuertor, reddidit enim auctori libertatis suæ, videlicet Scip. confessionem beneficij accepti tanquam patrono, & ij P. R. spectante.

DE PHILIPPO REGE, ET DE FLAMINIO.

* Liu. lib. 34. nõ ponit numerum, sed Plutar. in vita 1200. ait fuisse.

AT Flaminij de Philippo rege triumphantis currum non vnus, sed duo millia ciuium Romanorum pileata comitata sunt, quæ his Punicis bellis intercepta & in Græcia seruientia cura sua collecta, in pristinum gradum restituerat: geminum ea re decus imperatoris, à quo simul & deuicti hostes, & conseruati ciues spectaculum patriæ præbuerunt. Illorum quoque salus dupliciter omnibus accepta fuit: & quia tam multi, & quia tam grati exoptatum libertatis statum recuperarunt.*

AT Flaminij de Philippo] Phil. rex Maced. secundo pun. bel. cũ Carth. consensit, & bellum Rom. intulit, vbi per varios casus multa Rom. ciuium capita cepit, quæ deinde Q. Fl. virtute & felicitate recuperata eius triumphantis currum pileata sequi voluerunt, qui quidem triumphus non minus gloriosus ob superatos hostes, quam liberatos ciues Flaminio fuisse videtur. [Geminum ex ea re decus] Duplicem laudem, & gloriam Flaminius ex hac victoria consecutus est, alteram quòd hostes superauit, alteram quòd ciues seruauit.

ASCEN. AT].i. sed non vnus, scilicet duntaxat, sed 2. mil. ciuium Rom. comitata sunt pileata currũ Flaminij triumphantis de Philip. rege. s. Maced. quæ. s. ij. mil. ciuium, intercepta. i. est per insidias, aut dolo capta bel. Pun. i. Cart. & seruientia in Græcia, is. s. Fla. restituerat in pristinum gradum. i. libertatem priorem, collecta, cura sua. s. Flam. [Geminum] Decus sup. fuit imperatori ex ea re (sic Oliu. legit, & non pauci alij, inuenitur tamen sic scriptum. Geminarunt ea imperatori decus, vt sit ea. scilicet millia ciuium geminarunt. idest duplicauerunt imperatori decus) à quo scilicet imperatore, & idest simul hostes deuicti, & ciues conseruati. præbuerunt patriæ. i. P. R. spectaculum, i. rem aspectu lætam. Et salus illorum, s. ciuium liberatorum, fuit quoque accepta omnibus dupliciter, i. duab. de causis, & quia tam multi sup. erant, & quia tam grati (vt se tanquam libertos gererent liberatoris) recuperauerat exoptatum statum libertatis, qua mortalibus nihil dulcius.

DE METELLO PIO.

* Cic. pro Cn. Plantio.

METellus vero Pius pertinaci erga patrem exulem amore, tam clarum lachrymis, quàm alijs victorijs cognomen assecutus, non dubitauit Cos. pro Q. Callidio præturæ candidato supplicare populo, quòd trib. pl. legem, qua pater in ciuitatem restitueretur, tulerat: quin etiam patronum eum domus, & familiæ suæ semper dictitauit. Nec hac re de principatu, quem proculdubio obtinebat, quidquam * decerpsit, quia non humili, sed grato animo longe inferioris hominis maximo merito eximiam submittebat dignitatem.*

* decessit.

OLIV. Metelli gratitudo in Callidium.

METellus vero Pius] Hic eius Metelli filius fuit, qui Iugurtham primus dare terga coegit, vt diximus in cap. de disciplina militari. Numidicus dictus est, quia vt in cap. de constantia diximus, maluit in exilium proficisci, quam in Saturnini leges iurare, filius ergo Pius ideo cognominatus, quòd exilium patris lachrymis prosecutus, non prius destitit apud populum, & tribunos suppliciter agere, vt pater reuocaretur in patriam, quod à Q. Callidio trib. pl. obtinuit, vt lata lege restitueretur, quo beneficio prouocatus, ea gratitudine vsus est, vt illum tanquam domus, & familiæ suæ patronum multis bonis locupletauerit, & in petitione præturæ, cum consul esset, pro illo supplicare populo nõ erubuit. Solinus in cap. de homine, pietatis, inquit documentum nobilius quidem in Metellorum domo effulsit, fuerunt autem Metelli viri clarissimi quattuor, Maced. Numid. Creticus, & hic Pius qui aduersus Aristonicum missus, illum bello superauit.

ASCEN. MEtellus vero Pius pertinaci. idest perseuerãti, & infrangibili amore erga patrem. i. Metellum Numidicum exulem assecutus est tam clarum cognomen (dicerem agnomen) lachrymis. s. pro patris reditu effusis, quam, i. quantum clarum nomen alij sup. assecuti sunt victorijs, non dubitauit consul. idest cum esset consul, supplicare populo pro Q. Callidio prętore candidato. i. petente in candido habitu præturam, ideò autem pro eo supplicauit, quòd ipse trib. pl. i. cum esset trib. pleb. tulerat legem, qua pater, scilicet Metelli Pij, vtpote Metellus Numidicus, restitueretur in ciuitatem. Quinetiam, i. insuper dictitauit. i. dixit semper eum. s. hominem plebeium Callidium, patronum domus & familiæ suæ, scilicet Met. Nec decerpsit. i. detraxit, aut diminuit, hac de re. idest propter hanc causam, quòd hominem plebeium sibi patronum dictitauit, quidquam de principatu. s. senatorio, quem obtinebat proculdubio, quia submittebat eximiam dignitatem. s. domus suæ maximo merito hominis inferioris longe, & id animo nõ humili. i. abiecto (vnde animaduertat rudior lector humilitatem abiectionem, cum ab humo deriuetur sonare, neq; honori dari, sed vitio, nisi abusiue pro modestia accipiatur. Quia abusus vocabuli tunc minor, aut nullus est, cum ad eum refertur, cui se humillimum gerere modestiæ est) sed animo grato, qui laudandus est erga quemcunque benemeritum.

DE C. MARIO.

NAm C. quidem Marij non solum præcipuus, sed etiam præpotens gratæ mentis fuit impetus: duas enim Camertium cohortes, mira virtute vim Cimbrorum sustinentes in ipsa acie aduersus conditionem fœderis ciuitate donauit, quod quidem factum & vere, & egregie excusauit, dicendo * inter armorum strepitum, verba se iuris ciuilis exaudire non potuisse. Et sane id tempus tunc erat, quo magis defendere, quàm audire leges oportebat.*

* Plut. in vita, & apoph. mil. le scribit fuisse.

* Vide Cic. orat. p Cor. Balbo.

OLIV. NAm C. quidem Marij] De bello Cimbrorum in cap. de institutis nonnihil tetigimus, & in cap. de pudicitia latius dicturi sumus, in eo igitur bello Marius Camertinorum strenua opera vsus, ita vt duarum cohortum virtute vim hostium non solum sustinuerit; verumetiam prostrauerit, & ingentem victoriam comparauerit, illos post victoriam in tantæ virtutis præmium ciuitate donauit, contra fœderis conditiones, quod cum deinde obijceretur Mario, sic defendere, & expugnare solebat, vt diceret inter armorum strepitus leges, & iura non exaudiri. [Vim Cimbrorum] Cimbri, vt dixi populi sunt Germaniæ, quos hodie Flamingos dicimus. [Aduersus conditiones] Quia fœdus erat. ne Camertini possent Ro. Ciuitate donari. Et sane ad id tempus. Significat maiorem fuisse belli terrorem, quàm legum obseruationem.

ASCEN. NAm quidem] Impetus mentis gratæ C. Marij non solum fuit præcipuus, sed etiam præpotẽs. Enim pro quia, ipse donauit ciuitate. s. Rom. aduersus. i. contra conditiones fœderis, s. cũ Camertibus, sic dicti, vt ciuitatem non poterent duas cohortes Camertium sustinentes. i. qui sustinuerant mira virtute, vim scilicet violentiam, aut virtutem Cimbrorum in ipsa acie? Quòd quidem factum Marius excusauit, & . i. simul vere, & egregie dicendo se non potuisse exaudiri verba iuris ciuilis inter strepitum armorum, q. d. tunc potius promittendum, & seruandum fuisse, quòd vtilitas exposceret, quam quod lex caueret. [Et sane id]. i. tale tempus tunc erat, quo oportebat manis defendere leges scilicet cum vrbe à Cimbris, quam audire leges idest quid verba legis caueret.

DE L. SYLLA.

CAij Marij vestigia vbique L. Sylla certamine laudis subsequitur dictator enim priuato Pompeio & caput adaperuit, & sella assurrexit, & equo descendit: eaque se libenter facere in concione prædicauit memor ab eo duodeuiginti annis nato, partes suas exercitu paterno adiutas. Multa insignia Pompeio, sed nescio an hoc quidquam admirabilius contigerit, quòd magnitudine beneficij, fuimet Syllam obliuisci coegit.*

* Plut. in Pomp.

OLIV. CAij Marij vestigia vbique L. Sylla] Pomp. Str. magni Pomp. pater bel. ciu. quod gestum est inter Marium, & Syllam, partes Syllanas secutus est, à quo deinde Pomp. vix 18. natus annum tribus legionibus acceptis, tantum ad victoriam momenti Syllæ fuisse dicitur, vt post id tempus semper illum Sylla fuerit veneratus. [C. Marij vestigia] Quemadmodum Sylla cum Mario de imperio certauit, sic & de gratitudinis laude contendisse videtur, & illum pariter adæquasse, nã cum occurrisset, Pomp. qui tres duces aduersæ partis subegerat, ab ipso & eius exercitu imperator salutatus est. cum nondum annum secundum & 20. natus esset, nec dum in senatũ admissus. [Syllam] Quasi sæuum, & arrogantem, emphasis est.

ASCEN. CAij, &c.] L. Sylla subsequitur vbique vestigia C. Marij certamine, i. contentione laudis, .s. eiusdem rei. Enim pro quia, ipse Syl. dictator, idest cum esset dictator perpetuus, & idest simul adoperuit, idest texit Pomp. priuato, idest nullo tunc magistratu fungenti caput, hoc est cum Pomp. caput detegeret, ipse illud adoperuit, & assurrexit sup. ei sella, idest de sella currulli. in qua sedebat, & descendit equo, scilicet in quo fuit aduentante Pomp. & prædicauit in concione se facere libenter ea, memor partes suas adiutas exercitu paterno, idest patris Pomp. ab eo scilicet Pomp. nato annis duo de 20. idest decem & octo. Multa (inquit auctor) insignia sup. contigerãt Pomp. sed nescio, an quidquam contigerit Pomp. admirabilius hoc scilicet quòd coegit Syllam obliuisci sui, idest suæ naturæ superbæ, & ferocis, magnitudine, idest ob magnitudinẽ beneficij, scilicet ab eo accepti.

DE LIBITINARIIS.

Sit aliquis in summo splendore etiam sordibus gratis locus. M. Cornuto prætore funus * *Hirtij, & Pansæ iussu Senatus locante, qui tunc libitinam exercebant, tum rerum suarum vsum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt, quia ij pro Rep. dimicantes occiderant: perseuerantque postulatione excuderunt vt exequiarum apparatus* * *Sestertio nummo ipsis præbentibus adijceretur, quorum laudem adiecta lege conditio auget magis, quàm extenuat;* * *quoniam quidem quæstum contempserunt, nulli alij rei, quàm quæstui viuentes. Pax cinerum suorum reges gentium exterarum secundum hunc tam contemptum gregem referri se patientur: qui aut non attingendus, aut non nisi in vltima parte domesticorum exemplorum collocandus fuit. Sed dum honesti actus etiam ab infimis editi, memoria non intercidant, licet separatum locum obtineant, vt nec his adiecti, nec illis prælati videantur.*

* In cãpo Martio sepulti sunt, Li. li. 119.

* Minimi ne prorsus cõtra mortẽ donare videretur,

* Quando videtur legendum.

OLIV. SIt aliquis] Loquitur de gratitudine eorum, qui non adeo nobiles fuere, sed humili loco nati, & primo de Pollinctorum gratitudine, qua vsi sunt in Hircium, & Pansam Rom. consules, qui belli ciuili, quòd aduersus M. Antonium gerebatur, qui Cæs. interfectores Brutum, & Cassium persequebantur, dum forte Mutinæ obsiderentur fortiter dimicantes, ceciderant, quorum funera non solum gratuito sepulturæ mandarunt, verum etiam adiecto sestertio illorum exequias honorificẽtiores procurarunt. [Sordibus] scilicet hominibus, sordidum ministerium exercentibus. [Libitinam] Ex libitina mors dicitur, qui libitinam exercent, idest funeris officium Pollinctores, & Vespillones appellabantur, [Excuderunt] Quasi per vim elicuerunt, & extorserunt. [Pace cinerum suorum reges] Ne videatur iniuriam facere regibus, quorũ exempla sequuntur, quasi ab eis veniam petit, dicit enim cum in superiori exemplum posuerim, grati animi eorum qui libitinã exercebant, fortasse indignabuntur reges, quòd tam sordido generi hominum eos subijciam, sed cur ita faciat, rationem subiungit, aut, inquit, mihi prætermittendi fuerant, aut extremo domesticorum exemplorum loco ponendi, sed pretermittendi nullo modo fuerant, ne virtus etiam in infimis sua laude careat: ferant igitur æquo animo reges, se Pollinctoribus subiungi. [Pace cinerum] Sic dicere solemus, cum aliquem in dicendo offendimus. [Secundum] Post Ser. Sul. in epist. de morte Marcelli, duo vulnera accepisse vnum in stomacho, alterum in capite secundum aurem. idest post aurem, quanquã alij dicunt, iuxta aurem, nam secundum interdum significat iuxta. [Gregem] Pollinctorum. [Actus] Rege factorum.

ASCEN. SIt, &c.] Ordo est aliquis locus sit etiam sordibus, i. sordidi, & abiecti ministerij hominibus, gratis, i. dũmodo fuerint grati comperti, in summo splendore, i. inter splendidissimos homines, vnde etiam adducens exemplum dicit. M. Cornuto prætore locante, s. promissa mercede Pollinctoribus, seu libitinarijs iussu senatus, quia senatus id iusserat, funus Hircij, & Pansæ interfectorum pro libertate publica, ij sup. qui exercebant tunc libitinam, i. ministerium sepeliendorum, aut cõburendorum cadauerum, polliciti sunt tum. idest simul vsum rerum suarum, s. ad funus pertinentium, tum, i. etiam ministerium suum gratuitũ, i. sine mercede, quia hi, scilicet Hircius, & Pansa occiderant dimicantes pro rep. & excuderunt, i. artificiose, quasi excudendo obtinuerunt, aut extuderunt, idest importunis precibus extundendo extorserunt postulatione perseueranti, vt apparatus exequiarum addiceretur. s. ipsis. i. attribueretur, sestertio nummum. idest dipondio, & semis, cũ multo pluris constare deberet, sed ipsis præbentibus. s. apparatum grutuitum in reliquis, hoc est voluissent quidem penitus gratis facere funus, sed quia id non licebat, petebant vt sestertio, i. precio sestertij sibi addiceretur, vt reliqua facerẽt impensis suis. Alij intelligunt, adijceretur, augeretur sestertio ipsis præbentibus sup. ipsum, &c. Quorum, scilicet libitinariorum laudem, adiecta lege; scilicet quòd gratis non fieret funus, conditio, i. vilitas status eorum auget magis, quam extenuat, Qm̃ quidẽ ipsi nulli alij rei, quã quæstui, i. lucro viuentes, idest finem vitæ constituentes in nullo alio quam in lucello, contempserunt, quæstum, [Pace, &c.] Parasceue est, & transitus ad externa, quæ cum sint nobilissimorum hominum, ne videatur inepta collocatio, purgat quodammodo talem continuationem dicens, reges gentium exterarum patienter pace cinerum suorum, idest cum bona venia à defunctis obtenta se referri. idest narrari, secundum, idest statim post hunc tam conceptum gregem, s. Pollinctorũ, qui, scilicet grex, aut non sit attingendus, aut non nisi in vltima parte exemplorum domesticorum collocandus. Sed dum actus honesti, etiã si sunt æditi ab infimis, non intercidant memoria, licet, i. licitum est vt supp. obtineant locum separatum, vtpote medium, in quem oratores, quæ minimi sunt momenti conijcere solent, vt sup. ipsi, nec videantur adiecti his, nobilib. domesticis, nec prælatis illis, scilicet nobilibus externis.

EXTERNA.

DE DARIO.

DArius * *priuatæ adhuc fortunæ amiculo Silosontis Samij delectatus, curiosa contemplatione fecit, vt vltro sibi & quidem à cupido daretur. Cuius muneris, quàm grata æstimatio animo eius esset elapsa regno potius ostendit; totam namque vrbem, & insulam Samiorum Silosonti fruendam tradidit. Non enim precium rei æstimatum, sed occasio liberalitatis est honora magisque à quo donum proficisceretur, quàm ad quem perueniret prouisum.*

* Herod. lib. 3. Stra. lib. 14. Hinc prouerbium. ἑκητι Συλοσῶντος εὐρυχωρίη (ἐκητι σύλωσῶν τος χάρμυς?)

OLIV. DArius priuatæ adhuc fortunæ] Darius cum esset in priuata fortuna, viso Silophontis, vel vt alij dicunt Silosontis Samij, specioso, & insigni quodam indumento, mira eius pulchritudine delectatus vehementer concupiuit, quòd vbi Silophon cognouit, exitum dono dedit. Dario qui postea regno potitus gratissima memoria recõpensauit, nam Silophontem Samiorum vrbi, & insulæ pariter præfecit. Strab. lib. 14. Silophon non, inquit, priuatus relictus est, is cum Dario Hystapis filio vestem, quæ ferebat aliquando largitus esset, nam ille, cum nondum rex esset eam magnopere concupiuerat, cum vero regnaret, dono Silophonti tyrannidem dedit, qui acerbe imperauit, quapropter vrbs hominibus viduata est, vnde dictũ est prouerbium, Silophontis opera locus amplius non est, hic autem frater fuit Polycratis, multos annos vsque ad vltimum fati sui diem summa felicitate vsus est, de quo suo loco dicemus, quomodo autem Darius sit regnum consecutus, dicetur in cap. de Vafre dictis, & factis. [Priuatæ adhuc fortunæ] Quia nondum rex erat, [Non enim precium] Nec datum sed dantis animum compensauit.

Silophon Sami tyrannus.

ASCEN. DArius adhuc fortunæ priuatæ. i. nondum rex creatus, sed neq; regis quidẽ filius, delectatus amiculo, id est indumento delicato (ab amiciendo) Silophontis, siue vt alij scribunt Silosontis Samij. i. adolescentis, fecit, id est effecit curiosa cõtemplatione, i. amiculi, per quam Samius ille intellexit, quod ipsum

ipsum nimis habere cuperet, vt supp. daretur sibi vltro, idest priusquam apertis ipsum precibus peteret, & quidem à cupido. s. dare, & ita auxit beneficium, quia voluntarium datorem diligunt, & dij, & homines. [Cuius muneris] Quàm. i. quantū grata æstimatio esset allapsa animo eius, scilicet Darij ostendit potitus. i. postquam potitus erat regno, scilicet Persarum. Namque pro quia, ipse tradidit Silophonti, siue vt dixi, Silofonti vrbem, & insulam Samiorum fruendam. i. ad delicias eius habendam. [Non enim precium rei æstimatum [s. i. appreciatum supra à Dario, sed occasio liberalitatis (quia tunc ille dedit, cum talem remunerationem expectare non poterat) est honorata supra ab eo, & prouisum est magis, à quo donum proficisceretur, quia ab humili, & paupere, sed liberaliter dante, quàm ad quem perueniret, quia ad eum, qui postmodum rex euasit. Posset etiam intelligi de dono Darij, vt sit, & magis prouisum est à Dario à quo donum, quod dabat proficisceretur, quia à se, qui rex erat, & tale donum dare poterat, quàm ad quem peruenit, quia ad virum vix tali dono dignum.

DE MITHRIDATE.

Mithridates quoque rex magnifice gratus apparuit, quoniam pro Leonico acerrimo defensore salutis suæ à Rhodijs nauali pugna excepto, omnes hostium captiuos permutauit, satius esse existimans ab inuictissimis circumueniri, quàm benemerito gratiam non referre.

OLIV. Mithridates quoque] Mithridates rex Ponti amicum habuit Leonicum nomine, sibi maxime fidum, & in varijs casibus suæ salutis defensorem, acerrimum, qui cum bello nauali captus esset à Rhodijs, captiuos omnes quos multos habebat Mithridates, & nobiles, pro eo solo permutare non dubitauit, vt gratum illi animum ostenderet. maluit enim in regni discrimine versari, quàm ingratus aliqua ratione videri. [A Rhodijs] Nam tempore, quo Asiam occupauit, & M. Phlocium, & Cn. Apuleium in vincula coniecit, omnesque Romanos in Asiæ partibus inuentos trucidauit. Rhodios quoque inuasit, a quibus aliquot naualibus prælijs superatus est, & Leonicus iste amicus captus.

ASCEN. Mithridates quoque rex,] Scilicet Ponti apparuit gratus magnifice, idest cum magnificentia, quoniam permutauit, idest in permutando dedit omnes captiuos hostium pro Leonico acerrimo defensore salutis suæ, excepto. i. per insidias capto à Rhodijs supp. in pugna nauali. [Existimans] . s. Mithridates satius esse, circumueniri. i. decipi in rerum æstimatione ab inuictissimis . s. hostibus, quàm non referre gratiam benemerito.

DE ATTALO REGE.

*Liu. li. 58 *Liberalis * populus Romanus magnitudine muneris. quòd Attalo Regi Asiam dedit dono. sed Attalus etiam testamenti æquitate gratus, qui eandem Asiam Pop. Rom. legauit. Itaque nec huius munificentia, nec illius tam memor beneficij animus tot verbis laudari potest: quot amplissimæ ciuitates, vel amice datæ, vel pie redditæ sunt.*

OLIV. Liberalis Pop. Rom.] Vno eodemque exemplo de Romanorum liberalitate, & regis Attali gratitudine loquitur, vel potius solam regis gratitudinem cum Romanæ liberalitatis commemoratione percurrit, de qua supra in cap. de liberalitate dictum est, non fuit profecto ingratus rex Attalus, qui acceptam à Pop. Rom. prouinciam, eidem, moriens testamento legauit in cuius aula cum stragulæ, vestes, taperes, aliaque multa regia ornamenta fuissent inuenta, aulea fuerunt appellata de hoc rege Horat. 1 Odarum lib. & alibi mentionem facit. [Itaque nec huius munificentia] Siquis tot verbis laudare voluerit vtramque videlicet, & liberalitatem P. R. & gratitudinem Attali regis, quot ciuitates datæ, & redditæ sunt, dicendo vix sufficeret.

ASCEN. Liberalis supra fuit P. R. magnitudine muneris, quòd, idest quia dono dedit Attalo Regi Asiam. s. minorem, sed Attalus etiam gratus supp. fuit in P. R. æquitate testamenti, qui legauit. i. testamento reliquit P. R. eandem Asiam. [Itaq; nec munificentia huius. s. P. Ro. nec animus illius. s. Attali. tam. i. intantum memor beneficij, potest laudari tot verbis, quot amplissimæ ciuitates, vel datæ sunt amice. i. amicabiliter à P. R. ipsi Attalo, vel redditæ sunt pie. i. pio, & grato affectu, ab Attalo eidem Pop. Rom.

DE MASSINISSA REGE.

*Cæterum * nescio an præcipue Massinissæ Regis pectus grati animi pignoribus fuerit refertum: beneficio enim Scipionis, & persuasu regni modo liberius auctus, memoriam inclyti muneris ad vltimum vitæ finem, longa etiam à Dijs immortalibus senectute donatus, constantissima fide perduxit: adeo, vt eum non solum Africa, sed etiam cunctæ gentes scirent amiciorem Corneliæ familia, atque vrbi Romanæ, quàm sibimet semper fuisse, ille, cum graui Carthaginiensium bello premeretur, ac vix tutelæ sui imperij sufficeret, tamen * Scipioni Aemiliano, qui nepos Africani erat, bonam, magnamque partem Numidici exercitus, quam Lucullo Cos. à quo ad auxilia petenda missus fuerat, in Hispaniam duceret, promptissima mente tradidit, præsentique periculo respectum pristini beneficij anteposuit. * Ille, cum iam ætate deficiente, magnas regni opes, quatuor & quinquaginta filiorum numero relinquens in lectulo laberetur, M. Manilium, qui Procos. Africam obtinebat, litteris obsecrauit, vt ad se Scipionem Aemilianum, sub eo tunc militantem mitteret: feliciorem mortem suam futuram ratus, si in complexu dextræ eius supremum spiritum, ac mandata posuisset: ille, aduentum Scipionis fatis suis præcurrentibus, hæc vxori, liberisque præceperat: vnum in terris Pop. Rom. & vnam in Pop. Roma. Scipionis domum nossent: integra omnia Aemiliano reseruarent, eum diuidendi regni arbitrum haberent, quod is statuisset, perinde vt testamento cautum immutabile ac sanctum obtinerent. Tot, tamq; varijs rebus se Massinissa infatigabili pietatis serie ad centesimum extendit annum. His, & horum similibus exemplis, beneficentia generis humani nutritur, atque augetur. Hæ sunt eius faces, hi stimuli: propter quos iuuandi, & emerendi cupiditate flagrant. Et sanè amplissimæ, & speciosissimæ diuitiæ sunt: feliciter erogatis beneficijs, late posse censeri: quorum quoniam religiosum cultum instituimus, nunc neglectum suggillandi gratia, quo sit gratior referemus.*

* Quibus auctus sit Liu. li. 30. Ce senectute li. 8. cap. 14.

* Elephantos datos scribit Appia. in lib. Libyco.

* Appia. in lib. Libyco, & Liu. li. 50.

OLIV. Cæterum nescio an præcipue] Satis constat Massinissam Numidarum Regem varia fortuna regno pulsum, bel. pun. 2. Africani superioris beneficio in regnum fuisse restitutum, & victo Syphace, Cyrrha oppido, & cæteris vrbibus, & agris, qui regni fuerant Syphacis, totius denique Numidiæ imperio fuisse donatum, consentiente, atque etiam approbante senatu, deinde cum post fœdus cerneret, illum auidiorem esse in imperio suo dilatando, legem ferre iussit, quæ Massinissæ ab imperio P. R. salutem & libertatem tribueret, quo beneficio prouocatus Massinissa, vnum in terris P. R. præcipua fide, singularìq; beneuolentia perpetuo coluit, & obseruauit, adeo vt Hispano bello, quod imperatore Lucullo gerebatur, cum ipse quoque tam graui, & periculoso Carthaginiensium bello premeretur, auxilia tamen Romanis petentibus miserit, eoque propensius, quo Æmil. Scip. ad ea petenda legatus venisset, nam maluit in regni & salutis suæ discrimine versari, quàm Romanis & Scip. ingratus aliqua ex parte videri. fuerat enim cum familia Scipionum, & hospitalitatis, & amicitiæ summo iure coniunctus, vt diximus. vnde Cic. in somno Scipionis, ita loquentem Scipionem inducit, cum in Africam venissem, Ant. Manilio consule ad quartam legionem, tribunus, vt scitis militum, nihil mihi potius fuit, quàm vt Massinissam conuenire regē familię nostrę, iustis de

causis,amicissimum,ad quem cum veni, complexus me senex collacrymauit,aliquantoque post in cœlum intuens, grates ago,inquit,summe sol,vobisq; reliqui coelites,quòd antequã ex hac vita migro,conspicio in regno meo,& his tectis P.Cornelium Scipionem,cuius ego nomen ipse veneror.Itaq; nunquam ex animo meo discedet illius optimi, atque inuectissimi viri memoria,&c. Idem ætate (quam ad centesimum extenderat annum)& valetudine pariter confectus, cum videret se nõ diutius superesse posse,Scipionem, qui tum sub M. Manil.in Hispania militabat, per literas ab Imperatore accuit,vt in eius amplexu extremum spiritum, suaq; omnia reponeret, sic enim se feliciter moriturum dicebat. cuius satis præcurrentibus aduentum Scipionis, vt vult Valer. nam aliter sentit Cic.in lib.de somno Scip.vt supra vidimus,ei testamento reliquit rerum omnium suarum potestatem, & inter filios,quos ad quinquaginta habuisse dicitur,diuidendi regni arbitrium ita legauit, vt quidquid ille statuisset, immobile, sanctumq; foret,mandauit insuper liberis,& vxoris, vt Pop. Ro.& Scipionum familiam,perpetua fide,& obseruantia prosequerentur.[Cæterum nescio] Ac si diceret affirmo.[Beneficio] Quia ductu,& auspicijs Scipionis in regnum restitutus. [Persuasu]Sic enim persuaserat senatui,benemerito Massinissæ gratiam esse referendam.[Longa senectute] Quia ad centesimum peruenit annum.[Ille cum graui bello Carthag.]Cuius dirimendi au tor Cato fuisse traditur, quem senatus inter vtrosq; disceptatorem habuit.[Scipioni]Qui sub Lucullo tum forte in Hispania militabat, quo tempore prouocatus ad pugnam hostem interemit.[Nepos Africani].s.superioris per adoptionem. [Fatis præcurrentibus] .i. præueniente morte, dissentit à Cic.vt diximus. [His & horum similibus] Laudat hoc loco gratitudinem,cuius officio dicit benignitatem, beneficentiamq; in hominum pectoribus nutrit, pariter & augeri,incitariq; plurimum homines ad promerendum, contra vero ingratitudine omnem pietatis fontem exhauriri, beneficentiæ & liberalitatis ardorem extingui, humanam deniq; societatem facile dirimi. [Quorum quoniam] Quandoquidẽ exempla cultæ gratitudinis diximus nunc neglectæ dicamus, vt contrarijs contraria magis illucescant.

ASCEN. CÆterum].i.sed nescio.i.dubito,cum verisimile sit,vt credam,an pectus Massinissæ regis.s.Numidiæ P.R.amicissimi, fuerit refertum præcipuè.i.præ cæteris, pignoribus.i. quasi fœtibus,aut fructibus grati animi. Enim pro quia,ipse auctus liberius.i. certius, & vehementius paulo quam dicebat,aut liberalius quàm merebatur beneficio.i. beneficij auxilio,& persuasu.i.persuasione actiua (quia persuasit senatui æquum esse, quòd Massinissæ regnum auctum tribueretur) Scip.s.Africani maioris modo,idest mensura regni, perduxit constantissima fide,idest fidelitate memoriam inclyti muneris,supra vsque ad vltimum finem vitæ supra suæ. donatus etiam.i.licet esset donatus à dijs immortalibus,senectute longa.i.diu durante, perduxit inquam certis significationibus, adeo.i.intantum,vt non solum Africa.i. Africanos, sed etiam cunctæ gentes,scirent eum.s.Massinissam, fuisse semper amiciorem.i.magis fauentem, aut qui plura fecisset familiæ Corneliæ, in qua erat Scip. atque vrbi Romanæ, quam sibimet. quia certe multa,vt docet Cic. amici causa facimus, quæ nostra nunquam essemus facturi, de ijs autem cum iudicat populus tanquam de summo bono nõ potest fieri, quin id prius nobis optemus,quàm cæteris mortalibus. Probat autem, asseruit effectibus gratitudinis eius subdens ille.s. Massinissa, cum.i.licet præmeretur graui bello Cartha. ac vix sufficeret tutelæ.i.ad defensionem imperij.i. regni sui, tamen tradidit promptissima mente Scipioni Aemiliano,quia erat nepos Africani.s.Scipionis maioris bonam.i.fortem, & excellentem, ac magnam partem exercitus Numidici,quam.s.partem, Aemilianus supra duceret in Hispaniam Lucullo consuli, à quo .s.Aemilianus missus fuerat ad petenda auxilia,tradidit dico, & antepofuit præsenti periculo in quo erat propter bellum cum Carth.respectum pristini beneficij.s.Scipionis, & P.R. ille.s.idem Massinissa cum ætate iam deficiente laberetur.i.ad interitum tenderet in lectulo.s. decubans, relinquens.i.relicturus iam iamque magnas opes.i facultates regni,& numerum filiorum quatuor, & quinquaginta: quod illic fieri potuit,vbi tot vxores, quot volebant habebant reges, obsecrauit literis M.Manilium, qui proconsul.i. in prouincia consulari fungens potestate, obtinebat Africam .s. prouinciam, vt mitteret ad se Scip. Aemil.qui per adoptionem id cognomenti assumpserat,militantem tunc sub eo,ratus mortem suam futuram feliciorem,si posuisset.i. deposuisset in complexu dextræ eius in complectendo, & tenendo dextram eius, supremum spiritum.s. vitæ ac mandata .i. commissa testamentaria.

[Ille] Affert tertium amicitiæ testimonium,s.dictus Massinissa præceperat vxori,& liberis hæc.s.quæ dicentur, & hoc satis suis præcurrentibus aduentum Scip. i. morte accelerante priusquam Aemilia.aduenisset,præceperat .i. in mandato reliquerat,& admonuerat,vnum.i.solum P.R.& vnam.i. solam domum Scipionis in Pop.Rom.i.inter Rom.nosse.s.vltimam voluntatem suam,& vt haberent eum.s. Scipionem Aemilianum,Arbitrium regni diuidendi .s. inter liberos, & obtinerent.i.haberent id quod is.s.Aemilianus Scip.statuisset de regni diuisione,immutabile,ac sanctum perinde,vt.i. ac si cautum sup.fuisset à se testamento.i.in vltima voluntate. Massinissa extendit se.i.produxit vitam suam, tot & tam varijs rebus,vt.s.ex his intelligi possunt infatigabili serie.i. continuata processione,& ostensione pietatis.i. pij affectus in P. Ro. domumque Scip.[His & horum, &c.] Transitum munit ad narrationem de ingratis,atq; hæc est præfatio,mista cum peroratione de gratis,& gratitudinis laudibus,ad hoc enim proponuntur virtutis exempla; vt imitemur, vnde ea laudat, & vitiorum,vt ea fugiamus, quo circa eadem vituperat. Ordo est. Beneficentia generis humani nutritur,i.conseruatur, atque augetur his exemplis,& similibus horum. Hæ .i. huiusmodi gratitudinis significationes sunt faces.i. incentiua eius ,s.beneficentiæ,& hi stimuli sup.eius sunt,propter quos.s.stimulos genus humanum flagrat.i.ardet cupiditate, iuuandi.s. benemeritum,& emerendi.i. euidenter benemeredi de se mutuo. Et sane.i.certe,amplissimæ,& speciosissimæ diuitiæ sunt posse.i.si possunt,aut quòd possunt censeri.i.iudicari, largæ.i. collatæ beneficijs erogatis.i.mpensis feliciter,quia, apud gratos. Quorum.s.beneficiorum, quoniam nos instituimus cultum religiosum.i.anxie,& sancte obseruatum,referemus,nũc deinceps cultum sup.neglectum, gratia.i. causa sugillandi.i. vituperandi,& denigrandi, quo.i. vt sup. cultus religiose obseruatus sit gratior, quia vituperando vitia, gratiores videntur eis opposita virtutes.

Semper fuisse] Castiga. Si superesset antiquis exempiis. THEO.

DE INGRATIS. Cap. III.

DE SENATV ROM. IN ROMVLVM.

RBIS nostræ * *parentem senatus in amplissimo dignitatis gradu ab eo collocatus in curia lacerauit; nec duxit nefas ei vitam adimere qui æternum Rom. imperio spiritum ingenerauerat. Rude nimirum illud & ferox sæculum,quod conditoris sui cruore fœde maculatum, ne summa quidem posteritatis dissimulare pietas potest.*

* Liu.li.& Dion. lib. 2. & Plut. in vita & paral.

VRbis nostræ parentem Senatus] De ingratitudine, dicit P.R.qui Romulum vrbis suæ conditorem dilacerauit, variæ sunt de Rom.morte sententiæ apud scriptores, alij dicunt illum post multas res gestas, præclaraq; facinora parta ad immortalitatis gloriam raptum fuisse,& (quod incredibile dictu) è medijs ciuium oculis euanuisse nonis quintilibus, nullum prorsus mortis suæ vestigium relinquentem, alij inter quos Liu. dicunt illum à nimbis è media concione raptũ, cum ad recensendum exercitum capreæ paludem conuenisset,ibi repente exorta tempestas, cum tonitribus, & ingenti ventorum fragore,terram vndiq; operuisset, Sol quoq; veluti nocte intempesta penitus defecisset,atq; eo spectulo cõuersis inter se patribus reliquam multitudinem aufugisse,sedata deinde procella,vbi ex tam turbido die serena lux redijt, regem nusquam apparuisse, famam deinde non obscure vulgatam,Romulum à patribus accensis fuisse discerptum, alij nõ in capreæ palude,sed in Vulcani templo dilaceratum tradũt, cum forte senatus coisset de rep. consulturus, & ex patribus suam quemque regis partem in sinu clam abstulisset, ad cuius rei tam atrocis suspicionem ex hominum mentibus omnino tollendam, curarunt patres, vt quidam Iulius proculus alba oriundus, genere, opibus, & dignitate primarius inter omnes,tum etiam cum rege fide, beneuolentia, & affinitate coniunctus in concionem descenderet, & iureiurando affirmaret,Romulum descendenti sibi in forum occurrisse, forma longe angustiorem humana, dixisseque se in deorum numerum esse translatum,& iussisse nunciare patribus, populoque suo,vt rem militarem diligentissime colerent,quia nullæ opes tantæ futuræ essent, quæ illorum armis resistere possent. OLIV.

si vero

se vero progeniem suam propitio munere sospitaturum esse, cui viro dicunt miram fidem traditam esse, tum ob coniunctam cum rege affinitatem, tum etiam ob eius viri probitatem,& acceptum iusiurandum,& hoc modo depositam fuisse suspicionem, creditumque Romulum deum esse, quem Quirinum appellantes perpetuo coluerunt. Rude]Excusat quodammodo Val.P.R.qui tum rudis esset, & ferox, quippe pastores,& agrestes omnis prorsus humanitatis expertes.

ASCEN. VRbis nostræ] Hoc est primum exemplum ingratorum, qui vt de gratis fecit, à senatu Rom.auspicatur dicens, senatus.s.Rom.lacerauit in curia parentem nostræ vrbis, videlicet Romulum collocatus ab eo in amplissimo gradu dignitatis, quia primores vrbis eos fecerat. Nec duxit nefas adimere vitam ei qui ingenerauerat. i. quadam indole naturali,qua minores maiorum animos,& facta insequuntur, sustulerat imperium Rom. non tamen liberos reliquid. hanc autem cædem Romuli Liu.non tacet, sed ambigue recitat li. 1.eo,quod senatui dedecorosa est, sed Romulo forsan debita, vt qui fratrem occiderat,regni æmulum, Turpitudinem autem facti reijcit auctor in tempestatem illam subiungens. [Nimirū] Haud dubiè seculum illud sup.fuit Rude, & ferox, Quod maculatum cruore conditoris sui.i.suæ vrbis,& imperij. Ne quidem. i.non etiam summa pietas posteritatis.i.eorum qui post Romulum,& eius æquales nati sunt,qui tam in deos quàm in homines pientissimi habiti sunt, potest dissimulare.i.per dissimulationem purgare,quod tamen multi conati sunt.

DE POP. R. IN CAMILLVM.

* Liu. lib. 5. Plut. in vita.

HVnc ingratum lapsæ mentis errorem, consentanea nostræ ciuitatis pœnitentia sequitur. Virium Romanarum & incrementum latissimum, & tutela certissima Furius Camillus, in vrbe incolumitatem suam tueri non valuit,cuius ipse salutem stabilierat, & felicitatem auxerat. A Lucio enim Apuleio Trib.pleb.tanquam depeculator Veientanæ prædæ reus factus, duris atque (vt ita dicā) ferreis sententijs in exilium missus est. Et quidem eo tempore quo optimo iuuene filio spoliatus, solatijs magis alleuandus,quā cladibus onerandus erat:sed immemor patria tanti viri maximorum meritorum,exequijs filij damnationem patris iunxit. At inquit,ærario abesse Trib.pl.querebatur quindecim millia æris(tanti namque pœna finita est) indignam summam propter quām P. R.tali principe careret.*

OLIV. HVnc ingratum lapsæ mentis]Virium Roma. Quot,quantaque in P. R. beneficia Camil.contulerit in cap.de moderatione abunde satis ostendimus. Eorum igitur immemor P.R.accusatum à L. Apuleio trib.pl. quod Veientanam prædam depeculatus esset,ingrate nimis,ne dicam impie,damnatum in exilium miserunt, intercurrente per eos dies adolescentis morte filij,hinc igitur publico,hinc priuato incommodo affectus, Ardeam in exilium profectus est hic tanta in patriam pietate fuisse dicitur,vt captis Veijs,cum magnam, vel apud deos ex tanta felicitate inuidiam populus contraxisse videretur,Iouem optimum maximum, cęterosque deos precatus sit,vt si quæ tantæ victoriæ,& felicitatis vltio Rom.deberetur,eam totam in se vnum conuerterent,qua imprecatione facta dicitur graui casu in terram esse prolapsus, quod illi fuit certissimum futurę damnationis, & exilij prodigium [Consentanea]Quia conueniens fuit,vt pęniteret. [Virium Romanarum inclementia]Quia Capenates,& Phaliscos adiecit imperio P. R.& quod omnium maximum fuit virtutum suarum opus, Veros vrbem ea tempestate potentissimam,& imperij Rom.æmulam 10.an. à Rom. obsessam eo tempore cœpit,quo difficilior obsidentibus,quam obsessis erat obsidio [In vrbe]Quam seruauerat, & amplificauerat-[Depeculator. Direptor, nam peculator dicitur publicæ rei surreptor, fur vero priuatæ, sacrilegus autem sacratæ. [Depeculator] Plut. dicit illum accusatum fuisse de spoliorum Tyrrhenorum expilatione, quod fama esset portas quasdam æneas ex Hetruscis spolijs apud illum esse inuentas.[Exilium] Nam sua sponte Ardeam profectus est,antequam de illo sententia ferretur. [Equidem eo tempore]Auget hanc ingratitudinem Valer. quod eo tempore illum fuisse damnatum dicat, quod P.R.illum potius consolari debuerit de morte filij,dicitur cum excelleret,conuersus ad capitolium geminas tendens ad sidera palmas eos esse precatus, vt quemadmodum innoxius, inuidia tantum eijcerètur, ita quoque Rom.sui facti, & ingratitudinis pœnitentia breui caperentur, & ipsius opera in omnium mortalium conspectu indigerent, Camillique desiderio tenerentur. in hoc Achillem imitatus aduersus ciues.[Exequijs iniunxit] Quia vix filij exequi as celebrauerat, cum in exilium relegatus est.]Quindecim millia æris] Absens damnatus est 15. assium millium, qui numerus ad agenti rationem conficit mille, & quingentas dragmas, nam argenteus assis est,vnde denārius dictus quasi dena æra.

ASCEN. HVnc,&c.Ordo est.Pœnitentia,i.facinus pœnitendum, & quod pęnitentia insecuta est nostræ ciuitatis. s.Romanæ,consentanea.i.conformis facto maiorum,sequitur hūc errorem ingratum. i. per ingratitudinem mentis lapsæ. s. in peccatum.Hoc est(quantum intelligo) quia fędissimum erat scelus maiorum in Romulum, & natura peccati talis est, vt nisi subito,per pœnitentiam deleatur,ad aliud peccatū æque grauie,aut grauius trahat. Romani multo post, lapsi sunt in consimile peccatum erga Camillum,qui secundus vrbis conditor est habitus, vnde pœnitentia quodammodo pro peccato hic accipitur, hoc est effectus pro causa, pœna pro commisso,nam non est pœnitentia, nisi præcesserit peccatum. Probat autem quod assumpsit dicens. Furius Camillus ens sup.latissimum incrementum virium Rom. & tutela fortissima, non valuit tueri,i.protegere, & tutam conseruare incolumitatem suam in vrbe.s.Rom.cuius salutem, ipse stabilierat. i.confirmauerat, & cuius felicitatem auxerat Enim. i. quia, ipse factus reus.i.accusatus à L.Apuleio trib. pleb. tanquam depeculator,i.interceptor,& defraudator, ad peculiū suum, quod publicum esset cōuertens,prædæ Veientanæ. i.ex Veijs ab eo captis partæ, missus est in exilium sententijs duris, atque vt ita dicam, ferreis.Et quidem eo tempore, quo ipse spoliatus.i.orbatus optimo filio erat magis alleuandus solatijs, quām onerandus cladibus.Sed patria immemor maximorum meritorum tanti viri iunxit exequijs filij damnationem patris. At.i.sed sup.patria se purgans,inquit,Trib. pl.videlicet L.Apuleius querebatur quindecim millia æris abesse ærario. i.fisco publico(nanque pœna tanti.s.ęris finita.i.definita est) appositorie indignam summam. i. quæ quindecim millia æris,sunt summa indigna,propter quā P. R.careret tali principe. Et ita accusatiuus summam regatur à verbo abesse, quod potius dixero,quām vt subaudiatur o,& sit o summam indignam.

IN SCIPIONEM MAIOREM.

*PRiore adhuc querela vibrante, alia deinceps exurgit Africanus superior, non solum contusam, & confractam belli Pun.armis remp.sed pene iam exanguem,atque morientem, Carthaginis dominam reddidit:cuius clarissima opera iniurijs pensando ciues, vici ignobilis eum, ac desertæ*paludis accolam fecerunt:eiusque voluntarij exilij acerbitatem non tacitus ad inferos tulit, sepulchro suo inscribi iubendo: Ingrata patria ne ossa quidem mea habeas, Quid ista aut necessitate indignius, aut querela iustius,aut vltione moderatius? cineres ei suos negauis, quā in cineres collabi non fuerat passus. Igitur hanc vnam Scipionis vindictam ingrati animi vrbs Rom.sensit,maiorem mehercle Coriolani violentia:ille enim metu patriam pulsauit hic verecundia,de qua ne queri quidem (tanta vera pietatis constantia)nisi post fata sustinuit.*

* Li. li.38. Plut. in vita.

*Lite n̄i

PRiore adhuc querela Africanus superior] De ingratitudine loquitur P.R. erga Scipionem Africanū superiorē, quam eo grauiorē ostendit, quo plura illius merita in remp. & maiora fuisse demonstrat:nam ideo Scip.laudes cōmemorat,vt indignitatem ipsam exaggeret, & ingratitudinē quodammodo detestetur. fuit autem vt diximus accusatus quod Anthiochensem prædam vsurpasset,& à rege Anthioco pecuniam accepisset,vt cōditionibus gratiosis, & mollibus pax cū eo P.R.nomine fieret,[Adhuc]Quasi dicat nondum tacente. [Vibrante]Translatio sumpta à telo,siue sagitta,quod cū missa fuerit vibratur, & antequam vibrare desierit, aliud telum mittitur,[Carthaginis dominam]Quia illam.Po.Rom.tributariam OLIV.

tariam fecit. Accolam habitatorem, Incola dicitur qui ea loca inhabitat, in quibus perdita patria sedem posuerit quasi aduena, & inquilinus. accola vero, qui iuxta habitat, quasi propinquus & vicinus, hic ergo Linterni iuxta paludem reliquũ suæ vitæ tempus consumpsit. [Vici ignobilis] Dissentit à Str. Val. non enim vicus, sed oppidum linternum dicit esse Str. libro 5. in descriptione Campaniæ, prope mare, inquit post Sinuessam, Linternum est oppidum, vbi prioris cognomento Scip. Afric. sepulchrum iacet, ibi enim extremam consumpsit ætatem, omissis propter aliquorum simultatẽ reip. negocijs. [Sepulchro suo inscribi iubendo] Sic enim testamento legauerat, vt sepulturæ suæ titulus ille inscriberetur Ingrata patria ne ossa mea quidẽ habebis. de ingratitudine ista, alij alia sentiunt. ego vero nec maligna relatione insectandam, nec prorsus excusandam esse duco. neque. n. ciuitatem illam gratã vnquam dicere ausim, quæ præstantissimi viri simul, & innocentissimi tanquam de se optime meriti negligenter adeo & abiecte tulerit ignominiam, vt seruatorem sui cedere ex vrbe maluerit, quam paucorum furorem audaciamque reprimere, nec tam vituperandam censerem, si ad eam iniuriam inferẽdam tulisset manus verum senatus, vt omnes auctores asseuerant, Tib. Gracchó, Scipionibus opem ferenti aduersus accusatores gratias egit, & plebs relictis tribunis ac cusatoribus per omnia templa vrbis Africanum secuta, facile declarauit, quanta beneuolentia, quantoque honore dignum censeret Scipionum nomen. Quid illud? quod amplissimos illi, & prope diuinos honores aliquando detulisse fertur, quos ille recipere non sustinuit, cum eum perpetuum consulem, dictatoremque creare voluerit, cum statuas illi in comitio, in rostris, in curia, in capitollio fieri decreuerit, nõ ne grati animi signa sunt non obscura? quod si ex talibus indicijs ciuium animi metiendi sunt, non tamen ingrata ciuitas in abijciẽda beneficiorum memoria, quam in toleranda iniuria lenis, mollisque censenda erit, pauci. n. fuere, qui reliquis indignantibus, tale facinus audiendum putarem, sunt etiam qui putant nunquam Scipionem fuisse damnatum, sed glorie satietate captũ, constituisse procul à foro, & ambitione quietã agere vitã, & hunc sibi locum, quasi ad id aptum delegisse, ceterum illud verisimilius est, Scipionem, vt erat magni, & sapientis animi homo, inimicorum inuidiam facile contemnentẽ, cedere ex vrbe maluisse, quã intestinis discordijs ciuitatẽ euertere. Quid autem ista necessitate] quia inuitus de patria conquestus est? Vltione] quia hoc modo denegando patriæ suæ ossa, de illa quodammodo vltus esse videtur, cum magna quidem modestia, quia non armis, non bello, non deniq; vlla vi iniuriã vindicandam esse censuit, vt Coriolanus, vt Alcibiadis, vt multi alij, qui patria pulsi, patria bellum intulerunt. De sepulcro tñ, & exitu Scipionis varia tradidere scriptores. Alij Romę mortuum relatum fuisse scribunt, & ad fidẽ huius rei monumentum ad portam capenam ei factum, & tres statuas superlocatas ferunt, quarum duę P. & L. Scipionũ dñr esse, tertia Ennij poetæ, huic sentẽtiæ illud Cic. suffragari videtur. Charus, inquit Africano superiori fuit noster Ennius, & Plin. lib. 7. nat. hist. prior inquit Africanus. Q. Ennij statuã sepulchro suo imponi iussit, clarumq; illud nomen, imò vero spolium ex tertia orbis parte raptum in cinere supremo cũ poetæ titulo legi. Alij auctores sunt, inter quos & Val. & ea vulgatior fama est, linterni Afri. mortuum ibiq; sepultum vt supra diximus, monumentum ei factum, ac statuam suppositam, quam nostra tempestate disiecta Liu. se vidisse testatur, præterea apud Caietam in marmoreo sepulchro, æneaque vrna hæc inscripta reperiuntur. Deuicto Hannib. & capta Carth. & aucto. Imperio, hos cineres marmore lector habes. Cui non Europa non obstitit Africa quondam, Respice res hominum, quam breuis vrna premit. perijt autem Scip. 4. & quinquagesimo suæ ætatis anno Ille. n.] ratio, cur maior fuerit vindicta.

ASCEN. Priore querela] s. de ingratitudine P. R. vibrante. i. micante, & sese ostentante, alia, s. querela exurgit deinceps. Afri. superior, i. maior reddidit remp. s. Rom. non solum contusam, & confractam armis bel. Pun. contra Hann. gesti, sed pene, i. quasi iam morientem, & exanguem, reddidit dico, dominam Cart. quia eam P. R. tributariam effecerat. Cuius. s. Africani Pop. R. pensando. i. compensando, & præmiando clarissima opera iniurijs, fecerunt eum accolam vici ignobilis, ac paludis desertæ. s. iuxta Linternum, quo in exilium abijt. [Et tulit ad inferos non tacitus i. non tacens acerbitatem eius exilij voluntarij. [Iubendo inscribi sepulchro suo, ingrata patria] s. R. quidem, non saltem habes ossa mea. Quid (inquit auctor) aut indignius sup. fuit ista necessitate. s. iuste quærendi de patria, aut iustius ista querela, aut moderatius illa vltione, q. d. nihil. [Quia negauit] s. patriæ suæ cineres suos, quam non fuerat passus collabi in cineres, cum Hann. libéter flammas ei intulisset. [Igitur vrbis R. sensit hanc vnam vindictã] i. vltionem actiuam, Scip. superioris animi ingrati. s. P. R. (miscet ergo genitiuos, vt pote actiuum cum passiuo, nam vindicta, seu vltio Scip. actiua est, ingrati animi passiua) sensit tamen mehercle. s. ita iudicante, vt quòd dico sensit maiorem sup. vindictam violentia. i. quam fuerat violentia Coriolani. s. Martij. Enim pro quia, ille. s. Coriolanus, pulsauit. i. infestauit patriam. s. Romam metu, hic. s. Scip. pulsauit sup. eam verecundia, quæ grauior est metu, quia metus cadit etiam in eum, qui non peccauit, verecundia non nisi in peccati sui conscium. De qua. s. patria, ne quidem. i. non saltem queri. i. conqueri sustinuit. i. valuit, aut voluit, nisi post fata. i. mortem suam iubendo, quòd dictum est sepulchro suo inscribi. Tanta constantia veræ pietatis sup. fuit in eo.

VICI omnes antiqui codices habent Ciuitatis. THEO.

IN SCIPIONEM ASIATICVM.

Talia passo, credo, quæ fratri eius acciderunt, solatio esse potuerunt: cui rex Antiochus deuictus, et Asia imperio Pop. Rom. adiecta, speciosissimusque triumphus vt peculatus reus fieret, & in carcerem duci iuberetur, causam præbuit.* * Liu. lib. 38.

OLIV. Talia passio] Non minori fuit ingratitudine in fratrem eius L. Scip. quem deuicto Antiocho domita Asia, & illustrato imperio, peculatus damnare, & in carcerem mittere non dubitauerit, cui iudicio tam impio, tamque iniquo T. Grac. Scip. inimicus, illa indignitate commotus non dissimulanter necessit, Luciumque Scip. è lictorum manibus eripuit. Siquis igitur quæret ex Afric. qualis fuerit P. R. erga fratrem eius, respondebit nihilominus ingratum, quam in seipsum. [Credo potuerunt esse solatio] ironice loquitur [Alia] s. documenta ingratitudinis. [Peculatus] Accusatus fuerat quòd Asiaticam prædam vsurpasset, in cap. de fiducia diximus, vbi frater eius Afric. prolatũ librum, in quo totius pecuniæ summa continebatur, in conspectu populi discidit affirmans se posse rationem reddere, sed nolle, ne seipsum contumelia afficeret, fuerat enim (vt diximus) fratris legatus in Asia.

ASCEN. Talia passo] Subinfert exemplum ingratitudinis eiusdẽ populi in L. Scip. Asiaticum cum fratrem victi Scip. dicens. Ego credo sup. quòd passo talia. s. Scip. superiori, ea, quæ acciderunt fratri eius. s. Lucio, potuerunt esse solatio, iuxta ꝙ dici solet, solatium est miseris, socium habere in pœnis, quòd sane miserum est, & præcipue in inferno, vbi secundũ Aug. non minus, imò grauius ardebunt, qui cum multis ardebunt. Cui. s. Lucio Asiatico fratri eius rex Antiochus deuictus, & Asia adiecta imperio P. R. & triumphus spetiosissimus, (ob quem debebat esse charus P. R.) præbuit causam. i. occasionem, vt fieret reus peculatus. i. defraudatæ reip. & iuberetur duci in carcerem, non tamẽ ductus est vetante id Tib. Grac. vt prius dictum est.

IN APHRICANVM POSTERIOREM.

Nihilo virtute minor posterior Africanus, sed ne exitu quidem felicior: duabus enim vrbibus Numantia, atque Carthagine imperio R. imminentibus, ex rerum natura depulsis, raptorem spiritus domi inuenit: mortis punitorem in foro non reperit.* * Liu. lib. 50. Plu. in Romulo. Cic. ad Papirium Petum. Hic li. 8. c. 16.

OLIV. Nihilo virtute posterior] Hoc exemplum in c. de moderatione prolixe satis narrauimus, dicit Afri. inferiorẽ, & virtute, & fato parem fuisse superiori. [Imminentibus] Ingruentibus. [Raptorem] Respondit obiectioni, posset aliquis dicere, nihil est, quod ingratitudinis P. R. accuses. neq; enim Scip. fecit iniuriam, sed innocẽs fuit. non ita est, inquit, nam in eo, quòd de eius morte nullam in foro quæstionem habuit, iniuriam Scip. maximam fecit. nam passus est indignam, & nefandam eius cædem inultam Varia suspicati sunt homines de morte eius, alij C. Carb. alij Semproniam vxorem, vt supra diximus, auctorem mortis fuisse crediderunt.

ASCEN. Nihilo virtute minor] Perstat more suo in eadẽ familia dicens. Africanus posterior (qui ẽt minor dici solet, non quidem virtute, vt hoc loco attestatur Val. sed tempore) nihilo. i. in nullo minor. i. inferior. s. quã superior, aut quã Lucius Scip. sed ne felicior quidẽ exitu. i. morte. Enim pro quia, duabus vrbib. imminentib. i. insidiãtib. & infestis Ro. imperio, videlicet Numãtia in Hispania, & Cart. in Africa, depulsis. i. vi-

deletis ex natura rerum, inuenit domi.s. suæ, raptorem spiritus, scilicet vitæ suæ, & non reperit in foro punitorem mortis sup.suæ, quia nemo à quo interfectus esset disquisiuit, nec quenquam ad supplicium expostulauit.

IN SCIPIONEM NASICAM.

* Plut. in Gracchis.

*Quis * ignorat tantum laudis Scipionem Nasicam toga, quantum armis vtrunq; Africanum meruisse? Qui pestifera Tib. Gracchi manu faucibus oppressam rempub. strangulari passus non est, sed is quoque propter iniquissimam virtutum suarum apud ciues æstimationem, sub titulo legationis Pergamum se cessit, & quod vitæ superfuit, ibi sine vllo ingratæ patriæ desiderio peregit.*

OLIV. Quis ignorat] Hic iunioris Africani patruelis fuit, qui totius populi iudicio optimus omnium iudicatus est, quo tempore deorum mater Pesinunte Rom. aduecta est, cũ nondum in vrbe templum illi dedicatum esset, & ex oraculo Apollinis ab omnium optimo suscipienda foret, diu quæsitum est, quis nam in vrbem tanto titulo dignus haberetur. Ad hũc Scipionem summo omnium iudicio ventum est, qui tantisper numen priuato susciperet hospitio, donec illi publice templũ constitueretur, hic quoq; Tib. Grac. seditiosissimi hominis furores repressit, nam illum leges agrarias contra senatus auctoritatem, vt diximus ferre molientem, & remp. varijs seditionibus euertentem cum multitudine bonorum, impetu facto subselliorum fragmentis occidit, multaq; alia in remp. merita contulit, illum tamen falso accusatum, sub titulo legationis, voluntarium in Asiam exilium sibi deligere coegerunt. Strangulari] suffocari, strangulari proprie dicitur gulam stringere. Passus non est,] quia Grac. occidit. [Iniquam] Quia à tribunis agitabatur. [Titulo legationis] Vt tutius iret, nam cum grauis plebi foret Tib. mors tanquam vindicta aduersus interfectores, & in primis Nasicam pararetur, Sollicitus de salute Nasicæ senatus, liberam sibi in Asiam legationem decreuit. Nasica quamquam maximo sacerdotio esset alligatus, tamen Italiam deseruit, & in Asiam profectus, haud multo post circa Pergamum interijt. [Pergamum] Ciuitatem Asiæ, est. n. Pergamum, teste Str. li. 13. Asiæ ciuitas inter Aecoli ciuitates principatum obtinens, quæ diu sub Attalicis fortunata fuit, hanc preterfluit Caicus per campum, qui Caicus appellatur.

ASCEN. Quis ignorat, &c.] Perseuerat (vt dixi) quantum potest in continuandis exemplis vnius domus Corn. seu Scip. quæ, cum esset optime merita de patria, iniquissimam recepit ab ea mercedem. Ordo est. Quis ignorat Scip. Nasicam, qui optimus ciuium à senatu iudicatus est meruisse tantum laudis sup. in toga. i. vrbe, vbi toga induebantur Rom. quantum vtrunque Afric. s. tam superiorem, quam posteriorem armis .i. in re bell. q. d. nemo, qui & illum, & hos norit, vtpote, qui non est, passus remp. oppressam faucibus. i. in faucibus aut habentem oppressas fauces suas pestifera manu T. Grac. strangulari .i. suffocari & extingui ab ea. Sed. i. & nihilominus, quoq;. i. etiam is. s. Nasica secessit. i. abiuit tanquam in exiliũ, sub titulo legationis. [Pergamum] Ciuitatem illam Asiæ nobilis. propter iniquissimam æstimationem virtutum suarum apud ciues. Et peregit ibi. s. Pergami, sine vllo desiderio patriæ ingratæ, sup. id vitæ, quod superfuit. i. reliquum ei fuit. quod quia paululum fuit, per partitionem apte locutus est.

IN LENTVLVM.

* Cic. in orat. 4. in Catilinã meminit.

*In eodem * nomine versor: nec dum Corneliæ gentis querelas exhausi: Namque P. Lentulus clarissimus, & amantissimus Reip. ciuis, cum in Auentino C. Gracchi nefarios conatus, & aciem pia, ac forti pugna, magnis vulneribus exceptis, fugaßet: prælij illius, quo leges, pacem, libertatemq; in suo statu retinuerat, hanc mercedem tulit, vt ne in nostra quidem vrbe moreretur. Siquidem inuidia, & obtrectatione compulsus, legatione à Senatu libera impetrata, habitaque concione, qua à Dijs immortalibus petijt, ne vnquam ad ingratum populum reuerteretur, in Siciliam profectus est, ibiq; perseueranter morando compotem se voti fecit: quinque igitur deinde Cornelij, totidem sunt notißima ingratæ patriæ exempla, atque horum quidem secessus voluntarij.*

OLIV. In eodem nomine versor] Hic P. Lentulus de gente Cornelia fuit, de qua Lentulus ille natus est, qui cum Catilina in remp. coniurauerat, & à Cic. consule cum alijs coniuratis necari iussus est, nam ea causa in coniurationem venerat, quia se principem omnium futurum speraret, eo quòd oraculum fuit tribus è gente Cornelia deberi remp. Rom. & vnum ex his se tertium esse existimabat, sed est opinione deceptus. hic ergo Lentulus de quo loquimur, primus C. Grac. & Fuluij, qui per seditionem Auentinum cum armata manu occupauerat, impetũ furoresq; repressit, consule L. Opimio, cui summa potestas à senatu data fuerat, vt caueret, ne quid detrimẽti resp. caperet. hic igitur pro rep. à tanta seditione liberata; id præmij recepit, vt paulo post sub specie legationis in exilium missus fuerit. [In Auentinum] Quo Grac. & Ful. eius collega, cum cæteris coniuratis se receperant. [Magnis vulneribus exceptis] Cum Grac. de Auentino monte, quem cum armata multitudine occupauerat, fortiter deturbasset, illumq; ad Pontem vsq; Sublicium insectatus esset, donec suæ temeritatis pœnas dedisset, ipse grauiter vulneratus est [Inuidia & obtrectatione] Inuidiam inter impares cum minor inuidet maiori, obtrectatio vero inter pares. [Libera legatione] Vt tuto posset ire quocunque vellet, erat autem hęc honesta exilij conditio. [Quinque igitur deinde] Concludit hoc exemplum cum hac ingratæ ciuitatis nota, vt dicat in quinq; nobilissimos gentis Corneliæ viros de se optime meritos ingratissimam extitisse.

ASCEN. In eodem] Affert quintum eiusdem familiæ exemplum dicens. Ego versor in eodem nomine. s. Scipionum, aut gentis Corneliæ. Quia ego nec dum. i. non adhuc exhausi, idest euacuaui, & expleui querelas. s. iustas de ingratitudine patrie gentis Corneliæ .i. quas gens Cornelia de patria facere posset. Namq; Pub. Lentulus ciuis clarissimus, & amantissimus reip. cum dispulisset ex Auentino. s. colle, in quem Grac. & Ful. per seditionem secessionem fecerat. nefarios conatus, & aciem. s. instructam aduersus pat es conscriptos, & hoc magnis vulneribus exceptis. i. acceptis euidenter. s. ab ipso Lentulo, pugna pia, quia pro salute reip. ac forti, quia contra maximam vrbis partem, tulit. i. asportauit hanc mercedem illius prælij, quo retinuerat in suo statu leges pacem. i. concordiam, & libertatem. s. Romanam, hanc dico mercedem. ne quidem .i. vt ne saltem moreretur in nostra vrbe, hoc est Rom. Siquidem .i. quandoquidem ipse compulsus inuidia, & obtrectatione. s. malignantium, legatione. i. profectione, aut voluntario exilio ad conseruandum honorem eius nomine legationis palliato, impetrato à senatu, & concione. i. oratione ad populum conuocatum habita, qua. i. in qua concioue petijt à Dijs immortalibus, ne reuerteretur vnquam ad populum ingratum, profectus est in Siciliam, & morando ibi perseueranter fecit se compotem voti, quia nunquam deinde in patriam reuersus est. [Igitur quinque Cornelij] .i. gentis Corneliæ viri deinde. i. continui, sunt totidem. i. etiam quinq; exempla patriæ ingratæ, atq; quidem secessus .i. abitiones in exilium horum. s. iam dictorum sup. fuerunt voluntarij, cum secus fit de eo, quod sequitur.

IN HALAM SERVILIVM.

* Rogatione de publicandis bonis Seruilij Halæ latã refert Liui. lib. 4.

*Hala * vero, cum magister equitum Sp. Melium, regnum affectantem, occidisset, custoditæ libertatis ciuium, exilio suo pœnas pependit. Cæterum vt senatus, populiq; mens in modum subitæ tempestatis concitata, leui querela prosequenda est, ita singulorum ingrata facta liberiore indignatione proscindenda sunt: quia potentes consilij, cum vtrumque ratione perpendere liceret, scelus pietati prætulerunt.*

OLIV. Hala vero] Fames vrbem inuaserat, vel malignitate temporum, quòd anni fuissent segetibus aduersi, vel negligentia plebis, quæ concionum dulcedine capta, deserto agrorum cultu coluerat vrbem, nam vtrumque traditur. Sp. Melius eques Rom. illis temporibus præ diues, rem vtilem pessimo exemplo, peiore consilio, est aggressus. nam frumento priuata pecunia coempto, largitiones frumenti in populum fame laborantem facere instituit, vt hoc munere plebs sibi obnoxia facta, honores demandaret. nec hoc contentus, de regno cœpit cogitare, iamque coniuratio parabatur, nam tela in eius domum conferri, concionesque haberi, & non dubia de regno consilia, quòd cum senatui nunciatum esset, primo consules increpare, quòd eas largitiones, cœtusq; in priuata domo fieri permitterent: Deinde dictatorem dicendum censuit, creatus est L. Q. Cincinnatus, qui C. Serui Halã ma-

Spurij à Meuij cædes. gistrum equitum dixit, qui missus à dictatore ad Melium, vt illum ad se deduceret, cum venire recusasset, eum stricto gladio insecutus, obtruncat. reuersus deinde ad dictatorem laudatur, quòd rempub. liberasset. verum paulo post damnatum Halam P. R. in exilium ire coegit, Cic. in Catone maiore. L. Q. Cincinnati iussu magister equitum Seruilius Hala Spuriũ regnum affectantem occupatum interemit, Plin. de viris illustr. Q. Cincinnatus deposita dictatura ad agriculturam reuersus, iterum post 20. annos dictator dictus, Spurium Meliũ regnum affectantem à Seruilio Hala magistro equitum occidi iussit, domum eius solo adæquauit, vnde locus Aequi Melium dicitur. Aequi Melium. [Cæterum vt] Postquam de publica ingratitudine dixit, transit ad priuatam, & illam dicit maiori nota censendam, quòd in vulgo nulla sit peritia, sed in modum subitæ tempestatis concitetur, singulis autem, perpendendi beneficij datam esse potestatem. [Leui querela] Quia imperitia obsistit vulgo ne possit ius ab iniuria discernere. [Proscindenda] Dilaceranda, oneranda conuitijs. [Perpendere] Examinare [Scelus pietati] ingratitudinem gratitudini præposuerunt.

ASCEN. HAla vero, &c.] Ordo est. Illi quidem in voluntarium abierant exilium. Vero pro sed, Hala, s. Seru. cum ipse magister equitum (Male legunt quidam magistrum, vt referatur ad Melium, quod nequaquam verum est) dictus. s. L. Q. Cincinnate, occidisset (iussu tamen dictatoris) Sp. Melium, ciuem potentem, & ambitiosum, affectantem regnum. s. in vrbe iam libera, pependit exilio suo pœnas libertatis ciuium custoditæ. s. ab eo, hoc est pro custodia libertatis exilium recepit. [Cæterum, &c.] Parasceue est ad singularis ingratitudinis exempla, ad quæ transitum parat. Ordo est. Cæterum, i. sed vt. i. quemadmodum mens senatus. i. patrum conscriptorum, qui multi erant, & Populi. s. Rom. qui multo numerosior, concitata. i. commota, & agitata, & ad iram incitata, in modum tempestatis subitæ. i. subito ortæ est prosequenda. i. afficienda leui. i. facili, & modica querela, ita ingrata facta singulorum, sunt proscindenda. i. digna sunt, qui proscindatur indignatione liberiore, & ita maiore, quia. s. singuli potentes consilij, cum liceret eis perpendere, æstimare vtrumq; , idest vtranque partem, tam piam quàm impiam, tam gratã, quam ingratam, rationali discretione, aut calculo valorum prætulerunt pietati scelus. i. pro benefactis iniuriam retulerunt. Sanè ex hoc loco videtur posse probari principatum vnius, esse meliorem, quam plurium, quod quidem verum est, si illi plures boni non fuerint. Nam licet (quod dici solet) plus vident oculi, quàm oculus, tamen in multitudine confusa, sæpe pars maior meliorem superat, & ita licet bonorum exilium omnibus bonis displicuerit, tamen quia placuit malis, qui multo plures sunt & sententiæ tales pluralitati uocum conceduntur, difficilius est multitudinem quàm singulos, quia nullo coacti sunt, rectè iudicare, quo circa minus multitudo peccare, quàm singuli videtur, ideoq; multitudini parcendum esse cautum est. Principatum vnius pluriũ meliorẽ esse.

DE P. SEXTILIO.

* Cic. lib. de orat. hic lib. 9. cap. 2. *QVo enim * nimbo, qua procella verborum, impium Sextilij caput obrui meretur? quod L. Cæsarem, à quo tum studiose, tum etiam feliciter grauissimi criminis reus defensus fuerat, Cinnanæ proscriptionis tempore profugum, præsidium suum in fundo Tarquiniensi cladis conditione implorare, beneficij iura repetere coactum, à sacris perfidæ mensæ, & altaribus nefandorum penatum auulsum, truculento victori iugulandum tradere non exhorruit. finge accusatorem eius fortuna publica in supplicis nomen conuersum, tam luctuosam illam opem genibus annixum orasse, crudeliter tamen repulsus videretur: quin etiam quos iniuriæ inuisos faciunt, gratiosos miseriæ reddunt. Verum Sextilius non accusatorem, sed patronum sæuissime inimici violentiæ suis manibus obiecit: si metu mortis, vita indignus, si premij spe, morte dignissimus.* Plutar. in vita Appian. li. 4. Sene. de cla. lib. 7.

OLIV. QVo animo] Q. hic Sextilius postulatus fuerat maiestatis contra Syllam C. Cæsar tunc orator eximius in ea accusatione descendit, orta deinde inter Cinnam, & Carbonem consule, seditione pestifera, pulsus ex vrbe Cinna cum paulo post Mario coniunctus vrbem cepisset, de inimicis grauiter vltus est, quorũ alios in vrbe trucidauit, alios in tabella proscriptos exposuit, inter quos fuit & hic C. Cæsar orator, qui Tarquinios in Hetruriam fugiens ad Sextilium veterem clientem suum diuertit, apud quem tutam salutem suam fore sperabat, cuius ipse salutem aliquando protexisset. Ille vero contra ingratissimus, & impius homo, & patronum, & hospitem prodidit. [Nimbo impetu] Qua procella, quo turbine, & est translatio sumpta à tempestate. [Criminis reus] Maiestatis contra Syllam, hic est Cæsar cuius meminit Cic. in libro de oratore, & illum introducit de arte disputantem. [Cinnanæ proscriptionis] Nam post reditum Marij, Cinna collegæ sui consulis C. Octauij caput præcidi iussit, pari ratione P. Crassi L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiæque cognita. M. quoque Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audiuerim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis salis suauitatis, leporis hęc Cic. in Tusc. Cinna igitur iusserat inimicorum capita proscribi, & qui impune poterant occidi. [Repetere] Quasi debitũ. [Nefandorum penatum] Pro ipsius nefandi. [Finge accusatorem] Exaggerat hic crimen Val. si accusator inquit fuisset, non defensor, & in ea fortuna genibus prouolutus opem in tanta perturbatione suppliciter implorasset, non nisi crudeliter repelli posse videbatur, cum vero patronus, & salutis defensor tam impie proditus fuerit quanta ingratitudine quanto odio prosequendus est? [Si metu mortis vita indignus] Vtitur cõplexione, aut inquit metu mortis prodidit patronum, & hospitem suum Sex. aut spe alicuius præmij consequendi, si metu mortis id fecit, indignus est, quod viuat, qui turpitudini honestatem vitæ cupiditate postponere non dubitauit, si spe præmij alicuius consequendi, magis morte dignus fuisse videtur. Cinnę proscriptio.

ASCEN. QVo enim nimbo, &c.] Inuehitur igitur in eos, qui cum grati esse possent, & à nullo ad ingratitudinem impellerentur, ingrati esse maluerunt. Et primo in Pub. Sex. dicẽs, dico supra eos qui sponte, cum singuli essent per ingratitudinem peccauerunt, liberiore indignatione proscindendos. Enim pro quia, quo nimbo. i. vi (est enim vis ventorum admistorum aqua) & qua procella. i. vi verborum, caput Sextilij imperium. s. in L. Cæsarem meretur obrui, q. d. maximo, & maxime, quòd. i. eo, quòd non exhorruit tradere L. Cæs. scilicet oratorem, à quo ipse Sextilius reus grauissimi criminis, vt pote maiestatis postulatus, fuerat defensus, tum. i. simul studiose. i. diligenter & affectuose, tum. i. simul etiam feliciter, quia absolutus fuit profugum. i. procul à conspectu hostis fugientem tempore proscriptionis Cinnanæ. i. quam Cinna, & Marius, coniunctis copijs in Syllam, victores & vrbis compotes effecti fecerant, coactum implorare. i. plorando petere præsidium suum. i. à quo defenderat auxilium, aut forte munimentum, & vt dicunt fortalitium, & in fundo Tarquinien. & ita in Hetruria, conditione. i. propter conditionem cladi, quia non sua culpa, sed communi ciuium calamitate talia pateretur, & coactum repetere, quia aliter non repetijsset, iura beneficij. s. in Sextilium collati non dico exhorruit tradere, victori truculento, videlicet Cinnæ, iugulandum. i. in eã parte colli trucidandum, auulsum. i. vi abstractum à sacris perfidæ mensæ, quia hospites dum primum adueniebant Ioui aliquid libaminis faciebant, vt felicius & sanctius esset hospitium, & ab altaribus penatum nefandorum. i. quos ipse Sextilius nefandus scelerauerat. Finge. i. per imaginationem licet falsam pone, supra L. Cæs. qui accusatorem, qui tamen defensor erat, aut reuera accusatorem. i. eum, qui Sext accusauerat conuersum. i. mutatum in nomen supplicis. i. supplicantis Sextilio, quem prius accusauerat publica fortuna eius. i. eo quòd fortuna, sic sit mutata, vt qui potiores fuerant vincente Sylla, & aliorum accusatores, cogantur Marianis dominantibus supplicare, annixum genibus. s. Sex. i. prouolutum ad genua eius, orasse tam luctuosum illam opem, quàm. s. Cæs. orauit, [Tamen]. i. licet prius accusator & hostis videretur, tamẽ repulsus crudeliter, cum. i. quandoquidem (id autem melius quadrat, quàm vt legatur quinetiam) miseriæ reddant gratiosos. i. acceptabiles & tractabiles, cum gratia, & beneuolentia, etiam eos supra quos iniuriæ. s. quas intulerunt, faciunt inuisos. Verum Sex. obiecit suis manibus, sæuissimæ violentiæ inimici non accusatorem, sed patronum. i. defensorem sui si sup. id fecit metu mortis, (quia tabella proscriptorum ascribuntur generali clausula omnes, qui proscriptos celauerint, protexerint, aut quauis ope iuuerint) indignus sup. fuit vita, vnde Iuuen. grauissime & sanctissime dixit, Summum crede nefas animam præferre pudori, & propter vitam viuendi perdere causas, causæ autem viuendi sunt, vt sancte, iuste, & honeste operemur, quæ Deo & homini grata sint, si sup. Sext. id fecit spe præmij, dignissimas sup. fuit.

DE

DE CN. POPILIO LENATE.

Sed, vt ad alium consentaneum huic ingrati animi actū transgrediar, M. Cicero Cn. Popilium Lenatem, Picenæ regionis, rogatu M. Cęlij, non minore cura, quàm eloquentia defendit, eumque causa admodum dubia fluctuantem, saluum ad penates suos remisit. hic Popilius postea nec re, nec verbo à Cicerone læsus, vltro M. Antonium rogauit, vt ad illum proscriptum persequendum & iugulandum mitteretur: impetratisque detestabilis ministerij partibus, gaudio exultans, Caietam cucurrit: & virum, omitto, quòd amplissimæ dignitatis, certæ salutis eius auctorem, studio præstantis officij priuatim sibi venerandum, iugulum præbere iussit: ac protinus caput Romanæ eloquentiæ, & pacis clarissimam dexeteram, per summum, & securum ocium amputauit: eaque sarcina, tanquam opimis spolijs alacer in vrbem reuersus est: neque ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat. Inualidæ ad hoc monstrum suggillandum literæ: quoniam, qui talem Ciceronis casum satis digne deplorare possit, alius Cic. non extat.

OLIV. Popilius Lenas Cice. interēptor.

SEd vt ad alium] M. C. Popilium Lenatem defendit parricidij, vt vult Plut. in vita Cic. Oct. Cæs. pacem, & fœdus cum Ant. & Lepido fecit ita vt hi triumuiri reip. constituendæ per quinquennium essent, & suos quisque inimicos proscriberet. in qua proscriptione centum viginti senatorum nomina fuerunt, reliqui fuerunt, equestris ordinis viri ex plebe pauci admodum. nam ccc. ciues proscripti sunt, inter hos igitur Lucius Cæsar, auunculus Antonij, & Paul. Lepidus, M. Lepidi frater, & Cic. noster proscripti, sunt à Popilio Lenate occisi. dicitur Octauia diu ac multum restitisse, ne Cice. in proscriptorum numero esset adductus verecundia, quod cum patrem appellare consueuerat, & quòd eius opera ad id potentiæ peruenisset, sed victus tandem obstinata nimis Antonij voluntate, qui Cic. præ cęteris vnum deposcebat propter Philippicas in eum scriptas, vnde Iuue. Antonij gladios potuit contemnere, si sic omnia dixisset, ergo cedere coactus est. Cic. vbi intellexit, quæ facta erant, vna cum Quint. fratre ad Brutum in Macedoniam ire constituit, frater vero, qui mœrore confectus, non se satis viatici sumpsisse putabat, domum reuersus, vt accepta pecunia Ciceronem consequeretur, proditus à seruis, vna cum filio interfectus est. Cic. vero dum ad nauem in lectica defertur, à satellitibus Antonianis quos Popilius ille ducebat, quem, vt diximus Cic. in iudicio defenderat in itinere interceptus est haud procul à portu Caietæ. qui Popilio iugulum eius poscenti, cum barbam prius dextera diuulsisset, fortis, & intrepidus porrexit. Iuuen. tamen dicit, non caput solum, sed etiam manum abscissam fuisse Cic. Dicit enim in Sat. Omnibus in terris. Ingenio manus est, & ceruix cæsa, nec vnquam, Sanguine causidici madaruntrostra pusilli. Brut. vero audita Cic. morte C. Ant. M. Ant. fratrem, quem captiuum habebat, Cic. filio ad vindictam concessit.

Picenus ager vnde.

[Picenæ.] Quæ regio Marchiæ est, Picenus enim ager à pico dictus, nam cum quidam in eam regionem aliunde venisset, & vexillum gerens condendæ vrbis locum peteret in eius vexillo constitit picus, vnde regio illa Picena dicta est. [M. Cœlij] qui amantissimus Cic. erat. [Fluctuantem] Dubitantem, & in magno periculo versantem translatio à naui quæ fluctibus agitatur. [Sibi venerandum] Qui eum defenderat. [Tanquam opimis spolijs] Tanquam dux ducem cecidisset. [Sceleſtum onus] Hypallage est, pro ipse scelestus.

ASCEN. SEd vt Transgrediar ad alium actum ingrati animi consentaneum. idest conformem huic scilicet iam dicto M. Cic. defendit rogatu. M. Cęlij Cn. Popilium Lenatem regionis Picenæ non minore cura, quàm eloquentia, & remisit eum fluctuantem. i. periclitantem, more nauis aduersis fluctibus deprehensæ, causa admodum dubia. idest periculosa, & incerta de absolutione, ad suos penates saluum. idest indemnem. Hic idest huiusmodi Popilius, qui tantum Cic. debebat, postea nec re, nec verbo læsus à Cic. rogauit vltro. idest non requisitus ab aliquo, M. Ant. scilicet triumuirum, in quem Philippicas Cic. habuerat, & scripserat, vt mitteretur ad prosequendum, & iugulandum illum. scilicet Cice. proscriptum. s. ab Ant. annuente Augusto, & partibus. i. onere, & munere, detestablis ministerij impetratis. scilicet ab Ant. ipse exultās gaudio cucurrit Caietam idest ad eam vrbem littoralem Italię, de qua Virgil. in principio vij. Tu quoque littoribus nostris Aeneia nutrix, Aeternum moriens nomen Caieta dedisti, & iussit virum scilicet Cic. omitto. idest taceo supp. quòd vir fuit amplissimæ dignitatis, quia consulatu sic functus, vt parens patriæ primus sit appellatus, certe. s. saltem si non publico nomine venerandum putauit auctorem salutis. idest salubritatis eius scilicet Popilij, venerandum sibi priuatim studio præstantis officij. s. patrocinij præstiti in tam dubia causa per summum, & securum ocium, & ita dedita opera caput Rom. eloquentiæ, & dextram clarissimam pacis. idest quæ in toga triūphum meruit, & plus ciuitati profecit, quàm quis armatus (ideo autem dextram amputatam ad Ant. attulit, quòd ea Philippicas scripserat, Ant. autem caput, & dextram pro rostris affigi iussit) & ipse Popilius reuersus est in vrbem alacer. i. lætus ea sarcina. scilicet capitis & dextræ Cic. Tanquam spolijs opimis. idest quę dux duci detraxerit in iusto bello, & Ioui feretrio ea retulerit, quod summæ gloriæ, pacisque datæ ęstimabatur. Ideo autem alacer, quia sine remorsu conscientię. Neque enim succurrit. idest per misericordiam in mētem venit, portanti onus scelestum. idest ipse scelestus (sed more suo epitheta confundit, vt in superiori capitulo penates nefandos dixit, pro hominis nefandi) se ferre illud caput, quod perorauerat. idest orando vicerat quondam pro capite eius. scilicet Popilij. Literę. scilicet omnes, quę tunc extabant, sunt Inquit auctor sup. inualidę. idest insufficientes, ad suggillandum. i. infamia denegrandum hoc monstrum. idest monstruosum hominem, quoniam alius Cic. non extat. i. nullus tam eloquens post Ciceronem inuentus est, vt fuerat Cic. qui possit deplorare satis digne, casum. idest cladem & ruinam Cic.

DE POMPEIO MAGNO.

*Quo te * nunc modo Magne Pompei attingam, nescio. nam & amplitudinem fortunæ tuæ, quæ quondam omnes terras, & omnia maria fulgore suo occupauerat, intueor, & ruinam eius maiorem esse, quàm vt manu mea attentari debeat, memini. Sed tamen nobis quoque tacentibus, Cn. Carbonis, à quo admodum adolescens de paternis bonis in foro dimicans protectus es, iussu tuo interempti mors animis hominum obuersabitur, non sine aliqua reprehensione: quia ingrato facto, plus L. Syllæ viribus, quàm proprię indulsisti verecundiæ.*

* Lib. 6. cap. 2.

OLIV. QVo te tunc modo] Pompeius Strab. magni Pomp. pater latino bello dux exercitus, præter alia oppida cępit, & asculum, atq; diripuit, deinde post aliquot annos, eo mortuo, Pomp. accusatus est peculatus, quòd ex ea prędâ sibi aliquid vsurpasset pater, afferebantque aliquos libellos, qui missi fuerant domum Str. in eo iudicio à Cn. Carbone defensus est, & ipse pariter adeo perspicax, & pręter ętatem promptus visus est, vt inde gloriam, gratiam, beneuolentiamque multam reportaret postea vero cum Sylla remp. occupasset, Pomp. aduersus Carbonem, qui classe Siciliam occupauerat, cum exercitu misit, quem superatum, cum se Pomp. victori supplex subijceret, dicitur Pomp. eum ingrate nimis, & crudeliter tractasse, nam illum vinctum produxit in medium, & pro tribunali sedens damnauit, damnatum deinde ad necem pertractum interfici iussit dicitur iste Carbo cum ad necem duceretur, vt ensem strictim sibi imminere vidit, cupiditate vitæ commotum, locum & horam per breuem orasse tantisper, dum exonerarer ventrem, de hoc Carbone Cic. in Epist. Fam. lib. ix. epist. quę incipit tandem infamię cognouimus, inquit, Cn. Carbonem & fratrem eius Scurram, quid ijs improbius, & paulo post, hoc qui à Pomp. nostro interfectus est nemo improbior meo iudicio fuit. [Quomodo] Quo pacto mordeā, & accusem, & te tam ingrato facto Nam si occidendo Carbonem tuas vires auxisses, tolerandum esset.

ASCEN. QVo te, &c.] Ordo est. O magne Pompei, ego nescio quomodo. i forma taxandi ego attingam te. Nam, &. i. simul intueor. i. inspicio amplitudinem fortunæ tuę, quę occupauerat quōdam fulgore suo omnes terras, & omnia maria, & memini ruinam. i. casum eius per ingratitudinem (nām de morte eius nihil ad hunc locum) esse maiorem quàm vt debeat attentari. s. perscribi mea manu. Sed tamen nobis quoq; tacentibus. i. etiam si tacuerimus, mors Cn. Carbonis, à quo protectus

tectus es admodum.i.valde adolescens, dimicans in foro.s. contentioso de bonis paternis, & interempti iussu tuo, obseruabitur.i.repræsentabitur animis hominum, non sine.i.cum aliqua reprehensione. scilicet tui, quia tu indulsisti tam ingrato facto plus viribus Syllæ, quàm propriæ verecundiæ.

EXTERNA.

DE CARTHAGINIEN. IN HANNIBALEM.

* Li.li.33. Plut. in vita.

*AT ne * nostra confessis, alienigenæ vrbes insultent: Carthaginienses Annibalem, qui pro illorum incolumitate, & victoria tot imperatores, totque exercitus nostros trucidauerat, quot gregarios milites hostium si occidißet, magnæ gloriæ foret, è conspectu suo submouere in animum induxerunt.*

OLIV. Carth. ingrati erga Hannibalem.

AT ne nostra] Conuenienter transit ad externa, & rationē affert transitionis suæ, ne.s. irrideatur ab externis populis, si soli ingrati Rom. fuisse videantur, primum autem exemplum de Carthag. qui aduersus Hannib. ingratissimi quidem extiterunt, nam cum tot victorijs patriam illustrasset, tamen illum & Romanis accusarunt, tanquam violati fœderis auctorem & in exilium ire coegerunt. Sunt & qui dicunt cum Hannib. se in vicum suum recepisset, Carthag sumptis armis eum petere voluisse ad necem, quòd vbi intellexit Hannib. confugit in Asiam ad Antiochum, cui se tantopere insinuauit, vt hospitaliter, honorificeque susceptus, in omnibus publicis, & priuatis consilijs adhiberetur, qui non prius destitit, quàm regem impulit, vt Romanis bellum inferret Cic. in oratione xiii. circa finem, Quis Carth. pluris Hannib. consilio, virtute, rebus gestis, qui vnus cum P.R. tot annos de imperio, de gloria decertauerit? hunc sui ciues de ciuitate eiecerunt. [Insultent] Nos per contumeliam irrideant. Tot imperatores,] vt Q. Fab. Paul. Aemil. M. Marc. T. Gracchum aliosque complures.

ASCEN.

AT idest sed, ne vrbes Alienigenæ.idest ciuitates externę, insultent, id est impetum irrisionis, & illusionis faciant nobis sup. confessis nostra.s. vitia ingratitudinis, dico sup. ꝙ Carthag. induxerunt animum, scilicet suum idest sustinuerunt submouere conspectu suo.idest agere in exiliū, Hannib. .s. duce suum, qui trucidauerat pro incolumitate, & victoria illorum.s. Carth. tot imperatores, & tot exercitus nostros.i. Romanos, quot si occidisset gregarios, id est nulla excellentia præditos, milites hostium, foret.idest esset magnæ gloriæ.

DE SPARTANIS IN LYCVRGVM.

* Herod. lib.2.

*NEminem * Lycurgo, aut maiorem, aut vtiliorem virum Lacedæmon genuit, vtpote cui Apollo Pythius oraculum petenti respondisse fertur: nescire se, vtrū illum hominum, an deorum numero aggregaret. huic tamen neque vitæ summa sinceritas, neque constantissimus erga patriam amor, neque leges salubriter excogitatæ auxilio eße potuerunt, * quo minus infestos ciues experiretur sæpe enim lapidibus petitus, aliquando eiectus, publico furore, etiam priuatus oculo, ad vltimum ipsa patria pulsus est. Quid aliæ facient vrbes? vbi etiam illa, quæ constantiæ, & moderationis, & grauitatis sibi laudem eximiam vendicat, tam ingrata aduersus tam benemeritum extitit.*

* Plut. in vita Lycurg. Stobæus serm. 17.

OLIV.

NEminem Lycurgo] Lycurgus legum Lacedæmoniorum lator fuit, quo viro nullum Græcia meliorem protulit, quòd cum ex ipsius vita, & rebus gestis, tum maxime Apollinis testimonio comprobatur, qui ei oracula petenti respondisse dicitur, & dijs esse maxime charum, & nescire se, deum potius illum, an hominem appellaret. rempub. Laced. ita constituit, vt nulla melior, nulla sanctior, quoad Lycurgi legibus obtemperauit, in tota Græcia posset inueniri, tamen in hunc virum Lacedæmonij adeo ingrati fuerunt, vt illum sæpe iniurijs lacesserit, atque in primis locupletes, qui eius leges grauiter ferentes, pulsatum à foro sæpe perturbauerint, & illi oculum eruerint, quas quidem iniurias leni tulisse animo dicitur, adeo vt etiam effusorem oculi perpetuo dilexerit, sibique ministrum fecerit, & ex improbo, ac temerario viro, exactissimum & continentissimum reddiderit, cum igitur Lacedæmonij conquererentur, quòd leges illæ duræ nimium essent, & immites, Lycurgus simulauit eas se velle mutare, consulto prius tamen oraculo, neque enim absque dei consilio se quicquam facturum esse dicebat, cum igitur Delphos ire constituisset, aduocata concione, ciues omnes iureiurando adegit seruaturos inuiolatas, quoad rediret in patriam, profectus deinde cum accepisset ab oraculo pias, sanctasque leges, & nullo modo permutandas, sed ciuitatem illam fore clarissimam, quo ad Lycurgi legibus vteretur. Vaticinium scripsit, & Spartam misit, deinde, ne sacramento solueretur ciuitas, in Cretam proficiscitur, ibique perpetuum egit exilium, ac moriens iussit in mare spargi cineres suos, ne si forte in patriam reportarentur, redisse crederetur. Et sic iureiurando ciuitas liberata foret. [Cui Apollo] hoc idem dicit Leon. Aretinus in Apollogia Socratis, dicit enim Dum Lycurgus ingrederetur templum Apollinis, Apollo inquit, ambigo ante deum, an hominem appellem. [Sinceritas] Nam pie semper vixit, & auuculo fidem summam seruauit. [Constantissimus] Perseuerantissimus, exilium enim elegit, ne leges, quæ patriæ salubres erant, tolli possent.

NEminem.i.non aliquem, Laced. vrbis illa Spartana, quæ & Sparte dicta, nō genuit aliquem virum maiorem, aut vtiliorem propter leges ab eo latas, Lycurgo, vtpote cui petenti oraculum.i.vaticinium super re dubia, Apollo Pythius.i. Pythonis serpentis interemptor, cuius pelle tripodes in templo Delphico tectæ erant, fertur respondisse, se nescire, vtrum aggregaret illum.s. Lycurgum numero hominū, an deorum, tamen.i.quanquam esset talis, tamen neque summa sinceritas vitæ, neque constantissimus amor erga patriam, neque leges excogitare.i.excogitando inuentæ ab eo salubriter.i.cum salute Lacedæmoniorum, si eas tenere voluissent, potuerunt esse auxilio, huic.s.huiusmodi viro, quo minus i.vt non experiretur ciues.s. Lacedæmonios, infestos.idest sibi vim inferentes, & contra se insurgentes. Enim pro quia ipse petitus.s.à ciuibus sæpe lapidibus, aliquando eiectus furore publico.i.to tius ciuitatis, & priuatus oculo, pulsus est ad vltimum ipsa patria.i.in exilium actus. [Quid alię vrbes faciant, Vbi.i.postquam etiam illa, videlicet Laced. quæ vendicat.i.approbat sibi eximiam laudem cōstantiæ, & moderationis, & grauitatis extitit.i.euasit tam ingrata, aduersus tam benemeritum? q.d. verosimile est, aut esse, aut fieri posse non minus ingratas. ASCEN.

Salubriter] Antiqui cod. habent salutariter. THEO.

DE ATHENIEN. IN THESEA.

*DEtrahe * Athenienſibus Thesea: nullæ, aut non tam claræ Athenę erunt: si quidem ille vicatim dispersos ciues suos in vnam vrbem contraxit: separatimque & agresti more viuenti populo amplissimę ciuitatis formā, atque imaginem imposuit. * Idem sęua potentissimi Regis Minois imperia, vix dum ętate pubescente repulit. Idem affrenatam Thebarum insolentiam domuit. Idem opem liberis Herculis tulit: & quidquid vbique monstri, aut sceleris fuit, virtute animi, ac robore dextræ comminuit. huius tamen summoti ab Athenienſibus, Sciros exule minor insula, oßa mortui cepit.*

* Plut. in vita. In astu se cōferre iussit, ait Cicer. lib. de legibus. * Isocrates, ἐν τῷ ἑλένης ἐγκωμιῷ.

DEtrahe Athenienſibus] Cum Athenienses per Atticam regionem diuisi, vicatim habitarent, eos Theseus in vnā vrbem ad Politicam, moralemque vitam conuocauit, & eos breui tempore coalescentes ad eam dignitatem prouexit, vt totius fermè Græciæ principatum obtinerent, vnde etiam postea in vrbe virorum nomina permanserunt, fuit igitur sic Athenarum, vt Romanæ vrbis Romulus conditor, multa deinde & maxima illis beneficia contulit, quæ Val. summatim percurrit, ingrata tamen ciuitas illum eiecit, & in Scyro parua admodum insula mori coegit. [Idem sæua] Cum Androgeum Athletam fortissimum regis Minois filium Ath. per inuidiam è turri præcipitassent, quòd omnes in agonibus superasset, Minois Aegeo Thesei patri tunc regnanti bellum intulit, & Athen. longa obsidione pressos, pacem petere coegit, quam duris conditionibus à Minoe tandem acceperunt, vt septena quotannis corpora natorum, Minotauro deuoranda secundum fabulas, re autem vera in seruitutem mitterent, qui in Labyrintho seruabantur, erat autem taurus Minois imperatoris, cui cum agonibus omnes superaret, eiusmodi pueri victoriæ præmium dabantur, in quos adeo sæuitum fuisse OLIV.

fuisse cōstat, vt inde fictum sit a Minotauro fuisse deuoratos, qui cum forte deligerentur iii. annos, sors euenit Theseo, qui beneficio Ariadnes, quę illius pulchritudine capta docuit iter filo regere, periculum euasit, & patriam ab eo tributo, & seruitute liberauit. Ouid. Iam lamentabile. Athenæ, Pendere desiderat Thesea laude tributum. [Idem effrenatam] Sicut apud Statium legimus, cum Creon rex Thebanorum, prohiberet Græcorum cadauera, quæ in bello Eteoclis, & Pollicinis pugnando ceciderant, sepulturæ demandari, vxores, & liberi mortuorum, ad Theb. confugerunt, qui legatis missis eum benigne impetrare non potuisse, Thebanis bellum intulit, quibus victis, corpora suis omnib. sepelienda tradidit. [Idem Herculis] Cum tyrannos latrones, & monstra in terris multa subegisset, ob fortia facta maxima inuidiam liberis suis reliquit, nam qui fuerant ab illo in vita affecti, filios eius post morte insequebantur, qui cum præsidium tutum non inuenirent, Athenas, ad aram misericordiæ quam The. constituerat se cōtulerunt, & ibi salui ab omni iniuria fuere, nam Athen. aram misericordiæ The. consecrauit, quem locum Asylum appellauit, eo quod nemo inde abstrahi posset. Romulus deinde The. imitatus Rom. idem aperuit. Sunt tamen, qui dicunt Asylum Athenis condidisse filios Herc. cuius sententiæ Statius est qui ait, Fama est defessos acie post busta paterni. Numinis Erculeos, sedem fundasse nepotes. Sic sacrasse locum commune animantibus ægris confugium, &c. Et quidquid vbiq; Sicut in Marathone, Crethensem taurum, in Epidauro Periphitum claua armatum, quem clauatum dicebant, in isthmo Signidum, qui se varias in figuras vertebat, haud longe à Megara Scyronem latronem in monte cæo, quem ille occupauerat, & illac transeuntes omnes coegebat sibi in præcipiti rupe sedenti pedes osculari, quos ad osculum inclinatos elato pede per amphractas rupes detrudebat in profundam vallem. Theseus cum ad hunc venisset, simulauit se velle pedes osculari, & illum pedibus captum deiecit. In Peloponneso procruste eo genere mortis affecit, quo ipse hospites, & viatores afficere solitus fuerat, nam cum fortissimus esset, arbores immensę magnitudinis flectebat in terram, & captos homines illarum verticibus alligabat, deinde tanquam funda illo emittebat, iactique in multas partes scindebantur, hunc alij Phitiocante appellatum fuisse dicunt à flectendis arborib. In loco terræ Atticæ, qui Curdalus dicitur Procrustem, qui latrocinia exercens lecticas humana statura breuiores fecerat, in quibus susceptos hospites collocabat, & illos extendi iubebat, & quidquid extra lecticas eminebat totum amputabat, qui vero breuiores erant pedibus distendebantur, à qua re Procrustem cognominatus fuit. Nam προκρούω, impello significat. [Scyros exule] In quam insulam cum diuertisset post exilium à patria inductum, Lycomedes eius insulę princeps illum de rupe pręcipitauit, insula est in mari Aegeo posita, de qua Str. li. ix. mētionem facit, & eam multis nominatis insulis, & vrbibus omnium clarissimam esse dicit, propter Lycomedis cum Achille affinitatem, & Achillis filium Neptolemum ibi procreatum, & enutritum. Ouid. lib. 7. Met. de Theseo, Te maxime Theseo, Mirata est Marathon Cretei sanguine tauri. Quodque suam securus erat Cromiona colonus Munus opusque tuum, tellus Epidauria per te clauigeram vidit Vulcani occumbere prolem. Vidit & immitem Cephiasias aras procustem, Cercyonis letum vidit Cerealis Eleusis. Occidit ille Scinis magnis male viribus vsus. Qui poterat curuare trabes, & agebat ab alto, Ad terram late sparsuras corpora pinus. Tutus ad alchatoen lelegia mœnia limes, composito Scyrone pater, sparsisque latronis. Terra negat sę lens, sedem negat ossibus Vnda. Quæ iactata diu fertur durasse vetustas. In scopulos, scopulis nomen Scyronis inhæret.

ASCEN. Detrahe; &c.] Traxat ingratitudinē Athen. in Thesea, quæ quo maior videatur, Thesei, in Athenas merita commemorat, quod etiam in cęteris fere, erga quos ingratos taxauit, fecit, non tamen hoc exemplum dicetur de Theseo, sed de Ath. in Thesea. Ordo est. Detrahe id est deme Athen. Thesea. idest imaginare, quod Athen. nunquam habuerint Thesea, & ita Theseus nihil de illis meritus sit, Athenæ erunt nullæ. i. non erunt dicendæ Athenæ, aut non erunt tam claræ, vt. s. nunc sunt. Siquidem. i. quoniam ille. s. Theseus contraxit ciues suos dispersos vicatim. i. per vicos, & pagos, in vrbem suā, & imposuit populo viuenti separatim, & more agresti, formā, atque imaginem amplissimæ ciuitatis. Idem. s. Theseus repulit. s. occidendo, vt saltem fabulæ habent, Minotaurum ætate vix dum. idest vix tunc adhuc pubescente. Sæua imperia. [Minois regis] scilicet Cretem potentissimi, quia coerat eos ob mortem Androgeo, seu Androgei, filij sui, & Athletæ fortissimi ab Ath. per inuidiam interempti, (miserum septena quotannis, corpora natorum suorum Minotauro mōstro in labyrintho incluso deuoranda mitteret ad quem cum Theseus, sorte ducta missus esset, & consilio Ariadnes filiæ Minois, vt Oliu. recitat Minotauro interempto, cæcas labyrinthi ambages euasisset, ad suos incolumis redijt, tributi horrendi finem reportans) [Idem] scilicet Thes. domuit affrenatam. idest indomitam insolentium Thebanorum Ath. vexantium. [Idem tulit opem liberis Herculis] idest ab Hercule relictis, & comminuit ad æmulationem Herc. virtute animi, ac robore dextræ, quidquid monstri, aut sceleris. idest scelerati hominis fuit, vbique idest vbicunque locorum, vt de multis diligenter collegit Oliu. tamen idest nihilominus Scyros insula, non ignobilis, minor tamen exule, idest quam vt in eum exul talis mitteretur, cepit ossa mortui huius Thesei, aut Theseos, qui talis, vixerat summoti idest pulsi ab Athen.

IN SOLONEM.

*Iam * Solon, qui tam præclaras, tamq; vtiles Atheniensibus leges tulit: vt si his perpetuo vti voluissent, sempiternum habituri fuerint imperium: qui Salamina * velut hostilem arcem ex propinquo saluti eorum imminentem recuperauit, qui Pisistrati tyrannidē primus vidit orientem, & solus armis opprimi debere, palam dictitare ausus est: senectutem Cypri profugus exegit neq; * ei in patria, de qua optime meruerat, humari contigit.*

* Plut. in vita.
*Decē annos errauit, Hero. lib. 3.
* Sparsis cineribus apud Salamina.

OLIV. Iam Solon, qui] Solon cur exulauerit hæc est historia. Simulauit nauigandi causam, vt diuersos hominum mores videret, sed voluntarium fuit exilium, quòd ciues sentiebat legibus, quas tulerat vehementer offensos. Pisistratum etiam propinquum suum, cum sibi tyrannidem parare intelligeret, quantum in se fuit, prohibuit, nam euocata concione profectus in publicum, lorica armatus & clypeo, Pisistrati insidias, & impium conatum aperuit, neque id solum, verum etiam se iuuare paratum, ac pro libertate pugnaturum asseuerauit, viri inquit Ath. alijs quidem sapientior, alijs vero fortior sum. Sapientior illis qui Pisistratum istum non animaduertunt, fortior his, qui sciunt illum, sed metu reticent. Senatus vero, quam Pisistrato studeret, illum insanire proclamabat. At ille meam, inquit, insaniam ciuibus breue tempus ostendet, cum veritas in lucem venerit. Iam vero Pisistrato rerum potito minime obtemperans, ante curiam arma deposuit, dicensque illud, ò patria, tibi equidem verbo, & opera auxiliatus sum. De inde in Aegyptum nauigauit, atque inde in Cyprum profectus postremo ad Cresum peruenit, obijt autem in Cypro lxxx. ætatis suæ anno, hoc suis mandans, vt Salaminam eius ossa transferrent, atque in cinerem soluta per prouinciam disseminarent. Quo circa, & Cratinus in deterioribus ipsum ita loquentem facit habito hanc insulam, vt quidem fama est hominum, seminatus per omnem Aiacis vrbem, ipsius etiā imagini epigramma inscriptum est, Qui dudum rabidas Medorum perpulit iras, legiferum vel celeberrimum est, cum de proprietate Salaminæ ipsius patriæ, inter Ath. & Megarenses ferme vsque ad interitum dimicatum esset, multisque acceptis cladibus capitale esse cępisset, si quis legem de ea vendicanda ferre auderet, Sollicitus Solon, ne vel tacendo parum reip. consuleret, vel consulendo sibi noceret, subito dementiā simulat, cuius venia quæ prohibebantur non modo dicturus, sed etiam facturus erat, deformis ore, habituque vecordium in publicum euolat, factoque concursu hominum, quo magis consilium simulet, versibus sibi insolitis per præconem suadere cępit, quòd tuebatur, omniumque animos ita incendit, vt aduersus Megarenses bellum, extemplo decerneretur, insulaque deuictis hostib. Athen. fieret. [Salaminam] Salamin, & Salamis, & Salamina declinatur, hæc insula in Euboico mari posita, in qua Telemon Aiacis, & Teucri pater regnauit, quāuis & Salamina dicatur ciuitas in Cypro, condita à Teucro postquam à patre regno pulsus, quòd in patriam sine fratre redijsset, profugit in Cyprum, cuius meminit Horat. in primo carm. Nec desperandum Teucro duce, & auspice Teucro, certus enim promisit Apollo ambigua tellure noua Salamina futuram, hæc autem insula fuit inter Ath. & Megarenses, quā vtrique suam sibi vindicabant.

ASCEN. Iam Solon] Prosequitur complures Athen. in optimos viros ingratitudines, & primū in Solonem dicens. Iam, cōtinuatiua est particula, Solon. s. Ath. qui tulit Ath. tam præclaras, & tam vtiles leges, vt si voluissent vti his. s. legibus perpetuo, fuerint habituri imperium sempiternū, qui recuperauit Salamina vr-

na vrbem, (declinatur hæc Salamis,vel Salamin huius Salamis,vel Salaminis, vnde accusatiuus hanc Salamina. [Imminentem]idest insidiantem ex propinquo saluti eorum videlicet Ath.velut arcem hostilem, qui etiam primus vidit tyrannidem Pisistrati orientem, & qui solus ausus est dictitare palam, sup. eam debere opprimi armis. scilicet prius quàm vires sumeret,exegit profugus,scilicet à conspectu tyranni,senectutem,Cypri.idest in Cypro insulam (vnde notadum,quòd regionis nomen in genitiuo absolute posuit) neque contigit ei humari in patria,de qua fuerat optime meritus.

IN MILTIADEM.

* De hoc filio Her. lib.6. Probus in uita.

Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eum post trecenta millia Persarum Marathone deuicta,in exilium protinus misissent,ac non in carcere, & vinculis mori coegissent.vt puto,hactenus sæuire aduersus optime meritum abunde duxerunt. immo ne corpus quidem eius sic expirare coacti,sepulturæ prius mandari passi sunt, quàm filius eius Cimon eisdem vinculis se constrigendum traderet,* hanc hæreditatem paternam maximi ducis filius, & futurus ipse ætatis suæ dux maximus, solum se sortitum, catenas,scilicet & carcerem gloriari potuit.*

* Hoc li.c. sequenti.

OLIV. Miltiades in carcere cōtectus. Bene egissent Ath.] Miltiades Ath. rerum gestarum gloria insignis,pro rep. Ath. multa & præclara facinora ædidit atque illud omnium maximū quòd Artaphernem,& Dathim Darij regis Persarum præfectos, qui cum centum mil.peditū x.millibus equitum in totius Græciæ,ac in primis Ath.venerant excidium,cum paruis admodum copijs, vtpote x.mil.armatorum apud Marath.superauit,in cuius rei memoria porticus Athenis constructa, & in ea tota historia depicta fuit,referta quoque aliarū rerum,& scientiæ pictura, quæ Stoa porticus dicta. Vnde Stoici postea nominati sunt. Protinus de Miltiade inquit,cum in gentem Persarum multitudinem, Apud Marathona fudisset. Ath.circa gratulationem morantes compulit,vt festinarent ad opem vrbi ferendam,quam Persarum classis petebat, cumque percurrissent,implessentque mœnia armatis,Persæ rati ingentem esse numerum Ath.& alio milite apud Marath.pugnatum,alium pro muris suis opponi,circumactis ex templo nauibus Asiam repetierunt, fuit aũt hæc victoria, teste Gel. an, ab vrb.cond.cc. & lx.hic igitur Miltiades post tantam victoriam accusatus,quòd paron insulam capere noluisset,vel,vt Iustin.tradit,ob crimen peculatus,quòd remp.expilasset,primo capitali deinde mutata sententia pecuniaria pœna damnatus est, quam cum exoluere non posset, erant enim quinquaginta talenta,cum primum in patriam redijt,in vincula coniecerunt, vbi cum haud ita multo post esset morte consumptus, eius corpus in sepultum esset voluerunt,donec filius pietate motus,se pro patre carcerem subiturum vltro promisit, qui paulo post interrogatus à populo,an id libenter fecisset, quod patris pœnas adijsset,cum libentissime id se fecisse respondisset, vt pater sepulturę mandarentur, carcere liberatus est, vt quidam dicunt. alij vero quibus magis credendum est,vt dicunt Calliam quendam non tā generosum, quàm pecuniosum virum, pro eo pecuniam exoluisse impetrato sororis eius Helphinaces matrimonio. De hoc Miltiade in ca. de pietate latius dicemus.[Post tricenta] Nam Artaphernem & Dathium Persarum regis præfectos terra, marique vicit. [Secuisse] Tenuisse, nam secare est proprietatem possessionis eius, qui illum alienauerit, tenere, vnde sectores rerum,quæ sub hasta venduntur, emptores dicuntur,quod enim alterius fuerat,id ipsi possident.alij legunt se creuisse.

ASCEN. Bene,&c.]Ordo est. Ath.egissent bene cum Miltiade.i.rem illi gratā fecissent, si misissent eum in exilium,protinus. idest statim post trecenta millia Persarum deuicta Marathone.i.apud Marath.montem Atticæ regionis,ac non coegissent mori in carcere vinculis, vt puto.i.quantum iudicare possum Ath.duxerunt.i.iudicauerunt abunde sup.esse, sæuire aduersus optime meritum, videlicet Miltiadem, hactenus. i.vsque ad mortem eius in carcere,& vinculis,immo ne quidem.idest non saltem,aut non etiam passi sunt, mandare sepulturæ corpus eius. s.Miltiadis coacti sic expirare i.sic mori in carcere, & vinculis priusquam filius eius Cimon. s.nomine, traderet se constringendum eisdem vinculis, quibus ipse constrictus fuerat filius maximi ducis, videlicet Miltiadis, & ipse futurus maximus dux ætatis suæ potuit gloriari se secuisse (sic enim Oliu.legit, & forte vera est lectio) idest quasi per sectionem obtinuisse,alij tñ legunt,sortitū sup.esse solum.i.dūtaxat hanc hæreditatem paternam videlicet catenam & carcerem.

IN ARISTIDEM.

Aristides etiam, quo totius Græciæ iustitia censetur, continentiæ quoque eximium specimen, patria iussus excedere est. Felices Athenas, quæ post illius exilium inuenire aliquem,aut virum bonum, aut amantem sui ciuem potuerunt,cum quo tunc ipsa sanctitas migrauit.*

* Plut. & Probus in uita.

OLIV. Aristides etiam]Mos erat apud Ath.vt qui virtute sui maximas opes in vrbe consecutus esset, in exilium per decem annos mitteretur ne ille opibus elatus, factiones in vrbe moueret,hac lege,quæ exostracismus dicebatur,duo præstantissimi duces relegati sunt. Aristides, qui nimium iustus esse videbatur, adeo vt iusti cognomen impositum ei fuerit, & Themicles,qui virtute sua patriam ex manibus hostium sæpe liberauit.Sed præcipue cum Xerses in Europam cum tota ferme Asia transijt,quem Themistocles consilio suo cum centum nauibus apud Salaminam superauit,quibus fusis Aristides seruandæ prædæ gratia præpositus, continentiæ, & integritatis opinionem, quam de se maximam concitauit,omnibus consumauit.Nam cum argenti,& auri vi passim,& vestimentorum omnis generis,ac in tabernaculis,quibus barbaros nudauerat nec ipse contrectare quippiam voluit,nec vt ab alijs attingeretur, passus est paulo post vrbis principatum consecutus, cū omnis virtutis,tum maximæ æquitatis,ac iustitiæ apud populum periculum fecit,ita vt omnium consensu iusti cognomen sit assecutus, ex quo sibi non minorem gratiam,& auctoritatem,quam odium, & inuidiam contraxit, nam Themistocles eius æmulus,& grauis aduersarius, sermonem iactabat in vulgus,Aristidem hac sua iudiciaria consuetudine,& forensi potestate, clam sublatis iudicijs,sine stipulatoribus sibi regnum comparasse,quibus verbis commota ciuilitas, Aristidem non affectati regni, vt præ se ferebant, sed gloriæ illius inuidia ostraco in exilium relegarunt, erat autem exostracismus non improbitatis castigatio, sed ad honestādum facinus elationis, & grauioris potestatis moderatio, pœna in x. annos data,fiebat autem ostracus hoc modo, ostraci.i.calculi, & testæ viritim in consilio dabantur, & in eis quisque quem ex ciuib. vrbe cedere vellent,literis indicabant,quos postea in vnum fori locum cancellis circunseptum deferebant. Magistratus vero, quibus dabatur negocium illud publicum,quidem vniuersos simul recensebant, qui nisi sex millium numerū excessissent, nihil confectum esset.Postea vniuscuiusque calculis sepositis, cum quem pluribus sententijs damnatum cognoscerent x.annos extorrem fore declarabant, ea tamen conditione, vt fructus suos capere liberum sibi relinqueretur:in eo igitur iudicio Aristides cum multitudinis aduersus se concitatæ studiū admiraretur, quæsiuit, num ab eo, quem in exilium mittere statuissent, mali quidquam perpessi essent, cui nihil sibi mali factum, nec à se virum cognitum esse,sed moleste ferre dixerunt,quòd omnib. in locis hunc ipsum iustum audirent, quæ cum accepisset Aristides,nihil locutus est illis sed vrbe cedēs, & manus ad cœlum tendens non sicut Achilles græcis iratus mala imprecatus est,sed vt Atheniensibus quæcunq; vellent sibi bene, fauste, feliciterque euenirent, vtque Aristides nunquam sibi veniret in mentem.[Totius græciæ iustitia]Cū ad conferendas in bellum pecunias totius in græciæ census constituendus esset, populi vniuersi Aristidem ab Ath.petierunt,vt eo auctore, & censore singuli ciuitatibus iustius census describeretur,quid illud? quòd cū in exilium eiectus fuit. Themistocles inimicus eius acerrimus, vtpote qui factione sua Aristidem eiecerat, cum referendi maleficij, & sumendæ vltionis occasio maxima sibi foret oblata,sic in officio, & decore permansit, ut nec accusationis cōscius nec damnationis particeps esse voluerit, nec re nec uerbo quidquam fecerit, unde ex afflictis inimici sui reb. uoluptatē capere uideretur. Tul.lib.5.Tus.quæst. dicit,Aristidem patria pulsum,quòd preter modum iustus esset. [Continentiæ specimen]Nam cōstat hūc in magna paupertate uixisse adeo,vt Callias eius propinquus, & omnium Atheniensium ferme ditissimus, accusatus fuerit, quòd Aristidem pateretur fame plerunque laborare, quem iudices damnassent,nisi dixisset Aristides se longe magis inopia, quā Calliam maximis opib. gloriari, par esse,quia complures videret, qui diuitias, quib.abundant, in vsus, vel turpes, vel honestos collocent, qui uero paupertatem generose ferant, paucissimos esse hunc adeo pauperem fuisse dicit Frontinus, ut ne tantum quidem pecuniæ illi post mortem superesset, quæ sufficeret in dotem filiarum, quas publice dotauit senatus Atheniensis, post amplissimarum rerum administrationem, illo in summa paupertate defuncto.

Aristides

ASCEN. ARistides etiam quo. i. in quo, aut per quem iustitia totius græciæ censetur. i. iudicatur, quasi norma sit iustitiæ, eximium quoque specimen, id est experimentum, aut approbamentum continentiæ; est iussus excedere, patria, scilicet per exostracismon. Felices (diceret ò felices sed ne exclamaret subticuit ò) Athenas sup. iudico, quæ potuerunt inuenire post exilium illius, aliquem aut virum bonum, aut ciuem amantem sui. s. Athenarum, post dico exilium illius, cum quo ipsa sanctitas migrauit, i. alio habitatum iuit tunc.

IN THEMISTOCLEM.

* Plut. & Probus in vita.

*THemistocles * eorum, qui ingratam patriam experti sunt, celeberrimum exemplum, cum illam incolumen, claram, opulentam, principem Græciæ reddidisset: eo vsque sensit inimicitiam, vt ad Xerxis, quem paulo ante destruxerat, non debitam sibi misericordiam profugere necesse haberet.*

OLIV. THemistocles eorum] Hic vt diximus, cum Xerses terra, marique bellum vniuersæ Græciæ, cum tantis copijs inferret, quantas nec antea, nec postea quisquam habuit, non solum patriæ, & totius Græciæ salutem protexit consilio, & calliditate sua, verumetiam totius Europæ, nam cum maxime Ath peti dicerentur, ob pugnam. i. Marathoniam, in qua Persæ turpiter debellati fuerant, & ipsi Delphos consultū Apol. de rebus suis misissent. Respondit Apollo vt se menibus ligneis munirent, quod cum nemo intelligeret, solus Themist. interpretatur est, persuasit omnibus consilium est Apollinis, vt in naues se suaque conferrent, quod ita fuisse compertum est; nam sic quoque se componentibus, Xerxem sua virtute Themis. nauali prælio debellauit, & ex Europa discedere tanta calliditate, & artificio curauit, vt à Them. conseruatū magis, quam superatum se fuisse existimaret. multaque alia præclara fecit, & in primis euersa patriæ mœnia, inuitis Lacedemonijs restituit, & renouauit. quibus rebus populum Athen. clarum, & Græciæ principem reddidit, & tamen ab ingrata patria in exilium ad ipsum Xersem quem paulo ante vicerat, ire coactus est. Igitur in oratione Demosthenis. Themistocles Xerxem decies centenis millibus militum elatum, quatuor millium, & ducentarum nauium numero terribilem, exigua rate fugere coegit.

ASCEN. THemistocles celeberrimum exemplum eorum qui experti sunt patriam. s. suam (vt ipse Athenas) ingratam cum reddidisset illam. i. patriam suam incolumem. i. saluam claram, opulentam, & sup. principem. i. primariam vrbem græciæ, sensit sup. eam inimicam eousque, vt haberet necesse, i. vt cogeretur, perfugere ad misericordiam, non debitam sibi, vtpote Xerxis, quem destruxerat paulo ante pugnando. s. fortiter contra eum.

IN PHOCIONEM.

* Plut. & Probus in vita.

*PHocion * vero his dotibus, quę ad pariendum honorem potentissime iudicātur: clementia, & liberalitate instructissimus, non tantum in eculeo ab Atheniensibus impositus est, sed certe post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus eius inijceretur, glebulam inuenit. Iussus extra fines proijci, intra quos optimus ciuis vixerat. Quid abest igitur, quin publica dementia sit eximanda summo, consensu maximas virtutes, quasi grauissima delicta punire, beneficiaque iniurijs rependere? quod cum vbique, * tum præcipue Athenis intolerabile videri debet, in qua vrbe aduersus ingratos actio constituta est, & recte: quia dandi, & accipiendi beneficij commerciū, sine quo vix vita hominū extat: perdit, & tollit, quisquis benemerito parē referre gratiā negligit. Quantā ergo reprehēsionem merentur: qui cum æquissima iura, sed iniquissima haberent ingenia, moribus suis quàm legibus vti maluerunt? Quod si qua prouidentia deorum effici posset, vt excellentissimi viri, quorū modo casus retuli, legem ingratorum vindicem retinens, patriā suam in ius, ad aliam ciuitatem protraherent, nonne ingeniosum, & garrulum populum, mutuum, atque elinguē hac postulatione reddidissent? discordes foci tui, pacisque diuidua tuguria Græciæ facta sunt columen. * Lucet Marathon Persicis trophæis, Salamis, & Artemisium Xerxis naufragia numerantur, præualidis manibus exhausta mœnia pulchrioribus operibus consurgunt, harum rerum auctores vbi vixerunt? vbi iacent? responde, nempe Thesea paruulo in scopulo sepeliri, & Miltiadem in carcere mori, & Cimona paternas induere catenas, & Themistoclem victorem victi hostis genua complecti, Solonemque cum Aristide, & Phocione penates suos ingrata fugere coegisti; cum interim cineribus nostris fœde ac miserabiliter * dispersis, Oedipodis ossa, cęde patris, nuptijs matris contaminata, & cineres inter ipsum Areopagum, diuini atq; humani certaminis venerabile domicilių, & excelsis pręsidijs Mineruę arcem honoratæ decoratos, sacrosanctiores colis: adeo tibi aliena mala tuis bonis gratiora sunt. Lege itaque legem, quæ te iureiurando obstrictam tenet, & quia benemeritis debita reddere præmia noluisti, læsis iusta piacula exolue. Tacent mutæ vmbræ fati necessitate constrictæ. At immemores beneficiorum Athenæ reprehensione, lingua sermone licenti soluta non vacent. Sed omittamus ingratos & potius de pijs loquamur. Aliquanto enim satius est fauorabili, quam inuisæ rei vacare. Venite igitur in manus nostras prospera parentum vota, felicibus auspicijs propagatæ soboles, quæ efficitis, vt, & genuisse iuuet, & generare libeat.*

*Lib. 2. capi. 1.

* Epilogus

* Sophocles in Oedipo Coloneo.

OLIV. Phocionis indigna mors.

PHocion vero his] Phocion cur patria sepultura caruit? Erant eo tempore Athenis duæ factiones, quarum vna populi causam agebat, altera optimatū, in hac erat Phocion, & Demetrius Phalereius, harum vtraque Macedonum patrocinio nitebatur. Nam populares Polyperconti fauebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim à Polyperconte Cassandrus Macedonia pulsus est, quo facto populus Athen. superior factus, statim duces aduersæ factionis capitis damnatos patria pepulit. in his Phocionem & Demetrium Phalerium, de eaque te legatos ad Polypercontem misit, qui ab eo peterent, vt sua decreta confirmaret eodem etiam profectus est Phocion. quo vt venit cām apud Philippum regē verbo. re aūt ipsa apud Polypercontē iussus est dicere, namq; iste regijs rebus præerat hic cum ab Agnonide accusatus esset, quod Pyrrhæum Nicanori prodidisset, & consimili sententia in custodiam coniectus, Athenas deductus est, vbi de eo legibus fieret iudicium. huc vbi peruentum est, cum propter ætatem pedibus ire non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus facti sunt, cum alij veteris famæ reminiscentes commiserarentur, plurimi vero exacuerentur propter proditionis suspicionem, maxime quia aduersus populi commoda in senectute stetisset, qua de re non perorandi quidem ei est data facultas, & dicendi causa, inde iudicijs legitimis damnatus traditus xj. viris, quibus ad supplicium publice damnati tradi solent, cum ad mortem duceretur obuius ei fuit Emphicletus, quo familiariter fuerat vsus, hic cum lachrymans dixisset, ò quam indigna perpetis Phocion, vt non inopinata, inquit, hunc enim exitum plerique clari viri Athen. habuerunt: in hunc tantum fuit odium multitudinis, vt nemo sit ausus libere eum sepelire. Itaque à suis sepultus est. [Phocion vero his dotibus] Virtutibus clementia, liberalitate. [Pariendum] Hominem instruendum & ornandum. [Quid abest] Inuehitur in eos, qui adeo ingrati extiterunt, vt etiam in mortuos sæuire non dubitauerunt, qua in re, Athenienses in primis damnandos esse dicit, quòd cum vbique grauis, & damnanda sit ingratitudo, intolerabilior tamen Atheniensibus esse videatur, quòd ciuitas illa bonarum artium mater, omnibus bene viuendi præceptis, & institutis fundata, legem etiam de ingratis habuerit, vt ingrata merito damnari posset. [Quod, si qua prouidentia] Non haberent, inquit, Athenienses, quod dicerent si clarissimi ingratitudine affecti reuixissent, & lege ingratitudinis agerent in ciues suos. [Discordes] Si inquit, Thesei vmbra ab inferis excitaretur hæc verba diceret, tunc cum vicatim habitabas, & diuisa eras, tot inter vos dissensiones erant, quot familiæ, ego vos in vnum collegi, & coniunctionem seruare docui. [Lucet Marathon] Hæc verba diceret Miltiades, & Themistocles, quorum alter Arthaphernem, & Dathium Darij regis Persarum præfectos in

Marathō ciuitas Athe. ingratitudo.

in campis Marathonijs, alter vicit Xersem apud Salamita. [Marathon] Ciuitas in Attica regione posita haud procul Athenis, Persarum clade nobilitata. [Prævalidis mœnibus] Themistocles reædificauit vrbem, qui interpretatus est oraculum, quod erat, vt ligneis mœnibus se defenderent, vel vt alij dicunt ligneis equis pugnarent, quod cum omnibus videretur obscurius, solus Themistocles dei sententiam intellexit, vt relicta vrbe, nauibus pugnarent, quod cum fecissent, barbari desertam vrbem cœperunt, & eam solo adæquarunt, deinde superatis barbaris virtute Themistoclis, eiusdem quoque consilio restituta, & instaurata sunt vrbis mœnia, contra Lacedæmoniorum voluntatem, qui Græciæ principatum tenere cupientes nolebant reædificari vrbem. [Nempe Thesea] Victi hosti. s. Xersis quem paulo ante deuicerat. Solonem media correpta proferri debet. [Oedipodis] Qui Laium patrem suum insciens occiderat. Intendit argumentum a maiori ad minus, si parricidas & impios summa veneratione teneas, quanto magis de te benemeriti essent venerandi? cum autem illos eieceris, cruciaueris, damnaueris, quanto grauior pena digna videris. [Nuptijs matris contaminata] Quia Oedipus Iocastam matrem ignarus duxit vxorem. Hic esset Oedipodis fabula dicenda, sed tanquam notissimam prætermittimus. [Mineruæ arcem] Quia omnes arces Palladi sunt consecratæ, vt Pallas, quas condidit arces, ipsa colat. [Diuini certaminis] Quia certamen fuit inter Neptunum & Palladem de nomine Athenis imponendo, cum ille equum, hæc vero oliuam terre misit. [Humani] Quia Ariopagitæ illic disceptabant de rebus ad remp. pertinentibus erat autem locus qui græce dicitur γατrικὸν locus iudicij, lege ita. O patria ingrata, si de ingratis, legem tuam legeris, contra iusiurandum te fecisse cognoueris, cũ sceleratos, & peregrinos receperis, ciues tuos bonos de te optime meritos eieceris. [Iureiurando] Quia affirmauerant iureiurando, se leges seruaturos. [Lingua] Quia verbosa est græcia. [Sed omittamus ingratos] Ad pietatem transiturus non discedit a cõsuetudine sua, vt breui quadam præfatione capitula iungat, postquam satis diximus de ingratis, dicamus de pietate filiorum erga parentes. [Venite igitur] Inuitat pios, qui se offerant, vt eorum laudes decantent, qui sua virtute effecerunt, vt tales genuisse parentes non peniteat, & alios incitent ad propagandum genus, credentes, se illis similes procreaturos. [Propagatæ] Multiplicatæ, & auctæ, est autem pietas teste Cic. per quam dijs immortalibus, sanguine coniunctis, & patriæ beneuolis officium & diligens tribuitur cultus.

ASCEN.

PHocion vero instructissimus] i. ornatissimus, & quasi armatissimus hic dotibus, quæ iudicantur potentissimæ ad honorem pariendum, i. labore acquirendum, videlicet clementia, & liberalitate, non tantum impositus est eculeo. i. instrumento tortorio, (sic ab equo, vt quidam volunt dicto, vnde equuleus scribi debeat) ab Athen. sed certe nullam. i. non vllam, non inuenit post obitum. s. suum vllam glebulam. i. vel minimam partem terræ Atticæ, i. ad Atticam regionem Ath. pertinentis, quæ inijceretur eius ossibus. s. ad sepulturã faciendam, iussus videlicet proijci extra fines. s. Atticæ regionis, inter quos s. fines vixerat optimus ciuis. Quod quia iniquissimum est addit. [Quid igitur abest, &c.] Inuehitur in ingratos, & præcipue in Ath. dicens igitur, quia in tot inclytos viros ingrati fuere Ath. [Quid abest] i. deest. i. iustæ causæ, aut quid obest. i. impedimento est, quin. i. quo minus sit existimanda, i. censenda publica dementia, videlicet punire summo consensu. s. totius populi maximas virtutes, quasi grauissima delicta, & rependere. i. recompensare beneficia. i. benefacta, iniurijs, vt sunt vincula & exilia. [Quod] s. facere, cum. s. ita sit, quod debet videri intolerabile, vbique. s. gentium, tum præcipue debet videri intolerabile Athenis. i. apud Athenas, in qua vrbe actio. s. legitima constituta est. s. per legem latam aduersus. i. contra ingratos. Et recte sup. actio constituta est, quia quisquis. i. quicunque negligit referre benemerito parem gratiam tollit, & perdit commercium. i. mutuam pactionem, & rationem dandi, & accipiendi beneficij, sine quo. s. commertio vita hominis vix. i. quasi non & cum summa difficultate constat. Voluit enim deus homines mutua inter se opera, & beneficentia ita indigere, vt nullus sibi satis sit, vt mutua charitate sese demerentes, præceptum de dilectione proximi seruent, quod quidem præceptum licet forte a Deo Mosi datum non nouit auctor, obseruandum tamen nouit. Ergo cum tam necessaria sit gratitudo ad conseruationem generis humani, quantam reprehensionem merentur videlicet Ath. qui cum haberent iura æquissima, sed ingenia iniquissima, maluerunt vti moribus suis. s. prauis quam legibus. s. suis rectis, q. d. maximam, quod si posset effici. i. fieri qua. i. aliqua prouidentia deorum, vt viri excellentissimi quorum casus ego retuli. i. recitaui modo i. paulo ante, retinentes legem ingratorum, vindicem. i. vltricem iniuriarum sibi illatarum, pertraherent patriam suam in ius ad aliam ciuitatem, nonne reddidissent populum. s. Ath. ingeniosum, & garrulum, & ita idoneum, qui multum, & prompte respondeat, nam ingenio excogitantur verba, quæ loquacitate effutiuntur, mutum atque elinguem. i. quasi non habentem linguam, cum non haberet quid responderet, hac i. huiusmodi postulatione. i. actione iniuriarum, qualis sequitur, vt s. dicant Theseus, Miltiades, & cæteri, ô patria ingrata, Foci tui discordes. i. tam dispersi per agros, vt ex eis nulla oriri posset concordia & tuguria tua, i. casæ & humiles villæ in agro diuidua pacis. i. quæ potius ad diuisionem, quam ad vnionem pacis, vt erat districtæ, faciebant sunt facta. s. ductu & auspicijs Thesei columen. i. fastigium & summum decus græciæ. Marathon mõs Atticus, aut vrbs in Attica, lucet ductu Miltiadis trophæis Persicis. i. Persis detractis spolijs, Salamis Athenis adiecta, & Arthemisium & naufragia Xersis i. quæ coactus est Xerses facere numerantur. s. inter victorias ciuium tuorum: mœnia. s. tua hoc est Ath. exhausta. i. euacuata. & solo æquata prævalidis manibus. s. Persarum, & aliorum barbarorum, tam validis, vt Apollo Ath. in muris tantum ligneis, hoc est in nauibus salutem denunciaret, consurgunt. s. opera & consilio Themistoclis pulchrioribus operibus. i. structuris, quam prius. Responde ô patria, auctores harum rerum vbi vixerunt, vbi iacent, q. d. in exilijs, aut carcere vixerunt, & in terris ignotis iacent, quod probat sic. [Nempe] i. nam certe ô ingrata. s. patria, tu coegisti Thesea sepeliri in paruo scopulo. s. Scyri insulæ, & Milciadem mori in carcere, & Cymonem induere cathenas paternas, vt s. patrem in cathenis mortuum sepeliri pateretur, & Themistoclem victorem Xersis, completi genue. i. supplicem ambire, & implorare misericordiam hostis victi. s. eiusdem Xersis, & coegesti Solonem, cum Aristide, & Phocione fugere penates suos. i. abire in exilium (Interseram hoc grammaticum, quod Oliu. dicit Solonem media correpta proferri debere, intelligere quoties sequitur Encletica coniunctio, quæ trahit semper accentum ad præcedentem syllabam, vt hoc loco, Solonemque sic pronunciem, Simonemque Catonemque quinetiam vtriq; nominatiui casus in pronunciando accentum habet in penultima, veruntamen Solonem, Simonem Catonem & in carmine quocunque sequentem coniunctione encletica mediam producunt, vnde Persi. s. Erunt notique Solones. Horat. Lucrata Simonem talentum. Sententia diua Catonis) Coegisti inquiũ tea, quæ dicta sunt, cum interim cineribus nostris. (Sunt enim verba iniuriam passorum de ingratitudine patriæ conquerentium) dispersis, fœde, ac miserabiliter, quia in exilijs varijs circa culpam nostram derelictis, tu ô patria ingrata colis ossa Oedipodis contaminata cæde patris. s. eius Lai. Et nuptijs matris. s. Iocastæ, & cineres sup eius decoratos honore aræ, & ita sacrosanctiores. i. plusquam sacrosanctos, cum etiam diuinis honoribus eos dignata sis, inter ipsum Areopagum. i. Martis vicum locum nobilissimum in vrbe Athenarum, appositorię nobile domicilium diuini, atque humani certaminis, quia ibi Neptunus, & Pallas de impositione nominis Athenarum primum certasse dicuntur. deinde grauia Mortalium iudicia exercebantur, & inter arcem Mineruæ excelsis præsidijs, quia diuinis præditam, nam dea ipsa arcem suam defendere credebatur, vt patuit lib. i. cap. de simulata religione per Pisistratum. Adeo. i. vsque adeo, vel in tantum, mala. i. peccata aliena, vt pote Oedipodis cuius reliquias sic honorasti, sunt tibi gratiora tuis bonis. i. virtute tuorum ciuium. Itaque lege. i. reuolue, & meditare legem. s. contra ingratos latam, quæ tenet te ô patria ingrata, astrictam iureiurando, quia cum ferretur primum iurauit totus populus se eam obseruaturum. Et quia noluisti reddere benemeritis. s. de te, hoc est nobis, nam eorum nomine hæc introducta sunt ab auctore, quasi iniuriam passi hæc dicant, præmia debita, exolue læsis. s. nobis. i. iniuriã passis piacula. i. purgamina iusta. i. debita, hoc est iustas expiationes, & recompensationes pro iniurijs illatis. Hactenus illi de quibus auctor. Vmbræ illorum. s. quos per fantasiam introduxi conquerentes, tacent mutæ, quia corporibus exutæ, constrictæ necessitate fati, quia abire coactæ redire non possunt. [At Athenę, inmemores beneficiorum non vacent] i. non potuerunt propterea vacare, i. vacuæ & immunes esse, reprehensione. s. viuentium, & hoc lingua soluta i. effusa ad loquendum, sermone licenti, & ita immodico, hoc est quamuis vmbræ taceant viuentes tamen ingratitudinem Atheni. liberius taxabunt. [Sed omittamus ingratos] Hac præfatione transit ad pios, qui multiplices sunt, vt pote in parentes, in fratres, in patriam, & in liberos, de quibus ex ordine agit, Et primo

de primis videlicet de pijs in parentes dicens. Sed omittamus ingratos & loquamur potius de pijs. Est enim facilius, i. eligibilius, & conducibilius aliquanto vacare, i. operam, & studiũ singulare impendere, rei fauorabili, vt est pietas, quam inuisæ, vt est ingratitudo. Igitur quia de pijs in parenres primum locuturi sumus, ô vos prospera vota parentum quia omnes parentes sumus, votis tales gignere optant, & vos soboles prorogatæ auspicijs felicib. i. feliciter, & dijs bene fauentibus inceptis vestris quæ scilicet soboles efficitis, vt iuuet. idest delectet. scilicet parentes vestros genuisse scilicet vos, & libeat. i. voluptati sit sup. eis generare sup. alias, venite in manus nostras, vt scilicet vos honorifico stylo tractem.

DE PIETATE ERGA PARENTES. Cap. IIII.

DE CORIOLANO.

* Liu. li. 2. Plut. in vita.

ORIOLANVS * *maximi vir animi, & altissimi consilij, optimeque de rep. meritus iniquissime damnationis ruina prostratus, ad Volscos infestos tunc Romanis confugit. Magno vbique precio virtus æstimatur. Itaque quo latebras quæsitum venerat, ibi breuissime summum ademptus est imperium. Euenitque, vt quem pro se salutarem imperatorem ciues habere noluerant, pene pestiferum aduersus se ducem experirentur, frequenter enim fusis exercitibus nostris victoriarum suarum gradibus, aditum iuxta mœnia vrbis Volsco militi struxit. Quapropter fastidiosius ille in æstimandis bonis suis populus, qui reo non pepercerat, exuli coactus supplicare missi ad eum deprecandum legati, nihil profecerunt, missi deinde sacerdotes cum infulis, æque sine effectu redierunt:* stupebat Senatus, trepidabat populus viri pariter, & mulieres exitium imminens lamentabantur. Tunc Veturia Coriolani mater, Volumniam vxorem eius, & liberos secum trahens castra Volscorum petijt, * quam vbi filius aspexit propere vt amens matris complexum petijt, illa ex precibus in iram versa ait. Sine vt prius, quàm complexum accipiã, sciam an ad hostem, an ad filiũ venerim captiua ne an mater in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, vt exulem deinde te hostem viderem? potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? nisi te peperißem, Roma non oppugnaretur, multaque insuper addidit complorando: quibus, & vxoris, ac paruulorum fletibus motus, matrem complexus, Expugnasti, inquit, & vicisti irã meam patria: precibus huius admonitus cuius vtero conceptus sum, te, quamuis merito mihi inuisam, dono continuoque agrum Romanum hostilibus armis liberauit. Ergo pectus acceptæ dolore iniuria, spe potiundæ victoriæ, verecundiam detractandi ministerij, metu mortis refertum totum, sibi pietas vacue fecit, vniusq; parentis aspectus, bellum atrox salutari pace mutauit.*

* Hæc nomina mutat. Plut.

* Paulo aliter Dion. lib. 8.

OLIV. Coriolani pietas erga matrẽ.

Coriolanus] Hic fuit vir consilio, & magnanimitate plenus, cæterum pietatis gloria longe insignis, nam post multas, atque præclaras res pro rep. gestas odio plebis, & ira concitatæ in se multitudinis, cum maxima patrum indignatione, & dolore, vrbe pulsus, in Volscos, profectus est, vbi tantum breui tempore gratia, & auctoritate valuit, quod eius cõsilio bellum Romanis induceretur, ipse dux belli summo omnium consensu creatus, vastis primo Romanorum agris multis deinde captis oppidis, multis etiam in deditionem acceptis multa præda locupletatus ad ipsius vrbis expugnatione ducit exercitum. Romani tanta belli mole territi, legatos ad eum de pace, & reditu suo miserunt, quia nihil profecere, missi deinde sacerdotes cum infulis, nihil plus felicitatis habuere profecta demum mater inuictum eius animum fregit, & à patria bellum amouere coegit, quod igitur patrum auctoritas, quod deorum reuerentia non valuit sola matris pietas effecit, quæ tanta in hoc viro fuisse traditur, vt dicere solitus esset, nullum maius virtutum suarum præmium sibi exolui posse quam matris lætitiam, nam cum cæteris virtutibus finis gloria foret, huic gloriæ finis materna existebat lætitia, id namque ingenti, tum honori, tum felicitati sibi esse ducebat, vt matrem eius laudes, & se coronis præditum spectare contigeret, ac ipsius præ gaudio lachrymantis astringeretur amplexibus, quod idem traditur de Epaminunda qui se hoc vno felicissimum putabat, quod suas res gestas in leuctris, atque victoriam vterque parens potuisset inspectare. Causæ autem quibus exulauerit, hæ sunt, quarum vnam tantum Liu. tangit. Sed Plut. in eius vita commemorat. Primo affectati regni accusatus est, quod comprobari nequisset, tria obiecerunt eius inimici, primum, quod frumentum inter plebem distribui vetuisset, secundum, quòd tribunatum plebis dolo intercipere voluisset, tertium, quod prædam ex Anciati agro in ærariũ non contulisset, quibus omnibus conuictus exulare coactus est. Tullius in Lælio, quis clarior in Græcia Themistocle? quis potentior? qui cum imperator bello Persico, Græciam seruitute liberasset, propterque inuidiam in exilium pulsus esset, ingratæ patriæ iniuriam non tulit, quam fere debuit. Fecit idẽ quod viginti annis apud nos faceret Coriolanus, Hoc audacior contra patriam iuuentus est nemo, itaque sibi mortem vterque consciuit. Quibus Ciceronis verbis colligitur, Coriolanum sibi mortem intulisse. At variæ sunt de huius hominis exitu scriptorum sententiæ, sunt enim qui dicant, statim abductis ex agro Romano legionibus magna inuidia rei oppressum perijsse, alij alio læto apud Fabium longe antiquissimũ auctorem, vsque senectutem eundem vixisse lectum est, traditur etiam hanc sæpe cum exacta ætate voce vsurpasse, multo miserius seni exilium esse verum constat auctore Dionysio Alicarnaseo, quòd cum matronæ annum, vt Brutum Romæ luxerunt. [Magno vbique precio virtus] Sententia generalis vbique virtutem æstimari, quod probat Corolianum, quem exulem hostes imperatorem creauerunt. Fastidiosus qui fastidire solet bene de rep. meritos. [Non detrahenda] Quia non sine verecundia ab incepto amouebatur. [Ergo pectus] Quamuis inquit, Coriolanus multa cogitaret, quæ illum in diuersa traherent, cogerentque in incepto permanere, pietas tamen omnia vicit.

ASCEN. Coriolanus (Cuius primum est inter pios in parentes exẽplũ) vir maximi animi, & altissimi cõsilij, & optime meritus de rep. scilicet Romana prostratus ruina iniquissime dãnationis. s. factæ per furorem populi male instigati, confugit ad Volscos. scilicet populos Italiæ, infestos. idest hostes & vim inferentes tunc Romanis (Virtus autem æstimatur vbique) scilicet terrarum [Magno precio] Itaque idest & ita quia virtus eius cognita fuit ipse adeptus est breui, summum imperium ibi, quo veneret quæsitum. idest ad quærendas latebras. scilicet exilij sui. [Et euenit, vt quem ciues] scilicet Romani noluerunt habere imperatorem salutarem pro se, experirẽtur ducem pene pestiferum. idest afferẽtem perniciem, aduersus se. Enim pro quia, exercitibus nostris fusis frequenter, scilicet à Volscis eius ductu, struxit. idest muniuit, & effecit, Volsco militi aditum. i. accessum iuxta mœnia vrbis, scilicet Romæ gradibus, idest successibus victoriarum suarum. [Quapropter populus ille] scilicet Rom. fastidiosus. idest superbus, & contemptor in æstimandis. idest approbandis bonis, qui non pepercerat reo. idest accusato licet inique, coactus est supplicare exuli. i. iam exulante, sed vi in patriam reuerso. [Legati missi ad deprecandum eum] idest flectendum eum precibus, nihil profecerunt, deinde sacerdotes missi cum infulis. i. ornatu sacerdotali præsertim in capite, redierunt, æque. idest æqualiter sine effectu. [Senatus stupebat] idest hebetabatur cogitando, & non inueniendo exitum mali, populus trepidabat præ timore, viri pariter, & mulieres lamentabantur exitum. scilicet vrbis imminens. idest instans, aut appropinquans vrbi. Tunc Veturia mater Coriolani, trahens secum Volumniam vxorem eius. s. Coriolani, & liberos. scilicet vtriusque petijt castra Volscorum, quàm scilicet matrem suam, vbi. idest quan do filius aspexit perijt complexum matris propere. i. festinanter, ut amens. idest raptus impatienti charitate in eam. Illa scilicet mater eius Veturia uersa. idest mutata ex precibus in iram ait. sine. idest permitte, aut desine complexum meum petere, ut sciam priusquam accipiam complexum scilicet tuum, an uenerim ad hostem an ad filium, & ne. idest an sim captiua in castris tuis, an mater, Vita longa & senecta infelix traxit me in hoc. idest ad hanc calamitatem, ut uiderem te exulem, deinde, ut uiderem te hostem. Potuisti. idest induxisti in animum tuum populari. idest ut populeris hanc terram quæ genuit, & aluit te? Nisi ego genuissem sup. te. idest si sterilis fuissem q. d. beatæ steriles, &c. Roma. q. d. patria tua præclarissima, non oppugnaretur, & ipsa addidit insuper. idest præter

ter hæc multa.f.alia similia cum plorando, quibus & fletibus vxoris,& paruulorum.f.communium,Coriolanus motus,cōplexus matrem, inquit tu expugnasti. Potest hic duplex esse intellectus,alter vt prius dicat ad matrem, tu ò mater expugnasti, & pro.i. vicisti, deinde conuertens sermonem per apostrophen ad patriam dicat,ò patria,ego admonitus, &c. Alter vt complectendo matrem conuertat totum sermonem ad patriam,& dicat ò patria tu expugnasti,& vicisti sup.me, quia ergo admonitus precibus huius, cuius vtero ego conceptus sum,dono.i.remitto tibi, quamuis inuisæ merito mihi, iram meam, & continuo postquam sic locutus est, liberauit agrum Romanum armis hostilibus. [Ergo pietas].f. in matrē vacue fecit.i.vacuum fecit, & intentum sibi totum pectus .f. Coriolani refertum dolore iniuriæ acceptæ .f. ab ingrato populo,& spe victoriæ portiundæ,i.obtinendæ de ingratis,quę iam in foribus videbatur esse,& verecundia ministerij, f.cæpti,& Volscis promissi detractandi.i. recusandi perficere, & metu mortis,quàm irati Volsci ipsi inferre poterant, secundum plurimos etiam intulerunt, & aspectus vnius, idest solius parentis,idest matris,mutauit bellum atrox, pace salutari, quia Volsci tali duce destituti,aut eo interfecto pacem fecerunt.

DE SVPERIORE AFRICANO.

* Liu. lib. 71.Plut.in vita.

*Eadem * pietas viribus suis inflammatum Africanum superiorem, vix dum annos pubertatis ingressum, ad opem patri in acie ferendam virili robore armauit. Consulem enim eum apud Ticinum fluuium aduersis auspicijs cum Hannibale pugnantem saucium grauiter, intercessu seruauit suo: neque illum aut ætatis infirmitas, aut militiæ tyrocinium, aut infelicis prælij etiam veterano bellatori pertimescendus exitus, interpellare valuit, quò minus duplici gloria conspicuus, * coronam, imperatore simul & patre ex ipsa morte rapto, mereretur. Auribus ista tam præclara exempla Rom.ciuitas accepit. illa vidit oculis.*

*Ciuicam accipere noluit,inquit Plin. li.16.c.4.

OLIV. Scip.Afri. pietas erga patrē.

Eadem pietas] Hoc fuit ij. pun.bel. quo tempore Hannib. ex alpibus descendit obuiam habuit Cn.Scip. superioris Afric. patrem, qui cum iam commissa pugna in magno discrimine versaretur quòd impari acie parum caute dimicans, venisset in vitæ discrimen cum Hannib. tum filium eius, qui postea Africanus dictus est, se inter patrem, & hostem inijcit, & actum excipiens e manibus hostis patrem liberauit, erat tamen Scip.admodum adolescens, qui primum dedit in hoc bello suæ furæ amplitudinis inditium, patre medio iam ex hoste recepto. Africanum qui postea Afric. dictus est. [Intercessu suo]Interpositione sua, qui se medium inter patrē & hostem immisit. [Neque illum] Hæc omnia deterrere poterant adolescentem,sed ea dicit,vt rem magis exageret,& maiorem in Scip.virtutem fuisse demonstret. [Gloria] Quia imperatorem liberauerat, & patrem. [Coronam] scilicet ciuicam quæ dabatur his, qui ciues seruasset à morte, erat autem querna,vt supra. [Auribus ista] Quia extra vrbem gesta sunt,illa vero in vrbe.[Ista]scilicet Coriolani,& Scip.ista quę sequuntur.

ASCEN.

Eadem pietas] Docet consimilem pietatem, sed in patrem fuisse Scip. Africano maiori dicens[Pietas eadem].i.consimilis, sed tamen in patrem armauit Africanum superiorem idest maiorem inflammatū viribus suis ingressum vix dum,i. vix tunc adhuc annos pubertatis,quæ fere à 14.anno incipiūt masculis armauit dico robore virili ad ferendam opem patri in acie.i.in conflictu acierum aduersarum. Enim pro quia, ipse Scipio seruauit intercessu suo.f. patrem suum, consulem pugnantem apud Ticinum fluuium cum Hannib. auspicijs aduersis.i.contrarijs,quia vincebatur,vnde addit, saucium,i. vulneratum grauiter. Neque aut infirmitas ætatis,aut tyrocinium,i.nouitiatus in re militari, aut exitus infelicis prælij, pertimescendus.i.dignus, qui sit perfecto timori etiam bellatori veterano, valuit interpellare, i. intercedendo impedire, quo minus,i.non conspicuus, i. euidenter spectabilis duplici gloria mereretur coronam.f.ciuicam imperatore,simul,& patre, q.d.qui idem pater eius erat,rapto, i. excepto ex ipsa morte,quæ.f.illi imminebat. Rom.ciuitas accepit auribus.i.intellexit audiendo ista exempla.f.iam dicta, tam præclara illa.f. quæ sequuntur ipsa .f.ciuitas vidit oculis.

DE L. MANLIO TORQVATO.

*Lvcio * Manlio Torquato diem ad populum Pomponius Trib.pleb.dixerat, quòd occasione bene faciendi belli ductus, obtinendi legitimum imperij tempus excessisset: quodque filium optimæ indolis iuuenem rustico opere grauatum publicis vsibus subtraheret. Id postquam Manlius adolescens cognouit: protinus vrbem petijt,& se in Pomponij domum prima luce direxit,qui æstimans in hoc eum venisse, vt patris crimina à quo plus iusto aspere tractabatur, deferret,excedere omnes iussit cubiculo, quo licentius remotis arbitris indicium perageret,nactus occasione opportuna proposito suo iuuenis, gladium, quem tectum attulerat: distrinxit, tribunumque minis, ac terrore compulsum iurare coegit, à patris eius accusatione recessurum, eoque effectum est,ne Torquatus causam diceret. Commendabilis est pietas,quæ mansuetis parētibus præstatur:sed Manlius quo horridiorem patrem habuit,hoc periculo eius laudabilius subuenit,qui ad eum diligendum præter naturalem amorem, nullo indulgentiæ blandimento inuitatus fuerat.*

* Liu.li.7. Cic. lib.3. de offi.Nō dum Torquati dicebantur, ut hic cognomen temere sit positum.

Lvcio Manlio Torquato]Cic.de offic.lib.vlt.L.inquit Manlio Auli filio, cum dictator fuisset M. Pomponius trib. pleb.dixit, q̄ is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset,criminabatur etiam,q̄ T filium, qui postea Torquatus ab omnibus appellatus est,relegasset, & ruri habitare iussisset,quod cum audisset adolescens filius negocium exhiberi patri accurrisse Romam, & prima luce Pōponij domum venisse,cui cum esset nunciatum, quòd illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitraretur,surrexit è lectulo,remotisq; arbitris ad se adolescentem iussit venire,at ille,vt ingressus est,confestim gladium destrinxit, iurauitq; illum statim interfecturum, nisi iusiurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum iuraretq; hoc terrore coactus Pomponius rem ad populum detulit, docuitq; cur sibi à causa desistere necesse foret Manlium missum fecit, tantum temporib. illis iusiurandum valebat, atque hic T.Manlius is est, qui ad anienem Galli,quem ab eo prouocatus occiderat,torq; detracto cognomen inuenit, cuius tertio consulatu latini aduersati,fusi,& fugati,magnus vir in primis,& qui nuper indulgēs in patrem,idem acerbus,& seuerus in filium [Quod occasione benefaciendi belli]Nam cum in fine magistratus sui videret hostes non multos post dies debellatum iri posse, si videlicet in dictatura permaneret, aliter hostes respiraturos, non dubitauit sibi dictaturam sine populi, & senatus auctoritate prorogare, cum igitur audisset filius patrem huius criminis accusatum atq; etiam ei crimini dari,malam filij tractationē, memor non iniuriæ, sed pietatis diluculo ad tribunum venit opinantem sibi aliquid consilij afferre ad criminationem male de se meriti patris,ac ipse,summotis astantibus solus admisses stricto raptim supra caput gladio,tremebundum in re sub dita, & ferri acie micantis impetuosi adolescentis viribus ferocisq; perterritum, iurare compulit, se à patris accusatione destituturum.[Tempus imperij]quod erat sex mensium. [Iudicium peragerer]Iudicando patris crimina.[Commendabilis pietas]Intendit hanc pietatis laudem si laudantur,qui parentibus humanis,& indulgentibus pietatem præstant.Quanto maiori laude dignus censendus est Manlius qui patrem durum,& inclementem expertus in eum pius esse voluit.

OLIV. Mālij Torquati pietas erga parentē in se durum.

ASCEN.

Lvcio,&c.] Ordo est. Pomponius trib. pleb.dixerat.i.assignauerat Lucio Man.Torquato diem ad populum, quòd idest,quia ipse inductus occasione benefaciēdi belli, i.opportune pugnandi cum hoste. (Quæsitus enim quare bellum sic produceret,respondit,quo melius pugnaret,opportunitatem nactus)excessisset tempus legitimum obtinēdi imperij, idest quia diutius fuisset in imperio,quam lex patiebatur, quia vltra sex menses.quodque.i.& quod,i. quia subtraheret vsibus publicis, i.reip. vtpote bellicis, filium.f. Manlium iuuenem optimæ indolis,grauatum opere rustico, i.agricultura.[Postquam Manlius].f.filius adolescens, quem iam iuuenem dixerat, vnde in confinio vtriusque ætatis fuisse dicitur cognouit id.f.patri diem dictum esse,petijt protinus vrbem, & direxit se prima luce.i.principio diei, in domum Pomponij, f.trib. pleb.qui,f.Pomponius existimans eum.f. Manlium iuniorem venisse in hoc.i.ad hoc, vt deferret.i.indicaret per delationē occulta crimina patris, à quo scilicet patre, ipse tractabatur,

tur.s.in opere rustico faciendo, aspere, i.duriter, plus iusto.i. quam iustum esset,iussit omnes, s.qui aderant, excedere. i.egredi cubiculo, quo, i.vt Manlius sup.peragerct iudicium, i. delationem paternorum criminum(vt sperabat) licentius,i. irrefrenatius arbitris.i.testibus remotis. [Iuueni]s. Manlius nactus occasionem opportunam suo proposito,i.ei rei, quam ppolnerat facere, distrinxit,i.denudauit,aut è vagina traxit gladium,quem attulerat tectum,& coegit tribunum compulsum minis.s.vltionis in futurum,ac terrore, s.necis præsentis si abnegasset,iurare sup.ipsum recessurum sup.esse. i.destitutum ab accusatione patris eius, s.Manlij, & eo.i.per id factū, filij effectum est,ne Torquatus, s.pater diceret causam, quia tribunus,vt iurauerat,fecit(in quo illud mirabile, quòd cum violentum iuramentum nullum fit, id seruauerit, neque minis territum diceret)Pietas,inquit auctor,quæ præstatur parentibus mansuetis.i. mitibus, & indulgentibus in liberos, Est commendabilis,sed Manlius.s.iunior, quo. i.quanto horridiorem.i. asperiorem, & rigidiorem patrem habuit hoc, i. tanto laudabilius subuenit periculo eius,alij legunt ei, vt sic subuenit ei in periculo, qui.s.Manlius iunior nullo blandimento fuerat inuitatus ad diligendum eum. s. patrem suum, tam asperum præter amorem naturalem.

DE M. COTTA.

Hanc pietatem æmulatus Marcus Cotta, eo ipso die, quo togam sumpsit virilem protinus vt Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit: protractumque reum iudicia afflixit,& ingenium,& adolescentiam,præclaro opere auspicatus.*

* alij per actumq;.

OLIV. HAnc pietatem æmulatus] Cn.Car. M.Cottæ patrem accusauit peculatus & repetundarum,qua quidem accusatione damnatus est. Cotta vero vbi per ætatem potuit vltus est patris iniuriam, nam quo die sumpsit virilem togam in capitolio,more maiorum in forum descendit, Carbonem accusauit,quòd triumuir cum Ful.& Cn.Grac.de diuidendis agris seditionem creasset, quòd cum exercitu à Cimbris in Illyrico fusus fuisset, quòd prouinciam ipsam expilasset, à qua quidem accusatione nō prius destitit,quam Carb.damnari fecit. [Quo to.] Quæ xiiij.anno sumebatur,deposita prætexta.[Auspicatus]Iam optimis auspicijs adolescentiæ,& ingenij sui facinus egregiū testatus est Cn. Carb.accusando, qua causa, patris est vltus iniuriam.

ASCEN. HAnc,&c.]M.Cot.æmulatus,i.imitatus,hanc pietatem,s. Manlij in patrem suum postulauit, i. in ius vocauit eo ipso die,quo sumpsit togam virilem in xiiij. ætatis suæ anno, prius autem non licuisset, vt, i.postquam descendit è Capitolio, vbi togam illam sumpserat Cn. Carb. à quo pater eius fuerat damnatus & afflixit iudicio.i.ad cōdemnationem perduxit reum. s. Car.pertractum, s.in ius,auspicatus. i.feliciter incipiens opere præclaro, quia pio, & magnifico & ingenium,specimen ingenij, & adolescentiam, qua egressus pueritia iam tum inierat.

DE C. FLAMINIO.

* Cic. lib. 2. de Inuent.& in Bruto.

*APud C. quoque * Flaminium auctoritas patria æque potens fuit. Nam cum Trib. pl. legem de Gallico agro viritim diuidendo inuito, & repugnante senatu promulgaßet precibus,minisque eius acerrime resistens, ac ne exercitu quidem aduersus se conscripto,si in eadem sententia perseueraret absterritus, postquam pro rostris ei legem iam referenti pater manum iniecit: priuato fractus imperio,descendit è rostris,ne minimo quidem,murmure destitutæ concionis reprehensus.*

OLIV. APud C.quoque Flaminium] C.Flaminius legem ferebat de Gallico agro viritim diuidendo, cui rogationi patres cum non aliter se resistere posse viderent, consuluerunt habendum esse militum delectum. Ille nihilominus territus rostris ascendit legē laturus contra senatus auctoritatē quod cum videret eius pater,quāuis priuatus esset,ei tamen manus iniecit.& de rostris descendere iussit, cui quamprimum cum silentio paruit,magna profecto patris reuerentia à filio data, vt quod senatus auctoritas,quo militū delectus,quod mortis periculum nōn potuit, sola patris pietas effecerit.[Diuidēdo agro] Vt coloniæ in agrum Gallicū mitterentur erat autem Gallia cisalpina, agrum vero sunt, qui velint fuisse Placentinum.[Priuato imperio]Priuati patris,hoc est magistratu.[Minimo quidem murmure] Nec etiam concio quæ huius legis cupida venerat ne murmur quidem emisit, sed hanc pietatem tacita comprobauit.

ASCEN. APud,&c.] Auctoritas patria.i. paterna fuit æque potens, quoq;,idest etiam apud C.Flam. Nam cum sup. ipse C. Fl.tri.pl.promulgasset,inuito,& repugnante senatu,legem de agro Gal.i.in Gallia Italis vicina,acquisito, diuidendo viritim.idest per singulos viros,æquis portionibus,resistens acerrime precibus,& minis eius.s.senatus,ac ne quidem absterritus,exercitu conscripto, s.à senatu aduersus se,si perseueraret in eadem sententia. idest si vellet legem executioni mandare, postquam pater iniecit manum ei referenti,idest iterum recitanti,aut ferenti legem pro rostris, idest ante rostra,vbi edicta publica fiebant, idest postquam pater inijciendo manum eum ab incepto retraxisset,ipse fractus imperio priuato,i.patris nullum magistratum gerentis, descendit è rostris,ne quidem,i.non etiam minimo murmure concionis.i.totius populi conuocantis & astantis reprehensus, idest correptus, vnde laudandus etiam populus, qui id paternæ pietati concessit.

DE CLAVDIA VIRGINE VESTALI.

*MAgna sunt * hæc virilis pietatis opera, sed nescio an his omnibus valentius, & animosius Claudiæ Vestalis virginis factum, quæ cum patrem suum triumphantem è curru violentia Trib. pl.manu detrahi animaduertisset, mira celeritate vtrisque se interponendo, amplissimam potestatem inimicitijs accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in ædem Vestæ duxit,nec discerni potuit,vtri plus laudis tribueretur, cui victoria, an cui pietas comes aderat. Ignoscite vetustissimi foci, veniamque æterni date ignes si à vestro sacratissimo templo ad necessarium, minusque speciosum vrbis locum contextus operis nostri progressus fuerit. Nulla enim acerbitate fortunæ, nullis sordibus precium charæ pietatis cuilescit, quin etiam eo certius, quo miserius experimentum habet.*

* Cice.in orat. pro M. Cœl. Suet. in Tyberio, sed fratrē scribit.

OLIV. MAgna sunt hæc] Appius Claud.fallasos gentem Alpinā domuit, sed non is, de quo loquitur Val. nam alter fuit cognomento audax,cæci frater, qui consul ad mamertinos liberandos missus,quorum arcem Cart. & Hiero. Syracusanus obsidebant. Primo ad explorandos hostes fretum piscatoris naue traiecit, & cum duce Carth.egit, vt præsidium in arce deduceretur,Regnum ingressus(vt in cap.de fortitudine diximus) quinquerernem hostium copijs pedestribus cœpit, eam legionem in Sicilia traduxit Carth.expulit,Hiero prælio apud Syracusas victum in deditionem accepit, eo prælio territus Romanorum amicitiam petijt, eisdemque postea fidelissimus fuit, cum igitur Appius ille de quo Val. loquitur deuictis hostibus triumpharet contra tribunorum voluntatem, qui summis viribus intercesserant, quod dicerent victoriam illam non fuisse tantam, vt triumphum mereretur, iniectis manibus è curru trahere nitebantur, quod vbi Claud.eius filia sensit,nullo fœmineo pudore deterrita,se inter patrem,& tribunum mira celeritate coniecit, & à patre violentum tribunum repulit, fecitque, vt pater cum dignitate triumpharet. Cic. in orat. pro Cœlio. Non virgo illa vestalis,inquit, Claudia, quæ patrem complexa triumphantem ab inimico trib.pl.de curru trahi passa non est. [Sed nescio]Ac si diceret non affirmo. [Claudię] Nam gens claudia fuit plebi semper inuisa. [Quę cum patrem] Suet.de xii.Cęsaribus dicit fratrē fuisse non patrem, dicit, enim virgo vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, ascensu simul curru vsque in capitolium prosecuta est,ne uetare, aut intercedere fas cuiquam tribunorum esset. [Ignoscite vetustissimi foci]Quia post exemplum virginis uestalis nobilissimę fœminę dicturus est de pietate uirginis ignobilis, ueniam petit ab ea, cuius pręstandę rationem statim subiungit,quia quamuis sit ignobilis,uirtus tamen,quę uisa est laudem meretur, hæc matrem adulterij damnatam à triumuiris in carcere coniectam, ut consumaretur inedia, impetrato à custodib. aditu quotidie sub spem salutationis adibat, prius tamen diligenter excussa, ne quid cibi infert ad matrem, uberibusque suis (nam puerpera erat)ultro matri exhibitis lacte sustētabat,quod ubi animaduerterūt custodes,admiratione cōmoti, rem ad iudices detu-

lerunt,& illi ad consules,qui tantæ pietatis exemplo,ei præmium constituerunt pœnæ remissionem, & matris incolumitatem. Pli.de nat. hist. lib.7. pietatis, inquit exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non possint,humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa in carcerem inclusa matre cum impetrasset aditū à ianitore semper excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est, vberibus suis alens eam.quo miraculo matri salus donata filiæ pietate est,ambæ perpetuis alimentis& locus ille eidem consecratus est deæ C. Quintio M. Attilio consulibus templo pietatis extructo in illius carceris sede,vbi nunc Marcelli theatrum est. Sol.in ca.de homine, pietatis,inquit, documentum nobilius quidem in Metellorum domo effulsit, sed eminentissimum in plebea puerpera reperitur, humilis hæc,atque ideo famæ obscurioris, cum ad patrem qui supplicij causa claustris pœnalibus continebatur ægre obtinuisset ingressum, exquisita prius sæpius à ianitoribus, ne forte parenti cibum administraret,alere eum vberibus suis deprehensa est,quæ res & locum factum cōsecrauit, nam qui morti destinabatur, donatus est filiæ in memoriam tanti præconi reseruatus, & locus dicatus suo numini pietatis sacellum fuit. [ignoscite foci, & æterni ignes] Quia vt diximus, æternus ignis seruabatur à vestalibus in templo deæ Vestæ, vt à Numa Pomp.fuerat institutum. [Ad necessarium vrbis locum] Carcerem dicitur vbi magis necessarium quam honestum, vbi seruentur nocentes. [Nulla enim acerbitate fortunæ]Nā & si fortuna in sordida conditione multos nasci voluerit,virtus tamen,si qua fuerit in his,nulla debet sorditate vilescere, aut sua laude,& præmio carere, quinetiam eo maius illis debetur precium,quo difficilius emerserint.

ASCEN. MAgna,&c.]Hæc.s.iam dicta sunt magna exempla pietatis virilis,sed nescio an factum Claud.virginis vestalis, idest deæ Vestæ consecratæ, sit valentius, & animosius his omnibus,quæ cum animaduertisset (quia etiam vestales obuiam processerant triumphanti) Patrem.s.suum triumphantem detrahi è curru.scilicet triumphali, violenta manu trib. pl.ipsa interponendo se mira celeritate vtrisq;, scilicet patri, & tribuno, depulit, s.ab iniuria paterna potestatem amplissimam,videlicet tribunitiam accensam.s.in patrem inimicitijs, igitur pater sup eius duxit alterum triumphum in capitoliū, quia non erat impeditus amplius, & filia scilicet Clau.duxit alterum triumphum in ædem. s.sacram Vestæ, nec potuit discerni vtri.s.duorum, hoc est an patri cui victoria aderat, comes,i.comitatrix,an filiæ cui pietas aderat comes,plus laudis tribueretur,i.tribui deberet. [Ignoscite, &c.]Transitum facit ad humiliora exempla cum deprecatione dicens, ò foci, idest vestę vetustissimi,qui à Troia traducti,& in quibus ignis eternus fouebatur, ignoscite, & vos æterni ignes date veniam si contextus operis nostri fuerit progressus à templo vestro sacratissima ad locum magis necessarium, & minus speciosum, vtpote ad carcerem publicum, .sine quo vix viui posset præ maleficiorum multitudine,vnde magis necessarius sed minus speciosus est, veruntamen, quod in eo præclare factum est, propterea vilipendi non debet Enim pro quia, precium charæ pietatis nulla, idest non vlla non vilescit.i.non fit vile,vlla acerbitate fortunę,& nullis,i.non vllis sordib.i.vilitate eorum qui eam exercent,quinetiam,i.insuper,sup.precium pietatis est eo.i.tanto certius,quo.i.quanto miserius habet experimentum. idest obiectum. hoc præfatus narrat rem dicens.

DE AMORE FILIÆ ERGA MATREM.

Plin. li.7. cap.36. *SAnguinis * ingenui mulierem Præt. apud tribunal suum capitali crimine damnatam, triumuiro in carcere necandam tradidit, quam receptam, is, qui custodiæ præerat, misericordia motus, non protinus strangulauit; aditum quoq; ad eam filiæ, sed diligenter excussæ,ne quid cibi inferret,dedit; existimans futurum, vt inedia consumeretur. Cum autem iam dies plures intercederent: secum ipse quærens, quidnam esset quod tandiu sustentaretur: curiosius obseruata filia, animaduertit illam exerto vbere famem matris lactis sui subsidio lenientem. Quæ tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso ad triumuirum,à triumuiro ad Præt.à Præt.ad Coß.iudicium perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Quo non penetrat? aut quid non excogitat pietas? quæ in carcere seruandæ genitricis nouam rationem inuenit. Quid enim tam insusitatum, quid tam inauditum, quam matrem vberibus natæ alitam esse? putauerit aliquis hoc contra rerum naturam factum, nisi diligere parentes prima naturę lex esset.*

TRiumuiro] Erant triumuiri iudices capitales, qui de nocentibus supplicia sumebant, & carceris more maiorū custodiam habebant,hos Venetijs dominos nocturnos appellant. [Exerto vbere] Nudata mamma. Virgil.Exertæ cingula mammæ. [Quo non penetrat]Laudat vim pietatis,quæ inuenerit noua quædam vnde se ostendere,& patefacere voluerit, sicut de filia, de qua quid magis inauditum dici potest, quam filiam lac matri præbere,cum,econtra fieri soleat.[Nisi diligere]Nam cum habeant esse à parentibus filij,lex iubet,vt eos ament,& obseruent. OLIV.

PRætor].s.Vrbanus,tradidit triumuiro,i.executori iustitię, necandam in carcere(quia turpe videbatur publicum sumi de muliere supplicium, nisi vestalis sit, quæ tamen viua obruebatur)mulierem ingenui sanguinis,damnatam crimine capitali vtpote adulterio, aut vt alij putant venificio, apud tribunal suum,hoc est prætoris,Quam,s.mulierem receptam, scilicet in carcerem,is qui præerat custodiæ,s.carceris,aut ipsi carceri, motus misericordia, non strangulauit protinus.i. statim vt eam accepit, & dedit quoque aditum.i.accessum ad eam filiæ supple eius, sed excusse.idest exploratæ diligenter, ne quid cibi.i.alimenti inferret.s.in carcerē, existimans futurum,vt sup.ipsa condemnata,consumeretur,i.periret inedia, nihil edendo. [Cum autem plures dies iam intercederent.i.à tempore,quo eam receperat,ipse,s.custos quærens i. inquirēs secum, quidnam esset quod sustentaretur, tandiu filia obseruata, postquam obseruauit. idest explorauit filiam, quid ageret in carcere,curiosius,i.cum maiore cura,& diligentia, animaduertit,i.deprehendit illam, s.filiam, lenientem,i.sedantē, famem matris.s.suæ subsidio lactis sui, & hoc vbere exerto,i. è sinu tracto(ab ex & sero fit exero,quia perit,s.post x.)Quæ nouitas tam admirabilis spectaculi perlata ab ipso.s.custode carceris ad triumuirum,à triumuiro, ad prætorem,à prætore ad iudicium consulum impetrauit mulieri, videlicet matri, remissionem pęnæ.s.capitalis. [Quo idest ad quem locum, pietas non penetrat,q.d. nullum non,hoc est,ad omnem penetrat,cum etiam in carcerem penetret, aut quid non excogitat idest quod mortis remedium non exquirit, q.d. nullum non idest omne excogitat, vtpote, quæ inuenit rationem, idest viam nouam,idest admirabilem, & insolitam, genitricis seruandæ in carcere.] Quid enim sup.est tam inusitatum, quid tam inauditum quam matrem esse alitam vberibus natæ.i. filiæ,q.d.nihil. Aliquis putauerit hoc factum esse contra naturam rerum,nisi prima lex naturę,immo etiam prima in secunda tabulis diuinę legis, esset diligere parentes, aut nisi diligere parentes esset prima lex naturę. ASCEN.

EXTERNA.

DE FILIÆ PIETATE IN PATREM.

IDem prædicatum de pietate eius existimetur, quæ patrem suum Cimona consimili fortuna affectum, parique custodiæ traditum, iam vltimæ senectutis velut infantem,pectori suo admotum aluit. Hærent,ac stupent, hominum oculi, cum huius facti pictam imaginem vident casusque antiqui conditionem, præsentis spectaculi admiratione renouant, in illis mutis membrorum lineamentis viua,ac spirantia corpora intueri credentes, quod necesse est animo quoque euenire aliquanto efficaciore pictura literarum vetera pro recentibus admonito recordari.

IDem prædicatum] Quod dixi de hac puella quę matrem lacte nutriuit, nonne hoc idem prędicatur de alia,quę patrem suum damnatum, Cimona nomine eodem cibi genere, & modo nutriuit, & ita sensum transit ad externa; hunc autem errorem hinc manasse arbitror,quod discrepent inter se auctores,vt Plin.& Sol.patrem à filia nutritum fuisse dicant, quoniam duas fuisse dicit Val. eodem pietatis genere vsas, vt altera patrem senem,altera matrem, utrunque damnatum lacte nutrierunt. [Cimonam] uirum grecum,sed non eum,qui carcerem sponte subiuit, ut Miltiades eius pater sepulturę mandaretur,de quo in sequenti exemplo dicturus est.[Herēt, & stupent]Siquis inquit uideret picturā filiæ senē patrē uberibus lactantis,atq; illū tanquā aliū à filię collo pendentē prę admiratione stupesceret quodammodo. [Lineamentis] Quia

ex lineamentis pictura consistit [Quid necesse est] Vt conditionem antiqui casus præsentis spectaculi admiratione renouetur cum literis tradita esse videant homines.

ASCEN. IDem prædicatum existimetur] De pietate eius.s.filiæ apud Ath.(vnde ad externa transijt) quæ aluit patrem suũ Cimona.s.nomine affectum consimili fortuna. i.ob crimen condemnatum & traditum pari custodiæ, eumque sup. aut existentem iam vltimæ senectutis admotum pectori suo, velut infantem. Oculi hominum, cum vident imaginem huius facti pictam, hærent, ac stupent, & renouant admiratione præsentis spectaculi, conditionem antiqui casus, credentes sup. se tueri in illis mutis lineamentis membrorum corpora viua, ac spirantia, quod idest quàm rem (Oliu. tamen legit, quid per interrogationem vim negandi habentem) necesse.i.operæpretium, & vtile est euenire quoque idest etiam animo pictura literarum idest. scriptura efficatiore. s.ad pathos mouendum aliquanto, quam sup. pictura lineamentorum, admonito.s.animo, rei cordari.idest vt recordetur vetera pro recentibus. idest tanquam sint recentia.

DE CIMONIS PIETATE ERGA PATREM.

* Probus in vita. & Iust.lib.2. *NE te quidem * Cimon silentio inuoluam, qui patri tuo sepulturam voluntarijs vinculis emere non dubitasti. Nam & si maximo t bi postea & ciui, & Duci euadere contigit: plus tamen aliquanto laudis in carcere, quam in curia aßecutus es: cæteræ enim virtutis admirationis tantummodo multum, pietas vero etiam amoris plurimum meretur.*

OLIV. NE te quidem Cim.] pro patre vincula subijt, hic Miltiadis filius, (vt in cap. de ingratitudine diximus) duro admodum initio vsus est adolescentiæ, nam cum eius litem æstimatam populo soluere non potuisset, ob eamque causam vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, vt pater sepulturæ mandaretur, neque legibus Ath. emitti poterat, nisi pecuniã, qua pater multatus erat, soluisset, quàm Callias quidam non tam generosus, quàm pecuniosus pro eo soluit, impetrato sororis eius Helpinaces matrimonio. Miltiades autẽ damnatus est hac de causa, post Artaphernem, & Datim regis præfectos Miltiadis auspicio, terra marique victos, classem lxx. nauium eidem dederunt, vt insulas quæ barbaros iuuerant, bello persequeretur, quo imperio plerasque ad officiũ redire coegit, nõnullas vi expugnauit. Ex his Paron insulam, tunc opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset, copias è nauibus eduxit vrbem operibus clausit, omnique commeatu priuauit, deinde vineis, ac testudinibus constitutis propius muros accessit. cum iam in eo esset, vt oppido potiretur, procul incontinenti, lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est, cuius flamma vt ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, vtrique venit in opinionem signum à Classiarijs regis datum, quo factum est, vt Parij à deditione deterrentur, & Miltiades timens ne classis regia aduentaret, incensis operibus, quæ statuerat, cum totidem nauibus atque vt erat profectus, Athenas magna cum offensione ciuium suorum redijt, accusatus est ergo proditionis, quòd cum Paron expugnare posset à rege corruptus infectis rebus recessisset eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat, itaque quoniam ipse per se dicere non posset, verba fecit frater eius Sagoras, causa cognita, capite absolutus, pecunia mulctatus est, eaque lis 50. talentis æstimata, quantus in classe sumptus factus erat: hanc pecuniam, quod in præsentia soluere non posset, in vincula publica coniectus est, ibique diem suum obijt supremum. Iust. tamẽ dicit illum peculatus fuisse damnatum. Cimon, inquit, Miltiadem patrem ob crimen peculatus in carcerem coniectum, ibique defunctum translatis in se vinculis ad sepulturam redemit. [Cæteræ virtutes] Reliquæ virtutes laudum cum admiratione, pietas vero non solum admirationem, sed amorem quoque meretur.

ASCEN. NEc ò Cimon Ath. inuoluam quidem, idest certe, aut etiã te. idest pietatem tuam silentio, qui non dubitasti emere patri tuo. scilicet in carcere defuncto, sepulturam vinculis uoluntarijs.s.subeundo vincula, quibus ille ligatus fuerat. Nam & si idest quanquam contigit. idest datum est tibi euadere postea maximo, & ciui, & duci tamen tu assecutus es, plus laudis aliquanto in carcere, quam in curia. scilicet Ath. Ceteræ enim virtutes. scilicet tuæ merentur sup. tantummodo multũ admirationis. pietas vero meretur etiam plurimum amoris. idest vt te omnes plurimum ament.

DE DVOBVS FRATRIBVS HISPANIS.

VOs quoque fratres memoria complectar: quorum animus origine fuit nobilior. Siquidem admodum humiles in Hispania nati, pro parentum alimentis spiritum erogando, specioso exitu vitæ inclaruistis. duodecim enim millia nummum, quæ post mortem vestram his darentur à filijs Patigtis pacti estis: vt eorum patris interfectorem Epastum gentis suæ tyrannum occideretis: nec ausi solum insigne facinus estis, sed etiam strenuo, ac forti exitu claruistis. Eisdem enim manibus Patigtis vltionem, Epasti pœnam, genitoribus nutrimenta, vobis gloriosa fata peperistis. Itaque tumulis melius etiam nunc viuitis, quia parentum senectutem tueri, quam vestram exspectare satius esse duxistis.

OLIV. Filiorum pietas in parentes. VOs quoque fratres] Duo quidem fratres patrem habebãt senem, & extrema laborantem inopia, forte accidit, vt Epastus tyrannus Hisp. Paciætem quendam Hispanum iniuste occiderit, filij ergo huius Paciætis iniustam patris mortem ægre ferentes, vltionem quærebant, conuenerunt igitur cum adolescentibus illis in xij. millia nummum, si Epastum tyrannum occiderent, illi conditionem acceperunt hac lege, vt pecuniam patri suo extrema inopia laboranti post peractũ opus redderent, quod etiam factum est, nam & tyrannum occiderunt, & patrem inopia liberarunt, & qui pecuniam exhibuerunt, iniustam patris mortem vindicarunt, & hoc modo duplex pietas fuisse deprehenditur. [Quorum animus nobilior] Quia Hispani erant humili genere nati, & adeo obscuri, vt eorum nomina sint omnibus ignota. [Erogando spiritum] Quia id fieri non poterat sine discrimine vitæ. [Erogando] Exhibendo, tradendo. [Inclaruistis] Valde claruistis, nam in auget hoc loco. [Nummum] Pro nummorum. [Paciætis] Nomen proprium est viri, qui à tyranno crudeliter, & iniuste fuerat occisus. [Epastum] Nomen illius tyranni in quem coniurarunt.

ASCEN. VOs quoq; ò fratres. s.Hispani quorum animus fuit nobilior origine (nam quibus parentibus geniti sint, nescitur) ego complectar. memoria.i.memorabo, quoque. idest etiã vos siquidem, i. quoniam vos nati in Hispania admodum humiles. idest humilibus, & modicis parentibus, inclaruistis.i. multum clari effecti estis, erogando. idest impartiendo specioso exitu vitæ, spiritum. scilicet vitalem pro alimentis parentum. i. vt derelinqueretis quibus parentes vestri alerentur. Enim pro quia, vos estis pacti, i. stipulati, & pacto constituti xij. millia nummum. idest nummorum à filijs. Paciætis. i. principis Hispani, crudeliter interempti ab Epasto tyranno, quæ scilicet xij. millia nummum darentur his. scilicet parentibus vestris, post mortem vestram (Quia non erat verosimile peracta cæde tyranni, quin à stipatoribus, & satellibus eius occiderentur) pacti dico estis, vt occideretis Epastum interfectorem patris eorum. idest filiorum Patiętis tyrannum gentis suæ. idest qui patriam suam per tyrannidem occupauerat, nec solum ausi estis facinus insigne, sed etiam claruistis strenuo, ac forti exitu. i. effectu. [Enim. idest quia vos peperistis eisdem, siue ijsdem manibus, quia vna, & eadem opera, vltionem Patiętis, quia eius interfectorem interfecistis, Pœnam idest iustum supplicium Epasti. idest quod Epastus meruerat genitoribus. idest parentibus vestris nutrimenta, & sup. vobis fata gloriosa. idest gloriosam mortem. Itaque idest & ita vos uiuetis etiam nunc. idest ad hoc vsque tempus tumulis. i. monumentis, quia duxistis esse satius tueri idest sustentare, aut protegere senectutem parentum. scilicet vestrorum, quã expectare vestram. scilicet senectam.

THEO. DE ijs fratribus extat elegantissimum Claud. carmen, id quia vulgatum longumque est, non adijcimus.

DE CLEOBE ET BITONE FRATRIBVS, ET Amphinomo, & Anapo.

* Cicer. Tusc.1. Her.lib.1. Plut. in Sol. Sol.c.10. *NOtiora * sunt fratrum paria, Cleobis, & Biton, Amphinomus, & Anapus: illi, quòd ad sacra Iunonis peragenda matrem vexerunt: ij, quòd patrem, & matrem humeris per medios ignes Ætnæ portarunt: sed neutris pro spiritu parentum expirare propositum*

positum fuit. Nec ego argiuam detrecto laudem, aut Aetnæi montis gloriam inuoluerim, verum obscuriori propter ignorantiam pietati, notitiæ lumen admoueo.

OLIV. NOtiora sunt fratrum] Duo exempla coniunctè dicit per comparationem, vt ostendat superius exemplum multo maioris fuisse laudis, quam hoc, nam illi se plane morituros sciebant, hi vero non eo proposito fuere exempla autem eiusmodi sunt Cleobis & Bithon matrem habuere Iuno. sacerdotem. mos autem erat vt extra vrbem ad eius templum, quod xxx. stadijs, vt quidam dicunt, inde distabat, sacerdos non pedibus iret, sed curru veheretur, sed cum absumptis graui pestilentia iumentis vehi non posset, hi filij matris pietate, & religione pariter moti, collum subiecere iugo, & matrem ad templum ceruice traxerunt, illa deinde peractis sacrificijs petijt à Iuno. vt filijs daret quod optimum esset, quandoquidem tanta vsi essent humanitate, & pietate. illi ergo postero die inuenti sunt mortui, & creditum est mortem optimum bonum esse, reliqui vero. s. Amphinomus, & Anapus cum essent in Sicilia, & vehementiorem flammam Athena mons, forte quadam effudisset, vt vicina loca corriperentur igne, & cum aliter euadere non possent, nisi per incendia transirent, erant quidem de parente solliciti, quem comitem secum habebant, tandem illum humeris susceperunt, & per medios ignes traiecerunt. de quibus Solinus ita refert, inter Carinani & Syra certum est de illustrium fratrum memoria, quorum nomina sibi diuersæ partes adoptant, si Catinenses audiamus Anapus fuit & Amph. si quod malunt Syra. Emantiam putabimus, & Oritonem. Catinensis enim regio causam dedit facto, inquam cum incendia Aetna protulisset, iuuenes duo sublatos parentes euexerunt inter flammam illæsi ignibus, horum memoria, ita posteritas venerata est, vt sepulchri locus nominaretur campus piorum. [Notiora] hæc duo fratrum paria, de quibus dicturus sum, notiora quidem sunt, sed superiora longe laudabiliora. [Nec ego argiuam] Quamuis superius exemplum clarius esse dixerim, tamen non diminuo laudem Græcorum, nam Cleobis & Bithon argiui fuere.

Cleobis, & Bitho.

Mortē optimū esse bonū creditum est.

ASCEN. NOtiora sunt, &c.] Ordo est, Cleobis & Bithon argiui illi Amphinomus, & Anapus siculi (sunt qui legunt Anaphas sed minus scite, vt opinor, nam Anapus illic fluuius est) sunt paria fratrum notiora. i. celebratiora per literas, quàm prædicti Hispani, qui tamen insignius opus ediderunt. Illi s. prius dicti, videlicet Cleobis, & Bithon, quia vexerunt matrē scilicet suam sacerdotem, cum iumenta deessent, ad peragenda sacra Iunoni. s. argiuæ, hi. i posterius dicti, videlicet Amph. & Anapus quod. i. idest quia portarunt humeris. s. suis, patrem, & matrem. i. vtrunque parentem per medios ignes Aetnæ. s. montis in Sicilia perpetuo ardore flagrare soliti. Sed. i. licet nobiliora sint paria fratrum, neutris. s. nec argiuis illis, nec siculis fuit propositū expirare pro spiritu parentum (argiui autem mortui sunt, non ex proposito suo, sed precibus matris rogantis id eis à deo dari, quod eis saluberrimum norit. itaq; proxima nocte extincti sunt, vnde in sententiam, tractum est felicissimum esse, quam citissime aboleri.) Nec ego detracto. i. diminuo laudem argiuam, i. non inficias eo, quin argiui illi Cleobis, & Bithon pietate sua egregiam laudem meruerint, aut inuoluerim. i. noliim inuoluisse gloriam Aetnæi montis, quam Amph. & Anapus portando parentes per Aetneas flammas meruerunt. verum ego admoueo lumen notitiæ. i. claritatem, & nobilitatem pietati, s. fratrum Hispanorum, obscuriori propter ignorantiam, (quia pauci de his scripserunt, cū tamen eorum pietas multo clarius appareat, nam manifeste pro parentibus mori decreuerunt. An tamen consulto in dubio est. Nam videri possunt, & salua vita sua parentes alere potuisse. nisi dicamus sub tyrāno nulli artificio tutā esse mercedem, & ob id etiam in tyrannum armatos, vt eo sublato, liberius, & commodius viuendi cunctis sit facultas) admoueo inquam pietati obscuriori lumen.

DE SCYTHIS.

* Herod. lib. 4. *SIcut * Scythis libenter pietatis testimonium reddo, Dario enim totis regni sui viribus in eorum regionibus subinde impetum facienti, paulatim cedentes, ad vltimas iam solitudines peruenerant. Interrogati deinde ab eo * per legatos, quem fugiendi finem, aut quod initium pugnandi facturi essent: responderunt, se nec vrbes vllas, nec agros cultos, pro quibus dimicarent, habere. Cæterum cum ad parentum suorum monumenta venissent, sciturū, quemadmodum Scythæ præliari solerent. Quo quidem vno tam pio dicto, immanis, & Barbara gens ab omni se feritatis crimine redemit. Prima igitur, & optima rerum natura pietatis est magistra, quæ nullo vocis ministerio, nullo vsu literarum indigens, proprijs ac tacitis viribus, charitatem parentum, liberorum pectoribus infundit. Quid ergo doctrina proficit? vt politiora, non vt meliora fiant ingenia; quoniam quidem solida virtus nascitur, magis quàm fingitur.*

* Per equitem.

SIcut Scythis] Scythiæ populi septentrionales, de quibus multa Iust. eleganter scripsit. nam gentem illam dicit omnium antiquissimam, nulla libidinum cupiditate vexatam, quippe quæ aurum, & argentum non minus aspernatur, quā alij concupiscunt. non domos illi, nec certas sedes esse, per incultas solitudines, cum armentis & gregibus quibus se suosque aluunt, semper vagari, plaustrisque vehi, apud quos nullum scelus furto grauius, laneum vsum ignorant, ferinis tantum pellibus vtentes, fortissimos viros eos esse constat, qui alienas gentes sæpius subegerunt, ipsi vero perpetuo ab alieno imperio, vel intacti, vel inuicti mansere, de quibus Herodotus multo plura; sed illud in primis memoria dignum, quod cum Cambises Persarum rex illis bellum inferre cuperet, id prius consilio facere voluit. Itaque legatos tanquam exploratores cum muneribus misit, munera vero fuerunt arcus, sagittæ, vasculum vini, panes, & aureum monile. introducti, cum legationem exposuissent, & munera obtulissent, & rex Scytharum arcum primo intēdi iussisset in partes fregit, qui tendebat, panes deinde cum gustasset, quæsiuit ex his, quod cibi genus esset, qui cum respondissent, quo communiter omnes vescerentur, è terraque nasci, interrogauit quot annos vitam producerent, responderunt ad octogesimū, paucos, ad centesimum, nullos, vel rarissimos, tum ille non mirū est, inquit, nam eo genere alimenti vescuntur homines vestri, vt mirum videatur, eos posse tam longe vitam producere. deinde cum vinum gustasset mirifice probauit. Idque temperamentum alterius cibi esse dixit; vbi vero monile vidit, minatur, inquit mihi cathenas, & quia ferrum non habent Scythæ, sed ex auro omnia fabricant, duxit eos ad carcerem vbi cathenæ erant cum colarijs, quæ ad similitudinem monilium sunt; quod ab cibum pertinet, duxit eos ad mensam solis, erat autem mensa solis, vbi carnes semper coctæ, & lac appositum erat, vt quicunque vellet, ibi vitam sustentaret; solis appellant, quia solem vnicum deum esse credunt, & die reparari dicunt, quod nocte consumptum fuerit, quam cum legati vidissent tum rex melioribus, inquit vescimur cibis qui ad centum, & xx. annos facile peruenimus, deinde arcum vnū è suis eis tradi iussit, quem ad Cambisem regem deferrent, ac suis verbis nunciarent, vt cum arcum tendere posset, & sagittam emittere, tum demum sibi bellum inferret. Cambises, vbi ea audiuit, quæ legati renunciarunt, & arcum intendere cœpit, cum nec ipse, nec quisquam suorum flectere, aut intendere posset, cognitis hinc Scytharum viribus, omne inferēdi belli consilium deposuit, quod vero ad hunc locum pertinet, Scythæ præter cætera illud diligentissime seruant vt sepulchra parentum, quę voluerunt habere communia, intacta, inuiolataque permaneant, quæ non minus venerantur quam sacra deorum. cum igitur Darius armatis septingenti milibus hominum aduersus Scythas duxisset exercitum, illi autem se in loca tuta recepissent. Legatos misit Darius, qui nunciarent sibi pugnandi copiam facerent. illi responderunt, non facturos, nisi necessitate compulsos, necessitatem autem intellige bant, si ad violanda parentum sepulchra venissent, tunc intellecturum Darium, an scirent, auderentque Scythæ cum hoste pugnare, Darius igitur eo duxit exercitum, quod vbi senserūt Scythæ tanto impetu irruerunt in hostes, vt cœsis amplius lxxx. millibus hostium, Darius trepidus domum refugerit. [Sicut Scythis] Ita pietati lumen admoueo, sicut Scythis libenter pietatis testimonium reddo. [Quo quidem tam pio] Hoc inquit tam pio responso Scythæ tametsi barbari, & crudelissimi esse dicantur, se tamen pijssimos, & humanissimos significarunt. [Optima rerum] Nam inquit docet sine vllis literarum studijs colere pietatem. Quid igitur do.] Quandoquidem igitur natura nos instituit sine vllis præceptis colere pietatem, doctrina non meliora, sed exornatiora facit ingenia nostra. [Optima rerum] Nam natura est, [Quoniā quidem] Nam Plato vult vna cum hominib. nasci virtutem. [Solida virtus] Naturali pietas.

OLIV.

Doctrina quid præstet.

SIcut reddo etiam libenter Scythis populis testimonium pietatis vnde addit. [Dario Enim. Ordo est. Reddo libenter Scythis testimonium pietatis. Enim pro quia, ipsi cedentes ASCEN.

cedentes.i. locum dantes paulatim Dario Persarum regi, facienti subinde.i.aliquando,aut per interualla impetum,idest violentum incursum in regionibus eorum.s.Scytharum,totis viribus regni sui.i. Darij, peruenerant iam ad vltimas solitudines,deinde ipsi interrogati.s.per legatos,ab eo.s.Dario, quē finem fugiendi, aut initium pugnandi ipsi facturi essent, responderunt,se nec habere vllas vrbes,nec sup. vllos agros cultos(quia lacte, & sanguine equino victitant) pro quibus dimicarent,cæterum cum.s.Scythæ fugiendo, & hostes persequendo venissent ad monumenta .i. sepulchra parentum .i. maiorum suorum, tunc sup. Darium sciturum.s.per experientiam,quemadmodum .i. quomodo Scythæ solerent præliari. Quo quidem vno dicto.i responso tam pia gens immanis,& barbara,redemit.i.purgauit se,ab omni crimine feritatis. Igitur quia Scythæ solam naturam secuti, tam pij fuerunt, Natura rerum est prima, & optima magistra pietatis, quæ nullo.i.non vllo,non indigens vllo ministerio vocis .i. adhibendæ prædicando,aut alloqui docendo, & nullo vsu literarum infundit pectoribus liberorum, charitatem.i. præcipuam dilectionem parentum viribus proprijs,ac tacitis,neq;.i. vocibus,neq; literis insinuatis, sed pectoribus inscriptis, ergo si ita est,ꝙ sine doctrina pietas inuenitur, quid.i. in quo proficiscitur.i.profectus fit doctrina? Responsio, vt ingenia fiant politiora.s.per doctrinam,sed non vt fiant meliora, quoniam quidem.i.quandoquidem virtus solida.i.firma,& integra nascitur(quod tamen post corruptam naturam credibile nō est, quinimmo solida virtus à Deo datur,sed συνδήρησις, synderesis.i.partis animæ,quæ semper aduersatur vitijs,omnium inscripta est pectoribus,in qua videntur virtutis solidę seminaria,vnde quidam vt hoc loco Vale.plus naturæ quam arti tribuerunt ad virtutis præstantiam,quàm tamen Deo acceptum fere multo iustius debemus,quia sine eo boni nihil possumus, vnde ēt auctor non vult penitus à natura esse,sed plus quàm ab arte,]Solida inquā virtus nascitur magis.i.plus,aut potius, quam fingitur opera disciplinæ,non ergo penitus nasci dicit.

DE FILIO CROESI.

* Herod. li. 1. Gel. li. 5. ca. 9.

*Quis * enim plaustris vagos, & siluarum latebris corpora sua tegentes, in modumque ferarum laniatu pecudum viuentes, sic Dario respondere docuit? Illa nimirum, quæ etiam Crœsi filium loquendi vsu defectum, ad protegendam patris incolumitatem ministerio vocis instruxit. Captis enim à Cyro Sardibus, cum vnus è numero Persarum, ignarus viri, in cædem eius concitato impetu ferretur: velut oblitus quid sibi nascenti natura denegasset, ne Crœsum Regem occideret, proclamando, pene iam impressum mucronem iugulo reuocauit. Ita, qui ad id tempus mutus sibi vixerat, saluti parentis vocalis factus est.*

OLIV. Illa nimirum] Duo fuerunt Crœsi Lydorum regis filij, quorum alter nulla arte custodiri potuit, quin ferro necaretur,vt ostendimus in ca.de somnijs,alter natus elinguis, diuque mutus educatus,timore paternæ necis vocalis euasit: captis enim sardibus à Cyro,cum ab eo edictum esset,ne quis Crœsum occideret, & forte quidam ignarus, stricto ense in cedem eius irrueret,filius nomine Atys,qui ad id tempus, vt dixi,mutus extiterat,vbi vidit periculum patris in hunc modum clamauit ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε Κροῖσον· ò homo ne interficias Crœsum,& ita liberatus est ab instanti morte pater, quamquam alij aliter tradunt,vt Sol in cap. de homine,cum inquit Olympiade octaua,& quadragesima victor Cyrus intrasset Sardis Asiæ oppidum,vbi tunc Crœsus latebat, Atys filius regis mutus ad id vsque temporis in vocem erupit vi timoris, exclamasse enim dicitur parce patri meo Cyre, & te hominem,vel casibus nostris disce.dicitur Crœsus Apolline consuluisse de filio, futurusne vnquam vocalis esset. cui sic Apollo respōdit o Crœse demens genere Lydius multorum rex,ne velis in regia domo vocem audire clamantis filij, hoc enim multo melius est ipsum sine voce esse, nam loquetur in die,qui tibi erit infelix. Aul.Gel.lib.5.cap.8. huius rei meminit & vtitur auctoritate Hero.[Captis à Cyro Sardibus] De expugnatione huius vrbis Front.lib.4.c.18.sic breuiter. Cyrus rex Persarum incluso sardibus Crœso, qua preruptus mons nullum aditum præbebat ad mœnia, malos exequentes altitudinem iugi subrexit, quibus simulacra hominum armata Persici habitus imposuerat, noctuque eos monti admouit, tum prima luce ex altera parte muros aggressus est, vbi orto

Atys Crœsi filius.

iam sole simulacra illa armatorum referentia habitum refulserunt, oppidani captam vrbem à tergo credentes, & ob hoc in fugam dilapsi, victoriam hostibus concesserunt. [Captis Sardibus]Sardis tātum pluraliter declinatur, & accusatiuum & vocatiuum in his mittit, vt vult Prisc. libro 7. vnde dixit Sol.cum intrasset Sardis,& fuit oppidum Asiæ,& regia Cresi. Lydorum regis,vnde Horat.in decimo epist.Quid concinna samos? quid Crœsi regia Sardis; Defectum] priuatum. Nimirum] certe, & cum superiori refertur hoc modo .s. quis docuit sic Scythas respondere?illa nimirum. [Quid denegasset,]scilicet eloquium.

Sardis op pidum.

ASCEN. Quis enim docuit vagos.i. vagari solitos plaustris .i. vehiculis cum fixas non habeant domos, & tegentes corpora sua latebris syluarum,& viuentes laniatu pecudum.i.dilacerando pecudes crudas dentibus suis in modum ferarum respondere sic.i. tam pie Dario regi? respondet cum sequentis exempli illatione.[Illa nimirum] Ordo est, Nimirum.i.nempe,aut sine eò quò mirum videatur, illa videlicet natura docuit Scythas sic respondere, quæ etiam instruxit filium Cresi defectum.i.destitutum vsu loquendi.i. mutum à natiuitate in ea vsq; tempora,instruxit dico.i.ornauit, & habilem fecit ministerio vocis.i. illi subito praditæ ad protegendam incolumitatem.i.salutem,& vitam patris.s. Crœsi (Vt illud transeunter dicam, defectus in passiua voce dicitur, qui sine sua culpa,aut opera à debito per naturam opere deficit.In actiua autem voce, qui sua sponte munus suum deserit) Enim pro quia,Sardibus vrbe Asiæ, & regia Crœsi captis à Cyro Persarum rege,cum vnus è numero Persarum ignarus viri.i. non sciens eum,quem occidere pararet, esse Crœsum regem, ferretur cōcitato impetu in cædem eius.s.Crœsi,tunc sup. filius Cręsi velut.i.tanquam oblitus sup.esset quid natura negasset sibi nascenti, hoc est ꝙ natura mutus esset, proclamando ne occideret Cręsum regem, reuocauit .i. retrahi fecit mucronē iam pene impressum iugulo .s. Cręsi. ita.i. taliter sup.qui vixerat sibi.i. quantum ad vtilitatem propriam mutus sup.vsq; ad id tempus,factus est vocalis.i.voce,& loquela vtens saluti.i.ad salutem parentis.i.patris sui Cręsi.

DE PLVTONE PINENSI.

Eadem charitas Italico bello Pinensem iuuenem, cui Plutoni erat cognomen,tanto animi,corporisque robore armauit: vt cum obsessæ vrbis suæ claustris præsideret,& Romanus imperator patrem eius captiuum in conspectu ipsius constitutum districtis militum gladijs circumdedisset, occisurum se minitans,nisi irruptioni sua iter prębuisset, solus è manibus eorum senem rapuerit, duplici pietate memorandus, quod & patris seruator nec patriæ fuit proditor.

OLIV. Eadem charitas]Hoc fuit Italico bello,hoc est sociali,cuius originem diximus,Itaq; aduersus latinos missi sunt Pōpon.Str.& Sylla duces,quorum legatus Mamercus erat, qui vicit Italicos cum Syllone Popedio eorum duce, sed cū obsideretur Pina oppidum,nec expugnari posset; Ro. imperator Pinensem captiuum Plutonis patrem, qui portis præsidebat in filij conspectum adduci iussit, minitatusque est,ni hostes referatis portis intromitteret,patrem occisurum,filius incertus quid ageret, patri ne,an patriæ magis consuleret, deniq; desperatione quadam ductus,in hostes, qui patrem vinctum tenebant,impetum fecit,eos dissipauit,patrem liberauit,& patriæ charitatem seruauit. Districtis] Nudatis.

ASCEN. Eadem].i.consimilis in patrem charitas armauit bello Italico.i.sociali iuuenem Pinensem.i. Pinæ oppidi Italiæ, cui Plutoni erat cognomen,tanto robore animi, & corporis, vt cum præsideret claustris.s.portarum vrbis suæ.s. Pinæ obsessæ.s.ab Rom.& imperat. Romanus,circundedisset, gladijs militum districtis.i.nudatis, patrem eius.s.Plutonis captiuū .i.iam tum captum,constitutum in cōspectu eius.s. Plutonis, minitans se occisurum.s.patrem eius, nisi filius præberet iter irruptioni suæ.i.qua in vrbem irrumpere posset,rapuerit solus senem.s.patre è manibus.s.tot militum memorandus.i.dignus,qui memoretur, & memoria colatur duplici pietate; ꝙ .i.quia ipse fuit,&.i.simul,seruator.i.conseruator patris(vulgo diceretur saluator,ꝙ vocabulum non est in idoneorū vsu, licet saluum facere dicant) nec fuit proditor patriæ, quia facile patrem recepisset, si patriam prodere, & ingressum hosti facere voluisset,sed neutrum fecit,& vtrumque seruauit.

DE PIETATE ERGA FRATRES. Cap. V.

* Pietate.

*Hanc * charitatem, proximus fraternæ beneuolentiæ gradus excipit. nam vt merito primum amoris vinculum ducitur, plurima, & maxima beneficia accepisse, ita proximum iudicari debet, simul accepisse. Quàm copiosæ enim suauitatis illa recordatio est? In eodem domicilio ante, quàm nascerer, habitaui: in ijsdem incunabulis infantiæ tempora peregi: eosdem appellaui parentes: eadem pro me vota excubuerunt: parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi. Chara est vxor, dulces liberi, iucundi amici, accepti affines: sed postea cognitis nulla beneuolentia accedere debet, quæ priorem exhauriat.*

OLIV. HAnc pietatem] Dicturus de pietate erga fratres, eā multis rationibus laudat. Hanc pietatem] .s. filiorum in parentes. [Proximus] Secundus, nam primus pietatis gradus filiorum in parentes, Secundus fratrum inter se, Tertius parentum in filios, de quo paulo post dicturus est. [Beneficia] Primum esse à parentibus habemus, deinde victum, & vestitum. [Ita proximum] Ita fratres existimare debent, ea simul accepisse. [In eodem domicilio] In quo, scilicet & frater hoc est in ventre matris. [Imaginibus] Quia eædem imagines me clarum fecere. [Cara est vxor] Per comparationem ostendit fraternam charitatem maximam esse. [Priorem,] Scilicet fraternam. [Exhauriat] Euacuet, prior charitas extingui non debet alia superueniente.

ASCEN. HAnc, &c.] Est præfatio in exempla pietatis in fratres, quam proximam paternæ pietati argumentis conuincere contendit. Ordo est. Gradus beneuolentiæ fraternæ, idest quam frater exhibuit, aut exhibet fratri excipit proximus hanc charitatem, .s. in parentes. [Nam vt] i. quemadmodum accepisse .s. à parentibus plurima, & maxima beneficia, ducitur .i. æstimatur primum vinculum amoris, ita accepisse simul, scilicet cum altero, .s. plurima, & maxima beneficia, debet iudicari proximum .s. à primo vinculum amoris, id autem faciunt fratres sub vnis parentibus. ergo proxima à parentū charitate fratrum charitas. Enim pro quia, quam .i. ô quantum, aut quàm putas copiosæ suauitatis est illa recordatio, quam .s. quis recordatur, & repetit in animo suo. Ego habitaui in eodem domicilio, idest eodem vtero materno, in quo ipse postea, antequam nasceretur (posset fortassis etiam dici contra, sic si minor natu dicat, Ego habitaui in eodem domicilio, cum post illum nascerer, aut natus essem, sed quia maioris natu est conferre opem in minorem, ideo sic agit, tanquam maior secum reputet) ego peregi tempora infantiæ in ijsdem incunabulis, in quibus .s. ille postea, ego appellaui eosdem parentes .s. quos ille eadem vota .s. parentum excubuerunt .i. vigilauerunt pro me .i. pro salute mea, ego traxi ex imaginibus, idest stemmatis maiorum, parem gloriam sup. cum illo, hoc est cum fratre, q. d. maxime copiosæ suauitatis est recordatio talis. nā vxor est cara, liberi sunt dulces, amici sunt iucundi, affines sunt accepti, sed beneuolentia debet accedere .i. addi cognitis postea vt iam dictis vxoris, liberis, amicis, & affinibus, quę exhauriat .i. euacuet, & absumat priorem .s. charitatem, quæ est in fratrem paulo post nos natum.

DE SCIPIONE MAIORE.

* Cicer. Phil. 11. Liu. li. 37.

*ATque hæc * teste Scipione Africano loquor, qui tametsi arctissima familiaritate Lælio iunctus erat, attamen senatum supplex orauit, ne prouinciæ sors fratri suo erepta, ad eum transferretur; legatumque se L. Scipioni in Asiam iturum promisit, & maior natu minori; & fortissimus, & belli gloria excellens, laudis inopi: & quod super omnia est, nondum Asiatico iam Africanus. Itaq; clarissimorum cognominum alterum sumpsit, alterum dedit: triumphique prætextam huius excepit, illius tradidit, ministerio aliquanto maior, quàm frater imperio.*

OLIV. ATque hæc teste Scipione] Hannibal deuictis Carth. cum ad rupti fœderis pœnas deposceretur à Romanis ad Antiochum regem confugit, & illum ad inferendum Rom. bellum induxit, vt diximus, quo tempore consules erant L. Scip. & C. Lælius, quorum vterque prouinciam Asiam sibi decerni vehementer exoptabat, cuius gratia non parua inter eos videbatur futura contentio, sed res ad arbitrium senatus reiecta fuit, quæ studia patrum erexit, senatoresq; dubios reddidit de tantis viris iudicia facturos, verumtamen apud patres maior Lælij gratia, maiorque erat existimatio, & propterea senatus ad eum inclinare, negociumq; deferre plane videbatur, quod vbi sensit Scip. fratris pietate motus, ab eo deprecatus est illam ignominiam, nam & in senatu fratrem laudauit virum fortem, & sapientem, & cum illo se iturum legatum in prouinciam vltro professus est, qua voce omnem patrum dubitationem de fratre, & demādandæ prouinciæ cunctationem excussit, nam frequenti senatu decretum est, vt L. Scip. in Græciam aduersus Aetholos deinde in Asiam aduersus Antiochum cum Scip. fratre transiret, quem Hannibali victo, & pro Antiocho in acie dimicanti victorem opponeret. Quis igitur P. Scipionis pietatem non iure miretur quam nō solum à prima adolescentia Corn. patri, vt supra diximus, sed denique quoque L. fratri id ætatis, hisq; rebus egregiam præstitit, & quamquā erat Africanus & maior natu, & qui Hannib. vicerat, qui de Pœnis triumphauerat, qui omnes suæ ętatis imperatores belli gloria, & virtute ante ibat, imperio tamen minoris natu se sponte submisit, vt is in honore obtinendæ prouinciæ gratioso collegæ præferretur, ex quo bello frater, ipsius consilio, & opera vsus, maximam gloriam in patriam reportauit. [Arcta familiaritate] Adeo vt inter pauca illa amicorum paria, quam tantopere admiratur antiquitas, Scipionem, & Lælium Cic. dicat esse connumerandos. [Sors] .s. Asiæ prouinciæ contra regem Antiochum. [Maior natu] Africanus. [Minori] Asiatico. [Laudis inopia] .s. fratri. [Nondum Asiatico] Quia nondum debellauerat Asiam. [Alterum] .s. cognomen Africani ex Afr. domita. [Alterum dedit] scilicet Asiatici, quia eius consilio, & intercessione Asia deuicta est. [Maior] Quia maior erat minister, quām frater cum imperio. — Scipionis Afri. pietas erga fratrem.

ASCEN. ATque ego loquor hæc teste .i. attestante id Scip. Afri.] .s. maior, qui tametsi .i. quamquam iunctus erat Lælio familiaritate arctissima (quia cum eo nobile par amicorum cōstituit) attamen orauit supplex senatum. Ne sors prouinciæ .s. Asiæ erepta fratri suo .s. Lucio, transferretur ad eum .s. Lælių, & promisit se iturum in Asiam legatum L. Scip. .s. fratri suo & .i. simul supra promisit se iturum legatum ens aut cum esset maior natu, minori .s. natu .i. iunior, & fortissimus, & excellēs gloria inopia laudis .s. fratri, quia nihil adhuc gloriosum gesserat, & quod est super omnia, ipse iam Afr. .i. ab Afr. deuicta sic dictus, repete promisit se iturum legatum fratri nondum Asiatico .i. qui nondum ab Asia deuicta sic dicendus erat. Itaque .i. & ita ipse sumpsit alterum duorum cognominum (dicerem agnominum) clarissimorum, videlicet Africani, & Asiatici, alterum dico, videlicet Africanum sumpsit sibi, & dedit .s. fratri, alterum videlicet Asiaticum, & excepit .i. eminenter induit prætextam, .i. triumphalem vestem huius .s. Africani triumphi, & tradidit .s. fratri prætextam illius .s. Asiaticis triumphi, existens sup. maior aliquanto, ministerio, .i. fungens officio legati, qui minister erat imperatoris, seu consulis in bello, quam frater imperio .i. fungens imperio totius exercitus, quia ad consequēdam eam victoriam plus valuit nomen legati, quam imperium consulis.

DE MARCO FABIO CONSVLE.

*MArcus * vero Fabius Cos. inclyta pugna Hetruscis, & Veientibus superatis, delatum sibi summo senatus, populique studio triumphum ducere non sustinuit: quia eo prælio Q. Fabius frater eius consularis fortissime dimicans occiderat. quantam in eo pectore pietate fraternæ charitatis habitasse existimemus, propter quam tantus amplissimi honoris fulgor extingui potuit?* — * Liu. li. 2. Dion. li. 9.

OLIV. MArcus vero Fabius] Liu. ab vrbe condita cum Mar. Fab. consul. aduersus Hetruscos, qui tunc agros Rom. inuaserant, duxisset exercitum, & præsertim contra Veientes, & Ianiculos, eos ingenti prælio, cum magna eorum strage superauit. sed non fuit Rom. incruenta victoria, nam multi ex clarissimis viris in ea pugna ceciderunt, inter quos alter consul, — M. Fab. sūma in fratrem charitate vsus

consul, & Q. Fab. consulis frater, qui cum inter cõfertissimos hostes fortiter dimicaret, vulneratus pugna excessit, & paulo post expirauit, cum igitur triumphus a senatu delatus esset consuli ob res mirifice gestas, ille amissit fratris grauissimo dolere confectus triumphum suscipere recusauit, quanquam tanta dignitas ab omnibus semper expeti consueuerit [Quantam] q. d. mirabilem. [Fulgor] Scilicet triumphi.

ASCEN. Marcus vero Fabius Consul, Hetruscis, & Veientibus superatis nobili pugna, non sustinuit. i. non est passus, ducere triumphum delatum, id est præstitutum, & oblatum sibi summo studio senatus, & Pop. s. Rom. quia Q. Fab. frater eius consularis, scilicet vir, i. qui aliquando consul fuerat occiderat. i. occubuerat eo prælio dimicans, i. pugnans fortissime. Quantam pietatem fraternæ charitatis existimemus. i. iudicare debemus habitasse in eo pectore s. M. Fab. propter quam. s. pietatem tantus fulgor amplissimi honoris, qualis est triumphus, potuit extingui? q. d. haud dubie maximam.

DE TIBERIO CAESARE.

*Pli. lib. 7. c. 20 Liu. li. vlt.

Hoc exemplo vetustas, illo sæculum nostrum ornatum est, cui contingit fraternum iugum Claudiæ prius, nunc etiã Iuliæ gentis intueri decus: tantum enim amorem Princeps, parensque noster insitum animo fratris Drusi habuit, vt cum Ticini, quò victor hostium ad complectendos parentes venerat, graui illum, & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognouisset, protinus inde metu attonitus erumperet. Iter quoque quam rapidum, & præceps velut vno spiritu corripuerit, eo patet, quòd Alpes, Rhenumque transgressus, die, ac noctu, mutato subinde equo, * ducentis millibus paßuum per modo deuictam barbariam Antagabio duce solo comite contentus, euasit: sed eum tunc maximo labore & periculo implicatum, mortaliumque frequentia defectum sanctißimum pietatis numen, & dij fautores eximiarum virtutum, & fidißimus Romani imperij custos Iupiter comitatus est. Drusus quoque, quanquam fato iam suo quàm illius officio propior erat, vigore spiritus, & corporis viribus collapsus, eo ipso tamen quo vita, & mors distinguitur, momento, legiones cum insignibus suis fratri obuiam procedere iussit, & imperator salutaretur, præcepit: & dextera in parte prætorium ei statui, & consulare, & imperatorium nomen obtinere voluit: eodemque tempore, & fraternæ maiestati cessit & vita excessit.*

*Ducenta millia.

OLIV. Tib. Cæs. erga Drusum fratrẽ amor.

Hoc exemplo] Germania debellata erat à Druso Tib. Neronis fratre, qui Germanicus dictus est, qui paulo post equo super crus eius delapso xxx. die vitam cum morte commutauit. Nero, qui Ticinum ad visendos parentes, Liuiam, & Octauium venerat, & modo Ligurum victore prouincia redierat, à fratre grauiter laborante per nuncios accitus ad eum tanta celeritate peruenit, vt vix credi posset, nam breuissimo tẽporis spatio, vtpote die ac nocte cc. millia passuum Alpes, Rhenumque transgressus, vno tantum comite locorum perito confecisse dicitur, qui cum extinctum fratrem inuenisset, corpus eius Romam vehi curauit, & in tumulo C. Cæs. sepultus est, in cuius funere laudes ab Aug. Ces. eius victrico amplissimæ dictæ sunt Pli. lib. 7. nat. hist. nuper inquit Fonteio, & Vispano cõns. annos nouem genitum puerum à meridie ad vesperũ lxxv. millia passuum cucurrisse, cuius rei admiratio ita demum solida perueniret, si quis cogitet, nocte, ac die longissimum iter vehiculis, trib. T. Neronem emensum festinantem. ad Drusum fratrem ægrotantem in Germania, in eo fuerunt cc. millia passuum. de puero So. aliter tradit, confecisse tantum xlv. millia passuum, quòd videtur verisimilius. Suet. in vita Tiberij, Tib. inquit Drusum fratrem in Germania amisit, cuius corpus pedib. toto itinere prægradiens Romam vsque peruexit. Liu. lib. vlt. Drusus ex fractura equo super crus eius collapso xxx. die quam id acciderat, mortuus est, corpus à Nerone fratre, qui nuncio valetudinis euocatus raptim, accurrerat, Romam reuectum, & in C. Iulij tumulo conditum, laudatus est à Cæs. Augusto victrico. [Et supremis] Illius funeribus plures honores dedit. [Claudiæ prius] Nam vtrumq; genus a claudia gente trahebant, paternum à Tib. Nerone maternum ab Appio pulchro, qui ambo cæci Appij filii fuerunt, teste Suet. ergo cum Liuiam Drusolinam Neronis, & Drusi matrem, Augustus Cæsar duxisset vxorem, & eius precibus sibi Drusum, & Tiberium adoptasset, in gentẽ Iuliam per adoptionem venerunt, sed prius de gente Claudia nati ex Tiberio Nerone. Ap. Claudij Cæci filio, & ex Liuia Appij pulchri filia. [Vt cum Ticini Fluminis] Qui præterlabitur Papiam, nascitur ex lacu Lario teste Stra. in fine 4. libri. [Graui] Et periculosa, quia super crus eius vt diximus delapsus fuerat equus. [Fluctuare] In dubio esse. [Ducẽtis millibus] In die, & nocte, vt quidam volunt, tantum itineris confecisse videtur prope incredibile. [Modo deuictam Paulo] ante deuicta barbaries erat à Rom. ergo adhuc illis erat infensa, & inuisa. [Duce] s. itineris [Periculo] Quia barbariem modo victam. Transit more suo, & Tiberio adulatur. Val. cum dicat, quòd numen pietatis cœlestesque omnes, & Iupiter omnipotens illi semper in hoc labore affuissent, eumque incolumen conseruassent, vt esset qui Romanum imperium pie sanctéq; regeret. [Defectum] Destitutum. [Pietatis numẽ] Cuius officio fungebatur. [Proprior fato suo] Propinquior morti suæ, quã fratris officio, quia tam diu superesse non potuit quoad fratris officium susciperet, sed ante eius aduentum expirauit. [Vigore spiritus] Quia tunc cum hæc iuberet, in exigua spe spiritum trahebat.

Drusi mors.

ASCEN. Hoc exemplo, &c.] Vetustas. i. prisca ætas, aut vetustum sæculum, ornatum est hoc exemplo. s. Fab iam dicti, sæculum nostrum, i. præsentis æui est ornatum illo s. exemplo, quò. i. dictutus est, cui, s. sæculo nostro contingit intueri, fraternum iugum. i. iugationem, & parem societatem. [Gentis Claudiæ prius] i. qui fratres. s. Tib. Neronem, & Drusus Germanicus, ante adoptionem factam ab Aug. erant de domo Claudia, & nunc contingit intueri, & i. etiam decus gentis Iuliæ, in quam per adoptionem asciti erant. Enim pro quia, princeps, & pares noster. i. vrbis nostræ, videlicet Romæ, hoc est Tib. Cæsar, habuit tantum amorem Drusi fratris insitum. s. à natura animo s suo, vt cum ipse Tib. cognouisset Ticini. i. in ea vrbe ad Ticinum flu. quæ nunc Papia dicitur, quo. i. ad quam vrbem ipse victor hostium. i. Ligurum venerat ad complectendos parentes. s. Augustum victricum, & Liuiam matrem, cum inquam cognouisset Ticini, illum. s. fratrem suum Drusum, fluctuare. i. inter vitam, & mortem ancipitem versari, valetudine graui & periculosa, quã ex lapsu de equo contraxerat, erumperet. i. vi exiliret protinus inde. i. è Ticino, attonitus meto. s. de valetudine fratris, & quam. s. quantum rapidum, & præceps iter corripuerit, velut vno, i. continuo spiritu, patet eo. i. ex eo, quòd ipse transgressus alpes, i. montes illos altissimos Italiam in ea parte à Germania dirimẽtes die ac nocte. i. irriquieto cursu. equo mutato subinde. i. per interualla, euasit ducentis millibus passuum per barbariam. i. barbaram Germanorum, vt ipse interpretatur terram deuictam, s. à Druso modo. i. paulo ante, contentus solo Antagabio duce. s. itineris, comite. i. comitante, vnde quia viam indicauit, dux erat, quia minor eo cui viam monstrauit, comes dicẽdus erat: sed eum sanctissimum numen pietatis. s. in fratrem sup. comitatum est, & dij fautores. i. adiutores eximiarum virtutũ sup. comitati sunt, & Iupiter custos fidissimus imperij Ro. comitatus est tunc eum. s. Tib. principẽ implicatum maximo labore, & periculo, & defectum, i. destitutum frequentia. i. à multitudine mortalium. s. hominum. Drusus quoque quanquam erat iam proprior. i. vicinior, fato, i. suo. i. morti vicinę, quam officio illius, i. in illum, hoc est in fratrem suum Tiberium exhibendo, vtpote collapsus vigore spiritus, & viribus corporis, tamen eo ipso momẽto, quo vita, & mors distingui tur, id est in extremo vite suæ, legiones procedere obuiam fratri cum insignibus suis, & præcepit. s. legionibus, vt sup. Tiberius salutaretur. s. ab eis, imperator, volens prætorium. i. habitaculum prætoris hoc est eius.

DE QVODAM MILITE CN. POMPEII.

His scio equidem nullum aliud, quàm Castoris, & Pollucis specimẽ consanguineæ charitatis conueniemer adijci posse: sed omnis memoriæ clarissimis imperatoribus profecto non erit ingratum, si militis summa erga fratrem suum pietas, huic voluminis parti adhæserit. is nanque in castris, Cn. Pompei stipendia peragens cum Sertorianum militem acrius sibi in acie instantem cominus interemisset, iacentemque spoliaret, vt fratrem germanum esse cognouit, multum ac diu conuitio deos ob donum*

*Liu. lib. 76. Cinnę militẽ vocat.

tpiæ victoriæ insecutus, propè castra transtulit, & precioi veste opertum, rogo imposuit ac deinde subiecta face, protinus eodem gladio quo illum interemerat, pectus suum transuerberauit: seque super corpus fratris prostratum communibus flammis cremandum tradidit. Licebat ignorantiæ beneficio innocenti viuere; sed vt sua potius pietate, quàm aliena venia vteretur, comes fraternæ neci non defuit.

OLIV. His scio equidem] Excusat se Vale. quòd proximum exemplum Druso & Tib. non conueniat, nā exemplum Drusi, & Tib. comparari posset, Pollucis, & Castoris pietati, dicit ergo sequens pietatis exemplum cum Drusi Tiberijque pietate nulla in re conferri posse videtur, cum Castoris tantum, & Pollucis pietate comparari merito possit: incongrue igitur subiungitur, sed æquo ferant animo, Drusus, & Tib. necesse est, quia non sunt prætermittendi, quamuis humilis cōditionis homines, nam & posteris grauissimum erit, & ipsis quoque Druso & Tib. imperatoribus clarissimis per iucundum exemplum Castoris, & Pollucis. Nota est fabula, quòd alter immortalis, mortalem fratrem suæ immortalitatis voluit esse participem. Vnde Virg. si fratrem Pollux alternam morte redemit. Itaque, reditque viam toties, quòd ideo fingitur, vt inquit Seru. quia sunt duæ stellæ, quarum vna cadēte, altera oritur. [His nanque] Quo tempore bella ciuilia gesta sunt inter Pomp. & Sertorium forte ita accidit, vt duorū fratrum alter Pomp, alter sequeretur Sertorium, eo forte animo, vt alter alteri faueret in victoria, & sic eorum conditio non omnino misera foret, sed aliter fortuna tulit, nam conserta pugna alter alterum ignorans occidit. quod cum inter spoliandum cognouisset se fratrem occidisse, fortuna grauiter incusata, & corpore in castra delato, rogoq; superimposito, seipsum transfixo pectore communibus flammis cremandum iniecit. Abbreuiator libro septuagesimo nono Luc. Corn. Cinna cum perniciosas leges proferret, pulsus vrbe à Cn. Octauio collega, cum sex trib. pl. imperioque abrogato, corruptum Appij Claudij exercitum i. in potestatem suam redegit, & bellū vrbi intulit, accersito C. Mario cum alijs exulibus ex Africa, in quo bello duo fratres, alter ex Pomp. exercitu, alter ex Cinnæ ignorantes concurrerunt, & cum victor mortuum spoliaret, agnito fratre, ingenti lamentatione ædita rogo ei extructo, ipse supra rogum se transfodit, & eodem igne consumptus est, aut ergo Val. dissentit à Liuio, aut fuerant exempla similia, alter in exercitu Cinnæ, alter Sertorij aut q̄ melius est, quia coniuncti fuerunt Cinna, & Sertorius, vt nihil intersit, vtrū Cinnam dicat, an Sertorium. [Multū ac diu] Multū ad quantitatem, diu ad tempus refertur. nam & multa in deos conuitia, & longo tempore iactauit, possumus aliquid facere multū & non diu, v. g. si legerem chartam vnam ab ortu solis vsq; ad occasum, diu quidem, sed non multū, nam tanto spatio decem, atq; eo plures legi possent. Licebat ignorantiæ. [Excusat, quod ignorans fecerit, vt fratris pietatem exaggeret.

Militis pietas, qui fratrem ignarus occiderat.

ASCEN. His scio, &c.] Transit ad humilius exemplum cum deprecatione ne sibi vitio detur, & cum obtestatione dissimilitudinis, vnde adulatione solita Tib. Drusum Castori, & Polluci in deos relatis comparandos censet dicens. [Equidem] i. ego certe scio, nullum aliud specimen, i. speciosum approbamentum charitatis consanguineæ, i. eodem sanguine genitorum, quam Castoris, & Pollucis, posse adijci conuenienter, i. decenter his. s. iam dictis principibus Ro. Tib. & Druso, sed profecto. i. reuera ingratum non erit principibus clarissimis omnis memoriæ, i. quos omnium memoria complectitur, hoc est quorum extat memoria, hoc est Tiberij, & Drusi, si summa pietas militis. s. Pompeiani erga fratrem suum adhæserit, i. annixa sit huic parti voluminis. Dixit summam pietatem militis in fratrem. Nanq; is. s. miles peragens stipendia. i. ære merens in castris Cn. Pompeij. s. Magni cum interemisset cominus. i. coniunctis manibus pugnantem militem Sertorianum, idest, sub Sertorio stipendia facientem instantem sibi in acie. idest, aut oculorum, aut belli, sed si de belli acie diceret, in acie acrius. i. multum strenue, & spoliaret iacentem, i. prostratum, vt. i. postquam cognouit eum esse fratrem germanū, insecutus multum ac diu Deos cōuitio. i. execratione, ob donum impiæ victoræ, s. vt fit in bellis ciuilibus, fratrem interemisset victor eius, transtulit sup. cadauer eius prope castra, & impo suit rogo opertum. i. tectum preciosa veste, ac deinde face subiecta, vt cremaretur, transuerberauit protinus eodē gladio, quo interemerat illum. s. fratrem suum pectus suum, i. proprium tradidit sese prostratum super corpus fratris, cremandum communibus flammis licebat. i. licitū erat ipsi ignoranti viuere beneficio ignorantiæ, quia ignorans fratrem esse eum interemerat, sed vt vteretur potius sua pietate, quàm venia, i. ignorantia aliena, non defuit comes fraternæ neci, quia statim fratris neci suam subiecit.

DE PIETATE ERGA PATRIAM. Cap. VI.

*Arctissimis sanguinis vinculis pietas satisfecit, restat nunc vt patriæ exhibeatur: cuius maiestati etiam illa, quæ deorum numinibus æquatur, auctoritas parentum, vires suas subiecit: fraterna quoque charitas æquo animo, ac libenter cedit, summa quidem cum ratione: quia euersas domo, interdum reip. status manere potest: vrbis ruina, penates * omnes secum trahat necesse est. Verum quid attinet verbis ista complecti? quorum tanta vis est, vt aliqui salutis suæ impendio testati sint.* * Omniū.

OLIV. Arctissimis sanguinis vinculis] De pietate dicturus ergà patriam laudat eam per comparationē, & probat hanc cæteris præferendam, quia omnia in seruata patria seruātur, nam euersa familia in qua patres, & filij continentur stare potest patria, sed euersa patria, domus, & familia stare non potest. [Sanguinis vinculis] Filiorum in parentibus. Et huic patriæ pietati, cedit paterna simul, & fraterna pietas. [Illa, quæ deorum numinibus æquatur] Paterna pietas, quæ adæquatur diuinæ pietati, patriæ cogitur cedere. [Impendio] Damno.

ASCEN. Arctissimi, &c.] Præfatio est in exempla pietatis in patriam, quam docet magis necessariam, quam in parētes, aut fratres, ideoq; Cic. attestatur, quòd omnium charitates vna in se complectatur, vultque vbi pater patriam per tyrannidem occupaturus esset, aut tyrāno, aut hosti traditurus, nec à filio quouis pacto ab incepto consilio reuocari posset, filium potius per indicium patris, patriæ consulere debere, quam cum salute patris patriæ libertatem amittere. Primum huius loci verbum quidam habent arctissimis, quòd quidem magis quadret cum ablatiuo vinculis, sed quia is syllaba ter continue posita sibilum pariat, alij legunt, & ita scriptū reperi arctissimi, vt sit ordo. Pietas. i. narratio de pietate, aut pietas ipsa satisfecit, s. in superioribus exemplis, vinculis arctissimi sanguinis, vt parentum, & liberorum, inter quos est primum vinculum, & fratrum inter se, quorum docuit esse proximum, Restat nunc, vt sup. pietas exhibeatur patriæ, i. vt afferamus exempla eorum, qui in patriam suā pij fuere, cuius, s. patriæ maiestati, etiam illa auctoritas parentum, quæ æquatur numinibus, i. diuinis potentijs deorum (non tamen ex æquo, Nam licet parentibus secundus post Deos debeatur honor, non tamen æqualis, quia si parentes quippiam cōtra Dei mandata iusserint, surda aure transeundi sunt imò pie monendi, se inique iubere quod Deus vetuerit, aut contra vetare, quod Deus iusserit, verum in hoc quippiam simile est, quòd Deos venerationis gratia etiam patres vocauit gentilitas, vt nos Deum omnium creatorem patrem appellamus. Suntque parentes cum Deo in generatione liberorum cooperatores, quia virtus diuina ad omnem operationem concurrit, & animas rationales sola creat) subiecit vires suas, quia vult vt plus patriæ, quam sibi tribuatur, cuius. s. patriæ maiestati, charitas quoque fraterna cedit æquo animo, ac libenter, quidem, i. & certe cum summa ratione, quia domo euersa status reip. potest interdum manere, & sup. necesse est vt ruina vrbis, s. in quam est resp. trahat secū omnes penates. i. domos priuatas. [Verum. i. sed quid attinet. i. ad rem facit complecti ista. i. instans rei verbis. i. docere patriæ salutem parentum saluti præferendam? quorum, i. quarum rerum tanta vis est, vt aliqui. i. non pauci. (Sic enim interdum accipitur, vt est aliquid sese vnius dominum fecisse lacertæ, i. non parum, sed multum aliqui dicere potuisset) quidam testati sint. sup. ea, impendio. i. impensione salutis. i. vitæ suæ, quæ charior esse posset, quàm parentum.

DE BRVTO PRIMO COS.

*Brutus * Cos. primus cum Arunte, Tarquinij Superbi filio regno expulsi, in acie ita equo concurrit, vt, pariter illatis hastis, vterque mortifero vulnere ictus exanimis p. ofternueretur. Merito * obiecerim, P. R. libertatem suam magno stetisse.* * Liuius lib. 2. * Adiecerim.

Er.

OLIV. Bruti charitas erga patriam. BRutus consul] Hæc historia superius per transitum annotata fuit. nam cum propter Lucretiæ stuprum reges vrbe Brutus eiecisset, illi primum fraude in patriam redire tentarunt, quod vbi obstructum sibi fraudis iter intellexerunt, ad apertam vim, & Hetruscorum auxilia confugerunt, quibus freti magno cum exercitu in fines Rom. irrupere: profectus est igitur obuiam Brutus quem cum Aruns regis filius consularibus fulgentem insignibus conspexisset, acerrimo dolore, & prærepti regni memor, ia exercitus, & impulsus, equo calcaribus adacto ruit in consulem, quod ille aduertens non minori animo in hostem fertur, tantoque impetu, & tam acri, nulla ipsius protegendi, sed sola hostis feriendi cogitatione concursum est, vt alternis confixi hastis ambo pariter consternerentur, superq; occisum sua manu Aruntem, ipse mutuo vulnere Brutus expirauit, & vt Flori vtar verbo, quasi cõsul adulterum (vt ille ait) seu verius adulterij fratrem regno pulsum, vita quoq; pelleret, & eum ad inferos sequeretur, funus consuli rebus omnibus præclarum, sed nulla re magis, quam q eum matronæ omnes, vt parentem anno integro luxerunt. [Merito obiecerim] Iure inquit dixerim magno libertatem sibi constituisse, quia auctorem libertatis amisit.

ASCEN. BRutus], s. Iulius primus consul, concurrit equo in acie, idest, conflictu, cum Arunte filio Tarquinij Superbi, pulsi regno, idest Romanæ vrbis (ob superbiam, & Lucretiæ per filium eius violationem) ita, i. tali modo, vt hastis illatis pariter. i. pari impetu, vterque ictus, s. ab altero, vulnere mortifero prosterneretur exanimis. i. anima spoliatus, aut iam spoliadus. Brutus supra obiecerit merito Pop. Roma. libertatem suam, hoc est P. R. stetisse supra sibi magno. s. precio, quia vitę suæ impendio.

DE CVRTIO ROMANO.

*Liu. li. 7. *CVm autem * in media parte fori, vasto, ac repentino hiatu, terra subsideret, et responsumque esset, eam rem illum tantummodo compleri posse, qua P. R. plurimum valeret: Curtius & animi, & generis nobilissimus adolescens interpretatus, vrbem nostram virtuté, armisque præcipue excellere, militaribus insignibus ornatus, equum conscendit, eumq; vehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundum egit: super quem vniuersi ciues honoris gratia certatim fruges iniecerunt: continuoque terra pristinum habitum recuperauit. Magna postea decora in foro Romano fulserunt: nullam tamen hodie pietate Curtij erga patriam clarius obseruatur exemplum: cui principatum gloriæ obtinenti consimile factum subnectam.*

OLIV. Curtij pietas in patriam. CVm autem in] C. Genitio, & L. Aemilio cons. forum medium Rom. sine motu terræ, seu qua vi alia dicitur specu vasto in immensam altitudinem fuisse collapsum, neque eam voraginem coniectu terræ, cũ pro se quisque cogeret, expleri potuisse, nisi ea re qua P. R. plurimum valeret, vti vates canebant, si remp. Rom. perpetuam esse vellent, tum M. Curtium iuuenem bello egregium castigasse ferunt dubitantes, an vllum magis R. bonum esset, quam arma, virtusque, silentio deinde facto, templa Deorum immortalium, quæ foro imminebant, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in coelum, nunc in patentes terræ hiatus ad Deos manes porrigentem se deuouisse, equo deinde, quam poterat ornatissimo insidentem, armatum se in specum immisisse, donaque, ac fruge super eum à multitudine cõgestas, lacum Curtium, non ab antiquo illo T. Tacij milité Curtio Metio, sed ab hoc appellatũ. [Illud profundum] In illam voraginem. [Magna postea] Extollit hanc rem, multa inquit præclara exempla commemorari possent in foro edita, nullum tamen cum Curtij facto conferendum. [Multa postea] Multa præterea egregia facinora in foro edita fuere, nullum tamen Genitij facto comparandum. [Subsideret] Inclinata esset. [Admotis] Appropinquatis, & subditis calcaribus de hoc Curtio Petra. Vnde ego vos moneo nobis virtute vel armis nil melius tribuisse Deos, hæc summa profecto. Hæc vere Romana bona, & summa reposcunt, Arma, vtrumque dabo, sic Curtium loquentem inducit Petrarca Liu. quoq; nullum magis Romanum bonum quã arma virtusque.

ASCEN. CVm autem terra subsideret. i. ad imum tenderet, & abscissum faceret in mediam partem fori. s. Romani hiatu. i. apertura, & voragine, ac specu uasto. i. valde amplo, ita vt impleri nequiret, ac repentino. i subito orto, & ita magis horrendo, ne reliquum vrbis absorberet, & responsum esset. s. à vatibus supp. hiatum illum posse compleri tantummodo, i. duntaxat ea re, qua P. R. valeret plurimũ, Curtius adolescens & animi, & generis nobilissimi (Sunt qui nobilissimus legant, sed insolita fieret constructio, non, enim dicitur nobilissimus animi, sed animo) interpretatus vrbem nostram, s. Romam, excellere præcipue virtute, & armis. i. armatorum equitum, ornatus insignibus militaribus conscendit equum & egit. i. vi impulit secum in illud profundum, eum, s. equum præcipitem, i. in caput cadentem, & hoc calcaribus admotis vehementer, aut sint ablatiui instrumentales, egit eum præcipitem calcaribus, &c. Super quem. s. Curtium vniuersi ciues iniecerunt certatim, i. quasi cum certamine quis primus, aut plurimum iniyceret, fruges gratia honoris, & continuo terra recuperauit pristinum habitum, i. priorem dispositionem, quia specus ille partim oppletus, & partim coitione terræ clausus est magna decora, i. ornamenta, vt statuæ equestres fulserunt postea in foro Rom. tamen nullum exemplum obseruatur, i. veneratur hodie clarus pietate Curtij erga patriã, cui, s. Curtio aut Curtij exemplo, obtinenti principatum gloriæ, ego subnectam factum consimile, i. consimilis charitatis in patriam.

DE GENITIO CIPPO PRÆT.

*Domito veniebat ab hoste, inquit Ouid. li. 15. Met. *GEnitio * Cippo Præt. paludato portam egredienti noui, & inauditi generis prodigium incidit. namque ia capite eius subito veluti cornua emerserunt: responsumque est eum Regem fore, si in vrbem reuertißet, quod ne accideret, voluntarium, ac perpetuum sibimet indixit exilium. Dignam pietatem: qua quod ad solidam gloriam attinet, septem Regibus præferatur, cuius testandæ rei gratia, capitis effigies ærea porta, qua excesserat, inclusa est: dictaque Raudusculana, quod olim rauda æra dicebantur.*

OLIV. Cippi pietas erga patriam. GEnitio Cippo] Hoc exemplum præcedenti dicit esse cõsimile, & probat, nam Cippus iste cum per portam quę Raudusculana dicitur egressurus esset, in transeundo exhorta sunt cornua tantæ magnitudinis, vt egredi non posset, con fulto oraculo, cognouit se futurum regem si reuerteretur in vrbem, maluit in exilium voluntarium proficisci, quam patriam suam libertate priuari. [Veluti cornua] Bene veluti cornua, quia non reuera cornua fuerant, sed propter damnum illusiones cornua esse videbantur, de quibus Ouid. Cornuaq; auratis miram referentia formam Postibus insculpunt longum mãsura per æuum. [Solidam] Veram & non adumbratã.

ASCEN. GEnitio, &c.] Ordo est. Prodigium noui, & inauditi generis incidit Genitio Cippo, sic cognominato. [Prætori. s. R. paludato, i. veste imperatoris proficiscentis in bellum ornato, egredienti portam. s. vrbis, quæ deinde Raudusculana dicta est. [Namque sup. res quædam veluti cornua, emerserũt, i. extiterunt, subito in capite eius, responsumq; est, s. à vatibus, aut oraculis Deorum de significatione prodigij interrogatorum, eum fore. i. futurum esse regem, si reuertisset in vrbem. Quod ne accideret. i. ne rex fieret, & ita libertatem patriæ oppirmeret, ipse indixit sibi exilium voluntariũ ac perpetuum. [Dignam]. i. ô dignam, aut dignam; & supra censeo pietatem, quæ quod. i. quantum pertinet ad solidam. i. sinceram, & veram gloriam præferatur septem regibus. i. quotquot Romæ regnarunt. [Cuius rei testandæ]. i. attestandæ, & testificandæ gratia, effigies capitis ærea. i. ex ære facta inclusa est portæ quã. s. Genitius excesserat & dicta est, s. porta Raudusculana, quòd quia æra dicebantur olim rauda.

THEO. EMerserunt] Vetusta exemplaria habẽt eruperunt, aut erepserunt.] Raudusculana, &c.] Cincius de verbis priscis ait, Aes infectum Rudusculum appellari, q omnis materia nondum formata rudis dicatur. Inde Rudusculana quodque idem est Rudusculana porta, quòd rudis & impolita sit relicta, vel quod Raudo sit, i. ære iuncta, lege Pompeium.

DE ÆLIO PRÆT.

*Front. li. 4. c. 5. Cœlũ vocat. *GEnitius * laudis huius successionem Ælio Præt. tradidit, cui ius dicendi, cum in capite picus consedisset, aruspicesq; affirmaßet, conseruato eo fore domus ipsius statum felicißimum, reip. miserrimum, occiso, in contrariũ vtrumque cessurum, e uestigio picum morsu suo in conspectu senatus necauit: decem & septem militum familiam,* eximiæ

eximiæ fortitudinis viros, Cannensi prælio amisit: resp. procedente tempore ad summum imperij fastigium excessit. Hæc nimirum exempla Sylla, & Marius, & Cinna tanquam stulta irriserunt.

OLIV. Genitius laudis] Nec hoc paruum fuit erga patriam pietatis indicium, cum Aelius prætor non modo suam, sed vniuersæ familiæ, & generis incolumitatem patriç saluti postposuit, qui maluit picum, qui sibi ius dicenti in vertice conscenderat eo fato, vt capto, & occiso, eius domus grauissimã perniciem resp. vero non paruam consecutura esset felicitatem, necare cum exitio suo, quàm eum conseruare cum reip. detrimento. picus est species auis, quæ rostro arbores perforat. lib. 4. cap. 5. Aelius inquit Prætor Vrb. cum ei ius dicenti picus in capite consedisset, & aruspices respondissent, dimissa aut hostium victoriam fore, necata P. Rom. superiorem, auem occidit, qua nostro exercitu vincente, ipse cum 14. Aelijs ex eadem familia in prælio occisus est, hunc quidam non Aeliũ, sed Lælium fuisse & Lælios non Aelios perisse credunt. Decem & se. Front. dicit tantummodo 14. fuisse. [Vtrumque] .s. & sibi male, rep. bene cessurum. [Resp.] Quia Afric. postea Car. P. R. tributariam fecit. Syl. M. & Cinna. Hi enim imperij auidi fuerunt, vnde Cæs. cum audisset Syllam deposuisse dictaturam priuatus vt altum dormiret. Sylla inquit nesciuit literas.

ASCEN. Genitius] .s. Cippus, de quo proximo loco dictum est, tradidit successionem huius laudis. s. fugiendi regni Aelio Præt. cui dicenti ius. i. iudicandi populo, cum picus. s. auis in tutela Martis credita consedisset. i. quietem cepisset in capite, & Aruspex affirmasset eo. s. pico conseruato, statum domus ipsius felicissimum, & sup. statum reip. miserrimum, & sup. eo occiso, vtrumque cessurum in contrarium. i. statum ipsius fore infelicissimum, & reip. felicissimum, necauit euestigio. i. statim, vbi stetit, non mutato vestigio, picum morsu, in cõspectu senatus, & supra amisit deinde in prælio Cannensi cum Hann. commisso, familiam 10. & 7. militum appositorie, viros eximiæ fortitudinis, & sup. post illam cladem, Resp. excessit tempore procedente. i. successu temporis, ad summum fastigium. i. culmen imperij. Nimirum. i. haud dubie, Syl. & Mari. & Cin., qui postea remp. oppresserunt, & ciues Rom. proscrip. irriserunt hæc exempla tanquam stulta, addidisset, vt Cic. Cæs. sed propter Tib. qui illi successit, omisit.

DE PVBLIO DECIO.

* Liu. li. 8. *Publius * Decius, qui consulatum in familiam suam primus intulit, cum latino bello Romanam aciem inclinatam pene iam, & prostratam videret, caput suum pro salute reip. deuouit, ac protinus concitato equo, in medium hostium agmen patriæ salutem, sibi mortem petens, irrupit: factaque ingenti strage, plurimis telis obrutus, super corruit: ex cuius vulneribus, & sanguine insperata victoria emersit.*

OLIV. Decij pietas pro salute patriæ. Publius Decius] Tres fuere Decij, qui pro rep. se deuouere, teste Cic. vt sup. dixi in cap. de somnijs, pater bello Latino. & Gallico. filius bello Hetrusco. nepos bello Pyrrhi, quod gessit pro Tarentinis, sed de patre tantum, & filio Val. intentionem facit Cic. autem lib. 1. Tusc. dicit si mors timeretur, nõ cum Latinis pater Decius decertans, cũ Hetruscis filius. Pyrrhi nepos se hostilium telis obiecisset. Idem lib. de fin. bon. & mal. pari ratione in lib. de nat. deorum, & diuinatione.

Publius Decius, qui primus intulit cõsulatum in familiam suam, cum videret bello Latino. i. quod cum Latinis gerebatur, aciem Romanam iam pene inclinatam, ac prostratã deuouit. i. voto, & solemnibus verbis addici fecit inferis caput suum, & ita vitam suam pro salute reip. ac protinus. i. illico facta deuotione, equo concitato, irrupit in medium agmen hostium, petens patriæ salutem, & sibi mortẽ, & ingenti strage. s. hostium facta. s. illa irruptione, prius quam caderet obrutus plurimis telis super corruit. s. super stragem à se factã, & videlicet telorum in se immissam, ex cuius vulneribus & sanguine, emersit. i. exorta est victoria insperata. s. prius.

DE FILIO P. DECII.

*Liu. li. 10 *Vnicum * talis imperatoris specimen esset, nisi animo suo respondentem filium genuisset. Is namque in quarto consulatu patris. exemplum secutus, deuotione simili, æque strenua pugna, consentaneo exitu labantes, perditasq; vires vrbis nostræ correxit. Itaque dignosci arduum est, vtrum Romana ciuitas vtilius habuerit Decios, an amiserit: quoniam vita eorum, ne vinceretur, obstitit. mors fecit, vt vinceret.*

Vnicum talis imperatoris specimen] De patre huius Decij in cap. de somnijs dictum est. Nunc de filio qui con- OLIV. Dec. P. D. fil. pro patria se deuouit. sul cum Q. Fabio collega aduersus Gallos, Samnitesq; profectus, cum ad clusium duxissent exercitum, ibiq; diu incerto Marte pugnatum esset, eadem via qua pater, victoriam Rom. peperit. nam Fab. dextrum cornu aduersus Samnites, Decius sinistrum aduersus gallos, quorum prima prælia plusquam virorum, postrema minus quàm fœminarum erant, forte tenebant, in id tempus igitur quo vlcisci solebat hostis, quàm integerrimas vires potuit militi suo Fab. seruauit. Decius vero, & ætate, & vigore animi ferocior, quantuncunque virum primo certamine effudit, & quia lentior videbatur pedestris pugna, equitatum in pugnam concitauit, & ipse iuuenum tur- Gallorum prælia. mæ immistus, proceres iuuentutis in hostem, vt secum impetum faciant conciuit. duplicem illorum gloriam fore, si ab leuo cornu, & ab equitatu victoria incipiat, bis auerterunt Gallicum equitatum, sed nouum pugnæ genus conterruit Rom. essedis, carrisq; superstas armatus hostis ingenti sonitu equorum rotarumque venit, insolitus eius tumultus Romanorum terruit equos, ita victorem equitatum veluti lymphaticus pauor dissipat. Decius vbi suos terga dantes vidit, primo reuocare frustra conatus, deinde vbi nulla ratione perculsos sustinere posse vidit patrem Decium nomine compellans, quid vltra moror, inquit, familiare fatum, datum nostro generi, vt luendis periculis publicis piacula simus? iam ego mecũ hostium legiones mactandas telluri, ac Dijs manibus dabo: hæc locutus à sacerdote solemni deuotionis imprecatione facta, in confertissimos hostes subditis calcaribus equo incurrit, vbi magna prius hostium cæde facta, gloriose cæsus tande occubuit, cuius mors non, vt aliorum terrori sed audaciæ Roma. fuit, qui instaurata pugna, paulo ante victores Gallos insecuti, ad 25. millia. ceciderunt. & 8. millia ceperunt. [Aeque strenua.] Equaliter forti. [Itaque dignosci arduum] Siquis diligentius cogitare voluerit, vtrum mors, an vita Deciorum reip. magis profuerit, non facile dignosci poterit, nam viuentes Decij non passi sunt patriam superari, non morientes vero speciosam victoriam illi pepererunt. [Vtilius] quia multas sunt consecuti victorias. [Amiserit] Quia patriam saluarunt, se pro illa deuouendo.

Vnicum talis imperatoris specimen] Mirabili artificio, atque inuentione connectit exempla inuento semper nouo contextus filo. Ordo autem est. Specimen. i. spectabile approbamentum charitatis in patriam, talis imperatoris. s. Decij, esset vnicum. i. singulare, nisi generasset filium respondentem animo suo. i. eiusdem charitatis in patriam. Constat tamen nepotem eorum æmulum fuisse tertium, qui se pro patria deuouit. [Namque] Is. s. filius secutus in quarto consulatu exemplum patris, correxit. i. instaurauit, & ad pristinum robur direxit, vires vrbis nostræ, hoc est militum Roma. labentes, & perditas, deuotione, idest addictione sui per votum, & verba solemnia, morti & inferis, simili. s. deuotione paternæ, pugna æque strenua, vt erat, paterna, & supra exitu scilicet fine vitæ æque supra consentaneo quod genus virtutis martyres pro religione christiana obierunt (& quia eo animo vnusquisq; fidelium in Christum, & fidem, esse debet, vt se pro eo, & ea, morte deuoueat, inde effectum puto primitiuæ Ecclesiæ proceres se Christo deuotos dicerent, sicut apud Iuuen. accipitur vocabulum. Quam ni tibi dedisses essem deuotusq; cliens, &c. Sequentes autẽ vocabulum non plane accipientes, deuotionem pro intima affectione accipiebant effectum pro causa. nam illa charitas, & intimus amor deuotos facit. non est ergo ineptum, nec barbarum vocabulum, sed non recte intellectum saltẽ à compluribus, sicut indulgentia quæ est inclinatio vehemens, aut in rem, aut in personã, vnde qui vino, aut somno, aut veneri inhiat illi indulgere dicitur, & q nimia facilitate liberis ignoscit, & eorũ desideria sequitur eis indulgere dicitur, atq; ita mollis illa educatio liberorum, & facilitas ad veniam, & quæcunq; nimia in eos affectio, seu inclinatio, indulgẽtia dicitur. Et quia dum nobis ignoscit Deus pro modica contritione, & pœnitentia culpaq; clementer remittitur, quodammodo indulget, christianæ pietatis professores, indulgentiam pro remissione illa facili, & vt ita dicam indulgenti acceperunt, nõ tam inepte, quàm ab ineptioribus taxantur, sed hęc sint transeunter annotata. [Itaque]. i. & ita ASCEN.

arduum.i.difficile est,sicut ardua scandere,aut expugnare,dignosci.i.discerni vtrum Romana ciuitas habuerit vtilius Decios duces,an amiserit. Quoniam vita eorum obstitit,ne.s.ciuitas Romana vinceretur, & mors eorum effecit,vt sup.ipsa, vinceret facta deuotione,in qua quanta fuerit dæmonum illusio pulchre docet Sabel. in Rapsodia sua hunc locum recitās.

DE SCIPIONE APHRIC. SVPERIORE.

* Liu.lib. 22. & 24. lib. vocat. Valer.ipse M.li.2. capi.4.

*Non est * extinctus pro repub.superior Scipio Aphricanus, sed admirabili virtute ne resp. extingueretur, prouidit: siquidem cum afflicta Cannensi clade vrbs nostra nihil aliud, quàm præda victoris esse Hannibalis videretur: ideoque reliquiæ prostrati exercitus deserendæ Italiæ auctore Q. Metello consilium agitarent: tribunus militum admodum iuuenis; stricto gladio mortem vnicuique minitando, iurare omnes nunquam se relicturos patriam coegit: pietatemque non solum ipse plenissimam exhibuit, sed etiam ex pectoribus aliorum abeundem reuocauit.*

OLIV. Non est extinctus] Post Cannensem cladem,cum ad quatuor milia hominum Cannusium confugissent, ne omnino errantes sine duce forent, imperij summam ad P. Scip. admodum adolescentem summo consensu deferunt, cui dum summa rerum inter paucos consultanti nunciatur, nequidquam illum consultare,perditam spem esse,desperatam comploratamque rempub.iuuenes quosdam, quorum principem L.Cæcilium Metel.mare, ac naues spectare, vt deserta Italia ad regnum aliquod confugiant; quod malum præterquam, quòd atrox super tot clades,etiam nouum,cum stupore,ac miraculo turbidos effecit, & qui aderant consilium aduocādum censebant, negat consilij rem esse Scip.iuuenis fatalis dux illius belli, audendum, atque agendum non consultandum in tanto malo ait,irent, secum extemplo armati, qui remp.saluā esse velint,pergit ire,sequentibus paucis vbi res agebatur, & cum iuuenum, de quibus allatum fuerat consilium inuenisset,stricto super eorum capita gladio, ex mei animi sententia inquit iuro, quod ego remp.non deseram, nec alium ciuem Roma. deserere patiar, si sciens fallo, tum me Iup. optimus maximus domum, familiam, remque meam, vt leo pessimus afficiat,in hæc verba iurent omnes expostulo,qui non iurarit in se hunc gladium strictum esse sciat; haud secus pauidi,quā si victorem Hannibalem cernerent, iurant omnes,custodiendosque semetipsos contra Hannibalem Scip.tradunt.[Auctore Q.Metello] Qui dicebat fieri non posse, vt è tantis malis emergeret oppressa patria.[Abeuntem] Quia de rep.& patria desperabant,& ideo omnis eius iuuandæ pietas ex eorum pectoribus abierat.

ASCEN. Non est,&c.] Miro gradu progreditur,vt vehementiorem charitatem priorem mutasse sciatur. dicens,Sip.Afr.superior non est extinctus.i.occisus pro rep.s.Romana,sed prouidit.i.cauit admirabili virtute.s.sua, ne resp. extingueretur. scilicet ab Annib.Siquidē cum vrbs nostra. scilicet Romana. Afflicta clade Cannensi.i.apud Cannas vicum Apuliæ accepta nihil aliud videretur esse quàm præda Hann. victoris, & ideo reliquiæ exercitus prostrati i.quæ supererant cladi agitarent. Q.Metello auctore, consilium Italiæ deserendæ Scip. supp, tribunus militum admodum iuuenis coegit minitando gladio stricto.i.euaginato, vnicuique.s.qui de patria deserenda consentiret, aut vlterius ageret mortem.i.necem præsentem,omnes iurauere,se nunquam relicturos patriam, & ipse non solum exhibuit.scilicet patriæ pietatem plenissimam,sed etiam reuocauit.scilicet pietatem patriæ abeuntem ex pectoribus aliorum.

DE ROMANIS.

*Li. li.42. *Age * vt à singulis ad vniuersos transgrediar; quanto & quàm æquali amore patriæ tota ciuitas flagrauit? nam cum secundo Punico bello exhaustum ærarium, ne deorum quidem cultui sufficeret, publicani vltro aditos censores,hortati sunt, vt omnia sic locarent,tanquam resp. pecunia abundaret: seque præstituros cuncta, nec vllum*

*Li. li.14. *assem,nisi bello confecto, petituros polliciti sunt. Domini * quoque eorum seruorum, quos Sempronius Gracchus ob insignem pugnam Beneuenti manumiserat, precia ab imperatore exigere supersederunt. * In castris etiam non eques, non centurio stipendium sibi dari desiderauit: viri, ac fœminæ, quidquid auri, argentiue habuerunt, item pueri insignia ingenuitatis, ad sustentandam temporis difficultatem contulerunt: ac neque beneficio senatus, qui muneribus his functos, tributi onere liberauerat, quisquam vti voluit, sed insuper id omnes promptissimis animis prę-stiterunt. * Non ignorabant enim captis Veijs, cum decimarum nomine,quas Camillus vouerat,aurum Apollini Delphico mitti oporteret, neque emendi eius facultas esset,matronas,ornamenta sua in ærarium retulisse. * Similiterque audierant,mille pondo auri, quæ Gallis pro obsidione capitolij promissa debebantur,earum cultu expleta. Itaque & proprio ingenio, & exemplo vetustatis admoniti,nulla sibi in re cessandum existimauerunt.* Liu.ibi. * Liu.li.5 * Liu. li.5.

OLIV. Age vt à singulis ad vniuersos] Diximus inquit de singulis dicamus de vniuersis ciuibus, nam 2.bel. pun. cum Hannibal multas, & grauissimas clades alias Romanis intulisset,sic breui exhaustum est ærarium,vt non modo nō scribi exercitus, sed ne fieri quidē Dijs immortalibus sacrificia possent,tum publicani pecuniam affatim erogaturos polliciti, censores adierunt hortantes,non aliter omnia locarent,quam si reip.pecuniæ superessent. Item cum tot cladibus consumpta iuuentute cogerentur, deficientibus ciuibus,seruos conscribere.Sempronius Grac.in magnum cōscripsit exercitum, qui Volones dicti sunt,quòd voluntaria,& non coacta stipendia facerent, quorum opera victoriam ex hostibus non mediocrem consecutus est, nam cum integrum annum operam suam reip.strenue, fortiterq; nauassent, libertatem tacite deposcebat, quasi suorum laborum præmium,quod cum sensisset Grac.super ea re literas ad Senatum dedit, qui sibi permisit facere quòd e rep.fore videretur hic aduocata concione,& lectis literis,eos omnes se libertate donaturum, pollicitus est quicunque postero die signis collatis caput hostis ad se retulisset, quæ res magis victoriæ impedimento fuit, quàm momento,nam vt quisque hostem impigre occiderant, primum caput ægre inter turbam & tumultum abscindendo terebat tempus, deinde occupata dextra tenendo caput fortissimus quisque pugnator esse desierat,quod vbi tribuni militū Graccho nunciarunt,signum dari propere iussit,capita abijcerent, & hostem inuaderent, quo fuso libertatem omnibus esse daturum, quo audito reintegrata pugna tanto ardore, & animis in hostes incursum est, vt vim eorum non sustinentes, Pœni omnes fermè vel cæsi, vel capti fuerint, nam ex triginta millibus,vix duo millia, & minor pars equitum cum ipso duce euaserunt, post tantam igitur victoriam seruos omnes Sempronius liberos esse iussit. Rursus in ea temporis difficultate nulla ætas,nullus sexus, nullus ordo, nec hominum conditio à pietatis officio vacarunt, vt in litera videre possumus [Aditos] Ad quos vltro iuerunt.[Impenstium] Stipendium ab Impendēdo dictum insignia prætextam, & bullam auream,quæ significabant eos nobiles esse atque patritios. [Non ignorabant enim] Dicit eos sumpsisse exemplum maioribus suis, & pulchro vtitur colore, nam cum dicit, eos non ignorare facta maiorum,pietatem maiorum commemorat,nam cum Camillus Veios obsideret, decimam prędæ si vrbe potiretur, vouit Apollini, sed cum direpta vrbe difficile foret à militibus prędam accipere,votum de publico soluendum fuit,ad hanc igitur congerendam pecuniam cum exhaustum esset ærarium, matronæ ornamenta contulerunt. Pari ratione in obsidione Capitolij, cum desperato Camilli,aliquanto spe sua tardioris aduentu, & auxilio, cum Gallis mille pondo auri pro redemptione pepigerunt, quod cum in publico deesset aurum, ex quo summa pactæ mercedis conficeretur, à matronis collatum acceperunt, & ob eam causam illius honor additus est, vt earum sicut virorum post mortem solemnis laudatio foret. [Itaque] Ergo secundi Punici belli temporibus naturali, & innata pietate homines præditi, & exemplis his maiorum adducti omnia erogare, & pati pro salute patriæ non dubitauerunt.

Volones dicti impē dium.

Matronarum liberalitas in remp.

ASCEN. Age (adhortandi vox)vt ego transgrediar.idest transeam à singulis. scilicet in patriam pijs ad vniuersos. Affert autem simul exempla,Primum,de publicanis. Secundum,de dominis seruorum. Tertium,de equitibus,& centurionibus.

Quartum

Quartum, de vniuersis ciuibus eiusdem temporis. Quintum, de ijs, qui tempore Veientani belli fuerunt, & Sextum de ijs, qui vrbe à Gallis capta, de primo dicit sic. Quantum, & quam æquli amore patriæ ciuitas. s. Romana flagrauit. i. arsit sup. aliquando, q. d. maximo. Nam cum. i quando ærarium exhaustū 2. bel. pun. ne quidem. i. non saltem sufficeret cultui deorum, publicani. i. qui publicam, aut publice pecuniam tractabant, vt sunt vectigalium, & impositionum collectores, nummularij campsores & trapezitæ, hortati sunt censores aditos. s. à se hoc est postquam eos adierant, vt locarent. i conducerent ad vsum belli omnia. tanquam resp. abundaret pecunia, & polliciti sunt se præstituros cuncta nec petituros vllum assem, nisi bello confecto. i. peracto. [De secundo sic.] Domini quoq; eorum seruorū, quos Sempronius Grac. manu miserat ob insignem pugnam Beneuenti. i. apud beneuentum æditam, vt Oliu. late prosequitur, supersederunt. i. omiserunt exigere ab imperatore precia. s. seruorum quos emerant. De tertio dicit sic. In castris etiam non eques non centurio. i. nemo habens vnde viueret, desiderauit stipendium dari sibi: de quarto sic. Viri, ac fœminæ contulerunt quidquid auri argentiue habuerunt. item pueri contulerunt insignia ingenuitatis sup. suæ videlicet bullas aureas crepundia ad sustentandam difficultatē temporis, ac neque quisquam voluit vti beneficio senatus, qui liberauerat functos his muneribus. s. publicis, onere tributi s. pendendi ad impendendum bello, sed insuper. i. vltro omnes præstiterunt id. s. tributum animis promptissimis. De quinto, quod quasi pro exemplo à quartis inspectum dicit, faciebant sup. tunc id promptissimis animis. Enim pro quia, ipsi non ignorabant, cum idest quando. Veijs captis. s. à Camillo oporteret aurum mitti Apollini Delphico, nomine decimarum. s. prædæ, quas Camillus vouerat, neque facultas esset eius. s. tanti auri emendi, matronas retulisse sua ornamenta, vt inaures, fibulas, aurum crinale, monilia, & similia in ærarium. idest thesaurum publicum. De sexto sic. [Similiterque audierant, mille pondo] idest libras auri, quæ debebantur Gallis, promissa pro obsidione Capitolij sup. leuanda, expleta sup. esse. i. ad plenū pondus, ac numerum perducta, cultu. i. exornatu earum. s. matronarum. Itaque. i. & ita Rom. sup. tempore secundi Pun. belli admoniti, &. i. simul proprio ingenio ad subueniendū patriæ propenso, & exemplo vetustatis, nulla. i. non vlla, nō existimarunt cessandum esse sibi vlla re, quæ reipub. vsui foret.

EXTERNA.

DE CODRO REGE ATHENIENSIVM.

*Iust.li.2. AT externa * eiusdem propositi exempla attingam. *Rex Atheniensium Codrus, cum ingenti hostium exercitu Attica regio debilitata ferro, ignique vastaretur, diffidentia humani auxilij ad Apollinis Delphici oraculum confugit, perque legatos sciscitatus est, quonam modo illud tam graue bellum discuti posset, respondit, Deus ita illi finem fore, si ipse hostili manu occidisset. Quod quidem non solum totis Atheniensium castris, sed etiam contrarijs percrebuit. Eoque factum est, vt ediceretur, ne quis Codri corpus vulneraret. Id postquam cognouit, depositis insignibus imperij, familiarem cultum induit, ac pabulantium hostium globo sese obiecit: vnumque ex his falce percussum, in cædem suam compulit: cuius interitu ne Athenæ occiderent, effectum est.*

OLIV. AT externa eiusdem] Ad externa transit, & Codri regis Ath. primum proponit exemplum cum Dorienses cum Ath. de finibus agrorū bella gererent, premerenturq; Ath. vt hostibus resistere non possent suis viribus diffidentes, ad diuinam opem confugerunt, legatos ad consulendum Apollinē Delphicum miserunt, qui responsum retulere. non aliter bellum finiri, & patriam obsidione liberari posse, quā si Codrus occideretur ab hostibus, quod oraculum ad hostes quoq; peruenit. Itaque à Doriensibus edictum est, ne quis Codrum regem vulneraret. ille vero, vt fato suo patriæ succurreret, sumpto militari sagulo, & lignorum fasce, cum fasce tanquā ignotus profectus castra hostiū petijt, & quem primum obuiam habuit, grauiter increpuit, orta deinde contentione, multis illum conuitijs onerans in sui cædem prouocauit. nam iratus miles illum ignarus quis nam esset, occidit. quo facto paulo post Dorienses victi, ex Attica regione cesserunt, atque ita Athen. virtute ducis pro salute patriæ morti se offerentis bello liberantur. [Diffidentia humani] Quia & suis viribus diffidebant, & aliorum auxilia desperabant. [Attica regio] Inter Achaiam, & Macedoniam posita est, quæ maxime Græciæ nomen obtinet, dicta primum ab Atti. filia Græci regis successoris Cecropis, a quo Græci denominati sunt. [Contrarijs] scilicet Doriensibus. [Pabulantiū] Hic Val. dissentit à Iustino [Globo] Multitudini, e: enim globus multitudo in orbem collecta: globus quoque dicitur spissitudo, & aceruus, vnde Virg. Flammarum globos: dicitur, & luminis rotunditas, vnde globus lunaris. Globus quid.

ASCEN. ATtingam] Exempla eiusdem propositi. s. moriendi pro patria, ac subueniendi patriæ Codrus rex Ath. cum Attica regio debellata, i. victa ingenti exercitu hostium vastaretur ferro, & igni, confugit ad oraculum. i. vaticinium, & responsum de exitu belli Apollinis Delphici. i. apud Delphos responsa dantis, diffidentia. i. propter diffidentiam auxilij humani, & sciscitatus est per legatos, quonam modo illud bellū tam graue posset discuti. i. de collo deijci. Deus respondit, finē fore. i. futurum esse, illi. s. bello, ita. idest hoc pacto vtpote si ipse occidisset. i. mortuus caderet manu hostili. Quod. s. oraculum, aut responsum, percrebruit. i. diuulgatum est non solum in totis castris Athen. sed etiam in castris contrarijs, i. hostilibus. Eoque. i. propter id factum est, vt ediceretur. s. in castris hostilibus, ne quis violaret corpus Codr. Postquam sup. Codrus cognouit. id. i. illud edictū, depositis insignibus imperij induit cultum familiarem. i. militis gregarij, ac obiecit se globo. i. collectioni cuidam hostium palantium. i. vagantium sine ordine, & compulit. s. propter iram vnum ex his. s. hostibus percussum falce, quam tanquam frumentator, aut fœniseca in manū tenebat. in cædem suam (Valla diceret sui, sed obseruatum est à doctioribus cædem, & necem suam pro sui dici) cuius interitu effectum est, ne Athenæ occiderent. quia cognita eius cede statim hostes oraculo territi aufugere.

DE THRASYBVLO.

*AB * eodem fonte pietatis Thrasybuli quoque animus manauit: Is, cum Atheniensium vrbem triginta tyrannorum teterrima dominatione liberare cuperet, paruaque manu maximæ rei molem aggrederetur, & quidam è conscijs dixisset, quantas tandem tibi Athenæ, per te libertatem consecutæ, gratias debebunt? respondit, Dij faciant, vt quantas ipse illis debeo, videar retulisse. Quem affectum inclytum destructæ tyrannidis opus laude cumulauit.* *Iust.li.5.

OLIV. AB eodem fonte] Quomodo Thrasybulus triginta tyrannis patriam liberauit. supra ostendimus in cap. de moderatione vbi eius pietatem pariter, & moderationem cognoscere potuimus, is vero non solum in vindicanda patria pietatem ostendit, verumetiam his verbis, quæ sequuntur, nam cū interrogatus esset quantum existimaret Athenas sibi debere, quæ suo beneficio libertatem essent consecutæ, respondit, vere dij faxint, vt quantas illis debeo, videar retulisset. [Teterrima] Turpissima, nam tetrum dicimus nigrum, obscurum. horrendum. Virgil. Lauit improba teter ora cruor. [Cumulauit] Auxit, nam sicut dicimus mensuram cumulatam, quæ fuerit ad summum vsque plena, sic & gratiam dicimus cumulatam.

ASCEN. AB eodem, &c.] Animus quoque Thrasybuli Athen. manauit ab eodem fonte pietatis. s. in patriam is. s. Thrasybulus, cum cuperet liberare vrbem Athen. Teterrima. i. turpissima dominatione 30. tyrannorum, illi ab Lacedæmonijs impositorum, & aggrederetur manu parua. idest paruis copijs, & auxiliaris, molem. i. pondus, aut difficultatem rei maximę, & quidam è conscijs dixisset, quantas tandem gratias Athenæ consecutæ per te libertatem, debebunt tibi? Respondit Dij faciant, vt videar retulisse illis sup. tantas gratias, quantas ipse. i. ego debeo illis, quia quilibet patriæ primum debet. Quem affectum. idest bonam voluntatem, inclytum opus tyrannidis destructæ cumulauit. idest auxit laude.

DE THEMISTOCLE.

*THemistocles * autem, quem virtus sua victorem, iniuria patriæ imperatorem Persarum fecerat, vt se ab ea oppugnanda abstineret, instituto sacrificio, exceptum patera tauri sanguinem hausit:* * Vario Thucyd. Plutar. & Probus.

&c ante

& ante ipsam aram, quasi quædam pietatis clara victima concidit: quo quidem tam memorabili eius excessu, ne Græciæ altero Themistocle opus esset, effectum est.

OLIV. THemistocles autem] Themistocles ab ingrata patria pulsus, vt in cap. de ingratitudine diximus, ab hostes, quos paucis ante annis ingenti, ac prope incredibili victoria superauerat Xerxem .s. Persarum regem confugere coactus est nullo conseruatæ Græciæ loco excipere illum audente, quod edictum esset, si quis eum suscepisset, pari & ipse mulctaretur exilio. cum igitur ad Xerxem venisset quem tanto artificio debellauerat, vt se magis à Themistocle conseruatū, quàm superatum fuisse crederet, petijt sibi anni spatium dari, quo Persicam linguam addisceret. quo facto, sic perfecte locutus est, vt non Athenis, sed in Perside natus videretur, hic deinde regi pollicitus est, totam Græciam eius adiecturum imperio, quare illi rex quinque, vel vt alij dicunt septem ciuitates donodedit, magna insuper illi stipendia de publico dari iussit; postea verò cum soluendæ fidei tempus appetijsset. & rex iā promissa repeteret, Themistocles nefas esse ducens prodere patriam, cum videret se non aliter, & pariter fidem, & patriā posse seruare, mortem ipse sibi consciuit, nam facto sacrificio taurinum sanguinem veneno permistū incunctanter exhausit, & ita perijt, ergo magna pietas fuit, vt mori maluerit, quā perdere patriam, aut illi bellum inferre. [Victorem] Quia apud Salamina Persarum regem superauit, [Imperatorem] Cum patria pulsus ad regem confugit; & ab eo constitutus est imperator. Altero Themistocle opus] Quia si, vt regi, promiserat, Persas duxisset in Græciam, Athenæ alterum optassent Themistoclem qui rursus deuinceret Persas.

ASCEN. THemistocles autem quem virtus sua fecerat victorē Persarum, & quem iniuria patriæ fecerat imperatorē Persarum, vt abstineret se ab ea .s. patria sua Athenis oppugnanda, sacrificio instituto, hausit sanguinem tauri acceptum patera. i. vase patente, quo liberauerat, & concidit ante ipsam aram, quasi. i. tanquam quædam clara victima pietatis, quo quidem tam memorabili excessu eius effectum est, ne opus esset Græciæ altero Themistocle. i. imperatore tam valido, vt fuerat Themistocle ad resistendum Persis, quia Persæ ab instituto destiterunt, tantam virtutem, ac charitatem eius in patriam stupentes, veritiq; complures esse apud Athenas tales in patriam animos.

DE DVOBVS PHILENIS FRATRIBVS Carthaginiensium.

Saluft. in bello Iug. *SEquitur * eiusdem generis exemplum. Cum inter Carthaginem, & Cyrenas de margine agri pertinacissima contentio esset, ad vltimum placuit vtrique eodem tempore iuuenes mitti, & locum, in quem ij conuenissent, finem ambobus haberi populis: verum hoc pactum duo fratres Carthaginienses nomine * Phileni, perfidia præcurrere, citra constitutam horam maturato greßu in longius promotis terminis. quod cum intellexißent Cyrenensium iuuenes, diu de fallatia eorum questi, postremo acerbitate conditionis iniuriam discutere conati sunt. dixerunt namque, sic eum finem ratum fore, si Phileni viuos se ibi obrui paßi eßent. sed consilio euentus non respondit. Illi enim nulla interposita mora, corpora sua his terra operienda tradiderunt: qui quoniam patriæ, quàm vitæ suæ longiores terminos eße maluerunt, bene iacent, manibus, & ossibus suis Punico dilatato imperio. Vbi sunt superbæ Carthaginis alta mœnia? vbi maritima gloria inclyti portus? vbi cunctis litoribus terribilis claßis? vbi tot exercitus? vbi tantus equitatus? vbi immenso Africæ spatio non contenti spiritus? omnia ista duobus Scipionibus fortuna partita est. At Philenorum egregij facti memoriam, ne patriæ quidem interitus extinxit. nihil est igitur excepta virtute, quod mortali animo, ac manu, immortale quæri poßit, iuuenili ardore plena hæc pietas.*

* Phileni scribi dēt ex Solino.

OLIV. Themistoclis erga patriā pietas.

SEquitur eiusdem] Cum de finibus agrorum inter se Carthag. & Cyrenenses diu bella gessissent, & vtrique multis cladibus afflicti essent, nouam dirimendi belli rationem inierunt, nam per inducias sponsionem faciunt, vti certo die legati domo proficiscerentur, quo in loco inter se obuij fuissent, is communis vtriusque populi finis haberetur, igitur Carth. duos fratres missi, quibus nomen Philenes erat, maturauere iter pergere. Cyrenenses tardius iere. id secordia ne an, casu acciderit parum constat: cæterum solet in illis locis tempestas non secus atq; in mari retinere homines, postquā Cyrenenses aliquanto posteriores se esse vident, & ob rem corruptam domi pœnas metuunt, criminari Carthaginienses ante tempus domo digressos, conturbare rem, deniq; omnia malebant, quàm victi abirent, sed cum pene aliam conditionem æquam quærerent Cyrenenses, optionē faciunt Carthaginiensibus, vt vel ibi quo fines populo suo peterent, ibi viui obruerentur. vel eadem conditione sese, quem in locum vellent processuros dimitterent. Phileni conditione probata, seq; vitamq; suam reip. condonauere, itaque viui obruti sunt. Carthaginienses in eo loco Philenis fratribus aras consacrauere, aliosque illis honores domi constituerunt; de quib. Strab. in fine vltimi libri mentionem facit. [De margine] De finibus & extremitate agrorum. [Consilio non respondit] Quia consilium fuit duram illis conditionem imponere .s. mortis, sperantes illos non accepturos, sed res aliter euenit, quàm eorum consiliorum fuerat, nam vltro se pro patria deuouerunt & obruenda corpora obtulerunt. [Vbi sunt superbæ?] Nunc comparationem exaggerat horum iuuenum laudem, dicit enim quamuis magna quondam, & Præpotens fuerit Carthago, & copijs militum cæteras gentes excelleret, tamen illa omnia perierunt, horum autem florida, stabilis, & æterna permansit. [Inclyti portus] Gloriosi portus, qui penitus sublatus, & funditus euersus est. [Classis terribilis] Præsertim Sicilia, & Hispania tota deleta est, [Tot exercitus] Asdrubalis, Magonis, Gisgonis, Amilcaris, & Hannibalis. [Vbi immenso] q. d. omnia ista euersa, & penitus deleta sunt. [Duobus Scipionibus]. s. superiori, & inferiori, nam prior tributaria fecit, posterior funditus euertit Carth. [At Philenorum] Nunc suam adaptat comparationem. [Nihil est igitur] Nihil est, inquit, quod humano ingenio, & operi comparari possit æternum, & immortale, nisi virtus. [Mortali animo] Quantū ad ingenium. [Ac manu] Quantum ad vires. [Quæri] Pro acquiri. De his Petrar. Tunc acres vixere viri, quos inter amorem, Insignis patriæ fratres Carthago Philenos. Nunc colit extinctos, numerumque auxisse Deorum Existima. ac gemini veneratur numinis aras, Hi patriæ vitæ cupidi si forte negassent, Plura Cyreneo cecidissent millia campo.

ASCEN. SEquitur] Exemplum sup. aliud, & alterius gentis eiusdem generis. i. charitatis in patriam. [Cum]. i. quo tempore cōtentio. i. disceptatio etiam animorum pertinacissima, quia obstinatissimis animis esset inter Carth. & Cyrenas, duas potentissimas vrbes, Africæ, de margine, idest limite, & extremitate agri. s. intermedij finiendi, placuit supra vtrisq; ad vltimū idest, demum postquam ambæ partes defessæ erant, mittere vtrinque. i. ab vtraque vrbe, iuuenes eodem tempore .s. exire incipientes, & locū in quē ij. s. iuuenes cōuenissent. i. congressum fecissent (notauit locutionem Valla docens, ex eo conuenio cum accusatiuo; & aduerbio ad locum construi, vnde non dices, cum Raudensi, vbi aut in quo loco conueniunt, sed quo aut in quem, &c.) haberi, idest habendum esse ambobus populis finem. s. ditionis. [Verum]. i. sed, duo fratres Carth. nomine Phileni præcurrerunt. i. præcurrendo vitiauerunt hoc pactum. i. hanc conuentionem perfidia. i. non seruata, sed violata fide. Gressu. i. egressu, aut cursu maturato. i. festinato, citra. i. ante horam constitutam terminis promotis, idest extensis in longius. s. quam æquum erat, quod cum iuuenes Cyrenensium. i. à Cyrenens. emissi intellexissent, questi. i. conquesti diu de fallacia eorum .s. Philenorum, conati sunt postremo discutere. i. dissoluere iniuriam. s. sibi & suis illatam acerbitate conditionis .s. quàm proposuerunt eligendam. [Namque pro quia, ipsi dixerunt, eum finem .s. ditionis, ad quem Carth. peruenerant fore. i. futurum esse, ratum. i. approbatum, sic in tali conditione, si Phileni passi essent se obrui ibi viuos. [Sed euentus non respondit consilio Eorum (putabant enim Philenos eam conditionem nequaquam accepturos. Consilium autem fuit, vt retrocederent, & ibi Cyrenen. obruerentur, quia mori parati erant cum gloria, timentes sibi mortem ignominiosam paratam domi, ob tarditatem, aut si fines patriæ, illucusque extendi vellent, illic obruerentur) Enim pro quia. illi. s. Phileni. nulla mora interposita, tradiderunt his. s. Cyrenensibus corpora sua operienda. i. obruenda terra, qui scilicet Phileni, quia maluerunt terminos esse longiores

giores patriæ suæ, quàm vitæ suæ iacent bene .i. feliciter imperio Punico dilatato manibus, & ossibus suis. [Vbi sunt] Supra modo alta mœnia Carthag. superbæ .s. quondam? Vbi supra sunt portus inclyti gloria maritima .s. rerum in mari gestarum? vbi supra est nunc classis Carth. terribilis cunctis littoribus? Vbi supra sunt tot exercitus? Vbi supra est tantus equitatus quantus olim fuit? Vbi supra sunt spiritus .i. animi Carth. non contenti .s. quondam, immenso spatio Africæ, quia etiam Italiam suæ ditioni adijcere moliebantur? Responsio. Fortuna partita est omnia ista duobus Scipionibus .s. maiori, qui Carthaginem tributariam fecit, & minori, qui eam diruit. [At ne quidem] .i. non etiam interitus patriæ extinxit memoriam egregij facti Philenorum. [Nihil est igitur excepta virtute Quod potest quæri .i. acquiri immortale .i. æternū animo .i. animositate, ac manu, mortali dico animo .i. animositate, quia animus pro mente. & anima rationali immortalis est. [Iuuenili, &c.] Hæc pietas .s. Philenorum est supra plena ardore iuuenili, & ita præmaturo.

DE ARISTOTELE.

* Plut. & Diog. paulo aliter.

Aristoteles * *vero supremæ vitæ reliquias senilibus, ac rugosis membris in summo literarum ocio vix custodiens, adeo valenter pro salute patriæ incubuit, vt eam ab hostilibus armis solo æquatam, in lectulo Atheniesi iacens, & quidem Macedonū manibus, quibus disiecta erat, erigeret. Ita vrbs non tam strata, atque euersa, Alexandri, quàm restituta Aristotelis notum est opus. Patet ergo, quàm benignæ, quamq; profusæ pietatis erga patriam omnium ordinum, omnis ætatis homines extiterint, sanctissimisque naturæ legibus mirificorum etiam exemplorum clara mundo subscripserit vbertas.*

OLIV. Aristoteles vero] Aristoteles patria iam euersa à Philippo, vt quidam dicunt, vt alij ab Alexandro, vt instauraretur obtinuit, legesque, & formam reipub. ipse descripsit, qua postmodum ea ciuitas vsa est, fuit ergo pius erga patriā, & cum esset Athenis, & iam ætate confectus, absens diligentissimam patriæ curam suscepit, qui non prius destitit, quàm à rege vt instauraretur prudentia sua obtinuit, quare illum ciues ob hæc merita tanto in honore habuere, vt festos dies, & ludos quotannis, eo viuente, faciendos publice dedicarent. Festa autem Aristotelia nuncupata fuere. Quod vero nonnulli dicunt, vsum hoc vaframento fuisse, vt iuranti Alex. se illi omnia negaturum quæcunque pro patria petijsset, postulasse, vt patriam perderet, & Alex. coactum fuisse illam conseruare, quia saluo iureiurando, aliter non posset, id fecit Anaximenes Lampsacus pro Lampsaco patria, & non Aristoteles, vt dicturus est Vale. in cap. de vafre dictis & factis. [Pro salute patriæ] Quæ Stagyra dicebatur. Ita vrbs non] .i. magis noscitur restitutam ab Arist. quàm ab Alexandro euersam, vt alij dicunt à Philippo. ergo plus laudis meruit Aristot. in restituenda patria, quàm Alexander in euertenda. Ordo igitur est. Vrbs prostrata, & euersa non tam notum opus Alexan. quàm restituta notum est opus Arist. Plut. in vita Alexan. de hac euersione, & restitutione sic inquit. Philip. accersit, cunctorum illustrissimum, & clarissimum, atque doctissimum Philosophorum Arist. ad eruditionem Alexandri pulchra quidem illi pro ipsius dignitate disciplinæ precia constitués, euersa enim à se Arist. vrbem Stagyram, exædificauit, ciuesq; cum dissipatos, cum seruatos restituit. Laertius vero in vita Arist. hunc inquit, tradunt in Macedonia apud Philip. vixisse, atque ab eo Alex. filium erudiendum accepisse. Petijsseq; instaurari solum patrium à Philippo euersum, id vbi impetrasset, dedisse eis leges. Plin. nat. hist. lib. 7. cum Thebas raperet, Arist. philosophi patriam condidit; tantæque rerum claritati tam benignum testimonium miscuit.

ASCEN. Vero pro sed Aristot. .s. philosophus Stagyrites, vix cum .i. difficultate custodiens reliquias supremæ .i. extremæ vitæ suæ supra in membris senilibus, ac rugosis, in summo ocio literarum, quia Athenis philosophabatur, incubuit .i. innixus est adeo valenter pro salute .i. conseruatione, aut instauratione, Patriæ .s. Stagyræ, vt ipse iacens in lectulo Ath. in quo præsenio recumbebat, eriperet manibus equitum Macedonum quibus erat abiecta .s. in direptionem, eam æquandam solo ab hostibus .s. Macedonibus armis .i. per arma, aut legatur ab hostilibus armis, ita .i. & sic vrbs .s. Stagyra, non est tam notum .i. nobile opus Alex. scilicet victoris strata, atque euersa, idest quòd sterni, & euerti potuit, quia capta erat (aut si reuera euersa fuit, sequamur posteriorem explanationem illius pro salute, vt sit non pro conseruatione, sed pro instauratione, aut reparatione, vt etiam Oliu. interpretatur. Sed tunc occurrit, quomodo eripuerit e Macedonum manibus, si iam euersa ab eis fuerit. Quocirca dicam vt occepi, euersam dici posse, quia euerti potuit, & restitutam, quia ab euersione præseruatam, nisi Laertij, & aliorum, qui reuera eam euersam voluerunt, ob est auctoritas) quàm .s. est notum opus Arist. restituta .s. ciuibus suis. patet ergo (Epilogus quidam est, & conclusio capituli) quàm .i. quantum benignæ, quamque .i. & quantū etiam profugæ pietatis homines omnium ordinum, & omnis ætatis extiterint erga patriam .s. suam, quamq; vbertas .i. fœcunditas etiam mirificorum exemplorum .s. eorum, qui primos illos imitati sunt, subscripserit .i. assensum præbuerit (sicut qui nomina sua instrumento ascribunt, in illo contentis assensum præbuisse conuincuntur) clarissimis legibus naturæ .i. quas natura præscripsit de charitate patriæ.

THEO. Subscripsit vbertas. antiqui cod. habent Clara mundo subscripta testantur.

DE PARENTVM AMORE, ET INDVLgentia in liberos. Cap. VII.

Et nunc vela pij effectus, & placidi, parentum erga liberos indulgentia, salubriq; aura prouecta, gratam suauitatis secum dotem afferat.

OLIV. Et nunc vela] Postquam de pietate erga patriam dixit. Nunc de parentum indulgentia dicturus pulchra vtitur translatione à nautis sumpta. Gratam dotem] munus gratiosum. Aura] fauore.

ASCEN. Et nunc, &c.] Transit ad amorem parentum in liberos, quem post superiores ponit, non quòd minor sit, sed quia magis naturalis est, & ideo minus difficilis, & minore precio dignus vsque adeo, vt in lege diuina non sit cautum, vt parentes liberos diligant, sed contra, veruntamen, quia vt Apostolus dicit. 1. Timoth. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, certum est curam liberorum esse homini necessariam ad salutem. Est autem in principio versus integer, forsan ex aliquo antiquorum poetarum depromptus, si sic legatur. Sed nunc vela pij affectus, placidiq; parentum. Quomodo ab auctore positum putem, aut in paucis immutatum, ne versus esse iudicetur. Ordo autem est. [Sed indulgentia] .i. facilis, & mollis inclinatio parentum erga liberos afferat nunc vela .i. prosperam nauigationem affectus pij, & placidi, & ipsa aduecta salubri aura. (Ventis enim & velis fit facilis, & copiosa nauigatio) afferat secum dotem suauitatis gratam, scilicet legentibus.

DE FABIO RVTILIANO.

*Liu. li. 11 Oros. li. 3. cap. 22.

*Fabius Rutilianus quinque consulatibus summa cum gloria peractis, omnibusq; & virtutibus, & uitæ emeritis stipendijs, legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellum difficile, & periculosum conficiendum, grauatus non est, penè ipso per se duntaxat animo sine corpore militaturus: vtpote propter vltimam senectutem lectuli ocio, quàm labori præliorum habilior. Idem triumphantis currum equo insidens sequi, quem ipse paruulum triumphis suis gestauerat, in maxima voluptate posuit: * nec accessor gloriosæ illius pompæ, sed auctor spectatus est.*

* Cic. pro L. Mur.

OLIV. Fabius Rutilianus] Primum exemplum est Fabij Rutiliani. cum Fabius gurges consul aduersus Samnites male pugnasset, & Senatus de remouendo illo ab exercitu cogitaret, Eius pater deprecatus est hanc filij ignominiam, & eo maxime senatum moueri, quòd iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit eius consilio, & opera filius consi. adiutus, cæsis Samnitibus triumphauit. [Quinque consulatibus] Rem magis auget, nam quo patrem honoratiorem fuisse ostendit, eo clementiorem demonstrat, quòd se filij imperio submittere, & militiæ laboribus dedere non dubitauerit, quo tempore quietem eius vita deposcebat. [Quem ipse paruulū] Diximus, quod institutum fuit apud maiores ne quis inter consulē, & proximum lictorem intercederet præter paruulum filium.

Fabius

SCEN. FAbius Rutilianus] Quinque conſularibus peractis cum ſumma gloria,& omnibus virtutibus,& omnibus ſtipendijs vitæ meritis,i.acquiſitis ab eo,nō eſt grauatus ire legatus tanquam miniſter Fab.Gurgiti filio,ſ.ſuo ad conficiendum,i. finiendum,bellum difficile, & periculoſum, militaturus per ſe.i.quantum poſſet abſque alterius ſubſidio pene. i.quaſi ipſo animo ſine corpore,vtpote habilior, i.aptio ocio lectuli,i. vt in lectulo recübet, quam labori præliorum, propter vltimam,i.extremam ſenectutem[Idem.ſ.Fab.Rutilianus inſidēs equo,poſuit, i.collocauit in maxima voluptate ſequi currum triumphantis,ſ.filij ſui Fabi Gurgitis, quem ipſe geſtauerat, ſ.in vlnis paruulum in triūphis ſuis. [Nec ſpectatus eſt acceſſor.ſ.tanquā ſocius aut particeps illius pompæ glorioſæ quam .ſ.filius in triumpho duxit,ſed auctor. i. augmentator,non.n. cum filio,aut proximus illi ingreſſus eſt,ſed poſt illum.

DE CESETIO ROMANO.

* Ceſetiū ſcribunt Suet.Diony. & Appian. hic lib.5.c.5.

*NOn*tam Ceſetij ſpecioſa equitis Romani ſors patria, ſed par indulgentia: quia à Cæſare omnium iam externorum & domeſticorum hoſtium victore, cum abdicare filium ſuum iuberetur,quod is Trib.ple.cum Marullo collega,inuidiam ei, tanquam regnum affectanti,fecerat: in hunc modum reſpondere ſuſtinuit: Celerius tu mihi Cæſar omnes filios meos eripies, quàm ex his ergo vnum nota pellam mea. Habebat autem duos præterea optimæ indolis filios, quibus Cæſar ſe incrementa benigne dignitatis largiturum pollicebatur. Hunc patrem tametſi ſumma diuini principis clementia tutum præſtitit,quis tamen non humano ingenio maius auſum putet, quòd cui totus orbis terrarum ſuccubuerat,non ceſſit?*

OLIV. NOn tam ſpecioſa] Ceſetius eques Rom. tres filios habuit, quorum vnus cum eſſet trib.pl.Cæſarem iniuria laceſſiuerat.Nam cum laudi celebrarentur, M.Ant.perſonam accepit,vt quidam tradunt,& inter ſaltationem coronam capiti Cæſaris impoſuit,cui rei pauci admodum,qui ad ipſum venerant applauſerunt, reliqui mœſti conticuere omnes: quod vbi ſenſit Cæſar,id.ſ.diſplicuiſſe populo coronam abiecit,& populus lætatus eſt:tunc Cæſar dixiſſe fertur,cupere ſe mori, quòd tantam populi inuidiam contraxiſſet: peractis deinde ludis, Ceſetius, & Marulus trib.pl.Cæſarem affectati regni poſtularunt. Cæſar igitur iam rerū potitus, Ceſetium iuſſit exhæredare filium ſibi admodum inuiſum, reliquos ſe multis honoribus,& bonis affecturum, pollicitus. Cui Ceſetius ſe prius omnes amiſſurum, quam ex his vnum abdicaturum reſpondit,qua indulgentia ſe pariter, & filium ſeruauit, nam Cæſar vt clementiſſimus eras, affectioni paternæ facile ceſſit.[Non tam ſpecioſa] Quia Fabius vir patricius fuit hic equeſtris ordinis [Abdicare] Patrimonio priuare, & à bonis repellere. eſt enim abdicare filium à bonis expellere dum viuit pater,exhæredare vero poſt mortem. [Diuini principis.] Non ſine adulatione hoc dicit,quamuis inquit Cæſar clementia,& benignitate præſtaret, vt hunc hominem ita reſpondentem facile tulerit, Ceſetius tamen æſtimandus eſt rem maiorem auſum fuiſſe, quam humano ingenio conueniret, cui enim totus terrarū orbis patebat ipſe non ceſſit; tantum valuit paterna indulgentia.

ASCEN. NOn tam,&c]Ordo eſt.Sors patria.i.quam in patria ſortitus eſt,aut quam pater aſſecutus eſt Ceſetij equitis Romani non ſup.eſt tam ſpecioſa,vt Fabij Rutiliani, ſed ſup. eſt pari indulgentia in filium, qui cum iuberetur à Cæſ. victore.iam omnium hoſtium externorum, & domeſticorum. Abdicare.i.in vita ſua à ſe alienare,& quodammodo proſcribere filium.ſ.ſuum vnum è tribus, quòd i.quia is. ſ.filius eius ens ſup.trib.pl.cum Marullo collega fecerat ei inuidiam.ſ.populi,aut negocium,& moleſtiam, tanquam affectanti regnū, eo quòd coronam capiti eius impoſuerat Antonius,ſuſtinuit ſup filium.i.conſeruauit, & protexit, reſpondendo in hunc modum. ò Cæſar tu eripies mihi facilius omnes filios meos, quam ego pellam vnum ex his.ſ.filijs meis, nota mea.i vt dicunt ſigno meo,& ita familia,ac protectione mea. Tracta eſt metaphora à dominis pecudum, qui ſuas tantiſper dum ducunt,nota ſua ſignant.Habebat.ſ.Ceſetius præterea. i.præter eum,quem poſtulauerat ad vindictam Cæſar,duos filios optimæ indolis,quibus Cęſar pollicebatur.(Si tertium abdicaſſet)ſe largiturum benigne incrementa dignitatis, [Quis non putet hunc,i.huiuſmodi patrem tametſi, i.quanquam ſumma clementia principis diuini, ſ.Cęſaris præſtitit tutum, tamen quia ſic illi reſpondit auſum eſſe ſup. quidquam maius humano ingenio,quod eſt contemnere vitam, & opes,quorum poſterius minus & tamen deo dignum,vnde Maronianum illud,quod Sen.iuſte æſtimauit,Aude hoſpes cōtemnere opes, & re quoque dignum, Finge deo,vel ideo, quòd. i.quia ipſe non ceſſit ſupple ei, cui totus orbis terrarum ſuccubuerat, videlicet Iulio Cęſari.

DE OCTAVIO BALBO.

SEd neſcio an Octauius Balbus concitatioris, & ardentioris erga filium beneuolentiæ fuerit. Proſcriptus à triumuiris cum domo poſtico clam eſſet egreſſus, iamque fugæ expeditum initium haberet: poſtquam intus filium trucidari falſo clamore viciniæ accepit: ei ſe neci, quam euaſerat,obtulit,occidendumque militibus tradidit. Pluris nimirum illud momentum, quo illi præter ſpem videre filium incolumen contigerat, quàm ſalutem ſuam æſtimans. miſeros adoleſcentis oculos quibus amantiſſimum ſui patrem, ipſius opera ſic expirantem, intueri neceſſe fuit.*

* viciniæ.

OLIV. SEd neſcio an Octauius] Patet hiſtoria per ſe, fuit autem hoc confecto bello ciuili, quod contra Brutum, & Caſſium Cæſaris interfectores geſtum eſt, cum debellatis reip. peſtibus,Octauianus,Antonius,& Lepidus Romanum inter ſe imperium ſortiti, ſuos quiſque inimicos proſcripſerunt. hic Balbus proſcriptus,cum ab inimicorum manibus per poſticum eſſet elapſus, audita vicinorum voce filij eius fortunam deplorantium, exiſtimans iam filium ab inimicis interceptum,cogi fugientis pœnas dare parentis,redijt in tectum, vbi ante oculos filij,quem preter ſpem offendit incolumen, crudeliter trucidatus eſt. [Poſtico] Poſteriore parte domus, vnde Satyrus,poſtico falle clientem.[Pluris illud monumentum] Ac ſi diceret pater magis lætatus eſt incolumitate filij, quam ſi euaſiſſet.

ASCEN. SEd neſcio,an Octauius Balbus fuerit beneuolentiæ concitatioris,& ardentioris erga filium Nam ſup.aut vtpote qui proſcriptus,i.propoſita tabula, in qua ſcripto declaratus erat,poſſe impune occidi vbicunque occurrerit à triumuiris. ſ Aug.Antonio,& Lepido,qui inter ſe imperium partiti erāt (de quibus Iuuen: in tabulam Syllæ ſi dicant diſcipuli tres) cum eſſet egreſſus domo,ſ.ſua, clam, i.ignorantibus id perſecutoribus eius, poſtico, i. per hoſtium poſterius, & haberet iam initium fugæ expeditum, i.cum iam eſſet ita progreſſus, vt videretur poſſe libere effugere, poſtquam accepit falſo clamore viciniæ filium. ſ.ſuum trucidari intus, i.in domo ſua, quem dereliquerat,obtulit,ſe ei neci, quam euaſerat, & tradidit occidendum militib. ſ.à triumuiris ad hoc miſſis æſtimans nimirum.i. haud dubie. [Pluris.i.maiori precio, illud momentum,ſ.temporis, quo contigerat illi præter ſpem videre filium,ſ.ſuum incolumem, quam ſalutem ſuam,i.conſeruationem vitæ propriæ.[Miſeros] Subaudio, quod non expreſſit ne vehementius exclamaret, ò igitur miſeros oculos adoleſcentis, quibus neceſſe fuit intueri patrem amantiſſimum ſui.ſ.oculorum adoleſcentis,ſed à parte totum accipiendo ipſius adoleſcentis expirantem.i.efflantem,animam ſic opera,i. ſpontanea reuerſione ipſius,ſ.patris, aut ſi vis intelligere ipſius adoleſcentis,dic opera. i. occaſione eius, ſed ſic dixiſſet ſua vnde priorem ſequar explanationem.

Balbus ſalutem filij propriæ ſaluti prępoſuit.

EXTERNA.

DE SELEVCO REGE.

CAeterum vt ad iucūdiora congnitu veniamus, Seleuci Regis filius Anthiocus nouercæ Stratonices infando amore correptus,memor quàm improbis facibus arderet,impium pectoris vulnus pia diſſimulatione contegebat. Itaque diuerſi iiſdem in viſcerib.affectus, ac medullis incluſi,ſumma cupiditas, & maxima verecundia ad vltimam tabem corpus eius redegerunt. Iacebat ipſe in lectulo moribundo ſimilis:lamentabantur neceſſarij:pater mœrore proſtra.*

* Plut. in vita Demetr. & Appia. in lib. Syrio.

prostratus, de obitu vnici filij, deque sua miserrima orbitate cogitabat: totius domus funebris, quàm regius erat vultus. Sed hanc tristitiæ nubem Leptini mathematici, vel, vt quidam tradunt, Herasistrati medici prouidentia discussit: iuxta enim Anthiocum sedens, vt eum ad introitum Stratonices rubore perfundi, & spiritu increbrescere, eaque egrediente pallere, & excitatiorem anhelium subinde reciprocare animaduertit, * curiosa. * *curiosiore obseruatione ad ipsam veritatem penetrauit. Intrante enim Stratonice, & rursus abeunte, brachium adolescentis dissimulanter apprehendendo modo vegetiore, modo languidiore pulsu venarum, comperit cuius morbi æger esset. Protinusque id Seleuco exposuit. Qui carissimam sibi coniugem filio cedere non dubitauit: quòd in amorem incidisset, fortunæ acceptum referens; quid dissimulare eum vsque ad mortem paratus esset, ipsius pudori imputans. subiiciatur animis senex, Rex, amans: iam patebit, quàm multa, quamque difficilia peterni affectus indulgentia superauit.*

OLIV.

CAeterum vt ad iucundiora] Seleucus superinduxit Anthioco filio Stratonicem nouercam virginem formosissimã, & ætatis flore integerrimam, cuius amore filius captus cum impium pectoris vulnus, ingenuo illum deterrente pudore indicare non auderet, inualescente in dies magis, atque magis pudoris flammati pectoris igne, qui quò magis tegitur, tectus magis æstuat, in grauissimam valetudinem incidit, quam sine dubio non euasisset, sic enim in dies ad vltimam tabem redigebatur eius corpus, nisi Leptini mathematici, vel vt Appianus dicit, Erasistrati medici prouidentia fuisset huius morbi causa deprehensa. Cum enim iuxta adolescentem grauiter laborantem sederet medicus, & curiosius omnes illius gestus, vultus, & totius corporis motus diligentissime seruaret, tandem cognouit, quòd intrante Stratonice thalamum mutabatur eius vultus totusque rubore suffundebatur, spiritus vegetior fiebat, discedente vero illa pallidior, languidiorque reddebatur: ex quo facile medicus intellexit, latentẽ morbi causam, qui cum indicasset patri, hac in filium, de cuius salute desperabat indulgentia vsus est, vt commoda sua incolumitati filij postponeret, vxoremque Stratonicem, quam incredibiliter amabat, filio in matrimonium traderet.] Improbis facibus] Nefando amore, aut insatiabili. [Impium] Quod erat ad iniuriam patris. [Prostratus] Ad terram deiectus afflictus. [Magis funebris, quàm regius] Quia regius vultus hilaris esse consueuit. [Leptini mathematici] Mathematicus dicitur, qui disciplinarum peritus est Geometriæ, Arithmeticæ, Musicæ, & Astrologiæ, quæ omnes in demonstratione consistunt, nam in præceptis, & arte versantur reliquæ. s. grammatica, rhetorica, dialectica. Vel vt quidam. Nam Plut. Erasistratum fuisse dicit. Iuxta enim Anthiocum iacens. [Vt] Postquam. [Increbrescere] Densiorem fieri. [Excitatiorem] Liberiorem. [Modo vegetiorem] Quia increbrescebat. [Protinus] Secundum Pluta. nec post spacium quidem trium dierum id aperuit patri, timens ne regi faceret iniuriam, ex quo dicitur hac arte vsus, vt non reginæ, sed suæ ipsius fingeret vxoris amore correptum adolescentem, vt inde sensim regis perciperet animum, nam cum dixisset illum nouo morbo implicitum, vi nimia, s. amoris, quo nisi expleretur, sanari non posse, & eius quidem mulieris amore correptum esse, quam consequi haud potuisset, admiratus Seleucus dixisset fertur, nonne vniuersæ imperium Asiæ, & pro superstite filio dare omnia possum? solum quæ mulier hæc esset efflagitabat, cui Erasistratus, meã inquit vxorem perit, tum rex miris pollicitationibus rogabat, vt illam in coniugium filio daret, cui tantum regnum debebatur, cui respondens Erasistratus, an tu inquit, quanquam eius parens, si vxorem tuam cuperet. Anthiocus, illam vltro daturus esses? tum Seleucus, testans, deos oẽs sine cunctatione se daturum læte respondit, quod cum nõ ficte regẽ effari Erasistratus cognouisset, passionem filij, & rem omnem patri aperuit, quemadmodum id deprehendisset, declarauit. Seleucus gaudio elatus vnicum opus superesse sibi arbitratus est quo pacto id filio persuadendum esset, quo pacto & vxori tandem exercitu conuocato rem aperiens, clarissimam vxorem filio etiam inuito, coniugem dedit, quod magnificum & regale ab omnibus existimatum fuit, ac magnificentius quiddam, & sapientius adolescentis amor, atque ad morem eius insignis moderatio. [Fortunæ acceptum referens] i. fortunę attribui debere. [Senex rex] Qui natura Zelotipus esse consueuit.

ASCEN.

CAeterum. i. sed, vt veniamus ad iucundiora cognitu. i. dum cognoscuntur, aut ad cognoscendum, Ant. filius Seleuci regis. s. totius Asiæ correptus infando amore Stratonices (proprium est) nouercæ. s. suæ. i. vxoris paternę memor. i. secum reputans, quam. i. quantum. Improbis. i. improbandis facibus. s. amoris arderet, contegebat pia dissimulatione impium vulnus pectoris i. amorem illum. [Itaque. i. & ita diuersi affectus. i. diuersę passiones, inclusi iisdem visceribus, ac medullis, videlicet, summa cupiditas, & maxima verecundia, redegerunt corpus eius ad vltimam tabem. i. corruptionem per exhaustionem succi, & lentam consumptionem sanguinis, ipse itaque Anthiocus filius Seleuci iacebat in lectulo similis moribundo. i. iamiamque morituro (quo exemplo Valla contenderet in bundus non significare similitudinem, alioqui dixisset, moribundus (necessarij. i. cõsanguinci, & affines lamentabantur, pater, s. Seleucus postratus mœrore, cogitabat de obitu vnici filij sui, & de misera orbitate sua. i. carentia, aut priuatione liberorum, & vultus. i. aspectus totius domus. i. familiæ erat magis funebris. i. lugubris, & quasi funere occupatus quam regius. i. regalis, hoc est quam domum regiam, in qua hilares esse solent, deceret. Sed prouidentia. i. prouida solertia, Leptini mathematici. i. astrologi, vel vt quidam tradunt, Erasistrati medici, discussit. i. dispulit hanc nubem tristitiæ. Enim pro quia, ipse sedens iuxta Anthiochum, vt, i. postquam animaduertit eum. s. Anthiochum perfundi rubore, & increbrescere spiritu. i. habere spiritum ardentiorem, & pulsum frequentiorem ad introitum Stratonices. i. quoties Stratonice introibat, & ea regrediente pallere, & recuperare subinde. i. per interualla anhelitum. i. vt dicunt flatum, excitatiorem. i. commotiorem, penetrauit. i. peruenit curiosa. s. diligenti obseruatione. ad ipsam veritatem. i. veram causam morbi. Enim pro quia, Stratonice intrante, & rursus abeunte comperit, cuius morbi esset æger, quia amoris, apprehendendo dissimulanter, i. quasi aliud ageret, Brachium adolescentis, modo, i. interdum. s. ea intrante vegetiore pulsu. s. arteriarum brachij, modo. s. ea egrediente, languidiore. i. infirmiore. Et exposuit protinus Seleuco, id. s. amorem filij eius. Alij dicunt non statim indicasse, sed mira solertia, simulando videlicet ipsum captum esse amore vxoris suæ, hoc est medici, vt Oliu. diligenter recitat. Qui. s. Seleucus, non dubitauit cedere. i. concedere filio suo coniugem carissimam referens acceptum. i. imputans fortunæ, quod, s. filius incidisset in amorem, s. nouercæ suæ, & imputans, i. attribuens pudori, i. verecundiæ ipsius. s. filij quòd paratus esset dissimulare eum. s. amorem vsque ad mortem, etiam inclusum quantum in eo fuit. Subiiciatur animis. s. legentium, aut audientium ista, senex, qui natura querulus, & morosus, ac zelotipus est, & rei charæ tenacissimus, rex, qui quæ amat conseruare potest, si habet ea, & si non habet rapere, & sup. amans, in quo maxima vis est, & sup. parebit iam quam multa, & quam difficilia indulgentia, i. vehemens in filium inclinatio affectus paterni superauit, i. vicit, q. d. maxima, & difficillima.

DE ARIOBARZANE REGE Cappadociæ.

AT Seleucus quidem vxore, Ariobarzanes autem filio suo Cappadociæ regno cessit in conspectu Cn. Põpeij, cuius cum ipse tribunal consendisset, inuitatusque ab eo in curuli sella sedisset, postquam filium in cornu scribæ humiliorem fortuna sua locum obtinentem conspexit, non sustinuit infra se collocatum intueri: Sed protinus sella descendit, & diadema in caput eius transtulit: hortarique cæpit, vt eo transiret, vnde ipse surrexerat. Exciderunt lacrymæ iuueni, cohorruit corpus, delapsum diadema est, nec quo iussus erat, progredi potuit: quodque penè fidem veritatis excedit, lætus erat, qui regnum deponebat; tristis, cui dabatur: nec vllum finem tam egregium certamen habuisset, nisi patriæ voluntati auctoritas Pompeij affuisset, filium enim & Regem appellauit, & diadema sumere iussit, & in curuli sella considere coegit. Comicæ leuitatis hi patres, tragicæ asperitatis illi.

OLIV. AT Seleucus quidem vxore. Plut. in vita Pompei. Deuicto Mithridate apud Euphratem, spoliatoque castris prouincias composuit, munera distribuit, cum multi ad eum principes, & rerum domini, regesque barbari 12. venissent Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ, qui regno à Mithridate Ponti rege pulsi fuerant, hos primum Lucius Cornelius Sylla in suum quemque regnum reduxerat, quibus iterum ab eodem Rege pulsis Pomp. cum Mithridatem moritandem coegisset, Ariobarzanem restitutum regem appellari iussit, qui regnum filio cessit præsente Pomp. In cornu scribę.i. in parte, vbi erat scriba intelligimus illic exercitũ fuisse, qui struebatur in cornua. [Humiliorem] Viliorem quam deceret filium Regis. Corruit ad terram decidit. [Comicæ] Iucundæ, & vrbanæ. [Tragicæ] Seueræ & rigidæ, & est continuatio tropus rhetoricus.

ASCEN. AT,].i. sed, Seleucus quidem cessit filio suo vxore.i. de possessione vxoris (prius autem vxore dixit, vnde in vtroque casu id dicere licet) Ariobarzanes rex Cappadociæ cessit filio suo regno, idest de regno Cappadociæ in conspectu Cn. Pomp. Cuius.s. Pomp. cum ipse.s. Ariobarzanes conscendisset tribunal.i. sedem prætoriam, & inuitatus ab eo.s. Pomp. sedisset in sella curruli, qua primi magistratus tantum vtebantur, postquam conspexit filium suum obtinentem in cornu scribę .i. in ea parte exercitus, vbi scriba locum habebat, locum humiliorem.i. inferiorem fortuna sua.i. quàm filium regis deceret, non sustinuit.i. non est passus intueri eum collocatum infra se.i. in loco inferiore quàm ipse, sed descendit protinus sella.s. curruli, & transtulit diadema.i. insigne regni, cui corona superponi solebat, in caput eius, scilicet filij sui: hoc est, declarauit eum regem, & cœpit hortari eum, vt transiret eo.i. in eum locum, vnde ipse surrexerat. Lachrymæ exciderunt iuueni, & super corpus eius corruit, & diadema est dilapsum .s. è capite eius, nec potuit progredi supra eo, videlicet in sellam currulem, quo fuerat iussus.s. à patre progredi, quodq;.i. & quod excedit penè.i. quasi fidem veritatis, is.s. pater, qui deponebat regnum, erat lætus, & supra is videlicet filius, cui regnum dabatur, erat tristis, nec tam egregium, quia maxime pium certamen, habuisset finem, nisi auctoritas Pompei affuisset voluntati patriæ.i. nisi Pompeius cõprobasset, & quodammodo iussisset factum patris. Enim pro quia, Pomp. sup. .i. simul appellauit filium regem, & iussit sumere diadema; & coegit sup. eum considere.i. simul cum patre sedere, in sella Curruli. [Comicæ, &c.] Breuis præfatio, & parasceue est ad sequentem narrationem, cui quæ venuste subaudiuntur verba, ineptè quidam adiecerunt, veriores enim textus id tantũ habent, quod nos proposuimus. Cuius ordo est. Hi patres.s. iam dicti sup. fuerunt, aut sunt, lenitatis.i. mititatis, & tranquillitatis comicæ.i. qualem habent patres in comedijs, illi.s. qui sequentur, aut de quibus proxime dicemus sup. fuerunt, asperitatis.i. rigiditatis tragicæ.i. tragedia dignæ.

THEO. COrnu scribæ, inter Commentarienses, & Cornicularios, quos alio nomine dictos Accensos, auctor est Asconius, eorum, qui Corniculo merebant, subsellium, cornu vocabatur.

DE PARENTVM SEVERITATE ADuersus Liberos. Cap. VIII.

DE LVCIO BRVTO.

*BRVTVS * par gloria Romulo, quia ille vrbem, hic libertatem Romanam condidit: filios suos, Tarquinij dominationem à se expulsam reducentes, summum imperium obtinens, comprehensos, proq; tribunali virgis cæsos, & ad palum religatos, securi percuti iussit. Exuit patrem, vt Consulem ageret, orbusq; viuere, quàm publicæ vindictæ deesse maluit.*

*Liu.li.2 Vincat amor patriæ, Virgil.

OLIV. BRutus gloria par Romulo.] De seueritate parentum ca.8. cuius exemplum primum est Iunij Bruti, qui filios duos virgis cædi, & securi percuti iussit, quod cum illis senserant, qui Tarquinios Reges ab ipso paucis ante diebus exactos, in regnum restituere parabant, nam paulò post libertatem à populo partam, id quod minime timebatur, per dolum, & proditionem est propemodum amissa. aliquot enim adolescentes nobili genere nati, quorum in regno libido solutior fuerat, assueti more regio viuere grauiter ferentes, æquato iure omnium libertatem, & aliorum in suam vertisse seruitutem, de restituendis Regibus consilia quærebant, interea legati à Regibus superuenirunt sine mentione reditus bona tantum repetentes, cum quibus de recipiendis clàm nocte Regibus in vrbem, colloquuntur hi adolescentes. Vitellijs, atque ijs fratribus primo commissa res fuit, Vitelliorum soror Consuli nupta Bruto erat, iamque eo matrimonio adolescentes erant liberi, Titus, Tiberiusque, eosq; in societatem consilij auunculi assumunt, literæ de re tanta legatis dantur ad Reges fidei pignus, quæ manifestum facinus fecerunt, nam indicata re per Vitelliorum seruum, qui exceperat eorum consilia, cõprehensis legatis literarum cura in primis habita est, ne intercciderent, proditores capti, sumptumque supplicium conspectius, quòd pœnæ capiundæ ministerium pater de liberis Consul imposuit, & qui spectator erat amouendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicij dedit, stabant ad paulum deligati nobilissimi iuuenes, sed à cæteris, velut ab ignotis capitibus, Consulis liberis, omnium in se conuerterunt oculos, miserabanturq; non pœnæ magis homines, quàm sceleris, quo pœnam meriti essent, illos eo potissimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem, Consulatum ortum ex domo Iunia: patres, plebemque quidquid hominum deorumque Rom. esset induxisse animum, vt Superbo quondam Regi, tum infesto exuli proderent. Itaque missi lictores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cædunt, securique feriunt, cum inter omne tempus pater, vultusque, & os eius spectaculo esset, eminente primo animo inter publicæ pœnę ministeria, secundum pœnam nocentium, vt in vtramq; partem arcendis sceleribus exemplum nobile esset. [Filios suos] Titum, & Tib. [Reducentes] Reducere volentes. Virg. Quos ego sum toties iam dedignata maritos, Non qui essent mariti, sed qui esse volebant. [Exuit patrem] Deposuit amorem, & affectum paternum. [Vt consulem ageret] Quia Consulatus administratio exigebat, vt supplicium de his sumeret, qui libertatem opprimere voluerant.

ASCEN. BRutus].s. Iunius par.i. æqualis Romulo, gloria.i. quantum ad gloriam, quia ille.s. Rom. condidit vrbem Rom. hic .s. Brutus condidit libertatem Romanam, obtinens summum imperium, quia Consulare, iussit filios suos reducentes .i. reducere volentes, & coniuratos ad hoc; dominationem.i. superbum regnum Tarquinij .s. Superbi expulsi à se, comprehensos, idest captos, & cæsos virgis, pro tribunali .i. ante tribunal, & religatos ad palum, idest stipitem, percuti securi .i. decollari, & ita Brut. exuit patrem.i. paternum affectum, vt ageret Consulem.i. vt debitè fungeretur officio Consulari, & maluit viuere orbus, idest sine liberis quàm deesse vindictæ publicæ.

DE CASSIO.

*HVius * æmulatus exemplum Cassius, filium, qui Tribu. pl. Agrariam legem prius tulerat, multisq; alijs rebus populariter animos hominum amore sui deuinctos tenebat, postquam illam potestatem deposuit, adhibito propinquorum, & amicorum consilio, affectati regni crimine domi damnauit: verberibusque affectum, necari iussit: ac peculium eius Cereri consecrauit.*

*Liu.lib.2 & Diony. lib.8.Cos. &quidem vi fuisse scribunt. & hic li.6. cap.3.

OLIV. HVius æmulatus.] Spurius Cassius in agraria largitione ambitiosus in socios fuerat, cum ipso Consule cũ Proculo Virginio lex Agraria primum promulgata fuit, nunquã deinde sine maximis motibus exagitata, ager Henricus ademptus hoc auctore, inter Latinos, plebemque diuisus est, adiectumque huic muneri aliquantum agri, qui à patribus possidebatur. hac largitione suspectus iam Senatui populoque cępit esse, quòd perniciosas libertati opes strueret, & ideo ciuibus iam vilior factus, vt alio munere sibi reconciliaret ciuiũ animos, iubere pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo, id vero non secus, quam præsentem mercedem regni aspernata plebs est, hunc ergo vbi magistratu abijt, dãnatum, necatumque constat: sunt qui patrem auctorem eius supplicij ferant, eum cognita domi causa verberasse, ac necasse, peculiumque filij Cereri consecrasse, signum inde factum esse, & inscriptum ex Cassij familia datum: inuenio apud quosdam auctores, idque propius fidei, est, à quæstoribus Cesone Fabio, & L. Val. diem dictam perduellionis damnatum, populi iudicio direptas publicas ædes, quæ sententiam sequitur Dionys. Alicar. quia dicit, quod si pater iudex

fuisset,& punitor,neque domus direpta, neque bona publicata,quia Rom. nihil esset possessorium proprium, patribus viuentibus,& id pecuniæ, & corporeâ filiorum, cum de eis volunt disponere,traduntur patribus Addidit præterea agitatum etiam fuisse de interficiendis filijs Cassij,sed crudelem nimis visam eam sententiam. [Peculium].f. Castrense, quod alienari poterat,quia ad patrem non pertinebat.

ASCEN. Huius,&c.]Cassius.f.Spurius æmula, exemplum huius .f. Bruti damnauit domi.f.suæ, crimine Regni affectati, & hoc propinquorum,& amicorum consilio adhibito,filiû.f. suum,qui Trib.pl.i.cum fuisset Trib.pl. tulerat primus (nam postea multi conati sunt eam ferre)legem Agrariam, idest de agro,que n P.Rom.bello acquisierat æquis portionibus diuidendo, & tenebat animos hominum deuinctos.i. obnoxios amore sui,multis alijs rebus populariter supra factis, idest in fauorem aut gratiam populi;damnauit dico, postquam depo suit illam potestatem.f. Tribunitiam; & iussit eum affectum verberibus.i.cæsum,necari,idest, percuti, securi. Et consecrauit.i.tanquam sacrum addixit Cereri,peculium eius, idest quod proprium,& extra patriam potestatem, vtpote castren se possederat.

DE MANLIO TORQVATO.

*Liu.li.54. *Titulus* * *autem Manlius Torquatus præter egregia multa raræ dignitatis, iuris quoque ciuilis, & sacrorum pontificalium peritissimus, in consimili facto nec consilio quidem necessariorum indigere se credidit: nam cum ad Senatum Macedonia de filio eius* * *Decio Syllano: qui eam prouinciam obtinuerat, querelas per legatos detulisset, à P. C. petijt, ne quid ante de ea re statuerent, quàm ipse Macedonum, filijque sui causam inspexisset: summo deinde tum amplissimi ordinis,tum etiam eorum, qui questum venerant,consensu,cognitione suscepta,domi consedit,solusque vtrique parti per totum biduum vacuit, ac tertio die plenissimè,diligentissimeque auditis testibus, ita pronunciauit: cum Syllanum filium meum pecunias à socijs accepisse mihi probatum sit,& Rep.eum, & domo mea indignum iudicem, protinus à conspectu meo abire iubeo. Tam tristi patris sententia percussus Syllanus, lucem vlterius intueri non sustinuit,suspendioque se proxima nocte consumpsit. Peregerat iam Torquatus seueri,& religiosi iudicis partes, satisfactum erat Reip. habebat vltionem Macedonia; potuit tam verecundio obitu filij patris inflecti rigor.at ille neque adolescentis exequijs interfuit,& cum maximè funus eius duceretur, consulere se volentibus,vacuas aures accommodauit. Videbat enim se in eo atrio consedisse: in quo illius imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat.* * *Prudentissimoq; viro succurrebant, effigies maiorum suorum cum titulis suis iccirco in prima ædium parte poni solere,vt eorum uirtutes posteri non solum legerent,sed etiam imitarentur.*

*Decimo.

*Li.2.c.2.

OLIV. Titulus autem Manlius]Cum Maced.legati Romam con- questum venissent de Iulio Syl.Prætore, quod acceptis pecunijs prouinciam spoliasset; & Senatus de querelis eorû vellet cognoscere. T.Manlius, Torq. Syllani pater petijt,impetrauitque,vt sibi huiusmodi cognitio mandaretur,& domi cognita causa, filium damnauit, abdicauitque, ac ne funeri quidem eius cum suspendio vitam finisset voluit interesse, sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit hanc hist.Cic.per transitum tangit lib.3.de finibus bonorum & malorum. [Raræ dignitatis] Quæ raris hominibus & raro contingit, vt omnibus Reip. muneribus perfunctus esset. [Amplissimi ordinis [Senatorij.] Peregerat iam Torquatus] exaggerat hanc seueritatem Val.satis inquit, fuerat damnasse filium,& abdicatum à se coegisse laqueo vitam finire. Seueritas hæc magna, sed illa maior, quod ne funeri quidem voluerit interesse, omnibusque illo die consultantibus vacauerit. [Illius imperiosi Torquati] Quia vt diximus in cap. de discipl.mil.filium,qui contra eius præceptum cum hoste con flixerat,& victoriam ex illo reportauerat, virgis cædi, & securi percuti iussit. [Imago posita] In atrijs solebant veteres

Torquati seueritas contra filium.

maiorum suorum,qui gloria, & rebus gestis claruissent,imagines collocare. Iuuenal. Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ Atria, nobilitas sola est, atque vnica virtus. Maiorum igitur suorum imaginibus sæpè ad virtutes, & rerum gerendarum gloriam incendebantur, vt illorum imitatione clariores fierent.

Titus autem Manlius Torq. existens supra vir raræ, idest excellentis dignitatis propter multa egregia.i.excellentia facta,& dicta scilicet eius,peritissimus quoque iuris ciuilis,& sacrorum Pontificalium, idest quæ ad ius pontificium pertinebant, ac pertinent,nec quidem, idest non saltem credidit se indigere,consilio necessariorum,idest consanguineorum,& affinium in facto consimili, scilicet de damnatione filij. Nam cum Maced.idest prouincia illa quæ paulo ante regnum fuerat,retulisset per legatos ad Senatum querelas de filio eius,scilicet Torq.Man.Decio Syllano, scilicet appellato, petijt.f.Man.pater à patribus conscriptis, nec quid statueret de ea re, antequam ipse inspexisset causam Macedonum, & filij sui,hoc est illorum accusationem, & huius purgationẽ: deinde cognitione, idest inquisitione de iure vtriusque patris suscepta.f.à Tito patre,summo consensu.tum, idest simul amplissimi ordinis,videlicet Senatorij,cum etiam eorum,qui venerant questum.i. ad conquerendum de filio eius, hoc est legatorum Macedoniæ,consedit domi.& vacauit,idest, vt dicunt audientiam dedit,solus.i. cum solus esset, vtrique parti per totum biduum,ac pronunciauit tertio die, testibus auditis,plenissime,& diligentissimè,ita .i.in hanc formam verborum. Cum probatum, f. testibus sit mihi, Syllanum filium meum accepisse pecunias à socijs,ego iudico eum indignum. & Reipub.& domo mea, & iubeo supra eum abire protinus è conspectu meo. Syllanus percussus,idest attonitus iam tristi sententia patris, non sustinuit.i. non valuit intueri vlterius lucem.i.diutius viuere, & consumpsit, i. peremit se suspendio nocte proxima. Torquatus peregerat.i. plenè egerat,& impleuerat iam partes,i.debitum officium iudicis seueri.i.sequentis verum, & religiosi.i. anxiè seruantis iusiurandum, quo iudices obligari solent.& satisfactum erat Reip.& Macedonia habebat vltionem,& rigor, idest rigiditas patris poterat inflecti,idest mitigari obitu filij verecundo,i qui oberat præ verecundia.at,i.sed ille.f. seuerissimus pater, neque interfuit exequijs adolescentis, & cum funus eius duceretur maximè.i.præcipuè, aut præcipua pompa; tunc supra, quia Iureconsultus erat,accommodauit volentibus se consulere,i. consilium petere, aures suas vacuas, idest nullo negocio occupatas. (Videbitur fortassis nostrorum duntaxat institutorum gnaris,nouum, hominem qui se suspenderit solemniter ad rogum,aut ad sepulturam efferri: sed norit huiusmodi glo riosum fuisse apud Romanos illos ethnicos, morte à se sibi illata,dedecus,aut vitare, aut finire, de qua re longe sanctius nunc Romana constituit ecclesia. Affert autem causam cur tam rigidus perstiterit Torq. dicens) Videbat enim se consedisse in illo atrio, scilicet Priscorum Torq. in quo imago illius Torq.imperiosi (qui scilicet Imperator,ac Consul filium securi percutere iussit, quod contra determinationem suam, ac imperium in absentia sua in hostem egressus,etiam, feliciter pugnam commisisset, & ita miro compendio illius quoque seueritatem in filium pertractat) erat posita conspicua.i. euidenti seueritate. Et succurrebant viro prudentissimo, effigies maiorum suorum(meo iudicio vacat,suorum, nam generalis sententia est) cum titulis suis.i. suorum præclarorum gestorum solere poni in prima parte ædium:iccirco.i.ad eum finem,vt posteri non solum legerent, sed etiam imitarentur virtutes eorum.

ASCEN.

DE M. SCAVRO.

Marcus * *verò Scaurus lumen, ac decus patriæ, cum apud Aratem Athesin flumen impetu Cymbrorum Romani equites pulsi deserto Cos. Catulo, pauidi vrbem repeterent, consternationis eorum participi filio suo misit, qui diceret, se libentius in acie eius interfecti ossibus occursurum, quàm ipsum deformis fugæ reum visurum. Itaque si quid modo reliquum in pectore verecundiæ superesset, conspectum degenerati patris vitaturum, recordatione enim iuuentæ suæ, qualis M. Scauro aut habendus, aut spernendus esset filius, admonebatur: quo nuncio accepto iuuenis coactus est fortius aduersus semetipsum gladio vti,quàm aduersus hostes vsus fuerat.*

*Plin. de viris illus.

Marcus

ASCEN. Cymbri. MArcus vero Scaurus] Cymbri Germanorum populi, qui lingua Gallica, latrones dicuntur, teste Festo, nunc verò nos Danos dicimus, cum in Italiam superatis alpibus descendere tentarent, Q. Catulum proconsulem, qui fauces alpium obsederat, & pulsus ad flumen Athesin castellum æditum insederat, reliqueratq; ab alpibus, fuderunt, atque fugarunt, & explicata virtute sua fugientem proconsulem, exercitumq; persecuti in Italiam traiecerunt. iunctis deinde Catuli, & C. Marij exercitibus prælio victi sunt ab eis: in quo prælio cæsa traduntur hominum 140. millia, capta 40. in ea igitur pugna, quæ apud Athesin, cum Cymbris commissa fuit equites Rom. Cymbrorum impetu pulsi Cat. proconsulem deseruerunt, & vrbem pauidi repetierunt. Inter fugientes, erat & filius M. Scau. qui vbi accepit fugientes, aduentare, illi obuiam misit, qui nunciaret se libentius occursurum ossibus eius in acie cæsi, quàm ipsum tam turpiter fugientem admissurum, quo audito filius præ dolore sibi mortem consciuit. [Consternationis] Perturbationis, & formidinis. [Aut habendus] Si probus. [Aut spernendus] si vilis.

ASCEN. MArcus verò Scaurus lumen] Ac decus patriæ cum equites Rom. pulsi impetu Cymbrorum apud Athesin flumen repeterent pauidi vrbem. s. Romam, & hoc Cat. Proconsule deserto, misit supra nuncios, qui dicerent filio suo participi. i. consorti consternationis eorum. i. qui ob consimilem consternationem cum alijs fugerat, se. s. Scau. patrem occursurum libentius ossibus eius. s. filij interfecti in acie. i. fortiter dimicando, quàm visurum ipsum reum tam deformis fugæ. Itaq; sup. dicere iussit, si modo quid. i. aliquid reliquum verecundiæ. i. pudoris superesset in pectore. s. filij filium sup. viraturum esse conspectum patris degenerati. i. per degenerationem filij vilioris effecti. Enim pro quia, filius admonebatur recordatione. i. per recordationem iuuentæ suæ, i. disciplinæ quàm à patre in iuuenta accepit, qualis filius esset, aut habendus, quia fortis & probus, aut spernendus, quia meticulosus, & improbus, aut degener: quo nuncio accepto, iuuenis coactus est vti gladio fortius aduersus semetipsum, quã vsus fuerat aduersus hostes, quia in se gladium conuertit, sese occidendo, quem ab hostibus auerterat fugiendo.

DE A. FVLVIO.

* Sal. in Catil. *NEc * minus animose A. Fuluius vir Senatorij ordinis euntem filium in aciem retraxit, quàm Scaurus è prælio fugientem increpuit: namque iuuenem & ingenio, & literis, & forma inter æquales nitentem, prauo consilio amicitiam Catilinæ secutum, inq; castra eius temerario impetu * ruentem, in medio itinere abstractum,* * Ruẽtem medio. *supplicio mortis affecit: præfatus non se Catilinæ illum aduersus patriam, sed patriæ aduersus Catilinam genuisse. Licuit, donec ciuilis belli rabies præteriret, inclusum carceri arcere: verum illud cauti patris narraretur opus, hoc seueri refertur. Sed vt hanc incitatam, & asperam seueritatem, mitiores relatu patrum mores clementiæ suæ mixtura temperent, exactæ pęnæ concessa venia iungatur.*

OLIV. NEc minus animosè] Salust. Bello Catilinario fuere inquit complures, qui ad Catilinam ab initio profecti sunt, in his erat Fuluius Senatorij hominis filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit. [Ingenio, & literis, & forma] Significat illum, & animi, & corporis dotibus à natura fuisse donatum, quibus patri charior esse potuerit. [Licuit donec] potuisset pater filium in carcere inclusum retinere, dum Catilinæ furor extingueretur, quod si fecisset, non seueri, sed cauti nomen fuisset assecutus. [Sed vt hanc] Patrum, inquit, seueritas dura nimis, & aspera est aliqua moderatione leniendа eorum, qui mites fuerunt, & ita ad cap. de moderatione patrum hac breui præfatione transit. [Clementiæ mixtura] Translatio sumpta ab aqua, quæ validiori infusa vino, illud mitius reddit.

ASCEN. NEc A. Fuluius vir Senatorij ordinis retraxit minus animosè filium] Euntem in aciem. s. coniuratorum in patriam, quam Scaurus increpauit filium fugientem è prælio. Nam affecit supplicio mortis iuuenem. s. filium suum nitentem. i. fulgentem inter æquales. i. coætaneos suos, ingenio, & literis, & forma, secutum prauo consilio amicitiam Catilinæ, scilicet principis coniurationis, & ruentem temerario impetu in castra eius scilicet Catil. abstractum, scilicet ab incepto, medio itinere. [Præfatus] idest prælocutus antequam eum supplicio mortis afficeret, se non genuisse illum, s. filiũ suum Catil. aduersus patriam, sed patriæ aduersus Catil. [Licuisset] .i. licitum fuisset arcere. i. constringere, & prohibere ab exercitu Catil. inclusum carceri, donec rabies ciuilis belli præteriret. [Verum illud opus] .s. tenendi tantisper, dum rabies belli sedaretur, filium in carcere, narraretur tanquam opus patris cauti. i. callidi, & prouidi, hoc. s. quod fecit, filium occidendo, refertur. i. recitatur vt opus sup. patris seueri. [Sed vt, &c.] Breuis est præfatio in narrationem de moderatione parentum aduersus susceptos liberos, in qua dicenda dictis quodammodo comparat. quo circa quidam superiori annexam habent hanc partem, quàm malui segregare. Ordo autẽ eius est. Sed vt mores patrum mitiores]. i. leniores, & minus aspere relatu. i. cum referuntur, aut ad referendum temperent, mistura clementiæ suæ, hanc incitatam. i. impetuosam, & asperam seueritatem. s. patrum, de qua iam locutus est, venia concessa. s. à parentibus, iungatur pęnæ exactæ. i. nimis exquisitæ, hoc est narretur post eam.

DE PARENTVM MODERATIONE aduersus susceptos liberos. Cap. IX.

DE L. GELLIO.

LVCIVS Gellius omnibus honoribus ad Censuram vsque defunctus, cum crimina grauissima de filio in nouercam, cõmissum stuprum, & parricidium cogitatum, propemodum explorata haberet, non tamen ad vindictam procurrit continuò, sed penè vniuerso Senatu adhibito in consilium expositis suspicionibus, defendendi se adolescenti potestatem fecit. Inspectaque diligentissimè causa, absoluit eum tum consilij, tum etiam sententia sua: quòd si impetu iræ abstractus seuire festinasset, admisisset magis scelus, quàm vindicasset.

OLIV. Gellij moderatio in filium. LVcius Gellius, omnibus honoribus] Gellius cum pro explorato haberet filium rem habuisse cum nouerca, & cũ eadem de cæde patris consilia tractasse, non ad sumendum de filio supplicium statim ira percitus cucurrit, sed consulto Senatu filio dicendæ causæ potestatem fecit, qui purgatis, quæ sibi obijciebantur, & cognita diligentissimè causa, tanquam innocens absolutus est, nam hunc Cic. defendit, cuius adhuc extat oratio. [Ad censuram vsq; defunctus] Tot honores, & magistratus habuerat, vt ad Censuram venire potuerit. [Inspecta causa] Considerata & examinata causa. [Quod si impetum] Laudat huius patris maturitatem, qui noluerit temere in filium animaduertere, sed causam prius diligenter cognoscere, nam si nimia ira percitus filium occidisset, scelus potius commisisset, quam suam iniuriam vindicasset.

ASCEN. LVcius Gellius defunctus]. i. per ordinem functus omnib. honoribus. i. magistratibus, ad quos per gradus ascendebatur, vsq; ad Censuram, ita vt nihil ei restaret expetendum præter Censuram, cum haberet crimina grauissima. i. nefaria scelera filij videlicet stuprum commissum in nouercam, & parricidium cogitatum, i. animo conceptum, vt liberius patre occiso, nouercã abuteretur, haberet dico ea crimina propemodum. i. quasi explorata. i. comperta, non tamen procurrit continuo ad vindictam, sed penè vniuerso Senatu adhibito in cõ silium, & sup. suspicionibus. s. de sceleribus filij expositis, fecit adolescenti. s. filio, potestatem defendendi se, & causa diligentissimè inspecta, absoluit eum. s. ab omni suspicione, & punitione, tanquam innocentem, tum. i. simul sententia. i. iudicio consilij. s. adhibiti, hoc est ferè vniuersi Senatus, tum ẽt sententia sua. i. proprio iudicio. Quam si ipse Lucil. abstractus. s. ab vsu rationis impetu iræ festinasset seuire. s. in filiũ, ipse admisisset magis scelus, quia innocentem ob suspicionẽ licet vehementem occidisset, quàm vindicasset, quia fortasse nullum erat.

DE Q. HORTENSIO.

*QVinti autem Hortensij, qui suis temporibus ornamentum Romanæ eloquentiæ fuit, admirabilis in filio patientia extitit: cum enim eo vsque impietatem eius suspectam, & nequitiam inuisam haberet, * vt Messalam,* * De hac sorore Plut. in Sylla.

*suæ sororis filium, hæredem habiturus, ambitus reum defendens, iudicibus diceret, si illum damnassent, nihil sibi præter osculum nepotum, in quibus acquiesceret, superfuturum, hac scilicet sententia, * quàm etiam editæ orationi inseruit, filium potius in tormentis animi, quàm in voluptatibus, reponens: tamen ne natura ordinem confunderet, non nepotes, sed filium hæredem * reliquit, moderatè vsus affectibus suis: quia & viuus moribus eius verum testimonium, & mortuus * sanguinis honorem debitum reddidit.*

* Totidē verbis, quot dixit Cic. de cl. or.
*cōstituit
* sāguini.

OLIV. Hortensij patientia contra filium.

QVinti autem Hortensij] De hoc diximus in cap. de his, qui à patribus degenerauerunt, cum filium & impietatis nomine suspectum, quippe qui de patris nece cogitasse diceretur, & nequitia perditum haberet, vt illum merito inuisum odio prosequeretur, adeo, vt cum Messala sororis filius ambitus, reus factus esset, illum defendens Hortensius diceret, si illum damnassent iudices, non habiturum præter osculum nepotum, in quibus conquiesceret, quibus verbis innuebat, se non alium filium habere præter Messalam, quem hæredem suum forte iam animo constituerat, hoc tamen in filium moderatione vsus est, vt moriens ei bona reliquerit. [Reum] Messalam. [Tormentis] Molestijs, & solicitudinibus, cum nullam filij faceret mentionem in consolatione, in his quæ sibi molesta erant eum reponebat. [Quàm in voluptatibus] Quia nullam de filio habiturus esset voluptatem, propter eius turpissimam vitam. [Naturæ ordinem confunderet.] exhæredando filium & substituendo nepotes hæredes.

ASCEN.

QVinti, &c.] Ordo est. Autem, i. sed patientia Q. Hort. qui fuit suis temporibus ornamentum eloquentiæ Romanæ, extitit admirabilis in filio. Cum enim ipse Hort. haberet impietatem, eius, s. filij suspectam, & nequitiam. i. libidinem eius inuisam, eousque, vt habiturus Messalam filium sororis suæ hæredem, defendens. i. Messalam, reum ambitu. i. petiti magistratus per largitionem, aut alias malas artes diceret iudicibus, si. s. iudices damnassent illū. s. Messalam, nihil superfuturum, s. esse, i. reliquum fore sibi, præter osculum nepotū. i. liberorum filij, in quibus acquiesceret. i. animum contentum haberet. s. reponens. i. collocans hac sententia, quàm etiam inseruit orationi e litæ, s. à se, filium potius in tormento, idest cruciatu animi, quàm in voluptatibus: tamen ne confunderet ordinem naturæ, quo filij patribus succedunt, non reliquit nepotes supra hæredes proximos, sed filium hæredem, vsus affectibus suis moderatè, quia & viuus reddidit verum testimonium moribus eius, i. filij sui, testatus eos sibi maximè displicere, & mortuus reddidit sanguini. i. filio sibi genito honorem debitum.

DE FVLVIO FLACCO.

IDem fecit clari generis, magnæque dignitatis vir Fuluius, sed in filio aliquantum tetriore: nam cum auxiliū Senatus implorasset, vt suspectus in parricidio & ob id latens per Triumuirum conquireretur, ac iussu patrum C. comprehensus esset, non solùm eum non notauit, sed etiam decedens, dominum omnium esse voluit, quem genuerat hæredem instituens, non quem fuerat expertus.

OLIV.

IDem fecit] Ful. Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus aduersus sallanios Gallos, qui populabantur fines Massiliensiū, cum diu, multumque clauderent saltus Deciates, mox vbi, eburiates, incognitas tandem latebras eorum ignibus sepsit. Fuluius, in plana Bebius deduxit, Posthumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum, quo terram colerent, hic igitur Fuluius, qui Ligures domuit, Ambraciam deuicit, Cephaleniam, & Iacinthum subegit, filium habuit tantæ impietatis, atque nequitiæ, vt cœdem sibi machinari non dubitauerit, quod vbi intellexit Fuluius, Senatus auxilium implorauit; Senatus filium comprehendi, & per Triumuiros inquisitioni adhiberi iussit, quem in crimine deprehensum in patris potestatem, qui de illo meritas pœnas exigeret, tradi voluit, pater ea moderatione vsus est, vt non modo filium non notauerit, sed illū etiam decedens hæredem reliquerit. [Per triumuiros] Triumuiri præerant rebus capitalibus. [Tetriore] Crudeliore.

ASCEN.

IDem fecit] Fuluius. s. Flaccus vir clari generis, & magnæ dignitatis, fecit idem. i. consimile illi, quod Hortens. fecerat, sed fecit supra id in filio tetriore. i. impiore, aut pudiore aliquanto, nam cum implorasset, auxilium Senatus, vt, s. filius suspectus in parricidio. i. quod ipsum Fuluiū patrem suum occidere pararet, & latens. i. occultās sese ob id, conquireretur per Triumuirum, cuius erat criminis conuictos in carcerem trahere, & supplicium de eis sumere, ac. s. filius esset comprehensus. i. captus iussu patrum conscriptorum. [Fuluius] Sup. non solum notauit. s. infamia filium, sed etiam decedens, idest moriens, hoc est postea cum moreretur, voluit esse dominum omnium s. rerum suarum, instituens hæredem, quem genuerat, i. habendo respectum, quod eum genuerat, & non quem fuerat expertus. i. non habendo respectum, quòd eum expertus fuerat in se parricidium parasse.

DE QVODAM PATRE IGNOTO.

MAgnorum virorum clementibus actis, ignoti patris nouæ, atque inusitatæ rationis consilium adijciam: qui cum à filio necti sibi insidias comperisset, nec inducere in animum posset, vt verum sanguinem ad hoc sceleris progreßum crederet: seductam vxorem suspicans suppliciter rogauit, ne se vlterius celaret, siue illum adolescentem subiecisset, siue ex alio concepisset: asseueratione deinde eius, & iureiurando se nil tale debere suspicari persuasus, in locum desertum filio perducto, gladium, quem secum occultum attulerat, tradidit, ac iugulū feriendum præbuit, nec veneno, nec latrone, ad peragendū parricidium opus esse affirmans: quo facto non paulatim, sed magno impetu recta cogitatio pectus iuuenis occupauit. Continuoque abiecto gladio, Tu vero, inquit, pater viue: & si tam obsequens es, vt hoc precari filio permittas, me quoque exupera. Sed tantum quæso, ne meus erga te amor eo sit vilior, quòd à pœnitentia oritur. Solitudinem sanguine meliorem, pacatioresq; penatibus siluas. & alimentis blandius ferrum, ac mortis oblatæ, quàm datæ vitæ fœlicius beneficium. Commemoratis patribus qui iniurias filiorum patienter exceperunt, referamus eos, qui mortes æquo animo tolerarunt.

OLIV. Patris clemētia erga impiū filium.

MAgnorum virorum] Post illustrium virorum exempla dicit se de patre quodam dicturum, cuius nomen propter ignobilitatem ad posteros non peruenit, qui nimia, & propè incredibili mansuetudine, & moderatione in filium vsus fuisse videtur, cum enim satis exploratum haberet parari sibi necis insidias à filio, nullo modo sibi persuadere poterat tantum sceleris, & impietatis in verum filium cadere posse. Itaq; vxorem in secretum abducit, eam suppliciter orat, ne se tanto tempore celet, quod suspicabatur, aperiat nunc demum ex se an filium conceperit, vel ex alio subditicium habeat, quæ cum iureiurando affirmasset ex eo verè natum esse, tum filium in desertum locum abduxit, gladium quem secum clàm attulerat nudatum tradidit, ac iugulum præbuit dicens, non tibi veneno, non latrone, nec alia vi ad meam necem opus est, en tibi iugulum aperio, si plusquam velles tibi superesse videor: quibus verbis correptus filius, vim magnam paternæ pietatis pectore concepit, vt qui ante patris mortem quæreret, eius postea vitam incredibiliter desideraret: ab eoq; excogitati parricidij veniam peteret, ac precaretur, ne suus amor in illum vilior esse videretur, quòd à pœnitentia ortus esset. [Ignoti patris] Pro ignobilis patris, cuius nomen ignoratur. [Inducere animum] Sibi persuadere [Verum sanguinē] Filium ex suo sanguine natum. [Asseueratione] Perseueranti affirmatione. [Seductam vxorem] Aliquo modo deceptam vxorē. [Subiecisset] Si filius sibi subdititius esset, quales multæ steriles habere consueuerunt. [Non paulatim] Sed magno impetu magna admiratio, quod qui parricidium cogitabat, tam subito animi motu, omnem exuerit crudelitatem [Exupera me] Interfice me ò pater. * Solitudinem sanguine meliorem] Ostendit rem admonitione dignam, vt quem non sanguis, nō penates, non alimenta à parricidio deterrere potuerant, solitudo syluæ & ferrum subito reuocarunt. Solitudinem dixerim meliorem, hoc est loca deserta, in quem filium deduxerat. [Penatibus] Domesticis ædibus.

* Melius hic legit Ascensius quā Oliuerius.

Magno-

ASCEN. MAgnorum,&c.] Subiungit exēplum ignoti patris,quod externorum vice fungi potest,dicens.Ego adijciam clementibus actis.scilicet patrum in filios. Ex hoc autem auctore puto Vallam motum, vt acta potius quam actus Apostolorum se dicere velle scripserit, cōsilium patris ignoti.idest obscuri,aut nullius hominis notæ,atque pro, & inusitatæ rationis. [Qui] scilicet pater cum comperisset insidias necti.idest strui sibi à filio,nec posset inducere in animum, idest & non posset sibi persuadere,vt crederet verum sanguinem,idest vere à se genitum, progressum sup. esse ad hoc sceleris. scilicet in patrem, si verus esset suus filius. [Ipse suspicans] scilicet ex adulterio conceptum,rogauit suppliciter vxorem seductā idest seorsum ab arbitris abductam, hoc est in locum secretum,nec celaret se vlterius, siue subiecisset. idest subdititium pro vero sibi sub oculos iecisset,illum adolescentem.idest qui tunc adolescens erat, cum hoc supplicaret, siue concepisset sup.eum ex alio deinde ipse persuasus asseueratione. idest affirmatione veri,& iureiurādo eius,scilicet vxoris,ipsum sup. nil tale debere suspicari tradidit filio perducto in locum desertum,idest solitudinem.(Est autem exemplum spectatæ breuitatis in narrando)gladium quem attulerat secum occultū, idest absconditum sub veste,ac præbuit iugulum feriendum, affirmans,nec opus esse ei veneno,nec latrone.idest grassatore,& obsessore viarum, aut malo satellite,qui latro quasi latero à latere dictus est,ad peragendum parricidium.quo facto, scilicet patris cogitatio recta. i.iusta existimatio, de pietate patri debita,occupauit. idest inuasit pectus iuuenis; (more suo quem adolescentem vocauit etiam iuuenem dicit)nō paulatim.idest successiuè, sed magno impetu,& continuo gladio abiecto,inquit,tu pater viue, & si es tam obsequens. idest tā sequens votum filij, vt patiaris hoc precari filio.idest filium, vt precari passiuè significet, exupera. scilicet in vita quoque idest etiam me. idest viue diutius, quam ego victurus sum, q.d.propter patrimonium struxi tibi insidias, at nunc velim te etiam post me victurum,& nunquam id possideam. Sed tamen quæso ne amor meus erga te sit eo vilior, quod oritur à pœnitentia. Speciosa deprecatio,qua quilibet ad Deum per pœnitentiam conuersus vti potest, vnde modestæ exclamat auctor subticendo ō, vt sit. O solitudinem,meliorem sanguine.idest naturali inclinatione,quia qui prius per naturam patrem non obseruauit,nunc propter ea,quæ in solitudine acciderunt, eum amare incipit, & sup.ō syluas pacatiores idest magis conciliatiuas pacis. penatibus.f.paternis, & ferrum.i. gladium à patre oblatum, blandius, idest efficacius ad conciliandam beneuolentiam, alimentis, scilicet à patre benignè præbitis filio, porrigendo iugulum fęlicius, idest meliorem vitæ exitum sortitum, quàm vitæ dare filio per generationē. [Commemoratis,&c.] Parasceue est, ac præfatio ad sequens caput.Ordo autem patet.

DE PARENTIBVS, QVI OBITVM, filiorum forti animo tulerunt. Cap. X.

DE HORATIO PVLVILLO.

*Liu.li.2.

ORATIVS * *Puluillus, cum in capitolio Ioui Opt. Max. ędem Pontifex dedicaret, interque nuncupationem solemnium verborum postem tenens, mortuum esse filium suum audisset, neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet, neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem reflexit, ne patris magis quàm Pontificis partes egisse videretur. Clarum exemplum nec minus tamen illustre, quod sequitur.*

OLIV. HOratius Puluillus] Hor Puluillo,& Val.Publicola Consulibus dedicanda erat in Capitolio Iouis ædes, fortiti sunt inter se, Consulum vter dedicaret. Horat.forte euenit. Val. ad Veientanum bellum profectus, ægrius quam dignum erat,tulerunt Valer.necessarij,dedicationem tam inclyti templi Horat.dari, Id omnibus modis impedire conati, postquā alia frustra tentata erant, postem iam tentat. Consuli,fędum inter precationem Deum nuncium incutiunt, mortuum eius filium esse, funestamque familiam dedicare illud templū non posse, num crediderit factum, an tantum roboris in animo fuerit, nec traditur certum, nec facilis est interpretatio nihil aliud ad eum nuncium (à proposito versus) dicens,quàm vt cadauer efferri iuberet, tenens postem precationem peragit, & dedicat templum. [Interque nuncupationem solennium verborum] Verbis nominatim exprimendis, nam ab initio suæ dedicationis dæmones illi,& humani generis præuaricatores hanc opinionem induxerant,vt se deos facerent. [Mortuum esse filium] Hanc vocem ab inimicis Publicolæ iactatam ferunt, vt Horatium à dedicando templo auerterent, quod ægrè ferebant, sortem ipsi obtigisse dedicandi. [Dedicationem interrumpere] Hoc quoque seruat nostra religio, vt si orationem intermiseris,non valet, & præcipue dum formalia dicuntur, vt verbi gratia,in Baptismate si dixeris, ego te,extingue candelam illam,& postea baptizo,nihil valet.

ASCEN. HOratius Puluillus] Cū ipse Pōtifex dedicaret Ioui Opt. maximo. idest summo deorum bonorum, secundum Gentilium superstitionem ædem. idest fanum in Capitolio idest arce Tarpeia: & tenens postem, idest partem ligneam ædis,inter nuncupationem. idest prolationem solennium verborum,ad consecrationem.scilicet pertinentium, & quæ mutare nefas erat,audisset filium suum esse mortuum, neque remouit manum à poste, ne interrumperet dedicationem tanti templi, neque flexit vultum à publica religione quæ exigebat, vt vultum haberet cum grauitate hilarem in re tam festiua,ad dolorem priuatum, scilicet de morte filij, ne videretur egisse magis partes. idest munia, aut officia patris, quàm Pontificis,immo solum vixisse fertur,cadauer esto,aut efferatur. [Clarum exemplum] Supp.est,quod dictum est,nec tamen id,quod sequitur est supple minus illustre.

DE ÆMILIO PAVLO.

*AEmilius * Paulus nunc fęlicissimi, nunc miserrimi patris clarissima repræsentatio, ex quatuor filijs formæ insignis, egregiæque indolis duos iure adoptionis in Corneliam, Fabiamque gentem translatos sibi ipse denegauit: duos ei fortuna abstulit. Quorum alter triumphum patris funere suo quartum ante diem præcessit, alter in triumphali curru conspectus, post diem tertium expirauit. Itaque qui ad donandos vsque liberos abundauerat, in orbitate subito destitutus est: quem casum quo robore animi sustinuerit, oratione, quam de rebus à se gestis apud populum habuit, hac adijciendo clausulam, nulli ambiguum reliquit: Cum in maximo prouentu felicitatis vestræ Quirites timerem, nequid mali fortuna moliretur, Iouem Opt. Max. Iunonemque reginam, & Mineruam precatus sum, ut si aduersi quid populo Roma. immineret, totum in meam domum conuerteretur. Quapropter bene habet se res, annuendo enim votis meis id egerunt, vt vos potius meum casum doleatis, quàm ego vestrum ingemiscerem. Vno etiam nunc domestico exemplo adiecto, in alienis luctibus orationi meæ vagari permittam.*

*Cic.li.4. familia. Liu. li.45.

OLIV. AEmilius Paulus] L.Aemil. Paulus, eius Pauli filius, qui apud Cannas cecidit Primo Consulatu, quem vt inquit Plin.de viris illust.post tres repulsas adeptus erat,de Liguribus triumphauit. Iterum Consul Persam Philippi filium & Macedoniæ Regem, apud Samothracas cœpit, & victum fleuit, & sibi assidere iussit, ac demum in triumphum duxit, hic igitur cum filiorum prole fęlix esse videretur, quippe qui egregiæ indolis, eximiæque virtutis quatuor haberet, cum duos in alienas familias, per adoptionem transtulisset,alterum. scilicet in Corneliam, qui Scipio Aemilianus dictus est,alterum in Fabiam,reliquorum orbitate paulo post visus est miser,& infelix, nam intra paucos dies amisit vtrūque, alterum videlicet quarto die ante triumphum Macedonicum, alterum tertio post triumphum, quorum iactura tam æquo animo tulisse fertur,vt progressus ad populum, in concione, fortunæ gratias egerit, deosque precatus fuerit, vt si quid diri Reipub. immineret, sua esset calamitate decisum: vel vt alij tradunt, hanc precationem fecit, antequam ad-

bellum proficisceretur,quod si dijs Pomp,Roma.fęlicitas nimia esse videretur,qua propter aduersi aliquid instaret Reip. suæ,id totum in se,suamque familiam conuerteretur,prior sibi publica,quàm priuata charitas fuit.[Nunc fęlicissimi]Turbam filiorum dicit,quos quatuor habebat. [Nunc miserrimi] Illorum orbitate,quos intra breuissimũ tempus amisit. [Post tertium diem]Tertio die post triumphum.] Hanc adijciendo clausulam] Claudendo orationem suam his verbis,nam clausula est finis orationis.[Maximo prouentu]Maximo successu, nam prouinciam totam Macedoniam consilio, & armis subegerat,regem Persam cœperat,& in triumphum duxerat.[Iouem optimum] Optimum Iouem dicebant antiqui quia bonorum datorem esse volebant. [Annuendo] Consentiendo. [In alienis luctibus]In funeribus externis.

ASCEN. PAulus Aemil.Maced.]scilicet agnominatus,est sup.clarissima,id est,cui lentissima repręsentatio,q.d.speculum,nũc id est vno tempore patris fęlicissimi, & nunc.i.paulo post patris miserrimi,denegauit ipse.i.sua sponte sibi duos sup.filios ex quatuor filijs insignis.i.pręstantis formæ, sup. & indolis ęgregię.i.non vulgaris, quos dum habuit fęlicissimus pater dicebatur, translatos iure adoptionis in gentem Corneliam, & Fabiam, & fortuna.i.mors inopinata abstulit duos, & ita cum nullum haberet,& prius tot, & tam bonos, ac spectatos habuerit,infelicissimus pater dici meruerit. Quorum.scilicet duorum filiorum, quos fortuna abstulit alter pręcessit funere suo.i.pompa funebri sibi, dum ad rogum, aut sepulturam efferretur instructo, triumphum patris, ante quartum diem id est quarto die antequam pater triumpharet, eleuatus est, alter id est reliquus duorum conspectus in triumphali curru. scilicet patris, expirauit post diem tertium. id est tertio die post triumphum patris. [Itaque]id est & ita, ipse sup. qui abundauerat.scilicet liberis, vsque ad donandos liberos, quia duos in alienam familiam per adoptionem dederat, destitutus est. id est derelictus à filijs subito in orbitate.i.priuatione liberorum.[Quem casum].i.orbitatis,quo.id est quanto robore.i.virtute animi sustinuerit reliquit nulli ambiguum, oratione, quam habuit ad populum de rebus gestis à se, adijciendo hanc clausulam.i.particulam, aut sententiam cæteris dictis,ò Quirites cum ego timerem in maximo prouentu fęlicitatis vestræ(hoc autem dicto significat prudentiam suam, qui in rebus tam lætis acerbum aliquem timebat casum. Nam fortuna nulli est perpetuo bona,vnde laudat Seneca Philippi Macedonum regis prudentiam, qui cum vno die tres lætissimos accepisset nuncios,Deos precatus est,vt pro tantis bonis modicum inferrent supplicij.) Cum itaque timerem(inquit) ne fortuna moliretur quid mali, precatus sum Iouem Optimum Maximum, Iunonemque reginam, & Mineruam, qui tres in Capitolio colebantur, & magni Dij habebantur, vt si quid aduersi imminerent P.R.id sup.totum conuerteretur in domum meam,non dicit conuerterent,quasi non à Dijs illis, sed aut à fortuna,aut ab hominibus mala inferrentur. [Quapropter res se bene habet]Nam sup. Dij annuẽdo votis meis, egerunt id, vt vos doleatis potius casum meum. id est orbitatis meæ,quam ego ingemiscerem vestrum.s.casum. [Ego permittam]id est concedam orationi meæ vagari in luctibus alienis.i.externarum gentium, vno etiam. id est adhuc exemplo domestico adiecto.scilicet superioribus,ante externa.

Fortuna nulli perpetuò bona.

DE QVINTO MARTIO REGE.

*Catonis Nepotis collega. Gel.li.13, cap.19.

*QVintus * Martius Rex, superioris Catonis in Consulatu collega, filium sumptæ pietatis, magnæ spei, & quæ non parua calamitatis accessio fuit, vnicum amisit. Cumque se obitu eius subrutum, & euersum videret, ita dolorem altitudine consilij coercuit, vt à rogo iuuenis protinus curiam peteret, Senatumque quem eo die lege habere oportebat, euocaret, quòd nisi fortiter mœrorem ferre scisset, vnius diei lucem inter calamitosum patrem, & strenuum Consulem, neutra in patre cessante officio, partiri non potuisset.*

OLIV. QVintus Martius rex]Hic Rex appellabatur, quia sacrificiorum Rex esset, nam post exactos Reges, cum quædam publica sacra per ipsos Reges factitata fuissent, ne vrbi desiderium Regum esset, Regem sacrificulum creant, ac sacerdotium Pontifici subiecere, ne aditus nomini honos, aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret, & ne sacra illa desererentur,quæ à Regibus fieri consueuerant, & vt Regij nominis,quod Romanis fuit semper inuisum,leniretur asperitas,visque pariter minueretur,sacrificulum, hoc est regulum sacrorum appellarunt, hic ergo vix vnicum filium ad sepulturam comitatus fuerat,cũ redit in Senatum ad ea peragenda,quæ Reip.necessaria forent.[Quod nisi fortiter mœrorem] non potuisset,inquit vnum diem & filio, & Reip.communicare,nisi didicisset fortiter ferre dolorẽ. [Calamitosum patrem]Prosequendo funus filij. [Strenuum Consulem]Vocando Senatum in Curiam, possent & alia multa Romanorũ exempla,qui filiorum mortem fortiter, sapienterque tulerũt, in medium proferri,nisi multum videretur domesticis exemplis immorari. Nam Fab.Maximus,& Cato non fuerunt huius laudis expertes,quos Cic.lib.4.epistola.laudando commemorat.Cornelia quoque Gracchorum mater filiorum cædem non femineo,& impatienti dolore, sed supra quam de fœmina credi possit,fortiter tulisse dicitur.

Martius nati obitũ fortiter tolerauit.

ASCEN. QVintus Martius Rex].s.dictus,quod sacrificulorum Rex esset, collega Catonis superioris, i.maioris in Consulatu,amisit filium summæ pietatis.scilicet in patrem, & magnæ spei.s.futuræ virtutis,& quę accessio fuit.i.& quę res fuit additio, & augmentatio calamitatis non parua, immo magna, amisit filium vnicum, vnde etiam grauem luctum scriptura sancta significare volens,lugentis vnicum proponit, cumque id est & cum videret se subrutum,& euersum, & quodammodo victum dolore,obitu.i.propter obitum eius, coercuit dolorem altitudine consilij, ita vt peteret Curiam protinus à rogo iuuenis.id est quo filij cadauer vrendum curauerat,& euocaret. id est è domibus priuatis expressa voce in Curiam vocaret, Senatum, quem oportebat habere eo die lege.id est per legem,aut ex lege. Qui nisi scisset ferre.id est pati mœrorem fortiter, non potuisset partiri. id est diuidere, aut distinguere lucem vnius diei inter patrem calamitosum. id est diem, quo funus filij peregerat, & Consulem strenuum. id est diem,quo consulis partes exequeretur officio cessante in neutra parte, licet vtrunque non fecisset vno die.

EXTERNA.

DE PERICLE.

*PRinceps, * Athęniensium Pericles, intra quatriduum duobus mirificis adolescentibus filijs spoliatus, his ipsis diebus, & vultu pristinum habitum retinente, & oratione nulla ex parte infractiore concionatus est,Ille vero caput quoque solito more coronatum gerere sustinuit, vt nihil ex vetere ritu propter domesticum vulnus detraheret. Non sine causa igitur tanti roboris animus ad* Olympij Iouis cognomen ascendit.*

*Plu.in vita Pericl.

De Olympio oẽs de Ioue Arist. interpres Diog.i vita,et Stob. ser.106.

OLIV. PRinceps Atheniensium Pericles] Coronatus incedebat,& Iupiter Olympius appellabatur,tantum licentiæ habuit vir ille,tantum apud populum gratiæ, nec mirum,nam Lacedæmonij agrorum populationibus fracti quas Periclis,& Sophoclis ductu passi fuerant, in annos 30.pacem pepigerunt, rupto deinde intra 15.annos fœdere, cum contemptu deorũ hominumque fines Atticos populabantur,& ne prædam potius quam pugnam expetisse viderentur hostes, ad prælium prouocant,sed Athenienses consilio Periclis Ducis sapientissimi, populationis iniuriam differunt in tempus vltionis, superuacuamque pugnam existimantes, cum vlcisci hostem sine periculo possent, deinde interiectis diebus naues conscendunt, & nihil sentientibus Lacedæmonijs, totam Spartam depredantur,multoque plura auferunt,quam amiserant prorsus vt in comparatione damnorum longè plus fuerit vltio, quam iniuria,clara quidem hæc Periclis expeditio habita, sed multo clarior priuatio patrimonij, qua contentus fuit,huius enim agros in populatione intactos reliquerant hostes, sperantes se illi acquirere posse, aut periculum ex inuidia, aut proditionis suspicione infamiam, quod ante prospiciens Pericles,& futurum populo prædixerat,& ad inuidiæ impetum declinandum,agros ipsos dono Reip.dederat, atque ita vnde periculum quæsitum fuerat, inde maximam gloriam inuenit, non minorem verò ex iactura filiorum duorum, quos diebus quatuor amisit, quorum desiderium tam fortiter tulit,vt coronatus more solito ad populum constanti voce concionatus fuerit.Olymp. Iouis cognomen. Nam virtute sua meruit appellari Iupiter Olympius, res enim maximas gessit & humanos casus virtute inferiores duxit.

Periclis fortitudo in toleranda filiorũ morte.

Princeps

ASCEN. PRinceps,&c.] [illegible] est externorum exemplum. Ordo autem est. Pericles princeps Athen. spoliatus. i. orbatus intra quatriduum.i.spacium quatuor dierum.(Signent hanc locutionem imperiti Latini sermonis,qui cum debeant dicere intra duos menses, infra duos menses dicunt) duobus filijs adolescentibus mirificis.i.mira facientibus,aut vt vero simile erat mira facturis,aut mira naturæ industria, & dei dono factis,nam mirificus & similia in ficus desinentia tam actionem quam passionem important. Concionatus est. i. sermonem habuit ad populum his ipsis diebus,i.quibus ille ipo [illegible]batur,& i.simul,vultu retinente suum habitum. i.dispositionem pristinam,& oratione nulla ex parte.i.non vlla infractiore.i.debilius prolata vlla ex parte. Vero pro sed, ille.s.talia passus,(vnde emphasim habet vox ille) sustinuit. i.passus fuit gerere caput coronatum more solito, ita sup.vt nihil detraheret.i. diminueret ex vetere ritu. s. publico propter vulnus domesticum. [Igitur] Quia tam viriliter humanos casus superauit,animus sup. eius tanti roboris. i. soliditatis in virtute, ascendit non sine causa, i. merito ad cognomen Iouis Olympij,ita vt Iupiter Olympius vulgo diceretur.

DE XENOPHONTE.

XEnophon autem, quod ad Socraticam disciplinam attinet, proximus à Platone fælicis,ac beatæ facundiæ gradus,cum solenne sacrificium perageret,è duobus filijs maiorem natu nomine Gryllum, apud Mantineam in prælio cecidisse cognouit: nec ideo institutum deorum cultum omittendum putauit,sed tantummodo coronam deponere contentus fuit , quam ipsam per cunctatus , quonam modo occidisset:vt audiuit fortissimè pugnantem interijsse,capiti reposuit: numina , quibus sacrificabat testatus, maiorem se ex virtute filij voluptatem , quàm ex morte amaritudinem sentire. Alius remouisset hostiam,abiecisse altaria, lachrymis respersa thura disiecisset: Xenophontis corpus pia religione immobile stetit, & animus in consilio prudentiæ stabilis mansit , ac dolori succumbere,ipsa clade quæ nunciata erat, tristius duxit.

OLIV. Xenophōtis cōstantia in morte filij.

XEnophon autem] Xenophon philosophus, & Dux insignis fuit Grylli Atheniensis filius, homo verecundus & speciosus supra quàm dici possit, moratusque, & probus, atque omnibus gratus,Socratis discipulus, & Platonis æmulus,teste Gel.qui lib.8.cap.3. dicit, quòd Xenophon & Plato Socraticæ amoenitatis lumina, certari, æmularique inter se existimati sunt. Hic primus omnium philosophorum scripsit historiam,fuit enim vt diximus Dux strenuus,ex vltimis Babiloniæ finibus exercitum reduxit incolumen,asperis,& difficillimis itineribus per infestissimas gentes,& barbaras,huic igitur sacrificanti,cum nunciatum esset,alterum ex filijs maiorem natu in acie cecidisse,nihil motus, sacrificare perseuerauit,coronam tantum deposuit,quam cognito morito genere,quòd s.fortiter pugnando filius occubuisset, capiti reposuit,plus ex virtute filij se delectationis , quam ex morte doloris concepisse significans.]Proximus à Platone]Secundus à Platone,constat enim in Socratica disciplina primum laudis locum obtinuisse Platonem,secundum vero Xenophontem , Plato eloquentia superior , Xenophon grauitate melior , qui & ipse multa sermonis suauitate polluit, tanta inter se æmulatione certarunt,vt cum vterque multa scripserit,neuter tamen alterius mentionem faciat in operibus suis præceptorem tantum in Dialogis disputantem introducunt. [Apud Mantineam.] Nota est historia quomodo auxiliantibus Atheniensib. Thebani duce Epaminunda bellum indixere Lacedæmonijs , & apud Leutras,& Mantineam vt in cap.de fortitudine diximus,fœliciter pugnatum est , attamen victoria apud Mantineam parta non omnino fuit incruenta, multi ex victoribus cecidere, inter quos Dux ipse Epaminundas, & Xenophontis filius de quo nunc diximus .

ASCEN. XEnophon autem facundiæ fælicis, ac beatæ,Proximus. i.secundus à Platone.i.post Platonem primæ facundiæ, quod id est,quantum,aut quæ res attinet ad disciplinam Socraticam , cuius præcipuus imitator Plat. proximus Xenophon,cum perageret.s.Athenis sacrificium solemne, cognouit è duobus filijs maiorem natu,i.seniorem cecidisse,i. mortem oppetijsse in prælio. i.in conflictu apud Mantineā cum Thebanis aduersus Lacedæmonios, nec putauit. ideo. i. propter mortem filij, cultum deorum institutum. i. incæptum , omittendum sup.esse. Sed fuit contentus deponere tantummodo coronam , qua coronatus sacra obibat , quam s. coronam,ipse percunctatus.i.postquam interrogauerat, quonam modo occidisset, vt.i.postquam audiuit sup. filium interijsse pugnantem fortissimè,reposuit capiti. i. in caput suum,testatus.i.in testimonium veritatis aduocans numina , quibus sacrificabat,se sentire maiorem voluptatem. s.honestam animi, ex virtute.i.fortitudine filij,qui ita ceciderat,quam amaritudinem,scilicet doloris,ex morte. s.eius. [Alius. s.mortem filij cognoscens,remouisset hostiam.s.Dijs offerendam , abiecisset altaria.i.ornatum eorum, deiecisset thura respersa lachrymis. Corpus Xenophontis stetit immobile] s. non motum sup.à pia religione,& animus sup. eius mansit stabilis,in consilio prudentiæ ac duxit. i.iudicauit tristius sup.esse. i. peius & magis dolendum , succumbere dolori. i.vinci à dolore, ipsa clade.i.quàm esset ipsa clades. s.filij, quæ erat nunciata.

FAelicis,ac beatæ facundæ.]Vetusta exemplaria statim habent gradus, vt sit proximus, fœlicis , ac beatæ facundiæ gradus . THEO.

DE ANAXAGORA.

*NEc Anaxagoras * quidem supprimendus est: audita namque morte filij: Nihil inquit , mihi inexpectatum,aut nouum nuncias : ego enim illum ex me natum sciebam esse mortalem. Has voces vtilissimis præceptis imbuta virtus mittit: quas , si quis efficaciter auribus perceperit,non ignorabit ita liberos procreandos, vt meminerit his à rerum natura,& accipiendi spiritus,& reddendi eodem momento temporis legem dici : atque vt mori neminem solere,qui non vixerit, ita nec viuere aliquem quidem posse,qui non sit moriturus.*

*Cic. Tuscul.43.li. Diog. in vita. sed alij ad alios referunt.

NEc Anaxagoras] Hic Clazomenius fuit Egesibulo patre natus Anaximenis auditor , Philosophus suo tempore inclytus,nam gloria, opibus , & animo clarissimus , qui patrimonium omne suis sponte concessit , & se ad rerum naturam speculandam conferens,rem omnem priuatam & publicam neglexerat , eratque 20.annorum à transitu Xersis , vixitque 72. hic cuidam dicenti , quod non patriæ sibi cura esset , immo inquit summa mihi patriæ cura est , & digitum extendebat in cœlum, vt illam veram patriam esse ostenderet.Item alteri,filij mortem nuncianti respondit , sciebam illum ex me natum esse mortalem. Pari ratione Cic.in quæstionibus Tuscul.hunc dicit cuidam interroganti, an vellet ante obitum in patriam reportari, respondisse id non esse necesse, quòd vndique ad inferos tantundem viæ esset. Accusatus , quod solem candentem laminam esse diceret, quasi falsos colerent , ab Atheniensibus in carcere veneno necatus est. [Supprimendus]Tacendus [Has voces] Laudat hanc animi constantiam , & fortitudinem cum in alijs , tum in philosophis cognitam qui optimis preceptis imbuti , sapienter omnes casus ferebant,sapientius respondebant de filiorum morte quæsiti , quia intelligerent à natura vitæ simul, & interitus legem esse datam . OLIV. Anaxagoræ fortitudo in obitu vitæ.

NEc quidem Anaxagores est supprimendus] i. suppressa voce , aut stylo tacendus , aut prætereundus, namque audita morte filij inquit. s.ei qui nunciabat , tu nihil. i. non aliquid nuncias mihi. s. non aliquid in expectatum. i. quod non expectatam prius,aut nouum . Enim pro quia , ego sciebam illum. s. filium natum ex me.s.viro mortali , esse mortalem.[Virtus.]s.naturalis(nam eius naturā supra docuit optimam magistram) imbuta. i.a teneris annis instituta, vtilissimis præceptis mittit.i.emitut huiusmodi voces. i.quales viri prudentes iam dicti emiserunt, quas.s.voces si quis percepe rit auribus efficaciter. i.cum efficacia , non ignorabit liberos esse procreandos,ita vt meminerit legem & i.simul accipiendi spiritus.s. vitalis,& reddendi,dicit,ijs.s.liberis eodem momento temporis à natura rerum. s.parente, quia eodem momento,quo viuere incipiunt , desinere viuere possent. [Atque meminerint] vt. i.quemadmodum nemine solere mori , qui non vixerit, ita nec quidem. i. non etiam aliquem posse viuere,qui non sit moriturus. Quod & scriptura sancta con firmat.Nam statutum est omnibus hominibus semel mori. ASCEN.

VALERII MAXIMI LIBER SEXTVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

De Pudicitia Valerius verba facturus, diuinum eius inuocat numen, simulq; & quàm latè pateat, & quantopere virginibus, coniugatis, pueris, iuuenibus, ac deniq; matronis necessarium sit, ostendit, Atq;. Huc ades ô Pudicitia, quæ virgineum Vestæ templum inhabitas. Quæ in Capitolio sacram Iunonis ædem incolis. Quæ castissimum Iuliæ thorum in augustis penatibus frequentas, Quæ iuuente florem incorruptum seruas, Quæ matronis stolam, castitatis signum, tribuis. Huc ades inquam, & tua exempla contemplare, de se laudes; celebras dicit assidua statione, benè statione quasi illic non portum, aut perpetuam sedem, sed stationem duntaxat habere noscatur. Insignia puerilis ætatis sunt munita tuo præsidio, & flos iuuentæ .i. iuuenilis ætatis permanet sincerus .i. integer & inuiolatus respectu tui numinis. [Stola matronalis censetur] .s. digna, quæ pudicis tribuatur, te custode, i. custodiente. [Igitur ades] .i. adsis, hoc est aduenias huc. O Pudicitia, & cognosce .i. per sequentia exempla supra ea, quæ tu voluisti fieri, quæ idest, tuo præsidio, aut numine, & iussu facta sunt.

DE PVDICITIA, Cap. I.

*Vnde te * virorum pariter, ac fœminarum præcipuum firmamentum pudicitia inuocem? tu enim prisca religione consecratos * focos Vestæ, incolis. Tu Capitolinæ * Iunonis puluinaribus incubas. Tu palatij columen Augustos penates, sanctissimumq; Iuliæ genialem thorum assidua statione celebras. Tuo prædio puerilis ætatis insignia munita sunt. Tui numinis respectu syncerus iuuentæ flos permanet. Te custode matronalis stola censetur. Ades igitur, & recognosce, quæ fieri ipsa voluisti.*

* Dea Pli. lib. 2. c. 7.
* Propter Vestales.
* Pellex aram Iunonis ne tangito.

OLIV. VNDE te] Liber Sextus, cuius capitulum primum est de Pudicitia quàm laudando facit auditores attentos, Ordo autem est, O Pudicitia vnde inuocem, &c. [Firmamentum] Quia Pudicitia confirmat decus virorum & fœminarum, [Prisca religione] Quia ab Ascanio morem seruandi ignis æterni accepere Rom. nam Vestales perpetuam virginitatem seruabant, [Tu Capitoline] idest matrimonium seruas incolume; nam Iuno dicebatur præesse coniugijs. Virgil, Iunoni ante omnes cui vincla iugalia curæ, Rursus, & pronuba Iuno. [Tu palatij columen] Hic aperta nimis vtitur adulatione, cum Iuliam dicat fuisse pudicam, quàm impudicissimam fuisse constat, adeo vt cum similes patri filio procrearet, omnesque admirarentur, quærentibus ex ea multis quid ita filios patri similes produceret, cum se multis subijceret, respondere solitam dicunt; Nauis sum, nisi plena vectorem non admitto de hac Iuuen. Cum tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas, fuit autem Iulia filia Augusti Cæs. filia, & vxor Tib. [Augustos] Cæsarianos. [Tui numinis respectu] Flos reuera ita st, nam si duos iuuenes æqualis formæ fuerint, quorum alter pudicus, alter impudicus extiterit, pudicus ille pulchritudinis florem diutius seruabit, impudicus verò primo quoque tempore denigrescet, quia libido corpus eneruat, & effetum reddit, atque deforme [Matronalis stola] matris familias vestis, nam matrona dicitur Principis, & Senatorij hominis vxor, non autem plebeia, [Stola] Vestis quæ conuenit fœminis, sicut toga viris. Igitur quandoquidem es adeo preciosa.

ASCEN. VNde, &c.] In huius sexti libri prooemio de Pudicitia locuturus, eam more suo extollit, dicens cum admiratione. O Pudicitia præcipuum firmamentum .i. corroboramentum ad fugam vitiorum, & complexum virtutum pariter virorum, ac fœminarum, vnde, i. è quo sacello inuocem .i. inuocare debeam te, q. d. nescio. Enim pro quia, tu incolis focos Vestæ .s. Deæ consecratos religione prisca .i. prioris sæculi, q. d. antiquissima, & tu incubas puluinaribus, i. lectisternijs Iunonis Capitolinæ, & tu celebras columen palatij, videlicet penates Augustos .i. Augusto consecratos, vtpote Imperat. Rom. & sanctissimum totum genialem, i. quo liberis generandis opera datur Iuliæ .s. vxoris Tib. cuius turpitudinem adulatione tegere parat: aut certè cum de ea virtute, quàm non habet eam laudat, tacite vt ipsam acquirat, admonet, Ingenuus enim vultus rubore perfunditur, dum immeritas audit

DE LVCRETIA.

*Dux Romanæ * pudicitiæ Lucretia, cuius virilis animus maligno errore fortunæ, muliebre corpus sortitus est. A Sexto Tarquinij Regis Superbi filio, per vim stuprum pati coacta, cum grauissimis verbis iniuriam suam in concilio necessariorum deplorasset, ferro se, quod veste tectum attulerat, interemit: causamq; tam animoso interitu Imperium Consulare pro Regio permutandi Pop. Rom. prębuit: qui hanc illatam iniuriam non tulit.* * Liu. li. 1.

DVx Romanæ] Orta in castris inter potentes adolescentes contentione quadam de vxorum pudicitia, cum suam quisque laudaret, Collocatinus, qui cum his erat, non verbis opus esse dixit, id breui scire posse, qualis vnaquæque foret, si sumptis equis inuiserent eas, id demum spectatissimum vnicuique fore, quòd inopinato viri aduentu occurrit, probato consilio, citatis equis omnes aduolant Romam, inde Collatiam, vbi Lucretiam haud quaquam vt regias nurus, quas in conuiuio, luxuque cum æqualibus viderant tempus terentes, sed deditam lanæ, inter lucubrantes ancillas in medio ędium sedentem inueniunt; muliebris certaminis laus, penes Lucitiam fuit. Inuitatis comitibus omnibus à marito, Sextū Tarq. mala libido Lucretiæ stuprandæ capit tum forma, tum spectata castitas incitat; paucis diebus interiectis postquam redierunt in castra, Sextus Tarq. inscio Collatino, cum comite vno Collatiam venit, vbi exceptus benignè ab ignaris consilij cum post cœnam in hospitale cubiculū ductus esset, amore ardens, postquam satis tuta circa se, sopitique omnes videbantur, stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit sinistraque manu mulieris pectore oppresso, tace Lucretia inqt, Sextu Tarq. sum, ferrum in manu est morieris, si emiseris vocem; cum pauida è somno mulier prope mortem imminentē videret, tum Tarq. fateri amorem, orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebrem animum: vbi obstinatam videbat, & ne mortis quidem metu inclinari, addidit ad metum dedecus, cum mortua iugulatum seruum nudum positurum ait, vt in sordido adulterio necata dicatur, quo terrore cum vicisset obstinatam pudicitiam, velut victi ix libido, profectusq; inde Tarq. ferox expugnato decore muliebri, Lucretia mœsta tanto malo, accitis quam primū patre, vtroque, qui cum singulis amicis veniunt in cubiculo sedens lachrymabunda, quærenti viro, satin salue res essent, minimè, inquit, quid enim salui mulieri esse potest amissa pudicitia, vestigia viri alieni Collatine in lecto sunt tuo; cæterum corpus est tantum violatum, animus insons, mors testis, sed dare dexteras, fidemq; haud impunè adultero fore. Sextus est Tarquinius, qui hostis pro hospite, priori nocte armatus, mihi, sibique, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium, dant ordine omnes fidem, consulantur egrám animi, aduertendo noxam à coacta in auctorem delicti, mentem peccare, nō corpus, & vnde consilium abfuerit, culpam ab esse, vos inquit videritis, quid illi debeatur, ego me etsi peccato absoluo, supplicio non libero, nec vlla deinde impudica Lucretiæ exemplo viuet, cultrum, quem sub veste abditum habebat, in cor defigit, pro lapsaq; in vulnus moribunda cecidit. Dion. in hac historia multum dissentit à Liuio, non enim contentionem de vxoribus inter potentes in castris adolescentes ortam, nec Sextum Tarq. ad id ipsum stuprandæ Lucretiæ gratia Colla-

OLIV. Lucretiæ pudicitia.

tiam

tiam venisse, veluti furiosa quadam libidine agitatum, vt tradit Liu. sed à patre Collatiam missum ad quædam illic Regia negotia peragenda, hospitio deinde à Lucretia benignè susceptum, quippe Regis filium, & viri cognatum, (erat enim ex gente Tarquinia Collatinus,) ingressum nocte cubiculum extorsisse ab obstinata Lucretia stupri necessitatem, quæ ne infamis moreretur, corpus eius libidini subiecit, orta deinde luce, cum ille abijsset, Lucretiam dicit sumpto vehiculo Romã ad patrem properasse, & ad eius genua prouolutam suppliciter rogasse, vt quoscunq; posset amicos & cognatos quam primum euocaret, quibus acitis, rem omnem exposuisse, sibi deinde mortem intulisse, quo facto Valerium in castra missum nuncium ad Collatinum, qui re audita, cum Iunio Bruto Romam venisse, & de eijciendis Regibus consilium inijsse dicitur. [Errore fortunæ] Videtur errasse fortuna, quæ tam virilem animum fœmineo corpore incluserit, ac si diceret si ei forte virile corpus cõtigisset, multo maiora factura fuisset: In concilio necessariorum, viri Collatini, patris Tricipitini, Publij Val. & Iunij Bruti. [Causam permutandi Imperium] Quia propter huius stuprum exacti sunt Reges, & annui Magistratus Consulare Imperium factum mutatusque est Reip. status. De Lucretia B. Aug. si adultera, cur laudatur; si pudica, cur occiditur?

ASCEN. DVx Romanæ pudicitiæ Lucretia] At quia prima cuius pudicitia explorata, cum ante Consules fuerit, aut quia præcipua (huius tamen Aug. de Ciuit. Dei conuincit eam nõ verè fuisse pudicam, quia pluris famam, quam pudicitiam fecit, potuit enim pudica interfici, licet id vulgus ignoret; at Deus, & conscientia sciat, quòd satis sit, ideoq; merito illi Susannam præfert in pudicitiæ conseruatione: Quinetiam docet, non prudenter, nec laudabiliter seipsam interemisse, nam si se interemit, quòd se adulteram sensit, eo quòd animũ quoque corruptum habebat, immeritò laudatur, vt pudica, sin pudica manserit, cur occiditur, adde quod etiam si impudica, & sua culpa adultera facta esset, non tamen se occidere decenter poterat; sed aliter gentibus persuasum) cuius. s. Lucretiæ animus virilis, sortitus est maligno errore fortunæ, corpus muliebre, quia cum viriliter egerit, virile corpus habere meruit, coacta pati stuprum per vim, quod tamen morte vitare potuit. A Sexto (Sunt qui Aruntem dicant) filio Tarquinij regis. s. Romanorum Superbi. s. nomine, & re, cum. i. postquam deplorasset grauissimis verbis iniuriam suã. i. sibi illatam, vnde passiuè accipitur, quasi pro sui [Coram concilio]. i. cœtu necessariorum, vt Collatino, & Bruto, &c. interemit se ferro, qđ attulerat tectum veste, hoc autem est principale verbum cui omnia supponuntur, vt sit Lucretia, Dux, &c. [Coacta, &c.] Cum deplorasset, &c. [Interemit, &c.] Et præbuit tam animoso interitu P. R. causam permutandi. i. mutando accipiendi Imperium Consulare pro Regio. s. P. R. qui non tulit hanc iniuriam illatam.

DE VIRGINIO VIRO PLEBEIO.

* Liu. li. 3. *VIrginius * Plebeij generis, sed Patricij vir spiritus, ne probro contaminaretur domus sua proprio sanguini non pepercit. nam cum App. Claudius Decemuir, filiæ eius virgini stuprum, potestatis viribus fretus, pertinacius expeteret, deductum in forum puellam occidit, pudicæq; interemptor, quàm corruptæ pater esse maluit.*

OLIV. VIrginis Plebeij] Fuit post aliquot annos par in vrbe nefas libidine eorum, haud minus fœdo euentu, quã quod per stuprum, cædemq; Lucretiæ, vrbe, regnoque Tarquinios expulerat; cum enim à Consulibus ad Decemuiros translatũ esset imperium, ex Decemuiris vnum App. Claudium plebeiæ virginis stuprandæ libido, velut rabies quædam incessit, hæc Lucij cuiusdam Virginis filia, & Licinio Tribunitio viro desponsata erat, quam Appius amore insaniens, precio ac prece, spe q; pellicere adortus, postquam omnia pudore septa inuenit, ad crudelem, superbamq; vim animum conuertit. Marco Claudio clienti negocium dedit, vt virginem in seruitutẽ assereret, neque cederet secundum libertatem poscentibus vindicias, hic ergo virgini in forum ad literarum ludum venienti manum iniecit, suam seruam, à serua natam appellans, concursu amicorum ad clamorem nutricis Quiritum fidem implorantis facto, liberatur, in ius tamen rapitur, ad Appijq; tribunal perducitur, qui ex eo composito puellã Marco Claudio poscẽti, & seruam asserenti, suam adiudicauit interea Publius Numitorius puellæ auus, & sponsus Licinius interueniunt, puellam à Vi, magis quàm à iudicio tuentur. Iamque graui seditione orta, certamen instare videbatur, tamen Appius libertatis vindicias, iudiciumq; puellæ in sequentẽ diem datis sponsoribus pronunciat. Interea pater perpropere accitur è castris, qui audito filiæ periculo, acceptoq; commeatu ad vrbem properat, filiæ ad tempus adest, nam cum Appius sequenti die tribunal ascendisset, puellæq; vindicias secundũ seruitutem decreuisset, tanta quidem vis amentiæ viri, quam amoris eius mentem peruerterat, tum Virginius in Appium manus intentas Licinio, inquit Appi, non tibi filiam desponsdi, & ad nuptias, non explendam tui corporis libidinem educaui, si placet tibi pecudum, ferarumque ritu promiscuè in cõcubitus ruere, non passuros hoc ciues Romanos spero, cumq; iam vi ageretur in puellam, iamq; Decemuirĩ potentiæ resisti non posset, Virginius vbi nihil vsquam vidit auxilij, pœnitentiam simulans, quæso, inquit App. primum ignosce patrio dolore, si quidem inclementius in te sum inuectus; deinde sinas hic coram virgine nutricem percunctari, quid hoc rei sit, vt si falso dictus pater sum, æquiori hinc animo discedam, data venia, se ducit filiam, ac nutricem propè Cloacinam ab tabernas, quibus tunc nouis erat nomen, at ibi ab lanio cultro arrepto, hoc te inquit vno, quo possum filia, in libertatem vẽdico, pectus deinde puellæ transfixit, & spectans ad tribunal. Te, inquit Appi, tuumq; caput hoc sanguine consecro, deinde se in castra proripuit, hinc seditione facta, ac plebis secessione à patribus, coacti sunt Decemuiri se abdicare magistratu, creataq; ex Tribunitia potestas, & reddita plebi. Sumptũ quoq; est de decemuiris supplicium per Tribunos plebis, hoc autem factum fuit anno lx. post libertatem incœptam, teste Cic. de finib. bon. & mal. [Probro stupro] Atque flagitio; De hac Virginia à patre cæsa Seneca in Tragœdia, quæ dicitur Octauia sic breuiter tradit, Vltique tuos sunt bene manes vir go dextera cæsa parentis, vt seruitium paterere graue, & improba ferret præmia victrix, dira libido.

VIrginius vir generis Plebeij] Sed spiritus, idest animi Patricij, idest patricio sanguine digni, ne domus sua contaminaretur probro, idest, dedecore stupri illati filiæ ab Appio Claudio, non pepercit proprio sanguini, quia cultro lanij, idest carniuenduli ab eius scamno arrepto. Virginiam filiam interemit. Nam cum Appius Claud. Decemuir. i. vnus ex Decemuiris, qui vt leges allatas in debitam formam redigerent, Consulari fungebantur potestate, nec eam deponere volebant, Expeteret pertinacius, (quia primum precibus, & pollicitis, deinde minis, & demum fraude grassatus,) stuprũ filiæ eius virginis, fretus. i. confisus viribus potestatis, s. Decemuiratus, occidit. s. Virginius pater puellam deductam in forum, & assertam in seruitutem à Mar. Claudio, vt Oliu. recitat, & maluit esse interemptor sup. filiæ pudicæ, quam pater corruptæ. i. stupratæ, licet per vim, in qua re etiam errauit, quia vera pudicitia in animo consistit. ASCEN.

DE PONTIO AVFIDIANO.

*NEc alio robore animi præditus fuit Pontius Aufidianus Eques Romanus, qui postquam comperit filiæ suæ virginitatem à pedagogo proditam * Faunio Saturnino, non contentus sceleratum seruum affecisse supplicio, etiam ipsam puellam necauit. Ita ne turpes nuptias celebraret: acerbas exequias duxit.* *Fanio Saturnino.

NEc alio robore] Faunus Saturninus Pontij pædagogus eius filiam per dolum vitiauerat. Pontins id vbi cognouit, & pedagogum, & filiam pari pœna mulctauit, nam vtrũque necauit, maluitq; acerbum filiæ funus prosequi, quã turpes eius nuptias celebrare. [Sceleratum seruum] Perfidum pędagogum, qui filiæ vitium intulerat. OLIV.

NEc] idest, & non, & Põtius Aufidianus Eques Romanus fuit præditus. i. præceteris à Deo & natura donatus, nõ alio, idest eodem robore animi quo. s. Virginius, qui postquã competit virginitatem filiæ suæ, proditam, idest prostitutam, & iniquo pretio venditam. [Faunio Saturnino à pædagogo] idest eius ductore in ludum literarum, Oliuer. intelligit Faunium Saturninum esse pædagogum, vt sic dicat proditam, i. vulgatam, ego, quia separat interponendo proditam, credam Saturninum esse diuitis, & ciuis Romani (qui eius pudicitiã à pædagogo emerat) nomen, non contentus affecisse supplicio seruum sceleratum, scilicet pedagogum illum, necauit etiam ipsam puellam, & ita duxit acerbas exequias, ne celebraret turpes nuptias eius, scilicet cum corruptore, quia potuisset Saturninum cogere quam vitiarat, ducere. ASCEN.

DE

DE P. MEVIO.

QVid P. Meuius, quàm seuerum pudicitiæ custodem egit? in libertum namque gratum admodum sibi animaduertit, quia eum nubilis iam ætatis filiæ suæ osculum dedisse cognouerat, præsertim cum non libidine, sed errore lapsus videri posset. Cæterum amaritudine pœnę, teneris adhuc puellæ sensibus, castitatis disciplinam ingenerari magni æstimauit. Eiq; tam tristi exemplo pręcepit, vt non solum virginitatem illibatam, sed etiam oscula ad virum syncera perferret.

OLIV. Meuij crudelitas pro filiæ pudore tis. QVid P. Meuius] Meuius acer pudicitiæ custos, libertum, quem vnicè diligebat, propter datum vel errore, vel malitia filiæ iam nubili osculum, nulla erroris habita ratione occidit. Voluit enim vt in ea ætate disceret filia tā rigido exemplo, castitatem esse seruandam: adeo vt non solum corpus intactum, sed oscula quoque illibata perferret ad virum. [Errore ductus] Quod in teneris annis eam osculari fortasse solitus fuisset, ea nunc consuetudine deceptus simplex osculum puellæ dedisset. [Illibatam virginem] Intactam, & inuiolatam videlicet integram.

ASCEN. QVid P. Meuius] Supra egit quam. i. quantum seuerum custodem pudicitiæ egit, q. d. maxime seuerum. [Quia animaduertit in libertum admodum gratum], i. morte eum puniuit, quia cognouerat eum dedisse osculum filiæ suæ ætatis iam nubilis, præsertim cum libertus ille posset videri lapsus .i. peccasse, non libidine, quia casta possunt esse oscula, sed errore. s. malæ consuetudinis, putādo etiam nubilem posse osculari, quam paruulam osculatus fuerat. [Cæterum]. i. sed pater sup. æstimauit magni, disciplinam castitatis ingenerari sensibus puellæ, annis adhuc teneris, amaritudine pœnæ. s. capitalis, & præcepit ei. s. filiæ suæ tam tristi. i. seuero exemplo, vt perferret ad virum, non solum virginitatem illibatam, idest intactam, sed etiam oscula sincera, idest pura aut incorrupta.

DE Q. FABIO MAXIMO Seruiliano.

QVintus vero Fab. Max. Seruilianus, honoribus, quos splendidissime gesserat, Censuræ grauitate consummatis, exegit pœnas à filio dubiæ castitatis, & punito pependit voluntario secessu conspectum patrię vitando.

OLIV. QVintus Fab. Seruilianus] Hic omnibus honoribus emeritis in censura seuerissimus, hic cum suspectam haberet filij pudicitiam illum occidit, deinde rubore quodam confusus, quòd tam flagitiosum filiū habuisset, ex vrbe discedens, voluntarium sibi exilium indixit, ita vt post hoc factum amicorum conspectum fugiens, in vrbem redire noluerit. [Splendidissimè] Cum summa laude, & gloria. [Cōsummatis] Emeritis, nam omnibus honoribus perfunctus fuerat.

ASCEN. QVintus verò Fab. Max. Seruil. honoribus]. i. magistratibus omnibus quos gesserat. s. per ordinem, splendidissime. i. cum summa laude cōsummatis. i. completis & emeritis; quia altius ascendere non poterat, grauitate Dictaturæ exegit pœnas à filio, castitatis dubiæ. i. quia rumor erat eū amisisse pudicitiam, & muliebria passum, & pependit, idest persoluit sup. pœnas, punito .i. filio, vitando conspectum patriæ .i. vrbis Romæ, secessu voluntario. i. exilio sponte assumpto, aut fuga potius è conspectu ciuium.

DE P. ATTILIO PHILISCO.

*DIcerem Censorium virum nimis acerbum extitisse, nisi P. Attilium Philiscum in pueritia corpore quęstum à domino facere coactum, tam seuerum postea patrem cernerem filiam enim suam, eò quòd stupri se crimine coinquinauerat, interemit. Quàm sanctam igitur in ciuitate nostra pudicitiam fuisse existimare debemus, in qua etiam institores libidinis, tam seueros eius * iudices euasisse animaduertimus? Sequitur excellentis nominis, ac memorabilis facti exemplum.*

* Vindices.

OLIV. DIcerem Censorium.] Attilius Philiscus à pueritia seruus, ab hero coactus est fieri meritorius & facere in tenera ætate è corpore quęstum, postea verò in libertatem assertus, cum vxorem duxisset, & ex ea filiam suscepisset, vbi primum cognouit stuprum admisisse, eam occidit, mirum profectò, qui fuisset turpitudini semper assuetus, turpitudinem in filia non pateretur. [Quam sanctam igitur] Intendit argumentū, si ministri libidinis, inquit tam seueri violatæ pudicitiæ vindices extiterunt, quales cæteros fuisse existimamus. [Institores libidinis] Viles libidinis negotiatores, qualis fuerat Philiscus. [Sequitur excellentis] Nominis.

ASCEN. DIcerem virum Censorium]. s. Fabium Seruilianum extitisse nimis acerbum, nisi cernerem P. Attilium Philiscū coactum a dominio. s. Lenone, facere quæstum. i. esse scortum meritorium, corpore. s. suo, in pueritia antequam pubesceret, vnde meritò in Roman. dicit Apostolus, quod tradidit illos Deus in passionem ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum qui est contra naturam, similiter autem & masculi, &c. postea, scilicet quam libertate donatus fuerat, patrem tam seuerum. Enim pro quia, ipse interemit filiam suam, eo quòd coinquinauerat se crimine stupri: [Quam]. i. quantum sanctam igitur debemus existimare pudicitiam fuisse in ciuitate nostra, hoc est Romana, in qua animaduertimus etiam institores libidinis. i. conciliatores, & patronos, ac negociatores, & quæstum ex ea facere solitos, vt fecerat Philiscus, euasisse. s. effectos esse tandem tam seueros iudices. i. censores, & vindices eius, q. d. nimirum sanctissimā. Cum tamen ex eodem fonte minimè sanctam illis fuisse argumentari liceat, quippe vbi masculi impunè de corpore suo quæstum fecerant. Sed author diceret, aliud turpitudinem, professis licere, aliud legitimum thorum professos, ac professuros professurasque decere. [Sequitur exemplum]. i. quod iam dicam est exemplum nominis excellentis, quia in magnū virum animaduersum est: ac facti memorabilis, idest digni memoria.

DE M. CLAVDIO MARCELLO.

*MArcus * Claudius Marcellus Aedilis Currilis C. Scantinio Capitolino Trib. pleb. diem ad populum dixit, quod filium suum de stupro appellasset, eoque asseuerante se cogi non posse, vt adesset, quia sacrosanctam potestatem haberet, & ob id Tribunitium auxilium implorante, totum Collegium Tribunorum negauit se intercedere, quominus pudicitiæ quæstio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus, vno teste qui tentatus erat, damnatus est, constat iuuenem productum in rostra, defixo in terram vultu, perseueranter tacuisse, verecundoq; silentio plurimum in vltionem suam valuisse.*

* Plut. in vita, vbi collegam Marcelli vocat.

MArcus Claudius Marcellus] Hic ille Marcellus est, qui cœso viriliter Domaro Gallorum Duce, opima spolia reportauit, qui prius Hann. apud Nolam vinci posse docuit qui Syracusas in Sicilia munitissimā vrbem expugnauit, qui multa atque præclara pro Rep. gessit, cum igitur comperisset Cn. Scantinium Capitolinum Trib. pl. de stupro compellasse filium suum, adolescentulum egregia forma, sed pudicitia, atque modestia magis ingenuum, diem illi dixit ad populū, nam cum puer vni resistendo scelerato Tribuno nihil se proficere posse videret, rem ad patrem detulit. Accusatus igitur Tribunus beneficio magistratus se primum tueri conatus est, cum diceret se cogi non posse, quod Tribunitiam potestatem haberet, Tribunorumq; auxilium implorauit, quorum nulla intercedente, damnatus in illo iudicio nullus est testis adhibitus, præter ipsum adolescentem, qui productus, & à iudicibus interrogatus, cum ingenuo pudore deterritus, non auderet obscenissimam rem indicare, vultum in terra defixum, tacitus perseueranter tenuit, quod vbi viderunt iudices nihil vlterius inquirendum esse existimantes. Scantinium damnauerunt. [Sacrosanctam potestatem] Tribunitiam potestatem, quæ sacrosancta ideo dicebatur, quia lex erat, qui tribunum violasset, eius caput sacrum foret. [Vno teste] Puero ipso, Marcelli filio. [In vltionem suam] in Tribuni damnationem. OLIV.

Scantinij damnatio

ASCEN. CLaudius Marcellus Aedilis Currulis] Dixit Caio Scantinio Capitolino. s. cognomento Trib. pl. s. officio, diem ad populū, i. vt se purgaret si posset coram populo, q appellasset .i. solicitasset filium suum, videlicet Marcelli, de stupro. s. illi inferendo, & eo. s. Scantinio asseuerante, se non posse cogi, vt adesset

adesset.s.ad causæ dictionem,quia haberet potestatem sacrosanctam,videlicet Tribunitiã, & implorante ob id auxilium Tribunitiũm. i. à contribunis suis præsidium, totum Collegium Tribunorum negauit se intercedere, quo minus. i. vt non,vt quæstio.i.inquisitio pudicitiæ. i.de pudicitia violata, aut solicitata,perageretur.i. vsq; ad sententiam vltimam ageretur. Itaque Scantinius citatus reus.i. defensurus se,damnatus est vno teste,qui erat tentatus,licèt nihil dixerit præ pudore,quia ipse filius nihil dixit. nam constat iuuenem deductum in rostra,vbi verba ad populum haberi solebant,tacuisse perseueranter, vultu defixo in terram. & valuisse plurimum in vltionem suam. i.quàm pater de se fecit, silentio verecundo,quia qui tacet consentire videtur,vnde etiam virgo illa in Eunucho Tarentiana plorando, & tacendo vitium sibi illatum,indicabat.

DE METELLO CELERE.

Metellus quoque Celer stuprosæ mentis acer punitor extitit, Cn. Sergio Silo promissorum matrifamiliæ nummorum gratis diem ad populum dicendo,eumque hoc vno crimine damnando,non enim factum tunc,sed animus in quæstionem deductus est,plusque voluisse peccare nocuit,quàm non peccasse profuit, concionis hæc, illa curiæ grauitas.

OLIV. Metellus quoque] Cn. Sergio nummos matrifamilias promiserat,tentans illius animum, vt pretio mota sibi morem gereret, matrona rem detulit ad magistratum, ille Sergium, quòd pecuniam promisisset, fœminam corrupturus,iudicio damnauit, non enim factum sed voluntas punita est, nam qui semel animo suo mœchatus fuerit peccauit. [Stuprosæ mentis) Libidinosæ voluntatis. [Sed animus in quæstion.] videbant enim illi non defuisse voluntatem, sed facultatem,reum igitur fecit illum voluntas, non peccatum, plusque illi nocuit voluisse peccare, quam profuit non peccasse,vel non potuisse.[Concionis hæc]Illa curiæ.

ASCEN. Metellus quoque Celer extitit acer punitor mentis]i. affectionis stuprosæ. i. stupri inferendi plenæ, dicendo Cn. Sergio Silo diem ad populum, gratia nummorum promissorum.s.ab eo matrifamiliæ, & damnando eum hoc vno crimine. Enim pro quia, factum non est sup. deductum in quæst.).inquisitione,atque examine,sed animus est deductus & voluisse peccare promittendo. s.nũmos plus nocuit, quam non peccasse. s.actu ipso profuit. peccat enim in legem diuinam,quamuis forte secus sit de humana,qui animum peccandi habet. [Concionis,&c.] Hæc grauitas. s.iam dicta,sup.est, aut fuit concionis.i.totius populi illa.s.quę sequitur fuit sup. grauitas Curiæ.i.ipsius Senatus.

DE TITO VETVRIO filio Veturij.

* De nominibus, & tempore dissentit à Liu. lib.8.
* Caio.

Titius Veturius filius eius Veturij, qui in consulatu suo Samnitibus,ob turpiter ictum fœdus, deditus fuerat,cum propter domesticam ruinam,& graue æs alienum * Cęlio Plotio nexum se dare adolescentulus admodum coactus esset, seruilibus ab eo verberibus, quia stuprum pati noluerat,affectus, querelam ad Consules detulit,à quibus hac de re certior factus Senatus. Plotium in carcerem duci iussit, in qualicunque enim statu positam Romano sanguini pudicitiam tutam esse voluit. Et quid mirum si hoc vniuersi P. C. censuerunt?*

OLIV. Titius Veturius filius eius]Cum propter longum & difficile bellum Samnitum sæpius tributum ciuitati esset imperatum,exausta tandem ciuitas ex fœneratoribus sumere cogebatur,qui vero grauiori ære astricti ,fenus soluere non poterant,nexi fęneratoribus dabantur,quibus tanto tempore seruirent,donec debitum omne persoluissent. Inter hos igitur datus est Veturius nobilis adolescens Consularis viri filius,quem C.Plotius fenerator, cui nexus datus fuerat, cum vi stuprare voluisset: ac ille pertinacissimè recusasset, eum verberibus mulctauit sceleratus homo quod eius libidini obtemperare noluisset, hic igitur adolescens verę nobilis, in forum prorupit, Plotium accusauit, quẽ Senatus damnatum in carcerem conijci iussit. In hac hist. Val. dissentit à Liu. non enim Veturium, sed Publium quendam nexum datum, nec C.Plotio,sed L.Papyrio feneratori fuisse dicit.Idque factum esse ad deditionem Caudinam. Mutatum enim dicit esse ius ob vnius fęneratoris libidinem, & crudelitatem insignem. L.Papyrius is fuit,cui cum Senatus consulto Pub.ob æs alienum paternum nexus datus esset,quæ forma, ætasque miseri cordiam elicere poterant,ad libidinem & contumeliam animum accenderunt, vt ætatis eius fructu aduentitium crederet datum, primo igitur pellicere adolescentem sermone incesto est conatus,deinde postquam aspernabatur flagitium, aures minis territare, atque identidem admonere fortunæ suæ,postremo cum ingenuitatis magis, quam præsentis conditionis memorem videret,nudari iubet, verberaque afferri, quibus laceratus iuuenis, cum se in publicum proripuisset, libidinem,crudelitatemque conquerans fœneratoris,ingens vis hominum,cum ætatis miseratione,tum indignitate iniuriæ accensa,suæ conditionis, liberorumque suorum respectu in forum atque inde agmine facto ad curiam concurrit. Et cum Consules tum vultu repetino coacti Senatum vocarent, introeuntibus in Curiam patribus,laceratum virgis tergum procumbentis ad singulorum pedes ostendebant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnius ingens vinculum fidei, iussique consules ferre à populum, ne quis, nisi qui noxiam meruisset,donec pęnam lueret in compedibus, aut in neruo teneretur, pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esse.Itaque nexu soluti, cautumque in posterum, ne necterentur.[Ob turpiter ictum fędus] Nota est historia, quomodo apud furculas Caudinas clausi & obsessi fuere Ro. à Samnitibus.T. Veturio Caluino,& Spurio Posthumio Consulibus, & sub iugum missi, icto federe cum hostibus. quod P. R. non probauit,nec accepit. Sed auctores federis turpis deditionis dedendos hostibus censuit, vt populus religione solueretur.[Domesticam ruinam] Quia res familiaris perierat pater grandi ære alieno astrictus erat, quod cum soluere non posset filius feneratori in seruitutem se dari passus est, quamdiu debitum seruitute persolueret.

Titius Veturius filius eius Veturij,qui fuerat deditus].i. in potestatem datus. [Samnitibus in Consulatu suo] i. cum esset Consul,ob fœdus ictum turpiter. i. cum summa ignominia exercitus Rom.ad furcas Caudinas sub iugum missi,cum ipse adolescentulus admodum.i. valde.i.prima parte adolescentiæ, coactus esset daret Cęlio Plotio se nexum.i. in vincula,vt in compedibus opus faceret ipsi creditori, propter ruinam domesticam & graue æs alienum.i.debitum contractum ex ære alieno, affectus ab eo. s.Plotio verberib. seruilibus.i.seruo dignis,aut inferri consuetis,quia noluerat pati stuprum,detulit querelam ad Consules à quibus.s.Consulibus,Senatus factus certior.i.edoctus de hac re.s.de turpi sæuitia Plocij,iussit Plocium duci in carcerem. Enim pro quia, Senatus voluit pudicitiã esse tutam sanguini Rom. positam in qualicunque statu. q. d.etiam in compedibus habito. Et quid mirum. Clausula est continuatiua, & ita ad vtrumque exemplum pertinens,sed potius ad sequens, sicut & illa concionis hoc,&c.Ordo est. [Et quid mirum]Sup.est si vniuersi P.C.censuerunt hoc.s.pudicitiam. Rom.in quocunque statu debere esse tutam,q.d.nihil. Cum etiam vnum virum id censuisse constet.Nam Caius, &c.occurit nunc,quod de ingratitudine dictum est facilius ignoscendum ingratitudini totius ciuitatis,quàm singulorum, quo circa videtur admirabilius totum Senatum id censuisse, quàm singulos,nam si totus ita censuit, videtur consequens esse, vt singuli ita censuisse dicantur:sed non continuo si vnus aut alter,ergo omnes. Quocirca sciemus difficilius esse interdum vnum rectè iudicare, quàm multitudinem,quia vnius iudicium facile subuerti potest,multorum nõ potest,dummodo illi multi sapientes sint, quocirca in iudicio patrum conscriptorum licet vnus, & alter non rectè senserit, quia potioris partis præualet sententia,totus tamen ordo rectè iudicare facillime potest,in multitudine autem plebis, vbi pauci sunt boni,& rectè sentiens, facilius est totam concionem errare, quia plures meliores vincunt,quam singulos extra concionem, vnde in cap.de ingratitudine potius multitudini ingratæ, quam singulis ignoscendum censuit.

DE C. FESCENINO TRIVMVIRO.

Caius Fescenninus Triumuir. C. Cornelium fortissimæ militiæ stipendia emeritum, virtutisque nomine quater honore primipili ab imperatoribus donatum, quod cum ingenuo adulescentulo stupri commercium habuisset.*

* Capitalis.

habuisset, publicis vinculis oneravit, à quo appellati Tribuni, cum de stupro nihil negaret, sed sponsione se facere paratum diceret, quòd adolescens ille palam, atque aperte corpore quæstum factitasset, intercessionem suam interponere noluerunt. itaque Cornelius in carcere mori coactus est. Non putarunt Trib. pl. Remp. nostram cum fortibus viris pacisci oportere, vt externis periculis domesticas delitias emerent.

OLIV. Cor. mors pro violato adolescentis pudore. CAius Fescenninus Triumuir] Cornelium strenuum militem, qui multa pro Rep. fortiter gesserat in vincula coiecerat, quod cum ingenuo adolescentem stuprum commisisset, ille factum non negabat, sed facti excusationem afferebat, quòd ille adolescens publicè quæstum ex corpore facere consueuisset, idq; datis sponsoribus se probaturum affirmabat, & propterea non id sibi fraudi esse debere. Imploratoq; frustra Tribunorum auxilio, quia nemo intercedere voluit in carcere mori coactus est. [Triumuiri] Triumuiri primo libris tantum Sybillinis præferunt, postea creati sunt in deducendis Colonijs, postremo in sumendo supplicio de damnatis, & tantum dicebantur Triumuiri rerum capitalium. [Commerciũ] Consuetudine; propriè commercium dicitur commutatio mercis, ponitur tamen pro commutatione cuiuscunque rei, vt commercium literarum, commercium linguæ. Liu. de Numa loquens, quo linguę commercio dixit, & ponitur pro consuetudine, vt hoc loco. [Domesticas delitias] Vt pro rebus benè gestis concederet domi turpiter viuere, vt supra dixit, quid prodest foris esse strenuum, si domi malè vixeris.

ASCEN. NAm igitur, Caius Fescenninus Triumuir] Capitolinus (Multi textus, hoc vltimum non habet, quod agnomen est ponendum) dicebatur ante Triumuir, sine epitheto, post Triumuir cum epitheto, vt si Triumuir Capitolinus, idest ad inspiciendos libros Sybillinos creatus, verum hic conijciendi in carcerem munus habuisse videtur) onerauit catenis publicis C. Corn. emeritum. i. vsque ad remissionem meritum, aut euidenter meritum stipendia. i. æra fortissimæ militiæ, & donatum ab Imperatoribus quater nomine. i. ratione, & titulo virtutis, honore primipili. i. antesignani, aut qui primum pilum ferret, quod habuisset commercium. i. consuetudinem, aut conuentionem & pactum stupri, cum adolescentulo ingenuo. [A quo] s. C. Cor. Trib. appellati, i. contra Triumuiri violentiam, ne. s. pateretur ciuem Rom. in vincula conijci, cum ipse nihil negaret de stupro. i. fateretur se stuprum commisisse, sed diceret se paratum facere sponsionę. i. cautionem, ad omne damnum reponendum, si in probatione defecerit, quod adolescens ille factitasset quęstum. i. lucrum turpe, corpore, s. suo libidini exposito, ac prostituto, palam, atq; apertè, & ita innueret, nullam illi à se iniuriam factam Tribuni noluerunt ponere intercessionem suam: i. noluerunt eius incarcerationem impedire auctoritate sua. Nam licèt quæstum facienti iniurius non fuerit. Romano tamen sanguini contumeliam intulit. [Itaque] i. & ita Cornelius coactus est mori in carcere. Enim pro quia, Trib. pl. nõ putauerunt Rẽp. nostram, i. Romanam, oportere pacisci. i. pactum facere cum viris fortibus qualis erat Cornelius iste, vt s. viri fortes emerent delicias, i. turpem voluptatem, ac libidinem cum ingenuis, dum domi essent, periculis externis, quæ obirent, sum in bellis essent, hoc est noluerunt tale pactum facere, vt permitterent eos, qui fortiter foris egerint, molliter ac turpiter domi viuat.

DE COMINIO TRIB. PLEB.

LIbidinosi Centurionis supplicium, Marci Lectorij Mergi Tribuni militaris, ęque similis Fędus exitus sequitur, Cui Cominius Trib. pl. diem ad populum dixit, quod cornicularium suum stupri causa appellasset. Nec sustinuit eius rei sententiam Lectorius, sed seipse ante indicij tempus fuga prius subtraxit, deinde etiam morte se puniuit. Naturæ modum expleuerat, fato tamen functus, vniuersæ plebis sententia crimine impudicitiæ damnatus est. Signa illum militaria, sacratæ aquilæ, & certissima Romani imperij custos seuera castrorum disciplina: vsque ad inferos persecuta est. Quoniam cuius virtutis magister esse debuerat sanctitatis corruptor tentabat existere.

OLIV. LIbidinosi Centurionis] Hic notatur Cornicularium significare eum, qui in cornu militares excubias facit, vt quidam volunt, sed falluntur sine dubio, nam Accensus nomen erat ordinis, & promotionis in milites, vt nunc dicitur princeps, vel Commentariensi, aut Cornicularius. Asconius ita refert. Accensi dicebantur attributi Decurionibus, hoc est ministri eorum, quasi ad censum additi, quos nunc Commentarienses, & Cornicularios appellant. Sed quia huius rei rationem nullam affert, sunt qui censent Commentarienses dictos, quod comminiscerentur, hoc est fingerent aliquid, quia tanquam ministri erant. Cornicularios autem eo quod vna cum suis Decurionibus in cornibus acierum statuebantur. [Centurionis] Cornelij, de quo supra diximus.

ASCEN. LIbidinosi, &c.] Ordo est. Exitus æquè fędus videlicet Marci Lectorij Mergi Trib. militaris sequitur supplicium Centurionis libidinosi, videlicet Caij Cornelij in carcere extincti non vt Oliu. dicit Fescenini, qui licet supplicium intulit, atque ita forte dici posset supplicium eius actiuum, tamen quia non fuit libidinosus, sed punitor libidinis, vnde de pudicitia eius exemplum superius allatum, exponendum est passiue de supplicio, vt dixi C. Cornelij, qui & primipilus, & centurio fuit, ens supp. æque fœdus. i. turpis, vt exitus Cornelij, cui. s. Lectorio Cominius trib. ple. dixit diem ad populum, quòd appellasset. i. interpellasset, aut sollicitasset cornicularium suum. i. commentariensem militem causa stupri. [Nec Lectorius sustinuit.] i. potis fuit expectare sententiam eius rei. i. litis, aut accusationis, sed ipse. i. sua sponte subtraxit se prius fuga ante tempus iudicij, deinde puniuit se etiam morte. [Lectorius] Supple expleuerat modum. i. mensuram naturę. i. quantum per naturam in eum sęuiri permittebatur, quia vsque ad mortem, tamen ipse functus rato. i. mortuus, damnatus est crimine impudicitiæ, sententia plebis vniuersæ, & si dicas, quid illa defuncto obfuit? dicit, signa militaria, vtpote aquilæ sacratæ, s. Ioui, & seuera disciplina castrorum. i. castris exerciti solita, certissima custos imperij Roma. persecuta est illum vsque ad inferos, quia iam vita defunctum. Quoniam ipse tentabat existere corruptor sup. eius virtutis. videlicet corniculari sui, cuius debuerat esse magister. i. doctor verbo, & exemplo.

DE CAIO MARIO.

HOc monuit C. Marium imperatorem, tum, cum Clusium sororis suæ filium Tribunum militum à Cælio Plotio manipulario milite iure cæsum pronunciauit, quia eum de stupro cõpellare ausus fuerat. Sed vt eos quoque qui in vindicanda pudicitia dolore suo* publica lege vsi sunt, strictim percurram Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Meuius L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit: Carbo Actienus à Bibieno, item Pontius à P. Cernio deprehensi castrati sunt: Cn. etiam Furius Brocchum, quem deprehenderat, familiæ stuprandum obiecit: quibus ira sua indulsisse, fraudi non fuit.*

* Cic. pro Mil. Plu. in vita & apoph. vnde hic C. Luciũ possit legere.
* pro publica.

OLIV. HOc monuit C. Marium] Hoc legitur in vita Marij. Cicero quoque in oratione pro Milone huius exempli mentionem facit, Cum Clusius C. Plotium stuprare voluisset, tantæ obscœnitatis ira commotus Plotius, Clusium occidit Ductus est in iudicium Plotius, tum prætor erat Marius qui Clusium nepotem suum iure cæsum pronunciauit. Plu. dicit. Marij nepotem C. Lucium fuisse nominatum, adolescentem vero Treboniụm, quem Marius cognita causa non solum absoluit, sed admiratione virtutis insuper coronauit, tanquam pulcherrimum illis temporibus facinus ędidisset Cic. in Milonianam pudicitiam inquit, cum eriperet multi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris interfectus est ab eo, cui vim afferebat, facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit atque hunc ille summus vir solere solutum periculo liberauit.] Manipulario] Qui sub eodem manipulo cum alijs militabat. [Sed vt eos] Nonnullos per transitum tangit, qui ira perciti suo dolore vsi sunt pro lęge. In adulterio. s. cum vxore. Neruis, vt arbitror melius quam Pernis. [Stuprandum obiecit] Hic scelus scelere vindicauit. [Fraudi non fuit] Penę à præcedente quòd sequitur.

ASCEN. HOc]. s. exemplum seueræ vltionis in impudicum monuit C. Marium Imperatorem, tunc, cum pronunciauit Clusium filium sororis suæ & sup. tri. mil. cæsum iure a Cœlio Plotio milite manipulario, quia ausus fuerat cõpellare. i. solicitare

solicitare eũ de stupro. [Sed vt percurram strictim]ideſt paucis verbis quoque.ideſt etiam eos,qui vſi ſunt dolore ſuo.i.vehementi zelo, pro lege publica.i.loco legis publicæ,in pudicitia vindicanda. ideſt vlciſcendo eos, qui pudicitiam violarunt Sempronius Muſca,alij habent Muſica, cecidit flagellis Caium Gallium deprehenſum in adulterio.ſ.cum vxore Sempronij, Caius Meuius cõtudit neruis,ideſt chordis ex neruis, aut vt alij legunt pernis. ideſt oſſibus pernarum, Luc. Octauium deprehenſum ſimiliter, ſ.in adulterio Carbo Actienus, itẽ Pontius deprehenſi.ſ.in adulterio caſtrati ſunt.Carbo ſup. caſtratus à Bibieno, & Pontius à Pub. Cernio, alij habent Triuio. [Cn. etiam Furius obiecit Brocchum] Quem deprehenderat,ſcilicet in adulterio vxoris,ſtuprandum familiæ vnde Horat.in Serm Hic ſe præcipitem tecto dedit,ille flagellis ad mortem cęſus fugiens, hic decidit arce Prædonum in turbam,dedit hic corpore nummos; Hunc periunxerũt calones, quinetiam illud accidit, vt quidam teſtes caudamque ſalacẽ, Demeteret ferro, &c. vbi tangit fere omnes quos,hic auctor. Nam & cæſos flagellis dicit, & ſtupratos cum dicit. Hunc periunxerunt. ideſt & caſtratos illic,caudamq; ſalacem.ideſt penem,aut mentulam demetteret ferro,&c. Quibus, ſcilicet qui deprehenſos propria auctoritate puniuerunt, non fuit fraudi.ideſt damno, aut detrimento indulſiſſe. ideſt nimium paruiſſe iræ ſuæ. Vnde leges permittunt deprehenſos in adulterio.ſubito illo calore occidi.

THEO. NEruis contudit]Antiqui libri habent pernis,vt intelligas calcibus. Furius Brocchum, locus eſt anceps aliquot enim vetuſta exemplaria contrauerſum ſcribunt Furium Brocchus, vt à Broccho Furius in adulterio deprehenſus, caſtratuſque videatur.

EXTERNA.

DE HIPPONE FOEMINA.

Atque vt domeſticis externa ſubnectam Græca fęmina nomine Hippo cum hoſtium claſſe eßet excepta,in mare ſe, vt pudicitiam morte tueretur,abiecit:cuius corpus Erechtheo littori appulſum proxima vndis humus, ſepulturæ mandatum, ad hoc tempus tumulo contegit: ſanctitatis verò gloriam æternæ traditam memoriæ Græcia laudibus ſuis celebrando quotidie florentiorem effecit.

OLIV. ATque vt externis] Hippo Græca mulier, quibus parentibus incertum eſt,forma præcellens, capta à nautis cũ pudicitiam ſuam periclitari ſenſiſſet, noctu,ſe pręcipitem dedit in vndas,morique pudica,quam impudica viuere maluit, cadauer eius eiectũ ab vndis Græci in Erythreo lictore haud procul ab vndis ſepulchro condiderunt, & ad hanc vſque ætatem eius ſanctitas & pudicitia æterna memoria celebratur. Erythreo mari rubro,nam erythron rubrum dicitur. Aeternæ traditam memoriæ.Quia in hiſtorijs celebratur.

ASCEN. ATque vt externa ſubnectam domeſticis].i.Romanis exẽplis externa ſubnectam,fęmina Græca nomine Hippo, cum eſſet excepta.ideſt capta à claſſe hoſtium abiecit ſe in mare,vt tueretur.ideſt ſeruaret morte pudicitiam: cuius corpus appulſum littori Erechtheo. ideſt ad littus Erechtheum. Oli. legit Erythreo,i.maris rubri, quo ſi appelli potuit, viderit ipſe. Humus proxima vndis. i.littoralis ora, contegit tumulo mandatũ ſepulturæ ſup. vſque ad hoc tempus. Vero pro ſed, Græcia effecit gloriam ſanctitas traditam æternæ memoriæ florẽntiorem,quotidie celebrando ſup.eam laudis ſuis.

THEO. ERythreo]Manuſcripti liberi habent,Entreo littori appulſum. Ianus exiſtimabat Aenio caſtigandum,nec Hippo, ſed Arco legebat.Herodici Teſſalorum, longè principis ea filia fuit, vxor Paridis, quæ ſe præcipitem dedit in mare ne ſua pudicitia Philippo Demetrij filio Macedonum regi, ludibrio foret: hiſtoriam refert belli Macedonici li.x. Liu.aliter quam Val.Græcos & alios ſecutus eſt auctores Aenio. Nam res ad Aenum geſta vt Liu.etiam tradit.

DE ORGIAGONTIS REGVLI VXORE.

*Li.li.38. *Vehementius * hoc, illud conſideratius exemplum pudicitiæ. Exercitu & copijs Gallogræcorum à Cn. Manlio Conſule in Olympo monte ex parte de letis, ex parte captis, * Orgiagontis Reguli vxor miræ pulchritudinis à Centurione, cui cuſtodienda tradita erat, ſtuprum pati coacta: poſtquam ventum eſt in eum locum in quem Conſulis * iuſsu Centurio mißo nuncio,nec eſſarios mulieris precium, quo eam redimerent, afferre iußerat, aurum expendente Centurione, & in eius pondus animo, oculiſque intento, Gallogræcis lingua gentis ſuæ imperauit, vt eum occiderent, interfecti deinde caput abſcißum manibus retinens ad coniugem venit, abiectoque ante pedes eius, & iniuriæ, & vltionis ſuæ ordinem expoſuit. Huius fęminæ quid aliud quiſquam, quàm corpus in poteſtatem hoſtium veniſſe dicat, Namque animus neque vinci, neque pudicitia capi potuit.*

* Oriſgõtis in Liuio. Oriagontis in alijs.

* Iniuſſit fortaſſe melius ex Liuio.

OLIV. VEhementius hoc]Gallogræci reliquiæ fuerunt exercitus Brenni Ducis, qui cum deleta Græcia in orientem duceret exercitum in media Aſia conſedit, & permixta lingua vtraque Gallica & Græca, Gallogræci appellati ſunt;hi autẽ dicebantur inter auxilia regis Antiochi fuiſſe,& Cn.Manlius affirmauit à ſe victos eſſe,nam, vt linguæ mixtæ molliores ſunt,ita quoque molliores facti, & inde victi, & fugati; ſed Orgia vxor capta, & cuidam Centurioni tradita in cuſtodiã, cum propter eximiam pulchritudinem per vim eam ſtupraſſet,occaſione vltionis expectata, violentiam ſuam fortiter vlta eſt. Front. Orgiagontis,inquit regis vxor à Centurione ſtuprum paſſa memorabili exemplo cuſtodia euaſit, reuulſumque militis caput ad maritum ſuum detulit. Plu.de viris illuſtr.inter captiuos, inquit vxor regis Orgiagontis Cẽturioni cuidam in cuſtodia data eſt, à quo vi ſtuprata, de iniuria tacuit,& poſt impetrata redemptione,marito adulterum interfectum tradidit. [Vehementius hoc] ſcilicet de Hippone exẽplum. Quia mori voluit. [Illud quod modo referam de Orgiagontis vxore,conſideratius]Quia expectauit occaſionem vindictæ. [In eum locum] Locus deputatus fuerat quo eius neceſſarij ad redimendam eam venirent. [Huius fœminæ quid aliud] Si quis diligenter inſpexerit,quanto animi robore vlta ſit pudicitiam ſuam Orgiagontis vxor, facile intelliget corpus,non animum capi,nec pudicitiam violari potuiſſe.

ASCEN. VEhementius hoc] ideſt hoc ſcilicet iam dictum exemplũ pudicitiæ.ſ.mulieris Græcę ſup.fuit vehementius,illud ſcilicet quod iam dicetur ſup.fuit exemplum pudicitiæ conſideratius.i.temperantiore animo factum. [Copijs] ideſt exercitibus Gallogræcorum ideſt illorum populorum à Gallis ortorum, & in Græciæ parte, quam Brenno duce olim inuaſerant regnantiũ,deletis ex parte, & captis ex parte à Cn.Manlio Conſ. ſcilicet Ro. in Olympo monte. Vxor Orgiagontis, ſeu Oriagontis vt ſit viri nomen,nam aliter dicam Orgiagontis vxor Reguli. ſcilicet Gallogræcorum miræ pulchritudinis, coacta pati ſtuprum à Centurione. ſcilicet Romano, cui tradita erat cuſtodienda, poſtquam ventum eſt.ſ.ab ea, & à Centurione,in eum locum,in quem Centurio iuſſu.i.ex mandato Conſulis.ſ.Manlij iuſſerat nuncio miſſo. i.per nuncium ad hoc miſſum, neceſſarios id eſt proximos ſanguine,mulieris afferre precium,quo redimerẽt eã; Centurione expendente. ideſt pendendo exquirente pondus auri,& integro animo,& oculis, intento.i.ad pondus auri, quod allatum erat; mulier ſup.imperauit lingua gentis ſuæ, Gallogræcis, vt occiderent eum.ſ.Centurionem, deinde ipſa retinens manibus caput interfecti.ſ.Centurionis. [Abſciſſum] ſcilicet Gallogræcis, venit ad coniugem.i.maritum ſuum, & ſup.capite abiecto ante pedes eius,ſ.mariti, expoſuit.i.declarauit ordinem.i.ſeriẽ, & omnem proceſſum, & ideſt ſimul iniuriæ ſuæ quã paſſa erat, & vltionis ſuę,quam in Centurionem fecerat. Qui propterea iniurius erat,quod cuſtodię ſuę datam, & precio ſtatuto redimendam, violauerat,quid aliud huius fęminę quiſquam dicat.i.dicere merito poſſit, veniſſe in poteſtatem hoſtium, quã corpus, quaſi dicat nihil. Namque animus, neque potuit vinci,nec pudicitia ſup.eius potuit capi;aut potius vtrumque referatur ad animum iuxta regulam Vallæ,quia pręponitur ſequentibus particula, neque geminata, vt pudicitia ſit ablatiui caſus, ſic nec animus potuit capi, id eſt priuari pudicitia, ſicut oculis capti,qui vſu eorum priuati ſunt dicuntur.

THEO. ORgiagontis lege Plut.de claris mulieribus,& Liu.de bello Macedonico lib.8. quamuis inſcitia librarij poſt tot etiam cenſuras, Orgiſgontis nomen vniuerſè ſcriptum eſt.

DE

DE VXORIBVS THEVTONICORVM.

* Florus lib. I. cap. 3. Plut. in Mario pau lulū diuer sa scribūt.

*Theuthonicorum * verò coniuges Marium victorem orarunt, vt ab eo virginibus vestalibus dono mitterentur, affirmantes æquè se, atque illas virilis concubitus expertes futuras, eaque re non impetrata, laqueis sibi nocte proxima spiritum eripuerunt. Dij melius, quòd hunc animum viris earum in acie non dederunt: nam si mulierum suarum virtutem imitari voluissent, incerta Theutonicæ victoriæ trophæa reddidissent.*

OLIV. THeutonicorum verò] Cymbri, Theutoni Senones, ab extremis Galliæ profugi, cum terras eorum inundasset Oceanus nouas sedes toto orbe quærebant: exclusi, & Gallia, & Hispania, cum in Italiam migrassent, terram ad habitandum à Senatu populoq; Romano petierunt, qua negata, quod nequiuerunt precibus armis petere constituunt, sed eorum primum impetum Syllanus sustinere non potuit, nec secundum Manlius nec tertium Cepio; omnes fugati, exutique castris sunt, actumque fuisset de Imperio Ro. nisi Marius illo seculo contigisset, qui non ausus congredi statim, militē tenuit in castris donec inuicta rabies, & impetus quem pro virtute barbari habent cōsenesceret; quo facto, illos facile superauit. Nam cum tripartito agmine illi per alpes ferrentur, Marius mira celeritate occupatis compendijs præuenit hostem, prioresque Theutonas aggressus est, cum quibus tanto ardore pugnatum est, vt ea cædes hostium magis fuerit, quàm pugna, & victor Ro. è cruento flumine non plus aquæ biberit, quā sanguinis, sublatis funditus Theutonicis, in Cymbros conuertitur, sed non minor cum vxorib. illorum pugna, quam cum ipsis fuit, cum obiectis vndique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi de turrib. lanceis contisque pugnarēt, proinde plus speciosa mors earum fuit qua pugna, nam cum missa ad Marium legatione libertatem ac sacerdotium non impetrassent. Nam viuere, vt Vestales virgines, pudicitiam perpetuo se seruaturas profitebantur, suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arborib. iugisque plaustrorum pependerunt. Virilem dixerim, non muliebrem hinc animū fuisse. Qualem si earum viri de se præstituissent, nunquā, Marius de illis triumphare potuisset. Theutonicorum Florus dicit, Cimbrorum fuisse vxores, & non Theutonicorum. Plut. quoque in vita Marij itidem dicit fuisse Cymbrorum non Theutonicorum, sed aliter tradit historia, nā mulieres inquit, quæ ad currus magno animo astabant, fugientes neci tradebant, quædam viros, quædam fratres, quædam parentes, & filios infantes manib. suffocantes, sub curribus deijciebant, seipsas autem gladio iugulabant: famā vnam è summitate propugnaculi suspensam ligatis laqueo pedib. vtrinque pependisse.

ASCEN. THeutonicorum] Ordo est. Verò. i. sed coniuges. i. vxores Theutonicorum. s. interemptorum à Mario, orarunt Marium victorem, vt mitterentur ab eo virginibus Vestalibus. s. Romam affirmantes, se futuras expertes concubitus virilis, æque. s. diligenter, ac illas. i. Vestales, & ea re. i. petitione honestissima non impetrata. Miserunt. enim legatum ad Mariū, vt salua pudicitia, si non in patriam redire, saltem in Veste claustra includi liceret. Marius autem superbè respondit, victoris esse præscribere legem, aut conditionem deditionis, victis. Eripuerunt petitis non impetratis sibi nocte proxima, spiritum. ideſt anhelitum, laqueis, quia strangulauerunt primum filias, iniuriæ magis obnoxias, deinde sibi matres, aut laqueo, aut gladio vitam præcluserunt. [Dij] sup. fecerunt inquit auctor melius. i. benignius cum Ro. Imperio, quòd nō dederunt hunc ideſt huiusmodi, hoc est tam fortem animum etiam viris in prelio; Nam si viri voluissent imitari virtutem suarum mulierum, ipsi reddidissent trophea victoriæ Theutonicæ incerta. i. dubia, quia forte Theutonici, aut Cymbri, qui re antea vicerant victores permansissent, quod tamen, ne Romanæ virtuti quidquam deroget, non audet asserere.

QVAE LIBERE DICTA, AVT Facta sunt. Cap. II.

LIBERTATEM autem vehementis spiritus dictis pariter, & factis testatam, vt non inuitauerim, ita vltrò venientem, non excluserim, quæ inter virtutem, uitiumque posita si salubri modo se temperauit, laude, si quo non debuit, profuderit; reprehensionem meretur, ac vulgi sic auribus gratior, quàm sapientissimi cuiusque animo probabilior est, vtpote frequentius, aliena venia, quàm sua prouidentia tuta, sed quia humanæ vitæ partes prosequi propositum est, nostra fide æstimatione propria referatur.

OLIV. Libertas dictorum. LIbertatem autem] Dicturus de libertate loquendi pariter, & agendi, dicit eam non esse affectandam, sed si se nobis obtulerit, non esse respuendam. [Spiritus] Magni animi, quia libertas dicendi à magno animo proficiscitur. [Inter virtutē] Si nimis fuerit. [Et vitium] Si minima. [Nostra fide] Quia historici proprium est fideliter omnia narrare. [Propria æstimatione] Vt sicut est, ita æstimemus.

ASCEN. LIbertatem autem] Præfatio est de ijs, quæ libere dicta, aut facta sunt, de quibus non audet in vniuersum pronunciare laudanda ne, an vituperanda sint, quòd alia laude, alia vituperio sit digna. Ordo est. autem. i. sed vt. i. quemadmodū ego nō inuitauerim. i. nolim inuitasse, vt veniat ad me discumbenda, quia anceps est eius laus, ita non exclusserim. i. nolim exclusisse ab hoc opere libertatem vehementis spiritus testatam. i. testificatam pariter dictis ac factis venientem. s. in has partes vltro. i. non requisita à me. Quæ. s. libertas posita inter virtutē, & vitiū, si temperauerit se modo salubriter, meretur laudem, si profuderit sup. se eo, quo non debuit, meretur reprehensionem, ac si gratior est. ideſt plausibilior est auribus vulgi, quàm probabilior. ideſt probata magis (nam raro ponit pro re excessa comparatiuum nam consuetius dicitur sum melior, quàm diues, non quam diuitior, aut ditior) animo cuiusque sapientissimi, hoc est plus gratiæ habet huiusmodi libertas in animo vulgi, quàm approbationis in animo sapientis, nam periculosè sæpe fit, & iram potius, quàm pacem conciliat: licet interdum ea feliciter quidam vsi sint, vnde addit vtpote tuta frequentius venia aliena. ideſt eorum, in quos dicta, aut facta sunt nimis liberè, quā prouidentia sua ideſt propria. [Sed quia propositum est]. s. mihi in hoc opere prosequi partes, i. mores humanæ vitæ, referatur. i. recenseatur huiusmodi libertas fide. i. fidelitate in vera dicēdo nostra. s. qui hęc dicemus & æstimatione. s. de valore eius, an laudabilis, an verò vituperabilis debeat dici propria. ideſt quàm meruerit.

DE QVODAM PRINCIPE PRIVERnatum.

* Liu. li. 8.

*PRiuerno * capto, interfectisque, qui id oppidum ad rebellandum incitauerant, Senatus indignatione accensus, consilium agitabat, quidnam sibi de reliquis quoque Priuernatibus faciendum esset. Ancipiti igitur casu eorum salus fluctuabat eodem tempore, & victoribus & iratis subiecta. Cæterum cum auxilium vnicum in precibus restare animaduerterent, ingenui & Italici sanguinis obliuisci non potuerunt. Princeps enim eorum in Curia interrogatus, quàm pœnam mereretur: respondit, quàm merentur qui cum se dignos libertate iudicarent, arma sumpserant exasperatos P. conscriptorum animos, verbis inflammauerat. Sed Plautius Consul fauens Priuernatum causæ, regressum animoso eius dicto obtulit, quæsiuitque, qualem cum eis pacem habituri Romani essent impunitate donata: at is constantissimo vultu, Si bonam dederitis, inquit, perpetuam: si malam nō diuturnam: qua voce perfectum est, vt victis non solum venia, sed etiam ius, & beneficium nostræ ciuitatis daretur. Sic in Senatu Priuernas loqui ausus est.*

OLIV. PRiuerno capto] C. Plautius subegerat totum Latium, & præcipuè Priuernates qui rebellauerant, sumptoque de authorib. supplicio, de reliquis consultabatur in Senatu, & cū ipsa res per se anceps esset, prout cuiusq; ingenium esset atrocius mitiusue, suadentibus tamen incertiora omnia fecit vnus ex Priuernatibus legatis, magis conditionis in qua natus esset quàm præsentis necessitatis memor, qui interrogatus à quodā tristioris sententiæ auctore, quàm pœnā meritos Priuernates censeret, eā inquit, quàm merentur, qui se libertate dignos esse censent, cuius cū feroci respōso infestiores factos videret Cōsul,

ful eos qui Priuernatium causam impugnabant, vt ipse benigna interrogatione nitius responsum eliceret, quid si pœnam, inquit, remittimus vobis, qualem pacem vobiscum non habituros speramus? si bonam, inquit dederitis, & fidelem, perpetuam; si malam, haud diuturnam, tum verò minari, ne id ambiguè Priuernatem quidam dicebant, & illis vocibus ad rebellandum incitari populos pacatos; pars melior Senatus ad meliora responsa trahere, & elicere viri liberè vocem auditam, ac credi posse, nullum populum, aut hominem denique in ea conditione, cuius eum pœniteat diutius, quam necesse sit mansurum, ibi pacem esse fidem, vbi volũtarij pacati sunt, neque eo loco, vbi seruitutem esse velint, fidem sperandam esse. In hanc sententiam maximè Consul ipse inclinauit animos identidem iam principis sententiarum Consulares, vti exaudiri posset à pluribus dicendo, eos demum, qui nihil prę terquam de libertate cogitant dignos esse, qui Romani fiant, itaque & in Senatu causam obtinere, & ex auctoritate patrũ latum est ad populum, vt Priuernatibus ciuitas daretur. [Ancipiti casu] Dubia fortuna, quia alij perdendos, alij seruandos esse iudicabant, & quia Rom. victores illis erant infensi. [Arma sumpserant.] Hoc dicit, vt maiorem ostendat illorum fuisse libertatem. [Regressum] Emendationem.

ASCEN. PRiuerno oppido illo in Latio capto s. à C. Plautio, & sup. eis, qui incitauerant id oppidum ad rebellandum interfectis, Senatus accensus indignatione, agitabat consilium. i. consultabat, quid nam esset faciendum sibi de reliquis quoq; Priuernatibus. Igitur eorum salus fluctuabat ancipiti casu, quia in sententia Senatus, quæ tunc anceps erat, subiecta. s. salus eodem tempore, & victoribus, qui poterant eos destruere, & iratis, qui videbantur id debere velle. Ceterum cum Priuernates animaduerterent. i. considerarẽt vnicum auxilium restare. i. reliquum esse, in precibus, non potuerunt obliuisci ingenui, & Italici sanguinis. i. non potuerunt, quin vt ingenuos decet liberè loquerentur, etiam si moriendum esset. Princeps enim eorum interrogatus in Curia. i. in Senatu, quam pœnam mererentur. s. Priuernates ob defectionem. Respondit sup. eam, quàm mererentur ij. sup. qui cum iudicarent se dignos libertate, sumpserunt arma. s. ad defendendam libertatem, & ita ipse inflammauerat. s. ad iram, animos patrum conscriptorum exasperatos. s. prius per iniuriam illatam. Sed Plautius Consul, fauens causæ Priuernatũ, (quia ferè eorum quos vicerant Rom. patroni fiebant) obtulit dicto animoso. i. nimis libero ab animo profectæ responsioni, regressum. i. quasi reuocationem, & ita si vellet emendationem, per secundum responsum, quod. i. quia quæsiuit, qualem pacem Rom. habituri essent cum eis. s. Priuernatib. impunitate donata. i. si remiserit Senatus ei culpam. [At] i. sedis. i. princeps Priuernatum, inquit, vultu constantissimo, perpetuam sup. habituri essent pacem, si dederint bonam, & non diuturnam si dederint malam. [Qua uoce] s. tam libera, & quę Senatum in admirationem traxit, perfectum est, vt non solum venia daretur uictis, sed etiam ius, & beneficium nostrę ciuitatis, quia ciuitate gratis donati sunt, vt fidelius amicitiam P. R. seruarent.] Sic in Senatu, &c.] Particula est continuatiua, quæ potius sequenti connectitur, ne clausula vna in duo capita scindatur. Ordo est. [Priuernas] i. princeps Priuernatum ausus est loqui sic in Senatu.

DE L. PHILIPPO, ET L. CRASSO.

*Cic. lib. 3. de orat. *LVcius* vero Philippus Consul aduersus eundem ordinem libertatem exercere non dubitauit, nam segnitiem pro rostris ex probrans, alio sibi Senatu opus esse dixit: tantumque à pœnitentia dicti abfuit, vt etiam L. Crasso summæ dignitatis, & eloquentiæ viro, id in curia grauiter ferenti, manum iniyci iuberet. Ille reiecto lictore, Non es, inquit, mihi Philippe Consul, quia nec ego tibi Senator sum.*

OLIV. LVcius verò Philippus] Drusiana seditio grauis, & perniciosa prope ad interitum Imperij processit. Drusus enim non Tribunatus modo viribus, sed ipsius etiam Senatus auctoritate, totiusque Italiæ consensu Gracchanas leges afferre conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflauit incendium, vt ne prima illius flamma posset sustineri Seruil. Cæpio Equestrem ordinem, Liu. Drusus Senatorium tuendum susceperant, nam tum Equites tantum opibus valebant, vt interceptis vectigalibus, depecularentur suo more Remp. Senatus exilio & damnatione Rutilij debilitatus, omne decus maiestatis amiserat, nam iudicia à Senatu ad Equites translata fuerant. Signa igitur, & Aquilæ, & vexilla in foro, tanquã in castris posita, & in vna vrbe, quasi in binis castris diffidebatur, prior Cæpio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scau. & Philipp. principes nobilitatis elegit, his vt motibus resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legib. eosdem socios ad plebem spe ciuitatis erexit, extat vox ipsius nihil se ad largitionem vlli reliquisse, nisi si quis, aut cœnum diuidere vellet, aut cœlum, cum igitur Philip. grauiter inuectus esset in Senatum, quòd Druso perniciosas leges promulganti non resisteret, eousque progressus est, vt diceret sibi opus esse alio Senatu, qui Reipub. melius consuleret: quod dictum cum L. Crassus summæ dignitatis, & eloquentiæ vir grauiter ferret, quasi insolens, atque superbus, oratione inuectus est in Phil. qui tantum Senatum vituperaret. tum Philipp. lictorem misit in eum, quem Crassus à se fortiter reijciens, dixit, mihi Consul non est Philip. quando illi non sum Senator, nam dixerat Philip. mihi opus est alio Senatu, & cum ingens exorta esset altercatio inter Cras. & Philip. iussit Philip. domo Crassi pignora efferri, Cras. ait se pignoribus non deterreri, quo minus diceret, quòd è Rep. foret, nec prius taciturum, quam spiritus deficeret, nam vt inquit Cic. in oratione Cras. eo die orationem prope diuinam habuit in Senatu contra Philip. tantaque mentis agitatione concussus est, vt cum se domum recedisset, febribus, & dolore laterum laborare cœperit, & die septimo perierit.

ASCEN. LVcius vero Philippus Consul non dubitauit exercere libertatem, scilicet loquendi aduersus eundem ordinem. s. Senatorium: nam exprobrans, id est probro dans ei, segnitiẽ. i. pigritiam, pro rostris. i. ante rostra, hoc est in publica concione, dixit opus esse sibi alio Senatu, & abfuit tantum à pœnitentia dicti, vt iuberet etiam manum iniyci L. Crasso viro summæ dignitatis & eloquentiæ, ferenti id grauiter in curia. [Ille,] s. L. Crass. inquit. i. respondit æquè liberè, lictore. i. ministro Consulis misso ad eum conijciendum in vincula, reiecto. i. repulso, ò Philip. tu non es mihi Consul. i. non debeo tibi parere vt Consuli meo, quia nec ego sum tibi Senator. i. quia non honoras me, vt Senatorem.

DE P. SCIPIONE AFRICANO.

QVid? Philippum ab incursu suo tutum libertas reliquit, immo & similiter aggreßa, & ęque experta patientia est. Cn. Carbo Tib. pleb. nuper sepultæ Gracchanæ seditionis turbulentißimus vindex, idemque orientium ciuilium malorum fax ardentißima, P. Aphricanum à Numantia ruinis summo cum gloriæ fulgore venientem, ab ipsa penè porta in rostra productum, quid de Tiberij Gracchi morte, cuius sororem in matrimonio habebat, sentiret, interrogauit, vt authoritate clarißimi viri, inchoato iam incendio, multum incrementi adijceret, quia non dubitabat quin propter tam arctam affinitatem aliquid pro interfecti necessarij memoria miserabiliter esset locuturus. At is iure eum cæsum videri respondit, cuius dicto cum concio Tribunitio furore instincta violenter succlamasset, *Taceant inquit, quibus Italia nouerca est. Orto deinde murmure, non efficietis ait, vt solutos verrear, quos alligatos adduxi. Vniuersus populus iterum ab vno contumeliosè correptus erat. Quantus est honos virtutis? tacuit actutum, recens victoria ipsius Numantina, & patris Macedonica, deuictæque Carthaginis spolia habita, ac duorum regum Syphacis, & Persæ ante triumpales currus catenatæ ceruices, tunc totius fori prementes ora, clauserunt, nec timori datum est silentium, sed quia beneficio Aemiliæ, & Corneliæ gentis, multi metus vrbis, atque Italiæ finiti erant, Plebs Romana* libertatis Scipionis libera non fuit. *Quapropter minus mirari debemus, quod amplißima Cn. Pompei authoritas toties cum libertate luctata est, nec sine magna laude, quoniam omnis generis hominum licentiæ, ludibrio se esse quieta fronte tulit.*

* Liu. lib. 59. & Patere. lib. 2.

* Paterc. Plutar. in apoph.

* Libertati.

* Inferius.

Quid

OLIV. QVid Philippum ab incursu suo tantum Cn. Carbo] Hic amicissimus fuerat C. Grac. qui cum legem Agrariam ferret a L. Opt. occisus est. Hic ergo cum seditionem illam excitaret, quo tempore euersa Carthag. deleta Numantia P. Scipio Africanus victor redibat in vrbem, illi obuiam processit ad portam, & in forum perduxit, vt eius auctoritate confirmaretur odium in patres, cresceretque seditio, quam ex morte Gracch. concitauerat, nam Semproniam Graccham C. & Tib. Gracch. sororem Africanus vxorem habebat; sperabat ergo propter affinitatem grauius aliquid de Grac. morte dicturum, cum igitur protraxisset, in forum, quæsissetque ab eo, quid de Gracch. morte sentiret, iure cæsum respondit, tum populus tumultuare cœpit, quod ille sentiens, taceant inquit, quibus Italia nouerca est; quo dicto, cum multo magis tumultus excitaretur, non efficietis, inquit, vt eos solutos verear, quos vinctos solui. Plin. dicit quos sub corona vendidit. His verbis populi furorem non metu, quidem, sed partim sui, partim maiorum suorum gloria, & authoritate repressit. [Turbulentissimus vindex] Seditiosissimus vltor eorum, qui seditionem Gracchanam excitauerant. [P. Africanum] Qui propter hanc de Graccho sententiam proxima nocte fuit interemptus in cubiculo suo, vt diximus in capi. de moderatio. [Cuius sororem] s. Semproniam. [Incrementi multum] Multum enim auxisset populi furorem sua auctoritate Scip. si Gracchum impiè cæsum dixisset. [Italia nouerca] Aut qui non veri ciues Itali forent, quippe captiui paulo ante in triumphum adducti, aut certè, qui non aliter Italiam diligerent, ac si sibi nouerca foret, hoc est qui nihilo plus amant Italiam, quam priuigni nouercam. [Quos alligatos,] Nam multos ex plebe Romana, qui in Carthaginiensium, & Numantinorum captiuitatem venerant, & liberauerat, & libertate donauerat. [Quantus est honos virtutis] Quasi dicat ingens. [Et tacuit] Adducit rationem, quia dignitas fecit, vt æquo animo paterentur. [Recens] Quia paulo ante redierat deleta Numantia. [Patris] Pauli Aemilij qui in familiam Scipionem per adoptionem transtulit. [Syphacis] Quem auus eius adoptiuus Africanus superior cœperat. [Persæ] Quem duxit in triumphum. [Ceruices] Superbiam, [Fori] Populi, continens pro contento posuit.] Quapropter minus mirum] Si populus inquit, vniuersus, aliquando cessit libertati Scipionis clarissimorumque virorum, quid mirum si Pompeius patienter tulit libertatem loquendi contra seipsum, quod non sine eius laude factum est, & ita multa exempla ponit eorum, qui contra Pompeium libere sunt locuti.

ASCEN. QVid Philippum, &c.] Ordo est. Quid? vt sit modus interrogandi, quid libertas sup. aut fecit? reliquit Philip. tutum ab incurru suo. i. ne alter æquè libere, in eum inueheretur, q. d. nunquid ideo Philip. quia liberè locutus erat, non audiuit liberius respondentem, immo inquit, & i. simul aggressa est. i. inuasit. s. libertas Senatoris similiter. s. Phil. Consulem, & patientia eius sup. experta i. probata est equa. i. equaliter audiendo liberè respondentem Consulem. Sed sup. aliter factum est in liberis dictis Scipionis, nam obmutescere fecit populum Cn. Carbo Trib. pl. turbulentissimus. i. plenissimus turbarum, vindex. i. vltor, & innouator seditionis Gracchanæ sepultæ, idest sopitæ, nuper. i. paulo ante: idemque fax ardentissima. i. fax maximè incentiua malorum ciuilium, orientium. s. per murmur, & seditionem occultam. interrogauit P. Africanum. s. Scipionem venientem cum summo fulgore gloriæ, à ruinis. i. euersione Numantiæ vrbis præclaræ in Hispania productum in rostra. i. locum concionis, penè ab ipsa porta, q. d. priusquam se in ędes proprias recepisset. [Quid sentiret de morte Tiberij Gracchi interrogauit] Cuius sororem habebat in Matrimonio, vt adijceret incendio viam inchoato multum incrementi. i. ardentiores furores, auctoritate clarissimi viri, videlicet Scipionis, quia nō dubitabat, quin s. Scipio esset locuturus aliquid miserabiliter. i. ad commiserationem faciens, pro memoria necessarij. i. affinis interfecti. s. Tiberij Gracchi, propter affinitatem arctam, quia interfecti sororem duxerat sibi coniugem. [At] i. sed is. s. Scipio, respondit contra spem Carbonis, sup. T. Graccum videri sibi cæsum iure. i. merito eius. [Cuius dicto cum concio] i. tota multitudo, quæ coiuerat, instincta. i. instigata, furore Tribunitio. i. Carbonis Tribuni, succlamasset. i. subsequenter inclamasset violenter, Scipio sup. inquit, [Taceant] sup. ferè omnes illi, qui succlamabant, quibus Italia est nouerca. i. non vera parens, quia quantum in eis fuit hosti diripiendam permisissent, aut quia non vt Italicum nomen deceret pro patria libertate, sed seditiosè per fortium virorum sudorem partis agris ipsi ignaui certarent. [Deinde murmure orto] i. à concione, negante Italiam sibi nouercam, ait. s. Scipio, vos non efficietis, vt verear solutos. i. liberos effectos, & quasi manumissos, quos adduxi. s. è seruitute Hispanica, alligatos. s. prius ab hostib. aut quos adduxi ligatos. i. cū ligati prius essent timore, parumq; ab fuit, quin ab hoste ligarentur, ego hostiū victor reuersus, à curis, & ab imminente seruitute liberaui; quod ideo dico, quia alligatur vniuersus populus. non. n. & vniuersus, sed pauci respectu aliorum reuera alligati fuerant, correptus etiam iterum contumeliosè ab vno, vnde exclamat auctor. quantus. i. ò quantus est honos virtutis. i. qui virtuti veræ impenditur, quasi dicat, maximus. Nam sup. vniuersus populus tacuit acturum. i. statim, & causam addit, quia recens victoria Numantina eius. s. Scipionis, & victoria Macedonica patris. s. eius, & spolia Carthaginis deuictæ, habita. s. à populo per Scipionem, ac ceruices duorum regum, s. Syphacis regis Afric, & Persæ regis Macedoniæ catenatæ ante currus triumphales, in quibus domus Cornelia triumpharat, præmentes tunc ora totius concionis stantis in foro, clauserunt sup. ea. [Nec silētium] s. totius populi datum est. i. ascriptum timori. s. eius, sed quia multi metus vrbis, atque Italiæ erant finiti beneficio gētis Aemiliæ, & Corneliæ quas Scipio attingebat, plebs Romana non fuit libera i. immunis libertatis Scipionis, aut si est libertati. i. quantum ad libertatem, seu respectu libertatis Scipionis. Non enim palam mutire ausa est. Quapropter nos debemus minus mirari, quod amplissima authoritas Cn. Pompeij (est autem parasceue ad sequentia exempla) amplissima, luctata est. i. certauit toties, cum libertate. s. aliorum in se, nec sine magna laude. s. eius, quia tulit. i. passus est fronte quieta. i. minimè cōmota, se esse ludibrio, licentiæ hominum omnis generis, vt in sequentibus declarat de quibusdam.

DE CN. PISONE.

CN. Piso, cum Manlium Crispum reum ageret, eumque euidenter nocentem, gratia Pompei, videret eripi, iuuenili impetu, ac studio accusationis prouectus, multa, & grauia crimina præpotenti defensori obiecit, interrogatus deinde ad eo, cur se quoque non accusaret: Da inquit, vades Reip. te, si postulatus fueris, ciuile bellum, non excitaturum, iam de tuo prius, quàm de Manlij capite in consilium iudices mittam. ita eodem iudicio duos sustinuit, reum accusatione Manlium, libertate Pompeium: & eorum alterum lege peregit, alterum professione, qua solum poterat.

CN. Piso] Piso Manlium Crispum adulterij accusauerat, Crispus Pompeij amicissimus erat, & Pomp. gratia liberatur, quod cum vidisset Piso dixit eripi sibi reū gratia Pompei, tum Pompeius, cur inquit non me quoque accusas, at ille, da vades Reip. inquit, non concitaturum te bellum ciuile, & prius de capite tuo, quam de Manlij salute agetur. Hunc Manlium Crispum M. Varro in commentarijs suis à T. Annio Milone in adulterio deprehensum fuisse scribit, nec prius dimissum, quam grandi pecunia mulctarum, lorisque cæsum, quod Cic. quoq; testimonio confirmatur, qui dicit bis ad iudicum subsellia tractum, extrema fortuna stetisse, & ita discessisse, vt non ipse innocens, sed iudices peierasse existimarentur. [Si postulatus] Si accusatus fueris, nam postulari criminis in iudicio, est quempiam accusari. [Lege peregit] Secundū legē accusando. [Professione] Quia professus est se accusaturū. OLIV.

CN. Piso, cum ageret Manlium Crispum reum.] i. cum eius accusator in iudicio esset, & videret eum. s. Crispum nocentem euidenter, eripi. s. à condemnatione, gratia. i. per gratiam Pompei, qui defensor Manlij apud iudices plurimum valebat; Piso prouectus ad accusationem impetu, ac studio iuuenili, & ira nimis ardenti, obiecit defensori præpotenti. i. nimis potenti gratia sua, multa, & grauia crimina. s. rei, deinde interrogatus ab eo. s. Pomp. cur non accusaret, quoque. i. etiam se. s. Pompeium, inquit, da Reip. vades. i. sponsores qui pro te periculum obeant. s. te non excitaturum bellum ciuile, si fueris postulatus. i. in ius vocatus, ego iam s. vbi vades dederis, mittam in consilium iudices de capite tuo. i. efficiam vt consilia de te reo agitent priusquam de capite Manlii. Ita Piso sustinuit eodem iudicio. i. eadem lite duos reos. s. Maliū accusatione, & Pomp. libertate, & peregit. i. ad condemnationem vsq; perduxit, alterum eorum. s. Manlium, lege. i. per legem, alterum. s. Pompeium professione, idest protestatione se id facturum, si posset, aut auderet, qua. s. professione poterat solum, id est duntaxat Pompeium reum agere.

ASCEN. Crispus adulterij reus.

Atqui

THEO. AT qui M. Varro vt est apud Gellium, non Manlium. Sed historiæ auctorem Salust. Crispum ab Annio Milone in adulterio deprehensum, lorisque cæsum scripsit.

DE CATONE.

* Reum Mimatiū Plancum. Dion. lib. 40. & Plutar. in Pōpe. & Ca.

*QVid * ergo libertas sine Catone? nec magis quàm Cato sine libertate. Nam cum in senatorem nocentem, & infamem reum iudex sedisset tabelleque Cn. Pompei, laudationem eius continentes, prolatæ essent proculdubio efficaces futuræ pro noxio, submouit eas à quæstione, legem recitando, qua cautum erat, ne senatoribus tali auxilio vti liceret. Huic facto persona admirationem ademit. nam quæ in alio audacia videretur, in Catone fiducia cognoscitur.*

OLIV. QVid ergo Catone? [Cato in senatorem reum iudex Pompei tabellas summouit, qui illius laudes continebant M. Scaurum sine dubio fuisse intelligimus, sicut plenissime dicetur lib. 9. cap. 1. nam in eo iudicio, in quo repetundarum accusabantur, laudauerunt Scaurum consules nouem quos nominare non pigeret, si res illud desideraret. laudauerunt omnes per tabellam inter eos Cn. Pomp. quoque. nam quia proconsul erat extra vrbem morabatur, hinc illud in epistolis Cic. intelligi potest recordare, quibus ex vltimis terris laudationem miseris. [Senatorem nocentem] Intelligimus Scaurū qui à trib. pl. accusabatur, quòd pecuniam accepisset à Iugurtha, cum princeps legationis esset, vel quòd Sardos expulisset, & tunc Cato princeps iudicij erat Pompeij. Qui proconsul erat, & ideo venire non poterat in vrbem.

Cic. locus ex epist.

ASCEN. QVid ergo libertas. sup. potuit, quod quidam adiectum volunt, sine Cato, q. d. nihil, cum Cato fuerit summū eius præsidium, nec sup. potuit magis, quàm Cato sine libertate, quia seclusa libertate Cato esse noluisset. Nam cum ipse Cato sedisset iudex. s. aduersus senatorem nocentem, & infamem videlicet Scaurum, & tabellæ Cn. Pomp. continentes laudationem eius. s. senatoris infamis, essent prolatæ. i. in medium allatæ, vt legerentur, futuræ proculdubio propter auctoritatē Pomp. efficaces pro noxio, i. idest ad absoluendum reum, Cato submouit eas è quæstione. idest inquisitione de reo, recitando legem, qua cautum erat, ne liceret senatoribus vti tali auxilio. scilicet per tabellas absentibus missas. Persona. s. Catonis, quæ quasi libertas ipsa videbatur, ademit huic facto admirationē, nam quæ audaci videretur in alio, cognoscitur in Catone fiducia. scilicet de virtute, & innocentia.

DE CN. LENTVLO MARCELLINO Consule.

* Dion. lib. 39.

*CN. autem * Lentulus Marcellinus consul, cum in concione de magni Pompeij nimia potentia quæreretur, assensusque illi clara voce vniuersus populus esset: Acclamate, inquit, acclamate Quirites, dum licet. iam enim vobis impune facere non licebit. Pulsata est tunc eximij ciuis potentia, hinc inuidiosa querela, hinc lamentatione miserabili.*

OLIV. CN. Lentulus] Cum inter Pomp. Cæsarem, & Cras. facta cōspiratio esset, vt remp. pro sua libidine versarent, Cn. Lentulus, qui tum consul erat periculum libertatis metuens in concione contra Pompeium acriter inuectus est, & populus vniuersus Lentuli conquæstionem mirifice laudauit, atq; illi assensus est, tum ille, acclamare, inquit, dum licet, quia paulo post impune non licebit. [Nimia potentia] Quia ciuicam conditionem superabat. [Assensus est] Approbasset, quę dixerat Lentulus. [Dum licet] Antequam regnum occupasset. quia postea non audebitis hiscere quidquam.

ASCEN. CN. etiam Lentulus Marcellinus consul, cum quæreretur in concione] idest oratione ad populum conuocatum, de nimia potentia Cn. Pomp. & vniuersus populus esset essensus illi voce clara, id est ab omnibus intelligibili, inquit, acclamate, acclamate quirites, dum licet. Enim pro quia, iam. i. propediem non licebit vobis facere sup. id. idest acclamate in Pomp. impune. i. sine punitione, aut pœna, Potentia eximij ciuis videlicet Pomp. est pulsata, id est vehementi iniuria, aut contumelia affecta tunc, hinc. i. a Cn. Lentulo quærela inuidiosa, hinc. idest à populo lamentatione miserabili.

DE FAVONIO.

*CVi * candida fascia crus alligatum habenti, Fauonius, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema: exigui panni cauillatione regias eius vires exprobrans. At is neutra in parte mutato vultu, vtrunque cauit, ne aut hilari fronte libenter agnoscere potentiam aut tristi iram profiteri videretur, eaque patientia inferioris etiam generis, & fortunæ hominibus aditum aduersus se dedit, è quorum turba duos retulisse abunde erit.*

De fasciis nescio qd Cic. epist. 3. lib. 2. ad Att.

OLIV. CVi candida] Pomp. crus fascia alligatum gestabat, quia sicut apud Quint. vidimus, non vtebantur caligis, sed fascia crus alligabant, ergo cum illum prætereuntem, & deambulantem Fauonius vidisset, nihil refert inquit in crure, an in capite diadema ferat, nam res fieri vult, at ille nihil mutato vultu deambulabat, ne intentio sua cognosci posset. [Fauonius] Qui Catoni æmulari semper studuit, atque illi par esse voluit. [In neutram partem] Ostendit patientiam Pompeij, & animi moderationem.

ASCEN. CVi,] Scilicet Cn. Pompeio habenti crus alligatum, fascia candida, inquit Fauonius, non refert. i. nihil interest, in qua parte corporis sit diadema. i. insigne regale, vtpote cui corona imponi apud Persas soleat, exprobans vires regias eius. scilicet Pomp. cauillatione. idest calumniatione, & obiectione exigui panni, scilicet lintei, quo crus alligarat. at is. s. Pomp. vultum in neutram partem mutato cauit vtrunque, ne videretur, aut agnoscere libenter potentiam. s. regiam, quam illi obiecerat Fauonius fronte hilari, aut profiteri ira fronte tristi. Et ipse dedit ea patientia, id est per eiusmodi patientiam aditum aduersus se etiam hominibus generis, & fortunæ inferioris, vtpote libertinæ, quorum turba. i. multitudine confusa erit abunde retulisse. idest recitasse duos.

THEO. CAndida fascia] Ammianus etiam Marcellinus historiarum xvij. refert ob obtrectatoribus, & hoc in Pompeio notatum.

DE ÆLIO MANTIA FORmiano.

*AElius * Mantia Formianus, Libertini filius, vltimæ senectutis L. Libonem apud Censores accusabat, in quo certamine cum Pompeius magnus humilitatem ei, ætatemque exprobrans, ab inferis illum ad accusandum remissum dixisset: Non mentiris, inquit Pompeij: venio enim ab inferis L. Libonem accusaturus, sed dum illic moror, vidi cruentum Cn. Domitium Aenobarbum deflentem, quòd summo genere natus, integerrima vitæ amantissimus patriæ, in ipso iuuentutis flore, tuo iussu esset occisus. Vidi pari claritate conspicuum Brutum ferro laceratum, querentem, id sibi prius perfidia, deinde etiam crudelitate tua accidisse. Vidi Cn. Carbonem acerrimum pueritiæ tuæ, bonorumque patris tui defensorem, in tertio consulatu cathenis, quas tu ei iniici iusseras, vinctum, obtestantem, te aduersus omnes fas, & nefas cum in summo esset imperio, à te equite Romano trucidatum. Vidi eodem habitu, & quiritatu tuo prętorium virum * Perpennam sęuitiam tuam execrantem, omnesque eos vna voce indignantes, quòd indēnati sub te adolescentulo carnifice occidissent. Obducta iā vetustis cicatricibus bellorum ciuiliū vastissima vulnera, municipali homini seruitutem paternā redolenti effrenate temeritatis, intolerabilis spiritus impune reuocare licuit. Itaq; eo tempore, & fortissimū erat Cn. Pōpeio maledicere, & tutissimū: sed non patitur,*

* Helius Helmius] Mancia Quidam lib. 2. de orat. Libonem Sexti Pōpeij socerum Appian. li. 5. Liu. li. 89. & Plu. in Pom. Plu. Oros. li. 5. c. 22. Liu. lib. 89. & Plut. hic lib. 9. cap. 13. & lib. 3. cap. 3.

* Plut. & Appian. lib. 1.

nos hoc longiore querela prosequi personæ insequentis aliquanto sors humilior.

OLIV. Aelius Mãcia. AElius Mantia] Hic ex libertino patre natus Libonem Pomp. amicissimum probi accusabat, Pomp. in Aelium grauiter inuectus est sorditatem illi potissimum improperas. nam ab inferis illum ad accusandum Libonem venisse dicebat. Cui Aelius libere, audacterq; respondit, ab inferis se quidem venisse, & multos illic a Pomp. occisus vidisse, quos omnes commemorat. Libo autẽ amicum fuisse Pomp. Cic. ostendit prima ad sent. epist. Libonis, & Hispei concursatio, omniumque Pomp. familiarium studium rem in eam opinionem adduxerunt vt Pomp. capere videatur, fuit ergo Pomp. ope, & auctoritate liberatus. [Humilitatem] Quòd libertino patre natus esset. [Aetatem] Prope decrepitam, in qua homines delirare solent. [Vidi cruentem] Cn. Dom. Pomp. in Africa, Cn. Dom. Proscriptum, Hieritatemque regem Numidiæ, bellum contra Syllam molientes oppressit, & paulo post occidit. [Brutum ferro laceratum] Brutus, qui Galliam Cisalpinam obtinebat, cum à Cn. Pomp. obsideretur in oppido Mutinæ salutem suam, & militum ipsi Pomp. commiserat, & in eius fidem se dediderat, qui deinde dimissus cũ ad castellum quoddam iuxta Padum se contulisset, iussu Pompeij à Geminio interficitur, hic Brutus eius Bruti pater fuit, qui Cęsarem interfecit in senatu. [Vid. Cn. Carbonem] Plut. in vita Pomp. sic tendit simul ac Pomp. Strabo mortuus est, continuo Pomp. pro patre repetundarum ex præda Asculana reus fit, & cum deprehendisset ex libertis vnum plurima sibi excepisse Alexandrum nomine, iudicibus tradidit, hic dicebat retia venatoria, & libellos quosdam habere ex Asculi spolijs, & hęc quidem à patre non acceperat, Asculo capto, sed à misera direpta domo à militibus Cinnanis, quo tempore vrbem irruperant. patronos habuit causæ, tum alios, tum etiam Carbonem, vt hic apparet, sed constantia ipsius plurimũ innuit, qua pretor Antistius, qui huic iudicio præerat, mortuus in primis Antistiam filiam ei desponsauit, hoc exemplum etiam in cap. de ingratitudine diximus. [Et quiritatu] Ciuitate, hoc dicit, quia Græcus fuerat. [Vidi Perpeunam] De hoc Perpenna multis in locis supradictum est, qui Sertorio coniunctus, & illius magna inuidia commotus coniuratione facta illum de medio sustulit, nam Antonius vnus ex coniuratis Sertorium in conuiuio gladio transfixit, deinde Perpenna facilius à Pomp. superatus, & necatus est. [Indemnati] In dicta causa. [Obducta] Occlusa, & sanata, est translatio sumpta à Cicatrice bellorum Marij, & Syllæ. [Municipali] Qui de Formiano municipio. [Sed non patitur] Quia indignum videtur.

ASCEN. AElius Mantia, &c.] Cõtinuo affert libere in Pomp. dicta, quæ ideo tot accumulasse videtur, vt Tyb. Cęsari ea regratificetur, dum enim libere in Pom. dicta recitat, facite ejus vitia commemorat, quæ Tyb. nimirum quod Cæsari esset successor, inuitus audiebat, præsertim, cum quæ obijciantur vera esse satis innuat. [Sed hoc alij iudicent] Ordo est. Aelius Mantia Formianus]. i. è formis oriundus, filius libertini. ideft eius qui è seruo liber factus fuerat, & senectutis vltimæ, vt quæ quietem non iurgia fori exposceret accusabat apud censores Lucium Libonem, in quo certamine cum Pomp. magnus exprobrans. i. opprobrio dans ei. s. Aelio humilitatem. s. datus, quia erat libertinę quodammodo cõditionis, & ætatem, quia vltra sorte senectæ accusationi insistebat, dixisset illum remissum ab inferis ad accusandum. scilicet quemlibet, tunc autẽ Libonem, inquit ò Pomp. tu non mentiris, venio enim ab inferis. s. recensendo eos, quos illuc miserat Pomp. accusator in Lucium Libonem, sed dum moror illic. s. apud inferos per cõtemplationem, non enim reuera, se apud inferos fuisse profitetur, sed vt Pomp. crimina ea occasione enumeret, fatetur se illinc venisse, quod vt dixi, de contemplatione inferorum verificari potest, vidi Cn. Dom. Aenobarbum cruentum, s. vulneribus, Pomp. iussu illatis, deflentem, quòd natus summo genere, vir sup. aut habitus, vitæ integerrime, & amantissimus patriæ esset occisus. s. in Aphrica tuo iussu, in ipso flore iuuentutis. Vidi Brutum. s. Decium Brutum patrem eius Bruti, qui Cęsarem interemit, conspicum pari. i. æquali claritate. s. generis, & natalium, laceratum ferre, quærentem, i. conquerentem id accidisse sibi. s. quod ferro laceratus esset, prius perfidia tua, quia fidei suæ se, dum Mutinam dederet, commiserat. deinde etiam crudelitate tua, qua iussisti cum à Geminio interfici, dũ ad castellum quoddam proficisceretur. Ego vidi Cn. Carbone acerrimum defensorem pueritiæ tuæ, & bonorum patris tui] Vt in capite de ingratitudine dictum est, vinctum in tertio consulatu tuo catenis quas tu iusseras injci, obtestantem te. i. merita in te sua. Aut contra te deos testantem. Et sup. trucidatum aduersus omnes fas & nefas. i. nulla habita ratione, an fas, an nefas esset (alioqui enim difficile esset in vno actu, nisi diuerso respectu contra vtrunque facere) cum esset in summo imperio à te equite Rom. & ita illum reuereri merito debuisses. [Vidi etiam Perpennam virum prætorium execrantem sæuitiam tuam (habitu, & quiritatu tuo) ideft donatum insignibus, & ciuitate Rom. licet Græcus esset, vt tu, aut quiritatu tuo. i. lamentatione, qua tu vti debebas, & repete vidi, aux audiui eos omnes indignantes vna voce (vnde potius audisse dicatur, nisi videndi sensus Aug. auctore ad omnia obiecta referatur, & ideo quia non est moris aliud verbũ, quàm quòd promissum est repetere, & prius dixit. [Vidi cruentum] Vidi pari claritate, &c. putem idem repetendum sub generali significatione) quòd occidisent indemnati. s. solenni iudicio hoc est in dicta causa, sub te adolescentulo carnefice, [Licuit] ideft permisum est, homini municipali, quia Formiano, redolenti. ideft referenti, & ex parte imitanti seruitutem paternam, hoc est illiberales mores, quia pater eius seruitutem seruaret, & sup. homini temeritatis effrenatæ. ideft profusæ, & nullo freno verecundiæ retentæ, & spiritus. i. vehementiæ animi intolerabilis reuocare. i. renouare, aut refricare vastissima vulnera ideft maximas offensas, & inimicitias bellorum ciuilium obducta. i. sopitas cicatricibus iam vetustis. i. longa à memoria abolitione, est enim metaphora à vulneribus semel sanatis, & deinde renouatis. [Itaque] ideft & ita erat eo tempore & i. simul fortissimum, quia incredibili longanimitate omnia patiebatur. Sed sors personæ insequentis aliquanto humilior, s. quàm Aelij Mantiæ, non patitur nos prosequi, hoc. s. conuitium Aelij in Pomp. libere dictum, quia iustior futura est querela in libertate tragedi sequentis.

THEO. O Viritatu] Quiritate est quiritum fidem, opemque implorare, vt est apud Varronem Cic. in ep. & illi misero quiritanti ciuis Rom. sum responderet, vbi nunc populi, fidem implora. inde Quiritatio, & Quiritatus pro flebili, indignaque conquestione, Cæcilius Secundus epist. vj. Audires eiulatus fœminarum infantium Quiritatus, clamores virorum. Eodem habitu, & Quiritatu Cruentum, & ferro laceratum, nec minus deflentem id sibi accidisse cludelitate tua, quam superiores. Hæc Ianus.

DE DIPHILO TRAGOEDO.

*Diphilus * tragędus, cum Apollinaribus ludis inter actum ad eum uersum uenisset, in quo hęc sententia continetur, Miseria nostra Magnus est directis in Pompeium Magnum manibus pronunciauit: reuocatusque aliquoties à populo sine ulla cunctatione nimiæ illum & intolerabilis potentiæ reum gestu perseueranter egit. eadem petulantia usus est in ea quoque parte, Virtutem istam ueniet tempus, cum grauiter gemas.*

* Cic. ep. 19. li. 2. ad Att.

Atqui tũc Pompeius Capue vi detur fuisse ibid.

OLIV. Diphilus tragędus] Hic tragędiarum auctor fuit, qui tragędiam egit ludis theatralibus, in qua versus erant, in quibus continebantur hæc verba miseria nostra Magnus est. s. Pomp. Item virtutem istam veniet tempus, cum grauiter gemas, quod cum Diphilus pronunciaret digitum extẽdebat in in Pomp. ex quo populus omnis plausum dedit. De hoc Cic. ad Attic. lib. 6. epist. multa me sollicitant Diphilus inquit tragedus in nostrum Pomp. petulanter inuectus est nostra miseria tu es magnus miles, coactus est dicere tandem virtutem istam venit tempus, cum grauiter gemas, totius theatri clamore dixit. Itemque cetera, nam & eiusmodi sunt hi versus, vt ab inimicis Pomp. in tempus scripti esse videbantur. [Directis manibus in Pomp.] Vt de se dictum illud intelligeret.

ASCEN. Diphilus tragędus]. i. auctor tragędiarum cum venisset inter actum. i. inter agendum, in ludis Apollinaribus. i. Apollini fieri solitis, ad eum versum, in quo continetur hæc sententia. [Miseria nostra est Magnus]. s. miles. [Pronunciauit] sup. eũ manibus, & præcipue indice, directis in Pom. & re uocatus aliquoties à populo vt. s. desisteret, aut potius, vt iterũ pronũciaret. [Nam reuocare duo inter se pene diuersa significat ob diuersitatem rerum, quæ reuocantur. [Nam vnũ significat, quod est iterum vocare) quo circa si rem abolitam, & obductam reuocamus intelligitur eã innouare, & pristino vigori restituere, superiore exẽplo, reuocare obducta vulnera. Sin vero res prosperę eũtes reuocamus eas à processu arcemus, vt

reuocatio

reuocatio legum est, aut antiquarum instauratio, aut nouarũ antiquatio, & ideo apud Virg. Aeneid. 1. reuocato sanguine Teucri. Diximus non debere necessario dici nomen pro nomine positum cum sanguis Teucri reuocetur, & sanguis Dardani reparetur (hoc ergo loco potest tragœdus intelligi reuocatus ab incepto, vt desistat à Pomp. sugillatione, aut sæpe vocatus ad eiusdem versus pronunciationem, quod magis placet cum propter populi malignitatem, gaudet enim principũ virorum criminationibus, tum verò quia dicit aliquoties. Nam non est verosimile, frequentem reuocatum. i. inhabitum ab incepto, sed ad eiusdem pronunciationem vocatum) egit i. gestu, & manum indicio notauit illum. s. Pomp. reum potentiæ nimiæ, & intolerabilis, & sine vlla cunctatione. i. hesitatione, aut formidine. Et supra idem vsus est eadem petulantia. i. petulanti prouocatione, quoque. i. etiam in ea parte. s. tragędiæ, virtutem istam, &c. quasi dicat populo ostenso Pompeio, ò Romanæ veniet tempus, cum grauiter gemas istam potentiam. s. nimiam Pomp.

DE MARCO CASTRITIO.

Carbo. cõsul. *Marci etiam Castritij libertate inflammatus animus, qui dum Placentiæ magistratum gereret, Cn. Carbone Consule iubente decretum fieri quo sibi obsides à Placentinis darentur, nec summo eius Imperio obtemperauit, nec maximis viribus cessit, atque dicenti multos se gladios habere, respondit, & ego annos, Obstupuerunt tot legiones tam robustas senectutis reliquias intuentes: Carbonis quoq; ira, quia materiã sæuiendi per quam exiguam habebat, paruulum vitæ tempus ablatura, in se ipsa collapsa est.*

OLIV. Marci etiam Castritij] Carbone Consule prætor erat Placentiæ M. Castritius, & Consul obsides petebat à Placentinis: nam partes Marij secuti fuerant: tum Prætor cum Consuli resisteret, & sibi minaretur Consul quod multos gladios haberet, quibus illum posset occidere, respondit, & se multos annos habere Itidem Solon respondisse fertur Pisistrato tyranno, cum ex eo quæreret Pisistratus, qua tandem spe fretus sibi tam audacter resisteret, senectute respondit, teste Cic. lib. de senectute. [Et ego annos] Ac si diceret parui facio vitam meam in tam decrepita ætate.

ASCEN. Marci, &c.] Ordo est. Animus etiam Marci Castritij prętoris Placentini inflammatus est libertate, qui dum gereret Placentiæ magistratum videlicet præturam. Cn Carbone Consule iubente decretum fieri. s. ab eo Placentiæ quo obsides s. conseruandæ darentur sibi. s. Carboni, nec obtemperauit. i. non obediuit summo Imperio eius. s. Consulis, nec cessit maximis viribus eius, atq; respondit etiam. i. insuper dicenti. s. Consuli se habere multos gladios. s. quos in illum possit distringere. Et ego supra habeo annos. s. multos. tot legiones. i. quot Consuli patebant, obstupuerunt intuentes tam robustas reliquias senectutis. [Ira quoque Carbonis] Qui habebat per quam. i. valde exiguam materiã sæuiendi. i. in quam sæuitiam suam ostendat, vtpote in tam paucos annos Castritij, ablatura. i. quæ esset ablatura, aut quæ posset auferre, paruulum tempus vitæ. s. quod reliquum erat, collapsa est ipsa. i. sua sponte in se. i. defecit, cum non haberet obiectum, in quod exiret. Sane puto se ipsa duas esse voces, vt se sit accusatiui casus, & ipsa nominatiui, quomodo Cic. fere loquitur, nam composite diceret in se ipsam, nisi motum negemus, vt sit collapsa est. i. defecit in se ipsa.

DE SERVIO GALBA.

*Cic. epi. 30. lib. 10. fam. *Cic. epi. 18. libr. 6. fam. Cic. Phil. *Iam* Seruij Galbæ temeritatis plena postulatio, quod diuum Iulium consummatis victorijs, in foro ius dicentem in hunc modum interpellare sustinuit, C. Iul.* Cæsar pro Cn. Pompeio magno quondam genere tuo in tertio eius Consulatu pecuniam spopondi, quo nomine nũc appellor. Quid agam? dependam? palàm atque apertè ei bonorum Pompeij venditionem exprobrando. Vt à tribunali summoueretur, meruerat, sed ipsa illud mansuetudine mitius pectus, æs alienum Pompei ex suo fisco solui iussit.*

OLIV. Iam Seruij Galbæ] Seruius Galba spoponderat aliquando pro Pomp. cum deinde Cæsar omnia tenens Pomp. bona publicasset, petijt, nunquid sibi pendendum esset è suo, diuen ditis bonis omnibus Pomp. quo dicto, nihil aliud inferre voluit, quàm illam venditionem Cæsari exprobrare. [Quo nomine] Qua causa [Fisco] Fiscus ærarium vbi publica pecunia seruatur.

ASCEN. Iam. Continuatiua est particula, quasi dicat iam dicenda, aut notanda est, aut occurrit, postulatio. i. actio quodammodo iniuriarum Seruij Galbę plena temeritatis. s. cõtra Cesarem quod. i. quia sustinuit. i. potis fuit, aut valuit interpellare. i. ab incepto negocio, Diuum Iulium. s. Cæsarẽ, quem adulatoriè diuum dicit, dicentem ius. i. dijudicantem in foro, victorijs consumatis. i. cum iam monarchia potiretur in hunc modum. i. formam interrogationis. C. Iulij Cæs. ego spopondi pecuniam pro Cn. Pomp. magno quondam genero tuo, in tertio Consulatu eius, s. cum tertium Consulatum gereret, quo nomine. i. gratia cuius debiti, ego nunc appellor. i. vocor in ius, vt creditori satisfaciam. nam cum bona Pomp. ad fiscum applicuerit Cęs. non erat, vnde Pomp. hęredes satisfacerent. Quid agam. i. agere debeo, dependam. s. persoluam de meo? ipse sup. exprobrando. i. opprobrio dando ei. s. Cęs. palam. s. coram omnibus, & apertè. i. sine ambagibus, aut palliatione verborum, venditionem bonorum Pomp. Meruerat, vt summoueretur. i. expelleretur à tribunali. i. loco, vbi Cesar ius dicebat, sed illud pectus. s. Cęs. mitius ipsa mansuetudine. i. quã mansuetudo ipsa esset, iussit ęs alienum. i. debitum Pomp. solui ex fisco suo, i. ęrario proprio.

DE CESELIO VIRO Sapiente.

Aul. Ceselius Hora. in Poet. *Age Ceselius vir iuris ciuilis scientia clarus, quam periculosè contumax? nullius enim aut gratia, aut auctoritate compelli potuit, vt de aliqua earum rerum, quas Triumuiri dederant, formulam componeret. Hoc animi iudicio victoriæ eorum beneficia extra* omnem ordinem legum ponens. Idem cum multa de temporibus Cæsaris liberius loqueretur, amicique ne id faceret, monerent: duas res, quæ hominibus amarissimè videntur, magnam sibi licentiam præbere respondit, senectutem, & orbitatem.* *cõmuni.

OLIV. Cesellius Iurifcon. Age Ceselius vir] Hic Iurisconsultus fuit, qui beneficia quędam acceperat à Triumuiris, à quibus nec gratia, nec auctoritate induci potuit, vt de illis beneficijs formulã aliquam componeret, sunt qui putant, quod volebant Triumuiri, vt diuidentis proscriptorum bonis, eorum aliquam formulam ederet Ceselius, quod vt faceret, nunquam impelli potuit, quòd videlicet existimaret cuncta illorum beneficia longe remota esse à legum iudicio, rursus cum liberè nimis de temporibus loqueretur, quòd misera essent, & sub eo imperio calamitosa, sine dubio Triumuirorum crudelitatem carpebat, idque ne faceret cum admoneretur à suis, respondere solebat duo esse, quę dicendi magnam pręstarent audaciam, senectutem, & orbitatem. De hoc Ceselio Horat. in Poet. Recte concedi, consultus iuris, & actor Causarum mediocris abest virtute differti, Mesalę nescit quantum Ceselius Aulus. [Triumuiri] Octaui. Antonius, & Lepidus, [Formulam] Vt probaret improbanda. [Extra ordinem] Remota esse à iudicio legum.

ASCEN. Age (Adhortandi vox) Cassellius (sic veriores codices habent, alij tamen Ceselius, alij quibus nimis accedo, P. Caselius, nam aliter dictus est, alij quoque quibus minime Pascelius) vir clarus scientia iuris ciuilis quàm. i. quantum periculose supra fuit contumax? q. d. periculosissime. Enim pro quia, nullius. i. non vllius, non potuit compelli, aut gratia, aut auctoritate vllius, vt componeret formulam. s. instrumẽtalẽ, & ita scripto suo approbaret, de aliqua supra re earum rerũ, quas Triumuiri dederant. s. redigendas in formulam. Ponens hoc iudicio animi, quo recusauit formulam componere beneficia victorię eorum extra ordinem legum. i. remota ab legitima actione. Idem cum loqueretur multa liberius, scilicet quàm par esset de temporibus Cęsaris, quibus. s. libertas Romana perierat, & vt Cic. questus est, Resp. nulla erat, & amici monerent supra eum ne faceret id, respondit duas res, quę videntur hominibus amarissime, prębere sibi magnã licentiam. s. liberè loquendi, videlicet senectutem, & orbitatem. i. carentiam liberorum.

EXTERNA.

DE QVADAM MVLIERE.

*De Machæra, & paulò aliter refert Plutar. in apoph. Philip.

*mutuatū

INſerit ſe tantis viris * mulier alienigeni ſanguinis, quæ à Philippo Rege temulento immerentur damnata, prouocarem ad Philippum, inquit, ſed ſobrium. Excuſſi crapulam oſcitanti, ac præſentia animi ebrium reſipiſcere, cauſaque diligentius inſpecta iuſtiorem ſententiam ferre, coegit. Igitur æquitatem, quam impetrare nō potuerat, extorſit: ac potius præſidium à libertate, quàm ab innocentia * meruit.

OLIV. INſerit ſe tãtis] Mulier quædam cuius nomen propter ignobilitatem non ponitur, cum iniuſtè damnata eſſet à Philippo Rege, tum forte temulento, & hoc eſt ebrio, prouocarem inquit, ad Philippum Regem ſi ſobrius eſſet, qua voce audita, cum in ſeipſum redijſſet Philippus, diligentiusq; rem conſideraſſet, mulierem liberauit, hoc modo ex libertate loquendi iuſtitiam, quam precibus obtinere nequiuerat, conſecuta eſt. [Oſcitanti.] Ex nimia crapula os ſæpius aperienti: nam oſcitare ab ore hiunti dicitur. Ter. Nos inter oſcitantes opprimi. [Excuſſit] Hæc mulieris verba excuſſere Philip. temulentiam, vt qui crapula erat mente prope alienatus, reſipiſceret, ſeq; ipſum agnoſceret. [Extorſit] Quaſi per vim obtinuit. Ordo eſt. Præſidium à libertate potius, quàm ab innocentia mutuatum extorſit: æquitatem, quam impetrare non poterat innocentia liberè notando Regem extorſit.

Oſcitare, quid ſit.

ASCEN. INſerit] Affert externa non minus lectu iucunda, dicens. Mulier ſanguinis alienigeni, vtpote Macedonici inſerit ſe tantis viris. i. libertati tantorum virorum. [Quæ damnata immerenter]. i. iniuſtè à Philippo Rege. ſ. Macedoniæ, temulento, .i. ebrio, & temeti. i. vini pleno, inquit prouocarem. i. vellem, ſi fas eſſet prouocare. ſ. à ſententia Philippi ebrij, ad Philip. ſ. eundem, ſed ſobrium. i. ſeorſum ab ebrio. Mulier ſup. excuſſit ſup. Philippo oſcitanti. i. nauſeanti, & negligenter agenti crapulam. i. ingurgitationem vini, hoc eſt peruerſum iudicium ſeu prauum vſum rationis ex crapula contractum, ac coegit ſupra eum præſentia animi. i. rationis iam reuerſæ in ſedem ſuam, ipſum ebrium reſipiſcere. i. ſapientiam priſtinam recipere, ac reſpicere. i. iterum cauſam inſpicere (potius tamen legam reſipiſcere propter id, quod ſequitur) & ſup. coegit eum cauſa inſpecta diligentius, ferre ſententiam iuſtiorem. [Igitur mulier extorſit]. i. vi libertatis ſuæ ex Philippo extraxit æquitatem. i. æquam ſententiam, quam non poterat impetrare per humilem ſupplicationem, ac mutuauit. i. quaſi mutuo accepit, præſidium potius. i. potentiam à libertate, ſcilicet monendi Regem, & arguendi eum ebrietatis, quàm ab innocentia ſcilicet ſua.

THEO. MVlier] Quædam Plut. in Dicterijs aliter cum Philippus inquit: Machetæ cuiuſdam cauſam cognoſceret, à ſomno languidus, minus accuratè quid iuris eſſet attendebat, itaque ſecundum eius aduerſarium litem dedit: Tum clara voce Machora. Prouoco, inquit, cui Philippus iratus, ad quem? ſubiecit illa A d te ô Rex, ſi vigilans operam mihi dederis, excuſſit à ſe ſomnum Philippus affectamq; iniuria Machetam cum comperiſſet, acta quidem non fregit, ſed litis æſtimationem Machetæ præſoluit, hæc ille.

DE QVADAM FOEMINA Syracuſana.

* Syracuſanis. Huic mulieri, Himeræ fuit nomen.

* deterior arcem occup.

IAm illa non ſolum fortis, ſed etiam vrbana libertas ſenectutis vltimæ quædam * Syracuſis omnibus Dionyſij tyranni exitium, propter nimiam morum acerbitatem, & intolerabilia onera votis expetentibus, ſola quotidie matutino tempore Deos, vt incolumis, ac ſibi ſuperſtes eſſet, orabat. Quod vbi is cognouit, non debitam ſibi admiratus beneuolentiam, accerſit eam, & quid ita hoc, aut quo ſuo merito faceret interrogauit. Tum illa certa eſt, inquit, ratio propoſiti mei: puella enim, cum grauem tyrannum haberemus, carere eo cupiebam: quo interfecto aliquanto * tertior vitam occupauit, eius quoque finiri dominationem magni æſtimabam: tertium ſe ſuperioribus importuniorem habere cœpimus rectorem: Itaque timens, ne ſi tu fueris abſumptus, deterior, in locum tuum ſuccedat, caput meum pro tua ſalute deuoueo. Tam facetam audaciam Dionyſius punire erubuit.

OLIV. Mulieris libertas in Dionyſiū.

IAm illam] Mulier Syracuſana Himera nomine, extremæ ſenectutis, nec humili loco nata Deos pro ſalute, & incolumitate Dionyſij tyranni ſæuiſſimi cuius necem fermè omnes exoptabant precari quotidie non deſinebat, quod cum audiſſet tyrannus, admiratus, quippe qui ſe omnibus inuiſum eſſe exiſtimabat, mulierem ad ſe iuſſit acciri, à qua cum huius ſuæ deuotionis cauſam diligenter quæſijſſet, illa ſatis facetè reſpondit, cum paruula eſſet, Syracuſis ſæuum imperitaſſe tyrannum, cuius mortem quotidie videre cupiebat, quo tandè cæſo, alterum aliquanto deteriorem Regnum occupaſſe, cuius Imperium, cum propediem finiri mirum in modum deſideraret, illi tandem ſucceſſiſſe Dionyſium vtroq; longe deteriorem, timens igitur, ne mortuo Dionyſio multo deterior alter ſuccedat, ſe dicebat pro eius ſalute quotidie caput ſuum deuouere, tam facetam audaciam Diony. punire erubuit. [Syracuſis] Quæ Metropolis erat totius Siciliæ, cuius Rex Dion. erat. [Quo interfecto]. ſ. à Dionyſ.

ASCEN. IAm (continuatiua, vt ſæpe dixi particula eſt) illa libertas. ſ. quam dicturus eſt. (Et ſignandum in hoc auctore per pronomen ille ſignificari, quod dicendum, ac futurum eſt, per hic quod iam dictum, & quaſi in manibus eſt. Et reuera pronomen, ille rex natura ſua ſignificat longius poſitum. i. aut prius dictum, aut poſterius dicendum, cum hic præſens notet) nō ſolum ſupra fuit fortis, ſed etiam vrbana. Quædam ſupra mulier, aut fœmina, vltimæ. i. ſupremæ ſenectutis, orabat ſola Syracuſis. i. apud Syracuſas omnibus expetentibus votis. i. per vota i. cum omnes alij expeterent) niſi forte ſit Syracuſis pro Syracuſanis expetentibus omnibus votis] exitium, ideſt morem Dionyſij tyranni, propter nimiam acerbitatem morum, & intolerabilia onera, quæ. ſ. ſuis imponebat, orabat dico ſola quotidie tempore matutino (quod ad preces maxime idoneum omnis ætas, & natio ſemper iudicauit) Deos, vt ſup. Dionyſius eſſet incolumis, & ſuperſtes ſibi. ſ. annui oranti. Quod. i. quam rem vbi. i. poſtquam is. ſ. Dionyſius cognouit, admiratus beneuolentiam. ſ. mulieris, non debitam ſibi, acciuit ideſt vocatam, venire fecit ad ſe, eam. ſ. anum, & interrogauit, quid ita. i. cur faceret, hoc. i. ita precaretur, aut quo merito ſuo. ſ. tyranni, tum. i. tunc illa. ſ. anus inquit. i. reſpondit ratio propoſiti mei eſt certa. i. firma, & vides. Enim pro quia ego puella, i. cum eſſem puella, cum nos. ſ. Syracuſani haberemus tyrannum grauem. i. moleſtum, & intolerabilem, cupiebam carere eo, quo interfecto, tyrannus ſupra nouus tetrior .i. crudelior eo aliquanto, occupauit arcem. ſ. Syrac. i. vt dicũt fortalitium, quod qui habebat, ciuitatem ſubiectam ſibi tenebat ego æſtimabam magni. i. magno precio, aut magni eſſe precij, dominationem. i. tyrannidem eius finiri nos cœpimus .i. poſt mortem patris tui habere te rectorem importuniorē. i. petulationem, ac minus conuenientem libertati noſtræ ſuperioribus. i. prioribus duobus [Itaque] ideſt, & ita ego timens, ſi tu fueris abſumptus, vt ſup. aut ne deterior. i. minus bonus aut (hoc loco) peior ſuccedat in locum tuum, deuoueo. i. dijs, voueo, caput meum. i. ſalutem meam pro ſalute tua. Dionyſ. qui literatus erat, & non infaceto ingenio, erubuit punire audaciam tam facetam.

DE THEODORO CYRENÆO.

*Cic. Tuſ. 1. & 5. & Senec. de tranq. vitę c. 14.

* ſuffigi.

INter * has, & Theodorum Cyrenæum quaſi animoſi ſpiritus coniugium eſſe potuit, virtute par, fœlicitate diſſimile. Is enim Lyſimacho Regi mortem ſibi minitanti, enimuero, inquit, magnifica res tibi contigit, quia cantaridis vim aſſecutus es. Cumque hoc dicto accenſus cruci eum * adfigi iuſſiſſet, terribilis hæc (ait) ſit purpuratis tuis, mea quidem nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcam.

OLIV. INter has] Lyſimachus Rex Macedoniæ Theodoro philoſopho minitabatur mortem Theodorus reſpondit, Regē habere vim cantaridis, quia quo animo fuerit affectus, ita facile homini mortē infert, quibus verbis incenſus Rex, cũ illũ cruci affigi iuſſiſſet, tuis inquit amicis ſi mors iſta terribilis mea, n. nihil intereſt in terra an in aere putreſcā. Hoc idem refert Cic. lib. 1. Tuſcul. queſt. dicit. n. quid Cyrenæum Theodorum philoſophum non ignobilem, nonne miramur? cui cum Lyſimachus rerum potitus crucē minitaretur, iſtis queſo inquit,

ista horribilia minitare purpuratis tuis, Theodori quidem nihil interest hu mine, an sublime putrescat. [Coniugium] Copulatio quędam animorum, quia pares animos habuisse videntur, sed impares exitus. [Cantaridis] Cantaris vermis est perexiguus similis araneæ, niger, atque terrenus, qui eius dicitur esse naturæ, vt in quo affectu quempiam momorderit in eo semper persistat, vsq; ad mortem, vt si ridentem momorderit, ille ridens moriatur. [Purpuratis] Famulis tuis, nam purpurati sunt primores ciuitatis, qui purpura induti Regibus assistere solent. [Sublime] In aere sublata.

Cantaris.

ASCEN. INter has, &c.] Pulchro contextu more suo progreditur auctor dicens, Coniugium quasi animosi spiritus potuit esse inter has. s. proxime dictas mulieres, & Theod. Cyrenæum, coniugium (dicit) par virtute, sed sup. dissimile fœlicitate. s. exitus, quia superiores absolutæ sunt, Theodorus vltimum supplicium luit. Enim pro quia. Is. s. Theod. inquit Lysimacho minitanti sibi. s. Theod. mortem. [Enimuero] .i. profecto (& est ironicos dictum) res magnifica contigit tibi, quia assecutus es vim .i. violentiam & potentiam necandorum hominũ, Cantaridis .i. minimi illius vermiculi, sed venenati, remedium tamen, vt quidam volunt, in alis habentis, qui in ficubus delitescere solet. [Cumque] .i. & cum tyrannus accensus hoc dicto iussisset eum. s. Theodorum, affigi cruci .i. ad crucem, ait, hæc. s. crux, aut mors in cruce, terribilis sit purpuratis tuis .i. auliculis tuis purpura indutis, alij legunt sic, vt sit ordo, hæc crux sup. sit terribilis, si supp. inferatur purpuratis tuis, quidem .i. certe, vt de alijs nihil dicam, nihil interest mea .i. ad vtilitatem, aut voluptatem meam, an putrescam humi, an sublime, Aut (potius legam) sublimi .i. in alto, & supra limum terræ edito loco. Ideo autem potius dicam, quia aduerbia in tempore à tertiæ declinationis nominibus in .i. exeunt, & si dicas aduerbium esse, dicam aduerbia à nobis facta, si formam declinationi aptam habent, declinationem recipere, vnde amani (secundum Seruium) dixit Plautus.

DE SEVERITATE. Cap. III.

IN M. MANLIVM.

ARMET se duritia pectus necesse est, dum horridæ, ac tristis seueritatis acta narrantur, vt * *omni mitiore cogitatione seposita, rebus auditu asperis vacet: Ita enim districtæ, & inexorabiles vindictæ, & varia pœnarum genera in medium procurrent, vtilia quidem legũ munimenta, sed minimè in placido, & quieto paginarum numero reponenda* * *Marcus Manlius, vnde Gallos repulerat, inde ipse præcipitatus est: quia fortiter defensam libertatem, nefariè opprimere conatus fuerat. Cuius iustæ vltionis nimirum hæc præfatio fuit: Manlius eras mihi, cum præcipites agebas Senones: postquam imitari cœpisti, vnus factus es ex Senonibus: huius supplicio æternæ memoriæ* * *nota inserta est. propter illum enim lege sanciri placuit, ne quis patricius in arce, aut in Capitolio habitaret qui domum eò loci habuerat, vbi nunc ædem Monetæ videmus.*

* Humaniore cog.

* Liu. li. 6. Cice. pro dom. & Phil. 1. & 2.

* Nota, & quide publica. Liu. ibid.

OLIV. ARmet se duritia pectus] Hac breui præfatione ostendit more suo, quibus de rebus in hoc cap. dicturus sit, de seueritate. s. hominum, qua in suos pariter, & alienos vsi sunt, vt leges seruentur, statusque confirmentur est enim seueritas medium inter crudelitatem, & animorum remissionem: vt nec iniustè quidquam faciat, nec vlla ratione à vero deduci possit, vnde & seueritas dicta est quasi sequens verum, Seuerus enim est, qui nec prece, nec precio, nec gratia moueri potest à recto. Est igitur seueritas rigidissima norma iustitiæ, qua sublata tollentur, & leges, hoc est euertentur: est igitur diligentissime seruanda. [Districtæ] Rigidæ. [Inexorabiles] Quæ precibus vinci non possint. [Manlius] Vnde capta vrbe à Gallis, cum Capitolium obsideretur, nocte quadam Galli per aduersam partem Capitolij ad summum propemodum euaserant, proditi clangore anserum M. Manlij, opera è rupe deiecti sunt, hic postea seditiosus factus in vrbe, cum aduersus patres, plebis animos varijs contentionibus irritaret. Dictatoris ad ipsum creati iussu, coniectus in carcerem; paulo post à plebe liberatus, quæ magna ex parte veste mutata, barba, capilloque prolixo, obseruata in vestibulo carceris refractura se carcerem minitabatur, nisi quamprimum educeretur Manlius, quo facto non seditio finita, sed dux seditionis intolerabilior datus, qui cum obstrictos ære alieno liberaret, nexos solueret, venit in suspicionem affectati Regni, quare dies illi dicta est à Tribunis, & damnatus, de saxo Tarpeio deiectus: locusque ille in vno homine, & eximiæ gloriæ monumentum, & pœnæ vltimæ fuit: additæ mortuo notæ sunt, altera publica, quæ cum domus eius fuisset, vbi nunc ædes, atq; officina Monetæ est, latum ad populum est, ne quis patritius in arce aut Capitolio habitaret, gentilia altera, quod gentis Maliliæ decreto cautũ est, ne quis M. Malius vocaretur. Plin. de vir. illustr. Manlius inquit ob defensum Capitolium Capitolinus dictus xvj. annorum voluntarium militem se obtulit xxxvij. militaribus donis à suis ducibus ornatus xxiij. cicatrices in corpore habuit, capta vrbe in Capitolium fugiendi auctor fuit. quadam nocte clangore anseris excitatus, Gallos ascendentes deiecit, patronus à ciuibus appellatus, & frater. Donatus domum etiam in Capitolio publicè accepit, qua superbia elatus, cum à Senatu consumpsisse Gallicos thesauros argueretur, & æri alieno astrictos propria pecunia liberaret, Regni affectati accusatus in carcerem coniectus, populi consensu liberatus est, rursus cum in eadem culpa, & grauius perseueraret, reus factus, & ob conspectum Capitolium ampliatus, alio deinde loco damnatus, de saxo Tarpeio præcipitatus est, domus diruta, bona publicata, gentilitas eius Manlij cognomine iurauit, ne quis postea Capitolinus vocaretur. Plin. quoque maior lib. vij. nat. hist. per transitum huius meminit historiæ. [Nota] Infamia æternæ memoriæ. [Monetæ] Iunonis Monetæ, templum fuit in Capitolio structũ in area, vbi Manlij domus fuerat, dicta Moneta, quod ibi vox numinis audita foret, monentis aduentare Gallos. Ouid. Fast. li. 6. Arce quoque in summa Iunonis, templa Monetæ; Ex voto memorant facta Camille tuo. Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam, A Capitolino repulit arma Ioue. Quam bene Dij magni pugna cecidisset in illa. Defensor solij Iupiter alta tui. Vixit vt occideret damnatus crimina regni, Hunc illi titulum longa senecta dabat.

Seuerus.

ASCEN. ARmet, &c.] Locuturus de seueritate, & rigore iustitiæ facetam præponit præfationem dicens. Necesse est supra vt pectus armet se duritia, dum .i. donec acta horridæ .i. asperæ, & tristis seueritatis narrantur, vt vacet rebus asperis auditu, omni cogitatione mitiore seposita .i. seclusa. & seorsum posita. Enim pro quia, vindictæ ita .i. & tam insigniter districtæ .i. rigidæ, & arcte, & inexorabiles, & varia genera pœnarum procurrent .i. afferrentur in medium .i. ad conspectum legentium, quidem .i. certe, vtilia munimenta .i. vtiles protectiones legum, sed minime .i. nequaquam reponenda in placido, & quieto numero paginarum .i. scripturarum. Sunt autem paginæ à pangendo dictæ, quasi compactæ carthæ, aut tabellæ, in quibus scriptitabatur. Sanè hac præfatione more suo (quem etiam poetæ obseruant) auctor futuræ narrationis præscribit qualitatem. [Manlius] .s. Capitolinus. (Et est primum exemplum) præcipitatus est inde, videlicet de rupe, seu arce Tarpeia, seu Capitolio, vnde depulerat Gallos .s. Senones, iam capta reliqua vrbe. ideo autem præcipitatus est, quia conatus fuerat opprimere nefariè, libertatem .s. publicam, defensam .s. contra Gallos fortiter. [Cuius vltionis iustæ, hæc] .i. huiusmodi præfatio fuit, nimirum .i. vt facile est creditu. Tu (inquit Respublica) eras mihi Manlius .i. tunc charus, cum agebas .i. deturbabas, Senones .s. Gallos præcipites .i. capite fere anteriore cedentes postquam tu cœpisti imitari, scilicet Senones, hoc est inuadere libertatem Romanam, tu factus es mihi .i. reputaris, vnus ex Senonibus. Nota .i. signum infantię, inserta est memoriæ æternæ supplicio, idest de supplio, aut propter supplicium huius, scilicet Manlij .i. placuit enim, scilicet patribus conscriptis sanciri, idest sancte caueri, lege scilicet lata, propter illum, videlicet Manlium. Ne quis patritius habitaret in arce .s. Tarpeia. aut in Capitolio. Qui scilicet Manlius habuerat domum eo loci, vbi nos videmus nunc ædem, idest fanum Monetæ .s. Iunonis, à monendo de Gallorũ aduentu dictæ.

IN SPVRIVM CASSIVM.

PAr indignatio aduersus Spurium Cassium erupit, cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici Consulatus, ac duo speciosissimi triumphi fuerunt: Senatus enim, populusque Rom. non contentus capi-

* Liu. lib. 2 & Dio. li. 8. hic aliter lib. 5. cap. 8.

capitali eum supplicio afficere, interempto domum superiecit, vt Penatum quoque strage puniretur: in solo autem ædem Telluris fecit. * *Itaque quod prius domicilium potentissimi viri fuerat, nunc religiosæ seueritatis monumentum est.*

* Cic. pro dom.

OLIV. PAr indignatio] De Spurio Cassio satis supra in cap. de patrum seueritate dictum est, qui affectati regni crimine damnatus, capitis supplicio affectus est: nec Senatus hac pęna contentus, illius ædes dirui iussit, & in area Telluris templũ ædificari: non illi tres Consulatus, non vulnera, non duo speciosissimi triumphi profuerunt, quo minus etiam post mortem hac nota signaretur, vt ædes amplissimi viri in religionis vsum conuerterentur. [Erupit] Quasi per vim egressa est. [Triumphis] Bis de Samnitibus triumphauit.

ASCEN. PAr].i. æqualis indignatio ciuitatis erupit aduersus Spuriũ Cassium, cui suspicio dominationis .i. tyrannidis concupitæ, nocuit plus, quàm tres magnifici Consulatus, & duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim P. Q. R. non contentus afficere eum supplicio capitali.i. illi vitam adimere, superiecit interempto domum .i. domus diruptionem, vt puniretur quoque.i. etiam strage.i. euersione, aut destructione Penatum.i. Larium Autem pro sed, Senatus supra P. Q. R. fecit in solo.i. fundo, vbi steterat domus eius, ædem .i. fanum Vestæ. [Itaque].i. & ita id, quod fuerat prius domicilium viri potentissimi, videlicet Spurij Cassij, est nunc monumentum .i. perpetuum testimonium seueritatis .i. rigoris iustitiæ religiosæ.i. anxie obseruatæ.

IN SPVRIVM MELIVM.

EAdem * *ausum Spurium Melium consimili exitu patria mulctauit. area verò domus eius, quo iustitia supplicij notior ad posteros perueniret, Aequimelij appellationem traxit.*

* Liu. li. 4. & Cic. p dom.

OLIV. EAdem ausum Spurium] Quomodo Spurium Melium pestifera largitione Regnum affectantem occiderit Seruilius Hala diximus in ca. de ingratitudine: tunc Cincinnatus Dictator hac seueritate vsus est, vt bona Melij quæstoris, quã primum vendere iusserit, & in publicum redigere, ædes solo adæquare, quod vt perpetuum rei monumentum esset, locum voluit Aequimelium appellari, & L. Minutius boue aurata donatus est. [Eadem ausum Melium] Plin. de viris illustr. L. Quintius Cincinnatus inquit Dictator dictus, Spurium Melium Regnum affectantem à Seruilio Hala magistro equitum occidi iussit, domum eius solo adæquauit. Vnde locus Aequimelium dicitur. Cicero quoq; in Catone maiore L. Quinti Cincinnati Dictatoris iussu, magister equitum C. Seruilius Hala Spurium Regnum appetentem occupatum interemit. [Aequimelij].i. area domus Melij solo adæquata.

ASCEN. EAdem, &c.] Ordo est. Patria mulctauit.i. puniuit consimili exitu.s. vitæ Spurium Melium ausum eadem .i. dominationem attentare. [Vero].i. sed, area.i. spaciosa domus eius, idest vbi steterat domus eius, traxit appellationem Aequimelij.i. æquoris, seu planiciei factæ ex domo Melij, solo æquata, quo.i. ideo vt iustitia, i. seueritas supplicij, perueniret notior ad posteros.

IN M. FLACCVM, ET L. Saturninum.

QVantum * *ergo odij aduersus hostes libertatis insitum animis antiqui haberent, parietum, ac tectorum, in quibus versati fuerant, ruinis testabantur. Ideoque & M. Flacci, & L. Saturnini seditiosissimorum ciuium corporibus trucidatis, Penates ab imis fundamentis eruti sunt. Cæterum Flacciana area,* * *cum diu Penatibus vacua mansisset, à Q. Catulo Cymbricis spolijs adornata est.*

* Liu. li. 6. & 69. hic lib. 9. ca. 5.

* Cic. pro dom.

OLIV. QVantum ergo odij aduersus hostes libertatis, &c.] Qui libertatem opprimere studebant. [Ideoq; & Mar. Flac] Horum seditio diuersis temporibus fuit, & suo loco notata. Nam Caius Gracchus Tiberij frater Trib. pleb. eloquentior fratre, post aliquot perniciosas leges, cum Auentinum cum armata multitudine occupasset, a Lucio Opimio Consule è Senatus consulto ad arma vocato populo, pulsus, & occisus est, cum eo Fuluius Consularis eiusdem furoris socius, & vt ait Florus, insultatum quoque est mortis reliquijs, & illud sacrosanctum tribuni caput percussoribus auro pensatum haud ita multo post C. Apuleius Saturninus, adiuuante C. Mario, & permilites Annio competitore tribunatus occiso, tribunus per vim creatus, non minus violenter tribunatum gessit, quam petierat, nam vt inquit Plin. de viris illust. L. Apuleius Saturninus Trib. pleb. seditiosus, vt gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, vt veteranis agri iugera in Africa diuiderentur, intercedentem Bebium collegam: facta per populum lapidatione, summouit Glauciæ Prætori, quòd is eo die, quo ipse concionem habebat ius dicendo partem populi auocasset, sellam concidit, vtque magis popularis videretur, quendam Libertini ordinis subornauit, qui se Tiberij Gracchi filium fingeret, ad hoc testimonium Sempronia inducta, nec precibus, nec minis adduci potuit, vt dedecus familiæ cognosceret. Saturninus Annio competitore interfecto Trib. pl. effectus, Siciliam, Achaiam, Macedoniam, nouis colonis destinauit, & aurum dolo, ac scelere Cępionis partũ, ad emptionem agrorum conuertit: aqua, & igni interdixit ei, qui in leges suas non iurasset: huic legi multi nobiles abrogantes cum tonuissent, clamauit, iam inquit, nisi quiescitis, grandinabit. Metellus Numidicus exulare quàm iurare maluit. Saturninus tertio Trib. pl. effectus, vt satellitem suum Glauciam prætorem faceret, Annium competitorem eius in campo Martio necandum curauit Marius Senatus consulto quo censeretur, ne quid detrimenti Resp. caperet armatos, Saturninum, & Glauciam in Capitolium profectos obsedit, maximoque æstu, incisis fistulis, in deditionem accepit, nec deditis fides est seruata. Glauciæ fracta ceruix; Apuleius cum in curiam, fugisset, lapidibus, & tegulis desuper deiectis interfectus est caput eius Rubrius quidam Senator per conuiuia in ludibrium circumtulit. Cicero in oratione pro Rabirio A. Q. Catulo. Nam Q. Catulus vna cum Mario Cymbros deuicerat, post victoriam in area Flacciana trophæum statuit, & hostium spolia suspendit.

ASCEN. QVantum, &c.] Paucis tangit consimilem seueritatem in M. Flaccum, & L. Saturninũ Regni affectatores, dicens. [Ergo antiqui].i. prisci Romani testabantur .i. ostendebant, quantum odij haberent insitum animis .s. suis, aduersus hostes.i. inuasores libertatis, s. Romanæ, ruinis.i. diruptionibus & euersionibus parietum, ac tectorum, in quibus, s. hostes libertatis fuerant versati. [Ideoq;].i. & ideo, corporibus Marc. Flacci, & Lucij Saturnini, ciuium seditiosissimorum trucidatis.i. truculenter interfectis, Penates sup. eorum.i. ædes, & Lares eruti.i. euersi sunt ab imis fundamentis. [Cæterum area Flacciana] idest in qua steterat domus Flacci cum mansisset vacua.i. nullo ædificio, aut ornamento occupata, adornata est à Q. Catulo spolijs Cymbricis.i. ex manubijs spoliorũ Cymbris detractorum.

IN TYBERIVM, ET CAIVM Gracchos.

VIguit * *in nostra ciuitate Tyberij, & Caij Gracchorum summa nobilitas, ac spes amplissima, sed quia statum ciuitatis conati erant conuellere, insepulta cadauera iacuerunt, supremusque humanæ conditionis honos filijs* * *Gracchi, & nepotibus Africani defuit: quinetiam familiares eorum, ne quis Reipub. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.*

* Liu. lib. 58. & 61. Oros. li. 5. c. 9. & 12. Plu. Ap. & alij.

* Propter Corneliã lib. 4. ca. 6.

de robore Liuius.

OLIV. VIguit in nostra] De Gracchis seditiosissimis viris in cap. de somnijs diximus, quomodo Rempub. perniciosis legibus perturbantes, varijs temporibus cæsi fuerint: alter a Scip. Nasica, alter ab Opimio Consule, fuerunt autem genere, & opibus nobiles, filij Tyb. Gracchi, viri patritij, & Reip. amantissimi, nati ex Cornelia Superioris Scip. filia, ergo ex patre Gracchorum erant, ex matre ex gente Cornelia, sed illis, nec summi patris auctoritas, nec Scip. gloria profuit, quo minus honore sepulturæ carerent. [Spes amplissima] Quia de his adhuc pueris spes maxima fuerat in vrbe non degeneraturos à patre. [Nepotibus Africani] Quia vt dixi Corneliæ filij fuerunt, quæ superioris Africani filia fuerat. [De robore] Robur locus erat in carcere, vnde maleficiorum genus præcipitabatur, ideo de robore præcipitari dicebatur, & ante robustis areis includebantur, ibiq; per aliquot dies seruati, atq; inde postea deprompti præcipitabantur.

ASCEN. VIguit,&c.] Ordo est, Summa nobilitas, ac spes amplissima Tiberij,& C.Gracchorum, viguit in ciuitate nostra scilicet Romana, sed quia conati erant conuellere .i. labefactare per seditionem,& legis agrariæ promulgationem, statū i.lest tranquillitatem,& incolumitatem ciuitatis.s.Romanæ. iacuerunt eorum sup.cadauera insepulta,& supremus .i.vltimus honos conditionis humanæ, vtpote sepulturæ, qui fit nihil sentientibus, vnde etiam hostibus concedi solet, quia odiū cum vita finiri debet, defuit filijs Grac.s.Tib. optimi, & clarissimi ciuis,& nepotibus Afric.quia filij fuerunt Corneliæ superioris Africani. [Quinetiam].i.insuper familiares eorū.s. Gracchorum, ne quis vellet esse amicus inimicis Reipub. præcipitati sunt de robore .i. præcipitio illo in carcere, vt Oliu. recitat, cum sint qui dicant de robore animi .i. Vetiti animi sui robur Gracchis impendere, sed priorem amplectar explanationem, dicendo, cum auctore seueritatem Senatum per familiarium pœnam augere voluisse.

DE P. MVTIO TRIB. PLEB.

IDem sibi licere tam P. Mutius Trib. pleb. quàm Senatui & P. R. credidit: qui omnes collegas suos, qui duce Spurio Cassio id egerant, vt magistratibus non subrogatis, communis libertas in dubium vocaretur, viuos cremauit. Nihil profectò hac seueritate fidentius: vnus enim tribunis eam pœnam nouem collegis inferre ausus est, quam nouem tribuni ab vno collega exigere exhorruissent.

OLIV. IDem sibi licere] Spur.Cassius, vtpote vir callidus egit, cū Trib.pl. ne subrogarentur magistratus, vt Resp. magistratibus orbata, facilius opprimeretur, sed huic tam nefariæ consultationi restitit vnus ex Tribunis, qui sumpto supplicio de Cassio, collegas omnes suos tam impij facinoris auctores, viuos cremari iussit, quantum esset Trib. potestas in vrbe Romana, licet multis in locis,& auctoribus cognosci possit, non minus tamen ex hoc exemplo, cum vno intercedente, cæteri resistere non possent, quod & Plut. in vita Grac. testatur, dicit enim. Est autem Trib. maxima in prohibendo potestas, vno etiam prohibente nihil alij, etiam si complures sint efficere possunt, ergo Mutius Trib. pl. non sibi minus potestatis sumpsit in damnandis, plectendisq; collegis, quàm S.P.Q.R. in puniendis commemoratis ciuibus. Ecce quomodo plus potuit vnus resistens, quàm cæteri volentes. Sciendum est non licuisse Trib.pl. per diem integrum abesse Rom. [Non subrogatis magistratibus) Quia comitia impedire nitebātur, ne Consules, cæterique magistratus substituerentur. [Libertas communi].i.Respublica.

Trib.pl. viui cremati.

ASCEN. IDem,&c.] Recitat seueritatem vnius Trib.pl. dicens. Tam Publius Mutius Trib.pl. quàm Senatus,& P. Ro. credidit idem.i.eandem seueritatem in puniendo licere.i.licitum esse sibi, qui.i.Mutius cremauit viuos omnes collegas suos .i. reliquos Trib. pl. qui Spurio Cassio duce .i. principali auctore, egerant id, vt magistratibus non subrogatis .i. non suffectis, seu constitutis in locum magistratuum defunctorum, libertas communis vocaretur in dubium, quia non esset, qui volenti libertatem inuadere, resisteret. Profectò nihil supra est fidentius.i.confidentius, aut fiducialius hac seueritate .s. Metij enim pro quia, vnus Trib.s.pl. ausus est. inferre eam pęnam .s. combustionis nouem collegis i.contribunis, quam ipsi nouē Tribuni exhorruissent exigere ab vno collega, intellige, nisi in libertatem peccasset. Nam cæteris paribus, non minus nouem, quam vni licuisset.

IN M. CLODIVM.

Libertatis adhuc custos, & vindex seueritas, sed pro dignitate etiam, ac pro disciplina æquè grauis. M. enim Clodium Senatus Corsis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit: quem ab hostibus non acceptum in publica custodia necari iussit. Semel læsa maiestate Imperij quot modis iræ pertinax vindex? factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, & detestanda ignominia Gemoniarum scalarum nota fœdauit: atque hic quidem Senatus animaduersionem meruerat.

OLIV. LIbertatis adhuc custos] Diximus de seueritate, quæ libertatem Rom.& defendit,& vita est. Nunc dicendum est de ea, quæ virorum disciplinam in vrbe continuit. [Aeque grauis] non minus seuera fuit, quæ in seruanda Reipub. auctoritate morumq; disciplina adhibita est. [Marcum enim Clodium] M.Clod. bellum gessit in Corsis turpiter. Sardinia verò,& Corsica insulæ sunt inter Siciliam & Hispaniam gentilia faciunt Sardos,& Corsos, hoc gestum fuit primo Punico bello passus est cladem Mancino similem,& cum deditus esset, nec receptus ab hostibus post capitis supplicium vnco tractus fuit ad Gemonias scalas. [Libertatem] Dedendo cum hostibus. [Spiritum ademit] in carcere mori cogendo. [Gemoniarum scalarum] Locus est præceps ad quem per scalas descendebatur, sed qui lesisset maiestatem vnco trahebatur ad eas scalas, dictæ sunt autem Gemoniæ scalæ, à Gemonio quodam auctore, de his, scalis. Suet. in morte Tiberij vbi dixit adeo lætatum fuisse populum eius morte, quod multi vncum ad Gemonias cadaueri minarentur. vel certè vt alij dicunt duobus modis sumebatur supplicium de nocētibus, aut enim ad palum nudis corporibus alligatis virgis ad mortem vsque cædebantur, plerumque securi feriebantur, aut ad scalas Gemonias vnco trahebatur, hoc est in proprio gutturi vnco producebantur in arenam, vbi postea pendentium cura frangebantur,& postmodum subiecto igni ardebātur, quod genus supplicij tetigit Iuuen. Quæ stantes ardent, & fixo gutture fumant. [Læsa maiestate] Non satis inquit visum est Senatui M. Claudium vno tantum afficere supplicio, quamuis semel tantum P. Rom. maiestatem læsisset, nam varijs modis de eo sumptum est supplicium. [Læsa] Propter fœdus turpiter ictum cum hostibus. [Factum eius rescidit] Quia irritum fœdus esse iussit.& pacem non probauit. [Libertatem] Quia vinctum ad hostes remisit. [Corpus ignominiæ] Quia in carcere consumptus est. Gemoniæ scalæ.

ASCEN. LIbertatis,&c.] Seueritas.s.iustitiæ, fuit adhuc.i. ad hunc vsq; locum in omnibus exemplis, custos & vindex libertatis, sed supra fuit æquè grauis, etiam pro dignitate, ac pro disciplina, supra seruanda. Enim pro quia, Senatus dedit .i. ad voluntatem de eo faciendam dedit, Corsis.i. populis Corsicæ regionis inter Italiam & Hisp. [M. Clodium] Quia fecerat turpem pacem cum hostibus: quem .s. Clod. non acceptū ab hostibus (quia voluerunt fœdus seruatum, non eius qui ipsum percusserat necem) Senatus iussit necari in publica custodia. Et ita maiestate Imperij semel læsa, quot modis sup. fuit vindex pertinax iræ .s. suæ in Clod. q. d. pluribus modis vindictam sumpsit. Nam primo rescidit .i. irritum fecit pactum eius.s.Clodij, deinde ademit ei libertatem, quia in seruitutem aut necem eum miserat, tum extinxit spiritum .s. in carcere,& fœdauit .i. deturpauit corpus .s. extincti spiritus, contumelia.i.ignominia carceris,& detestanda nota .s.ignominiæ, scalarum Gemoniarum, vnde præcipitabantur Regni affectatores ambitus conuicti. Atque, Clausula est continuatiua, quæ sequenti annecti posset) hic .s. Clodius, meruerat quidem.s. turpem pacem faciēdo animaduersionem.i.iustam, licet seueram punitionem Senatus.

IN CORNELIVM SCIPIONEM.

*CN. autem * Cornelius Scipio Hispali filius prius quàm mereri posset, expertus est: nam cum ei Hispania prouincia sorte obuenisset, ne illuc iret, decreuit, adiecta causas quòd rectè facere nesciret. Itaq; Cornelius propter vitæ inhonestum actum sine vllo prouinciali ministerio, tamen repetundarum lege damnatus est.* *Liu.li.4.

OLIV. CN. autem Cornelius] Hic cum ineptissimus esset,& flagitiosam duxisset adolescentiam, Senatus eum in prouinciam, quæ sibi sorte obtigerat, ire prohibuit, quòd tantæ administrationi minime videretur idoneus, quippe qui nullum vnquam de se virtutis specimen edidisset, sed turpiter semper vixisset,& propterea quasi repetundarum damnatus est, de hoc diximus in c. de his, qui a patribus degenerarunt. Tamen scilicet fermè damnatus, est enim græca constructio, cum non administrationem prouinciæ suscepisset.

ASCEN. CN. autem Corn.Scipio filius Hispali] Expertus est.s.animaduersionem Senatus, de qua in superiori clausula (cui hæc annexa est) locutus est, prius quàm posset mereri supra eam. Nam cum Hispania prouincia ei obuenisset sorte.s.ducta cū collega ei.s.Corn.Scipioni Senatus sup. decreuit.i.decreto

creto cauit, ne iret illuc.sin Hisp.causa.s.decreti adiecta, qd s. Scip.ille nesciret facere recte. [Itaque] i. quod ita Corn. damnatus est,propter inhonestum actum vitæ, tantum non i. ferme,aut hoc solo dempto,quod repetundarum.s.damnatus est;quia sine vllo ministerio prouinciali, & ideo quia in prouinciam ire non licuit,eam spoliare non potuit, quocirca repetundarum eius agi non potuit, & hæc verior est expositio,quam vt dicamus repetundarũ damnatus, aut quasi damnatum fuisse, cum quasi per iocum dicat auctor hoc solum boni assecutum,quod repetundarum damnatos non sit.

DE CAIO VATIENO.

* Vectieno. *Ne in C. quidem* Vatieno, qui sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret, absciderat, seueritas Senatus cessauit: publicatis enim bonis eius, ipsum æternis vinculis puniendum censuit: effecitque, vt quem honestè spiritum profundere in acie noluerat, turpiter in cathenis consumeret.*

OLIV. NE in C.Vatieno] De Italico bello sæpius dictũ est,quod cum socijs Latini nominis gestum est. C. ergo Vatienus,ne cogeretur ad hanc militiam proficisci,sinistræ manus pollicem,ne arma sustinere posset abscidit, quod vbi Senatus resciuit,illum perpetuis vinculis damnauit,& eius bona publicauit.

ASCEN. NE in Caium quidem,&c.] Ordo est.Ne quidem.i.non etiam,aut non saltem, cum exigua videri possit culpa, seueritas Senatus cessauit in C.Vatieno,qui ne militaret bello Italico,absciderat digitos sinistræ manus: censuit enim ipsum puniendum æternis vinculis,bonis.i.diuitijs eius publicatis.i.in fiscum publicum redactis,& Senatus sup. effecit, vt Vatienus consumeret turpiter in catenis spiritum.s.vitalem, quem noluerat profundere in acie, timore enim mortis se inhabilem ad bellum fecerat.

DE M. CVRIO CONSVLE.

* Liuius lib.14. *Id factum* imitatus M.Curius Cons. cum delectum subitum educere coactus esset, & iuniorum nemo respondisset, coniectis in sortem omnibus tribubus, Polliæ, quæ proxima exierat, primum nomen vrna extractum citari iussit: neque eo respondente, bona adolescentis hastæ subiecit. Quod vt illi nunciatum est: ad Consulum tribunal cucurrit, collegiumque Tribunorum appellauit, Tunc M. Curius præfatus non opus esse eo ciue* Reipu. qui parere nesciret: & bona eius, & ipsum vendidit.*

* Rom.populo.

OLIV. ID factum] Curius, cui Dentato cognomen erat,cum delectum haberet aduersus Pyrrhum, quem in Italia è Sicilia reuersum iterum vicit,& Italia pepulit, eius, qui citatus non responderat,bona subhastauit.nam Pyrrhus, vt sæpe diximus à Tarentinis accitus aduersus Romanos,cum post aliquot clades vltro citroque datas, & acceptas, fuisset inuitatus à Siculis ad Regnum Siciliæ,quod tum petebatur à Carthag.cum exercitu traiecit in Siciliam spe potiundæ prouinciæ,sed cum res aliter cessisset,quàm ille sperauerat,redijt in Italiam tũc Consul erat hic M. Curius Dentatus, qui coactus subitum habere delectum, & cum citati iuniores nomine dare recusaret,sorte educendos omnes esse duxit, quare cum Polliam tribum in vrnam coniecisset, adolescens hic, de quo loquitur,primus eductus,& citatus cum tacuisset, eius bona, vt diximus hastæ subiecit, & ipsum pariter adolescẽtem cum bonis omnibus vendidit dicens non opus esse Reipublice tali ciue qui suis magistratibus parere recuset.[Omnib. tribubus] Quæ 35 fuerant.De tribu Pollia,diximus supra lib.2.M. Curius is Dentati cognomen habuit. Polliæ nomen tribus.

ASCEN. ID &c.]M. Curius Consul imitatus id factum, s. seuerum Senatus, cum coactus esset propter tumultum bellicum educere.s.in bellum,subitũ delectum.i. milites per delectum conscripsisset,& nemo iuniorum respondisset.i.nomen suum ad militiam dedisset, omnibus tribubus coniectis in sortem. i.in vnam ad sortiendum de eis,iussit primum nomen Polliæ s.tribus,quæ exierat proxima.i.prima quia vrna mora, & forte ducta,proxima erat extrahenti,hoc est.summa in vrna: extractum.s.à puero aliquo,aut rerũ ignaro: vrna, i. vasculum, in quod sortes. i. singularum tribuum nomina æqualibus tabellis aut chartis inscripta coniecta erant. Citari. i. nominatim ad dandum nomen vocari, neque eo. i.& eo non respondente,subiecit hastæ.i.sectioni,aut auctioni,seu publicę venditioni bona adolescentis. Quod vt i. postquam nunciatum est, illi. s.adolescenti,cucurrit ad tribunal Consulum & appellauit collegium Tribunorum. s.contra violentiam Consulis Tunc M.Curius præfatus non opus esse eo ciue qui parere nesciret, vendidit,& i.simul ipsum,& bona eius.

DE LVCIO DOMITIO PRAETORE.

Æquè tenax propositi L. Domitius. nam cum Siciliam Prætor regeret, & ad eum eximiæ magnitudinis aper allatus esset, adduci ad se pastorem, cuius manu occisus erat, iussit, interrogatumque quomodo eam bestiam confecisset, postquam comperit vsum venabulo, cruci fixit: quia ipse ad exturbanda latrocinia, quibus prouincia vastabatur, ne quis telum haberet, edixerat. hoc aliquis in finem seueritatis, & sæuitię ponendum dixerit: disputatione enim vtroque flecti potest. Cæterum ratio publici Imperij Pręt. nimis asperum existimari non patitur. Sic se in viris puniendis seueritas exercuit. Sed ne in fęminis quidem supplicio afficiendis segniorem se egit. Munus exitiale.

OLIV. ÆQuè tenax]Domitius Siciliæ Prætor erat, & edictum fecerat ne quis telum gereret, quia prouincia illa frequentia latronum vexaretur; fortè accidit,vt pastor immensę magnitudinis aprum occiderit, & illum Imperatori deferendum curauerit, quo viso Prætor Domitius pastorem ad se iussit acciri,cognitoque aprũ venabulo fuisse interfectum, pastorem cruci iussit affigi,quia suum non seruasset edictum. [Hoc aliquis].i.aliquis diffiniret seueritatem esse eius,qui sequitur verum,aliquis vero seuitiam, & i.quod dixit finem.] [Hoc aliquis]Factum inquit Domitij ita positum inter seueritatem,atque sæuitiam vt in vtramque partem trahi possit, nam si hoc persona priuata fecisset, sæuitia existimanda foret.Sed quia ratio publicę maiestatis Romanæ,& Imperij nõ patitur,eum in puniendo videri nimis asperum,seueritas est appellanda.[Vtroque In vtramque partem.[Segniorem] Tardiorem.[Egit se]s.seueritas.

ASCEN. ÆQuè,&c.]L.Domitius sup. fuit æquè tenax. s.executor propositi, nam cum ipse Prætor Romanus regeret Siciliam,& aper.i.porcus syluester eximiæ magnitudinis allatus esset ad eum, iussit pastorem,cuius manu occisum erat,adduci ad se,& cruci fixit,interrogatum qua vi confecisset.i.interemisset eam bestiam. s.tam ingentem, postquam comperit eum vsum venabulo.i.cuspide venatoris, cruci fixit inquam, quia ipse.s.Prætor edixerat. i. publico edicto vetuerat ad latrocinia quibus prouincia. s.Sicilia vastabatur exturbanda.i. vi pellenda,ne quis haberet telum.i.arma inuasiua, quibus à longe presertim inuadere posset. Aliquis dixerit.dicere possit,hoc.s.factum Domitij,ponendum,sup.esse in fine. i.confinio seueritatis,& sæuitiæ.Enim pro quia,ipsum potest flecti disputatione.i.argumentatione philosophica, aut probabili vtroque.i.ad vtramque partem.s.tam ad seuitiam,quam seueritatem.[Ceterum].i. sed ratio publici Imperij,quo tunc fungebatur,& quia non ad sui vindictam , sed ad publicam vtilitatem tale exemplum proposuit, non patitur existimari i. iudicari nimis asperum. Seueritas exercuit se sic in viris puniendis,sed ne quidem.i. non etiam egit.i. gessit se segniorem s.pigriorem in fœminis afficiendis supplicio, quibus verbis parasceuem facit ad sequentia.

DE HORATIO.

* Liuius lib.1. *Horatius* post prælium trium Curiatium conditione pugnę omnium Albanorum victor, cum ex illa clarissima acie domum repetens sororem suam virginem Curiatij sponsi mortem profusius, quàm illa ętas debebat, flentem vidisset, gladio, quo patrię rem bene gesserat, interemit: parum pudicas ratus lachymas, quę præpropero amori dabantur. Quem hoc nomine reum apud populum actum pater defendit. Ita paulo propensior animus puellę ad memoriam futuri viri, & fratrem ferocem vindicem, & vindictę tam rigidum aßensorem patrem habuit.*

Horatius

OLIV. HOratius post] Tullus Hostilius cum C. Coelio Albanorum Rege bellum gessit,in cuius mortui locum Metius Suffetius substitutus est Dictator, cũ igitur duce Cęlio acies vtrinque constitissent instructæ placuit vt vtrinque deligerentur tergemini fratres, quorum vnius pars si vicisset, eius altera alteri pareret,quo facto, Horat.Rom.cæsis duobus fratribus suis,Curiatos ipse omnes interfecit, cum rediret ouãs trigemina spolia præ se gerens, soror virgo, quæ desponsata vni ex Curiatis fuerat, illi obuiam ad portam Capenam fuit cognitoque super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa fecerat,crines soluit, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat, mouet feroci iuueni animum comploratio sororis in victoria sua, tantoque gaudio publico, stricto itaque gladio simul verbis increpans transfigit puellam, ab hinc cũ immaturo amore inquit ad sponsum tuum, oblita fratrum mortuorum,viuique oblita patriæ,sic eat quicunque Rom.lugebit hostem hinc deinde lege perduellionis damnatus est, erat autem lex horrendi criminis, Duumuiri perduellionem iudicent:Si à Duumuiris prouocauerit,prouocationem certato,si vincerent,caput obnubito,infęlici arbori reste suspendito,verberato vel intra pomerium, vel extra pomerium,hac lege damnatus,cum ad populum prouocasset, de prouocatione certatum est.moti homines in eo iudicio,maxime patre Hor. proclamante se filiam iure cæsam iudicare ni ita esset, primo iure in filium se animaduersurum fuisse, orabat deinde ne se quem paulo ante cum egregia stirpe conspexissent, orbum liberis facerent,additis deinde iuuenis laudibus,victoriaq; parta,absolutus est magis admiratione virtutis,quam iure causę, sed vt cædes manifesta aliquo piaculo lueretur, imperatum fuit patri, vt filium expiaret publica pecunia, is quibusdam piacularib.sacrificijs factis,quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt, transmisso peruiam Tigillo, capite adoperto, uelut sub iugum misit iuuenem.Id hodie in publico quoque semper refectum manet,sororium Tigillum vocant. [Conditione pugnæ]Quamuis tres tantummodo vicisset, vicerat tamen omnes Albanos,sancita inter se lege,atq; conditione,vt vtra pars vicisset, altera illius pareret Imperio. [Præpropero amori] Immaturo, & intempestiuo,quia sponsa duntaxat erat. Propensior procliuior,soror inquit quæ nimio plus, quam æquũ erat in futurum maritũ inclinata esse videbatur, quippe quæ occisorum fratrum oblita,solum maritum lugeret, & fratrem acerrimum hostem vindicem,& partem rigidum comprobatorem illius cædis experta est.[Vindicem].i.crudelem vltorẽ. [Regidum assensorem] Asperum comprobatorem eius cędis.

ASCEN. HOratius]scilicet vnus è trigeminis Rom.qui cum totidẽ Curiatijs Albanis certamen iniuerant, vt Oliuerius ex Liu.lib.1. recitat, omnium Albanorum, post prælium trium Curiatium,pro Curiatiorum conditione.i.ex conditione pugnæ, quia ea conditione certamen iniuerant, vt vtra pars trigeminorum fratrum vicerit, ei reliqua pars tota pareret, cum repetens domum ex illa clarissima acie,qua vnus tres interfecerat, & patriæ libertatem pepererat, vidisset sororem suam virginem flentem profusius.i.abundantius, quam illa.s.puellaris ætas debebat. s.flere mortem Curiatij. s.vnius è tribus, sponsi sup.sui, quia illi desponsata erat,sed non decebat tam profusè sponsum flere, cum virgo esset. Nec Veneris mores, nec dulcia pignora noscens, interemit sup.eam gladio, quo bene gesserat rem patriæ,quia eius libertatem conseruauerat, & Albanum populum eidem subiecerat, ratus lachrymas parum pudicas, quæ dabantur amori præpropero. idest nimis festino,& nõdum maturo.[Quem].s.Horatium reum hoc nomine.idest hac ratione cędis sororiæ,pater defendit apud populum. [Ita] idest & sic animus puellæ propensior.i.procliuior,& inclinatior paulo.i.modico.s.quam decebat ad memoriam futuri viri,habuit fratrem ferocem vindicem,& patrem tam rigidum assensorem . idest approbatorem vindictæ.scilicet factæ per fratrem, Veruntamen de patre, facile existimari potest eum non sponte assensum, quia si viua adhuc fuisset, nunquam assensum præbuisset. vt propter pias licet importunas lachrymas,occideretur,verum vi coactum,ne penitus orbus relinqueretur, quàm causam etiam præcipuam populo obiecit,vt filio parceret,quia amissis duob.fratribus, & interfecta sorore,vnicus supererat.

DE SPVRIO POSTHVMIO ALBINO, ET Q. Martio Philippo.

*Li.li.39. *COnsimili * seueritate Senatus postea vsus Spurio Posthumio Albino, & Q. Martio Philippo Cos. mandauit, vt de ijs, quæ sacris Bacchanalium incestu vsæ fuerant, inquirerent: à quibus cum multæ essent damnatæ, in omnes cognatas intra domos animaduerterunt: lateque patens opprobrij deformitas, seueritate supplicij emendata est: quia quantum ruboris ciuitati nostræ mulieres turpiter se gerendo incusserant, tantum laudis grauiter punitæ attulerunt.*

COnsimili seueritate] Liu. de bello Macedonico scribit OLIV. quomodo hæc Bacchanalia, hoc est sacrificia Bacchi in Bacchana vrbem Romam scripserint; erãt autem eiusmodi:mulieres vi lia. ris permixtæ noctu per vrbem vagabantur furẽtes, & stupra multa committentes,& propter hoc nonnullæ maritos veneno necabant, vt liberius, & ea sacra facerent, & libidini suæ satisfacerent,conspirasseque supra septem millia virorum,feminarumque dicebantur: Senatus ergo tantam rei deformitatem, atque periculum exhorrens, decreuit earum inquisitionem fieri, quæ turpiter his sacris interfuissent, ex quo multæ punitæ sunt, & ciuitatis opprobrium emendatum est. [Intra domos] Priuatim matronæ sunt in suis ædibus punitæ, nam mulieres damnatæ, & cognatis, aut in quorum manu essent traditæ sunt,vt ipsi priuato animaduerterent in eas,si nemò erat idoneus supplicij exactor,in publico animaduertebatur. [Lateque patens]Per totam ciuitatem.

COnsimili, &c.] Senatus vsus postea consimili seueritate, ASCEN. mandauit Sp.Posthumio Albino, & Quinto M.Philippo Consulibus, vt inquirerent de ijs quæ vsæ fuerant incestu idest coitu vetito,quia in loco, tempore, & officio, quo tunc fungebatur sacro sup. in sacris Bacchanalium. i.sacrificiorum Bacchi. à quibus. s.Consulibus cum multæ essent damnatæ. [animaduerterunt in omnes cognatas] punierunt,& mulctauerunt morte cognatas suas, intra domos.s.suas, & ita in occultos, & deformitas opprobrij. i.turpitudinis, quæ poterat Romanis omnibus opprobrio dari patens latè,quia plurimas attigerat, emendata est, id est correcta, seueritate supplicij, quia quantum ruboris. i.verecundiæ mulieres incusserant nostrę ciuitati,gerendo se turpiter,tantum laudis attulerunt ciuitati nostræ punitę grauiter, non tamen ipsę punitę, sed earum punitiones, quod reuera crimina priuata non debent communitati,vt dicunt vitio dari,nisi dissimulentur.

DE PVBLICIA ET LICINIA.

PVblicia * autem, quæ Posthumium Albinum Consulem, item Licinia, quæ Claudium Asellum, viros suos, veneno necauerant, propinquorum decreto strangulatæ sunt: non enim putauerunt seuerissimi viris in tam euidenti scelere longum publicę quæstionis tempus expectandum. Itaque quarum innocentium defensores fuissent: sontium maturi vindices extiterunt: magno scelere horum seueritas ad exigendam vindictam concitata est.* * Liu.li.4.

PVblicia]Ostendit nonnullas fuisse perditę luxurię fœminas,quę viros suos veneno necarunt,vt liberius ea sacra pro sua libidine celebrarent, de quib.à propinquis sumptum est supplicium, qui noluerunt de illis illud spectare iudiciũ, indignum existimantes, in tam euidenti scelere publicã quęstionem desiderari, quare indemnatas suis manibus strangularunt,iusta profecto animaduersio.[Euidenti]Manifesto scelere.[Publicę quęstionis]idest inquisitionis forensis. [Maturi vindices]Celeres & festini. OLIV.

PVblicia autem]Item Licinia,quę necauerũt viros suos veneno, Publica inquam,quę sup. necauit veneno Posthumium Albinum Consulem, item Licinia,quę suum necauit veneno Claudium Asellum, strangulatę sunt. i.suffocatę domi,decreto propinquorum Enim,pro quia,viri,seuerissimi,videlicet propinqui earum, non putauerunt longum tempus quęstionis.idest inquisitionis,& vt dicunt informationis publicę, expectandum sup.esse in scelere tam euidenti. Itaque ipsi extiterunt vindices]idest vltores,maturi.idest festini,aut tempestiui,sontium.idest nocentium, quarum innocentium. idest si innocentes fuissent, ipsi fuissent defensores. [Magno scelere]Transeundi ad sequens exemplum occasione, prepo- sita est clausula, que vt contextus cohereat, melius sequenti annectitur. Ordo enim est. Seueritas horum.s.iam dictorum tam in Bacchidas, quàm in veneficas, est excitata ad exigendam vindictam magno scelere.idest ob magnum scelus singulare pro plurali videlicet incestus,& veneficij. ASCEN.

DE

DE EGNATIO METELLO.

* Egnatiū Menium Plin.li.14. cap.3. & Meceniū Martium vocat. Tertul. in Apol. c.6. hic lib.2.

*EGnatij * autem Metelli longe minore de causa, qui vxorem, quòd vinum bibisset, fuste percussam interemit. Idque factum non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit, vnoquoque existimante optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pęnas pependisse: & sanè quęcunque fęmina vini vsum immoderatè appetit & virtutibus omnibus ianuam claudit, & delictis aperit.*

OLIV. Egnatius Metellus.

EGnatij autem] Aul. Gel. de noctibus Atticis dicit non minus punitas fuisse mulieres à iudicibus, quæ vino vsæ essent quasi adulterium commisissent, vnde superius in ca. de institutis Valer. dixit, olim Romanis fœminis vsus vini fuit ignotus, non est igitur accusatus, ne dum damnatus Metellus, qui vxorem iustè necauerat, quod eam vinum bibisse deprehenderat. [Ianuam claudit] Nam vbi nimio vino mens hominis oppressa fuerit, nihil altum, neque magnificum suscipere potest, vinum igitur immoderatè sumptum, ad vitia pręcipitem hominem trahit, retrahitque à virtutibus.

ASCEN.

AVtem pro sed, seueritas supp. Egnatij Metelli excitata sup. est ad vindictam exigendam de causa longè minore. [Qui interemit vxorem percussam fuste] idest baculo, eo quòd bibisset vinum. Et id factum eius non tantum caruit accusatore, sed etiam reprehensore, vnoquoque existimante. i. iudicante. s. illam vxorem eius pependisse. idest persoluisse, & luisse pęnas sobrietatis violatæ, exemplo optimo. idest vtilissimo alijs mulieribus ad fugiendum vinum. Et sanè. idest reuera quæcunque fœmina appetit immoderatè vsum vini, & idest simul claudit omnibus virtutibus ianuam. idest aditum ad se, & aperit. scilicet ianuam, delictis. scilicet omnibus.

DE C. SVLPITIO GALLO.

*HOrridum quoque C. Sulpicij Galli maritale supplicium: nam vxorem dimisit, quòd eam capite aperto foris versatam cognouerat, abscissa sententia, sed tamen aliqua ratione * munita. Lex enim inquit, tibi meos tantū præfinit oculos, quibus & formam tuam approbes, & placere desideres: his decoris instrumenta compara, his esto speciosa, horum te certiori crede notitiæ: vlterior * tuus conspectus superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine hæreat necesse est.*

*mota.

OLIV. Sulpitij Galli seueritas in vxorem.

HOrridum] Rigida nimis, & aspera Sulpitij Galli seueritas in examinanda vxoris pudicitia fuit, qui nullam aliam ob causam vxorem velut impudicam repudiauit, quàm quod detecto capite processisset in publicum quasi alijs placitura, non sibi, cum solis viri oculis debeat approbari. [Abscissa sententia] Grecè dixit, ἀποτομος διάνοια seuera sententia, vel breuis, & cōcisa. [Lex enim inquit] Verba quibus maritus vti poterat ad vxorem. [Meos tibi præfinit oculos] Lex inquit fœderis nostri te tantum mihi spectandam præbet, formamque probandam. [His oculis] Meis [Vlterior conspectus] quā vir concedat, suspicionis index est parum casti pudoris.

ASCEN.

HOrridum quoque, &c.] Ordo est. Supplicium maritale. i. mariti in vxorem vtpote, Caij Sulpitij Galli fuit, sup. quoque. idest etiam horridum. i. asperum, & horrendū, Nam ipse dimisit vxorem, quòd cognouerat eam versatam foris. i. extra domum capite aperto. i. nudato, hoc est, non cooperto. [Sententia] Sup. eius fuit abscissa. idest rigida, & dura, & ita breuis, nam res duræ vno ictu abscinduntur, sed tamen munita aliqua ratione, inquit enim Sulpitius Gallus ad vxorē lex scilicet coniugibus lata præfiniuit. i. præscripto permisit tibi tantum meos oculos, quibus approbes formam tuam, & quibus desideres placere, compara his scilicet oculis meis instrumenta decoris, esto speciosa, his. s. oculis meis crede. i. committe te certiori, & perspectiori notitiæ, horum. s. oculorū meorum, quibus, vt certè noscant, nudata apparere potes: necesse est, vt sup. conspectus tui i. de te, seu quo tu conspiciaris vlterior. i. vltra meum, seu oculorum meorum accersitus. i. quæsitus, aut in medium adductus, irritatione, id est, tentatione uidentium superuacua. idest qua tam uidens, quàm uisa melius careat, id est, anceps, uerfetur in suspicione, & crimine.

DE Q. ANTISTIO VETERE

NEc aliter sensit Q. Antistius Vetus repudiando vxorem, quòd illam in publico cum quadam libertina vulgari, secreto loquentem viderat: nam, (vt ita dicam) incunabulis culpæ & nutrimentis, non ipsa commotus culpa, citeriorem delicto præbuit vltionem, vt potius caueret iniuriam, quàm vindicaret.

NEc aliter] Nihilo remissioris seueritatis, minorisque iudicij fuisse uidetur. Q. Antistius qui diuortium dixit uxori, eamque dimisit, quòd cum impudica libertina clàm fuisset locuta, argumentum inde sumens, non honestæ pudicitiæ eā esse, quæ cum impudica commercium haberet, maluit ergo iniuriam cauere, quàm punire. [Vulgari] Quæ corpus suum vulgauerat. [Vt ita dicam] Sic enim dicere solemus, cum aliquid in priore dicitur. [Nutrimentis] Quæ sunt mala colloquia. [Citeriorem] Ante delictum, quare antequam peccaret puniuit, neque enim timebat commisisse culpam, sed committendi inire rationem. OLIV.

NEc Q. Antistius Vetus sensit aliter. s. quam Sulpitius Gallus repudiando vxorem, quòd viderat illam loquentē in publico. s. loco, secreto. i. quasi in aurem, cum quadam libertina vulgari. i. quæ corpus suum vulgarat, aut vt lena vulgari libidini inseruiebat. Nam ipse Antistius commotus incunabulis. idest primis originibus, & nutrimentis. i. fomentis culpæ (vt ita dicam. i. vt modo liceat seminaria vitiorum vocare eorum incunabula) & non commotus ipsa culpa, quā vxor nondum admiserat, præbuit vltionem citeriorem delicto. i. prius quam delictum, seu peccatum consumatum esset. Citra enim dicitur non vsque ad, vt homo magnificus citra arrogantiā. i. non pertingens vsque ad arrogantiam, vt ipse caueret. i. præfugeret iniuriam prius quam illata esset, potius quàm uindicaret. idest ulcisceretur eam iam illatam, aut commissam. ASCEN.

DE P. SEMPRONIO SOPHO.

IVngendus est his P. Sempronius Sophus, qui coniugem repudij nota affecit, nihil aliud, quàm se ignorante ludos ausam spectare. Ergo dum sic olim fœminis occurrebatur: mens earum à delictis aberat. Cæterum, etsi Romanæ seueritatis exemplis, totus orbis terrarum instrui potest: tamen externa summatim cognoscere, fastidio non sit.

IVngendus est his P. Sem.] Non alterius sententiæ fuit P. Sempronius Sophus, qui leuissimæ culpæ gratia repudiauit vxorem, quia se ignaro ludorum spectaculis interfuisset. [Nota] Ignominia, & macula. [Nihil aliud] scilicet criminis [Dum sic] scilicet seueritate puniendi. [Cæterum & si Romanæ] quamuis inquit ciuitas Romana adeo exemplis abundet, vt totum terrarum orbem implere possit, non tamen fastidire debemus externa subiungere. OLIV.

IVngendus, &c.] P. Sempronius Sophus, quo nomine Græcè sapiens dicitur, est iungendus his. s. seueris in coniuges suas. [Quia affecit coniugem nota] idest macula repudij: ausam nihil aliud, quam spectare ludos se. s. Semp. marito ignorante. [Ergo dum olim occurrebatur, sic] idest tam seuerè fœminis. s. in matrimonio collocatis, mens earum aberat à delictis [Cæterum]. i. sed etsi. i. quanquam totus orbis terrarum potest instrui exemplis seueritatis Romanæ, tamen non sit fastidio cognoscere summatim. i. collectim, & breuiter, externa. s. exempla seueritatis, & ita apto pede ad ea progreditur. ASCEN.

EXTERNA.

DE LACEDÆMONIIS.

*LAcedæmonij * libros Archilochi è ciuitate sua exportari iusserunt, quòd eorum parum verecundam, ac pudicam lectionem arbitrabantur: noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingenijs prodesset. Itaque maximum poetam, aut certè summo proximum, quia * domum sibi inuisam obscę nis maledictis lacerauerat, carminum exilio mulctarunt.*

*Paulò aliter Plu. in apoph. Lacon.

* Lycambem, & filium.

Lacedæ-

OLIV. Lacedæmonij libros] Primum externæ seueritatis exemplum est Lacedæmoniorũ, qui Archilochi Poetæ libros, vt Val. refert eiecerunt, quòd in his scriptis obscænitas, & turpitudo quædam rerum, verborumque esset Plut. vero dixit non solum eius libros, sed ipsum quoque eiectum fuisse eadē hora quamprimum acceperunt eum poetice scripsisse, melius esse amittere arma, quam mori: sic enim scripserat Aspida, quę circum perijt mihi Callipon alto, in luco Samio possidet ille meam. At caruisse armis, quòd mortem occumbere præstat. Aspide pro capta mox melior dabitur. Et cum Lacedæmones bellicosi essent, indignati sunt, quòd ea scripsisset, quæ contra rei militaris dignitatem esse videbantur. eumque cum libris suis ciuitate eiecerunt. [Ea]. s. lectione. [Aut summo proximum] Hoc dixit propter Homerum quem omnium maximum fuisse constat, hunc verò secundum. [Domum sibi inuisam] Nam sicut apud Horat. legimus in poetica scripsit in Lycambem socerum suum iambico carmine, quo tantum valuit, vt eum ad laqueum compulerit, vnde ait Archilochum proprio rabies armauit iambo. Ouid. in Ibim, Post modo si perges in te mihi liber Iambus. Tincta Lycambeo sanguine tela dabit. [Domum] scilicet Lycambis, qui filiam Archilocho desponderat, at eam paulo post denegatā alteri dederat, qua iniuria lacessitus Archilochus, Iambico carmine sic lusit in eum, vt præ dolore vitam laqueo finire coegerit.

ASCEN. Lacedæmonij iusserunt libros Archilochi] .s. poetæ Lyrici, & Iambico præcipuè clari, exportari è ciuitate sua, quòd arbitrabantur lectionem eorum. scilicet librorum parum verecundam, ac pudicam. Noluerunt enim animos liberorum suorum Imbui. i. primum institui, & infici, ea, s. lectione librorum Archilochi, ne noceret plus moribus, quam prodesset ingenijs, s. acuendis, (vt faciunt fere amasiorum poetarum carmina, & Martialis, quantumuis arguta epigrammata, à me propterea intacta, & nulla commentacione dignata, nec dignanda quidem, in quo sum proposito, cum etiam Comicos, eo quòd ab Augustino taxantur parum attigerim, quanquam haud magnopere videntur repellendi, nam & castas habent sententias quamplurimas, & amores minus temperatos non proponunt, quos imitemur, sed quos vitemus, vt sacra scriptura non raro amationum fatuarum meminit. [Itaque]. i. & ita Lacedæmonij mulctarunt. [Exilio carminum]. i. expellendo, & arcendo carmina eius, maximum poetam, aut certè proximum summo poetarum Homero, aut in Lyrico carmine Pindaro, quia lacerauerat. idest proscideret maledictis obscœnis. idest conuitijs obscœno carmine obiectis, domum, scilicet Lycambis inuisam sibi propter denegatam filiam sibi semel desponsatam.

THEO. Plutarchus in Laconicis apophthegmatibus. i. dicterijs, auctor est, Archilochum à Sparta statim pulsum quum Lacedæmonij rescissent, eum cecinisse satius esse arma amittere, quam in acie occumbere. Archilochi carmen est hoc. ἀσπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται ἣν περὶ θάμνῳ ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων ἀσπὶς ἐκείνη ἐρρέτω ἐξαῦτις κτήσομαι οὐ κακίω. Parrhasius ea Latinè fecit. Quippe aliquis saluum clypei nūc orbe superbit. Quem aliquis nolens in medio fruticum, at quis iam valeat, Clypeus, nam protinus alter, amisso nobis partus erit melior. Operæ precium fuerit expendere, quàm Philelphus hunc in Plutarcho locum conuerterit, infeliciter.

DE ATHENIENSIBVS.

*Paulo aliter Plu. in vita Artaxerxis.

*Athenienses * autem Timagoram inter officium salutationis Darium Regem Persarum more gentis illius adulatum, capitali supplicio affecerunt: vnius ciuis humilibus blanditijs, totius vrbis suæ decus Persicę dominationi summissum grauiter ferentes.*

OLIV. Athenienses autem Timagoram] Legatum hunc miserāt ad Darium Persarum Regem, hic cum ad Regis conspectum venisset, more illius gentis Regem adorauit, quòd vbi senserunt Athen. illum capitali pęna damnarunt, quòd illam adulandi humilitatem, contra Imperij sui maiestatem fuisse existimarent [Inter officium salutationis] Dum salutandi officio fungeretur [Humilibus] Quia humiliter se prostrauerat. [Adulatum] Adulor, vt vult Priscianus tam cum accusatiuo, quam cum datiuo construitur, vt adulor te, & tibi, hic cum accusatiuo positum.

ASCEN. Athenienses] Affecerunt supplicio capitali. i. mortifero Timagoram. i. legatum suum ad Darium missum. Adulatū idest qui palpauerat, & adulatoriè veneratus fuerat, Darium Regem Persarum inter officium salutationis. i. dum ipse in primo aggressu Regem salutaret, [more gentis illius] i. Persicæ. Ferentes grauiter decus totius vrbis suæ submissum dominationi Persicæ blanditijs humilibus, id est adulationibus vnius ciuis. scilicet sui, hoc est Athen.

DE CAMBYSE REGE.

*Iam Cambyses * inusitatæ seueritatis, qui mali cuiusdam iudicis è corpore pellem detractam sellæ intendi, in eaque * filium eius iudicaturum considere iussit: Cæterum & Rex, & Barbarus, atroci, ac noua pęna iudicis, ne quis postea corrumpi iudex poßet, prouidit.*

* Herod. lib. 5.
* Filium, Otonem.

OLIV. Iam Cambyses] Hoc exemplum Herod. tradit vnus ex magis (sic enim apud Persas iudices appellantur, nos autem sapientes dicimus) iudicium tulerat iniustum, quòd vbi Rex cognouit, illi pellem dirimi, & in sella iudiciaria, vbi cæteri iudices sederent extendi iussit eius exemplo discerent rectè iudicare, voluitque filium statim in patris locum substitui, vt primus ipse tam horridi iudicij sedem occuparet. Hic Cambyses Cyri Persarum Regis filius, cum patri successisset in Regno, vt Iustinus tradit, Imperio patris Aegyptum adiecit, offensusque superstitionibus Aegyptiorum, Apis, cæterorumq; Deorum templa dirui iussit, ad Hammonis quoque nobilissimum templum exercitum misit, qui tempestatibus, & arenarum molibus oppressus interijt. Mergidem deinde fratrem, quem per somnium viderat regnaturum occidi iussit, & sacrilegio parricidium adiunxit, quarum rerum paulo post pęnas, & ipse dedit, nam gladio quo Apim vulnerauerat, sua sponte euaginato fęmore ictus interijt, non mirum igitur, si sæuitia potius quam seueritate vsus fuerit in hominem, cum in Deos quoque crudelissimus fuerit, de hoc Cabyse, & Lucanus mentionem facit lib. 10. Vesanus inortus Camb. lōgi populus peruenit ad æui, defectusque epulis, & pastus cæde suorum, Igno to Nile redit. [Cæterum & Rex] quia Reges omnia sibi licere putant. [Barbarus atroci] Nam Barbarorum natura immanis est, ergo sibi ignoscendum, Romanorum autem minimè.

ASCEN. Iam] (continuatiua est, vt sæpè dixi particula.) [Cambyses] scilicet Rex Medorum, & Persarum, sup. fuit inusitatæ seueritatis, qui intendit. i. in tentam superinduxit sellę. i. sedi iudiciali, pellē cuiusdā iudicis mali, detractā è corpore. s. eius iudicis excoriati, & iussit filium eius iudicaturū. i. cum deberet, aut vellet iudicare, considere. idest locum capere in ea, s. sella paterna cute recta. [Cæterum] idest sed & Rex, & Barbarus. idest licet Rex qui omni etiam iniqua videretur posse, & Barbarus, qui omnia crudelia videretur velle tamē prouidit atroci, ac noua. idest insolita pęna iudicis, ne quis iudex posset corrumpi postea. idest deinceps.

GRAVITER DICTA, AVT FACTA. Cap. IIII.

Magnam & bonam laudis partem in claris viris etiam illa vendicant, quæ aut ab his grauiter dicta, aut facta, pertinax memoria viribus æternis comprehendit: quorum ex abundanti copia, nec parca nimis, nec rursus auida manu quo magis desiderio satisfaciat, quàm sacietati abundet, hauriamus.

OLIV. Magnam & bonam laudis] Hęc eadem exempla memorię mādanda, quæ cum grauitate, aut dicta, aut facta sunt, ex quibus vtilitatis plurimum legentibus, auctoribus verò non minus laudis, & gloriæ futurum sit. [Claris viris.] Quia vt Greci dicunt, sermo qui ex ore proficiscitur eius de quo magna est opinio, & eius de quo nulla est opinio, & si idem sit, non tamen idem valet, quia pluris æstimatur sermo e clari viri ore proueniens, quàm ex ignobili; ergò rectè dixit in claris viris. [Aeternis] Nunquam de futuris. Ex abundāti copia] Quia finis ratio est, multa enim multorum grauiter dicta, factaque narrari possent, ea tantum referamus, quæ lectoris desiderium expleant, non autem sacietatis fastidium afferant. Omnis enim copia fastidiū, inopia desideriū ingenerare solet.

ASCEN. Magnam, &c.] Præfatio est de dictis, & factis grauiter in quorum descriptione pollicitur se modum non excessurum, dicens. Illa etiam vendicant sibi magnam & bonam. i. multam, aut reuera bonam. i. commendabilem partem laudis, in

in claris viris, quę dicta, aut facta ab his. s. claris viris grauiter ideft cum grauitate, memoria. s. hominum pertinax, quasi multum, aut perpetuo tenax comprehendit viribus. i. potentijs memorandi ęternis, ex quorum copia abundanti hauriamus sup. quędā exempla manu, nec nimis parca, nec rursus. i. econtrario nimis auida, quo. ideft ideo vt sup. ipse manus describendo eiusmodi propositiones satisfaciant magis desiderio. s. auide legentium, quam abundent. ideft superflua sint facietati. ideft vsque ad facietatem & nauseam.

DE MANLIO TORQVATO.

*Ciuitate * nostra Cannensi clade perculsa, cum admodum tenui filio suspensa Reip. salus ex sociorum fide penderet, vt eorum animi ad Imperium Romanum tuendum constantiores essent, maiori parti Senatus, principes Latinorum in ordinem suum sublegi placebat.* Annius autem Campanus etiam Consulem alterum Capuę creari debere asseuerabat: sic contusus, & ęger Romani Imperij spiritus erat: tunc Manlius Torquatus filius eius, qui Latinos apud Veserim inclyta pugna fuderat: quàm poterat clara voce denunciauit, si quis sociorum * inter Patres C. sententiam dicere ausus esset continuo se illum interempturum. hę vnius minę, & Romanorum languentibus animis calorem pristinum reddiderunt, & Italiam ad ius ciuitatis nobiscum exequendum consurgere passę non sunt: namque vt patris armis, ita verbis filij fracta, cessit.*

* Liu. lib. 23.
* Li. li. 23.
* Liu. li. 7. c. 7. & li. 8.

OLIV. Ciuitate nostra] Nota est hist. cum Hann. sæpè Romanos exercitus fudisset in Italia, & in primis P. Scipionem, deinde ad lacum Ticinium siue Trasimenum T. Flaminium, postremo in Appulia apud Cannas. Terent. Var. & Paulum Aemil. quæ clades omnium grauissima, sic vires Romanas concusserat, debilitaueratque vt a nonnullis prope de Rep. desperatum fuerat, eo igitur tempore tam difficili, tamque calamitoso, cum sociorum animi essent quacunque ratione in fide, & officio retinendi, in quibus Reip. salus posita esse videretur, censebat pars maior Senatus, Latinorum principes in ordinem Senatorium deligi, atque alterum ex Campanis Consulem creari, tum Manl. Torq. hoc quasi indignum, & quasi ignominiosum tanto Imperio fore existimans, quod metu territi alienos vellent Senatoriam dignitate donare, magna voce minatus est, se illum ex socijs esse interfecturum, quicunque primus inter Patres conscriptos sententiam dicere ausus esset, qua voce dignitatem Senatus propè labentem restituit, & Patres à sua sententia reuocauit. Liu. se tamen in quibusdā annalibus inuenisse dicit, à Campanis cum iam defectionis consilium inijssent, Ro. fuisse missos legatos, postulantes vt alter Consul Campanus fieret, si rem Romanam adiuuari velint, indignatione orta submoueri à Curia iussos esse, missumque lictorem, qui ex vrbe educeret eos, atque eo die manere extra fines Romanos iuberet, quia nimis compar Latinorum quondam postulationi erat. [Filius eius] Nota est hist. apud Liu. lib. 9. Quo pacto Manlius, & Decius qui bello Latino, quod apud Vesuuium * gestum est, Consules erant, vbi Decius se pro Reip salute deuouit, & Latinorum exercitus fuit ad internicione propè cęsus, vix enim pars quarta superfuit [Si quis socius] Sed amplius dicit Liuius, dicit enim siue Romanus, siue peregrinus fuerit se minatum interempturum [Contusus] Collisus. Vesuuium montem in Campania. Plin. tamen de viris Illust. dicit Vesuuium fluuium esse, Strab. verò montem celeberrimum, & amœnissimis habitatum agris, excepto cacumine.

* aliàs Veserim.

ASCEN. Ciuitate nostra] ideft Rom. percussa, i. attonita, & semifracta, clade Cannensi. i. apud Cannas in Appulia accepta, cum salus Reip. penderet suspensa tenui filio. i. modico sustentaculo, ex fide. s. sociorum: placebat maiori parti Senatus, principes Latinorum sublegi. i. legendo suffici, & substitui, in ordinem suum, id est, Senatorium, vt animi eorum. s. sociorum essent constantiores ad tuendum Imperium Rom. autem pro sed, Annius Campanus asseuerabat. ideft affirmabat seueris verbis, alterum Consulem debere creari Capuæ, hoc est ciuibus Campanis. [Sic] ideft vsq; adeo, aut per ea postulata, erat spiritus Imperij Romani contusus, & æger. [Tunc Manlius Torq. filius eius]. s. Torquati, qui fuderat Latinos apud Veserim. s. flu. (alij legunt Vesuuium mōtem) acie. s. Romana, prius quam se Decius deuoueret, inclinata. s. ad fugam. aut occisionem, denunciauit. i. protestatus est voce quàm. i. quantum poterat clara, si quis sociorum ausus esse, dicere sententiam. i. sedere vt iudex inter Patres Conscriptos. i. Senatores Rom. se interempturum cōtinuo ipsum. Hæ minæ. i. interminationes vnius. s. patricij ordinis viri, reddiderunt & ideft simul animis Rom. languentibus calorem pristinum, & non sunt passæ Italiam. ideft socios Romani Imperij incolas Italiæ consurgere ad exequendum nobiscum ius ciuitatis. [Namque vt]. s. Italia reliqua cessit. s. Imperio Romano fracta armis patris. s. huius Manlij, qui apud Veserim Latinos strauerat, vt iam dictum est: ita cessit ab inuasione principatus, & Senatorij ordinis, fracta verbis filij. ideft huius Manlij Torq. iunioris.

THEO. Aliqua vetusta exemplaria illius opusculi de viris Illustribus habēt vesuuium, sed imperitia librariorum partim mutauit in Veserim flunium, partim in Vesuuium montem Sicut à Parrhasio certissimis argumentis est indicatum.

DE MANLIO.

*Par illius * quoque Manlij grauitas: cui cum Consulatus omnium consensu deferretur: eumque sub excusatione aduersæ valetudinis oculorum recusaret: instantibus cunctis, alium, inquit, Quirites quærite, ad quem hunc honorem transferatis: nam si me gerere eum cogeretis: nec ego mores vestros ferre; nec vos meum imperium perpeti poteritis. priuati tam ponderosa vox: quàm graues fasces Consulis extitissent?*

* Plin. de vir. illust.

OLIV. Par illius] Non minor verborum grauitas fuit eius patris, qua ad populum vsus est quo tempore comitia Consularia habebantur, cum enim Tribus omnes Consulem illum renunciarent, primo negauit se ob aduersam valetudinem suscepturum esse magistratum, deinde vbi sensit populum in demandando pertinacem esse, planè dixit, nec se illorum mores, nec illos imperia sua perpessuros esse, qua voce populum de constanti sententia deiecit. Illius. s. Manlij Torq. qui armis Italiam vicit, nam pater armis, filius verbis Italiam superauit. [Si priuati] Si priuatus inquit Manlius tam grauiter ad populū locutus est, quid illum putamus Consulem fuisse facturū?

ASCEN. Par, &c.] Grauitas quoque illius Manlij. s. Torq. par supp. fuit. i. æqualis ponderis, cui. s. Manlio, cum Consulatus. i. magistratus ille Consularis, deferretur. i. præsentaretur consensu omnium. scilicet tam patrum, quam populi, & recusaret eum sub excusatione valetudinis aduersæ. ideft morbi oculorum, cunctis instantibus. ideft vrgentibus, vt Consulatum acceptaret, inquit, ò Quirites. s. Rom. quærite alium, ad quem transferatis hunc honorem, nam si coegeritis me gerere eū, nec ego sup. potero ferre. i. tolerare mores vestros, nec vos poteritis perpeti imperium meum. ideft imperiositatem meam. Si (inquit auctor) vox prius ideft non fungentis magistratu sup. fuit, tam ponderosa. i. grauis, quàm. i. quantum graues extitissent fasces Consulis? q. d. nimirum grauissimi.

DE SCIPIONE ÆMILIANO.

*Nihilo segnior * Scipionis Aemiliani, aut in Curia, aut in concione grauitas: qui cum haberet consortem Censuræ Mumium, vt nobilem ita eneruis vitæ, pro rostris dixit: se ex maiestate Reipub. omnia gesturum, si sibi ciues vel dedissent collegam, uel non dedissent.*

* Plin. de vir. illust.

OLIV. Nihilo segnior] Hic fuit Scip. Aemilianus, qui cum Censor creatus esset, & illi collega Mumius datus esset, vir mollis, & effœminatus, pro concione dixit se pro Reip. dignitate omnia fuisse gesturum, si populus ei collegam vel dedisset, vel non dedisset. Plin. de vir. Illust. Scip. inquit Censor Mumio collega segniore, Senatui ait, vtinam mihi collegam dedissetis, aut non dedissetis. [In curia] Vbi sententia dicebatur. [In concione] Ad populum. [Eneruis] Mollis & effeminatus. [Dedissent vel non] Nam ita dederunt, vt non dedisse videantur, erat enim hic effeminatus, qui sibi potius impedimento quàm auxilio futurus esset. [Dedissent] Idoneum. [Nō dedissent] Vt sui iuris esset.

ASCEN. Nihilo, &c.] Grauitas Scipionis Aemiliani, nihilo. ideft in nullo fuit sup. segnior. ideft minus strenua, aut in Curia coram partibus conscriptis, aut in concione coram populo

Qui

Qui cum haberet Mumium consortem. i.collegam censuræ, hominem sup.vt nobilem ita vitæ eneruis. i.mollis, & effractæ, dixit pro rostris.i.ex illo ædito loco ad populum loquẽs, se gesturum omnia ex maiestate Reip. si ciues, vel dedissent, sibi collegam, idest, virum dignum, qui Censuræ munere, fungeretur, vel non dedissent.s.hominẽ indignũ tali munere, qui tamen eo φ collega esset, & sine eo alter non decenter omnia curaret, plus impedimenti, quàm adiumenti erat Scipioni allaturus.

DE EODEM SCIPIONE.

*De Viriato Liu. libro 52. Orof. lib. 5. cap. 4. Eutro. & Florus.

*IDem, cum * Ser. Sulpitius Galba, & Aurelius Consules in Senatu contenderet, vter aduersus Viriatum in Hispaniam mitteretur: ac magna inter P. C. dissensio esset, omnibus quonam eius sententia inclinaretur expectantibus: Neutrum, inquit, mihi mitti placet; quia alter nihil habet, alteri nihil satis: æque malum licentis imperij magistram indicans inopiam, atque auaritiam: quo dicto, vt neuter in prouinciam mitteretur, obtinuit.*

OLIV. IDem, cum Ser.] Hic Viriatus, vt Liuius, & Eutropius referunt, de pastore, venator, de venatore latro, de latrone iusti exercitus dux factus, totam Lusitaniam, quæ magna Hispaniæ pars est occupauit, M.Metilium Prætorem fuso eius exercitu cæpit, post quem C. Plaut. Prætor nihilo fœlicius rem gessit, tantumque terrorem is hostis intulit, vt aduersus eum Consulari opus esset exercitu, missus est Q.Fab.Max.Proconsul, cæterum de hoc Virato plura dicemus, Lib.vlt. cap. de perfidia, vbi agitur de eius morte, erant autem eo tempore Consules Galba, & Aurelius quorum alter auaritia, alter inopia laborabat, cum igitur dissentirent inter se de prouincia Hispania, quæ vterque sibi dari deposcebat, res in Senatu relata est, vbi cum Scip.sententiam dicere iussus esset, neutrum censuit esse mittendum, quòd alter nihil haberet, alteri nihil satis esse posset: duo dixit, quæ solent homines ad maleficium breui compendio impellere.s.inopiam, & auaritiam. [Alter] Galba.[Alteri] Aurelio, quem auarum fuisse constat.

ASCEN. IDem.]s.Scip.Aemilianus, Cum Seruitu Sulpitius Galba, & Aurelius (sunt qui dicunt Valerius) Consules contenderet in Senatu, vter mitteretur in Hispaniam aduersus Viriatum, ac magna dissensio esset inter partes conscriptos, omnibus expectantibus, quonam.i.in vtram partem sententia eius, videlicet, Scip.inclinaretur, inquit placet mihi neutrum mitti, quia alter.s.Galba, nihil.s.rerum habet, & nihil est satis alteri.s.Aurelio, qui tam auarus erat, vt expleri nõ posset. iudicãs inopiã, atque auaritiã æquæ malam magistrã, i.gubernatricẽ imperij licentis.i.licenter, & pro libito agentis, & ita præpotentis. Quo dicto obtinuit sup. ipsa Scipio Aemilianus, vt neuter mitteretur in prouinciam, hoc est in Hispaniam.

DE POMPILIO LEGATO.

* Cicer, Phil. 8. & Liu. li. 45. C. Octauiũ vocat. Plin. lib. 34. cap.6.

*CN. vero *Pompilius à senatu legatus ad Antiochum missum, vt bello se, quo Ptolemæum lacessebat, abstineret: cum ad eum venisset, atque is prompto animo, & amicissimo vultu dextram ei porrexisset, inuicem ei suam porrigere noluit, sed tabellas S. C. continentes tradidit: quas vt legit Antiochus, dixit se cum amicis collocuturum: indignatus Pompilius quòd aliquam moram interposuißet, virga solum, quo insistebat, denotauit: Et prius, inquit, quàm hoc circulo excedas, da responsum, quod senatui referam. Non legatum locutum, sed ipsam curiam aute oculos positam crederes: continuo.n.rex affirmauit fore, ne amplius de se Ptolemęus quęreretur. At tum demum Pompilius manum eius tanquam socij apprehendit. Quàm efficax animi, sermonisque abscisa grauitas: eodem momento Syriæ regnum terruit. Aegypti texit.*

OLIV. CN. vero Pompilius] Antiochus bello infestabat Alexandriam Regis Ptolemęi Regnum qui P.R. tunc amicissimus erat: Ptolemæus querelas detulit ad Senatum de Antiocho Rege: Senatus censuit ad illum mittendos esse legatos, qui iuberent eum à bello desistere, quod ni fecisset indictum sibi bellum esse cognosceret, missus est igitur Cn. Póp. qui cum in Regis conspectum venisset, non prius illi dexteram porrigenti attingere voluit, quam illum P. R. amicum esse cognouit, cum etiam traditis ei publicis literis exposita que legatione, se super his amicos suos consulturum respondisset, ille magnanimitate plenus, locum illi circunscripsit, atque interdixit, ne prius inde discederet, quam responsum daret Senatui populoque referendum. Si quis Pompilium loquentem audiuisset, non legatum, sed ipsum Senatũ existimasset, Plin. 34. nat.hist.aliter sentit, non Cn. Pomp.sed C. Octauium legatum fuisse dicit, & in ea legatione à Rege occisum. Non prætersibo inquit, C.Octauium ob vnum verbum quo Regem Antiochum dilaturum se responsum dicentũ, virga, quam tenebat solum circunscripsit, & prius quam egrederetur circulo illo, respõsum dare coegit, in qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit, quam oculatissimo loco in rostris? [Ptolemæum] Alexãdriæ, & Aegypti Regem [Amicissimo vultu] Vt beneuolentiam ostenderet erga P.R. [Sena tusconsultum] Quod erat eiusmodi, Nisi abstineret à bello contra Ptolemæum, bellum à Romanis sibi indictum esse.

ASCEN. CN. vero Pomp.legatus missus à Senatu ad Anthiocum.] s.Regem Syrię, vt abstineret se bello, quo lacessabat. i. vexabat Ptolemæum.s.Regem Aegypti cum venisset ad eum atque is.s.Antiochus porrexisset ei dexteram animo prõpto, & vultu amicissimo, noluit inuicem.i. vicissim, porrigere ei.s. Regi suam.s.dextram. Sed tradidit tabellas continentes Senatusconsultum.i.decretum denunciandum Antiocho, quas vt legit Antiochus dixit se collocuturum cum amicis Pomp.indignatus, quòd interposuisset aliquam moram, denotauit. i. ducta in circuitum linea, designauit virga. s.quam in manu tenebat, solum.i. terram in qua ambo stabant, & inquit prius quam excedas hoc circulo. s. virga circunscripto, da responsum, quod referam Senatui. Tu crederes (inquit Val. non legatum locutum, sed ipsam Curiam.s. Rom.i.Senatum omnẽ, positam, antè oculos.s. Antiochi. Enim pro quia, Rex affirmauit continuo fore.i.futurũ esse, ne Ptol. quæreretur amplius de se, Ac Pomp. apprehendit tum demum primum. s. vbi id affirmauerat, manum eius s. Antiochi Regis, tanquam socij.s. Rom.Imp. Quam idest ò quantum efficax. s. eius quòd facto opus est, effectrix est grauitas abscissa. i. breuis, & extemporanea, animi, & sermonis, q.d. maximè efficax: quod probat, quia ipsa terruit eodem momento, quia vno eodemque dicto, & facto, Regnum.i.ipsum Regem Syrię.s. Antiochum, & texit.i.protexit ab iniuria eius Regnum sup. Aegypti. i. Regem eius Ptolemęum.

DE P. RVTILIO.

*PVblij autem Rutilij verba prius, an facta existimem, nescio: nam vtrisque æque admirabile inest robur. Cum amici cuiusdam iniustæ rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: Quid ergo, inquit, mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis? respondit, immo quid mihi, tua, si propter te aliquid inhoneste facturus sum? *Huic voci cõsentanea illa opera, quod magis ordinum dissensione, quàm vlla culpa sua reus factus, nec obsoletam vestem induit, nec insignia senatoris deposuit, nec supplices ad genua iudicum manus tetendit, nec dixit quidquam splendore præteritorum annorum humilius, effecitque vt periculum huic non impedimentum grauitatis eius esset. * sed experimentum: atque etiam cum ei, reditum in patriam Syllana victoria prestaret, in exilio, nequit contra leges faceret, remansit. qua propter fælicitatis cognomen iustius quis moribus grauissimi viri, quàm impotentis armis assignauerit. Quod quidem Sylla rapuit, Rutilius meruit.*

*Cic. li.2. de Ora.& in Br.Liu. lib. 70. & Orof. lib. 5. cap. 17.

* Quintil. lib.11.c.1.

PVblij autem, &c.] hoc P.R.dictum est in c. de maiestate, & dicetur infra c.9.lib.6.de mutatione fortunæ; vide Asconium, hic inquit est P.Rut. qui Quæstor ex publicano d. Consul postea decem legatorum sententia dicitur leges Siculis conscripsisse: hæc Pedianus Asconius, Quæstor Rut.Ruf. damnatus est, quòd cum Prætore consenserat suo, ne quid agerent publicani, in prouincia sua, quo cognito, Equites Rom. nam tunc ante Syllana tempora iudicabant, damnarũt eum, cum ergo post victoriam Syllæ aduersus Marium redire posset in patriam, noluit, ne quid aduersus leges faceret, dubitat ergo Val. prius ne facta, an illius grauiter dicta commemoret, cum vtraque sint commemoratione dignissima. [Quid mihi tua amicitia] Cic in lib. de Amic. Hæc lex in amicitia OLIV.

citia sanciatur, vt neque rogemus res turpes, neque rogati faciamus. [Ordinum dissensione] Quia de iudicijs, Senatorius, & Equestris ordo inter se diffidebant. [Obsoletam] Squalidã, & immundam, mœroris indicem. [Effecitq; vt periculum] nam & dãnatione nihil à grauitate discessit, sed grauitatem multo magis comprobauit. [Qua propter fœlicitatis] Multo iustius inquit fælix dici potuit, & debuit, Rutilius summæ grauitatis, & innocentię, quàm Sylla impotentissimus homo.

ASCEN. PVblij, &c.] Autem. i. sed, ego nescio, vtrum sup. æstimem, i. censeam, & pensitem prius verba. s. grauiter dicta P.R. an facta, sup. eius, nam robur æquè admirabile inest vtriusq;, Cum sup. Rutil. resisteret rogationi iniustæ cuiusdam amici. s. sui, atq; is. s. amicus dixisset per summam indignationem. Ergo si quæ rogo non facis, quid opus est mihi amicitia tua? (Sunt qui addant particulam inquit, vt sit, quid ergo inquit, sed plane superuacua sit) Rut. sup. respondit. Imò quid supp. opus est mihi tua. s. amicitia, si ego facturus sum aliquid inhoneste propter te? q. d. multo minus. [Illa]. s. grauitate præclara opera Rut. consentanea. i. correspondentia, & conformia huic voci. i. dicto tam graui quod. i. quia ipse factus reus prostratus in iudicium, magis dissensione ordinum. i. factione partium ciuitatis, quam vlla culpa sua, nec induit vestem obsoletam, vt solent rei volentes squalore & situ, tum vultus tum vestium miserationem captare, nec deposuit insignia Senatoris, nec tetendit manus sup. ad genua iudicum, nec duxit quidquam humilius splendore. i. non minus quã fuerit splendor, nec quam conueniret splendori præteritorũ annorum, & effecit, vt sup. accusatio illa esset periculum. i. experimentum grauitatis eius, & non impedimentum. (Non intelligentes periculũ capi pro experimento, vt in Terentiano Eunuc. Fac periculum in literis, &c. adiecerunt frustra, sed experimentum, quod si addẽdum est legantur superiora, sic. Vt non periculum non impedimentum grauitatis eius esset, experimentum, vt periculum sit facultas pereundi.) Atque etiam cum victoria Sylla præstaret ei reditum in patriam. (Ergo intelligitur cum supplicare nollet exilio damnatus) remansit. s. in exilio ne faceret quid. i. aliquid contra legem. [Qua propter quis] i. aliquis assignauerit iustius cognomen fœlicitatis, quod Sylla sibi sumpsit, moribus grauissimi viri, videlicet Rutilij, quam armis impotentis, vtpote Syllæ. i. nequeuntis affectibus suis moderari, aut in victoria modum seruare, dicitur enim impotens frequenter, qui insolens est & sibi propter nimiam in alios potentiam imperare nequit. [Quod quidem] s. cognomen fælicitatis Sylla rapuit i. violenter sibi sumpsit, & sup. Rutilius meruit.

DE M. BRVTO.

*Paulo aliter Plut. in Brut.

*MArcus Brutus*suarum prius virtutum, quam patriæ parentis parricida, vno. n. facto, & illas in profundum præcipitauit, & omnem sui nominis memoriam, inexpiabili detestatione perfudit, vltimum prœlium initurus, negantibus id quibusdam committi oportere, Fidenter, inquit, in aciem descendo: hodie enim aut recte erit, aut nihil curabo. præsumpserat videlicet, neque viuere sine victoria, neque mori sine securitate posse.*

Bruti Philippensi fiducia. OLIV. M. Brutus.] Et illud Bruti dictum grauitate, & fiducia plenum fuit, dissuadentibus enim suis vltimum prælium suscipiendum esse, aut inquit hodie rectè erit, aut nihil curabo, ac si diceret, vel vincam, vel moriar: rectè erit si vicero; Nihil curabo, si moriar. Cic. ad Dolabellam de Bruto multa tradit, maximeque commendat in Epist. & si contentus eram mi Dolabella.

ASCEN. M. Brutus parricida. i. nefarius tanquam rei necessariæ, interemptor prius virtutum suarum. i. à quibus quasi genitus erat, nam parentes dant nobis esse, virtutes bene esse, & ita erat quasi genitricum suarum interemptor, aut quia virtutes morales quodammodo nostræ putantur, & à nobis genitæ, licet vera virtus Deo sit, ideo sicut qui filios occiderat, parricida generali appellatione diceretur, vt qui fratrem, aut matrem (non enim vt multi audaculi, fratricidam, aut matricidam, debent peritiores) ita virtutum suarum interẽptor, quodãmodo earum est parricida dicendus, primus ergo parricida virtutum suarum, quam parentis patriæ. s. Iulij Cæs. (Enim pro quia Brutus, &c. i. pariter præcipitauit illas. s. virtutes suas in profundum. s. vitiorum, & perfudit omnem memoriam nominis sui destinatione inexpiabili i. non purgabili vno facto) initurus vltimum prælium. s. cum Augusto & Antonio quibusdam. s. amicorum eius negantibus oportere id. s. prælium committi, inquit, ego descendo fidenter in aciem. Enim pro quia, aut erit. s. mihi hodie rectè. i. benè, aut nihil curabo, s. de his, quę male erunt, cum ego non sim. Vide licet. i. verè licet, quare id dixerit, quia prę sumpserat se neq; posse uiuere sine victoria, neque mori sine securitate. i. sine amotione curarum de his, quæ viuentibus contingunt. Nisi forte, cum Stoicus esset, id Epicurice sensit animos cum corporibus interire, aut quod Cic. interdum innuere videtur, animos bonorum corporibus exutos continuo beatos fore, vt in Lælio, vbi dicit, quod Socrates dicebat animos hominum esse diuinos, ijsque cum è corpore excessissent reditum ad celum patere, optimo & iustissimo cuique expeditissimum. Et paulo post quasi ex persona L. Scipionis sententiam confirmantis, id si ita est, vt optimi cuiusque animus in morte facillimè euolet tanquam è custodia, vinculisque corporis, cui censemus cursum ad deos faciliorem fuisse, quam Scipioni? Sin autem illa verior vt idem interitus sit animorum & corporum, nec vllus sensus maneat, vt nihil boni etiam in morte, si certè nihil est mali, &c. Ex quibus potest colligi dilemma, quo Brutus videtur vsus, vt dixerit, nihil mali sibi futurum è prælio, nam aut vincat, aut cadat, necesse est, si vincat palam est nihil fore mali, si cadat, aut animus quoque & sensus pereant, & sic nihil reliquum fuerit, quod curet mali, aut animus (quia se bonum putauit, & pro patria oriturum) ad deos euolabit, & ita nulla cura mortalium afficietur.

EXTERNA.

DE POPVLO CINANIENSI.

*HVius mentio mihi*subijcit, quod aduersus* D. Brutum in Hispania grauiter dictum est, referre: nam cum se ei tota penè Lusitania dedisset, ac sola gentis huius vrbs*Cinania pertinaciter arma retineret, tentata redemptione propemodum vno ore legatis Bruti respondit, ferrum sibi à maioribus, quo vrbem tuerentur, non aurum quo libertatem ab imperatore auaro emerent, relictum. Melius sine dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quàm audissent, sed illos quidem natura in huius grauitatis vestigia deduxit.*

* Suadet. * De hoc Bru. Liu. libro 55. Orof. lib. 5. cap. 5. & Flor. li. 2. cap. 3. *ciraunia.

HVius mentio] Nunc transit ad externa, ita tamen vt proximum exemplum cum superiori coniungat, dicit. n. mentio M. Bruti, facit. quod aduersus Decium Brutum in Hisp. grauiter dictum fuit, huic exemplo subnectam, nã cum Decius Brutus M. Bruti patruelis Reipub. partes defenderet aduersus Ant. in Hispania profectus totam Lusitaniam, quæ pars est Hispaniæ subegerat, sola restabat Cinania urbs munitissima, quã cum obsideret, legatos misit, qui de redemptione tentarent ciuium animos, qui legatis ita grauiter responderunt, accepisse a maioribus suis ferrum, quo se libertatemque defenderent, non aurum, quo libertatem ab auarissimo imperatore redimerent, hoc dictum barbare gentis, melius Romanæ virtuti conuenisset, æquiusque fuerat Romanos ea uerba proferre, quam à barbaris audire. [Subijcit. In mentem adducit, & notanda est constructio subijcit referre, subijcit vt referam. [Tentata redemptione] Nunquid se vellent auro redimere. [Melius sine] s. hoc dictum melius conuenisset Romanis hominibus, & non vt ab illis audiret, nam Romanum est & dura, & fortia pati. OLIV.

ASCEN. HVius, &c.] Mentio huius. s. proximè dicti, subijcit. i. in memoriam reducit, mihi referre. i. recitare id quod dictum est grauiter in Hispania aduersum Decium Brutũ [Nam cum penè] i. quasi tota Lusitania dedisset se ei. s. Decio Bruto, ac Cinania vrbs huius gentis s. Lusitaniæ sola retineret pertinaciter arma tentata redemptione. i. de redemptione sui facienda, hoc est, an vellet se, & sua auro redimere, respõdit propemodum. i. quasi in hunc modum tota, vno ore legatis Bruti, ferrum relictum sibi à maioribus s. suis, quo tuerentur vrbem. s. suam, non autem relictum, quo emerent libertatem ab Imperatore auaro. [Homines nostri] i. Romani sanguinis dixissent melius. i. aptius, & cõsonantius ad cetera, & facta sua, aut melius fuisset eis, si hoc dixissent quam audissent. s ab alijs. Sed nam, quæ est Lusitanis bellicosa, deduxit illos. s. Lusitanos, in uestigia. i. simulachra, seu immitamẽta quædam grauitatis, quasi non uera sit grauitas, nisi in P.R.

THEO. CInania] Ptolemæus in Lusitania, laudat urbem Lucinianam, locumque in Hispania Cyneticum celebrat, Herodotus de rebus Herculis 10. Cinanam, uelut alij codices habent Ciranam, quod equidem sciam, nemo.

DE

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

* Cic. lib. 1. de or. & Laert. in vita.

*Socrates * autem Grecæ doctrinæ clarissimum columen, cum Athenis causam diceret, defensionemque ei Lysias à se compositam, qua in iudicio vteretur, recitasset, demissam, & supplicem, imminentiq; procellæ accommodatam, Aufer, inquit, quæso istam: nam ego si adduci possem, ut eam in ultima Scythiæ solitudine perorarem, tum meipsum morte multandum concederam. Spiritum contempsit, ne careret grauitate, maluitq; Socrates extingui, quam Lysias superesse.*

OLIV. Socrates quoque] Socrates cum accusatus sèsset, quòd alienos deos introduceret, & puerorum corruptor esset, vt vlterius dicemus in 7. de sapienter dictis. Lysias eius discipulus commiseratione motus orationem pro eo scripsit accommodatissimam ad excusationem, quàm cum Socrati recitasset continebat ἀπολογίαν. i. defensionem. bona, inquit Socrates est oratio, sed non mihi conueniens, nam humilioribus verbis scripta erat, quàm philosopho conueniat, tum ille si est inquit bona cur non ea vteris? Cum Socrates, nonne vestis potest esse pulchra, & tamen non vnicuique conueniens? hanc historiam ita tradidit Diogenes, quanquam Val. dicat illum aliter respondisse. Quint. lib. 2. & Socrates, inquit inhonestam credidit orationem quã ei Lysias reo composuerat. [Columen] Sustentaculum. [Imminenti procellæ] Instanti periculo [In vltima Scythiæ] Quæ est in septentrione, vbi constat immanes, & efferatas gentes esse. [Spiritum] idest, vitam suam. [Maluitque Socrates] i. maluit mori tanquam Socrates, quàm viuere tanquam Lysias.

ASCEN. Socrates autem clarissimum columen] i. decus doctrinæ græcæ, cum diceret causam, i. purgaret & defenderet se Athenis & Lysias orator insignis recitasset ei defensionem. i. orationem defensiuam compositam à se. s. Lysia demissam, & supplicem, & accommodatam procellæ. i. furori populari, imminenti. i. incumbenti ad perniciem Socratis qua s. defensione, Socr. vteretur in iudicio, inquit. i. respondit Lysiæ, aufer istam. s. tam demissam defensionem à te compositam. Nam ego si possem adduci. i. suasione, aut ratione, aut volũtate duci ad hoc, vt perorarem. i. ad finem vsque haberem, & obtinerem quæ vellem, ea. s. defensiua oratione, in vltima solitudine Scythiæ, vbi nullus præter Deum & conscientiam, & iudices adessent) nam si intelligamus perorare pro dũtaxat ad finem dicere, nec vincere, facilior erat intellectus, vt dicat se solam conscientiam timere, qui enim demisse supplicant, etiam quę non commiserant purgant, & timiditate, & abiectione animi peccant, vnde addit) tum. i. tunc concederem meipsum mulctandum. i. puniendum morte. Socrates sup. contempsit spiritum. i. vitalem, hoc est vitam, ne careret grauitate, & maluit extingui Socrates. i non amissa dignitate sua, quam super esse Lysias. i. tam demisso animo, vt erat Lysias, qui suasit ea purgare quæ non admisit, aut ea supplicere, quæ non dereliquit.

DE ALEXANDRO REGE.

* Cur. lib. 4. Arrian. libro 2. & Plu. in vita. *nobilem.

*Qvantus * hic in sapientia, tantus in armis Alexander illam vocem * nobiliter edidit. Dario enim vno iam, & altero prœlio virtutem eius experto atque ideo patrem regni Tauro tenus monte, & filiam in matrimonium cum decies centum millibus talentum pollicente, cum Parmenion dixisset: Se, si Alexander esset, vsurum ea conditione, respondit: Et ego vterer, si Parmenion essem. Vocem duabus victorijs respondentem, dignamque cui tertia sicut euenit, tribueretur.*

OLIV. Qvantus hic] Tantum bello valuit Alex. quàm philosophia Socrates, nec sapientiæ Socratis, Alexand. peritia cessit armorũ, cuius hoc graue dictum refertur à Val. & confirmatur à Q. Curtio lib. 3. cum Darius duobus prælijs superatus, vt vidimus in cap. de constantia, tertium repararet exercitum; nam adeo viris, & equis abundat illa prouincia, vt illi facile foret bellum renouare timens eandem se belli fortunam habiturum, admirans pariter Macedonicam virtutem, Alexandrique magnanimitatem, legatos mittit, qui regni partem vsque ad montem tantum, & nuptias filiæ cum decies centenis millibus talentorum. Alexandro pollicerentur, si pacem fœdusque secum vellet inire, quas cõditiones cum Alexander recusasset, quippe qui animo suo iam totius Asiæ imperium occupauerat, Parmenion eius præfectus, qui apud eum gratia plurimum, & auctoritate valebat, si Alex. inquit essem, conditiones acciperem, tum Alex. acciperem profecto, si essem Parmenion, sed quia sum Alex. nõ accipio, huius dicti auctor Q. Curt. Iustinus verò nullam prorsus mentionem facit in gestis Alex. tantum illud refert, quòd victas Darius cum Babiloniam profugisset, per epistolas Alexandrum deprecatur, vt redimendarum captiuarum sibi potestatem faciat, inque eam rem magnam pecuniam pollicetur, sed Alexander in precium captiuatum regnum omne, nõ pecuniam petit, interiecto tẽpore aliæ epistolæ Darij Alex. redduntur, quibus filiæ matrimonium, & regni portio offertur, seu Alex. sua sibi dari rescripsit, iussitque supplicem venire, & regni arbitria victori permittere. Item paulo inferius ait Darius se ratus vere victu, cum post prælia, & beneficijs ab hoste superaretur, scribit tertias epist. & gratias agit, quòd nihil in suos hostile fecerit, offert deinde maiorem partem regni, vsque ad flumen Euphratem, & alteram filiam vxorem, ac pro reliquis captiuis 20. mil. talen. ad hoc Alex. gratiarum actionem ab hoste superuacaneam esse respondit, nec à se quidquam factum in hostes adulatione, nec quòd in dubios belli exitus, aut in lege pacis lænocinia quæreret, sed animi magnitudine, qua didicerit aduersus vires hostium, non aduersus calamitates contendere, polliceturque se præstaturum ea Dario, si secundus sibi non par haberi voluerit, cæterum neque mundum posse duobus solibus regi, neq. orbem summa duo regna, saluo statu terrarum habere, proinde aut deditionem eadem die, aut in posteram aciem paret [Altero prœlio] Secundo prælio, quia bis victus fuerat.] Sicut euenit] Quia tertio vicit eum, & regno spoliauit. [Hæc quæ] Alexan. Parmenioni respondit.

ASCEN. Qvantus sup. ens, hic] s. proxime dictus, videlicet Socrates in sapientia. tantus sup. ens, aut existens Alexander. s. Maced. in armis, ædidit illam. s. nobilem vocem, quàm statim recitabit. Enim pro quia, Dario experto. i. cum Darius rex Persarum expertus esset, & cognouisset, iam vno, atque altero. i. secundo prælio virtutem eius. s. Alex. in bello, & pollicente. i. cum pollicitus esset, & offeret Alex. filiam. s. suam in matrimonium cum decies centum millibus talen. Cum Parmenion vnus ex ducibus eius dixisset se usurũ, ea conditione, si esset Alex. Alexander sup. respondit, & ego vterer, si essem Parmenion. i. tam demisso animo, vt tu Vocem. i. ò vocem respondentem. i. conformem duabus victorijs, & dignam, cui tertia victoria tribueretur, sicut euenit, quia tertio Darium vincit, & victi, ac in fuga à suis interfecti regno potitus est.

DE LACEDAEMONIIS.

Atque hæc quidem & animi magnifici, & prosperi status: illa verò, qua legati Lacedæmoniorum apud patrem eius miseram fortunæ suæ conditionem testati sunt, gloriosior, quàm optabilior. Intollerabilibus enim oneribus ciuitatem eorum implicanti, siquid morte grauius imperare perseueraret, mortem se prælaturos responderunt.

OLIV. Illa vero] Philippus pater Alexandri Græciam diu bello inuasit, & eam tandem oppressit, sed cum deuictis Athen. bellum Laced. intulisset, Lacedæmonij, quòd semper armis victores extitissent, alijsque imperare consueuissent, non poterant se subijcere Phil. & cum quidam dixisset, multa mala, & extrema perpessuros, nihil mali, neque extremi, vitam aspernantibus esse, responderunt cum rursus grauia multa, & indigna Philippus imperaret, nihil aliud rescripserunt, nisi Lacedæmones Philippo salutem. Non. s. volumus imperanti tibi parere cum tamen grauius instaret, duriosaque illis imperaret, dixerunt se mortem subire paratos, si quid morte durus imperauerit. [Optabilior] Quia nemo optare debet, vt ad hãc conditionem ueniat. [Oneribus] Nam tributario faciebat, & tantam pecuniam imperabat, quanta exolui non posset, accusati enim fuerant, quod arcem Thebanam, induciarum tempore occupassent. [Morte grauius]. s. seruitutem.

ASCEN. Atque hæc quidem (continuatiua est clausula) s. vox Alex. sup. fuit grauiter dicta, aut exemplũ, & i. simul animi magnifici, & status prosperi, vero. i. sed, illa. s. quę sequuntur, qua Lacedæmoni testati sunt apud patrẽ eius. s. Alex. videlicet Philippum miserã cõditione fortunæ suę sup. fuit gloriosior,

riosior,plus habens gloriæ,quam optabilior.i.quam rei optabilis,aut optandæ. Enim pro quia,ipsi responderunt Philippo implicanti ciuitatem eorum, hoc est Lacedæmona, aut Spartem,oneribus in tolerabilibus,se prælaturos mortem, si perseueraret imperare quid.i.aliquid grauius morte, hoc est se male mori,quam tam indigna pati.

DE QVODAM SPARTANO.

* Is fuit Poedacetus, Plut. in apoph. Lac.

*NEc parum*graue Spartani cuiusdam dictum,si quidem nobilitate,& sanctitate præstans, in petitione magistratus victus, maximæ sibi esse lætitiæ prædicauit, quòd aliquot patria sua se meliores viros haberet, quo sermone repulsam honori adæquauit.*

OLIV. NEc parum graue] Laced. quidam victus à competitoribus gaudebat,hic Prædaretus fuit,qui cum in tricentorum numero non esset electus,qui honos in vrbe ordine præstabat,hilaris,subridensque abibat,reuocatus autem Ephoris, & quid rideret interrogatus, quoniam, inquit vrbi gratulor quæ me tricentos meliores habet ciues. [In petitione magistratus]Erat magistratus quidam, qui ex tricentis viris constabat,in quo quidem officio boni tantum eligebantur [Honori adæquauit [Quia nō minus ex hoc dicto gloriæ comparauit, quam si magistratum adeptus esset.

ASCEN. NEc]i.& non,& dictum cuiusdam Spartani sup.fuit,non parum.i.multum graue. Siquidem,quoniam is præstās nobilitate & sanctitate. s. vitæ, & victus. i. posthabitus in petitione magistratus,prædicauit. i.palam dixit,esse sibi maximæ lætitiæ.i.ad maximam lætitiam facere,quod patria sua haberet aliquos meliores se, quo sermone adæquauit honorem.s.quem sibi prælatus adeptus erat,repulsam. s. quam sustinuerat, hoc est tam gloriosa fuit illi repulsa, quàm alteri adeptio magistratus.

DE IVSTITIA. Cap. V.

TEMPVS est iustitiæ quoque sancta penetralia adire,in quibus semper equi,ac probi facti respectus religiosa cum obseruatione versatur: & vbi studium verecundiæ est, cupiditas rationi cedit,nihilque vtile, quod parum honestum videri possit,ducitur:eius autem præcipuum, & certissimum inter omnes gentes nostra ciuitas exemplum est.*

*Seruat.

OLIV. TEmpus est iustitiæ]Transit ad cap.de iust.duplex autem est iustitia generalis,& specialis,generalis est,quę versatur in hominum societate tuenda,specialis diuiditur in commutatiuam & distributiuam commutatiuam consistit in emendo,vendendo, locando, conducendo, distributiua est, quæ communi vtilitate seruata, ius suum vnicuique tribuit ex dignitate cuiusque de qua non dicit,nam in ea probitas, æquitasque versatur.[Penetralia] Loca in quibus res sacræ seruantur.[Aequi]Ac propi,æqui iusti.[Probi] Boni,nam iustitia nihil est,nisi bonum, & æquum, simulatque ab æquo & bono discesserit,desinit esse iustitia.[Vbi studium verecūdiæ]Quia non quod volumus, sequimur, cum iustitiam colimus. verecundia enim obstat,& hoc est proprium continentis,qui abstinet quidem à voluptate,sed cum difficultate,pp uerecundiam,tēperans aūt abstinet se sine difficultate, quia iam virtutis habitum fecit.[Cupiditas rationi] Hoc est temperati, qui sine labore abstinet. nam sensualitati ratio dominatur [Nihilq; vtile] Sic.n.philosophi omnes sentiunt nihil vtile, quod non honestum.Cic.lib.3 offic.Peruertunt homines fundamenta naturæ,cum vtilitatem ab honestate se iungunt.

ASCEN. Camilli ustitia in Phaliscos. TEmpus est adiret (Valla & Seru. diceret adeundi) quoque.i.etiam sancta penetralia iustitiæ, in quibus.s.pene tralibus iustitiæ respectus facti æqui, ac probi. i. honesti, & approbandi versatur semper cum approbatione religiosa, & vbi.i.& in quibus studium. i. vehemens applicatio animi cedit uerecundiæ,& cupiditas cedit rationi, & nihil ducitur.i. putatur,aut æstimatur vtile,quod posset videri parum.i.non satis honestum,vnde Cic.in 3.offi. negat vtile esse quidquam quod non idem honestum,aut honestum,quòd non idem uti le,cum honestas ipsa sit sibi utilitas. Ideoque vult ea non esse separanda,quę enim vtilia videntur,si honesta non sunt,vere vtilia esse non possunt.Autem pro sed,nostra ciuitas. s. Rom. est exemplum eius.i.iustitiæ præcipuum, & certissimum inter omnes gentes. Sunt tamen quid non admittant.

DE SENATV.

*Paulo aliter Liu. lib.5. Plu. in Camil. & Front. lib.4. cap. 4.Strat.& Florus li. 1. cap.12. & Plin.de uiris illu stribus.

*CAmillo * Coss. Phaliscos circuncedente, magister ludi plurimos, & nobilissimos inde pueros velut ambulandi gratia eductos, in castra Romanorum perduxit: quibus interceptis, non erat dubium quin Phalisci deposita belligerandi pertinacia tradituri se nostro imperatori essent:in ea re cognita senatus censuit,vt pueri vinctum magistrum virgis cædentes in patriam remitterentur:qua iustitia animi eorum sunt capti, quorum mœnia expurgari non poterant. namque Phalisci beneficio magis,quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt.*

OLIV. CAmillo consule]Liu.ab vrbe cond.lib.5. Cum obsiderentur Phalisci,videbatur diuturnus futurus labor,ac Veijs fuisset,ni fortuna imperatori Rom. simul, ac cognitæ rebus bellicis virtutis specimen, maturam victoriam dedisset, mos erat Phaliscis eodem magistro liberorum,& comite vti simulque plures pueri,quod hodie quoq; in Græcia manet, vnius curæ demandabantur,hinc principum,liberos, sicut fere fit, quia scientia videbatur præcellere,erudiebat is.cum in pace instituisset pueros ante vrbem lusus exercendique causa pro cedere, nihil eo more pro belli tempore intermisso, modo breuioribus,modo longioribus spacijs trahendo eos à porta, lusu,sermonibusque variatis longius solito, vbi res dedit pro gressus inter stationes hostium, castraque inde Romana eos in prætorium ad Camillum perduxit. Ibi scelesto facinori, scelestiorem sermonem addidit, Phaliscos se in manus tradidisse Romanis,quod eos pueros,quorum parentes capita ibi rerum sint,tu potestatem dediderit, quæ vbi Camillus audiuit,non ad similem,inquit tui, nec populum, nec imperatorem, sceleftus ipse cum scelesto munere venisti, nobis cum Phaliscis,quæ pacto fit humano societas non est,quam ingenerauit natura vtrisque est eritque,sunt & belli, sicut & pacis iura iusteque ea non minus quam fortiter didicimus gerere,arma habemus,non aduersus eam ętatem,cui etiam captis vrbibus parcitur,sed aduersos armatos,& ipsos,qui nec læsi, nec lacessiti à nobis castra Rom.ac Veios oppugnauerunt,ens tu,quantum in te fuit,nouo scelere,vicisti, ego Romanis artibus uirtute,opere armis, sicut Veios vincam. Denudatum deinde eum manibus post tergum illigatis, reducendum ad Phaliscos pueris tradidit, uirgasque eis, quibus proditorem agerent in urbem uerberantes dedit,ad quod spectaculū concursu populi primo facto deinde à magistratu de re noua vocato senatu,tanta mutatio animis est iniecta, ut qui modo efferati odio, itaque Veientium exitum penè, quam Capenatium pacem malent, apud eos pace vniuersa ciuitas posceret, fide Romana & iustitia imperatoris, in foro, & curia celebrantur,consensuque omnium legati ad Camil. in castra, atque inde permissu Camilli Romam ad senatum qui dederam Phaliscos proficiscuntur, quibus in senatu introductis pax data, & exercitus inde Romam reductus est. sed Valer. dissentit à Liuio. nam Liu. dicit Camil. non consuluisse senatum,sed id ex sententia sua fecisse,nulla interiecta mora, de hoc Frōt.li.5.cam.5. Camillo inquit Phaliscos obsidente, ludi magister puerorum Phaliscorum, tanquam ambulandi causa extra murū ductos tradidit dicens, pro repetendis obsidibus necessario ciuitatem imperata facturam. Camil. non solum spreuit perfidiam,sed etiam restrictis post terga manibus,magistrum verberibus agēdum ad parentes tradidit pueris,adeptus beneficij victoriam, quam fraudem non concupierat.Nā Phalisci ob hanc iustitiam sponte ei se dediderunt. Plut.in uita M.Antonij duos commemorat,perfidos pedagogos,alterum in Theodorum,qui Atyllum M.Ant. filium post patris mortem Cæs. necandum prodidit,alterum Rhodonē, qui Cæsarionem prioris Cæs. filium, cum magna vi auri, & argenti fugientem,per insidias deduxit ad Cæs. Octauianū. [Consule]Liu. Non consulem.sed tribunum militum consulari potestate.fuisse tradit, nam sæpius mutata est illius imperij Romani forma,à regibus enim ad consules. à consulibus ad decem uiros,ad decemuiros ad tribunos mil tum cōsulari potestate,à tribunis rursus ad consules, postremo ad imperatores translatum fuit imperium, hoc igitur tempore tribuni militum imperabat.[Senatus censuit] Et in hoc non sentit cum Liuio Val.nam hæc omnia inconsulto senatu sponte sua fecisse Camil. dicit, sicut supra uidimus [Ludi] Quia ludo quodam docendi sunt pueri,non seueritate. [Deambulandi]

Laxandi

Laxandi animi gratia. [Nanque Phalisci beneficio] Quia non semper gladio, sed sæpe beneficio vincitur hostis.

ASCEN. CAmillo consule circunsedente Phaliscos vrbem, & populum eius in Italia, magister Ludi. s. literarii. i. scholarum publicarum, qui etiam grammaticus dicitur perduxit in castra Romanorum plurimos, & nobilissimos pueros eductos inde. s. ex vrbe Phaliscorum, velut. i. sub prætextu deambulandi quibus. s. nobilissimis pueris interceptis. i. dolo magistri eorum captis, non dubium erat. s. ludi magistro, quin Phalisci. s. populi, pertinacia. i. obstinato proposito belli gerendi deposita. i. postquam eam deposuissent, essent tradituri se imperatori nostro. i. Ro. sed ea re cognita. s. per Camil. senatus censuit, vt pueri cædentes virgis magistrum. s. suum vinctum, remitterentur. s. cum eo in patria. s. Phaliscos. Qua iustitia animi eorum. s. Phaliscorum sunt capti, quorum mœnia non poterant expugnari. s. vi. Namque Phalisci victi magis beneficio, quam armis aperuerunt Romanis portas s. suas.

DE POPVLO ROMANO.

*Liu. lib. 19 Eutr. libro 2. & Oros. lib. 4. cap. 6. & si de Cos. dissentit.

EAdem Ciuitas aliquoties rebellando, semperque aduersis contusa prælijs, tandem se Q. Luctatio Cos. dedere coacta est: aduersus quam sæuire cupiens P. R. postquam à Papirio, cuius manu iubente Cos. verba deditionis scripta erant, doctus est Phaliscos non potestati, sed fidei se Romanorum commisisse; omnem iram placida mente deposuit, pariterque & viribus odij non sane facile vinci assuetis, & victoriæ obsequio, quæ promptissime licentiam subministrat, ne iustitię suæ deeßet, obstitit.*

OLIV. EAdem ciuitas] Phalisci sæpe à fide, & officio in Romanos defecerant, bellaque renouauerat. Luctatius igitur consul cum eos tandem rursus Romano subegisset imperio, sæuire in illos mirum in modum cupiebat, vt meritas darent rebellionis pœnas, sed vbi senatus intellexit illos se fidei consulis commisisse, pœnam eis remittendam esse censuit, maluitque iustitiæ, habere rationem, quam suæ obsequi iræ, abbreuiator Liuij Phaliscicum rebellassent, sexto die domiti in deditionem venerunt. Eutropius de Phaliscis lib. 2. Q. inquit Luctatius, & A. Manlius consules creati sunt, & bellum Phaliscis intulere, quæ ciuitas Italiæ opulenta est, quod ambo consules intra sex dies, quam venerant transegerunt 15. millibus hominum occisis, cæteris patria concessa, agro tamen ex medietate sublato. [Papyrio] Scriba consulis, qui iubente consule deditionis formulam scripserat Romanis. [Et victoriæ] Quæ facit homines insolentes, duo solent homines à iustitia reuocare, odium, & victoria, quæ nunc non reuocarunt Populum Romanum.

ASCEN. EAdem ciuitas] s. Phaliscorum rebellando aliquoties. i. aliquantulum frequenter contusa semper prælijs aduersis coacta est tandem dedere se Q. Luctatio consuli aduersus quam. s. ciuitatem P. R. cupiens sæuire. i. sæuiter agere, postquam doctus est à Papyrio, cuius manu scripta erant verba deditionis id est, qua se prius dediderant Phalisci, consule iubente. i. iussu consulis, alioqui posset putari fraude in ea formula scribenda vsum, Phaliscos se commisisse non potestati Romanorum, sed fidei; deposuit placidamento omnem iram, quia non vsi erant fidem sic fregisse, sed à protectione Rom. sic subduxisse, & P. R. obstitit pariter, & i. simul viribus odij i. antiquæ æmolationis assuetis vinci non facile. i. difficile, & obsequio. i. secūdo successu victoriæ, quæ subministrat promptissime. i. facillime, & expeditissime, licentiam. s. sæuiendi, & plusquam fas sit agendi obstitit dico illis facibus iratum ne deesset iustitiæ suæ.

DE EODEM POPVLO ROMANO.

IDem, cum P. Claudius Camerinos ductu, atque auspicijs suis captos sub hasta vendidisset, Etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animaduertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit hisque habitandi gratia locum in Auentino assignauit, & prædia restituit: pecuniam etiam non ad curiam, sed ad sacraria ædificanda, sacrificiaque facienda tribuit: iustitięque promptissimo tenore effecit, vt exitio suo lætari possent, quia sic renati erant. Mœnibus nostris, & finitimis regionibus, quæ adhuc retuli, quod sequitur, per totum terrarum orbem manauit.

OLIV. IDem cum P. Claudius] Consul Claudius Camerinos à se captos hastæ subiecit, quos senatus redemit, quia id parū. [Liquida fide gestum ab imperatore] Parum liquida fide. i. non pura fide, non sincera, siquidem ille se in fidem dederant imperatoris, vt arbitror. [Claudius] Consul. [Camerinos] De Camertino oppido Picenæ prouinciæ, adhærenti. [Auspicijs] Potestate. Sub hasta publica, tanquam mancipia vendidissent. [Fines agri] Quia ager ille venit in potestatem P. R. [Parum liquida] Parum sincera fide, quia cum eos in fidem accepisset, vendiderat. [Sacraria] Vbi sacra continentur [Sacrificia] Vt emeretur victimæ.] Promptissimo tenore] Quia vna eademque sedulitate iustitiæ fecerunt, vt prodesset Camerinis captos fuisse à P. R. nam cum semel venditi essent, postea redempti à P. R. vsi sunt renasci.

ASCEN. IDem] s. P. R. cum P. Claudius consul vendidisset sub hasta. i. more prædæ militari plurimū offerenti, Camerinos populos illos Italiæ, captos ductu, virtute, atque auspicijs suis. i. quos cæpit, cum dux esset in eo bello, q. d. virtute, & felicitate sua, & si. i. quamquam animo aduertebat ærarium. i. fiscum publicum auctum sup. pecunia, & fines. i. limites imperij sui, auctos agris. s. Camerinorum, tamen quia id. s. bellum, aut opus vendendi, videbatur gestum ab imperatore. s. P. Claudio fide parum liquida. i. pura, & fraudis experti, quia eos in fide acceperat, redemit. i. iterum emit, & libertati restituit sup. Camerinos sic venditos conquisitos maxima cura, & assignauit his. i. sic redemptis locum in Auentino gratia habitandi, vt illic habitarent, & restituit prædia. s. imperio applicata, & tribuit etiam pecunia. s. quæ ex præda superarat, non ad curiam i. ad ædificia secularia, vt notis verbis loquar, sed ad sacraria. i. repositoria sacrorum ædificanda, & ad sacrificia facienda & effecit iustissimo tenore. i. perpetuo ductu iustitiæ, vt sup. Camerini possent lætari exitio suo, quia erant sic renati. i. ad meliorem fortunam restituti, felicius enim deinceps in Auentino, quam in patria prius habita fuerunt. Hoc dicto subinfert auctori clausulam continuatiuam dicens ea sup. quæ retuli. i. recitatum in adhuc. idest, ad hunc vsque locum, manauerunt supp. mœnibus nostris. i. Romanis, & regionibus finitimis, id sup. quod sequitur manauit. i. diffusum est per totum orbem terrarum.

DE EODEM SENATV, ET FABRICIO.

*TImochares * Ambraciensis Fabricio Cos. pollicitus est se Pyrrhum veneno per filium suum, qui potionibus eius præerat, necaturum, ea res cum ad senatum delata esset, missis legatis Pyrrhum monuit, vt aduersus huius generis insidias cautius se gereret: memor vrbem à filio Martis conditam, armis bella, non venenis gerere debere. Timocharis, autem nomen suppressit: vtroque modo ęquitatem amplexus: quia nec hostem malo exemplo tollere, nec eum, qui bene mereri paratus fuerat, prodere voluit.*

* Cic. lib. 3. de offic. Gel. lib. 3. ca. 8. Plut. in Pyrrh. Flor. lib. 1. cap. 18. & Eutro. lib. 2. quãuis dissentiãt.

OLIV. Fabricij ęquitas erga Pyrrhū. TImochares Ambraciensis] Historia hæc diuerso modo narratur Gel. lib. 3. cap. 8. dum Pyrrhus, inquit rex in Italia foret, & semel, atque iterum cum Romanis feliciter pugnasset satisque agerentur Romani, quod pleraque Italia ad regem desciuisset, cum Ambraciensis quispiam Timochares Pyrrhi regis, amicus, ad Caium Fabricium consulem furtim venit, ac præmium petijt, & si de præmio conueniret promisit regem veniens necare, idque sibi facile factum esse dixit quoniam filii sui pocula in conuiuio ministrarent, eam rem Fabricius ad senatum scripsit, senatus ad regem legatos amisit, mandauitque, vt de Timoch. nihil proderent, sed monerent vti rex circunspectus ageret, atque a proximorum insidijs salutem tutaretur, hæc ita sicut diximus in Valer. Antiatis historia scriptum est. Quadrigarius autem lib. 3. non Timocharem, sed Nitia adijsse consulem scribit, neque legatos à senatu missos, sed à consulibus. Pyrrum vero P. R. laudes, & gratias scripsisse, captiuosque omnes quos tunc habuit restituisse, & reddidisse Romanis, consules tunc fuere C. Fabr. atque Aemilius literas, quas ad regem Pyrrhum super ea remiserunt, Claudius quadrigarius scripsit fuisse has 9. consules Roma. S. D. Pyrrho rehi. Nos pro tuis iniurijs continuo animo strenue commoti, inimiciter tecum bellare studemus. Cōsulum literæ ad Pyrrhum.

ſed communis exempli, & fidei gratia viſum eſt, vt ſe ſaluum velimus, vt eſſet, quem armis vincere poſſumus, ad nos venit Nitias familiaris tuus, qui ſibi precium à nobis peteret ſi te clam interemiſſet. id nos negauimus velle, ne ve ob eam rem quidquam commodi expectaret, & ſimul viſum eſt, vt te certiorem faceremus, ne quid eiuſmodi, ſi accidiſſet, noſtro conſilio ciuitates putarent factum, & quod nobis non placet precio, aut præmio, aut dolis pugnare, tu niſi caueas, iacebis. Pyrrhus rex conſulibus, & P. R. laudes, gratiasque ſcripſit, captiuosque omnes, quod ſecum habebat, cōſulibus reſtituit, redditque Val. in hac hiſtoria imitatus Val. antitatem. Cic. lib. offic. 3. cum inquit rex Pyrrhus P. R. bellum vltro intuliſſet, cumque de imperio certamen eſſet cum rege generoſo, atque potente, perfuga ab eo venit in caſtra Fab. eique pollicitus, ſi præmium ei propoſuiſſet, ſe vt clam veniſſet ſic clam in Pyr. caſtra rediturum, & eum veneno necaturum hunc Fab. reducendum curauit ad Pyrrhum, idque eius factum à ſenatu laudatum eſt. Sen. ad Luc. epi. 123. Fabr. inquit Pyrrhi regis aurum repulit, maiusque regno regias iudicauit opes poſſe contemnere, idem medico Pyrri promittenti, venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum cauere inſidias, eiuſdem animi fuit auro non vinci, auro non vincere Plut. in vita Pyrrhi hoc modo tradit hiſt. Cum Fab. conſulatum iniiſſet, veniens quidam ad eum in caſtra epiſtolam detulit à medico regis perſcriptam, in qua pollicebatur ſe Pyrrhū veneno necaturum, ſi præmium ſibi traderetur, abſque vllo diſcrimine bellū pro Rom. conficienti. At Fab. iniuriam hominis deteſtatus, & collega in eandem ſententiam adducto, Pyrrhum ſtatim per literas monuit, vt inſidias medici caueret, literæ huiuſmodi fuere C. Fab. & Q. Aemil. conſules Pyrrho regi ſalutem, Neque amicorum, neque hoſtium fortunarum æſtimatores non eſſe videris, cognoſces enim cum hanc epiſt. ad nos miſſam perlegeris, te bonis quidem, ac iuſtis viris bellum inferre, malis vero atque iniuſtis confidere, hæc autem non tui gratia nota facimus tibi, ſed ne mors tua nobis calumniam afferat, quaſi virtute nequiremus te ſuperare dolo contendiſſe. Acceptis itaq; Pyrrhus Fab. litteris medicoque conuicto, ac ſupplicio iuſte affecto, ad retributionē beneficij captiuos omnes gratis Fab. Romanisque reſtituit. [Potionibus] Quia vt diximus Timocharis filij pincernæ Pyrrhi regis erant, hoc eſt vini, & epularū prægustatores. [A filio Matris] Romulo. [Bene mereri preſtare P. R. beneficium, diſſentit à quadrigario Val. ſimiliter, & Eutropius, qui & ipſe hanc narrat hiſtoriam, nam quadrigarius, & Eutropius dicunt proditorem fuiſſe nominatum, Val. non fuiſſe, cuius ſententiæ, & Antias Valer. fuit.

ASCEN. Timochares] ſ. medicus, Ambracienſis. ſ. natione, pollicitus eſt Fab. conſuli ſe necaturum Pyrrhum. ſ. regem Epirotarum, qui tunc pro Tarentinis contra Romanos bellum gerebat, veneno per filium ſuum, qui præerat portionibus. ſ. diluendis Pyrrho ad conſeruandam ſoſpitatem, ea res cum eſſet delata per Fabricium ad ſenatum, legatis miſſis, monuit Pyrrhum vt gereret ſe cautius aduerſus huiuſmodi inſidias, monuit dico, memor vrbem. ſ. Romam conditam à filio Martis, videlicet Romulo, debere gerere bella armis, non veneno. Autem pro ſed, Senatus ſuppreſſit nomen Timocharis amplexus æquitatem vtroq; modo, quia nec voluit tollere hoſtem exemplo, i. malo pernitioſo futuro, ſi ſimili modo poſteri vincere tentarent, nec prodere eum qui paratus erat bene mereri. ſ. de Rom. licet non de Pyrrho cui tamen plus debebat, vnde indignus erat, qui viueret, nec minus Pyrrho prodendus, quam ludi magiſter Phaliſcis, vnde auctor pro arbitrio ſuo prius laudauit, qui illum prodiderunt, & nunc, qui hunc prodere noluerunt, cum par ſit ratio, & forte iuſtior Ludi magiſter, qui forte vt obſtinatos animo à periculo, arceret potentiſſimorum liberos in hoſtium poteſtatem traduxit. Sed nos exitum explanandum, non cenſendum recepimus. Oliu. etiā variationem in hiſtorijs, quoties opus eſt, fideliter, adnotat.

DE QVATVOR TRIB. PL.

* Liu. lib. 4. vbi C. non L. vocat.

*SVmma * iuſtitia in quatuor quoque Trib. pl. eodem tempore conſpecta eſt, nam, cum C. Atracino, ſub quo duce aciem noſtram apud Veruginem à Volſcis inclinatam cum cæteris equitibus correxerant, diem ad populum L. Hortenſius collega eorum dixiſſet, pro roſtris iurauerunt, in ſquallore ſe eſſe, quo ad imperator ipſorum reus eſſet futurus. non ſuſtinuerunt enim egregij iuuenes, cuius armati periculum vulneribus, & ſanguine ſuo defenderant, eius togati vltimum diſcrimen poteſtatis inſignia retinentes, intueri; qua iuſtitia mota concio, * actio ne Hortenſium deſiſtere coegit. Nec ſe etiam aliter eo facto, quod ſequitur, exhibuit.*

* accuſatione.

OLIV. SVmma iuſtitia in quatuor quoque] Cum Lucius Atracinius cum exercitu miſſus eſſet aduerſus Volſcos, apud Ferruginem caſtra ponit, deinde cū placuiſſet pugnam cum hoſte conferre, eductis vtrinque copijs primo cōgreſſu Rom. pedem retulerunt, deinde cum domum rediſſent Atracino dies dicta eſt à Luc. Hortenſio eius collega, & tribuni teſtes adducti, quia ea iuſtitia vſi ſunt, vt iurarent ſe triſtes, & in mœrore poſitos eſſe quòd imperatorem ſuum reū futurum viderent. [Ferruginem] lacus eſt in Volſcis. [Inclinatam] in fugam conuerſam, vel quæ pedem retuliſſet. [Inſignia poteſtatis] Tribunitiam poteſtatem gerentes.

ASCEN. SVmma quoque iuſtitia conſpecta eſt vno tempore in quatuor trib. pl. Nam cum L. Hortenſius collega eorum. ideſt etiam trib. pl. dixiſſet diem ad populum L. Atracino, ſub quo duce ipſi tribuni correxerant cum cæteris equitibus aciem noſtram inclinatam. i. impulſam ad fugam, aut occaſum, à Volſcis apud Ferrugiem. ſ. lacum, iurauerunt pro roſtris. i. ante roſtra, ſe eſſe. ſ. futuros in ſquallore, quo ad. i. quandiu, imperator ipſorum futurus eſſet reus. Enim pro quia, ipſi egregij iuuenes non ſuſtinuerunt, intueri togati. i. domi, & in vrbe retinentes inſignia poteſtatis. ſ. tribunitiæ, diſcrimen. i. periculum vltimum, videlicet captis eius. ſ. ducis ſui, cuius periculum ipſi armati defenderunt vulneribus & ſanguine ſuo, obijciendo videlicet corpora ſua hoſtibus produce ſuo. [Qua iuſtitia.] i. equitate, cōcio. i. tota multitudo populi commota, coegit Hortenſium deſiſtere ab actione. ſ. cepta contra L. Atracinum, nec ſup. concio, aut P. R. exhibuit etiam ſe aliter. ſ. quàm æquum erat ſentiendo eo facto, quod ſequitur.

DE TYB. GRACCHO, ET C. CLAVDIO.

*CVm Tyberius * Grachus, & C. Claudius ob nimis ſeuere geſtam cenſuram, maiorem partem ciuitatis exaſperaſſent, diem bis M. Pompilius tribunus pl. perduellionis ad populum dixit, præter communem conſternationem, priuata etiam ira accenſus, quia neceſſarium eius Rutilium ex publico loco parietem demoliri iuſſerant: quo in iudicio primæ claſſis permultæ centuriæ Claudium aperte damnabant, de Gracchi abſolutione vniuerſæ conſentire videbantur, qui clara voce iurauit, ſi die collega ſuo grauius eſſet iudicatum, in factis ſe paribus eandem cum illo pœnam exilij ſubiturum: eaque iuſtitia tota illa tempeſtas ab vtriuſque fortunis, & capite depulſa eſt. Claudium enim populus abſoluit, Graccho cauſæ dictionem M. Pompilius remiſit.*

* Plin. de vir. illuſt.

OLIV. CVm Tyb. Grac.] Tyberius Gracchus, & C. Claudius colegæ fuerunt in cenſura quam cum tetrice non minus exercuiſſent, ſibi populi inuidiam, & odium contraxerant. erantque iam infenſi populo, cum M. Pompilius Trib. pl. qui præter publicum priuato etiam in cenſores odio tenebatur, quod Rutilij neceſſarij ſui parietes, quos aliorum cenſorum negligentia in publico per aliquot annos habuerat, euerti iuſſerant, diem illis dixit ad populum, in quo iudicio, cum primæ claſſis centuriæ plane damnarent Claudium, cuius nomen, & gens plebi ſemper inuiſa fuit, & reliquæ Gracchum abſoluerent, Gracchus ſi grauius, inquit in collegam meum quidquam ſtatueris, ſcitote mecum illo voluntarium exilium ſubiturum, neq; enim æquum eſt, vt qui in eadem cauſa fuit, non eodem quoque iure cenſeatur quo dicto, populus vtrunque abſoluit. [Exaſperaſſent] Exacerbaſſent, irritaſſent. [Perduellionis] Erat, vt diximus, lex horrendi criminis, & dicebatur perduellio, quod pertinaciter bellum reflueret, & erat quaſi capitale iudicium. [Demoliri.] Euertere. [Remiſit dictionem cauſe.] Non coegit cauſam dicere, hoc eſt ſe defendere, ſed ab ea re liberauit.

ASCEN. CVm Tyberius Grac. & C. Claudius exaſperaſſent] i. irritaſſent in ſe maiorem partē ciuitatis ob. i. propter cenſuram geſtam nimis ſeuere M. Pompilius Trib. ple. dixit his ad

populum

populum illum diem perduellionis.i.qua se purgarent crimine perduellionis,cuius conuicti, vt hostes condemnabantur, dixit inquam Pompilius illi diem accensus.s.præter communem consternationem.s.totius populi,etiam ira priuata.i.sibi propria,quia censores iusserant Rutilium necessarium eius.s. Pompilij demoliri parietem. s.domus suæ de loco publico,in quo iudicio permultæ censuræ primæ classis.s.ex quinque, in quas P.R.diuisus erat,secundum rationem census, damnabāt aperte Claudium & vniuersæ.s.centuriæ videbantur consen tire de absolutione Grac.s.Tiberij,qui iurauit clara voce,si iu dicatum esset grauius de collega suo,se subiturum cum illo in factis paribus,eandem pœnam exilij, & tota illa tempestas.i. ingruens commotio populi depulsa est à capite,& fortunis. i. bonis vtriusque. s.tam Claudij , quam Gracchi ea iustitia. s. Grac.Enim pro quia,populus absoluit Claudium,& M.Pompilius remisit. Graccho dictionem causæ. i.sui purgationem.

DE COLLEGIO TRIBVNORVM.

Magnam laudem & illud collegium Tribunorum tulit, quòd cum vnus ex eo L. Cotta fiducia sacro sanctæ potestatis creditoribus suis satisfacere nollet, decreuit, vt si neque solueret pecuniam, neque daret, cum quo sponsio fieret, appellantibus se creditoribus auxilio futurum: iniquum ratum maiestatem publicam priuatæ perfidiæ obtentui esse. Itaque Cottam in tribunatu quasi in aliquo sacrario latentem, tribunitia inde iustitia extraxit.

OLIV. Magnam laudem Cotta Trib. pl.creditoribus suum debitum reposcentibus soluere recusabat, quia Trib. pl.in ius cogi posse negaret,collegium tribunorum id præter æquitatem esse ducens,vt publica maiestas tribunatus collegæ priuatam perfidiam contegeret, Cottam satisdare creditam pecuniam coegerunt, non illi quidquam valuit sacrosancta potestas aduersus iustitiæ partes.[Aliquo sacrario]In aliquo tēplo,vbi tutus lateret vnde extrahi non posset.

ASCEN. Magnam,&c.]Ordo est.Et.i.etiam illud collegium tribunorum tulit magnam laudem,quod cum L.Cotta vnus ex eo.s.collegio nollet soluere, id est, satisfacere creditoribus suis fiducia sacrosanctę potestatis.s.tribunitiæ,& decreuit,vt si,scilicet Cotta , neque solueret pecuniam s.debitam,neque daret.i.exhiberet se sup.illi,cum quo sponsio fieret sup.se,hoc est ipsum collegium futurum auxilio creditoribus appellantibus eum.s.collegam suum Cottam in ius,ratum,i.arbitratū.s. collegium iniquum sup.esse maiestatem publicam. i.inuentā, vt populum contra potentiam paucorum defendat, esse perfidiæ priuatæ obtentui.i.ad obtinendum,quod vellet. [Itaq; idest & ita , iustitia tribunitia extraxit Cottam latentem in tribunatu, quasi in aliquo sacrario extraxit dico eum inde.

THEO. L. Cotta] Ianus Par. existimabat hunc à Lucil. notari per hæc II. saty. carmina. Cotta senex Crassi pater huius parcere magnus Tricho fuit nummos , soluere nulli lentus, i. facilis ex interpretatione Nonij Marc. Nam morosus, & ad reddendum durus Tricho dicitur.

DE CN. DOMITIO TRIB. PLEB.

* Cic. in orat. pro Deiot. *Cvius vt ad alium* *æque illustrem actum transgrediar, Cn. Domitius Trib. pl. M. Scaurum principem ciuitatis in iudicium populi deuocauit, vt si fortuna aspirasset, ruinam: sin minus, certe ipsa obtrectatione amplissimi viri incrementum claritatis apprehenderet. cuius opprimendi cum summo studio flagraret, seruus Scauri ad eum noctu peruenit, instructurum se eius accusationem multis, & grauibus domini criminibus promittens: erat in eodem pectore inimicus, & Domitius, & dominus, diuersa æstimatione nefarium iudicium perpendens, iustitia tamen vicit odium: continuo enim & suis auribus obseratis, & iudicis ore clauso, duci eum ad Scaurum iussit: accusatorem etiam reo suo, ne dicam diligendum, certe laudandum: quem populus tum propter alias virtutes, tum hoc nomine libentius, & Cons. & Cens. & Pont. Max. fecit.*

OLIV. Cvius vt ad alium] Cn.Domitius M.Scaurum accusauit, hic Domitius fuit,qui quarto consulatu Marij Pont.Maximus populi suffragio creatus est. Scaurum autem accusauit hac de causa, consul cum Cassio fuit, & cum esset trib.pl.iratus Scauro, quòd eum in augurum collegio non cooptauerat, diem ei dixit ad populum,& multā irrogauit, quod eius opera sacra multa P.R.Imminuta esse diceret,criminis dabat sacra publica P.R. Deum penatum, quæ Lauini fierent eius opera imperfecte fieri,eo igitur tempore , quo illum accusaret, seruus Scauri ad eum venerat, promittens se domini sui multa crimina indicaturum, quibus eum facilius posset opprimere. Domitius tamen ea fuit iustitia,vt nec illud audire voluerit, sed vltro,etiam vinctum ad dominum remiserit.[Vt si fortuna]Duplici causa fecit, vt vel si fortuna faueret,eum condemnaret,sin minus sua salute opes augeret.[Incrementum claritatis]Quod ausus esset tantum virum accusare,augebat digni tatem,& opes suas.[Erat]Exaggerat rem Val.[Inimicus,& dominus] Nam in eo quod dicit Domitius vim maximam in esse voluit,nam magni spiritus fuit Domitius, ergo non vnumquenque inimicum esse voluit , sed acerrimum inimicum significat. [Nefarium] Seruus nefarius fuit,qui domini sui secreta prodere voluit. [Pont.Max.] Quia quarto Marij consulatu Pont.Max.cum Cassio creatus est. Domitij æquitas erga Scaurū.

ASCEN. Cvius.s.collegij Tribunitij(vt transgrediar ad alium eque illustrem.i.clarum Cn. Domitius trib.pl.deuocauit in iudicium populi M. Scaurum principem ciuitatis, vt si fortuna aspirasset ita,vt eum conuincere posset,apprehendere ruinā. scilicet Scauri, si minus.i.si non aspirasset,apprehendere.i.assequeretur certe. i.saltem obtrectatione viri clarissimi incrementum claritatis,i.nobilitatis.i.clarior,& nobilior,fieret,eo quòd talem virum ausus esset in ius vocare . [Cuius.s.Scauri opprimendi, cum.s.C.Domitius flagraret. i.arderet summo studio,seruus Scauri peruenit ad eum nocte,promittens se instructurum accusationem.s.actiuam eius. s.Domitij multis & varijs criminibus, domini.s.sui Scauri. [In eodem pectore].s. Domitij, erat.idest obseruabatur inimicus , & Domitius.i.ex vna parte,qua videlicet Scaurus condemnetur,& videbantur crimina serui admittenda,stabat Domitius,vt inimicus, & vt Domitius.idest non vulgaris inimicus,sed acerrimus,ex altera,qua æquitas seruetur,videbantur crimina reijcienda,& seruus improbus ad dominū mittendus , stabat dominus.i.Scaurus,hoc nomine contra seruum plurimum faciens,quòd dominus esset , erat ergo Domitius , & dominus in eodem pectore perpendens.i.ponderans,& æstimans diuersa estimatione iudicium nefarium , idest quod seruus nefarius facere volebat, quia quando Domitius ad odium suum respiciebat volebat quauis via Scauro nocere, quando vero animaduertebat , se non debere vti iniquitate serui in dominum,reiecit iudicium eius, & ita tandem,iustitia vicit odium.Enim pro quia,Domitius iussit continuo eum , scilicet seruum duci ad Scaurum.s. dominum suum auribus suis.scilicet Domitij , qui id inferat obseratis.i.clausis , ne audiret delationem serui contra dominum,& ore iudicis clauso,quia non poterat iudicare de criminibus,quę accusator in reum non intenderat.[Accusatorem] idest ò accusatorem.scilicet Domitium,ne dicam,i.vt non dicam eum diligendum reo suo.s.Scauro,quia difficile est ob talem ęquitatem inimicum diligere,certe,i.saltem laudandum. [Quem].s.accusatorem,hoc est Domitium populus fecit,tum idest pariter propter alias virtutes sup.eius,tum.i.pariter hoc nomine. idest hac ratione, & hoc merito libentius , & consulem,& censorem,& Pont.Max.

DE L. CRASSO.

Nec aliter *se L. Crassus in eodem iustitiæ experimento gessit. Cn. Carbonis nomen infesto animo vtpote inimicissimum sibi detulerat: sed tamen scrinium eius à seruo allatum ad se complura continens, quibus facile opprimi posset, vt erat signatum, cum seruo catenato ad eū remisit. Quo pacto igitur inter amicos viguisse tunc iustitiam credimus, cum inter accusatores quoque & reos, tantum virium obtinuisse videamus?* Lib.3.c.4.

OLIV. Nec aliter] Hoc exemplum simile est superiori, nam L. Crassus cum Cn. Carbonem accusauerat, qui vt lib.3. dictum est, cap.7. patrem etiam eiusdem damnauerat, Sylla legatis à senatu missis responderat se in senatus potestatem

futurum, ſi eiues, qui pulſi à ciuitate ad ſe confugerant, reſtituerentur, quæ conditio cum ſenatui iuſta videretur, per Car-
Craſſi iuſtitia erga Carbonē. bonem, factionemque eius, cui bellum vtilius videbatur, effectum eſt, ne conueniret. Item Carb. cum ab Italiæ oppidis omnibus obſides exigere vellet, vt fidem eorum contra Syllā obligaret, conſenſu ſenatus prohibitus eſt: hic igitur L. Craſ. cum diem Carboni dixiſſet ad populum eadem iuſtitia, qua Domitius vſus eſt, vt ſeruum, qui ad eū cum ſcrinio venerat, in quo tabellæ continebantur, quibus Carbonē facile potuiſſet opprimere, vinctum cum ſcrinio ſignato ad Carb. remiſerit. [Quo pacto] Per interrogationem Val. oſtendit magnam vim habere iuſtitiam, & argumētum facit à maiori ad minus.

ASCEN. NEc aliter, &c.] Ordo eſt. Nec L. Craſſus geſſit ſe aliter in eodem experimento iuſtitiæ, nam ipſe detulerat. i. de occulto crimine accuſauerat, nomen Cn. Carbonis, animo infeſto. i. inimico, & ei vim paranti, & damnum inferre volenti. vtpote inimiciſſimum ſibi, ſed tamen. ideſt nihilominus remiſit ad eum. ſcilicet Cn. Carb. ſcrinium. i. arculam eius. ſ. Carb. allatum ad ſe à ſeruo. ſcilicet Carb. continens complura. ſ. ſcripta, quibus. ſ. Carb. poſſet comprimi inauditus. ſ. facile, remiſit dico ſcrinium illud ſignatum, vt erat. ſ. prius, cum ſeruo catenato. ideſt catenis vincto. [Igitur quo pacto credimus] ideſt credere debemus iuſtitiam viguiſſe tunc (bene tunc, quia multum refrixit ardor ille iuſtitiæ) inter amicos, cum videamus. ſcilicet iuſtitiam obtinuiſſe tantum virum. ſcilicet quantum iam oſtenſum quoque ideſt etiam inter accuſatores, & reos? q. d. haud dubie maxime viguiſſe credendum eſt.

DE L. SYLLA.

*Li. li. 77. IAm L. Silla * non ſe tam incolumen, quàm Sulpitium Rufum perditum voluit, tribunitio furore eius ſine vllo fine vexatus. Cæterum cum eum proſcriptum, & in villa latentem à ſeruo proditum comperiſſet, manumiſſum parricidam, ut fides edicti ſui extaret præcipitari protinus è ſaxo Tarpeio, cum illo ſcelere parto Pileo iuſſit: uictor alioqui inſolens, hoc imperio iuſtiſſimus.

OLIV. IAm L. Sylla] Nota eſt hiſtoria ſupra ſæpe notata, quomodo Sulp. Rufus trib. pl. legem promulgauerat ad populum vt prouincia Ponti quæ ante emandata fuerat Syllæ, qui conſul erat, Mario traderetur, vnde orta ſunt inter eos bella ciuilia, ſed deuictis Marianis partibus, cum inter cæteros hic Sulpitius proſcriptus eſſet, & in villa lateret, à quodam ſeruo ſuo proditus eſt. Sylla vero ſanctiſſima iuſtitia vſus eſt, vt ſeruum pro edicto ſuo primo libertate donaret, deinde illum tanquā parricidam è Tarpeio ſaxo præcipitari iuſſit, ſicque cæteris ſtatuit exemplum, nequid tale in dominos ſuos audeant. laudat ergo hanc iuſtitiam in Sylla Val. conſtat enim Syllam crudeliſſimum fuiſſe, in hoc vero iuſtiſſimus fuit. [Tribunitio furore] Hic n. Sulpitijs Trib. pl. inauditæ ſuperbiæ, temeritatis fuit, qui trecentos ſecum milites haberet, quaſi ſatellites, quos vt diximus, Antyſindicos appellabat videlicet contra Senatum. [Parto pileo, parta libertate, nam raſo tantum capite pileum ſerui capere ſolebant, cum libertate donarentur.

ASCEN. IAm L. Sylla non voluit] . i. deſiderauit tam . i. tantopere ſe incolumem quam. i. quantopere uoluit Sulp. Rufum perditum, ſup. eſſe vexatus furore Tribunitio eius. ſ. Rufi, ſine ullo fine. i. modo & ratione, cæterum cum comperiſſet eū proſcriptum. ideſt qui proſcriptus erat, & latentem in villa. ſ. ſua proditum à ſeruo, iuſſit parricidam. i. domini, & quaſi patris ſui occiſorem, manumiſſum. i. donatum libertate, vt fides edicti ſui extaret, quia edixerat, quod quicunque ſeruus proſcriptum indicaret, libertatem aſſequeretur, præcipitari protinus. i. ſtatim, vt erat manumiſsus cum pileo parto ſcelere. ſcilicet proditionis, quia dum manumittebantur raſo capite accipiebant pileum, vt alibi dictum eſt, exiſtens ſupp. victor inſolens, alioqui. ideſt in alijs factis ſuis, ſed ſup. iuſtiſſimus hoc imperio, quo ſeruum præcipitari iuſſerat.

EXTERNA.

DE PITTACO MITYLENÆO.

*Laert. in uita. VErum ne * alienigenæ iuſtitiæ obliti videamur, Pittacus Mitylenæus, cuius aut meritis tantum ciues debuerunt, aut moribus crediderunt, vt ſuis ſuffragijs tyrannidem deferrent, tandiu illud imperium ſuſtinuit quādiu bellum de Sygæo cum Athenienſibus gerendum fuit. poſtquam autem pax victoria parta eſt, continuo reclamantibus Mitilenæis depoſuit, ne dominus ciuium vltra, quàm reip. neceſſitas exegerat, permaneret: atque etiam cum recuperati agri dimidia pars conſenſu omnium offeretur, auertit animum ab eo munere, deforme iudicans virtutis gloriam, magnitudine prædæ minuere.

VErum ne alienigenæ iuſtitiæ, &c.] Quomodo Pittacus imperium adeptus fuerit diximus lib. 4. cap. 1. de moderatione. Cum igitur paſſus eſſet ſe tyrannum. i. regem creari à ciuibus ſuis, quòd opera ſua opus eſſe ciuitati videret, nam certabant de Aquiletidis agri poſſeſſione vel vt alij dicunt de Sygço promontorio, Athenienſes & Mytilenæ. i. poſtquā ductu, & auſpicio ſuo Ath. victi ſunt, ſicut ſuo loco diximus, tyrannidem depoſuit, præterea cum ex agro bello parto magnū illi ſpacium traderent, poſſidendum, vtpote dimidiam eius partem, ille conſtanti animo recuſauit, quod exiſtimaret magnitudine prædæ, gloriam bello partam minui. [Meritis] Vt ſibi tyrannidem traderent, aut quod de rep. tam bene merebatur, vt tyrannide dignus uideretur. [Acclamantibus] Contra clamantibus, & renuentibus. [Vltra quàm neceſſitas exigeret] Nam deuictis hoſtibus, & parta victoria, cum operam patriæ ſuam minime neceſſariā videret, imperium depoſuit. OLIV.

VErum ne videamur obliti iuſtitiæ alienigenæ. i. externarum gentium: Pittacus Mitilenæus, cuius aut meritis ciues debuerunt tantum, quia eos ab Athen. iugo liberauerat, aut crediderunt tantum moribus, quia inter ſapientes habitus eſt & honeſte vixit, vt deferrent ſup. ei, ſuis ſuffragijs. i. propria ſponte, & fauore, tyrannidem. i. imperium vrbis ſuæ, ſuſtinuit. i. ſibi tenuit tandiu illud imperium, quandiu bellum fuit gerendum, cum Athen. de Sygæo. i. de poſſeſſione Sygæi. ſcilicet promontorij, autem. i. ſed poſtquam pax eſt parta. ſ. Mitylenæis, victoria. i. per victoriam habitam contra Athen. ipſe continuo depoſuit. ſ. tyrannidem, aut imperium, Mitylenęis reclamantibus. i. clamore, ſe id nolle atteſtātibus, ne permaneret dominus ciuium, ultra quam neceſſitas reip. exegerat atque etiam cum dimidia pars agri recuperati. ſ. ab Ath. in Sygço, offerretur ſup. ei, conſenſu omnium. ſ. Mitylençorum, ipſe Pittacus auertit animum ab eo munere iudicans deforme ſup. eſſe, diminuere gloriam uirtutis, magnitudine prędę. ASCEN.

DE ARISTIDE ATHENIENSI.

ALterius * nunc mihi prudentia referenda eſt, vt alterius repreſentari iuſtitia poſſit. * Cum ſaluberrimo conſilio Themiſtocles migrare Athenienſes in claſſem coegiſſet, Xerxeque rege, & copijs eius Græcia pulſis, ruinas patriæ in priſtinum habitum reformaret, & opes clandeſtinis molitionibus ad principatum Græciæ capeſſendum nutriret, in concione dixit, habere ſe rem deliberatione ſua prouiſam, quam ſi fortuna ad effectum perduci paſſa eſſet, nihil manus, aut potentius Athenienſi populo futurum, ſed eam vulgari non oportere: poſtulauitque, vt aliquis ſibi, cui illam tacite exponeret, daretur: datus eſt Ariſtides. Is, poſtquam cognouit eum claſſem illam Lacedæmoniorum, quæ tota apud Gytheum ſubducta erat velle incendere, vt ea conſumpta, dominatio maris ipſis cederet, proceſſit ad ciues, & ipſis retulit, Themiſtoclem vt vtile conſilium, ita minime iuſtum animo voluere. e veſtigio vniuerſa concio, quod æquum non videretur, nec expedire quidem proclamauit: ac protinus Themiſtoclem incepto iuſſit deſiſtere. * Cic. lib. 3. de off. & Plut.

ALterius nunc mihi] De iuſtitia dicit Ariſtidis, quā ſupra tetigimus, quòd poſtquam Xerxes è Grecia, pulſus eſt conſilio, & ductu Themiſtoclis, mœnia quoque urbis Athen. tandem reſtituta ſunt, quæ ſolo fuerant adæquata. Themiſt. illuc toto animo intentus erat, ut totius Grecię imperium Ath. recuperarent, conuocata igitur concione dixit ſe habere conſilium reip. ſaluberrimum imperioq; Athen. utiliſſimum, ſed illud ad exitū nō deduci niſi occultetur, Ath. reſponderūt, vt in conſiliū Ariſtidem admitteret, qui ſi probaret, exequeretur, tū apud Ath. Ariſtidis valebat auctoritas, qui cognito Themiſto- OLIV.

Themistoclis consilio in concionem prodijt, & consiliū Themistoclis vtile quidem esse dixit, sed minimè honestum, erat autem, vt Lacedæmoniorum classem incenderent, quæ erat in portu Gytheo. Athen. vbi turpe Themistoclis esse consilium viderunt, succlamarunt omnes non esse admittendum. tantū iustitiæ, & honestatis momentum fuit apud populum illum, vt quamquam vtilissimum videretur, tamen quia inhonestū, respueretur, neque enim dubium erat, quin Lacedæmonijs classe priuatis, totius Græciæ imperium Athen. facile occupassent. Cic. Offic. lib. 3. Themist. inquit, post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione se habere consilium reip. salutare, sed id sciri non opus esse, postulauitque vt aliquem populus daret, qui cum communicaret, datus est Aristides, huic ille classem Laced. quæ subducta esset ad Gytheum clam incendi posse dixit, quo facto frangi Lacedæmoniorum opes necesse esset, quod Aristides, cum audiuisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque perutile esse consilium, quod Themist. afferret, sed minimè honestum, itaque Athen. quod honestum non esset, id ne vtile quidem putarunt, totamq; eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Aristide repudiarunt. [Alterius]. s. Themistoclis, qui vtile consilium inuenit. [Alterius] scilicet Aristides, qui faciendū esse negauit. [Maius] Quantum ad vtilitatem. [Potentius] Quantum ad imperium. [Deducere] Propriè est in mare ducere. [Subducere] In portum trahere.

ASCEN. Alterius] Ordo est. Prudentia alterius. s. viri, vtpote Themistoclis est referenda. i. recensenda mihi. i. à me, vt iustitia alterius. s. viri, vtpote Aristidis, & totius populi Athen. possit repræsentari. s. oculis legentium, aut auribus audientiū ista. [Cum Themistocles dux Athen. coegisset consilio saluberrimo Athenien. migrare. i. derelicta vrbe in naues, quasi habitatione trāsferre, & Xerxe rege, & copijs eius pulsis Græcia. i. postquam Xerxem, cum copijs eius pepulisset è Græcia, reformaret ruinas patriæ. s. vrbis Athen. per Xerxem destructæ, & quasi solo æquatæ, in habitum pristinum. i. formam, & statum priorem, & nutriret opes. i. facultates, molitionibus. i. conatibus clandestinis. i. occultis, ad principatum Græciæ capessendum. i. inuadendum, dixit in concione. i. in oratione ad populum se habere rem prouisam. i. excogitatam, sua deliberatione. i. meditatione animi, quam. s. rem, si fortuna passa esset perduci ad effectum, nihil supra esset, aut dixit, nihil est futurum maius, aut potentius populo Athen. sed supra [Dixit non oportere. i. non conducere eam. s. rem vulgari. i. vulgo indicari, & postulauit, vt aliquis daretur sibi, cui exponeret illam. s. rem, tacitè. i. in secreto, hoc est occultè, non tamen tacendo, vnde mirè dixit tacitè exponeret. Aristides, vir ille Athē. prudens, & iustus, datus est Themistocli, vt ei consilium suū communicaret. Is. s. Aristides postquam cognouit supra Themistoclem velle incendere classem illam. s. nobilem Lacedæmoniorum, quę tota erat subducta. i. in littus tracta apud Gytheum. s. portum, vt ea, s. classe consumpta, dominatio maris cederet ipsis. s. Athen. processit ad ciues, & retulit Themistoclem voluere animo consilium vt vtile, ita minimè iustum, & ita reuera non erat vtile, quia inhonestum, videbatur tamē quia imperium fuisset aucturum: vniuersa concio proclamauit euestigio. i. priusquam Aristides, aut ipsi vestigium mutarent, id quod non videretur æquum. i. iustum, nec quidem. i. non etiam expedire. i. vtile esse, ac protinus iussit Themistoclem desistere ab incepto, vnde non minus iustus fuit totus populus, quàm Aristides.

THEO. Gytheum subducta erat] Gytheum maritimum oppidum, naualeq; Lacedæmoniorum, de quo Lycophron. Cic. Pausan. & Stephanus.

DE ZALEVCO LOCRENSI.

Nihil illis * etiam iustitiæ exemplis fortius. * Zeleucus vrbe Locrensium à se saluberrimis, atque vtilissimis legibus munita, cum filius eius adulterij crimine damnatus, secundum ius ab ipso constitutum, vtroq; oculo carere deberet, ac tota ciuitas in honorem patris necessitatem pœnæ adolescentulo remitteret, aliquandiu repugnauit, ad vltimū precibus populi euictus, suo prius, deinde filij oculo eruto, vsum vtrique videndi reliquit. Ita debitum supplicij modum legi reddidit, æquitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem, & iustum legislatorem partitus.

*In Themist. Cic. li. 2. de legi. & ep. 1. lib. 1. ca. 3. Str. lib. 3. Euse. Ath. & Laer. in Pith. & Stob. sermo. 92.

*Zelúcus.

OLIV. Nihil illis etiam] Zaleucus Locrensium princeps fuit, & legumlator, sicut Solon Athen. Licurgus Laced. hic igitur leges composuit, quibus Locrenses remp. amplam, diuturnamq; habuere, sed inter cæteras, & illam tulit contra adulteros, vt qui in adulterio deprehensus esset, is vtroque priuaretur oculo, forte accidit, vt eius filius in hoc crimine deprehenderetur, nam cum quadam matre familias adulterium cōmiserat, & cum ciuitas filium liberare vellet honoris gratia, pater nunquam adduci potuit, vt filio pœnā remitteret, tandem instantibus ciuibus, vt absolueretur, quandoquidem, inquit ita vultis, faciam, vt altero mihi, altero illi eruto oculo lex impleatur, quod etiam factum est, quæ profecto magna iustitia fuit. [Eruto] Euulso. [Inter misericordem] Ne omnino crudelis esset in filium.

Zaleucus filio non pepercit.

ASCEN. Nihil etiam] Fortius sup. est illis. s. sequentibus exemplis iustitiæ. Seleucus, vel (vt alij scripserunt) Zaleucus (sed ijdem de eodem lib. 1. de simulata religione, quòd caput nuper inuentum est. Seleu. scripserunt) vrbe Locren. in Græcia (vt opinor) potius quàm in Brutis, nā sunt Locri Ozolæ apud Epicmenios, & Opuntios, in Græcia, & etiam in Brutijs Italiæ, munita à se. i. cum ipsam muniuisset, saluberrimis, atque iustissimis legibus, cum filius eius damnatus crimine adulterij, deberet carere vtroq; oculo, secundum ius constitutum ab ipso. s. Seleu. ac tota ciuitas remitteret adolescentulo necessitatem pœnæ in honorem patris, ipse sup. repugnauit. i. restitit votis populi aliquandiu, ad vltimum euictus precibus populi precantis, ne. s. filium excæcaret, suo. s. patris oculo eruto prius, deinde oculo filij eruto, reliquit vtrique. i. & sibi, & filio vsum videndi, & sup. ita reddidit legi modum. i. metrum, & mensuram supplicij debitum, quia præfinitum, partitus admirabili temperamento æquitatis se inter patrem misericordem, & legislatorem iustum.

THEO. Zaleucus] Is Locrensis ex Thurio fuit, vt est apud Suidā, Pythagoricæ familiæ philosophus, & legumlator, qui pro patria pugnans interijt, initio seruus, ac pastor, vbi liberaliter institutus cum ciuibus suis leges dedit, in quibus, & hoc sanxit, vt in publicum mulieribus egredi liceret, ingenuę quidem cum vna ancilla in alba veste, cæteris autem in florida, ac versicolori.

DE CHARONDA TYRIO.

Sed aliquanto * Charondæ Tyrij præfractior, & abscissior iustitia ad vim, & cruorem vsque seditiosas conciones ciuium pacauerat, lege cauendo, vt si quis eas cum ferro intrasset continuo interficeretur, interiecto deinde tempore ex longinquo rure gladio accinctus domum repetens, subito indicta concione, sicut erat, in eam processit, ab eoque, qui proximè constiterat, solutæ à se legis suæ monitus; Idem ego illam, inquit, sanciam: ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit, cumque liceret culpam, vel dissimulare, vel errore defendere, pœnam tamen repræsentare maluit, ne qua fraus iustitiæ fieret.

* Cic. lib. 2. de leg. Laert. in Pith. & Egna. Racē. ca. 12. sed vide Stob. serm. 42.

OLIV. Sed aliquanto] Hic Charondas ciuitatem Tyrum, cuius princeps erat, cum assiduis seditionibus laborare videret, vt sæpissimè in foro certaretur ad sanguinem, legem tulit, ne quis cum ferro in concionem prodiret, quod siquis fecisset capitis pęna damnaretur. forte accidit, vt hic in agros proficiscens cinctus gladio esset, & cum inde domum rediret subito, indicta concione cum ferro descenderet in concionem, non studiosè, sed oblitus se cum telo esse, cum igitur à proximo esset admonitus seipsum interfecit, ne quid contra legem per se factum esse videretur, sed ex omni parte iustitia seruaretur. [Præfractior.] Asperior. [Abscissior] Seuerior, vel breuiora τετριτρα, dicunt Græci abscissum dicitur, quod repetente fit sine vllo respectu. [Conciones.] Quia sępe concionibus irrita, plebs vsq; ad sanguinem certabat.

ASCEN. Sed iustitia Charondæ] scilicet principis Tyrij, idest Tyri vrbis in Phenicia supra fuit præfractior, idest asperior, & rigidior, quia res rigida prius frangitur, quàm flectitur, & abscissior, idest breuior, & quasi minus deliberato animo facta, nam qui aliquid subito dissoluere volunt, abscindunt illud, vt retinacula nauis, & vestium futuras, vnde Cato potius dissuendam, quàm abscindendam censuit non æquam amicitiam, quæ exempla adduco, vt vim metaphoræ minus periti intelligant, is sup. aut qui Charondas pacauerat conciones ciuium seditiosas vsque ad vim, & ad cruorem

cauendo lege, vt si quis intrasset eas.s.conciones, cum ferro, i. armis saltem inuasiuis, interficeretur continuo, deinde tempore interiecto, repetens domum ex lõginquo rure accinctus gladio concione, i. conuocatione populi indicta, subito processit in eam, sicut erat.s.accinctus gladio, & monitus ab eo, qui proxime constiterat legis suæ solutæ à se.i. quod legem suam soluisset, inquit ego idem sanciam, idest sanguine meo firmam, & sanctam efficiam illam.s.legem, ac incubuit protinus ferro, quod habebat, idest gladio suo. cumque liceret supra ei, vel dissimulare culpam, idest negando se culpam admisisse, quia lator legis non videtur sub lege teneri, vel defendere.i.purgare errore.i.propter errorem suum, quia non dedita opera è domo accinctus gladio processerat, sed rure vt accinctus erat in concionem venerat, maluit tamen repræsentare.i. exhibere populo, & persoluere pœnam.s. transgressionis ne qua fraus fieret iustitiæ.

THEO. CHarondæ Tyrij] Arist. Politicorum 2. legumlatores, inquit extiterunt, Zaleucus Locris, Epizephirijs, & Charondas Catanensis eius ciuibus, alijsque Chalcidici generis vrbibus circa Italiam Siciliamque, Stephanus etiam, qui de gentibus apud græcos scripsit. Ex catana fuit Charondas, inquit, vnus ex ijs, qui leges Athenis condiderunt; vt mirum sit, vnde Val. eum vocet Thurium, nisi memoriola lapsum dicamus, vt quæ Zaleuci primo fuit, eam Charondæ tribuerit, aut Thurius verbum librarius ex superiore capite transposuit huc incommode. Nam Val. ita scriptum relinquere potuit. Zaleucus Turius vrbe Locrensium. Suidas enim de Zaleuco Locrensis inquit ex Thurio fuit aut certe de Charonde patria non cõuenit inter auctores, & aliquis Thurium fuisse scripsit id quod alicubi Parrhasius legisse non meminit. Hermippus de legumlatoribus lib. 7. refert apud Athenas Charondæ leges ad mensem causi solitas.

DE FIDE PVBLICA. Cap. VI.

* Fortasse Liu. li. 46. certe de Lepido.

*HVIVS * imagine ante oculos posita, venerabile fidei numen dextram suam, certissimum salutis humanæ pignus ostëtat: quam semper in nostra ciuitate viguisse, & omnes gentes senserunt, & nos paucis exemplis recognoscamus.*

OLIV. HVius imagine] Transiturus ad cap. seq. Val. ne hoc abrupte facere videatur, quasi præfatur, dicit enim iustitiam fidei dexteram porrigere, vt sibi succurrat, & recte, nam vt inquit Tullius, fides est totius iustitiæ fundamentum. [Humanæ salutis] Quia sine fide humani generis societas stare non posset.

ASCEN. HVius imagine ante oculos posita] Præfatio est in exempla fidei publicæ. Ordo autem est. Imagine huius.s. iam dictæ virtutis, vtpote iustitiæ, posita ante oculos, scilicet egentium, aut contemplantium venerabile nomen fidei ostentat dexteram suam, idest sibi dicatam, appositorie certissimum pignus salutis humanæ, ideo autem ostentat, quia secundum Cic. lib. 1. offic. fides est fundamentum iustitiæ, & ideo vbi iustitia, illic etiam fides est, quam.s.fidem, &.i. simul omnes gentes senserunt, & nos recognoscamus.i. attestemur paucis exemplis viguisse.i.quod ipsa viguerit semper in ciuitate nostra, hoc est Rom.

DE SENATV POP. Q. ROM.

* Cic. pro dom. & Phil. 18.

*CVm * Ptolemæus rex tutorem populum Rom. filio reliquisset, senatus M. Aemilium Lepidum Pont. Max. bis Cos. ad pueri tutelam gerendam Alexandriam misit, amplissimique, & integerrimi viri sanctitatẽ reip. vsibus, & sacris cõparatam, externæ procurationi vacare voluit, ne fides ciuitatis nostræ frustra petita existimaretur: cuius beneficio regia incunabula conseruata pariter, ac decorata, incertum Ptolemæum reddiderunt, patris ne fortuna magis, an tutoris maiestate gloriari deberet.*

OLIV. CVm Ptolemæus] De fide pub. P.R. loquitur erga Ptol. regem Ægypti, nam Ægypti reges omnes Ptolem sunt appellati. Ptolem. moriens filium in tutela P.R. reliquit, quod postquam ad eorum aures peruenit, ne fides aliqua ex parte deesset, Senat. misit Alexandriam Q. Aemil Lepidum principem ciuitatis, & eundem optimum virum, qui tunc Pont. Max. qui bis antea consul, qui princeps senatus quinquies fuerat, qui tutor Pop. esset, & maluit senatus, vt resp. tanto viro careret, quamquam eo plurimum indigeret, quam publ. fides deesset, tantum valuit, apud Pop. sanctissima fides, vt maluerit hominem, in quo animo sanctitatis exempla conspici possent, alienam, quàm suæ reip. curam, administrationemq; suscipere. Iust. qui de hac tutela mentionem libro 33. facit, non à rege tutorem relictum Pop. fuisse dicit, sed post regis mortem ab Alexandrinis Rom. missos fuisse Leg. qui orarent P. Rom. vt tutelam pupilli susciperent, regnumque tuerentur Aegyp. quòd iam Philip. & Antioch. facta inter se pactione, diuisisse dicebantur, gratam legationem fuisse Rom. causam belli quærentibus aduersus Phil. qui, insidiatus temporibus pun. bel. fuerat, missos igitur fuisse legatos dicit, qui nunciarent Anthioco, atque Phil. vt à regno Ægypti abstinerent, missum & M. Æmil. Leg. in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administraret, qui profectus, bello deinde quod aduersus Anthiocum, duce Scip. gestum est, magnum ad victoriam momentum dedisse fertur. [Comparatã] Quia reip. vtilitatibus inseruiebat. [Et sacris] Quia Pont. Maxi. sacra publica faciebat. [Cuius beneficio] Non minorem splendorem & gloriam ab hac tutela Ptol. accepit, quàm a genere paterno.

ASCEN. CVm Ptolemæus].s.rex Aegypti reliquisset P. R. tutorem filio suo, Senatus.s. Ro. misit M. Aemil. Leg. Pont. Max. & bis consulem Alexandriam .i. in eam vrbem Aegypti vbi regia erat ad gerendam tutelam pueri, & voluit sanctitatem viri amplissimi, & integerrimi comparatam .i. acquisitam vsibus reip. & sacris, quia etiam Pont. magnus erat vacare, idest operam plenam dare, & intentam esse procurationi externe, ne fides ciuitatis nostræ, hoc est Rom. videretur petita frustra.s.à Ptol. patre. Cuius.s.M. Aemil. beneficio cunabula regia.i. primordia vitæ regis, & filij regis conseruata pariter, ac decorata, reddiderunt Ptol.s.filium incertum, ne.i. an deberet gloriari magis fortuna, idest, regno patris, an maiestate tutoris.s. Aemilij.

DE CIVITATE ROMANA.

* Liu. li. 17 Eutr. li. 2. c. 2. & Oros. li. 4. c. 7

*SPeciosa quoque illa Romana fides. Ingenti Pœnorũ classe circa Siciliam deducta, duces eius fractis animis consilia petendæ pacis agitabant, quorum dux Amilcar ire se ad consules negabat audere, ne eodem modo catenæ sibi inijcerentur, quo ab ipsis Cornelio Asinæ consuli fuerant iniectæ. Hanno autem certior Romani animi æstimator, nihil tale timendum ratus, maxima cum fiducia ad colloquium eorum tetendit: apud quos cum de belli fine ageret, & tribunus militum ei dixisset, posse illi merito euenire, quod Cornelio accidisset: vterq; cos. tribuno tacere iusso, Isto te, inquit, metu Hanno fides ciuitatis nostræ liberat. Claros illos fecerat tantum hostium ducem * vincere potuisse, sed multo clarius fecit noluisse.*

* Alij, vincire.

OLIV. SPeciosa quoque] Cum primo pun. bel. Corn. Scip. Asina præfectus classis in Sicilia foret, ad colloquium à Carth. vocatus est, qui data fide confidenter processit, illi vero simulato colloquio milites paratos habuere, qui deprehensum Scip. in catenis ducerent, post aliquod tempus eodem bello, cum in angustias deductus esset Amilcar Pœnorum dux, & cum Rom. pacem desideraret, non audebat se consulum fideicommittere, nam veritus ne qua Scip. arte deceperat eadẽ & ipse caperetur. Sed Hanno alter eorum dux meliori de fide Rom. opinione ductus processit audacius, & cum consulibus de pace agere cœpit, tunc vnus ex Trib. mil. dixit, non aliam illi fidem esse seruandam quam illi Corn. seruauerant, cui consules in dicto silentio Hannonem securum esse iussenunt, mira profecto fides, & omni laude prædicanda. Abbreuiator Liu. de hoc Scip. sic breuiter tradit. Cn. Corn. consul à classe punica circumuentus, & per fraudem veluti in colloquio vocatus, captus est. Corn. Asin. hic est, qui classe punica mersa, clarissimum inde triumphum egit. Corn. Asin. quare dictus sit Corn. Asin. Mar. Sat. lib. 1. facile declarat, dicit.n. Asinæ cognomentum Cornelijs datum est, quia princeps Corn. gentis empto fundo, seu filia data marito, cum sponsores ab eo solemniter poscerentur, Asinam cum pecuniæ onere producit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus.

[Factis]

[Fractis] Victis. [Claros illo] Ac si diceret victoria quidem R. Imperatores claros reddiderat, fides verò multo clariores.

ASCEN. Speciosa, &c.] Illa. s. sequens fides Rom. i. Romanæ ciuitatis est supra quoque. i. etiam speciosa. [Ingenti]. i. valde magna classe Poenorum. i. Carth. deducta circa Siciliam, duces eius. s. classis animis fractis. i. habentes animos fractos, & desperantes de victoria, agitabant consilia pacis petendæ. Quorum. s. Poenorum Amilcar dux. i. princeps, negabat se audere ire ad consules. s. Rom. ne catenæ iniicerentur sibi eodem modo, quo fuerant iniectæ Corn. Asinæ consuli. s. Romano, ab ipsis. s. Poenis: Hanno autem certior æstimator. i. censor animi Romani, ratus nihil tale timendum, tetendit ad colloquium eorum. s. consulum Rom. cum maxima fiducia, apud quos. s. consules, cum ageret de fine belli. s. de bello finiendo, & trib. mil. dixisset ei, id supp. quod accidisset Corn. s. Asinæ posse euenire merito illi. s. Hannoni, hoc est, vt in vincula coniiceretur, vterq; consul tribuno iusso tacere. i. postquam iusserat tribunum tacere, inquit, ò Hanno fides ciuitatis nostræ liberat. i. soluit te isto metu. s. quo timebat in vincula coniici, ob dictum tribuni militum. nam prius non timere dictus est. Potuisse vincere, quia in potestatem suam habebant, tantum ducem hostium, videlicet Hannonem, fecerat illos. s. consules elatos, sed noluisse vincere, aut vincire eum, fecit illos multo clariores.

THEO. Vincere] Ianus Parrhasius arbitrabatur à Valerio scriptũ vincire. Nam voluisse vincere Rom. absurdum foret intelligere, legas igitur vincire. i. catenas iniicere.

DE EODEM SENATV.

*Liu. li. 38 vbi cos. C. Flaminiũ vocat. * Claudio Prætore red.

*Aduersus * eosdem hostes parem fidem in iure legationis tuendo patres C. exhibuere, M. enim Aemilio Lepido, L. Flaminio Cos. L. Minutium, & L. Manlium Carthaginiensium legatis, quia manus his intulerant, per feciales * reddendos curauerunt. se tunc Senatus, non eos, quibus hoc præstabatur, aspexit.*

OLIV. Carth. legati pulsati. Aduersus eosdem hostes parem] M. Æmil. Lep. legati Carthag. Romam venerant pacem à Senatu, populoque petentes, forte ita accidit, vt altercatio, orta esset inter legatos & L. Minutium, ac C. Manilium, & eousque processit eorum conuentio, vt Minutius, & Manlius legatos pulsarent, nam illi pacem petebant, hi dandam esse negabant, quippe fœdifragis, quod vbi cognouit senatus eos legatis dandos esse censuit daríque fecit. [Iure legationis] Vt legati tuti sint, & inuiolati secundum ius gentium. [Manus his attulerant] Pulsauerant. [Nos eos] q. d. senatus non respexit, quid mererentur Carthaginienses, qui toties fœdera frangerent, sed ius gentium esse seruandum, fidemq; publicam.

ASCEN. Aduersus, &c.] Patres conscripti, exhibuere parem, fidem in iure legationis tuendo. i. protegendo, aduersus eosdẽ hostes, videlicet Pœnos, aut Carth. Enim idest quia, M. Æmil. Lep. & L. Flaminio consulibus. i. quo tempore ij essent consules, ipsi patres conscripti curauerunt Lucium Minutium, & L. Manlium reddendos. i. dandos, vt re vacet, aut potius legatur dedendos. i. in potestatem dandos, per feciales. s. sacerdotes qui fœderibus feriendis, & bellis legitime indicẽdis præerant, legatis Carth. quia ipsi intulerant his. s. legatis manus. i. eos violenter pulsauerant. Sed senatus aspexit tunc se. i quid se deceret, aut fidem suam, non eos, videlicet fœdifragos Pœnos. quibus hoc præstabatur, quia indigni erant, quibus tanta fides seruaretur.

DE SVPERIORE APHRICANO.

* Etsi Liuius. Qui Terentiũ vocat. Vix secutus dici potest, eum multo ante ille fuisset imperator.

*Huius * exemplum superior Aphricanus secutus, cum onustam multis, & illustribus Carthaginiensium viris nauem in suam potestatem redegisset: inuiolatam dimisit, quia se legatos ad eum missos dicebant: tametsi manifestum erat, illos vitandi præsentis periculi gratia falsum legationis nomen amplecti, vt Rom. Imperatoris potius decepta fides, quàm frustra implorata iudicaretur.*

OLIV. Huius exemplum] Hoc fuit 2. bel. pun. cum superior Aphricanus fatalis dux, vtramque subegisset Hispaniam, cepit Carthaginiẽsium nauem clarissimorum hominum plenam, illi ne in captiuitatem venirent, legatos publice missos ad Imperatorem Rom. se esse simularunt, quàm fidem illis Aphricanus præstitit, vt omnes incolumes, & inuiolati redirent ad suos, maluit Imperator Rom. suam fidem fraude petitam quàm frustra imploratam iudicari.

ASCEN. Huius, &c.] Sic melius, quàm cuius nam de eo, quod in manibus habent loquitur ferè per pronomen hic. Ordo autem est. Aphricanus. s. Scipio, superior, idest maior secutus exemplum huius. s. dicti facti senatus cum redegisset in suam potestatem, nauem onustam, idest honorifice onustam multis & illustribus viris Carth. dimisit supra eam inuiolatam quia dicebant se missos legatos ad eum tametsi manifestum erat illos amplecti falsum nomen legationis gratia periculi præsentis. s. tunc vitandi, vt fides, Imperatoris Rom. iudicaretur potius decepta per fraudem Punicam, quàm implorata frustra. i. in vanum.

DE SENATV POP. Q. ROM.

Repræsentemus etiam illud Senatus nullo modo prætermittendum opus: legatos ab vrbe Apollonia Romam missos, Q. Fabius, Cn. Apronius ædiles orta contentione pulsauerunt: quod vbi comperit, continuo eos per feciales legatis dedit, quæstoremque cum his Brundusium ire iussit, ne quam in itinere à cognatis deditorum iniuriam acciperent. Illam curiam mortalium quis concilium, an non templum fidei dixerit? quam vt ciuitas nostra semper benignam præstitit, ita etiam in sociorum quoque animis constantem recognouit.*

* An tẽp. forte, ac nõ temp.

OLIV. Repræsentemus] Hoc exemplum pars est superioris, nam hi Romani duo, quòd legatos Apolloniatum, orta inter eos rixa pulsassent, dediti sunt eis, & missus est quæstor cum auxilio ne cognati vim aliquam inferrent. [Repræsentemus] In medium proferamus. [Apollonia] Facit suum gentile hic, & hæc Apolloniatis, vnde abbreuiator, cum legatos Apolloniatum dixit ad senatum missos quidam iuuenes pulsassent, dediti Apolloniatibus sunt, sed quidam dicunt, quod latinè facit Apollonianus, na, num. [A cognatis] Si forte cognati eorum voluissent è manibus legatorum eripere. [Illam curiam] Si quis curiam diligentius consideret, non potius fidei templum dicet, quàm mortalium refugium.

ASCEN. Repræsentemus etiam illud opus]. s. factum, aut exemplũ senatus nullo modo prætermittendum. Q. Fabius, & Cn. Opronius, seu vt alij textus habent Sempronius, ædiles pulsauerunt legatos missos Romam ab vrbe Apollonia (quæ est aut in Ponto, aut in Epiro, aut in Creta, aut in Syria, aut Thracia, in omnibus enim illis regionibus reperitur eo nomine vrbs, sed puterĩ de Pontica vrbe loqui) contentione orta. s. inter ædiles, & legatos, quod. s. factum ædilium, vbi. s. senatus comperit, dedit. i. in potestatem dedit continuo legatos per feciales. i. fœderum, vt dixi feriendorum, & bellorum legitime indicendorum officiales, & iussit quæstorem. s. vrbis Romæ, ire cum his. s. legatis Brundusium. i. illud vsque oppidum littorale, ne. s. legati acciperent, quàm. i. aliquam iniuriam in itinere à cognatis deditorum, Dixerit. i. nunquid dixerit. s. merito, quis. i. aliquis illam. s. tam fœdam curiam. s. Rom. concilium. i. coitum mortalium, an non dixerit sup. potius templũ fidei, q. d. multo iustus templum fidei. Quam sup. fidem, vt. i. quemadmodum ciuitas nostra. i. Rom. præstitit semper benignam, ita recognouit eam constantem quoq;. i. etiam in animis sociorum, vtpote Saguntinorum, & Petilinorum, de quibus sequentia sunt exempla, atque hoc dicto parasceuẽ fecit.

EXTERNA.

DE SAGVNTINIS.

*Post duorum * in Hispania Scipionum, totidemque Romani sanguinis exercituum miserabilem stragem, Saguntini victricibus Hannibalis armis intra mœnia vrbis suæ compulsi, cum vim Punicam vlterius nequirent arcere, collatis in forum, quæ vnicuique erant charissima, atque vndique circundatis, accensisque ignis nutrimentis, ne à societate nostra deficerent, publico, & communi rogo semetipsos superiecerunt. Crediderim tunc*

* Immo ante. Polyb. lib. 3. Liu. li. 21. Flor. lib. 1. c. 9. & cæteri omnes.

ipsam fidem humana negocia speculantem, mæstum gessisse vultum, perseuerantissimum sui cultum iniquæ fortunæ iudicio tam acerbo exitu damnatum cernentem.

OLIV. POst duorum] Nunc ad externa transit exempla,& primo de Saguntinis,qui in fide Rom pertinaciter constiterūt. Saguntum oppidum est opulentissimum in Hispaniæ finibus positum circa flumen Iberum, quod fuit quondam terminus imperij P. Rom. & Carth. causaque secundi pun. bel. nam cum Hann.oppidum illud circumsedisset, Saguntini Romam legatos auxilia petentes miserunt, qui cum tardius remitterentur,nec se diutius defendere possent, ad eam pertinaciam venerunt,vt in foro constructo ingenti rogo, impositisq; rebus suis omnibus flammas subijcerent, deinde seipsos in rogum conijcerent,ne à fide deficerent. [Duorum Scipionum] Videlicet Cn.& P.Scipionum, quorum alter.s. P.Scipio eius Scipionis pater fuit,qui deinde Aphricanus dictus est:hi duo, vt supra diximus,Hispaniam in potestatem Pop.Rom.diu tenuerant, sed tandem per Magonem quendam Celtiberi,quorum pars maior erat in exercitu Roma. illecebris, & pecunia corrupti defecerūnt à Rom. Rom.verò exercitus externis auxilijs destituti se in tutiora loca receperunt, & clitellis,atque impedimentis vallo facto,à Pœnis, quibus erant longe virib. inferiores,diu obsessi,tandem capti,cæsiq; sunt. L. vero Marci Tribunus milit. collectis reliquis exercitus, & nocte sequenti vocatis ad concionem militibus,hortatus est vt impro uiso inuaderent hostes,nihil tale propter victoriam metuentes,& inter concionandum subita flamma ex eius capitis apice emicuit; quo signo motos milites ea nocte duxit ad hostium castra,quibus ex improuiso captis cæsisq; hostibus maiorem intulit cladem quàm acceperant. Sed in historia Valerius dissentit à Liuio,non enim pòst cæsos in Hispania Scipiones,Hannib.Saguntum expugnauit,sed antequam bellum cum Romanis susciperet.vt Liu. tradit, & Cic. in Philip. libro 11. Et hoc belli principium, & causam fuisse dicit, quia cum iam animo agitaret Hannib.inuadere,nullam aliam violandi fœderis honestatiorem rationem inuenit, quàm si Saguntinos Rom.societate coniunctos adoriretur. [Vim punicam]Cum vi punica coerciti essent, nec iam commeatus venire posset. [Communi] Quia ipsis & bonis suis communis fuit. [Crediderim] Quasi per deplorationem hoc dicit Val. non dubitauerim fidem tunc,humana facta, considerantem, Saguntinorum, casum fuisse miseratam quòd tam constantes sui numini cultores, iniquo iudicio, fortuna ad necem adeo crudelem impulerit. [Mœstum Cum videret res hominum adeo fidelium male versari.

Sagūtinorum fidei erga P. R.

ASCEN. POst miserabilem stragem duorum Scipionum.s. Cn.& Publij.in Hispania,& totidem.i. etiam duorum exercituum Rom.sanguinis,Saguntini.i. ciues Sagunti vrbis in Hispania compulsi supra ab armis victricibus Hannib. intra mœnia vrbis suæ,cum nequirent arcere.i. amouere à se vlterius vim .i.violentiam punicam collatis,idest comportatis,aut congestis in forum, scilicet rerum venalium, his supra quæ erant carissima vnicuique, atque nutrimenti, idest fomentis ignis combustilibus circundatis vndique, & accensis superiacerūt ipsi semet,sic scriptum reperi, & puto veram esse lectionem, cum ita ferè Cic.loquebatur,licet alii legant semetipsos. Publico & communi rogo.i.pyræ ardenti ne desisterent.s. facta de ditione,à societate nostra.i.Romana.[Ego] Inquit auctor in admiratione fidei eorum,crediderim .i.velim credere, sed mire vtitur ea voce,quasi in significatione futura, aut saltem præsenti,cum sit præteriti temporis,vt dubitem, an legendū sit credideris,aut futuro credidero,aut crediderim,aut si fuissem credidissem ipsam fidem,scilicet deam speculantem.s.desuper negocia humana gessisse, nunc vultum mœstum, cernentem.i.cernere perseuerantissimum cultum sui damnatum tam acerbo exitu,iudicio fortunæ iniquæ.

DE PETILINIS.

*Liu. lib. 23. *IDem * præstando Petilini eundem laudis honorem meruerunt; Ab Hannibale, quia deficere à nostra amicitia noluerunt, obsessi, legatos ad Senatum auxilium implorantes miserunt, quibus propter recenter cladem Cannensem succurri non potuit. Cæterum permissum est eis, vt facerent, quod vtilissimum incolumitati eorum videretur. Liberum ergo erat Carthaginiensium gratiam amplecti: Illi tamen fœminis, omniq; ætate imbelli vrbe egesta, quo tutius armati famem traherent, pertinacissime in muris constiterunt., expirauitque prius eorum tota ciuitas, quàm vlla ex parte Romanæ societatis respectum deposuerit. ita que Hannibali non Petiliam, sed fidum Petiliæ sepulcrum capere contigit.*

IDem præstando]Hoc simile est superiori, quàm enim fidē Saguntini Romanis præstiterunt, eandem seruauerunt & Petilini, & dux Carth. vtriusque causa fuit. Petilini primo quidem cum obsiderentur ab Hannib. auxilium petierunt, a Romanis,P.R.q̃ paulo ante Cannensem cladem accepissent præstare non posse responderunt,sed illis permiserunt, vt facerent,quod sibi maxime conduceret,illi à Romano præsidio destitui omnem imbellem turbam,& inutilem ciuitate eiecerunt,quo difficilior esset per famem obsessio,quod illis consilium parum vel nihil profuit:omnis enim vis alia magis, quā fames illos expugnauit, absumptis enim frugum alimentis carnisque omnis generis quadrupedum postremo corijs,herbis, & radicibus, corticibusque teneris, & his quoque strictim vescebantur:maluerunt ergo fame consumi, quàm à Romana fide deficere. Hannibal igitur non Petiliam, sed fidum Petiliæ sepulcrum expugnauit. [Petiliani] Vrbs Calabriæ, de qua meminit Virg.paruo Philoctetæ subnixa Petilia muro,in qua Philotectes Mœlibeus regnauit,teste Seru. At Strab. lib. 6.dicit esse Lucanorum Metropolim. [Egesta] Euacuata vrbe. [Traherent]Producerent,dilatarent.

OLIV. Petilinorū fides i Ro.

ASCEN. IDem,&c.] Petilini.s. ciues illis Petiliæ vrbis Calabriæ meruerunt eundem honorem laudis.s.obseruatam fidem præstādo.s.Rom.idem.i.eandem fidem, aut eundem exitium pro fide quem Saguntini, qui supra obsessi ab Hannib. quia noluerunt deficere.i. per defectionem desistere, & recedere ab amicitia nostra, idest Rom.miserunt legatos ad Senatum implorantes auxilium,scilicet ab eo contra Hannibalem, quibus non potuit succurri,scilicet à Senatu, & est succurri impersonale verbum, propter cladem recentem Cannensem, idest paulo ante à Rom.apud Cannas acceptam, cæterum.i. sed, permissum est eis.s.Petilinis,vt facerent,quod videretur vtilissimum incolumitati eorum hoc est,si ita videretur, sese dederent Hannib. [Ergo liberum erat].i. in libera Petilinorum potestate amplecti gratiam Carth. tum illi fœminis sup. egestis.i.exportatis,& omni ætate imbelli egesta.i. exportata vrbe,s.sua Petilia,quo.i.ideo vt ipsi armati.i. qui in armis erāt, & arma ferre poterant, traherent.i. protraherent, & sustinerent famem.s.ex penuria commeatus,constiterunt pertinacissime in muris,& tota ciuitas eorum expirauit prius .i. spiritū emisit, quàm deposuerit ex vlla parte, respectum societatis Rom. [Itaque].i. & ita contigit.i. cum difficultate datum est Hannib.capere non Petiliam, quia extinctis ciuibus Petilia esse,quodammodo desierat, sed sepulcrum fidum .i. propter fidem extinctæ Petiliæ.i.ciuitatis Petilinæ.

DE FIDE VXORVM ERGA Viros. Cap. VII.

DE TERTIA ÆMILIA.

*TQVE * vt vxoriam quoque fidem attingamus, Tertia Aemilia, Aphricani prioris vxor, mater Corneliæ matris C. & T. Gracchorum, tantæ fuit comitatis & patientiæ, vt cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauerit, ne domitorem orbis Aphricanum, fœmina magnum virum impatientiæ reum ageret:tantumq; mens eius à vindicta abfuit, vt post mortem Aphricani manumissam ancillulam in matrimoniū liberto suo daret.*

* Plut. in Scip.

AQue vxoriam quoq;] Nunc transit ad c.7. in quo tractat exempla fidei, quàm vxores præstitere maritis.Et primo de Tertia Aemilia,cuius tantam fidem fuisse dicit,vt cum eius vir Scipio superior ancillę suę captus esset amore cū licētia illa frui permiserit, ac post morte Scip.ne id metu fecisse existimaretur, manumissam illam liberto suo in matrimoniū cum magna dote dedit[Mater Corneliæ] Eam nobilem facit, vt rem magis exaggeret, quānis vxor esset Aphricani,& auia tantorum virorum, tn̄ hoc fecit, sunt qui dicant hanc Pauli Æmilij,qui Persen regem superauit fuisse filiam, & Africani infe-

OLIV. Tertia Scipio. vxor Pellice patiens.

inferioris sororem, ex qua nata fuit Sempronia Gracchorum mater, quæ & Cornelia dicta est. Plut. tamen dicit P. Aemilium duas tantum habuisse filias, & alteram Tuberoni Aelio, alteram Catoni, Portij Catonis filio in matrimoniũ dedisse. [Dissimulauit] Finxit se non cognoscere. [Impatientiæ] Quod amoris impatiens esset. [Tantæ comitatis] Suaui. [Comitas] Virtus est inter duo extrema, inter seueritatem & remissionẽ. [Domitorem] Qui duas Hispanias, Sardiniam, Siciliam, & Aphricam subegerat. [Manumissam] In libertatem assertam.

ASCEN. Atque, &c.] Transit ad fidem vxorum erga maritos, quæ species quædam est, & quasi membrum superioris tituli, seu capitis, licet hic nouum ferè substituat, & ideo breuiore solito vtitur præfatione statim subnectens exemplum. [Tertiæ Aemiliæ dicens] Atque vt nos attingamus quoque. i. etiã fidem vxoriam, Tertia Aemilia vxor Aphric. s. Scip. prioris. i. superioris, & mater Corn. matris Caij, & Tib. Gracc. fuit tantæ comitatis. idest lenitatis, & patientiæ. s. in tolerandis alienis amoribus, vt cum sciret, ancillulam. scilicet vnam ex suis esse gratam viro suo, hoc est virum consueuisse cum ancilla, dissimulauit. idest significauit se nescire, ne ipsa fœmina. idest cum esset fœmina, ageret magnum virum. s. Aphric. superiorẽ maritum suum domitorem orbis. s. pro bona parte, quia Hispaniam, Sardiniam, Siciliam, & Aphric. domuerat, reum impatientiæ. s. amorum, quia qui orbem ferè vicerat, ab amorib. ancillulæ victus erat, ita vt cum ea libentius, ac cum vxore rem haberet, & mens eius. s. vxoris, vtpote Tertiæ Aem tantũ abfuit à vindicta, vt daret liberto suo ancillulam. s. illam manumissam post mortem Aphric. in qua humanitate plus laudis meruit, quàm in criminis mariti sui dissimulatione, quia nisi dissimulasset, vir forte errorem correxisset.

DE TVRIA VXORE QVINTI LVCRETII.

* Appia. lib. 4.

*Qvintum * Lucretium proscriptum à Triumuiris, vxor Turia inter cameram, & tectum cubiculi abditum, vna conscia ancillula, ab imminente exitio, non sine magno periculo suo, tutum præstitit: singularique fide id egit, vt cum cæteri proscripti in alienis, & hostilibus regionibus per summos animi, & corporis cruciatus vix euaderent, illa in cubiculo, & in coniugis sinu salutem retineret.*

OLIV. Qvintum Lucretium] Nec Turia quidem prætermittenda est, quæ Q. Lucretium maritum suum à triumuiris proscriptum, & inter ipsos penates latentem, non dubitauit cum suæ salutis discrimine, tutum & incolumen seruare, lex enim erat, quicumque proscriptum occultaret, eadem pœna damnaretur à triumuiris. scilicet Aug. Anto. & Lepido. [Magno periculo] Quia, vt dixi, pœna capitis afficiebatur, qui proscriptum texisset, aut non indicasset. [Camera] Cubile arcuatum. [Proscripti.] Dicebantur quorum nomina in publico proscribebantur, & quicumque ea vidisset, ius fasque eorum occidendorum habebat.

Proscripti

ASCEN. Qvintum Lucretium, &c. Affert alterum exemplum vxoriæ charitatis, magis laudabile, quia in re magis probanda. Ordo autẽ est. Turia vxor. s. Q. Lucretij, præstitit Q. Lucr. proscriptum à triumuiris. s. Aug. Ant. & Lepid. abditum. i. absconsum inter cameram, & testudinem. i. curuaturam superiorem lecti, vulgo celum vocant, & tectum. s. summum cubiculi, idest loci in quo erat cubile, hoc est inter tabularum superius, & lecti curuamen quod cęlũ vocant, vna ancilla conscia, præstitit dico tutum ab exilio imminente, nõ sine magno periculo suo (Valla diceret sui) & egit id, fide singulari, vt cũ ceteri proscripti vix euaderent per summos cruciatus animi, & corporis, in regionibus alienis, & hostilibus ille. scilicet Q. Lucr. retineret salutem in cubiculo. s. suo, & in sinũ coniugis.

DE SVLPITIA VXORE LENTVLI.

* Appia. lib. 4.
* Tullia Aemilia.

*Svlpitia * autem cum à matre * Iulia diligentissime custodiretur, ne Lentulum Crustelionem virum suũ proscriptum à triumuiris in Siciliam prosequeretur, nihilo minus familiari veste sumpta, cum duabus ancillis, totidemque seruis ad eum clandestina fuga peruenit: nec recusauit seipsam proscribere, vt ei fides sua in coniuge proscripto constaret.*

OLIV. Svlpitia] Lentulum Crustelionem virum suum proscriptum à triumuiris Ant. Lepido & Oct. vbi Sicilia exulare percepit, seruili sumpta veste, & decepta matre, à qua diligenter seruebatur, conscia quanto viri amore flagraret, deceptisque custodibus, cum duas tantum ancillas, & paucos seruulos secum duxisset, euestigio secuta est, magnum igitur fidei documentum in virum Sulpitia dedit.

ASCEN. Svlpitia autem] Vxor Lent. cum custodiretur diligentissime à Iulia matre. s. sua ne prosequeretur in Siciliam Len. Crustelionem proscriptum à triumuiris. s. iam dictis nihilominus. i. quamuis obseruata, peruenit ad eum fuga clandestina veste familiari. i. vt quidam dicũt quotidiana, qua domini in ire familiari occupati vti solebant, cum duabus ancillis, & totidem seruis, nec recusauit proscribere seipsam, vt fides sua constaret. i. euidens esset in coniuge proscripto. i. in proscriptione coniugis, alter dicere. i. erga coniugem proscriptum.

DE FIDE SERVORVM ERGA DOMINOS. Cap. VIII.

Restat vt seruorum etiam erga dominos, quo minus expectatam, hoc laudabiliorem fidem referamus.

OLIV. Restat vt seruorum erga] Octauum cap. de fide seruorum, quam erga dominos suos perseueranter præstiterunt, primum autem exemplum serui cuiusdam M. Ant. oratoris ætate sua præstantissimi, quem Cic. in lib. de Orat. mirum in modum laudat, cum igitur incesti accusatus esset, vt in cap. de fiducia diximus, qui cum in prouinciam quæstor designatus proficisceretur, tantumque Brundusium vsque peruenisset, certior factus per literas, Romam redijt, & causam suam egit. Seruus eius, qui criminis illius conscius erat, nam laternam illi dum virginem peteret noctu prætulisse cõstabat, nunquã cogi potuit illo tormento, vt id fateretur adeo fidelis fuit. [Quo] Quanto. [Hoc tanto] Nam serui solent esse infideles, si ergo in eorum numero aliquis fidelis inueniatur, laudabilior erit, quia non expectatur.

M. Ant. orator incesti reus.

ASCEN. Restat] Breuissima quoque prefatione, & parasceue ad hũc titulum vtitur, eo quòd species, & membrum est capitis de fide. Nam fides seruorum fides est. Ordo autem est. Restat, idest reliquum est, vt referamus etiam fidem. i. fidelitatem seruorum erga dominos, quo. i. quanto minus expectatam, quia seruilis amor, coactus est, nullum autem violentum perpetuũ, hoc. idest tanto laudabiliorem.

DE QVODAM SERVO M. Antonij.

*Marcus * Antonius, auorum nostrorum temporibus clarissimus orator, incesti reus agebatur. cuius in iudicio accusatores seruum in quæstione perseuerantissimè postulabant, quòd ab eo, cum ad stuprum iret, laternam prælatam contenderent: erat autem is etiam tum imberbis, & stabat coram, videbatque rem ad suos cruciatus pertinere, nec tamen eos fugitauit. Ille verò, vt domum ventum est, Antonium hoc nomine vehementius confusum, & solicitum vltro est hortatus, vt se iudicibus torquendum traderet, affirmans nullum ore suo verbum exiturum, quo causa eius læderetur, ac promissi fidem mira patientia præstitit: plurimis enim laceratus verberibus, eculeoque impositus, candentibus etiam laminis vstus, omnem uim accusatoris, custodita rei salute subuertit. Argui fortuna merito potest, quòd tam pium, & tam fortem spiritum seruili nomine inclusit.*

* Lib. 3. c. 7. de seruis nulla quæstio est in dominũ, nisi de incest. Cic. pro Mil.

OLIV. Marcus Antonius in quæstione] .i. tormento à præcedẽte id quod sequitur, nam quæstiones inquisitiones dicuntur, quæ à iudicibus fiunt, & quia præcedunt quæstiones. i. interrogationes, deinde sequuntur tormẽta, ideo ponũtur pro tormentis. [Laternam] A latendo dictam, quod intus lateat ignis. [Hoc nomine hac causa] .i. crimine, est autem Metalapsis cũ primũ ad vltimum, nomen enim significat causam, causa verò crimen.

crimen. [Eculeo] tormento. Dicitur enim eculeus, quasi equi pullus, est autem ligneus, & acutissimi dorsi. [Candentibus] Ignitis. [Laminis,] Scilicet ferreis. [Argui fortuna merito potest] Iure, inquit accusari fortuna posse videtur, quæ tam fortem, constantemque animum in seruo concluserit, merebatur enim ingenuis corporis sedem.

ASCEN. Marcus Antonius] Non triumuir, sed orator clarissimus, temporibus nostrorum auorum agebatur reus incesti. idest stupri commissi cum vestali, cuius. s. criminis, aut nominis, accusatores postulabant perseuerantissime in iudicio seruum. s. Antonij, in quæstione. i. inquisitione violenta per tormenta facienda, quod idest quia accusatores prætenderent. i. asseuerarent, & conuincere contenderent, laternam prælatã ab eo. s. seruo, cum. scilicet dominus eius M. Antonius iret ad stuprum. Autem pro sed, is. s. seruus erat tum. i. tunc etiam im berbis, & stabat coram. i. in conspectu iudicum, & accusatorum, & videbat rem pertinere. i. spectare ad cruciatus suos. i. quos sustinere deberet, nec tamen fugitauit eos. [Ille vero, vt ventum est domum] scilicet à domino, & seruo, hortatus est vltro Antonium confusum, & solicitum vehementius hoc nomine. i. hac causa, quod s. audiuit seruum ad quæstionem postulari, vt traderet iudicibus se. s. seruum torquendum, affirmans nullum verbum exiturum ex ore suo quo causa eius lædere tur, ac præstitit mira patientia. i. tolerantia fidem. i. fidelem exhibitionem promissio, laceratus enim plurimis verberibus, & impositus eculeo. i. tortorio illi instrumento, in quod extendebantur, quasi in asperrimum dorsum equi, qui torquebantur, & vstus etiam laminis candentibus. idest ignitis, subuertit omnem vim accusatoris, salute rei. scilicet domini sui custodita. [Fortuna potest argui. idest accusari, & improbari merito, quòd inclusit. i. obfuscauit nomine seruili, spiritum. idest animum tam pium, & tam fortem.

DE QVODAM SERVO C. MARII.

* Liu. lib. 88. Oros. lib. 5. c. 22. quamuis Plutar. & App. paulo aliter scribant.

*Consulem autem * C. Marium Prænestinæ obsidionis miserabilem exitum sortitum, cuniculi latebris frustra euadere conatum, leuique vulnere à Telesino, cum quo mori destinauerat, perstrictum, seruus suus vt Syllanæ crudelitatis expertem faceret, gladio traiectum interemit, cum magna præmia sibi proposita videret, si eum victoribus tradidißet cuius dexteræ tam opportunum ministerium nihil eorum pietati cedit, a quibus salus dominorum protecta est: quia eo tempore Mario nõ vita, sed mors in beneficio reposita erat.*

OLIV. Consulem autem] Hic C. Marius filius fuit eius Marij, qui bella ciuilia gessit aduersus Syllam, qui vij. consulatu suo mortuus est, deinde in filium bella migrarunt, qui victus à Sylla se Præneste recepit, vbi cum obsideretur, tentauit per cuniculos egredi, quod cum non posset, quia custodiretur à Syllanis militibus, à seruo suo se iussit occidi, ne in potestatẽ hostium veniret. Plut. vero in vita Marij, illum dicit sibi mortem intulisse. [Sortitum] Quia obsessa diu fuisset à Syllanis, tandem capta fuit crudeliterque vexata, nam vt in cap. de crudelitate videbimus quinque mil. Prænestinorum crudeliter Sylla iussit occidi, [Cuniculi] Subterranei meatus à similitudine animalis, quod cauernis subterraneis delectatur. [Cum quo mori] sic enim inter se conuenerant, vt quando effugere non possent simul morerentur. [Perstrictum] Leuiter vulneratum, ne in hostium manus deueniret. [Cum magna] quia occurrebat illud, quæ fides est occidere dominum? respondet, quia magna præmia proposita fuerant ei, qui Marium viuum victoribus tradidisset. [Cedit] Vincitur.

ASCEN. Consulem autem C. Marium] Sortitum miserabilem exitum, quia captionem Prænest. obsidionis conatum euadere latebras cubiculi. i. ductus subterranei, quo sub terra exire sperabat, frustra qui agnitus & deprehensus à Syllanis est, & perstrictum. idest sauciatum quasi in superficie corporis, leui. idest modico, & non profundo vulnere à Telesino. s. socio fugæ, & itidem proscripto, cum quo destinauerat mori. s. mutuis vulneribus, quia Marius Telesinum letaliter vulnerauerat eo pacto, vt ille sic vulneratus, Marium quoque feriret, ille autem, vel non quod valuit iam deficientibus viribus, aut quod nefas putauit tantum virum occidere leuiter perstrinxit pectus eius ferro. Seruus suus propter hoc relatiuum antecedens obliqui casus præposui in ordine, interemit traiectum gladio, vt faceret expertem, i. immunem crudelitatis Syllanæ, cum videret magna præmia proposita sibi, quia libertatem, & æs ingens si tradidisset victoribus eum. s. Marium viuum, quia cadauer non erat Marius, sed Marij. Cuius, s. serui ministerium dextræ tam opportunum. i. suo loco, & tempore factum nihil cedit pietati eorum, à quibus salus dominorum est protecta, quia non vita, sed mors erat Mario reposita beneficio. idest habita pro beneficio eo tempore.

DE PHILOCRATE SEV EVPORO Seruo Gracchi.

* Oros. li. 5. cap. 12. App. li. 1. & Plu. in vita.
* Macro. lib. 1. Sat.

*Æque illustre * quod sequitur. C. Gracchus, ne in potestatem inimicorum deueniret, Philocrati seruo suo ceruices incidendas præbuit, quas cum celeri ictu abscidisset, * gladium cruore domini madentem per sua egit præcordia. Euporum alij hunc vocitatum existimant, ego de nomine nihil disputo, familiaris autem tantum modo fidei robur admiror, cuius si præstantiam animi generosus iuuenis imitatus foret, suo non serui beneficio imminentia supplicia vitasset; nunc commisit vt Philocratis, quam Grac. cadauer speciosius iaceret.*

OLIV. Æque illustre quod] Mortuo Tyberio, vt in cap. de somnijs diximus C. Grac. visa per quietem fratris imagine dicentis, quantum vellet cunctaretur, omnino sibi pereundũ esse eodem quo ipse exitio perijsset, cœpit eadem via grassari in senatum, quia frater per leges. s. tribunicias seditiones excitare, quare motus senatus, quod id ad reip. euersionem quodammodo expectare videbatur, decreuit, vt Opimius consul videret, ne quid resp. detrimenti caperet, quæ summa potestas in atroci negocio dabatur magistratui more Rom. vt posset exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues domi, militiæque imperare consuli ius est. Itaque Opimius cons. cum armata manu C. Gracchum persequitur, ille se in Auentinum montem cum multitudine armata recepit. Contra eum exercitu ducto, cæsoque Fuluio eius collega, fuga facta, & Grac. se in templum Dianæ contulit, ibique sibi manus voluit inferre. Sed à Licinio & Pomponio fidissimis familiarib. prohibitus est, hortatusq; inde quãprimum aufugeret, quem corporibus suis tandiu protexerunt quoad cæsi sunt, ille vbi vidit se inimicorum manus euadere non posse, cum Philocrate seruo, qui cum eo solus fugiebat, in sacrum deorum nemus se proripuerunt, ibiq; Phil. eum occidit & super occisum se quoque interemptum proiecit. Aliter legitur in vita Gracchorum, nam vtrunq; in manus inimicorum deuenisse, tradit Plut. & alterum à Scipione Nasica, alterum à L. Opimio fuisse cæsos, vt in cap. de somnijs. & alibi diximus. Macr. vero de Saturnalibus, hunc seruũ Euporum nominatum fuisse dicit, quandam alij Philocratem dictum velint, qui dum aliqua spes salutis affulsit, fidelissimus comes dominum quacunque potuit ratione tutatus est, vbi vidit iam desperatum esse, & dominum occidisse, super cæsum scissis proprio vulnere visceribus, animam effudisse dicitur. [Europum] Quem alij Philocratem appellant. [Familiaris] Quia in eius familia nutritus fuerat, ideo hanc ei fidem præstitit. [Cuius si præstantiam] Dicit hunc Gracchum laudabiliorem futurum fuisse si mortem sibi consciuisset, quã si à seruo beneficium suscepisset. [Robur] Præsentem fortitudinem.

Euporus an Phil. Grac. occiderit incertũ est.

ASCEN. Æque, &c.] Exemplum sup. aut factum serui, quod sequitur est sup. æque. i. æqualiter illustre. s. vt iam dictũ C. Gracchus, ne deueniret in potestatem inimicorum. s. L. Opimij, & aliorum nobilium præbuit Philocrati, quem Euporum Macr. dictum vult seruo suo, ceruices. s. suas incidendas, quas cum seruus ille abscidisset ictu celeri, priusquam inimici aduenissent, egit per sua præcordia vsque ad penetralia cordis, gladium madentẽ. i. madefactum cruore domini. s. sui Gracchi. Alij æstimant hunc. s. seruum vocitatum Euporum, ego nihil disputo de nomine. Autem pro sed, admiror robur. idest firmitatem fidei tantummodo familiaris, idest serui in familia eius educati. Cuius. scilicet serui præstantiam animi, si iuuenis generosus. s. Grac. ipse foret. idest esset imitatus, ipse vitasset supplicia imminentia beneficio suo, quia seipsum interemisset, sicut seruus facit, non serui, nunc. i. ex hac pusillanimitate, commisit. s. C. Gracchus, vt cadauer Philocratis. s. serui, iaceret preciosius. i. maioris æstimationis, quam Gracchi. s. hominis nobilissimi, quia omnes, qui seruum insontem ob amorem domini fortiter in gladium domini incubuisse viderent, generositatem animi eius laudauerũt, vituperantes vecordiam Gracchi, qui non à se, sed à seruo interfici sustinuit. In qua Gracchi

criminatione

criminatione liberet mihi cum auctore huius operis disceptare. Quærerem enim quare non idem dederit vitio Mario tam robusti animi viro semper comperto, & sexcentis alijs, qui aut ab inimicis, aut à seruis id beneficij miserabilis exegerunt, vt ab illis non à se interempti caderent. i. Certe eam legem præscripsit in pectorib. nostris Optimus Maximus conditor noster, qua cognoscimus, solius naturæ iudicio nefas esse animam, quam depositariam à deo accepimus nostris manibus non repetitam eijcere, neque est sanus animus censendus, qui non abhorreat sibi manum inferre, cum tamen tanta possit esse calamitas, tantumque instare mali, vt mors sit vita dulcior. Non est ergo tantopere damnandus Gracch. sibi, quòd manum inferre non sustinuerit, sed quod à quocunque occidi meruerit, si modo meruit.

DE PINDARO SERVO CASSII.

Alia * *nobilitas, alius furor, sed fidei par exemplum. Pindarus C. Cassium Philippensi prælio victum nuper ab eo manumissus, iussu ipsius obtruncatum, insultationibus hostium subtraxit; seque è conspectu hominum voluntaria morte abstulit, ita vt ne corpus quidem eius absumpti inueniretur. Quis deorum grauissimi sceleris vltor illam dexteram, quæ in necem patriæ parentis exarserat, tanto torpore alligauit, vt se tremebundam* * *Pindari genibus submitteret, ne publici parricidij, quas merebatur pœnas arbitrio pij victoris exolueret? tu profecto, tu Diue Iuli cęlestibus tuis vulneribus debitam exegisti vindictam, perfidum erga te caput sordidi auxilij, supplex fieri cogendo, eo animi æstu cõpulsum, ut neque retinere vitam vellet, neque finire manu sua auderet.*

* Plut. in Brut. Appian. libro 4. & Pater cu. lib. 2. & Dionys. li. 47.

*Libro 9. cap. 8.

OLIV. Alia nobilitas, alius furor, sed fidei par exemplum. Pindarus Cassium] Hoc idem Pindarus exhibuit Cassio, quod Europus Grac. nam cum Cassius, & Brutus contra Antonium arma sumpsissent pro reip. libertate tuenda, quanquã eis aduersa fortuna contigerit, cumq; varia victoria pugnassent, tandem in campis Philippicis comparatis vtrinque copijs, extremo prælio dimicarunt, & in dextro cornu Oct. in sinistro vero Ant. item in dextro Brutus in sinistro Cassius erant, forte ita accidit, vt confert à pugna Cæs. in dextro Cassius in sinistro cornu vincerentur. Sed nihil aliud Bruti, & Cassij res deduxit in præceps, quàm quòd Brutus Cassio veluti victor non tulit auxilium, nec Cas. Brut. veluti victum potuit expectare: nam Brut. iam Cæs. castra per milites suos capta diripuerat, cædemque ingentem in illis fecerat. ad duo enim milia Laced. qui nuper in auxilium Cæs. venerant preter castorum præsidia, cæsa sunt; Cęs. vero cum se in collem quendam recepisset, vnum è centurionibus suis nomine Tuneum exploratum cuncta dimittit, qui cum tardius rediret, existimans Cassius fuisse illum ab hostibus interceptum hostesque ex omni victores esse, ignarus omnium, quæ à Brut. facto fuerant, desperatis rebus omnibus, in tabernaculum sese contulit, ex libertis vnum nomine Pindarum secum trahens, quem ad eos casus sibi parauerat, obducta veste caput obtegens iugulumque enudans sese illi ferendum præbuit, auulsum ab humeris caput repertum est. At Pindarum post cædem hanc nemo hominum vidit, ex quo plerisque scrupulum dedit, quòd iniussus virum interfecisset. [Quis deorum grauissimi] Nihil tanta adulatione putridius, nam ad Tyberij assentationem hoc dicit, nescire se quis deorum Cassij manus alligauerit, quæ paulo ante in Cæs. necem exarserant, nunc in seipsum tantopere elanguerint, vt sibi morte inferre trepidarent, maluerit quoque Cas. serui beneficio, quàm virtute sua parricidij pœnas euadere. [Tu profecto Iuli] Pergit in assentatione sua cum dicat. Cęs. numen grauiter vultum cædem, iniuriamque suam, qui Cas. summæ auctoritatis virum sordido seruo supplicem fieri coegerit, vt sibi mortem inferret, quam ipse sibi conficere non auderet. Exarserat] Incitata fuerat. [Torpore] Languore. [Animi æstu]. i. fluctuatione. [Sordibus.] Quia implorauit auxilium serui.

ASCEN. Alia nobilitas, &c.] Cum laude seruorum taxat pusillanimitatem dominorum, & præcipue C. Cas. dicens. Alia nobilitas] Sup. sequitur sugillanda, alius furor. sup. fuit in ea repertus, sed exemplum fidei, par. i. æqualis roboris. Pindarus subtraxit insultationibus hostium. s. Aug. & Ant. C. Cassium victum prælio Philippensi. i. iuxta Pharsaliam obtrucatum iussu ipsius s. Cæs. manumissus. i. qui Pindarus erat manumissus nuper. i. paulo ante illud tempus, & ita libertinę conditionis, non seruilis erat, & abstulit se, s. ipsum è conspectu hominum morte voluntaria, ita ne quidem. i. vt non saltem corpus eius absumptum inueniretur, quia fortasis in puteum, aut voraginem aliquam se dimisit. [Quis deorum vltor grauissimi sceleris] s. parricidij, aut necis Cæs. cui nimis abiecte adulatur in gratiam Tib. Cæs. cui hoc opus dedicauit, alligauit tanto torpore illam dexteram. s. Ces. quæ exarserat in necem parentis patriæ. s. Iulij Cæs. ut submitteret se tremebundam genibus Pindari, ne exolueret arbitrio pij uictoris videlicet August. pœnas publici parricidij, quas merebatur. [Respondet] Tu profecto Diue Iuli exegisti uindictam debitam vulneribus tuis cęlestibus. i. corpore cęlo debito exceptis cogendo caput perfidum erga te. i. à parte totum, Cas. ipsum fieri supplex. i. supplicem auxilij sordidi. s. à liberto impendendi. Oliu. legit sordibus auxilij, sunt qui legant sordidis auxilijs, quarum lectionum nullam damno, sed primam amplector, compulsum eo æstu. i. angustione animi, vt neque vellet retinere vitam, neq; auderet finire manu sua, quod certe plus decuisset, si verum censorem nactum fuerit.

DE SERVIS CN. PLOTINI PLANCI, & de Piso Cneo.

Adiunxit, se his cladibus Cn. Plotinus Plancus Munacij * *Planci consularis, & Censorius frater, qui cum à triumuiris pręscriptis in regione Salernitanã late ret, delicatiore vitæ genere, & odore vnguenti, occultam salutis custodiam detexit, istis enim vestigijs & eorum qui miserum prosequebantur sagax in ducta cura abditum fugæ eius cubile odorata est, à quibus comprehensi serui latentes, multumque, ac diu torti, negabant se scire vbi dominus esset. Non sustinuit deinde Plancus tam fideles tamque boni exempli seruos vlterius cruciari, sed processit in medium, iugulumque gladijs militum obiecit. Quod certamen mutuę beneuolentię arduum dignosci facit: vtrum dignior dominus fuerit, qui tam constantem seruorum fidem experiretur, an serui qui tam iusta domini misericordia quęstionis sęuitia liberarentur.*

* Plin. lib. 17. cap. 7. L. Plotum vocat.

OLIV. Adiunxit se cladibus Cn. Plotinus] Hic Plot. à triumuiris proscriptus, cum in Salernitano agro delitesceret triumuirorum carnifices missi, qui diligenter illum inuestigarent, & occiderent, latentes seruos deprehenderunt quos tormentis adactos cogere non potuerunt, vt dominum indicarent; sed ille miseratione motus, quòd tam crudeliter lacerarentur, processit in publicum, & se iugulandum præbuit. serui igitur quantum in ipsis fuit dominum suum ab inimicis fideliter tutum præbuerunt. dicit tamen hunc ex delitijs fuisse detectum, nam quia delicatiore genere vitæ semper fuerat abusus, vt corpus preciosissimis vnguẽtis quotidie perfunderet, tunc persecutores veluti canes sagaces vnguentorum odore, qui ad nares peruenerat tractos ad locum mirifice spirantem peruenisse, & latentes seruos inuenisse Plin. lib. 13. nat. hist. C. inquit Plot. L. Plotini bis consulis, censorisue fratrem proscriptum à triumuiris Salernitana latebra vnguenti odore proditum constat quod dedecore tota absoluta proscriptio est. [Salernitana] De Salerno. [Est autẽ] Salernum ciuitas Lucaniæ. [Et odore vnguenti] Quo se perfundebat. [Sagax] Solers & callida, & astuta. sagaces canes odorem sequi dicuntur. [Odorata est] Odore persensit, more canum, qui sagaces i. boni ferarum indagatores nasci solent. Ordo autem est. Sagax cura eorum, qui miseros prosequebantur, inducta istis vestigijs, & odorata abditum cubile fugæ eius [Torti cruciati] Tormento affecti. [Multum] Quantum ad magnitudinem supplicij, [Diu] Quantum ad temporis longitudinem. [Quod certamen mutuæ beneuolentiæ] Dominus inquit, & serui de mutua beneuolentia inter se certasse videntur, vter vtros magis diligeret, sed cum eorum fides miris laudibus efferenda sit, non facile diiudicari potest feliciores ne fuerint serui qui tam pium, & misericordem dominum nacti sunt, ut eorum supplicijs vitam postponere non dubitauerit morique maluerit, quam eos diutius torqueri, an dominus, qui tam constantem seruorum fidem in sua salute fuerit expertus [Arduum] Difficile.

ASCEN. Adiunxit, &c.] Cn.Plot. Plancus frater Munacij Planci consularis,& censorij sup.viri, adiunxit, se his.i.similib. cladibus. [Qui s.Cn.Plot. cum.i.quando ipse proscriptus à triumuiris.s.Aug.& Ant.& Lep.lateret in regione Salernitana detexit.i.reuelauit custodiam salutis suæ occultam.i.latentem genere vitæ delicatiore, & odore vnguenti, quia tanta calamitate se vnguentis delibuere miser non destitit. Enim.i. quia cura sagax.i solertis nasi,& odorisequi, quasi canum venaticorum eorum qui sequebatur miserum odorata est.i. odore persensit istis vestigijs.i.indicijs vnguenti, cubile eius fugæ abditum. i.latebras eius à quibus. s.persecutoribus, serui latentes comprehensi,torti multum,ac diu negabant se scire, vbi dominus.s.suus esset. Plancus non sustinuit deinde seruos,tam fideles, & tam boni exempli cruciari vlterius, sed processit in medium,& obiecit iugulum. s.suum gladijs militum. Quod certamen mutuæ beneuolentiæ facit arduum,id est difficile dignosci vtrum dominus fuerit dignior,qui experiretur tam constantem fidem seruorum,an serui sup.fuerint digniores,qui liberarentur sæuitia quæstionis.i.inuestigationis domini per tormenta,& cruciatos maximos,nam iusta misericordia domini.

DE QVODAM SERVO Panopionis.

* Vrbinus à Macro. lib. 1. Sat.& Ap. dicitur ab Appi lib. 4.

* Cognouisse.

*Quid vrbani * Panopionis seruus, quàm admirabilis fidei? qui cum ad dominum proscriptum occidendum domesticorum indicio certiores factos milites in Reatinam villam venisse * cognosceret, commutata cum eo veste, permutato etiam annulo, illum postico clàm emisit, se autem in cubiculum ac lectulum recepit, & vt Panopionem occidisse passus est. Breuis huius facti narratio, sed non parua materia laudationis: nam si quis oculos ponere velit subitum militum accursum, cõuulsa ianuæ claustra, minacem vocem, truces vultus, fulgentia arma, rem vera æstimatione prosequetur, nec quàm cito dicitur aliquem pro alio mori voluisse tam id ex facili etiam fieri potuisse arbitrabitur. Panopion autem quantum seruo deberet, amplum ei faciendo monimentum, ac testimonium pietatis grato titulo reddendo, confessus est. Contentus essem huius exemplis generis, nisi vnum me dicere admiratio facti cogeret.*

OLIV. Quid Vrbani Panopionis] Macrobium Saturnalium lib. 1. hoc idem refert exemplum. Panopion proscriptus cum in reatinam villã delatus forte lateret, & milites ad eum occidendum missi sunt,quod cum seruus comperisset, & vestem cum domino commutauit, & annulum accepit in cubiculum,ac lectum ascendit, ac pro eo mortem subire non dubitauit.[Postico]Posticum latens, ostium in posteriori parte domus positum. Horat.postico falle clientem.[Nec quàm cito dicitur]Non ita est,inquit, vt quàm facile dicitur pro alio quispiam mori voluisset, tam facile etiam potuisse. creditur, nam nisi summa,& inæstimabili fide præditus seruus iste fuisset, poterat militum impetu, minisque deterreri, vt fugientem dominum indicaret.[Titulo] Nam in sepulchro iussit inscribi titulum, hic positus seruus qui pro domino mori non dubitauit.

ASCEN. Quid]Modus est interrogandi, q.d.quid dicit lector, vel auditor,seruus Panop.Vrbani.s.dicti,quàm.i.quantum admirabilis fidei.i.fidelitatis in dominum sup. fuit, q.d.plurimũ,vt pote,qui cum cognosceret milites. s.proscrib. factos certiores.i. edoctos indicio domesticorum. i. familiarum Panop. qui indicarant ipsum esse in villa sua, venisse in villam reatinam ad occidendum dominum.s.Panop.proscriptum,veste commutata cum eo.s.domino suo,& annulo etiam permutato emisit illum.s. dominum suum,clam. s.militibus. [Postico].i.per ostium posterius, cum milites anterius pulsarent. Autem pro sed,seruus,recepit se.s.ipsum in cubiculum, ac lectulum. s.domini sui tanquam in locum tutum, & passus est se occidi, vt Panop. Narratio huius facti est breuis, sed materia laudationis est parua.i.magna.[Nam si quis velit ponere ante oculos]s.mentis,accursum militum.s.terribilem, vt pote animo interficiendi, claustra ianuæ conuulsa. s. è cardine suo,vocem.s.militum minacem,vultus truces. i.truculentos, arma.s.districta, fulgentia, tunc sup. aut talis prosequeretur rem æstimatione.i.ponderatione vera.i.iusta, nec arbitrabitur,quàm.i.quantum cito dicitur aliquem voluisse mori pro alio,id potuisse fieri etiam ex tam facili. Autem pro sed, Panop.confessus quantum deberet seruo,quia salutem suam,faciendo ei monumentum amplum,ac reddendo titulo grato.i. inscriptione grati animi indice testimonium pietatis, quia inscripsit in monumento. Hic positus, qui pro domino sese obtulit hosti. Sanè,quia tale monumentum extruxit, certum est in vrbem ad pristinam dignitatem redijsse, vnde non dicam à triumuiris proscriptum, sed aut à Sylla, aut à Mario, aut ab alio cuius factio non diu stetit, Auctor autem ad sequens exemplum apte inferendum subdit. Ego essem contentus exemplis huius generis. s.seruorum nisi admiratio facti cogeret me dicere vnum. s. exemplum quod sequitur.

DE SERVO ANTII RESTIONIS.

* Macro lib. 1. Sat. & Appia. lib. 4.

*Antius Restio * proscriptus à triumuiris, cum omnes domesticos circa rapinam, & prædam occupatos videret, quàm maximè poterat dissimulata fuga se penatibus suis intempesta nocte subduxit, cuius furtiuum egressum seruus ab eo vinculorum pœna coërcitus, inexpiabilique literarum nota per summam oris contumeliam inustus, curiosis, speculatus oculis atque vestigia huc, atque illuc errantia beneuolo studio subsecutus lateri voluntarius comes arrepsit. Quod quidem tam exquisito, tamque ancipiti officio, perfectissimum expectatæ pietatis cumulum expleuerat: his enim, quorum felicior in domo status fuerat, lucro intentis, ipse, cum nihil aliud, quàm vmbra, & imago suppliciorum suorum maximum sibi esset emolumentum eius, à quo tam grauiter punitus erat, salutem vendicauit, cumque abunde foret iram remittere, adiecit etiam charitatem, nec hactenus beneuolentia processit, sed in eo conseruando mira quoque arte vsus est: nam vt sensit cupidos sanguinis milites superuenire, amoto domino rogum extruxit, eique egentem à se comprehensum, & occisum senem superiecit, interrogantibus deinde militibus, vbi nam esset Antius, manum rogo intendẽs, ibi illum datis sibi crudelitatis piaculis vri respondit, quia verisimilia loquebatur habita est voci fides, quo euenit, vt Antius statim quærendę incolumitatis occasionem assequeretur.*

OLIV. Antius Restio] Hoc etiam superiori conferri potest. Antius iste Restio proscriptus, & ipse à triumuiris, profugerat in villam, ibique latebat,& cum omnes eius domestici cognita proscriptione, in diripienda illius domo essent intenti,vnus tantummodo seruus qui grauibus pœnis, ab ipso domino fuerat affectus (nam illum sæpissime verberibus ceciderat, vultum etiam ipsius inustum turpibus signis notatum deformem reddiderat) se tamen illius fugæ fidelissimum comitem præbuit,& dominũ,ab instanti morte liberauit, nam vbi sensit persecutores adesse, inopem quendam senem occidit,& structo rogo pro domino cremauit: quærentibus deinde militibus, vbi nam esset Anto.rogum ostendens illic esse dixit,quibus ei credentibus,dominus tam fidelis serui beneficio tunc mortem euasit, quod quidem eo videtur admirabilius,quo de illo tam pessime meritus fuerat, magnum profecto pietatis,& fidei documentum hoc vno officio seruus ille præstitit. Macr. Saturn.libro primo, auctor huius historiæ multa fidelitatis seruorum exempla commemorat.[Circa rapinam] Id enim sibi gratum erat, vt ad prædam intenti non sibi impedimento forent. [Inustus] Sugillatus candenti ferro,ne nota facile deleri posset. [Ancipiti] Ambiguo, quia in eodem se periculo exponebat.[Spectatæ]Probatæ.[Quo quidem tam exquisito]Adimpleuerat,inquit cumulatum pietatis officium, se fugæ comitem cum salutis discrimine præstando,verum ac re non contentus maiora fecit . [His enim quorum felicior] Veræ inquam pietatis cumulum expleuerat comitando fugientem dominum, nam cęteri qui liberalius habiti fuerant à domino meliorique fortuna vsi,ad diripiendas illius opes se conuerterunt. hic qui domini suppliciorum erat imago, quippe ab illo sæpius laceratus, eius salutem protexit, eamque suum esse emolumentum voluit

[Emo-

[Emolumentum] Vtilitatem, & lucrum dictum, eo quod mentem molliat. [His enim cæteris].i.seruis, qui liberalius habiti fuerant à domino diripiendis illius bonis intêtis. [Intendês] Digito demonstrans rogum. [Piaculis] Pœnis, & notis.

ASCEN. ANtius Restio proscriptus, id est scripto publicè proposito morti vbicunque reperiatur addictus à triumuiris. s. August. Ant. & Lep. cum videret omnes domesticos occupatos circa rapinam & prædam inimici hominis domestici eius fuga dissimulata. i. occulta per dissimulationem maxime, quam id est quantum poterat, subduxit. i. clanculum subtraxit se penatibus suis. i. domui suæ nocte intempesta. i. paulo ante mediam, qua nullius agendi opportuna tempestas, est. Cuius. s. Restio egressum furtiuum. i. occultum, seruus coercitus. i. cohibitus ab eo pœna vinculorum. i. qui retentus fuerat in vinculis. [Inustus]. i. notatus, & defamatus per inustionem nota literarum, inexpiabili. i. indebili, nam candenti ferro inscripserat fronti eius notam ignominiæ, vtpote fur, furcifer, fugitiuus, nequam seruus, aut quod simile per summam contumeliam. i. deformitatem oris. i. faciei speculatus oculis curiosis. i. deligentibus, atq; subsecutus beneuolo studio vestigia. s. domini errantia, more errantium ex industria reflexa huc atque illuc arrepsit. i. pedetentim aduenit Comes voluntarius lateri. scilicet domini. [Quo quidem officio]. i. benigno plusquã debito obsequio, tam exquisito. s. singularim, & tam ancipiti. i. dubij euentus, quia si cum domino deprehensus fuisset, cum illo pœnas luisset, ipse seruus expleuerat perfectissimum cumulũ pietatis. Enim pro quia, his. s. domesticis, & seruis alijs, quorum status fuerat felicior in domo. s. Restionis intentis. i. cum essent intenti lucro, ipse cum nihil aliud, quam vmbra, & imago suppliciorum suorum. i. quæ prætulerat, essent sibi maximum. i. precipuum Emolumentum. s. lucrum, quod à domino fuerat assecutus, nihil enim rapere voluit, nec aliud à domino acceptum ostendere poterat, preter oris deformationem, & vinculorum vestigia, vendicauit. i. procurauit, & vt sibi debitam asseruit salutem eius, s. domini sui à quo punitũ erat grauiter. [Cumque. i. & cum foret abunde. i. plusquam satis remittere iram. s. ob contumeliam illatam, adiecit, & id est etiam, charitatem. id est singularem dilectionem. Nec beneuolentia sup. eius in dominum processit, hactenus sup. duntaxat id est solum ad hanc vsque beneficentiam, sed vsus est quoq; id est etiam mira arte in conseruando. id est domino suo. Nam vt id est postquam sensit milites cupidos sanguinis. s. domini sui superuenire. s. ad locum profugij, extraxit rogum. i. Pyrã domino amoto. s. prius. i. in locum aliquẽ secretiorem, obstruso, & super iniecit, ei. s. in rogo senem. s. aliquem egentem. i. mendicum, & pauperem comprehensum, & occisum à se, deinde militibus, qui iam aduenerant, interrogantibus vbi nam Antius. scilicet dominus eius esset, ipse intendens manum rogo. id est in rogum, aut rogum, versus, respõdit illum vt. ibi id est illo rogo piaculis. i. pœnis purgatricibus crudelitatis, datis sibi. scilicet seruo crudeli à domino passo. Et sup. quia loquebatur verisimilia, fides est habita voci id est dicto eius. Quo euenit, vt Antius assequeretur. id est obtineret statum. i. paulo post cum sciret se non amplius quæri occasionem incolumitatis. id est salutis quærendæ. scilicet per fugam maturã.

DE MVTATIONE MORVM, ET fortunæ, Cap. IX.

MVLTVM animis hominum, & fiduciæ adijcere, & solicitudinis detrahere potest morum ac fortunæ in claris viris recognita mutatio, siue nostros status, siue proximorum ingenia contemplemur. nam cum aliorum fortunas spectando ex conditione abiecta, atque contempta claritatem emersisse videamus: quid aberit, quin & ipsi meliora de nobis semper cogitemus, memores stultum esse perpetuæ infelicitatis se damnare, spemque, quæ etiam incerta ratione fouetur, interdum certam in desperationem conuertere?

OLIV. MVltum animis hominum.] Val. scripturus de mutatione morum, & fortunæ, id agit, vt ostendat cognitionem morum mutationis, atque fortunæ nobis vtilem esse, & sic beneuolentiam captat à persona, cum ostendat se rem vtilem esse scripturum, & quia occurrebat illud, quod prodest scire mutationes morum & fortunæ, dicit ex hoc id boni consequimur, vt cum aliorum fortunas videremur esse mutatas vt qui in sordida, & abiecta conditione positi ad celsiorem dignitatis gradum euaserunt, & nos quoque de rebus nostris melius operare potuerimus. [Fiducia adijcere] Cum viderimus aliorum fortunas esse mutatas, non esse desperandũ de nobis, aut de filijs nostris, quòd turpioris vitæ futuri sint. [Solicitudinis] Vnum sequitur ex altero, nam quia fiduciã sumit, ideo solicitudinem deponit. [Stultum esse] Cũ videamus inquit multos abiectæ obscuræque conditionis homines, mutata fortuna ad claritatis fastigium euasisse, stultum est de humili fortuna nostra desperare, & nos quasi perpetuæ infelicitatis damnare. [Spem] Spes est bonorum futurorum expectatio.

ASCEN. MVltum, &c.] Præfatio est in exempla mutationis morũ & fortunæ complectens commoditatem eiusmodi cõtemplationis, ac lectionis. Ordo est. Mutatio morum, ac fortunæ recognita in claris viris potest, & id est simul adijcere animis hominum multum fiduciæ, & detrahere multum solicitudinis; siue contemplemur status nostros. id est præsentis vitæ, hoc est tempore, quo hæc scripta sunt, siue ingenia proximorum. scilicet statui nostro, hoc est paulo ante defunctorum, nam cum nos spectando fortunas aliorum, videamus. s. nonnullos emersisse ex conditione. id est statu vitæ abiecta atque contempta, in claritatem. id est splendorem rerum, & nominis, quid aberit, aut potius oberit, quin & id est etiam ipsi. i. nos cogitemus semper meliora de nobis? memores sup. entes. id est cum simus memores stultum esse damnare se perpetuæ infelicitatis, & conuertere spem, quæ fouetur interdũ etiam ratione incerta. id est dubia in desperationem certam. i. non dubiam, quod qui faciunt in spem nimirum peccant. Est ergo bona ratio ad spem nos erigendi.

DE MANLIO TORQVATO FILIO, L. Manli Torquati.

MAnlius* autem Torquatus adeo hebetis atque obtusi cordis inter initia iuuentæ existimatus, vt à patre Manlio amplissimo viro, quia & domestici, & reip. vsibus inutilis videbatur, rus relegatus, agresti opere fatigaretur* postmodum patrem reum iudiciali periculo liberauit: filium victorem, quòd aduersus imperium suum cum hoste manu conseruerat, securi percussit: patriam latino tumultu fessam speciosissimo triumpho recreauit. In hoc credo fortunæ nubilo contemptu adolescentiæ perfusum quo senectutis eius decus lucidius enitesceret.

*Liu. li. 7.

* Lib. 5. c. 2. Liu. 2. c. 2. hoc lib. cap. 4.

OLIV. MAnlius Torquatus] De hoc vero multis in locis carptim diximus, qui nunc etiam tota historia repetenda esset, sed breuitatis gratia dicemus tantum, qui necessaria sunt, hic à pueritia ad adultam ætatem obtusioris ingenij, tardiorisq; linguæ adeo fuisse dicitur, vt à L. patre imperioso viro, asperiorisque naturæ, fuerit ex vrbe quodammodo relegatus, & rure iussus habitare, quasi reip. ciuis futurus semper inutilis, eius vero mores adeo immutati sunt, vt & patri, & rei pub. vtilissimus euaserit, nam quomodo patri vtilis fuerit diximus in cap. de pietate. Idem mox cum Gallorum exercitus super ripas amnis castra posuisset, Romanique obuiam exissent, & Gallus magnitudine solita, ponte occupato prouocaret ad prælium, si quis esset vir fortis Romanorũ, hesitantibus alijs dictatorem suum adijt, & obtenta pugnandi extra ordinem licentia, hostem exultantem more gentis, & armis aureis gloriantem, fortis ipse magis quàm ornatus miles, & vtilibus magis quam fulgentibus armis, exanimi nihil amplius intulit ludibrij, quàm vt torquem aureum vnum duntaxat illi abstulerit, hinc militari suorum gaudio, ac fauore ortum est Torquati nomen: coronam præter hæc auream dictator illi dono dedit ob insigne virtutis, tantum denique momenti in hoc duello fuit, vt nocte proxima clam Gallorum exercitus abscederet. Virg. hic manus in primis vt ait Cic. & qui indulgens in patrem, Idem acerbe seuerus in filium, quem quod contra suum edictum prouocatus cum hoste pugnasset, quamuis victorem, iussit interfici. Bello latino, quod tertio eius consulatu gestum est, quo fusi cęsique latini fuere adeo vt vix pars quarta superfuerit, vbi ea consulis virtus fuit, vt ei cõstet, qua cunq; in parte dux fuisset, eo inclinatura fuisset victoria. [Hebetis] Rudis negligentis, & prope vecordis. [Obtusi] tardi, & stupidi. [Cordis] Animi, & ingenij. [In hoc fortunæ nubilo] Credo,

Credo, inquit, ideo voluisse fortunam huius adolescentiam obscuriorē esse, vt senectus fieret illustrior. [Relegatus] Quasi exul in agris viuebat, & raro commigrabat in vrbem, rustico operi semper intentus.

ASCEN. MAnlius autem Torquatus, f. filius L. Torquati existimatus inter initia iuuentæ, cordis adeo hebetis, atque obtusi, vt relegatus rus. i. ad opus rusticum, à Manlio patre, f. eius viro amplissimo, quia videbatur inutilis vsibus domesticis, & reipub. fatigaretur opera. i. operatione, & exercitio agresti liberauit postmodum patrem reum periculo iudiciali, de quo supra habitum est, & Oliu. iterum recitat, percussit securi filium victorem, quòd conseruerat manum. i. prælium commiserat cum hoste aduersus. i. contra imperium suum. Credo (inquit auctor) perfusum in hoc nubilo fortunæ contemptu adolescentiæ. i. quia eius adolescentia contemnebatur, & pro insipienti habebatur quo. i. ideo vt decus, senectutis eius enitesceret lucidius.

DE SCIPIONE APHRICANO Superiore.

* Gel. li. 6. cap. 8. *SCipio * Autem Africanus superior, quem dij immortales nasci voluerunt, vt esset in quo virtus se per omnes numeros omnibus efficaciter ostenderet, solutioris vitæ primos adolescentiæ annos egisse fertur, remotos, quidem à luxuriæ crimine, sed tamen Punicis tropheis deuictæ Carthaginis ceruicibus imposito iugo teneriores.*

OLIV. SCipio autem] De Aphricano superiore varia ferunt scriptores, nam Val. illum à primis adolescentiæ annis solutioris vitæ fuisse dicit, quod Aul. Gel. similiter sentire videtur in ea quæstione quam de Alex. & Scip. continentia facit, in qua Scip. ostendit Alexandro præferendum, in fine tamen ita subiungat. Sed hanc vtramque declamanciunculam super Alexandro, & Scipione celebrauerunt, hi, quibus abunde ingenij, & ocij, & verborum est, nos satis habebimus, quod ex historia est id dicere. Scipionem istum vero ne, an falso incertum est, fama, tamen cum esset adolescens haud syncera fuisse, & propemodum constitisse, hosce versus, à Cn. Næuio poeta in eum scriptos esse, Etiam qui res magnas manu sæpe gessit gloriosa, cuius, facta viua nunc vigent, qui apud gentes solus præstat, eum suus pater cum pallio vno ab amica abduxit, his ergo versibus credo adductum Valer. Antiatem aduersus omnes scriptores, sic de Scip. moribus sensisse, & puellam illam captiuam nō redditam à Scip. sed in delitijs, amoribusque ab eo vsurpatam, alij fermè omnes hunc in omni ætate continentissimum fuisse tradunt. Nam & idem Aul. Gel. alio loco dicit hunc eodem quo Alex. ostento natum diuinæ virtutis fuisse, idq; res ab eo clarissime gestas plane testari atque in primis illud vnum quòd dum Badium Hispaniæ oppidū munitissimum obsideret, dixit militibus suis sibi in iure audiendo assistentibus, ac poscentibus, quem in diem, & locum dari vadimonia iuberet, oppidi arcem ostendens, illic se postero die ius esse dicturum. Addit præterea illum ab adolescentia noctis extremo, antequam dilucularet in capitolium ventitare solitum fuisse, & aperiri cellam Iouis fuisse, ibique solum diu demorati. idque temporis in capitolium ingredientem, canes semper in alio sæuientes, neque latrarent in eum, neque incurrerent. Quid illud quod Liu. Plut. cæteri omnes fermè scriptores tradunt, quòd ab ipsa adolescentia saucium patrem è manibus hostium liberauerit, quòd in ipso deinde iuuentutis flore, quo maxime libidinibus feruet ætas, virginē eximia specie, & pulchritudine captam sponso cui depacta fuerat, intactam, inuiolatamque restituit, vt in cap. de continentia diximus. non igitur eius adolescentia videtur aliqua libidine vexata, in qua fuere virtutes prope diuinæ, quod, & Plut. affirmat. [Numeros] Numeri virtutum sunt quatuor, quę fundamenta dicuntur, Prudentia, Temperantia, Iustitia, Fortitudo. [Solutioris] Incontinentioris. [Teneriores] Effœminatiores, Leuiores eneruatiores, quam conuenirent victorijs de Carthag. partis, aut quàm victori conuenirent, q. d. si quis vidisset teneros adolescentiæ Scip. annos nunquam spem tan tam de ipso sumpsisset, vt illum Aphricæ domitorem futurū animo præsumeret.

Scip. a Neuio Notatus.

ASCEN. SCipio autem Aphricanus superior, quem dij immortales voluerunt nasci, vt esset, Sup. aliquis in quo virtus ostenderet se hominibus efficaciter per omnes numeros, idest omnes partes eius hoc est complere, fertur egisse primos annos adolescentiæ vitæ solutioris. i. plusquam satis erat dissolutæ quidem. i. certe remotos à crimine luxuriæ, sed tamen teneriores, idest molliores, & vt alij legunt, leuiores. Trophæis punicis, idest quàm à quibus sperari deberent Trophæa punica, & hoc iugo imposito ceruicibus Carthag. deuictæ, hoc est licet non fuerit extremæ dissolutionis in adolescentia, mollius tamen & dissolutius vixit, quàm vt Carth. domitor futurus credi posset.

DE C. VALERIO FLACCO.

*CAius quoque * Valerius Flaccus secundi Punici belli temporibus luxu perditam adolescentiam inchoauit. Cæterum à P. Licinio Pont. Max. flamen factus, quo facilius à vitijs recederet, ad curam sacrorum, & cerimoniarum conuerso animo, vsus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum postea modestiæ, & sanctitatis speciem euasit.* * Liu. lib. 21

OLIV. CAius quoq; Val.] Etiam dissolutior fuit, quàm Scip. quòd luxuriæ atq; libidini deditus fuit, qui secundi Pun. bel. temporibus consul fuit, & Hannib. ab vrbe reiecit, teste Plin. de viris illust. qui ait Hannib. cum ad tertium ab vrbe lapidem castra posuisset, tempestatibus repulsus, primum à Fabio Max. frustratus, deinde à Valer. Flac. repulsus, & à Mar. Marcel. fugatus in Aphricam reuocatus, à Scip. superatus est. Liuius tamen dicit non à Valer. sed à Ful. Flac. ab vrbe fuisse repulsum, sed Pub. Licinius in tā corrupto adolescente egregiam indolem contemplatus, eum flaminem dialem creare non dubitauit, ratus id futurum quod euenit, vt adiecta dignitate mores, vitamque mutaret, nam cum primum ad religionem adiecit animum, statim mutatis moribus adeo continens factus est, vt modestiæ, & sanctitatis vnicum specimen videretur, nec mirum nam religio omni est continentiæ, vtriusque magistra. [Duce frugalitatis religione] Nam religio non solum frugalitatis, sed omnium virtutum dux est atq; magistra.

ASCEN. CAius quoque Valerius Flaccus inchoauit temporibus secundi bel. pun. adolescentiam perditam luxu. i. superabundanti vsu in victu, vestitu, coitu, & cæteris voluptatibus [Cæterum] idest, sed factus flamen. f. sacerdos à Pub. Licinio Pontifice maximo quo, idest ideo vt recederet facilius à vitijs animo conuerso ad curam sacrorum & ceremoniarum, vsus religione duce frugalitatis, idest temperantis vsus rerū, quantum exemplum luxurię fuerat prius tantum specimen. i. ornamentum, & approbamentum modestiæ, & sanctitatis euasit postea.

DE Q. FABIO MAXIMO.

*NIhil Q. Fab. * Maximo, qui Gallica victoria cognomen Allobrogici sibimet, ac posteris peperit, adolescente magis infame, nihil eodem sene ornatius, aut speciosius illo sæculo nostra ciuitas habuit.* * Lib. 9. c. 5 Liu. lib. 61

OLIV. NIhil Q. Fabio Maximo] De hoc viro dictum est lib. 4. in cap. de his, qui à parentibus degenerarunt, fuit autem eius adolescentia tam perditæ luxuriæ, vt Quintus Pompeius pretor vrbanus illi bonis paternis interdixerit, ne per luxum, atq; libidinem profunderet. nihil igitur eius adolescentia turpius, nihil prouectiori ætate speciosius, ornatiusve fuit suo tempore in vrbe Rom. mutatis enim moribus, statuq; vitæ cum se ad rempublicam contulisset magistratibus perfunctus, res clarissimas gessit, præsertim aduersus allobroges, Bituitumque auernorum regem, quos cum felici pugna superasset, inde sibi gloriosum, & immortale nomen reportauit, nam post illam victoriam allobrogi cognomen sortitus est. Præterea tam grata fuit illa victoria P. R. vt quo loco cæsi, captiq; fuissent hostes senatus insigne Trophęum statui iusserit, turremq; ædificari hostium spolijs ornatam, ad tantam rei memoriam. [Gallica victoria] Quia allobroges, quos deuicit, populi sunt Galliæ.

ASCEN. NIhil Sup. fuit, aut ciuitas nostra nihil habuit magis infame Q. Fab. Max. qui victoria Gallica peperit sibimet, & posteris cognomen allobrogi, vt sit genitiui casus. Nam allobrox facit huius allobrogos, vnde fit nominatiuus hic allobrogus, sicut à genitiuo arabos hic arabus, nescio tn̄ an potius legendum sit allobrogici, nam victores, non gentile nomen, sed denoīatiuū assumpserūt vt Africanus, Germanicus, Britannicus, &c. non Apher, Germanus, Britannus, &c. nihil dicit ma-

gis infame. Q. &c. adolescentiæ .i. cum esset adolescens, & nostra ciuitas, idest Romana nihil habuit illo sæculo, idest æuo ornatius, aut speciosius eodem .s. Quinto Fabio sene .i. cum esset senex.

DE Q. CATVLO.

* Cic. in Pis. Plin. li. 19. ca. 1. Liu. li. 90. & Fl. li. 3. c. 23.

*Quis ignorat Q. Catuli auctoritatem in maximo clarissimorum virorum prouentu excelsum gradum obtinuisse? * cuius si superior ætas reuoluatur, multi luxus, multæ delitiæ reperientur: quæ quidem ei impedimento non fuerunt, quo minus patriæ princeps existeret, nomenque eius in Capitolino fastigio fulgeret, ac virtute ciuile bellum ingenti motu oriens sepeliret.*

OLIV. Quis ignorat Q. Catuli] Q. Catulus, quamuis in adolescentia luxuriosus delicatusque fuerit, grandior tamē factus mutatis moribus, & mala viuendi ratione inter clarissimos Rom. vrbis principes meruit sua virtute censeri, hic bellum ciuile à Lepido motum pene prius extinxit, quam suscitatum arderet, consul enim cum Lepido, cum nouarum rerum cupidus per insolentiam Lepidus Syllæ acta rescindere vellet ex vrbe illum Catulus eiecit, tanquam seditiosissimum hominē, qui statum ciuitatis perturbare moliretur, nam vt inquit Florus, cum iure belli dictator Sylla proscripsisset inimicos qui super erant, reuocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? Cum damnatorum bona, adijciente Sylla quamuis male capta iure tamen repetitio eorum proculdubio labefactabat compositum ciuitatem, expediebat erga quasi ægre saucieque reip. requiescere quocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur: ergo cum turbidis concionibus velut classico ciuitatem terruisset, vrbe pulsus in Hetruriam arma inde, & exercitum vbi admonuerat, sed iam Miluium potentem, collemque ianiculum Luctatius Catulus, Cn. Pompeius Syllanæ dominationis duces, atque signiferi, alio exercitu insederant, à quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à senatu iudicatus: incruenta fuga Hetruriam inde Sardiniam recessit ibique morbo, & poenitentia interijt. victores, quod non temere alijs ciuilibus bellis committere se audebant, pace contenti fuerunt. Ciuile bellum, nam iecit Lepidum sibi collegam in cōsulatu, bella ciuilia suscitantem, dum enim acta Syllæ rescindere tentaret, vt proscripti omnes, qui superessent reuocarentur in vrbem, & sua sibi bona restituerentur, grauissimas seditiones excitabat, & quietum reipub. statum perturbabat, hunc igitur hostem patriæ à senatu iudicatum de medio sustulit, moríque coegit. de quo Lucanus, vt Catulo iacuit Lepidus.

ASCEN. Quis ignorat auctoritatem Q. Catuli Obtinuisse excelsum gradum in maximo prouentu .i. procreatione, & quasi simul, orto fructu clarissimorum virorum? q. d. nemo, qui illum norit. Cuius .s. Q. Cat. si ætas superior, idest prior reuoluatur, idest memoria repetatur, multi luxus, & supra multæ delitiæ reperirentur supra in ea, aut in eo, quæ scilicet delitiæ, & luxus non fuerunt impedimento, quo minus .i. vt non existeret princeps patriæ, & nomen eius fulgeret in fastigio .i. summo culmine Capitolino, i. ipsius capitolij scriptum, ac sepeliret .i. sopiret, & opprimeret: virtute .s. sua bellum ciuile oriens ingenti motu .s. excitato à Lepido, vt Oliuer. recitat.

DE L. SYLLA.

* Plut. in vita.
* Sal. de Bel. Iug. Flor. lib. 3. ca. 5. Plut. & alij.
* Liu. li. 93
* Liu. li. 77

*Lucius vero Sylla * vsque ad quæsturæ suæ comitia, vitam libidine, vino, ludicræ artis amore, perinquinatam perduxit. * Quapropter C. Marium Cos. moleste tulisse traditur: quòd sibi asperrimum in Africa bellum gerenti, tam delicatus quæstor sorte obuenisset. eiusdem virtus, quasi præruptis, & disiectis nequitiæ, qua obsidebatur, claustris, cathenas Iugurthæ manibus iniecit, * Mithridatem compescuit, socialis belli fluctus repressit, * Cinnæ dominationem fregit, eumque in Africa, qui se quæstorem fastidierat ipsam illam prouinciam proscriptum, & exulem petere coegit. Quæ tam diuersa, tanque inter se contraria, si quis apud animum suum attentiore comparatione expendere velit, duos in vno homine Syllas fuisse crediderit: turpem adolescentulum, & virum dicerem fortem, nisi ipse se Felicem appellari maluißet.*

OLIV. Sylla turpem egit adolescentiam.

Lucius vero Sylla] Plut. in vita Syllæ dicit, illum adeo in exercendis salibus natura studiosum fuisse, vt ab ineunte ætate plurima cum ignominia, sodalicia, cum mimis, atque ridiculis hominibus petulanter habuerit, postea vero quam in omnium rerum dominatu constitutus est, è scena, spectaculisque impudentissimos cogens, inter potandum quotidianis concenationibus certabat, quæ cum grandiori iam ætate patraret, & dominanti dignitati probrum, & dedecus afferre viderentur, multa negligenter omittebat quæ studio, & industria indigebant. Coenanti siquidem Syllæ nullus circa feria vsus erat cum alio tempore impiger, & eximia seueritate foret, vt cum primum solatia, & compotationes abijceret, vno impetu rerum immutationem capesceret. Verum ita nimis & saltatoribus mansuetus, ad omnem familiaritatem pronum se obnoxium subijciebat, vt tam soluti moribus animi præcipuam ad amores lenitatem, & illecebras sibi peperit, à quibus nec prouectioribus quidem annis sese reuocauit. Macrobium scenicum à iuuenilibus annis magno amore complexus, longus prosecutus est, eo in dies secum florescētē morbo, cum ab initio publicam quidem, cæterum locupletem mulierem, quam Nicopolim appellabant, deperiret, deinde consuetudine, & formæ gratia mirifica amatus esset ab ea, cum vita excederet, hæres est relictus. nouercæ quoque hereditatem est sortitus, hec Plut. At Valer. eum ita inquinata, libidine, & vinolentia plena, histrionam quoque ob quæstum exercuisse, dicit, sed ea postmodum vitia in quæstura deposuisse, quod Plut. negat, qui ad prouectiores annos ea vsque seruasse dicit. vtcunque sit, constat eum egregia multa facinora ædidisse, Iugurtha, consilio, & prudentia sua in captiuitatem venit, quamuis ductu, & auspicio Marij victus fuerit, Mithridatem sæpius acie superauit socialis belli solitudinem reip. ademit. tyrannidem Cynnæ, & factiones compescuit. Marium patria eiecit, & proscriptum in Africam transire coegit, quis crediderit tam varia, tamque contraria simul extitisse? nam si quis diligenter Syllæ adolescentiam tot vitijs inquinatam, & illius maturiorem ætatem in quam tam præclara gessit considerare voluerit, duo in vno corpore Syllas fuisse comperiet. [Ludicræ artis propter histrionicam, & iocularíam, quæ gratia quæstus exercuit. [Præruptis claustris nequitiæ] Nam virtus eius indignata, quod à flagitijs occuparetur claustra omnia nequitiæ perfregit, vt vires suas exerceret. [Expendere] Examinare. [Catenas iniecit] Quia consilio suo per Bocchum regem proditus Iugurtha, vinctus, catenisque oneratus in triūphum ductus fuit, Mithridatem compescuit, quem Cappadocia, & Asia pepulit, & ad Tigranem regem Armeniæ confugere coegit. [Socialis belli] Prudentia sua excitatam socialis belli flammam extinxit cum socij latini nominis propter negatam ciuitatem à Druso promissam, aduersus Roma. arma sumpsissent. [Cinnæ dominationem] Qui patria pulsus ab Octauio, cum se Mario coniunxisset, qui exul iam in Africa exercitum comparauerat non continendum repetiuit vrbem, & eam per principum negligentiam cœpit, quàm oppressam Sylla à Mithridatis victoria rediens, celerius quàm credi potest liberauit, cæsis multis Cinnæ Marijque exercitibus. [Virum fortem] Appellarem inquit illum virum fortem, nisi fœlicem appellari maluisset, nam in tabellis ad senatum semper has præscriptione vti solebat. Sylla felix S. P. Q. R. salutem. vnde Plin. libro 7. nat. histor. vnus, inquit hominum ad hoc cui felicis sibi cognomen asseruauit L. Syl. ciuili nempe sanguine ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam fœlicitatis inductus argumentis, quod proscribere tot millia ciuium, ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix, non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quam qui miserentur. hodie cum Syllam nemo non oderit, age non exitus vitę eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit? erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignente. quod vt dissimulauerit, & supremo somno eius, cui mors quodammodo est credamus ab vno illo inuidiam gloria victam, hoc tamen nempe fęlicitati suę defuisse confessus est, quod capitolium non dedicauisset, lib. 11. Sic intra hominem tineę tricenum pedum aliquando, & plurium longitudine, iam carne exanimi viuentium quoque hominum capillo, qua fœditate, & Sylla dictator, & Alcinam ex clarissimis Gręcię poetis obiere.

ASCEN. Lucius vero Sylla perduxit vsque ad comitia .i. comitiones populi ad magistratus creandos quęsturę suę, idest quibus quęsturam obtinuit, vitam perinquinatam .i. valde inquinatam

natam libidine.s. venerea, vino, & amore artis ludicræ .i. histrionicæ, & iocularia, in qua quæstum fecerat. Quapropter traditur.s.in historijs, aut annalibus Rom. Caium Marium cõsulem tulisse.i. passum esse moleste, quòd quæstor delicatus obuenisset sorte sibi gerenti bellum asperrimum in Africa; Virtus eiusdem.s. Syllæ quasi claustris.i. vinculis nequitiæ .i. luxuriæ, & perditæ vitæ, qua obsidebatur præruptis, & disiectis, iniecit manibus Iugurthæ.s. regis Numidiæ, in quem Marius bellum gerebat catenas, quia vinctum ad consulem perduxit, compescuit Mithridatem, repressit luctus belli socialis, scilicet cum populo latini nominis. fregit dominatione Cinnæ, idest tyrannidem affectam à Cinna, & coegit eum scilicet Marium, qui fastidierat, idest superbe contempserat se quæstorem, quia nimis delicatus esset, petere illam ipsam prouinciam.s. Africam proscriptum, & exulem. [Quæ].s. facta tam diuersa, & tam contraria inter se, si quis velit expendere, idest æstimare, comparatione attentiore.i. satis attenta apud animum suum crediderit duas Syllas fuisse in vno homine, videlicet adolescentulum turpem, & virum, dicerem fortem, nisi ipse maluisset se appellari felicem.

DE SVBLIMITATE A STATV humili. Cap. X.

* patiẽtia.

*TQVE, vt nobilitatem beneficio * pœnitentiæ seipsam admonuimus respicere, ita altiora modo suo sperare ausos subtexamus.*

OLIV. Atque vt hic vtitur transgressione breuiter admonendo, quibus de rebus dixerit, & de quibus dicturus sit. [Beneficio] Quia postquam eos penituit suorum flagitiorum, meliora secuti sunt modo, statu, & conditione, quia cum in statu humili essent, ad altiora vecti sunt.

ASCEN. Atque vt admonitus nobilitatem.i. nobiles ipsos respicere seipsam.i. seipsos, ne desperent de melioris vitæ assecutione, quamuis perdita duxerint vitam, beneficio pœnitentiæ.i. per pœnitentiam, & dolore de mala vita ante acta, ita subtexamus ausos sperare altiora suo modo, idest mensura, aut moderatione debita.

DE TITO AVFIDIO.

* Cic. pro Flacc. & Bruto meminit.

*Titus Aufidius * cum Asiatici publicani exiguam admodum particulam habuisset, postea tota Asiam proconsulari imperio obtinuit: nec indignati sunt socij eius parere fascibus, quem aliena tribunalia adulantem viderant. gessit se etiam integerrime, ac splendidissime: miroq; id modo demonstrauit: pristinum quæstum suæ fortunæ, præsens vero dignitatis incrementum moribus suis imputari debere.*

OLIV. Aufidius ex publicano procõsul Asia. Titus Aufidius] Magnæ fortunæ mutatio visa est in T. Aufidio, qui abiectus publicanus.i. vectigalium redemptor, in Asia paulo post creatus proconsul, prouinciam illam administrauerit, nec erubuerunt, neque indignati sunt Asiatici homines eius parere imperio, quem paulo ante viderant turpem quæstum facientem, & aliorum magistratuum tribunalia cum assentatione maxima ambientem, verum prouinciam tanta cum integritate, & splendore rexit, vt omnes intelligerent culpa fortunæ factum esse, vt turpem quæstũ exerceret, sua vero virtute ad dignitatem peruenisse. [Publicani] scilicet vectigalis, est enim substantiue. [Adulantem] Cum actio etiam coniunxit, assentabatur autem illis in exigendis vectigalibus vt essent, eripuit. Splendidissime] Liberalissime, perculsis maiestate. [Quæstum] Turpe lucrum publicanorum, quæstus apud maiores turpis semper fuit. [Incrementum] Amplitudinem dignitatis qui ex publicano proconsul factus esset.

ASCEN. Titus Aufidius] Cum habuisset particulam pub.s. vectigalis Asiatici.i. quòd P. Ro. habebat in Asia admodum.i. valde exiguam.i. modicam, hoc est cum esset publicanus.i. publicæ pecuniæ, seu vectigalis publici Rom. in Asia debiti exactor pro modica parte, (Sunt qui publicani scribunt, sed eorum lectio non satis quadrat) ipse obtinuit postea tota Asiam imperio proconsulari. Nec soci; P. Rom. Asiatici indignati sunt parere fascibus eius, hoc est imperio per fasces, & lictores designato, quem viderant adulantem, i. palpitantem, & adulatorie ambientem tribunalia aliena, idest sedentes pro tribunali prætores aut proconsules Romanos in ea prouincia (More subdat verbo adulor, & eius participio accusatiuum) Ipse gessit se etiam integerrime, sine corruptione ac splendidissime, idest sine vllis sordibus, & demonstrauit miro modo id videlicet, pristinum, idest priorem quæstum .i. acquisitionem suam, ac lucrum, debere imputari fortunæ suæ.s. aduersæ, vt quę eum tam pauperem destituerat. Vero pro sed, incrementum præsens.s. quod tunc erant præsens, quia proconsul.in Asia esset, dignitatis.i. quam tunc assecutus fuerat, vnde legi posset præsentis, vbi est præsens debere imputari .i. acceptum ferri moribus suis .s. bonis quatenus per fortunam eos exercere poterat.

DE P. RVTILIO.

*AT P. Rutilius * non publicanum in Sicilia egit, sed operam publicanis dedit: idem vltimam inopiam suam auctorato socijs officio sustentauit ab hoc postmodũ Cos. leges vniuersi Siculi acceperunt: acerbissimosq; prędonum, ac fugitiuorum bello liberati sunt. portus ipsos si quis modo mutis rebus inest sensus, tantam in eodem homine varietatem status admiratus arbitror, quem enim diurnas capturas exigentem animaduerterant, eundem iura dantem, classesque, & exercitus regentem viderunt.*

* Lib. 2. c. 7. P. Rutiliũ vocat Cic. & Ascon. ver. 4 Oros. li. 5. c. 9. Lib. 9. cap. 16.

OLIV. AT P. Rutilius] T. Aufidius publicanus in prouincia factus proconsul, eandem postmodum rexit. ait P. Rut. nõ publicanus, sed quòd sordidus est, publicanorum minister .i. inopem vitam sordidissimo genere quęstus sustentauit. eo tamen illum mutata fortuna prouexit, vt primo consul, deinde legumlator ex consule fuerit. nam cum Siciliæ præesset, ex legatorum sententia leges dicitur, Siculis conscripsisse, bellum seruile suscitatum in Sicilia compescuisse, prouinciam à seruili impetu tutam, pacatamq; reddidisse. si res mutæ, & inanimatæ sentire possent, siculi portus, vrbiumque mænia tanta in homine vno status mutationem, fortunæque varietatem vehementer admirarentur, vt quem paulo ante vidissent, quotidianum victum locata opera miserabiliter quęritantem, nunc classis præfectum exercitus imperatorem, & prouinciæ consulem præesse conspicerent. [De hoc Rut. dictum est in cap. de disciplina militari, rursus in cap. de maiestate. [Sed operam] Quia minister fuit. [Auctorato] Pręstito ex auctoritate publicanorum. alij dicunt auctoratum officiũ dici auctoritate substitutum, vt si quis officio priuatus, in idẽ postea substitueretur. [Socijs] Asiaticis. [Sustentauit] Quia ex hoc officio quotidianum sibi victum comparabat. [Prędonũ bello]. s. bellum, quod Crassus, & Enomaus gladiatores in Sicilia concitarunt, hic perfecit, & Siciliam liberauit, gestum autem est apud liparas. [Si quis modo mutis] Si res mutæ, & inanimatæ sentire possent. [Capturas] Vt diuitias, nam substantiue positum, sicut creatura, ita captura. [Exercitus regentem] Contra fugitiuos, ex quibus vnus ad pileum, & libertatem seruos conuocauit.

ASCEN. AT P. Rutilius non egit.i. se gessit publicanum.i. publici ęris redemptorem, aut collectorem, sed dedit operam .i. inseruiuit publicanis.i. sustẽtauit summam inopiam suam officio auctorato.i. ab auctoritate aliena dependente, socijs .s. Rom. imperij Asiaticis videlicet, hoc est quia nomine alieno pub. officium exercens quotidianam mercedem recipiebat, postmodum.i. deinde vniuersi Siculi acceperunt leges .s. quibus postmodum vsi sunt ab hoc .s. Rom. consule .i. cum esset consul, aut eius imperio parebant, & liberati sunt acerbissimo bello prædonum, ac fugitiuorum. Ego arbitror portus (si modo.i. dummodo, quis.i. aliquis sensus inest rebus mutis) admiratos tantam varietatem status in eodem homine. Enim pro quia, portus sup. viderunt, scilicet postea eundem, quem animaduerterant.s. prius, hoc est quem animaduertissent, si sensum habuissent, exigentem diurnas.i. quotidianas capturas.i. bucellas, sicut exigunt ex captura sua piscatores, dantem.s. postea iura.i. leges, vt dictum est, & regentem classes, & exercitus.s. contra fugitiuos, & prædones.

DE P. VENTIDIO.

*HVic * tanto incremento maius adijciam. Asculo capto Cn. Pompeij Magni pater P. Ventidium ętate puberem in triumpho suo populi oculis subiecit. Hic est*

* plin. li. 7. c. 43. Gell. lib. 14. c. 4.

in vita. Flor. li. 4. c. 9. Oros. App. & alij.

est Ventidius, qui postea Romæ ex Parthis, & per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter iacentibus, triumphum duxit: itaque qui captiuus carcerem exhorruerat, victor capitolium fœlicitate celebrauit. In eodem etiam illud eximium, quòd eodem anno Prætor & consul est factus.

OLIV. Ventidius fortunę beneficio illustris.

HVic tanto] De hoc Ventidio Gel. lib. noctium attic. xv. ita refert. In sermonibus nuper fuit seniorum hominum, & eruditorum multos in veteri memoria altissimum dignitatis gradum ascendisse, ignobilissimos prius homines, & despectissimos, nihilque adeo de quoq; tanta admiratio fuit, quanta fuerunt, quæ de Ventidio basso scripta fuerunt. Eum enim pincetem fuisse genere, & loco humili, & matrem eius à Pompeio Str. Pomp. magni patre, bello sociali, quo Asculanos subegit, captam cum ipso esse. mox triumphante Pomp. Strab. puerum inter cæteros ante currum imperatoris sinu matris vectum esse, post cũ adoleuisset victum sibi ægre quęsisse, eumque sordide inuenisse, comparandis enim multis & vehiculis, magistratibus qui sortiti prouincias, solent preben da pub. conduxit, isto quæstu secutum fuisse C. Cæs. & cum eo profectum esse in Gallias, tum quia in ea prouincia satis grauiter versatus esset, & deinceps ciuili bello mandata sibi pleraq; impigre, strenueq; fecisset, non modo in amicitiam Cæs. sed ex ea ad amplissimum quoque ordinem peruenisse, mox tribunum quoq; pleb. ac deinde prætorem creatum, atq; in eo tempore iudicatum esse à senatu hostem cum M. Ant. post vero eum victis partibus, non pristinam tantum dignitatem recuperasse, sed pontificatum, ac deinde consulatum adeptum esse, eamq; rem tam intoleranter tulisse P. Rom. qui Ventidium bassum meminerat curandis mulis victitasse, vt vulgo per vias vrbis versiculis perscriberetur. Concurrite omnes augures aruspices, portentum inusitatum conflatum est recens, nam mulos qui fricabat consul factus est eundem bassum Suet. Tran. præpositum à M. Anto. prouincijs orientalibus, Parthosq; in Syriam interrumpentes, tribus ab eo prę lijs fusos scribit, eumque primum omnium de Parthis triumphasse, & morte obita publico funere sepultum esse. Mansurius scribit, eum bis in triumphum ductum fuisse Cic. hunc Mulionem Castrense suffraganeum appellabat, teste Plin. lib. 7. De quo Iuuen. Si fortuna volet fies de consule rhetor, Si volet hæc eadem fies de rhetore consul. Ventidius quid enim quid Tulius an aliud quàm Sydus, & occulti miranda poten tia fati. [Miserabiliter] Nam Arsacide rex Parthorum, Crassi corpus feris, & alitibus deuorandum iussit exponi.

ASCEN. HVic, &c.] Ego adijciam huic tanto incremento .s. status maius sup. incrementum. [Asculo capto]. i. cum Asculũ oppidum Italiæ esset captum, pater Cn. Pomp. magni, videlicet Pomp. Str. subiecit oculis populi. s. R. Pub. Ventidium puberem ætate in triumpho suo .s. de Asculanis. [Hic .s. qui in triumpho conspectus erat captus, est sup. ille Ventidius, qui postea duxit Romæ triumphum ex partis .s. deuictis, & per Parthos. i. per medios Parthorum, aut super ventres, aut dorsa Parthorum, de manibus Crassi .i. reliquis animæ ad corpus vsque ad iustam sedem gentilium persuasione, manentibus, & inde ad nos, aut illuc ab inferis, manibus (vnde prima longa est) iacentibus miserabiliter, quia sine honore sepulturæ, aut iustarum exequiarum in solo. i. terra hostili. [Itaq;] .i. & ita, is supra qui captiuus, quia captus Asculi à Pomp. patre exhorruerat carcerem. s. Rom. in quem poterat à victore pertrahi, victor. s. Parthorum, celebrauit. i. celebrius fecit capitolium. i. arcem illam Rom. in quam triumphantes ingrediebantur Ioui sacrificaturi, felicitate. s. victoriæ suæ: illud est etiam eximium. i. egregium, & non vulgare, in eodem. s. Ventidio, quòd factus est consul, & prætor eodem anno.

DE VARIETATE CASVVM. Cap. IX.

DE L. LENTVLO.

CASVVM nunc contemplemur varietatem L. Lentulus consularis lege Cæcilia repetundarum crimine oppressus, censor cum L. Censorino creatus est: quem quidem fortuna inter ornamenta, & dedecora alterna vice versauit, consulatu illius damnationem, damnationi Censuram subijciendo: & neque bonis cum perpetuis frui, nec malis æternis ingemiscere patiendo.

OLIV. CAsuum nunc] Diximus de fortuna aduersa mutata in secundam, nunc de casibus dicamus. differt casus a fortuna, philosophi ita dicunt, eorum, quæ fiunt, quædam nõ, propter hoc quòd intenta sint, vt v. g. agricola fodit agrum, vt sepulchrum faciat, & thesaurum inuenit, nõ propter hoc, quod intentum sit, neq; enim agrum fodit, vt thesaurum inueniat, sed vt sepulchrum faciat. Item eorum quæ fiunt propter hoc, quòd intenta sint, alia fiunt à proposito, alia à natura. à proposito fiunt, quæ ab vsu liberi arbitrij, à natura quæcunque à quodam in seipsis principio continue moto accidunt ad aliquem finem. Rursus quæ fiunt à natura, quædam semper, quædam non semper, sed plerunq; vt sol semper per obliquũ zodiaci transit, plerunq; vt pluuiæ ex vapore terræ nascantur, sed hoc notandum, eorum quæ fiunt à proposito, & quæ à natura, propositum est causa per se, casus & fortuna sunt causa per accidens, causam autem per accidens dico casum, & fortunam, quia accidunt causæ per se, vt quidam forum petit, vt carnes emat, casu lapidem offendit, & cecidit, hic casus est per accidens, quia accidit, vt caderet, causa per se est, vt petat forum. Sed differt casus à fortuna, quia fortuna est in habentibus propositum, quibus bene, & male contingere potest, non autem in re inanimata, vt ferro, & ligno, neq; enim in his fortuna agit. Casus vero esse potest etiam in non habentibus propositum, vt in brutis, & inanimatis, vt v. g. Equus celeriter superueniente nocte, se domum recipit, & à lupis seruatur, non autem se recepit, vt a lupis seruaretur, sed quòd ita casus tulit, & hoc in rebus mutis, in rebus autem inanimatis, vt tripos cecidit, & sedem fecit, non ideo cecidit, vt sedem faceret, sed casus ita tulit. [Casuum nunc contemplemur varietatem L. Lentulus] Hic accusatus repetundarum fuit. Spartacus, & Chrixus, effracto Lentuli ludo, gladiatores cum triginta aut amplius eiusdem fortunæ viris erupere Capuam, seruisq; ad vexillum vocatis, iustum exercitum fecerant. hi primo ad Vesuuium montem Claudium decepere, deinde cõsularis quoq; aggressu Lentuli exercitum in Apennino cecidere, hic itaq; Lentulus lege à Cæcilio contra eum lata repetundarum damnatur. post damnationem censor creatur cum L. Censorio. Sed hic fortasse Lentulus est, ad quem Cic. primi lib. epist. scribit de reducendo rege Ptolemæo, quem repetundarum ex Cilicia, & Cipro accusatum intelligimus. Nam Cato promulgationem tulit, vt ei prouincia abrogaretur, vt est apud Cic. ad Attic. qua promulgatione facta vestem mutauit. [Lege Cæcilia] Quam tulerat Cęcilius. ab auctoribus. n. leges plerunq; nominabantur. [Repetundarum] Et de repetundis diximus. [Quem quidem] Credo inquit fortunam voluisse hunc hominem alterna vice versare, ne secundis nimiũ fideret, nec aduersis omnino desperaret, sed amaris iocunda permisceret.

ASCEN. CAsuum nunc contemplemur varietatem] Disputat satis philosophice de causis per se, & per accidens, item de fortuna, & casu Oliu. Sed auctor ita exempla degessisse videtur, vt in superioribus cum statu etiam mores mutatos dignoscamus, aut fortunã tandem pro moribus arrisisse, aut aduersam fuisse, sub casuum aũt mutabilitate ea reponat, quæ præter spem, licet non semper præter meritum acciderunt, verum vnũ idemq; exemplum diuersis respectibus, sub diuersis titulis reponi põt, sed parui refert, dummodo ex eius recordatione memores simus, nostrum quoq; statum posse mutari, ꝙ si recte fecerimus, Nemo confidat nimiũ secundis. Nemo desperet meliora lapsis. Sed ordo est. [Contẽplemur nunc]. s. per sequentia exempla, varietatem casuum. s. de leta vita in tristẽ, aut contra. Incipiens aũt narrare dicit, Lucius Lentulus consularis .s. Vir. i. qui aliqñ consul fuerat (sic frequentius quamquam etiam dicatur, qui consulatu dignus est) oppressus. i. cõ demnatus lege Cęcilia. i. per legem, quam Cæcilius tulerat, crimine. i. ob crimen repetundarum. s. rerum, aut pecuniarum ablatarum à prouincialibus, dum prouincia regeret, creatus est. s. postea censor cum L. Censorio. i. qui prius censuram gesserat. [Quem quidem. s. Lentulum fortuna versauit. i. agitauit inter ornamenta, & dedecora. i. opprobria, & dehonestamenta vice alterna. i. nunc ornamentis, nunc dedecore eum afficiens, subijciendo. i. statim addendo, consulatui, illius, in quo ornamentum consistebat, damnationem, in qua dedecus patiebatur, & rursus subijciendo damnationi censuram, quę honorificentissima erat, & neque patiendo, eum frui perpetuis bonis, nec ingemiscere malis perpetuis. i. continuis.

DE CN. CORN. SCIP. ASINA.

*IIsdem * viribus vti noluit in Cn. Corn. Scipione Asina, qui Cos. à Pœnis apud Liparas captus, cũ belli iure omnia perdidisset, lætiore subinde vultu eius adiutus* * Liu. lib. 17. Flor. lib. 2. c. 2.

cuncta recuperauit. Cos. etiam iterum creatus. Quis crederet illum à duodecim securibus ad Carthaginiensium peruenire catenas? quis rursus existimaret à Punicis vinculis ad summa imperij peruenturum fastigia? sed tamen ex Cos. Captiuus, & ex captiuo Cos. factus est.

OLIV. IIsdem viribus] Scipio Asina captus à Pœnis hic collega erat duellij consulis eius, qui apud Liparas, victa mersa, & fugata hostium classe, primum illud maritimum egit triumphum, nam multo ante hanc victoriam Cn. Corn. Scipio alter consulum, vt diximus à classe Punica circumuentus, & per fraudem velut in colloquium vocatus, & captus, primum fuit perfidiæ punicæ documentum, post captiuitatem vero à collega per victoriam redemptus, cum omnia iure belli perdidisset, tamen aspirante fortuna, cuncta recuperauit, consulq; iterum factus, cum imperio, & dignitate vixit. [A duodecim securibus] A consulatu, est enim metonymia.

ASCEN. IIsdem, &c.] Fortuna supra voluit vti ijsdem.i. consimilibus viribus in Cn. Corn. Scip. Asina qui consul.i. cum esset cõsul captus a Pœnis.i. Carth. apud Liparas insulam vnam ex Aeolijs, cum perdidisset omnia iure belli, quia in hostium potestatem venit, deinde adiutus lætiore vultu eius.s. fortunæ, recuperauit cuncta, quia per collegæ victoriam receptus est, creatus etiam iterum consul. [Quis crederet illum.s. Asinam peruenire.s. posse (vt quidam habent, sed vacat, nec verbum ab auctore positum, cum vtrumq; respiciat ad peruenturum, vt sit, peruenturum.s. fuisse priusquam peruenerat) à duodecim securibus.i. fascibus, à parte totum, & à fascibus duodecim essent lictores, ac fasces, ad Catenas Carth. q.d. nemo vero similiter, cum tamen Regulo, & quibusdam alijs idem, aut simile euenerit. [Et quis existimaret rursus.i. è contrario sup. cum peruenturum sup. fuisse à vinculis Punicis.i. Carthaginiensibus ad summa fastigia imperij? q.d. nemo, cum verisimilius foret eum in carcere periturum, aut ad supplicia educendum, sed tamen.i nihilominus, quanquam non erat verisimile, ipse factus est ex consule.i. postquam fuerat consul captiuus, & ex captiuo.i. postquam fuerat captiuus, supra factus est consul.

DE CRASSO DICTO DIVITE.

QVid? Crasso nonne pecuniæ magnitudo locupletis nomen dedit? sed eidem postea inopia turpem decoctoris superlationem iniunxit. Siquidem bona eius à creditoribus, quia solidum præstare non poterat, venierũt: itaque amara sugillatione non caruit, cum egens ambularet, diues ab occurrentibus salutabatur.

OLIV. * QVid? Crasso] Hic Crassus diues appellatus est ob æris magnitudinem, redactus postea ad inopiam decoctor dictus est, hoc est deuorator, prodigus, vel vt alij dicunt saporum venditor. [Turpem superlationem] Turpem Hiperbolẽ. [Decoctoris] Venditoris salsamentorum. [Sugillatione] Nota, & ignominia. [Solidum præstare] Soluere integrum. [Diues ab occurrentibus] Cum subsanatione & derisione quadam salutabant eum dicentes, salue Crasse diues.

ASCEN. QVid? nonne magnitudo pecuniæ dedit Crasso nomen locupletis.i. habentis loculos plenos, hoc est diuitis pecuniarum? sed inopia immisit eidem postea turpem superlationem.i. super alios, & per excellentiam denominationem decoctoris.i. eius qui in lautitijs, aut gula patrimoniũ suum abligurierat (in quo vocabulo nullo modo sequar Oliu. qui putet eum esse, qui salsamenta vendat, cum proprie sit, qui coquendo, & vorando patrimonium absumpserit.) Siquidem.i. quoniam bona eius venierunt.i. vendita sunt à creditoribus, quia non poterat præstare solidum.i. integrum debitum. [Itaque ipse non caruit].i. non immunis fuit à sugillatione.i. irrisione cum famæ denigratione amara.s. illi, qui eam in se dictam audierat, cum enim ipse ambularet egens salutabatur ab occurrentibus diues dicentibus.s. per irrisionem, salue Crasse diues, aut beate.

DE Q. CÆPIONE.

*Liu. li. 67 *CRassum * casus acerbitate. Q. Cepio præcurrit: is namque præturæ splendore, triumphi claritate, consulatus decore, Max. Pont. sacerdotio, vt senatus patronus diceretur, assecutus, in publicis vinculis spiritum deposuit: corpusq; eius funesti carnificis manibus laceratum, in scalis gemonijs iacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est.*

CRassum casus Q. Cæpio] Capitali iudicio affectus est, qa videlicet culpa eius, amissis duobus exercitibus suo, & college Manlij, castra etiam capta fuerant à Cimbris Teutonicisque, aduersus quos missi fuerant imperatores, quæ grauissima fuit reip. clades, nam supra octoginta Romanorum milia cæsa fuisse dicuntur. hic antea Fabij ignominiam in Hispania correxerat, cæso a proditoribus viriato, vt ante dictum est lib. 4. cap. 7. de amicitia. Cic. Cæpionem etiam quæstorem fuisse ostendit in Rhet. lib. 1. cap. 7. de constitutione coniecturali, vbi dicit, cum Luc. Saturninus legem frumentariam de semissibus, & trientibus laturus esset. Cæpio, qui per id temporis quæstor vrbanus erat, docuit senatum, &c. [Splendore præturæ] Nam prætor, Fabij errorem correxit, quia à viriato deceptus fuerat. [Triumphi claritate] Quem de viriato egit, Seruilius Cæpio, vt ait Asc. bellum in Sicilia gessit, & de illa triumphauit, capta Olyntho, & Phaselide, de tribus magnis eius terræ ciuitatibus, sed Publium Seruilium Cæpionem dicit, non Quint. forsan in prænominibus error est, nam aliter videtur à seipso dissentire Val. in cap. enim de amicitia Cæpionem dixit à Lucil. Regino trib. pleb. carcere fuisse liberatum, & eius fugæ comitem factum, hic vero dicit in carcere fuisse consumptum, ergo aut hunc intelligimus Q. Cæpionem, illum vero superiorem P. Seruilium Cæpionem, bis eundem in vincula fuisse coniectum, & postremo consumptum, aut certe error est Liu tamen dicit lib. 17. C. Manlius, & Q. Seruilio Cæpio proconsules victi prælio, castrisque exuti binis sunt, octoginta millia militum occisa, calonum, & lixarũ quadraginta millia secundum P. R. iussionem, Cæpionis cuius temeritatẽ clades accepta erat? damnati bona publicata sunt, proximoq; post regem Tarquinium imperium ei abrogatum. [Præcurrit] Præuenit, superat. [Claritate trium] Quia triumphauit de viriato fugitiuorum duce [Consulatus decore] Qui cum C. Manlio consul fuerat, & aduersus Cimbros missos. [Sacerdotio] quia Pont. Max. fuerat. [Senatus patronus] Quia partes senatus tuendas susceperat. [In scalis gemonijs] De his scalis dictum est supra à gemitu, vel à gemonio earum auctore denominatis.

ASCEN. CRassum, &c.] Ordo est. Q. Cæpio præcurrit.i. superat acerbitate casus Crassum. [Namq; is.s. Cæpio assecutus.i. postquam obtinuerat splendore præturæ, claritate triumphi, decore consulatus, sacerdotio Pont. Max. (nam omnes eos magistratus honorifice gesserat) assecutus dico, vt diceretur patronus senatus, deposuit spiritum.i. expirauit in vinculis publicis, quia male cum cimbris pugnauerat, & corpus eius laceratum funestis manibus carnificis.i. tortoris, qui ipsi vnicũ iniecit, vt ad scalas gemonias trahatur, iacens in scalis, gemonijs, vnde viui præcipitari solebant, cõspectum est cum horrore.i. abominatione totius fori Romani.i. omnium, qui in foro erant.

DE C. MARIO CANDIDATO.

*IAm C. Marius * maximæ fortunæ luctatio est: omnes enim eius impetus tam corporis, quàm animi robore fortissime sustinuit. Arpinatibus honoribus iudicatus inferior, quæsturam Romæ petere ausus est: patientia deinde repulsarum, irrupit magis in curiam, quàm venit. In tribunatus quoque, & ædilitatis petitione consimilem campi notam expertus. præturæ candidatus supremo loco inhæsit, quam tamen non sine periculo obtinuit: ambitus enim accusatus, vix, atq; ægre absolutionem à iudicibus impetrauit. Ex illo Mario tam humili Arpinate, tam ignobili Romæ, tamque fastidiendo candidato, * illi Marius euasit, qui Aphricam subegit, Iugurtam Regem ante currum egit, qui Theutonicorum Cymbrorumque exercitus deleuit, cuius bina trophea in vrbe spectantur, cuius septem in fastis consulatus leguntur, cui post exilium Cos. creari, proscriptoque facere proscriptionem contigit. Quid huius conditione inconstantius, aut mutabilius? quem si inter miseros posueris, miserrimus: si inter felices, felicissimus reperietur.*

* Plut. in vita.

* Salust. Flor. & alij.

Iam

OLIV. IAm C. Marius] Hic Marij vita tota esset referenda, vt planius cognosci posset, quam varios casus, quãta & discrimina rerum passus fuerit, quanta rursus fortunæ benignitate, & indulgentia vsus, vt modo felix, modo miser in magna rerum varietate ludus fortunæ merito dici possit, sed quod ad rem istam pertinet Marius ex municipio Arpinati, cum se Romã contulisset, sic omnibus primo propter ignobilitatem contemptui fuit, vt Arpinatibus honoribus, nedum Romanis indignus haberetur. Sæpius in petitione magistratuum & illorũ quidem minorum repulsam passus, in senatum irrupisse, magis quam venisse creditur, vixq; præturã obtinuit, pro qua et ambitus accusatus extrema fortuna stetit, legatus Metello in Africam missus egregie in illa se militia gessit, cui sacrificanti, cum magna, & alta sibi portendi dixisset aruspex, animum statim ad consulatum adiecit, ad quem capiendum præter vetustatem familiæ, omnia abunde erant, industria, probitas militiæ, magna scientia, animus belli ingens, domi modicus, libidinis & diuitiarum victor, tantummodo gloriæ auidus, à quo petendo dissuasus, primum à Metello deterreri non potuit, quo tandem impetrato, Iugurthinum bellum confecit, de Iugurtha capto triumphauit, Gallos, Cimbros, Senones, qui Romanum nomen extinguere constituerant, ad internitionem que deleuit, orta deinde de prouincia Ponti seditione, vrbe fusus à Sylla, vt supra diximus, cum fugiens se Minturnas contulisset, in paludibus delituit, vnde extractus, & in custodiam datus, cum seruus Cimber ad eum occidendum missus, maiestate deterritus, occidere non sustinuisset, inde eductus, & in naui positus in Africam delatus est, vbi varia fortuna vsus, tandem ex Maurusijs equites comparauit, & exercitum confecit non contemnendum, ex agris robustissimum quemque deligens, impletisque lx. nauibus ex ea virorum multitudine, Rom. versus nauigauit, seque Cinnæ expulso coniunxit, qui primo Ostiam, deinde Ianiculum, postremo vrbem ipsam occuparunt, de inimicis suis grauiter vlti, proscriptionem ipsi proscripti grauiorem exercuerunt, multos Rom. principes de medio tollentes, quæ vbi Sylle nũciata fuerunt, compositis rebus cum Mithridate, properauit ad vrbem cum exercitu, & cæsis aliquot Marij, Cinnæque exercitibus vrbem cępit. Marius vbi vidit se arma Syllæ effugere non posse, domi celebrato cum amicis conuiuio, indicatoque animi sui consilio, sibi mortem consciuit, de quo Cic. lib. de nat. deo. Cur Marius, inquit, iam feliciter septies consul domi sui mortuus est? Liu. lib. lxxx. Marius æditis in vrbe multis sceleribus, idibus Ianua. decessit. [Fortunæ luctatio] Certamen fortunæ, quia visus est in ferendo fortunæ impetum, certasse cum fortuna. [Irrupit] q. d. per vim ingressus assidua, & importuna efflagitatione magistratuum. [Consimilem notã] Ignominiam repulsæ. [Ambitus] quod populum prece, & precio corrupisset. [Iugurtam] Numidiæ regem quem prodidit Bocchus Marij eloquentia ductus, vt Rom. partes sequeretur. [Bina tropheæ] qui duas columnas erexerat in vrbe, Cimbrorum, & Theutonicorum spolijs ornatas [Proscripto] Nam hostis patriæ à Sylla iudicatus est, vt supra vidimus. [Quem si inter miseros] Cic. in Parad. Marius mihi in rebus secundis vnus ex fortunatis hominibus, in aduersis vnus è summis videbatur viris, pari ratione. Lucan. lib. 2. Ille fuit Mario vitæ modus omnia passo. Quæ peior fortuna potest, atque omnibus vsu, Quæ melior.

Marius & felix, & misce.

ASCEN. IAm continuatiua est particula] Caius Marius. s. Arpinas est maxima luctatio. i. concertatio fortunæ, vtpote, quæ, sæpe ab eo, & sæpe contra eum stetit, & ita ipsa, quasi secum luctari videbatur, sed tamen etiam cum Mario. [Est autem luctatio similis illis in Bucol. Maronis. Et certamen erat, Choridon cũ Thyrsi de magnum, vnde potius legam maxima luctatio, quã luctatio maximæ fortunæ) probat, quod maxima fuerat luctatio fortunæ. Enimpro quia, ipse Marius sustinuit omnes impetus eius. s. fortunæ, roboræ. i. viribus tam corporis, quàm animi. ipse sup. Marius. [Iudicatus]. s. ab Arpinatibus, inferior honoribus. i. magistratibus Arpinatibus, quia raro quisqiam nouus emergit in patria, ausus est petere Romæ quæsturam, cum minimus honor Romæ, maior sit maximo ferè in municipijs, deinde irrupit. i. violenter se intrusit magis quàm venit in curiam. s. Rom. patientia. i. tolerantia repulsarum, quia licet frequentes pateretur repulsas, importunis tamen instantijs tandem admissus est, & quæstor factus, & ipse expertus quoque. idest etiam consimilem notam. i. ignominiosam repulsam campi. s. Martij, in quo fiebant comitia, in petitione tribunatus, & ædilitatis, candidatus præturæ. i. ad obtinendam præturam. inhæsit sup. illi, supremo loco. i. demum post plurimas præces, quam tamen præturam obtinuit non sine periculo. s. capitis. Enim pro quia, ipse accusatus ambitus, i. crimine petiti magistratus malis artibus, impetrauit vix, atque ægre absolui a iudicibus. [Ille]. s. nobilissimus Marius euasit. i. effectus est ex illo Mario tam humili Arpini. i. cum esset in patria sua, & ita aptior est lectio, quam si legatur Arpinate, quia sequitur, & tam ignobili Romæ, i. cum esset Romę, tamque. i. & tantum fastidiendo. i. superbe contemnendo, & abiecto candidato, i. petitore magistratuum, vtpote tot passo repulsas, euasit dico ille Marius, qui subegit Africam, suffectus. s. in locũ Metelli, non tamẽ honesta ratione, vt Salust. recte docet, qui egit Iugurtham regem. s. Numidiæ, ante currum, scilicet triumphalem suum, qui deleuit exercitus Theutonicorum, Cimbrorumque cuius bina trophoea. i. insignia victorię, vtpote spolia hostilia hostibus detracta, vt opinor Iugurthę, & Cimbris, ac Theutonicis, in vrbe spectantur, cuius septem consulatus leguntur in fastis. i. annalibus sacris, cui contigit creari consulem post exilium. i. proscriptionem primam à Sylla, & cui pro scripto. s. à Sylla contigit facere proscriptionem. s. Syllę, & Syllanorum, quid sup, est inconstantius, aut mutabilius conditione, i. statu vitę, huius. s. Marij? q. d. nihil, vtpote, quem si tu posueris inter miseros. i. si consideraueris miserias, & calamitates eius sup. ipse reperietur miserrimus, & si posueris inter felices. i. consideraueris eius felicitatem, ipse reperietur felicissimus, vnde vtraque fortuna illi immodica fuit.

DE C. CÆSARE.

*Caius * autem Cæsar, cuius virtutes aditum sibi in cęlum struxerunt, inter primæ iuuentutis initia priuatus Asiam petens, à maritimis prędonibus circa insulam Pharmacusam exceptus, quinquaginta se talentis redemit. Parua igitur summa clarissimum mundi sidus in piratico myoparone rependi fortuna voluit. Quid est ergo quod amplius de ea re queramur, sine consortibus quidem diuinitatis suæ parcit? sed cęleste numen se ab iniuria vindicauit: continuo enim captos prædones crucibus affixit. Attento studio nostra commemorauimus, remissiore nunc animo aliena narrentur.*

* Sue. Plu. & alij.

OLIV. CAius autem Cęsar] Sylla deuictis Marianis partibus, Cęs. qui per Iuliam eius amicam erat Mario summa necessitudine coniunctus; mortem machinabatur. Erat. n. Cęs. minor Marij consobrinus, sed ab ea re sepius fuit Sylla prohibitur a multis, qui dicerent, iniquum esse tantę indolis puerũ innocenter occidere, quos ille dementes appellabat qui non prouiderent, quod puer male precinctus, mille Marios haberet in corpore: hęc igitur cum ad Cęs. perlata forent, vrbe clã egressus, in Sabinis aliquandiu parum gratus delituit, postea à Syllanis militibus, qui per ea loca latitantes disquirebat, forte quadam deprehensus à Corn. eorum duce duobus se talentis redemit, mox inde Asiam petens circa Pharmacusam insulam capitur à piratis, quibus ab eo xl. talenta pro redemptione poscentibus subrisit & 50. se daturum pollicitis, postmodũ suis ad hanc expediendã pecunię quantitatem dimissis, apud cilices, duo de quadraginta versatus dies, illis per iocum sępe crucem minatus est, cumque allatis tandem pecunijs ab eis liberatus esset, paulo post instructis nauibus, è milesiorũ portu prędones aggreditur, quos captos crucibus oẽs affixit. Adi tũ in celũ] Assentatur Val more suo Consortibus diuinitatis. Quia Cęsar inter ceteros Deos connumeratus, diuinos honores consecutus est Cęs. laudes, Plin. lib. 7. de nat. hist. summatim perstringit.

Cęs. latebrę.

ASCEN. CAius autem Cęs. Iul. cuius virtutes struxerunt sibi aditũ idest accessum in cęlum, petens Asiam priuatis. i. sine magistratu inter initia primæ iuuentutis sup. sue, exceptus. i. dolo captus à prędonibus maritimis. i. piratis circa insulam Pharmacusam. s. nomine, redemit se xl. talentis. Igitur fortuna voluit clarissimum sydus mundi, videlicet Iul. cuius stella apparuisse credebatur, Augusto facienti ipsi ludos funebres, vnde illud in Buc. Ecce Dionęi processit Cęs. astrum, rependi. idest estimari, aut redimi, parua summa vtpote quinquaginta talentorum in myoparone. idest nauigio piratico. [Quid est ergo quod quæramur. idest conqueramur amplius de ea re, si. s. fortuna, ne quidem. idest non saltem parcit consortibus diuinitatis suę. vt Cęs. in Deum postea assumpto q. d. merito nihil. [Sed numẽ celeste]. s. Iul. Deus futurus, vẽdicauit. i. protexit se ab eo iniuria. Enim pro quia ipse affixit

cōtinuo.i.paulo post crucibus,prædones.s.maritimos captos. Deinde parans transitum ad externa dicit.[Nos commemorauimus nostra. i.Rom.exempla, studio attento. i.diligenti, & quasi affectuoso,nunc.i.deinceps narrentur aliena. s.exempla de mutatis moribus,& conditione vitæ,ac casibus, animo remissione.idest minus attento, & magis laxo qui in nostris narrandis magis afficitur.

THEO. Pharmacusam Pharmacuse,nō procul à Salamina duæ sunt insulæ, tertia redditur ad Miletum, nobilis Attali cæde quam Valer.& Suet.intelligunt,superiora Stephanus.

EXTERNA.

DE POLEMONE ATHENIENSI Philosopho,

* Laert. in vita. Hor. Sat.3. li.2. & Suid.

Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemon neque illecebris eius tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens, cum è conuiuio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domumque rediens Xenocratis philosophi patentem ianuam vidisset, vino grauis, vnguentis delibutus, sertis capite redimito, perlucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam eius intrauit: nec contentus tam deformi introitu, consedit etiam, vt clarissimum eloquium, & prudentissima præcepta temulentiæ lasciuijs eleuaret, orta deinde, vt par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit omissaque re, quam disserebat, de modestia, ac temperantia loqui cœpit. Huius grauitate sermonis resipiscere coactus Polemon, primum coronam capite detractam proiecit, paulo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore, oris conuiualis hilaritatem deposuit, ad vltimum totam luxuriam exuit, vniusque orationis saluberrima medicina senatus, ex infami Ganeone maximus philosophus euasit. Peregrinatus est huius animus in nequitia, non habitauit.*

OLIV. Perditæ luxuriæ] Polæmon Ath.Philostrati filius pago accensi oriundus fuit, adolescens adeo perditæ luxuriæ, vt teste Laertio pecunias circunferret, quo etiam ad omnes explendas voluptates paratior,& instructior esset, eas itidem in vijs, & angiportis acculebat, in academia quoque iuxta columnam quandam pecunia dicitur reperta, ab eo illic in vsus similes recondita, igitur cum forte suis cum sodalibus cœnasset coronatus, & primo mane vsque ad sequētis diei occasum in cœnando tēpus triuisset, postea ebrius,& coronatus, scholam Xeno.irrupit, & legentem philosophum sedens, attentis auribus cœpit audire, quod vbi vidit Xenocr. omissa oratione, quam ceperat, de pudicitia, & temperantia disserere cœpit, vel vt alij dicunt, tunc forte illi sermo erat de pudicitia, quem viso Polemone ardentius prosecutus est, ex quo illud secutum esse dicunt vt impudens adolescens paulatim se colligeret, diligenterque qualis esset cogitaret, & antequam schola egrederetur, seipsum componeret, ex quo adeo immutatus est, vt postea studio, & industria cæteros anteiret, sic quoque cunctos superaret in dies proficiendo, vt tandem Xenocrati in regenda schola succederet. [Perditæ] Eo quod perdat, qui eam sequuntur, quasi detestandæ [Illecebris & infamia] Quę sequebantur ex luxuria, nam infamia tota nocte complectebatur.[Non post occasum] Significat ipsum ab oriente sole vsque ad occidentem continuasse conuiuium [Xenocratis] Stoicus fuit præstantissimus, vt diximus in cap.de continentia, de quo apud Plut. Cheronensum legimus, cum eum forte vidisset Agesialus, disputantem in gymnasio, admodum senem, dicitur interrogasse, quis nam esset? Tunc quidam respondit, Est vnus ex his qui virtutem quærunt, Tum ille. Quando virtute, inquit vtetur, si eam nondum inuenit? [Resipiscere] Ad se redire. [Brachium intra pallium] Fuit iam concepti signum pudoris, exertum brachium intra pallium reponere. [Oris conuiualis] Qualis esse solet conuiuarum, qui vultum exhilaratum vino habere consueuerunt. [Exuit] Excussit, deposuit, [Ganeone] Continēs pro contento, nam Ganeo locus est, vbi lupæ, i.meretrices habitant, q.d, ex infami lenone [Peregrina] Differentiam ostendit, inter peregrinari, & habitare peregrinatur qui in alieno loco manet, habitat qui est in patria.

Xeno, philosophus,

ASCEN. Perditæ, &c.] Ordo est Polemoni (media breui) ens sup. Athenis, adolescēs luxuriç perditæ.i.nihil secum boni habentis (nam sunt qui vitia ad aliquid vtilitatis conuertunt, vt vinosi ad mestitiam animi abijciendam, mulierosi, nisi penitus modum excedant, ad euacuandam libidinem, aut ne rumpantur tentigine, contra quam tamen sobrietas melius esset antidotum, aut ad multiplicationem prolis, auari ad rerum, cumulum & suorum sæpe commoda, & ita de reliquis, de quibus Sen, lib.7.epist. Nullum sine auctoramento malum, auaritia pecuniam promittit, luxuria varias voluptates, ambitio purpuram, & plausum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia potest, mercede te vitia solicitant, hæc ille. Quando igitur vitia mercede carent. i.nihil vtilitatis secum ferre videntur, sed à penitus inconsiderato fiunt, tunc dicuntur perdita (quod prolixius exposuit, vt satisfaciam grammaticis qui dubitant, quomodo luxuria dicatur perdita, cum magis perdat, perdit quidem, i, destituit subiectum suum, sed tamen si ad nihil vtilis est, ipsa quoq; perdita est vt hoc loco vnde additur) neque gaudens tantum illecebris.i.irritamentis, & tentigine eius.s.luxuriæ, sed ipsa infamia cum surrexisset è conuiuio, nō post occasum solis, sed post ortum, quia totam noctem in eo consumpserat, & rediens domum vidisset ianuam Xenocratis philosophi patentem. i.apertam, intrauit scholam eius.s. Xenocr, refertam. i, plenam turba doctorum hominum (ergo turba etiam citra turbationem multitudinem notat) grauis vino delibutus.i.perfusus vnguentis, capite redimito. i, habens caput redimitum sertis, amictus veste perlucida. i.per cuius medium membra eius possent conspici, nec contentus introitu tam deformi inepto, & indecenti, quia sic ornatus in lupanar aut ganeam aptius ingressus fuisset consedit. i. sedem cepit etiā, vt eleuaret.i.diminueret in æstimatione, aut deprimeret, & impediret clarissimum eloquium, & prudentissima prę cepta.s Xenocr.lasciuijs.i.petulantis, temulentiæ.i.ebrietatis. Deinde indignatione omnium.s.auditorum orta, vt erat par. idest iustum, & æquum, Xenocr. continuit vultum in eodem habitu, & re, quam disserebat omissa, cœpit loqui de modestia.i.moderato sumptu faciendo, & de temperantia contra libidinem, [Cuius sermonis grauitate Polemon coactus resipiscere].i, redire ad saniorem mentem, sunt qui legunt respicere.s, vitam suam aut mores suos, primo, i, pro principio conuersionis suæ proiecit coronam, quam multum potaturi, vt Bacchum imitentur, assumere solebant, & ille nō deposuerat, detractam capite.s.suo, & eduxit paulo post brachium intra pallium, quia, in Græcia res acta est, vbi pallio vtebantur, & deposuit tempore procedente. i, successiue, hilaritatem oris conuiualis.i.vultus, quem in cōuiuio habuerat, & exuit ad vltimū.s.orationis Xenocr. totam luxuriā, & sanatus medicina saluberrima vnius orationis, euasit maximus philosophus ex ganeone.idest meretricum cōuictore, & lurcone, Animus huius.s, Polemonis est peregrinatus. i.transiuit in nequitia non habitauit.i, non permansit, nec contraxit habitum sup. in eā.

THEO. Infamia gaudens,] Nam rumor ille de se, luxuria diffluere, ei pergratus erat.

DE THEMISTOCLE.

* Probus in vita.

* Plut. in vita.

Piget Themistoclis adolescentiam attingere, siue patrem aspiciam, abdicationis iniungentem notam, siue matrem suspendio finire vitam propter filij turpitudinem coactam, * cum omnium postea Graij sanguinis virorum clarissimus extiterit, mediumque Europæ & Asiæ vel spei, vel desperationis pignus fuerit. Hæc enim salutis suæ patronum habuit: illa vadem victoriæ assumpsit.*

OLIV. Piget Themistoclis] Themistocles mater filij turpitudinem non tulit. Themistocles Neoclis filius, huius vitia ineuntis adolescentiæ magnis fuerunt emendata virtutibus, adeo vt anteferatur: huic nemo, pauci pares putentur, sed ab initio est ordiendum, pater, eius Neocles generosus fuit. is vxorem Halicarnassiam ciuem duxit, ex qua natus Themistocles, qui cum minus esset probatus parentibus, quòd & liberius iusto viuebat, & rem familiarem negligebat, à patre exhæredatus est, qua re mater percita nimio dolore, laqueo vitam finiuit, quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. nam cum iudicasset sine summa industria non posse eam infamiam extingui, totum, se dedit reipub. diligentius amicis, fameque seruiens multum, in iudicijs priuatis versabatur, sæpe in concionem populi prodibat, nulla res maior sine illo gerebatur, celeriter quæ opus erant, reperiebat, neq; minus in rebus gerēdis, quā

Themistoclis mater laqueo se suspendit.

exco-

excogitandis erat, & quod promptus de instantibus (vt ait Thucides) verissime iudicabat, & de futuris, callidissime conijciebat, quo factum est, vt breui tempore illustraretur, nã pro patria res maximas, & clarissimas gessit, & in primis aduersus Xerxem Persarum regem, qui cum terra, mariq; vniuersæ Græciæ bellum inferret, cum tantis copijs eam inuasit, quantas neq; antea, neq; postea habuit quisquam, non solum solus patriæ, & totius Græciæ, sed et totius Europæ fuit. Mardonium quoq; Xerxis imperatorem, qui expugnato Olyntho in Bœotiam se contulerat consilio Themistoclis constat à Græcis fuisse superatum, pari ratione mœnia vi bis Athenarum à Xerxe diruta, inuitis Lacedæmonijs huius prudentia fuisse restituta. Plut. tamen longè aliter tradit, tam de matre, quam de eius adolescentia, nam matrem eius, alios Threijciã genere Abrotanum nuncupatã, alios Cariam, Euterpem dictam, nonnullos etiam Halicarnassiam tradidisse scrib. in eius vita adolescentiam quoq; non inter vitia, sed inter virtutes egisse, quæ vero de repudiatione, & exhæredatione patris, deque voluntario matris interitu dicta sunt, cæteraq; ignominiosa, falsa, & ficta fuisse dicit. [Abdicationis] Exhæredationis [Medium pignus] Cum Exostrochizatus fuit à patria, hoc est in exiliũ pulsus. Exostrochizatio enim vt supra diximus, erat quoddam exilij genus decennale, nam in ostraco, hoc est testula nomen eius scribebant, quem exilij damnassent Themist. ergo cum inuidia eousque laboraret, vt in exilium mitteretur supplex cõfugit ad hostem Xerxem Persarum regem, & ab eo spacium petijt vnius anni, antequã cum eo loqueretur, hoc autem faciebat, vt Persicam linguam disceret, transacto vero anno, consilia cum rege coiẽauit, quæ illuc tendebant, vt regi spẽ potiundæ Græciæ faceret. [Medium ergo pignus] Vel spei. qñ fortiter pro patria pugnauit. [Vel desperationis] Qñ fugit ad hostem pugnaturus contra patriam. [Patronum] Nam hic vniuersam Græciam ex ipsis propè manibus hostium redemit, quo tempore ad Salaminam cõtra Xerxem cum exercitu missus est, nam cum Xerxes Greciam cum innumeroso atq; incredibili exercitu inuasisset, vt qui diceretur totam fermè Asiam duxisse in Europam, quę iungeret maria, sterneret montes, flumina sicaret, Athen. cõsilio Them. qui Apollinis oraculum interpretarus fuerat, nauibus, hoc est bello nauali pugnandum esse, cum hoste, vim suam omnẽ in classem coniecerunt, eiq; Them. præfecerunt, qui cum ad Salaminam occurrisset Xerxi, illum bello nauali superauit, & in Asiam cum paucis admodum refugere coegit, vt superius monstratum est. [Vadem victorię] Cum regi spopondit fore vt tota Græcia subigeretur, si suum vellet consilium sequi.

ASCEN. Piget] Supra me. i. tædio, aut miseratione afficior, attingere adolescentiam Them. s. Athen. viri postmodum clarissimi siue aspiciam patrem sup. eius iniungentem. i. imprimentem filio, notam, i. infamiam abdicationis. i. exclusionis à cura, & bonis paternis in vitam, & post vitam patris, siue sup. aspiciã matrem sup. eius, coactam finire vitam suspendio sui propter turpitudinem filij, cum extiterit. i. euaserit postea clarissimus omnium virorũ (sanguinis graij. i. grecanici, & fuerit pignus .i. certificamentum vt ita dicam) medium. i. inter positum aut medius Europę. i. regno, aut regni Gręcorum, & Asiæ. i. regni Persarum vel spei. s. obtinendi imperij etiam alieni, vel desperationis. s. conseruandi imperij sui, quia tantisper dum Athenis erat Græcis erat certa spes conseruandi imperij contra Persas, & Persis desperatio eius potiundi, & contra dum in Asiam erat post exilium, Persis spes erat, & gręcis desperatio, quæ maior fuisset, nisi è poto sanguine Taurino, sibi ne patriæ obesset, vitam exclusisset. Enim pro quia, hęc. s. Europa habuit eum. i. Themistoclem patronum. i. protectorem salutis suæ, illa. s. Asia, assumpsit eum vadem. i. tanquam pignus, & certificatorem victoriæ.

DE CIMONE ATHENIENSI.

* Probus.

*Cimonis * vero incunabula opinione stultitiæ fuerunt referta: eiusdem stultitiæ imperia salutaria Athen. senserunt, itaque coegit eos stuporis semetipsos damnare qui eum stolidum crediderunt.*

OLIV. Cimonis adolescentia hominũ opinione stulta.

Cimonis vero] Cimonis incunabula opinione stultitię fuerunt referta, imperia vero salutaria, qui apud Strimonẽ Thracas fudit, oppidum Amphipolim constituit, eo, ꝙ decẽ millia Ath. in Coloniam misit, apud Micalem montem Cyprorum, & Phœnicum, ducentarum nauium classem deuictã cœpit, eodemq; die pari fortuna in terra vsus est, Scyro contumatiores dolopas expulit, Tharsos opulentia sua fretos primo aduentu fregit, & cum Xerxes bellum ex integro aduersus Athen. instituisset, vniuersa græcia hunc Cimonem ducẽ constituit iuuenem, cuius magnitudinem futuram pietatis opera prodiderunt, quippe patrem ob crimen peculatus in carcere cõiectum, ibiq; defunctum, translatis in se vinculis ad sepulturam redemit, vt diximus de ingratitudine, verum nec in bello iudicium deligentium fefellit, siquidem non inferior virtutis patre Xerxem terrestri, naualiq; prælio superatum, trepidum se recipere in regnum coegit. [Incunabula] Aetatis principia. [Opinione stultitiæ] Quia omnes stultum opinabantur. [Imperia salutaria] Quia ductu, & auspicijs suis patriam non solum defenderat, sed etiam auxerat imperio. [Stuporis damnare] Damnabant se, & stupebant, quòd quem in adolescentia stultum crediderant, in maturiori ætate tanta prudentia præditum esse viderent.

Cimonis, &c.] Ordo est. Verum. i. sed, incunabula. i. primordia vitæ Cimonis, ciuis Athen. fuerunt referta opinione stultitiæ; & supra Athen. senserunt imperia stultitiæ eiusdem, quæ non erat habitus, sed dispositio quædam ad stultitiam salutaria, idest ad salutem reip. facientia. [Itaque] idest & ita Cimon coegit eos damnare semetipsos stuporis, scilicet vitio correptos, qui crediderant eum stolidum, idest corrupto sensu. ASCEN.

DE ALCIBIADE.

*Namque * Alcibiadem quasi duæ fortunæ partitæ sunt: altera, quæ ei nobilitatem eximiam, abundantes diuitias, formam præstantissimam fauorem ciuium propensum, summa imperia, præcipuas potentiæ, vires flagrantissimum ingenium assignaret. altera, quæ damnationem, exilium, venditionem bonorum, inopiam, odium patriæ, violentam mortem infligeret: nec aut hæc, aut illa vniuersa, sed varia, perplexa, freto, atque æstui simillima.* * Probus Plutar. & Iustin.

Namque Alcibiadem] Alcibiades Cliniæ filius Athen. iu hoc natura quid efficere posset videtur experta, vt ait Prob. sed fortuna non minus, nihil excellentius, vel in vitijs, vel in virtutibus, nihil mirabilius in varia sorte rerum. bello Peloponnesiaco huius consilio Athen. bellum Siculis indixerunt, ad quod gerendum ipse inter cæteros dux electus, & cum in spe esset bene administrandæ prouinciæ, reus violatorum sacrorum absens efficitur, quòd videlicet eius opera Hermæ Athenis deiectæ essent, & domi suæ mysteria fierent, reuocatus ad causam dicendum, primo Elidem, deinde Thebas venit, vbi intellexit se capitis damnatum, & bona eius publicata esse, Olympiadas sacerdotes à P. coactos, vt se deuouerent, Lacedæmonem demigrauit, huius consilio Lacedemonij cum Persa rege amicitiam fecerunt, eiusdemq; opera Ioniam à societate Ath. auertunt, quibus rebus factum est, vt Lacedæmonij vim tantam ingenij metuentes, de interficiendo viro consultarent, ille ad Thisaphernem præfectum regis se contulit, cuius in amicitiam intimam breui peruenit, cum Pysandro prætore primum per colloquia de reditu mentionem fecit, deinde Thrasibulo faciente ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samium, post suffragante Theramene plebiscito restituitur, pariq; absens imperio præficitur, simul cũ Thrasibulo, & Theramene, qui Laced. paulo ante victores pacem petere coegerunt, redeuntes magnis rebus gestis à populo excipiuntur ingenti lætitia, sed in Alcibiadem conuertuntur omnes, eum intuentur, laudant, admirantur bonis restitutis, resacrari iubentur, pilæq; illæ, in quibus deuotio inscripta fuerat, in mare præcipitantur. sed hæc Alcibiadis lætitia minus diuturna fuit, nã cum Thrasibulo, & Adimanto, quos collegas fortitus erat, classe in Asiam profectus, quòd apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in inuidiam cecidit, absenti ergo magistratus abrogatur, ille Pataræ castelis tribus munitis Thraciam introiuit, & tam præda, quàm amicitijs regum magnus apud eos factus philodi prætori Athen. pollicetur se si vellet coacturum Lysandrum dimicare, qui bellum consulto trahebat Philodes gloriæ suæ potius, quam saluti patriæ consulens, postulata facere noluit. Discedens igitur Alcibiades monuit, vt iuxta hostem castra nautica haberet, ne immodestia militum, Lisandro pugnandi occasio daretur, quod ille negligens paulo post exercitum amisit victis Athen. Alcib. se supra propontidem penitus abdidit in Thraciam, Thraces insidijs factis illum quidem capere non potuerunt, ea vero, quæ apportauerat abstulerunt, ille ad Pharnabazum in Asiam transit, qui ei primum dedit in Phrygia castrum, ex quo xl. talenta vectigalis ca- OLIV.

capiebat,qui non patiens victas Athenas ſeruire, cum amicitiam regis appeteret,gratiam cum illo ſe initurum videbat, ſi aperuiſſet Cyrum fratrem, ei bellum parare Laced. iuuantibus,quod cum facere molirentur,Critias, cæterique Ath. tyranni Lyſandro miſerunt,ſi ſuas res Athenis conſtitutas manere vellet,Alcibiadem tolleret,quòd etiam factum eſt, vt diximus in cap.de ſomnijs. fuit autem Alcibiades teſte Probo, omnium ætatis ſuæ multo formoſiſſimus,ad omnes res aptus, conſilijs plenus,terra marique ſummus imperator,cuius tanta erat oris, atque orationis commendatio, vt nemo ei dicendo poſſet reſiſtere,diues cum tempus poſceret,laborioſus,patiens,liberalis,ſplendidus non minus in vita, quam in victu, affabilis,blandus, temporibus callidiſſime ſeruiens. idem ſimulatque ſe remittebat,ita luxurioſus,diſſolutus,libidinoſus, intemperans reperiebatur,vt omnes admirarentur in vno homine tantam eſſe diſſimilitudinem,atq; diuerſam naturã. hic cum Athenis,clariſſima ciuitate natus eſſet,omnes ſplendore, ac dignitate vitæ ſuperaſſe certum eſt, poſtquam inde pulſus Thebas venit, adeo ſtudijs eorum inſeruiſſe dicitur,vt nemo eum labore,corporisq; viribus æquiparet. omnes enim Bœotij magis firmitati corporis, quã ingenij acumini deſeruiunt, eundem apud Laced. quorum moribus ſumma virtus in patientia ponebatur,vt Cic. Thuſ. oſtendit ſic duritiæ ſe dediſſe ferunt, vt parſimonia victus,atque cultus omnes Laced. vinceret,fuiſſe apud Thracas homines vinolentos, rebusque veneris deditos,hos quoq;,cum apud illos eſſet,in his rebus anteceſſiſſe affirmant. veniſſe deinde ad Perſas, apud quos ſumma laus eſſet,fortiter venari,luxurioſe viuere,horum ſic imitatum conſuetudinem dicunt, vt illi ipſi eum in his maxime admirarentur quibus effeciſſet,vt apud quoſcunq; eſſet,princeps haberetur, quæ cum ita ſint, vt ſplendore, & dignitate ciues ſuos,labore & viribus corporis Thebanos, duritia parſimoniaq; viros Lacedæmonias,vinolentia Thracas, venatu Perſas,luxurioſa vita populum vtrunq; ſuperauerit,non facile diſcerni poteſt, maiori ne laude dignus, an reprehenſione fuerit, quantum enim admirandus eſt, ꝙ nulli bono virtute poſterior fuerit,tantum etiã deteſtandus,quod improbis omnibus malitia ſuperior euaſerit.[Nec aut hæc,aut illa vniuerſa]Non inquit aut ſecundas, aut aduerſas res vno tempore, ſed diuerſis habuit, vt enim mare, modo fluctibus agitatur, hoc eſt tempeſtate mouetur,modo tranquillitate fruitur, ſic Alcibiades nunc ſecundas,nunc aduerſas res expertus eſt.

Alcibiad. vita diſsimilis.

ASCEN.

NAmq; (particula eſt, qua in initio noui exempli freqūes vtitur auctor)quaſi duæ fortunę partitę ſunt, i. diuiſerunt ſibi Alcibiadem virum illum Ath.altera.ſ. fortuna, quæ aſſignaret ei.ſ.Alcib.nobilitatem eximiam,diuitias abundantes,formam præſtantiſſimam, fauorem ciuium propenſum.i. multum inclinatum in ipſum,imperia ſumma,vires potentię præcipuas,ingenium flagrantiſſimum.i.ardentiſſimum. [Altera].i.reliqua fortuna,quæ infligeret.ſ. Alcibiadi, damnationem,exilium,venditionem bonorum,inopiam,odium patrię .ſ.in eum,mortem violentam.[Nec hæc].ſ.aduerſa, aut illa.ſ. proſpera ſup.fuit,vniuerſa.i.vna in omnibus,ſed ſup.fuit varia,& ſup.perplexa.i.quod dicunt intricata ſimillima freto.i. feruori,atq; æſtui.ſ.maris,nunc affluentis,& nunc refluentis: poteſt etiam perplexa cenſeri participium,vt ſit,nec hęc,nec illa.i.neq; aduerſa, neq; proſpera fortuna perplexa ſup. eſt.i. ad finem vſq; complexa; ſed perplexa eſt varia exiſtens, aut exiſtentia ſimillima freto,& æſtui.

DE POLYCRATE TYRANNO Samiorum.

* Cic lib. 5. de Fin. Her. lib.3. Str.lib.14.

*AD inuidiam * vſque Polycratis Samiorum tyranni abundantiſſimis bonis conſpicuus vitæ fulgor exceſſi, nec ſine cauſa, omnes enim conatus eius placido excipiebantur itinere: ſpes certum cupitæ rei fructum apprehendebat: voto nuncupabantur ſimul,& ſoluebantur: velle ac poſſe in æquo poſitum erat; ſemel duntaxat vultum mutauit per quàm breui triſtitiæ ſalebra ſuccuſſum: tunc cum admodum gratum ſibi annulum de induſtria in profundum,ne omnis incommodi expers eſſet, abiecit: quem tamen continuo recuperauit,capto piſce, qui eum deuorauerat. Sed hunc, cuius felicitas ſemper plenis velis proſperum curſum tenuit,Orontes Darij regis præfectus in excelſiſſimo * Micalenſis montis vertice cruci affixit, ex qua putres eius artus,& tepido cruore manantia membra,atque illam læuam,cui Neptunus annulum piſcatoris manu reſtituerat, ſitu marcidam, Samos amara ſeruitute aliquandiu preſſa liberis, ac lætis oculis aſpexit.*

*Michaleſij.

AD inuidiam] hic Polycrates Samius tyranni fuit de quo Cic.lib.de Fin.bon.& mal.Plin. etiam & diuerſi Græci ſcriptores meminerunt, hic adeo fortunam habuit obſequioſam,vt omnia optata conſequeretur, & quicquid aggrederetur,efficeret fœdus forte fecerat cum Xantippo,vel vt Hero. tradit cum Amaſi Aegyptiorum rege cum audiſſet,nihil vnquam ſibi aduerſi contigiſſe, ad moderandam fortunæ inuidiam,Xantippi regis,ſiue amaſis hortatu,annulum, quem chariſſimum habebat,in maris profundum iecit,quem paulò poſt inopinato recuperauit,nam à piſcatoribus piſcis, qui annulũ deuorauerat,paucis poſt diebus captus eſt, & tyranno donatus,in cuius ventre compertus annulus,illi veluti à Neptuno reſtitutus traditur,qui ſanè annulus,teſte Plin.lib.37. de nat. hiſt. Romam elatus dono Aug. in templo concordiæ cum aureis coronis eſt appenſus. Sed hic Polycrates cum aduerſus Darium Perſarum regem exercitum duceret,ab Oronte illius præfecto acie fuſus, vel vt alij dicunt per fraudem interceptus eſt,nam ad fœdus amicitiamque iungendam inuitatus, nihil doli, aut inſidiarum ineſſe ſuſpicans, nec filiæ ſomnio deterritus,quæ nocte viderat illum ſublatum,roreq; madentem,in die vero ſudantem,cum ad Orontem veniſſet, captus in ſummo Micalenſis montis vertice ſuſpendi, & cruci affigi iuſſus eſt,ac relictus auibus dilacerandus, vt qui vbique feliciſſime in terra vixerat,aere miſerrime expiraret,de quo Stra. lib.14.ſed Polycrates,& Siloſon fratres eo tempore vixerunt, quorum alter,& fortuna,& opibus clarus fuit adeo, vt etiam mari dominaretur, maximum fęlicitatis argumentum dicit, quòd annulo de induſtria in pelagus proiecto,gemma,& ſculptura precioſo,paulo poſt piſcator quidam piſcem eduxit,qui eum deuorauerat, quo cęſo annulus inuentus eſt, quod cum Aegyptiorum rex intellexiſſet diuinitus locutum ferũt, quòd qui eius proſperitatis vtetur vita,clauderetur fine non fortunato,quod & ita eſt factum, nam Perſarum Satrapę dolo captus,ſuſpenſusq; eſt.huius autem annuli gemmam Sardonicẽ fuiſſe dicit Plin. prefato lib. cuius gemmæ iactu ſe ab inuidia fortune redimi poſſe,putabat,ſi hoc vnum doluiſſet.[Placido itinere]Secundo curſu,& fortunę ſucceſſu. [Velle & poſſe in æquo] Ac ſi diceret,non minus poterat,quàm volebat. [Salebra]Aſpirate. Nam ſalebroſus locus aſperior, ſicut fragroſus aſperitate plenus.[Plenis velis] translatio ſumpta à nauigantibus[Tabido] Marceſcente,hoc eſt Marcido.

OLIV. Polycrates in omni vita fortunatus.

ASCEN.

AD inuidiam vſque &c.] Ordo eſt. Fulgor vitę Polycratis tyranni Samiorum exceſſit cõſpicuus.i. clarus bonis abundantiſſimis vſq; ad inuidiam,cum tantum, alta petat liuor. Nec ſine cauſa ſup.inuidiam meruit. Enim pro quia,omnes conatus eius excipiebantur itinere placido.i.perueniebãt ad proſperum euentum,aut effectum,ſpes ſup.eius,apprehendebat,certum fructum.i.vtilitatem, aut vtilem aſſecutionem rei cupitę.ſ.ab eo,vota ſup.eius,nuncupabãtur.i.nominatim, & expreſſa voce dijs fiebant,& ſoluebantur.ſ.ab eo ſimul, qa pro quibus votum faciebat, ſtatim aſſequebatur, & ita voti reus,ſtatim vota ſoluebat,velle ac poſſe erat poſitum in ęquo .i.ęquali diſcrimine,fortuna ſup.mutauit duntaxat ſemel vultum ſup.ſuum,aut tyranni ſucceſſum ſalebra.i. aſperitate triſtitiæ breuis.i.non diu durantis,tunc.ſ.mutauit vultum,cum ipſe Polycrates abiecit in profundum .ſ. maris de induſtria.i. data opera, annulum gratum ſibi admodum .i. valde ne eſſet expers omnis incommodi,quem.ſ.annulum, tamen.i. nihilominus ipſe recuperauit continuo.i.illico poſt,piſce,qui deuorauerat eum.ſ.annulum,capto,ſed Orontes pręfectus Darij regis affixit cruci in excelſiſſimo vertice Micalenſis montis,hũc .ſ.Polycratem. cuius fęlicitas tenuit ſemper proſperum curſum,plenis velis.i.maximo progreſſu, vt nauis proſpero vento,veliſq; adiuta,ex qua.ſ.cruce. [Samos].ſ. inſula.i. populus eius,preſsa aliquandiu amara ſeruitute.ſ. Polycratis,aſpexit oculis liberis,ac lętis,artus eius putres, & membra manantia cruore tabido corrupta ſolę, iuxta inſomnium filię eius, atq; aſpexit illam lęuam.ſ.manum,in qua annuli geſtantur, cui.ſ. lęuę manui Neptunus .i. Deus maris, aut mare ipſum reſtituerat manu.i.per manum piſcatoris, qui piſcem ad Tyrannũ attulerat,marcidam.i.corruptam,& marceſcentem ſitu.i. immunda lanugine,& ſqualore ex imbre, & puluere contracto.

DE DIONYSIO TYRANNO.

*DIonyſius * autem cum hęreditatis nomine à patre Syracuſanorum,ac penè totius Siciliæ tyrannidem, accepiſſet, maximarum opum dominus,exercituum dux,*

* Iuſt. lib. 21. Diod. in Phil.

rector

*Cic. Tuscul.3. Pro. Dionys. Corinthi.

*ctor classium, equitatu potens, propter inopiam literas * puerulos Corinthi docuit: eodemque tempore, tanta mutatione maiores natu, ne quis nimis fortunæ crederet, magister ludi factus ex tyranno, monuit.*

OLIV. Diony. astus, & crudelitas.

DIonysius, &c.] Hic filius fuit Dion. tyranni, qui pro ridiculo habuit, Deos contemnere, & sacrilegia committere, vt in cap. de neg. relig. diximus, cum ergo flagitijs plenus esset, & crudelitate plusquam credi possit, Syracusani conspiratione facta eum à ciuitate eijcere tentarunt, qui primo dubitarunt, an sponte cederet, tandem crescente tumultu inter ciues conuenit, vt legati mitterentur, qui secum agerent, vt sponte ciuitatem tyrannide liberaret, quos ille statim in carcerem conijci iussit, quo facto irati Syracusani in eum facto impetu vrbe expulerunt; qui egregio apparatu Locros confugit, Locrensium arcem occupat, solitamque sibi seuitiam exercet, coniuges, principium ad stuprum rapit, aliaq; fœda committit cum Rheginorum tyranni Leofrontis bello premerentur Locrenses, vouerunt, si victores forent, vt die festo Veneris virgines suas prostituerent, quo voto intermisso, cum aduersa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Diony. vocat, hortatur, vxores, filiasq; suas in templum Veneris quã possit ornatissimas mittant, ex quib. centum sorte ductæ voto publico fungantur, religionisque gratia vno stent in lupanari mense, omnibus ante iuratis, ne quis vllam contaminet, que res, ne uirginibus voto ciuitatem soluentibus, fraudi esset, decretum facerent, ne qua uirgo nuberent, priusquam ille maritis traderentur, probato consilio, quo superstitionis, & pudicitię virginum consulebatur, certatim omnes fœminę impensius exornate in templum Veneris conueniunt, quas omnes immissis militibus Dion. spoliat, ornamentaque matronarum in prędam suam vertit, quarundam viros ditiores inter fecit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet, cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum ciuitate pulsus in Siciliam redit. ibi Syracusas, securis omnibus, post longam intercapedinem pacis, per conditionem recepit, qui cum ab ingenio suo discedere non posset, cum grauior, crudeliorque ciuitati esset in dies, iterata conspiratione pellitur, qui demum Corinthum se recepit, ibique teste Cic lib.3. Tusc. quęstion. aperto ludo pueros docuit, sicque imperio carere non potuit, de quo Ouid. lib.3. de Ponto. Ille Syracusa modo formidatus in vrbe, Vix humili duram repulit arte famem. Cic. quoq; ad Papyrium petum Dion. inquit, Tyrannus cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse. Iust. tamẽ dicit, quod hic Corinthi humillima queque tutissima existimans, in sordidissimum vitę genus descendit, non contentus in publico vagari, sed priuate, nec conspici in popinis, lupanaribusque, sed totis dieb. cum perditissimis quoque de minimis rebus disceptare, pannosusq; & squalidus incedere, risum libentius præbere, quàm captare, in macello perstare, quę emere non poterat, oculis deuorare, nouissime se ludi magistrum professus, pueros in triuio docebat, vt aut a timentibus semper in publico videretur, aut non à timentibus facilius contemneretur. Hæc quanquam in capite de neglecta religione dicta sint, tamen quia ad eius fortunæ mutationem maxime pertinere videbantur, eadem repetere non visum est in congruum neque superfluum. [Tanta mutatione] Solon vnus è septem, non sunt diuitijs permutandæ virtutes, stabiles enim sunt, res autem hominum modo hic, modo ille possidet.

ASCEN. DIonysius autem cum] Accepisset à patre nomine. i. sub titulo hæreditatis, Tyrannidem. i. dominationem Syr. ipse totius Siciliæ existens dominus opum maximarum, dux exercituum, rector classium, potens equitatu. i. habens in potestate equitatum magnum docuit. s. tandem exactus, Corinthi puerulos literas, quia factus est ludi magister, propter inopiam, ad quam redactus erat, & ipse factus ludi magister, ex tyranno. i. rege monuit tanta mutatione. s. sui maiores natu. i. seniores, eodem tempore. s. quo puerulos literas docuit, ne quis crederet nimis fortunæ.

DE SYPHACE REGE.

*Liu. li.4. 19.&30.

*SEquitur * hunc Siphax Rex, consimilem fortunæ iniquitatem expertus, quem amicum hinc Roma per Scipionem, illinc Carthago per Hasdrubalem vltro petitum ad penates deos eius venerat. Cæterum eo claritatis euectus, vt validissimorum populorum non tantum arbiter, sed & victor victoriæ existeret, parui temporis interiecta mora catenatus à Lælio legato ad Scipionem imperatorem pertractus est, cuiusque dexteram regio insidens solio arroganti manu attigerat, eius genibus supplex procubuit. Caduca nimirum, & fragilia, puerilibusque consentanea crepundijs sunt ista, quæ vires, atque opes humanæ vocantur. affluunt subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo flatu fortunæ, huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improuiso recursu destitutos, in profundo cladium miserabiliter immergunt. itaque neque debent existimari, neque dici bona, quę inflictorum malorum amaritudinem, desiderio sui duplicant.*

SEquitur, &c.] Scipio cum agitaret animo Carthaginem inuadere cum exercitu, intelligebat ad victoriam in Sypha ce Numidiarum rege plurimum momenti esse repositum. Itaque optimum ratus, hunc regem amicum facere P. R. cum aliter non posset, magno etiam periculo rem aggressus est, relictis enim castris ipse cum Lælio duabus quinq; remibus per hostilia loca ad regem profectus est. forte ita accidit, vt eo ipso tempore Hasdrubal à Scipione paulo ante pulsus Hispania, septem triremibus ad eundem regem suum faceret cursum, & eadem hora vterque imperator portum ingreditur, cum magno tamen Scipionis discrimine, nam parum abfuit, quin interciperetur ab hostibus, sed quia prius quàm Pœni ancoras molirentur, Rom. secundo vento portum tenuerunt, nõ sunt ausi hostes in regio portu tumultus, aut pugnæ quidquam eijcere: ad regem igitur omnes profecti sunt: magnificum id Syphaci, nec erat aliter, visum, duorum potentissimorum in terris populorum duces, vno die suam pacem, amicitiamque petentes ad se venisse, & quoniam sors eos sub vno tecto esse, atque ad eosdem penates voluisset, contrahere eos ad colloquium dirimendarum simultum causa est conatus, Scipione abnuente, nam priuatum sibi cum Pœno odium nõ esse, quod colloquendo finiret, de rep. vero nihil eum hoste, iniussu senatu, agere posse, illud magnopere tentante rege ne alter hospitium exclusus mensa videretur, ad easdem epulas venire cũ Hasdrubale Scipio non recusauit, cœnatumque simul apud regem est eodem lecto Scipio, atque Hasdrubal, quia ita cordi erat accubuerunt, tunc Scipio regem eloquentia sua traxit in amicitiam P. R. sed paulo post solicitatus à Carthaginiensibus per nuptiarum occasionem fortissimæ fœminæ Hasdrubalis filiæ defecit à Romanis, & Carthaginiensium arma secutus breui tempore à Lælio, & Masinissa captus ad Scipionem catenatus ductus est, quem Scipio deuictis Carthaginiensibus postea duxit in triumphum, vnde Iuuen in Sat. Credo pudicitiam dicit. Tolle tuum precor Hannibalem, victumque Syphacem, In castris, & cum tota Carthagine migra. [Caduca nimium] Hic Val. disputat de inanitate rerum humanarum, quas fluxas & labiles dicit nec vere nostras, appellari posse, quæ nobis auferri possunt, nam sub fortunæ potestate positæ sunt, sola vero animi bona nostra sunt, quæ nobis nec eripi, nec subripi possunt, neque naufragio, nec incendio amitti, nec vi tempestatum, nec temporum perturbatione mutari, quibus qui præditi sunt, soli sunt diuites, soli enim possident res fructuosas, & sempiternas. [Puerilibus Consentanea crepundijs] Sunt ludibria quædam, quæ pueris dono dari solẽt, tunc cum nutriuntur ab alumnis, omnia enim nutrimenta, & munuscula, quæ dantur pueris blandimenti, & ludi causa dantur, quibus humanæ opes comparantur, quæ hominibus tanquam ad ludum dari videntur. [Crepidis] Crepidas dicit calceos pueriles, pictos, & ornatos, nam speciosi sunt, sed paulo post euanescunt.] In certissimos flatu] Ac si diceret, ventis similia, duplici ratione bona nostra dici non debent, quia si bona nostra essent perpetua, & stabilia essent, nec vlla ratione nobis eripi possent, nam quod nostrum est, auferre nemo potest, pręterea si bona essent, nunquam nocerent, nocent autem non igitur bona, quod autem noceant manifestum est, nam multos legimus, & vidimus propter diuitias, & imperia crudeliter fuisse cæsos.

ASCEN. SEquitur, &c.] Syphax Rex. s. Numidarum, expertus consimilem iniquitatem fortunæ (non enim diceret fortunam iniquam, quæ aut tyrannum expulit, aut hostem P. R. subiugandum dedit alioqui P. R. iniustitię argueret, vt qui cum cępit, & in carcerem coegit. Sed iniquum dicitur, quod nõ est æquum, ęquũ autẽ dicitur duplici de causa, aut quia planum est,

est hoc est æque demissum, & æque elatum, vt mare non tumens & campus planus, vnde vtrumque æquor dicitur, & ideo æqua quasi aqua ablato edicta est. Altero modo dicitur æquū respectu iustitiæ distributiuæ, quod æquas, i. æque magnas, ac debet, partes facit & per contrarium dicitur iniquum, quod sic non est æquum, aut quod est nimis angustum, vt spacijs exclusus iniquis, &c.) sequitur hunc, i. hominis. s. iam dicti casum. [Quem] s. Syphacem Rom. venerat ad deos penates, i. vsque intima aulæ eius petitum amicum, idest vt vellet esse amicus P. R. hinc. i. ex vna parte per Scipionem, & Carthago venerat petitum vltro amicum. s. sibi, illinc. i. ex altera parte per Hasdrubalem. s. ducem suum ad Deos penates, quia vno tempore duæ legationes dictæ in aula eius erant. [Cæterum] idest sed ipse euectus eo claritatis, i. ad eam vsque claritatem, vt existeret non tantum arbiter validissimorum populorum. scilicet Rom. & Carth. sed. i. etiam victor, quia ea pars cui suppetias tulit, victrix saltem ad tempus erat, parua mora temporis interiecta, pertractus est catenatus à Lel. legato ad Scipionem imperatorem, & procubuit supplex genibus. i. ad genua eius. s. Scipionis, cuius dexteram (cuius enim in duæ sunt particulæ) ipse insidens solio regio, attigerat manu arroganti. Ex quibus concludit auctor prudenter dicens. [Ista] Quæ vocantur vires, atque opes humanæ sunt caduca nimirum, & fragilia, & consentanea, i. consona crepundijs, i. crepitaculis in collo puerorum suspendi solitis, quæ bullæ similia nihil præter ventum, & quendam crepitum facientia includunt, pueris tamen iucundissima. Oliu. legit crepidis. i. deest calceamentis pulchris, quibus infantes delectantur priusquam vti norint, sed quia crepidæ philosophorum potius, ac senum sunt calceamenta, malim crepundia legere affluunt. i. affluenter veniunt subito, & dilabuntur repente. i. rapide, & nullo. i. non vllo, & ipsa non nixa. i. stabilita, aut firmata vllis radicibus stabilibus & sup. in nulla persona consistunt, hoc est neque nixa sunt neque consistunt, agit, enim negatio in vtrunque sequens, sed acta, idest impulsa incertissimo, quia inconstantissimo flatu. i. afflatu, & fauore fortunæ, huc atque illuc. i. modo ad hunc modo ad illum possessorem, immergunt miserabiliter in profundo cladium. i. calamitatum destitutos improuiso recursu, idest reflatu, & tractione fauoris.) Est autē metaphora à flatu ventorum ad nauem in mari) sup. eos quos extulerant. s. prius in sublime, i. in altum statum prosperitatis. [Itaque idest & ita ipsa. s. fortunæ bona dicta, neque debent existimari, neque dici bona, quæ desiderio sui. s. cum aufugerint, duplicant amaritudinem malorum inflictorum.

lib. 7. c. 44. Cic. lib. 5. de Fin. & Tusc. li. 1.

THEO. Crepundijs] Ita qui vetusti sunt cod. habent, eaque proprie infantium ludicra ornamenta.

VALERII MAXIMI
LIBER SEPTIMVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

Vt inconstantis, aduersæque fortunæ in superiore libro nō pauca retulit exempla. Ita hac præfatiuncula prospere perquam pauca narrari posse affirmat, Quo liquet fortunam in infligendis quidem malis munificam, in dandis vero bonis perparcam esse, atque tenacem. Quæ si quando innatæ oblita fuerit naturæ, atque malignitatis, plurimis, maximis & perpetuis suos fouet bonis.

DE FELICITATE. Cap. I.

Volubilis fortunæ complura exempla retulimus: constantis & propitiæ admodum pauca narrari possunt, quo patet eam aduersas res cupido animo infligere, secundas parco tribuere: eadem vbi malignitatis obliuisci sibi imperauit, non solum plurima, ac maxima, sed etiam perpetua bona congerit.

OLIV. Volubilis fortunæ] Hic septimus liber est in cuius principio vtitur transitione. Multa inquit exēpla mutatæ fortunę protulimus. Nunc vero stabilis, atq; propitię pauca admodum dici possunt, ex quo facile appaiet, quàm prodiga sic in præstandis aduersis, quamque tenax, & auara in prosperis erogandis, attamen illa suæ nunquam oblita nequitiæ, non modo multa & magna, sed etiam stabilia quibusdam hominibus bona largitur, sed id facit admodum paucis, & ita duo tantum narrat exempla vnum domesticum, & alterum externum. [Sibi impetrauit] Seipsam vicit, & coegit.

ASCEN. Volubilis] Optimo pede, quia ex consimili ferè argumēto, transit in principio huius vij. lib. ad caput seu titulum de felic. de qua sic præfatur. [Nos retulimus] i. recitauimus & narrauimus complura. i. multa exempla fortunę volubilis, idest instabilis, sed sup. pauca admodum. i. valde sup. exempla fortunę propitię. i. fauentis, & misericorditer agentis, constanter, id est sine intermixtione aduersorum, possunt narrari. s. vere, quia paucissima sunt. [Quo. i. per quam diuersitatem patet eam. s. fortunam infligere scilicet hominibus res aduersas, animo cupido. i. affectanti nocere, & tribuere sup. res, secundas. i. prosperas, & lętas sup. animo parco. i. tenaci. [Eadem]. s. fortuna, vbi. i. postquam, aut in quo homine imperauit sibi. i. firmiter constituit, obliuisci malignitatis. s. sibi iunatę, congerit. scilicet in eos, in quos vult, non solum plurima, ac maxima bona, sed etiam perpetua. idest non interrupta.

DE METELLO.

Videamus * *ergo quot gradibus beneficiorum Q. Metellum à primo originis die, ad vltimum vsque fati tempus nunquam cessante indulgentia, ad summum beatæ vitæ cumulum perduxerit. nasci enim in vrbe terrarum principe voluit: parentes ei nobilissimos dedit: adiecit animi rarissimas dotes, & corporis vires, vt sufficere laboribus posset; vxorem pudicitia, & fœcunditate conspicuam conciliauit. Consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi prætextam largita est: fecit, vt eodem tempore tres filios consulares, vnum etiam censorem, duos triumphales, & quartum prætorium videret: vt tres filias* * *nuptui daret, earumque sobolem sinu suo exciperet. tot partus, tot incunabula, tot viriles togæ, tam multæ nuptiales faces honorum, imperiorum, omnis denique gratulationis summa abundantia, cum interim nullum funus, nullus gemitus, nulla causa tristitiæ. Cęlum contemplare, vix tamen ibi talem statum reperies: quoniam quidem luctus, & dolores, deorum quoque pectoribus à maximis vatibus assignari videmus: hunc autem vitæ actum eius consentaneus finis excepit, nam Q. Metellum vltimæ senectutis spatio defunctum, lenique genere mortis inter oscula, complexusque charissimorum pignorum, extinctū, filij & generi humeris suis per vrbem latum rogo imposuerunt.*

* Paulo aliter Plin.

* Nuptū.

OLIV. Videamus ergo quot gradibus beneficiorū Q. Metellum] Plin. lib. 7. nat. hist. contra Valerij sententiam, non solidam neque perfectam fuisse huius hominis felicitatem dicit, sed omnino aliquo mœrore contaminatam. Nam huius quoq; Q. Metelli inquit, qui illa de parte dixerat Filius, inter rara felicitatis humanę exempla numeratur, nam prę ter honores amplissimos, cognomenque Macedonię, à quatuor filijs illatus est rogo vno pretore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, vno censorino, quę singula quoq; paucis contigere, in ipso tamen flore dignitatis suę, ab Catino Labeone, cui cognomen fuit Macerioni tribuno pl. quem è senatu censor eiecerat, reuertens e campo meridiano tēpore, vacuo foro, & Capitolio, ad Tarpeiū raptus, vt præcipitaretur cōuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quę patrem eum appellabat, sed vt necesse erat, in subito tarda, & tanquā in exequias, dū resistēdi, sacroq; sanctum repellendi ius non esset, virtutis suę opera, & cēsura aperitura, ęgrę tribuno, quę intercideret recepto

Metel. ad mortē vsque felix.

ptoá limine ipso mortis reuocatus, alieno beneficio postea vixit bonis inde etiam consecratis á dominatu suo, tanquam parum esset faucium certe intortarum, expressitque per aures sanguinis poenam exactam esse, quę omnino profecto magna sunt infelicitatis argumenta. Addit præterea ad hæc mala, Scipionis Aemiliani inimicitiam, quæ non parua illi potuit infelicitas esse, quòd sceleratam Catini audaciam semper fecerit inultam, falsum igitur est, quòd dicit Val. á primo originis die ad vltimum vsque fati tempus, nunquam cessante indulgētia, ad summum beatæ vitę cumulum perduxerit. fuit autem hic Metellus, quia deuicta Macedonia dictus est Macedonicus, cuius patrem fortunam magis indulgentem, & propitiam sensisse dicit Plin. eodem lib. nisi quod orbam luminibus exegerit senectam amissis incendio, cum Palladium raperet ex æde Vestæ memorabili causa, sed euentu misero, quo fit vt infelix quidem dici non debeat, nam illi dicit decem res maximas, optimas obtigisse in quibus quærendis sapientis ætatem exigeret, fuisse primarium bellatorem, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, eius auspicio maximas res gestas maximo honore, vsum summa sapientia, summum senatorem habitum fuisse, pecuniam magnam bono modo inuenisse, multos liberos reliquisse, & clarissimum in ciuitate fuisse, ea denique contigisse, quę nulli alij post cōditam Romam. Nam & P. R. ei tribuit, quòd nulli condito æuo, vt quoties in senatum iret, curru veheretur ad curiam, feliciori igitur filio, nisi cęcitas obstaret. [Nasci in vrbe terrarum principe] Quod non est paruæ felicitatis argumentum, quod Seriphius obiecit Temistocli clarum. s. esse propter patriā. Clarissimas dotes] Quia ingenio plurimum valebat, multis & maximis virtutibus prǽditus erat. [Vxorem] Cæciliam. [Consulatus decus] Constat cum summa modestia, & gloria gessisse consulatum. [Imperatoriam potestatem] Quo tempore factus imperator aduersus Pseudo Philippum. [Tres filios] Quinq; filios habuisse dicit Valer. At Plin. tantummodo quatuor, quorum tres consulares, alium triumphantem vidit, quem intelligimus fuisse Metellum pium. Idem Cic. sentit. s. quatuor tantum fuisse lib. de finibus bon. & mal. & ex tribus primis, vnum fuisse non solum consulem, sed etiam censorem. Item lib. Tusculanarum quæstionum. Metellus inquit ille honoratus quatuor filijs, &c. & paulo infra, Metellum inquit multi filij, & filiæ, & nepotes in rogum posuerunt. B. August. Valerij sequitur opinionem in libro de ciuitate Dei. [Tres liberos] Vnus balearicum bellum confecit, alter Dalmatiam subegit, tertius L. Metellus cum Cn. Domitio censor. 32. Ro. é senatu mouit. [Cœlum contemplare] Ac si diceret. Ne dij quidem cœlestes sine aliqua tristitia esse potuerunt si poetis credendum est, qui plerunque Deos tristes, & flentes inducunt Aeneid. primo, Tristior, & lachrymis, &c. rursus in decimo, Audit Alcides iuuenem, magnumque sub immo Corde premit gemitum, lachrymasque effudit inanes. Pectoribus dearum, vt Iunonis, primo Aeneid. A maximis vatibus, vt ab Hom. & Marone, quorum auctoritas maxima est apud omnes. [Hunc vitæ actum eius consentaneus finis] Occurrit quę stioni, posset aliquis dicere, tametsi vitæ cursum felicem habuit, tamen deformi leto consumptus est, non ita est inquit Val. quàm enim habuerat in vita fortunæ indulgentiam, eandem expertus est in morte, Nam in familiarium suorum complexibus extinctus humeris filiorum, & generorum elatus, in rogum quoque ab illis imponitur.

Metellus in liberorum complexib. expirauit.

ASCEN.

VIdeamus ergo quod gradibus beneficiorum] Perduxerit Quintum Metellum á primo die originis supp. suæ, vsque ad vltimum tempus fati, idest mortis, ad summum cumulum vitæ beatæ indulgentia. s. sua, hoc est fortuna in Metellum nunquā cessante. [Probat assumptum] Enim pro quia, Fortuna voluit eum. s. Metellum nasci in vrbe. s. Rom. principe terrarum, dedit ei nobilissimos parentes adiecit ei dotes animi rarissimas. i. excellentissimas, vtpote viuacitatem; & acrimoniā ingenij (per quā, quas accumulauit virtutes, fortunæ non erant) & dedit vires corporis, vt posset sufficere laborib. & conciliauit, id est, coniunxit illi per charitatē coniugalem, vxorem conspicuam. i. clarā pudicitia, & fęcunditate & largita est ei decus consulatus, potestatē imperatoriam pretextam. i. ornamenta, & insignem vestem triumphi speciosissimi fecit. s. fortuna vt Metel. videret eodem tempore tres filios consulares. i. qui consulatum gesserant, & vnum. s. ex tribus illis (vnde male intelligit Oliu. qui quinque numerat, cū auctor quartum dicit, etiam censorium. i. qui etiam censuram gesserat, & quartum prætorium. i. qui prætor fuerat, & supp. fecit, vt daret nuptui, id est, in matrimonium tres filias, & exciperet, id est, complecteretur sinu suo. i intra brachia, sobolem. i. prolem earum. s. filiarum. [Tot partus] Supp. fuerunt ei ex liberis (nam non potest construi cum verbo fecit, quia sic esset accusatiui casus) tot incunabula supp. fuerunt ei, togæ viriles. s. nepotum, qui eas acceperunt anno 14. tam multæ faces nuptiales, quibus neptes nuptui datæ sunt supp. fuerunt, & abundantia bonorum, & imperiorum, demum. i. vt vno verbo dicatur, omnis gratulationis. i. felicitatis summa, qua illi gratulari posses supp. fuit illi, eum interim nullū funus, nullus gemitus, & nulla causa tristitiæ supp. fuerit. [Contemplare. s. suspice celum, vix reperies tum ibi talem statum. i. tam felicem (quod Hyperbolicos dicit, nam aut stultis id dicit, aut fidem excedit sententia, sed tam innititur argumento, meo quidem iudicio fragili poetico videlicet figmento, non quòd poetis fidem detraham, sed quia non sic intelligendos censeam, nam in Deorum dolore, & dearum lachrymis, Homerus, Virg. cæterique poetæ principum virorum depingunt miserias, aut naturales siderum influxus, aut certe rem talem esse, vt aut dolere, aut fluxus flere possent. si passionibus non subiaceret, quomodo in sacris dictum est, angeli pacis amare flebant) quoniam quidem nos videmus luctus & dolores assignari a maximis vatib. i. poetis diuinis, vt Homero, & Virg. pectoribus quoque. i. etiam Deorum. Autem pro sed, hunc. i. huiusmodi actum. i. ductum vitæ, excepit finis eius. s. vitæ, consentaneus. i. concors actui eius. s. vitæ, aut si intelligatur eius Metel. sit ordo, finis Metel. consentaneus excepit hunc actum vitæ. Nam filij, & generi, id est, mariti filiarum, imposuerunt rogo Quintum Metel. defunctum, scilicet vita, sup. in spacio vltimæ senectutis, & extinctum leni. i. non aspero genere mortis, vtpote inter oscula, & complexus pignorum, id est, filiorum, & nepotum charissimorum imposuerunt inquam rogo latum, id est, portatum per vrbem humeris suis, quia á filijs elatus est.

EXTERNA.

DE GYGE.

CLara hæc felicitas, obscurior illa, sed diuino splendore præposita: cum enim Gyges regno Lydiæ, armis, & diuitijs abundantissimo, inflatus animo Apollinem Pythium sciscitatum venißet, an aliquis mortalium se eßet felicior: deus ex abdito sacrarij specu, voce mißa Aglaum Pesophidium ei prætulit.* Is erat Arcadum pauperrimus, sed ætate iam senior terminos agelli sui nunquam excesserat, paruuli ruris fructibus, ac voluptatibus contentus. Verum profecto beatæ vitæ finem Apollo non adumbratum, oraculi sagacitate complexus est. Quocirca insolenter fulgore fortunæ suæ glorianti respondit, magis se probare securitate ridens tugurium, quàm tristem curis, & solicitudinibus aulam: paucasque glebas pauoris expertes, quàm pinguissima Lydiæ arua metu referta: & vnum aut alterum iugum boum facilis tutelæ, quàm: exercitus, & arma, & equitatum voracibus impensis onerosum, & vsus neceßarij horreolum nulli nimis appetendum, quàm thesauros omnium insidijs, & cupiditatibus expositus. Ita Gyges dum ad stipulatorem vanæ opinionis deum habere concupiscit, vbi nam solida, & syncera eßet felicitas, didicit.*

* De Gyge Plat. li. 2. de Rep. Cic. lib. 3. de offic. & Herodot. lib. 1.

* Plin. lib. 7. ca. 46. & Solin. c. 6.

OLIV.

CLara hæc felicitas] Res ista vario modo trahitur, & secundum fabulam, & secundum historiam. Nam Cice. inducit hunc pastorem fuisse libro tertio Officiorum, dicit enim hic ille Gyges inducitur á Plat. qui cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus in illum hiatum descendit, æneumque equum, vt ferunt fabulæ, animaduertit, cuius in lateribus fores essent, quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitata, annulum aureum in digito habens, quem vt detraxit, ipse induit, erat autem regius pastor, tum in concilium pastorum se recepit, vbi cum palam eius annuli ad palmam conuerterat, á nullo videbatur, ipse autem omnia videbat, idem rursus videbatur, cum in locum annulum inuerterat, itaque hac opportunitate annuli vsus reginæ stuprum intulit, eaque adiutrice regem dominum interemi, sustulitque quos sibi obstare arbitrabatur, nec in his quisquam

Gyges opinione sua felix.

quisquam eum facinoribus potuit videre, sic repente annuli beneficio rex est ortus Lydiæ. Historia verò hoc modo se habet. Candaules rex Lydiæ fuit, qui vxorem habuit eximiæ pulchritudinis, quam omnibus prædicare solebat, non contentus, voluptatum suarum tacita conscientia, nisi etiam matrimonij reticenda publicaret, quasi prorsus silentium esset damnum pulchritudinis, ad postremum, vt affirmationis suæ fidem faceret, nudam illam sodali suo Gygi ostendit; quo facto, & amicum ad adulterium vxoris sollicitauit, & hostem sibi fecit. vxorem sibi quoque veluti alteri tradito amore à se alienauit, namque breui post tempore cædes Candali nuptiarum præmium fuit, & vxor mariti sanguine dotata regnum viri, & se pariter adultero tradidit. Hic igitur per adulterium regno potitus, cum superba quadam gloria ductus, ad Apollinis oraculum venisset, à Deo sciscitatus est, num quisquam se felicior esset? qui Aglauum Sophidium Archadicum multo feliciorem esse respondit. Solinus, quid inquit ad titulum felicitatis attinet? nec dum repertus est, qui felix censeri iure debuerit, nam Cornel. Sylla dictus potius felix quàm fuit: solum certe beatum Corthina Aglauum iudicauit, qui in angustissimo Archadiæ angulo pauperis soli diues, nunquam paterni cespitis terminos inuenitur excessisse, Plin. duos dicit oraculo Apol. felicissimos fuisse iudicatos lib. 7. de nat. hist. alterum Phediam quendam, qui pro patria fortiter dimicans proxime occubuisset, alterum Aglauum hunc, de quo diximus. [Abdito] Intimo specu. [Verum profectò beatæ] Dicit Apollinem hoc vno responso dissensisse proposito suo, quia perplexe loqui solebat. [Adumbratum] Non apparentem, inuolutum cæcum. [Tugurium] Vilem casam ex cespite factam, vnde Virg. pauperis, & tuguri congestum cespite culmen. [Curis] Et sollicitudinibus, vnum est exposito alterius, id est, curis, quæ faciunt hominem esse sollicitum. [Paucas glebas] Exigua prædia & iugera. [Pauoris expertes] Securitate plenas. [Thesauros [Vbi Thesaurus fuerit, illuc omnes animum intendunt, si forte eum consequi possent [Adstipulatorem] Affirmationem, assertorem.

ASCEN. Clara] Sup. est hæc. s. iam dicta Q. Metelli felicitas, illa scilicet quæ dicetur vtpote Aglaui Psophidij obscurior sup. est, aut fuit, quia agricolæ, sed præposita. s. felicitati Gygis, splendore diuino, id est, claritate ex oraculo, & testimonio Apollinis. Enim pro quia, cum. i. quando Gyges inflatus animo habens animum inflatum regno. i. propter regnum Lydiæ, abundantissimo, i. quod maxime abundat armis, & diuitijs Venisset. s. Delphos sciscitatum. i. interrogatum sciendi gratia, Apolinem Pythium. i. Pythonis interemptorem, an aliquis mortalium esset felicior se, Deus prætulit ei Aglauum Psophidium, voce missa, id est, oraculo emisso, ex abdito. i. secreto, & occulto specu, id est, antro sacrarij, id est, repositorij sacrorum, aut loci sacri. Is scilicet Aglauus erat pauperrimus Arcadum, sed iam senior ætate, nunquam excesserat terminos agelli sui. i. nunquam illis quidquam adiecerat, & in illis colendis semper versatus (non tamen putem, eum semper in illis fuisse, nam sic, nec in domum quidem se recepisset, aut in ædem Deorum) contentus fructibus, ac voluptatibus paruuli ruris, profectò, id est, certe Apollo complexus est sagacitate oraculi. i. responsi dati Gygi, aut Gygæ, verum finem. i. veram diffinitionem vitæ beatæ non adumbratum. i. inuolutum erroris nebula. Quocirca Apollo respondit, scilicet Gygi, glorianti insolenter, fulgore suæ fortunæ, se probare. i. approbare magis, tugurium, idest, casam vilem cespite, aut simili re tectam, ridens. i. lætam & ad risum inuitantem securitate. i. ob remotionem curarum, quàm aulam. i. regiam Gygis tristem curis, & sollicitudinibus, & paucas glebas. i. terræ globulos, aut terras ipsas proscissas, expertes. i. immunes pauoris. i. formidinis, quàm pinguissima arua Lydiæ referta metu, & vnum, aut alterum. i. secundum, iugum boum facilis tutelæ. i. quo facile tueri possit, quam exercitus, & arma, & equitatum onerosum impensis voracibus, & horreolum. i. paruum repositorium frugum, vsus necessarij. i. quantum satis sit ad vsum necessarium, quàm thesauros expositos insidijs & cupiditatibus omnium. Itaque. i. & ita Gyges, dum cupit habere Deum. s. Apollinem adstipulatorem. i. suffragatorem, opinionis. s. de beatitudine sua vanæ. i. inanis, & mendacis didicit, scilicet ab eo, vlli nam felicitas solida, & sincera, id est, ex omni parte plena esset, quæ tamen in terris non est.

THEO. Sophidium Psophidium à Psophido Arcadiæ, de quo Pausanias, Stepanusque, & in Thebaide Papinius.

SAPIENTER DICTA, AVT FACTA. Cap. II.

Nunc id genus felicitatis explicabo, quod totum in habitu animi est, nec votis petitur, sed in pectoribus sapientia præditis natum, dictis, factisque prudentibus enitescit.

Nunc id genus felicitatis] Quod totum in habitu animi. Omnis virtus est habitus animi, in naturæ modum rationi consentaneus, vt iustitia habitus animi suum vnicuique tribuens pro dignitate cuiusque. OLIV.

Nunc id genus felicitatis explicabo. i. deinceps, explicabo id genus felicitatis, quod est totum in habitu animi, nec. i. & non petitur votis, scilicet externis, sed natum in pectoribus præditis, id est, præter cætera dotatis sapientia enitescit dictis, & factis sapientibus. ASCEN.

DE APPIO CLAVDIO.

Appium Claudium crebro solitum dicere accepimus, negocium P. R. melius, quàm ocium committi: non quòd ignoraret quàm iucundus tranquillitatis status esset, sed quod animaduerteret præpotentia imperia agitatione rerum, ad virtutem capescendam excitari, nimia quiete in desidiam resolui: & sanè negocium, nomine horridum ciuitatis nostræ mores in suo statu cōtinuit, blandæ appellationis quies plurimis vitijs resperfit.

Appium Claudium crebro solitum dicere accepimus) Transituros ad cap. de sapienter dictis, & factis, sapientiam dicit esse veram hominis felicitatem, quæ cæteris omnibus anteponitur, quid enim felicius homini esse potest sapientia quæ cunctos humanos casus fortiter ferendos, omnemq; fortunam docet esse contemnendam, hæc autem sapientia in homine per sapienter facta, & dicta enitescit, primum autem exemplum est illius Appij Claudij, qui cæcus in Senatum ductus, cum de pace cum Pyrrho facienda consultaretur, in senatu dissuasit, non his esse conditionibus faciendam, quibus ille petebat. Hic igitur dictitare solitus erat negocium Pop. R. magis conuenire, quàm ocium, cuius rei Valer. rationem subiungit, neque enim ignorabat pacem, & ocium hominibus esse iucundum, sed summis imperijs ocium esse perniciosum, cum in desidiam, luxumque sensim labuntur homines, qui ea gloria carent, quàm in armis negocium fortibus viris præstare consueuit, ex ocio nanque opes ex opibus luxus, ex luxu auaritiam voluptates, libidines, & reliqua turpia proueniunt, id ita esse re ipsa compertum est, nam ocium vires P. R. contundit, cuius mores in bene viuendi disciplina negocium continuerat. [Præpotentia] Valde potentia, & magna. [Et sanè negocium] Et re ipsa probatum est, quòd negocium vrbi nostræ plurimum contulit. [In suo statu] Quia semper disciplina bene viuendi stabilis fuit, dum se negocijs dedidere Rom. Plurimis vitijs] nam euersa Carthagine, deleta Numantia, domita Asia, debellatis denique gentibus, quę Romanos in armis, & negocio continebant, vrbs tota in luxum, & lasciuiam resoluta est, quod testatur Iuuen. his uersibus. Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis. Luxuria incubuit, victumque vlciscitur orbem. Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo Paupertas Rom. petit. rursus in 6. Sat. Præbebat castas humilis fortuna latinas. OLIV. Negociū præstat ocio.

Appium Claudium crebro solitum dicere accepimus] Nos accepimus. i. intelleximus, aut audiuimus Appium Claudium solitum dicere crebro, negocium. i. sollicitam belli occupationem, committi P. R. melius, quàm ocium. i. carentiam negocij, non quòd ipse ignoraret, quàm. i. quantum iucundus esset status tranquillus, sed quòd animaduerteret imperia præpotentia. i. præ cæteris potētia, excitari ad virtutem capescendam. i. amplexandam agitatione. i. commotione rerum, & sup. resolui in desidiam, nimia quiete. i. per nimiam quietem. Et sanè i. certe, negocium horridum nomine. i. quod omnes abhorrent, continuit mores ciuitatis nostræ, in statu suo. s. firmo, & solido, & quies appellationis blandæ. i. quæ blanda est dum appellatur, & cuius nomen plausibile est respersit. s. mores ciuitatis nostræ, plurimis vitijs, vt Iuuen. Sat. sexta late exequitur. ASCEN.

DE SCIPIONE APHRICANO.

* Sen. lib. 2. cap. 31. de ira Fabia tribuit.

*Scipio * vero Aphricanus turpe esse aiebat iure militari dicere, Non putaram: videlicet quia explorato, & excusso consilio, quæ ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa cum ratione. Inemendabilis enim est error, qui violentiæ Martis committitur. Idem negabat aliter cum hoste confligi debere, quàm aut si occasio obuenisset, aut necessitas incidisset, æque prudenter, nam & prosperam gerendæ rei facultatem omittere, maxima dementia est, & in angustias vtique pugnandi compulsum abstinere se prœlio, pestiferæ ignauiæ offert exitium: eorumque, qui ista committunt, alter beneficio fortunæ vti, alter iniuriæ nescit resistere.*

OLIV. Scipionis non ignare dicta.

Scipio verò Aphricanus turpe esse aiebat in re militari dicere, &c.] Sapiens dictum quod crebro vsurpatur, solebat superior Scipio, dicere turpe esse Imperatori dicere, non putaram, sicut & Vegetius de re militari dicit, præliorum delicta emendationem non recipiunt, cum pœna statim sequatur errorem. [Excussio] Deffinitio. Ita Scipio innuebat his verbis, nihil in re militari agi oportere, quod non prius certo consilio, & diffinito excogitatum sit. Inemendabilis, pro sententia Vegetij, qui dicit, cum primum Imperator errat, statim errorem sequitur pœna, & nullus datur emendandi locus. Idem negabat] hoc quoque Scipio dicere solebat, nō esse cum hoste conferendas manus, nisi vrgente necessitate, aut offerente se occasione, quod idem Vegetius affirmat, qui dicit, occasio plus valet in prælio, quàm virtus; & in re militari, plus habet potestatis fortuna, quàm virtus. Horat. in epistolis. Tu quamcunque Deus tibi fortunauerit horam, Grata sume manu, nec dulcia differt in annum. optime ergo præcipiebat Scipio. nam qui occasionem gerendæ rei non expectauerit, demens esse comprobatur, arma etiam hostibus tradere necessitate cogente, solet aliquando pestiferum esse.

ASCEN.

Scipio verò Aphricanus] s. superior, aiebat esse turpe in re militari, præcipue in imperatore, dicere non putaram, videlicet, quia arbitrabatur oportere ea, quæ aguntur ferro, administrari consilio explorato, & excusso. s. prius. i. diligenter examinato. Nam (vt dicit Salust.) Priusquam incipias consulto, & vbi consulueris mature opus est facto, arbitrabatur, dicit summa ratione. i. iustissima de causa. Enim pro quia, error qui committitur. i. creditur, aut obijcitur violentiæ Martis. i. belli, est inemendabilis, quia amissa vita aut tua, aut exercitus, frustra de ineundo prælio consilium quæras. [Idē] s. Scipio negabat æque prudenter sup. quempiam debere confligere cum hoste aliter, si aut occasio. s. rei bene gerendæ obuenisset, aut necessitas incidisset. i. mea quidem sententia. (nā aliter capit Oliu.) non minore prudentia vtendum esse in prælio per occasionem committendo, quàm in necessario gerendo. Nam maxima dementia est committere facultatem rei prospere gerendæ, vnde illud tritum. Fronte capillata post hæc occasio calua est. Et ideo Luc. Tolle moras, nocuit semper differre paratis, & compulsum vtique in angustias. s. arctissimam necessitatem pugnandi, abstinere se prælio, vtpote quando hostis castra, aut vrbem oppugnat, aut quando, commeatus penuria per medios hostes frumentatum ire coegit, aut obsidionem dissoluere, aut vbi victis nulla spes esset veniæ, affert ignauiæ pestiferæ i. perniciosissime exitium. i. exterminium. [Et etiam, qui committunt ista, s. vitia non prudenter pugnandi. alter. s. qui occasionem rei bene gerendæ prætermittit, nescit vti beneficio fortunæ, & alter. s. qui necessitate compulsus non pugnat, & resistit fortiter, & prudenter, nescit resistere iniuriæ. s. fortunæ, aut hostili, sed potius fortunæ, nequit externi quæramus vbi plena est locutio.

DE Q. METELLO.

Qvinti quoque Metelli tum grauis, tum etiam alia in senatu sententia: qui deuicta Carthagine nescire se illa victoria boni ne plus an mali reip. attulisset, asseuerauit: quoniam vt pacem restituendo profuißet, ita Annibalem submouendo, non nihil nocuißet: eius enim transitu in Italiam, dormientem P. R. virtutem exercitatam dicebat, metuique debere, ne acri æmulo liberata, in eundem somnum reuolueretur. in æquo igitur malorum posuit, vri tecta, vastari agros, exhauriri ærarium, & prisci roboris hebetari neruos.

OLIV. Metelli grauis sententia.

Qvinti quoque Metelli] Q. Metellus post Hannib. ex Italia pulsum, debellatamque Carthaginem dicere solitus erat, nescire se plus ne boni, an mali victoria illa reip. attulisset. nam virtus Romanorum, quam suo transitu in Italiam Hannibal prope dormientem excitauerat, rursus nimia quiete ad pristinum torporem redigeretur. existimabat. n. nihilominus mali prouenturum P. R. q in ocio viueret, quā si ferro, & flamma vastaretur Italia. [Grauis auctoritate] Alta sapientiæ plena.] In eundem somnum] In pristinum torporem. [In æquo igitur malorum] Existimat non minus detrimenti ex ocio nasciturum, si virtus Rom. languesceret, quàm si flamma, aut bello Italia vastaretur. [In æquo] In æquitate, & in pari malo.

ASCEN.

Qvinti quoque Metelli tum grauis, &c.] Sententia quoque Q. Metelli in Senatu est sup. aut fuit, tum. i. pariter grauis tum. i. pariter, alta. i. altisona, qui Carthagine deuicta, asseuerauerit se nescire, ne idest an illa victoria esset allatura reip. s. Romanæ plus boni. i. commodi, an mali. i. incommodi, quoniam vt. s. victoria illa profuisset restituendo pacem, ita nocuisset nonnihil submouendo. s. ab Italia Hannibalem. Enim pro quia, Metellus sup. dicebat, virtutem P. R. excitatam transitu eius. s. Hannibalis ex Hispania per Alpes in Italiam dormientem. i. torpentem ocio, & dicebat debere metui ne. s. Italia liberata æmulo. s. eiusdem rei, vtpote gloriæ, aut summi imperij studioso acri. i. strenuo, vtpote Hannib. [Resolueretur in eundem somnum. [In quem. s. ante transitum eius inciderat. [Igitur Metellus posuit in æquo]. i. æquali pondere, aut discrimine malorum. i. incommodorum, tecta vri. s. ab hoste, agros vastari. i. vacuos cultoribus, & rebus ac villis, hoc est vastos fieri, ærarium, i. repositorium pecuniæ pub exhauriri. i. euacuari expromendo omnem pecuniam ad vsum belli, hoc est pati omnia mala belli, & neruos roboris prisci. i. antiquæ virtutis hebetari. i. obtundi.

DE * LICINIO FIMBRIA CONSVLARI.

* L.

* Cic. li. 3. de offic.

Qvid illud factum Licinij Fimbriæ consularis, quàm sapiens? à M. Luctatio Pinthia splendido equite Rom. iudex aditus de sponsione, quam is cum aduersario, quod vir bonus eßet, fecerat, nunquam id iudicium pronunciatione sua finire voluit: ne aut probatum virum, si contra eum iudicasset, fama spoliaret: aut iuraret cum virum bonum esse, cum ea res innumerabilibus laudibus contineatur. Forensibus hæc, illa militaribus stipendijs prudentia exhibita est.*

OLIV.

Qvid illud factum] M. Luctatius Eques Rom. cum aduersario spoponderat, se virum bonum esse, tantæque rei Licinium Fimbriam iudicem dederat. Fimbria noluit vnquam de re tanta proferre sententiam, ne aut probari viri famam offenderet, aut falso iuraret virum bonum esse, cui aliquid deest, cum ad hoc, aut aliquis sit bonus vir tam multa requiratur, vt difficile sit bonum virum inuenire. Cic. de huc Fimbria lib. 3 de offic. Fimbriam inquit, consularem audiebam à patre nostro iudicem M. Luctatio fuisse equiti Romano sane honesto cum sponsionem fecisset, quod vir bonus esset. Itaque ei dixisse Fimbriam se illam rem nunquam iudicaturum, ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contra iudicasset, aut statuisse videretur virum bonum aliquem esse, cum ea res innumerabilius officijs contineatur, & laudibus, si enim virum bonum secundum Stoicos deffiniamus esse sapientem, sapientem autem in qua nulla prorsus cadit ægritudo, nusquam illum [Innumerabilibus laudibus] Non parum est virum bonum esse, necesse est cunctis illum virtutum numeris præditum esse, in quo si vna sola virtus defuerit, vir bonus non erit, nec dici poterit, vel certe debebit.

ASCEN.

Qvid illud factum Licinij Fimbriæ consularis] Sup. viri quàm. i. quantum sapiens sup. fuit? q. d. sapientissimum. Nam ipse aditus iudex. i. vt esset iudex de sponsione. i. depositione à M. Luctatio Pinthia equite Rom. splendido, idest clari nominis, quam. s. sponsionem. i. depositionem. Is s. Luctatius fecerat cum aduersario, quòd esset vir bonus. i. qui Luctatius deposuerat, quod iudicaretur vir bonus esse, & aduersarius, quòd non, & de ea controuersia sponsione vterque

que alteri fecerat, nunquam voluit. f. Fimbria finire id iudicium. f. arbitrarium pronunciatione sua. i. pronunciando, quòd aut vir bonus dicendus esset, aut quòd non esset ne aut spoliaret fama virum probatum. i. approbatum, & habitum virum bonum, si iudicasset contra eum, aut sup. ne iuraret eum. f. Luctatium esse virum bonum, cum ea res contineatur laudibus innumerabilibus. Quia multa illi constare debent, qui vir bonus merebitur dici. Faciens autem parasceue n ad sequentia dicit, Hæc. f. iam dicta prudentia, aut sapientia in dictis, & factis exhibita est stipendijs forensibus. i. viris in foro iudiciali versari solitis, & ibidem stipendia facere, illa. f. quæ sequitur prudentia, est exhibita stipendijs militaribus i. in castris.

DE PAPYRIO CVRSORE COS.

* Liu. lib. 11. *Papyrius * Cursor consul cum Aquiloniam oppugnans prœlium vellet committere, Pullariusque non prosperantibus auibus optimum ei auspicium renunciasset: de fallacia illius factus certior, sibi quidem, & exercitu bonum omen datum credidit, ac pugnam inijt. Cæterum mendacem ante ipsam aciem constituit: vt haberent dij, cuius capite, si quid iræ conceperant expiarent. directum est autem siue casu siue cœlestis numinis prouidentia, quod primum è contraria parte missum erat telũ, in ipsum pullarij pectus, eumque exanimem prostrauit. id vt cognouit consul, fidenti animo & inuasit Aquiloniam, & cepit. Tam cito animaduertit, quo pacto iniuria imperatoris vindicari deberet, & quemadmodum violata religio expianda foret: qua ratione victoria apprehendi posset, egit virum seuerum, consulem religiosum, imperatorem strenuũ, timoris modum, pœnæ genus, spei viam, vno mentis impetu rapiendo. Nunc ad senatus acta transgrediar.*

OLIV. PApyrius] Papyrius bellum contra Samnites gerebat, & cum acies instructę stetissent, iussit auspicia cap. pulli respuerunt escas pullarius, ne imperatorem perturbaret, auspicium solistimum. i. optimum esse respondit, cui Papyrius credens, prælium committi iussit, interea quidam monuit imperatorem, vt videret quid ageret, quoniam solistimum nuncia tum à pullario falsum fuerit, tum Papyrius, pro bono inquit habeo, & pullarium in prima acie constituit, vbi cæ us mendacij pœnas dedit, nam quia prudens, & sciens mentitus fuerat, cæsus est, vel casu, vel diuina prouidentia, & sic imperator potitus est victoria. [Tam cito animaduertit] Laudat huius hominis prudentiam, atque iudicium.

ASCEN. PApyrius cursor consul] f. Rom. cum oppugnans Aquiloniam. f. vrbem Sannitum, vellet committere prælium. i. facere assaltum in vrbem illam, & pullarius. i. auspex obseruator pullorum ad hoc nutritorum, renunciasset. i. perinde ac si dijs nunciatum per pullos, iterum illi nunciasset, auspicium optimum, exitum, auibus non prosperantibus. i. nihil prosperi promittentibus, vnde falsus est renunciator, factus certior, f. per alios quia aderant, de fallacia illius. f. pullarij, credidit bonum emendatum quidem. i. saltem sibi, & exercitu licet nõ pullario, ex eo enim quòd oportuit petentem auspicia credere pronuncianti ea putauit ea, quæ dixerat pullarius esse facienda, licet mentitus fuerat, & mendacium non exequenti, sed inuenienti obfuturũ, ac inijt pugnam. [Cæterum]. i. sed, ipse constituit mendacem. f. pullarium ante ipsam aciem, vt dij haberent sup. aliquem cuius capite. i. capitali punitione, expiarent i. purgarent, & euacuarent sup. iram suam, si conceperant quid. i. aliquid iræ. Autem pro sed, primum telũ, quod missum erat è parte contraria. i. hostili directum est in ipsum pectus pullarij siue casu siue prouidentia numinis cœlestis. Vt. i. postquàm consul. f. Papyrius cognouit, id f. pullariũ luisse pœnas mendacij, & i. simul inuasit Aquiloniam. f. vrbem hostilem, animo fidenti. i. fiducia pleno, & cepit sup. eam. [Et ita sup. ipse animaduertit. i. considerauit, tam cito, quo pacto iniuria imperatoris. i. commissa in se imperatorem ob falsam prosperi euentus renunciationem, quam nisi morte pullarij purgasset, in perniciem suam, exercitusque sui) vt illorũ tum erat fides) sensisset, deberet vindicari. i. puniri, & quemadmodum religio violata per mendacium foret, idest esset expianda, & qua ratione. i. quo facto piaculo deorum reconciliatione, victoria posset apprehendi. Ipse sup. Papyrius egit virum seuerum, quia mendaci non pepercit, egit consulem religiosum, aut quia renunciationem licet falsam sequi voluit, aut quia tam religiose, & dijs placitum erat expiauit, & egit imperatorem strenuum, quia Aquiloniam cepit, rapiendo. i. celeriter amplexando modum. i. moderationem timoris, quia timuit mendacem pullarium sequi, donec eum puniendum constitueret, & genus pœnæ, quia in deorum arbitrio positum, vt si innocentem censerent, ipsum à telis hostilibus defenderent, si nocentem, occidi permitterent, & viam spei, quia cognito, quòd dij iram suam in pullarium conuertissent, spei plenus vrbem expugnauit, vno impetu. i. impulsu mentis. i. rationis ea omnia decernens. Facit autem breuem parasceuem auctor addens, ego transgrediar nunc. i. deinceps ad acta Senatus.

THEO. AQuiloniam oppidum Lucaniæ ex Ptolemæo, quod hodie quoque paululum mutatis vt vulgo solet, Syllabis, appellatur Lacydonia.

DE SENATV.

* Liu. 4. c. Liu. li. 27. *CVm * aduersus Hannibalem senatus Claudium Neronem & L. Salinatorem consules mitteret, eosque vt virtutibus pares, ita inimicitijs acerrime inter se dissidentes videret, summo studio in gratiam reduxit, ne propter priuatas dissensiones, remp. parum vtiliter administrarent. quia consimili imperio vbi concordia non inest, maior aliena opera interpellandi, quàm sua edendi cupiditas nascitur: vbi verò pertinax intercedit odium, alter alteri, quàm vterque contrarijs castris certior hostis proficiscitur. * Eosdem senatus, cum ob nimis aspere actam censuram à Cn. Bębio Trib. pleb. pro rostris agerentur* * Liu. lib. 29. *rei, causæ dictione decreto suo liberauit, vacuum omnis iudicij metu eum honorem reddendo, qui exigere deberet rationem, non reddere. * Par illa sapientia senatus,* *Liu. li. 58 Plu. App. & alij. *Tyberium Gracchum Trib. pleb. Agrariam legem promulgare ausum morte multauit. Idem, vt secundum legem eius per triumuiros ager populo viritim diuideretur, egregie censuit. Siquidem grauissimę seditionis eodem tempore & auctorem, & causam sustulit. * Quam deinde se* * Atqui multo ante decesserat Liu. lib. 50. *prudenter in rege Masinissa gessit? nam cum promptissima & fidelissima eius opera aduersus Cathaginienses vsus esset, eumque in dilatando regno auidiorem cerneret, legem ferri iussit, qua Masinissæ ab imperio P. R. solutam libertatem tribueret: quo facto tum optime meriti beneuolentiam retinuit, tum Mauritaniæ, & Numidiæ, cæterarumque illius tractus gentium nunquam fida pace quiescentem feritatem, à valuis suis repulit. Tempus deficiet domestica narantem: quoniam imperium nostrum non tam robore corporum, quàm animorum vigore, incrementum, ac tutelam sui comprehendit. maiori itaque ex parte Romana prudentia in admiratione tacita reponatur, aliénigenis qui huius generis exemplis detur aditus.*

OLIV. Nero claudius & Salinator simultates depofuerunt. CVm ad senatus] Hoc exemplum positum est supra in capit de censura, & in cap. de reconciliatis, vbi graues inter Salinatorem, & Neronem inimicitias fuisse diximus, quod Liu. accusante Nerone damnatus esset à populo, quos deinde senatus octauo post damnationem anno tempore secundi Punici belli, cum ijsdem comitijs consul vterque creatus esset, in gratiam summo studio, & diligentia reduxit, ne illorum dissensione resp. detrimenti quidquam caperet sapiens profecto factum, nisi enim depositis simultatibus communi consilio rempublicam administrassent, nunquam secuta fuisset illa victoria prope incredibilis, qua cæso Hannibalis fratre & 56. millibus hostium non modo Cannensis clades, sed etiam maior hostibus reddita fuit. [Consimili imperio] Optima ratio, cur diffidentes inter se duces rem bene gerere nullo modo possent. Nam qui inter se odio laborant, magis student alter alterius interpellere facta, quam

plęclarum

præclarum quidquam edere,& se inuicem magis insectantur quam remp.hostes.[Eosdem]Et hoc quoque factum laude dignum,qui eosdem a causæ dictione liberauit, cum a Trib.pl. accusati essent,quò d censuram inter se rigidâ nimis exercuissent, nam se inuicem censoria nota signarant, Nero Liuium, quod à populo fuisset aliquando damnatus,Liuius Neronem, quod non vere in gratiam secum rediisset,sicut in cap.de censoria nota diximus, hanc igitur accusationem senatus dissoluit auctoritate sua. [Vacuum omnis iudicij metu] Nam senatus decretū factum est, ne iudicio aliquo timerent se damnari posse censores, quo minus aliorum delicta punirent, nam si damnati fuissent,cæteri quidem segniores facti essent,iudicium metuentes,ex quo illud secutum esset,vt maior in vrbe peccandi licentia nasceretur,præter ea iniquum esse videbatur.vt qui aliorum vitæ rationem exigerent,suæ ipsi vitæ rationem reddere cogerentur.[Parilla sapientia] Quomodo Tyberius Grac.à Scipione Nafica adhortante senatum,vt si rem publicam saluam esse vellet, secum iret in capitolium subselliorum fragmentis cæsus fuerit, vidimus in cap. de somnijs, post huius verò mortem,vt plebis dolor leniretur, quæ graui-

Tib. Grac chi interitus.

ter,& periniquo animo Tyberij mortem ferebat agrariam legem,per quam cæsus fuerat,non impugnauit, sed permisit vt loco Tyberij alium eligerent ad agros diuidendos, electus autem Pub. Craſ.Gracchorum affinis, filiam enim Crassi, Cn. Grac.vxorem habebat,quanquam tradit Cornelius nepos nō Crassi, sed Bruti, qui de Lusitanis triumphauit filiā C.Grac. nuptam fuisse,plures tamen ita tradūt, vt modo diximus,per hunc igitur plebi diuisi sunt agri, quanquam Valerius per triumuiros diuisos fuisse dicat, sed Plutarchus in vita Gracchorum ita refert. [Auctorem] Gracchorum occidendorum. [Causam] Vt agri diuiderentur æqualiter censendo. [Quam deinde se prudenter] Negari non potest,hanc senatus prudentiam fuisse singularem,nam vt diximus supra in cap.de gratitudine tempore secundi Pun. bel. Scipio Aphricanus opera Masinissæ fuerat in eo bello maxime vsus.Cum igitur senatus æquum esse iudicaret, vt tam benemerito regi beneficium aliquod præstaret sine incommodo,non solum socium Masin.retinuit,sed etiam maiorem ab eo gratiam iniuit.Cum enim senatus intelligeret, cupidum illum esse imperij dilatandi, decretum fecit, vt qui neque vlli bellum inferret, nec cum vllo fœdus inire potuerat iniussu senatus, is ab hoc iure fœderis absolueretur, libereque posset cum quibus vellet bellum gerere,quo facto gratiam benemerito regi non paruam retulisse videtur. [Solutam]vt esset in potestate,& arbitrio Masinissæ quibus cum vellet belli pacis ve gerendæ. [Tempus deficiet]Si voluero,inquit, cuncta senatus facta sapienter enarrare,tempus non sufficeret, cum igitur tantum imperium non viribus solum,sed consilio,& ratione pepererit,partum auxerit,auctum conseruauerit, satius est illius prudentiam tacita admiratione inuolui.

ASCEN.

CVm senatus mitteret].i.mittere vellet aduersus Hasdrubalem in Italiam aduenientem,Claudium Neronem,& Liuium Salinat.consules,& videret eos,vt.pares sup.maxime virtutibus ita diffidentes inter se acerrime inimicitijs, reduxit sup. eos in gratiam. i.mutuam beneuolentiam summo studio.i.conatu,ne administrarent parum vtiliter remp. propter priuatas dissensiones. [Quia maior cupiditas interpellandi.i. impediendi,aliena opera.s.præclara,quam edendi.i.mittendi & producendi in lucem sua.s.opera, nascitur imperio consimili.i.pari,vbi concordia non inest, vero.i.sed, vbi odiū pertinax. idest perpetuum in malitia perseuerans, illic sup. aut tunc alter (dixisset vt opinor vterque alteri, nisi additurus fuisset rursus vterque)proficiscitur.s.in militiam, certior hostis alteri,quam vterque supp. proficiscatur hostis castris contrarijs. Quam rem graphice depinxit fabulator ille Phrygius Aesopus in apologo de inuido, & auaro, vbi cum auarus petijsset ab Ioue duplum sibi dari quidquid inuidus petierit,inuidus magis vt alteri incommodet quam sibi prosit, alterum oculorum sibi erui orauit. Addit secundum senatus prudens factum dicens. [Senatus liberauit eosdē].s.iam dictos consules decreto suo.i.interponendo decretum, dictione causæ.i. defensione sui,cum agerentur rei. i.cum dies illis dicta à Cn. Bebio Trib.pl.pro rostris.i.ante rostra,hoc est ad populum ob censuram actam nimis aspere, liberauit dico reddendo eum honorem.s.censorium,liberum metu omnis iudicij, qui deberet exigere rationem .s.gestorum ab alijs, non reddere rationem gestorum.s.à se.[Par,&c.] Affert tertium exemplum eiusdem dicens. [Illa sapientia senatus par. idest æqualis illi,quæ superiora fecit, mulctauit morte Tyberium Grac. Trib.Plebem ausum promulgare.i.executioni mandare,legem agrariā idest de diuidendis agris militia partis, æquis portionibus,& idem scilicet senatus censuit egregie.idest excellenti prudentia,vt ager eius.s.Trib.Gracchi,diuideretur populo viritim.i. æquis portionibus in singula capita, hoc est pretium eius per triumuiros. idest rei iudicatæ executores, secundum legem quam Gracchus promulgare voluit, probat quòd egregie id censuit. [Siquidem] idest quoniam ipse senatus sustulit.i.de medio tulit eodem tempore , auctorem seditionis grauissimæ videlicet Gracchum, & causam, quia vt agri portionem haberet,populus seditionem mouit,& eam habuit. Secundum Oliuerium tamen ordo erit, vt ager.s.bello quæsitus diuideretur secundum legem eius. s. Gracchi, sed id difficile fit creditu. [Quam deinde,&c.] Affert quartum eiusdem prudentiæ facinus dicens,deinde quam idest quantum putas prudenter senatus supp.gessit se in Masinissa rege.s.Numidiæ?q.d.prudentissime, nam cum senatus vsus esset opera. idest auxilio eius.s. Masinissæ, promptissima, & fidelissima aduersus Carth. & cerneret eum.scilicet Masinissam auidiorem. idest nimis auidum in dilatando.i.extendendo regno.s.suo, iussit legem ferri,quæ tribueret. scilicet pro muneratione Masinissæ libertatem solutam ab imperio P.R. Quo facto senatus tum,idest simul retinuit beneuolentiam. s.Masinissæ optime meriti, tum idest simul repulit à valuis suis. idest ostijs,quæ quotidie,aut iudicium,aut opem postulantes, pulsitare solebant, feritatem Mauritaniæ & Numidiæ,& cęterarum gentium illius tractus nunquam quiescentem pace fida, quia enim non amplius habuerunt prouocationem ad senatum P Q.R.non amplius molestiam attulerunt. Transiturus autem ad externa vtitur tali parasceue. [Tempus deficiet] .i.non satis erit mihi narrandi domestica.s.exempla, quoniam imperium nostrum.i. Rom. comprehendit incrementum , ac tutelam conseruationem sui non tam robore corporum,quam vigore animorum. [Itaque prudentia Romana ponatur ex maiori parte in admiratione tacita]idest in pectore,non in scripto,aut voce posita,& adiutus detur exemplis alienigenis huius generis.

EXTERNA.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

*Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil vltra petendum à dijs immortalibus arbitrabatur,quàm vt bona tribuerent,quia ij demum scirent quid vnicuique esset vtile. Nos autem plerunque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris inuoluta mortalium mens, in quam late patentem errorem cæcas precationes tuas spargis? diuitias appetis,quæ multis exitio fuerunt; honores concupiscis, qui complures pessunderunt: regna tecum ipsa voluis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur. splendidis coniugijs inijcis manus, at hæc vt aliquando illustrant,ita nonnunquam funditus domos euertunt.desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam cœlestium arbitrio permitte;quia qui tribuere bona ex facili solent,etiam eligere aptissima possunt. Idem expedita & compendiaria via eos ad gloriam peruenire dicebat, qui id agerent, vt quales videri vellent, tales etiam essent, qua quidem prædicatione aperte monebat, vt * homines ipsam potius virtutem haurirent, quàm vmbram eius consectarentur. Idem ab adolescentulo quoddam consultus vtrum vxorem duceret, an se omnino matrimonio abstineret: respondit vtrū horum fecisset,acturum pęnitentiam. Hinc te,inquit,solitudo,hinc orbitas,generis interitus,hinc hæres alienus excipiet: illinc perpetua solicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio,affinium graue supercilium, garrula socrus lingua, subsessor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus. Non passus est iuuenem in contextu rerum asperarum,quasi lętæ materiæ facere delectum.* Idē cum Atheniensium scelerata dementia tristem de capite eius sententiam tulisset, fortiq; animo, & constanti vultu potionem veneni è manu carnificis accepisset, admoto iam*

* Laert. in Socr.

* Laert.in Socr.

labris

labris poculo, vxori Xantippe inter fletum, & lamentationem vociferanti innocentem eum perimi, quid ergo, inquit, nocenti mihi mori satius esse duxisti? O immensam illam sapientiam, quæ ne ipso quidem vitæ excessu obliuisci sui potuit.

OLIV. Socratis dictum sapiētia plenum.

SOcrates] Valerius Socratem quoddam quasi terrestre appellat oraculum, ad illud respiciens, quòd cum templum Apollinis ingressus esset, sic exceptus est à sacerdote, vt diceret, Salue sapientissime omnium. Solinus in cap. de homine perfectam sapientiam soli Socrati Delphicum oraculum adiudicauit. Cic. quoque, Socrates inquit, omnium sapientissimus oraculo Apollinis adiudicatus, hic igitur dicere solitus erat non debere homines præcipuum quidquam à dijs immortalibus petere, nisi quæ illi nobis expedire putant. sciunt enim ipsi quid nobis vtile sit. multis rationibus probat homines plerumque ea petere quę noxia sunt, vt opes, honores, imperia, hæc omnia cum plerumque possidentibus obsint, in bonorum numero non sunt ponenda, bonum enim id solum dicitur, quod nemini nocet, quodque nullo fortunæ impetu cōmouetur. [Melius foret] Cuius deinde pœniteat cum impetraueris. [Etenim] Probat ita esse, q. d. præcipites in multos errores tuæ præces incurrunt, cum ea plerumque petas, quæ tibi nocitura sunt. [Cæcas] Temerarias, & inconsideratas. [Diuitias appetis] Quasi bona ex hoc probatur non esse bona, quòd multis exitio fuerint. [Injcis manus] Appetis, & vendicas tibi. [Illustrant] Si summo loco nata fuerint, & cum accesserint dotes bona animi illustrant. [Inhiare] Auidiorem esse, & admirari à præcedente id quod sequitur, nam qui admirantur solent ea quæ admirantur, aperto ore, fixisq; oculis intueri. [Teque totum cœlestium arbitrio permitte] Sine, inquit deos, quid sit vtile sine voto tribuere: hæc stulta, & certa vota Iuuen. his versibus carpit. Si consilium vis: Permittas ipsis expendere numinibus. Quid conueniat nobis, rebusque sit vtile nostris. Nam pro iocundis altissima quæque dabunt dij. Carior est illis homo, quàm sibi nos animorum, impulsu & cæca, magna cupidine ducti. Coniugium petimus, partumque vxoris, at illis Notum, qui pueri, qualisque futura sit vxor. [Idem expedita, & compendiaria] Breuiori. Cic. in offic. Socr. inquit præclare hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. [Idem ab adolescentulo] Socrates cū ex eo quæreret quidam adolescens, nunquid vxorem duceret, ita respondit, vt illum ambiguum relinqueret, sicut in litera patet, sed aliter respōdisse, dicitur Diogenes vsus dilemmate. i. complectione, quæ ex vtraque parte concludit, si inquit, pulchram communem, si autem turpem duxeris pœnā. Theophrastus quoque idem sensisse videtur. pulchra inquit cito adamatur, fœda facile contemnitur, difficile custoditur, quod plures amant, molestum possidere quod nemo habere dignatur, minori tamen miseria deformis habetur, quàm formosa seruatur, quia nihil tutum, in quod totius populi vota suspirant [Orbitas] Sine filijs nullos hæredes relinquens. Perpetua solicitudo parandi. s. ea, quæ vxori, & liberis necessaria sunt, & teste Theophrasto multa sunt matronarum vsibus necessaria, quæ ab illis semper expetuntur, preciosæ vestes, aurum gemmæ, sumptus, ancillæ, supellex, varia lautitia. Exedra deaurata, aliæque sunt solicitudines, quæ ab vxoribus capiuntur, quas ille commemorat, vt per totam noctem garrulę conquestiones, illa ornatior procedit in publicum, hæc honoratur ab omnibus, ego in conspectu fœminarum misella despicior, cur aspiciebas vicinam? quid cum ancilla loquebaris? de foro adueniens, quid attulisti? & mille alia eiusmodi. Item pauperem alere difficile est, diuitem ferre tormentum. vnde ait Socrates, contextus querelarum. [Affinium graue supercilium] Superba vxor, superbos daret affines, suumque nobile genus tibi semper exprobrare solet. Iuuen. Tolle tuum precor numam victumque Siphacem, In castris, & cum tota Carthagini migra, de matrona loquitur, quæ suam marito generositatem iactare solet. [Dotis exprobratio] Vt illud Iuuen. Intolerabilius nil est quàm fœmina diues. [Garrula] Socrus. rara erit inter virum vxoremq; concordia viuente socru, quę filiam docet quomodo virum sibi reddat obnoxium. Iuuen. Desperanda tibi salua concordia socru. [Subsessor] Insidiator, vt Virg. Subscedit adulter, & denique illud euenit in ducenda vxore, quod Theophrastus dicit, quod nulla. s. est vxoris electio, sed qualiscunque euenerit habenda est, si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si fœtida, si impudica, quodcunque vitij est, post nuptias discimus. [Incertus liberorum euentus] Quia, vt quidam ait, beatus est ille, qui felix fuerit in filios, incertum enim est, an filij tui probi, & virtutis amantes pariter, & imitantes futuri sint. [Contextu rerum] Ordine rerum. [Idem cum Atheniensium] Diximus supra quod Socrates, quòd alienos deos introduceret, & quòd adolescentes corrumperet, in carcerem coniectus 11. iudicum sententijs, vt legitur in Phedone Platonis damnatus fuerit, & cum ei poculum venenatum (nam illum Athen. honoris gratia, eo mortis genere honestiori necari voluerunt) poculum inquam esset oblatum, & coniux eius Xantippe vociferaret, ac diceret, innocēs moriturus es mi vir. tum ille, satius ne putasti me mori nocētem? Socrates in articulo mortis philosophiæ memor, vxoris suæ dementiam notauit, quæ quasi doloris argumentum rem quæ sibi consolationem debebat afferre, lamentaretur. legitur in vita Socratis non Xantippem eius vxorem, sed Apollodorum ea dixisse, quæ Valerius ascribit vxori. De morte Socratis hæc habentur, Anitus quidam Athenis sæpe derisus à Socrate propter eius ineptias, cōtra Socratem cum multos alios, tum Aristophanem poetam concitauit, qui grandi pecunia corruptus comœdiam scripsit in Socratem, in qua illum notabat quod nebulas coleret, & Atheniensium religionibus detrectaret, & quod præterea iuuenum mentes sic imbueret, vt parentibus manus inferre pie, & officiose possent, quæ cum ad vulgi aures peruenerunt (nam in scena recitata est comœdia illa) sic omnes in Socratem ira accensi sunt, vt postero die in iudicium tractus fuerit, & eum accusauerunt tres. Anitus, Lycon, & Melytus, quod. s. iura violaret, quæ ciuitas haberet, deos esse non existimans, & alienos deos induceret, & quòd contra ius, & fas iuuenes corrumperet, pro quo Plato orationem habuisse dicitur ad præceptoris sui defensionem, qui non est auditus, quare Socrates non iudicio, sed furore quodam damnatus, & in carcerem coniectus, paulo post publico veneno necatus est. sed post paucos dies pœnitentia ductus populus quamuis sero, interfectum lugent, prædicant omnes illum sanctitate pium, ac clarissimarum omnium virtutum venerabilē extitisse. indicitur publicus mœror, clauduntur officinæ, & gymnasia, fit impetus in accusatores, qui omnes supplicio affecti, & fugati fuerunt. Socrati verò ab Athen. ærea statua Lysippi opus, in celeberrimo loco posita fuit, stetit Socrates in carcere 30. dies teste Sen. epistola ad Lucilium 71. potuit, inquit, Socrates abstinentia finire vitam, & inedia potius, quam veneno mori 30. tamen dies in carcere, & expectatione mortis exegit. Scelerata] impia ad eum, qui omnia de se pietatis documenta dederet. [Immensam] scilicet dixerim. [Sui] idest suæ sapientiæ & fortitudinis.

Vxor an ducenda.

Subsessor alieni matrimonij.

ASCEN. SOcrates quasi quoddam oraculum] .i. promptuarium prouidentiæ, & cognitionis diuinæ ad danda responsa de futuris, & rebus occultis, ac de vitæ ratione terrestre, idest in terra conuersatum (cum oraculum Apollinis cœleste putetur) sapientiæ humanæ .i. quatenus homini contingere potest, arbitrabatur nihil petendum à dijs immortalibus vltra. i. vlterius quam vt tribuerent, bona. s. vera, quia hi. s. Dij demū idest solummodo, (tracta metaphora ab ijs, qui aliquid quærunt, quod si vno duntaxat in loco inuenerint, dicunt, illic demum repertum, quod idem est, ac si dicant solummodo) scirent quid esset vtile vnicuique. Autem pro sed, dicebat, aut arbitratur nos expetere plerumque. i. frequenter, aut ferè votis. s. nostris, id, quod foret melius non impetrasse. Etenim .i. nam certe sup. dicebat, ò mens mortalium inuoluta densissimis tenebris in quam. i. inquantum late patentem errorem, tu spargis preces tuas cæcas .i. improuidas .i. tu appetis diuitias, quæ fuerunt multis exitio. Tu concupiscis honores, qui pessundederunt complures. [Ipsa. i. tu voluis tecum. i. meditaris, & amplecteris regna, quorum exitus cernuntur sæpe numero miserabiles. [Tu injcis manus] .i. affectanter inhias cōiugijs splendidis. i. splendidarum fœminarum. at. i. sed hæc. s. splendida coniugia, vt i. quemadmodum illustrant aliquādo, ita euertunt, nonnunquam domos funditus. Igitur ò mens stulta desine inhiare. i. hianter intendere causis futuris tuorū malorum, quasi. i. tanquam rebus felicissimis, & permitte totū arbitrio cœlestium hoc est Dei, quia. s. Dij, qui solent tribuere bona ex facili. i. siue grauamine, aut sine difficultate possunt etiam eligere aptissime sup. ea quæ sunt tribuenda. [Idem]. s. Socrates, dicebat eos peruenire via expedita .i. à nullo impedita, ac ita facili, & compendiaria. i. breui qui agerent id, vt quales vellent videri tales etiam essent. Qua quidem prædicatione monebat aperte, vt homines haurirent potius ipsam virtutem, quam consectarentur vmbram .i. apparentiam eius. [Idem] .s. Socrates consultus .i. petitus consilium (vnde sciendum etiam passiue significare) ab adolescentulo, vtrum duceret vxorem, an abstinere se omni matrimonio, Respondit supra adolescentem illum acturum pœnitentiam vtrum

virum.i.vtrumcunque(Sunt qui legant vtrum,sed meo iudicio non recte, nam sicut de tribus vtpote, an vnam. vxorem tantum,an plures,an nullam duceret,non recte dixeris,quod horum fecisset, sed quocunque, &cet.ita in hoc loco non recte dicatur vtrum horum, vtrum virum, aut vtrumcunque si sit in vsu,horum.f.duorum)nam inquit solitudo accipiet te hinc ex cęlibatu.[Et orbitas. i.priuatio prolis legitimæ excipiet tē hinc.i.ex eodem, & interitus generis tui excipiet te hinc.i. ex eodē & hæres alienus,qui tuis potietur,excipiet te hinc.i.ex eodē cęlibatu.Et sup.solicitudo perpetua.f.pro vxore liberis,& re domestica contextus. i.cumulus cōgestus,hoc est continua materia querelarum, cum semper aliquid fit, quod displiceat in familia, exprobratio dotis. f.per vxorem, aut affines tuos, quæ & quidquid possederis doti acceptum ferent graue supercilium affinium putantium te indignum tali vxore,lingua socrus.i.matris vxoris tuæ garrula, quia vt dicit Iuuen.Desperanda tibi salua concordia socru: potest etiam dici socrus garrula lingua. i.habens garrulam linguam, subsessor alieni matrimonij. i. qui solicitet vxorem tuam de stupro,incertus euentus liberorum,quia neque scit,qui vxorem ducit,an habiturus sit liberos, nec si habuerit, quales futuri sint,hæc inquit omnia excipiente te illinc. i.ex matrimonio,si contraxeris ipsum. Metellus autem apud Gel. lib. 1.docet,in matrimonio non posse iucunde, & sine malo viuere, sed sine matrimonio nequaquam, necesse est igitur pro honesta conseruatione generis humani matrimonium contrahi, sed nulli nunc ea lex singulariter perfixa est. Ideo autem Socrates vtriusque status miserias iuueni illi proposuit, vt reuocaret à falsa opinione. Credebat enim eo quòd esset liber, & diues,vtrunque læte à se fieri posse.vnde addit auctor.Socrates sup.non est passus,iuuenem facere delectum,id est,electionem, quasi materiæ latæ in contextu. i.ab vtraque parte propositione,rerum asperatum, quia asperum est, & ducere, & non ducere vxorem,sed non est domus sine malo. Tentatio enim est vita hominis super terram.[Idē. f.Socrates,cum dementia scelerata Athen. tulisset tristem sententiam de capite eius.i.cum eum mortiadiudicasset, & accepisset forti animo & vultu constanti potionem veneni è manu carnificis, poculo admoto iam labris,inquit Xantippe vxori vociferanti inter fletum, & lamentationem, cum. f. Socratem maritum suum primi innocentem, quid ergo.i.si ideo fles,quòd innocens pereo,duxisti.i.existimasti satius.i.melius, & eligibilius esse mihi mori nocenti. O(inquit Valerius)immensa sapientia,quæ ne ipso quidem excessu vitæ potuit obliuisci sui.

DE SOLONE.

* Plut. in vita.

*Age quàm prudenter * Solon neminem, dum adhuc viueret, beatum dici debere arbitrabatur: quod ad vltimum vsque fati diem ancipiti fortunæ subiecti essemus. Felicitatis igitur humanæ appellationem rogus consumat,qui se in cursu malorum obijcit. Idem cum ex amicis quendam grauiter mœrentem videret, in arcem perduxit, hortatusque est, vt per omnes subiectorum ædificiorum partes oculos circunferret: quod vt factum animaduertit,cogita nunc tecum, inquit, quam multi luctus sub his tectis,& olim fuerit, hodieque versentur, insequentibusque sæculi sint habituri,ac mitte mortalium incommoda tanquam propria deflere? qua consolatione demonstrauit vrbes esse humanarum cladium consepta miseranda. Idem aiebat, si in vnum locum cuncti mala sua contulissent,futurum,vt propria deportare domum, quàm ex omni miseriarum aceruo potionem suam ferre mallent? quo colligebat non oportere nos, quæ fortuito patiamur, præcipua,& intollerabilis amaritudinis iudicare.*

OLIV. Age quàm prudenter]Hoc in vita Solonis apud Plut.legitur, cum in Lydiam Sardos Cresi regis rogatu Solon se recepisset, illi aurum & argentum, omniaque preciosissima,quibus rex ille abundabat, cum ambitione quadam ostentauit,sperans eo modo apud Solonem felicitatis nomen consequutum. Cum igitur per multos dies apud Cræsum moratus esset,eiusque diuitias,& preciosa quæque lustrasset,ac felicitatem cognouisset, Cræsus interrogauit, num quempiam se feliciorem vnquam vidisset? cui Solon respondit. Talem fiue Telum quendam Athen.qui cum filijs pro patria fortiter pugnans interierat. tum Cræsus vbi se opinione frustratum esse cognouit quòd primum felicitatis locum non obtineret, rursus quæsiuit ex eo, quis post telum se beatior esset, Cleobin & Bytonem Solon esse dixit, qui cum graui pestilentia omnia fermè iumenta perijssent & eorum mater ad sacra facienda curru vehenda foret, quia pedibus ire omnino religio ne prohibebatur, matris pietate. & pariter religione moti, collum subiecere iugo, & matrem ad templum ceruice traxerunt,illa deinde peractis sacrificijs Iunonem orauit, vt filijs daret,quod optimum iudicasset,& ita sequenti die mortui in cubiculo inuenti sunt, ex quo iudicatum est, mortem optimum esse omnium.Tum Cræsus indignabundus,nonne beatus tibi videor,inquit?cui respondit Solon. Immo felicem te iudico, beatum omnino negauerim, nam beatum dicimus, qui ad extremum diem in felicitate permanserit.ita esse Cræsus ipse documento maximo fuit, nam paulo post hic bellum cum Cyro Persarum rege forte gerens, prima pugna victus, atque fugatus in Sardorum ciuitatem confugit. Cyrus persecutus,expugnata vrbe,eum viuum cepit,& ingenti rogo impositum cremari volebat,qui cum palo staret alligatus,lignaque circumponerentur magna voce ter Solonem vocasse dicitur,quod cum Cyro delatum esset ab eo percunctari iussit, quid ita Solonem inuocaret, qui cum rem omnem explicasset, Cyrus ad se rediens, humanamque conditionem excogitans,intellexit tale quiddam sibi quoque accidere posse, quia sub eiusdem fortunæ potestate positus esset, & propterea illum liberare constituit, itaque iussit inde quamprimum amoueri, nec eum solum vita donauit, verum etiam summo honore quoad vixit apud se habuit. hoc modo Solon visus est hac sapienti oratione alterum seruasse ex regibus,alterum cautiorem, prudentioremque reddidisse. [Neminem beatum] Multi quidem felices sunt,sed nō beati, beatos dicimus, qui ad extremum vsque vitæ suæ diem in felicitate permanserint.[Ad vltimum vsque fati diem] Vnde Ouid. Sed vltima semper,Expectanda dies homini est,dicique beatus, Ante obitum nemo supremaque funera debet.[Rogus] Mors, & respicit ad historiam supradictam, rogum dixit mortem, à præcedente,quod sequitur,nam rogis semper imponebantur mortui,apud maiores. [Idem,cum ex amicis quendam grauiter mœrentem,]hoc idem in eius vita continetur. Adolescens quidam familiaris Solonis,tristis admodum erat,quòd ei multa aduersa contigissent, quod cum sensisset Solon consolaturus adolescentem in eminentiorem vrbis locum eduxit, iubetque cunctas subiectas oculis domos percurrere, secumq; cogitare, quod malorum genera, quantique luctus sub illis tectis essent, ac futura essent, nec existimare vellet sibi incommoda soli tanquam propria accidisse. Incommoda tanquam propria, Ouid. neque enim fortuna querenda sola tua est,Similes aliorum respice casus. Mitius ista feres Incommoda humanos casus.]Consepta]Quasi quædam ouilia, & claustra.[Idem aiebat si in vnum locum] Hoc cum superiori coniungit Plut. quod separatim narrat Val. cùm enim Solonis quidam familiaris admodum tristis consolationem non admitteret,Solon ne desperatione grauius quidquam consuleret,amicus ille, hoc consolationis genus attulit finge, inquit, animo omnia omnium male in vnum cumulum esse congesta, nunquid tuam potius quam æquam illorum malorum partem in domum deportabis? & hæc verba cum diligentius considerasset adolescens desperatione deposita, consolationem admisit, significabat autem Solon, non quæ nobis accidunt propria iudicare, nec ea debere nos inconsolabiliter ferre. [Contulissent] Congessissent in cumulum. [Fortuito] Sæuiente fortuna.

ASCEN. Age(adhortandi vox,q.d.dijudica mecum)quam.i.quantum prudenter Solon Athen.legumlator,arbitrabatur, neminem debere dici beatum, dum adhuc viueret, quod. i. quia subiecti essemus fortunæ ancipiti vsque ad vltimum diem fati,id est,mortis. [Ergo rogus.f.quo mortuorum cadauera vrebantur,aut sepulchrum,consumat.i.perficit appellationem felicitatis humanæ,qui.f.rogus,hoc est finis vitæ siue per rogum,siue per sepulturam significandus, objicit se incursu pro incursui,aut legas incursui malorum.i.ne mala aliqua incurrant,quia mors vltima linea rerum est.[Idem.f.Solon,cum videret quendam ex amicis mœrētem grauiter,perduxit sup.eum in arcem.i.vt dicunt in turrim, aut summam domum vrbis,& hortatus est sup.eum,vt circunferret oculos per omnes partes ędificiorum subiectorum. i.visui, quod vt .i. postquam Solon animaduertit factum, scilicet ab amico suo,inquit cogita nunc tecum,quam multi luctus, & i. simul fuerint olim,& versentur hodie sub his tectis, & habituri. i. mansuri

mansuri sint in sæculis sequentibus,ac mitte.i.omitte deflere incommoda mortalium.i.quæ omnibus contra sunt, tāquam propria.i.tanquam essent tua vnius,aut tibi soli.Qua consultatione Solon.sup.demonstrauit vrbes esse consepta. i quasi claustra quædam miseranda cladium humanarum. i. in quibus cum hominibus clades humanæ includantur, vt oues noctu in septis suis cum pastoribus. Idem.s.Solon aiebat, si cuncti contulissent sua mala.i. incommoda in vnum locum, futurū sup.esse,vt singuli mallent deportare domum propria.s.mala, hoc est incommoda,& miserias, quam ferre domū sup. suam portionem.i.quæ cuique contingeret, si æqualibus portionibus mala cōdiuiderentur ex omni aceruo miseriarum.(Quod vt de multis verum esset,ita de omnibus verum fore difficile est intelligere, nam qui grauissimum pondus miseriarum afferret minus facta tali partitione referret,veruntamen fortasse non multo tolerabilius, nam licet multum de miserijs suis remitteret, & parum alienæ miseriæ, respectu demissæ assumeret,tamen quia iam nota mala mitius ferrentur, quam noua,& quibus nullam dedimus ansam,tollerabilius forte multas miserias nostras quam paucas alienas nobis inditas ferremus,) [Quo.s.dicto Solon colligebat. i.concludebat, nos non oportere iudicare, ea quæ patiamur fortuito sup. esse amaritudinis præcipuæ,& intolerabilis.

DE BIA PRIENENSI.

*Cic. Parad. 1. Senec. vero lib. 2. c. 5. de tranquil. & epist. 9. de Stilpone refert.

*Bias * autem cum patriam eius Prienem hostes inuasissent,omnibus,quos modo sæuitia belli incolumes abire passa fuerat,preciosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus quid ita nihil ex bonis suis secum ferret, Ego,inquit,vero bona mea mecum porto. pectore.n.illa gestabat,non humeris:non oculis visenda, sed æstimādā animo;quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt: & vt manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt.*

OLIV. Bias autem] Hoc exemplum & Cic. ponit prima Parad. vbi arguit ab auctoritate, diuitias appellari non debere, nec esse bona,quod cum aliorum, tum Biantis maxime testimonio probat,cum dicit,nec non sæpe illum laudabo sapientem Biantem, vt opinor,hoc ideo dixit, quia sunt nonnulli, qui dicunt non Biantem,sed Pittacum fuisse, qui nominatur inter septem sapientes, cuius cum patriam Prienem cepisset hostis,cæterique ita fugerent, vt multa de suis bonis asportarent, cumque esset admonitus à quodam, vt idem ipse faceret,ego vero,inquit facio,nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ, ne sua quidem putauit, quæ & nos etiam appellamus bona.[Honustis] Pressis,& oneratis,sed inter oneratum & honustum hoc interest, quod oneratus pro qualicunque pondere pressus,onustus,cui onus ipsum honori est,& alterum quidem aspiratur, videlicet honustus, alterum.s.oneratus sine aspiratione exaratur. Omnia mea.s.virtutes quæ sola bona sunt, & sua cuiusque vere dici possunt, quæ nulla ratione possunt amitti, vt sæpe dictum est. [Labefactari] Conquassari,corrumpi, subduci.

ASCEN. Bias autem cum hostes inuasissent] Prienen patriam eius, omnibus(quos modo sæuitia belli passa fuerat, abire,incolumes.i.saluos) fugientibus honustis pondere rerum preciosarum.interrogatus quid ita.i.cur nil ferret secum ex bonis suis,inquit.ego vero.i.pro certo,porto mecum bona mea. Enim pro quia, ipse gestabat sup.bona sua pectore nō humeris,& nō visenda oculis,sed æstimāda.i.appretianda animo, quæ inclusa domicilio mentis, nec queunt labefactari manibus mortalium,nec Deorum propter liberum arbitrium. (de potentia tamen absoluta,Deus bona animi auferre posset,sed nollet,quia natura ipsius est boni argumētatiua) & vt idest, quemadmodum bona animi, hoc est virtutes præsto. i. præsentes,& paratæ sunt,manentibus,id est,persistentibus in patria sua:ita non deserunt fugientes.s.iusta de causa,quia alioqui virtus cedere nescit.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

*Plat. ipse epist. 7. Cic. epist. 1. ad Q. Fr.

*Iam Platonis * verbis abstricta, sed sensu præualens sententia, qui tum demum beatum terrarum orbem futurum prædicauit,cum aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.*

OLIV. Iam Platonis]Breue Platonis dictū, sed sapientia plenum qui tum res humanas stabiles fore dixit, mundumq; beatum,si aut sapientes regerent,aut regentes saperent, quod Lactantius diu.in instit. confirmat, dicit enim Plato dixit beatas ciuitates fuisse futuras,si aut philosophi regnarent,aut reges philosopharentur. [Abstricta] Breuis,& præcisa.

ASCEN. Iam(continuatiue est, vt iam sæpe admonuimus particula) sententia Plat.abstricta.i.abbreuiata verbis, sed præualens sensu. [Qui]. s.Plato prædicauit orbem terrarum.i.mundum hunc futurum,tum demum beatum, cum aut sapientes cœpissent regnare,aut reges sapere.

DE QVODAM REGE.

*Stob. ser. 36.tale qd tribuit Antigono.

*Rex * etiam ille subtilis iudicij, quem ferunt traditum sibi diadema priusquam capiti imponeret, retentum diu considerasse,ac dixisse:O nobilem magis,quàm felicem pannum, quem siquis penitus cognoscat, quàm multis sollicitudinibus, & periculis, & miserijs,sit refertus,ne humi quidem iacentem tollere vellet.*

OLIV. Rex etiam ille] De huius regis nomine nulla fit apud Plu. mentio, nec apud alios quos ipse legerim. [Diadema] Honor.& redimiculum capitis est, à ligando dictum. [Nobilem] Quia reddit homines claros.[Quam felicem] Quia plus amaritudinis sentiat, quàm felicitatis. Humi tollere] Ne dum cum labore, & periculis.

ASCEN. Rex, &c.] Ordo,ille etiam rex,cuius nomen ignoratur, sup.fuit subtilis iudicij,quem ferunt considerasse, diadema.i.insigne capitis regii traditum sibi insigne, videlicet regiæ potentiæ retentum diu.s.in manibus,priusquam imponeret capiti.s.suo,ac dixisse.O pannum.(Est enim fascia quædam,cui corona superimponebatur apud Persas) nobile magis,quam felicem. i.facientem potius hominē nobilem quam felicem,quem siquis cognoscat penitus, quam multis sollicitudinibus,& periculis, & miserijs sit refertus, ne quidem, i. non saltem, aut non etiam vellet tollere. i. efferre eum iacentem humi.i.super terram.

DE XENOCRATE PHILOSOPHO.

*Simonidi tribuit Plutar. de tuēda bona valet. & Stob. ser.31.

*Quid * Xenocratis responsum, quàm laudabile? cum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset, vno ex his quærente,cur solus linguam suam cohiberet,quia dixisse me,inquit,aliquando pœnituit, tacuisse nunquam.*

OLIV. Quid Xenocratis]Huius philosophi & alia,præter hoc responsum, dicta sapienter, multa leguntur, nam hoc in primis quasi simile superiori dictitare solebat, multa quidē audiēda,pauca vero dicēda,quoniam hominibus os vnum & aures duas natura dedisset,rursus iniuriam illatam, infamem esse inferenti,non patienti. Item cum incidisset in obtrectatorem, & maledicentem ab eo quamprimum fugiens ait. tu linguæ tuæ seruus es, ego vero mearum aurium dominus sum,pari ratione, cum vidisset duci furem ad supplicium dixit,fures maiores trahunt ad supplicium minores.

ASCEN. Quid Xenocratis, &c.] Ad leuandum fastidium legenti, varia vtitur ratione dicendi,nunc interrogatiue, nunc admiratiue, nunc continuatiue, nunc ex abrupto,nunc citra omnem figuram rem explicans. Hoc itaque loco vtitur modo interrogandi.[Quid] Sup. dicēs, aut censebis responsum Xenocratis.s.Philosophi.[Quàm] i.quantum laudabile sup. est? q.d.maxime laudabile esse. Cum Xenocrates interesset sup. cum summo silentio sermoni quorundam maledico. i. diffamatorio, aut detractorio,vno ex his.s.maledicis, quærente.i cum vnus,quæreret, cur solus cohiberet linguam suam, inquit.i.respondit, quia pœnituit aliquando me dixisse. i. locutum fuisse,& nunquam pœnituit tacuisse. Quod quidem recte dixisse potuit,si nunquam tacuerit, vbi loquēdum fuit. Non enim astipulor illi versiculo hinc fortassis tracto. Nam nulli tacuisse, nocet, nocet esse locutum.cum canes muti tam acriter arguantur à propheta Domini.

DE ARISTOPHANE.

*Dictū de Alcibiade refert Plu.

*Aristophanis * quoque altioris est prudentiæ præceptum, qui in comœdia introduxit remissum ab inferis Atheniensem Periclem,vaticinantem, non oportere*

in vrbe nutriri Leonem sin autem sit alitus, obsequi ei conuenire. Monet enim, vt præcipuæ nobilitatis, & concitati ingenij iuuenes refrenentur, nimio vero fauore, ac profusa indulgentia pasti, quo minus potentiam obtineant, ne impediantur, quod stultum, & inutile sit eas obtrectare vires, quas ipse foueris.

OLIV. ARistophanis] Hic scriptor comœdiarum, qui in comœdia quadam Periclem Athen. ducem ex inferis excitatum ita loquentem introducit, non oportere in vrbe nutriri Leonem, sin autem sit alitus, obsequi ei conuenire, hic sapienter monuit Athenien. in comœdia, coercendos. s. esse nobilissimos adolescentes, ne nimia indulgentia insolentiores facti, postmodum fiant intolerabiles, quia stultum, & inutile sit quas vires ipse nutrieris, eas non velle pati. [Obtrectare] resistere.

ASCEN. ARistophanis, &c.] Præceptum quoque Aristophanis antiquæ comœdiæ scriptoris, est prudentiæ altioris. i. præ cæteris altæ. Qui introduxit in comœdia. s. veteris, Periclem Athen. remissum ab inferis vaticinantem, non oportere Leonem. i. virum ferocis ingenij, & præpotentem nutriri in vrbe scilicet Athen. sin autem. i. sed si sup. Leo sit alitus. i. educatus, & nutritus conuenire. i. conueniens, & vtile esse obsequi. inseruire. Enim pro quia Aristophanes supra monet hoc dicto allegorico, vt iuuenes præcipuæ nobilitatis, & ingenij concitati. i. acris & ardentes, refrenentur. s. ab ineunte ætate eorũ, vero. i. sed ne iuuenes supple pasti. i. educati, & aliti, nimio fauore, ac indulgentia. i. facilitate, & permissione (vt dicunt) propriæ voluntatis, profusa, idest, nimia, impediatur, quo minus. i. vt non obtineat potentiam, quod idest, quia sit stultum, & inutile, immo perniciosum obtrectare eas vires quas ipse foueris.

DE THALETE PHILOSOPHO.

*Laert. in vita. *Mirifice * etiam Thales, nam interrogatus, an facta hominum deos fallerent, Nec cogitata, inquit, vt non solum manus, * sed etiam mentes puras habere vellemus, cum secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credidissemus.*

* καρδὶ ο- γνώσης θεὸς.

OLIV. MIrifice] Thaletis sententia non modo sapiens, sed etiam religiosa, & Christiana, quod homines non facere, sed ne cogitare quidem turpe quidquam debeant, nam interrogatus, an Deum fallerent facta mortalium, sed nec cogitata quidem respondit, quia Deus omnia nouit, & humanæ mentis arcana, vnde versus extant in hanc sententiam. Cum quid turpe facis si me præsente rubescis, Cur præsente Deo, non magis ipse rubes? Pacu. idem sensisse videtur, qui ait, Iouis oculum omnia cernens, vidit & quæ ciuitates interius gerunt. [Manus] Quantum ad facta [Mentes] Quantum ad cogitata.

ASCEN. MIrifice etiam Thales] . s. philosophus Milesius vnus è septem supra respondit. Nam interrogatus, an facta hominum fallerent. i. latenter deos, inquit. i. respondit, nec cogitata. i. ne cogitata, quidem hominum fallunt deos, quia Deus scrutator est cordium, hoc autem dixit, vt vellemus habere non solum manus puras à turpi, & iniquo facto, sed etiã mentes. s. puras à turpi, ac iniqua cogitatione, cum. s. ita sit, quod credidissemus. i. persuasum habuissemus, numen cœleste. i. Deum adesse secretis cogitationibus nostris. [Ac ne quidem] . i. non etiam, quod sequitur supple dictum est minus sapiens, cum tamen hoc sit reuera sapientissimum, & quod magnam cum merito mortalibus iniiciat, non solum pure viuendi, sed etiam caste cogitandi.

DE THEMISTOCLE.

*Cic. li. 2. de off. de sua filia dixisse, refert Plut. in vita, & apoph. *AC ne * quod sequitur quidem minus sapiens, vnicę filiæ pater Themistoclem consulebat, vtrum eam pauperi, sed ornato; an locupleti, sed parum probato collocaret. Cui is, Malo, inquit, virum pecunia, quàm pecuniam viro indigentem. Quo dicto stultum monuit, vt generum potius, quàm diuitias generi legeret.*

OLIV. VNicæ filiæ] Sapienter hoc Themistoclis dictum fuit, qui cum à viro quodam consuleretur, nunquid filiam suam pauperi, sed probato, an diuitiis, sed inornato viro locaret, respondit, se malle virum pecunia, quàm pecuniam viro indigentem, voluit hominis notare stultitiam, qui dubitaret virtutem præferre diuitijs, hoc idem Cic. lib. 2 offic. testatur, dicit enim si res in contentionem veniet, nimirum Themistocles auctor adhibendus, qui cum consuleretur, vtrum bono viro pauperi, an minime probato diuiti filiam collocaret, ego, inquit malo virum, qui pecunia egeat, quàm pecuniam quæ viro. [Collocaret] nuptui daret. [Legeret] Pro eligeret.

ASCEN. VNicæ, &c.] Pater vnicæ filiæ consulebat. i. petebat consilium Themistoclis vtrum collocaret. i. matrimonio coniungeret, eam. s. filiam vnicam pauperi. s. viro, sed ornato. s. prudentia, & cæteris virtutibus, an locupleti, sed parum probato, cui is. s. Themist. inquit. i. respondit, Ego malo. i. magis volo virum indigentem pecunia, quæ pecuniam indigentem viro. [Quo dicto Themist. monuit stultum. i. imprudentem patrem vt legeret. i. eligeret potius generum, quàm diuitias generi. Cæterum quia hoc consilium ad mundanam pertinere putabitur sapientiam, & superius ad cœlestem, videatur hoc illo minus sapiens, nisi hoc etiam ad cœlestem faciat. Nam non parum comperit ad cœlos aditum qui virtutem præfert diuitijs, quas qui contemnit, se deo dignum gerit. iuxta illud Maronis, quod magni æstimabat Seneca, Aude hospes cõtemnere opes, & te quoque dignum finge deo. Et reuera, si liceat sanctis stabilire, (vt certe licet] Saluator noster inter præcipua ad cœlum compendia, & re & verbo paupertatem docuit amplexandam.

DE REGE PHILOSOPHO PATRE Alexandri.

* Cic. li. 2. de off. *AGe * Philippi quam probabilis epistola, in qua Alexandrum quorundam Macedonum beneuolentiam largitione ad se attrahere conatum, sic increpuit, Quæ te fili ratio in hanc tam vanam spem induxit, ut eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorem tui * compulisses? à caritate istud * præstatur. At uero ante Philippus maiore ex parte mercator Grecię, quàm victor.*

* cõpulisset? * probat.

OLIV. AGe Philippi] Hoc etiam in vita Alex. legitur, quòd cum esset adolescens liberalitate quadam ductus, at popularem factionem acquireret, muneribus ad se trahere conabatur princeps Maced. quod vbi intellexit pater, per literas admonuit filium, amicos pecunia comparatos, nunquam fideles esse consueuisse, ponit autem ipsius verba, quibus visus est ad filium sapienter quidem Philip. nam si amoris causam pecunia faceret, deficienter pecunia, in qua beneuolentia consistit, amor esse desisteret. Cic. offic. lib. 2. præclare, inquit in epist. quadam Alex. filium Philip. accusat, quòd largitione beneuolentiam Macedonum consectetur. [Quæ te Mala, inquit, ratio in istam speciem induxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? tu id agis, vt Maced. non te regem suum, sed ministrum, & præbitorem putent, quod sordidum regi melius etiam, quòd largitionem corruptelam dixit esse, fit enim deterior qui accipit, atque ad idem semper expectandum paratior, & ita quamuis Phil. sentiret, Auus tamen Alex. & ipse Phil. non bello, sed largitione magnam Græciæ partem obtinuit.

ASCEN. AGe (adhortandi vox) Quàm. i. quantum probabilis, idest commendabilis supra est aut fuit, epist. Phil. s. regis Macedoniæ patris Alexandri Magni in qua. s. epist. Phil. supra increpuit. i. reprehendit Alex. s. filium suum conatum attrahere ad se largitione. i. larga munerum, & pecuniarum collatione, beneuolentiam quorundam Maced. sic. i. hic verbis. O fili quę ratio induxit te in hanc tam vanam spem, vt existimares eos futuros tibi fideles, quos compulisses pecunia ad amorem tui, idest, vt te ament? istud. s. amari præstatur à charitate. i. beneuola dilectione. At vero. i. sed certe aut pro vero Phil. auus. s. Alex. & ita pater Phil. sup. fuit ex maiore parte mercator greciæ, quam victor, quia plus acquisiuit per largitionem, quàm per bella. Multi textus habent ante, vbi nos Oliuerium secuti auus legimus.

DE ARISTOTELE PHILOSOPHO.

* Plut. in Alex. Laert. in Aristot. *RIstoteles * autem Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum mittens monuit, vt cum eo, aut quàm rarissime, aut quàm iucundissime loqueretur,* quo

Curt. li. 8. Arria. li. 4. Iust. li. 15. hic li. 9. c. 3

quo scilicet apud regias aures, vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior. At ille dum Alexandrum Macedonem Persica salutatione gaudentem obiurgat, & ad Macedonicos mores inuitum reuocare beneuole perseuerat, spiritu carere iussus, seram neglecti salubris consilij pœnitentiam egit. Idem Aristoteles de semetipso in neutram partem loqui debere prædicabat, quoniam laudare se, vani, vituperare, stulti esset. Eiusdem est vtilissimum præceptum, vt voluptates abeuntes consideremus, quas quidem sic ostendendo minuit. fessas enim, pœnitentiæq; plenas animis nostris subiecit, quo minus cupide repetantur.

OLIV. ARistoteles] Hæc verba sunt Arist. admonentis Callist. quem ad Alex. mittebat cum illum ipse sequi non posset, disce in auribus regum, aut iucunda dicere, aut silentium seruare, nam silentium te tutiorem, iucunditas gratiorem faciet. quod tamen Callisthenes non seruauit, nam cum Alex. Persas vicisset, & more gentis illius Maced. suæ iam libertatis obliti Alex. adorare cœpissent. Callisth. id vt faceret, nunquam adduci potuit, sed cum in conuiuio Alex. omnibus odoratibus porrexisset, Callistheni quia non adorauerat non porrexit, quod grauiter ferens tacitus non tulit, sed Alex. vltro vehementius reprehendit, quod omissis Maced. moribus se Persarum delitijs, lasciuijsque dedisset, quo indignatus Alex. obiecto illi falso crimine, quod Hermolai coniurationis aucto extitisset, in carcerem conijci iussit, vbi pediculari morbo consumptus est, alij cruci affixum fuisse tradunt. Cares vero refert 7. menses in compedibus seruatum ob nimiam vrinam concreto pedore, ac sordibus supremum diem obijsse. Iust. vero dicit, quod cum truncatis crudeliter manibus, abscissisque auribus, ac naso labijsque, deforme, ac miserandum spectaculum omnibus reddidit, insuperq; iussit eum cum cane in cauea clausum ad metum cæterorum circunferri, & tunc Lysimachum miseratione commotum venenum ei remedium calamitatum dedisse, ob quam rem indignatum Alex. iussisse Lysimacũ obijci ferocissimo Leoni deuorandum, quem Lysimachum manu manipulo inuoluta, & in os eius immissa, ereptaq; lingua necasse, cuius rei admiratione motum Alex. cum liberasse ferunt. Sero pœnituit Callisthenem, saluberrima præceptoris sui præcepta contempsisset, nam si morem gessisset Alexan. nunquam tam crudeles pœnas dedisset. Idem de semetipso. [Negabat Arist.] Quenquã de semetipso laudando, aut vituperando loqui debere, cum alterum vani, alterum diceret stulti hominis esse. [Eiusdem vtilissimum præceptum] Pari ratione dicebat voluptatis tunc fines diligenter considerandos, vt cum turpissimos, amarissimosq; nouerimus, non eas tantopere expetemus, sunt enim voluptatum fines amaritudine, pœnitentiaq; referti.

Callisthe-ni mors.

ASCEN. ARistoteles autem, &c.] Monuit vt loqueretur cum eo, scilicet Alex. aut quàm rarissime, aut quàm iucundissime. i. idest, scire licet, cur id fecerit, quia quo. i. ideo vt vel esset tutior apud regias aures silentio, & ita nihil dicendo, quo regem offendat, vel esset acceptior sermone. i. propter sermonem iucundum. [At. i. sed ille Callisthenes dũ obiurgat Alex. Maced. i. qui esset Maced. & ita longe abesse deberet ab adulatione Persica, tamen gaudentem salutatione Persica .i. quæ fieret cum adoratione more Persarum, & perseuerat reuocare inuitum. s. Alex. beneuole ad mores Maced. iussus carere spiritu. i. necatus, egit pœnitentiam seram .i. nimis tardam consilij salubris, quod Arist. dederat neglecti. s. à se. [Idem Aristot. Prædicabat in neutram. i. non in alteram, hoc est non debere supra quenquam loqui de seipso in alteram partem, hoc est neque bonam, neque malam, quoniam laudare se esset vani, & vituperare se stulti. [Eiusdem. s. Arist. præceptum vtilissimum est, vt cõsideremus voluptates abeuntes. i. quales sint, dum abeunt à nobis satietate, & nausea captis. [Quas. s. voluptates quidem. i. certe, ipse minuit. i. parui, aut minoris æstimandas docuit, ostendendo sic. i. in profectu earum. Enim pro quia, ipse subiecit animis nostris. i. contemplandas obiecit voluptates fessas. i. nos amplius afficere valentes, & plenas pœnitentiæ. Trahit enim omnis voluptas secum pœnitentiam comitem, vnde Flac. in epist. Sperne voluptatem, nocet empta dolore voluptas, & de Venere solitum aiunt Arist. dicere, quod omnis anima tristetur post eam. Ideo autem hoc monuit, quo. i. vt voluptates repetantur .i. iterum petantur minus cupide.

DE ANAXAGORA PHILOSOPHO.

*NEc parum prudenter Anaxagoras interroganti cuidam quisnam esset beatus, Nemo, inquit, ex ijs quos tu felices existimas, sed eum in eo numero reperies qui à te ex miserijs constare creditur. non erit ille diuitijs, & honoribus abundans, sed aut, exigui ruris, aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis, ac pertinax cultor, in * secessu, quàm in fronte beatior.*

* Sensu q̃ facto bea.

NEc parum] Interrogatus Anaxagoras, quisnam beatus esset, sapienter respondit, neminem ex ijs quos felices esse putant homines, sed hi, qui paruo contenti sunt, quos vulgus miseros & putat, & dicit, & fœlicitatem mentis intelligebat, non eam, quæ in operibus, aut dignitatibus falso putabat. [Non ambitiosæ] Vt qui doctrinæ studet, non ambitionis, sed virtutis consequendæ scientiæ gratia studet. [In secessu] Hoc est in pectore, & sui ipsius conscientia. OLIV.

NEc]. i. & non, & Anaxagoras. i. philosophus, inquit, non parum. i. multum prudenter cuidam interroganti quisnam esset beatus. Nemo ex ijs, quos tu existimas esse felices, sed tu reperies in eo numero. s. beatorum, eum qui creditur se constare ex miserijs. [Ille] scilicet vere beatus, non erit abundans diuitijs, & honoribus, sed erit fidelis, ac pertinax. i. assiduus cultor, aut exigui ruris, aut doctrinæ non ambitiosæ. i. non quærentis honores populares ens supra aut existens beatior in secessu. i. mentis. s. tacite, & apud se, quàm in fronte. i. appafitione, & ostentatione exteriori, aut in secessu. i. fine vitæ, quàm in fronte. i. principio, quia virtutis merces in fine est, voluptatis in principio, vt in litera Pythagoræ bellissime describit Maro. ASCEN.

DE DEMADE.

DEmadis quoque dictum sapiens, nolentibus enim Atheniensibus diuinos honores Alexandro decernere, videte, inquit, nedum cœlum custoditis, terram amittatis.

DEmadis] Hic orator fuit præstantissimus tempore Demosthenis, qui pro Neptine orauit, & cum Athenis esset atque in senatu promulgatum foret vt Alex. in numero deorũ, & pro filio Iouis haberetur, idq; Athenienses ægre ferrent, & omnino recusarent, in mediũ processit, & dixit. videte Athen. nedum cœlum custoditis terram amittatis i. Alex. iratus, vos perdat hic, vt legitur in vita Demosth. orator fuit Demosthenes maior. hunc Aul. Gel. libro 9. cap. dixit, accepisse à rege 10. talenta, vt taceret, quo tempore, inquit tragœdus sibi gloriæ ducebat, talentum magnum sibi ob vnam fabulam datum esse, homo hic eloquentissimus suæ ciuitatis Demades ei respondisse dicitur, mirum tibi videtur, vt facerem decem talenta à rege accepi. OLIV.

DEmadis, &c.] Dictum quoque Demadis supra est sapiẽs. Enim pro quia, inquit Ath. nolentibus decernere, idest decreto attribuere, Alex. scilicet magno, honores diuinos, videte. i. prospicite, ne dum uos custoditis cœlum. i. latriam deorum immortalium, quàm non vultis decernere Alexan. viro mortali, amittatis terram. i. vrbẽ, & ditionem in terris, Quod dictum auctori quidem sapiens videtur, se christiano homine penitus indignum esset, qui potius vitam ne dum terras suas amitteret, quàm diuinos honores homini decerneret, nisi ad honorem dei referret, quomodo dictum est, nimis honorati sunt amici tui Deus, &c. ASCEN.

DE ANACHARSI.

*QVam porrò * subtiliter Anacharsis leges aranearum telis comparabat, nam vt illis infirmiora animalia retineri, valentiora transmitti, ita his humiles, & pauperes constringi, diuites & præpotentes non alligari.*

* Plut. in Solon. Zaleuco tribuit. Stob. ser. 43.

QVam porrò] Hic Anacharsis, vt refert Arist. philosophus fuit ex Scytharum genere, sapientiæ admirandæ, vt Cic. meminit lib. vlt. Tusc. quomodo, immo affirmat Herod. lib. 3. hist. neminem è Scythis sapientem audisse præter hunc vnũ, quem sapientissimum fuisse testatur, sed teste Iosepho lib. 2. ad grammaticum, cum è Græcia reuerteretur ad suos, & conaretur suis inducere Græcorum leges, à fratre in venatione OLIV.

sagitta

sagitta percussus interijt dicens, se gratia eloquij & disciplinæ in Græcia seruatum, ob illa in patria periret, cum igitur hic ex eo quæreretur, cur non essent tibicines in Thracia, respōdit, quia nec vires, hoc est vinum. [Comparabat. Hic leges telis aranearum, quia quemadmodum aranearum telæ minuta animalia detinent, à maioribus dilacerantur, ita quoque leges homines pauperes, & miseros deterrent, magnos, & præpotentes non ita. [Infirmiora] Vt fucos [Præpotentes] Valde potentes, qui ciuicam conditionem excedunt.

ASCEN. QVam, &c.] Porrò. i. sed quàm. i. quantum subtiliter Anachar. philosophus e Scythia, comparabat telis aranearum. i. quas araneæ texunt. (Est enim telis datiuus à nominatiuo telæ telarum) leges. Nam sup. ait, videmus, vt animalia infirmiora, vt muscas, & culices retineri illis. s. telis, & valentia. s. animalia, vt vespas, stelliones, mures, &c. transmitti illis. idest mitti trans illas. ita sup. aiebat humiles, & pauperes constringi his. s. legibus, & diuites, ac præpotentes non alligari.

DE AGESILAO.

* Multo aliter Plu. in apoph. Agesil.

NIhil etiam * *Agesilai facto sapientius, siquidem cum aduersus remp. Lacedæmoniorum conspirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuo abrogauit, quæ de indemnatis supplicium sumi vetabant. comprehensis autem, & interfectis sontibus, easdem euestigio restituit, atque vtrunque simul prouidit, ne salutaris animaduersio vel iniusta esset, vel iure impediretur. itaque vt semper esse possent, aliquando non fuerunt.*

OLIV. NIhil etiam Agesilai facto sapientius] Multum dissentit à Plut. Val. non enim coniuratores deprehendisse Agesilaum, sed fugitiuos ex acie à capitis pęna liberasse dicit Plu. sublatis tantisper Licurgi legibus, dum absoluerentur, quod videtur verisimile esse, lex enim erat, vt ex acie fugientes capite punirentur. Cum igitur apud leuectras, pugnatum esset acri certamine, hinc à Thebanis, inde à Lacedæmonijs, & Thebani duce Epaminunda Lacedæmoniorum exercitum fudissent, atque fugassent, omnes, qui ex acie fugerant in iudicium protrahuntur per legemque capitis Pœnæ videbantur obnoxij, tunc Euphori timentes ne si sumpto his omnibus supplicio, non essent, qui deinde patriam armis tutarentur consumpta. s. ex maiori partem iuuentute, Agesilai super hac re sententiam, iudiciumque expectabant, qui sapienter, & legibus, & saluti patriæ consuluit, non enim inquit lator ero aliarum legum, cum his nec abrogare quidquā, nec addere, nec diminuere possim, sed bene res se habebit, si omissis hodie Lycurgi legibus, cras illas seruauerimus. [Conspirationem] Conspiratio malorum coniuratio. [Abrogauit] Emouit, subuertit. [Vel iniusta] Si contra leges facta. [Vel iure impediretur] Si lege perfici non posset.

ASCEN. NIhil etiam] Sup. est, aut fuit, sapientius facto Agesilai regis, seu principis Laced. siquidem. i. quoniam cum comperisset conspirationem ortam aduersus remp. Laced. abrogauit continuò leges Lycurgi, quæ. s. leges vetabant suppliciū sumi de indemnatis. i. de quibus non esset solenniter lata sententia, quam in tali discrimine præsertim vbi iudices in crimine sunt, difficile esset ferre. Autem pro sed, sontibus comprehensis, & interfectis. i. postquam fecerat eos comprehensos occidi, restituit. i. promulgauit euestigio. i. statim easdem leges Lycurgi. atque prouidit vtrunque simul, ne animaduersio salutaris, i. ad salutem reip. spectans, esset vel iniusta, si semper de indemnatis fieret, vel impediretur iure, si semper leges seruasset. [Itaque] idest & ita supp. leges Lycurgi aliquando non fuerunt. s. modico illo tempore, quo fuerant abrogatæ, vt possent esse semper, ne penitus cum rep. interirēt per cōiuratione, quæ stantibus legibus facile opprimi nō poterat.

DE HANNONE.

* Li. li. 23.

SEd nescio * *an Hannonis excellentissimæ prudentiæ consilium, Magone enim Cannensis pugnæ exitum senatui Pœnorum nunciante, inque tanti successus fidem annulos aureos trium modiorum mensuram explentes fundente, qui interfectis nostris ciuibus detracti erant, quæsiuit, an aliquis sociorum post tantam cladem à Romanis defecisset, atque vt audiuit, neminem ad Hannibalem transisse, suasi, vt protinus legati Romam per quos de pace ageretur, mitterentur. * cuius si sententia valuisset, neque secundo Punico bello deuicta Carthago, neque tertio deleta foret.* * Liu. lib. 30. & 31.

OLIV. SEd nescio] Post Cannensem pugnam cum Hannibal nuncium Carthaginem misisset de rebus in Italia prospere gestis, atque is omnia diligenter, & accurate expoluisset in senatu, Hannibalem. s. cum sex imperatoribus, quorum quatuor consules, duo dictatores, ac magistri equitum fuerant, cū sex consularibus exercitibus acie conflixisse, occidisseque supra 100. millia, cepisse supra 50. millia hostium, ex quatuor consulibus duos occidisse, ex duobus, saucium alterum toto amisso exercitu cum 50. hominibus effugisse. Magistrum equitum, qui consularis potestatis sit, fusum, fugatumque Dictatorem, quia se in acie nunquam commiserit, vnicum haberi imperatorem, Brutios, Apulos, Samnium, & Lucanorum partem defecisse ad poenos. Capuam, quæ campaniæ caput est, Hannib. esse, ad quarum rerum fidem maioremque lætitiam effundi iussisse in vestibulo curiæ annulos aureos quos tantummodo ciuium Romanorum fuisse dicebat, tantus autē erat aceruus, vt modios tres explesse dicatur, tum interrogatus est Hanno Barchinæ factioni semper aduersus num demum pœniteret belli suscepti aduersus Rom. quod Hannib. iuberet, nunquam se pœnituisse respondit, neque desiturum penitere, atque suū imperatorem accusare, donec viderit bellum illud aliqua tolerabili conditione finitum, deinde cum interrogasset ex nuncio, qui apud Cannas ad internitionem imperij Rom. pugnatum esse dicebat, totamque Italiam à Rom. defecisse, & nunquis ex latini nominis populus defecisset, & siquis homo ex quinque & 30. tribubus ad Hannib. transfugisset, an Rom. legatos ad Hannib. de pace misissent, aut nullam pacis mentionem fecissent, cum hæc omnia negasset nuncius esse facta bellum inquit, tam integrum habemus, quam habuimus, qua die Hannib. Italiam est ingressus, quare censeo legatos de pace quamprimum mittendos, cum eam habituri simus conditionibus nobis honestioribus quam illis, quod si fecisset, nec eo bello tributaria Pop. R. facta fuisset, nec tertio funditus euersa. [Trium modiorum mensuram] Liu. lib. 3. decados secundi Pun. bel. ad fidem inquit, deinde lætam rerum effundi iussit in vestibulo curiæ annulos aureos, qui tantus aceruus fuit, vt metientibus vsum fuerit, supra tres modios explesse, sunt qui dam auctores fama tenui, quæ proprior est vero, haud plus fuisse modio. Plin. nat. hist. lib. 33. promiscui sexus alterum secundo Pun. bel. neque enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ad Hannib. mitti, vnde extat planissimum exemplum dici hic modius, & hoc modium cum Liu. dixerit tres modios. Plin. vero trimodia. [Suasit protinus] Vt legati de pace. Nouerat iste Romanorum ingenia, quia excitabantur cladibus.

ASCEN. SEd nescio] An consilium Hannonis. s. principis Carth. sup. fuerit prudentiæ excellentissimæ, quia si ei obtemperatum fuisset, Carthago libera mansisset. Enim pro quia, Magone fautore Hann. nunciante senatui Penorum exitum pugnæ Cannensis. idest quam cladem illic Rom. accepissent, & fundente in fidem. idest credulitatem, aut approbationem tanti successus annulos aureos explentes mensuram trium modiorum, qui detracti erant ciuibus nostris. idest Rom. interfectis, quæsiuit, an aliquis sociorum defecisset à Rom. post tantam cladem, atque, vt. i. postquam audiuit, neminem transiuisse ad Han. suasit, vt legati mitterentur protinus Romam, per quos ageretur de pace. [Cuius si sententia valuisset. idest approbata fuisset, Carthago neque foret victa. secūdo bel. Pun. in quo tributaria facta est à Scipione maiore, neque deleta. s. à Scipione Aphricano minore tertio. scilicet bel. Pun.

DE HERENNIO PONTIO SAMNITE.

* Liu. li. 9.

NE *Samnites * quidem paruas pęnas consimilis erroris pependerunt, quod Herennij Pontij salutare consilium neglexerunt, quia auctoritate, & prudentia cæteros præstans, ab exercitu, & duce eius filio suo consultus, quidnam fieri de legionibus Romanis. apud furcas caudinas inclusis deberet, inuiolatas dimittendas respondit. Postero die eadem de re interrogatus, deleri eas oportere dixit, vt aut maximo beneficio gratia hostium emeretur, aut grauissima iactura vires confringerentur, sed improuida temeritas victorum dum vtranque*

partem spernit vtilitatis, sub iugum missas in perniciem suam accendit. Multis, & magnis sapientiæ exemplis par uulum adijciam,

OLIV. NE Samnites] Bello Samnitico T. Veturius, & Aulus Posthumius consules cum exercitum dixissent in Samnium, Pontius Herennius Samnitum imperator milites decem pastorum habitu mittit, pecoraque diuersos alium alibi pascere iubet, haud procul à Romanis præsidijs, & cum inciderent in prædatores, vt idem omnibus sermo constet legiones Samnitum in Apulia esse, Lucerinam omnibus copijs circũsedere, nec procul abesse, quin vi capiant, iam etiam rumor iste antea de industria vulgatus venerat ad Romanos, sed fidem auxere captiui eo maxime, quòd sermo inter omnes con gruebat, non erat dubium, quin Romanus opem ferret Lucerinis bonis & fidelibus socijs, ne simul Apulia, omnis ad præsentem terrorem deficeret, ea modo qua irent cõsultatio fuit, nam duæ erant viæ altera præter oram maris superi longior, sed tutior, altera per caudinas furculas breuior, sed angustior, & periculosior. Consules vt maturius opem ferre possent socijs per caudinas furculas iter facientes in locum periniquũ lapsi sunt, vnde nec progredi, neç egredi possent. Samnites igitur cum exercitum Romanum inter montes inclusum habetent, nesciebant in tam lætis rebus mire consilium quid de Rom. inclusis faciendum esset. Itaque vniuersi Herennium Pontium imperatoris patrem per literas consulendum censuerunt. Iam is grauior annis non militaribus solum, sed ciuilibus quoque obscesserat muneribus, in corpore tamen affecto vigebat vis animi, & consilij. Is vbi accepit ad furculas caudinas, inter duos saltus clausos exercitus Romanos, consultus ab nuncio filij censuit, omnes inde quamprimum inuiolatos dimittendos, quæ vbi spreta sententia est, remisso nuncio, iterumçonsultus censuit, ad vnum omnes interficiendos, quæ vbi iam discordia inter se veluti ex ancipiti oraculo data responsa sunt, placuit senem in castra duci, & in consilium admitti, qui adductus, vocatusque in consilium, ita fermè locutus est vt nihil de sententia sua mutaret, causas tantum adduceret priore se consilio vsurum, quòd optimum duceret, cum potentissimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem amicitiamque altero consilio, quod in multas ætates, quibus amissis duobus exercitibus, haud facile vires Rom. bellum instaurare posse, tertium nullum consilium esse. Cum filius, alijq; principes percunctando exquirerent, quid si media via consiliũ caperetur? vt dimitterentur incolumes & vt leges iure belli victis imponerentur, ista, quidem sententia, inquit ea est, quæ neque amicos pariat, neque inimicos tollit. Seruare modo, quos ignominia irritaueritis, ea est Romana gens, quæ victa quiescere nesciat, viuet semper in pectoribus illorum quidquid istuc præsens necessitas iniunxerit, neque eos ante multiplices pœnas expetitas à nobis quiescere sinet. [Furculas caudina] A caudino oppido dictas sibi propinquo. [In perniciem suam] Quia vt dictum est in cap. de Hu. Rom. sub iugum, & cũ singulis vestimẽtis abire permissi, turpi fœdere icto, sic irritati sunt hac ignominia, vt deditis fœderis auctoribus, & ab hoste nõ receptis, reparatoq; exercitũ, multo grauiorẽ quàm acceperant, hostibus cladẽ intulerint.

ASCEN. NEc quidem] idest & non etiam, & Samnites. s. populi Italiæ pependerunt, idest persoluerunt etiam non paruas, immo magnas pœnas consimilis erroris, quod. idest quia neglexerunt consilium salutare Herennij Pontij principis sui, sicut Carth. Hannonis qui. s. Herennius præstans. i. exuperans cæteros. i. Samnites auctoritate & prudentia, consultus ab exercitu, & filio suo duce eius. s. exercitus Sanitum, quid nam deberet fieri de legionibus Rom. inclusis apud furcas caudinas. i. angustias montium, quæ inde exire nõ poterant, respondit dimittendas inuiolatas. Interrogatus postero die de eadẽ re (nam prius consilium non placuit exercitui) dixit oportere. i. vtile esse, sup. eas deleri, vt aut gratia hostium emeretur maximo beneficio, si salui dimitterentur, aut vires hostium confringerentur grauissima iactura. idest amissione tot legionum. Sed temeritas victorum improuida. i. non prouidens futura, dum spernit vtranque partem vtilis consilij, accendit in pernicem suam, sup. legiones Rom. missas sub iugum. i. hastas treis, duas erectas & vnam transuersam informam patibuli, Ego adijciam, inquit auctor, multis & magnis exemplis sapiẽtiæ, paruulum sup. exemplum. idest minoris prudentiæ,

DE CRETENSIBVS,

CRetenses cum acerbissima execratione aduersus eos, quos vehementer oderunt, vti volunt, vt mala consuetudine delectentur, optant, modestoque voti genere efficacissimum vltionis euentum reperiunt. inutiliter enim aliquid concupiscere, & in eo perseueranter morari, exitio ea dulcedo vicina est,

CRetenses cum] Cretenses optare, & imprecari solebant his, quos maxime oderat, vt mala consuetudine delectarentur, & quotiescunque grauem ab aliquo populo iniuriam accepisset dicebant, vtinam mala consuetudine delectemini, & sub hac tam dulci, & leni imprecatione, ingens malum latebat, nam qui voluptate delectantur, seipsos conficiunt. [Oderant] Capitales hostes habebãt. [Inutiliter enim] Mala consuetudo nihil aliud est, nisi cum aliquid inutiliter concupiscimus, & in eo perseuerãter immoramur. [Efficacissimum] Validissimum, OLIV.

CRetenses cum volunt vti acerbissima execratione. i. maledictione aduersus eos, quos oderant vehementer, optant. idest imprecantur in eos, vt delectentur mala consuetudine, non sunt tamen laudandi, quòd tali execratione vtantur, sed quod agnoscunt id, quod imprecantur, videlicet delectari mala consuetudine, vnde sequitur peccatum irremissibile, videlicet finalis impœnitentia, esse grauissimum malorũ, vnde auctor & reperiunt efficacissimũ euentum vltionis modesto genere voti. i. imprecationis. Enim pro quia, concupiscere aliquid inutiliter. i. perniciose, & morari, in eo perseueranter, ea dulcedo est vicina exitio, quia ad exitium perducens. ASCEN.

VAFRE DICTA, AVT FACTA, Cap. III.

EST aliud factorum, dictorumque genus à sapientia proximo deflexu, ad vafre nomen progressum, quod nisi fallacia vires assumpserit, fidem propositi non inuenit, laudemque occulto magis tramite, quàm aperta via petit,

ESt aliud] Nunc de vafre dictis, aut factis, dicere incipit, & dicit hoc cum superiore iungendum esse, sed in hoc differre, quòd hæc non sine dolo fieri possunt, est enim vafre dictum cum aliud dicimus, & aliud innuimus. [A sapientia proximo] Quia à sapientia procedit, sed sapientiæ coniuncta est fallacia. [Vafre] Quasi valde afrum dicitur, nam constat Afros callidissimos fuisse. [Occulto] Versutia. [Aperta via] Simplici via, ac si diceret virtute. OLIV.

ESt aliud genus factorum, & dictorum progressum proximo deflexu. i. prima declinatione à sapientia, ad nomen vafri. i. astuti, aut vafre sup. facti, aut dicti, quod. scilicet genus nisi assumpserit vires fallaciæ idest deceptionis, non inuenit fidem. idest credulitatem, & propter fidem adhibitam, assecutionem propositi. s. sui, hoc est non assequitur, quod prætendit, & petit laudem magis occulto tramitte, idest dolo, quam aperta via, idest integra virtute. ASCEN.

DE QVODAM ANTISTIDE ROMANO.

SEruio * *Tullo regnante cuidam patrifamiliæ in agro Sabino præcipuæ magnitudinis, & eximiæ formæ vaccanata est, quàm oraculorũ certissimi auctores in hoc à Dijs immortalibus editam responderunt, vt quisquis eam Auentinensi Dianæ immolasset, eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret. Lętus eo dominus, bouem cum summa festinatione Romam actam, mactandam in Auentino ante aram Dianæ constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus, de qua re Antistes templi certior factus, religionem hospiti intulit, ne prius uictimam cæderet, quàm proxima se* * *aqua abluisset, eoque alueum Tyberis petente, uaccam ipse immolauit, & urbem nostram tot ciuitatum, tot gentium dominam, pio sacrificij furto reddidit.*

* Liu. li. I.

* se proximi annis aqua abluisset.

SEruio Tullo regnante] Liu. ab vrbe cond. Bos inquit in Sabinis nata cuidam patrifam. dicitur miranda magnitudine, ac specie. Fixaque per multas ætates cornua in vestibulo templi Dianæ, monumẽtum ei fuere miraculo habita, vt erat, OLIV.

erat, res prodigij loco est, & cecinere vates, cuius ciuitatis eã ciues Dianæ immolassent, ibi fore imperium. id certamē peruenerat ad Antistitem fani Dianæ. Sabinus vt primam apta sacrificio dies visa est, bouem Romam actam deducit ad fanũ Dianæ, & ante aram statuit. Ibi Antistes Rom. cum eum magnitudo victimæ celebrata fama mouisset, memor responsi, Sabinum ita alloquitur. Quidnam tu hospes paras inceste sacrificium Dianæ facere? quin tu ante viuo perfundens flumine, quod infima valle profluit Tyb. religione tactus hospes, qui omnia, vt prodigio respondere euentus, cuperet rite facta, ex templo descendit ad Tyberim. Interea Rom. immolat Dianæ bouem, id mire gratum regi, ac ciuitati fuit.] Editam] natam. Auentinensi Dianæ,] cuius templum erat in Auenti monte. [Religionem] Metum religionis, ne Deam offenderet, si eam illotis manibus immolaret.

ASCEN. SErnio Tullo regnante] .s. Rom. vaca præcipuæ magnitudinis, & eximiæ formæ est nata in agro Sab. cuidam patrifamilia, quam certissimi auctores .i. interpretes oraculum responderunt editam à Dijs immortalibus in hoc .i. ad hunc finem aut hoc fato, & portento vt quisquis .i. quicunq; immolasset eam Dianæ Auent. i. quæ Romæ in Auent. colle ædem habebat eius patria obtineret imperium totius orbis terrarũ. [Dominus] .i. pater ille familias possessor vaccæ, lætus eo .s. oraculo, constituit bouem .i. vaccam illam actam cum summa festinatione, aut quia cupidus erat talis euentus, aut ne oraculum alijs innotesceret, & vacca sibi præriperetur, Roma. mactandam ante aram Dianæ in Auent. .s. colle daturus .i. eo animo, vt daret Sab. regimen generis humani sacrificio .s. talis vaccæ, de qua re Antistes templi .i. primarius sacerdos, factus certior .i. edoctus intulit hospiti .i. homini peregrino, religionem, metum, & scrupulum, ne cæderet .i. mactaret prius victimam, quàm abluisset se aqua amnis proximi, videlicet Tyb. quia putabant aquam fluentem habere vim purgatiuã, vnde Aeneas Aeneid. 2. Tu genitor cape sacra manus, patriosque penates. Me bello ex tanto digressum, & cæde recenti Attractare nefas, donec me flumine viuo Abluero) & eo .s. hospite, aut patremfam. petente alueum Tyb. ipse immolauit vaccam, & reddidit .i. effecit pio furto sacrificij, vrbem nostram dominam tot ciuitatum, & tot gentium.

DE IVNIO BRVTO.

*Liu. li. 1.

*QVo in * genere acuminis in primis Iunius Brutus referendus, nam cum à rege Tarquinio auunculo suo omnem nobilitatis indolem excerpi, interque cæteros etiam fratrem suum, quòd vegetioris ingenij erat, interfectum animaduerteret, obtusi se cordis esse simulauit, eaque fallacia maximas virtutes suas texit. Profectus etiam Delphos cum Tarquinij filijs, quos id ad Apollinem Pythium muneribus, sacrificijsque honorandum miserat, aurum deo, nomine doni clam cauato baculo inclusum tulit, quia timebat, ne sibi cæleste numen aperta liberalitate venerari tutum non esset. Peractis deinde mandatis patris, Apollinem iuuenes consuluerunt quisnam ex ipsis Romæ regnaturus videretur, at is, penes eum summam vrbis nostræ potestatem futuram respondit, qui ante omnes matri osculum dedisset, Tunc Brutus, perinde atque casu prolapsus, de industria se abiecit * terramque communem omnium matrem existimans, osculatus est, quod tam vafre telluri impressum osculum, vrbi libertatem, Bruto primum in fastis locum tribuit.*

* Terram Italicã inquit Dion. lib. 4.

OLIV. QVo in genere] Liu. libro 1. portentum inquit, terribile visum in regia, anguis ex columna linea elapsus, cum terrorem, ac fugam fecisset, in regiam ipsius regis non tam subito pauore perculit pectus, quàm anxijs impleuit curis. Itaque cum ad pub. prodigia Hetrusci tantum vates adhiberentur, hoc veluti domestico exterritus visu, Delphos ad maxime inclytum in terris oraculum mittere statuit, neque responsa fortium vlli alij cōmittere ausus, duos filios per ignotas ea tempestate terras ignotiora maria in Græciam misit. Titus, & Aruns profecti, comunis his additus L. Iunius Brut. Tarquinia sorore regis natus iuuenis alius ingenio, quã cuius simulationem induerat. Is cum priores ciuitatis, in quibus fratrem suum ab auunculo interfectum audisset, neque animo suo quidquam Regi timendum, neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit, contemptuq; tutum esse, vbi in iure parum præsidij esset iudicauit, ergo ex industria factus ad imitationem stultitiæ, cum se suaq; prædæ esse regi sineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen, vt sub eius obtentu cognominis liberator ille P. R. animus latens aperiretur tempore suo. Is cum à Tarquinijs ductus Delphos ludibrium verius, quàm comes, aurum inclusum corneo cauato ad id baculo, tulisse donum Apollini dicitur per ambages effigiem ingenij sui simulans, quo postquam ventum est perfectis patris mandatis, cupido incessit animos iuuenum sciscitandi, ad quem eorum regnum Romanum esset venturum, ex infimo specu vocem redditam ferunt. Imperium summum Romæ habebit, qui vestrum primus ò iuuenes osculum matri tulerit. Tarquinij, vt Sextus, qui Romæ relictus fuerat ignarus responsi, expersq; imperij esset, rem summa ope taceri iubent, ipsi inter se vter prior cum Romam redissent matri osculum daret, sorti permittunt. Brutus alio ratus spectare Pythicam vocem, velut si prolapsus cecidisset, terram osculo contingit .s. quòd ea communis mater omnium mortalium esset. [Indolem exterpi] Incrementum virtutis, hoc est omnes nobiles, virtutis specimen, & incrementum præ se ferentes carpi, & ex alijs deligi ad mortem. [Vegetioris ingenij] Magis viuidi, & acutioris ingenij. [Qui ante omnes matri osculum] De Ouid. Fast. lib. 2. Consulitur Phœbus sors est ita reddita, matri Qui dederit primus oscula, victor erit. [Perinde, atque casu prolapsus] i. tanquam si pede offenso lapsus esset, [In fastis] In quibus annua gesta describebantur, & omnes magistratus.

ASCEN. QVo, &c.] In quo genere acuminis .i. callidæ sagacitatis, & vaframenti, Iun. Brut. exactor regum, & primus consul est referendus .i. recensendus in primis .i. inter primos. Nam cum animaduerteret omnem indolem .i. florem ingeniorum nobilitatis .i. nobilium puerorum, excerpi .i. paulatim ad necẽ dari & è numero viuentium tolli à Tarquinio .s. superbo rege .s. Romanorum auunculo suo, quia matris fratre, & animaduerteret etiam fratrem suum interfectum .s. à Tarquinio inter cæteros, eo quòd erat ingenij vegetioris .i. minus torpentis, simulauit se esse cordis obtusi .i. ingenij hebetis, & texit ea fallacia maximas virtutes suas. Profectus etiam Delphos cum filijs Tarquinij & Aruntes quos idem .s. Tarquinius miserat ad honorandum Apollinem Pythium muneribus, & sacrificijs, ipse Brut. tulit deo nomine .i. ratione doni, aurum inclusum baculo cauato clam .i. occulte, nescientibus id filijs regis, quia timebat, ne tutum non esset sibi venerari numen cęleste .i. Apollinis quem cœlestium deorum vnum putabant, liberalitate aperta .i. manifesta. [Deinde iuuenes] .s. filij regis, mandatis patris peractis .i. postquam peregerant mandata patris sui Tarquinij consuluerunt Apollinem quis .s. ex ipsis esset regnaturus Romæ. [At .i. sed is .s. Apollo respondit summam potestatem vrbis nostræ futuram penes eum .i. in potestate eius, qui dedisset matri osculum ante omnes .i. primus omniũ [Tunc Brutus perinde, atq; casu prolapsus, abiecit se in terrã, de industria .i. data opera, & osculatus est terram existimans supra eam communem matrem omnium [Quod .s. osculum, impressum telluri .i. terræ tam vafre .i. tam callide, vt nemo perciperet, tribuit vrbi .s. Romæ, libertatem, & Bruto primum locum in fastis .i. libris, in quorum capite consulum nomina scribebantur, ipse autem primus consulum fuit.

DE SCIPIONE SVPERIORE.

*Liu. li. 29. & Plut. in Scip.

*SCipio * quoq; superior præsidium calliditatis amplexus est. ex Sicilio enim petens Aphricam, cum ex fortissimis peditibus Romanis trecentorum equitum numerum implere vellet, neque tam subito posset eos instruere, quod temporis angustiæ negabant, sagacitate consilij assecutus est, namque ex ijs iuuenibus, quos secum ex tota Sicilia nobilissimos, & ditissimos, sed inermes habebat, ad se vocatos trecentos speciosa arma, & electos equos quam celerrime expedire iussit, velut eos continuo secum ad oppugnandum Carthaginem aducturus, qui cum imperio vt celeriter, ita longinqui, & periculosi belli respectu solicitis animis paruissent, remittere sese Scipio illam expeditionem, si arma, & equos militibus suis tradere voluissent, edixit. rapuit conditionem imbellis, ac timida*

iuuentus, instrumentoque suo cupide nostris cessit. Ergo calliditas ducis prouidit, vt quod si protinus imperaretur, graue prius, deinde remisso militiæ metu maximum beneficium fieret. Quod sequitur narrandum quoq; est,

OLIV. Scip. trecentos equites R. sine publica impensa armauit.

SCipio vero] Scip. postquam in Siciliam venit traiecturus in Aphric. voluntarios milites ordinauit, centuriauitque ex his, 300. iuuenes florentes ætate, & virium robore inermes circa se habebat ignorantes, quem ad vsum neque centuriati, neque armati seruarentur, tum ex totius Siciliæ vniuersorum numero principes genere, & fortunis 300. equites, qui secum in Aphric. traijcerent, elegit. diemq; his, qua equis, armisque instructi, atque armati adessent, edixit. Grauis ea militia procul domo, terra, marique, multos labores, magna pericula allatura videbatur, neque ipsos modo, sed parentes, & cognatos eorum ea cura augebat, vbi dies, quæ dicta erat, aduenit, arma equosq; ostenderunt. Tum Scip. renunciari sibi dixit quosdam equites Siculorum tanquam grauem, & duram horrere eam militam. Si qui inanimati essent, malle eos se iam tum fateri, quàm postmodum quærentes segnes, atque inutiles reip. esse, expromerent, quid sentirent cum bona venia, se auditurum, tunc ex his vnus ausus est dicere se prorsus, si sibi vtrum velit, liberum esset, nolle militare, tum Scip. & quando inquit adolescens, quid sentires non dissimulasti, vicarium tibi expedio iam, cui cum arma, & equum, cæteraque instrumenta militiæ tradas. & tecum hinc ex templo domum ducas, exerceas docendo. cures equo, armisque. læto conditionē accipienti, vnum ex 300. quos inermes habebat, tradit, vbi hoc modo exauctoratum equitem cum gratia imperatoris viderunt, se quisque excusare, & vicarium accipere, ita 300. siculis Romani equites substituti sunt sine publica impensa. [Expeditionem] Illam militiam, ad quam expediti milites ducebantur. [Ergo calliditas] Laudat Scip. callidum consilium, qui sine sociorum querela exercitum instruxit opibus illorum, tanta calliditate, vt illi se beneficium recepisse existimaret, quod imperatum fuisset, grauissimum existimassent. [Quod sequitur] Hoc exemplum Cic. posuit lib. 1. de offic. vbi dicit, Nec noster quidem probandus est, si verum est.

ASCEN. SCipio quoque superior amplexus est præsidium .i. protectionem, & subsidium calliditatis [Enim .i. quia, ipse petens, .i. petere volens Aphricam ex Sicilia, cum vellet implere numerum 300. equitum ex fortissimis peditibus Romani, neque posset instruere eos tam subito, assecutus est, idest obtinuit sagacitate consilij supra id, quod angustiæ temporis negabunt. Namque iussit 300. ex his iuuenibus, quos habebat secum ex tota Sicilia nobilissimos, & ditissimos, sed inermes, quia non aderant causa belli gerendi vocatos ad se expedire. i. acquirere, quàm celerrime. s. possent arma speciosa, & equos electos velut euecturus supra esset eos continuo secum ad oppugnandam Carth. qui .s. 300. iuuenes cum .i. postquam paruissent imperio. s. Scip. vt celeriter, ita animis solicitis respectu. i. ex consideratione belli longinqui, & periculosi, Scip. edixit. i. palam per præconem dixit, se remittere supra illis. Illam expeditionem. i. profectionem militarem in Aphricam, si voluissent tradere militibus suis, hoc est Romanis arma, & equos, iuuentus. s. Sicula imbellis. i. non assueta bello, ac timida, rapuit. i. celeriter accepit conditionem. i. oblationem illam sub conditione, & cessit cupide nostris. i. Romanis militibus supra instrumento suo. i. quo bellum gerere possent, videlicet armis, & equis. [Ergo calliditas ducis prouidit, vt si quod imperaretur protinus, prius graue fieret, deinde maximum beneficium :i. haberetur loco maximi beneficij remisso (quod vulgo dicerent) relaxato metu militiæ, hoc est si Scip. statim exigisset ab illis nobilibus, vt singuli arma, & equum talem militi Romano tribuerent visum fuisset per graue illis, præsertim cum sibi charissimos equos, & aptissima nimirum arma delegerint, sed nunc, cum viderent per ornamenta sua, se à militiæ onere absolui, loco maximi beneficij habuerunt ea dare. [Quod sequitur est quoque. i. etiam narrandum licet nō satis honestum.

DE Q. FABIO LABEONE.

* Cic. li. 1. de offic.

Q. *Fabius * Labeo arbiter à senatu finium constituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, cum in rem præsentem venisset, vtrosque separatim monuit, vt omissa cupiditate, regredi a cōtrouersia, quàm progredi mallent, idque cum vtraque pars auctoritate viri mota fecisset, aliquantum vacui in medio agri relictum est, constitutis deinde finibus vt ipsi terminauerant, quidquid relicti soli fuit, P. R. adiudicauit. Cæterum etsi sic circumuenti Nolani, ac Neapolitani queri nihil potuerunt, secundum ipsorum demonstrationem, dicta sententia, improbo tamen præstigiorum genere, nouum ciuitati nostræ vectigal accessit. Eundem ferunt cum à rege Antioco, quem bello superauerat, ex fœdere icto, dimidiam partem nauium accipere deberet, medias omnes secuisse, vt eum tota classe priuaret.*

Q. Fabium Labeonem] Seu quem alium nihil enim habeo præter auditum, arbitrum Nolanis, & Neapolitanis, de finibus agri à senatu datum, cum ad locum venisset, cū vtrisque separatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterent, atque vt regredi, quàm progredi mallent. Id cum vtrique fecissent aliquantulum agri in medio relictum est. Itaque illorum fines sicut ipsi dixerant terminauit, quod erat in medio relictum, P. R. adiudicauit. Narrandum, sed non imitandum, quia vt inquit Cic. hoc est decipere, non iudicare quo circa in omni re fugienda est talis solertia. [Regredi, quā progredi mallent] Circa fines se continere, quam vltra fines procedere. [Præstigiorum genere]. i. illusionum, & deceptionum genere. [Eundem ferunt] Nec illud minori calliditate fuit, quòd cum Antiochum bello superasset, & coegisset pacem petere, inter cæteras pacis conditiones, illud adiecit, vt sibi dimidias, quascunque haberet naues, ex fœdere daret, quod ille non recusauit, sperans mediam totius classis partē integram iri sibi relictum. Fabius vero non medium nauium numerum, sed ipsa corpora secari iussit, vt eum penitus classe priuaret. OLIV.

Q. Fabius Labeo Datus arbiter à senatu finium constituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos cum venisset in rem præsentem .i. ad locum ipsum, de quo controuersia erat, monuit, vtrosque separatim, vt mallent regredi .i. discedere à controuersia. i. lite, quàm progredi supra in eam, & hoc cupiditate habendi omissa, & cum vtraque pars mota auctoritate viri fecisset id, aliquantulum agri vacui .i. carentis possessore relictum est in medio, deinde finibus. i. limitib. constitutis, vt. i. quemadmodum ipsi. s. de vtraque parte commissi terminauerant, i. adiudicauit. P. R. quidquid soli fuit reliqui. Cæterum. i. sed, & si. i. quamquam Nolani, ac Neapolitani circumuenti .i. decepti fraude arbitri nihil potuerunt quæri .i. conquæri, sententia dicta. i. eo quòd sententia esset dicta secundum demonstrationem ipsorum, tamen nouum. i. insufitatum vectigal. i. pecuniæ acquisitio ex agro alieno. accessit ciuitati nostræ genere præstigiorum. i. cautelæ deceptoriæ more præstigiatorum factæ improbo. i. improbando, & detestando. [Eundem, &c. Ferunt. i. dicunt. s. vulgo, aut historici eundem. s. Q. Fabium Labeonem cum deberet accipere à rege Antiocho, quem superauerat bello dimidiam partem nauium ex fœdere icto. s. cum eo secuisse omnes. s. naues medias, vt priuaret eum tota classe, quia dimidiatæ naues inutiles erant. ASCEN.

DE MARCO ANTONIO.

N*Am * M. Antonio remittendum conuitium est, qui icc irco se aiebat nullam orationem scripsisse, vt si quid superiore iudicio * actum, ei quem postea defensurus esset, nociturum foret, non dictum à se affirmare posset, qui facti vix prudentis, tolerabilem causam habuit, pro periclitantium enim capite, non solum eloquentia sua vti, sed etiam verecundia abuti erat paratus.*

* Cic. pro Cluentio.

* Actū esset, quod ei.

NAm M. Antonio] Hic fuit M. Ant. orator, qui in causis dicendis non maiori eloquentia, quàm prudentia vti consueuerat, nullam enim vnquam suis orationem scriptā edere voluit, vt si quid forte dixisset in aliquo iudicio, quod in altera actione contradicendum esset, id sibi semper integrum foret, quo posset obijcientibus negare illud dixisse. Periclitantium] Reorum. OLIV.

NAm, &c.] Conuitiū est remittendum M. Ant. s. oratori iā, vel quia morte satis supplicij luit, aut quia grauius meruit Labeo, qui aiebat se nullam orationem scripsisse, iccirco, vt si quid actū superiore iudicio foret, id esset nociturū, ei quē defensurus, esset postea, posset firmare nō dictū sup. esse à se q. vix. i. quasi nullā habuit causam tolerabilē facti prudentis, sed ASCEN.

impu-

impudentis,sunt tamen qui prudentis legant. Enim pro quia ipse erat paratus,non solum vti sua eloquentia,sed etiam abuti verecundia sua (vnde impudenter egit) pro capite periclitantium,ita cum inter oratores clarissimos reponatur,si orator sit vir bonus dicendi peritus diffiniendus, ne orator quidem dicendus fuerit.

DE SERTORIO.

*Front.li. 1. & 10. Stra.

*S*Ertorius * *vero corporis robore, atque animi consilio, parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Syllana dux Lusitanorum fieri coactus cum eos oratione flectere non posset, ne cum Romanis vniuersa acie confligere vellent, vafro consilio ad suam sententiam perduxit, duos enim in conspectu eorum constituit equos, alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi à iuuene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit, obtemperatum imperio est. sed dum adolescentis dextra irrito se labore fatigabat, senio confecta manus ministerium executa est, tunc barbaræ concioni, quorsum ea res tenderet cognoscere cupienti, subiecit, equi caudæ consimilem esse nostrum exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere posit, vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quam occupauerit, Ita gens barbara, & aspera, & regi difficilis, in exitium suum ruens, quàm vtilitatem auribus respuerat, oculis * peruidit.*

*Prouidit

OLIV. SErtorius vero] Hic tantis animi corporisque viribus excelluit, vt eum cuiuis, & illis, qui clarissimi habentur bellorum duces, non solum cōferre, sed etiam præferre merito possis. Nam Philippo continentiorem in mulieres. Antigono fideliorem in suos, Hannib. placabiliorem in hostes fuisse certissimi auctores sunt, ingenio autem nulli eorum inferiorem, sed fortuna omnibus ipsis, qua semper infesta magisquam hostibus vsus, se peritia Metello, audacia Pomp. fortuna Syllæ, potentia P. R. exul & barbaris imperitas adæquauit. Cum alterum oculum amisisset in bello, dictitare solebat, alios non semper virtutis suæ testimonia secum habere sed torques, & hastas, & coronas, domi sæpius relinquere, Sibi vero bellicæ laudis insignia continuo adesse. Post multa & præclara pro rep. bello domique gesta facinora. Cinnanes tandem partes secutus ab Opimio consule pulsus, est cum Cinna. qui deinde Mario coniuncti, & cum vrbe capta Marius, & Cinna omnia crudelitatis exempla proderent, Sert. ipse nec trucidasse quenquam ob iram, nec contumeliam intulisse cuiquam dicitur, sed ea continuo improbasse, quæ illi fœde, crudeliterque exercebant, quinetiam ad quatuor seruorum millia in ciuitate præter modum sæuientium ipse trucidauit, pulsus iterum à Sylla, profligatis Marianis partibus in Hiberiam cum se recepisset varijs casibus agitatus extrema plerunque fortuna stetit. Ad Marusios deinde delatus eo consilio, vt ad fortunatas insulas vsque profectus quietam ageret vitam, præter opinionem incidit in bellum, Cilicibus tum forte Ascalium in Marusiorum regnum reducere conantibus, quorum hostibus cū auxilio fuisset, ductu & auspicio suo pulsis Cilicibus, obsessoq; Ascalio, & Cæso Pacciano, qui ad liberandum Ascalium missus fuerat à Sylla, multis deinde oppidis partim capitis, partim in deditionem acceptis magnum apud omnes Sertorij nomen, & gloriæ fuit, adeo vt à Lusitanis vltro acciretur ad regnum, quo quidem accepto paratoque pro tempore & illorum opibus exercitu satis exiguo, quippe 12. millium militum, aduersus quatuor Rom. duces, & centum ac 30. hominum millia bene feliciterque pugnauit. Nam Cottam apud Mellariam nauali prælio superauit. Phidiam prætorem in Hiberia profligauit, & occidit. Domitium proconsulem cum magna exercitus parte deleuit. Metellum denique ipsum ætatis suæ virum amplissimum ad eam necessitatem redegit, vt L. Lolium ex prouincia Narbonensi auxilium sibi fere coegerit. Et Pomp. Mag. ex vrbe cum summa festinantia & exercitu mitteretur, quem ingenti arte sæpe delusum, & acie cum Afranio aliquoties deuictum, Sertorius demum contriuisset, nisi à M. Perpenna, qui secum arma coniuxerat, per inuidiam coniurationem facta in cœna fuisset interemptus. hic igitur cum Lusitanos, quibus imperitabat, oratione inducere non posset, ne vellent cum Rom. vniuersa acie decernere, contumaces enim imperatoris iussum non expectabant, sed temere ferebantur in hostes, id calliditate, & vafro consilio perfecit, nam aduocata concione cum duos equos in medium iussisset adduci, Alterum macie, senioque confectum alterum fortem, & nitidū, macilento validum iuuenem, forti senem imbecillem, & huic carptim illi vno impetu equorum caudas euellere iussit, quod cum adolescens totis viribus annixus frustra tentasset, senex paulatim setas euellendo caudam nudauit. Tum Sertorius Videtis, inquit commilitones ingenium plus posse quàm vires, omnia namque vincit studiosa sedulitas, quo facto barbara gens ferox, & contumax imperatori facilis, & dicto parens facta est. A. Gel. hunc alio vafro consilio vsum fuisse dicit, lib. 15. cap. 22. quod & Plut. affirmat in vita Sertorij, illum. s. candidam ceruam eximiæ pulchritudinis, & viuacissimæ celeritatis à Lusitan. quodam sibi dono datam ita mansuefecisse, vt & vocantem exaudiret, & vadentem sequeretur, assuetū quoque os auribus eius interdum admouere, quasi cum eo loquentem, & arcani aliquid à numine nunciantem. Nam illam sibi à Diana dono datam simulabat, à qua tanquam ab ipso numine doceretur, quid faciendum, aut non faciendum esset, quotiescunque hostes fines ingressos, aut vrbem aliquam cœpisse occulte præsenserat. dictum sibi à cerua simulabat, vt copias in armis haberet rursus si victoria aliqua suorum ducum occulta nunciabatur, ceruam coronabat, & ab ea sibi victoriam denunciatam fuisse dicebat, hac simulatione barbaros ferox, & indomitos facile dicto parentes esse fecit, literas quoque compositas pro veris legebat, somnum simulabat, & falsas religiones cōferebat. [Robore corporis & animi consilio] Quia pares illi natura corporis, & animi dotes concesserat, vt & corporis viribus, & animi consilio plurimum valeret. [Confecta] Consumpta. [Ministerium executa] Opus perfecit. [Quorsum tenderet] Ad quem finem id fecisset imperator. [Oculis peruidit] Subiecta similitudine.

SErtorius vero] Expertus parem, quia vtrobique ingentem indulgentiam. idest concessionem, & in se beneuolentiam naturæ sup. in robore corporis, atque consilio animi, coactus fieri dux Lusitanorum in Hispanijs, proscriptione Syllana, cum non posset flectere oratione. idest inducere eos. s. Lusitanos, ne idest vt non vellent confligere cum Rom. vniuersa acie (quia proscriptus contra Rom. saltem cum Syllanos pugnauit, neque ausus est cum vniuersis confligere, aut saltem non visum est commodum) per duxit sup. eos ad suam sententiam consilio vafro. idest inuentione astuta. Enim pro quia, constituit in conspectu eorum duos equos alterum validum, & alterum infirmissimum, ac deinde iussit caudam validi carpi, idest extrahi paulatim ab sene. scilicet viro, imbecillo. idest fragili, & iussit caudam infirmi, sup. equi, cōuelli à iuuene eximiarum virium, vniuersam. idest simul totam, obtemperatum est. s. à sene, & à iuuene imperio. idest mandato Sertorij in cōuellenda cauda equina, modo quo iusserat, sed dum dextra. s. manus adolescentis. scilicet robusti, fatigat se labore irrito, quia non petuit caudam equi quantumuis fragilis vno tractu euellere, manus, confecta senio. idest ipsius senis, executa est, scilicet paulatim, hoc est singulos pilos extrahendo, ministerium. scilicet quod iussa fuerat exequi. [Tunc Sertorius subiecit. idest continuo dixit concioni barbaræ. idest multitudini barbarorum conuocatorum ad audiendum verbum imperatoris, cognoscere quorsum. idest ad quem finem ea res tenderet, dixit inquam exercitum nostrum. idest Rom. esse similem caudæ equi, cuius. scilicet exercitus Rom. aliqui aggrediens. idest inuadens partes possit opprimere sup. eas, sed sup. conatus. idest qui conaretur prosternere vniuersum. idest simul totum exercitum. scilicet Rom. tradiderit. s. hosti celerius victoriam, quàm occupauerit sup. eam. Ita. i. & sic gens barbara. idest incultis moribus aspera, & difficilis regi. i. vt regatur, ruens, id est, lata circunspectione in exitium suum peruidit. i. videndo cognouit oculis rutilitatem quàm respuerat auribus idest dum verbis duntaxat illi dissuadebat. ASCEN.

DE FABIO MAXIMO.

*F*Abius * *autem Maximus, cuius non dimicare, vincere fuit, cum præcipuæ fortitudinis Nolanum peditem dubia fide suspectum, & strenuæ operæ Lucanum equitem amore scorti deperditum in castris haberet, vt vtroque potius bono milite vteretur, quàm in vtrunque animaduerteret, alteri suspicionem suam dissimulauit, in alterum disciplinam paululum à recto tenore deflexit, namque illum plene pro tribunali laudando, omnique genere* * Plut. in vita.

honoris prosequendo, animum suum à Pœnis ad Romanos coegit reuocare, & hunc clam meretricem redimere passus, paratissimum pro nobis excursorem reddidit.

OLIV. Fa. Max. Nolanum militẽ qua arte in fide retinuit,

FAbius Maximus] Hic cum animaduertisset Nolanum quendam fortissimum militem, & genere præstantem defectionis à quibusdam accusari, non animaduersione, sed vafro consilio sibi fidissimum; & Rom. partis propugnatorem accerrimum reddidit, accito enim illo nunc inquit res eo malignitatis peruenit, vt duces ad gratiam futuram ineundam potius accusentur, quam pro eorum virtute honores impartiantur, deinde illum accusauit, quòd nulla in re officium eius exposceret, hæc cum dixisset acerrimo equo, alijque muneribus illum ornauit, effecitque vt qui antea suspectus esset, nunc fidelissimus & P.R. studiosissimus efficeretur, absurdum enim esse dicebat, equos, & canes venaticos cura hominum, & familiaritate, & victu mansuescere, feritatemque deponere, hominibus vero imperantes, non gratia, & mansuetudine rebelles animos sibi conciliare; asperiora profecto, violentioraque esse, quæ agricolæ faciunt de caprifico, ac pirastro oleastroque, nam has arbores in oleas, ficusque ac piros domesticos fouendo, blandiendoque conuertunt. Alterum militem genere Lucanum cohortum principes accusaueram, quòd ex castris se surripiens sæpius ex ordine discesserat, hos Fab. interrogat qualem hunc hominem esse animaduertissent, approbantibus cunctis & eius res gestas, ac virtutes extollentibus. Fab. diligenter sciscitatus, discessus & erroris causam, vbi competit homine scorti cuiusdam amore correptum, statim curauit clam meretriculam illam comprehendi & ad se in castra perduci, quo facto iuuenem ad se accitum benigne compellat, non te fugit inquit, quòd præter leges, & mores Rom. è castris noctu sæpe disceris, sed ante bonũ te fuisse virum haud oblitus sum, errores igitur tui cum rebus à te bene gestis recompẽsentur, post hac vero te in alijs rebus obseruabo; educta deinde e tentorio muliercula, hæc inquit te in castris retinebit, nisi propter aliam improbitatem discesseris nam te huius amore è castris discedere ferebatur, eam deinde iuueni tradidit, & illum fortissimum sibi retinuit, & reip. vtilem. [Cuius non dimicare, vincere] Est infinitus sæpe pro re verbi ponitur, vt hoc loco non dimicare est vincere nulla dimicatio est victoria. Contra vero etiam res verbi ponitur pro infinito, vt consulto pro consulere facto pro facere. [Disciplinam deflexit] Quia propter disciplinam militiæ Romanæ permisit hunc in castris scortum habere. [Paratissimum excursorem] Expeditissimum bellatorem, nam excursores dicuntur, qui in expeditionem aduersus hostes ducuntur.

ASCEN. FAbius autem Maximus cuius nõ dimicare. i. abstinere à pugna est vincere, sic enim hoc est cunctando Hannib. fregit, cum haberet in castris. s. suis perditem. i. militem pedestrẽ. Nolanum. i. è Nola oppido fortitudinis præcipuæ, i. egregiæ suspectum dubia fide, quia videbatur ad Hannib. vellet transire, & equitem Lucanum. i. è Lucania operæ. i. operationis, militaris strenuæ. i. acris, & diligentis, deperditum amore scorti, idest meretriculæ, vt vteretur vtroque potius bono milite, quam animaduerteret in vtrunque: i. iuste puniret vtrunque dissimulauit. i. dissimulando abscondit alteri. s. Nolano suspicionem suam de perfidia illius, & deflexit in alterum. i. ad cõplacendum alteri videlicet Lucano disciplinam. s. militarem paululum à recto tenore i. à rigore suo. [Namque laudando illum. s. Nolanum, suspectæ fidei, plenè. i. tanquam minime suspectum, pro tribunali. i. cathedra imperatoria & prosequendo. i. afficiendo eum omni genere honoris coegit sup. eum reuocare animum suum à Pęnis. i. Carth. ad Rom. & passus hũc scilicet equitem Lucanum redimere. s. à Lenone, clam. i. in occulto meretricem, reddidit sup. excursorem. s. in hostiles terras, aut castra paratissimum, idest promptissimum pro nobis.

THEO. AT qui Liuius, Equitem non peditem Nolanum, nec à Fab. Max. sed à Marcello reuocatum scribit ad sanitatem.

DE MARCO VOLVSIO ÆDILE.

*App. li. 4. sed ad Põ. Front. pręuenisse scribit.

*VEniam * nunc ad eos, quibus salus astutia quæsita est. M. Volusius ædilis plebis proscriptus assumpto Isiaci habitu, per itinera, viasque publicas stipem petens, quisnam reuera esset, occurrentes dignoscere passus non est, eoque fallaciæ genere tectus, in M. Bruti castra peruenit. Quid illa necessitate miserius, quæ magistratum Pop. Rom. abiecto honoris prætextu, alienigenæ religionis obscuratum insignibus, per vrbem iussit incedere? Omnes autem his suæ vitæ, aut illi alienæ mortis cupidi, qui talia vel ipsi sustinuerunt, vel alios perpeti coegerunt.*

OLIV. VEniam nunc ad eos] De his qui astutia sibi salutem parauerant M. Volutius à triumuiris proscriptus, vafro consilio & calliditate ingenij salutem suam protexit, nam sumpto Isiaci habitu mendicus factus incognitum se omnibus præbuit, quacunque iter fecit, donec in castra Brutiana peruenit saluus, & incolumis. [Aedilis] Trib. pl. Hic locus corruptos esse solet, neque enim tribunus, & ædilis quisque vno tẽpore esse poterat, sed ita credendum est vt litera sit ædilis ple. erant enim ædiles pleb. & curules, quod inter vtrosque interesset, ostendit idem Val. 1. lib. de neglecta relig. vbi de Var. loquitur. [Assumpto Isiaci habitu] Sumpto habitu sacerdotis Isidis, erat autem habitus mendicantis, nam Isiaci sacerdotes mendicantes per vrbes; & vicos vagabantur, pollicentes de futura prædicturos si daretur assis, & inde quæstum faciebãt, hi vulgo nunc dicuntur Cinganni, sunt autem Aegyptij, ergo habitu Isiaci. i. habitu pauperrimi sacerdotis. [Stipem] Pecuniam mendicans. [Quid illa necessitate.] Hanc fortunam vel potius Volusij necessitatem deplorat, quæ nihil fermè tristius inueniri possit, quæ Volusium coegit depositis Rom. magistratus insignibus Isiaci, hoc est pauperrimi sacerdotis, & mendicantis sumere habitum. Abiecto honoris pretextu] Deposito magistratus insigni. [Omnes autem hi] Damnat Volusium & eos, qui vitæ nimium cupidi, omnem indignitatem, & turpitudinem vitandæ mortis gratia subire non dubitant, & eos qui alienæ mortis auidi homines ad eam necessitatem impellunt, vt ea sustinere cogantur. [Sustinuerunt] Vitę cupidi. [Perpeti coegerunt] Alienæ mortis auidi.

Isiaci sacerdotes apud R. apud nos Cingari.

ASCEN. VEniam nunc ad eos quibus salus]. i. conseruatio vitæ quæsita. i. inuenta est astutia. i. per astutiam M. Volusius ædilis plebeius, & ita non curulis, proscriptus. s. à triumuiris, petens stipem. i. elemosynam habitu Isiaci. i. sacerdotis Isidis per itinere, & vias, non est passus occurrentes dignoscere reuera quisnam esset, & tectus. i. protectus eo genere fallaciæ peruenit in castra M. Bruti. [Quid miserius fuit illa necessitate?] Quę. s. necessitas, iussit. i. voluit, aut impulit, magistratum P. R. quia ędilem, prætextu honoris. idest insigni magistratus abiecto, incedere obscuratum insignibus religionis alienigenæ quia Aegyptiacę? q. d. nihil & ita tacite damnat Volusium Brutianus partes secutum. [Omnes autem hi, qui ipsi. idest in se sustinuerunt talia. idest tam miserum subterfugium, cupidi sup. fuerunt suæ vitę. scilicet conseruandę plus, quàm honoris, aut illi, qui alios coegerunt perperi talia, fuerunt cupidi mortis alienę.

DE SENTIO SATVRNINO VETVLIONE.

*Pompeiũ vocat Appia. lib. 4.

*ALiquanto * speciosins Sentij Saturnini Vetulionis in eodem genere casus, vltimæ, sortis auxilium, qui cum à triumuiris inter proscriptos nomen suum propositum audißet, continuo preturæ insignia inuasit, præcedentibusque in modum, lictorum, & apparitorum publicorum seruis subornatis, vehicula comprehendit, hospitia occupauit, obuios summouit, ac tam audaci vsurpatione imperij, in maxima luce densissimas hostilibus oculis tenebras effudit. Idem vt Puteolos venit, perinde vt publicum ministerium agens, summa cum licentia correptis nauibus in Siciliam certissimum tunc proscriptorum profugium penetrauit. His vno adiecto leuioris notæ exemplo ad externa reuertar.*

OLIV. ALiquanto speciosius] Hic Saturninus Vetulio honestiori ratione, longeque à superiori diuersa suę saluti consuluit, proscriptus enim à triumuiris cum se quęri ab interfectoribus audisset, non mendicis habitum, sed magistratus insignia audacter suscepit, subornatisq; seruis, eos tanquã apparitores, & lictore pręcedere iussit, ex quo factum est, vt per omnes colonias, & municipia Romana publice susceptus, vehicula publica, hospitia honorifica vbiq; cõsequeretur. Puteolos quoq; delatus, nõ aliter ex Romana classe, quę tũ ibi erat, sibi necessarias naues delegit, quę si pretor, aut alius publicus magistratus extitisset, qua audacia in Siciliã tutus peruenit, quo cęteri proscripti confugiebant. [Vetulionis] Ad differentiam

Saturnini

Saturnini Apulei de quo supra dictum est. [Perinde vt publicum ministerium] tanquam publico officio fungens. [Certissimum profugium] Nam ibi tuti esse poterant proscripti. [Leuioris votae] Ignobilitatis conditionis.

ASCEN. Aliquanto speciosius Sentij] Aut vt alij legunt senseris, quod si est legendum. Ordo est. Tu senseris auxilium Saturnini aliquanto speciosius, &c. [Sin sententijs sic] Auxilium Saturnini Vetulionis in eodem genere casus extremae sortis. i. mortis euitandae sup. fuit speciosius aliquanto. i. aliqua ex parte sup. quam Volusij sententijs. i. secundum sententias, & iudicia hominum. [Qui cum audisset nomen suum propositum inter proscriptos a triumuiris, inuasit. i. violenter accepit cōtinuo insignia praeturae, & seruis subornatis in modum lictorum, & apparitorum. i. satellitum publicorum praecedentibus, comprehendit. s. vbicunque inuenerat, quasi nomine publico vehicula, quibus sarcinas suas euexit, & forte se, & suos, occupauit hospitia. s. publica, summouit. i. de via cedere fecit obuios, ac effudit tam audaci vsurpatione imperij oculis hostilibus, tenebras densissimas, in maxima luce. i. cum incenderet maxime conspicuus, & tanquam praetor Romanus ab inimicis eum quaerentibus, nō est agnitus. [Idem.] s. Saturninus. Vt venit Puteolos, perinde ac. i. tanquam agens publicum ministerium. i. ad remp. pertinens nauibus correptis cum summa licentia. i. pro libidine, quas vellet inuitis dominis, penetrauit in Siciliam certissimum tunc profugium proscriptorum. Quia autem multa domestica subiecit exemplo, ne multitudo fastidium, pariat, dicit. Vno exemplo notae leuioris. i. minoris aestimationis, sicut aes minore nota percussum adiecto his. s. iam dictis reuertar, pro eo, quod est vertar me ad extrema.

THEO. Sententijs] Parthasius existimabat incommode sententijs imperitia librarij scriptum pro Sentij, Nam Sentij praenomen in vsu veterum fuisse satis indicant, Sentius Gallus, & Sentius Augurinus.

DE AMORE CVIVSDAM PATRIS, in Filium.

*Amantissimus quidam filij cum eum inconcessis, ac periculosis facibus accensum, ac insana cupiditate pater inhibere vellet, salubri consilio patriam indulgentiam temperauit, petijt enim, ut prius, quam ad eam, quam diligebas, iret, * vulgari ac permissa Venere vteretur. cuius precibus obsecutis adolescens, infelicis animi impetum satietate licentis concubitus resolitum, ad id, quod non licebat, tardiorem pigrioremque efferens, paulatim deposuit.*

* In eas quālibet ante velim Ouid. li. 2. de Remed.

OLIV. Amantissimus quidam [Pater quidā cuius propter ignobilitatem nomen non ponitur, cum sensisset filium insano matronae cuiusdam amore detineri, vafro consilio ab eo quasi furore reuocauit, nam quoties ad matronam erat iturus, ab eo petebat, vt prius vulgari, & publico scorto vteretur quod cum fecisset adolescens extincta eius libido, non facile matronae blanditijs postea intendebatur, & ita filium a periculoso amore liberauit. [Periculosis facibus] Quia matronā amabat ad quam non sine periculo accedere poterat. [Inhibere] Coercere] Resolutum] Quasi obtusum, refrenatum.

ASCEN. Amantissimus, &c. [Ordo est. Quidam pater amantissimus filij. s. sui, cum vellet inhibere. i. retrahere eum accentum facibus. i. amorum inconcessis, & periculosis, quia cuiusdam matronae cupiditate insana. i. temeraria, aut vehementi vsque ad insaniam, temperauit indulgentiam patriam consilio salubri, quantum ad illius sęculi errorem, quo minorem fornicationem, capitalem non censerunt culpam. Enim pro quia, pater petijt a filio, vt priusquam iret ad eā quam diligebat, vteretur venere vulgari, ac permissa. i. coitu meretricio, cuius precibus adolescens obsecutus, afferens impetū animi infelicis. i. infeliciter amantis resolutum. i. retusum & laxatum facietate concubitus licentis. i. tunc permissi, & nūc quoque ad euitandum maius malum a seculari iudice raro puniti, afferens dico tardiorem, & pigriorem ad id, quod non licebat, deposuit sup. eum paulatim.

EXTERNA.

DE QVODAM ASINARIO.

Cum Alexander Macedonum Rex forte monitus, vt eum qui sibi porta egresso primus occurrisset interfici iuberet, Asinarium forte sibi obuiam factum ad mortem arridi imperauit. eoque quaerente quidnam se immerentem capitali supplicio innocentemque addiceret, cum ad excusandum factum suum oraculi praeceptum retulisset, Asinarius, ita est, inquit, rex, alium sors huic morti destinauit, nam ascellus, quem ego ante agebam, prior tibi occurrit. Delectatus Alexander & illius tam callido dicto, & quod ab errore ipso reuocatus erat, occasionem in aliquanto viliore animali expiandae religionis rapuit. summa in hoc cum calliditate mansuetudo, summa quoque in alterius regis Equisone calliditas.

OLIV. Cum Alex.] Cum Alexander ducturus esset exercitum in Persas cōsuluit oraculum quem suscepti belli euentum esset habiturus, felicem respondit Apollo, si eum, qui primus sibi porta egresso occurisset, occidi iussisset, forte ita accidit vt Asinarius quidam occurreret, quem cum ad cędem rapi imperasset, admiratus Asinarius, qui se innocentem sciret, & rei causam non intelligeret. quaesiuit ex Alex. qua gratia id faceret qui cum Alex. Apollinis responsum, & fati necessitatem aperuisset, nō tibi prior inquit occurri o rex, sed Asinus, qui ante me actus praecedebat, quo callido responso se ab imminenti morte liberauit, nam hoc dicto delectatus Alex. Asinum occidi, & hominem seruari iussit. [Sorte monitus.] i. oraculo. nam dupliciter dabantur responsa, aut verbis, cum Phoebus loquebatur, & futura praedicebat, aut in folijs palmae, in quibus dicit Var. interdum notis, interdum scribebāt sermonibus. Vnde Virgil. Folijs ne tantum carmina mandes. Ipsa canas oro, finem dedit ore loquendi. [Addiceret] Astringeret, destinaret. [Oraculi praeceptum] Responsum Apol. qui suae salutis causa id facere iussisset [Summa in hoc] In hoc inquit exemplo calliditas, & mansuetudo apparuit, in sequenti vero, sola Agasonis regis Darij calliditas cognoscitur. [Equisone] Agasone, & equorum ministro, siue stabulario.

ASCEN. Cum Alexander rex Macedonum monitus sorte] i. vaticinio sortilegorum. vt iuberet interfici eum qui occurisset primus sibi egresso porta, imperasset Asinarium. i. actorem Asini factum obuiam sorte. i. a casu ante omnes. i. homines arripi ad mortem, & eo quaerente quidnam addiceret capitali supplicio, id est morti se immerentem & innocentem. Cumque sup. Alexan. retulisset pręceptum oraculi ad excusandum factum suum, Asinarius inquit, o rex si ita est, sors destinauit alium huic morti. Nam Asellus quem ego agebam, ante me occurrit tibi prior, scilicet quam ego. Alexand. delectatus & illius dicto tam callido, & quod ipse reuocatus erat ab errore, scilicet quo humanam hostiam immolare constituerat, rapuit occasionem religionis expiandae. i. placandae, aut exoluendae, in animali villiori aliquanto [Immo infinito, si precium animae humanae aestimes valere] Summa mansuetudo, s. regis cum calliditate, scilicet Asinarij, fuit in hoc. s. exemplo, summa quoque calliditas fuit in Equisone alterius regis. s. Darij.

DE DARIO REGE.

*Sordida * magnorum dominatione Perside oppressa, Darius Rex adiutoribus eiusdem dignitatis assumptis pactum cum praeclari operis consortibus fecit, vt equis insidentes. Solis ortu, cursum in quendam locum dirigerent, isque regno potiretur, cuius equus in eo primus hinnuisset. caeterum maxime mercedis competitoribus fortunae beneficium expectantibus, solus * acumine Equisonis sui liberis prosperum exoptatae rei effectum assecutus est, qui in equę genitalem partem demissa, manum, cum ad eum locum ventum esset, naribus equi admouit, quo odore irritatus, ante omnes hinnitum edidit, auditoque eo, sex reliqui summę potestatis continuo equis delapsi, candidati (vt est mos Persarum) humi prostratis corporibus, Darium regem salutauerunt. Quantum imperium, quam paruo interceptum est vaframento.*

* Iust. li. 1. aliter.

* Herod. li. 3. hoc etiā refert.

Sordida magorum] Occisis magis, qui Persarum regnum per dolum occupauerant, vt dictum est in cap. de fortitudine,

tudine, magna quidem gloria recuperati regni principū fuit, sed multo maior in eo, quod eum de regno ambigerent, concordare potuerunt, erant enim virtute, & nobilitate ita pares, vt difficilem populo electionem æqualitas faceret, ipsi igitur viam inuenerunt, qua de se iudicium religioni, & fortunæ cōmitterent, pactique inter se sunt, vt die statuto omnes equos ante regiam primo mane perducerent, & cuius equus inter solis ortum hinnitum primus edidisset, is rex esset, nam & solem Persæ vnum Deum esse credunt, & equos eidem deo sacratos esse ferunt, & erat inter coniuratos Darius hidaspi filius, cui de regno solicito, equi custos ait, Si ea res victoriam moderetur nihil negocij superesse, per noctem deinde equum pridie constitutam diem, ad eundem locum ducit, ibiq; aquæ admouit, vel vt dicit Val. in aquæ genitalem partem demissam manum cum ad eum locum ventum esset, equi naribus admouit, quo odore, vel voluptate Veneris irritatus equus, hinnitum statim dedit, & insignibus alijs felix auspicium domino primus emisit, tanta moderatio cæteris fuit, vt audito auspicio, confestim equis disiluerint, & Darium regem salutauerint. In expositione huius historiæ Iustinum solum modo sum secutus, in cap. de fortitudine aliorum quoq; sententiam inserui. [Perfide oppressa] Persarum regno occupato. [Candidati] Vtpote competitores eiusdem magistratus, & imperij: [Paruo vaframento] Parua calliditate.

ASCEN. Sordida dominatione magorum] .s. ignobilium quorundā, qui regnum occupauerant oppressa. s. à Dario, & quibusdam alijs nobilibus supra in Perside, scilicet regione Persarum, aut dominatione Perside (à nominatiuo Persida, qui factus sit ab accusatiuo Persida, à nominatiuo Persis Persidos deflexo) oppressa (non tamen dicam cum Oliuerio, Perside oppressa, qui deliberata loquitur) Darius rex, scilicet futurus assumptis adiutoribus eiusdem dignitatis, idest alijs nobilibus, qui secum magos oppresserant, fecit cum consortibus pręclari operis. i. tyrannicidij, pactum, scilicet de regis noui creatione, vt ipsi insidentes equis, supra in ortu solis, dirigerent cursum in quendam, idest certum locū, & is potiretur regno, cuius equus hinnisset, idest hinnitum emisisset primus in eo, scilicet loco. [Cæterum idest, sed competitoribus maximè mercedis, hoc est tanti regni, expectantibus beneficium fortunæ, vt forte fortuna equus suus hinniret, nulla industria adhibita solus, scilicet Darius assecutus est prosperum affectum rei optate, idest adoptionem regni propter hinnitū equi acumine, idest solerti industria, Ebaris Equisonis sui, idest actoris equorum suorum, qui admouit naribus equi, s. Darij, manum, scilicet suam demissam, idest paulo ante in partem genitalem. i. qua concipere solent equæ, quo odore equus Darij irritatus. i. prouocatus ad Venerem, & ita exhilaratus, ædidit hinnitum ante omnes, scilicet alios, & eo. s. hinnitu audito reliqui sex candidati. i. competitores summæ potestatis delapsi. i. ibi celeriter descendentes, continuo equis salutauerunt Darium regem corporibus prostratis humi, vt est mos Persarum. s. adorandi regem. [Quantum]. i. ò quantum imperium, quàm. i. quantum paruo vaframento. i. calliditate est interceptum. i. alijs præreptum, aut incœptum. i. initum primo à Dario? q. d. maximum minimo.

DE BIANTE PRIENENSI.

Arist. li. 2. Rhet. alij alijs tribuunt.

*Bias * autem, cuius sapientia diuturnior inter homines est quàm patria Priene fuit, (si quidem hic etiam nunc spirat, illius perinde atque extinctæ vestigia tantummodo extant) ita aiebat, oportere homines in vsu amicitiæ versari, vt meminißent eam ad grauißimas inimicitias poße conuerti. quod quidem præceptum prima specie nimis fortaße callidum videatur inimicumque simplicitati, qua præcipue familiaritas gaudet, sed si altioribus animis cogitatio demißa fuerit, * per quam vtile reperietur.*

* Immo nihil magis inutile. Cice. in Lælio.

OLIV. Bias Prienensis. Bias autem] Quòd Bianti Val. attribuit, Chiloni Plut. ascribit. Chilon enim vt tradit Plut. dicere solebat, ames ea tenus, quasi aliquando sis odio forte habiturus. item hactenus oderis tanquam fortasse sis amaturus, ac si diceret, nō debemus eo vsque amicum amare, vt si quid indignum, & turpe fecerit, vel iusserit, odisse nequeamus, & econtra, nec tantopere odisse, vt eum in amicitiam nostram, si necesse fuerit, recipere non possimus, non mirum hoc à Biante dictum, nam & Scipio teste Cic. libro de amicitia dicere solebat, nihil difficilius esse quàm amicitiam vsque ad extremum vitæ diem permanere. Laertius quoque hoc Biantis dictum non Chilonis fuisse affirmat. [Cuius sapientia diuturnior] Quia euersa, & extincta patria, eius sapientiæ nomine gloria stetit immortalis, qui ad nostram vsque ætatem peruenit. quamuis ergo patria perierit, non tamen eius sapientia potuit intercipi, aut aliquo modo perire. [Inimicumque simplici] Quia qui simpliciter, amat amat vsque in finem. [Qua præcipue familiaritas gaudet] Nam vera amicitia simplicitate lætatur, & nulla simulatione, aut dissimulatione est inuoluta, quales esse solent eorum, qui amicitias, & inimicitias non ex re, sed commodo suo metiuntur. [Altior animis cogitatio] Si diligentius hoc edictum excogitare voluerit quispiam. [Perquam vtile] .i. valde vtile, ne. s. tantum in amore progrediatur, vt si necesse fuerit gradum reuocare nequeamus.

ASCEN. Bias autem, cuius sapientia fuit diuturnior inter homines] Quàm Priene patria supra eius [Si quidem, hic. s. Bias, aut hæc. i. fama Biantis, aut Biæ vtrumque enim reperi, spirat .i. spiritum vitalem ducit, hoc est durat etiam nunc. i. adhuc vestigia extant, tantum modo illius. s. patriæ eius perinde atq; extinctæ] aiebat homines oportere versari in vsu amicitiæ ita vt meminissent. i. memores sint eam posse conuerti ad grauissimas inimicitias. Quod quidem præceptum videtur fortasse prima specie. i. inspectione nimis callidum, & inimicū simplicitati, qua familiaritas gaudet pręcipue, si cogitatio demissa fuerit animis altioribus, præceptum supra reperietur perquam. i. valde vtile.

DE ANAXIMENE PRÆCEPTORE Alexandri.

*Lampsacenæ * vero vrbis salus vnius vaframenti beneficio constitit, nam cum ad excidium eius summo studio Alexander ferretur, progreßumque extra mœnia Anaximenem præceptorem in suum vidißet, quia manifestum erat, futurum, vt praces suas iræ eius opponeret non facturum, se quod petißet, iurauit, tunc Anaximenes peto (inquit) vt Lampsacum diruas. Hæc velocitas sagacitatis oppidum vetusta nobilitate inclytum exitio, cui destinatum erat, subtraxit.*

*Suidas & Pausa. ἀνάλογων, ß.

OLIV. Lampsacenæ verbis] Hic quod Val. Anaximenti attribuit nonnulli Arist. tradunt, vtroque enim præceptore Alexander est vsus. Anaximeneis, vt inquit Val. vel Arist. vt alij uolunt legatus Alex. pro patria quā euertere Alexander constituerat, cum uenisset ad eum supplicaturus erat pro patria, Sed Alex. ratus id, quod erat supplicatum eum venisse pro patria, ne precibus à proposito suo reuocari possit, iurauit illi se negaturum quidquid peteret. Anaximenes. siue Aristoteles petijt vt patriam perderet, quo dicto grauiter doluit Alexander, quòd animum sui propositum exequi salua fide non posset, nam cum illi iurasset, omnia se negaturum salua fide non posset, nam cum illi iurasset, omnia se negaturum, iusiurandū violare, & dictum reuocare non poterat [Lampsacenæ] Lampsa cum proprium nomen est vrbis, quod vero in eum desinunt propria ita formant possessiua, vt Lema cum Lemacenus, Leonicum Leonicenus, Lampsacum Lampsacenus. [Iræ eius opponeret] Precibus obsisteret iræ suæ.

Anaximenis vafre dictum.

ASCEN. Lampsacenæ, &c.] Vero. i. sed salus vrbi Lampsacenæ, idest Lampsaci, (inueni tamen scriptum Lampsacenæ) constitit, idest conseruata est beneficio, vnius vaframenti. i. callidi inuenti, nam cum Alexander, s. magnus ferretur summo studio, ad excidium. i. euersionem eius. s. vrbis, & vidisset Anaximenum præceptorum suum progressum extra mœnia, quia manifestum erat futurum vt Anaximenes opponeret iræ eius .s. Alex. preces suas. Alex. iurauit, se non facturum, quod. s. Anaximenes petijsset, tunc Anaximenes inquit, peto vt diruas Lampsacum. Hæc velocitas. i. solers inuentio sagacitatis. i. sagacis medij subtraxit oppidum inclytum vetusta nobilitate exitio, cui erat destinatum. Si pro patria intercessurum putauit Alexander non recte Aristoteli id attribuas, cui patria, non Lampsacum, sed Stagyra fuit.

THEO. Lampsacenæ] Non dubium, quin Anaximenes is fuerit, non vt alij suspicantur, Aristoteles. Alexander enim cū Lampsacum, quia Persarum rebus studeret, obsessam funditus excindere statuisset, ab Anaximene hac arte, quam Valerius refert, elusus est, Aeliacorum secundo Pausanis auctor est, & Ianus epistola quadam repetit.

DE

DE DEMOSTHENE.

DEmosthenis quoque astutia mirifice cuidam ancillæ succursum est, quæ pecuniam depositi nomine à duobus hospitibus acceperat ea conditione, vt illum simul vtrisque redderet, quorum alter interiecto tempore tanquam mortuo socio squallore obsitus decepta omnes nummos abstulit, superuenit deinde alter, & depositum petere cœpit, hærebat misera in maxima pariter & pecuniæ, & defensionis penuria, iamque de laqueo, & suspendio cogitabat, sed opportune Demosthenes ei patronus affuit, qui vt in adoptionem venit, mulier (inquit) parata est depositi se fidem soluere, sed nisi socium adduxeris, id facere non potest, quoniam vt ipse vociferaris: hæc dicta est lex, ne pecunia alteri sine altero numeretur.

OLIV. Demosth. astuta defensio. DEmosthenis) Hic auctor insignis iniuriæ cuiusdam mulieris cum maxima calliditate succurrit, cum.n.hospites duo certam pecuniæ quantitatem apud eam certa lege deposuissent, vt non alteri sine altero reddere, & cum alter simulata alterius morte redisset, omnemque pecuniam sustulisset, superuenit paulo post alter pecuniam repetens mulier incerta quid ageret, cum non haberet, vnde redderet, eo, desperationis redigitur, vt de laqueo cogitaret. Demosthenes hac eā calliditate liberauit, vt diceret, parata est mulier reddere depositum ea, qua lege recepit, vt vtrisque pariter reddat, nisi alter affuerit, ex lege restituere non potest. [Squallore obsitus] Immundum, & arta ueste indutus, barba capilloque promisso. [Hærebat] Incerta erat, & fluctuabat. Iuuen. heres & Chionem dubita] alta deducere fella. [Affulsit] Apparuit.

ASCEN. DEmosthenes, &c.] Ordo est. Succursum est quoque mirifice cuidam ancillæ astutia. i. callido consilio Demosthenis. s. oratoris clarissimi in Græcia, quæ acceperat pecuniē à duobus hospitibus nomine, id est sub ratione depositi, ea conditione, vt redderet illam. s. pecuniam simul vtrisque quorum alter tempore interiecto obsitus squallore tanquam socio mortuo, abstulit. s. ancillæ deceptæ omnes nummos. s. depositos ab vtrisque, deinde alter seperuenit, & cœpit petere depositum. Misera, s. ancilla, haberet. i. perplexa, & suspensa erat in maxima penuria. i. carentia, pariter, & pecuniæ, quia omnem acceperat, alteri reddiderat, & propriam non habebat, & defensoris, quia paupercula erat, & ancilla, & cogitabat iam de laqueo, & suspendio id est de suspendenda, & strangulanda, laqueo. sed Demosthenes affuit opportune ei patronus. i. defensor, qui vt, i. postquam venit in aduocationem, i. defensionem ancillæ, inquit, mulier est parata se soluere fidem. i. fidelem promissionem depositi forte melius legatur fide, vt sit soluere) sed non potest facere id, nisi adduxeris socium, quoniam vt ipse. i. vociferaris. i. calamitas, hec lex est dicta, scilicet a uobis in deponenda pecunia, ne pecunia numeretur alteri sine altero.

DE QVODAM VIRO ATHENIENSI.

AC ne illud quidem parum prudenter, quidam Athenis uniuerso populo inuisus causam apud eum capitali crimine dicturus, maximum honorem subito petere cœpit, nō quod speraret se illum consequi posse, sed vt haberent homines, vbi procursum iræ, qui acerrimus esse solet, effunderent, neque eum tam callidi consilij ratio fefellit, comitij enim clamore infesto, & crebris totius concionis sibilis uexatus, nota etiam denegati honoris perstrictus, eiusdem plebis paulo post in discrimine vitæ clementissima suffragia expertus est. Quòd si adhuc ei vltionem sitienti capitis sui periculum obiecisset, nullam partem defensionis odio obseratæ aures reciperent. Huic vaframento consimilis illa calliditas.

OLIV. AC ne illud quidē] Vafra ignoti cuiusdā hominis in discrimine vite cogitatio, vt accusatus in capitali crimine sibi causa dicendā foret, magistratum peteret maximum tanquam præmium non pœnam meruisset, hoc autem fecit, nō quia speraret se potiturum magistratum, sed vt populus haberet, vbi concitatæ in se iracūdiæ impetum effunderet, quod etiam factum est, nam imprudentiam eius omnes admirati conuitijs, & clamoribus exiuilarunt, exploserunt que turpiter è foro, deinde cum ad dictionem causæ descendisset, populus qui tam turpiter illum è foro eiecisset, misericordia commotus, à capitali crimine liberauit. [Nota enim denegati] Infamia, & repulsæ ignominia affectus. [Vltionem sitienti] Damnationem eius cupienti in vltionem acceptæ iniuriæ.

ASCEN. AC ne illud quidem] Sup. factum est parum prudenter. Quidam Athenis. s. vir, inuisus vniuerso populo, dicturus apud eum, scilicet, populum, causam, idest, defensurus se, aut purgaturus sup. de crimine capitali, cœpit subito petere maximum honorem nōn sup. ideo quod speraret se posse consequi illum, scilicet honorem, sed vt homines haberent sup. materiam, vbi. i. in qua, effunderent. i. euacuarent procursum, id est primum excursum iræ, qui solet esse acerrimus, & ideo si illi de capite suo sententiam primum obiecissent, male de se actum sensisset. Neque ratio tam callidi cōsilij fefellit eum. Enim pro quia, ipse vexatus infesto. i. molesto, & vim inferenti clamore comitij. i. qui fiebat in comitio, hoc est vt vulgo dicunt in conuocatione ad magistratus eligendos, & crebris sibilis, id est exhibilationibus, & irrisionibus quas pleræque nationes sibilando faciunt, totius concionis. i. populi conuocati perstrictus, idest contractus [nam honore dilatamus animum & incessum, & contumelia perstringimus & coarctamus) nota honoris denegati, vt plebs in repulsa tali omnem iram suam effutiret, expertus est paulo post clementissima suffragia eiusdem plebis in discrimine, idest periculo vitæ. s. suę, qui iam exaturata erat vindicta repulsæ. Quod si obiecisset ei s. plebi sitienti, adhuc vltionem, periculum capiti sui aures, scilicet plebis obseratæ. i. clausæ odio, id est propter odium. nullam. i. non vllam reciperent vllam partem defensionis. i. purgationis. [Illa. s. quæ sequitur calliditas est similis huic vaframento. i. callido facto iam dicto.

DE HANNIBALE SVPERIORE.

*SVperior * Hannibal à Duillio consule nauali prælio victus, timenque classis amissæ pęnas dare, offensā astutia mire auertit: nam ex illa infelici pugna priusquam cladis nuncis domum perueniret, quendam ex amicis compositum, & ornatum, Carthaginem misit, qui postquam ciuitatis curiam intrauit consulit, inquit: vos Hannibal, cum dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias adueniret, an cū eo confligere debeat, acclamauit vniuersus senatus non esse dubium quin oporteret. tum ille conflixit, inquit, & superatus est. Ita liberum his non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse iudicauerant.*

* Sic vocat Oros li. 4. ca. 7. Plin. de vir. illust. Himilionē, quē Carthaginē fugisse, & nullum misisse scribit.

OLIV. SVperior Hannibal] Plin. de viris illustr. dissentit à Valer. & nomine, & tempore, non enim Hannibalem sed Gisgonem, nec secundo, sed primo Pun. bel. fuisse dicit, hæc sunt Plinij verba. Duellius primo Pun. bel. dux contra Carth. missus, vbi vidit eos multum mari posse, classem magis validam, quàm decoram fabrefecit, & manus ferreas in vsu habuit, qui bus hostium naues apprehendit, qui victi, & capti sunt, Himocleo dux classis Carthaginem fugit, & à senatu quæsiuit, quid faciendum censerent, omnibus pugnaret clamantibus, feci, inquit, & victus sum, & sic pœnam crucis effugit, nam apud Poenos dux re male gesta puniebatur. Duellio concessum est vt prælucente funali, & præcinente tibicine à cœna publice rediret. [Superior Hannibal] Fuerunt secundum Valerium superior, & inferior. Superior, qui primo Pun. bel. à Duellio consule nauali prælio superatus est, inferior, qui secundo grauissimam Romanis, & Italiæ cladem, ac penè ruinam rerum omnium intulit, sed tandem à Scipione Aphricano superiore, & Italia pulsus, & acie, & Aphrica superatus. [Amissæ classis pęnas] Quia capitale erat apud Pœnos, si quis iniussu senatus infeliciter pugnasset [Quendam ex amicis compositum [Vide quantum dissentiat à Plinio, nam Plinius non misisse quempiam, sed ipsum profugisse ducem, Carthaginemque petijsse, & à senatu quæsisse dicit, quid sibi faciendum esset, [Liberum non reliquit] i. integrum illi damnare factum, quod faciendum iudicarant.

ASCEN. HAnnibal]Carthag. dux victus à Duellio consule. s. Romano, prælio nauali.i.in nauibus commisso, & timens dare.i.persoluere populo Carthaginiēsi pœnas classis amissæ. i.ob classem Carth.amissam auertit.i. amouit à se offensam.i. indignationem & iram Carthag offensorum mire. i.mire artificio. Nam priusquam nuncius cladis perueniret domum ex illa infelici pugna.i.post illam infelicem pugnam, misit Cartha.quendam ex amicis compositum, & ornatū, i.instructum tali cautela, qualem iam dicet, qui postquam intrauit curiam i.congregationem senatus, & consiliariorum ciuitatis eius, hoc est Carthaginis inquit, Hannibal consulit.i.consiliū petit vos eum.i.quando ita fit, quod dux Romanorum videlicet Duellius aduenerit, trahens secum magna copias maritimas, an deberet confligere cum eo. Vniuersus senatus acclamauit non esse dubium, quin oportere. s.eum confligere cum Romanis. [Tum ille.s.subornatus, & instructus ad hoc inquit, ipse conflexit, & superatus est, ita.i.& sic Hann. non reliquit ijs.s.Carthag. senatoribus damnare id factum, quod ipsi iudicarant, debuisse fieri.

DE HANNIBALE POSTERIORE.

*Liu.li.22 Plu. in Fa. Erot.quoque lib. 1. c.8.

*ITtidem * Hannibal Fabium Maximum inuictam armorum suorum vim saluberrimis cunctationibus pugnæ ludificantem, vt aliqua suspicione trahendi belli respergeret totius Italiæ agros ferro, atque igni vastando, vnius eius fundum immunem ab hoc iniuriæ genere reliquit. Profecisset aliquid tanti beneficij insidiosa adumbratio eius, nisi Romanæ vrbi, & Fabij pietas, & Hannibalis vafri mores fuissent notissimi.*

OLIV. ITidem Hannibal Fabium]Liu.secundi Pun. bel.lib.2. Accesserant, inquit duę, res ad augēdum dictatoris inuidiam vna fraude, ac dolo Hannibalis, qui eum à perfugis ei monstratus ager dictatoris esset, omnibus circa solo æquatis, ab eo vno, ferrum, ignemq;, & vissi omnem hostium abstineri iussit, vt occulti alicuius pacti ea merces videri posset, altera ipsius, facto primo forsitan dubio, quia non expectata in eo senatus auctoritas est, ad extremū aut ambigue in maximam laudem verso in permutādis captiuis, quòd sicut primo Pun. bel.factum erat conuenerat inter duces Romanum, Pœnumque, vt quæ pars plus reciperet, quam daret argenti pondo bina, & se lebras in milite præstaret ccxlvij. cum plures Romanus, quam Pęnus recepisset, argentumq; pro eis debitum, sæpe iactata in senatu re, quoniam non consuluisset partes tardius erogaretur, Inuiolatum ab hoste agrum misso Roma filio vendidit, fidemque publicam impendio priuato exoluit. Frontinus vero Hannibal Fabium, cui neque virtute, nec arte bellandi par erat, vt infamia respergeret agris eius abstinuit, cæterosque populatus. Contra ille, ne suspecta ciuibus fides esset, magnitudine animi effecit, publicatis possessionibus suis, hoc idem fecisse Periclem tradit Iustinus.[Item Hannibal]s.inferior, de quo supra dictum est. [Saluberrimis cunctationibus] Vt Ennius, Vnus quam nobis cūctando restituit rem [Immunem] Intactum, & expertam.[Insidiosa adumbratio]Bene adumbratio, non enim erat beneficium, sed vmbra quædam beneficijs, in quo latebant insidiæ, vt videlicet dictatorem populo suspectum redderet [Et Fabij pietas] Qua vsus est in captiuos Romanos, vt agrum suum venderet, aliósque redimeret.

Fab. cunctione sua reip.seruauit.

ASCEN. ITidem]i.consimiliter, aut idem.s.Hannibal, vt respergeret aliqua suspicione. i.mala occasione] tanquam corruptus sit ab hostibus]belli trahendi.i.protrahendi, & dilatandi, Fab. Maximum ludificantem. i. frustrantem saluberrimis cunctationibus.i dilationibus, & immotationibus pugne, inuictam vim armorum suorum, vastando. i.dum vestaret ferro, atque igni agros totius Italiæ, reliquit fundum eius vnius. i. solius, videlicet Fabij immunem ad hoc genere iniuriæ [Insidiosa adumbratio]i.simulatio recta tanti beneficij eius. s.Hannibalis in Fabium pro fecisset aliquid. s.ad adimendum Fabio imperium, aut ad cogendum eum committere prælium, nisi & pietas. i. charitas in patriam, & in captiuos redimendos, & vafri.i.astuti mores Hannibalis, fuissent notissimi, vrbi hoc est Romæ.

DE TVSCVLANIS.

*Liu. li. 6. L. Plu. in Cam.

*TVsculanis * etiam acumine consilij incolumitas parta est; cum enim crebris rebellationibus meruissent, vt eorum vrbem funditus Romani euerterę vellent, atque ad id exequendum Furius Camillus, maximus dux, validissimo instructus exercitu venisset vniuersi ei togati obuiam processerunt, commeatusque, & cætera pacis munia benignissimę præstiterunt, armatum etiam intrare mœnia passi sunt, nec vultu, nec habitu mutato. qua constantia tranquillitatis non solum ad amicitia nostræ ius, sed etiam ad communionem vsque ciuitatis penetrauerunt, sagaci hercule vsi simplicitate, quoniam * aptius esse intellexerant, metum officijs dissimulare, quàm armis protegere.* * Aptius.

TVsculanis etiam] Tusculani sæpe defecerant à Romanis hanc iniuria cum Romanis ferre non possent, Camillum cum exercitu miserunt, qui agros vastaret, vrbem fun ditus euerteret. Sed Tusculani calliditate consilij vim Romanam eruerunt, intrantibus enim eorum fines Rom non demigratum est à propinquis itineris locis, non cultus agrorum intermissus, patentibus vrbis portis, togati obuiam frequentes imperatoribus Romanis processere, commeatus exercitui comiter in castra ex vrbe, & ex agris deuehitur. Tum Camil. castris ante portas positis, eadē ne forma pacis, quæ in agris ostentaretur, etiam intra mœnia esset scire cupiens, ingressus vrbem, vbi patentes ianuas, & tabernis apertis proposita omnia in medio vidit, intentosque opifices suo quenque operi, & ludos literarum strepere discentium vocibus, & repletas semitas inter vulgus puerorum, & mulierum huc, & illuc euntium, qua quenque suorum vsuum causa ferret, nihil vsquam non pauidis modo, sed mirantibus quidem similes circunspiciebat omnia inquirens oculis, vbi nam bellum fuisset, adeo, nec amotę rei vsquam, nec ablatæ ad tempus vestigium vllum erat, sed ita omnia constanti tranquillaque pace, vt eo vix fama belli perlata videri posset. Victus patienti hostium Camillus, vbi omnia vidit esse pacata, & in agris & in vrbe, Tusculanos ad senatum ire iubet, senatui deinde scribit, quæ viderat. senatus Tusculanos non solum amicitia, & pace dignas iudicauit, sed insuper etiam ciuitate donauit. [Tusculanis] Hoc oppidum à Tuscis occupatum nomen accepit, vnde originem habuere Catones, vbi & Cicero prædia habuisse fertur, à quibus Tusculanæ quæstiones dictæ sunt.[Commeatus]Cibaria, & alimenta. [Munia]Officia. OLIV.

TVsculanis, &c.[Incolumitas.i. conseruatio vitæ, & patriæ est parta, idest acquisita etiam Tusculanis, & Tusculi incolis, ac ciuibus, & acumine.i.subtilitate consilij, cum enim meruissent crebris repellationibus, vt Romani vellent euertere funditus.i.à fundo vsque vrbem eorum, Atque Furius Camil.max.dux instructus exercitu validissimo venisset ad id, i.ad euertendum funditus eorum vrbem, ipsi Tusculani processerunt obuiam, scilicet Camil. & exercitu eius, togari in signum pacis, & ocij, vniuersi i. simul omnes, & præstiterunt ei commeatus.i.(vt dicunt) victualia, & munia, id est officia, & obsequia pacis, & passi sunt etiam armatum intrare mēnia sup.sua, nec vultu, nec habitu mutato. [Qua constantia]i.constanti prę se latione, & ostentatione tranquillitatis, ipsi Tusculani penetrauerunt, non solum ad ius amicitiæ nostræ, sed etiam vsque ad communionem ciuitatis nostræ, quia tandem ciuitati donati sunt Hercule, s ita me iuuante.vt quod dico sentio, ipsi vsi sup. sunt, aut penetrauerunt vsi simplicitate.s.in facto, sagaci.s.in cōsilio. [Quoniam intellexerant esse apertius]i.paratius, & facilius, aut legamus aptius. i. conuenientius dissimulare metum, i. significare se nihil de Ro.metuere officijs.i. per officia & obsequia, quàm protegere.s.se armis. ASCEN.

TVsculanus]Tusculum Verius autumat inditum Tusculo nomen ab aditu difficili, non a Tuscis. THEO.

DE TVLLO DVCE VOLSCORVM.

*AT Volscorum * ducis Tulli execrabile consilium qui ad bellum inferendum Romanis maxima cupiditate accensus, cum aliquot aduersis prælijs contusos animos suorum, & ob id paci proniores animaduerteret, insidiosa ratione quo volebat compulit, nam, cum spectandorum ludorum gratia, magna Volscorum multitudo Romam conuenissent, Coss.dixit, vehementer se timere, ne* *Liu. li. 2. sed aliter Dion. li.8. & Plut. in Coriol.

quid

quid hostile subito molirentur, monuitque, vt essent cautiores, & protinus ipse vrbe egressus est. Quã rem Coss. ad senatum retulerunt, qui tametsi nulla suspicio suberat, autoritate tamen Tulli commotus, vt ante noctem Volsci abirent, decreuit. qua contumelia irritati, facile impelli potuerunt ad rebellandum. Ita mendacium versuti ducis, simulatione beneuolentiæ inuolutum, duos simul populos fefellit, Romanum vt insontes notaret, Voscum, vt deceptis irasceretur.

OLIV. AT Voscorum ducis] Marius Coriolanus vrbe pulsus vt dictum est, exulatum in Volscos abijt, hospicio vtebatur acij Tulli Volscorum principis, & Romanis semper infesti, hi duo consilia conferunt de Rom bello, ad quod haud facile credebant plebem suam impelli posse, vt toties infeliciter tentata arma caperent multis sæpe bellis, pestilentia, postremo amissa iuuentute fractos spiritus esse, arte agendum, in exoleto iam vetustate odio, vt recentes aliqua ira exacerbarentur animi. ludi forte ex instauratione magni Romæ parabantur, ad eos auctore Accio Tullo vis magna Volscorum venit, priusquam committerentur, Tullus, vt domi compositum cum Martio fuerat, ad consules venit, dicit esse, quæ secreto, agere de rep. velit remotis arbitris, inuitus inquit, quod iniquius sit de meis ciuibus loquor non tamen admissum quidquam ab his criminatum venio, se cautum ne admittant, nimio plusquam velim nostrorum ingenia sunt mobilia, multis id cladibus sensimus, quippe qui non nostro merito, sed vestra patientia sumus incolumes, magna hic Volscorum multitudo est, ludi sunt, spectaculo intenta ciuitas erit, memini quid per eandem occasionem à Sabinorum iuuentute in vrbe commissum sit, horret animus, ne quid inconsulte, aut temere fiat, hæc vestra nostraq; causa primum dicenda vobis consulibus ratus sum, quod ad me attinet ex templo hinc domum abire in animo est, ne cuius facti, dictiq; cogitatione presens violet, hæc locutus abijt. Consules cum ad patres rẽ dubiam sub auctore certo detulissent, auctor magis, vt fit, quàm res ad præ cauendum, vel ex superuacuo mouit, factoque senatusc. vt vrbe excederent Volsci præcones dimittuntur, qui omnes proficisci ante noctem iuberent, ingens pauor primo discurrentes ad sua res tollendas in hospitia pertulit, proficiscentibus deinde indignatio oborto, vt consceleratos, contaminatosque ab ludis festis diebus cetu quodammodo hominum, deorumq; abactos cum ad propria continuatio agmine irent, progressus Tullus ad caput Ferentium, vt quisque veniret, priores eorum excipiens quærendo indignandoque, & eos ipsos sedulo audientes se cum dare verba, & per eos multitudinem aliam in subiectum viæ campum de luxit, ibi in concionis modum orationem exortus, omnes ad bellum, & arma concitauit, & quod ratione nunquam obtinuisset, arte & calliditate consecutus est. [Spectandorum ludorum gratia] Qui instaurabantur. causa vero renouandorum ludorum dicta est in cap. de somnijs [Insontes notaret] Innocentes Volscos ignominia afficeret. [Deceptis] .i. Rom. quia Tullo fuerant decepti.

Accius Tullus astu Volscos ad arma concitauit Ludi instaurati.

ASCEN. AT consilium Tulli ducis Volscorum] Sup. fuit execrabile. Quia accensus maxima cupiditate ad inferendum Rom. bellum cum animaduerteret animos suorum contusos, id est hebetatos, & confractos, aliquot prælijs aduersis. i. infeliciter commissis, & ob id proniores, id est inclinatiores paci. i. ad pacem sup. quam ad bellum, compulit sup. eos ratione insidiosa eo, quo volebat, id est ad bellum gerendum. Nam cum magna multitudo Volscorum conuenisset Roma. gratia ludorum, s. publicorum spectandorum, Tul. sup. dixit consulibus se timere vehementer ne. s. Volsci molirentur. i. cum molimine attentarent subito quid, i. aliquid hostile, & monuit. s. consules, vt essent cautiores & ipse egressus est protinus. s. postquam id dixerat vrbe. s. Rom. Quam rem consules retulerunt. i. vt dicunt, reportauerunt ad senatum. i. in consulationem senatus qui. s. senatus tametsi nulla suspicio suberat, tamen commotus auctoritate Tulli, decreuit, vt Volsci abirent ante noctem. Qua contumelia Volsci irati, potuerunt impelli facile ad rebellandum. Ita. i. & sic mendacium ducis versuti inuolutum simulatione beneuolentiæ fefellit simul duos populos. s. Rom. vt notaret. s. nota infidelitatis & ignominiæ innocentes. s. Volscos, & Volscum. s. populum vt irasceretur deceptis s. Rom. præsertim senatui, fraude Tulli decepto.

DE STRATAGEMATIS. Cap. IIII.

ILLA vero pars calliditatis egregia, & ab omni prorsus reprehensione procul remota, cuius opera, quia appellatione nostro vix apte exprimi possunt, græca pronunciatione Stratagemata dicantur.*

* Hac de re Polyænus, & Frõt. plura scripsere.

ILla vero calliditatis]. s. quam dicturus de astutia militari, quæ à sapientia profecta omni prorsus reprehensione vacat, dicit, hoc nomen multo melius greco quàm latino sermone exprimi posse, & Stratagema appellari, quasi consilium militare, στρατὸς enim græce exercitus ἄγω duco. [Ab omni reprehensione procul remota] Hoc ideo dicit, quia in superiori vaframento & calliditate non nihil fraudis inesse videtur. [Stratagemata] Consilia vel astutiæ militares. OLIV.

ILla vero calliditatis supple quam dicturus est egregia sup. est, & remota procul ab omni reprehensione, cuius opera, quia vix. i. cum difficultate possunt exprimi apte. i. conuenienter appellatione nostra. i. vocabulo Rom. dicantur Stratagemata. i. gesta, & consilia militaria, græce autem scribitur στραταγηματα, sed quia nostri secunda corripiunt, proferũt, pro η e dicens Stratagemata. Alij vero Stratagemata στράτος quod est exercitus στρατηια vero expeditio. ASCEN.

DE TVLLO HOSTILIO.

OMnibus militaribus copijs Tullo Hostilio Fidenas aggresso, quæ surgentis imperij nostri incunabula crebris rebellationibus torpere passæ non sunt, finitimisque trophæis, ac triumphis alitam virtutem eius spes suas promouere vlterius docuerunt Metius Suffetius dux Albanorum, dubiam, & suspectam semper societatis suæ fidem repente ipsa acie detexit, detecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle consedit, pro adiutore speculatore pugnæ futurus, vt aut victis insultaret, victores fessos aggrederetur. Non erat dubium, quin ea res militum nostrorum animos debilitatura esset, cum eodem tempore & hostes confligere, & auxilia deficere cerneret. itaque ne id fieret, Tullus prouidit. concitato enim equo, pugnantium globos* præcurrit, prædicans suo iussu secessisse Metium, eumque, cum ipse signum dedisset, inuasurum Fidenatium terga. quo imperatoriæ artis consilio metum fiducia mutauit, proque trepidatione, alacritate suorum pectora repleuit.*

* Liu. li. 1. & Diony. lib. 3.

* percurrit.

OLIV. OMnibus copijs militaribus] Liuius Fidenates inquit collonia Rom. Veientibus sociis consilij assumptis, pacto transitionis Albanorum ad bellum atque arma concitantur, cum Fidenæ apte discissent. Tullus Metio exercituque eius ab Alba accito contra hostes ducit, vbi amenem transit ad confluentis collocat castra, inter cum locum, & Fidenas Veientium exercitus tyberim transierat, hi & in acie prope flumen tenuere dextrum cornu in sinistro Fidenates propius montes consistunt. Tullus aduersus Veientem hostem dirigit suos. Albanos contra regionem Fidenatum collocat. Albano non plus animi erat quàm fidei, neque manere, neque transire apte ausus sensim ad montes succedit. Inde vbi satis subijsse sese ratus est, erigi totam aciem fluctuansque animo, vt tereret, tempus, explicat ordines. Consilium erat, qua fortuna rem daret, eo inclinare vires, miraculo primo esse Rom. qui proximi steterant, vt nudari latera sua sociorum digressu senserunt, inde eques citato equo nũciat regi abire Albanos. Tul. re trepida xij. vouit Salios, fanaque pallori ac pauori, equitem clara increpans voce, vt hostes exaudiret redire in prelium iubet, nihil trepidatione opus esse, suo iussu circunduci Albanum exercitum, vt Fidenatium nuda terga inuadant. idem imperat, ut hastas equites erigere iubeat. id factũ magnæ parti peditum Rom. conspectum abeuntes Albani exercitus intersepsit, qui uiderat id quod ab rege auditum erat, rati eo acrius pugnant, terror ad hostes transit, & audiuerant clara uoce dictum, & magna pars Fidenatum, vt qui coloni addit Rom. essent, latinæ sciebant. itaque solliciti ne ex

collibus

collibus decursu Albanorum intercluderentur ab oppido, terga uertunt, instat. Tullus, fusoque Fidenatium cornu, in Veientem alieno pauore perculsum ferociter redit, nec illi tulere impetum sed ab ea flumen obiectum à tergo arcebat, quo postquam fuga inclinauit alij arma fœde iactantes in aquam cæci ruebant, alij dum cunctantur in ripis inter fugę, pugnæque consilium oppressi, non alias ante Rom. pugna atrocior fuit. Tum albanus exercitus spectator certaminis deductus in campos est, de Metio vero Suffetio eius duce crudele sumptum est supplicium, vt duabus quadrigis alligatus dilaceraretur. [Torpere] Pigrescere, & languere, nam crebro Fidenates aduersus Rom. rebellantes Romanam iuuentutem ocio torpescere non permittebant. [Metius Suffetius] Qui tūc erat dictator Albanorum, de quo sumptum fuit, vt dixi crudele supplicium, cuius meminit Virg. haud procul inde citæ Metium in diuersa quadrigæ Distulerant. [Detecto latere] Nam Albani relictis Romanorum lateribus se in collem recepere. [Vti victis insultarent], Vt victos Romanos per derisionem inuaderent. [Concitato enim equo] Liu. dicit, eum prius vouisse duodecim salios, sanaque pallori, & pauori. [Omnes Globos] Omnem multitudinem, & ordinem pugnantium.

ASCEN. Omnibus, &c.] Tul. Host. rege illo Rom. aggresso. i. cum esset aggressus Fidenas oppidum Italiæ omnibus copijs, scilicet militaribus, quæ. s. Fidenæ, passæ non sunt. i. impediuerunt crebris rebellationibus incunabula, id est primordia imperij nostri surgentis torpore. i. pigrasse, & ocio frigere, & docuerunt virtutem eius, scilicet imperij Rom. alitam trophæis ac triumphis finitimis. i. ex proximo loco partis, promouere. i. extendere spes suas vlterius. Metius Suffetius dux Albanorum detexit, id est manifestauit repente in ipsa acie fidem societatis suæ cū Rom. initæ, semper dubiam & suspectam. Enim pro quia, latere exercitus Rom. detecto, id est nudato, consedit. i. locum cepit in colle proximo, futurus speculator. i. obseruator & spectator pugnæ. pro adiutore, id est vbi deberet esse adiutor quia socius, vt insultaret victis. s. Rom. si forte vincerentur, aut aggrederentur, scilicet eosdem victores, si forte vincerent, fessos. s. ex pugna. Non erat dubium quin ea res esset debilitatura animos nostrorum. i. Rom. militum cum cernerent eodem tpe, & hostes confligere. s. secum, & auxilia deficere. Itaque Tullus prouidet, ne id fieret, id est ne animi suorum debilitarentur. i. Enim pro quia, ipse præcurrit. i. antequam defectionem animaduertēt, percurrit equo concitato. s. ad cursum. [Globos] id est cuneos, aut cumulorum suorum pugnantium. s. cum hoste, prædicās Metium successisse, scilicet in collem illum suo iussu, & cum ipse dedisset signum inuasurum sup. esse terga Fidenatium. [Quo consilio imperatoriæ artis. i. quo stratagemate, mutauit metum fiducia. i. conuertit metum in fiduciam, & repleuit pectora suorum alacritate. s. inuadendi hostem pro trepidatione, quæ prius inerrat, aut quæ in fuisset. More autem suo narrat rem duntaxat, quatenus ad præsentem locum pertineat, nam quomodo Metius defectionis reus postea Hippolytus factus sit. i. ab equis distractus non prosequitur.

DE SEXTO TARQVINIO.

*Liu. lib. 1. & Dionys. lib. 4.

At ne continuo à nostris regibus recedeamus, Sextus Tarquinius Tarquinij filius indigne ferens quòd patris viribus expugnari Gabij nequirent, valentiorem armis excogitauit rationem, qua interceptum id oppidum Romano imperio adijceret subito nanque se ad Gabios contulit, tanquam parentis sæuitiam, & verbera, qua voluntate sua perpessus erat, fugiens: ac paulatim vnuscuiusque fictis, & compositis blanditijs alliciendo beneuolentiam, vt apud omnes plurimum poßet, consecutus, familiarem suum ad patrem misit, indicaturum quemadmodum cuncta in sua manu haberet, & quæsiturum quidnam fieri vellet, iuuenili calliditati senilis astutia respondit. siquidem re eximia delectatus Tarquinius, fidei autem, nuncij parum credens, nihil respondit, sed ducto eo in hortum, maxima, & altißima papauerum capita baculo decußit. cognito adolescens silentio patris, simul ac facto, causam altius argumenti peruidit, nec ignorauit præcipi sibi, vt excellentißimum quenque Gabinorum, aut exilio summoueret, aut morte consumeret, ergo spoliatum bonis propugnatoribus ciuitatem tantum non vinctis manibus ei tradidit.*

OLIV. At ne continuo Tarquinius Superbus cum Gabios, vrbem propinquam, & validam sæpius aggressus, virtute expugnare non posset, ad fraudes, & dolos conuersus est, nam cum velut deposito bello, fundamentis templi faciendis, alijsque vrbanis operibus intentum se esse simularet. Sextus Tarq. filius eius qui minor ex tribus erat transfugit ex composito ad Gabios, patris in se sæuitiam intolerabilem conqueres, iam ab alienis in suos vertisse superbiam, & liberorum quoque eum frequentię, tædere, vt quam in curia solitudinem fecerit, domi quoque faciat, nequam stirpem, ne quem hæredem relinqueret se quidem inter tela & gladios patris elapsum, nihil vsquam sibi tutum nisi apud hostem L. Tarquinij credidisse, nam errarent manere ijs bellum, quod depositum simulet, & per occasionem cum in cautos inuasurum. quod si apud eos supplicationibus locus non sit, per erraturum omne latum, Volscos quoque se inde equos, & hernicos petiturum, donec ad eos perueniat, qui à patrum crudelissimis, atque impijs supplicijs tegere liberos sciant, forsitam etiam ardoris aliquid ab bellum, armaque se aduersus superbissimum regem ac ferocissimum populum inuentu rum, cum si nihil mouerentur, incensis ira porrò inde habiturus videretur, benignè à Gabinis, excipitur, quos, paulo post ad rebellandum incitat, ipse cū promptissimis iuuenum prædatum, atque in expeditiones vadit, vt dictis, factisque omnibus ad fallendum instructis, vana expressa est fides. Dux ad vltimum belli elligitur, vbi cum inscia multitudine, qui ageretur prælia parua inter Romani, Gabiosque fierent, quibus plerunque Gabinares superior esset, tum certatim summi, infimique Gabinorum, & Sext. Tarq. dono deum sibi ducem credere, apud milites vero obeundo pericula, & labores, pariter prædam munificè largiendo, tanta caritate esse, vt non patet Tarquinius potentior Romæ quàm filius Gabijs esset, ita postquam satis virium collectum ad omnes conatus videbat, tum ex suis vnum sciscitatum. Rom. ad patrem mittit, quidnam se facere vellet, quandoquidem, vt omnia vnus Gabijs posset, ei dij dedissent, huic nuncio quia credo dubiæ fidei videbatur, nihil voce responsum est. Rex velut deliberaturus in hortum ædium transit sequente nuncio filij, vbi inambulas tacitus summa papauerum capita dicitur baculo decuisse, interrogando, expectandoque responsum, ira seu odio seu superbia insita ingenio, nullam eum vocem emisisse. Sexto vbi quidquid vellet pater quidue præciperet tacitis ambagibus, patuit, priores ciuitatis criminando alios apud populum alios sua ipsorum inuidia importunos interemit, multi palam, quidnam in quibus minus speciosa criminatio erat futura, clam interfecti, patuit quibusdam volentibus fuga, aut in exilium acti sunt, absentiumque bona iuxta inter emptorum diuisa fuere, largitionis, inde prædæque dulcedine priuati commodi sensus malorum publicorum adimi, donec orba consilio, auxilioque Gabina res regi Romano siue vlla dimicatione in manu traditur. [Interceptum] Fraude capsum. [Verberaque] Quia seipsum dedita opera iusserat verberari, cuius rei nullam prorsus mentionis facit Liu. Iust. vero hac eadem simulatione usum fuisse Zopyrum unum de interfectoribus magorum, & principibus Darij Persarum regis dicit, qui ut Babyloniam Persarum imperio subijceret, domi se uerberibus laceratū toto corpore iussit, & titulo transfugæ Babyloniam profectus, hac eadē arte urbis imperium Dario prodidit.] Iuuenili calliditati senilis astutia respōdit] Patris senis calliditas iuuenis filij astutiam adæquauit, nam pater tacens, quid sibi uellet filio callide satis iudicauit. [Fidei autem nuncij parum credens] Frontinus Tarq. inquit superbus Gabinos interficiendos arbitratus, quia hoc nemini volebat commissum, nihil nuncio respondit, qui ad eum a filio missus erat, tantam uirga eminentia papauerum capita cum forte in horto ambularet decussit, nuncius sine responso reuersus renunciauit adolescenti Tarq. quid agentem patrem uidisset intellexit, idem esse eminentibus faciendum. [Cognito silentio patris] Cum intellexisset, quid sibi uellet pater silendo, quidue innueret decutiendo papauerum capita. Causam] alterius argumenti præuidit rem illam, quam præsente nuncio pater fecerat ad illud spectare, neque id frustra eum fecisse, sed latentem in eo causam existere. Zopyrum Persarum.

ASCEN At ne recedamus continuo à regibus nostris] i. Stratagematis eorum [Sextus Tarquinius] . s. Superbi ultimi regum Roma. ferens indigne, quod Gabij nequirent expugnari

expugnari.i.pugna vinci, & capi viribus patris.s.sui, excogitauit rationem.i.subtilem viam valentiorem.s.ad expugnationem Gabinorum armis, id est paternis, qua.s.ratione adijceret imp. Rom. id oppidum interceptum. i. dolo captum. (Vbi signandum est auctorem in eam ire sententiam quam Maro Aeneid.2. sic à iuuentute, vt minus imitandum, dictam affert. Dolus an virtus, quis in hoste requirat? Nam in præfatione dixit huiusmodi calliditatem ab omni reprehensione procul remotam, quod si verum est, hic etiam sine reprehensione inimicos simulata amicitia dolo vincere potuit, magna est adhibenda cautio inimico conciliato, antequam hosti amicitiam simulanti fidem habeamus, sic enim Babyloni, sic Troiani, sic Gabij capti sunt, quia hosti crediderunt) nanque ipse Sextus contulit se subito ad Gabios tanquam. s. esset fugiens sæuitiã parentis.i.patris omnibus notam, & verbera.i.verberationes, aut instrumenta ipsa verberandi, quæ perpessus erat sua voluntate, quia vlbices aut vestigia verberum ostendit Gabijs, ac alliciendo paulatim beneuolentiam vniuscuiusque, scilicet Gabinorum blanditijs fictis & compositis. i. subornatis ad fraudem consecutus. i. vbi obtinuit vt posset plurimum apud omnes, misit familiarem suum. i.à secretis ad patrem indicaturum, quemadmodum haberet cuncta in sua manu.i.potestate, & quæsiturum.s.à patre, quidnam vellet fieri. s. ad expugnandos, commode Gabios, astutia senilis. i. ipsius Tarq. patris, respondit.i.consona fuit calliditati iuuenili.i.ipsius filij, Siquidem.i.quoniam Tarq. scilicet pater delectatus re eximia.i.quam maxime exoptabat, Autem pro sed, parum credēs fidei nuncij, nihil respondit, sed eo seducto in hortum.i.postquam eum seduxerat in hortum, decussit.i.in terram percutiendo deiecit, baculo.s.quem manu tenebat, Maxima, & altissima capita papauerum. i. illarum herbarum alte crescentium, & quarum fructus soporem inducit. [Adolescens. s. filius Tarq. silētio patris.s.sui, simul ac facto cognito. s. ex nuncio, peruidit.i.perspexit altius.i.profundius causam argumenti.i.rationis vtriusque. s. tam silentij, quàm facti, hoc est decussionis capitum summorum papauerum, nec ignorauit pręcipi. s. à patre per tale factum sibi, vt summoueret exilio.i.expelleret occulte Gabios, aut consumeret. i.exterminaret morte excellentissimum quemque Gabinorum. [Ergo quia hoc intellexit, & fecit, tradidit ei. s. patri suo ciuitatem spoliatam bonis propugnatoribus.i. defensoribus tantum non manibus vinctis.i.hoc solo dempto; quod non erat illi manus vinctæ, aut vt Oliuerius hoc vocabulum interpretatur manibus sup. ciuitatis tantummodo, id est ferme vinctis, quæ sententia ferme in vnum recidit, quia quod tantummodo.i.vno, duntaxat dempto fit, fermè fit.

DE ROMANIS.

*Liu. li.5.

Illud quoque à maioribus, & consilio prudenter, & exitu feliciter prouisum, cum enim vrbe capta Galli capitolium obsiderent, solamque potiendi eius spem in fame eorum repositam animaduerterent, per quam callido genere consilij Romani vsi, vnico perseuerantiæ irritamento victores spoliauerunt, panes enim iacere compluribus ex locis cœperunt. Quo spectaculo obstupefacti, infinitamque frumenti abundatiam nostris supereße credentes, ad pactionem omittendæ obsidionis compulerunt. Misertus est tunc profecto Iupiter Romanæ virtutis, præsidium ab astutia mutuantis, cum summa alimentorum inopia, proijci præsidia inopiæ cerneret igitur vt vafro, ita periculoso consilio salutarem exitum dedit.*

*obstupefactos.

OLIV. Illud quoque] Cum vrbe à Gallis, capta obsideretur capitolium ante omnia obsidionis bellique mala fames vtrunque exercitum vrgebat, Gallos etiam pestilentia vexabat, induciæ cum Rom. factæ, & colloquia permissu imperatorum habita, in quibus cum identidem Galli famem obijcerent, eaque necessitate ad deditionem vocarent, dicitur auertendę eius opinionis causa multis locis panes de capitolio iactuos esse in hostium stationes. [Vnico perseuerantiæ irritamento] Vnum erat inquit, quod Gallos in obsidendis Rom. perseuerare incitaret, quòd eos fame vincere posse sperabant, nam armis, aut vi aliqua capi posse capitolium desperabant, quòd locus natura munitissimus esset. [Misertus est tunc] Iupiter. Lactan. firmianus diuinarum institutionum lib.1. eodem, inquit tempore Ioui pistori ara posita est, quòd eos inquiete monuisset, vt ex omni frumento, quòd habebant panem conficerent, & in hostium castra iactarent, eoque facto soluta est, obsidio, desperantibus Gallis inopia subigi posse Roman. Ouid. quoque Fast. lib.8. Posse fame vinci spes excidit hoste repulso. Candida pistori, ponitur ara Ioui. [Præsidia inopię] s. panes, quæ præsidia erant inopiæ.

ASCEN. Illud quoque] i. etiam quod sequitur est prouisum à maioribus, id est progenitoribus Rom. & i. simul prudēter consilio i. quantum ad consilium, & feliciter. exitu. i. quantum euento rei. [Cum enim vrbe capta Galli, Scilicet Senones ad obsiderent Capitolium, & ipsi animaduerterēt spem potiundi eius. s. Capitolij, repositam solam, aut solum in fame eorũ, scilicet maiorum Rom. illic inclusorum, Rom. vsi perquam callido genere consilij, spoliauerunt victores. s. Gallos vrbis, præter capitolium expugnatores, vnico.i.vno solo, irritamento, id est prouocamento perseuerantiæ, cœperunt, enim iacere.i.deijcere panes ex compluribus locis.s.Capitolij. Quo spectaculo Rom. compulerunt Gallos, obstupefactos, & credentes infinitam abundantiam frumenti superesse nostris. i. Rom. ad pactionem.i. ad faciendum pactum, pro certo pondere auri, obsidionis omittendæ. Iupiter profecto est misertus tunc virtutis Roma. mutuantis.i. mutuo accipientis, & quasi mendicantis, præsidium.i.protectionem, & auxilium salutis ab astutia.i.calliditate, cum.s.Iupiter cerneret, præsidia, id est remedia, aut sustentacula, inopiæ alimentorum hoc est panem proijci in summa inopia alimentorum. Igitur Iupiter dedit obsessis in Capitolio, exitum. i. finem obsessionis salutarem, consilio vt vafro, id est astuto, & callido, ita periculoso, quia sic quod habuerunt alimenta diminuerunt, & si tunc Galli tam periti rei militaris fuissent, vt nunc sunt, facile cautelam intellexissent, cum tamen Gandauenses, & alij consimili longe post vsi dicantur.

DE CLAVDIO NERONE, & Liuio Salinatore.

IDem Iupiter* postea præstantissimorum ducum nostrorum sagacibus consilijs propitius aspirauit, nam, cum alterum Italiæ latus Hannibal lacraret, alterum inuasisset Asdrubal, ne duorum fratrum iunctæ copiæ intolerabili onere fessas simul res nostras, vrgerent hinc Claudij Neronis vegetum consilium, illinc Liuij Salinatoris inclita prouidentiam effecit Nero, enim compresso à se in Lucanis Hannibalis, præsentiã suam quoniam ita ratio belli desiderabat, mentius hosti, ad opem ferendam collegæ per longum iter celeritate mira tetendit. Salinator in Vmbria apud Metaurum flumen proximo die dimicaturus, summa cum dissimulatione Neronem castris noctu recepit, tribunos enim à tribunis, centuriones à centurionibus, equites ab equitibus, pedites à peditibus, excipi iussit, ac sine vlla tumultuatione, solo vix vnum exercitum capiente, alterum inseruit. quo euenit, ne Asdrubal cum duobus se consulibus præliaturum prius sciret, quàm vtriusque virtute prosterneretur. Ita illa toto terrarum orbe infamis Punica calliditas, Romana elusa prudentia Hannibalem Neroni, Asdrubalem Salinatori decipiendum tradidit.

* Liuius lib. 27. & Front. lib. 1. cap. 1.

OLIV. IDem Iupiter.] Bel. Pun. secundo Liuio, & Nerone consulibus, cum Hann. Punicis armis magnam Italiæ partem occupasset, ac vires Rom. multis cladibus attriuisset, iamque appareret paruis auctum copijs posse Rom. imperium opprimere. Asdrubal eius frater in Italia cum ingentibus copijs descenderat vt se fratri coniungeret. Nero qui Hannib. erat oppositus, vbi consilium cognouit Asdr. interceptis his, qui ad Hann. literas ferebant, non id tempus esse ratus, consilijs ordinarijs prouinciæ suæ quisque finibus per exercitus suos cum hoste destinato, à senatu bellum gereret, audendum, atque nouandum aliquid improuisum, inopinatumque quod cęptum non minorem apud ciues, quam apud hostes terrorem faceret, perpetratum, in magnam lætitiam, ex magno metu verteretur. Cum igitur cuperet Asdrubalem eiusque copias antequam Hannibalis fratri iungeretur excludi, iccirco festinaret

Nero oppressit Asdrub.

festinaret se Liuio Salinatori collegæ suo, cui bellum illud mandatum fuerat, parum fidens viribus, quæ sub ipso erant, adiungere, neque tamen discessum suum ad Hannib. cui oppositus erat intelligi vellet, mille equites delegit, præcepitq; legatis, quod relinquebat, vt ædem stationes, & vigiliæ quæ agerentur, totidem ignes arderent, eandem facies castrorum seruaretur, ne quid Hann. suspicatus, audere aduersus paucitatem relictorum, pronunciat occupare se in Lucanis proximam vrbem, Punicumque præsidium velle, vt ad iter parati essent, nocte profectus, flexit in Picenum, deinde cum in Vmbriam occultis itineribus venisset, nuncios præmisit ad collegam, qui nunciarent eius aduentum, percunctarentur clam, an palam, interdiu an noctu venire se vellet, iisdem, an alijs, consideret castris, nocte clam ingredi melius esse iudicauit. Thessera pro castris a Liu. consule data erat vt tribunus tribunum, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet, neque enim dilatari castra opus esse, ne hostis aduentu alterius consulis sentiret, detracturus pugnam, si consulum iunctas vires intelligeret. Igitur inscium duplicatis aggressus copijs, Claudius Nero superauit, & velocius omni nuncio rediijt ad Hann. Ita ex duobus callidissimis. Pœnorum ducibus eodem consilio alterum cælauit, alterum oppressit, [Alterum Italiæ latus] Lucaniam regionem. [Alterũ] Brutios in Vmbria. [Intollerabili onere fessas] Nam Hannibal vires Rom. multis cladibus attribuerat, remp. longo bello lassauerat. [Compresso Hannibale coercito, & in arctum deducto, præsentiam suam mentitus, nam adeo occulte castris discessisset, vt non sentiretur, & idem illum in castris Hannibal semper esse credidit. [Longum iter] Nam longum erat interuallum è Lucania in Brutios. [In Vmbria] Quæ regio nũc patrimonium ducit. Apud flumen Metaurum. Metaurus fluuius est Vmbriæ defluens in Adriaticum sinum haud longe à Fanensi Colonia feno Galliam versus, clarus, & nobilitatus, hac Liuij, & Neronis victoria. [Quo eueniẽt] Non prius Hannibal sensit Neronem è castris discessisse ad opem collegæ ferendam, quàm nero caput, Asdrubalis in castra fratris conijci iussit. quo viso dixisse fertur tum demum cognoscere, se, Deos iratos Carthag. esse.

ASCEN. IDem Iupiter] Qui sic Rom. miseratus est tempore obsidionis Capitolinæ aspirauit postea existens propitius, sagacibus consilijs præstantissimorum ducum nostrorum, videlicet Claudij Neronis, & Liuij Salinatoris. [Nam cum Hannibal laceraret. [i. vastaret alterum latus Italiæ videlicet Lucanicum, & Asdrubal frater inuasisset. [Alterum] s. latus Italiæ, videlicet Brutium, aut Brutios ipsos, consilium vegetum i. viuacis ingenij Claudij Neronis, effecit hinc. i. ex vna parte, vtpote Lucana, & inclyta prouidentia Liuij Salinatoris effecit illinc. i. ex altera parte vt pote Brutia, ne copiæ duorum fratrum, s. Hannibalis, & Asdrubalis, vrgeretur simul nostras. i. Rom. fessas intolerabile onere. Nero enim Hannibale compresso à se in Lucanis, mentitus. i. fingens, ostentans hosti præsentiam suam. i. se non abiisse ab exercitu, quem ductitabat in Lucania. [Tetendit mira celeritate ad ferendam opem] i. suppetias collegæ. s. suo Salinatori. Salinator dimicaturus cum Asdrubale apud Metaurum flumen in Vmbria recepit noctu Neronem castris, i. in castra sua, sup. cum summa dissimulatione, iussit enim Tribunos. s. Neronis excipi à Tribunis. s. suis, Centuriones Neronis à Centurionibus suis. equites ab equitibus, & pedites à peditibus, ac inseruit alterum. i. secundum exercitum, solo vix capienti vnum exercitũ. Quo eueniret ne.] i. vt non, vt Hannibal non sciret prius, se dimicaturum cum duobus consulibus quàm posterneretur. virtute vtriusque. [Ita] i. sic illa calliditas Punica infamis toto orbe terrarũ, elusa prudentia Rom. tradidit Hann. decipiendum Neroni. i. à Nerone, & Asdrubalem decipiendum Salinatori, aut tradidit Neroni, & Salinatori suum vtrique decipiendum.

DE QVINTO METELLO CONSVLE.

* Lib. 1. c. 2. & li 5. cap. 1.
* Contrebiam vocent Pli. de uir. illustr.

*MEmorabilis * etiam consilij Q. Metellus, qui cum proconsul bellum in Hispania aduersus Celtiberos gereret, vrbemque * Trebiam caput eius gentis viribus expugnare non posset, intra pectus suum multum, ad diu consilijs agitatis, viam reperit, qua propositum ad exitum perduceret. itinera magno impetu ingrediebatur, deinde alias, atque alias regiones petebat modos hos obsidebat montes paulo post ad illos transgrediebatur, cum interim tam suis omnibus, quàm ipsis hostibus ignota erat causa inopinatæ eius, ac subite fluctuationis. Interrogatus quoque à quodam amicissimo sibi, quid ita sparsum, & incertum militiæ genus sequeretur absiste, inquit, istud quærere: nam si huius consilij mei interiorem tunicam conscium esse censero, continuo eam cremari iubebo. Quorsum igitur ea dissimulatio erupit? aut quem finem habuit? post quam vero, & exercitum suum ignorantia, & totam Celtiberiam errore implicauit, cum alio cursum direxisset subito ad Trebiam reflexit, eamq; innopinatam & attonitam oppressit. Ergo nisi mentem suam dolos scrutari coegisset, ad vltimam ei senectutem apud mœnia Trebiæ armato sedendum foret.*

OLIV. MEmorabilis etiam Metellus qui pius cognominatus est proconsul in Hispania bellum gerebat aduersus Celtiberos, quorum vrbem Metropolim, hoc est regionis caput Trebiam, cum sæpius oppugnatam viribus expugnare non posset, ad altiora consilia se conuertit, vt quod viribus non posset, ingenio & arte consequeretur. Itaque vrbem obsidione liberauit tanquam desperatione ductus eam prorsus omittere velle videretur, exercitum per diuersa loca ducebat, tanquam incertius cõsilij quid ageret, modo hanc, modo illam regionem, montesque petebat, nec vllo in loco diutius commorabatur, cuius consilij rationem cum nemo intelligeret, vnus è familiaribus suis interrogauit, quod ita sparsum, & incertum militiæ genus sequeretur. Cui Metel. si meam inquit tunicam interiorem consilij mei, participem, aut consciã esse intelligerem, igni quamprimum mandarem, hoc stratagemate factum est, vt cum suos rerum ignorantia, & hostes summo errore implicaret, paulo post vrbem incautam, & suo clandestino, ac inopinato aduentu oppressam caperet. [Q. Metellus] Quo pius cognominatus est, quia patris exilium lõgis lacrymis prosecutus fuerit, nec ab his temperari potuerit, priusquam fuit in patriam reuocatus. [Viã] Rationem, Virg. Inueni Germana viam gratare sororis. [Fluctuationis] Erroris, & vagationis. [Interiorem tunicã] Vestem lineam, quam vulgo camisiam dicimus. Front. libro 1. cap. 1. Metel. inquit pius in Hispania interrogatus, quid postea die facturos esset, tunicam meam, si hoc eloqui posse, comburrerem. Ergo nisi mentem suas dolos, scrutari]. Nisi hanc astutiam excogitasset, in obsidione, apud Trebiam conseruisset [Scrutari] inquirere.

ASCEN. MEmorabilis, &c.] Ordo est. Q. Metellus pius, videlicet sup. fuit etiam consilij memorabilis. i. digni memoria. Qui cum ens sup. proconsul gereret bellum in Hispania aduersus Celtiberos, & non posset expugnare viribus Contrebiam] quanquam sunt qui Trebiam scribant] vrbem caput eius, gentis consilijs agitatis, multum, ac diu intra pectus suũ. [Reperit viam] i. rationem, qui perduceret propositum ad exitum. i. qua Contrebiam caperet ipse ingrediebatur. i. faciebat itinera magno impetu, deinde petebat alias, atque alias regiones, & obsidebat. i. occupabat modo. i. interdũ hos montes, & transgrediebatur paulo post ad alios. s. montes cum interim causa inopiatæ, ac supitæ fluctuationis eius erat, pro esset, ignota omnibus tam suis, quam hostibus Interrogatusque à quodam amicissimo sibi quid ita, i. cur sequeretur genus militiæ sparsum, & incertum, quia nusquam consistebat, inquit obsiste. i. desine quærere. i. percunctari, nam si ego sensero tunicam meam interiorem, quàm camisiam vocant, conscium esse huius consilij mei, ego iubebo continuo eam cremari, [igitur inquit Valer. quasi dicat dices forte igitur] quorsum erupit ea dissimulatio, aut quem finem habuit; Respondet postquam vero implicauit, & i. pariter exercitum suum ignorantia, & totam celtiberiam errore, quia putabat eum timore non consistere in aliquo loco, cum direxisset cursum alio. i. ad alium locum reflexit sup. eum subito, ac contrebiam [vbi proprio nomini oppidi dat præpositionem] & oppressit eam inopinatam, & attonitam. Ergo nisi Metellus coegisset mentem suam scrutari dolos, foret. i. fuisset ei armato sedendum apud mœnia, Contrebiæ, sup. vsque ad vltimam senectutem.

THEO. TRebiam. Val. alibi vocat Trebiam, hæc autem copiosius, & distinctius à Parrhasio dicetur, in eum, qui de uiris illustr. opusculum Suet. tribuit imperitissime.

Externa

EXTERNA.

DE AGATHOCLE REGE Syracusarum.

* Iust.lib. 22.& Dio. de reb.gestis Alex.

*Agathocles * autem Syracusarum rex audacior callidus, cum enim vrbem eius maiore ex parte Carthaginienses occupaßent exercitum suum in Aphricam traiecit, vt metum metu, vim vi discuteret, neque siue effectu, nam repentino eius aduentu perculsi Peni, libenter incolumitatem suam salute hostium redemerunt. pactiq; sunt vt eodem tempore, & Aphrica Siculis, & Sicilia punicis armis liberaretur. Agathocles autem Syracusarum mœnia si tueri perseuerasset, illa belli malis vrgerentur, bona pacis fruenda, secure Carthagini reliquisset, nūc inferendo, quæ patiebatur, dum alienas potius lacessit opes, quàm suas tuetur, quo æquiore animo regnum deseruit, eo tutius recepit.*

OLIV. Agathocles Syracusanorum] Rex hic Siciliæ tyrannus, quem ex humili, & sordido loco ad regiam maiestatem fortuna mira indulgentia prouexerat, cum à Pœnis duce Hamilcare duobus prælijs superatus intra Syracusas obsideretur, videretque se longe viribus imparem, & ad ferendam obsidionem minime paratum, statuit bellum in Aphricam transferre, mira prorsus audacia, vt quibus in solo vrbis suæ par non erat eorum vrbi bellum inferret, & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, & victusque victoribus insultaret. huius consilij non minus admirabile silentium quàm cōmentum fuit Pop. hoc solum professus inuenisse se victoriæ viam animos tantum in breuem obsidionis patientiam firmarent, conscripto deinde exercitu cum duobus filijs adultis, nullo militum sciente, quo veheretur, traiecit in Aphricam, exposito deinde in littore exercitu, consilium suum omnibus aperit. eousque ad bellum, & certam victoriam hortatur, facta in agros subita excursione, tunc omnia prosternit, villas castellasque incendit, cui cum hanno dux Pœnorum factus esset obuius primo prælio vincitur, & occiditur, nam duo de siculis, tria millia de Pœnis cum ipso duce cecidere, hac victoria elatus Agathocles, vrbes castellaque expugnat prædas ingentes agit hostium multa millia trucidat, castra deinde quinto lapide à Carthagine ponit, vt damna clarissimarum rerum vastitatemq; agrorum, & incendia villarum de muris ipsius vrbis specularentur, denique breui effecit, vt tota pene prouincia à Pœnis deficeret, iterato cum Carth. bello duce Bomilcare, graui prælio superauit, cum magno vtriusq; exercitus sanguine, post hanc victoriam, profligatis in Aphrica rebus, nihil actum esse putans, si amplius Syracusæ obsiderentur, tradito exercitu filio suo recurrit in Siciliam, cuius aduentum omnes Siciliæ vrbes auditis rebus, quas in Aphrica gesserat, certatim ei se tradunt, atque ita pulsis à Sicilia Pęnis totius insulæ imperium occupauit. Reuersus deinde in Aphricam cum mutata fortuna cuncta aduersa sibi euenissent, victus, & in Siciliam redire coactus, cum Pœnis pacem, æquis conditionibus fecit. [Ex maiore parte] Nam præter Acradinem munitissimum vrbis locum occupauerunt vrbem. [Discuteret] Remoueret, euerteret.

ASCEN. Agathocles autem rex Syracusarum] Supple fuit callidus audacter. i. cum audacia. Cum enim Carthaginien. occupassent vrbem eius ex maiore parte traiecit exercitum suū in Aphricam vt discuterent metum, quem patiebatur à Carthag. metu, quem illis inferebat, & vim illatam à Carthag. sibi vi illata à se in Carthagine, nec supra fuit callidus, aut id fecit sine effecto. i. consecutione propositi. Nam Pœni perculsi i. attoniti, repentino, & ita inopinato aduentu eius redemerunt libenter incolumitatem suam salutem hostium (& pacti sunt vi Aphrica liberaretur armis Siculis, & Sicilia liberaretur armis Punicijs. i. Carth. eodem tempore. Notum est œ, in u, mutari, vt pœna punio Pęnus Punicus, mœnia munio) Autem. i. sed, si Agathocles perseuerasset tueri mēnia Syracusarum illa. s. mēnia dicta vrgerentur malis. i. incommodis belli, & reliquisset Carthag. bona. i. commoda pacis securæ, nunc in ferendo. s. mala belli, quæ patiebatur, dum lacessit. i. vexat, aut lacerarum it opes alienas potius, quàm tuetur suas, quo. i. quanto æquiore. i. minus grauato animo deseruit regnum. s. suum eo. i. tanto tutius recepit supra illud.

DE HANNIBALE.

*Quid * Hannibal Cannensem P. Rom. aciem speculatus? non ne prius, quàm ad dimicandum descenderet compluribus astutiæ complicatam laqueis ad tam miserabilem perduxit exitum? ante omnia enim prouidit, vt solem, & puluerem, quæ ibi vento multus excitari solet, aduersum haberet deinde partem copiarum suarum, inter ipsum prælij tempus de industria fugere iussit, quàm cum à reliquo exercitu abruptam legio Romana sequeretur, trucidandam eam ab ijs, quos in insidijs collocauerat, curauit. postremo * quadringentos equites subornauit, qui simulata transitione petierunt Consulem, à quo iussi more transfugarum depositis armis in vltimam pugnæ partem secedere, districtis gladijs, quos inter tunicas, & loricas abdiderant, poplites pugnantium Romanorum ceciderunt. Hæc fuit Punica fortitudo, dolis, & insidijs, & fallacia, instructa. quæ nunc certissima circumuentæ virtutis nostræ excusatio est, quoniam decepti magis; quàm victi sumus.*

*Liu.li.22 & Plut. in Hannib. Front.lib. 2.cap.2.

*quingentos, Liu.& Plut. scribunt Frōt vero DC. lib.2.c.5.

Quid Hannibal Front.lib.2.cap.2. Hannibal inquit, apud Cannas cum comperisset Vulturnum amnem vltra reliquorum naturam fluminum ingentes auras mane pro flare, quæ arenarum pulueris verticem agerēt, sic direxit aciem vt tota vis à tergo suis, Rom. in ora, & oculos incideret, quib. incommodis mire hosti aduersantibus illam memorabilem adeptus est victoriam. Liu. non hoc solum stratagemate, sed alijs quoque vsum Hannib. fuisse dicit in Cannensi pugna, quibus Rom. oppressit magis, quam vicit. Nam & suis quibusdam imperauit, vt cum accensa pugna viderentur simulata fuga Romanam legionem in insidias deduceret, quæ ab internitionem vsque deleta fuit. Et in sinistro cornu Rom. vbi sociorum equites aduersus Numidas steterant çonfertū prælium segne primo, & à Punica cęptum fraude, quingenti fermè equites Numidæ pręter consueta arma, telaque gladios occultos sub loricis habentes vsi sunt specie transfugarum ad Rom. transire, qui cum à suis parmas post terga habentes adequasset, repente ex equis desiliunt, parmisque, & in aculis ante pedes hostium proiectis in mediam aciem accepti, ductique ab vltimos considere à tergo iubenter, ac dum præliū ab omni parte conseritur, quieti mansere, postquam vero omnium oculos animoque occupauerat certamen, tum arreptis scutis, quæ passim inter aceruos cæsorum corporū strata erant versam adoriuntur Rom. aciem, tergaq; ferientes, ac poplites, cædentes, stragem ingentem dederunt, ac maiorem aliquanto pauorem, ac tumultum fecerunt. [Compluribus astutiæ complicatam laqueis] Translatio sumpta à feris, quæ laqueis implicantur, sic & acies Rom. multis dolis, quasi laqueis capta & cæsa fuit. [Vento multis excitaret solet] Aduersum haberet, quia Apulia ventis abundat, & præsertim iapige. [Abruptam legio Romana] Per vim separatam. [Districtis gladijs] Nudatis gladijs. [Poplites] Genua, partem pro toto est autem poples flexura genuum. [Circunuente] Deceptæ.

OLIV. Vulturni flumen natura.

ASCEN. Quid] supra fecit Hannib. speculatus aciem P.R. Cannensem. i. quæ erat apud Cannas nomine, perduxit sup. eam ad tam miserabilem exitum complicatam compluribus laqueis astutiæ priusquam descenderet ad dimicandum? q. d. vtique. Enim pro quia, ipse prouidit ante omnia vt sup. acies. Rom. haberet & solem & puluerem, qui solet excitari, ibi multus ventis aduersum. i. obiectum oculis, & tori faciei, deinde iussit partem copiarum suarum fugere de industria. i. ex composito, & data opera, inter ipsum tempus prælij. i. durante adhuc conflictu, quàm. s. partem cum legio Rom. sequeretur, abruptam à reliquo exercitu curauit supra legionem Rom. trucidandam ab his, quos collocauerat in insidijs. Postremo subornauit quadringentos equites, qui simulata transitione. scilicet ad Rom. petierunt consulem, vt. s. ab eo in fidem recipe rentur, à quo. s. consule iussi secedere in vltimam partem pugnæ, armis depositis. s. prius, more transfugarum ceciderunt gladijs districtis. i. nudatis, quos abdiderant inter tunicas, & loricas. s. suas poplites. i. neruos, qui in aduersa parte genuum sunt Rom. Pugnantium ceciderunt. [Hæc] . i. huiusmodi fuit fortitudo Punica, idest, Pęnorum videlicet instructa dolis, & insidijs, & fallacia, quæ. s. fallacia, aut fallax fortitudo est nunc certissima excusatio virtutis nostræ. i. R. circunuentæ. i. deceptæ per fraudem, quoniam nos sumus magis decepti, q̄ victi.

THEO. COmplicatam laqueis antiqui codices habent copulata. Nam copula, canum vinculum propriæ dicitur, vt ex Ouid. didicimus, & Tibul.

DE REPVLSIS. Cap. V.

CAMPI quoque repræsentata conditio, ambitiosam ingredientes viam ad fortius sustinendos parum prosperos comitiorũ euentus vtiliter instruxerit. quia propositis ante oculos clarissimorum virorum repulsis, vt non minore cum spe honoris, ita prudentiore cum animi iudicio peterent, meminerintque, nefas non esse, aliquid ab omnibus vni negari, cum sæpe numero singuli cũctorum voluntatibus, resistere fas esse duxerint. scientes etiam patientia quæri debere, quod gratia impetrari nequierint.

OLIV. CAmpi quoque] Dicturus de repulsis Val. breui præfatione docilitatem, & beneuolen iam quodammodo sibi cõciliat, cum dicat huius regni cognitionem futuram vtilẽ multis, magistratus & dignitates periturus, qui si forte repulsam passi fuerint clarissimorum hominum exemplis se consolari, suumque indignitatem æquo animo ferre poterunt, discentq; patientia quærere, quod gratia obtinere nequiuerunt. [Campi quoque] In campo Martio P.R. comitia habebantur, creabanturq; magistratus, in quem candidati descendebant. [Cũ sæpenumero singuli] Quasi intendit argumentum, si vni licitum est cunctorum studijs plerumque resistere, quanto magis omnibus vnius voluntati refragari?

ASCEN. CAmpi, &c.] Conditio quoque campi .s. Martij .i. dubius euentus, & periculum repulsæ, quibus subiacet petitio honorum in campo Mar. repræsentata .i. oculis, aut animis hominum instruxerit .i. possit instruere ingredientes viam ambitiosam .i. multum cupidam bonorum, aduentus comitiorũ .i. qui fiunt in comitijs, parum prosperos sustinendos fortius, .i. maiore animi fortitudine. [Quia repulsis clarissimorum virorum propositis ante oculos] .s. ambitiosorum, vt .i. quemadmodum ipsi petent .s. magistratum (nisi legendum sit honores vbi est honoris) cum sup. minore spe honoris .s. obtinendi, ita petent cum maiore iudicio animi .i. cautius, & meminerunt, .i. erunt memores non esse nefas aliquid negari vni ab omnibus .i. toto Pop. cum singuli sup. viri dixerint sæpenumero fas esse resiste voluntatibus cunctorum, scientes etiam id debere quæri .i. acquiri patientia, quod nequiuerit .i. non poterit, impetrari gratia .i. complacentia populari.

DE QVINTO ÆLIO TVBERONE.

* Cic. pro Mur. & Sene. epi. 96. & 99.

*QVintus * Aelius Tubero à Q. Fabio Maximo epulum P. Rom. nomine P. Aphricani patrui sui dante, rogatus, vt triclinium sterneret; Lectulos Punicanos pellibus hædinis strauit, & pro argenteis vasis Samia exposuit, cuius rei deformitas sic omnes offendit, vt cum alioqui vir egregius haberetur, comitijsque Prætorijs candidatus in campum L. Paulo auo, & P. Aphricano auunculo nixus descendisset, repulsa inde abire notatus, nam vt priuatim semper continentiam probabant, ita publice maxima cura splendoris habita est, quo circa vrbs nostra non vnius conuiuij numerum, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens, ruborem epuli; suffragijs suis vindicauit.*

OLIV. QVintus Ælius Tubero] Cic. in orat. pro L. Muræna, fuit inquit eodem studio vir creditus apud patres nostros, & honestius, & nobilis Q. Tubero. is cum epulum Q. Fab. Max. P. Aphricani patrui sui nomine P.R. daret, rogatus est à maximo, vt triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Aphricani sororis filius, atq; ille homo eruditissimus, ac stoicus strauit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, exposuit vasa samia, quasi vero esset Diogenes Ciuicus mortuus, & nõ diuini hominis Aphricani, mors honestaretur, quem cum supremo eius die maximus laudaret, gratias egit Dijs immortalibus, quòd ille vir in hac rep. potissimum decus natus esset, necesse, enim fuisse ibi esse imperium terrarum, vbi ille esset huius in morte celebranda grauiter tulit. P. R. hanc peruersam sapientiam Tubero. Itaque homo integerrimus ciuis optimus, cum esset L. Pauli nepos P. Aphricani, vt dixi sororis filius his hædinis pelliculis prætura deiectus est. Senec. ad Lucil. epist. 85. quæ incipit, petis à me, circa finem. Tuberonis inquit ligneos lectos cum in publicum sternerentur, hedinas postragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam appositã conuiuijs vasa fictilia, quid aliud quàm paupertatem in Capitolio consecrarat? & vt nullum aliud factum eius habeã, illum Catonibus in feram hic parum credimus censura fuit illa nõ cena. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda, illo die P. R. multorum suppellectilem spectauit, vnde miratus est omnium istorum aurum, & argentum fractum est, & vile æs conflatum, at omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt. [Triclinium] Cœnaculum & locus, vbi conuiuari antiqui consueuerunt, à tribus toris stratis, vt dictum est. [Lectulos punicanos] Paruos & homines, & secundum Sen. ligneos, nam huiusmodi lecti ex Aphrica primum aduecti sunt. [Samia] Fictilia à Samo insula, vbi primum facta fuerunt eiusmodi fictilia. [Quo circa, &c.] Hanc inquit dignitatem non nobis tantum, qui interfuere conuiuio, sed vniuersæ ciuitati factã existimarunt Roma. & propterea illum proximis comitijs repulsæ nota affecerunt.

ASCEN. QVintus Aelius Tubero rogatus à Q. Fab. Max. dante P. R. epulum] .s. solemne conuiuium, & quasi patentationẽ, nomine .i. ratione P. Aphricani patrui .i. sui .s. defuncti, vt sterneret .i. ornaret stragulis triclinium .i. locum conuiuij, strauit lectulos Punicanos .i. traductos à Punicis moribus, vbi ligneos habent, & leues quales sunt quos campanos, seu campestres Galli vocant, pellibus hædinis quibus nihil fœdius, & abiectius, & exposuit .s. conuiuijs, aut in abacco posuit samia supra vasa .i. fictilia, pro argenteis vasis. [Cuius rei] .i. apparatus deformitas ostendit .s. P.R. sic, vt cum .i. licet haberetur alioqui .i. alio quouis modo, vir egregius, & descendisset in campum .s. Martium, canditatus .i. candide vestitus more competitorum sup. in comitijs prætoris .i. congregatoribus Pop. pro eligendo prætore descendent dici, nixus .i. confisus, & fretus L. Paulo auo & P. Aphric. auunculo, quia erat eius sororis filius tamen sup. abiret inde .i. è comitijs, aut campo Mart. nutatus repulsa .i. ignominia repulsæ. [Nam vt] .i. quemadmodũ Rom. sup. probabant semper continentiam .i. a luxu repressionem, priuati .i. insumpta priuato, ita maxima cura splendoris .i. splendidi apparatus est habita publice .i. insumpta publice faciendo [Quo circa] .i. quapropter, vrbs .s. Rom. credẽs .i. existimans non numerum vnius conuiuij s. priuati, sed se totam iacuisse in illis pelliculis .s. hedinis, & ita tam sordidus, vendicauit .i. vita est ruborem epuli .s. sordide instructi suffragijs suis Tuberoni .s. negatis. Eius tamen modicitas non offendit Senecam.

Lectulos Punicano] vetera exemplaria legunt Punicanos. THEO.

DE P. SCIPIONE NASICA.

*P. Autem * Scip. Nasica togatæ, potentiæ clarum lumen, is, qui Consul Iugurthæ bellum indixit, qui matrem Idæam è Phrygijs sedibus ad nostras aras focosque migrantem sanctissimis manibus excepit, qui multas, & pestiferas seditiones auctoritatis suæ robore oppressit, quo principe senatus aliquod annos gloriatus est, cum ædilitatem curulem adolescens peteret, manumque cuiusdam rustico opere duratam, more candidatorum tenacius apprehendisset, ioci gratia interrogauit eum, Num manibus solitus esset ambulare. Quod dictum à circunstantibus exceptum, ad populum manauit, causamque repulsæ Scipioni attulit, omnes namque rusticæ tribus paupertatem sibi ab eo exprobatam iudicantes, iram suam aduersus contumeliosam eius vrbanitatem distrinxerunt. Igitur ciuitas nostra nobilium iuuenum ingenia ab insolentia reuocando, magnos, & vtiles ciues fecit, honoribusque non patiendo eos à * scurris peti, debitum auctoritatis pondus adiecit.*

* Cic. pro Cn. Planc. in vni tribuit, quæ plures facere, sic pene Pli. li. 7. cap. 34. sed Pater. 2. melius distinguit.

* Pli. li. 18. cap. 3.

* securis.

OLIV. P. Autem Scip. Nasica] Laudibus Scipionem extollit, vt magis mirum esse videatur, integerrimum virum totius Senat. iudicio optimum iudicatum, qui pestifera seditiones auctoritate sua sæpissimæ oppressisset, qui lumen, & gloria senatus, quòd totius ciuitatis esse diceretur, potuisse, eiusmodi repulsæ

repulsæ infamia notati ob dictum, magis iocosum, quam graue, aut iniuriosum, vt callosam rustici manum candidatus cū pertractasset, ex eo quæreret manibus, ne ambularet. De hac repulsa Cic. in oratione pro Planco, Auus inquit tuus P. Nasicæ, tibi ædilitiam prædicaret repulsam, quo ciuem neminem ego statuo in hac rep. fortiorem. Togatæ potentiæ clarissimū lumen. Totius senatus splendor eximius. Hic consul Iugurthæ bellum indixit, Metellus deinde gessit Marius confecit. [Seditiones pestiferas] Nam Tyb. Gracchum seditiosissimū hominem, vt supra dictum est, propria manu interemit, [Igitur ciuitas nostra] Vt quorum iuuenum lasciuiam repressisset eos ciues reip. vtiles euaderent, magistratus etiam suum auctoritatis pondus adiecit, non sustinendo se à ridiculis, peti. [A scurris] A ridiculis hominibus.

ASCEN. PVblius autem Scip. Nasica clarum lumen] idest specimen potentiæ togatæ. i. in toga, & inter muros exercitæ, is, qui consul indixit Iugurthæ regi Numidiæ bellum propter iniquitatē eius in fratres, qui excepit sanctissimis manibus, quia optimus ciuis à senatu iudicatus erat matrem Idæam. i. Cybelem Phrygiam, migrantem è sedibus Phrygijs ad aras nostras idest Romanas, & ad focos sup. nostros. [Qui oppressit robore suæ auctoritatis multas, & pestiferas seditiones] & præcipuæ Gracchanicam, quo principe. idest in eo quòd esset princeps senatorum, qui talis erat, qualis Parisius primus præses dictus, senatus scilicet Rom. gloriatus est. idest se iactauit aliquot annos, cum ipse adolescens peteret ædilitatem currulē, idest digniorem, & cui sella currulus assignaretur, & apprehendisset tenacius. idest pressus more candidatorum. s. competitorum, manum cuiusdam. s. ciuis Rom. duratam. i. callosam factam opere rustico, interrogauit eum gratia ioci, num. idest nunquid solitus esset ambulare manibus. i. super manus. [Quod dictum exceptum] idest captum, & intellectum ab astantibus manauit. i. diuulgatum est ad populum, & attulit Scip. causam repulsæ. Namque omnes tribus rusticæ iudicantes paupertatem exprobatam. i. opprobrio datam sibi ab eo, distinxerunt. i. exercuerunt, & vibrauerunt, iram suam aduersus vrbanitatem eius [Igitur ciuitas nostra] idest Romana reuocando ingenia iuuenum nobilium ab insolentia. idest superbia proteruia, & petulantia, fecit ciues magnos, & vtiles, & adiecit honoribus. idest magistratibus suis debitum pondus auctoritatis, non patiendo eos petia scurris. i. à scurruli dicacitate vtentibus. Verum importune videtur auctor accumulare præconia Scip. eorum honorum, quos postea assecutus est, nisi talem indolem in eo proluxisse putemus, aut significare velit, repulsam passum talem postea euasisse.

THEO. Scurris] Aliquot exemplaria habent à securis.

DE LVCIO ÆMILIO PAVLO.

* Plin. de vir. illust. Liu. li. 44. & Plut. in vita.

*NVllus * error talis L. Aemilio Paulo conspectus est, sed tamen aliquoties frustra consulatum petijt. Idemque, cum iam campum repulsis suis fatigasset, bis consul & censor factus est, amplissimum etiam dignitatis gradum obtinuit, cuius virtutem iniuriæ non fregerunt, sed acuerunt, quoniam quidem nota ipsa accensam cupiditatem summi honoris ardentiorem, ad comitia detulit, vt populum, quem nobilitatis splendore, & animi bonis mouere non puerat, pertinacia vinceret.*

OLIV. Pau. Aem. aliquoties repulsus. NVllus error] Scipionis error totius fuit, quam iniuria, qui existimauit illa se vrbanitate, risum potius se commoturum, quam iram. At in Paulo Aemilio nullus error, & tamen repulsam sæpius passus est, quæ iniuria non illius animum fregit, vt à rep. desisteret, aut à petitione magistratuum deterretur quinetiam multo magis accensus in sententia perstitit, vt constantia sua consequeretur, quod gratia obtinere nequiuerat, ex quo factum est vrbis consulatum, & censuram tanquam ab inuitis extorserit, & senatus principatum obtinuerit. [Sed tamen aliquoties frustra] Ter. s. secundum Plin. de vir. illust. qui dicit primo consulatu, quem post tres repulsas adeptus erat, de liguribus triumphauit. [Campum fatigasset] Nam adeo instans in petendo fuit, vt cum populū fatigasset, ipse tamen in petendo persisteret. [Cuius virtutem iniuriæ non fregerunt] Vni fortis est non iniuria frangi, nec de sententia deijci. [Pertinacia vinceret.] Quem virtutibus mouere non poterat pertinacia superarent.

ASCEN. NVllus error talis] Qualis in Tuberone, & Nasica fuit, cōspectus est in L. Aem. Paul. sed tamen petijt aliquoties, quia ter frustra consulatum. Et idem cum fatigasset iam. idest Paulo ante campum. i. congressos in campum martium, repulsis suis, & factus est bis consul, & censor, & obtinuit etiā amplissimum gradum dignitatis, quia censor factus est. [Cuius virtutem iniuriæ]. s. in repulsa illatæ, non fregerunt, sed acuerunt, quoniam quidem. i. quoniam certe, ipse nota. i. signum infamiæ, (Turpe enim & ignominiosum erat repulsam pati, quia qui eam patitur aut arrogans videtur, si quod non merit petijt, aut stultus si se non norit) detulit ad comitia cupiditatem summi honoris, vt consulatus, accensam. s. prius ardentiorem. s. postea, vt vinceret pertinacia. s. perseuerātia obstinata, populum, quem non potuerat mouere. s. à proposito denegandi honoris splendore nobilitatis. scilicet generis sui, & bonis. idest dotibus animi, hoc est virtutibus.

DE QVINTO CÆLIO METELLO.

*QVintum autem * Cecilium Metellum, pauci, & mœsti amici consulatus repulsa afflictum tristitia, ac rubore plenum, domum reduxerunt, eundem de Pseudo Philippo triumphantem vniuersus senatus lætum, & alacrem in Capitolium prosecutus est Achaici etiam belli, cui summam manum L. Mumius adiecit, maxima pars ab hoc viro profligata est. Ei ne ergo populus consulatum negare potuit, cui mox duas clarissimas prouincias, aut daturus erat, aut debiturus, Achaiam & Macedoniam? & quidem hoc facto meliore eo ciue vsus est, intellexit enim, quàm industriè sibi gerendus esset consulatus, quem tanto labore impetrari senserat.*

* Plin. de vir. illust. Flor. li. 2. ep. 14. Li. lib. 50. Fl. li. 2. c. 16.

OLIV. QVintus autem, &c.] Pauci & mœsti. De hoc Plin. Q. Met. Cæc. à domita Macedonia Macedonicus, prætor, pseudo Philippum, qui Andriscus dictus est vicit, inuisus plebi ob nimiam seueritatem, & ideo post duas repulsas consul ægre factus. Arbachos in Hispania domiit, &c. hic igitur Macedoniam domuit, & Achaiam oppressit, in petitione consulatus bis repulsus est. quod mirum quedammodo videtur esse, vt cui duas clarissimas prouincias daturus esset, ei bis consulatum denegaret populus, qua tamen repulsa vtilior Reip. factus est, quem enim difficulter consulatum fuerat consecutus, eum deinde summa diligentia administrandum esse censuit. [De pseudo Philippo] De falso Philippo. i. qui se falso Philippi regis filium asseuerans ex concubina natum totam fermè Macedoniam multo fauore occupauerat. [Achaici etiā belli] Maxima pars. Quod & Pli. testatur, Dicit enim L. Mumius, deleta Achaia, Achaicus aduersus Corinthios missus, victoriam alieno labore quæsitam, intercepit, nam cum illos Met. Macedonicus apud Heracleam fudisset, & duce Critolao priuasset, cum lictoribus, & paucis equitibus in Metelli castra properauit. [Hoc facto] Hac repulsa.

ASCEN. QVintum, &c.] Autem. i. sed amici pauci, & mœsti reduxerunt domum. s. eius, Q. Cecilius, Metellum afflictum tristitia, ac plenum rubore, repulsa. idest propter repulsam, aut sit afflictum repulsa, & sup. plenum tristitia, ac rubore, & senatus vniuersus prosecutus est eundem. s. Cæcilium Metellum triumphantem pseudo Philippo. i. de eo qui se Philippi Macedonis filium ducentem triumphum suum, in Capitolium dico lętum, & alacrem. Maxima etiam pars Achaici belli, cui L. Mumus adiecit summam. i. supremam manum, est profligata. idest profligando finita, ab hoc viro. s. Cæcilio repulsam passo. Potuit ne ergo populus negare consulatum ei, cui, aut daturus est, aut debiturus, mox. i. paulo post duas prouincias clarissimas, videlicet Achaiam, & Macedoniam? Potuit sup. & quidem. i. certe vsus est sup. eo hoc facto. i. propter hoc factum, meliore ciue. Enim pro quia, ipse Cæcilius intellexit, quia industriæ consulatus esset gerendus sibi quem senserat impetrari, tanto labore.

DE LVCIO SYLLA.

*QVid tam * excellens, quid tam opulentum quàm L. Syllæ diuitias & imperia largitus, est leges vetustas abrogauit, nouas tulit. hic quoque in eodem campo, cuius postea dominus extitit, repulsa præturæ sugillatus est. omnia loca petiti honoris, siquis modo deorum formā, & imaginem futuræ eius potentiæ P. R. repræsentasset, impetraturus.*

* Plut. in vita.

OLIV. Syllę repulsa. Syllę dominatus.

QVid tam excellens] Vt cæteris taceam quis præstantior, quia potentior in vrbe quàm Sylla fuit? qui remp. & imperium occupauit, tamen petitionem præturæ hac nota repulsæ aliquando sigillatus fuit à populo. [Diuitias] Et imperia largitus nam occupata repub. proscriptorum ciuium bona donauit, magistratus, & prouincias, atque imperia pro sua libidine dedit. Leges vetustas abrogauit. Sustuli antiquas leges, quæ suis rationi obsisterent, & præsertim cum ciues maxime proscriptos reuocauit. [Sigillatus] Notatus.

ASCEN. QVid tam excellens] scilicet ingenio, & felicitate, sup. fuit, & quid tam opulentum, quam. i. quantum L. Silla? q. d. fere nihil in Romana ciuitate, quia largitus est, quibus voluit diuitias, & imperia, & abrogauit. i. antiquauit leges vetustas, & tulit nouas. [Hic quoque] idest ipse etiam cum esset talis sugillatus est. i. diffamatus repulsa prætura in eodem campo. s. martio; cuius ipse extitit postea dominus. occupata, scilicet perpetua dictatura. sugillatus dicit est, imperaturus, i. cum talis esset, qui posset impetrare omnia loca honoris petit: si modo. idest dum modo quis. idest aliquis Deorum repræsentasset P. R. formam, & imaginem potentiæ eius futuræ.

DE M. PORCIO CATONE.

* Plut. in vita.

*SEd vt * comitiorum maximum crimen referam, M. Porcius Cato plus moribus suis præturæ decoris adiecturus, quàm prætexta eius splendoris ipse laturus, consequi illam à populo aliquando non potuit: proxima dementiæ suffragia, quæ quidem satis graues pęnas erroris sui pependerunt, quoniam quem honorem Catoni negauerant, Vatinio dare coacti sunt. Ergo si vere ęstimare volumus, non Catoni tunc pętura, sed pęture Cato negatus est.*

OLIV. SEd vt comitiorum] Damnat stultitię Romanos, qui præturam Catoni vere philosopho denegauerint, à quo plus splendoris ille magistratus, quàm à magistratu Cato gloriæ fuerat recepturus, sed stultitię pęnas dedisse dicit, cum magistratum illum Vatinio postea dare coacti fuerit, homini multi flagitijs inuoluto, quia nemo præter hunc imprudentissimum Catonis grauitati se præferre, aut certe conferre ausus fuisset. [Plus decoris] Nam ipse dignitate sua plus decoris addiderat patriæ quàm ipse à patria receperat. [Vatinio] Quem ambitus accusatum Cic. defendit.

ASCEN. SEd vt referam] idest recitem maximum crimen. i. erratum, aut peccatum comitiorum. i. eorum, qui in comitijs magistratus elegerant, M. Porcius Cato adiecturus suæ præturæ plus decoris. i. honoris moribus suis. i. per mores suos, quòd ipse laturus. i. asportaturus sup. erat prætexta, eius splędoris. i. prætoriæ dignitatis insigni non potuit aliquando consequi eam. s. præturam à populo Proxima (intelligit ò quod ne excandescat supprimit, nam Ordo est) à suffragia. i. vota, aut voces populi proxima dementiæ, quæ. scilicet suffragia quidem idest certe pependerunt satis graues pœnas erroris sui, quoniam. idest Romani coacti sunt dare Vatinio homini ambitioso sup. eum honorem, quem negauerat Catoni. [Ergo si volumus existimare] idest censere rem vere, prætura non est negata Catoni, sed Cato est negatus præturę.

DE NECESSITATE. Cap. VI.

*BOMINANDAE quoq; necessitatis amarissimæ leges, & truculentissima imperia tum vrbem nostram, tum etiam exteras gentes multa non intellectu tantum sed etiam auditu grauia, perpeti coegerunt. Nam aliquot aduersus pręlijs * secundo punico bello exhausta. militari iuuentute Romana, senatus auctore. Tyb. Graccho consule censuit, vti publice serui aduersus propulsandorum hostium impetum ementur, eaque de re per Tribunos plebis * apud populum lata rogatione, tres creati sunt viri, qui quatuor & viginti millia seruorum comparauerunt, adactosque iureiurando, strenuam se, fortemque operam daturos, quoad pœni essent in Italia, datis armis in castra miserunt. Ex Apulia etiam, & à Fidiculis septuaginta, atque ducenti ad supplementum equitatus sunt empti. Quanta violentia est casus acerbi? Quæ ciuitas ad id tempus ingenuæ quoque originis capite censos habere milites fastidierat; eadem cellis seruilibus extracta corpora, & à pastoralibus casis collecta mancipia, velut pręcipuum firmamentum, exercitui suo adiecit. Cedit ergo interdum generosus spiritus vtilitati, & fortunæ viribus succumbit, vbi nisi tutiora consilia legeris, speciosa sequenti * concedendum est.*

* Li. li. 22. & Macro. lib. 1. Sat. aliter.

* Nã lege militari à militia prohibebãtur Seru. li. 9. Aen.

OLIV. ABominandæ quoque] Cum superiore coniungitur, non solum repulsa viros præstantes Romanos, sed etiam necessitas, tum Rom. tum cęteras gentes indigna multa, & fęda tam dictu quàm auditu perpetu coegit. [Tum etiam exteras gentes] Ideo dixit, quia in repulsis domestica tantum exempla narrauit, [Nam aliquot prœlijs] Cum assiduis cladibus apud Trebiam, lacum Trasimenum, & Cannas acceptis consumpta esset Rom. iuuentus, ad eam necessitatem redactus est senatus, Populusque Romanus vt octo millia seruorũ, ex ergastulis emerent, cum libera capita deessent, nam vt tradit Liu. post cladem Cannensem M. Iunius dictator delectu e dicto, iuniores ab annis x. & septem, & quosdam prętextos scribit, quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. Item ad socios, latinumque nomen, ad milites, & formula accipiendos mittit. Arma, tela, alia parari iubet. & hostium spolia vetera detrahit templis, porticibusque & aliam formam noui delectus inopia liberorum capitum, ac necessitas dedit, octo millia validorum inuenum ex seruitijs prius siscitantes singulos vellent, ue militare empta publice arma vere Romani hi omnes, vt paulo infra dicit Volones sunt appellati, eo quòd voluntate pugnarent & non coacti. [Quatuor & viginti millia] Longe discrepat à Liuio in numero seruorum, nam tantũ octo millia fuisse tradit Liu. cui assentitur Macrobius Saturnalium lib. 1. cum ait, ad Cannas victis Rom. octo millia seruorum empta, militauerunt Addactos iureiurando] Sacramẽto militię astrictos, more iustę legitimęq; militię. [Strenuam] Promptam, & impigram operam [Quanta violentia est casus acerbi?] Deplorat quodammodo casum, & necessitatem P. R. qui antea capite censos milites habere fastidierant, nunc ex ergastulis, & pastoralibus casis, seruos educere coactus fuerit. [Quanta violentia est casus?] Conqueritur, & detestatur tantam necessitatem. [Capite censos] Capite censi dicebantur, vt supra, qui nullo censu habebantur, sed eorum capita solum censebatur, quia parum, vel nihil possiderent. [Eccelis] In quibus serui a dominis seruabantur, hos deinde seruos Sempronius Gracchus propter egregiam victoriam ex auctoritate senatus libertate donauit. [Cedit ergo] Plerunque nos inquit coegit necessitas vtilitatem dignitati anteponere, & fortunę libidini, ac viribus obtemperare, nam nisi tutiora consilia uir fortis elegerit, speciosam sequendo sępissime corruet [Concidendum] Candendum, & proruendũ, nam aliquando vrgente fortuna prętermittenda est dignitas, & tutiora consilia sequenda, quod nisi vir fortis fecerit, funditus concidet.

ASCEN. ABominandę, &c.] Allaturus exempla de necessitate, pręfatur sic [Leges amarissimę, & imperia truculentissima] idest ditissima, necessitas abominandę. idest quasi mali hominis execrandę, id est coegerunt quoque tum vrbem, idest Romam, tum etiam gentes exteras (quarum non meminit in capite de repulsis) perperi multa grauia non tantum intellectu, sed etiam auditu. idest dum intelligantur & audiantur. Nam (probat quod pręmiserat leges videlicet necessitatis coegisset aliquando Romanos (Roma exhaustam, id est euacuata iuuentute militari, aliquot prœlijs aduersis. idest per aliquot pręlia aduersa; secundo Pun bel. Senatus Tyberio Graccho patre Caij, & Tyberij Gracchorum consule, auctore. idest id approbante auctoritate sua, censuit. idest decreuit vti idest vt serui emerentur publice. i. ęre publico aduersus, id est contra impetum hostium propulsandorum. scilicet Pœnorum, & rogatione lata de ea per tribunos plebis apud populum, tres viri creati sunt, qui comparauerunt, quatuor, & viginti millia, seruorum (cum alij octo duntaxat misso dicant) & armis datis, id est postquam dederant eis arma, miserunt in castra. s. Rom. aduersus Hannib. sup. eos seruos adactos. i. astrictos iureiurando se daturum operam strenuam. i. acrem, & fortem quoad. i. donec Pœni. s. Carth. essent in Italia. Septuaginta etiam & docenti hoc est supra ducentos (Secundum pręceptũ Laurentij Val.

Val. post centum minor numeros esset post ponendus, vt si ducenti & septuaginta.) empti sunt ex Apulia, & a fidiculis vrbe Italiæ ad supplementum equitatus. [Quanta] i. ô quanta est violentia casus acerbi. quam indigna cogit necessitas, eadem ciuitas quæ fastidierat. i. superbe contempserat, sup. vsque ad id tempus, habere milites quoque. i. etiam originis ingenuæ. i. nulla seruitute sua, nec parentum suorum astricte, censos capite. i. dummodo essent censi capiti. i. præter caput nihil, quod ad censum ascriberetur attulerunt, & erant pauperrimi, quique licet ingenui (quia verebantur eos, qui nihil domi, pro quo dimicarent, reliquerant, aut non tam strenuam operam in bello nauaturos, aut etiam precio corrumpi posse, vt ad hostes transirent) adiecit exercitui suo velut præcipuum firmamentum mancipia extracta è cellis seruilibus. i. ex ergastulis, & collecta ex casis pastoralibus, vt ex Apulia, & fidiculis empta. Ergo spiritus generosus, cedit interdum vtilitati, & succumbit viribus fortunæ, videlicet vbi. i. quando, aut in quo statu rerum, nisi legeris, i. elegeris, & amplexus fueris consilia tutiora, sed minus honesta, concidendū, i. cum tuis pereundum sit tibi sup. sequenti speciosa. i. honesta.

DE CIVITATE ROMANA.

* Liuius lib. 22. *Cannensis* *autem clades adeo vrbem nostram vehementer* * *contudit, vt opera M. Iunij dictaturam reip. administrantis spolia hostium affixa templis, deorum numini consecrata, instrumenta militiæ futura conuellerentur, ac prætextati pueri arma induerent: * adiudicatorum etiam, & capitali crimine damnatorum, * sex millia conscriberentur, quæ si per se aspiciantur, aliquid ruboris habeant: sin autem admotis necessitatis viribus ponderentur, sæuitiæ temporis conuenientia præsidia videantur.*

*Cōfudit. *Addictorum. *Sedecim.

OLIV. CAnnensis clades]. Magna necessitas, quæ non patitur ætatis, nec religionis haberi rationem, qualia fuit post Cannensem cladem, quæ vt diximus, Romanos coegit, & prętextatos puberes scribere, & hostium spolia dijs consecrata è templis, porticibusque detrahere, quin etiam nexos complures, & capitali crimine damnatos, in vsum militiæ recipere. [Et prætextati pueri] prætextati dicebantur, qui nondum ad xvj. annum peruenerant, in quo deposita prætexta, virilem togam sumebant. [Addictorum] Nexorum. [Ponderentur] Liberentur.

ASCEN. CAnnensis autem clades] Confudit vrbem nostram adeo vehementer, vt spolia hostium affixa templis Deorum, & consecrata numini. i. diuinitati eorum conuellerentur. i. abstraherentur opera. i. per operam, & facti M. Iunij administrantis dictaturam. i. summum magistratum reip. conuellerentur dico futura instrumenta militiæ, ac vt sup. pueri prætextati. i. nobiles, sed qui nec dum quartum x. ætatis annum, quo virilem togam acciperent, attigerant, & sup. vt etiam sex millia addictorum. i. morti. i. adiudicatorum, & pro i. damnatorum crimine capitali. i. propter crimen capitale, quæ. s. sex millia damnatorum, si aspiciantur. i. æstimentur per se. i. seclusо necessitatis respectu, habeant. i. habitura sint, aliquid ruboris. i. verecundię, sin autem, i. sed si ponderentur. i. estimentur viribus necessitatis admotis, ipsa videantur, præsidia conuenientia sæuitię temporis.

DE EADEM CIVITATE.

* Liuius lib. 23. *PRopter* * *eandem cladem, Senatus Octacilio, qui Siciliam, Cornelio Mammulæ, qui Sardiniam proprætores obtinebant, quærentibus quod neque stipendium, neque frumentum classibus eorum, & exercitibus socij præberent, affirmantibus etiam ne habere quidem eos, vnde id præstare possent, rescripsit, ærarium longinquis expensis non sufficere: proinde, quo pacto tantæ inopiæ succurrendum esset, ipsi viderent. His literis quid aliud, quam imperij sui gubernacula e manibus abiecit? Siciliamque, & Sardiniam, benignissimas vrbis nostræ nutrices, gradus, & stabilimenta bellorum, tam multo sudore, & sanguine in potestatem redactas, paucis verbis, ita scilicet necessitate iubente, dimisit.*

OLIV. PRopter eandem cladem] Liu. decade ij. pun. bel. lib. 3. per idem fere tempus literæ e Sicil a Sardiniaq; Romam allate priores è Sicilia Octacilij proprætoris in senatu recitatę sunt. L. Furium prætorem cum classe ex Africa Lilybæum venisse, ipsum grauiter ictum saucium in discrimine esse vitæ vltimo, militiæ naualibus socis, neque stipendium, neque frumentum ad diem dari, neque vnde detur, esse magnopere suadere, vt quamprimum ea mittantur, sibi quæ si ita videantur ex nouis prętoribus successorem amittat, eademque ferme de stipendio frumentoque ab A. Cor. Mammula pro prætore ex Sardinia scripta responsum vtrisque non esse vnde mitterentur, iussique ipsi classibus, de exercitibus suis consulerentur Octacilis ad vnicum subsidium P. R. Hieronem, legatos cum misisset, in stipendium quantum argenti opus fuit, & sex mensium frumentum accepit. Cornelio in Sardinia ciuitates socie benigne contulerunt. Et Romæ quoque propter penuriam argenti triumuiri mēsarij, rogatione Minutij trib. pleb. facti sunt. [Socij præberent] Dissentit à Liu. Valer. nam à socijs benignissime erogatum stipendium, & frumentum dicit Liu. vt supra ostendimus, nec dimisisset tunc prouincias, sed obtinuisset.

ASCEN. PRopter &c.] Senatus rescripsit propter eandem cladem. s. Cann. pugnæ. Octacilio, & Corn. Mammulæ, qui proprætores. i. foris prætoria potestate fungentes obtinebat, octacilio inquam, qui prætor obtinebat Siciliam, & Mammulæ qui prætor obtinebat Sardiniam, quærentibus. i. conquerentibus, quod socij. s. quibus præerant neque præberent stipendium, neque frumentum classibus, & exercitibus eorum, affirmantibus etiam eos. s. socios, ne quidem. i. non etiam habere, vnde possent præstare id. s. stipendium, & frumentum, rescripsit inquam ærarium. s. Romanum. i. pecuniam publicam, nō sufficere expensis longinquis. i. tandiu durantibus, proinde, i. ideoque ipsi. s. proprætores viderent. i. dispicerent, quo pacto succurrendum essent tantæ inopiæ. [Quid aliud] Sup. fecit senatus his literis, quam abiecit ex manibus gubernacula sui imperij? q. d. nihil & dimisit Siciliam, & Sardiniam benignissimas nutrices vrbis nostrę, hoc est Romę, & gradus, & stabilimenta. i. sustentacula bellorum i. a quibus Romani ad sustentanda onera belli iuuabuntur, redactas tam multo sudore, & sanguine in potestatem. s. Romanam, dimisit dicit, paucis verbis (vnde Antithesis est) in multo sudore, & paucis verbis. s. idest scire licet, quamobrem id fecerit, quia necessitate iubente ita. Neque tamen amissas vult Valer. tunc eas prouincias, sed amitti potuisse, quia dimissas auxilij, & consilij expertes.

DE CASILINATIBVS.

EAdem * *Casilinates obsidione Hannibalis clausos, alimentorumque facultate defectos, lora necessarijs vinculorum vsibus subducta, eque scutis detractas pelles feruenti resolutas aqua, mandere voluisti. Quid illis, si acerbitatem casus intueare, miserius? si constantiā respicas, fidelius? qui, ne à Romanis desciscerent, tali vti cibi genere sustinuerunt, cum pinguissima arua sua, fertilissimosque campos mœnibus suis subiectos intuerentur, Itaque campanæ vrbis, quæ Punicam feritatem delitijs suis cupida fouit, in propinquo situm Casilinum moderarum virtute, clarum perseuerantis amicitiā pignore, impios oculos verberauit.* * Liuius lib. 23.

OLIV. EAdem* Casilinates] Casilinum eo tempore prænestini habebant, quos apud Cannas in castra proficiscentes nuncius acceptę cladis Casilinum conuertit, qui paulo post cæsis oppidanis vrbem occupauerunt, cum paucis Romanis, latinique nominis aditur, & prenestina cohors eodem nuncio. Casilinum compulsi, penuria frumenti, nimium etiam hominum inuideri faciebant. Ad hanc. vrbem, vel si fieri posset, in deditionem accipiendam, vel viribus expugnandā, Hannibal partē exercitus misit, qui omnes ab oppidanis eruptione facta turpiter fusi, fugatiq; fuerunt, ita primis repulsis dux alter Pœnorū Maharbal cū maiore robore virorū missus, nec ipse eruptionē cohortum Rom. sustinuit postremo Hannib. castris ante mœnia positis, paruam vrbem paruumq; præsidiū summa vi, atque omnibus copijs oppugnare parat, quod cum sibi parum processisset ad obsidiorem conuersus castra communiuit, firmissimaq; pręsidia imposuit ibi longa obsidio oppidanos præsidiumque ad vltimum inopiæ adduxerat, quam tamen consilio, & calliditate Sempronij ducis Romanis, qui haud

haud procul inde aberat aliquamdiu tollerarunt, missis per Vulturnum amnem, qui locum illum præter fluebat, dolijs frumento plenis, quare paulo post ab hostibus cognita, intercepta sunt dolia, & omnis spes erepta. Nuces deinde fusæ à Romanis castris amnis cum medio amne ad Casilinum defluerent. Fratribus excipiebantur, postremo ad id ventum inopiæ est, vt lora detractasq; scutis pelles, vbi feruida mollissent aqua mandere conarentur, nec muribus, aliove animali abstinerent, & omne herbarum, radicumque genus aggeribus muri eruerent, etiam cum hostes obarassent, quidquid herbidi terreni extra murum erant, aparum semen iniecerüt, vt Hannibale eo, ne vsque dum ea nascantur ad Casilinum sessurus sum exclamaret? quique nullam antea pactionem auribus admiserat, tum demum secum agi est passus de redemptione liberorum capitum septuncies auri in singulos precium conuenit, fide accepta sese tradiderunt. Strab. in fine v. lib. huius meminit obsidionis dicit enim Romam versus, Casilinum situm est ad flumen Vulturnum in quo prænestini milites xl. & quingeti aduersus Hannibalem varijs instructũ copijs, tandiu obsidionem pertulere, vt inualescente fame; mus dragmis cc. venundaretur, & venditor quidem, mortem oppetierit, emptor autem incolumis euaserit, cum autẽ Hannibal eos rapas prope murum seminasse conspiceret, tantam animorum tolerantiam admiratione prosecutus est quod homines tandiu obsistere posse sperarent, quo ad rapæ maturescerent, itaque paucis exceptis immortales victores extitere omnes, nisi quos aut fames confecit, aut prelia. [Defecti] Destituti, & euacuati. [Resolutas aquę] Mollitas atque decoctas. [Delitijs suis] Constat Campanorum delitijs, Pœnorum exercitum ad id tempus inuictum sic eneruatum esse vt vix militiæ labores sustineret, ductus enim Capuam in hyberna, sic se omnibus voluptatibus immersit, vt quos nulla vis mali antea vicerat, postmodum nimia bona perdiderit. s. voluptates immodicæ, vt somnus, vinum, epulæ scorta, lineæ, consuetudines, ocium quæ omnia sic eneruarunt corpora, & animos, vt magis deinde victoriæ quàm presentes currentur vires. [Modo rarum] Quasi desolatum, atque desertum.

ASCEN. Eadem &c.] Apostrophen facit ad necessitatem dicens. O necessitas tu eadem quæ sic Romana coegisti, vt iam dictũ est, voluisti Casilinates. i. incolas Casilini oppidi in Campania Italiæ, clausos post Cannensem cladem obsidione Hannibalis, & defectos. i. destitutos facultate alimentorum, mandere lora. i. corrigias subducta. i. subtracta necessarijs vsibus vinculorum. i. quibus scuta vincebantur, & alligabantur lateribus, aut sinistris bellantium, & pelles detractas è scutis. [Resolutas] i. mollificatas aqua feruenti. Si tu lector quicunque sis intueare acerbitatem casus, quid sup. fit fidelius illis? q. d. nihil, si recipias constantia. s. illorum, quid sup. fit fidelius illis? qui ne desciscerent. i. deficerent a Rom. sustinuerunt vti tali genere cibi, cum intuerentur pinguissima arua sua, & fertilissimos campos subiectos mœnibus suis, quæ videlicet. Tam talica videtur poena. [Itaque] i. & ita Casilinum situm in propinquo Campano vrbis, moderatum. i. temperatum ne delitijs Campanis afflueret, virtute. s. abstinentiæ, ac fortitudinis in perferenda famæ (Oliu. legit modo rarum, sed non addidisset auctor virtute, si sic legendum fuisset, verum Oliu. subinde laborat falsitatem exemplariorum, quæ interpretis cursum mirum in modum retardant. ideoque danda est venia, si quam inuenerint lectionem sęculi interdum domirẽt) & clarum pignore amicitiæ perseuerantis, verberauit. i. concussit dolore aut inuidiæ, aut feræ pœnitentiæ, impios oculos vrbis Campaniæ. i. ipsius Capuæ, quæ cupida fouit delitijs suis feritatem Punicam. i. pœnos feroces, qui tamen ab illis fracti sunt.

DE PRAENESTINIS.

*Nam ex DLXX. quin Casilini tuo p. fidio fuerũt, minus dimidiũ fames ferrũque absumpsit. Liu. li.23. Frõt. lib.4.c.5.

In illa obsidione, & fide, cum trecenti Prenestini permanerent, euenit, vt ex his, quidam murem captum ducentis potius denarijs vendere, quam ipse leniendæ famis gratia consumere mallet. Sed credo deorum prouidentia effectum, vt & venditori, & emptori quem vterque merebatur exitum attribuerit. auaro enim fame consumpto, manubijs sordium suarum frui non licuit: ęqui animi vir, ad salutarem impensam faciendam, care quidem, verum necessarię comparato cibo vixit.*

OLIV. In illa obsidione] Vis detestandæ auaritiæ, ita mentem omnem & rationem homini plerunque peruertit, vt pecuniam non dignitati solum, sed ipsi quoque vitæ præferre non dubitet, qualis hic prænestinus, qui in tanta rerum penuria, ac fama captum murem cc. denarijs vendere maluerit, quam famen lenire, vitamque producere, imitatus illum, de quo Lucanus, Non deest prolato ieiunus venditor auro, quare factũ est, vt vtrunque pariter amitter t, vitam & pecuniam. [Sordidum suarum] i. auaritię, & rectè quidem sordes auaritiam appellat, quia nihil hominem sordidiorẽ esse facit auaritia, quę malis venenis imbuta, corpus animumq; virilem effœminat.

In illa &c.] Cum ccc. prænestini. i. prænestis oppidi ciues, qui post cladem Cannensem se Casilinum vt in proximum subterfugium receperant permanerent in illa. s. iam dicta obsidione, & fide Casilinatium euenit, vt quidam ex his. s. prænestinis mallet potius (vbi alterum aduerbium vacat, aut mallet accipitur pro vellet) vendere cc. denarijs murem captum. s. à se quàm ipse consumere sup. eum gratia famis lenitendæ. [Sed credo effectum prouidentia Deorum) Vt. s. mus ille attribuerit vtrique & venditori. s. auarissimo, & emptori minime parco pecuniæ in summa fame exitum, quem vterq; merebatur. Enim pro quia, non licuit auaro. s. venditori, consumpto fame frui manubijs. i. precio quasi ex prædæ portione ad se pertinente suarum sordium. i. auaritiæ, qua plus pecuniam, quàm uitam amauerat, & sup. uir animi equi. i. iusti, & parati ad faciendam impensam salutarem uixit cibo. s. murino, comparato quidem care, sed necessariæ, vnde damnandi sunt, qui ad exquisitam voluptatem res præmaturas, aut raras inuentu, hoc solo nomine charissimæ emunt, ꝙ charissime sunt, ut ille qui apud Iuuen. mullum sex millibus emit. ASCEN.

DE CIVITATE ROMANA.

Caio autem Mario & Cn. Carbone Consulibus, bello ciuili cum L. Sylla dissidentibus, quo tempore non reip. victoria quærebatur, sed præmium victoriæ res erat publica, senatusconsulto aurea atque argentea templorum ornamenta, ne milibus stipendia deessent, conflata sunt: digna enim causa erat, *hi ne, an illi crudelitatem suam proscripione ciuium satiarent, vt Dij immortales spoliarentur. non ergo P. conscriptorum voluntas, sed teterrimæ necessitatis truculenta manus illi consulto stylum suum impressit.* * Ann. ab vrb. 672. εἰρωνεία.

Caio autem Mario] Hoc legitur in vita Marij, quòd cum exhaustum esset ærarium, nec esset vnde stipendia darentur militibus templorum ornamenta e senatusconsulto fuerunt in pecuniam conflata, quam rem Val. per ironiã quodammodo detestatur. cum dicat, dignã causam fuisse, vt templa Deorum spoliarentur, quo suam crudelitatem explerent. Marius, atque Sylla. [Conflata] Innumisma redacta, nam æs conflatum dicitur in signatam pecuniam redactum, æs graue, quod tantummodo pensatur. [Digna enim causa erat] Ironica est sine dubio. [Non patrum conscriptorum voluntate] Ostendit inuitum id fecisse senatum metu victoris, qui ita iubebat, Ergo excusat quodammodo senatum, qui necessitate compulsus fit id facere. OLIV. Templorũ ornaméta cõflata.

Caio autem Mario, &. Cn. Carbone consulibus, bello ciuili dissidentibus, cum L. Sylla, quo tempore non quærebatur (s. à Sylla, vt iactitabat victoria reip. quã gloriosæ obtinuit, sed ea turpiter vsus est) i. vt resp. vinceret sui oppressores, sed resp. erat præmium victoriæ, quia Sylla tyrannidæ remp. occupauit, & perpetuam dictaturam inuasit, ornaméta aurea, & argentea templorũ sunt conflata. i. fusa, & signata pecuniæ formam, senatusconsulto. i. decreto super ea re à senatu facto, ne stipendia deessent militib. Enim pro quia, causa erat digna (quod ironicos dicit) vt Dij immortales spoliarentur. s. ornamentis suis, vt s. discernerentur ne. i. vtrum, aut an hi. s. Syllani, An illi. s. Mariani satiarent crudelitatẽ suam proscriptione ciuiũ, quia is erat exitus belli ab vtrisq; prætetus, ad quem senatus non debebat tale ferre præsidiũ. Non ergo (videtur quibusdam in ironia perstare, quia si neutris opitulandum erat in tam peruersa voluntate, nulla erat reuera necessitas talis senatusconsulti, quia potius debebant saluis ornamentis templorum in manib. Marianę factionis dimittere, quam in Syllana Tyrannidem eo modo retrahere, sed latuit cum animus Syllæ, sperauitque oppressis Marianis remp. liberam fore, quo circa necesse videbatur tunc quidem sic Syllæ suppetias ferre, & ita in hac parte nulla est ironia, quæ si admitteretur, non esset huius loci exemplum, non. n. reuera ASCEN.

coactus

coactus esset senatus necessitate) voluntas patruum conscriptorum impressit illi consulto .i. decreto stylum.i. graphium suum, hoc est non scripsit ipsum in tabellam feratam, in qua olim scriptabant, sed manus truculenta .i. atrox necessitatis teterrimæ, quæ coegit futuro Tyranno suppetias ferè, impressit supra illi stylum suum.

DE DIVO IVLIO.

* Hircius de bel. Hispan. sed Dio. li. 43. paulo aliter.

*Diui * Iulij exercitus, ideſt inuicti ducis inuicta dextera cum armis Mundam clausißet, aggerique extruendo materia deficeret, cogerie hostilium cadauerum, quam desiderauerat altitudinem, instruxit, eamque tragulis, & pilis, quia robortæ sudes deerant, magistra nouæ molitionis necessitate vsus vallauit.*

OLIV.

Diui Iulij exercitus] Hoc fuit bello, quod in Hispania gessit, Iul. Cæs. aduersus Cn. & Sextum Pomp. vbi primum in ipso Oceani hostio Varus, Didiusque legati conflixere, cum subito exorta tempestas classem vtramque submersit, mox ob obsidiones vtrinq; discurritur omnium postrema circunseditur in vnda, vbi anceps diu, & triste prælium, nouissime illud inusitatum Cæs. oculis nefas, post 14. annos probata veteranorum manus retulit pedem, hic Cæs. nihil reliquit inexpertum in qua perturbatione dicitur de extremis etiam cogitasse, cum cohortes, quædam per transfuersam aciem actæ, quas periclitantibus castris præsidio Labienus mittebat speciem fugæ præbuissent, hoc aut ipse credidit, aut dux callidus attribuit in occasionem, & quasi in fugientes, inuectus, simul, & suorum erexit animos, & hostes perculit, hoc prælio profugi cum se Mundam recepissent & Cæs. statim victor obsideri imperassent, ex congestis cadaueribus ager factus est, quæ pilis, iaculisque confixa inter se tenebant. [Mundam] Oppidum Hispaniæ. [Tragulis] Telis Gallicis. [Pilis] Romanis telis. [Sudes] Pali acuti ex vtraq; parte, & in summitate exusti. Virgil. Sudibusve præuistis. [Nouæ molitionis] Quasi inusitatæ munitionis.

ASCEN.

Diui Iulij] Inhumanum facinum, sed quia à Iulio Cæs. cōmissum necessitate purgauit dicens. [Exercitus Diui Iulij].i. dextera.s. manus, aut fortitudo inuicti ducis inuicta, cū clausisset Mundum oppidum Hispaniæ, in quo se hostes receperant armis.s. armatis militibus, & materia deficere aggere.i. sepimento alte extruendo, instruxi altitudinem.s. aggeris, quem desideraueras congerie.i. strage congestorum cadauerum hostilium, & vallauit.i. quasi vallis sepsit, & corroborauerit eam.s. altitudinem tragulis.i. telis Gallicanis, & pilis .i. telis Rom. quia sudes roboreæ .i. pali, aut valli querni deerant. vsus necessitate magistræ, nouæ.i. insolitæ molitionis.i. laboriosæ circum vallationis.

DE DIVO AVGVSTO.

*De Phraate Dion. li. 49. & Appian. in Parthis.

*Atque * vt diuinam filij mentionem, cœlestis patris recordationi subnectam, cum effusurus se in nostras prouincias Parthorum rex Phraates videretur, vicinæq; imperio eius regiones subita inducti tumultus denunciatione quaterentur, tanta in Bosphorano tractu commeatus penuria incessit, vt sex millibus denarijs singula vasa olei, frumentique modijs totidem mancipia permutarentur, sed amarissimam tempestatem Augusti cura, tutelæ tunc terrarum vacans, dispulit.*

OLIV.

Atque vt diuinam] Cum Phraates Parthorum rex prouincias Romanas bello petiturus esse videretur, tunc Bosphoranam regionem ingens rerum penuria, & fames incessit, quæ Romanis quoque inuasit, quo tempore Cæsar Augustus in sterilitate magna, ac difficili remedio, cum Venalitias, & Lanistarum familias, peregrinosq; omnes, exceptis medicis, & præceptoribus, partemq; seruitiorum vrbe expulisset, vt tandem annona conualuit, impetum se cœpisse scribit, frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia agrorum cultura cessaret, neque tamen perseuerasse, quia certum haberet posse per ambitionem quandoque restitui, atq; ita post hanc rem temperauit, vt non minorem oratorum, negociantium quam populi rationem ducerent, hæc Suet. [Diuinam filij mentionem] Non potest Val. ab assentatione discedere. Aug. enim adhuc viuens diuinos honores obtinuit, vt diximus, vnde Hor. Præsentique tibi diuinos largimur honores, meruit aras, & flaminem, vt iurandasq; tuum per nomē ponimus aras. [Fuit Augustus Iulij Cæsaris) Adoptiuus. [In Bosphorano tractu] In religione helespontiaca. sunt autem in Bosphori duo, vnus thracius iuxta Bizantium, hoc est Constantinopolim, alter in introitu paludis Meoridos, qui Chimericus dicitur, de quo Ouid. lib. 3. tristium, Bosphorus, & Ianais superant, Scytiæque paludes. Vixque satis noui, nomina pauca loci. Bosphorus à ferenda bona dictus, vel à transitu bonis, siue ab angustijs meatibus boum peruijs.

ASCEN.

Atque vt subnectam recordationis patris.] Scilicet adoptiui, videlicet Iulij Cæsaris cœlestis.i. in celum ob tyrannidem suam, vt misera mentis est adulatio translati, mentionem filij, s. Augusti Cæsaris à Iulio adoptati diuinam, quia & ipse in deorum numerum relaturus credebatur, Cū Phraates rex Persarum videretur effusurus in prouincias nostras .i. imperio Romano subiectas, & regiones vicinæ imperio eius quærerentur.i. conquererentur, inducti sublata denunciatione tumultus.i. tumultuarij belli, tanta penuria.i. difficultas acquirendi commeatus .i. victualium incessit supra homines in tractu Bosphorano.i. circa Bosphoron.i. mare Augustum, ita vt bouem tranantem ferat, vt singula vasa olei permutarentur sex millibus denarium pro denariorum, sunt qui denarijs legunt, quæ si vera est lectio, toleranda erit etiam locutio illa, duodecim millia signati, &c. Sanè oportet intelligere vasa olei tunc certe fuisse mensuræ, nam tam magna possent dari, vt non sit iniustum pretium, & mancipia.i. serui permutarentur totidem modijs, frumenti, quot.s. ipsa erant .i. vt pro modio frumenti daretur seruus [Sed cura] .i. diligentia Augusti vacans.i. dans operam tutelæ terrarum, cum nunc sit in celis, dispulit.i. dimouit tempestatem .i. charitatem illam annonæ amarissimam. Quia vero non dicit quid per famem illam passus sit Augustus, aridum satis, & vim pertinens est de necessitate saltem Augusti ex templum.

EXTERNA.

DE CRETENSIBVS.

*Cretensibus * nihil tale præsidij affulsit, qui obsidione Metelli ad vltimam vsque penuriam compulsi sua iumentorumque suorum vrnia sitim torserunt, iustius dixerim, quàm sustentauerunt, quia dum vinci timent, id passi sunt, quod eos ne victor quidem pati coegißet.*

* De bel. Cretico. Liu. 98. & 96. Flo. lib. 2. c. 7.

OLIV.

Cretensibus] Cretenses fauisse Mitridati videbantur, itaque placuit iniuriam armis vindicare, prius inuasit insulam M. Ant. cum ingenti quidam victoriæ spe, atque fiducia adeo vt plures cathenas in nauibus, quàm arma portaret. Dedit itaq; pœnas vecordiæ suæ, nam plerasque naues intercepērunt hostes, captiuaq; corpora religata velis, ac funibus pendere, ac si velicantes triumphantium in modum Cretenses portibus suis remigrauerunt. Metel. deinde totam insulam igni, ferroq; populatus, intra castella, & vrbes redegit, eosq; longa obsidione compulit ad eam necessitatem, vt sua iumentorumq; suorum vrina sitim releuare coacti fuerint, & grauiora pati, quam victor supplicia dedisset. [Obsidione Metelli] Quod Metell. Mac. filius à deuicta Creta Creticus dictus est. [Turserunt] Quasi cum supplicio sedarunt.

ASCEN.

Cretensibus, &c.] Nihil .i. talis præsidij affulsit Cretensibus, qui compulsi obsidione.i. per obsidionem Metelli .s. Maced. vsque ad vltimam.i. extremam penuriam.s. cibi, & potus, torserunt quodam cruciatu sedauerunt, iustius dixerim.i. quod iustius dixerim quàm sustentauerunt sitim vrina sua.i. lotio à se facto, & suorum iumentorum, ideo autem torsisse potius dicendi sunt, quia dum timent vinci, passi sunt supra id quod ne victor quidem coegisset eos pati.

DE NVMANTINIS.

*Numantini * autem à Scipione vllo, & aggere circundari, cum omnia, quæ famem eorum trahere poterant, consumpsißent, ad vltimum humanorum corporibus dapibus vsi sunt. quapropter capta iam vrbe complures inuenti sunt, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes. Nulla in his re necessitatis excusatio, nam quibus mori licuit sic viuere necesse non fuit.*

* Liu. li. 59 Flo. li. 2. c. 28.

OLIV. NVmantini autem] Florus, Numantia, inquit, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine, & honore par omnibus, summumque si vires æstimes, Hispaniæ decus, quippe qui sine muro, sine turribus modice ædito in tumulto, apud flumen Silara quatuor miliũ celtiberorum, & lx. exercitum vim per annos xiiij. sola sustinuit. nec sustinuit modo, sed sæuius aliquanto percutit, pudendisque federibus effecit. Nouissime cum inuictam esse constaret, opus quoque eo fuit qui Carthaginem euerterat ne temere, si fateri licet, nam nullius belli causa iniustior fuit Segidenses socios, & consanguineo Romanorum manibus elapsos exceperant, habita pro eis deprecatio nihil valuit, cũ se ab omni bellorum contagione remouerent, in legitimi federis precium iussi arma deponere hoc si à barbaris acceptũ, quasi manus abscinderentur. Itaque statim magna victo fortissimo duce ad arma conuersi Pompeium prælio aggressi, fedus tamen maluerunt, cum debellare potuissent, hostium deinde Mancinum, hunc quoq; assiduis cædibus ita subegerũt, Numãtiæ excidium. vt ne oculos quidem, autem voce Numantini viri quisquam sustineret, tamen cum hoc quoque foedus maluerunt contenti armorum manibus, eum ad internitionem sæuitia potuissent. Sed non minus Numantini quam Caudim illius federis flagrantes ignominia, ac pudore populi Romani dedecus quidem præsentis flagiti, deditione Mancini expiauit cæterũ duce Scipione Carthaginis incendijs ad excidia vrbium imbuto, tandem etiam in vltionẽ excandiduit, qui redacto prius in disciplinam milite, hostibus commisi aciem, effecit, quod nemo visurum se vnquam sperauerat, vt fugientes Numantinos quisquam videret, dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet, & sine exceptione victoriam eo necessitatum compulsi sunt, primũ vt destinata morte in prælium ruerent, cum se prius epulis quasi inferijs impleuissent carnis semicrudæ, & Celiæ, sic vocant indignæ ex frumento potionem. Celia potio ex frumento. Intellectum ab Imperatore consilium, non est permissa pugna morituris, cum fossa, atque locria, quatuorq; castris circundatos fames premeret, ab duce orantes prælium, vt tanquam viros occiderent, sed vbi non impetrarunt placuit eruptio, sic conserta manu plurimi occisi, & cum vrgeret fames aliquantisper inde, hoc est ex cadaueribus vixere nouissime consilium fugæ sedit, sed hoc quoq; ruptis equorum cingulis, vxores ademere summo scelere per amorem, itaq; exitu deplorato in vltimam rabiem, furoremq; conuersi, postremo mori hoc genere destinarunt, duces suos, seq; patriamque ferro, & veneno subiecto vndiq; igne peremerunt. [Trahere] Producere, prolongare. [Artus, & membra] Aut Ephexegesis est, vt vnum sit expositio alterius, aut artus intelligimus membrorum coniunctiones, vnde articuli, membra vero corporis partes, vt humeri brachia. Artos. Membra. [Nulla est in his necessitate excusatio] Improbat hoc factum Valerius, quod dicat crudelitatem potius fuisse quàm necessitatem. Necessitas autem duplex, aut sine respectu, aut cum respectu, vt qui natus est, necesse est, vt moriatur, hic nullum est medium, at vero cum respectu, vt hoc loco, Numantinis necesse fuit humanis carnibus vesci, nisi volerint in Scipionis venire potestatem.

ASCEN. NVmantini autem] Qui populi sunt in Hispania circundati à Scipione, scilicet Aphricano posteriore, etiã Numantino à Numantia deuicta, vallo .i. sepimento ex vallis dicto sudibus, & aggere .i. aggesta, & circunducta terra. Et cum consumpsissent omnia, quæ poterant trahere .i. protrahere, & extendere famen eorum, vsi sunt ad vltimum dapibus corporum humanorum. [Quapropter vrbe] .s. eorum Numantia iam capta, complures sunt inuenti gestantes sinu suo artus, & membra corporum trucidatorum .i. truculenter occisorum. [Nulla excusatio necessitatis est] In his .s. Numantinis. Nam quibus licuit mori supra his, nõ fuit necesse sic viuere. [Quod quidem verissimum est] Nam ad conseruandam vitam ne leue quidem peccatum est committendum. Et ideo vt mala patiamus cogi possumus, vt culpam incurramus non possumus. Nam in morte violenta nulla est culpa, & si ad opus malum peragendum compellemur, culpa fit in compellente.

DE CALIGVRITANIS.

*Flor. li. 5. cap. 22. Oros. li. 5. cap. 23. * Sustentantes. *HOrum * trucem pertinaciam in consimili facinore Caliguritanorum execrabilis impietas supergressa est, qui quo perseuerantius interempti Sertorij cineribus, obsidionem Cn. Pompeij * frustrantes, fidem præstarent, quia nullum iam aliud in vrbe eorum superat animal, vxores suas natosque ad vsum nefariæ dapis verterunt. Quoque diutius armata iuuentus viscera sua visceribus suis aleret, infelices cadauerum reliquias salire non dubitauit. En quem aliquis in acie hortaretur, vt pro se salute coniugum, & liberorum fortiter dimicare. Ex hoc nimirum hoste tanto duci pœna magis, quàm victoria petenda fuit, quia plus vindicatus libertatis, quàm victus gloriæ afferre potuit, cum omne serpentum, ac ferarum genus comparatione sui titulo feritatis superarit, nam quæ illis dulcia vitæ pignora proprio spiritu chariora sunt, ea Caliguritanis prandia, atque cœnæ extiterunt.*

HOrum trucem] Perpenna Sertorium, cui se coniunxerat coniuratione facta inter epulas per inuidiam interemit, vt in eius vita diximus. Pomp. deinde facile superato Perpenna, Hispaniam totam armis subegit, in eo bello Caliguritanos Sertorijs fidelissimos socios, obsidione premebat, qui vt cineri Sertorij fidem seruarent, ad eam impietatem descenderunt, vt consumptis omnibus ferme animalibus, liberos, & vxores occiderent, eorumque carnibus vescerentur, quas etiam vt seruare diutius possent, sale aspersere, quod nõ solum impium, sed detestandum quoq; fuisse videtur. [In cõsimili facinore] Vescendi humanis carnibus. [Nefariæ dapis] Detestandæ, nefarius dicitur is, qui nec coetu dignus est, nec cui etiam far detur. [Salire non dubitauit] Sale aspergere, nã carni ne putrescat, saltem quasi animam datã dicit esse Chrysippus, diutius, enim seruatur caro salsa. [En quem aliquis in acie hortaretur] Detestatur quodammodo rem istam Val. cũ dicat, Caliguritanos genus omne ferrarum, atque serpentum feritate superasse, qui ne in potestate Pomp. deuenirent, liberis, & coniugibus vesci maluerunt pro quorum solute cæteri omnes populi, & nationes non solum fortiter dimicare, sed extrema quæq; pati non dubitant, nec vlla vehementior ab imperatoribus adhortatio fieri solet quam liberos, & coniuges dimicantium oculis subijcere [Ex hoc hoste] Caliguritano [Duci] Cn. Pomp. qui ex hoste non victoriam, sed magis pœnam quærere debuit, nam si hostem illum vltus fuisset, plus libertatis exultione, quàm gloria ex victoria consecutus esset, neq; enim tale quidquam in obsidione facere quisquam ausus fuisset, si de Caliguritanis supplicium sumptum fuisset. [Cum omnem ferrarum] Ac serpentem genus, vere inquam sumendum fuerat supplicium magis, quam quærenda victoria de his hostibus, qui omnem ferrarum, & serpentem immanitatem superarunt, cum natos ventri mandarint pro quibus tutandis, serpentis, & feræ spiritum effundere non dubitant, [Comparatione] Siquis ferrarum, & serpentem feritatem cum horum immanitate comparauerit. [Proprio spiritus chariora] Qui, prõ filijs mori non dubitat certo tempore.

HOrum, &c.] Impietas execrabilis .i. cum execratione detestanda Caliguritanorum populorum in Hispania supergressa est .i. superauit in consimili facinore, trucem .i. atrocem pertinaciam horum .s. iam dictorum Numantinorum. [Qui] .s. Caliguritani quo .i. vt præstarent perseuerantius .i. cum maiore perseuerantia, cineribus Sertorij interempti .s. à Perpenna fidem .i. fidelitatem frustrantes, idest frustrãdo, aut dum frustraretur obsidionẽ Cn. Pomp. verterunt vxores suas, & notas .i. filios ad vsum nefariæ dapis, quia nullum animal supererat .i. manserat, aut rectum erat in vrbe eorum. [Quoq;] .i. & quo iuuentus armata aleret diutius viscera sua visceribus suis .i. carnibus ex se genitis, ipsa non dubitauit salire .i. sale respergere infelices reliquias cadauerum. [En] .i. vide supra iuuentutem (& est figurata adhortatio vim negandi habens) quam aliquis hortaretur .i. hortari deberet in acie .i. constaret in acie conflictura iam iamq; cum hoste, vt dimicaret fortiter pro salute coniugem & liberorum .q.d. .i. frustra facturum, cũ ipsa eos assumpserit. [Nimirum] .i. haud dubiæ pena .s. in pietatis admissæ in vxores, & liberos fuit magis petenda tanto duci, quantus erat Cn. Pomp. ex hoc tali hoste, quàm victoria hoc est ardentius debebat eos oppugnare, vt de impijs vltionem sumeret, quàm vt de victis à se gloriam vllam obtineret, quia vindicatus .s. hostis .i. sumpta de eo vindicta, potuit afferre .s. victori, plus libertatis (cum tali populo tamq; impio viuente nunquam libertas tuta esse posset) quàm ipse victus posset afferre gloriæ, vel quia nõ homines, sed monstra hominum censeri debebant, vel quia non virtute, sed nefanda fame domiti essent, cum ipse hostis superarit titulo feritatis omne genus serpentũ ac ferarũ cõparatione sui .i. si ad factũ eorum com-

comparentur. [Nam pignora vitæ]id est, proles, ac propria generatio, quæ dulcia illis, scilicet serpentibus, & feris, sunt illis chariora proprio spiritu, id est, vita ea extiterunt Caligulanis Prandia, atque cœna, idest, assiduis cibus.

DE TESTAMENTIS, QVÆ RESCISSA sunt. Cap. VII.

VAcemus nunc negocio, quod actorum hominis, & præcipua curæ, & vltimi est temporis: consideremusque, quæ testamenta, aut rescissa sunt legitime facta, aut cum merito rescindi possent, rata manserunt, quæ ve ad alios, quam qui expectabant, honorem hæreditatis transtulerunt.

OLIV. VAcemus nunc negocio,] Agitur hoc cap. de testamentis, quæ cum rescindi possent, remanserunt, & contra quæ rata viderentur, & legitime condita, rescissa fuerunt. [Quod actorum est hominis] Testamentis non solum voluntates, sed hominum quoque acta multa referuntur. [Ergo actorum hominis] Actuum humanorum. Nam hoc negocium ad acta hominum spectat. [Vltimi temporis] Quia in exitu vitæ, vt pluri mum testamenta conduntur. [Quæ ve] Aliud testamentorum genus, cum spe magna frustrati sunt, qui se hæredes constitutos sæpe credidere, nam per octo dies testamenta occlusa seruabantur. [Ordine quo proposui] Vt testamentorum exempla ponat eorum primo, quæ legitime facta rescissa fuerunt.

Testamenta rata, aut rescissa.

ASCEN. VAcemus nunc] idest deinceps in proxima narratione negocio, quod est, & idest simul præcipue curæ, & vltimi temporis actorum hominis. idest quæ homo agit in hac vita hoc est testamento, seu supremæ voluntati. Et consideremus, quæ testamenta, aut rescissa sunt. i. reuocata, & pro nihilo habita facta legitime. i. quamuis essent legitime facta, aut quæ manserunt rata. idest firma, & stabilia cum possent rescindi. i. dissolui, & pro irritis haberi merito ve, pro vel, quæ vestimen ta transtulerunt honorem hæreditatis ad alios, quam qui expectabant sup. eos, atque vt exequar i. enarrem eam. s. genera testamentorum, sup. eo ordine, quo proposui supple ea.

DE QVODAM MILITE.

ATque ita, vt ea ordine, quo proposui, exequar militantis cuiusdam pater, cum de morte filij falsum è castris nuncium accepisset, alijs hæredibus scriptis decessit, peractis deinde stipendijs, adolescens domum petit, errore patris, impudentia amicorum domum sibi clausam reperit. Quid enim illis inuerecundius? florem iuuentute pro rep. absumpserat maximos labores, & plurima pericula tollerauerat aduerso corpore exceptas ostendebat cicatrices & postulabat, ne auitos eius lares ociosa ipsi vrbi onera possiderent. Itaque depositis armis, coactus est in foro togatam ingredi militiam acerbe, cum improbissimis enim hæredibus de paternis bonis apud centum viros contendit, omnibusque non solum consilijs, sed etiam sententijs superior discessit.*

* Onera ἄχθη.

OLIV. MIlitantis] In litera per se satis patet historia, non enim patris, neque filij propter ignobilitatem nomen imponitur. [Peracti stipendijs] Finita militia, hoc est confecto bello. [Errore patris] Qui filium in acie cecidisse credebant. [Impudentia amicorum] Qui bona vsurpauerant, nec pudebat eos exclusisse filium. [In aduerso corpore] scilicet hosti opposito significat illum non aufugisse. [Cicatrices] [Obductorum vulnerum signa.] [Ociosa vrbi onera] Significat eos ignauos, & inutiles, qui patriæ suæ oneri magis, quam honori essent. [Togatam militiam] Disceptationem controuersiam, vt in foro apud iudices de paternis bonis, & hæreditate disceptaret. [Apud centum viros] Erat centumuirales iudicium, nam ex 35. tribubus, quot, erant in vrbe Rom. terni diligebantur ex vnaquaque iudices, & quamuis, plures essent centum, tamen centum virorum nomen retinuerunt horum vnus hastam tenebant præcipuum iudiciorum signum, vnde centumuiralis hasta legitur in Suetonio. Dicit enim Augustus actos, & aliarum rerum fuit in quis ne acta Senatus publicarentur, ne ma gistratus disposito honore statim in Prouincias mitterentur, vt pro consulibus ad multos, & tabernacula, quæ publice locari solebant, certa præmia constituerentur, vt curam æraria à quæstoribus vrbanis ad prætorios prætore suæ transirent, vt centumuiralem hastam quam quæstura functi solebant gerere decemuiri gererent, hasta enim vt ait Festus Pomp. signum præcipuum est, vnde & hastæ subijciebant, quæ publice venundabant centumuiralia iudicia, idem dicit appellata esse à centumuiris, qui ex tribubus 30 & quinque, vt diximus, quæ & curiæ sunt dictæ diligebantur adiudicandum, qui centumuiris sunt appellati.

ASCEN. MIlitanti, &c.] Patet cuiusdam militantis. i. in militia actu existenti, cum accepisset ex castris falsum nuncium de morte filij decessit, idest mortuus est, alijs hæredibus scriptis. idest postquam alios scripserat hæredes. Deinde stipēdijs peractis. i. expleto tempore militiæ, vnde stipendium acceperat, adolescens petijt domum, & sup. reperit domum, quæ patris fuerat, clausam sibi errore patris, qui quòd eum mortuum putarat, alios hæredes scripserat, & sup. impudentia amicorū. idest eorum, qui se patris amicos gesserant, & propterea ab eo hæredes instituti erant, qui in hoc impudentes erant, quod quæ pater per errorem fecerat, rata fore volebāt. [Quid enim inuerecundius illis]. s. amicis saltem nomine? (Quia dicere po terat. Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt, &c.) Adolescens sup. absumpserat. idest attinuerat florem iuuente. (Non ergo discernit, vt prius mo nui inter iuuentam, & adolescentiam) pro rep. & tolerauerat maximos labores, & plurima pericula, & ostendebat cicatrices. idest vestigia vulnerum, exceptas supp. in pectore aduerso. i. hostibus obiecto non in tergo, & postulauit. i. equissime petijt, ne ipsi onera ociosa vrbi. i. qui homines occisi erant onera ipsi vrbi (quia absumebant, & nihil lucrabantur, fruges, vt Flaccus dicit, consumere nati) possiderent lares eius auitos. i. quos pater ab auo iure hęreditario acceperat, & ita maior vis est postulationis, quod auiti erant, quam si paterni modo fuissent, qua enim lege pater eos acceperat, à patre suo debebat eos derelinquere filio, cum maior sit vnicuique libertas legandi à se patri. [Itaque] idest & ita quia maxima illi fiebat iniuria coactus est depositis armis quibus accinctus est bello redierat, & nefas erat in iudicium prodire armatum, ingredi militiam togatam. idest litem, quæ est species militiæ, & concertatio quędam in foro. s. iudiciali, & contendit acerbe de bonis paternis apud centumuiros. i. iudices talium causarum acerbe dicit. Enim pro quia, cum hæredibus improbissimis, & discessit superior. idest potior in causa & victor omnibus non solum consilijs (quia priusquam sententiam ferrent monuerant centumuiri amicos illos paternos, vt ab iniqua vendicatione hæreditatis alienæ desisterent, sed voluerunt consilijs acquiescere, vnde addit) sed etiam sentētijs. scilicet iudicum.

DE FILIO M. ANCI CARSEOLANI Equitis Romani.

ITem M. Anci Carseolani splendidissimi equitis Romani filius, à * Suffenate auunculo suo adoptatus testamentum naturalis patris, quo præteritus erat apud centumuiros rescidit, cum in eo Tullianus Pompeij Magni familiaris, ipso quidem Pompeio signatore, hæres scriptus esset. itaque illi in iudicio plus cum excellentissimi viri gratia, quàm cum parentibus cineribus negocij fuit. cæterum quamuis vtraque hæc aduersus se nitebatur, tamen paterna bona obtinuit: nam L. quidem Sextilius & P. Pompilius, quos M. Ancus sanguine sibi coniunctos eadem ex parte, qua Tullianum hæredes fecerat,* sacramentorum adolescentulo contendere ausi non sunt, tametsi præcipuis eo tempore magni viribus ad defendendas tabulas testamenti inuitari poterant, & si aliquantulum* adiuuabat hæredes, quod M. Anci filius in Suffenatis familiam ac* sacra transierat, sed arctissimum inter homines procreationis vinculum patris simul voluntatem, & * principis auctoritatem superauit.*

* Annei cuiusdam.

* Suffrenatis meminit Cic. li. 4. ad Atti.

* Sacramento Var. de lingua Latina.

* Sacra, Cic. pro dom.

* Principis Pompeij.

Item

OLIV. M. An. F. testamēto prēterijt. [I]Tem M. Annei] Rescissionem huius testamenti difficiliorem faciebat auctoritas Pompeij, qui Tullianum sibi familiaritate coniunctum, & hæredem testamento conscriptum apud centumuiros, & gratia, & opibus atque etiam oratione defendebat plus ergo laboris fuit legitimo filio hæreditatem petenti, cum Pomp. auctoritate certare, quàm cum patris, qui eſt teſtamento præterierat voluntate contendere, vtrunque tamē ſua virtute, & audacia ſuperauit. Nam L. Sextilium & M. Popilium cohæredes conſcriptos coegit, vt vel iurarent verū, vel ſe iuraturum falſum, idem probaturum, qui ſacramento cum adoleſcente cōtendere non ſunt auſi. [Quo præterritus] Pater eum teſtamento prætererant, quia in aliam familiam transferant. [Ipſo Pomp. ſignatore] Hoc magis mirum fuit teſtamentum fuiſſe reſciſſum, quod eius ſignator fuerat Pompeius. Teſtamenta ſeptem teſtibus præſentibus condebantur, & eorum quiſque ſuum teſtamento ſignum imprimebat. aperiri autem non licebat niſi octaua poſt mortem teſtatoris die. [Hæc vtraque] Patris voluntas, & Pompeij gratia. [Sacramento contendere non ſunt auſi] Quod iniuria, exhæredatus eſſet, ſic enim efferebat adoleſcens, petebat ergo, vt vel illi iurarent verum, vel ſe iuraturum falſum idq; probaturum, hoc eſt: teſtamentum non bene fuiſſe inſtitutum. [Transferat in familiam] Per adoptionem. [Et facta] Quia ſacris eius in quā familiam tranſibant initiabantur.

Ad Att. Signator teſtamentorum.

ASCEN. ITem filius M. Anci (Alij Annei ſcribunt) Carſeolani ſplendidiſſimi equites Rom. adoptatus à Suffenate auūculo ſuo reſcidit. i. irritum fecit apud centumuiros teſtamentum patris naturalis, qui ipſum genuerat (ſed quia fratri adoptandum dederat ipſum in teſtamento prætererat) quo. ſ. teſtamento, erat præteritus. i. prætermiſſurus, & non inſcriptus ſaltem ex legitima portione hæres. Cum Tullianus familiaris Pomp. magni ſcriptus eſſet hæres in eo. ſ. teſtamento paterno, ipſo quidem Pomp. ſignante. ideſt vt dicunt notario, itaque plus negocij fuit illi. ſ. filio Marci, in iudicio cum gratia viri excellentiſſimi. ſ. Pomp. qui apud iudices, & vniuerſum populum plurimum valebat, quam cum cineribus parentis. i. plus illi obſtitit auctoritas, & gratia Pompeij pro Tulliano familiari ſuo aduocatis, quam voluntas vltima patris, qui ipſe prætermiſſo alium hæredem inſtituerat. [Cęterum] ideſt ſed ipſe obtinuit. ſ. in iudicio bona paterna, quamuis vtraque hæc. ſ. gratia Pompeij, & vltima voluntas patris nitebantur, ideſt militabant contra ſe (Si non eſſet contra ſe, ſed contra eum, incipientem ordinem ſic. Cęterum quanquam hæc, &c. tamē, &c. [Nunc vero cogimur] Illud tamen prætermitterem, quod Val la alias quoque prætermittendum docuit) Nam quidem L. Sextilius, & Publius Popilius (q. d. vt taceam de Tulliano) quos Marcus Ancus (aut vt alij legunt Anneus) coniunctos ſibi ſanguine. i. eo quod eſſent cōiuncti ſibi ſanguine, fecerat hæredem, hoc eſt ex triente, non ſunt auſi contendere cū adoleſcentulo ſacramento. i. per ſacræ rei inuocationem iuramento, ſe videlicet legitimè inſtitutos, & filium merito, aut iuſtè præteritum tametſi ipſi poterant inuitari. i. allici, & incitari ad defendendas tabulas teſtamenti viribus magni. ſ. Pompeij, præcipui. i. quæ vires magni erant præcipue eo tempore, etſi ideſt quanquam etiam ſup. illud adiuuabat aliquantulum hæredes, quod filius M. Anci tranſierat in familiam, & ſacra. ſ. familiaria Suffenatis, & ita per adoptionem videbatur à patre alienatus, & ab eo merito præteritus. [Sed vinculum] ideſt neceſſitudo procreationis. ideſt generationis arctiſſimum inter homines (quia pater, & filius quodammodo vnum ſunt vſque adeò, vt poſſeſſio profeſſionem iuris putetur in filio nō addita, ſed continuata, iuxta illud, Mortuus eſt pater, & non eſt mortuus, ſimilem enim ſui reliquit, &c.) ſuperauit. i. vicit iudicio ſimul voluntatem. ſ. ſupremam patris, & auctoritatem principis. ſ. ciuitatis Romanæ, videlicet ciuitatis Romanæ, videlicet Cn. Pomp. ab aduerſarijs eius ſtantis.

THEO. SAcra] Gentilicia, quæ ſuæ cuiuſque gentis erant propria quemadmodum Fabiorum de quibus Liuius in obſidione Capitolij, ea ſequebantur hæredem, inde illud Plaut. Hæreditate ſine ſacro.

DE TECTIO FILIO LECTII.

CAium autem Tectium infantem à patre exhæredatum, Petronia matre, quàm Tectius quoad vixit in matrimonio habuerat, natum, [divus] Auguſtus in bona paterna ire decreto ſuo iuſſit, patris patriæ animo vſus, quoniam Tectius in proprio iure procreato filio ſumma cum iniquitatem paternum nomen abrogauerat.

OLIV. CAium M. Autem Tectium] Crudelis pater infantem filiū legitime ſuſceptum hæreditate priuauerat, nulla intercedente ex hæredandi, honeſta cauſa, neque enim puer infans patrem offendere potuit. Auguſtus hanc patris iniquitatem non tulit. nam Tectium filium, ſic enim appellabatur, ex Petronia matre legitime procreatum paternis bonis ſuccedere iuſſit, quia Tectius pater animum parentum penitus exuiſſe videbatur erga filium, quem ex ea vxore procreauerat, quæ fuerat illi, quoad vixit ſemper matrimonio coniuncta. Caium Autem Tectium] Antiqui filios vt plurimum de nomine patrum appellabant. [Patris patriæ animo vſus] Laudat hoc decretum Val. animo inquit patre patriæ digno vſus eſt Auguſtus, qui ſe Tectio verum patrem præſtitit, iniquis patri teſtamentum reſcindendo.

ASCEN. CAium, &c.] Autem. i. ſed, D. Aug. ſ. Octauius inter deos etiam viuens per adulationem deputatus iuſſit decreto ſuo C. Tectium exhęredatum à patre. ſ. ſuo infantem. i. cū adhuc eſſet infans natum petronia matre, quàm Tectius habuerat in matrimonio, quoad vixit, non habiturus. ſ. eam, ſi adulterio pollitiā putaſſet, iuſſit dico ire in bona paterna, vſus ſci. licet in ea re animo. i. affectione patris patrię, quoniā Tectius abrogauit. i. exuerat nomine paternum, cum ſumma iniquitate in proprio filio procreato iure. i. legitimo matrimonio.

DE FILIIS SEPTITIÆ.

SEptitia quoque mater Trachalorum Ariminenſium filijs irata, in contumeliam eorum cum iam parere non poſſet, Publio ſeni admodum nupſit. teſtamento etiā vtroque præterito: à quibus aditus diuus Auguſtus, & nuptias mulieris, & ſuprema iudicia improbauit. nam hæreditatem maternam filios habere iuſſit: dotem, quia non creandorum liberorum cauſa coniugium interceſſerat, virum retinere vetuit. Si ipſa ęquitas hac de re cognoſcere potuiſſet iuſtius ne, aut grauius pronunciaret? ſpernis quos genuiſti, nubis effœta, teſtamenti ordinem violento animi confundis, neque erubeſcis ei totum patrimonium addicere, cuius polluto iam corpori marcidam ſenectutem tuam ſubſtrauiſti, ergo dum ſic te egeris, ad inferos vſque cæleſti fulmine afflata es.

ASCEN. SEptitia quoque mater] Septitia duos genuerat filios, quibus irata duplici onerauit iniuria altera, quòd iam anus, Publio ſeni admodum nupſit, illoſque deſtituit, altera, quòd vtrunque teſtamento prętèrijt. Auguſtus re cognita, & nuptias improbauit, teſtamentum reſcindit, filios matris heredes eſſe voluit, quod ęquiſſimum fuit. [Teſtamento præterijt] Quantum in ea fuit hęreditate priuauit. [Extrema iudicia] Teſtamentum in quo vltimum hominis iudicium, & voluntas continentur. [Improbauit] Damnauit vituperauit. [Non cauſa liberorum] Sed ira in filios. [Si ipſa equitas] Laudat hoc iudicium Val. dicens, nec ipſam quidem iuſtitiam, ſi loqui poſſet rectius fuiſſe iudicaturam. [Spernis quos genuiſti] Verba ponit, quibus æquitas vteretur aduerſus hanc mulieren, ſi lo qui poſſet, vel ſunt Auguſti verba mulierem, iſtam damnatus. [Effœta] Partu exhauſta. [Polluto corpori] Libidine inquinato, qui alias vxores habuiſſet. [Cœleſti fulmine] Si vero Auguſti iudicio, quod flumen appellauit, quia in terris, vt ſæpe diximus, pro deo habitus, & cultus eſt.

OLIV. SEptitia quoque mater Trachalorum Ariminenſium irata filijs] Iam dictis nupſit in contumeliam eorum, i. filiorum ſuorum cum iam non poſſet parere Publio admodum ſeni vtroque etiam prętèrito teſtamento, ad quibus. ſcilicet duobus filijs eius D. Auguſt. aditus. ſcilicet ad auxilium contra iniuriam maternam ferendum improbauit, & ideſt ſimul nuptias mulieri, quia in fraudem filiorum nupſerat, & iudicia ſupremam. ideſt vltimam voluntatem eius, cum improbauit, quia inquam, & delyrantis anus eſſe cenſuit. Nam iuſſit filios habere hereditatem maternam, & vetuit virum retinere dotem (licet teſtamento id voluerat mulier) quia coniugium non interceſſerat cauſa liberorum creandorum. Si ipſa equitas potuiſſet cognoſcere. i. habere cognitionem, & ius iudicandi de hac re pronunciaret, ne iuſtus, aut grauius, vel vt alij legunt grauius, quam ſup. Aūt. q. d. minime. Nam dicere potuit Aug. aut ęquitas ipſa, Tu ò mulier ſpernis, quos genuiſti, & nubis effęta. i. exhauſta omni fœcūditate, & cōfudis animo violento

violento. i. vehementer, in filios, infesto ordine testamenti, in quo filij merito primi scriberentur, a matre, neque erubescis adijcere totum patrimonium. f. tuum ei cuius corpori polluto. f. à situ, & obscœnitate tua tu subtrahisti senectute tuam, i. teanum marcidam. i. cariosam & corruptam. [Ergo dum] i. quandoquidem tu egeris, i. gesseris te ita, hoc est tam improbe, tu afflata es. i. postrata fulmine cœlesti, aut Augusti, aut potius (quia Augusti verba sunt) Iouis vsque ad inferos.

DE TERENTIO.

Egregia quoque C. Calphurnij Pisonis præfecti vrbis cõstitutio: cum enim ad eum Terentius ex octo filijs, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exhæredatum se querelam detulisset, bonorum adolescentis possessionem ei dedit, hæredesque lege agere passus non est. Monuit profecto Pisonem patria maiestas; donum vitæ, beneficium educationis: sed aliquid etiam ipsum flexit, circunstantium liberorum numerus, quòd cum patre septem fratres impie inhæredatos videbat.

OLIV. Egregia C. quoque Calphurnij] Calphurnius prætor impietatem filij cuiusdam testamenti rescissione correxit. Cum enim pater nomine Terentius, qui filios octo produxerat, ex his vnum in adoptionem dedisset, is patri velut iratus, quòd abdicasset eum moriens, adhuc superstite patre, nec ipsum, nec fratrum quequam reliquit hæredem Calphurnius, prætor audita patris causa, qui de impietate filij grauiter conquerebatur, irritum iussit illud esse testamentum, nam voluit Calphurnius hoc iudicio testari quantum parentibus debeat filij, qui geniti, quique educati fuerint, [Egregia constitutio] Nobile iudiciũ. [Produxerat] Genuerat, & educauerat. [Exhæredatum] Hæreditate priuatum, quia moriens filios patre non scripserat hæredem. [Lege agere] Hoc loco se legib. tueri, & hæreditatem secundum leges adire. [Patria maiestas] Quia filius patri omnia debet, ne igitur paterna violaretur maiestas, patrem hæredem esse iussit. [Donum vitæ] Quod a patre accepisset, quo nihil maius hominum esse potest, nisi bene esse, quod nisi nasceretur consequi non posset. [Beneficium educationis] Quod eum adolescentium vsque educasset.

ASCEN. Egregia quoque] Sup. fuit constitutio C. Calph. Pisonis præfecti vrbis, hoc est Romæ, Cum enim Terent. detulisset ad eum querelam, qua. f. quærebatur se inhæredatum ab vno ex octo filijs quos produxerat in adolescentiam, dato in adoptionem. f. in alienam familiam quæ forte illi erat ratio, quòd patrem exhæredauerat. (Nam notum est si filij sine liberis decedant bona eorum ad parentes peruenere, & si parentes non habeant, ad fratres, aut alios hæredes proximos, idque etiam ab intestato) & ideo Piso dedit ei. f. Terentio patri possessionem bonorum adolescentis, & non est passus hæredas agere lege, quæ vult vltimas voluntates debere ratas haberi profecto maiestas patria. i. paterna, donum vitæ, quod filij secundum Deum à patre accipiunt, beneficium educationis, aut monuit Pisonem ad iudicandum secundum patrem. [Sed etiam aliud flexit) i. ipsum Pisonem in fauorem patris, videlicet numerus liberorum circunstantium, quos. f. pater secum in iudicium adduxerat, quod videbat septem fratres inhæredatos impie cum fratre.

THEO. Pisonis] Ianus Parrhasius epistola quadam scriptum reliquit, hûc esse Pisonem qui Tiberij principatu custos præfectusque fuit vrbis, de quo Suetonius in Tiberio. Cum Pomponio Flac. & L. Pisone noctem continuam, quòd biduum epulando, potandoque consumpsit. Fl. item Iosepus. Quoque ad Pisone duceretur, qui tũ custos erat vrbis. Sen. epist. xij. L. Piso vrbi custos ebrius, ex quo semel factus fuit, maiore parte noctis in conuiuio exigebat &c. Plin. nat. hist. xiij. hunc ipsum Pisonem curatorem vocat vrbis, vnde satis constat vrbis præfectum custodemq; & curatorem eundem fuisse magistratũ, vt ipse Parrhasius affirmauit in Papinij Syluula ad Rutilium Gallicum. proinde pronomen G. licet emendes L.

DE SVRDINIO QVODAM.

*Qvid Mamerci Aemilij Lepidi Cos. quàm graue decretum; Genutius quidam matris magnæ Gallus à n. Or este Prat. vrbis impetrauerat, vt restitui se in bona Neniani iuberet, quorum possessionem secundum tabulas testamenti ab ipso acceperat. appellatus Mamercus à Surdinio, cuius libertus Genutium hæredem fecerat, prætoriam iurisdictionem abrogauit, quod diceret Genucium amputatis sui ipsius sponte genitalibus corporis partibus, neque virorum, neque mulierum numero haberi debere. Conueniens Mamerco, conueniens principi senatus decretum, quo prouisum est: ne obscœna Genutij præsentia, inquinataque voce, tribunalia magistratuum sub specie * petiti iuris polluerentur.* *Petiti.

OLIV. Qvid Mamerci] Genutius quidam Cybeles sacerdos à libertos Surdionij cuiusdam fuerat hæres testamento relictus Cn. Orestes prætor vrbis testamentum illud probauerat, & Genutium hæredem adire iam iusserat, cum Surdinius indignitatem non ferens huius rei querelam ad Mamer. cum consulem detulit, qui abrogata iurisdictione prætoria Surdinium hæredem esse voluit, indignum & iniquum esse existimans hominem, qui neque se virum, neque fœminam amputatis virilibus præstitisset, cuiuspiam bonorum esse participem, quinetiam repulit illum à tribunali, ne fracta voce, turpiq; præsentia pollueretur. [Magnę matris] Cybeles, quę magna mater, hoc est deorum omnium mater dicebatur, cuius sacerdotes Galli sunt appellati, qui se ipso euitabat, Ouid. Fast. lib. 4. Cur igitur Gallos, qui se excidere vocamus, huic etiam ludi erant constituti, quæ megalesia vocabatur. Ouid. in eod. lib. Institeram quare primi megalesia ludi. Vrbe foret, nostra tum dea sensit enim. [Gallus] Sacerdos magnę matris euiratus. [Neque virorum neque mulierum] Galli abscissis genitalibus, nec inter fœminas connumerari possunt, non igitur hominum hæredes esse possunt, vel certe debent, cum inter homines censeri non posse videantur. [Conuenies] Laudat Memerci iudicium. [Inquinata voce est] Quia Galli rauca voce loquebantur. Iuuen. & fracta voce loquendi.

ASCEN. Qvid] Sup. dicis, quàm. i. quantum graue sup. fuit decretum Mamerci Aemilij Lepidi consulis? q. d. fuit nimirum grauissimum. Nam Genutius quidam Gallus. i. sacerdos matris magnæ. f. Cybeles, impetrauerat à Cn. Oreste prætore vrbis vt iuberet restitui in bona Neniani. quorum. f. bonorum possessionem acceperat secundum tabulas. i. instrumenta testamenti, ad ipso. f. Neniano. [Mamercus appellatus] i. per appellationem, vt iudex aditus à Surdinio, cuius libertus fecerat Genutium hæredem, abrogauit. i. reuocauit, & antiquauit, ac improbauit iurisdictione prætoriam, quod diceret Genutium amputatis sponte partibus genitalibus. i. virilibus corporis sui ipsius, neque debere haberi in numero virorum neque in numero mulierum. [Decretum] Supp. illud fuit, conueniens Mamerco, & conueniens fuit principi senatus. f. idem Mamerco. quo. f. decreto est prouisum. i. cautum ne tribunalia magistratuum pollurentur sub specie periti iuris, obscœna, i. turpi præsentia, & inquinata voce, quia effœminata, culpa ipsius Genutij, qui sese castrauerat.

DE VITILIO LENONE.

Mvlto Q. Metellus Prætorem vrbanum seueriorem egit, quã Orestes gesserat: qui Vetilio Lenoni Iuueny bonorum possessionem secundum tabulas testamenti non dedit, quia vir nobilissimus, & grauissimus fori, ac lupanaris separandam conditionem existimauit. Nec aut factum illius comprobare voluit, qui fortunas suas in stabulum contaminatum proiecerat aut huic tanquam integro ciui iura reddere: qui se ab omni honesto vitæ genere abruperat.

OLIV. Mvlto Q. Metellus] Q. Metel. prætor vrbanus grauiori seueritate vsus est in testamentorum iudicijs, quam Orestes, nam ille Gallum hæredem comprobauit, hic Lenonem ad hæreditate deiecit, nam iuuenis quidam Vetilium Lenonem hæredem constituerat, Metellus longe differre suorum à Lupanari existimans, vt in foro testamentum probaretur, in quo Leno scriptus esset hæres testatoris factum improbauit, qui bona sua voluisse Lenoni relinquere à meretricibus deuoranda, aut per summum luxum, atque libidinem dependenda

denda. Itaque noluit Metel. testatoris voluntatem comprobare, qui tam temere testatus esset, nec Lenoni ius reddere, qui se ab omni dignitate, & honestate abdicasset. [Praetorem vrbanum.] Non est superfluum, quòd dixit vrbanum, quia erant etiam praetores prouinciarum. [Separandum fori, & Lupanaris cōditione] Cum enim in foro a praetoribus testamenta probarentur, non illi dignū esse videbatur, ut de Lenone herede conscripto ageretur in foro, cuius nomen in Lupanaribus tantummodo celebraretur. ergo existimauit longe forum Lupanari differre. [Qui fortunas suas in stabulum] quia Lenonem reliquerat heredem, qui viuebat in Lupanari, quòd reuera stabulum dici potest, quia loca foetida, & immunda semper sunt Lupanaria. [Tanquàm integro ciui.] Non plene ciuis esse videtur leno, qui contempto morali, & honesto viuendi genere, se turpissimae obscoenitati, & quasi ferine vitae subiecerat.

ASCEN. MVlto &c.) Et Q. Metellus egit. i. se gessit praetorem vrbanum multo seueriorem, quàm Orestes. s. Cn. iam dictus gesserat, qui non dedit. [Vetilio Lenoni] i. meretricum institori, & ex eo quaestu victitanti, possessionem bonorū iuuenis. s. cuiusdam defuncti, secundum tabulas. i. instrumenta à legitime conscripta, testamenti. s. ipsius iuuenis, qui Lenonem haeredem reliquerat. Quia vir nobilissimus, & grauissimus videlicet Metellus existimauit conditionem fori. s. iudicialis, & Lupanaris. i. domus meretriciae, ac prostibuli esse separandam, ita vt non continuo, qui primas partes in Lupanari habebat, easdem in iudicio haberet, nec voluit, aut comprobare factum illius, s. iuuenis defuncti, qui proiecerat fortunas. i. diuitias suas in stabulum contaminatum. i. postibulū, hoc est legauerat eas Lenoni aut reddere huic. s. Lenoni, qui abruperat se ab omni genere vitae honesto iura. s. ciuitatis Ro. per quae legitime haeredes constituti haereditatem adhibant, tanquam ciui integro. i. tanquam esset ciuis incorruptus, cui haereditas haud dubij reddenda fuisset.

DE TESTAMENTIS, QVAE RATA manserunt. Cap. VIII.

HIS rescissorum testamentorum exemplis contenti, attingamus ea, quae rata manserunt: cum causas haberent, propter quas rescindi possent. Quàm certae, quàm etiam notae insaniae Tuditanus, vtpote qui populo nummos sparserit, togamque velut tragicam vestem in foro trahens, maximo cum hominum risu conspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit, testamento filium instituit haeredem: quod T. Longus, sanguine ei proximus, hastae iudicio subuertere frustra conatus est. magis enim centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset considerandum existimauerunt.

OLIV. HIs rescissorum] Narrat nunc Valerius de testamentis, quae rata manserunt cum legitimas causas haberent cur scindi possent. Cum certe ex lege constat, furioso, & insano testari non licere. Cicer. lib. r. ad Herennium, lex est, inquit, si quis furiosus, & insanas extiterit agnatorum, gētilium que in eo pecuniaque eius potestas esto. Tuditanus ciuis Rom. multa furoris, & insaniae testimonia dederat, quippe qui pecunia populo dissemināsset, qui togam, vel syrma per forum traxisset, aliaque multa dementiae signa fecisset, eius tamen testamentum, quo filium haeredem reliquit, cum iure rescindi potuerit, ac T. Longus eius agnatus rescindere tentarit ratum permansit, iudices enim non testatori, sed testamenti rationem habendam censuerunt, quod esset filius haeres in re constitutus. [Populo nummos] i. pueros congerebat, & illis nummos colligēdos spargebat. [Velut tragicam vestem] Quae tragico conueniret, nam longum syrma trahebat ab humeris demissum. [Hastae iudicio] Centumuirali iudicio. Cic. in oratione de lege Agraria contra Rullum dicit, primum causa P. R. haereditatem decemuiri iudicent, cum vos volueritis de priuatis haereditatibus centumuiros iudicare. ergo hastae iudicio centumuirali iudicio. [Quod scriptum est] Magis testamenti, quam testatoris rationem habere voluerunt.

ASCEN. HIs &c.] Praefatio est in alteram specimen testamentorū vtpote quae cum rescindi possent, rata manserunt. Ordo est. Nos contentis his. s. proxime dictis exemplis testamentorum rescissorum. i. improbatorū, & pro irritis iudicatorum, attingamus ea. s. testamenta, quae manserunt rata, cum haberent causas, propter quas possent rescindi. i. infringi, & irrita censeri. [Quam]. i. quantum, q. d. ô quātum aut quantum putas certae, quàm. i. quantum etiam notae. i. manifeste insaniae. i. dementiae, ens sup. Tuditanus, vtpote, qui sparserit populo nummos, & qui fuerit conspectus cum maximo risu hominum trahens in foro. s. rerum venalium togam. s. suam velut vestem tragicam. i. syrma, ac fecerit multa. s. insaniae opera, consentanea. i. conformia, his. s. dictis, instituit testamento filium. s. suum haeredem, quod. s. testamentum T. Longus proximus ei. s. Tuditano, sanguine, conatus est frustra, quia nihil effecit subuertere. i. irritum facere, iudicio hastae. i. centumuirali, qui bonorum possessiones cognoscebant, & sub hasta interdum vendentes pronunciabant. Enim pro quia, centumuiri existimauerunt. i. censuerunt magis inspiciendum, quod scriptum esset in tabulis. s. testamentarijs, quia iustum, & aequum erat vt filius patri licet furioso succederet, quam quis scripsisset eas quia furiosus, cui testamenti faciendi ius nullum erat. Si autem testamentum rescissum fuisset filium velut ab intestato duntaxat ad patrem haereditatis admissus fuisset, & ita Longus cohaeres fuisset.

DE EBVCIA VXORE L. MENENII Agrippae.

VIta Tuditani demens, Ebuciae autem, quae L. Menenij Agrippae vxor fuerat, tabulae testamenti plenae furoris. nam, cum haberet duas simillimae probitatis filias Pletoniam, & Aphroniam, animi sui potius inclinatione prouecta, quam vllis alterius iniurijs, aut officijs commota, Platoniam tantummodo haeredem instituit: filijs etiam Aphroniae ex admodùm amplo patrimonio viginti nummos legauit. Aphronia tamen cum sorore sacramento contendere noluit, testamentumque matris, patentia honore, quàm iudicio conuellere* sanctius esse duxit: eo se ipsam indigniorem iniuria ostendens, quo eam aequiorem animo sustinebat.*

VIta Tuditani demens] Ebuciae autem, Aliud ponit testamentum, quòd rescindi facile potuit, & tamen ratum permansit, Ebucia vxor Agrippae duas filias ex eo matrimonio susceperat, virtute, & probitate pares haec moriens alteram ex ijs testamento defraudauit, cum alteri cuncta ferme bona reliquisset, haec Pletonia dicebatur. illa Aphronia, cuius filij nummos viginti ex amplo patrimonio tantummodo legauit, nec voluit Aphronia, cum iure possent matris testamentum rescindere, neque enim matrem affecerat iniuria vlla, qua merito illam exhaeredare debuerit, maluit ergo matris iniuriam aequo animo ferre, quam lege, cum sorore certare. [Ebuciae] Quamuis Ebucia, dum vixit nulla dementia damnata fuerit, eius tamen testamentū visum est furore repletum cum nulla interueniente causa filiarum alteri suam haereditatis patrem testamento negauerit. [Vllis alterius iniurijs] Aut beneficijs, quòd ab altera iniuria, ab altera beneficia recepisset, q. d. quòd Aphronia illi aduersa contumaxque fuisset Pletonia vero semper obsequentissima. [Sacramento contendere] Nam potuit Aphronia apud centumuiros iurare se iniuste exhaeredatam à matre. OLIV.

VIta Tuditani] Sup. fuit demens (cuius tamen testamentum fuit laudabile) Autem pro sed, tabulae testamenti Ebuciae, que fuerat vxor Lucij Menenij Agrippae sup. fuerunt plenae furoris [Nam cum haberet duas filias simillime probitatis] i. in quibus erat maxima probitas, nec minor in vna quā in reliqua, videlicet Pletoniam, & Aphroniam, ipsa prouecta potius inclinatione. i. propēsione, ac affectione animi, quā cō mota vllis iniurijs alterius. s. Aphroniae, aut officijs alterius. s. Pletoniae, instituit tantūmodo Pletoniam haeredē, & legauit filijs Aphroniae xx nummos. s. tantummodo, ex patrimonio admodum. i. valde amplo. Aphronia. s. praetermissa, noluit tunc, aut tamen contendere cū sorore sacramento. s. exigēdo, & dando apud centumuiros, apud quos si pretermissus iurauerit, se nulla culpa sua praetermissū, & substitutus non ausus sit contrarium iurare, testamētū rescindebatur. Ex duxit esse sanctius, aut satius honorare testamentū matris patientia, quā conuellere. i. infringere iudicio, ostendens seipsam eo. i. tanto ASCEN.

indigniorem

indigniorem iniuria, scilicet à matre illata, quod, id est, quanto æquiore animo sustinebat eam.

DE QVINTO METELLO.

Minus mirandum errorem muliebrem Q. Metellus fecit. Is nanque plurimis, & celeberrimis eiusdem nominis viris in vrbe nostra vigentibus Claudiorum, etiam familia, quam arctissimo sanguinis vinculo contigebat, florente, Carinatem solum hæredem reliquid. nec hoc testamentum eius quisquam attentauit.

OLIV. Minus mirandum errorem muliebrem] Q. Metel. fecit. In quo vir clarus errauit in eo peccare mulierem non est mirum, error igitur Q. Metel. facit errorem Ebuciæ multo leuiorem, nam cum multos viros præstantes, atque clarissimos tam Metellorum, quam Claudiorum familia propinquos haberet, Metellus, quo iure, & merito sibi hæres substituere debuisset, omnibus prætermissis solum Carinatem sibi familiaritate coniunctum scripsit hæredem, nec quisquam cognatorum & affinium testamentum illud rescindere temptauit. [Claudiorum] Nam genus maternum ducebat à gente clausula, Metellus enim superior Claudiam duxit vxorem, ex qua natus est Q. Metel.

ASCEN. Minus, &c. Q. Metel. fecit errorem mulierem, qui fuit in Ebacia minus mirandum. Namque pro quia, is. s. Q. Metellus reliquit solum Carinatem hæredem. s. bonorum suorum & hoc plurimis, & celerrimis viris eiusdem nominis, hoc est Mete. vigentibus in vrbe nostra familia etiam claudiorum, quem contingebat arctissimo vinculo sanguinis, quia maternum genus ex ea traxerat, florente. s. in vrbe Rom. nec quisquam attentauit. s. rescindere, aut oppugnare hoc testamentum eius.

THEO. Eiusdem nominis Gentilibus & Metellis. Nam gentiles sunt [vt Verrius ait] qui simili nomine appellantur. Cicius Gētiles, inquit mihi sunt qui nemo nomine appellātur.

DE FRATRE POMPEI RHEGINO.

Item Pompeius Rheginus, vir Transalpinæ regionis, cū testamento fratris præteritus esset, & ad coarguēdam iniquitatem eius, binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habita, vtriusque ordinis maxima frequentia recitaßet, in quibus magna ex parte hæres frater erat scriptus, prælegabanturque ei centies & quinquagies sestertium, multum ac diu inter assentientes indignationi sua amicos questus, quod ad hastæ iudicum attinuit, cineres fratris quietos esse paßus est, & erant ab eo instituti hæredes, neque sanguine Rhegino pares, neque proximi, sed & alieni, & humiles, vt non solum flagitiosum silentium, sed etiam prælatio contumeliosa videri poßet. æque felicis impunitatis sed nescio an tetrioris hæc delicti testamenta.

OLIV. Item Pomp. Rheginus [Hic satis habuit fratris iniquitatem ostendisse iudicibus, cum. n. frater infimæ conditionis homines se præterito, scripsisset hæredem, ipse vero fratri maximam suorum bonorum portionem contra testamento legasset in concionem prodit, fratris iniuriam expostulat, duas testamentorum suorum tabulas recitat, quibus fratrem scripsisset heredem, centumuiralis hastæ odem implorat, ne tanta à fratre officiatur iniuria, cumq. iam centumuiri ad rescindēdū testamentum parati esse viderentur, contentus fratris impietatem destrinxisse, testamentum ratum esse permisit. [Sestertium] Teste Varr. duas libras cōtinet, & mediam. nam ita diffinit lib. de lingua latina dipundium & semis antiquum est sestertius, & veteris consuetudini, vt retro eradicarent, ita vt semisquintus, semisquartus semistertius pronunciaret, à semistertius sextertius dictus, hæc illes, i. d. dicitur sextertius & sextertium, sicut dipondius, & dipondium. [Ad hastæ iudicium] Ad centumuirale iudicium, sicut supradiximus, noluit fratris testamentum infringi. [Neque sanguine pagano pares] Iustam ostendit conquestionem fratris, quod non solum alienos, sed nec rustico quidem sanguini comparandos homines fratrum instituisset hæredes. [Flagitiosum silentium] Quòd frater cum silentio præterierit in testamento non mediocre flagitium commisisse videtur, sed multo grauior fuisse contumelia, quòd illi sordidos homines prætulerit. [Aeque felicis] i. æque rata manserunt testamenta, quæ sequuntur, quamuis delictum in his grauius commissum fuisse videretur.

ASCEN. Item Pompeius Rheginus vir regionis Transalpinæ] id est, Transalpes ortus, cum præteritus esset testamento fratris, & recitasset ad coarguendam. i. reprehendendam, & detestandam iniquitatem eius s. fratris sui binas tabulas testamentorum suorum, i. quæ ipse Pomp. fecerat] nam viri præsertim alienæ nationis, ne si intestati morerentur, eorum bona fisco addiscerentur, testamenta sua sani, & incolumes faciebant, & sæpe innouabant] incisas in comitio. i. populi congregatione habita & maxima frequentia vtriusque ordinis. s. patricij & plebei, in quibus. s. tabulas, frater. s. eius, à quo præteritus erat, ei at scriptus hæres ex magna parte, & sestertium centies, & quadragies prælegabatur. i. ante cæteros ei legabatur, hoc est antequam alij hæredes quidquam acciperent, fratri centies, & quadragies sestertium habendum [Est autem sestertium singularis numeri, & accusatiui casus. Eaque forma loquendi, ideo vtitur auctor, quòd alia vt in eo vocabulo difficile sit. Nam centum & quadraginta sextertia minus latine, licet satis grammatice diceret, & centum quadraginta sextertium, vt si genitiui casus minus grammatice dixisset, quòd neutra syncopen non admittat] questus. i. conquæstus, multum, ac diu inter amicos assentientes indignationi suæ id est, afferentes ipsum iustam habere indignationem in fratris ingratitudinem, quod. i. quantum attinuit. [Ad iudicium hastæ] id est, centum vitale, passus est cineres fratris esse quietos i. noluit oppugnare voluntatem supremam iam defuncti; & i. & tamen [vnde eleganter vtitur particula] hæredes erant ab eo: s. fratre eius instituti, neque pares sanguini Rhegino. i. multo minus generosi, quàm Rhegini ipsi essent] vnde nō assentior Oliuerio legenti pagano. i. rustico] neq; proximi sup. eius, sed & i. simul alieni, & humiles i. abiecti, vt non solum silentium sup. eius, qui fratrem silentio, præterierant, posset videri flagitiosum. i. increpatione dignū, sed etiam prælatio. s. alienorum, & humilium posset videri contumeliosa. [Aeque] Paucis aditum munit ad narrationem de testamentis, quæ alijs, quàm, qui ea sperauerant, & meruerant obtinuerunt, quo præfatio ideo per quam breuis, est quòd ferè non distinctus titulus, sed eiusdem tituli tertium sic membrum. Ordo est. Hæc. s. quæ proxime dicam] cum alibi hæc demonstrare solebat præterita, aut saltem manibus habita sup. sunt, aut fuerunt impunitatis. i. munitatis, ac rescisione æque felicis, vt. s. prædicta, quia rescissa non sunt, sed nescio aut sup. fuerint delicti tetriores. i. fœdioris, cum maior fuerit impudentia in sequentium testamentorum conditionibus.

QVIA ADVERSVS OPINIONES hominum hæredes habuerunt. Cap. IX.

DE Q. CÆCILIO ET L. LVCVLLO.

*Vintus * Cæcilius L. Luculli promptissimo studio maximaque liberalitate, & honestum dignitatis, gradum, & amplissimum patrimonium consecutus cum præ se semper tulisset, vnum illum sibi eße hæredem, moriens etiam annulos ei suos tradidisse, Pomponium Atticum testamento adoptauit, omniumque bonorum reliquit hæredem, sed fallacis & insidiosi cadauer P. Rom. ceruicibus recte circundatum per uiam traxit. itaque nefarius homo filium quidem, & heredem habuit, quem voluit, funus autem, & exequias quales meruit.*

*Cic. li. 3. ad Att. Nepos in Att. Var. li. 2. c. 2. de re rusti.

OLIV. Quintus Cæcilius L. Luculij (Q. Cæcilij testamenti fuit rescissione dignissimum, quòd vir ingratissimus duplici Lucullum affecisset iniuria, & quod eum testamento præterisset, cui meritorum multitudine hæreditatem debuerat, & quod ludibrio quodammodo habuisset illum sibi futurum hæredem omnibus prædicando, suos insuper annulos tanquam futuræ hæreditatis signum offerendo, ac illum Pop. R. qua potuit pœna ingratitudinis affixit, nam eius cadauer

dauer vnco gutturi infixo ad gemonias scalas per ora vulgi protrahi iussit, vt qualis meruerat exequias haberet, nam cum opes, & dignitates omnes Luculli opera, & liberalitate fuisse consecutus moriens deinde tanta ingratitudine vsus, vt illius oblitus alium sibi filium testamento adoptasset, qua non fuit pœnas dignissimus? Præ se tulisset ostendisset, est vero themensis, nam interposita est semper.

ASCEN. QVintus Cecilius] Consecus promptissimo studio, & maxima liberalitate L. Luculli, & .i. simul honestum gradum dignitatis, & amplissimum patrimonium, idest peculium, & possessionem rerum, cum semper tulisset præ se. i. gestu & vultu, & verbis, ac moribus significasset, illum. s. Lucullum unum .i. solum esse sibi hæredem, & moriens tradidisset etiam ei. s. Lucullo annullos suos quibus signare contractus suos solebat adoptauit testamento id est, in filium, & hæredem assumpsit Pomp. Atticum, & reliquit sup. eum hæredem omnium bonorũ. s. suorum. Sed P. R. traxit cadauer sup. hominis fallacis, & insidiosis, circundatum ceruicibus. s. eius testa. i. fune, quo vilissima cadauera trahi solent, per viam. s. pub. volens significare occultum fuisse finem. [Itaque]. i. & ita homo nefarius habuit quidem filium, scilicet per adoptionem, & hæredem voluit, quia Pomp. Atticum, autem. i. sed habuit funus, & exequias quales meruit, hoc est ignominiosissimas.

DE TITO MARIO VRINATE.

NEque alijs dignus fuit T. Marius Vrinas, qui ab infimo militiæ loco, beneficijs diui Augusti imperatoris, ad summos castrenses honores perductus, eorumque vberrimis quæstibus locuples factus, non solum cæteris vitæ tẽporibus et se fortunas suas relinquere, à quo acceperat, prædicauit: sed etiam pridie, quàm expiraret, idem illud ipsi Augusto dixit: cum interim ne nomen quidem ei tabulis testamenti adiecerit.

OLIV. NEque alij dignus] Qui pari crimine tenetur, dignus pari pœnæ censetur [T. igitur Marius Vrinas] Cum non alia sit ingratitudine vsus ergo D. Augustum quam Cecilius, erga Lucullum, easdem exequias meruisse videtur, quas Cæcilius habuit, locupletatus enim & ad militiæ summos honores August. beneficio prouectus, Augustum tãquam alterum parentem sibi futurum hæredem prædicabat, morbo quoque implicitus pridie quam expiraret, illud idem affirmauit Augusto moriens tamen nullam Augusti mentionem fecit in testamento. [Vrinas] Patrium nomen, vt arpinas, Suffenas aliaque mul ta.

ASCEN. NEque T. Marius Vrinus fuit dignus] Alij supp. exequijs, quamuis alias forte habuerit qui perductus beneficijs diui Augusti imperatoris ab infimo loco militiæ. i. militis gregarij ad summos honores castrenses. i. quæ in castris contingere poterat, & factus locuples. i. diues. vberrimis quæsti. bus. i. lucris eorum. s. bonorum castrensium non solum prædicaui cæteris temporib. vitæ suæ se relinquere fortunas suas sup. ei videlicet Augusto, à quo acceperat, sed etiam dicit illud idem ipsi Augusto pridie, quam expiraret. Cum interim i. nihilominus, ne quidem. i non saltem adiecit tabulis testamenti nomen eius. s. Augusti.

DE LVCIO VALERIO.

LVcius autem Valerius, cui cognomen Heptachordo fuit, togatum hostem Corn. Balbum expertus, vtpote opera eius, & consilio, compluribus priuatis vexatus litibus, ad vltimumque subiecto accusatore capitali crimine accusatus, præteritis aduocatis, & patronis suis, solum heredem reliquid. nimirum consternatio animum eius transuersum egit: amauit. n. sordes suas, & dilexis pericula, & damnationem votis expetiuit, auctorem harum rerum beneuolentia, propulsatorem odio insecutus.

OLIV. LVcius autem Valerius] Hic sine dubio vi morbi ad insaniam proxime accesserat, qui mentis consternatione agitatus Cornelium Balbum hostem sibi perpetuum, à quo fuerat à sæpius dignitate oppugnatus in vitæ discrimen adductus moriens sibi solum reliquit hæredem, amicis cognatis, patronis, & aduocatis omnibus prætermissis, quid aliud de hoc homine iudicandum est, nisi summa insania & furore fuisse agitatum, quo tempore testamentũ condidit, qui amasse inimicum, odisse suos vsus est? [Heptachordo] grecum est, habens in facie septem porros, Togatum] Ac si diceret forensem. Suas sordes [Infamiam, ignominiam, & crimina sua. [Damnationem votis expetiuit] Visus est optasse damnationem, quam ope amicorum subterfugerat. [Propulsatorem] Defensorem & patronum.

LVcius autem Valerius cui Heptachordo]. i. septem chordarum cognomen fuit, expertus Cornelium Balbum hostem togatum. i. in toga, hoc est vrbe versatum, vtpote vexatus opera, & consilio eius compluribus litibus priuatis, & accusatus ad vltimum. i. tandem crimine capitali, & hoc accusatore subiecto. i. clanculum immisso, reliquit supp. eum solum heredem & hoc aduocatis, & patronis suis præteritis. [Nimirum]. i. haud dubie id ita egit, quia consternatio. i. iudicij, & rationis deturbatio egit, i. impulit animũ eius transuersum. i. est extra rectam viam æquitatis & honesti. Enim pro quia, ipse Luc. amauit sordes suas. i. turpitudinem vitæ, ac auaritiam, & dilexit pericula. [Sed qui amat periculum, peribit in illo) & expetiuit votis damnationem, hæc autem ad increpationem dicit auctor. non quod ita esse significare velit, nam si ita fuisset, frustra aduocatos, & patronos sibi quæsiuisset, sed quod verisimile sit, & effectu eius, eum expetiuisse condemnationem vtpote insecutus au ctorem harum rerum, videlicet Bal. beneuolentia, & propulsatores vt aduocatos, & patronos odio, quia eos præterijt in testamento suo. ASCEN.

DE TITO BARRVLO.

TItus Barrulus Lentulo Spintheri, cuius amantissimum animum, liberalissimam senserat amicitiam decedens suos, perinde atque vnico heredi tradidit, quem nulla ex parte heredem relinquebat, quantum illo momento temporis scientia, si modo vires, quas habere creditur, possidet, à teterrimo homine supplicium exegit: interipsam enim fallacis, & ingratæ culpæ cogitationem, spiritum posuit, quasi tortore aliquo mentem eius interius cruciante, quod animaduertebat è vita ad mortem transitum suum, & superis dijs inuisum esse & inferis detestabilem futurum.

TItus Barrulus Lentulo eadem spei delusione frustratus est Lentulus Spinther, qui cum Barrulum summa beneuolentia, & pręcipua liberalitate dum vixit perpetuo fuisset complexus, merito superauit illius futurum hæredem, cui Barrulus insuper annulos suos decedens, perindeac vnico hæredi tradiderat, & in testamento nulla eius mentio facta, eiusmodi homines veluti focabũdi vita excedere videbatur. [Spintheri] Cognomen est. [Quantũ illo momento] Inuehitur in hunc testatorẽ migratũ Valer. cum dicat suę ingratitudinis conscientia, grãues dedisse pęnas in ipso mortis articulo, cum ante oculos fallaciam suam, & ingratitudinem sibi positam videat, que nec à superis probari, nec ab inferis laudari vllo modo possit, eius igitur spiritus fallax & ingratus supplicio afficiatur necesse est. [Conscientia] Nullum homini tormentum quam conscientia maius. Cic. te tuorum scelerum conscientia torquet. Item alibi à para. quid eum cupiditas dominatus excessit, & alius est dominus exortus peccatorum conscientia timor quam est illa miseria, quam dura seruitus. Iuuen. Et tacita sudant percordia culpa. Item alibi. Neque enim cõsistere mentem, crimina sæua sinunt, & intus palleat infelix maris habet conscientia. [Superis dijs] Celestibus quos relinquebat [Inferis] Quos relinquebat. OLIV. Conscientiæ graue tormentũ.

TItus Barrulus decedens]. i. moriens tradidit Lẽtulo Spintheri (cuius senserat animum amantissimũ. s. sui & amicitiam liberalissimam) annulos suos perinde atque. i. tanquã vnico hęredi, quem ex nulla parte relinquebat hæredẽ. Quantum. i. o quantum supplicium conscientia exegit à teterrimo homine, scilicet Barrulo illo momento temporis. s. quo decessit si modo. i. dummodo verum sit, q conscientia possidet vires quas creditur habere. [Certum est autem nobis, eam vires suas possidere, quia vermis damnatorũ non extinguetur.) Enim pro quia, ipse posuit. id est, deposuit spiritũ. i. vitalem. aut ASCEN.

aut animam ipsam, inter cogitationem culpæ fallacis, & integratæ. i. commissæ per fallaciam, & ingratitudinem, quasi aliquo tortore. i. carnifice cruciante mentem eius interius, & i. quia animaduertebat transitum suum ex vita ad mortem, & i. simul, esse inuisum dijs superis, in quorum tutela erat, dum viuerent, & futurum detestabilem inferis, scilicet Dijs.

DE M. POPILIO.

*Marcus vero Pompilius senatorij ordinis Oppium Gallum ab ineunte ætate familiarissimum sibi, moriens pro vetusto iure amicitiæ, & vultu benigno respexit, & verbis magnum præ se amorem ferentibus prosecutus est: vnum etiam de multis, qui assidebat, vltimo complexu, & osculo dignum iudicauit: * semperque annulos quoque suos ei tradidit, videlicet ne quid ex ea hæreditate, quam non erat aditurus, amitteret, quos Oppius vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos, & à præsentibus assignatos, diligentissime hæredibus illius, exhæres ipse reddidit. Quid hoc loco inhonestius? aut quid intempestiuius? senator populi Rom. curia egressus, homo vitæ fructibus continuo cariturus, sanctissima iura familiaritatis morte pressis oculis, & spiritu supremos anhelitus reddente, scurrili lusu sugillanda sibi desumpsit.*

*Insuperque.

OLIV. Marcus vero Popilius] Non alio profecto ludibrio delusus est Oppius Gallus a M. Popilio, quam omnes quorum supra meminimus, nam Popilius ex omnibus, qui sibi morienti assidebant, hunc vnum hilari vultu semper aspexit, benignissimus verbis appellauit, arcte complexus, & osculatus annulos quasi futuræ hæreditatis testes ei tradidit, & postmodum illum testamento præteriuit. [Oppius] Vero, vbi se factum exhæredem esse cognouit, annulos non hæreditatis, sed contumeliæ, summique ludibris testes veris hæredibus diligentissime restituit. [Ne quid ex ea hæreditate] Iocatur Val. cum dicat, vt omnia consequeretur ex ea hæreditate quàm non erat habiturus. [In locellum] In loculum, ac si diceret in crumenam diminutiuum a loco loculus, inde locellus, Iuuen. Neque enim loculis comitantibus itur ad casum tabulæ, deposita luditur arca. [Plenum contumeliæ] Ludibrium, nihil aliud fuit illi annulos tradere, nisi eum ludificare, & afficere contumelia. [Exhæres] Hæreditatis expers.] Quid hoc loco inhonestius] Damnat more suo Valerius huius hominis ludificationem; cum dicat Popilius, qui paulo ante curiam reliquerat, in supremo suæ vitæ die iura amicitiæ scurtuli obscœnitate polluere non dubitauit, cum intelligeret, se paulo post vitæ fructibus cariturum.] Inhonestius] Turpius propter ingratitudinem, quam plane moriens declarauit. [Intempestiuius] Magis præter tempus, nam tempus illud, quo mortis instantis terrore perturbari debuerat, lusus non appetebat. [Scurrili lusus] Ioculario lusu, obscena ludificatione turpi loco, à curra dictus, nam scurra dicitur, quasi sequens curiam, videlicet, meretricem.

Marcus vero Popilius] Sup. vir ordinis Senat. moriens, & ideſt, simul respexit vultu benigno, & prosecutus est. i. affatus verbi, præ se ferentibus. i. indicantibus magnum amorem. Oppium Gallum familiarissimum sibi ab iuuentute ætate. i. à primordijs vitæ respexit dico sic, pro vetusto iure amicitiæ, etiam iudicauit vnum. i. solum Oppidū dignum vltimo complexu, & osculo de multis, qui assidebant. s. morienti. [Superque] i. insuper tradidit quoque ei annulos suos, videlicet, ne amitteret quid. i. aliquid ex ea hæreditate quàm non erat aditurus, quia in annulis erant signata, vt dicunt, & ita omnia obsignabant illis quibus, traditi essent. [Quos.] s. annulos Oppius vir diligens, sed ludibrium amici morientis plenum contumeliæ, reddit hæredibus illius. i. quos ille hæredes instituerat, existens ipse exhæres. i. expers hæreditatis. (Quo loco non vere dicatur exhæredatus, cum nunquam fuerit hæres, nisi sola spe) reddidit dico depositos in lucellum. i. saculum, Galli bursam vocant, & assignatos diligentissime à præsentibus. s. testibus ne arguatur, non reddidisse. [Quid inhonestius] Aut quid intempestiuius. i. minus suo tempore factum hoc loco. i. exemplo huius loci? q. d. nihil. [Quia Senator P. R.] s. Popilius egressus. s. paulo ante curia, & homo cariturus. i. talis, qui carere debebat, continuo, fructibus. i. dulcedinæ, & vsu vitæ, (Sunt qui legant fluctibus, & respiciant ad incertitudinem præsentibus vitæ, sed quia verbum careo de re amata fere dicitur, & plus facit ad sententiam, quod iam cariturus erat fructibus: i. vsu vitæ; & ita debeat ea bene vti, cum amplius non sit illi tempus futurum, quo circa etiam recte nihil intempestiuius dixit quàm in articulo mortis scurrili lusui vacare, legam libentius, neque tamen solus fructibus) oculis sup. eius pressis. i. oppressis, & grauatis morte, & spiritu. i. anima reddente suppremos anhelitus, desumpsit. i. ex propria petulantia, & malitia animi sumpsit sibi sanctissima iura familiaritatis sugillanda. i. ad irrisionem deformanda lusu scurrili, ideſt, scurra non senatore digno. ASCEN.

VALERII MAXIMI
LIBER OCTAVVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

Eos quoque ad memoriam reuocat, qui quanto odiosus habiti sunt tanto constantius suspectis iudiciorum fluctibus obstitere. Hoc genus hominum, vel morti addictum, vel absolutum est M. Horatum effrenatæ libidinis cupiditate flagrantem sororem interfecisse asserit, & regis Tulli arbitratu damnatus fuisse tandem totius populi suffragio in pristinam libertatem restitutum, cuius rei factum non minori laudi fore tribuendum censuit, qua Curiatiorum rerum potitus erat. Quare populus hanc ipsam pudicitia virtutis partem diligentissime, & acerrime obseruandam curauit.

INFAMES REI QVIBVS EX CAVSIS absoluti, aut damnati sunt. Cap. I.

DE M. HORATIO.

*Nunc quoque, * vt æquiore animo ancipites iudiciorum motus tollerentur, recordemur inuidia laborantes, quibus de causis, aut absoluti sunt, aut damnati M. Horatius interfectæ sororis * crimine à Tullo rege damnatus, ad populum prouocato iudicio absolutus est: quorum alterum atrocitas necis mouit, alterum causa flexit: quia immaturum virginis amorem seuere magis; quàm imple punitum existimabat. Itaque forti punitio liberata fratris dextera, tantum consanguineo, quantum hostili cruorem gloriæ haurire potuit: acrem se tunc pudicitiæ custodem * Populus Romanus, postea plus iusto placidum iudicem præstitit.*

* Dion. li. 3. & Liu. lib. I.
* Adumuiris non à rege.
* pater eius, post ea.

OLIV. NVNC quoque, vt æquiore animo] Incipit octauus liber, qui multarum, & variarum rerum exempla continet, memoratu digna, primum autem eorum est, qui infames, vel absoluti, vel damnati fuerunt, & quibus causis id factum sit, præter omnium opinionem, hoc autem ideo facit, vt inuidia laborantes, si damnati fuerint, memores id alijs quoque contigisse, damnationem suam æquiori animo fuerant, [Ancipites motus] Dubios euentus, nam semper incertus, & dubius est euentus litis, & belli. [Inuidia laborantes] Qui alijs inuisi sunt, & odio habentur. [M. Horatius] Hæc hist. in cap. de seueritate dicta est, constat autem Horat. à duumuiris lege perduellionis damnatum, & auctore Tullo rege benigno legis

gis interprete, facta prouocatione ad populum, ab eo fuisse absolutum, sed est hist. tota repetenda. [Ad populum prouocato iudicio] Quia lex erat, horrendi carminis diumuiri per duellionem iudicent, si a diumuiris prouocauerit prouocatione certato, si vincant, caput obnubito, infelici arbori teste suspẽdito, verberato vel intra pomeriũ, vel extra pomerium, hac igitur lege damnatus Hor. prouocauit ad populum moti homines in eo iudicio maxime. P. Horatio patre proclamante, se filiam iure cæsum iudicare, atque ipso filio parem animum in omni periculo gerente absoluerunt, & misericordia patris commoti, sed magis admiratione virtutis, quàm iure causæ. [Forti punitione] Quam meruerat ex cæde sororis. Tantum consanguineo] Non minus gloriæ ex cæde sororis, quàm excuriationum victoria consequi potuit. [Acrem se tunc pudicitiæ custodem] In absoluendo, inquit Horat. populus quanti facienda esset pudicitiæ declarauit, sed in Galbæ iudicio, quod sequitur, mitem se iudicem plus æquo præbuisse videtur. [Pudicitiæ custodem] Quia iure cæsum Horatiam iudicauit, qua in pudica videri poterat, cum immaturum sponsi amorem tantopere lugeret, vt fratrum, & patriæ obliuisceretur. [Plus iusto] In iudicio Galbæ.

ASCEN. NVnc quoque, &c. [Quasi continuam orationis filio à damnatis, & excussis præter spẽ ab hæreditate, transit ad absolutos, ac damnatos præter spem, concilians in præfatione sibi beneuolentiam auditoris ex lectionis commoditate, ac dicens. Nunc quoque recordemur, quibus de causis laborantes in inuidia sunt, aut absoluti, aut damnati, vt motus accipites. i. dubij euentus iudiciorum tollerentur. s. à nobis, aut à lectoribus sic admonitis, animo æquiore quam si non sine aliorum exẽplis quodammodo confirmati. [M. Horatius] Qui Curiarios interemerat damnatus à Tullo rege crimine sororis interfectæ, eò quod casum sponsi sui iniquius ferret, absolutus est. s. intercessione paterna, & hoc iudicio prouocato ad populum. [Quorum alterum]. s. regem atrocitas necis. s. sororis, monuit. s. ad damnandum eum, & causa flexit alterum. i. populum absoluente eum, quia, populus existimabat amorem virginis immaturum, quia in sponsum nondum maritum punitum magis seuere quam impie. [Itaque]. i. & ita dextra fratris liberata. i. fratre ipso liberato forti punitione hoc est tali, quam meruerat, potuit haurire tãtum gloriæ. sup. ex cruore consanguineo, quantum ex cruore hostili quia non minus gloriosum fuit ob virtutem à tali crimine absolutum euasisse, quam hostes prostrauisse. faciens au tem parasceuem ad sequens exemplum addit, P. R. præstitit. i. exhibuit tunc se custodem pudicitiæ acrem, quia virginem iuste cæsam censuit, eo quod immaturè sponsum impatientius amasset, & sup. præstitit se postea iudicem placidum plus iusto, id est, quàm iustum fuit.

DE SERGIO GALBA.

* Cic. li. 1. de or. & in Brut. Liu. lib. 49 hic li. 9. cap. 6.

CVm * *à Libone Trib. Pl. Sergius Galba pro rostris vehementer increparetur. quod Lusitanorum magnam manum, interposita fide, Prætor in Hispania interemißet, actionique tribunitiæ M. Cato vltimæ senectutis, oratione sua, quam in Originibus retulit, subscriberet, reus pro se iam nihil recusans, partibus liberos suos, & galli sanguine coniunctum filium flens commendare cœpit: eoque facto mitigata concione, qui omnium consensu periturus, erat, penè nullum triste suffragium habuit, misericordia ergo illam quæstionem, non æquitas texit: quoniam quæ innocentiæ tribuit nequierat, absolutio respectui puerorum data est. Consentaneum quòd sequitur.*

OLIV. CVm à Libone, &c. [Sergius Galba Prætor in Hispania summa perfidia vsus est in Lusitanos, nam trium ciuitatum, quas oppugnabat, cõuocato populo, tanquam de commodis eius acturus, octo millia, in quibus flos iuuentutis consistebat eiecta, & armis, exuta, partim trucidauit, partem vendidit, cum illis pub. fidem dedisset, qua freti venerant in eius potestatem, nam Lusitani Sertorianas partes secuti fuerant, aduersus quos missus fuit hic Sergius Galba, qui violata pub. fide maximam barbarorum cladem magnitudine criminis superauit. reus igitur factus à Libone trib. pl. die dicta venit in iudicium vbi cum à tribuno perfidia damnaretur, eiusque damnationem, Cato cum nonagenarius esset, vehementi oratione iuuaret, se reum manifeste confessus est, nihil enim pro se recusans supplicio dignum se iudicans, omissa sui causa, paruulos eius filios, & nepotem mutis cum lacrymis populo commendabat, quæ res adeo commouit omnes, vt præter opinionem absolueretur, qui omnium consensu periturus esse videbatur. [De hoc Galba] Quintilianus de inst. orat. lib. 2. Seruium inquit, Galbam miseratione sola, qua non suos modo liberos. paruulos in concione produxerat. sed Galli etiam Sulpitij filium suis ipse manibus circumtulerat elapsum esse aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum Cic. lib. 1. de orat. Idem Q. Sergiam Galbam, quem hominem probe meminisse se aiebat, pergrauiter reprehendere solebat, qui is L. Scribonio quæstionem in eum ferentem populi misericordiam concitasset. cum M. Cat. Galbæ grauissimus, atque aceribus inimicus aspere apud P. R. vehementer esse locutus quam orationem in originibus suis ipse exposuit. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is C. Sulp. Galli sui propinqui sui Q. Pupilium filium ipse pene in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi, & recordatione, & memoria fletum populo moneret & duos filios suos paruos tutele pupilli commendasset, ac se tanquam in promptum testamentum faceret sine libera, atque tabulis P. R. tutorem instituere dixisset illorum vrbitati, itaque cum inuidia, & odio populi, cum Galba præmeretur, hisque eum tragœdijs liberatum ferebat. Quod item, apud Catonem scriptum esse video, nisi pueris, & lacrymis vsus esset, pœnas eum daturum fuisse. Hæc Rutilius valde vituperabat. & huic humilitati dicebat, vel exilium fuisse, vel mortem anteponẽdam. [Lusitanorum] Lusitania pars est Hispaniæ, quæ nunc, vt quidam volũt, portus gallia dicitur [In origenes retulit] In libro, qui inscribitur de originibus. [Mitigata concionis] Mitigato populo nam tria significat populum, orationem, & locum.] Illam quæstionem] Inquisitionem & causam, rexit misericordia, non æquitas.

CVm Sergius Galba increparetur vehementer à Libone trib. pl. pro rostris] i. ante rostra, vnde ad popolum sermo fieri solebat, quòd ipse Galba prætor cum esset prætor in Hispania interemisset magnam manum. i. multitudine bellicam. [Lusitanorum, fide interposita]. i. quos in deditionem receperat, data fide de salute eorum, & M. Cato vltimæ senectutis subscriberet. i. astipulatur, & assensum præberet actioni tribunitiæ. i. ipsius tribum in Galbam. oratione sua quam retulit. i. scriptam reliquit in originem. i. in opere, quod scripsit de origine rerum Italicarum, reus. s. Galba.] Iam nihil]. i. nullum genus supplicij recusans pro se flens cœpit commendare. s. populo paruulos suos, & filium Gall. s. Sulpitij, coniunctum. s. sibi sanguine, quia nepotem suum, & concione mitigato ex facto. i. tanta humiliatione Galbæ, is s. Galba, qui periturus erat consensu omnium. i. nullum. i. non vllum, non habuit vllum suffragium. i. votum, populi, triste. i. faciens contra se. [Ergo misericordia, non æquitas texit illum quæstionem]. i. actionem per inquisitionem, quoniã absolutio quæ nequiuerat tribui innocentiæ data est respectu piorum puerorum. Inique tamen data videtur. Nam misericorditer agendo cum pueris impie actum est cum Lusitanis tam impie trucidatis, præsertim cum liberos eius alia via iuuare poterant. ASCEN.

DE A. GABINIO.

*AVlus Gabinius * in maximo infamiæ suæ ardore suffragijs populi C. Memmio accusatore subiectus, abruptæ esse, spei videbatur: quoniam & accusatio partes suas plene exhibebat, & defensionis præsidia inualida fide nitebantur: & qui iudicabant, ira perciti, pœnam hominis cupide expectabant. Igitur lictor, & carcer ante oculos obuersabantur, cum interim omnia ista propitiæ fortunæ interuentu depulsa sunt. * filius nanque Gabinij Sisenna, consternationis impulsu, ad pedes se Memmij supplex prostrauit, inde aliquod fomentum procellæ petens, vnde totus impetus tempestatis eruperat: quem truci vultu à se victor insolens repulsum, excußo è manu annulo humi iacere aliquandiu paßus est. Quod spectaculum fecit, vt Lelius trib. pl. approbantibus cunctis, Gabinium dimitti iuberet, ac documentum daretur, neque secundarum rerum prouentu insolenter abuti, neque aduersis propere debilitari oportere. idque proximo exemplo æque patet.*

* Cic. li. 4. ad Att. & l. 3. ad Q. F. sepe Dion. li. 39.

* De Sisenna Dionys. lib. 39.

Consen-

OLIV. Consentaneum quod sequitur A.Gabinius in maximo ardore infamiæ fuit] Corruptos videlicet exercitu vel verius vendito Ariobarzani, quo Ptolemæum reduxerat in regnum, vt supradictum est, sed potius pecuniarum repetundarum hoc loco, nam de maiestate, cuius, eum Lentulus flaminis filius postulauerat, absolutus est, vt ait Cic. ad Att. & paulo post est omnino graui fama hoc iudicium, vt videatur reliquis iudicijs periturus reliquis iudicijs, videlicet de ambitu, cuius eum publium Syllam reum fecit in petitione consulatus, & repetundarum, de quibus nondum postulatus erat, hoc in prætura Syriæ factum intelligamus, Nam de Syrijs est senatus datus frequens, vt idem Cic. aut frequentes quasi Syriaci publicani vehementer vexatus Gabinius exagitaret, tamen à Domitio publicani, quod eum esset cum æquis prosecuti. De Gabinio idem Cic ita sentit, in senatu, cum de prouincijs consul diceret Syriam ipse consul vt Piso Macedoniam occuparet, inquam eius interfuit huiusmodi, vt rex Ariobarzanes ipsum ad cædem faciendam conduceret, adueniens in Syriam equitatum admitteret, cohortes postea conductæ sunt, publicanos prope in seruitutem Iudæis, & Syrijs traderet, nam ius publicanis non dixit, pactiones sine iniuria facta rescidit, custodias sustulit, vectigales multos, ac stipendiarios liberauit, quo in oppido ipse esset, aut quo veniret publicanum, aut publicani seruum esse vetuit Gab. in Syria diutius est, Semiramis illa retinenda inquit, cuius iter prouinciam eiusmodi, vt rex Ariobarzanes consulem nostrum ad eandem faciendam, tanquam aliquam Thracem conduceret, deinde auectus in Syriam, primum equitatus habuit interitum postea concisæ sunt optimæ cohortes. Igitur in Syria imperatore illo nihil aliud videlicet actum est, nisi pactiones pecuniarum, cum tyrannis decisiones, direptiones, latrocinia, cædes, cum palam P.R. imperator instructo exercitu dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi empta, & emenda esse clamaret infamiæ ardore [Magna illi infamia orta est] Quòd prouinciam Syriam expilasset. vnde Cic. an in Syria, inquit diutius est Semiramis illa retinenda? [Abruptæ spei] Fractæ, & debilitate spei neque enim spes vlla sibi subesse videbatur. [Inualida fide] Infirma fide, quia nulla fides eius defensoribus dabatur, iudices præterea vehementer irati, cupiebant eius damnationem. [Consternationis impulsu] Quia vbi vidit patrem damnaturum iri, sic mente consternatus est, vt amens propemodum videretur. [Aliquod formentum procellæ] Translatio sumpta à tempestate, vnde totius impetus, quia ipse actionem istam susceperat, Gabinij vitam indiscrimen adduxerat. [Eruperat] Quasi cum impetu exierat. [Et documentum daretur] Exemplum inquit statuit Lælius, ne quis se nimium secundis extollit, ne ve aduersis deprimat, nam vt inquit Seneca, nemo confidat nimium secundis, nemo desperet meliora lapsis.

ASCEN. Consentaneum] idest conforme superiori est, quod sequitur, A.Gab. subiectus suffragijs.i. vocibus ad libitũ dandis, P.s.R. in maximo ardore infamiæ suæ. i. cum ad infamiam eius ardentissime procederetur, Cato Memmio accusatore, videbatur esse spei abruptæ.i. destitutæ, quoniam, & accusatio exhibebat plene partes suas.i. debitum suum, & præsidia defensionis nitebantur.i. suscipiebantur fide inualida, & sup.ij. qui iudicabant. expectabant cupide pœnam.i. punitionem hominis. s. de quo loquimur, hoc est Gabinij, ita præcipuum.i. vehementi, & subito argenti. [Igitur, lictor] idest minister publicus, & carcer, & supplicium obseruabantur.i. occurrebant ante oculos.s. Gabinij, cum interim omnia ista s. lictor, carcer supplicium (quod quidam non habent, sed quia de tribunis dicimus omne, habendum puto) depulsa sint interuentu fortunæ propitiæ. Filius nanque Gabinij Sisenna.s. nomine, impulsu consternationis.i. ex impetu mentis consternatæ de patris periculo, prostrauit se ad pedes Memmi.scilicet accusatoris supplex.i. se ad genua eius plicans, petẽs aliquid ad fomentum.i. sustentamentum procellæ.i. contra turbationem illam. (Cum fomentum sit, quo res fouetur, & non videtur velle pro cellam fouere, obscura censetur locutio, nam aptius quadraret sopimentum, aut refocillamentum, aut sedamentum procellæ, nisi sit formentum.i. sustentamentum salutis paternæ, procellæ.i. idest contra procellam) petens dico, inde.i. ab eo videlicet Memmio, vnde totius impetus tempestatis.i. vexationis paternæ exuperat, quem.s. filium victor insolens. i. immoderate victoriam suam ferens Memmius, passus est repulsum à se vultu truci.i. truculento iacere humi aliquandiu, & hoc annulo excusso ex manu dubium est, an ex manu victoris dũ sic filium repelleret, an ex manu filij, sed quia addidit statim post repulsum videtur, de filij annulo loqui, cum tamen vero similius sit accusatorem, quàm supplicem annulis ornatum, vnde Iuuen. ostendit etiam conductis annulis vt pluris agerent sua tempestate egisse dicens, Conducta paulus agebat, Sardonice, &c. quo circa malim de accusatoris annulo intelligere [Quod spectaculũ] .s. tam miserabile, fecit, vt Læl. trib. pl. iuberet, Gab. dimitti.i. absolui, cunctis.s. Rom. qui aderant approbantibus. s. iusta Læl. ac sup. fecit, vt sup. exemplum daretur, neque oportere. idest decere.s. quenquam abuti insolenter, idest superbe prouentu rerum secundarum, neque debilitari propere.i. festinanter aduersis sup. rebus idque, & id, patet æque æqualiter exemplo proximo.

DE APPIO CLAVDIO.

Appius * *Claudius nescio religionis maior, an patriæ iniuria, siquidem illius vetustissimum morem neglexit, huius pulcherrimam classem amisit, infesto populo obiectus, cum effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subito cohorti imbris beneficiorum tutus finit à damnatione. discussa enim quæstione aliam velut dijs interpellantibus, de integro instaurari non placuit. Itaque cui maritima tempestas causæ dictionem contraxerat, cœlestis salutem attulit.* * Li.1.c.4. condenatum scri. Ci.li.2.de nat. deo.

Appius Claudius] L.Clau. pulcher consul. inquit, qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos, qui cibari nolebant, infeliciter Carth. Classe pugnauit, & reuocatus à senatu, iussusque dictatorem C. Glauciam dixit fordis vltime hominem, qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectauit, Suet.) in vita Tyb. Claudij. Clau. inquit pulcher apud Siciliam non pascentibus, non auspicato pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, quasi vt biberent, quando esse nolunt, prælium nauale inijt, superatusque, cum dictatorem dicere a senatu iuberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Glauciam viatorem suum dixit Valer. aliter sentire videtur, non ab hoste superatã fuisse classem Clau. imperatoris, sed propter contemptam religionem spretis.s. auspicijs, tempestate amissam itaque cum ei dies dicta esset ad populum, qui religionem cum maxima P.R. clade spreuisset, & in eo esset, vt damnaretur, Subita cœlo demissa tempestas, damnationem illam excussit, & Appium liberauit. [Maior an iniuria religione] Quod contra omnia nauigauit. [Vetustissimum more] Maiores enim vt supra dictum est, nihil gerebant, nisi prius captatis auspicijs. [Obiectus] Ordo est. App. Clau. infesto populo obiectus nescio maiorem iniuria religionis, an patriæ. [Tutus fuit] Imber enim diuersum egit populũ, ita, vt à damnatione illa amoueretur. [Dijs interpellantibus] Dijs prohibentibus. OLIV.

Appius Claudius nescio] An sup. existens maior iniuria religionis, an patriæ siquidem ipse neglexit vetustissimum morem, illius. scilicet religionis (quæ erat in auspicijs captandis, & omnibus obseruandis, & id genus miseris superstitionibus implicata ipse autem contra omnia nauigauerat) & amisit pulcherimam classem huius, scilicet reip. obiectus.s. ab accusatore populo infesto, cum crederetur nullo modo effugere pœnas debitam. [Fuit tutus] idest protectus à damnatione, beneficio imbris cohorti subito, idest ex improuiso. Enim pro quia, quæstione. idest disceptatione de causa eius discussa. idest interrupta, semel non placuit, s. populo, aliam sup. quęstionẽ instaurari.i. instar prioris fieri de integro, velut Dijs interpellantibus. idest perinde, ac si Dij interpellassent, & impediuissent eius causæ per orationem. [Itaque cui] .s. Appio tempestas maritima.i. in mari orta, contraxerat dictionem causæ i. necessitatem purgnandi se in iudicio, & sup. tempestas cœlestis.i. aera, hoc est imber de cœlo ortus attulit, salutem. idest euasionem damnationis. ASCEN.

DE TVCIA VIRGINAE DEÆ VESTAE.

Eodem * *auxilij genere Tuciæ virginis Vestalis incesti crimine reæ castitatis, infamiæ nube obscurata emersit, quæ conscia certe sinceritatis suæ spem salutis ancipiti argumento petere ausa est. arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis castas semper admoui manus, effice, vt hoc hauriam ex Tyberi aquam, & in ædem tuam perferam audacter, & temere iactatis votis sacerdoti, rerum ipsa natura cessit.* * Plin. lib. 28. cap. 2.

OLIV. EOdem auxilij genere] Tucia Vestalis virgo falso crimine incesti suspecta, eodem auxilij genere emersit, quo superius Appius. Nam cum suæ sinceritatis conscia foret, nouo auxilij genere salutem suam tutata est sumpto enim crebro Deam Vestam propalam præcata est, vt sibi liceret haurire ex Tyberi aquam, & eandem ad sacro ignes perferre, si sibi pudicitia constaret, quod etiam factum est. Nam vt inquit Vincentius poeta Tuscia casta fuit, sed non est credita nanque, Simul atque sensit palmas ad sydera tollens. Dire diua tam tibi casta negor. Si rea sum populo me nunc spectante ministra, Signa quibus noscat si tibi casta fui. Dixit & arrepto Tyberis in litore cribro, ipsa manu pura fluminis hausit aquam. Quam simul immota nullo ve foramine lapsam. Pertulit ad sanctos virginitate focos, &c. quæ sequuntur. [Temere] Sine ratione, quia nulla erat ratio vel causa, cur aqua per rimas cribri non flueret. [Ipsa rerum natura] Aquæ natura liquida est, & per tenuissimas rimas defluens, quod in voto Tuciæ minime factum est.

ASCEN. EOdem, &c.] Castitas Tuciæ virginis Vestalis reæ, i. accusatæ criminis incesti obscurata nube infamiæ, emersit. s. de profundo malorum eodem genere auxilij i. cœlestis, non tamen per pluuiam, sed per aquam Tyberinam. [Quæ] scilicet Tucia conscia certæ sinceritatis. i. integritatis suæ, aut sinceritatis, i. puritatis (vnde notum est conscium etiam de bono dici, vt, & mens sibi conscia recti) ausa est petere spem salutis argumento. idest approbatione ancipiti, idest dubij euentus, sed mirabilis fidei, vt merito erubescamus, qui tam modice fidei sæpe inuenimur (Verum quæstio oriri posset, qua vi sequens miraculum contigerit, an diuina, quæ castitatis amatrix etiam gentili mercedem castæ vitæ reprehendere voluerunt, an diabolica, id ob alia, aut aliorum peccata potente vt in solita superstitione diutius detineret. Nam potuit vix illa occulta aquam intra cribrum immotam continere, quæ nouit semen virile ad generationem transferre) Enim pro quia, cribro, i. instrumẽto illo crebris foraminibus, arrepto. s. in manus, inquit, ô Vesta, si ego admoui semper sacris tuis manus castas, efficere, vt hauriam, hoc. s. cribro aquam ex Tyberi, qui Romam præterlabitur fluuius, & perferam in ædem. i. fanum tuum. [Votis iactatis] idest iactanter emissis audacter, & teme re, ipsa natura rerum, quæ fecit aquam liquidam, cessit sacerdoti, quia ad vota illius aqua in cribro mansit.

DE LVCIO PISONE.

*ITem L. Piso à L. Claudio Pulchro accusatus, quòd graues & intollerabiles iniurias socijs intulisset, haud dubiæ ruinæ metum fortuito auxilio vitauit. nanque per idipsum tempus, quo tristes de eo sententiæ ferebantur, repentina vis nimbi incidit, cumque prostratus humi pedes iudicium oscularetur, os suum cœno repleuit, quòd conspectum totam * quæstionem à seueritate ad clementiam, & mansuetudinem transtulit, quia satis iam graues eum pœnas socijs dedisse arbitrati sunt, huc deductum necessitatis, vt abijcere se tam suppliciter, aut attollere tam deformiter cogeretur. Subnectam duos accusatorum suorum culpa absolutos.*

* Concionem.

OLIV. Piso à Claudio Pulchro accusatus. ITem L. Piso] L. Piso accusatus iniuriarum contra socios, Macedoniam Piso consul occupauerat, in qua ita se gessit vt exercitũ amitteret, Barbaris infesta omnia redderent, Atheos sibi ingentem pecuniam pendere cogeret. Vectigal, ac portorium dyrrachinorum in quæstum suum verteret, bizantinorum vrbem hostilem in modum vexaret nobilissimas etiam virgines fama erat se in puteos adiecisse, & morte voluntaria necessariam turpitudinem depulisse. [Dubiæ ruinæ metu] Timebat enim quorsum tenderet populi iudiciũ. [Nimbi] Nimbus dicitur ventus cum pluuia. [Totam quæstionem] idest inquisitionem. Alij legunt concionem. [Huc deductum necessitatis] idest ad necessitatem coactum. [Abijcere se tam suppliciter] Vt humi prostratus iudicium pedes oscularetur.

AS CEN. ITem L. Piso accusatus à L. Clau. Pulchro, quod, intulisset socijs. s. Romam imperij intollerabiles iniurias vitauit auxilio fortuito. i. à casu orto, metum ruinæ haud dubiç. i. certæ. Nanque repentina vix nimbi. i. imbris incidit. s. in populum stantem pro rostris per ipsum tempus, quo tristes sententiæ ferebantur de eo, cumque ipse prostratus humi osculаretur pedes iudicium. ipse repleuit os suum cœno, quod scilicet factum eius, aut cœnum in ore conspectum. scilicet à populo, t anstulit. i. transmutauit totam quæstionem. idest inquisitionem eius à seueritate ad clementiam, & mansuetudinem, quia arbitrati sunt, scilicet qui id viderant, eum dedisse iam socijs satis graues pœnas deductum huc necessitatis. idest ad hanc necessitatem, vt cogeretur abijcere se tam suppliciter, scilicet ad pedes iudicium, aut attollere tam deformiter. scilicet deformata facie cœno. [Subnectam] scilicet superioribus casu absolutis, duos absolutos culpa accusatorum suorum.

DE Q. FLAVIO.

QFlauius à C. Valerio ædile apud populum reus actus, cum quatuordecim tribuum suffragijs damnatus esset, proclamauit se innocentem opprimi, cui Valerius æque clara voce respondit, nihil sua interesse, nocens ne, an innoxius periret, dũmodo periret, qua violentia dicti reliquias tribus aduersario donauit. Abiecerat inimicum, eundem, dum pro certo pessundatum credidit, erexit, victoriamque in ipsa victoria perdidit.

QFlauius reus actus] Hunc fimbriam fuisse conijcimus, quem sęuissimum legimus, quippe Cinnæ satellite, qui postea Val Flacco consule, legatus in Asiam profectus per simulationem dimissus, corrupto exercitu ducem interficiendum curauit, ipse correptis fascibus prouinciam ingressus, Mithridatum Pergamo expulit. Ilion, vbi traditus portæ aperiebantur incendi iussit, & populi visceratio à Mar. Flauio data in funere matris, erant qui per speciem honorandæ patentis meritam mercedem populo solutam interpretaretur, quod cum die dicta ab ædilibus crimine stupratæ matrisfamilias absoluisset. [Tam noceris] Quàm innocens, dicitur, cuius res agitur. [Abiecerat] Dicit quomodo absolutus est Flauius accusatoris culpa. [Reliquas tribus] Quę vna ex viginti stabant. [Perdidit] Qua tanta dicti violentia, reliquas tribus in suum odium attraxit. OLIV.

QFlauius actus reus] idest accusatus à C. Val. ædile apud populum, cum esset damnatus suffragijs 13. tribunum ex 35. proclamauit se opprimi innocentem. Cui. Val. respondit voce eque clara, nihil interesse sua, ne pro an periret nocens, an innoxius dummodo periret, qua violentia dicti, ipse donauit aduersario, i. ad defensionẽ eius, reliquas. s. 21. tribus. Val. sup. abijcerat. i. vicerat iam inimicum, & erexit eundẽ dũ credidit pro certo pessundatum, & perdidit victoriam in ipsa victoria, i. insolenter loquendo ob iam ferè partam victoriã. ASCEN.

DE CAIO COSCONIO.

CAius etiam Cosconium Seruilia lege reum, propter plurima, & euidentissima facinora, sine vlla dubitatione notem Valerij Valentini accusatoris eius recitatum in iudicio carmen, quo puerum prætextatum, & ingenuam virginem à se corruptam poetico ioco significauerat, contexit, siquidem iudices iniquum rati sunt, eum victorem dimittere, qui palmam non ex alio ferre, sed de se dare merebatur. Magis ergo Valerius in Cosconij absolutione damnatus, quàm Cosconius in causa sua liberatus est.

CAium etiam Cosconium] Lege seruilia reum repetundarum. Nam apud Asconium Pedianum, sic legimus. Q. Seruilius Cæpio cum iudicia penes equestrem ordinem essent, & P. Rutilio damnato, nemo tàm innocens esset, vt non illam timeret. Q. Seruilius Cæpio, Scaurum ob Asiaticæ legationis inuidiam, & aduersus legem pecuniarum reum fecit repetundarum, lege, quam tulit Seruilius, ne quis scilicet legatus pecuniam acciperet, sicut Scaurus acceperat, & hunc Cosconium accepisse intelligimus. Puerum prætextatum] Puerum nobilem, nam prætexta nobiles vtebantur, quam teste Macr. primus T. Hostilius rex Rom. tertius debellatis Hetruscis, vt Roma. haberetur instituit, sed prętextam illo seculo puerilis non vsurpabat etas. At postea Tarq. Demarati exulis filius Priscus, rex Quintus à Romulo de Sabinis triumphans, filium suum annos 14. natum, quòd in bello

OLIV. Cosconius lego seruilia reus.

in bello hostem manu percusserat, pro concione laudauit, & prætexta donauit, hic deductus, mos, vt prætexta in vsum puerorum nobilium vsurparetur, est autem prætexta toga, cui purpura prætexitur. [Poetico ioco] More poetarum versibus ludentium. [De se dare] quia etiam aduersarium flagitijs superabat in sua causa. Nam nunquam absolutus fuisset Cosconius, nisi obscenitas accusatoris iudices perturbasset.

ASCEN. CAium, &c.] Ordo incipiendus est ab obliquo propter relatiuū eius sic. Caium etiam Cosconium reum rege seruilia. i. repetundarum nocentem propter facinora idest facta iniqua plurima, & euidentissima sine vlla dubitatione, carmen. s. lubricum Valerij Valentini accusatoris eius recitatum in iudicio, quo. s. carmine Valentinus significauerat ioco poetico (quia poete sæpe lasciuè ludunt dum castè viuunt, vnde Catullus. Nam castum esse decet poetam ipsum, Versiculos nihil necesse, &c.] Puerum prætextarum. i. ingenuum, & nobilem, & virginem ingenuam corruptam à se, contexit. i. prodexit. Si non esset is ordo, esset carmen Val. &c. contexit Caium Cosc. &c. Siquidem iudices rati sunt, iniquum sup. esse dimittere eum. s. Valerium valentem victorem s. in lite, qui merebatur non ferre palmam. i. victoriā ex alio, sed dare sup. alio de se. Ergo Valerius. s. accusator est magis damnatus in absolutione Cosconi quam Cosconius liberatus est in causa sua. Non enim propter innocentiam suam, sed propter accusatoris turpitudinis suæ confessionem absolutus est.

DE A. ATTILIO CALATINO.

ATtingam eos quoque, quorum salus proprijs obruta criminibus, proximorum claritatis donata est. A. Attilium Calatinum Soranorum oppidi proditione, reum admodum infamem, imminentis damnationis periculo, Q. Maximi soceri pauca verba subtraxerunt: quibus affirmauit, si in eo crimine sontem illum ipse comperisset, direpturum se fuisse affinitatem continuo enim populus penè iam exploratam sententiam suam vnius iudicio concessit, indignum ratus eius testimonio non credere, cui difficilis reip. temporibus, bene se exercitus credidisse meminerat.

OLIV. ATtingam eos quoque] Dicturus Val. de his qui eum nocentes essent maiorum suorum claritate seruati. ab A. Attilio Calatino sumpsit exordium, qui cum Soræ oppido præcessit bel. punico, quo tempore Hannibal Italiam vastauit, & illius oppidi ciues ad Hannibalem defecissent, suspitio fuit id Calatini consilio factum, in iudicium itaque Calatinus rapitur, nec dubiū erat, quin ab infesto populo damnaretur, nisi pauca Q. Fabij Maximi verba iudicialem illum impetum propulsassent. De hoc autem Attilio superius diximus in cap. de iure triumphandi. [Direpturum] Abrupturum affinitatem per diuortium enim filiam suam ei dempsisset. [Exploratam sententiam]. Quia propter euidens crimen fuit penè certa sententia [Difficillimus reip.] Temporibus propter ingentes Rom. clades. [Bene se credidisse] Optime se commisisse. hic enim Fabius est, de quo Ennius, vnus homo nobis cunctando restituit rem, qui trahendo bellum, & exercitum Rom. seruauit, & vires Hannibalis debilitauit.

ASCEN. ATtingam) Nouam speciem absolutorum aggreditur, vnde paucis continuationem præmittit) quoque. i. etiam eos quorum salus obruta. i. immensa proprijs criminibus, est donata. i. remissa claritati. i. ob claritatem proximorum. s. sanguine, aut affinitate pauca verba Quinti Maximi soceri. i. patris vxoris Attilij Calatili. i. subtraxerunt periculo damnationis imminentis Aulum Attilium. Calatinum reum proditione oppidi Soranorum infamem admodum. i. valde, aut vsque admodum. i. mensuram, quæ satis sit ad eius condemnationem, Quibus sup. verbis Q. Maximus affirmauit, si ipse inuenisset illum, scilicet Calatinum sontem. i. culpabilem eo crimine, scilicet proditionis se fuisse direpturum. i. dissipaturum, aut direpturum. i. separaturum affinitatem. s. contractam cum reo, Enim pro quia, populus concessit continuo sententiam suam iam pene exploratam. i. certam, & compertam iudicio vnius. s. viri ratus indignum sup esse non credere testimonio eius, cui exercitus meminerat, credidisse. i. protegendum commisisse se bene. i. tutè temporibus reip. difficillimus.

DE M. ÆMILIO SCAVRO.

*MArcus quoque * Aemilius Scaurus repetundarum reus, adeò perditam, & comploratam desensionem in iudicium attulit, vt cum accusator diceret, lege sibi centum atque viginti hominibus denunciare testimonium licere: seque non recusare, quo minus absolueretur, si totidem nominasset, quibus in prouincia nihil abstulisset, tam bona conditione vti non potuerit, tamen propter vetustissimam nobilitatem, & recentem memoria * patris absolutus est.*

*Ascon. in Oratione p M. Scau.

* Plin. de viris illu.

OLIV. Scaurus repetundarū reus. MArcus quoque Aemilius Scaurus repetundarum reus] M. Scaurus, M. Scauri filius, qui princeps senatus fuit vitricum habuit Syllam, quo Victore, & munifico in socios, victoriæ, ita abstinens fuit, vt nihil donari sibi voluerit, neq; sub hasta emerit, ædilitatem summa magnificētia gessit. Adeo vt in eius impensas opes suas absumpserit, magnumque æs alienum contraxerit, ex prætura prouinciam Sardiniam obtinuit, in qua, nec satis continenter se gessisse existimatus est, & valde arroganter, quod genus morum in eo paternum videbatur. Cum cætera industria nequaquam esset par, erat tamen aliquando inter paternas causas, hic cum ad consulatum ad 3. calendas quintiles Rom. venisset, quærentibus de eo Sardis à P. Vatriario adolescente parato ad dicendum, & notæ industriæ filio eius, qui in Sardinia contra M. Catonem repetundarum, vt in actis scriptum est pridie nonas quintiles defenderunt Scaurum sex patroni, cum ad tempus raro quisquam pluribus vteretur, quam quatuor fuerunt autem in sex Clod. pulcher. M. Marcel. M. Claud. M. Cic. M. Messala niger Q. Hortensius, ipse quoque Scau. dixit pro se, ac magnopere iudices mouit squalore, & lacrymis, & ædilitatis effusa memoria, & fauore populari, & præcipuæ paternæ auctoritatis recordatione. [Repetundarum] Dicimus enim repetundarum, & de repetundis [Comploratam] Translatio sumpta ab his, qui mortuos lugent, qui cum actum de eis vident, dicunt post conclamationem comploratum est.

ASCEN. MArcus quoque Aemilius Scaurus, reus repetundarum.] i. pecuniarum à socijs in prouincia ablaturum, & ipsi repetitarum, attulit in iudicium defensionem adeo perditam, & comploratam. i. disperatam de euasione (sicut comploratí homines nullam spem vitæ habet, cum manifeste sint mortui) adeo dico, vt cum accusator diceret, licere sibi lege. i. per legem denunciare testimonium centum, atque 20. hominibus, & se. scilicet accusatorem non recusare. quo minus i. vt non hoc est, vt reus non absolueretur, si nominasset totidem, quibus nihil abstulisset in prouincia, non potuerit vti tam bona conditione i. oblata, vt s. centum, & 20. se nullam iniuriam passos nominare posse, tamen absolutus est, propter vetustissimam nobilitatem. s. maiorum suorum, & proter recentem memoriam patris.

DE COTTA.

*SEd * quemadmodum splendor amplissimorum virorum in protegendis reis plurimum valuit, ita opprimendis non sanè multum potuit: quinetiam euidenter, noxijs, dum eos acrius impugnauit, profuit. L. Scipio Aemilianus Cottam apud populum accusauit: cuius causa quamuis grauissimis criminibus erat confossa septies ampliata, & ad vltimum octauo iudicio absoluta est: quia homines verebantur, ne præcipuè accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Quos hæc secum locutos crediderim, nolumus caput alterius petentem, in iudicium triumphos, & trophæa, spoliaque, ac deuictarum nauium rostra deferre: terribilis sit is aduersus hostem, ciuis vero salutem, tanto fulgore gloriæ subnixus, ne insequatur. Tam vehementes iudices aduersus excellentissimum accusatorem, quam mites in longe inferioris fortunæ reo.*

*Cic. Ver. 1. & pro Mur.

OLIV. SEd quemadmodum] Amplissimorum virorum, vt Fabij, & Scauri superius commemorari. [Non sanè multū potuit] Narrat Val. quomodo accusatorum amplitudo peccantium

causis aliquando posuerint. Cum enim videret P.R. multos in dies accusatores insurgere potentia sua fretos; non est passus imbecilliores à maioribus opprimi L. Scip. Cottam accusauit hunc Cottam Gracchanæ seditionis fautorem intelligimus, cui Scip. acerrime restitit, vt apud Plu. in T. & C. Gracchorũ vita manifestissime patet. Nam Aurelius Cotta aliquot post annos pretor, iudicia ad equites Romanos transtulit hũc igitur Cottam, cum L. Scipio infamatum in iudicium pertraxisset, & multis in grauissimis criminibus afflictum eo perduxisset, vt damnaretur, octauo iudicio illum populus liberauit, ne eius damnatio accusatoris amplitudini donata existimaretur. [Confossa] Afflicta, conuicta, translatio à gladiatoribus sumpta, qui sibi inuicem vulnera inferunt. [Ampliata] Inter comprehendi nationem, & ampliatam causam hoc interest. Comperendinatio est, cum altera tantum partium petit, vt in alium, diem iudicium differatur, eo quod dicat iudices causam non probe tenere. Ampliata vero causa est, cum causa intellecta, si iusta est, reus confestim absoluitur, si mala est, non statum damnatus, sed in aliud tempus defertur, & in tabulis, si scriptum erat A, Absolutionem factam esse significatur. Si vero D. damnaturum reum esse intelligebant, sed differebant in tabulis imprimebantur N. & L. id autem significat non liquere. [Triumphos, & Trophæa] Triumphus plenę victoriæ decernebatur, vtpote debellatis hostibus, Trophæum vero semiplenę, vt fusis, atque fugatis,

ASCEN. SEd quemadmodum] Parasceue est ad aliud mẽbrum eiusdem tituli (splendor amplissimorum virorum valuit plurimum in protegendis reis, ita non sane multum. i. parum potuit in opprimendis. s. reis, quinetiam, i. insuper profuit noxijs. i. sontibus euidenter, dum impugnauit eos acrius. i. ardentius, quàm deceret Lucio Scipio Aemilianus accusauit Cottam apud populum cuius] s. Cottæ causa quamuis erat confossa, i. afflicta grauissimis criminibus, ampliata septies. i. dilata in aliud tempus ad damnationem eius magis opportunum, absolutum est ad vltimum iudicio octauo. i. post septem ampliationes, quibus tacite damnata fuerat, quia homines vtebantur, ne damnatio eius, scilicet Cotte, existimaretur donata præcipue amplitudini accusatoris s. Lucij, Scip. hoc est, ne diceretur, quòd eum potius damnasset ob gratiam accusatoris, quam ob crimen damnati. [Quo,] s. homines ego crediderim. i. facile putauerim locutos supp. fuisse secum hæc. Nolumus petentem caput alterius deferre secũ in iudicium triumphos, & trophæa, & spolia, & rostra. i. ferramenta acuta è proris nauium deuictarum & is. i. talis sit terribilis aduersus hostes. Vero pro sed, ne insequatur. i. nolumus, vt insequatur salutem ciuis, s. Rom. subnixus. i. suffultus, tanto splendore gloriæ. s. suæ. Locutos, inquit sic crediderim eos tam vehementes iudices, aduersus excellentissimum accusatorem, quàm. i. quantum mites reo. i. in reũ fortunæ longe inferioris.

DE CALLIDIO BONONIENSI.

CAllidius Bononiensis in cubiculo mariti nocte deprehensus cum ob id causam adulterij diceret, inter maximos, & grauissimos infamiæ fluctus emersit, tanquam fragmentum naufragij, leue admodum genus defensionis amplexus, affirmauit enim se ob amorem pueri sui eo esse perductum. Suspectus erat locus, suspectum tempus, suspecta matris familiæ persona, suspecta etiam adolescentia ipsius, sed crimen libidinis confessio interpretantię liberauit.

OLIV. CAllidius Bononiensis] Hic est Callidius ille, qui calliditate sua grauissimum iudicium effugit. [Cum] Enim manifesti, propemodum adulterij accusatus esset hoc leui adminiculo aduersus validissima accusatoris argumenta sustentatus iudicium subterfugit, quòd affirmaret se impauentia libidinis pueri serui cuiusdam illic dormientis, in maritimi cubiculum esse pertractum. [Mariti] Quem honoris gratia non nominat. [Causam adulterij] Neque etiam negare poterat, vtpote qui deprehensus fuerat. [Leue fragmentum] Ita euasit, vel emersit quemadmodum nonnunquam naufragus euadit paruo nauis fragmento hoc est tabula. [Suspectus] Locus à mariti cubiculum. [Tempus] Nocturnum. [Matrisfamilias.] Quæ non satis pudica foret, ex quo deprehendi poterat, eum adulterij causa iussu. [Adolescentia] Quæ procliuior in libidinem esse consuerit, [Confessio intemperantiæ.] Quia confessus esse propter puerum seruum fuisse. nam si propter ingenuum iuisset, damnatus esset,

ASCEN. CAllidius Bononiensis deprehensus nocte in cubiculo mariti] i. cuiusdam matronę, cum diceret ob id. i. ob eam suspicionem causam adulterij. i. purgaret se de adulterio, emersit. i. euasit incolumis, inter maximos, & grauissimos fluctus infamiæ, amplexus leue admodum genus defensionis tanquam fragmentum naufragij. i. natus fractæ, ad quam alludit auctor. Enim pro quia (interrogatus. s. quid in cubiculo alieno quæreret) affirmauit se esse perductũ à eo ob amorem pueri. i. pulsionis, qui in cubiculo illius dormitabat, quasi vero honestior esset turpitudinis nefandæ, quam adulteri culpa, certe illius temporibus, quia minor fiebat ciuibus iniuria, lenior est iudicata, cum tamen grauior fuerit. quando quidem naturalem subuertit ordinem, (Sunt qui habeant pueri sui, quod si est, dicemus puerum adulteri in idem cubiculum callide immissum, vt si deprehensus forte fuerit eo excusationis confugeret. Non enim reciprocatio patitur, vt intelligamus sui s. mariti) [Locus erat suspectus] Quia cubiculum viri tempus erat suspectum, quia nocturnum persona matrisfamiliæ, quæ sola solum admiserat in cubiculum & quæ forte leuibus erat moribus, & adolescentia ipsius. s. viri, aut forte mulieris erat suspecta, sed confessio intemperantiæ. i. ardentioris amoris in puerum, liberauit crimen libidinis. s. adulterinæ.

DE CÆSARIIS FRATRIBUS.

*REmissioris * hoc, illud aliquanto grauioris materiæ exemplum. Cum parricidij causam duo fratres Cœlij dicerent, splendido Terracinæ, loco nati, quorum pater Titus Cœlius in cubiculo quiescens, filijs altero cubantibus lecto, erat interemptus: neque aut seruus quisquam, aut liber inueniretur, ad quẽ suspicio cædis pertineret, hoc vno nomine absoluti sunt, quia iudicibus planum factum est, illos aperto hostio inuentos esse dormientes, somnus innoxię securitatis certissimus index miseris opem tulit. Iudicatum est enim rerum naturam non recipere, vt occiso patre supra vulnera, & cruorem eius quietem capere potuerint.*

* Cotra à T. Cœliũ vocat. Cice. p Sext. Rosc. Am.

OLIV. CVm paricidij causam] An hic fuit Cælius ille Ruffus. ad quem M. Cic. ex Cicilia scripsit, non affirmauerim, cum igitur. [T. Cæcilius] Cœlij Terracinensis filius noctu in cubiculo vulneribus confossus inuentus fuisset, in altero cubili eiusdem cubiculi cubantibus filijs, neque quispiam alius in suspicionem cædis veniret, illi vna tantum causa absoluti fuerunt, quòd aperto ostio dormientes iuuenti sunt, neque enim verisimile fiebat, si patrem necassent, oculos filiorum potuisse in somnum resolui. [Quorum pater] Quia vt diximus, de nomine patris, filij apud maiores denominabatur. [Terracinæ] Oppidum est in volscis, quod olim Trachina dicebatur, postea anxur dictum quod ibi Iupiter coleretur imberbis. [Altero cubiculo] Proximo lego patris. [Cubiculo] Nam cubiculum continet cubile. [In eodem enim cubiculo duo erant lecti, in altero pater, in altero filij cubabant. [Vno nomine] Hac vna causa, quia cubiculum eorum inuentum est ipsis dormientibus apertum non enim existimabant adolescentes in tanto discrimine potuisse securam quietem capere. [Planum factum est] Alia enim ratione iuuenes cædis absolui non poterant. [Somnus innoxiæ] Somnus inquit effecit, vt innoxij iudicarentur, quod haud quanquam natura passa fuissent, filios somnum capere potuisse post vulnera patris.

ASCEN. HAec.] s. iam dicta, sunt teriæ remissioris. i. leuioris, & facilioris, quasi si Dijs placet, non grauissima sint in genus flagitia, illud. s. quod sequitur exemplum est, sup. materiæ grauioris aliquanto. [Cum duo fratres Cœlij] scilicet, nomine, nati Terracinæ loco splendido, diceret causam parricidij. i. defenderent se ab accusatione parricidij. (Nam dicere causam, est se defendere dicere sententiam est iudicare) quorum pater Titus Cœlius interemptus erat quiescens in cubiculo, filius supp. eius cubantibus in altero lecto. s. eiusdem cubiculi. Neque aut seruus quisquam, aut liber inueniretur, ad quem suspicio, cædis pertineret, absoluti sunt hoc vano. i. solo nomine. i. hac sola ratione, quia planum factum est iudicibus, inuentos esse dormientes ostio aperto. Somnus certissimus index securitatis innoxiæ, (quia tanti criminis conscij non possunt secure dormire) tulit miserijs opem

opem. s. defensionis. [Iudicatum est enim naturâ rerum non recipere] i. non pati, vt patre occiso potuit capere quietem supra i. post (aut super) vulnera, & cruorem. s. patris. Hoc autem dicto transiens ad aliud membrum per parasceuê dicit.

DE LVCIO SCIPIONE.

* Liu. lib. 38.

*PErcurremus * nunc eos, quibus in causæ dictione magis, quæ extra quæstionem erant, nocuerunt, quàm sua innocentia opem tulit L. Scipio post speciosissimum triumphum de rege Antiocho ductum perinde ac si pecuniam ab eo accepisset, damnatus est: non puto quod precio corruptus fuerit, vt illum totius Asiæ dominum, & iam Europæ victrices manus inijcientem, vltra Taurum montem summoueret: sed alioqui vir sincerissimæ vitæ, & ab hac suspicione procul remotus, inuidiæ, * quæ tunc in duorum fratrum inclytis cognominibus habitabat, resistere non potuit.*

* Aphricano & Asiatico.

OLIV. PErcurremus, &c.] Transit ad eos, qui vel inuidia accusatorum, vel iniquitate iudicum damnationem euitare non potuerunt, nec sua ipsorum innocẽtia sibi opem tulit. L. Scip. Is frater Aphricani fuit, qui ad Sipillum montem legato fratre, Antiochum Regem Syriæ vicit, & Regni parte priuauit, vnde Asiaticus dictus est, post reus pecuniæ interceptæ, ne in carcerem duceretur, Gracchus pater Trib. pl. prohibuit auctor est Plin. orator L. Scip. Qui Asiaticus dictus est. [Et iam Europæ] Anthiocus non contentus Asia, Europam quoque inuadere properabat. [Vltra montem Taurum] Hoc idem libro 4. dicit, cap. 1. exemplo vltimo Antiochus inquit à L. Scipione vltra Taurum môtem imperij finibus summotus, cum Asiam Prouinciam, vicinasque ei gentes amisisset, gratias agere P. R. non dissimulanter tulit. [Inclytis cognominibus.] Nam alter Aphricanus, alter Asiaticus dictus est.

L. Scip. Asiaticus dãnatus.

ASCEN. PErcurremus nunc eos, quibus in dictione causæ. i. in defensione sua, ea quę erant extra quæstionem. i. de quibus. non fiebat quæstio nocuerunt magisquam innocentia sua tulit opem. i. opitulata est L. Scip. damnatus est post speciosissimum triumphum de Rege Anthioco, perinde, ac si accepisset pecuniam ab eo. s. Anthioco. [Non puto, quòd precio corruptus fuerat, vt submoueret illum] s. Antiochum dominum totius Asiæ, & inijcientem iam. i. paulò ante etiam Europæ manus victrices, submoueret dico. i. depelleret vltra Taurum montem, sed vir vitæ sincerissimæ, idest integerrimæ, alioqui, idest alio quouis modo, & remotus procul ab hac suspicione, non potuit resistere inuidiæ, quæ habitabat tunc in inclytis cognominibus duorum fratrum, scilicet Scipionum.

DE PVBLIO FVRIO.

* Cic. pro C. Rab.

*AT Scipioni * quidem maximus fortunæ fulgor, C. autem Deciano spectatæ integritatis viro, vox sua exitum attulit. Nam cum P. Furium inquinatissimæ vitæ pro rostris accusaret, quia quadam in parte actionis de morte Lucij Sarturnini quæri ausus fuerat, nec reum damnauit, & insuper ei pœnas adiectas pependit.*

OLIV. AC Scipionem quidem] Scipio non commissa culpa, sed flagrante inuidia damnatus. Cn. vero Decianus nulla inuidia, sed errore linguæ factus est noxius. [Publiũ Furium] Hic sine dubio est, quem legimus furoris Catilinæ socium. Nam Cic. conuocato Senatu de his primum, qui in custodijs traditi essent. Idem de Lucio Cassio, P. Vmbreno, P. Furio, Q. Ani. quod legati nominauerant, Retulit quid de his, si deprehensi forent, fieri placeret. Morte Lucij Saturnini seditiosissimi viri qui Gracchanas leges afferere non destitit, fauente Mario, qui postmodum mutata sententia illum ex auctoritate senatus, qui conspirauerat in eum tandem oppressit. [Pœnas] Non modo fecit, vt non damnaretur reus, quem accusauerat, sed insuper ipse damnatus est.

Saturnini nomen inuisum.

ASCEN. AC maximus fulgor fortunæ attulit quidem Scipio]. s. Lucio exitium. i. damnationem. Autẽ pro sed, C n. Deciano viro spectatæ integritatis, vox sua. i. propria, attulit exitium. i. etiam damnationem.] Nam cum accusaret pro rostris] i. ante rostra, hoc est in conspectu populi, Publium Furium sup. hominem vitæ inquinatissimæ, quia ausus fuerat quæri. i. conquæri de morte L. Saturnini viri seditiosissimi, & Gracchos imitari, à Mario autem interfecti, in quadam parte actionis. s. contra Furium, nec damnauit. i. non perduxit ad condemnationem vsque reum, & insuper pependit. i. persoluit pœnas adiectas, aut additas, aut addictas ei, s. reo quasi iniquè accusato.

DE TITIO SEXTO.

* Cic. pro C. Rab.

*SExtum * quoque Titium similis casus prostrauit: erat innocens, erat agraria lege lata, gratiosus apud populum: tamen quia Saturnini imaginem domi habuerat, suffragijs eum tota concio oppressit.*

OLIV. SExtum quoque] Titius quoque Saturninus, exitij causa fuit, non quòd eum nominasset, vt Decianus, sed quòd in eiusdem domo imago Saturnini esset inuenta.

ASCEN. SExtum quoque Titium, &c.] Similis quoque casus prostrauit Sextum Titium, qui supp. Titius erat innocens, & erat gratiosum apud populum Agraria lege lata, tamen quia habuerat domi imaginem Saturnini hominis plebi inuisi, & ob seditionem occisi, tota concio oppressit. i. damnauit eum suffragijs, idest, sententia lata ex pluralitate vocum, quæ plures longe erant in eius condemnationem, quam in absolutionem.

DE CLAVDIA.

* Suet. in Tyb. & Gel. libro 10. c. 6.

*ADijciatur * his Claudia, quàm insontem crimine quo acccusabatur, votum impium subuertit: quia cum à ludis domum rediens tu b i elideretur, optauerat vt frater suus maritimarum virium nostrarum præcipua iactura reuiuisceret, sæpiusque consul factus, infelici ductu nimis magnam vrbis frequentiam minueret.*

OLIV. ADijciatur his Claudia] Hannibale Italiam vastante ex responso librorum Sibillinorum mater Deum à Passinunte accersita, cum aduerso Tyberi veheretur, repente nauis in accersita, cum moueri nullis viribus posset, & libris cognitum castissimæ demum fœminæ manu moueri posset. Tum Claudia virgo vestalis falso crimine incœsti suspecta Deam orauit, vt si se pudicam sciret sequeretur zonaque imposita nauem monit, simulacrum matris Deum aduexit Suet. de duodecim Cæsaribus ait, extant, & fœminarum exempla diuersa, & siquidem eiudẽ familiæ Claudia fuit, quæ nauem cum sacris matris Deum. Ideæ adhærentem Tyberino vado extraxit, precata propalam, vt ita flemum se prosequerentur, si sibi pudicitia constaret, & quæ nouo more iudicium maiestatis apud populum mulier subit, quod in conferta multitudine ægre procedente carpento palam optauerat, vt frater suus Pulcher reuiuisceret, atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Sunt & alij auctores huius historiæ. Liu. matronæ priores ciuitatis, inter quas vnius Claudiæ insigne nomen est Deâ accepisse. Cui dubia, vt traditur, aurea fama clarior est ad posteros, iam religio ministerio pudicitiam fecit, & Ouid. lib. Fast. 4. Supplicis alma tuæ genetrix fœcunda deorum, Accipe sub certa conditione preces. Casta negor, si tu damnas meruisse fatebor. Morte luam pœnas iudice victa Dea. Sed si crimen abest, nostræ tu pignora vitæ Reddes, & castas casta sequetur manus. Dixit & exiguo funem conamine traxit, Mira sed & scena testificata loquar. Mota Dea est, sequiturque ducem, laudatq; sequendo, Index lætitię fertur ad astra sonus. Item paulò inferius dicit, Claudia præcedet læto celeberrima vultu, Credita vix tandem teste pudica Deâ. [Claudia] Virgo vestalis, cuius statua in templo matris Deum repositabis incendio æde consumpta, remansit integra, & inuiolata vt in cap. de miraculis diximus. [Crimine incœsti] Elideretur, excuteretur offenderetur [Infelici ductu] Aduersa fortuna.

ASCEN. ADijciatur his Claudia] s. virgo vestalis, quã insontẽ crimine. s. incesti, quo accusabatur (purgata autem fuit per attractionem matris Deum vt Oliu. latè docet) votum. i. desiderium impium (videlicet de imminuendo P.R. per cladem, vt facilius per mediũ transiret) subuertit, i. damnandam curauit, quia cum ipsa rediens domum à ludis elideretur. i. pressa lędetur, turba. i. multitudine populari, optauerat, vt frater suus. s. Clau. pulcher, appositoriẽ pcipua, iactura, hoc est qui quem

facta est præcipue iactura virium nostrarum. i. Romanarum maritimarum. i. in mari versantium (quia enim contra omnia mare ingressus est, classem amisit) reuiuiscet, & factus consul sæpius minueret, infelici ductu nimis magnam frequentiam vrbis.

DE M. MILITIO CN. LOLIO, & L. Sextilio.

*Muluis. *Possumus & ad illos breui diuerticulo transgredi, quos leues ob causas damnationis incursus abripuit, M.* Militius Cn. Lolius, L. Sextilius triumuiri, quod ad incendium in sacra via ortum extinguendum tardius venerant, à trib. pl. die dicta ad populum damnati sunt.*

OLIV. POssumus ad illos] Non erit inquit absurdum, de his quoque dicere, qui leui crimine damnati sunt, vt triumuiri, quos nominat, qui nullam aliam ob causam damnati sunt, nisi quod tardius ad extinguendum ortũ incendium venissent, populus eorum socordiam mulctandum esse censuit. Pari ratione alter trium vir, quod vrbis vigilias negligentius seruasset damnatus est.

ASCEN. POssumus transgredi breui diuerticulo, &c]. i. etiam ad illos? quos incursus. i. impetus damnationis abripuit, ob leues causas damnationis (his autem verbis transit ad alteram speciem iudiciorũ) M. Militius, Cn. Lolius. L. Sextilius triumuiri damnati sunt de dicta illis ad populum trib. pleb. quod. i. quia venerat ardius. i. nimis tarde, aut tardius, quã decebat, ad extinguendũ incendium ortũ in via sacra, quæ in vrbe erat.

DE PVB. BILIO TRIVMVIRO.

ITem P. Bilius triumuir nocturnus P. Aquilio trib. pl. accusatus, populi iudicio concidit; quia vigilias negligentius circumierat.

OLIV. ITem P. Bilius Triumuir nocturnus] Hic magistratus hodie seruatur etiam Venetijs. Nam apud Romanos triumuiri nocturni instituti sunt, qui coercendis incendijs præessent.

ASCEN. ITem P. Bilius triumuiri nocturnos] i. ad hoc creatus vt curet cum collegis, ne incendia fierent nocte, aut vt facta, quàm ocissime extinguantur concidit. scilicet damnatus iudicio populi, quia circumuiuerat vigilias negligentius. s. quã par erat, aut valde, aut nimis negligenter, hoc est non satis diligenter circumeundo vrbes visitauerat vigilias.

DE M. ÆMILIO PORCINA.

*ADmodum seueræ notæ, & illud populi iudicium, cum M. Aemilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublimiæ extructæ villæ in * Alliensi agro, graui multa affecit.*

* Alsiensi.

OLIV. AModum] Hoc sine dubio iudicium seuerum nimium & asperum fuit, & præter omnem opinionem factum, quo M. Aemilius damnaretur, quia villam altam extruxisset in aruis. [Seueræ notæ] Rigidæ damnationis. [Extructæ villæ] Hic manifestissime patet, villam esse domum, quæ ædificatur in agris in vrbe vero domum appellari, vel ædes.

ASCEN. ADmodum, &c.] Et. i. etiam illud iudicium populi. s. Romani sup. fuit, notæ seueræ. i. damnationis rigidæ admodum. i. valde cum affecit graui multa. i. pœna M. Æmilium Porcinam accusatum à L. Cas. crimine villæ. i domus rusticæ extructæ nimis sublime. i. alte in agro Alliensi, sic à proximo oppido dicto.

THEO. ALISIENSI.] Vetusti codices habent Alliensi.

DE QVODAM INDVLGENTE IN PVERVM

*NOn supprimenda illius quoque damnatio, qui puerili sui nimio amore corruptus, rogatus ab eo ruri vt omasum in * cœnam fieri iuberet, cum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas esset: domito boue occiso, desiderium eius expleuit: eoque nomine publica quæstione afflictus est, innocens, nisi tam prisco sæculo natus esset.*

* Cœna.

OLIV. NOn supprimenda] Non fuit hoc leue crimen, vt Valerio fortasse videtur, nam. proxim ead amentiam accedit domitum bouem occidere pueri explendę libidinis gratia, id fortasse cuiuspiam sacrificij gratia non fecisset, dignus profecto damnatione, quam sensit. [Rure] Vt omasum in cœna, & ruri dicimus, & rure. [Omasum] Pingue bouis intestinum. [Bubulæ] A boue dicimus bubulus, non bouinus. [Publica quæstione] Publica inquisitione, & iudicio; [Innocens] Nisi tam prisco sęculo insons iudicatus fuisset ob id factum, nisi priscis temporibus natus esset, quibus parsimonię, & frugilitati honos habebatur.

ASCEN. NOn, &c.] Damnatio quoque illius (non nominat in re turpi, & abiecta auctorem, quod humanę, & antiquo more facit (sicut, & Euangelium diuitem Epulonem non nominat, nec iuuenem, qui dimissa Syndone aufugit, nec mulierem peccatricem, nec alios multos) qui corruptus nimio amore puerili. i. delicati pueri sui, forte quo abutebatur, rogatus ab eo ruri. i. cum esset in agro (Bene autem ruri dicit, quia pro aduerbio in loco à tertia declinatione vtimur voce in i) vt iuberet omasum. i. ferculum ex intestinis bubulis fieri in cœnam. i. ad vsum cęnæ, cum nulla facultas carnis bubulę. i. bouis emendę. i. quę emi posset in propinquo esset, expleuit desiderium eius. s. puerulí sui, boue domito. s. ad agriculturam occiso. s. iussu eius, & afflictus est. i. affectus damnatione eo nomine. i. ea ratione, quęstione. i. inquisitione publica innocens. s. inueniendus, aut futurus, nisi natus esset sæculo tam prisco, & ita tam seuero, quia tempore, quo Val. hæc scripserat, non erat flagitiosum rebus suis abuti, cum tamen intersit reip. vt vnusquisque rebus suis bene vtatur, neque forsan amoribus puerorum indulgere, quo nil turpius, aut peruersius, si modo turpes sint.

DE QVADAM MVLIERE, quæ matrem interfecit.

ATquæ vt eos quoque referamus, qui in discrimen capitis adducti, neque damnati, neque absoluti sunt apud M. Popilium Lenatem prætorem, quædam quod matrem percussam fuste interemerat, causam dixit: de qua neutram in partem latæ sententiæ sunt: quia abunde constabat, eandem veneno necatorum liberorum dolore commotam, quos ausa filiæ infensa sustulerat: parricidium vltum parricidio esse: quorum alterum vltione, alterum absolutione non dignum iudicatum est.

OLIV. ATque vt eos] De causis, quæ possent in iurisdiciali constitutione poni, quamuis in neutram partem iudicate, sunt enim in assumptiua, quæ constat ex translatione criminis, cum fecisse nos non negauimus, sed aliorum peccatos coactos fecisse dicimus, vt apud Pompilium Lenatem filia, quæ fuste matrem occiderat, & apud Dolabellam, quædam mater familias, quæ virum, & filium interemerat, nam vtræque defendi posse videbantur, quod iure fecissent transferendo culpam in alios, illa in matrem, hæc in maritum, atque filium, quæstio enim esset aduersus filiam occidisti matrem, occidi, sed iure, nam illa liberos meos veneno necauerat, orbitatis ergo dolore id facere sum coacta, pari ratione dicendum est de matre familias, cuius filiũ ex priore marito susceptum vir alter occiderat [Quædam quod matrem] Nomen propter ignobilitatem nõ ponitur. [In neutram partem] Nec in damnationem, nec in absolutionem. [Veneno necatorum] Mater infensa filiæ liberos eius veneno sustulerat, quo dolore percita matrem interemit. [Infensa] Rata, quasi plusquam inimica. [Sustulerat] Occiderat. [Quorum alterum vltionem] Prætor existimauit matre fuisse morte dignam, quæ nepotes veneno necasset, sed indignam quæ à filia necaretur, alterum igitur parricidium vltione dignum, alterum absolutione videbatur, & propterea vtrumque indiscussum reliquit, vt nec damnarit filiam, nec absoluerit Gel. libro 20. ad Cn. Dolabellam proconsulari Imperio Prouinciam Asiam obtinentem deducta mulier Smyrnæa est.

ASCEN. ATque vt referamus quoque eos qui adducti in discrimine] i. periculo capitis neque damnati, neque absoluti sunt. [Quædam] s. mulier dixit causam. i. defendit se, apud M. Popilium Lenatem Prætorem, quod interemerat matrem percussam fuste. i. baculo forti, & longo, de qua. s. muliere sententiæ in neutram partem. i neque absolutionis, neque damnationis latæ sunt, quia constabat. i. manifestum erat abunde eandem, scilicet mulierem, quæ matrem occiderat, commotam dolore liberorum necatorum veneno, quos auia, scilicet liberorũ, & mater

mater eius, quæ eam interfecerat, sustulerat.i.de medio viuentium abstulerat, infensa.i.multum irata filiæ vitam esse parricidium parricidio.s.filiorum hic manifeste pater de omni necessariorum cæde dici, vt hoc loco de cæde nepotum & matris, quorum. scilicet parricidiorum, alterum. s.commissum ab auia in nepotes iudicatum est. scilicet à prætore dignum.s. vltione, quia auia meruerat occidi, sed non a filia, & alterum commissum à filia in matrem iudicatum est non dignum absolutione, quia licet filia iustissimas habuerat causas iratum, non tamen iudicari debuit matrem iuste interemisse, vnde propter parricidium matris non est damnata, & propter parricidium suum, non est absoluta.

DE QVADAM MVLIERE, QVÆ VIRVM & filium interemit.

* Gel. lib. 12. cap. 7.

*Eadem hæsitatione * Publij quoque Dolabellæ, pro consulari imperio Asiam obtinentis, animus fluctuatus est materfamilias Smyrnææ virum, & filium interemit, cum ab ijs optimæ indolis iuuenem, quem ex priore viro enixa fuerat, occisum comperisset, quam rem Dolabella ad se delatam, Athenas ad Areopagi cognitionem relegauit quia ipse neque liberare cædibus duabus contaminatam, neque punire eam iusto dolore impulsam, sustinebat. Consideranter, & mansuete P. R. magistratus, sed Areopagitæ quoque non minus sapienter, qui inspecta causa, & accusatorem, & ream post centum annos ad se reuerti iusserunt, eodem affectu moti, quo Dolabella, sed ille transferendo quæstionem, hi differendo damnandi, atque absoluendi, inexplicabilem cunctationem mutabant.*

OLIV. Eadem, &c.] Mulier virum, & filium eodem tempore venenis clam datis irata interfecerat, atque fecisse se confitebatur dicebatque habuisse se faciendi causam, quoniam idē maritus, & filius alterum filium mulieris ex viro priore genitum adolescentem optimum, & innocentissimum exceptum insidijs occidissent. Idque ita esse factum controuersa non erat. Dolabella retulit ad consilium, nemo quisquam ex consilio sententiam ferre in causa tam ancipit audebat, quòd & confessum beneficium, & quòd maritus & filium necati forent. Non dimittendum impunitum videbatur, & dignata tamen pœna in homines sceleratos vindicatum fuisse. Dolabella eam rem Athenas ad Areopagitas, & ad iudices grauiores, exercitatioresque reiecit. Areopagitæ, cognita causa accusatorum mulieris, & ipsam, quam accusabat, centesimo anno adesse iusserūt, sic neque absolutum mulieris veneficium est, quod per leges non licebat, neque nocens damnata, punitaq; est, quæ digna venia fuit. [Animus fluctuatus] Incertitudine animi detentus, ignorabat enim vtrum damnanda, an absoluenda esset rea. [Smyrnea] Loco, nam Smyrna vrbs minoris Asiæ quàm fluuius meses circumfluit, Homeri patria secundum quosdam. [Ad Areopagi] Areopagus vicus erat Athenis à templo Martis sic cognominatus, vel quòd ibi habitum esset iudicium Martis parricidio accusati. Nam ibi primum iudicium capitis actum fuisse dixit Plin. & inde Areopagitæ dicebantur, qui Athenis in templo Martis iudicabant, quod iudicium exquisitissimum habebatur [Ille transferendo] Idē affectus mouit vtrosque. Et quamuis alia ratione Dolabellæ causam transtulit alia Areopagitæ distulerint, tamen eundem exitum habuit controuersia.

Areopagus Areopagitæ.

ASCEN. Eadem animus quoque Publij Dolabellæ obtinentis. Asiā proconsulari] Hoc est equiualenti consulari, sed in prouincia tantum fluctuatus.i.agitatus est, eadem.i.consimili hæsitatione, quàm Popilius, quia etiam nesciebat damnare ne, an absoluere deberet, mater familias Smyrnæa.i.habitatrix Smyrnæ oppidi in Asia, & patriæ, vt multi volunt Homeri, interemit virum.idest maritum, & filium, cum comperisset iuuenem optimæ indolis, quem enixa fuerat ex priore viro occisum ab ijs.s.marito & filio. Quam rem Dolabella delatam ad se.i.cum esset delata ad se relegauit Athenas ad cognitionem Areopagi.i.iudicium in Areopago, vbi summi sedebant viri, quia ipse, neque sustinebat.i.valebat animo refragante, liberare, sub eam contaminatam duabus cædibus, neque punire eam impulsam iusto dolore. [Magistratu] Videlicet proconsul populi Rom. egit supp. consideranter.idest prudenter, & mansuete, sed Areopagitæ.idest iudices in Areopago, sup. egerint non minus sapienter, qui inspecta causa, iusserunt, & accusatorem, & ream.i.accusatum reuerti ad se post centum annos. moti eodem affectu, quo Dolabella, sed ille.s.Dolabella transferendo quæstionem ad alterius fori cognitionem, hi.s.Areopagitæ differendum.s.in centum annos; quo tempore neutrā patrem futuram nouerunt, mutabant si (sic in omnibus exemplaribus legi) sed legendum putem mutuabant.i.quasi mutuo accipiebant, & vsurpabant cunctationem.i.moram, & dilationem damnandi, atque absoluendi inexplicabilem, hoc est, cuius nullus viuentium visurus esset finem, nemo enim explicare potest quidquam, quod secum desierit esse.

DE PRIVATIS IVDICIIS. Cap. II.

DE M. PORCIO CATONE.

*Publicis iudicijs adijciam priuata quorum magis æquitas quæstionum delegare, quam immoderata turba lectorem offendere poterit * Claudius Centumalus ab auguribus iussus altitudinem domus suæ, quam in Cælio monte habebat summittere, quia his ex arte augurium capientibus officiebat, vendidit eam Calpurnio Lanario, nec indicauit, quòd imperatum à collegio augurum erat, à quibus Calpurnius demoliri domum coactus, M. Porcium Catonem inclyti Catonis patrē arbitrum cum Claudio adduxit, * vt formulam daret, quid sibi de ea re facere oporteret ex fide bona. Cato vt est doctus, de industria Claudium edictum sacerdotum suppressisse, continuo illum Calpurnio damnauit, summa quidem cum æquitate, quia bonæ fidei venditorem nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet. Notum suis temporibus iudicium commemoraui, sed nec quod relaturus quidem sum, obliteratum est silentio.*

* Cic. li. 3. de off.

* Formulā recitauit quidquid sit.

Publicis iudicijs adijciam] Claudius centumalus. Cic. lib. de offic. 3. cum in arce augurus capturi essent augurium iussissentque centumalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auspicijs, Claudius proscripsit eas, insulam vendidit, enit P. Calpurnius Lanarius huic ab auguribus illud idem denunciatum. Itaque Calpurnius cum demolitus esset, cognouissetque Claudium ædes postea proscripsisse, quàm esset ab auguribus demoliri iussus, arbitrum illum adegit, qui quidquid sibi dare facere oportere ex fide bona, M. Cato sententiam dixit huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex partibus, sic hic, qui illud lumen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur iudex ita pronunciauit, cum in venundando rem eam scisset, & non pronunciasset emptori damnum præstari oportere. Igitur ad fidem bonam statuit pertinere, notum esse emptori virium, quod nosset venditor. [Claudius Centumalus] Cognomen est ab euentu. [Cœlio monte] Vnus erat septem collibus, quos Roma circundat. [Officiebat] Nocebat. [Augurium] Augur enim cum capturus erat auspicia, in saxo tarpeio sedebat, & vt supra diximus, quatuor in aere spacia designabat in oriente, quod anticam appellabat, in occidente posticam in meridie dextram in septentrione vero sinistram. Et cum hæc designasset, concipiebat animo, quæ signa mitti vellet, vel vultures, vel aquilas, vel columbas, inde expectabat, nunquid appareret, quòd si apparuissent existimabat placere dijs si, minus non placere. [M. Porcium Catonem arbitrium] Illius Stoici Catonis & declarat Val. quàm ob rem patrem ex filio intelligit voluerit, quemadmodum ex claris patribus dignoscuntur patres. [Vt formulam daret] Formula proprie regula iuris appellabatur. [Quid sibi de ea re facere oporteret ex fide bona] Videlicet, ex fide bona iudicaret quidquid oportere ipsum Claudium ea re facere, atque præstare ipsi Calpurnio, his verbis vtebantur iurisconsulti, vnde habetur in libris digestorum de verborum significatione, quod facere oportere hanc significationem, vt abstineat quis ab eo facto, quo cōtra contentionem fieret, & Iust. lib. 4. institutionum, de hoc multa dicit, quę nunc prætermitto.

OLIV.

ASCEN. PVblicis,&c.] Ego adijciã iudicij publicis.i.à publica persona,aut toto populo datis sup.iudicia arbitraria,& priuata,hoc est ea iudicia,quorum equitas quæstionum.i.seruata in quæstionibus,aut inquirendo,aut ipsa plenitudo,sine non vehementia quæstionum poterit magis delectare lectorem,quã turba.i. turbatio immoderata potest offendere.i.ledere & molestia afficere lectorem.Et hæc pro præfatione, deinde subdẽs primum exemplum dicit. Claudius Centumalus (profertur autem Centumalus) iussus ab auguribus summittere. i.deponere,& humiliare , hoc est demoliri altitudinem domus suæ, quam habebat in Cœlio monte quia. s.altitudo domus eius, officiebat.i.nocebat,his.s.auguribus,capientibus augurium.i. indicium rerum futurarum ex auium conspectarum garritu, gestu,& aduolatu,ex arce.s.Tarpeia, hoc est ex capitolio,vendidit eam.s.domum Calpurnio Lanario, nec indicauit empto ri id , quod impetratum erat à collegio augurum , à quibus Calpurnius coactus demoliri domum, adduxit cum Claudio scilicet venditore. M.Portium Catonem patrem Catonis inclyti. i.gloria clari arbitrium. i.vt ex arbitrio litem dirimet, hoc est , vt daret formulam . idest regulam iuris , quia sciret, quid oporteret.i.vtile esset sibi . (Notãdum verbo oporteret datiuum aditum)facere de ea re ex fide bona. i.ex mera æquitate sine vlla cauillatione, Cato vt est doctus. i.postquam didiscit Claudium suppressisse. i.tacuisse de industria.i.ex com posito,& ad fraudem emptoris edictum. i.imperium illud sacerdotum. s.augurum damnauit illum continuo Calpurnio.i. ad vtilitatẽ Calpurnij, & quidem.idest certe (inquit auctor) cum summa æquitate , quia nec oportet venditorẽm bona fide,nec augere spem commodorum . idest dicere rem meliorem esse,quam sit,aut plura commoda allaturam,quàm allatura sit,nec obscurare. idest occultare,aut cælare cognomen incommodorum. Ergo (inquit auctor faciens transitum ad sequens exemplum) commemoraui iudicium notum temporibus suis.idest quibus datum est,se nec quidem. idest non etiã id , quod suum relaturus .idest narraturus est obliteratum.i. deletum è memoria hominum silentio, hoc est adhuc in memoria hominũm viget.

DE C. VISELLIO.

*De C.Visellio Varrone Cic. in Brut.& de prouincis, conf.

CAius Visellius Varro graui morbo correptus , trecenta millia nummum, ab Octacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, vt si decessisset, ab hæredibus eam summa peteret, quàm legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando.euasit deinde ex illa tempestate aduersus vota Octaciliæ, quæ offensa, quod spem prædæ suæ morte non maturaßet, ex amica obsequenti ,subito districta fœneratricem agere cœpit, nummos petendo, quos vt fronte inuerecunda, ita inani stipulatione captauerat. de qua re * Caius Aquilius, vir magnæ auctoritatis, & scientia iuris ciuilis excellens, iudex adductus, adhibito in consilium principibus ciuitatis,prudentia,& religione suam mulierem repulit. Quod si eadem formula & Varro damnari, & aduersaria absolui potuisset, eius quoque non dubito quin turpem, & inconceßum errorem libenter castigaturus fuerit, nunc priuatæ actionis calumniam ipse compescuit, adulterij crimen publicæ quæstioni iudicandum reliquit.*

* De C. Aquilio Cic.pro P. Quin. & p, A.Cæc.

OLIV. CAius Viselius Varro] Historia hæc ita à Val. copiose, & aperte narratur, vt nec mea, nec cuiusquam explicatione indigeat. [Octacilia] Hæc pellex erat Viselli. [Commercium consuetudinem.[Expensa ferri]Expensum est fateri sibi ab illo expensum esse, referre vero expensum, est rationes de impensis conficere,vel exibere , dicemus etiam refero tibi acceptum , pro eo quod est fateor me abs te accepisse . [Legati] Testamenti . [Debiti nomine] Sub velamento enim hæredes decipiebantur.nam videtur translatio sumpta à pictore. [Ex illa tempestate] Tempestatem appellat grauiorem morbum. [Aduersus vota] Nihil erat,quod minus vellet Octacilia,quã vt Visellius euaderet incolumis. [Ex amica obsequenti]Nam Octacilia spe omni destituta, quem prius simulauerat amare, odisse cœpit,& agere reum. [Districtam] Apertam,non dissimulatam . [Inani stipulatione] idest vana promissione,neque enim consecuta est quod optabat. Nam stipulari est interrogare stipulatio autem teste Pomponio est verborum conceptio , quibus is,qui interrogatur , daturum , facturumue id, quod interrogatus est;respondit,& Vulpianus aquilianæ stipulationis meminit,nam aquilius iurisconsultus peritissimus fuit , qui prius de dolo malo legem tulit ; vt Cic. refert offic. libro hic igitur sententiam cõtra hãc Octaciliam tulit.[Quod si eadem]Commendat . Val.æquitatem æquilij . [Formula] Hoc est sententia , atque eodem libello, formulæ autem dicebantur apud antiquis , quos nunc libellos appellamus , vnde formularij formularum cõpositores dicuntur. [Eius quoque] Visellius enim merebatur, qui mulctaretur, quippe qui dum inconcesse libidini indulget , & se & hæredes fraudare non dubitauit.[Quæstioni]Inquisitioni, vnde & quæstores, rerũ capitalium iudices dicuntur.

ASCEN. CAius Visellius Varro correptus graui morbo]Ita,vt mori timeret, passus est trecenta millia nummum ferri sibi expensa.i.afferri, & computari tanquam expensa à se, hoc est se cõmodato accepisse ab Octacilia laterensis, cum qua habuerat commercium libidinis.i. veterem consuetudinem rei Venereæ,eo consilio.s.id passus est. vt si decessisset ipsam peteret eam summam ab hæredibus , quam voluit esse genus legati,i. cauit in testamento vt illi satisfaciant hæredes antequam hæreditatem condiuiduant , colorando liberalitatem libidinosam nomine debiti,vt multi concubinarij faciunt etiam hodie.[Viscellius] sup.euasit deinde ex illa tempestate.i.periculo mortis aduersus. idest contra vota Octaciliæ , quæ offensa. idest irata,quod Visellius non maturasset. idest non accelerasset morte.scilicet sua,spem præde. idest trecentum millia,nũmorum quos occulto quodam furto hæredibus surripuisset, quia non licebat nomine consuetudinis tantum nummorum legare cœpit agere . idest gerere sup. se subito fœneratricem districtam ; idest acrem , & immitem ex amica obsequenti.i. quæ prius vise erat amica morigera,& obsequens petens.scilicet in iudicio nummos.scilicet trecenties mille,quos captauerat.idest habere affectauerat. i.veluti fronte in verecundia idest impudente,ita stipulatione inani , immo vana, & fraudulenta, quia nihil commodato Visellio dederat. [De qua re C.Aquillius vir magnæ auctoritatis, & excellens scientia iuris ciuilis,& adductus]scilicet ab vtrisque litigantium iudex, scilicet arbitrarius,& principibus ciuitatis adhibitis in consilium.idest consulationem,repulit mulierem, tanquam iniuste petentem, & prudentia, & religione sua.idest quia religiose quod æquum erat,iudicauit. [Quòd si]Et idest simul Var.s. Visellius docuisset damnari,& aduersaria absolui eadem formula.idest ratione iudicij,aut pronuntiatione sententiæ, hoc est si visum fuisset æquum , vt mulier famosa eam pecuniam habuisset, quam Varro amisisse meruerat,non dubito (inquit auctor) quin castigaturus fuerit, quoque idest etiam libenter turpem , & inconcessum errorem eius. scilicet Varronis Viscellij , qui in fraudem hæredum meretriculæ tantum addixerat, nunc idest quoniam ita fuit , quòd non potuit vtrunq; simul damnare, ipse compescuit calumniam priuatę actionis, qua mœcha agebat nomine debiti,quod nullum erat,& reliqui crimen adulterij iudicandum quæstioni. i. inquisitioni publicæ.idest ab inquisitione publica.

DE CAIO MARIO.

*MVlto * animosius, & vt militari spiritu dignum erat, se in consimili genere iudicij C.Marius gessit, nam cum Caius Ticinius Minturnensis Fanniam vxorem quàm impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiata , dote spoliare conaretur , sumptus inter eos iudex , in conspectu habita quæstione , se ductum Ticinium monuit , vt incepto desisteret , ac mulieri dotem redderet. quod cum sæpius frustra fecisset, coactus ab eo sententiam pronunciare , mulierem impudicitiæ sestertio nummo , Ticinium summa totius dotis damnauit præfatus ideo se hunc iudicandi modum secutum , quòd liqueret sibi , Ticinium patrimonio Fanniæ insidias struentem, impudicæ coniugium expetisse . Fannia autem hæc est, quæ postea Marium hostem à Senatu iudicatum , cęnoque paludis, qua extractus erat , oblitum , etiam in domum suam custodiendum . Minturnis deductum , ope quantacunque potuit,adiuuit, memor, quod impudica suis moribus, quòd dotem seruaßet , illius religioni acceptum ferri debere.*

* Plut. in Mario.

Multo

OLIV. MVlto animosius] Hoc loco Valerius non minori cum laude C. Marij ducis præstantissimi, quàm, Aquilij iurisconsulti peritissimi iudicium prosequitur, qui Fabiam muliebrem ob impudicitiam sextertio nummo, Ticinium vero ad summam totius dotis illi restituendum damnauit, de hoc autem Mario diximus abunde satis in cap. de omnibus. & in c. de iure triumphandi, & etiam dicturi sumus in c. de his quę in alijs iudicarunt, ipsi commiserunt. Laudat insuper Fanniam, quæ cum à Mario sextertio nummo damnata fuisset, & ob eam damnationem ipsum postea cum Syllani milites ex Minturnensi plaude extractum in domum suam custodiendum dedissent, non solum ipsum carcere liberauit, sed ope quantacunque potuit illũ adiuuit. [Inconsimili genere] Quia meretricem agebat. [Dote spoliare] Per legem, quæ impudicas repudiatas dote perturbat. [Hostem] Senatu iudicatum. [Cogente Syl.] Qui armatus vrbem oppresserat. [Extractus] s. à Syllanis militibus.

ASCEN. MVlto, &c.] C. M gessit se in consimili genere iudicij multo animosius, & vt dignum erat spiritu militari. [Nam cum C. Ticinius Minturnensis conarentur spoliare dote Fanniam vxorem, quam duxerat impudicam de industria]. i. certa scientia, & data opera repudiatam. s. à se eo crimine. s. adulterij, Marius sumptus iudex inter eos. s. maritum & vxorem quæstione habita in conspectu s. vtriusque aut etiam populi, monuit Ticinium subductum. i. substractum, à multitudine, aut conspectu vxoris, vt desisteret incæpto ac redderet mulieri. s. repudiatę merito dotem. [Quod]. i. quam monitionem cum Marius fecisset sæpius frustra, coactus ab eo. s. viro, qui vrgebat eum pronunciare sententiam, damnauit mulierẽ impudicitiæ. s. nomine. i. propter impudicitiam nummo sextertio. i. pendere duabus libris, & semis, & damnauit Ticinium summa totius dotis. i. vt totam dotem restitueret, præfatus se secutum supra esse hunc. i. talem modum iudicãdi, ideo quòd liqueret i. liquide constaret, Ticinium struentem insidias patrimonio Fanniæ, quòd nomine dotis ad maritum allatura erat expetisse coniungum impudicæ. [Ergo expetimus etiam in honesta] Fannia autem hæc est supra ea qua adiuuit, postea ope. auxilio quantacunque potuit, Maritum iudicatum hoste à senatu, & oblitum (ab oblinor media breui) inuolutum ceno paludis. s. Mintur. qua extractus erat etiam deductum in domum suam. s. Fanniæ Minturnis. i. quam habebat Minturnis, custodiendum, idest ea gratia, vt custodiretur, donec quid de eo fieret, exploratum esset. [Adiuuit] Dicit ens, aut existens memor, quòd esset iudicata. s. a Mario impudica, debere ferri acceptum. i. imputari, suis moribus. s. lasciuis, & quòd seruasset dotem religioni. i. integritati iustitiæ ob metum deorum illius, scilicet Marij.

DE QVODAM DAMNATO FVRTI.

*Qui. *MVltus sermo eo etiam iudicio manauit, in quo quidam furti damnatus est, * quòd equo, cuius vsus illi vsque Ariciam commodatus fuerat vlteriore eius municipij cliuo vectus esset. Qui aliud hoc loci quàm verecundiam illius sæculi laudemus, in quo tam muniti à pudore excessus puniebatur.*

OLIV. MVltus sermo.] Hoc exemplum pertinet eo, vt faciie osten dat quanta continentia vixerint priscis temporibus vel minimos. [Multus sermo] Quia vbique auditũ est quempiam, quem propter ignobilitatem Val. non nominat, fuisse damnatum furti, quod equo sibi commendato vltra constitutam locum aliquo spacio prouectus fuisset cæterum prisci quoq; nostri consulti, hoc idẽ de his sentiunt, qui vltra quàm dictum est, equus commodatus vehuntur. [Ariciam] Vrbs distabat ab vrbe decem millibus passuum, dicta ab Aricia puella. [Quid aliud] Laudantur priscorum mores à Val. quia tempore suo huiusmodi excessus non puniebatur.

ASCEN. MVtus sermo manauit]. i. diffusus est etiam supra de eo iudicio, in quo quidam damnatus est furti. s. crimine, aut pœna, qui vectus est equo, cuius vsus fuerat commodatus illi vsque Ariciam oppidum illud, non longe ab vrbe euntibus. Brundusium, inquit Flaccus in Satyra Egressum magna cœpit Aricia Rom. vectus dicto cliuio vlteriore. i. per cliuiũ vlteriorem municipij. s. Ariciæ, quid laudemus hoc loci. i. in hoc loco aliud, quàm verecundiam illius sæculi. s. prisci in quo excessus tam muniti, idest protecti à pudore, idest rubore turpis facti [Nam pudor est interdum verecundia, interdum effectus eius pluuiabantur? q. d. nihil aliud. Quia multum verecundi sunt dicendi, qui puniebant excussus excusabiles, & minime turpes.

QVAE MVLIERES APVD MAGISTRAtus pro se, aut alijs causas egerunt. Cap. III.

DE AMESIA.

*Ne de his quidem fęminis tacendum est, quas conditio naturæ, & verecundiæ stola vt in foro, in iudicijs tacerent, cohibere non valuit * Amesia prætoris sententia rea, causam suam Lucio Titio Prætore iudicium cogente, populi maximo concursu egit, motusque omnes, * ad neruos defensionis non solum diligenter, sed etiam fortiter executa, & prima actione, & ferè cunctis sententijs liberata est, quam quia sub specie fęminæ virile animum gerebat, Androgynem appellabant.* *Amensa sententia. * Ac numeros.

OLIV. NE de his quidem fęminis] Conuenienter annectit his iudicijs mulieres, quæ apud magistratus pro se, & pro alijs causas egerunt, & primum de Amesis loquitur quæ adulterij criminis accusata, ita causam suam apud prætorem egit sine vllo patronorum, aut causidicorum patrocinio, vt nullam prætermiserit in ea defensione actionis modum, idest quo omnium fermè iudicio, atq; suffragijs incolumis euasit, & insuper cognomen Androgynes est assecuta. [In foro] Et iudicijs facerent, sicut Lautonia à Iuuenale introducta. Nunquid nos agimus causas ciuilia iura nouimus, aut ullo strepitu fora nostra monemus. [Motus omnes] Vt modo ad iram, modo ad misericordiam flecteret auditores. [Neruos defensionis] Ad confutandam aduersariorum causam, & nostram corroborandam. [Androgynem] Græciæ, latinæ virginem, ἀνὴρ enim dicitur γυνὴ mulier.

ASCEN. NE quidem]. i. non etiam, cum tamen maxime videatur, tacendum est de feminis, quas conditio naturæ, idest sexus, & stola, idest vestis matronalis, verecundiæ, scilicet, custos, aut admonitrix non valuit cohibere, vt tacerent in foro, scilicet iudiciali, & iudicis. Afferens autẽ continuo exemplum dicit, Amesia rea sententia prætore lata egit causam suam maximo concursu populi, & hoc L. Titio prætore cogente, idest congregante iudicium, idest collegium iudicium, & ipsa executa non solum diligenter, sed etiam fortiter omnes motus, scilicet affectionum ad neruos, idest vires defensionis scilicet suę facientes. [Liberata est] Et idest simul prima actione, vt lis non fuerit ampliata, & ferè cunctis sententijs, quam quia gerebant animum virilem sub spem fęminæ supra homines appellabant Androgynem, idest virilem fęminam, aut virum, & fęminam, virum animo, fęminam corpore.

DE AFFRANIA VXORE LICINII Bructionis.

*CAia Affrania vero Licinij * Bructionis vxor prompta ad lites contrahendas, pro se semper apud prætorem verba fecit, non quòd aduocatis deficeret, sed quòd impudentia abundabat, Itaque inusitatis foro latratibus assidue tribunalia exercendo ad muliebri calumniæ notissimum exemplum euasit, adeo vt pro crimine improbis fęminarum moribus C. Affraniæ nomen obijciatur: prorogauit autem spiritum suum ad * C. Cæsarem Tertium, itemque M. Seruilium consulem, tale, enim monstrum magis, quo tempore extinctum, quam quo sit ortum memorię tradendum est.* *Brutonis senatoris vxor Aricia vrbs. *Iuliũ Cæsarem iterũ, & Seruiliũ Coss.

OLIV. CAia Affrania Licinij] Impudentiam simul, & audacium C. Affraniæ potius hoc loco fugillat, quàm facundiam laudat, quod & præter sextum, & præter mariti dignitatem per omnem ferè vitam assidue tribunalia iudicum exercuerit, veluti tabula quædam imprudentissima. [Lites]. i. actione causarum,

Affra causas agebat. causarum.[Non] Quòd aduocatis,quippe quæ vxor viri senatorij foret. C. Affraniæ nomen, quia fœminas insolentes. C. Affraniæ nomine appellabant. [Prorogauit spiritum suum] Quia id potius inter monstra numerari debuit, quàm inter exempla virtutum, ait ideo se noluisse tradere memoriæ quo tempore nata sit Affrania, sed tantum, quibus consulibus vitam finiuerit.

ASCEN. CAia vero Affrania vxor Licinij Bructionis] Prompta ad licet contrahendas,fecit semper verba i. locuta est apud prætorem pro se,non quòd deficeret.i. careret aduocatis, sed quòd.i.quia abundabat impudentia.[Itaque ipsa euasit]Exercendo assidue tribunalia latratibus].i.rixis quasi caninis insuetatis foro.s.iudiciali,in quo viriles voces non muliebres audiri solebant ad notissimum .i. vulgatissimum exemplum calumniæ muliebris.i.quæ mulieri obijci solet, adeo .i. intantũ vt nomen C. Affraniæ obijciatur improbis moribus fœminarum pro crimine.i. criminatione. Autem pro, sed ipsa prorogauit.i.extendit spiritum suum,idest vitam supra vsque ad C. Cæsarem consulem tertium.i. in tertio consulatu eius, & ad Seruilium consulem iterum,idest in secundo consulari eius. Et si quis querat, quare non dicat auctor quo tempore incepit viuere,addit ideo enim.i.quia tale monstrum,idest fœmina monstruosa contra sexum suum faciens, est tradendum memoriæ magis,quo tempore est extinctum, quàm quo tempore est eorum,qua plus gaudij ex morte,quàm ex ortu vult sumendum.

DE HORTENSIA FILIA QVINTI Hortensij.

* Quin. li. 1.cap.1.& App.lib.4.

HOrtensia * vero Q. Hortensi filia, cum ordo matronarum grauiter tributo à triumuiris esset, oneratus, nec quisquam virorum patrocinium eis accommodare auderet, causam fœminarum apud triumuiros & constanter,& fœliciter egit, repræsentata enim patris facundia, impetrauit, vt maior pars imperatæ pecuniæ his remitteretur. * euixit cum muliebri stirpe Q. Hortensius,verbisque filiæ aspirauit, cuius si virilis sexus posteri vim sequi voluissent, Hortensianæ eloquentiæ tantæ hæreditas vna fœminæ actione abscissa non esse.

* De posteris, li.3. cap.5.

OLIV. HOrtensia vero]Hæc Hortensia modestior fuit,quàm Affrania,nam triumuiris iniquum matronis tributum impetrãtibus,omnium ipsa patrocinium,suscepit, & susceptam facundè simul,& fœliciter executa est, & obtinuit vt iniustæ pecuniæ pars longe amplior reliqua demeretur. [Hortensia] Oratoris eximij filia.[A triumuiris] Lepido, M. Antonio, & Augusto.[Nec quisquam virorum] Propter proscriptionem, & in qua triumuiri profusiores erant.[Aspirauit] Fauit, quoniam non aliter illa causam egit, quàm si præsens pater sibi omnia dictasset. Hæreditas, quòd filia patris eloquentiam iure hæreditario consecuta videretur.

ASCEN. HOrtensia vero filia Q.Hortensij cum ordo matronarum esset ornatus à triumuiris]Forte ad hoc credatis,vt tributa exigerent,graui tributo,nec quisquam virorum auderet accommodare eis.s. matronis patrocinium .i. officium defensoris,egit apud triumuiros causam matronarum, &.i.pariter constanter,& fœliciter. Enim.i.quia,facundia patris repræsentata,i.iterum præsentata ab ea impetrauit, vt maior pars pecuniæ impetratæ remitteretur his.s.matronis. [Q.Hortẽsius] Orator præclarus reuixit .i. iterum viuere cœpit cum muliebri stirpe.s.in filia sua, eius facundiam repræsentate, & aspirauit.i.vim oratoriam afflauit verbis filiæ cuius viri,si posteri .i. postea nati sexus virilis voluissent sequi tanta hæreditas eloquentiæ Hortensianæ non esset abscissa.i.finita, & extincta,vt membrum à corpore suo abscissum viuum, actione filia quia post eam non apparuit.

DE QVAESTIONIBVS. Cap. IIII.

DE M. AGRII SERVO.

ATQVE, vt omnes iudiciorum numeros exequamur, quæstiones, quibus aut creditum non est, aut temere habita fides est, referamus. M. Agrij argentarij seruus. Alexandrum Titi Fannij seruum occidisse insimulatus est, eoque nomine tortus à domino, admisisse id facinus constantissime asseuerauit. Itaque Fannio deditus supplicio affectus est, paruulo deinde tempore interiectio illc, cuius de nece creditum erat, domum redijt.

OLIV. ATque, vt omnes iudiciorum] Satis concine à superioribus transit ad quæstiones. Neque enim à foro,vel à iudicijs digreditur,nam quæstiones,vt ait Vlpianus,intelligere debemus, tormentorum corporis dolores ad eruendam veritatem,Marcellus vero accepit quæstionem,non tormenta tantum,sed omnem inquisitionem,& defensionem mortis.[Numeros]Quia quæstio pars est iudiciorum. [Quibus aut creditum]Vtriusque patris subijcit,exempla . [M. Agrij Argentarij] Cum seruus cuiusdam argentarij falso esset accusatus, quòd seruum T.Fannij cuiusdam occidisset,seruus argentarij deditus est supplicio afficiendus Fannio,quod habitus in tormentis à domino se cædijs auctorem indubitanter affirmasset. Lege enim cautum erat, vt serui noxæ dederentur, erat autem hæc pœna seruorum, quos domini malebant ad pœnam tradere,quam præstare maleficium,quod illi admisissent. [Eo nomine]Ea causa.[Asseuerauit]Asseuerare est vim animi, more rumq; inter probationes admiscere.[Ille]Seruus Fannij.

ASCEN. AAtque,vt exequamur omnes numeros].i.partes, aut species iudiciorum referamus quæstiones .i. inquisitione per torturas,aut testes quibus,aut non est creditum, aut fides est habita temere.i.inconsiderate non habita ratione. [Metel. &c.]Seruus M. Agrij Arg. insimulatus .i. accusatus per delationem,occidisse seruum T.Fannij Alex.s. nomine, & tortus eo nomine.i. ea ratione à domino nescio,an ociosi, an à suo credam potius à domino occisi asseuerauit constantissime, qui etiam postea quàm solus esset vinculis supra se admisisse id facinus.i.occidisse,seruum Fannij itaque.i. ipse deditus.i. potestatem datus Fannio, affectus est supplicio, deinde paruulo tempore interiectio ille,de cuius nec erat creditum, videlicet Alex.seruus Fannij redijt domum.

DE ALEXANDRO SERVO Fannio.

COntra Fannij seruus Alexander,cum in hanc suspicionem C.Fl. equitis Romani ociosi venisset septies tortus, pernegauit ei se culpæ affinem fuisset, sed perinde, atq; confessus & à iudicibus damnatus & à L. Calpurnio triumuiro in crucem actus est.

OLIV. COntra Fannij seruus]Vide quanta sit dissimilitudo morum ille impatientia doloris extra noxam positus confessus est delictum,quo à se non erat,admissum,hic aut Alex. seruus, qui venerat in suspicionem occisum esse à seruo Argentarij, nullo supplicio peruinci potuit, vt fateretur delictum, quamuis obstinatione iudicis mortem non effugerit. [Perinde atq;] Tanquam.[Affinem].i.vicinum.

ASCEN. COntra].i.econtrario Alex. seruus Fannij cum venisset in suspicionem C.Flacci equitis Romani occisi .i.quòd ab eo occisus esset, tortus septies pernegauit.i. constanter ad finem vsque negauit,se fuisse affinem.i. vicinum, aut attinentem ei culpæ, sed perinde atque.i. tanquam esset confessus & .i.simul damnatus est à iudicibus,& actus est in crucem à Lucio Calpurnio triumuiro.

DE PHILIPPO FVLVIO Flaccho Seruo.

ITem Fuluio Flacco causam dicente, Philippus seruus eius,in quo tota quæstio nitebatur, octies tortus nullũ omnino verbum,quo dominus perstringeretur, emisit, & tamen reus damnatus est,cum certius argumentum innocentiæ vnus octies tortus exhiberet, quàm octo semel torti præbuissent.

OLIV. ITem Fuluio Tlacco] Lælius accusauit L.Flac.Cic.defendit, capita accusationis hæc fuerunt. Primo,quòd classis nomine pecuniam ciuitatibus imperasset. Secundo quòd dragmas ccvj. æmonenses dedissent, id quod Asclepiades legatos dixerat.

xerat. Tertiò, quòd dragmas xvj. accepisset, quas Phil. & Hermolaus se dedisse dicebant. Quartò, quòd ab heraclinensibus pecuniam, quæ apud se Flacci patris sui nomine erat abstulisset. Quintò, quòd aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italiæ, & ex omnibus Prouincijs Hierosolymam exportati solitum, in se dicto sanxisset, ne ex Asia exportari liceret. Sextò, quòd falcidius taleta quinquaginta se Flacco dedisse dicebat.

ASCEN. Item Fuluio Flacco] Causam dicente]. i. de crimine purgante, Phil. seruus eius, in quo tota quæstio nitebatur, tortus. idest torturæ adhibitus octies, nullum omnino verbum emisit, quo dominus. i. eius perstringeretur. i. conuiceretur, & tamen reus. s. dominus damnatus est, cum vnus tortus octies exhiberet certius argumentum innocentiæ, quam octo simul torti præbuissent, quia vero similius est octo semel torqueri sine confessione, quam vnum octies.

DE TESTIBVS. Cap. V.

DE CN. ET Q. SERVILIIS, Q. ET L. Metellis.

* Cic. pro M. Fôteio. *SEQVITVR, vt * ad testes pertinentia exempla commemorem. Cn. & Q. Seruilijs Cepionibus ijsdem parentibus natis, & per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem prouectis: item fratribus Metellis Quinto & Lucio consularibus, & censorijs, altero etiam triumphali in Q. Pompeium Aufidium repetundarum rerum acerrimi dicentibus testimonium, non abrogata fides absoluto Pompeio, sed ne potentia inimicum oppressisse viderentur, occursum est.*

OLIV. Sequitur vt ad testes] A quæstionibus reorum transit ad testes, subijciens exempla eorum qui testimonium dixere. est autem ordo vsque eum locum, non abrogata fides, &c. [Hoc autem exemplum pertinet ad moderationem iudiciû, qui absoluerunt.]. Q. Pomp. repetundarum rerum optimis, & præstantissimis viris aduersus illum testimonium dicentibus, idque fecerunt ne in gratiam inimicorum Pomp. damnatus videretur. [Ijsdē parentibus natis] Et per omnes gradus ostendit quantæ auctoritatis fuerunt testes. [Item fratribus Metellis] Plin. lib. 6. nat. hist. pulcherrima scribit de Metellis, vbi de felicitate loquitur. [Abrogata] Abrogantur, qui cum sui iuris sunt in alienam partem sese tradunt, eiusque rei ipsi auctores sunt, est quoque abrogare infirmare. teste Festo. [Absoluto] Non quòd mereretur absolutionem, sed ne potentia inimicorum, & testium, damnatur videretur. [Occursum est] Raro impersonale verbum passiuæ vocis reperitur cum ablatiuo casu ante se præterea maluit dicere, occursum est quam obuiatum est, nam vix apud idoneos inuenio obuio verbum cum alias dicatur, eo obuius obuiamque quanquam Laur. Val. asserit obuio quoque verbum in vsu esse.

Pomp. absolutus.

Abrogare

ASCEN. Sequitur, vt commemorem exempla pertinentia ad testes] Et hæc pro præfatione mox subdens ait exemplū, repetendus est autem ordo ab vltimo verbo. [Fides non est abrogata, sed occursum est] idest restitutum C. & Q. Seruilijs Cœpionibus natis ijsdem parentibus prouectis per omnes gradus honorum ad summam amplitudinem. [Item]. i. similiter occursum est fratribus Metellis videlicet Q. & Lucio consularibus, & censorijs. idest qui consulatum, & censuram gesserant, alterum sup. fratrum videlicet [Qui triumphali]. idest qui triumpharat, dicentibus acerrime testimoniū, in. i. contra. [Q. Pom. Aufidium rerum repetundarum] idest de repetendis. i. pecunijs Prouincialibus ablatis, non inquam fides est abrogata, Pomp. sup. existente absoluto, quia non est absolutus Pomp. tanquam illorum fides esset inualida, sed occursum est, ipsis ne ipsi viderentur oppressisse inimicum. s. Potentia. s. sua, aut ne potentia eorum videretur oppressisse inimicum, &c.

DE MARCO ÆMILIO SCAVRO.

* Cic. pro M. Fôteio. *Marcus * etiam Aemilius Scaurus Princeps Senatus C. Memmium repetundarum reum districto testimonio insecutus est. Item C. Flauium eadem lege accusatum testis procidit nam * C. Norbanum maiestatis crimine publicæ subiectum quæstioni ex professo opprimere conatus est: nec tamen aut auctoritate, qua plurimum pollebat, aut religione, de qua nemo dubitabat, quenquam illorum affligere potuit.*

* Cic. li. 2. de Orat.

OLIV. Marcus etiam Æmilius Scaurus] Memium & Flauium repetundarum reos ex Asia, vt conijcitur, diuersis temporibus postulauit Scaurus fuit autem, vt Plinius orator tradidit nobilis pauper, patricius quidem, sed patrem habuerit carbonariam exercentem, postea tamen ad summum dignitatis fastigium euasit. [Districto] idest vehementi, & armato. Translatio est sumpta à gladiatore, qui aduersarium nudato gladio inuadit. [Eadem lege] Repetundarum. [Nam C. Norbanum maiestatis reum] Hic missos à Sylla legatos, qui de pace agerent, consul violauerat, idem proscriptus in vrbe Rhodo, cum comprehenderetur seipsum occidit.

Scau. testis contra Flauium.

ASCEN. Marcus autem Æmilius Scaurus Princeps Senatus, insecutus est districto] idest quasi nudato gladio vibratio. [C. Memium reum.] idest accusatum sup. crimine repetundarum. s. pecuniarum Prouincialibus ablatarum. [Item] Aut idē testis proscidit. i. quantum in ipso fuit, cuiuentium cœtu abscidit C. Flauium accusatum eadem lege. s. repetundarū. [Nā conatus est opprimere ex professo C. Norbanum subiectum publicæ quæstioni] idest inquisitioni criminei. i. ob crimen, aut de crimine maiestatis. s. affectate, nec tamen potuit affligere. idest ad condemnationem perducere, quenquam illorum, aut auctoritate, qua pollebat. idest poterat plurimum, aut religione. idest integritate conscientiæ ob metum Deorum de qua nemo dubitat. Quid ergo inquies obstitit? quod & alijs nimia videlicet potentia.

DE LVCIO CRASSO.

* Cic. pro M. Fôteio. *Lucius quoque * Crassus tantus apud iudices, quantus apud P. C. Aemilius Scaurus, nanque eorum suffragia robustissimis, & felicissimis, & eloquentiæ stipendijs regebat, eratque sic fori, vt ille curiæ Princeps, cum vehementissimum testimonij fulmen in M. Marcellum reum inieciſset, impetu grauis, exitu vanus apparuit.*

OLIV. Lucius quoque Crassus] Non minoris erat L. Crassus æstimationis apud iudices, quàm apud Senatores Æmilius Scaurus, sed eorum postulationes parum valuere, in M. enim Marcellum repetundarum reum ex Græcia videlicet Achaia. Vt conijcitur, L. Crassus testimonium inijcerat, & nihil tamē illi nocere potuit. nam à iudicibus dimissus est.

ASCEN. Lucius quoque Crassus] Ens sup. tantus apud iudices. i. in foro iudiciali, quātus sup. erat. C. Æmilius Scaurus apud patres. i. in curia senatoria (nanq; ipse regebat suffragia. idest voces, aut vota eorum. i. iudicium in foro, robustissimis, & felicissimis stipendijs. idest mercede, aut militia, & exercitio eloquentiæ. s. suæ eratque sic princeps fori vt ille. s. Scauri erat princeps curæ. scilicet Senatus) cum iniecissent vehementissimum fulmen testimonij in M. Marcellum reum. s. repetundarum, more superiorem, apparuit grauis impetu. idest in primo assaltu, sed sup. vanus. idest futilis, aut inanis, & mendax exitu, quia ipso repulso absolutus est reus.

DE Q. METELLO PIO, L. ET M. LVCVLlis Q. Hortensio, & M. Lepido.

*Age * Q. Metellus pius, L. Marcus Lucullus, Q. Hortensius, M. Lepidus, Cn. Cornelium maiestatis reū, non modo testes onerarunt, sed etiam salutem, negantes illo incolumi stare rempub. posse, deposcerunt, quæ decora ciuitatis (pudet referre) vmbone iudiciali repulsa sunt.*

* Asc. in oratione pCor. vbi Q. Catulū ponit, & L. Luccullum omittit.

OLIV. Age Q. Metellus pius] Hic homo non improbus vita habitus est, fuerat Quæstor C. Pompei deinde trib. pl. Cn. Pisone, & Publio C. Consulibus in eo magistratus ira se gessit, vt iusto pertinacior videretur. Alienatus autem à Senatu multis ex causis, quas nūc referre non attinet, sed inter cætera promulgauerat legē; qua auctoritate Senatus muniebat, ne quis nisi per populū legibus solueretur, quod antiquo quoq; more erat cautū. Itaq; in omnibus senatusconsultis, quibus aliquē solui placebat adiecerat, solitum vt ea ad populū ferretur, sed paulatim ferri erat desitum indigne ergo eā Cornelij rogationem

tionem tulerant potentissimi. Itaq; P. Seruilius globulus trib. pl. intuentus erat, qui L. Corn. obsisteret is vbi legis ferendæ dies venit, & præco subijcienti scriba legem recitare populo recepit, & scribam subijcere, & præconem pronunciare passus non est. tunc Corn. ipse codicem recitauit, quod cum improbe fieri Lucius Piso vehementer quæreretur, contra tribunitiam intercessionem graui conuicio a populo exceptus est. Et cum illum consul, qui sibi intercedebat, manus præhendi à lictore iussisset, fracti eius fasces cuncti, lapidesque etiam, & vltima concione in consulem iacti, quo tumultu Corn. perturbatus, consilium dimisit, hanc deinde legem tametsi temperauit, tamen inuitis optimatibus eam tulit, tulit autem alias leges, quas commemorare necesse non est sequenti deinde anno M. Lepido, & Lucio Volcatio consulibus reum Cornelium duos fratres Cominij, lege Cornelia de maiestate fecerunt, apud P. Cassium prætorem, qui cum decimo die, vt mos, est non affuisset, accusatores, ante tribunal pene confecti sunt. Renouata deinde actio est, dicentibus in eum testimonia infestis principibus ciuitatis, qui se vidisse dicerent, cum Cornelius codicem in tribunatum pro rostris recitaret nemo ante Cornelium fuisse æstimaretur, volebant videri se iudicare eam rem magnopere ad crimen minutæ maiestatis tribunitię pertinere, cum prope toleretur intercessio, si id tribunis permitteretur, iudicium id exercuit, Q. Gallus prætor, Cic. quatriduũ defendit, vt ipse significat. [Maiestatis reum] Quòd legem tulissent intercedente tribunitia potestas lęsa videbatur. [Quæ dedecora ciuitatis] Quòd tantis viris creditum nõ sit. [Vmbone iudiciali] Impetu, & violentia iudicij, & est translatio sumpta à militibus, qui pugnantes alius alium vmbone propulsant, est autẽ vmbo media pars scuti, quasi vmbilicus.

ASCEN. Age (adhortandi vox ad fastidium vitandum apta) Q. Metellus Pius, & L. Marcus Luculli Q. Hor. & M. Lepidus non onerarunt tantummodo. s. pondere suæ auctoritatis, Cn. Corn. rerum maiestatis. s. affectatæ. [Testes] idest existentes testes contra eum producti, sed etiam deposcerunt. i. exegerũt. ab eo salutem, idest vitam, negantes remp. posse stare, illo superstite incolumi. [Qua] idest ò qualia decora, aut qui viri cum essent decora. idest culmina, & ornamenta præcipua ciuitas. s. Rom. repulsa sunt, i. reiecta vmbone iudiciali. i. clypeo, & protectione iudicium (pudet referre) idest quam rem cum pudore referro, quòd scilicet tanti viri reiecti sint.

DE M. CICERONE.

* Cic. li. 1. ad Att. & Plu. in Ci.

*Quid * M. Cicero forensi militia summos honores, amplissimumque dignitatis locum adeptus, nonne in ipsius eloquentiæ suæ castris testis abiectus est? dum P. Clodium Romæ apud se fuisse iurauit, illo sacrilegium, & flagitium vno argumento absentiæ tuente, siquidem iudices Clodium incesti crimine, quàm Ciceronem infamia periurij liberare maluerunt.*

OLIV. Quid M. Cicero] Cum in domo Cæsaris eo anno Pontificis Max. bonæ deæ sacra celebrarentur, quibus nulli viro inter esse licebat P. Clodius Appij filius Pomp. Cæsaris vxoris amore correptus, sub habitu muliebri ædes introiuit, & sacra violauit, qui cognitus per manus seruulæ seruatus, & eductus est. Cic. ad Att. lib. 4. epist. 7. cuius principium est, & mea sponte P. inquit Claudium Appi filium te credo audiuisse cum veste mulieris deprehensum domi C. Cæsaris cum sacrificium pro populo fieret, eumque per manus seruulæ seruatum, & eductum, reum esse insigni infamia, quod te moleste ferre certo scio. Itaque sacrilegij postulatus vno se argumento tuebatur, eo die Rom. non fuisse, quo sacra celebrata fuerant, &c. Cic. aduersus hunc testis adductus iureiurando affirmauit, eo die Clodium, & Rom. & apud se fuisse tanti viri testimonium facile reum opprimere poterat, & debebat, nisi iudices pecunia corrupti maluissent Cic. infamia, quàm Clodium sacrilegio damnare. De hoc iudices pecunia corruptos fuisse, idque multis in locis, sed ibi in primis, nam & illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse, missus est sanguinis inuidiæ siue dolore, atque etiam hoc magis, quòd omnes illi fautores illius flagitij, rem manifestã illam ademptam esse a iudicibus confitentur. aliquanto superius dixerat Cic. Nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur, me vero teste producto, credo te exclamationem Clodij aduocatorum audisse. rursus paulò inferius in eadem epist. 15. Iudices ita fortes tum fuerunt in summo & posito periculo, vt perire maluerint, quàm perdere omnia xxxj. fuerunt, quos fames magis quàm fama commouerit, hic plane corrupto ostendit. [Forensi militia] Ex execratione forensi. [Summos honore] Præturam consulatum, auguratum. hos enim omnes cõsecutus est Cic. Seru. ad ipsum Cic. in consolatione de obitu filiæ, illam quandiu opus fuerat vixisse, vna cum rep. fuisse te patrem suum prætorem, cõsulem, augurem vidisse, [Amplissimum dignitatis hoc locum] Senatoriam dignitatem, nam in senatu auctoritate plurimum valuit Cic. [In ipsis castris eloquentiæ] idest in foro vbi causæ sola eloquentiæ defendebantur forum igitur appellat castra eloquentiæ, & in translatione persistit, quia dixerat forensi militia. [Sacrilegium] Quia sacra bonæ deæ adire non dubitauit, quibus adesse nefas erat viro. [Flagitium incestum] Nam vt dixi propter Pompeiam Cæs. vxorem adijt sacra. [Quamobrem] Et à Cæs. Pompeia repudiata fuit cuius rei meminit Suetonius in vita Cæs. dicit enim in Corn. locum Pompeiã duxit Q. Pompeij filiam L. Syllæ neptem, cum qua deinde diuortium fecit, adulteram opinatus à P. Clodium inter publicas ceremonias penetrauisse ad eam muliebri veste tam constans fama erat, vt Senatus quæstionem de pollutis sacris decreuit. [Incesti] Rectè, quia loco sacro, vel incesti etiam de sororibus possumus intelligere, nam duas violasse suspicio erat. Pompeia Cę. vxor.

ASCEN. Quid P. fecit, aut passus est (aut potius sit modus procedendi) M. Cic. adeptus militia, & idest disceptatione, aut certatione forensi. idest in foro iudiciali, & summos honores, & amplissimum locum dignitatis, nonne abiectus est. i. reprobatus testis in amplissimis castris eloquentiæ hoc est ipso foro? q. d. etiam vtpote cum iurauit P. Clodium fuisse apud se Romæ illo. s. Clodio tuente. i. defendente, & inficiente, & sacrilegium, & flagitium, idest incestum, dum sacra bonæ deæ fierent à se tentatum vno argumento absentiæ, si quidem. i. quonia iudices maluerint (quia corrupti pecunia, quod ideo non dicit, quia eius criminis comprobatio in Cesaris quodãmodo contumeliam redundaret) liberare Clodium crimine incesti, quàm Ciceronem infamia periurij, quàm reprobando eius iusiurandum manifeste intulere, aliter enim ipsi peierassent inique iudicando secundum reum conuictum.

DE P. SERVILIO CONSVLARI.

* De hoc Seruilio Cic. Ver. 3. & 5. Liu. li. 90. Flor. lib. 3. c. 6. Eutr. li. 5. & Rufus.

*Tot eleuatis * testibus, vnum, cuius noua ratione iudicium ingressa auctoritas confirmata est, referam. P. Seruilius consularis, censorius triumphalis, qui maiorum suorum titulis Isaurici cognomen adiecit, cum forum præteriens testes in reum dari vidisset, loco testis constitit, ac per summam inter patronorum pariter & accusatorum admirationem sic orsus: Hunc ego iudices, qui causam dicit, cuias sit, aut quam vitam egerit, quamque merito, vel iniuria accusetur, ignoro, illud tantum scio, cum occurrisset mihi Laurentina via iter facienti, admodum angusto loco equo descendere noluisse, quod an aliquid ad religionem nostram pertineat, ipsi æstimabitis, ego id supprimendum non putaui. Iudices reum, vix auditis cæteris testibus, damnauerunt. valuit enim apud eos tum amplitudo viri, tum grauis neglectæ dignitatis eius indignatio, eumque qui venerari principes nesciret, in quodlibet facinus procursurum crediderunt.*

OLIV. Tot eleuatis] Seruilius Isauricis testimonium dixit in reum, qui sibi occurrerat angusto loco, & honoris gratia equo non descenderat, quo nomine damnatus est. hic P. Seruilius Isauricus missus aduersus Piratas, qui proximum mare Cretam interatque Cyrenas, Pyreum, & Achaiam, sinumque maleum latrocinabantur, non incruenta victoria superauit, nec mari submouisse contentus, validissimas vrbes eorum, & diutina præda abundantes Phalesin, & Olympon euertit. Isauronque ipsam arcem Ciliciæ, vnde consecutus est sibi magni laboris Isauricis cognomen adæquaint. dictus Isauricis, quòd Isauros in Cilicia domuerit. [Tot eleuatis] Leuibus, & vanis testibus factis. [Triumphalis] Quia de Piratis triumphauit. [Per summam admiratione] Admirabantur omnes accusatores, & patroni, quòd vir tantus in testimonium non vocatus, testis accessisset. [Quam vitam] Quàm rationem Virg. Inueni germana viam, gratare sorori. [Angusto loco] Arcto loco, qui duos equos non admitteret, ergo

ergo hic nec de via cessit, nec equo desiluit, nam principibus ciuitatis, qui honore digni censebantur honoris gratia ab inferioribus equo descendebatur, caput aperiebatur & de semita credebatur, quòd honoris genus senectuti in primis dabatur, Sen. epist. lxx. Si consulem video, aut prætorem, omnia, quibus honor haberi solet, faciem, equo desiliam, caput ad aperiam, semita cedam [Religionem] Iustitiam, est enim religio pars iustitiæ.

ASCEN. TOt testibus eleuatis].i. non sat ponderis habuisse iudicatis, & ideo reiectis sicut æs in bilancem eleuatum reijcitur, ego referam, vnum .s. testem cuius auctoritas ingressa iudicium.i. concilium iudicium, nouam .i. insolita ratione.i. via, & forma est confirmasti.i. comprobata.i. stabilita. P. Seru. supra vir consularis, censorius, triumphalis, quia consul censor, & triumphator fuerat, qui adiecit cognomen Isaurici titulis maiorum suorum, quia Isauron in Cilicia deuicit, cum præteriens forum.s. iudiciale, vidisse teste dari .i. adhiberi.i. contra reum.s. quendam sibi inuisum constitit .i. mansit stans loco testis, vt etiam in eum quasi testis daretur, ac orsus est sic.i. incepit sic loqui inter summam admirationem patronû, idest defensorum, & accusatorum.s. rei O Iudices (verba Seruij) ego ignoro cuias sitis supra qui causam dicit .i. se defendit, aut quam.i. qualem vitam egerit, quamque.i. quantum me rito, vel iniuria accusetur, scio tantum illud, cum ipse occurrisset supra eum noluisse descendere equo. [Quod].i. factum eius an pertineat aliquid ad religionem nostram.i. obseruatio maiestatis nostræ vos æstimabitis.i censebitis, aut existimabitis.i. iudicabitis, ego putaui, id non supprimendum.i. tacendum. Iudices damnauerunt reum, cæteris testibus vix auditis. Enim pro quia, tum.i. simul amplitudo viri, tum .i. simul indignatio dignitati eius, neglecte valuit multum apud eos videlicet iudices, & crediderunt eum, qui nesciret venerari principes, pro cursurum.i. talem, qui facile procurrat in quolibet facinus.

QVI QVAE IN ALIIS VINDICARVNT, ipsi commiserunt. Cap. VI.

DE C. LICINIO HOPLOMACHO.

NEc illos quidem latere patiamur, qui quæ in alijs vindicarunt, ipsi commiserunt. C. Licinius cognomine Hoplomachus, à Prætore postulauit, vt patri suo bonis tanquam ea dissipanti interdiceretur: & quidem quòd petierat impetrauit, sed ipse paruo postea tempore mortuo sane, ampla ab eo relicta latifundia festinanter consumpsit. Dignus hac vicissitudine pœnæ fuit, quoniam hæreditate absumere, quàm hæredem maluit tollere.

OLIV. NEc illos] De his quoque dicendum est, qui quod in alijs damnarunt, ipsi commiserunt. C. Licinius patrem prodiguum habuit. petijt igitur à iudicibus, vt bonis interdiceretur, quo facto cum bonorum administrationem suscepisset, adeo luxuriose viuere cœpit extincto patre, vt patrimonium, breui consumpserit, dignus profecto qui non bonis, sed spiritu interdiceretur, cum patrem hærede sustinere noluerit. [Hoplomachus] Interpretatur armis pugnans fuit autem à nomine longe dissentiens, quia non armis, sed dentibus pugnauit. [Bonis] Inter vsitata constructio huic interdicit aqua & igni. [Hac uicissitudine] Alternatione, vt quemadmodum ipse patrem, sic eum administratione rei domesticæ priuaret. [Hæredem tollere] Educare noluit hæredem quenquam, quia bona consumando hæredes habere non potuit.

ASCEN. NEc,] Idest ne, & ne quidem.i. non etiam, aut non saltem patiamur illos latere.i. in occulto esse, qui ipsi commiserunt ea, quæ iudicauerunt in alijs. [Tantum præfatus addit exemplum C. Liu. [Hoplomachus].i. armis pugnans cognomine postulauit à prætore, vt interdiceretur patri suo bonis.i. vsu bonorum, tanquam dissipanti ea, & quidem.i. etiam impetrauit.s. à prætore quod petierat, qui parti datus est curator. sed sene paruo tempore post mortuo, ipse festinanter côsumpsit latifundia.i ampla fundos, & lata, arua, relicta ab eo.s. sene patre. [Ipse] Sup. fuit dignus hac vicissitudine penæ, quoniam maluit absumere hæreditate, quàm tolere.i. educare (vt in Adria Terentij. Quidquid peperisset decreuerunt tolere] hæredes quod si habuisset forte ab illis ei bonis inter dictum fuisset, sed grauius malû passus est, q.a mendicus mortuus est.

DE CAIO MARIO.

*CAius * autem Marius, cum magnum & salutarem reipub. ciuem in L. Saturnino opprimendo egisset, à quo in modo vexilli pileum seruituti, ad arma capienda ostentatum erat. L. Syllæ cum exercitu in vrbem irrumpente, ad auxilium seruorum pileo sublato confugit. Itaq; dum facinus quod punierat, imitatur, * alterium Marium, à quo affligeretur, inuenit.* *Cic. pro C. Rab. & Liu. li. 69. *Plut. in Mario.

OLIV. CAius autem Marius] Dictum est in cap. de fortitudine, quo pacto Marius, qui primo nobilitati vehementer infensus Appuleium Saturnium Gracchanas leges suscitantem suis opibus iuuit, mutata sententia auctore Scauro illum è foro eiecit, & in capitolium fugere coegit, quem prosecutus cû ille proposito pileo seruos ad arma spe libertatis conuocaret, capitolium inuasit & abruptis fistulis illum in deditionem venire coegit, qui cum pœnitentiæ per legatos fidem fecisset inde indigressus cum ducibus factionis receptus est in curiã, vbi facta in eum eruptione populus eum fustibus, saxique coopertum, in ipsa quoq; morte lacerauit. [Marium] Igitur Saturnium oppressit, quia seruos ad arma vocabat, ipse vero paulo post ad sui opem sublato pileo spe libertatis seruos inuitauit, cum Syllam in vrbem irrumpentem cum exercitu sensit, ergo quòd in alijs correxit, ipse peccauit, & alium sui quoque peccati vindicatorem inuenit. Aduertendum est, quòd Eutropius de Mario dicit, Sylla Marium de cataprili casa extractam vinciri iussit ductumq; Transtyberim effossis membris, minutisq; cæsis trucidari ibi de M. Mario, loquitur, non de C. Mario. Nam C. Mar. vt Plin. & Cic. & Plut. & multi alij testantur voluntaria morte decessi. Nam Cic. lib. de nat. deorum, cur inquit Marius tam infeliciter septies consul domi suæ mortuus est. [Pileum] Signum libertatis, & dicimus hoc Pileum, & hic Pileus, & magis in vsu est in masculino, quanquam hic neutri inuentatur.

ASCEN. CAius autem Marius cum egisset].i. gessisset se ciuem magnum & salutarem reip. opprimento L. Saturnio, à quo .s. Saturnino. [Pileum].i. signum libertatis erat ostentatum seruituti .i. seruis ad capienda arma.s. contra dominos suos, & præpotentes ciues, in modum vexilli, confugit .s. Marius ad auxilium seruorum. [Pileo sublato.i. erecto, hoc est vocatis eis ad Pileum.i. libertatem. [L. Sylla irrumpente].i. cum irruperet in vrbem.s. Roma, contra Marium, cum exercitu. [Itaque dum immitatur facinus, quod puniuerat.] .s. in Saturnio, inuenit alterum Marium.i. Marij imitatorem, Syllam videlicet, à quo affligeretur.

DE M. LICINIO STOLONE.

*MArcus * vero Licinius Stolo, cuius beneficio plebi petenti consulatum potestas facta est, cum lege sanxisset, ne quis amplius, quàm quingenta agri iugera possideret, ipse mille comparauit, dissimulandiq; criminis gratia, dimidiam partem filio emancipauit quam ob causam à M. Popillio Lenate accusatus, primus sua lege cecidit, ac docuit nihil aliud præcipi debere, nisi quod prius quisque sibi impetrauit.* *Liu. li. 7. & Plin. de viris illus.

OLIV. MArcus vero Licinius Stolo] Plin. de viris illustribus. Fabius ambustus è duabus filiabus altera Licinio Stoloni. Alteram A. Sulp. patricio coniunge dedit, quarum plebeio cum sororem salutaret, cuius vir trib. milita consulari potestate erat fasces lictorios foribus appositos indecenter expiauit à sorore irrisa marito quæsta est, quia adiuuante socero, vt primum trib. pleb. aggressus est legem, tulit, vt alter con sul ex plebe crearetur, lex existente Appio Claudio, tamen lata est, & primus Licinius Stolo consul factus. Idem legit sanxit, ne cui viro plebeio plusquam centum iugera agri habere liceret, & ipse cum iugera centum quinquaginta haberet, altera emancipati filij nomine possideret in iudicium vocatur, primus omnium sua lege punitus est. [Cuius beneficio petendi consulatum] Eo modo, quo supra dictum est. [Sanxisset] Firmasset. [Quingenta agri iugera] Aut dissentit à Plin. Val. aut mendosus est codex meus, nam centum tantummodo legi. [Emancipauit] Per emancipationem dedit finxit, enim à se filium emancipasse, vt agri iugera posset iure possideret, nec contra quàm ipse tulerat legem fecisse videretur, quod illi parum valuit, nam in ius à Popilio Lenate vocatus sua ipsius

ſtus lege damnatus eſt.[Ac docuit]Exemplum ſtatuit alijs nõ eſſe cupiendum.[Præcipiendum]Quod non prius ſeruare intenderit,qui præceperit.

ASCEN. MArcus vero Licinius Stolo, cuius beneficio poteſtas,] Ideſt facultas petendi conſulatum eſt facta plebi, cum ſanxiſſe.i.ſanctæ conſtituiſſet, lege.ſ. lata, ne quis poſſideret amplius, quàm quinquaginta iugera agri, ipſe comparauit mille.ſ.iugera agri, & emancipauit .i. extra poteſtatem ſuam dedi filio dimidiam partem.i.altera quingenta iugera, gratia criminis diſſimulandi,ob quam cauſam accuſatus à M. Popilio Lenate,cecidit primus lege ſua.i.à ſe lata,ac docuit.ſ.exemplo de ſumpto,nihil aliud debere præcipi, niſi quod quiſque imperauit prius ſibi.

DE Q. VARIO TRIBVNO.

* Cic. in Brut. hic i.3.c.7. & lib.9.c.2.

*QVintus * autem Varius, propter obſcurum ius ciuitatis Hybrida cognominatus, trib.pleb.legem aduerſus interceſſionem collegarum prorogauit: qua iubebat quæri, quorum dolo malo ſocij ad arma ire coacti eſſent, magna cum clade reip. ſociale enim prius, deinde ciuile bellum excitauit. ſed dum ante peſtiferum trib.pl. quàm certum ciuem agit ſua lex eum domeſticis laqueis conſtrictum abſumpſit.*

OLIV. QVintus autem Varius Hybrida] Hic eſt, qui legem tulit, vt quæreretur de his,quorum opere, & conſilio ſocij contra P.R.arma ſumpſiſſent qua lege Q.Cepioni gratificãs, M.Scaurum concitati belli crimine apud ſe adeſſe iuſſit. Hybrida quaſi contumelia vocatus, ſua ipſius lege damnatus dũ enim ſeuerius agit in eos, qui auctores fuerant concitandi belli, bellum ipſe non modo ſociale, ſed etiam ciuile ſuſcitauit,& hoc modo dum ſeditionem concitat, lege opprimitur. [Hybrida]Contumelioſus,ſiue contumelia ſenatus,nã ὕβρις, contumelia dicitur. [Aduerſus collegarum interceſſionem] Interceſſerunt collegæ,hoc eſt alij tribuni, ne reip.pernicioſa lex ferretur, ea tamen tulit aduerſus collegarum interceſſionem,& ita ſeditionem, & bellum excitauit. [Magna cum clade reip.] Quia ſocij rurſus arma ſumpſerunt, & inter ſe ciues peſtifera ſeditione laborarunt. [Sociale] Bellum ſociorum, quod periculoſiſſimum fuit tandem Pompeius Strabo ſedauit.[Quàm certum ciuem]Quia Veronenſis iſte fuit,ideo dicit prius ſe tribunum peſtiferum,quàm certum ciuem egiſſe. [Domeſtici laqueis conſtrictum] Quia ſua lege damnatus,pœnas dedit,quas debuit.

ASCEN. QVintus autem Varius cognominatus Hybrida] .i. miſto ſanguine contumelioſe natus,propter obſcurum ius ciuitatis,quia dubium erat, an deberet cenſeri ciuis Rom. trib. pl.i.cum eſſet trib.pl.prorogauit.i. promulgauit, facta prius rogatione legem aduerſus interceſſionem collegarum,hoc eſt licet collegæ intercederent.i.auctoritatem ſuam opponerent, qua.ſ.legere iubebat,quæ.i.inquiri, quorum dolo malo.i.fraude ſocij.ſ.nominis Latini eſſent coacti ire ad arma iubebat di., co cum magna clade reip.quia ipſe excitauit prius bellum ſociale,deinde ciuile.[Sed dum agit].i. gerit ſe ante trib. pl. peſtiferum.i.pernicioſum reip.quam ciuem certum,lex ſua,ideſt quam ipſe tulit,abſumpſit eum conſtrictum,laqueis domeſticis.i.domi illi paratis forte in alios.

THEO. PRopter obſcurum ius ciuitatis] Quia non conſtabat, quo iure ciuis eſſet,inde Valer.infra ſtatim. Ante peſtiferum trib.pl.quàm certum ciuem agit.

DE STVDIO, ET INDVSTRIA. Cap. VII.

QVID ceſſo vires induſtriæ commemorare? cuius alacri ſpiritu militiæ ſtipendia roborentur, forenſis gloria accenditur, fido ſinu cuncta ſtudia recepta nutriuntur, quidquid animo, quidquid manu, quidquid lingua admirabile eſt, ad cumulum laudis perducitur, quæ perfectiſſima ſit virtus,duramento ſui confirmatur.

OLIV. QVid ceſſo vires] Dicturus de ſtudio, & induſtria virtutem vtramq; breui præfatione commendat, quòd harũ viribus tam militiæ, quàm fori diſciplina confirmatur, cuncta ſtudia fouentur, & quæ per ſe clara ſunt illuſtriora redduntur, deniq; virtus ex omni parte perfecta comprobatur, inter ſtudium vero,& induſtria hoc intereſt quòd ſtudio, diſcimus,induſtria exercemus[Militiæ ſtipendia]Sine induſtria militaris diſciplina nihil valet. [Forenſi gloria] Eloquentia quæ cauſæ aguntur in foro[Fido ſinu] A nimo,& pectore concepta,& eſt translatio ſumpta à matribus,quæ filiolos ſinu geſtare conſueuerunt. [Animo] Quod diſcitur, & cogitatur. [Manu]Qua operamur.[Lingua] Quia pronunciamus,& peroramur. [Duramento ſui confirmat] Nam hoc ipſum induſtria vocatur,quia durat,& ſeipſam ſuſtentat,nullius adminiculo indigens. Studium induſtria differẽtia.

ASCEN. QVid] .i. ad quid ceſſo commemorare vires induſtriæ .ſ. innatæ grauitatis, & ingenioſitatis,cuius ſpiritu alacri ſtipendia militiæ roborantur.i.ſtabiliuntur, gloria forenſis.ſ. ſeſe in foro cauſarum exercitantium accenditur,cuncta ſtudia recepta fido ſinu.ſ.induſtriæ, nutriuntur.i.aluntur ab ea, & quidquid admirabile eſt animo .i. dum ab animo vt quidquid manu,quidquid lingua.i.ſiue in corde,ſiue facto, ſiue in dicto,perducitur ad cumulum laudis,repete alacri ſpiritu induſtriæ,quæ cum ſit virtus perfectiſſima,confirmatur.i.ſtabilitur duramento ſui.i.ſolidamento ſibi à ſe facto.

DE CATONE SVPERIORE.

*CAto * Sextum & octogeſimum annum agens.dum in rep.tuenda iuuenili animo perſtat,ab inimicis capitali crimine accuſatus, cauſam ſuam egit, neque aut memoriam eius quiſquam tardiorem, * aut firmitatem lateris vlla ex parte quaſſatam, aut hos hæſitatione impeditum, animaduertit: quia ſcilicet omnia iſta in ſtatu ſuo æquali, ac perpetua induſtria continebat: * quin, etiam in ipſo diutiſſimæ actæ vitæ fine diſertiſſimi oratoris Galbæ accuſationi, defenſionem ſuam pro Hiſpania oppoſuit, * Idem Græcis literis erudiri concupiuit: quàm ſero, inde æſtimemus, quòd etiam Latinas penè iam ſenex didicit: * eamque eloquentia magnum iam gloriam partam haberet, id egit, vt iuris ciuilis quoque eſſet peritiſſimus.*

* Quoties accuſatus. Plin.lib.7. c.27.
* Cic. de ſeneƈt.
* Hoc li.1. cap.1.
* Cic. de ſen.& li.2. Acad. quæſtio.
* Cic. li.1. de orat.

OLIV. CAto Sextum] M.Por.Cato capitali crimine accuſatus,hic conſul Celtiberos domuit, & ne rebellare poſſent literas, ad ſingulas ciuitates miſit, vt muros diruerent, cum vna vnaquæque ſibi ſoli imperari putaret fecerunt, ipſe cum laudem mereretur, vbi inuidis capite poſtulatus eſt, Conſtat quadragies quater fuiſſe accuſatum, & ſemper glorioſe abſolutum,hanc autem vltimam cauſam fuiſſe coniicimus, quã octogenarius dixit. cum ſumma laude, & quaſi admiratione, quòd in ætate memoria tanta, laterumque firmitate, & pronunciatione valeret, vt in nulla parte deficeret, cuius oratio tantam vim habui, vt non ſolum ſe tutaretur, ſed accuſatorem quoque Galbam reum cum ſummo periculo redderet, eam poſtmodum orationem in annalibus ſuis inſeruit, Plin.nat.hiſto. libro 7. de Catone. Cæteris inquit virtutum generibus varij, & multi fuere præſtantes, Cato primus Portiæ gentis tres ſummas in homine res præſtitiſſe exiſtimatus eſt, optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator, quæ mihi omnia etiam ſi non prius, attamen clarius fuiſſe in Scip. Æmiliano videtur. dempto præterea plurimorum odio quo Cato laborauit, itaque ſi proprium Catoni quater, & quadragies cauſam dixiſſe, neque quenquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum. [Capitali crimine] Quòd Pop.Rom.prouinciam deleuiſſet, quod erat capitale. [Neq; aut memoriam, &c.] In his omnibus vis maxima eloquentiæ conſiſtit.[Memoria] Quæ in ſenibus ſolet eſſe debilior,niſi fuerit longa,& aſſidua exercitatione confirmata, hoc eſt induſtria corroborata.[Firmitate lateris] Vt poſſet clauſulas quantumlibet longas vno ſpiritu pronunciare.[Aut os hæſitatione impeditum] Vt in proferẽdis verbis nulla tarditate, aut titubatione verteretur. [Quinetiam] Cum L. Stribonius trib.pl.rogationem retuliſſet,vt Luſitani,qui in fide P. Rom. dedita Seruilio Galba in Gallia veniſſent, in libertatem reſtituentur M. Cato acerrime ſuaſit extra oratio in annalibus eius incluſa, Q.Fuluius nobilior, & ſæpe ab eo in Senatu laceratus reſpondit pro Galba, ipſe quoque Galba etiam ſe commẽdari videbatur,complexus duos filios prætextatos,& Sulpitij filium,cuius tutor erat, ita miſerabiliter locutus eſt pro ſe,vt

Catonis virtute tres potiſſimæ.

se vt rogatio antiquaretur, extra tres orationes eius, duæ aduersus Libonem trib. pl. rogationesque eius habitæ de Lusitanis, vna Contra L. Corn. Cetegum, qui Lusitanos, prope se castra habentes cæsos fatetur, quòd cóprum habuit, equo, atque homini sine ritu immortalis per spem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. de Cat. Plin. Galbam inquit, octogenarius accusauit assiduus mallorũ. i. quòd ait Val. Galbæ actioni defensionem suam pro Hispaui, opposuit defendendo Hispaniam in qua prætor Galba remp. gesserat, ipsum Galbam accusatore reum fecit [Idem] Et illud Cat. industriæ exemplum maximum, quod eum penè senex latinas literas didicisset, græcas, iam senex discere voluerit, nec satis habuit, nisi & iuris ciuilis scientiam consecutus esset, ita vi nemini crederet, vnde natum est illud vulgare prouerb. Tarde venisti, cito proficiam.

ASCEN. Cato agens annum sextum & octogesimum, dum perstat,] Id est sine intermissione stat animo iuuenili intuenda. i. protegenda rep. accusatus ab inimicis crimine capitali, egit causam suam. i. sed defendit propria oratione, neque quisquam animaduertit, aut memoriam eius, qua dicenda complectebatur tardiorem, aut firmitatem lateris, vnde vox prodit, quassam. i. debilitatem ex vlla parte aut eos impeditum hæsitatione. i. dubitatione ob inuidiã inimicorum, aut cunctatione ob senectutem, quia. s. Cat. continebat omnia ista. s. tria iam dicta. & eorum similia in statu suo industria equali, ac perpetua. Quinetiam opposuit defensionem suam pro Hispania accusationi Galbæ oratoris disertissimi in ipso fine vitæ actæ diutissime. Idem. s. Cato cupiuit erudiri literis Græcis quam. i. quantum sero. i. tarde æstimemus. i. coniectemus. inde. i. ex eo quòd didicit etiam latinas. s literas penè iam senex. cumque habet etiam magnum gloriam partam eloquentia; ipse egit id, vt esset quoque. i. etiam peritissimus iuris. s. ciuilis.

DE INFERIORE CATONE.

*Cic. lib. 2. de fin.

Cuius mirifica proles Cato, proprior nostrę ętati, ita doctrinę cupiditate flagrauit, vt ne in curia quidem dum senatus cogitur, temperaret sibi, quo minus Græcos libros lectitaret. Qua quidem industria, ostendit, alijs tempora deesse, alios temporibus superesse.

OLIV. Cuius mirifica] Nec minor fuit Vticensis pronepotis industria, qui ne momentum quidem temporis sibi dilaberetur ocioso, Xenophontis aliorumque grecorum libros continue gestans lectitare, vel in curia, si quando dabatur ocium, dum. s. senatus cogeretur semper consueuerat, vt ostenderet alijs tempora deesse, alios superesse temporibus, turpissimum autem esse iacturam, quæ fiat per negligentiam. [Cogitur] Colligitur, congregatur. Virg. Tytire coge pecus. [Temperaret] Abstineret. Virg. Quis temperaret à lachrymis. De hoc Catone Cic. in lib. de finibus bonorum & malorum lib. 4. circa principium.

ASCEN. Cuius] s. Catonis maioris, proles. i. progenies, & propago non tamen filius sed pronepos, Cato. s. Vticensis proprior. i. vicinior nostræ ætati, flagrauit. i. arsit ita cupiditate doctrinæ, vt ne quidem. i. non saltem temperaret, sibi. i. abstineret in curia. i. senatu, dum. i. donec senatus cogitur. i. congregatur, quo minus. i. vt non lectitaret libros Græcos. Quia quidem industria. i. ostendit tempora deesse. i. non sufficeret alijs, videlicet vehementer occupatis studiosis, & alios. scilicet ociosos, & oscitantes superesse. i.. superfluos esse temporibus, quia de eis tempora nullum fructum assequuntur, nec ipsi de temporibus. vnde miror, cui non dixerit, alijs tempora superesse i. plusquam satis sit esse, quia nesciunt quid faciant de tempore. Verum si rectè æstimemus, quia vnicuiq; bene operandum est, dum tempus est, & post hanc vitam operandi tempus non erit vllum, qui tempus suum debito officio impartiunt, & impatriuerunt, indigent tempore quamuis pro ardenti grauitate sat sibi temporis non habere videantur, cum tempore de futura sint illis, qui male, aut negligenter expenderint.

DE TERENTIO VARRONE.

*Cic. li. 1. Acad. questio. & D. Aug li. 6. c. 1. de ciuit. Dei. Pli. lib. 29. c. 4.

*Terentius * autem Varro humanæ vitæ exemplo & spatio nominandus, non annis, quibus seculi tempus æquauit, quàm stylo viuacior fuit, in eodem enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum cursus extinctus est.*

OLIV. Varronis industria. Terentius autem Varro] Hic est Terent. Var. qui multa volumina scripsit, & in primis de lingua latina, quem B. Aug. reum doctorem appellat. de quo Cic. ad eundem scribens inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantes tanquam hospites cui libri quasi domum reduxerunt, vt possumus aliquando qui, & vbi essemus cognoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum tu sacrorũ iura, in sacerdotum, tu domesticam, tu publ. disciplinam, tu rerum, tu locorum re gionum, tu omnium humanarum diuinarumque genera, nomina, officia, & causas aperuisti. [Sæculi tempus] Quia ad centesimum peruenit annum, & tamen eius opera viuaciorem illum reddiderunt, quàm tot peracti anni, nam sæculum spacium dicitur centum annorum.

ASCEN. Terentius autem Varro] Doctissimus iudicatus, nominandus exemplo, & spatio vitæ humanæ. i. quantum vita humana in tali labore durare posset pro exemplo afferendus non fuit viuacior. i. diuturnior in vita annis, quibus æquauit tempus sæculi. i. spatio centum annorum quam stylo. i. scribendo, hoc est, qui non diutius vixit, quam scripsit enim pro quia. spiritus eius, & cursus egregiorum operum extinctus est in eodem lectulo, quia decubans in eo vicinus morti scriptitabat, donec spiritus redderet.

DE IVLIO DRVSO.

Cic. Tuscul. 5.

*Consimilis * perseuerantiæ Liuius Drusus, qui & ætatis viribus, & acie oculorum defectus, ius ciuile populo benignissime interpretatus est, vtilissimaque discere id cupientibus monumenta composuit, nam vt senem illum natura, & cæcum fortuna facere potuit, ita neutra interpretare valuit, ne non animo & videret, & vigeret.*

OLIV. Consimilis perseuerantiæ] Hic Liuius Drursus pater eius Drusi fuit, qui trib. pl. Latinis ciuitatem, plebi agros, equitibus curiam senatui iudicia promisit, & tantum in vrbem conflauit incendium, vt ne prima illius flamma posset sustineri, ni esse subita morte correptus, pater igitur, vir eximiæ industriæ, quanquam luminibus captus, & senio, ac viribus, & confectus, tamen P. R. quoad vixit, leges exposuit de iure ciuili monumenta composuit, vt essent illud discere volentibus, accommodata, non illi fortuna, quæ secum fecerat, non natura, quæ seni obesse potuit, quominus videret, atque vigeret. [Defectus] Destitutus, vel debilitatus. [Interpellare] Impedire. [Videre] Vt mente, & ratione colligeret, & respexit ad id quòd dixit cœcum [Vigeret] Validus esset animo, ad id quod dixit senem.

ASCEN. Consimilis, &c.] Liuius Dursus sup. fuit consimilis perseuerantiæ, quippe qui defectus. i. destitutus viribus ætatis & acie oculorum, interpretatus est benignissimè populo ius ciuile & composuit monumenta. s. sui. i. libros, aut commentaria vtilissima cupientibus discere id. s. ius ciuile. Nam natura potuit facere illum senem, & fortuna cœcum, ita neutra. i. neque natura, neque fortuna valuit interpellare. i. impedire, ne. i. vt non, & vigeret contra senium, & videret animo, contra cæcitatem oculorum.

DE P. SENATORE, ET LVCIO Pontio equite Romano.

Publius vero Senator, & Lucius Pontius eques Romanus, suis temporibus celebres causarum actores, luminibus capti, eadem industria forensia stipendia executi sunt. itaque frequentius etiam audiebantur concurrentibus alijs, quia ingenio eorum delectabantur, alys quia constantiam admirabantur, nanque alij incommodo perculsi secessum petunt, duplicant tenebras, fortuitis uoluntarias adijcientes.

OLIV. Pub. & Pōtius causarum actores. Publius vero Senator, & L. Pontius] Hic duo causidici industria prope admiranda fuisse videntur vt senes, & cæci non in lecto, vt Drusus, est in foro causas frequenter agerent, & ius ciuile cum magna populi frequentia exercerent. Multi enim quibus vis illa ingenij grata, & suauis erat nonnulli etiam illorum perseuerantia moti, ad causarum actiones, quas cæci, & senes agebant frequentes confluebant. Nec mirum, nam cum alij cæci secessus, & latebras quæ ere solebant, & malum audere malo, hi luminibus capti, & in foro, & in

& in concione ferme semper erant. [Celebres actores causarum] Clari, & illustres causidici. [Luminibus capti] Oculorû acie priuati, siue debiles oculis. Virg. Atque oculis capti fodere cubilia talpæ. [Forësio stipendia] Appellat actiones causarum. [Alij incommodo isto perculsi] Lumine priuati, quo quale malus naturæ incommodum sit, haud facile inueneris. [Fortuitis voluntarias] Cum tenebras, & obscura loca deligant, in quibus quodammodo delitescant, augent tenebras sibi à fortuna datas.

ASCEN. PVblius vero Senator, & L. Pontius eques Romanus celebres actores causarum suis temporibus, capti]i. orbati luminibus. i. visu, exercitui sunt eadem industria. s. qua priusquam cæci facti essent, stipendia. i. mercedes, & exercitia forensia. i. in foro causarum. [Itaque] i. & ita ipsi audiebantur frequentius, alij concurrentibus. s. ad audiendum, quia delectabantur ingenio eorum, alij quia admirabantur constantiam. s. in agendo. [Nanque alij] Qui perculsi incommodo, qualis est cæcitas, petunt secessum. i. secreta loca duplicant tenebras, adijcientes fortuitis. i. à fortuna illatis tenebris voluntarias, sup. tenebras, præsertim mentis.

DE PVBLIO CRASSO.

* Lib. 3. cap. 1. Quin. li. 11. c. 2.

IAm * P. *Crassus, cum in Asiam ad Aristonicum regem debellandum Consul venisset, tanta cura Græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, vt eam in quinque diuisam genera, per oẽs partes, ac numeros penitus cognosceret. Quæ res maximum ei sociorum amorem conciliauit, qua quis eorum lingua apud tribunal eius postulauerat, eadem decreta reddenti.*

OLIV. IAm P. Crassus] Hic P. Crassus, vt in cap. de fortitudine diximus, aduersus Aristonicum missus cum exercitu, & imperator, & Pontifex quod nunquam antea factum fuerat, vt dux simul exercitus, & Pontifex mitteretur, ex quo etiam credictum est rem male cessisse, attamen ea fuit industria, vt quinque Græcorum linguas breui comprehenderit, quæ res sibi plurimum contulit ad conciliandos sociorum animos. nam gratissimum erat illius, cuius dicendum esset, non aliena per interpretes, sed sua quisque lingua suum ius audiret. [Ad Aristonicum regem debellandum] Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, socij quodam, commolitionisque Rom. eiusmodi testamentum reliquit P. R. bonorum meorum hæres esto. [Addita igitur hæreditatione] Prouinciam P. R. non quidem bello, nec armis, sed quod est æquius testamenti iure retinebat, sed hanc difficile dictû est, vtrum facilius amiserit P. R. an recuperauerit. Nam Aristonicus regij sanguinis, ferox iuuenis armis prouinciam inuasit. aduersus quem primo quidem missus fuit hic P. Crassus, qui victus, & captus dum duceretur, virgam, qua equum regebat in oculum barbari vnius direxit, qui vi doloris accensus, Crassi latus sicca confodit. In quinque genera diuisa, satis constat, quinque Græcorum linguas esse, Ionicam, Doricam, Atticam, Aeolicam, & communem.

ASCEN. IAm continuatiua vox) P. Crassus cum consul venisset in Asiam ad debellandum Aristonicum regem, comprehendit animo notitiam linguæ Græcæ tanta cura, vt cognosceret penitus per omnes partes ac numeros, eam s. Græca linguam diuisam in quinque genere. s. Ionicum, Doricum, Atticum, Æolicum, & commune. Quæ res conciliauit. i. conglutinauit maximum amorem sociorum ei reddenti decreta. i. pronuncianti sententiam eadem lingua qua quis eorum. s. sociorum postulauerat. s. ius, apud tribunal eius.

DE ROSCIO.

* Cic. pro Ros. Co. me. & pro Arc. Macro. li. 3. Satur.

NE * *Roscius quidem subtrahatur scenicæ industriæ notissimum exemplum, qui nullum vnquam spectanti populo gestum, nisi quem domi meditatus fuerat ponere ausus est. Quapropter non ludicra ars Roscium, sed Roscius ludicram artem commendauit, nec vulgi tantum fauorem verumetiam principium familiaritates amplexus est. Hęc sunt attenti, & anxij, & nunquam cessatis studij prēmia, propter quæ tantorum virorum laudibus non impudenter se persona Histrionis inseruit.*

OLIV. NE Roscius] Nec Roscij quidem, prætermittenda est industria, qui meditatus semper in scenam venire consueuerat, vt nihil spectante populo gereret, hoc est gestum nullum faceret, quem non prius domi comprobasset, ex qua summa industriæ factum est, cum artem scænam plene tenuerit eam sit gloriam consecutus, vt quicunque in Histrionia excelleret, is Roscius diceretur, teste Cic. lib. 1. de oratore, vbi hunc Roscium mirifice laudat, hic non solum vulgi fauorem, sed multorum quoque principium familiaritatem iniuit, de quo Plin. libro 7. de nat. hist. excessere in hoc æuo nostro, nec modice laudis Histriones, sed libertatem suam mercati, quippe, cum iam apud maiores. [Roscius, &c.] Anniam mercasse perditur. [Scenicæ.] i. industriæ minorum, & Histrionum, qui se in scena exercebant, [Meditatus fuerat.] Exercuerat, ne quid inuenuste, ne quid inepte, ne quid incomposite æderet. hinc eius industria quãta fuerit, facile conijcitur, quod nunquam in scena fabulam egerit, quam non prius domi repræsentasset. [Ludicra ars] Plus ille artis dignitatis, quam ipse ex arte honoris sit consecutus. [Hæc sunt attenti] Laudat industriam. Valer. dicens non mediocrem ex ea fructum percipi, si fuerit, diligentissime culta, idque probat ex Roscio, qui sola industria meruit vt cum clarissimis viris commemoretur, quamuis Histrionã exercuerit. [Attenti] Et anxij studij. [Diffinitio industriæ] Quid enim aliud est industria, nisi attentum, vehemens, & assiduum in re aliqua studium. Roscius in scena clarus.

ASCEN. NE quidem]. i. non etiam, aut non saltem, cum magis videatur posse subtrahi Rosc. notissimum exemplum industriæ scenicæ. i. in scena, hoc est in actione comœdiarum, tragœdiarum, aut similiæ habitæ, subtrahatur. s. ab hoc loco, vbi industria laudatur, qui nullum. i. non vllum, non est ausus, ponere. i. præsentare vnquam populo spectanti vllum gestum, nisi quem fuerat meditatus. i. expertus domi. Quapropter ars ludicra, i. scænica, & qua ludis publicis opera dabatur, non commendauit Roscium, sed Roscius commendauit i. comprobauit, & maioris auctoritatis fecit artem ludicram. Nec Roscius amplexus est tantum fauorem vulgi, verum etiam familiaritates principum. Hæc. s. placere, & populo, & principibus. sunt prēmia studij attenti, & anxijs, & nũquam cessantis, hoc est semper vigilantis. propter quæ persona Histrionis. i. Ludij, aut Ludionis, & scænici hominis, videlicet Roscij inseruit se non impudenter. i. citra impudentiã (Non tamen id ipse fecit per se. i. per auctorem huius) sed operis laudibus tantorum, virorum, quanti sunt superiores.

EXTERNA.

DE DEMOSTHENE.

* Cic. li. 1. de or. * Q. Cic. 2. de Di. * Quint. li. 12. c. 3.

GRæca * *quoque industria, quoniam nostrę multum profuit, quem meretur fructum latina lingua recipiat. Demosthenes, cuius comemoratio nomine, maximæ eloquentiæ cõsummatio audientis animo oboritur, * cum inter initia iuuentute, artis, quam affectabat, primam literam dicere non posset, oris sui vitium, tanto studio expugnauit, vt ea à nullo expressius referretur. Deinde propter nimiam exilitatem acerbam auditu vocem suam exercitatione continua ad maturum, & gratum auribus sonum perduxit. lateris etiam firmitate defectus, quas corporis habitus vires negauerat, à labore mutatus est. Multos. n. versus vno impetu complebatur, * eosque aduersa loca celeri gradu scandens, pronunciabat. Ac vadosis littoribus insistens declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, vt ad fremitus concitatarum concionum, patientia duratis auribus, in actionibus vteretur. Fertur quoque ore insertis calculis multum ac diu loqui solitus quo vacuum promptius esset, & solutius. Præliatus est cum rerum natura, & quidem victor abijt, malignitatem eius pertinacissimo animi robore superando. itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa est.*

OLIV. GRæca quoq; industria] Latina inquit, lingua Græcorum industriam posteritati commendet, & quem ab ea meruit fructum, recipiat. [Demosthenes] Hic quanta fuerit industria, qui eius vitam legerit, vbi orationes eius cõtinentur facile cognoscet, est autem à clarissimo viro Leonardo Aretino in Latinũ elegantissime traducta, in qua nõnihil à Iuuen. dissentire videtur, cũ dicat patrẽ in officina gladiatorũ fuisse. Demosthenis industria.

Iuuen.

Iuuen. vero in Sat. omnibus in terris, ita refert de Demonsthene. Quem pater ardentis massæ fuliginæ lippus. A carbone, & forcipibus, gladiosque parante. Incude, & luto Vulcano ad rhetora misit, quod vltimum non plene cum his, quæ Leonardus scripsit concordare videtur, cum longe post mortem patris hoc sibi assumpsisse officium referat. de hoc Demosthene à Cic. à Quintiliano, à Gelio multisque alijs multa referuntur, de natiuitate, de industria, de arte, de tota vita. fuit enim oratorum omnium græcorum facile princeps, qui in pronunciatione summum artificium reponebat, hic multa sibi à natura denegata studio, & industria comparauit. primum rhetoris literam pronunciare non valebat, hanc lapillis ore sæpius inferendis facillimam expressionem reddidit, exilitate vocis laborabat, breui effecit, vt auditorum auribus vehementer insonaret, fieretque grata omnibus, atque suauis, multaque alia naturæ vitia correxit tanto studio, & industria, vt cum ipsa natura pugnasse quodammodo videri possit habuisse domi speculum ingens dicitur, ad quod seipsum videns gestum formaret, quid quod sibi domi locum subterraneum construxisse ferunt, in quem per singulos dies. ille descendens gestum, ac motum corporis fingebat, vocemque exercitabat, sæpe etiam duos vel tres menses, vt refert Plut. continuo domi inclusus, non cessabat, Abrasa parte capitis, vt exeundi facultatem sibi ipsi prærriperet, sermones insuper & negocia foris agitata, ad studium referebat, multaque alia faciebat, cum quo facile cognoscebat, se non multũ natura & ingenio, sed studio, & exercitatione valere. [Maximæ eloquentiæ consummatio audientis animo oboritur] Si consumatus orator quisquam dici potest, hic vnus apud Græcos inuentus est. Vnde Plin. lib. 33. Demosthenes inquit, summus oratorum Gręcię, annulos &c. [Arthi;] scilicet rhetoricæ, cuius prima litera est R. quã pronunciare sine difficultate non poterat, eam sibi sua industria facillimam reddidit. [Lateris etiam firmitate] Aliud incommodum à natura datum assiduo labore correxit. Latera sic habebat infirma, vt clausulas vel breues vno spiritu enunciare non valeret, hoc si emendauit, vt montium, colles arduaque loca, versus recitando sæpius ascenderet, quo studio, atque labore sic latera firmauit, vt omnes clausulas periodos, ac perfectæ orationis, complexiones quantumlibet longas vno spiritu facile enunciaret. [A labore mutuatus] Accepit à labore veluti mutuo. [Ac vadosis littoribus] Emẽdauit & illud, quod in pronunciatione subito strepitu perturbatur, vt plerunque desistere cogeretur. [Fluctuum fragoribus obluctantibus] Repugnantibus inuicem apuis strepitus creari solet, vbi autem angustiora sunt littora ibi concitatior solet esse fluctus. [Fertur quoque ore insertis calculis] Ad linguæ correptionem lapillis ore insertis frequenter vtebatur. Itaque alterum Demosthenem. Quem mater ineptum produxerat, natura aptissimũ reddidit, vt alterum à matre, alterum ab natura Demosthenem natum dixeris.

ASCEN. Græca quoque, &c.] Breui præfatione ad externa transiẽs dicit. [Græca quoque] idest etiam industria, quoniam profuit multum nostræ, idest Romanæ industriæ, recipiat eum fructum quem lingua latina meretur, hoc est quia latini per Græcos industrij facti sunt, quidquid meruerunt laudis Græcis acceptum ferè debent, & ideo accipiant Græci id laudis, quod Latini eos sequentes meruerunt. At si lingua Latina septimi sit casus, recipiat Græca industria fructum, quem meruit, lingua Latina. idest per linguam Latinam. idest non taceamus nos Latini qui à Græcis industrij facti sumus eorum laudem: [Demosthene] Cuius nomine commemorato. i. pronunciatio, & sic ad memoriam reducto. [Consumatio] idest perfectio maxime eloquentiæ oboritur. idest etiam non cogitanti occurrit animo audientis, cum inter initia iuuentute. idest iuuenilis ætatis, non posset dicere primam literam artis, quam affectabat, hoc est rhetorices (cuius prima litera est per rh quæ à paucis recte pronunciatur cum aspiratione. Nam pauci aliter rhetor, quàm retor pronunciant) expugnauit, id est euicit vitium oris sui tanto studio, vt ea, scilicet litera à nullo referretur. idest pronunciaretur expressius, Deinde perducit excitatione continua, vocem suam acerbam auditu idest dum audiebatur, propter nimiam exilitatem. idest tenuitatem ad sonum maturum. idest satis grauem, & gratum auribus, scilicet audientium. Ipse sup. etiam defectus. idest destitutus, & deficiens firmitate lateris. idest partis vnde vox, & anhelitus prodit, mutuatus est, idest mutuo accepit à labore sup. eas vires, quas habitus, idest dispositio corporis negauerat. Enim pro quia, ipse complectebatur multos versus vno impetu spiritus, & pronunciabat eos scandens loca aduersa. i. in altum tendentia, gradu celeri. i. festino, ac insistens. i. inhærens littoribus vadosis, ędebat. i. enunciabat declamationes. i. fictas, actiones, & orationes. pro experientia, aut exercitio assumptas fragoribus. idest sonitibus vehementibus ortis ex refactione fluctum obluctantibus. id est contra strepentibus, vt vteretur in actionibus, scilicet veris auribus. scilicet suis duratis. idest durioribus factis, patientia. scilicet fragorum fluctuum ad fremitus concionum, scilicet plebeium concitatarũ idest commotarum. ipse fertur quoque solitus loqui multum ac diu calculis. idest paruis lappillis insertis ori. idest ingestis in os suum quo. idest ideo sup. vt os vacuum esset promptius, & solutius. Et sup. sic prœliatus est, idest luctatus cum natura rerum, & quidem abijt. idest euasit aut discessit è prelio, victor. idest voti compos superando malignitatem eius. s. naturæ. Quæ tamen nulli nouerca est, quia quantum potest optima quæque producit, sed ne dux quidem naturæ Deus culpandus est in hoc homine, qui cui se naturalis dotis dedisset minus per industriam plus obtinuisset robore. idest firmitate animi, pertinacissimo. idest perseuerantissimo. Itaque matre, scilicet Demosthenes enixa est alterum Demosthenem, videlicet ad Rhetoricem penitus ineptum, & industria enixa est alterum. scilicet Demosthenem ad eandem maxima vtilem, & tamen eundem in substantia.

DE PYTHAGORA PHILOSOPHO.

*Atque * vt ad vetustiorem industriæ actum transgrediar, Pythagoras perfectissimum opus sapientiæ à iuuenta pariter & omnis honestatis percipiendæ cupiditatem ingressus, (nihil enim, quod ad vltimum sui peruenturum est finem, non & maturæ & celeriter incepit) * Aegyptum petijt, vbi literis gentis eius assuefactus præteriti æui sacerdotum commentarios scrutatus, innumerabilium sæculorum obseruationes cognouit. Inde ad persas profectus, magnorum exactissimæ prudentiæ se formandum tradidit, à quibus siderum motus, cursusque stellarum & vniuscuiusque rei proprietatem, & effectum benignissime demonstratum docili animo sumpsit Cretam deinde, & Lacedæmonia nauigauit, quarum legibus, ac moribus inspectis, ad olypicum certamen descendit, * Cumque multiplicis scientiæ maximam toti Græciæ admirationem, ac specimen exhibuisset, quo cognomine censeretur interrogatus; non se sapientem (iam enim illud septem sapientes viri occupauerant) sed amatorem sapientiæ, id est Græcę* φιλόσοφον *edidit: * In Italiæ etiam partem, quæ tunc maior Græcia appellabatur, perexit, in qua plurimis, & opulentissimis vrbibus effectus suorum studiorum approbauit * cuius ardentem rogum plenum venerationis oculis Metapontus aspexit, operum Pythagoræ, quàm suorum cinerum nobilius clariusque monumentum.*

* Laer. in vita.

* Cic. li. 5. de fin.

* Cic. Tu. sc. 1. & 5.

* Cic. li. 5. de fin.

OLIV. Atque &c.] Ionica philosophia à Thalete initium accepit, quæ vero cognominata est Italica, eius princeps, fuit Pythagoras, inesarchi annulorum sculptoris filius, vt Hermippus ait Samius, siue vt Aristoxenus ait Tyrenus, ex vna insula, quàm eiectis Tyrrhenis Athenienses possiderunt, sunt qui Marmacum illis patrem vocatum auum Hypasum, Attauum Eritriphonem, abauum Cleonymum, qui ex Philounte profugerit dicant habitasseque Marcum Sami, atque ideo Pythagoram Samium dici, inde migrasse Lesbum, ibique à Zolio patruo Pherecydi Syro commendatum, tres subinde argẽteos calices fabricatum, eos singulis in Aegypto sacerdotibus dono dedisse. Iust. tamen in xx. suorum Epitomarum Demaratum negociatorẽ diuitem illius patrem vocauit Apu. Vescarem nominauit, adeo incerta est tanti philosophi origo, verumque genus habuisse dicitur, fratres maiorem quidẽ natu Eurinomum, medium Tyrrhenum, seruum Tymoli, cui Gætæ sacrificant, Saturnum, vt Herod. aut existimantes, hic vt prediximus, principio quidem Pherecydem audiuit Syrũ, post eius obitum profectum Samum Hermodanti iam senij Creaphili nepoti se in disciplinam dedit. Cum autem iuuenis esset, ac discendi studiosissimus patriam liquem cunctis fermè barbaris, græcisque ministerijs incitatus est. Denique Aegyptum petijt quo tempore Policrates Amasidi per epistolam

Pythagore labor in discendo.

stolam illum commendauit, illorumque lingua, vt Antipho tradit in eo li. quem de his, qui in virtute particeps fuere scripsit, atque apud Caldæos congressus est cum Magis, deinde apud Cretam vna cum Empimeonde, descendit in Idæum antrum. in Aegypto quoque abdita ingressus, ibique de his in archano edoctus est. Deinde redijt Samum, ostendensque patriam à Tyranno incubari Polycrate, Crotonem in Italiam perrexit, ibique reges Italis dedit, atque cum discipulis clarus habitus est. Qui ferme trecenti remp. administrabant, adeo vt merito Aristocratia, optimorum, scilicet damnatus nominaretur. Refert Heraclides ponticus hunc de se dicere solitum, quod fuisset aliquando Aethalides, Mercurijque filius putatus esset. Mercuriumque monuisse illum peteret præter immortalitatem quid vellet, petijsse igitur, vt & viuens, & vita functus, omnium quæ contingeret memora haberet. Itaque in vita meminisse omnium, eademque memoriam post mortem reseruasse longoque post tempore in Euphorbium venisse, atque à Menelao fuisse vulneratum, Euphorbus autem dixit, se aliquando ætalidem fuisse, atque à Mercurio hoc pro mune re accepisse, vt anima illius nulla vitæ circulatione vagaretur, vt in aquas vel in arbores, vel animantes commigraret, & quæ in inferno perpessa esset anima, & ceteræ animæ, quæ nam patiantur, meminisse, postea vero quam Euphorbus diè obijt, migrasse in Hermontinum eius animam, quod & ipse cum fidem vellet facere, Branchidas petijt. ingressuque Apollinis templum ostendit Clypeum, quem illic Menelaus affixerat. At enim illum cum ex Troia remeasset Apollini consecrasse, scutum iam putrefactum, soleamque perdurare Eburneam faciem. vbi autem & Hermotinus vita functus est, rursus in Pyrrhum Delium piscatorem, migrasse, illumque omnia memorasse, vt. scilicet primum ætalides fuerit, postea Euphoribus deinde Hermotinus, ac postmodum Pyrrhus effectus sit. ac deinceps post Pyrrhum Pythagoram factum esse, omniumque meminisse, quæ prædiximus, de quo Heraclius, vt Pyth. se in hist. rerum exercuit, & cum de natura adorsus esset scribere, ita in principio dixit, non per aerem, quem spiro, non per aquam, quam bibo, non dimittam huius rationis. Sermonem scripsit & alia complura, Soc. in successoribus, aut ipsum rogatum a Leonte Filiasorum tyranno, quis nam esset, dixisse philosophus, Moriatur autem Pyth. vt fertur octogesimo suæ ætatis anno. de cuius morte variæ sunt sententiæ, sicut apud Laertium videre possumus, quod vero ad eius industriam pertinet, de qua hic agitur, magnam orbis partem circuiuit scientiæ, & cognitionis cupiditate ductus. [Vetustiorem actum] Nam multo antea fuerat Pythagoras, quàm Demosthenes. [Ad vltimum sui finem ad sapientiam] Nam hic erat vltimus eius finis, quo sua cuncta intenderant. [Maturæ] Compositæ, ac si diceret sapienter. [Innumerabiliũ sæculorum] Recte dixit innumerabilium, quia si sequimur Herodotum, à creatione sæculi ad suum tempus decem myriadas annorum confectus fuisse constat. Cic. quoque lib. 1. de diuin. Condemnemus inquit hos, aut stultitiæ, aut vanitatis, aut imprudentiæ, qui quadraginta septuaginta millia annorum, vt ipsi dicunt, monumentis comprehensa contineant, & mentiri iudicemus, nec sæculorum reliquorum iudicium, quod de ipsis futurum sit, pertimescere. lex vero Christiana ab ijs longe dissentit, nam principio rerum ad incarnationem sex millia annorum constat. [Siderum motus] Planetarum errores intelligit. [Stellarum cursus] Ortus & occasus. [Admirationem exhibuit] Admirabantur omnes Pythagoræ ingenium ad omnia studia accommodatum hinc primus arrogantiæ nomen aufugit, vt interrogatus, quo vteretur cognomine, non se sapientem, vt ante ipsum septem excellentissimi viri dici voluerunt, sed sapientiæ amatorem esse respondit, hoc est philosophum. Sophos enim sapiens, philosophus amator sapientiæ interpretatur. Lactantius tamen diuinarum institutionũ lib. 5. cap. 3. hoc nomen interpretatus est sapientiæ quæsitorẽ, non amatorem, Dicit enim verecundiæ causa studiosa sapientiæ se, non sapientes vocauerunt, immo vero Pythagoras, qui hoc nomen inuenit cum paulo plus saperet, quàm illi priores, qui se sapientes putauerunt, intellexit nullo humano studio posse ad sapientiam perueniri, & ideo non oportere incomprehensæ, atque imperfectæ rei, non perfectum nomen imponi. Itaque cum ab eo quæretur, quem nam se profiteretur, respondit philosophum. idest quæsitorem sapientiæ, hæc Lactantius. [Septem excellentissimi] Paranthesis est fuerunt autem hi, Thales Milesius. Solon Atheniensis Chilon Lacedæmonius Pytacus Mytilenæus. Bias Prienensis. Cleobulus Lydius. Periander Corinthus, vt etiam supra monstraui in capite de modestia. In Italiæ quoque partem, Iustinus suorum Epitomarum lib. xx. dicit hunc ex Aegypto in Babyloniam ad perdiscendos siderum motus, originemque mundi spectandam summam scientiam consecutum, inde regressum Cretam, & Lacedæmoniam ad cognoscenda Minoris, & Lycurgi inclytas ea tempestate leges contendisse, quibus omnibus instructum Cronem venisse, populum in luxuriam lapsum, auctoritate sua ad vsum frugalitatis reuocasse, nam Pythagoras laudabat quotidie virtutem, & vitia luxuriæ contemnebat, casusque ciuitatem hac peste perditarum enumerabat, tantum studiorum ad frugalitatem multitudinis prouocauit, vt aliquo ex ijs luxuriatos, in optimam frugem conuersos incredibile videretur, matronarum quoque separatam à viris doctrinam, & puerorum à parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam, & obsequia in vires, nunc illos modestiam, & literarum studium, inter hæc velut genitricem virtutum, frugalitatem omnibus ingerebat, consecutusque assiduitate disputationum erat. vt matronæ auratas vestes, cęteraque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in nonis ædẽ ipsi Deæ consecrarent, præferens vera ornamenta matronarum pudicitiam non vestes esse. In Iuuentam quoque quan tum profligatum sit victi fœminarum contumaces animi manifestant, sed ccc. ex iuuenibus cum sodalicij iure sacramento quodam nexi separatam à ciuibus cæteris vitam exercerent, quasi cœtum clandestinæ coniurationis haberent, ciuitatem in se conuerterunt, quæ eos cum in vnam domum conuenissent, cremare voluerit, in quo tumultu lx. fermè homines periere, cæteri in exilium profecti, Pythagoras autem cum annos xx. Crotoni egisset, Metapontum migrauit, ibique decessit, cuius tanta admiratio fuit, vt ex domo eius templum facerent, eumque pro Deo colerent, hęc Iust. Quę maior appellabatur totus ille Calabrię tractus, magna Gręcia quondam dicta fuit. [Cuius ardentem rogum] De morte, vt diximus varię sunt sententię. Alij enim dicunt cum in domo quadam fuisset, eam ex his vnum, quos admittere noluerat per inuidiam incendisse, sunt qui Crotoniatas ipsos tyrannidis suspitione, ac metu, quia in loco Milonis Hermon confederat hoc perpetrasse dicant, Pythagoram igitur incendij incommoda vitantem, cum egrederetur comprehensum esse, ac dixisse capi prestat, quàm has dare pœnas, cedique satius est, quàm quidquam loqui, atque ita iugulum persecutoribus nudasse, complures que ex discipulis (nam secum ad xl. erant fuisset interemptos ex quibus Architas Tarentinus, & Cysis Dicearcus vero Pythagoram dicit in delubrum musarum, quod Metaponti est confugisse, ibique cum xl. dies absque cibo perstitisset defecisse. Heraclites vero in Epitomate suo dicit illum postquam de lib. Pherecide iusta persoluerent, rediisse in Italiam, & cum in domo Milonis Crotoniatę celebritatem offendisset, subinde Metapontum perrexisse, ibique cum viuere vlterius nollet, inedia vitam finisse. Hermippus bello inter Agrigentinos, & Syracusanos orto, Pythagoram exisse cum socijs Agrigentinis ope laturus dicit, versis autem in fugam, illum fabarum campum circuisse, ibique à Syracusanis fuisse interemptum, reliquos vero ad xxxv. Tarenti fuisse crematos, Val. autem Heraclidis opinionem sequitur. [Oppidum Pythagorę] Plus claritatis. Metapontus habuit nomine Pythagorę, quàm ab eius cineribus, ac si diceret Metaponto memorię æternitatem cineres, & Pythagorę nomen dedere.

Aristocratia.

Sapientes septem.

Magna Gręcia.

Pythagoræ mors.

ASCEN.

Atque vt transgrediar ad vetustiorem actum industrię, Pytahagoras ingressus à iuueta] idest iuuenili ętate, pariter perfectissimum opus sapientię & cupiditatem omnis honestatis precipiendę, nihil enim non incepit, hoc est vnum quodque incepit. (& maturę) idest neque citius neque tardius, quàm decuit, & celeriter idest properanter. (Quęras forte quomodo hæc cohæreant mature, videlicet sn incipere, & celeriter, sed scies maturę fieri, quo non tardius quàm deceat cœptum est, celeriter autem, quod tunc quando fit, siue mature satis, siue sero fiat properanter fit, Pythagoras autem, vt primum conuenienter potuit cœpit, & vbi semel cœperat celeriter peregit) quod peruenturum est ad vltimum finem sui, idest ad consummationem beatitudinis aut (vt Oliu. dicit ad sapientiam) Ipse petijt Aegyptum, vbi assuefactus literis gẽtis eius. Aegyptiacę, quę se omnium antiquissimum gloriari solebat, scrutatus commentarios. idest breues annales sacerdotum preteriti ęqui cognouit obseruationes. idest annotationes innumerabilium seculorum suorum, Inde profectus ad Persas tradidit se prudentię exactissime Magorum formandum, idest erudiendum, vt vulgus dicit, informandum, à quibus sumpsit, animo docili motus siderum. i. planetarum errores, cursus stellarum. s. fixarum, & proprietatẽ, & effectum vniuscuiusq; rei, demonstratum. s. ab eis,

beni-

benignissime. Bono ordine procedit, nam prius ab Astronomia, ortus, & occasus coniunctiones, & oppositiones, variosque inter se respectus siderum, didicit, deinde ab Astrologia, quid ponderent accepit. Et ipse nauigauit deinde, Cretam, i. in eam insulam, & Lacedæmonia. idest in eam vrbem, quæ & Sparte dicta est, quarum moribus, ac legibus inspectis descendit ad certamen. idest agonem Olympicum, eumque exhibuisset maximam admirationem, & specimen. i. experimentum, aut approbamentum multiplicis scientiæ totus Græciæ interrogatus, quo cognomine censeretur, non edidit se sapientem (iam enim septem viri quos Oliu. explicat, occupauerunt illud. s. cognomen sapientis, aut dici sapientem) sed edidit se amatorem sapientiæ, id est græcæ philosophon. Perrexit etiã in partem Italiæ, quæ appellabatur tunc maior græcia, in qua approbauit plurimis, & opulentissimis vt bibus effectus suorum studiorum. Cuius rogum ardentem. i. cum cadauer eius impositum esset. Metapontus. idest populus eius. (Est autem oppidum in ora Italiæ non longe a Tarento dictum à græcis, quod trans pontum illis sit) aspexit oculis pleni veneratione hoc est venerabundis. Aspexit: inquam Metapontus existens monumentum nobilius, & clarius operum Pythagoræ, quàm suorum. i. propriorum cinerum (aliter enim dixisset, quàm eius cinerum) hoc est plus claritatis, & famæ obtinuit ex operibus Pythagoræ illic sepulti, quàm ex eo, quod in cineres redacta est Oliu. aut legit oppidum, cuius si vera est lectio. Ordo est. Metapontus opidum ens supple monumentum nobilius, & clarius cinerem Pythagoræ quàm suorum.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

* Laer. in vita. * Cic. in Brut. * Cic. li. 5. de fin. * Ci. lib. 5. de Fin. & de Sen. * Cic. de Senect. Laert. in vita, et Quintil. lib. 1. cap. 17. Plat. respõsum Dionys.

*Plato * autem patriam Athenas, præceptorem Socratem sortitus, & locum, & hominem doctrinæ fertilissimum, ingenij quoque diuina instructus abundantia, * cum omnium iam mortalium sapientissimus haberetur, eò quidem vsque, vt si ipse Iupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia vsurus videretur, * Aegyptum peragrauit, vbi à sacerdotibus eius gentis Geometriæ multiplicces numeros, cœlestium obseruationem rationum percedit, quoque tempore à studiosis iuuenibus certatim Athenæ Platonem doctorem quærentibus petebantur, ipse Nili fluminis inexplicabiles ripas, vastissimosque campos effusam barbariem, & flexuosos fossarum ambitus Aegyptiorum senum discipulus lustrabat. * Quo minus miror in Italiam transgressus, vt ab Archyta Tarenti, à Timæo, & Arione, & Ceto Locris Pythagoræ præcepta, & instituta acciperet. Tanta enim vis, tanta copia literarum vndique colligenda erat, * vt inuicem per totum terrarum orbem dispergi, & dilatari posset, altero etiam, & octogesimo anno decedens sub capite Sopronius numeros habuisse fertur. sic ne extrema quidem eius hora agitatione studij vacua fuit.*

OLIV. Plato autem patriam] Plato Aristone patrone, matre Pictonia, siue (vt alij dicunt Petona) Athenis simili die natus quo apud Delon Apollo, vt retulit Apollod. mater à Solone genus duxit, Aristonem vero patrem à Codro Melanti filio originem ducere tradunt, qui à Neptunno idem sanguinem trahere Trasillo teste memoratur, cui Speusippus successit, habuit fratres Plat. adimantem, & Clau. & sororem Petonam, de qua nascitur Speusippus literas didicit Plato apud Dion. grammaticum, exercitatus est apud Aristonem Argiuum palæstritam, à quo Plato pro egregio corporis habitu cognominatus est, cum teste Alex. prius Arist. ex aui paterni nomine diceretur. Studuit picturæ, poemata edidit. primo quidem ditirambos, deinde melos, & tragœdias, & cum tragicum certamen initurus esset, ante Dioni, siacum theatrum, audito Socrate, igni poemata excussit dicens Hic Vulcane Plato tua indiget ope. hic annum xx. ætatis agens audiuit Socr. illo mortuo, audiuit Cratilium, & Hermogenem ann. xxviij. teste Hermo. Megaram sead Euclidem contulit, hinc Cyrenem profectus, Theodorum mathematicum atque inde in Italia ad Pythagoræos Philolaum, & Euritum, postea in Aegyptum profectus propheias, sacerdotesque audiuit, vbi comitem habuit. Euridem tragicum regressus Athenas in Academia morabatur. Idem, teste Aristoxeno ter militauit, primo in Tanagoram, secundo in Corinthum, tertio in Delum, vbi victoriam habuit, ter nauigauit, in Siciliam primo, vt insulam videret, tyranno existente Dionys. Hermocratis filio, vbi Plato illi dixit. non id præstare tyrannum, quod sibi soli essent vtile; nisi virtute excelleret, Cui Diony. respondit: verba ociosorum senum sunt, cui Plat. Et sua tyrannidem sapiunt. Dion. iratus voluit Plat. occidere, sed à Dione, & Aristomene oratus se continuit, illum tamen Pollydi Lacedæmonio, qui ad eum legatus venerat, tradidit, polytes vero illum secũ ducens in Aeginam vendidit, quo tẽpore Camander eum reũ mortis dicebat, quòd. s. capitale esset, si quis Ath. eam insulam adijsset, sed allegatum est eum philosophum esse, quare disciplinæ gratia absolutus est, hunc anyceris Cyrenaicus emit xx. minis, remisitq; Athenas ad amicos, & statim pecunia Anyceriti per amicos restituta est, alij dicunt missam à Dione illã pecuniã, eumq; noluisse remissam. Polidem in Calabria superatũ, & in Elice sommersum fuisse fama est, dæmone teste Fauorino, illi annunciante propter Plat. talia perpeti, hæc sciens Diony. scripsit ad Plat. ne in se maledicta torqueret, cui rescripsit Plat. sibi non tantum ocij superesse, vt Diony. meminisset. Secundo fuit in Siciliam, & à minore Diony. perijt tetram, & homines, qui iuxta rempub. ab eo constitutam viuerant, non defuit suspicio, illum Dion. & Theote persuadere tentasse, vt insulam tyranno liberarent, quo tempore Archytas Pythagoreus missa ad Dion. epistola Plat. purgauit, ereptumque Athenas remisis. tertio Siciliam accessit vt Dionem reconciliaret Dion. qua re nõ obtenta redijt in patriam. Cic. in Cat. maiore, Plat. inquit Atheniensem Tarentum venisse L. Camil. ac P. Clau. consulibus. reperio Fuit autem Plas. teste Eutropio, quo tempore Galli vrbem cœperunt, ingenij quoque diuina instructus abundantia, cum omnium iam mortalium patre commoda patriæ, quam omnium doctrinarum matrem dixere maiores, & præceptores, quem tunc omnium sapientissimum esse Apollinis dixit oraculum, accessit & ingenij bonitas, quæ diuina magis, quàm humana fuisse videtur. [Mortalium omnium sapientissimus] Sic Apollinis oraculo constat fuisse iudicatum. [Geometriæ multiplices numeros] idest varias partes geometriæ sunt autem multæ, & variæ, vt punctus, linea superficies, deinde triangulus, quadrangulus, &c. circulus, & anguli partes, vt rectus angulus, obliquus angulus, cõsiderantur etiam latitudo, amplitudo, & alia huiuscemodi multa, nam geometria in se continet lineamenta, interualla, magnitudines, & in figuris dimensiones, & numeros. [Obseruationem cœlestium rationum] Geometriæ per hanc scientiam cursus siderum, ortus & occasus stellarum, quamque velociter sydera moueantur, quo inter se spacio distent, longa obseruatione cognoscunt. [Nili fluminis inexplicabilis ripas] Bene inexplicabiles, quia si Herodoto credimus. [Nili originem inuenire nemo potuit, quanquam id multi reges frustra reges tentauerint. Luc. lib. x. Arcanum natura caput non prodidit vlli Plin. lib. 7. Nilus, inquit, incertus ortus fontibus per deserta, & ardentia, & immensæ longitudinis spacia ambulans, famaque tantum inermi quæsitum cognitus sine bellis, quæ cæteras, omnes terras inuenire originem (vt Iuba rex potuit exquirere) in mente inferioris Mauritaniæ, non procul oceano, habet, lacu protinus stagnante quem vocant Hilidem. est præterea satis ignota Nili natura, quare, scilicet singulis annis sole existente in Cancro, totum inundat Aegyptum. Quanquam Pli. eodem loco dicat, varias eius incrementi causas esse, modo flatum Ethesiarum, modo æstiuos imbres Aethiopiæ, modo alias affert causas, quas longum esset referre, sed euenire vt plurimum eius incrementum à canis ortu per introitum solis in Leonem, & vt ait Virg. in 4. Georg. Per diuersa ruens septem discurrit in ora. Vsque coortus laminis deuexus ab indis. idest Aethiopibus. [Vastissimosque campos] Tractus Aegypti longe, lateque porrigitur. [Effusam barbariem] Quia vastissimi sunt Aegyptorum campi, ideo per vastam regionem sparsim habitant barbari. [Et flexuosos fossarum ambitus] Constat Aegyptum fossarum plenam Nili superfluas aquarum inundationes recipientium. Iuuen. Aegyptum, inquit, quæ tot regnum tot sæculorum cura, impensaque munita sit, & aduersus vim decurrentium aquarum tantis instructa moribus, tot fossis conscissa sunt, cum his arceantur illis recipiantur aquæ, nihilominus coli, nisi excluso Nilo non potuerit. [Minus miror in Italiam transgressum] Quippe qui in Aegyptum vsque perrexit, vt multo facilius in Italiam transire potuerit. [Præcepta & instituta] Hæc modo inter se differunt, vt præcepta generaliter dicantur omnium philosophorum instituta sua vniuscuiusq; vt academicorum, stoicorum, peripateticorum, epicureorum, rursus præcepta sunt doctorum, instituta ciuitatum. Cic. lib. offic.

offic. Quanquam te Marce fili annum iam audientem Cratippum, idque Athenis abundare oportet præceptis, & institutis philosophiæ, propter doctori auctoritatem, & vrbis. [Et inuicem] Vt vicissim daret omnibus, quod vndique acceperat. [Altero & octogesimo anno dispergi] Ne mortis vicinitate quisquam Platonem crederet literarum oblitum, moriens Sophronis versus sub capite habuisse fertur, mortuus autem est teste Cic. in Catone maiore vno, & octogesimo anno scribens. Numerus Rithmos, & versus. Virg. Numeros memini, si verba tenerem, fuit ergo Plato ad extremam vsque suæ vitæ horam studio semper intentus, & industriæ plenus.

ASCEN. PLato autem sortitus] idest adeo quasi in sortem nactus, Athenas patriam, quod vulgares dicerent in patriam. & ineptiores pro patria, & Socratem præceptorem, & id est simul locum. s. Athenas, & hominem. s. Socratem fertilissimum, idest feracissimum, & maxime productiuum doctrinæ, & instructus quoque idest ornatus abundantia ingenij diuina, i. tam magna, vt credi posset diuina, cum haberetur iam sapientissimus omnium mortalium, quidem. idest certe. eousque. i. in tantum, vt ipse Iupiter. idest summus Deus putatus, descendisse de coelo, nec videretur vsurus facundia elegantiore, quantum ad stylum orationis, nec maiore quantum ad fecundiam sententiam, aut persuadendi felicitatem, peragrauit, id est pertransiuit quasi per omnes agros Aegyptum, dum. i. quo tempore, (Sunt qui legant vbi, sed quia additur, quoque tempore secutus sum lectionem quam priorem offendi) percepit à sacerdotibus eius gentis, multiplices numeros geometriæ, & supple obseruationem rationum coelestium, id est rationes coelestium cursum obseruatas, & obseruando ad notatas à sacerdotibus Aegyptijs, quoque, id est & quo tempore, Athenæ petebantur certatim. idest cum certamine, & ita magna copia à iuuenibus studiosis quærentibus, scilicet sibi Plat. doctorem idest præceptore ipse discipulus senum. i. præsbyterorum Aegyptiorum lustrabat. idest scrutabatur ripas Nili fluminis inexplicabiles. idest inenarrabiles, aut propter Nili originem incertam, aut potius propter eius excrementa itidem incerta, & quorum rationem nemo satis perspexit, nam tunc fiunt, cū decrementis locus videretur, & vastissimos campos, quos Nilus inuidat, aut irrigat quot annis, & barbariem, id est barbarorum accolarum Nili regionem effusam. idest dilatam, & ambitus fossarū, quæ à latere sunt flexuosos. i. incuruos, & sinuosos. [Quo] idest quo circa, aut quapropter ego (inquit auctor) miror minus sup Platonem transgressum sup. esse in Italia (quæ regio non erat barbara, vt Aegyptus) vt acciperet præcepta, & instituta Pythagoræ, ab Archyta. s. philosopho Tarenti, & à Timæo, & Atione, & Ceto (alij legunt Eneto) locris, id est in ea vrbe Italiæ. Enim pro quia, tanta vix, & tanta copia literarum erat colligenda vndique idest ex omni parte mundi, vt posset dispergi, & dilatari inuicem, idest vicissim, per totum orbem terrarum ipse etiam decedens. i. moriens, anno altero, id est secundo, & octogesimo fertur habuisse sub capite, vt edisceret numeros, id est versus Sophronis, qui carmine scripserat. Et sic ne quidem, idest non etiam extrema hora eius. scilicet vitæ eius, fuit vacua agitatione studij.

DE DEMOCRITO PHILOSOPHO.

*AT * Democritus, cum diuitijs censeri posset, quæ tantæ fuerunt, vt pater eius Xerxis exercitui epulum dare facile potuerit, quo magis vacuo animo studijs litterarum esset operatus, parua admodum summa retenta, patrimonium suum patriæ donauit. * Athenis autem compluribus annis moratus, omnia temporum momenta ad percipiendam, * & exercendam doctrinam conferens, ignotus illi vrbi vixit, quod ipse quodam volumine testatur. Stupet mens admiratione tantæ industriæ, & iam transit alio.*

* Laert. in vita.
* Cic. li. 5. de fin.
* Laert. in vita.

OLIV. AT Democritus] Hic abderites, siue, vt alij putant Milesius philosophus fuit, Egistrati filius, vel vt alij dicunt Athenocriti, vel secundum alios Damasippi sed quisquis ille fuerit, tanta rerum, & diuitiarum copia refertus, vt pater eius Xerxem Persarum regem cum exercito hospitari potuerit, à quo teste Herod. magi quidam, & Caldæi præceptores, Democrito filio relicto, Theologiam, & Astrologiam illum docuere cum adhuc puer esset. qui has disciplinas edoctus in Aegyptum, se contulit, vt geometriam perciperet, in persidem ad rubrumque mare, & Caldæos diuinarum rerum cognitione auidus perrexit, sunt etiam qui dicant cum Gymnosophistis in India egressum esse, atque in Aethiopiam venisse, partitus est fratribus suis sustantiam. vel vt tradit Val. patriæ donauit, exigua pro se parte retenta, quæ illi peregre proficienti opus erat, adeo studiosum fuisse tradit Laer. vt ex vicino ortulo sibi cellulam seligeret, ibique seipsum includeret, & cum aliquando ipsius pater bouem ad immolandum adduxisset, ibique alligasset, tandiu hoc ab illo non fuisse cognitū, quoad hunc ille sacrificij obtentu excitauit & boni admouit, cōstat eum aliquando Athenas venisse, & ob contemptum gloriæ agnosci noluisse, vt cum cognouisset ipse Soc. ab eo ignoratū fuisse, laborauit hic plurimum in solis rerum naturis contemplandis (vt quidam ferunt) & quocunque fortunę casu, mutabiliumque rerum audito in risum soluebatur, vnde Iuuen. in Sat. Omnibus in terris Perpetuo risu pulmonem, Agitare solebat Democritus, &c. hunc aliquando insanisse crediderunt eius ciues, vnde ad eius curationem adhibuere Hippocratem, qui cognita viri sapientia, ciues magis quàm Democritum insanire, à quo se multa didicisse protebatur, nam vt refert Laer. in vita Democriti, cum ad eum venisse Hippocrates maximum diligentiæ suæ, & calliditatis testimonium dedit Hippocrati, quod puellam Hippocratis comite & integrum, & viciatam cognouit. Nam primo die sic eam salutauit, Salue virgo, Postridie vero. Salue mulier, fuerat enim puella nocte ipsa viciata, sunt etiam qui dicant seipsum obcecasse ad naturæ secreta acutius rimanda cuius rei auctores sunt Cic. lib. 5. Tusc. q. & Gell. lib. 10. noctium atticarum, de cuius morte variæ sunt sententiæ, vt Laert. tradit. Perijt autem centesimo & nono suę ætatis anno. hic atomis omnia constare dicebat, & plures esse mundos, & corruptibiles. Multa volumnia relinquit, vt auctor est Laert. in eius vita. [Cum diuitijs censeri] Magnitudinem diuitiarum æstimatione apud homines quantalibet sibi vendicare poterat Hic enim facile conijci potest, patris diuitias fuisse propè incredibiles, quod exercitui Xerxis Persarum regis epulum dare potuerit, quem constat fuisse supra centum myriades, hoc est decies centena millia militum atque etiam plus, vt quidam tradunt. [Omnia temporū momenta] Mira industria hominis, vt ne minimum quidem spacium prætermitteret, quin vel disceret, vel doceret.

ASCEN. AT Democritus cum posset censeri] idest magni æstimari & in numero præpotentum haberi, diuitijs i. ob diuitias, quæ, scilicet diuitię fuerunt tantę, vt pater eius, videlicet Aegistratus, aut Athenocritus, aut Damasippus. (Nam de patre eius dubitari afferit Tortellius, & eius verba reperit Oliu.) potuerit dare ex facili. i. siue grauamine, exercitui Xerxis, qui tantus fuit, vt flumina potando exiccarent, vnde illud Iuuen. Epotaque flumina medo, Prandere epulum. i. conuiuiū donauit patrię. s. suę, in qua natus erat siue ea Abdera, siue Miletos fuit patrimonium suum quo. idest ideo vt operatus esset idest operam daret studijs literarum animo magis vacuo, scilicet à curis rerum exterarum summa admodum parua retenta, scilicet ad vsum vitę. Autem pro sed, ipse moratus compluribus, annis, conferens omnia momenta temporum ad percipiendam, & exercendam doctrinam, vixit ignotus. idest incognitus illi vrbi. s. clarissimæ, quod idest quam rem ipse testatur quodam volumine scilicet se scripto. Mens (inquit auctor) Subaudi mea, stupet admiratione tantæ industriæ, quantę est clarum opibus ignotum delitescere amore literarij studij, & idest & tamen ipsa transit iam alio. i. ad narrationem alterius industrię non minoris.

DE CARNEADE PHILOSOPHO.

*CArneades * laboriosus, & diuturnus miles sapietiæ, siquidem nonaginta expletis annis, idem illi viuendi, ac philosophandi finis fuit, ita se mirificum doctrinæ operibus addixerat, vt cum cibi capiendi causa recubuisset, cogitationibus inhærens, manum ad mensam porrigere obliuisceretur. Sed eum Melissa, quam vxoris loco habebat, temperato inter studia animo non interpellandi, sed inediæ succurrendi officio, dexteram suam necessarijs visibus aptabat. Ergo animo tantummodo vita fruebatur, corpore verò quasi alieno, & superuacuo circundatus erat. Idem cum Chrysippo dispu-*

* Cic. li. 2. Aca. q. de annis.
* Zenonis libris responsurus, Pli. lib. 25. cap. 5. nā Chrysippus armanuit. Cic. lib. 2. Academ. quæst. & Laer.

disputaturus helleboro se ante purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius, & illius refellendū acrius, quas potiones industria solidæ laudis cupidis appetendas effecit.

OLIV. Carneades studijs intentus.

CArneades laboriosus] Hic Philosophus Cyrenæus fuit Epiconij, vt quidam ferunt, siue Alexandri, vt alij dicunt, filius, Stoicorum, & Chrysippi discipulus, modice reluctabant, & verecunde, ita vt sæpe diceret, nisi Chrysippus esset, ego non essem. Æthicæ se magis deuouit, quàm Physicæ, quo circa Cæsariem & vngues nutriebat, præcipua fuit intentione studiorum adeo, vt sensus omnes etiam à necessarijs vsibus interdum auerteret, mediaq; consumeretur, nisi Melissæ cura, cum vxoris loco tenebat, sustentaretur, sæpiusq; reficeretur, ad hunc audiendum oratores vndiq; confluebant. [Disputaturus cum Chrysippo, qui acutioris esse ingenij, suum se prius ingenium purgabat helleboro, mortuus est xc. suæ ætatis anno, vt Valer. refert. vt Laert. vero octogesimoquinto, Olympiade centesima sexagesima secūda. [Laboriosus] Quia ingiter studio incubuit, quoad vixit, [Addixerat] Astrinxerat, destinauerat. nam addicere apud Iurisconsultus significat per licitationem aliquid vendere, hoc est in venditione pub. vnde addicti apud veteres dicebantur, qui prætoris iussu, cui soluendo non esset, creditoribus vendebantur. Addictus etiā morti destinatus. Cic. & is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendatorum suorum causa postulasset, vas factus est alter. [Fruebatur vita] Fructum capiebat ex vita, animo non corpore; nam frui fructum capere significabat. Sal. Vita, qua fruimur breuis est. [Helleboro se ante purgabat] Hellebori duæ sunt species coloris insignis candidi, & nigri, qui non cognoscuntur, nisi ex radice, teste Plin. lib. 25. de nat. hist. vbi multa de eius proprietate, sed in primis candidum probat, quod causas morborum extrahere, & primo fuisse terribile, deinde adeo promiscuum, vt pleriq; studiorum gratia ad prouidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumptitauerint; quo & vsum Carneadem responsurum Zenonis libris fuisse dicit, Aulus quoq; Gell. lib. 17. Noctium Atticarum vbi species Hellebori dicit. [Ad exprimendum ingeniū] Ad explicandam vim ingenij. [Quas potiones] Laudis inquit cupidi exemplo Carneadis Helleboro se disputaturi purgabant prius, quàm ad certamen descenderent, quod ante Carneadem facere non solebant.

ASCEN. CArneades Philosophus Cyrenæus miles] .i. sectator sapientiæ, & laboriosus, & diuturnus, vnde duplex oritur laus, & ex multiplicitate, & ex diuturnitate studij. [Siquidē] .i. quoniam xc. annis expletis .i. postquam expleuerat xc. annos, idem fuit illi finis viuendi, & Philosophandi .i. dandi operam Philosophiæ, & addixerat se operibus doctrinæ, ita .i. in tantum mirifice, vt cum recubuisset .i. ad mensam se potuisset, forte more antiquo incuruum causa capiendi cibi, ipse inhærens .i. infixus cogitationibus, obliuisceretur porrigere manum ad mensam .i. ad cibum illi appositum, sed Melissa .i. mulier, quam habebat loco vxoris, aptabat dextram vsibus necessarijs .i. imponebat illi cibum in os, animo temperato inter studia .i. affectione accommodata studijs, non officio interpellandi .i. impediendi eum à studio, sed succurrendi inediæ .i. carentiæ eius, supra eius. Ergo Carneades fruebatur supra in vita sua tantummodo animo, vero .i. sed circundatus erat corpore quasi alieno, & superuacuo .i. tanquam re aliena à se, & superuacanea. [Idem disputaturus cū Chrysippo preceptore suo, purgabat se] Hoc est cerebrum suum ante .i. prius, Helleboro .s. candido, quod in Anticyra optimum nascitur ad ingenium suum exprimendum .i. desecandum, & purificandum; & ita reddendum illud attentius, & acrius, & ad refellendum sup. ingenium, illius .s. Chrysippi. [Quas potiones] .s. ex Helleboro diluto, industria & solertia, fecit .s. exemplo Carneadis, appetendas cupidis laudis solidæ .i. integræ.

DE ANAXAGORA PHILOSOPHO.

* Laert. in vita, & Plat. in Hippiama iore paulò aliter.

*QVali * porrò studio Anaxagoram flagrasse credimus? qui cum post diutinam peregrinationem patriam repetisset, possessionesque desertas vidisset, non essem, inquit, ego saluus, nisi istæ perijssent. Vocem petitæ sapientiæ compotem. Nam si prædiorum potius quàm ingenij culturæ vacasset, dominus rei familiaris intra penates mansisset, non tantus Anaxagoras ad eos redijsset.*

OLIV. Anax. sciētiæ deditus.

QVali porrò studio Anaxagoram] De hoc viro dictum est in cap. de obitu filiorum, quod ad eius industriam pertinet cum admodum diues esset, contemptis diuitijs, omne patrimonium suis sponte concessit, vel vt alij dicunt, relictis possessionibus, studij gratia longam peregrinationem suscepit, & cum post multa tempora redijsset in patriam, prædiaq; vidisset inculta, atque deserta, sapienter dixit, nisi hæc perissent, ego saluus non essem. vox Philosopho digna, nam si colendis agris vacasse, tanti nominis, & gloriæ Philosophus nō euasisset, qui om... re publica, atque priuata contempta ad speculationem rerum se contulit, & vt studiosissimus fuit, ita multa de motu cœli, cursu siderum, & natura rerum scripsit. vixitq; annis 77. literis semper intentus, hic cuidam dicenti, quòd patria sibi curæ non esset, immo cura patriæ mihi maxima est, & digitum extendebat in cœlum, ostendens illam sibi veram patriam esse: impietatis semel à Cleomene accusatus, quòd solem, quem Athenienses colebant, candentem laminam diceret, & penitus ignitam, defensus à Pericle discipulo quinque talentis multatus, exilio damnatus fuit, de cuius morte varias dicit Laertius sententias esse scriptorum. (Saluus] Non esse, virtutem, & sapientiam veram hominis salutem esse dicit.

ASCEN. QVali, &c.] Porrò .i. autem quali studio credimus, aut credemus Anaxagoram flagrasse .i. arsisse? qui cum post peregrinationem diuturnam reperisset patriam, & vidisset possessiones .s. suas desertas. Inquit, ego non essem saluus, nisi istæ .s. possessiones perissent. Vocem, idest ò vocem compotem sapientiæ petitæ, hoc est quæ assecuta erat sapientiam petitam. Nam si vacasset potius culturæ prædiorum, quàm ingenij, & supra mansisset dominus rei familiaris intra penates, idest domum suam, non redisset ad eos, scilicet penates suos Anaxagoras tantus .s. Philosophus, aut tam magnus vir censendus.

DE ARCHIMEDE PHILOSOPHO.

* Cic. li. 5. de Fin. & Var. 6. Liu. lib. 25. & Plutar. in Marcel.

*ARchimedis * quoque fructuosam, industriam fuisse dicerem, nisi eadem illi & dedisset vitam, & abstulisset. captis enim Syracusis, Marcellus machinationibus eius multum, ac diu victoriam suam inhibitam senserat, eximia tamen hominis prudentia delectatus, vt Capiti illius parceretur edixit, penè tantum gloriæ in Archimede seruato, quantum in oppressis Syracusis hostis reponens. At is dum animo, & oculis in terram defixis formas describit, militi, qui prædandi gratia domum irruperat, strictoque super caput gladio, quisnam esset, interrogabat, propter nimium cupiditatem inuestigandi, quod requirebat, nomen suum indicare non potuit. sed, protracto manibus puluere, noli, inquit, obsecro istum circulum disturbare: ac perinde quasi negligēs Imperij victoris, obtruncatus sanguine suo, artis suæ lineamenta confudit. Quo accidit, vt propter idem studium modo donaretur vita, modo spoliaretur.*

OLIV. ARchimedis quoque] Archimedes, vel vt Quin. libro 1. de institutione oratoria, Archimedes Syracusanus in omni Geometria ante alios mira subtilitate laudatus. erant enim teste Liu. Decade secundi Pun. belli vnicus spectator cœli, siderumque, mirabilior tamen inuentor, ac machinator bellorum tormentorum, operumque qui ea, quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perleui momento ludificaretur, captis deinde Syracusis per proditionem, quas contra vim Marcelli Rom. ducis diu defensauerat, cum omnia verterent hostes, ipse Diametros suos in puluere obsignans à prætereunte milite incognitus occisus est. Liu. cum multæ inquit iræ. multa inuidiæ, auaritiæque fœda exempla ederentur, Archimedem memoriæ proditum est in tanto tumultu, quantum captæ vrbis in discursu diripientium militum cinere poterant, intentum formis, quas in puluere scripserat, ab ignaro milite, quis esset interfectum, ægre id Marc. tulisse, sepulturæque curam habitam, & propinquis etiam inquisitis honori, præsidioque nomen eius, ac memoriam fuisse. Plin. libro 7. natu. histo. Grande, & Archimedi Geometriæ, & machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli contingit interdicto, cum Syracusæ caperentur, ne violaretur vnus nisi fefellisset Imperium militaris imprudentia, hic teste Cic. lib. Tusc. quæst. fuit

primus inuentor speræ, & fabricator, qd Laertius Anaximandro attribuit. hic de Clyndaro opus eximium scripsit. [Penè tantum gloriæ in Archimede seruato] Quanti faceret Archimedem Marcellus, hinc facile declarauit, cum non minorem gloriam ex seruato Archimede, quàm ex capta potentissima vrbe se consecuturum speraret, mira profecto Archimenidis laus, qui non minoris fieret à Marcello, qui Syracusæ. [Propter nimiam cupiditatem inuestigandi quod] Incredibilis hominis industria, quem non captæ vrbis ruina, non propinquæ mortis metus, à suis cogitationibus potuit absterrere. [Protracto puluere] Secto, vel scisso puluere in quo Diametros, & formas suas designabat. [Lineamenta] Signa. Sunt autem lineamenta extremitates corporum, & imaginum impressiones, quæ primo inducuntur à pictoribus, deinde coloribus implentur. [Modo donaretur vita] Quia quantum in Marcello fuit, donatus est vita, nam studio, & industria eius delectatus edixerat, vt incolumis seruaretur Archimenides. [Modo sp[oli]aretur] Quia dum intentus esset formis imprimendis multis contempsit Imperium, à quo trucidatus est, quam igitur vitam studium dederat, eadem postmodum studium abstulit.

ASCEN. Archimedis, &c.] Ego dicerem quoq;.i. etiam industriam Archimedis.s. Geometræ, & Architecti Syracusani fuisse fructuosam, quia diu conseruauit patriam, nisi eadem &.i. pariter dedisset illi vitam.s. Marcello vetante, ne quis eum ob industriam occideret, & abstulisset vitam, quia illi intentus quis esset explicare non curauit. Enim pro quia, Syracusis captis, Marcellus senserat victoriam suam inhabitam .i. impeditam multum, ac diu machinationibus .i. machinamentis eius .i. ab eo, aut industria factis tamen ipse delectatus eximia prudentia hominis, edixit, vt parceretur capiti.i. vitæ illius.s. Archimedis reponens.i. collocans hostis.i. cum esset hostis, penè tantum gloriæ in Archimede seruato.i. conseruatione Archimedis, quantum in Syracusis oppressis, i. in oppressione Syracusarum. At is.s. Archimedes dum animo sup. de fixo, & oculis defixis in terram. describit formas .i. figura quasdam Geometricas, non potuit propter nimiam cupiditatem inuestigandi, quod requirebat, siue machina, siue mensura fuerit, indicare militi.s. Romano, qui irruperat domum, s. Archimedis gratia prædandi, & interrogabat quisnam esset, gladio stricto .i. euaginato, & vibrato super caput sup. eius puluere, sed protracto manibus, inquit obsecro, noli disturbare istū circulum ac perinde.i. sic quasi negligens Imperij victoris, qui iussit eum nomen suum proferre obtruncatus.s. ab eo confudit sanguine suo lineamenta suæ artis, quo.i. per quod factum accidit, vt Archimedes donaretur modo.i. paulò ante per edictū Marcelli vita, & spoliaretur modo.i. paulò post à milite, propter idem studium, quia nimis intentus arti suæ contempsit militi nomen exprimere. Scribitur etiam Archimenides.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

Socratem, * *etiam constat ætate prouectum fidibus tractandis operam dare cœpisse, satius iudicantem, eius artis vsum sero, quàm nunquam percipere. Et quantula Socrati accessio illa futura scientiæ erat? sed pertinax hominis industria, tantis doctrinæ suæ diuitijs etiam musicæ rationis* * *vtilissimum elementum accedere voluit. Ergo dum addiscendum semper se pauperem credidit, ad docendum fecit se locupletissimum.*

* Conno precepto re. Plato in Euth. & Cic. ad Petum.
* Vilissimum.

OLIV. Socratem etiam] Socrates fuit adeo studiosus adeoq; scientiæ cupidus, vt nec à mulieribus quidem turpe existimaret discere, quod vtile fore videretur. præterea cum iam omnium pœne, rerum scientiam complexus esset, musicæ quoq; operam dare non eribuit in prouectiori iam ætate, vt ad reliquas virtutes suas, quæ mirabiles fuisse creduntur, hoc etiā quantaluncunque foret, accederet, ne quid illi vnquam defuisse videretur. Itaque effecit industria sua, vt dum semper aliquid sibi deesse existimaret, ad eum scientiæ cumulum peruenerit, vt alios locupletissime docere posset, fuit teste Gellio tanta temperantia, vt omne suæ vitæ tēpus valetudine inoffensa transegerit, de cuius morte dictum est in cap. de sapienter dictis. [Fidibus tractandis] Musicæ arti, vt sciret fidibus canere, cur autem hic arti iam senex operam dare voluerit, hanc causam fuisse ferunt, quòd in conuiuio inuitatus à quodam vt caneret, se fidibus nescire respondit, quod à nonnullis risu exceptum ad musicam perdiscendam illum incitauit, vt sero potius, quàm nunquam artis illius rationem teneret,

Fidis. Fidicula.

fidis corda in Cythara, vel lira aliove instrumento extensa, vnde fidicula diminutiuum tormenti genus. [Accessio] Additio incrementum. [Sed pertinax industria] Perseuerans, & in bonam partem accepimus, vt peruicaces dicamus perseuerantes, interdum contumaces obstinatos duros, est autem peruicax, qui ad victoriam vsque perseuerat in proposito. [Vtilissimum elementum] Ideo dicit, quia studia quædā sunt adolescentibus congrua, vt Grammatica, Dialectica, Rhetorica, alia grauioris, & maioris exercitationis & ingenij, vt Philosophia.s. Physica, at vero Musica eorum rerum est, quæ inferioris sunt, & materiæ leuioris, rectè ergo dixit, vilissimum elementum.

Peruicaces.

ASCEN. Socratem, &c.] Constat etiam Socratem prouectum ætate .i. grandem nato cœpisse.i. incœpisse dare operam fidibus .i. musicis instrumentis tractandis iudicantem satius .i. melius, & eligibilibus, percipere vsum eius artis.s. musicæ, sero.i. tarde, aut etiam nimis tarde, quàm nunquam. [Et quantula] .i. quàm parua accessio .i. incrementum, & augmentum illa scientiæ futura erat Socrati.s. viro scientissimo? q.d. minima nimirum. [Sed industria hominis].s. Socrates peruicax.i. quasi obstinata, & infrangibilis voluit etiam vtilissimum elementū .i. principium musicæ rationis accedere .i. addi tanti diuitijs suæ doctrinæ. Ergo dum Socrates credit, se semper pauperē .i. indigentem scientiæ ad discendum .i. vt possit semper aliquid discere, fecit se locupletissimum supra scientiæ ad docendum.i. vt possit alios docere.

DE ISOCRATE.

Atque * *vt longæ, & fœlicis industriæ quasi in vnū acervum exempla redigamus, Isocrates nobilissimū librum, qui inscribitur* παναθηναικὸς *quartum, & nonagesimum annum agens, ita vt ipse* * *significat, composuit, opus ardentis spiritus plenum. Ex quo apparet, senescentibus membris eruditorum, intus animos industriæ beneficio florem iuuentæ retinere. neque hoc stylo terminos vitæ suæ clausit: namque admirationis eius fructum quinquennio percepit.*

* Cic. de senect.
* Significat immo scribit apte in ipsa oratione.

OLIV. Atque vt Isocrates nobilissimum] Vt omnem industriæ rationem in vno homine fuisse comprehendemus, Isocratis exemplum lectoribus subijciamus, fuit autem Isocrates Græcus, Orator clarissimus, Georgiæ auditor, multorum Philosophorum præceptor eximius, vt Macr. attestatur, & teste Quintiliano, fuit diuerso dicendi genere nitidus, & comptus, palestræ magis, quàm pugnæ accommodatus omnes dicendi veneres sectatus, in inuentione facilis, honesti studiosus, in compositione adeo diligens, vt cura eius reprehendatur, in ætate iam confecta, videlicet decrepita, quartum & nonagesimum agens annum teste Cic. in Catone maiore librum composuit, qui παναθηναικὸς inscribitur totius Græciæ, & in primis Athenarum gesta, laudesq; continens, & studia vrbis, quem tanta scientia constat fuisse refertum, vt admirarentur omnes in ea ætate ingenij vires tantum valuisse, ex quo facile comprehendi potest, in hominibus corpora quidē senescere, animos vero nunquam, si quis bene diligenterque coluerit eos. Cicero de Isocrate, est etiam quiete, & pure, atque eleganter actæ ætatis placida, ac lenis senectus, qualem accepimus Platonis, & qui octogesimo anno scribens est mortuus, qualemq; Isocratis, qui eum librum, qui παναθηναικὸς inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitq; quinquennium postea. Isocrates, teste Macr. cum in conuiuio à sodalibus rogaretur, vt aliquid in medium de suæ eloquentiæ forte proferret, respondisse fertur, quæ locus præsens, & tempus exigit, ego nō calleo, quæ vero calleo, nec huic loco, nec tempori sunt accōmodata. [Fœlicis industriæ] Quia ex ea industria plurimum fructum consecutus fuerat. [παναθηναικὸς] Qui omnem verbis Athenarum laudem continebat, quod.s. in ea vrbe cuncta liberalia studia, ac bonæ artes viderent, omnia beneq; viuendi præcepta inde manerent, & percipiuntur, qui tamen liber hominum negligentia obsoleuit. [Admirationis eius] Appellat librum illum admirationem quandam hominum, quia admirabatur tantum eius ingenij vires in ea ætate valuisse, vt librum summa sapientia refertū ædere potuerit, & inde laus illi maxima redundabat, quæ suis operis fructus esse videbatur, & erat.

ASCEN. Atque vt redigamus quasi in vnum acervum] Idest cumulum exempla industriæ longæ, idest diuturnæ, & felicis.i. beatæ, Isocrates composuit (vt ita ipse significat) librum nobilis-

nobilissimum,qui inscribitur,id est cui titulus est παναθηναϊκὸς panathenaicos,id est tota res,aut laus Athenien. agens annum quartum,& octogesimum.(Non ergo dicemus octuagesimum sciemusque inter viginti, quod centum minorem numerum,interueniente coniunctione praeponi debere)appositorie opus plenum spiritus.ideft acrimoniae ardentis. Ex quo apparet animos eruditorum retinere intus florem inuentae beneficio industriae. ideft grauitatis solertis membris senescentibus. [Neque clausit] ideft finiuit terminos vitae suae hoc stylo, quo panathenaicon scripserat, nanque percepit quinquennio. ideft spacio quinque annorum fructum admirationis eius. ideft laudem, quae ex eius admiratione illi dabantur.Nam quinquennium post vixit.

DE CHRYSIPPO.

* Atqui an.73. vixisse tantũ scribũt Laertius, & Sui. * Tradendis. Lucian.in Macr.81.

OLIV. *Citerioris * aetatis metas, sed non tamen parui spatij Chrysippi viuacitas flexit, nam lxxx.anno coeptum ante quadragesimum λογικῶν exactissimae subtilitatis volumen reliquit, cuius studium in * tractandis ingenij sui munimentis tantum operis laborisque sustinuit, vt ad ea quae scripsit penitus cognoscenda, longa vita sit opus.*

Citerioris aetatis metas Chrysippi] Hic Chrysippus Apolloni Solensis filius, siue Tarsensis, philosophus sic acutissimus adeo,vt testentur fermè omnes, Iouem ipsum eius acutioribus argumentis vix resistere potuisse, si in terras descendisset,fuit ergo ingeniosus,& acutus in omni genere orationis,in plerisque à Zenone dissentit,& Cleante,quoties aduersus Cleantem differendo egisset, tanta ducebatur poenitentia, vt crebro diceret, ego quidem alias fortunatus sum, praeterquam in Cleantem in hoc sum infelix, & vt dixit Cic. de nat.deorum.Natus est homo Chrysippus ad mundum contemplandum,atque mirandum,nam teste Laertio septingenta volumina aedidit,& quidquid incidebat,mandabat literis, & saepe emendabat,& magna testimoniorum nube vtebatur, quod adeo in consuetudine habuit,vt in quibusdam suis opusculis totam Euripidis Medaeam insereret. petentique quidam ab altero legente,quidnam id esset quod legeret,ille Chrysippi Medaea est, quare de illo ait Apollodorus Atheniensis, si quis tollat de Chrysippi libris, quae aliena sunt charta illi vacua relinquetur,eius tamen libri clarissimi, & in dialectica praecipue, in qua fuit adeo insignis vt dicerent, si apud deos in vsu esset dialectica,non futuram aliquam, quam Chrysippeam erat praeterea teste Laertio imbecilli, tenuique corpusculo,quod ex eius imagine dicit apparere in potationibus vt refert,agebat quiete,cura autem sola monebat, vt ancilla eius diceret,Chrysippi tantum cura est inebriari, vnde teste Hermippo à discipulis ad sacrificium ductus, dulce merum adeo bibit,vt fatigatus angustijs spiritus, cum quinta die post reliquerit,cum esset octogintatrium annorum, sunt qui dicant enim nimio risu comprehensum interijsse,ita vt cum asinus manducasset ficus aniculae dixisset, vt vinum asino daret,nimioque de hinc risu expirasse neminem regum laudauit, sola anicula contentus fuit,hic ergo volumen ante quadragesimũ annum inchoatum exactissimae subtilitatis octogesimo anno confecit,& absoluit,quem λογικῶν logicam appellauit,ex quo facile conijci potest, quanta eius fuerit industria, qui vnum, & quadraginta annos assidue scribendo consumpsit fuit maxime auctoritatis philosophus, de quo Iuu. Satyra.ij. Plena omnia gypso Chrysippi inuenias. Cic.aetatis metas,quia non Isocratis aetatem peruenit, hoc est non tanto tempore vixit, nam Isocrates, vt diximus, nouem & nonaginta confecit annos, hic vero ad octogesimum tantummodo peruenit annũ, ergo. [Citerioris] ideft breuioris aetatis terminos. [Coeptum λογικῶν] Librum logicorum,& philosophi considerationum, nam logica, & philosophorum considerationes in eo libro continebantur,[Exactissimae subtilitatis.]Exquisitissimis acuminis.[Ad ea] Quae scripsit,longa vita sit opus.[Quia vt diximus] Teste Diogene,septuaginta volumina coposuit,ad quae legenda longiori vita opus esset.

Chrysip. labor industrius. an. scribit

Chrysip. Medea.

ASCEN. Citerioris viuacitas] ideft aptitudo & auiditas viuendi,& quia si longae vitae Chrysip. flexit metas. ideft peruenit ad spacium citerioris aetatis.(Translatio ad currule certamen, in quo dum currus ad metas tracti sunt, reflectuntur) sed tamen non parui spacij, nam reliquit volumen λογικῶν.i.logicorum,aut logicalium exactissimae subtilitatis anno octogesimo.s.suę aetatis coeptum ante quadragesimum.s.annum,& ita supra quadraginta annos in eo laborauerat. [Cuius] scilicet Chrysippi studium sustinuit tantum operis,& laboris in tractandis.i.exercendis monumentis.i.futuris indicijs & testimonijs ingenij sui, vt opus sit longa vita ad cognoscenda penitus.ideft omnino,& penè intus,ea quae scripsit.

DE CLEANTE PHILOSOPHO.

* Laert.in vita.

* Immo contra cicer. lib.2. Acad.quę sti Laer.et Suid. de ętate Lucia.i Mac.

*Te quoque * Cleante tam laboriose haurientem, & tam pertinaciter tradentem sapientiam,numen ipsius industriae suspexit; cum adolescentem quaestu extrahendae aquae nocturno tempore inopiam tuam sustentantem * diurno Chrysippi praeceptis percipiendis vacantē, eundemque ad vndecentesimum annum attenta cura erudientem auditores tuos videret: duplici enim labore vnius seculi spacium occupasti, incertum reddendo, discipulus ne an praeceptor esse laudabilior.*

OLIV. Te quoque Cleante] Cleantes haurienda hortolanis aqua vitã sustentauit,hic Cleantes Phanti filius, vt Antisthenes dicit in successionibus, primùm quidem pugil fuit, deinde profectus Athenas cum dragmis quatuor vt quidam ferunt,congressus Zenoni studiosissime philosophatus est,neq; eisdem decretis perstitit memoriae proditum est, ipsum laboriosissimum fuisse, adeo vt inopia cogente se mercenarium faceret,ac noctu quidam in hortis hauriret aquam, interdiu autem operam studijs liberalibus daret, vt & Phreantiles.ideft exhauriens puteos appellaretur. Aiunt illum cum pertractus esset in iudicium redditurus rationem, vnde adeo robustus, ac tam boni habitus viueret,Hortulano apud quem id muneris implebat,ac muliere, penes quem farinas pinsabat testibus sui victus vsum absolutum esse, Areopagitasque admiratos, decem illi minas dari consueuisse. Zenonem autem accipere illum vetuisse. Aiunt autem Antigonum illi tria millia dedisse hic auditor eius,cum rogaretur,cuius gratia hauriret,audiuit, non solum aurio nunquid non effodio, ac rigo? &c. facio philosophiae causa?& Zeno quidem illum ad id exercebat,videbatque obolum sibi ex labore afferri coactam aliquando stipem in medium familiarum intulit dicens,Cleantes, quidem Cleantem alium posset nutrire si, vellet, qui vero inde nutriantur,affatim habent, ab alijs quaerunt, quae sunt ad vsum vitę necessaria, & quidem remissius philosophantes ea igitur causa secundus Hercules Cleantes dicebatur, hunc Val.dicit Chrysippi auditorem,cum econtrario Laertius dicat. [Chrysippus] Appolloni filius Solensis, siue Tarsensis,vt Alexander in successionibus ait discipulus Cleantis fuit, hic prius longa exercitatione, emensa Zenonis, siue Cleantis vt Diocres, & plurimi tradunt,auditor. nam Cleantes vitae instituto clarus enituit vt Zenoni succederet, & quidem complures essent illis memorabiles discipuli. Composuit autem libros pulcherrimos de tempore,de sensu,de arte,de appetitione,& de antiquitate,de dijs,de Himeneo, de gigantibus, de arte amatoria, de pollicitis,de legibus, & alios quamplures,tumuit illi gingiua,ac putruit, medicorum sententia, biduo cibo abstinuit, conualescente ipso, & medicis sibi consueta permittentibus, iterum sponte sua fecit abstinentiam, qua consumptus est, & extinctus. Alij dicunt amore alterius vitae manum sibi iniecisse audito a se Zenone annis nouem, cuius annus est nonagesimum ęquasse dicitur. [Laboriose haurientem] Cum multo sudore addiscentem. [Numen ipsius] Dea ipsa industriae, nam cunctas virtutes, & animi passiones deos esse credebant antiqui,& eas tanquam numina colebant,vt fides,pietas,concordia. Iuuen. Vt colitur pax;atque fides victoria virtus.[Quęque]Salutato crepitat concordia nido. [Extrahendę aquę] Hauriẽda ex puteis aqua.Seneca ad Lucilium epist.xlv. Socrates patricius non fuit, Cleantes aquam traxit,& rigando hortos locauit manus. [Diurno Chrysippi praeceptis]Dissentit à Laertio, vt diximus.non enim Chrysippi, sed Zenonis auditorem fuisse, dicit Laertius,qui ei propter morum venustatem successit. [Ad vndecentesimum] ad nonum & nonagesimum annum,dempto.s.vno ad centum.[Duplici enim labore] Vere te industrię numen aspexit,nam & discendo, & docendo te semper ita gessisti, vt in discrimine venire possit, melior ne discipulus,an praeceptor euaseris.

ASCEN. Te quoque,&c.] O Cleante (à nominatiuo Cleantes)numen ideft diuina virtus ipsis industrię,suspexit.i.misericorditer aspexit,quoque,id est etiam te haurientem tam laboriose sapientiam. (Alludit ad nomen illi ex officio imposi-

tum, nam quia è puteis aquam haurire solebat præ tenuitate rerum, vt inde victum redimeret, dictus est phreanteles nomine φρέαρ quod est puteus, & verbo ἀντλάω i. exhaurio, sed dum per se ponitur, significat exhaurire sentinam) & tradentem. s. discipulis, tam pertinaciter, idest constanter eum, idest quando videret se adolescentem sustentantem inopiam tuam quæsitu. i. lucro aquæ extrahendæ. s. è puteis tempore nocturno & supra vacantem tempore diurno præceptis. i. traditionibus Chrys. percipiendis, cum videret te eundem erudientem abundæ, & attenta cura supra abunde centesimum annum auditores tuos. Enim pro quia, tu occupasti spatium vnius sæculi. i. centum annorum duplici labore. s. discendi, & docendi, & reddendo incertum. i. ambiguum, an esses laudabilior discipulus, an præceptor.

DE SOPHOCLE S.

*Vixit an. 65. Lupia. in Macr. Cic. de senect. lib. 9. c. 12.

*ἰφῶν lego ex Lucia. in Macrob. & Suida. νζητεν ἐπιπτ θ'. inquit Suida.

*Sophocles * quoque cum rerum natura gloriosum certamen habuit, tam benigne illi mirifica opera sua exhibendo, quàm illa operibus eius tempora liberaliter subministrando prope enim centesimum annum attigit, sub ipsum transitum ad mortem Oedipode Coloneo scripto: qua sola fabula omnium eiusdem studij poetarum præripere gloriam potuit, idque ignotum esse posteris filius Sophoclis noluit * σοφὸν sepulchro patris, quæ retuli insculpendo.*

OLIV. Sophocles] Hic tragœdiarum scriptor clarissimus Ath. de quo diximus in cap. de continentia lib. 4. cuius tanta fuit industria, vt cum ipsa rerum natura certasse videatur, nam cum esset annorum fermè centum, œdiopem tragœdiam cõposuit, de qua Cic. in Catone maiore, Sophocles inquit ad summam senectutem tragœdias fecit, qui propter studium, & industriam curem negligere familiarem videretur, à filijs in iudicium vocatus, vt quemadmodum nostro more rem male gerentibus patribus bona interdici solent, sic illum qua desipientem à re familiari remouerent iudices, tunc senex dicitur eam fabulam, quam habeat in manibus, & proxime scripserat Oedipum Coloneum recitasse iudicibus quæsisseque, num illud carmen desipientis videretur, quo recitato sententijs iudicium est liberatus. [Gloriosum] Cum rerum natura certamen. Hoc habuit cum natura certamen, vtque diu viuendo laboriosus semper esset, natura longum illi vitæ spacium concessit, quo posset scribendo gloriam comparare, Sophocles illud non minori studio, & industria spacium confecit, gloriosum igitur certamen, vt quanto maius spacium daretur, tanto maiori illi studio conficeret. [Sub ipsum transitum ad mortem] De qua morte dicemus lib. vlt. cap. xij. [Que retuli] Fabulam. s. Oedipodis, quam supra commemoraui, hac filius sepulchro patris curauit insculpti, virtutis paternæ monumentum perpetuum.

ASCEN. Sophocles quoque habuit gloriosum certamen cum natura rerum exhibendo illi]. s. natura mirifica opera sua. s. tragica tam benigne. i. bona voluntate, quàm illa, scilicet natura subministrando operibus eius, scilicet Soph. tempora. s. vitæ liberaliter, hoc est Sophocles contendit cum natura, conando eam vincere labore suo, hoc est plus laborando, quàm pro modico temporis sibi dati, & natura certauit, cum Sophocle, prolongando illi tempus vitæ, & industriæ, vltra consuetum modum. Enim pro quia, Oedipode Coloneo scripto i. tragœdia sic inscripta absoluta sub ipsum transitum ad mortem. i. paulo ante decessum suum Sophocles attigit prope centesimum annum, quæ sola fabula, licet alias non scripsisset, ipse potuit præripere, idest præ cæteris rapere, & vendicare sibi gloriam omnium poetarum eiusdem studij, & Sophon filius Sophocles noluit, id. i. eam laudem patris esse ignotum posteris, insculpendo sepulchro, patris quæ retuli videlicet, quæ princeps tragicorum, vel ea sola fabula euaserit. Videtur autem hoc modo Sophon esse nomen filij, sunt tamen qui græce scribunt Sophon. i. sapientem, vt sit insculpendo sepulchro σοφὸν, sed tunc non quadres, quod additur, quæ retuli.

DE SIMONIDE POETA.

Simonides vero Poeta octogesimo anno & docuiße se carmina, & in eorum certamen descendiße ipse gloriatur: nec fuit iniquum illum voluptatem ex ingenio suo diu percipere cum eam omni æuo fruendam traditurus eßet.

OLIV. Simonides vero poeta] Hic Lyricus poeta fuit, vt diximus libro 1. cap. de som. item cap. de miraculis, vnde & carmina quædam Simonida dicta sunt primus etiam artem memoriæ inuenisse dicitur teste Cic. tanta eius fuit industria, vt gloriaretur & se octogenarium carmina docuisse, & in theatrum ad certamen cum reliquis poetis descendisse, præmia, quæ meliori poetæ darentur, exciperet, superstes etiam carminibus suis fructum ex his voluptatem, scilicet mirificam cœpit, quia videret, quod ea omnis esset celebratura posteritas. [In eorum certamen descendisse] In theatrum descendit, vt carmina sua, quæ recitaret cæterorum poetarum versibus potiora esse probaret, & ita propositum præmium caperet. [Nec fuit iniquum] Lyptotes est, ac si diceret fuit æquissimum.

ASCEN. Simonides vero poeta] Gloriatur se docuisse carmina anno octogesimo. s. ætatis suæ, & descẽdisse in certamen eorum. s. carminum, aut potius poetarum scribentium carmina. [Nec fuit iniquum]. i. iniustum illum percipere diu voluptatem ex ingenio suo, cum traditurus esset eam fruendam. i. cum fructu, & voluptate percipiendam omni tempore, quia eius carmina superextabunt iudicio auctoris.

DE SOLONE.

*Nam Solon * quanta induſtria flagrauerit, & versibus complexus eſt, quibus significat se quotidie aliquid addiſcentem senescere, & supremo vitæ die confirmauit, quòd aſſidentibus amicis, & quadam de re sermonem inter se conferentibus, satis iam preſſum caput erexit. * Interrogatusque quapropter id feciſſe, respondit, vt cum iſtud quidquid eſt, de quo disputatis, percepero, moriar Migraßet profectò ex hominibus inertia, si ea animo vitam ingrederentur, quo eam Solon egreſſus eſt.*

* Cic. de senect.

* Stobæus ser. 27. paulo aliter.

OLIV. Nam Solon] De hoc Solone diximus supra libro 5. cap. de ingratis. Fuit autem vnus è septem sapientibus. Atheniensis, vt quidam dicunt, vt alij Salaminius, de qua insula diximus supra lib. & capite præscriptis, vtcunque sit, Athenis vixit, vrbem illam quasi nouam ciuitatem moribus, & legibus condidit, qua in re tanto temperamento se inter plebem & senatum egit, vt ab vtrisque parem gratiam contraxerit. Legitur apud Platonem Solonem iudicio Critiæ cuiusdam viri doctissimi videri non solum prudentia cæteris laude dignis, sed etiam carminibus præstitisse, & si sermonem, quem ab Aegypto reuersus instituerat impleſſet, non minorem Hesiodo, vel Homero futurum continebatur autem in eo Atheniensium gesta, hic quamquam omnium hominum iudicio haberetur continens, tamen indulsisse scribitur vino cuius industria, quanta fuerit eius verbis comprehendi potest, nam dictare solebat γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος, senesco semper multa addiscens, præterea cum externum fati diem sustineret, & qui assidebat amici, ac familiares de re quadam inter se disputarent, caput erexit auditurus, quid illi tunc inter se differeret interrogatus, si quid esset quod vellet, vt percepto inquit quidquid est de quo disputatis, eruditor hinc ab eam, moriarq; sapientior, vox profectò philosopho tanto dignissimam. [Flagrauerit] Accensus fuerit, nota est verborum differentia flagrò spiritu veniat, hoc ad odorem, illud ad ardorem refertur. [Versibus] Supra græce positis. [Fatis pressum] Instanti, & propinqua morte grauatum. [Migrasset ex hominibus inertia] Si homines inquit ea industria vitam ingrederetur, qua Solon egressus est, nullus inter mortales inertiæ locus inueniretur, hæc autem ad id potissimum valent, vt adolescentes horum exemplis incitati summo studio, & industria virtutes amplectantur, & studia capessant, horumq; similes fieri maxime laborent.

ASCEN. Nam Solon] Et idest simul complexus est, idest consecutus quanta industria flagrauit versibus, quibus significauit se senescere. i. seniorem fieri addiscentem quotidie aliquid, & confirmauit. i. comprobauit supremo die vitæ, q. i. quia erexit caput suum iam pressum fatis. i. morte instante, amicis. s. eius assidentibus, & conferentibus de quadam re inter se & interrogat us quapropter fecisset, id. i. erexisset caput suum respondit, vt cũ percepero istud quidquid est de quo disputatis moriar

riar profecto (dicit auctor) inertia .i. ignauia, & carentia industriæ migrasset .i. penitus discessisset ex hominibus si supra hominis ingrederentur vitam eo animo, quo Solon est egressus ea .s. vita hoc est cupienti semper aliquid discere.

DE THEMISTOCLE.

* Cic. de senect. * Prob. & Plut. in vita.

*Qvam * porrò industrius Themistocles, qui maximarum rerum cura districtus, omnium tamen ciuium suorum nomina memoria comprehendit: per summam namque iniquitatem patria pulsus, * & ad Xerxē, quem paulo ante deuicerat, confugere coactus, prius, quā in conspectum eius venire, Persico sermoni se assuefecit, vt per laborem parta commendatione regijs auribus familiarem, & assuetum sonum vocis adhiberet.*

OLIV. Themist. industria. QVam porrò industrius Themistocles] Themistocles Atheniensium clarissimus ciuis, & imperator eximius, vt diximus in cap. de mutatione fortunæ, quanta industria fuerit, hinc facile conijci potest, quòd cum multarum, maximarumque rerum cura esset inuolutus reipublicæ Atheniensis administrationi semper intentus omnium tamen ciuiū suorum nomina, teste Cic. teste Quintiliano, & nunc Valerius memoriæ mandauerit, & intra anni spatium Persicam linguam optime perceperit. Cic. in Catone maiore Themistocles inquit omnium ciuium suorum perceperat nomina. Quintilianus vero de institutione oratoria in cap. de memoria, Cæterum inquit quantum natura studioq; valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum optime locutum Persice constat. [Districtus] Implicitus, interdū iratus, & seuerus, ac potens [Per summam namque] Iniquitatem patria pulsus inuidia ciuium, vel tyrannidis suspicione, vel quia, vt diximus, mos erat Athenis, vt qui virtute maximas opes comparasset, ne libertati periculosus esset, per decē annos exularet, ergo per summam iniquitatem, quia iniquissimum erat patriæ liberatorem, imperij amplificatorem, & conseruatorem exilio mulctare, quem ingentibus præmijs afficere debuerant. [Parta commendatione] Per laborem. [Persicam linguam] Studio se addiscendo se regi gratum reddidit, & commendabilem.

ASCEN. QVam, &c.] Porrò, id est, sed quàm .i. quantum industrius supra fuerit Themistocles qui districtus cura maximarum rerum tamen .i. nihilominus comprehendit memoria, nomina omnium ciuium suorum, Namq; ipse pulsus patria per summam iniquitatem, & coactus fugere ad Xerxem .s. regem Persarum, quem deuicerat paulo ante, assuefecit se sermoni Persico priusquàm veniret in conspectu, aut in conspectum eius .s. Xerxis, vt commendatione, scilicet sui parta labore, aut per laborem, adhiberet auribus regis, videlicet Xerxis sonum idem, vocem familiarem, & assuetam repetere auribus regijs, quia signum amoris est didicisse alterius gentis linguam, cum qua, qui nullum commercium affectaret eam, non disceret.

DE CYRO, ET MITHRIDATE.

*Quint. li. 11. c. 2. Plin. lib. 7. c. 24.

*CVius * vtriusque industriæ laudem duo reges partiti sunt, Cyrus omnium militum suorum nomina, Mithridates duarum, & viginti gentium, quæ sub regno eius erant, linguas edisscendo: ille, vt sine monitore exercitum salutaret; hic, vt eos, quibus imperabat, sine interprete alloqui posset.*

OLIV. Cyri memoria. Mith. memoria. CVius vtriusque industriæ] Et posse omnium suorum nomina memoriæ, complecti, & aliena lingua sine interprete vti, quod vtrumque fecit Themistocles. [Duo reges] Cyrus, & Mithridates. [Cyrus] Fuit Persarum rex potentissimus de quo Iustinus multa tradit lib. 1. & nos in cap. de som. hunc magnæ memoriæ fuisse & Solinus in cap. de homine, & Quintilianus de instit. oratoria in cap. de memoria, & Plin. libro 7, nat. hist. testantur, nam Solinus inquit, Cyrus memoriæ bono inclaruit, qui in exercitu, cui numerosissimo præfuit nominatim singulos alloquebatur. Quintilianus vero, vt supra diximus, quantum naturæ studio valeat memoria, vel Themistocles testis, quem vnum inter annum optime locutum Persice constat, vel Mithridates, cui duas & 20 linguas, quot nationibus imperauit, traditur notas fuisse. vel Crassus ille diues, qui cum Asiæ præesset, quinque græci sermonis differentias sic tenuit, vt quàm quisque eum lingua postulasset, eadem ius sibi redditum ferret, vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. [Sine monitore exercitum salutaret] Imperatores nominum suggestores habere consueuerant, qui nomina militum eorum auribus insererent, quo blande nominatim milites appellando, eorum animos sibi maxime conciliarent, hos monitores Rom. nomenclatores appellabant.

ASCEN. CVius vtriusque industriæ] scilicet in commemorandis nominibus ciuium, & edisceda lingua Persica, hoc est aliena duo reges .s. Cyrus & Mithridates partiti sunt. [Cyrus] scilicet rex Persarum supra partitus est laudem Themistoclis discendo nomina omnium militum suorum, & Mithridates rex Ponti discendo linguas duarum, & viginti gentium quæ erant sub regno eius ille .s. Cyrus dicendo supra nomina omnium suorum militum, vt salutaret exercitum sine monitore scilicet de nomine salutandi hic, scilicet Mithridates discendo omnes linguas vt posset alloqui sine interprete eos, quibus impetrabat.

DE OCIO. Cap. VIII.

Ocium, quod industriæ, & studio maxime contrarium videtur, præcipue subnecti debet, non quo euanescit virtus, sed quo recreatur. alterum enim etiam inertibus vitandum, alterum strenuis quoque interdum appetendū est. illis, ne proprie vitam inertem exigant; his, vt tempestiua laboris intermissione ad laborandum fiant vegetiores.

OLIV. OCium, quod industriæ, & studio] Cum nihil magis industriæ, & studio contrarium esse videatur, quam ocium, quasi inconueniens, & absurdum esse videbatur hoc illis subiungere, ideo breui vtitur præfatione qua ostendat non incongruæ factum esse, cum post longa studia, diutinosq; labores, defatigati animi relaxationem quandam desiderent, qui recreati vegetiores deinde alacrioresq; ad studia redeant, atque labores. [Non quo euanescit virtus] Duo tangit ocij genera, vnum eorum, qui veluti corpore quodam, & languore animi in ocio marcescunt, quod non solum fugiendum, sed propemodum detestandum videtur alterum eorum, qui à labore requiem, & laxamentum quærunt, quod expetendum est. [Strenuis] Impigris, & promptis, & opponitur inertibus. [Tempestiua] Opportuna, & in tempore facta. [Vegetiores] Viuaciore, & validiores. deficerent enim assidua intentione animi, nisi interdum ocio recrearetur. Ouid. Si nunquam cessas tendere mollis erit.

ASCEN. OCium] Quod videtur maxime contrarium industriæ, & studio, debet præcipere subnecti, quia opposita iuxta se proposita maxime elucescunt, non tamen ocium de quo hic loquitur, studio penitus contrariatur, sed illi opitulatur, vnde addi videtur .s. in homine ipso, quia ocium est contrarium negocio, sed vt Cic. dicit, quidam in ocio sunt minime ociosi, vnde auctor addit non supra subnectit debet ocium, quo virtus euanescit .i. disparit, sed recreatur alterum .s. ocium, quo virtus euanescit, ne euitandum supra est etiam inertibus .i. minime industrijs, & solertibus alterum .s. ocium, quo virtus recreatur, appetendum interdum etiam strenuis. [Illis] Supra euitandum est ocium, quo virtus euanescit, ne exigant, i. penitus agant propriam, aut prope, aut proprie vitam inertem .i. sine arte, & industria, his supra appetendum est (vnde etiā bona appetimus) ocium quo virtus recreatur, vt fiant vegetiores .i. agiliores, & expeditiores ad laborandum, tempestiua intermissione laboris.

DE SCIPIONE, ET LÆLIO.

*PAr * veræ amicitiæ clarissimum Scipio, et Lælius, tum amoris vinculo, tum etiam omnium virtutum inter se iunctum societate, vt actuosæ vitæ iter æquali gradu exequebantur, ita animi quoque remissioni communiter acquiescebant. constat namque eos Caietæ, & Laurenti vagas litoribus conchulas, & calculos lectitaße, idque se * Pub. Crassus ex socero suo Q. Scæuola qui gener Lælij fuit, audisse sæpenumero prædicauit.*

* Cic. lib. 2. de orat. Ora. Sat. 1. lib. 2.

*L. non P. dicebatur.

OLIV. Par vere amicitia] Cõstat Scipionem,& Lælium, teste Cic. summa amicitia fuisse coniunctos, vt igitur actuosæ vitę studia,& labores omnes communiter susceperant, sic & animorum laxationes, & ocia pariter capessebant, vt in littore Caietæ, marijsq; Tyrrheni pariter deambulantes, conchulas, calculosq; more puerorum sæpissime legerent, id laxationis genus in ociosi viris turpe, in Scip.& Lælio fuisse videtur honestum,[Par clarissimus] Vere par vnum esse dicuntur, vt par bouum, sic par amicorum quatuor autem, vel paulo plura verorum amicorum paria fuisse apud maiores leguntur, vt Theseus,& Pyrithous, Pylades,& Orestes, Tydeus & Polynices, Nisus & Eurialus, inter quos Scipio connumerantur & Lælius. Actuosę vitæ laboriosæ & varijs actionibus debitæ, qualis industriorum,& studiosorum hominum esse solet. [Iter laborem] Per similitudinem. [Aequali gradu] In translatione persistit.[Vagas] Dispersas per litus, quidam legunt vagos .i. Lælium,& Scipionem errantes.[Conchulas] Testas piscium, quibus Romani posses,& lecticas exornare consueuerant, sũt qui dicant græcè ostraca appellari.[Calculos] Lapillos dictos, quòd sua breuitate sine molestia calcantur, vnde calculus minima pars ponderis ex duobus granis lentis, & calculus numerus, calculatio supputatio.[Lectitasse] Frequenter collegisse.[P.Crassus orator, de quo Cic.lib. de orat. mẽtionem facit, & de eloquentia disputantem inducit, fuit autem Scæuolæ gener, vt lib.4. ostendimus cap. de verecundia. [Ergo P. Crassus Scæuola] Scæuolæ vero Lælij generi fuisse dicuntur, de quo Lælio Cic.lib. qui inscribitur Lælius, hoc est de amicitia, Q. Mutius augur Scæuola multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter,& iucunde solabat.

Conchule

Calculus.

ASCEN. Par, &c.] Scip. s. maior,& Lælius per clarissimum .i. nobilissimum vere amicitiæ,& iunctum .i. connexum, inter se, tum idest, pariter vinculo amoris, tum etiam societate .i. concitatione omnium virtutum, vt .i. quemadmodum exequebantur .i. peragebant iter vitæ actuosę, gradu æquali .i. æque magno progressu, ita acquiescebant .i. obtemperabant quoque communi, remissioni .i. recreationi animi per remissionẽ operis, namque .i. quia constat eos lectitasse .i. frequenter collegisse Caietæ,& Laurenti .i. iuxta ea oppida littoralia conchulas .i. paruas conchas vagas .i. dispersas littoribus, s. maris Tyrrheni,& calculos .i. paruos lapillos.[Et P. Crassus] Prædicauit se audisse id ex Q. Scæuola socero suo .i. patre vxoris suæ, qui scilicet Scæuola fuit gener .i. maritus filiæ Lælij.

THEO. Calculis] Calculorum ludus ab Ouidio describitur in artibus,& ab alios composito seorsum volumine, scacorũ nunc dicitur.

DE SCÆVOLA.

* Vereor ne ponat Q. pro P. quid id fecisse dicitur li.1. de orat. cum Q. sit testis remissionis.

*Scæuola * autem quietæ remissionis eorum certissimus testis, optimi pila lusisse traditur, quia videlicet ad hoc diuerticulum animum suum forensibus ministerijs fatigatum, transferre solebat. Aleæ quoque & calculis vacasse interdum dicitur, cum bene, ac diu iura ciuium, & cæremonias deorum ordinasset: vt enim in rebus serijs Scæuolam, ita & in scurrilibus lusibus hominem agebat, quem rerum natura continui laboris, patientem esse non sinit.*

OLIV. Scæuola autem quietæ] Vt testis fuerat Scæuola Scipionẽ, & Lælium animi relaxandi gratia conchulas, & calculos in littore lectitasse, ita ipse non minus post animi labores à forensibus officijs ad pilæ ludum se interdum conferebat nõnunquam ad aleas & tesseras, vt eo laxamenti genere fatigatum animum relaxaret, hic teste Cic. libro offic.1. fuit P. Scæuolæ filij iurisperiti, à quo Cic. iuris ciuilis scientiam, quantacunque foret accepisse dicitur, nam lib.1. offic. inquit, quorum vero patres, aut maiores aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere, vt Q. Mutius P. filius in iure ciuili, Fuit autem hic Scæuola, teste eodem Cic. in Lælio iurisperitus,& augur, quem in libro de Orat. Cic. inducit tum Crasso de eloquentia disputantem. [Quietæ remissionis] Ociosæ relaxationis, est enim adiectiuum quietæ. [Optime pila] Cum dicat optime, significat illum ab adolescentia fuisse studiosissimum eius ludi, vt assidua exercitatione minime ineptus, eius peritiam consecutus fuerit non mediocrem. [Ad hoc diuerticulum] Digressionem. est autem à viatoribus sumpta translatio, qui à via quiescendi gratia ad loca diuertunt, est enim diuerticulum locus, vbi de via diuertimus. Ter. vbi ad ipsum venio diuerticulum, vel locus est ad quem de itinere secedimus, diuersorium vero domus hospitalis, ad quam ex diuersis vijs conuenitur. [Calculis] Tesseris, vel taxillis, vt calculos posuerit pro taxilis. [Iura ciuium] Vtpote qui iurisperitus. [Et cerimonias deorum] Vt qui augur. nam aliter pontifex fuit. Cic. quo mortuo me ad pontificem Scæuolam contuli.[Vt enim in rebus serijs] Licet sapienti rebus serijs interdum inserere ludos, & ioca vel certe post seria ad ludos se,& ioca conferre, teste Cic. offic.1. Ludo autem & ioco vt illis quidem licet, sed sicut somno, & quietibus cæteris. tunc cum grauibus serijsq; rebus satisfecerimus. ergo Scæuola in rebus serijs se virum grauem, & auctoritate plenum, in ludis vero se hominem referebat. [In scurrilibus] Lusibus, sine dubio deest particula quasi. quod facere frequenter solent auctores. Virg. medius inter cædes exultat amazon vel scurrilibus iocosis, non tamen turpibus, quibus vtuntur scurræ.[Quem rerum natura] Natura inquit non patitur hominem labori semper insistere, nam licet virtutis laus omnis in actione consistat, ab ea tamen necesse est sæpe fiat intermissio, multiq; dentur ad studia reditus, nam vt inquit Ouid. Quod caret alterna requie durabile non est. Hęc reparat vires fessaq; membra lauat.

ASCEN. Scæuola autem certissimus testis remissionis] .i. relaxationis eorũ, s. dictorum quiete .i. tranquille, hoc est per quietem traditur lusisse optime .i. artificiosissime pila instrumento noto, sed vt opinor alterius generis, quàm quo in Gallia vtũtur, nam Itali adhuc pilam de culpo grandiorem, & vento turgidam agitant. [Quia videlicet Scæuola] Solebat transferre ad hoc diuerticulum .i. repositorium,& quasi inclinatoriũ, sicut in diuerticulo fessi de vita recreantur, animum suum fatigatum ministerijs forensibus .i. actionibus iudicialibus.[Dicitur etiam vacasse] .s. se vacuum curis dedisse, aleæ & calculis .i. taxillis, aut lapillis in vrnam iactandis, cum ordinasset bene, ac diu iura ciuium,& ceremonias deorũ, quia augur erat, & quasi pontifex. Enim .i. quia, vt .i. quemadmodum ipse agebat, idest, repræsentabat in rebus serijs, idest, seueris grauibus, ac seorsum à risu positis.[Scæuolam] .i. personam graue, hoc est seipso dignam, ita agebat in lusibus scurrilibus, idest, iocularis, hominem .s. vulgarem, aut naturam humanam, quẽ scilicet hominem, natura rerum .s. creatrix non sinit esse patientem .i. toleratiuum laboris continui, idest, non intermissi. quia, Quod caret alterna requie durabile non est, in homine præsertim.

EXTERNA.

DE SOCRATE PHILOSOPHO.

*Idque * vidit, cui nulla pars sapientiæ obscura fuit Socrates, ideoque non erubuit tunc, cũ interposita arundine cruribus suis, cum paruulis filiolis ludens, ab Alcibiade risus est.* * Orat. Sat. 3. lib. 2.

OLIV. Idque vidit Socrates] Terrestre quoddam oraculum,& humanæ sapientię venerabile sacrarium non erubuit cum filiolis pueriliter ludens ab Alcibiade rideri, cum ad eum salutandi gratia venisset, & arundines cruribus interponentem more puerorum offendisset, sciebat enim id sibi naturæ leges permitti laxamenta quærere, tanquàm necessaria, & non homini turpia, qui fuerit studio, & labore defessus. [Interposita arundine cruribus] Qui morte puerorum equitem imitaretur.

ASCEN. Idque,&c.] Et Socrates, cui nulla pars sapientiæ fuit obscura .i. non perspecta vidit id .s. hominem non esse patientem continui laboris ideoq; non eribuit tum nunc risus est .i. irrisus, aut risu affectus ab Alcibiade nouissimo ciue Athen. ludens filiolis paruulis arundine interposita suis curribus loco equi puerilis, quod & alij fecerunt. Vnde Flac. Ludere par impar, equitare in arundine longa.

DE HOMERO POETA, ET ACHILLE.

*Homerus * quoque ingenij cęlestis vates, non aliud sensit, vehementissimis, Achillis manibus canoras fides aptando, vt earum militare robur leni pacis studio relaxaret.* * Iliad. 1. & Ouid. in epist.

OLIV. HOmerus] Hoc idem sensit Homerus cum Achillem virum fortissimum fidibus canentem sæpius introduxit. [Canoras fides] Resonantes chordas.

ASCEN. HOmerus quoque vates ingenij cœlestis non aliud sensit aptando].i. applicando per testimonium carminum suorum manibus Achillis vehementissimis.s.ad opus bellicum, fides canoras, idest, citharam. vt relaxaret robur militare, idest, seueritatem bellicam, & rigorem leui, idest, facili studio pacis, idest, cui in pace vacare solemus.

QVANTA SIT VIS ELOQVENTIAE. Cap. IX.

POtentiam vero eloquentiæ etsi plurimum valere animaduertimus, tamen sub proprijs exemplis, quo scilicet vires eius testatiores fiant, recognosci conuenit.

OLIV. POtentiam] Quanta sit eloquentiæ vis, atque potentia, cum cæteri omnes quidem illa scripserunt, tam Græci, quàm Latini, tunc in primis ipse pater eloquentiæ Cic. cum pluribus in locis, & voluminibus ostendit, quorum vnum nobis hoc loco referre satis esse duxi, vbi rerum omnium dominam illam appellat. Ait enim lib. 2. de nat. deorum iam vero domina rerum vt vos soletis dicere, vis eloquendi, quàm præclara quamque diuina, quæ primum efficit, vt ea, quæ ignoramus discere, & ea quæ scimus, alius docere, possumus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac cõsolamus afflictos, hac deducimus à timore perterritos, hac gestienes comprimimus, hac cupiditates iracundiasque constringimus, hæc nos, vires legum vrbium societate coniunxit. hæc nos ab immani, & ferina vita segregauit. cum igitur ea sit vis eloquentiæ, vt quidquid in rerum natura, totoque mundo laudabile sit in ea versetur, cunctaque eius adminiculis nitantur, foueantur, sustententur, illustrentur; nihil præterea dicendum est, nisi vt subiectis exemplis fiat illustrior, atque testatior. [Eius vires testatiores] Si inquit exempla proposuerimus, propabilior fiet eloquentiæ virtus, atque vulgatior.

ASCEN. POtentiam, &c.] Vere.i.sed, & si.i.quamquam animaduertimus potentiam eloquentiæ valere.i. posse plurimum. tamen conuenit sup. eam recognosci sub proprijs exemplis.s. quo.i.ideo, vt vires eius fiant testatiores.i. magis testatæ, & comprobatæ.

DE VALERIO.

*Liu. li. 3. & Diony. lib. 10. Cicer. in Bru. M. Val. & Dictat, vocat.

*REgibus * exactis plebs discedens à patribus, iuxta ripam fluminis Anienis in colle, qui sacer appellatur, armata consedit: eratque non solum deformis, sed etiã miserrimus reipub. status, à capite eius cętera parte corporis pestifera seditione diuisa, ac ni Valerij subuenisse eloquentia, spes tanti Imperij in ipso penè ortu suo corruisset. is nanque populum, noua & insolita libertate temere gaudentem, oratione ad meliora, & sanior consilia reuocatum, Senatui subiecit, idest, vrbem vrbi iunxit. Verbis ergo facundis ira, consternatio, arma cesserunt.*

OLIV. REgibus exactis] Discrepat à Liu. Val. hoc loco. non. n. Valerium, sed Aggrippa Menenium fuisse tradit Liuius, qui plebem à patribus diffidentem, facta secessione sua eloquentia reconciliauit, cum. n. secum ipsa ciuitas foret maxime discors, intestino inter patres plebemque flagrante ostio, propter nexos ob æs alienum, excitauit seditionem magno natu quidam, qui cum insignibus maiorum suorum prorumpens in forum, squalida veste deformi vultu, fediorique corporis habitu pallore, ac macie perenni, tota denique specie oris efferata facta concursu clamitat dictum à se creditore, non in seruicium, sed in ergastulũ, & carnificinam, exacerbauit ita plebis animos in patres vt nisi alter consul Seruilius mitioris ingenij concitatos animos multis pollicitationibus leniisset, in graue discrimen res fuerit futura, maxime ingruentibus vndique bellis, nam finitimi, cognita seditione arma commouerant, quibus superatis, eum soluendi promissa tempus aduenisset alter consul Appius, insita superbia animo, vt vanam collegæ faceret fidem, quàm asperrime poterat, ius de creditis pecunijs discere, & qui annexi fuerant creditoribus tradere, tunc multo magis exacerbati plebis animi, per dictatorem hisdem ferme pollicitationibus, & edicto, ne quis ciuem Rom. victum, aut clausum teneret, ne quis multis Rom. donec in castris esset bona possideret, aut venderet, liberos nepote suæ eius moraretur leniti sunt postremo cum etiam dictatoris promissis defraudarentur, tum demum secessio facta est in sacrum montem transanienem, eo missus orator. Menenius Agrippa ad reconciliandam, reuocandamque plebem in vrbem. Intromissus in castra prisco illi dicendi, & horrido plebs pamodo nihil aliud quam hoc narrasse fertur tempore quo in homine, non vt nunc omnia in vnum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes suas cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri ventrem in medio quietum nihil aliud, quam datis voluptatibus frui conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os occiperet datum, nec dentes conficerent, hæc ita dum ventre fame donare vellent, ipsa membra totumque corpus ad extremam tabem venisse indeque apparuisse, ventris quoque segne ministerium, non esse nec magis alij, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemusque diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem comparando, hic ꝙ intestina corporis seditio similis esset iræ plebis, & ita in patres flexisse mentes omnium, plebemque patribus reconciliasse, quod si inculto & horrido dicendi genere tantum valuit vnus hominis facundia, quod culta, & exquisita faciet oratio. [Diffidens] Dissentiens discrepans, discordans. [Fulminis anienis] Tribus passuum millibus distat ab vrbe, & teste Prisc. lib. 6. declinatur anio aniens, quod antiqui secundum analogiam protulerunt aniem. Ouid 13. Met. euas anienis aquæ. [A capite] i.à Senatu, & patribus. [Cætera parte] scilicet plebe, & alludit ad fabulam, quam supra diximus. [Vrbi vrbem.] [Plebem, quæ pars ciuitatis erat, Senatui alteri patris coniunxit. [Verbis facundis] Eloquentiæ cessit omnis furor, & impetus animi. Cic. contendat laurea linguæ.

Menenius Agrippa conciliauit.

ASCEN. REgibus] s. Romanis Tarquinio, & filijs exactis. i. expulsi Roma propter superbiam, & stuprum Lucretiæ, plebs. s. Rom. discedens per seditionem, à patribus. i. senatoribus, & nobilibus (plusculo tamen interuallo) consedit. i. locum cœpit, armata iuxta ripam Anienis fluminis in Tyberim influentis. [Nominatiuus est Anio.] sed genitiuus fit ab antiquo aniem anienis in colle. i. moticulo, qui appellatur sacer, & status reip. erat. s. tunc non solum deformis, sed etiam miserrimus, & hoc cætera parte corporis. s. reip. hoc est ciuitatis, vtpote plebe diuisa, pestifera seditione. i. per pestiferam seditionem à capite eius, hoc est à patribus, qui quasi caput ciuitatis sunt, ac ni. i. nisi eloquentia Valerij subuenisset, spes tanti Imperij, quantum postea fuit, corruisset pene in ipso ortu suo. [Nanque is]. s. Val. (cum Liuius aliud id fecisse scribat) subiecit. i. audientem fecit senatui populum gaudentem temere. i. inconsiderate, libertate noua. i. paulò ante. i. parta, & ita insolita reuocandum ad meliora, & seniora consilia oratione. s. sua, hoc est, vt Liuius dicit apologo magis ad rem facientem, quàm diserto subiecit. dicit. i. iunxit vrbi. i. præcipuè parti vrbis, hoc est capiti, vrbem. i. reliquum corpus, hoc est plebem. Ergo vt hinc vires eloquentie cognoscamus. [Ira] idest, consternatio mentium, & arma ex consternatione in patres sumpta cesserunt verbis faciundis, quia depositis armis in gratiam redierunt cum patribus, ob facundum apologum quem Oliu. qui me breuem facit recitat.

DE M. ANTONIO.

*QVæ * etiam Marianos, Cinnanosque mucrones, ciuilis profundenda sanguinis cupiditate furentes, inhibuerunt: missi. n. à sæuissimis ducibus milites, ad M. Antonium obtruncandum, sermone eius obstupefacti, distrinctos iam, & vibratos gladios cruore vacuos vaginis reddiderunt, quibus digressis, P. Antonius (is. n. solus in ambitu expers Antonianę facundiæ steterat) crudele Imperium truculento ministerio peregit. Quàm disertum igitur eum fuisse putemus, quem ne hostium quisdem quisquam occidere sustinuit, qui modo vocem eius ad aures suas voluit admittere?*

* Cic. li. 3. de orat. & Philip. 2. Plutar. in Mar. & App. lib. 1. hic. lib. 9. c. 2.

OLIV. QVæ etiam M. Marianos] Vt sæpe dictum est, vi patria pulsus, collecto exercitu, Cinneq; coniunctus, vi patriã repoposcit, dijs hominibusq; infestus, & statim primo impetu ostiam vrbis alumnam capit, & miseranda strage diripit

ripit mox vrbem ipsam per secordiam ciuium à ianiculo pulsu præsidijs, quadrato agmine ingressus, ac principum cædem signo dato aliquanto sæuius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica vrbe sæuit. Octauij consulis caput pro rostris exponitur, Antonius orator vir consularis ad hospitem profugit, vbi tectus tantum vrbis tempestatem declinaret, quod illi fortuna non concessit, hospes enim quo lautius illum exciperet, vinum à caupone per seruum deposcit, Caupo latere apud hospitem M. Antonium ex seruo cognoscit, remque statim ad Marium Cinnamque defert, quo cognito delectos milites cum P. Antonio, vel vt Plu. dicit. P Antonio ad facundissimum oratorem cædendum mittunt. P. Ant. vbi ad hospitem venit cedit ministros introire, & M. Ant. interficere iubet, ipse foris in vestibulo remoratur, hi vero postquam introgressi, & coram data copia cædis maximus orator Ant. sic eos rationis suauitate demulsit, sic eloquentia sua cædis cupiditate, omnique impetu repressit, vt ad Ant. re infecta stupentes redierint, plane fatentes, se oratione victos illum occidere non potuisse, quos P. increpitans stricto gladio tectum irruit, & Antonium obtruncat, caput ad Marium defert, quod ille mensæ imposuit, non tam cibo, quam eius spectaculo satiaretur. Constat hunc M. Ant. teste Cic. lib. 5. Tusc. quæst. omnium suæ ætatis fuisse eloquentissimum. [Inhibuerunt] Repræsserunt retinuerunt, compescuerunt ἀνακωχεύειν. [Steterat in ambitu] In porticu, siue in circuitu remanserat, pudore credo detentus, ne tamen virum necessitudine sibi coniunctum trucidari videret, quanquam ipse postmodum tam fœdum credis ministerium peregit.

M. Ant. oratoris eloquêtia.

ASCEN. QVæ]. s. verba facunda inhibuerunt etiam mucrones, idest acutos gladios Marianos, & Cinnanos. i. percussorum à Mario, & Cinna in M. Ant. missorum furentes cupiditate sanguinis ciuilis profundendi. Enim pro quia, milites missi à sæuissima ducibus. s. Mario, & Cinna ad obtruncandum M. Ant. non triumuirum, sed oratorem clarissimum obstupefacti sermone eius reddierunt vaginis gladios vacuos cruore. i. non imbutos sanguine eius districtos. i. è vagina raptos & vibratos. i. in altum extentos iam. i. ad percutiendum, cum quibus. s. militibus digressus P. Ant. consanguineus eius (Is enim solus steterat in ambitu. i. circuitu, aut porticu, aut in ambitu. i. vt primus peracta cæde abiret, tanquam insons eius expers. i. non particeps facundiæ Antonianæ) peregit Imperium crudele. s. ducum illorum, ministerio truculento, quia in sanguinem suum sæuit, cum se maxime purgare potuisset. [Igitur quam] i. quatum, disertum putemus fuisse cum s. Antonium, quem ne quidem. i. non saltem, aut non etiam quispiam hostium sustinuit. i. potis fuit occidere, qui modo. i. si modo voluit admittere ad aures suas vocem. i. orationem eius.

DE IVLIO CÆSARE.

*Sue. Plu. Asc. in orat. pro Mar. Scauro & Cor. Tacit. de Orat.

*Diuus * quoque Iulius, quam cœlestis numinis, tam etiam humani ingenij perfectissimum columen, vim facundiæ propriæ expressit, dicendo in accusatione C. Dolabellæ, quem reum egit, extorqueri sibi causam optimam L. Cottæ patrocinio: si quidem maxima tunc eloquentia quæsita est, cuius facta mentione, quoniam domesticum nullum maius adiecerim exemplum, peregrinandum est.*

OLIV. Cottæ eloquentia.

DIuus quoque Iulius] Dolabellam ex Sicilia, qui prætor præfuerat, repetundarum Cæs. postulauerat. L. Cotta Dolabellæ patrocinium suscepit, cuius auctoritati, quia veluti parentem illum Cæsar coleret, & obseruaret resistere non sustinuit tantum in concione, dixit extorqueri sibi causam optimam ostendens se illum vi eloquentiæ facile fuisse conuicturum, vbi maximam sibi eloquentiæ laudem eam comparauit.] Qui cælestis numinis] Persistit in sua iam tum ab initio operis suscepta adulatione Valer. quæ sine dubio posset omnibus esse fastidio. [Columen] Sustentaculum constat quidem Cæsarem plurimum ingenio valuisse, vt teste Cic. cum duo sint, quibus excellere Romani, si in vtrouis tantum se Cæsar exercuisset, omnes facile superasset, vt si tantum eloquentiæ quantum rei militaris studij, & laboris imposuisset, facile, dicendi palmam obtinuisset. [Reum egit] Quia repetundarum e Sicilia, vt diximus, accusauit. [Peregrinandum est] Ad externa exempla transeundum.

ASCEN. DIuus quoque Iulius] s. Cæsar columen. i. culmen ac decus perfectissimum, quam. i. quatum numinis cælestis. i. diuinitatis, tam. i. tantum etiam ingenij humani, expressit. i. expresse indicauit, vim. i. virtutem, & potentiam propriæ eloquentiæ dicendo in actione Cn. Dolabellæ. i. contra Cn. Dolabellam, quem egit reum. s. repetundarum, optimam causam extorqueri sibi. s. vi amicitiæ, & auctoritatis non facundiæ eripi sibi patrocinio L. Cottæ Dolabellam defendentis. [Siquidem maxima eloquentia vtpote Iulij quæsita est, tunc] s. sibi vim fieri per patrocinium Cottæ, q. d. Iulius confisus in eloquentia sua, non dubitauit quin reum perageret, sed gratia, & auctoritate Cottæ sibi eripiendum nouit. [Cuius] s. maximæ eloquentiæ Iulij Cæsaris mentione facta, quoniam nullum. i. non vllum, non adiecerim. i. non addiderim etiam si conatus sim vllum exemplum domesticum maius, caue legas inanis, est sup. mihi peregrinandum. i. ad peregrinam eloquentiam transeundum, vt alibi admonuit, auctor vtitur illa voce in rim in significatione non plane præterita, sed quæ esset præterita, si aliud prius fecisset, verbi gratia adijcerim videtur positum pro adiecero, sed sic ponit, ac si dicat, si adiecero merito dicas, quòd adiecerim, &c.

THEO. SI quidem maxima sunt eloquentia, quæ est] Vetusti codices habent aliter hunc in modum. Siquidem tunc maxima eloquentia ei laus quæsita est.

EXTERNA.

DE PISISTRATO.

*Pisistratus * dicendo tantum valuiße traditus est; vt ei Athenienses Regium Imperium, oratione capti, permitterent: cum præsertim ex contraria parte amantissimus patriæ Solon niteretur. sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores, quo euenit, vt alioqui prudentissima ciuitatis, libertati seruitutem præferret.*

* Hero. li. 1. Plut. in Sol. & Iusti. lib. 2.

OLIV. Pisistratus eloquêtia dânatum arripuit.

PIsistratus] Calliditate plurimum valuit Pisistratus teste Macr. qui tyrannidem magis, quam eloquentiam occupasse dicitur deuictis se duce megarensibus, cum gratiæ, plurimum, & auctoritatis apud omnes cœpisset, animum ad regnum adiecit, verberibusque voluntarijs domi affectus, laceratoque corpore die quadam in publicum prodit, & aduocata concione vulnera populo ostendit, de crudelitate principum, à quibus hoc se passum simulabat, quæritur, adduntur vocibus lachrymæ, & inuidiosa oratione multitudo credula incenditur, amore plebis inuisum se senatui affirmat, obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium, per quos tantam tyrannidem occupauit, fuit autem, vt diximus in cap. de humanitate, doctrina ingenio, & eloquentia tanto, vt ab Atheniensibus Imperium summa vt resistente Solone tandem obtinuerit, vique orationis fecit, vt Athenienses illi se, libertatemque subijcerent, nec quidquam valuit, quòd Solon iustissimus, & grauissimus orator aduocata concione in publicum processerit, vt diximus in cap. de ingratitudine, & impium illius conatum aperuit, tantum igitur Pisistrati valuit eloquentia, vt nulla Solonis sapientia nulla vis, nulla eloquentia resistere potuerit. Cic. de Pisistrato lib. 3. de orat. quis doctior iisdem temporibus, aut huius eloquêtiæ literis instructior fuisse traditur, quam Pisistratus, qui primus Homeri libros confusos antea sic disposuisse dicitur, vt nunc habemus, non fuit quidem ciuibus suis vtilis, sed ita eloquentia floruit, vt literis doctrinaque præstaret. [Sed alterius]. s. Solonis, qui pro tuenda libertate concionabatur. [Alterius] Pisistrati.] Alioqui] In alijs rebus significat populum Atheniensem prudentem hac vna in re fuisse imprudentissimum, qui oratione delinitus seruire, quam imperare maluerit.

ASCEN. PIsistratus traditus est valuisse] i. potuisse tantum dicendo. i. eloquendo, vt Athen. capti oratione eius, permitterent ei Imperium Regium, cum præsertim Solon amantissimus patriæ, niteretur. i. contendere ex contraria parte. i. libertatem pristinam tuendam esse. Sed conciones. i. orationes ad populum, alterius. s. Solonis erant salubriores, i. magis salutares, & alterius scilicet Pisistrati disertiores quos. i. per quod euenit, ut ciuitas. s. Ath. prudentissima alioqui. i. in alio quouis facto præferret liberati seruitutê. i. mallet Pisistrato committere in se Imperium, quam ut Solon suadebat libertatem conseruare.

DE PERICLE.

*Pericles * autem felicissimis naturæ incrementis, sub Anaxagora præceptore summo studio perpolitus, & instructus, liberis Athenarum ceruicibus, iugum serui-*

*Cic. li. 3 de orat. in Bru. & Horat. & Plu. in uita.

*seruitutis imposuit: egit enim illam vrbem, & versauit arbitrio suo. Cumque aduersus voluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus, & popularis eius vox erat. itaque veteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in labris hominibus melle dulciorem leporem fatebatur habitare: * inque animis eorum, qui illum audierant: quasi aculeos quosdam relinqui prædicabat.*

* Cic. in Brut. & Lucia. in Nigrin.

OLIV. PEricles autem] De Pericle satis supra dictum est in cap. de obitu filiorum, & de continentia, quòd vero ad eius eloquentiam spectat tantum valuit dicendi ratione, & eloquentia, vt Athen. populum pro sua voluntate versaret, & eorum animos quocunque vellet, facile impelleret. de quo Cic. lib. de orat. 3. Quid Pericles inquit, de cuius potestate dicendi sic accepimus, vt cum contra voluntatem Athen. loqueretur, pro salute patriæ sæuerius, tamen id ipsum, quod ille contra homines populares dicere populare omnibus, & iucundum videretur. Cuius in labris veteres comici, etiam cum illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitasse dixerunt, tantamque in eo vim fuisse, vt in eorum mentib. qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non declamator aliquis ad clepsidram latrare docuerat, sed vt accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir summus in maximarum rerum scientia. itaq; hic doctrina, consilio, eloquentia excellens 40 annis præfuit Athenis, & vrbanis eodē tempore, & bellicis rebus. [Egit] Vrbem duxit Athen. quo voluit. [Et versauit] Et pro sua voluntate tractauit. [Perstringere] Offendere, & carpere cupiebat [Quasi aculeos quosdam] Persistit in translatione, cum enim diceret, quod ex eius ore mel le dulcior fluebat oratio, aculeos tamen illud mel inclusos habuisse dicit, quos animis hominum infixos relinquebat, dulcis quidem erat oratio, sed regnum affectare videbatur.

ASCEN. PEricles autem (itidem, Athen.) fœlicissimis incrementis. i. habens fœlicissima incrementa naturæ. i. naturalis facundiæ perpolitus. i. ad consummationem vsque politus, & instructus summo & studio sub Anaxagora præceptore, imposuit ceruicibus Athenarum. i. ciuium Athen. liberis. s. prius, iugum s. seruitutis. Enim. i. quia, ille egit. i. direxit, & versauit vrbem. i. ciuitatem (hoc loco) arbitrio suo. Cumque loqueretur aduersus voluntatem populi, eius vox erat nihilominus iucunda, popularis. Itaque lingua maledica. i. detractoria veteris comœdiæ, in cuius locum successit latina tragędia, quia in vtraque vitia acerbe taxantur, sed acerbius in vetere comœdia, quod ea sub proprijs præcantium nominibus vitia notabantur. Vnde Horat. 1. serm. Eupolis, atque Cratinus Aristophanesque poetæ, Atque alij, quorum comœdia prisca virorum est. Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur, aut mœcus furet, aut sicarius, aut alioqui, famosus multa cum libertate notabant, &c. quamuis cupiebat perstringere. i. carpere potentiam. s. nimiam viri videlicet Periclis, tamen faciebatur tempore. i. vetustatem sermonis dulciorem melle habitare in labris hominis (videri posset pro eodem accipere virum, & hominem, quæ secundum Vallam differunt, quòd vir poetis frequentius est vocabulum & homo oratori. tamen altius scrutanti posset hoc discriminis indicare, quod vir, quia etiam connotat proprietatem virilem, & animositatem, vt cū locus affuerit, te precor esse virum, ad industriam eius pertineat, homo ad naturam, vt quòd tam potens euaserit, industriæ sit, quòd tam facundus naturæ) & prædicabat quasi aculeos quosdam. i. stimulos, relinqui in animis illorum, qui illum audierant, pulchra allusio ad apes, nam quia mellis meminit, recte persistens in metaphora, aculeos addit.

DE QVODAM SENE.

FErtur quidam, cum admodum senex primæ concioni Periclis adolescentuli interesset, idemque iuuenis Pisistratum decrepitum iam concionantem audisset, non temperaße sibi, quo minus exclamaret, Caueri illum ciuem oportere, quòd Pisistrati orationc simillima eius foret oratio. Nec hominem aut æstimatio eloquij, aut morum augurium fefellit. quid enim inter Pisistratum, & Periclem interfuit, nisi quòd ille armatus, his sine armis tyrannidem gessit?

OLIV. FErtur quidam] Nunc quasi testimonium inducitur eloquentiæ Periclis. licit enim vir quidam Atheniensis decrepitæ iam ętatis Periclem primum concionantem audisset, sibi ipsi moderari non potuit, quin altius exclamaret, cauete nobis Athenienses à Periclis facundia, quæ tanta in eo est, quanta in Pisistrato fuisse conspeximus, audierat, enim hic in adolescentia Pisistratum concionantem admonebat, itaq; ciues suos, vt cautiores essent in audiendo Periclem, quam fuerant in Pisistrato, ne Periclis oratione capti, vrbis imperium, vt Pisistrato, sic isti quoque demandarent, & libertatem seruituti præferrent, plus tamen valuit eloquentia Periclis, quam senis salutare consiliū. Augurium, Omen, & Diuinatio. Quod ille armatus. Quia, vt diximus, cum ad sui corporis tutellam satellites obtinuisset, his adiutus imperium occupauit.

ASCE.N. FErtur, &c.] Pergit adhuc de eloquentia Periclis loqui dicens Quidam admodum. i. valde senex, cum interesset primæ concioni. i. orationi ad populum Periclis adolescentuli, & idem. s. homo tum senex audisset iuuenis. i. cum esset iuuens Pisistratum decrepitum concionantem, non temperasse sibi quo minus. i. vt non exclamaret oportere. i. conuenire, & vtile esse illum ciuem caueri, quod. i. quia oratio eius foret simillima orationi Pisistrati. s. tyranni paulo ante mortui. [Nec aut existimatio eloquij] . i. indicium de eloquio, aut augurium morum. i. diuinatio de moribus Periclis futuris fefellit. i. decepit hominem, quia ita ruit, vt iudicauit. Quid enim interfuit inter Pisistratum, & Periclem, nisi quod ille] s. Pisistratus gessit tyrannidem armatus. i. vt hic scilicet Pericles sine armis? q. d. nihil quia vterque æque omnia pro libito gessit.

DE HEGESIA PHILOSOPHO.

*QVantum * eloquentia valuisse Hegesiam Cynaicum Philosophum arbitramus qui sic mala vitæ repræsentabant, vt eorum miseranda imagine audientium pectoribus inserta, multis voluntariæ mortis appetendæ cupiditatem ingeneraret. Ideoque à rege Ptolomæo vlterius hac de re differere prohibitus est.*

* Cic. Tusc. 1. & Laert. in Aristip.

OLIV. QVantum eloquentia] Hegesias Cyrenaicus Philosophus adeo subtiliter, & curiose de humanæ vite miserijs disputabat in scholis, vt ad voluntariam sibi sępe mortem nonnullos auditores impelleret, quare à Ptolemæo rege prohibitus est de his rebus sputare, quoniam his auditis multi sibi mortem inferrent, magna erat vis huius hominis eloquētiæ, vt cum de humanæ vitæ conditione dissereret, sit hominum miserias, quibus subiecti sunt, ante oculos referebat, vt his quasi territi homines vltro mortem appeterent vnde πισθανάτος Hegesias dictus est. i. mortis persuasor. Cice. lib. Tusc. primo mors inquit, à malis non abducit non à bonis verum si quærimus hoc à Cyrenaico Hegesia, sic curiose disputatur, vt is ab rege Ptolomæo ꝓhibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quo multi his auditis mortem sibi consciscerent. [Cyrenaicum philosophum] Cyrenaici ab Aristippo descenderunt, qui primus genere Cyrenaicus finem in voluptate ponebat.

ASCEN. QVantum arbitramur Hegesiam philosophum Cyrenaicum valuisse eloquentia? q. d. merito plurimum qui repræsentaba. i. ostendebat oratione, mala. i. incommoda vitæ. s. huius, vti magine. i. imaginaria eorū, scilicet malorum huius vitæ, inserta pectoribus audientium, ingeneraret multis cupiditatem voluntariam. s. spontaneam mortis appetendę. Et ideo prohibitus est Ptolemæo rege differere. i. disputare vlterius de hac re. i. de malis, aut miserijs huius vitæ.

QVANTVM MOMENTVM SIT IN pronunciatione, & apto motu corporis, Cap. X.

*Loquentiæ * autem ornamenta in pronunciatione apta, & conuenienti motu corporis consistunt, quibus cum se instruxerit, tribus modis homines aggreditur, animos eorum ipsa inuadendo, horum alteri aures, alteri oculos permulcendos tradendo.*

* Hic primas secūdas, & tertias tribuit Demosthen. Cic. libro 3. de Brut. & Orat.

Eloquen-

OLIV. Eloquentię autem.] In pronunciatione cuncta totius eloquentię ornamenta esse reposita testantur omnes, qui de hac arte scripserunt tam Greci, quam latini, quod enim acutę, & commode inuentiones, quid concinę verborum elocutiones? quid partium causæ? & artificiosæ dispositiones? quid denique diligens memoria sine pronūciatione valerent. non plusquam sine his pronunciatio sola, nam hęc omnia, quę supra dixi, perinde sunt, vt aguntur, actio autem in dicendo vna dominatur, sine qua summus orator, in oratorum numero esse nullo modo potest, mediocris vero hac vna instructus summos sępe superare potest, quod multis exemplis tam Grecorum quam Latinorum ita esse Valer. probat. Conuenienti motu corporis. Pronunciatio est vocis, vultus, & gestus moderatio cum venustate, cum ergo dicit in pronunciatione, intensionem, & remissionem vocis ostendit in motu corporis, vultus, gestusque moderationem inesse. [Tribus modis] Elocutione, sono vocis, & motu corporis. [Alteri aures] Quod ad pronunciationem,] Alteri oculos] Quo ad gestū corporis.

Pronunciatio q d.

ASCEN. Eloquentię autem ornamenta consistunt in pronuntiatione apta, & in motu corporis cōuenienti, quibus cum eloquentia instruxerit.] i. armauerit se, aggreditur homines tribus modis, ipsa eloquentia inuadendo animos eorum, videlicet hominum, & tradendo alteri horum. s. dictorum ornamentorum, uidelicet pronunciationi aures. s. hominum sup. permulcendas, & altari, videlicet motui corporis, oculos permulcendos. i. mulcendo in sententiam trahendos.

DE CAIO GRACCHO.

* Cic. lib. 3. de orat. Quint. li. 1. cap. 17. Plut. in vita, & Gel. lib. 1. cap. 11.

*Sed * propositi fides in personis illustribus exhibeatur. C. Gracchus eloquentię, quàm propositi fecilioris adolescens, quoniam flagrantissimo ingenio cum optime rempub. tueri posset. perturbari impie maluit quoties apud populum concionatus est, seruum post se musicę artis peritum habuit, qui occulte eburnea fistula pronunciationis eius modo formabat, aut nimis remissos excitando, aut, plus iusto concitatos reuocando, quia ipsum calor, atque, impetus actionis attentum huiusce temperamenti æstimatorem esse non, patiebatur.*

OLIV. Gracchi concionāti fistula modos dabat.

Sed propositi, &c. [Ad temperandos pronunciationis modos C. Gracchus petitum musicę artis seruum concionaturus adhibuit, vt vel intensiorem remitteret, vel remissiorem vocem intenderet. Gel. de noctibus atticis lib. 1. Ecce autem pro tibicina laconica, tibiæ quoque illius concinatoriæ in mentem venit, qua C. Graccho cum populo agente, præisse ac præmonstrasse modulos fuerunt, sed nequaquam sic est vt à vulgo dicitur canere tibia solitum, quid pone illum loquentem stare varijs modis eūdem mulcere animum, actionemque eius tum incendere quid enim foret ea re ineptus? si vt planipedi saltanti ita Grac. concionanti numeros, & modos, & frequentamēta quædam varia tibicea moueret? sed qui hoc comperto memoriæ tradiderunt, stetisse in circunstantibus dicunt occultus, qui fistula breui sensim grauiusculum sonum inspiraret, ad deprimendum sedandumq; impetum vocis eius referuescente, namque impulso, & instinctu extraneo naturalis illa Gracchi vehementia indiguisse non opinor, æstimanda. M. tamen Cic. fistulatorem istum vtrique rei adhibitum esse Graccho putat. vt sonis tum placidis, tum citatis, aut demissam, iacentemque eius orationem exigeret, aut ferocitatem, sæuientemque cohibere, verba ipsius Cic. apposui, itaque idem Grac. quod potes audire Catuli ex Licinio cliente tuo literato homine, quem seruum sibi habuit. ille ad manum eburneola solitus est hærere fistula, stareque potest ipsum occulte cum concionaretur peritum hominem, qui inflaret celeriter illum sonum, qui illum aut remissum excitaret, aut à contentione reuocaret. Quint. vero lib. de instit. orat. Quid tam musices inquit, proprium, sed ne hæc quidem præsumenda pars vt vno interim cōtentissimus exemplo, C. Gracchi, præcipui suorum temporum oratoris, cui concionanti consistens post eum musicus fistula, quam tonarion vocant modos, quibus deberet intendi ministrabat, hæc etiam ei cura inter turbidissimas actiones, vel terrenti optimantes, vel iam timenti fuit. [Cum optime remp veri posset.] Cic. offic. lib. 2. quid est tam inhumanum, quam eloquentiam à natura ad salutem hominum, & conseruationem datam, ad bonorum pestem, perniciemque conuertere? [Quia ipsum calor & impetus] Redit rationem cur monitore tibicine vteretur, quia interdum vel accusando, vel detestando ita, uel alio animi impetu commotus seruare modum non reminiscebatur.

ASCEN. Sed ut fides] i. fida promissio proposito. i. assumpti exhibeatur in personis illustribus, dicam sup. sequentia. [Caius Gracchus adolescens felicioribus eloquentiæ quam propositi] i. rei quam sibi proponebat obtinenda, quoniam cum posset flagrantissimo ingennio. s. suo tueri. idest, protegere optime remp. maluit supp. eam perturbari impie, aut legatur perturbare eam, quoties est concionatus. i. sermonē habuit apud populum. habuit post se seruum peritum artis musicæ, qui formabat occulte, fistula eburnea. i. ex ebore facta, quo summissior esset eius sonus, modus. i. mensuras, & notulas pronunciationis eius, aut excitando nimis remissos, aut reuocando. s. ad lenitatem modos sup. concitatos nimis. [Quia calor] Atque impetus actionis non patiebatur ipsum attentum s. ad actionem suam, esse æstimatorem, i. censorem huiusce temperamenti, quale musicus dabat.

DE Q. HORTENSIO.

* Gel. l. 1. cap. 5.

*Quintus * autem Hortensius plurimum in corporis decora motu repositum credens; penè plus studij in eodem laborando, quam in ipsi eloquentia affectanda impendit. itaque nescires, vtrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur, sic verbis oratoris aspectus, & rursus aspectiui verba seuiebant. Constat Aesopum, Rosciumque ludicrę artis peritissimos, illo causas agente, in corone frequenter astitisse, vt foro petitos gestus, in senam referrent.*

OLIV. Quintus autem Hortensius] Plus in decoro motu corporis, quam in venusta voci moderatione, & dicendi copia, laborauit Horten. adeo vt magis spectaculū quam ad concionem audiendam homines venisse putares, nam mimi ab eo multos corporis gestus dicēte perceptos, in scenam post modum referebant. i. tantum tamen eloquentia valuit, aut apud multos dubium fuerit, eius artis palma Cic. ne magis, an Hort. deberetur. [Sic verbis oratoris Vt enim in gestib. verba, sic verbis gestus accommodabat. [Constat Aesopum, Rosciumque] Hi tempore Cic. & Horten. mimi præstantissimi fuerunt, quorum alter comœdiarum, alter. s. Aesopus tragœdiarum, actor fuit qui Horten. sic delectabantur orante, vt ad eum audiendum cum horaret, semper accurrerent, eiq; frequenter assisteret vt gestus aliquod in foro petitos, in scenam referrent, [De Roscio Cic. in oratione pro Archia poeta. Quis nostrum, tam animo agresti, ac duro fuit, vt Roscio non morte commoueretur, qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellētem artem, ac venusta videbatur omnino mori non debuisse, ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus. [In corone] In coetu, & multitudine virorum.

Aesopus tragedus Roscius comędus.

ASCEN. Quintus aut Hortensius credens plurimum] s. vtilitatis, aut gratiæ repositum in decoro motu. i. uenusta agitatione corporis impendit penè. i. quasi plus studij in elaborando. i. excolendo laboribus eodem. s. motu decoro quam in ipsa eloquentia affectanda. [Itaque] i. & ita tu nescires. i. quilibet merito nesciret vtrum concurretur cupidius ad audien dum eum, an ad spectandum eum. i. gestus eius sic. i. usq; adeo aspectus oratoris seruiebat sub. verbis, & rursus, i. econtrario, verba seruiebant. i. accommodabāt aspectū. Itaque. i. & ita constat, Aesopum, & Roscium peritissimos artis ludicræ. i. scenicæ, & agendarum fabularum astitisse frequenter in corona i. circuitu, illo. s. Horten. agente causas vt referrent in scenam. i. proscenium, gestus petitos. i. acquisitos, sup. in foro. s. causarum.

DE M. CICERONE.

* Cice. in Brut. & Quint. li. 11. cap. 3.

*Nam * M. Cicero quantum in vtraque re, de qua loquitur, momenti sit, oratione, quàm pro Gallo habuit, significauit, M. Callidio accusatori exprobrando, quòd præparatum sibi à reo venenum testibus, chirographis, quæstionibus, probaturum affirmans, remisso vultu, & languida voce, & soluto genere orationis vsus esset, pariterque & oratoris vitium detexit, & causæ periclitantis argumenta adiecit, totum hunc locum ita claudendo, Tu istud M. Callidi nisi fingeres, sic ageres.*

Nam

OLIV. NAm M. Cicero] Plut. in vita Cic. dicit non minus Cic. in actione elaboraffe quàm Demosthenem, donec per Roscium comoediarum & Æsopum tragoediarum actores optimos, & suo tempore clarissimos, præbita illis diligenter opera, vocem, & corporis gestum emendauit, his igitur tanquam præceptoribus vsus ad moderandos corporis gestus, omniũ in eo pronunciationis genere eruditissimus euasit, & eloquentiæ princeps facile iudicatus. Roscium Cic. suas delitias appellare consueuerat, quantum igitur in pronunciatione, motuque corporis repositum sit, Cic. declarauit in ea oratione, quam habuit pro Gallo, cum enim Callidus se à Gallo veneno petitum fuisse diceret, idque remissiore vultu, & languidiore voce quasi soluto orationis genere vteretur, vitiũ Cic. ex habitu facile detexit, falsamque accusationem indicauit, cum diceret. [Tu istud M. Callidi] Nisi fingeres, sic non ageres? nam si verum fuisset periculum concitatiore voce perturbatioreq; vultu causam egisset, quanta fuerit Cic. laus ex sola eloquentia parta, Plin. lib. 7. nat. hist. plane ostendit, cum dicat. Quo te M. Tulli piaculo taceam? quove maxime excellentem insigni prædicem? quo potiusquam vniuersi populi, & illius gentis amplissimo testimonio, & tota vita tua ad consulatum tantum operibus electus. Te dicente, legem agrariam, hoc est alimenta sua abdicauerunt tribus. Te suadente, Roscio theatralis seditionis auctori leges ignouerunt notasq; sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt. Te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit. Tuum Catilina fugit ingenium. Tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens patriæ appellatæ, primus in toga triumphum, linguæq; lauream meritæ, & facundiæ literarũ latinarum parens æque, vt dictator Cæsar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum tanto laudem adepte maiorem, quanto plus est ingenij Romam terminos in tantum promouisse, quàm imperij. [In vtraque re] In sono vocis, & motum corporis [Momenti] Virtutis efficaciæ. [Quæstionibus] Inquisitionibus. [Languida] Debili, & fracta voce [Soluto genere] Non intensa oratione, quemadmodum rei atrocita, exigebat. [Argumenta adiecit] Quia argumentum erat non paruum, nullum illi venenum datum esse, quod pronunciatione vteretur.

ASCEN. NAm M. Cicero significauit oratione, quàm habuit pro Gallo quantum momenti) .i. efficaciæ sit in vtraque re, de qua loquimur, hoc est in pronunciatione, & apto motu corporis exprobrando .i. opprobrio dando. [M. Callidio accusator] .s. Galli, quòd ipse Callidius affirmans, se probaturum testibus chirographis .i. scripti manualibus, & quæstionibus .i. confessionibus seruorum ad torturam exhibitorum, venenum præparatum sibi à reo .s. Gallo, esset vsus vultu misso quantum ad motum corporis, & voce languida, & genere orationis soluto quantum ad pronunciationem. Et ita Cic. pariter detexit, i. aperuit iudicibus, & vitium oratoris significans .s. oratorem composito motu, & pronunciatione accurata in fictis idem aucupari, quod non mediocre vitium est, & adiecit argumenta .i. media approbatiua causæ periclitantis .i. laborantis in probatione claudendo totum hunc locum ita. O Marce Callidi nisi tu fingeres istud .s. venenum tibi præparatum à reo, te testibus chirographis, & quæstionibus posse probare, ageret sic .i. tam compositæ, & attente, vt qui falsas causas probare volunt facere solet? q. d. minime, & ita hoc illi exprobrando detexit vitium oratoris .i. quo quilibet orator in falsis causis vti potest ad persuasionem, composito .s. motu, & apta pronunciatione, & simul debilitauit eius approbationẽ, ostendendo ipsum, nisi de causa diffideret, non sic acturum fuisse. Nam multi vt optimatũ se habere causam demonstrẽt, neque patrono vti neque artificiosa oratione volunt hæc dico latius, quia aliter intelligit Oliuerius, cui non astipulor, nam secundum illum sensus est nisi fingeres istud .i. tibi præparatum venenum ageres sic, q. d. minime, quia qui venenum accepit, tali voce vti non posset. Sed Callidius non dixit sibi venenum datum, sed paratum duntaxat quod secundum Ciceronem, quia veris rationibus probare non potuit artificio doloso vsus, & hoc illi exprobrando artem detexit.

EXTERNA.

DE DEMOSTHENE.

*Cic. li. 3. de orat. in Bru. & Ora. & Qui. lib. 11. c. 3.

*COnsentaneum * huic Demosthenis iudicium, qui cũ interrogaretur, quidnam eßet in dicendo efficacißimum, respondit ὑπόκρισις iterum deinde, & tertio interpellatus idem dixit, penè totum se illi debere confitendo.*

OLIV. COnsentaneum] .i. iudicauit Demosthenes orationis vim fermem omnem in pronunciatione esse repositam. Interrogatus enim, quid primum esset in oratore? respõdit pronunciationem, quid secundum? pronunciationem, quid tertium, pronunciationem, omnia igitur in pronunciatione. Cic. lib. 3. de orat. huic Demosthenes, primas dedisse partes dicitur cum rogaretur, quid in dicendo esset primum, huic secundas? huic tertias. Quint. lib. 11. de pronunciatione, Demosthenes, inquit interrogatus, quid esset in toto opere summum, pronunciationi palam dedit. [Respondit ὑπόκρισις] Pronunciationem.

Pronunciationũ quã tamẽ Demosthenes tribuerit.

ASCEN. COnsentaneum, &c.] Iudicium Demosthenis de vi pronunciationis consentaneum est huic .s. dicto Ciceronis, qui cum interrogauit quidnam esset in dicendo efficacissimum .i. plurimum valens ad efficiendum propositum, respondit hypocrisis .i. simulatio vocis, & gestus .i. apta pronunciatio, & decens motus, deinde interpellatus iterum .i. secundo & tertio, quidnam esset secundum, & quidnam tertium, & quantum ad efficaciam, respondit idem .s. quod hypocrisis, confitendo se debere pene totum illi .s. hypocrisi, hoc est vt alij interpretantur pronunciationum.

DE ÆSCHINE.

*Cic. li. 3. de orat.

*REcte * itaque Aeschines, cum propter iudicialem ignominiam relictis, Athenis, Rhodum petisset, atque ibi rogatu ciuitatis suam prius in Ctesiphontem, deinde Demosthenis pro eodem oratione clarissima, & suauissima voce recitaßet, admirantibus cunctis vtriusque columinis eloquentiam, sed aliquanto, magis Demosthenis, quid si inquit, ipsum audißetis? tantus orator, & modo tam infestus aduersarius sic inimici vim ardoremq; dicendi suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret, expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus, pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. ergo etsi operi illius adijci nihil potest, tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest, quod legitur potius, quàm auditur.*

OLIV. REcte itaque Æschines,] Cum Æschines accusationem, quàm habuerat in Ctesiphontem Rhodius legisset, legit & defensionem Demosthenis, à qua ille superatus Athenis excesserat mirantibus ergo Rhodijs, orationem illam, multo magis illos dixit fuisse miraturos, si orantem ipsum audiuissent. Cic. lib. 3. de oratore, mihi melius illud ab Æschine dictũ videri solet, qui cum propter ignominiam iudicij excessisset Athenis & Rhodium se contulisset, rogatus à Rhodijs legisse fertur orationem illam egregiam quàm in Ctesiphonte contra Demosthenem dixerat, quà perlecta petitum ab eo est postridie, vt legeret illam etiam, quæ erat contra à Demosthen. pro Ctesiphonte edita, quàm cum suauissima, & maxima, voce legisset admirantibus omnibus quanto inquit, magis miraremini, si audissetis ipsum? ex quo satis significauit, quantũ esset in actore, qui orationem eandem aliã fore putauit, actore mutato. De hoc Æsch. Gel. noctium act. lib. 7. Quint. inst. orator cap. de pronunciatione alijsq; auctores multa dixerunt. Sunt qui dicant Æschinem mirantibus Rhodijs orationem Demosthenis respondisse, quid si audisseris belluam ipsam sua lira resonantem. [Vtriusq; columinis.] Demosthenem, & Æschinem eloquentiæ columen appellat [Suspexit] Admiratus est, quamuis aduersarius esset, tamen cum admiratione Demosthenis laudem est prosecutus, & ea demum vera laus est, quæ etiam ab inimico proficiscitur. [Parum idoneum lectorem? Quia aduersarius præterea vim illam dicendi Demosthenis referre nullo modo non posset. Legitur in vita Demosthenis, quod Philippus Macedoniæ Rex Demosthenem cæteris Atheniensium legatis in dicendo prætulerit, in cæteris vero rebus Æschinen. Pondus grauitatem dicentis. [Magna pars Demosthenis abest] Vis .s. pronunciatione, quæ maxima fuit in Demosthene ergo cum eius scripta leguntur, tanta nullo modo percipi possunt quanta cum ab ipso pronunciantur &. i. quod ait Val. legitur potius, quàm auditur.

ASCEN. REcte itaque Æschines] Sup. sensit, aut dixit, cum relictis Athenis propter ignominiam iudiciale, quia victus fuerat in iudicio, petijsset Rhodum rogatu .i. ob rogatum, & preces ciuitatis Rhodię prius suã orationem in .i. aduersus Ctesiphontem

phontem, deinde orationem Demosthenis voce clarissima, & suauissima, cunctis admirantibus eloquentiam vtriusque columinis.i.sum ni ornamenti eloquentiæ,s. Æschinis prius, & deinde Demosth.se aliquanto magis.i.impensius, supra eloquentiam Demosth.inquit, quid supra diceretis, si audissetis ipsum Demosth.pronunciādi peritissimum ? (de qua re Hier. in prologo Bib.cap.2. Æschines cum Rhodi exularet, & legeretur ei Demosth oratio, quam aduersus eum habuerat, mirantibus cunctis, atque laudantibus suspirans ait, Quid si ipsam audissetis bestiam sua verba resonantem.) Tantus orator & modo.s.cum ageret Rhodi, tam infestus aduersarius, suspexit.i.cum admiratione laudauit (nam sicut despicere transumitur ad significandum contemnere, ita suspicere, ad venerari, & laudare, quia despicere est deorsum inspicere, quæ vero infra nos sunt contemnimus, suspicere autem sursum aspicere, atque supra nos videmus, veneramur ferè) sic vim, & ardorem dicendi inimici .s. Demosth. vt prædicaret se esse lectorem parum idoneum scriptorem eius, scilicet Demosth. expertus, scilicet contra se acerrimum vigorem oculorum, terribile pondus.i.terribilem grauitatem vultus, sonum vocis accommodatum, idest aptatum singulis verbis, motos corporis efficacissimos. [Ergo etsi]idest, quamquam nihil potest adijci,i.addi operi illius.s. Demosth. scriptos, tamen in Demosth.i.in orationibus eius scriptis, abest, idest, deest, magna pars Demosth.i.artificij, quo Demosth.in pronunciando vsus est quæ.s. pars legitur.s. oculis spectantium gestus, potius quam auditur.

QVAM MAGNI EFFECTVS ARTIVM sint. Cap. XI.

EFFECTVS etiam artium recogniti, possunt aliquid afferre voluptatis, protinusq; & quàm vtiliter excogitatæ sunt, patebunt, & memoratu dignæ res lucido in loco reponentur, & labor in his edendis suo fructu non carebit.

OLIV. Effectus artium] Operæprecium esse potu erit recognoscere quàm magna sint artium effectus, quòd ad eas capessendas vtilitate percepta stemus alacriores. [Labor suo fructu] Nunquam labor iste grauabit, quem subsequitur fructus.

ASCEN. Effectus etiam artium recogniti].s.legendo, aut recensendo possunt afferre aliquid voluptatis & patebit. [Sunt qui legūnt patebunt, sed minus apte)protinus &c.i. simul quā idest, quantum vtiliter sup.artes sunt excogitatæ, & res digne memoratu.i.vt memorentur, & recitentur, reponentur in loco lucido, & labor in his ædendis.i. qui in his ædendis erit, non carebit suo, idest, debito fructu.

DE SVLPITIO GALLO.

*SVlpitij * Galli maximum in omni genere, litterarum recipiendo studium plurimum reipub. profuit. nam cum L. Pauli, bellum aduersum regem Persen gerentis, legatus esset, ac serena nocte subito luna defecisset. eoque veluti diro quodam monstro perterritus exercitus noster, manus cum hoste conferendi fiduciam amisisset, de cęli ratione, & syderum natura peritissime disputando, alacrem eum in aciem misit. itaque illi inclytæ Paulianæ victoriæ liberales artes Galli additum dederunt, quia nisi ille metum nostrorum militum vicisset, imperator Romanus vincere hostes non potuisset.*

* Cic. de senect. Liu. li. 44. & Plin. li. 2.ca.12.& Fron. li. 1. c.12. paulo aliter Plut. vero in Paul. Æmil. mul to aliter.

OLIV. SVlpitij Galli] Hoc fuit secundo Macedonico bello, quo aduersus Persen gessit Paul. Æmil. cuius legatus fuit hic Sulpitius Gallus, qui artium liberalium homo studiosissimus, astrologiæ scientiam tenuit non mediocrem, quia Paulo victoriæ dedit initium, cum enim serena nocte cuius proximo die manus erant cum hoste conferturi, luna subito defecisset milites omnes veluti prodigio vehementer sunt à futura dimicatione deterriti, quod vbi sensit Gallus, qua ratione, id factum esset habita concione disseruit. & milites à terrore ad suspiciendæ pugnæ desiderium, audaciamque reuocauit. Frontinus tamen nonnihil à Valer. dissentire videtur. Dicit enim lib 1. cap. vlt. Luc. Sulp. Gal. imminentem lunæ defectum, ne pro ostento exciperent milites prædixit futurum additis rebus, causisque defectionis vt non post lunæ defectum territos milites hortatos fuerit, sed ne terrentur, futuram eclypsim prædixisse. Quint. quoque lib. 1. de astrologia, quam oratori necessarium esse probat, an vero cum Pericles, inquit, Atheniensis solis obscuratione territos milites, redditis causis eius rei, metu liberauit, Aut cum Sulp. ille in exercitu Lucij Pauli de lunæ defectione disseruit, ne velut prodigio diuinitus facto militum animi terrerentur, non ne videtur vsus oratoris officio? In omni genere literarum. Quia liberalibus artibus operam dederat. [Luna defecisset] Passa esset eclypsim, quæ fit tempore noctis, & in plenilunio, solis vero defectus est teste Plin. lib. 3. [Syderum natura] Quomodo luna soli perpendiculariter opposita lumen eius excipiebat, defectumq; pariat, sydera quoque vno plerunque momento, vel puncto ita concurrunt, vel alij obstent ne lumen effundere possit.

ASCEN. SVlpitij, &c.] Maximum studium Sulp. Galli in recipiendo omni genere literarum profuit plurimum reip. Nam cum esset legatus Lucij Pauli.s. Æmilij gerentis bellum aduersum Persen regem.s. Macedoniæ, ac Luna defecisset subito.i. eclypsim passa esset nocte serena, & exercitus noster.i. Romanus territus eo.s.defectu lunæ, veluti quodam diro monstro, idest portento mali omnis, amisisset fiduciam conserendi manus cum hoste, ipse disputando, peritissime de ratione cœli.i. motuum eius, & natura syderum, vt eorum quædam duplici mouerentur motu, & quomodo per interpositionem terræ inter Solem, & Lunam, Luna quæ à Sole lumen mutuatur deficeret, misit eum.s. exercitum Rom. alacrem in aciem [Itaque artes liberales Gallis] .s. Sulpitij dederunt aditum .i. accessum, aut medium illi inclytæ victoriæ Paulianæ. [Quia nisi ille].s. Gallius vicisset.i. expulisset metum nostrorum .i. Romanorum militum, Imperator Rom.s. Æmilius non potuisset vincere hostes.

DE SPVRINA.

*SPurinæ * quoque in consectandis deorum monitis efficacior scientia apparuit, quàm vrbs Romana voluit. prædixerat C. Cæsari, vt proximus 30. dies quasi fatales caueret, quorum vltimus erat. Idus Martiæ. & cum forte mane vterque in domum Caluini Domitij ad officium conuenisset, Cæsar Spurinæ, ecquid scis Idus Martias iam venisse? & is, ecquid scis illas nondum prę teriisse? abiecerat alter timorem tanquam exacto tempore suspecto; alter ne extremam quidem eius partem periculo vacuam esse arbitratus est. vtinam aruspicem potius augurium, quàm patriæ parentem securitas fefellisset.*

* Lib. 1. c. 6. Suet. & Plut.

OLIV. SPurinæ Suet. in vita Cæsaris Spurinam inquit, irridens Cæsar, & vt falsum arguens, quod sine vlla noxa sua, idus Martiæ adessent, quamquam is venisse quidem eas diceret, sed non præterijsse. Introiuit curiam spreta religione. [Quā vrbs Romana voluit) Hoc ad assentationem dixit, quòd Rom. maluissent Spurinam falsum fuisse, quàm Cæsarem eo die cadere, quem immortalem voluissent. [Fatales, pestiferos, & sibi mortales] Qui.s. fata minarentur. [Ad officium] Salutandi gratia, qui forte iacebat morbo implicitus. [Idus Martias] Constat idibus Martijs cæsum fuisse Cæsarem in senatu, teste Ouid. Fast. lib. 3. circa finem.

ASCEN. SPurinæ, &c.] Scientia.s.diuinandi extispicijs, & alijs speciebus, Spurinæ.s. Aruspicis, apparuit quoque efficacior.i. veracior in conspectandis monitis deorum .s. de morte Cæs. quàm vrbs Rom. voluit, scilicet postea quam Cæsarem desiderare cœpit. Enim pro quia, ipse prædixerat Cæsari .s. Iulio, vt caueret proximus 30. dies, quasi fatales.i. illi fatum.i. mortem minantes, quorum .s. 30. dierum vltimus erat, idus Martię, eoq;.i.& ideo, aut & eo die, cum forte vterque, scilicet tam Cæsar, quàm Spurina conuenisset forte mane in domum Domitij Caluini ad officium.s. salutandi, aut amice visitandi (quod non à casu faciebant, sed à casu erat, quòd vna hora conuenerat) Cæsar supra ait Spurinæ, ecquid.i. enquid ais, scis idus Martias iam venisse? & is, scilicet Spurina supra respon-

respondit, ecquid.i.nunquid scis illas.s.nondum præterijsse? [Alter].s.Cæsar abiecerat tanquam tempore suspecto exacto. .i.præterito, Alter.s.Spurina arbitratus est, ne quidem.i.non etiam extremam partem eius.s.diei, aut temporis esse vacuam periculo Vtinam (inquit per solitam adulationem auctor) augurium fefellisset potius aruspicem.s.Spurinam, quàm securitas.i.carentia timoris fefellisset parentem patriæ. s.Cæsarem.

EXTERNA.

DE PERICLE.

*Paulo aliter Plu.in vita Fron. li.1. c.12.

*SEd * vt alienigena scrutemur, cum obscurato repente Sole insitatis perfusæ tenebris Athenæ solicitudine angerentur; interitum sibi cęlesti denunciatione portendi credentes, Pericles processit in medium: & quæ à præceptore suo Anaxagora pertinentia ad Solis, & Lunæ cursum acceperat, disseruit, nec vlterius trepidare ciues suos vacuo metu passus est.*

OLIV. SEd vt alienigena] Pericles, vt supra diximus multis in locis, & præsertim in cap. de eloquentia, Anaxagoræ discipulus fuit, à qua in maximarum rerum scientia fuerat exercitatus. Astrologiæ ergo petitus. Athenienses ciues subita solis obscuratione deterritos, habita cócione metuere vetuit, quod eius rei causas, vt à præceptore dedecerat, sic illos edoceret. Fulmen vnde. Fron. tamen li. 1. c. vlt. aliter sentire vr, dicit.n. Pericles cum in castra eius fulmen decidisset, terruissetque milites aduocata concione, lapidibus in conspectum omnium collisis ignem excussit, sedauitque conturbationem, cum docuisset similiter nubium attritu excuti fulmen. [Ad solis, & lunæ cursum] quia Solis eclypsis vnde. vt supra diximus, cum hemisperium lunæ solari sit inferius lunaque semper tendat in obliquum, forte cum ad perpendiculum soli fuerit opposita, eius excipit radios vt ad nos peruenire non possint, & inde sæpe tenebræ super inducuntur. [Vano metu] Qui ratione eorum animos occupauerat.

ASCEN. SEd vt scrutemur alienigena] idest externa exempla. (Et declinatur hoc loco alienigenus, alienigena, alienigenum] Cum. idest quando sole obscurato repente, Athenæ perfusæ insitatis tenebris agerentur. idest concurrerentur sollicitudine, credentes interitum portendi sibi denunciatione. idest indicio, aut ostento cœlesti. [Pericles processit in medium] Et disseruit ea, quæ acceperat à præceptore suo Anaxagora, pertinentia ad cursum Solis, & Lunæ, nec passus est ciues suos trepidare vlterius metu vacuo.s.rationis, aut vano, quia eclypsis Solis naturalis est per interpositionem Lunæ.

DE ALEXANDRO REGE.

* Pli. sæpe & Plu. de fort. Alex. Cic. lib. 5. fam.

*QVantum * porrò dignitatis à Rege Alexandro tributum arti existimamus? qui se & pingi ab vno Apelle, & fingi à Lysippo tantummodo voluit.*

OLIV. QVantum porrò] Plurimum arti tribuit Alex. qui à nullo pingi, ne fingi voluerit, nisi ab his qui omnium præstantissimi suo tempore forent, Apelle.s.atque Lysippo. De quibus Horat. Epist. lib. vlt. Rex ille poema, Qui tam ridiculum, tam care prodigus emit, Edicto vetuit, ne quis se præter Apellem Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra. Fortis Alexan- A quibus Alex. fingi & pingi volebat. dri vultum simulantiam. Cic. quoque Epist. ad L. Luceium. Neque enim Alex. inquit, ille gratiæ causa ab Apelle potissimum pingi, & à Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem cum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat, atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant. fuit enim Apelles pictor eximius patria Cous, Ingenio, & gratia, vt inquit, Quint. præstantissimus, qui teste Plin. omnes prius genitos, futurosque postea superauit, & arti suæ hoc est picturæ plura solus prope quàm cæteri omnes contuli. Summe laudauit. Plin. Venerem ab eo pictam exeuntem è mari, quàm postea Romam adductam D. Augustus dicauit in templo Cæsaris, Cuius inferiorem partem corruptam, qui reficeret, non potuit reperiri inchoauit, & aliam teste Pli. quæ ne superaret etiam illam suam priorem inuidit mors peracta parte, nec qui succederet operi ad perscripta lineamenta inuentus est, vnde Cic. lib. 1. Epist. ad Lent. Nunc vt Apelles Veneris caput, & summi pictoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit item in lib. offic. 3. nemo pictor repertus est, qui Veneris eam partem, quàm Appelles inchoatam reliquisset, absolueret, oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat, pinxit, & Alexandrum magnú fulmen tenentem in templo Ephesiæ, Dianæ, & Fulmen extra tabulam videri scribentes meminerunt, refert item Plin. quòd pinxit ea quæ pingi non possunt, tonitrua fulgetras, fulgura, & similia quare nonnulli ferunt, quod Alexander magnus à nullo alio posse pingi edicto posito capitali edixit. Lysippus fuit in arte sculptoria artifex clarissimus, de quo Martial. Nobile Lysippi munus, opusque videbis, Nam spirantes vultus. atq; ora simillima viuis. Et denique animosa signa fingere videbatur. Et teste Quintiliano ad veritatem optime accessit, & ad sexcenta decem signorum opera effecisse dicitur.

QVantum, &c.] Porrò.i.sed, quantum dignitatis existimamus tributum arti, s.pingendi & fingendi, seu sculpendi, ab Alexandro.s.magno rege.s.maximo, & primum Macedoniæ, qui voluit etiam edicto, se & pingi ab vno.i.solo Apelle.s.pictor optimo, & fingi.i.sculpi tantum.idest duntaxat Lysippo optimo statuario? q.d. plurimum. ASCEN.

DE VVLCANO ALCAMENIS.

*TEnet * viscentes Athenas Vulcanus Alcamenis manibus fabricatus: præter cætera enim perfectissime artis in eo præcurrentia indicia, etiam illud mirantur, quòd stat dissimulate claudicationis sub veste leuiter vestigium repręsentans, vt non tanquam exprobratum vitium, ita tanquam certam, propriamque dei notam decore significans.* * Pausa. in Att. & Pli. præsertim de Alcamene.

TEnet visentes Alchimenides fictor egregius Vulcanus Athenis tanta arte finxisse dicitur, vt cum ille adijci nihil posse videretur, tamen id maxime suspicientes delectabat, quod sub veste claudicatio formæ dissimulatæ exprimebat, atque ita vt non tanquam exprobatum vitium, sed dei certam notam, propriamque declararet. Cic. lib. de nat. deorum, equidem laudamus esse Athenis Vulcanum eum, quem fecit Alchimede, in quo stante atque vestitó appareat claudicatio nó deformis, Claudum igitur habemus, deum, quoniam de Vulcano sic accepimus. [Tenet] Remoratur, & delectat. [Dissimulatæ claudicationis] Quia sic accepimus de Vulcano claudicationem dissimulasse. OLIV.

TEnet, &c.] Vulcanus.i.statua Vulcani, fabricatus.i.sculpta & ficta manibus Alcamenis, (sunt tamen qui Alchimenis, nec desiunt qui Alchimedis legant) tenet.s.suspensos, ac irretit, ne procedant, donec perspexerint, visentes.i.visitantes, Athenas. [Enim] .i.quia præter cætera indicia.i.signa, & testimonia, perfectissimæ artis præcurrentia. idest statim se ostentaria in eo.s.Vulcano, etiam mirantur. s.visentes Athenas, illud quod stat repręsentans.i.iudicans leuiter vestigium claudicationis dissimulatæ idest tectæ, quantum fieri potest more claudicantium. sub veste.s.cruribus eius superinducta, significans vt vitium.s.claudicationis non tanquam exprobatum. idest vitio datum deo, ita significans decore. i.honeste tanquam certam, & propriam notam dei. idest indicium, quo ipse dignoscatur à cæteris dijs, vt enim non sanctis discrimina damus in pingendo, & fingendo, ita illi idolis suis. ASCEN.

DE VENERE PRAXITELIS.

*CVius * coniugem Praxiteles in marmore quasi spirantem in templo Cnidiorum collocauit, propter pulchritudinem operis à libidinoso cuiusdam complexu parum tutam. Quo excusabilior est error equi, qui visa pictura æque, hinnitum edere coactus est, & canum latratū aspectu picti canis incitatus, taurusque ad amorem, & concubitum Aeneæ vaccę Syracusis, nimiæ similitudinis irritamento compulsus. Quid enim vacua rationis animantia arte decepta miremur? cum hominis sacrilegam cupiditatem muti lapidis lineamentis excitatam videamus.* * Pli. lib. 26. cap. 5.

CVius coniugem] Praxiteles inter statuarios gloria primus, vel certe summus, de quo multa Pli. li. 36. nat hist. Sed inter cætera dicit, duas sculpsisse Veneres, alteram Cnidiam, hoc est quæ Cnidi colebatur, quæ non solum ibi, sed in OLIV.

toto terrarum orbe præcipua fuit, quam vt viderent multi Cnidum nauigarunt: alteram velata ſpem, quam quidam prætulerunt, optime ſeuerum id atque pudicum arbitrantes, nam quæ Cnidi fuit, ac Cnidus coempta effigies deæ, fauente ipſa dea, vt cre lit, facta artificio tanto vt non eſſet à libidinoſo complexu ſatis tuta ferunt enim quendam eius amore correptum, cum noctu delituiſſet in templo ſimulacro cohæſiſſe, eiuſque cupiditatis etiam iudicem maculam fuiſſe, multa eius ſimulacra Romam deportata fuerunt, quæ omnia Plin. commemorat. De hoc quoque mentionem facit. Quint. lib. 2. de inſtitut. oratoria, vbi dicit. Si Praxiteles ſignum aliquod ex molari lapide conatus eſſet excubere, parium marmor mallet rudet ad ſi id artifex expoliſſet, plus in manibus fuiſſet, quàm in marmore. [Spirantem] Viuentem. Virg. Excudent alij ſpirantia mollius æra. Credo equidem viuos ducens de marmore vultus. [In templo Cnidiorum] Cnidio vna ex quinque ciuitatibus Doricæ Græciæ, vbi templum fuit Veneris, & hoc ſimulacrum, quod Praxiteles ſculpſit, tanta vt diximus arte, vt à libidinoſo complexu non fuerit ſatis tutum, adeo vero ipſam deam referebat. Parum tutam, quia vitium illi inferre voluit adoleſcens, viuum putans eſſe corpus. Quo excuſabilior] Quantum Praxiteles arte ſua naturam ſit imitatus, hinc facile conijci poteſt, quòd eius ſimulacra viuis adeo ſimilia eſſe videbantur, vt fallerentur bruta, fallerentur homines, ea proſpicientes æquus viſa æque ſtatus hinnitum edidit, non fictam, ſed veram arbitratos equam. canis pari ratione ad picturam latrauit. Taurus ad Æneæ vaccæ ſimulacrum, miro deſiderio compulſus eſt, hoc in brutis eueniſſe minus mirum eſt, cum homines rationis participes fuerunt eodem errore decepti. [Excuſabiliorem] Maiori excuſatione dignus. Quid enim vacua rationis animalia digniora ſunt excuſatione animalia ratione carentia, ſi ſunt à ſimulacris, ſiue picturis veritatis errore decepta, cum homine audiuerimus rationis principem libidinoſo impulſu commotum marmoream ſtatuam fuiſſe complexum. [Sacrilegam cupiditatem] Quia deam ipſam, & non ſimulacrum violare concupiuit.

ASCEN. Cvius] ſcilicet Vulcani coniugem. ſ. Venerem Praxiteles ſtatuarius optimus collocauit in těplo Cnidiorum. [Quaſi ſpirantem. ideſt ſpiritum vitalem trahentem in marmore, in quo inciſa eſt, entem ſup. parum tutam. i. defenſam à complexu libidinoſo cuiuſdam. ſ. adoleſcentis, propter pulchritudinem operis, quia eius amore captus erat. [Quo] ideſt propter quod error equi eſt excuſabilior, quia ſimili errore homo captus eſt, qui ſcilicet equus viſa pictura equæ, ſcilicet à Praxitele formate, coactus eſt ædere hinnitum, & latratus canum eſt incitatus aſpectu canis picti, & taurus compulſus eſt ad amorem, & concubitum vaccæ Aeneæ. i. ex ære factæ Syracuſis irritamento. ſcilicet prouocatione nimiæ ſimilitudinis. ſ. cum viua. Quid enim miremur, animalia vacua rationis decepta arte. ideſt per artem cum videamus ſacrilegam cupiditatem hominis (audientis. ſ. ſacram imaginem polluere excitatam lineamentis lapidis muti? q. d. fruſtra.

QVÆDAM NVLLA ARTE EFFICI poſſe. Cap. XII.

DE EVPHRANORE.

CETERVM *natura quemadmodum ſæpe numero æmulam virium ſuarum artem eſſe patitur: ita aliquando irritam feſſo labore dimittit. quod ſummi artificis Euphranoris manus ſenſerunt.* * *nam cum Athenis 12. deos pingeret, Neptuni imaginem, quàm poterat excellentiſſimis maieſtatis coloribus complexus eſt perinde ac Iouis aliquanto anguſtiorem repræſentaturus. Sed omni impetu cogitationis in ſuperiori opere aſſumpto, poſteriores eius conatus, aſſurgere, quo tendebant, nequiuerunt.*

* Pli. lib. 35. ca. 11. Pauſan vero in Att. Praxiteli tribuit.

OLIV. Cæterum] Natura plerunque artem ſui æmulam, & imitatricem eſſe paſſa eſt, nonnunquam vero hoc illi, tanquam inuidia denegauit, ſed quod natura prohibuit, caſus ſæpe conceſſit. Cic. lib. 1. de nat. deorum. Nulla, inquit ars imitari naturæ ſolertiam poteſt. [Aemulam imitatricem] Vt ars plerunque natura poſſit imitari, vt ſupra in fictoribus, atque pictoribus oſtendimus, [Feſſo labore] Cum cogitationis vires aſſumptæ fuerint, inceptum opus perficere non valeant, [Quod ſummi artificis] Euphranor teſte Quintil. de inſt. ora. pictor, fictorque fuit ætate ſua laudatiſſimus dicit enim Euphranorem admirandū facit, quod & cęteris optimis ſtudijs inter pręcipuos pingendi, fingendique idem mirus artifex fuit patria Iſthmos, vir docilis, & laborioſus, & in omni genere excellens, qui cum 12. deos cōfeſſum Iouis honeſtantes, ſex. ſ. à dextris, & totidem à ſiniſtris pingeret Athenis, Neptuni imaginē tanta eſt arte complexus; vt Iouis deinde anguſtiorem, ac venerabiliorem, cum vellet repræſentare non poſſet, quod artis vim omnem in ſuperiori pictura conſumpſiſſet. & hoc modo ars ſuo labore irrita eſt à natura deſtituta. [Euphranoris manus] Pictoris ſua ætate clariſſimi, de quo Iuuen. Sat. 3. Hic alij quid pręclarum Euphranoris, aut Polycleti. [Maieſtatis coloribus] In pingendo Neptuno colores adhibuit, qui ad exprimendam maieſtatem eſſent idonei. [Omni impetu] Omnibus viribus [Aſſurgere] Extollere ſe, & peruenire. Eufranor ſtatuarius pictor.

ASCEN. Cæterum] ideſt ſed, quemadmodum natura patitur ſæpenumero artem, eſſe, æmulam. i. proximæ ad æquiparationem imitatricem virium ſuarum, ita dimittit. ſ. artem aliquando irritam. i. fruſtratam, labore feſſo. ideſt fatigato. [Quod. i. quam rem manus Euphranoris ſummi artificis. ſ. in pictura, ſenſerunt. i. expertæ ſunt. [Nam cum pingeret Athenis 12. deos] Vt opinor ſelectos, quod Varro enumerat, complexus eſt imaginem Neptuni coloribus maieſtatis, quam, ideſt quantum poterat excellentiſſimis, perinde, ideſt ſic tamen aut eo animo, ac ſup. eſſet repræſentaturus Iouis ſupp. imaginem anguſtiorem. i. maioris maieſtatis aliquanto, ſed omni impetu ideſt virtute cogitationis abſumpto, i. exhauſto in opere ſuperiore, hoc eſt in pictura Neptuni, conatus eius poſteriores. ſ. ad pingendum Iouem auguſtiorem, nequiuerunt aſſurgere, quo tendebant, hoc eſt ad auguſtius opus.

DE TIMANTE PICTORE.

QVid* *ille alter æque nobilis pictor, luctuoſum immolatæ Iphigeniæ ſacrificium referens, cum Calchantem triſtem, mœſtum Vlyſſem, clamantem Aiacem, lamentantem Menelaum circa aram ſtatuiſſet, caput Agamennonis inuoluendo, nonne ſummi mœroris acerbitatem arte exprimi non poſſe confeſſus eſt? Itaque pictura eius aruſpicis & amici, & fratris lacrymis madet, patris fletum ſpectantis affectu exiſtimandum reliquit.*

*Pli. li. 35. cap. 10.

OLIV. Qvid ille alter] Hic Timantes fuit pictos eximius Parrhaſij ęmulus, quem ſuperaſſe dicitur in Aiace pingendo, verum inter cætera eius ingenij monumenta, Iphigenia oratorum laudibus celebratur, quæ cum ante aras peritura eſſet, cum mœſtos pinxiſſet omnes, & mœſtitiæ omnem imaginē conſumpſiſſet, patris ipſius vultum velauit, quæ iam digne non poterat oſtendere, de quo Quint. lib. 2. inſt. orat. Quid nō oratione operienda ſunt quædam, quæ ſiue oſtendi non debent, ſiue exprimi pro dignitate non poſſunt, vt fecit Timantes in ea tabula, qua Coloteum vicit, nam cum Iphigeniæ immoderatione pinxiſſet triſtem Calchantem, triſtiorem Vlyſſem addidiſſet, Menelao, quem ſummum poterat ars efficere, mœrorem conſumptis affectibus non reperiens, quo digne modo pars vultum poſſet exprimere, valet ei caput, & ſuo cuique animo dedit exiſtimandum. [Aeque] Similiter Euphranor. [Immolatæ Iphigeniæ] Nota eſt fabula, cum Græci ad Aulidem veniſſent, Agamennon Dianæ ceruam ignarus occidit, vnde irata dea flatus ventorum ſuſtulit, quare, cum nauigare non poſſent, & peſtilentiam ſuſtinerent, conſulta oracula dixerunt, Agamemnonio ſanguine placandam eſse Dianam, ergo cum ab Vlyſſe per nuptiarum ſimulationem adducta Iphigenia, cum in eo eſſet vt immolaretur, numinis miſeratione ſublata eſt, & cerua ſuppoſita, & tranſlata ad Tauricam regionem, regi Thoanti tradita eſt, ſacerdoſque facta Dianæ, cui cum humano ſanguine ſacrificaret, vt ex veteri conſuetudine numen placaret, agnouit fratrem, Oreſtem, qui poſt occiſam matrem, & Aegiſtum in vltionem patris factus exul, regno pulſus, raptaque ſibi Hermione, coniuge à Pyrro, furioſus factus, accepto oraculo deponendi furoris cauſa, cum amico Pylade Colcos petierat. & cum his occiſo Thoante ſimulacrum ſubſtulit abſconditum in faſce lignorum, & cum fratre Oreſte aufugit. [Referens] Pictura ſua repreſentans. [Calchantem triſtem] Qui vates ſic poſcere fata prædixit, vt Agamemnonio ſanguine dea placaret. [Triſtis erat] Cū regiam ſtirpem videret immolari. [Mæſtū Vlyſſem] Timantes pictor.

Qui

Qui per falsas Achillis nuptias imperatam à matre Iphigeniam ad tam crudele sacrificium duxit. [Clamantem Aiacē] Quod humano sanguine numina placarentur. [Lamentantem Menelaum] Quod suum videret genus immolari. [Inuoluendo caput] Quia patris dolorem satis digne exprimere non posset] Veste eius caput obduxit, vt animis hominum patris dolorem existimandum reliquerit.

ASCEN. QVid] Modus interrogandi continuationi, inseruiens, ille alter pictor nobilis. s. Timantes. [Referens]. i. ad viuum coloribus exprimens sacrificium Iphigeniæ filiæ Agamem. immolatæ Dianæ iratæ ob ceruam in Aulide cæsam, cum statuisset circa aram Calchantem. s. vatem, & voluntatis deæ interpretem, tristem ob talem denunciationem Vlyssem mœstum, s. vultu, Aiacem. s. Thelamonium, vt opinor, sed putem legendum Orestem, clamantem. s. præ vehementia doloris, & Menelaum. s. patruum, eius lamentantem. s. præ maiore dolore. (Est enim auxesis, nam plus est mæstum quàm tristem, & plus exclamantem præ modestia, quàm mœstum esse, & adhuc plus lamentantem, quàm clamantem, quia lamentatio superaddit quærulam vocem) statuisset dico superiores circa aram in dicta dispositione. inuoluendo. s. persona, aut veste lugubri, capitium vulgo dicimus, caput Agamē. s. patris eius. nonne confessus est acerbitatem summi mœroris, qualis est paternus, ac maternus in cæde immerita liberorum, non posse exprimi arte? q. d. haud dubie. [Itaque]. i. & ita, pictura eius madet lachrymis aruspicis. s. Calcanthis, & amici. s. Vlyssis, & Aiacis, & fratris. s. Menelai, qui frater erat Agam. [Verum legendum putem vt superius dixi] Orestis & aruspicis, & amici, & fratris, & patrui fletus reliqui existimandum. i. iudicandum fletum patris. s. Agam. affectu spectantis.

DE ALIO PICTORE.

*Nealces. vt ait Pli. lib. 35. ca. 10. Plutar. de Fort.

ATque * *vt eiusdem studij adijciam exemplum, præcipuè artis pictor equum ab exercitatione venientem modo non viuum, labore industriæ suę comprehenderat. Cuius naribus spumas adijcere cupiens, tantus artifex in tam paruula materia multum, ac diu frustra tenebatur: indignatione deinde accensus, spongiam omnibus imbutam coloribus forte iuxta se positam apprehendit, & eam veluti corrupturus opus suum tabulæ illisit, quam fortuna ad ipsas equi nares directam desiderium pictoris coegit explere. itaque quod ars adumbrare non valuit, casus imitatus est.*

OLIV. Pictoris opus. ATque præcipuè artis] Sunt qui putant hunc fuisse Apellem, de quo supra satis dictum est. Sed teste Plin. li. 35. fuit Nealces, & in cane pingendo Protogenes, de quo sic ait. Protogenes, floruit patria Phicanus, gentis Rhodus subiectę. Paulò infra vbi loquitur de eius pictura, est in ea canis mire factus, vt quem pariter casus, & ars finxerit non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis, cū in reliqua omni parte, quod difficillimum erat, sibi ipse satisfecisset, displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, vt videbatur nimia, ac longius à veritate discedere, spumaq; illi pingi, non nasci ex ore anxio animi cruciatu, cum in pictura verum esse non verisimile vellet, absterserat sæpius, mutaueratq; penicillum, nullo modo sibi approbans, postremo iratus arti, quod non intelligeretur, spongiam impegit inuiso loco tabulæ, ex illaq; reposuit ablatos colores, qualiter curem optauerat, fecitque in pictura fortuna naturam, hoc exemplo similis, & Nealcem successus in spuma equi, similiter spongia impacta secutus dicitur, cum pingeret popizonta retinentem panem, ergo constat in pictura plus casum valuisse, quàm artem, eo quòd equi artificiose depicti cum naribus spumas ars reddere non posset, casus attulerit. [Modo non vt fernè viuum] Ac si diceret, nihil illi deerat præter spiritum. [Spumam adijcere] Quibus anhelantis & cursu redeuntis equi signa referret. [Tam paruula materia] Vtpote spumas addere naribus, quod videbatur esse facillimum, & in eo tamen ars est à natura decepta, vt efficere non valuerit, quod ipse sperauerat. [Casus attulit] Hinc illud dictum probari potest, Casus vbique valet, semper tibi pendet hiatus, &c. Item, plus etenim fati breuior valet homo benigni, quàm si tu veneris commendat epistola Marti.

ASCEN. ATque, vt adijciam exemplum eiusdem studij]. s. pingendi. [Pictor præcipuè artis]. s. Nealces, comprehenderat labore suæ industriæ equum venientem ab exercitatione. i. fatigatione, & cursu modo non. i. vt Oliu. interpretatur fermè, aut hoc solo dempto quod non omnino viuum. Cuius naribus ipse cupiens adijcere spumam, tantus artifex tenebatur multum, ac diu frustra in tam paruula materia, deinde incensus indignatione, quòd frustra laboraret, apprehēdit spongiam imbutam omnibus coloribus (quia spongia male appositos colores tergerè solent) positam forte, idest à casu iuxta se, & veluti corrupturus opus suum, illisit, idest iniecit tabulæ, idest in tabulam pictam forma equina, quàm directam ad ipsas nares equi, coegit explere desiderium pictoris, quia speciem spumæ de naso dependentis exhibuit. Itaque casus est imitatus id, quod ars non valuit. [Adumbrare]. i. adumbrando imitari.

SVAE QVENQVE ARTIS OPTIMVM & auctorem esse, & disputatorem.
Cap. XIII.

*Quā quisque norit artem, in hac se exerceat prouerb.

SVAE * *autem artis vnumquenque & auctorem, & disputatorem optimum esse ne dubitemus, paucis exemplis admoneamus.*

OLIV. SVæ artis] Capitulum breue, quo suæ quenque artis auctorem optimum esse paucis probat exemplis, optimum autem professorem artis appellat, qui sua verecundiæ, aliena vero callide studia metitur, & æstimat, qualis fuit Scæuola clarissimis vir, & interpres, qui quamuis eius rei scientiam teneret egregie, tamen quoties de iure prætorio consulebatur consultores quibus optime consulere poterat, semper ad Furium, & Cassellium, qui se in eo iure assidue exercebant, reijcere solitus erat, non vt suam ipse scientiam damnaret, quasi vanam, vel exiguam, sed vt modestiam in se maximam profiteretur, qui alienam pluris, quàm suam faceret, æstimaretque scientiam.

ASCEN. SVę, &c.] Autem. i. sed admonemus, paucis exemplis, ne dubitemus quenque esse optimum & auctorem, & disputatorem. i. iudicem, aut examinatorem suæ artis.

DE Q. SCÆVOLA.

*prędiatorio, legimus ex orat. Cice. pro Balbo.

Q. Scæuola clarissimus legum vates, & certissimus quotiescunque de iure * *prætorio consulebatur, ad Furium, & Casellium, quia huic scientiæ dediti erāt, consultores reijciebat, quo quidem facta moderationem suam magis commēdabat, quàm auctoritatem minuebat, ab his negocium aptius explicari posse confitendo, qui quotidiano eius vsu callebant. Sapientissimi igitur artis suæ professores sunt, à quibus & propria studia verecunde, & aliena callide æstimantur.*

OLIV. Q. Scæuola clarissimus] De iure prætorio, de quo agitur apud pretorem, cuius professores sunt causidici. [Cassellium] De quo Flaccus, nescit quantam Cassellius Aulus. [Reijciebat] Remittebat. [Callebant] Callide tenebāt & eius peritissimi erant, nam callere si duplicat. i. callide esse, & astute aliquid tenere significat, vt dicenda, silendaq; calles. [Professores artis dicuntur] qui se scire aliquid profitentur, & ab alijs quoque probantur, sapientes vero, qui de suis verecunde, de alienis magnifice loquuntur. Sapiens qui.

ASCEN. Q. Scæuola clarissimus & certissimus] Quia peritissimus vates. i. interpres legum, sicut vates interpretes sunt voluntatis diuinæ, quotiescunque consulebatur de iure prætorio. [Reijciebat]. i. remittebat consultores. i. à se consilium petentes, ad Furium, & ad Cassellium. s. iuris prætorij peritos, quia ipsi dedit erant huic scientiæ. s. iuris Prætorij. [Quo quidem facto ipse magis commendabat]. i. acceptam faciebat, moderationem suam, quia ea parte iuris, cui studuerat, præcipuè contentus erat, quàm minuebat auctoritatem confitendo negocium posse explicari aptius ab ijs, qui callebant. i. quasi callum induerant, quotidiano vsu eius. s. iuris prætorij. igitur si sup. sunt sapiētissimi professores artis suæ, à quibus. i. simul, propria studia æstimantur. i. censentur verecunde, & aliena. s. studia tam callide.

THEO. IVre Prætorio] Ius ciuile est, quod ex legibus, plebiscitis. S. C. Decretis Principum, auctoritate prudentium venit. Ius prætorium autem quod Prætores introduxerunt adiuuandi,

vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam, quod & honorarium dicitur ab honore prętoris sic nominatum. Namque & ipsum ius honorium, quasi viua vox iuris ciuilis est Papinia. de iustitia & iure.

EXTERNA.

DE PLATONE PHILOSOPHO.

Platonis quoque eruditissimum pectus hæc cogitatio attigit: qui conductores sacræ aræ modum, & formam eius, secum sermonem conferre conatos, ad Euclidem Geometrem ire iussit, scientiæ eius cedens, imò professioni.

OLIV. Platonis modestia. Platonis eruditissimum pectus] Plato consultus de constituenda in arce Palladis ara, qui modus, quæve illi forma melior esse posset quamuis Geometriæ peritissimus esset, tamen, nè alterius professionem sibi vsurpare velle videretur, ad Euclidem Geometram suo tempore clarum cõsultores reiecit. [Conductores] Qui publicè constituendam aram conduxerant. Hoc est certo precio faciendam susceperant. [Ad Euclidem Geometram] Fuit Euclides, teste Laertio Geometra insignis Megarensis, vel vt alij dicunt, gelonus.] Imo professioni] Vtitur correctione, quia dixerat scientiæ cedens. Nã eius artis scientiâ Plato non inferior erat Euclide, sed non eã solam profitebatur. ergo cessit professioni, quia Plato philosophiam, Euclides vero geometriam profitebatur.

ASCEN. Platonis, &c.] Hæc, idest huiusmodi cogitatio attigit quoque eruditissimum pectus Platonis, qui iussit conductores aræ sacræ .i. qui conduxerant aram sacram fabricandam Athenes conatos conferre sermones, secum de modo, & forma eius, scilicet aræ sacræ, ire ad Euclidem geometrẽ, cedens scientiæ, immo professioni eius .s. Euclidis, qui geometriam profitebatur, quàm forte Plato non minus callebat, quia tamen aliam philosophiæ partem magis profitebatur, eos ad Euclidem misit.

DE PHILONE.

*Cic. li. 1. de orat. & Plin. lib. 7. c. 37. *Gloriantur * Athenæ armentario suo, nec sine causa: est enim illud opus & impensa, & elegantia visendum, cuius Architectum Philonem, ita facunde rationem institutionis suæ in theatro reddidiße constat, vt disertissimus populus non minorem laudem eloquẽtiæ eius, quàm arti tribueret.*

OLIV. Gloriantur Athenæ] Postquam illorum exempla posuimus, qui suæ artis auctores optimi fuerunt, de his quoque dicamus qui fuere disputatores. Cum Philo architecton suo tempore clarus Athenis armamentarium magnifice fabricasset, die quadam processit in theatrum interrogatus, quid illud tam sumptuose ædificasset, cum populo grauis tanta videretur impensa, operis sui tam eloquenter rationem in concione disseruit, vt non minus eloquens, quàm peritus artifex ab omnibus fuerit iudicatus. [Gloriantur Athenæ] Propter operis magnitudinem, atque præstantiam. [Armamentarium] Locus, vbi armamenta, hoc est nauium instrumenta reponuntur. [Nec sine causa] Ac si diceret, non immerito, sed iure. [Visendum] Dignum, quod ab omnibus videretur, & sine dubio tempore. Valerij extabat opus illud, & videri poterat, nunc ne minimum quidem eius vestigium apparet. — Armamentarium Athen.

ASCEN. Gloriantur, &c.] Athenæ, hoc est ciues Athen (accepit. n. frequenter locum pro habitatoribus eius) gloriantur .i. se iactant armamentario .i. repositorio, & forte etiam officina armorum, præcipue naualium, suo .i. quod præ cæteris nationibus magnis sumptibus extruxerant, nec sine causa, supra gloriantur. Enim .i. quia illud opus est visendum .i. dignum quod visatur, &.i. simul impensæ .i. propter impensam, & elegantia .i. propter exquisitum ornatum eius [Cuius] .s. armamentarij constat architectum .i. principem ædificantium. [Philonem] .s. nomine, reddidisse in theatro .i. loco patenti, vnde ab omnibus spectari, ne dum audiri posset, rationem institutionis suæ .s. in Armamentario illo extruendo, ita facunde, vt populus disertissimus, quia non erat cultior lingua, quàm attica, atrribuerit eloquentiæ eius non minorem laudem, quàm arti eius.

DE QVODAM ARTIFICE.

*Mirifice * & ille artifex, qui in opere suo muneri se à sutore de crepida, & ansulis passus, de crure etiam disputare incipientem, supra plantam ascendere vetuit.* — *Pli. li. 35. cap. 10. de Apelle. prouerb. Ne suror sup. crepidam.

OLIV. Mirifice] Hic fuit Apelles, qui de operibus suis vulgi quoque iudicium dum quæreret, teste Plin. lib. 35. perfecta opera sua proponebat in pergula, transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia, quæ notarentur, auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quàm se præferens, feruntq; à sutore reprehensum, quod in crepidis vna intus pauciores fecit ansas, eodem postero die superbe emendationem pristine admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciante, ne supra crepidam sutor iudicaret; quod id ipsum in prouerbium venit. [A sutore] Sutor est, quem Græci à lucro cerdonem, nos vero calceolarium dicere possumus, qui in imagine crepidas ansulasque culpauit, quod Apelles æquo animo tulit, partemque illam picturæ reformauit, cum vero de crure disputare vellet, iratus Apelles, tace inquit, ò sutor, neque enim id tuæ artis est, paucis verbis hominis impudentiam ostendit, qui quod alterius proprium esset, de eo disputare non erubesceret, nam teste Cic. lib. 1. Tusc. quæst. Græcorum prouerbium fuit, quàm quisq; nouerit artem, in ea se exerceat. ac disputet. [De crepida] Est calciamenti genus, quod alij Græcum, alij Latinum esse volunt, vt diximus supra lib. 3. cap. de nouo cultu corporis, sed Græcum magis dicendum est, & nominatiuum ab accusatiuo Græco deductum. [Ansulas] Diminutiuum ab ansa, sunt autem ansulæ, quibus calciamenta, & vestimenta nectuntur, sunt enim qui ansulis magis quam fibulis delectentur. — Artifex a sutore reprehẽsus.

ASCEN. Mirifice] Sup. censuit ac dixit, &.i. etiam ille artifex supra notissimus, videlicet Apelles, qui passus .s. æquo animo se moneri à sutore .i. calcifice, aut crepidario suo, de crepida .i. calciamento in pede imaginis à se depictæ, & ansulis .i. extremitatibus, quibus crepide, aut capiuntur, sicut procula, aut ligantur vetuit incipientem etiam disputare de crure .i. picto, in cuius pede crepidam damnauerat, ascendere supra plantã .i. ad res quarum cognitionem non haberet, vnde exit adagiũ, ne vltra crepidam sutor sup. inquirat, aut iudicet, hoc est nemo vltra, quàm didicit.

DE SENECTVTE. Cap. XIIII.

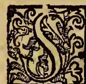

*Senectvs * quoque ad vltimum sui finem prouecta, in hoc eodem opere, inter exempla industriæ, in aliquod claris viris conspecta est, separatim tamen, & propriũ titulum habeat, ne cui Deorum immortalium præcipua indulgentia affuit, * & nostra ornata mentio defuisse existimetur, & simul spe diuturnioris vitæ, quasi adminicula quædam dentur: quibus insistens, alacriorem se respectu vetustæ fœlicitatis facere possit, tranquillitatemque sæculi nostri, * qua nulla vnquam beatior fuit, subinde fiducia confirmet, salutaris, principis incolumitatem, ad longissimos humanæ conditionis terminos prorogando.* — * Cap. 7. huius lib. — * ei, legimus. — * Tyberij.

OLIV. Valerij assentatio. Senectus quoque] De senectute dicturus obiectioni cuidam tacite occurrit, hæc eadem fermè exempla in cap. de industria fuisse notata, quamuis, inquit, aliquot clarissimos viros ad extremam vsque senectutem, cum summo studio, & industria peruenisse dixerimus, hic tamen separatim de ipsa senectute suo titulo memoriæ prodendum est, vt quorum ætati dij fuere propitij, nostra ope, & laude non defraudarentur, hinc illa virilitas oritur, quod multi his exemplis ad spem diuturnioris vitæ excitabuntur, & erunt hæc exempla quedã quasi adminicula longioris æui, quib. senex respectu antiquæ fœlicitatis ad viuendum spe fient in dies alacriores, nos quoq; fiduciam capiemus, nostri sæculi tranquillitate fore diuturnã principis vitam, & incolumitatem hac una spe prorogando. Prouecta. [Producta] Aliquot, vt in Catone, Socrate, Cleante, multisq; alijs, quos supra memorauimus. [Ne cui Deorum] Non debemus illo nostro labore deesse, quo minus eos literarũ monumentis ornemus, quorũ ætati dij maxime fuere indulgẽtes, vt eos diutissime viuere voluerint. [Spe diuturnioris vitę] Si exempla inquit, senectutis narrauerimus, spem dabibus his, qui diutius victuros esse diffidunt, nã quod in alijs videmus

videmus, idem vos sperare possumus, ergo exempla nostræ ætatis, quædam adminicula, hoc est sustentacula senectutis, dentur. [Tranquillitate] Hoc ad assentationem dictum est, à qua discendere non potest, dicit enim præterquam quod spes nos ad ætatem alacriores esse facit eorum exemplo, qui feliciter vixerunt illud & accedet, quod tranquillitatem ætatis nostræ hac vna spe cõfirmabimus, si imperatorem nostrũ diutius victurum sperabimus, vel potius confidemus. Ille nãque vno tenore æquitatem seruabit. [Prorogando] Producendo. s. spe.

ASCEN. Senectus quoque prouecta ad vltimum finem sui] idest vsque ad extremum fati, aut cursus naturalis, conspecta est in hoc eodem opere inter exempla industriæ, idest cum de studio, & industria ad extremum vsque vitæ seruatis loquerémur in aliquot claris viris, vt in Catone, Socr. Cleante, & quibusdam alijs, tamen, idest nihilominus habeat, & idest etiam proprium titulum (Non inepte ergo in titulos diuisimus lib. & titulos in capita, seu exempla) ne nostra mentio ornata ab effectu. idest ornatiua, existimetur defuisse ei. s. senectuti. cui præcipue indulgentia. idest concessio deorum immortalium, affuit id est, præsens, & auxiliatrix fuit. & simul spe. idest per spem diuturnioris vitæ quasi adminicula. idest fomenta, & media denter. s. senectuti, hoc est senum multitudini, quibus. s. adminiculis insistens. i. intens possit facere se alacriorem respectu felicitatis vetustæ. i. quæ contingat veterrimis quibusque, q; pro &, vt sup. fiducia. i. bona confidentia, confirmet, i. corroboret subinde. i. interdum, tranquillitatem seculi nostri. idest præsentis, qua. s. tranquillitate nulla. s. alia tranquillitas fuit vnquam beatior, confirmet inquam prorogando, i. extendẽdo incolumitatẽ principis salutaris. s. Tyberij, ad lõgissimos terminos humanæ conditionis. i. vitæ hominis à fatis datæ.

DE M. VALERIO CORVINO.

* Cic. de Sen. & Pli. lib. 7. c. 48. *M. Valerius * Coruinus centesimum annum compleuit, eius inter primum & sextum consulatum 40. sex anni intercesserunt, suffecitque integris viribus corporis, non solum speciosissimis reip. ministerijs, sed etiam exactissimæ egrorum suorum culturæ, & ciuis, & patris familiæ optabile exemplum.*

OLIV. M. Valerius Coruinus] Cic. in Catone maiore, qui dicitur à nonnullis de senectute. M. quidem Valerium Curuinum inquit, accepimus ad centesimum annum vitam suam produxisse, cum esset exacta iam ætate in agris, eosque excoleret, cuius inter primum, & sextum consulatum, sex & 40. anni interfuerunt. Plin. lib. 7. M. Valerius Coruinus, inquit, centum impleuit annos, cuius inter primum, & sextum consulatum 46. anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies cedit, quoties nemo alius, adæquauit eius vitæ spatium Metellus pontifex. Ita quantum spatium ætatis maiores nostri esse volunt ad senectutis initium tantus illi cursus honorum fuit. M. Valerius Coruinus. Hic Coruinus dictus est, teste Liu. decade ab vrbe condita quod gallum à quo prouocatus fuerat ad singulare certamen, insidente galea Coruo, & vnguibus rostroque infestante, hostem interemit, Quadraginta septem. Plin. & Cic. dicunt sex & quadraginta interuenisse, hoc autem dicit Val. vt robustam eius senectutem ostendat. [Suffecit] Durauit valuit integris viribus ad rerum tam publicarum, quam priuatarum administrationem, & exactissimam agrorum culturam, quod laudabile fuit, cum in senibus vires minantur, fiantque in dies languidiores

Valerius Cor. cẽtenarius senex.

ASCEN. M. Valerius Coruinus complexit centesimum annum vitæ, sup. suæ, inter cuius primum, & se tum consulatum quadraginta sex anni intercesserunt, & ipse suffecit. i. satisfuit, aut satisfecit non solum speciosissimis ministerijs reip. sed etiam exactissimæ culturæ agrorum suorum viribus corporis integris existens sup. optabile, & ita omnibus imitabile, exemplum, & idest. simul ciuis, s. boni, & patrisfamiliæ.

DE METELLO.

* Cic. de Sen. Plin. lib. 7. c. 48. *Huius * vitæ spatium æquauit Metellus, quartoquè anno post consularia imperia senex admodum Pont. Max. creatus, tutelam ceremoniarum per duos & 20. annos, neque ore in votis nuncupandis hæsitante, neque in sacrificijs faciendis tremula manu gessit.*

OLIV. Cuius vitæ spatium] Hic est Metellus ille, qui plus cognominatus, eius Metelli pater, qui à debellata insula Creta cretici nomen est assecutus, de quo Cic. in eodem Cotone, Metellum Ego, inquit, L. Metellum memini puer, qui cum quadriennio senectus post alterum consulatum pontifex maximus esse factus 22. ann. ei sacerdotio præfuit. Ita bonis viribus extremo tempore ætatis, vt adolescentiam non requirerent. hic ergo in ætate iam profectiori pontifex factus, in eo magistratu per duos & 20. ann. ita se gessit, vt non senex, sed iuuenis esse videretur, neque enim lingua in pronunciando, non manus in administrando illi defuerunt, vt lingua balbucinaretur, aut manus temeret, quod senectutis vitium esse solet. [Spatium] scilicet centum annorum. [Ore hæsitante] Solent sæpissime senes pre peditiori lingua, nõ plena verba proferre. [Votis nuncupandis] Quia vt supra diximus duplex est votũ, secundum quosdam, conceptiuum, & nuncupatiuum. [Ore hæsitante] Lingua tardante, aut præpediente. [Tremula manu] Quod in senibus esse soleat, tremor quidam membrorum, & præsertim manuum, ac pedum exhaustis iam viribus, hic vero constanti manu dum sacra tractaret, semper fuit, siue cultrum à capite victimæ ad caudam deduceret, siue mola victimam, cultrumque aspergeret, seu victimæ iugulum aperiret.

ASCEN. Cuius], s. M. Valerij, spatium vitæ. s. centum annorum. Metellus. s. pius æquauit. i. equalẽ numerũ viuendo perduxit, & creatus pontifex maximus quarto anno post imperia consularia. i. postquam imperator fuerat, ens sup. senex admodum. idest valde gessit tutelam, idest protectionem cæremoniarum, idest mysteriorum rerum diuinarum per duos & 20. annos, neque ore hæsitante. i. vacillante, aut titubante in votis nuncupandis. i. pronunciandi nominatim, neque manu trẽmula, idest tremente in sacrificijs faciendis.

DE Q. FABIO MAXIMO.

* xlij. Liu. lib. 30. Pli. vero li. 7. c. 48. scri. Liu. *Quautem * Fabius Maximus duobus & 60. annis auguratus sacerdotum sustinuit robusta iam ætate ia adeptus, quæ vtraque tempora si in vnum conferantur, facile sęculi modo expleuerint.*

OLIV. Q. Autem Fabius] Ad centesimum annum peruenisse Fabium hoc vno probat argumento Valerius, quod duobus & 60. annis, augur fuerit. Plin. vero dicit tribus, & 60. lib. 7. nat. hist. quem honorem non nisi ætate prouectiori consequi potuerit cum eiusmodi dignitas adolescentibus nunquam, nec iuuenibus dare consueuerit, ergo si tempus, quo creatus est augur, & quo auguratum gessit in vnum collegerimus, seculi spatium inueniemus, quod idem sentire videtur Liuius decade secundi punici belli lib. vlt. qui dicit, Q. Fabius Maximus moritur exactæ ætatis, siquidem verum est. Augurem duos & 60. annos fuisse, sicut quidam auctores tradunt, vir certa fuit dignus tanto cognomine, vel si nouum ab eo inciperet, superauit paternos honores auitos ęquauit, pluribus victorijs, & maioribus prœlijs, aut insignis Rulli si omnia æquare, vnus hostis Hannibal referre potest, cautior tamen, quam promptior hic habitus est. [Robusta iam in ætate, vtpote in virilitate. [Sęculi] Hoc est centum annorum, sic enim voluere maiores, sęculum esse spatium centum annorum, quot hic facile comprehendi potest.

ASCEN. Q. Autem Fabius Maximus sustinuit] .i. potenter gessit sacerdotium auguratus duobus, & 60. annis adeptus id scilicet sacerdotium auguratus. i. pertinens ad augures, ętate iam robusta, & ita vero similiter ad 38. annum peruenerat, vnde addit. [Quæ vtraque]. i. ambo tempora. s. sexaginta duorum annorum, & robustę ætatis quę est 36. aut 38. annorum si conferantur in vnum idest si simul computentur, expleuerint facile modum. i. mensuram sęculi. idest centum annorũ.

DE M. PERPENNA.

* Pli. lib. 7. cap. 48. de Cæs. Cic. ver. 3. *Iam * de M. Perpenna quid loquar? qui omnibus, quos in senatu consul rogauerat, superstes fuit, septemq; tantummodo, quos censor collega Lucij Philippi legerat è P. C. reliquos vidit, toto ordine amplissimo diuturnior.*

OLIV. Iam de M. Perpenna] Hic arguit diu vixisse M. Perpennam, quod omnibus senatoribus, quod ipse consul die iniri con sulatus, vocauit in curiam, omnibusque insuper illis quos censor egerat in senatu, exceptis 7. superstes vixerit. Pli. lib. 7. nat. hist. M. Perpenna & nuper L. Volusius Saturnius omniũ, quos in consulatu sententiam rogauerat, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex his quos censor legerat vixit ann. 98. fuit ergo ordine senatorio, qui suo tẽpore fuit diuturnior, & hinc

Perpenna diu vixit.

hinc colligere possumus, senem admodum fuisse, quo tempore fuit à Pomp superatus, & cæsus, quanquam Strab. dicat in Asia morbo consumptum fuisse, vt diximus in cap. de humili loco natis. [Superstes fuit] Vixit post omnes illos senatores, quos ipse Consul sæpius vocauerat in curiam. [Censor] In censura cum L. Phil. elegerat senatum, & tamen longitudine vitæ superauit omnes quos elegerat, præter septem quos moriens in vita reliquit.

ASCEN. IAm quid loquar de M. Perpenna, qui fuit superstes] i. superuenit omnibus quos rogauerat f. sententiam in senatu? (Alij tamen legunt, quod si est legendum, legatur, in senatum, vt sit quos vocauerat, cum esset consul, in senatum. i. vt conuenirent in curiam) Et vidit tantummodo. i. duntaxat septem reliquos. i. relictos in vita, è patribus conscriptis, quos ipse censor, & collega L. Philip. legerat. i. elegerat in senatores existens diuturnior, f. in vita toto ordine amplissimo. i. senatorio.

DE APPIO.

* Cic. de Sen. *APpij * vero æuum clade metirer, quia infinitum numerum annorum orbatus luminibus exegit, nisi quatuor filios, quinque filias, plurimas clientelas, rem denique publicam hoc casu grauatus fortissime rexisset. quinetiam fessus iam viuendo, lectica se in curiam deferri iussit, vt cum Pyrro deformem pacem fieri prohiberet. Hunc cæcum aliquis nominet, à quo patria, quod honestum erat, per se parum cernens, coacta est prouidere.*

OLIV. Appij senectus. APpij vero æuum] Tullius in Catone, ad Appij Claudij senectutem accedebat, quod cæcus esset tamen is cum senatus sententia inclinaret ad pacem cum Pyr. fœdusque faciendum non dubitauit, dicere illa, quæ versibus consecutus est Ennius. Quo vobis mentes, rectæque stare solebant, Ante hac, dementi sese flexere ruina. Cæteraque grauissime inquit, notum enim nobis est carmen, & tamen ipsius Appi constat oratio. Atque ille egit hæc 17. anno post alterum consulatum, cum inter duos consulatus anni 10. interfuisset, censorque ante consulatum superiorem fuisset, ex quo intelligitur Pyrrhi bello grandem sane fuisse. Sic à patribus accepimus. Item paulo infra quatuor robustos filios quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat, & cæcus, & senex. Intentus enim animum, tanquam arcum, habebat. Nec languescens succumbebat senectuti. Tenebat enim non modo auctoritatem, sed etiam, imperium in suos, metuebant serui, verebantur liberi, charum omnes habebant, vigebat in illa domo, & mos primus, et disciplina. Ex his igitur Ciceronis verbis Appium diu vixisse facile comprehendimus, cuius cæcitatis causam diximus primo lib. cap. de neglecta religione, quot Herculis sacra ad humile seruorum ministerium transtulisset, De Pyrrhi bello quoque sæpius dictum est, quare non est historia toties repetenda, satis constat senatus voluntatem ad pacem cum Pyrro faciendam conditionibus illi quidem gratis senatui vero omnino non honestis fuisse inclinatum, à qua hic solus lectica in curiam delatus, quia ire pedibus tum cæcitate tum senio confectus non posset oratione sua reuocauit, fecitque, vt Pyrrhus non conditionibus, sed armis pelleretur ex Italia cum summa P. R. gloria. [Appij æuum clade metirer] Non auderem inquit, dicere Appium dum fuit in cæcitate vixisse, quippe qui non in luce, sed in tenebris vitam, quasi ipsa morte duxisse videatur, nisi me hortaretur eius summa prudentia, qua filiorum turba plurimas clientelas, remp. atq; priuatam fortissime rexisset, quaque senatum à turpi pace cum Pyrrho facienda dissuasisse, quæ quidem res non hominem cæcum, sed perspicacissimum fuisse declarat. Clade, cæcitate oculorum. [Metiter] Terminarem eius vitam vsque ad cecitatē reliquum autem tempus, quo captus luminibus vixit, non vitam, sed mortem potius nominarem. [Fessus viuendo] Senio confectus. [Deformem pacem Quæ Pyrrho magis, quæ senatui honesta esse videbatur. Hunc cæcum] Nemo inquit, hominem tanta prudentia preditum, qui videret, quę senatus non præuiderat, iure cæcum appellauerit.

ASCEN. APpij, &c] Vero pro sed, ego metirer. idest mensurarem ęuum. idest spatium vitæ Appij. f. Claudij Cæci clade. i. calamitate eius, (quia exigit infinitum numerum annorum orbatus luminibus) nisi grauatus hoc casu. i. amissione visui, rexisset fortissime quatuor filios, quinq; filias, plurimas clientelas. i. plurimos, qui suę fidei, & patrocinio se commiserant, & denique. idest vt semel dicam, nisi remp. rexisset fortissime. [Quin etiam ipse fessus iam viuendo, iussit se deferri in curiā lectica] In qua ęgrotantes, & ingredi nequeuntes deferri solent, vt prohiberet pacem deformem. idest turpem reip. Romanę, fieri cum Pyrrho rege Epirotarum. [Nomine] Sup. merito aliquis hunc. idest talem virum tam multa animo videntem, cecum, à quo patria cernens. idest prospiciens parum. i. non satis per se, idest lumina reliquorum ciuium sup. id quod erat honestum, coacta est prouidere. scilicet per consilium illius? q. d. minime dicendus est fuisse cecus.

DE LIVIA RVTILII, DE TERENTIA Ciceronis, & Clodia filia Auli.

*MVliebris * etiam vitæ spatium non minus longum in compluribus apparuit, quarum aliquas stricti̇m retulisse me satis erit, nam & Liuia Rutilij septimum & nonagesimum, & Terentia Ciceronis, * tertium, & centesimum, & Clodia Auli filia, quindecim filijs ante enixis, quintumdecimum & centesimum expleuit annum.* *Pli. lib. 7. cap. 48. * cxvij. scri. Pli.

MVliebris] Quędam etiam longeuę mulieres fuisse leguntur, qualis Liuia Rutilij Terentia Cic. Clodij Auli fili, quarum Liuia septimum & nonagesimum impleuit annum Terentia tertium & centesimum Clodia, quę has longe superauit quintumdecimum, & centesimum. De quibus Pli. lib. 7. mentionem facit, dicit enim ex fœminis, Liuia Rutilia nonagintaseptem ann. excessit Stratilia Claudio principe ex nobili domo 99. Terentia Cic. 107 Clodia offelli 115. hęc quidem enixa quindecies, alias quoque commemorat longissime ętatis fœminas, quas hic referre, non est opus, quoniam à Valer. non ponuntur. [Strictim] Breuiter, & summatim [Terentia] Cicero vxor, post exilium & reuocationem in patriam per diuortium, nupsit in Crispo Salust. Cic. inimico, deinde Hortensio. [Quindecim filijs enixis] Passiue positum est enixis in lucem productis, alij habent amissis, quod sine dubio melius est, & significat illam quindecim filijs extinctis, fuisse superstitem. OLIV. Terentia Sal. nupsit.

ASCEN. MVliebris spatium vitę, apparuit etiam in compluribus mulieribus non minus longum, quam in viris, quarum sat erit me retulisse strictim aliquas nam & Liuia Rutilij sup. coniunx aut filia; expleuit septimum, & nonagesimum annū. scilicet ętatis suę. Et Terentia Ciceronis. scilicet vxor, sed ab eo repudiata, expleuit annum tertium, & centesimum (vbi post centum prętermorem minorem numerum prępponit) & Clodia filia Auli, quindecim filijs enixis. idest partis amissis per mortem ante. f. quam mereretur, expleuit annum. quintumdecimum, & centesimum, vbi similiter minor numerus prępponitur quod vsitatius dicas, centesimum & decimumquintum, aut 15. supra centesimum.

EXTERNA.

DE HIERONE, ET MASINISSA REGE Numidiæ.

*IVngam * his duos reges, quorum diuturnitas reip. nostræ fuit vtilissima, Siciliæ rector Hiero ad nonagesimum annum peruenit Masinissa rex Numidiæ hunc modum excessit, regni spatium 60. annis emensus, & ante omnes homines robore senectæ admirabilis. Constat eum quemadmodum Cicero refert libro, quem de senectute scripsit, nulla vnquam imbri, nullo frigore, vt caput suum veste tegeret, adduci potuisse. * Eundem ferunt aliquot oris in eodem vestigio perstare solitum, non ante moto pede, quam consimili labore iuuenes fatigasset, ac si quid agi à sedente oporteret, toto die sæpenumero nullam in partem conuerso corpore in solio durasse. ille vero etiam exercitus equo insidens, noctem diei plerumque iungendo duxit, nihilque omnino ex ijs operibus, quæ adolescens sustinere assueuerat, quo minus senectute ageret, omisit. * Veneris etiam vsu ita semper viguit, vt post sextum & octogesimum annum filium generaret, cui Methymato nomen fuit, terram quoque, quam vastam, & desertam acceperat, perpetuo culturæ studio frugiferam reliquit.* * Liu. lib. 24. 9. Lucia. in Macro. Liu. lib. 50. & Lucia. Pli. lib. 7. c. 48. * Suidas. *Pli. lib. 7. cap. 14. ὄνομα Ἰάρβας, ut Sui.

Iungam

OLIV. IVngam hic duos Reges] De externis dicturus digniora exempla præponit duorum, s. Regum Hieronis, & Masinissæ. Hieron. Rex Siracusarum fuit, cuius infantia suæ futuræ maiestatis dicitur fuisse prænuncia, quippe qui genitus à patre nobili, sed ex ancilla natus, ne dehonestaret paternum genus expositus fuit. Sed paruulum, & humanæ opis indigentem apes congesto circa iacentem melle multis diebus aluere, ob quam rem responso aruspicum admonitus, pater qui regnum infanti portendi canebant, paruulum recollegit, omnique studio ad spem maiestatis, quæ promittebatur instituit eidem adolescenti prima belli ineunti, aquila in clypeo, & noctua in hasta conscendit, quod ostentum, & in consilio cautum, & manu promptum, Regemque futurum significabat, denique aduersus prouocatores sæpe pugnauit, semperq; victoriam reportauit. A Pyrrho Rege multis militaribus donis donatus est, pulchritudo corporis ei signis, vires quoque in homine admirabilis fuere, in alloquio blandus, in negocio iustus, in Imperio moderatus erat prorsus, vt nihil ei deesse videretur præter Regnum. Itaque à Syracusanis primo Imperator deinde Rex creatus est, socius fuit P. Rom. qui primo pun. bel. inita societate, & amicitia, per 50. annos vsque ad vltimum suæ vitæ diem, in fide, & officio permansit, de cuius liberalitate, quæ in P. R. secundo pun. bel. vsus fuerit, diximus in cap. de liberalitate, vixit autem teste Liuio 90. annos, qui lib. 3. decadis secundi pun. bel. dicit. Non facile erat nonagesimum iam agenti annum circunceßio dies, noctesq; mulieribus blanditijs, liberare animum & conuertere ad pub. priuatamq; curam. [Masinissa] Vt dictum est lib. 5. de ingratitudine, ætatem suam ad centesimum extendit annum, robore tanto in ea ætate, vt adolescentiæ vires, licet diminutas, non desiderare videretur. De quo Cic. in Catone maiore audire te arbitror Scip. hospes tuus habitus Masinissa, quæ faciat, hodie nonaginta natus annos, cum ingressus iter pedibus fit, in equum non ascendere velle, cum autem fit in equo, ex equo, non descendere, nullo imbre, nullo frigore adduci, vt capite aperto sit, summamq; in eo esse siccitatem corporis. Ita omnia probantur exequi Regis officia, & munera. [Diuturnitas] Lōga vita quorum. [Hunc modum excessit] Superauit hunc vitę terminum, quippe qui centum impleuit annos. [Regni spatium] Regnauit annis 60. [Robore senectute] Quia fuit quouis sene robustior. [Equidem ferunt] Certare cum iuuenibus solebat de patientia, quis nam diutius in eodem vestigio persistere posset qua in re cunctos fatigandos vicebat, quod idē legitur de Socrate, vt in capite de patientia tetigimus. [Perstare] Perseueranter stare. [Ac si quid agi] Siue stare, siue sedere opus erat, id mirabiliter faciebat Masinissa, nam si ius illi dicendum erat populo suo, tota die solio nullam in parte auerso pectore perdurabat. [In solio] In Reg a sede, est autem solium, vt vult Seruius, proprie armarium vno ligno factum, in quo Reges sedebant propter tutelam corporis sui, dictum quasi solidum, alij vero volunt solium dictum esse per antitæchon, quasi sellium à sedendo. [Ille etiam exercitus] Non paruum in sene roboris iudicium, quod à mane vsque ad vesperas equo insidens castra circuiret, stationes reuiuisceret, & reliqua imperatoria munera obiret. nihil denique ex his laboribus, vel operibus, quæ in adolescentia sustinuerat, in senectute omitteret. [Veneris quoq; vsu] Hæc quoq; non paruum testimonium eius fortitudinis, seniliumq; virium, quod extrema à senectute, vel potius ætate decrepita generare potuerit, natus enim septimum; & octogesimum annum filium Mechinum generauit, si mulieri fides est habenda.

ASCEN. IVngam his]. s. iam dictis, duos Reges. s. Hieronem, & Masinissam, quorum diuturnitas. s. vitæ, hoc est longæ vitæ fuit vtilissima reip. nostræ, hoc est Romanæ, quia ambo fautores illi vixerunt Hiero rector. i. gubernator Siciliæ peruenit ad annum nonagesimum. s. ætatis suæ Masinissa Rex Numidiæ excessit hunc modum. i. hanc mensuram ætatis, emensus spatium Regni. i. quo regnauit 60. annis, & . i. etiam admirabilis robore senecte. i senilis ętatis ante omnes hominis. s. reliquos. Constat eum (quemadmodum Cic. refert supra in libro quem scripsit de senectute) nullo imbri, & nullo frigore potuisse adduci. i. cogi, aut persuaderi vnquam, & tegeret caput suum veste. s. capitio, aut galero, aut tyara, aut pileo, &c. [Ferunt]. s. rerum veterum scriptores, aut recitatores, eundem. s. Masinissam, solitum per stare. i. stantem mansisse, in eodem vestigio non motis pedibus, aliquot horis, pede. s. suo non moto, antequam fatigasset iuuenes, consimili labore. s. persistandi in eodē vestigio, ac ferunt, si oporteret quid agi à sedente, durasse. i. permansisse in solio. i. sede Regali sæpenumero tota die, corpore nullam. i. non vllam, non conuerso in vllam partem. [Vero]. i. sed insuper ille, s. Masinissa, insidens equo duxit etiam exercitus iungendo plerunque diei. s. toti, nocte, hoc est equitando totum diem, & partem noctis antequam descenderet; & nihil omnino omisit, quo minus ageret in senectute ex his operibus, quæ ipse adolescens assueuerat sustinere. i. tolerare. [Viguit quoque]. i. etiam vsu veneris semper ita, vt generaret filium post 6. & 80. annum, cui. s. filio nomen fuit Methymato (Quidam tamen scripserunt Mechino) & reliquit quoque. i. ei perpetuo studio culturæ, terram fructiferam, quam acceperat. s. in principio Regni vastam. i. nullo fructu, aut domicilio ornatam & desertam. s. ab habitatoribus.

THEO. MAsinissa] Hæc eadem penè Suidas de Masinissa, quæ Valerius. i. Mechino nomen fuit] Apud Plin. nat. hist. 7. Methymatuus. Hermolaus ambigit. vltra lectio castigatior hęc, an illa Suidas ait appellatum esse Sthembam.

DE GORGIA LEONTINO.

*GOrgias * etiam Leontinus Isocratis, & complurium magni ingenij virorum præceptor, sua sententia fęlicissimus. * nam cum centesimum & septimum ageret annum interrogatus quapropter tandiu vellet in vita remanere, quia nihil, inquit, habeo quod senectutem meam accusem. Quid isto tractu ætatis, aut longius, aut beatius? iam alterum sæculum ingreßus, neque in hoc querelam ullam inuenit, neque in illo hoc reliquit.*

* Cic. de senect. 108. scribit Plin. lib. 7. c. 48. & Luc. in Mac. 9. Quint. li. 3. c. 1. * Alia.

OLIV. GOrgias Leontinus] Longissimæ, & fœlicissimæ ætatis Gorgias Leontinus in senectute sua nulla imbecillitatis incommoda sensit, sed ad extremum vsque sui fati diem robustus permansit de quo Cic. lib. de senectute. Qualem, inquit, Isocrates qui eum librum, qui Panathenaicos inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquennium postea, cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos, neque vnquam in suo studio, atque opere cessauit, qui cum ex eo quæreretur, cur tandiu vellet esse in vita, nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem, præclarum responsum, & docto homine dignum. Quint. vero lib. 3. ad instit. orat. Artium autem, inquit, scriptores antiquissimi corax, & Tisias siculi, quos insecutus vir eiusdem insulæ Gorgias Leontinus. Empedocles, vt traditus, discipulus, is beneficio longissimæ vitæ, nam centum, & nouem vixit annos cum multis simul floruit, ideo & illorum, de quibus supra dixit, fuit æmulus, & vltra Socratem vsque durauit. Et paulo infra ostendit, illum Isocratis, & aliorum plurimorum Philosophorum, & oratorum fuisse præceptorem, hic primus fuit, qui profiteri ausus fuerit de quacunque proposita eo tempore disputaturum. [Centesimum & septimum] Quint. dicit centum & nouem vixit annos. Plin. centum, & octo, vult eum vixisse annos lib. 7. Isto tractu] Hoc spacio.

ASCEN. GOrgias Leontinus præceptor Isocratis, & complurium] scilicet aliorum magni ingenij, felicissimus sua sententia. i. vt ipsemet de se iudicauit. Nam cum ageret annum 100. & 7. (hic ex more minorem præposuit numerum interrogatus qua propter vellet remanere tandiu in vita, inquit, quia nihil habeo quod. i. propter quod accusem. i. damnem senectutem meam. [Quid supra] Fuit aut longius, aut beatius isto tractu. i. ductu vitæ. s. centum & septem annorum? q. d. ferè nihil, quisquam ipse ingressus alterum seculum. i. centenarium annorum, non inuenit illam querelam in hoc. s. secundo seculo neque reliquit in illo, quia neque iustam habuit quærendi causam, neq; iniuste quæri voluit.

DE XENOPHILO CALCIDENSI Pythagorico.

BIennio minor Xenophilus Calcidensis Pythagoricus, sed fęlicitate non inferior siquidem (vt ait Aristoxenus musicus) omnis humani incommodi expers in summo perfectißima splendore doctrinæ extinctus est.

* Pli. lib. 7. c. 50. Luc. in Macr.

OLIV. BIennio minor] Hunc eundem fęlicissimum vitæ cursum Xenophilo Calcidensi Pythagorico viro contigisse dicit, nisi quod duobus annis minus quàm Gorgias, vixisse dicitur, sed in eadem felicitate, vt nullum vnquam humanæ vitę incommodū senserit, fuerunt profecto benignissimo sidere nati.

Perfectissimæ doctrinæ] Nihil ei seni defuit ad perfectã philosophiæ doctrinam.

ASCEN. Biennio,&c.] Xenophilus Calcidensis Pythagoricus .i. sectator Pythagoræ minor.i.iunior supra fuit quàm Gorgias biennio.i. spatio duorum annorum, sed non supra fuit inferior.i.minori fœlicitate.[Siquidem (vt Aristoxemus musicus ait)Ipse expers.i.immunis omnis incommodi humani.i. hominibus accidere soliti, extinctus est in summo splendore perfectissimæ doctrinæ.

DE ARGANTHONIO GADITANO.

* Cic. de Sen.

*Arganthonius * autem Gaditanus tandiu regnauit, quandiu etiam ad satietatem vixisse, abunde foret, octogiuta enim annis patriam suam rexit, cum ad Imperium * 60. annos natus accessisset: cuius rei certi sunt auctores. Asinius etiam Pollio non minima pars Romanæ styli, in tertio hystoriarum suarum libro centum illum & 30.annos expleuisse commemorat:& ipse numerosæ viuacitatis haud paruum exemplum.*

* 60.sic et Pli. li.7. c. 48.120.Herod.li.1.& Cic. Luci. vero 150. OLIV.

Arganthonius] Hic teste Herod.libro hist. i. fuit Tarcessimorum tyrannus cuius Cic.lib.de Sen. hanc breuiter mentionem facit. Expectemus inquit, Tartessimorum Regis ætatem, fuit enim vt scriptum vidi Arganthon. quidam Gaditanus, qui 80. regnauit annos 120 vixit, quod idem affirmat Plin.lib.prædicto, hic ergo cunctos supra memoratos ætatis longitudine superauit, quippe qui tanto tempore regnauit, quanto quidem alij complures viuere posse lætarentur. [Asinius etiam Pollio]Hoc teste Val.dicit hunc ad centesimum & 30.peruenisse,[Non minima pars Romani styli] Significat hunc diligentissimum fuisse rerum gestarum scriptorem,non inter inferiores connumerandum, quippe qui Romanum stylum probe teneret.

ASCEN. Arganthonius autem Gaditanus]Et ita in vltimis Hispaniæ natus,regnauit tandiu, quandiu foret abunde vixisse, etiam ad satietatem. Rexit enim patriam suam 80. annis, cum accessisset ad Imperium natus annos 40. & ita 120. annos vixit.Cuius rei sunt certi auctores,vt Cic.& Plin.quos illi secuti sunt. Quinetiã Asinius Pollio.[Non minima pars] .i.non contemptibilis,sed egregius exercitio styli Rom.s.scribendo Rom.commemorat 3.lib.suarum historiarum, illum.s. Arganthonium.expleuisse annos 100.& 30. & .i. etiam ipse.s. Pollio haud paruum,imò magnum exemplum viuacitatis numerosæ,quia ipse etiam diu vixit.

DE ÆTHIOPIBVS, ET INDIS.

* Atqui li. 3. scribit, ἑτέα μὲν εἴκοσι καὶ ἑκατόν. De Indis multo aliter Arria. lib.8. OLIV.

*Hvius * Regis consummationem annorum minus admirabiles faciunt Aethiopes: quos Herodotus scribit centesimum & trigesimum annum transgredi: & Indi, de quibus Ctesias idem tradit.*

Hvius Regis consummationem] Longissimæ vitæ Arganthonius fuisse videtur, sed minus admirabilis tanta eui longinquitas,si quàm Herodotus tradit Aethiopũ,& si quàm Herodotus Thesias Indorum ætatẽ considerare voluerimus, nam constat vtrosque centesimi,& 20.anni superasse metam, Solinus de Aethiopibus,vltra meroen, inquit super exortum solis,Macrobij Aethiopes vocantur,dimidio enim eorum potentior quàm nostra est vita, hi Macrobij iustitiam colunt, amant æquitatem, plurimum valent robore præcipuo, &c. Item alibi de Indis apud Thesiam legitur quasdam fœminas sibi semel parere,natosq; canos illico fieri, esse rursum gentẽ alteram,quæ in iuuentute cana fit,nigrescat in senectute. Vltra æui nostri terminos permanentem. [Consummationem] Perfectionem,deductionem ad finem.[Aethiopes]Dicti sunt ab αἴθω, quod Latinè est cremo, & ὀπὸς vultus,eo quod vultum nimio solis ardore habebant adustum, vel ab Aethiope Vulcani filio,qui totam Aethiopiam à se denominauit,est autem Aethiopia teste Solino,ingentes,moribus cultus, & natura,dissimilis,distributa. Quos Herod. scribit, dicit insuper Herod. Scytarum Regem, legatis Cyri regis Persarum senes complures ostendisse, qui centum & 20. annos peregerant. [Thesias] Antiquissimus historiarum scriptor.

ASCEN. Hvius,&c.] Aethiopes quos Herod.scrib. transgredit annum.s.vitæ 100.& 30.& Indi.de quibus Ctesias(aut vt Oliu.scribit Thesias)antiquissimus scriptor,tradit idẽ.s.quod 100.& 30.annum transgrediantur,faciunt consummationem annorum huius Regis .i. Arganthonij minus admirabilem, quia non est magnopere mirandum in vno semel contigisse, quod in vniuerso populo quotidie ferè contingit.

DE EPIMENIDE CNOSIO.

*Et * Epimenides Cnosius, quem Theopompus dicit septem & quinquaginta & centum annos vixisse.*

*Plin.li.7. cap.84.& Laert. in vita.

Et Epimenides] Hic Philosophus Cretensis fuit Pythagoræ coetaneus,teste Apuleio, de quo Laertius libro de vita Philosophorum fabulosa quædam narrare videtur, nam dicit, quòd à patre iussus ad pascua ducere oues, circa meridiem diuertit in proximam speluncam, vbi 50. & septem annis perpetuo sopore requieuit, exitus quæsiuit oues, putabat enim se parum obdormiuisse, quas cum nõ inuenirer in agrũ reuersus, cum vero agrum in alterius potestatem venisse videret,& cuncta mutata esse perpendere, redijt in oppidum, vbi à iuniore fratre iam vetulo cognitus, omnem ex illo dicit rei veritatem,deinde Philosophum est,scriptumq; multa,quæ hoc loco referre non est opus, mortuus est autem anno ætatis suæ centesimo quinquagesimo septimo, teste Phasgone lib.de longenis.Plin. dicit 153. vt autem Cretenses tradunt,teste Laertio,ducentis nonaginta annis.[Cnosius]Cretensis,& Cnosio vico oriundus. OLIV. Epimenides diutissime vixit.

ASCEN. Et Epimenides Cnosius] .i. Cretensis (profertur autem Cnosius)Philosophus, quem Theopompus dicit vixisse annos septem & quinquaginta & centum,hoc est supra centum,supra facit consummarionem annorum huius Regis,minus admirabilem.

DE QVIBVSDAM EPIORVM.

*Hellanicus * vero ait quosdam ex gente Epiorum, quæ est pars Aetoliæ, ducentos explere annos, eique subscribit Damiates, hoc amplius firmans * Litorium quendam ex his maximarum virium, staturæque præcipuæ trecentesimum annum cumulasse.*

Plin.lib.7. c.48.

* Pictoreũ in Plin.

OLIV. Hellanicus] Hic populus quosdam Aetoliam incolentes nomine Epiperus,vel vt alij dicunt Epiros,qui olim dicti fuerunt helidenses 200.annos explete dixit. Cui Dalmastes assentiens addit,& illud. Lithorium quendam ex ea gente natum vasti corporis,& maximarum virium hominem,tricentos annos viuendos peregisse,spatium vitæ satis admirabile,nobis præsertim, qui vix nati vitam amittimus. Plin. hæc omnia fabulosa esse, & ex errore annorum prouenisse, quos alij sex mensium,alij trium constituissent,dixit Leonar.Aret. in translatione Basilij,ego,inquit siue quis Tironi senectutẽ, siue viuacissimi apud nostros Mathulalem, qui mille annos minus triginta dicitur vixisse,&c.

ASCEN. Hellanicus vero ait, quosdam ex gente Epiorum, quæ est pars Aetoliæ (Sunt autem,qui vt Oliu.Epiperorum legant,sed quia omnia inuersa sunt,nos quantum possumus meliorem sequimur lectionem) explere annos .s. vitæ 200. & Damiates,seu vt alij scribunt Damastes subscribit.i. suffragatur & assentitur eidem, affirmans hoc amplius, quendam Litorium ex his maximarum viriũ,& staturæ præcipuæ, cumulasse annum,idest vitæ tricentesimum.

THEO. Epiporum]Plinius,& Hermolaus Epeorum legunt. [Litorium]Hermolaus apud Plinium,Pictoreum,sunt qui clitorium malunt vtrobique.

DE DANDONE ET REGE QVODAM.

*Alexander * vero in eo volumine, quod de Illirico tractu composuit, affirmat Dandonem quendam ad quingentesimum vsque annum nulla ex parte senescentem processisse. Sed multo liberalius Xenophon, cuius * περὶ γήρως legitur.* is enim Latinorum Regem octingenti vitæ annis donauit, ac ne pater eius parum benigne acceptus videretur, ei quoque sexcentos assignauit annos.*

* Plin.li.7. c.48.

* Periplo, Plin.

* Lamorũ, sed in Plin. maritimorum.

Ale-

OLIV. Alexander] Alexander composuit librum de longitudine maris Illyrici, in quo præter cætera memoratu digna illud etiam refert, Dandon, quidam ad quingentorum annorum ætatem sine senectute peruenisse, quia in ea ætate senescere non videbatur, nullis animi, & corporis viribus debilitatus. [De tractu illyrico] Quantum extenditur illicum mare. [Nulla ex parte senescentem] Neque animi, neque corporis viribus deficientem, non sapientia, non memoria carentem, quæ senectutis vitia esse solent. [Sed multo liberior] Cũ plures fuerint Xenophontes dubitari posset hoc loco, de quo potissimum dicat, sed facile conijcitur de Xenophonte Atheniensi Philosopho dici Socratis discipulo, qui primus omniũ Philosophorum historiam scripsit, de quo supra satis dictum est. Et Cic. lib. de senect. Cyrus inquit, apud Xenophontem in eo sermone quem moriens habuit, cum admodum senex esset, negauit se nunquam sensisse senectutem suam imbecilliorem factam, quàm fuisset in adolescentia. hic igitur in historijs suis liberalior fuit in præstanda hominibns vitæ longitudine, non enim dubitauit scribere Latinorum Regem cuius nomen Valerius non ponit octingentos vixisse annos, eiusq; patrem sexcentos liber περὶ γήρως, hoc est senectute.

ASCEN. Alexander vero historiographus] Et cosmographus affirmat in eo volumine, quod composuit de factu illyrico quendam Dandona, seu Dadonem processisse vsque ad annum quingentesimum nulla ex parte senectutem, idest senio debilitatum aut immutatum. [Sed Xenophon] s. Athen. multo liberius sup. mentitus est, aut scripsit, aut multo liberalius. i. largius dedit vitæ humanæ cuius. s. Xenophontis opus sup. aut liber, περὶ γήρως, i. de senectute legitur. Is enim donauit (propter hoc verbum legã liberalius, aut liberalior sup. fuit) Regem Latinorum octingentis, i. octies centum annis vitæ, at ne pater eius. i. dicti Regis videretur acceptus. s. ad Xenophonte parum benigne, assignauit quoque ei sexcentos annos, hoc autem dicit auctor cum risu quodam fabulosam videlicet existimans talem vitam. Neque tamen illis subscripserim, qui Mathusalem, aut alterius in Biblia nostra commemorati, annos ad spatium trimestre reuocant, nam non est verosimile eundem auctorem videlicet Mosem. in vno, eodemque opere, varias anni rationes fuisse secutum, at de solaribus annis qui 12. sunt mensium locutum esse constat, cum dicat. Vixit autem Hester triginta quatuor annis, & genuit Reu, vixitque Phalech postquam genuit Reu ducentis nouem annis, & genuit filios & filias, &c. vbi si de ijsdem annis loquitur, non est dubium de magnis loqui, nam si de trimestribus loquatur Phalech fuerit duntaxat octo annorum, & sex men sium cum genuerit, quod ex alijs quoque multis conijcere licet. Mirabilem etiam vitam Ioannis de temporibus memorat Gauinus in compendio Historiæ Gallicanæ.

Anni de quibus sit mentio in veteri testo lares fuerunt.

THEO. Latinorum] Plinius hist. nat. xij. Xenophon Imperium Pultinorum insule octingentis, atque vt patet mentitus filium eius sexcentis ait vixisset, quidam Valerij codices habent etiam Laminorum.

DE CVPIDITATE GLORIAE. Cap. XV.

Loria vero vnde oriatur, aut cuius sit habitus, aut qua ratione debeat comparari, & an melius à virtute, velut non necessaria, negligatur: viderũt ij, quorum in contemplandis huiusmodis rebus cura teritur, quibusque etiam quæ prudenter animaduerterunt facunde contigit eloqui. Ego in hoc opere factis auctores, & auctoribus facta sua reddere contentus, quanta cupiditas eius esse soleat proprijs exemplis demonstrare conabor.

OLIV. Gloria vero] Scripturus de cupiditate gloriæ, eius diffinitionem, & originem, & habitum, & modum prætermittere velle dicit, quoniam id magis Philosophorum sit, quàm scriptorum Philosophi enim de rebus disputantes, ab earum semper diffinitione incipiunt, quia omnis, quæ à rõne suscipitur de aliqua re institutio, dẽt à diffinitione proficisci, vt intelligatur quid sit illud, de quo disputatur, scripto res vero res gestas dictis illustrare, ac celebrare suis, & facti auctores, & auctoribus facta reddere contenti sunt, itaq; gloriæ diffinitione prætermissa, tantum eorum exempla subiungit, qui eius cupidi fuisse videantur. Gloria verò, vt à multis diffinitur, est frequens fama cum laude, quam Cic. tribus rebus constare dicit. Si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putet. [Vnde oriatur] An à magnitudine animi ab ambitione. [Cuius sit habitus] Electiuus, an contemptiuus, nam si ab ambitione proficiscitur vitium est. & tunc habitus est contemptiuus. si ab animi magnitudine, virtus, & tunc est habitus electiuus. [Aut qua ratione debeat comparari, An rebus bellicis, an domesticis, nam ex rerum publicarum administratione, vel ex bellis gerendis vel ex studijs literarum gloria comparatur. Socrates vero dicere solebat, viam ad gloriã proximã eẽ, & quasi compendiarum, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet tali esset. An melius à virtute negligatur. Sicut nonnulli Philosophi præcepta de contemnenda gloria tradiderunt cum ipsi tamen appetisse gloriam maxime vsi sunt, quia teste Cic. trahimur omnes studio laudis, & optimus quisque maxime gloria ducitur. Et illi ipsi Philosophi, libellis illis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemque despiciunt, prædicari se, & nominari volunt, sed est fortis, & magnanimi viri gloriam non appetere, & sola suorum, recte factorum conscientia contentos esse, nam sæpe viris maior gloria spreta reddit. [Quasi non necessaria] Quia satis sit conscientia recte factorum in contemplandi eiusmodi rebus Philosophi origines virorum, atque virtutum, & vniuscuiusque habitum diligenter inquirunt. [Animaduerterunt] Viderunt hi qui prudenti cogitatione sunt assecuti, & illud diserte verbis tradere possunt, & ita suum meritum extenuat Valerius cum se neque sapientem, neque profiteatur eloquentem. [Factis auctores] Quoties res gestæ memoriæ producuntur, tunc auctores factis, & auctoribus facta redduntur, quia, & quæ fuerint, & à quibus, facta dicere solent, immo res gestę sine earum auctoribus memorari ferme non possunt.

Socrates philosophus.

ASCEN. Gloria vero, aut vnde oriatur, aut cuius habitus sit,] idest vtrum virtutis, an vitij, vel an electiuus, an contemptiuus, seu eligibilis, aut contemptibilis, aut qua ratione. i. via, & modo debeat comparari. i. acquiri, & an melius negligatur, à virtute. i. homine studioso virtutis, quasi non necessaria s. ad assecutionem veræ virtutis, viderint. i. permitto, vt videant (enim verbum concessiui modi) i. quorum cura teritur i. absumitur in huiusmodi rebus contemplandis. i. speculatione talium rerum, quibusque. i. & quibus contigit. i. datum est etiam eloquendi facunde, quæ animaduerterunt. i. considerauerunt, & excogitauerunt (quæ res necessaria est ad traditionem debitam, vnde contemnendi, qui hanc partem contemnunt) Ego contentus in hoc opere reddere. i. assignare factis. i. rebus gestis auctores. s. qui eas fecerunt, & auctoribus facta sua, conabor demonstrare exemplis proprijs. i. aptis, quanta cupiditas eius. s. gloriæ soleat esse.

DE SVPERIORE APHRICANO.

*Superiore * Africanus Ennij, Poetæ effigiem in monumentis Corneliæ gentis collocari voluit, quod ingenio eius opera sua illustrata iudicaret: non quidem ignarus quandiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiæ pedibus esset subiecta, totiusque terrarum orbis summum culmen arx capitolina possideret, eorum extingui memoriam non posse: si * tamen illis literarum quoque lumen accessisset, magni æstimans, vir homerico, quam rudi atque impolito præconio dignior.*

* Cic. pro Arc. Liu. lib. 38. & Plin. lib. 7. cap. 30.

* Ennius enim arte dicitur ab Ouid. de Tristi.

OLIV. Superior Aphricanus] Quod insita sit hominibus gloriæ naturalis quædam appetitio, ex his exemplis facile cognosci potest. cum Scip. Aphric. superior, qui Hannibalem ex Italia retraxit, qui Carthaginem Rom. tributariam reddidit, sciret tantam esse magnitudinem rerum suarum, vt dum Romanum staret Imperium, eorum memoria nulla vetustate posset aboleri, voluit tamen inter Cor. gentis monumenta locari Poetam Ennium, quòd sua gesta fuissent illius carminibus comprehensam, quasi literarum immortalitati commendata, de quo Cic. in oratione pro Archia Poeta Carus inquit fuit Aphricano superiori noster Ennius itaque etiam in sepulchro Scip. putatur si esse constitutus, & marmoratus laudibus Pli. lib. 7. Prior, inquit, Aphric. Q. Ennij statuam sepulchro

chro imponi suo iussit, clarumque illud nomen immo vero spolium,ex tertia orbis parte raptum in cinere supremo cum Poetæ titulo legi.[Monumentis]In sepulchris, vt supra Cic. vel inter statuas,& titulos.Nam monumenta dicuntur sepulchra,historię,annales interdum,hoc autem fecit Scip.quę gloriæ nimia cupiditate flagrabat.[Summum columen]Sustentaculum,Capitolium enim arx fuit Romanæ vrbis,quæ totius orbis terrarum aliquando possedit Imperium. [Vir homerico]Dignus inquit,fuerat Scipio,qui potius Homeri, quā Ennij,aut alterius inepti Poetæ carminibus decantaretur.

Scipio gloriæ cupidus.

ASCEN. SVperior Aphricanus] Scipio maior Carthaginis domitor voluit effigiem. i.imaginem ad viuum expressam, Ennij Poetæ collocari in monumentis. i.rebus memoratiuis, & sepulchris ad memoriam seruandam.extructis,gentis Cor.hoc est suæ, quod.i. quia indicaret opera sua illustrata ingenio eius, scilicet. Ennij Poetæ non quidem ignarus. i. qui Aphr. non ignorauit quandiu Imperium Rom. floreret, & aphrica esset subiecta pedibus Italiæ, & arx Capitolino possideret summum colmen. i. Principatum totius orbis terrarum memoriam eorum.s.monumentorum Cor. gentis non posse extingui,idest deleri pœnitus,tamen æstimans magni,si lumen quoque literarum accessisset. i. aditum esset illis, scilicet monumentis gentis suæ ens sup. aut existens vir dignior præconio homerico. i. qui ab Homero excellentissimo Poetarum laudaretur vt Achilles olim,quàm præconio rudi,& impolito,quale erat Ennij, qui sententias bonas incultis verbis inuoluisse dicitur, vnde & Maro dixisse fertur, se aurum, aut lapillos ex stercore Enniano colligere, dum sententias inde erueret.

DE DECIO BRVTO.

* Cic. pro Arc. & in Brut.

SImiliter * *honoratus animus ergo Poetam Accium Decij Bruti suis temporibus clari ducis extitit: cuius familiari cultu, & prompta laudatione delectatus eius versibus templorum aditus, quæ ex manubijs consecrauerat,adornauit.*

OLIV. Brutus gloriæ cupidus.

SImiliter] Pari gloriæ Decius Brutus fuisse videtur, quòd Accium Poetam simili honore voluit decorare. Nam illius versus quibus sua facta continebantur, in vestibulis templorum,quæ ex hostili præda facienda curauerat,iussit impingi,vt illud opus Decij cura conditum fuisse cognosceretur. Cic. in oratione Decius,inquit,Brut.summus vir,& Imperator, Acij amicissimi suis carminibus teplorum ac monumentorum aditus exornauit,suorum, illud etiam ad huius hominis gloriæ cupiditatem spectare videtur, quòd gladiatorum munus in honorem patris sui defuncti primus edidit Romę, vt diximus in cap.de institutis. [Similiter honoratus] Quia non alio Decius Brutus Accium, quàm Ennium Scip. fuerat honore prosecutus.[Prompta laudatione] Quia Brutum carminibus commendauerat, qua commendatione, quia prompta esse videbatur,maxime delectatus est.Brutus.[Ex suis manubijs] Manubiæ dicuntur hostium spolia, sed propriæ sunt pecuniæ ex venditione prædæ recuperatæ.

ASCEN. SImiliter, &c.] Animus Decij Bruti dulcis clari suis temporibus,extitit honoratus. i.honore affectus(quia honor est in honorante)similiter erga Accium Poetam, cuius,s.Accij cultu familiari, quia frequens, tanquam cliens domi eius fuerat, & laudatione prompta. i. prompto animo exhibita, delectatus, adornauit aditus. i. vestibula templorum, quæ.s. templa ipse Brutus consecrauerat. i. dijs constructa dicauerat,ex manubijs. i.parte prædæ duci competente versibus. i. carminibus,eius.s. Accij Poetæ.

DE POMPEIO MAGNO.

* Cic. pro Arc.&Str. lib.13.

NE Pompeius * *quidem magnus ab hoc affectu gloriæ auersus: qui Theophanem Mitylenæum scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitate donauit,beneficium per se amplum,accurata etiam, & testata oratione prosecutus. Quo effectum est,vt nequis dubitaret, quin refert potius gratiam,quàm inchoaret.*

OLIV. Mitylenæ. Pōpeio captus.

NE Pompeius quidem Magnus ab hoc effectu gloriæ.Neque Pompeius dissimulauit se gloriæ cupiditate affectum esse qui Theophanem Mityleneum, qui sua res gestas memoriæ prodidisset, non solum Romana ciuitate donaret, sed illum accurata quoque ratione, in concione laudarit, quod & Cic.in eadem quàm diximus,oratione testatur.dicit enim, quod noster hic magnus, qui cum virtute fortunam adæquauit, nonne tunc Theophanem Mitylenæum scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitate donauit, & non solum illi fortes viri,sed rustici,ac milites dulcedine qua dam gloriæ commoti, quasi participes eiusdem laudis magno illum clamore approbarunt. [Ab hoc effectu gloriæ versus] Qui Theophanem Mitylenęum ab hoc cupiditate, est enim cupiditas affectus,& passio quædam animi nostri. [Referret potius gratia] Quasi illi plurimum deberet, quòd res suas literarum monumentis tradidisset.

ASCEN. NE quidem]i.non etiam,aut non saltem Pomp. Magnus fuit auersus.i.alienus, aut abhorrens ab hoc affectu gloriæ,qui donarit ciuitate. i.ciuem Rom. fecerit in concione militum. i. oratione, quàm habuit ad milites, Theophanem Mitylenæum scriptorem rerum suarum. i.a se hoc est Pomp. gestarum,& prosecutus est oratione accurata etiam, & attestata, idest publicè fatente hoc nomine ipsum ciuitate donatum,beneficium. s.donationis ciuitatis, amplum. i. magnificum per se. i. sine adiectione elogij, aut testationis alicuius. [Quo,] idest per quam attestationem effectum est, vt ne quis i.nullus dubitaret,quin.s.Pompeius referret potius gratiam. s.debitam,quàm inchoaret.i.inhiret nouam.

DE LVCIO SYLLA.

LVcius * *autem Sylla, & si ad neminem scriptorum animum direxit, tamen Iugurtha à Bocco rege, ad Marium perducto, totam sibi laudem cupide aßeruit, vt annulo, quo signatorio vtebatur sculptam illam traditionem haberet: & quantus postea? ne minimum quidem gloriæ vestigium contempsit.*

* Plin. lib. 37.ca.1.& Plu.in Syl.

OLIV. LVcius autem Sylla.] Etsi nullum suis rebus gestis scriptorem adhibuit Sylla, quo maxime sit delectus animi sui tamen affectum,gloriæque cupiditatem eo facile modo indicauit, quòd annulo suo quo tabellas obsignare consueuerat, Iugurtham captum insculpserat,quanquam non suis, sed Marij consilijs,& auspicijs captus fuisset, suo tamen consilio atque prudentia,nota est historia apud Salust.de bello Iugurthino,diffisus enim viribus suis Iugurtha ab Bocch. Getulorum Regis generi sui fidem opesque confugit, à quo violata fide per proditionem Ro.auctore Sylla traditus fuit. [Annulo signatorio]Quo ad sigillandas tabelles vtebatur,nam in eo Iugurthæ traditionem habebat insculptam.[Quantis postea] Eius deinde quæ secuta est magnitudo facile declarat auiditatem gloriæ,nam nisi gloria fuisset accensus res tantas gerendas non suscepisset, vt rerum omnium ipse solus potiretur. [Asseruit] Vendicauit,attribuit ascripsit.

ASCEN. LVcius autem Sylla,etsi]i.quanquam ad neminem.i.ad vllum non direxit animum ad vllum scriptorem, tamen Iugurtha Rege Numidiæ perducto a Boccho Rege Mauritaniæ,ad Marium.s.Imperatorem,cuius legatum. [Sylla agebat asseruit]i.addixit, & attribuit cupide sibi totam laudem, ita sup.vt haberet illam traditionem. s.Iugurthæ à Boccho sculptam.sup.in annulo, quo vtebatur signa tortorio. i.vt dicunt prosignato.[Et quantus]sup.fuit postea?q.d.maximus euasit, & tamen ne minimum quidem vestigium gloriæ contempsit hoc est qui ab incremento primo amplitudinis suę si gloriam captauit nunquam deinceps etiam vir maximus affectus,eandem contempsit.

DE QVODAM EQVITE.

ATque vt imperatoribus gloriosum militis spiritum subnectam Scipionem, dona militaria ijs qui strenuam operam ediderant,diuidentem,T.Labienus, vt forti equiti aureas armillas,tribueret admonuit: eoque se negante id facturum,ne castrensis honos in eo,qui paulo ante seruisset, violaretur:ipse ex præda Gallica aurum equiti largitus est. nec tacite id Scipio tulit:nam equiti habebis, inquit, donum viri * diuitis,quod vbi ille accepit, proiecto ante pedes Labieni auro vultum demisit. Idem vt audiuit Scipionem dicentem, Imperator te agentis armilis donat alacer gaudio abijt. Nulla est ergo tanta humilitas,

* Diuitis.s. Labieni. *Cic.ep.7. libro 7. ad Att.

quæ

quæ, dulcedine gloriæ non tãgatur: illa vero & à claris viris inte-dum ex humillimis rebus petita est.

OLIV. ATque vt imperatoribus] Vir gloriæ tanta est, vt humilia etiam penetrare pectora possit, nemo ferme est tam humilis, qui non huius dulcedine capiatur. In Scip. exercitu miles bello Numantino opera sua reip. fideliter, strenueque natura maluit ab imperatore argenteis armillis, quam aureis à legato donari, quòd hæ vtiles ille vero gloriosæ sibi forent, non auaritia potuit peruertere gloriam, ut cum Labienus legatus qui strenua huius militis opera fuerat vsus imperatori dixisset, aureis armillis militem, vt donaret, idque Scip. negasset, & Labienus è suis, qua sibi ex Gallica præda contigerant, duas illi dedisset, vbi primum audiuit imperatorem dicentem habes diuitis hominis donum, statim illas ante legati pedes proiecerit, tristisque discesserit, acceptis deinde argenteis ab imperatore, cum summa lætitia inde abijt, quasi non armillas, sed gloriam sui laboris præmium recepisset. [Dona militaria] Quibus imperatores parta victoria milites suos pro cuiusque meritis, & virtute donabant. ad excitandam enim in animis hominum virtutem, sapientissimi imperatores Rom. apud quo armorum, quo imperij gloria fuit, varijs donis suos milites, qui pro rep. fortiter pugnassent donare consueuerant, armillis hastis, equis, coronis militaribus alijsque muneribus, quibus cæteri ad laudis studium, & gloriæ cupiditatem incendebantur. [Armillas aureas] Ornamenta sinistrarum, quibus Sabini, Gallique præcipuè vtebantur. [Castrensis honos.] Qui detur militibus honos bene de rep. meritis. est autem præmiam virtutis honos, quo aluntur artes non solum militares, sed etiam vrbanæ. [Non tacite tulit] Tacere non potuit Scip. vbi vidit a Labieno datas armillas esse militi. [Vultum dimisi. [Quod pudoris siue tristitiæ signum fuit. [Nulla tangatur] Sententia generalis, & huic loco accommodata, nemo est tam abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat. [Illa vero] Non mirum est si humilis fortunæ veri gloriæ cupiditate tanguntur, cum eam clarissimi viri in rebus etiam paruis, & abiectis quæsisse videantur.

ASCEN. ATque vt subnectas imperatoribus spiritum. i. animum militis gloriosum. i. gloriæ affectatorem, T. Labienus admonuit Scip. s. Numantinum diuitem dona militaria ijs, qui ediderant strenuam operam. s. in re bellica aduersus hostes, vt tribueret equiti. s. cuidã forti. sed humili licet strenue armillas. i. ornamenta brachiorum aureas, & eo. s. Scip. imperatore negante, se facturum, id ne honos castrensis violaretur. i. corrumperetur, & ita minoris postea haberetur in eo. i. si conferatur in eum, qui seruisset. i. seruus fuisset paulo ante, ipse. s. Labienus largitus est equiti aurum vnde. s. armille fierent ex præda Gallica. i. ex ea portione, quam obtinuerat Labienus, vt legatus ex præda Gallis direta. Nec Scip. tulit id tacite. i. dissimulater.] Nam inquit, equiti tu habebis domum viri diuitis) videlicet armillas aureas, quas vt periuratus dederat Labienus, quod. s. dictum vbi ille. s. eques accepit. i. intellexit (aut quod aurum, vbi ille accepit, sed prior expositio melior est) demisit vultum. i. indignationi, auro proiecto ante pedes Labieni. [Idem] s. eques, vt i. postquam audiuit Scip. dicentem imperator donat te armillis argenteis, abijt alacer gaudio. i. præ gaudio. [Ergo nulla humilitas] i. abiecto conditio, & status est tanta, quæ non tangatur dulcedine gloriæ. [Vero] i. sed illa. s. gloria petita est interdum & i. etiam à viris claris ex rebus humilibus, vt sequentia declarant, vnde est quasi quædam parasceue ad membrum nouum huius.

DE Q. FABIO.

*Pli. li. 35. c. 4. Liu. 9. dedicatione.

NAm* *quid sibi voluit Q. Fab. nobilissimus ciuis? qui cum in æde Salutis, quam C. Iunius Bulcus dedicauerat, parietes pinxisse, nomẽ his suum inscripsit. Id. n. demum ornamenti familiæ consularibus, & sacerdotijs, & triumphis celeberrimę deerat: cęterum sordido studio deditum ingenium, qualemcumque illum laborem suum silentio obliterari noluit, * videlicet Phidię secutus exemplum, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur.*

* Cic. Tuscu. 1. & libro 2. de orat.

OLIV. Iunius bubulcus. NAm] Fabius pictor rebus gestis, & genere clarus, uir patricius cum in ęde Salutis, quam Iunius Bubulcus ex voto dedicasset. Parietes suis manibus egregia pictura exornasset nomen suum voluit inscribere, vt quamuis clara esset Fabiorum domus multis illustribus viris, qui consules augeres prætores imperatoresque fuissent, hoc tamen ad gloriæ consumationem accedere voluit, vt sui ingenij obliterari memoria non posset. [Nomen suum] vt C. Fab. hoc opus depinxit. [Sacerdotis] Nam ex Fabijs quidem fuere pontifices, augeres flamines. [Sordido studio] Ideo suum nomen inscripsit picturæ, ne illius artis quantulacunque forte gloria ex hominum memoria laberetur, sordido autem dixit, quia studium omne quæstus gratia suscipitur, vt pictura sordidum dicitur, & illiberale. [Videlicet secutus] Ita domesticis externa subiungit, vt in transitum nullum facere videatur. ideo inquit, Fab. nomen suum picturæ voluit inscribere, vt Phidiæ seque retur exemplum, qui cum nomen suum in Mineruæ simulacro, quod finxerat Athenis, inscribere non liceret, imaginem suam finxit in clypeo, quæ aliter educi nõ poterat, nisi totum opus solueretur. Cic. Tuscul. quæst. lib. 1. Quid enim? Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Mineruæ, cum inscribere non liceret. de hoc Phidia diximus in cap. de fiducia lib. 3. quanquam multo plura dici possent, quæ apud Plin. aliosque auctores leguntur, ea tamen à nobis referuntur, quæ proposito nostro conueniunt. [Tota colligatio solueretur] Tota operis compositio destrueretur.

Pictura studiũ sordidum dicitur.

NAm quid Q. Fab. s. pictor ciuis nobilissimus, voluit sibi.] ASCEN. Qui cum pinxisset parietes in æde Salutis, quam. s. ædem C. Iunius Bubulcus dedicauerat inscripsit his nomen suum, Enim. i. quia, id demum. i. solum deerat familiæ celeberrimæ. i. clarissimæ consulatibus & sacerdotijs, & triumphis. [Cæterum] i. sed ingenium supp. eius deditum studio sordido. i. humili, & vili, respectu bellicæ gloriæ, aut reip. administrationi vt pote arti pingendi noluit illum laborem suum qualecunque obliterari. i. deleti silentio is propter silentium [videlicet] continuo narrat rem, & continuatio filio connectit externa domesticis dicens. [Videlicet.] i. videre licet, cur. s. Fabius id fecerit, quia secutus exemplum Phidiæ optimi statuarij apud Athenas, qui inclusit clypeo Mineruæ à se sculptæ, effigiem suam. i. propriam, hoc est ipsius Phidiæ, qua scilicet effigie sua cõuulsa, tota colligatio operis solueretur, & ita inuidis præripuit facultatem imaginis suę tollendę è clypeo.

EXTERNA.

DE THEMISTOCLE.

*Ci. Tusc. 4. Plut. in vita, & apoph.

*SEd melius * aliquanto, si mutatione aliena capiebatur Themistoclis ardorem esset æmulatus, quem ferunt stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigent, quærentibus quid ita eo tempore in publico versaretur, respondisse, quia me trophæa Miltiadis de somno excitant. Marathon nimirum animum eius, & Arthemisium, & Salamis naualis gloriæ fertilia nomina illustranda tacitis facibus incitabant. * Idem theatrum petens cum interrogaretur, cuius vox auditu illi futura esset gratissima, dixit eius, à quo artes meę optime canerentur. Dulcedini gloriæ penè adiecit gloriam.*

*Cic. pro Arch.

SEd melius aliquanto] Aemulis Themistocles alienæ gloriæ, stimulus quibusdam veluti furoribus agitabatur, eius aliqua ratione consequendæ, vt ea nisi parta, dies, atque noctes conquiescere non posset. cum igitur nocte in publicum sæpius prodiret, cogitabundusque versaretur in foro deambulans interrogatus, quid id ita faceret, quia me inquit, Miltiadis trophæa de somno excitant. Cic. Tusc. q. lib. 3. siue quæstione iiij. Noctu inquis ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere non posset, quærentibusque respondebat, Miltiadis trophæis se à somno suscitari. cogitabat enim quomodo Miltiadis gloria posset adæquare, vel etiam superare, qui vt diximus supra in cap. de ingratis, & de pietate, Artaphernem, & Datim Darij Persarum regis præfectos, qui cum centum millibus peditum, & decem millibus equitum in græciam venerant aduersus Athen. ipse cum decem millibus armatis consilio, & virtute suam superauit in campis Marathonis, qua victoria excitatus ad virtutem Themist. paulo post Arthemisium, & Salaminam gloriosissima victoria nobilitauit, vt supra diximus in cap. de ingratitudine, nam cum cæteri existimarent à barbaris in Marathone re male gesta bellum, se in posterum sustulisse, Themistocles eam rem maiorem certaminum, initium ducebat esse, ad eaque obeunda OLIV.

pro

pro græcia vniuersa,se tanquam in palestram vnxit, assiduaque ciuitatem exercuit,quam longissime futura prospiciens, [Aemulatus] Imitatus. est autem æmulatio duplex teste Cic. Tuscul. quæst. 4. Dicit enim æmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur,vt est in laude & in vitio nomen hoc sit,nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur,sed ea nihil hoc loco vtimur,est enim laudis,& est æmulatio ægritudo,si eo quod concupierit,alius potiatur, ipse careat. [Stimulis] Irritamentis. [Marathon] Marathonia pugna, quæ magna fuit Miltiadis, gloria.[Arthemisium, & Salamina] Duo Græce loca à Themistocle nobilitata,illa gloriosa, & propè incredibili pugna nauali qua Xerxem,qui totam ferme Asiam in Græcia deportauerat eo consilio superauit, & in patriam turpiter refugere coegit,vt non se victum,sed à Themistocle conseruatum fuisse existimaret. De Salamina, diximus alio loco. Arthemisius vero, vt quidam dicunt, mons est Archadię ab herba illic abundante.quę sic denominatur, dictus [Tacitus facibus] Secretis stimulis,& ardoribus incitabantur enim emulatione Miltiadis ad ea loca aliquo modo illustranda,q ue demum copiosa facta sunt nauali pugnę.[Idem theatrum] Non dissimulauit hoc loco Themistocles, se nimium glorię cupidum esse, cum interrogantibus,quę illi vxor gratissima foret respondit eius,à quo suę laudes exponerentur. Cic. in oratione pro Archia poeta. Themistoclem illum summum Athenis virum dixisse aiunt,cum eo quęreretur, quod ἀκρόαμα aut cuius vocem libentissime audiret,eius a quo sua virtus optime prędicaretur. respondit.

ASCEN. SEd sup. Fab. pictor capiebatur imitatione aliena. i. si volebat aliquem imitari cuius auctoritate fulciretur, ęmulatu esset melius aliquanto ardorem. i. vehementè affectionem glorię Themist. ducis Athen. quem. s. Themistoclem, ferunt. s. historiographi, agitatum stimulis virtutum, & ob id exigentem. i. transigentem noctes inquietas, respondisse quęrentibus quid ita. i. cur sic eo tempore versaretur in publico s. loco, aut itinere, quia trophęa Miltiadis. i. quę clarissimus Miltiades de hostibus tulerat excitant me de somnio. Nimirum i. haud dubie, Marathon campus victoria Miltiadis, & Athenienfium, & Salamis. i. loca in Grecia iuxta Atheniensium, & Salamina nomina fertilia gloriæ naualis. i. ex nauali pugna pariendę, illustranda. s. tempore futuro incitabant animū eius s. Themistoclis facibus tacitis. i. occultis, & iam tum animo conceptis, nec dum editis. [Quęras] Enim quomodo Marathon eum incitabat, vbi nihil actum erat, & quomodo cętera duo loca vbi adhuc negligerat? Sed de Marathone dicam, quod per ęmulationem incitabat & de ceteris, quod per spē pręconceptę victorię, est tamen satis obscure dictum. [Idē] i. Themistocles petens theatrum. i. spectaculum ludorum scenicorum cum interrogaretur, cuius vox esset futura illi gratissima auditu. i. ad audiendum, dixit sup. vox eius, à quo artes meæ, hoc est peritiæ in re militari, & rep. gubernanda canerentur optime, quasi dicat, qui me maxime laudauerit, & ita penè. i. quasi adiecit dulcedini gloriæ gloriā, hoc est quasi ex affectatione tantæ gloriæ gloriam assecutus est, quia gloriosum visum est, esse tam gloriosum. i. affectatorem gloriæ, aut sic. Quia tantus vir palam professus est, se gloriæ cupidum, ipse adiecit penè dulcedini gloriæ gloriam hoc est, sua auctoritate effecit. vt affici dulcedine gloriæ gloriosum duceretur. Alij legunt dulcedinem gloriæ penè adiecit gloriosam, vt sit adiecit. i. addendo illud effecit penè dulcedinem gloriæ gloriosam.

DE ALEXANDRO REGE.

*Plut. de tranq. aīę, & Iuuen. Satyr. 10. *NAm Alexandri* pectus insatiabile laudis, qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos esse referenti, Heu me, inquit, miserum, quòd nec vno quidem adhuc sum potitus Angusta homini possessio glorię fuit, quæ deorum omnium domicilio sufficit.*

OLIV. NAm Alexandri] Dici non potest quanta gloriæ cupiditate flagraret Alexand. qui patris Philippi gesta se prę sente, vt laudarentur, æquo animo pati non poterat, quia nihil audire cupiebat præter id, quod suas laudes contineret, & dicente Anaxarcho comite suo, id quod acceperat à preceptore Democrito, plures esse mundos, vehementer, ingemuit dicens, heu me miserum, qui ne vno quidem adhuc sum potitus, de quo Iuuen. in Satyr. Omnibus in terris, Vnus pelleo Iuueni non sufficit orbis. i. Alex. à pella colonia Macedonię dicto, vbi recensebantur equi à Philippo patre. [Anaxarcho] De Anaxarcho dictum est in cap. de patientia. [Mundos innumerabiles] Democriti sententia iam exemplaris, vt inquit, ille quidquid inesse deductum est, locum habeat necesse est, quia sine loco esse non potest, quod si locum habent innumerabiles mundi, aut eum locum ostendat, aut illi non credam. [Angusta homini] Vere inquam insatiabile fuit pectus Alexand. non enim illi sufficiebat, quod omnibus dijs sufficere potest.

ASCEN. NAm pectus Alexandri] s. magni sup. fuit insatiabile. i. inexplebile laudis. Qui inquit Anaxarcho comiti suo referenti. i. dicenti ex auctoritate Democriti præceptoris. s. sui, mundos esse innumerabiles, Heu me miserum, quod ne quidem. i. non saltem vno. s. mundo sum potitus adhuc. [Possessio gloriæ] s. diffusæ per hunc modum fuit angusta homini. scilicet, Alex. (de quo Iuu. Vnus pelleo iuueni non sufficit orbis) quæ s. possessio sufficit domicilio omnium deorum verum dij (si modo dij essent) non capiuntur loco, aut verum deum, similé essent mundi capere nequirent. verum auctor forte de diuis suis imperatoribus loquitur, quorum gloria in terris terminabatur.

DE ARISTOTELE PHILOSOPHO.

*REgis * & iuuenis flagratissimæ cupiditati similem Aristotelis in capessenda laude sitim subnectam. is nanque Theodecti discipulo oratorię artis libros, quos ederet, donauerat: molesteque postea ferens titulum eorum sic alij cessisse, proprio volumine quibusdā rebus insistens planius sibi de his in Theodectis lib. is dictum esse adiecit. Nisi me tantæ, & tam late patentis scientię verecundia teneret, dicerem dignum philosophum, cuius stabiliendi mores altioris animi Philosopho traderentur. Cęterum gloria ne ab ijs quidem, qui contemptum eius introducere conantur, negligitur: * quoniam quidem ipsis voluminibus nomina sua diligenter adijciunt, vt quod professione eleuant, vsurpatione memorię consequantur. Sed qualiscunque horum dissimulatio, proposito illorum longe tolerabilior est, qui dum ęternam memoriam assequerentur, etiam sceleribus innotescere non dubitarunt.*

*Sic ī principio Rhe. ad Alexā. ἐν ταῖς ὑπ' ἐμοῦ τέχναις Θεοδέκτῃ γραφείσαις

*Ci. Tusc. 1. & pro Arch.

OLIV. REgis & Iuuenis] Probat exemplo Arist. quo ab initio huius tractatur diximus, & ipse paulo infra dicturus neminem esse, qui non laudis & gloriæ cupiditatem tangatur, nam Arist. Qui princeps philosophorum creditur, & eorum, qui de contemnenda gloria præcepta tradiderunt, ipsam gloriam vehementer appetisse videtur. Cum enim artis oratoriæ libros edidisset, eosque Theodecti discipulo sibi gratissimo dono dedisset, paulo post pęnituit eius laboris titulum in alterius laudem & gloriam esse conuersum. Itaque vt illum sibi alia ratione vendicaret, in alio opere, vbi de arte oratoria sibi dicendum erat, nolle se dicebat diutius illis rebus immorari, eo quod in libris Theodectis de his plane satis disputasset, non potuisset apertius animi sui affectum indicare. [Et regis & iuuenis] Tolerabilior in Alex. tantæ gloriæ sitis, quam in Arist. fuisse videtur. Alex. enim & rex, & iuuenis erat, quorum vtrunque vix si ne cupiditate esse potest. [Nisi me tantæ & tam late] Nisi me inquit, tanti philosophi auctoritas deterreret, dicere constantiorem philosophum Arist. fuisse tradendum, à quo eius mores inconstantes corrigerentur, confirmarenturque, & est occupatio, color rhetoricus, cū id maxime dicimus, quod nos præterire, aut nescire, aut discere nolle profitemur. [Cæterum gloria] Hoc idem Cicer. in orat. pro Archia poeta, vt supra diximus, & ipsi illi philosophi, & illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, suum nomen inscribunt. in eo ipso in quo prædicationem, nobilitatemque despiciunt prædicari de se nominarique volunt, rursus in Thusculanis quæstioni. i. quod nostri philosophi, nonne in libris, quos scribunt de contemnenda gloria nomina sua inscribunt? Ergo Philosophi gloriam verbis contemnunt, te autem concupiscunt [Negligitur] Verbis gloriam deprimunt, & insectantur, eius tamen studiosi sunt. Vsurpatione memoria consequantur] Ideo sua nomina libris inscribunt, quia posterorum memoriæ se datum iri volunt, & hæc vsurpatio memoriæ sibi laudem pariat. [Sed qualiscunque]

Ac

Ac si diceret,etiam si vituperanda sit, tolerabilios tamen est, quàm eorum,qui pessimo facinore illam sibi vsurpare voluerunt,qualis Pausanias adolescens,qui Philippum Macedoniæ Regem occidit, qualis ille qui Ephesiæ Dianæ templum incendit, cuius nomen non ponitur; hi enim etiam sceleribus innotescere voluerunt.

ASCEN. Regis,&c.] Ergo subnectam cupiditati. s. gloriæ flagrantissimę. i. ardentissimę Regis, & iuuenis. s. Alexandri (vtrunque autem ad cupiditatem facit,& quòd Rex erat,cui omnia videntur licere,& quod,iuuenis,cui videri solet,quòd omnia possit) sitim.i.affectionem,& desiderium Arist. simile in capessenda.i.adeunda,aut captanda laude. Nanque his. s. Aristot.donauerat Theodecti.discipuli libros artis oratoriæ, quos,s.libros Theodectes ederet. s. suo nomine tanquam à se compositos, & ferens postea moleste sup. se cessisse sic. i. tam faciliter alij quicunque is fuisset, cum tamen Theodectem esse scire sed non doluit singulariter, quòd Theodecti, sed communiter,quòd alij cesserat titulum. i. inscriptionem eorum insistens,quibusdam rebus i. tractans quasdam res sup. in volumine proprio.s.suo nomine edito, adiecit dictum esse sibi.i.à se planius in libris Theodectis.i.quos Theodectes ediderat,licet ab Arist.essent compositi.Nisi (inquit auctor) verecundiæ tantæ, & tam late patentis scientiæ. s. Aristotelicæ teneret.i.retraheretur me dicerent sup.Arist.Philosophum dignum sup.esse,cuius mores traderentur stabiliendi, i.confirmandi,& stabiliores faciendi Philosopho animi altioris. i.altiora quærentis,& non tam inconstanter,& imprudenter (vt omittamus,quòd inique) donationem reuocauerint,nam si à se compositum opus sciri voluit, cur miserum discipulũ eius vsurpatione,famem reddere sustinuit. [Cæterum]. i.sed gloria,ne quidem. i. non saltem negligitur ab ijs, qui conantur introducere contemptum eius hoc est, qui de contemnenda gloria libros scripserunt nomina sua,vt gloriam assequantur, in fronte librorum posuerunt.(Quinetiam,vt dicit Tacitur, sapientibus cupido gloriæ nouissima exuitur) quoniam quidem adijciunt diligenter ipsis voluminibus. s. quæ de contemnenda gloria scripserunt,nomina sua, vt quod eleuant. i. deprimunt,& contemnendum docent professione. i. doctrina sua assequantur.i.obtineant sup.id, videlicet gloriam vsurpatione.i.vendicatione,aut celebratione memoriæ. s. sui. sed qualiscunque,sup.est dissimulatio horum.s.qui dicunt se gloriam contemnere,cum contemnendo eam quærant, ipsa est tolerabilior longe proposito illorum,qui dum, idest dummodo assequerentur memoriam æternam non dubitarunt innotescere.i.notiores fieri sceleribus, idest per scelera sua. Et ita cum varia sint genera quæritantium gloriam,quasi præfatione quadam transit ad nouum genus, nam alij quærunt gloriam arte,& virtute,alij contemptu,alij etiam maleficio,insigni vnde sunt sequentia exempla.

DE PAVSANIA.

*Quorum * è numero nescio an in primis Pausanias debeat referri: nam cum Hermoclem percontatus esset, quonam modo subito clarus posset euadere, atque is respondisset,si illustrem virum aliquem occidisset,futurum vt gloria eius ad ipsum redundaret, continuo Philippum interemit, & quidem quod petierat, assecutus est. tam enim se parricidio, quàm Philippus virtute motum posteris, reddidit.*

* Iust.li.9. & Plu. in Alex.paulo aliter, sed Diod. hoc etiam addi.

OLIV. Pausanias Philip. interemit. Quorum è numero] Pausanias Valer. à Iust. & Plut. dissentit non enim gloriæ,sed vltionis cupiditate ad Philippi cædem Pausaniam impulsum esse dicunt adhortante vt vult Plut.Alex.Olympiade multo magis incitante, quoniam per iniquo animo feret se spretam à Phil. & aliam sibi superinduci Attali Regis filiam Cleopatram.[Cum igitur dies nuptiarum esset) vt tradit Iust.pro magnitudine duorum Regũ & collocantis filiam, & vxorem ducentis apparatibus insignis. nec ludorum magnificentiæ deessent, & ad eorum spectaculũ Phil.sine custodibus,medius inter duos Alex.filium, generumque constaret.[Pausanias] Nobilis adolescens nemini suspectus, occupatum angustijs Philippum in transitu obtruncat,diemque lætitiæ destinatum, in fœdum luctu funeris facit. [Hic Pausanias] primus pubertatis annis stuprum per iniuriam passus ab Attalo fuerat, cuius indignitati hæc etiam fœditas,accesserat,quòd perductum in conuiuio,solutumque mero Attalus,non suæ verumetiam conuiuarum libidini velut scortum vile subiecerat,ludibriumq; omnium inter coæquales reddiderat,hanc rem ægreferens Pausanias, quærelam Phil.sæpe detulerat, eumque varijs frustrationib. non sine risu differretur, & honoratum insuper ducatu aduersarium cerneret,iram in ipsum Phil. vertitur, vltionemq; quàm ab aduersario nõ poterat,ab iniquo iudice exegit. Creditum est igitur immissum ab Olymp.matre Alex.fuisse nec ipsum Alex.ignarum paternæ cædis extitisse,quippe non minus Olymp.repudium, & prælatam sibi Cleopatram, quàm stuprum Pausaniam doluisse Alex. quoque Regni æmulum fratrem ex nouerca susceptum tenuisse, eoque actum, vt in conuiuio ante primum cum Attalo,mox cum ipso patre iurgaret,adeo vt etiam stricto gladio eum Phil.consectatus sit, egregieq; à filij cæde amicorum precibus exortatus quamobrem Alex.ad auunculum se in Epirum, cum matre. inde ad Reges Illyricorum contulerat, vixque reuocanti mitigatus patri,precibus cognatorum ægre redire compulsus Olympi quoque fratrem suum Alex.Epiri Regem in bellum subornabat,perniciissetque ni filiæ nuptijs, pater generum occupasset,his stimulis irarum vterque Pausaniam de impunitate stupri sui quærentem,ad tantum facinus impulisset creduntur! nam legitur apud Herodotum, quæreti Pausaniæ apud Alex. nihil aliud respondisse, nisi Medeæ iambicum metrum pronunciasse,eum qui dedit, eum qui accepit. s.interfice, & socerum,& generum.Olymp.etiam dicitur,fugienti percussori equos præparatos habuisse ipsa deinde audita Regis nece, cum titulo officij ad exequias eadem nocte cucurrisse, in cruce pendẽtis Pausaniæ capiti coronam imposuit, quod nemo alius audire,nisi hęc superstite Philippi filio potuisset, paucos deinde post dies refixum corpus interfectoris super reliquias cremauit,& tumulum ei eodem fecit in loco, parentarique eidem quotannis,incussa populo superstitione curauit, Apparet igitur Pausaniam ad Regis cędem impulsum, non consequende glorię vt Valer. tradit, sed vltionis summende gratia. Pausanias Macedonicus nobilis adolescens Cerestis filius, & ab Oreste inclytum genus trahens fuit & alter Pausanias Lacedęmonius vir magnus,qui cum patriam ab impetu Persarum liberasset eo postmodum insanię peruenit,vt ipsam patriam cum tota Græcia hostibus prodere voluerit. [Equidem quod petierat assecutus egregiem] Et immortale nomen sibi comparauit cęde Philippi.[Tam enim se parricidio] Quantum Alex.sua seruitute,tantum hic suo parricidio claritatis comparauit, nam quanto maior occisi gloria, tanto fuit occidentis nomen illustrius.

ASCEN. Quorum].s.scelerribus innotescere volentium è numero (posse dici equorum numero) nescios an Pausanias. s. nobilis Maced. debeat referri in primis.Nam cum percunctatus esset Hermoclem. s.sapientem quo nam modo posset euadere subito clarus atque is. s.Hermocles respondisset, si occidisset aliquem virum illustrem, futurum sup. esse, vt gloria eius,s. illustris viri, redundaret ad ipsum interremit continuo Philipum. s.Regem Macedonum patrem Alexandri,& quidem.i.certe assecutus est,quod petierat. Enim pro quia,ipse reddidit se tam notam parricidio i. occidendo patrem patrię,hoc est rem,quàm. i.quantum Philip. sup. reddiderat se notum virtute. Oliu. tamen & plerique alij aliam assignant cędis eius rationem.

DE HEROSTRATO.

*Illa * vero gloriæ cupiditas sacrilega,inuentus est enim qui Dianæ Ephesiæ templum incendere vellet,vt opere pulcherrimo consumpto, nomen eius per totum terrarum orbem diffunderetur. quem quidem mentis furorem eculeo impositus detexit, ac bene consuluerant Ephesii, decreto memoriam teterrimi hominis abolendo nisi Theopompi magnę facundię ingenium, in historijs eum suis comprehendisset.*

* Strab. lib.14.

OLIV. Illa vero gloriæ] Hæc vere scelarata fuit cupiditas,quæ etiã in Deos crassari non dubitauerit,vt gloriosum sibi nomen sacrilegio compararet hic quicunq; ille fuerit,cum non aliter gloriam consequi posse videret,celeberrimũ totius Asię Dianę templum incendit,constat ea nocte natum Alexandrum, vnde Cic.Timeum quendam refert, qui cum historia dixisset,qua nocte natus Alexander esset, eadem Ephesiæ Dianę templum deflagrauisse adiunxit, id minime est mirandum, quod Dianam cum in partu Olympiadis adesse voluisset, abfuisset domo. Ephesij post hoc factum decreto statuerunt, ne quis sacrilegio hominis memoriam vnquam referret,nec vnquam

quam nominaret, vt eius nomen obliteraretur, quòd ille immortale facere cupiebat, & nisi Theopompus rem istam suis historijs inseruisset, eius nomen perpetuo fuisset extinctum, nec quam quæsierat gloriam comparasset, sunt qui dicant hunc Phlegiam fuisse nominatum Strab. lib. 4. dicit, Herostratum fuisse dictum, nam Dianæ, inquit, templum primus Archiphron, mire fabricatus est, postea aliud fecit maius illo, sed cum Herostratus quidam id incendio consumpsisset, aliud præstantius construxerunt mulierum ornamentis, & multis opibus, ad id collatis, refectisque prioribus columnis, &c. nā de restituto templo multa commemorat, quæ longum nimis esset hic referre. [Incendere vellet] Innuere videtur Valer. non incendisse, sed incendere voluisse, constat tamen incensum fuisse, & totum conflagrasse Gel. lib. 2. cap. 6. sicut quondam à communi consilio Asiæ decretum est, vti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesię incenderat, nequis vllo tempore nominaret, incenderat dixit non incendere voluerat, & supra Cic. testatus est. [Per totum orbem terrarum] Toto orbe terrarum celebraretur. [Eculeo impositus] Eculeus genus tormenti est, vt sæpe diximus, cui sacrilegus iste impositus, cū interrogaretur cur templum incendisset, respondit, vt pararem mihi nomen sempiternum. Ephesij decreto] Factum esse dixit, vt supra. Eodem modo Plin. lib. 35. Græciæ, inquit, magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ, ducentis viginti annis factum à toto Asia. [Nisi Theopompi] Hic fuit Isocratis discipulus Tragicus Poeta, & orator eximius teste Gellio fuit alter Theopompus Lacedæmoniorum Rex, de quo diximus in cap. de moderatione.

Theopōpi duo.

ASCEN. ILla vero cupiditas gloriæ sup. erat, sacrilega. [Enim. i. quia inuentus est sup. quidam videlicet Phlegia, aut Herostratus (de nomine enim eius iuste dubitatur, cum propter nominis extensionem tantum nefas ausus sit) inuentus inquam est, qui vellet incendere templum Dianę Ephesię, vt opere pulcherrimo consumpto nomen eius diffunderetur, per totum orbem terrarum, quæ furorem mentis ipse impositus eculeo. i. instrumento tortorio habenti formam, equi detexit i. aperuit. [Ac Ephesij bene consuluerant]. i. bonam rationem consilij inierant abolendo decreto. i. per decretum memoriam teterrimi hominis, quia decreto prohibuerunt nomen eius, aut in ore, aut in scripto cuiusquam haberi, nisi ingeniū Theopompi magnę facundiæ comprehendisset eū. i. eius nomen in historijs suis. i. à se, hoc est à Theopompo scriptis.

QVÆ CVIQVE MAGNIFICA contigerunt. Cap. XVI.

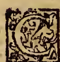

Andidis autem animis voluptatem præbuerunt in conspicuo posita, quę cuique magnifica merito contigerunt: quia æque præmiorum virtus, atque honorum contemplatio iudicanda est, ipsa natura nobis alacritatem subministrante, cū honorem industriæ appeti, & exolui grate videmus. Verum etsi mens hoc loco protinus ad augustam domum beneficentissimum, & oneratissimum templum homini impetu feratur: melius cohibetur: quoniam cui ascensus in cœlum patet, quamuis, maxima, tamen debito minora sunt, quæ in terris tribuuntur.

OLIV. CAndidis autem animis] Operepretium omnibus est, sua cuiusque virtuti præmia referri, nam duce natura letamur omnes, & iucunditate replemur, cum debitum honorem exolui virtuti nostræ videmus, dicendum igitur est de his cui quę magnifica merito contigerunt. [Candidis animis] Claris, & virtute præstantibus. Præmiorum virtute atque honorum etiam reddita virtuti præmia honoresque videmus, id recte factum esse iudicamus, & ex ea re voluptatem capere solemus, virtus enim præter honorem, præmium quoque meretur. [Grate] Iuste, & quasi debite.] Verum etsi mens hoc loco] Occupatio sine dubio est, cum dicat se impetu quodam trahi. [Ad augustam domum] Vt ostendat quæ illi magnifica in terris contigerunt, templum, flamen, honoresque diuini, sed melius cohiberi, quia si ascensus illi patuit in cœlum hęc quæ ab hominibus tradita sunt suis meritis longe sunt inferiora, quæ se omittere vellet ostendit. [Honoratissimum templum] Nihil magnificentius contingere potuisset, quàm vt præsenti sibi templum, & ara constitueretur, illique redderentur honores diuini, quod factum esse omnes testatur auctore, Horatius. Præsenti tibi diuinos largimur honores, Iurandasque tuum per nomen ponimus aras. [Cohibebitur] Refrenabitur, reprimetur, retrahetur.

ASCEN. CAndidis, &c.] Ordo est autem. i. sed a sup. quæ contigerunt cuique merito. i. ex merito, aut qui meritus sit magnifica, posita, in conspicuo. i. patenti loco, vt clare perscripta præbuerint. i. possint præbere, animis candidis. i. nullo liuore sordentibus voluptatem, quia contemplatio premiorum virtutis, atque honorum virtutis, est æque iucunda (sunt qui legant iudicanda, sed minus placet) Sciemus autem, licet honor sit quoddam præmium virtutis, tamen discrimen esse, nam etiam mali virtutis laudem præbent, sed non continuo aliud mercedis. Vnde Iuuen. probitas laudatur, & alget. Sicut etiam scientiam expetunt, & ita laudant omnes sed pauci mercedem reponunt, vnde idem, Scire volunt omnes, mercedem soluere nemo, laudem itaque, & honorem virtuti prebere est quasi naturale, sed præmia digna conferre, iustorum est. Vnde boni ferè laudantur, nam vt auctor alibi dixi, Magno vbique precio virtus æstimatur, sed fame conficitur, ipsa natura, quæ benigna est, & minime inuidia, subministrante nobis alacritatem. s. de bono alterius, cum videmus honorem appeti, & exolui grate. i. grauitanter, & grato animo industriæ i. ingenitæ virtuti ac arti. Verum. i. sed, etsi. i. quanquam mens sup. mea (inquit auctor) feratur protinus hoc loco omni impetu. s. affectionis ad domum Augustam. i. imperatoriam. Sed potissimum Augusti Octauij, & Tyberij, & templum honoratissimum. s. Augustorum, qui in terris pro dijs habiti sunt tamen sup. ipsa cohibebitur. i. impedietur ab impetu suo melius. i. decentius, quoniam quæ tribuuntur in terris ei cui ascensus patet in cœlum, vt Augustis, quamuis sup. sint, maxima, tamen sunt minora debito, & ita satius ducit de Augustis, nihil, quam parum, aut non satis dicere, sicut de Carthagine censuit Salust. Veruntamen si Deo non nisi condigna exhibere liceret, nihil illi impendere possemus, & ita ingens præbeatur desidibus ansa, & ideo conformius ad pietatem nostram Plin. in præfatione naturalis historiæ, de Vespasiano Cæsare locutus dicit. Immensa præter cæteras subit cura, vt quæ tibi dicantur, condigna sint. Verum & dijs lacte rustici, multæque gentes supplicant, & mola tantum salsa litant, qui non habent thura. Nec vlli fuit vitio Deos colere, quoquo modo posset.

DE SVPERIORE APHRICANO.

*SVperiori * Aphricano cōsulatos citerior legitimo tempore datus est, quod fieri oportere exercitus Senatum literis admonuit. Ita nescias vtrum illi plus decoris patrum conscriptorum auctoritas, an militum consilium adiecerit: toga enim Scipionē ducem aduersus Pœnos creauit, arma poposcerunt. cui quę in vita pręcipua assignata sunt, & longum est referre, quia multa, & non necessarium, quia maiore ex parte iam relata sunt. Itaque quod hodie quoque eximium eius memoriam capit, adijciam * Imaginem in cella Iouis Opt. Max. positam habet, quę quotiescunque munus aliquod Cornelię gentis celebrandum est, inde petitur, vnique illi instar atrij Capitolium est. Tam Hercle, quàm curia superioris Catonis effigies, ad eius generis officia * expromitur gratum ordinem, qui vtilissimum Reipub. Senatorem tantum non semper secum habitare voluit: omnibus numeris virtutis diuitem, * magisque suo merito, quam fortunę beneficio magnum, cuius prius consilio, quàm Scipionis Imperio est deleta Carthago.*

* Ingenti quidē fauore Cos. factū fcri. Liu. li. 28. & Plin. in vita, sed de literis tacent.

* Liu. lib. 28. de hac imagine meminit. hic lib. 4. c. 1.

* exprimitur.

* Cicer. de Senect. & Liu. li. 49.

OLIV. SVperiori Aphricano] Scipioni Aphricano superiori magnifica multa contigerunt, quorum alia contempsit, alia suscepit. Natus annos quatuor & viginti, patri patruoque cessis in Hispania, cum Imperio successit, vt in cap. de fiducia diximus. consul deinde citra legitimum tempus declaratus est, suadente exercitu, & Senatu admonente per literas in reipu. tempus exigere sic dixit fieri oportere, quia nemo esset, cui, tantum exercitum fideret, & in quo spes tante victorię foret, magnificum quidem hoc fuit, vt non facile discerni posset, plus ne illi glorię Senatus auctoritas, an militum consilium attulerit. gloriosum sine dubio fuit illi ante legitimum tempus contra leges consulem, Senatus auctoritate creari, bello difficili, & periculoso, & iuuenili cura demandata sires

res publica Rom. non minus vero illi magnificum fuisse videtur, quòd ab exercitu fuerit summo omnium consensu imperator exoptatus, post vero remp. bene feliciterque gestam, multo ei plura ei magnifica, & gloriosa contigerunt, quia senatus illi præmia ingentia non solum humana, sed propè diuina profuit, quæ in cap. de moderatione diximus, vbi etiam cuncta illum respuisse monstrauimus. [Citerior legitimo tempore] Ante tempus, quod per legem, erat constitutum, vt ante xxx. annum creari quisquam consul non posset, hanc legem senatus pro Scip. dispensauit. [Toga] Senatus, & togati patres. [Arma] Exercitus, & armati milites. & est metonymia. Cic. Cedant arma togæ, cócedat laurea linguæ. [Relata sunt] Dicta in cap. de moderatione, vbi ea vidimus, & videre possumus, sunt autem hæc voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curia, in ipsa denique Iouis optimi maximi cella ponere, voluerunt imaginem triumphali indutam ornatu, capitolinis puluinaribus applicare, voluerunt illi continuum per omnes vitæ annos consulatum, perpetuamque dictaturam tribuere, quorum ille nihil suscipere voluit. [Eximium] Excellens, & ab alijs præcipuum. [Imaginem] Hoc illi præcipuum obtigit, quòd eius imago in templo Iouis optimi maximi tanquam diuini cuiusdam hominis simulacrum reposita fuerit quæ quoties publice aliquid à Cornelia gente fieret, aut minus aliquod celebraretur, inde semper petabatur quasi vellent suis omnibus dignitatibus, & muneribus interesse Scipionem, Ideo autem in cella Iouis collocatam eius imaginem fuisse arbitror, quia Iouis filius fuisse credebatur, quamuis falso teste Liu. qui dicit. ad hæc iam inde ab initio præparans animos ex quo togam virilem sumpsit, nullo die prius vllam pub. priuatamque rem egit, quàm in capitolium iret, ingressusque ædem consederet, & plerumque tempus solus in secretum ibi tereret. hic mos per omnem vitam seruabatur, seu consulto, seu temere, vt vulgatæ opinioni fidem, aut quosdam fecit, stirpis eam diuinæ virum esse, retulitque famam in Alexandro magno prius vulgatam, & vanitate, & fabula parem, Anguis immanis concubitu conceptum, & in cubiculo matris eius persæpe visam prodigi, eius speciem, interuentuque hominum euolutam repente atque ex oculis elapsam, hic miraculis nunquam ab ipso illusa fides est, quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quidquam, nec palam affirmandi. Gellius addit illud admirator vehementer esse additturos templum, quòd ante diluculũ in capitolium ingredientem Scipionem canes semper in alios sæuientes, neq; alatrarent eum neque incurrerent. vnde Liu. subiungit dicés multa alia eiusdem generis alia veræ, alia dissimulata admirationis humanæ in eo iuuene excesserant modum, quibus freta ciuitas, ætati haud quanquam naturæ tantam molem rerum, tantumque imperium permisit. Non illud prætermittendum censeo, quod Scipioni magnificũ obtigisse videtur, cum legatus esset missus ad Antiochum Ephesi cum Hann. qui se Antiocho iunxerat collocutus est, vt si fieri posset, metum vitæ, quem ex P. R. conceperat eximere inter alia cum quæreret ab Hannibale, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit Alexandrum Macedonum regem, quod parua manu innumerabiles exercitus fudisset, quodque vltimas oras, quas visere supra fidem humanam esset, peragrasset, quærenti deinde, quem secundum poneret inquit, Pyrrhum, eo quòd castrametari docuisset, adhuc neminem elegantius loca cœpisse, præsidia disposuisse, exequenti quem tertium diceret, semet dixit. Ridens Scipio, quidam tu diceres. si me inquit vicisses. tum vero inquit me, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissem. ex quo relinquitur Scipionem, omnium maximum imperatorem ab Hannibale fuisse iudicatum. [Minus aliquod] Officium, vt si magistratus, aut aliqua dignitas Cor. gentis celebraretur Scip. imago ad eam celebritatem deferebatur. [Instar atrij] Cum principum imagines in atrijs collocari consueuerint. Scip. in capitolio pro atrio posita fuit capitolium igitur instar atrij fuit Scip. imagini, quòd locaretur in atrijs, Iuuenalis testis est, Tota licet veteres exornent vndique cœre Atria, nobilitas sola est, atq; vnica virtus. [Tam hercle] Quemadmodum capitolium fuit instar atrij Scipioni sic & curia Catoni. senatus Catoni censorio viro in omni virtutis genere præstanti, magnificum illud retribuit, vt eius imaginẽ in curia collocaret, apud se tanti viri memoria iugiter seruaretur, qui sua virtute non fortunæ beneficio, ad dignitatem, & amplitudinem prouenisset cuius cõsilio capta, & euersa fuisset Carthago. Tã hercle [Sup.] quam curia est artium magni Catonis superioris [Effigies illius] Sic Catonis effigiem ad omnium officiorũ celebritatem senatus conferebat, vt Scipionis Corneliæ gens referre consueuerat. Plin. Imago huius inquit, funeris gratia produci solet. [Gratam ordinem] Laudat patrum conscriptorum gratitudinem, qui patria bene meritum, & reip. quondam amantissimum senatorem virtutum omnium copiosissimum, cuius consilio & auctum, & confirmatum esset imperium. Rom. secum semper habitare voluerint. [Cuius prius consilio] Quia, vt supra diximus, duo præstantissimi senatos inter se magnopere dissentiebat de euertenda Carthagine, Cat. & Scip. Nasicà, Cat. suadebat euertenda esse Carthaginem, quæ fœdera sæpius frangeret, sæpiusque rebellaret, at Scip. contra relinquendum esse censebat, vt esset exercitatio quædam iuuentuti Rom. quæ bellis assueta ociosa esse non posse, verebatur Scipio id futurum quod euenit, ne subacta Carthagine, debellatisque exteris gentibus, cum hostes deessent, in seipsos arma conuerterent, tamen secundum M. Cat. sententiam factum est senatusconsultum, vt bellum Carthaginiensi. infertur subacta Carthago euerteretur.

Scip. Iouis filius creditus.

Catonis efficies in senatu posita.

ASCEN.

SVperiori, &c. [Consulatus. i. dignitas, & honor consularis datus est. Aphricano superiori. i. maiori, citerior legitimo tempore. i. tanquam'm peruenisset ad ætatem legitimam, quæ erat triginta annorum, quod. s. illi consulatum coeterne oportere, fieri admonuit exercitus senatum literis. Ita. i. & sic nescias. i. quilibet nesciat, vtrum auctoritas patrum conscriptorem, an consilium militum adiecit illi. s. Scip. plus decoris. [Enim] i. quia toga. i. senatus togatus creauit Scip. ducem aduersus Pœnos, arma poposcerunt, supple eum ducem, & cæt. [Cui] s. Scipioni, quæ assignata sunt in vita. i. dum viuebat præcipua. i. singularia. & i. simul longum est referre, quia multa sup. sunt & nõ necessarium sup. est referre, quia relata sunt iam. s. in superioribus exemplis id est pro maiore parte. [Itaque] i. & ita adijciam id, quod memoria eius. i. quę est de eo, capit, quoque. i. etiam hodie eximium. i. egregium, & excellẽs decus, & ornamentum illi vni Romę concessum. incipiens autem referre dicit, [Ipse habet imaginem positam in Cella]. s. sacello. Ioui optimi maximi. s. in Capitolio quæ. s. imago quotiescunque minus. i. officium aliquod gentis Corneliæ est celebrandum.] Petitur inde] i. è Cella Iouis, & capitolium est illi vni. i. soli instar. i. in statum. & formam autem ad æquiparationem atrij, qui alij habent imagines suas in atrijs perstemmata in armarijs dispositas, Scipio vnus in capitolio [Tam] i. tantum Hercule. s. teste, aut vindice, capitolium est Scipioni instar atrij, quàm. i. quantum effigies Cato superioris. i. maioris videlicet Censori expromitur. i. quasi e promptuario sumitur cura. i. loco, quo senatus conuocari solebat ad officia generis eius quoties opus sit tota familia, vt in pompa funebri. Gratum. i. ò Gratum ordinem, s. senatorium, qui voluit senatorem vtilissimum reipu. videlicet Catonem superiorem tantum non. i. ferme (vt Oliu. exponere solet. cuius expositioni hic locus maxime arridet) aut hoc solo dempto, quod non viuum. sed in imagine habitare secum semper, senatorem inquam diuitem omnibus numeris. i gradibus, aut punctis virtutis [quod vni Christo vere addicitur] & magnũ magis suo merito [quia non ponebat spem in ara populari, nec in alia qua vis re extra se] quam beneficio fortunæ, cuius consilio Carthago est prius deleta, quo imperio Scip. In qua re grauiter potius, quam prode sensit. vt Oliuerius diserte recitat.

DE SCIPIONE NASICA.

VErum specimen honoris a Scipione quoque Nasica oboritur. eius nanque manibus & penatibus non dum quæstoris, Senatus Pythij Apollinis monitu Pessinunte accersitan deam excipi voluit, quia eodem oraculo præceptum erat, vt hæc mysteria matris deum à sanctissimo viro præstarentur. Explica totos fastos, constitue omnes currus triumphales, nihil tamen in eorum principatu speciosius reperies.

Liu. li. 29. Plin. de vir. illustr. & Solin.

OLIV.

VErum specimen [Omnium maximum, maximeque gloriosum fuisse, quod Nasicæ contigit, pace aliorum dicere ausim quam tantum tam grauissimi senatus iudicium inter tot millia omnis ætatis, atque in omni virtutis genere præstantissimorum hominum ipse sit in adolescentia consecutus, vt omnium optimus iudicaretur, de quo Solinus, vir optimus inquit, Scipio Nasica iudicatus est, non priuato tantum testimonio, sed totius senatus sacramento, quippe quo iuuentus dignior non fuerit, cui pręcipue religionis crederetur ministerium cum oraculum moneret, ac cersiri à Pessinunte sacra matris deum Berecynthiæ. Plin. de viris illust. P. Scip. Nasica à Senatu vir optimus iudicatus, matrem deum hospitio recepit,

pit,& alio loco de Claudia in fine dicit,templum, ædificauit Nasica,qui vir optimus iudicabatur. Liu.secundi Pun. bel.libro 9.causam huius adiectionis affert,simulque Rom. ab oraculo dicit admonitos,vt ab omnium optimo susciperetur hospitio deinde subiungit. Accessit consultatio de matre Idea accipienda, præterquam quòd M.Valerius ex legatis expressus aueđurum in Italia fore nunciauerat, regis nuncius aderat. Taracone eam esse haud paruæ rei iudicium senatum tenebat.qui vir optimus in ciuitate esset, veram certe victoriā eius rei sibi quisque mallet,quam vlla imperia, honore suffragio patrum seu plebis delatos P.Scip. filium eius qui in Hispania ceciderat adolescentem non dum quæsturinin, iudicauerunt in tota ciuitate virum optimum esse. Pli.hunc vnū esse dicit,qui à condito æuo vir optimus sis iudicatus, & dignus qui matrem deum domi vsque ad conditum templum exciperet.[Eius nanque manibus]Nam cum omnibus matronis hostiam ire iussus obuiam deæ, deamque ipsam de naue accipere,& in terram elatam tradere ferendam cū matronis. Ouid. fastorum, Nasica excepit templi non perstitit auctor Augustus,nam nūc ante Metellus erat. [Nondum quæstoris] Adolescentem fuisse ostendit,qui nondū quæstor factus fuit. sic & Liuius dixit,adolescentem nondum quæstorium. [Pythij Apollinis]Quia diximus Apollinem consulere Romani per legatos,quæ ratio foret transportandæ Romam deæ, Respondit Apollo per Attalium id facere posse Romanos, iussit insuper,vt cum aduecta foret,eam excipere, qui omnium vir optimus esset.[Explica totos fastos[Exaggerat rem ipsam Valer.si omnium Romanorum gesta honoresque percurreris, si omnes omnium imperatorum triumphos in vnum constitueris,nihil erit, quod huic vni de Scipione iudicio conferri posse videatur. nihil enim maius esse potest, quàm omnium morum omnisque sanctitatis principatum obtinere. [Explica]Euolue & percurre.[Fastos libros]In quibus fasti dies continebantur,& in quibus reges, consules cæterique magistratus describebantur,à fascibus dicti. [Nihil morum principatu]Quod ipse princeps morum iudicatus fuit, nam eius mores cæteris omnibus præpositi sunt totius senatus iudicio.

ASCEN. VErum]i.sed specimen.i.decus spectabile,aut experimentum honoris oboritur. i. occasionis aliter oritur quoq; à Scip.Nasica, nanque. i.quia. [Senatus] i. coetus senatornm Rom.voluit monitu.i. ex monitu Apollinis Pythij. i. Pythonis interemptoris,qui apud Delphos colebatur, deam. s.Berecynthiam,quæ mater Deum censebatur, accersitam. s.Roma Pessinunte.i.ex loco Phrygiæ,excipi manibus, & penatibus eius nondum quæstoris .i.qui nondum questuram gesserat,quæ tamen inter infimos magistratus reponitur,quia preceptum erat eodem oraculo. s.quod eam accersendam Apollo Pythius preceperat, vt hæc ministeria. s. recipi manibus è nauibus, & deferri primum in penates, præstarentur matri deum à viro sanctissimo.i.qui esset omnium optimus.[Explica]i.euolue totos fastos. i.quidquid scriptum est in libris de dijs,aut sanctis viris,aut diebus festis, constitue. i.ante oculos tuos omnes currus triumphales.tamen nihil non aliquid, non inuenies aliquid speciosius in principatu. i.prerogatiua eorum.i.aut morum speciosius. s.quam hoc, quod est iudicari,optimum virum esse in tanta multitudine.

DE SCIPIONE ÆMILIANO.

*Liu.libro 50. & Pli. de vir. il-lus. Q.Fab. Max. fratris.

*Recte nā frater Q. dicitur in Lel. Liu. lib.51.Hic lib.5.ca.3.

*TRadunt,subinde nobis ornamenta sua Scipiones commemoranda. Aemilianum enim populus ex candidato ædilitatis,Cos.fecit,eundemque, cum quæstoris comitijs suffragator * Q.Fabij.M.fratris filij in campum descendisset,Cos.iterum reduxit. Eidem senatus bis sine sorte prius Aphricam, deinde Hispaniam dedit. Atque hęc neque ciui cupido,neque senatori ambitioso,quemadmodum non solum vitę eius seuerissimus cursus. sed etiam mors clandestinis illata insidijs declarauit.*

OLIV. Scipionis honoris. TRadunt]Scipionem familia, cuiusuis generis ornamentis omnium clarissima semper in omni laudis generis prædicanda se offert,ita vt nulla sit, quæ cum illa possit, nec audeat gloria,& ornamento certare superiori Aphricano, Nasicæ mirifica contigerunt ornamenta,sed,non minora reddita sunt inferiori. cum enim candidatus ædilitatem peteret, consul creatus est. rursus cum die comitiorum in campum descendisset,vt Q.Fabio nepoti suo suffragaretur,consul præter opinionem domum deductus est,quid quod duæ prouinciæ Aphrica, & Hispania fuerunt illi extra ordinem demandatæ?hic profecto gloriam, quanto minus appetebat,eo maiorem assequebatur,quòd autem ambitiosus non fuerit,& rigidissimus suæ vitæ cursus & mors per insidias suis in penatibus illata facile declarant.[Ex candidato]Ex petitore ædilitatis.[Suffragior]Nam candidatus descenderat non, vt magistratum peteret,sed vt nepoti suffragaretur, vel vt alij dicunt fratri,vt fauore,& auctoritate sua Q. Fabius quæsturam assequeretur.[Q.Fabij.]Sæpius dictum est,Paulum Æmilium ex quatuor liberis duos duabus familijs in adoptionem tradidisse,alterum genti Fabiæ qui Fabius Maximus dictus est alterum Scipionum, qui Aphricanus inferior est appellatus. [Sine sorte]Extra ordinem, nulla collegæ, cum quo sortiretur,habita mentione[Aphricam] Cum detulit Carth.[Hispaniam]Cum sustulit Numantiam. [Clandestinis insidijs] Occultis insidijs,quomodo mors illi fuerit per insidias illata,diximus in c.de moderatione.

TRadunt,&c.]Scipionis. s.superior,& Nasica, & inferior tradunt subinde. i. per aliquot interualla (nam licèt in plerisque locis eorum meminit,tamen aliorum quoque mentionem interfecit) ornamenta. i.decora sua commemoranda nobis.i.à nobis aut tradunt nobis ea commemoranda.[Enim] i.quia Populus.s.Rom.fecit Aemilianum.s.Scipionum minorem in Aemiliorum familiam per adoptionem datum consulem ex candidato ædilitatis.i.cum esset candidatus. i.competitor ad ædilitatem obtinendam campum ingressus, & reduxit eundem iterum consule, cum descendisset in campum. s. Martium,comitijs quæstorijs,idest conuocationibus Populi ad creandos quæstores suffragator. i. ad suffragia obtinenda i.præcator Q.Fab.filij Marci fratris.Senatus dedit eidem bis sine sorte.i.extra sortem (nam consules legitime prouincias sortiebatur, priuati autē extra sortem ex speciali priuilegio, aut dono,easdem obtinebat) prius Aphricam deinde Hispaniam,atque sup.dedit hec,neque ciui cupido.i.auaro rerum, neque senatori ambitioso.i.cupido bonorū, quemadmodum non solum seuerissimus cursus vite eius, sed etiam mors illata insidijs clandestinis, quia in cubiculo suo noctu interemptus est declarauit,quia si ambitiosus fuisset, æmulos timuisset,& ab illis se muniuisset,quod quia non fecit,simplicem se ciuem declarauit. ASCEN.

DE M. VALERIO.

*MArcum * quoque Valerium duabus rebus in signibus Dij pariter,atque ciues speciosum reddiderunt: illi cum quodam Gallo cominus pugnanti coruum propugnatorem subijcientes, ij tertium & vigesimum annum ingresso consulatum largiti: quorum alterum decus vetustæ originis optimi hominis gens Coruina amplexa cognomen vsurpat, alterum summo subiungitur ornamento tam celeritate,quàm principio consulatus gloriando.* *Liu. li.7. & Plin. de vir.illustr.

MArcum quoque Valerium] Cū duo præclara ornamenta M.Val.merito contigerint. alterum à Dijs alterum ab hominibus illi tradita fuisse dicuntur. Nam diuinum fine dubio fuit, quòd aduersus prouocatorem Gallum fortiter dimicanti coruus illi semper affuerit,& rostro,ac vnguibus hostem infestando plurimum iuuerit. ciues deinde hominis virtute commoti ante legitimum tempus ei consulatum demandarunt. Plin. de viris illustr. Reliquias Senonum Camillus prosequebatur aduersum ingentem Gallum prouocatorem, solus Valerius tribunus militum omnibus territis processit, Coruus ab ortu solis galeam eius insedit,& inter pugnandū, ora oculosque verberauit. hoste dicto Val. Coruinis dictus est.hic cum ingens multitudo ære aliena oppressa Capuam occupare tentasset, & ducem sibi Quintum necessitate cōpulsum fecisset,sublato ære alieno seditionem compressit,Liuius dictator inquit magistro equitum A.Cornelio Cosso dicto consularia comitia habuit,æmulumque decoris sui absentem M.Valeriū Coruinum, id enim illi deinde cognominis fuit, summo fauore Populi tres,& viginti natum annos, cōsulem renunciauit.[Cominus pugnanti]Singulari certamine dimicanti.[Propugnatorem]Defensorem, qui per Val.contra Gallum pugnaret.[Vetustæ originis]Valeriorum familia vetustissima fuit in vrbe Rom.quę ab hoc Val. Coruino nomen accépit. [Summo ornamento]Consulatui. [Tam celeritate]Quia longe citro legitimum tempus consul creatus.s.vigesimo tertio suę ętatis anno. [Et principio] Quia primus è familia sua consul factus fuerit. OLIV.

Marcum

ASCEN. MArchum,&c.] Dij pariter, atque homines reddiderunt quoque,idest etiam Marcum Valerium.s. Coruinum, speciosum,idest spectabilem,& decorum, duabus rebus insignibus,idest eminentibus.[Illi,] Scilicet Dij reddiderunt speciosum,subijcientes,idest clam inijcientes ipsi pugnanti cum quodam Gallo,cominus. i.conferta manu in singulari certamine, Coruum.s.auem pugnatorem, quia oculos Gallis alis infestantem, hi. s.ciues, supp. reddiderunt speciosum largiri sup.ingresso annum tertium,& vigesimum, cõsulatum,cum ante trigesimum,lex eum inire vetaret [Quorum alterum,] Scilicet beneficium à dijs colatum,gens Coruina amplexa decus.i.tanquam decus,vetustę origini optimi hominis,scilicet primi Coruinis,aut hominis vsurpat cognomen.i.pro cognomine,vt Coruina dicatur, alterum, scilicet à ciuibus collatum beneficium,subiungitur summo ornamento, gloriando. i.dum gloriatur tam celeritate, consulatus, quia ante vigesimumquartum annum consul factus fuit, quàm principio, quia primus in familia sua consul fuit.

DE Q. SCÆVOLA.

* In alijs etiã magistrati.Cic. in Bru. * De prouincia ista Cic. lib.5. & 6.adAt. & verf. 4. & Asco. Plu. in vita.

AC ne* *Quinti quidem Scæuolæ, quem L.Craßus in consulatu collegam habuit, gloriam parum illustris,qui* *Asiam tam sanctè,& tam fortiter obtinuit,vt senatus deinceps in eum prouinciam ituris magistratus, exemplum, atque formam officijs Scæuolam decreto suo proponeret.*

OLIV. Scæuola in Asia sanctissime rexit.

AC ne Quinti quidem Scæuolæ] Hoc Scæuole clarissimum contigit, quòd cum Asia prouincia sibi forte obuenisset,in administranda ita se gessit, vt senatus deinde omnibus in eam prouinciam ituris magistratibus, Scæuolam administrandæ prouinciæ normam,exemplumque proponerent, ex quo facile intelligi potest quanta innocentia, & integritate, quanta rursus prudentia, & magnanimitate prouinciam illam administrauerit, cũ senatus decreuerit vt eius normam, exemplumque seruarent præfecti, & magistratus nihil profecto in eo, quod ad iustissimi viri sapientissimi hominis, & integerrimi præfecti gloriam pertineret de fuisse videtur,hic est ille Scæuola, quem Carbo in ea prouincia diligentissime seruarent,accusaturus si quid peccasset,vlciscendi patris gratia,qui ab hoc Scæuola fuerat aliquando damnatus,Sed tanta fuit Scęuolæ integritas,vt nullum illi criminandi locum reliquerit. [Quem L.Crassus] Hoc dicit ad discretionem aliorum, quia multa Scæuolæ dicti sunt, vt augur, Pontifex,vt iurisperitus,vt alij Scæuolam. Voluit senatus,vt prouinciam illam administrationis omnibus. Scæuola foret exemplum,vt ea fide,& integritate, eo consilio & æquitate rempub.administrarent,quibus Scæuola gubernasset.

ASCEN. AC ne quidem]i.non saltem,aut non etiam gloria Quinti Scæuolæ,quem L. Crassus habuit collegam in consulatu suo sup.fuit parum illustris, quia multum illustris fuit. Qui obtinuit Asiam tam sanctè, & tam fortiter, vt senatus proponeret deinceps decreto suo magistratibus iuris in eam prouinciam Scæuolam exemplum,atque formam officij.

DE CAIO MARIO.

INhærent illi voci posterioris Africani, septem C. Marij cõsulatus,ac duo amplissimi triumphi: ad rogum.n. vsque gaudio exultauit. qui cum apud Numantiam sub eo duce stipendia equestria meretur,& forte inter cęnam quidam Scipionem interrogaßet, si quid illi accidißet, quem nam resp.æque magnum habitura eßet imperatorem. respiciens supra ipsum Marium cubantem: Vel hunc dixit. Quo augurio perfectißime virtus maximam orientem virtutem viderit ne certius, ac efficacius,acciderit, perpendi vix potest. Illa nimirum cęna militaris, speciosißimas tanta in vrbe Mario futuras cęnas ominata est. Postquam Cimbros ab eo deleetos initio noctis nuncius peruenit, nemo fuit,qui non illi tanquam Dijs immortalibus apud sacra mensa sua liberanit.*

* Plut. in Mar.

OLIV. INhærent illi voci] Nec Marius quidem hoc ornamenti genere caruit, non enim minus illi gloriosum Scipionis iudicium fuisse videtur,quam septem consulatus, nam vt in eius vita legitur,cum in Hispania sub Aphricano posteriore stipendia faceret, & forte in cœna iuxta imperatorem discumberet,quia plurimi faceret illum imperator,quidam ex astantibus siue serio siue ioco Scipionem interrogauit,si quid illi forte accidisset,quem imperatorem sibi parem resp. esset habitura,conuersus in Marium, & percusso eius humero Scipio, illum futurum sine vlla cunctatione respondit, quod eius, quæ post modum euenit futuræ magnitudinis vatissimum vaticinium fuit,sed tunc omnes,qui aderant facile cognouerunt quanti Marium faceret Scipio, nam re vera nihil ad omnem dignitatem, & amplitudinem consequendam Mario deerat propter generis dignitatem teste Salust. [Inhærent]Inniuntur,& infixi,quasi dependet à voce Scip. Septem Marij consulatus qui secuti sunt. Duo amplissimi triumphi. Alter de Iugurtha rege Numidię,alter de Cimbris, Senonibus,& Theutonis.[Ad rogum vsque.i. vsque ad mortem gaudio exultauit, præterquam cum in paludibus delituit, & ad eum occidendum Minturnas missus est Cimbro Valer.sed illud comparatione felicitatis tam adeo breue fuit, vt merito dici possit ad mortem vsque exultasse, nam septimo consulatu perijt. [Equestria] Tunc decurió fuit Marius. [vel hunc] Etiam hunc Marium vel saltem hunc Marium, nam vel,vtrunque significat interdum etiam disiunctiua est. hæc voce significauit Scipio Marium futurum imperatorem, qui sibi comparari posset. [Quo augurio] Non facile, inquit iudicari potest, id ne dixerit Scip.ex certa animi sententia, quia ita sua uirtute futurum præuidisset,an fortuita quodam vocis iactu,tanquam diuinasset futurum,quod euenit omnino tamen appellat augurium. [Perpendit] Examinari, iudicari. [Nimirum cęna militaris] Certe inquit in cœna militari præuidit Scip.Sumptuosas illas cœnas,quas populus Romanus ea nocte, qua nunciatum fuit Cimbros ab eo fuisse deletos,in honorem Marij celebrauit,[Cœna militaris]Quę in castris facta est.]Nemo fuit,qui non illi liberauit.] In omnibus sacris epulis primitias Dijs offerebant.in ea nocte,non Dijs,sed Mario liberarunt. Mario quę magnifice cõtigerũt.

ASCEN. INhęrent, &c.] Septem consulatus, ac duo amplissimi triumphi Caij Martij.i.quos Caius M. Arpinas gessit,ac duxit inhærent.i.infixi sunt, quasi fundamentum sint, illi.s.nobili voci Aphricani superioris.Enim pro quia,M.sup.exultauit gaudio, id est prospero successu, vsque ad rogum, id est vsque ad funus suum qui.s Marius, cum mereretur stipendia equestra, id est militaret pro mercede in equo, sub eo duce videlicet Scip.& quidam interrogasset forte inter cœnam.i. cenandum Scip. quem nam respu. habitura esset imperatorem eque magnum,si quid.s.aduersi[intellexit autem necem, sed ad euitandum malum omen, non audebat dicere si mortem obiuerit] accidisset illi. i.si occideretur, aut moreretur, Scip.sup.respiciens se cubantem supra ipsum.s.Marium dixit vel.i.etiam aut saltem hunc s.equitem, licet ignobilem, strenuum tamen.[Quo augurio vix potest perpendi,]i.discerni, ne.i.an perfectissima virtus. s. Scipionis, hoc est Scipio præditus iam tum virtute consumatissima,viderit.i.prospexerit, quasi per spiritum prophetiæ, & vim diuinandi, maximam virtutem orientem, scilicet in Mario,certius i. infallibilius, an sup.acciderit.i.à casu contigerit efficacius. [Nimirum]i. haud dubie,illa cęna militaris. i. qua inter milites, vtpote in exercitu Scipio talia de Mario prædicauit, ominata est,id est auguraut, & quasi omine quodam præsignauit Mario, speciosissimas. i.honorificentissimas cœnas futuras Mario. i. in honorem Marij,in tanta vrbe quanta est Rom. Nã postquam nuncius peruenit.s. Romam initio noctis, Cimbros deletos ab eo.s. Mario, nemo fuit sup. Romæ qui non libauerit. i.obtulerit illi. s. Mario tanquam Dijs immortalibus apud sacra mensæ sue,hoc est qui non instruxerit epulum lętitię, sicut Galli ignes extruunt, & interpellandum Mario adhibuerit, & quasi sacra libamina obtulerit.

DE CN. POMPEIO.

*IAm * quæ in Cn.Pompeium, & ampla; & noua congesta sunt, hinc assensione fauoris, illinc fremitu inuidiæ literarum monumentis obstrepitur. Eques Romanus; proconsul in Hispaniam aduersus Sertorium, pari imperio cum Pio Metello principe ciuitatis missus est: nondum illum honorem auspicatus bis triumphauit. Ini-*

* Cic. pro lege Manil.Pli.lib. 7.c. 29. & Plut. in vita.

* Asc. in oratione, p. Mill. * & Dion. lib. 40.

*tia magistratuū è summo imperio cępit, tertium consulatum decreto se natus solus gessit. * De Mithridate, & Tigrane, de multis præterea regibus, & gentibus plurimisque ciuitatibus, & prædonibus vnum duxit triumphum.*

OLIV.

IAm quæ in Cn. Pompeium. Quæ ampla, & magnifica Pompeio contigerint, licet ex multis auctoribus colligi possit, vt è Plin. nat. hist. lib. 7. qui eius titulo omnes, triumphosque summatim percurrens, illum non solum Alex. magni, sed Herculis & liberi patris fulgorem adæquasse dicit, & è Plut qui eius vitam describens, cum quasi de toto orbe triumphasse ostendit hęc tamen omnia è Cic. Pompeiana multo facilius, ac breuius, hunc igitur auctorem hoc loco sequar, quoniam eius veritus erit testimonium, dicit enim non commemorabo nuper ita nobis, patribusque nostris esse visum, vt in vno C. Mario spes imperij poneretur, vt idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonicis bellū administraret, in ipso Cn. Pomp in quo noui constitui nihil vult Q. Catul. quàm multa sint noua, summaque Catuli voluntate constituta recordamini. quid tam nouum quàm adolescentulū priuatum exercitam difficilem reip. Sylle conficere, confecit, huic præesse, præfuit, rem optime ductu suo gerere gessit. quid tam præter consuetudinem, quàm homini per adolescenti, cuius à senatorio gradu ætas lōgæ ab esset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Aphricanum bellum in ea administrandum? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, virtute, bellum in Aphrica maximum confecit, victorem exercitum deportauit, quid vero ita inauditum, quàm equitem Romanum triumpharet; at eam quoque rem P. R. non modo vidit, sed etiam omnium studio visendam putauit, quid tam inusitatum, quàm cum duo consules clarissimi fortissimique essent, eques Romanus ad bellum maximum, formidolosissimumque pro consule mitteretur, missus est, quo quidem tempore cum esset nemo in senatu, qui diceret non oportere mitti hominem priuatum pro consule, L. Philippum dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mitti, tanta in eo reip. bene gerendæ spes constituebatur, vt deorum consulum munus vnius adolescentis virtuti committeretur, quid tam singulare, quam vt ex senatusconsulto legibus solutus, consul ante fieret, quàm vllum alium magistratum per leges capere licuisset, quid tam incredibile, quàm vt iterum eques Romanus ex senatusconsulto triumpharet, hæc in hominibus noua post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multo omnibus non sunt, quàm hæc in hoc vno homine videmus apparere. Itemque de Cn. Pomp. Dissensionem inter auctores, & harum rerum scriptores dicit, quòd alij Pompeio fauentes, hæc omnia recte facta à senato P. Q. R. fuisse dicant, alij quadam inuidia commoti reprehendant, quòd contra leges, & maiorum consuetudinem, tanta Pompeio tributa fuerint; & simul notanda est constructio, quia dicit, obstrepitur, quæ Pompeium congesta sunt, subauditur enim pro his, nam posito relatiuo, subauditur antecedens. Hinc ascensione fauoris, propter eos, qui recte esse dicunt. [Fremitu inuidię. Propter eos, qui liuore ducti non recte factum esse dicunt, quod contra leges, & maiorum consuetudinem, tot, tantaque Pompeius fuisset assecutus. [Literarum monumentis] Quia scriptores de his sum quoque adhibuere iudicium, [Obstrepitur] Circunsonatur, obtunditur, murmuratur. vociferatur. [Eques Romanus] Hoc idem affirmat Cic. in Philippicis. Liuius tamen lib. 91. dicit eum fuisse quæstorem quando aduersus Sertorium cum imperio consulari missus est. [Equitem, vero fuisse dicit cum Aphricam missus est aduersum Cn. Domitium proscriptum. Et Hiericam, vel Hiarbam, vt alij dicunt regem Numidarum bellum molientes, quos victos interemit, natus anno quatuor, & 20. & de Aphrica triumphauit, quod ad eam diem nemini vnquam contigerat, vt æques Romanus triumpharet, sed Ciceroni magis credendum est, qui hæc omnia uidit, & sensit. [Bis triumphauit] Semel de Aphrica deuictis, vt supra Domitio, & Hiera rege, rursus de Sicilia victo Carbone, qui flens muliebriter mortem tulit, nam victum occidit. [Auspicatus] Per auspicium consecutus. [Initia magistratuum] Non ille per gradus inferiores ad summum ascendit, sed primus illi magistratus fuit consulatus, ad quem per ædilitatem, quæsturam, aliosque magistratus reliqui ciues peruenire consueuerat. Tertium consulatum, hoc est auctoritate M. Bibuli Catonis necessarij factum est, cuius sententiam Cato laudauit, vt in eius vita legitur. [De Mithridates Rege Ponti. [De Tigrane] Rege Armeniæ, cuius filius cū vxore triumphantis curum prosecuti sunt, Zosimetis cum vxore, Aristobolus rex Iudæorum. [De multis regibus] De Ariobarzane, Pharnace, Aristobolo. [Plurimis ciuitatibus] Ciuitates prope nongentas, cæpit, inter quas & Hierosolimam, vbi templum ad Iudæorum vrbem vsque ad id tempus inuiolatum spoliauit, ex quo creditur non illi post illam spoliationem prospere quidquam cessisse. [Et gentibus] Nam gentes, siue nationes 12. subegit. [Prædonibus] Piratas celerius, quam credi potest, superauit. [Vnum duxit triumphum] De his omnibus semel triumphauit, & triumphantis currum prosecuti sunt reges supra memorari, Plutarchus de tertio Pompeij triumpho, ex quibus gentibus triumphauerit sic breuiter tradit, erant quippe regiones hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Tiberia, Albania, Syria, Cilicia, Mesopotamia. Præterea hi, qui circa Phoeniciam, & Palestinam incolunt Iudæi, Arabes. Piratarum etiam quotquot genera terra, marique debellata erant, inter hæc notabantur castella, haud pauciora, quàm mile capta. ciuitates fermè nonigentæ, piraticæ naues octingentæ. vrbes præsidijs Romanis firmatas esse vnde quadraginta, his quoque addebantur vniuersa Romanæ vrbis tributa, ante id bellum quinquagies decies centena millia fuisse, cum his vero, quæ P. R. ipse quæsiuit octogies, & quinquies decies centena millia, in erarium, præterea vasa, aurum, argentumque signatum ad 20. millia talentorum, præter quæ militibus diuisa sunt, quorum qui minus accepit, mille & quingentos aureos tulit. captiui post principes piratarum in triumpho ducti, Tigranis Armeni filius, cum uxore, filiaque ipsius regis Tigranis Cosmiæ coniux rex Iudæorum Aristobolus, Mithridatis soror cum liberis quinque. Scytharum quoque & multæ mulieres albanorum, & liberorum, ac regis coagenorum obsides ducti. Trophæa quoque quàm plura notata omnia præliorum munera, que aut se duce, aut per legatos adeptus erat, maximum, & splēdidissimum fuit, & quod Romanorum nemini hactenus obtigit, & trinū è trina vniuersi orbis parte triumphum duxit, nam licet tres ex hac vna parte antea triumphauerint, ipse tamen primum ex Aphrica. Secundum ex Europa. Tertium hunc vltimum ex Asia ducens triumphum. quodammodum visus est ex vniuerso ambitu orbis triumphasset.

L. Philippus de Pōpeio.

Aristobulus rex.

IAm (continuatiua est particula) obstrebitur. i. cum strepitu memoratur monumentis literarum. i. scriptis multorum, quæ cum strepitu quodam, & frequentia leguntur, quæ s. magnifica, & ampla, & noua, & inusitata. i. congesta sunt in Cn. Pompeiū. s. magnū, hinc. i. ex vna parte, assensione. i. aspiratione fauoris, illinc. i. ex altera parte fremitu inuidię, quia sepe qui per inuidiam summis viris obesse nituntur, prosunt illis ad gloriam, vt Iuno Herculi, Pelias Iasoni, &c Ipsa sup. eques Romanis. i. cum esset tantum eques missus est proconsul. i. functurus consulari potestate, in Hispaniam aduersus Sertorium. par potestate. i. habens parē potestatem cum Metello Pio principe ciuitatis. s. Romanæ, & triumphauit bis, nondum auspicatus. i. auspicio adeptus, aut ingressus vllum honorem. i magistratum honorificum, nam pro consulatus non erat in vrbe sed in prouincia. [Cœpit initia magistratuū à summo imperio] Quia non gradatim venit per ędilitatem quæsturam, præturam, &c. ad consulatum, sed non gestis minoribus, summos honores adijt, gessit tertium consulatum solus. i. sine collega, & id decreto senatus, duxit vnum triumphum. i. simul, & semel triumphauit de Mithridate rege Ponti, de Trigrane rege Armeniæ pręterea de multis regibus. s. alijs, vt de Ariobarzane, Pharnace, Aristobolo, & gentibus. i. nationibus, quas 12. subegit, & plurimis ciuitatibus, quia quasi de noningentis, & prædonibus vt de piratis, Cilicibus, de quibus late Oliu.

ASCEN.

Pompeij trophea.

DE Q. CATVLO.

* Cic. pro lege Manil.

Q*Vintum etiā * Catulum Pop. Rom. voce sua tantum non ad sidera vsque euexit, nam cum ab ea pro rostris interrogaretur, si in vno Pomp. Magno omnia reponere perseuerasset, absumpto illo subiti casus in cursu, in quo spem esset habiturus, summo consensu acclamauit, in te. Vim honorati iudicij admirabilem, siquidem Magno Pompeio cum omnibus ornamentis, quæ retuli, duarum syllabarum spatio inclusum Catulum æquauit.*

QVintum etiam Catulum] Non parum illustre fuit, quod euenit Q. Catulo, qui cum P. R. dissuadere vellet non esse Mithridatis prouinciam Pompeio demandandam

OLIV.

Catulus Pompeij laudibus non inferior.

dam, quæsiuit ex populo, in quo spem essent habituri, absumpto forte Pompeio, in quem tunc omnia conferrent, summo omnium consensu succlamatum est, in te. Cic. in Pompeiana. Reliquum est, vt de Q. Catuli auctoritate, & sententia dicendum esse videatur, qui cum ex vobis quæreret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneretis si quid de Pompeio factum esset, in quo spem essetis habituri, cœpit magnum suæ virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes vna prope voce in eo ipso spē habituros esse dixistis, etenim talis est vir, vt nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute cōficere possit ex his ergo verbis P. R. Pompeij gloriæ Catulum adæquauit. [Ad sydera vsque euexit] Hyperbole est. P. R. maxime Catulum suis verbis extulit. [Absumpto] Extincto Pompeio aliquo subito fortunæ impetu [Vim honorati iudicij] Qui diligenter inspexerit, in populi vocem vim maximam inesse cognosceret, vt duobus verbis facile significauerit, Catulo nihilo inferiorem esse Pompeio. [Vim admirabilem] Vehementiam admiratione dignā. [Duarum syllabarum spatio] Videlicet in te.

ASCEN. QVintum, &c.] P. R. tantum non. i. quasi aut hoc solo dempto, quòd non facto, sed voce sua euexit etiam Q. Catulum vsque ad sydera, Nam cum P. R. interrogaretur ab eo scilicet Catulo, pro rostris. i. in concione ante rostra, si populus sup. perseuerasset reponere. i. collocare omnia. scilicet ornamenta sua in vno. scilicet solo Pomp. magno, in quo esset habiturus spem, illo. scilicet Pomp. ab sumpto. i. si forte absumatur, & pereat incursu. i. impetu subiti. i. importuni casus, acclamauit summo consensu, in te. hoc est in Catulo. [Vim] idest ô vim admirabilem iudicij honorati. i. honorifici, siquidem. i. quoniam, populus æquauit Catulum inclusum spatio duarum syllabarum. s. in te, hoc est intellectum per pronomen te, Pompeio magno, cum omnibus ornamentis, quàm retuli. i. recitaui in superiori capite.

DE M. CATONE M.

* Plut. in vita, hic lib. 4. c. 1. & 3.

*POtest & * M. Catonis è Cypro cum regia pecunia reuertentis appulsus ad ripam Tyberis, memorabilis videri, cui naue egredienti Coss. & cæteri magistratus, & vniuersus. S. P. Q. R. officij gratia præsto fuit, non quod magnum pondus auri, & argenti, sed quod M. Catonem classis illa incolumen aduexerat, lætatus.*

OLIV. POtest M. Catonis] De perfectione M. Catonis in Cyprum, de regia pecunia Romam transuecta, de Cypro in prouinciæ formam redacta, dictum est, quod vero ad eius gloriā pertinet, & quod illi magnificum contigit, ex hac expeditione reuertenti, non solum consules, cæterique magistratus, sed omnes quoque senatores, populus vniuersus obuiam honoris gratia prodierunt, magnam per se ferentes lætitiam, quod incolumis redijsset, spes maxima patriæ & decus senatus Rom. Appulsus. Appulsio, applicatio, est enim nomen hoc loco non participium. [Officij gratia] Præstanti honoris gratia. [Præsto fuit] Obuiam progressus.

ASCEN. POtest, &c.] Appulsus. i. applicatio ad ripam Tyberis M. Catonis reuertentis è Cypro, cum pecunia regia, pro qua missus fuerat ne Cyprij rebellarent, potest videri &c. i. etiam memorabilis, cui. s. Catoni egredienti naue, consules, & cæteri magistratus, & vniuersus senatus. P. Q. R. fuit præsto. i. obuiā prodijt gratia officij. i. honoris debiti impendendi, lætatus nō quòd classis illa aduexerat magnum pondus auri, & argenti, sed quòd aduexerat Marcum Catonem incolumen, qui tamen per inuidiam missus erat, vnde etiam subsistere noluit.

DE L. MARTIO.

*Li. li. 25. & hic li. 4. cap. 6.

*SEd nescio * an præcipuum sit L. Martij vsitati decoris exemplum, quem equitem Romanum duo exercitus P. & Cn. Scipionum interitu victoriaque Asdrubalis lucerati, ducem legerunt, quo tempore salus eorum in vltimas angustias deducta, nullum * ambitionis locum relinquebat.*

*ambitioni.

OLIV. SEd nescio an præcipuum] Notata est historia in cap. de prodigijs lib. 1. Fuit autem hoc illi magnificum, & illustre, quod duobus in Hispania occisis Scipionibus, reliquię totius exercitus in vnum collectæ, summo consensu imperium ei detulerunt, qui cum in propinquo bina Pœnorum castra paucis millibus passuum distarent, cohortatus milites proxima castra, intempesta nocte adhortus est, & tum hostem victoriæ fiducia in compositum aggressus, ne nuncium quidem claris reliquit, breuissimo tempore militi ad requiem dato, eadem nocte capti fama rei gestæ progressus, altera eorum castra inuasit, Ita bis similis vsus euentu, deletis vtrobique Pœnis, amissas P. R. Hispanias restituit, quo tempore, hoc illi tanto gloriosius fuit, quo non ambitione quæsitum, non alia ratione expetitum fuisse dici possit, quippe in tanto discrimine vbi omnium salus vni sapientissimo credenda fuerat. [In vltimas angustias] In vltimum vitæ discrimen, vbi spes nulla salutis subesse videretur.

ASCEN. SEd nescio, an exemplum Lucij Martij sit præcipuum decoris inusitati, quem sapientem equitem Rom. duo exercitus celerari interitu Publij, & Cn. Scipionum, & victoria Asdrubalis, qui eos vicerat in Hispania, legerūt. i. elegerunt ducē (Senatus tñ non approbauit, eo quòd non satis modeste, victoriam suam ad eum scripserat) sup. eo tempore, quo salus eorū deducta in vltimas angustias, nullum locū ambitionis, aut ambitioni relinquebant, quia vbi de salute agitur, vero iudicio res decernitur nec vnde res, sed vnde salus depēdeat, eligitur.

DE SVLPITIA.

* Pli. li. 7. cap. 35. & Sol. cap. 5. Ouid. lib. 5. Fast.

*MErito * commemorationem virorum Sulpitia Seruij Paterculi filia, Q. Fuluij Flacci vxor adijcitur, quæ, cum senatus libris sibyllinis per decemuiros inspectis censuisse, vt Veneris Verticordia simulacrum consecraretur, quo facilius virginum, mulierumque męns à libidine ad pudicitiam conuerteretur, & ex omnibus matronis centum, ex centum autem decem sorte ducta, de santissima fœmina iudiciū facerent, cunctis castitate prælata est.*

OLIV. MErito virorum Sulpitia] Est sexui quoque fœmineo suus reddendus honor vt si quid magnificum illis contigerit, silentio non prætermittatur, ne id factum inuidia esse videatur. itaque Sulpitia virorum commemorationi subiungi merito posse videtur, hæc Paterculi filia, & Fuluij Flacci coniunx, cum ex libris sibyllinis senatus decreuisset, vt Veneris Verticordiæ simulacrum consecraretur, vt mulieres videlicet in pudicitiam conuerterentur, & decem virorum mandato, castior matrona dedicationi præteretur, inter centum, quæ ex omni mulierum turba castiores electæ sunt, hæc Sulpitia fuit, & ex his deinde selectæ sunt decem prestantiores, in quibus omnium iudicio, & ipsa connumerata est postremo cum ex decem peteretur prima, ipsarum mulierum consensu Sulpitia datur. Plin. lib. 7. nat. hist. pudicissima inquit fœmina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci, electa ex centum præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex sibyllinis libris dedicaret. [Verticordiæ] Quæ impudicarum mulierum corda à libidine ad pudicitiam verteret, nam à vertendo corde Verticordia dicta est Venus. [Cæterum quia sine diminutione] Quandoquidem, inquit externorum virorum exempla sine detractatione amplitudinis Rom. commemorare possumus, de his quoque dicamus.

ASCEN. MErito, &c.] Sulpitia filia Seruij Paterculi, & sup. vxor Q. Fuluij Flacci adijcitur merito commemorationi virorum. Quæ cum senatus censuisset, libris sibyllinis inspectis, per decem viros ad hoc creatos, vt simulacrum Veneris Verticordiæ. i. habentis potestatem cordis vertendi, vt misera gentilitas credebat cōsecraretur, quo. i. ideo, vt mens virginū. nō corruptarum. & mulierum. i. corruptarū conuerteretur facilius ad pudicitiam, & centū, scilicet matronę ex omnibus negocijs, autem. i. sed, decem. s. matronæ dutæ sorte facerēt iudicium de sanctissima fœmina, quæ. s. simulacrum illud consecraret, prælata est cunctis. s. alijs castitate. i. in castitate, aut ob castitatem. Faciens autem transitū ad externa dicit. [Cæterū] idest sed quia insignia quoq; externa possunt respici sine vlla diminutione maiestatis Romanę, transgrediamur ad ea.

EXTERNA.

DE PYTHAGORA.

* Cic. li. 1. de na. deo. & Laert. in vita.

*CÆterū quia * sine vlla diminutione Romanæ maiestatis externa quoque insignia respici possunt ad ea transgrediamur. Pythagoræ tanta veneratio ab* audi-

*auditoribus tributa eſt, vt quæ ab eo, acceperant in diſputationem deducere nefas exiſtimarent. quin etiam interpellati ad reddendam cauſam, hoc ſolum reſpondebant, * αὐτὸς ἔφη Magnus honor, ſed ſchola tenus. Illa vrbium ſuffragijs tributa eſt.*

* αὐτὸς ἔφα ſcribit interpres Ariſtoph. Nubi. Iuſti. lib. 20.

OLIV. Pythagoræ honores.

PYthagoræ tanta veneratio] De hac Pythagoræ veneratione Cic. libro 1. de nat. deor. Non ſunt, inquit tam auctores in diſputando, quam rationis momenta quærenda quinetiam obeſt plerunque his, qui diſcere volunt, auctoritas eorum qui ſe docere profitentur, deſinunt enim ſuum adhibere iudicium, cum id habent ratum, quod ab eo, quem probãt, iudicatum vident, nec vero probare ſoleo id, quod de Pythagoricis accepimus, quod ferunt, ſi quid affirmarent in diſputando, cum ex his quæreretur, quare ita eſſet, reſpondere ſolitos, ipſe autem erat Pythagoras tantum præiudicata opinio poterat, vt etiam ſine ratione valeret auctoritas. [In diſputationem deduceret] Diſputare de ea re, quam Pythagoras aſſeruiſſet. [Interpellati] Interrogati ab alijs.] Scholatenus] Magnus quidem, honos tribuebatur Pythagoræ, ſed is duntaxat à diſcipulis, i. quantum ad ſcholam eius pertinebat, veneratio hæc erat eximia. Vlterius vero non procedebat, &. i. quod dicit ſcholatenus. i. quod pertinet ad ſcholam, quem autem in diſputando, ſiue docendo Pythagoras mortem ſeruauerit, vide Aulum Gel. lib. 1. cap. 9. Illa vrbium ſuffragijs illa ſubaudi veneratio. [Vrbium] Propter Crotoniatas.

ASCEN. PYthagoræ, &c.] Tanta veneratio tributa eſt Pythagoræ ad auditoribus. ſ. eius, vt exiſtimarent nefas ſupra eſſe, deducere in diſputationem eam, quæ acceperant ab eo. Quinetiam interpellati. i. requiſiti ad reddendam cauſam, reſpondebant hoc ſolum, αὐτὸς. i. ipſe ἔφη i. dixit. Magnus honos ſupra in ea re exhibitus eſt Pythagoræ, ſed ſcholatenus, ideſt in ſchola duntaxat. Illa. ſ. quæ dicentur, tributa ſunt ſuffragijs. i. votis vrbium.

DE EODEM.

ENixo Crotoniatæ ſtudio ab eo petierunt, vt ſe natum ipſorum, qui mille hominum numero conſtabat conſilijs ſuis vti pateretur, opulentiſſimaq; ciuitatis tam frequenter venerati, poſt mortem domum eius. Cæteris ſacrarium fecerunt, quamq; illa vrbs viguit, & dea in hominis memoria, & homo in deæ religione cultus eſt.

OLIV. ENixo] Crot. diſcipulorum iudicium ſcholam non excedebat, ſed quod ſequitur, in vrbe celebratum eſt. Cũ enim ſe in Calabriam Pyth. contuliſſet, quæ tunc magna Græcia dicebatur. Crotonæ ludum aperuit, Crotoniatæ cognita Pythagoræ ſapientia, & integritate, cenſerunt ſemper eius conſilijs vtendum eſſe in ſenatu, quod ab illo ſummo ſtudio contenderunt, vt ſibi aeri liceret, quamuis enim ſenatus eorum numeroſus eſſet, quippe mille hominum, tamen ipſi tantum Pythagoræ tribuerunt, vt eius conſilijs eorum ſenatus plurimum ſuſtentari poſſe viderent, quia inter tot ſenatores nemo inueniretur, qui cũ illo in ſapientia & virtute conferre poſſe videretur, quare poſt eius mortem domum Cereri conſecrarunt, vt eſſet in quod dea ſub hominis illius memoria & homo ſub deæ religione coleretur, hoc autem fecerunt Crotoniatæ, quia Pythagoras prædicare conſueuerat domum philoſophantis eſſe ſacrarium ſapientiæ, & veriſſimum Dei templum. [Enixo ſtudio] Vehementi, & propenſo ſtudio. [Crotoniatæ] Croton, vt alij dicunt, Crotona, ſed teſte Ouid. Croton dicitur, num protulit genitiuum Crotonis. Nec in hoſpitia recta Crotonis, eſt autem ciuitas Calabriæ, quæ poſſeſſiuum, ſiue primitiuum facit Crotoniata. [Ciuitas venerati] Sintheſis figura nota licet enim ciuitas enunciatione fœminini generis ſit, ſignificatione tamen maſculinum habet incluſum. [Domum eius Cereris] Voluerunt illius domum eſſe Cereris templum, in quo dea cum Pythagoræ memoria coleretur, & Pythagoras cum deæ religione veneraretur.

ASCEN. ENixo, &c.] Crotoniatæ illi populi Italiæ petierant ab eo. ſ. Pythagora, ſtudio enixo. i. accurato, & laborato, ac diligenti, vt pateretur ſenatum ipſorum, qui conſtabat numero mille hominum vti conſilijs ſuis, & ciuitas opulentiſſima, i. ipſi crues opulentiſſimi venerari frequenter ſup. eum in vita fecerunt domum eius, venerati, frequenter poſt mortem ſacrarium Cereris, quamq;. i. & quantum aut quandiu illa vrbs. ſ. Croton viguit, &. i. ſimul dea. ſ. Ceres ſupra culta eſt in memoria hominis. ſ. Pythagoræ, & homo. ſ. Pythagoras, cultus eſt in religione deæ

DE GORGIA LEONTINO.

*GOrgiæ * vero Leontino ſtudijs literarum ætatis ſuæ cunctos præſtanti, adeo vt primus in conuentu poſcere qua de re quiſque audire vellet, vſus ſit, vniuerſa Græcia in tempo Delphici Apollinis ſtatuam ſolido ex auro poſuit, cum cæterorum ad id tempus auratas collocaſſet.*

* Plut. in Gorgia, et Cic. lib. 3. de orat. & li. 2. defin. Plin. li. 33. cap. 4.

OLIV. Gorgiæ aurea ſtatua erecta

GOrgiæ vero Leontino] Non paruum fuit, quod obtigit Gorgiæ Leontino propter ſummum eius ingenium ſingularemque doctrinam, nam ab vniuerſa Græcia illi aurea ſtatua fuit in Apollinis templo repoſita, cum ad id tempus nemini vnquam contigiſſet, quia omnibus argenteæ, non aureæ ſtatuerentur Cic. de Ora. lib. 3. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patrono, vt Plato voluit, philoſopho ſuccubuit orator, qui aut non eſt victus vnquam à Socr. neq; ſermo ille Plato verus eſt, aut ſi eſt victus, eloquentior videlicet fuit, & deſertior Socrates eſt, vt tu appellas copioſior, & melior orator, ſed hic in illo Platonis libro de omni re, quodcunque in deſcriptionem, quæſtionemque reuocetur, ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur, ipſe princeps ex omnibus auſus eſt in conuentu poſcere, de qua re quiſque vellet audire cui tantus honor habitus eſt ab vniuerſa Græcia ſoli, vt ab omnibus Delphis non aurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. [Cunctos præſtanti] Excellenti, & ſuperanti omnes doctrina dicimus autem præſto te, & præſto tibi Terent. Dij immortales homini homo quid præſtat. Saluſt. Omnes homines, qui ſe ſtudent præſtare cæteris animantibus. [In conuentum corona, & congregatione hominum. Solido auro integro, non cauo ſed pleno.

ASCEN. GOrgiæ, &c.] Vero. i. ſed, vniuerſa Græcia poſuit Gorgiæ Leontino præſtanti. i. ſuperanti cunctos ſuæ ætatis ſtudijs literarum adeo. i. infantium, vt auſus ſit primus docere in conuentu, ſcilicet hominum de qua re quiſque vellet audire, quia de omni ſcibili diſputare potuit, poſuit dico in templo Apollinis Delphici ſtatuam ex ſolido auro, cum collocaſſet ad id tempus, ſtatuas, ſupra cæterorum, ſcilicet ſapientum, aut philoſophorum auratas. i. auro incruſtatas, & tectas.

DE AMPHIARAO.

*EAdem * gens ſummo conſenſu ad Amphiaraum decorandum incubuit, locum, in quo humatus eſt, in formem, conditionemque templi redigendo; atq; inde oracula capi inſtituendo. eius cineres idem honoris poſſident, quòd Pythicæ Cortinæ, quòd aheno Dodonæ, quòd Hammonius fronti datur.*

* Str. li. 9. & 16. Cic. libro 1. de Diuin. & Pauſa. in Att. Philoſtr. in Iconib.

* aheno. prouerb. Dodonæũ æs, Dodona oppidũ

OLIV. Amphiarai tẽplũ.

EAdem etiam gens] Non minus ſtudioſa fuiſſe videtur Græcia in decorando Amphiarao, quã fuerat in Gorgia Leontino, nam ex vniuerſæ Græciæ decreta templum ibi conſtitutum eſt, vbi Amphiaraus bello Thebano ſubito terræ hiatu fuerat abſortus cum armis, & equo, & inde non aliter, quam ex Delphici Apollinis, & Iouis Hammonius templi oracula petebantur magnificum profecto, quod obtigit Amphiarao, vt in dandis reſponſis Apollinis par foret, & Hammoni, Amphiarai nota eſt hiſtoria apud Statium, fuit autem Vates clariſſimus, & in adoleſcentia ab Argonautis accitus, qui deinde bello Thebano cum montem aſcendiſſet, viſurus, quid ex eo bello venturum eſſet Arginis inter cætera præuidit, ſed ex eo bello non reuerſurum quare vt fata vitaret, latebras quæſiuit, vbi deliteſcens ab Adraſto cogi non poſſet, ſed ab Eurypide eius vxore, quæ capta monili Argiæ Adraſti filiæ, & Polycenis vxoris, quod olim Vulcanus Hermoniæ priuignæ fabricauerat, cupiditatem auri, coniugis ſaluti præpoſuit indicatus, & ad bellum ductus, quo primum die deſcendit in campum, facto repente maximo terræmotu telluris voragine abſortus obijt. [Humatus] Sepultus, & à terra deuoratus. [Formam] Quantum ad ſpeciem, & qualitatem templi. [Conditionem] Quantũ ad dignitatem. [Capi oracula] Inſtituerunt præterea, vt eo templo deos conſultari, atq; futura cogniturі oraculi peterent. [Eius Cineres] Cineres, inquit Amphiarai eundẽ honorem ſunt conſecuti, quem Apollo, quem Iupiter Hammon, quem Dodana ſilua. [Athenæ Dodonæ] Dodana fuit Epiri oppidum habens propinquum nemus Ioui conſecratum, quernum totum, in quo dabant reſponſa columbæ, ſunt qui dicunt

hoc nemus fuisse etiam Palladi consecratum, quorum sententiam sequitur, nunc Valer. dicens Athenas Dodoneas propter Palladem, fuit autem in eo nemore nobilis quercus, ex quo preciosissima vasa fiebant, vnde Virg. Dodoneosque liberas dixit. [Hammonis fronti] Ioui Hammoni, nota est fabula qua re dicatur Iupiter Hammonius. i. arenarius, nam eam alio loco notauimus, hunc autem magnus Alexander patrem suum esse existimauit, cuius frons erat magnæ venerationis, licet simulacrum arietis formam referret.

ASCEN. EAdem gens] .s. græcanica incubuit. i. diligentem quasi toto pectore operam dedit, summo consensu ad decorandum Amphiaraum. s. vatem, redigendo informam, & conditionem templi locum, in quo humatus est ab humo. s. absortus, atque instituendo oracula capi inde. i. ex eo téplo, & antro, cineres eius possidenti idem honoris. i. eundem honorem, quod datur cortinæ pythice. i. secreto antri delphici, quod datur aheno, id æreo simulachro in formam columbæ, aut lebeti dodona syluæ, è cuius tinnitu futura iudicabant, vnde male legunt quidem Athenæ, (sed vt dixi exemplaribus delusi) & quod datur fronti Hammonis. i. Iouis arenarij, qui Baccho per Libyen exercitum ducenti, cum siti penè deficeret, apparuit in arena sub specie arietis, & ad fontem perduxit, vbi extincto templo peruixit, ad quem etiam Alexander Magnus, qui se Hammonis filium mentiebatur, peruenit, ab illius sacerdotibus adulanter exceptus, vt perquam graphice in Rapsodia sua, descripsit Sabellicus.

THEO. AThenæ Dodonæ] Satis ostendit in Claudianum Ianus, ac ipsius apologia Furius echinatus Ahena, vel Aheno dodoneæ legendum, de quibus idem Parrhasius in Claudianum copiose.

DE BERENICE.

* Berenice, Li. lib. 7. c. 41. BErenice * *quoque non vulgaris honos, cui soli omnium feminarum gymnico spectaculo intereße permissum est, cum ad Olympia filium Euclea certamen ingressum adduxisset, Olympionico patre genita, fratribus eandem palmam assecutis latera eius cingentibus.*

OLIV. BErenice] Apud Græcos mulieri non licebat Olympicis ludis, & certaminibus interesse, & rectè quidem vbi homines nudi plerunque certarent à mulieribus ob pudicitiam non spectandi quem morem Statius primos Thebaidos per situm tangit dicit. [Exclusæque] Expectant præmia matres, quod igitur nulli vnquam mulieri concessum fuerat, datum est Berenici mulieri, vt Olympico certami cum filio, & fratribus posset interesse, nec immerito quippe qui patrem, quæ filium, quæ fratres in eo certamine sæpe victores, & gloriosum inde palmam referentes haberet. [Beronice] Alia est Berenice, de qua suo loco dicemus in capite de vltione. [Gymnico spectaculo] Olympico certamini in quo nudi homines se palestra exercebant, vbi mulieribus interesse non licebat. [Euclea] Filium suum quem cum ad certamen illud adduxisset, sibi quoque aditus ad spectandum certamen patuit. Olympionice, vel vt dicunt Olympionico patre genita. i. quæ nata erat ex patre sæpe victore Olympici certaminis, non enim patris proprium est nomen, sed à victoria certaminis illius ita denominatus. Olympionicus enim is dicitur, qui in Olympico certamine vicit. Nam νικη, Græcè Latine dicitur victoria. [Fratribus] Eius. [Latera cincentibus] Circundata geminis fratribus eius certaminis sæpe victoribus. non mirum igitur, si ei soli concessum fuit spectare ludos, cum illorum palma suorum, quasi hæreditaria fuisse videatur.

ASCEN. BErenices, &c.] Honos quoque Pherenices, mulieres græcanicæ (Oliuerius legit Beronice, sed in melioribus exemplaribus Pherenices legitur Beronice autem iudicio Plinij fortunatissima fuit in terris mulier, vtpote Regina Regis filia, & vxor, & mater, & de qua hic non loquitur. Sciemus autem a nice deducta, ni producere, vnde penultima acuetur) sup. fuit non vulgaris, cui soli omnium fœminarum permissum est interesse spectaculo gymnico, idest agonis, & exercitij virilis, cum adduxisset ad Olympia. i. Olympica certamina, Euclea filium, scilicet suum, ingressum certamen. s. Olympicum, genita patre Olympionico. i. qui in Olympijs vicerat, & fratribus assecutis, idest qui obtinuerat eandem palmam, hoc est Olympicam, cingentibus latera eius.

THEO. BErenice castiga Pherenice ex Pausaniam. Plinioque, & Hermolao.

VALERII MAXIMI
LIBER NONVS.

HYPOTHESIS SEQ. EXORDII.

VNiuersis operis finem impositurus Val. hoc in nouo ac vltimo, multa diuersaque complexus est. Deque primo luxuriæ ac eidem adiuncto libidinis detestabili vitio se narraturum fore ostendit. Non qui ex eo vllam sibi comparent laudem, sed vt ob oculos dedecus, ac in infamiam ex eis quæ acquiruntur, facile vitare queant homines, nec non qui eo genere virorum plurimum laborarunt, ijdem ad pœnitentiam cõmodis impelli possint.

DE LVXVRIA. Cap. I.

B*LANDVM etiam malum luxuria, quam accusare, aliquanto facilius est, quàm vitiare, operi nostro inseratur: non quidem vt vllum honorem recipiat, sed vt seipsam recognoscens ad pœnitentiam impelli possit. Iungatur illi libido, quoniam ex eisdem vitiorum principijs oritur, neque aut à reprehensione, aut ab emendatione separentur gemino mertis errore cõnexæ.*

BLANDVM etiam malum] Nonus ac vltimus liber, in cuius principio agitur de luxuria, atque libidine, quæ vitia, cum turpissima sint, magis videbantur silentio prætermittenda, quam inter clarissima virtutum exempla commemoranda, ne hac vna ratione quodammodo honestari crederentur, quare Valer. hac breui præfatione sui consilij rationem ostendit, vt dicat se ideo velle de luxuria, atque libidine hoc loco percurrere, non vt commemoratione sua honoris quidquam recipiat, sed vt oculis hominum earum turpitudinis subiectas illas temperati, & frugales exhorrescat, luxuriosi seipsos cognoscentes erubescant, & suæ turpitudinis pœnitentes ad temperantiam reuocentur. [Blandum malum] Luxuria suis illecebris homines facile attrahit, & bene malum dixit, nam luxuria licet tantisper dum fruimur iucunda videatur, amara tamen postmodum sentitur, cum ad turpitudinem, infamiam, & egestatem homines deduxerit, luxuriæ nanque dediti nullo recto, & honesto studio delectantur, nulla rei cuiuspiam suauitate fruuntur, prius enim quàm cupiant omnibus explentur, priusquam esuriant, comedunt, bibunt, priusquam sitiant, quod vt possint vtcunque facere, obnoxia machinantur, preciosaque vina conquirunt, & denique venerei causa, terra, marique omnia scrutantur ad venerea sine modo feruntur, vt maribus & fœminis promiscue abutantur, non somnum, non frigus, non famem non lassitudinem operiuntur, sed omnia luxu præueniunt omni flagitio, & intemperantia inuoluti, facile eneruantur, luxuriosi adolescentes in ipso ætatis flore languescunt, in omne dedecus incurrunt, senes deinde facti insaniunt, atque delirant, molestissimamque sentiunt senectutem, nam præteritis erubescunt, grauantur præsentibus, quot voluptates, atq; luxuria adolescẽtes perierũt? quot molestijs, & difficultatibus senes opprimũtur? nullum igitur malum luxuria peius, nullũ detestabilius inueniri posset, quę tum demum sentitur, cum expleta fuerit Seipsam recognoscens, vt cum homines luxuriæ turpitudinẽ recognouerit, integri abhorreant, detestẽtur, luxuriosos peniteat, & ad temperantiam redeant. [Iungantur illi libido] Luxuria in actu,

OLIV. Luxuria damnat. iuius 34.

in actu, libido in cupiditate versatur. Luxuria dicitur omniũ rerum superfluitas, ex superfluitate rerum nascitur libido, & in tẽperantia, quidquid.n. placet, dicitur libido, sed luxuriam in rebus venereis magis posita, libido in cupiditate, & voluptate alia rerum, vnde Cic. libidinem appellat partem iracundiæ, dicit enim eos exisse ex potestate, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia, quanquam iracundia ipsa libidinis est pars. sic enim diffinitur iracundia vlciscendi libido. Item alio loco cupiditatem dixit, cùm libido ad id, quod videtur bonum illecta, atque inflammata rapiatur. Aut re, aut emendatione, Bono ordine vtitur. Primo enim aliquis reprehenditur, deinde emendatur. [Gemino mentis errore] Duplici vitio libidinis, vt cupiat, & luxuriæ, vt expleat. mens primo capitur desiderio alicuius rei, deinde expletur.

ASCEN. Blandum etiam malum luxuria] idest superfluus rerum vsus cum voluptate, quam facilius est aliquanto accusare, quàm vitare, & ideo blandum malum, & dulce venenum vocitur, inferatur operi nostro, non quidem vt recipiat vllum honorem, sicut virtutes, quæ recitatæ sunt, quo honorem, sed vt ipsa recognoscens seipsam. i. vtilitatem sui (est enim pecore potius, quam homine digna possit) impelli ad pœnitentiã, non quidem luxuria, sed luxuriosus. Libido. idest lasciuia carnis, & praua voluntas animi, iungatur illi, quoniam oritur ex eisdem principijs vitiorum, neque separentur aut à reprehensione, hoc est, & simul à nobis reprehendantur, neque ab emendatione, hoc est simul ab illis, qui eis infecti sunt, emendentur, connexæ, idest eo quod sint connexæ gemino errore mentis. scilicet vitio malæ voluntatis, quæ est in libidine & prauæ voluptatis, quæ est in luxuria, & nimio vsu, aut potius abusu, vestium, ædificiorum, ciborum, potuum veneris, & ceterarum illecelebrarum.

DE C. SERGIO ORATA.

Caius Sergio Orata pensilia balnea primus facere instituit quæ impensa leuibus initijs cœpta, ad suspensa calidæ aquæ tantum non æquora penetrauit. Idem videlicet, ne gulam Neptuni arbitrio subiectum haberet, peculiaria sibi maria excogitauit æstuarijs intercipiendo fluctus, pisciumque diuersos greges separatis molibus includendo, vt nulla tam sæua tempestas incideret, qua non * oneratæ mensæ varietate pisciculorum abundarent. Ædificijs etiam spatiosis, & excelsis, deserta ad id tempus ora Lucrini lacus pressit, quo recentiore vsu conchyliorum frueretur: vbi, dum se publicæ aquæ cupidius immergit, * Considij publicani iudicium nactus est, in quo Lucius Crassus aduersus illum causam agens errare amicum suum Considium dixit, quòd putaret Oratam remotum à lacu, cariturum ostreis, nanque ea, si inde petere non licuisset, in tegulis reperturum. Huic nimirum magis Aesopus tragœdus in adoptionem dare filium suum, quã bonorum suorum hæredem relinquere debuit, non solum perditæ, * sed etiam furiosæ luxuriæ iuuenem, quem constat cantu commendabiles auiculas in manibus emptas precijs in cœna pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ vniones potionibus aspergere solitum, amplissimum patrimonium, tanquam amaram aliquam sarcinam, quam celerrime abijcere cupientem. quorum alterius senis, alterius adolescentis sectam secuti, longius manum porrexerunt, neque enim vllum finitur vitium ibi, vbi oritur. Inde ab Oceani littoribus attracti pisces, inde infusæ culinis arcæ, censibusque edendi atque bibendi voluntas reperta est.

* Luxuriosorum magister dicitur à Cic. lib. 2. de Finib. Pli. li. 9. c. 54. Macrob. li. 3. Sat.

* Ornatæ.

* Cũ Consídio publicano iud.

* Hoc de patre refert Pli. li. 10. c. 51. et li. 35. c. 12. illud de filio lib. 9. cap 35. & Hor. Sat. 3. lib. 2.

OLIV. Caius Sergius] Hic Sergius teste Macr. conuiuiorum primo Orata cognominatus est, quòd ei pisces, qui auratæ dicuntur, charissimi fuerint, cuius luxuria tanta fuit, vt primus ipse balneas pensiles habuerit. Primus ostrearia, hoc ostreorum viuaria in baiano mari locauerint ætate Luc. Craſ. Oratoris ante Marsicum bellum, primus teste Plin. nat. hist. lib. 9. optimum saporem ostreis lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilia generantur, alibi meliora sicut lupi pisces in Tyberi amne inter duos potens, Rombus Rauennæ, murena in Sicilia, elops Rhodi, & alia genera similiter. Nec culinarum censura peragatur. Primus pauonis carnes, & anserum corda comedit. de iecore vero anseris alijs aliter ferunt, quidam Metellum, quidem Marcum sessium pium fuisse dicunt, qui anseris iecur optimi saporis esse docuerit. [Orata] Pronomen est, vt diximus à piscibus, qui sic vulgo appellantur auratæ. [Pensilia] Balnea suspensa, & quasi ex aere pendentia ad maiorem voluptatem, vt dum veheretur, se lauare posset. [Quæ impensa leuibus initijs] Impensam, inquit, pensilium balneorum, quæ à leui principio fluxisse videtur ad claudenda vsq; mari penetrauit. [Aequora penetrauit] Non impensæ pepercit, quo minus in mari ostreorum, aliorumque piscium viuaria fabricaret, vt suæ gulę maria, non mari gula pareret, aut subiecta foret, quod sequens litera indicat. [Idem videlicet ne gulam] Vt suæ gulæ, atque libidini mare, non mari gula subiecta foret, hoc est pro arbitrio, & libidine sua, quibus vellet, & quo vis tempore maritimis piscibus vesci posset. [Peculiaria maria] Sua propria tanquam priuata non communia, nam viuaria sibi struxerat in mari, vbi seruarentur, omnis generis pisces, vel certæ variæ piscium species. [Aestuarijs] Aestuaria dicuntur, per quæ mare vicissim commeat, vt sunt lacunę quę mearis ęstu, & venditione replentur, sed æstuaria proprie de Oceano dicuntur. [Diuersos greges] Varias piscium species. [Separatis mollibus] A reliquo mari murorum molle, & aliorum ędificiorum magnitudine separauerat ęstuaria, & piscium viuaria. [Vt nulla tam sæua tempestas] Non dubitauit ita mare in gula suæ potestatem redigere, vt nulla tempestas quantacunque foret impedire posset, quo minus eius mensa, quibus vellet piscibus abundaret. O inaudita hominis luxuria omni turpitudine vel potius supplicio dignissima, culeo profecto insuẽdus homo, qui in mare demersus, piscibus quos tantopere insectabatur, meritas persolueret pœnas. [Aedificijs etiam spatiosis] Non satis habuit ad explendam ingluuiẽ æstuaria sibi in mari construxisse, nisi & Lucrini lacus ora maximis ędificijs occupasset, ostiaque clausisset, ne inde conchylia regredi possent, quibus recentibus pro sua libidine vesceretur ex quo factum est, vt à Considio publicano traheretur in iudicium, quòd sua sibi vectigalia, quæ ex lucratiuo lacu conduxerat, eius edificijs & operibus diminuerentur, vbi Lucius Crassus orator illum facere satis momordit, cum diceret, etiam si à lucrino lacu pelleretur, non tamen cariturum esse conchylijs, quæ si non in lacu, in ædium suarum regulis reperiret, ac si diceret periturum potius illum, quam conchylijs cariturum, [Spatiosis] Latis alij habent spetiosis, pulchris. [Pressit occupauit] Clausit. [Recentiore vsu] Clauserat ostia lucrini lacus, ne conchylia è mari Romam delata, quasi corrupta emeret, sed vt inclusa lacu lucrino recentiora semper haberet. [Publicæ aquæ cupidius] Lucrinius lacus publicus erat, & ex piscatione lucri plurimum mercatores facere consueuerant ob piscium multitudinem, vnde etiam lucrinus dictus est à lucro. est autẽ lacus campaniæ inter baias, & cumas, quem Diodorus Siculus dicit auernum prius fuisse nominatum. [Silius vero Cocyron, versus extat] Ast hic lucrino mansisse vocabula quondam Cocyti memorant. Sed cum ibi piscium multitudo caperetur, ex quibus lucra mercatores consequerentur, lucrinus est dictus, sed cum ei proximum sit mare, & sæpe in lacum æstuaret, grandia plerunque damna mercatoribus ipsis, & piscatoribus inferebat, ob quod grande vectigal, quod Romanis persoluebatur, sæpius frustrabantur, vnde à Senatu Iulio Cæsari datum est, vt lucrinum à maris impetu tutum redderet, & immunem qui oppositis murorum mollibus, & paruulo relicto mari, quod ad lacum transcenderet, rem ipsam cõfecit, voluit aquas Iulias vocari, quòd Virg. ostendit libro Georgicorum secundo. An memorem portus lucrinoque addita claustra. Atque indignatum magnis stridoribus æquor. Iulia qua ponto longè sonat vnde refuso. Strabo tamen dicit ab Agrippa hoc factum esse, his fermè verbis. Eandem melius struxit. Agrippa in exteriore parte, ad arcendum pelagus, ita vt postea sinus afficeretur lucrinus ostreis in capiendis vberrimus, verum ea loca saxosa esse, & ostreis referta ostendere videtur Iuu. in Saty. Crispini, cum ait. Nulli maior fuit vsus edendi. Tempestate mea circeis nata forent. Ne lucrinum ad saxum rutupi noue ædita fundo. Ostrea callebat primo deprehendere morsu. Publicam igitur aquam occupauerat iste Sergius, & lucrinum sibi fecerat esse peculiarem, quare piscatores inde non nisi ex voluntate illius ostrea expiscari poterant, ex quo Pub. vectigalium suorum iacturam patiebantur. [Iudicium nactus] Tractus in iudicium à Considio pub. hoc est vectigalium, rerum publicarum conductores. L. Craſ. Orator, qui accusationem istam peragebat. [Huic nimirum magis Æsopus] Hic Æsopus: vt tradit Gell. li. 2. Phrygius fuit Poeta clarus, qui fa-

bulas

bulas scripsit,& tragœdias,ac etiam festiuos,& delectabiles apologos mira grauitate, quorum quosdam Rumulus quidam,versu elego in eruditionem Tyberinis filij transtulit in Latinum. Filium tam perditæ luxuriç,vt hæreditatem à patre relictam satis amplam,berui tempore non luxuriose consumpserit,sed furiose deuorauerit. quare multo satius fecisse pater, si cum Sergio Oratæ,cui simillimus esset in adoptionem dedisset,quàm hæredem reliquisset, de quo Flaccus in sermonibus. Filius Æsopi direptam ex aure Metellæ, Scilicet vt decies solidos sorberet aceto,Diluit insignem baccham, hic auribus amicæ sua Metellæ, diripiebat in aures, vt sumptuosis epularetur,vniones aceto liquefactos,potionibus suis immiscebat,vt preciosius biberet.[Auiculas] Cãtu suauissimas pre cio mercabatur impensas,vt eas pro fidiculis haberet in cęna; hoc autem faciebat, aut fecisset existimare possumus, vt patrimonium à patre relictum festinanter deuoraret. [Æsopus tragœdus] Ad differentiam Æsopi Histrionis clarissimi, qui fuit tempore Cic.& illi summa familiaritate coniunctos. [In adoptionem] Sic enim orata filium sibi similem adoptasset, videlicet, qui ab eius luxuria, & moribns non degenerasset. Filium suum [Qui teste Pli.lib.9.nat.hist. dictos est Clodius, nam prior,inquit,id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opib. hæres,ne triumphatu suo nimis superbiat Ant. penè histrioni comparatus, & quidem nulla suspensione ad hoc productus,quo id magis regem erat, sed vt experiretur in genera palati,quod superarent Margaritæ,atque vt mire placuere,ne solus hoc sciret singulos vnionis conuiuis absorbendum dedit.Item lib.10.maxime inquit, insignis est in hac memoria Clodij Aesopi tragœdi histrionis patina sexcentis sextertijs taxata,in qua posuit aues cantu, aliquas autem humano sermone vocales nummis sex singulis coemptas, nulla alia indu ctus suauitate,nisi vt in his imitationem hominis manducaret ne quæstus quidem suos reuerititus,illos optimos,& voce meritos dignus prorsus filio,à quo diximus deuoratus. Margaritas,&c. [Perditæ luxuriæ] Perniciosæ] Cantu commendabiles. Quæ suauissimos cantus æderent, quales luscinia, siue Phylomænæ Carduelli, & alia eiusmodi,quas principes, & alij in delitijs habere solent,& his plurimũ delectari.[Immanibus] Immensis precijs [Proficedulis] Aues sunt quibus maiores quasi legantioribus viscebantur sunt enim obesæ, vt plurimi,& ab edendis ficubus dictæ. [Aceto liquatos] Vnio quod idem legitur de Cleopatra in vita M. Ant.& in Plin.de nat.hist.lib.9.in Mac.lib.secundo, quam historiam, qui desiderat,apud hos auctores inueniet,verum illud non est præter mittendum,fuisse tantæ magnitudinis vnionem, quem Cleo patra in cœna consumpsit,quòd ex altero (nam duos habuit pares)& Romam delato dissectoque,duæ factæ fuerint Margaritæ,& impositæ veneris simulacro monstruosæ magnitudinis,vnde Pli.eodem lib.committetur fama vnionis eius parem facta illa tantæ quæstionis victrico regina dissectum, vt esset in vtrisque veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna,sunt autem vniones eodẽ teste Margaritę, ideo dictæ,quod nulli duo reperiantur indiscreti, vnde nomen vnionum Romane imposuere delitiæ.[Tanquam amaram aliquam sarcinam] Tam luxuriosæ viuere nihil aliud erat, nisi patrimonium à patre relictum tãquam graue pondus,& molestam sarcinam deponere,quàm celerrime posset.[Quorum alterius senis alterius adolescentis] Hos duos tanquam principes,& magistros luxuriæ pessimo exemplo fuisse dicit,quo niam eorum exempla secuti superare illos omni genere luxuriæ voluerunt,nam inuenti sunt,qui non solum in lucrino lacu,& in mari iaiano viuaria habuerunt, vt Orata, sed ex vltimis quoque naris Oceani littoribus Roma vsque, pisces sibi deferri impenso precio curarunt, vnde illa extat Macr. grauissima in gulam obiurgatio,quis neget,inquit,domitam, vt ait Cecilius, & vallatam gulam apud illos fuisse, qui ex tam longinquo mri instrumenta luxuriæ compararent. Iuuen. Nullus erit domino, quem misit corsica,vel quem, tauro minitanæ rupes tem Varroni murena datur, quæ maxima venit gurgite de Siculo. Sunt etiam qui superarunt Æsopi filium,quia non vnones tantum liquefactos potionibus immiscuerunt,sed artas omni auro,& argento,atque etiã gemmis exhauserunt, teste Iuuen. Vna comedunt patrimonia mensa.[Sectam fecti] Quasi Philosophi fuerunt hi duo, sectum dixit iuxta illud Terent. tanquam Philosophorum habent disciplinæ ex ijsis vocabula Parasiti iidem, vt Gnatonici vocentur.[Longius manum porrexerunt] Luxuriosiores fuerunt.[Nec enim illum vitium finitur, vnde oritur] Nunquam vita in primis auctoribus finitur,sed proposito exemplo,tanquam doctrin semper auctores superantur. [Inde] Ab clarissimi exemplis,Sergij,& Aesopi filij [Attracti] Quasi per vim Infusæ culinis arcæ] Consumptę sunt, & exaustę arcę in parandis luxuriosis cœnis, [Censibusque] Ex consumptione patrimonij,reperta est gulę voluptas.

CAius Sergius Orata instituit facere balnea pensilia. i. suspensa in alto,aut sicut orti pensiles fieri solebant, aut vt lecticæ suspensæ feruntur, aut vt cunæ infantulorum suspeduntur,quæ impensa.i.quod impendium pecuniæ, cępta ab initijs leuibus.i.modicis,penetrauit.i.peruenit ad tantum non.i.quasi ad,aut ad hoc,vt id solum defuerit, quòd non ad æquora vera,sed quasi ad ęquora. i.immẽsa receptacula aquę calidę.s.in luxum balneorum, suspensa.s.in aere, hoc est primum quidem fecit modica receptacula aquæ calidæ suspensæ(vnde vtrumque legi potest,& suspensæ,& suspensa,)dein de tanta,vt æquora ferè dici possent. Idem.s.Orata,excogitauit.i.cogitando inuenit sibi maria peculiaria. i. propria, & specialia, videlicet ne haberet gulam subiectam arbitrio Neptuni, quia sęuiente mare multa genera piscium capi nequeunt, ipse autem viuaria quædam extruxit intercipiendo fluctus æstuarijs.i.segreganda ab æstu mari,quosdam fluctus, & includẽdo mollibus. i.aggeribus separatis diuersos greges piscium, vt nulla tempestas tam sæua incideret, qua mensæ Oratæ(alij legunt ornatę, alij onerate)non abundarent varietate pisciculorum.[Aedificijs, &c.] Orata præstit etiã ora i.ostia magna, lacus lucrini deserta ad id tempus, quia primus ea occupauit ædificijs etiam speciosis, & excelsis, quo frueretur recentiore vsu conchiliorum,quia illic habitauit ea de causa, vbi.i.quo tractu,dum ipse immergit se cupidius. i. nimis cupide aquę publicę.i.quæ publicum vectigal pendebant,hoc est dum contra æquitatem lacum publicum ædificijs priuatis occupabat nactus est.i.inuenit (raro autẽ quisquam nactus in perniciem suam aliquid dicitur (iudicium Considij publicani.i.datum pro Considio publicano. i.publici vectigalis ex piscatu lucrini lacus redemptore, in quo. s. iudicio, L.Crassus agens causam aduersus illum Oratam dixit Considium amicum suum errare, quòd putaret Oratam remotum.i.si esset remotus à lacu.s.lucrino,cariturũ ostreis, nanque sup.dixit ipsum reperturum sup.ea s. Ostrea in regulis.s.domus suę,quia piscinas pensiles habebat si non liquisset petere inde.i.à Lucrino lacu,[Hinc,&c.]Pulchre transit ad ta xandam filij Aesopi tragœdi Romani vnde non est eiusdem Oratę exemplum,neque filius illius Aesopi,quem Aulus Gellius fabulatorem Phrygium & scriptorem Apologorum dixit,cum ille ne vnquam quidem Romam viderit, hic autem ciuis Romanus fuit cum aliter inter externa reponeretur exempla. Ordo est. Aesopus tragœdins. s. tragœdiarum actor apud Rom.debuit nimirum. i. haud dubiæ dare magis. i. potius huic.s.Orate tam luxurioso, & sumptuoso, in adoptionem filium suum,quàm relinquere hæredem bonorũ suorum iuuenem.i.cum esset iuuenis,non solum luxuriæ perditę, sed etiam furiosæ,quem constat solitum sup.esse,aut fuisse. [Ponere auiculas commendabiles cantu]i.optime canentes,vt lusciniolas,aut carduellos, & similes emptas immanib.i.ingentibus precijs in cœna,pro ficedulis. i. loco ficedularũ auium magis delicaturum,& esui aptiorum,sed minus preciosarum & solitum aspergere potionibus. i. potibus confectis, vniones.i.margaritas(perlas vulgus vocat)magnæ summæ. i.maximi valoris,liquatos in liquorem, aceto,cupientem abijcere quàm cellerime.i.valde celeriter patrimonium amplissimum tanquam sarcinam amaram.i.grauem, & inique præmẽtem. [Quorum]s.duorum luxuriosorum,iam taxatorum, alterius senis,videlicet Oratæ alterius adolescentis.s.filij Aesopi, secuti.i.ij qui secuti sunt,sectam.i.professionem, & exemplum vitę,vt discipuli Philosophorum,aut pręceptorẽ magnorum porrexerunt.i.extenderunt magnum longius. i.multi fuerũt imitatores,neque enim illum vitium finitur, vbi oritur.i.nullum caret imitatore.[Inde]i.ex illorum imitatione pisces attracti sunt ab littoribus Oceani.i.magni maris terram circundantis,cum maria Italica sint interranea. [Inde arcę].s.pecuniarum plenę,fuse sunt culinis.i.obsoniorum impensæ) Culina vulgo coquina dicitur)& voluptas edendi, atque bibendi censibus.i.precio censuum est reperta, ita vt quidam absumpto in gulis patrimonio.non amplius in censum referentur,sed capite censi haberentur.

ASCEN.

DE MVLIERIBVS ROMANIS.

*Vrbis * autem nostrę secundi belli Punici finis, & Philippus Rex Macedonię deuictus licentioris vitæ fiduciam dedit,quo tempore matronæ Brutorum*

* Liuius lib. 34.

domum ausæ sunt obsidere, qui abrogationi legis oppiæ intercedere parati erant, quam fœminæ tolli cupiebant: quia his nec veste varij coloris vti, nec auri plus semiuncia habere, nec iuncto vehiculo propius vrbem mille passibus, nisi sacrificij gratia, vehi permittebat. Et quidem obtinuerunt, vt ius per continuos viginti annos seruatum aboleretur, nec enim prouiderunt sæculi illius viri ad quē cultum tenderent insoliti cœtus pertinax studium, aut quo se vsque effusura esset legum uictrix audacia, quod si animi mulieris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosius adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriæ obstitissent. Sed quid ego de fœminis vlterius loquor? quas & imbecillitas mentis, & grauiorem operum negata affectatio, omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conferre, cum temporum superiorum & nominis, & animi excellentes viros, in hoc Priscæ continentiæ, ignotum diuerticulum prolapsos videam; idque iurgio ipsorum pateat.

OLIV. Matronæ repetūt ornamenta.

VRbi autem nostræ] Liu. de bel. Maced. lib. 4. Inter bellorum, magistrorum, ac vix dum finitorum, aut imminentium curas, intercessit res parua dictu, sed quam studijs in magnum certamen excesserit. M. Frandanus, & L. Val. trib. pleb. ad plebem tulerunt de oppia lege abroganda, tulerunt eam M. oppius, & T. Romuleus trib. pleb. Q. Fr. T. Sempronio cons. in medio ardore Pun. bel. ne qua mulier plus semiunciam auri haberet, neu vestimento versicolori vteretur, neu iuncto vehiculo in vrbe, oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa veheretur. M. & Iuuen. Brut. tribunus legem oppiam tuebantur, neque eam se abrogari passuros aiebant, ac suadendum, dissuadendumq; multi nobiles prodibant, capitolium turba hominum fauentium, aduersantiumque legi complebatur, matronæ nulla nec auctoritate, nec verecundia, nec imperio virorum contineri limine poterant, omnes vias vrbis aditusque in forum obsidebant, viros descendentes ad forum orantes, vt florente rep. crescentes indies priuata omnium fortuna, matronis quoq; pristinum ornatum reddi paterentur, angebatur hæc frequentia mulierum indies, nam etiam ex oppidis, conciliabusque conuenerant, iam & consules, & prætores, aliosque magistratus adire, & rogare audebant, cæterum minime exorabilem, alterum vtique consulem, Mar. Por. Cat. habebunt, qui pro lege, ne abrogaretur copiosissime, facundissimeque disseruit, cuius sententia trib. pleb. qui se intercessuros professi erant. multis verbis comprobarunt. Contra vero L. Val. omnino abrogandam legem esse longiori oratione disseruit, & vtriusque Cat. & Valer. adhuc extant orationes in Liu. Sed cum multa & contra legem, & pro lege dicta essent, aliquanto maior frequentia mulierum postero die sese in publicum effudit, vnoque agmine omnes tribunorum ianuas obsederunt qui collegarum orationi intercedebant, nec ante obstiterunt, quam remissa intercessio in tribunis est, nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent annis viginti, post abrogata est quam lata. [Licentioris vitæ fiduciam] Liberius viuere cœperit Romani sublato hostium metu. [Brutorum domum] Qui tunc trib. pleb. erant, scilicet M. & T. Iuu. Brut. & legem oppiam tuebantur, nec volebant abrogari legem. [Intercedere] Interuenire, & impedimento esse quo minus abrogaretur lex. [Ius] scilicet oppia. [Aboleretur] Tolleretur, & abrogaretur. [Non prouiderunt sæculi illius viri] Non satis considerarunt, inquit, Romani illi qui legem abrogarunt, quem finem esset habitura mulierum cupiditas, quæ licentiam semel nacta, sic effuse in omnem luxum effertur, vt nulla modestia terminari, nulla copia expleri posse videatur, donec in sui perniciem lapsa fuerit infinita, & insatiabilis est mulieris libido, quæ semper nouos cultus excogitat, nouos apparatus mollitur, nullum modum, nullam modestiam habet. [Insoliti cœtus pertinax studium] Insuetatæ tur. & congregationis obstinata voluntas legis abrogandæ. [Quod si animi muliebris apparatus] Si potuissent videre, quæ nam foret muliebris cupiditas in apparando corporis cultu, quæ semper noui aliquid excogitari nō definit, legā nunquā abrogassent, sed in ipso principio restitisset, mirabilia sunt, quæ mulieribus placent, quibusque expleri non possunt quamuis non sint vsibus necessaria, sed ad earum delitias libidinemque reciproca, preciosæ vestes, atque multiplices, aurum gemmæ, varia lauticia, exedia deaurata, opifices varij, quales sunt Phrygionis, aurifices, violarij, manularij, mirobolarij, linteones, calceolarij, textores, sarcinatores, libuarij, infectores crocotarum institores gemmarum, sericarumque vestium, denique illi artificium innumerabilis turba plautina, quæ ad mulierum libidinem nata est. [In ipso introitu] idest principio iuxta illud Nasonis, Principijs obsta, sero medicina paratur. Cum mala per longas conualere moras. [Sed quid ego] Est quasi muliebris luxuriæ, siue cupiditatis quædam excusatio, quod natura moles, & ociosæ, nullius grauioris rei studio intentæ, non mirum fit, si cogitationes suas in parandos exquisitores cultus fierint, atque locauerint, cum negociosi homines, & illi qui quidem excellentes grauioribus studijs occupati in luxum fuerint, libidemq; prolapsi. [Grauiorum operum negata affectatio] Maioribus rebus eas occupati non finit sexus imbellitas. [Etenim & animi excellentes] Significat eos fuisse, & genere, & magnanimitate præstantes, ac rerum gestarum gloria claros. [Diuerticulum] In hunc errorem, & de recta via declinationem est. n. à via translatio, nam diuerticula dicuntur loca, ad quæ diuertimus de via, quasi viarū diuortia. [Idq; iurgio pateat] Quod viri præstantes ad luxuriam declinauerunt. ipsorum altercatione comprobatur.

ASCEN.

VRbi, &c.] Autem. i. sed finis secundi bel. Pun. & Philipp. Rex Macedoniæ deuictus. i. præda ex eo, & Carth. deuictis, dedit vbi nostræ, hoc est ciuitati Romanæ, fiduciam. i. confidentiam vitæ licentioris. i. magis luxuriose, quàm prius quo tempore matronæ, idest nobiles matresfamilias Romanæ, ausæ sunt obsidere. i. circumuallere, domum Brutorum, scilicet M. & Iunij tribunorum pleb. qui scilicet Bruti parati erant intercedere, idest se opponere, abrogationi legis oppiæ, voluerunt enim vt ea firma, & rara permanerent, quam scilicet legem fœminæ cupiebant tolli, quia lex oppia, neque permittebat his scilicet matronis, vti veste varij coloris, nec haberi plus auri semiuncia, idest quam dimidium vnciæ, nec vti vehiculo iuncto. i. constante extrahentibus iumentis, & tracto vehiculo, quia solis equis ac iumentis vti poterant propius vrbem mille passibus, idest in loco, qui non distaret ab vrbe mille passibus, nisi gratia sacrificijs, in quo matronæ sacrificulæ vehi permittebatur. [Et quidem] . i. etiam obtinuerunt, vt ius, idest constitutum lege oppia, seruatum per annos viginti, continuos aboleretur. i. abrogaretur. [Nec enim viri illius sæculi prouiderunt ad quem] idest qualem cultum, idest ornatum, studium pertinax. i. malum perseueram, cœtus insoliti, idest præter modum excrescentis aut insolents, vtpote muliebris qui in cultu pœnæ insatiabilis est, aut quousque. i. in quam vsque luxuriam, audacia, scilicet mulierum, victrix legum, esset effusura se, quod si viri sæculari illius potuissent intueri animo, idest prospicere apparatus mulieres, idest pompas, quibus mulieres ad se ornandas vterentur quibus, scilicet apparatibus aliquid nouitatis sumptuosis adiectum est quotidie, ipsi obstitissent in ipso introitu, idest principio luxuriæ, ruenti, idest præcipitanter ad summum tendenti. Deinde per parasceuem, aut reditum ad viriles mores inquit. [Sed quid ego loquor vlterius] . i. persisto loqui de fœminis, quas imbecillitas. i. fragilitas mentis, & affectatio grauiorum operum negata, & ideo maior, quia nitimur in uetitum, hortatur conuertere, aut conferre omne studium. i. omnem operam ad curiosiorem cultum sui, cum videam viros temporum superiorum, & priscorum, excellentis, &. i. simul nominis, & animi prolapsos. i. prolapsos declinasse in hoc diuerticulum, idest in hanc digressionem luxuriam ignotum. i. per ignorata priscæ, i. antiquæ continentiæ. i. uiris continentibus in prisco tempore, & id pateat iurgio, idest contentiose, aut conuitio ipsorum, vt sequentium Domitijs & Craſ.

DE CN. DOMITIO, ET L. Crasso.

CNeus * Domitius L. Crasso collegæ suo altercatione orta, obiecit, quòd columnas himettias in porticu domus haberet, quem cum continuo Crassus, quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret, atque vt respondit sexagies sestertio, quo ergo eam, inquit minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? ipse tricies sestertio, inquit Domitius. Tunc Crassus vter igitur luxuriosior est, ego ne, qui decem columnas C. milibus nummum emi an tu qui decem arbuscularum

* Pli. li. 7. c. 1. & lib. 36. cap. 3.

vmbram

vmbram tricies sestertium summa compensas? Sermonem oblitum Pyrrhi, immemorem Hannibalis, iamq; transmarinorum stipendiorum abundantia oscitantem, & quanto tamen in sequentium sæculorum ædificijs, & ne moribus angustiorem ritum introduxerunt. Atque inchoatam à se lautitiam posteris relinquere, quàm à maioribus acceptam continentiam retinere maluerunt.

OLIV. Domitij & Crassi iurgia propter ędificia.

CNeus Domitius Lucio Crasso] Hi censores erant, vt quidam volunt, quo tempore de luxuria, atque libidine, inter se contenderunt, quo in certamine vterque succubuit. Cum enim Domitius Crassum luxuria quodammodo insimulasset, & quod eum diceret in porticu domus habere columnas hymettias, quæsiuit ex eo statim Crassus vrbane satis, quanti suas ille facere tædes cui cum sexagies sestertio respondisset, tum Cras. si decem arbusculas, quas voluero ex illa succidero, quanti tunc æstimabis, & cum Domitius tricies sestertio respondisset, tum Cras. tu me multo luxuriosior, inquit, es, qui decem arbuscularum vmbram, & amoenitatem quanti ædes ipsa facies, ego vero decem columnas centum millibus nummum comparaui, & en quàm luxuria damnas has ædes. Plin. in princip. 16. lib. nat. hist. non emisse Crassum dicit, sed ibi ex hęreditate obuenisse, tanti vero à Domitio fuisse ęstimatas precium promittente. Dicit enim nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius censuram post consulatum simul gessere, annos conditæ vrbis sexcentesimo 62. frequentem iurgijs propter dissimulitudinem morum. Tunc Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, præterea accensus, odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius millia nummorum identidem promittens, & Craf. pontes ingenio semper, & faceto lepore solers, concedere se respondit, exceptis sex arboribus, ac ne vno quidem denario si admirentur empta volente Domitio Craf. vtrum igitur ego sum, inquit, quæso Domitij exemplo graui, & ab ipsa censura notandus, qui in Comitio, quæ mihi hæreditate obuenit comitet habitem, an tu qui sex arbores æstimes. Ex fouere solitæ paruula ramorum opacitatæ lasciuiam item alibi lib. 36. Dicit hunc Craf. à M. Brut. in iurgio fuisse notatum, iam enim inquit L. Craf. oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio himettias tamen nec plures sex, an longiores duodenum pedum, quem M. Brut. in iurgijs ob id Venerem Palatinam appellauerat. [Sexagies sestertio] 60. sextertijs. [Quo minoris fore] Quanto minori precio vel lucro, alij habens foro, quod sæpius ponitur pro precio, quia ibi venalia sint, nam dicimus vili foro venditur annona. s. vili pretio. [Decem 100.] Plin. vt vidimus sex tantummodo fuisse dicit, [Nummum] Pro nummorum. [Sermonem oblitu Pyrrhi] Sermones, inquit, Craf. atque Domitij penitus obliti esse videbantur illius veteris parsimoniæ, quæ bello Pun. Tarentinoq; viguit in vrbe Romana, iamq; animum adiecerant; ad illam perniciosam luxuriam Asiaticam Romani. [Iamq; transmarinorum stipendiorum] Vt Philip. Antiochi Mithridatis. [Angustiorem ritum] Venerabilius exemplum, vtpote à maioribus traditum. [Introduxerunt] Ac si diceret eos Romanę luxuriæ primos auctores fuisse, posteros vero horum exemplo multum luxuriosiores factos, maluerunt ergo luxuriæ principium introducere, quàm maiorum continentiam retinere, quòd Metelli probat exemplo.

CNeus Domitius obiecit Lucio Crasso collegæ suo] scilicet in censura altercatione orta. s. inter eos, quòd haberet in porticu domus columnas hymettias. i. Atticas ex hymetto monte Atticæ regionis, vbi etiam optimum mel nascitur. [Quem] scilicet Domitium cum Crassus interrogaret continuo quanti ipse æstimaret domum suam. s. Domitij, atque vt .i. postquam Domitium respondit sexagies sextertio. i. 60. sextertijs, ego inquit, Craf. si ipse. i. ego succidero inde. i de domo, & proximo loco ad illas pertinente decem arbusculas. i. paruas arbores, quo. i quanto minoris æstimes eam. s. domum tuam fore, sic melior est lectio, quàm vt legatur, aut quo ergo eam minorem foenore, aut minore foro æstimas. Dom. inquit .i. respondit sextertio tricies. i. triginta sextertijs, q. d. dimidio eius. Tunc Craf. supra ait (quod tamen scribendum non est) igitur vter sup. nostrum est luxuriosior, ego neq; emi columnas decem (Plin. tamen sex dicit) centum millibus nummum, hoc est nummorum (sed cum numerati apta est syncopa in nominibus secundæ non neutri generis) an tu, qui vmbram .s. arbuscularum compensas summa sextertij tricies, quia non venuste duceret 30. sextertiorum, quia cum numerali sut dixi, aptior est syncopa, nec 30. sextertium, quia neutra singulari non carentia, syncopam, ne cum singulari coincidant refugium, dixit sextertij, sicut sextertio. Sanè huc textum in multis mendosum inueni, & varie legi vnde Oliu. sequentem particulam legit. Sermones obliti, vbi alij legunt sermonem vt sit, ô supra sermonem, scilicet duorum censurum, oblitum Pyrrhi, & immemorem Hannib. i. quem Pyrrhus & Hannib. de fragilitate Romana, habuerunt, dixit enim Pyrrhus cum muneribus suis locum Romæ non esse cognouit eius capiundæ spem nullam reliquam esse, & Hannibal, priusquam luxu caperentur, Romanos capi non posse, & oscitantem iam. i. negligentem factum, hoc est virorum factorum negligentium, abundantiam stipendiorum transmarinorum, vt Philip. Antiochi, Mithridatis, & aliorum regum victorum præda conquisitorum. Et tamen quanto augustiorem. i. auctorem ritū, idest morem confirmatum introduxerunt. s. dicti amatores luxuriæ ædificijs, atque ne moribus, idest locis amęnis voluptatis gratia comparatis, sæculorum insequentium, q. d. multo, quia licet ipsi multum à maioribus suis discesserunt multo plus minores eorum ipsos in luxu superarunt. Nam luxuria deinceps maxima cępit incrementa. Atque ipsi maluerunt relinquere posteris lauticiam. i. luxuriosam munditiam, & apparatum coenarum inchoatam à se, quàm retinere conscientiam .i. cohibitionem luxuriæ, per sobrietatem, & parsimoniam acceptam à maioribus. i. præcessoribus suis.

DE METELLO PIO.

*QVid enim sibi voluit princeps suorum temporum Metellus Pius, tunc cum in Hispania aduectus, suos ab hospitibus aris, & thure excipi patiebatur? cum Attalicis aulæis contectos parietes læto animo intuebatur? cum * immanibus epulis apparitissimos interponi ludos sinebat? cum palmata veste conuiuia celebrabat? demissasq; lacunaribus aureas coronas velut cęlesti capite recipiebat? & vbi ista? non in Græcia, neque in Asia, quarum luxuria seueritas ipsa corrumpi poterat, sed in horrida, & bellicosa Prouincia: cum præsertim acerrimus hostis Sertorius, Romanorum exercituum oculos Lusitanis telis perstringeret, adeo patris illi sui Numidica castra exciderant. Patet igitur, quàm celeri transitu luxuria affluxerit. nam cuius adolescentia priscos mores vidit, senectus nouos orsa est.*

* Macr. 3. at. ex Sal.

OLIV. Metell. pij in Hisp. luxuria.

QVid enim sibi voluit] De luxuria Metelli Pij Macr. conuiuiorum lib. 1. cum Salust. testimonio meminit, hic à maiorum disciplina tantopere declinauit in Hispania bello Sertoriano, quo sibi cum hoste fortissimo, & calidissimo dimicandum erat, vt multa luxuria se, exercitumque corrumpi pateretur, nam quocunque diuertisset diuini sibi reddebantur honores tecta regio struebantur apparatu conuiuia multis, varijsque ludis celebrabantur capiti aureæ coronæ imponebantur. Et hęc sibi fieri passus est non in luxuriosa Prouincia, vbi hostes essent imbelles, sed in ipsa Hispania bellicosissima Prouincia, cum præsertim rem haberet cum acerrimo, astutissimoque hoste Sertorico, qui tunc maxime timendus fuerat. Sed oblitus tunc est disciplinæ paternæ Metellus. [Quid sibi voluit] q. d. nihil aliud, quàm vt à se inchoatum lautitiam posteris relinqueret, & à maioribus acceptam continentiam omitteret. [Attalicis aulæis] Quæ primum in Aula Regis Attali inuenta fuerunt. [Immanibus] Immensis, & sumptuosis. [Palmata veste] Alij lautitia in conuiuijs ipse triumphali veste vtebatur. [Palmata] Triumphali, qua imperatores victoria potiti triumphare consueuerant. [Demissasque lacunaribus] Alius genus luxuriæ, quòd è laqueribus aureæ coronæ veluti cęlitus demissæ capiti eius reponebantur. [Et vbi ista, non in Gręcia. Est quasi quædam exaggeratio luxuriæ Metelli, qui non in Prouincia luxuriosa, vt Gręcia, aut Asia, sed in Hispania bellis assueta, laboriosaq; prouincia, vbi Sertorius esset Imperator acerrimus, qui plures Romanos exercitus profligasset. [Non in Græcia, neq; in Asia] Quæ Prouincię delitijs abundantes, milites habent molles, & imbelles, & ibi feroce militum animi, seueritasque Romana corrumpi facile poterat. [Patris sui] Metelli Numidici, qui Iugurtham Numidiæ Regem bello sæpius superauerat. [Exciderat]. s. animo, hoc est excesserant mente. [Pa-

tet

tet hinc]Ex hoc,inquit,intelligere possumus, quàm celeriter luxuria Romanos incesserit. Quod qui adolescens maiorum continentia vixerat, senior factus luxuriam didicerit. [Priscos mores] Continentes maiorum mores, viderat autem in patre priscos illos,& probatissimos mores.[Nouos] Luxuriosos, & perditos, ac si diceret inusitatos [Orsa est] Incœpit, quia primus ipse in Hispania luxuriose viuere cœpit.

ASCEN. QVid enim]Metellus pius princeps suorum temporum voluit sibi tunc, cum patiebatur aduentus suos excipi in Hispania ab hospitibus,aris, & thure quomodo dij exciperentur.[Cum]:i.quando intuebatur læto animo parietes contectos.[Aulæis Attalicis].i.compertis primum in Aula Attali Regis,sunt autem quæ vulgo tapeta dicuntur, cum tapeta potius substernantur. aulæa suspendantur,cum sinebat.i.permittebat ludos apparitissimos interponi epulis immanibus.i. sumptuosissimis? cum.i.quando celebrabat conuiuia supra in veste palmata.i.triumphalia palma dicta,& cum sup.recipiebat coronas aureas demissas lacunaribus.i. de summo cameræ, desuper incrustatæ in tegumentis inauratis velut capite cœlesti.i.diuino, cui celitus missæ imponi deberent coronæ. Et vbi supra faciebat,& tollerabat fieri Metellus ista, non in Græcia,neque in Asia,quarum.s.regionum luxuria, (quia tūc maxima erat) ipsa seueritas, ne dum seueri poterant corrumpi,sed in Prouincia horrida & bellicosa.s.Hispania,præsertim cum sertorius hostis accerrimus perstringeret oculos exercituum Romanorum telis Lusitanis.i. Lusitanorum populorū affinium,adeo.i.in tantum,exciderunt illi.i. ab eius memoria castra Numidica patris sui.i.quæ pater suus seuerissime rexerat & instituerat in Numidia,contra Iugurtham;quia primus correcta disciplina militari Iugurtham sibi diffidere coegit, & ad veram deditionem animum applicare quamuis Marij factione victoria summa, quam pene in manibus habebat ad Marium translata est. [Patet igitur,quàm]idest quantum celeri transitu luxuria affluxerit.[Nam cuius].s.Metelli Pij adolescentia vidit mores priscos.i.antiquos,& prioris sæculi, sub patre,scilicet eius senectus supra eius orta est.i.inchoauit nouos.s.mores.

THEO. DEmissaque lacunaribus] Salust. hist.2. de Met. conuiuio Transenam ait dimissum victoriæ simulachrum,cū machinato strepitu,coronam capiti imponebat.

DE CVRIONIBVS.

*De patre Cic.lib.2. fa. & in Bru. de filio ibi. & Plutar. in Cæs. Ap. Luc. & alij.

*COnsimilis * mutatio in domo Curionum extitit. Si quidem forum nostrum & patris grauissimum supercilium, & filij sexcenties sestertium æris alieni aspexit contractum famosa iniuria nobilium iuuenum. Itaque eodem tempore, & in ijsdem penatibus diuersa secula habitarunt, frugalissimum alterum, alterum nequissimum.*

OLIV. COnsimilis mutatio] Curio,ad quem Cic.priores secundi lib.epist.scribit trib.pleb. principio dissensionis Cæsaris,atque Pomp.patrem , auumque habuit oratores egregio, & continentissimos viros,qui patrem clarissimum suis laudibus omnium fortunam superaturum fuisse dixit Cic.si ei contigisset, vt hunc Curionem filium ante videret, quàm à vita discederet ipse vero trib.pl.factus Cæs.actionibus,cuius esset inimicissimus primo resistere cœpit, deinde cum luxuriose viuendo æris alieni plurimum contraxisset, illi facile conciliatus est,& teste Appiano pudicitiam non satis honestam habuisse creditur. Nam adolescentes eius domum frequentabant muneribus,illecti, cum Cæs. quoque parum pudice vixisse existimatur.[Forum nostrum]Ciues Rom. contines pro contento[Grauissimum supercilium] Rigidissimam seueritatem.[Et filij].s. Curio trib.ple. inter initia belli ciuilis,quod inter Cæs.& Pomp.gestum est.[Contractum famosa iniuria] Vi suæ libidini satisfaceret adolescenteiq; muneribus, & pretio corrumperet,quibus abuteretur. Nam honestis verbis rem turpissimam innuit. [Frugalissimum alterum] Propter patrē, quem continentissimum fuisse constat.[Nequissimum] Pessimum propter filium,qui turpiter vixit.

ASCEN. COnsimilis mutatio] .s. morum extitit in domo Curionū ciuium illorum Romanorum patris,& filij.[Si quidē] .i. quoniam forum nostrum.s.Romanam aspexit,&.i.simul grauissimum supercilium patris.i. maioris Curionis, qui seuere & multum caste vixit,& sextertium sexcenties,hoc est sexcenta sextertia.i.mille quingentes libras æris alieni.i.debiti filij.i. iunioris contractum iniuria famosa .i. turpitudine iuuenum nobilium.i.quàm iuuenes nobiles.per summam iniuriam sibi, & suis illatam amore æris admiserant.[Itaque].i.& ita,diuersa sæcula.i.mores, aut instituta diuersorum sæculorum habitauerunt eodem tempore,& in eisdem penatibusq; altera frugalissimum,quod erat in patre,alterum.s. sæculum , nequissimum.i.luxuriosissimum compertum in filio.

DE PVBLIO CLODIO.

*Cic.li.1. ad At. & Sen.ep.98

*PVblij * autem Clodij iudicium quanta luxuria, & libidine abundauit ? in quo vt euidenter incesti crimine nocens reus absolueretur, noctes matronarum, & adolescentium nobilium magna summa emptæ mercedis loco iudicibus erogatæ sunt: quo in flagitio tam tetro, tamque multiplici, nescias primum quem detestere, an qui istud corruptelæ genus excogitauit, an cui pudicitiam sequestrem periurij fieri passi sunt, an qui religionem stupro permutarunt.*

OLIV. Clodij incestus.

PVblij autem Clodij] P. Clodium deæ floræ sacra violasse, incœstiq; reum factum esse à corruptis iudicibus absolutum, diximus in cap. de tristibus & alio loco quomodo vero corruptio illa facta sit,nunc ostendit,non tantum pecunia, quod tolerabilius fuisset, sed perdita luxuria, quod turpius fuit, nam matronas ingenuas , nobilesq; pueros ingenti pretio conduxit,quos iudicium libidini subijceret , vt enim cuiusque studium flagrabat , sic eius libidini obtemperabat , vt alijs scorta, alijs pecuniam præberet dummodo sibi obnoxios redderet, à quibus absolueretur, neque sumptui, neque modestiæ suæ parcere. [Luxuria & libidine]Luxuria in actu, libido in cupiditate, nam constat luxuriosissimum fuisse, qui etiam incœstum commiserit. [Noctes] Concubitus, & adulteria,quæ nocte committuntur. [Erogatæ] Exhibitæ,& datæ, nam iudicibus mulierum & puerorum copiam fecit. [Quo in flagitio]Tam tetro. Si Clodium, inquit, huius facinoris auctorem,si matronas, & pueros flagitij mediatores, si iudices æquitatis violatores in collationem adduxeris, qui nam eorū maiori sint de testatione digni non facile inueneris. [Tam tetro]Tam turpi,& horrendo. [Tamque multi] Quia multis modi peccatur,per Clodium,per matronas,per puerus & iudices . [Qui istud corruptelæ genus].s.Clod.qui nouum corruptionis genus inuenit, quo iudices corrumperet. [An qui pudicitiam sequestrem]Matronæ,ac pueri , qui tantæ obscœnitati subiecti voluerunt suam pudicitiam periuri mediatricem esse , & masculino genere vsus est,quia semper præponderat. [Sequestrem] Mediatricem periurij, quia concubitus illi causa fuere , vt peierarent iudices in absoluendo . Clodio nocentissimo,& turpissimo homine . [An qui religionem iudices]Qui contempto sacramento, quo adacti iurauerant , se iustitiam,& æquitatem seruaturos,violarunt iustitiam. [Religionem] Iustitiam, quæ violari non potest sine Deorum contemptu .

Sequestris periurij.

ASCEN. PVblij,&c.]Autem.i.sed iudicium P.Clodij.s. quo incœsti absolutus est,quanta luxuria.i. prauo actu, & libidine .i. praua voluntate iudicium abundauit q. d. maxima , in quo.s. iudicio , vt reus .s. Clodius nocens euidenter crimine incesti commissi in templo deæ Floræ,noctes.i.concubitus matronarum , & adolescentium nobilium empta .s. à Clodio , magna summa,s.pecuniæ sunt erogatæ.i. impēsę iudicibus loco mercedes tam iniqui iudicij.[In quo flagitio tam tetro] .i. turpi, & horrendo,& tam multiplici,i.multos implicante nescias.i. merito dubites quem detestere.i. debeas detestari primum an .s.Clodium,qui excogitauit istud genus corruptelæ , an supra matronas,& iuuenes nobiles, qui passi sunt pudicitiam suam fieri sequestrem.i.mediatricem, & conciliatricem periurij .s. iudicum , qui iurati quod iustum esset dicere, quem nocentē sciuerant,absoluerunt,an.s.iudices,qui permutarunt religionem.i. obseruationem iusiurandi, stupro .i. qui propter stuprum derelinquerunt iustitiam.

THEO. NOctes matronarum,&c.]Hoc & M.Tullius ad Atticum, lib.1.per hęc. Odij boni rem perditam , etiam noctes certarum mulierum , atque adolescentulorum nobilium productiones,nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerūt.

DE GEMELLO TRIBVNITIO.

* C. Metlius.

*AEque flagitiorum illud conuiuium, quod * Gemellus Tribunitius viator ingenui sanguinis, sed officij intra seruilem habitum deformis, Metello, & Scipioni consulibus, ac tribunis plebis, magno cum rubore ciuitatis*

uitatis comparauit. lupanari enim domi suę instituto Mutium, & Fuluiam tum à patre, tum à viro vtranque inclytam, & nobilem puerum Saturninum in eo prostituit, probrosa prosapię corpora, ludibrio temulente libidinis futura, epulas consulibus & tribunis non celebrandas, sed vindicandas.

OLIV. Viator tribunitius. ATque flagitiosum] Non minus se gessit obscænæ, imparando consulibus, tribunisque conuiuio Gemellus, quã in corrumpendo iudicio Clodius. sic enim detestandum Metello Scipionique consᷓac trib. pl. cõuiuiũ sceleratissimus iste viator parauit summa obscenitate refertum, & Romanæ ciuitati erubescendum, sicut ille iudicium per summam turpitudinem, luxuriamque corrupit. [Aeque flagitiosum] Similiter sceleratum, & omni reprehensione dignissimum. [Tribunitius viator] Minister tribunorum, qui ex agri Senatores in curiam accire consueuerat, nam à via viatores sunt appellati. [Ingenui sanguinis] Nam in libera domo natus erat, & ipse ingenuus, sed ad Seruilem se fortunam redegerat viatoris officium exercendo, quod deforme semper fuit, atque seruile. [Deformis officij] s. viatoris illiberalis. [Magno cum rubore ciuitatis] Quo summi magistratus, in quibus imperij maiestas conspicitur, tam luxuriosis epulis, tantæque obscœnitati se tradidissent vt nobilissimas matronas, ingenuumque puerum ad explandam sui corporis libidinem, inter epulas prostituendos habuerint. in quibus propter dignitatem, imperijque maiestatem summa continentia esse debuerat [Mutiam] Mutij Scæuolę filiam, & Pomp. magni vxorem cui post Mithridaticam victoriam Pomp. in patriam rediens misit libellum diuortij, quòd eam haberet adulterij nomine suspectam. [Fuluiam] Fuluij Flacci, filiam, quæ primo Clodio, deinde M. Ant. nupsit. [Prosapiæ corpora] Mulieres, & puerum appellat corpora antiquæ familiæ, nam prosapire est procul spargere, vnde prosapia antiqua familia, quæ in longum genus spargit. [Ludibrio] Contemptui, & ludificationi. [Non celebrandas] Non frequentandas. [Sed vindicandas] Propter intolerabilem, ignominiosamque libidinem.

ASCEN. AEque flagitiosum] Sup. fuit illud conuiuium, quod Gemellus viator. i. minister tribunitius. i. qui à tribunis missus, aut comprehẽdebat, aut in ius vocabat, ad quod missus erat. [Sanguinis ingenui] i. liberi, sed officij. i. exercitij deformis intra habitum seruilem. i. etiam si seruus esset, & ita non intelligit de officio viatorio, sed lenonio, erat enim leno, & prostitutor puerorum, & matronarũ, quo nullum turpius, comparauit Metello, & Scipioni consulibus, ac tribunis plebis cum magno rubore ciuitatis. s. quòd summi magistratus sibi tale conuiuium parari passi essent enim. i. quia lupanari. i. prostibulo instituto domi suę. s. Gemelli, prostituit in eo. i. ad libidinem explendam conuiuijs obiecit, Mutuam s. Scęuolę filiam, & Fuluiam Fuluij Flacci filiam, vtranque inclytam, tum a patre, tum à viro, quia Mutia Pomp. magno nupserat, & Fuluia Clodio & M. Ant. & Saturninum puerũ mobilem, quia patricium. O sup. corpora prosapiæ. i. antiquę, & ita nobilis progeniei, probrosa, i. plena probri, & dedecoris futura ludibrio libidinis temulentæ, quod dicit in eos, cũ iam consenserant, ad stupra, aut postquam admiserant, quia violata semel à magnis pudicitia, postea facillime, cuius obijcitur, & sup. O epulas non celebrandas consulibus, & tribunis, qui tunc in conuiuio erant, sed vindicandas. s. merito ab eis, vnde non intelligo eosdem tribunos, qui & consules erãt.

DE CATILINA.

*Salust. in Cat. *VErum * pręcipue Catilinę libido scelesta: nam vesano amore Aurelię Orestillę corruptus, cum vnum impedimentum videret, quominus nuptij inter se iungerentur filium suum, quem & solum, & ætate iam puberem habebat, veneno sustulit: protinusque ex rogo eius maritalem facem accendit, ac nouæ maritæ orbitatem suam loco muneris erogauit. eodem deinde animo ciuem gerens, quo patrem egerat. filij pariter manibus, & nefarie, attentate patriæ pœnas dedit.*

OLIV. Catil. luxuria. PRæcipuæ vero Catilinæ] Sal. bello Catilinario de scelerata Catil. luxuria, perditaque libidine, iam primum, inquit, Catilina adolescens multa nefanda stupra fecerat cum virgine nobili, cum sacerdote Deæ vestæ, & alia huiusmodi contra ius, fasque postremo captus amore Aureliæ Orestillæ cuius præter formam, nihil vnquam laudauit bonus, quòd ea nubere illi dubitabat, timens priuignum adultum ætate credi tur pro certo necato filio vacuam domum, sceleſtis nuptiis fecisse. [Maritalem] s. Tam propere illam post filij mortem duxit vxorem, vt ex medio rogo filij facem, eius coniugij accendisse videatur [Nouæ maritæ] Nouæ sponsæ, & affectate dixit maritæ. [Eodem deinde] Animo] Quia non aliter in patriam impius fuerat, quàm in filium quippe quàm scelerata coniuratione perdere moliebatur, ni Cic. tum consulis sapientia restitisset, nota est historia.

ASCEN. PRæcipue, &c.] Vero. i. sed libido Catilinæ viri nobilis, & ciuis Romani, de quo Sal. extat opus, sup. fuit scelesta, id est scelere inquinata præcipue, nam corruptus, aut correptus vesano amore Aureliæ Orestillæ, mulieris formosæ, sed famose, cum videret vnum impedimentum quo minus. i. vt non longerentur inter se nuptijs, videlicet filium suum, hoc est Catilinæ, quem habuit, & solum, & puberem ętate, substituit supp. eum. i. clam de medio viuentium tulit, hoc est necauit eum veneno, & accendit protinus ex rogo eius. s. filij interempti facem maritalem. i. tædam, quæ in nubentibus præferri solebat, hoc est tam cito postea eam duxit, vt facem potuisset ex rogo filij accendere, ac erogauit. i. impartiuit nouæ maritæ. i. vxori, sed affectanter maritæ dicit, orbitatem suam i. carentiam, prolis loco muneris quod vxor à marito accipere solebat, cum dotem numerasset, gerens sup. se, deinde eodem animo ciuem. i. animatus sic in patriam, cuius erat ciuis, quo egerat patrem, quia sicut filium perdidit, ita patriam perdere moliebatur coniuratione facta quàm Cic. deterit, dedit pœnas. i. iusta supplicia luit pariter manibus i. vmbris, aut reliquijs spiritus filij. s. interempi, & patrię attentatæ nefariæ. i. per summum nefas. Est enim aduerbium.

EXTERNA.

DE HANNIBALE.

*AT campana *luxuria, per quam vtilis ciuitati nostræ fuit. inuictum enim armis Hannibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi *tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore ad somnum, & delitias euocauit: ac tum demum fracta & contusa Punica feritas est, cum* Seplasia ei, & Albana castra esse cœperunt. Quid ergo his vitijs fœdius? quid etiam damnosius? quibus virtus atteritur, victoriæ languescunt sopita gloria in infamiam conuertitur, animique pariter & corporis vires expugnantur. deo vt nescias ab hostibus ne, an ab illis capi perniciosius habendum sit.*

*Cic. contra Rul. orat. 1. & 2. Liu. lib. 23. & Plu. *Tradidit. *De Seplasia Cic. cõ tra Rul. & in Pis. Asc. & Plin. de Albana. Cic. orat. 2. contra Rul.

OLIV. Campana luxuria. AT campana luxuria] Post Cannensem cladem satis constat Capuam tum luxuriantem longa fęlicitate, ac indulgentia fortunæ, & maxime inter corpora omnia licentia plebis, siue modo libertatem exercentis, ad Hanibalem Rom. insultatione defecisse, ad quam cum appetente hyeme, Hann. exercitum in Hiberna dedisset, partemque hyemis maiorem illic in tectis habuisset, aduersus omnia mala diu, sæpeque durantem, bonis inexpertum, atque insuetum militem hac vna hybernatione perdidit, nam quem nulla vir mali vicerat, nimia bona, & immodicæ voluptates perdidere, & eo impensius, quo se auidius ex insolentia in eas immerserat. Somnus enim, & vinum, & epulæ, & scorta, linteaque, & ocium consuetudine in dies blandius ita eneruarunt corpora, animosq; vt magis deinde victoriæ præteritæ eos, quam pręsentes tutarentur vires, maiusque id peccatum ducis apud peritos artium militarium habetur, quam quòd non ex Cannensi acies protinus ad vrbem Romanam duxisset. illa enim cunctatio distulisse modo victoriam videri potuit, hic error vires ademisse ad vincendum. Itaque velut si cum alio exercitu à Capua exiret, nihil vsquam pristinę disciplinę tenuit, nam & redierunt pleriq; scortis implicitι, & vbi primũ sub pellibus haberi cępti sunt, viaque & alius labor militaris excepit, tyronum modo corporibus, animisque deficiebat, & deinde per omne estiuorum tempus magna pars sine commeatibus ab signis dilabebant, neque alię latebrę, quam Capua desertoribus

toribus erant. Seneca ad Lucium epist. quinquagesima. Quomodo quisque potest, de hac luxuria campana vna hyberna inquit, Hann. soluerunt, & indomitum illum niuibus, atque alpibus virum eneruate campaniæ fomenta armis inuictus, vitijs victus, nam paulo supra de locis illis voluptuosis ita tradit, quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic inter popinas quidē videre ebrios per littora errantes, & commessationes nauigantium, & simphoniarum cantibus strepentes, lacus, & alia quæ velut soluta legibus, luxuria nō tantum peccat, sed publicat. [Illecebris suis complexa] Quæ suis voluptatibus quibus abundat Hann. comprehendit, nam Capua prona semper ciuitas in luxuriam fuit, non in geniorem modo vitio, sed affluenti copia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ, terrestrisque, & tunc licentia tantopere lasciuiebat, vt nec libidini, nec sumptib. modus esset, quod Liu. Hannib. Capuæ Q. Cur. Alex. Babyloniæ accidisse dicit. Frangrantia, & odore, est enim substantiuum. [Fractu & contusa feritas] Vt facile deinde vinci potuerit, quæ ad id tēpus fuerat inuicta, & indomita. primus autem Marc. illam vinci posse docuit apud Nolam. vt Hannib. exercitum fudit, atque fugauit. [Tum selapsia] Alij habent selapsa, est autē platea Capuæ sic, appellata, in qua myropolæ, hoc est vnguentarij soliti sunt negociari. Cuius Cic. meminit in oratione contra C. Pisonē, vbi de lege agraria disputat & testimonio Cic. Selapsia dicta est, quamuis selapsia dicatur, à Valerio se, quod fortasse factum est errore, vel imperitia librariorum. [Albana castra] Mollia, & effœminata, cōstat enim Albanos fuisse molliores, & albæ magnus fuit, vsus vnguentorum ergo castra pęnorum facta sunt albana. [Quid his ergo vitij fœdius] Concludit hanc particulā, ostendens, nihil inueniri posse turpius, nihil perniciosius, luxuria, atq; libidine, quibus virtutes non offuscantur modo, sed penitus tolluntur. [Sopita gloria] Per hæc vitia omnis rerum gestarum gloria parta extinguitur in infamia acceditur, incommoda & mala multa subsequuntur. [Adeo vt nescias ab hostibus ne] Capi turpe est, sed à voluptatibus; & luxuria multo fędius, ac etiam perniciosius.

Fragrantia. Albana castra.

ASCEN. AT] Idest, sed luxuria campana, in qua elanguit virtus, Hann. fuit perquam, idest, valde vtilis ciuitati nostræ, idest Rom. [Enim] Idest, quia ipsa complexa. [Suis illecebris] i. oblectamentis, Hannibalem. s. pęnorum ducem inuictum armis. tribuit sup. eum vincendum militi Rom. vt apud Nolam; & postea in Aphrica illuc reuocatū. [Illa] s. luxuria campana euocauit dapibus largis, vino abundanti, fragrantia. i. odori ferentia vnguentorum, vsu veneris. i. coitus, lasciuiore s. quam natura requirat, ducem vigilantissimum. s. prius vtpote Hannibalem, & exercitum. s. eius acerrimus. s. prius, ad somnum & delitias, ac ferita punica est fracta, & conuicta, tum demū cū castra cęperunt esse ei selapsia, & albana. i. vnguentata, & meretricio veneno imbuta in selapsia, & albana regionibus Capuæ vrbis, quod potius dicam, quàm vt de Albæ ciuitatis luxu intelligam. Nam platæa, & portæ denominari solent, aut ab inquilinis alterius vrbis, aut quod ea ad eā vrbem inter fiant. Ergo cum sic elanguerit dux talis cum tali exercitu, quod sup. est fędius his vitijs. s. luxuriæ, & libidine? quid etiam damnosus, q. d. nihil, vtpote, quibus virtus atteritur. i absumitur paulatim, victoriæ elanguescunt, idest tapescendo pereunt, & gloria sopita. i. cooperta, vt ignis sopitur cineribus. conuertitur in infamiam, & vires animi pariter, & corporis expugnantur. i. vincuntur, adeo. i. in tantum, vt nescias, an habendum. i. censendum sit perniciosius capi ab hostibus, an ab illis, scilicet dictis vitijs.

THEO. SElapsia] De selapsia capuæ Foro. Tullius, & in eum Pedianus Asconius, Pliniusq;, & Ausonius [Albana] Fori quoque nomen est, eque delitijs abundantis, ac selapsia. Nam sensus est, tum punica feritas est contusa, quomodo Selapsia, albanaque rerum venalium Capuæ loca cęperit esse castra. i. vbi Carth. hybernare Capuæ cęperunt & pro castris ea fore celebrare.

DE VOLSINIENSIBVS.

*Flor. li. 1. c. 21. Orosi. li. 4. c. 5. & Pli. de viris illust.

*QVæ * etiam Volsiniensium vrbem grauibus, & erubescendis cladibus implicarunt erat opulenta, erat moribus, & legibus ornata, Etrurię caput habebatur: sed postquam luxuria prolapsa est, in profundum iniuriarum, & turpitudinis decidit, vt seruorum sein solentissimæ dominationi subijceret, qui primum admodum pauci, senatorium ordinem intrare ausi, & mox vniuersam suum rempublicam occupauerunt: testamenta ad arbitrium suum scribi iubebant; conuiuia, cętusque ingenuorum fieri vetabant, filias dominorum in matrimonium ducebant; postremo lege sanxerunt, vt stuprę sua in viduis pariter, atque nuptis impunita essent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet: cuius castitatem non ante ex numero ipsorum aliquis delibaßet.*

OLIV. QVæ etiam Volscinensium] L. Flo. lib. 1. postremi Italicorum in fide mansere, Volscini opulentissimi hetruscorum implorantes opem aduersus seruos quondam suos qui libertatem a dominis datam, in ipsos erexerant, translataque in se rep. domnabatur, sed hi quoque duce Fabio gurgite pœnas dederunt, nam Volscini quo ad ciuitas leges, iuraque seruarunt persimoniæ, & frugalitati operam dederunt, Hetrurię principatum facile obtinuerunt, postquam vero luxuriæ, atque libidini obnoxi facti sunt, sensim labente disciplina veteris modestiæ, non solum Imperium, sed etiam libertatem amiserunt, & quod fœdius est, in seruorum suorum potestatem superbissimamque dominationem inciderunt, à quibus ea passi sunt, quæ uix in ipsis seruis toleranda furent. Sed à Senatu duce liberati sunt. [Etruriæ caput] Tria capita Etruriæ antiqui esse voluerunt. Aretiū, Perusium, & Volscinum. [Lege sanxerunt] Lege confirmarunt, vt impune quis, posset cum vidua, cumque nupta stupra committere. [Ac ne qua virgo] Sed hoc multo detestabilius, vt hominis virginitatis deliberatores essent. [Delibassent] Degustassent, vt ipsi priores cum virgine nupta coirent, & virginitatis florem ipsi colligerent.

Volscinēsium luxuria.

ASCEN. QVæ] s. vitia dicta, hoc est luxuria, & libido, implicuerit etiam vrbem Volsciniensem, qui sunt populi Etruriæ, cladibus grauibus, & erubescendis. i. turpibus tam in se, quam in origine sua. sup. ea, aut eorum vrbs erat opulenta, erat ornata moribus & legibus, habebatur. i. æstimabatur caput Etruriæ, sed postquam pro lapsa est luxuria. i. per luxuriā ipsa decidit in profundum iniuriarum, & turpitudinis i. facta est obnoxia omni iniuriæ, & turpitudini, ita sup. vt subijceret se dominationi. i. tyrannidi seruorum. s. suorum insolentissimæ. i. superbissimæ, & intolerabilissime, quia nihil impotentius aut insolentius seruo, cum regnare cœperit. [Qui]. scilicet serui, ausi primum admodum. i. valde pauci intrare ordinem senatorium. idest, effici senatores, mox idest paulò post, ut idest, postquam occupauerunt vniuersam remp. iubebant testamenta scribi t ad arbitrium suum, vetabant conuiuia, & cætus. i. congregationes ingenuorum. i. nō seruorum fieri. s. in vrbe, nequa conspiratio fieret in eos, ducebat in matrimonium filias dominorum postremo sanxerunt. i. constituerunt, tanquam rem sanctam, legem, vt supra sua pariter in viduis, atque in nuptis essent impunita, ac ne qua virgo nuberet ingenuo. i. libero, & liberis parentibus natu, cuius castitatem aliquis ė numero ipsorum. s. seruorum non delibasset. i. deflorasset ante. i. priusquam ingenuo nuberet.

DE XERXE.

*AGe * Xerxes opum regiarum ostentatione eximia, eò vsque luxuria gaudens, vt edicto præmium ei proponeret, qui nouum voluptatis genus reperisse, quanta, dū delitijs nimijs capitur amplißimi imperij ruina euasit.*

* Cic. Tu sc. 5.

OLIV. AGe Xerxes] Cic. Tusc. quæst. lib. 5. siue q. 5. Xer. inquit refectus omnibus præmijs, donisque fortunæ, non æquitatu, non pedestribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit ei, qui inuenisset nouam voluptatem, qua ipso non fuit contentus (nec enim finem vnquam inuenit libido) dum igitur libidini, & voluptatibus intentus est, eas cum imperio pariter amisit. [Ostentatione eximia] Plurimum ostentabat regias opes suas, sed tantopere luxuria lętabatur, vt luxuriosis hominibus nouum voluptatis genus excogitantibus præmia daret. [Quanta ruina] q. d. ingenti, quippe qui classem prope incredibilem, & exercitum innumerosum quibus Neptuno, Iouique carenas imponere minabatur, breui tempore cum ipso prope Imperio amisit.

ASCEN. AGe (adhortandi particula) Xerxes. s. Rex Persarū oīum opulentissimus, gaudens eximia ostentatione opum, i. facultatum, & diuitiarum regiarum eo vsq;. i. in tātū luxuria ri per luxuriam. (Nā vt dixi luxuria non tantum in libidine,

sed

sed in omni luxu.i. superfluo rerum sumpto est) vt proponeret,edicto.i.publico mandato facto præmium ei, qui reperisset nouum genus voluptatis. Quanta.i. ò quanta ruina imperij amplissimi euasit.i. nix elapsus est, dum capitur nimis delitijs,q.d.maxima.

DE ANTIOCO REGE SYRIÆ.

*Liu.li.36 & 37. & Iust. li.31. *Anthiocus * quoque Syriæ rex nihilo contemptioris exempli: cuius cæcam,& amentem luxuriā exercitus imitatus,magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit, argenteaque vasa ad vsum culinæ comparauit, & tabernacula textilibus sigillis adornata statuit auaro potius hosti præda optabilis, quàm vlla ad vincendum strenuo mora.*

OLIV. Anthiochi luxuria. ANthiocus quoque] Hannibal in Aphrica victus ad Anthiocum in Asiam confugit, & pacis impatiens,hostem P.Rom.toto orbe quærebat,nec prius destitit,quàm Anthiocum ad bellum aduersus Romanos concitauit,Anthiocus suis opibus,& nomine regio fretus, non dubitauit bellum mouere. Itaque parato exercitu, cuius pars maior aureos clauos crepidis subiectos habebat,argenta vasa pro fictilibus ad vsū culine,multaq; alia superflua,& luxuriosa gestabat, illū eiusmodi insignibus aureis,& argenteis florentem, currus quoq; faleatos, & elephantos, cum curribus equitatumque frenis, monilibus,ac phaleris præfulgētem cum Hannibali ostentasset quæsiuit ex eo nunquid ea satis essent Romanis, de viribus,& numero militum dicens, tum Hannibal vtpote callidus imperator,satis,inquit Romanis, quāuis amarissimi sint, illius auarum,& ornamenta militum significans,hic ergo statim occupatis insulis,græcisq; littoribus bellum intulit. P.R. & tanquam victor ocia, luxusq; agitabat. In Euboea iuxta Euripum positis castris,aureis fericisq; tentorijs, sub ipso freti murmure,eum inter fluenta,tibijs, fidibusque concineret, collatis vndiq; quamuis per hyemem,rosis ne cum aliquo ducum genere egere videretur,virginum, puerorumq; delectus nullus habebatur. Talem ergo regem iam luxuria debellatum. P. Rom. primo Attilio Glabrione consule, deinde Scipione Asiatico, cum fratre Aphricano legato ducibus facile superauit, hic rex incredibile dictu quibus auxilijs, quibus copijs confederat,trecenta millia peditum, equitum,falcatorumq; curruum non minor numerus, elephantis ad hoc immensæ magnitudinis auro,purpura,argento,& suo ebore fulgentibus,aciem vtriusque vallauerant[Ad vsum culinæ]Si ad vsum mensæ habuisset tollerabilius fuisset.[Tabernacula textilibus sigillis adornata] Tentoria pictis aleis exornata. [Textilibus sigillis] Purpureis imaginibus intertextis, vel aulæis in quibus erat imagines intexte, nam signum significat imaginem,cuius diminutiuum est sigillum. [Vlla ad vincendum mora] Ornamenta illi potuissent irritare auarum hostem ad pugnam at viro forti, qui semper pugnæ paratus est, nullam moram facere potuisset ad victoriam, quia non spei prædæ, sed gloriæ consequendæ gratia pugnat vir fortis.

ASCEN. ANthiocus quoque rex Syriæ] Supra est exempli nihilo .i.in nullo continentioris.i.minus luxuriosi, hoc est æque luxuriosi cuius luxuriam cæcas, & pro .i. amentem exercitus supra eius imitatus ex.i. pro magna parte habuit, clauos aureos subiectos crepidis.i.calceamentis suis, & comparauit vasa argentea ad vsum culinæ.i. vt dicunt coquinæ,vt statuit tabernacula.i. tentoria adornata sigillis.i.paruis insignis, textilibus i.inter textus ex auro, & argento,more aureorū sumptuosorū,existens potius præda optabilis hosti auaro, quàm vlla mora sup.hosti strenuo ad vincendum,idest qui exercitus aptior erat ad inuitandum hostem veluti ad prædam, quàm ad terrendum à victoria nimia mora.

DE PTOLEMÆO REGE ÆGYPTI.

*Strab.li. 17.Ioseph. li.2.de antiq. & Euseb. *Liu.li.59 &c. seq. *IAm *, Ptolemæus rex accessione virorum suorum vixit. Ideoque Physcon appellatus est, cuius nequitia quid nequius? sororem natu maiorum communi fratri nuptam sibi nubere coegit, * postea deinde filia eius per uim stuprata ipsam dimisit, vt vacuam locum nuptijs puellæ faceret.*

OLIV. Ptolemæi luxuria. IAm Ptolemæus rex]Hic fuit Ptolemæus euergetes secundus,qui teste Strab.lib.17.Physcon dictus fuit, nam à primo euergere,qui tertius post Alex.imperauit in Ægypto turpissime omnes vixerunt, vsq; ad eum Ptolemæum, qui Pompeium interemit,in quo genus, & imperium Ptolemæorum, qui Lagidæ dicti sunt euersum penitus, & extinctum fuit hic ergo euergetes secundas,teste Iust.lib.30.omnes suos crudelitate, & luxuria superauit, quippe qui regno per parricidium obtento,ad vtrinque parentis necem, fratris quoq; cædem adiunxit, & his rebus veluti feliciter gestis luxuriæ sese tradidit, quem omnis secuta est regio,quæ breui tempore militiæ studijs depositis ocio,atque desidia corrupta marcescebat,hic reuolutus in omnem luxū, ociosa Euridice vxore eademq; sorore sua Agathocla meretricis capitur illecebris,atq; ita omni magnitudine nominis,ac maiestatis oblitus, noctes in stupris dies in conuiuijs insumit, adduntur instrumenta luxuriæ tympana,& tripudia, nec iam spectatur rex,sed magister nequitiæ, neruorum oblectamenta modulantur, hæc primo labentis regiæ tacita pestis, & occulta mala fuere, deinde crescente licente,iam nec à parietibus regiæ domus cōtineri meretricia audacia potest, quàm proteruiorem sociata cum Agathocle fratre ambitiosæ pulchritudinis scorto, quotidiana regis stupra faciebant. Accedebat & mater Euanthę, quæ geminę sobolis illecebris deuictum regem tenebat, itaq; non contente rege,iam etiam regnum possident,iam in pub. visantur,iam salutantur, iam comitantur. Agathocles regis lateri iunctus ciuitatem regebat,tribunatus, præfecturas, & ducatus mulieres ordinabant,nec quisquam in regno suo minus quàm ipse rex poterat, cum interim relicto quinquenni ex Euridice sorore filio moritur. Accessio. Augmentum Phythum appellatus. Quasi serpens crudelis,& immitis. Strabo dicit non Phythonem,sed Physconem fuisse appellatum.

IAm(continuatiua particula) Ptolemæus rex.s.Ægypti, vixit.i.creuit supra cum accessione.i.incremento vitiorum suorum,aut vixit accessione.i. propter accessionem .i. incrementum vitiorum suorum,quia tantam voluptatem ex eis capiebat,quòd suauius sibi ex eis viuere videretur. [Ideoque] .i.& ideo appellatus est Physcon, vel à φυσήσει. i. superbia, & inflatione,vel ab eo quod est φυσίζοος.i. viuificans,vitam producens. Cuius nequitia.i.luxuria,quid nequius.i.luxuriosus, & magis perditum ? q.d.nihil, quia coegit sororem maiorem natu.i.grandiorem è duabus, nuptam fratri communi .s. sibi, & illi nubere sibi,deinde filia eius .s. sororis ex sororem suam matrem stupratæ,vt faceret nuptijs puellæ locum acuū, quia non licebat filiam,& matrem habere couxores. ASCEN.

DE POPVLO ÆGYPTI.

*Liu. lib. 105. & Dio.li.39. *COnsentaneus * igitur regibus suis, gentis, Aegyptię populus, qui ductu Archelai aduersus Aulum Gabinium mœnibus vrbis egressus, cum castra vallo atque fossa cingere iuberet, vniuersus succlamauit, vt id opus publica pecunia faciendum locaretur: quapropter delitijs tam enerues animi spiritum exercitus nostri sustinere non potuerunt.*

COnsentaneus] Ptolemæus Auletes vltima Cleopatræ Reginæ pater, propter intoleranda flagitia ab Alexandrinis eiectus Romam confugit, & à Pompeio susceptus senatuiq; commendatus suppliciter petijt, vt in regnum restituerunt, de qua re sæpius agitatum est in senatu, multis eam restitutionem expetentibus, quia gloriosum esse videretur regem habere clientem,nam qui eum restituisset,eius patronus dicebatur, quare multi eam princeps summa ambitione deposcebant, inter cæteros Lentulus atque Pompeius, teste Cic.lib.1.Epist.Fam. Sed hęc restitutionis prouincia à Pompeio magis demandata,quàm à senatu decreta est Aulo Gabinio,qui cum regem reduceret. Archelaus quem sibi Beronice Regina huius Ptolemæi filia natu maior, quàm Alex. eiecto patre reginam cōstituerant, virum coniunxerat,cum exercitu aduersus eum profectus est,& positis extra mœnia castris, cum ea fossa,& vallo cingi iuberet,effœminatus populus, & luxuria perditus magna voce succlamauit,vt ea precio facienda locaret,qua voce potuit Archelaus facile intelligere,quod cum tali exercitu sibi de victoria sperandum esset, ex quo facile eueniet,vt cum toto exercitu cæderetur, regina quoq; interempta fuit,& Ptolemæus pater in regnum restitutus. Archelai corpus,M.Ant.qui tunc sub Gabinio mutabat, diligenter conquisitum,regio funere cremandum, honestandumque curauit,vt legitur in vita M. Ant. [Tam eneruės] Tam effœminari,& molles. OLIV.

Consen-

ASCEN. Consentaneus, &c.] Igitur, quia membra caput ferè sequuntur, & populus princeps, ac prælatus suos populus gentis Ægyptiæ, cōsentaneus supra fuit regibus suis, qui egressus mœnibus vrbis. s. suæ ductu Archelai. s. regis substituti ob Beronicem coniuge, & regis filiam, ac sororem aduersus Aulum Gabinium qui suffragio Pompeij magni, Ptolemæum reducendum in regnum receperat. Cum. s. Archelaus iuberet, aut potius populus egressus iuberetur ab Archelao cingere castra vallo atque fossa, succlamauit vniuersis, vt id opus locaretur faciendo pecunia pub. Quapropter animi. s. Ægyptiorum tam enerues. i. effracti delitijs, non poterunt sustinere spiritū. i. acrimoniam exercitus nostri, i. Rom. quia cum duce suo ferè omnes occisi sunt.

DE CYPRIIS.

* Flor. lib. 3. c. 9. Iust. lib. 18. & Ath. non semel.

Sed tamen * effœminatior multitudo Cypriorum, qui reginas suas mulierum corporibus velut gradibus constructis, quò mollius vestigia pedum ponerent, currus conscendere æquo animo sustinebant, viris enim, si modo viri erant, via carere, quàm tam delicato imperio obtemperare satius fuit. Hæc est societas vitiorum lasciui vultus, & nouæ cupiditati inhærentium oculorum, ac delicato vultu affluentis, perq; varios illecebrarum motus, volitantis animi.

OLIV. Cypriorū luxuria. Sed tamen effœminatior] Cyprus insula inter alias orbis terrarum insula famosissima, diuitijs semper abundans, & luxu plurimum dedita, vt eam Veneri sacram dicat esse Florus, inter alias delitias aliud quoq; seruat, vt reginæ currus ascensuræ gradus sibi faciant ex mulierum corporib. quo pedes earum mollius sustententur, quid hoc delicatus, quid illius prouinciæ viris turpius? qui tam delicato mulierum imperio parere non recusant, quibus honestior mors esset, quàm tam luxuriosum imperium. [Effœminatior] licet intolerabiles sunt Ægyptiorum regum libidines. Cypriorum tamen multitudo intolerabiliores. [Multitudo] Bene multitudinem appellauit non populum, quasi in conditam fœminarum turbam [Velut gradibus] Subiectis sibi ancillis, siue aliarum corporibus, per ea tanquam per scalarum gradus currus ascendebat. [Hæc est societas vitiorum] Ostendit quid sit luxuria, atq; libido. [Lasciui vultus] Ad lasciuiam speciem attinet, est enim lasciui vultus genitiui casus. [Oculorum inhærentium] Oculorum spectantium semper nouas cupiditates. [Animi] Abundantis molli apparatu, & per multas voluptates discurrentis, vt cum vna oblata fuerit, altera statim excogitaretur, & dum semper in exquirendis illecebris mens intenta, est nunquam conquiescat.

ASCEN. Sed tamen] Hoc est licet eneruès delitijs fuerunt, Ægyptij multitudo Cypriorū supra fuit effeminatior. i. molior, & minus virilis, qui sustinebant æquo animo reginas suas conscendere currus corporibus mulierum in formam graduum dispositarum, vt prima primum gradum, secunda secundum, & ita deinceps facerent, quo. i. ideo, vt supra reginę ponerent vestigia pedum mollius. i. super corpora, quàm super gradus scalares, aut super scabela probat, quod effeminatior fuit. [Enim]. i. quia satius. i. eligibilis fuit viris, si modo erant viri, (q. d. corpore quidem viri, sed animo erant fœminæ) carere vita, quàm obtemperare. i. inseruire, imperio tam delicato [Hæc]. i. huiusmodi sup. est societas vitiorum. s. dictorum luxuriæ, & libidinis vtpote societas lasciui vultus, & oculorum inhærentium. i. infixorum nouæ cupiditati, & animi affluentis delicato vultu, & volitantis per varios motus illecebrarum. Hoc est vbi luxuria, & libido, regnant, adsunt tanquam comites, vultus lasciuus, oculi petulcij, & cupidi, & animi delicati, atq; illecebrosi, hæc autem addit, vt ad contraria transitum faceret, addit enim.

DE CRVDELITATE. Cap. II.

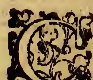

Crudelitatis vero horridus habitus, truculenta species, violenti spiritus vox terribilis, omnia minis, & cruentis imperijs referta: cui silentium donare, incrementum est adijcere. etenim quem modum sibi ipsa statuet, sine sigillationis quidem frenis fuerit reuocata? ad summum, cum penes illam sit, timeri, penes non sit odisse.

OLIV. Crudelitatis exē pla. Crudelitatis] Quàm sit detestanda crudelitas, ex ipsius descriptione colligitur. Sed aduersatiua coniunctio vero ad id pertinet, vt cum superiori coniungatur capitulo. [Horridus habitus.] Aspera forma. [Truculenta speci-] Crudelis aspectus, nam crudeles semper in vultu feritatem quandam præ se ferunt. [Cui silentium] Tacere, inquit, de crudelitate est ipsam crudelitatem augere, quæ nullum sæuiendi sibi faciet modum, nisi vituperationis freno fuerit repressa, ęquum igitur est, vt de illa dicamus, & dicendo vituperemus, vituperando reprimamus. [Suggillationis] Notationis, & infamiæ. nam nisi vituperetur, contineri aut refrenari non poterit impunitatem sortita, cum naturaliter sit effrenata, & violenta. [Penes illam sit, timeri] Crudelis semper timeri volunt, quos semper odisse soluemus, iuxta illud tragicum, oderint dum metuant.

ASCEN. Crudelitatis, &c.] Vero. i. sed, q. d. econtrario, habitus. i. dispositio vultus crudelitatis. i. hominis crudelis, est supra horridus, i. asper, & dirus aspectu, species. i. protractio colorum est truculenta, i. atrox, spiritus supra sunt violenti, vox supra est terribilis, animo supra eius dicta, & facta sunt referta minis, & imperijs cruentis, idest ad cruoris effusionem pertinentibus cui donare silentium, idest nihil de ea dicere, hoc est eam non reprehendere, est adijcere incremeutū, quia si neq; dicto, neq; facto resisteretur crudelibus, crudeliores efficeretur [Etenim]. i. nam certe, quem modum. i. mensurā, aut finem ipsa statuet sibi, sine quidem. i non saltem fuerit reuocata. s. ab impetu supra frenis suggillationis. i. timore denigrationis famæ, & increpationis? q. d. nullum. [Ad summā] . i. vt summatim loquar, & semel omnia dicam, cum penes illam. i. potestate illius. s. crudelitatis sit timeri, odisse. i. prosequi sit penes nos. i. in potestate nostra, sed vt Cic. docet durare non potest quem multi ederint, & pessimus diuturnitatis custos est metus.

DE LVCIO SYLLA.

Lucius * Sylla, quem neque laudare, neque vituperare quisquam satis digne potest, quia dum quærit victorias Scipionem se Pop. Rom. dum exercet, Hannibalem repræsentauit, egregie namque auctoritate nobilitatis defensa, crudeliter totam vrbem, atque omnes Italiæ partes ciuilis sanguinis fluminibus inundauit, quattuor legiones contrariæ patris fidem suam secutas, in publica villa, quæ in campo Martio erat, nequidquam fallacis dextræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit, quarum lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures receperant lacerata ferro corpora Tyberis impatiens tanti oneris cruentatis aquis vehere coactus est. * Quinque millia Prænestinorum spe salutis per P. Cethegum data, extra mœnia municipij euocatos, cum ab iectis armis humi corpora prostrauissent, interficienda, protinusque per agros dispergenda curauit. * Quatuor millia & septingentos diræ proscriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit, videlicet ne memoria tam præclare rei dilueretur. Nec contentus in eos sæuire, qui armis à se dissenserant, etiam quieti animi ciues, propter pecuniæ magnitudinem per nomenclatorem conquisitos proscriptorum numero adiecit. Aduersus mulieres quoque gladios distrinxit, quasi parum cædibus virorum satiatus. Id quoq; inexplebilis feritatis indicium est, abscissa miserorum capita modo non multum, ac spiritum retinentia, in conspectum suum afferri voluit, ut oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Quàm porrò crudeliter se in M. Mario Prętore gessit? quem per ora vulgi ad sepulchrum Luctatię gentis pertractum, non prius vita priuauit, quàm oculos infelicis erueret, & singulas corporis partes confringeret. Vix mihi verisimilia narrare uideor. * At ille etiam M. Pletorium, quòd ad eius supplicium exanimis ceciderat, continuo ibi mactauit

* Liu. lib. 85.

* 8. mil. Liu. li. 88. 3. mil. Oros. & Eutro. de hac villa. Cic. de resp. & Varro lib. 3. c. de re rust.

* 12. mil. Plu. in vita App. li 1. numerū nō ponit.

* De hoc numero vel dissentiunt, vel nihil scri. alij.

Liu. li. 88. & Oros. li. 5. c. 21.

* P. Lectoriū vocat Oros. li. 5. cap. 21.

nouus

nouus punitor misericordiæ, apud quem iniquo animo scelus intueri, scelus admittere fuit. Sed mortuorum vmbris saltem pepercit? minime. Nam C. Marij, cuius etsi postea hostis, quæstor tamen aliquando fuerat, erutos cineres in Anienis alueum sparsit. En quibus actis fœlicitatis nomẽ asserendum putauit.*

* Cic. li. 1. de leg.

OLIV. Syllæ crudelitas.

LVcius Sylla] Cic. lib. de finibus bonorum, & malorum dicit L. Syllam trium pestiferorum vitiorum fuisse magistrum, luxuriæ, auaritiæ, & crudelitatis, crudelitate vero cunctos superasse, nã quanta in ciues, quãta in socios, quãta in omnes factionis aduersæ crudelitate vsus fuerit, & hic, & in eius vita cognoscere possumus. [Neque laudare] Si eius virtutes, & res clarissime gestas, laudem ingentem, si vitia, & crudelitatis exempla respexeris, vituperationem maximam meruisse, nam in victorijs Scip. in crudelitate Hannib. parem inuenies. [Egregie nobilitas] Marius plebem, Sylla senatum, & nobilitatem defendebat, & hinc diuersis studijs propter Mithridaticam prouinciam in ciuile bellum exarserunt, in quo superior Sylla non solum vrbem Romanam, sed totam Italiam crudelitate repleuit, nam præter hæc, quæ infra referuntur, apud sacriportum, apud collinam 70. amplius millia, Sylla concidit, teste L. Floro. [Quatuor legiones] Florus dicit fuisse tantum modo quattuor hominum millia. Plin. de viris illustr. nouem millia. [In publica villa] Omnis domus extra vrbem, vel oppidum, aut castellum dicitur villa, hoc est in agris posita, sed in campo Martio fuit domus constructa, quæ publica, villa dicebatur. [Fallacis dextræ] Quia in fidem eos acceperat, impunitatemque promiserat [Lamentabiles quiritatus] Querelas lamentabiles, quæ tanta erant, vt e campo Martio exaudirentur in vrbe. [Lacerata ferro corpora] Non satis habuit in viuos ad necem vsque, sæuire, nisi etiam in mortuos crudelitate vteretur quorum cadauera piscibus deuoranda in Tiberim deijci iussit. [Quinque millia prænestinori] Alia pars superioris crudelitates prænistini, quod Iuniorem Marium receperant, cum à Cethego Sylla præfecto obsiderentur, sponte in deditionem fide data venerunt, quos omnes extra mœnia euocatos humique prostratos iussit occidi, & eorum corpora spargi per agros. Quatuor millia & septingentos] Ne tanti facinoris memoriæ posse aboleri, proscriptorum nomina, qui iugulati fuissent, in publicas tabulas referri voluit, res certe memoranda nouis annalibus, atque receuti historia. [Tam præclare rei] Ironia est, ac si diceret detestandæ. [Dilueretur] Solueretur, aboleretur. [Nec contentus in eos] Ac si diceret, tolerabilius videbatur in hostes, aut inimicos sæuire, id enim vlciscendi gratia factum videri posset, inquietos vero, atque pacificos, sed diuites, id non solum crudele, sed etiam auarum, & propterea Cic. recte dixit, trium perniciosorum vitiorum fuisse magistrum, luxuriæ, auaritiæ, & crudelitatis. [Quieti animi] Qui huic bello se immiscere voluerant, & neutram partem sequi. [Per nomenclatorem] Nomenclator dicitur, qui nomina ciuium tenens, ea principibus per vrbem incedentibus subijciebat, vt vnumquenque nominatim salutarent, his enim artibus principes ciuium gratiam inire studebant, per hos igitur nomenclatores, Sylla diuitum nomina edoctus proscribebat. [Aduersus mulieres quoque] Hoc quoque ad crudelitatis augmentum in fœminas vsque sæuire, quòd semper viro forti turpissimum est adiudicatum. [Id quoque inexplebilis feritatis] Alij habent inexpiabilis, Crudelitatis plusquam punica fuit, voluptatem ex contemplandis cæsorum capitibus mirificam capere, quæ si leuisset, non oculis tantum, sed ore quoque deuorasset, Scipionis, Norboni, aliorumque multorum ad se delata capita in eius atro iussit affigi, vnde domus eius officina crudelitatis est appellata. [Quam porrò crudeliter se in M. Mario] Tantopere crudelitate delectabatur, vt exquisito supplicij genere, M. Marium prætorem affici voluerit quem ad Catulis nepotis sui sepulchrum pertractatum oculis, manibus, cruribusque defossis, seruatum aliquandiu, vt per singula membra mereretur, non occidi, sed ex carnificari iusserit. per ora vulgi] Spectante populo. [Luctatiæ gentis] Catuli nepotis sui, qui a gente luctatia originem ducebat. [At ille iam M. Plectorium] Hoc quoque testimonium crudelitatis immensæ, quòd M. Plectorium nulla alia de causa. nisi quòd cũ Marij corpus videret tam crudeliter dilacerari, præ misericordia cecidérit in syncopin, statim iusserit occidi, vt non solum crudelitatis, sed etiam misericordiæ nouus vltor esset. [Nouus punitor] Exaggeratio crudelitatis, vt etiam puniret, qui misericordia commouerentur. Sed vt breuiter huius immanissimis hominis sæuitia repetatur, qui illos connumerare posset, quos in vrbe passim quisquis voluit occidit, donec admonente Furfidio viuere aliquos debere, vt essent, quibus imperaret, proposita est ingens illa tabula, ex ipso equestris ordinis flore duo millia, vel vt alij volunt, plures electi, qui mori iuberentur, noui generis edictum piget post hæc referre, ludibrio habita fata carbonis, fata forani prætoris, atque de mileos. Bebium sine ferro, ritu ferarum inter manus lancinatum. Marium vt diximus, per succisa singula membra mori coactum positi denique singulorum hominum ferè pœnis. Municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt. Spoletum, Interannum, præneste. Florentia, nõn Sulmonem vetus oppidum socium, atque amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, vt obsides iure belli, & modo morte damnati duci iubentur, sic damnatam ciuitatem iussit Sylla deleri, & alia nefanda crudelitatis exempla dedit, vt in mortuorum vmbras etiam grassaretur. [Nam Marij] Cineres erutos spargi in profluentem iussit, quibus omnibus ita peractis voluit felix appellari, qui fera belua nominari debuerat, qui omnes tyrannos crudelitate superasse videatur, quanquam Marius leuiorem hanc feritatis inuidiam sua crudelitate esse faciat, qui nihilo mitior in Sillanos fuisse videtur. [Distrinxit] Nudauit, aperuit.

Nomeclatorem.

Catulus Luctatius

ASCEN.

LVcius Sylla, quem quisquam neque potest laudare satis digne] scilicet in benefactis, neque vituperare satis digne, in maleficijs, dum quæri victorias. Scip. repræsentauit (nescio cur tempus mutet, legendum enim videtur, aut dum quæsijt victoriam repræsentauit, vt dum quærit repræsentat, & similiter in sequenti particula, legam ergo, dum quæsijt, & exercuit sic) dum quæsit victoriam repræsentauit. i. exhibuit, aut retulit P. R. Scipionem. i. ciuem vtilissimum reipub. dum exercuit victoriam, scilicet iam patriam, repræsentauit Hannibalem, sæuissimum in ciues Romanos hostem. Enim pro quia, auctoritate nobilitatis defensa, egregie. i. eximia virtute innundauit. i. perfudit crudeliter totam vrbem. scilicet Romam, atque omnes partes Italiæ fluminibus sanguinis ciuilis, Sylla sup. iussit quatuor legiones partis contrariæ. idest inimicæ secutas fidem suam. i. sibi deditas, data fide de salute. obtruncari in villa publica. idest in quadam domo ad remp. pertinente, quæ erat in campo Martio, implorantes nequidquam idest frustra misericordiam dextræ fallacis. scilicet Syllæ, quã eam prius fidem dederat, & nunc occidi iusserat, quarum scilicet legionum queritatus. idest querelas, aut potius quiritatus. idest quiritationes, & quiritum inuocationes, lamentabiles, & ita miserabiles aures ciuitatis trepide. i. anxie, & præan xietate decurrentis receperunt, & tyberis impatiens tanti oneris. coactus est vehere aquis cruentatis corpora. scilicet legionum illarum lacerata ferro. [Quinque] Affert alia testimonia crudelitatis Syllæ dicens. Et sup. Sylla curauit. idest mandauit accurate quinque millia prænestinorum spe salutis data per P. Cethegum, euocata (sunt qui legant eucatos, sed non placet, licet ad rem respexerit, quia sequitur interficienda dotius igitur legam, euocatorum) extra mœnia municipij, scilicet sui prænestinis, cum prostrauissent, corpora sup. sua, humi, armis abiectis, curauit inquam interficienda, & dispergenda protinus per agros, vt feris, & est altibus prædæ essent. Et supp. retulit in tabulas publicas. idest publico scripto exposuit legẽdos quatuor millia, & sexcentos iugulatos, edicto dire proscriptionis, videlicet idest videre licet, cur id fecerit, & est ironia, ne memoria tam præclare rei dilueretur. idest diffueret, & deleretur. nec contentus sæuire in eos, qui dissenserant à se armis, adiecit etiam ciues animi quieti. idest pacis amatores, conquisitos per nomenclatorem. idest nominum cuiusque pronunciatorem propter magnitudinem, pecuniæ, non propter culpam. numero proscriptorum. idest procul à salute scripto significatorum, vt vbicunque inuenirentur, occidi impune possent. Vt sup. ipse distrinxit, idest denudauit quoque gladios aduersus mulieres, quasi parum satiatus cædibus virorum, id quoque, quod sequitur, est sup. aut fuit in eo iudicium feritatis inexplebilis, voluit capita miserorum abscissa, modo non idest ferè, aut cũ paululum abfuerit, quin retinentia vultum, scilicet pristinum, ac spiritum afferri in conspectum suum, vt insideret, ea oculis, quia nefas erat. scilicet mandere ea ore. [Quàm, &c.] Porrò, quàm idest quantũ crudeliter gessit se in M. Mario prætore, aut potius in M. Marium pretorem? q. d. crudelissime, quem pertractum per ora vulgi. idest omnibus videntibus ad sepulchrum gentis luctatie. idest Catuli nepotis eius priuauit uita, sed non prius quã erueret oculos infelicis, & confringeret singulas partes corporis. [Ergo uix]. i. cum difficultate (inquit auctor) uideor mihi narrare verisimilia [At]. i. attamen, aut insuper, ille. s. Sylla mactauit ibi. i. ad sepulchrum luctatiæ gentis, continuo M. Pletorium, quòd ceciderat exanimis ad suppliciũ eius. s. M. Marij amici

amici sui mactauit dico existens nouus.i. insolitus punitor misericordiæ, apud quem in tueri scelus. idest crudelitatem illã in innocentes eius animo iniquo.idest moleste ferente, fuit.i. reputatum est, admittere scelus. Sed saltem pepercit vmbris mortuorum? Minime, sup. pepercit. Nam sparsit, hoc est spargendos curauit in alueum Anienis.f.fluminis in Tyberim cadentis, cineres Caij Marij erutos.s.è sepulchro, cuius.s.Marij, etsi. idest quanquam sup. fuit postea hostis, tamen fuerat aliquando. s.in bello Iugurthino in Aphrica quæstor, quia Iugurtam à Boccho per Marium ad hoc missus impetrauerat. [En quibus actis]scilicet tam crudelibus, & impijs, Sylla sup. putauit nomen fœlicitatis asserendum. i. vendicandum sibi, dixit enim se felicem cum nihil fuerit eos infelicius, quia pro spera ad scelera successus summæ infœlicitatis est augumentum, neque tandem caruit iustæ vltionis virga.

DE CAIO MARIO.

C. Cæsar Ædilitius tãtũ fuit, Asc. pro Scau.quare L.lego lib.5. c.3. Liu.8.c.6. *Cvius * tamen crudelitates C. Marij inuidia leuat: nam & ille nimia cupiditate persequendi inimicos, iram suam nefarie distrinxit, C. Cæsaris Consularis, & Censorij nobilissimum corpus ignobili sæuitia trucidando, & quidem apud seditiosissimi, & abiectissimi hominis Varij bustum.id enim malorum miseriæ tunc reip. deerat, vt varij Cæsar piaculo caderet. Pene tanti victoriæ eius non fuerunt, quarum oblitus plus criminis domi, quàm laudis in militia meruit.* *Li.8.c.9. *Idem caput M. Antonij abscissum suis manibus inter epulas per summam animi, ac verborum insolentiam aliquandiu tenuit, clarissimique & ciuis, & oratoris sanguine contaminari mense sacra passus.* *Antoniũ vt lib.18. c.9. *Atque etiam P.* Annium, quid id atttulerat, in sinum suum recentis cędis vestigijs aspersum, recepit.*

OLIV. NAm & ille nimia] Quanta fuerit Marij crudelitas, vt alios auctores omittam, ex Flori d[?]is breuiter colligitur, vrbe enim potitus post exilium cum Cinna, Carbone, & sertorio, statim ad principum cędem, vt discurreretur signum dedit, vbi aliquando sæuius, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica vrbe sæuitum est, Octauij consulis caput pro rostris, Antonij consularis in Marij ipsius mensis exponitur. Cæsar & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur. Crassi pater, & filius in mutuo alter alterius aspectu, Bebium, atque Numitorium per medium forum vnci traxere carnificũ. Cat.se igni hausto ludibrio hostium exemit, Merula flamen dialus in capitolio Iouis ipsius oculos venarum cruore respersit, Acharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti, hæc tot senatus funera intra Calendas, & Idus Ianuarij mensis acta sunt, nam Marius teste Liu. lib.70. æditis multis sceleribus Idibus Ianuarij decessit, septima illa Marij purpura dedit, quid futurum fuit, si annum consularis impleßet, rursus Marius iuuenis, & Carbo consules post aduentum Syllæ, profligatosque exercitos suos, quasi desperata victoria, ne in vlti. perirent. sanguine senatus sibi parentabant, obsessaque curia de senatu tanquam de carcere, qui iugularentur educti, quid funeram in foro, in circo, in parentibus templis? nam cum Mutiis Scæuole Pontifex Vestales amplexos aras; tantum, nõ eodem igne sepellitur. Lamponius, atque Helesinus à Samnitum duces atrocius Pyrrho, & Hannibale Capaniam. Hetruriamque populantur, & sub spem partium se vindicant. [C. Cæsaris] Hic est ille Cæsar orator, qui cum Catulo fratre à Cic. in secundo oratoris lib. inducitur in Tusculanum venisse, vt diuinitus de eloquentia Crassus disputantem audirent, quem Marius vrbe potitus, ad bustum villissimi hominis varij cuiusdam, quem occiderat Sylla pertractum, tanquam victimam ad illius vmbræ expirationem iussit occidi. Hominis. scilicet Varij cuiusdam Veronensis [Seditiosissimi] Constat hunc Varium seditiosissimum fuisse, qui principes accusare consueuerat inter quos & M.Scaurum [Piaculo caderet] Ad purgationem veluti hostia caderet. [Penè tanti victoriæ eius non fuerunt] Vt licitum esset tantum virum abiecti hominis vmbris parentari. [Plus criminis] Propter crudelitatem. [Quã laudis] Propter res gestas [Idem caput M. Antonij] Hic fuit ille orator eximius, qui cunctos eloquentia sua ætate superauit. teste Cic. potuitque orationis suauitate Marianos milites demulcere, ac cędis inferende cupiditatem reprimere, nisi P.Ant. qui eius orationi non inter epulas oblatum, tanta cum alacritate suscepit, manibusque pertractauit, vt plane omni-

C. Cæs. oratoria mors.

bus animi insolentiam ostenderet, insuper ipsum Ant. interfectorem arcte complexus est, tanquam ab illo maximum omnium beneficium recepisset. M.Ant. oratoris, quẽ cum Crasso de eloquentia disputantem in oratore suo Cic. introducit.

ASCEN. CVius] scilicet Syllæ crudelitates licet se ob eas felicem putauit, tamen tam magnæ fuerunt, quod leuant.i.diminuunt inuidiam Caij Marij. [Nam &]idest, etiam ille. [Marius distrinxit].i.exercuit nefarie iram suam nimia cupiditate persequendi inimicos, trucidando sæuitia ignobili.i.quæ in ignobilibus esse solet, nobilissimum corpus Caij Cæsaris sup. viri consularis & censori.i.qui consulatura & censuram gesserant. & quidem apud bustum, i.sepulchrum continens vstos cineres, Varij hominis seditiosissimi, & abietissimi. [Id enim malorum deerat tunc miseriæ rep. vt Cæsar. s.Caius homo nobilissimus, caderet piaculo. i.quasi ad purgationem & expiationem cædis Varij victoriç, supprimit, narrationem cædis varij, Victoriæ supp. Marij, in Iugurtham, & Cimbros, aut Theutonicos penè. idest quasi non fuerunt tanti.i. valoris, & precij (quod hoc loco licet dicere, quia licet non exponam, emi tanti.i. tanti precij, sed tanto precio, tamen bene dixero, emi equũ tanti. s.precij, aut equum, qui tanti fuit. videlicet precij) hoc est non erit tanto precio æstimande. [Quarum]. s. victoriarum ipse Marius oblitus, meruit plus criminis.i.crimini nationis, & exercitationis domi.in vrbe, quam laudis in militia. [Idẽ] scilicet Marius tenuit aliquandiu suis manibus inter epulas.i. inter epulandum per summam insolentiam. i.superbiam animi, ac verborum, caput M. Ant. abscissum.i.à P.Ant. passus sacram mensam contaminari sanguine clarissimi, & ciuis, & oratoris. Atque etiam recepit].s.ad mensam pub. Annium qui attulerat id.s.caput M.Ant.i.sinum suum.s.Marij. Nam si de Annij sinu intelligatur, dicendum esset in sinu suo asperũ vectigalis recentis cędis, non tamen ab eo, sed à Publio Antonio factæ, nisi qui Antonius dictus sit dicendus.

DE DAMASIPPO.

*Li.li.86. & Oros. li.5. c.20. *DAmasippus * nihil laudis habuit, quod corrumpere, itaque memoriam eius, licentiore accusatione perstringitur, cuius iussu principum ciuitatis capita hostiarum capitibus permista sunt, Carbonisque. Aruina truncum corpus patibulo affixum gestatum est. ideo aut flagitiosissimi hominis pretura multum, aut reip. maiestas nihil potuit.*

OLIV. DAmasippus] Hic nulla virtute præditus, nulla laude clarus merito accusari potest, quòd in mariana tempestate, & ipse supra modum sæuierit, quippe nobilissimo ciues Syllani nominis defensores inter victimas, tanquam belluas crudeliter necari, & à ruinæ trib.pl. truncum in sublime elatum per ora vulgi deferri iusserit, de quo Salust. in Catil. Nostra memoria victor Sylla cum Damasippum, & alios eiusmodi, qui malo reip. creuerat iugulari iussit, quis non factum eius laudabat? homines scelestos, & factiosos, qui seditionibus remp. exagitauerant, merito necatos aiebant. Sed ea res magnæ initium cladis fuit, nam vti quisque domum, aut villam postremo vas, aut vestimentum alicuius concupiuerat, dabat operam, vt is in proscriptorum numero esset illi, quibus Damasippi mors lætitiæ fuerat, paulo post ipso trahebantur, nec prius finis iugulandi fuit, quàm Sylla omnes suos diuitijs expleuit. [Nihil laudis habuit. [Quod corrumperet, ac si diceret. Marius, atque Sylla suarum rerum gestarum laudes, & gloriam crudelitate corrumperunt, vt sine damnatione laudari non potuerint. hic vero nullam habuit laudem, quam potuerit crudelitate diminuere, quare liberius accusari potest. [Patibulo] Cruci affixum, patibulum à patiendo dictum, quòd in eos mortem noxij patiantur. [Flagitiosissimi hominis præturam] Tantũm inquit valuit Marij potentia oppressa rep. vt in ea nihil auctoritatis haberet amplissimus ordo. [Prætura]. s. Damasippi, qui tunc præerat vrbi. [Reipublicæ maiestas] Vel senatus, vel quia tunc à ruina trib. pleb. erat, & sacrosancta maiestas tribunitia habebatur, cui nihil tunc profuit. Liu. de Mario lib.80. Marius inquit vir, cuius si examinentur cum virtutibus vitia, hand facile sit dictu, vtrũ bello melior, an pace perniciosior fuerit, adeo vt quàm rep. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis. postremo armis euertit.

ASCEN. DAmasippus nihil habuit laudis, quod corrumpe]. s. turpiter agendo, quia nihil vnquam honeste agerat, itaque. i. & ita memoria eius. i. quæ est de eo, perstringitur. i. violenter inauditur accusatione licentiore, quia impunitiore, Cuius iussu capita principum ciuitatis permista sunt capitibus hostiarum, quia principes inter hostias mactati sunt, & corpus Carbonis à ruinæ truncum. i. detruncatum ablato capite, gestarum est. s. ad ostentationem in opprobrium affixum patibulo, adeo aut prætura hominis flagitiosissimi. s. Damasippi potuit multum, aut maiestas reip. i. omnium qui præerant iustitiæ potuit nihil, quia permiserunt Damasippum contrafas in innocentem sæuire.

DE NVMATIO FLACCO ROMANO.

* Mumatius, L. Minutius dicitur ab Hir. de bel. Hisp.

*NVmatius * enim Flaccus Pōpeiani nominis acrior, quàm probabilior defensor, cum ab Imperatore Cęsare in Hispania inclusus mœnibus Attinguensium obsideretur, efferatam crudelitatem suam truculentissimo genere vesaniæ exercuit: omnes enim eius oppidi ciues, quos studiosiores Cæsaris censerat, iugulatos muris præcipitauit, fœminas quoque citatis nominibus virorum, qui in contrarijs castris erant, vt cædes coniugium suarum cernerent, & maternis gremijs superpositos liberos trucidauit. Infantes alios in conspectu parentum homo infigi, alios superiectos pilis excipi iussit. quæ auditu etiam intolerabilia, Romano iussu Lusitanis manibus administrata sunt, cuius gentis pręsidio Flaccus Vallatus, diuinis operibus vecordi pertinacia resistebat.*

OLIV. NVmatius etiam Flaccus] Hic est Flaccus ille, qui in omni vita Catonem imitari volebat, & quamuis longe à seueritate illius abesset, licentius tamen plerumque loquebatur. nam cum Pompeium consules admonerent, vt diligenter videret quorsum euaderent Cæsaris opes, quæ reip. periculosæ videbantur Pompeius ociosos eos esse iussit, quia cum primum pede terram percusserit, se totum orbem commoturum diceret, fretus. s. potentia, & auctoritate sua totum orbem cōplexa. Occupatis deinde Gallis auctisque Cæs. virilibus, vt iam apertum reipub. periculum videretur. Tunc Mumatius ille, Pompeio dixisse fertur, nunc pede percute terram ò Pōpei, sed quod ad eius crudelitatem pertinet, tanta fuit, vt nihil immanius, nihil truculentius audiri posset, sicut in littera videre possumus. [Quam probabilior] Quia non laudem, sed infamiam ex ea re propter crudelitatem est consecutus. [Truculentissimo genere vesaniæ] Sæuissimo furore genere. [Feminas] Alia teterrima feritas cum nonnulli ex oppidanis ad Cæsarem confugissent in castra Flaccus iste crudelissimus vxores, & liberos eorum in muros adduci iussit, deinde citatis eorum viris veluti ad colloquium, in illorum conspectu crudeliter necari iussit, trucidatis prius in matrum amplexibus liberis infantibus. [Infantes alios] Hoc vero multo crudelius, vt quosdam infantes ante ora parentum humo defigi, siue terræ collidi, alios veluti pillas iactatos telis excip. iuberet, quæ quidem auditu, ne dum visu fęda, & intolerabilia dici possunt. [Quę auditu] Execratur quodammodo hanc Flacci crudelitatem, cum Romani semper humanitatis principes extiterint, vnus inuentus est Flaccus, qui barbaram crudelitatem superauerit. [Diuinis opibus] Non discedit ab assentatione sua Val. Vesania pertinacia. Quia sperabat se diuinis operibus Cæs. posse resistere, à quo tandem superatus, iustas crudelitatis pęnas dedit.

ASCEN. MVnatius, aut Numantius, aut Numatius (tam varie enim scriptum reperi) autem Flaccus defensor nomine Pompeiani. i. querelę Pompeij Magni, acrior, quàm probabilior (More suo, quàm consimiles gradus dat cum ratio videatur secundo loco positiuum exigere. Num sicut consuete dicas vis magis acer, quàm probabilis, ita dicendum videtur, acrior quàm probabilis, quia magis acer, non est aliud quàm acrior) cum ipse inclusus męnibus atteguensium. s. populorum Hispaniæ, vnde addit in Hispania, obsideretur ab imperatore Cæsare, scilicet Iulio [Exercuit efferatam crudelitatem suam truculentissimo genere vesaniæ. Enim, idest quia, præcipitauit muris, idest de muris iugulatos omnes ciues oppidi, quos senserat studiosiores Cæsaris, scilicet partibus eius [Trucidauit, idest, truculenter occidit, quoque, idest etiam fœminas, & hoc nominibus virorum citatis, hoc est nominatim, vt adessent, vocatis virorum, inquam qui erant in castris contrarijs. i. Cæsarianis vt cernerent. s. viri cædes, i. occisiones cō iugum. i. vxorum suarum, & trucidauit liberos suppositos gremijs maternis. Et iussit alios infantes infigi humo in conspectu parentum, & iussit alios superiectos pilis excipi pilis. [Quæ]. s. facta intolerabilia etiam auditu, sunt administrata manibus Lusitanis, idest Lusitanorum iussu Romano, idest Romani perfecti. [Cuius gentis, scilicet Lusitaniæ præsidio Flaccus vallatus, resistebat pertinacia vecordi, idest experte prudentiæ operibus diuinis, idest Cæsaris inter deos referendi.

THEO. NVmatius Flaccus] Hanc atteguensis fędam cæde perstringit Hircius Hispanici belli lib. qui commentariorum Cæs. in ordine sextus est. [Attinguensium] Ianus Parrhasius apud Hircium, seu magis Oppium, primus hunc in Val. locum declarauit Atteguensium legendum putabat ab Attegua, quod oppidum, reddit Hircius in Hispania Pliniusque per hoc singuli Attegua, quamquam post tot etiam censuras, in vulgatis codicibus est Singilia Hegua, vetusti, sicut idem Ianus indicauit, Singilia Tegua, qui librarij librícus est.

EXTERNA.

DE CARTHAGINIENSIBVS.

*Lib. 1. c. 1. Cic. li. 3 de off. Pli. de vir. ill. Flor. li. 2. c. 3. & Gel. lib. 6. ca. 4. Cic. in Pisone No. Mar. in verbo palangæ.

*TRansgrediamur * nunc ad illa, quibus, vt par dolor, ita nullus nostrę ciuitatis rubor inest. Carthaginienses Attilium Regulum palpebris resectis, machina, in qua vndique prȩacuti stimuli eminebant, inclusum, vigilantia pariter, & continuo tractu doloris necauerunt, tormenti genus indignum passo, auctoribus dignissimum. Eadem crudelitati vsi in milites nostros, Martis certamine in suam potestatem redactos, nauibus substrauerunt, vt earū carinis, ad pondere elisi, inusitata ratione mortis barbaram feritatem satiarent. tetro facinore, pollutis classibus ipsorum mare violaturi.*

OLIV. Carthaginiensium crudelitas

TRansgrediamur] De supplicio Attilij Reguli, & crudelitate, qua vsi fuerint in eum Carthaginienses, diximus in cap. de seruata religione libro 1. non est igitur repetenda historia. [Vt par dolor] Quòd à Carthaginiensibus sæuitum sit in Romanos. dolor quidem ad Romanos pertinet, non autem rubor, quia nulla inde infamia, sicut à sua ipsorum crudelitate [Machinæ] Vasi cuidam, est enim machina etiam fabrica instrumentum, composito, vnde etiam pro insidijs aliquando ponitur. [Præacuti] Valde acuti claui. [Auctoribus dignissimum] Quia constat Carthaginienses crudelissimos fuisse, & hac crudelitatis infamia semper notatos, ergo illi crudelitas conuenit. [Eadem, vsi crudelitate] Hoc fuit eodem bello primo punico, non de imperatore, sed etiam de militibus captis supplicium crudele sumpserunt, quos fundo nauium substratos necauerunt, nouum mortis & supplicij genus, sæuitas barbara excogitauit, dum supra modum in Romanos sæuite gessit [Pollutis classibus] Humano sanguine nauibus aspersis. Mare prolaturi] Deductis scilicet nauibus Romanorum sanguine polluuijs, ipsum mare quodammodo violare videbantur, cum illud humano sanguine resspargerent.

ASCEN. TRansgrediamur] Nunc ad illa, scilicet externa, & primū ad Carthag. quibus vt. i. quemadmodum dolor par. i. æqualis inest, ita nullus rubor. i. nulla verecundia nostræ ciuitatis inest, quia externa crudelitas nulla incutit Rom. verecundiam. Incipiens autem narrare dicit. Carth. necauerunt Attilium Regulum, qui vbi persuasit, ne per se fieret redemptio captiuorum Carth. vt iusiurandum seruaret ad hostes redijt, palpebris supra eius. i. coopercul is oculorum resectis. i. abscisis inclusum machina. i. dolio, vt quidam volunt, in qua scilicet machina stimuli acuti. i. claui imminebant i. extabant vndique, idest ex omni parte, necauerunt, dico vigilantia, quia abscisis palpebris dormire non potuit, & continuo tractu doloris. Supra ò genus tormenti indignum. passo scilicet regulo qui id passus erat, & dignissimum auctoribus, scilicet eius passionis. Carth. sup. vsi eadem crudelitate in ciues nostros. i. Romanos redactos in suam potestatem certamine Martio. i. bellico substrauerunt eos nauibus, vt ipsi elisi, idest,

contriti carinis.i.aliis,ac fundis earum'.f. nauium, fatiarent feritatem barbaram inusitata ratione.i. via, ac specie mortis, violaturi, scilicet Carthaginienses ipsum mare classibus Pollutis tetro.i.fedo,& dito facinore.

THEO, AVctoribus dignissimum] quibus ipsi cruciari merebantur.[Nauibus subtrauerunt]Varro de vita patrum lib. 4. Cum penus, inquit, in fretum obuiam venisset nostris & quosdam cepisset crudelissime pro palangis carinis subiecerat, quo metu debilitate nostros, sunt autem palangæ fustes teretes, qui nauibus subijciuntur, ad pelagus, vel ad litera cũ subducuntur, vt Nonius auctor est. Hæc Ianus Parrhasium.

DE HANNIBALE.

HOrum dux Hannibal, cuius maiore ex parte virtus sæuitia constabat, in flumine Gelo corporibus Romanis ponte facto, exercitum traduxit, vt æque terrestrium scelestum Carthaginiensium copiarum egressum terra, quam maritimarum Neptunus experiretur. Idem captiuos nostros oneribus, & itinere fessus iam prima pedum parte succisa relinquebat. * quos vero in castra perduxerat, paria fratrum, & propinquorum iungens, ferro decernere cogebat, neque ante sanguine explebatur, quàm ad vnum victorem, omnes redegisset. Iusto ergo illum odio, * veruntamen tardo supplicio Senatus, Prusiæ regis factum supplicem, ad voluntariam mortem compulit.

* Vegello, apud Flor. li.2.c.6.de re. Liu. & Appia. in Lib.
* Appia. in Lib. & Plin.lib.8, c. 7.
* Liu. lib. 56.& Plu. in vita.

OLIV. HOrum dux Hannibal] Liuius hunc multis virtutibus præditum dixit, quas ingentia vitia adæquabant, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio, fuit ergo crudelissimus imperator. [In flumine gelo] Virgil. gellam appellauit, à quo oppidum illi oppositum cognominatum est, apparet camerina procul, campique geloi, Immanisque gela fluuij de nomine dicta est autem fluuius Siciliæ inter Camerinam; & Agrigentum: [Exercitum traduxit] Hoc idem fecisse Spartacum Frontinus dicit libro 1. Spartacus, inquit fossam, qua erat à M. Craff. circunuallatus cæsis captiuorum, pecorumque corporibus repleuit, & supergressus est. [Vt æque terrestrium] Vt ita fluuiales & terrestres aquas poluerent, sicut primo pun. bel. maritimas crudelitate corruperant. [Idem captiuos nostros] Alia sæuitia barbara, vt captiuos Rom. quibus pro seruis vteretur, cum longo itinere fessi imposita sibi grauissima impedimentorum onera ferre non possent, succisis primis pedum partibus relinquebat inutiles, quos vero in castra perduxerat, inter se sanguine coniunctos tanquam gladiatores ferro decernere coegit, quo spectaculo non prius satiatus est, quàm omnibus con sumptis eo genere mortis superstes nullus esset, quid illud, quod inter cadauerum strues in Cannensi clade mensas parasse dicitur, vt non minus Cæsorum sanguine, quàm epularum voluptate satiaretur, discedens quoque ex Italia, cum ad ferendam opem, patriæ reuocaretur, omnes Italici generis, qui in Aphricam illum sequi abnuentes concesserant, in laciniæ Iunonis delubrum, inuiolatum ad eam diem, in templo ipso fede, crudeliterq; interemit. [Patriam fratrum] Tanquam paria gladiatorum, vt frater cum fratre, propinquus cũ propinquo ferro certarent, seque mutuis vulneribus occiderent, quo mors illi, grauior esset. Iusto igitur illum] Merito illum odere Romani, quem ad voluntariam deniq; mortem compuleret, nam subactis tandem Carthaginiensibus; cum inter pacis conditiones abrupti federis vltionem deposceretur Hannibal, in quem omnis rupti federis culpa transferebatur, ad Antiochum regem Syriæ confugit, qui cum aduersus Romanos bella pararet, & Hannibalis consilia sperneret, victus à Romanis, & ad pacem coactus, Hannibali significauit illum peti à Romanis quo cognito ad Prusiam Bithyniæ regem se contulit, quem cum aduersus Eumenem ponti regem excitasset, Eumenemq; Hannibalis consilio Prusias superasset metuens senatus Rom. ne sibi nouum bellum susciraretur ab Hannibale, T. Quintum Flaminium ad regem Prusiam miserunt, qui vtrumque rege componeret, Hannibalem deposceret, non illi similiter Romanorum postulationem rex perfidus indicauit, sed eum in Romanorum manibus, hoc est T.Quinti, qui ob eam causam venerat, vt Hannibalem Romam captiuam duceret, ita tradidit vt vix sumendi veneni, quod in annulo regio more gerebat, tempus ei superesse posset, qui quidem annulus, vt dixit Iuuen. fuit cannarum vindex, ac tanto sanguinis vltor, Iustinus tamen dicit Hannibalem. audito legatorum aduentu, sumpto veneno legationem præuenisse. Plut. vero plures affert opiniones de morte Hannib. nam alios dicit esse, qui velint eum à seruo fuisse interfectum. alios qui tauri sanguinem illum hausisse dicant, alios, qui venenum ad similes casus præparatum bibisse cum magna execratione regis Prusiæ. [Prusiæ regis] Bithyniæ.

Hannibal mors.

ASCEN. HOrum huiusmodi hominum dux Hannibal, cuius virtus.i.bellica constabat, ex maiore parte, sæuitia traduxit exercitum ponte facto in flumine gelo, quod est in Sicilia inter Camerinam, & Agrigentum, corporibus Romanis, vt terra experiretur æque iceleftum egressum copiarum Carthaginien. terrestrium.i. per terras ductarum, quàm Neptunus maritimarum, & ita accipit terram pro tellure. idem.f. Hannibal relinquebat nostros.i.Romanos milites captiuos.i. quos cœperat, fessos oneribus, & itinere, & ita progredi nequeuntes, prima parte iam.i.prius succisa, ne amplius ingrederentur saltem recte. [Vero] .i.sed cogebat decernere ferro .i.dimicare, & altero alterum interficiente experiri, vter viueret, eos supra quos perduxerat in castra iungens.i. constituens ad dimicationem paria fratrum, i. ex fratribus, & propinquis inter se, neque explebatur.i. satiabatur ante.i.prius sanguine, quàm redegisset omnes ad vnum.f. vltimum victorem qui non habebat, cum quo amplius certaret qui vero semel vicerant, iterum alteri coniugebantur, donec omnes præter vnum essent interfecti, vnde male quidam legunt, Quosdam autem, vbi legendum est, quos autem, &c. Ergo quia tã sæuus in Romanos fuit, senatus compulit illum.f. Hannibalẽ factum supplicem Prusiæ regis Bithyniæ ad mortem voluntariam, quàm sibi intulit, odio iusto, verum.f. sed tamen supplicio tardo, quia animis diu regnarat.

THEO. HOc & Liuius ex persona cos. ad Campanos, exercitum natura imitem moribusq; ferum insuper dux ipse afferauit, in pontibus, ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis. Idipsum P. quo Cornelius apud Appianum pœnis inuidiam faciens exprobat & L. Florus, pons de cadaueribus iussu. ducis factus in torrente Vercelij quæ lectio castigatior est. Nam gela flumine in Sicilia quidem redditur à Strabone Duride, Plinio, Marone, Silio, Claudiano, Stephano, cæterisq; in proximis Aufidi regionibus, vbi statuit ipse Florus à nullo. Porrò Vercellius vrbs est Hirpinorum, cuius meminit Liu. belli pun. lib.3. in Hirpinis, inquit, oppida, quæ à Pop.Rom. defecerant, vi recepta, per M.Valerium prætorem Vercellius, Siciliusque. Sed in vrbis vltimo nomine librarij menda est, scribendumque Vicelius, vtrumque enim in agro Compsano fuit oppidum Vercelius, & Vicelius, vnde Vercelanos, & Vicellanos, in libro Italiæ regione Plinius affert, quamuis apud eum post tot etiam censuras, Vecellani, & Veculai corrupte legatur. de Vicelio Liuius alibi meminit inter prodigia. Nunciatum inquit est, in Iouis Vicelini templo, quod in Compsano agro est, arma concrepuisse. Quare Iani Parrhasij sententia corrige Valerij verba sic. in Flumine Vercelij Hannibal enim post Cannensem pugnam Compsam petit, oppidumque facile perpulit ad deditionem, ac in traiectu torrentis ad vrbem Vercelij, ex humanorum corporum strue pontem fecit.

DE REGE MITHRIDATE.

TAm * hercle, quàm Mithridatem regem, qui vna epistola octoginta millia ciuium Romanorum in Asia, per vrbes negociandi gratia dispersa: interemit: tantæq; prouinciæ hospitales deos, iniusto, sed non multo cruore respersit: * quoniam cum maximo cruciatu, veneno repugnantem spiritum suum tandem succumbere coegit simulque piacula crucibus illis dedit, quibus illos amicos suos auctores Gauro Spadone libidinosus obsequio, scelectus imperio affecerat.

* Cic.pro lege Man. Liu.lib.78 Plut.App. & alij.
* Plin. de vir. illust. & Plut. in Pomp.

OLIV. TAm hercle, quàm Mithridatem] Mithridates sæuitia pro virtute abutebatur, nam bellum suscepturus aduersus Rom. edictum per omnes Asiæ vrbes misit, vt omnes, qui in Asia forent Romanæ ciuitatis homines interficerentur, fuerunt aũt supra octoginta millia Romanorũ, qui negociandi, vel

Mithridatis crudelitas.

vel alterius rei gratia dispersi erant in Asia præterea domus, templa,& aræ,humana omnia,atque diuina iura violata sunt, cuius licet feras,meritas tamen pœnas dedit, nam tribus demum ingentibus bellis fœlicitate Syllæ, aut virtute Luculli, & Pompei magnanimitate victus,& defectione ciuium,Pharnacisq; filij scelere præuentus, male tentatum veneno spiritum expulit. Nam Pharnaces eius filius in Pompei gratiam, ipsum iam amisso regno obsessum ad mortem coegit, qui veneno accepto,cum parum profecisset, á milite Gallo nomine Bittoco,á quo vt se iuuaret perierat, interfectus est Plin. lib. 25.nat.historiæ, hunc dicit quotidie antidotum contra venena sumere solitum. Gel. vero libro 17. de noctibus atticis. Anares inquit, ponticas dicunt edendis vulgo venenis victitare. Scriptum est á Leneo Cn. Pompeij Liberto, Mithridatē illum Ponti Regem medicinæ rei, & remediorum in id genus solertem fuisse,solitumq; earum sanguinem miscere medicamentis,quæ de iungendis veneni,valent, eum sanguinē, vel potentissimum esse in ea coactione, siue confectione ipsum autem assiduo Regem talium medullarum vsu á clandestinis epularum insidijs cauisse, quin & scientem quoque vitro, & ostentandi gratia venenum rapidum, & velox sæpenumero hausisse. Atque id eum sine noxa fecisse, quamobrem cum postea prælio P.Rom. victus metu sui in vltimi Regni refugisset,& mori decreuisset,& venena violentissima festinandæ necis causas frustra expertus fuisset, suo seipse gladio transegit. Plin.vero nepos de viris illust. Mithridates, inquit, á Pompeio nocturno prælio victus in regia confugit, vbi per seditionem popularum á Pharnace filio in turre obsessus, venenum sumpsit, quo tardius agente, quia aduersus venena multis ante medicaminibus corpus firmarat immissum percussorem Gallum auctoritate vultus,vel atroci vultu territum reuocauit, & in cædem suam manum trepidantis adiuuit. [Alij vero acutissimo veneno extinctum illum fuisse ferunt,quos Luc.secutus ait. Post cilicas ne vagos, & lassi Pontica Regis. Prælia Barbarico vix consumata veneno. Iustinus hunc dicit. Ideo se venenis bibendis assuefecisse,quòd puer á tutoribus fuisset veneno petitus aduersus,quorum insidias,hac vna se ratione muniuit. [Tam Hercle]Subaudi iusto odio Senatus Hannib.ad voluntariam mortē coegit,quàm etiam compulit Mithridatem. [Hospitales Deos] Apud maiores sancta habebantur hospitij iura,quæ violare nefas. Virg. Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur, violauit ergo hospitalia iura,cum mandauit omnibus Asiaticis, vt hospites Rom.cuncti necarent. [Non multo] Quia de Rege tandem sumpsere supplicium,quem ad voluntariam mortem compulerunt. [Crucibus illis] Supplicijs, & tormentis. [Auctore Gauro Spadone]Hunc delitijs Mithridates habebat ad cuius nutum nihil non facere paratus erat, hic ergo multos Regis amicos, qui tam fœdum Regiæ libidinis ministrum per iniquo animo ferebant de medio tolli curauit. [Spadone]Eunucho. Inter Spadonem, & Eunuchum fuit qui nullam velint esse differentiam,nisi in deriuatione,nam vtrunque á Græco deducunt Spado ἀπὸ τοῦ σπᾶν, á trahendo,quòd trahuntur,& debilitantur genitalia, non penitus tolluntur, sed ne vantur quibusdam instrumentis,vt virilia agere non possint. Eunuchus vero dicitur, quod bonam mentem habeat, idest nulla libidine vexatam propterea quòd sit euiratus. nam genitalibus caret, ἀπὸ τοῦ εὖ,bene νοῦν mentem & καὶ ἔχιν habere.[Libidinosus obsequio]Cognitus Rex libidinosus, qui tam turpi libidinis ministro est obsecutus, vt amicos suos illi infensos occidi iusserit. [Sceleftus imperio]Qui scelus non mediocre commisit, vt sibi fidos amicos Spadonis gratia mori imperauit, hic Mithridates annos quadraginta Romano restitit Imperio.

Hospitalia iura.

ASCEN. TAm,&c.]Hercle.i.per Herculem, tam.s. iusto odio compulit Senatus Hannibalem ad mortem voluntariam, quàm Mithridatem Regem Ponti,qui interemit vna epistola .i.mandato misso epistola vna octoginta millia ciuium Romanorum dispersa in Asia per vrbes gratia negociandi.i.mercandi. [Et respersit Deos hospitales] .i. hospitalitati præ sunt, tantæ Prouinciæ quantæ est Asia,cruore iniusto.i. iniuste fuso,sed non multo, quoniam ipse coegit spiritum suum repugnantium veneno, quia munitum Mithridatica confectione contra vim veneni succumbere,tandem cum maximo cruciatu.i.violentissima morte,& simul dedit piacula.i.expiationes illis crucibus, quibus ipse libidinosus obsequio, idest obsequendo iniquo,& turpi voto Spadonis, & sceleftus Imperio .i.imperando(vnde turpis erat, quia vt Eunucho obsequeretur id voluit,sed sceleftus quia,quod voluit,imperauit) affecerat illos.s.notissimos,&insontissimos, amicos suos,auctore Gauro Spadone.

DE GENTIS THRACIAE REGINA.

NVmulisinthis Diorigidis filiæ Thraciæ Regis etsi minus admirabilem crudelitatem gentis ipsius feritas, narrandum, tamen rabies sæuitiæ facit, cui neque viuos homines medios secare, neque parentes liberorum vesci corporibus nefas fuit.

CYsenis Diogiridis] Thraces crudelitate præstare non homines tantum,sed aues quoque testantur,nam hirundines ad eam gentem æstate non deuolant, crudelitatem metuentes, est enim in Ceniensi regione oppidum, quoddam Flaniopolis nomine,vel vt Plin.dicit Bizecis, regia quondam Terei regis inuisum irundinis, & teste Solino alitibus illis in accessum est, quorum Diomedis humanis carnibus vescentiū stabulum execratum fuere in ea Prouincia Reges feritate insignes,vt Tereus,& Diomedes,& alij complures, inter quos Cysenis Regina, quæ crudelitatis veluti rabie quadam furibunda medio secari homines, natorum corpora parentibus epulanda apponi iubebat, aliaq; huiuscemodi sæuitiæ exempla faciebat. Crudelitatem gentis] De qua Virg. Heu fuge crudeles terras,fuge littus auarum, quare non mirum est inuentam esse fœminam crudelitate ferentem. [Medios homines secare]Quem morem seruat Turcus ille sæpissimus. [Nec parentes liberorum] Beatus Aug.de Indis loquens hanc eandem asserit crudelitatem, filios parentum intestina comedere,& ideo B. Thomas, eorum crudelitatem exhorrens dixit, domine quouis me mitte præterquam ad Indos.

OLIV. Cysenis Regia Thracum.

NVmulisinthis, &c.] Etsi.i.quamquam feritas ipsius gentis.s.Thraciæ facit crudelitatem Numulisinthis(sunt tamen qui legant Cysenis) filiæ Diogiridis Regis Thraciæ minus admirabilem, quia minus mirum, vbi totus populus ferox,& crudelis est, Reginam crudelissimam fuisse. [Tamen rabies] .i. enormitas sæuitiæ facit sup.eam narrandam .i. dignam quæ narretur ad detestationem. [Cui] .s. Reginæ, nec fuit,hoc est non videbatur,aut non reputabatur nefas, secare homines viuos medios,aut medio .i. per medium nec parentes vesci corporibus liberorum.i.filiorum suorum, aut etiam filiarum legitimarum.

ASCEN.

DE PTOLOMÆO REGE ÆGYPTI, ET de Cleopatra.

*ITerum * Ptolomæus Physcon emergit, paulo ante libidinosæ amentiæ teterrimum exemplum: idem etiā inter præcipua crudelitatis indicia referendus. Quid enim hoc facto truculentius? filium suum nomine Memphitem, quem ex Cleopatra eadem sorore, & vxore sustulerat, liberalis formæ, optimæ spei puerum in conspectu suo occidi iussit, pedes eius * preciosos, & caput, & manus incisam chlamide opertos pro munere natalitio matri misit: perinde, quasi ipse cladis, quàm illi inferebat expers, ac non infelicior, quòd in communi orbitate Cleopatram miserabilem,cunctis se inuisum redderet. Adeo cæco furore, summa quæque efferuescit crudelitas, cui monumentum ex seipsa reperit. nam cum animaduerteret, quanto sui odio patria teneretur, timori remedium scelere petiuit: quoque tutius plebe trucidata regnaret, frequens iuuentute Gymnasium armis & igni circundedit, omnesque, qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necauit.*

* Liu. lib. 59. & hic c.sup.

*precisos.

ITerum Ptolomæus]De vitijs,& crudelitate huius sæuissimi Regis,dictū est in c.de luxuria, ibi ergo quærenda est historia. Sed ad ea,quæ de illo supra dicta sunt, hoc ēt accedit, q vbi se ciuibus suis ob crudelitatem inuisum esse cognouit metuens futurū quod euenit regno.s.pullum iri, remediū voluit ex scelere excogitare, plebē ferme oēm trucidari,iuuentutem in Gymnasio congregatā ferro, flammaq; circundari, & totam necari curauit. [Teterrimum exemplum] Turpissimum,& sordidissimū exemplum, sicut in c. de luxuria monstratū est.[Referendus]Recitandus,narrandus. [Sustulerat]

OLIV. Ptolomæi crudelitas

ſuſceperat,& nutriuerat. Iuuen. Tollere dulcem,cogitat hæredem.[In cõſpectu ſuo] Ante oculos ſuos,quod leuius fuit. [Pro munere] Enim curauit Rex iſte ſæuiſſimus, vt hæc munera Reginæ darentur in conuiuio, quo die natale ſuum celebraret,quę res non Reginæ tantum, ſed etiam vniuerſæ ciuitati, & acerba, & luctuoſa fuit.]Perinde quaſi ipſe cladis expers] Quaſi non ſibi filius, ſed ſola Cleopatra natus, ac ſi diceret,qui nullum patris ſenſum haberet. [Adeo cæco furore] Tanta erat crudelitas furori permiſta, vt etiam ipſa vires reciperet,& incrementum ad exempla ſcelera. [Efferueſcit] Incenditur. [Monumentum] Firmamentum, ſed potius for-
Gymnaſiũ mentum. [Frequens iuuentute Gymnaſium] Die ludorum iuuenes in Gymnaſium frequentes conuenerant, vt de more ludos celebrarent,eſt locus exercitij Gymnaſium , vt ſæpe diximus,

ITerum, &c.] Ptolomæus Phyſcon Rex Aegypti, emergit iterum. ſ. dum profert educens caput è profundo vitio-
ASCEN. rum,habitus,ſup.paulò ante cum de luxuria & libidine ageretur exemplum teterrimum.i.turpiſſimum,& peſſimũ amentiæ libidinoſæ idem referendus inter præcipua indicia. i. ſigna,aut oſtenta crudelitatis. quid enim truculentus. i. atrocius.ſupp.eſt hoc facto. ſ.eius, quod dicam? Ipſe iuſſit Memphitem filium ſuum,quem ſuſtulerat.i. genitum educandum curauerat.vt Cleopatra eadem ſorore, & vxore puerum formæ liberalis.i.ingenuæ,& liberalis hominibus dignæ,& optimæ ſpei.i.indolis bonos mores promittentis, occidi in conſpectu ſuo,& miſit matri. ſ. Cleopatræ pro munere natalitio. i.quo principes,& coniuges ſe mutuo donare ſolebant in natali ſuo,pedes eius.i.filij ſui, precioſos.i.ante abſciſſos, & caput eius.[Et manus opertos chlamyde in ciſtam]Scilicet inclufos,aut in ciſta legendum eſt,perinde quaſi.i tanquam ipſe eſſet expers cladis.i.calamitatis, quam ipſe inferebat illi. ſ. Cleopatræ matri,quia cum communis eſſet natus communis erat clades ac ipſe Rex,non ſup. eſſet infelicior,quæ Cleopatra.quod redderet in communi orbitate. i.priuatione liberorum,Cleopatram miſerabilem.i. dignam miſeratione cũctis, & ſe inuiſam cunctis,ſed minoris infelicitatis eſt,quempiam eſſe miſerabilem,quàm inuiſum,deteriorque eſt conditio male facientis,quàm patientis , cum peior ſi culpa,quàm pœna [Adeo]i.in tantum cæco furore efferueſcit. i. ebulit ſumma quæque crudelitas,vt eſt regum, & principium, cui.ſ.crudelitati ſummæ,ipſa reperit monumentum ex ſe. i. per nouam crudelitatem veterem protexit , nam cum animaduerteret Ptol.quanto odio ſui patria teneretur , petiuit ſcelere.ſ.nouo remediũ timori.i.ne nimis cogeretur ſuos, quibus odio erat, timere quoque.i.& quo ipſe regnaret tutius plebe trucidata, ipſe circundedit armis,& igni Gymnaſium,ideſt,locum exercitiorum,& ludorum;frequens i.abundantem iuuentute, ideſt,multitudine iuuenum , & necauit omnes, qui erant in eo partim ferro,& partim flamma.

DE OCHO DICTO DARIO.

*Ouid. in ibin. *OChus * autem,qui poſtea Darius appellatus eſt ſanctiſſimo Perſis iureiurando obſtrictus, ne quam ex coniuratione,quæ ſeptem magos cum eo oppreſſerat, aut veneno,aut ferro,aut vlla vi,aut inopia alimentorum necaret ; crudeliorem mortis rationem excogitauit, quę hos iunctos ſibi non perpetuo vinculo religionis toleret.ſeptum enim altis parietibus locum cinere compleuit, ſuppoſitoque tigno prominente benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, è quo ſomno ſopiti, in illam inſidioſam congeriem decidebant.*

OLIV. OChus qui poſtea] Quomodo Darius fuerit Rex conſtitutus monſtratum eſt in cap.de fortitudine , & in cap. de vafre dictis , & factis , quod vero ad crudelitatem eius pertinet, cum Rex conſtitutus populo iureiurando affirmaſſet, ſe nullum ex principibus ſeptem , qui coniurationis aduerſus magos ſocij fuiſſent, veneno, ferro,aut alia vi, aut inedia oppreſſurum , illorum, potentiam metuens, nouum mortis,& crudelitatis genus excogitauit, quo ſe metu , & religione ſolueret. locum parietibus cinxit , totum cineribus repleuit,in ſuſpenſum tignum ſuper impoſuit, principes luxurioſos epulis, vinoque repletos in eo collocauit qui crapula ſopiti,in cineroſum pelagus deciderunt,obrutique ſunt omnes,exiſtimauit Rex iſte,perituros hac conſilij caliditate, ſe poſſe & libidini pariter ſuæ, & religioni ſatisfacere, quod non ita eſt, fraus enim diſtinguit, non diſſoluit periurium. principum autem nomina fuerunt hæc. Olthanes , Itaphernes,Gobrias,Megabizus,Aſpicies,Hydarnes.[Inopia alimentorum] Fame,& inedia.[Hos vinctos] Alij habent onuſtos. i. ſibi graues atque difficiles,quorum opes, atque potentiã metuebat.[Vel iunctos]Quaſi ſimul adminiſtrates, quorum auctoritas magna foret apud Regem, ita iubente populo.[Non perupto vinculo religionis] Non violato ſacramento, vt ipſe putabat.[Congeriem] Cinerum cumulum , & congregationem,Vafrum regis conſilium,ſed à crudelitate mutuatum.

OChus autem , qui poſtea appellatus eſt Darius, obſtrictus Perſis ſanctiſſimo,iureiurando,ne necaret quem] i.aliquem ex coniuratione,i.multitudine coniuratorum,quę oppreſſerat eum cum ſeptem magos , qui tyrannidem exercuerat.[Aut veneno , aut ferro , aut vlla vi.]i.violentia , aut inopia alimentorum excogitauit crudeliorem rationem.i.modum & viam mortis,quæ.ſ.ratio tolleret. ſ. de medio viuentium,hos iunctos ſibi vinculo religionis , iuſiurandi , perrupto compleuit enim locum ſeptum. i.circundatum altis parietibus cinere,& tigno.i.ligno tranſuerſo promonente. i. longe eminente extra cineres, ſuppoſito. i.clanculum impoſito , & locabat in eo.ſ.tigno eos exceptus benigne.i.abunde cibo, & potione,e quo ſ.tigno ipſi ſopiti ſomno. i. profunde propter crapulã dormiente decidebant, i.deorſum cadebant in illam congeriem,ſ.cinerum inſidioſam. Miſera autem, & improuide erat,tunc mortalitas, quæ Regem iuramento aſtringens , non adiecerat clauſulam illam generalem,nec alia qua vis ratione,quam adiecta religione ſolui non potuiſſet. ASCEN.

DE OCHO ARTAXERXE.

APertior, & tetrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham ſororem , atque eandem ſocrum, viuam capite defodis, & patruum cum centum & amplius filijs,ac nepotibus vacua area deſtitutum iaculis confecit,nulla iniuria laceſſitus,ſed quod in his maximam apud Perſas probitatis,& fortudinis laudem conſiſtere videbat.

APertior,&c.] Non eſt in Dario finita Regum Perſarum crudelitas. Nam Ochus cognomine Artaxerxes Dario longe crudelior fuiſſe videtur,qui non in ciues, quos metueret,ſed in ſuos ſupra modum ſæuiuit ſororem cuius filiam duxerat vxorem,terræ viuam defodit, patrum cum centum liberis,atque nepotibus telis transfigi imperauit,in area vacua alligatum,nec id vlla iniuria laceſſitus,ſed quòd illorum maximas opes,& ingentem apud Perſas virtutis opinionem eſſe videbat,quare timebat,ne in illum Perſæ Regum transferret Imperium.[Eadem ſocrum]Erat & ſocrus,& quia eius filiam duxerat vxorem . [Cum centum, & amplius filijs Barbarum erat,nõ ſingulas,ſed plures habere coniuges, quotquot.ſ.alere potuiſſent Virg. Vidi Hecubam , centumque nurus. Item quinquaginta, illi thalami.Saluſt.Alij denas , alij plures, ſed Reges eo amplius. [Nulla iniuria laceſſitas]Exaggeratio crudelitatis Ochi,qui innocentes necauerit,ſanguine ſibi cõiũctos. OLIV. Ochi crudelitas. Darij crudelitas.

APertior, &c.] Crudelitas alterius Ochi Artaxerxis cognomine , fuit ſup.aptior,& tetrior. i.ditior , qui defodit capite viuam Ocham, ſeu Ochaxim ſororem , atque eandem ſocrum.ſ.ſuam, quia eius filiam duxerat, & confixit iaculis patruũ. ſ.ſuum, hoc eſt fratrem patris ſui cum centum, & amplius filijs & nepotibus , deſtitutum. i. ſeorſum ab alijs ſtatutum ſup.in area vacua, nulla, ideſt, non vlla non laceſſitus,ſcilicet ab eo vlla iniuria , ſed quòd. i. quia ipſe videbat maximam laudam probitatis, & fortitudinis apud Perſas conſiſtere in his,ſcilicet patruo,& filijs eius, ac nepotibus. ASCEN.

DE ATHENIENSIBVS.

*COnſimili * genere ęmulationis inſtincta ciuitas Atheninenſium , indigno glorię ſuę decreto Aegenienſium iuuentuti pollices abſcidit, vt claſſe potens populus in certamen maritimarum virium ſecum deſcendere nequiret. Non agnoſco Athenas timori remedium à crudelitate mutuantes.* *Cic.lib.3 de offic.

Conſimili

OLIV. COnsimili genere] Cic. lib. 3. offic. Durius esse inquit Athenienses, qui sciuerunt, vt Æginatis, qui classe valebant, pollites præciderentur, hoc visum est vtile, nimis enim imminebat propter propinquitatem Ægina Pireo, sed nihil quod crudele, vtile est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas, propter vtilitatem igitur, Athenienses id crudelitatis exemplum ediderunt, vt Æginensium iuuentuti pollices præcidi ex decreto iusserint, ne secum nauali certamine contendere possent, in quo plurimum illos valere cognoscerent. [Consimili genere æmulationis] Sunt enim Ath. Ochi crudelitatem imitati. Nam quemadmodum Ochus patrui, & eius filiorum, atque nepotum probitatem habuit suspectam, sic Athenienses Æginensium vires timuerunt, qui metus illos fecit esse crudeles. Aeginensium Ægina est insula, & vrbs in qua regnauit Aeacus ab Aegina Æsopi filia denominata, sed antea dicebatur Enopia teste Ouid. lib. 7. Meth. Enopiam veteres appellauere, sed ipse Aeacus Æginam genitricis nomine dixit. [Pollices] In quibus manũ vis omnis penè consistit. [Non agnosco Athenas] Cum Athẽ. humanitatis semper fuerint præceptores, quippe apud quos Philosophorum præcepta viguerunt, à seipsis alienati fuisse videntur, vt non cognoscantur Athen. qui timori remedium à crudelitate, tanquam Barbari mutuari voluerint. [Mutuantes] Sicut Ptolomæus de quo supra.

Aegina insula.

ASCEN. COnsimili, &c.] Ciuitas Ath. instincta .i. stimulata consimili genere æmulationis .i. inuidiæ ob parem, aut maiorem virtutem, abscindit decreto indigno gloriæ suæ, quam .s. affectabat, aut in alijs factis meruerat (quæ lectio si vera est, similis est illi, veterum haud illius indignus auorum, sunt tamen, qui gloria sua legant nec desunt, qui sic construant decreto gloriæ suæ indigno supra ipsa) iuuentuti Aeginensium pollices vt populus .s. Aginetarum potens classe nequiret descendere secum .i. cum ciuitate Ath. in certamen virium maritimarum. [Non agnosco Athenas] .i. non cerneo in eo facto Athenas, vt pote mutuantes .i. cum mutuo accipientes timori scilicet suo remedium à crudelitate.

DE INVENTORE ÆNEI TAVRI.

*SAeuus * etiam illi Aenei tauri inuentor, quo inclusi subditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus resonantem spiritum edere cogebantur, ne eiulatus eorum humanæ sono vocis expressi, Phalaridis tyranni misericordiam implorare possent, quàm quia calamitosis deesse voluit, teterrimum artis suæ opus primus artifex inclusus merito auspicatus est.*

* Cic. in Pis. Ouid. in Ibin. & Phalari. epist.

OLIV. SÆuus etiam] Cum Phalaris Agrigentinorum tyrannus crudelitate delectaretur, Perilis Athen. vir ingeniosus vt tyranno gratificaretur, venit agrigentum, & ex ære taurum artificiosum fabricauit, quo nocentes inclusi subiectis ignibus torqueretur, qui mugitum, & non humanã vocem emittere videretur, vt tyrannus, vlla hominis voce ad misericordiam flecti posset, pro quo inuento, cum manus à crudelissimo tyranno, qui nouis & exquisitis hominum tormentis delectaretur, ingeniosus ille magister postulasset, in illo ipse includi iussus à tyranno, ac suppositis ignibus exustus primus artificij sui verum exprimendum præbuit, dicente hoc Ouid. in lib. 1. de arte amandi. Et Phalaris tauro violenti membra Perilli, Torruit, infelix, imbuit auctor opus. Item Ouid. in eodem lib. 1. etiam dicit. Nec enim lex equior vlla est, Quàm necis artifices, arte perire sua. Extat etiam epistola Phalaridis ad Athenienses, qui de Perilli morte apud tyrannum fuerant conquęsti, cuius principium est. Venit ad nos faber veste Perillus, &c. De hoc tauro Cic. in Verrinis lib. 5. mentionem facit cum pulcherrimo Scipionis dicto ad agrigentinos, verum Phalaris in hac vna re iustissimus fuisse iudicatur, qui tam fœdæ crudelitatis, in inuentorem ipsam crudelitatem primum experiri voluerit. [Inuentor] Perillus, qui & Perilaus dictus est. [Mugitus resonante] Vox enim patientium per fistulas quasdam erumpens mugitum imitabatur. [Addito] Occulto, quo minus spectantes misericordia mouerentur. [Vlulatus] Miserabilis, vox & fletus inclusorum. [Quàm quia calamitosis] Qui misericordiam alijs suo artificio negari cupiebat, nullam ipse misericordiam est consecutus.

ASCEN. SÆuus] Supra fuit etiam ille .s. Ath. faber Perillus nomine, inuentor tauri Ænei .i. ex ære facti, quo, scilicet tauro inclusi ignibus subditis, idest, subiectis cogebantur longo, & abdito .i. occulto, & latente cruciatu, edere .i. emittere spiritum resonantem .i. referentem & sono imitantem mugitus, idest, sonos taurinos, ne eiulatus .i. miserandi gemitus eorum .s. qui essent inclusi, expressi sono vocis humanæ possent implorare, idest, implorando esse, qui misericordiam Phalaridis tyranni Agrigentinorum, quem .s. misericordiam, quia Perillus, voluit deesse calamitosis, ipse artifex, inclusus, scilicet eo ex pręcepto Phalaridis, auspicatus est, idest, innuit, & inchoauit merito primus teterrimum opus artis suæ, quia primus in eo petijt.

DE HETRVSCIS.

AT ne Hetrusci quidem parum feroces in pœna excogitanda, qui virorum corpora cadaueribus aduersa aduersis alligata, atque constricta, ita vt singulæ membrorum partes, singulis essent accommodatæ, tabescere simul patiebantur, amari vitæ pariter, ac mortis tortores.*

* De Mezētio, hoc refert Virgil. lib. 8. Aen.

OLIV. AT ne Hetrusci] Perillus nouum excogitauit supplicij genus Hetrusci vero non minus crudeles pœnas inuenerunt, vt viua corpora mortuis alligata tabescerent, quod mortis genus crudelissimum fuit, hoc autem quod Valerius Hetruscis, Virg. Mezentio eorum Regi attribuit, dicit enim lib. 8. quid memorem nefandas cædes, quid facta tyranni. Effera dij capiti ipsius, generiq; reseruent, Mortua quinetiam iungebant corpora viuis, Componens manibusq; manus, atque oribus ora Tormenti genus & saniæ, taboque fluenti, Complexu in misero longa sic morte necabat. [Tabescere] Marcescere, corrumpi. [Amari vitæ] Ac mortis tortores, qui dum viuos necarent mortuis parcebant, sic enim sepulchris sedibus suis conquiescere non patiebantur, sed sepulchra quodammodo violabant.

ASCEN. AT ne quidem Hetrusci] Cum sint populi Italiæ supra fuerunt parum, sed multum feroces in excogitanda pœna .i. cruciatu, qui patiebantur corpora viuorum (sunt tamen qui legant virorum) alligata, atque constricta aduersa aduersis .i. vt dicit Maro, oribus ora, ita vt singulæ partes membrorum .s. viuentium essent accommodatæ singulis supra membris cadauerum tabescere .i. in tabem, & putredinem resolui, simul, existentes amari tortores pariter vitæ .i. viuentium, ac mortis, idest, mortuorum, quorum cadaueribus sic abutebantur.

DE BARBARIS.

SIcut illi Barbari, quos ferunt mactatarum pecudum intestinis, & visceribus egestis, homines inserere, ita vt capitibus tantummodo immineant. quoque diutius pœnæ sufficiant, cibo & potione infœlicem spiritum prorogant, donec intus putrefacti laniati sunt ab animalibus, quæ tabidis in corporibus nasci solent. Quæramur nunc, cum natura rerum, quod nos multis, & asperis aduersæ valetudinis incommodis obnoxios esse voluerint, habitumq; cœlestis roboris humanæ conditioni denegatum moleste feramus, cum tot cruciatus sibimetipsa mortalibus impulsu crudelitatis excogitauerit.

OLIV. SIcut illi Barbari] Hoc tormen genus à Scythis excogitatum fuisse tradunt, quod est sine dubio immani feritate plenum, exenteratis animalibus viui homines includerentur, ita vt sola capita eminerent, quibus alerentur, nam vt diutius viuant laute potu ciboq; excipiuntur, donec putrefactis animalibus vermes ingenerati, eos postmodum dilacerant, & assiduis vermium morsibus crucientur. Sicut illi Barbari] Quos ferunt. Cum superiori coniungitur, ita amari vitæ, & mortis tortores ferunt Hetrusci sicut Barbari, scilicet Scythæ. [Egestis intestinis] Eductis intestinis. [Visceribus] Viscera dicuntur non solum intestina, sed etiam, carnes, hoc est quidquid sub corio est, vnde Virgil. Tergora diripiunt costis & viscera nudant. Liu. in Albano, latinis visceratio dabatur, idest caro. [Propagare] Producere. [Tabidis in corporibus solent] Corruptiõ vnius animalis est generatio alterius. Nam ex corruptis bobus, siue tauris, generantur

apes, ex asinis vespæ, ex mulis carbonis, ex equis fuci, ex hominibus vermes. [Quæramur] Nunc cum rerum natura, nihil est, inquit, quòd naturam incusemus, quæ nos varijs morborum generibus voluerit esse subiectos, cum non his contenti homines, alia insuper ipsi excogitauerint. [Quæramur] Nunc cum indignatione quadam legendum est. [Obnoxio.] Subiectos, & obligatos. [Habitum cœlestis roboris] Hostibus cœlestis roboris est impassibilitas, & doloris carentia. Dij enim pati non possunt, quod humanæ fragilitati non est cōcessum. [Impulsu] Cap. instigatione, & impetu crudelitatis.

ASCEN. SIcut] supra fecerunt illi Barbari, videlicet Scythæ, quos ferunt. i. dicunt historiographi, inserere homines. s. viuos in testinis, & visceribus pecudum mactatarum egestis. i. euulsis, ita vt homines inserti emineant. i. extent tantum capitibus quoque. i. & quo, hoc est, vt sufficiant diutius penæ. i. cruciatu, ipsi prorogant. i. producunt cibo, & potione. i. potu spiritum infelicem, quia ad cruciatum duntaxat seruatum donec ipsi putrefacti intus, laniati sint ab animalibus. i. verminibus, & serpentibus, quæ animalia solent nasci in corporibus tabidis, i. putrefactis. [Quæramur] i. faciamus querelas, nunc. s. postquam tam crudeles inueniantur homines (& est figurata adhortatio vim vitandi habens cum natura rerum, quòd voluerit nos esse obnoxios. i. subiectos multis, & asperis incommodis valetudinis. s. aduersæ, hoc est ægritudinis, & feramus moleste habitum. i. dispositionem roboris. i. fortitudinis cęlestis, esse denegatum conditioni humanæ, cum ipsa mortalitas. i. ipse homo mortalis excogitauit sibimet tot cruciatus impulsu crudelitatis, q. d. id nos iniuste facturos.

DE IRA, ET ODIO. Cap. III.

IRA quoque aut odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitauit: procursu celerior illa nocendi cupidine hoc pertinacius, vterque consternationis plenus affectus, ac nunquam sine tormento sui violentius: quia dolorem cum inferre vult patitur, amara solicitudine, ne non contingat vltio, anxius: sed proprietatis eorum certissimæ sunt imagines, quas dij ipsi in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto vehementiore conspici voluerunt.

OLIV. IRa quoque, aut odium] Has duas animi perturbationis crudelitate rectè subiungit, quoniam earum affectus sæuitiæ sint longe persimiles, quid enim iratus crudele non admittit, si datur facultas? In hoc autem differunt à crudelitate, quod hæc alijs tantum non sibi noceat, hæ vero sine sui tormento esse non possunt. Cum enim iratus vltionem sumere non potest, dolore conficitur, ac seipsum cruciat. est autem ira subitus animi motus ex iniuria proueniens, & vltionem desiderans. [Odium] Inueterata inimicitia de vltione semper cogitans. [Magnos fluctus] Magnas perturbationes iratis semper æstus fluctuant in pectore, vultus variatur, oculi ignescunt, ratio confunditur. [Procursu celerior] Fertur impetu quodam iratus ad vltionem, & est differentia quædam inter iram, & odium, quòd in celeritate quadam rapitur ad nocendum. odium pertinacius residet in pectore, occasionem expectans, quò grauius nocere possit. [Procursu] Impetu. [Consternationis] Perturbationis, & mentis, ac rationis confusionis. [Sine sui tormento] Quia non potest iratus, atque odio concitus non dolore commoueri, dum se videt, quàm cupit, de inimico vltionem sumere non posse, similis ergo inuidiæ est iracundia, quia sicut inuidia successu hominum carpit, & capitur vna, supplicium que suum est, quę in hoc vno, vt inquit Solon iusta est, quod prius inuidum punit, sic & ira sibi priusquam alteri nocet, quia dolet cum vltionem de inimico se sumere non posse videt. [Anxius] Solicitus, quòd vltionem implere non possit. [Certissimæ sunt imagines] Verissima signa, & indicia, quamuis enim aliquis dissimulare velit, tamen facere non posset, quin in dictis, & factis, hos affectus aperiat.

Ira.
Odium.

ASCEN. IRa quoque, ac odium excitant magnos fluctus]. i. turbationes in pectoribus humanis, illa. s. ira celerior. i. tardior, sup. in procursu. i. impetu faciendo, hoc. s. odium pertinacius cupidine. i. cupiditate nocendi, & supra vterque affectus. i. vtraque passio est, plenus consternationis, idest alienationis mentis à statu quieti eius, ac violentus nunquam sine. i. semper cum tormento sui. i. in quo est, quia dum vult, inferre dolorem patitur supra dolorem, anxius amara solicitudine, ne vltio non contingat, sed certissimæ imagines proprietatis eorū. s. dictorum affectuum iræ, & odij, sunt. i. extant, quas dij ipsi. s. hominum conditores, voluerunt conspici in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto vehementiore. s. quàm deceat, aut multum vehementi.

DE LIVIO SALINATORE.

*CVm * aduersus Asdrubalem Liuius Salinator bellum gesturus vrbe egrederetur, monente Fab. Maximo, ne ante descenderet in aciem, quàm hostium vires animumque cognosceret, primam occasionem pugnandi non omissurum se respondit. Interrogatusque ab eodem, quid ita tam festinanter manum conserere vellet; Vt quàm celerrime, inquit, aut gloriam ex hostibus victis, aut ex ciuibus prostratis gaudium capiam. Ira tunc atque virtus sermonem eius inter se diuiserunt: illa iniustæ damnationis memor, hæc triumphandi gloriæ intenta. Sed nescio, an eiusdem fuerit hoc dicere, & sic vincere.* * Liu. lib. 27.

CVm aduersus Asdrubalem] Quod necesse, sit aliquo dicto, vel facto hos in hominibus affectus aperiri, Salinator, & aliorum exemplo comprobatur. Salinatorem ob aram tissimam legem de sale vendendo latam populoq; molestam damnatum diximus in cap de censura, & de reconciliatis. Is octauo post damnationem anno à Marcello, & Valerio Consulibus ex agris, quo se per summum dolorem receperat, in vrbem reuocatus, & cum C. Claudio Nerone consul creatus cum imperium diu recusasset tandem à Senatu, & populo recipere coactus est. prouincias sortiri, cum in suam vterque proficisceretur, eos populus ad portas vsque prosecuti sunt, memoriæ proditum est, plenum adhuc ira in ciues M. Liuium ad bellum proficiscentem monenti Q. Fabio, ne priusquam genus hostium nosceret, temere manus conferere, respondisse, vbi primum hostium agmen conspexisset pugnaturum, conquæreretur, quæ causa esset festinandi, aut ex hoste egregiam gloriam inquit, aut ex ciuibus victis gaudium meritum certe, & si non honestum capiam, non potuit quam gestabat in pectore iram dissimulare. [Salinator aduersus Asdrubalem] Qui venerat in Italiam, vt se Hannibali fratri coniungeret, quod si factum esset, actum fortasse de Imperio Romano fuisset. [Manum conserere] Pugnam committere. [Ira tunc] Atque virtus. Ex his, inquit, verbis, & se ira adhuc laborare, & virtute preditum esse significauit, cum enim respondit, se ex ciuibus suis victis gaudium recepturum, iracūdiam aperuit, cum vero triumphum exoptaret, virtutem indicabat. [Illa] s. ira iniustæ damnationis. [Hæc] s. virtus gloriæ cupida. [Sed nescio] An eiusdem fuerit. Non videtur eiusdem hominis esse, tanta animi perturbatione commoueri, & hostes pariter vincere. [Hoc dicere] Ita respondere, signum erat imbecillitatis, quia ira, & odio vincebatur. [Sic vincere] Eximiæ virtutis fuit, tanta strage hostes superare, nam in ea victoria par hostibus reddita fuit Cannensis clades, quippe vbi Asdrubalem cum sup. 60. millium hostium cæsus fuit. OLIV. Salinator ira in P. R. dissimulare nō potuit.

ASCEN. CVm aduersus] Ordo est. Cum Liu. Salinator gesturus bellum aduersus Hannibalem egrederetur vrbe, Fab. Maxe monente, ne descenderet in aciem. i. ne prælium committeret, ante. i. priusquam cognosceret vires, & animum hostium, respondit se non omissurum. i. pretermissurum primam occasionem pugnandi. i. quæcunq; prima offeretur. Et interrogatus ab eodem, quid ita. s. cur vellet conserere manum. s. cum hoste tam festinanter, inquit. i. respondit, vt capiam quàm celerrime. i. valde celeriter, aut egregiam gloriam ex hostibus victis, aut gaudium ex ciuibus stratis. [Ira] Atque virtus diuiserunt tunc in se sermonem eius. i. partem sermonis eius sibi uendicarūt, illa. s. ira diuisit sibi sermōnem, idest assumpsit vnam particulam, scilicet aut ciuibus prostratis gaudium capiam, hęc. s. virtus intenta gloriæ triumphi. diuisit sibi sermonem. s. particulam, aut gloriam egregiam. ex hostibus victis capiam. [Sed nescio, an fuerit eiusdem]. i. merito pertinet ad eundem, dicere hoc. s. tam superbum, & iræ plenum dictū, & vincere sic. i. tam gloriosæ vt vicit, quasi dicat vicit quidē, sed meruit vinci, quia Deus humilia respicit, & alta à longe cognoscit.

DE C. FIGVLO.

ARdentis spiritibus virum, & bellicis operibus assuetum, huc iracundiæ stimuli egerunt. C. autem Figulum, mansuetissimum, pacato iuris ciuilis iudicio celeberrimum, prudentiæ moderationisque immemorem reddiderunt. Consulatus enim repulsæ dolore accensus eò quidem magis, quod illum bis patri suo datum meminerat, cum ad eum postero comitiorum die multi consulendi causa venissent, omnes dimisit, præfatus, Omnes consulere scitis, consulem facere nescitis. Dictum grauiter, & merito, sed tamen aliquanto melius non dictum.

OLIV. ARdentis spiritus virum] Hinc iracundiæ stimuli egerunt. Non mirum est bellicosum, & ingentis spiritus hominem ira perturbatum esse, cum humanissimum, & domesticis operibus intentum C. Figulum eiusdem passio superauerit, vt eum prudentiæ, & moderationis immemorem fecerit, [Mansuetissimum] Qui remissioris spiritus erat. [Pacato iuris ciuilis iudicio] Iurisperitus optimus erat, qui hominibus in pace consulere, & de iure ciuili disceptare posset, [Cõsulatus enim] Hic Figulus cum Scipione Nasica consul creatus magistratu se abdicare coactus est, quod in eorum comitijs tabernaculum vitio captum fuisset, in cap. de seruata religione diximus. Hic ergo tam ægre tulit in alijs comitijs repulsam, vt iram dissimulare nequiuerit. Nam postero die multos, qui eum de causis suis consulturi venerant, dimiserit inconsultos dicens, Scire quidem illos consulere non autem cõsulem facere, qua voce facile iudicauit, quanta ira percitus esset. [Sed aliquanto melius non dictum] Quanquam merito dixisset, quia repulsam non merebatur, illi tamen honestius aliquanto fuisset, non dixisse, quia viro graui, & sapienti irasci semper turpe fuit.

ASCEN. ARdentis, &c.] Stimuli iracundiæ egerunt. i. impulerunt. huc. i. ad huiusmodi responsum, ac ferocitatem, virum ardentis. i. vehementis, & bellicosi spiritus, & assuetum operibus bellicis, videlicet Salinatorem. Autem pro sed, ipsi reddiderunt C. Figulum mansuetissimum, & supra celeberrimũ iudicio pacato. i. tranquillo, iuris ciuilis immemorem prudentiæ, & moderationis. i. temperantiæ abire. Enim pro quia, ipse accensus, & inflammatus dolore repulsæ consulatus. i. in petitione consulatus, & quidem. i. certe eo magis, quòd meminerant illum. s. consulatum datum supra esse bis patri suo, cũ postero die, idest postridie comitiorum multi venissent ad eum causa consulendi. i. petendi consilium, ipse dimisit omnes. s. inconsultos, aut sine consilio, prefatus. i. fatus antequam dimitteret eos, vos omnes scitis consulere. i. consilium petere, sed nescitis facere consulem. s. eum quem consultis, q. d. virũ dignũ dictũ sup. est, aut fuit grauiter, & merito, quia indignus erat, qui repulsam acciperet, sed tamen melius sup. fuisset aliquanto non dictum. supra fuisse ab eo, quia plus laudis meretur, qui in re tali grauiter tacet, quàm qui loquitur, quod loquens ambitionis suspicione non vacat, & tacens etiam modestiæ plenus videtur. Auctor tamen aliam causam affert addens.

DE PATRICIIS ROMANIS.

NAm * *quis populo Rom. irasci sapienter potest? itaque ne illi quidem probandi, quamuis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit, qui, quod Cn. Flauius humillimæ quondam sortis* * *preturã adeptus erat, offensi annulos aureos sibimet ipsis, & phaleras equis suis detractas abiecerunt: doloris impotentia tantum non luctum profecto testati. Talis iræ motus, aut singulorum, aut paucorum aduersus populum vniuersum, multitudinis aut erga principes, ac duces eiusmodi.*

* Cic. li. 9. ad Atticũ. Gel. lib 6. cap. 9. & Liu. lib. 9.

* Tribunatum scribit Pli. lib. 33. c. 3.

OLIV. ITaque ne illi] Grauiter, & iniquo animo tulit pars Romanæ nobilitatis, Cn. Flauium libertino patre natum, prætorem à P. R. fuisse creatum, quam indignitatem, cum æquo animo ferre non possent, iram suam omnibus indicauerunt. nam pre dolore sibi annulos, & suis equis Phaleras ademptas abiecerunt, nec minorem dolorem significarunt, quàm si funesta facta esset eorum familia. Plin. lib. 33. nat. hist. dicit, Falli plerosq; qui putant equestrem ordinem, tum etiam abiecisse annulos, quoniam in fastis adiectum sit hoc, sed & Phalera posita propter quæ nomen equitum adiectum sit, annulos quoque depositos a nobilitate non ab vniuerso senatu. [Itaque] Refertur ad superiorem, quia nemo iuste irasci potest P. Rom. [Illi] Nobiles Romani, qui candidati in campum descenderant. [Nobilitatis splendore protectum] Quod iustam irascendi causam haberent, sibi infimæ conditionis hominem præposuisse P. R. [Cn. Flauius] Hic primus fuit, qui de libertina gente ædilis curuli factus, rursus cum magna indignatione nobilitatis, qui vt supra diximus lib. 2. cap 1. cum ad agrum collegam viscendum venisset, neque à nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum sedendi loco reciperetur. sibi sellam curulem afferri iussit, in qua honoratus sederet. [Humillime quondam sortis] Quippe libertinæ conditionis, cuius pater seruus aliquando fuisset. [Annulos aureos] Insignia nobilitatis [Phaleras] Equorum ornamenta, cum viderent tam infimæ conditionis hominem in dignitatibus sibi præferri, nec sibi valere quidquam nobilitatem, ipsius nobilitatis insignia abiecerunt, quod fieri solebat in funere. [Impotentia] Impatientia. [Talis iræ motus] Bene exempla exemplis connectit, talis, inquit animi perturbatio, & iracundiæ, qualem supra diximus fuit paucorum erga P. R. quæ vero sequitur fuit. P. R. erga paucos imperatores & magistratus.

ASCEN. NAm quis potest irasci sapienter P. Rom. q. d. nullus, vnde insipienter iratus est Figulus. [Itaque]. i. & ita, ne quidem. i. non saltem probandi sunt illi. s. nobiles, & Patricij Romani, quamuis factum eorum sit protectum. i. munitum à cõtumelia splendore nobilitatis, qui offensi, quod. i. quia Cn. Flauius supra vir fortis quondam humillimæ. i. maxime plebeię, adeptus erat preturam, abiecerunt annulos aureos detractos supra sibimet ipsis. [Et Phaleras detractas equis suis, testati impotentia]. i. per impotentiam, & intolerantiam doloris pro fecto. i. reuera, tantum non. i. fermè, aut eatenus, quòd non vltra luctum. s. suum motus irę, aut singulorum, aut paucorum aduersus vniuersum Pop. s. R. sup. fuit suum, talis autem. i. sed motus supra multitudinis erga principes, ac duces supra fuit eiusmodi, qualis sequitur.

DE IVVENIBVS ROMANIS.

MAnlio * *Torquato amplissimam, & gloriosissimum ex Latinis, & Campanis victoriam in vrbem referenti, cum seniores omnes lætitia ouantes occurrerent, iuniorum nemo obuiam processit, quòd filium adolescentem fortissima aduersus imperium suum præliatum securi percussum occidisset. miserti sunt æquales* * *nimis aspere puniti: nec factum eorum defendo, sed iræ uim indico, quę unius ciuitatis & ætates, & affectus diuidere valuit.*

* Liu. li. [illegible]. & his lib. 2. c. 2.

* Aequalis.

OLIV. MAnlio Torquato amplissimam] Traditum est supra libro 2. cap. de disciplina mil. T. Manlium Torquati filium à seuerissimo patre per lictorem fuisse virgis cæsum, securique percussum, quòd contra eius dictum, extra ordinem cum hoste singulari certamine dimicasset. Nam T. Manlius Torquatus, & P. Decius consules aduersus Latinos, cum graue & periculosum bellum esse viderent, tum deorum admonitione, quàm in somnis acceperant, quòd aut ipsorum alteri, aut vniuerso exercitui cadendum esset, tum maxime, quòd aduersus Latinos bellandum esset, lingua, moribus armorum genere, institutis ante omnia militaribus sibi congruentes, milites militibus centuriones centurionibus, tribuni, tribunus, compares, collegæque hisdem præsidijs, sæpe hisdem manipulis permisti fuerant, per hæc, ne quo errore milites caperentur, & vt militaris disciplina ad Priscos redigeretur, mores, edicunt consules, ne quis extra ordinem in hostem pugnaret, forte inter cæteros turmarum præfectos, qui exploratum in omnes partes dimissi fuerant, T. Manlius consulis filius super castra hostium, cum suis turmalibus euasit, vt vis teli factu ablatione maxima abesset, ibi à Genutio quodam Latino ad singulare certamen prouocatus. Manlius siue quod ferocis animi iuuenis esset, siue ira, seu detractandi certaminis pudore, seu inexuperabili vi fati, oblitus imperij patris, & consulum edicti, præceps ad id certamen agitur, victoria, spolijsque potius ouans redijt ad patrem dicens, vt me omnes tuo sanguine natum esse intelligant prouocatus, equestria hæc spolia capta ex hoste cæso reporto, quem pater aduocata concione, vt exemplum cæteris statueret seruandæ militaris disciplinæ, terroremque omnibus incuteret,

Manlius filiũ securi percussit.

ne quid auderent contra imperatorum edicta molliri, statim spoliari, & virgis cædi, ac securi percuti iussit, quo facto examinari omnes præ stupore primo quiuerunt, postquam ceruice fusus est cruor, tum demum vndiq; exortes sunt voces, vt neq; lamentis, neque execrationibus in imperatorem parceretur, & hæc in castris post victoriam vero illi in vrbem redeunti, cum seniores officij gratia obuiam gratulabundi processisset, ex iuuentute nemo illi occurrere voluit, quod indigne ferrent tantę indolis filiū tam crudeliter à patre fuisse necatum. [Quantes] Lætitia gestientes. [Ætates] Vis iracundiæ distinxit senes à iunioribus [Et affectus] Quod senes læti, iuuenes tristes, & irati.

ASCEN. MAnlio, &c.] Cum seniores omnes ouantes lætitia .i. prægaudio occurrerent Manlio Torq. referenti in vrbem, s. Romam victoriam amplissimam, & gloriosissimam ex Latinis, & Campanis, nemo iuniorum processit obuiam, quòd .i. quia occidisset filium s. suum adolescentem præliatum .i. qui præliatus fuerat fortissime, quia vicerat, sed non quia fortissime, sed quia contra imperium suum occidisset dico percussum securi. [Aequales] .i. coæui eius, hoc est coadolescentes miserti sunt puniti .s. filij Torq. puniti .s. à patre nimis aspere (Alij legunt æqualis, vt sit iuniores supra miseri sunt æquales .i. coætanei sui puniti nimis aspere) Nec defendo factum eorum .i. non di co, q iure id fecerint, sed indico .i. demonstro vim iræ, quæ .s. ira valuit diuidere & ætatis, & affectus vnius ciuitatis .s. Romanæ, quia seniores patri gratulabantur, iuniores filij miserabantur.

DE EQVITIBVS ROMANIS.

* Liu. li. 2. Dio. lib. 9.

*EAdemque * tantum potuit, vt vniuersum populi Rom. equitatum à Fabio Consule ad hostium copias persequendas missum, cum & tuto & facile eas liceret delere, legis agrariæ ab eo impeditæ memorem, immobilem retineret.*

OLIV. EAdemque tantum] Hoc fuit periculosissimo tempore Veientum cum resp. maxima seditione intestina laboraret ob agrariam legem quàm P. Licinius trib. pleb. inuito senatu ferre volebat, cum diceret venisse tempus per vltimam necessitatem huius agrariæ legis patribus iniungendæ, & ideo susceperat rem militarem impediendam, sed annitente consule cæterisq; tribunis, hoc vno inuito scriptus est militum delectus. Sed Fabio consuli in hoc bello aliquanto plus negocij cum ciuibus, quàm cum hostibus fuit, vnus ille vir ipse consul remp. sustinuit, quam exercitus odio consulis quantū in se fuit prodebat, nam cum consul præter cæteras imperatorias artes quas parando gerendoq; bello edidit plurimas ita instruxisset aciem vt solo equitatu emisso, exercitum hostium funderet insequi fusos pedites noluit, nec illos, etsi nō adhortatio inuisi ducis, suum saltem flagitium, & publicum in præsentia dedecus, postmodo periculum, si animus hosti redisset, cogere potuit gradum accelerare, aut si aliud nihil instare in ructos, inuisi signa referunt, mœstiq; crederet victos, execrantes nunc imperatorem, nunc nauatam ab equite operam redeunt in castra, nec huic tam pestilenti exemplo remedia vlla ab imperatore quæsita sunt, adeo excellentibus ingenijs citius defuerat ars, qua ciuem regant, quaq; hostem superent, consul Romam rediit, non tam belli gloria aucta, quàm irritato, exacerbatoq; in se militum odio. [Et tuto facile] Hoc ideo dicit, ne videantur periculo, aut labore deterriti detractasse militiam. [Immobilem retineret] Nec prosequeretur hostem, voluit enim vt imperator ex parta victoria gloriam assequeretur.

Fabius plebi inuisus.

ASCEN. EAdemque] .i. & eadem .s. ira aut vis iræ, potuit tantum, vt retineret immobilem vniuersum equitum P. R. missum à Fabio consule, ad persequendos copias hostium, cum liceret, & tuto, & facile delere eas, equitatum dico memorem legis agrariæ, scilicet de agris condiuidendis, impeditæ ab eo .s. Fabio, qui intercesserat, ne promulgarentur.

DE EXERCITV ROMANO.

* Liu. li. 2. & Dio. li. 9.

*ILla * vero etiam Appio duci, cuius pater, dum pro senatus amplitudine nititur, commoda plebis acerrime impugnauerat: infensum exercitum faciendo, voluntaria fuga terra hosti, ne triumphum imperatori quæreret, dare coegit. Quoties victoria victrix, congratulationem eius in Torquato spernendam, in Fabio pulcherrimam partem omittendam, in Appio totam fugæ præponendam reddidit?*

OLIV. ILla vero etiam Appio] Appius Claudius plebi vehementer inuisus consul aduersus Volscos profectus, eadem sæuitia in milites, qui in plebem vti consueuerat. Magna enim ira, & indignatio ferocem militum animum exagitabat, qui nulla vi domari poterat, tantum odium animis imbiberant, itaq; segniter, ociose, negligenter, contumaciter omnia agere, nec pudor, nec metus coercebant si citius agi vellet agmen tardius, sedulo insedere, si adhortatur operibus adesse, omnes sua sponte motam industriam remittere, præsenti vultu, dimittere, tacite prætereuntem execrari, vt inuictus ille odio plebeio animus interdum moueretur, omni nequidquā acerbitate prompta, nihil iam cum militibus agere à centurionibus corruptum exercitum dicere, nihil eorum Volsci nescie-bant, instabantq; eo magis spernantes idem certamen animorum aduersus Appium habiturum exercitum Romanum, qđ aduersus Fabium consulem habuisset cæterum multo Appio quàm Fabio violentior fuit, non enim vincere tantum noluit, vt Fabius, sed vinci voluit productus in aciem turpi fuga petit castra, nec ante restitit quàm signa inferentem Volscum munimentis vidit, fœdaq; extremi agminis cædem tū expressa vis ad pugnandum, vt victoriam vallo submoueret hostis, multi gaudere sua clade, atq; ignominia denique exacerbari animi palam postulare, vt castra ex agro moueantur, quod cum factam esset ab Appio, Volsci per exploratores recognita nouissimos aggrediuntur, vt à quibus perlatus ad primos tumultus signa atque ordines turbauit, vt neque imperia exaudiri, neque instrui acies possent, nemo vllius nisi fugæ memor esset ita effusio agmine, per stragem corporum, armorumque euasere, vt prius hostis desideret in sequi quàm Romanus fugere, hoc modo exercitus Romanus ob iram imperatoris, non vincere, sed vinci turpiter voluit, quamquam de nonnullis sumptum fuerit supplicium. [Amplitudine] Dum Senatus maiestatem tueri nititur. [Quoties victoriæ] Sepius, inquit, iracundia victorias superauit, quia tanta militum in duces iracundia fuerit, vt nulla ratione efficere potuerint imperatores, vt exercitus cum posset vincere vellet, iracundia igitur vicit victorias, vt supra monstratum est. [Gratulationem eius. Torquato Iuniorum iracundia in Torquatum ei victoriæ gratulationem eripuit. Quia illi cum victoria redeunti infensa iuuentus propter filium crudeliter cæsum, nec obuiam prodire officij gratia, nec de victoria illi gratulari voluit. [In Fabio pulcherrimam partem] Fabio bonam victoriæ partem ademit, quia fusos hostes insequi noluit [Appio totam [Appium penitus victoriæ fecit expertem. [Præponendam reddidit] Subauditur, vbique reddidit, est zeugma ab inferiori.

Appius Claud. plebi inuisus.

ASCEN. ILla, &c.] Vero .i. sed illa .s. iam dicta vis iræ faciendo exercitum infensum .i. iratum, & perniciem inferentem Appio .s. Claudio duci, hoc est imperatori, cuius .s. Appij pater dum nititur .i. laborat pro amplitudine senatus .s. conseruanda, impugnauerat acerrime commode plebis, coegit supra eum dare hosti terga .i. fugere, fuga voluntaria .i. sponte à militibus inita. ne .s. plebs. quæreret .i. acquireret imperatori .s. suo, sed inuiso triumphum. [Quoties] Sup. ira uictrix victoriæ reddidit gratulationem eius .i. victoriæ spernendam .s. à iuuenibus in Torquato, pulcherrimam partem .s. victoriæ omittendam in Fabio, quia fusos hostes insequi noluit exercitus, & reddidit totam .s. victoriam postponendam fugæ, quia maluit exercitus fugere, quàm imperatori victoriam parere. (Sunt qui legunt præponendam fugæ, sed potior ceteris lectionibus est, postponendam legendo in Appio) .s. Claudio.

DE POPVLO ROMANO.

*AGe * quàm violenter se in pectore vniuersi P. Rom. gessit eodem tempore, quo suffragijs eius dedicatio ędis Mercurij M. * Pletorio primipili centurioni data est, præteritis consulibus, Appio, quòd obstitisset, quo minus ære suo alieno succurreretur, & Seruilio, quòd susceptam causam suam languido patrocinio protexisset. Negas efficacem iram, cuius hortatu miles summo imperio prælatus est? quæ quidem non proculcauit tantum imperia, sed etiam gessit, impotenter.*

* Liu. li. 2.

*Lectorio apud Liu.

OLIV. AGe quàm violenter] Cum bellum Volscum instaret, & ciuitas ipsa secum discors intestino malo laboraret, quod execrabili inter se plebs, partesque odio flagrarent, maxime propter nexos ob æs alienum Fremebat plebs, se foris pro libertate & imperio dimicantes domi à ciuibus captos, & oppressos esse, tutioremque in bello quam in pace, inter hostes, quam inter ciues libertatem plebis esse tumultum nō modo in foro, sed in tota ciuitate excitauerat vnus è nexibus à creditore suo crudeliter tractus, iamque nexi vincti, solutique se vndique in publicum proripiunt. Quiritum fidem implorant, sic accenditur furor, vt in patres, qui tum essent in foro, sæuitum foret, nisi consules ad comprimendam seditionem interuenissent, illis plebs catenas, & vincula ostentabat, & indignitatem suam exponebat, nec prius destitit, quàm senatus cogeretur, qui de suis incommodis consultaret. Appius acer ingeniorem imperio consulari, agendam esse censebat, arrepto vno vel altero cæteros quieturos collegæ Seruilio mitioris ingenij viro aliter videbatur, interea nunciatur Volscos oppugnanda vrbem venire, exultabat gaudio plebs vltores superbæ patrum ad esse deos, alius alium hortari, & confirmare, ne nomina darent. Seruilius, in publicum processit promisitque senatum nexorum habiturum esse rationem, si arma contra hostes sumeret, statimque edixit, vt vincti, nexique omnes dimitterentur, neque impedirentur, quominus nomina daret. magnus fuit nexorum numerus, neque aliorum magis Volsco bello virtutis, atque opera enituit. Consul breui Volscos superat Aruncos quoque deuincit, cum victoria redijt in vrbem plebs promissa consulis, senatusque fidem expectabat. Tum Appius insita superbia animo, vt collegæ vnam redderet fidem de creditis pecunijs dixit, & qui ante nexi fuerant creditoribus redditi, & alij nexi sunt. Concursus ad Seuilium factus postulant, vt aut referat ad senatū, aut ciuibus consul, aut militibus suis imperator auxilio esset aduersus collegam. Mouebant hæc consulem, sed tergiuersari reges cogebat, adeo in contrarium non collega solum, sed omnis nobilium factio perstiterat, ita medium se gerendo, nec plebis vitauit odium, nec apud patres gratiam iniuit, breuiq; aperuit apud plebem æquasse cum Appij odium, certamen consulibus inciderat, vter dedicaret Mercuri ædem, senatus ab se rem ad populum reiecit, vtri eorum dedicatio iussu populi data foret eum præesse, annonæ, mercatorum collegium instituere, solemnia pro pontifice suscipere, populus dedicationem ædis dat M. Plætorio primipili centurioni, quo facile apparere non tam ad honorem eius, cui curatio altior fastigio suo data esset, quàm ad consulem ignominiam factum esse. [Gessit.] Se s. ita Languido patrocinio, debili defensione, quia collegæ, & nobilitati resistere non est ausus. [Negas] Negare nemo potest iracundiæ vim maximam esse, quæ fecit, vt miles consulibus in dignitate præferetur. [Quæ quidem non proculcauit tantum] Vere inquam efficax est iracundia, quæ non solum imperia conculcat, vt exemplis supra monstrauimus, sed etiam facit ipsa imperia se impotenter gerere, vt se continere non possint.

Appius cō sul inuitus plebis.

Ser. consul inuisus plebi.

ASCEN. AGe quàm] i. quantum violenter, ira sup. gessit se in pectore vniuersi P. R. eodem tempore, quod dedicatio ædis idest templi Mercurij data est, M. Pletorio centurioni. [Primipili. i. primæ partis exercitus sequentis primū pilum in bello, suffragijs eius. s. P. R. & hoc consulibus præteritis. i. neglectis, aut contemptus, Appio sup. qui erat alter cōsulum præterito, ideo, quod obstitisset quominus. i. obstando fecisset, vt non succurreretur ære suo, i. impensa ipsius Appij, æri sup. alieno. i. debito & Seruilio. s. altero consule præterito, quod protexisset patrocinio languido. i. trepido, causam suam s. P. R. Negas sup. ò lector, aut auditor iram efficacem, cuius hortatu miles. s. Pletonius prælatus est. s. in dedicanda æde Mercurij, summo quia consulari, imperio, quæ s. ire quidem. i. certe non proconculcauit tantum. s. duntaxat imperia, sed etiam gessit impotenter. i. cum summa insolentia, vt sequentia docent.

DE METELLO.

*Liu. lib. 53. & 54. & Plin. de vir. illust.

NAnque Metellus cum vtranque Hispaniam consul prius, deinde Proconsul penè iam subegißet, postquam cognouit, Q. Pomp. consulem inimicum suum successorem sibi mitti, omnes, qui modo militiam voluerunt finire, dimisit; comeatus petentibus nec causis excussis, nec constituto tempore, dedit; horrea custodibus remotis opportuna rapinæ præbuit; arcus, sagittasque Cretensium frangi, atq; in amnem abijci iussit; elephantis cibaria dari vetuit, quibus factis vt cupiditati suæ indulsit, ita magnifice gestarum rerum gloriam corrupit, meritumque honorem triumphi, hostium, quàm iræ fortior victor amißit.*

OLIV. NAnque Metellus] Q. Metellus consul primo deinde procōsul citeriorem, & vlteriorem Hispaniæ prouinciam tam felicibus auspicijs gesserat, vt ad gloriæ cumulum, nil nisi triumphus deesset, verum vbi Q. Pomp. inimicum suum consulem factum & sibi successorem futurum cognouit, tanta mentis consternatione, & ita commotus est, vt dum libidini suæ studet indulgere, & inimici futuræ gloriæ detrahere, suam ipse corruperit, triumphumque prope partum amiserit, exercitum enim diminuit, commeatus, & horrea negligenter hostibus diripienda reliquit, arcus, & sagitas confregit, Elephantes fame consumpsit, nihil denique, quo se aduersus hostes tueri posset Pompeio reliquit. [Vtranque Hispaniam] Vlteriorem, & citeriorem. [Deinde proconsul] Quia in sequentem annum post consulatum, illi prouincia fuerat prorogata, vt proconsul in ea bellum gereret. [Dimisit] Ex auctorauit, & militiæ vacationem dedit. [Commeatum] Liberam abeundi ad tempus potestatem, quàm vulgo appellamus licentiam. [Cretensium] Qui auxiliares erant P. R. elephantis, aut inedia consumpsit elephantes, aut eos macilentia reddidit inutiles, ne illorum opera Pomp. vti posset. [Hostiū quā iræ fortior] Facilius, inquit, hostem potuit superare quā iram, nam vicit hispanos, ipse vero victus ab ira est.

Metel. in hispania.

ASCEN. NAnque Metellus] s. Quintus cum subiecisset iam penè i. quasi sup. totam vtranque Hispaniam. s. vlteriorem, & citeriorem prius. i. priore tempore, consul, deinde proconsul (Consul penè fungebatur consulari potestate, vbicunque erat, proconsul duntaxat in prouincia sibi decreta, inquam quia consul ire non poterat alijs impeditus proconsul mittebatur) postquam cognouit. [Quintum Pompeium inimicum, suum consulem] i. creatum mitti successorem sibi, dimisit omnes. s. milites, qui modo. i. dummodo eum voluerunt militiā suam finiri. i. terminari, & dedit petentibus. s. omnibus commeatus. i. veniam abeundi nec causis s. abeundi, excussis. i. examinatis, aut scrutatis, nec tempore. s. redeundi constituto, & præbuit horrea. i. granaria opportuna. i. accommodata rapinæ custodibus remotis, & iussit arcus, & sagittas Cretēsium frangi, atque abijci in amnem, ne. s. successori vsui essent, nascuntur autem in Creta arundines sagittis aptissimæ vetuit cibaria dari elephantis. Quibus factis, vt. i. quemadmodum, Marcellus sup. indulsit. i. nimis concessit. & tribuit, cupiditati suæ. i. iracundiæ affectioni, ita corripit magnifice gloriam rerum gestarum, & amisit honorem triumphi meritum. i. quem iam meruerat existens fortior victor hostium quā iræ.

DE L. SYLLA.

QVid Sylla, dum huic vitia obtemperat, non ne multo alieno sanguine profuso, ad vltimum & suum erogauit? Puteolis, enim ardens indignatione, quòd Granius princeps eius coloniæ pecuniam à decurionibus ad refectionem Capitolij promissam, cunctatius daret, animi concitatione nimia, atque immoderatæ vocis impetu conuulso pectore, spiritum cruore, ac minis mistum euomit. Nec Senio iam prolapsus, vtpote sexagesimum ingrediens annum, sed alita miseris populi R. impotentia furens, igitur in dubio est Sylla ne prior, an iracundia Syllæ sit extincta. Neque ab ignotis exempla petere iuuat, & maximis viris exprobare vitia sua verecundiæ est, cęterum cum propositi fides excellentißima quæque complecti moneat, voluntas operi cedat, dum præclarā libenter probando, necessaria narrandi conscientia non desit.

*Plutar. in Sylla.

OLIV. QVid Sylla] A cæteris fermè omnibus auctoribus dissentit Val. qui Syllam dicit nimia iracundiæ violentia perisse, cum eum constet apud alios, vt diximus incidisse in morbum ex vlcere intestinis oborto, qui φθιρίασις græce dicitur. quo tempore vis tanta pediculorum toto eius corpore emanauit, vt nullo argumento cohiberi possent, atque hoc pacto mortem obijsse, sed Valerius aliter sentit, quòd s. indi-

Sylla mors

f.indignatione nimia pectus conuulserit, spiritum cum sanguine effuderit, quia Granius puteolorū princeps pecuniam ad refectionem capitolij promissam tardius reddidisset magnum fuit f.ne dubio, iram in pectore ad mortem vsque concipere, fuit autem genus illud morbi tantæ virtutis, vt ab arcana quadam naturæ ratione proueniens, nullius medicinæ remedio alia ve ratione cohiberi potuit, absterfis enim diluuisue primis, statim subnascebantur, & scaturiebant alij, donec totum corpus in eam labem conuersum sibi vitam tam tetro genere mortis eripuit, nec ciuium Romanorum funera ab eo crudeliter lacerata iacerent inulta, verum teste Plinio, vt diximus constat illum in hoc suam felicitatem damnasse, quòd capitolium dedicare non potuisset. [Puteolis] Distat hoc oppidum x. passum millibus, à Neapoli, & est positū aduerbialiter, ac si diceres Veneri, Puteoli, olorum. [Cūctatius] Tardius, promiserant decuriones certam pecuniæ quantitatem ad capitolij refectionem, quàm cum tardius Coloniæ princeps exegisset, impatientia doloris, & iræ Sylla spiritum cum sanguine fudit. [Nec senio] Occurrit tacitæ obiectioni, quod non ira, sed nimia senectute perierit, dicit non ita esse, qui ad sexagesimum annum peruenerat, quæ adhuc ætas robusta esse consueuit. [Sed alita miserijs P.R. impotentia] Iam multo antea nutrita animi impotentia in reip. ruinis. [Neque ab ignotis] A domesticis transiens ad externa dicit, non ideo se velle externorum hominum iram, odiumque referre, quia clarissimis viris vitia iuuat, exprobrare, sed vt propositi sui fidem adimpleat, quoniam ab initio cunctarum gentium facta simul, ac dicta memoratu digna complecti velle promisit. [Fides propositi] Quia in se facturum promiserat. [Voluntas] f. mea, quæ nisi honesta complecti vellet.

Puteolis.

ASCEN. QVid sup. facit Sylla, dum obtemperat huic vitio. f. iræ, Nonne multo sanguine alieno fuso, erogauit. i. expedit aut impendit operibus iræ, & idest etiam suum. f. sanguinem, q. d. vtique. Enim. i. quia ipse ardens indignatione Puteoli. i. apud Puteolos, quòd Cranius princeps eius Coloniæ f. Romanæ. [Daret cunctatius. i. tardius, & cum maiore, quam volebat mora, pecuniam promissam à decurionibus. i. nobilibus equitibus, ad refectionem capitolij. f. exusti, pectore conuulso nimia concitatione animi, atque impetu vocis immoderatæ, euomit spiritum mistum cruore, ac minis. [Nec prolapsus. f. in eam mortem senio. i. animositate, vtpote ingrediens iam annum sexagesimum, sed furens impotentia. i. imbecillitate resistendi vitijs nata ex mala consuetudine alita. i. nutrita miserijs P.R. (Est autem secundum mortalitatis vocabulum. Non enim impotens dicitur, qui non potest nocere, sed qui nequit vitijs resistere, ac bene facere propter insolentiā, & longam peccandi consuetudinem. Quam diuus pater Augustinus, physice docet malis innasci. Nam veluti qui assidue manibus laborant, eas callosas, & grossas habent, ita qui assidue rident splenem habent maiorem, qui assidue irascuntur, bilem maiorem, qui amant iecur vlcerosius, & ita de reliquis affectionibus, & earum sedibus, vnde fit, vt assuefacta passionum sede, & impotente effecta, ad oppositos habitus, homines impotentes fiant ad ei obuiandum. Vnde impotentes dicuntur tyranni, & reliqui, qui affectionibus malis moderari nequeunt] Igitur est in dubio ne. i. an Sylla sup. fit extinctus prior, an iracundia Syllæ, fit prior extincta, quia in ipso furore extinctus est, secundum hunc cum aliter, alij sentiūt. Neque (parasceue est ad Externa (iuuat. i. delectat sup. me petere exempla ab ignotis, & verecundiæ est exprobare maximis viris sua uitia, cæterum. i. sed cum fides propositi. i. promissi in prima præfatione, moneat complecti, f. hoc opere, excellentissima quæque. f. exempla tam vitiorum, quam virtutum, voluntas. f. mea, quæ pudore afficitur, dum magnorum vitia recitat, cedat operi. i. proposito huius operi, dum probando libenter præclara. i. egregia, & bene facta opera conscientia narrandi necessaria, scilicet ob promissi fidem, non desit. f. operi præsenti.

E X T E R N A.

DE ALXANDRO REGE.

* Iust. lib. 15. Cur. lib. 8. Plu. & Arria. lib. 3. hic lib. 7. c. 2.

*ALexandrum * iracundia sua propemodum Cęlo diripuit. nam quid obstitit, quo minus illuc aßurgeret, nisi Lysimachus leoni obiectus, & Clytus hasta traiectus, & Callisthenes mori iussus, quia tres maximas victorias, totidem amicorum iniustis cædibus victor edidit.*

OLIV. Alex. iracundus.

ALexandrum iracundia] Cum propter rerum gestarum magnitudinis, & originis opinionem quod ex diuino semine natus esse crederetur, Alexandrum prope modum in numero deorum haberetur, sola illi cœlum eripuit, vt inter deos non fit connumeratus. Quid obstitit] q. d. nihil. nisi iracundia obstitit, quominus in cęlum ascenderet, cum enim diceretur est stirpe diuina, quòd sanguis immanis concubitu fuisset conceptus, quàm in cubiculo matris sæpe visam prodigij speciem, interueniente que Philip. euolutam repente, atque ex oculis elapsam ferunt, cumque hanc hominum, insitam animis opinionem, ipse virtutum, & rerum gestarum magnitudine confirmasset, nihil obstare, debuit, quo minus deus esse crederetur, sed obstitit iracundia. [Lysimachus, Leoni obiectus] Fuit Lysimachus, teste Iustino illustris quidem Macedoniæ loco natus, sed virtutis experimentis omni nobilitate clarior, quæ tanta in illo fuit, vt animi magnitudine, philosophia ipsa, viriumque gloria, omnes per quos oriens domitus est, vicerit, quippe cum Alexan. Calisthenem philosophum propter salutationis Persicæ interpellatum morem insidiarum quæ sibi paratæ fuerant, conscium fuisse ratus esset, eūque truncatis crudeliter membris abscisisque auribus, ac naso, labijsque deforme, ac miserandum spectaculum reddidisset, insuper cum in cauea clausum ad metum cęterorum circunferret. tunc Lysimachus audire Calisthenem, & præcepta ab eo recipere virtutis solitus, miserius tanti viri non culpæ, sed libertatis pœnas pendentis, venenum ei in remedium calamitatum dedit, quòd adeo ægre Alex. tulit, vt eum obijci ferocissimo Leoni iuberet, sed cum ad conspectum eius concitus Leo. impetum fecisset, manu manipulo inuolutam, Lysimachus in os Leonis immersit arreptaque lingua feram examinauit, quod cum nunciatum regi esset, admiratio in satisfactionem cessit, carior em eum propter constantiam tantæ virtutis habuit. [Et clytus hasta traiectus.] Solemni quodam die Alex. amicos suos in conuiuium vocat. vbi orta inter ebrios rerum a Philippo gestarum mentione, præferre se patri ipse rerumque suarum magnitudinem extollere cœlo tenus cœpit, assentante maiore conuiuarum parte, itaque cum vnus ex senibus Clytus ductus fiducia amicitiæ reginæ cuius palmam tenebat, memoriamque Philippi tueretur laudaretque eius res gestas, adeo regem offendit, vt telo à satellite rapto, eundem in conuiuio trucidauerit, qua cædes exultans, mortuo patrocinium Philippi, laudemque paternæ militię obiectabat, postquam satiatus cæde animus quieuit, & in locum iræ successit existimatio, modo, personam occisi modo causam occidendi considerans pigre cum facti cœpit, qui paternas laudes, tam iracundæ accepisset, quàm nec conuitia debuisset, amicumque senem, & innoxium à se occisum inter epulas, & pocula dolebat, eodem igitur furore in pœnitentiam quo pridem in irā versus mori voluit primum in fletus progressus amplecti mortuum, vulnera tractare, & quà audienti confiteri dementiam, arreptum telum in se vertit, peregissetque facinus, ni amici interueniissent, mansit hæc voluntas moriendi etiam in sequentibus diebus. Cic. Tusculanarum quæstionum 4. vt Alexan. regem videmus, qui cum interuenisset Clytum familiarem suum, vix à se manus abstinuit, tanta vis fuit pœnitendi. Seneca ad Lucilium epist. 83. cuius principium est singulos tibi dies, refert inquit Alexandri Macedonis exēplum, qui Clytum clarissimum sibi, ac fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore mori voluit. [Calisthenes mori iussus] De hoc Calisthene diximus supra in cap. de sapienter dictis exemplo Arist. nam ille aduersus Darium proficiscenti Alex. comitem dederat, monueratque, vt regijs auribus aut iucunda diceret, aut silentium seruaret, quorum neutrum fecit Calistehenes. [Quia tres maximas victorias] Bene inquam iracundia maxime obstitit, quo minus in deorum numerum transferetur, nam quam ter Darium vicerit, toties tamen, & ipse ab ira superatus est. [Tres victorias] Ter vicit Darium Persarum regem primo in campis Adrastis, vbi in acie Persarum fuere sexcenta millia militum, deinde apud Taurum montem, in qua pugna fuere ccc. millia peditum, & centum millia equitum postremo haud procul à Babylone quo confugerat Darius.

Lysimachus Leoni obiectus.

Clytus ab Alexādro occisus.

ASCEN. ALexandrum iracundia sua diripuit propemodum cœlo]i. fecit, vt non celestis, sed mortalis haberetur, aut, vt mortuus cęlo non dignaretur. [Nam quid obstitit quo minus.]i. vt nō assurgeret illuc. i. in cœlum, nisi Lysimachus vir inter Macedones præclarus, & virtute, & natalibus obiectus, scilicet iusta Alex. Leoni, vt ab eo deuoraretur (ob pietatis opus, vt Oliuer. recitat) & Clytus traiectus hasta, scilicet ab Alex. quòd Philippum patrem Alexandri Alexandro præferret,

ferret. [Et Calisthenes] scilicet Philosophus seuerus, improbās Persicam adulationem à Rege, dum salutaretur admitti, iussus mori. s. ab Alex. q. d. nihil aliud obstitit, sed hi tres obstiterunt, quia Alexan. victor ædidit. i. in lucem dedit tres maximas victorias. s. contra Darium totidem iniustis cædibus amicorum, & ita illis sic obscuratas, vt cœlum non mererentur.

DE AMILCARE.

*De dicto tacet, sed de odio scribunt Liu. li.21. et Pol. li.3.

*QVam * vehemens deinde aduersus P. R. Amilcaris odium? quatuor enim puerilis ætatis filios intuens, eiusdem numeri catulos leoninos, in perniciem imperij nostri alere se prædicabat. Digna nutrimenta, quæ in exitium patriæ suæ, vt euenit, conuerterentur.*

OLIV. QVam vehemens] Quanto odio Romanos prosequeretur Amilcar pœnorum dux, suis ipse verbis indicauit, cum enim filios quatuor haberet, se quatuor Leoninos Catulos in perniciem P. R. nutrire prædicabat, cum eos magis in patriæ exitiū maluerit. [Vehemens] Efficax odium. [Amilcaris odiū] Cum multi fuerint Amilcares Carthaginiensium duces, dubitari posset, de quo Valer. dicatur. Loquitur ergo de Amilcare Hann. patre qui primo Pun. bel. superatus à Rom. Siciliam, Sardiniamque amisit. [Quatuor enim] Tres duntaxat fuisse Iust. tradi, Hann. Asdrub. & Saphonem.

ASCEN. QVam] i. quantum vehemens deinde. i. vt secundo loco dicam, fuit odiū Amilcaris ducis Carth. & patris Han. aduersus P. R. q. d. maxime. Enim pro quia, ipse intuens quatuor filios ætatis puerilis, prędicabat se alere in perniciem Imperij nostri Catulos Leonis eiusdem numeri. s. quaternarij. [Digna] Idest ô nutrimenta, quæ digna conuerterentur in exitium patriæ suæ, vt euenit. Nam si Hannib. & Asdrub. P. R. non sic vexassent. Carthaginem Scip. non deleuisset.

DE HANNIBALE.

*Li. li.21. & 35. Pol. li.3. et Plu. in vita.

*EQuibus * Hannibal mature adeo patris vestigia subsecutus est, vt eo exercitum in Hispaniam traiecturo, & ob id sacrificante octo annorum natus, altaria tenens iuraret, secum primum per ætatem potuisset, acerrimum hostem P. R. futurum, vt pertinacissimus precibus instantis belli commilitium exprimeret. Idem significare cupiens quanto inter se odio Carthago, & Roma dissiderent, inflicto in terram pede, suscitatoque puluere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cum alterutra pars in habitum pulueris esset redacta. In puerili pectore tantum vis odij potuit, sed in muliebri quoque ęque multū valuit.*

OLIV. EQuibus Hannibal] Liuius de cade secundi pun. bel. in principio. Fama etiam est, inquit Hannibalem annorum ferme nouem pueriliter blandientem patri Amilcari, vt duceretur in Hispaniam, cum perfecto Aphrico bello exercitum eo traiecturus sacrificaret, altaribus admotum, tactis sacris iureiurando adactum se, cum primum posset hostem acerrimum fore P. R. [Mature] Tempestiuè, vt pote in puerili ætate. [Instantis] Quod aduersus Hispanos parabatur. [Commilitium] Comitatum militiæ, vt patri duci comes iret in militiam. [Idem significare] Rursus cum significare vellet Hannibal, quanto inter odio Carthaginienses, Romanique laborarent, terram pede percussit, & puluerem excitauit, deinde tum belli finem inter eos futurum dixit, cum alterutra pars in cinerem fuerit resoluta, quod tandem ductu, & auspicijs Aphricani inferioris Carthagini contigit. [Inflicto in] Incusso. [In puerili pectore] Hoc dicit, vt sequens coniungat exemplum.

ASCEN. EQuibus] scilicet quatuor filijs, cum alij tantum tres dicāt. Hann. secutus est vestigia patris. i. paterni odij in Rom. adeo maturæ. idest festinanter, vt eo. s. patre traiecturo scilicet trans mare exercitum in Hispaniam, & sacrificante ob. ipse Hannib. natur. i. filius octo annorum (vt sit nomen) aut natus sup. ætatem octo annorum, (vt sit principium) tenens, scilicet dextra altaria, iuraret se futurum P. R. hostem acerrimum, cum idest vbi primum licuisset per ætatem, & exprimeret precibus pertinacissimis. idest perseuerantissimis commilitium. idest officium commilitonis belli instantis, quid quia re ipsa gerere nō potuit, votis tunc gessit. [Idem]. s. Hann. cupiēs significare quāto odio Carthago, & Roma dissiderentur inter se, pede inflicto. i. incusso in terram, & puluere suscitato. i. sursum excito, dixit finem belli fore. i. futurum esse inter eas. s. duas vrbes tunc, cum alterutra pars. s. aut Carthaginē, aut Romam esset redacta in habitum. i. formam, & dispositionem pulueris. [Facis autem transitum ad reliqua addit] Vis odij potuit tantum in pectore puerili. idest Hann. adhuc pueri, sed valuit quoque. i. etiam æque multum in muliebri sup. pectore, vt in pectore Semiramidis.

DE SEMIRAMIDE.

NAnque Semiramis Assyriorum Regina, cum ea circa vultum capitis occupatæ, nunciatum esset, Babylonem defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit, nec prius decorem capillorum in ordinem, quàm tantam vrbem in potestatem suam redigit. Quocirca statua eius Babylone posita est illo habitu, quo ad vltionem exigendam celeritatem præcipiti tetendit.

NAnque Semiramis] Hoc magis ad mulieris, virtutem, & magnanimitatem, quàm ad iudicium, & iracundiam spectare videtur, cum in cubiculo caput exornanti, vt mulieres solent, sibi nunciatum esset Babyloniam à se defecisse, tanta vt Val. dicit ira percita est, aut vt alij volunt, animi magnitudine fuit, vt non prius reliquum capitis (iam enim partem exornauerat) redimere voluit, quàm vrbem in suam deditionem redegerit. Multa de hac fœmina præclara legunt apud Diodorum Siculum, lib.3. tam de natiuitate, quæ mirabilis fuit, quàm de virtute, & rebus gestis, inter quæ illud pulcherrimum, quòd cum Ninus Assiriorum Rex in Bactrianis, Bactram vrbem, nam loci, & magnitudine, & arce, ac cæteris rebus, quæ ad defensionem spectant, munitissimam obsideret, quia expugnare non posset vna mulier ingenio, & virtute suę expugnandæ vrbis rationem inuenit. cum enim adducta esset in castra à Menone eius marito, nondum enim vxor Nini facta fuerat, illa vt acumine præstabat ingenij, perspecta obsidione, tum loci vrbisque situ, quaque adiri posset, animaduersis arcem, quia loco natura munito, difficileque erat, & quem nullus antea tentarat accessu, custodia vacuam conspexit, & intentis omnibus veluti arce ab hoste tuta, vt inferiori parti campestri subsidiū ferrent, sumptis qui per loca petrosa, abruptaque ascendere soliti erant, per auditum vallis præcipitem, superata loci asperitate partem arcis cœpit, magnoque ad terrore excitato tumultu, signum captæ arcis obsidentibus dedit, oppidani arce amissa obstupefacti, derelictis mœnibus fuga saluti consulerunt, captu ciuitate admiratus Semiramidis virtutem Ninus eam sibi vxorem asciuit. [Babylonia] Accusatiuus Græcus est. [Defecisse] Desciuisse. [Iam parte crinium] Iam capitis partem exornauerat, pars altera soluta erat. [Decorem] Ornatum, & pulchritudinem. [Tantam vrbem] Quam constat omnium orientalium maximam esse. [Quocirca statua eius] Ne tantæ rei memoria posset oboleri statua illi Babyloniæ erecta est eo, quo vrbem vendicauerat habitu. OLIV.

Bactra vrbs.

NAnque Semiramis Regina Assyriorum cum nunciatum esset ei occupatæ circa cultum capitis. [Babylonem defecisse] s. ab Imperio suo ad alterius Imperium, altera parte crinium. i. capillorum soluta adhuc. i. nondum colligatur cucurrit protinus ad expugnandum eam. s. Babylonem, nec redegit prius decorem capillorum in ordinem, quàm tantam vrbem in suā potestatem, quocirca, idest quapropter statua eius est posita Babyloniæ (seu vt Seruius diceret Babyloni) illo habitu, idest dispositu corporis, quo. idest in quo tetendit celeritate præcipiti, ad vltionem exigendam defectoribus. ASCEN.

SEmiramis] Polyenus Maced. stratagemato octauo Semiramis, inquit, quomodo lauaret ad nuncium defectionis Assyriorum, sicut adhuc erat illota, rapuit in eos agmen, &c. THEO.

DE AVARITIA. Cap. IIII.

PRotrahatur etiam in medium auaritia latentium indagatrix lucrorum, manifestæ prædæ auidissima vorago, nec habendi fructu fœlix, & cupiditate quærendi miserrima.

Pro-

OLIV. Auaritia. PRotrahatur] Dicturus de Auaritia, eam quodammodo diffiniuit. Sal. vero multo melius. dicit enim Auaritiæ pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens vnquam concupiuit, ea quasi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effeminat, semperque infinita, & insatiabilis est neque copia, neque inopia minuitur. Cic. illam igni comparauit, cui quanto plus materiæ sup. imponitur, tanto magis incenditur, sic & Auaritia, quanto plus habuerit, tanto magis concupiscit, nam semper Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit, vt Iuuen. Vnde est illud tritum apud omnes Prouerbium, cũ cætera vitia senescant sola auaritia iuuenescit. [Auidissima vorago] Cupidissima profunditas, quæ nulla copia repleri possit. [Prædæ] Nemo est, qui dubitet auaritiam esse prædę ministram, auarus enim propter auiditatem nullum quæstum sibi turpem esse putat, nam quotidie fraudat, decipit, poscit, paciscitur, aufert, eripuit, spoliat, expilat, depeculatur, testem supponit, omnia denique per fas, & nefas accumulat, ergo quia nunquam satiatur, rectè voragini comparatur. [Neque habendi fructu felix] Felix est qui ex rebus patris fructum capit huc autem non accidit auaro, non igitur felix.

ASCEN. PRotrahatur] Quia de vitijs se non libenter scribere potestatus est, dicit. [Protrahatur etiam in medium] idest publicetur etiam auaritia indagatrix. idest inquisitrix lucrorum latentium, idest occultorum, aut ignobilium, & auidissima vorago, prædę manifestę, nec felix fructu habendi, (quia auarus, vt dicit Flac. Quærit, & inuentis miser abstinet, & vt dicit Seneca. Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet) & miserrima cupiditate quærendi, idest acquirendi, vnde diuitiæ acquiruntur ab auaris cum labore, custodiuntur cum timore, defecerunt cum dolore.

DE M. CRASSO, ET Q. Hortensio.

* Cic. li. 3. Offic.

CVm * admodum locupleti L. Minutio Basilio falsum testamentum quidam in Græcia subiecisset eiusdemque confirmandi gratia potentissimos ciuitatis nostræ viros M. Crassum, & Q. Hortensium, quibus Minutius ignotus fuerat, tabulis hæredes inseruisset, quanquam euidens fraus erat, tamen vterque pecuniæ cupidus, facinoris alieni munus non repudiauit. Quantam culpam, quam leuiter retuli? lumina curiæ, ornamento fori, quod scelus vindicare debebant inhonesti lucri captura inuitati, auctoritatibus suis texerunt.

OLIV. CVm admodum locupleti] Cic. lib. 3. offic. Consideremus, inquit, quæ faciunt hi qui habentur boni. L. Mutij Basilij locupletis hominis falsum testamentum quidam è Græcia Romam attulerunt, quod quo facilius obtinere, scripserunt secum M. Crassum, & Q. Hortensium homines eiusdem ciuitatis potentissimo, qui cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullus esset conscius culpæ alieni facinoris, munusculum non repudiauerunt, quid ergo, fat in hoc est, ne deliquisse videantur, mihi certe non videtur, vide igitur, quid faciat auaritia, viros clarissios, qui boni habebantur Romanæ ciuitatis principes, impulit ad probationem testamenti, quod sibi aliorum bonorum insidiator obtulerat. [Subiecisset] Nam mortuo Minutio testamentum ille non Minutij testatoris, sed aliud a se scriptum subiecit. [Quibus] Minutius ignotus fuerat argumentum potissimum, testamentum illud falsum esse, quod ab ignoto essent hæredes conscripti. [Quantam, culpam] Inuehitur quodammodo in hos Valer. cum dicat tantum crimen tam leui reprehensione perstringi non debere, quippe cum ciuitatis lumina curiæ, forique principes tanta auaritia capti sint, vt etiam falsum testamentum comprobare voluerint. [Quam leuiter retuli] q. d. quæ longiori oratione, & reprehensione fuit prosequenda. [Captura] Lucrum, vtilitas, acquisitio, à capiendo dicta, vt captura piscium. [Texerunt] Defenderunt amplitudine sua, quia nemo inuentus est, qui contra horum hominum auctoritatem testamentum illud rescindere auderet.

ASCEN. CVm quidam in Græcia subiecisset] idest falsum pro vero scriptum imposuisset, L. Minutio Basilio admodum. i. valde locupleti. i. idest diuiti testamentum. i. attulisset Rom. falsum testamentum, quo ipse se fingebat hæredem à L. Basilio institutum, & inseruisset tabulis hæredes. idest cohæredes, aut pro parte quædam hæredes, potentissimos viros ciuitatis nostræ. s. M. Crassum, & Q. Hor. gratia eiusdem. s. testamenti confirmandi. [Quibus] scilicet viris Minutius. s. defunctus fuerat ignotus quanquam fraus erat euidens, tamen vterque cupidus pecuniæ non repudiauit munus facinoris alterius, sed quia consensere etiam ipsorum quantam. i. ò quantam culpam. [Quàm] idest ò quantum leuiter, idest faciliter retuli. i. recitaui, q. d. maximam facillime, quia lumina curiæ. i. senatus ornamenta fori. s. iudicialis texerunt. idest protexerunt auctoritat. suis inuitati. idest allecti captura. i. assecutione lucri inhonesti. i. turpis, sup. illud scelus quod debebant vindicare, videlicet fallacis vsurpationi hæreditatis.

DE Q. CASSIO.

* Hirc. de bello Ale. * Q. Sextiũ vocat Hircius & de numero HS. dissentit.

VErum * aliquanto maiores vires in Q. Cassio exhibuit, qui in Hispania * Silium, & Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos quinquagies sestertium ab illo, ab hoc sexagies pactus dimisit. At quis dubitet, si alterum tantum daretur, iugulum quoque suum æquo animo illis fuisse præbiturum.

OLIV. VErum aliquanto maiores] Vis magna auaritiæ Crassum, & Hortensium incessit, sed multo maior Crassicum Hispaniæ Prouinciæ præfectus Syllanum, & Calpurnium, qui coniurauerant in eum deprehendisset cum pugionibus, quibus eum occisuri venerant, pecunia corruptus vtrunque dimisit incolumen, nam alter quinquagies sestertium, alter sexagies daturum promisit. [Aliquanto maiores] scilicet vires dedit auaritia. [Pugionibus] Pugio breue telum lateri adhærens à pugnando, vel vt alij volunt, à pugno dictus. [At quis dubitet [Exaggerat huius hominis auaritiam, vt dicat eum precio vitam fuisse venditurum, si quis tantundem obtulisset quantum ab vtroque illorum accepisset, iugulum ei sine dubio resecandum præbuisset. Pugio.

ASCEN. VErum] .i. sed auaritia sup. exhibuit, & ostendit vires aliquanto in Q. Cassio, qui. s. Cassius dimisit. s. saluos Syl. & Cal. deprehensos, in Hispania (cum pugionibus]. i. cultris acutis, manu capi, & teneri solitis gratia sui. s. Cassi occidendi, pactus, scilicet pro dimissione sestertium quinquagies. i. quinquaginta sestertia ab illo. s. Silio, & Sestertium sexagies. i. sexaginta sestertia ab hoc. s. Calpurnio, at quis dubitet, si alterum tantum, scilicet precium, hoc est quinquagies & sexagies sestertium daretur. i. Cassio, sup. Cassium fuisse præbiturum, illis videlicet Silio, & Calpurnio iugulum quoque suum animo æquo. i. iubenti, q. d. nemo, cum idem ferè fecerit, quia accipere pecuniam ab eis, qui pecuniam acceperant accidendũ est inuitare eos ad rursus accipiendum.

THEO. IN Q. Cassio] Q. Cassius Longinus is fuit, qui partum Cæsaris Hispaniam cum legionibus obtinebat, idest historiam refert Oppius, aut Hirtius de bello Alexandrino, qui ciuilis Pompeiani quartus est.

DE L. SEPTIMVLEIO.

*Cic. li. 2. de or. & Plut. in vita. Gręcè.

CAeterum * auaritia ante omnes L. Septimuleij præcordia possedit: qui, cum C. Gracchi familiaris fuisset, caput eius abscindere, & per vrbem pilo fixum ferro sustinuit: quia Opimius Consul auro id se repensurum edixerat. Sunt qui tradunt, liquato plumbo eum cauatam partem capitis, quo ponderosius esset explesse. Fuerit ille seditiosus, bono perierit exemplo, clientis tamen scelesta fames in has vsque iacentis iniurias esurire non debuit.

OLIV. Gracchi caput auro repensum. CÆterum auaritia] Superiores fermè omnes Septimuleius auaritia superauit, qui aura sacra famè compulsus, sancta amicitiæ iura violauit. Dum enim C. Gracc. familiarissimus esset, vt in vita Grac. legitur, post damnatum Grac. animum fortuna mutauit, proposito enim per consulem præmio quicunque Gracc. caput detulisset ad eum, illi tantundem auri repensaturum, nulla mora scelestissimus homo caput amici trucatum non solum ad consulem detulit, sed etiam euacuato craneo, infusoq; plumbo, quo plus auri reciperet in fixum hastæ per ora vulgi deportauit tanquam cæsi hostis spoliũ. [Pilo infixum] Quod fuit multo fędius. [Auro repensurum] Edictũ

fecerat

fecerat Opimius consul, se tantum auri daturum, quanti ponderis Gracchi caput esset, ei s. qui caput illud ad se detulisset. [Liquato.] Soluto, & liquefacto plumbo. [Cauatam partem] Videlicet educto cerebro ex craneo quod etiam in M. Crasso à milite partho factum fuisse legimus. [Fuerit ille seditiosus] Fac ita esse, vt seditionis causa, leges ferre voluerit Gracchus, & merito cæsus fuisse videatur, non tamen debuit cliens tanto auaritiæ impetu ferri, vt patronum bene ad se meritum auri cupiditate tam crudeliter necaret, vt etiam mortuo insultaret.] Fuerit ille seditiosus] Concedatur, inquit seditiosum fuisse Gracchum, hoc autem dicit, quia dubitatur, an priuatarum opum cupiditate, an reip. vtilitate agrarias leges ferre voluerit C. Gracchus, Cic. in exhortationibus indigne cæsum fuisse fatetur, nam & Opimius consul paulò post fuit interemptus siue propter quasdam seditionum suspiciones, siue propter iniustam Gracchi mortem. [Bono perierit exemplo] Occisus fuerit pro vtilitatem reip. à seditionibus sui caueant reliqui ciues cum exemplo Gracchi moniti sunt, quæ seditiosus viris præmia decernantur] Tamen scelesta fames] Scelerata cupiditas, Virg. Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames. [Esurire] Vehementer cupere, & permansit in translatione, quia dixerat fames, ideo esurire subiunxit.

ASCEN. CÆterum auaritia possedit præcordia. i. intimas affectiones Lucij Septimulei ante omnes. i. plusquã omnium, aliorum, qui cum fuisset familiaris C. Gracchi, sustinuit, id est potis fuit, & in animum induxit abscindere caput eius, & ferre per vrbem, sup. ipsum fixum pilo. i. telo Rom. quia Opimius consul edixerat, idest publico edicto promisserat se repensurum auro. i. redempturum reponendo tanti ponderis aurum, quanti erat caput Gracchi. Sunt. s. scriptores rerum, qui tradunt eum. s. Septimuleium, explesse, scilicet farsisse, & repleuisse partem capitis cauati. i. facti concaui. plumbo liquato. i. fuso, quo. i vt ipsum caput esse ponderosus. [Fuerit] i. esto sane quod fuerit ille.. s. C. Grac. seditiosus, & perierit bono. i. vtili exemplo. i. vt alij ciues caueant seditionem excitare. [Tamen fames] i. cupiditas scelesta clientis, s. septimulei, qui C. Gracchum dum viuebat, coluerat vt patronum non debuit esurire. i. extendi vsque in has. i. huiusmodi tam contumeliosas iniurias, iacentis. i. patroni Pulchre perstat in Metaphora addens ad famem esurire.

DE PTOLOMÆO REGE Cypriorum.

*Plut. in Cat. hic lib. 4. c. 1.

*ODio * merito Septimoleij auaritia, Ptolomei autem Regis Cypriorum risu prosequendam: nam, cum anxijs sordibus magnas opes corripuisset, propterque eas periturum se videret, & ideo omni pecunia imposita nauibus, in altum processisset, vt classe perforata suo arbitrio periret, & vt hostes preda carerent, non sustinuit mergere aurum, & argentum, sed futurum suę necis premium domum reuexit. Proculdubio hic non possedit diuitias, sed à diuitijs possessus est: titulo Rex insulę, animo autem, pecunię miserabile mancipium.*

OLIV. ODium merito] Merito, inquit Septimulei auaritia est odio, at Ptolomæi Regis est risu prosequenda, diximus in c. de moderatione, cum Senatus audisset Ptolomæum Regem Cypri grandem conflare pecuniam, veritus, ne tantis operibus Rex incitatus bellum renouaret, Cyprum, in Prouinciæ formam redigere constituerunt, quod vbi Regi nunciatum est opes suas peti, id quod erat exstimauit, itaque vt Rom. opinione, & pecunia frustraretur, eam totam nauibus imposuit, eo, animo, vt his perforatis obrueretur, cum iam altum petisset auaritia ductus facere non sustinuit, nam consilium salubritate refertũ auaritia præuertit, nã aurũ, & argentum, quo nihil carius illi esse poterat, perdere non sustinuit, itaq; reuersus opes, quibus periturus erat, reponere maluit, quàm illis perditis salutem seruare, nam Senatus Catonem cum classe misit, qui regiam pecuniam Romam deportaret, quod vbi sensit Ptolomæus nimio dolore parcitus, veneno fata præuenit. [Anxijs sordibus] Solicitus auaritiæ cupiditatibus, nam proprie auaritia sordides appellantur, eo quod hominem sordidissimũ faciat. [Corripuisset] Congregasset, pro pterque eas se periturum videret, & ideo omni pecunia impo sita nauibus, quia Senatus, Cyprum Prouinciam esse decreuerat. [A diuitijs possessus est] Reuera diuitiarum seruum Regem hunc fuisse dicit.

ASCEN. ODium, &c.] Auaritia Septimulei merita sup. est odium. Autem. i. sed auaritia Ptolomæi Regis Cypriorum pro sequenda sup. est risu, alij leguntodio, vt sit prosequenda odio, sed sic legendum esset merito. [Nam cum corripuisset] i. vndique rapiendo coaceruasset, sordibus anxijs. i. auaritia anxia, magnas opes. i. diuitias, & videret se periturum propter eas, & ideo omni pecunia imposita nauibus processisset in altum. s. mare, vt classe perforata periret suo arbitrio, & non arbitrio hostium, & vt hostes carerent præda, non sustinuit. i. non potis fuit mergere. i. submergere, & obruere aurum, & argentum, sed reuexit domum sup. ipsum futurum præmium necis suæ. Hic (inquit auctor) proculdubio non possedit diuitias, sed possessus est à diuitijs, Rex insulæ. s. Cypri titulo i. de nominatione, autem i. mãcipium miserabile. i. seruus miserabilis animo s. suo.

DE SVPERBIA, ET IMPOTENTIA, Cap. V.

DE M. FVLVIO FLACCO.

* Oros. li. 5. c. 11. & 12 de his Coss. & de hoc Flac. hic lib. 6. c. 3.

*ATque, * vt superbia quoque, & impotentia in conspicuo ponantur, M. Fuluius Flaccus Consul, Marci Planci Hispei collega, cum perniciosissimas reip. leges introduceret, de ciuitate danda, & de prouocatione ad populum eorum, qui ciuitatem mutuare voluißent, ęgre compulsus est, vt in curiam veniret, deinde partim monumenti, partim oranti, senatui vt incepto desisteret, responsum non dedit. Tyrannici consul spiritus haberetur, si aduersus vnum Senatorem hoc modo se gessisset, quo Fuluius in totius amplissimi ordinis contemnenda maiestate, versatus est.*

ATque vt superbia] Transit ad superbiam, & impotentia, primam autem exemplum est [Fuluius Flacis Consulis] Qui cum leges reip. perniciosissimas ferre vellet vnum, vt cuicunque peteret ciuitas daretur, alteram vt si Senatus id non probaret prouocatio fieret ad pop. rogatus vix adduci potuit, vt in curiam veniret, vbi de his legibus quas fere volebat, accuratius consultabatur. deinde cum partim moneretur partim rogaretur à Senatu, vt ab ea sententia desisteret, nulla ratione adduci potuit, vt tantæ auctoritatis ordini responsum vllum daret, magna profecto illius pectori insita superbia, qui dum Senatus amplitudinem sperat, non se consulem, sed tyrannum exhibuit. [Superbia & impotentia] Ex superbia sequitur impotentia, deinde ex impotentia, arrogantia, superbia vitium est, quo quis cæteris etiam immerito vult superesse, hoc est præstare cunctis [Impotentia] Cum præ ira & cupiditate quis contineri non potest, quo minus sæuiat, arrogantia deinde nascitur, nam cum immoderato animi affectu rapitur quis ad contumeliam, tunc omnia sibi arrogat, quibus etiam indignus est. [In conspicuo] In aperto, in manifesto. [De ciuitate danda] Declarat ipsas leges, vt quicunque ciuis Rom. fieri voluit, id ei semper liceret, nam dare ciuitatem nihil aliud est, nisi ciuem creare, pari ratione accipere in ciuitatem, & donare ciuitatem. [De prouocatione] Alia lex statuebat præterea, vt si illi qui ciuitatem cupiebant, per Senatum impedirentur, quo minus ciues Rom. fierent prouocationem habere possent ad populum, vt si populus censeret, dandam eis esse ciuitatem inuito Senatu crearentur. [Ciuitatem mutare] Suam. s. vrbem relinquere, & Romam capescere. [Tyrannici spiritus] Si vni tantum Senatori responsum denegasset, Tyrrannus merito iudicari potisset, sed cum vniuersum Senat. contempserit, plusquam tyrannus dici potest. — OLIV. — Fuluij leges.

ASCEN. ATque vt suberbia quoque, & impotentia] s. animi efferati, & nequeuntis præ superbia, aut ferocitate sese continere intra modum ponantur in conspicuo. i. loco euidenti, addictis exemplis.] M. Ful. Flac. consul] Collega. i. socius in consulatu M. Planc. Hispei cum introduceret leges perniciosissimas reip. vtpote de ciuitate danda. s. cuicunque volenti, & de prouocatione ad populum eorum, qui voluissent mutare ciuitatem. i. cum in alia prius essent ciuitate, fieri ciues Rom. aut cum prius Rom. alterius fieri ciuitatis ægre. i. difficulter compulsus est, vt veniret in curiam, deinde non dedit responsum Senatui partim monenti, & partim oranti, vt desisteret incœpto, consul. s. quicunque haberetur spiritus

spiritus.i.affectus tyrannici se gessisset, si hoc modo.i.tam superbe aduersus.i.erga vnum senatorem, quo Flac. versatus est in contemnenda maiestate totius ordinis amplissimi.

DE M. DRVSO TRIBVNO.

* Liu. lib. 70. Flor. li. 3. c. 17. & Pli. de vir. illust. Paterc. & alij, sed paulò aliter.

*QVæ * à M. quoque Druso trib. pl. per summam contumeliam vexata est: parum enim habuit L. Philippum Consulem, quia se interpellare concionantem ausus fuerat obtorta gula, & quidem non per viatorem, sed per clientem suum, adeo violenter in carcerem præcipitem egisse, vt multus e naribus eius cruor, perfunderetur. Verumetiam cum Senatus ad eum misißet, vt in curiam veniret, Quare non potius, inquit, ipse in Hostiliam propinquam rostris ad me venit? Pigere adijcere quod sequitur: Tribunus Senatus Imperium despexit, Senatus Tribuni verbis paruit.*

OLIV. Drusi insolentia.

QVæ amentia] Notata est historia in cap. de libere dictis, vbi vidimus, quomodo M. Drusus trib. pl. se veluti Senatus patronum fecerat, & plebem ad se Gracchanis legibus, eiusdemque socijs plebem ad spem ciuitatis erexit quibus pollicitus est si Senatus partes defenderet, paulò post ciues Rom. futuros, cum igitur dies promulgandi leges adesset, subito tanta vis hominū vndique apparuit, vt hostium aduentu obsessa ciuitas videretur, ausus tamen est abrogare legibus consul Phil. sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quam sanguis in ora, & oculos redundaret, hic igitur tanta superbia elatus est, vt etiam Senatui petenti, vt in curiam veniret, rñdere non dubitauerit, vt ad se potius ille ueniret, erat autem in hostilia curia, & ita vnius insolentissimi tri. senatus imperio parere coactus est, nescio quid insolentius dici posset. [Amentia] Superbia amentiæ similis. [Interpellare] Impedire. [Non quidem per viatorem] Dissentit à Floro, qui hoc per viatorem factum esse dicit. Plin. de vir. illust. per ipsum Drusum dicit. s. consuli, legibus agrarijs resistenti, ita collum in conuiuio obtorsit, vt multus sanguis efflueret de naribus. [Nō quidem per via reip.] Si per viatorem consulem cōprehendi iussisset, res minus indignitatis habuisset, sed tyrannicæ clientem misit in consulem.

ASCEN.

QVæ amentia]. s. nimiæ superbiæ, & arrogantiæ est quoque vexata. i. agitata per summam contumeliam à M. Druso trib. pl. [Enim]. i. quia ipse habuit. i. reputauit parum, egisse L. Philippum consulem præcipitem in carcerem gula obtorta. i. in transuersum flexa, quia ausus fuerat interpellare. i. impedire interloquendo ipsum. s. Drusum concionantem. i. verba facientem ad populum. [Et quidem ausus] Supp. est egisse in carcerem, non per viatorem. i. publicum ministrum, sed per clientem. i. familiarem suum adeo violenter, vt multus cruor perfunderetur e naribus eius. [Verumetiam]. i. insuper cum senatus admisisset ad eum, vt veniret in curiam, inquit, quare ipse senatus non venit potius ad me in curiam hostiliam propinquā rostris. [Piget]. i. miseret (inquit auctor) Sup. me adijcere quod sequitur. s. adijciendum ex serie rei gestæ. [Tribunus]. s. plebis videlicet Drusus, despexit imperium senatus, quia noluit in curiam senatoriam venire, & sup. senatus paruit verbis tribuni, quia in curiam hostiliam venit.

DE CN. POMPEIO.

* Plut. in Pomp.
* Et quæstore suū, Cice. pro Flac. & Ascon. in oratio. pro Mil.

*CN. autem * Pompeius quàm insolenter egit? qui balneo egressus, * ante pedes suos prostratum Hispeum ambitus reum, & nobilem virum, & sibi amicum iacentem reliquit, contumeliosa voce proculcatum, nihil enim eum aliud agere, quàm vt conuiuium suum moraretur, respondit. Et huius dicti conscius securo animo cœnare potuit.*

* Plut. in Pomp.

*Ille * vero etiam in foro non erubuit P. Scipionem socerum suum legibus noxium, quas ipse tulerat, in maxima quoque reorum: & illustrium ruina, muneris loco à iudicibus deposcere, maritalis lecti blanditijs statum reipublica temperando.*

OLIV. Hipseus ambitus reus.

CN. autem Pompeius] Hipseum Pomp. amicissimum Cicero cum alijs in locis, tum in Epist. Fam. planè testatur, quem pro Pomp. in restitutione Alexandrina plurimum elaborasse dicit, vt illa Prouincia Pompeio decerneretur, hic igitur ambitus damnatus, quod in petitione consulatus largitione populum corripuisset, venit ad Pomp. aduersus damnationem auxilium ab eo suppliciter petiturus, erat tum in balneis Pomp. more maiorum paulò post cœnaturus expectauit Hispeus donec egrederetur è balneis prouolutus deinde ante eius pedes rogat, vt sibi adesse velit, cui Pomp. superbe satis, moraturus, inquit, venisti conuiuium meum, non eribuit Pomp. nobilem virum sibi amicitia coniunctum videre humi prostratum, & sedes eius complexu tam contumelioso responso præterire. [Quàm insolenter] Secundum se gessit [Proculcatum] Oppressum, pessundatum. [Moreretur] Differret. [Ille vero] Tulerat Pomp. legem de largitione, & corruptela, qua multi illustres viri damnati sunt, vbi socerū suum, Scip. hac lege damnari præcepit, cum tricentis & sexaginta iudicibus egit, vt opitularentur socero, accusator cum iudices videret è foro prosequi Scipionē continuo iudicium dimisit. Plut. in vita Pomp. Cæterum, inquit cum in reos ambitus, ac ex largitione corruptus præsideret, leges scribens per quas iudicia ferebantur, in cæteris se honestū, integrumque seruauit præsidium, ornatumque simul, & quietem in curia suo consensu, suisque armis præbens. in Scip. tantum socero, qui cum damnari videbatur crimen nō effugit, apud enim sese trecentis & sexaginta iudicibus domi conuocatis, auxilium illi attulit, quare accusator ab re in petitione destitit, cum Scipionem vidisset medio foro à iudicibus præcomitatum, item paulò infra, post paucos etiam dies Hispeus vir consularis iudicium vitans cognito. Pompeium ad cœnam lotum proficisci, eius genibus accubuit, eumque obsecrare cœpit, sed Pompeius cum fastu eum præterijt illum inquiens cœnam sibi disperdere, aliudque cōclusit nihil. [Non erubuit] Quod signum est insolentiæ. [Socerum suum] Nam Corneliam filiam Pomp. dederat vxorem Scipio [Legibus] De largitione, & corrupta. [Virorum ruina] Quia multis his legibus damnati sunt. [Muneris] Loco beneficij. [Maritalis lecti blanditijs] Vxoris illecebris ductus. socerum rogauit absolui contra leges, quas ipse tulerat, ac si diceret ad vxoris libidinem reip. statum temperauit.

Cornelia Pōp. filia.

ASCEN.

CN. autem Pompeius, quàm] i. quantum putas insolenter egit. Qui egressus balneo reliquit Hispeum reum ambitus. i. accusatum, quod malis artibus magistratum affectasset virum amicum sibi prostratum ante pedes suos. i. Pompeij reliquit dico iacentem proculcatum (non pedibus) sed voce contumeliosa. [Enim] i, quia, nihil. i. non aliquid, respondit, eum non agere aliquid aliud, quàm vt moraretur. i. expectaret conuiuium suum, & conscius huius dicti. i. cum conscientia remordente sciret se id superbè dixisse potuit cœnare animo securo. i. semoto à cura, & anxietate. [Ille vero, &c.] Recitat iterum eiusdem exemplum dicens. [Verum] i. sed ille s. Pomp. magnus non erubuit in foro. s. iudiciali, deposcere à iudicibus loco muneris. i. vt sibi condonatum haberet, Publium Scipionem socerum, quia Corneliam eius filiam duxerat, noxium. i. obnoxium legibus. s. latis cōtra largitionem, & corruptelam. quas leges, ipse s. Pomp. tulerat quoque id est etiam in maxima ruina. i. præcipitio Reorum & illustriū s. virorum temperando blanditijs lecti maritalis. i. vxori suæ Corneliæ filiæ. Pomp. Scipionis statum reip. i. faciendo, vt iudices ob amorem coniugis Scipionem absoluerent.

DE MARCO ANTONIO.

* De Cesetio li. 5. c. 7.

*TEtrum * facto pariter, ac dicto M. Antonij conuiuium. Nam cum ad eum triumuirum Cesetij Rufi senatoris caput allatum esset, aduersantibus id cęteris, propius admoueri iussit, ac diu, diligenterque considerauit: cunctis, deinde expectantibus, quidnam esset dicturus, Hunc, ego, inquit, notum non habui. Superba de Senatore, impotes de occiso confeßio.*

OLIV. Antonius insolens.

TEtrum facto] De trium virorum proscriptione sæpius dictum est, Antonij. s. Octauiani, & Lepidi, quā crudeliter nimis exercuerunt, in ea proscriptione Antonius non crudelis solum, sed dicto factoq; superbissimus apparuit, cū in alios tum in primus in Cassetium Rufum, quē multis cū alijs proscripserat, cuius caput, cum à percussorib. inter emulas ei fuisset oblatum, à tanta spectaculi fœditate cęteri oēs conuiuæ oculos auerterunt, ipse vero non modo non auertit, sed etiam per summam insolentiā insultauit, suscepto enim capite, manibusque

nibusque pertracto, ac sæpius reuoluto expectantibus conuiuijs, quid nam dicturus esset, demum se illum nescire, vel non nouisse dixit superbe satis, nam in illius contemptu dixit. [Facto] Quod inter epulas caput Rufi tractaret. [Dicto] Quod se illum ignorare diceret. [Aduersantibus] Quia non posset tantam spectare fœditatem. [Superbia de senatore] idest senatorem superbus, quòd illum quem omnes nouerant, se ignorare diceret. [Impotens de occiso] Quod eius caput diu pertractatum, tanquam ignotum abiecerit.

ASCEN. TEtrum, &c.] Conuiuio M. Ant. s. triumuiri sup. fuit tetrũ, & dirum, & execrabile pariter facto ac dicto. Nam cum caput Cesetij Rufi senatoris esset allatum ad eum triumuirum, iussit id admoueri. i. applicari propius, cæteris auersantibus. i. aduerso vultu respuentib. id. s. vt admoueret, ac considerauit id diu, & diligenter, deinde cunctis expectantia. quid nam esset dicturus. s. de Cesetio inquit, ergo non habui hunc motum, quæ sup. confessio fuit superbia de senatore, quem per contemptum se dixit non nosse, & impotens. idest se temperare nequeuntis de occiso.

EXTERNA.

DE ALEXANDRO REGE.

*Pl. Cur. &Arrian. *Satis * multa de nostris, aliena nunc adijcientur. Alexandri regis virtus, & fœlicitas tribus insolentiæ gradibus, exultauit euidentissimis. factio enim Philippi, Iouem Hannonem patrem asciuit: tædio morum, & cultus Macedonici, vestem & instituta Persica assumpsit: spreto mortali habitu, diuinum caput æmulatus est: nec fuit ei pudori, filium, ciuem, hominem dissimulare.*

OLIV. Alex. superbia. SAtis multa] Nimia rerum felicitas ad eam insolentiam regem Alexandrum prouexit, vt etiam Philippum Regem sibi patrem esse fastidiret, seque Iouis Hammonis filium prędicaret, contemptis deinde Macedonicis morib. & cultu Persicos habitus, & instituta susciperet, denique spreto humano cultu, vt se deum faceret, fastigio caput exornaret. [Virtus] In rebus gerendis virtus illius maxima semper enituit. [Felicitas] Qua vno tenore prospere sibi cuncta cessarunt. [Exultauit] Sublata est. [Fastidio Philippi] Quia fastidiebat Philippum patrem, corrupto sacerdote se Hammonis filium prædicari iussit. [Asciuit] Asseruit, vindicauit. [Instituta Persica] Nam more Persarum, sed adorari passus est, qui apud eos salutandi modus est. [Spreto mortali habitu] Non contentus fuit diademate, quo vtuntur reges. [Diuinum caput ęmulatus est] Imitatus est diuinam maiestatem. sumpto fastigio, diuinaque corona, qua diuorum capita coronantur. [Nec fuit pudori] Non erubuit Alexander nimio successu elatus, dissimulare hominem, & deorum cultum aucupari, sed dum homines, deosque contemnit, id illi merito contigit, vt in deorum numero locum non inuenerit Q. Curtius, Alexander inquit, non homines, sed etiam deos decipit, qui postulat Deus credi.

ASCEN. SAtis multa] Sup. dicta sunt de nostris. i. domesticis exemplis, sup. exempla aliena. i. externa adijciantur. Virtus & felicitas Alexandri regis. s. Macedonum exultauit. i. preter modum se extulit tribus euidentissimis gradib. insolentiæ. i. insolitis superbiæ. Asciuit enim. s. aduocauit sibi Iouem Hammonem. i. arenarium, sic dictum, eo quòd arenis Libycis Baccho apparuerat in spem arietis, fastidio. i. propter superbum contemptum Philippi. s. patris eius veri, assumpsit vestem, & instituta Persica. idest mores Persico in se venerando, tædio morum, & cultus Macedonici. idest patriæ suæ, & sup. æmulatus est. i. assimulauit caput diuinum, vtpote Iouis Hammonij habitu. i. ornamento capitis mortalis idest mortalem decente, nec fuit ei pudori dissimulare. idest dissimulando negare filiũ sup. esse se Philippi. s. Macedonici regis ciuem. s. Macedonicum gerendo se Persico more, & hominem vendicando sibi cultum præsertim capitis diuinum.

DE XERXE REGE.

*Hero. li. 7. & Iust. lib. 2. *IAm * Xerxes, cuius nomine superbia & impotentia habitat, suo iure quàm insolenter vsus est, quòd Græciæ indicturus bellum adhibitis Asiæ principibus, ne videretur, inquit, meo tantummodo vsus consilio, vos contraxi. Cæterum mementote parendum magis nobis, quàm suadendum. Arroganter etiam si victori repetere ei regiam contigisset, tam deformiter victi, nescias vtrum insolentius dictum, an impudentius.*

IAm Xerses] Hoc etiam Herodotus tradit, cum Xerses statuisset bellum Græcis inferre, omnes Asiæ principes conuocari iussit, quibus præsentibus ita fatus est, vos inquit, in vnũ coegit, vt mei consilij participes facerem, cæterum scitote vobis esse parendum, quid arroganti, nihil aliud dicere voluit, nisi velitis, nolitis ve bellum hoc gesturus sum [In cuius nomine] Audito nomine Xerxis, ipsa superbia cognoscitur, quæ tanta in eo fuit, vt etiam ipsis dijs minitari ausus fuerit, vt cõpedes Neptuno, de quo quidam dixit. Qui mare, qui terras, qui cœlum territat armis. [Contraxi] idest vnum coegi. [Arroganter etiam si victori] De græcis triumphasset, eius tamen dictum arrogans visum fuisset. [Tam deformiter victi] Qui nauali prælio à Themistocle superatus, in patriam piscatoria naui turpiter effugere coactus est. OLIV. Xerxis superbia.

IAm (continuatiua particula) Xerxes. s. Rex Persarum in cuius nomine interpretatur, qua dominatur superbia, & in potentia habitat, vsus est suo iure, quod habuit in subditos tam insolenter. i. immodeste. [Quod ipse indicturus] idest cũ vellet indicere græciæ bellum, inquit principib. Asiæ adhibitis, ego contraxi vos. i. coegi in consilium venire, ne videret vsus tantummodo consilio meo. [Cæterum]. i. sed mementote vobis parentum sup. esse magis, quàm suadendum. s. quid faciam [Arroganter sup.] Dictum, etiam si contigisset ei victori repetere regiam sup. suam in perfidiæ, & tu nescias vtrum dictũ victi tam deformiter sup. sit insolentius, an impudentius. ASCEN.

DE HANNIBALE.

*Polyb. li. 5. Liu. lib. 22. & Plu. in vita, de hæc superbia tacet. *HAnnibal * autem Cannensis pugnæ successu elatus, nec admisit quenquam ciuium suorum in castra, nec responsum vlli, nisi per interpretem, dedit Maharbalem etiam ante tabernaculum suum clara voce affirmantem, prospexisse se, quoniam modo paucis diebus Romæ in capitolio cęnaret, aspernatus est. Adeo fœlicitatis, & moderationis diuiduum contubernium est.*

HAnnibal] De superbia, qua vsus fuerit Hannibal post victoriam, vt suorum neminem admiserit, vt responsum per interpretem dederit. Liuius, qui Cannensem pugnam ambitiose describit nullam prorsus mentionem facit, quinimmo post victoriam suos illi gratulatos fuisse dicit his verbis. Hannib. victori, cum cæteri circunfusi gratularentur, suadérentque vt tanto profunctus bello diei quod reliquum esset, noctisque insequentis quietem, & ipse sibi sumeret & fessis daret militibus Maharbal præfectus equitum minime cessandum ratus. immo, vt quid hac pugna sit actum. scias, Hannibal die quarto, inquit victor in Capitolio epulaberis, sequere cũ equite, vt prius te venisse, quàm venturum sciant. præcedebant, Hannibal inquit inimici lęta res est, sed via maior, quã vt eam statim capere animo possim, itaque voluntatem se laudare Maharbalis ait, ad consilium pensandum temporis opus esse, tum Maharbal, non omnia eidem dij dedere, vincere scis Hannibal, victoria vti nescis, quod idem tradit, & Plut. in vita Hannib. nec superbiæ vllam prorsus mentionem facit. [Successu] Fęlicitate & rebus prosperis. [Admisit] Ad se recepit venientē salutandi, aut gratulandi gratia. [Per interpretem] Per internuncium, nam si quis forte venisset legatus, nõ ipse, sed interpres responsa dabat. [Ante tabernaculum] Quia tentorium ingredi non licebat, [Paucis diebus] Liu. dicit tertio die. [Adeo fœlicitatis, & moderationis, vix fęlicitas, & cõsilium coniungi possunt, cum res secundum vt plurimum insolescere faciant homines. [Moderationis] Temperantiæ, atque consilij. [Diuiduum] Separatum. [Contubernium] Consortium, atque societas, nam fęlicitas rerumque successu, si plerunque hóminum mentes nimia lætitia peruertit, vt nulla ratione sibi moderari possit. OLIV.

HAnnibal autem elatus, successu pugnæ Cannensis] De qua centies dictum est, nec admisit quenquam ciuium suorum in castra, nec dedit vlli responsum, nisi per interpretem. i. interlocutorem, aspernatus est quoq; Maharbalem affirmantem clara voce ante tabernaculum suum se prospexisse. i. prouidisse, aut animaduertisse quonã modo cęnaret paucis diebus ASCEN. Hannib. fastus.

diebus.i.intra paucos dies Romæ in Capitolio.i.summa arce. [Adeo].i.vsque adeo, & in tantum contubernium.i.domicilium fœlicitatis, & moderationis est diuiduum.i.inter se diuisum,quia non bene conueniunt, nec in vna sede morantur.

DE CARTHAGINIENSIBVS, ET Campanis.

INsolentiæ vero inter Carthaginiensem, & Campanum senatum quasi æmulatio fuit,ille enim separato à plebe balneo lauabatur, hic diuerso foro vtebatur quem morem Capuæ aliquandiu retentum, C. quoque Gracchi oratione in * Plautium scripta patet.

* Planciū.

OLIV. INsolentiæ vero] Tanta fuit Campanorum superbia,vt cum Carthag.contendisse videantur, nam quem admodum illi balnea separata habebant in quibus plebei lauari non poterant, vel certe non licebat sic illi forum plebis à nobilitate distinctum in ciuitate fundarunt,cuius rei Gracchus meminit in oratione contra Plautium. [Quasi æmulatio] Quasi inuidia,& concertatio, hoc est contentio, nam Campani pœnos,pœni Campanos in superbia æmulabantur. [Diuerso foro] Quia non eodem plebeis, & principibus iura reddebantur,sed alterius altero foro.

ASCEN. INsolentiæ,&c.] Vero.i.sed quasi æmulatio.i.superba concertatio insolentiæ fuit inter senatum Carth. & Campanum [Enim] idest quia ille.s.Carth. senatus,lauabatur balneo separato à plebe.hic.i.senatus Campanus vtebatur foro.s.iudiciali,diuerso sup.à plebe. Quem morem patet quoque oratione Caij Gracchi scripta in idest contra Plautium, retentum aliquandiu Capuæ.scilicet postquam ad imperium redierat.

DE PERFIDA. Cap. VI.

OCCVLTVM iam, & insidiosum malum perfidia è latebris suis extrahatur, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, ac fallere fructus in aliquo admisso scelere consistit, tum certus, cum crudelitatem nefarijs vinculis circundedit: tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona fide præstat. Habeat igitur non minus reprehensionis, quàm illa laudis consequitur.

OLIV. Perfidia. OCcultum iam] Dicturus de perfidia,eam quodam modo diffinit,vt dicat perfidiam esse quandam occultam fraudem infitam hominum pectoribus, quæ semper mentiri, & fallere concupiscit. [Occultum, & insidiosum malum] Diffinitio est perfidię,quo latenter insidia alijs innectit.[E latebris suis] In conspicuo ponatur, vt cognosci possit, & cognita vitari. [Mentiri] Fallere, Verbis & re decipere,nam mentitur aliquis, cum sciens quempiam fallere cupit & fallit rebus ipsis. [Fructus] Finis perfidiæ est quæstum dolo malo quæreret,patrato scelere fructus subsequitur. [Tum certus] Et præcipue certus fructus est,cum ille,in quem perfidia intenditur,inuolutus fallacijs crudeliter tractatur, sed cum perfidiæ additur crudelitas,detestabilius nihil esse potest. [Tantum incommodi] Per comparationem vituperat eam, quòd tantum iacturæ humano generi perfidia, quantum vtilitatis bona fides affert, ergo quantam hæc laudanda,tantum illa vituperanda.

ASCEN. OCcultum,&c.] Perfidia malum occultum,& insidiosum extrahatur iam è latebris suis. i.proferatur in medium, cuius vires efficacissime sunt mentiri, ac fallere, & sup.cuius fructus.i.vtilitas consistit in aliquo scelere admisso, quia nemo perfidia vtitur in opere bono, (tametsi dolus etiam non malus sit, vt medicorum ægrum piæ fallentium,) ens sup. [Tum] idest tunc certus, cum circundedit crudelitatem vinculis nefarijs.i.laqueis perfidię, afferens generi humano tantum incommodi, quantum salutis bona fides præstat. [Igitur] Cum talis sit perfida, habeat sup ipsa non minus reprehensionis,qui illo scilicet bona fides,consequitur laudis.

DE TATIO SABINO.

* Liu. li.1. Dion.li.2. ROmulo * regnante Spurius Tarpeius arci præerat, cuius filiam virginem aquam sacris petitum extra mœnia egressam, Tatius, vt armatos Sabinus arcem secum reciperet,corrupit, mercedis nomine pactus quæ in sinistris manibus gerebant.erant autem his armillæ,& annuli magno ex pondere auri loco potitum agmen Sabinorum, puellam præmium flagitantem, armis obrutam necauit, perinde quasi promissam, quòd eà, quæ leuis gestauerant,soluit. Absit reprehensio, quia impia proditio celeri pœna vendicata est. Plu. Prop li.4.&alij.

OLIV. ROmulo regnante] Nota est historia post raptas sine more Sabinas,aliasque fęminas, nouissimum à Sabinis bellum est ortum,multoque id maximum fuit, nihil enim per iram, & cupiditatem actum est à Sabinis,sicut à crustuminijs, Antenatibus, Ceniensibus, qui pari iniuria fuerant affecti, non ostenderunt Sabini bellum prius, quàm intulerunt, consilio etiam additus dolus est Spurius Tarpeius Romanæ præerat arci. huius filiam virginem auro corrupit Tatius, vt armatos Sabinos in arcem accipiat,nam aquarum ierat tum forte puella ad sacrificia facienda. Acceptis obruptam armis necauerunt, seu vi capta potius ars videretur,seu perdendi exempli causa, ne quid vsquam fidum proditori esse, Additur fabulæ, quòd vulgo Sabini aureas armillas magni ponderis, brachio læuo, gemmatosque magna specie annulos habuerunt pepigisse eam quod in sinistris manibus haberent, eo scuta illi pro aureis cōgesta sunt,qui eam ex pacto reddendi, quod sinistris manibus esset, decreto arma petisse dicant, & fraude visam agere, seu ipsam peremptam mercede, tenuere tamen arcem Sabini hac perfidia vsi, quòd proditricem fraude necarunt. [Sacris] Ad sacrificia facienda, quæ instabant. [Armis obruptam] Sic & Ouid.arcisque via Tarpeia reclusa. Dignam animam pœna congestis exuit armis. [Absit reprehensio] Non est, inquit, hæc perfidia reprehendenda, quia scelerata puella impiam,fecit proditionem patris,& patriæ,& grauiori etiam supplicio digna videbatur.

ASCEN. ROmulo regnante] Qui primus Romæ regnauit, Spuries Tarpeius præerat arci.s.Tarpeiæ, seu Capitolinæ,cuius scilicet Tarpeij filiam virginem egressam extra mœnia petitum aquam sacris, idest, ad sacrificia, ad quæ opus erat aqua viua.idest riui fluentis,vt reciperet Sabinos armatos.i.arcem secum.i.cum ipso Tatio eorum duce,pactas,scilicet cum puella nomine mercedis ea, quæ gerebant.s.Sabini in manibus sinistris,autem.i.sed armillæ erant his,& annuli ex magno pondere auri,agmen Sabinorum potitum loco, idest receptū per puellam Capitolium necauit armis puellam flagitantem.i.exigentem præmium perinde, quasi promissum, quòd soluit ea, gestauerant leuis videlicet scuta. Absit inquit, auctor reprehensio. s.perfidiæ, quia impia proditio. s.arcis facta per Tarpeiam, est vendicata cœleri pęna,hoc est quia filia meruerat perire,licet turpe fuerit Sabinis id facere.

DE SERGIO GALBA.

SErgius * quoque Galba summæ perfidiæ, trium enim Lusitaniæ ciuitatem conuocato populo, tanquam de commodis eius acturus, nouem millia,in quibus flos iuuentutis consistebat, electa, & armis exuta, partim,trucidauit,partem vendidit,quo facinore maximam cladem barbarorum,magnitudine criminis antecessit. *Lib.8.c.1.

SErgius quoque Galba] Hæc historia posita est in cap.de iudicijs, vel infantibus lib.3. Quo facinore maximam quāuis Lusitanorum clades maxima fuerit, maius tamen Galbæ crimen,detestabiliorq; perfidia fuit, ex quo maius & ipse supplicium merebatur, quāuis illud euaserit,vt supra ostēdimus. OLIV.

SErgio quoque Galba] Sup.fuit summæ perfidiæ. Enim pro quia, populo trium ciuitatum Lusitaniæ. i.illius regionis in Hispania, quæ nunc Portugaliæ nomen habet,conuocato, .s.ad se,tanquam acturus sup.esset de commodis.idest vtilitatib.eius.s.populi,trucidauit partim, & vendidit partim.i pro parte octo seu vt alij legunt,nouē millia,in quibus flos iuuentutis consistebat electa & exuta armis.[Quo facinore ipse Galbam antecessit] idest superauit maximam cladem barbarorum scilicet Lusitanorum quos forte immerito barberos vocat, magnitudine criminis, quia plus mali contraxit in se Galba, quā intulit deceptis,grauior enim est culpa,quàm pœna. ASCEN.

DE

DE CN. DOMITIO.

* Atqui Fabiū aduersus hūc Regē pugnasse scribunt Liu. lib. 61. & Oros. lib. 5.c.14.

*CN. autem * Domitium summi generis, & magni animi virum, nimiæ gloriæ cupiditas perfidum existere coegit. Iratus namque Bituito Regi Aruernorum, quod tum suam, tum etiam Allobrogum gentem, se etiam tum in Prouincia morante, ad Q. Fabij successoris sui dexteram confugere hortatus esset, per colloquij simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit ac Romam naue deportandum curauit. Cuius factum Senatus neque probare potuit, neque rescindere voluit, ne remissus in patriam Bituitus, bellum renouaret. Igitur cum Albam custodiæ causa relegauit.*

OLIV.

CN. autem Domitium pari perfidia Domitius decepit Bituitum Aruernorum Regem, quem ad colloquium inuitatum, & fide data hospitio susceptum vinciri, & contra hospitij iura Rom. deportari quamprimum imperauit, hæc era commotus, quòd audisset hunc Regem Allobroges, & suos hortatum fuisse, vt in Q. Fabij successoris eius fide se omnes luto committerent, ne igitur tanta in Fabium gloria transiret, perfidia vsus est. Senatus vero, & si factum Domitij minime probaret, veritus tamen ne si in patriam remitteretur Bituitus, iniuriæ memor bellum renouaret, Albam custodiendum relegauit. [Aruernorum] Populi sunt Galliæ Transalpinæ.

ASCEN.

CN. &c.] Autem .i. sed cupiditas nimiæ gloriæ coegit Cn. Domitium virum summi generis, & magni animi existere perfidum. Namque iratus Bituito Regi Aruernorum populorum Galliæ, quòd hortatus esse tum.i. simul suam gentem, idest regioni suæ, tum etiam Allobrogum qui vicini sunt confugere ad dextram, idest fidem. [Quinti Fabij successoris sui].i. Domitij se.s. Domitio morante etiam tum, idest tunc agente in Prouincia, vinxit supra eum accersitum per simulationem colloquij, & exceptum hospitio, tanquam amicum, ac curauit deportandum Romam naue. [Cuius factum senatus neque potuit probare].i. approbare, neque voluit rescindere.i.reprobare, & irritum iudicare ne Bituitus remissus in patriam renouaret bellum. Igitur relegauit eum Albam causa custodiæ.

DE Q. SERVILIO CEPIONE.

*Liu.li.54 Flo. lib.2. c.17. Oro. li.5.c 4.& Eutrop. lib.4.

*VIriati * etiam cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quòd eorum manibus interemptus est: in Q. Seruilio Cepione consule, quòd is sceleris huius auctor, impunitate promißa, fuit victoriamque non meruit, sed emit.*

OLIV. Viriatus cōtra Ro. bella gessit.

VIriati etiam cædes] Perfidia quantopere P. Rom. displicuerit, ex hoc exemplo cognosci potest, vt non solū oderit illam in amicos, verum etiam in hostes, vt hoc loco in Viriatum, fuit autem Viriatus, teste Plin. de vir. illustr. genere Lusitanus ob paupertatem primo mercenarius, deinde alacritate venator, audacia latro, ad postremum dux bellum aduersus Romanos sumpsit eorumq; Imperatorem Claudium Vnimanum, deinde C. Nigidum oppressit, pacem à populo maluit integer petere, quàm victus, & cum aliam dedisset, & arma retinerentur, bellum renouauit. Cepio cum vincere aliter non posset duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum vino depositum peremerunt, quæ victoria, quia empta erat a Senatu non fuit probata. Abbreuiator T. Liuij Q. Fabius inquit, proconsf. rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus cōsilio Seruilij Cepionis interemptus est, & ab exercitu eius multum deploratus, ac nobilissime tumulatus, vir, duxque maximus per quartumdecimum annū quibus Romanis bellum gessit, frequentius superior Orosc.li.5. Viriatus cum per xiiij. annos Romanos duces, atque exercitus protriuisset, insidijs suorum interfectus est, in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus, quòd percussores eius indignos præmio iudicarunt, sunt qui dicant, quod & Val. sentire videtur, conuenisse cum Cepione satellites, fore vt ab omni scelere belli soluerentur, si Viriatus de medio tolleretur, quare & Cepio necis auctor, qui non virtute, sed perfidia victoriam quæsierat, & Viriati satellites qui corrupti dominum suum occiderant, grauiter sunt accusati. [Duplicem accusationem].s.Cepionis, & satellitum, quoniam vtriq; vsi sunt perfidia.

ASCEN.

VIriati, &c.] Cædes Viriati, scilicet ducis natione Lusitani, recepit duplicem accusationem perfidiæ alteram supra in amicis, quòd interemptus est in manibus eorum, & supra alteram in Q. Seruilio Cepione consule, quòd is fuit auctor huius sceleris, scilicet perfidiæ amicorum Viriati, impunitate promissa.s. eius interfectoribus, & non meruit victoriam, sed emit.

EXTERNA.

DE CARTHAGINIENSIBVS.

* Domū redijsse scribunt Polyb. li. 1.& Oros. li.7.c.9. de Regulo capto Liu. lib.18.

*VErum * vt ipsum fontem perfidię contemplemur, Carthaginenses Xantippum Lacedæmonium cuius optima opera primo Punico bello vsi fuerant, & quo iuuante Attilium Regulum cęperant, simulantes sese domum reuehere, in alto merserunt. Quid tanto facinore petentes? anne victorię socius superesset? extat nihilominus & quidem cum opprobrio, quem sine vlla glorię iactura inuiolatum reliquissent.*

OLIV. Carthaginiensium perfidia.

VErum, vt ipsum fontem] Satis constat Carthaginienses, primo Pun.bel.ductu, & auspicijs M. Attilij Reguli sępius superatos ad eam necessitatem demum fuisse redactos, vt à Lacedæmonijs auxilia peterent, quia aliter vires Rom. vlterius ferre non posent, Lacedæmones igitur Xantippum belli peritissimum ducem cum trecentis equitibus in eorum auxilium miserunt, qui Asdrubali Carthag. duci coniunctus Romanum ducem cum virtute non posset, arte, & insidijs peruertere cogitauit, itaque cum ad prælium vtrinque acies instructæ constitissent iamque pugna esset accensa. Pœni simulato metu in fuga consternuntur. Locauerat Xantippus milites insidijs, Roman. igitur effuse fugientem hostem non prius insequi destitit quam ex improuiso pręcipitatur in insidias, vbi cæsi multi, & Attilius captus est Carthaginemque ductus, post tantum igitur victoriam arte Xantippi comparatam Carth. hæc illi præmia retulerunt, quod summa perfidia vsi redeuntem in patriam simulati honoris gratia, cum multis militibus comitati in alto mari submerserunt, digna profecto relata gratia. [Ipsum fontem] Bene appellauit Carthag. perfidiæ fontem, qui etiam benemeritis perfidiæ præmia decernant. [Xantippum] Fuit hic Xantippus teste Macr. Satur.lib.1. Periclis filius [Reuehere] Simulabant illam honoris gratia Lacedæmonia vsque velle comitari. [Quid tanto facinore petentes] Quid sibi petierunt ex hac perfidia Carth. vt non esset qui eorum laudibus, & gloriæ quam ex Romanorū victoria pępererant, posset obstare, quod tamen non sunt consecuti quis enim est, qui non intelligat Xantippi arte, & ingenio superatos fuisse Romam Carthaginiensesque detestabili scelere mandandos.

ASCEN.

VErum, vt contemplemur ipsum fontem perfidiæ].i. vt loquamur de illis, quorum proprium est exercere perfidiam, Carth. merserunt in alto.i. mari, Xantippum Lacedæmonium, cuius optima opera vsi fuerant primo bello pun. s. gesto à pœnis contra Romanos, & quo.s. Xantippo iuuante, ipsi cęperant Attilium Regulum Consulem Romanum, simulantes se reuehere supra eum domum, supra suam hoc est Lacedæmona. Quid petentes tanto facinore .i. iniquo facto supra fecerunt illud? quamobrem putemus Carthaginem. id fecisse? An ne socius victoriæ eorum superesset.i. superstes esset? q.d. id vero simile esse, nihil tamen minus ipse Xantippus extat.s.in fama, & memoria hominum socius victoriarū, & quidem cum opprobrio.i. dedecore Carth. quem Carthag. reliquissent, idest reliquere potuissent inuiolatum sine vlla iactura, idest amissione, aut diminutione gloriæ, scilicet parte in Romanos.

DE HANNIBALE.

* Aliter Liu. li.23.

*HAnnibal * porrò Nucerino hortatu suo cum binis vestimentis vrbem inexpugnabilibus muris cinctam egreßos, vapore & fumo balnearum strangulando, & Acceranorum Senatum eadem ratione extra mœnia euocatum, in profundo puteorum abijciendo, nonne*

bellum aduersus P. R. & Italiam professus, aduersus ipsam fidem acrius gessit? mendacijs, & fallacia quasi præclaris artibus gaudens? Quo euenit, vt alioqui insignem nominis sui memoriam relicturus, in dubio, maior ne; an peior vir haberi deberet, poneret.

OLIV. HAnnibal] Cum Nucerinos obsideret Hannibal, eos data fide, vocauit ad colloquium, conuenitque, vt cum binis vestimentis abire possent, sed cum extra mænia venissent oppidani, eos omnes sicco balneo perfidus. Pœnus inclusit, summoque, & vapore crudeliter necauit. Eadem perfidia vsum in Aceranos dicit, quos extra mœnia accitos, violata fide in profundum puteorum præcipitari iussit. De Aceranis non sentit cum Liuio, qui eos è manibus hostium euasisse dicit. Pœnus, inquit, Aceras primum ad voluntariam deditionem conatus pellicere, postquam vidit inde obstinatos obsidere, & oppugnare parat, ceterum Aceranis plus animi quàm virium erat. Itaque desperata tutela vrbis, & circumuallari mœnia viderunt priusquam continuarentur hostium opera, per intermissa monumenta, neglectasq; custodias silentio noctis dilapsi, per vias inuiaque, qua quenque, aut consilium, aut terror tulit, in vrbes campanię, quas satis certum erat non mutasse fidem, perfugerunt. Hannibal Aceris direptis, atque incensis exercitum ad Cassilinum ducit, [Aduersus ipsam fidem] Ac si diceret non cum Romanis, sed cum fide bellum gessisse videtur. [Maior] Rerum gestarum gloria. [An peior] Magnitudine scelerum atq; perfidiæ.

ASCEN. HAnnibal porrò strangulando,] Idest suffocando vapore fumo, & hoc est in vapore fumoso balnearum, Nucerinos egressos hortatu suo, quia eos in fidem receperat cum binis vestimentis, vrbem .s. Nuceriam cinctam muris inexpugnabilibus, & abijciendo in profundum puteorum senatum, idest cętum senatorium Aceranorum euocatum eadem ratione, idest hortatu eius, extra mœnia .s. Acerana, non ne professus bellum aduersus P. R. & Italiam .s. reliquam gessit bellum acrius aduersus ipsam fidem? gaudens, mendacijs, & fallacia quasi præclaris, artibus? quasi dicat vtique. Quo euenit vt ipse relicturus, idest qui fuisset relicturus alioqui .i. aliquo quouis modo memoriam nominis sui insignem, idest præclaram, poneret in dubio an deberet habeat, idest æstimari vir maior an peior.

DE VI, ET SEDITIONE. Cap. VII.

DE POPVLO ROMANO.

* De hoc Equitio Graccho Cic. pro Rab. Fl. li. 3. c. 16. & hic li. 3. c. 2. & 8. c. 16. huius Cic. pro Sext.

*SED, vt * violentiæ, & seditionis tam toga quàm etiam armatæ facta referantur, L. Equitium, qui se Gracchi filium simulabat, tribunatumque aduersus legem cum L. Saturnino petebat, à Marium quintum consulatum gerente in publicam custodiam dictum, populus claustris carceris conuulsis, raptum humeris suis, per summam animorum alacritatem portauit. * Idemq; Q. Metellum Censorem, quòd ab eo tanquam Gracchi filio censum recipere nolebat, lapidibus prosternere conatus est, affirmantem tantummodo tres filios T. Graccho fuisse, è quibus vnum Sardinia stipendia merentem, alterum infantem Præneste, tertium post patris mortem natum Romæ decessisse: nec oportere clarissimæ familię ignotas sordes inseri, cum interim improuida concitatæ multitudinis temeritas, pro imprudentia, & audacia aduersus consulatum, & censuram tetendit, principesque suos omni petulantiæ genere vexauit, Vesana hęc tantummodo: illa etiam cruenta seditio: populus enim * Mumium competitorem Saturnini nouemque iam creatis tribunis, vnoque loco candidatis duobus restante, vi prius in ędes priuatas compulit, extractum deinde interemit, vt cęde integerrimi ciuis facultas adipiscendæ potestatis teterrimo ciui daretur.*

* A. Mumium vocat Liu. li. 69. & Oros. lib. 5. cap. 17.

OLIV. SEd, vt violentiæ,] De seditionibus tam in vrbe quã in castris, diuerso tempore excitatis, si dicturum profitetur, primum autem exemplum est seditionis per Equitium concitatæ, quæ historia notatur in cap. de constantia quod vero ad hunc locum pertinet, cum L. Equitius à Mario quintum consulatum gerente, qui mutata sententia senatus partes tueri ceperat, in carcerem coniectus esset, eo quòd contra leges tribunatum peteret, tantam seditionem in vrbe concitauit, quòd populus carcerem confregit, illum eduxerit, atque etiã humeris susceptum per vrbem tanquam de senatu triumphans cum summa alacritate portauerit. [Togatæ] Vrbanæ, quæ scilicet in vrbe concitata fuerit. [Armatæ] Quæ scilicet in castris fuerit. [Filium simulabat impulsu] Et subornatione Saturnini. qui falso illum Gracchi filium asserebat. [Aduersus leges] Quia lex erat, ne quis inquilinus, qui non esset in censu, & aliqua tribu, posset trib. pleb. creari. [Publicam custodiam in carcerem] Est quasi diffinitio carceris, publica custodia. [Idemque] Pari ratione vulgus ignobile censorem suum. [Q. Metellum] Numidicum lapidibus incessit, quòd hunc [L. Equitium] De quo diximus, Tyberij Gracchi se filium falso profitentem in censum recipere noluisset. Plin. de vir. illustr. Q. Cæcilius Metellus Numidicus, qui de Iugurtha Rege triumphauit censorem L. Equitium, qui se Tyberij Gracchi filium mentiebatur, in censum non recepisse. Sciebat enim Metellus Gracchum tres tantummodo filios suscepisse, & eos omnes diuerso loco, & tempore perijsse, vnum .s. in Sardinia militante, Alterum Præneste infantem tertium Romæ post partis mortem, non poterat igitur pati sordidum hominem in generosa familia per simulationem inseri. [Censum recipere] Detulerat Equitius Tyb. Grac. censum tanquã illius, & hæres, quem Metellus, quia falsum esse sciebat, admittere recusauit. nec turpem hominem in nobilissimæ familiæ censu esse voluit, quippe qui antea, nec in tribu, nec in censu fuisset vllo. [Stipendia merentem] Militantem, vt ære mererent paruo. [Decessisse] Mortuum esse, & sufficienti par ua enumeratione probabat eum Gracchi filium esse nullo modo posse. [Ignotas sordes] Equitem ignobilem, & sordidum hominem. [Cum interim improuida temeritas] Ita recte censebat Metellus, cum interim tumultus populi se continere non potuit, quin sua petulantia, & temeritate, primo consulem Marium, deinde censorem perturbarent. [Vesana hæc] Mumium à Saturnino tribunatus competitore per summum populi furorem crudeliter cæsum fuisse, & L. Florus libro tertio, & Cic. in Catilinam innectiua quarta, & alij auctores testantur. Fuit autem tam vesana seditio, vt illius etiã quas confugerat ædes, expugnauerint, & extractum crudeli cæde necauerint. [Nouem iam creatis [Hic planè cognosci potest, decem creari solitos fuisse tribunos.

Equitius se Gracchi F. simulabat.

Tyberij Gracchi filij tres.

SEd, vt facta violentiæ, seditionis tam togatæ.] Idest in toga admisse, quàm etiam armatæ, idest in armis factæ. referantur, idest recitentur, populus .s. Romanus, portauit humeris suis per summam alacritatem animorum (sunt tamen qui legant aliorum, scilicet à Mario, & tunc deberet. Postea constitui) Lucium Equitum, qui simulabat se filium Gracchi, scilicet Tyberij, & petebat cum Lucio Saturnino tribunatum aduersus, idest contra leges. quia non erat in censu & tribu, & ita contra legem tribunus fieret, ductum à Mario scilicet Caio Arpinate gerente, scilicet tunc quintum consulatum (post quem adhuc duos gessit) in custodiam pub. idest in carcerem, portauit dico raptum scilicet è custodia claustris carceris cõuulsis, idest vi fractis idem scilicet Pop. Rom. conatus est prosternere lapidibus Q. Metel. censorem, quòd nolebat recipere censum ab eo, scilicet Luc. Equitio, tanquam filio Gracchi, affirmantem scilicet Metell. solummodo, idest duntaxat tres filio Tyberio Graccho è quibus, idest affirmantem ex illis tribus vnum decessisse .i. mortuum esse, merentem stipendia in Sardinia alterum decessisse Præneste infantem, idest cum adhuc esset infans & tertium natũ post mortem patris decessisse Romæ, nec oportere, i. & non decere sordes ignotas .i. ignobiles sordide natos, inferi familiæ clarissimę, cum interim temeritas multitudinis concitatæ, scilicet ad iram improuida tetendit pro imprudentia, & audacia, idest per imprudentem audaciam aduersus consulatum, scilicet Marij, & censurã Metelli, & vexauit principes suos omni genere petulante. Vesana, &c. hæc, scilicet iam dicta seditio P. R. supp. est, aut fuit, tantummodo vesana, idest male sana, & temeraria, quia quod tentauit, non effecit, illa, idest quæ dicetur supp. fuit etiam cruenta. Populis enim compulit prius vi in ædes priuatas, deinde interemit extractum, scilicet ędibus priuatis. Mumium

compe-

competitorem. s.tribunatus, Saturnini.i.cum Saturnino homine factiose,nouem tribunis iam creatis, & vno loco. s. decimo,restante. i. reliquo extante duobus candidatis, scilicet Mumio,& Saturnino, & ita quia ambo creari non poterant, ne Mumius,vt dignum erat præferretur, coegerunt eum fugere,& deinde interemerũt,vt facultas potestatis,scilicet tribunitiæ,ad adipiscen læ(multis deponentalibus dantur quatuor participia more communium) i. obtinendæ daretur ciui teterrimo,cæde,i.per necem,& cædem ciuis integerrimi.

DE CERTIS CREDITORIBVS, & L. Cassio.

* Appian. lib.1. *CReditorum * quoque consternatio, aduersum Sempronij Asellionis prætoris vrbani caput intolerabili modo exarsit: quem quia causam debitorum susceperat,concitati à L.Cassio trib. pl. pro æde Concordiæ sacrificium facientem ab ipsis altaribus fugere extra forum coactum,inque tabernacula latitantem, prætextatum discerpserunt. Detestanda fori conditio, sed si castra respicias, æque magna orietur indignatio.*

OLIV. CReditorum quoque] Ciuitas propter imperata tributa æs grande contraxerat, cui soluendo cum non satis esset, & creditores instarent, Sempronius præter miseratione commotus debitorum causam susceperant, eamque fauendo tuebatur. Fœneratores quorum vis magna erant, indignati, & à L.Cass.trib. pl. incitati, prætorem ante ædem Concordię sacrificantem adorti ab altaribus profugere coegerunt, & intra tabernacula latitatem occiderunt. [Consternatio] Taberna-cula. Subita mentis confusio, & perturbatio. [Tabernacula] Non militum tentoria,quæ ibi nulla erãt sine dubio, sed opificum tabernas significat à tabulis,quibus officinæ texuntur.[Detestandi fori.s.execrabilis inquit, seditio vrbana, castrensis vero diligenter inspicimus,non minus intolerabilis.

ASCEN. CReditorum, &c.]Consternatio. i. animorum perturbatio creditorum, idest eorum, quibus æs alienum debebatur, exarsit quoque modo intollerabili aduersum caput, Sempronij Asellionis prætoris vrbani, quem quia susceperat causam debitorum,ipsi concitati à L.Cass.trib.pl. facienti sacrificium, pro æde.i.ante ędem concordię, coactum fugere ab ipsis altaribus extra forum,& latitantem in tabernacula.i. modica taberna, idest tegere ex tabulis contexta, descerpserunt. i. in frustra dissecuerunt prætextatum, idest indutum prætexta. Conditio idest,qualitas dicta fori, scilicet Romani, est sup. detestanda, sed si respicias castra. s.militaria indignatio ęque magna oritur. s. tibi ex illis, hoc est ex militum violentia.

DE MILITIBVS L. SYLLÆ.

* De lege Liu. li. 77. de seditione Plut.in Sy. Oro. li.5. c. 19. *CVm * C.Mario lege Sulpitia, Prouincia Asia, vt aduersus Mithridatem bellum gereret, priuato decreta esset, missum ab eo Gratidium legatum ad L. Syllam consulem accipiendarum legionum causa milites trucidarunt.proculdubio indignati, quòd à summo Imperio ad eum, qui nullo in honore versaretur,transire cogerentur.Sed quis ferat militem scita plebis exitio legati corrigentem? pro consuli istud tam violenter exercitus, illud aduersus consulem.*

OLIV. CVm C.Mario]Marius post Gallos, Cimbros,Theutones, Senonesq; deuictos, cum requiescere nullo modo posset,quòd virtutem suam ocio, & languore consumi videret, simulauit se velle matri Deum in Cappadocia vota persoluere,vera autem peregrinationis causa fuit, vt Mithridatem P.R.suspectum ad bellum incitaret, quo cum venisset,ita Mithridatem allocutum fuisse dicunt, O Mithridates quæcunque tibi P.R.imperat,vel tacite exequere, vel da operam, vt illo superior sis hanc vocem à viro priuato tam libere æditam admiratus Rex,bellum aduersus P.R. sibi omnino suscipiendum esse constituit, Reuersus in patriam M. Pont. Prouinciam summo studio, & ambitione deposcebat quæ Syllæ, quia consul esset,cum decreta foret Sulpitius trib. pl.ægerrimæ tulit, & cum alias perniciosas leges tulisset vt s. exules reuocarentur vt noui ciues, libertimque distribuerentur in tribus, hanc quoque tulit, vt Marius aduersus Mithridatem Ponti Regem dux crearetur,illud senatusque decretum, quo Syllæ Prouincia designata fuisse rescinderetur qua in re cum seditio maxima excitaretur Sulp. Saturninum omnibus præstantem prædicabat, in hoc vno tantum illum damnabat, quod timidius videretur, sed ille tunc se magnanimum ostendit. Marius in Mithridatem. nam tricentos milites habebat quos ἀντισυγκλήτους i.contra senatores appellabat,quibus vim consulibus Q. Pomp. & L. Syllæ huic actioni resistentibus cum intulisset, & cum cæso Pomp. consulis filio genero Syllæ, & in domum Marij Sylla confugisset, & idem à Mario per populum decreta fuit, qui cum legatos in castra ad Syllam misisset, qui sibi Imperatori designato caperet exercitum, indignati milites quia à consule ad hominem priuatum transituri esset gratidium legatum trucidauerunt, [Quis ferat militem] Ac si diceret quamuis milites iustam indignationis causam haberent, non tamen legatum trucidare debuerant, vt plebescita seruarent. [Scita plebis] Decreta plebis, nam plebescitum dicitur quod sciuerit.i.statueris plebs.

CVm Prouincia Asia esset decreta lege Sulpitia,] Id est à Sulpitio trib. lata C. Mario priuato,idest non fungenti officio publico,vt gereret bellum aduersus Mithridatem Regem Ponti, milites trucidarunt gratidium legatum missum ab eo.s.Mario ad L.Syllam consulem causam legionum quas ille ad id bellum instruxerat,]accipiendarum, scilicet ab illo, & ad Marium traducendarum,indignati proculdubio, idest quæres dubio caret, quòd cogerentur transire à summo imperio,videlicet consulari,quo fungebatur Sylla ad eum videlicet Marium,qui nullo,idest non vllo non versaretur in vllo honori,idest magistratu. Sed (licet iusta fuerit indignatio) quis ferat,idest toleret, militem corrigentem scita, idest decreta plebis,exitio,idest cæde legati?q.d.merito nullus, deinde muniens transitum ad sequentia dicit.[Exercitus] Sup.fecit istud tam violenter pro consule, idest proconsulis videlicet Syllæ honore conseruando, illud, scilicet quod sequitur supple fecit aduersus consulem.s.Q. Pomp. ASCEN.

DE MILITIBVS CN. POMPEII.

*QVintum * enim Pompeium Syllæ collegam senatus iussu ad exercitium Cn. Pompeij, quem aliquandiu inuita ciuitate obtinebat, contendere ausum ambitiosi ducis illecebris corrupti milites, sacrificare incipientem adorti,in modum hostiæ mactauerunt: tantumque scelus curia castris cedere se confessa,inultum habuit.* * Liu. lib. 77. App. lib.1.

QVintum enim Pompeium] Cn. Pompeius iussu Syllæ exercitum habebat in Sicilia, quam Prouinciam cum diutius tenuisset, quàm leges patiebantur idque inuita ciuitate, Senatus tandem Q.Pomp. consulem successorem misit qui cum ad exercitum accipiendum venisset, à militibus iam à Cn.Pomp. corruptis inter sacrificandum occisus est, quòd scelus nec senatus quidem vendicauit Liu. lib. 77. Q.Pomp.inquit consul ad capiendum à Cn. Pomp proconsule exercitum profectus,consilio eius occisus est.]Syllæ collegam,] Scilicet in consulatu, erant enim consules eo anno. Q.Pomp.& Sylla.Cn.Pomp Sunt qui dicant hunc fuisse Cn. Pompeium Strab.magni Pomp. patrem. [In ciuitate] Quòd diutius teneret imperium,quàm leges,& mores ciuitatis ferrent.[Ambitiosi ducis] Cn.Pompeij qui ambitione exercitũ corruperat. [Sacrificare incipientem.] Nil prius peractis sacris captisque auspicijs Rom. publicæ gerebant,de morte igitur exercitum accepturus sacrificabat Q.Pomp [Tantumque scelus]Latenter capit senatum, quem dicit non ausum fuisse de seditioso exercitu sumere supplicium. [Curia] s.senatus confessus est se vinci ab armato exercitu. OLIV.

ASCEN. QVintum,&c.]Continuatur cum superiore, fecit in quã aduersus consulem enim. i. quia miles corrupti illecebris,i.blanda attractione ducis ambitiosi, videlicet Cn. Pompei magistratu permanere ambientis, adorti, idest insidiose inuadentes Q.Pompeium collegã.i.consulem,Syllæ ausum iussu senatus,contendere.i.accedere tanquam ad suũ, ad

exercitum Cn. Pompeij quem. s. Pōpeius, obtinebat aliquandiu. i. à plusculo tempore ciuitate. s. Romana inuita, adorti dico volentem sacrificare, aut auspicato ducatum iniret, mactauerunt sup. eum in modū hostiæ, quia ad aras, [Et curia.] i. senatus habuit tantum crimen inultum, ideſt impunitum dereliquit confeſſa, ſe ſup. cedere caſtris, ideſt furori militari.

DE QVODAM EXERCITV, ET MORTE C. Carbonis.

ILle quoque exercitus nefarie violentus, qui C. Carbonem fratrem Carbonis ter Conſulis, propter bella ciuilia diſſolutam diſciplinam militarem præfractius, & rigidius aſtringere conatum, priuauit vita, ſatiuſque duxit maximo ſcelere coinquinati, quam prauos, ac tetros mores mutare.

OLIV. Carbone consul. ILle quoque exercitus] Hoc in Aphrica fuiſſe conijcitur, nam milites, qui in bellis ciuilibus liberius, ſolutiusq; habiti fuerant, indignati, quòd à Carbone conſule arctiori, ſeueriorique diſciplina coarcerentur, ſuaque liberiori licentia inhiberentur, illum occiderunt, maluerùntque imperatore carere, quàm ſolutos mores relinquere. Fuit autem hic Carbo eius Carbonis frater, qui victus à Pomp. in Sicilia morti traditus fuit, vt diximus in cap. de ingratitudine, de cuius morte paulò poſt dicturus eſt. Alij dicunt fuiſſe fratrem eius Carbonis, qui cum Carbone quēm Pomp. iuſſit occidi, in curia crudeliter necatus fuerat ut in c. de cupiditate dicemus. [Ille quoque] Sicut exercitus Pomp. & Carbonis violentus fuiſſe videtur. [Nefarie] Impie, nefarium veteres dixerunt, non farre dignum, hoc eſt à ſacris arcendum. [Diſſolutam diſciplinam] Corruptam, nam propter bella ciuilia milites, quibus imperatores, vt ſibi obſequentiores redderent, fuerant indulgentiores, facti erant diſſoluti, & impotentes. [Præfractius] Seuerius, aſperius. [Maximo ſcelere] Videlicet nece imperatoris. Tetros, fœdos, & horrendos, hinc facile conijcitur, quid faciat inueterata conſuetudo.

ASCEN. ILle quoque exercitus] Sup. fuit violentus nefarie i. per nefas, quàm priuauit vita C. Carbonem fratrem Carbonis ter conſulis. i. qui ter fuit conſul, conatum aſtringere. i. arcere luxuria, & diſſolutione, præfactius. i. durius, & aſperius, & pro ideſt rigidius (quia res rigida citius frangitur, quam flectitur) diſciplinam militarem diſſolutum propter bella ciuilia, & exercitus duxit ſatius. i. eligibilius coinquinari. i. pollui maximo ſcelere, vt pote cæde probi imperatoris, quàm mutare mores. ſ. ſuos prauos, ac tetros, ideſt turpes, & execrabiles.

DE TEMERITATE. Cap. VIII.

TEMERITATIS etiam ita ſubiti, vt vehementes ſunt impulſus: quorum ictibus hominum mentes concuſſæ, nec ſua pericula reſpicere, nec aliena facta iuſta æſtimatione proſequi valent.

OLIV. Temeritas quid. TEmeritatis etiam ſubiti,] De temeritate dicturus, eius turpitudinem ſubijcit oculis, vt ab ea nos deterreat, eſt autem temeritas, cum aliquid ſine conſilio, & cogitatione facimus bene autem ſubiungitur ſeditioni, nam quemadmodum ſeditio ſubito concitat hominum mentes, ſic & ſubiti ſunt temeritatis impulſus. [Subiti] Quia repente nulla adhibita cogitatione rapitur temerarius ad aliquid agēdum. Impulſus. [Commotiones] Agitatione.

ASCEN. TEmeritatis, &c.] Impulſus etiam temeritatis ita ſup. ſunt ſubditi, vt vehementes, quorum. ſ. impulſum ictibus, mentes hominum concuſſe, nec valent conſpicere particula ſua, nec proſequi iuſta æſtimatione. i. nec iuſte æſtimare facta aliena.

DE SVPERIORE APRICANO.

* Liu. lib. 25. & Plu. in Scip. *QVam * enim temere ſe Aphricanus ſuperior ex Hiſpania duabus quinqueremibus ad Syphacem traiecit, in vnius Numidiæ infidis præcordijs ſuam pariter, & patriæ ſalutem depoſiturus. Itaque exiguo momento, maxime reipub. caſus fluctuatus eſt, vtrum interfector, an captiuus Scipio Syphacis fieret.*

OLIV. QVam enim temere ſe Aphricanus] Hæc hiſtoria notata eſt in cap. de mutatione caſus, & fortunæ. [Ex Hiſpania] Tunc erat in Hiſpania Scip. cum iam animo ad inuadendam Chartaginem adiecto, vidit plurimum momenti ad victoriam in Syphace eſſe repoſitum, quem ſibi & P. R. vt amicum faceret non dubitauit rem magno periculo aggredi, ſeque ad Regem Barbarum dubiæ fidei hominem cum duabus quinqueremibus conferre, vbi parum abfuit, quin ab hoſtibus interciperetur, quoniam eōdē tempore Aſdrubal pœnorum dux ad eundem Regem ſuum curſum faciens cum quinque triremibus, Romanas naues propè circumuenit, ſed quia ſecundo vento priores Romani portum intrarunt, hoſtes in regio portu hoſtile quidquam moliri non ſunt auſi. [Fluctuatus] In diſcrimine poſitus, vel cum dubitatione agitatus.] Vtrum interfector] In diſcrimine fuit, vtrum Syphacis interfector, an captiuus futurus eſſet Scip. eum enim apud Regem eſſet, eundemque Barbarum, & infidum, facile Rex illum detinere potuiſſet captiuum, quòd ſi feciſſet à Scip. nunquam victus & in triumphum ductus fuiſſet.

ASCEN. Scip. temeritas. QVām.] Ideſt quantum enim temere Aphricanus, ſcilicet Scip. ſuperior, ideſt maior traiecit ex Hiſpania ad Syphacem Regem Numidiæ duabus quinqueremibus, ideſt nauis longis quinque remorum ordinibus impellendis depoſiturus, ideſt veluti depoſito crediturus, & commiſſurus ſalutem ſuam pariter, & patriæ in præcordijs, ideſt affectionibus infidis vnius Numidiæ, ſcilicet Syphacis, cum tamen Numidarum ingenia ſint varia, & infidia. [Itaque] Quia id auſus eſt, caſus, ideſt dubius euentus reipub. maxime quanta tunc erat reſp. Romana momento, ſcilicet temporis exiguo fluctuatus eſt, vtrum Scip. fieret interfector Syphacis, ſcilicet poſtmodum ſaltem occaſionaliter, an, ſcilicet tum captiuus Syphacis, q. d. auctor ad agendam vim temeritatis Scip. Syphacem conſultus egiſſe, ſi cœpiſſet Scipionem, quàm nunc, vbi modico tempore Rom. amicitiam amplexus, paulò poſt ab ea deſcendens captus, & in triumphum ductus eſt.

DE C. CÆSARE.

* Sue. Plu. Luc. lib. 5. & Dio. li. 41. *NAm * C. Cæſaris anceps conatus, & ſi cæleſtium cura protectus eſt, tamen vix ſine horrore animi referri poteſt, ſiquidem impatiens legionum tardioris à Brunduſio Apolloniam traiectus, per ſimulationem aduerſæ valetudinis conuiuio egreſſus, maieſtate ſua ſeruili veſte occultata, nauiculam conſcendit e flumine, ac maris Adriatici ſæua tempeſtates fauces petijt, protinusque in altum dirigi iuſſo nauigio, multum ac diu contrarijs iactatus fluctibus, tandem neceſſitati ceſſit.*

OLIV. NAm C. Cæſaris] Plu. in vita Cæſaris, Cæſ. inquit, Apolloniæ reſidens, vbi parum copiarum, ad capeſcendam pugnam ſibi eſſe vidit, cæteraſque copias ex Italia lente proficiſci; in ancipiti rerum conſultatione, graue, & periculoſum conſilium iniuit, nam cum multis hoſtium claſſibus mare teneretur, conſcio nemine, paruam remorum xij. ſcapham ingreſſus Brunduſium tranſire decreuit, nocte igitur clanculum ſeruili habitu aſcendens, vt ſe vtiliſſimum quempiam tacitus abiecit, Annio flumine nauigium ad mare vſque delatum eſt. Solet is cum matutina ſpirante aura fluctuum longe repellat, circa hoſtium tranquillus illabi. Ea vero nocte ingens ex ponto ventus proflarat, à quo extincta reſederat aura cæterum cum aduerſus procellas, & tempeſtatem acrius flumen irrumperet, ingens attollebatur ſonitus, & rapidi confligebant vortices, quamobrem gubernator, poſtquam nulla vi ſuperare ſperat, retrocedere ſtatuit, itaque nautis vt remigationem permutarent, iuſſerat, ꝙ vbi perſenſit Cæſar ſeipſum detexit apprehenſa deinde gubernatoris dextra, qui ad eius obſtupuerat aſpectum, perge, inquit, generoſe, perge, nec extimeſcas quidquā, Cæſarem, vehis, ac Cæſ. fortuna nauigationis comitem. Tum obliti tempeſtatis remiges innixi remis, promptiſſime fluminis impetu ſuperare contēdunt, qui fruſtra conati ſunt, Cæſar multis obrutus fluctibus,

ctibus,& in ipso fluminis ostio magni susceptis periculis gubernatori vt rediret inuitus admodum concessit. hæc Plut. Alij vero dicunt, quòd cum Cæsar videret Antonium, quem Brundusij relictum per literas acciuerat, se tardius Apolloniã cum reliqua copiarum parte conferre, timens ne interciperetur à Pompeiana classe, cum tantam Ant. moram ferre non posset, nocte simulato morbo se subtraxit è conuiuio, & sumpto seruili habitu clam omnibus ad pauperis cuiusdam amicle gubernatoris casulam venit eoque excitato se periculosissimæ, nauigationi, cum etiam tempestas instaret. temere satis exposuit, nec dissuaderi potuit ab amicitia nauta, quo minus periculum subire vellet, vbi propemodum perijt. [Cœlestium cura protectis] Quia diuina prouidentia seruatus ex vnde fuisse videtur. [Non tamen vix sine horrore] Hoc cum assentatione dictum. [Tardioris traiectus] Quòd tardius legiones traijceretur ab Ant. est autem nomen traiectus hoc loco, & significat tardioris traiectionis. [Aduersæ valetudinis] Simulauit secundum quosdam, quòd stomacho non valeret, vt honeste, & sine suspicione è conuiuio se subtraheret, huius autem simulatæ ægritudinis nullam prorsus mentionem facit Plut. [Fauces] Angustias, & ostia, quibus fluuius in Adriaticum mare descendit. [Nauiculum] Scapham, quã Plut. XIII. remorum fuisse dicit, erat autẽ pauperis amiclæ, de quo Luc. lib. 5. molli consurgit amiclas, Dum dabat Algathoro, quis nã mea naufragus, inquit, Tecta petit, aut quem nostræ fortuna coegit, Auxilium sperare casæ, &c.

ASCEN. NAm] Continuatiua vox [Conatus, C. Cæsaris anceps, id est certi euentus, & si. i. quanquam protectus est cura cœlesti, eo quod (vt per solitam assentationem innuit) Cæsar cœlum erat auditurus, tamen vix potest referri sine horrore animi. [Siquidem Cæsar impatiens traditoris traiectus] idest traductionis legionem à Brundusio Apolloniam. i. quas Ant. debebat traijcere à Brundusio vrbe littorali in Italia, Apolloniam vrbem Epiri coloniam Corinthiorum, quo contra Pompeium profectus erat, egressus conuiuio per simulationem aduersæ valetudinis, scilicet doloris in stomacho maiestate sua, scilicet imperij illi occultata veste seruili conscendit è flumine nauiculam, ac petijt tempestate, scilicet ventorum sæuã, quia multum turbulenta, fauces, idest ostia angusta, & periculosa magis Adriatici, & nauigio iusso protinus dirigi in altũ iactatus multum ac diu fluctibus contrarijs, cessit tandem necessitati, idest quia vnde profectus erat redijt.

DE MILITIBVS ALBINI DVCIS.

*Oros. li. 5. cap. 18.

*AGe, illa * quàm execrabilis militum temeritas? fecit enim, vt Aulus Albinus nobilitate, moribus, bonorum omnium consumatione ciuis eximius, propter falsas & inanes suspiciones in castris ab exercitu lapidibus obrueretur. quodque accessionem indignationis non recipit oranti atque obsecranti duci à militibus causæ dicendæ potestas negata est.*

OLIV. AGe illa quam] Bello Latino classi præerat Aulus Albinus, qui crimine proditionis infamis à militibus interfectus est, venerat enim in suspicionem, quòd Latinis prodere vellet exercitum Rom. quare adeo concitati sunt milites, vt illum nulla adhibita cogitatione, lapidibus illico obruerent, & quod indignius fuit, oranti, atque obsecranti nulla dicendæ causæ potestatem facere voluerunt, [Nobilitate] Laudat hunc Alb. vt exaggeret temeritatem militum, qui nulla hominis dignitate nulla reuerentia à tam fœdo facinore deterreri potuerunt. [Honorum omnium consumatione] Qui functus omnibus magistratibus fuerat. [Quodque accessionẽ indignationis] Nulla maior indignatio esse potest, quàm negare defensionem, ideo dicit indignatio non recipit accessionẽ, hoc est argumentum, quia augeri non potest, quæ summa est. [Causæ dicendæ] Expurgationis faciendæ.

ASCEN. AGe (adortandi vox) quàm idest quantum execrabilis sup. fuit illa quæ dicetur temeritas militum? q. d. maxima. [Enim] idest quia ipsa fecit, vt Aulus Albianus ciuis eximius nobilitate, quæ sanguinis est, moribus, qui animi sunt, & consummatione omnium honorum? qui partim virtutis, partim fortunæ sunt munus obrueretur lapidibus in castris ab exercitu, propter suspiciones falsas, & inanes, idest non satis verisimiles, videlicet, quòd exercitum Latinis prodere putasset, quodque idest & quod, hoc est, qua res, non recepit accessionem. idest incrementum indignationis, quia in eo erat summæ indignationis iusta causa, potestas causæ dicendæ. i. sui purgandi negata est à militibus duci oranti, atque obsecranti idest per rem sacram, vt est sacramentum, quo obstricti erant, aut sacram fidem obtestanti.

EXTERNA.

DE HANNIBALE CARTHAGInienfibus.

*ITaque * minus miror apud trucem, & sæuum Hannibalis animum defensionis locum innoxio gubernatori non fuisse: qui à Petilia classe * Aphricam repetens freto appulsus, dum tam paruo spatio Italiam, Siciliamque inter se diuisas non credidit, veluti insidiosum cursus rectorem interemit: postea diligentius inspecta veritate, tunc absoluit, cum eius innocentiæ nihil vltra sepulchri honorem dari potuit. Igitur angusti, atque æstuosi maris ex alto tumulto spectatrix statua tam memoriæ Pelori, quàm Punicæ temeritatis, vltra citraque nauigantium oculis collocata, indicium est.*

* Seru. lib. 3. Aen.

* Ex Aphrica profugus, inquit Pōp. Mela. lib. 2. c. 7.

ITaque minus miror] Cum ex Italia reuocatus Hannibal ad opem laboranti patriæ ferendam venisset in Siciliã, quæsiuit à gubernatore, quod illud esset promontorium sibi ante oculos positum, erat enim Pelorus mons ab ipso gubernatore denominatus, quod cum ille dixisset Siciliæ promontorium esse, non credens Hannibal, quia sibi persuadere non poterat tam breui cursu in Siciliam venisse, ratus insidias à gubernatore factas, illam interfecit postea vero certior factus Italiam breui spatio dirimi à Scip. præsentia ductus, gubernatorem cum vita donare non posset, honore sepulturæ donauit, qui eo loco sepultus monti nomen imposuit, teste Sal. quod etiam Seru. in 3. Virg. affirmare videtur eo carmine, Et angusti rarescent claustra Pelori, qui ait promontorium est Siciliæ secundum Sal. à gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per ignorantiam regis, cum se eius dolo crederet esse deceptum quanquam legatur, & ante Pelorum dictum fuisse. [A petilia] Parua vrbe Calabriæ à Philoctete Pœnatis filio, & Herculis socio condita, teste Seru. in 3. Aen. super eo carmine, Philoctete subnixa petilia muro. [Freto appulsus] Mari Siculo, & proprie fretum, quia ibi semper ob angustias ferueat mare, est enim teste Sal. breue illud medium, quo Sicilia abscissa est ab Italia, quæ olim coniuncta fuerat, vnde Virg. Hæc loca vi quodam vasta conuulsa ruina. [Tantum cui, longinqua valet mutare vetustas. Dissiluisse ferunt cum protinus vtraque tellus. Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis Hesperium Siculo latus, abscidit aruaque & vrbes littore deductas angusto inter luit æstu. Ibi etiam condita est ciuitas, quæ teste Liuio ab hac scissura Rhegium dicta fuit ἀρκγνυα quod est disrumpto, & frango, vnde eius deriuatiuum dicimus Rhegium, nam à Regio Galliæ Cisalpinæ oppido Rheginenses, [Cursus rectorem] Nauigationis gubernatorem. Virg. huc cursus fuit. [Inspecta veritate] Vbi cognouit vera dixisse rectorem. [Absoluit] Crimen insidiarum. [Itaque angusti, & æstuosi maris] Erecta, inquit Pelori statua & Hannibalis sæuitiæ, siue temeritatis, & cæsi innocentiæ perpetuum extat omnibus illac nauigantibus indicium, tantæque rei monumentum. [Vltra citraque] Et in Italia & in Sicilia. OLIV.

ITaque] Cum Romani tam temere sæuitiam exercuerit, ego minus miror locum defensionis defuisse gubernatori, scilicet classis innoxio idest an nullo peccanti apud Hann. trucem, & sæuum, Qui scilicet Han. repentet classe Aphricam à Petilia paruo oppido Calabriæ appulsus freto. idest vim aquarum à promontorium sup. Siciliæ, dum non credit Italiam & Siciliam diuisas inter se tam paruo spatio, interemit sup. eum videlicet Pelorum veluti rectore cursus. idest nauigationis seditiosum, veritate inspecta postea diligentius. idest cognito, quod reuera tam parum distarent, absoluit sup. eum tunc cum nihil vltra potuit dari innocentiæ eius præter honorem sepulchri, quia iam interemptus erat. Igitur (quia quod potuit fecit) statua. s. Pelo spectatrix. i. sic posita vt spectatrix videatur, quia in veritate montis, vbi si Pelo viuus, staret esset spectator maris angusti, atque æstuosi, quod est inter Siciliam & ASCEN.

Italiam, è tumulo, quia promontorio alto videlicet Peloro ab eo secundum Sal. dicto collocata est oculis nauigantium vltra & citra. i. per vlteriorem, & citeriorem partem maris indicium (alij legunt collocatum vt sit, est indicium collocatum, idest monumentum indicatiuum) tam memoriæ Pelori, scilicet gubernatoris quàm temeritatis Punicæ, videlicet Hannib. sed inuidiosæ quæ vnius duci erat, genti ascribitur.

DE ATHENIENSIBVS.

* Lib. 4. cap. 8.

*Iam * Atheniensium ciuitas ad vesaniam vsque temeraria, quæ decem imperatores suos, et quidem à pulcherrima victoria venientes capitali iudicio exceptos necauit, quòd militum corpora, sæuitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent, necessitatem puniens, cum honorare virtutem deberet.*

OLIV. Iam Atheniensium] Diximus in cap. de constantia, quòd Spartano bello, quod decem imperatores Athenienses apud Arginusas aduersus Lacedæmonios gesserunt, cum post victoriam ex pugna nauali à prætoribus partam, subito exorta tempestas, Athen. classe disiecisset, imperatores suorum militum corpora, qui in ea pugna ceciderant, sepulturæ mandare nequiuerunt, quòd cum Athenis nunciatum esset, insepulta, scilicet iacere suorum militum corpora, tam furiosa temeritate in imperatores exagitatus est populus, vt in dicta causa illos damnaret, legemq; ferret de sumendo ex his supplicio, cum primum redissent. & cum forte Demarchus eo anno Socr. esset, idest trib. pleb. nulla ratione adduci potuit, vt tam temerariæ, & vesanæ legi consentiret, & quia plebescitum fieri non poterat in iussu Socratis, illi per vim sunt executi, quod iure non poterat, & benemeritis prætoribus, quibus premiū, ac triumphus debebatur, cum primum redierunt, sumpsere supplicium. [Ad vesaniam vsque] Dum temeritatem exercet insania iudicatur, vel quod eorum temeritas furiosa magis, quàm audax fuisse videtur. [A pulcherrima victoria] Qua apud Arginusas de Lacedæmonijs fuerant consecuti. [Exceptos] Damnatos [Necessitatem] Quia necessitate compulsi corpora sepelire nequiuerunt hanc illi necessitatem punire maluerunt, quàm honorare virtutem, qui triumphum decernere potius debuerant prætoribus suis, qui speciosam ex hoste victoriam reportassent.

ASCEN. Iam (continuatiua particula, ciuitas Athen. supra fuit temeraria vsque ad vesaniam, quæ necauit decem imperatores suos, & quidem, idest certe venientes à pulcherrima victoria, scilicet in bello nauali apud Arginusas, exceptos, scilicet statim in aduentu, damnatos iudicio capitali, quòd non potuissent mandare sepulturæ corpora militum, scilicet suorum, qui in ea pugna ceciderunt sæuitia. i. sæue tempestate maris interpellante, idest impediente, puniens necessitatem, scilicet derelinquendi insepultos, cum deberet honorare virtutem superauerant.

QVANTVM VALET ERROR. Cap. IX.

Emeritati proximus est error, quemadmodum ad lędendum par, ita cui facilius quis ignorauerit, quia non sua sponte, sed vanis concitatus imaginibus, culpę se implicat: qui quàm late in pectoribus hominum vagetur, si complecti coner, vitio de quo loquor, sim obnoxius. Paucos igitur eius lapsus referemus.

OLIV. Error à temeritate. Temeritati proximus est error.] In hac pręfatione quasi rationem affert, cum temeritati subiungat errorē, quia vtrumque vitium simile, & par esse videatur, quantum quidem ad læsionem pertinet. Sed hoc inter se differunt, quòd errori ignosci potest, temeritati non potest nam quemadmodum sponte pericula adit temeritas, sic error ignarus culpam incurrit. [Par ad lædendum] Quia non minus lædit error, quàm temeritas. [Vanis concitatus imaginibus] Deceptus falsa imagine, dum aliud incurrit, ignatusque culpam committi. [Qui quàm late in pectoribus hominum vagetur] Si, inquit, dicere velim quàm multipliciter homines se erroribus implicent, errorem ipse committam. [Paucos lapsus] Paucos errores, nam cum omnes humana cognitione comprehendi non possint, paucos retulisse sat erit.

ASCEN. Temeritati proximus error] Quemadmodum supra est par, idest eiusdem potestatis, cum ea ad lædendum, ita supra est cui ignorauerit, idest veniam dederit facilius, hoc est licet æque tristem rem quis per errorem commiserit, ac alius per temeritatem, tamen facilius erranti, quam temere agenti ignoscatur, quia scilicet error, hoc est errans implicat se culpæ, non sua sponte. i. dedita opera, & certa scientia, sed concitatus imaginibus varijs. i. falsis. Qui. s. error, quàm idest quantum late vagetur in pectoribus hominum, si coner complecti, ego sim obnoxius. i. illaqueatus vitio. s. erroris, de quo loquor. i. igitur quia non omnes possumus nos referemus paucos lapsus eius.

DE ERRORE P. R. IN C. Eluium.

*Caius * Eluius Cinna trib. pleb. ex funere C. Cæsaris domum suam peteus, populi manibus discerptus est pro Cornelio Cinna, in quem sęuire se existimabat: iratus ei, quòd cum affinis esset Cæsaris, aduersus eum nefarie raptum, impiam pro rostris orationem habuisset, eoque errore propulsus est, vt caput Eluij perinde atque Cornelij circa rogum Cæsaris, fixum iaculo ferret, officij sui, & alieni erroris piaculum miserabile.*

* Plut. in Cæs. Suet. Dionys. li. 44. App. lib. 2.

OLIV. Caius Eluius Cinna] Cæso in senatu Iulio Cæs. populus uehementer concitatus, primo per interfectores habita concione, aliquantisper lenitus est, postea vero aperto Cæs. testamento postquam ampla Romanis legata esse viritim compertum est, ac delatum per forum corpus vulneribus deformé apparuit, sic exacerbati sunt animi, sic aduersus interfectores irritati, vt nulla ratione contineri possent, instigante insuper Ant. & eos ad vltionem exhortante. Itaque congesis succensisque circa cadauer ex foro gradibus subsellijs, trapexis, concremarunt, exceptis, ex medio rogo incensis stipitibus ad percussorum domos vt eas incendio vastaret percurrebant, alij per omnes vrbis vicos, vt captos discerperent, magna cum indignatione commeabant ex quibus tamen in nullum inciderunt, quia in tuto clausisse continebat. Cinna vero Cæs. æqualis, cum à decorando Cęs. funere domum se reciperet, in furiosam multitudinem incidit, qui existimantes Corn. Cinnam esse, qui Cæs. affinis aduersus eum fuerat concionatus, errore decepti trucidàrunt, eiusq; caput hastæ infixum circa Cæs. rogum tanquam inferias detulerunt Plut. in vita Cæs. dicit, huic Cinnæ Cæs. visum in somnijs priori nocte, qui illum ad cœnam inuitaret, & cum recusaret, inuitum, & reluctantem ab eo manu fuisse pertractum, tum etiam dicit illum eo tempore febri laborasse. [Discerptus] Dilaceratus. [Impiam orationem] Quia dixerat in concione iure cæsum fuisse Cæs. hoc autem fecerat, vt ira tum populum sua oratione leniret. [Seditionemq; sedarunt officij sui] Quod Cæs. in celebrando eius funere prestiterat, nam inde a pompa redibat.

ASCEN. Caius Eluius Cinna trib. pleb. petens domum suam ex funere, idest post peractum funus C. Cæs. scilicet Iulij discerptus est, idest in multa frustra dilaniatus manibus Pop. s. Rom. pro Cornelio Cinna, idest loco Cornelij Cinnæ, hoc est à populo per errorem credente eum esse Cornelium Cinnam, cum esset Eluius in quem, scilicet Cornelium Cinnam populus existimabat sæuire cum sęuiret in Eleuim iratus ei, scilicet Corn quòd cum esset affinis. Cęsaris, habuisset pro rostris. i. ante rostra [Impiam orationem aduersus eum] idest Cæs. dixerat enim Corn. iure cæsum, raptum, idest correptum mortem nefarie. i. detestandę secundum iudicium Valerij, secundum Cic. & multorum aliorum iustissime. [Non ergo eodem die cędes, & funus fiebat, quia facta cędę Corn. Cinna contra Cæs. orauerat, & cum funus fieret. Eluius illi interfuerat, vt amicus eius, & populus propulsus est eo errore, vt ferret caput Eluij, scilicet Cinnæ perinde atque, idest tanquā esset Corn. s. circa rogum Cæs. fixum. i. affixum iaculo. O supra piaculum miserabile officij sui, i. debiti in Cæs. fecit enim id populus officiosius in Cæs. in cui obsequium præstare putabat, & errores alieni, idest commissi in Eluium, cum in Cornelium sęuire putaret, Aut sui. s. Eluij, qui meritum Cæs. impen-

Impendit officium assistendo eius funeri, & erroris populum cum per errorem pro Corn. occidentis.

DE C. CASSIO.

*Li.9.c.8. *Nam C. Cassium error à semetipso pœnas exigere coegit. Inter illum enim pugnæ quatuor exercituum apud Philippos varium, ipsisque ducibus ignotum euentum, iussus ab eo Titinius centurio nocturno tempore, vt specularetur, quoniam in statu res M. Bruti essent: dum crebros excessus viæ petit, quia tenebrarum obscuritas hostes, ne an commilitones occurrerent, dignoscere non sinebat, tardius ad Cassium rediit. Quem is exceptum ab hostibus, omniaque in eorum potestatem recidisse existimans, finire vitam properauit, cum & castra hostium inuicem capta, & Bruti copiæ magna ex parte incolumes essent.*

OLIV. Nam Caium Cassium] Relata est historia hæc lib. 7. cap. de fiducia, seruorum exemplum Pindarus, ibi ergo querenda est ne toties repetatur. [At semetipso] Quia non alieno errore cæsus, sed sua ipsius falsa opinione deceptus, sibi ipsi mortem intulit, desperatione rerum, cum existimaret eandem collegæ fortunam esse, quæ fuerat sua, quanquam Brutus iam Cæsaris castra cepisset, eandemque diripuisset. [Quatuor exercituum, duorum] .s. Bruti & Cas. & totidem Octauij & Ant. [Varium euentum] Bene varium, quia ex altero Ant. & econtra Cas. & Octauius victi. [Crebros excessus] Crebra diuerticula, nam cum tenebræ fuissent obortæ centurio se occurrentibus, perire non audebat, ignorans hostes ne essent, an commilitones amici, itaque sæpius diuertebat è via. [Exceptum] Insidijs, circumuentum, & ab hostibus captum.

ASCEN. Nam error coegit C. Cas. exigere pœnas, [Scilicet interfecti Cæs. à semetipso, quia se ipsum occidit credens per errorem Brutum, qui vicerant succubuisse. [Enim] idest quia Titinius (verius, quàm Cyneus, aut Timeus] Centurio missus ab eo tempore nocturno inter illum euentum quatuor exercituum, scilicet Octauiani & Antonij ex vna parte, & Cassij, & Bruti ex altera, apud Phil. varium quia ex vtraque parte vnus ducum vicerat, & alter succubuerat, vicerant enim Brut. & Ant. succubuerunt Oct. & Cas. & ignotum ipsis ducibus. s. victis Cassio, & Octauio, missus inquam vt specularetur in quo nam statu res M Bruti essent dum, scilicet centurio petit crebro excessus viæ, quia obscuritas tenebrarum non sinebat dignoscere, ne. i. an hostes, an commilitones occurrerent rediit tardius, scilicet quàm Cas. sperabat ad Cassium, Quem. s. Centurionem Titinium, is. s. Cassius existimans exceptum ab hostibus, & omnia recidisse in potestatem eorum, videlicet hostium properauit finire vitam, sunt qui dicant hallucinatum putasse suos esse hostes, & ita sibi necem properasse, cum & castra hostium, scilicet Octauianorum erant capta inuicem, id est econtrario, sicut castra eius ab Antonio capta fuerant, & copiæ Bruti essent incolumes magna ex parte. Brutus tamē quoque nihilominus sibi letum consciuit.

DE TITINIO CENTVRIONE.

*Plut. in Brut. & App. li. 4. *Titinij * vero non obliteranda silentio virtus, qui oculis paulisper hæsit, inopinato iacentis ducis spectaculo attonitus, deinde profusus in lacrymas, & si imprudens, inquit, imperator causa tibi mortis fui, tamē ne idipsum impunitum sit accipe me fati tui comitem, superque examine corpus eius iugulo suo gladium capulo tenus demisit, ac permisso vtriusque sanguine, duplex victima iacuit, pietatis hæc, erroris illa.*

OLIV. Tinei pietas in Cas. Tinei vero non obliteranda] Laudat Tinei, siue Titinei (vt Plut. dicit) fidem, & amicitiam, qui cum in castra redijsset ad Cassium victoriæ corona redimitus, vbi comperit exploratu, & amicorum sese affligentium, quæstibus & vultatibus, Cassium ignorantiæ errore deceptum mortem oppetisse, dolore nimio percitus, educto ense multa prius in suam tarditatem inuectus seipsum transfixit. [Obliterāda silentio] Prætereunda virtus. [Imprudens] Quia non præuidi tarditatem meam tibi rerum desperationem allaturam, & tuę mortis causam esse futuram. [Capulo tenus] Vsque ad capulum, Virg. Et capulo tenus abdidit ensem, est autem capulus ensis manubrium à capiendo dictus. [Duplex victima] Cassius, & Titinius tanquam duæ victimæ ante aras iugulato.

ASCEN. Titinius, &c.] Per incidentiam addit, exemplum virtutis, & pietatis in Titinio Centurione, qui quia non occidit se per errorem, sed ob pietatem, non esset huius loci exemplum, nisi occasio necis eius ex errore nata esset. Ordo est. Vero. idest sed virtus Titinij (sicut dixi melius quàm Cynei, aut Timei legitur) non sup. est obliteranda, idest delenda silentio, qui hæsit. i. fixa stetit, paulisper, idest per paulum temporis, attonitus. i. stupefactus quasi tonitru percussus inopinato spectaculo ducis iacentis, scilicet à se interempti, videlicet Cassi, deinde profusus in lachrymas, inquit, ò imperator etsi. i. quanquam imprudens fui tibi causa necis, tamen ne idipsum, scilicet fuisse causam necis, etiam per imprudentiam sit impunitum, accipe me comitem fati tui, idest mortis tuæ, & dimisit. i. deorsum mittendo infixit iugulo suo gladium capulotenus, idest vsque ad capulum, hoc est manubrium, quo manutenetur, & capitur, super corpus eius, scilicet imperatoris exanime, idest mortuum, carens anima, ac duplex victima iacuit. s. C. Cæsari hæc. s. proxime dicta videlicet Titinij pietatis, illa. s. Cassij errore, & hoc sanguine vtriusque permisto.

DE SATELLITIBVS REGIS Veientum.

*Ceterum * falsa opinatio, nescio an præcipuam iniuriam Laertis Tolumnij Veientum regis penatibus intulerit. nam, cum intesserarum prospero iactu per iocum collusori dixisset, occide, & forte legati Romanorum interuenisset, satellites eius errore vocis impulsi, interficiendo legatos, lusum ad Imperium transtulerunt.* * Cic. Phi lipp. & Liu. li. 4.

OLIV. Vetentes Rom. legatos violarunt. Ceterum falsa opinatio] Error iste principium habuit à re iocosa, sed crudelem exitum, cum enim lartes Tolumnius Veientum rex taxillis forte luderet, superuenerunt legati Romani pacis conditiones afferentes, tunc rex prosperum habens iactum, per iocum in collusorem magna voce clamauit, occide ministri astantes errore decepti existimarunt imperari sibi, vt legatos occiderent, & ita illi tanquam Regis imperium exequentes, legatos occiderunt. Liuius tamen dicit non errorem fuisse, sed fraudem, & hoc à rege fictum, vt se purgaret, & sub laudi simulatione clamasse, occide. [Falsa opinatio] Quòd falso opinati fuerint satellites imperari sibi, vt legatos occiderent. [Penatibus] Nam violatum iusgentium, violata & hospitij iura fuisse videntur, cum legatis regia vis fuerit illata. [Legati Romanorum] Quos quatuor fuisse dicit Cic. Philip. lib. 9. addit insuper, quòd illorum statuæ ad suum vsque tempus steterant in rostris, fuerant autem missi legati, vt agerent de pace cum rege. [Lusum ad imperium] Quod per lusus Rex dixerat, ille imperatum sibi esse crediderunt.

ASCEN. Ceterum] idest sed nescio an opinato (sic melius quàm opicio) falsa est, idest erronea satellitum (si tamen pallata non fuit) intulerit penatibus Lartis Tolumnij (nominatiuus est Larlartis, non laertes) Regis Veientum præcipuam iniuriam, non quam accepit, sed quam intulit, nam cum dixisset per iocum collusori, idest ei cum quo ludebat in prospero iactu tesserarum, idest illius instrumenti lusorij sexangularis, occide, scilicet si potes, hoc est vince hunc iactum (quæ vox frequenter proferatur in ludo latrunculorum, seu vt vulgo dicunt scacorum, nam licet corrupta voce, macto dicunt, aut mactus sup. es, cum amplius nil possis, & legati Rom. venissent, scilicet de pace acturi, forte. idest à casu (casuale enim erat, quòd eo tempore, quo id dixerat. Nisi vt Liuius suspicatur, composito fecerit) satellites eius, scilicet Tolumnij impulsi errore vocis, transtulerunt interficiendo legatos, lusum, idest quod rex per lusum dixerat ad imperium, idest tanquam sibi imperatum esset serio, vt legatos acciderunt. Quam vero similius fuisset, si aut plures collusores fuissent, & ad eos dixisset occidite, aut vnus tantum satelles, qui ad se dictum interpreteretur, occide, non enim quadrat, vt pluribus dicatur occide.

DE VLTIONE. Cap. X.

VLTIONIS autem quemadmodum acres ita, iusti aculei sunt: qui lacessiti concitantur, acceptum dolorem pensare cupientes, quos latius complecti non attinet.

OLIV. Vltioni adhibendus modus. Vltionis autem] Vltionem dicit etsi iustam, non tamen semper esse de inimico sumendam, quia graues plerunque animi perturbationes, atque dolores concitent, gloriosum autem est viro forti nolle, cum possit de accepta iniuria sumere vltionem, quod Cæsari obtigisse dicit Cic. in oratione pro M. Marcello Animum, inquit, vincire, Iram cohibere, victum temperare, Aduersarium nobilitate, ingenio, virtute, præstantem, non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed Deo simillimum iudicio, hoc ideo dicit quia difficile sit homini acceptam iniuriam remittere, quod non semper faciendum est, nec impunitate maior crescat peccandi licentia, nam, vt inquit Cic. ad seruandam iustitiam non satis est eum, qui lacesserit iniuriæ suæ pœnitere, vt & ipse, ne quid tale posthac committat, & cæteri sint ad iniuriam tardiores, cui tamen rei aduersatur Christiana religio, quæ iniuriam semper remittendam esse iubet. [Iusti aculei] Iusti stimuli, & irritamenta, hoc iuxta Philosophorum sententiam, qui dicunt iure nos posse ac debere acceptam iniuriam vlcisci, quod vera religio negat. [Pensare] Vlciscendo, scilicet vicem doloris rependere.

ASCEN. Vltionis] Acturus de vltione primo comparat eam ad superiores affectiones, que inique sunt dicens. [Autem] i. sed aculei, idest stimuli vltionis quemadmodum sup. sunt acres. i. vehementes & acerbi, ita sup. sunt iusti, qui concitantur, idest commouentur, lacessiti. i. prouocati per iniuria cupientes pensare. i. compensare, aut rependere dolorem acceptum s. ex iniuria illata, quos. s. stimulos, non attinet ad institutum præsentis operis complecti. i. prosequi latius. i. longiore proloquio, aut multis exemplis, aut non decet extendere, sed retrahere.

DE TVSCVLANIS.

* Flauius Liu. lib. 8.

*TRibunus plebis M. * Fuluius ad populum de Tusculanis retulit, quòd eorum consilio Veliternos, Priuernatesque rebellaturos diceret: qui cum coniugibus, ac liberis squalore obsiti, cum supplices Romam venißent, accidit, vt reliquis tribubus salutarem sententiam secuti, sola Pollia iudicaret, oportere publice eos verberatos securi percuti, imbellem multitudinem sub corona venire: quam ob causam Popilia tribus, in qua plurimum postea Tusculani in ciuitatem recepti potuerunt, neminem vnquam candidatum Polliæ tribus fecit magistratum, ne ad eam vllus honor suis suffragijs perueniret, quæ illis vitam, ac libertatem, quantum in ipsa fuit, ademerat: illam vero vltionem & senatus, & consensus omnium approbauit.*

OLIV. Tribunus plebis M. Fuluius] Tusc. auctores fuerant, vt Veliterni & Piuernates à Romanis deficerent, eisque rebellarent, quibus deinde domitis M. Ful. trib. pl. tulit ad populum, quid de Tusc. fieri videretur, qui defectionis fuissent auctores. Tuscul. audita rogatione, cum liberis, & coniugibus squalore obsiti, & supplicet Romam venerunt, à populo iniuriæ veniam miserabiliter petentes cætera tribus misericordia commotæ sententiam salutarem secutæ sunt, sola tribus Popilia damnauit, eosque virgis cedendos, ac securi percutiendos, atque omnem turbam imbellem sub hasta vendendam esse iudicauit Tuscul postea ciuitate donati consule Camillo, vt diximus lib. 8. cap. 3. memores iniuriæ à Popilia tribu receptæ, neminem vnquam ex ea tribu suis suffragijs magistratum ad vllum prouehere voluerunt. [Retulit] Fertur in senatu refertur ad populum est autem referre, quod nũc princeps nostri Veneti partem ponere dicunt. [Squalore obsiti] Sordibus, & immunditia, ac pallore circundati, atra, & lugubri veste induti more supplicium, [Imbellem multitudinẽ] Senes pueros, & fœminas. [Sub corona venire] Vt coronari publice venderentur, sic enim apud maiores mancipia vendebantur, & præsertim homines, & equi. Cato in oratione quadam Satius, est inquit vt P. R. in capitolium potius supplicatum erat, quàm coronatus venerat. [Vitam] Quòd viros securi damnauit. [Libertatem] Quòd imbellem turbam sub corona vendendam iudicauit. [Illam vero vltionem] Senatus, inquit, & P. R. vltionem, de qua dicturi sumus, tacendo comprobauit, quia nullam de illa quæstionem habere, nec querelam facere voluit.

Popilia tribus.

ASCEN. Tribunus plebis M. Fuluius retulit ad populum] i. ad consultationem, & iudicium populi de Tusc. i. quod censeret de eis faciendum, ꝙ diceret Veliternos, & Priuernates rebellaturos, consilio eorum. s. Tusc. qui. s. Tusc. cum venissent Romam cum coniugibus, ac liberis obsiti squalore, vt qui ad miserationem mouere volebant, accidit, vt reliquis tribubus secutis. i. cum reliquæ tribus secutæ essent sententiam salutarem. s. ad absolutionem Tusculanorum, eo quòd non satis constaret fides criminationis, sola Pollia sup. tribus iudicaret oportere eos verberatos pub. percuti securi. [Et multitudinem imbellem] Et ita expertem consilij venire. i. vendi sub corona. i. sub hasta plurimum offerenti.] Ob quam causam tribus Pollia] (Sunt tamen, qui falso popilia legant) in qua s. tribu Tusculani recepti postea in ciuitatem. i. donati ciuitate potuerunt plurimum, quia plurimi erant ad eam redacti, & ita multa habuerant in ea suffragia, neminem pro non aliquem fecit vnquam candidatam. [Polliæ tribus] i. petitorem magistratus ne vllus honor perueniret ad ea. s. tribum Polliam suffragijs suis videlicet Tusc. quæ. s. tribus Pollia ademerat illis. s. Tusc. vitam. s. in adultis, & armipotentibus, & libertatem. s. imbelli multitudini, quantum fuit in ipsa, vero, i. sed, & senatus, consensus omnium approbauit saltem per dissimulationem illam vltionem tanquam iustam.

DE CIVIBVS ROMANIS.

*Cic. Ver. 3. & 7. Lib. 86. Orosc. lib. 5. cap. 19. & Asc.

*CVm * Adrianus ciues Romanos, qui Vticæ consistebant, sordido imperio vexasset, iccircoque ab his viuus esset exustus, nec quæstio vlla in vrbe hac de re habita, nec querela versate est.*

OLIV. CVm Adrianus] Hic vrbis præfectus cum ciues Romanos, qui Vticæ negociabantur, aut alia de causa locum istum habitabant, tyrannice, & crudeliter nimis haberet. Quippe quos seruilibus operibus adigeret, ab illis viuus concrematus est, quia tantam seruitutem ferre non possent. Romę nulla de re prehendi potuit, senatum vltionem illam comprobasse. [Adrianus] Qui vt quidam dicunt, erat Vticæ pretor. [Sordido imperio] Quia illos seruilibus operibus adhibebat.

ASCEN. CVm etiam Adrianus.] s. præfectus vrbis apud Vticam agens, uexasset ciues Rom. qui consistebant Vticæ, idest in ea vrbe Prouinciæ Aphricanæ, imperio sordido, idest auaro, & hominibus liberis indigno, & esset exustus ab eis, scilicet ciuibus Romanis viuus iccirco. i. propter sordidum imperium, nec vlla quæstio. i. inquisitio habita est in vrbe. s. Rom. de hac re, nec querela est versata. i. agitata populo, aut patribus, tanquam indigna, de qua quæstio fieret.

EXTERNA.

DE REGINA TOMYRI, & Beronice.

CLaræ vltionis vtraque Regina, & Tomyris, quæ caput Cyri abscißum in vtrem humano sanguine repletum demitti iussit, exprobans illi insatiabilem cruoris sitim, simulque pœnas occisi ab eo filij sui exigens, & Beronice, quę Laodices insidijs interceptum sibi filium grauiter ferens, armata currum conscendit persecutaque satellitem regium crudelis operis ministrum nomine Ceneum, quoniam hasta ne quidquam petierat, saxo ictum prostrauit, ac super eius corpus, actis equis inter infesta contrarię partis agmina ad modum, in qua interfecti pueri corpus occultari arbitrabatur, perrexit.

Cla-

OLIV. Claræ vltionis vtroque reginal Duarum reginarum exempla proponit, quarum vtraque grauissimam de inimicis sumpsit vltionem primum exemplum est Thamyris Scitarum reginæ, de qua sic breuiter Iust. lib. I. Cyrus, inquit, subacta Asia, & vniuerso oriente in potestatem redacto, Scythis bellum intulit, erat autem eo tempore Scytharum regina Thamyris, quæ non muliebriter aduentu hostium territa, tum prohibere eos posset, vadum Araxis fluminis transire permisit, & sibi feliciorem pugnam inter regni sui terminos rata, & hostibus obiectu fluminis fugam difficiliorem. Itaque Cyrus transiectis copijs, cum aliquantisper in Scythiam processisset castramentatus est, deinde postera die cum simulato metu, & quasi refugiens castra deseruisset, vinum affatim, & ea, quæ erant epulis necessaria reliquit, quod eum núciatum esset reginæ adolescentulum filium ad insequendum eũ cum tertia parte copiarum mittit. Cumque ventum ad Cyri, castra esset, ignarus rei militaris adolescens, veluti ad epulas, non ad prælium venisset, omissis hostibus insuetos barbaros vino onerare se patitur, priusque Scythæ ebrietate, quam bello vincuntur, nam cognitis his Cyrus reuersus per noctem saucios opprimit, omnesque Scythas cum reginæ filio interficit. Amisso tanto exercitu, & quod grauius dolendum vnico filio Thamyris, orbitatis dolorem non in lachrymas effundit, sed in vltionis solatio intendit, hostesque recenti victoria exultantes, pari insidiarum fraude circundedit. Quippe simulata diffidentia propter vulnus exceptum refugiens Cyrum ad vsque angustias perduxit, ibi compositis in montibus insidijs ducenta millia Persarum cum ipso rege trucidauit, in qua victoria etiam illud memorabile fuit, quòd ne nuntius tantæ cladis quidem superfuit, caput Cyri amputatum in vtrem humano sanguine repletum conijci regina iubet, cum hac exprobatione crudelitatis. Satia te sanguine, inquit, quem sitisti, cuiusque insatiabilis semper fuisti. [Sitim] Cupiditatem, quia satieri non potest. [Thamyris] Hæc regina fuit Scytharum massagetarum, de qua multa tradit Herodotus. [Et Pherenice] Pherenice, & Laodice nomen fuit Mithridatis superioris regis Ponti, eius qui cum Romanis aduersus Aristonicum paulo ante bellum gesserat, repentinaque morte subtractus fuerat filia, Mithridatis vero regis secundi, & hostis P. R. soror Ariarati Cappadociæ regi nupsit, quem per Gordium insidijs Mithridatis ipsius Pherenices frater interfici iussit, mortuo Ariaratæ, filij duo superstites fuerunt, cum igitur Nicomedes Bithyniæ rex Cappadociam cæde regis quasi vacuam occupasset, Mithridates regni auidus ficta pietate, vt nepotes in paternum regnum restitueret, arma aduersus Nicomedem sumpsit, sed vbi comperit Laodicem, siue Pherenicem sororem Nicomedi nupsisse, simulata pietas in veram conuertitur, quare pulso ex Cappadocia Nicomede, Ariarati, qui maior natu erat paternum regnũ reddidit, quem deinde autem ita multo post facti penitens occidit, cum vero minor alter, qui & ipse Ariarates dictus est, ab amicis ex Asia reuocatus regnare videretur, ipse quoque eiusdem, vt vulgo creditur Mithridatis opera, per insidias trucidatur, cuius cædis dolore percita mater, iunctis iugalibus equis, oblita sexus, arma corripuit, nec prius præcipitem, Cenæum regis satellitem persequi destitit, quàm eum cum hasta nequisset, saxa prostrauit, superque iacentis cadauer indignabũda currum egit, & inter hostilia tela, nullo fratris, qui tunc hostis erat, timore perculsa, domum, inquam cęsi pueri corpus seruari putabat, irrupit, eique maternas lacrymas, & funeris officium præstitit. [Infesta agmina] Hostilia fratris agmina.

Thamyris reginæ vltra mortem filij lum Cyri interitus.

Beronices

ASCEN. Claræ vltionis] s. actiuæ sup. fuit. s. claram vltionem fecit, vtraque regina. s. Tomyris (quod potius dicam quam Thamiris) regina Scythiæ, quæ iussit caput Cyri regis Persarum, abscissum. s. postquam callide victus erat, demitti in vtrē .i. saccum ex corio repletum sanguine humano, exprobans illi. s. Cyro insatiabilem sitim cruoris, dicens satiare sanguine, quem sitisti, simulque exigens ab eo pœnas filio occisi. s. reginæ occisi ab eo. s. Cyro [Et Pherenice] s. regina Ponti, vxor Mithridatis regis, & filia, & soror, vt Oliu. declarat, quinetiam mater, vnde beatissima à Plinio prædicatur, quæ. s. Pherenice, & i. etiam sup. dicta est Laodice, (Sic Oliu. sentit tamen probat aliorum Iconem quæ est Pherenice, quæ & Laodices, &c. vt sit insidijs Laodices grauiter ferens filium. s. suum, Ariaratem minorem interceptum sibi insidijs. s. fratris sui Mithridates, conscendit currum armata, & persecuta satellitem regium. i. à Mithridate, qui se pro se gerebant, missum ministrum crudelis operis. i. interfectionis veri hæredis regni, nomine Cenæum. i. qui minister dicebatur Cenæus, prostrauit sup. eum ictum saxo, quoniam petierat. i. inuaserat sup. eum nequidquam. i. frustra hasta, quia non poterat enim pertingere, ac equis. s. currum trahentibus actis super corpus eius. s. Cenæi, perrexit ad domum, vnde licet appropriatis præpositionem subdere, in qua arbitrabatur corpus pueri interfectum occultari, perrexit dico inter agmina contrariæ partis s. fratris, à quo satelles ille submissus fuerat infesta. i. ita instructa, vt vim inferrent occursuris.

DE MORTE IASONIS.

*Iasonem * Thessalum Persarum regi bellum inferre parantem, an satis iusta vltio absumpserit ambiguæ æstimationis est. Taxillo enim Gymnasiarcho à quibusdam iuuenibus pulsatum se conquesto permisit, vt aut tricenas ab his dragmas exigeret, aut denas planas singulis imponeret. quo posteriore vindicta vso, qui vapulauerant Iasonem interfecerunt, animi non corporis dolore pęnæ modum æstimantes. Cęterum paruo irritamento ingenui pudoris maximæ rei expectatio subruta est, quoniam opinione Gręcię tantum in spe Iasonis quantum in effectu Alexandri reponebatur.*

* Her. lib. I. & Iust. lib. I.

OLIV. Iason. Iasonem Thessalum] Hic Iason Thessalorum rex apud omnes maximi nominis, & æstimationis fuit adeo, vt nemo dubitaret, quin Persarum regem fuisset subacturus, nisi antea fuisset interceptus, quam Persis, quòd instituerat, bellum inferret. nam forte ita accidit, vt Thassilius gymnasiarchus, qui à rege in delitijs quodammodo habebatur, à lasciuia quadam iuuentute pulsaretur, qui vbi ad regem querelam detulit, rex duarum vltionum illi opinionem dedit, vt vel à singulis iuuenibus à quibus pulsatus fuerat 30. dragmas exigeret, vel decem singulis plagis infligeret, quod postremum vltionis genus maluit, & ita ingenuos adolescentes seruilibus plagis affecit, quod illi grauiter ferentes in regem à quo pulsationis iniuriam accepisse existimabant, vltionis iram conuerterunt, & nimio dolore concitati regem obtruncarum, incertum est, inquit, an iusta fuerit horum adolescentium vindicta, an crudelis, qui ex parua causa tantum regem sustulerunt. [Gymnasiarcho] Principi Gymnasij. [Animi non cordis dolore] Adolescentes inquit, non dolore, quem ex plagis senserant, sed pudore quodam commoti, ignominiosam iniuriam ferre non potuerit.] Cæterum paruo irritamento] Magna, inquit, expectatione Græcia tota frustratus est, quæ hunc Iasonem non minus quam Alex. Persas aliquando superaturum superabat. [Maximæ rei expectatio] Vt Persa, totumque orientem subigeret.

ASCEN. Iasonem, &c.] Ambiguæ æstimationis est, an vltio satis iusta absumpserit. i. de medio viuentium sustulerit Iasonem Thessalum, non quidem argonautarum principem, sed alterum qui multo post qui natus est parantem inferre regi Persarum bellam. [Enim. i. quia ipse permisit Tassilio (sunt qui Taxillo scribam) Gymnasiarcho. i. principi Gymnasij, conquesto se pulsatum à quibusdam iuuenibus, vt aut exigeret ab ijs dragmas tricennas. i. à singulis 30. aut imponeret. i. infligeret singulis denas plagas. i. ictus quo. s. Tassillo vsu posterior vindicta. i. plagas inferente, sup. iuuenes, qui vapulauerāt. i. percussi fuerant, interfecerunt Iasonem, s. regem suum, æstimantes. i. appreciantes & pensitantes modum. i. mensuram pœnæ dolore animi. i. illata animis iniuria non dolore corporis. [Cæterum] i. sed expectatio maximæ rei, videlicet victoriæ de Persis Iasonem obtinendę, subrupta. i. subuersa est, paruo irritamento pudoris ingenui. i. afflictione decem plagarum. dicit maximæ rei. (Et est Antithesis honesta) quoniam tantum reponebatur in spe Iasonis. s. habita de Iasone, quantum in effectu Alex. s. magni, quia iam Persidem, & omnes circuniacentes nationes vsque ad Indos, superauerat, opiniones Græciæ, idest, secundum opinionem, quam Græcia de Iasone conceperat.

DICTA IMPROBA, AVT FACTA scelerata. Cap. XI.

DE TVLLIA.

*Nunc quatenus * vitæ humanę, tum bona, tum etiam mala substitutis exemplorum imaginibus prosequimur, dicta improba, & facta scelerata referantur, vnde autem potius quam à Tullia ordiar? quia tempore vetustissimum, conscientia nefarium, voce monstri simile*

* Liu. li. I. & Dio. li. 4.

ſimile exemplum eſt. Cum carpento veheretur, & is qui iumenta agebat ſucceſſit frenis conſtitiſſet, repentinæ more cauſam requiſiuit, & vt comperit corpus patris Seruij Tullij occiſi ibi iacere, ſupra id duci vehiculum iuſſit, quo celerius in complexum interfectoris eius Tarquinij veniret. Qua tam impia, tamque probroſe feſtinatione, non ſolum ſe externa infamia, ſed ipſum etiam vicum cognomine ſceleris commaculauit.

OLIV. Tulliæ crudelitas cõtra patrẽ.

NVnc quatenus vitæ] Profeſſus eſt ab operis initio Val. ſe virorum illuſtrium facta ſimul, ac dicta memoratu digna hoc opere complexurum, vt habeant homines quarum virtutum gloriam proſequi, quorum item vitiorum opprobria fugere debebant, vt igitur, quod pollicitus, eſt exequatur de improbe dictis, & factis, dicere aggreditur, vt his cognitis, homines ab eis deterreantur. [Vnde potius quàm à Tullia] Nota eſt hiſtoria, Liu. auctor lib. 1. cæſo per inſidias Tarquinio priſco, & in eius locum Seruio Tullo Tanaquilis arte ſubſtituto, duo ſupererant Tarquinio filij, quorũ Tullus veritus, ne idem ſibi, quod & ſocero euenerat, forte contingeret, vtrũque ſibi generum aſciuit, erant autem illi filiæ duæ natura longe diſpares. Sed forte ita accidit, ne duo violenta ingenua matrimonio iungerentur, nã ex fratribus alter mitiores, ferocioris alter erat ingenij, fortuna credo fuit P.R. quo diutius, regnante Seru. Romanum firmaretur imperium, augebatur ferox Tullia nihil materiæ in viro eſſe, neq; ad cupiditatem, neque ad audaciam, eſſe tota in alterum Tarquinium verſa, eum mirari, eum virum dicere regio ſanguine ortum. Spernere ſororem qua virum nacta muliebri ceſſaret audacia contrahit celeriter ſimilitudo eos, vt malum malo fiat aptiſſimũ, ſed initium turbandi omnia à fœmina ortum eſt, ea ſecretis viri alieni aſſuefacta ſermonibus nullis verborum contumelijs parcere, de viro ad fratrem, de ſorore ad virum, & ſe rectius viduam, & illum cælibem fuiſſe futurum, quam cum impari iungi, aut elangueſcere aliena ignauia dicebat, & ſi ſibi eum, quo digna eſſet virum dediſſet dij domi propediem viſuram fuiſſe regnum, quod apud patrem viderat, celeriter adoleſcentem ſuæ temeritatis implet, Aruns Tarquinius, & Tullia minor propè funeribus. Hæc maritum, ille vxorem ſuſtulit, cum domos vacuas, nouos matrimonio feciſſent iunguntur nuptijs magnis, non tam prohibente Tullo, quam approbante. [Tum] Vero in dies infeſtior Tulli ſenectus infeſtius cœpit eſſe regnum. Iam enim à ſcelere aliud ſpectare mulier ſcelus, nec nocte, nec interdiu virum conquieſcere patiebatur, monebat, vt potius habere, quam ſperare regnum vellet, meminiſſet ſe Tarq. filius eſſe, cui Romanum debebatur imperium, nec prius deſtitit, quam illum ſtimulis veluti furijs ad arripiendam patri regnum incendit, quibus ille inſtinctus circuire, & prenſare minorem gentium partes cœpit, admonebat eos paterni beneficij, ac pro eo gratiam repetebat, alliciebat donis iuuenes, ingentia pollicitebatur, idemque ſocero ſtruit inſidias, & cum agendæ rei tempus viſum eſt ſtipatus agmine armatorum, in forum irrumpit regiam ſedem occupat, multa in ſocerum grauiter inuectus, quæ populo regem inuiſum reddere poſſent cui concionanti cum ſuperueniſſet Seruius, & ab eo quæſiſſet, quod ita auſus eſſet, illi ferociter reſpondit, ſe patris ſuis tenere ſedem, orta deinde ab vtriuſque fautoribus contentione, factoque populi concurſu in curiam, apparebat regnaturum, qui viciſſet, tunc Tarquinius neceſſitate iam ipſa cogente, vltima audere multo, & ætate, & viribus validior, medium arripit Seruium, elatum è curia in inferiorem partem per gradus deiecit, deinde ad cogendum ſenatum in curiam redijt, fit fuga regis, apparitorum que comitum, ipſe prope exanguis cum ſemianimis regio comitatum domum ſe reciperet, perueniſſetq; ad ſummum Cyprium vicum, ab his, qui miſſi à Tarquinio fugientẽ conſecuti erant, interficitur, creditur, quia nõ abhorret à cętero ſcelere admonitu Tulliæ, id eſſe factum, carpento (id certe, quod ſatis conſtat) in forum inuecta, nec reuerita cœtum virorum præſentium, euocauit virum è curia, regemque prima appellauit, a quo faceſcere iuſſa ex tanto tumultu, cum domum redire perueniſſetque ad Cyprium vicum, flectere carpentum in dextram iuſſit aurigam, vt in collem æſquilinum veheretur reſtitit pauidus, & frenos inhibuit is, qui iumẽta agebat, iacentemque dominæ Seruium trucidatum oſtendit, fœdum, inhumanumque deinde traditur, ſcelus monumentoque locus eſt quem ſceleratũ uicum appellant, quo amens agitantibus ſororis, viriq; cæſorum furijs Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur, partemque ſanguinis ac cędis paternæ cruento vehiculo contaminata ipſa reſperſaque tuliſſe ad penates ſuos, atque uiri quibus iratis malum regni principium, ſi miles deinde exitus ſequerentur. Quia tempore vetuſtiſſimum. reddit rationem cur inciperet à Tullia vellit, quia exemplum ſit vetuſtiſſimum. [Conſcientia nefarium] Quia id cogitare quaſi nefas ſit. [Carpẽto] Vehiculi genus eſt. [Succeſſis frenis] Preſſis, & inhibitis. [Quo celerius in complexũ] Liuius hoc in reditu fuiſſe dicit. [Impia, & probroſa] Scelerata & vituperoſa, quæ per patris corpus carpentum agi iuſſerit. [Aeterna infamia] Quia tam impium facinus obliterari nunquam poterit, ipſum vicum ſceleris cognomine, quia ſceleratus vicus dictus eſt.

NVnc]. i. deinceps dicta improba. i. improbanda, & facta ſcelerata referentur. ſ. à nobis quatenus. i. quantum nos proſequimur imaginibus exemplorum ſubſtitutis. i. ſtatim illatis [Tum]. i. ſimul bona. ſ. in quo vis genere bonorum, tum etiam mala vitæ humanę. [Vnde autem ordiar potius]. ſ. improbe dicta, ac facta, quàm à Tullia. ſ. Seruij regis Romanorum filia, q. d. à nullo, ac nulla. Quia exemplum ſupp. eius, aut de ea, eſt vetuſtiſſimum quantum ad res domeſticas, tempore, nefarium conſcientia, quia contra pietatem à Deo, & natura inſtituta, & ſimile monſtri voce. i. narratione. aut locutione. [Cum]. i. quando ſup. Tullia veheretur carpento. i. vehiculo rotato, & is qui agebat iumenta conſtitiſſet frenis ſucceſſis. i. clam ad ſe tractis, ne procederent iumenta ipſa requiſiuit cauſam moræ i. immorationis repentinæ. i. ſubito ortæ, & vt. i. poſtquam comperit ex gubernatore, corpus Seru. Tul. patris ſui, hoc eſt Tulliæ occiſi iacere ibi. ſ. ante carpentum, iuſſit vehiculum duci ſupra id ſ. corpus patris, quo. i. ideo vt ipſa veniret celerius in complexum interfectoris eius. ſ. Tarquinij ſuperbi. Qua feſtinatione tam impia, & tam probroſa, ipſa Tullia non ſolum maculauit ſe æterna infamia, ſed etiam maculauit ipſum vicum cognomine ſceleris, quia dicitur vicus ſceleratus. ASCEN.

DE FIMBRIA.

NOn tam atrox C. Fimbriæ & dictum, & factum ſed ſi per ſe æſtimetur, vtrunque audaciſſimum id egerat, vt Scæuola in funere C. Marij iugularetur: quem poſtquam ex vulnere recreatum comperit accuſare apud populum inſtituit. interrogatus deinde quid de eo ſecus dicturus eſſet, cui pro ſanctitate morum ſatis digna laudatio reddi non poſſet, reſpondit, ſe obiecturum illi, quod parcius corpore telum recepiſſet. Licentiam furoris ægre reip. gemitu proſequendam.*

* Cic. pro Roſcio Amer.

OLIV. Fimbriæ ſcelerare dictum.

NOn tam atrox] Hic eſt fimbria, qui occiſo Valerio cuius legatus fuerat, exercitum ſibi vendicauit, hic poſt mortem C. Marij cum in Syllanos, atque ſenatum ſupra modum ſæuiret. iuſſerat Scęuolam integerrimum, & ſanctiſſimum in C. Marij tumulo, tanquam victimam iugulari, quoad locum ductu, cum miniſtri altius vulnus non intuliſſent, ille a vulnere recreari quodammodo videbatur. Fimbria hoc audito, quod ſ. lætale vulnus non admiſiſſet, illi diem dixit, ad populum res profecto non ſolum improba, ſed etiam ridiculoſa quærentibus ergo ex eo, quid nam obijceret viro integerrimo, lentius illum reſpondit recepiſſe telum. De hoc Fimbria, Plinius in fine breuiter ſic tradit, Fimbria à Sylla Pergami oppreſſus, corrupto exercitu deſertus ſemet occidit. [Non tam attrox] Sunt qui velint hoc nomen à Græco ducere τρώω, quod comedo μέλον τρώγω, inde deduci atrox. quaſi comeſtabile à vero priuatiuum eſt non comeſtabile, hoc eſt crudum, & acerbum, ergo atrox crudele, & acerbum, ſed vſque quaque Græcis ita dandum eſt, vt nihil nobis relinquatur, ego ab atro magis atrocem deriuari puto. [Vt Scæuola] De hoc Scæuola Luc. lib. 2. Te quoque neglectum violatæ Scęuolæ dextre. Ante ipſum penetrale deæ, ſemperque calentes Mactauere focos, parum, ſed feſſa ſenectus. Sanguinis effudit iugulo, flammiſque pepercit. [Aegrę reip. [Triſtis, & afflictę reipub.

NOn, &c. [Et dictum, & factum C. Fimbrię non ſup. fuit tam atrox vt ipſius Tullię, & ideo ſi conferatur ad factum Tullię, mitius videatur, ſed ſi vtrunque ęſtimetur, per ſe, id eſt ſeorſum ab altero ſupp. factũ eius eſt audaciſſimum, na ipſe egerat id, vt Scęuola vir integerrimus iugularetur in funere, ASCEN.

funere, quasi mittendus in inferias C. Marij quem .s. Scæuolam postquam competit recreatum ex vulnere .s. suscepto in funere Marij, instituit accusare apud populum. [Interrogatus deinde quid dicturus esset] scilicet coram populo de eo .s. Scæuola, locus .s. ac bonum, cui laudatio non possit reddi satis digna pro sanctitate morum. Respondit se obiecturum illi, quod recepisset corpore telum partius .i. non satis profunde. [Licentiam] .i. ò licentiam furoris prosequendam egre .s. difficulter gemitu reipublicæ, quia licet tota respublica gemat, non tamen satis digne genuerit, aut reipub. ægre, scilicet in animo ciuium.

DE L. CATILINA.

*Salustius in Catil.

*Lucius vero * Catilina in senatu M. Cicerone incendium ab ipso excitatum dicente, Sentio, inquit, & quidem illud si aqua non potero, ruina extinguam. Quem quid aliud existimemus, quàm conscientiæ stimulis actû, simulacrum à se inchoati parricidij peregisse?*

OLIV. Atrox Catilin. apud Senatum.

LVcius vero Catilina] Salust. Catilina, inquit, lege plaucia interrogatus erat à L. Paulo, postremò dissimulandi causa, aut sui expugnandi, sicut iurgio lacessitus foret in senatum venit, tum M. Tullius consul, siue timens præsentiam, siue cômotus ira orationem habuit luculentam, atque vtilem reip. quam postea edidit scriptam, sed vbi ille assedit Catilina, vt erat paratus ad dissimulanda omnia, dimisso vultu voce suppliciter postulare à patribus cœpit, ne quid de se temere crederent, ea se familia ortum ita se ab adolescentia dicebat vitam instituisse, vt omnia bona in spe haberent, nec existimarent sibi patricio viro cuius ipsius, atq; maiorum plurima beneficia in plebem essent, perdita rep. opus esse, cum eam seruaret M. Tinquilinus ciuis vrbis Romæ ad hęc male dicta alia cum adderet, obstrepere omnes hostem, & parricidam vocare, tum ille furibundus, inquit, quandoquidem ego circumuentus ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina vestra extinguam, deinde se ex curia domum, proripuit. [Incendium excitatum] Perturbatione vrbis coniuratione suscitatam. [Si aqua non potuero] Perstat in translatione, quia incendium dixerat, quod aqua extinguitur [Conscientiæ stimulis] Quia sui sceleris conscius erat, stimulis quibusdam agitabatur, nam vt inquit, ille, neque enim consistere, mentem, crimina sęua sinunt. [Inchoati parricidij] Parricidium tam de parentibus, quàm de patria dicitur, vnde & parricidæ sępe dicuntur à Val qui Cæs. rem interfecerunt, quasi parentem patriæ.

ASCEN. LVcius vero Catilina] M. Cic. dicente .i. cum M. Cic. diceret in Senatu, incendium .s. vrbis excitatû ab ipso .s. Cat. inquit, sentio .i. ita esse concedo, & quidem extinguam .s. illud incendium, quod excitatum à me dixit Cic. ruina .s. vrbi, si nô potero .s. extinguere aqua, quia ædificia incensa, si aqua extingui nequeunt, diruuntur, ne vicinis noceant, sed per allusionem ad edificia aliud intellexit Catil. vnde auctor. Quem .s. Catilinam quid aliud existimemus peregisse .s. animo, quàm actum .i. impulsum, stimulis conscientiæ .i. ruinæ, quàm (vt ipse sibi conscius erat) vrbi parauerat, peregisse .s. animo vt minacibus verbis simulacrum .i. fantasticam apparentiam animo eius obuersantem parricidij .i. patriæ excidi inchoati à se. q.d. nihil.

DE MAGIO CHILONE.

*Cic. lib. 15. ad Att. & 4. fam. Liu. li. 115.

*COnsternatum * etiam Magij Chilonis amentia pectus, qui M. Marcello datum à Cæsare spiritum, sua manu eripuit, vetus amicus, & Pompeianæ militiæ comes, indignatus aliquos sibi amicorum ab eo preferri, vrbem enim, à Mitilenis quo se contulerat repetentem, in Atheniensium portu pugione confodit, protinusque ad irritamenta vesanię suę trucidanda tetendit, amicitię hostis, diuini beneficij interceptor, publicę religionis, quod ad salutem clarissimi cuius recuperandam attinuit, acerba labes.*

OLIV. Chilo Marcelli interfector.

COnsternatum etiam P. Magij Chilonis] De morte M. Marcelli. Seru. Sulp. ad Cic. epistola. Et si scio non iucundissimum nuncium. Ad decimum inquit, Calen. Iunij, cum ab Epidauro Pyreum naui aduectus essem ibi Marcellum collegam nostrum conueni, eumque ibi diem consumpsi, vt cum eo essem, postero die cum ab eo digressus essem eo consilio, vt ab Athenis in Bœotia item reliquamque iurisdictionem absoluerem, ille vti aiebat supra Maias Italiam versus nauigaturus erat, postridie cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter horam decimam noctis, Posthumius familiaris meus ad me venit, & mihi nunciauit M. Mar. collegam nostrum post pœnæ tempus à Mago Chilone familiari eius pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, vnum in stomacho, alterum in capite, secundum autem, sperare tamen eum viuere posse. Magium seipsum inter fecisse, postea se à Marcello ad me missum esse, qui hæc nunciaret, & rogaret, vt medicos cogerem, coegi, & euestigio eo sum profectus prima luce) cum non longe à Pyreo abessem, puer Acidini obuiam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulò ante lucem Marcellum diem suum obijsse, ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus & cui inimici propter dignitatem pepercerât, inuentas est amicus, qui ei mortem afferret, & reliqua. [Datum à Cæsare spiritum] Confecto bello ciuili; quod inter Cæsarem, atque Pôpeium suscitatum erat, Cæsar rerum potitus multos sibi aduersos, qui Pompeium secuti fuerant, in patriam restituit, in gratiamq; recepit, inter quos & M. Marcellum pro quo senatus vniuersus intercesserat, supplexq; à Cæsare petierat vt sibi in vir tantus condonaretur; cuius precibus fatigatus Cęs. senatui concessit, quod fratri Marcelli denegauerat, Marcelli frater sæpius ad Cæsaris pedes prouolutos suppliciter petierat à Cæsare, vt ignosceret fratri, illumq; in gratiam reciperet, quod nunquam à Cæsare impetrare potuerat, restituto itaque Marcello Cæs. multi gratias egerunt, inter quos Cic. qui orationem habuit luculentissimam, Marcellus vero & ipse in patriam redire recusabat, malebatq; exul vbique, quàm in patria sine libertate viuere, tandem consilijs, & precibus amicorum victus, Cæsaris munus, quod illi amplum, & honorificum offerebat, vt restitutis sibi omnibus bonis suis in patriam cum summa dignitate rediret, accepit. [Datum spiritum] Quia quantum in Cæs. vir illum vita donauit, & reditum in patriam concessit. [Indignatus aliquos sibi præferri] Grauiter, & iniquo animo ferebat, Marcellum, & alios multos à Cæs. fuisse restitutos se vero neglectum, & prætermissum, ne tanti muneris compos fieret Marcellus in Ath. portu illum pugione transfixit, deinde pęnitentia, siue desperatione ductus, aut furore concitatus, sibi ipsi quoq; mortem intolit. [Amicitiæ hostis] Exaggerat hoc facinus dicens, eum amicitiæ, & religionis iura inacerba Marcelli morte violasse. [Diuini beneficij interceptor]. Hoc ad assentationem dictum est beneficium à Cæsare datum diuinum appellando. [Acerba lues publicæ religionis] Ruina, & aspera pestis publ. religionis, nam hęc Chilonis impietas, quæ vsus est in Marcellû ad remp. pertinere videtur, quia vniuersa ciuitas pro Marcelli salute magnopere laborasset.

COnsternatum] Ordo est. Pectus etiam Magij Chilonis ciuis Rom. & partes Cæsarianas secuti, cô sternatum est .i. stupefactum amentia .i. stoliditate, & impotentia animi ob æmulationem, qui .s. Magius eripuit sua manu spiritum .s. vitalem. [Datum à Cæs.] .s. Iulio, ens supra vetus amicus, supra Marcelli, & cumes .i. sectator militiæ Pompeianæ, vt etiam Marc. indignatus aliquos amicorum preferri sibi ab eo .s. Cæsare, qui Marcellum propter honestissimos intercessores in gratiam receperat, prætérito Magio. [Enim] .i. quia ipse Magius confodit pugione ipsum Marcellum in portu Ath. repetentem vrbem, .i. redeuntem in patriam à Mitylenis quo Magius contulerat se, & ita vterque alteri obuiam factus est, & ipse Magius ductus pœnitentia, tetendit .i. accelerauit protinus ad irritamenta suę vesanię trucidâda .i. ad seipsum vesania uesatû trucidandû, ens sup. hostis amicitię, quia egre tulit reconciliatum Cęsari Marcellum, interceptor .i. impeditor, ne ad consummationem perduceretur, beneficij diuini .i. à diuo Cęsare in Marcellum collati, & acerba lues .i. pernicies, aut labes, publicę religionis, i. charitatis patrię in Marcellum ob sanctitatem eius, quod .i. quę res attinuit ad salutem clarissimi viri recuperandam. Quandocunque enim quis aliquid facit ob mandatum diuinum, aut virtutem hominum eo nomine, ne ob pretermissum officium Deus ostendatur, tunc respectus habetur religioni. Vnde Senatus, populusque Rom. noscens Marcellum zelo reip. contra Cęsarem stetisse, pro eo intercessit. ASCEN.

DE C. TVRANIO.

*Hanc * crudelitatem, cui nihil adijci posse videtur, C. Turanius atrocitate parricidij superauit. Namq; trium-* *App. lib. 4. Oros. li. 9. c. 18.

triumuirum partes secutus proscripti patris sui pretorij, & ornati viri latebras, ætatem, notasque corporis quibus agnosci posset, centurionibus edidit, qui eum persecuti sunt. Senex de filij magis vita, & incrementis, quàm de reliquo spiritu suo solicitus, an incolumis eßet, & an imperatoribus satisfaceret, interrogare eos cępit: è quibus vnus, ab illo inquit, quem tantopere diligis demonstratus, nostro ministerio, filij indicio occideris, protinusq; pectus eius gladio traiecit: collapsus itaque est infęlix, auctore cędis, quàm ipsa cęde miserior.

OLIV. HAnc crudelitatem] Chilonis impietatem omnium maximam existimassem, nisi Tuditanus eam atrocitate facti superasset, & re vera hac impietate maior nulla esse potuit, quid enim crudelius, aut magis impium, quàm à filio parentes, vt hostibus gratificaretur, occidi, cum enim illum hostibus indicarit, occidisse videatur. hic igitur Tuditanus latentem patrem à triumuiris proscriptum, cum à missis interfectoribus quæreretur, non solum inducauit, sed eius quoque vultus, & oris lineamenta, & ętatis tempus, quibus cognosci posset ministris aperuit, ex quo factum est, vt qui ab amicis occultabatur, ab impio filio proteretur. [Notas corporis] Signa, & lineamenta corporis. [Senex de filijs magis vita] Hoc ad exaggerandum filij impietatem dicit, quòd etiam in media cęde pater de filij salute solicitus esset, & tam pium patrē filius sceleratus prodere nō dubitauerit. [Incrementis] Bonorum accessionibus, & augmentis, itaque est infelix Maior, inquit, illi miseria fuit, quod iudicatus esset à filio quàm quod interficeretur. [Auctore, cædis]. s. filio miserior propter filiū, qui cædis paternæ fuisset auctor indicio suo, neq; enim sibi tam acerba mors videbantur, quam filij proditio.

ASCEN. HAnc, &c.] Caius Turanius (aut, vt Oliu. legit Tuditanus) superauit attrocitate parricidij .i. cędis patrię ab eo procuratę, hanc crudelitatem .s. Magij, cui nihil videtur posse adijci, cum sit grauissimum, talem virum etiam amicum sola æmulatione trucidasse. [Namque supra] Turanius secutus partes triumuirum. s. Antonij, Lepidi, & Augusti, edidit, i. expresse indicauit centurionibus latebras patris sui proscripti, viri Prætorij. i. qui aliquando prętor fuerat, & ornati. s. scietia, & virtute, & ętatem, & notas. i. insignia corporis, quibus posset agnosci. s. centurionibus, qui sunt persecuti eum. s. partem Turani. [Senex] . s. pater deprehensus magis solicitus de vita filij, & incrementis filij. s. ad honorem, & ad gloriam, quàm de reliquo spiritum suo. i. patræ vitæ reliqua, cępit interrogare, eos. s. Centuriones, an supra filius esset incolumis, & an satisfecerat, aut iam tum satisfaceret imperatoribus .s. triumuiris è quibus. s. Centurionibus vnus, inquit, tu non occideris nostro ministerio, sed indicio filij demonstratus ab illo quem diligis tantopere, & sup. Centurio traiecit proiecit protinus pectus eius. s. patris gladio. [Itaque infęlix] . s. pater collapsus est ens miserior, auctor, cædis videlicet filio, quàm ipsa cęde, quàm innocens obijt.

DE FILIO TVLLI ANNALIS.

*CVius * facti acerbitatem L. Tullius Hannalis fortitus, cum in campum ad quęstoria comitia filij descendens, proscriptum se cognosceret, ad clientem suum confugit: sed ne fide eius tutus eße posset, scelere nefarij iuuenis effectum est. siquidem per ipsa vestigia patris militibus ductis, occidendum eum in conspectu suo obiecit: bis parricida, consilio prius, iterum spectaculo.* * Appia. lib. 4.

OLIV. Tul. Hannalis pater næ necis auctor. CVius facti] Hoc simile est superiori, sed in hoc differunt, quòd Tuditanus tantum latentis patris indicator, hic etiam paternæ cędis spectator, non enim sibi satisfuit, cędis ministros ad latentem patrem duxisse, nisi ante oculos patrē occidi vidisset, bis ergo parricida, consilio, & spectaculo. Ad quęstoria comitia] Vt filius questor crearetur suaque pręsentia, quo ad posset, filio suffragatur. [Sed ne fide eius tutus esse posset] Quam à filio non potuit à cliente fidem est consecutus, vt occultaretur, quam tutam esse impietas filij non permisit, qui eum prodidit. [Bis parricida] Et cum patrem prodidit, & cum occidi spectauit.

ASCEN. CVius] .s. iam dicti facti acerbitatem, L. Tullius Hannalis sortitus, quia similem, aut maiorem passus est, cum descendens in campum, s. Martium ad comitia quæstoria filij .i. in quibus filius quæsturam petierat, cognosceret se proscriptum. s. à triumuiris, confugit ad clientem suum, vt in eius domo tutus lateret, sed effectum est scelere iuuenis. s. filij eius nefarij. i. detestandi, & indigni, qui nominetur, ne. s. pater esset tutus, fide eius. s. clietis, qui quod in se fuit, patrouo fidem præstitisset. [Siquidem]. i. quoniam militibus ductis. s. à filio, per ipsa vestigia patris, filius sup. obiecit eum. s. patrem suum occidendum in conspectu suo, ens supra parricida bis, prius. i. priori (vt dicunt) vice, consilio, quia patrem indicauerat, iterum. i. secunda vice (si modo liceat ita dicere) spectaculo, quia sustinui cædem patris videre.

DE VXORE VITII SALLASSI.

*NE vitius * quidem Salaßius proscriptus parum vmari exitus, quem latentem vxor interficiendum quid dicam, tradidit, an ipsa iugulauit? quanto enim leuius est scelus cui tantummodo manus abest?* * Appia. lib. 4.

NE vitijs quidam Salassus] Crudelitatem vxoris expertus est vitius iste, quia triumuiris proscriptus, cum ad posticas vxoris ædes profugisset, ab ea non est admissus, quare vehementi indignatione commotus, ne in persequentium manus perueniret, sibi gladio pectus transfixit, postesque crudelissimæ coniugis sanguine asperfit, vxor igitur virum nō prodidit, sed suis manibus quodammodo iugulauit, nam idem est auctorem & actorem cædis esse. [Nec parum amari] Liptote est, ac si diceret amarissimi. [Quanto] enim leuius est. Ac si diceret, idem scelus esse videtur alicui mortis causam, atque ipsam mortem inferre. OLIV.

NE quidem]. i. non etiam, aut saltem Vitius Vallassus (vbi alij legunt Vetius Fassallus) proscriptus. s. ab ijsdem supra fuit exitus parum amari immo multum amari quem latentem vxor, quid dicam, an tradidit interficiendum, an ipsa iugulauit, q. d. cum eum prodiderit, aut excluserit, occasionaliter eum iugulauit. [Enim] quia, quanto leuius sup. est scelus eius, cui manus abest tantummodo cum sup. cætera, vt consensus, & indicium adsint, quasi dicat minimo. ASCEN.

EXTERNA.

DE DVOBVS FRATRIBVS, filijs Regij.

*ILlud autem facinus, quia externum, tranquilliore affectu narrabitur, Scipione * Aphricano patris, & patrui memoriam gladiatorio munere Carthagine noua celebrante, duo regij filij nuper patre mortuo, in arenam processerunt, polliciti que sunt tibi se de Regno pręlaturos, quo spectaculum illud illustrius pugna sua facerent, eos cum Scipio monuisset, vt verbis contendere, quàm ferro dimicare mallent, vter regnare deberet, ac iam maior natu consilio eius obtemperaret, minor corporis viribus fretus, in amentia perstitit, initioq; certamine pertinacior impietas fortunæ iudicio morte multata est.* * Liu. lib. 28. fratres patrueles vocat.

OLIV. ILlud autem facinus] Scipio à Costulone Carthaginem ad vota soluenda Dijs, munusque gladiatorum, quod mortis causa patris, patruique parauerat edendum redijt, gladiatorum spectaculum fuit, non ex eo genere hominum, ex quo iam istis comparare mos est seruorum, qui venalem sanguinem habent, voluntaria omnis, & gratuita opera pugnātium fuit, nam alij missi ab regulis sunt ad speciem insitæ genti virtutis ostendendam, alij ipsi professi se pugnaturos in gratiam ducis, alios æmulatio, certamenque traxit, vt quas disceptaneo controuersias finire nequiuerant, eo vt voluerant pacto, ferroque decernerent, neque obscuris generis homines erant, sed clari, illustresque Corbis & Orsua patrueles fratres de principatu ciuitatis, ferro se certaturos professi sunt. Corbis maior erat ætate. Orsuæ pater princeps proxime fecerat, à fratre maiore post eius mortem acceptu prin-

principatu, cum verbis disceptare Sip. vellet ac se dare iras, negatum id ambo dicere communibus cognatis, nec alium Deorum hominumve, quam Martem se iudicem habituros esse, rubore maior, minos flore ætatis feros, mortem in certamine, quam vt alter alterius imperio subigeretur præoptantes, cum dirimi à tanta rabie nequirent, insigne spectaculum exercitu præbuere, documentumque, quantum cupiditas imperij malum inter mortales esset maior vsu armorū, & astu, facile stolidas vires iunioris superauit. [Duo Regis filij] Dissentitâ Liuio Val. hoc loco non enim fratres, sed patrueles fratres fuisse dicit. Liu. [Gladiatorio munere] In ludis funeribus adhibebatur gladiatorum paria inter se ad sanguinem, vel ad mortem, vsque certantium, vt supra diximus. Itaque eiusmodi ludi celebriores habebantur, quo plures gladiatores occubuissent. [Cartagine noua] Ciuitas est Hispaniæ, quæ noua dicta est, ad differentiam veteris, quæ fuit in Aphrica. [Fortunæ iudicio] Quia fortuna voluit, vt maior, in quo iustitia pietasque illustrior, erat, victor existeret.

ASCEN. Illud autem facinus. s. quod sequitur, narrabitur affectu tranquiliori, quia externum externa autem nos minus afficiunt, Scipione Aphricano celebranti Carthagine noua, quæ est in Hispania, memoriā patris, & patrui. s. P. & Cnei Scipionum in Hispania interemptorum, munere gladiatorio (quod propter effusionem sanguinis Dijs inferis, & manibus occisorum gratissimum esse credidit miseria gentilitas. Illud autē genus dimicandi in harena, vbi par pari opponebatur, dictum est munus, propterea quod ex eo quasi muneris loco voluptatem captabat populus,) duo filij regij, patre mortuo nuper, idest, paulo ante, alij tamen non fratres, sed è fratribus genitos dicunt processerunt in harenam idest, locum dimicandi, harena, ne sanguine fuso lubricus, fiat, sparsa, & polliciti sunt, se prœliaturos. i. concertaturos, ibi videlicet in harena, quo. i. ideo, vt facerent illud spectaculum illustrius sua pugna, Cum Scipio monuisset eos, vt mallent diiudicare. i. discernere verbis. s. disceptando de iure suo, quàm ferro. i. armis, vter. s. eorum deberet regnare. Alij legunt, vt verbis discernere, quàm ferro dimicare mallent, sed sic non congruit, quod additur, vter regnare deberet, cum verbo dimicare, dereliqui ergo vt inueni, ac maior natu obtemperaret iam consilio eius. s. Scipio, aut quòd pudentior erat, quòd melius de iure suo sperabat, cum senior esset, iunior fretus viribus corporis, persistit in amentia. s. sua. i. maluit ferro, quàm verbis rem discernere, & re certamine in toto, impietas pertinacior, videlicet, iunioris multata est. i. punita morte, iudicio fortunæ, quæ in tali dimicatione multum potest, non quòd res aliqua si fortuna, sed quòd fortuito euenire solet, vt iustior causa interdum succumbat, vnde talis concertatio ab Ecclesia non probatur.

DE MITHRIDATE.

Mithridates autem multo sceleratius, qui non cum fratre de paterno Regno, sed cum ipso patre bellum de dominatione gessit, in quo quis aut homines vllos adiutores inuenerit, aut Deos inuocare ausus sit, pro admiratione habetur.

OLIV. Mithridates] Mithridatis factum multo sceleratius, qui non cum fratre, sed cum patre de Regno certauit, cum enim regnandi libidine nimia esset incensus, præmaturum, & celerem patris mortem cupiebat, quam cum illi clam inferre non posset, nec palam auderet occupata Regni parte bellum indixit, sed pater morte præuentus, sceleratam filij cupiditatem adimpleuit. [In quo quis] Aut homines vllos, simile inquit monstri, vel certe miraculi erit, si quis in eius eiusmodi bello quod filius aduersus patrem suscipit, inueniri potuerit, qui aut auxilia præstare, aut Deos inuocare ausus fuerit. [Pro admiratione habetur] Loco miraculi ducitur.

ASCEN. Mithridates autem supp. egit sceleratius multo, qui non gessit bellum]. i. non concertauit de paterno Regno cum fratre, vt superiores fecerunt, sed cum ipso patre, de præsentatione. i. tyrannide, non enim viuo patre, verum Regnum eo inuito possidere poterat, in quo. s. bello habetur pro admiratione, qui. i. quomodo Mithrid. scilicet iunior, aut inuenerit, vllos adiutore, aut ausus sit inuocare Deos, cum Dij malis artibus, nedum nefandis inceptis auxilium non præstent, licet interdum vltionem differendo malos regnare permittant. Quod audire deberent Christiani, qui in re pessima se cruce muniunt, aut oratione, aut sacrificio, cum ad talia Deus surdas habeat aures. Scimus enim quia Deus peccatores (præsertim ad peccata pertinenda) non exaudit.

DE SARIASTRE FILIO TIgranis Regis.

Quanquam quid hoc quasi inusitatum illis gentibus miremur? cum Sariaster aduersus patrem suum Tigranem Armeniæ Regem, ita cum amicis consenserit, vt omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque eum inuicem sorberent, vix ferrent pro salute parentis tam cruenta conspiratione fœdus facientem.

Quanquam quid hoc,] Quasi dicat bellum, quod cum patre habuit Mithrid. non tam videtur admirandū cum, & Sariaster idem fecerit in Tygranem eius patrem Armeniæ regem, hic Sariaster, vt tradit Plut. in vita Pompeij, post pulsum è prouincia Mithrid. qui ad Tygranem in Armeniam profugerat, à patre defecit, & Pompeium in Armenia vocauit, illique venienti occurrit ad Fluuium Maraxem vinctis copijs, vrbes, & oppida patris cum Pompeio pariter expugnat. Sed Tygranes audito auentu Pompeij, cognitaque defectione filij, communicato cum amicis consilio, hisque in regiam, & arcem collocatis, ad Pompeium supp. confugit. fretus illius humanitate, ac suauissimis moribus, erroribus veniam petijt, qua impetrata, vt diximus in cap. de humanitate, cum illum Pompeius in dextera parte, filium in sinistra iuxta se collocasset, atque inter illos regnum partitus esset, impius filius Sariaster id ægre tulit, à Pompeio inuitatus ad cœnam, respondit non sibi opus esse Pompeio, se Romanorum alium inuenturum, cui charior esse possit, quibus verbis iratus Pompeius illum in vincula conijci, & ad triumphum reseruari iussit. Valer. vero dicit hunc patrem conspirasse cum amicis, detestabili coniuratione, humano. s. sanguine facta. constat tamen illum à Pompeio in triumphum fuisse ductum. [Inusitatum illis gentibus] Quasi apud alias nationes non idem fieri consueuerit. [Dextris manibus sanguinem emitterent] Haurirent è dextris sui sanguinem, nam vt testis est Herodot. apud barbaras nationes, execrationis, & iusiurandi mos fuit, vt dextris manibus sanguinem haustum vino permistum biberent, cum hac execratione, vt quicunque à fœderis lege, & coniuratione defecisset, execrabilis esset. [Conspirationis [Igitur aduersus Tygranem factæ, filius se socium, & principem præbuit. [Inuicem sorberent] Confusum admissumque sanguinem ex eorum dextris haustum combiberent, quod & Catilina in coniuratione sua fecisse dicitur.] Vix ferrent pro salute parētis] Qui vestigium aliquod humanitatis habent, non sustinerent pro salute patris hanc fieri execrationem, quam aduersus patrem Sariaster fecisse dicitur. [Tam cruenta conspiratione] Quæ humano sanguine sanciebatur.

ASCEN. Quanquam quid] i. ad quid miremur, hoc. s. facinus Mithridatis quasi inusitatum illis gentibus, q. d. frustra, cum Sariaster ita consenserit cum amicis. i. ita communicauerit, & coniurationem firmauerit aduersus patrem suum Tygranem regem Armeniæ, vt omnes emitterent, dextris manibus sanguinem atque sorberent eum inuicem. i. alter alterius, quod magis mirandum est. [Quia] s. Armenij vix ferrent. i. peterentur, sup. filium facientem fœdus tam cruenta conspiratione pro salute parentis, vt nunc contra eã fecit.

DE QVODAM QVI INTERFICERE voluit Octauianum Augustum.

Sed quid ego ista consector, aut quid in his immoror, cū vnius parricidij cogitatione cuncta scelerata superata cernam? omitti igitur impetu mentis, omnibus indignationis viribus, ad id lacerandam pio magis, quàm valido affectu rapior. quis enim amicitiæ fide extincta genus humanum cruentis in tenebris sepelire conatum, profundo execratione debitę, satis efficacibus verbis adegerit? Tu videlicet efferata Barbariæ immanitate truculentior, habenas Romani Imperij, quas princeps, parensque noster salutari*

*Tyberiū lege, quē Seianus voluit interficere, Suet. in Tyb. Dio. li. 57. Taci tus li. 5. & Iosep. lib. 18. c. 13. antiq. etsi in Augustum mul-

ti & coniurarunt. Suet. in Augu. & Dion. & Taci. & Sen. & Patercu.

saluari dextera continet, capere potuisti? haud te compote furoris in suo statu mundus mansisset. vrbem à Gallis captam, & trecentorum inclitæ gentis virorum strage fœdatam alliensem diem, & oppressos in Hispania Scipiones, & Trasimenum lacum, & Cannas, bellorumque ciuilium domestico sanguine manantes furores, amentibus propositis furoris tui repræsentare, & vincere voluisti? Sed vigilarunt oculi deorum, sydera suum vigorem obtinuerũt, aræ, puluinaria, templa, præsenti numine vallata sunt. * *Nihil quod pro capite Augusti, ac patria excubere debuit, torporem sibi permisit, & in primis auctor, & tutela nostræ incolumitatis Iupiter, ne excellentissima merita sua tutius orbis ruina collaberentur, diuino consilio prouidit. Itaque stat pax, valent leges, syncerus priuati, ac publici officij tenor seruatur.* * *Qui autem hæc violatis amicitiæ fœderibus tentauit subuertere, omni cum stirpe sua P.R. viribus obtritus etiam apud inferor, si tamen illuc receptus est, quæ meretur supplicia, pependit.*

* Vt homines sunt dicti.

* De Seiano Sene. li.2.ca.11. de tranq.

OLIV. SEd quid ego ista confector] Hoc exemplum totum est in assentatione positum, & aperta nimis, atque impudens assentatio, quæ non sine lectoris fastidio legi possit. Coniuratione enim quàm aduersus Tyberium ausus est moliri Seianus, cunctis reip. calamitatibus dicit non solum conferendam, sed etiam esse præferendam Suet. in vita Tyberij, Seianum, inquit, res nouas molietem, quamuis iam natalem eius publice celebrari, & imagines aureas coli passim videretur, vix tandem & astutia magis, ad dolo, quàm principali auctoritate subuertit, nam primo, vt à se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumpsit in quinto consulatu, quem longo interuallo absens ob id ipsum susceperat. [Deinde de affinitatis] Ac tribunitiæ potestatis deceptum inopinantem criminatus est, pudenda miserandaque oratione, cum inter alia partes conscriptos præcaretur, mitterent alterum est consulibus, qui senem, se, & solum in conspectum eorum, cum aliquo præsidio perduceret. Sic quoque diffidens, tumultumque metuens Drusum nepotem suum, quem in vinculis adhuc Romæ continebat solui, si res posceret, ducique constitui præceperat. Aptatis etiam nauibus ad quascunque regiones meditaretur fugam, speculatus ex altissima rupe identidem signa, quæ ne nuncij morarentur tolli procul, vt quidquid factum præsentiret, mandauerunt. Verum & oppressa coniuratione Seiani nihilo securiore, aut constantiore per nouem proximos menses non egressus est villa, quæ vocatur Iouis. Hanc igitur coniurationem detestatur Val. quàm dicit per assentationem ad humani generis euersionem, excidiumque pertinuisse, extincto enim imperatore Tyberio, à quo genus humanum regeretur, id à tanto imperatore deserto periturum esse videbatur. [Sed quid ego ista confector] Quasi seipsum reprehendit Val. quod dum in alienis exemplis narrandis intentus est, detestandum aduersus Tyb. Seiani coniurationem prætermittat, quæ atrocitate facti cuncta scelera superasse videatur. [Omni igitur impetu mentis] Quandoquidem hoc superat omnia scelera, totis habenis ad id lacerandum impellor. [Impetu] Impulsu, & ardore mentis. [Pio magisquam vallido] Potenti, quia impares sunt rei tantę vires ingenij mei, nec mihi tanta est dicendi copia, quę parem huic facte detestationem reddere posset. [Quis enim amicitiæ fide] Non satis dignis verbis. Hoc Seiani scelus vituperari posse dicit, qui amicitiæ fide violata, genus humanum in discrimen occidendo imperatorem adducere voluerit.] Genus humanum] Quia in vno imperatore totius generis humani salus sit reposita. [In profundo] In baratro [Tu videlicet efferate] Apostrophat ad Seianum quem omnibus Barbaris dicit esse crudeliorem, qui Rom. Imperium voluerit intercipere, quod si factum fuisset, totus terrarum orbis confusus perturbatusque fuisset, ac propemodum euersus. [Vrbem a Gallis captam] Postquam magnitudine, & atrocitate criminis inuectus est in Seianum, nunc per comparationem illius impietatem exagerat, dicit enim omnes clades Romanorum ab hostibus acceptas cum hoc tanto scelere non posse conferri, quod quantum in eo fuit, non modo referre, verumetiam superare omnes Romanæ vrbis calamitates voluerit. [Vrbem à Gallis captam] Nota est historia, quomodo Brenno duce Galli, fuso fugatoque apud Alliam exercitu Romano vrbem cœperunt, & totam præter Capitolium flamma, ferroque vastarunt. [Et trecentorum inclitæ gentis] Trecenti & sex Fabij aduersus Veietes suis opibus, suisque sumptibus gerendum bellum susceperunt, qui apud cremeram per insidias cæsi omnes ad vnum fuerunt, quæ familia penitus extincta fuisset, ni vnus qui per ætatem arma ferre non poterat, Romæ relictus ea propagasset, de quibus Ouid. lib. Fast. 2. Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus armis Trecentum Fabij ter cecidere duo. Vna domus vires, & onus susceperat vrbis. Sumunt gentiles arma possessa manus, &c. quæ sequuntur. Ex hac igitur familia, vt diximus, vnus tantum superfuit, à quo duxit originem Q. ille Fab. Max. de quo Enn. & alij. Vnus qui nobis cunctando restituit rem. Vnde & Ouid. Nam puer impubes, & adhuc non vtis armis. Vnus de Fab. gente relictus erat. Scilicet vt posses olim tu maxime nasci. Cui res cunctando restituenda foret. [Aliensem diem] Qui inter ne fastos dies connumeratus est, eo quòd bis eo die Romani clade fuissent affecti, & ab alia Flu. dictus. Vbi Romanus exercitus à Gallis fusus turpiter fuerat, atque fugatus. [Oppressos] In Hispania Scipiones Cn. & P. fratres, qui Celtiberorum, perfidia decepti, cum duobus consularibus exercitibus in Hispania, cæsi fuerunt, de quibus satis supradictũ est. [Trasimenium lacum] Apud quem Hannibal Cn. Flaminium cum exercitu deleuit. [Et Cannæ] Vbi Paulus Aemilius cum Terentio Varrone cum ingenti clade fuere superati, vt sæpius dictum est. [Sed vigilarunt oculi deorum] Respicit ad id, quod Iulius Cæsar in sydus dicitur esse translatus. [Aræ puluinaria templa] Ac si diceret cuncta numina omnisque diuinitas, tunc pro Imperatoris salute vigilauit. Et in primis auctor Iupiter] Recte Iouem separat à cæteris Dijs, tanquam patrem, regemque, hominemque, sic & Virg. de Priamo. Forsitan & Priami fuerint, quæ fata requiris. [Nec excellentissima merita sua] Quia regnante Augusto, pax fuit in toto orbe terrarum, in quo statu, & Tyberius acceperat imperium, quod mortalibus Iupiter concessisse videtur. Itaque stat pax] Quia numinum clementia omnia placata, & quieta seruantur. [Qui autem hoc tentauit] Dicit Seianum cum vniuersa stirpe esse deletum. [Et quas meruerat] Conspirationis pœnas dedisse.

Trasimenus. Cannę.

ASCEN. SEd quid ego confector ista] s. externa, gentibus illis solita, & in quibus parum iacturæ res totius vniuersi fecerit, aut quid immoror in his, cum cernam cuncta scelera superata. [Cogitatione] i. conceptu, & proposito vnius parricidij s. Seiani in Tyberium? (cum tamen vulgo in titulo habeatur de quodam, qui Octauianum, &c. cum non Octauianum, sed Octauium à doctis appellatum constet] Igitur ego rapior omni impetu mentis & omnibus viribus indignationis ad lacerandum. i. acerrime detestandum, id. s. parricidium, affectu magis pio. s. in patrem patriæ, quàm valido quia non valeo tantopere ipsum dilacerare, quantum velit, & quantum meruit. [Quis] Enim adegerit profundo debitæ execrationis verbis satis efficacibus. i. potentibus conatum. i. eum, qui conatus est, vtpote Seianum, sepelire in tenebris cruentis genus humanum, & hoc fide amicitiæ extincta. scilicet, per cædem Tyberij à perfido Seiano factam, q. d. nullus, videlicet tu (quem vt nefandum hominem non nominat) ò Seiane truculentior. i. dirior, immanitate Barbariæ efferatę. i. ferali feritate furentis, potuisti capere. i. inuadere, habenas. i. gubernacula Romani imperij quas princeps, & parens noster. s. Tyb. Cæsar, continet dextera salutari. i. salutifera? certe mundus haud. i. non mansisset, in suo statu. i. perijsset, te compote furoris. i. si exequi potuisses parricidium quod per furorem concepisti. [Tu voluisti repręsentare] i. iterum exhibere, & innouare saltem in valore, & vincere, imò etiam superare, à mentibus propositis furoris tui, Vrbem. i. Romam captam à Gallis. i. malum, quod tunc passa est. [Et fœdatã strage trecentorum virorum inclitæ gentis [Scilicet Fabię apud Cremeram occisę, & diem alliensem infaustam, propter stragem Romanorum à Gallis acceptam, & Scipiones. s. fratres duos Cn. & Publium oppressos in Hispania à Pęnis fraude Celtiberorum & lacum Trasimenum & Cannas. i. loca apud que Hannib. immanem Romanorum stragem edidit, & furores bellorum ciuilium, vt Marij, & Syllę, Cęsaris, & Pomp. Augusti, & percussorum Cęsaris, manantes sanguine domestico. [Sed oculi deorum vigilarunt] Quia deleta est coniuratio, & Seianus ad supplicium tractus, vt Iuuen. late docet, sydera obtinuerunt suum vigorem, inter quę Cęs. astrũ fingebatur repositum. [Arę puluinaria [s. in templis Dijs pro salute principis posita, vt illis Dijs excubarent, templa s. deorum vallata. i. munita sunt numine. s. deorũ pręsenti. s. per inuocationem,

tionem, (vnde licet vulgus fortem putarit simulacra esse, deos, tamen prudentiores, nō tamen satisprudentes, quia va num erat ante lucem surgere putabant non Deos esse, sed deorum domicilia, ad quæ per inuocationem descendebant.) [Nihil] f. numinis, aut diuinitatis, quod debuit excubare pro capite. i. salute Augusti. f. Tyb. ac patria. i. pro salute patriæ permisit sibi torporem. i. dormitationem, quæ torpentes facit, & in primis. i. præcipue Iupiter auctor, & tutela incolumitatis nostræ. f. Romanæ, aut nostri sæculi prouidit diuino consilio, ne excellentissima merita sua templa, & alia imperij insignia, quæ merito, & beneficio Iouis Rom. assecuti erant, collaberentur sup. cum ruina totius orbis. [Itaque]. i. & ita, quia Dij vigilauerunt pro Tybe. & imperio eius. pax. f. sub. Augusto nata, stat. f. in vigore suo leges valent, tenor officij priuati. ac publici seruatur syncerus, idest integer & incorruptus. (Hoc autem boni habet id genus assentationis, quod dum per assentationem dicuntur principes optimos esse, tacite vt tales sint admonent autem, i. is sup. videlicet Scianus, qui tentauit subuertere dicta hæc. f. bona obtritus viribus Pop. Rom. cum omni stirpe sua pependit (legam pendit,) quia dicit meretur, quasi adhuc penderet excoluit supplicia quæ meretur, etiam apud inferos, si tamen receptus est illuc. i. ad sedes inferorum. Nam miseri mortales credebant deteriorem conditione illorum, qui non reciperentur ab inferis, vt manes sepultorum, & qui hic iusta non essent assecuti, tales enim vt 6. Aen. dicitur. Centum erant annos, ex Aegyptiaca hæresi.

DE MORTIBVS NON VVLGARIBVS. Cap. XII.

HVMANAE autem vitę conditionem pręcipuę primus & vltimus dies continet: quia plurimum interest quibus auspicijs incheotur, & quo fine claudatur, ideoque eum demum felicem fuisse iudicamus, cui & accipere lucem prospere, & reddere placide contigit. Medij temporis cursus, prout fortuna gubernaculum rexit, modo aspero, modo tranquillo, motu peragitur, spe semper minor, dum cupide votis exauditus, & ferè sine ratione consumitur. nam & si eo bene vti velis, etiam parum amplissimū efficies numerum annorum, multitudine operum superando. Alioqui quid attinet inerti mora gaudere, si magnis exigas vitam, quàm approbes? sed ne longius euaget, eorum mentionem faciam, qui non vulgari genere mortis assumpti sunt.

OLIV. HVmanæ autem vitæ conditionem] Dicturus de hominum morte non vulgari, præfatur quodammodo, & humanæ vitæ conditionem ex ortu, & occasu hominum cognosci, vt cum vere felicem dicamus, qui natus optimis auspicijs vitam honestissime finierit, sed cum vita, qua fruimur breuis sit, dicit memoriam nostri faciendam esse quam maximè longam virtute, & rerum gestarum gloria, ne vitæ cupiditate ducti, malimus in ocio & languore diutius, videre, quàm breue temporis spacium factis illustratur. [Primus dies] Quo sydere nascatur quispiā. [Et vltimus] Quo genere mortis extinguatur. [Præcipue] q. d. non negauerim cæteros quoque dies ad considerationem vitæ conferre, sed præcipuæ notandus est primus vitę dies quo fit sydere natus, nam si benigno fuerit ortus plurimum valet ad reliquum vitæ tempus fęliciter exigendum. [Et reddere placet corrigit] Iuxta illud Solonis, quod ab Ouid. sumptum est, sed f. vltima semper expectanda dies homini est, dicitque beatus. Ante obitum nemo supremaque funera debet. [Medij autem temporis cursus] Medium, inquit, vitæ spacium pro fortunæ libidine versatur vt modo sit amaritudine, modo sit iocunditate respersum. [Prout fortuna gubernaculum rexit] Non sine ratione gubernaculum dixit, nam, vt inquit, Lact. Firm. de Falsa religione fortunæ simulachrum cum copia, & gubernaculo fingebatur, tanquam ea esset, quæ opus tribueret, & humanarum rerum regimen obtineret, cui opinioni & Virg. assentire videtur, qui fortunam omnipotentem appellat, & historicus qui ait, sed profecto fortuna in omni re dominatur, est autem fortuna vt ab eodem Lact. diffinitur, accidenti rerum subitus, atque inopinatus euentus. Cic. tamen lib. de Diu. fortunam penitus tollit, cum dicat nihil esse tam contrarium rationi, & constantiæ, quàm fortunam, vt ne in deum quidem cadere posse videatur, vt sciat quid casu & fortuitu futurum sit, si enim si illud, certe eueniret, si certe eueniet, nulla est fortuna. [Spe semper minor] Quia homines se diutius victuros esse sperant, sed vitæ cursus spe semper breuior esse solet, sed duplici ratione sit breuis, & quòd sibi longiorem vitam vnusquisque præsumit, & quòd sine ratione transigitur à multis. [Nam & si eo bene vti velis] Si bene viuendi rationem homines sequerentur, vitæ cursus quantumlibet breuis longissimus efficeretur, danda est igitur opera, vt cum virtute viuatur. [Inerti mora] Ignauiæ vitæ longitudine. [Magis exigas] quàm approbes. Magis vitæ longitudinem optes, quàm virtute, & recte factis vitam illustres.

ASCEN. HVmanæ, &c.] Autem. i. sed primus & vltimus dies humanæ vitæ continet præcipue conditionem. i. qualitatem, hoc est fœlicitatem, aut infelicitatem, supp. eius, quia interest, idest refert plurimum, quibus auspicijs. i. initijs, & quibus syderibus seu quo horoscopo, ac facie cœli, secundum Aristologos inchoetur. (vnde Iuuen. Distat enim quæ sydera te excipiant, primos incipientem Edere vagitus, & adhuc à mater tubentem. Causa est, plus etenim fati valet hora benigni. Quam si te Veneris commendet epist. Marti (& quo fine claudatur) quod certe plurimum refert, quia qualem te inuenio, talem te iudico, vnde preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Mors autem peccatorum pessima, sed ferè qualia sunt media, talis est finis] Ideoque nos iudicamus demum. i. solum eum fœlicem, cui contigit, & i. simul accipere lucem. i. ingredi vitam hanc prospere. i. benigno aspectu syderum, aut potius fauore deorum, sed Rex Iupiter omnibus idem & reddere. f. deo, à quo tanquam depositariam accepimus sup. vitam placide, curius medij temporis peragitur, modo aspero, modo tranquillo motu prout, idest secundum quod fortuna rexi gubernaculum, (quod de rebus fortunæ, concedi potest, sed esse neque fœlicem, neque vere miserum pariunt exitum peragitur inquam ens, semper minor spe. [Dum] Idest quando quidem extenditur cupide votis semper videlicet plura cupiendo, & consumitur fere. i. quasi totus sine ratione. i. debita æstimatione. [Nam si velis vti eo] f. cursu medij temporis vitæ bene. i. decenter tu efficies paruum numerum annorum amplissimum superando supp. eum multitudine operum (quia licet in paruo tempore multa operari, & si quis peruentus fuerit, vt multa sicut instituerat operari nequiuerit, Deus voluntatem pro effectu coronabit, & ita vt recte dixit Seneca, non refert quandiu, sed quàm bene vixeris (alioqui. i. alter quid attinet. f. ad rem. i. quid vtilitatis habet, gaudere mora, idest productione vitæ inerti. i. ignauiæ minus industria, q. d. nihil, si i. dummodo tu exigas, idest insolenter petas, aut turpiter expellas magis vitam, quàm approbes. f. tibi decenter concessam, nihil enim est tempore preciosus, cuius precium bonis operibus approbatur. [Sed ne euaget longè faciam mentionem eorum, qui absumpti sunt [i. extincti. i. aut sublati, non vulgari. i. insueto genere mortis.

DE TVLLO HOSTILIO.

*TVllus * Hostilius fulmine ictus, cum tota domo conflagrauit. Singularem fati sortem, qua accidit, vt columen vrbis, in ipsa vrbe raptum, ne supremo quidem funeris honore à ciuibus decorari posset, cœlesti flammâ in eodem conditione redactum, vt eosdem penates, & regiam, & rogum, & sepulchrum haberet.* *Liu. li. 1. & Dion. lib. 2.

OLIV. TVllus Hostilius fulmine ictus] Post multa bella confecta, cum homines vulgo eum statum rerum, qui sub Rege Numa fuerat, requirerent, vnam. f. opem ægris corporibus relictam esse credentes, si pax, veniaque Dijs immortalibus esset impetrata. Regis Numæ commentarios adiuit, hunc igitur ea commentaria voluentem tradunt, cum ibi quædam occulta solemnia, & sacrificia Ioui elicio facta inuenisset operatum bis sacris se abdidisse, sed non rite factum, & curatū id sacrum esse, nec solum ei nullā oblatā cęlestium speciem, sed ira Iouis solicitata, praua iam religione fulmine ictum cum tota domo flagrasse regnauit autem anni 32. cuius temporibus ferum Bizantium ciuitatem, quæ nunc Constantinopolis dicitur, fuisse conditam, Dionysius Alicarnaseus de hoc incendio duas affert opiniones, & dicit succensam Byzantiū ciuitas.

ſam domum alios putare per fulmen ob quorundam ſacrorum intermiſſionem, plures tamen humani inſidijs eſſe factum id opus aſcribentes. Martio, qui poſt eum regnum obtinuit, ſed hanc opinionem paulò poſt multis rationibus cõfutat [Vt culmen vrbis]i. Rex ſuſtentaculum vrbs Rom. nam columen à columna dictum eſt, ſicut enim columna domum ſuſtinet, ſic & reges ſuas vrbes, & oppida ſuſtinere videntur.

ASCEN. TVllus Hoſtilius] Rex Rom. cõflagrauit cum tota domo, ideſt, familia, ictus fulmine [Singularem]i. ò ſingularem ſortem fati.i.mortis, quæ accidit, vt columen vrbis, ideſt, Rex ipſe raptum, ſcilicet à morte. in ipſa vrbe, ne quidem, ideſt non ſaltem poſſet decorari à ciuibus ſupremo honore funeris, redactum cœleſti flamma in eadem (legerem in eam) conditionem, vt haberet eoſdem penates, & regiam, ſcilicet dum viueret, & rogum, & ſepulchrum, ſcilicet in funere poſt fata.

DE DVABVS MVLIERIBVS.

Liu. lib. 22. & Plu. in Hãnib. aliter Pli. lib. 7. c. 53. *VIx* * *veriſimile eſt in eripiendo ſpiritu idem gaudium potuiſſe, quod fulmen, & tamen idem valuit. Nunciata enim clade, quæ ad lacum Traſimenum inciderat, altera mater ſoſpiti filio ad ipſam portam facta obuia, in complexu eius expirauit, altera cum falſo mortis filij nuncio meſta domi ſederet, ad primum conſpectu redeuntis examinata eſt. Genus caſus inuſitatum, quas dolor non extinxerat, lætitia conſumpſit.*

OLIV. Gaudium perimit. VIx veriſimile] Dicturus, de duarum fœminarum morte non vulgari, oſtendit mirum eſſe vim tantam in eripiendo ſpiritu repentinum, & inopinatum habuiſſe gaudium, quantam in Tullo fulmen obtinuit, fuit autem tempore ſecundi pun. bel. poſt cladem apud Traſimenum Rom. illatam, cum varie affecta ciuitas eſſet fœminarum, præcipue, & gaudia inſignia erant, & luctus nam vnam nunciata clade in ipſa porta Soſpite filio repente oblato, & in conſpectu eius repente expiraiſſe ferunt, alteram cui mors filij falſo nunciata erat meſtam ſedentem domi, ad primum conſpectum redeuntis filij gaudio nimio examinatam [Soſpiti] Saluo, & incolumi filio. [Exanimata] Hoc loco mortua dicitur, quamuis teſte Seruio, exanimus mortuus, & exanimatus territus dicatur. Virg. Exanimumq; auro corpus vendebat Achilles. Item exanimata ſequens impingeret agmina muris. [Genus caſus] Genus mortis. [Inuſitatum] Præter conſuetudinem, nam id rariſſimum eſt, nec videtur eſſe naturale, quod quis gaudio pereat, Philoſophi dicunt cor à ſanguine deſeri in nimia lætitia, & quia relaxatis venis toto corpore diffunditur, contra vero in metu fieri, vt deſertis partibus exterioribus corporis ad cor ſanguis accurrat, & ei laboranti opem ferat, ſi corrigitur in lætitia deſeritur à morte facile opprimitur.

ASCEN. VIx veriſimile eſt gaudium poſſe idem] i. eundem effectum, in eripiendo ſpiritu. i. in ſubito necando, quod fulmen. ſ. potuit in domum Tulli regis, & tamen valuit idem. [Enim] i. quia clade. i. calamitate, & ſtrage Rom. quæ inciderat in conflictum cum Pœnis apud Traſimenum. ſ. lacum, vel Traſimontem, altera duarum mulierum. ſ. Romanarum facta obuia filio ſoſpiti. i. ſaluo, quem interemptum crediderat, ad ipſam portam expirauit in complexũ eius. altera cum ſederet domi meſta falſo nuncio. i. ob falſum nuncium mortis filij. i. quem acceperat de morte filij eſt exanimata. i. priuata vita ad primum conſpectum eius.] Genus] i. ò genus caſus, ſcilicet. i. mortem inuſitatum, quia ſup. lætitia conſumpſit, quas dolor non extinxerat.

DE M. IVVENTIO TALVA COS.

Plin. lib. 7. c. 3. *SEd minus* * *miror, quòd mulieres. Marcus Iuuentius Talua Conſul, collega Tyberij Gracchi conſulis cum in Corſica, quam nuper ſubegerat, ſacrificaret, receptis literis decretas ei à Senatu ſupplicationes nunciantibus, intento illas animo legens caligine orta ante foculum collapſus, mortuus humi iacuit. quem quid aliudquam nimio gaudio euectum putemus? En cui Numantia, aut Carthago excidenda traderetur.*

SEd minus miror, quod mulieres] Comparat mulieribus M. Iuuentium conſulem Gracchi collegam, qui nimia & ipſe lætitia perijſſe creditur, nam cum ſacra Dijs exhiberet in Corſica, quàm auſpicijs ſuis, atque ductu ſubegerat literę à Senatu redduntur, quibus illi ſupplicationes fuiſſe decretes ſignificabatur, ſed cum inteſiori animo legeret eas, nimio euectus gaudio, ante ipſa Deorum altaria, veluti victima moribundus cecidit. Plin. lib. 7. M. Iuuentius Talua conſul cum ſacrificaret. ſ. perijt. [In Corſica] Quam Liguſtici ſinus æquor aluit, teſte Solino. [Sacrificaret] Propter rem fœliciter geſtam, dijs vota perſolueret [Supplicationes] ſ. fuiſſe decreta illi, nam mos erat, vt ſæpe diximus, quòd parta victoria in omnibus templis ſupplicationes decernerentur dijs illis, quos victoriæ auctores fuiſſe exiſtimabant, deinde triũphi ſpes erat imperatori qui victoriam fuiſſet conſecutus, nam præcedebant ſemper ſupplicationes, ſequebatur deinde triumphus. [Caligine orta] Cum obtenebrari eius eſſent oculi. [En cui] Ironia eſt, q.d. quid ſi Carthaginem euertiſſet, ſi Numantiam ſuſtuliſſet, quod Scipio fecit.

ASCEN. SEd minus miror, quòd mulieres] ſ. præ nimio gaudio extinctæ ſint, q.d. cum idem contigerit viris, nam M. Iuuentius Talpa conſul, collega Tyberij Gracchi iterum conſulis, cum ſacrificaret in Corſica. ſ. Prouincia, non procul ab Italia, quam ſubegerat nuper. i. paulò ante literis nunciantibus ſupplicationes. ſ. deorum, vt nos dicimus, rogationes, aut proceſſiones decretas ei. i. ad hominem eius, ab Senatu ob res bene geſtas ab eo receptis. ſ. à tabellario publico, legens illas animo intento, collapſus ante foculum, in quo ignis ad ſacrificium aptus fouebatur, caligine. ſ. oculorum orta. ſ. ſubito præ nimia lætitia, iacuit humi. i. ſuper humum mortuus. [Quem quid aliud putemus] Sup. paſſum, aut quid aliud, pro quo alio putemus euectum, quam nimio gaudio, q.d. nil, aut nullo En (ironicos) ſup. virum dignum, cui Numantia, aut Carthago bellicoſiſſima vtraque vrbs traderetur. ſ. merito excidenda, cum pro tam leui gaudio ipſe extinctus ſit.

DE Q. CATVLO.

Cic. li. 3. de or. Tuſ. libro 3. de nat. Pater lib. 2. Plu. in Mario, & Flor. li. 3. c. 21. & Appia. lib. 1. *MAioris* * *aliquanto ſpiritus dux Q. Catulus, Cimbrici, triumphi cum Mario particeps à Senatu datus. ſed exitus violentioris, nanque ab hoc eodem Mario poſtea propter ciuiles diſſenſiones mori iuſſus, recenti calce illito, multoque igni percalefacto cubiculo, ſe inclusum peremit, cuius tam dira neceſſitas maximus gloriæ Mutianæ rubor extitit.*

OLIV. MAioris aliquanto ſpiritus] Plut. in vita Marij, Catulus inquit, luctatius qui Marij collega fuerat, & de Cimbris cum eo triumphauerat. Item Plin. in prin. libro 17. Aliquanto prętantior in eodem palatio Quinti Catuli, qui Cimbros, cum Mario fudit poſtquam Marius pro Catulo rogantibus dixit, eum mori oportere incluſus domi, accenſis carbonibus ſeſe ſuffocauit B. Aug. de ciuitate Dei. lib. 3. Catulus, inquit, hauſto veneno ſeſe è manibus inimicorum ſubtraxit. Lucius Florus, Catulus inquit, ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit, fuit autem hic Catulus C. Marij collega in quarto conſulatu aduerſus Cimbros & Senones, in quo bello victoriæ dux, & auctor, fuiſſe creditur, nam poſt ceſos hoſtes cum Marij milites pecunias diripuiſſent, ſpolia, & turbæ, & ſigna in caſtra Catuli delata fuerunt, quæ apud ſe Catulus diligentiſſime ſeruari voluit, vt appareret eum victoriæ auctorem extitiſſe, & cum inter milites Marij, atque Catuli de victoria contentio eſſet oborta, in hæc pacta conuenerunt, vt legati Parmenſium, qui tum aderant, de re iſta iudicarent, hi ducti per cadauera hoſtium à militibus, conſpexerunt iaculi militum Catuli Barbarorum corpora eſſe perforata, dignoſcebantur ex inſcriptis literis, quæ nomen Catuli in telis deſignabant, verum famam, & gloriam totam Mario propter primam victoriam, & nomen Imperij tribuebant. [Recenti calce illito] Noua calce aſperſo, & vncto, eodem fermè genere mortis, Mantuæ legi ſponſum, & ſponſam fuiſſe conſumptos cubiculo noua calce illito, carbonis igne correpto.

ASCEN. MAioris, &c.] Q. Catulus dux. ſ. exercitus Romani datus à Senatu particeps triumphi Cimbri, ideſt de deuictis Cimbris, cum Mario ſup. fuit ſpiritus, maioris aliquanto, ſed exitus violentioris. Nanq; iuſſus poſtea mori ab hoc eodẽ Mario, propter diſſenſiones ciuiles, peremit, ſe incluſum cubiculo illito calce recenti, & præcalefacto multo igne, quia fumus

carbonum

carbonum, & uaporum recentum parietum subito necat, uix dolorem aliquem sentientes. [Cuius] .s. Catuli necessitas tam dira, quia ad id genus mortis compulsus fuit, extitit maximus rubor gloriæ Marianæ .s. in bello ciuili.

DE LVCIO CORNELIO MERVLA.

*Flor. lib. 3. c. 21. Pa terc. li. 3. cap. 21. & App. li. 1. Cic. Ver. 3.

*QVa * tempestate reip. Lucius quoque Cornelius Merula consularis, & Flamen Dialis, ne ludibrio insolentissimis victoribus esset, in Iouis sacrario venis incisis contumeliose mortis denunciationem effugit, sacerdotisq; sui sanguine vetustissimi foci maduerunt.*

OLIV. Merulæ cornelius incisis venis perit. QVa tempestate] Cornelius Merula, qui pulso Cinna, consul eius locum fuerat substitutus, post reditum Marij, atque Cinnæ, vbi vidit è manibus eorum elabi non posse in templo Iouis, cuius flamen erat, succisis venis sibi mortem ipse consciuit focos etiam, & aras suo sanguine respersit. Aug. de ciuitate Dei, lib. 3. ca. 17. Merula, inquit flamen Dialis præcisis venis Ioui etiam suo sanguine litauit. Florus vero, Merula, inquit flamen Dialis in capitolio Iouis ipsius oculos, venarum cruore respersi. [Qua tempestate] Quo tempore in qua significatione Sal. frequenter ponit, licet & pro calamitate accipi possit, dicimus etiam tempestatem teste Seru. ventos auras, serenitatem. Virg. Dij Maris, & terræ tempestatumque potentes, tempestatum dixit, vt vult Seru. ventorum, aurarum, & temporum serenitates, vnde & alibi. Vnde hoc tam clara repente tempestas. [Ludibrio] Ignominiæ, illusioni.

ASCEN. QVa tempestate] .i. tempore calamitoso reip. Lucius quoque Cornelius Merula sup. vir consularis .i. qui aliquando consul fuerat, & flamen .i. sacerdos. [Dialis] idest Iouis, qui & diuus dicitur, ne esset ludibrio uictoribus insolentissimis i superbia petulantissimis, Mario, & Cinnæ, venis .s. suis incisis in sacrario .i. sacrorum repositorio Iouis .i. ad Iouem capitolium pertinentium, effugit denunciationem mortis contumeliosæ, & foci vetustissimi .i. Iouis Capitolini, maduerunt sanguine sacerdotis sui.

DE HERENNIO SICVLO.

ACer etiam, & animosus vitæ exitus Herennij Siculi, quo C. Gracchus, & aruspice, & amico vsus fuerat, nam cum eo nomine in carcerem duceretur, in poste illiso capite in ipso ignominiæ editu concidit, ac spiritum deposu t, vno gradu à publico supplicio, manuque carnificis citerior.

OLIV. Herennij mors. ACer, & animosus] Non minus fortiter vitam finiuit Herennius quàm Corn. Cum L. Opimius consul C. Grac. agrarias leges contra senatus auctoritatem ferre molientem sustulisset, Herennius Siculus, qui vt aruspes, & familiarissimus Gracchi fuerat damnatus, quod cum Graccho sensisse diceretur, cum duceretur in carcerem, & sic carceris posti caput, illisit, vt uitam in anditu ipso reliquerit suam, & sic morte non vulgari, quod imminebat supplicium effugit. [Eo nomine in carcere duceret in poste] Ea causa, quod contra senatus decretum cum Gracco sensisse diceretur. [Ignominiæ aditu concidit] In ipso carceris, aditu vbi ignominiose periturus erat. [Amanuque carnificis citerior] Ac si diceret parum abfuit, quin in carcerem trusus necarent à lictore.

ASCEN. ACer, &c.] Exitus vitæ Herenij Siculi, quo C. Gracchus fuerat vsus, & aruspice, & amico, supp. fuit acer, & animosus, nam cum duceretur in carcerem eo nomine, i. cam ob rem, quod fuerat aruspes, & amicus Caij Gracchi, & ita eius facinoris auctor putabatur, capite eius illiso .i. confracto in poste, concidit in ipso auditu ignominiæ .i. cum in carcerem ingredi deberet, vbi à spiculatore necem accepturus erat, ac deposuit spiritu citerior .i. vicinior ad eos, qui extra carcerem erant vno gradu .i. passu, aut extensione vnius pedis in progressu à publico supplicio, & manu carnificis, quia si vnum gradum descendisset, iam illi carnifex manum iniecisset.

DE CAIO LICINIO.

*Paulo aliter Cic. li. 1. ad Att. & Plu. in Cic.

*COnsimili * impetu mortis Caius Licinius Macer, vir Prætorius Calui pater, repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in Mænianū conscendit siquidem cum nobilem Marcum Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum perijsset nec sua bona hastæ posse subijci. Ac protinus sudario, quod forte in manu habebat, ore, & faucibus coarctatis, incluso spiritu pœnam morte prçcurrit, qua cognita re Cicero de eo nihil pronunciauit. Igitur illustris ingenij orator ab inopia rei familiaris, & à crimine domesticę damnationis inusitato paterni fati genere vendicatus est fortis huius mors, illorum perridicula.*

OLIV. COnsimili impetu C. Licinus Macer] Repetundarum postulatus ex Asia, cum dicturus causam vidisse Ciceronem in accusationem esse paratum, desperata causa & salute in Mænianum ascendit, & Ciceroni nunciari iussit oratione non esse opus quoniam iudicium morte præuenisset. & ita sumpto sudario, quod secum gestabat, sibi spiritum intercluſit, ne damnato illo, eius quoque bona subhastarentur, fuit autem hic Licinius, qui Ciceroni conferebatur in eloquentia, declamatur eximius, vt in Senecæ declamationibus videri licet. [Repetundarum reus] Accusatus repetundarum ex Asia. Mænianum] Locum iudicij ab ædibus Menij denominatum, nam cum ædes suas Catoni, & Flacco consulibus Mænius vendidisset, vt locus esset, vbi iudicij exercerentur, columnam sibi reseruauit, quam etiam tabulatis circundedit, ut inde posset gladiatorum munus spectare cum suis, & ab ædibus Menij, Mænianus locus dictus est, vbi iudicia ferebatur, erat autem tanquam basilica eminencior. [Iudicium cogebat] Iudices congregabat. [Pretexta ponentem] Separantem ad agendum. [Sudario] Velamine, quo sudorem abstergebat [Coarctatis] Constrictis, & elisis, [Igitur illustris ingenij orator] Eloquentia quamuis plurimum valeret Licinius, tamen inusitato mortis genere, & egestantem domesticæ rei, & iudicij ignominia vitauit. Illustris orator] Quia clarissimus fuit orator, cuius meminit Cice. lib. de orat. [Ab inopia rei familiaris] Quia si damnatus fuisset, & eius bona subhastata, ad inopiam redacta esset eius familia. Crimine domesticæ damnationis] Sic quoque genus, familiamque suam à turpitudine futuræ damnationis vendicauit, vt tanta infamia domus notari non posset. [Paterni fati] Quia pater non hoc genere mortis extinctus fuerat. [Vindicatus est] Se liberauit. [Illorum] De quibus dicturus sum. [Ridicula] Risu digna, sed melius dixisset, detestanda.

Mçnianū.

ASCEN. COnsimili, &c.] Caius Licinius Macer vir prætorius .i. qui aliquando prætor fuerat, pater Calui .s. Licinij reus repetundarum .s. pecuniarum ablatarum ab Asia prouincia, dum sententiæ diceretur .s. in eum, conscendit in Mçnianum. i. locum iudicij rerum capitalium, [Siquidem] i. quoniam cum vidisset Marcum Ciceronem qui cogebat .i. conuocatum tenebat id iudicium .i. eos iudices deponentem prætextam, vt .s. peroraret, misit ad eum sup. nuncium, qui diceret se non perisse damnatum, sed reum priusquam .s. sententia ferretur, nec sua bona possent subijci hastæ .i. vendi sub hasta, & vt dicunt confiscari, quia indemnatus mortuus fuerit, ac præcurrit pro tinus pœnā .s. subhastationis bonoū suorū cum vltimo supplicio morte .s. sua spiritu .i. anhelito inclusu ore, & faucibus suis coarctatis .i. constrictis sudario .i. sudoris abstersiuo panniculo, quod tenebat forte, quia non ad eum vsum in manu .s. sua [Quare] .i. cuius morte cognita. Cicero nihil pronunciauit de eo, i. nō tulit sententiam diffinitiuā. [Igitur orator ingenij illustris] i. clari .s. Catulus vindicatur est .i. liberatus ab inopia rei familiaris, & à crimine damnationis domesticę, vt Oli. accidit, ne mors sua familiæ suę vitio det & ita criminaretur .i. damnaretur, & male audiret eo nomine, vel à crimine damnationis domesticæ .i. qua etiam domus eius damnata fuisset genere fati paterni inusitato etiam .i. quo patre vsus non fuerat, aut inusitato alijs, &c. Mors huius .s. Catuli fuit fortis, mors illorum .s. quos dicet sup. fuit perridicula .i. multum ridicula, immo abominanda, vt petebit.

DE CORNELIO GALLO, ET Tito Ætherio.

*COrnelius * enim Gallus Prętorius, & Titus Aetherius eques Roman. inter vsum puerilis Veneris absumpti sunt. quanquam quorsum attinet eorum* *Pli. lib. 7. c. 53.

cauillari fata, quos non libido sua, sed fragilitatis humanæ ratio abstulit? fine nanque vitæ nostræ varijs & occultis causis exposito interdum immerentia supremi fati titulum occupant, cum magis in tempus mortis incidant, quam ipsam mortem accersant.

OLIV. C
Ornelius Gallus prætorius, & Tit. Aetherius] Horum mors non solum obscœnitatis, sed abominationis plena, vt dū pueris abuterétur in ipsa coitus obscœnitate perierint, quanquam & obscœnus poeta dixerit. Dum fecerent omnes vt nos moremur in illo. Horum meminit Plin. lib. 7. naturalis historiæ, & eos Venere obijsse dicit. Quanquam quid attinet] Dignus certe reprehensione Valerius, qui tantam turpitudinem excusare quodammodo velle videatur, quæ sit omni insectione dignissima, dicit enim non esse omnino conuitio lacerandos, cum non libidine, sed casu potius quodam periyssẽt videri possint, quia fragilitas humana mille sit subiecta periculis & casibus, ego vero id diuino iudicio potius factum esse crediderim, ne tantum scelus impunitum esset.]Finem nanque vitæ] Vult arguere potuisse illis subitam alij de causis accidere mortem, cū enim incertus sit vitę nostræ finis, varijsque casibus expositus, nonnunquam ab instantibus in supremo fato, titulū mors ipsa sortitur illi uero cum in obscœnitate forẽt, quo tempore vitæ casus instabat, obscœnitati mors quidem ascribitur, quāquam instantia in ipso exitus tempore incidunt magis afferant. [Supremi fati titulum] Quia mors denominatur ab eo, quod quis fecerit, cum subito casu opprimitus[Accersant] Prouocent ostendit sceleftos illos, etiam si alteri rei tunc fuissent intenti, & tamen mortem euadere non potuisse.

ASCEN. Cornelius enim Gallus Prætorius & Titus Aetherius eques Rom. absumpti] i. extincti, & spiritu, ac semine exhausti, inter vsum immo abominabilem, & sodomitico igne dignum abusum, veneris puerilis. i. coitus cum pueris. [Quanquam] i. verumtamen quorsum attinet. i. ad quid tendit cauillari. i. contumeliosa cauillationem persequi fata. i. genera mortis eorum, quos non libido sua, (quasi vero non soli sint in coitu nimio) sed ratio, id est, vis fragilitatis humanæ abstulit, [Nanque fine vitæ nostræ]. i. humanæ exposito. i. obiecto, varijs, & ocultis causis. i. cum vita nostra tot subiaceat casi immerentia. i. innocua, & quæ nihil de nobis mali meruerunt, occupant interdum titulum supremi fati. i. dicuntur causa mortis nostrę fuisse. [Cum]. s. ea immerentia quibus imputatur mors nostra, incidunt magis in tempus mortis, quàm accersant, idest acceleranter faciant ipsam mortem, quasi dicat etiam si in coitu non fuissent, morituros tunc fuisse, sed nullo pallio feditatem illam satis texerit, cum etiam, si non fuissent mortui, non minus turpius essent dicendi.

EXTERNA.

DE COMA FRATRE DIOGENIS.

*Svnt & externæ mortes dignæ annotatu, qualis in primis Comæ, quem ferunt maximi latronum ducis Diogenis fratrem fuisse. * Is enim ad Rutiliū consulem Enna,* Lib. 6. c. 10. *quàm prædones tenuerant, in potestatem nostram redacta, productus, cum de viribus & conatibus fugitiuorum interrogaretur, sumpto tempore ad se colligendum, caput operuit, innixusque genibus compresso spiritu, inter ipsas custodum manus, inque conspectu summi imperij, exoptata securitate acqueuit. Torqueant se miseri, quibus extingui quam superesse vtilius est, trepido & anxio consilio, quanam ratione vita exeant quærentes ferrum acuant, venena temperent, laqueos apprehendant, vastas altitudines circunspiciant, tanquam magno apparatu, aut exquisita molitione opus sit, vt corporis, atque animi infirmo vinculo cohærens societas dirimatur. Nihil horum Coma, sed intra pectus inclusa anima, finem sui reperit. Enimuero minimo studio retinendum bonum, cuius caduca possessio tam leui afflatu violentiæ concussa dilabi potuit.*

OLIV. Svnt & externæ] non vulgares quoque externorum mortes relatione dignæ sunt, qualis Comæ in primis fuisse traditur, qui Diogenis latronum ducis frater captus, cum ad P. Rutilium, ductus esset, & ex eo quæreretur de genere belli, & multitudine seruorum, atque eorum consilijs, sumpto ad respondendum spacio sibi ipsi spiritum interclusit, maluitque fortissimus latro, in conspectu consulis, & totis, & totius exercitus sibi mortem inferre, quam suorum cōsilium prodere, & iudicio publico damnari. [Comæ] Nomen proprium, est autem genitus à Comes, sicut Anchises Anchisæ [Ad Rutilium consulem] Qui vt diximus in cap. de mutatione fortunæ, consul in Siciliam missus, vt prouinciam illam seruili bello occupatam reciperet, & à fugitiuorum impetu tutam paratamque redderet, post confectum bellum, ex decem legatorum sententia siculis leges imposuit. [Ad se colligendum] Ad deliberandum, vel ad colligendum, vires, in vnum. [Innixusque genibus] Quia humi prouolutus erat more supplicandum. Summi imperij] Cōsulis Romani [Torqueant se miseri] Inuehitur in timidos, & cupidos, qui vt necessario moriuntur, genus mortis inquirunt. [Torqueant] Crucient se de morte soliciti. [Trepido] Iuxta illud. Sed timidi, est optare necem. [Vastas altitudines] E quibus præcipites sedent. [Infirmo vinculo] Bene infirmo, nam vis parua plerunque hanc animæ, & corporis coniunctionem dissoluit. [Enim vero minime studio] Non est tantopere exoptanda, vita, quæ sicut in coma vidimus, tam facile amittitur.

Comæ mors.

ASCEN. Svnt &] .i. etiam mortes externæ dignæ annotatu .i. quæ annotentur, qualis sup. est in primis sup. mors Comæ, quem ferunt fuisse fratrem Diogenis maximi Ducis latronum. [Is in productus Ennam]. idest, in eam vrbem Siciliæ, quam prædones tenuerant. scilicet, prius redactam, scilicet, tunc paulo ante, in potestatem nostram. i. Rom. ad Rutil. consulem, & victorem. cum interrogaretur s. ab Rutilio de viribus, & conatibus fugitiuorum. s. latronum, aut eorum, qui ad ipsius partes confugerant, tempore sumpto ad coligendum se. i. quasi ad recipiendum spiritum, & separandum ad dicendum operuit. i. inuoluit caput, & innixus genibus spiritu. i. anhelu compresso, acquieuit, exoptata securitate extinctus est inter ipsas manus custodum, & in conspectu summi imperij. De cuius mortem tanquam optanda prosequitur dicens. [Miseri, quib. vtilius ē extingui, quam superesse]. i. quibus vtilius sit mori, quam superuiuere, torqueant. i. crucient se cōsilio trepido & anxio quærẽtes, quanam ratione vitā exeat. i. finiatur acuant ferrum i. mucrones, aut alia tela temperent. i. diluant uenena, vt cito noceant, apprehendant laqueos. [Circunspiciant altitudines vasta]. i. valde amplas, vnde se præcipitent, tanquam opus sit magno apparatu, aut molitione exquisita. i. singulari conamine, vt societas corporis, atque animi, in qua vita consistit, cohærens vinculo infirmo, dirimatur. i. dissoluatur. [Coma] Aut Comes. nihil horum sup. quæsiuit, sed reperit finem sui anima sup. sua. i. anhelitu inclusa intra pectus, ita vt non respiraret, sed suffocaretur. [Enimuero]. i. certe bonum. i. vitę nostræ, cuius possessio tam caduca potuit dilabi. i. perire, concussa tam leui. i. modico afflatu violentiæ compresso. s. anhelitu, est sup. retinendum. i. dignum, vt retineatur minimo studio. i. conamine.

DE ÆSCHILO POETA.

*Eschili * vero poetę excessus quemadmodū non voluntarius, sic propter nouitatem casus referendus. in Sicilia mœnibus vrbis in qua morabatur, egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde, atque lapidi eam illisit, * vt fractę testudinis carne vesceretur, eoque ictu origo, & principium fortioris tragedię extinctum est.*

* In vitę Græca. Plin. lib. 10. ca. 3. & Suid.

Aristoph. in Ran.

Eschili poetæ] Hic primus tragediarum scriptor fuit, teste Quin. qui ab Aeschylus tragœdias primus in lucem protulit Horat. quoque in poetica, personæ pallæque repertos honestæ, Aeschylus modicis instruxit pulpita tignis. Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno floruit Athenis, teste Gellio tempore Milciadis. anno 200. sexagesimo post vrbem conditam cuius mors non profecto vulgaris fuit, nam cum in loco aprico sederet expositus soli, vel (vt alij dicunt) esset, Aquila desuper uolitans, illius delusa caluicie, quam lapidem esse putarat testudinem, quam pedibus, uncis

gestabat,

Appricus locus. gestabat, fracturam demisit in caput, & clarissimum poetam inaudita morte interemit. [Aprico loco] Aperto, & soli exposito, nam apricus quasi apericus, hoc est sine frigore. Apricis autem locis senes delectantur, vt Aprici meminisse senes. [Elusa splendore capitis] Hoc est à caluicie, quam lapidem esse putauit, & ideo testudinem demisit in caput, tanquam lapidem, vt facto testudinis ostero carne vesceretur. [Illisit] Incussit. [Origo] Et principium, quia fuit, vt dixit tragædiæ, primus inuentor, testibus Quintil. & Horatio.

ASCEN. Æ Schilini, &c.] Vero. i. sed quemadmodum excessus. s. è vita, hac Aeschylini poetæ. s. tragici, non sup. fuit voluntarius, vt. s. superiorum ferè, sic ipse est referendus i. dignus, vt referatur, propter nouitatem casus. [Egressus mœnibus vrbis] In quę morabatur in Sicilia, resedit. i. locum quietis accepit in loco aprico. i. soli exposito, & nullo vmbra recto, super quem aquila ferens testudinem elusa splendore capitis (erat enim vacuum capillis) illisit eam. s. testudinem. i. concham marinam, sup capiti eius. i. demisit eam in caput eius perinde atque lapidi. i. putans eam deijcere in lapidem, vt vesceretur carne testudinis fractæ (vbi scies in piscibus, & pomis, quod pulposum est etiam carne dici) & eo ictu est extinctum principium, & origo fortioris tragediæ. i. Aeschylus ipse tragicorum princeps.

DE HOMERO POETA.

*Plu. in vita, sed Herod. ex ægritudine.

N On * *vulgaris etiam Homeri mortis causa fertur, qui in insula, quia quæstionem à piscatoribus positam soluere non potuisset, dolore absumptus creditur.*

OLIV. NOn vulgaris etiam Homeri] Cum inter omnes fermè scriptores magna sit de Homeri patria, parentibusque dissensio, de morte tamen conuenit inter eos, quòd dum in Ioniam insulam nauigasset, & in piscatoris, qui littoribus appulsi sese pediculis expurgabant, sorte quadam incidisset, quæsiuit ab eis, nunquid haberent, vel vt alij dicunt, quid illic agerent erat enim teste Cic. Tusc. 5. circa finem cęcus, qui obscurè satis responderunt, perdidisse, quod ceperant, quod vero non cepissent habere, vel vt alij dicunt, quod capimus perdimus, quod quærimus habemus, significabant autem sese purgare pediculis, & ita quos caperent perdere, quos non cępissent in vestimentis habere, quod enigma cum interpretari non posset, nimio dolore confectus migrauit de vita, honorificentissime autem à ciuibus sepultus fuit, & in illius sepulchro epigramma incisum. Conditus hoc tumulo vates diuinus Homerus, Graiorum cecinit qui benefacta ducum. De temporibus, & vita tam in certa feruntur ab auctoribus, vt de his tacere satius esse existimem, quàm tam dubia referre [Quæstionem à piscatoribus positam] Sequitur opinionem eorum qui dicunt non interrogatos piscatores quid haberet, sed vltro quæstionem proposuisse. s. venamur bis quinis Catulis, quod capimus perdimus, quòd quærimus habemus constat autem, vt diximus teste Cic. Homerum fuisse cæcum.

Homeri epitaphiū.

ASCEN. NOn, &c.] Causam etiam mortis Homeri, s. poetarum principis, fertur non vulgaris, qui creditur absumptus dolore, in insula. s. Ionia, quia non potuisset soluere quæstionem propositam à piscatoribus cum enim cæcus esset, & pro pter poeticam artem vim vaticinandi habere crederetur, & à duce suo percunctaretur quosnam in littore audiret, illeque respondisset nautas esse, ad illos perductus quid nam ageret percunctatus est, tum illi, rem inquiunt tibi veram dicemus, sed enigmate perplexam, quàm dissolues, si poteris, Venamur enim in proximis filuis quinis canibus, & quidquid capimus amittimus, aut perdimus continuo, quod nos effugit retinemus de vermibus. s. capitis locuti, quos, quinque digitis persequebantur, quam rem cum tantus vates intelligere non potuit inuestigando extinctus est. Sunt qui dicant vnum ex illis dixisse. In filuas pergo venatum cum cane quino, Quod capio perdo, quod fugit id teneo, sed tales versiculi pro captu cuiusque possunt fingi, cum constet græce locutos, qui enigma proposuerunt.

DE EVRIPIDE POETA.

* Thomas i vit. Suid. & Gel. lib. 15. c. 20.

S Ed * *atrocius aliquanto Euripides finitus est. ab Archelai enim regis cœna in Macedonia domum hospitalem repentes, canum morsibus laniatus obijt. Crudelitas fati tanto ingenio non debita, sicut illi excessus illustrium poetarum & moribus, & operibus indignissimi.*

SEd atrocius aliquanto] De Euripide satis supra dictum est in cap. de fiducia, quod vero ad eius mortem pertinet sic breuiter Gellius tradit lib. 15. cap. 2. cum in Macedonia apud Archelaum regem esset, vtereturque eo rex familiariter, rediens nocte ab eius cœna, nauibus à quodam æmulo immissis dilaceratus est, & ex his vulneribus mors secuta est, sepulchrum autem eius, & memoriam eo digni sunt honore, vt in gloriæ quoque loco prædicarent ὑπηρεσίμνημα γρυπίλεσο λοιτόπω, quod egregius poeta morte obita sepultus in eorum terra foret, quamobrem legati ad eos ad Athen. missi perijssent, vt ossa Athenas in terra millius patriam permitterent transferri, maximo consensu Macedones in ea re deneganda perstiterunt, Archelaus vero rex audita tam indigna morte poetæ, quam primum iussit capillos sibi & barbam resecari in signum doloris. [Archelai] Qui Alex. successerat in partem regni. [Crudelitas fati] Deplorat quodāmodo. Val. indignam poetæ mortem, & eorum pariter qui sequuntur. OLIV. Euripidis fatum.

ASCEN. SEd Euripides] Etiam tragicus poeta finitus est atrocius aliquanto, repetens enim domum hospitalem in Macedonia. i. qua vtebatur in Macedonia, ab mensa Archelai regis obijt laniatus morsibus Canum, crudelitas fati. i. mortis, non fuit debita tanto ingenio, quantum erat Euripidis. [Sicut illi.] s. sequentes excessus poetarum illustrium. i. clarorum moribus, & operibus sup. fuerunt indignissimi.

DE SOPHOCLE.

*De Sene. li. 8. cap 7. Pli. lib. 7. c. 13. aliter Lucian. in Macr. & Simoni. li. 3. epigram.

S Ophocles * *vltimæ iam senectutis, cum inter tamen tragœdiam dimisißet ancipiti sententiarum euentu diu solicitus, aliquando tamen vna sententia victor, causam mortis gaudium habuit.*

OLIV. SOphocles vltimæ iā senectutis] Hic vt diximus, tragædiarum scriptor clarissimus fuit, qui iam exactæ senectutis cum cæteris poetis in certamen descendit, & compositam tragædiam in medium protulit, sed cum esset cum socio relictus, cuius vis ingenij disputationis euentum faceret in certum, diu solicitus tandem vna sententia superior enasisset, nimio victoriæ successu exultans confestim præ nimio gaudio perijt. Plin. lib. 7. nat. hist. Gaudio inquit periere præter Chilonem de quo diximus, Soph. & Dion. Siciliæ tyrannus, vterque accepto tragicæ victorię nuncio, de hoc alio loco, Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepelire liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmonijs. Lysandro eorum regem, inquit, sæpius admonito, & vt pateretur humari delitias suas requisiuit rex, qui supremum diem Athenis obijsset, nec difficulter ex his, quæ significasset intellexit pacemque funeri dedit. [Vltimæ iam senectutis.] Vtpote annorum ferme centum, vt propterea nulli mirum esse possit, in ea ætate subito perijsse.] Incertamē tragediam dimisisset] Cum certaret de tragędia cum alijs, sic mos erat antiquorū, vt melioribus scriptoribus præmia darentur. [Ancipiti sententiarum euentu] Quid s. iudicaturi essent iudices, nam poetę inter se pares sentijs esse videbantur, & ideo incerti erant, quis eorum futurus esse superior.

ASCEN. SOphocles iam vltimę senectutis, tum dimisisset tragœdiam. s. à se compositam in certamen, i. contentionum de laude cum aliorum tragædis, solicitus diu ancipiti euentu sententiarum quia nunc plures, nunc pauciores habuit secundum se sententias, aliquando. i. tandem tamen. victor. i voti compos, vna sententia. i. per vnam sententiam, quàm pro se supra alios habebat (non enim intelliges, quod vna duntaxat pro illo fuerit sententia, sed vna plusquam alijs) habuit gaudium causam mortis, quia præ nimio gaudio expirauit, suffocato. s. intus spiritu, occlusis præcordijs.

DE PHILEMONE.

*Lucia. in Macr. & Suid.

P Hilemonem * *autem vis risus immoderati abstulit, paratas ei ficus, atque in conspectu positas Asello consumente, puerum vt illum abigeret, inclamauit: qui cum iam comestis omnibus superuenisset, quoniam, inquit, tam tardius fuisti da nunc merum Asello.*

Ac protinus vrbanitatem dicti crebro anhelitu Cachinorum prosecutus, senile guttur salebris spiritus prægauauit.

OLIV. PHilomenem]Ridicula satis mors Philemonis,qui cum vidisset Asellum sibi paratas ficus edentem, ambique inde iussisset,id serius faciente puero,cum nunciasset ficus omnes Asellum deuorasse, da potum,inquit, illi optimum merum. quo ioculari dicto,nimio risu concitatus, vitam exhalauit. [Abigeret]Et proprię dixit,nam ambigūtur aues,& pecora [Cachinorum]Cachinus immoderatus risus dicitur. Persius, rides cum tibi caluem pringuis aqualiculus propenso sex qui pede extet.Quid faciam,sed sim petulanti splene Cachino,& Iuuen.ridens maiore Cachino concurritur.[Salebris]Aspiratibus,vel amaritudine.

ASCEN. PHilonem,&c.]Autem.i.sed vis.i.violentia risus immoderati sustulit.s.è numero viuentium,Philemonem enim.i. quia ascello consumere ficus paratas,atque positas in conspectu.s.eius,inclamauit puerum,i.ministrum suum,vt abigeret illum.s.asellum,qui.s.puer,cum superuenisset omnibus.s.ficis iam comestis ab asino,inquit, quoniam fuisti tam tardus da nunc ascello merum.i.purum vinū,vt bibat, ne illi ficus noceant,qui bibentibus aquam nocere solent, ac protinus prosecutus vrbanitatem dicti, crebro anhelitu Cachinorum.i. profusorum risuum prægrauauit guttur.s. suum senile salebris.i.asperitatibus spiritus anhelitus ipsum soffocantis.

DE PINDARO.

*Suidas. *AT* Pindarus,cum in Gymnasio super gremium pueri, quo vnice delectabatur, capite posito quieti se dedisset, non prius decessisse cognitus est, quam Gymnasiarcha claudere eum iam locum volente,ne quidquam excitaretur.Cui quidem crediderim eadem benignitate deorum, & tantum poeticæ facundiæ, & tam placidum vitæ finem attributum.*

OLIV. AT Pindarus] Hic Liricus poeta fuit omnium suo tempore præstantissimus, vel certe Quint. teste nouem Lyricorum longe princeps,magnificentia sententijs,figuris,beatissima,rerum verborumque copia veluti quoddam eloquentiæ flumen,quem Horat.dicit,nulli quidem mirabilem esse legitur,quod cum Alexander magnus Thebas cepisset, vrbemque illam diriperet,ac ciues sub corona venderet,soli Pindaro eiusque familiæ propter ingenij nobilitatem,egregiamque doctrinam parcere iussit,cuius mores minime vulgaris fuit,cum enim ludus spectaret,& præ lassitudine spectaculi somno grauatus super gremium cuiusdam pueri, cuius studiosissimus erat,caput deposuisset non decessisse cognitus est, quam per actis ludis Gymn. princeps iuberet omnes exire & frustra Pindarum excitasset.Quippe qui in æternum clausisset lumina mortem.[Cui quidem crediderim]Inquit Val.benignissimos deos huic poetæ,& in carminibus edendis eloquentiam, & placidum vitæ fidem dedidisse. Plin.dicit.lib.7.nat.hist. Alexandrum magnum cum Thebas raperet iussisse Pindari vatis familiæ, penatibusque parci.

ASCEN. AT Pindaris]Lyricorum poetarum clarissimum,cum dedisset se quieti capite posito super gremium.i. complexum femorum pueri, quo delectabatur vnice. i.singulariter, non prius est cognitus decessisse. s.ex hac vita,quam Gimnasiarcha.i.principe gymnasij, (prius autem Gymnasiarchum dixit) volentem iam claudere locum excitaretur nequidquam.i.frustra,quia iam mortuus erat. [Cui]s. Pindaro, quidem.i. certe vel ego quidem crediderim.i.facile crederem attributum eadem benignitate deorum,& i.simul tantū. i.tantam copiam facundiæ poeticæ & tam placidum finem vitæ à quali tamen (si quidem non caste amarit puerum) liberet nos dominus.

THEO. BEnignitate deorum]Pindarus hoc à dijs immortalib,optauit,vt est apud Suidam,puero nomen fuit Theoxeno.

DE ANACREONTE.

*Pli.li.7. c.7. fuit.n. vinoletus. li.3. epigr. Græ. *SIcut* Anacreonti quoque, quem bis tantum humanę vitæ modum supergressum, dum passę vuę succo tenues & exiles virium reliquias foueret,vnius grani pertinacior in aridis faucibus humor assumpsit.*

OLIV. SIcut Anacreonti] Hic Teius patrius lyrici carminis poeta,cuius meminit Horat. lib.4. odarum non aliter Samio dicunt arsisse basyllo, Anacreonta Teium,qui sæpe caua testudine fleuit amorem pari ratione Ouid.lib.tristium 2.Quid nisi cum multo venerem contemnere vino. Præcepit lyrici Teiamusa senis. Hic igitur cum,iam exactæ senectutis esset, quippe qui secundum sæculum degeret. Cum seniles vires succo passæ vuæ reficeret, vnius acino,qui faucibus inhæres neç dimitti, nec reuocari posset, guttur premente suffocatus obijt.Plin.nat.hist.lib.7. Anacreon, inquit, poeta acino vuæ passæ. s.perijt item vt Fabius senator prætor in lactis haustu vnopilo strangulatus]Sicut Anacreonti]Cum superiori coniungitur crediderim deorum benignitate tantum Pindaro fuisset tributum, sic crediderim Anacreonti. Humanæ vitæ modum supergressum. Quia secundam iam agebat ætatem. [Aridis faucibus] Siccis & naturali humore carentibus.

ASCEN. SIcut sup. attributum crediderim quoque] i. etiam Anacreonti.s.poetę lyrio Teio patria,quem supergressum bis tantummodum. i. mensura humanæ vitæ, & hoc est bis septuaginta annos,dum foueret tenues & exiles. i. modicas reliquas virium,scilicet suarum,succo vuæ passæ recemum vulgus vocat, humor aut forte tumor vnius grani pertinacior, id est,inherentior, perseuerantior, quàm vtile erat in faucibus aridis absumpsit,id est, strangulauit.

DE MILONE CROTONIATE.

*Ouid. in ibi.& Gel. li.15.c.16. *IVngam illos,* quos & propositum,& exitus,pares fecit Milo Crotoniates,cum iter faciens quercum in agro cuneis adactis fissam vidisset, fretus viribus, accessit ad eam,insertisque manibus, diuellere conatus est, quas arbor excussis cuneis, in suam naturam reuocata compressit, eumque cum tot Gymnicis palmis lacerandum feris prębuit.*

OLIV. IVngam illos,quos]Duos subiungit,qui eiusdem propositi, & exitus fuerunt, Milonem Crotoniensem, & Polydamum Athletam.De Milone Gellius noctum Atticarum.li.15. cap.16. Milo Crotoniensis, inquit, athleta illustris.quem in cronicis scriptum est olympiade proxima coronatum esse, exitum habuit vitæ miserandum, cum iam natu grandis arte athleticā deseruisset,iter faceret forte solus in locis Italiæ,siluestribus,quercum vidit proxime viam,patulis in parte media ramis hiantem,tum experiri volens.credo etiam tunc, an villæ sibi reliquæ vires adessent,immissis in cauernas arboris diditis deducere, & rescindere quercum conatus est, ac mediam quidem partem discidit, diuellitque, quercus autem in duas deducta partes, cum ille,quasi profecto,quod erat connixus manus laxasset,cessante vt redijt in naturam,manibusque eius retentis, inclusisque stricta denuo, & cohærens dilacerandum. hominem feris præbuit Soli de memorabilibus mundi in cap.de homine. Milonem quoque, inquit, Crotoniensem egisse omnia supra quam homo valet,etiam hoc proditur,quod ictu nude manus tantum fecit Victimam, eumque solidum, quę nactauerat die. absumpsit solus non grauatim super hoc nihil dubium, nam factum elogium extat. Victor ille omnium certaminum obijt. Cintus in Catone maiore. Quę enim vox potest esse contemptior, quàm Milonis Crotoniate,qui cum senex esset, ac athletas se in curriculo exercentes videret, aspexisse laceratos suos dicitur. illachrymansque dixisse, at hi quidem iam mortui sunt. Hunc Mil. tantæ fortitudinis fuisse dicit Plin. libro 7. natur hist. vt cum constitisset,nemo eum vestigio educere posset. Malum tenenti nemo digitum corrigere, cucurrisse mille centum 60. stadia ab Athenis Lacedæmonem biduo Strab. vero libro 6. dicit, hunc Pythagoræ discipulum fuisse, & cum forte columna quandoque in philosophorum contubernio laboraret, Milonem subeuntem saluos reddidisse vniuersos, deindeque seipsum extraxisse, quo membrorum robore fretum vitę subuersionem offendisse eo genere mortis, quo supra monstratum est. [Cuneis adactis] Infixis cuneis, nam cum agrestes quercum,scindere voluissent, cuneos adegerāt, & eos in quercu reliquerant,est autem cuneus instrumētum ligneum,

lignum, quod desinit in latitudinem acutam, in superiori parte crassum, quo scinduntur arbores. Virg. & cuneis scindebant fissile lignum, dicitur etiam cuneus multitudo in vnũ collecta. Atque ordo militum in modum cunei factus. Gell. vero dicit, arborem fuisse paruulis ramis hiantem, non cuneis scissum, in suam naturam reuocata. Cum rediisset in se clausisset, ac si solida extitisset. [Compressit] Constrinxit, ita vt eas educere non posset. [Tot Gymnus palmis] Tot victorijs, quas in Gymnasio certando reportauerat, nam (vt diximus) Athleta fortissimus fuerat, qui in omnibus agonibus victor euaserat.

ASCEN. IVngam illos, quos & propositum].i. instituto vitæ (vulgo intentio dicitur, sed à doctis in eo significatio, nescio an vsquam legatur, cum sit corroboratio, & auctio) & exitus fecit pares, quia talem vitæ exitum assecuti sunt, qualem factis suis proposuisse sibi visi sunt. [Milo Crotoniates].i. cuius patria erat Croton vrbs Italiæ, cum faciens iter.i. deambulans vidisset quercum in agro fissam cuneis adactis, sunt qui vi ventorum fissam dicant, accessit ad eam.s. quercum, fretus.i. confisus, & munitus viribus, & conatus est diuellere.i. duas partes distrahere manibus iniectis.s. in fissuras, quas.s. manus arbor.s. quercus dicta, reuocata in suam naturam.i. pristinum situm. [Cuneis excussis] idest à Milone partes ambas aliquantulum distrahente, compressit.i. conclusi intra fissuram illam, & præbuit eum lacerandum feris, quia nemo auxilio venit, & ipse discedere nequit cum palmis.i. coronis Gymnicis.i. quas in Gymnasijs victor reportauerat, non quòd eas in capite haberet, sed pro is esset, qui sæpe viros fortissimos vicerat.

DE POLYDAMANTE.

* Pauf. & Suid. *ITem * Polydamas athleta tempestate speluncam subire coactus, nimio & subito incursu aquæ labefactata ea, ac ruente, cæteris comitibus fuga periculum egressis, solus restitit tanquam humeris suis totius ruinæ molem sustentaturus: se pondere omni corpore humano potentiore pressus, imbribus petitam latebram dementis fati sepulchrum habuit. Possunt ij præbere documentum nimio robore membrorum vigorem mẽtis hebescere, quasi abnuente natura vtriusque boni largitionem, ne supra mortalem sit felicitatem, eundem & valentissimum esse, & sapientissimum.*

OLIV. ITem Polydamas] Pari ratione Polydamas stultæ viriũ suarum fiduciæ pœnas non vulgari morte pependit, qui cum alijs iter faciens, orta tempestate in proximam speluncam subire coactus concussa, & labefactata aquarum impetu spelunca, cæteris fugientibus cum ruitura videretur solus remansit, fretus viribus suis, quòd tantam ruinæ molem humeris sustentare posset, sed opinione frustratus est, potentior enim humana virtute ruina illum temere retinentem obruit. [Dementis fati] Stultæ mortis. [Possunt hi præbere documentum] Fortasse quæreret aliquis, quid conferant horum exempla, hoc videlicet, vt homines intelligant, nunquam aut raro nimiam corporis fortitudinem cum animi sapientia fuisse coniunctam, vt qui supra vires humanas fortis idem, & sapiens fuerit, hæc enim duo in eodem corpore iungi natura negauit, rectè igitur dixit ille, cum viribus corporis sapientiam esse iungendam. sicut virum fortem rectè haberi posse. [Vigorem mentis] Sapientiam, quæ ingenij viuacitate consistit. [Vtriusque boni] Sapientiæ, & fortitudinis. [Supra humanam fœlicitatem] Quò hęc duo consecutus esse videretur, ijs esset humana conditione fœlicior. hoc igitur humani natura negauit.

ASCEN. ITem Polydamus](quæ vox dicit multorum domitorem, sed quis hic fuerit commentarij non edunt, non enim de Polydamante Phrygio, cuius Persius meminit, (intelligi potest) Athleta.i. pugil coactus subire.i. subintrare, speluncam tempestate.i. propter violentiam imbrium, & tonitruum quàm necessitatem maro sic applicat Speluncam Dido dux, & Troianus eandem, Conueniunt ea.s. spelunca labefacta, ac ruente nimio, & subito incursu aquæ cæteris comitibus egressis periculum fuga.i. perfugam solus, scilicet Polydamus restitit, idest permansit stans, tanquam sustentaturus humeris suis, molem, idest pondus, totius ruinæ, idest partem speluncę ruituræ, sed pressus, vno oppressu, pondere pótentiore.s. ad opprimendum omni corpore humano ad resistendum habuit latebram.i. speluncam petitam imbribus.i. propter imbres sepulchrum fati dementis.i. mortis per dementiam initæ, quia nunquam aliud sortitus est sepulchrum. Quo circa vt etiam in rusticorum versatur adagio, Optimi natatores, optimi scansores, robustissimi quiq; suis viribus primi, suis artibus, & pereunt fere, vnde addit auctorij.s. iam dicti possunt prębere documentum.i. per seipsos docere, vigorem mentis hebescere.i. hebetem fieri, & obtundi, nimio robore membrorũ, quasi natura abnuente.i. refugiente, & recusante supra vni, & eidẽ largitionem vtriusque boni.i. prudentiæ omni, & virium corporis, ne sit supra felicitatem humanam esse, & valentissimũ, & sapientissimum. In quam sententiam extant etiam vulgares versiculi, rata sub immenso prudentia corpore regnant, Ratior exiguis conspecta modestia membri. Quod vno versiculo etiam sic explicatur. Raro breues humiles sunt, aut longi sapientes. Sed eiusmodi, vt auctore carent, ita & fide.

THEO. POlydamus Athleta] Ianus ex Pausania, Suidæq; monimentis, autumabat esse legendum Polydamas, is Athlete pancratiastes ex oppido Thessaliæ scotusa fuit, oppressusque speluncæ ruina est, quàm si Val. sequimur hymbris, si Pausaniam Suidamq; æstui vitandi cum subierat.

DE CVPIDITATE VITAE. Cap. XIII.

VERVM quia excessus è vita & fortuitos, & viriles, quosdam etiam temerarios oratione attigimus, subijciamus nunc æstimationi enerues, & effœminatos, vt ipsa comparatione pateat, quanto non solum fortior, sed etiam sapientior mortis interdum, quàm vita sit cupiditas.

OLIV. VErum quia excessus è vita] Damnat hoc capitulo molles, & effœminatos homines, qui vitæ cupiditate ducti, cũ honeste mori potuerint, maluerint, aut turpiter superesse, aut ab alijs occidi, quàm sibi ipsis mortem inferre. [Fortuitos] Qui casu quodam contigerunt vt Tullio. [Et effœminatos] Vt Æschili. [Viriles] Vt Catuli, & Comæ. [Temerarios] Vt Crotoniatæ, & Polydami.

ASCEN. VErum quia attigimus orõne].i. narratione excessus è vita.i. migrationes hoĩum ab hoc mundo in alterũ vt dicunt, & fortuitos.i. inopinatos, & viriles.i. fortiter obitos, & quosdam etiam temerarios, vt Mylonis, & Polydamantis. Subijciamus nunc existimationi.i. iudicio legentium supra exitus vitæ eneruęs.i. sine viribus, & effęminatus.i. molles, & effractos, vt pateat in ipsarum comparatione.s. eorum, qui fortiter mortem oppetierunt, & turpiter fugerunt, quando cupiditas mortis, quam vitæ, sit interdum non solum fortior, sed etiam sapientior. Iudicio quidem auctoris, qui gentilem sequitur æstimationem.

DE MARCO AQVILIO.

M. Aquilius, cum sibi gloriose mortem consciscere posset, Mithridati maluit turpiter seruire quem quis non immerito dixerit Pontico supplicio, quàm Romano Imperio digniorem, quoniam commisit, vt priuatum opprobrium publicus rubor existeret. * Liu. lib. 77. & 78. Paterc. li. 2. & App. in Mithri. vbi vocat Attilium.

OLIV. M. Aquilius] Ariobarzanes à tygrane iussu Mithridatis Cappadocia propulsus Rom. venit, & eodem tempore mortuo Nicomede, filius eius Nicomedes, à Mithridate pellitur regno, qui cum ipse supra Rom. venisset decernitur in senatu, vt rex vterque restituatur in regnum, quàm ad rem missi sunt M. Aquilius, & Manlius legati, qui comparato exercitu cum aduersus Mithridatem infeliciter pugnasset captus Aquilius maluit in seruitutem regis venire, quàm fortiter pugnando, aut sibi mortem inferendo gloriose interire. [Non quis merito dixerit] Vituperat huius hominis vitæ cupiditatem, qui digniot fuisse videtur, vt à Mithridate Rege Ponti supplicijs afficeretur, quàm hunc magistratum regeret, quan doquidem suo ipsius dedecore S. P. Q. Rom. dignitatem polluerit.

ASCEN. M. Aquilius] Legatus in exercitu Rom. cum posset consciscere.i. concitare, & inferre sibi mortem gloriose.i. cum gloria (errore illo vetere Romanorum, cũ vera gloria ex iniquo

iniquo opere non fugat, iniquum autem esse anima eijcere, quàm nobis eius conditior deposito commisit, nemo fanè mentis inficias ierit) maluit seruire turpiter ,f. se debere Mithridati .f. regi ponti. Quem quis dixerit non immerito digniore supplicio pontico .i. cur inferatur a rege ponti supplicium(vnde digni dicuntur tam malo,quàm bono, qui alterutrum meruerunt)quàm imperio Rom .i. qui præsit illi, quoniam commisit vt existeret.i.euaderet, & fieret opprobrium priuatum.f.sua persona,& rubor publicus, quòd legatus Ro. imperatorio munere infeliciter functus seruiret, aut vt priuatum opprobrium eius existeret rubor pub.

DE CNEO CARBONE.

*Liu.li.89 hic li. 6. c. 1.& lib.5. cap.3.

*Cn. quoque * Carbo magnæ verecundiæ est Latinis annalibus: tertio in consulatu suo iussu Pompeij in Siciliam ad supplitium ductus petijt à militibus demisse, & flebiliter, vt sibi aluum leuare, priusquam expiraret liceret: quo miserrimæ lucis vsu diutius frueretur, eo vsque moram trahens, donec caput eius sordido in loco sedentis abscinderetur: Ipsa verba tale flagitium narrantis secum luctantur, nec silentio amica, quia occultari non merentur, neque relatione familiaria, quia ductu fastidienda sunt.*

OLIV. CN: quoque Carbo]Historia Carboni notata est in cap.de gratitudine,vbi ostendimus illum Q. Pomp. victus, & morti destinatum, cum duceretur ad supplicium, vitæ cupiditate motum,breue tempus assero tantisper, dum exonneraret,ventrem,de quo Cic.in epist.fam.lib.9. mentionem facit, & eum cum fratre scurram appellat. Sciendum est autem duos fuisse Carb, alterum Marianæ partis, qui cum Mario, Cinna,& Sertorio Romam occuparunt,& mortuo Mario cõsul factus est cum iuniore Maio, qui multa fęda in vrbe facinora commiserunt,de hoc Carb. nunc loquitur Val. alterum virum senatorium Syllanæ partis, quem Carb. superior cum alijs quibusdam senatoribus in curiam vocatum crudelissime trucidauit,de quo Orosius lib.5.Damasippus,inquit, prætor incitante. C. Mario consule, Q.Scæuolam, C.Carbonem, L, Domitium in curiam, quasi consultandum, per antistion vocatos crudelissime occidit,corpora interfectorum per carnifices vnco tracta, atq; in Tyberim missa sunt de fratre huius Carb.diximus supra in cap.de seditione.[Latinus annalibus] Chronicis P.Rom. Nam Chronica Græci dicunt, quos annales Latini vocant,sunt autem libri, in quibus annua gesta, & magistratus describebantur, & sępe pro historijs ponuntur,Virg.& vacet annales nostrorum audire laborum. [Demisse]Suppliciter, & demisso vultu [Moram trahens] Adeo vita cupidus erat,vt etiam in exonerando ventre diutius immoraretur,adeo vt eo ipso loco,in quo sordido sederet ab iratis militibus occideretur. [Vix verba tale flagitium] Hoc,inquit,flagitium,nec dicendum propter turpitudinem, nec tacendum propter reprehensionem esse videbatur, res igitur secum luctatur,quodammodo, & certat quæ hic tacenda sint [Nec silentio amica,quia]Nullo modo tacendum sit, cum reprehensionem mereatur. [Relatione familiaria] Quia turpitudinem,videbatur occultandum.

ASCEN. CN. quoq; Carbo]Est annalibus latinis .i. libris continentibus res gestas,& magistratus Latinorum,& præcipue Rom.dictis ab annis,quòd per annuos magistratus discernebatur,magnæ verecundiæ. Qui supra in tertio consulatu suo ductus in Sicilia.f.cum esset in Sicilia (nam vt Rom. in Siciliam duceretur, non est verosimile, non est igitur legendum in Siciliam)ad supplicium.i.ad vltimum,iussu Pomp.f. quinti,petijt dimisse.i.abiecte,ac humiliter, & flebiliter à militibus,vt liceret sibi leuare.i.euacuare aluum.i.genere,priusquã expiraret,quo.i.vt frueretur diutius vsu miserrimæ lucis.i. vitæ huius, trahens eo vsque moram donec caput eius sedentis in loco sordido.i.egestorio,seu super latrinas, abscinderetur (in qua re magis damnanda videtur crudelis militum acceleratio,quàm miseranda Carb.præcatio, potuit enim culpa vacare si non auiditate vitæ,sed vt honestius caderet, nec inter, cadendum aluum leuaret id poterit. Verum id auctor non immeritò in eo reprehendit, quod auiditate ductus, cum ad leuandum ventrem successit, tantam illic moram traxit, vt militibus necessarium penè fuerit illic sedentem obtruncare quod quia turpe est,addit)ipsa verba sup.mea, aut cuiuscunque narrantis tale flagitium.i.pusillanimitatem,luctantur secum,quia dici nolunt,& taceri non possunt,vtpote, nec amica silentio,qui non merentur occultari,neq; familiaria, idest plausibilia relatione.i.dum referuntur,aut congrua relationi, quia fastidienda sunt dictu.i.dum dicuntur,pudet enim talia dicere,sed locis exigit,vt dicantur.

DE BRVTO.

*Quid Brutus * exiguum, & infelix momentum vitæ, quanto dedecore emit? qui à Furio, quem ad eum occidendum Antonius miserat, comprehensus, non solum ceruicem gladio subtraxit, sed & constantius eam præbere admonitus, ipsis his verbis iurauit. Ita viuam? dabo cunctationem fati ærumnosam. O iurandi stolidam fidem, sed hos tu furores immoderata retinendi spiritus dulcedo subijcis sanæ rationis modum expugnando, quæ vitam diligere, mortem non timore præcipit.*

* Lib. 46. Appia. 7. Liu.li.120. Paterc. li. 2. Appia. libro 3. & Dio.li.46.

OLIV. QVid Brutus exiguum] Hic ille Dec. Brutus est qui Bruti Cæs.interfectoris partes secutus,cum deuictis illius partibus fugiens in latebra se contulisset, Terent, eius amicus persecutoribus latebras explorantibus vltro se obtulit, Brut. professus,vt illum à morte liberaret,cuius voce cognita Brut. iste eductus,& iussus ceruicem extendere, gladio non solum retraxit,sed etiam iurauit, ita viuam, Dabo fati cunctationem ærumnosam,non potuit Planius ostendere vitæ cupiditatem, sunt qui dicunt hunc esse Decium illum Brutum, ad quem Cic.librum scripsit de quæstionibus Tusc.& de Parad. Sen.tamen in epist.82. Huic attribuit quæ de Carbone dicta sunt,dicit enim mors illa,quæ in Catone gloriosa est, in Bruto turpis,& erubescenda. hic est enim Brut. qui cum parcius mors moras quæreret ad exonerandum ventrem secessit, & vocatus ad mortem, iussusq; præbere cernicem præbeo, inquit,ita,vt viuam. [Ita viuam]Iurantis est. [Dabo cunctationem fati ærumnosam] Tandiu mortem prorogabo,quo ad verba pronunciauero, nam iurauit se tandiu victurum quousque illa iusiurandi verba proferret,possumus hoc loco facere distinctionem,vt dixerit Brut.ita,vt viuam dabo, cunctationem vero fati ærumnosam,sint auctoris verba. [O iurandi stolidam fidem]Est moræ detestatio vel certe Val. inuehitur in Brutum, qui in ipso mortis articulo vitæ iusiurandum dederit [Stolidam fidem] Bene stolidam, qui iurauerit se victurum,cum paulò post esse moriturus. [Sed hos tu furores ostendit hanc dementiam hominum anima vita dulcedine nasci,quia naturaliter insitus homini viuendi appetitus, qui plerunque, rationem expugnat, quem iubet sic vitam amare vt mortem non timeamus.

ASCEN. QVid Brutus] .f. De alterius Bruti, qui Cæs.cum Cassio, percussit partes secutus, supra fecit quanto dedecore emit exiguum & infelix monumentum vitæ. Qui comprehensus à furio,quem Ant.f. triumuir miserat ad occidendum eum non solum subtraxit gladio ceruicem .f. suam, sed etiam admonitus.f.à percussore,vt mitius caderent vno ictu necem accipiendo,præbere eam,f.ceruicem suam,constantius .i. firmiore animo, & ita exporrectiorem, iurauit his ipsis verbis dabo.f.ceruicem meam,cõstanter. [Ita viuam].i.ita mihi contingat viuere,vt verum dico,& ceruicem constantius præbebo,hoc autem confirmauit iuramento, aut nesciens quid diceret, quia cum iam mori deberet,stultum erat per vitam iurare,sed quia ea nihil carius habuit,per eam iurauit, aut ideo iurauit,vt tantisper dum iuraret,vitam prorogaret, vnde addit auctor subaudiendo more suo, ò cunctationem .i. dilationem fati,i.mortis ærumnosam, quia ex ea cognita est pusillanimitas Bruti [O stolidam fidem iurãdi] Quia per id iurauit, quod in potestate non habuit,hoc est per vitam. Sed tuo immoderata dulcedo spiritus retinendi,tu subijcis.i.clam infer, hos.i. huiusmodi furores expugnando modum rationis sanę, quæ.f.sana ratio præcipit vitam diligere, sed mortem, si moriendum sit non timere frustra enim timetur, quod si bene fiat malum non est, & euitari non potest, sunt qui legant præcipis,vt referatur ad dulcedinem, quod si est,legam,mortem vero timere præciperis, quam lectionem ideo probem, quòd perstans in apostrophe subdat in secunda persona. [Eadem Xerxem,&c.]Coegisti,vt sit sensus,& ordo, quæ scilicet dulcedo vitæ præcipis expugnando modum sanę rationis diligere vitam. Vero pro sed, timere mortem cum sana ratio dictet,non timendam, sed prudenter expectandum mortem.

EXTERNA.

DE XERXE REGE.

Her. lib. 7. *EAdem Xerxem regem pro totius Asiæ armata iuuentute, quòd intra centum annos eßet obitura profundere lacrimas coegisti, qui mihi in specie aliena, reuera suam conditionem deploraße videtur, opum magnitudine quàm altiore animi sensu fęlicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se natum fleuerit?*

OLIV. EAdem Xerxem Regem] Cum Xerxes Græciæ bellum illaturus in numerosum exercitum comparasset, illum in parenti campo, vt forte, recenseret, de superiori loco conspiciens in eam cogitationem venit, vt diceret intra centum annos eorum neminem forte superstitem, & breuissimæ hominis vitæ conditionem secum ipse cogitans dicitur illachrymasse, & quamuis Asiaticæ iuuentutis vicem dolore videretur, suam tamen potius deplorat. [Opum magnitudine] Plus opibus quam sapientia valebat Xerxes, qui mortalem hominum conditionem defleret, quis enim est tam insipiens, quin intelligat senatum esse mortalem, flere autem quod datum est à natura, stultum est.

ASCEN. EAdem] s. tu ò dulcedo vitæ coegisti Xerxem regem. s. Persarum profundere lacrymas pro iuuentute totius Asiæ armata, quòd esset obitura intra centum annos (vbi imperiti dicerent infra centum annos, quod hic forte posset dici, sed in alio sensu, vt si peruenturi sint ad centum annos (qui. s. Xerxes videtur mihi deplorasse suam conditionem, videlicet miseram, & mortalem, ac breui morituram, in speciem aliena fęlicior, magnitudine opum, quam altiore sensu animi. i. prouidentia, aut perspicacitate ingenij. [Quis enim etiam. i. saltem mediocriter prudens fleuerit, senatum mortalem? q. d. nemo, quasi vero naturæ necessitate simus mortales, & non vitio primi parentis, quo beneficium immortalitatis amisimus, sed illud auctore huius operis latuit.

QVAM EXQVISITA CVSTODIA VSI sunt, quibus suspecti domestici fuerunt. Cap. XIIII.

REFERAM nunc eos, quibus aliquos suspectos habentibus exquisitior fui custodia quæsita est. nec à miserrimo, sed ab eo, qui inter paucos fęlicissimus fuisse creditur incipiam.

OLIV. REferam nunc eos] Hoc eum superiori rectè coniungitur. Nam ad vitæ cupiditatem pertinere videtur, munire nos diligentiori custodia aduersus domesticos, aliosve nobis suspectos, hoc autem regibus, & principibus, vt plurimum euenire solet, quorum vita semper solicita est, timent enim ne à suis, vel alienis petantur insidijs, & ideo semper aduersus hos diligentiori vtuntur sui corporis custodia, quòd fecisse traditur Masinissa Rex Numidarum qui quanquam latum haberet imperium amicos complures, filios priusquam quinquaginta, suam tamen salutē maluit canum quàm hominum, fida custodia munire, quippe qui plus fidei canū, quam filiorum pietati, aut amicorum charitati confideret, constat autem canes hominibus esse fidelissimos, & testibus Sol. & Plin. lib. 8. Dominos suos æqualiter omnes diligere, sicut multis exemplis patet. Nam in Aegypto domini percussorem in coenam agnitum latratu canis prodidit. Iasone litię interfecto canis ipsius spernatus cibum inedia obijt. Lysimachi regis canis flammæ se iniecit, accenso rogo domini, & pariter igni absumptus est. Garamantum regem ducenti canes ab exilio reduxerunt præliantes aduersus resistentes. Colophonij, & Castabalenses canibus in bella ductis primas acies instruebant. Appio Iunio. P. Sicinio consulibus, damnatum dominum, canis cum abigi non posset, comitatus in cercerem, mox percussum vlulatu profecutus est, cumque ex miseratione P. R. potestas ei sibi fieres ad os defuncti escam tulit. Vltimo deinde deiectum in Tyberim cadauer annatans sustentare conatus est. Multaque alia caninæ fidelitatis exempla com memorat Plin. quę consulto prætermitto, ne forte fastidiant homines, sed constat quòd canes soli nomina sua recognoscunt, & iterum meminerunt. [Inter paucos fęlicissimus.]

Masinissa canum custodie se credidit.

Constat Masinissam post coniunctam cum P. R. societatem, & amicitiam, omnia habuisse secunda, vt inter fęlicissimos connumerari merito possit.

ASCEN. REferam nunc eos, quibus habentibus aliquos suspectos] Custodia fui est quæsita exquisitor. i. accuratior, & diligentior. s. quam cæteris, aut quam par fuerit. [Nec incipiam à miserrimo] Sed ab eo (externo tamen videlicet Masinissa, vnde domestica non ponit exempla, vel quòd defuerint, vel indigna Romanis putauerit) qui creditur fuisse foelicissimus inter paucos. s. foelices.

DE MASINISSA REGE.

MAsinißa Rex Numidarum, & P. R. amicißimus, parum fidei in pectoribus hominum reponens, salutem suam custodia canum valuit. Quo tam late patens imperium? quo tantus liberorum numerus, quo denique tam arcta beneuolentia constricta Romana amicitia, si ad hæc tuenda nihil canino latratu, ac morsu valētius duxit?

OLIV. MAsinissa Rex] Pauos fidei custodia canum] Legitur & Euander secum semper habuisse canes. Virg. gressumq; canes comitantur hericlem. [Tantus liberorum numeros?] Quos quinquaginta fuisse diximus in cap. de gratitudine Valentius duxit potentius existimauit, & vituperat sine dubio hoc loco. [Masinissa Valentius] Qui plus canibus, quam fidis liberorum pectoribus credere voluerit.

ASCEN. MAsinissa Rex Numidarum & amicissimus P. R. reponēs in pectoribus hominum parum fidei.] i. fiduciæ, aut fidelitatis vallauit salutem suam custodia canum. [Quo] i. ad quid sup. vtile fuit illi, imperium patens tam late? Quo sup. pertinuit tantus numerus liberorum videlicet quinquaginta. [Denique à quo] i. quid vtilis fuit amicitia Romana constricta tam arcta beneuolentia? non nihil duxit. i. iudicauit Valentius. i. potentius & efficacius ad tuenda, i. protegenda hæc scilicet dicta quæ habuit, & cum vitam amisisset, latratu canino, q. d. nihil, dicendo autem latratu extenuat subsidium canum quasi non aliam opem, quàm latrando afferre possint.

DE REGE ALEXANDRO.

*HOc * Rege infœlicior Alexander, cuius præcordia hinc amor, hinc metus torserunt: nam, cum infinito ardore, coniugis Thebes teneretur, ad eandem ex epulis in cubiculum veniens, barbarum compunctum notis threicijs, stricto gladio iubebat anteire: nec prius se idem lecto committebat, quàm à stipatoribus diligenter eßet scrutatus. Supplicium irato deorum numine compositum, nec libidini, nec timori poße imperare. Cuius timori eadem & causa, & finis fuit. Alexandrum enim Thebe pellicatus ira mota interemit.*

* Cic. lib. 2. de off. & libro 2. de Inuen.

OLIV. HOc Rege infœlicior Alexander] Hoc fuit Alexander Phæreus cuius meminit Cic. offic. lib. 2. qui Alexandrū, inquit Phæreum, quo animo vixisse arbitramur, vt qui, vt scriptum legimus, cum vxorem Theben admodum diligeret tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum stricto gladio iubebat anteire. Præmittebatque de stipatoribus suis, qui scrutaretur arculas muliebres, & ne quid in vestimentis telum occultaretur diligenter exquirerent, nec eum tamen fefellit opinio, ab ea enim ipse per pellicatur suspicionem interemptus est. O miserum qui fideliorem & barbarū, stigmaticum putaret, quam coniugem. Infælicior igitur fuit ipso Masinissa Alexander, Non Maced. sed Phæreus à Phærea ciuitate denominatus, qui imperauit. est autem ciuitas Asiæ, Huius vero Alex. idem Cic. Rhetoricorum lib. 2. mentionem facit. [Compunctum notis] Damnatum à stigmatibus notatum. Nam quia fugitiuus fuerat, notas illi cadenti ferro inusςrat herus. [Threicijs] Autem ideo dixit, quia Thraces seruis suis fugitiuus has notas imprimere solent. [Supplicium] Dicit hoc supplicium à dijs immortalibus fuisse iniunctum, vt libidine pariter, ac metu semper agitaretur, vt neutro temperare posset. [Cuius timori] Suspicio, inquit timoris principium dedit, & finem. Nam quia suspectam habebat vxorem

Alex. Phæreus custodia penes vxorem.

ad eam nunquam sine metu accedebat, vxor verò pellicatus suspitione virum occidit,& ita finem timori dedit. [Pellicatus ita mota] Adulterij, est enim pellex, quæ cum alieno viro concubuit,& dicitur pellex vxoris eius, quo cum rem habet à pelliciendo dicta Herod. dicit non suspitione, sed ita ex re ipsa comperta Theben occidisse maritum,quòd duobus egregia indole fratribus suis rex iste scelestissimus abuteretur, à quibus re cognita,nam inuiti regiæ libidini obtemperabant, per sororem ad regis cæde hortatis, atque etiam coactis, rex somno die quadam oppressus per insidies occisus est.

ASCEN. HOc Rege,&c.] Alex.s. Pheræus Ph.erga vrbis Asiæ princeps sup. fuit infelicior hoc rege, videlicet Masinissa. [Cuius] i. Alex.præcordia. i.intimas affectiones,aut affectionum sedes torserunt, hinc.i.ex vna parte amor. hinc. i. ex altera parte metus nam eum teneretur infinito ardore Thebes coniugis. s.suæ veniens ad ●ndem ex epulis in cubiculum, iubebat barbarum.s.satellitem, compunctum.i.signatum notis Threijcis. i.quibusdam stigmatibus, quibus Thraces tanquam ad insigne fortitudinis se pungunt, vnde non accedo ad mentem Oliuerij, qui crimine coniunctum sit notatum gladio stricto.i.euaginato,nec idem. s. Alexander committebat se prius lecto.s.lectus esset scrutatus.i.excussus, & disquisitus diligenter à stipatoribus. i.à satellibus eum densè comitantibus.[Supplicium.] i.ô supplicium compositum, i.latenter illatum numine deorum irato.i.offenso in illum, cum ipse sua prouidentia, & libera voluntate se id facere crederet, supplicium in quam videlicet,nec posse imperare libidini, vt coniugem,si malam putet deferat,aut deleat,nec timor, eam si bonam censeat,non timeat, [Cuius timori fuit eadem causa, & finis] Thebe enim mota. i.commota ira pellicatus hoc est,quod Alexander pellicem haberet, interemit Alexandrũ, aut saltem fratres Thebes consilio, eius vt Oliuerius recitat.

DE DIONISIO REGE Syracusanorum.

*Cic. Tusc. 5.

AGe Dionysius Syracusanorum tyrannus huiusce tormenti, quam longa fabula, qui de quadraginta annorum dominationem in hunc modum peregit: summotis amicis,in eorum locum ferocissimarum gentium homines, & à familijs locupletum electos prævalidos seruos, quibus latera sua committeret, substituit: tonsorum quoque metu, tondere filias suas edocuit,quarum ipsarũ postquam adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrum non ausus committere, instituit, vt candentium iuglandium, aut nucum putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Nec securiorem se maritum agit, quàm patrem. duarum enim eodem tempore Aristomaches Syracusanæ, & Locrensis Durdis matrimonijs alligatus, neutrius vnquam,nisi excussæ, complexum petijt. Atque etiam cubicularem lectum perinde quasi castra, lata fossa cinxit, in quem se ligneo ponte recipiebat, cum forem cubiculi extrinsecus à custodibus opertam interiorem claustro ipse diligenter obserasset.*

* Glandiũ Dionysij metus a familiarib.

OLIV. AGe Dionysius Syracusanorum] Cice. Tusc.libro 5.siue quæstione 5. Duo,inquit, de quadraginta annis tyrannus Syracusanorum fuit Dionysij cum quinque & viginti natus annos dominatum occupasset, qua pulchritudine vrbem, quibus autem opibus præditam seruitutem oppressam tenuit ciuitatem,atqui de hoc homine bonis auctoris sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam, in rebus gerendis virum acrem, industrium, eundem tamen maleficium,natura,& iniustum, ex quo omnibus bene veritatem intuentibus videri necesse est, esse miserrimum, ea enim ipsa,quæ concupierat. ne tamen quidem cum omnia posse censebat,consequebatur, qui cum esset bonis parentibus, atque honesto loco natus, & si id quidem alius alio modo tradidit,abundaretque æqualium familiaritatibus,& consuetudine propinquorum, haberet etiam more gratiæ quosdam adolescentes amore coniun tos, credebat eorum nemini,sed his,quos ex familijs locupletum seruos delegerat quibus nomen seruitutis detraxerat, ipsis, & quibusdam conuenit, sed feris barbaris corporis custodiam committebat, ita propter iniustam damnatus cupiditatem, in carcerem quodammodo ipse se incluserat, quin etiam ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit, ita sordido ancillam quoque artificio regiæ virgines,vt tonstriculæ tondebant barbam,& capillum patris etenim ab his,qui ipsis, cum iam essent adultæ,ferrum remouit,instituitque, & vt candentibus iuglãdium putaminibus barbam, & capillum adureret, cumque duas vxores haberet Aristomachem ciuem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia speculaaretur,& perscrutaretur ante, & cum fossam latam cubiculari lecto circundedisset, eiusque fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset,eum ipsum, cum fores cubiculi clauserat,detorquebat. [Idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionati ex alta turri solebat. Atque is cum pila ludere vellet cum (studio enim illo delectabatur) tunicamque poneret adolescentulo,quem amabat tradidisse gladium dicitur, huic cum quidam familiaris iocans dixisset,huic certe vitam tuam committit, arrisissetque adolescens,vtrunque iussit interficit, alterum qui viam demonstrasset interimendi,alterum,qui id risu approbassent. Hinc facile intelligi potest quàm miser fuerit tyrannus iste tanta suspicione plenus.] Quàm longa fabula] s.est, quia si omnia, quæ de huius tyranni metu, & suspicione traduntur, esset hac loco referenda,longa fabula, hoc est narratione opus esset.[Duo de quadraginta]i. triginta octo, quasi demptis duobus de quadraginta.[Ferocissimum gentium homines] Thraces, videlicet quos constat fortissimos semper fuisse. [Ex familijs locupletum] Diligebat ex familijs ciuium suorum locupletum seruo robustissimos quosque, eosque libertate donatos ad sui corporis tutelam præficiebat,& barbaris ijsdemque seruis magis quàm amicis, aut propinquis salutem suam committebat.[Tõsorum quoque metu [De hoc idem Tullius officiorum lib.2. Quid enim inquit censemus superiorem illum Dionysium quo cruciatu timoris angi solitum, qui cultros metuens tonsoris, candente carbone sibi adurabat capillum.[Candentium iuglandium] Iuglandes teste Nonio sunt agrestes.Macr.conuiuiorum lib.2. Nux ista iuglans,inquit secundum nonnullorum opinionem à iuuando & glande dicta existimatur Gabius vero bassus lib. de significatione verborum hoc refert. Iuglans arbor dicta est. perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore,quàm glans est. Hunc fructum antiqui illi egregium glandique similem, ipsamque arborem Deo dignam existimabant. Iouis glandem appellauerunt. Quæ tunc literis intercisis iuglans nominatur, de quarum specie Plin. libro 15. multa dicit. Ad harum igitur similitudinem rex, vt quidam volunt ferreas nuces fieri iusserat quas incendit primo deinde,barbæ admoueri faciebat. Dissentit hoc à Cic.qui non iuglandibus, sed candenti carbone solitum esse dixit capillos adurere. [Nec securiorem se maritum.] Quemadmodum filiabus pater,ita & vxoribus vir parum fidebat.[Neutrius]An tique dixit nunc vero neutræ diceremus. [Cubicularem lectum]Pro cubiculo in quo lectus erat fossa circundedit. [Forem cubiculi] Non satis habui fossa cubiculum cinxisse, nisi si & hostium firmo claustro occluderet. [Forem] i.aditum.

Dion filiæ tondebãt.

ASCEN. AGe Dionysius Tyrannus Syracusanorum,quàm] i.quantum longa fabula sup.est tormenti huiusce. i.huiusmodi qui peregit dominationem. i.tyrannidem, annorum duo de quadraginta. i.triginta octo in hunc modum, nam amicis summotis. s.ab aula sua substituit in locum eorum homines gentium & ferocissimarum, & prævalidos seruos electos è familijs locupletum,quibus committeret.i.crederet,latera sua. Edocuit quoque filias suas tondere i. radere barbam metu tonsorum,quarum ipsarum. i.earundẽ filiarum manibus non ausus committere ferrum. i.cultrum rasorium, aut nouaculã postquam appropinquabant ætati adultę.i.maturę viro instituit,vt.s.filię adurerent sibi.i. instituenti patri Dionysio videlicet barbam,& capillos. (Sunt quis habent non captam. i. contractam manibus,quod alij non ineptè deleuerunt) putaminibus.i.vt dicunt testes,iuglandium.i.iuglandiu Iouis,qui dulces sunt etiam hominibus, sunt qui amygdalas putent. [Aut nucum candentium]idest, incensarum,putamina enim nucum, eo quod pingua facilites incenduntur, tenuemque calorem, sed latam flammam emittunt tali ministerio, non ineptam, statimque in Carbones vertuntur, vnde Carbone candente Cic. vsum dicit. Nec egit se maritum securiorem, quàm patrem.i.non minus timuit vxores,quam filias[Enim] i.quia ipse alligatus eodem tempore matrimonijs duarum. s. vxorem Aristomaches Syracusanę, & Doridis Locrenses, neutrius complexum petijt. i.adijt, vnquam,nisi excussæ. i. scrutatę,& inuestigatę,an ferrum haberent,atq; cinxit etiam

lectum

lectum cubicularem.i.quo incubuit,aut qui in cubiculo erat, sed fossa lata,quæ tamen in cubiculo erat,sed cubiculum cum lecto ambibat perinde quasi castra.i. sicut castra cingeret, quem.s.lectum recipiebat se ponere ligneo, quem.s.subtraxit, cum ipse.i.proprijs manibus obserasset claustro.i.sera, & vectibus claudendi vim habentibus. diligenter forem interiorem.i.ab interiori parte(forte legendo sit interius, vt respondeat ad illud extrinsecus)forem cubili, opertam.i.densissime munitam, & clausam extrinsecus.i.ab exteriore parte à custodibus.s.corporis sui.

THEO. IVglandium [Vetusti codices habent, candentium glandium, quæ lectio probior, addit n.continuo Val. Aut nucum putaminibus,iuglandasque, & nuces idem sunt,vt diximus, ex Macrob.

DE SIMILITVDINE FORMAE. Cap. XV.

*Pli.lib.7. c.12.Plut. li.5.ca.11. & 12. de Plac. philos.

*DE similitudine * autem oris,& totius corporis,altiore doctrina præditi subtilius disputant eorumque alij in ea sunt opinione, vt existiment illam origini,& contextui sanguinis respondere. Nec paruum argumentum ex cæteris animalibus trahunt, quæ ferè gignentibus similia nascuntur. Alij negant certam hanc esse naturæ legem,sed species mortalium prout fortuita sors conceptionis obtulit:attribui:atque ideo plerunque ex speciosis deformes,ex robustis inualidos partus edi. Verum quoniam ista quæstio in ambiguo versatur, pauca inter alienus conspectæ similitudinis exempla referemus.*

OLIV. Similit. oris vnde.

DE similitudine autem oris Dicturus de similitudine formæ breuiter præfatur, & ostendit variam esse philosophorum de re ista sententiam, quod alij dicant à lege naturæ datum esse,vt nonnulli diuersis parentibus orti sibi specie vultus,& oris simillimi inueniatur,alij potius casu,& fortuita conceptionis sorte id euenire contendunt, & quoniam lis ista adhuc subiudice manet, dicit se quoque huius rei causam prætermissurum,& exempla pauca subiecturum, [Altiore doctrine]Profundiori scientia]Vt philophia causarum omnium indagatrix. [Eorum] Alij sunt,inquit,philosophorum nonnulli,qui hoc à lege naturæ prouenire dicant,vt omne generans generatorum sibi simile creet, & à sanguine similitudine nasci volunt, quod à cæteris animalibus probant, dicentes, vt in brutis videmus catulis catulo simile procreari, sic & homines sibi similes liberos sæpissime generare. [Contextui] Compositioni sanguinis, vt filij parentibus, quibus originem ducunt,similes inueniantur. [Respondere]Consentire Virg. Et dictis respondent cætera matris. horum autem philosophorum opin. sequitur Sol.in cap. de homine, dicit enim iam vero, qui deflexum animum referat ad similitudinem, causas quantum artificis naturæ ingenium deprehendet. Interdum enim id genus spectant, & per sobolem in familiam transitus faciunt, sicut plerunque paruuli modo neruos, modo cicatrices, modo qualescunque originis suas notas ferunt,vt in lepidis,quorum tres,inter vulsa famem serie, ex eadem domo, obducta membrana oculo similes genti reperiuntur,vel in Bizantio nobili pectore,qui cum matrem ha beret adulterio ex Aethiope conceptam, qui nihil patri comparandum reddidisset ipse in Aethiopum auum degenerauit. [Alij negant hanc esse naturæ legem] Hanc similitudinem non à lege naturæ,vt origini sanguinis respondeat, sed à fortuita quadam sorte,& casu prouenire dicunt, quod videtur esse probabilius,quia videmus dissimillimos à parentibus nasci, à formosis deformes, à validis imbecilles. [Physici vero dicunt] Id plerunque accidere, vt in conceptione mulier ad alicuius imaginem adiecerit suum animum, & cum in eum tota fuerit intenta, similitudinem eius partum, siue conceptum inde contrahere quod probat ex muliere, quadam,quæ cum pudica semper habita fuisset,Aethiopem tamen peperit cuius rei causam cum maritus diligentium inuestigasset, qui stupri iam suspectam vxorem habere cœperat, cognouit à Physicis, quod tempore conceptionis vxor,cum Aethiopem, quem in cubiculo depictum habuerat;conspexisset,& in eum tota fuisset intenta. conceptus inde similitudinem duxerat. Quod idem sentire videtur Plin.natur hist.lib.7.cum dicat, Similitudinem quidem in mente reputatio, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoriaque, faustæ,imagines sub ipso conceptu,cogitatio etiam vtrius libet anima subito transuolans effingere similitudinem, aut miscere existimatur,ideoque plures in homine,quam in ceteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum,animique celeritas,& ingenij varietas, multi formes notas imprimit,cum ceteris animantibus immobiles sint animi,& similes omnibus,singulisque in suo cuique genere, [Fortuita sors] Prout casus concipienti mulieri imaginem ali qua obtulerit.[Inter alienos]Qui diuersis parentib.nati sunt, & videtur latenter his assentire,qui in fortuito casu similitudinem ponunt. [Partus edi]Pariter in qua significatione Iuuen.posuit.Si mulier vitulum,vel si bos ederet agnum.

Deformes à formosis nasci.

ASCEN. DE similitudine, &c.]Autem.i.præcæteris donati,aut doctati altiore doctrina.s.quam nos, aut ferè alij disputant subtilius de similitudine oris.i. faciei, & totius corporis, & alij eorum s.præditorum doctrina sunt in ea opinione,vt existiment, illam, s.similitudinem respondere origini, & contextui sanguinis,nec.i.& non, & trahunt ex cæteris animalibus argumentum non paruum.i. approbationem, magnam, quæ.s.animalia nascuntur fere similia gignentibus. Alij negant hanc legem naturæ esse certam, sed sup.asserunt[Species mortalium attribui].s. vnicuique prout.i.secundum quod sors conceptionis fortuita. i. casualis obtulit, s. vnicuique atque ideo,sup.asserunt,aut dicunt partus deformis ædi plerunque. i.frequenter ex speciosis, & inualidos ex robustis, quod nisi quandoque contingeret, vtili edicto prohiberetur impotentibus,& deformibus generare, quo cauto statim omnes formosi,& validi æderentur.[Verum,quoniam ista quæstio]Versatur in ambiguo, nos referemus pauca exempla similitudinis conspectę inter alienos.i.diuersi sanguinis,aut generis.

DE VIBIO, ET PVBLICIO LIBERTINO similibus Pompeio magno.

*Pli.lib.7. ca.12. sed vnum tantũ refert Sol.c.4.

*MAgno Pompeio * Vibius ingenuæ stirpis, & Publicius Libertinus ita similes fuerunt, vt per muta to statu,& Pompeius in illis, & illi in Pompeio salutari possent. Certe quocunque aut Vibius,aut Publicius accesserant,ora hominum in se obuertebant,vnoquoq; speciem amplissimi ciuis in personis mediocribus annotante. Quodquidem fortuitum ludibrium,quasi hæreditarium ad eum penetrauit.*

OLIV. MAgno Pompeio] Duos dicit infimæ conditionis homines Pomp.adeo persimiles, vt si eadem Pomp.& illorum fuisset fortuna merito pro Pomp. salutari potuissent. Sol.tamen de memorabilibus mundi horum alterius tantum mentionem facit. Dicit inter Cn.Pomp.& Cn.Vibium humili loco natum tantus error extitit de paribus lineamentis, vt R. Vibium Pomp. nomine Vibij vocabulo Pompeio cognominarent. Plin. vero eod. lib. vtrunque commemorat, dicit enim M.Pompeio. Vibius quidam à plebe,& publicius etiam seruitute liberatus in discreta propè spem fuere similes,illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiæ frontis. [Ingenuæ stirpis] Solinus dicit humili loco natum. Plin. è plebe natum.[Quod quidem fortuitum] Hanc fortunæ ludificationem, vt sordidæ conditionis homines Pomp. haberet sibi persimiles. dicit ei fuisse, quasi hæreditariam, quoniam pater eius Menogenem cocum longe sibi similem sortitus esset, à quo etiam Strab. cognomen accepisse dicitur. nam Menogenes Strab. Coquus ille vocabatur. [Ludibrium]dedecus & ludificatio nam turpe videbatur esse clarissimis viris à sordido genere hominum speciem repræsentari.

Vib.& Publicius Pomp. similes.

ASCEN. MAgno,&c.]Vibius stirpis ingenuæ,& Pub.libertinus.i. libertinæ conditionis, fuerunt ita similes Pomp. magno,vt statu permutato, quia Pomp.princeps erat vrbis, illi ignobiles, & i simul Pomp. posset salutari in illis pro Pomp. & illi in Pomp.i.Pomp.loco alterius illorum. Certe quocunque, aut Vibius,aut Publicius accesserant ipsi sup. obuerterant in se ora hominum admirantium similitudinem eorum cum Pomp. vnoquoque. s. hominum annotante in personis mediocribus,i.mediocris conditionis, speciem ciuis amplissimi,vt qui magno agnomen meruerit. Quod quidem ludibrium fortuitum] i. illusio casu orta, penetrauit ad eum, s. Pomp.magni,quasi hæreditarium.i.à patre acceptum.

DE MENOGENE COCO SIMILI patri Pompeij Magni.

* Pli. li. 7. c. 12.

NAm * pater quoque eius eo vsque Menogenis, Coci sui similis esse visus est, vt vir & armis præpotens, & ferox animo, sordidum eius nomen repellere à se non valuerit.

OLIV. MEnogenis] Qui, & Str. dicebatur æque Pomp. magni Pompei pater cognominatus est, teste Plin. eodem lib. nam talis, inquit, campum, quoq; eius Menogenis coci sui cognomen imposuit Strabonis à spem oculorum nomen habentis vitium, imitata fuit alter Strab. perspicacissimi visus homo, quem supra diximus, perspexisset centum & 35. millia passuum solitum exeuntem à Carthagine classem punicam, numerumque nauium manifestissime ex Lybitana specula notare.

ASCEN. NAm pater quoque eius visus est] Esse similis Menogenis coci sui eousque vt vir, & idest simul armis præpotes, & ferox animo. s. pater Pompeij magni non potuerit repellere à se nomen eius. s. coci sui sordidum, quia sordidi hominis, aut à vitio corporis maioribus eius inditum, agnominatus enim est ab illo Strab.

DE CORNELIO SCIPIONE, cognomento Serapione.

* Pli. li. 7. cap. 12.

EXimiæ vero nobilitatis adolescens Cornelius Scipio, cum plurimis, & clarissimis familiæ suæ cognominibus abundaret, in seruilem Serapionis appellationem vulgi sermone impactus est, quòd huiusce nominis victimario persimilis erat: nec illi aut morum probitas, aut respectus tot imaginum, quò minus hac contumelia aspergeretur, opitulata est.

OLIV. Scipio Serapioni lõge similis. EXimiæ vero nobilitatis] Nec istud fortunæ ludibrium nobilissimus adolescens Corn. Scipio subterfugere potuit, qui Serap. cuiusdam victimarij in appellatione fuerit notatus, quòd ijsdem lineamentis corporis, & oris par esset illi, vnde Plin. eodem lib. vnde, Scipioni in seruo Serapione victimarij negociatoris vili mancipio, non illi valuit generis nobilitas non morum probitas, nulla denique virtus. [Cognominibus] Vt Scipionum, quorum duo Aphricani, vnus Asiaticus dicti sunt [Serapionis appellationem] Quia vulgus eum Serapionem appellabat eo, quòd illi simillimus erat, erat autem Serapio iste victimarius, hoc est sacerdotum minister, qui sacrificantibus ministrabat, vt supra dixi. [Respectus tot imaginum, quòd plurimas maiorum suorum statuas haberet.

ASCEN. EXimiæ, &c.] Vero. i. sed Corn. Scip. adolescens nobilitatis eximiæ, cum abundaret plurimis, & clarissimis cognominibus familiæ suæ, nam Scipionum, alius dictus Aphricanus, alius Asiaticus, alius Numantinus, & Aphricanus, alius Nasica, &c. impactus est sermone vulgi in appellatione seruilem Serapionis serui, quod. i. quia erat persimilis victimatio. i. victimarum curatori, huiusce nominis. s. Serapionis. Nec aut probitas morum, aut respectus tot imaginum. i. clarorum virorum, quorum imagines in stemmate suo habebat, est opitulata ei, quo minus. i. vt non spargeretur hac contumelia, vt. s. victimarij nomen acciperetur.

DE LENTVLO, ET METELLO similibus Histrionibus.

* Plin. lib. 7. c. 12.

GEnerosissimus * consulatus collegio Lentuli, & Metelli fuit, qui ambo in scenam propter similitudinẽ histrionum propemodum spectati sunt. Sed alter ex quodam assectarum cognomen Spintheris traxit, alter nisi Nepotis à moribus accepisset, Pamphili retiarij, cui simillimus esse ferebatur, habuisset.

OLIV. Metellus Retiario similis. GEnerosissimus consulatus] Lentulus, ac Metellus consules principesque Rom. sic duorum histrionum speciem referebant, vt cum in Scenam prodijssent, illorum nomina nõ subterfugissent, nisi alter spintheris, alter nepotis cognomina multo antea fortiti fuissent, nam Metellus, quia retiario Pamphilo simillimus esset, cuius nomen sordidum non aufugisset, nisi à nepote, qui pius cognominatus est, auxiliare nomen accepisset. Plin. Sicut Spinter secundanus, Retiariusq; Pamphilius collegio Lentuli, & Metelli consulum, in quo per quã in fortunæ fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul consulum in scena imagines cerni. [Spectati sunt] Quotiescunque in scenam consules isti prodibant, vt in se omnium oculos conuertebant, quod histrionibus simillimi forent. [Ex quodam sæculari] Ex quodam mimo, qui in ludis sæcularibus histrioniam exercebat, de ludis secularibus dictum est in cap. de institutis. [Spintheris] Fuit nomen histrionis [Lentulo similis] A quo Lentulus cognomen accepit. [Alter à moribus nepotis] .s. Metel. qui pius cognominatus est à nepote optimis moribus instituto. [Pamphili retiario] .s. Pamphili gladiatoris.

ASCEN. GEnerosissimus, &c.] Consulatus fuit generosissimus collegio Lentuli, & Metelli .i. cum Lentulus, & Metellus collegæ essent, qui ambo spectati sunt propemodum .i. valde in scena. i. theatro, cum scenici agerentur ludi, illis præsentibus propter similitudinem histrionum, qui ludus varios agebant, sed alter. s. Lentulus traxit cognomẽ Spintheris ex quodam sæcularium. s. ludorum actori, quamquam Oliu. sæculari legat, & alij assectarum, nam Plin. à mimo nomen sortitum vult Metellus nisi accepisset supra cognomen à moribus nepotis, qui pius dictus erat, habuisset supra cognomen, aut agnomen Pamphili retiarij .i. certantis cum Mirmillone rete, quod manibus gestabat, cui scilicet retiario ipse ferebatur simillimus.

THEO. NEpotis] Metellus, inquit, à Pamphilo Retiario, traxisset appellationem nisi prius à moribus, & solutiore vita nepos esset appellatus.

DE M. MESSALA SIMILI MENOGENIS, & Curione simili Burbullio.

*Plin. li. 7. cap. 12. de Curione Solin. tacet. c. 4.

AT M. Messala * consularis, & censorius, Menogenis, Curioq; omnibus honoribus abundans, Burbulei: ille propter oris aspectum, hic propter parem corporis motum vterque scenici nomen coactus est recipere. Abunde sint hæc domesticis, quoniam personis sunt excellentia, & non obscura notitia celebrantur.

OLIV. AT M. Messala] De hoc Messala Sol. Marcus, inquit, Messala, & Menogenes è fece vulgari hoc fuerit vterque q̃ singuli, nec alium Messalam putauerunt, quàm Menogenem, nec Menogenem alium putauerunt, quàm Messalam hoc idẽ testatur Plin. lib. 7. [Curioq;] Hic propter gestus, & corporis sui motus, histrioni Burbuleo pares Burbuleus cognominatus est. [Scenici] .i. histrionis, nam Menogenes, & Burbuleius fuerunt histriones. [Personis sunt excellentia] nam in personis clarissimis hęc similitudo conspecta est. [Non obscura] Quia apud omnes Rom. nota fuerunt hæc exempla.

ASCEN. AT M. Messala] Supp. vir consularis, & Censorius. i. qui aliquando consulatum, & censuram gesserat, & curio abundans omnibus honoribus. i. titulis magistratuum gestorum, vterq; coactus est recipere, scilicet à populo nomen scenici supra hominis arti ludicræ inintentis, ille. s. Messala à Menogenis propter aspectum oris .i. similem aspectum vultus, hic scilicet [Curio Burbulei] .s. histrionis propter parem motum corporis, hæc exempla dicta sint. i. habeantur abunde. i. satis ampliter dicta, domesticis sup. exemplis, quoniam celebrantur, & idest, simul excellentiora supra cæteris personis, idest propter personas illustrium virorum, & non obscura notitia.

EXTERNA.

DE REGE ANTHIOCO SIMILI Artenioni.

* Artemõ dicitur 1. Plin. li. 7. ca. 12. Arteon, & ex plebe à So li. c. 4.

REgi Anthioco vnus ex ęqualibus, & ipsę regię stirpis nomine * Artenio, per quam similis fuisse traditur, quem Laodice vxor Anthiochi, interfecto viro, dissimulandi sceleris gratia, in lectulo perinde quasi ipsum regem ęgrum collocauit, admissumque vniuersum populum, & sermone eius, & vultu consimili fefellit, credideruntq; homines ab Anthioco moriente, Laodicen, & natos eius sibi commendari.

Regi

OLIV. Anthiocus & Artenio simillimi.

Regi Anthioco] Inter Regem Anthiocum & Artenionem similitudo tanta fuisse traditur, vt alter altero, nec vultu, nec voce discernerentur, ex quo facile reginæ Laodices occultata fraus, vt occiso Anthioco, Artenionem pro Rege simularet, & in regio toto veluti arrogantem collocaret, & aduocato populo illum tanquã testaturum ostenderet, à quo & Laodice, & liberi diligentissime commendarentur, cuius voce audita, populus facile delusus est. Solinus, regem, inquid Anthiocum Artenio quidam ex plebe Syriaca sic æmula facie mentiebatur, vt post modum Laodice vxor regia obiecto populari isto tandiu dissimulauerit defunctum maritum, quod ex arbitratu eius Regni successor ordinaretur Plin. quoque lib. 7. Anthioco, inquid, regio Syriæ à plebe nomine Artenio in tantum similis fuit, vt Laodice coniux regia, necato iam Anthioco, manus per eum commendationis, regnique successionis peregerit. [Vnus ex æqualibus regiæ stirpis] In hoc dissentit à Solino, & Plin. Val. quod regiæ stirpis Artenionem fuisse dicit, ille vero ex Syriaca plebe virum.

ASCEN.

Regi, &c.] Vnus ex æqualibus, i. coæuis sup. Antihochi regis, &c. i. etiam ipse stirpis regiæ Artenio nomine, traditur fuisse perquam similis Anthioco Regi. s. Syriæ, quàm Laodice vxor Anthiochi viro interfecto, collocauit in lectulo, gratia sceleris dissimulandi, perinde. quasi. i. ac si sup. collocasset illic ipsum regem ægrum, & fefellit in sermone eius. s. Artenionis & vultu consimili. i. sermoni, & vultui regis, vniuersum populum admissum. s. ad lectulum, quasi ad Regem, & homines. aut, omnes crediderunt Laodice. s. Regina, & natos. i. filios eius commendati sibi ab Anthioco moriente.

DE HIBREA MYLASIO SIMILI CVIDAM seruo gymnicorum.

*Orat. meminit Str. lib. 14.

Hibream * autem Mylasium copiosę, atque concitatę facundię oratorem, Gymnicorum seruo stramenta Gymnasii colligenti, tam similem ferunt, vt tanquam germanum fratrem totius Asię oculi assignarent, ita lineamentis oris, & omnium membrorum compares erant.*

OLIV.

Hibream autem] Hic Mylesius orator insignis, & in tota Asia celeberrimus adeo similis seruo cuidam Tapetas, in Scena colligentis fuisse traditur, vt omnes eius fratrem existimarent, quoniam nulla inter eos vultus, & corporis erat dissimilitudo, iisdem parentibus nati esse credebantur. [Mylesius] Ab oppido Mylesio quod fuit in Ionia, vbi optima vellera tingebantur teste Seruio in 4. Georg. vnde Virg. Myllesia vellera dixit. [Concitatæ facundię] Vehementis in persuadendo eloquentiæ. [Gymnicorum] Philosophorum qui Cinici dicebantur, quorum vnus fuit Diogenes mordacissimis philosophus, nam Cinici dicti sunt quasi Canini. [Stramenta] Quos Grçci Tapetas appellant, qui spectatoribus substernebantur in Scena, hic ergo seruus, peractis ludis, hos Tapetas, & reliqua Scenæ ornamenta colligebat. [Totius Asiæ oculi]. i. omnium Asiaticorum oculi.

ASCEN.

Hibream, &c. Gerunt. s. rerum narratores Hibream Mylesium (vulgo Mylasium legunt) e Myleto, secundum Olin. Ionio oppido oratorem facundiæ copiosæ. i. abundantis, atque concitatæ. i. torrentis more fluentis, aut promptæ, fuisse sup. tam similem seruo Gymnicorum. i. Gymnasii instructorum (quod Oliu. quoque sentit, & tamen paulo post Cynicorum legit & interpretatur) colligenti stramenta. i. tapeta, aut tapetas, quæ vel, qui sternuntur pauimento, aut sedilibus spectantium, presertim nobilium, cum Aulæa suspendantur, Latine itaque stramenta à sternendo dici possunt, (alii tamen scribunt stragmenta, alii strigmenta) Gymnasii, vnde Gymnicorum non Cynicorum serius dicetur, vt oculi totius Asiæ assignarent. i. aspicerent, & adnotarent eum tanquam fratrem germanum. s. Hibreæ, ita. i. in tantum erant compares lineamentis oris, & omnium membrorum.

THEO.

Mylasium] Vetusti codices habent Mylasenum, gentiliter à Mylasis Asiæ ciuitate, de Strab. Tullius in Antonianis, & Stephanus. [Cynicorum] Placet, vt legas Gymnicorum, nam sequitur stramenta Gymnasii colligenti.

DE QVODAM PRAETORE ROMANO simili cuidam siculo.

*Ille piscator Pli. li. 7. c. 12. & Soli. c. 4.

*Ille * vero, quem in Sicilia Prętoris ad modum similem fuiße constat, petulantis animi proconsule. n. dicente, mirari se quapropter sui tam similis esset, cum pater suus in eam Prouinciam nunquam accessisset: At meus inquit, Romam frequenter accessit, * loco nanque lacessitam matri suę pudicitiam, inuicem suspitione in matrem eius reiecta, audacius, quàm virgis & securibus subiecto conueniebat, vltus est.*

*De Augusto refert Macrob. li. 2. Saturnin.

OLIV.

Ille vero] Sol. Horum similitudinis meminit, sed iocosi, vel (vt Val. dicit) Petulantis dicti, mentionem nullam facit, dicit enim piscatore Sicilia proconsuli Suræ præter alia etiam rictu oris comparabatur, ita vt in eodem vocis impedimenta, & tardatæ sonus linguæ natutalib. offendiculis congrueret quod vero de iocoso responsio tradit Val. illud vel certe simili Macr. in Augustum refert dictum, dicit enim soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos, quàm ipse quos parturit, quia maiorem patientiæ facundię laus, maxime cum æqua nimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit, cuiusdam pro vinculis locus asper innotuit, intrauerat Romam simillimus Cæs. & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci hominem ad se iussit, visumque hoc modo interrogauit, dic mihi adolescens fuit aliquando mater tua Romæ negauit ille, nec contentus adiecit, sed pater mens sæpe. [Ille vero] Quem piscatorem fuisse dicit Sol. [Loco nanque lacessitam] Ex reiectione, inquid, iocosi dicti insimulata matris pudicitiam audacter magis quam facere vltus est, cum diceret patrem suum Romam sæpius accepisse. Inuicem suspitionem reiecta] Quia pari ratione reiecerat suspitionem impudicitiæ matris in proconsulem, sed hanc iniuriam vltus est audacius, quàm prouinciali homini conueniret, qui pro consulari imperio subiectus esset. (Quàm virgis] Et securibus subiecto, quam homini, qui proconsuli subiectus esset, in quem virgo experiri, & secures parari iubere potuisset, proconsul.

ASCEN. Surra pro cons. in Sicilia.

Ille vero]. s. piscator, quē constat fuisset in Sicilia admodum simile prætoris. s. Suræ proconsulis, sup. fuit animi petulantis. i. ad lacessandum procliui. [Enim]. i. quia, proconsule. s. Sura dicente, se mirari, quia propter esset tam simili sui. i. proconsulis qui idem Prætor erat, cum pater suus nunquam accessisset in eam Prouinciam, inquit, at. i. sed meus supp. pater accessit frequēter Rom. q. d. & ita potuit te genuisse corrupta matre tua probat, quod petulantis animi fuerit, nanque. i. quia, ipse vltus est ioco, sed amaro, pudicitiam matris suæ lacessitam. i. petitam contumelia, à proconsule, innuerit enim à patre suo illum per adulterium progenitum suspitione. s. adulteria reiecta inuicem. i. vicissim in matrem eius. s. proconsulis, audacius quam conueniebat subiecto virgis, & securibus. i. prętorii sex lictores cum totidem fascibus habenti.

DE IIS QVI INFIMO LOCO NATI, mendacio se clarissimis familiis inserere conati sunt. Cap XVI.

DE EQVITIO.

*Cap. 3. huius lib.

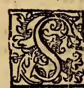

*Sed tollerabilis * hæc, & vni tantummodo anceps temeritas: quod sequitur impudentiæ genus, nec ferendum vllo modo, periculique tum priuatim, tum etiam publicæ latæ patentis. nam vt Equitium Firmo Piceno monstrum veniens, relatum iam in huiusce libri superiore parte prætercam, cuius in amplectendo Tyberio Gracchō patre euidens mendacium, turbulento vulgi errore, amplissima tribunatus potestate vallatum est.*

OLIV.

Sed tollerabilis hęc] Transitum facit ad eos, qui obscuro loco nati, se clarissimis familiis inserere voluerunt, & ne ex abrupto transire videatur, hoc vtitur ordine, vt dicat superioris exempli temeritatem tollerari posse, quod ad vnius duntaxat periculum pertinuerit, sed imprudentiam, de qua dicturus est nullo pacto ferendam, quòd non solum priuatos ciues, sed etiam remp. indiscrimen propemodum adduxerit. [Vni tantummodo anceps] Periculosa tantum piscatori siculo, qui pro consuli, Surræ temere satis respondisse visus est. [Nam vt Equitium [Vt omittam, inquit, Equitium, qui cum C. Gracchō simillimus esset, in Gracchorum familiam se tanquam Tyberii filium inserere voluit, annitente L. Apuleio

Saturnino trib.pl. qui grauissimas ex hac re in populo seditio ne dictum est, vt hunc inquam omittam, videndum est quantum reip periculum intulerit Helophili temeritas, & impudentia, qui se iunioris Marij filium mentitus tantum apud plebem, gratiæ, & fauoris consecutus est ob aui memoriam, qui septem consulatus gesserat in vrbe, vt multæ veteranorum coloniæ, municipia, & collegia ferè omnia sibi patronũ delegerunt, præterea cum imperij fundamenta nondum satis firma. C. Cæs. iecisset, parum abfuit, quin rursus excitaretur bellum ciuile per hunc Helophilum, nam cum Cæsar, in Hispania deletis. C & Sexto, magni Pomp. filijs, rediÿsset in vrbem, & in hortis suis forte sederet cum Helophilo hoc impudentissimo, omnes quicunque ad Cæsarem gratulatum de victoria venerunt, non minus Herophilum, quàm Cæsarem salutarunt, adeo se iam plebi Helophilus iste insinuerat, quod vbi sensit Cæsar, mutuens id, quod futurum erat, ne qua seditio, aut coniuratio, fieret in populo, Herophilum exilio mulctauit, mortuo deinde Cæs. reuersus in vrbē senatui cædem, & insidias macinabatur, quare cognita, coniectus in carcerem meritas poenas luit. [Firmo picenum] Firmum oppidum est in agro Piceno vnde fuerat. Equitius oriundus. [Monstrum] Non homo, sed verius monstrum ob turpissimos mores dici potest. [Præterea] Omittam, & est occupatio, color Rhetoricus, cum id maxime dicimus, nos omittere ostendimus [In amplectendo] T. Grac. hoc est in asserendo, & vindicando sibi patre T. Grac. Turbulento vulgi errore, quia vt diximus, cum à Mario Quintum consulatum gerente in carcere coniectus esset, eo quòd contra leges tribunatum peteret, tantam seditionem in vrbe concitauit vt populis carcerem confregerit, illum eduxerit, atque etiam humeris susceptum per vrbem tanquam senatu triumphans cum summa alacritate portauerit. [Amplissima tribunatus potestate] Saturnini trib. pl. qui dum Gracchanas leges suscitaret quibus populi fauorem, & gratiam aucuparetur Equitium in medium protulit, & Grac. filium esse asserebat, vt satis supra dictum est.

ASCEN. Sed hæc temeritas. s. piscatoris ficuti, tollerabilis, sup. fuit, & anceps. i. dubij euentus tantummodo vni. s. ipsi piscatori, si secus, ac in bonam partem accepisset prætor, sup. illud genus impudentiæ, quod sequitur, nec ferendum sup. est vllo modo, & sup. est periculi parentis. i. se extentis late, tum priuatim, tum etiam publice, quia si se pro filio Gracchi probasset Equitius, res priuata hæredum Gracchi iacturam fecisset, & propter seditionem pro eo per Saturninum citatam respub. in periculo graui fuit. [Nam vt prætercam æquitium monstrum] Scilicet hominis veniens. [Firmo] s. oppidulo piceno. i. quod in agro piceno relatum. i. re citatum iam in superiore parte huiusce libri. scilicet noni c. 7. de seditione, in principio, cuius mendacium euidens in amplectendo vsurpando Tyb. Grac. parte, vallatum est. i. munitum, & protectum sup. cum errore vulgi turbulento. i. seditiose, & commotionis excitatiuo, amplissima potestate tribunatu. s. Saturnini tribuni plebis.

DE HEROPHILO EQVARIO.

*Herophilus * Equarius medicus C. Marium septies Consulem auum sibi vendicando ita se extulit, vt coloniæ se Veteranorum complures, & municipia splendida, collegiaque ferè omnia patronum adoptarent quinetiam cum C. Cæsar, Cn. Pompeio adolescente in Hispania oppresso, populum in hortos suos admisisset, proximo intercolumnio penè pari studio frequentiæ salutatus est. quod nisi diuinæ Cæsaris vires huic erupescendæ procellæ obstitißent, simile vulnus respup. excepißet, atque in Equitio acceperat. Cæterum decreto eius extra Italiam relegatus, postquam ille cœlo receptus est, in vrbem rediÿt, & consilium interficiendi senatus capere sustinuit * quo nomine iusse patrum necatus in carcere, seras prompti animi ad omne moliendum secus pœnas pependit.*

* Martiũ vocat Cice. lib. 12. & 14. ad Atticum, Charnacē Liu. li. 113 Amatium App. li. 3. nisi fallor.

* Vncus impactus est Cicer. Phil. 1.

OLIV. Herophilus Equarius medicus] Qui equos curabat. [Coloniæ veteranorum] Coloniæ dicebantur, ac quas è maiori ciuitate Coloni mittebantur. Solebant autem frequenter Romani veteranos, emeritos milites ad eiusmodi oppida mittere, eorum bona, qui sibi rebelles, contumacesque fuissent, condonare. [Municipia] Ciuitates, quæ propter beneficia fuissent Rom. ciuitate donatæ. [Collegia] s. augurum, pontificum, sacerdotum. [Adoptarent] Elegerent. [Proximo intercalumnio] Inter columnium dicitur spacium inter duas, vel plures columnas, proximo autem ideo dixit, vt ostendat non longe à Cæsare, tunc Herophilum quem Cæsarem salutabant. [Seras pęnas] Graues. Virgil. Distulit in seram commissa piacula mortem.

ASCEN. Herophilus medicus Equarius] i. equorum vendicando i. attribuendo sibi quasi iure. suo C. Marium septies consulem auum extulit. i. super reliquos tulit se, ita vt complures Coloniæ veteranorum. s. militum, & municipia splendida, & coll egia. i. cætus eiusdem officij, aut pontificij, vt augurum, pontificum, sacerdotum, &c. fere omnia adoptarent, sup. cum patronarum. [Quinetiam cum Cæs. Cn. Pomp. adolescente] Quia filio magni, oppresso in Hisp. admisisset populum in hortos suos, scilicet Cæs. ipse, sup. Herophilus salutatus est proximo intercolumnio. i. spacio inter duas columnas arborum, aut vitium ad voluptatem derelicto, penè pari studio frequenti. s. cum Cæsar hoc est paulo minores habuit salutatores, & congratulatores, quam C. Cæs. Quia nisi diuini vires Cæs. obstitissent huic procellæ erubescendæ. i. commotioni, quam populus excitare parabat extollendo Herophilum resp. excepisset vulnus simile, atque acceperat in Equitio. i. in seditione excitata propter Equitium. Cæterum. i. de Heroph. relegatus decreto eius. s. Cæs. extra Italiam, postquam ille. s. Cæs. est receptus è cęlo. i. in cœlum, redijt in vrbem, & sustinuit. i. potius fuit, aut valuit capere consilium senatus interficiendi, quo nomine. i. propter quàm culpam ipse necatus in carcere iussu parum. s. conscriptorum pependit. i. luit, aut persoluit sero. i. nimis tarde, pœnas animi prompti ad molliendum. i. cum molle, & difficultate patrandum, si possit, omne scelus.

DE QVODAM, QVI SE FECIT FILIVM Octauiæ sororis Augusti.

Nec diui quidem Augusti etiamnum terras regentis excellentissimum numen intentatum ab hoc iniuriæ genere extitit, cum quidam clarissimæ, ac sanctissimę sororis eius Octauiæ vtero se gentium fingere auderet, propter summam autem imbecillitatem corporis, ab eo, cui datus erat, perinde, atque ipsius filium retentum subiecto in locum suum proprio filio diceret, videlicet, vt eodem tempore sanctissimi penates, & veri sanguinis memoria spoliarentur, & falsi sordida contagione inquinarentur. sed cum plenis impudentiæ velis, ad summum audatiæ gradum fertur, Imperio Augusti remo publicæ triremis affixus est.

OLIV. Nec diui quidem Augusti] Inuentus est, inquit imprudentissimus homo, qui se Octauiæ Augusti sororis, & M. Ant filium mentiri ausus fuerit, quòd vt populo persuaderet, hoc mendacio vsus est, vt diceret, se à nutrice accepisse, quia cum traditus esset ei nutriendus, quia imbecilli corpore videretur permutatam eius sortem fuisse, vt nutrix quem robustiorem haberet filium Octauio & Ant. miserit, se vero pro suo educauerit, quam hominis impudentiam Augustus cum æquò animo ferre non posset, remo publicæ triremis affixit. [Et nunc terras regentis] Aut per Tyb. eius filium, aut ad illius diuinitatem retulit, quæ pro Romano excubabat imperio. [Clarissimæ, ac sanctissimæ] Hoc non vsque quaq; assentatorium est. nam constat, teste Plu. in vita Antonij hanc fuisse miræ virtutis fœminam, quæ mirum in modum diligenter à fratre, cui cum neglecta ab Antonio palam esse persuaderi non potuit, vt relicta Antonij domo seorsum habitaret, turpe existimans esse, vt duo Romanorum Imperatores ad arma ciuilia, concitarentur, alter amoris gratia, alter quod pellex sorori anteponeretur, atque hæc non verbis, sed re ipsa comprobarit, nanque filiorum eius curam remisit, sed diligenter exoluit non solum communes, sed etiam ex Fuluia ante susceptos amicos, etiam Antonij qui vel vetendi magistratus, vel cæterarum rerum gratia Romam venissent, suscipiebat fouebat, & si quid opus erat pro illis à Cęs. impetrabat, quinetiam ferunt cum Antonius diuortij libellũ misisset

se etiam qui Octauiam domo expellent, egressam illam cum omnibus Antonij filijs præter maiorem natu, qui tunc erat cum patre, plorantem, & inique ferentem, quòd & ipsa vna ex causis discordiæ ciuilis putaretur. [Perinde, atque] Tanquam [Plenis velis] Omni impetu, & est translatio sumpta à nauigantibus, nam nullo pudore à tanto facinore deterebatur.] Ad summum audaciæ gradum] Nihil maius audere poterat, quàm Augustum sibi vendicare auunculum.

ASCEN. NEc quidem].i. non etiam, aut num saltem, cum maxime immune esse deberet, numen excellentissimum, diui Augusti.s. Octauij regentis etiam num.i. nunc adhuc in Tyb. eius successore, aut diuina cura, aut potius tunc ad hæc terras .i. terrigenas.[Extitit].i. emersit intentatum ab hoc genere iniuriæ.s. falsæ assertionis alieni generis, & hæreditatis, cū quidam auderet fingere se genitum vtero Octauiæ sororis eius.s. Augusti, clarissimę, & sanctissimæ.s. matronæ, autem.i. sed dicere se retentum ab eo, cui datus erat.s. nutriendus, propter summam imbecillitatem, propter quam (vt mentiebatur) nutritius, ac nutrix non ausi sunt Octauiæ verum partum restituere, sed ipsum retinuerunt proprio filio.s. eorum subiecto.i. clam allato ad Octauium in locum suum.i. ipsius mendacius, qui talia fingebat. Videlicet, vt sanctissimi penates, s. Octauiæ spoliarentur eodem tempore, &.i. simul, memoria veri sanguinis, vt non agnoscerent verum partum, & inquinarentur contagione sordida falsi .i. suppositi sanguinis. Sed cum talis homo indignus, qui nominetur fertur plenis velis.i. omni impetu, ad summum gradum, audaciæ, affixus est imperio .i. per imperium Augusti remo triremis publicæ, idest nauis, impellendæ triplici remorum ordine ad remp. pertinentis. Vnde veteris est moris perniciosos, & perditos ad remigium damnare.

DE QVODAM, QVI SE DICEBAT FILIVM Quinti Sertorij, & alijs.

REpertus est etiam qui se diceret esse Q. Sertorij filium, quem vt agnosceret vxor eius, nulla vi cō pelli potuit. Quid Trebellius Calca, quàm asseueranter se Clodium tulit? & quidem dum de bonis eius contendit, in centumuirale iudicium adeo fauorabilis descendit, vt vix iustis, & æquis sententijs, consternatio populi vllum relinqueret locum. Illa tamen quæstione neque calumniæ petitoris, neque violentiæ plebis iudicantium religio cessit. Multo fortius ille, qui Cornelio Sylla rep. potentiæ, in domum Cn. * *Assidionis erupit, filiumque eius patrijs penatibus expulit, vociferando non illum, sed se Assidione esse procreatum. Verum postquam à Syllana violentia, Cæsariana æquitas, reduxit gubernacula Romani imperij, iustiore principe obtinente remp. in publica custodia spiritum posuit. Eodem præside reip. in consimili mendatio muliebris temeritas Mediolani repressa est. Siquidem cum se pro Rubria quędam perinde, ac falso credito eßet incendit perijsse, nihil ad se pertinentibus bonis insereret, nec ei aut tractus eius splendidi testes, aut cohortis Augusti fauor deeßet, propter inexpugnabilem Cæsaris constantiam irrita nefarij propositi abijt. Idem barbarum quendam, ob eximiam similitudinem Cappadocię regnum affectantem, tanquam Ariarates esset, quem à M. Antonio interemptum luce clarius erat, quamquam penè totius orientis ciuitatum, & gentium credula suffragatione suffultum caput, imperio dementer imminens iusto impendere supplicio coegit.*

* Sardionis.

OLIV. REpertus est etiam] Pari ratione inquit, inuentus est qui se Q. Sertorij filium profiteretur, peteretque, vt ab eius vxore, tanquam à matre reciperetur, à qua non auditus quidem, ne dum receptus, neque enim vi vlla compelli potuit constantis animi fęmina, vt hominis monstrum, tanquam filium cognosceret [Q. Sertorij] Qui Nursia Sabinorum vrbe oriundus non obscuro genere natus orator primus, deinde clarissimus imperator tempore bellorum ciuilium fuit, vt supra satis dictum est. [Quid Trebellius calca] Treuellique quidem eodem quo superiores impudentiæ genere vsus Clodij se filium asseuerans in eius hæreditatem admitti magnopere contendit, & aduersus institutos hæredes in iudicium descendit, vbi licet aura populari foueretur ingenij, plus tamen iudicium æquitas valuit, quàm populi consternatio. [Se Clodium tulit] Se Clodij filium dixit. [Centumuirale iudicium] De quo supradictum est in cap. de iudicijs, vbi & de hasta essetum virali. [Adeo fauorabilis] Cum tanto populi fauore. [Consternatio] Concitato, qui veluti mente carens intra belli fauorem concitatus esse videbatur. [Vix relinqueret locū] Fermè excluderet sententias, quæ iuste ferebantur, nam vix permittebat consternatus populus, vt qui recte sentirent, suā possent ferre sententiam. [Quæstione] Inquisitione. Vbi de bonis Clodij agebatur. [Religio cessit] Tanta fuit centum uirorum religio, vt nullo metu, nulla plebis concitatione potuerint à iustitia deterreri. [Multo fortius] Sylla rerum potitus, quidam illi non ignotus, Assarionis filium Syllæ opibus eiecit, seq; omnium illius hæredem bonorum constituit, quæ tandiu possedit, donec ad August. Cæs. æquissimum imperatorem Romani imperij gubernacula fuere translata, qui cognita hominis iniquitate, vero Assaradionis filio paternam hereditatem restituit, necato pessimo homine, quem in publica custodia perire coegit. [Rupit] Per vim ingressus est. [Iustiore principe].s. Cæs. Aug. qui longe iustior fuit Sylla. [Eodem præside reip.] Imperante Augusto Rubria Mediolanen. ditissima fœmina incendio perierat, & eius bona iam ab hæredibus distracta fuerant, cum interea quædam altera nomine Rubeia, quæ illam mirum immodum referebat, inuenta est, quæ se veram Rubriam summa cum audacia, profiteretur, diceretq; falsum esse, quod homines sibi persuaserant incendio extinctam fuisse, quare sua sibi bona restitui postulabat. cum forte Augustus Mediolani præsidia collocabat, ad eum igitur delatum est iudicium, qui cognita mulieris fallacia, quamquam illi, & falsi testes adessent, & eius cohortes fuerant, sui tamen nefarij propositi spem irritam fecit Augustus. [In consimili mendacia] Huius mulieris mendacium simile fuerat eius, qui Assaradionis bona occupauerat [Repressa] Refrenata [Perinde ac falso credita] Quia diceret falso homines credere. Rubriam incendio perijsse. [Insereret] Immitteret. [Tractus eius] Similitudinis, & lineamentorū, quæ totam Rubriam referebant, & tunc ordo erat, fauor tractus eius splendidi testis, nam similitudo plurimum valet, sed si dixerimus, splendidi testes, tunc intelligemus nobiles viros, & auctoritate plenos qui testabantur mulierem illam Rubriā esse. [Inexpugnabilem Cæsaris constantia] Quæ non prece non precio, non gratia poterat à iustitia deduci. [Item Barbarum] Barbarus quandam ob regis Ariaratis similitudinem se regem facile mentitus Cappadociæ regnum propemodum occupauit, nam Asiæ ciuitates illum regem, vel certe regis filium esse existimantes, imperium ad eum magno fauore deferebant. Augustus vero, qui regem Ariaratem Asiatico bello cæsum ab Antonio fuisse cognouerat Asiaticos populos a temeraria crudelitate repressit, & barbarum tanquam noua molientem affectati regni pęnas dare coegit. [Credula suffragatione] Quia cum crederent illum vere Ariaratem esse summo fauore prosequebantur, & suffragari omni studio nitebantur, vt in pristinum regnum restituerent. [Fultum] Munitum, & sustentatum. [Coegit] Ordo est. [Idem augustus] coegit barbarum quendam, &c. Impendere iusto supplicio, quamquam caput dementer imminens imperio esset fultum cre lula suffragatione ciuitatum, & gentium totius Orientis.

ASCEN. REpertus est etiam qui diceret se esse filium Q. Sertorij] Quem vt vxor Sertorij .s. agnosceret.s. filium. nulla vi compelli potuit, quia reuera non erat. [Quid Trebellius calca] Sup. fecit quàm.i. quantum asseuerante. tulit.i gessit se Clodium.s. iuniorem, hoc est Clodij filium, q.d. asseuerantissime, [Et quidem].i. certe dum ipse Trebellius contendit de bonis eius.s. Clodij patris descendit in iudicium centumuirale adeo fauorabilis.i. cum tanto fauore, aut tam gratiosus, vt consternatio.i. commotio animorum populi illi fauentis, vix relinqueret vllum locum sententijs iustis, & æquis .i. vt vix permiserit contra eum, vt iustum erat, sententiam ferri, tamen.i. nihilominus religio .i. iusta obseruatio iusiurandi ex religione.i. deorum, ac conscientiæ metu, iudicantium .s. centumuirum, neque cessit in illa quæstione.i. inquisitione, & disceptatione calumniæ .i. cauilationi petitoris, nec violentiæ plebis quia contra Trebellium iudicauit. [Multo fortius] supra egit ille, qui Corn. Syl. potentiæ reipub.s. Romana per dictaturam perpetuam. [Erupit].i. violenter se intrusit in domum Cn. Assidionis (Oliuerius legit Assaradionis. Ciui. Rom. & expulit filium eius, scilicet Assidionis, penatibus patrijs, vociferando

rando non illum, sed se esse procreatum assidione, verum postquam æquitas Cæsariana.i Augusti Cæsaris, quod post multos contigit annos, reduxit gubernacula Rom. imperij à violentia Syllana.i.qua sub Sylla, & cum Sylla multi vsi fuerant, posuit.i.deposuit spiritum, i. animam in custodia publica, i. carcere principe iustiore.s. Augusto obtinente remp. Eodem, &c. Temeritas muliebris repressa est Mediolani in consimili mendacio, eodem.s. Augusto præside reip. [Siquidem cũ quędam].s.ignobilis mulier, insereret se bonis .s. derelictis à Rubria, nihil pertinentibus ad se pro Rubria, i. tanquam esset Rubria, perinde ac supra Rubria esset, credita falso.i. non vere, perijsse incendio, nec aut splendidi testes tractus, s. lineamentorum membrorum eius, quæ similia erant, cum tractibus membrorum Rubriæ, aut fauor cohortis Augusti tamen abijt irrita.i.frustrata nefarij propositi.i. ab assecutione hereditatis, propter inexpugnabilem constantiam .s. in iustitia Cæsaris.s. Augusti. [Idem].s. Augustus (vt eius laude opus claudat) coegit Barbarum quendam affectantem regnũ Capadocię, tanquam esset ariarates ob eximiam similitudinem, scilicet eius cum ariarate, quem.s.ariaratem erat clarius luce interemptum supra esse à M. Antonio, s. triumuiro, quamquã suffultum, i. munitum suffragatione credula .i. credularum .s. gentium, & ciuitatum penè totius orientis, coegit dico impendere iusto supplicio caput .s. illius imminens .i. inhians dementer.i. cum dementia quadam imperio .s. quod ariarates obtinuerat.

FINIS.

Series Chartarum.

*ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff.

Omnes sunt Quaterniones.